

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MARCEL PROUST

Kayıp Zamanın
İzinde

4.
baskı

YAPI KREDİ YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

MARCEL PROUST

Kayıp Zamanın
İzinde
III. CİLT

4.
baskı

KAYIP ZAMANIN İZİNDE

Marcel Proust 10 Temmuz 1871'de Auteuil'de doğdu. Bütün yaşamını etkileyecek astım krizlerinin ilkini 1881'de geçirdi. 1890'da Hukuk Fakültesi'ne ve Siyasal Bilgiler Okulu'na kaydoldu. Aynı yıl Maupassant'la tanıştı. Arkadaşlarıyla birlikte *Le Banquet* dergisini kurdu; burada edebiyat eleştirileri yayımladı. 1893'te, *Swann'ın Bir Aşkının* "eskizi" olabilecek nitelikte bir metin yazdı. 1894'te Dreyfus olayı başladı. Marcel Proust Dreyfus yanlılarını destekledi. 1895'te felsefe lisansı diplomasını aldı. 1898'te Dreyfus olayı büyüdü. Aynı yıl Zola'nın "J'accuse" adlı açık mektubu *L'Aurore* gazetesinde yayımlandı. Proust 1908'de büyük yapıtını (*Kayıp Zamanın İzinde*) yazmaya koyuldu. 1914'te *Guermites Tarafı'nı* Grasset Yayınevi'ne hazırlamaya başladı. 30 Kasım 1918'de *Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde* yayımlandı. 10 Aralık 1919'da bu kitap Goncourt ödülü aldı. 30 Nisan 1921'de *Guermites Tarafı II* ile *Sodom ve Gomorra* yayımlandı. Aynı yıl Proust Gallimard Yayınevi'ne *Sodom ve Gomorra II* ile *Sodom ve Gomorra III*'ün elyazmalarını verdi. 1922'de *Mahpus* ile *Albertine Kayıp (Sodom ve Gomorra III)* daktiloya çekilmeye başlandı. Proust, Ekim ayı başında bir bronşit krizi geçirdi, bunu zatürree izledi. Yazar, 18 Kasım 1922'de öldü.

Roza Hakmen 1956'da İzmir'de doğdu. 30 yılı aşkın bir süredir İngilizce, Fransızca ve İspanyolca'dan edebiyat çevirileri yapıyor.

Başlıca çevirileri: Marcel Proust, *Kayıp Zamanın İzinde*, *Sainte-Beuve'e Karşı*, *Hazlar ve Günler*; Miguel de Cervantes Saavedra, *Don Quijote*; Henry James, *Güvercinin Kanatları*; Tim Parks, *Kader, Avrupa*; Anna Kavan, *Kartal Yuvası*; Marguerite Yourcenar, *Rüya ve Kader*; Alice Munro, *Firar ve Nefret*, *Arkadaşlık*, *Flört*, *Aşk*, *Evlilik*; John Cheever *Toplu Öyküler 2,3,4*; Javier Marías, *Yarınki Yüzün*; Eduardo Berti, *Düşlenen Ülke*; Kazuo Ishiguro, *Avunamayanlar*.

**Marcel Proust'un
YKY'deki kitapları:**

Kayıp Zamanın İzinde:
Swann'ların Tarafı (1999)
Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde (1996)
Guermantes Tarafı (1997)
Sodom ve Gomorra (1997)
Mahpus (2001)
Albertine Kayıp (2001)
Yakalanan Zaman (2001)

Kayıp Zamanın İzinde (Delta, 2010)

Hazlar ve Günler (2013)
Edebiyat ve Sanat Yazıları (2015)
Üst Kat Komşusuna Mektuplar (2015)

Stéphane Heuet'nin uyarlaması ve çizimiyle

Kayıp Zamanın İzinde:
Swann'ların Tarafı – Combray
Swann'ların Tarafı – Swann'ın Bir Aşkı - I
Swann'ların Tarafı – Swann'ın Bir Aşkı - II
Swann'ların Tarafı – Memleket İsimleri: İsim
Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde - I

MARCEL PROUST

KAYIP ZAMANIN İZİNDE

II. Cilt

SODOM VE GOMORRA
MAHPUS
ALBERTINE KAYIP
YAKALANAN ZAMAN

Çeviren
Roza Hakmen

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 3140
Delta - 12

Kayıp Zamanın İzinde - II. Cilt / Marcel Proust
Özgün Adı: À la recherche du temps perdu
Sodome et Gomorrhe
La Prisonnière
Albertine disparue
Le Temps retrouvé

Çeviren: Roza Hakmen
Şiir çevirileri: Ahmet Güntan

Kitap editörü: Ersel Topraktepe
Düzeltili: İncilay Yilmazyurt

Sodom ve Gomorra
Redaksiyon: Mehmet Rifat

Mahpus
Redaksiyon: Bahadır Gülmez

Albertine Kayıp
Redaksiyon: Bahadır Gülmez

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Uygulama: Süreyya Erdoğan

Baskı: Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.
Beysan Sanayi Sitesi, Birlik Caddesi, No: 26, Acar Binası
34524, Haramidere - Beylikdüzü / İstanbul
Tel: (0 212) 422 18 34 Faks: (0 212) 422 18 04
www.acarbasim.com
Sertifika No: 11957

1. baskı: İstanbul, Temmuz 2010
4. baskı: İstanbul, Haziran 2016
ISBN 978-975-08-1814-1
Takım ISBN 978-975-08-1812-7

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2010
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Kemeraltı Caddesi Karaköy Palas No: 4 Kat: 2-3 Karaköy 34425 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
Ücretsiz PDF Kırıp Alımı - <https://www.ykykultur.org>

İçindekiler

SODOM VE GOMORRA

Sodom ve Gomorra I • 1553

Sodom ve Gomorra II • 1585

Birinci Bölüm • 1585

İkinci Bölüm • 1735

Üçüncü Bölüm • 1933

Dördüncü Bölüm • 2067

MAHPUS • 2087

ALBERTINE KAYIP

Birinci Bölüm • 2499

İkinci Bölüm • 2639

Üçüncü Bölüm • 2705

Dördüncü Bölüm • 2741

YAKALANAN ZAMAN • 2781

Seçilmiş Dizin • 3135

SODOM VE GOMORRA

Sodom ve Gomorra

I

*Yıldırımından kurtulan Sodom sakinlerinin
torunları olan kadın-erkeklerin ilk ortaya çıkışı.*

*Kadın Gomorra'ya sahip olacak,
erkek Sodom'a.
Alfred de Vigny*

Bildiğimiz gibi, o gün (Guermites Prensesi'nin gece davetinin olduğu gün), dükle düşese biraz evvel anlattığım ziyareti yapmadan önce uzun süre pusuya yatıp onların dönmesini beklemiş ve nöbetim sırasında da, özellikle M. de Charlus'ü ilgilendiren bir keşifte bulunmuştum, ama bu keşfi aktarmayı, kendi başına büyük bir önem taşıdığı için, gereğince yer verebileceğim, kapsamlıca ele alabileceğim şu âna kadar ertelemiştim. Daha önce de belirtmiş olduğum gibi, tırmana tırmana Bréquigny Konağı'na gidilen, Frécourt Markisi'ne ait garajın pembe çan kulesinin İtalyan tarzında neşeyle bezediği engebeli bayırlara hâkim, evin en tepesindeki mükemmel ve rahat gözlem noktasını terk etmiştim. Dükle düşesin dönmek üzere olduklarını düşünerek, merdivende nöbet tutmanın daha pratik olacağına karar vermiştim. Yükseklerdeki yuvamı biraz özlüyordum. Ama o saatte, yani öğle yemeğinden sonra, göremediğime hayıflanacağım şeyler daha azdı; çünkü sabah-

ki manzarayı, Bréquigny Konağı'nın uzaktan resimlerdeki minik figürleri andıran üniformalı uşaklarının, kırmızı payandaların üzerinde hoş bir belirginlik kazanan geniş, saydam mika tabakalarının arasındaki dik yokuşu ellerinde birer tüy süpürgeyle, ağır ağır çıkışlarını şimdi göremezdim. Bir yerbilimcinin değilse de, hiç olmazsa bir bitkibilimcinin gözlem alanına sahiptim ve merdivendeki panjurların arasından, düşesin, tıpkı evlenme çağındaki gençlerin piyasaya çıkarılması gibi ısrarla avluda sergilenen ağaççığıyla değerli çiçeğine bakıyor, acaba umulmadık böcek, harika bir tesadüf eseri, bitkinin kendini sunan, terk edilmiş dışiorganını ziyarete gelecek mi diye merak ediyordum. Merakımdan yavaş yavaş cesaret alıp zemin kattaki, panjurları yarı kapalı, açık pencerenin hizasına kadar indim. Dışarı çıkmaya hazırlanan Jupien'in sesini açık seçik işitiyordum; storun arkasında, beni görmesi imkânsız bir konumda kıpırtısız dururken, birden, M. de Charlus tarafından görölme korkusuyla, hızla yana çekildim; öğle ışığında yaşlanmış görünen, göbekli, kır saçlı baron, Mme de Villeparisis'ye gitmek üzere ağır adımlarla avludan geçmekteydi. M. de Charlus'un o saatte, belki de hayatında ilk kez bir ziyarette bulunması için, Mme de Villeparisis'nin rahatsızlanması gerekmişti (baronun kanlı bıçaklı olduğu Fierbois Markisi'nin hastalığının sonucuydu bu rahatsızlık). Baron, sosyete hayatına uyacaklarına bu yaşantıyı kendi kişisel alışkanlıklarına göre değiştiren (günü olmayan, ama hanım arkadaşlarını her sabah saat onla on iki arasında kabul eden Mme de Marsantes gibi alışkanlıklarının sosyetik olmadığını, dolayısıyla sosyetiklik denilen değersiz kavramın bu alışkanlıklar karşısında aşağılanmayı hak ettiğini düşünen) Guermantes'ların özgünlüğüyle bu saatleri okumaya, eski bibloların peşine düşmeye, vs. ayırır, sadece akşamüzeri saat dörtle altı arasında ziyarete bulunurdu. Saat altıda, ya Jockey Kulübü'ne ya da Boulogne Ormanı'na gzmeye giderdi. İlk hareketimin hemen ardından, Jupien tarafından görölmemek için tekrar çekildim; büroya gitmek üzere çıkacağı saat yakındı, akşam yemeğinden önce dönmezdi, hatta yeğeni ıraklarıyla birlikte bir müşterinin kır evine bir elbiseyi bitirmeye gittiğinden beri, bir

haftadır, akşam yemeğine de gelmediği oluyordu. Sonra, kim-
senin beni göremeyeceğine kanaat getirip artık yerimi de-
ğiştirmemeye karar verdim; mucize gerçekleşecek olursa, bekle-
yişini uzun zamandır sürdüren bakireye ta uzaklardan, elçi
olarak gönderilen böceğin umulması neredeyse imkânsız,
(mesafe, aksilikler, tehlikeler gibi sayısız engeli aşarak) gelişi-
ni kaçırmak istemiyordum. Bu bekleyişin, erkekorganları bö-
cek kolayca ulaşabilsin diye kendiliğinden bükülmüş olan er-
kek çiçeğin bekleyişi kadar edilgenlikten uzak olduğunu bili-
yordum; aynı şekilde, bu kadın-çiçek de, böcek gelirse cilvey-
le boyuncuklarını eğecek, böcek kolaylıkla ulaşsın diye riya-
kâr ama ateşli bir genç kız gibi, belli etmeden yarı yolda karşı-
layacaktı onu. Bitkiler âleminde her yasa, kademe kademe
yükselen yasalar tarafından yönetilir. Bir çiçeğin döllenmesi
için genellikle bir böceğin ziyareti, yani bir başka çiçeğin to-
humunun getirilmesi gerekiyorsa, kendi kendine döllenme, çi-
çeğin kendini döllemesi, tıpkı aynı ailede aile içi evliliklerin
tekrarlanması gibi, sonunda yozlaşmaya ve kısırlığa yol açaca-
ğı, buna karşılık, böceklerin gerçekleştirdiği melezleştirme,
aynı türün daha sonraki nesillerine atalarında görülmemiş bir
dirilik kattığı içindir. Bununla birlikte, bu gelişme aşırı da
olabilir, tür ölçüsüz bir biçimde gelişebilir; o zaman tıpkı bir
panzehirin hastalığa karşı savunma sağlaması, tiroit bezinin
sağlığımızı düzenlemesi, yenilginin gururu, yorgunluğun da
hazzı cezalandırması ve uykunun yorgunluğu gidermesi gibi,
istisnai bir kendi kendine döllenme eylemi de, sırası gelince,
normlardan aşırı derecede sapmış olan çiçeği dizginler, fren-
ler, yeniden kurala uydurur. Düşüncelerim daha sonra tasvir
edeceğim bir yol izlemişti, çiçeklerin görünür kurnazlığından,
edebi yaratının bilinçdışı, önemli bir bölümüne ilişkin sonuç-
lar çıkarmıştım ki, markizin evinden çıkan M. de Charlus'ü
gördüm. İçeri gireli daha birkaç dakika olmuştu. Belki yaşlı
akrabasından ya da bir hizmetkârından Mme de Villepari-
sis'nin hafif rahatsızlığının çok daha iyiye gittiğini, daha doğ-
rusu tamamen geçtiğini öğrenmişti. Kimsenin kendisini gör-
mediğini sandığı o anda, güneş yüzünden gözkapaklarını in-
dirmiş olan M. de Charlus, çehresinde konuşmasının harare-

tiyle ve iradesinin gücüyle beslenen sahte gerginliği gevşetmiş, o yapay canlılığı silmişti. Mermer solgunluğundaki yüzünde burnu kocaman görünüyor, ince hatları, kasıtlı bir bakışla biçimlerinin güzelliğini bozacak farklı bir anlama bürünmüyorlardı artık; sadece bir Guermantes sıfatıyla, XV. Palamède olarak, Combray Kilisesi'ne yontulmuş gibiydi şimdiden. Yine de, koskoca bir ailenin bu ortak yüz hatları, M. de Charlus'un çehresinde daha manevi ve özellikle de daha tatlı bir incelik kazanıyordu. Mme de Villeparisis'nin evinden çıkarken yüzüne safça yayıldığını gördüğüm munisliği, iyiliği, genelde onca şiddetle, tatsız tuhaflıklarla, dedikoduyla, katılıkla, alınganlıkla ve kibirle çarpıtmasına, sahte bir acımasızlığın ardına gizlemesine onun adına üzüliyordum. Güneşe karşı gözlerini kırptıştırırken, neredeyse gülümser gibiydi; yüzü, bu şekilde dinlendiği esnada, adeta doğal halinde, o kadar şefkatli, o kadar savunmasız göründü ki bana, M. de Charlus'un seyredildiğini bilse ne kadar öfkeleneceğini düşünmekten kendimi alamadım; çünkü erkekliğe böylesine düşkün, erkekliğiyle böylesine gurur duyan, herkesi iğrenç derecede kadınsı bulan bu adamın ansızın aklıma getirdiği şey, geçici olarak yüz hatlarını, ifadesini, gülümsemesini tamamen benimsemiş olduğu bir kadındı.

Baron beni görmesin diye tekrar yer değiştirecektim ki, buna ne vakit kaldı, ne de gerek. Ne göreyim! Şüphesiz hiç karşılaşmamış oldukları bu avluda (M. de Charlus, Guermantes Konağı'na sadece öğleden sonra, Jupien'in büroda olduğu saatlerde gelirdi çünkü), yarı kapalı gözlerini ansızın iri iri açmış olan baron, dükkânının kapısındaki eski yelekçiye olağanüstü bir dikkatle bakıyor, M. de Charlus'un karşısında birdenbire olduğu yere çivilenen Jupien ise, bir bitki gibi kök salmışçasına, yaşlanmakta olan baronun göbeğini hayranlıkla seyrediyordu. Ama bundan da şaşırtıcı olanı, M. de Charlus'un tavrı değiştiğinde, Jupien'in tavrının da, adeta gizli bir sanatın kuralları uyarınca, derhal ona uyum sağlamasıydı. Etkilendiğini şimdi gizlemeye çalışan, ama sahte kayıtsızlığına rağmen, istemeye istemeye uzaklaşıyormuş gibi görünen baron bir gidip bir geliyor, gözlerinin güzelliğini en çok ortaya çıkaraca-

ğını düşündüğü şekilde boşluğa bakıyor, kendini beğenmiş, aldırılmaz, gülünç bir havaya bürünüyordu. Hep bildiğim alçakgönüllü, iyi yürekli görünümünden bir anda sıyrılmış olan Jupien ise, –baronla kusursuz bir simetri içinde– başını dikleştirmiş, duruşunu düzeltiyor, abes bir küstahlıkla elini beline dayıyor, poposunu sergiliyor, orkidenin mucize eseri gelen yabanarısına yapacağı cilverle poz veriyordu. Bu kadar sevimsiz görünebileceğini hiç bilmiyordum. Bilmediğim bir başka şey de, (M. de Charlus’le ilk kez karşı karşıya geldiği halde) defalarca prova edilmiş gibi görünen bu tür bir dilsizler sahnesinde, rolünü doğaçlama oynayabileceğiydi; –böyle bir mükemmelliye ancak yabancı bir ülkede bir hemşeriyle karşılaşıldığında kendiliğinden ulaşılır; bu durumda, aynı lisan kullanıldığı için ve iki kişi birbirini daha önce hiç görmediği halde, sahne önceden saptanmış olduğu için, anlaşma kendiliğinden sağlanır.

Aslında bu sahne tam anlamıyla gülünç değildi; güzelliği giderek artan bir garipliğe ya da bir başka ifadeyle, bir doğallığa sahipti. M. de Charlus her ne kadar kayıtsız bir tavır takınsa, dalgın bir edayla gözkapaklarını aşağı indirse de, ara sıra gözlerini açıp Jupien’e dikkatle bakıyordu. Ne var ki, (belki ileride anlayacağımız sebeplerden ötürü, belki de her hamlenin etkili olmasını istememize ve her aşkın öylesine duygulandırıcı görünmesine yol açan, o her şeyin kısacık ömürlü olduğu duygusuyla, şüphesiz böyle bir sahnenin bu mekânda sonsuza dek uzayamayacağını düşündüğü için), M. de Charlus Jupien’e her baktığında, bakışına bir sözün eşlik etmesine dikkat ediyor, bu da, bakışlarını, az tanıdığımız veya hiç tanımadığımız bir insana genellikle yönelttiğimiz bakışlardan son derece farklı kılıyordu; Jupien’e, adeta, “Affedersiniz ama, sırtınızdan aşağı uzun, beyaz bir iplik sarkıyor” veya “Yanılmıyorsam siz de Zürih’lisiniz, size antikacıda sık sık rastladığımdan eminim” diyecekmiş gibi bir sabitlikle bakıyordu. M. de Charlus’un Jupien’e yaptığı göz işaretinde, tıpkı Beethoven’ın defalarca, eşit aralıklarla tekrarlanan ve –abartılı bir hazırlık bolluğuyla– yeni bir motifi, bir ton değişikliğini, bir “dönüş”e geçişi amaçlayan soru cümleleri gibi, aynı soru

yoğun bir biçimde soruluyordu **sanki**. Ama M. de Charlus'le Jupien'in bakışlarındaki güzellik, **aksine**, bu bakışların, en azından geçici olarak, bir yere varma amacı taşıyorlarmış gibi görünmelerinden kaynaklanıyordu. Bu güzelliğin baron ve Jupien tarafından sergilenişine ilk kez şahit oluyordum. Her ikisinin de gözlerini aydınlatan, Zürih'in değil, ismini henüz tahmin edemediğim bir Doğu şehrinin göğüydü. M. de Charlus'le yelekçiyi böyle oyalayan husus ne olursa olsun, aralarındaki anlaşma sağlanmış gibi görünüyordu; bu gereksiz bakışlar, kararlaştırılmış bir evliliğin öncesinde verilen davetler gibi, âdetten olan birer giriştiler sanki. Doğaya daha da yakın bir biçimde –bu karşılaştırmaların çeşitliliği de, aynı insan birkaç dakika boyunca incelendiğinde, sırasıyla bir erkek, bir kuş-erkek, bir balık-erkek, bir böcek-erkek gibi görüldüğünden, doğaldır– adeta biri erkek, biri dişi, iki kuşu andırıyorlardı; erkek yaklaştırmaya çalışarak hamle yapıyor, dişi ise –Jupien– artık bu oyuna herhangi bir işaretle cevap vermiyor, ama yeni arkadaşına şaşkınlık belirtmeden, erkek ilk adımı attıktan sonra şüphesiz daha kışkırtıcı ve tek etkili tarz olduğunu düşündüğü aldırıışsız bir ısrarla bakıyor, tüylerini düzeltmekle yetiniyordu. Sonunda Jupien, herhalde kayıtsızlığını yetersiz buldu; erkeği baştan çıkardığından emin olmasıyla kendini izletip arzulatması arasında sadece bir adım vardı; Jupien de işe gitmeye karar vererek ana kapıdan dışarı çıktı. Bununla birlikte, sokağa çıkmadan önce iki üç kere başını çevirmeyi ihmal etmedi; baron da (fütursuzca ıslık çalıp, arkadaki mutfakta misafirlerini ağırlayan, kendisini duymayan, yarı sarhoş kapıcıya “hoşça kalın” diye bağırarak), Jupien'in izini kaybetme korkusuyla ona yetişmek üzere hızla sokağa fırladı. Tam M. de Charlus'un koca bir yabanarısı gibi ıslık çalarak kapıdan geçtiği anda, bir başkası, gerçek bir yabanarısı avluya girmektedir. Kim bilir, belki de orkidenin ne zamandır beklediği yabanarısı buydu ve orkideyi bakirelikten kurtaracak olan o nadide çiçektozunu getirmişti. Ne var ki dikkatimin arının oyunlarında yoğunlaştıramadım; çünkü birkaç dakika sonra Jupien (belki M. de Charlus'u görmeyen heyecanıy- la unutmuş olduğu ve daha sonra götürdüğü bir paketi almak

üzere, belki de sadece daha doğal bir nedenden ötürü), ardından baronla geri döndü. M. de Charlus ise, olayı hızlandırmaya karar vererek yelekçiden ateş istedi, ama hemen ardından ekledi: "Ateş istiyorum ama purolarımı unutmuşum." Misafirperverlik yasaları, cilve yasalarına baskın çıktı. "Buyrun, ne arzu ederseniz verelim size" diyen yelekçinin çehresindeki küçümseme, yerini sevince bıraktı. Dükkânın kapısı arkalarından kapanınca hiçbir şey işitemez oldum. Yabanasısını gözden kaybetmişim, orkideye gerekli böceğin o olup olmadığını bilmiyordum, ama çok az rastlanan bir böcekle tutsak bir çiçeğin mucizevi bir ihtimal sonucu birleşebileceklerinden şüphe duymuyordum artık; değil mi ki (bazı bitkibilim yasalarıyla bazen çok yanlış şekilde eşcinsellik diye adlandırılan şey arasında bağlantı kurmak gibi en ufak bir bilimsel iddiamız olmadan, her türden mucizevi rastlantılar arasında basit bir karşılaştırma yaparsak), M. de Charlus, yıllardır bu eve Jupien'in olmadığı saatlerde geldiği halde, Mme de Villeparisis'nin rahatsızlığı gibi bir rastlantı sayesinde yelekçiyle karşılaşmış, böylece, ileride görüleceği şekilde Jupien'den çok daha genç ve yakışıklı bile olabilecek kişiler tarafından baron gibi erkeklere sunulan, kaderleri bu tür erkeklere de bu dünyada tensellikten bir pay vermek olan, yani sadece yaşlı beylerden hoşlanan erkeklerin sunduğu iyi talihe kavuşmuştu.

Aslında bu söylediğimi ancak birkaç dakika sonra anlayabilecektim; çünkü görünmez olmanın özellikleri, koşullar kopmadığı sürece gerçekliğe yapışıp kalırlar. Ne olursa olsun, o esnada eski yelekçiyle baronun konuşmalarını işitemediğim için canım çok sıkındı. O sırada, Jupien'in dükkânından incecik bir bölmeyle ayrılan kiralık dükkân gözüme ilişti. O dükkânın içine girmem için bizim daireye çıkıp mutfığa giderek servis merdiveninden mahzene inmem, avlunun eni boyunca mahzende ilerleyip bodrumda, daha birkaç ay öncesine kadar marangozun doğramalarını depoladığı, Jupien'inse kömürünü yığmayı düşündüğü yere gelince de, dükkânın içine açılan birkaç basamağı çıkınam yeterliydi. Böylece yolumun tamamını hiç açığa çıkmadan, kimse tarafından görülmeden katedebilirdim. En emin yol buydu. Fakat ben bu yolu seçme-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

yip duvar diplerinden ilerleyerek, kimseye görünmemeye çalışarak avluyu dışarıdan dolaştım. Görülmediysem, bunu sağduyumdan çok tesadüfe borçlu olduğumu sanıyorum. Mahzende ilerlemek o kadar eminken böylesine ihtiyatsızca bir yol seçmiş olmamın eğer bir nedeni varsa, üç ayrı nedeni olabileceğini düşünüyorum. İlk neden sabırsızlığımıydı. İkincisi, Mlle Vinteuil'ün penceresinin önünde gizlenerek seyrettiğim, Montjouvain'deki sahnenin silik bir hatırası olabilir. Gerçekten de şahit olduğum bu tür bütün olayların, sanki böyle keşifler kısmen kaçak da olsa, mutlaka çok tehlikeli bir eylemin mükâfatı olmalıymışçasına, son derece ihtiyatsızca, akla hayale gelmeyecek bir mizansen olurdur. Son olarak da, sanıyorum ben bilincine varmadan belirleyici olan üçüncü nedeni, çocuksu niteliği yüzünden itiraf etme cesaretini zar zor buluyorum. Saint-Loup'nun –yanlış olduklarını sonradan anlayacağım– askeri kuramlarını izleyebilmek için Boer Savaşı'nı ayrıntılı biçimde takip ettiğimden beri, eski keşiflerin, yolculukların öykülerini okumak durumunda kalmıştım. Bu öyküler beni coşturmuştu, cesaretimi artırmak için günlük hayatıma uyguluyordum onları. Krizlerim yüzünden üst üste günler, geceler boyunca uyumadığım gibi, uzanıp yatmadığım, hiçbir şey yemediğim ve içmediğim zamanlarda, bitkinliğim ve ağrılarım bir daha hiç iyileşemeyeceğimi düşündürecek noktaya geldiği anda, dalgaların kumsala attığı, zararlı otlar tarafından zehirlenmiş, denizde sırlıslık olmuş giysilerinin içinde, ateşler içinde tir tir titreyen, buna rağmen iki gün sonra kendini daha iyi hisseden, belki de yamyam çıkacak olan bir yerli bulabilmek için tekrar rastgele yola düşen seyyahları düşünüyordum. Onları örnek alıp diriliyor, yeniden umutlanıyor, yılgınlığa kapıldığım için utanıyordum. Karşılarında İngiliz orduları olan Boerler'in, bir ağaçlığa sığınabilmek için önce düzlükten geçmeleri gerektiğinde tehlikeden nasıl korkmadıklarını hatırlayınca, “Ben bu durumda korkaklık mı edeceğim?” diye düşünmekteydim. “Harekâtın alanı bizim avluyken, üstelik Dreyfus Davası sırasında kaç kere hiç korkmadan düellolara girmiş olan ben mi korkaklık edeceğim, karşımda, avluyu seyretmek dışında işleri olmayan komşuların bakışlarından başka korkulacak silah yokken?”

Ama dükkâna vardığımda, döşemeyi hiç gıcırdatmamaya gayret gösterirken, Jupien'in dükkânındaki en ufak bir gıcır-tının bulunduğum yerden duyulduğunu fark edince, Jupien'le M. de Charlus'un ne büyük bir ihtiyatsızlık ettiklerini ve rast-lantının onlara ne kadar yardımcı olduğunu düşündüm.

Kıpırdamaya cesaret edemiyordum. Guermantes'ların se-yisi, herhalde efendilerinin yokluğundan yararlanarak, daha önce garajda tutulan bir merdiveni benim bulunduğum dük-kâna koymuştu. Merdiveni tırmansam, vasistası açıp Jupien'in dükkânındaymışım gibi her şeyi işitebilirdim. Ama gürültü ederim diye korkuyordum. Zaten buna gerek de yoktu. Hatta dükkâna ancak birkaç dakika sonra gelebildiğime hayıflan-mama da mahal kalmadı. Çünkü ilk dakikalarda Jupien'in dükkânından sadece anlaşılmaz birtakım sesler gelmesinden çıkartabildiğim kadarıyla, aralarında pek az konuşma olmuş-tu. Gerçi bu sesler o kadar şiddet yüklüydü ki, her defasında bir oktav yukarıdan, paralel bir inlemeyle tekrarlanmasalar, yanı başımda birinin bir başkasını boğazladığını ve ardından da katil ile dirilmiş olan kurbanının cinayetin izlerini ortadan kaldırmak için yıkandıklarını zannedebilirdim. Daha sonra, hazzın da acı çekmek kadar gürültülü bir şey olduğuna hük-mettim; özellikle de hazza –pek inandırıcı olmayan Altın Ef-sane örneğine rağmen, bu durumda söz konusu olamayacak çocuk yapma korkusunun yerine– acilen temizlenme kaygısı eklendiğinde. Sonunda, aradan yaklaşık yarım saat geçtikten sonra (bu süre zarfında sessizce merdivene tırmanmış, vasis-tası açmadan bir şeyler görmeye çalışmışım), konuşmaya baş-ladılar. Jupien, M. de Charlus'un vermek istediği parayı şid-detle reddediyordu.

Yarım saat sonra M. de Charlus dışarı çıktı. Jupien, okşar gibi bir tonda, “Çenenizi niye böyle tıraş ediyorsunuz? dedi barona. Güzel bir sakal ne hoş olurdu! —Ne! İğrenç bir şey” diye cevap verdi baron. Bununla birlikte, eşikte oyalanıyor, Ju-pien'e mahalleye ilişkin sorular soruyordu. “Köşedeki kestane-ciyle ilgili bir şey bilmiyor musunuz? Soldakini demiyorum, o feci bir şey; sağdaki, kapkara, iriyarı olanı. Karşıdaki eczacı-nın da ilaç taşıyan çok hoş bir bisikletçisi var.” Bu sorular Ju-

pien'i kırmış olacak ki, ihanete uğramış ünlü bir yosma gibi gücenerek doğruldu ve "Kalbiniz bir kelebek gibi daldan dala konuyor bakıyorum" diye cevap verdi. Belli ki, acılı, soğuk ve yapmacık bir tonda dile getirdiği bu sitemden etkilenen M. de Charlus, merakının yarattığı kötü etkiyi silmek için, Jupien'den benim kelimeleri seçemeyeceğim kadar alçak sesle bir ricada bulundu; herhalde dükkânda biraz daha kalmalarını gerektirecek olan bu rica, yelekçiyi acısını dindirecek kadar duygulandırdı, çünkü baronun kır saçların altındaki şişman ve kıpkırmızı yüzüne, izzetinefsi pohpohlanan birinin mutluluk içinde yüzen ifadesiyle baktı ve M. de Charlus'un ricasını yerine getirmeye karar vererek, "Sizi koca popolu!" türünden, kibarlıktan uzak yorumlardan sonra, gülümseyen, duygulanmış, üstünlük taslayan ve minnet dolu bir tavırla, "Peki, gel bakalım koca bebek!" dedi barona.

"Vatman meselesine geri dönüyorum, dedi M. de Charlus inatla; çünkü her şey bir yana, dönüş yolculuğum için ilginç olabilir. Benim de, sıradan bir satıcı kılığında Bağdat'ı dolaşan halife gibi, silueti hoşuma giden bir garibanı izlemeye tenezzül ettiğim olur." Bu noktada, Bergotte'a ilişkin gözlemim tekrarlandı. Bergotte'un bir mahkeme karşısında kendini savunması gerekse, yargıçları ikna edecek cümleler değil, kendine has edebi mizacının doğal olarak önerdiği ve kullanmaktan hoşlandığı, Bergotte'vari cümleler kurardı. Aynı şekilde M. de Charlus de, yelekçiyle konuşurken kendi yakın çevresindeki yüksek sosyete mensuplarıyla konuşacağı lisanı kullanıyor, hatta yenmeye çalıştığı çekingenlik belki kendisini aşırı bir gurura ittiği için, belki de kendine hâkim olmasını engelleyerek (çünkü insan kendi çevresinden olmayan biri karşısında daha şaşkındır) aslında Mme de Guermantes'in dediği gibi biraz deli ve gururlu olan mizacını ortaya çıkardığı, gözler önüne serdiği için, tiklerini de abartıyordu. "İzini kaybetmemek için, diye devam etti, o garibanla aynı tramvaya atlarım, sıradan bir öğretmen, genç ve yakışıklı bir doktor gibi. O, tramvay değiştirecek olursa, 'aktarma' denilen o inanılmaz şeyi yaparım, belki yanında veba mikrobuyla birlikte, bana verildiği halde her zaman No:1 olmayan bir numara alırım! Böyle-

ce, üç, hatta dört kere ‘araç’ değiştirim. Bazen gece saat on birde Orléans Garı’nda bulurum kendimi, bir de oradan geri dönmek gerekir! Sırf Orléans Garı olsa, yine neyse! Ama mesela bir defasında, konuşmaya daha önce başlayamadığım için, ta Orléans’a kadar gittim; hem de manzara olarak, ‘file’ denen örgü üçgenlerin arasından, tren hattındaki bellibaşlı mimarlık şaheserlerinin fotoğraflarının seyredildiği o korkunç vagonlardan birinde. Tek bir boş yer vardı, karşımda tarihi anıt olarak, Fransa’nın en çirkin katedrali olan Orléans Katedrali’nin ‘manzarası’ bulunuyordu; bu şekilde mecburen seyredilmesi, hani o insanın gözünü yaşartan optik kalemliklerin camdan küresinin içinde, aynı katedralin kulelerine bakmaya zorlanmak kadar yorucuydu. İzlediğim gençle birlikte Aubrais’de indim, fakat ne yazık ki ailesi (halbuki ben onun, bir aile sahibi olmanın dışında bütün kusurlara sahip olabileceğini düşünmüştüm) peronda onu beklemekteydi! Paris’e dönmek üzere bineceğim treni beklerken tek tesellim, Diane de Poitiers’nin evi oldu. Kendisi benim kraliyet soyundan bir atamı büyülemiş olsa da, ben daha canlı bir güzelliği tercih ederdim. İşte bu yüzden, bu yalnız başına dönüşlerin sıkıntısını hafifletmek için bir yataklı tren garsonuyla, bir omnibüs sürücüsüyle tanışmayı çok istiyorum. Söylediklerim sizi şaşırtmasın, diye sözünü bağladı baron, bütün bunlar tarz meselesi aslında. Mesela, yaygın deyimle ‘yüksek sosyete gençlerine’ herhangi bir fiziksel arzu duymam, ama bir kere dokunmadan da rahat edemem; fiziksel anlamda dokunmaktan değil, hassas noktalarına dokunmaktan söz ediyorum. Bir delikanlı mektuplarımı cevapsız bırakmak yerine sürekli mektup yazmaya başladı mı, bir kere manevi hâkimiyetim altına girdi mi, yatışırım; daha doğrusu, hemen ardından bir başka delikanlı kafamı kemirmeye başlamasa, yatışırdım. Oldukça tuhaf, değil mi? Sosyete delikanlılarından söz açılmışken, buraya gelenlerin arasından tanıdığınız yok mu? —Hayır, koca bebek. Aa, evet, esmer biri var çok uzun boylu, monokl takar, hep güler ve başını çevirip çevirip bakar. —Kimi kast ettiğinizi anlayamadım.” Jupien portreyi tamamladı; M. de Charlus kimden söz ettiğini bir türlü çıkaramıyordu, çünkü eski yelekçinin, sayı-

ları zannettiğimizden çok daha **kabarık** olan ve az tanıdıkları kişilerin saç rengini hatırlayamayan insanlardan biri olduğunu bilmiyordu. Ama ben Jupien'in bu **özü**nü bildiğim ve esmerin yerine sarışını koyduğum için, portrenin tıpatıp Châtellerault Dükü'ne uyduğunu düşündüm. "Halktan olmayan gençlerden söz açılmışken, diye devam etti baron, bu aralar aklım garip bir çocuğa takılı, zeki bir küçük burjuva, bana karşı inanılmaz bir kabalık sergiliyor. Benim ne kadar olağanüstü bir şahsiyet olduğum, kendisininse ne kadar minnacık bir mikrobu temsil ettiği konusunda en ufak bir fikri yok. Aslında ne önemi var, o küçük eşek, benim yüce piskopos cüppem karşısında istediği kadar anırabilir. —Piskopos mu?" diye haykırdı, M. de Charlus'un son cümlelerinden hiçbir şey anlamayan, ama piskopos kelimesi karşısında hayrete düşen Jupien. "Ama bu, dinle hiç bağdaşmaz, dedi. Ailemden üç papa çıkmıştır, diye cevap verdi M. de Charlus, ayrıca, kardinallik unvanı nedeniyle, kırmızı cüppe giyme hakkına da sahibim; kardinal olan büyükamcamın yeğeni büyükbabama düklik unvanını getirdiğinde, kardinallik unvanının yerini düklik almıştı. Görüyorum ki istiarelere kulaklarınız tıkalı, Fransa tarihine karşı da ilgisizsiniz. Zaten, diye ekledi, belki sözlerini bağlamak için değil de, bir uyarı niteliğinde, hiç şüphe yok ki korktuklarından, beni sevdiklerini haykırmalarına sadece saygı engel olduğundan benden kaçan gençlerin beni cezbetmesi için, önemli bir toplumsal mevki sahibi olmaları gerekir. Bu durumda bile, sahte kayıtsızlıkları, buna rağmen tam tersine bir etki yaratabilir. Aptalca uzatılan kayıtsızlık midemi bulandırır. Sizin daha yakından tanıdığınız bir sınıftan örnek vereyim: Konağım onarıldığı sırada, beni misafir ettiklerini söyleyebilme şerefini elde etmek için çekişen çok sayıda düşes arasında kıskançlık olmasın diye, birkaç gün otelde kaldım. Kat hizmetkârlarından birini tanıyordum, arabaların kapılarını açıp kapamakla görevli, ilgi çekici küçük bir komiyi gösterdim ona, komi tekliflerimi geri çevirdi. Sonunda sabrım taşıtı, kötü bir niyetim olmadığını kanıtlamak için, sırf beş dakika odama çıkıp benimle konuşsun diye abes derecede yüksek bir meblağ teklif ettim. Komiyi nafile bekledim. Bunun üzerine öyle bir tiksinti duydum ki

kendisine, o huysuz pespayenin suratını görmemek için, servis kapısından girip çıkmaya başladım. Daha sonra öğrendim ki, meğer mektuplarımın hiçbirini almamış; ilk mektuba kıskaç olan kat hizmetkârı, ikincisine namuslu bir adam olan gündüz kapıcısı, üçüncüsüne de genç komiyi seven ve onunla Diana'nın uyandığı saatlerde yatan gece kapıcısı el koymuş. Yine de tiksintim devam ediyor; komiyi bana bir av eti gibi görmüş tepside sunsalar, kusarak iterim. Gördünüz mü, ciddi konulardan söz ettik, artık bitti, aramızda umduğum şeyler olmaz. Ama aracılık yaparak bana büyük yardımlarda bulunabilirsiniz; yo hayır, sırf bunu düşünmek bile neşemi geri getirdi, hiçbir şeyin bitmediğini hissediyorum.”

Bu sahnenin başından itibaren, gözlerim açılmış, M. de Charlus'un sihirli bir değnekle dokunulmuşçasına eksiksiz ve hızlı bir değişime uğrayışını izlemiştim. Daha önceleri, anlamadığım için görmemiştim. Her insanın kusuru (dil kolaylığı açısından böyle adlandırıyoruz), varlığı bilinmedikçe görünmez olan cin gibi kendisine eşlik eder. İyilik, kalleşlik, isim ve sosyete ilişkileri göze görünmezler, onları gizli olarak taşıırız. Odysseus bile, başlangıçta Athena'yı tanıyamamıştı. Ne var ki, tanrılar tanrılara ânında görünür, insan da benzerine hemen kendini gösterir; işte M. de Charlus de Jupien için öyle olmuştu. O âna kadar M. de Charlus'un karşısındaki tutumum, dalgın bir adamın hamile bir kadının karşısında, ağırlaşmış bedenini fark etmeyerek, kadın gülümseyerek, “Eh, bu aralar biraz yorgunum” dedikçe, patavatsızca, “Peki ama neyiniz var?” diye sormakta inat etmesine benziyordu. Bu dalgın adama birisi, “Hamile o” dediği anda, adam birden kadının karnını görür ve ondan sonra da başka bir şey göremez olur. Gözümüzü açan, açıklamadır; bir hatanın ortadan kalkması bize fazladan bir duyu kazandırır.

Uzun bir süre, ta ki diğerlerine benzeyen bir şahsın düz cephesi üzerinde eski Yunanlılar'ın o çok sevdikleri kelimeyi oluşturan harfleri o güne kadar görünmez olan bir mürekkeple yazılmış halde gördükleri âna kadar şüphelenmedikleri M. de Charlus benzeri tanıdıklarını yasanın örneği saymaktan hoşlanmayan kişilerin, çevrelerindeki dünyayı başlangıçta çıplak, daha bilgili kişilere sunduğu binlerce süsten yoksun

gördüklerine inanmaları için, hayatta kaç kere bir gaf yapmanın kıyısından döndüklerini hatırlamaları yeterlidir. Bir kadın hakkında, tam, “Ne kaknem kadın!” diyecekken, karşılardaki adamın kişiliğiz çehresinde o kadının kardeşı, nişanlısı ya da âşığı olduğunu ele verebilecek herhangi bir ipucu yoktur. Ama neyse ki tam o sırada, yanlarındaki birinin fısıldadığı bir kelime, meşum cümleyi dudaklarında dondurur. Birdenbire, *Mene, Tekel, Ufarsin** misali, şu kelimeler belirir: Yanında “kaknem” diye söz edilmesi uygun düşmeyecek kadının nişanlısı, kardeşı veya âşığıdır bu adam. Bu yeni kavram kendi başına, ailenin geri kalanına ilişkin, o andan itibaren tamamlanmış olan kavramların kimi parçaların geri çekilip kimilerinin ileri alınmasıyla yeniden gruplandırılmasına yol açacaktır. Tıpkı Kentaur’un benliğindeki at gibi, M. de Charlus’un benliğinde de, kendisini diğer erkeklerden ayıran bir varlık bulunduğı, bu varlık baronla bir bütün oluşturduğu halde, ben onu hiç görmemiştim. Soyut olan şey şimdi somutlaşmış, nihayet anlaşılan varlık, hemen o anda, görünmez olma yetisini kaybetmişti; M. de Charlus’un yeni bir insana dönüşümü o kadar eksiksizdi ki, tıpkı rastgele dizilmiş harfler halinde dağınık olduğu müddetçe hiçbir anlamı olmayan bir cümle, harfler gereğince dizildiğinde, asla unutamayacağımız bir düşünceyi ifade etmesi gibi, baronun çehresindeki, sesindeki zıtlıklar, hatta geriye dönüp düşündüğümde, benimle ilişkisindeki iniş çıkışlar da, o âna kadar zihnime anlaşılmaz gelen her şey, artık bir anlam kazanıyor, apaçık kendini gösteriyordu.

Ayrıca, biraz önce, Mme de Villeparisis’nin evinden çıkarırken gördüğümde, M. de Charlus’un neden bana bir kadın gibi göründüğünü de anlıyordum şimdi: O bir kadındı çünkü! M. de Charlus, gördükleri kadar çelişkili olmayan, kendi mizaçları dışı olduğu için idealleri de erkeksilik olan ve hayatta sadece görünürde diğer erkeklere benzeyen insanlar soyundandı; her insanın, evrendeki her şeyi ardından gördüğü göz-

* Peygamber Daniel’in, Babil’in çöküşünü önceden haber verişine ipucu olan kelimeler. Mene: sayılmış, Tekel: tartılmış, Ufarsin: ve bölükler (Daniel 5: 25-28). Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

lerine nakşolmuş, gözbebeğinin yüzeyine işlenmiş olan siluet, bu erkeklerde bir *nympha*'nın değil, yakışıklı bir delikanlının silüetidir. Bu soy lanetlenmiştir, yalan ve riya içinde yaşamak zorundadır, çünkü her insan için hayatın en büyük hazzı olan arzusunun, cezalandırılacak, ayıp bir şey, itirafı mümkün olmayan bir şey telakki edildiğini bilir; bu soydan insanlar, Tanrı'larını inkâr etmek zorundadırlar, çünkü Hıristiyan da olsalar, mahkemede sanık olarak parmaklığın ardında boy gösterdiklerinde, asıl hayatları olan şeyi, İsa'nın nezdinde ve onun adına, bir iftirayı reddeder gibi reddedip kendilerini savunmaları gerekir; anasız oğullardır, hayatları boyunca, hatta öldüğünde gözlerini kaparken bile, annelerine yalan söylemeye mecburdurlar; çoğunluğun fark ettiği cazibelerinin uyandırdığı bütün dostluklara ve çoğunlukla iyi olan yüreklerinde hissettikleri dostluğa rağmen, dostluktan yoksun dostlardır; peki ama, ancak bir yalan sayesinde gelişebilen, coşkuya kapılıp yapacakları ilk güven ve samimiyet hamlesinde tiksintiyle itilecekleri, tarafsız, hatta candan birisiyle karşılaştıklarında bile, karşılarındaki kişinin, tıpkı kimi yargıçların, ilk günah ve soyun kaderi kavramlarına dayanarak, eşcinsellerde cinayeti, Yahudiler'de ihaneti beklemeleri ve daha kolay affetmeleri gibi, yaygın bir psikolojiyle kendileri hakkında yanılığa düşerek, itiraf edilen kusura kendisine en yabancı duyguyu atfedeceği ilişkilere dostluk diyebilir miyiz? Son olarak da –en azından, o sırada ilk taslaklarını çizdiğim, daha sonra değişeceğini göreceğimiz teori uyarınca, görmelerini ve yaşamalarını sağlayan yanılığın bu çelişkiyi onlardan gizlemese en çok kızacakları şey de– aşk ihtimalinden neredeyse yoksun âşıklardır; bu aşkın umudu, onca tehlikeye ve yalnızlığa katlanma gücü verir kendilerine, ama özellikle kadınsı bir yanı olmayan, eşcinsel olmayan bir erkeğe tutkun olduklarından, o erkeğin kendilerini sevmesi imkânsızdır; öyle ki, para sayesinde gerçek erkekler elde edemeseler, hayalgüçleri sayesinde de, kendilerini sattıkları eşcinselleri gerçek erkekler yerine koymasalar, arzularının doyurulması asla mümkün olmazdı. Şerefleri eğretidir, özgürlükleri suç ortaya çıkıncaya kadar sürer ancak, geçicidir; konumları bir gün önce bütün

salonlarda tebrik edilip Londra'nın bütün tiyatrolarında alkışlanırken, ertesi gün her yerden kovulup başını koyacak bir yastık bulamayan şairinki gibi sallantıdadır; Samson gibi

Her iki cins de kendi köşesinde yalnız ölecek

diyerek değirmen taşını çevirirler; Yahudiler'in Dreyfus'ün etrafında toplanışı gibi azami sayıda insanın kurbanın etrafında birleştiği büyük felaketlerin haricinde, benzerlerinin duygudaşlığından –bazen arkadaşlığından– bile tecrit edilirler, benzerleri, artık güzel görünmedikleri, kendilerinde fark etmek istemedikleri bütün kusurları açığa vuran, aşkları dedikleri (ve bu kelimeyle oynayarak, şiirin, resmin, müziğin, şövalyeliğin, çileciliğin aşka kattığı her şeyi toplumsallık bilinciyle ekledikleri) şeyin kendi seçtikleri bir güzellik ülküsünden değil, tedavisi imkânsız bir hastalıktan kaynaklandığını anlamalarına sebep olan bir aynada gerçek benliklerini görünce, onlardan tiksiniyorlar; yine Yahudiler gibi, (sadece kendi soyundan olanlarla görüşmek isteyen, ağızlarından mutlak sözler, bildik espriler eksik olmayan birkaçı haricinde) birbirlerinden kaçır, kendilerine en çok karşı çıkan, asla rıza göstermeyen kimselerin peşinde koşar, onların terslemelerini affeder, kibarlıklarıyla sarhoş olurlar; öte yandan, uğradıkları sürgün, şereflerine sürülen leke yüzünden benzerleriyle bir araya gelmişlerdir, Yahudiler'e edilen zulme benzeyen bir zulüm sonucu, giderek, bir soyun, bazen güzel, çoğunlukla da korkunç olan fiziksel ve manevi özelliklerini edinmişlerdir, (düşman soya daha çok karışmış, daha çok kendini benzetmiş, görünürde, görece daha az eşcinsel olanın daha eşcinsel olanı alaylara boğmasına rağmen) benzerleriyle görüşmek kendilerine huzur verir, hatta benzerlerinin varlığında bir destek bulurlar, o kadar ki, (adı sövgülerin en ağır olan) bir soy olduklarını inkâr etmekle birlikte, bu soydan olduğunu gizlemeyi başaranları hiç tereddütsüz ele verirler, amaçları onlara zarar vermekten çok kendilerini affettirmektir, kaldı ki başkalarına zarar vermekten de hoşlanırlar; apandisit peşinde koşan hekim gibi tarihte bile eşcinselliği arar, İsa'nın Yahudi olduğunu söyleyen Yahudi-

ler gibi Sokrates'in kendilerinden biri olduğunu hatırlatmaktan hoşlanır, eşcinselliğin normal olduğu dönemde kimsenin anormal olmadığını düşünmezler, sadece her tür vaaza, her tür örneğe, her tür cezaya direnenlerin ayakta kalabilmesine izin vererek, diğer erkekleri, (yüce ahlaki meziyetlerle bir arada bulunsa bile) hırsızlık, zalimlik, kötü niyet gibi ortalama insanın daha çok anladığı, dolayısıyla affettiği, faziletle çelişen kimi kusurlardan daha çok tiksindiren, doğuştan ve son derece özel bir eğilim gereği kendi başına yüzkarasının suçu yarattığını akıllarından geçirmezler; mason localarından çok daha yaygın, daha etkin ve daha az şüphelenilen bir gizli topluluk oluştururlar, çünkü bu ittifak, ortak zevkler, ihtiyaçlar, alışkanlıklar, tehlikeler, ortak bir çıraklık dönemi, bilgi, ticaret ve lügat üzerine kuruludur ve bu topluluğun birbirleriyle tanışmayı arzu etmeyen üyeleri bile, doğal ya da benimsenmiş, bilinçsiz ya da bilinçli işaretlerden derhal birbirlerini tanırlar, bir dilenci arabasının kapısını kapadığı büyük soylunun, bir baba kızının nişanlısının, tedavi olmak isteyen biri, bulduğu hekimin, günah çıkarmak isteyen kişi, rahibin, savunma yapmak isteyense, avukatın benzerlerinden biri olduğunu bu işaretlerden anlar; hepsi sırlarını saklamak zorundadır, ama insanlığın geri kalanının hiç kuşkulandığı bir sırta ortaktır ve bu sır sayesinde, en inanılmaz macera romanları onlara gerçek gibi gelir, çünkü bu romansı, çağdışı hayatta büyükelçiyle forsa dosttur, ürkek bir küçük burjuvada görülemeyecek, aristokrat eğitiminin verdiği bir davranış rahatlığına sahip olan prens, düşesin evinden çıktığında külhanbeyiyle görüşmeye gider; insan topluluğunun dışlanan bölümüdürler, ama bulunmadığı yerde varlığından kuşkulanan, bulunduğu tahmin edilmeyen yerde kendini sergileyen, küstah, cezasız kalan, önemli bir bölümüdürler; halkın, ordunun içinde, tapınakta, zindanda, tahtta, her yerde üyeleri vardır; son olarak da, hiç değilse büyük bir bölümü, öteki soydan erkeklerle tatlı ve tehlikeli bir yakınlık içinde yaşar, onları kıskırtır, onlarla oyun oynayıp kusurlarından kendilerine ait bir kusur değilmişçesine söz ederler, insanların körlüğüyle ya da sahtekârlı-

ğıyla kolaylaşan bu oyun, hayvan eğiticisinin yem olduğu rezalet ânına kadar, yıllarca sürebilir; o âna dek, hayatlarını gizlemek, bakışlarını sabitlemek istedikleri yerden kaçırmak, kaçırmak istedikleri yerde sabitlemek, dağarcıklarındaki birçok sıfatın cinsini değiştirmek zorundadırlar, üstelik bu toplumsal baskı, kusurlarının ya da yanlış olarak böyle adlandırılan şeyin başkalarına değil, kendilerine ilişkin olarak ve kendilerine kusur olarak görünmeyecek şekilde uyguladığı iç baskının yanında hafif kalır. Ne var ki, gidip pazarlık yapacak vakti olmayan, işbirliğinden doğabilecek zaman tasarrufundan ve hayatın kolaylaşmasından vazgeçemeyecek, acelesi olan daha pratik bazıları, iki cemaat kurmuşlardır ki, bunlardan ikincisi sadece kendilerine benzer insanlardan oluşur.

Bu durum, yoksul, taşradan gelmiş, hiçbir tanıdığı, günün birinde ünlü bir hekim ya da avukat olma hırsı dışında hiçbir şeyi olmayan, zihninde henüz hiçbir fikir bulunmayan, işveden yoksun bedenini bir an önce, Quartier Latin'deki küçük odasını döşer gibi, girip ünlenmeyi arzuladığı yararlı ve ciddi meslekte “başarılı” olmuş kişileri örnek alıp taklit ederek süslemeyi düşünen kişilerde özellikle çarpıcıdır; bu kişilerin resme, müziğe, körlüğe eğilim gibi haberleri olmadan kalıtımla edindikleri özel zevkleri, belki de uzun ömürlü, kendilerine has, değişmez tek özellikleridir –ve bazı geceler, geri kalan her durumda, konuşma, düşünme, giyinme, taranma biçimlerini benimsedikleri insanlarla, mesleki açıdan yararlı olabilecek bir toplantıyı kaçırmaya zorlar kendilerini. Bunun hariçinde, sadece okul arkadaşlarıyla, hocalarıyla, belki başarılı, koruyucu bir hemşerileriyle görüştükleri mahallelerinde, kısa sürede, tıpkı bir kasabada ikisi de oda müziğinden veya ortaçağa ait fildişi süs eşyalarından hoşlanan lise ikinci sınıf öğretmenisiyle noterin arkadaş olması gibi, aynı özel zevkin kendilerine yaklaştırdığı başka gençler keşfederler; mesleklerinde kendilerini yönlendiren faydacı içgüdüyü, profesyonel anlayışı ilgilerinin nesnesine de uygulayarak, bu gençleri, tıpkı eski enfiye kutularına, Japon oymabaskılarına veya nadir çiçeklere meraklı kişileri bir araya getiren toplantılarda olduğu gibi, dışarıdan kimsenin kabul edilmediği, öğrenmenin zevki, ta-

Ucretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

kasın yararı ve rekabet korkusu sebebiyle, aynı bir pul pazarındaki gibi, hem uzmanlar arası yoğun bir anlaşmanın, hem de koleksiyoncuların vahşi rekabetinin hüküm sürdüğü toplantılarda bulurlar. Kendilerine ait bir masalarının bulunduğu kafede, hiç kimse bunun ne toplantısı olduğunu, bir araya gelenlerin bir balıkçılar derneği mi, yazı işleri müdürleri mi, Indre'liler derneği mi olduklarını bilmez, çünkü kılık kıyafetleri gayet düzgün, tavırları ölçülü ve soğuktur, birkaç metre ötede metresleriyle şişinen genç "aslanlar"a, gözde delikanlılara ancak kaçamak bakışlar yöneltmeye cesaret ederler; şimdi gözlerini kaldırmaya cesaret edemeden onlara hayran olanlar, ancak yirmi yıl sonra, kimileri bir Akademi'ye girmek üzere, kimileri de yaşlı kulüp erkekleri olduklarında, içlerinde en alımlı, şimdi şişman ve kır saçlı bir Charlus'e dönüşmüş olan birinin aslında kendilerine benzediğini, ama başka bir yerde, başka bir dünyada yaşadığını, başka simgeler, başka işaretler taşıdığını ve bu farkın kendilerini yanılttığını öğreneceklerdir. Ne var ki gruplaşmalar oldukça gelişmiştir; tıpkı "Sol Birlik"le "Sosyalist Federasyon"un, bir Mendelssohn müzik derneğiyle Schola Cantorum'un birbirinden farklı olması gibi, bazı geceler, bir başka masada, manşetlerinin altına bir bilezik, bazen yakalarının içine bir kolye kaydıran, ısrarlı bakışları, kikirdemeleri, kahkahalarıyla, birbirlerini okşayarak bir grup kolejliyi hızla kaçırın ve Dreyfus taraftarlarına servis yaparken olduğu gibi, bahşişleri cebe atmak işine gelmese gidip polis çağırmaktan haz duyacak olan, nezaket kisvesi altında için için öfkelenen bir garsonun hizmet ettiği aşırı bulundur.

Zihin, işte bu profesyonel örgütlenmelerin karşısına, münzevilerin tercihini çıkarır; bunu yaparken, bir yandan, kendilerine anlaşılmayan bir aşk gibi gelen şeyin örgütlü ahlaksızlıktan büsbütün farklı olduğunu düşünen münzevileri taklit etmekten başka bir şey yapmadığı için, pék hesaplı davranmaz, öte yandan, bu değişik sınıflar, farklı fizyolojik tiplere olduğu kadar hastalıklı veya sadece toplumsal bir gelişimin aşamalarına tekabül ettiğinden, hesaplı davranır. Zaten münzevilerin de, bazen sırf bıkkınlıktan, kolaylık olsun diye (en aleyhte olan kişilerin sonunda evlerine telefon bağlatmaları,

İéna'ları kabul etmeleri veya Potin'den alışveriş etmeleri gibi), er veya geç bu tür bir örgütlenmenin içine girmedeği pek enderdir. Üstelik girdikleri toplulukta genellikle oldukça kötü karşılanırlar, çünkü görece saf olan hayatlarında tecrübe eksikliği, tek çıkışları olan tahayyülün yarattığı doygunluk, profesyonellerin silmeye çalıştığı kadınsılık özelliklerini onlarda iyice belirginleştirmiştir. Şunu da itiraf etmek gerekir ki, bu yeni üyelerin bazılarında, kadın, sadece erkeğin içinde bulunmaz, aynı zamanda korkunç biçimde görünürdür; isterik bir kasılma içinde, dizlerini, ellerini sarsan tiz bir gülüşle kendilerinden geçerler, ortalama erkekle benzerlikleri, smokin giydirilip siyah kravat takılmış, ayaklarını el gibi kullanan, melankolik, mor halkalı gözleri olan maymunlardan fazla değildir; bu yüzden de, bu yeni üyeler, aslında daha ahlaksız olanlar tarafından, görüşülmesi tehlikeli kişiler olarak değerlendirilirler ve benimsenmeleri zordur; buna rağmen kabul edilirler ve o zaman da, ticaretin, büyük şirketlerin getirdiği, insanların hayatını değiştiren, daha önce elde edilmesi fazlasıyla masraflı, hatta bulunması zor olan besinleri elde etmelerini sağlayan kolaylıklardan yararlanırlar; bu kolaylıklar, daha önce en büyük kalabalıklarda tek başlarına bulamadıkları şeyin bolluğuna boğar kendilerini. Ne var ki, bu sayısız çıkışa rağmen, özellikle zihinsel baskıdan yoksun ve aşklarını olduğundan da nadir zanneden bazıları için, toplumsal baskı yine de çok ağırdır. Eğilimlerinin istisnai yapısı nedeniyle kendilerini kadınlardan üstün zannedip onları aşağılayanları, eşcinselliği büyük dehaların ve şanlı dönemlerin ayrıcalığı olarak görenleri, zevklerini paylaşmak istediklerinde bir havari şevkiyle, kimilerinin siyonizmi, askerlik hizmetinin reddini, Saint-Simonculuğu, vejetaryenliği, anarşiyi vazetmesi gibi, bir morfinmanın morfinini paylaşmak için yapacağı şekilde bu zevke eğilimli gibi görünenleri seçeceğine bu zevke layık gibi görünenleri seçenleri şimdilik bir kenara bırakalım. Bazıları sabah, yataktan kalkmadan yakalandıklarında çok güzel bir kadın portresi çizerler, çünkü ifade çok geneldir ve bütün kadın cinsini simgeler; saçlar bile bunu doğrular: Kıvrımları o kadar kadınsıdır, açıldıklarında yanağın üzerine bukle bukle öyle

bir doğallıkla dökölürler ki, hapsolduğu bu erkek bedeninin bilinçdişında yeni yeni uyanan genç kadının, genç kızın, Galateia'nın, böyle ustalıkla, kendiliğinden, kimseden öğrenmeden zindanının en küçük çıkışlarından yararlanabilmiş, yaşaması için gerekeni bulmuş olmasına hayret ederiz. Hiç şüphesiz, bu harikulade portrenin sahibi olan delikanlı, “Ben bir kadını” cümlesini telaffuz etmez. Hatta, eğer –çeşitli nedenlerden ötürü– bir kadınla birlikte yaşıyorsa, kendisinin de bir kadın olduğunu inkâr edebilir, erkeklerle asla ilişkisi olmadığına yemin edebilir. Kadın, biraz önce tasvir ettiğimiz halinde, pijamayla yatağa uzanmış, kolları, siyah saçlarının altındaki boynu çıplakken ona baktığında, pijamanın bir kadın gömleğine, çehresinin güzel bir İspanyol kadınının yüzüne dönüştüğünü görür. Metres, bakışlarına sunulan, sözlerin, hatta eylemlerin olamayacağı kadar doğru ve gerçek olan bu itiraflardan korkar; zaten o âna kadar olmadıysa da, bu itiraflar, eylemler tarafından mutlaka onaylanacaktır, çünkü her insan hazzın peşinde koşar ve eğer fazlasıyla sapık değılse, hazzı karşı cinsten arar. Eşcinsel içinsse sapıklık, kadınlarla ilişkiye girdiğinde değıl (birçok sebepten ötürü buna mecbur olabilir çünkü), hazzı kadınlarla duyduğunda başlar. Yukarıda portresini çizmeye çalıştığımız genç erkek o kadar açıkça kadındır ki, ona arzuyla bakan kadınların (özel bir zevke sahip değıllerse), Shakespeare'in komedilerinde, delikanlı kılığında girmiş bir genç kıyı görünce kadınların yaşadığı hayal kırıklığını yaşamaları kaçınılmazdır. Aynı aldatmaca söz konusudur, eşcinselin kendisi de bunu bilir, kıyafetini çıkarıp attığında metresinin yaşayacağı hayal kırıklığını tahmin eder, bu cinsiyet yanılgısının ne güçlü bir kaprisli şiir kaynağı olduğunu hisseder. Zaten doyumsuz metresine bile (o da eşcinsel değılse) istediğı kadar, “Ben bir kadını” diye itirafta bulunmasa da, içindeki bilinçsiz ve görünür kadın, bin bir kurnazlıkla, müthiş bir çeviklikle, bir tırmanıcı bitki inadıyla, erkekorganını arar. Bu genç erkeğin, gece, kendi de, onlar da istemediğı halde anne babasının parmakları arasından kadınların peşinde koşmak için sıyrılmayacağını anlamak için, beyaz yastığın üzerindeki bu bukleye bukleye saçlara bakmak yeterlidir. Metresi

onu cezalandırırsa da, **hapsetse** de, ertesi gün bu kadın-erkek, tıpkı kahkahaçıçeğinin bir kazma, bir tırmık gördüğünde sü-lüklerini uzatması gibi, bir erkeğe yapışmanın yolunu bula-caktır. Çehresinde bizi duygulandıran inceliklere, kibarlığın-da erkeklerde pek bulunmayan bir zarafete, bir doğallığa hay-ran olduğumuz bu genç erkeğin, boksörlerin peşinde koştu-ğunu öğrenmek niçin bizi üzer? Bunlar aynı gerçekliğin iki ayrı yüzüdür. Hatta bizi iğrendiren yüz, daha duygulandırıcı, bütün inceliklerden daha dokunaklıdır, çünkü doğanın olağa-nüstü, bilinçdışı bir çabasını temsil eder: Cinsiyetin, aldatma-calarına rağmen kendisi tarafından tanınması, başlangıçta toplumun bir hatasıyla kendisinden uzaklaştırılan şeye kaç-mak için itiraf edilmemiş bir girişim olarak ortaya çıkar. Bazı-ları, şüphesiz çocukluklarında daha utangaç olanlar, aldıkları hazzı bir erkek yüzüyle bağdaştırabildikleri sürece, ne tür bir fiziksel haz aldıklarıyla pek ilgilenmezler. Oysa bazıları, her-halde daha şiddetli duyulara sahip olanlar için fiziksel hazzın kesin sınırlarının çizilmesi kaçınılmazdır. Bu gibilerin itiraf-ları ortalama insanı dehşete düşürecek nitelikte olabilir. Belki de bunlar yalnızca Satürn'ün uydusunun etkisi altında yaşa-mazlar, çünkü bunlar kadınları birinciler gibi tamamen red-detmezler, oysa birinciler için kadınlar, sadece konuşma, cilve ve kafada yaşanan aşklar bağlamında vardır. İkincilerse, ka-dınlardan hoşlanan kadınların peşinde koşarlar, çünkü bu kadınlar kendilerine bir genç erkek bulabilir, onunla birlikte olmaktan duyacağı hazzı artırabilirler; hatta aynı şekilde, bu kadınlarla, bir erkekle yaşayacakları hazzı yaşayabilirler. İşte bu yüzden, birincilerden hoşlananlarda kıskançlık yaratan tek şey, onlara ihanet gibi gelen tek şey, bir erkekle yaşanan haz-dır, çünkü kadınlarla aşkı gerçekten değil, sadece alışkanlık olarak, evlilik ihtimalini saklı tutabilmek için yaşamışlardır ve bir kadınla yaşanan aşkın verebileceği hazzı hayal edeme-diklerinden, sevdikleri erkeğin bu hazzı tatmasına katlana-mazlar; oysa ikinciler, sık sık kadınlarla yaşadıkları aşklarıyla kıskançlık yaratırlar. Çünkü kadınlarla ilişkilerinde, kadınlar-dan hoşlanan kadın için, bir başka kadın rolünü oynarlar, ay-nı zamanda kadın da kendilerine onların aşağı yukarı bir er-

kekte buldukları şeyi verir; bu durumda kışkanan erkek, sevdiği erkeğin neredeyse bir erkek gibi gördüğü kadına sımsıkı bağlandığını hissettikçe, bu kadınların nazarında kendi tanımadığı bir şey, bir tür kadın olan erkeğin neredeyse elinden kaçtığını hissettikçe üzüldür. Bir tür çocuksulukla arkadaşlarını kızdırmak, anne babalarını dehşete düşürmek için elbiseye benzer giysileri seçmekte, dudaklarına ruj sürüp gözlerine sürme çekmekte adeta hırsla inat eden o çılgın gençlerden de söz etmeyelim; onları bir kenara bırakalım, çünkü gösterişlerinin cezasını fazlasıyla sert biçimde çekerken, Saint-Germain muhitinden genç kadınları ta ki çok eğlenceli buldukları, daha doğrusu inmekten kendilerini alamadıkları yokuşu tekrar çıkmak için sebatla, ama nafile tırmanmaya koyulacakları güne kadar rezaletlerle dolu bir hayat yaşamaya, bütün görenekleri çiğnemeye, ailelerini hiçe saymaya iten şeytana uymakla yaptıkları hatayı ağırbaşlı, Protestanlığa yaraşır bir tutumla nafile onarmaya çalışarak ömürlerini tüketirken bulacağımız kişiler onlardır. Son olarak, Gomorra'yla bir anlaşma imzalamış olanları da daha ileride ele almak üzere bir yana bırakalım. Onlardan M. de Charlus kendileriyle tanıştığında söz edeceğiz. Sıraları geldiğinde ortaya çıkacak olan şu veya bu türden herkesi bir yana bırakalım ve bu ilk özeti noktalamak amacıyla, biraz önce sözünü etmeye başladığımız münzevilerle ilgili birkaç kelime söyleyelim sadece. Bunlar, kusurlarını olduğundan da istisnai zannederek, keşfettikleri günden itibaren tek başlarına kalmışlardır; daha önce uzun süre, bilmeden taşımışlardır bu kusuru, ama sadece başkalarına oranla daha uzun süre taşımışlardır. Çünkü hiç kimse eşcinsel, şair, snop veya kötü kalpli olduğunu başından beri bilmez. Aşk dizeleri ezberleyen veya müstehcen resimlere bakan bir kolejli, o sırada bir arkadaşına sokulduğunda, onunla sadece ortak bir kadın arzusunu paylaştığını zanneder. Hissettiği şeyin özünü, Mme de Lafayette'i, Racine'i, Baudelaire'i, Walter Scott'ı okurken tanıyıp da, kendi kafasından eklediği şeyi, his aynı olsa da nesnesinin farklı olduğunu, Diana Vernon'u değil, Rob Roy'u arzuladığını fark edebilecek kadar kendini gözlemleyemezken, herkesten farksız olduğunu düşünmemesi mümkün

müdür? Çoğunun odasındaki ayna ve duvarlar, aklın daha net görüşünden önce gelen içgüdü'nün savunma amaçlı sakınımı gereği, kadın oyuncuların renkli taşbasmalarıyla kaplıdır baştan başa; şuna benzer mısralar yazarlar:

*Khloe'nin üstüne bir gül koklanır mı?
O ihtişam, o sarı saç hiç unutulur mu?
Deli kalpten taşan aşk durdurulur mu?*

Bu yüzden, bu hayatların ilk dönemlerine, çocukların ileri-
de renkleri koyulaşan sarı bukleleri gibi, daha sonra katiyen
bulunmayacak olan bir hazzın atfedilmesi mi gerekir? Kim
bilir, belki de kadın fotoğrafları, riyakârlığın başlangıcı, ay-
nı zamanda diğer eşcinsellere karşı tiksintinin başlangıcıdır.
Oysa riyakârlıktan ötürü en çok acı çekenler, münzevilerdir.
Eğitimin üzerlerinde ne kadar az etkisi olduğunu ve (belki de-
lilerin, ne önlem alınırsa alınsın, atladıkları nehirde kurtar-
ıldıktan sonra kendilerini zehirleyerek, bir tabanca edinerek,
bir şekilde vardıkları intihar kadar korkunç bir noktaya değil
ama) öteki soydan olan erkeklerin zorunlu hazlarını hem an-
lamadıkları, tasavvur bile edemedikleri, nefretle karşıladık-
ları, hem de bu hazların sürekli tehlikesinden ve utancından
dehşete düşecekleri bir hayata ne büyük bir ustalıklı, mutlaka
vardıklarını açıklamakta, bir başka koloni olan Yahudiler ör-
neği bile yetersiz kalabilir. Onları tasvir edebilmek için, bel-
ki de evcilleştirilemeyen hayvanları, evcilleştirildikleri sanı-
lan, ama aslanlıklarını kaybetmeyen aslan yavrularını değilse
bile, en azından beyazların rahat hayatında acı çeken, vahşi
yaşayışın tehlikelerini ve anlaşılmaz mutluluklarını tercih
eden siyahları akla getirmek gerekir. Hem başkalarına, hem
de kendilerine yalan söyleyemeyeceklerini keşfettikleri gün
gelip çatığında, kendilerini kırlara vurur, hilkat garibelerine
duydukları tiksintiyle ya da baştan çıkma korkusuyla (az sa-
yıda zannettikleri) benzerlerinden, utanç yüzünden de insan-
lığın geri kalanından kaçarlardı. Hiçbir zaman tam anlamıyla
olgunlaşmadan, melankoliye kapılarak, ara sıra, ay ışığının
olmadığı bir pazar gecesi yürüyüşe çıkıp komşu şatoda otu-
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ran bir çocukluk arkadaşlarının aralarında tek kelime konuşulmadan gelip kendilerini beklediği kavşağa kadar giderler. Ve karanlıkta, çimenlerin üzerinde, birbirlerine tek kelime etmeden, eski zamanlarındaki oyunlarına dönerler. Hafta içinde birbirlerinin evinde görüşür, sanki hiçbir şey yapmamış ve yapmayacaklarmış gibi, ilişkilerinde hafif bir soğukluk, alay, tahammülsüzlük ve hınç, bazen de nefret dışında olanlara en ufak bir anıştırmada bulunmadan, şundan bundan söz ederler. Sonra, komşu, at üstünde çetin bir yolculuğa çıkar, katır sırtında yüksek dağlara tırmanır, karların içinde yatar; kendi kusurunu zayıf bir mizaçla, evcimenlik ve utangaçlıkla özdeşleştiren arkadaşı, özgürlüğüne kavuşan dostunda, deniz seviyesinden binlerce metre yükseklikte, artık bu kusurun varlığını sürdürmeyeceğini anlar. Çocukluk arkadaşı gerçekten de evlenir. Oysa terk edilen (eşcinselliğin tedavi edilebildiğini göreceğimiz vakalara rağmen) iyileşmez. Sabahları taze kremayı mutfağında, sütçü oğlanın elinden bizzat almakta ısrar eder, arzuların kendisini fazla huzursuz ettiği gecelerde bir sarhoşa yol göstermek, bir körün gömleğini düzeltmek için yolunu değiştirir. Şüphesiz kimi eşcinsellerin hayatı değişmiş gibi görünür bazen, (yaygın deyimle) kusurları, alışkanlıklarında kendini göstermez olur; ama hiçbir şey yok olmaz: Kaybolan kolye bulunur; bir hastanın idrar miktarı azaldığında daha fazla terler, boşaltım ne olursa olsun gerçekleşmek zorundadır. Günün birinde, bu eşcinselin genç bir kuzeni ölür ve o zaman, tesellisi mümkün olmayan kederinden, arzuların, tıpkı bir bütçede toplamı katıyen değiştirmeden bazı harcamaların başka bir kaleme aktarılması gibi, belki de iffetli olan, sahip olmaktan çok saygıyı korumayı isteyen bu aşka aktarılmış olduğu anlaşılır. Bir kurdeşen krizinin olağan rahatsızlıkları bir süreliğine ortadan kaldırdığı hastalarda olduğu gibi, eşcinselde de genç bir akrabaya duyulan saf aşk, metastaz yoluyla, tedavi edilen ikinci hastalığı er geç ikame edecek olan alışkanlıkların yerini geçici olarak doldurmuş gibidir.

Bu arada münzevinin evli komşusu geri dönmüştür; eski dost kendilerini akşam yemeğine davet etmek mecburiyetinde kaldığında, genç zevcenin güzelliği ve kocasının ona göster-

diği sevgi karşısında geçmişten utanç duyar. Hamile kalmakta gecikmemiş olan kadın kocasını bırakıp eve erken dönmek zorundadır; kocası ise, artık gitme vakti geldiğinde, arkadaşından kendisini biraz geçirmesini ister; başta en ufak bir şeyden şüphelenmeyen arkadaşı, kavşağa geldiklerinde, tek kelime edilmeden, yakında baba olacak dağcı tarafından çimenlere devrilmiş halde bulur kendini. Buluşmalar tekrar başlar; ta ki bir gün, genç kadının bir kuzeni yakında bir yere taşınacağına kadar; artık genç koca hep onunla gezintiye çıkmaktadır. Terk edilen dost kendisini ziyarete geldiği ve yaklaşılmaya çalıştığı takdirde de, bundan böyle ne büyük bir tiksinti vereceğini önceden hissetme inceliğini göstermediğine kızarak, öfkeyle iter onu. Bununla birlikte, bir gün, vefasız komşunun gönderdiği bir yabancı kapısını çalar, fakat işi başından aşkın olan terk edilmiş dost yabancıyı kabul edemez ve hangi amaçla geldiğini neden sonra anlar ancak.

Bundan sonra, münzevi tek başına sıkıntı çeker. Yakındaki deniz kıyısı yerleşimine gidip oradaki bir demiryolu görevlisinden bilgi almak dışında bir zevki yoktur. Ne var ki görevli terfi etmiş, Fransa'nın öbür ucuna atanmıştır; münzevi artık gidip ona tren saatlerini, birinci mevki bilet fiyatını soramayacaktır; Griselda gibi evine dönüp kulesinde hayallere dalmadan önce, hiçbir Argonaut'un kurtarmaya gelmeyeceği garip bir Andromeda gibi, kumun üzerinde yok olup gidecek kısır bir denizanası gibi sahilde oyalanır ya da tren kalkıncaya kadar aylak aylak peronda durup başka bir soydan insanların kayıtsız, küçümseyici veya dalgın gibi görebileceği, ama kimi böceklerin hemcinslerini cezbetmek için takındığı parıltılı ışığa, kimi çiçeklerin kendilerini dölleyecek böcekleri cezbetmek için sundukları nektara benzer biçimde sunulan, bu fazlasıyla garip, rastlanması zor zevkin neredeyse bulunmaz meraklısını, uzmanımızın o garip lisanda anlaşılabileceği meslektaşını yanıltmayacak olan bakışlarını yolcu kalabalığının üzerinde gezdirir; olsa olsa, perondaki hırpani bir adam, tıpkı Collège de France'ta, Sanskrit hocasının dinleyicisiz sınıfına sadece ısınmak için girenler gibi, sırf maddi bir çıkar uğruna bu lisanla ilgilenirmiş gibi görünür. Denizanası! Orkide! Sa-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

dece içgüdülerime boyun eğdiğimde, Balbec'teki denizanalarından iğrenirdim, ama denizanasına Michelet gibi doğabilim ve estetik açısından bakmayı becerdiğimde, gök mavisi, enfes bir çarkıfelek görürdüm. Denizanaları, taçyapraklarının saydam kadifesiyle denizin eflatun orkideleri gibi değil midirler? Hayvanlar ve bitkiler âleminin çok sayıdaki yarattığı gibi, vanilyayı üreten, ama erkekorgani dışıorganından bir bölmeyle ayrıldığı için sinekkuşları veya kimi ufak arılar çiçektozunu bir organdan diğerine taşımadıkça ya da insanlar tarafından yapay olarak döllenmedikçe kısır kalan bitki gibi, M. de Charlus de (burada döllenme kelimesini manevi anlamda yorumlamak gerekir, çünkü fiziksel anlamda erkekle erkeğin birleşmesi kısırdır, ne var ki, bir insanın, tadabileceği tek zevki bulabilmesi ve “bu yeryüzünde her varlığın”, birisine “müziğini, ateşini ya da kokusunu” verebilmesi, önemsiz değildir), istisnai denebilecek erkeklerden biriydi, çünkü bu istisnai erkeklerin sayısı ne kadar fazla da olsa, cinsel ihtiyaçlarının başkaları için son derece kolay olan tatmini, rastlanması fazlasıyla zor birçok şartın çakışmasına bağlıdır. M. de Charlus'un durumundaki (ve yavaş yavaş ortaya çıkacak olan, şimdiden sezilmiş olabilecek ve yarı-muvafakatlara boyun eğen haz ihtiyacının gerektirdiği uzlaşmalara tabi) erkekler için, karşılıklı aşk, sıradan insanların durumunda karşılaştığı büyük, bazen aşılması imkânsız zorluklara öyle özel zorluklar ekler ki, herkes için daima çok nadir olan şey, bu erkekler için neredeyse imkânsız hale gelir ve sahiden mutlu ya da doğanın kendilerine öyle gösterdiği bir karşılaşma gerçekleşirse, mutlulukları normal âşığınkinden de daha olağanüstü, seçilmiş, yoğun bir biçimde gerekli olur. Uslu uslu işine gitmeye niyetli eski bir yelekçinin, elli yaşında, göbekli bir adam karşısında büyülenerek ayaklarının birbirine dolaşması için aşılması gereken türlü engellerin, aşka yol açan, zaten ender olan tesadüflere doğanın uyguladığı özel ayıklamaların yanında, Capulet'lerle Montague'lerin nefreti hiç kalırdı; bu Romeo ve bu Juliet, haklı olarak, aşklarının anlık bir kapris değil, mizaçlarının uyumu tarafından çizilmiş tam bir alınyazısı olduğunu düşünebilirler; üstelik bu yazgıyı belirleyen yalnız kendi mizaçları de-

ğil, atalarının mizaçları, en gerilere kadar uzanan bir kalıttır, o kadar ki, birleştikleri varlık daha doğmadan önce onlara aittir ve önceki hayatlarımızı geçirdiğimiz âlemleri yöneten güçle kıyaslanabilecek bir güçle çekmiştir kendilerini. M. de Charlus dikkatimi dağıttığından, yabanarısının orkideye onca zamandır beklediği, ancak bir çeşit mucize sayılabilecek kadar ihtimali düşük bir tesadüf sayesinde elde edebileceği çiçektozunu getirip getirmediğine bakamamıştım. Ne var ki, biraz önce şahit olduğum olay da, hemen hemen aynı türden ve aynı derecede harikulade bir mucizeydi. Bu karşılaşmaya bu açıdan baktığım andan itibaren, her ayrıntısında bir güzellik görmeye başladım. Doğanın, erkek çiçeğin dişi çiçekten fazlasıyla uzakta olduğu, dolayısıyla kendi başlarına döllenemeyecek olan çiçeklerde döllenmeyi gerçekleştirmeye böcekleri mecbur etmek için icat ettiği bütün o olağanüstü kurnazlıklar, çiçektozunu taşıma görevi rüzgâra aitse, nasılsa artık cezbedilecek böcek olmadığı için yararı olmayan nektar salgısını ortadan kaldırıp çiçektozunun erkek çiçekten ayrılmasını da, geçerken dişi çiçek tarafından yakalanmasını da kolaylaştıran kurnazca icat, hatta böcekleri cezbeden göz alıcı taçlar, ayrıca, çiçeğin sadece kendisinde meyve verebilecek, doğru çiçektozuna ayrılmış olması için, kendisini başka çiçektozlarına bağışık kılan bir sıvı salgılamasını sağlayan icat kadar, bu kurnazlıkların hepsi kadar mucizevi olan bir başka şey de, yaşlanan eşcinselle aşkın hazlarını sunmaya yazgılı bir eşcinsel alttürünün varlığıydı: Yani bütün erkekleri değil, –*Lythrum salicaria* gibi üçlü bakışumlu, boyuncukları farklı uzunluktaki çiçeklerin döllenmesini düzenleyen çakışmaya ve uyuma benzetilebilecek bir süreçle– sadece kendilerinden çok daha yaşlı erkekleri çekici bulan erkekler. Jupien biraz önce bana işte bu alttürün bir örneğini sunmuştu, ama her insan-bitki derleyicisi, her manevi bitkibilimci, çok ender rastlanır olmalarına rağmen, bundan daha çarpıcı örnekler gözlemleyebilir; kısa boyuncuklu erdişi *Primula veris* çiçeklerinin uzun boyuncuklu *Primula veris*'in çiçektozunu seve seve kabul etmekle birlikte, başka bir kısa boyuncuklu *Primula veris* tarafından döllenmedikçe kısır kalması gibi, yapılı, göbekli, elli yaşındaki bir

erkeğin kendisine yaklaşmasını bekleyen narin bir delikanlının başka delikanlıların yaptığı kurlara ilgisiz kalışını izleyebilir. Öte yandan M. de Charlus'le ilgili olarak, daha sonraları fark ettim ki, onun için çeşitli türden birleşmeler vardı; bunların bazıları, çok sayıda oluşlarıyla, neredeyse görünmeyecek kadar ani oluşlarıyla, özellikle de iki taraf arasında temas olmayışıyla, bir bahçede hiç değmedikleri bir komşu çiçeğin çiçektozuyla döllenmiş çiçekleri daha da çok hatırlatıyorlardı. Gerçekten de baronun belirli kişileri evine getirtip birkaç saat boyunca konuşmasıyla hâkimiyeti altında bulundurması, rastgele bir karşılaşmayla alevlenmiş olan arzusunun yatışmasına yetiyordu. Sadece kelimelerle gerçekleşen birleşme, tek-hücrelilerdeki kadar basitti. Bazen, herhalde Guermentes'lerdeki akşam yemeğinden sonra beni çağırttığı gece de olduğu şekilde, tatmin, tıpkı bazı çiçeklerin bir yay sayesinde, farkında olmadan işbirliği yapan, sersemlemiş böceği uzaktan ıslatmaları gibi, baronun misafirinin suratına püskürttüğü şiddetli bir azar sayesinde gerçekleşiyordu. Hükmedilenken hükmeden konumuna geçen M. de Charlus, huzursuzluğundan arındığını, yatıştığını hissediyor, bütün çekiciliğini bir anda kaybeden misafirini kovuyordu. Son olarak, eşcinselin kadınlarla yararlı ilişkiler kuramayacak kadar kadına benzemesinden kaynaklanan eşcinsellik, bu bağlamda, çok sayıda erdişi çiçeğin döllenmemesine yol açan daha genel bir yasaya, yani kendini döllemenin kısırlığına tabidir. Bir erkek peşindeki eşcinsellerin çoğu kez kendileri kadar kadınsı bir eşcinselle yetindikleri doğrudur. Ama önemli olan, tıpkı kendi kendilerini dölleyemeyen, ama başka erdişiler tarafından döllenebilen birçok erdişi çiçekte, hatta salyangoz gibi bazı erdişi hayvanlarda olduğu şekilde, karşılardaki bireyin, kullanamadıkları bir tohumuna sahip oldukları kadın cinsine ait olmamasıdır. Doğru'nun ilkçağıyla ya da Yunanistan'ın altın çağıyla aralarında bir bağlantı kurmaktan çok hoşlanan eşcinseller, bu bakımdan çok daha gerilere, ikievrekli çiçeklerin de, tekciinsiyetli hayvanların da henüz var olmadığı deneme dönemlerine, kadın anatomisinde kimi erkekorganlarının, erkek anatomisinde de kimi dişiorganlarının taslaklarında izi sürülebilecek o baş-

langıçtaki erdişiliğe uzanabilirler. Jupien ve M. de Charlus'un arasında geçen, başlangıçta benim için anlaşılmasız olan sözsüz oyunu Darwin'in anlattığı, bileşikgiller adı verilen çiçeklerin böceklere yönelik baştan çıkartıcı hareketleri kadar daha uzaktan görülebilmek için çiçek başlarındaki dilsî çiçeklerini uzatmaları kadar ilginç buluyor, böceklere yol açmak için erkekorganlarını çevirip bükün veya böceklere bir yıkanma imkânı sunan, boyuncukları farklı uzunluktaki bir çiçeğe benzetiyor, hatta daha da basit biçimde, şu anda böcekleri avluya cezbeden nektar kokularıyla, göz alıcı taşlarla kıyaslıyordum. O günden itibaren, M. de Charlus, Mme de Villeparisis'ye ziyaret saatlerini değiştirecekti; Jupien'i başka bir yerde, daha rahatça göremeyeceği için değil de, tıpkı benim gibi o da, öğle sonrası güneşi ve çiçekli çalılarla anısı arasında bir bağlantı kurduğu için. Ayrıca, Jupien'leri Mme de Villeparisis'ye, Guermantes Düşesi'ne, tavsiyesine uymayan ya da sadece uymakta geciken birkaç hanımın belki ibret olsun diye, belki de öfkelerini kamçıladıkları ve egemenlik kurma çabalarına karşı koydukları için baronun korkunç misillemelerine hedef olduklarını gördükçe genç nakışçı kıza iyice sadık kalan seçkin bir müşteri topluluğuna salık vermekle kalmadı; Jupien'in işini giderek daha kârlı hale getirdi ve sonunda yanına daimi sekreter olarak alıp daha sonra göreceğimiz şartlarda bir mevkiye yerleştirdi. İyilikleri kendine mi, başkalarına mı yapıldıklarına göre azımsamaya veya abartmaya eğilimli olan Françoise, "Ne şanslı adam bu Jupien!" diyordu. Zaten bu örnekte abartmasına gerek olmadığı gibi, Jupien'i içtenlikle sevdiğinden, kıskanmıyordu da. "Baron ne kadar iyi bir insan diye ekliyordu, ne kadar yakışıklı, ne kadar dini bütün, ne kadar görgülü! Ben zenginlerin çevresinden olsam, bir de evlendirecek kızım olsa, gözüm kapalı barona verirdim onu. —Ama Françoise, diyordu annem usulca, bu kızın ne çok kocası olacaktı! Hatırlarsanız Jupien'e de söz vermişsiniz. —Aa, öyle ya!" diye cevap veriyordu Françoise. O da bir kadını çok mutlu edebilecek birisi de ondan. İnsan ister zengin olsun, ister sefil bir yoksul, mizaç değişmiyor. Baronla Jupien tıpatıp aynı türden insanlar."

Esasen, bu ilk keşif karşısında, böylesine ayıklamaya tabi tutulmuş bir birleşmenin seçici niteliğini fazlaca abartıyordum. Şüphesiz M. de Charlus'e benzeyen erkeklerin her biri olağanüstü bir yaratıktır, çünkü hayatın imkânlarına taviz vermediği sürece, temelde öteki soydan bir erkeğin, yani kadınlardan hoşlanan (dolayısıyla kendisini sevemeyecek) bir erkeğin arayışı içindedir; az önce Jupien'in yabanasına kur yapan orkide gibi M. de Charlus'un etrafında dönüşünü seyrettiğim avluda edindiğim kanının aksine, acıdığımız bu istisnai kişiler, bu eser boyunca göreceğimiz gibi, ancak en sonunda açıklanacak bir nedenden ötürü kalabalık bir topluluktur ve kendileri de, sayılarının azlığından değil, çokluğundan yakınırlar. Çünkü Tekvin'de anlatıldığına göre, Sodom'luların, patırtısı Tanrı katına yükselen şeylerin hepsini gerçekten yapıp yapmadıklarını öğrensiner diye Sodom'un kapısına iki meleğin yerleştirilmesi, bu görevi bir sodomiste vermesi gereken Tanrı'nın pek kötü bir seçimiydi – ki buna da sevinmemiz gerekir. “Altı çocuk babasıyım, iki metresim var” türünden mazeretler bir sodomisti yumuşatıp alev alev kılıcını indirmesine, cezaları hafifletmesine yol açmazdı. Onun vereceği cevap şöyle olurdu: “Evet, karın da kıskançlık içinde kıvranıyor. Ama sen o kadınları Gomorra'da bulmamış da olsan, gecelerini Hebron'lu bir çobanla geçiriyorsun.” Sonra da adamı derhal, gerisin geri, ateş ve kükürt yağmuruyla mahvedeceği şehre gönderirdi. Bunun aksine, gizli sodomistlerin hepsinin kaçmasına izin verildi; bunlar genç bir oğlan görüp Lût'un karısı gibi başlarını çevirseler bile, onun gibi bir tuz direğine dönüşmediler. Böylece bu gizli sodomistlerin çok sayıda torunu oldu ve sonraki kuşaklarda bu başını çevirme hareketi, kimi ahlaksız kadınların bir vitrindeki ayakkabılara bakarmış gibi yapıp başlarını çevirerek bir öğrenciye bakmaları gibi, alışkanlık olarak kaldı. Tekvin'in bir başka cümlesini, “Yerin tozunu sayabilen olursa, bu zürriyeti de sayabilecek” cümlesini yakıştırabileceğimiz kadar kalabalık olan bu sodomistlerin torunları, dünyanın dört bir bucağına yerleşmişler, bütün mesleklere sızabilmişlerdir, en kapalı kulüplere bile o kadar rahatlıkla girerler ki, bir sodomist böyle bir kulübe kabul edilmedi-

ğinde, ret oylarının çoğunluğu, atalarının lanetli şehirden kaçabilmelerini sağlayan yalancılığı kalıtımla edindiklerinden, sodomiye kınamayı asla ihmal etmeyen sodomistlere aittir. Günün birinde o lanetli şehre dönmeleri mümkündür. Şüphesiz bütün ülkelerde, Doğulu, kültürlü, müziğe meraklı, dedikoducu, büyüleyici meziyetleri ve tahammül edilmez kusurları olan bir koloni oluştururlar. İlerideki sayfalarda kendilerini daha derinlemesine ele alacağız; ancak şimdilik, ölümcül bir hataya, tıpkı Siyonist hareketin desteklenişi gibi, sodomist bir hareket başlatıp Sodom'un baştan kurulması hatasına karşı bir uyarıda bulunmak istedik. Çünkü böyle bir şehir kurulsa, sodomistler daha gelir gelmez, öyle değillermiş gibi görünmek için şehri terk ederler, bir kadınla evlenirler, istedikleri her eğlenceyi bulacakları başka kentlerde metresler tutarlardı. Sodom'a sadece çok gerekli olduğunda, kendi şehirleri boşaldığında, kurtların açlıktan şehre indikleri durumlarda giderlerdi. Yani sonuçta her şey Londra'daki, Berlin'deki, Roma'daki, Petrograd'daki ya da Paris'teki gibi cereyan ederdi.

Ne olursa olsun, o gün düşesi ziyarete gitmeden önce bu kadar ilerisini düşünmüyor ve Jupien-Charlus birleşmesine dikkat etmekten, belki de çiçeğin yabanasısı tarafından dölleğini kaçırdığıma üzülüyordum.

Sodom ve Gomorra

II

Birinci Bölüm

M. de Charlus yüksek sosyete. – Bir hekim. – Mme de Vaugoubert'in tipik yüzü. – Mme d'Arpajon, Hubert Robert'in fıskiyesi ve Grandük Vladimir'in neşesi. – Mme d'Amoncourt, Mme de Citri, Mme de Saint-Euverte, vs. – Swann'la Guermantes Prensi arasında ilginç bir konuşma. – Albertine'in telefonu. – Balbec'e ikinci ve son gidişimden önceki ziyaretler. – Balbec'e varış. – Albertine'e ilişkin kıskançlıklar. – Gönül tutuklukları.

Davet edilip edilmediğimden emin olmadığım Guermantes' lardaki geceye bir an önce gitmek gibi bir acelem olmadığım- dan dışarıda oyalanıyordum; zaten yaz günü de benden daha aceleci değildi. Saat dokuzu geçtiği halde, Concorde Meyda- nı'nda Luksor dikilitaşına pembe nuga görünümünü veren, hâlâ onun ışığıydı. Sonra dikilitaşın rengini değiştirdi ve öyle madeni bir maddeye dönüştürdü ki, yalnızca daha değerli de- ğil, daha ince ve neredeyse esnek bir hale getirdi. İnsan bu mücevheri bükebileceğini, hatta zaten hafifçe çarpıtılmış ol- duğunu düşünüyordu. Ay şimdi gökyüzünde dikkatle soyul- muş, ama biraz kemirilmiş bir portakal dilimi gibiydi. Fakat

birkaç saat sonra, en dayanıklı altından mamul olacaktı. Arkasına bir başına büzüşmüş, zavallı bir yıldızcık, yalnız ayın tek yoldaşı olacak, ay ise, arkadaşını korumakla birlikte, ondan daha gözü pek olduğundan, geniş, harikulade altından hilalini karşı konulmaz bir silah gibi, bir Doğu simgesi gibi çekip önden gidecekti.

Guermantes Prensesi'nin konağının önünde Châtellerault Dükü'ne rastladım; daha yarım saat önce, davet edilmeden gelmiş olma korkusuyla kıvrandığımı hatırlamıyordum – aynı korku az sonra tekrar yakama yapışacaktı. İnsan bir konuda endişelenir ve bu endişesini dikkatinin dağılması sayesinde unutup, bazen tehlike ânı geçtikten uzun süre sonra hatırlar ancak. Genç dükü selamlayıp konağa girdim. Ama bu noktada, biraz ileride göreceğimiz bir olayın anlaşılmasını sağlayacak olan küçücük bir ayrıntıya dikkat çekmem gerekir önce.

Daha önceki geceler olduğu gibi o gece de, Châtellerault Dükü'nü kim olduğu hayalinden bile geçmeden çok düşünen biri vardı: Mme de Guermantes'in (o sıralar "çığırtkan" denilen) teşrifatçısıydı bu. M. de Châtellerault prensesin –kuzeni olmakla birlikte– yakın çevresinden değildi ve salonuna ilk kez kabul ediliyordu. Dükün annesiyle babası altı yıldır kūs oldukları prensesle on beş gün önce barışmışlar ve o gece mecburen Paris dışında olacaklarından, kendilerini temsil etmek üzere oğullarını görevlendirmişlerdi. Öte yandan, prensesin teşrifatçısı, Champs-Élysées'de çok hoş bulunduğu bir gençle karşılaşmış, ama kim olduğunu bir türlü öğrenememişti. Gerçi genç adam cömert olduğu kadar nazik de davranmıştı. Teşrifatçı böylesine genç bir beyefendiden esirgememesi gerekir diye düşündüğü bütün lütufları aksine ondan görmüştü. Ne var ki, M. de Châtellerault ihtiyatsız olduğu kadar ödlekti de; karşısındakinin kim olduğunu bilmediği için kimliğini açıklamamaya iyice kararlıydı; bilmiş olsa –yersiz olmakla birlikte– çok daha büyük bir korkuya kapılırdı. Kendine İngiliz süsü vermekte inat etmiş, bunca hazzı ve cömertliği borçlu olduğu kişiyi tekrar bulabilmeyi arzulayan teşrifatçının bütün tutkulu sorularına dük, Gabriel Caddesi boyunca, ısrarla, "*I do not speak French*" diye cevap vermişti.

Guermantes Dükü, her şeye rağmen –kuzeninin annesinin soyu nedeniyle– Guermantes-Bavyera Prensesi’nin salonunda belli belirsiz bir Courvoisier havası bulduğunu iddia etse de, prensesin girişimci ruhu ve entelektüel üstünlüğü, genel olarak bu çevrede başka hiçbir yerde rastlanmayan bir yeniliğe dayanarak değerlendirilirdi. Yemekten sonra, arkadan gelecek davet ne kadar önemli olursa olsun, Guermantes Prensesi’nin salonunda iskemleler, icabında sırt sırta veren küçük gruplar oluşturacak şekilde dizilmiş olurdu. Prenses, sosyalliğini bir tercih yaparcasına bu gruplardan birinde oturarak ifade ederdi. Ayrıca, bir başka grubun şu veya bu üyesini seçip oturduğu gruba katmaktan da çekinmezdi. Örneğin diğer bir gruptaki konumu nedeniyle sırttan görünen Mme de Villemur’un ne kadar güzel bir boynu olduğuna M. Detaille’in dikkatini çekip M. Detaille da doğal olarak onayladığında, prenses hiç çekinmeden sesini yükseltir, “Madame de Villemur, derdi, M. Detaille büyük bir ressam olarak boynunuzu takdir etmekle meşgul.” Mme de Villemur, bunun doğrudan sohbete davet olduğunu sezerdi; ata binme alışkanlığının kazandırdığı ustalıkla iskemlesini yavaşça, dairenin dörtte üçü kadar bir yay çizerek, ekseini etrafında döndürür ve yanındakileri katiyen rahatsız etmeden, prensesle neredeyse karşılıklı konuma gelirdi. Misafirinin ustaca, edeplice dönüşüyle yetinmeyen ev sahibesi, “M. Detaille’ı tanımıyor musunuz? diye sorardı. —Kendisini tanımıyorum, ama eserlerini tanıyorum” diye cevap verirdi Mme de Villemur saygılı, sevimli bir tavırla ve birçoklarının gıpta ettiği bir yerindeliyle, bir yandan da, isminin söylenmesi resmen tanışması için yeterli olmayan ünlü ressama belli belirsiz bir selam vererek. “Gelin Monsieur Detaille, derdi prenses, sizi Mme de Villemur’e takdim edeceğim.” Bunun üzerine Mme de Villemur, biraz önce dönerken gösterdiği ustalıkla, Rüya’nın yaratıcısına bir yer açardı. Prenses de kendisine bir iskemle çekerd; aslında Mme de Villemur’e seslenmesinin tek sebebi, mutat on dakikayı tamamladığı birinci gruptan ayrılıp ikinci gruba da eşit bir süre ayırmak için bir bahane bulma isteğiydi. Kırk beş dakikada bütün grupları ziyaret etmiş olurdu; bu ziyaretlerin her biri, o anda karar verilmiş, bir tercihe dayanarak yapılmış

gibi görünürdü, ama asıl amaç, “soylu bir hanımefendinin misafir ağırlamakta” gösterdiği doğal zarafeti vurgulamaktı. Ama o esnada davetliler gelmeye başlamıştı, ev sahibesi de, girişe yakın bir yerde, güzellikten yoksun iki prensesle İspanya sefiresinin arasında –dimdik ve gururlu, adeta bir kraliçe ihtişamıyla, gözleri kendi ateşleriyle alev alev– oturmaktaydı.

Benden önce gelmiş birkaç davetlinin arkasında kuyruğa girmiştim. Karşımda prenses vardı; şüphesiz bana bu daveti hatırlatan tek şey, diğer bütün güzellikler arasında prensesin güzelliği değil. Ama ev sahibesinin yüzü o kadar mükemmeldi, çok güzel basılmış bir madalyona o kadar benziyordu ki, benim için daima hatırlatıcı özelliğini korudu. Prenselerin, davetlilerine bu gecelerin birinden birkaç gün önce rastladığında, onlarla sohbet etmeyi çok arzuluyormuşçasına, “Geleceksiniz, değil mi?” demek gibi bir alışkanlığı vardı. Ama aksine, kendileriyle konuşacak hiçbir şeyi olmadığından, karşısına geldiklerinde, iki prenses ve sefireyle yaptığı boş konuşmayı bir an kesip ayağa kalkmadan, “Gelmeniz büyük nezaket” diyerek teşekkür etmekle yetiniyordu (davetlinin gelmekle nezaket gösterisinde bulunduğunu düşündüğünden değil de, kendi nezaketini iyice yüceltmek için); hemen ardından, misafirini tekrar davetliler seline bırakıp, “M. de Guermantes’i bahçenin girişinde bulabilirsiniz” diye ekliyordu; bunun üzerine konuğu da gidip ziyaretini yapıyor, onu rahat bırakıyordu. Hatta bazı davetlilere hiçbir şey söylemiyor, sanki bir mücevher sergisine gelmişler gibi, o enfes, oniks gözlerini kendilerine göstermekle yetiniyordu.

Benim hemen önümdeki davetli, Châtellerauld Dükü’ydü.

Salondan kendisine yöneltilen bütün tebessümlere, sallanan ellere cevap vermesi gerektiğinden, teşrifatçıyı fark etmemişti. Oysa teşrifatçı onu daha ilk anda tanımıştı. Öğrenmeyi o kadar istediği adı birkaç saniye sonra öğrenecekti. Teşrifatçı, önceki günkü “İngiliz”ine, duyuracağı ismi sorarken, heyecanlı olduğu gibi patavatsızlık, kabalık ettiğini de düşünüyordu. Sanki herkese bir sırrı ifşa edecekmiş (oysa kimse bir şeyden şüphelenmeyecekti), bu sırrı böyle açığa çıkarıp gözler gönüne sermekle bir suç işliyormuş gibi geliyordu ona. Da-

vetlinin, “Châtellerault Dükü” cevabını duyduğunda gururu öyle afallattı ki kendisini, bir an sessiz kalakaldı. Dük teşrifatçıya baktı, tanıdı, mahvolduğunu düşündü; bu arada hizmetkâr kendini toparlamıştı ve armalar konusunda fazlasıyla mütevazı bir ismi kendiliğinden tamamlayacak kadar bilgili olduğundan, samimi bir şefkatle yumuşattığı profesyonel bir enerjiyle haykırıyordu: “Altes Monsenyör Châtellerault Dükü!” Ama duyurulma sırası şimdi bendeydi. Henüz beni görmemiş olan ev sahibesini seyretmeye daldığımdan, son derece iç açıcı üniformalar giymiş, davetsiz misafirleri yakalayıp kapı dışarı etmeye hazır, güçlü kuvvetli uşaklardan oluşan bir ekiple çevrili, cellatlar gibi karalara bürünmüş olan bu teşrifatçının –M. de Châtellerault’dan farklı nedenlerle de olsa– benim açımdan ne korkunç bir görevi olduğunu düşünmemiştim. Bana adımı sordu, bir idam mahkûmunun kendini kütüğe bağlatması gibi otomatik bir şekilde adımı söyledim. Başını derhal azametli bir tavırla kaldırdı ve ben, davetli değilsem kendi izzetinefsimi, davetliysen Mme de Guermantes’inkini incitmemek için adımı alçak sesle söylemesini rica etmeye fırsat bulamadan, kaygılandırıcı heceleri konağın tavanını sarsacak bir güçle haykırdı.

Ünlü Huxley (yeğeni şu anda İngiliz edebiyat dünyasında önemli bir yer tutan zat), hastalarından birinin, misafirlğe gittiğinde çoğu kez kendisine kibarca sunulan koltukta yaşlı bir beyefendinin oturmakta olduğunu gördüğü için, artık hiçbir davete, toplantıya gidemediğini anlatır. Hastası olan hanım, kendisine bu şekilde dolu bir koltuk sunulamayacağına göre, ya buyur etme hareketinin ya da yaşlı beyefendinin varlığının bir sanrı olduğundan kuşku duymuyormuş. Huxley kendisini tedavi etmek amacıyla, tekrar gece davetlerine katılmaya zorladığında, yapılan kibar hareketin mi gerçek olduğunu, yoksa var olmayan bir hayale boyun eğip herkesin gözü önünde, etten kemikten bir beyefendinin kucağına mı oturacağını bilemeyerek, zor bir kararsızlık ânı geçirmiş. Kısa süren kararsızlığı işkenceden farksızmış. Benim kararsızlığım belki daha da büyük bir işkence oldu. Muhtemel bir felaketin öncesindeki gürültü gibi gürleyen adımı duyduğum an, ne

olursa olsun iyi niyetimi kanıtlamak için, hiçbir şüphe duymuyormuşçasına kararlı bir edayla prensese doğru yürümek zorunda kaldım.

Prenses, aramızda birkaç adımlık bir mesafe kaldığında gördü beni ve bir komploya kurban gittiğime dair hiçbir şüpheyi yer bırakmayacak şekilde, diğer davetlileri karşıladığı gibi oturmayı sürdürmek yerine ayağa kalkıp bana doğru yürüdü. Bir saniye sonra, ben de, oturmaya karar verip koltuğu boş bulan ve yaşlı beyefendinin bir sanrı olduğunu anlayan Huxley'nin hastası gibi, rahat bir nefes alabildim. Prenses gülümseyerek bana elini uzatıyordu. Malherbe'in,

Ve onların şerefine meleklerin ayağa kalkışını.

dizesiyle biten kıtasına özgü zarafetle, birkaç dakika ayakta durdu.

Düşes henüz gelmemiş olduğu için, sanki o olmayınca sıkılacakmışım gibi, özür diledi. Bana bu ağırlama cümlesini söylerken, elimden tutarak etrafımda zarafetle çepeçevre döndü; bir burgaç tarafından sürüklenir gibiydim. Bunun ardından, prensesin bir kotiyon dansını yönetircesine elime fildişi saplı bir baston veya bir bilezikli saat vermesini bekliyordum neredeyse. Doğrusu bana bunlardan hiçbirini vermedi, sanki boston dansı yapmamış da, ilahi tınılarını bozmaktan korktuğu, kutsal bir Beethoven dörtlüsü dinlemiş gibi konuşmayı kesti, daha doğrusu başlatmadı ve gelmiş olmamdan ötürü hâlâ mutlulukla dolup taşarak, sadece prensin nerede olduğunu bildirdi.

Prensesin yanından uzaklaştım ve bana söyleyecek tek bir lafı olmadığını, bu büyüleyici, uzun boylu, alımlı, metanetle idam sehпасına çıkmış onca soylu hanımefendi kadar asil olan kadının, sonsuz iyi niyetiyle bana melisa suyu ikram etmeye cesaret edemeyip zaten iki kere söylemiş olduğu, "Prensi bahçede bulabilirsiniz" cümlesini tekrarlamaktan başka bir şey yapamayacağını hissederek bir daha da yanına yaklaşmadım. Prens yanına gitmek ise, şüphelerimin bir başka şekle bürünerek yeniden doğması demekti.

Ne olursa olsun, beni prenze takdim edecek birini bulmam gerekiyordu. Yeni tanıştığı Ekselansları Sidonia Dükü'yle sohbet eden M. de Charlus'un bitmez tükenmez gevezeliği bütün konuşmaları bastırıyordu. Aynı mesleği paylaşan insanlar birbirlerini sezgiyle tanırlar; aynı kusuru paylaşanlar da öyle. M. de Charlus'le M. de Sidonia ortak kusurlarını karşılıklı sezinlemişlerdi hemen: Sosyete'de, hiçbir müdahaleye tahammül edemeyen monologculardı ikisi de. Ünlü bir sonedeki ifadeyle hastalığın çaresi olmadığını derhal anlayıp, susmaya değil de, her biri, ötekinin ne dediğiyle ilgilenmeden konuşmaya karar vermişlerdi. Bunun sonucunda, Molière'in komedilerinde aynı anda farklı şeyler söyleyen birçok kişinin yarattığı karmakarışık gürültü çıkmıştı ortaya. Aslında baron gürleyen sesiyle üste çıkacağından, M. de Sidonia'nın zayıf sesini bastıracağından emindi; bununla birlikte dükün de cesareti kırılmıyor, M. de Charlus nefes almak için bir an durduğunda, istifini bozmadan söylevine devam eden İspanyol asilzadesinin fısıltısı boşluğu dolduruyordu. M. de Charlus'ten beni Guermantes Prensi'ne takdim etmesini isteyebilirdim pekâlâ, ama bana kızgın olmasından (çok haklı olarak) korkuyordum. Tekliflerine ikinci kez kulak asmamakla, beni sevecenlikle evime bıraktığı gecedен sonra hayatta olduğuma dair bir haber bile vermemekle barona karşı büyük kadir bilmezlik etmiştim. Halbuki mazeret olarak, daha o öğleden sonra gördüğüm, Jupien'le arasında geçen sahneyi önceden katiyen sezmemişim. Böyle bir şeyden hiç mi hiç şüphelenmiyordum. Şunu belirtmem gerekir ki, kısa bir süre önce, annemle babam tembelliğim yüzünden hâlâ zahmet edip M. de Charlus'e mektup yazmadığım için beni azarladıklarında, bana namussuzca teklifleri kabul ettirmek istediklerini ileri sürerek şiddetli sitemlerde bulunmuştum. Ama bu yalan cevabı vermemin tek nedeni, öfkeyle birlikte, onları en çok rahatsız edecek cümleyi bulma isteği idi. Aslında baronun tekliflerinin ardında herhangi bir cinsellik, hatta duygusallık bulunabileceği aklımdan geçmemişti. Annemle babama söylediklerim tamamen uydurmaydı. Ne var ki, geleceği bazen farkına varmadan içimizde taşıyoruz, yalan zannettiğimiz sözlerimiz, yakın gelecekteki bir gerçekliği tasvir eder.

M. de Charlus şüphesiz iyilik bilmezliğini affederdi. Ama onu çileden çıkaran, o gece Guermantes Prensesi'nin evindeki, ayrıca bir süredir kuzininin evindeki varlığının, "O salonlara ancak benim aracılığımla girilir" yollu tumturaklı beyanına bir aldırılmazlık gibi görünmesiydi. Hiyerarşiye aykırı davranışım ağır bir hata, belki onarılması imkânsız bir suçtu. M. de Charlus, emirlerine uymayanlara ya da düşman bellediklerine yağdırdığı şimşeklerin, ne kadar hiddet katarsa kat-sın, birçok kişinin gözüne artık sahte görünmeye başladığını ve herhangi birini herhangi bir yerden kovacak güçleri kalmadığını gayet iyi biliyordu. Ama belki azalmakla birlikte hâlâ büyük olan nüfuzunun benim gibi acemilerin gözünde eskisinden farksız olduğunu düşünüyordu. İşte bu yüzden, sırf varlığımın bile iddialarının alaylı bir yalanlaması gibi göründüğü bir davette, bir ricada bulunmak için baronu seçmem pek yerinde olmazmış gibi geldi bana.

O esnada, oldukça bayağı birisi, Profesör E*** beni durdurdu. Beni Guermantes'ların evinde gördüğüne şaşırmıştı. Ben de onu gördüğüme daha az şaşırmadım, çünkü prensesin evinde ne o güne kadar, ne de daha sonra böyle bir şahıs asla görülmedi. Profesör, kısa bir süre önce, son duası yapılmış olan prensi bulaşıcı zatürreeden kurtarmıştı; Mme de Guermantes'ın ona olan çok özel minneti de, göreneklere aykırı davranıp profesörü davet etmelerine sebep olmuştu. Bu salonda kesinlikle hiç kimseyi tanımadığı ve bir ölüm melegi gibi sürekli tek başına dolaşamayacağı için, beni tanıyınca, hayatında ilk defa, bana söyleyecek yüzlerce şeyi olduğu hissine kapılmıştı, ki bu da kendisine içinde bulunduğu sıkıntıyı hafifletme fırsatı veriyordu; bana yaklaşmasının nedenlerinden biri buydu. Bir başka neden daha vardı. Profesör asla teşhis hatası yapmamaya çok büyük önem verirdi. Öte yandan, yazışmaları o kadar çoktu ki, bir hastayı tek bir kere gördüğünde, hastalığın kendi belirttiği seyri takip edip etmediğini her zaman tam olarak hatırlayamıyordu. Hatırlanacak olursa, büyükannem kriz geçirdiğinde onu profesörün evine götürmüştüm, profesör o gece giyeceği kıyafete çeşitli nişanlar diktiriyordu. Aradan geçen zaman, o sırada kendisine gönderdi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ğimiz yazılı haberi unutturmuştu. “Saygıdeğer büyükanneniz ölmüştü, değil mi?” dedi, sesindeki hafif kaygıyı bastıran bir güvenle. “Öyle ya! Zaten onu daha ilk gördüğüm anda teşhisim çok kötümser olmuştu, gayet iyi hatırlıyorum.”

Profesör E*** işte bu şekilde büyükannemin öldüğünü öğrendi, daha doğrusu tekrar öğrendi; hakkını ve bu arada tıp dünyasının tamamının hakkını verip şunu da söylemem gerekir ki, herhangi bir tatmin belirtisi göstermedi, belki de bir tatmin duymadı. Hekimlerin hataları saymakla bitmez. Genellikle, perhiz konusunda aşırı iyimserlik, sonuç konusundaysa aşırı kötümserlik yüzünden yanlışlığa düşerler. “Şarap mı? Ölçülü içildiği sürece bir zararı olamaz, ne de olsa güçlendiricidir... Fiziksel zevk mi? Nihayet o da bedeninin bir işlevi. Yanlış anlamayın, aşırıya kaçmamak kaydıyla izin veriyorum. Her şeyde aşırılık hatadır.” Hasta, iki sağaltıcıdan, su ve iffetten vazgeçmek için çok kışkırtıcı bir dürtüye kapılır birden. Buna karşılık, bir kalp rahatsızlığınız, albümininiz, vs. varsa, ömrünüz pek uzun değildir. Ciddi ama işlevsel rahatsızlıklar, kolayca hayali bir kansere atfedilir. Önüne geçilmesi imkânsız bir hastalığı durduramayacak olan vizitelere devam etmenin bir yararı yoktur. O zaman kendi haline bırakılan hasta katı bir perhiz uygulayıp iyileşecek ya da en azından hayatta kalacak olursa, kendisini uzun zamandır Père-Lachaise mezarlığında zanneden hekime Opera Caddesi'nde selam verdiğinde, hekim bu selamı alaycı bir küstahlık olarak algılayacaktır. Ağır ceza mahkemesi başkanı, iki yıl önce idam hükmü verdiği bir aylağın, gözünün önünde, burnunun dibinde, görünüşe bakılırsa hiç korkmadan, masum masum dolaştığını görse, ancak bu kadar öfkelenebilir. Hekimler (elbette bütün hekimlerden söz etmiyor, çok değerli istisnaları bunun dışında tutuyoruz) genelde hükümlerinin gerçekleşmesine sevinmekten çok, geçersiz olmasına sinirlenirler, canları sıkılır. İşte bu nedenle, Profesör E*** de, yanılmadığını görünce muhtemelen bir zihinsel tatmin yaşadysa da, başımıza gelen acı olaydan bana üzüntüyle söz etti sadece. Kendisine bir güven veren, orada kalmak için bir mazeret sağlayan konuşmamızı kısa kesmek gibi bir isteği yoktu. O günlerde havanın aşırı sı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

cak olduğundan söz etti ve kültürlü bir insan olduğu, düzgün bir lisanla kendini ifade edebileceği halde, “Bu hipertermi sizi rahatsız etmiyor mu?” dedi. Tıpta, Molière’den bu yana bilgi açısından ufak bazı ilerlemeler olduysa da, terimler açısından hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir. Profesör, ardından, “Yapılması gereken şey, böyle havalarda, özellikle de gereğinden fazla ısıtılmış salonların yol açtığı aşırı terlemeleri önlemek, dedi. Buna bir çare olarak, eve dönüp bir şey içmek istediğinizde, sığağa başvurabilirsiniz.” (Bu, sıcak içecekler anlamına geliyordu tabii ki.)

Büyükannemin ölüm sebebi dolayısıyla bu konu ilgimi çekiyordu; yakın bir zamanda, büyük bir bilginin kitabında, terin başka yoldan atılması gereken şeyi deriden geçirerek böbreklere zarar verdiğini okumuştum. Büyükannemin ölümü sırasında ortalığı kasıp kavuran aşırı sıcakları üzülererek hatırlıyor, hatta neredeyse suçluyordum. Profesör E***’ye bu konudan söz etmedim, ama o, kendiliğinden, “Terlemenin çok olduğu bu aşırı sıcak havaların iyi tarafı, böbreklerin o oranda rahatlamasıdır” dedi. Tıp, kesin bir bilim değildir.

Bana yapışmış olan Profesör E***’nin tek istediği, yanımdan ayrılmamaktı. Ne var ki ben, bir adım geri çekilerek Guermantes Prensesi’ne sağdan soldan, iki büküm eğilerek selamlar yağdıran Vaugoubert Markisi’ni görmüştüm. Kendisine M. de Norpois tarafından kısa bir süre önce tanıştırılmıştım; beni ev sahibine takdim edebilecek kişi marki olabilir diye umuyordum. Bu eserin boyutları, M. de Vaugoubert’in hangi gençlik hadiselerinden ötürü M. de Charlus’un, Sodom’daki deyişle “mahremiyetine” girebilen çok ender sosyete erkeklerinden biri (belki de tek erkek) olduğunu burada açıklamama izin vermiyor. Ama Kral Theodosius nezdindeki elçimiz, baronun kusurlarını paylaşıyordysa da, bu kusurlar onda ancak çok solgun bir yansıma derecesindeydi. Baronun karşısındaki büyüleme arzusu ve ardından da, küçümsenme olmasa da yakalanma korkusu –ki bu da hayalîydi– sebebiyle geçirdiği münavebeli sevgi ve nefret patlamaları markide son derece yumuşamış, duygusal ve aptalca bir şekle bürünmüştü. M. de Vaugoubert’de yine de görülen bu patlamalar, bir iffetlilik, bir

“platonizm” (müthiş ihtiraslı bir insan olarak, diplomatlık sınavlarına girdiğinden beri her zevki bunlara feda etmişti) ve bilhassa kafasının boşluğu yüzünden, gülünç bir hal almıştı. M. de Charlus’un ölçsüz övgüleri bir belagat fırtınası gibi patlar, en ince, en keskin, bir insanı ömür boyu damgalayan alaylarla süslenirken, M. de Vaugoubert ise aksine, sevgisini en sıradan insanın, bir yüksek sosyete mensubunun, bir memurun bayağılığıyla, (baronunkiler gibi genellikle hayal ürünü olan) sitemlerini de, aralıksız ve espriden yoksun, genellikle altı ay önce söylediği, belki bir süre sonra tekrar söyleyeceği sözlerle çelişkili olduğundan insanı iyice şaşırtan bir kötü niyetle ifade ederdi; istikrarsızlıktaki bu düzenlilik, bunun haricinde bir yıldızı en son hatırlatacak insan olan M. de Vaugoubert’in hayatının çeşitli aşamalarına neredeyse yıldızlar âlemine ait bir şiirsellik kazandırırdu.

Selamıma verdiği karşılık, aynı durumda M. de Charlus’un vereceği karşılığa hiç mi hiç benzemiyordu. M. de Vaugoubert selamına sosyete ve diplomasi âlemlerinin tavırları zannettiği bin bir edanın yanı sıra, bıçkın, hareketli, gülümser bir hava katıyor, bir yandan hayatından çok memnunmuş gibi –oysa ilerleme ihtimali olmayan, emekliye ayrılma tehdidi altındaki meslek hayatının sıkıntıları içini kemiriyordu–, bir yandan da genç, erkeksi ve çekici görünmeye çalışıyordu, halbuki bütün cazibesini korumasını istediği çehresinin her yanına kıvrıklıkların yerleştiğini görüyor, hatta artık aynaya bakmaya cesaret edemiyordu. Fiilen birilerini baştan çıkarmayı istiyor değildi; bunu düşünmek bile dedikodular, rezaletler, şantajlar yüzünden korkutuyordu elçiyi. Neredeyse çocukça denecek bir sefahatten, Dışişleri Bakanlığı’nı düşündüğü ve parlak bir diplomat olmak istediği günden başlayarak mutlak bir kendini tutuşa geçmiş olduğundan, kafesteki bir hayvan gibi sağa sola gözlerinde korku, iştah ve aptallıkla bakıyordu. Kendi aptallığı öyle bir seviyedeydi ki, yeniyetmeliğindeki serserilerin artık çocuk olmadıklarını ve bir gazete satıcısı suratına “*La Presse!*” diye bağırduğunda, arzudan ziyade, tanındığını, izi sürülüp yakalandığını zannederek korkudan ürperdiğini düşünmüyordu.

Ne var ki, M. de Vaugoubert, Dışişleri Bakanlığı'nın nan-körlüğüne feda edilen hazların yerine –hâlâ hoş gitmek istemesinin nedeni de buydu– ani yürek çarpıntılarını yaşıyordu. Her tür yetenekten yoksun bir delikanlıyı geçerli hiçbir neden olmaksızın ortaelçilik kadrosuna alabilmek için bakanlığı Tanrı bilir kaç mektupla bunaltır, ne şahsi kurnazlıklar sergiler, iriyarı bedeni, soylu ailesi, erkeksi havası ve bilhassa da kocasının yeteneksizliği sebebiyle müthiş yeteneklere sahip olduğu ve ortaelçiliğin esas görevlerini yerine getirdiği zannedilen Mme de Vaugoubert'in nüfuzunu kullanırdı. Şunu da belirtmek gerekir ki, birkaç ay veya birkaç yıl sonra, silik ataşe hiçbir kötü niyet işareti olmadan, şefine karşı en ufak bir soğukluk emaresi gösterecek olursa, ortaelçi küçümsendiğini veya ihanete uğradığını zannederek, bir zamanlar delikanlıyı memnun etmek için gösterdiği isterik şevki bu sefer de cezalandırmak için gösterirdi. Ataşenin geri çağırılması için yeri göğü birbirine katardı; Siyasi İşler Müdürü her gün bir mektup alırdı: “Beni bu açığızden kurtarmak için ne bekliyorsunuz? Kendi iyiliği için terbiye edin biraz şunu. Burnunun biraz sürtülmesi gerekiyor.” Kral Theodosius'un ülkesinde ataşelik mevkisi bu yüzden oldukça tatsızdı. Ama diğer bütün konularda M. de Vaugoubert, mükemmel sosyete mensubu sağduyusu sayesinde Fransız hükümetinin yurtdışındaki en iyi temsilcilerinden biriydi. Daha sonraları, M. de Vaugoubert'den daha üstün olduğu ileri sürülen, her konuda bilgili, koyu bir cumhuriyetçi onun yerine geçtiğinde, Fransa'yla kralın hüküm sürdüğü ülke arasında bir savaş patlak vermekte gecikmedi.

M. de Vaugoubert de, M. de Charlus gibi ilk selam veren olmaktan hoşlanmazdı. Her ikisi de, ellerini uzatacakları adamın son görüşmelerinden beri hakkında duymuş olabileceği dedikodulardan korkarak, “karşılık vermeyi” tercih ederdi. Benimle ilgili olarak M. de Vaugoubert'in bir tereddüt geçirmesine mahal kalmadı; sırf aradaki yaş farkı sebebiyle de olsa, önce ben gidip kendisini selamladım. Hayret ve memnuniyetle selamıma karşılık verirken, gözleri her iki tarafında yenmesi yasak yoncalar varmış gibi fıldır fıldır dönüyordu.

Kendisinden, önce beni Mme de Vaugoubert'e tanıştırmasını rica etmeyi uygun buldum; prense takdimim konusunu daha sonra açmayı düşünüyordum. Beni karısıyla tanıştırma fikri, hem karısı hem kendi adına onu çok sevindirmiş gibiydi; kararlı adımlarla beni markize götürdü. Markizin yanına geldiğimizde, akla gelebilecek her türlü saygı gösterisiyle eli ve gözleriyle beni işaret etti, ama tek kelime söylemedi ve birkaç saniye sonra da, yerinde duramayarak beni karısıyla yalnız bırakıp gitti. Karısı bana derhal elini uzattı, ama bu nezaketi kime gösterdiğini bilmiyordu; anladım ki M. de Vaugoubert adımı unutmuş, hatta belki beni tanımamış ve kibarlığından bunu itiraf etmek istemeyip takdimi bir pandomim halinde yapmıştı. Böylelikle ben de tek adım ilerleme sağlayamamış oldum; adımı bilmeyen bir kadın, beni ev sahibine nasıl takdim edecekti? Üstelik Mme de Vaugoubert'le birkaç dakika sohbet etmeye mecbur hissediyordum kendimi. Bu da iki bakımdan canımı sıkıyordu. Bu davette uzun uzadıya oyalanmak istemiyordum, çünkü Albertine'le sözleşmişim (ona *Phaidra* için bir loca ayırtmışım), gece yarısından biraz önce beni ziyarete gelecekti. Ona kesinlikle tutkun değildim tabii ki; bu gece onu çağırırken, serbest kalan tenselliğin tat organlarını ziyaret etmekten daha çok hoşlandığı, özellikle serinlik peşinde koştuğu o kavurucu sıcaklar mevsiminde olduğumuz halde, tamamen tensel bir arzuya boyun eğiyordum. Böyle sıcaklarda tensellik, bir genç kızın öpücüğünden çok, portakal şerbetine, yıkanmaya, hatta gökyüzünün hararetini söndüren o soyulmuş, sulu ayı seyretmeye susamıştır. Bununla birlikte ben, –zaten bana denizin serinliğini hatırlatan– Albertine'in yanında, birçok büyüleyici çehrenin bende mutlaka bırakacağı özlemi gidermeyi düşünüyordum (prensesin davetinde hanımlar kadar genç kızlar da bulunuyordu çünkü). Öte yandan, heybetli Mme de Vaugoubert'in Bourbon'lara has hazin çehresi cazibeden tamamen yoksundu.

Bakanlıkta herhangi bir kötü niyet gütmeden, Vaugoubert'lerde karı-kocanın rollerinin tersine olduğu söylenirdi. Aslında bu, zannedildiğinden de daha doğrudu. Mme de Vaugoubert bir erkekti. Belki öteden beri öyleydi, belki de

benim gördüğüm hale daha sonra gelmişti; bunun pek de önemi yok, çünkü her iki durumda da, özellikle ikincisinde, tabiatın insanlar âlemini çiçekler âlemine benzeten en etki-leyici mucizelerinden biri söz konusuydu. Birinci varsayımda –müstakbel Mme de Vaugoubert’in hep böyle aşırı erkeksi olduğunu farz edersek– tabiat şeytanca ve yardımsever bir kurnazlıkla genç kıza, yanıltıcı bir erkek görünümü vermiştir. Kadınlardan hoşlanmayan ve tedavi olmak isteyen yeni-yetme ise, kendi gözünde haldeki bir hamalı temsil eden bir nişanlı bulma kaçamağını sevinçle keşfeder. Öteki ihtimalde, kadın başlangıçta erkeksi özelliklere sahip değilse, bilinçsizce de olsa, zaman içinde kocasının hoşuna gitmek için kimi çiçeklerin cezbetmek istedikleri böceklerin görünümüne bürünmelerini sağlayan türden bir yanılsamayla bu özellikleri edinir. Sevilmemenin, erkek olmamanın üzüntüsü onu erkekleştirir. Ele aldığımız durumun dışında bile, en normal çiftlerin dahi, sonunda ne kadar birbirlerine benzediklerini, hatta bazen özelliklerini karşılıklı takas ettiklerini fark etmeyen var mıdır? Eski Alman şansölyesi Bülow Prensi, İtalyan bir kadınla evlenmişti. Zamanla, Pincio tepesinde Alman kocanın nasıl bir İtalyan inceliğine, İtalyan prensesinse Alman kabalığına büründüğü fark edilir oldu. İzini sürdüğümüz yasaların uç noktasından bir örnek verecek olursak, Doğu’nun en ünlü ailelerinden birine ait olan ismi dışında hiçbir şeyi soyunu hatırlatmayan değerli Fransız diplomatını* tanımayan yoktur. Olgunlaşıp yaşlanmaya başladığında, daha önce hiç kendini belli etmeyen içindeki Doğulu ortaya çıktı, görüntüsünü tamamlayacak olan fesin eksikliği hissedilmeye başladı.

Kalıtımsal olarak kalınlaşmış silüetini yâd ettiğimiz büyükelçinin hiç bilmediği yaşama biçimlerine dönecek olursak, Mme de Vaugoubert’in temsil ettiği edinilmiş ya da doğuştan tipin ölümsüz sureti, daima binici kıyafeti içindeki, kocasından erkeksiliğin dışında özellikler de almış olan, kadınlardan hoşlanmayan erkeklerin kusurlarını paylaşan, dedikoducu mektuplarında XIV. Louis’nin sarayındaki bütün büyük soy-

* Maurice Paléologue (1859-1944), son Bizans imparatorlarından II. Manuel Palaiologos’un soyundandı.

luların aralarındaki ilişkileri açığa vuran Pfalz elektörünün kızı Orléans Düşesi'dir. Mme de Vaugoubert gibi kadınların erkeksi havasını iyice vurgulayan bir etken de, kocalarının ihmalinin ve bundan duydukları utancın zamanla sahip oldukları bütün kadınsı özellikleri öldürmesidir. Sonunda bu kadınlar kocalarında bulunmayan meziyetleri ve kusurları edinirler. Kocaları gitgide daha havaileşip kadınlaşarak denizleştikçe, onlar da eşlerinin sahip olması gereken erdemlerin cazibeden yoksun timsali haline gelirler.

Mme de Vaugoubert'in düzgün hatlı çehresi, utancın, sıklığının ve öfkenin izleriyle kararmıştı. Ne yazık ki beni ilgi ve merakla, M. de Vaugoubert'in hoşuna giden, yaşlanmaya başlayan kocası artık gençleri tercih ettiğinden, yerini almayı çok arzu edeceği delikanlılardan biri olarak incelediğini hissediyordum. Kimi taşralı kadınların bir moda mağazasının kataloğuna bakıp resimdeki (aslında her sayfada aynısı olup, pozların ve kıyafetlerin çeşitliliği sayesinde çoğaltılıp farklı kişilermiş yanılgısı yaratan) güzel kadına çok yakışan tayyörü kopya ederkenki dikkatiyle bakıyordu bana. Mme de Vaugoubert'i bana iten içgüdüsel çekim o kadar güçlüydü ki, kendisini portakal şerbeti içmeye götürüyüm diye koluma yapışacak kadar ileri gitti. Ama ben, az sonra gitmem gerektiği halde hâlâ ev sahibine takdim edilmediğim mazeretini ileri sürerek kendimi kurtardım.

Prensin birkaç kişiyle sohbet etmekte olduğu bahçe girişiyle aramda pek fazla bir mesafe yoktu. Ama bu mesafeyi kesintisiz bir ateş altında geçmem gerekse, bu kadar korkmazdım.

Beni takdim edebileceklerini düşündüğüm birçok kadın, bahçede coşkulu bir hayranlık içindeymişler gibi davranmakla birlikte, ne yapacaklarını pek bilemez haldeydiler. Bu tür davetler genellikle vakitsizdir. Ancak ertesi gün bir gerçeklik kazanır, davet edilmeyen kişileri meşgul ederler. Çok sayıda edebiyatçının paylaştığı aptalca izzetinefisten yoksun olan gerçek bir yazar, kendisini daima çok takdir etmiş bir eleştirmenin makalesini okurken, vasat yazarların ismi geçtiği halde kendisinin anılmadığını görecektir, kendisi için hayret konusu olabilecek bir şeyle oyalanmaya vakit ayıramaz; kitap-

ları onu çağırmaktadır çünkü. Oysa bir yüksek sosyete kadınının yapacak hiçbir işi yoktur ve *Le Figaro*'da, "Guermantes Prensi ve Prensesi dün gece büyük bir davet verdiler" diye okuyunca, "Nasıl olur! Daha üç gün önce Marie-Gilbert'le bir saat konuştum, hiç sözünü etmedi!" diye haykırır, Guermantes'lara ne yapmış olabileceğini anlamak için kafa patlatır. Prensesin davetleriyle ilişkili olarak, şunu da belirtmek gerekir ki, bazen davet edilenler de edilmeyenler kadar şaşırırdı. Çünkü bu davetler en az beklendiği anda patlak verir ve Mme de Guermantes'ın senelerdir unutmuş olduğu insanları seferber ederdi. Hemen hemen bütün yüksek sosyete mensupları o kadar değersizdir ki, bütün benzerleri, onları değerlendirirken bir tek gösterdikleri nezaketi ölçü kabul edip davet edilince kendilerine yürekte bağlanır, edilmeyince nefret beslerler. Prenses gerçekten de kimi yüksek sosyete mensuplarını arkadaş oldukları halde davet etmiyorsa, bunun nedeni çoğu kez, onları aforoz etmiş olan "Palamède"i kızdırmaktan korkmasıydı. Bu yüzden de, prensesin M. de Charlus'e benden söz etmediğinden emindim, aksi takdirde o davette bulunamazdım. M. de Charlus o esnada bahçeyi karşısına alarak, Alman büyükelçisiyle yan yana, konağın içine açılan büyük merdivenin tırabzanına yaslanmıştı, öyle ki, davetliler, baronun etrafına toplanıp neredeyse gözlerden gizleyen üç dört hanım hayranına rağmen, gelip onu selamlamak zorunda kalıyorlardı. Selamlara insanların isimlerini söyleyerek karşılık veriyordu. Sürekli birbirini izleyen isimler duyuluyordu: "İyi akşamlar Monsieur du Hazay, iyi akşamlar Madame de La Tour du Pin-Verclause, iyi akşamlar Madame de La Tour du Pin-Gouvernet, iyi akşamlar Philibert, iyi akşamlar aziz Büyükelçi, vs." Bu sürekli vaveyla, M. de Charlus'ün ara sıra yumuşak, iyilikle dolu, ilgisizliğini ifade etmek için de sahte bir ses tonuyla telaffuz ettiği iyi niyetli tavsiyelerle ya da (cevabını dinlemediği) sorularla kesintiye uğruyordu: "Dikkat edin de kızınız üşütmesin, bahçe hep biraz rutubetli oluyor. İyi akşamlar Madame de Brantes. İyi akşamlar Madame de Mecklembourg. Küçük hanım da geldi mi? O harikulade pembe elbisesi mi var üzerinde? İyi akşamlar Saint-Géran." Şüphesiz

bu tavırda gurur vardı. M. de Charlus, bu davette üstün bir konuma sahip bir Guermentes olduğunu biliyordu. Ama sadece gurur yoktu; davet kelimesi bile, estetik eğilimleri olan kişide, sanki davet yüksek sosyete de değil de, Carpaccio'nun veya Veronese'nin bir tablosunda yer alıyormuşçasına, garip bir lüks hissi uyandırıyor. Hatta daha büyük ihtimalle, bir Alman prensi olan M. de Charlus, zihninde daha ziyade *Tannhäuser*'daki daveti canlandırıyor olsa gerekti; kendisi de, davetlilerin akın akın şatoya veya bahçeye girişi ünlü "marş"ın onlarca kez tekrarlanan uzun cümlesiyle selamlanırken, Wartburg'un girişinde her davetliye iyi niyetli birkaç söz söylemeye gönül indiren Markgraf'tı.

Benim bu arada karar vermem gerekiyordu. Ağaçların altında, az çok ilişkide olduğum bazı kadınlar vardı gerçi, ama kuzini düşesin değil de, prensesin evinde oldukları ve kendilerini önlerinde Saksonya porseleninden bir tabakla değil de, bir kestane ağacının dalları altında otururken gördüğüm için, değişmiş gibiydiler. Ortamın şıklığının bunda payı yoktu. Şıklık "Oriane"ın evindekinden çok daha az olsaydı bile, aynı huzursuzluğu hissederdim. Oturma odamızda elektrik kesilecek olsa, yağ lambalarını yaktığımızda her şey değişmiş gibi görünür gözümüze. Kararsızlığımdan beni Mme de Souvré kurtardı. "İyi akşamlar" dedi yanıma gelerek. "Guermentes Düşesi'ni bu yakınlarda gördünüz mü?" Mme de Souvré bu tür cümleleri, ne konuşacaklarını bilemeyip genellikle çok uzak, ortak bir tanıdığın adını kullanarak yüzlerce kez yanımıza gelip konuşmaya başlayan insanlar gibi, tamamen aptallıktan söylemediğini kanıtlayan bir tonlamayla telaffuz etmekte ustaydı. Aksine, bakışlarındaki incelikli iletişim, "Sizi tanımadığımı zannetmeyin. Guermentes Düşesi'nin evinde gördüğüm delikanlısınız. Gayet iyi hatırlıyorum" anlamına geliyordu. Ne yazık ki, görünürde aptalca, özünde incelikli olan bu cümlenin üzerime gerdiği koruyucu kanatlar son derece nazikti ve kendilerinden yararlanmak istediğim anda uçup gittiler. Mme de Souvré, nüfuzlu birine ilişkin bir ricayı yerine getirmesi söz konusu olduğunda, aynı anda hem ricacının nazarında kendisini tavsiye ediyormuş gibi, hem de

önemli şahsiyetin nazarında bu ricacıyı tavsiye etmiyormuş gibi görünmekte uzmandı; öyle ki, bu çift anlamlı hareketi, nüfuzlu kişiye minnet borcu olmadan, ricacının kendisine minnet borçlu olmasını sağlardı. Bu hanımın iyi niyetinden cesaret bulup beni M. de Guermantes'a takdim etmesini istedim, ama o, ev sahibinin bizim tarafımıza bakmadığı bir andan yararlanıp anaç bir tavırla beni omzumdan tuttu ve kendisini görmesi mümkün olmayan, başı öte yana çevrili prenze gülümseyerek, sahte bir koruyuculukla ve kasten etkisiz bir hareketle ona doğru itti; bu da beni, neredeyse başladığım noktada, aynı çaresizlik içinde bıraktı. Yüksek sosyete mensupları böyle kalleştir işte.

Bana ismimle seslenerek yanıma gelen ve selam veren bir hanım, daha da büyük bir kalleşlik sergiledi. Bir yandan kendisiyle konuşurken, bir yandan da ismini çıkarmaya çalışıyordum; onunla akşam yemeği yediğimi, söylediği sözleri gayet iyi hatırlıyordum. Yine de, ona ait bu anıların bulunduğu iç bölgeye uzanan dikkatim orada bu ismi bulamıyordu. İsim oradaydı halbuki. Zihnim adeta onunla bir oyuna girişmiş, silüetini, başharfini yakalamaya ve nihayet tamamını açığa çıkarmaya çalışıyordu. Boşuna zahmet ediyordum; kütlesini, ağırlığını aşağı yukarı hissediyor, ama silüetini içerideki karanlığa büzüşmüş tutsağın koyu gölgesiyle karşılaştırdınca, "Bu değil" diyordum. Zihnim şüphesiz en zor isimleri icat edebilirdi. Ne yazık ki icat etmek değil, keşfetmek durumundaydı. Zihnin her türlü faaliyeti, gerçeğe boyun eğmek zorunda olmadığı takdirde daha kolaydır. Bense bu durumda gerçeğe boyun eğmeye mecburdum. Sonunda isim bir anda, tam olarak çıktı ortaya: "Madame d'Arpajon." Ortaya çıktı demekle hata ediyorum, çünkü zannederim ki, kendiliğinden bir hareketle görünmedi bana. Bu hanıma ilişkin olan ve ("Canım, Mme de Souvré'nin arkadaşı olan, Victor Hugo'ya korku ve dehşetle karışık saf bir hayranlık besleyen hanım bu işte" türünden hatırlatmalarla) sürekli yardım istediğim çok sayıdaki ayrıntının, benimle ismi arasında uçuşan anıların onu harekete geçirmekte en ufak bir katkısı olduğunu düşünmüyorum. Bir ismi hatırlamaya çalıştığımızda hafızamızda oynanan bu

“saklambaç”ta kademeli bir dizi tahmin yoktur. Önce hiçbir şey göremeyiz, sonra birdenbire, tahminimizden çok farklı olan ismin tamamı, net olarak görünür. İsim, kendisi çıkmış değildir ortaya. Daha ziyade, yaşadıkça, bir ismin net olduğu bölgeden giderek uzaklaştığımızı sanıyorum; benim aniden yarı-karanlığı delip net olarak görmem de, irademi ve dikkatimi çalıştırarak iç bakışımı keskinleştirmemle mümkün olmuştu. Ne olursa olsun, unutuşla hatırlama arasında bazı geçişler varsa da, bu geçişler bilinçdışıdır. Çünkü asıl ismi buluncaya kadar geçtiğimiz merhalelerdeki ara isimler yanlışdır ve bizi asıl isme katiyen yaklaştırmazlar. Daha doğrusu, bunlar birer isim bile olmayıp, çoğunlukla hatırlanan isimde bulunmayan sessiz harflerden ibarettirler. Aslında zihnin hiclikten gerçeğe geçerkenki işleyişi o kadar esrarengizdir ki, her şeye rağmen, bu yanlış sessiz harflerin, doğru ismi yakalayıp tutunmamızı kolaylaştırmak amacıyla önceden beceriksizce uzatılmış eller olmaları da mümkündür. Okur, “Bütün bunlar, bu hanımın ricanızı yerine getirmeyişiyle ilgili hiçbir bilgi vermiyor bize, diyebilir; ama madem bu kadar oyalandınız sayın Yazar, müsaadenizle ben de size bir dakika daha kaybettirip şunu söyleyeyim: O genç yaşımda (ya da, o siz değilseniz, kahramanınızın, o genç yaşında) hafızanızın bu kadar zayıf olması, gayet iyi tanıdığınız bir hanımın ismini hatırlayamamanız, esef verici bir durum.” Gerçekten de çok esef verici, sayın Okur. Üstelik, bunu, isimlerin ve kelimelerin zihnin aydınlık bölgesinden kaybolacağı, en yakından tanıdığımız kişilerin ismini kendi kendimize saymaktan temelli vazgeçmemiz gerekecek olan zamanın habercisi olarak gördüğümüzde, zannettiğinizden de üzücü. Gayet iyi bildiğimiz isimleri hatırlamak için gençlikten itibaren bu çabanın gerekmesi, gerçekten de esef verici. Ne var ki, bu kusur, sadece az bilinen, doğal olarak unutulan ve hatırlama zahmetine katlanmak istemeyeceğimiz isimlerle ilgili olarak ortaya çıksaydı, birtakım avantajları da olurdu. “Ne gibi avantajlar acaba?” Bakın beyefendi, başka türlü tanıyamayacağımız işleyişleri fark etmemizi, öğrenmemizi sağlayan, onları çözmemize imkân tanıyan tek şey, hastalıktır. Her gece yatağına külçe gibi yığılıp uyanın-

caya, yataktan kalkıncaya kadar yaşamayan bir adam, uykuya ilişkin, büyük keşifler değilse de, en azından küçük yorumlar yapmayı hiç aklından geçirebilir mi? Uyuduğunun farkında bile değildir. Uykuyu takdir edebilmek, bu karanlığı biraz aydınlatabilmek için, biraz uykusuzluk yararlıdır. Kusursuz bir hafıza, hafızaya ilişkin olayları incelemeye pek teşvik etmez insanı. “Sonunda Mme d’Arpajon sizi prenze takdim etti mi?” Hayır, ama susun da anlatmaya devam edebileyim.

Mme d’Arpajon, Mme de Souvré’den de daha kallesçe davrandı, ama onun kallesliğinin daha çok mazereti vardı. Sosyete de öteden beri pek nüfuzu olmadığını biliyordu. Bu nüfuzu, Guermantes Dükü’yle yaşadığı ilişki yüzünden daha da azalmıştı; dükün kendisini terk etmesi de nüfuzuna son darbeyi indirmişti. Beni prenze takdim etmesi yolundaki ricam keyfini o kadar kaçırdı ki, safça, söylediğimi iştmemiş izlenimi uyandırdığını zannettiği bir suskunluğa gömüldü. Öfkesinin etkisiyle kaşlarını çatığının bile farkına varmadı. Belki de aksine, fark etti, bu çelişkiyi umursamadı ve fazla kabalaşmadan bana bir incelik dersi vermek için ondan yararlandı; bu ders, sessiz olmakla birlikte son derece anlamlıydı.

Ayrıca Mme d’Arpajon’un canı çok sıkıydı; çünkü birçok kişinin bakışları, köşesinden o dönemde sıkça görülen dev heykellerin yerine, en az heykeller kadar güzel, muhteşem Surgis-le-Duc Düşesi’nin, yani kısa bir süre önce Basin de Guermantes’in kalbinde Mme d’Arpajon’un yerini almış olan kadının sarktığı, Rönesans tarzı bir balkona çevrilmişti. Düşesi gecenin serinliğine karşı koruyan hafif beyaz tülün altında, esnek, kanatlı Nike bedeni seçiliyordu.

Bahçeye açılan zemin kattaki bir odaya girmiş olan M. de Charlus’ten başka başvuracağım kimse kalmamıştı. Baron, insanları görmezden gelmesine imkân tanıyan yalandan bir vist partisine kendini kaptırmış gibi yaptığından, frakının kasıtlı ve sanatkârane sadeliğini, hayranlıkla, rahatça seyretme fırsatını buldum; ancak bir terzinin fark edebileceği ufacık ayrıntılarıyla bu frak, Whistler’ın bir siyah-beyaz “Armoni”sini andırıyordu; daha doğrusu, siyah-beyaz-kırmızı, çünkü göğüs kısmına, Malta Şövalyeleri Tarikatı’nın beyaz, siyah ve kırmızılı

mineden nişanı geniş bir kordonla tutturulmuştu. O esnada baronun oyunu, yakışıklı ve küstah tavırlı bir delikanlı olan yeğeni Courvoisier Vikontu'nu getiren Mme de Gallardon tarafından bölündü: "Sevgili kuzenim, dedi Mme de Gallardon, izninizle size yeğenim Adalbert'i takdim edeyim. Adalbert, işte hep sözünü işittiğin meşhur Palamède Amca. —İyi akşamlar Madame de Gallardon" diye cevap verdi M. de Charlus. Sonra da, delikanlıya hiç bakmadan, aksi bir tavırla, "İyi akşamlar beyefendi" diye ekledi; sesinde öyle şiddetli bir kabalık vardı ki, herkes şaşkınlıktan donup kaldı. M. de Charlus, belki Mme de Gallardon'un, ahlaki konusunda şüpheleri olduğunu ve bir defasında da bu konuya bir anıştırmada bulunmanın hazzına karşı koyamadığını bilerek, yeğenini kibarca karşılamasının allanıp pullanmasını baştan önlemek, aynı zamanda genç erkeklere karşı çarpıcı bir kayıtsızlık sergilemek istemişti; belki sözü geçen Adalbert'in, teyzesinin sözlerine yeterince saygılı bir tavırla karşılık vermediği kanısına varmıştı; belki de, diplomatik bir mücadeleye girişmeden önce, konumlarını askeri bir eylemle güçlendiren hükümdarlar gibi, böylesine hoş bir akrabaya daha sonra bir hamle yapmayı arzulayarak bir ön saldırının kendisine kazandıracağı üstünlüklerden yararlanmak istemişti.

M. de Charlus'un beni tanıştırmayı kabul etmesi zannettiğim kadar zor değildi. Bir yandan, bu Don Quijote, son yirmi yılda o kadar çok yeldeğirmeniyle (genellikle kendisine kötü muamele ettiklerini ileri sürdüğü akrabalarla) çarpışmış, o kadar çok insanın, "kabul edilmesi imkânsız kişiler" olarak çeşitli Guermantes beyleri ve hanımları tarafından davet edilmesini engellemişti ki, bu Guermantes'lar, kendi hatırına eşlerden, kardeşlerden, evlatlardan vazgeçilmesini isteyen bir kayınbiraderin veya kuzenin şiddetli, ama açıklaması olmayan hınçlarını paylaşmak uğruna bütün sevdikleriyle bozuşacaklarından, merak ettikleri kimi yeni şahsiyetlerle görüşmekten ömür boyu mahrum olacaklarından korkmaya başlamışlardı. Diğer Guermantes'lardan daha zeki olan M. de Charlus, artık iki vetosundan birinin dikkate alınmadığını fark ediyordu ve geleceği önceden sezip bir gün kendisinden

vazgeçilir diye korkarak sermayeyi kurtarma gayretine girmiş, fiyat indirimine başlamıştı. Üstelik nefret ettiği insanlarla aylarca, yıllarca kavgalı kalma melekesine sahip olmakla birlikte –bu kişilere bir tek davetiye bile verilmesine tahammülü yoktu, karşısına çıkan engelin niteliği artık onun gözünde hiçbir önem taşımadığından, bir hamalın bir kraliçeyle savaşması gibi savaşırdı–, öfke patlamaları o kadar sıkı ki, ister istemez baştan savmaydılar. Evinde tek başınayken bile, saygısızca bulunduğu bir mektubu okuyup veya kulağına gelen bir sözü hatırlayıp, “Geri zekâlı, rezil herif! Ben ona haddini bildirir, lağıma süpürürüm, ne yazık ki orada da şehrin sağlığını tehdit eder” diye haykırdığı olurdu. Ne var ki ikinci bir geri zekâlıya duyduğu yeni öfke öncekini dağıtır, ilk öfkeye yol açan kişi saygıda ne kadar kusur etse de, yarattığı buhran, üzerine bir yapının kurulacağı nefret temelini oluşturmaya yetecek kadar uzun sürmediğinden, unutulurdu. İşte bu nedenlerden ötürü, belki de barondan beni prense tanıştırtmasını rica ettiğimde –bana kızgın olmasına rağmen– başarılı bir sonuç elde edebilirdim; ne var ki ben, orada kalmamı sağlaması için kendisine güvenerek, rastgele içeri girmek gibi bir düşünce-sizlikte bulunduğumu zannetmesin diye, kuruntuya kapılıp ekledim: “Bildığınız gibi kendilerini yakından tanıyorum, prenses bana çok nazık davrandı.” M. de Charlus, öldürücü bir ses tonuyla, “Madem tanıyorsunuz, takdim edilmek için bana ihtiyacınız mı var?” diye cevap vererek bana sırtını döndü ve Papalık büyükelçisi, Alman büyükelçisi ve tanımadığım bir şahısla oynadığı sözde oyuna koyuldu tekrar.

O sırada, bir zamanlar Aiguillon Dükü’nün nadir bulur hayvanlar beslediği bu bahçenin derinliklerinden, bunca şıklığın kokusunu alan ve bir tek zerresini olsun kaçırmak istemeyen bir burnun soluma sesi ardına kadar açık kapılardan bana kadar ulaştı. Ses giderek yaklaşıncı, ben de rastgele o yönde ilerledim ve sonunda, M. de Bréauté, kulağıma, “İyi akşamlar” diye fısıldadı; bu ses bilenen bir bıçağın kesikli şakırtısı değildi, ekili tarlaları talan eden yavru yabandomuzlarının çılgılığı hiç değildi, muhtemel bir kurtarıcının sesiydi bu. Mme de Souvré kadar nüfuzlu olmamakla birlikte, onun

duğu yerde almak yerine, onu derhal, bir emme tulumba gücüyle bahçenin derinliklerine, hatta kimilerinin dediğine bakılırsa “kapı dışarı etmek üzere” sürüklediğini gördüm.

Yüksek sosyete mensuplarının arasında, bir Çek orkestrasının gece boyunca çaldığını ve şenlik fişeklerinin art arda patladığını ancak iki gün sonra gazetelerden öğrenecek kadar dalgın olduğum halde, Hubert Robert’in ünlü fıskiyesini görme düşüncesiyle dikkatimi biraz toparlayabildim.

Birçoğu kendisi kadar yaşlı, güzel ağaçlarla sınırlanmış bir düzlükte, tek başına görünüyordu uzaktan: Narin, kıpırtısız, katılaşmış; hafif esintide, solgun ve titrek sorgucunun ancak en ince serpintileri sallanıyordu. on sekizinci yüzyıl, hatlarının zarafetini arındırmış, ama fıskiyenin tarzını sabitleştirerek sanki canlılığını da dondurmuştu; bu mesafeden bakıldığında, su hissinden çok sanat izlenimi veriyordu. Tepesinde sürekli biriken nem bulutu bile, tıpkı Versailles’in saraylarının etrafında, gökyüzünde toplaşan bulutlar gibi, dönemin özelliklerini koruyordu. Ama yakından bakıldığında, tıpkı bir ilkçağ sarayının taşları gibi önceden çizilmiş desene uymakla birlikte, suların aslında sürekli değiştiğı, mimarın eski emirlere uymak isteyip zıplayarak, emirlere karşı gelir gibi göründükleri halde tam olarak yerine getirdikleri ve dağınık yüzlerce sıçrayışın ancak uzaktan bakılınca tek bir hamle izlenimi uyandırdığı anlaşılıyordu. Suyun havaya doğru fıskırması, aslında dökülürken ne kadar saçılıyorsa, o kadar kesintiliydi, oysa uzaktan bana bükülmez, yoğun ve kusursuz bir devamlılıkta görünmüştü. Biraz yakından bakınca görölüyordu ki, görünürde tamamen doğrusal olan bu devamlılığı sağlayan şey, yukarı doğru çıkışın her noktasında, kırılması beklenen her noktada, ilkinden daha yükseğe çıkan paralel bir huzmenin yandan aynı doğrultuya eklenmesi, biraz daha yüksekte, artık yorulduğunda, bir üçüncü huzmenin onun yerini doldurmasıydı. Yakından bakılınca, güçsüz damlalar, yolda yukarı çıkan kardeşleriyle karşılaşarak su sütunundan aşağı düşüyor, bazen de bu aralıksız fıskırmanın karıştırdığı havanın anaforuna kapılıp parçalanıyor, havuzda alabora olmadan önce boşlukta bir müddet asılı kalıyorlardı. Tepesinde binlerce

damlacıktan oluşmuş, ama görünürde yaldızlı kestane rengi boyayla resmedilmiş ve değişmez olan, sağlam, kıpırtısız, narin ve süratli bir şekilde yükselip gökyüzündeki bulutlara katılan uzun bir bulut taşıyan bu gövdenin düzlüğü, gerginliği, damlalarının duraksamalarıyla, ters yönde ilerleyişleriyle bozuluyor, sıcak ve nemli buğusuyla gölgeleniyordu. Ne yazık ki bir an esen rüzgâr bu gövdeyi yanlamasına yere devirmeye yetiyordu; hatta bazen itaatsiz tek bir huzme diğerlerinden ayrılıyordu, saygılı bir mesafede durmasa, temkinsiz ve dalgın kalabalığı iliklerine kadar ıslatabilirdi.

Sadece rüzgârın ilk çıktığı anda meydana gelen bu küçük kazalardan biri epeyce tatsızlık yarattı. Mme d'Arpajon'a, –aslında henüz gelmemiş olan– Guermantes Dükü'nün, havuzun bilezik taşından yükselen ve duvara oyulmuş çifte kolonad-dan geçilerek gidilen pembe mermerden galerilerde, Mme de Surgis'yle birlikte olduğu söylenmişti. Mme d'Arpajon da tam kolonadlardan birine girecekken, sert ve sıcak bir rüzgâr fısıkiyenin suyunu büküp güzel hanımı baştan aşağı öyle bir ıslattı ki, dekoltesinden elbisesinin içine sızan sularla, bir küvetin içine batmışçasına sıırılsıklam oldu. Bunun üzerine, yakın sayılabilecek bir mesafeden kesikli bir gürleme patladı; bütün bir ordunun duyabileceği kadar şiddetliydi, ama topluluğun tamamına değil de, sırayla her birliğe tek tek hitap edermişçesine belirli aralıklarla uzuyordu: Grandük Vladimir, Mme d'Arpajon'un ıslanışına katıla katıla gülmekteydi, hayatında şahit olduğu en neşeli sahnelerden biri olduğunu daha sonra sık sık söyledi. Bazı merhametli insanlar, Moskovalı grandüke kırk yaşını çoktan doldurmuş olan ve yine de kimseden yardım istemeden, eşarbiyla kurulanarak havuzun bilezik taşı muzipçe ıslatan suya rağmen kendini kurtarmayı başaran bu kadına birkaç teselli sözü söylemesinin yerinde olabileceğini ve hanımın da hoşuna gidebileceğini cıtlattıklarında, iyi yürekli bir insan olan grandük bu görevi yerine getirmesi gerektiğini düşündü ve askeri gümbürtüler halindeki gülüşü yatıştır yatışmaz, öncekinden de daha şiddetli bir gürleme işitildi. Grandük, "Bravo, teyze!" diye haykırarak, tiyatrodaysmışçasına alkışlıyordu. Mme d'Arpajon, gençliği pahasına ustalığının

övlmesi karşısında duygulanmadı. Monsenyörün gökgürültüleri bütün sesleri bastırdığı halde suyun sesiyle sağırlaşan birisi, Mme d'Arpajon'a, "Sanıyorum Altes size bir şey söyledi" dediğinde, "Hayır! Mme de Souvré'ye söyledi" diye cevap verdi.

Bahçeyi bir baştan bir başa geçerek basamakları tırmandım; Swann'la birlikte bir köşeye çekilip kaybolmuş olan prensin yokluğu, tıpkı XIV. Louis Versailles'da bulunmadığında kardeşi Orléans Dükü'nün daha çok misafiri olması gibi, M. de Charlus'un etrafında toplanan davetli kalabalığının artmasına yol açıyordu. Yanından geçtiğim sırada baron beni durdurdu; arkamdaki iki hanım ve bir delikanlı, kendisini selamlamak üzere yaklaştılar.

"Sizi burada görmek çok hoş" dedi M. de Charlus, bana elini uzatarak. "İyi akşamlar, Madame de La Trémoille, iyi akşamlar, sevgili Herminie." Ama Guermantes Konağı'nda oynadığı başkan rolüyle ilgili bana söylediklerinin hatırası kendisine canını sıkan, ama engelleyemediği bir olaydan ötürü memnuniyet duyuyormuş gibi görünme arzusu vermiş olacak ki, büyük soylu küstahlığının ve isterik neşesinin kattığı aşırı bir alayla, "Çok hoş, ama her şeyden çok da, komik" diye devam etti. Ardından, hem neşesini, hem de bu neşeyi kelimelerle ifade etmenin mümkün olmadığını belirten kahkahalar atmaya koyuldu; bu arada, baronun hem ne kadar yaklaşılmaması zor, hem de küstahça "çıkış"lara ne kadar yatkın olduğunu bilen bazı davetliler merakla yanımıza yaklaşıyor, sonra da neredeyse patavatsızca bir aceleyle, var güçleriyle kaçıyorlardı. "Hadi canım, kızmayın, dedi M. de Charlus, usulca omzuma dokunarak, sizi ne kadar sevdiğimi bilirsiniz. İyi akşamlar Antioche, iyi akşamlar Louis-René. Fiskiyeyi görmeye gittiniz mi?" diye sordu, soru sormaktan çok bir saptama yapar gibi. "Çok güzel, değil mi? Fevkalade bir şey. Birtakım şeyler olmasa çok daha güzel olabilirdi elbette, o zaman Fransa'da bir eşi daha bulunmazdı. Ama bu haliyle bile, en güzel şeylerden biri. Bréauté, bu saçma fikrin kendisine ait olduğunu unutturmak için renkli fenerlerin konmasının hata olduğunu söyleyecektir size. Ama netice itibariyle fiskiyeyi pek az çirkinleştirebildi yine de. Bir şaheseri bozmak, yaratmaktan çok

daha zordur. Zaten biz de Bréauté'nin Hubert Robert kadar yetenekli olmadığından belli belirsiz şüpheleniyorduk."

Konağın içine giren ziyaretçiler kuyruğuna katıldım. "Sevgili kuzinim Oriane'ı bu yakınlarda gördünüz mü?" diye sordu, az önce girişteki koltuğunu terk etmiş olan prenses, birlikte salona döndüğümüz sırada. "Bu gece mutlaka gelecek, öğleden sonra gördüm kendisini, diye ekledi ev sahibesi. Söz verdi bana. Zaten yanılmıyorsam perşembe akşamı İtalya kraliçesinin büyükelçilikteki yemek davetinde ikimizi de göreceksiniz. Akla gelebilecek bütün Altesler orada olacak, çok cesaret kırıcı bir durum." Alteslerin, kendi salonu onlarla dolup taşan ve "Sevgili köpeklerim" der gibi "Sevgili Cobourg"larım" diyen Guermantes Prensesi'nin cesaretini kırmaları kesinlikle imkânsızdı. Mme de Guermantes'in, "Çok cesaret kırıcı bir durum" demesi, yüksek sosyete mensuplarında kendini beğenmişlikten de baskın olan aptallıktandı sadece. Kendi seçmesine ilişkin bilgisi, bir tarih doçentininkinden azdı. İlişkide olduğu insanlara takılan lakapları bildiğini göstermekten hoşlanırdı. Ertesi hafta, genellikle "la Pomme" diye anılan La Pommelière Markizi'nin akşam yemeğine gidip gitmeyeceğimi sorduktan sonra, benden olumsuz cevap alınca, prenses birkaç saniye sustu. Ardından, iradedışı bir bilginin, sıradanlığın ve genel havaya uymanın kasıtlı olarak sergilenmesinden başka bir amaç gütmeyen, ekledi: "Oldukça hoş bir kadındır la Pomme!"

Tam prenses benimle konuştuğu sırada, Guermantes Dükü ve Düşesi de içeri giriyorlardı. Ne var ki hemen yanlarına gidemedim, çünkü yolda Türk sefiresine yakalandım; az önce yanından ayrıldığım ev sahibesini işaret ederek, koluma yapıştı ve "Ah! Prens ne harikulade bir kadın! diye haykırdı. Diğer bütün insanlardan üstün! Bana öyle geliyor ki, erkek olsaydım" diye ekledi, hafif bir Doğulu bayağılığı ve tenselliğiyle, "hayatımı bu ilahi varlığa adadım." Prensesin gerçekten de büyüleyici olduğunu, fakat kuzini düşesi daha yakından tanıdığımı söyledim cevap olarak. "Ama hiç alakaları yok, dedi sefire. Oriane, düşünce biçimini Mémé'yle Babal'den alan hoş bir sosyete kadınıdır, oysa Marie-Gilbert bir şahsiyettir."

* *pomme*: elma.

Tanıdığım insanlarla ilgili ne düşünmem gerektiğinin başkaları tarafından, bu şekilde tartışmasız söylenmesinden pek hoşlanmam. Ayrıca, Türk sefiresinin, Guermantes Düşesi'nin değeri hakkında benimkinden daha güvenilir bir yargısı olması için de bir sebep yoktu. Öte yandan, sefireye sinirlenmemin bir başka açıklaması da, bir tanıdığımızın, hatta bir dostumuzun kusurlarının bizim için gerçek birer zehir olmalarıdır; neyse ki bu zehirlere karşı "bağışıklık" kazanmışızdır. Ama biz en ufak bir bilimsel kıyaslama hazırlığına girişmeden ve aşırı duyarlılıktan söz etmeden şunu belirtelim ki, arkadaşlık ilişkilerimizin veya sadece sosyete ilişkilerimizin yapısında geçici olarak iyileşen, ama ara ara nükseden bir düşmanlık vardır. Normal olarak, insanlar "doğal" oldukları sürece, bu zehirler bize pek zarar vermez. Türk sefire, tanımadığı insanlardan "Babal", "Mémé" diye söz etmekle, genelde kendisine tahammül etmemi sağlayan "bağışıklığın" etkilerini ortadan kaldırmış oluyordu. Beni sinirlendiriyordu; "Mémé"yle içli dışlı olduğu kanısını uyandırmak için değil de, bu soylu beyefendileri ülkenin âdeti zannettiği şekilde adlandırmasına yol açan fazla hızlı bir öğrenimden geçmiş olduğu için böyle konuştuğundan, sinirlenmem haksızlıktı aslında. Bütün dersleri birkaç ayda tamamlamış ve olağan sırayı takip etmemiştii. Ama düşündükçe, sefirenin yanında durmaktan duyduğum hoşnutsuzluğu bir başka nedene bağlıyordum. Pek de uzun sayılamayacak bir süre önce, aynı diplomatik şahsiyet, bana "Oriane"ın evinde, kasıtlı ve ciddi bir tavırla Guermantes Prensesi'nden kesinlikle hoşlanmadığını söylemişti. Bu yüz seksen derecelik dönüşü önem vermemenin yerinde olacağını düşündüm: Sebebi, bu geceki toplantıya davet edilmesiydi. Sefire, bana Guermantes Prensesi'nin harikulade bir yaratık olduğunu söylerken yüzde yüz samimiydi. Öteden beri bu kanıdaydı. Ama o güne kadar prensesin evine hiç davet edilmediği için, bu davet edilmeyişe prensip icabı gönüllü bir çekimserlik süsü vermesi gerektiğini düşünmüştü. Şimdi davet edildiğine ve muhtemelen de bundan böyle hep edileceğine göre, beğenisini rahatça ifade edebilirdi. İnsanlara ilişkin fikirlerimizin dörtte üçünü açıklamak için, sevda küskünlük-

lerine, siyasal iktidardan dışlanmaya kadar gitmek gerekmez. Yargı belirsizdir; bir davetiyenin alınmaması ya da alınması, yargıyı belirler. Ayrıca Türk sefresi, benimle birlikte salonu teftiştten geçiren Guermantes Düşesi'nin dediği gibi, "iyi duruyordu". Daha da önemlisi, çok yararlıydı. Yüksek sosyetenin gerçek yıldızları, sosyete de görünmekten yorgun düşmüşlerdir. Onları görmeye meraklı olanlar, çoğu kez yıldızların aşağı yukarı yalnız oldukları başka bir yarımküreye göç etmek zorundadırlar. Oysa Osmanlı sefresi gibi sosyete de çok yeni olan kadınlar, adeta aynı anda her yerde birden parlarlar. Gece davetleri denilen ve kaçırmaktansa, can çekişiyor bile olsalar sürüklenerek gitmeyi tercih edecekleri türden gösterilerde yararlıdırlar. Bu kadınlar, daima güvenilebilecek, bir daveti asla kaçırmamak için yanıp tutuşan figüranlardır. Bu yüzden de, onların sahte yıldızlar olduklarını bilmeyen şaşkın gençler, bu kadınları şıklığın kraliçeleri sanırlar; bu gençlere, tanımadıkları, yüksek sosyeteden uzakta minder işleyen Mme Standish'in hangi nedenlerle en az Doudeauville Düşesi kadar soylu bir hanımefendi olduğunu açıklamak için, kapsamlı bir ders vermek gerekir.

Guermantes Düşesi'nin gözleri, hayatın olağan akışında dalgın ve biraz hüzünlü bakardı; yalnızca düşes bir arkadaşını selamlayacağı zaman, sanki bu arkadaş zekice bir espriymiş, hoş bir ifadeymiş, tadılması erbabının çehresini bir incelik ve mutlulukla aydınlatan, müşkülpesentlere layık, makbul bir yiyecekmiş gibi, gözleri anlamlı bir kıvılcımla parıldardı. Ama büyük davetlerde çok fazla selam vermesi gerektiğinden, her selamdan sonra ışıltıyı söndürmenin fazlasıyla yorucu olacağını düşünürdü. Nasıl ki bir edebiyat meraklısı, sahnelerin bir üstadının yeni bir oyununu seyretmeye tiyatroya gittiğinde, daha vestiyer kıza eşyalarını bırakırken, dudaklarında beliren anlamlı gülümsemeyle, muzipçe bir takdire hazırlanan bakışlarındaki parıltıyla kötü bir gece geçirmeyeceğinden emin olduğunu sergilerse, aynı şekilde düşes de, davete geldiği anda, bütün gece için gözlerindeki kıvılcımı yakardı. Enfes bir Tiepolo kırmızısı rengindeki gece mantosunu çıkarıp verdiğinde, boynundaki yakut tasma ortaya çıktı; yüksek

sosyete kadınlarına özgü süratli, titiz ve keskin terzi bakışıyla elbisesini son bir kez gözden geçirdikten sonra, Oriane, tıpkı diğer mücevherleri gibi gözlerinin de ışıldamasını sağladı. M. de Jouville gibi bazı dedikoducular, dükün üzerine atılıp içeri girmesini engellemeye nafile uğraştılar: “Zavallı Mama’nın ölmek üzere olduğunu bilmiyor musunuz yoksa? Son duası okundu bile. —Biliyorum, biliyorum, diye cevap verdi M. de Guermantes, içeri girebilmek için bu baş belasını iterek. Şaraplı ekmek çok iyi geldi” diye ekledi, prensin davetinden sonra gideceği, kaçırmamaya kararlı olduğu baloyu düşünüp gülümseyerek. “Paris’e döndüğümüzün bilinmesini istemiyorduk” dedi düşes bana. Prensesin daha önce bana kuzinini gördüğünü ve geleceğine dair söz aldığını anlattığı ve böylece bu sözleri yalanladığı hiç aklından geçmemişti. Dük, beş dakika boyunca karısını bakışlarıyla ezdikten sonra, “Kapıldığınız şüpheleri Oriane’a anlattım” dedi. Şüphelerimin asılsız olduğunu ve dağıtmaya çalışmak için hiçbir girişimde bulunması gerekmediğini gören düşes, ne kadar saçma olduklarından dem vurarak benimle uzun boylu şakalaştı. “Nereden çıkardınız davetli olmadığınızı? İnsan her zaman davetlidir! Ayrıca ben vardım. Sizi kuzinime davet ettiremeyeceğimi mi sandınız?” İtiraf etmem gerekir ki, daha sonraları Oriane birçok kez benim için çok daha zor şeyler yaptı; ben yine de sözlerinden, fazlasıyla ihtiyatlı davrandığımı anlamını çıkarmaktan kaçındım. Aristokrat kibarlığının, hem sözlü hem de sözsüz lisanının tam anlamını kavramaya başlıyordum; bu kibarlık, yöneldiği kişilerin aşağılık duygusunu seve seve hafifletir, ama tamamen ortadan da kaldırmaz, çünkü bu durumda kendi varoluş nedeni de ortadan kalkar. Guermantes’lar, bütün davranışlarıyla, “Ama siz bizim eşitimizsiniz, belki de bizden üstünsünüz” der gibiydiler ve bunu tasavvur edilebilecek en hoş şekilde söylerlerdi, sevmek, beğenilmek amacıyla, ama inanılsın diye değil; bu kibarlığın uydurma olduğunun kavranmasına terbiye, gerçek zannedilmesine de görgüsüzlük adını verirlerdi. Zaten ben de bundan kısa bir süre sonra, aristokrat kibarlığının kimi şekillerinin kapsamını ve sınırlarını bana tam ve kesin olarak öğreten bir ders aldım. Olay,

Montmorency Düşesi'nin İngiltere Kraliçesi onuruna verdiği bir öğleden sonra davetinde cereyan etti; büfeye gitmek için oluşturulan küçük kortejin başını Guermantes Dükü'nün koluna girmiş olan kraliçe çekiyordu. Ben o anda içeri girdim. Dük serbest eliyle en aşağı kırk metre mesafeden bana bin bir dostluk işareti yapıyor, yanına çağırıyordu; hiç korkmadan yaklaşabileceğimi, Chester peynirli sandviçlerin yerine çiğ çiğ beni yemeyeceklerini söylemek ister gibiydi. Fakat ben, saray lisanında ilerlemeye başladığımdan, bir tek adım olsun yaklaşmak yerine, kırk metre uzaktan, iyice eğilerek, ama gülümsemeden, yeni tanıştığım birine selam verir gibi selam verdim ve ters yönde yoluma devam ettim. Bir şaheser yazmış olsam, Guermantes'lardan toplayacağım takdir, bu selamla topladığım takdirden az olurdu. Selamım, o gün beş yüzden fazla kişiye selam vermek zorunda kaldığı halde dükün gözünden kaçmadığı gibi, düşesin de dikkatini çekti ve Mme de Guermantes annemle karşılaştığında, hata ettiğimi, yaklaşmam gerektiğini söylemekten dikkatle kaçınarak olayı anneme anlattı. Anneme, kocasının selamıma hayran kaldığını, bir selama daha fazla bir şey sığdırılamayacağını söyledi. Bu selama akla gelebilecek her türlü üstün nitelik atfedildi, bununla birlikte, en değerli bulunmuş olanından, yani ölçülü oluşundan hiç söz edilmedi; ayrıca bana yapılan iltifatların da sonu gelmedi; bu iltifatların, bir eğitim kurumunun müdürü tarafından öğrencilere incelikle yapılan, "Unutmayın ki sevgili yavrularım, bu ödüller sizden çok aileleriniz için, sizi gelecek yıl da göndermeleri içindir" uyarısı gibi, geçmişe ilişkin bir ödülünden çok, geleceğe yönelik bir bilgi olduğunu anlıyordum. Aynı şekilde Mme de Marsantes da, farklı bir çevreden biri kendi muhitine girdiğinde, onun yanında "arandıklarında bulunan, geri kalan zamanlarda kendilerini unutturan" ölçülü insanları methederdi; tıpkı kötü kokan bir hizmetkârın dolaylı yoldan, yıkanmanın sağlığı çok yararlı olduğu söylenerek uyarılması gibi.

Mme de Guermantes'la henüz holden salona geçmemişken konuştuğum sırada, ileride asla yanılmadan seçeceğim türden bir ses duydum. Bu örnekte ses, M. de Charlus'le sohbet etmekte olan M. de Vaugoubert'e aitti. Bir klinik hekiminin

müşahede altındaki hastanın gömleğini açmasına da, nefesini dinlemesine de gerek yoktur, hastanın sesi yeterlidir. Sonraları, kim bilir kaç kez, bir salonda şu veya bu erkeğin tonlaması veya gülüşü dikkatimi çekmiştir; söz konusu şahıs, aslında mesleğinin lisanını veya muhitinin davranışlarını tıpatıp kopya ettiği, ağırbaşlı bir kibarlığa veya içli dışlı bir kabalığa özendiği halde, falsolu sesi, bir akortçunun diyapazonu kadar ustalaşmış olan kulağımın “Bu bir Charlus” teşhisini koymasına yeterdi. O esnada, bir büyükelçiliğin bütün görevlileri geçtiler ve M. de Charlus’u selamladılar. Söz konusu hastalık türünü keşfim, henüz o gün (M. de Charlus’le Jupien’i gördüğümde) gerçekleşmiş olduğu halde, bir teşhis koyabilmek için soru sormam, kulağımı dayayıp dinlemem gerekmezdi. Ama M. de Charlus’le sohbet ederken M. de Vaugoubert şüpheli gibiydi. Oysa yeniyetmelikteki kuşkulardan sonra, kesin bir karara varmış olması gerekirdi. Eşcinsel, türünün evrendeki tek örneği zanneder kendini; neden sonra –yine abartarak– tek olan istisnanın normal erkek olduğunu düşünür. Ne var ki, ihtiraslı ve korkak bir adam olan M. de Vaugoubert, çok uzun zamandır kendisine haz verebilecek olan şeye kendisini bırakmamıştı. Diplomatlık mesleği hayatını bir tarikata girmekle aynı şekilde etkilemişti. Mesleği, Siyasal Bilimler Yüksek Okulu’ndaki devamlılığıyla da birleşince, yirmi yaşından itibaren hayatını bir Hıristiyan’ın iffetliliğine hasretmişti. Böylece, her duyu kullanılmadıkça gücünü ve canlılığını kaybettiği, köreldiği için, M. de Vaugoubert de, tıpkı uygar insanın mağara adamının kuvvetine, işitme hassasiyetine artık sahip olmayışı gibi, M. de Charlus’te eksikliği nadiren görülen özel kavrayışı kaybetmişti; ortaelçi, Paris’te olsun, yurtdışında olsun, resmi yemeklerde, üniforma giyip kılık değiştirmiş oldukları halde özünde kendi benzerleri olan kişileri bile tanıyamaz hale gelmişti. Eğilimleriyle ilgili olarak adı geçtiğinde kızan, ama başkalarının eğilimlerini bildirmekten daima hoşlanan M. de Charlus’un saydığı bazı isimler M. de Vaugoubert’de mutlu bir şaşkınlık yarattı. Bunca yıl sonra herhangi bir fırsattan yararlanmayı düşündüğü yoktu. Yine de, Racine’in tragedyalarında Atalya ve Abner’e Yoaş’ın Davud’un soyundan olduğunu,

tahtta oturan Ester'in annesiyle babasının "Çıfıt" olduğunu bildiren ifşaatlara benzeyen bu hızlı ifşaatlar, X ortaelçiliğinin veya dışişleri bakanlığının şu ya da bu bölümünün görünümünü değiştiriyor ve geriye dönüp bakıldığında, bu sarayları Kudüs tapınağı kadar, Susa tahtı kadar esrarengiz kılıyordu. Genç görevlilerinin hepsinin gelip M. de Charlus'un elini sık-tığı büyükelçilik karşısında M. de Vaugou-bert'in hayranlığı, Ester'de

*Tanrım! Ne kalabalık bu masum güzellerin yuvası
Her yandan çıkıp geliyorlar, karşımda toplanıyorlar
Ne zarif bir utanma bu, gördüğüm yüzlerinde*

diye haykıran Elisa'yı hatırlatıyordu.

Sonra, daha fazla "bilgilenmek" isteğiyle M. de Charlus'e gülümseyerek, aptalca, sorgulayan, şehvetli bir ifadeyle bak-tı. "Tabii canım, şüphesiz" dedi M. de Charlus, karacahilin te-kiyle konuşan bir âlimin bilgiç tavrıyla. Bunun üzerine M. de Vaugoubert, (M. de Charlus'ü çok sinirlendirerek) Fransa'daki sabıkalı X büyükelçisinin tesadüfen seçmediği bu genç kâtip-lerden gözünü ayıramadı. M. de Vaugoubert susuyordu, sade-ce bakışlarını görüyordum. Ama çocukluğumdan beri sessiz olan şeylere bile klasiklerin dilini afetmeye alışık olduğum-dan, M. de Vaugoubert'in gözlerine, Ester'in Elisa'ya, dinine çok bağlı olan Mordekay'ın kraliçenin hizmetine sadece onun-la aynı dinden olan kızları yerleştirmişini anlattığı dizeleri söy-letiyordum:

*Milletimize duyduğu büyük aşkıyla
Doldurdu bu sarayı Sion kızlarıyla,
Kaderin huzursuz ettiği bu genç, körpe çiçekler,
Benim gibi, yabancı bir göğün altına ekilmişler.
Kâfir gözlerden uzakta, itinayla yetişiyorlar,
Her şeyi tek tek ondan (değerli büyükelçiden) öğreniyorlar.*

M. de Vaugoubert nihayet konuştuğunda, sözleri bakışlarının söylediklerinden farklıydı. "Kim bilir" dedi hüzünle, "yaşa-

diğim ülkede aynı şey var mıdır?” “Muhtemelen” diye cevap verdi M. de Charlus, “başta, kendisi hakkında kesin bir bilgim olmamasına rağmen, kral Theodosius. —Yok canım, katiyen! —O zaman da bu derece öyleymiş gibi görünmesi abes. Çok cilve yapıyor. Bir ‘Şekerim’ tarzı var ki, en nefret ettiğim tarzıdır. Ben sokakta onunla birlikte görünmeye cesaret edemezdim. Zaten siz de ne tür bir adam olduğunu gayet iyi biliyorsunuzdur, herkes biliyor zaten. —Onunla ilgili olarak çok yanılıyorsunuz. Çok hoş bir insandır. Fransa’yla anlaşmanın imzalandığı gün, kral beni kucaklayıp öptü. Hayatımda hiç bu kadar heyecanlanmamıştım. —Ne istediğinizi kendisine söylemenin tam zamanıymış. —Aman Tanrım! En ufak bir şüphe taşıması bile korkunç olurdu! Ama bu konuda hiç korkum yok.” Pek uzakta olmadığımdan duyabildiğim bu sözler, içimden şu dizeleri geçirmeme yol açtı:

*Kral bugün bile bilmez kim olduğumu,
Bu sır dilimi ebedi bir zincire vuruyor.*

Yarısı sessiz, yarısı sözlü olan bu diyalog, bir iki dakika sürmüştü sadece; Guermantes Düşesi’yle birlikte salonda henüz birkaç adım atmıştım ki, son derece güzel, ufak tefek, esmer bir hanım düşesi durdurdu:

“Sizinle mutlaka görüşmek istiyordum. D’Annunzio sizi bir locadan görüp T*** Prensesi’ne mektup yazarak hayatında böyle bir güzellik görmediğini söylemiş. Sizinle on dakika görüşebilmek için hayatını feda etmeye hazır. Ne olursa olsun, görüşmeniz mümkün değilse ya da istemiyorsanız bile, mektup bende. Bana bir randevu vermeniz gerekir. Burada söylemeyeceğim birtakım gizli şeyler var. Beni tanıyamadınız galiba, diye ekledi bana dönerek; Parma Prensesi’nin evinde tanışmıştık.” (Parma Prensesi’nin evine hiç gitmemiştim.) “Rus imparatoru, babanızın Petersburg’a gönderilmesini istiyor. Salı günü gelebilirseniz, İsvolski orada olacak, bu konuyu sizinle konuşur. Size bir armağanım var şekerim, dedi tekrar düşese dönerek; sizden başka kimseye vermeyeceğim bir hediye. Ibsen, üç oyununun elyazmalarını, yaşlı hastabakıcısıyla bana gönderdi. Birini alıkoyup diğer ikisini size vereceğim.”

Guermantes Dükü bu tekliflerden pek hoşlanmamıştı. Ibsen'in de, D'Annunzio'nun da ölü mü, hayatta mı olduklarından emin değildi ve şimdiden, yazarların, oyun yazarlarının karısını ziyaret edip eserlerine konu ettiklerini görür gibiydi. Yüksek sosyete mensupları, genellikle kitapları bir yüzü olmayan bir küp gibi görürler; bu durumda yazarlar da, karşılaştıkları insanları aceleyle küpün içine sokmaya çalışırlar. Haince bir davranıştır bu elbette, yazarlar da beş para etmez adamlardır. Şüphesiz, kendilerini “şöyle bir” görmek fena olmaz, çünkü onlar sayesinde, bir kitabı ya da makaleyi okuyunca, “işin içyüzü” bilinir, “maskeler atılabilir”. Her şeye rağmen, en akıllıcası, ölü yazarlardan şaşmamaktır. M. de Guermantes, sadece *Le Gaulois*'da ölüm yazılarını yazan beyefendiyi “doğru dürüst” bulurdu. Bu adam, hiç değilse, dükün adını kaydettirdiği cenazelerde, dikkati çeken “başlıca” kişiler listesinin en başında, M. de Guermantes'ı saymakla yetiniyordu. Dük, adının geçmesini istemediği durumlarda, ismini kaydettirmek yerine, merhumun ailesine, derin üzüntüsünü bildiren bir başsağlığı mektubu gönderirdi. Bu ailenin gazeteye verdiği ilanda, “Aldığımız mektuplar arasında, Guermantes Dükü'nünkini de saymayı bir borç biliriz, vs.” türünden bir cümle geçiyorsa eğer, bu, dedikodu yazarının değil, merhumun oğlunun, kardeşinin, babasının suçuydu ve dük de bunları talih avcısı diye damgalar ve bundan böyle onlarla bütün ilişkisini kesmeye karar verirdi (deyimlerin anlamlarını pek bilemeyen dük, buna “kozlarını paylaşmak” derdi). Şurası bir gerçek ki, Ibsen ve D'Annunzio adları ve bu şahısların hayatta olup olmadıklarının belirsizliği, Mme Timoléon d'Amoncourt'un çeşitli kibarlıklarını duyabilecek kadar yakınımızda bulunan dükün, kaşlarını çatmasına sebep oldu. Mme d'Amoncourt çok hoş bir kadındı; zekâsı da, güzelliği gibi, o kadar büyüleyiciydi ki, bu iki özelliğinden birisi bile, hoş gitmesi için yeterli olurdu. Ama şu anda yaşadığı muhitten başka bir çevrede doğmuş ve başlangıçta, sadece edebi bir salon oluşturmaya heveslenmişti; sırasıyla bütün büyük yazarlarla –çok ahlaklı olduğundan, katiyen sevgililik ilişkisine dönüşmeyen– tekелci bir dostluk kurmuştu ve bunlar da bütün

elyazmalarını kendisine verirler, onun için kitaplar yazarlardı; tesadüfen Saint-Germain muhitine girdiğinde, bu edebi imtiyazlar işine yaradı. Şimdi öyle bir konuma sahipti ki, varlığından yayılan zarafetin haricinde herhangi bir lütufta bulunması gerekmiyordu. Ne var ki, bir zamanlar, girişkenlik göstermeye, oyunlar çevirmeye, hizmetlerde bulunmaya alışmış olduğundan, artık gerekmediği halde bunları sürdürüyordu. Daima size ifşa edeceği bir devlet sırrı, tanıştıracığı nüfuzlu bir şahsiyet, hediye edeceği, bir ustanın fırçasından çıkmış bir suluboya resim bulunurdu. Bütün bu anlamsız çekiciliklerde biraz yalan payı vardı gerçi, ama yine de hayatını parıltılı karmaşıklıkta bir komedi haline getiriyorlardı ve ayrıca valileri, generalleri tayin ettirdiği de doğrudu.

Guermantes Düşesi yanımda yürürken gözlerinin gök mavisi ışığını önünde gezdiriyordu, ama ilişkiye girmek istemediği ve bazen uzaktan tehditkâr bir kayalık gibi varlığını hissettiği insanlardan kaçınmak için boşlukta tutuyordu. Aralarından yürüdüğümüz çift sıra halindeki insanlar, "Oriane"la hiçbir zaman tanışmayacaklarını bilerek, hiç değilse bir garabetmiş gibi, karılarına göstermek istiyorlardı onu: "Ursule, çabuk, çabuk, gelin Mme de Guermantes'ı görün, bakın şu delikanlıyla konuşuyor." 14 Temmuz geçit törenindeki veya Grand Prix yarışlarındaki gibi, daha iyi görebilmek için iskemlelerin üzerine çıkmalarının çok da uzak bir ihtimal olmadığı hissediliyordu. Mesele, Guermantes Düşesi'nin kuzinininkinden daha aristokrat bir salonu olması değildi. Prensesin, özellikle de kocası yüzünden, asla evine davet etmek istemeyeceği bazı kişiler düşesin evine gidip gelirdi. Prensesin, Oriane gibi Mme de La Trémouille'un da, Mme de Sagan'ın da yakın arkadaşları olan ve düşesin evine çok gidip gelen Mme Alphonse de Rothschild'i kabul etmesi, kesinlikle düşünülemezdi. Aynı şey Baron Hirsch için de söz konusuydu; Galler Prensi baronu düşesin evine götürmüş, ama hoşuna gitmeyeceği için prensesin evine götürmemişti; düşesin ilgisini çeken, ama inançlı bir kralcı olan prensin prensip icabı kabul etmek istemeyeceği kimi önemli Bonaparte'çi, hatta cumhuriyetçi şahsiyetler için de durum aynıydı. Prens Yahudi düşmanlığı da bir prensip

meselesi olduğundan, ne kadar saygınlık kazanmış olursa olsun, hiçbir seçkinlik karşısında yumuşamazdı; öteden beri dost olduğu ve bütün Guermantes'lar arasında bir tek kendisinin Charles diye değil, Swann diye hitap ettiği Swann'ı evine kabul etmesinin tek sebebi, Swann'ın bir Yahudi'yle evlenmiş olan Protestan büyükannesinin, Berry Dükü'nün metresi olduğunu bilmesi ve Swann'ın babasını prensin gayri meşru oğlu haline getiren efsaneye ara sıra inanmaya çalışmasıydı. Esasen yanlış olan bu varsayıma göre, babasıyla büyükannesi Katolik, büyükbabası da bir Bourbon olan Swann yüzde yüz Hristiyan'dı.

"Nasıl olur, bu paha biçilmez güzellikleri bilmiyor musunuz?" dedi düşes, içinde bulunduğumuz konaktan söz ederek. Ama kuzininin "saray"ını methettikten sonra, kendi "mütevazı yuva"sını bin kat tercih ettiğini eklemeyi de ihmal etmedi. "Burası ziyaret etmek için harikulade bir yer. Ama onca tarihi olayın cereyan ettiği odalarda yatıp uyumam gerekse, keuderimden ölürdüm. Bende yaratacağı etki, kapandıktan sonra Blois Şatosu'nda, Fontainebleau Şatosu'nda, hatta Louvre'da kalmakla, unutulmakla, Monaldeschi'nin katledildiği odada olmamdan başka teselli bulamamakla aynı olurdu. Bu tesellinin yatıştırıcı etkisi, papatya çayı kadar olamaz tabii. Aa, bakın, Mme de Saint-Euverte. Akşam yemeğini az önce onun evinde yedik. Meşhur yıllık balosu yarın olduğu için, yemekten sonra yatar diye düşünmüştüm. Ama onun bir daveti kaçırması söz konusu olamaz. Bu davet şehir dışında veriliyor olsaydı, gelmemektense yük arabasına binmeyi tercih ederdi."

Aslında Mme de Saint-Euverte'in bu gece geliş nedeni, başkalarının verdiği bir daveti kaçırmamanın zevkinden çok kendi davetinin başarısını garantilemek, son üyeleri toplamak ve bir bakıma, ertesi gün garden partisinde parlak gösterilerini sunacak olan birliklerin son teftişini yapmaktı. Çünkü Saint-Euverte davetlerinin konukları, yıllar vardı ki, bir zamanlar verdiği davetlere gelen konuklar değildi. O zamanlar tek tük rastlanan, Guermantes muhitinin ileri gelen hanımları, zaman içinde –ev sahibesinin nezaketinden çok hoşnut kalınca– arkadaşlarını getirir olmuşlardı. Aynı zamanda, bu-

na paralel, ama ters yönde ilerleyen bir faaliyet sonucu, Mme de Saint-Euverte seçkin sosyete çevrelerinde tanınmayan kişilerle sayısını yıldan yıla azaltmıştı. Önce aralarından biriyle ilişki kesilmişti, sonra bir başkasıyla. Bir süre boyunca uygulanan “vardiya” sistemi, üzerine bir sünger çekilen davetler sayesinde, dışlanmışların kendi aralarında eğlenmek üzere çağırılmasına imkân tanımıştı; bu da onları seçkinlerle birlikte davet etme gereğini ortadan kaldırıyor. Şikâyetçi olmaları için bir sebep mi vardı? Pötifurlarla birlikte güzel bir müzik programı (*panem et circenses**) sunulmuyor muydu kendilerine? Böylece, bir zamanlar, yeni kurulan Saint-Euverte salonunun sallanan çatısını iki karyatid gibi taşıyan sürgündeki iki düşesle bir tür simetri oluşturacak şekilde, son yıllarda da, yüksek sosyeteye karışmış, ayrı türden iki kişi görülüyordu sadece: Yaşlı Mme de Cambremer ve bir mimarın sık sık şarkı söylemesini rica etmek zorunda kaldıkları, güzel sesli karısı. Ne var ki, bunlar artık Mme de Saint-Euverte’in evinde kimseyi tanımadıkları, kayıp dostlarına ağladıkları, rahatsızlık verdiklerini fark ettikleri için, zamanında göç etmemiş iki kır langıç misali, soğuktan ölmek üzereymiş gibi görünüyordular. Bu yüzden de ertesi yıl davet edilmediler; Mme de Franquetot, müziğe pek meraklı olan kuzini adına bir müracaatta bulunmayı denedi. Ama, “Canım, hoşuna gidiyorsa, isteyen gelip müzik dinleyebilir elbette, suç değil ki!” sözlerinden daha net bir cevap alamadığından, Mme de Cambremer bu daveti yeterince ısrarlı bulmadı ve gelmedi.

Mme de Saint-Euverte böyle bir dönüşümü gerçekleştirdikten, bir cüzamlılar salonunu soylu hanımefendilerin salonuna (salonunun görünürde çok şık olan son şekliydi bu) çevirdikten sonra, ertesi gün mevsimin en parlak davetini verecek kişi sıfatıyla, bir gün önce gelip birliklerine son bir çağrıda bulunma ihtiyacı duymuş olmasına hayret edilebilirdi. Ne var ki, Saint-Euverte salonunun üstünlüğü, sosyete hayatı *Le Gaulois*’da veya *Le Figaro*’da hiç gitmediği öğleden sonra

* “ekmek ve sirk gösterileri”: Latin şairi Iuvenalis’in, bedava buğday dağıtımı ve sirk oyunlarından başka şeyle ilgilenmeyen Romalılar’a yönelik küçümseyici sözleri (*Taşlamalar*, X, 81).

ve gece davetlerinin haberlerini okumaktan ibaret olan kişiler için geçerliydi sadece. Sosyeteyi yalnızca gazetede gören sosyetiklerin Saint-Euverte salonunu Paris salonları arasında birinci zannetmeleri için, İngiltere, Avusturya, vs. büyükelçi eşlerinin, Uzès, La Trémoille, vs. Düşesleri'nin sıralanması yeterliydi, oysa bu salon, son sıralarda yer alıyordu. Gerçi haberler yalan değildi. Adı geçen kişilerin çoğu, gerçekten de davete katılmış olurdu. Ne var ki her biri, yalvarmalar, kibarlıklar, hizmetler sonucu ve Mme de Saint-Euverte'i müthiş şerefletirdiği duygusuyla gelirdi. Peşinde koşulmaktan çok kaçınılan ve adeta mecburi hizmet kabilinden gidilen bu tür salonlar, sadece "Sosyete dedikoduları sütunları"nın hanım okurlarını aldatır. Bu sütunlarda, gerçekten şık olan, ev sahibesinin hepsi "seçilmişler arasında" olmaya can atan bütün düşesleri ağırlayabilecekken, aralarından sadece iki ya da üçünü çağırmış olduğu bir davet ise atlanır. Bu yüzden de, günümüzde reklamın kazanmış olduğu gücü bilmediklerinden veya küçümsediklerinden, davetlilerinin adlarını gazeteye yazdırmayan bu kadınlar, İspanya kraliçesinin nazarında seçkindirler, ama yığınlar tarafından tanınmazlar, çünkü İspanya kraliçesi onların kim olduğunu bilir, yığınlarsa bilmez.

Mme de Saint-Euverte bu kadınlardan biri değildi ve tam bir ganimet avcısı gibi, davet ettiği herkesi ertesi gün için toplamaya gelmişti. M. de Charlus davetli değildi, Mme de Saint-Euverte'in evine gitmeyi daima reddetmişti. Ama baron o kadar çok kişiyle küstü ki, Mme de Saint-Euverte bunu baronun kişiliğine yorabilirdi.

Şüphesiz, prensesin davetinde Oriane'dan başkası olmasaydı, Mme de Saint-Euverte zahmet etmeyebilirdi, çünkü davet düşese sözlü olarak yapılmış ve üstelik de, adayların evlerinden duygulanarak, lehinde oy kullanacaklarından en ufak bir kuşku duymayarak ayrıldığı akademisyenlerin ustaca kullandığı o aldatıcı, sevimli iyi niyetle kabul edilmişti. Ne var ki, davette bir tek Oriane yoktu. Agrigento Prensi gelecek miydi? Peki ya Mme de Durfort? Mme de Saint-Euverte de, işte bu yüzden, temkini elden bırakmamak için, kalkıp davete gitmesinin daha yerinde olacağını düşünmüştü; kimilerine

sokulganlıkla yaklaşıyor, kimileriyle buyururcasına konuşuyor, hepsine, üstü kapalı sözlerle, bir daha görülemeyecek, tasavvur edilmesi imkânsız eğlenceler vaat ediyor, her birine, karşılaşmak istediği kişiyi veya karşılaşması gerekli şahsiyeti evinde bulacağına dair söz veriyordu. Ertesi gün mevsimin en büyük garden partisini verecek olan kişi sıfatıyla, –Antikçağdaki kimi yüksek devlet görevlileri gibi– yılda bir kere yüklendiği bu rol, kendisine geçici bir yetki veriyordu. Listeleri hazırlanmış ve kapanmıştı, dolayısıyla, prensesin salonunu baştan başa, ağır ağır dolaşıp, sırayla her kulağa, “Yarın beni unutmayın” diye fısıldarken, kaçınılması gereken çirkin bir kadını veya kolej arkadaşı olduğundan “Gilbert”in evine kabul edilmiş, ama varlığı kendi garden partisine hiçbir şey katmayacak bir köy soylusunu görecekti olursa, gülümsemeye devam ederek başını çevirmek gibi geçici bir mutluluğa sahipti. Daha sonra, “Davetimi herkese sözlü olarak yaptım, ne yazık ki sizinle karşılaşmadık” diyebilmek için bu gibilerle konuşmamayı tercih ediyordu. Böylece, basit bir Saint-Euverte olan kendisi, prensesin davetinin bileşimini, meraklı gözleriyle bir “ayıklama”ya tabi tutuyordu. Ve böyle davranmakla, kendini gerçek bir Guermantes Düşesi zannediyordu.

Şunu belirtmek gerekir ki, Guermantes Düşesi de, vereceği selamlar ve yönelteceği tebessümler konusunda zannedilebileceği kadar özgür değildi. Şüphesiz, selam vermeyi bazen isteyerek reddediyordu: “Canımı sıkıyor bu kadın” diyordu, “bir saat boyunca davetini konuşmak zorunda mıyım onunla?” Fazlasıyla esmer, çirkinliği, aptallığı ve birtakım davranış bozuklukları yüzünden sosyeteden değilse bile bazı seçkin yakın dostluklardan dışlanmış bir düşes geçti yanımızdan. “Aa!” diye fısıldadı Mme de Guermantes, bir uzmanın sahte bir mücevher gösterildiğindeki şaşmaz ve uyanık bakışıyla. “Buraya kabul ediyorlar bunu demek!” Sırf bu adeta kokuşmuş, yüzü siyah kıllı benlerle kaplı hanımın görüntüsüne dayanarak, Mme de Guermantes bu davete düşük bir değer biçiyordu. Birlikte büyüdüğü bu hanımla bütün ilişkisini kesmişti; selamına son derece soğuk bir baş hareketiyle karşılık verdi. “Marie-Gilbert’in bizi bu ayaktakımıyla birlikte davet etmesine bir

anlam veremiyorum” dedi bana dönerek, özür diler gibi. “Her çeşit insan var burada. Mélanie Pourtalès davetlerini çok daha iyi düzenlerdi. Canı isterse Kutsal Sinod’u da, oratoryenler’i de davet edebilirdi, ama hiç değilse o günlerde bizi çağırmazdı.” Fakat birçok kişiye selam vermemesinin nedeni ya çekingenlik, ya sanatçıları ve buna benzer kişileri kabul etmesini istemeyen kocasının olay çıkarması korkusu (Marie-Gilbert birçok sanatçıyı korurdu, ünlü bir Alman şarkıcısının kendisine yanaşmaması için düşesin tetikte olması gerekiyordu), ya da milliyetçilik konusunda bir korkuydu; M. de Charlus gibi düşes de Guermantes zekâsıyla donanmış olduğundan, sosyetik açıdan milliyetçiliği küçümsüyordu (artık genelleştirmeyi yüceltmek için halktan bir generale kimi düklere göre öncelik tanınır olmuştu), bununla birlikte, bozguncu olarak görüldüğünü bildiği için, milliyetçiliğe önemli tavizler de veriyor, hatta bu Yahudi düşmanı ortamda Swann’la el sıkışmak zorunda kalmaktan korkuyordu. Bu konuda çok geçmeden içi rahatladı, çünkü prensin Swann’ı içeri almadığını ve aralarında bir “atışma” geçtiğini öğrenmişti. Dolayısıyla, baş başayken yakınlık göstermeyi tercih ettiği “zavallı Charles” ile herkesin ortasında sohbet etme mecburiyeti, tehlike olmaktan çıkmıştı.

“Bu da nesi?” diye haykırdı Mme de Guermantes, biraz tuhaf görünümlü, yoksul bir zavallı zannedilebilecek kadar sade, siyah bir elbise giymiş ufak tefek bir hanımla kocasının kendisine hararetle selam verdiklerini görünce. Kadını tanımadı ve ara sıra tutan küstahlığıyla, hakarete uğramış gibi irkilerek, karşılık vermeden baktı; “Bu şahıs da kim Basin?” diye sordu şaşkın bir edayla; bu arada M. de Guermantes Oriane’in kabalığını telafi etmek için hanımı selamlıyor, kocasının elini sıkıyordu. “Mme de Chaussepierre canım, çok kaba davrandınız. —Chaussepierre de neyin nesi, bilmiyorum. —Kocas, yaşlı Mme de Chanlivault’nun yeğeni. —Hiçbirini bilmiyorum bunların. Kadın kim peki, neden selam veriyor bana? —Canım, gayet iyi tanıyorsunuz, Mme de Charleval’in kızı, Henriette Montmorency. —Ya! Annesini çok iyi tanırdım tabii, çok hoş, çok esprili bir kadındı. Peki niye hiç tanımadığım bu adamla evlendi? Adı Mme de Chaussepierre mi

demoştunuz?” dedi düşes, bu ismi, soru sorar gibi bir edayla, yanılmaktan korkuyormuşçasına heceleyerek. Dük karısına ters ters baktı. “Chaussepierre sizin zannettiğiniz kadar abes bir isim değil! Yaşlı M. de Chaussepierre, sözünü ettiğim Mme de Charleval’le, Mme de Sennecour’la ve Le Merlerault Vikontesi’yle kardeşti. Çok seçkin insanlardır. —Ah, yeter!” diye haykırdı düşes; tıpkı hayvan eğiticileri gibi o da, asla vahşi hayvanın yırtıcı bakışlarından korkuyormuş izlenimini vermek istemezdi. “Basın, sizinle gurur duyuyorum. Bu isimleri nereden bulup çıkardınız bilmiyorum, ama yürekten tebrik ederim. Chaussepierre’i bilmesem de Balzac okudum, okuyan bir tek siz değilsiniz, hatta Labiche’i de okudum. Chanlivault’yu takdir ediyorum, Charleval’i fena bulmadım, ama itiraf ederim ki Le Merlerault gerçek bir şaheser. Esasen Chaussepierre’in de hiç fena olmadığını kabul etmek gerekir. Enikonu bir koleksiyon yapmışsınız, inanılır gibi değil. Siz kitap yazmak istemiyor muydunuz? dedi bana. Charleval’le Le Merlerault’yu hatırlınızda tutmalısınız. Bundan iyisini bulamazsınız. —Mahkemeye düşüp hapse girsin diye mi? Çok kötü tavsiyelerde bulunuyorsunuz Oriane. —Kendisine kötü tavsiyelerde bulunulmasını istiyorsa, hele uymaya da niyetliyse, daha genç birilerini bulur umarım, onun adına tabii. Ama onun istediği, kitap yazmak, kötü bir şey değil ki!” Bizden epeyce uzakta, beyaz elbiseli, tül-lere ve pırlantalara bürünmüş, harikulade, gururlu bir genç kadın zarafetiyle dikkati çekiyordu. Mme de Guermantes, zarafetiyle miknatis gibi etrafına topladığı bir grup insanla konuşan kadına baktı. “Kız kardeşiniz her yerde en güzel hanım; bu gece çok hoş” dedi, yanımızdan geçmekte olan Chimay Prensi’ne, bir yandan da kendine doğru bir iskemle çekerek. Albay De Froberville (aynı adlı generalin yeğeni), gelip yanıma oturdu, M. de Bréauté de keza; M. de Vaugoubert ise, (topa vurmadan önce önemli şahsiyetlerden izin isteyerek mutlaka takımına maçı kaybettirdiği tenis oyunlarında bile elden bırakmadığı aşırı kibarlığıyla) iki yana sallanarak, (o âna kadar, bütün kadınların arasından seçip hayran olmayı iş edindiği Kontes Molé’nin dev boyutlardaki eteği tarafından neredeyse sarmalanmış olan) M. de Charlus’un yanına dönmekteydi ki,

Paris'e yeni gelmiş olan bir diplomatik misyonun çok sayıdaki üyesi tesadüfen o esnada baronu selamlamaya koyuldu. Özellikle zeki görünen genç bir kâtibî fark eden M. de Vaugoubert, net olarak tek bir soruyla aydınlanan sabit bir gülümsemeyle M. de Charlus'e bakmaya başladı. M. de Charlus hiç çekinmeden bir başkasının itibarını tehlikeye atabilirdi belki, ama başka birisinin tek bir anlamı olabilecek bu gülümsemeyle kendi şerefini gölgelemesi onu çileden çıkardı. "En ufak bir bilgim yok, rica ederim merakınızı kendinize saklayın bundan böyle. Beni hiç mi hiç ilgilendirmiyor çünkü. Ayrıca bu örnekte tamamen yanılmaktasınız. Bu delikanlının tam tersine olduğunu sanıyorum." Salağın teki tarafından teşhir edildiğine sinirlenen M. de Charlus, bu sözleriyle gerçeği dile getirmiyordu. Baronun söylediği doğru olsaydı, genç kâtip bu büyükelçilikte istisna olurdu. Misyon aslında birçoğu vasat, son derece farklı kişilerden oluşmaktaydı, öyle ki, seçilme nedenleri araştırılacak olsa, eşcinsellikten başka bir sebep bulunamazdı. Bu küçük diplomatik Sodom'un başına aksine kadınlardan hoşlanan, üstelik bir revüdeki dalaverecinin suç ortağına özgü gülünç bir abartıyla hoşlanan, travestilerden oluşan taburuna kusursuz talim yaptıran bir büyükelçi getirmekle, karşıtlıklar yasasına uyulmuş gibiydi. Büyükelçi, kendi gözüyle görmesine rağmen eşcinselliğe inanmıyordu. Bunun bir kanıtı olarak, hiç vakit geçirmeden kız kardeşini çok yanılarak kadınların peşinden koşan bir erkek zannettiği bir maslahatgüzarla evlendirdi. Bunun üzerine biraz can sıkıcı olmaya başladı ve çok geçmeden, topluluğun tamamen türdeş olmasını sağlayan yeni bir büyükelçi geçti yerine. Başka büyükelçilikler bu büyükelçilikle rekabete kalkıştılar, ama (tıpkı liselerarası yarışmada hep aynı lisenin birinci gelmesi gibi) birinciliği elinden alamadılar; bu mükemmel bütüne ayrı cinsten ataşeler katılıp nihayet başka bir büyükelçiliğin uğursuz madalyayı alması ve en önde yerini alması için aradan on yıldan fazla bir zaman geçmesi gerekti.

Swann'la sohbet etme mecburiyeti korkusunu atlatmış olan Mme de Guermantes, Swann'la ev sahibi arasında geçen konuşmaya ilişkin sadece bir merak duyuyordu şimdi. "Konu

neymiş, biliyor musunuz? diye sordu dük, M. de Bréauté'ye. —Duyduğuma göre diye cevap verdi M. de Bréauté, yazar Bergotte'un onların evinde sahnelediği küçük bir oyunla ilgiliymiş. Çok da güzelmış aslında. Ama galiba oyuncu Gilbert'e benzetmiş kendini, ki zaten Üstat Bergotte da onu tasvir etmek istiyormuş. —Doğrusu Gilbert'in taklidini seyretmek hoşuma giderdi dedi düşes, hulyalı bir tebessümle. İşte Gilbert de diye devam etti M. de Bréauté, kemirgen çenesini ileri uzatarak, bu küçük temsil konusunda Swann'dan bir açıklama istemiş; Swann ise, herkesin çok esprili bulduğu şu cevabı vermekle yetinmiş: 'Yok canım, katiyen size benzemiyordu, siz çok daha gülünçsünüz!' Ayrıca, diye devam etti M. de Bréauté, nefis bir oyunmuş. Mme Molé oradaymış, müthiş eğlenmiş. —Ne, Mme Molé o eve gidiyor mu? dedi düşes hayretle. Ya! Bunu Mémé ayarlamıştır. Bu tür yerlerde sonunda hep aynı şey olur. Herkes günün birinde gitmeye başlar, ben de prensip icabı, isteyerek dışarıda kalmışken, bir de bakarım, bir köşede tek başıma sıkılıyorum." Guermantes Düşesi, M. de Bréauté'nin anlattıklarından sonra, (Swann'ların salonu konusunda değilse de, bir dakika sonra Swann'la karşılaşma varsayımıyla ilgili olarak), görüldüğü gibi yeni bir bakış açısı benimsemişti. "Bize yaptığınız açıklama, dedi Albay De Froberville M. de Bréauté'ye, baştan aşağı uydurma. Bir bildiğim var da onun için söylüyorum. Prens Swann'ı doğrudan bir güzel haşladı ve hiç çekinmeden beyan ettiği fikirlerinden ötürü, bir daha evine ayak basmasını istemediğini bildirdi. Bana sorarsanız, Gilbert Eniştem yüzde yüz haklıydı, sadece bu uyarıyı yapmakla kalmayıp, daha altı ay önce bu aleni Dreyfus taraftarlarıyla ilişkisini kesmeliydi."

Fazlasıyla ağırkanlı bir tenis oyuncusundan fütursuzca fırlatılan cansız bir tenis topuna dönüşmüş olan zavallı M. de Vaugoubert bu kez Guermantes Düşesi'ne doğru savrularak kendisine saygılarını sundu. Ancak, Oriane kendi muhitindeki bütün diplomatların —ya da siyaset adamlarının— birer dalgak olduğundan kuşku duymadığından, M. de Vaugoubert oldukça kötü karşılandı.

M. de Froberville, askerlerin kısa bir süredir sosyete de edindiği saygın konumdan ister istemez yararlanmıştı. Ne yazık ki, evlendiği kadın Guermantes'ların gerçek bir akrabası olmakla birlikte, son derece yoksuldu aynı zamanda; M. de Froberville de servetini kaybetmiş olduğundan, kimseyle ilişkileri yoktu; önemli olaylar dışında, yani şans eseri bir akrabaları ölmedikçe ya da evlenmedikçe, bir kenara itilen kişilerdendiler. Böyle olaylarda ise, sadece yılda bir kez Komünyon ayinine katılan sözde Katolikler gibi, yüksek sosyete camiasında gerçekten yer alırlardı. Merhum General De Froberville'e olan sevgisine sadık kalan Mme de Saint-Euverte kendilerine her bakımdan yardım etmese, iki küçük kızlarına kıyafetler verip eğlenceler sunmasa, maddi durumları sefalet diye nitelendirilebilirdi. Ne var ki iyi bir çocuk diye bilinen albay minnettar bir ruha sahip değildi. Velinimetinin ara vermeksizin, ölçüsüzce methettiği ihtişamını kıskanıyordu. Yıllık garden parti, albay, karısı ve çocukları için dünyayı verseler kaçırmak istemeyecekleri, olağanüstü bir zevkti, ama Mme de Saint-Euverte'e yaşattığı gurur ve mutluluk düşüncesinin zehir ettiği bir zevkti. Gazetelerde garden partinin duyurulması, ardından, davet ayrıntılarıyla anlatıldıktan sonra, Makyavelci bir ifadeyle, "Bu güzel davetten tekrar söz edeceğiz" diye eklenmesi, art arda günler boyunca kıyafetler hakkında verilen ek ayrıntılar, bütün bunlar Froberville'lere o kadar ağır gelirdi ki, pek bir eğlenceleri olmadığı ve bu öğleden sonra davetine bel bağlayabileceklerini bildikleri halde, her yıl, havanın kötü olup garden partinin başarısını engellemesini dileyecek, barometreyi yoklayacak, daveti berbat edebilecek bir fırtınanın başlangıcını sezip sevinecek hale gelirlerdi.

"Sizinle siyaset tartışacak değilim Froberville, dedi M. de Guermantes, ama Swann konusunda şunu açıkça söyleyebilirim ki, bizimle ilgili tutumunu tarif edecek kelime bulamıyorum. Bir zamanlar sosyete de bizim tarafımızdan, Chartres Dükü tarafından desteklenmişken, şimdi açıkça Dreyfus taraftarı olduğunu öğreniyorum. Bunu kendisinden hiç beklemezdim; onun gibi titiz bir gurme, gerçekçi bir adam, bir koleksiyoncu, eski kitap meraklısı, Jockey Kulübü üyesi, her-

kesin saygısını kazanmış biri, her şeyin en iyisinin nerede bulunacağını bilen, içebileceğiniz en iyi Porto şarabını bize gönderen bir insan, bir amatör, bir aile babası. Ah! Ne kadar yanılmışım! Kendim için söylemiyorum, benim kaz kafalının teki, fikirleri dikkate alınmayan bir serseri olduğumu herkes biliyor, ama sırf Oriane'ı düşünerek de olsa, bunu yapmamalıydı; Yahudiler'i ve mahkûmun müritlerini açıkça kınamalıydı."

"Öyle ya, karımın kendisine daima göstermiş olduğu dostluğa dayanarak" diye devam etti düğ, besbelli suçluluğu konusunda insanın vicdanı ne diyorsa desin, Dreyfus'ü vatana ihanetle mahkûm etmeyi Saint-Germain muhitine kabul edilmiş olmaya bir tür teşekkür gibi görerek, "bağlarını koparmalıydı. İsterseniz Oriane'ın kendisine sorun, gerçek bir dostluk beslerdi Swann'a." Safça ve sakın bir edanın sözlerini daha dramatik ve samimi kılacağını düşünen düşes, bir okul çocuğunun sesiyle, adeta dudaklarından gerçeğin dökülmesine izin verircesine, sadece bakışlarına biraz hüzünlü bir ifade katarak konuştu: "Doğru, Charles'a içten bir sevgi beslemiş olduğumu gizlemem için bir sebep yok! —İşte, buyrun, ben söyletmiyorum. Buna rağmen, Swann nankörlüğü Dreyfus taraftarı olacak kadar ileri götürüyor!"

"Dreyfus taraftarlığından söz açılmışken, dedim, Prens Von'un da öyle olduğu söyleniyor. —Ah! Bana ondan söz ettiğiniz iyi oldu, diye haykırdı M. de Guermantes, pazartesi akşamı beni yemeğe davet ettiğini unutacaktım yoksa. Ama Dreyfus taraftarı olup olmaması benim için hiç fark etmez, çünkü o yabancı. Umurumda bile değil. Ama bir Fransız için durum farklı. Evet, Swann Yahudi'dir. Ama ben bugüne kadar —affedersiniz Froberville— bir Yahudi'nin Fransız olabileceğini düşünecek kadar büyük bir gaflet içindeydim; tabii şerefli, yüksek sosyeteden bir Yahudi'yi kastediyorum. Swann da kelimenin tam anlamıyla öyleydi. Ne yapalım! Yanıldığı-mı kabul etmek zorunda bıraktı beni; değil mi ki onu bağına basmış, kendi evlatlarından ayırmamış bir topluma karşı o Dreyfus'ün (ki suçlu olsa da olmasa da, katiyen onun muhitinden biri değildir, Swann'ın asla karşılaşmayacağı biridir) tarafını tutuyor. Söylenecek bir şey yok, hepimiz Swann'a

kefil olmuştuk, ben onun da benim kadar yurtsever olduğuna dair garanti verirdim. Karşılığı bu olmamalıydı doğrusu. İtiraf etmeliyim ki bunu ondan katiyen beklemezdim. Daha değerli biri sanıyordum onu. Kafası çalışan bir adamdı (kendi tarzında tabii). Gerçi o utanç verici evliliği de bir çılgınlıktı. Bakın, Swann'ın evliliği kimi çok üzdü, biliyor musunuz? Karımı. Oriane çoğu kez sahte bir duyarsızlık diyebileceğim bir davranış sergiler. Ama aslında olağanüstü güçlü duyguları olan bir insandır.” Kişiliğinin bu çözümlemesine bayılmış olan Mme de Guermantes dükü mütevazı bir tavırla dinliyor, ama övgülerine katılıyormuş gibi görünmemek için, özellikle de sözü yarım kalır korkusuyla tek kelime etmiyordu. M. de Guermantes bir saat boyunca bu konuda konuşsa, müzik dinliyormuşçasına, hatta daha da sessiz otururdu. “Hatırlıyorum da, Swann'ın evlendiğini öğrendiğinde kırılmıştı; o kadar yakınlık gösterdiğimiz birisine yakıştıramamıştı bunu. Swann'ı çok severdi, çok üzüldü. Değil mi Oriane?” Mme de Guermantes, somut bir konuda, sona erdiğini sezdiği övgüleri hiç öyle görünmeden onaylama fırsatını kendisine sağlayacak bu kadar doğrudan bir soruya cevap vermesi gerektiğini düşündü. Çekingen ve sade bir tonda, “içten” süsü verildiğinden iyice hesaplı bir tavırla, ölçülü bir tatlılıkla, “Doğru, Basın haklı” dedi. Dük sözüne devam etti: “Üstelik o yine ayrı bir meseleydi. Aşk aşktır, ne denebilir ki? Yine de bence aşkın belirli sınırlar içinde kalması gerekir. Bir delikanlının, bir acemi çaylağın kendini ütopyalara kaptırmasını hadi yine affedebilirim. Ama Swann gibi zeki, inceliği kanıtlanmış, resim konusunda uzman bir adam, Chartres Dükü'nün, hatta Gilbert'in yakın bir dostu söz konusu!” Aslında M. de Guermantes bunları son derece samimi, fazlasıyla sık sergilediği bayağılıktan eser taşımayan bir tonda söylüyordu. Konuşmasında hafifçe gücenik bir hüznü vardı, ama tavrına, Rembrandt'ın kimi portrelerinin, örneğin belediye başkanı Six'in büyüsündeki gevşekliğinin, ferahlığın kaynağı olan o yumuşak ağırbaşlılık hâkimdi. Swann'ın Dreyfus Davası'na ilişkin tutumundaki ahlaksızlığın dük için tartışma konusu olmadığı hissediliyordu, bu konuda bir kuşkusu yoktu çünkü; bir babanın, eğitimi için her tür-

lû fedakârlığı yaptığı bir evladının kendisine sağlanan muhteşem mevkiyi bile isteye mahvedişini, aile ilkelerinin ve önyargılarının kabul edemeyeceği çılgınlıklarla saygın soyadının şerefine gölge düşürüşünü gördüğünde yaşadığı derin üzüntüyü hissediyordu. Evet, M. de Guermantes, bir zamanlar, Saint-Loup'nun Dreyfus taraftarı olduğunu öğrendiğinde böylesine derin ve kederli bir şaşkınlık sergilememişti. Ama her şeyden önce, yeğenini kötü yola düşmüş, ıslah oluncaya kadar da, ne yaparsa yapsın şaşırmayacağı bir delikanlı olarak görüyordu, oysa Swann, M. de Guermantes'in "ağırbaşlı, birinci sınıf bir mevkiye sahip" diye tanımladığı bir adamdı. İkincisi ve daha da önemlisi, aradan epey uzun bir süre geçmiş ve bu süre içinde, tarihsel açıdan olaylar kısmen Dreyfus taraftarlarının iddialarını doğrulamışsa da, Dreyfus aleyhtarı muhalefet iyice şiddetlenmiş, önceleri sadece siyasiyken, toplumsal olmuştu. Artık konu bir ordu taraftarlığı, bir yurtseverlik meselesiydi; toplumda kabaran öfke dalgaları, fırtınanın en başında asla sahip olamayacakları bir güce ulaşacak zamanı bulmuştu. "Dikkatinizi çekerim, diye devam etti M. de Guermantes, Swann, ne pahasına olursa olsun desteklemekte inat ettiği sevgili Yahudiler'i açısından bile, inanılmaz bir gaf yaptı. Hepsinin gizli bir birlik içinde olduklarını, kendi ırklarından birisini tanımasalar bile bir şekilde desteklemek mecburiyetinde olduklarını kanıtladı. Toplumsal bir tehlike bu. Bizim fazlasıyla hoşgörölü davrandığımız açık; üstelik Swann saygı duyulan, hatta evlere kabul edilen birisi, neredeyse tanıdığımız tek Yahudi olduğu için yaptığı gaf daha da büyük yankı uyandıracak. Kendi kendimize, *Ab uno disce omnes*", diyeceğiz." (Tam sırası gelmişken hafızasında bu kadar uygun bir alıntı bulmuş olmanın tatmini, ihanete uğramış büyük soylunun hüznünü gururlu bir gülümsemeyle aydınlatmaya yetti.)

Prensle Swann arasında tam olarak ne geçtiğini öğrenmeyi ve henüz daveti terk etmemişse Swann'ı görmeyi çok istiyordum. Bu isteğimden söz ettiğim düşes, "İtiraf edeyim ki, dedi, ben kendisini görmeyi çok da fazla istemiyorum; çünkü biraz önce Mme de Saint-Euverte'in evinde duyduğuma göre,

* "Birinden yola çıkarak hepsini tanımayı öğren." (Vergilius, *Aeneis*, II, 65)

Swann, ölmeden önce benim karısı ve kızıyla tanışmamı istiyormuş. Tanrı biliyor, hasta olmasına müthiş üzülüyorum, ama bir kere, hastalığının bu kadar ciddi olmadığını umuyorum. Ayrıca, bu bir sebep teşkil etmez nihayet, öylesi fazlasıyla kolay olurdu çünkü. Yeteneksiz bir yazarın, 'Akademi'de bana oy verin, çünkü karım ölmek üzere, ona bu son mutluluğu yaşatmak istiyorum' demesi yeterli olurdu. Her ölenle tanışmak zorunda olsak, salonlar ortadan kalkardı. Arabacım gelip bana, 'Kızım çok kötü, Parma Prensesi'nin beni evine kabul etmesini sağlayın' diyebilirdi. Charles'ı çok severim, isteğini reddetmek beni çok üzer, işte bu yüzden de, benden bu ricada bulunmasından kaçınmayı tercih ediyorum. Dediği gibi ölmek üzere olmamasını bütün kalbimle umuyorum, ama böyle bir şey olursa da, on beş yıl boyunca beni en hoş arkadaşımından mahrum etmiş olan o iki şahısla tanışmanın zamanı olmayacak bu benim için; onları üzerime yıktığı gibi, kendisini görmek için de yararlanamayacağım bundan, çünkü o ölmüş olacak!"

Bu arada M. de Bréauté, Albay De Froberville'in hararetiyle yalanlamasını hâlâ kafasında evirip çevirmekteydi. "Anlattıklarınızın doğruluğundan şüphe duymuyorum sevgili dostum, dedi, ama ben de sağlam bir kaynaktan haber almıştım. La Tour d'Auvergne Prensi anlatmıştı bana söylediklerimi."

—Sizin gibi bir âlimin hâlâ La Tour d'Auvergne Prensi demesine şaşırdım, diye araya girdi Guermantes Dükü; katiyen öyle olmadığını biliyorsunuz. O aileden tek bir kişi kaldı hayatta. O da Oriane'ın dayısı, Bouillon Dükü'dür."

—Mme de Villeparisis'nin kardeşi mi?" diye sordum, bu hanımın genç kızlık soyadının Bouillon olduğunu hatırlayarak.

—Ta kendisi. Oriane, Mme de Lambresac sizi selamlıyor."

Gerçekten de Lambresac Düşesi'nin tanıdığı birisine yönelttiği hafif bir tebessümün, bir akanyıldız gibi ara sıra belirip sonra geçtiği fark ediliyordu. Ama bu tebessüm, etkin bir olumlama, sessiz fakat açık seçik bir lisan olarak biçimleneceği yerde, neredeyse hiç vakit geçirmeden, dağılıp hiçbir şeyi ayırt etmeyen düşünsel bir esrimeye dönüşüyor, bu arada düşesin başı, hafif bunak, yüksek rütbeli bir rahibin Ko-

münyon törenindeki kalabalığa doğru başını eğişini hatırlatan mutlu bir kutsama hareketiyle eğiliyordu. Mme de Lambresac katiyen bunak değildi. Ama ben, kibarlığın bu özel, artık rastlanmayan türünü daha önceden de biliyordum. Hem Combray'de, hem de Paris'te, büyükanneimin bütün hanım arkadaşları bir sosyete toplantısında selam verirken, sanki kilisede, rahibin ekmekle şarabı kaldırdığı anda veya bir cenazede bir tanıdıklarını görmüşler ve kendisine duayla devam eden belli belirsiz bir selam gönderiyorlarmış gibi, meleksi bir havaya bürünürlerdi. Nitekim M. de Guermantes'ın bir cümlesi de, yaptığım benzetmeyi tamamladı. "Siz Bouillon Dükü'nü gördünüz, dedi M. de Guermantes bana. Bugün öğleden sonra, siz geldiğinizde çalışma odamdan çıkıyordu; kısa boylu, bembeyaz saçlı bir bey." Combray'li bir küçük burjuva zannettiğim adamdı bu; şimdi düşününce, Mme de Villeparisis'yle benzerliğini fark ediyordum. Lambresac Düşesi'yle büyükanneimin arkadaşlarının uçucu selamları arasındaki benzerlik, ister küçük burjuvalardan oluşsunlar, ister büyük soylulardan, dar ve kapalı çevrelerde eski davranış biçimlerinin yaşamaya devam ettiğini ve Arlincourt Vikontu'nun, Loïsa Puget'nin çağında terbiyenin nasıl bir şey olduğunu ve yansıttığı toplumsal bilinci bir arkeolog gibi bulup ortaya çıkarmamızı sağladığını bana gösterdiği için, ilgimi çekmeye başlamıştı. Bouillon Dükü'yle onunla aynı yaşta Combray'li bir küçük burjuvanın görünüşleri arasındaki tıpatıp benzerlik, (Saint-Loup'nun annesinin babası La Rochefoucauld Dükü'nün bir *daguerréotype* fotoğrafını görüp giysileri, edası ve tavrı bakımından büyükamcamın bir eşi olduğunu fark ettiğimde bana çok çarpıcı gelen bir şeyi), toplumsal, hatta kişisel farklılıkların aradan zaman geçince bir çağın biçim birliği içinde eridiğini hatırlatıyordu bana. Giysilerin benzerliği ve ayrıca dönemin genel anlayışının çehrede yansıması, bir insanda, sadece söz konusu kişinin izzetinefsinde ve başkalarının hayalinde büyük bir yer tutan sınıfına oranla, o kadar önemli bir yer kaplar ki, Louis-Philippe dönemindeki büyük bir soylunun XV. Louis dönemindeki büyük bir soyludan çok Louis-Philippe dönemindeki bir burjuvaya benzediğini fark etmek için Louvre'un galerilerini dolaşmaya gerek yoktur.

O esnada, Guermantes Prensesi'nin himayesi altındaki, gür ve uzun saçlı, Bavyeralı bir müzisyen Oriane'ı selamladı. Düşes başını eğerek karşılık verdi, ama karısının, kendi tanımadığı, tuhaf görünümlü, zannınca çok kötü şöhretli birisini selamladığını gören dük, "Bu görgüsüz de kim oluyor?" dercesine, sorgulayan ve haşın bir edayla karısına döndü. Zavallı Mme de Guermantes'in durumu zaten yeterince nazikti, müzisyen bu dertli zevceye birazcık acısaydı, derhal oradan uzaklaşırdı. Ama o, belki herkesin gözü önünde, sessizce eğilmesine bir ölçüde sebebiyet vermiş olabilecek, dükün en eski dostlarının ortasında uğradığı hakaretin altında kalmama isteğiyle ve Mme de Guermantes'i tanımadan değil, haklı olarak selamladığını göstermek için, belki de –daha ziyade akla güvenmesi gereken bir anda– onu teşrifat kurallarını harfiyen uygulamaya iten gafın karanlık ve dayanılmaz ilhamına boyun eğerek, Mme de Guermantes'a daha da yaklaşıp, "Saygıdeğer düşes, sayın düke takdim edilme şerefini bana bağışlamanızı rica ederim" dedi. Mme de Guermantes gerçekten perişandı. Ama nihayet, istediği kadar aldatılan bir eş olsun, yine de Guermantes Düşesi'ydi ve tanıdığı insanları kocasına takdim etme hakkından mahrummuş gibi gözükemezdi. "Basin, dedi, izninizle size M. d'Herweck'i takdim edeyim." Albay De Froberville, M. d'Herweck'in yersiz dileğinin yarattığı sıkıntılı havayı dağıtmak için, "Yarın Mme de Saint-Euverte'e gidecek misiniz diye sormuyorum bile, dedi Mme de Guermantes'a. Paris'in tamamı orada olacak." Bu arada Guermantes Dükü, patavatsız müzisyene doğru tek bir hareketle ve adeta tek parça halinde döndü, meydan okurcasına, bir abide gibi, sessiz, kızgın, gök gürleten Jüpiter misali, birkaç saniye öylece, gözleri öfke ve hayretle alev alev, kıvrır kıvrır saçları bir kraterden fışkırmış gibi, kıpırtısız durdu. Sonra, sanki kendisinden beklenen kibarlığı ancak bir içgüdüye kendini kaptırarak yerine getirebilirmiş gibi ve bu meydan okuyan tavrıyla adeta hazır bulunan herkese Bavyeralı müzisyeni tanımadığını kanıtlamışçasına, beyaz eldivenli ellerini sırtında kavuşturup müzisyene öylesine iki büküm eğilerek, öylesine bir şaşkınlık ve öfke ifade eden, o kadar sert ve haşın bir selam

verdi ki, sanatçı bir yandan tir tir titreyerek, karnına şiddetli bir kafa darbesi yememek için geri çekildi. “Tasadüf bu ya, ben yarın Paris’te olmayacağım, diye cevap verdi düşes, Albay De Froberville’e. —Aslında itiraf etmemem gerekirdi ama, ben bu yaşa geldim, hâlâ Monfort-l’Amaury’nin vitraylarını görmedim. Çok ayıp ama gerçek bu. İşte bu utanç verici cehaleti ortadan kaldırmak için, yarın gidip bu vitrayları görmeye söz verdim kendi kendime.” M. de Bréauté hınzır bir ifadeyle gülümsedi. Düşes bu yaşa kadar gelip Monfort-l’Amaury’nin vitraylarını görmediğine göre, bu sanatsal gezinin ansızın, “sıcağı sıcağına” bir müdahalenin acil niteliğine bürünmediğini, yirmi beş yılı aşkın bir süredir ertelendikten sonra, rahatlıkla bir yirmi dört saat daha geciktirilebileceğini anlamıştı. Düşesin projesi, Saint-Euverte salonunun aslında katiyen seçkin bir yer olmadığının, ev sahiplerinin, *Le Gaulois*’da çıkacak haberde ismiyle övünmek istedikleri için davet edildiği ve orada bulunmayanlara ya da gitmeyen tek kişi düşes ise, bulunmayana, üstün bir seçkinlik damgası vuran bir salon olduğunun Guermantes tarzında bildiriminden başka bir şey değildi. M. de Bréauté’nin incelikli neşesi, yüksek sosyete mensuplarının daha düşük konumları nedeniyle taklit edemedikleri şeyleri Mme de Guermantes’ın yaptığını görünce, tarlasına bağlı köylünün daha özgür ve varlıklı insanların başının üstünden geçtiklerini gördüğünde gülümsemesi gibi, gülümseyerek duydukları şairane hazla iki kat artan hoşnutluğu, M. de Froberville’in, göstermemeye çalışsa da, o anda hissettiği çılgınca hayranlıkla, uzaktan yakından alakalı değildi.

M. de Froberville kahkahaları duyulmasın diye gösterdiği çabayla pancar gibi olurken, sözleri neşeli hıçkırıklarla kesilerek, merhametli bir tavırla, “Ah! Zavallı Saint-Euverte Teyzem, diye haykırdı, üzüntüsünden yataklara düşecek! Olamaz! Zavallı kadın, düşesinden mahrum olacak, ne korkunç bir darbe, öldürür bu onu!” diye ekledi, gülmekten kıvranarak. Bu esrime içinde, ayaklarını yere vurmaktan, ellerini ovuşturmaktan kendini alamıyordu. Mme de Guermantes, iyi niyetini takdir ettiği, ama ölümcül sıkıntısını pek fark etmediği M. de Froberville’e tek gözüyle ve dudaklarının tek köşesiyle gülümseyerek yanından ayrılmaya karar verdi.

“Artık size veda etmek *zorundayım*” diyerek, hüzünlü bir tevekkülle, bu durum kendisi için bir mutsuzluk kaynağıymışçasına ayağa kalktı. Mavi gözlerinin büyüğü altında tatlı bir ezgiyi andıran sesi, bir perinin şiirsel iniltisini getiriyordu akla. “Basin gidip biraz Marie’yle konuşmamı istiyor.”

Aslında, Monfort-l’Amaury’ye gideceği için kendisine gıpta edip duran Froberville’i dinlemekten sıkılmıştı, oysa albayın hem bu vitrayların sözünü ilk kez işittiğini, hem de dünyaları verseler, Saint-Euverte davetinden vazgeçmeyeceğini gayet iyi biliyordu. “Hoşça kalın, sizinle pek konuşamadık, sosyete de böyle oluyor işte, görüşülemiyor, konuşulmak istenen şeyler konuşulamıyor, aslında hayatta her yerde durum aynı. Öldükten sonra daha iyi olmasını umut etmekten başka çaremiz yok. Hiç değilse o zaman dekolte kıyafetler giymek zorunda olmayacağız. O bile kesin değil! Belki de önemli davetlerde kemiklerimizi ve kurtlarımızı sergileyeceğiz. Neden olmasın? İşte buyrun, yaşlı Mme de Rampillon’a bakın, sizce bu görüntüyle açık bir elbise giymiş bir iskelet arasında büyük bir fark var mı? Böyle görünmeye hakkı olduğu da bir gerçek, en azından yüz yaşında çünkü. Daha ben sosyeteye yeni girdiğimde, önünde eğilmeyi reddettiğim kutsal canavarlardan biriydi. Çok uzun süre önce öldüğünü sanıyordum; aslında bize sunduğu görüntünün tek açıklaması da bu olabilirdi. Etkileyici, ayinsel bir görüntü. ‘Camposanto’nun’ ta kendisi!” Düşes Froberville’in yanından ayrılmıştı; albay kendisine yaklaştı: “Size son bir şey söylemek istiyordum.” Düşes biraz sinirlenerek, “Yine ne var?” dedi kibirli bir tavırla. Düşesin son anda Monfort-l’Amaury’den caymasından korkan albay, “Mme de Saint-Euverte üzüldü diye size söylemeye cesaret edememişim, dedi, ama madem gitmeyi düşünmüyorsunuz, sizin adınıza memnun olduğumu söyleyebilirim, çünkü evlerinde kızamık var! —Aman Tanrım! dedi, hastalıktan korkan Oriane. Ama benim açımdan önemli değil, kızamık geçirdim. İki kere geçirilmiyor nasılsa. —O hekimlerin söylediği; ben dört kere geçiren insanlar biliyorum. Her neyse, ben haber vermiş ol-

* İtalyanca mezarlık. Pisa’daki Camposanto, *Ölümün Zaferi* gibi fresklerle donatılmış galerilerle çevrilidir.

dum.” Albayın kendisine gelince, aylardır beklediği Saint-Euverte davetine gitmemeye katlanabilmesi için, bu hayal ürünü kızamığa gerçekten yakalanıp yatağa çakılması gerekirdi. Bu davette onca şıklığı bir arada görmekten büyük bir zevk alacak, kimi başarısızlıkları saptamaktan daha da büyük bir haz duyacak ve özellikle de, uzun bir süre boyunca, bu şıklıklarla yan yana bulunmuş olmakla övünmenin, başarısızlıklara ise abartarak ya da uydurarak üzülenin mutluluğunu yaşayacaktı.

Düşesin yer değiştirmesini fırsat bilerek, ben de sonunda, Swann’ı sormak için sigara salonuna gitmek üzere ayağa kalkabildim. “Babal’ın anlattıklarının tek kelimesine bile inanmayın, dedi düşes bana. Molé denen küçük hanım asla o eve girmez. Bizi cezbetmek için öyle söylüyorlar. Kimseyi evlerinde ağırlamıyor, hiçbir yere de davet edilmiyorlar. Swann kendisi itiraf ediyor, ‘İkimiz tek başımıza şöminenin karşısında oturuyoruz’ diyor. Her zaman biz dediği, yani kralın kullandığı gibi değil de, karısını dahil ederek konuştuğu için, ısrar etmiyorum. Ama işin içyüzünü biliyorum” diye ekledi. O sırada, birbirlerinden farklı güzellikleri aynı kadından kaynaklanan, son derece yakışıklı iki delikanlıyla karşılaştık. Guermentes Dükü’nün yeni metresi Mme de Surgis’nin oğullarıydı bunlar. İki de annelerinin eşsiz güzelliğiyle ışıldıyorlardı, ama her biri bu güzelliğin başka bir yanını almıştı. Mme de Surgis’nin şahane heybeti, oğullardan birinin erkeksi bedeninde dalgalanıyor, aynı ateşli, kızılımsı, sedefli solgunluk, annenin ve bu oğulun mermersi yanaklarını aydınlatıyordu; oysa kardeşine annesinin Grek alnı, kusursuz burnu, heykelsi boynu ve uçsuz bucaksız derinlikteki gözleri geçmişti; tarıncanın bölüştürdüğü çeşitli armağanlardan oluşan bu çifte güzellik, kaynağının iki kardeşin dışında olduğunu düşünmenin soyut hazzını sunuyordu görenlere; annelerinin başlıca özellikleri iki ayrı bedende cisimleşmişti sanki; tıpkı Mars’ın Jüpiter’in Gücü, Venüs’ün de Jüpiter’in Güzelliği oluşu gibi, biri annenin endamı ve teni, öteki de bakışıydı adeta. “Annemizle babamızın çok yakın dostu” dedikleri M. de Guermentes’a büyük bir saygı besledikleri halde, iki kardeşten büyüğü,

sebebini belki anlamadan annesine düşman olduğunu bildiği düşese yaklaşıp selam vermemenin uygun olacağını düşünüp, bizi görünce başını hafifçe çevirdi. Hem aptal, hem de miyop olduğundan kendine ait fikirler oluşturmaya cesaret edemediği için daima ağabeyini taklit eden küçüğü de başını aynı açıyla eğdi ve ikisi peş peşe, iki alegorik figür gibi oyun salonuna doğru gittiler.

Oyun salonuna girdiğim anda, hâlâ güzel ama sinir krizinin eşiğinde gibi görünen Citri Markizi beni durdurdu. Oldukça soylu bir ailenin kızıydı ve çok parlak bir evlilik yapmak isteyip bunu başarmış, büyükninesi bir Aumale-Lorraine olan M. de Citri'yle evlenmişti. Ama bu tatmini yaşar yaşamaz, inkârcı yapısı nedeniyle yüksek sosyete mensuplarına düşman kesilmiş, ancak bu nefreti, sosyete hayatına katılmasını katiyen engellememişti. Bir davette herkesle alay etmekle kalmaz, alaylarına öyle bir şiddet katardı ki, gülmeyi yeterince buruk bulmaz, gırtlaktan çıkan bir ısığa dönüştürürdü. Az önce yanımdan ayrılıp biraz uzaklaşmış olan Guermantes Düşesi'ni işaret ederek, "Ah! dedi. Beni şaşkına çeviren, bu hayatı sürebilmesi." Bu sözler, kâfirlerin kendiliğinden doğru yola gelmemelerine şaşıran öfkeli bir azizeye mi aitti, yoksa kana susamış bir anarşiste mi? Ne olursa olsun, bu dokundurmanın mantıklı hiçbir gerekçesi yoktu. Bir kere, Mme de Guermantes'ın "sürdüğü hayat", Mme de Citri'ninkinden (hoşnutsuzluk hariç) hiç de farklı değildi. Mme de Citri, düşesin bu ölümcül fedakârlığı yapabilmesine, yani Marie-Gilbert'in bir gece davetine katılmasına çok şaşıırıyordu. Bu özel durumla ilgili olarak şunu belirtmek gerekir ki, Mme de Citri gerçekten iyi bir insan olan prensesi çok severdi ve davetine katılmasının prensesi çok mutlu ettiğini biliyordu. Bu yüzden, bu davete gelebilmek için, bir dâhi olduğunu ve kendisine Rus koreografisinin sırlarını öğreteceğini düşündüğü bir kadın dansçıyla randevusunu iptal etmişti. Mme de Citri'nin, Oriane'in şu ya da bu konuga selam verişini gördüğünde hissettiği yoğun öfkeyi bir ölçüde anlamsızlaştıran bir başka gerçek de, Mme de Guermantes'ın, bu kadar ilerlemiş bir safhada olmakla birlikte, Mme de Citri'yi yiyip bitiren hastalığın belir-

tilerini göstermesiydi. Zaten düşesin bu hastalığın mikrobu-
nu doğuştan taşıdığını daha önce de görmüştük. Son olarak
da, Mme de Guermantes Mme de Citri'den daha zeki olduğu
için, (sadece sosyeteyle ilişkili olmayan) bu nihilizmi yaşamaya
markizden daha fazla hakkı vardı, ama birtakım meziyetlerin,
başkalarının kusurlarından duyulan rahatsızlığı artırmaktan
ziyade onlara katlanmayı kolaylaştırdığı da bir gerçektir; çok
yetenekli bir insan, genellikle başkalarının budalalıklarına bir
budaladan daha az dikkat eder. Düşesin zekâ türünü oldukça
etrafli şekilde tarif etmiş, bir deha olmasa da, hiç değilse de-
ğişik sözdizimi biçimlerini, (bir çevirmen gibi) ustalıkla kulla-
nabilen bir zekâ olduğunu görmüştük. Oysa Mme de Citri'nin
kendininkilere bu kadar benzer meziyetleri küçümsemesini
haklı gösterebilecek bir özelliği yok gibiydi. Herkesi aptal bu-
lurdu, ama konuşmalarında ve mektuplarında böylesine hor
gördüğü kişilerden daha düşük bir düzey sergilerdi. Aslında
öyle kuvvetli bir yok etme ihtiyacı vardı ki, sosyeteden vaz-
geçer gibi olduğunda, peşinden koştuğu zevkler bu ihtiyacın
korkunç, çökertici gücü altında birbiri ardına ezildiler. Gece
davetlerinden vazgeçip müzik seanslarına katılmaya başla-
dıktan sonra, "Siz bunu, müzik dinlemeyi seviyor musunuz?
demeye başladı. Doğrusu benim günüme bağlı. Ne kadar sı-
kıcı oluyor bazen! Ah! Beethoven'dan yaka silkiyorum!" Wag-
ner'le, daha sonra Franck'la, Debussy'yle ilgili olarak, "yaka
silkiyorum" deme zahmetine bile katlanmıyor, yakasını tutup
silkelemekle yetiniyordu. Çok geçmeden, her şey sıkıcı oldu.
"Güzel şeyler ne kadar sıkıcı! Ah! Tablolar delirtiyor insanı...
Çok haklısınız, mektup yazmak ne kadar sıkıcı!" Sonunda,
hayatın kendisinin çok sıkıcı olduğunu bildirdi, ama neye gö-
re kıyaslama yaptığı pek anlayamadı.

Guermantes Düşesi'nin, evlerinde akşam yemeğine katıl-
dığım gece bu salonla ilgili söylediklerinden ötürü müdür
bilmem ama, oyun ya da sigara salonu, resimli döşemesiyle,
üç ayaklı mobilyalarıyla, insanın gözünün içine bakan tanrı
ve hayvan figürleriyle, koltukların kollarına uzanmış sfenk-
sleriyle ve bilhassa Etrüsk ve Mısır sanatının bir ölçüde takli-
di olan sembollerle kaplı mermer ya da mineli mozaikten dev

masasıyla bu salon, bende tam bir sihirli oda izlenimi uyandırdı. Işıl ışıl parlayan o falcı masasına yaklaştırılmış bir koltukta oturan, kâğıtlara hiç dokunmayan, etrafında olup bitenlerden etkilenmeyen, benim içeri girdiğimi fark edemeyecek durumdaki M. de Charlus de, iradesinin ve zihninin bütün gücünü fal bakmaya yoğunlaştırmış bir sihirbaza benziyordu gerçekten. Tıpkı uçayağının üstündeki bir Pythia gibi, gözleri yuvalarından dışarı uğramış, ayrıca en basit hareketlerin bile durdurulmasını gerektiren çalışmasını hiçbir şey bölmesin, dikkati dağılmasın diye (önündeki problemi çözünceye kadar başka hiçbir şey yapmak istemeyen bir hesap uzmanı gibi), az önce dudaklarının arasında duran ve artık gerekli zihin özgürlüğüne sahip olmadığından içemediği purosunu da bir kenara bırakmıştı. Karşısındaki koltuğun kollarının üzerinde diz çökmüş iki tanrıyı gördüğünde, insan baronun Sfenks'in bilmeceğini çözmeye çalıştığını zannedebilirdi, ama aslında çözmeye çalıştığı, oyun oynamak üzere o koltuğa oturmuş olan, genç ve canlı bir Oidipus'un bilmeceiydi. M. de Charlus'un böylesine bir çabayla bütün manevi güçlerini uyguladığı ve doğrusu genelde geometrik anlamda incelediklerimizden olmayan çehre, genç Surgis Markisi'nin yüz hatlarının çizdiği çehreydi; M. de Charlus bu çehrenin karşısında o kadar derin düşüncelere dalmıştı ki, sanki bu yüz sırrını ya da formülünü bulmaya çalıştığı bir bulmaca, bir bilmece, bir cebir problemiydi. Tanrı buyruğunun yazılı olduğu, baronun karşısında duran bu levha üzerindeki bilmeceyi işaretler ve şekiller, delikanlının kaderinin yönünü yaşlı büyücünün anlamasını sağlayacak olan büyü kitabıydı adeta. Baron, ansızın kendisine baktığımı fark etti, bir rüyadan uyanır gibi başını kaldırdı ve kızarak gülümsedi. O esnada, Mme de Surgis'nin öteki oğlu, oyun masasındaki kardeşinin kâğıtlarına bakmak üzere yanına geldi. M. de Charlus iki delikanlının kardeş olduklarını benden öğrendiğinde, böylesine harikulade ve birbirinden farklı şaheserler yaratan bir ailenin kendisinde uyandırdığı hayranlığın yüzüne yansımaları engelleyemedi. Baron, Mme de Surgis-le-Duc'un iki oğlunun anneleri gibi babalarının da bir olduğunu öğrense, heyecanı daha da artardı. Jüpiter'in

çocukları birbirine benzemez, ama bunun nedeni, önce bilge çocuklar doğuracağı kaderinde yazılı olan Metis'le, sonra Themis'le, ardından Eurynome'yle, Mnemosyne'yle, Leto'yla ve en sonunda Iuno'yla evlenmiş olmasıdır. Oysa Mme de Surgis, tek babadan, kendi güzelliklerini ayrı ayrı almış olan iki oğul dünyaya getirmişti.

Nihayet Swann da bu salona girince çok memnun oldum; oyun salonu o kadar büyüktü ki, önce beni görmedi. Memnuniyetim hüzünle karıştı; diğer davetlilerin belki duymadıkları bu hüzün, onlarda, yakın gelecekteki bir ölümün, halk arasında söylendiği şekliyle insanın yüzünde okunan ölümün beklenmedik ve kendine özgü biçimlerinin yol açtığı bir tür büyülmeye dönüşmüştü. Swann'ın yüzüne yönelen bütün bakışlarda, neredeyse kırıcı denebilecek bir şaşkınlık, uygunsuz bir merak, acımasızlık, kendine dönük, hem rahat hem kaygılı bir muhasebe vardı (Robert olsa, bir *suave mari magno** ve *memento quia pulvis*** karışımı derdi); hastalık bu çehrenin yanaklarını tıpkı küçülen bir ay gibi öyle kemirmiş, oymuştu ki, bir tek aç (şüphesiz Swann'ın kendine baktığı aç) hariç nereden bakılsa, sadece bir optik yanılsamayla derinlik görüntüsü kazanabilen, dayanıksız bir dekor gibi kesiliveriyorlardı. Swann'ın uzun yıllardır hoş bir çehrenin içinde kaybolan palyaço burnu, belki artık kendisini daha küçük gösteren yanaklar mevcut olmadığı için, belki de bir tür zehirleme sayılabilecek damar sertliği ayyaşlık gibi onu kızarttığı veya morfin gibi şekilsizleştirdiği için, şimdi koskocaman, şişik, kıpkırmızı görünüyor, Valois soyundan bir meraklının burnundan çok yaşlı bir Yahudi'nin burnuna benziyordu. Zaten bu son günlerde ırkı, kendine özgü fiziksel tipi Swann'da daha belirgin biçimde ortaya çıkarıyor, aynı zamanda diğer Yahudiler'le manevi dayanışma duygusunu da pekiştiriyordu; Swann'ın görünürde hayatı boyunca unutmuş olduğu bu daya-

* *suave mari magno*: tatlıdır, engin denizin üstünde... Lucretius'un, *Evrenin Yapısı* adlı eserinde, büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olan kişilerle birlikte bulunmamanın mutluluğunu anlatan bölümün ilk kelimeleri.

** *memento quia pulvis*: toz olduğunu hatırla (Küllenme Çarşambası'nda rahibin, müminlerin alnına kül sürerken söylediği ilk sözler).

nışma, ölümcül hastalığının, Dreyfus Davası'nın, Yahudi düşmanlığı propagandasının üst üste binmesiyle uyanmıştı. Bazı Yahudiler vardır ki, çok incelikli, hassas sosyete insanları olmalarına rağmen, içlerinde hayatlarının belirli bir ânında tıpkı bir piyesteki gibi ortaya çıkmak üzere yedekte, kuliste hazır bekleyen kaba saba bir insan ve bir peygamber barındırırlar. Swann, peygamberlik yaşına gelmişti. Hiç şüphe yok ki, eriyen bir buz kütesinden koca koca tabakaların kopması gibi, hastalığın etkisi sonucunda bütün halinde parçaların yok olup gittiği çehresiyle çok değişmişti. Yine de, benim açımdan geçirdiği daha büyük değişim, ister istemez çok çarpıcı geliyordu bana. Karşılaşmaktan hiç mi hiç rahatsız olmadığım bu üstün, kültürlü adamı nasıl olup da bir zamanlar, Champs-Élysées'de görünmesiyle birlikte kalbimin çarpıntısından ipek astarlı perlerine yaklaşmaktan utanacak kadar, böyle bir yaratığın yaşadığı dairenin kapısını çalarken sonsuz bir heyecan ve korkuya kapılacak kadar büyük bir esrarla donattığımı anlayamıyordum; bütün bunlar yalnız evinden değil, şahsından da yok olup gitmişti, onunla sohbet etme fikri bana hoş gelebilirdi de gelmeyebilirdi de, ama sinir sistemimi katiyen etkilemiyordu.

Üstelik, daha o öğleden sonra –yani birkaç saat önce– onu Guermantes Dükü'nün çalışma odasında gördüğümde beri de çok değişmişti! Prensle gerçekten aralarında bir tartışma geçmiş ve bundan dolayı allak bullak mı olmuştu? Bu konuda tahmin yürütmek gereksizdi. Çok hasta olan birisinden istenen en küçük çaba, onun için derhal aşırı bir bitkinlik haline gelir. Zaten yorgunken, bir gece davetinin sıcağına azıcık maruz kalsa bile, yüzü, fazlasıyla olgun bir armudun veya ekşimeye yakın sütun bir günden kısa bir sürede geçirdiği değişimin aynısına uğrayarak dağılır, morarır. Üstelik, Swann'ın saçları da yer yer seyrelmişti, Mme de Guermantes'in ifadesiyle, kürkçüye ihtiyaç gösteriyordu, kâfur sürülmüş, hem de kötü sürülmüş gibiydi. Tam sigara salonunu boydan boya geçip Swann'la konuşacakken, ne yazık ki omzuma bir el yapıştı: “Merhaba yavrucuğum, iki günlüğüne Paris'teyim. Sana uğradım, burada olduğunu söylediler, yani yengem, davetini şereflelendirmemi sana borçlu.” Saint-Loup'ydu bu. Konağı ne

kadar güzel bulduğumu söyledim. “Evet, tam tarihi anıt havasındadır. Ben can sıkıcı buluyorum. Palamède Dayım’ın yanına gitmeyelim, yakalanırız. Mme Molé biraz önce gittiği için (şu sıralar revaçta olan o çünkü), dayım ne yapacağını şaşırmış durumda. Görülmeye değermiş, kadının yanından hiç ayrılmamış, ancak arabasına bindirdiğinde bırakmış yakasını. Dayıma kızdığım yok, sadece bana hep çok sert davranmış olan aile meclisinin, bilhassa gününü gün eden akrabalarından oluşmuş olması komiğime gidiyor; en başta da, aralarında eğlenceye en düşkünleri, vasime karşı haklarımı koruyan, Don Juan kadar çok sayıda kadınla birlikte olmuş, bu yaşında bile pes demeyen Charlus Dayım. Bir ara mahkeme vesayeti altına girmem söz konusu olmuştu. Bütün bu ihtiyar çapkınlar konuyu görüşmek üzere toplanıp ahlak dersi vermek amacıyla, annemi üzdüğümü söylemek için beni çağırdıklarında, kendilerine bakınca gülmelerini tutamıyorlardı herhalde. Meclisin kimlerden oluştuğunu bir incele bak, özel olarak en çok fındık kırmış olanlar seçilmiş adeta.” M. de Charlus’ü arkadaşımın şaşkınlığını haklı bulduğum için değil, aslında daha sonra zihnimde değişecek olan başka birtakım nedenlerle bir yana bırakırsak, Robert’in geçmişte çılgınlar gibi eğlenmiş, ya da hâlâ eğlenen akrabaların bir delikanlıya sağduyu dersleri vermelerini abes bulması büyük hataydı.

Mesele soyaçekimden, ailevi benzerliklerden ibaret olsa bile, azarı çeken amcanın paylamakla görevlendirildiği yeğenle aşağı yukarı aynı kusurlara sahip olması kaçınılmazdır. Ayrıca amca, bu işi yaparken katiyen ikiyüzlülük etmiş olmaz, çünkü her yeni durumda “başka bir şey”in söz konusu olduğunu zannetme eğilimi, her insan gibi amcaı da yanıltır; bu eğilim sayesinde insanlar sanatsal, siyasal, vs. hataları benimserken, on yıl önce, kınadıkları bir başka resim akımıyla, nefret edilmeye layık olduğunu düşündükleri bir siyasal sorunla ilgili olarak ortaya koydukları ve şimdi vazgeçtikleri doğruları yeni bir görünüme büründüklerinde tanımaz, hataların aynı hatalar olduğunu fark etmezler. Ayrıca, amcanın kusurları yeğeninkilerden farklı olsa bile, bu kusurların nedeni bir ölçüde kalıtım olabilir yine de, çünkü sonuç her zaman, kopyanın as-

lına benzemesi gibi sebebe benzemeyebilir ve amcanın kusurları daha ağır olsa da, o bunları o kadar ciddi görmeyebilir.

M. de Charlus, Saint-Loup'nun dayısının gerçek eğilimlerini bilmediği dönemde, hatta baronun kendi eğilimlerini açığa vurduğu dönemde, Robert'e öfkeli çıkışlar yaptığında, bir yüksek sosyete mensubunun bakış açısından, Robert'in kabahatlerinin kendisinininkilerden çok daha büyük olduğunu pekâlâ samimiyetle düşünüyor olabilirdi. Dayısı kendisine laf anlatmakla görevlendirildiği sırada Robert'in muhitinden aforoz edilmesine ramak kalmamış mıydı; Jockey Kulübü'ne üyeliği az kalsın veto edilmiyor muydu; en düşük sınıftan bir kadın için yaptığı çılgınca masraflarla, bir teki bile yüksek sosyeteden olmayan insanlarla, yazarlarla, oyuncularla, Yahudiler'le dostluklarıyla, hainlerinkinden farkı olmayan fikirleriyle, bütün yakınlarına çektiği ıstırapla herkesin alay konusu değil miydi? Bu utanç verici yaşayışı, bugüne kadar bir Guermantes olarak konumunu korumayı, hatta yükseltmeyi bilmiş, sosyete de son derece imtiyazlı, en seçkin çevrelerce aranan, pohpohlanan bir kişi olmayı başarmış, bir Bourbon prensesiyle, üstün bir kadınla evlenip onu mutlu edebilmiş, hatırasına sosyete de alışılmamış ölçüde tutkulu, özenli bir saygı beslemiş ve böylece iyi bir evlat olduğu kadar iyi bir koca da olmuş olan M. de Charlus'un hayatıyla herhangi bir açıdan karşılaştırılabilir miydi?

"Peki ama M. de Charlus'un o kadar çok sayıda metresi olduğundan emin misin?" diye sordum; şüphesiz, Robert'e keşfettiğim sırrı ifşa etmek gibi şeytanca bir niyetim yoktu, ama yine de, bir yanılgıyı böylesine kesin ve kibirli bir biçimde savunuşunu duymak beni sinirlendirmişti. Benim bir saflığım olarak gördüğüm şeye omuz silkmekle yetindi. "Aslında bu yüzden kendisini ayıplıyor da değilim, kesinlikle haklı olduğunu düşünüyorum." Ardından, Balbec'teyken (kadınları baştan çıkartan erkekleri lanetlemekle yetinmediği, ölümü bu suça layık tek ceza olarak gördüğü sırada) kendisini dehşete düşürecek olan bir kuramı özetlemeye başladı. Bunun sebebi, o sıralar hâlâ aşkın ve kıskançlığın pençesinde olmasıydı. Bana randevuevlerini methedecek kadar ileriye gitti. "İnsan aradı-

ğını, orduda dediğimiz gibi, dengini ancak orada bulabiliyor.” Artık bu tür yerlere karşı, Balbec’teyken değindiğim zaman kendisini isyan ettiren tiksintiyi duymuyordu; onun bu sözlerinin üzerine, Bloch sayesinde böyle bir yerle tanıştığımı söylediğimde ise, Robert, Bloch’un gittiği evin, “müthiş sefil bir yer, yoksulların cenneti” olması gerektiği cevabını verdi. “Aslında belli de olmaz; neredeydi?” Kaçamak bir cevap verdim, çünkü Robert’in öylesine sevdiği Rachel’in bir Louis altını karşılığı kendini orada sattığını hatırlamıştım. “Her neyse, ben sana müthiş kadınların gittiği, çok daha iyi yerler öğreteceğim.” Ben onun bildiği ve gerçekten de Bloch’un tavsiye ettiği evden çok daha iyi olmaları gereken evlere bir an önce beni götürmesini isteyince, samimi bir üzüntüyle, ertesi gün Paris’ten ayrılacağı için bu sefer götürmeyeceğini belirtti. “Bir dahaki gelişime kalacak, dedi. Göreceksin, genç kızlar bile var” diye ekledi, esrarengiz bir tavırla. Bir kızcağız var, soyadı... sanıyorum d’Orgeville’di, tam olarak söylerim sonra, son derece iyi bir ailenin kızı; annesi yanılmıyorsa La Croix-l’Évêque’lerden, yüksek sosyeteden insanlar, hatta bildiğim kadarıyla Oriane Yengem’le bir akrabalıkları bile var. Zaten kızı görür görmez iyi bir aileden olduğu anlaşıyor.” (Robert’in sesinin üzerinden Guermantes’ların Cini’nin gölgesinin, çok yüksekte, hiç durmadan, bir bulut gibi geçip gittiğini sezdim.) “Harika bir olay gibi geliyor bana. Annesiyle babası hep hasta, kızla ilgilenemiyorlar. Kızcağız da oyalanıyor işte; bak bu çocuğu eğlendirmen için sana güveniyorum! —Ya! Ne zaman geleceksin peki? —Bilmiyorum, ama mutlaka düşeslerde inat etmezsen” (aristokratlar için gerçekten parlak tek mevki, halk arasında prenses dendiği gibi, düşeslik unvanıdır), “bir başka tarzda, Mme Putbus’un baş oda hizmetçisi var.”

O esnada Mme de Surgis oğullarını aramak üzere oyun salonuna girdi. Kendisini görüp yanına giden M. de Charlus’un kibarlığı markizi özellikle şaşırtıp sevindirdi; çünkü öteden beri Oriane’in koruyucusu olarak geçinen ve —hem mirası nedeniyle, hem de düşesi kışkandıklarından çoğunlukla dükün isteklerine karşı çıkmayan— ailede, ağabeyinin metreslerine

acımasızca mesafeli davranan tek kişi olan baronun, kendisine karşı buz gibi bir tavır takınmasını bekliyordu. Bu yüzden de Mme de Surgis barondan göreceğini sandığı muamelenin sebeplerini gayet iyi anlayabileceği halde, tam tersine karşılanmasının nedenlerini katiyen kestiremedi. M. de Charlus, markizin bir zamanlar Jacquet tarafından yapılmış portresinden hayranlıkla söz etti kendisine. Hatta hayranlığı iyice artarak heyecana dönüştü; bu coşku kısmen markizin kendisini bırakıp gitmesini engellemeye, Robert'in birlikleri belirli bir noktada tutulmak istenen düşman ordularından söz ederken dediği gibi, "ilerlemesini durdurmaya" yönelik, menfaate dayalı bir coşku olsa bile, aynı zamanda belki samimiydi de. Çünkü herkes için Mme de Surgis'nin kraliçemsi duruşunu ve gözlerini oğullarında görüp takdir etmek bir zevkse, baron için de bu güzellikleri kendisi arzular esinlemeyen, ama esinlediği estetik hayranlıkla uyandırdığı arzuları besleyen bir portre misali, iki delikanlının annesinde toplu halde bulmak, ters yönde, ama bir o kadar büyük bir zevkti. Söz konusu arzular, geriye dönüp bakınca Jacquet'nin portresine tensel bir cazibe katıyordu; baron şu anda, Surgis kardeşlerin fizyolojik şeceresini incelemek üzere o portreyi seve seve satın alırdı.

"İşte, abartmadığımı görüyorsun" dedi Robert. "Dayımın Mme de Surgis'ye gösterdiği yakınlığa baksana. Hatta bu beni bile şaşırttı. Oriane bilse küplere binerdi. Doğrusu özellikle bunun üzerine çullanmasını gerektirmeyecek kadar çok kadın var etrafta" diye ekledi; âşık olmayan herkes gibi Robert de, insanın sevdiği kişiyi uzun uzadıya düşünüp taşınarak, çeşitli meziyetlere, uygunluklara göre seçtiğini düşünüyordu. Zaten Robert, kendini kadınlara adanmış sandığı dayısı hakkında büyük bir yanılgı içinde olmasının yanı sıra, hıncının etkisiyle M. de Charlus'ü fazlasıyla hafife alıyordu. Birisinin yeğeni olup da bundan zarar görmemek her zaman mümkün olmaz. Çoğunlukla kalıtımsal bir alışkanlık, er geç onun aracılığıyla yeğene geçer. Bu şekilde, Alman komedisi *Amca Rolünde Yeğen*'le aynı başlığı taşıyan, amcanın, istemeyerek de olsa, kıskançlıkla yeğeninin sonunda kendisine benzemesini gözettiği, birçok portreden oluşan bir galeri düzenlenebilir.

Hatta daha da ileri giderek, bir kan bağı olmayan, yeğenin karısının amcaları olan akrabalar da dahil edilmediği takdirde, galerinin eksik kalacağını söyleyebiliriz. M. de Charlus'ler, yeğâne iyi kocaların, üstüne üstlük, bir kadının kıskanmadığı yeğâne kocaların kendileri olduklarından o kadar emindirler ki, genellikle kız yeğenlerine olan sevgilerinden ötürü, onları da birer Charlus'le evlendirirler. Bu da benzerlikler yumağını karmakarışık hale getirir. Kız yeğene beslenen sevgiye bazen nişanlısına beslenen sevgi de eklenir. Bu tür evlilikler ender değildir ve genellikle mutlu denilen evliliklerdir.

“Neden söz ediyorduk? Öyle ya, o uzun boylu sarışından, Mme Putbus'un oda hizmetçisinden. Kadınlardan da hoşlanıyor, ama senin için fark etmez herhalde; sana açıkça söyleyeyim, hiç bu kadar güzel bir kadın görmedim. —Biraz Giorgione havasında hayal ediyorum onu, öyle mi? —Tam bir Giorgione! Ah! Paris'te biraz kalabilseydim keşke, ne müthiş şeyler var yapılacak! Sonra bir başkasına geçiverirsin. Biliyor musun, aşk denen şey koca bir yalan, benim artık gözüm açıldı.” Çok geçmeden, Robert'in edebiyat konusunda da gözünün açılmış olduğunu şaşırarak fark ettim; oysa son karşılaşmamızda, sadece edebiyatçılar konusunda uyanmış gibi görünmüştü bana (“Hemen hepsi it, uğursuz takımı” demişti), ki bu da, Rachel'in kimi dostlarına beslediği haklı kinle açıklanabilirdi. Bu dostları, Rachel'i, “başka ırktan bir adam” olan Robert'in kendisini etkilemesine izin verirse hiçbir zaman yetenekli bir oyuncu olamayacağına ikna etmişler, Robert'in kendilerini davet ettiği yemeklerde Rachel'le bir olup yüzüne karşı kendisini alaya almışlardı. Ne var ki Robert'in edebiyat aşkı aslında herhangi bir derinlikten yoksundu, öz benliğinden kaynaklanmıyordu, Rachel'e olan aşkının bir türeviydi sadece ve bu aşk yok olduğunda, onunla birlikte aynı zamanda zevk düşkünlerine olan nefreti ve kadınların iffetine olan derin saygısıyla da birlikte yok olup gitmişti.

M. de Charlus, “Şu iki delikanlının ne tuhaf bir halleri var! Şu garip oyun tutkusuna bakın, sayın markiz” dedi Mme de Surgis'ye, kim olduklarından hiç haberi yokmuş gibi oğullarını göstererek, “Doğulu olsalar gerek, bazı tipik özellikleri var,

belki de Türk'türler" diye ekledi, hem sahte masumiyetini pekiştirmek hem de, ileride, yerini yakınlığa bıraktığında, ancak baron kim olduklarını öğrendikten sonra başlayacak olan bu yakınlığın sadece Mme de Surgis'nin oğulları sıfatından kaynaklandığını kanıtlayacak hafif bir hoşlanmazlık sergilemek için. Ayrıca, Tanrı vergisi küstahlığını sergilemekten haz duyan M. de Charlus, iki delikanlının adını bilmediği farz edilen bu andan yararlanıp Mme de Surgis'yi harcayarak eğleniyor, Scapin'in efendisinin kılığına girmeyi fırsat bilip sopayı indirmesi gibi, her zamanki alaylarını sürdürüyor da olabilirdi.

"Onlar benim oğullarım" dedi Mme de Surgis, yüzü kızarak; daha erdemli değil de, daha zeki bir kadın olsa, kızarmazdı. Çünkü o zaman, M. de Charlus'un bir delikanlıya karşı takındığı mutlak ilgisizliğin ya da alaycı tavrın bir kadına gösterdiği tamamen yüzeysel hayranlık kadar samimiyetsiz olduğunu, gerçek mizacını ifade etmediğini anlardı. Baronun durmadan, birbiri ardına iltifatlar yağdırdığı bir kadın, bir yandan kendisiyle konuşurken, bir yandan da daha sonra fark etmemiş gibi yaptığı bir erkeğe bakmasını kıskanabilirdi. Çünkü bu bakışlar M. de Charlus'un kadınlara bakışından farklıydı; derinlerden gelen özel bakışlardı ve bir gece davetinde bile, tıpkı bir terzinin hemen kıyafetlere yönelerek mesleğini ele veren bakışları gibi safça, kaçınılmaz biçimde delikanlılara yönelirdi.

"Aa! Ne kadar ilginç" diye cevap verdi M. de Charlus, küstahlığı elden bırakmadan, düşüncesi, sözümona bulunduğu noktadan çok farklı bir gerçekliğe gelmek için uzun bir mesafeyi katetmek zorunda kalmışçasına. "Ama ben tanı mıyorum kendilerini" diye ekledi, hoşlanmazlığını ifade ederken biraz fazla ileri gitmiş ve böylece markizin oğullarını kendisine tanıtırma niyetini felce uğratmış olma korkusuyla. "Kendilerini size takdim etmeme izin verir miydiniz? diye sordu Mme de Surgis çekinerek. —Aman Tanrım! Nasıl isterseniz, ben memnun olurum, ama bu kadar genç insanlar için belki pek eğlenceli biri sayılmayabilirim" dedi M. de Charlus, tekdüze bir tonda, kendisinden zorla bir nezaket koparılmak istenen birinin duraksayan, soğuk tavrıyla. "Arnulphe, Victurnien, gelin

çabuk” dedi Mme de Surgis. Victurnien kararlı bir tavırla ayağa kalktı. Ağabeyinden ötesini göremeyen Arnulphe uysallıkla onu izledi.

“Şimdi sıra oğullarda, dedi Robert bana. Öldürür insanı gülmekten. Evin köpeğine bile yaranmaya çalışır. Dayım jigolalardan nefret ettiği için iyice gülünç görünüyor. Bak nasıl ciddi ciddi dinliyor. Onları takdim etmeye kalkan ben olsaydım, ânında başından savardı beni. Dinle, benim gidip Oriane’a bir merhaba demem gerekiyor. Paris’te o kadar az kalacağım ki, kartvizit bırakmam gereken herkesi burada görmeye çalışacağım.” “Ne kadar iyi yetiştirilmiş çocuklar, ne kadar terbiyeliler” diyordu M. de Charlus. —Öyle mi sizce?” diye cevap veriyordu Mme de Surgis mutlulukla.

Swann beni görünce, Saint-Loup’yla ikimizin yanına geldi. Swann’ın Yahudi neşesi, sosyete adamı şakaları kadar incelikli değildi. “İyi akşamlar, dedi. Aman Tanrım! Üçümüzü bir arada görenler sendika toplantısı yapıyoruz zannedecekler. Yakında kasa nerede diye bakacaklar!” M. de Beausseuil’ün arkasında olduğunu ve sözlerini işittiğini fark etmemişti. General farkında olmadan kaşlarını çatı. Çok yakınımızdaki M. de Charlus’ün sesini duyuyorduk: “Ya, demek adınız Victurnien, *Antika Koleksiyonu*’ndaki gibi” diyordu baron, iki gençle sohbetini uzatmak için. “Evet, Balzac’ın romanı” diye cevap verdi Surgis kardeşlerin büyüğü; adı geçen romancıdan tek bir satır bile okumamıştı, ama hocası, birkaç gün önce, adının Esgrignon’unkiyle aynı olduğuna dikkatini çekmişti. Mme de Surgis oğlunun kendini gösterdiğini ve M. de Charlus’ün bu derin bilgi karşısındaki hayranlığını gördükçe, ağzı kulaklarına varıyordu.

“Çok emin bir kaynaktan duyduğuma göre, Loubet yüzde yüz bizden yanaymış” dedi Swann, Saint-Loup’ya, ama bu kez general duymasın diye sesini alçaltarak; Dreyfus Davası temel kaygısı olduğundan beri, karısının cumhuriyetçi dostları Swann için daha ilginç olmaya başlamıştı. “Bizimle tıpatıp aynı kanıda olduğunuzu bildiğim için söylüyorum bunu size.

—Yok canım, o kadar değil, çok yanılıyorsunuz, diye cevap verdi Robert. “Bulaştığıma çok pişman olduğum, baştan yan-

lış bir dava bu. Benimle hiç ilgisi olmayan bir mesele. Şu anda işin başında olsak, kesinlikle uzak dururdum. Ben askerim ve her şeyden önce ordudan yanayım. Sen biraz M. Swann'ın yanında kal, birazdan bulurum seni, yengemin yanına gidiyorum.” Ne var ki Robert'in Mlle d'Ambresac'la sohbet etmeye gittiğini gördüm ve nişanlanmaları ihtimali konusunda bana yalan söylemiş olduğunu düşünüp üzüldüm. Robert'in bu genç hanıma yarım saat önce, Ambresac'lar çok zengin olduğundan bu evliliği arzulayan Mme de Marsantes tarafından tanıştırıldığını öğrenince rahatladım.

“Nihayet, dedi M. de Charlus, Mme de Surgis'ye, bilgili, okuyan, Balzac'tan haberdar bir genç buldum. Üstelik artık çok nadir rastlandığı halde, benimle eşdeğerde, bizimkilerden birinin evinde karşıma çıkması beni daha da çok memnun etti” diye ekledi, *eşdeğerde* ve *bizimkilerden* kelimeleri üzerinde ısrarla durarak. Guermantes'lar istedikleri kadar bütün insanları birbirine benzer buluyormuş gibi yapsınlar, “soylu” ve özellikle de biraz daha az “soylu” insanlarla bir arada bulundukları önemli olaylarda, bu kişileri pohpohlamak isteyince, eski aile hatıralarını ortaya çıkarmakta tereddüt etmezlerdi. “Eskiden, diye devam etti baron, aristokrat demek, zekâ bakımından, maneviyat bakımından en üstün kişiler demektir. Oysa aramızda, Victurnien d'Esgrignon'un kim olduğunu bilen birine ilk defa rastlıyorum. İlk demekle hata ettim. Bir Polignac'la bir Montesquiou da var” diye ekledi M. de Charlus, bu çifte benzetmenin, markizin olsa olsa başını döndüreceğini bilerek. “Zaten oğullarınızın kime çektiği de belli, annelerinin babası, on sekizinci yüzyıla ait ünlü bir koleksiyonun sahibiydi. Bir gün lütfedip öğle yemeğine gelerseniz, size kendi koleksiyonumu gösteririm, dedi genç Victurnien'e. Size *Antika Koleksiyonu*'nun, Balzac'ın kendi eliyle düzeltmiş olduğu ilginç bir basımını göstereceğim. İki Victurnien'i birbirleriyle karşılaştırmak benim için bir mutluluk olacak.”

Swann'ın yanından ayrılma kararını bir türlü veremiyordum. Yorgunluğu, hastanın bedeninin, kimyasal reaksiyonların gözleendiği bir laboratuvar tüpünden başka bir şey olmadığı düzeye gelmişti. Yüzünü kaplayan Prusya mavisini küçük

benekler sanki canlılar âlemine ait değildi; lisede, “deneyler” yapıldıktan sonra bir “Fen” sınıfında durmayı son derece tatsız hale getiren türden bir koku yayıyorlardı etrafa. Kendisine Guermantes Prensi’yle aralarında uzun bir konuşma geçip geçmediğini ve bana aktarmak isteyip istemediğini sordum. “Anlatırım, dedi, ama siz önce biraz M. de Charlus ve Mme de Surgis’nin yanına gidin, ben sizi burada bekleyeceğim.”

Gerçekten de M. de Charlus, Mme de Surgis’ye fazlasıyla sıcak olan bu salondan çıkıp birlikte bir başkasında biraz oturmayı teklif ederken, onlara katılmalarını iki oğluna değil, bana önermişti. Böylece, iki genci tavladıktan sonra, onlara aldırmyormuş süsü veriyordu kendine. Üstelik, Mme de Surgis’ye epey kötü gözle bakıldığından, bana kolay yoldan bir kibarlık yapmış oluyordu.

Maalesef kaçış yolu olmayan bir pencere önü girintisine yeni oturmuştuk ki, baronun alay konusu Mme de Saint-Euverte yanımızdan geçti. Geçerken, belki M. de Charlus’ta uyandırdığı kötü duyguları fark etmediğinin veya açıkça alırdırmadığının ifadesi olarak ve bilhassa da baronla böylesine dostça sohbet eden bir hanımla içli dışlı olduğunu göstermek için, ünlü güzele horgörüyle bir merhaba dedi; Mme de Surgis ise, bir yandan gözucuyla M. de Charlus’e bakarak, alaycı bir gülümsemeyle karşılık verdi. Fakat bulunduğumuz girinti o kadar dardı ki, Mme de Saint-Euverte bizim arkamızda, ertesi günkü davetlilerinin peşinde koşmaya devam etmek istediğinde sıkıştı kaldı ve kolayca sıyrılamadı; iki delikanlının annesine küstah belagatini sergilemek isteyen M. de Charlus, bu değerli fırsatı kaçırmamaya özen gösterdi. Benim bir art niyet gütmenden kendisine sorduğum saçma sapan bir soru, arkamızda neredeyse kıpırdayamaz hale gelmiş olan zavallı Mme de Saint-Euverte’in tek kelimesini bile kaçırmamasına imkân bulunmayan, parlak bir söylev verme fırsatı sundu barona. “İnanır mısınız, bu münasebetsiz delikanlı, dedi Mme de Surgis’ye beni göstererek, bu tür ihtiyaçları saklamak gerektiğine dair en ufak bir kaygısı olmadan, Mme de Saint-Euverte’in davetine gidip gitmeyeceğimi sordu bana, yani ishal olup olmadığımı sormak istedi sanırım. Olsam da, hafızam beni yanılt-

mıyorsa, ben sosyeteye girip çıkmaya başladığımda yüzüncü yaşını kutlayan birisinin evinden daha rahat bir yerde giderirdim ihtiyacımı, yani onun evinde değil. Oysa, dinlemesi onun kadar ilginç bir kişi olabilir mi? Kim bilir Birinci İmparatorluk döneminden, Restorasyon döneminden ne tarihi anılara şahit olmuş, o saygıdeğer bacakların hâlâ ne kadar çevik olduğuna bakılırsa, besbelli 'kutsal'lıkla ilgisi olmayan, ama herhalde epeyce 'açık saçık' ne özel olaylar yaşamıştır! Ne var ki, kendisini bu heyecanlı dönemler konusunda sorguya çekme koku alma duyumun hassasiyeti engel olur. Hanımefendinin yakınımnda olması bile yetiyor. Birdenbire, 'Aman Tanrım! Foseptik çukurum açılmış' diyorum kendi kendime, oysa markiz bir çağrıda bulunmak üzere ağzını açmış oluyor sadece. Tahmin edersiniz ki, evine gitmek gibi bir felaket gelse başıma, foseptik çukur devasa bir vidanjöre dönüşürdü. Halbuki hanımefendinin mistik ismi bana daima, her ne kadar kendisi jübile yılını çoktan geçmiş olsa da, bir jübile neşesiyle, 'yoz' denilen şu aptalca dizeyi düşündürür: 'Ah! Yeşildi, yemyeşildi, ruhumun rengi o gün...'” Ama bana daha temiz bir yeşillik gerek. Yorulmak nedir bilmeyen ihtiyar kurdun 'garden partiler' verdiğini söylüyorlar, ben buna 'lağım gezintisi daveti' derim. Siz o pisliğin içine bulaşmaya gidiyor musunuz?” diye sordu, bu sefer canı sıkılan Mme de Surgis'ye. Baronun karşısında gitmeyecekmiş gibi yapmak isteyen, ama Saint-Euverte davetini kaçırmamak için hayatının birkaç gününü feda edebileceğini de bilen Mme de Surgis orta yolu seçti: Kararsızlık. Bu kararsızlığı o kadar aptalca bir heveslilikle ve sıradan bir kaygı ileri sürerek ifade etti ki, M. de Charlus, kendisine hoş görünmeye çalıştığı halde, Mme de Surgis'yi gücendirmekten korkmadan, "tutturamadığını" göstermek için gülmeye koyuldu.

"Plan yapabilen insanlara hep hayran olmuşumdur, dedi Mme de Surgis; ben çoğu kez son dakikada gidemeyeceğimi bildiriyorum. Bir yazlık elbise meselesi yüzünden her şey değişebilir. O andaki duruma göre karar vereceğim."

* Saint-Euverte isminden yola çıkarak, *saint*: kutsal, *verte*: açık saçık.

** *verte*: yeşil.

Bana gelince, M. de Charlus'un iğrenç söylevi canımı sıkı-mıştı. Garden parti sahibini lütuflara boğabilmek isterdim. Ne yazık ki, siyaset dünyasında olduğu gibi sosyete dünyasında da kurbanlar o kadar korkaktır ki, cellatlara uzun süre kı-zılamaz. Girişini tıkadığımız girintiden kurtulmayı başarmış olan Mme de Saint-Euverte geçerken istemeden barona hafif-çe değdi ve kendisinde her tür öfkeyi yok eden bir snobizm refleksiyle, hatta belki de daha önce mutlaka denemiş olduğu bu yöntemle konuya girme umuduyla, "Ah! Pardon, Monsie-ur de Charlus, canınızı acıtmamışımdır umarım" diye haykır-dı, efendisinin önünde diz çöküyormuşçasına. M. de Charlus alaylı bir gülüşten başka karşılık vermeye tenezzül etmeyerek, sadece bir "iyi akşamlar" bahşetti ki, markizin varlığını ilk selamı markiz verdikten sonra, ancak fark etmiş gibi yaptığı için, ayrıca bir hakaretti. Sonunda Mme de Saint-Euverte, içi-mi sızlatan, aşırı bir yaltaklanmayla bana yaklaştı ve bir ke-nara çekip kulağıma, "Kuzum, ben M. de Charlus'e ne yaptım ki? diye fısıldadı. Beni kendisine göre yeterince şık bulmuyor-larmış diyorlar" dedi, kahkahalarla gülerek. Ben ciddiyetimi bozmadım. Bir kere, aslında kimsenin onun kadar şık olma-dığını düşünüyormuş ya da düşündürmek istiyormuş havası-na girmesini aptalca buluyordum. Ayrıca, komik olmayan söz-lerine böyle kahkahayla gülen insanlar, bu şekilde üstlerine aldıkları gülmeye katılma yükümlülüğünden bizi kurtarmış olurlar.

"Bazıları da onu davet etmediğim için alındığını ileri sü-rüyorlar. Ama o da beni pek teşvik etmiyor. Bana surat ası-yor sanki." (Deyim bence biraz hafif kalıyordu.) "Siz işin aslını öğrenmeye çalışın bakalım, yarın gelip bana söylersiniz. Eğer pişmansa, gelmek istiyorsa, onu da getirin. Affetmek büyük-lüğün şânındandır. Hatta Mme de Surgis'nin buna canı sıkıla-cağı için, ben memnun bile olurum. Size tam yetki veriyorum. Sizin bu meselelerde sezgileriniz çok kuvvetli, ayrıca davetli-lerime yalvarıyor gibi görünmek de istemem. Her halü kârda, siz kesin geliyorsunuz."

Swann'ın beni beklemekten yorgun düşmüş olacağını dü-şündüm. Zaten Albertine nedeniyle eve fazla geç dönmek de

istemediğimden, Mme de Surgis ve M. de Charlus'ten izin isteyip oyun salonuna, hastamın yanına döndüm. Swann'a prensle bahçede konuştuklarının gerçekten (adını vermediğim) M. de Bréauté'nin anlattığı gibi Bergotte'un kısa bir oyunuyla mı ilgili olduğunu sordum. Swann kahkahalarla gülmeye başladı. "İstisnasız tek kelimesi bile doğru değil, baştan aşağı uydurma, ayrıca çok da aptalca bir uydurma. Yanlışın böyle kendiliğinden üremesi çok inanılmaz bir şey. Kimden duyduğunuzu sormayacağım, ama böylesine sınırlı bir çerçeve içinde, adım adım geriye giderek nasıl oluştuğunu anlamak gerçekten ilginç olurdu. Ayrıca, prensin bana ne dediği insanları niye ilgilendirsin ki? İnsanlar çok meraklı. Ben hiçbir zaman meraklı olmadım; âşık olduğum ve kıskandığım zamanlar hariç. Çok mu şey öğrendim sanki! Siz kıskanç mısınızdır?" Kıskançlık hissini hiç tatmadığımı, ne olduğunu dahi bilmediğimi söyledim Swann'a. "Doğrusu tebrik ederim! Biraz kıskançlık, iki açıdan, tamamen tatsız sayılmaz. Birincisi, meraklı olmayan insanların, başkalarının ya da en azından bir başkasının hayatıyla ilgilenmesine fırsat verir. İkincisi de, bir kadını sahiplenmenin, arabaya onunla birlikte binip yalnız göndermemenin hoşluğunu hissetmek, insana iyi gelir. Ama bu sadece hastalığın en başında veya tedavisi neredeyse tamamlandığında geçerlidir. İkisinin arasında, kıskançlık işkencelerin en korkuncudur. Ayrıca sözünü ettiğim iki hoşluğu da pek az yaşadığımı söylemeliyim; birincisini uzun uzun düşünme yeteneği olmayan mizacım yüzünden yaşayamadım, ikincisini de koşullar yüzünden, kıskandığım kadın, daha doğrusu kadınlar yüzünden. Ama önemli değil. Sevgi bittikten sonra bile, sevmiş olmak tamamen anlamsız değildir, çünkü daima başkalarının anlayamadığı nedenlerle sevilir. Bu hislerin hatırasının sadece benliğimizde mevcut olduğunu hissederiz; onu görmek için kendi içimize bakmamız gerekir. Bu idealist jargonla alay etmeyin lütfen, ama benim söylemek istediğim şu: Hayatı da, sanatı da çok sevdim. Eh, şimdi de başkalarıyla bir arada yaşayamayacak kadar yorgun düştüğümünden, yaşamış olduğum bu son derece kendime ait, eski duygular, bütün koleksiyoncularda görülen saplantı yü-

zünden çok değerli geliyor bana. Kalbimi bir vitrin gibi kendi önüme açıp başkalarının bilemeyeceği onca aşka tek tek bakıyorum. Artık diğer koleksiyonlarımdan daha bağlı olduğum bu koleksiyon için de, kendi kendime, biraz Mazarin'in kitapları için dediği gibi, esasen hiçbir kaygı da duymadan, bütün bunlardan ayrılmanın çok can sıkıcı olacağını söylüyorum. Neyse, prensle konuştuklarıma dönelim; bu konuşmayı bir tek kişiye anlatacağım, o da siz olacaksınız." Oyun salonuna dönmüş olan M. de Charlus'un yanı başımızda uzatıp durduğu konuşması Swann'ı dinlememi engelliyordu. "Siz de çok okur musunuz? Neler yaparsınız?" diye sordu, Balzac'ın adını bile bilmeyen Kont Arnulphe'e. Ama kontun miyopluğu her şeyi küçücük görmesine sebep olup kendisine çok uzakları görüyormuş gibi bir hava verdiğinden, heykel gibi bir Yunan tanrısında ender rastlanan bir şiirsellik ortaya çıkıyor, gözbebeklerinde sanki uzak, esrarengiz yıldızlar parlıyordu.

"Beyefendi, çıkıp bahçede biraz dolaşalım mı?" dedim Swann'a; bu arada Kont Arnulphe, adeta gelişmesinin, en azından zihinsel gelişmesinin, tamamlanmamış olduğunu belirten peltek bir konuşmayla M. de Charlus'un sorusuna kibarca, safça, ayrıntılı bir cevap vermekteydi: "Yoo! Ben daha ziyade golf, tenis, top oynarım, koşarım, en çok da polo oynarım." Minerva da, aynı şekilde, bölündükten sonra kimi kentlerde Akıl tanrıçası olmaktan çıkıp kendinin bir bölümünü tamamen sporla, atçılıkla özdeş bir tanrıçada, "Athena Hippia"da cisimleştirmişti. Kont Saint-Moritz'e kayak yapmaya da gidiyordu; nitekim Pallas Tritogeneia da yüksek doruklarda dolaşır, atlılara yetişir. "Ya!" dedi M. de Charlus, alay ettiğini gizleme zahmetine bile katlanmayan, ama öte yandan kendisini başkalarından son derece üstün görüp en az aptal olanların zekâsını müthiş aşağıladığından, bunları, bir başka açıdan hoşuna gittiği sürece, en aptallardan pek de ayırmayan bir entelektüelin üstün tebessümüyle. M. de Charlus, sırf kendisiyle konuşmakla, Arnulphe'e mutlaka herkesin fark edip imrendiği bir üstünlük bahsettiğini düşünüyordu. "Hayır, diye cevapladı Swann sorumu, yürüyecek gücüm yok, bir köşede otursak daha iyi olur, ayakta duracak halim kalmadı." Doğru söylüyor-

du; bununla birlikte, konuşmaya başlamak bile bir canlılık kazandırmıştı ona. Çünkü en somut yorgunluğun bile, özellikle sinirli insanlarda, bir bölümü dikkate bağlıdır ve sadece hafıza tarafından sürdürülür. Yorulmaktan korktuğumuz an birdenbire bitkin düşeriz; yorgunluğu atmak için, unutmak yeterlidir. Şüphesiz Swann başlangıçta çökmüş, solmuş olan, ayakta duramayan, konuştuğu suya konmuş çiçek gibi canlanan ve saatler boyunca kendi sözlerinden maalesef onları dinleyen ve kendileri dirildikçe giderek daha bitkin görünen kişiye aktarmadıkları bir güç alabilen o yorulmak bilmez bezginlerden biri değildi. Ama Swann, bireylerin kendilerinin de yaşama enerjisini, ölüme karşı direncini adeta paylaştıkları o güçlü Yahudi soyundandı. Soylarının zulme uğradığı gibi her biri de özel bir hastalığa yakalanır ve son duaların saati gelip tıpkı bir Asur frizindeki gibi mekanik hareketlerle ilerleyen uzak akrabaların dakik geçit töreni başlayıncaya kadar, inanılmaz derecede uzun süreler boyunca, korkunç ısıraplar içinde, bir peygamber sakalının üzerinde son soluğunu alabilmek için açılan dev bir burundan ibaret kalıncaya dek, durmadan çırpınırlar.

Bir yere oturmak üzere harekete geçtiğimizde, Swann M. de Charlus'le Surgis kardeşler ve annelerinin oluşturduğu grubun yanından ayrılmadan önce, Mme de Surgis'nin göğsünü iri iri açılmış gözlerle, şehvetli ve uzman bakışlarla uzun uzun incelemekten kendini alamadı. Hatta daha iyi görebilmek için monoklünü de taktı; bir yandan benimle konuşurken, ara sıra Mme de Surgis'ye de bakıyordu. "Prensle aramda kelimesi kelimesine şu konuşma geçti, dedi oturduğumuzda; biraz önce söylediklerimi hatırlarsanız, sırdaş olarak niçin sizi seçtiğimi anlayacaksınız. Ayrıca, ileride bir gün öğreneceğiniz bir sebebi daha var. Guermantes Prensi, 'Sevgili Swann, dedi bana, bir süredir sizinle görüşmekten kaçınıyormuş gibi göründümse, beni affedin.' (Hasta olduğum ve kendim herkesten kaçtığım için, hiç farkına varmamıştım böyle bir şeyin.) 'Her şeyden önce, ülkeyi ikiye bölen uğursuz dava konusunda benimkilere tamamen zıt fikirler beslediğinizi duymuştum ve zaten tahmin de ediyordum. Bu fikirleri benim karşımda ifa-

de etmeniz ise benim için son derece üzücü olurdu. O kadar tedirgindim ki, iki yıl önce, eniştesi Hessen Grandükü Dreyfus'un masum olduğunu söylediğinde, prenses sert bir cevap vermekle yetinmeyip, beni kızdırmamak için bana hiç sözünü etmemişti. Aşağı yukarı o sıralarda, İsveç veliahtı Paris'e gelmişti, herhalde İmparatoriçe Eugénie'nin Dreyfus taraftarı olduğunu duymuş ve prensesle karıştırarak (kabul edersiniz ki, karımın mevkisindeki bir kadınla, söylendiğinden çok daha düşük bir tabakadan, üstelik basit bir Bonaparte'la evlenmiş bir İspanyol kadının karıştırılması hayli ilginç), "Saygıdeğer prenses, demişti, sizi görmek benim için çifte bir mutluluk, çünkü Dreyfus Davası konusunda aynı fikirleri paylaştığımızı biliyorum, zaten Altes Bavyeralı olduğundan, başka türlü-sü de beklenmezdi." Bunun üzerine veliaht, şu cevabı almıştı: "Monsenyör, ben artık sadece bir Fransız prensesiyim ve bütün yurttaşlarımla aynı düşünceleri paylaşıyorum." Hal böyleyken, azizim Swann, yaklaşık bir buçuk yıl önce, General de Beausseuil'le bir konuşmamız, davanın yürütülmesinde bir hata değil, vahim kanunsuzluklar yapıldığı şüphesini uyardırdı bende."

Konuşmamız, Mme de Surgis'yi uğurlarken belki oğulları nedeniyle, belki de Guermantes'ların yaşanan âni sona erdirmeme arzusu ve bunun yol açtığı kaygılı atalet yüzünden biraz daha alıkoymak için duran (ve aslında bizimle hiç ilgilenmeyen) M. de Charlus'un sesiyle bölündü (Swann, anlattıklarının duyulmasını istemiyordu). Swann'dan bu konuyla ilgili daha sonra öğrendiklerim, Surgis-le-Duc soyadına gözümdeki bütün şiirselliğini kaybettirdi. Surgis-le-Duc Markizi'nin, arazisinde yaşayan yoksul kuzeni Surgis Kontu'ndan çok daha parlak bir sosyal konumu, çok daha soylu hısımları vardı. Fakat unvanın sonundaki "le Duc" kelimesi, benim zannettiğim, hayalimde bu unvanı Bourg-l'Abbé'yle, Bois-le-Roi'yla, vs. birleştirmeme sebep olan kökten kaynaklanmıyordu. Restorasyon Dönemi'nde bir Surgis kontu, zamanının en zengin adamı ve krala bağlı derebeyi olan bir kimyasal madde imalatçısının oğlu, zengin sanayici M. Leduc ya da Le Duc'ün kızıyla evlenmişti. Kral X. Charles da, bu evlilikten doğan çocuk için, Sur-

gis markiliği zaten aileye ait olduğundan, Surgis-le-Duc markiliği unvanını yaratmıştı. Bu burjuva soyadının eklenmesi, sınırsız serveti nedeniyle, ailenin bu koluyla krallığın en önde gelen aileleri arasındaki evlilikleri engellememişti. Şu andaki Surgis-le-Duc Markizi de çok soylu bir ailedendi ve en yüksek düzeyde bir mevki sahibi olabilirdi. Ne var ki, bir ahlaksızlık şeytanı markizi dürtmüş, o da, hazır mevkisini küçümseyerek kocasının evinden kaçmış, akla gelebilecek en rezil hayatı yaşamaya başlamıştı. Sonra, yirmi yaşında, elinin altındayken küçümsediği yüksek sosyetenin eksikliğini otuz yaşında, on yılın ardından, tek tük vefalı dostların dışında kimse kendisine selam vermezken, doğuştan sahip olduğu şeyi parça parça, emek emek tekrar ele geçirmeye giriştiğinde (ki oldukça sık rastlanan bir gidiş dönüşür), acı bir biçimde hissetmişti.

Bir zamanlar reddetmiş olduğu ve sonra da kendisini reddeden soylu akrabalarına gelince, onlara tekrar kavuşmaktan duyacağı mutluluğa birlikte yad edebilecekleri çocukluk anılarını bahane gösteriyordu. Snopluğunu gizlemek amacıyla bunu ifade ederken, belki zannettiği kadar da yalan söylemiyordu. “Basin benim bütün gençliğimdir!” demişti, dük kendisiyle barıştığında. Gerçekten de söylediğinde bir doğruluk payı vardı. Ancak markiz, âşık olarak dükü seçerken yanlış bir hesap yapmıştı. Çünkü Guermantes Düşesi’nin bütün hanım arkadaşları onun tarafını tutacak, böylece Mme de Surgis, onca zorlukla tırmandığı bu bayırdan aşağı ikinci kez inecekti. “Pekâlâ!” diyordu, konuşmayı uzatmak isteyen M. de Charlus markize. “O güzel portreye saygılarımı sunmayı ihmal etmeyin. Nasıl kendisi? Nerelerde? —Ama biliyorsunuz, diye cevap verdi Mme de Surgis, bende değil artık; kocam beğenmedi o portreyi. —Beğenmedi ha! Çağımızın şaheserlerinden birini, Nattier’nin Châteauroux Düşesi’ne eşdeğer, onun kadar heybetli ve zalim bir tanrıçayı ölümsüzleştiren bir portreyi beğenmedi demek! Ah! O küçük mavi yaka! Vermeer asla bir kumaşı bu kadar ustalıkla resmetmemiştir; Swann en sevdiği ressamın, Delft’li ustanın intikamını almak için bize saldırmasın diye fazla yüksek sesle söylemiyorum.” Markiz arkasına dönüp, selam vermek üzere ayağa kalkmış olan Swann’a gü-

lümseyerek elini uzattı. Ama Swann, markizin elini sıkarken, boynunu yakından ve yukarıdan görünce, epeyce ilerlemiş olan yaşı belki başkalarının düşüncelerine aldırmadığından iradesini, belki de arzuyu coşturup gizlemeyi sağlayan direnci kırarak fiziksel gücünü elinden almış olduğu için, neredeyse hiç gizlemeye çalışmadan, korsajın derinliklerine dikkatli, ciddi, yoğun, adeta kaygılı bakışlarını dikti ve kadının parfümüyle sarhoş olan burun delikleri, uçup uzaktan gördüğü çiçeğin üstüne konmaya hazırlanan bir kelebek gibi titredi. Ansızın kapılmış olduğu sarhoşluktan kendini kopardı; Mme de Surgis de, rahatsız olmakla birlikte, derin bir iç çekişini bastırdı, çünkü arzu bazen son derece bulaşıcıdır. “Ressam gücendi, dedi markiz M. de Charlus’e, ve resmi geri aldı. Şimdi Diane de Saint-Euverte’in evinde olduğunu söylemişlerdi.” “Bir şaheserin bu kadar zevksiz olabileceğine katiyen inanamam” diye cevap verdi baron.

“Portresinden söz ediyor ona. O portre hakkında ben de Charlus kadar güzel konuşurdum” dedi Swann bana, serserilik taslayan bir tonda kelimeleri uzatıp, bir yandan da uzaklaşan çifti gözleriyle takip ederek. “Üstelik ben Charlus’ten şüphesiz daha fazla zevk alırdım bunu yapmaktan” diye ekledi. M. de Charlus hakkında söylenenlerin doğru olup olmadığını sordum Swann’a; bu soru çifte bir yalan içeriyordu, çünkü hakkında herhangi bir şey söylenip söylenmediğini bilmediğim gibi, söylemek istediğim şeyin doğru olduğunu da, o gün öğle sonrasında beri biliyordum. Swann, saçma sapan bir şey söylemişim gibi omuz silkti. “Charlus harikulade bir dosttur. Ama söylememe gerek bile yok, tamamen platonik bir dostluktur bu. Diğer insanlardan daha duygusaldır, o kadar; öte yandan, kadınlarla hiçbir zaman pek ileriye gitmediği için de, sözünü ettiğiniz manasız dedikodular rağbet gördü. Charlus dostlarını çok seviyor olabilir, ama hiç kuşkunuz olmasın ki, kafasının ve kalbinin dışında hiçbir ilişki yaşamamıştır. Neyse, belki iki dakika rahat rahat konuşabiliriz. Guermantes Prensi sözlerine şöyle devam etti: ‘İtiraf ederim ki, davanın yürütülmesinde bir kanunsuzluk olması ihtimali, bildiğiniz gibi orduya olan sonsuz bağlılığım nedeniyle benim için son

derece üzücüydü; konuyu generalle tekrar görüştüm ve ne yazık ki hiçbir şüphem kalmadı. Size açıkça söyleyeyim, bütün bu müddet boyunca, masum bir insanın cezaların en ağırına uğrayabileceği fikri aklımın ucundan bile geçmemişti. Ama bu kanunsuzluk düşüncesi aklımdan hiç çıkmadığından, daha önce okumak istemediğim şeyleri incelemeye koyuldum ve bu sefer yalnızca kanunsuzluğa değil, masumiyete de ilişkin şüpheler içinde kıvranmaya başladım. Bu konuyu prensese açmamam gerektiğini düşündüm. Tanrı biliyor, o da benim kadar Fransız oldu. Her şeye rağmen, onunla evlendiğimden beri, bütün güzellikleriyle Fransa'mızı ve benim gözümde en muhteşem yanı olan ordusunu karıma gösterip beğendirmek için o kadar uğraşmışım ki, her ne kadar birkaç subayla sınırlı da kalsa, şüphelerimi ona açmak, dayanamayacağım bir ıstıraptı benim için. Ne var ki, ben bir asker ailesinin evladı olduğum için subayların hata yapabileceğine inanmak istemiyordum. Beausseuil'le tekrar konuştum; birtakım kirli dolaplar çevrildiğini, mektubun Dreyfus'e ait olmayabileceğini, ama suçlu olduğuna dair kesin kanıtların bulunduğunu itiraf etti. Henri'nin belgesi idi bu. Birkaç gün sonra, sahte bir belge olduğunu öğrendik. O günden itibaren her gün prensesten gizli *Le Siècle*'i, *L'Aurore*'u okumaya başladım; kısa süre sonra artık hiçbir şüphem kalmadı, geceleri uyku uyuyamıyordum. Manevi acılarım konusunda dostumuz Peder Poiré'ye açıldım ve şaşkınlıkla, onun da aynı kanıyı paylaştığını öğrendim; Dreyfus, zavallı karısı ve çocukları için dualar okuttum rahibe. Bu sıralarda, bir sabah prensesin yanına giderken, oda hizmetçisinin elindeki bir şeyi gizlediğini fark ettim. Gülerek elinde ne olduğunu sordum, yüzü kızardı, söylemek istemedi. Karıma güvenim tamdı, ama bu küçük olay beni (ve şüphesiz oda hizmetçisinin nakletmiş olacağı prensesi de) huzursuz etti, çünkü sevgili Marie'm, bunu izleyen öğle yemeği boyunca benimle neredeyse hiç konuşmadı. Peder Poiré'den, ertesi gün Dreyfus için dua okumasını rica ettim. 'Buyrun bakalım!' dedi Swann alçak sesle, sözünü yarıda keserek. Başımı kaldırıncaya, Guermantes Dükü'nün bize doğru gelmekte olduğunu gördüm. "Kusura bakmayın çocuklar, rahatsız ediyorum. Yavru-

cuğum” dedi dük bana hitaben, “Oriane size elçi olarak gönderdi beni. Marie’yle Gilbert, beş altı kişiyi geçmeyen bir grupla birlikte gece yemeğine kalmasını rica etmişler: Hessen Prensesi, Mme de Ligne, Mme de Tarente, Mme de Chevreuse ve Arenberg Düşesi olacaktı. Biz maalesef küçük bir baloya gideceğimizden, kalamayacağız.” Dükü dinliyordum, ama belirli bir saatte yapacağımız bir şey olduğunda, benliğimizdeki, bu tür işlere alışık bir şahsiyeti saati kollayıp bize vaktinde haber vermekle görevlendiririz daima. İşte içimdeki bu hizmetkâr, birkaç saat önce kendisinden rica ettiğim şekilde, o esnada zihnimden çok uzaklarda olan Albertine’in tiyatrodan çıkar çıkmaz evime geleceğini hatırlattı bana. Bu yüzden yemek davetini geri çevirdim. Guermentes Prensesi’nin evinde olmaktan hoşnuttum oysa. İnsanların bu şekilde çeşitli türden zevkleri olabilir. Asıl zevk, uğruna bir başkasından vazgeçilendir. Ama bu ikinci zevk ortada görünüyorsa, hele bir tek o ortadaysa, birinciyi gözlerden gizleyebilir, kıskananları rahatlatır veya yanlış yola sevk eder, insanların değerlendirmelerini saptırabilir. Oysa onu ötekine feda etmemiz için, birazcık mutluluk veya birazcık acı çekmek yeterlidir. Bazen, üçüncü bir türden, daha ciddi, ama daha temel zevkler bizim için henüz mevcut değildir; bunların potansiyel mevcudiyeti ancak özlemler, yılgınlıklar uyandırarak kendini gösterir. Oysa ileride kendimizi adayacağımız zevkler, bunlardır. Tamamen ikincil bir örnek verecek olursak, bir asker, barışta sosyete hayatını aşka feda eder, ama savaş patladığı anda (üstelik yurtseverlik görevi fikrini dahil etmeye gerek de olmadan) aşkı aşktan daha güçlü olan savaşma tutkusuna feda edecektir. Swann her ne kadar hikâyesini bana anlatmaktan mutluluk duyduğuna söylese de, benimle konuşmasının, saat ilerlemiş olduğu ve kendisi de çok hasta olduğu için, uykusuzlukla, aşırılıklarla kendilerini öldürdüklerini bilenlerin eve döndüklerinde, ertesi gün parasını sokağa atmaktan kendini alamayacak olan müsrifin biraz önce yaptığı çılgınca bir masraftan ötürü duyduğu pişmanlığa benzeyen şiddetli bir pişmanlık duymasına yol açan yorgunluklardan biri olduğunu hissediyordum. Sebebi ister yaşlılık olsun, ister hastalık, belirli bir zayıflık düze-

yinde, uyku feda edilerek alışkanlıkların dışında yaşanan her zevk, düzendeki en ufak bozulma bir sıkıntı haline gelir. Konuşma meraklısı nezaketen, heyecandan konuşmaya devam eder, ama uyumasının mümkün olacağı saatin geçtiğini bilir; yaşayacağı uykusuzluk ve yorgunluk sırasında kendine nasıl kızacağını da bilir. Zaten daha o sırada bile anlık zevk sona ermiştir; muhatabınıza eğlence gibi gelen şeyi hoş karşılamak için gerekli güçten beden de, zihin de yoksundur. Bir evin yola çıkılan ya da taşınılan günkü haline benzerler; gözler saate çakılı, bavulların üzerine oturarak ziyaretçi ağırlamak bir angaryadır. “Nihayet yalnız kalabildik” dedi Swann, “nerede kaldığımı da unuttum. Yanılmıyorsam, prensin Peder Poiré’den Dreyfus için dua etmesini istediğini söylemiştim. ‘Rahip, ricamı geri çevirdi’ (ricamı diyorum, çünkü prens konuşuyor şu anda, anlıyorsunuz, değil mi?), ‘çünkü o sabah aynı kişi için bir başkası dua okumasını rica etmiş. “Nasıl olur, dedim, onun masum olduğuna inanan benden başka bir Katolik daha mı var? —Öyle görünüyor. —Ama öteki taraftarın inancı benimki kadar eski değil herhalde. —Aksine, bu taraftar, daha siz Dreyfus’un suçlu olduğuna inandığınız sırada, dualar okutuyordu bana. —Ya! Bizim çevremizden biri olmadığı belli. —Aksine! —Sahi, aramızda Dreyfus taraftarları var mı? Merak ettim, bu bulunmaz Hint kumaşını tanıyorsam, dertleşmek isterdim kendisiyle. —Tanıyorsunuz. —Adı nedir? —Guermantes Prensesi.” Ben sevgili karımın milliyetçi görüşlerini, Fransa’ya olan inancını incitmekten korkarken, o da benim dini görüşlerimi, yurtseverlik duygularımı incitmekten korkuyormuş meğer. Ama o da kendi kendine, üstelik daha uzun süredir, aynı şeyleri düşünüyormuş. Oda hizmetçisinin odaya girerken sakladığı şey ise, her gün gidip hanımına aldığı *L’Aurore*’muş. Azizim Swann, o andan itibaren, fikirlerimin bu konuda sizinkilere ne kadar yakın olduğunu söylersem sizi nasıl sevindireceğimi düşünmeye başladım; daha önce söylemediğim için beni affedin. Prensesse tek kelime etmediğimi düşünecek olursanız, o sırada sizinle aynı düşünceleri paylaşmanın, beni sizden düşüncelerimizin zıt olmasından daha fazla ayıracağını söylemem sizi şaşırtmayacaktır. Çünkü

bu konuda konuşmak, benim için son derece zordu. Bir hata yapıldığına, hatta çeşitli suçlar işlendiğine kani oldukça, orduya olan aşkıma yüreğimi daha çok dağlıyor. Benimkiler türünden düşüncelerin sizde aynı ıstırapı katiben uyandırmayacağını düşünürdüm, ama geçen gün, orduya yönelik hakaretleri ve Dreyfus taraftarlarının orduya hakaret edenlerle ittifakı kabul etmelerini şiddetle kınadığınızı söylediler bana. Bunun üzerine kararımı verdim; neyse ki sayıları pek kabarık olmayan kimi subaylar hakkındaki düşüncemi size itiraf etmek benim için çok zor oldu doğrusu, ama artık sizden uzak durmak zorunda olmamam ve özellikle de, daha önce farklı duygular içinde olmamın verilen hükmün doğruluğundan şüphelenmeyişimden kaynaklandığını bilmeniz, benim için bir teselli. Daha ilk şüphe içime düştüğü anda, tek arzum olabilirdi, o da hatanın düzeltilmesi.' İtiraf etmeliyim ki, Guermantes Prensi'nin bu sözleri beni derinden etkiledi. Onu benim kadar tanısaydınız, buraya varmak için nerelerden yola çıktığını bilseydiniz, kendisini takdir ederdiniz, takdiri hak ediyor zaten. Kaldı ki fikirleri beni şaşırtmadı, o kadar dürüst bir mizacı vardır ki!" Swann daha o gün öğleden sonra, bana Dreyfus Davası'na ilişkin fikirlerin, aksine, soyaçekim tarafından belirlendiğini söylediğini unutmaktaydı. Olsa olsa zekânın istisna teşkil edebileceğini kabullenmişti, çünkü Saint-Loup'da zekâ soyaçekimi alt etmeyi ve onu bir Dreyfus taraftarı yapmayı başarmıştı. Oysa biraz önce şahit olduğu gibi, bu zafer kısa süreli olmuş ve Saint-Loup saf değiştirmişti. Daha önce zekâyâ düşen rolü Swann şimdi de dürüstlüğe veriyordu. Aslında hasımlarımızın karşı tarafı tutmaları için bir sebep bulunduğunu ve bu sebebin karşı tarafın haklılığına bağlı olduğunu, bizim gibi düşünenlerinse, ahlaki değerleri fazlasıyla düşükse zekâları, anlayışları kıtsa dürüstlükleri kendilerini mecbur ettiği için öyle düşündüklerini hep iş işten geçtikten sonra keşfederiz.

Swann, kendisiyle aynı fikirde olanları, mesela eski dostu Guermantes Prensi'ni, o güne kadar hep mesafeli davranmış arkadaşım Bloch'u, şimdi aralarında bir ayırım gözetmeden, zeki buluyordu; Bloch'u öğle yemeğine davet etti. Swann

Guermantes Prensi'nin Dreyfus taraftarı olduğunu söylediğinde, Bloch çok ilgilendi. "Picquart için hazırladığımız dilekçeye imza atmasını istemeliyiz; onunki gibi bir isim müthiş etkili olur." Ama Swann, ateşli Yahudi inancını alışkanlıklarını artık değiştiremeyecek kadar benimsemiş olduğu yüksek sosyete-ye has diplomatik ılımlılığıyla birleştirerek, Bloch'un prenze, kendi inisiyatifiyle yollarmış gibi yapsa bile, imzalaması için bir dilekçe göndermesine izin vermedi. "Bunu yapamaz, imkânsız istememek gerekir" diyordu Swann durmadan. "Bizim yanımızda yer alabilmek için binlerce fersahlık mesafeyi katetmiş olan, harika bir insan var karşımızda. Bize büyük yararı dokunabilir. Dilekçenizi imzalasa, kendi çevresinde itibarını tehlikeye atmış olacak, bizim yüzümüzden cezalandırılacak, belki itiraflarından pişmanlık duyup başka bir şey de yapmayacak." Bununla da kalmadı, Swann dilekçeye kendisi imza atmayı da reddetti. Kendi ismini fazlasıyla Yahudi buluyor, kötü bir etkisi olacağını ileri sürüyordu. Ayrıca, davanın yeniden görülmesine ilişkin her şeyi tasvip etmekle birlikte, ordu aleyhtarı kampanyaya katiyen karışmak istemiyordu. O güne kadar hiç takmadığı, 1870'te, gencecik bir jandarma eriyken kazandığı nişanı şimdi göğsünde taşıyordu; vasiyetnamesine bir ek madde ilave ederek, daha önceki arzusunun aksine, *Légion d'honneur* şövalyesi rütbesine uygun askeri törenle toprağa verilmek istediğini belirtmişti. Bu sebeple, Combray Kilisesi'nin etrafında, Françoise'ın bir zamanlar savaş çıkması ihtimalini düşünüp kaderlerine ağladığı bu şövalyelerden koca bir bölük bir araya geldi. Kısacası, Swann Bloch'un dilekçesini imzalamayı reddetti ve birçok kişinin nazarında gözü dönmüş bir Dreyfus taraftarı olsa da, arkadaşım onu uyuşuk, milliyetçilik mikrobu bulaşmış, üniforma düşkünü biri olarak gördü.

Swann fazlasıyla dostunun bulunduğu salonda herkesle vedalaşmak zorunda kalmamak için benden ayrılırken elimi sıkmadı, ama, "Arkadaşınız Gilberte'i görmeye gelin mutlaka" dedi. "Gerçekten çok büyüdü, değişti, görseniz tanıyamazsınız. O kadar sevinir ki!" Gilberte'i artık sevmiyordum. Benim gözümde, arkasından çok ağladığım, zamanla unuttuğum bir

ölü gibiydi; tekrar dirilse, artık onun için yaşanmayan bir hayatın içine giremezdi. Artık onu görmeyi canım istemiyordu, hatta onu görmek istemediğimi kendisine gösterme arzusu da kalmamıştı içimde, oysa onu sevdiğim zamanlar, sevgim sona erdiğinde bunu kendisine göstereceğime dair her gün söz verirdim kendi kendime.

Bu yüzden, Gilberte'te, kendisiyle yeniden bir araya gelmeyi bütün kalbimle istediğim, ama "irademden bağımsız" diye adlandırılan ve gerçekte, en azından belirli bir devamlılıkta, ancak irade tarafından engellenmediklerinde oluşan koşulların görüşmemizi engellediği izlenimini uyandırmaktan başka şey istemediğim için, Swann'ın davetini soğuk karşılamak şöyle dursun, kendisinden ayrılmadan önce, Gilberte'i ziyaret etmemi engellemiş ve engelleyecek olan aksilikleri kızına ayrıntılarıyla açıklayacağına dair söz aldım ondan. "Zaten birazdan eve döndüğümde, ben de ona bir mektup yazacağım" diye ekledim. "Ama ona mutlaka söyleyin, bu bir tehdit mektubu olacak, çünkü bir iki ay sonra tamamen serbest olacağım, o zaman korksun işte, eskisi kadar sık geleceğim evinize."

Swann'dan ayrılmadan önce, sağlığıyla ilgili bir iki kelime söyledim. "Yo, o kadar da kötü değilim" diye cevap verdi. "Zaten, daha önce de söylediğim gibi, oldukça yorgunum, olabilecekleri önceden tevekkülle kabul ediyorum. Yalnız, itiraf edeyim ki, Dreyfus Davası bitmeden ölme ihtimali canımı sıkıyor. Bu aşağılık heriflerde numara çok. Sonunda mağlup olacaklarından hiç kuşum yok, ama yine de çok güçlüler, her yerden destek görüyorlar. Tam her şeyin en iyi gittiği anda, her şey tepetaklak oluveriyor. Dreyfus'un itibarının iade edildiğini, Picquart'ın da albaylığa getirildiğini görecektir kadar yaşamayı çok isterdim doğrusu."

Swann gittikten sonra, günün birinde son derece yakın bir ilişkim olacağını henüz bilmediğim Guermantes Prensesi'nin bulunduğu büyük salona geçtim tekrar. Prensesin M. de Charlus'e olan tutkusu başlangıçta gözüme çarpmadı. Sadece baronun bir dönemden sonra, Guermantes Prensesi'ne kendisinden beklenebilecek düşmanlığı hiç beslemeden, prensesi eskisi kadar, hatta belki daha fazla sevmeye devam etmekle

birlikte, kendisine ne zaman ondan söz edilse hoşnutsuzluk ve kızgınlık belirtileri gösterdiğini fark ettim. Artık yemek davetlerinde birlikte olmak istediği insanların listesinde prenses asla yer almıyordu.

Gerçi daha önce de, çok fesat bir yüksek sosyete mensubu, prensesin çok değiştiğini, M. de Charlus'e âşık olduğunu söylemişti, ama bu dedikodu bana saçma gelmiş, kızdırmıştı beni. Şaşırarak fark etmiştim ki, ben kendime ilişkin bir şey anlatırken, arada M. de Charlus'ün adı geçerse, prensesin dikkati tıpkı kendimizden bahsederken dalgın ve uyuşuk bir halde bizi dinleyen hastanın, birden kendi hastalığının adı geçince ilgilenip sevinmesini hatırlatır şekilde, bir derece yükseliyordu. Mesela, "M. de Charlus anlatıyordu da..." desem, prenses dikkatinin gevşemiş dizginlerini tekrar eline alıyordu. Bir keresinde de, prensesin yanında, M. de Charlus'ün o sıralar birisine oldukça güçlü duygularla bağlı olduğunu söylediğimde, prensesin gözlerine, gözbebeklerinde adeta bir çatlak açan ve sözlerimizin, konuştuğumuz insanda bilmeden harekete geçirdiği bir düşünceden, kelimelerle ifade edilmeyecek, fakat bizim tarafımızdan karılmış derinliklerden, bakışın bir an bulanık yüzeyine çıkacak olan gizli düşünceden kaynaklanan o farklı ve bir anlık ışığın yerleştiğini hayretle fark etmiştim. Ama sözlerim prensesi heyecanlandırmış olsa da, ne şekilde heyecanlandığını tasavvur edememiştim.

Zaten kısa bir süre sonra, kendisi bana M. de Charlus'ten söz etmeye başladı, üstelik de neredeyse dolambaçsız bir biçimde. Tek tük birkaç kişinin baron hakkında çıkardığı dedikodulara, ancak abes, alçakça yalanlar olarak değiniyordu. Ama öte yandan, şöyle diyordu: "Bence Palamède gibi fevkalade değerli bir erkeğe âşık olacak kadının epeyce yüce düşüncelere sahip olması, vefalı ve fedakâr olması gerekir ki, onu bir bütün halinde, olduğu gibi kabul edebilsin, anlayabilsin, özgürlüğüne, çılgınlıklarına saygı duysun, sadece onun sıkıntılarını hafifletmeye, ıstırabını teselli etmeye çalışsın." İşte, aslında son derece muğlak olan bu sözlerle, Guermantes Prensesi, tıpkı bazen M. de Charlus'ün de yaptığı şekilde, yüceltmeye çalıştığı şeyi açığa çıkarmış oluyordu. Baronun, o âna

dek kendisine iftira edilip edilmediğine karar verememiş olan kişilere, “Ben ki hayatta çok iniş çıkışlar yaşamış, her türlü insan, krallar kadar hırsızlar da tanımış, hatta itiraf etmeliyim ki hırsızları biraz da tercih etmiş, güzelliğin her türlüşünün peşinden koşmuşumdur, vs.” dediğini kim bilir kaç kez duymuştum; ustalıkla zannettiği bu sözlerle ve farkında bile olunmayan dedikoduları yalanlamak suretiyle (veya bu dedikodulara eğilimi, ölçülülüğü nedeniyle, gerçeğe benzerlik kaygısıyla, sadece kendisinin asgari olarak değerlendirdiği bir gerçek payı katmak için) bir kısım insanların kendisi hakkındaki son şüphelerini de ortadan kaldırır, henüz şüpheye kapılmamış olanlara da ilk kuşkuları aşılandı. En tehlikeli gizlilik, kabahatin kendisinin suçlunun zihninde gizlenmesidir çünkü. Suçlu daimi surette kabahatin bilincinde olduğundan, genelde ne kadar bilinmediğini, bir yalana ne kadar kolaylıkla inanılabileceğini tahmin edemez ve buna karşılık, kendisinin masum sandığı sözlerde başkalarının hangi doğruluk derecesinden itibaren bir itiraf sezmeye başlayacağını anlayamaz. Zaten örtbas etmeye çalışması da büyük hata olurdu, çünkü hiçbir ahlaksızlık yoktur ki, yüksek sosyete de hoşgörüsüyle desteklenmesin; iki kız kardeşin arasındaki sevginin kardeşlikten öte olduğu öğrenildiği anda, ikisini bir arada yatırabilmek için, bir şatonun baştan aşağı yeniden düzenlendiği olmuştur. Ne var ki prensesin aşkını bana bir anda ifşa eden şey belirli bir olaydı, fakat o olay, M. de Charlus’un şaşılacak kadar çekindiği bir omnibüs kontrolörü için saçlarını maşayla kıvrıracak olan berberi kaçırmaktansa, bir kraliçeyi ölüme terk etmeyi tercih ettiği apayrı bir anlatının bir parçası olduğu için, burada uzun uzadıya üzerinde durmayacağım. Bununla birlikte, prensesin aşkı konusunu kapatmak için, gözlerimi açan önemsiz olayı aktaralım. O gün prensesle arabada yalnızdık. Bir posta kutusunun önünden geçtiğimiz sırada arabayı durdurdu. Yanında uşağı yoktu. Manşonunun içinden bir mektup çıkararak kutuya atmak üzere arabadan inmeye yeltendi. Ben inmesine engel olmaya çalıştım, o da biraz direndi; daha o anda, onun ilk tepkisinin bir sırrı saklamaya çalışıyormuş izlenimi uyandırdığından tehlikeli, benim ilk tepkiminse bu sırrı

saklamasını engellemeye çalıştığımdan patavatsızca olduğunu ikimiz de fark etmiştik. İlk kendini toparlayan prenses oldu. Aniden kıpkırmızı kesilerek mektubu bana verdi; artık almamaya cesaret edemezdim, ama kutuya atarken, M. de Charlus'e yazılmış olduğunu istemeden gördüm.

Guermantes Prensesi'nin evindeki o ilk davete dönecek olursak, birlikte döneceğim kuzeniyle kuzininin çok aceleleri olduğundan prensesle vedalaşmaya gittim. Bu arada M. de Guermantes da kardeşiyle vedalaşmak istiyordu. Çünkü Mme de Surgis, bir kapı aralığında, düke, M. de Charlus'un kendisine ve oğullarına çok hoş davrandığını söyleme fırsatı bulmuştu. Kardeşinin bu müthiş ve böyle bir bağlamdaki ilk kibarlığı Basin'i derinden etkiledi ve asla uzun süre uykuda kalmayan ailevi duygularını uyandırdı. Tam prensesle vedalaştığımız sırada, dük, M. de Charlus'e açıkça teşekkür etmeden sevgisini göstermekte ısrar etti; belki gerçekten sevgisini içinde tutamadığından, belki de baron bu geceki türden bir davranışın bir ağabeyin gözünden kaçmadığını hatırlasın diye, tıpkı ileride sağlıklı bazı hatıralar çağrıştırması amacıyla arka ayakları üzerine kalktığında köpeğimize bir parça şeker vermemiz gibi. Dük, M. de Charlus'un yolunu kesip şefkatle koluna girerek, "Ne o? dedi. Ağabeyinin yanından geçip bir merhaba bile demiyorsun bakıyorum. Artık hiç görüşemiyoruz Mémé, seni ne kadar özlediğimi bilemezsin. Eski mektupları karıştırırken, zavallı annemin mektuplarını buldum, hepsi sana olan sevgisiyle dolup taşıyor. —Teşekkür ederim Basin" diye cevap verdi M. de Charlus, boğuk bir sesle, çünkü annesinden söz etmek onu daima duygulandırırdı. "İzin ver de Guermantes'ta senin için küçük bir köşk yaptırayım" diye devam etti dük. "İki kardeşi böyle bir muhabbet içinde görmek ne güzel, dedi prenses Oriane'a. Doğrusu böyle iki kardeş zor bulunur, dedi düşes. Sizi onunla birlikte davet edeceğim, diye bir vaatte bulundu bana. Aranız kötü değildir umarım... Peki ama ne konuşuyor bunlar?" diye ekledi endişeli bir tonda, çünkü sözlerini yarım yamalak işitiyordu. M. de Guermantes'ın kardeşiyle karısını biraz uzakta tuttuğu bir geçmiş hakkında konuşmaktan duyduğu hazzı hep biraz

kıskanmıştı. İkisi böyle bir arada mutluyken, kendisi sabırsız merakına yenilip yanlarına gittiğinde, bundan hoşlanmadıklarını hissedirdi. Ama bu gece, bu olağan kıskançlığa bir başkası da ekleniyordu. Çünkü Mme de Surgis, kardeşinin lütufkârlığını teşekkür etsin diye M. de Guermantes'a anlatmışsa, buna karşılık Guermantes çiftinin vefalı dostları olan bazı hanımlar da, kocasının metresinin kayınbiraderiyle baş başa görüldüğünü düşese haber vermeyi görev bilmişlerdi. Bu da Mme de Guermantes'ın kafasını kurcalamaktaydı. "Bir zamanlar Guermantes'ta ne kadar mutluyduk, hatırlasana, diye devam etti düğ, M. de Charlus'e hitaben. Yazları ara sıra gelsen, o güzel yaşantımıza geri dönerdik. İhtiyar Courveau'yu hatırlıyor musun? Pascal niçin şaşırtıcıdır? Çünkü şaş... şaş... kındır" dedi M. de Charlus, hâlâ hocasına cevap verir gibi. "Peki Pascal niçin şaşkındır? Çünkü şaş... çünkü şaş... ırtıcıdır —Bravo, sınavı geçersiniz, dereceye girersiniz mutlaka, saygıdeğer düşes size Çince bir sözlük hediye eder. —Hatırlıyordur Basın, o zamanlar Çince'yle bozmuştum çünkü. —Hatırlamaz olur muyum sevgili Mémé! Herve de Saint-Denis'nin sana getirdiği eski porselen vazoyu hâlâ görür gibiyim. Çin'e o kadar vurulmuştun ki, oraya gidip temelli yerleşmekle tehdit ediyordun bizi; daha o zamandan, uzun geziler yapmayı seviyordun. Ah! Kimselere benzemedin hayatın boyunca, herhangi bir konuda, herkesin ortak zevklerini asla paylaşmadın denebilir..." Ne var ki düğ bu sözleri söyler söylemez utanıp kızardı, çünkü kardeşinin yaşama biçimini olmasa da, şöhretini biliyordu. Kendisine bu konuda asla bir şey söylemediği için de, bu konuya değinirmiş, daha da kötüsü, rahatsız olmuş gibi bir izlenim yaratabilecek bir şey söylemiş olmaktan dolayı, iyice canı sıkılmıştı. Birkaç saniyelik bir sessizlikten sonra, "Kim bilir, dedi, son sözlerini unutturmak için, belki o zamanlar Çinli bir kıza âşıktın, daha sonra sayısız beyaz kadını sevdin ve bu gece kendisiyle konuşup çok memnun ettiğin bir hanımdan yola çıkacak olursam, onlar tarafından da sevidin. Sana bayılmış." Düğ, Mme de Surgis'nin sözünü etmemeye söz vermişti kendi kendine, ama biraz önce yaptığı gafın kafasında yarattığı karmaşanın içinde, ilk bulduğu dü-

şüncenin üstüne atlamıştı, ki o da, bu konuşmanın itici gücü olmakla birlikte, sohbetle özellikle ortaya çıkmaması gereken düşüneydi. Ne var ki M. de Charlus, ağabeyinin kızardığını fark etmişti. O da, işlemedikleri varsayılan suçtan onların yanında söz edilmesinden rahatsız oluyormuş gibi görünmek istemeyen ve tehlikeli bir konuşmayı uzatmaları gerektiğini zanneden suçlular gibi, “Çok memnun oldum, diye cevap verdi. Ama bir önceki cümlele dönmek istiyorum, bana çok doğru gibi geliyor. Herkesin fikirlerini asla paylaşmadığımı söylüyordun, çok haklısın! Benim özel zevklerim olduğunu söylüyordun. —Yok canım” diye itiraz etti M. de Guermantes, bu sözleri gerçekten de söylememişti ve belki de bu sözlerin işaret ettiği gerçeğin kardeşi için geçerli olduğunu düşünmüyordu. Ayrıca, zaten baronun parlak konumuna katıyen bir zarar vermeyecek kadar şüpheli veya gizli kalmış olan birtakım kendine has özellikleri konusunda onu sıkıştırma hakkını da kendinde bulmuyordu. Bunun da ötesinde, kardeşinin bu parlak konumunun kendi metreslerine yardımcı olacağını hisseden dük, buna karşılık biraz gönül almaya pekâlâ degeceğini düşünüyordu; o sırada kardeşinin “özel” bir ilişkisinden haberi olsaydı, M. de Guermantes, baronun kendisine destek olacağı umuduyla ve geçmiş zamanların bu umutla birleşen kutsal anısıyla bu ilişkiyi görmezden gelir, hatta icaında yardım eli uzatır, üzerinde durmazdı. “Haydi Basın, iyi akşamlar Palamède” dedi, öfke ve merakla kıvranarak artık kendini tutamayan düşes, “geceyi burada geçirmeye karar verdiyseniz, yemeğe kalalım bari. Marie’yle beni yarım saattir ayakta bekletiyorsunuz.” Dük anlamlı bir kucaklaşmanın ardından kardeşinden ayrıldı ve üçümüz birlikte, prensesin konağının devasa merdiveninden aşağı indik.

En üst basamaklara, sağlı sollu, arabalarının getirilmesini bekleyen çiftler yayılmıştı. Düşes, yanında kocası ve benimle merdivenin solunda, dimdik, herkesten ayrı duruyordu, Tiepolo tarzı mantosuna sarınmıştı bile, boynu yakuttan tasmaının içinde, şıklığının ve güzelliğinin sırrını keşfetmeye çalışan kadınlarla erkeklerin bakışlarına yem oluyordu. Arabasını Mme de Guermantes’la aynı basamakta, ama ta öteki

uçta bekleyen Mme de Gallardon kuzininin kendisini ziyaret edeceği umudunu çoktan kaybettiğinden, onu görmezden gelebilmek ve bilhassa, düşesin kendisine selam vermediğini kanıtlayan bir durum yaratmamak için, Mme de Guermantes'a sırtını dönmüştü. Mme de Gallardon'un canı çok sıkındı, çünkü yanındaki beyler kendisine Oriane'dan söz etmeleri gerektiğine hükmetmişlerdi. "Onunla görüşmeyi hiç istemiyorum, diye cevap vermişti onlara, zaten biraz önce gördüm, yaşlanmaya başlamış; katiyen kabullenemiyormuş. Basın bile söylüyor. Doğrusu çok anlaşılır bence, zeki bir kadın olmadığı, mikrobun teki olduğu ve çok çirkin bir tarzı olduğu için, güzelliği solunca hiçbir şey kalmayacak geriye."

Ben pardösümü giymiştim; soğuk algınlığından korkan M. de Guermantes, merdiveni inerken, içerinin sıcaklığı nedeniyle giyinmemem gerektiğini söyledi. Monsenyör Dupanloup'nun eğitiminden geçmiş sayılabilecek kuşaktan soylular, (Castellane'lar hariç), öyle kötü bir Fransızca konuşurlar ki, dük de düşüncesini şöyle ifade etti: "Dışarı çıkmadan önce giyinmemek daha doğru, en azından *genel kural olarak*." O geceyi baştan sona tekrar görür gibiyim, eğer onu bu merdivene yanlışlıkla yerleştirmiyorsam, çerçevesinin dışında bir portre halinde, Sagan Prensi'ni tekrar görür gibiyim; bu, onun gittiği son sosyete daveti olsa gerekti; düşese saygılarını sunmak üzere, yakasındaki gardenyayla uyumlu beyaz eldivenli eliyle silindir şapkasına öyle geniş bir daire çizdiriyordu ki, insan bu şapkanın, çehreleri bu soylu beyefendinin çehresinde aynen kopya edilmiş olan atalarının ait olduğu devrim öncesi dönemden kalma, tüylü bir fötr şapka olmamasına şaşırıyordu. Prens düşesin yanında bir iki dakika kaldı yalnızca, ama bir anlık bir pozu bile, başlı başına canlı bir tablo, adeta tarihi bir sahne oluşturmaya yetiyordu. Zaten bu davetin ardından öldüğü ve ben de hayattayken kendisini ancak şöyle bir görmüş olduğum için, benim nazarımda öyle tarihe, en azından yüksek sosyete tarihçesine ait bir şahsiyete dönüşmüştür ki, tanıdığım bir kadının onun kız kardeşi, bir erkeğin de yeğeni olduğunu düşünüp şaşırdığım olur.

Biz merdivenden aşağı inerken, daha yaşlı olmakla birlikte kırk yaşlarında gösteren bir kadın, kendisine yakışan bitkin bir edayla yukarı çıkmaktaydı. Söylentiye göre Parma Dükü'nün gayri meşru kızı olan ve tatlı sesi belli belirsiz bir Avusturya aksanıyla vurgulanan Orvillers Prensesi'ydi bu. Uzun boyuyla, eğilerek yürüyordu, beyaz üzerine çiçekli, ipek elbisesinin altında, harikulade, soluk soluğa, yorgun göğsü, pırlanta ve safirlerden oluşan koşumlarıyla inip çıkıyordu. Paha biçilmez, rahatsız edici ağırlıktaki inci yularından sıkılan bir kraliyet kırsığı gibi başını iki yana sallıyor, bir yandan da, aşınınaya başladığından beri giderek yumuşayan mavilikteki gözleriyle sağa sola tatlı, büyüleyici bakışlar yağıdırıyor, gitmekte olan davetlilerin çoğunu başıyla dostça selamlıyordu. "Bu saatte mi geliyorsunuz Paulette! dedi düşes. —Ah, o kadar üzülüyorum ki! Ama gerçekten, maddeten imkân bulamadım" diye cevap verdi Orvillers Prensesi; bu tür ifadeleri Guermantes Düşesi'nden almıştı, ama kendi doğal yumuşaklığını ve fevkalade tatlı sesindeki belli belirsiz Alman aksanının verdiği enerjinin yarattığı samimiyet hissini katıyordu bu sözlerle. O esnada çeşitli davetlerden çıkıp gelmiş olduğu halde, anlatması çok uzun sürecek, davetler kadar sıradan olmayan birtakım hayat zorluklarına değinir gibiydi. Ama onu bu kadar geç gelmek zorunda bırakan, bu dertler değildi. Guermantes Prensi uzun yıllar boyunca karısına Mme d'Orvillers'yi ağırlamayı yasakladığından, Mme d'Orvillers de, yasak kalktığında, açgözlülük etmiş gibi görünmemek için, davetlere sadece kartvizit bırakmak suretiyle cevap vermekle yetinmişti. Bu yöntemi iki üç yıl izledikten sonra, şimdi de kendi geliyordu, ama tiyatrodan çıkıp gelirmiş gibi, çok geç saatte. Böylece, davette, orada görülmekte gözü olmadığı, sadece prensle prensesi ziyaret etmeye, sırf onlar için, yakınlık duyduğundan, misafirlerin dörtte üçü gitmişken, "onlara doyabileceği" zaman gelmek istediği izlenimini uyandırıyor. "Oriane gerçekten de pek düşmüş" diye homurdandı Mme de Gallardon. "Mme d'Orvillers'yle konuşmasına Basın nasıl izin veriyor, anlamıyorum. M. de Gallardon olsa, bana katiyen izin vermezdi." Bana gelince, Mme d'Orvillers'nin Guermantes Konağı'nın civarında ba-

na uzun uzun, baygın bakışlar yönelten, başını çevirip bakan, dükkân vitrinlerinin önünde oyalanan kadın olduğunu fark etmiştim. Mme de Guermantes beni kendisine takdim ettiğinde, Mme d'Orvillers ne fazla kibar, ne de tatsız, aksine çok hoş davrandı bana. Herkese baktığı gibi tatlı gözleriyle bana da baktı... Ne var ki bu tanışmadan sonraki hiçbir karşılaşmamızda, teslim olurmuş gibi görünerek yaklaşmadı bir daha. Karşısındakini tanırmış gibi görünen, özel birtakım bakışlar vardır ki, bir delikanlı, bazı kadınların –ve bazı erkeklerin– bu tür bakışlarına ancak bu şahıslar kendisiyle tanışıp ilişkide oldukları kişilerle onun da dost olduğunu öğrendikleri güne kadar hedef olur.

Arabanın geldiği haber verildi. Mme de Guermantes inip arabaya binmek üzere kırmızı eteğini tutar gibi oldu, ama belki ani bir vicdan azabına, belki de gönül alma ve daha çok da böylesine sıkıcı bir eylemin uzamasını maddeten imkânsız kılan mecburi süre kısalığından yararlanma arzusuna kapılarak Mme de Gallardon'a baktı; sonra, sanki kendisini o anda görmüş gibi, ani bir ilhamla, merdivenden aşağı inmeden önce bulunduğu basamağı boydan boya katedip mutluluktan uçan kuzininin yanına giderek elini uzattı. “Ne kadar uzun zaman oldu!” dedi düşes ve bu kalıbın içerdiği varsayılan bütün pişmanlıkları, geçerli mazeretleri açıklamak zorunda kalmamak için, ürkek bir tavırla kocasına döndü; benimle inip arabaya yönelmiş olan düğ, gerçekten de karısının Mme de Gallardon'un yanına gidip diğer arabaları beklettiğini görünce bağırıp çağırmaya başlamıştı. “Oriane yine de hâlâ çok güzel! dedi Mme de Gallardon. Aramızda soğukluk olduğunu söyleyenlere gülüyorum; başkalarının bilmesi gerekmeyen sebeplerden ötürü yıllarca birbirimizi görmeyebiliriz, ama ortak anılarımız o kadar çok ki, birbirimizden asla vazgeçemeyiz, üstelik kuzinim beni her gün görüştüğü, kendisiyle aynı kanı taşımayan insanlardan daha fazla sevdiğini aslında biliyor.” Mme de Gallardon, ne pahasına olursa olsun sevgililerinin seçtiği erkeklerden daha çok sevildiği kanısını uyandırmak isteyen, hor görülen sevdalılar gibiydi. Ardından (az önce söyledikleriyle çelişmesine aldırmadan Guermantes Düşesi'ne yağıdır-

dığı övgülerle), düşesin en harikulade kıyafetinin hayranlığını yanı sıra kıskançlık da uyandırdığı anda, bir merdiveni boydan boya geçip bu kıskançlığı dindirmeyi bilen, seçkin bir hanımefendiyi hayatta yönlendirmesi gereken ilkeleri derinlemesine benimsemiş olduğunu dolaylı yoldan kanıtladı. “Bari dikkat edin de ayakkabılarınız ıslanmasın” dedi düğ (kısacık bir sağanak yağmıştı), bekletildiği için hâlâ küplere biniyordu.

Dönüş yolunda bu kırmızı ayakkabılar kupa arabasının darlığı nedeniyle, ister istemez benim ayakkabılarımla yan yana geldi, hatta Mme de Guermantes, ayakkabıları benimkilere değmiş olabilir korkusuyla, düğ şöyle dedi: “Bu delikanlı sonunda karikatürlerdeki gibi, ‘Hanımefendi, derhal beni sevdiginizi söyleyin, ama ayaklarıma basmaktan vazgeçin’ diyecek bana.” Aslında kafam Mme de Guermantes’tan epeyce uzaktaydı. Saint-Loup bana randevuevine giden soylu bir genç kızıdan ve Putbus Baronesi’nin oda hizmetçisinden söz ettiğinden beri her gün kim bilir kaç güzelin bende uyandırdığı arzular yekvücut olup bu iki kişide yoğunlaşmış, özetlenmişti; bu güzeller iki kategoride toplanıyordu: Biri, bayağı ve muhteşem olanlar, gururla şişinen, düşeslerden “biz” diye söz eden, soylu ailelerin heybetli oda hizmetçileri, öteki de, bazen arabayla veya yaya geçerken bile görmeden, sırf gazetede bir balo haberinde ismini okuyarak âşık olduğum ve yazlarını hangi şatolarda geçirdiklerini yıllıkarda özenle araştırdıktan (ve birçok kez isim benzerliğinden ötürü yanıldıktan) sonra, sırasıyla Batı’nın ovalarına, Kuzey’in kumullarına, Güney’in çam ormanlarına yerleşme hayallerine beni sürükleyen genç kızlar. Ama en fevkalade tensel malzemeyi eriterek, Saint-Loup’nun çizmiş olduğu ideale göre o hafifmeşrep genç kızı ve Mme Putbus’un oda hizmetçisini oluşturmaya ne kadar çalışırsam çalışayım, sahip olunabilecek iki güzelimin onları görmedikçe bilemeyeceğim bir şey kişisel özellikleri eksik kalıyordu. Arzumun daha ziyade genç kızlara yöneldiği aylar boyunca Saint-Loup’nun bahsetmiş olduğu genç kızın, bir oda hizmetçisini tercih edeceğim aylar boyunca da Mme Putbus’un oda hizmetçisinin nasıl biri olduğunu kafamda canlandırmaya nafil uğraşıp duracaktım. Yine de, çoğunun adını bile bilme-

diğim, her durumda tekrar bulması, hele tanışması çok zor, elde etmesi belki imkânsız, kaçıp giden onca yaratığa yönelen huzursuz arzularımla allak bullak olmuşken, bu dağınık, kaçıcı, isimsiz güzelliğin tamamından, etiketlenmiş ve hiç değilse canım istediğinde elde edebileceğimden emin olduğum iki seçme örnek almış olmak, müthiş bir huzurdu. Tıpkı çalışmaya başlayacağım ânı geciktirdiğim gibi, bu çifte hazzı gerçekleştireceğim ânı da geciktiriyordum, ama istediğim zaman bu hazzı tadabileceğimden emin olmam, neredeyse onu yaşamamı gereksiz kılıyordu, uyku hapları insanın elinin altındaysa, onlara ihtiyaç duymayıp uyuması gibi. Artık dünyada arzuladığım iki kadın vardı sadece; evet, yüzlerini gözümde canlandıramıyordum, ama Saint-Loup bana adlarını söylemiş ve hatırımı kırmayacaklarına dair de teminat vermişti. Öyle ki, biraz önceki sözleriyle hayal gücüme çetin bir görev yüklemekle birlikte, buna karşılık irademe hatırı sayılır bir gevşeme, dinlenme imkânı sağlamıştı.

“Söyleyin bakalım, dedi düşes bana, balolarınız dışında bir yardımım dokunamaz mı size? Sizi takdim etmemi istediğiniz bir salon buldunuz mu?” Gitmek isteyeceğim tek salonu kendisinin maalesef pek şık bulmayacağını söyledim. “Kimin salonu bu?” diye sordu, tekdüze, boğuk bir sesle, neredeyse ağzını açmadan. “Barones Putbus’un.” Bu sefer gerçekten öfkelenmiş gibi yaptı. “Yok canım, olur şey değil! Benimle alay ediyorsunuz herhalde. Benim o kaknem kadının adını bilmem bile şaşırtıcı. Sosyetenin ayaktakımıdır. Sizi tuhafiyecime takdim etmemi istemeniz gibi bir şey bu. Onun gibi bile değil, tuhafiyecim çok hoş bir kadındır. Zavallı yavrucak, siz hafiften çıldırmışsınız. Her neyse, sizden çok rica ediyorum, sizi takdim ettiğim insanlara kibar davranın, kartvizit bırakın, ziyaretlerine gidin ve tanımadıkları Barones Putbus’ten söz etmeyin onlara.” Mme d’Orvillers’nin biraz hafifmeşrep olup olmadığını sordum. “Yo, katiyen! Başkasıyla karıştırıyorsunuz, daha ziyade aşırı iffetlidir denebilir. Değil mi Basın? —Evet, en azından bugüne kadar aleyhinde herhangi bir söz söylendiğini sanmıyorum” dedi düğ.

“Bizimle birlikte baloya gelmek istemez misiniz? diye sordu M. de Guermantes. Size ödünç verebileceğim bir Venedik pelerinim var; gelmenize müthiş sevinecek birini biliyorum, en başta Oriane tabii, söylemeye gerek yok, ayrıca Parma Prensesi. Sürekli sizi methediyor, varsa yoksa siz. Şansınız var ki —ne de olsa biraz olgun sayılır— mutlak surette edepli bir hanımdır. Aksi takdirde, gençliğimde dendiği gibi, içöğlanı, yani bir çeşit kavalie-hizmetkâr olarak yanına alırdı sizi mutlaka.”

Benim istediğim baloya gitmek değil, Albertine’le buluşmaktı. Bu yüzden dükün teklifini reddettim. Araba durmuştu; üniformalı uşak kapıyı açmaları için seslendi, atlar eşinerek bekliyordu, sonunda kapı ardına kadar açıldı, araba avluya girdi. “Görüşmek üzere, dedi dük. Bazen Marie’yle bu kadar yakın oturduğumuza hayıflanırım, dedi düşes, çünkü kendisini çok sevsem de, görüşmeyi birazcık daha az seviyorum. Ama bu yakınlığa hiç bu geceki kadar hayıflanmamıştım; sizinle pek azıcık bir zaman geçirmemize sebep oldu çünkü. —Hadi Oriane, nutuk atmaya başlamayın yine.” Düşes onlarda biraz oturmamı istedi. Gelemeyeceğimi, çünkü bir kız arkadaşımın şu sırada ziyaretime geleceğini söylediğimde, düşes de, dük de çok güldüler. “Biraz tuhaf bir saatte ziyaretçi kabul ediyorsunuz, dedi düşes. —Hadi yavrucuğum, acele edelim biraz dedi M. de Guermantes karısına. Saat on ikiye çeyrek var, daha giyineceğiz...” Evinin kapısında, bir rezaleti önlemek amacıyla gece vakti oturdukları tepeden aşağı inmekten korkmamış, ciddiyetle nöbet tutan, bastonlu iki hanımla çarpıştı. “Basın, baloda görülmenizden korkup ne pahasına olursa olsun sizi haberdar etmek istedik: Zavallı Amanien bir saat önce öldü.” Dük bir an paniğe kapıldı. M. d’Osmond’un ölümünden bu lanet olası dağlılar tarafından haberdar edilmesiyle birlikte, meşhur balonun buhar olup uçtuğunu görür gibiydi. Ama hızla kendini toparladı ve iki kuzinine, bir eğlenceden vazgeçmeme kararlılığıyla birlikte, Fransızca’nın ifade biçimlerini tam olarak kavramaktaki yetersizliğini de sergileyen şu sözleri söyledi: “Öldü mü! Yok canım, abartıyorlar, abartıyorlar!” Sonra da, çivili değnekleriyle donanmış, karanlıkta tırmanışa geçecek olan iki akra-

basıyla hiç ilgilenmeden oda hizmetkârını sorguya çekmeye koyuldu: “Miğferim geldi mi? —Evet, saygıdeğer düğ. —Nefes almak için küçük bir deliği var, değil mi? Havasızlıktan boğulmak istemiyorum doğrusu! —Evet, saygıdeğer düğ. —Ah! Lanet olsun, bu gece felaketler gecesi. Oriane, çarıkların sizin için mi olduğunu Babal’e sormayı unuttum! —Ama hayatım, *Opéra-Comique* tiyatrosunun kostümcüsü burada nasılsa, o söyler bize. Ben sizin mahmuzlarınıza yakışacağını sanmıyorum. —Hadi gidip kostümcüyü bulalım, dedi düğ. Hoşça kalın yavrucuğum, biz giyinirken eğlenirsiniz, girin diyeceğim ama, sohbete dalarız, saat on ikiye geliyor, baloyu berbat etmemek için geç kalmamamız gerek.”

Ben de M. ve Mme de Guermantes’tan bir an önce ayrılmak istiyordum. *Phaidra* saat on bir buçuğa doğru bitiyordu. Albertine bu süre içinde gelmiş olmalıydı. Doğru Françoise’in yanına gittim: “Mlle Albertine geldi mi? —Kimse gelmedi. Tanrım, yoksa bu, kimse gelmeyecek mi demekti? Şüpheler içinde kıvranıyordum; Albertine’in ziyareti, şimdi kesin olmadığından, iyice arzulanır olmuştu gözümde. Françoise’in da canı sıkıktı, ama bambaşka bir nedenle. Biraz önce kızını leziz bir sofranın başına oturtmuştu. Ama benim geldiğimi duyunca, tabakları kaldırıp yerine sanki yemeğe değil, dikiş dikmeye oturulmuş gibi iğne iplikleri koymaya vakit olmadığını da görerek, “Bir kaşık çorba içti, zorla azıcık kemik emdirdim ona” dedi Françoise, kızının yemeğini hiçe indirgemek için, sanki çok yemesi suç olurmuş gibi. Öğle ya da akşam yemeklerinde bile mutfaka girme hatasını işlersem, Françoise yemek bitmiş gibi yapar, hatta, “Bir *parça* (veya bir *lokma*) bir şey atıstırdım da” diyerek özür dilerdi. Ama masayı kaplayan ve benim ansızın içeri girişimle, hiç öyle olmadığı halde, bir hırsız gibi sanki suçüstü yakalanan Françoise’in yok etmeye vakit bulamadığı tabakların sayısını görünce, insan hemen rahatlardı. Françoise sonra kızına döndü: “Hadi git yat artık, bugün yeterince çalıştın.” (Kızının bize hiçbir masrafı olmadığı, mahrumiyet içinde yaşadığı gibi, bizim için çalışmaktan da canı çıktığı izlenimini uyandırmak istiyordu.) “Mutfakta ayak altında dolaşma, beyefendi de misafir bekliyor, rahatsız

ediyorsun. Hadi çık yukarı” diye devam etti, sanki yemek suya düştükten sonra laf olsun diye oturan ve beş dakika daha kalsam kendiliğinden sıvışacak olan kızını yatmaya göndermek için otoritesini kullanmak zorundaymış gibi. Sonra bana dönüp o güzel, halka özgü, ama biraz da kendine ait Fransızcasıyla, “Görüyor musunuz beyefendi? Uykusu başına sıçramış” dedi. Françoise’in kızıyla konuşmak zorunda kalmadığıma çok memnundum.

Françoise’in kızının, annesinin köyünün çok yakınında, bununla birlikte, arazinin yapısı, ekilen ürünler, şive ve özellikle de sakinlerinin kimi özellikleri bakımından farklı, küçük bir köyde doğduğunu daha önce belirtmiştim. Mesele, “kasap”la Françoise’in yeğeni hiç anlaşılamazlardı, ama bir ortak noktaları vardı: Birine bir haber götürmeye gittiklerinde, “ablanın” veya “kuzinin” evine uğrayıp saatlerce oyalanırlardı, çünkü bir konuşmayı kendileri bitiremezlerdi; bu konuşma sırasında, sokağa çıkışlarının nedeni öylesine silinip giderdi ki, döndüklerinde, “Ee, saygıdeğer Norpois Markisi altıyı çeyrek geçe müsait olacak mıymış?” diye sorulsa, ellerini alınlarına vurarak, “Ah, unuttum!” bile demezler, “Aa, ben beyefendinin söylediğini anlamamışım, sadece selam götürülecek sanıyordum” diye cevap verirlerdi. Bir saat önce söylenmiş bir şey konusunda böyle “akıllarını kaybederler”, buna karşılık, kız kardeşten veya kuzinden bir kere duydukları şeyi kafalarından çıkarmak bir türlü mümkün olmazdı. Mesele kasap, İngilizler’in ‘70 savaşında Prusyalılar’la birlikte bize karşı çarpıştıklarını duymuşsa (bu bilginin yanlış olduğunu nafile açıklamıştım), her üç haftada bir, konuşurken tekrarlardı: “İngilizler’in ‘70 savaşında Prusyalılar’la birlikte bize karşı çarpışması yüzünden. —Ama size yüz kere söyledim, yanlışınız var.” İnancının zerrece sarsılmadığını ima eden bir cevap verirdi: “Ne olursa olsun, onlara kızmak için bahane değil. ‘70’ten beri köprülerin altından çok sular aktı.” Bir keresinde, İngiltere’yle, benim tasvip etmediğim bir savaşa girilmesini savunurken, şöyle diyordu: “Tabii ki savaş olmaması her zaman daha iyidir, ama madem savaşmak gerekiyor, bir an önce olması daha iyi. Daha önce ablanın da anlattığı gibi, İngilizler

'70'te bizimle savaştığından beri ticaret antlaşmaları canımıza okudu. Onları mağlup ettikten sonra, üç yüz frank giriş parası ödmeden hiçbir İngiliz'i Fransa'ya sokmayacağız, biz şimdi İngiltere'ye gitmek için ödüyoruz ya."

Müthiş bir dürüstlük ve konuşurken lafının bölünmesine izin vermemek, bölünürse yirmi kere kaldığı yerden tekrar devam etmek –bu nedenle, konuşmaları bir Bach füğü kadar sarsılmaz bir sağlamlığa sahipti– konusunda kör bir inat dışında, nüfusu beş yüzü bulmayan, kestane ağaçları, söğütler, patates ve pancar tarlalarıyla çevrili bu küçük köyün sakinlerinin karakteri, işte böyleydi.

Françoise'in kızı ise, kendisini çağdaş bir kadın olarak gördüğü ve köprülerin altından çok sular aktığını düşündüğü için, aksine Paris argosunu kullanır ve ilaveten, hiçbir yeni espriyi atlamazdı. Françoise ona benim bir prensesin evinden geldiğimi söyleyince, "Ya! Kıtıpiyoz bir prenses herhalde" dedi. Benim misafir beklediğimi görünce, adımın Charles olduğunu zannediyormuş gibi yaptı. Ben safça düzeltince, fırsatı kaçırmadı: "Ya! Ben Charles sanıyordum. Kendi kendime *Charles attend*" diyordum." Pek hoş bir espri değildi. Ama Albertine'in gecikmesine teselli olarak, "Bence daha çok beklersiniz. Gelmez artık. Ah! Zamane yırtıkları!" dediğinde, o kadar ilgisiz kalamadım.

Konuşması annesininkinden böyle farklıydı işte; ama daha da ilginç olanı şuydu ki, annesinin konuşması da, köyünün çok yakınındaki Bailleau-le-Pin'li büyükannesininkinden farklıydı. Oysa iki köyün şiveleri, manzaraları gibi, pek farklı sayılmazdı. Françoise'in annesinin bir vadinin yamacına kurulu köyünde söğütler boldu. Buna karşılık, Fransa'nın çok uzaktaki küçük bir bölgesinde de, Méséglise'le neredeyse tıpatıp aynı şive konuşuluyordu. Bunu keşfetmemle sıkıntısını hissetmem aynı anda oldu. Bir keresinde, Françoise'ı apartmandaki oda hizmetçilerinden o köyden olan ve o şiveyi konuşan biriyle derin sohbetle buldum. Onlar birbirlerini iyi kötü anlıyorlar, ben onları hiç anlamıyordum, onlar da bunu biliyor ve birbirlerinden bu kadar uzakta doğdukları halde

* Charles bekliyor. (Okunuşu: şarlatan)

hemşeri olmanın mutluluğunu bahane bilerek, tıpkı söylediklerimizin anlaşılmasını istemediğimizde yaptığımız gibi, yanımda bu yabancı dili konuşmaya devam ediyorlardı. Bu renkli lisan coğrafyası ve hizmetçi yarenliği incelemeleri haftada bir mutfakta sürdürüldü ve ben bundan hiç zevk almadım.

Araba kapısı her açıldığında kapıcı merdiveni aydınlatan bir elektrik düğmesine bastığı ve ayrıca kiracıların hepsi de evlerine dönmüş olduğu için, derhal mutfağı terk edip sofaya gittim; oturduğum yerden, dairemizin camlı kapısını tamamen örtmeyen, biraz dar olan örtünün aralığından, merdivenin loşluğunun oluşturduğu koyu dikey çizgiyi gözetlemeye koyuldum. Bu çizgi birdenbire altın sarısına dönüşürse, Albertine kapıdan girmiş, iki dakika sonra yanımda olacak demekti; o saatte başka kimse gelemezdi artık. Karanlık kalmakta inat eden çizgiden gözlerimi ayıramıyordum; iyice görebileyim diye iki büklüm eğilip bakıyordum; ama ne kadar baksam da, dikey siyah çizgi, tutkulu arzuma rağmen, ani ve anlamlı bir büyüyle ışıklı, altından bir çubuğa dönüştüğünü göreceğim olsam yaşayacağım esritici sevinci yaşatmıyordu bana. Guermantes'ların daveti boyunca üç dakika olsun düşünmediğim Albertine için huzursuzlanıyordum böyle! Ne var ki, basit bir fiziksel zevkten mahrum kalma ihtimali, bir zamanlar başka kızlarla, özellikle Gilberte'le geciktiği zamanlar yaşamış olduğum bekleyiş duygularını uyandırıyor ve dayanılmaz bir manevi ıstırap veriyordu bana.

Odama gitmek zorunda kaldım. Françoise da beni izledi. Davetten dönmüş olduğuma göre, yakamdaki gülü hâlâ takmamın anlamsız olduğunu düşünerek çıkarmaya yeltendi. Onun bu hareketi hem Albertine'in gelmeyebileceğini hatırlattığı, hem de beni Albertine'i düşünerek şık olmak istediğimi itiraf etmeye zorladığı için, canımı sıktı; sertçe Françoise'dan kurtulmaya çalışınca çiçeği zedelemem ve Françoise'ın, "Gülü böyle paramparça edeceğinize çıkarmama izin verseydiniz daha iyi olurdu" demesi de, öfkemi iyice artırdı. Zaten her sözü beni çileden çıkarıyordu. İnsan bekleyiş içindeyken, arzuladığı şeyin yokluğundan ötürü o kadar ıstırap çeker ki, bir başka mevcudiyete tahammül edemez.

Françoise odadan çıktıktan sonra, şimdi Albertine tarafından beğenilme merakına kapılacak idiysem, okşamalarımıza koyulmak üzere evime geldiği gecelerde karşısına onca kez tıraş olmadan, birkaç günlük sakalla çıkmış olmanın son derece tatsız olduğunu düşündüm. Albertine'in beni umursamayıp yalnız başıma bıraktığını hissediyordum. Hem belki hâlâ gelir diye odamı biraz süslemek amacıyla, hem de sahip olduğum en güzel şeylerden biri olduğu için, yıllar sonra ilk kez, Gilberte'in Bergotte'un broşürünü içine koymak üzere benim için yaptırdığı ve uzun zaman boyunca uyurken, akik bilyeyle birlikte yanı başımda tutmuş olduğum turkuaz kakmalı kılıfı başucumdaki sehpanın üzerine koydum. Belki de hâlâ gelmemiş olan Albertine kadar, onun şu anda, görünüşe bakılırsa daha eğlenceli bulunduğu ve benim bilmediğim bir "başka yer"deki varlığı da ısırap veriyordu bana; daha bir saat önce, kıskanma denen şeyi hiç yaşamadığıma ilişkin Swann'a söylediklerime rağmen, arkadaşımı daha sık aralıklarla görsem, bu ısırap Albertine'in vaktini nerede, kiminle geçirdiğini öğrenmeye yönelik kaygı dolu bir ihtiyaca dönüşebilirdi. Saat çok geç olduğundan Albertine'in evine hizmetçiyi göndermeye cesaret edemezdik, ama belki kız arkadaşlarıyla birlikte bir kafe de yemek yiyordur ve bana telefon etmeyi akıl eder umuduyla komütatörü çevirdim ve hattı kendi odama bağlayarak, postaneyle normal olarak bu saatte bağlı olduğu kapıcı kulübesi arasındaki hattı kestim. Françoise'in odasının açıldığı küçük koridorda bir alıcı bulunması daha basit, daha pratik, ama nafile olurdu. Uygarlığın yeni gelişmeleri, insanların hiç tahmin edilmeyen meziyetler veya yeni kusurlar sergilemesine imkân vererek, dostlarının onları daha çok sevmesine veya kendilerine tahammüllerinin azalmasına yol açar. İşte bu şekilde Edison'un keşfi de, Françoise'in yeni bir kusur daha edinmesine imkân tanımıştı: Ne kadar gerekli, ne kadar acil bir durum olursa olsun, telefonu kullanmayı reddediyordu. Tıpkı bazılarının aşı olmaktan kaçması gibi, telefonu kullanmayı kendisine öğretmek istediğimiz zaman, mutlaka kaçırmanın bir yolunu buluyordu. Bu yüzden telefon benim odama yerleştirilmiş, annemle babamın rahatsız olmamaları için de, zil sesi-

nin yerine sadece bir tıkırtı konmuştu. Sesi duyamam korkusuyla hiç kıpırdamıyordum. O kadar kıpırtısızdım ki, aylardır ilk defa, saatin tik taklarını fark ettim. Françoise eşyalarını düzeltmeye geldi. Benimle sohbet ediyordu, ama ben bu konuşmadan nefret ediyordum; Françoise'ın konuşmasının hiç değişmeyen bir sıradanlıktaki sürekliliğinin ardında, benim duygularım her dakika değişiyor, korkudan kaygıya, kaygıdan tam bir hayal kırıklığına geçiyordu. Françoise'a söylemem gerektiğini düşündüğüm, belli belirsiz bir hoşnutluk ifade eden sözlerimden farklı olarak, yüzümde öyle bedbaht bir ifade olduğunu hisediyordum ki, sözde kayıtsızlığımın bu ıstırap arasındaki çelişkiyi açıklamak için, romatizma ağrısı çekiyormuş gibi yaptım; ayrıca, Françoise'ın esasen alçak sesle söylediği (Albertine'i düşünerek değil, çünkü gelme ihtimalinin olduğu saatin çoktan geçtiği kanısındaydı) sözlerin artık gelmeyecek olan kurtarıcı telefonu duymamı engellemesinden de korkuyordum. Nihayet Françoise yatmaya gitti; giderken çıkaracağı gürültü telefonun sesini bastırmasın diye tatlı-sert bir tavırla gönderdim onu. Sonra tekrar dinlemeye, acı çekmeye koyuldum; bekleyiş içinde olduğumuz zaman, sesleri toplayan kuktan, sınıflandırıp çözümleyen zihne ve oradan da, sonuçlarını bildirdiği kalbe yapılan çifte yolculuk o kadar süratlidir ki, süresini fark edemeyiz bile, doğrudan kalbimizle dinliyoruz gibi gelir bize.

Bir telefon sesi duymanın giderek daha kaygılı hale gelen ve hiç gerçekleşmeyen arzusunun durmadan tekrarı beni yiyip bitiriyordu; yapayalnız katlandığım yürek darlığının sarmalında sıkıntılı bir yükselişin doruk noktasına geldiğimde, telefonun ansızın bana yaklaşırken kalabalık Paris gecesinin derinliklerinden çıkıp kitaplığımın yanına gelen, *Tristan*'daki sallanan mendili veya çobanın kavalını hatırlatan o mekanik, ilahi topaç sesini duydum birdenbire. Hemen fırladım, Albertine'di. "Bu saatte telefon etmekle rahatsız etmiş olmadım umarım?" "Yok canım..." dedim sevincimi bastırarak, çünkü saatin uygunsuzluğuna ilişkin bu sözleri herhalde birkaç dakika sonra, bu kadar geç bir saatte geleceği için özür dilemek amacıyla söylüyordu, gelmeyeceği için değil. "Geliyor musu-

nuz? diye sordum kayıtsız bir tonda. Şey... hayır, bana mutlak surette ihtiyacınız yoksa.”

Benliğimin kavuşmayı istediği diğer yarısı Albertine'deydi. Gelmesi şarttı, ama başlangıçta bunu söylemedim ona, nasıl olsa konuşmaktaydık, son dakikada ya onu bana gelmeye ya da atlayıp evine gitmeme izin vermeye zorlayabilirdim kendisini. “Evet, evimin yakınında, sizden de çok uzaktayım, dedi; notunuzu doğru dürüst okumamışım. Şimdi buldum da, bekliyorsunuzdur diye korktum.” Yalan söylediğini hissediyordum; artık bu öfkeyle, onu görmekten çok zahmete sokmak ihtiyacıyla gelmeye mecbur etmek istiyordum. Ama bir iki dakika sonra elde etmeye çalışacağım şeyi önce reddetmekte ısrarlıyıldım. Peki ama neredeydi? Albertine'in sözlerine başka sesler karışıyordu: Bir bisiklet kornası, şarkı söyleyen bir kadın sesi, uzaklardan bir mızık, şu anda yakınımda olanın, tıpkı çevresindeki bütün tahıllarla birlikte taşınan bir toprak parçası misali, şimdi bulunduğu çevrenin ortasındaki Albertine olduğunu kanıtlarcasına, o sevgili ses kadar açık seçik işitiliyordu. Benim duyduğum seslerin aynıları onun da kulağına çarpıyor ve dikkatini dağıtıyordu: Kendi başlarına anlamsız oldukları kadar mucizeyi bize sergilemek için de gerekli olan, konuya yabancı gerçeklik ayrıntıları; herhangi bir Paris sokağını betimleyen, yalın ve büyüleyici özellikler, aynı zamanda bilinmeyen ve Albertine'in *Phaidra* çıkışında bana gelmesini engellemiş olan bir gecenin içe işleyen, zalim özellikleri. “Her şeyden önce şunu belirtiyim ki, gelin diye söylemiyorum, çünkü bu saatte gelmeniz benim için büyük rahatsızlık olurdu... dedim, uykudan ölmek üzereyim. Ayrıca daha bin türlü sorun çıkartır. Ama şunu mutlaka söylemek istiyorum ki, mektubumun yanlış anlaşılması imkânsızdı. Anlaştığımıza dair cevap da vermiştiniz. Madem anlamamıştınız, ne demek istiyordunuz? —Anlaştık demiştim ama anlaştığımız şeyin ne olduğunu tam hatırlamıyordum. Ama siz kızmışsınız, canım sıkıldı buna. *Phaidra*'ya gittiğime pişmanım. Bu kadar mesele olacağını bilseydim...” diye ekledi, bir kabahat işleyip başka bir şeyden ötürü kendilerine sitem edildiğini zannedermiş gibi yapan bütün insanlar gibi. “*Phaidra*'nın hoş-

nutsuzluğumla hiçbir ilgisi yok, gitmenizi de ben istemiştim zaten. —Öyleyse bana kızgınsınız, saatin bu kadar geç olması ne aksilik, yoksa gelirdim, ama kendimi affettirmek üzere yarın ya da öbür gün gelirim. —Yo hayır Albertine, rica ederim, bir gecemi ziyan ettiniz, bari önümüzdeki günlerde rahat bırakın beni. İki üç haftadan önce serbest olmayacağım. Bakın, birbirimizden öfkeyle ayrılıyormuşuz hissi sizi rahatsız ediyorsa, ki aslında hakkınız da var belki, o zaman, yorgunluksa yorgunluk, madem bu saate kadar bekledim sizi, siz de hâlâ dışarıdasınız, hemen şimdi gelmenizi tercih ederim, kahve içip uyanık kalacağım. —Yarına erteleyemez miyiz? Zor olacak çünkü...” Gelmeyecekmiş gibi söylediği bu mazeretleri duyunca, daha Balbec'teyken, her günümü eflatun eylül denizinin önünde bu pembe gülün yanında olacağım âna göre yönlendiren o kadife çehreyi tekrar görme arzusuna çok farklı bir unsurun ıstıraplı bir biçimde nüfuz etmeye çalıştığını sezdim. Bir insana duyulan bu korkunç ihtiyacı Combray'de annemle ilişkili olarak, üstelik yanıma çıkamayacağına dair Françoise'la haber gönderdiğinde, ölmeyi isteme derecesinde tanımıştım. Eski duygunun o daha yeni, kösnüllüğünün nesi nesi bir sahil çiçeğinin renkli yüzeyinden, pembe teninden başka şey olmayan öteki duyguyla birleşip tek bir unsur haline gelme çabası, çoğunlukla sadece birkaç saniye de sürebilecek yeni bir cisim (kimyasal anlamda) oluşturmaktan başka sonuç vermez. En azından o gece ve sonra da uzun bir süre boyunca, iki unsur birbirinden ayrı kaldı. Ama daha telefonda duyduğum son sözlerden, Albertine'in hayatının, hem ele geçirmek için daima yorucu keşifler yapmamı gerektirecek kadar benden uzakta (şüphesiz maddi anlamda değil) yer aldığını, hem de, daha güvenli olması için, sonraları “kamufle edilmiş” diye adlandırma alışkanlığını edindiğimiz türden sahra tahkimatı gibi düzenlenmiş olduğunu anlamaya başladım. Aslında Albertine, toplumun daha yüksek bir düzeyinde, kapıcı kadının geldiğinde mektubunuzun kendisine iletileceğine dair ulağınıza söz verdiği ve günün birinde, dışarıda tanışıp mektup yazmakta sakınca görmediğiniz kişinin kapıcının ta kendisi olduğunu keşfettiğiniz türden insanlardandı. Evet, bu

kadın gerçekten de size söylediği evde —ama kapıcı kulübesinde— oturmaktadır (ev aynı zamanda küçük bir randevuevidir, kapıcı kadın da patronu). Bu hayatlar, beş altı değişik savunma hattı üzerine kurulmuştur, öyle ki, bu kadını görmek ya da ondan haber almak istediğimizde, ya fazla sağa, ya fazla sola, ya fazla ileriye, ya fazla geriye hamle yapmış oluruz ve aylar, hatta yıllar boyunca hiçbir şeyden haberimiz olmayabilir. Albertine konusunda hiçbir zaman hiçbir şey öğrenemeyeceğimi, gerçek ayrıntılarla yalan bilgilerin birbirine karışan çeşitliliğinin içinden asla çıkamayacağımı hissediyordum. Ve bunun, onu hapsedemedikçe (ama hapisten de kaçılır), sonuna kadar böyle olacağını da seziyordum. O gece, bu kanı sadece bir tedirginliğin beni yalayıp geçmesine sebep oldu, ama bu huzursuzluğun içinde, uzun süreli ıstırapların önsezisi hafifçe kıpırdar gibiydi.

“Olmaz, diye cevap verdim, söyledim ya, üç haftadan önce serbest olamayacağım, yarın da, diğer günler de. —Peki, öyleyse... hemen atlayıp geleyim... çok tatsız bir durum, bir kız arkadaşımın evindeyim...” (Gelme teklifini kabul etmeyeceğimi düşündüğünü hissediyordum, demek teklifi samimi değildi, onu köşeye sıkıştırmak istiyordum.) “Kız arkadaşınızdan bana ne, ister gelin, ister gelmeyin, sizin bileceğiniz iş, ben istemiyorum sizden gelmenizi, kendiniz teklif ettiniz. —Kızmayın, hemen bir faytona atlıyorum, on dakika sonra sizde olurum.” Böylece, gecesinin derinliklerinden, uzaktaki bir insanın faaliyet alanının sınırlarını çizen görünmez bir mesajın çıkıp odama kadar geldiği bu Paris’te, bu ilk müjdeden sonra belirecek olan, bir zamanlar Balbec göğü altında tanıdığım, Grand-Hôtel’in garsonlarının sofrayı kurarken batan güneşin ışınlarıyla gözlerinin kamaştığı, camlar tamamen açılmış olduğundan, hâlâ gezinen son müşterilerin oyalandığı sahilden henüz kimsenin inmediği yemek salonuna, akşamın belli belirsiz esintilerinin rahatça dolabildiği, tezgâhın arkasındaki aynada, Rivebelle’e kalkan son teknenin kırmızı aksinin geçip gittiği, dumanın gri aksinin ise uzun süre oyalandığı Balbec’te tanıdığım Albertine’di. Albertine’in niçin gecikmiş olabileceğini merak etmiyordum artık; Françoise odama gi-

rip, “Mlle Albertine geldi” dediğinde, başımı bile çevirmeden, “Nasıl olur, Mlle Albertine bu saatte mi geliyor!” diye cevap vermem, tamamen roldü. Ama sonra, sorunun gözle görünür içtenliğini doğrulamak üzere, sanki cevabını merak edermiş gibi Françoise’a baktığımda, hayranlık ve öfkeyle fark ettim ki, cansız giysileri ve yüz hatlarını konuşurma sanatında Berma’yla bile rekabet edebilen Françoise, bluzuna, en beyaz olanları en üste çıkarılmış, bir nüfus kaydı gibi sergilenmiş olan saçlarına, yorgunluk ve itaatin kamburlaştırdığı sırtına rollerini ezberletmeyi başarmıştı. Hepsi birden, bu yaşta, gecenin ortasında, uykudan uyandırılıp ılık yatağından koparılarak zatürreeye yakalanma pahasına, alelacele giyinmek zorunda bırakılan hizmetkârimıza acıyorlardı. Ben de bunun üzerine, Albertine’in geç bir saatte gelişinden ötürü özür dilermiş gibi görünmekten korkup, “Neyse, geldiğine çok sevindim, çok iyi oldu” diyerek sevincimin dışarı taşmasına izin verdim. Françoise’ın cevabını duyunca, sevincim hızla gölgelendi. Françoise, hiçbir şikâyetle bulunmadan, hatta tutamadığı bir öksürüğü elinden geldiğince bastırmaya çalışırcasına, sadece üşürmüş gibi şalına sarınarak, teyzesinin hatırını sormayı da ihmal etmediği Albertine’e neler söylediğini tek tek anlatmaya koyuldu. “Ben de ona, beyefendi artık küçük hanımdan umudunu kesmiştir diyordum, gelinecek bir saat değil çünkü, birazdan sabah olacak. Ama herhalde olduğu yerde eğleniyormuş ki, beyefendiyi beklettiği için üzüldüğünü söylemek şöyle dursun, dünya umurunda değilmiş gibi bir havada, ‘Geç olsun da güç olmasın!’ diye cevap verdi.” Sonra Françoise, kalbime bir bıçak gibi saplanan şu sözleri ekledi: “Benimle böyle konuşmakla, kendini ele vermiş oldu. İşin aslını gizlemeyi istiyordu belki, ama...”

Bunda beni pek de şaşırtacak bir şey yoktu aslında. Biraz önce de belirttiğim gibi, kendisinden bir haber iletmesi istendiğinde, Françoise seve seve ayrıntısına girdiği kendi sözleri konusunda olmasa bile, beklenen cevap hakkında nadiren açıklamada bulunurdu. Ama arkadaşlarımızın söylediklerini, ne kadar kısa olursa olsun, bize aktardığı istisnai durumlarda, genellikle, icabında bu sözlere eşlik ettiğini ileri sürdüğü

yüz ifadesine, ses tonuna başvurarak bu cevaba kırıcı bir şeyler katmayı başarırdı. Gerekirse, kendisini gönderdiğimiz bir dükkânda, muhtemelen uydurma olan bir hakarete uğradığını itiraf ederdi ki, bizi temsil eden, bizim adımıza konuşmuş olan Françoise'a yapılan bu hakaret, dolaylı olarak bize dokunsun. Bu durumda kendisine verilebilecek tek cevap, yanlış anladığı, paranoyak olduğu ve bütün satıcıların kendisine karşı birlik olmadığıydı. Zaten onların duyguları benim için önem taşııyordu. Oysa Albertine'in duyguları konusunda aynı şey söz konusu değildi. Françoise'ın aktardığı alaylı sözler: "Geç olsun da güç olmasın!", bana derhal Albertine'in geceyi birlikte geçirdiği, demek ki benim yanımda olmaya tercih ettiği arkadaşlarını düşündürdü. "Çok komik kız, küçücük, yassı bir şapka takmış, o koca gözleriyle bir tuhaf duruyor, hele bir de o mantosuyla; onu da ördütse iyi olur, her tarafı delik deşik olmuş. Komiğime gidiyor" diye ekledi Françoise, Albertine'le alay eder gibi; Françoise benim duygularımı nadiren paylaşır, ama kendi duygularını bildirme ihtiyacı hissederdi. Bu gülüşün küçümseyici bir alayı ifade ettiğini anlamış gibi görünmek bile istemiyordum, ama kısasa kısas, sözünü ettiği küçük şapkayı hiç bilmediğim halde, Françoise'a, "Sizin 'küçücük yassı şapka' dediğiniz şey, aslında bir nefaset... diye cevap verdim. —Demek ki iyice beter bir şey" dedi Françoise, gerçek horgörüsünü bu sefer açıkça ifade ederek. Bunun üzerine (yalan cevabım öfkemin değil, gerçeğin bir ifadesi gibi görünsün diye tatlılıkla, tane tane konuşarak, ama Albertine'i bekletmemek için pek de vakit kaybetmeden), Françoise'a şu acımasız sözleri söyledim: "Mükemmel bir insansınız, dedim yaltaklanarak, çok hoşsunuz, meziyetleriniz saymakla bitmez, ama kıyafet konusunda da, kelimeleri doğru telaffuz edip dil yanlışları yapmama konusunda da, Paris'e geldiğiniz günden beri bir arpa boyu ilerlemediniz." Bu eleştirim özellikle saçmaydı, çünkü tam olarak telaffuz etmekten gurur duyduğumuz Fransızca kelimelerin kendileri de, Latince'yi ya da Saksonca'yı yanlış telaffuz eden Galyalıların yaptığı birer "dil yanlış"tır aslında; bizim lisanımız, birkaç başka dilin bozuk telaffuzundan başka bir şey değildir çünkü. Yaşayan haliyle lisanın ruhu,

Fransızca'nın geleceği ve geçmişi, işte Françoise'in hatalarında benim ilgilenmem gereken şeyler bunlardı. "Ördürse" yerine kullandığı "ördütse"*, balina veya zürafa gibi çok Eskiçağlardan günümüze kalabilmiş hayvan varlığının geçirdiği aşamaları bize gösteren hayvanlar kadar ilginç değil miydi? "Mademki, diye ekledim, bunca yıldır öğrenememişsiniz, asla öğrenemeyeceksiniz demektir. Ama üzölmeyin, bu sizin çok iyi bir insan olmanıza, jöleli dana eti pişirmeyi ve daha yüzlerce şeyi kusursuz biçimde yapmanıza engel teşkil etmez. Sizin basit bir şey sandığınız şapka, Guermantes Prensesi'nin beş yüz franklık bir şapkası model alınarak yapıldı. Zaten ben yakında Mlle Albertine'e daha da güzel bir şapka hediye etmeye niyetliyim." Françoise'in en çok canını sıkacak şeyin onun sevmediği insanlara para harcamam olduğunu biliyordum. Cevaben söylediği birkaç kelime, aniden nefesi tıkanıldığı için pek anlaşılamadı. Daha sonra, kalp hastası olduğunu öğrendiğimde, sözlerine bu şekilde cevap yapıştırmanın acımasız ve kısır hazzından kendimi hiçbir zaman mahrum etmediğim için ne büyük bir pişmanlık duydum! Aslında Françoise'in Albertine'den nefret etmesinin sebebi, yoksul olan Albertine'in Françoise'in benim üstünlüklerim olarak değerlendirdiği şeyleri artırma imkânı olmamasıydı. Mme de Villeparisis'nin beni her davet edişinde Françoise iyilikle gülümserdi. Buna karşılık, Albertine'in bana bir karşılıkta bulunmamasına kızıyordu. Sonunda, sözümona Albertine'den gelen hediyeler uydurmak zorunda kaldım; Françoise bunların varlığı konusunda asla en ufak bir inanç kırıntısı beslemedi. Bu karşılıksız bırakma huyu özellikle besinsel konularda ortaya çıkınca gücüne gidiyordu. Albertine'in annemin akşam yemeği davetlerini kabul edip bizim Mme Bontemps'in evine davet edilmeyişimiz (oysa kocasının eskiden bakanlıktan sıkılıp yaptığı gibi, çeşitli "görev"leri kabul etmesi sebebiyle, Mme Bontemps vaktinin yarısını Paris'in dışında geçiriyordu), Françoise'a göre arka-

* Fransızca metinde Françoise'in yanlışlıkla estoppeuse dediği, örücü anlamındaki stoppeuse, stopper fiilinden türemiştir ve bu fiilin de eski Fransızca'daki şekli estoper'dir.

daşımın kabalığını gösteriyor ve o da bunu, Combray'de çok kullanılan şu özdeyişi söyleyerek, dolaylı yoldan eleştiriyordu:

- Hadi gel, ekmeğimi yiyelim.*
- İyi olur, karnım da zil çalıyor.*
- İstersen seninkini yiyelim.*
- Yok geçti, canım istemiyor.*

Mektup yazmak zorundaymışım gibi yaptım. “Kime mektup yazıyordunuz? dedi Albertine içeri girdiğinde. —Güzel bir kız arkadaşına, Gilberte Swann’a. Tanımıyor musunuz kendisini? —Hayır.” Albertine’e geçirdiği geceyle ilgili soru sormaktan vazgeçtim, ona sitem edeceğimi, saatin kaç olduğu düşünülürse, öpücüklere, okşamalara geçecek kadar barışmaya vaktimiz kalmayacağını hissediyordum. Bu yüzden de, ilk dakikadan itibaren öpüşmeye, okşamaya başlamak istiyordum. Öte yandan, biraz sakinleşmiş olmakla birlikte mutlu değildim. Bekleyişin belirleyici özellikleri olan pusulayı şaşırma, yön duygusunun tamamen kaybolması beklenen kişinin gelişinden sonra da devam eder ve bu geliş kafamızda büyük bir haz olarak canlandırmamıza yarayan içimizdeki dinginliğin yerini alarak herhangi bir haz duymamızı engeller. Albertine yanımdaydı; oysa çarpıntısı devam eden, altüst olmuş sinirlerim hâlâ onu bekliyordu. “Bir bono alabilir miyim Albertine? İstediginiz kadar” dedi, bütün iyi yürekliliğiyle. Onu hiç bu kadar güzel görmemiştim. —Bir tane daha? —Biliyorsunuz beni çok, çok mutlu ediyor. —Beni bin kat daha mutlu ediyor, diye cevap verdi. Aa! Bu ne güzel bir kılıf böyle! —Alsanıza, hatıra olarak veriyorum size. —Çok iyisiniz...” Sevdiğimiz kişiyi artık onu sevmeyeceğimiz zaman bürüneceğimiz benliğe şimdiden bürünerek düşünmeye çalışsak, hayaller âleminde yaşamaya illettinden temelli kurtulurduk. Gilberte’in akik bilyesine, turkuazlı kılıfına, bütün bunlara bir zamanlar önem kazandıran tek şey, tamamen içsel bir durumdu, çünkü şimdi gözümde herhangi bir kılıftan, herhangi bir bilyeden farkları yoktu.

Bir şey içmek ister mi diye sordum Albertine’e. “Şurada portakal ve su var galiba, dedi. Bence mükemmel olur.” Böy-

lece, Albertine'in öpücükleriyle birlikte, Guermantes Prensesi'nin evinde bana bu öpücüklerden üstün görünen serinliği de tadabildim. Suyun içine sıkılmış portakal, sanki içtikçe, esrarengiz olgunlaşma sürecini, bambaşka bir âleme ait olan bu insan bedeninin belirli durumları üzerindeki olumlu etkisini, onu yaşatmaya gücü olmamakla birlikte sayesinde yardımcı olabildiği sulama sistemini, meyvenin duyularıma açtıklağı, zihnime katiyen açıklamadığı yüzlerce muammayı bir bir bana ifşa etmekteydi.

Albertine gittiğinde, Gilberte'e mektup yazacağıma dair Swann'a söz verdiğimi hatırladım ve bu işi hemen yapmanın daha hoş olacağını düşündüm. Bir zamanlar kendisiyle mektuplaşıyormuşum hayalini kendime yaşatabilmek için defterlerimi doldurduğum Gilberte Swann ismini zarfın üzerine duygusuzca, sıkıcı bir ev ödevinin son satırını yazar gibi yazdım. Çünkü eskiden bu ismi yazan bendim, oysa şimdi alışkanlık bu görevi çok sayıdaki yardımcılarından birine devretmişti. Bu sekreter, alışkanlık tarafından hizmetime yakın zamanda verildiğinden Gilberte'i tanımamıştı ve onun sadece benim kendisinden söz ettiğimi duyarak, bu sözlere bir gerçeklik yüklemekten, eskiden âşık olduğum bir genç kız olduğunu biliyordu; bu yüzden de, Gilberte'in adını daha büyük bir dinginlikle yazabiliyordu.

Gilberte'i soğuk olmakla suçlayamazdım. Onun karşısında şimdiki benliğim, onun eski benliğini en iyi anlayabilecek "tanık"tı. Turkuazlı kılıfla akik bilye eskiden Gilberte'in nazarında ne idiyse, onların üzerine kendi içindeki alevi yansıtmayan herkesin nazarında ne olurlarsa, şimdi Albertine'in karşısında, benim nazarımda da aynı şey olmuşlardı. Ama şimdi, nesnelerin ve kelimelerin gerçek gücünü saptıran yeni bir huzursuzluk vardı içimde. Albertine bana tekrar teşekkür etmek üzere, "Turkuazı o kadar severim ki!" dediğinde, "Bu turkuazların ölmesine izin vermeyin" diye cevap vererek, bir zamanlar beni Gilberte'le birleştiren hissi koruyamadığı kadar, şimdi de Albertine'de bir his uyandıramayan dostluğumuzun geleceğini mücevherlere emanet edercesine bu turkuazlara emanet ediyordum.

O sıralarda, sadece tarihin bütün önemli dönemlerinde tekrarlandığı için kayda değer olan bir olay cereyan etti. Benim Gilberte'e mektup yazdığım esnada, balodan yeni dönmüş, miğferini hâlâ çıkarmamış olan M. de Guermantes, ertesi gün resmen mateme girmeye mecbur olacağını düşünüp yapacağı kaplıca tedavisini bir hafta önceye almaya karar verdi. Üç hafta sonra kaplıcadan döndüğünde (burada ileri atlıyorum, Gilberte'e mektubumu yeni bitirmiştim aslında), başlangıçta gayet ilgisiz olan dükün sonra fanatik bir Dreyfus aleyhtarına dönüştüğünü görmüş olan arkadaşları, dükün (sanki tedavinin etkisi mesaneyle sınırlı kalmamışçasına) söylediği şu sözleri duyunca, şaşkınlıktan dilleri tutuldu: "Canım, dava yeniden görülecek, Dreyfus de aklanacak; aleyhinde hiçbir delil bulunmayan bir insan mahkûm edilemez. Hayatınızda Froberville gibi bir bunak gördünüz mü hiç? Fransızlar'ı kıyıma (savaş anlamında) hazırlayan bir subay! Bu ne biçim bir çağ!" Guermantes Dükü, aradan geçen süre içinde, kaplıcada üç büyüleyici hanımla (bir İtalyan prensesi ve iki görümce-siyle) tanışmıştı. Hanımların okudukları kitaplara, Casino'da verilen bir temsile ilişkin birkaç sözünden, yüksek seviyeli, entelektüel, kendi ifadesiyle yarışamayacağı kadınlarla karşı karşıya olduğunu dük hemen anlamıştı. Prensesin kendisini briçe davet etmesi bu yüzden onu iyice mutlu etmişti. Ne var ki prensesin evine varır varmaz, koyu Dreyfus aleyhtarlığının verdiği şevkle, "Meşhur Dreyfus Davası'nın yeniden görülmesinden hiç bahsedilmiyor artık" dediğinde, prensesle görümcelerinin, "İhtimal hiç bu kadar güçlü olmamıştı. Hiçbir suçu olmayan bir insan zindanda tutulamaz, dediklerini duyunca afallayıp kalmıştı. —Ne? Ne?" diye kekelemişti önce, o güne kadar zeki zannettiği birisini gülünç duruma düşürmek için o evde kullanılan tuhaf bir lakap duymuş gibi. Ama birkaç gün sonra, başkalarından duyup büyük bir sanatçıya nedenini bilmeden, sırf alçaklıktan, taklit zihniyetiyle, "Hey, Jojotte!" diye bağırışımız gibi, dük de prensesin evinde, bu yeni âdet henüz kendisini çok rahatsız ettiği halde, "Öyle ya, aleyhinde bir kanıt yoksa!" demeye başlamıştı. Üç büyüleyici hanım, dükün yeterince süratli ilerlemediğini düşünüp biraz sert davranıyor-

lardı: “Aslında zeki bir insanın bir kanıt bulunduğuna inanması imkânsızdı.” Dreyfus aleyhine her “ezici” bilgi ortaya çıktığında, dük bunun üç büyüleyici hanıma saf değiştirtceği zannıyla gelip olayı bildiriyor, hanımlarsa kahkahalarla gülüp müthiş bir diyalektik incelikle iddianın geçersiz ve kesinlikle abes olduğunu kolaylıkla ispat ediyorlardı kendisine. Dük Paris’e döndüğünde, fanatik bir Dreyfus taraftarıydı. Şüphesiz, üç büyüleyici hanımın bu durumda gerçeğin habercileri olmadıkları iddiasında değiliz. Yine de, dikkat edilirse, her on yılda bir, kendisini son görüşümüzde gerçek bir inançla dolup taşan bir adama, ilişki kurduğu zeki bir çiftin veya tek bir büyüleyici hanımın birkaç ay içinde tam zıt fikirleri aşıladığı olur. Bu bağlamda, tıpkı samimi adam gibi davranan birçok ülke vardır ki, bir millete karşı nefretle doluyken, altı ay içinde duyguları değişir, ittifakları tersine döner.

Albertine’le bir süre görüşmedim, ama artık hayal gücüme hitap etmeyen Mme de Guermantes’in yerine başka perileri ve bu perilerin bir yumuşakçayla kendi imal edip içinde barındığı kabuğunun sedeften veya mineden kapakları ya da mazgallı kulesi kadar ayrılmaz bir bütün oluşturdukları evlerini görmeye devam ettim. Bu hanımları sınıflandırmam istense, beceremezdim; önemsiz ve yalnız çözülmesi değil, ortaya konması da imkânsız bir meseleydi bu. Hanımdan önce, periler âlemine ait konağa ulaşmak gerekiyordu. Bu hanımlardan biri, yaz aylarında daima öğle yemeğinden sonra misafir kabul ettiğinden, daha evine varmadan önce bile, güneş o kadar kızgındı ki, faytonun körüğünü indirmek gerekmişti; bu güneşin anısı, ben farkına varmadan, izlenimin bütününde yerini alacaktı. Ben sadece Cours-la-Reine Caddesi’ne gittiğimi sanıyordum, oysa aslında, ayakları yere basan bir adamın belki alaya alacağı toplantıya varmadan önce, tıpkı bir İtalya yolculuğu gibi baş döndürücü hazlar yaşamıştım ve bundan böyle hafızamda konak bu hazlarla ayrılmaz bir bütün oluşturalacaktı. Üstüne üsluk, ev sahibesi, hem mevsimin, hem de o saatin sıcaklığı yüzünden, misafirlerini ağırladığı zemin kat-taki dev dikdörtgen salonların panjurlarını sımsıkı kapamıştı. Başlangıçta ev sahibesiyle ziyaretçilerini, hatta boğuk sesiyle

beni yanına, *Europa'nın Kaçırılışı*'ni temsil eden bir Beauvais koltuğa çağıran Guermantes Düşesi'ni bile tanıyamamıştım. Sonra duvarlarda, direkleri tomurcuklanmış gülhatmiden gemileriyle devasa on sekizinci yüzyıl duvar halılarını gördüm; bunların altında, sanki bir Seine sarayında değil, Neptün'ün Okeanos ırmağı kıyısındaki sarayındaydım, Guermantes Düşesi de bir nehir tanrıçasına dönüşmüştü. Bundan farklı olan çeşitli salonları saymaya başlasam, sonu gelmez. Bu örnekten de kolayca anlaşılabilceği gibi, sosyeteyle ilişkin değerlendirmelerime yekûnu alırken asla hesaba katmadığım şiirsel izlenimleri de dahil ediyordum, öyle ki, bir salonun üstünlüklerini hesapladığımda, işlem hiçbir zaman doğru olmuyordu.

Şüphesiz tek hata kaynakları bunlar değildi, ama Balbec'e gidişimden (maalesef aynı zamanda sonuncusu olacak ikinci Balbec yolculuğuma çıkmadan) önce, yerini epey ileride bulacak olan sosyete tabloları çizmeye başlayacak vaktim yok. Şimdilik şunu belirtmekle yetinelim: Gilberte'e yazdığım mektubun ve adeta işaret ettiği Swann'lara dönüşün bu ilk yanlış nedenine (görece havai hayatım ve bunun yarattığı sosyeteyle düşkünlük zannı), Odette aynı derecede yanlış olan bir ikincisini ekleyebilirdi. Şu âna kadar, aynı kişinin nazarında sosyetenin büründüğü görünümleri tasvir ederken sosyetenin değişmediğini varsaydım; hiç kimseyi tanımayan bir hanım herkesin evine gitmeye başlarsa, üstün konumu olan bir başkası da yüzüstü bırakılırsa, bunu, zaman zaman aynı çevrede, borsa oyunları sonucunda sansasyonel bir iflasa veya beklenmedik bir zenginliğe yol açan, tamamen kişisel iniş çıkışlardan biri olarak değerlendiririz sadece. Oysa mesele bundan ibaret değildir. Sosyetenin sanat akımlarından, siyasal buhranlardan ve halkın beğenisini fikir tiyatrosuna, sonra izlenimci resme, sonra karmaşık Alman müziğine, ardından yalın Rus müziğine ya da toplumsal görüşlere, adalet görüşlerine, dinsel gericiliğe, yurtseverliğin canlanmasına yönelten gelişmelerden çok daha düşük düzeydeki gösterileri, yine de bunların uzak, parçalanmış, kararsız, bulanık, değişken bir yansımasıdır bir ölçüde. Öyle ki, salonlar bile, şu âna kadar, karakterlerin incelenmesi için uygun düşmüş olan statik kı-

pırtısızlık içinde tasvir edilemez; karakterlerin kendileri de, yarı tarihsel bir akışın içine adeta sürüklenmelidirler. Zihinsel gelişmeler konusunda bilgilenmeye az çok içtenlikle susamış olan yüksek sosyete mensuplarını bu gelişmeleri izleyebilecekleri çevrelerde bulunmaya sevk eden yenilik merakı, bunların genellikle o güne kadar keşfedilmemiş ve sosyetedeki uzun zamandır nüfuzlu olmuş, güçlü yanlarını da, zaafalarını da bildiklerinden hayal güçlerine artık hitap etmeyen kadınlarda solmuş, kurumuş olan, üstün bir zihnin umutlarını bütün tazeliğiyle temsil eden bir ev sahibesini tercih etmelerine yol açar. Her dönem, bu şekilde yeni kadınlarda, yeni bir grup kadında cisimleşir; en yeni merak konularıyla kopmaz bir bütün teşkil eden bu kadınlar, kıyafetleriyle adeta o anda, son tufanın yarattığı, bilinmeyen bir tür gibi, her yeni Konsüllük Dönemi'nin, her yeni Direktuar'ın dayanılmaz dilberleri olarak ortaya çıkarlar. Ama çoğunlukla yeni ev sahibesi, tıpkı ilk kez bakan olan, ama kırk yıldır bütün çaldığı kapılar yüzüne kapanmış kimi devlet adamları gibi, sosyetedeki tanınmayan, buna rağmen çok uzun zamandır daha iyisi olmadığından, "sınırlı sayıda yakın dostu" evlerine kabul eden kadınlardan biridir sadece. Her zaman öyle olmaz elbette; Prenses Yourbeletieff, Rus Balesi'nin inanılmaz açılımıyla art arda Bakst'ı, Nijinsky'yi, Benois'yı, Stravinsky'nin dehasını gözler önüne sererek, bütün bu yeni dâhilerin genç hamisi sıfatıyla, başında Parisli hanımların bilmediği ve hepsinin taklit etmeye koyulduğu kocaman, titrek bir sorguyla ortaya çıktığında, bu olağanüstü yaratığın Paris'e Rus dansçıları tarafından, sayısız bagajıyla birlikte, en değerli hazineleri olarak getirildiği zannedilebilirdi; ama ileride, "Ruslar"ın her temsilinde, prensesin sahne önü locasında, yanı başında gerçek bir peri gibi oturan, o güne dek aristokrasinin tanımadığı Mme Verdurin'i gördüğümüzde, kendisinin Diaghilev'in topluluğuyla birlikte Paris'e yeni geldiğine kolaylıkla inanabilecek sosyete mensuplarına bu hanımın başka dönemlerde de yaşadığını, başından çok çeşitli olaylar geçtiğini ve bu sonuncu olayın Patroniçe'nin onca zamandır nafil beklediği, bundan böyle güvenli ve giderek hızlanan adımlarla ilerleyecek olan başarıyı nihayet getiren ilk

olay olması dışında diğerlerinden farkı olmadığını söyleyebileceğiz. Şurası bir gerçek ki, Mme Swann'ın temsil ettiği yenilik, bu kolektif niteliğe sahip değildi. Onun salonu bir tek adamın, ölmek üzere olan, tam yeteneğinin tükenmekte olduğu sırada, hiç tanınmazken, adeta bir anda büyük şöhret olmuş bir adamın etrafında oluşmuştu. Bergotte'un eserlerine duyulan hayranlık muazzamdı. Bütün gününü evinde geçirdiği, salonunda boy gösterdiği Mme Swann, nüfuzlu kişilere, "Onunla konuşurum, hakkınızda bir makale yazar" diye fısıldıyordu. Aslında Bergotte makale yazabilecek, hatta Mme Swann için tek perdelik bir oyun bile yazabilecek durumdaydı. Ölümüne daha çok yaklaştığı bu dönemde, büyükanneinden haber almaya geldiği zamanlar olduğu kadar rahatsız değildi. Çünkü çektiği korkunç fiziksel acılar onu bir perhiz uygulamaya zorlamıştı. Sözü en çok dinlenen hekim hastalıktır; iyiliğe, bilgiye söz veririz sadece; acıya ise boyun eğeriz.

Şüphesiz şu sırada Verdurin'lerin küçük kabilesi Mme Swann'ın biraz milliyetçi, daha çok edebi, her şeyden önce de Bergotte'çu salonundan çok daha canlı bir ilginin odağıydı. Küçük kabile aslında azami şiddetine ulaşmış, uzun süredir devam eden bir siyasal buhranın, Dreyfus taraftarlığının etkin merkeziydi. Ama yüksek sosyete mensuplarının çoğu davanın yeniden görülmesine o kadar karşıydılar ki, Dreyfus taraftarı bir salon, başka bir dönemde Komüncü bir salon kadar imkânsız bir şey olarak görülüyordu. Düzenlediği büyük bir sergi vesilesiyle Mme Verdurin'le tanışmış olan Caprarola Prensesi, küçük kabilenin birkaç ilginç üyesini ayartıp kendi salonuna katma umuduyla ona uzun bir iade ziyaretinde bulunmuş ve bu ziyaret boyunca (daha küçük ölçekte Guermantes Düşesliği taslayarak), Mme Verdurin'in büyük cesaret olarak nitelendirdiği fikirler ileri sürmüş, kabul görmüş düşüncelerin tersini savunmuş, kendi çevresinin insanlarının aptal olduklarını belirtmişti gerçi. Ne var ki bu cesaret, daha sonra, milliyetçi hanımların yakıcı bakışları altında, Balbec at yarışlarında Mme Verdurin'i selamlama cüretini göstermeye kadar varmayacaktı. Mme Swann'a ise, aksine, "düzenden yana" olduğu için Dreyfus aleyhtarları minnet duyuyordu; bir Yahu-

di'yle evli olması da bunu iki kat değerli bir meziyet haline getiriyordu. Bununla birlikte, evine hiç gitmemiş olan kişiler, Mme Swann'ın sadece silik birtakım Yahudilerle Bergotte'un çömezlerini ağırladığını zannederlerdi. Mme Swann'dan çok daha nitelikli kadınlar da aynı şekilde, bazen soyları nedeniyle, bazen dışarıda akşam yemeklerini ve hiç görülmedikleri, yanlış bir kaniya uyularak çağırılmadıkları zannedilen gece davetlerini sevmedikleri için, bazen asla sosyetedeki dostlarından söz etmeyip sadece edebiyattan ve sanattan bahsettikleri için, bazen insanlar evlerine gizlice gittikleri ya da başkalarına karşı kabalık olmasın diye gizlice kabul ettikleri için, kısacası, aralarından şu veya bu kadını kimilerinin nazarında evlere kabul edilmeyen kadın haline getiren bin bir nedenden ötürü, toplumun en alt basamağında yer alırlar. Odette için de durum buydu. Mme d'Épinoz, "Fransız Vatanseverler Cephesi" için bağış toplamak amacıyla kendisini görmeye gidip de, tuhafiyecisine girer gibi, içeride değil küçümsenen, hiç bilinmeyen çehreler bulacağından en ufak bir kuşku duymadan Mme Swann'ın salonuna adım attığında, tahminlerinin aksine, sihirli bir salona girmiş olduğunu görerek şaşkınlıktan donup kaldı; adeta peri masallarına özgü ani bir değişimle, divanların üzerine yarı yarıya uzanmış, koltuklarda oturan, ev sahibesine adıyla hitap eden, göz kamaştırıcı figüranların Épinoz Prensesi sıfatıyla kendisinin bile evinde zor ağırlayabileceği prensesler, düşesler olduklarını ve o esnada, Lau Markisi'nin, Kont Louis de Turenne'in, Prens Borghese'nin, Estrées Dükü'nün Odette'in iyiliksever bakışları altında garson ve saki görevini üstlenerek bu hanımlara portakal şerbeti ve pötifurlar getirdiklerini gördü. Épinoz Prensesi farkında olmadan sosyete değerini insanların benliğiyle bütünleştirdiğinden, Mme Swann'ı etten kemikten kurtarıp seçkin bir kadın olarak baştan diriltmek zorunda kaldı. Hayatlarını gazetelerde sergilemeyen kadınların gerçek yaşantısının bilinmemesi, bu şekilde, bazı durumların üzerine bir sır perdesi gerer (ve böylece salonların çeşitlenmesine katkıda bulunur). Odette örneğinde, başlangıçta sosyetenin en yüksek kesiminden birkaç erkek, Bergotte'u merak edip tanışmak isteyerek, Mme Swann'ın

evinde samimi akşam yemeklerine katılmışlardı. Odette yakın zamanda edinmiş olduğu incelikle bunu gösteriş konusu yapmamıştı; bu yüksek sosyete mensupları, evine geldiklerinde, –belki Odette’in kopuşa rağmen geleneklerini sürdürdüğü küçük yuvanın anısı olarak– sofrada kendileri için bir tabak, vs. buluyorlardı. Odette onları bu şekilde ölümünü hızlandırdığı Bergotte’la birlikte, ilginç “prömiyer”lere götürüyordu. Onlar da, kendi muhitlerinde bunca yenilikle ilgilenebilecek kadınlara Odette’ten söz ettiler. Bu kadınlar, Bergotte’la çok samimi olan Odette’in büyük yazarın eserlerinde parmağı olduğuna kaniydiler ve onu Saint-Germain muhitiinin en parlak kadınlarından bin kat daha zeki zannediyorlardı; aynı sebeple, siyasal umutlarını tamamen M. Doumer ve M. Deschanel gibi bir takım sağlam, inançlı cumhuriyetçilere bağlarlar, kendilerinin akşam yemeklerinde ağırladıkları Charette, Doudeauville gibi monarşi taraftarlarına teslim edilen bir Fransa’yı yıkımın eşiğinde olarak görürlerdi. Odette’in konumundaki bu değişim, daha güvenli ve süratli olmasını sağlayan bir ölçülülük içinde gerçekleşmekteydi bir yandan, ama bir salonun ilerleyişi ve düşüşü konusunda *Le Gaulois*’daki yazılara güvenmeye eğilimli kamuoyu Odette’in varlığından bile habersizdi; öyle ki, günün birinde, Bergotte’un son derece seçkin bir tiyatroda, bir hayır derneği yararına sahnelenen oyununun genel provasında, sahnenin tam karşısındaki yazar locasında Mme Swann’ın yanına Mme de Marsantes’la birlikte (şöhrete doymuş, kolay yoldan ortadan kaybolmakta olan) Guermantes Düşesi’nin tedrici silinişiyle dönemin şıklık timsali, kraliçesi olma yolundaki Kontes Molé’nin oturması gerçek bir sansasyon yarattı. “Biz daha onun yükselmeye başladığını aklımızdan bile geçirmezken” deniyordu Odette’le ilgili olarak, “Kontes Molé’nin locaya girdiği anda, son basamağı tırmandı.” Dolayısıyla Mme Swann, kızına snopluk özentisiyle yaklaştığını düşünebilirdi. Odette, yanındaki parlak hanım arkadaşlarına rağmen, oyunu çok büyük bir dikkatle, tıpkı eskiden sağlık ve spor adına Boulogne Ormanı’nda yürüyüşü gibi, orada sadece bu iş için bulunuyormuşçasına izledi. Bir zamanlar etrafında böyle pervane olmayan erkekler, herkesi rahatsız etme pahasına balko-

na gelip çevresindeki dikkat çekici gruba yaklaşmak için eline yapışıyorlardı. O da, alaycılıktan çok kibarlıkla gülümseyerek, sabırla sorularına cevap veriyor, beklenebileceğinden daha büyük –ve bu sergileme, aslında alışkın olduğu ve ağırbaşlılıkla gizlenen bir samimiyetin gecikmiş sergilenmesi olduğundan, belki de içten– bir sükûnetle hareket ediyordu. Bütün gözlerin çevrildiği bu üç hanımın arkasında Agrigento Prensi, Kont Louis de Turenne ve Bréauté Markisi'yle çevrenilmiş olan Bergotte oturuyordu. Her yere kabul edilen, bir yükselişi ancak özgünlük arayışlarından bekleyebilecek erkeklerin nazarında, üst düzeyde entelektüelliğiyle nam salmış, salonunda rağbette olan bütün oyun yazarlarıyla ve romancılarla karşılaşmayı bekledikleri bir ev sahibesinin davetlerini kabul etmekle sergilediklerini düşündükleri cesaretin, Guermantes Prensesi'nin, yeni hiçbir program veya cazibe eklenmeden onca yıldır devam eden, uzun uzun tasvir ettiğimiz geceye az çok benzer davetlerinden daha heyecanlı ve hareketli olması kolayca anlaşılabilir ilginin biraz uzaklaşmaya başladığı Guermantes'ların yüksek sosyete muhitinde yeni entelektüel modalar, Bergotte'un Mme Swann için yazdığı küçük eserlerde, Mme Verdurin'in evinde Picquart'ın, Clemenceau'nun, Zola'nın, Reinach'ın ve Labori'nin bir araya geldiği, (sosyete Dreyfus Davası'yla ilgilenebilseydi) gerçek birer Kamu Güvenliği Komitesi seansı olabilecek toplantılarda olduğu gibi, bu modaların suretine göre biçimlenmiş eğlencelerde cisimleşmiyordu.

Gilberte'in de annesinin konumuna bir katkısı vardı, çünkü Swann'ın bir amcası genç kıza seksen milyona yakın bir miras bırakmış, bu nedenle Saint-Germain muhiti de onunla ilgilenmeye başlamıştı. Bir de madalyonun öteki yüzü vardı: Ölmek üzere olan Swann Dreyfus taraftarı fikirlere sahipti, ama bunun bile karısına zararı dokunmuyor, hatta yararı oluyordu. Zararı dokunmamasının sebebi, "Swann bunağın, aptalın teki, onunla ilgilenen yok, önemli olan karısı, o da çok hoş" denmesiydi. Ama Swann'ın Dreyfus taraftarlığı bile Odette için yararlıydı. Tek başına olsa, belki şık hanımlara yaklaşmaya çalışır, bu da konumunu mahvederdi. Oysa koca-

sını Saint-Germain muhitinde akşam yemeklerine sürüklediğinde, somurtarak bir köşede oturan Swann Odette'in kendini milliyetçi bir hanıma takdim ettirdiğini görünce, yüksek sesle, hiç çekinmeden, "Odette, ne yapıyorsunuz, delirdiniz mi? diyordu. Saçmalamayın lütfen. Kendinizi Yahudi düşmanlarına takdim ettirecek kadar bayağılaşmayın. Menediyorum sizi." Herkesin peşinden koştuğu yüksek sosyete mensupları ne bu kadar gurura alışkındır, ne de bu ölçüde bir terbiyesizliğe. Kendisini onlardan "üstün" zanneden birini ilk kez görüyorlardı. Herkes birbirine Swann'ın bu homurdanmalarını anlatıyor, Odette'e bırakılan kartvizitlerin ardı arkası kesilmiyordu. Odette Mme d'Arpajon'a ziyarete gittiğinde, yoğun ve sıcak bir merakın odağı oluyordu. "Onu size takdim etmeme canınız sıkılmamıştır herhalde, diyordu Mme d'Arpajon. Çok tatlı bir kadın. Marie de Marsantes tanıştırmıştı beni. —Yok canım, aksine, memnun oldum, son derece zeki bir kadınmış, çok da hoş. Ben de zaten tanışmak istiyordum, nerede oturuyor?" Mme d'Arpajon, iki gün önce evinde çok eğlendiğini ve onun uğruna Mme de Saint-Euverte'ten seve seve vazgeçtiğini söylüyordu Mme Swann'a. Doğruydu da, çünkü Mme Swann'ı tercih etmek, tıpkı bir çay daveti yerine konsere gitmek gibi zekâ göstergesiydi. Ne var ki Mme de Saint-Euverte Mme d'Arpajon'un evinde Odette'le karşılaştığında, Mme de Saint-Euverte çok snop olduğu, Mme d'Arpajon da, kendisine epeyce tepeden bakmakla birlikte, davetlerine önem verdiği için, Mme de Saint-Euverte kim olduğunu bilmesin diye, ev sahibi Odette'i tanıştırmıyordu. Markiz, kendisini hiç görmediğine göre bu hanımın dışarı pek az çıkan bir prenses olduğuna hükmediyor, ziyaretini uzatıyor, Odette'in söylediklerine dolaylı karşılıklar veriyor, ama Mme d'Arpajon bir kaya gibi direniyordu. Mme de Saint-Euverte yenilgiyi kabul edip gittiğinde de, ev sahibi, "Sizi takdim etmedim, diyordu Odette'e, çünkü evine gitmekten pek hoşlanılan bir hanım değil ve davetlerinin de arkası kesilmez; tanıştırsaydım, yakanızı sıyıramazdınız. —Yok canım, önemli değil" diyordu Odette, hayıflanarak. Ama Mme de Saint-Euverte'in evine gitmekten pek hoşlanılmadığı fikrini ediniyordu, ki bir ölçüde doğruydu da;

bundan çıkardığı sonuç ise, kendi konumunun Mme de Saint-Euverte'inkinden çok daha üstün olduğuydu, oysa markizin çok yüksek bir konumu vardı, Odette'inse henüz bir konumu yoktu bile.

O bunun farkına varmıyor ve Mme de Guermantes'in bütün arkadaşları Mme d'Arpajon'la dost olduğu halde, Mme d'Arpajon kendisini davet ettiğinde Odette endişeli bir tavırla, "Mme d'Arpajon'a gidiyorum, beni çok eski kafalı bulacaksınız herhalde, ama Mme de Guermantes açısından rahatsız oluyorum" diyordu (aslında Mme de Guermantes'la tanışmıyordu). Seçkin beyefendiler, Mme Swann'ın yüksek sosyete-den pek az kişiyi tanımasını herhalde üstün bir kadın, muhtemelen bir müzik dâhisi oluşuna yoruyorlar ve evine gitmenin, bir dükün bilim doktoru olması gibi, sosyete ötesi bir unvan olacağını düşünüyorlardı. Tamamen boş kafalı kadınlarsa, zıt bir sebeple Odette'e ilgi duyuyorlardı; Odette'in Colonne'un düzenlediği konserlere gittiğini ve Wagner'ci olduğunu işitip "soytarı"nın teki olduğu sonucuna varıyor ve onunla tanışmaya can atıyorlardı. Ama kendi konumlarına güvenemediklerinden, Odette'le dost gibi görünüp herkesin önünde itibarlarına gölge düşürmekten korkuyorlar, bir hayır derneği yararına verilen bir konserde Mme Swann'ı gördüklerinde, Mme de Rochechouart'ın gözü önünde, Bayreuth'a gidebilecek –yani her türlü rezaleti yaşayabilecek– kapasitedeki bir kadına selam vermenin imkânsız olduğunu düşünerek başlarını çeviriyorlardı.

Bir başkasını ziyarete gittiğinde her insan farklı bir kişiye dönüştüğünden, perilerin evinde bu şekilde gerçekleşen harika başkalaşımalar bir yana, Mme Swann'ın salonunda, M. de Bréauté bile normal olarak kendisini çevreleyen insanların yokluğuyla, orada bulunmaktan, bir davete gideceğine gözlüğünü takıp *Revue des Deux Mondes*'u okumak üzere eve kapanmışçasına bir memnuniyet duyusuyla, Odette'i ziyarete adeta esrarengiz bir ayine katılır gibi gelişle birden değer kazanıyor, başka bir adam oluyordu. Bu yeni ortamda Montmorency-Lüksemburg Düşesi'nin ne gibi değişimler geçireceğini görmek için neler vermezdim! Ama düşes, Odette'in asla

takdim edilemeyeceği şahıslardan biriydi. Oriane'a karşı katıyen karşılık bulmayan bir iyi niyet besleyen Mme de Montmorency'nin Mme de Guermentes'la ilgili şu sözleri beni çok şaşırtıyordu: "Zeki insanlar tanıyor, herkes tarafından seviliyor, bence biraz daha tutarlı olabilseydi, bir salon kurabilirdi. İşin aslı şu ki, istemedi bunu, haklı da, böyle çok mutlu, herkes onu arayıp soruyor." Mme de Guermentes bir "salon" sahibi değildiyse, o zaman "salon" neydi? Mme de Montmorency'nin evine gitmekten hoşlandığımı söyleyerek Mme de Guermentes'ta uyandırdığım şaşkınlık, Mme de Montmorency'nin sözlerinin bende uyandırdığı şaşkınlıktan aşağı kalmıyordu. Oriane onu aptal bir ihtiyar olarak görüyordu. "Hadi ben, mecburum gitmeye, teyzemdir, ama siz! diyordu. Evine hoş insanları cezbetmeyi bile beceremez." Mme de Guermentes, hoş insanların ilgimi çekmediğini, o "Arpajon salonu" dediğinde gözümün önüne sarı bir kelebek, "Swann salonu" dediğinde de, (Mme Swann kış mevsiminde saat altıyla yedi arasında misafir kabul ederdi), kanatları karlı siyah bir kelebek geldiğini anlamıyordu. Aslında bir salon olmayan Swann salonunu, kendi adım atamayacağı halde, "zeki insanlar" bulunması nedeniyle, benim için bağışlanır buluyordu yine de. Ama Lüksemburg Düşesi! Dikkate değer bir şey "üretebilmiş" olsaydım, yeteneğin yanında biraz da snobizm olabileceği sonucunu çıkarırdı. Mme de Montmorency'nin evine (onun sandığı gibi) "not almaya", "bir inceleme yapmaya" gitmediğimi kendisine itiraf ettiğimde, hayal kırıklığı doruğuna ulaştı. Aslında Mme de Guermentes'in yanılışı, bir züppenin, ya da sözümona snobun hareketlerini dışarıdan acımasızca çözümleyen, hayali sosyal açıdan bir bahar mevsimi gibi çiçek açarken benliğine asla nüfuz etmeyen sosyete romancılarının yanılışından büyük değildi. Ben bile, Mme de Montmorency'nin evine gitmenin niye bana bu kadar haz verdiğini anlamaya çalıştığımda, biraz hayal kırıklığına uğradım. Evi, Saint-Germain'de, küçük bahçelerle birbirinden ayrılan çok sayıda köşkü bulunan, eski bir malikâneydi. Girişteki kubbenin altında, Falconet'nin eseri olduğu söylenen ve bir pınarı temsil eden küçük heykel gerçekten de etrafa sürekli bir nem

yayardı. Biraz ilerideki, gözleri belki kederden, belki nevrozdan, belki migrenden, belki de nezleden her zaman kıpkırmızı olan kapıcı kadın hiçbir zaman cevap vermez, belli belirsiz bir hareketle düşesin evde olduğunu belirtir, gözlerinden unutmabenilerle dolu bir kâseye birkaç damla gözyaşı düşerdi. Heykeli görmenin, Combray'deki bir bahçenin alçıdan küçük bahçıvan heykelini hatırlattığı için bana verdiği haz, sofa-daki sineraryalarla dolu vazoların –mavi üzerine mavi–, kimi eski hamamlar gibi yankılanan, rutubetli, çınlayan geniş merdivenin ve bilhassa Eulalie'nin odasındaki zilin aynısı olan zil sesinin verdiği hazzın yanında hiç kalırdı. Bu zil sesi beni heyecanın doruğuna ulaştırır, ama Mme de Montmorency'ye açıklanamayacak kadar da basit bir şey gibi gelirdi; dolayısıyla hanımefendi beni her zaman, nedenini asla tahmin edemeyeceği bir hayranlıkla kendimden geçmiş halde görürdü.

Gönül Tutuklukları

Balbec'e ikinci varışım ilkinden çok farklı oldu. Otel müdürü beni karşılamaya Pont-à-Coulevre'e bizzat gelmiş ve geçmiş köklü müşterilerine ne kadar önem verdiğini birkaç kere belirtmişti; beni bir aristokrat zannetmesinden korktuysam da, sonradan, müdürün dilbilgisi hafızasının koyu karanlığında, geçmiş köklü ifadesinin sadece eski anlamına geldiğini anladım. Yeni diller öğrendikçe, eski bildiklerini daha kötü konuşuyordu. Beni otelin en tepesine yerleştireceğini bildir-di. "Umarım saygıda kusur etmediğimi düşünmezsiniz" dedi, "size layık olmadığınız bir oda vermek istemiyordum, ama gürültü nedeniyle verdim, böylece üstünüzde kulağınızı çın-latacak (kafanızı şişirecek anlamında) kimse olmayacak. Hiç merak etmeyin, pencereleri çarpmasınlar diye kapattırırım. Bu konuda tahammülfersayımdır." (Bu sözler, müdürün düşüncesini, yani bu konuda tahammülü olmadığını ifade etmi-yordu, ama kat hizmetkârlarının düşüncesinin ifadesi olabi-lirdi pekâlâ.) Üstelik bana verdiği oda, ilk gelişimde kaldığım odaydı. Odanın kalitesi düşmemiş, ben müdürün gözünde yükselmiştim. Canım isterse şömineyi yaktırıbilirdim (doktor talimatıyla, daha Paskalya'da gitmiştim çünkü), ama tavan-da "çatlamalar" olmasından endişe ediyordu. "Ateş yakmadan önce, bir öncekinin iyice közlenmiş (küllenmiş anlamında) olmasına bilhassa dikkat edin. Önemli olan, şöminede yangın çıkarmamaktan kaçınmak; üstelik odayı biraz şenlendirmek için şöminenin üzerine eski Çin porseleni, büyük bir vazo koydurdum ki hasar görebilir."

Müdür büyük bir üzüntüyle Cherbourg baro başkanının öldüğünü haber verdi bana; “Uyanmış bir adamdı” dedi (muhtemelen uyanık anlamında) ve ölümünün, sürdüğü sefil (yani sefi) hayat yüzünden hızlanmış olduğunu ima etti. “Bir süredir, akşam yemeğinden sonra salonda kestirip attığını (herhalde kestirdiğini anlamında) fark ediyordum. Son zamanlarda o kadar değişmişti ki, kim olduğunu bilmeseniz, görüngüsünden (şüphesiz görünümünden anlamında) zor tanırdınız.”

Buna karşılık mutlu bir haber, Caen mahkeme başkanının, *commandeur* sınıfından Légion d'honneur “nişane”si almış olmasıydı. “Yetenekli bir adam olduğuna şüphe yok, ama duyduğuma göre, bilhassa büyük ‘nüfusu’ yüzünden vermişler.” Nitekim, bir gün önceki *L'Écho de Paris* gazetesinde de, müdürün henüz sadece “ilk parafını” (yani paragrafını) okuduğu bir yazıda, bu nişana değiniliyordu. Aynı gazetede, M. Caillaux'nun siyaseti yerin dibine geçiriliyordu. “Aslında haklılar bence” dedi müdür. “Almanya'nın sultanı (sultası) altına sokuyor bizi.” Bu tür bir konunun bir otelci tarafından ele alınmasını sıkıcı bulduğumdan, dinlemekten vazgeçtim. Balbec'e tekrar gelmeye karar verişimde etkili olan görüntüleri düşünüyordum. Eski görüntülerden çok farklıydılar, buraya bulmaya geldiğim ilk hayalim ne kadar sisli idiye, bu seferki de o kadar pırıl pırıldı; ilk seferindeki kadar büyük bir hayal kırıklığı bekliyordu beni. Hafızanın seçtiği görüntüler, hayal gücünün oluşturup gerçeğin yok ettiği görüntüler kadar keyfi, dar ve ele geçmezdir. Bizim dışımızdaki gerçek bir mekânın düştüğü tabloları çok hafızadaki tabloları içermesi için bir sebep yoktur. Ayrıca, yeni bir gerçeklik, yola çıkış nedenimiz olan arzuları bize unutturabilir, hatta onlardan nefret etmemize yol açabilir.

Balbec'e gitmemin nedenlerinden biri, müritlerden birçoğunun tatillerini bu sahilde geçireceklerini bilen ve bu nedenle M. de Cambremer'in şatolarından birini (La Raspelière'i) mevsimlik kiralamış olan (davetlerini o güne kadar değerlendirmedğim, sayfide evlerine gidip Paris'te kendilerini ziyaret etmediğim için özür dileysem beni seve seve ağırlayacaklarından emin olduğum) Verdurin'lerin şatolarına Mme

Putbus'ü davet etmiş olmasıyla ilgiliydi. Bunu öğrendiğim gece (Paris'te) tam bir deli gibi, genç uşağımızı hanımefendinin oda hizmetçisini Balbec'e götürüp götürmeyeceğini öğrensini diye Mme Putbus'un evine yolladım. Saat gecenin on biriydi. Kapıcı kadının kapıyı açması epey vakit almış, mucize eseri uşağı başından savmayıp polis de çağırmayarak çok ters davranmakla yetinmiş, ama istediği bilgiyi de vermiş. Uşak, birinci oda hizmetçisinin hanımıyla birlikte önce Almanya'da kaplıcalara, sonra Biarritz'e, son olarak da Mme Verdurin'in şatosuna gideceğini söyledi. O andan itibaren huzurlu ve tezgâhta bir işim olduğu için mutluydum. Sokakta karşılaştığım ve karşılarında, o gece hanımıyla birlikte Verdurin'lerde akşam yemeğine katılmış olmak gibi, "Giorgione"nin nezdinde geçerli olacak bir referanstan yoksun olduğum dilberlerin peşinde koşmaktan kurtulmuştum. Ayrıca, Mme Putbus'un oda hizmetçisi, La Raspelière'in yalnızca burjuva kiracılarını değil, sahiplerini de tanıdığını ve bilhassa, (Robert'in adını bilmediği için) kendisine uzaktan bir tavsiyede bulunamayıp benimle ilgili Cambremer'lere coşkulu bir mektup yazmış olan Saint-Loup'yla dost olduğumu bilirse, hakkımda daha da olumlu bir izlenim edinebilirdi. Robert Cambremer'lerin bana çeşitli yararları dokunabileceği gibi, ayrıca genç kızlık soyadı Legrandin olan Mme de Cambremer'in sohbetiyle ilgimi çekebileceğini de düşünüyordu. "Zeki bir kadın" diye güvence vermişti bana. "Sana kesin çözümler getirmeyecektir" (her beş altı yılda bir, en sevdiği ifadelerin başlıcalarını tutmakla birlikte, birkaçını değiştiren Robert, "muhteşem"in yerine "kesin çözüm"ü koymuştu), "ama bir şahsiyettir, kişilikli, sezgili bir kadındır, lafı gediğine koyar. Zaman zaman sinir bozucu olur, Cambremer'lerin seçkinlikle uzaktan yakından ilişkileri olmadığı için iyice gülünç kaçan bir 'ekâbir havasında' saçmalar, her zaman *çağa ayak uyduramaz*, ama sonuç olarak, görüşmeye tahammül edilebilir insanların arasındadır yine de."

Robert'in tavsiye mektubu ellerine geçer geçmez, Cambremer'ler belki snobizmin yol açtığı, Saint-Loup'ya dolaylı bir kibarlık gösterme arzusuyla, belki bir yeğenlerine Doncières'de yaptığı yardımlardan ötürü minnet duyarak, daha

büyük ihtimalle de, iyiliklerinden ve misafirperverlik gele-
neğinden kaynaklanan uzun mektuplar yazmışlar, yanların-
da kalmamı rica etmişler, daha bağımsız olmayı yeğliyorsam,
benim için bir konukevi aramayı önermişlerdi. Saint-Loup
Balbec Grand-Hôtel'de kalacağım gerekçesiyle tekliflerini ge-
ri çevirdiğinde, hiç değilse Balbec'e varır varmaz benden bir
ziyaret beklediklerini ve ziyaretim fazla gecikirse yakamı bı-
rakmayacaklarını, gelip beni garden partilerine davet edecek-
lerini bildirmişlerdi.

Mme Putbus'un oda hizmetçisini özünde Balbec manza-
rasına bağlayan hiçbir şey yoktu şüphesiz; Méséglise yolunda
tek başımayken, arzumun bütün gücüyle, boş yere sık sık ça-
ğırdığım köylü kızı gibi olmayacaktı benim için.

Ama ben uzun zamandır, bir kadından, çoğunlukla bir ta-
nışmaya bile direnemeyen esrarını karekökünü alır gibi çekip
çıkarmaya çalışmaktan vazgeçmiştim. Hiç değilse, uzun süre-
dir gitmediğim Balbec'te, mekânla bu kadın arasındaki gerekli
ilişkinin yokluğunda bir avantajım olacaktı: Gerçeklik duygu-
su, kendi odamda olsun, tanıdık bir başka odada olsun, bir
kadının yanında yaşadığım hazzın gündelik nesne ve olayla-
rın arasında bana yeni bir hayatın kapılarını açtığı yanılgısını
bir an bile yaşatamadığı Paris'teki gibi, alışkanlık tarafından
baltalanmayacaktı. (Alışkanlık eğer ikinci bir mizaçsa, ne acı-
masızlığına, ne de coşkularına sahip olduğu ilk mizacımızı
tanımamızı engeller.) Oysa bu yanılgıyı, duyarlılığın bir gü-
neş ışını karşısında yeniden doğduğu, arzuladığım oda hiz-
metçisinin beni kendimden geçireceği yeni bir mekânda ya-
şayabilirdim belki; ileride, bu kadının Balbec'e gelmemekle
kalmayıp gelme ihtimalinin beni en çok korkutan şey olması-
na yol açan koşulları göreceğiz; sonuçta, seyahatimin bu temel
amacı ne gerçekleşti ne de gerçekleştirilmeye çalışıldı.

Mme Putbus'un Verdurin'lere bu kadar erken bir tarihte
gelmesi söz konusu değildi şüphesiz, ama seçtiğimiz hazlar,
eğer gerçekleşecekleri kesinse, onları beklerken hoşla gitmeye
çalışmanın tembelliğine ve sevmenin imkânsızlığına kendi-
mizi adayabilirsek, uzakta da olabilirler. Zaten ben de Balbec'e
ilk seferki kadar şairane bir ruh halinde gitmiyordum, salt ha-

yal gücü, hiçbir zaman hafıza kadar bencillik içermez; ayrıca, tanınmadık dilberlerin dolup taşıdığı bir yerde bulunacağımı da biliyordum, bir plajda, bir balodaki kadar çok sayıda güzel kadın vardır; otelin önünde, mendirekte yapacağım gezintileri düşündükçe duyduğum haz, Mme de Guermentes'in beni şık akşam yemeklerine davet ettireceğine danslı davetler düzenleyen ev sahibelerinin kavalye listelerine adıma daha sık yazdırarak bana sağlayabileceği türden bir hazdı. Balbec'te kadınlarla tanışmak ilk seferinde ne kadar zahmetli olduysa, bu sefer o kadar kolay olacaktı benim için, çünkü ilk seyahatimde yoksun olduğum bütün ilişkilere ve desteğe şimdi sahiptim.

Tahayyüllerimden, siyasi çözümlemelerini dinlemediğim otel müdürünün sesi kopardı beni. Konuyu değiştirerek, mahkeme başkanının geleceğimi haber alınca ne kadar sevindiğini ve hemen o akşam odamda beni ziyarete geleceğini söyledi. Kendimi yorgun hissetmeye başladığımdan bu ziyaret fikri beni o kadar korkuttu ki, engel olmasını rica ettim müdürden (o da söz verdi); ilk gece, işi iyice sağlama almak için, benim olduğum katta görevlilerin nöbet tutmasını da istedim. Görevlilerden pek hoşlanmıyor gibiydi. "Sürekli peşlerinde koşmak zorunda kalıyorum, çünkü ataletten fazlasıyla yoksunlar. Ben olmasam, yerlerinden kıpırdamayacaklar. Asansörcüyü kapınıza nöbetçi olarak dikeceğim." Asansörcü nihayet "şefkomi" oldu mu diye sordum. "Henüz müessesemizde yeterince kıdemli değil" diye cevap verdi müdür. "Ondan yaşça büyük arkadaşları var, olay çıkar. Hayatta her şeyi tedhişçi olarak yapmak lazım. Asansörünün önünde düzgün bir duruşu olduğunu teskin (teslim yerine) ediyorum. Ama yine de böyle bir mevki için çok genç. Fazlasıyla kıdemli olan diğerleriyle çelişki olur. Biraz ciddiyet eksikliği gösteriyor, ki bu da en ekstrem (herhalde elzem anlamında) özelliktir. Biraz daha sebahat (sebat demek istiyordu) etmesi gerekir. Zaten bana güvense yeter. Ben bu işlerden anlarım. Grand-Hôtel'in müdürlüğüne terfi etmeden önce, M. Paillard'ın komutasında talim gördüm." Bu benzetmeden etkilendim ve bizzat Pont-à-Coulevre'e geldiği için müdüre teşekkür ettim. "Rica ederim! Pek cebri (cüzi yerine) bir zaman kaybına sebep oldu." Otele gelmiştik zaten.

Benliğim tamamen altüst oldu. Daha ilk gece bir kalp yorgunluğu geçirdiğimden, ağrımı bastırmaya çalışarak, ayakbılarımı çıkarmak üzere ağır ağır, temkinli bir şekilde eğildim. Ama henüz botumun ilk düğmesine dokunmuştum ki, bilinmez, ilahi bir varlık göğsüme doldu, hıçkırıklarla sarsılmaya başladım, gözlerimden oluk oluk yaş akıyordu. İmdadıma yetişen, ruhun kuruluşundan beni kurtaran varlık, yıllar önce, aynı buna benzer bir sıkıntı ve yalnızlık ânında, kendimden hiçbir şey bulamadığım bir anda gelip beni kendime kavuşturmuş olan varlıktı; çünkü o hem ben, hem benden daha fazla bir şeydi (içerikten fazla olan ve onu bana getiren kapsamdı). Hafızamda büyükannemin yorgunluğumla ilgilenen, şefkatli, endişeli, hayal kırıklığıyla dolu yüzünü otele o ilk geldiğimiz akşamki haliyle görmüştüm; bu kadar az özleyişime şaşırdığım, kendimi ayıpladığım ve isminden başka ona ait hiçbir şeyi barındırmayan büyükannemin değil, gerçek büyükannemin çehresiydi bu ve Champs-Élysées'de geçirdiği krizden sonra ilk kez onun canlı gerçekliğini iradedışı ve eksiksiz bir hatıradaki buluyordum. Bu gerçeklik, zihnimiz tarafından yeniden yaratılmadıkça, bizim için mevcut değildir (aksi takdirde, çok büyük bir savaşa katılmış olan herkes ünlü birer destan şairi olurdu); işte bu yüzden, büyükannemin kollarına atılmak için çılgınca bir istek duyduğum şu anda –cenazesinin üzerinden bir yıldan fazla zaman geçmişken, olayların takvimiyle duyguların takviminin çakışmasını çoğunlukla engelleyen tarih uyumsuzluğu yüzünden– onun öldüğünü ancak anlıyordum. Büyükannem öldüğünden beri onu sık sık anmış, düşünmüştüm, ama nankör, bencil ve acımasız bir delikanlı olarak söylediğim sözlerin ve aklımdan geçen düşüncelerin ardında, büyükanneme benzeyen hiçbir şey yoktu, çünkü bütün havailiğim, haz düşkünlüğüm ve onu hasta görme alışkanlığımla, büyükannemin hatırası benliğimde sadece potansiyel olarak bulunuyordu. Bir bütün olarak ruhumuz, hangi anda incelersek inceleyelim, çok sayıdaki zenginliklerine rağmen, sadece itibari bir değere sahiptir neredeyse, çünkü bunların, ister gerçek zenginlikler olsunlar, ister hayal gücünün zenginlikleri, örneğin benim için köklü Guer-

mantes soyadı kadar büyükannemin gerçek hatırasının çok daha ciddi zenginliklerinin de kâh birileri, kâh diğerleri kullanım dışı kalırlar. Zira hafızanın bulanıklığıyla gönül tutuklukları da birleşir. Şüphesiz, bütün içsel varlığımızın, geçmiş mutluluklarımızın ve acılarımızın sürekli mülkiyetimizde olduğunu zannetmemizin sebebi, maneviyatımızı içinde barındıran bir vazoya benzettiğimiz bedenimizin mevcudiyetidir. Bu içsel varlıklarımızın kaçıp gittiğini veya geri döndüğünü zannetmek de aynı derecede yanlış olabilir. Ne olursa olsun, eğer bu varlıklar içimizde duruyorlarsa, çoğu zaman hiçbir işimize yaramadıkları ve en gündelik olanlarının bile, farklı türden, bilincimizde onlarla çakışmaları kesinlikle mümkün olmayan hatıralar tarafından püskürtüldükleri, meçhul bir âlemde bulunurlar. Ama içinde muhafaza edildikleri duyular çerçevesi ele geçirildiği takdirde, bu sefer de kendileriyle bağdaşmayacak her şeyi kovup onları yaşamış olan benliğimizi tek başına içimize yerleştirme gücünü elde eden, onlar olur. Benim ansızın içimde bulduğum benliğim Balbec'e ilk gelişimizde büyükannemin beni soyduğu o uzak geceden beri var olmadığından, büyük bir doğallıkla, bu benliğimin bilmediği, şu günün ardından değil de, –zamanın içinde birbirinden ayrı, paralel diziler varmışçasına– arada bir kesinti olmadan, hemen o mazideki ilk gecenin ardından, büyükannemin bana eğildiği dakikaya girdim. Bunca zamandır ortada görünmeyen o andaki benliğim bir kez daha o kadar yakınımdaydı ki, tam uyanamamış bir insanın kaçmakta olan rüyasının seslerini yanı başında algıladığını zannetmesi gibi, aslında bir düştün başka şey olmayan, o ânın hemen öncesinde söylenmiş sözleri işitir gibiydim hâlâ. Artık sadece büyükannesinin kollarına sığınmak, öpücüklerle acılarının izlerini silmek isteyen varlıktım; bir süredir içimde birbirini izlemiş olan varlıklardan biriyken zor tasavvur edebileceğim kişiydim, aynı şekilde şimdi de, en azından bir süreliğine artık olmadığım o varlıklardan birinin arzularını, mutluluklarını hissedebilmek için çok çaba göstermem gerekir, üstelik bu çabalar da boşa giderdi. Büyükannemin üstünde sabahlığıyla o şekilde botlarıma eğildiği andan bir saat önce, sokağın boğucu sıcaklığında aylak aylak

dolaşırken, pastanenin önünde, onu kucaklamaya duyduğum ihtiyaçla kendisini görmek için bir saat daha bekleyemeyeceğimi düşünüşümü hatırladım. Şimdi aynı ihtiyaç yeniden doğarken, biliyordum ki, saatler boyu beklesem de, büyükannem artık hiçbir zaman yanımda olmayacaktı; bu ihtiyacı yeni keşfetmemin sebebi büyükannemi ilk kez bütün canlılığıyla, gerçekliğiyle, yüreğimi patlatırcasına şişirirken hissedip, nihayet ona kavuşup kendisini temelli kaybettığımı henüz anlamış olmamdı. Temelli kaybetmek: Bu çelişkiyi anlayamıyor, ıstırabına katlanmaya çalışıyordum; bir yanda, aynı kendilerini bildiğim şekilleriyle içimde yaşamaya devam eden, yani benim için yaratılmış bir varlık, bir şefkat, her yanıyla karşılığını, amacını, sabit yönünü bende bulan öyle bir sevgi vardı ki, bütün büyük dehalar, dünya yaratıldığı günden beri var olmuş bütün dehalar, büyükannemin nazarında benim tek bir kusurumun yerini tutamazdı; öte yanda, bu saadeti şimdi yaşıyormuşçasına yeniden tadar tatmaz, benim suretimi bu şefkatten silmiş, bu varlığı yok etmiş, karşılıklı kaderimizi geriye dönerek ortadan kaldırmış, büyükannemi, kendisini bir aynadaki gibi yeniden bulduğum anda, bir tesadüf eseri, herhangi biriyle olabileceği gibi, benimle birkaç yılını geçirmiş, ama öncesinde ve sonrasında hiçbir şeyi olmadığım, olmayacağım bir yabancıya dönüştürmüş olan bir hiçliğin mütemadi bir fiziksel acı gibi zonklayan kesinliğinin bu mutluluğu delip geçtiğini hissediyordum.

Bir süredir yaşamış olduğum hazların yerine şu anda tamam mümkün olabilecek tek haz, geçmişi değiştirip büyükannemin bir zamanlar çektiği acıları azaltmak olurdu. Ne var ki onu benim için katlandığı, şüphesiz sağlıklı, ama aynı zamanda tatlı yorgunluklara onların bir simgesi haline gelecek kadar uygun bir giysi olan o sabahlığıyla hatırlamıyordum sadece; büyükanneme acılarımı göstererek, hatta bazen abartarak yaşattığım, ardından da, benim mutluluğumun ona mutluluk getirmesi gibi sevgim de onda aynı sevgiyi yaratabilirmişçesine, öpücüklerimle silindiğini zannettiğim bütün üzüntüleri bir bir hatırlıyordum şimdi; bundan da kötüsü, ben ki şimdi şefkatle biçimlenmiş, eğilmiş bu çehrenin kıv-

rımlarına yayılmış bir mutluluğu hafızamda yeniden bulmaktan başka bir mutluluk tasavvur edemiyordum, bir zamanlar, çılgınca bir öfkeyle en küçük sevinçleri bile bu çehreden zorla koparmaya çalışmış, örneğin Saint-Loup fotoğrafını çektiği gün, büyükannemin geniş kenarlı şapkasıyla, uygun bir yarı aydınlıkta poz verirkenki süs merakının neredeyse gülünç çocuksuluğunu kendisinden gizleyememiş, kendimi tutamayıp sinirli ve kırıncı birkaç söz söylemiş ve yüzündeki kasılmadan sözlerimin etkili olduğunu, büyükannemi incittiğini anlamıştım; şimdi, yüzlerce öpücükle teselli ebediye imkânsızken, bu sözler benim yüreğimi parçalıyordu.

Ama büyükannemin çehresinden o kasılmayı, kalbinden, daha doğrusu kendi kalbimden de o acıyı asla silemeyecektim artık; çünkü ölümler sadece bizim içimizde var olduklarından, onlara indirdiğimiz darbeleri hatırlamakta inat ettiğimizde, hiç ara vermeden kendi kendimizi hırpalamış oluruz. Bu acılar ne kadar zalim olsalar da, bütün gücümle onlara tutunuyordum, çünkü onların büyükannemin hatırasının bir sonucu, bu hatıranın içimde gerçekten var olduğunun bir kanıt olduklarını seziyordum. Büyükannemi ancak acı aracılığıyla gerçekten hatırladığımı hissediyordum, onun hatırasını içime mihlayan çivilerin daha da derinlere çakılmasını isterdim. İstirabımı yumuşatmaya, şiirselleştirmeye, büyükannemin o anda yanımda olmadığı, geçici olarak onu göremediğim yanlışlığını yaşamaya çalışmıyor, fotoğrafıyla (Saint-Loup'nun çektiği, yanımda getirdiğim fotoğrafla), adeta bizden ayrı olan, ama bireyselliğini koruyarak bizi tanıyan ve bozulmaz bir barışıklık içinde bize bağlı kalan birine hitap edercesine konuşup ona yalvarmıyordum. Bunu asla yapmadım, çünkü yalnızca acı çekmek konusunda değil, acımı olduğu gibi, ansızın, istemeden maruz kaldığım şekliyle korumak konusunda da ısrarlıydım ve içimde kesişen varlıkla hiçliğin o garip çelişkinin her tekrarlanışında, bu acıyı onun kurallarıyla çekmeye devam etmek istiyordum. Bu sancılı ve şimdilik anlaşılmaz olan izlenimden bir gün gelip de küçük bir gerçeklik çıkarıp çıkaramayacağımı bilmiyordum elbette, ama şunu biliyordum ki, bu küçücük gerçeği eğer çıkarabilirsem, ancak böylesine

özel, bu kadar kendiliğinden, ne zihnim tarafından çizilmiş, ne de korkaklığım tarafından yumuşatılmış, ölümün kendisinin, aniden ortaya çıkışının içimde doğaüstü, insanlık dışı bir grafiğe göre, yıldırım gibi, esrarengiz, çifte bir oyuk halinde bıraktığı bu izlenimden çıkarabilirdim. (Şu âna kadar içinde yaşadığım ve büyükannemi gömmüş olduğum unutuşa ise, kendisinden bir gerçeklik çıkarmak için bağlanmayı düşünmezdim bile; çünkü onun kendisi zaten bir inkârdan ibaretti, hayatın gerçek bir ânını yeniden yaratamayan ve onun yerine klasik, kayıtsız görüntüler koymak zorunda kalan zihnin zayıflamasıydı.) Bununla birlikte, belki de kendini koruma içgüdüğü, zihnin bizi acıdan esirgemekteki o ustalığı, henüz dumanı tüten yıkıntılar üzerine yararlı ama uğursuz eserinin ilk tuğlalarını dizmeye başladığından, o aziz varlığın şu veya bu değerlendirmelerini hatırlamanın, sanki o değerlendirmeler hâlâ geçerliymiş gibi, o yaşıyormuş, ben onun için var olmaya devam ediyormuşum gibi hatırlamanın hoşluğunu fazlasıyla tadıyordum. Ama uyumayı başardığım anda, gözlerimin dış dünyaya kapandığı o daha gerçekçi zamanda, uyku âlemi (geçici bir felce uğramış olan akıl ve irade, bu dünyanın eşiğinde beni gerçek izlenimlerimin acımasızlığından koparamazdı artık), esrarengiz şekilde aydınlatılmış içorganların organik ve yarısaydamlaşmış derinliğinde, varlıkla hiçliğin sancılı birleşimini kırarak yansıttı. Bu uyku âleminde, organlarımızın rahatsızlıklarına bağımlı kılınmış olan içsel bilgi, belli ölçüdeki korku, üzüntü ve pişmanlık bu şekilde damarlarımıza zerk edildiği takdirde yüz kat etkili olduğu için, kalbin vuruşlarını veya nefesi sıkılaştırır; bu yeraltı kentinin yollarında dolaşmak için, altı kat dolambaçlı, içimizdeki bir Lethe'ye benzeyen kendi kanımızın kara dalgaları üzerinde yol almaya başladığımız anda, iri, ciddi silüetler karşımıza çıkar, yaklaşır bizi terk ederler, gözyaşları içinde bırakırlar. Karanlık sundurmaların altına girer girmez, büyükannemin silüetini boş yere aradım; oysa hâlâ var olduğunu, ama hatıralar kadar soluk, zayıf bir varlığı olduğunu biliyordum; karanlık koyulaşıyor, rüzgâr güçleniyordu, beni büyükanneme götürecek olan babam gelmiyordu. Birdenbire soluğum tıkanmış, kalbim sıkıştı

sanki, haftalardır büyükanneme mektup yazmayı unutmuş olduğumu hatırlamıştım. Benim hakkımda ne düşünüyordu kim bilir? “Tanrım, diyordum kendi kendime, onun için kirala-
ladığımız o küçük odada ne kadar mutsuz olmalı, eski bir hizmetçiye tutulan bir oda gibi, onunla ilgilensin diye yanına verdiğimiz bakıcıyla tek başına orada, kıpırdamasına imkân yok, hâlâ hafif felçli durumda, bir kez olsun kalkmak istemedi! Öldüğünden beri kendisini unuttuğumu düşünüyordur, kim bilir ne kadar yalnız, ne kadar terk edilmiş hissediyordur kendini! Ah! Koşup yanına gitmem, onu görmem gerek, bir dakika daha bekleyemem, babamın gelmesini bekleyemem. Peki ama nerede bu oda? Adresi nasıl unutabildim? Bari beni hatırlayabilse! Aylar boyunca nasıl unutabildim onu? Etraf kapkara, bulamayacağım, rüzgâr yüzünden ilerleyemiyorum”; ama bir de bakıyorum, babam önümde yürüyor, bağıriyorum: “Büyükannem nerede? Adresini söylesene. İyi mi kendisi? Emin misin, hiçbir eksiği yok mu? —Yok canım diyor babam, merak etme. Bakıcısı derli toplu bir insan. Ara sıra zaten pek az olan ihtiyaçları karşılansın diye cüzi bir miktar para gönderiyoruz. Zaman zaman senden haber soruyor. Hatta senin bir kitap yazacağını söyledik. Memnun olmuş gibi göründü. Yanağındaki bir damla gözyaşını sildi.” O zaman büyükannenin ölümünden kısa bir süre sonra, çekingen bir tavırla, kovulmuş yaşlı bir hizmetkâr, bir yabancı gibi hıçkırarak bana şu sözleri söylediğini hatırlar gibi oldum: “Yine de ara sıra seni görmeme izin verirsin herhalde, çok uzun yıllar ziyaretsiz bırakma beni. Bir zamanlar benim torunum olduğunu ve büyükannelerin unutmadığını hatırla.” Bunları söylerken öylesine uysal, öylesine bedbaht, öylesine yumuşak olan yüzünü yeniden görünce, hemen yanına koşup o zaman söylemem gereken sözleri söylemek istedim kendisine: “Büyükanneciğim, beni istediğin kadar sık göreceksin, yeryüzünde senden başka kimsem yok, bir daha asla ayrılmayacağım senden.” Yatırıldığı yere aylardır gitmedim diye kim bilir ne kadar ağlamıştır! Ne düşünmüştür acaba? Ben de babama, “Çabuk, çabuk, adresi söyle, götür beni oraya” derken hıçkıra hıçkıra ağlıyordum. Ama babam, “Şey... dedi, onu görebilir misin bilmem. Hem bi-

liyorsun çok güçsüz, çok zayıf, bildiğin büyükannen değil artık, senin için üzücü olacağını sanıyorum. Ayrıca kapı numarasını da tam hatırlamıyorum. —Peki, söylesene, sen biliyorsun, ölülerin artık yaşamadığı yalan, değil mi? Öyle söyleseler de doğru olamaz, büyükannem hâlâ yaşıyor madem...” Babam hüzünlü hüzünlü gülümsedi: “Pek az ama, pek az. Bence gitmesen daha iyi edersin. Hiçbir eksiği yok. Ortalığı toplamaya giden biri var. —Peki çoğunlukla yalnız mı kalıyor? —Evet, ama böylesi onun için daha iyi. Düşünmemesi daha iyi, onu üzmekten başka işe yaramaz düşünmesi. Düşünmek çoğunlukla üzücüdür. Ayrıca biliyorsun çok çöktü. Gitmen için tam adresi veririm sana, ama gitmenin ne yararı olur bilemiyorum, üstelik bakıcısının onu görmene izin vereceğini de sanmam. —Ama biliyorsun, ben her zaman onun yanında yaşayacağım, geyikler, geyikler, Francis Jammes, çatal.” Ama karanlık menderesler çizen nehirden geri dönmüştüm bile, canlılar âlemine açılan yüzeye çıkmıştım; bu yüzden, hâlâ, “Francis Jammes, geyikler, geyikler” diye tekrarlasam da, bu kelimelerin art arda dizilişi, artık hatırlayamadığım, daha bir saniye önce, taşıdığı açık anlamdan, gayet doğal olarak ifade ettiği mantıktan yoksundu şimdi. Biraz önce babamın söylediği Aias kelimesinin niçin doğrudan, hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde, “Dikkat et, üşütme” manasına geldiğini bile anlamıyordum artık. Panjurları kapatmayı unutmuştum, parlak günışığı uyandırmıştı beni herhalde. Ne var ki, büyükannemin bir zamanlar saatlerce seyrettiği dalgaların gözümün önünde olmasına dayanamadım; onların kayıtsız güzelliğinin yeni görüntüsü, hemen büyükannemin kendilerini görmediği düşüncesiyle tamamlanıyordu; dalgaların gürültüsüne kulaklarımı tıkamak istiyordum, çünkü şimdi sahilin aydınlık şiddeti kalbimde bir oyuk açıyordu; her şey sanki bana çok eskiden, küçücük bir çocukken, büyükannemi kaybettiğim bir parktaki ağaçlı yollar ve çimenler gibi, “Onu görmedik” diyordu; solgun, olağanüstü gökkubbenin altında, kendimi, büyükannemin olmadığı bir ufku sınırlayan dev, mavimsi bir çanın altındaymışçasına sıkışmış hissediyordum. Hiçbir şey görmemek için başımı duvara çevirdim, ama heyhat, karşı-

daki duvar, bir zamanlar ikimizin arasında sabah habercisi işlevi gören bölmeydi; bir duygunun bütün ince ayrıntılarını bir keman kadar uysallıkla yansıtan, büyükanneme hem onu uyandırma korkumu, hem de, eğer uyanmışsa, kendimi duyuramama, onun da kıpırdamaya cesaret edememesi korkumu tam olarak ileten, sonra hemen ardından, ikinci bir müzik aletin cevabı gibi büyükannemin geleceğini müjdeleyen, beni sükûnete davet eden bölmeydi. Büyükannemin çaldığı, hâlâ onun temasıyla çınlayan bir piyanoya nasıl yaklaşamazsam, bu bölmeye de yaklaşmaya cesaret edemiyordum. Şimdi eskisinden daha hızlı vursam bile, artık hiçbir şeyin onu uyandıramayacağını, hiçbir cevap duymayacağımı, büyükannemin bir daha gelmeyeceğini biliyordum. Tanrı'dan tek dileğim, eğer bir cennet varsa, orada, büyükannemin binlerce vuruş arasında tanıyacağı şekilde, bölmeye hafifçe üç kere vurmak, onun da, "Telaşlanma küçük farem, sabırsızlandığınızı biliyorum, hemen geleceğim" anlamına gelen vuruşlarla cevap vermesi, ardından da, ikimiz için fazla uzun sayılmayacak bir ebediyet boyunca onunla birlikte olmamızdı.

Otel müdürü gelip aşağı inmek istemez miyim diye sordu. Ne olur ne olmaz diye yemek salonundaki "yerleşimimi" denetlemişti. Beni göremeyince, eski nefes tıkanmalarımın tekrarlamış olmasından korkmuştu. Rahatsızlığımın "boğazlarımda" hafif bir ağrıdan öteye geçmeyeceğini umuyordu, ayrıca bu tür ağrıların, "kalıptüs" adını verdiği ilaçla dindirildiğini de duymuş olduğunu söyledi.

Albertine'den kısa bir not getirmişti bana. Albertine bu yıl Balbec'e gelmeyecekti aslında, fakat planlarında bir değişiklik yapmıştı ve üç gündür Balbec'in içinde değil ama, yakındaki bir kaplıcada, trenle on dakikalık mesafedeydi. Seyahatten yorgun düşmüş olabileceğimi düşünerek ilk gece beni ziyaret etmek istememişti, ama kendisini ne zaman kabul edebileceğimi soruyordu. Albertine'in bizzat mı geldiğini sordum müdüre, onu görmek değil, aksine görmekten kaçınmak için. "Evet, dedi müdür. Mümkün olduğu kadar çabuk görüşmek istiyor, çok önemli bir mazhariyetiniz yoksa tabii. Gördüğünüz gibi, diye bitirdi sözlerini, özetle buradaki herkes sizi görmek istiyor." Ama ben kimseyi görmek istemiyordum.

Oysa bir gün önce otele vardığımda, sayfiye hayatının gevşek büyüüne yeniden kapıldığımı hissetmiştim. Aynı asansörücü çocuk, bu sefer küçümsemeyle değil, saygıyla susarak, memnuniyetinden yüzü alev alev, asansörü çalıştırmıştı. Yükselen sütun boyunca ilerleyerek, bir zamanlar benim için bilmediğim bir otelin muamması olan şeyin içinden bir kez daha geçmiştim: Savunmasız ve itibarı olmayan bir turist sıfatıyla ilk gelişimde, odasına girmekte olan her eski müşterinin, akşam yemeğine inen her genç kızın, garip kıvrımlı koridorlardan geçen her hizmetçinin, kendisine refakat eden hanımla birlikte Amerika'dan gelmiş olan ve yemeğe inen genç kızın bize istediğimiz şeylerden hiçbirini okuyamadığımız bir bakış yönelttiği, yabancı bir otel. Bu sefer, aksine, bildiğim, kendimi rahat hissettiğim bir otelde hareket etmenin fazlasıyla dinlendirici zevkini tatmış, daima tekrarlanan, gözkapasının döndürülmesinden daha uzun, daha zor olan, nesnelerin üzerine bizi korkutan kendi ruhları yerine alışık olduğumuz ruhu koymaktan ibaret olan işlemi bir kez daha gerçekleştirmiştim. “Acaba” demiştim kendi kendime, beni bekleyen ani ruhsal değişikliği hiç tahmin etmeden, “bundan böyle hep başka otellere, ilk kez yemek yiyeceğim, alışkanlığın henüz her katta, her kapının önünde büyüü bir hayatı korurmuş gibi görünen korkunç ejderhayı öldürmemiş olduğu, lüks otellerin, gazinoların, plajların tıpkı dev polip kolonileri gibi bir araya toplayıp ortak bir hayat yaşattığı yabancı kadınlara yaklaşmamı gerektirecek otellere mi gitmek zorunda kalacağım?”

Hatta sıkıcı bir adam olan mahkeme başkanının beni görmek için bu kadar sabırsızlanması hoşuma bile gitmişti; ellerimi yıkarken, onca zaman sonra ilk kez duyduğum, Grand-Hôtel'in o fazla parfümlü sabunlarının özel kokusu bile, adeta hem şimdiki âna, hem de geçmiş tatilime aitmiş gibi, sırf kravat değiştirmek için girilip çıkılan bir özel hayatın gerçek büyüü gibi, ikisi arasında gidip gelerek, ilk sabah görecek manzarayı getiriyordu gözlerimin önüne: Dalgalar, denizin laciverttaşından dağ sıraları, buzulları ve çağlayanları, yüksekliği ve umursamaz görkemi. Fazlasıyla ince, fazlasıyla hafif, fazlasıyla büyük olan, kenarlarının sıkıştırılması, düzgün tu-

tulması imkânsız, örtülerin etrafında oynak kıvrımlar halinde şişkin duran yatak çarşafları, eskiden olsa beni hüzünlendirirdi. Oysa şimdi, yelkenlerinin rahatsız, kabarık yuvarlaklığı üzerinde ilk sabahın parlak, umut dolu güneşini tıpkı bir beşik gibi sallamaktaydılar. Ama güneşin kendini göstermeye vakti olmadı. O korkunç, olağanüstü varlık, o gece dirildi. Otel müdüründen gitmesini ve kimseyi odama sokmamasını rica ettim. Kendisine yataktan kalkmayacağımı söyledim ve o müthiş ilacı eczaneden aldırma teklifini geri çevirdim. Buna çok memnun oldu, çünkü müşterilerin “kaliptüs” kokusundan rahatsız olmasından korkuyordu. Teklifini geri çevirmem sayesinde bir iltifat: “İzafetli bir karar” (“isabetli” demek istiyordu) ve bir de tavsiye aldım: “Dikkat edin, kapı üstünüzü kirletmesin, çünkü kilitler nedeniyle ‘yalama’ yaptırdım; görevlilerden biri kapınızı çalmaya cüret ederse, dayaktan ‘pastilini’ çıkarırım. Benden söylemesi, çünkü ‘takrirattan’ hoşlanmam (bu herhalde, bir sözü iki defa tekrar etmekten hoşlanmam anlamına geliyordu). Peki, aşağıda bir duba (herhalde fıçı yerine) yıllanmış şarabım var, biraz istemez misiniz, canlanırdınız? Size şarabı Yonatan’ın kafası gibi gümüş bir tepsi üzerinde getirmeyeceğim; ayrıca şunu da belirteyim ki Château-Lafite değil, ama aşağı yukarı onun mukabilidir (muadili yerine). Yanında da ufak bir dilbalı kızarttırabiliriz, hafif olur.” Bütün tekliflerini geri çevirdim, ama hayatında kim bilir kaç tane dilbalığı ısmarlamış olan bir adamın ‘dilbalı’ demesine de şaşırdım.

Müdürün verdiği sözlere rağmen, çok geçmeden Cambremer Markizi’nin bıraktığı kartviziti getirdiler odama. Beni ziyarete gelmiş olan yaşlı markiz otelde olup olmadığını sormuş, daha bir gün önce geldiğimi ve rahatsız olduğumu duyunca da, ısrar etmemiş, (muhtemelen üniformalı uşağının koltuğundan atlayarak içeri girip bir faturayı ödediği veya alışveriş yaptığı eczanesine ya da tuhafiyecisine uğramayı da ihmal etmeden), iki atın çektiği, sekiz yaylı, eski, üstü açık arabasıyla Féterne’e dönmüştü. Zaten Balbec sokaklarında ve Balbec’le Féterne arasındaki diğer birkaç küçük kıyı kasabasında bu arabanın sesi oldukça sık duyulur, şatafatına hayran

kalınırdı. Çeşitli dükkânlara uğranması, bu gezintilerin esas amacı değildi. Asıl amaç, aksine, markize katiyen layık olmayan bir köy soylusunun veya burjuvanın evindeki bir çay daveti ya da bir garden parti olurdu. Ama markiz hem soyluluğu hem de servetiyle civardaki küçük soylulardan kat kat üstün olmakla birlikte, sınırsız iyiliği ve sadeliğiyle, kendisini davet edenleri hayal kırıklığına uğratmaktan o kadar korkardı ki, çevredeki en silik sosyete toplantılarına bile katılırdı. Mme de Cambremer onca yolu katedip küçük, boğucu bir salonda, genellikle yeteneksiz olan ve kendisinin, yörenin müzik tutkunluğuyla tanınan soylu hanımefendisi sıfatıyla, abartılı biçimde tebrik etmek zorunda kalacağı bir şarkıcıyı dinlemek yerine gezintiye çıkmayı veya Féterne'in, aşağıdaki küçük koyda minik dalgaların çiçeklerin arasına kadar sokulduğu harikulade bahçelerinde kalmayı tercih ederdi kuşkusuz. Ama Maineville-la-Teinturière'li veya Chattoncourt-l'Orgueilleux'lü bir soylu veya burjuva olan ev sahibi tarafından muhtemelen geleceğinin duyurulmuş olduğunu bilirdi. Mme de Cambremer o gün sokağa çıkıp da davette boy göstermese, sahil boyunca uzanan küçük kasabalardan birinden gelen bir davetli markizin arabasını duyabilir, görebilirdi; bu da, Féterne'den ayrılamamış olma mazeretini ortadan kaldırırdı. Öte yandan, bu ev sahipleri, Mme de Cambremer'i markize layık bulmadıkları insanların evlerindeki konserlerde ne kadar sık görmüş olsalar da, yararı yoktu; onların nazarında, fazlasıyla iyi yürekli olan markizin konumunun bu nedenle uğradığı küçük zarar daveti veren kendileri olduğu anda kayboluverir, verdikleri küçük çay davetine markizin gelip gelmeyeceğini hararetle merak ederlerdi. Günlerce endişelendikten sonra, evin kızının veya tatildeki bir amatörün söylediği ilk şarkının ardından, misafirlerden birinin meşhur arabayı saatçinin veya eczanenin önünde gördüğünü (markizin davete geleceğinin kesin işareti) bildirmesi ne büyük bir rahatlamaya yol açardı! Bunun üzerine Mme de Cambremer (gerçekten de az sonra, şu sıralar evinde misafir olan ve yanında getirmek için izin istediği, büyük bir mutlulukla gelmesine izin verilen geliniyle birlikte içeri girecekti), ev sahiplerinin gözünde tekrar bütün

ihtişamına kavuşurdu; markizin umulan gelişyle ödüllendirilmek, ev sahipleri için bir ay önce verdikleri kararın, yani bir öğleden sonra daveti düzenlemenin bütün zahmetini ve masrafını göze almalarının itiraf edilmeyen, belirleyici nedeni olmuştu belki de. Mme de Cambremer'i kendi çay davetlerinde görünce, artık markizin niteliksiz komşularının davetlerine de kibarlık edip gittiği değil, ne kadar köklü bir aileden geldiği, şatosunun şatafatı, genç kızlık soyadı Legrandin olan ve kurumuyla kayınvalidesinin biraz yavan saflığını renklendiren gelininin küstahlığı gelirdi hatırlarına. Bütün kapıları kilitleyip kendileri, ailece kaleme alacakları yazıyı şimdiden *Le Gaulois*'nın sosyete köşesinde okur gibi olurlardı: "Bretanya'nın eğlencesi eksik olmayan küçük bir köşesindeki seçkin çay davetinde misafirler, ancak ev sahiplerinden çok yakında tekrar buluşma sözü aldıktan sonra dağıldılar." Her gün gazeteyi bekler, davetlerinin henüz gazetede çıkmamış olmasından ötürü kaygılanır, Mme de Cambremer'i onca okur uğruna değil, sadece kendi misafirleri için ağırlamış olmaktan korkarlardı. O kutlu gün nihayet gelirdi: "Bu yıl Balbec'te davetler mevsimi özellikle parlak geçiyor. Öğleden sonra verilen küçük konserler çok moda, vs." Neyse ki Mme de Cambremer'in adı doğru yazılmış ve "rastgele", ama en başta belirtilmiş olurdu. Geriye, gazetelerin davet edilmemiş kişilerle dargınlığa yol açabilecek bu densizliğine canı sıkılmış gibi görünmekten başka bir şey kalmaz, Mme de Cambremer'in yanında, ikiyüzlülükle bu haberi gazeteye gönderme kallesliğini kimin yapmış olabileceği sorulur, iyi niyetli asil markiz ise, "Canınızın sıkılmasını anlıyorum, ama ben kendi açımdan, size misafir olduğumun bilinmesinden olsa olsa mutluluk duyarım" derdi.

Mme de Cambremer, bana verilen kartvizitin üzerine iki gün sonra bir çay daveti vereceğini yazmıştı. Şüphesiz daha iki gün önce sosyete hayatından ne kadar bıkmış olsam da, bu hayatı Féterne'in konumu sayesinde incir ağaçlarının, palmiyelerin, güllerin açık havada yetiştiği ve ev sahiplerinin davet başlamadan önce koyun karşı kıyısından önemli misafirleri alıp getiren, herkes geldikten sonra güneşe karşı gerilmiş telteleriyle çay salonu işlevi gören, akşam da getirdiği misafirle-

ri geri götüren küçük yatının durduğu, çoğunlukla Akdeniz'e özgü sakinlikteki ve mavilikteki denize kadar uzanan o bahçelere nakledilmiş olarak tatmak, benim için gerçek bir zevk olurdu. Küçük yat çok hoş bir lüksü, ama o kadar masraflıydı ki, Mme de Cambremer, kısmen bu masrafları karşılamak amacıyla gelirini çeşitli yollardan artırmak istemiş ve en başta da, mülklerinden birini, Féterne'den çok farklı olan La Raspe-lière'i ilk kez kiraya vermişti. Evet, iki gün önce olsa, tanınmadık küçük soylularla dolu, yeni bir dekor içindeki böyle bir çay daveti benim için Paris'in "parlak sosyete hayatı"ndan sonra ne büyük bir değişiklik olurdu! Ama eğlence ve zevkler benim için hiçbir anlam taşımıyordu artık. Tıpkı bir saat önce Albertine'i gönderdiğim gibi, Mme de Cambremer'e de özür dileyerek gelemeyeceğimi bildiren bir mektup yazdım; yüksek ateş iştahı nasıl bıçak gibi keserse, keder de bende arzu ihtimalini öyle ortadan kaldırmıştı... Annem ertesi gün gelecekti. Bana öyle geliyordu ki, annemle birlikte yaşamaya eskisine göre biraz daha layıktım şimdi, büsbütün yabancı ve küçültücü bir hayatın yerini, acılarıyla onun gibi benim de ruhumu kuşatıp yücelten yürek parçalayıcı hatıraların tırmanışı almışken onu daha iyi anlayacaktım. Ben öyle zannediyordum, ama aslında, anneminki gibi –sevilen varlığı kaybeden insanın çok uzun zaman boyunca, bazen hayatı boyunca yaşamasına resmen engel olan– gerçek kederlerle herhalde benimki gibi her şeye rağmen geçici olan, geç geldikleri gibi çabuk da giden, hissetmemiz için “anlamamız” gerektiğinden, ancak olaydan uzun süre sonra yaşanan öteki türden kederler arasında sonsuz bir mesafe vardır; işte benim şu anda çektiğim ıstırabın da onca insanın kederinden tek farkı, özel şartlara, iradedışı bir hatırıya tabi olmasıydı.

Anneminki kadar derin bir kederi ise, bu anlatının devamında göreceğimiz gibi, günün birinde yaşayacaktım, ama ne şu sırada, ne de tasavvur ettiğim şekilde. Buna rağmen, nasıl ki rolünü ezbere bilmesi ve çoktan yerinde olması gereken bir oyuncu, son anda, söyleyeceklerini bir tek kere okumuş olarak gelmişse, replik sırası geldiğinde gecikmesini kimse fark etmeyecek şekilde, ustalıkla durumu idare etmeyi becerirse,

benim taze kederim de, annem geldiğinde, onunla sanki öteden beri hep aynı şekilde var olmuşçasına konuşmamı sağladı. Annem, büyükannemle geldiğim yerleri görmenin bu kederi uyandırdığını zannetti sadece (aslında öyle değildi). O zaman ilk defa, anneminkinin yanında bir hiç olan, ama benim gözümü açan bir ıstırapı yaşadığım için annemin kim bilir ne acılar çektiğini korkuyla kavradım. İlk defa anladım ki, büyükannem öldüğünden beri gözlerine yerleşmiş olan o sabit ve gözyaşlarıyla ıslanmayan (Françoise'ın anneme fazla acı-mamasına sebep olan) bakış, hatırayla hiçliğin anlaşılmaz çelişkisine sabitlenmişti. Aslında annem bu yeni mekânda daha şık görünen siyah matem kıyafetini hâlâ üzerinden çıkarmamış olduğu halde, geçirdiği değişim bana daha çarpıcı gelmişti. Bütün neşesini kaybetmişti demek yeterli olmaz; eriyip gitmiş, adeta yalvaran bir tasvir halinde donmuştu, yanından hiç ayrılmayan sancılı varlığı fazla sert bir hareketle, fazla yüksek bir sesle incitmekten korkar gibiydi. Ama hepsinden önemlisi, kendisini krep mantosuyla içeri girerken gördüğüm anda –Paris'te gözümde kaçmış olan bir şeyi– karşımdaki kişinin annem değil, büyükannem olduğunu fark ettim. Nasıl ki kraliyet ve düklük ailelerinde baba öldüğünde oğlunun onun unvanını alır, Orléans Dükü'yken Fransa Kralı, Taranto Prensi'yken La Tremoille Dükü, Laumes Prensi'yken Guermantes Dükü olursa, aynı şekilde ölen kişi de çoğu kez başka türden ve daha derin kaynaklı bir verasetle hayatta olan kişiyi ele geçirir ve onu kendisine benzeyen ardılına, yarıda kesilen hayatının sürdürücüsüne dönüştürür. Belki de annem gibi bir kız evladın annesinin ölümünden sonraki büyük kederi, içinde taşıdığı ve merhaleleri atlatıp dönemleri tek hamlede aşkırtan bu kriz olmasa ağır ağır kendini gösterecek olan bir varlığın kozasını daha erken yırtar, başkalaşımını ve ortaya çıkışını hızlandırır sadece. Belki artık yaşamayan kişiye duyulan özlem, zaten fiilen var olan benzerlikleri yüz hatlarımıza yerleştiren bir tür telkini, özellikle de, sevilen kişi yaşadığı sürece onu fed etmek pahasına da olsa göstermekten korkmadığımız, bize sadece ondan geçmiş olan kişiliğimizi dengeleyen daha bireysel davranışlarımızın (annemde bu babasından kendisine ge-

çen sağduyusu ve alaycı neşesiydi) durdurulmasını barındırır içinde. Sevilen kişi öldüğünde, ondan farklı olmak konusunda tereddüt ederiz, artık sadece onu, kendi içimizde zaten taşıdığımız, ama başka bir şeyle karışmış olan ve bundan böyle diğerini dışlayarak benimseyeceğimiz varlığı takdir ederiz. Ölümün anlamsız olmadığını, ölenlerin üzerimizde hâlâ etkisi olduğunu ancak bu bağlamda söyleyebiliriz (genellikle kastedilen muğlak, yanlış manada değil). Ölenlerin üzerimizdeki etkisi yaşayanlarınkinden de fazladır, çünkü hakiki gerçeklik sadece zihin tarafından ortaya çıkarılabildiği, manevi bir işlemin nesnesi olduğu için, ancak düşünce yoluyla yeniden yaratmak zorunda olduğumuz, gündelik hayatın bizden gizlediği şeyleri gerçek anlamda bilebiliriz... Son olarak da, ölümlerimize üzülmeye ibadeti içinde, onların sevdiği şeyleri putlaştırırız. Annem, büyükannemin, yalnızca gözünde safir ve pırlantalardan yapılmış bir çantadan daha değerli hale gelmiş olan çantasını, manşonunu, ikisi arasındaki fiziksel benzerliği iyice vurgulayan bütün giysilerini değil, büyükannemin hep yanında taşıdığı, annemin şimdi *Mektuplar*'ın elyazmasıyla bile değiştirmeyeceği Mme de Sévigné nüshalarını bile yanından ayıramıyordu. Annem eskiden, kendisine Mme de Sévigné veya Mme de Beausergent'dan bir alıntı yapmadan tek bir mektup yazamayan büyükanneme takılırdı. Annem Babel'e gelmeden önce ondan aldığım üç mektubun her birinde, sanki bu mektuplar onun tarafından bana değil, büyükannem tarafından kendisine yazılmışçasına, Mme de Sévigné'den alıntı yapmıştı. Mendireğe inip büyükannemin kendisine her gün yazdığı mektuplarda anlattığı sahili görmek istedi. Annemi pencereden, elinde annesinin şemsiyesiyle gördüğümde, siyahlara bürünmüş halde, çekingen adımlarla, adeta dindar bir saygıyla, kendisinden önce o aziz ayakların bastığı kumların üstünde ilerliyordu; dalgaların geri getireceği bir ölüyü aramaya gider gibiydi. Annemi akşam yemeğinde yalnız bırakmamak için benim de onunla birlikte aşağı inmem gerekti. Mahkeme başkanıyla baro başkanının dul karısı gelip annemle tanıştılar. Büyükannemle ilişkili her şeye o kadar duyarlıydı ki, bu onu müthiş duygulandırdı, mahkeme başkanının söz-

lerini daima minnetle hatırladı, buna karşılık, baro başkanının karısının rahmetliyi tek kelimeyle olsun anmamasına hep içerledi ve üzüldü. Aslında mahkeme başkanı büyükannemi baro başkanının karısından daha çok düşünüyor değildi. Annem aralarında büyük bir fark görse de, hem birinin duygusal sözleri, hem de ötekinin suskunluğu, ölülerin bizde uyandırdığı kayıtsızlığın bir ifadesinden başka bir şey değildi. Ama sanırım annem özellikle benim istemeden ıstırabımın birazını aktardığım sözlerimde bir teselli buldu. Büyükannemin yüreklerde yaşamasını sağlayan her şey gibi benim ıstırabım da, annemi (bana olan sevgisine rağmen) ancak mutlu edebildi. Annem ondan sonra hiç aksatmadan, her gün annesinin yaptıklarını tıpatıp tekrarlayarak sahile inip oturdu ve onun en sevdiği iki kitabı, Mme de Beauséjour'un *Hatıratı*yla Mme de Sévigné'nin *Mektupları*'nı okudu. Hepimizden farksız olarak annem de, La Fontaine'e "safdil" denmesi gibi Mme de Sévigné'ye de "esprili markiz" denmesine tahammül edemedi. Ama mektuplarda "kızım" sözünü okuduğunda, annesi kendisine sesleniyormuş gibi geliyordu ona.

Rahatsız edilmek istemediği bu hac ziyaretlerinden birinde, sahilde, peşinde kızlarıyla Combray'li bir hanıma rastlama talihsizliğine uğradı. Hanımın adı zannederim Mme Poussin'di. Ama biz kendi aramızda daima "O zaman beni anarsın" diye söz ederdik ondan, çünkü kızlarını kendilerini bekleyen dertlere karşı, sürekli tekrarladığı bu cümleyle uyarır, örneğin gözlerini ovuşturan bir kızına, "Gözün iltihaplansın da, o zaman beni anarsın" derdi. Annemi gördüğünde, uzaktan, başsağlığı ifadesi olarak değil de, sadece bu tür bir terbiye almış olduğu için, gözü yaşlı, hararetle selamlar vermiş. Bu hanım Combray'de, kocaman bir bahçe içindeki evinde oldukça münzevi bir hayat sürer, hiçbir şeyi yeterince yumuşak bulmayıp Fransız dilindeki kelimeleri, hatta isimleri yumuşatmaya tabi tutardı. Şurup dökmek için kullandığı sofraya gerekine "kaşık" demeyi fazla sert bulup "kaaşık" der, Tele-makhos'un lirik ozanına hoyratça Fénelon derse kabalık etmiş olacağından korkarak –bense, dünyanın en zeki, en iyi ve en yürekli insanı, kendisini tanıyan herkes için unutulmaz

bir kişi olan Bertrand de F  nelon en yakın arkadaşım olduğu için, bilinçli olarak F  nelon derdim  ikinci e'yi de telaffuz etmenin bir yumuşaklık kattığını düşünür ve daima "F  nelon" derdi. Bu Mme Poussin'in o kadar yumuşak olmayan, adını unuttuğum damadı Combray'de noterdi ve kasayı soyup kaçarak özellikle amcama epey yüklü bir meblağ kaybettirdi. Ama Combray'deki insanların çoğunun ailenin diğer  yele-riyle araları o kadar iyiydi ki, hiçbir soğukluk yaşanmadı ve Mme Poussin'e acımakla yetinildi. Evinde misafir ağırlamazdı, ama bahçe parmaklığının önünden geçen herkes durup ağaçlarının gölgesini hayranlıkla seyrederek, başka da bir şey göre-mezdi. Balbec'te bizi rahatsız ettiği söylenemez; kendisine ora-da bir tek kere, tırnaklarını yemekte olan kızına, "Parmağında dolama çıksın da, o zaman beni anarsın" derken rastladım.

Annem sahilde kitap okurken ben tek başıma odamda ka-lyordum. Büyükannemin hayatının son dönemini ve o dönemle ilişkili her şeyi, birlikte son gezintisine çıktığımızda merdivenin açık tutulan kapısını hatırlıyordum. Bütün bun-ların karşısında dünyanın geri kalanı gerçek gibi görünmüyor, ıstırabım her şeyi bana zehir ediyordu. Sonunda annem dışarı çıkmam konusunda ısrar etti. Ama attığım her adımda, Casino'nun, ilk gece onu beklerken Duguay-Trouin anıtına kadar yürüdüğüm sokağın unutmuş olduğum bir yanı, karşı duramadığımız bir rüzgâr gibi, ilerlememe mani oluyordu; görmemek için başımı önüme eğiyordum. Biraz kendimi to-parladıktan sonra, otele, eskiden, gelişimizin ilk gecesinde içeride bulduğum büyükannemi bundan böyle ne kadar bek-lesem de bulamayacağımı bildiğim otele dönüyordum. Bu ilk çıkışım olduğu için, henüz görmediğim birçok otel görevlisi bana merakla bakıyordu. Otelin kapısında, genç bir komi ba-na selam vermek üzere kasketini çıkarıp sonra hemen başına geçirdi tekrar. Aim 'nin, bana saygılı davranması konusunda, kendi deyimiyle "kulağını çekmiş" olacağını düşündüm. Ama o anda, içeri giren bir başkasını da kasketini çıkararak selam-ladığını gördüm. İşin gerçeği şuydu: Bu delikanlının hayatta tek bildiği şey kasketini çıkarıp takmaktı ve bunu da gayet iyi yapıyordu. Elinden başka bir iş gelmediğini, bu işte de büyük

başarı gösterdiğini anlamış olduğundan, gün içinde mümkün olduğunca sık tekrarlıyor, böylece müşterilerin ölçülü ama genel yakınlığını kazanıyor, komileri işe almakla görevli olan ve bu bulunmaz Hint kumaşına rastlayıncaya kadar, “Halbuki bu meslekte kendilerinden bir tek terbiyeli olmaları isteniyor, o kadar zor bir şey olmasa gerek” diyen Aimé’yi hayretten hayrete düşürerek bir haftada kendini kovdurmamış tek bir komi bulamamış olan kapı görevlisinden de büyük bir yakınlık görüyordu. Otel müdürü, komilerin ayrıca, kendi deyimiyle “prezante” olmalarını da çok önemsiyordu, söylemek istediği, orada “hazır” bulunmalarıydı, ya da daha büyük ihtimalle, prezantabl kelimesini yanlış hatırlıyordu. Otelin arka tarafındaki çimenliğin görünüşü, birkaç çiçek tarhının eklenmesi ve hem egzotik bir çalının, hem de ilk yıl girişin önünü esnek bir dalı andıran endamı ve saçlarının garip rengiyle süsleyen kominin kaldırılmasıyla, değişmişti. Bu komi, çeşitli ülke ve cinsiyetlerden cazibelerine kapılan şahsiyetler tarafından otelden alınıp götürülmüş olan iki ağabeyini ve daktilograf kız kardeşini örnek alarak, kendisini sekreter olarak işe alan Polonyalı bir kontesin peşinden gitmişti. Geriye bir tek şaşı olduğu için kimsenin istemediği en küçük kardeşleri kalmıştı. Küçük kardeş, Polonyalı kontes ve öteki iki ağabeyinin hamileri Balbec Otel’ine kalmaya geldiklerinde çok sevinirdi. Çünkü ağabeylerine gıpta etmekle birlikte onları çok sever ve böylelikle, birkaç hafta boyunca ailevi duygularını geliştirme fırsatı bulurdu. Fontevrault Başrahibesi de, sırf bu amaçla rahibelerini bırakıp XIV. Louis’nin metresi olan diğer Mortemart kız kardeşe, Mme de Montespan’a sunduğu misafirperverliği paylaşmaya gitmez miydi? Komi kardeşlerden en küçüğünün Balbec’teki ilk senesiydi; beni henüz tanıımıyordu, ama otelde daha eski olan arkadaşlarının benimle konuşurken hem Monsieur diye, hem de soyadımla hitap ettiklerini duyduğundan, daha benimle ilk konuşmasında, kendinden hoşnut bir tavırla hemen onları taklit etti; belki meşhur sandığı bir şahsiyete ilişkin bilgisini sergilediği için, belki de daha beş dakika önce bilmediği, ama mutlaka uyulması gerektiğini düşündüğü bir âdeti benimsediği için hoşnuttu. Bu büyük, lüks ote-

lin bazı insanların nazarında ne gibi bir büyü olabileceğini çok iyi anlıyordum. Bir tiyatro gibi düzenlenmişti ve kalabalık bir figüran kadrosu, sahne üstüne varıncaya kadar her yeri hareketlendiriyordu. Müşteriler, sadece birer seyirci oldukları halde, oyuncuların bir sahneyi seyircilerin arasında oynadığı tiyatrolardaki gibi değil de, seyircilerin hayatı sahnenin şatafatı içinde geçiyormuşçasına, temsile sürekli katılıyorlardı. Tenis oynamaktan dönen bir müşteri otele beyaz flanelden bir ceketle girse de, kapı görevlisi ona mektuplarını vermek üzere şeritleri simli, lacivert frak giymiş olurdu. Tenis oyuncusu merdiveni tırmanmak istemiyorsa yine oyuncuların arasına karışır, yanında aynı derecede zengin bir kostümü olan asansörçü çocukla çıkardı yukarı. Her kattaki koridorlar, Panathenaia frizini hatırlatan, deniz fonu üzerindeki dilberlerin, oda hizmetçileriyle kurye kızların gelip gidişlerini gizler, hizmetçi güzelliği meraklıları bu dilberlerin küçük odalarına ustaca dolambaçlar çizip varırlardı. Buna karşılık, aşağıda erkek unsuru baskındı ve oteli hizmetkârların aşırı ve aylaklığa eğilimli gençliğinden ötürü, somutlaşmış, sürekli oynanan bir tür Yahudi-Hıristiyan trajedisine dönüştürmüştü. Bu yüzden de, onları gördüğüm zaman, şüphesiz Guermantes Prensesi'nin evinde, M. de Vaugou-bert'in M. de Charlus'ü selamlayan genç büyükelçilik kâtiplerini seyrettiği sırada aklıma gelen Racine'in dizelerini değil, ama yine Racine'in, bu kez Ester yerine *Atalya*'dan başka dizelerini içimden tekrarlamaktan kendimi alamıyordum; çünkü özellikle çay saatinde, on yedinci yüzyıldaki adıyla portikten itibaren, genç komilerden oluşan, "gelişen bir halk", Racine'in korolarındaki genç Yahudiler gibi lobiye dolduruyordu. Ne var ki, bunlardan birinin bile, *Atalya* çocuk prence, "Ne iş yaparsınız?" diye sorduğunda Yoaş'ın verdiği muğlak cevabı dahi verebileceğini sanmıyorum, çünkü hiçbir iş yapmazlardı. Olsa olsa, aralarından birine, yaşlı kraliçenin yaptığı gibi,

*"Buraya hapsolmuş bütün bu insanlar,
Peki ama neyle meşguller?"*

diye sorulsa, şöyle cevap verebilirdi:

“Bu törenlerin haşmetli düzenini seyrederim

ve ona katkıda bulunurum.” Bazen genç figüranlardan biri daha önemli bir oyun kişinin yanına gider, sonra bu taze dilber koroya dönerdi tekrar; dalgın bir dinlenme ânı değilse eğer, figüranlar gereksiz, saygılı, dekoratif ve gündelik dönüşlerle birbirlerinin etrafında dolanırlardı. Çünkü “izin günleri” dışında “dünyadan uzak yetiştirilen” ve iç avludan dışarı adım atmayan bu delikanlılar, *Atalya*’daki Leviogulları gibi bir manastır hayatı sürerlerdi; muhteşem halılarla örtülü basamakların dibinde oyun oynayan bu “genç ve inançlı topluluk” karşısında, Balbec Grand-Hôtel’e mi, Hz. Süleyman’ın tapınağına mı girdiğimi şaşırabilirdim.

Otele döndüğümde doğru odama çıkıyordum. Düşünceleirim genellikle büyükannemin hastalığının son günlerine, daha da artırarak yeniden yaşadığım acılarına yönelikti; bir sevdiğimiz acılarını sadece yeniden yarattığımızı zannettiğimiz sırada merhametimiz bu acıları abartır, ama belki de, ıstırapı çekenin bilincinden çok o haklıdır, bu acıları çekenler hayatlarının acıklılığını fark edemez, oysa merhamet bunu görür ve umutsuzluğa kapılır. Bununla birlikte, uzun bir süre boyunca bilmediğim bir şeyden o sırada haberim olsaydı, merhametim yeni bir hamleyle büyükannemin ıstırapını aşardı: Büyükannem, ölmeden bir gün önce, bilinçli bir ânında, benim odada bulunmadığımdan emin olduktan sonra annemin elini alev alev yanan dudaklarına götürüp, “Elveda kızım, ebediyen elveda” demişti. Annemin hiç değişmeyecek olan o sabit bakışları belki bu hatıraya da dikiliydi. Sonra, tatlı hatıralar geliyordu aklıma. O benim büyükannemdi, ben de onun torunu. Yüzündeki ifadeler sanki sadece benim için yaratılmış bir lisanda yazılmışlardı; o benim hayatımdaki her şeydi, diğer insanlar, ona bağlı olarak, onun kendileri hakkında bana bildireceği değerlendirmeye bağlı olarak vardılar sadece; ama yo, hayır, ilişkimiz o kadar geçici olmuştu ki, tesadüfi olmaması imkânsızdı. O beni tanımıyor artık, bense onu bir daha

hiç göremeyeceğim. Biz sadece ve sadece birbirimiz için yaratılmamıştık, o bir yabancıydı. Bu yabancınn Saint-Loup tarafından çekilen fotoğrafına bakmaktaydım. Annem Albertine'le karşılaşmış ve arkadaşının büyükannem ve benimle ilgili güzel sözlerinden ötürü onunla görüşmem için ısrar etmişti. Ben de bunun üzerine Albertine'e randevu vermiştim. Otel müdürüne arkadaşımı salonda bekletmesini tembih ettim. Müdür, Albertine'le arkadaşlarını çok eskiden beri, "buhur çağına" gelmelerinden çok daha önce tanıdığını, ama otele ilişkin sözlerinden ötürü onlara kızdığını söyledi. "Böyle konuştuklarına göre, pek 'umumi' olmasalar gerek. Eğer söylenenler iftiraysa, o başka tabii." Buhurun "buluğ" anlamına geldiğini tahmin etmekte zorluk çekmedim. "Umumi"de daha çok zorlandım. Belki "ümme" yerine söylenmişti, o zaman da, "ümme", "tahsilli" anlamına geliyordu. Albertine'le buluşma saatinin gelmesini beklerken, baka baka sonunda göremez olduğumuz bir resme bakar gibi Saint-Loup'nun fotoğrafına dikmiştim gözlerimi; birdenbire, yine, "Büyükannem bu, ben onun torunuyum" diye düşündüm, hafıza kaybına uğramış birinin kendi adını hatırlaması, bir hastanın kişilik değıştirmesi gibi. Françoise, Albertine'in geldiğini söylemek için odama girdi ve fotoğrafı görünce, "Zavallı hanımcığım" dedi, "yanağındaki bene varıncaya kadar her şeyiyle o işte; markinin bu fotoğrafı çektiği gün çok hastalanmış, iki kere fenalık geçirmişti. 'Aman Françoise' demişti bana, 'torunumun sakın haberi olmasın.' Hiç de belli etmezdi, topluluk içinde hep neşeliydi. Gerçi yalnızken biraz canı sıkkın görüldüğü olurdu. Ama çabuk geçerdi. Sonra bana dedi ki: 'Eğer bana bir şey olursa, torunumda bir fotoğrafım olsun isterim. Tek bir fotoğrafım bile yok.' Sonra da saygıdeğer markiye gönderdi beni, kendisi rica ettiğini küçük beye söylememesini tembih edip fotoğrafını çeker mi diye soracaktım. Ama ben dönüp markinin evet dediğini söylediğimde, bu sefer yüzü çok kötü görünüyor diye vazgeçti. 'Böylesi hiç fotoğrafım olmamasından daha kötü' diyordu. Ama akıllı kadındı, sonunda öyle güzel hazırlandı ki, o kenarları kıvrık, büyük şapkayla, güneşin altında da durmayınca, hastalığı hiç belli olmuyordu. Fotoğraftan çok memnun

kalmıştı, çünkü o sırada, Balbec'ten sağ çıkamayacağını düşünüyordu. Ben ne kadar, 'hanımefendi, böyle konuşmayın, hanımefendinin bu lafları hiç hoşuma gitmiyor' desem de, onun aklına takılmıştı. Hem sonra, günlerdir bir şey de yiyemiyordu. İşte o yüzden küçük beye ısrar ediyordu, saygıdeğer markiyle akşam yemeğine uzak yerlere gitsinler diye. Sofraya oturacağına kitap okurmuş gibi yapıp, markinin arabası uzaklaştığı anda odasına, yatmaya çıkıyordu. Bazı günler hanıma haber vermeyi düşünürdü, gelip kendisini son bir kez görsün diye. Sonra da, kendisine hiçbir şey söylememiş olduğundan, hanımın çok şaşıracağından korkardı. 'Kocasının yanında kalması daha iyi aslında Françoise' derdi." Françoise ansızın bana bakıp kendimi "rahatsız mı hissettiğimi" sordu. Hayır deyince, "Beni lafa tutup oyalıyorsunuz, dedi. Misafiriniz gelmiştir belki. Benim aşağı inmem lazım. Buraya göre biri değil o. Öyle de hızlı hareket ediyor ki, belki geri dönmüştür bile. Beklemekten hoşlanmıyor. Ah! Mademoiselle Albertine şimdilerde ekâbir oldu. —Yanılıyorsunuz Françoise, Albertine buraya göre bir insandır, hatta buraya fazladır bile. Ama siz yine de gidip bugün kendisini kabul edemeyeceğimi haber verin."

Françoise ağladığımı görse, kim bilir ne yanık ağıtlar dinleyecektim! Titizlikle gözyaşlarımı gizledim. Gizlemesem bana yakınlık gösterirdi. Ama ben ona yakınlık gösterdim. Zavallı oda hizmetçilerimizin yerine kendimizi koymayız genellikle; sanki ağlamak bize acı veriyormuş gibi, bizi ağlarken görmeye dayanamazlar; belki de onlara acı verir bizim ağlamamız; Françoise küçüklüğümde bir kere, "Öyle ağlamayın, sizi böyle ağlarken görmek hoşuma gitmiyor" demişti. İddialı sözleri, açıklamaları sevmiyoruz, hata ediyoruz, çünkü bu şekilde, köylülerin dokunaklılığına, hırsızlık yaptığı gerekçesiyle belki de haksız yere kovulan, beti benzi atmış, sanki suçlanmanın kendisi bir suçmuş gibi birden daha mütevazı olan zavallı hizmetçinin babasının namusuna, annesinin prensiplerine, ninesinin öğütlerine değinerek anlattığı efsaneye yüreğimizi kapamış oluyoruz. Hiç şüphesiz, bizim gözyaşlarımızı dayanamayan aynı hizmetkârlar, alt kattaki oda hizmetçisi hava cereyanını seviyor, kesmek ayıp olur diye, bizim zatür-

reeye yakalanmamıza hiç tereddütsüz göz yumarlar. Çünkü Adalet'in imkânsız bir şey olması için, Françoise gibi haklı olanların, haksız da olmaları gerekir. Hizmetçilerin müteva-zı eğlenceleri bile, efendilerinin ya reddiyle ya da alaylarıyla karşılaşır. Çünkü bu eğlenceler daima önemsiz, ama aptalca duygusal ve sağlığa aykırıdır. Bu yüzden de hizmetçiler, "Yıl-da bir kere bir şey istedim, nasıl izin vermezler?" diyebilirler. Oysa efendileri, saçma veya onlar için -ya da kendileri için- zararlı olmasa, çok daha fazlasına izin verirlerdi. Şüphesiz tir tir titreyen, işlemediği suçu itiraf etmeye hazır, "gerekirse bu akşam giderim" diyen zavallı oda hizmetçisinin alçakgönüllü-lüğü karşısında direnmek mümkün değildir. Ne var ki, haya-tının ve soyunun şerefine sarmalanmış, süpürgeyi bir âsâ gi-bi tutan, rolünü trajediye vardırان, gözyaşlarıyla bölen, gurur ve ihtişamla doğrulan yaşlı bir aşçının karşısında, sözlerinin tumturaklı ve tehditkâr bayağılığına, annesinin mirasına ve aile "çiftliğinin" saygınlığına rağmen, duyarsız kalmamayı da bilmek gerekir. O gün buna benzer sahneler hatırladım veya hayal ettim ve onları yaşlı hizmetçimize mal ettim; o günden sonra da, Albertine'e yaptığı bütün kötülöklere rağmen, Fran-çoise'a kesikli olmakla birlikte en güçlü türden, yani temeli merhamet olan bir sevgiyle bağlandım.

Büyükannemin fotoğrafının karşısında bütün gün boyun-ca ısırap çektim elbette. Bu fotoğraf benim için bir işkenceydi. Ama müdürün akşamki ziyareti kadar büyük bir işkence değildi. Kendisine büyükannemden söz ettiğim, onun da ta-ziyelerini tekrarladığı sırada, (yanlış telaffuz ettiği kelimeleri kullanmaya meraklı olduğundan), şu sözleri kulağıma çarp-tı: "Saygıdeğer büyükannenizin bâyıldığı gün mesela, ben size haber vermek istemiştım, çünkü müşteriler açısından otel için zararlı olabilirdi, değil mi efendim? O akşam gitse daha iyi olurdu. Ama o bana hiçbir şey söylemeyeyim diye yalvardı, bir daha bâyılmayacağına, bâyılırsa da derhal otelden ayrılacağı-na söz verdi. Gerçi kat şefi, bir kez daha bâyıldığını haber ver-di bana, ama ne de olsa siz bizim memnun etmek istediğimiz, eski müşterimizdiniz, kimse de şikâyetle bulunmayınca..." Demek büyükannem baygınlık geçirip benden gizlemişti. Bel-

ki de benim ona en sevimsiz davrandığım sıralarda bayılmış, bir yandan acı çekerken, bir yandan da beni sinirlendirmemek için keyifli görünmeye, otelden kapı dışarı edilmemek için sağlıklı görünmeye çalışmıştı mecburen. Bir başkasıyla ilgili olsa, bana gülünç gelebilecek “bâylamak” kelimesi, bu telaffuzuyla, özgün bir ses kakışmasını andıran, garip ses yeniliğiyle, hiç tahmin edemeyeceğim bir biçimde, uzun süre bende en sancılı duyguları uyandıran bir şey olarak kaldı.

Ertesi gün, annemin ricası üzerine, kumların üzerine, daha doğrusu, kıvrımlarının arasına saklanabileceğim, Albertine’le arkadaşlarının beni bulamayacaklarını bildiğim kumulların arasına biraz uzanmaya gittim. İnik gözkapaklarım, bir tek ışığın, gözün iç duvarlarının pespembe ışığının içeri geçmesine izin veriyorlardı. Sonra tamamen kapandılar. O zaman, büyükannemi bir koltukta oturur halde gördüm. O kadar güçsüzdü ki, diğer insanlardan daha az canlıymış gibiydi. Oysa nefes aldığını işitiyordum; ara sıra, babamla benim söylediklerimizi anladığına dair bir işaret veriyordu. Ama onu ne kadar öpsem de, gözlerinde bir sevgi ısıltısı uyandırmayı, yanaklarını biraz renklendirmeyi başaramıyordum. Kendinde değildi, beni sevmiyormuş, tanıımıyormuş, belki de görmüyormuş gibiydi. Kayıtsızlığının, bitkinliğinin, suskun hoşnutsuzluğunun sırrını çözemiordum. Babamı bir kenara çektim. “Görüyorsun, değil mi? dedim. Gün gibi ortada, her şeyi gayet iyi anladı. Tam bir hayat yanılması bu. Ölülerin yaşamadığını iddia eden kuzenini çağırabilseydik keşke! Öleli bir yılı geçti, sonuç olarak hâlâ yaşıyor. Peki ama niye beni öpmek istemiyor? —Bak, başı düşüyor zavallının. —Ama öğleden sonra Champs-Élysées’ye gitmeyi ister. —Çılgınlık olur! —Sence zararı dokunabilir mi, daha çok ölebilir mi gerçekten? Beni artık sevmiyor olamaz. Onu ne kadar öpsem de bir daha hiç gülmsemeyecek mi bana? —Ne yapalım, ölümler böyle işte.”

Birkaç gün sonra, Saint-Loup’nun çektiği fotoğrafa bakmak hoşuma gitmeye başladı; Françoise’ın söylediği şeylerin hatırasını uyandırmıyordu bende, çünkü bu hatıra beni hiç terk etmemişti ve ona alışıyordum. Ama benim kafamda canlandırdığım o günkü ciddi rahatsızlığına, ıstırabına kıyasla, fo-

toğraf büyükannemin akıl ettiği, ifşa edildikten sonra da beni kandırmaya devam eden hilelerden hâlâ yararlanarak bana büyükannemi o kadar şık, yüzünü biraz gizleyen şapkasıyla o kadar kaygısız gösteriyordu ki, onu hayal ettiğim kadar bedbaht ve sağlıksız görmüyordum. Bununla birlikte, yanaklarında büyükannemin bilmediği, kendine özgü bir ifade, seçilmiş ve yazgısının belirlenmiş olduğunu bilen bir hayvanın bakışları gibi bir kurşunilik, bir ürkmüslük olduğundan, bir idam mahkûmunu hatırlatan, istemeden kederli, bilinçsizce trajik bir havası vardı; benim gözümünden kaçan bu izlenim yüzünden annem bu fotoğrafa asla bakamıyor, bu fotoğraf ona annesinin değil, annesinin hastalığının ve bu hastalığın büyükannemin acımasızca tokatlanmış yüzüne yaptığı hakaretin bir fotoğrafı gibi geliyordu.

Sonra bir gün, Albertine'e kendisini yakında kabul edeceğime dair haber göndermeye karar verdim. Sebebi, mevsimsiz bir sıcak dalgasının etkisini gösterdiği bir sabah, oyun oynayan çocukların, denizde şakalaşanların, gazete satıcılarının bin bir haykırışının, küçük dalgaların birer birer gelip serinlettiği kızgın kumsalı alevden çizgilerle, birbirine dolaşan kıvılcımlarla bir tablo gibi gözümün önüne sermiş olmasıydı; sonra da, dalgaların sesine karışan, kemanların denizin üstünde yolunu kaybetmiş bir arı oğlu gibi vızıldadığı senfoni konseri başlamıştı. İşte o anda, Albertine'in gülüşünü tekrar duymak, arkadaşlarını, bir deniz fonu üzerinde beliren, hafızamda Balbec'in ayrılmaz büyüğü, tipik florası olarak yer etmiş olan genç kızları görmek istemiştım; ben Albertine'e ertesi hafta görüşmek üzere Françoise'la bir not göndermeye karar verirken, ağır ağır yükselen deniz, patlayan her dalgayla İtalyan katedrallerinin çatısındaki mavi somaki ve köpüklü jasptan tepeliklerin arasında yükselen çalgı ustası melekler gibi her bir cümlesi diğerlerinden ayrılan ezgiyi billur sağanaklarıyla tamamen örtüyordu. Ama Albertine'in geldiği gün hava yine bozmuş, serinlemişti, zaten gülüşünü duyma fırsatım da olmadı; hiç keyfi yoktu. "Balbec bu yıl çok sıkıcı, dedi. —Uzun müddet kalmamaya çalışacağım. Biliyorsunuz Paskalya'dan beri buradayım; bir ayı geçti. Kimsecikler yok.

Ne kadar eğlenceli, düşünün!” Albertine’i Épreville’e kadar geçirdikten sonra –Mme Bontemps’ın villasının bulunduğu bu küçük sahil kasabasıyla yanlarına “pansiyoner girdiği” Rosemonde’un ailesinin kaldığı Incarville arasında kendi deyimiyle “mekik dokuyordu”– az önceki yağmura ve her an değişen gökyüzüne rağmen, büyükannemle gezintiye çıktığımızda Mme de Villeparisis’nin arabasıyla geçtiğimiz büyük yola doğru, tek başıma dolaşmaya gittim; parlayan güneşin kurutmadığı su birikintileri toprağı tam bir bataklığa çevirmişti; bir zamanlar çamura bulanmadan iki adım atamayan büyükannemi düşünüyordum. Ama yola vardığım an gözlerim kamaştı. Büyükannemle ağustos ayında, aynı yerde elma ağaçlarının sadece yapraklarını ve yerleşimlerini görmüşken, şimdi inanılmaz bir şatafat içinde, göz alabildiğine çiçek açmışlardı, üzerlerinde balo kıyafetleri, ayakları çamur içindeydi, güneşte parlayan, görülmedik güzellikteki pembe saten giysilerini kirlfetmemeye zerrece özen göstermiyorlardı; ta ufuktaki deniz, elma ağaçlarına Japon baskılarını andıran bir fon oluşturuyordu; başımı kaldırıp çiçeklerin arasından baktığımda gökyüzünün mavisini daha parlak, neredeyse çiğ gösteren çiçekler sanki bu cennetin derinliklerini açığa çıkarmak için aralanıyordu. Bu göğün altında hafif ama soğuk bir esinti kızaran demetleri hafifçe titretiyordu. Gökçe baştankaralar, uysallıkla, sanki bu canlı güzelliğı bir egzotizm ve renk meraklısı yapay olarak yaratmış gibi gelip dallara konuyor, çiçeklerin arasında sıçırıyorlardı. Ama bu güzellik insanı gözünü yaşartacak kadar duygulandırıyor, çünkü her ne kadar incelikli sanat etkisi yapsa da, insan doğal olduğunu, bu elma ağaçlarının Fransa’nın bir büyük yolunun üzerinde, köylüler gibi kırın ortasında bulunduğunu hissediyordu. Sonra birdenbire güneş ışınlarının yerini yağmur ışınları aldı; ufku baştan başa çizip elma ağaçları sırasını gri ağları içine hapsettiler. Ama ağaçlar o çiçekli, pembe güzelliklerini inen sağanakla buz gibi soğuyan rüzgârda dimdik sergilemeye devam ediyorlardı: Bir ilkbahar günüydü.

İkinci Bölüm

*Albertine'in esrarı. – Aynadan gördüğü
genç kızlar. – Meçhul hanım. – Asansörcü
çocuk. – Madame de Cambremer. – M. Nissim Bernard'ın
zevkleri. – Morel'in tuhaf kişiliğinin ilk taslağı. – M. de
Charlus Verdurin'lerde akşam yemeğinde.*

Yalnız başıma yaptığım bu gezintiden aldığım haz büyükan-nemin içimdeki hatırasını zayıf düşürür korkusuyla, çektiği büyük bir manevi ıstırapı düşünerek onun hatırasını canlan-dırmaya çalışıyordum; çağrım üzerine bu ıstırap kendini be-nim kalbimde kurmak için uğraşıyor, dev direkler dikeyordu, ama herhalde benim kalbim ona küçük geliyordu, bu kadar büyük bir acıyı taşıyacak gücüm yoktu, tam son şeklini almak üzere olduğu anda dikkatim dağılıyor, kemerleri, tıpkı kub-beleri tam oluşmadan kırılan dalgalar gibi, daha birleşmeden çöküyordu.

Bu sırada, uyurken gördüğüm rüyalardan bile, büyükan-nemin ölümünün bende yarattığı kederin azaldığını anlayabi-lirdim, çünkü büyükannem onun yokluğu konusundaki fikri-min eskisi kadar baskısı altında görünmüyordu rüyalarımda. Hep hasta görüyordum onu, ama iyileşiyordu; daha iyi bulu-yordum durumunu. Çektiği acılara değinirse öpücüklerimle onu susturuyor, artık temelli iyileştiği konusunda temin edi-yordum. Ölümün gerçekten de geri dönüşü olan bir hastalık olduğunu şüphecilere doğrulatmak isterdim. Ne var ki, büyü-kannemde eski renkli doğallığını bulamıyordum artık. Sözleri

benimkilere güçsüz, uysal bir cevap, adeta benim sözlerimin bir yankısıydı sadece; benim düşüncemin yansımasından ibaretti.

Yeniden fiziksel bir arzu duymam henüz imkânsız olmakla birlikte, Albertine bana adeta bir mutluluk arzusu aşılamaya başlamıştı. İçimizde durmadan dalgalanan kimi karşılıklı sevgi hayalleri, bir tür akrabalık sayesinde, birlikte bir hazzı paylaştığımız bir kadının hatırasıyla (biraz belirsizleşmiş olması koşuluyla) kolayca birleşir. Bu duygu, Albertine'in çehresinin bende bir fiziksel arzu uyandırabilecek özelliklerinden daha yumuşak, o kadar neşeli olmayan, oldukça farklı özelliklerini hatırlatıyordu bana; bu duygu ayrıca fiziksel arzu gibi bir aciliyet de taşımadığından, gerçekleşmesini gelecek kışa rahatlıkla erteleyebilir, Albertine Balbec'ten ayrılmadan önce onu görmeye çalışmayabilirdim. Ama henüz taze olan bir kederin ortasında bile fiziksel arzu yeniden doğar. Her gün uzun bir süre uzanarak dinlenmenin şart koşulduğu yatağımda Albertine'in gelip eski oyunlarımızı başlatmasını istiyordum yine. Bir çocuklarını kaybetmiş olan çiftlerin, üstelik de ölümün olduğu odada, kısa bir süre sonra birbirlerine sarılarak kaybettikleri çocuğa bir kardeş yaptıkları vaki değil midir? Bu arzuyu kafamdan atmak için pencereye gidip denizin o günkü halini seyrediyordum. Yine ilk yıl olduğu gibi, günden güne aynı deniz nadiren görülüyordu. Ama bu birbirinden farklı denizler ilk yılın denizlerine hiç benzemiyordu; belki şimdi fırtınalı ilkbahar mevsiminde olduğumuz için, belki ilk gelişimdeki ayda gelsem bile daha değişken, farklı hava koşulları çok sıcak günlerde görmüş olduğum, kumsalda uyuklayan, mavimsi göğüsleri gevşek bir çarpıntıyla belli belirsiz kaban, tembel, puslu, kırılğan denizleri bu kıyıya gelmekten vazgeçirebileceği için, en önemlisi de, belki Elstir tarafından, bir zamanlar kasten bakmadığım unsurları yakalamak üzere eğitilmiş olan gözlerim ilk yıl bakmayı bilemedikleri şeyleri uzun uzun seyrettiği için. Mme de Villeparisis'yle yaptığımız kır gezintileriyle sonsuz Okyanus'un ulaşılmaz, mitolojik ve akışkan yakınlığı arasındaki, bana o zamanlar çok çarpıcı gelen zıtlık artık mevcut değildi gözümde. Aksine, şimdi de-

nizin kendisi de bana bazı günler neredeyse kıra aitmiş gibi görünüyordu. Epeyce ender olan, gerçekten güneşli günlerde, ısı suların üzerinde tıpkı kırlardaki gibi tozlu ve beyaz bir yol açıyor, bu yolun sonunda, bir balıkçı teknesinin sivri direği bir köyün çan kulesi gibi yükseliyordu. Sadece bacası görünen bir römorkör ücra bir fabrika gibi uzakta tütüyor, ufukta, şüphesiz bir yelkenin çizdiği, ama daha yoğun, adeta kireçtaşı gibi görünen beyaz, kabarık bir kare ıssızlığın ortasında tek başına bir binanın, bir hastane veya okulun güneş vurmuş bir köşesini hatırlatıyordu. Bulutlar ve rüzgâr da güneşe eklendikleri günlerde algı hatasını değilse bile, en azından ilk bakıştaki yanılsamayı, bu ilk bakışın hayal gücüne yaptığı telkini tamamlıyorlardı. Çünkü denizin yüzeyinde, yan yana tarlalara farklı ürünlerin ekilmesinden ötürü kırlarda oluşan belirgin renk yüzeylerine benzeyen alanların birbirini izlemesi, sert, sarı ve adeta çamurlu engebeler, bir grup çevik gemicinin sanki ekin biçtiği bir kayığı gözden gizleyen setler, inişler, bunların hepsi fırtınalı günlerde denizi bir zamanlar gezindigim, yakında tekrar gezineceğim düzgün araba yolu kadar değişken, sağlam, inişli çıkışlı, kalabalık ve uygar bir şey haline getiriyordu. Bir keresinde, arzuma direnemeyerek tekrar yatacağım yerde giyindim ve Albertine'i bulmak üzere Incarville'e gittim. Benimle birlikte Douville'e gelmesini isteyecektim ondan, oradan da Féterne'de Mme de Cambremer'i, La Raspe-lière'de Mme Verdurin'i ziyarete gidecektim. Ben ziyaretlerimi yaparken Albertine sahilde beni bekler, sonra da, gece, birlikte dönerdik. Küçük mahalli trene binecektim; bir zamanlar Albertine'le arkadaşlarından yörede trene verilen bütün takma adları öğrenmiştim: Sayısız dolambaç çizdiği için *Solucan*, ağır ilerlediği için *Külüstür*, gelen geçen kendini kollasın diye çalınan korkunç bir sireni olduğu için *Transatlantik*, kablolu bir demiryolu olmadığı halde faleze tırmandığı için *Kablolu*, tam anlamıyla bir dekovil olmadığı halde, 60 santimlik bir ray aralığı olduğundan *Dekovil*, Angerville'den geçerek Balbec'ten Grallevast'ya gittiğinden *B.A.G.*, Güney Normandiya tramvay hattına bağlı olduğu için de *Tram* ve *G.N.T.* Kimsenin olmadığı bir vagona yerleştim, güneş pırıl pırlıdı, içerisi müthiş sı-

çaktı; tek bir ışık huzmesinin geçmesine izin veren mavi storu indirdim. Ama o anda, Paris-Balbec treninde otururkenki haliyle büyükannem geldi gözlerimin önüne; benim bira içmem kendisine o kadar ıstırap vermişti ki o yolculukta, bakmamayı tercih etmiş, gözlerini kapatıp uyuyormuş gibi yapmıştı. Bir zamanlar büyükbabamın konyak içmesinin büyükanneme verdiği ıstıraba dayanamayan ben, bir başkasının önerisiyle, bana zararlı olacağını düşündüğü bir içkiyi içişimi seyretmenin ıstırabını ona yaşatmakla kalmamış, keyfimce, bol bol içmeme izin vermeye zorlamıştım kendisini; daha da ileri gidip kızgınlıklarım, nefes tıkanıklığı krizlerimle, şimdi hafızamda suskun, çaresiz, görmemek için gözleri kapalı suretini bulduğum aşırı bir tevekkülle, içkiyi bana tavsiye etmek, içmeme yardımcı olmak mecburiyetinde bırakmıştım büyükannemi. Böyle bir hatıra, bir süredir kaybetmekte olduğum ruhu adeta sihirli bir değneğin dokunuşu gibi yeniden kazandırmıştı bana; dudaklarım sadece bir ölüyü öpmenin umutsuz arzusuyla doluyken, Rosemonde'u ne yapacaktım? Kalbim her an büyükannemin yeniden biçimlenen ıstırabıyla çarparken, Cambremer'lerle, Verdurin'lerle ne konuşabilirdim? O vagonda daha fazla kalamadım. Tren Maineville-la-Teinturière'de durur durmaz, planlarımdan vazgeçip indim. Maineville bir süredir hatırı sayılır bir önem ve özel bir ün kazanmıştı, çünkü çok sayıda gazonu işleten bir mutluluk tüccarı kentin yakınında lüks bir otelle rekabet edebilecek zevksizlikte, gösterişli bir müessese inşa etmişti; ileride üzerinde duracağımız bu kurum, açıkça söylemek gerekirse, Fransa kıyılarında şık insanlar için yapılmış ilk genelevdi. Hem ilkti, hem de tekti. Her limanın kendi genelevi vardır, ama sadece denizcilerin ve eski kilisenin hemen yakınında, neredeyse kilise kadar yaşlı, saygıdeğer ve yosun tutmuş olan çaya bednam kapısının önünde balıkçı teknelerinin dönüşünü beklerken görmekten hoşlanan özgünlük meraklılarının işine yarar.

Ailelerin belediye başkanına nafile yaptıkları itirazlara rağmen küstahça oraya dikilen göz kamaştırıcı "zevk" yuvasından uzaklaşıp faleze yöneldim ve Balbec yönünde falezin kıvrıntılı yollarını izledim. Akdikenlerin çağrısını işitip karşılık

vermedim. Daha mütevazı komşuları oldukları elma ağaçlarının çiçeklerini fazlasıyla ağır buluyor, ama bu zengin elma şarabı imalatçılarının pembe taçyapraklı kızlarının körpe tenlerini de takdir ediyorlardı. Çeyizleri onlarınki kadar zengin olmasa da, kendilerinin daha rağbette olduğunu ve kırmalı beyazlıklarının hoşla gitmelerine yettiğini biliyorlardı.

Otele vardığımda, kapı görevlisi bana gelmiş olan bir mektubu uzattı; Gonnevillle Markisi ve Markizi'nin, Amfreville Vikontu ve Vikontesi'nin, Berneville Kontu ve Kontesi'nin, Graincourt Markisi ve Markizi'nin, Amenoncourt Kontu'nun, Maineville Kontesi'nin, Franquetot Kontu ve Kontesi'nin, Aigleville'lerden Chaverny Kontesi'nin imzasını taşıyan bu ölüm haberinin niçin bana gönderilmiş olduğunu ancak Mesnil la Guichard'lardan Cambremer Markizi'nin, Cambremer Markisi ve Markizi'nin adlarını tanıyıp, ölenin Cambremer'lerin kuzini, Criquetot Kontesi Eléonore-Euphrasie-Humbertine de Cambremer olduğunu görünce anlayabildim. İncecik, sık satırları dolduran bütün bu taşra ailesinde tek bir burjuva olmadığı gibi, tanınmış tek bir unvan da yoktu, ama soyadları neşeli bir *ville* veya *court*, bazen daha sert bir *tot* hecesiyle noktalanan –ve hepsi yöredeki ilginç beldelerin isimleri olan– yöre soylularının tamamı, sıralamada yer alıyordu. Şatolarının kiremitleriyle veya kiliselerinin sıvasıyla sarmalanmış, çatının hizasını ancak geçen, sallanan başlarında Normandiya kubbe fenerleri veya koni biçimindeki kafesleriyle, sanki elli millik mesafe içinde sıralanmış veya dağınık olarak yerleşmiş bütün güzel köyleri çanlar çalıp bir araya topladıktan sonra, siyah kenarlı aristokrat mektubun dikdörtgen biçimindeki sıkışık dama tahtası üzerine, aralarında hiçbir boşluk bırakmadan ve dışarıdan hiçbir unsuru katmadan, sık saflar halinde dizmiş gibiydiler.

Annem odasına çıkmış, mahkeme başkanı kendisine biraz eğlenmesi gerektiğini söylediği için, Mme de Sévigné'nin şu cümlesini düşünmekteydi: “Beni oyalamak isteyen hiç kimseyle görüşmüyorum, çünkü imalı sözleri, sizi düşünmemi engellemek istediklerini gösteriyor ve bu da beni gücendiriyor.” Mahkeme başkanı beni görünce, “Bakın, Parma Prense-

si” diye fısıldadı kulağıma. Yargıcın gösterdiği kadının saygıdeğer Altesle hiçbir ilgisi olmadığını görünce korkularım dağıldı. Ama prenses Lüksemburg Düşesi’nin evinden dönüşünde bir gece kalmak üzere bir oda ayırtmış olduğundan, bu haber birçoklarının, her yeni gelen hanımı Parma Prensesi zannetmelerine yol açmıştı –benimse, tavanarama çıkıp kapanmama. Canım yalnız kalmak istemiyordu. Saat daha dörttü. Françoise’dan gelip akşamüzerini benimle birlikte geçirmesi için Albertine’e haber vermesini rica ettim.

Albertine’in ileride bende uyandıracak sancı ve sürekli güvensizliğin, hele bu güvensizliğin bürüneceği, bilhassa eşcinsel, özel niteliğin şimdiden belirmeye başladığını söylesem yalan olur zannederim. Kuşkusuz o günden itibaren –ki bu ilk değildi– bekleyişim hep biraz kaygılı oldu. Françoise’in dönmesi o kadar uzun sürdü ki, umutsuzluğa kapıldım. Lambayı yakmamıştım. Günüşiği kalmamış gibiydi. Casino’nun bayrağı rüzgârda sallandıkça şaklıyordu. Otelin önünde durmuş olan küçük bir laterna, yükselen denizin yuttuğu kumsalın sessizliğinde cılızlaşarak, bu endişeli ve kaypak saatin sinir bozucu belirsizliğini yansıtır artıran bir ses gibi Viyana valsleri çalıyordu. Nihayet Françoise geldi, ama tek başınaydı. “Elimden geldiğince çabuk gittim, ama küçük hanım saçını beğenmediği için gelmek istemiyordu. Kremlinip pudralanması hiç sürmediyse bir saat sürdü. Burası tam bir parfümcü dükkânına dönecek. Aynanın karşısında süslenmek üzere geride kaldı. Ben geldiğimde onu burada bulacağımı sanıyordum.” Albertine’in gelmesi epey vakit aldı. Ama bu seferki neşesi, hoşluğu, üzüntümü dağıttı. İki üç gün önce söylediğinin aksine, mevsimin tamamını Balbec’te geçireceğini ve ilk yıl olduğu gibi her gün görüşmek istediğini bildirdi. Bu sıralar fazlasıyla kederli olduğumu, Paris’teki gibi ara sıra son dakikada kendisini çağıracağını söyledim ona. “Üzgün olduğunuzda veya canınız istediğinde, hiç çekinmeyin, dedi, beni çağırın, hemen gelirim, otele rezalet çıkar diye korkmazsanız, istediğiniz kadar da kalırım.” Françoise, benim için zahmete girip beni memnun etmeyi başardığı her seferinde olduğu gibi, Albertine’i getirmekten hoşnut görünmüştü. Ama bu sevincinde Albertine’in ken-

disinin hiç payı yoktu; hemen ertesi gün, Françoise şu anlamlı sözleri söyledi bana: “Beyefendi bu küçük hanımla görüşme daha iyi olur. Ne tür bir kişiliği olduğunu pekâlâ anlıyorum ben, sizi üzecek bu kız.” Albertine’i geçirirken, aydınlık yemek salonunda Parma Prensesi’ni gördüm. Onun beni görmeyeceği şekilde kendisine bakmakla yetindim. Ama itiraf etmeliyim ki, Guermantes’ların evinde beni gülümsetmiş olan krallara özgü nezaketinde bir asalet buldum. Prensip olarak hükümdarlar her yerde kendi evlerindedirler ve teşrifat kuralları da bu ilkeyi artık geçerliliği, değeri kalmamış âdetlerle ifade eder; örneğin ev sahibi, kendi evinde değil, prensin evinde bulunduğunu göstermek için, şapkasını elinde tutmak durumundadır. Parma Prensesi’nin belki dile getirmediği bu düşünce o kadar içine işlemişti ki, her koşulda kendiliğinden ortaya çıkan bütün hareketleri, bu fikrin bir ifadesiydi. Sofradan kalkarken Aimé’ye sanki sırf kendisi için orada bulunuyormuşçasına, bir şatodan ayrılırken kendi hizmetine verilmiş olan bir uşağa hizmetlerinin karşılığını ödermiş gibi, yüklü bir bahşış verdi. Ayrıca bahşişle de yetinmeyip zarif bir tebessümle, annesinden devraldığı birkaç hoş, gurur okşayıcı cümle de söyledi. Neredeyse otel ne kadar iyi işletiliyorsa Normandiya’nın da o kadar mamur olduğunu, kendisinin Fransa’yı dünyanın bütün ülkelerine tercih ettiğini söyleyecekti. Bir bahşış de, prensesin elinden çağırtmış olduğu, içki servisi yapan garsona geçti; Altes ona da teftişteki bir general gibi memnuniyetini belirtmeyi ihmal etmedi. O esnada asansörcü çocuk prensese bir mesaj getirdi; o da birkaç kelime, bir tebessüm ve bir bahşişle ödüllendirildi; bütün bunlar, prensesin kendilerinden üstün olmadığını kanıtlamaya yönelik, teşvik edici ve alçakgönüllü sözlerle destekleniyordu. Aimé, içki servisi yapan garson, asansörcü çocuk ve diğerleri, kendilerine gülümseyen birisine ağızları kulaklarında karşılık vermemenin terbiyesizlik olacağını düşündüklerinden, çok geçmeden bir grup hizmetkârla çevrelenen prenses, onlarla iyi niyetle sohbet etti; büyük otellerde bu tür davranışlara alışık olunmadığından, bu sahneyi görenler, adını bilmedikleri bu hanımın Balbec’in bir müdavimi olduğunu, alçak tabakadan oluşu ya da mesleki bir çıkar nedeniyle (belki

bir şampanya tüccarının karısıydı), seçkin müşterilerin aksine, hizmetkârlardan çok farklı olmadığını sanıyorlardı. Bense, Parma Sarayı'nı ve günün birinde saltanat süreceği için, halka onu kazanmaya çalışırcasına, hatta şu anda hükümdarlık edencesine muamele eden bu prensese verilmiş olan yarı dini, yarı siyasi öğütleri düşünüyordum.

Tekrar odama çıktım, ama odamda yalnız değildim. Birisi Schumann'dan parçalar çalıyordu tatlı tatlı. Şüphesiz insanların, en çok sevdiğimiz insanların bile, bizden etrafa yayılan hüzünden veya öfkeden bıktıkları olur. Ama bir insanın asla ulaşamayacağı bir kızdırma yeteneğine sahip olan bir şey varsa, o da bir piyanodur.

Albertine birkaç günlüğüne arkadaşlarının evine gideceği tarihleri bana not ettirmiş, o akşamlardan birinde kendisine ihtiyacım olursa diye de, adreslerini yazdırmıştı, çünkü hiçbirinin evi pek uzak sayılmazdı. Böylece onu ararken, etrafında genç kızdan genç kıza, çiçeklerden doğal bağlar oluştu. İtiraf etmeliyim ki, arkadaşlarının birçoğu –henüz Albertine'i sevmiyordum– şu veya bu sahilde, bana haz anları yaşattılar. Bu iyi niyetli genç arkadaşlarının sayısı çok kabarıkmiş gibi gelmiyordu bana. Ama geçenlerde tekrar düşündüm, isimlerini hatırladım. Bir tek o mevsim boyunca, on ikisinin ince lütuflarını benden esirgemediklerini hesapladım. Ardından bir isim daha geldi aklıma ve böylece toplam on üçe ulaştı. Adeta çocukça bir acımasızlıkla, bu sayıda kalmak istedim. Ne yazık ki artık yaşamayan birinciyi, Albertine'i unutmuştum, on dördüncü de o oldu.

Kaldığımız yerden devam edecek olursak, Albertine'i In-carville'de olmayacağı günlerde evlerinde bulabileceğim genç kızların adlarını ve adreslerini kaydetmiş, ama bu günlerden, daha ziyade Mme Verdurin'e gitmek için yararlanacağımı düşünmüştüm. Aslında çeşitli kadınlara yönelik arzumuz her zaman aynı derecede güçlü değildir. Bir gece bu kadınlardan birinden vazgeçemeyiz, onsuz yapamayız, sonra bir iki ay boyunca hiç aklımıza gelmez. Ayrıca, büyük tensel yorgunlukları izleyen, burada incelenmesi yersiz olacak dönüşüm kuralları, hayali geçici bunaklığımız üzerinde dolaşıp duran kadının

aslında alnından öpmekle yetineceğimiz bir kadın olmasına yol açar. Albertine'e gelince, kendisini nadiren, onsuz yapamayacağım, oldukça aralıklı gecelerde görüyordum sadece. Balbec'ten Françoise'ın gidip haber veremeyeceği kadar uzakta olduğu gecelerde böyle bir arzuya kapıldığımda, asansörcü çocuğa işini biraz erken bitirmesini söyleyip Égreville'e, La Sogne'a, Saint-Frichoux'ya gönderiyordum onu. Asansörcü çocuk odama girer, ama kapıyı açık bırakırdı, çünkü sabahın beşinde başlayan, çok sayıda temizlik yapmasını gerektiren zahmetli işinde özenle çalıştığı halde, bir kapıyı kapatma çabasını gösteremez, kapının açık kaldığı kendisine söylenirse, geri dönüp bütün gücünü harcayarak, hafifçe iterdi. Sayıları biraz kabarık serbest meslek sahiplerinin, aynı mesleği yapan başka kişilerden "arkadaşım" diye söz etmekle yetinen avukatlarda, hekimlerde, edebiyatçılarda bu düzeye ulaşamayan, tipik demokratik gururuyla, gün aşırı asansörcülük yapan bir komiden bana söz ederken, haklı olarak akademiler gibi sınırlı topluluklara özgü bir terim kullanır, "*Meslektaşım*dan benim yerime bakmasını rica edeceğim" derdi. Bu gurur, kendi deyişimle *kazancını* artırmak amacıyla, yaptığı ufak tefek işlere karşılık bir ücret kabul etmesini engellemiyordu; Françoise bu yüzden düşman bellemişti kendisini: "Evet, insan ilk gördüğünde pek masum bir şey zannediyor, ama bazı günler de bakıyorsunuz, suratı surat değil, mahkeme duvarı. Bunların hepsi paragöz." Eulalie'yi sık sık kattığı bu sınıfa maalesef ileride yol açacağı bütün dertlerin habercisi gibi Albertine'i de dahil etmeye başlamıştı, çünkü benim pek varlıklı olmayan arkadaşım için annemden sık sık ufak tefek eşyalar, değersiz incik boncuklar istediğimi görüyordu ve bu da, Mme Bontemps'ın her işi yapan tek bir hizmetçisi olduğu için, Françoise'ın nazarında bağışlanabilir bir şey değildi. Asansörcü çocuk, hiç oyalanmadan, benim üniforma diyeceğim, kendisinin tunik diye adlandırdığı giysisini değiştirip hasır şapkası ve bastonuyla çıkagelirdi; yürüyüşüne özen gösterir, dimdik dururdu, çünkü annesi, asla "işçi" veya "komi" tavırları edinmemesini öğütlemişti kendisine. Nasıl ki kitaplar sayesinde bilim, işini bitirdiği andan itibaren işçi olmaktan çıkan bir işçi için ulaşı-

lır bir şeyse, aynı şekilde zarafet de, hasır şapka ve eldivenler sayesinde, o akşam artık müşterileri asansörle çıkarıp indirmeyecek olan ve kendini gömleğini çıkarmış genç bir cerrah veya üniformasız bir Astsubay Çavuş Saint-Loup gibi kusursuz bir yüksek sosyete mensubu olarak gören asansörcü çocuk için ulaşılır hale geliyordu. Aslında hırslı bir çocuktuk, asansörünü de ustalıkla kullanır, iki katın arasında bırakmazdı müşterileri. Ama konuşması bozuktuk. Hırslı olduğunuzu düşünmemin nedeni, bağlı olduğunuz kapı görevlisinden, Paris'te, kominin deyimiyle "köşk" sahibi olan bir adamın kapıcısından söz edeceği tonda, "kapıcım" diye söz etmesiydi. Konuşmasına gelince, müşterilerin günde elli kere "asansör" dediğini duyan birisinin sürekli "aksansör" demesi ilginçti. Son derece sinir bozucu bazı huyları da vardı; örneğin ben ne söylersem söyleyeyim, sanki söylediğim şey herkesin düşünebileceği kadar besbelli bir şeymiş gibi ya da bu konuya dikkatimi o çekmişçesine kendine pay çıkararak, "Haliyle!" veya "Düşünsenize!" diye haykırarak sözümü keserdi. Büyük bir şevkle haykırılan "Haliyle!" ve "Düşünsenize!" ünlemleri, iki dakikada bir, asla aklından geçmeyecek konularda ağzından fışkırırdı; bu huyu o kadar sinirime dokunurdu ki, hiçbir şey anlamadığını kanıtlamak için hemen ardından, söylediklerimin tam tersini savunmaya başladım. Ama ilk söylediğimle asla bağdaşamayacak ikinci iddiama da, o, sanki bu kelimeler kaçınılmazmış gibi, "Haliyle!" "Düşünsenize!" diye karşılık verirdi. Mesleğine ilişkin, gerçek anlamda kullanılması gayet uygun düşecek kimi terimleri sadece mecaz anlamlarında kullanmasını da hoşgöremiyordum. Bu kullanım kelimelere pek aptalca bir espri havası veriyordu; mesela pedal çevirmek fiilini asla bisiklete binmekle ilgili kullanmazdı. Ama yaya olarak bir yere yetişmek için acele etmişse, hızlı yürüdüğünü belirtmek için, "Düşünün, ne biçim pedal çevirdim!" derdi. Asansörcü çocuk kısaca boylu, kavruk ve oldukça çirkindi. Buna rağmen, ne zaman kendisine ince uzun, tığ gibi bir delikanlıdan bahsedilse, "Aa, evet, biliyorum, tıpatıp benim boyumda biri" derdi. Kendisiyle gönderdiğim mesaja cevap beklediğim bir gün, merdivende ayak sesleri duyunca sabırsızlık-

la odanın kapısını açmış ve tanımadığım bir hanıma gelen, Endymion kadar yakışıklı, yüzünün hatları inanılmaz kusursuzlukta bir komi görmüştüm. Asansörcü çocuk döndüğünde, getireceği cevabı nasıl sabırsızlıkla beklediğimi anlatırken, bir ara merdivenden çıkan birini o zannettiğimi, oysa onun Normandie Otelinden bir komi olduğunu söylemiştim. “Aa, evet, biliyorum onu, dedi, bir tek komileri var zaten, benim boyumda bir çocuk. Yüzü de bana o kadar benziyor ki, ikimizi karıştırabilir insan, tıpatıp kardeşim denebilir.” Son olarak da, her şeyi daha ilk anda anlamış görünmek ister, kendisine bir şey tembih edildiğinde, hemen, “Evet, evet, çok iyi anlıyorum” derdi, bir süre beni yanıltan bir kesinlik ve zeki bir tavırla; ne var ki insanlar, biz kendilerini tanıdıkça, tahrip edici bir karışımaya batırılan bir maden gibi, yavaş yavaş, gözümüzün önünde meziyetlerini (bazen de kusurlarını) kaybederler. Kendisine talimat vermeye başlamadan önce, kapıyı açık bırakmış olduğunu gördüm; konuşmalarımızın duyulmasından korkup, kapıyı kapatmamış olduğunu söyledim; lütfedip isteğimi yerine getirmek üzere kapıya gitti ve aralık bırakıp döndü. “Sizi kırmak istemedim, ama aslında bütün katta ikimizden başka kimse yok.” Hemen bu sözlerin ardından, bir, iki, üç kişinin geçtiğini duydum. Bu durum, sözlerimin duyulması ihtimali yüzünden, ama daha çok da, onun hiç şaşırmadığını ve bunun normal bir gidiş-geliş olduğunu gördüğüm için sinirimi bozuyordu. “Evet, yandaki oda hizmetçisi bu, eşyalarını almaya gelmiştir. O mu? Önemli değil, içki servisi yapan garson, anahtarları getiriyor. Yok canım, bir şey değil, konuşabilirsiniz, meslektaşım o, nöbetini devralmaya gidiyor.” Bütün bu insanların geçiş nedenleri beni duyabilecekleri konusundaki sıkıntımı azaltmadığından, kesin emrim üzerine, kapıyı kapatmaya değil –bir “motor” isteyen bu bisikletçinin gücünü aşıyordu kapatma hareketi– biraz daha itmeye gitti. “Şimdi baş başayız, rahat edebilirsiniz.” O kadar baş başaydık ki, Amerikalı bir hanım içeri girdi ve odasını şaşırdığını söyleyip özür dileyerek çıktı. “Bana şu genç hanımı getireceksiniz” dedim, kendim gidip bütün gücümle kapıyı çarptıktan sonra (açık bir pencere mi var diye kontrol etmeye bir başka komi

geldi bunun üzerine). “Unutmayın: Mlle Albertine Simonet. Zaten zarfın üzerinde de yazılı. Benim gönderdiğimi söyleyin, yeter. Memnuniyetle gelecektir” diye ekledim, hem onu teşvik etmek, hem de fazla küçük düşmemek için. “Haliyle! —Hayır efendim, memnuniyetle gelmesi hiç de doğal bir şey değil. Berneville’den buraya gelmek bir mesele. Anlıyorum! —Sizinle gelmesini söyleyin ona. —Evet, evet, çok iyi anlıyorum” diyordu, neredeyse otomatik olduğunu ve görünürdeki açık seçikliğinin altında büyük bir boşluk ve aptallık yattığını bildiğim için, çoktandır üzerimde “iyi etki” bırakmayan o kesin ve anlayışlı ses tonuyla. “Saat kaçta dönersiniz? —Fazla gecikmeden” dedi asansörcü çocuk, cevaplarda fiilin daima tekrarlanması gerektiği kuralını abartarak. “Rahatlıkla gidebilirim oraya. Zaten bugün öğle yemeğinde yirmi kişilik bir sofraya var diye öğleden sonraki izinler kaldırılmıştı. İzin sırası da ben-deydi akşamüzeri. Akşam biraz çıkmam çok normal. Bisikletimle gidiyorum. Çabuk gider gelirim.” Bir saat sonra geldiğinde, “Beyefendi çok bekledi, ama hanımefendi de benlen geldi. Aşağıda, dedi. Ya! Teşekkür ederim, kapı görevlisi bana kızgın mı? —M. Paul mü? Nereye gittiğimi bile bilmiyor ki. Şef kapıcının bile söyleyecek lafı yok.” Ama, “Onu mutlaka getirin” dediğim bir keresinde de, döndüğünde, gülümseyerek, “Bildığınız gibi, bulamadım onu, demişti. Orada yoktu. Daha fazla da bekleyemedim; otelden gönderilen meslektaşım gibi olurum diye korktum çünkü.” (Yeni girilen bir işten söz ederken dönmek fiilini kullanan, “Postanede işbaşına dönmeyi çok isterim” diyen asansörcü çocuk, buna karşılık, kendisi söz konusuysa olayı yumuşatmak, başkası söz konusuysa yapay bir tatlılıkla, sinsilikle imada bulunmak için, kovulma fiilini kullanmaz, “Gönderildiğini biliyorum” derdi.) Gülümsemesinin nedeni ise, fesatlık değil, çekingenlikti. Hatasını şakaya alarak önemini azaltacağını sanıyordu. Aynı şekilde, bana, “Bildığınız gibi, bulamadım onu” dediğinde de, gerçekten bildiğimi düşünmüyordu. Aksine, bilmediğimden hiç kuşkusu yoktu ve daha da önemlisi, bundan korkuyordu. Bu yüzden de, bu bilgiyi bana vermeyi amaçlayan cümleleri telaffuz ederken, çekeceği işkenceden kurtulmak için, “bildiğiniz gibi” di-

yordu. Bir hatalarını yakaladığımızda gülmeye başlayan kişilere asla öfkelenmememiz gerekir. Gülmeleri alay ettiklerinden değil, bizim hoşnutsuzluğumuzdan korkup tir tir titremelerindendir. Gülenlere büyük bir merhametle, tatlılıkla yaklaşılm. Asansörcü çocuğun telaşı, gerçek bir kriz gibi beyin kanaması geçirircesine kızarmasına, konuşmasının da birden teklifsizleşmesine yol açmıştı. Sonunda, Albertine'in Égreville'de olmadığını, ancak dokuzda döneceğini, meğer ki ("olur da" anlamına geliyordu bu) dönerse, haberin kendisine iletileceğini, her durumda saat birden önce gelmiş olacağını açıkladı.

Aslında o acımasız güvensizliğim o gece somutlaşmaya başlamıştı henüz. Olay ancak birkaç hafta sonra cereyan ettiği halde, derhal belirtelim ki, Cottard'ın bir yorumuyla ortaya çıktı ilk kez. Albertine'le arkadaşları o gün beni Incarville'deki gazinoya götürmek istemişlerdi, bense (beni birçok kez davet etmiş olan Mme Verdurin'e ziyarete gitmek istediğimden), eğer tramvay hattında onarımı uzun sürecek bir arıza meydana gelip Incarville'de kalmamış olsaydım, şansım yardım etmiş olacak, onlarla buluşmayacaktım. Onarımın yapılmasını beklerken bir aşağı bir yukarı yürüdüğüm sırada, bir muayene için Incarville'e gelmiş olan Doktor Cottard'la yüz yüze geldim. Mektuplarımın hiçbirine cevap yazmamış olduğundan, selam vermekte tereddüt ettim neredeyse. Ne var ki nezaket herkeste aynı şekilde ifade bulmaz. Eğitim yoluyla yüksek sosyete mensuplarının sabit görgü kurallarına bağlanmamış olan Cottard, sergileme fırsatı buluncaya kadar karşısındakilerin bilmediği, inkâr ettiği bir iyi niyetle doluydu. Benden özür diledi, mektuplarımı aldığını, Balbec'te olduğumu Verdurin'lere haber verdiğini, onların da beni görmeyi çok istediklerini söyleyip ziyaretlerine gitmemi tavsiye etti. Hatta o gece beni götürmek istiyordu evlerine, çünkü kendisi mahalli trenle Verdurin'lere akşam yemeğine gidecekti. Ben kararsızdım, arıza uzun süreceğe benzediğinden, onun da tren kalkıncaya kadar biraz boş vakti olduğu için, küçük gazinoya götürdüm kendisini; Balbec'e ilk geldiğim gece gözüme son derece hüzünlü görünmüş olan gazinolardan biriydi bu, ama şimdi, kavalieri olmadığından birbirleriyle dans

eden kızların gürültüsü doldurmuştu içeriyi. Andrée kayarak yanıma geldi; birkaç dakika sonra Cottard'la Verdurin'lere gitmek niyetinde olduğum halde, birden Albertine'in yanında kalmak için şiddetli bir arzu duyup doktorun teklifini kesin olarak reddettim. Bu ani kararın sebebi, Albertine'in gülüşünü duymuş olmamdı. Bu kahkaha, sanki az önce okşayıp geçtiği pembe teni, parfümlü yüzeyleri getirmişti hemen aklıma; sardunyaların kokusu gibi keskin, kösnül ve açıklayıcıydı, dokunduğu şeylerin neredeyse tartılabilir, uyarıcı ve gizli birkaç zerreciğini bana taşımış gibiydi.

Tanımadığım bir genç kız piyanonun başına geçti, Andrée de Albertine'i valse kaldırdı. Bu küçük gazinoda, genç kızların yanında kalacağım için mutluluk duyarak, ne kadar güzel dans ettiklerini gösterdim Cottard'a. Ama o, bir hekime özgü bakış açısı ve selamlaştığımı herhalde gördüğü bu genç kızları tanıdığımı dikkate almayan bir kabalıkla cevap verdi: "Evet, ama kızlarının böyle alışkanlıklar edinmelerine izin verdiklerine göre, aileleri epey ihtiyatsız olmalı. Ben kendi kızlarımın buraya gelmesine katiyen izin vermezdim. Güzel kızlar mı bari? Yüzlerini seçemiyorum. Şunlara bakın" diye ekledi, birbirlerine sıkıca sarılmış, ağır ağır vals yapan Albertine'le Andrée'yi göstererek, "gözlüğümü yanıma almayı unutmuşum, pek iyi göremiyorum, ama hazzın doruğunda oldukları belli. Kadınların özellikle göğüslerine dokunulmasından haz duyduklarını pek çok kişi bilmez. Bakın, göğüsleri tamamen birbirlerine yapışık." Gerçekten de Andrée'yle Albertine'in göğüsleri sürekli temas halindeydi. Cottard'ın yorumunu duydular mı ya da tahmin ettiler mi bilmiyorum, ama valse devam etmekle birlikte, hafifçe birbirlerinden uzaklaştılar. O esnada Andrée Albertine'e bir şey söyledi, o da biraz önce duyduğum o içe işleyen, tok kahkahasıyla güldü. Ne var ki bu kez, gülüşü sadece zalim bir heyecan yarattı bende; Albertine bu kahkahayla Andrée'ye şehvetli ve gizli bir titreşimi aktarır gibiydi. Yabancıları olduğumuz bir eğlencenin ilk veya son notaları gibiydi. Cottard'la birlikte oradan çıktım, onunla sohbetে dalmıştım, gördüğüm sahne ara sıra aklıma geliyordu sadece. Cottard'la sohbetimizin ilginç olduğu söylenemez. Hatta

o sırada hırçın bir hale gelmişti, çünkü az önce Doktor du Boulbon'u görmüştük, o bizi fark etmemişti. Balbec Körfezi'nin karşı kıyısında bir süre kalmaya gelmişti, sık sık konsültasyona çağrılıyordu. Cottard her ne kadar tatilde doktorluk yapmadığını sık sık belirtse de, bu sahil şeridinde seçkin hastalar edinmeyi ummuştu; Du Boulbon ise buna engel olmaktaydı. Balbec'li doktor Cottard'ın işine mani olmazdı elbette. Gayet ciddi, her şeyi bilen bir hekimdi sadece, kendisine en ufak bir kaşıntıdan söz edilse, derhal uygun düşecek pomadın, losyonun veya merhemin karmaşık formülünü söyleyiverirdi. Marie Gineste'in o güzel ifadesiyle, yaraları, çibanları, "yatıştır-mayı" bilirdi. Ama ünlü değildi. Yine de Cottard'a küçük bir sıkıntı yaratmıştı. Bir süredir kürsüsünü değiştirip tedavi tıbbı kürsüsüne geçmek isteyen Cottard, zehirlenmeler konusunda uzmanlaşmıştı. Tıbbın tehlikeli bir yeniliği olan zehirlenmeler, eczanelerde etiketlerin yenilenmesine yarıyor, benzer ilaçların tersine, her ürünün katıyen toksik etkisi olmadığı, hatta antitoksik etkisi olduğu belirtiliyor. Reklamda son moda bu; ürünün özenle mikroplardan arındırıldığı bile, etiketin en altına, bir önceki modanın silik bir izi gibi, okunamayacak kadar küçük harflerle yazılıyor. Zehirlenmelerin hastalara da yararı dokunuyor; felçli hasta durumunun toksik bir rahatsızlık olduğunu öğrenince sevinip rahatlıyor. Birkaç günlüğüne Balbec'e gelmiş olan bir grandük bir gözündeki aşırı şişkinlik nedeniyle Cottard'ı çağırtmış, o da, birkaç adet yüz franklık banknot karşılığında (profesör bundan azı için zahmete katlanmazdı), iltihabın nedenini bir zehirlenmeye atfetmiş ve antitoksik etki yapacak bir perhiz vermişti. Gözündeki şiş inmeyince grandük Balbec'in daimi hekimine başvurmuş, o da beş dakikada, bir toz zerresini gözünden çıkarıvermişti. Ertesi gün şişkinlikten eser yoktu. Bununla birlikte, daha tehlikeli olabilecek bir rakip daha vardı, o da, ünlü bir sinir hastalıkları uzmanıydı. Kırmızı yüzlü, neşeli bir adamdı; sinir hastalarıyla yakın ilişkisi son derece sağlıklı olmasını engellemediği gibi, ileride o atletik kollarıyla kendilerine zorla deli gömleği giydirecek bile olsa, selam verirken, vedalaşırken içten gülüşyle hastalarını rahatlatmayı amaçlardı. Bununla birlikte,

kendisiyle sosyete ortamında, siyaset konusunda olsun, edebiyat konusunda olsun sohbet etmeye başladığınızda, dikkatle, iyi niyetle, adeta konsültasyona çağrılmış gibi, derhal hüküm vermez, “Nedir mesele?” der gibi dinlerdi sizi. Ama sonuç olarak bu hekim, yeteneği hangi düzeyde olursa olsun, bir müte-hassıstı. İşte bu yüzden, Cottard’ın öfkesi bütünüyle Du Boul-bon’a yönelmişti. Ben de zaten kısa bir süre sonra otele dön-mek üzere Verdurin’lerin dostu olan profesörden ayrıldım ve onları ziyarete gideceğime dair kendisine söz verdim.

Cottard’ın Albertine ve Andrée’ye ilişkin sözleri bana derin bir ıstırap vermişti, ama en şiddetli acıları, tıpkı belli bir süre sonra etkisini gösteren kimi zehirlenmelerde olduğu gibi, he-men hissetmedim.

Asansörcü çocuğun kendisini almaya gittiği gece, çocu-ğun verdiği teminatlara rağmen, Albertine gelmedi. Şüphesiz bir insanın güzelliği, aşka “Hayır, bu gece serbest değilim” tü-ründen bir cümle kadar sık sebebiyet vermez. Eğer arkadaş-lar arasındaysak, böyle bir cümlenin pek üzerinde durmayız; gece boyunca neşemiz devam eder, kafamız belirli bir görün-tüyle meşgul olmaz; söz konusu görüntü bu süre boyunca ge-rekli bileşimin içinde durur; eve döndüğümüzde klişeyi ban-yo edilmiş halde, son derece net olarak karşımızda buluruz. Hayatın, artık bir gün önce bir hiç uğruna vazgeçebileceğimiz hayat olmadığını fark ederiz, çünkü ölümden hâlâ korkmasak da, ayrılığı düşünmeye cesaretimiz kalmamıştır.

Aslında sabaha karşı (asansörcü çocuğun tesbit etmiş oldu-ğu) saat birden sonra değilse de, saat üçten itibaren Albertine’in gelme ihtimalinin giderek azalması bana eskisi gibi bir acı vermedi. Artık gelmeyeceğinin kesinleşmesi bana kusursuz bir dinginlik, bir tazelik getirdi; bu gece de, kendisini görme-diğim onca gece gibi bir geceydi sadece, bu fikirden yola çı-kıyordum. O zaman da, kabullenilen bu yokluğun üzerinde belirginleşen bir fikir, ertesi gün ya da daha sonraki günlerde onu göreceğim düşüncesi, ruhumu okşuyordu. Bazen bu bek-leyiş gecelerindeki yürek daralması alınan bir ilaçtan kaynak-lanır. ıstırap içindeki kişi bunu yanlış yorumlar ve gelmeyen kadın yüzünden yüreğinin daraldığını zanneder. Bu durum-

da aşk, kimi sinirsel hastalıklar gibi, sancılı bir rahatsızlığın yanlış açıklamasından doğar. Bu açıklamanın düzeltilmesi, en azından aşk bağlamında, fayda etmez, çünkü aşk (sebebi ne olursa olsun) daima yanlış bir duygudur.

Ertesi gün, Albertine'in, Épreville'e henüz dönmüş olduğunu, yani notumun vaktinde eline geçmediğini ve eğer izin verirsem akşama beni görmeye geleceğini belirttiği mektubunu aldığımda, bu sözlerin ardında, tıpkı bir kere telefonda söylediği sözlerin ardında hissetmiş olduğum, bana tercih ettiği insanların ve eğlencelerin varlığını sezdim. Bir kez daha, Albertine'in ne yapmış olabileceğine dair sancılı bir merak, içimizde daima taşıdığımız o gizli aşk, bütün benliğimi sarstı; bir an, bu aşkın beni Albertine'e bağlayacağını zannettim, ama o olduğu yerde kıpırdanmakla yetindi ve daha harekete geçmeden, son kımıldanmaları da duruldu.

Balbec'teki ilk tatilimde Albertine'in kişiliğini yanlış anlamıştım —belki Andrée de yanlış anlamıştı. Havai bir kişiliği olduğunu düşünmüş, ama yalvarmalarımızla onu yanımızda tutmayı, bir garden partiden, eşek sırtında bir gezintiden, bir piknikten vazgeçirmeyi başarıp başaramayacağımızı anlayamıştım. Balbec'teki ikinci tatilimde bu havailiğin bir dış görüntüden, garden partinin de bir kılıf, hatta bir uydurmadan ibaret olabileceğini düşünmeye başladım. Anlatacağım olay, değişik şekillerde cereyan ediyordu (olayın benim nazarımdaki, katiyen saydam olmayan ve arkasında hangi gerçeğin bulunduğunu göremediğim camın benim bulunduğum tarafından bakıldığındaki görünüşünden söz ediyorum). Albertine, akla gelebilecek en tutkulu sevgi ifadeleriyle bana itiraz ediyordu. Söylediğine göre her gün saat beşte misafir ağırlayan bir hanımı ziyarete, Infreville'e gitmesi gerektiğinden, saate bakıyordu. Şüphe içinde kıvrandığım ve ayrıca rahatsız da olduğum için, Albertine'e yanımda kalmasını rica ediyor, yalvarıyordum. Kalması imkânsızdı (hatta sadece beş dakikası vardı), çünkü gitmezse, pek misafirperver olmayan bu alıngan ve Albertine'in dediğine göre can sıkıcı hanım gücenirdi. "Canım insan bir ziyarete gitmese olur. —Olmaz, teyzem her şeyden önce terbiyeli olmak gerektiğini öğretti bana. —Ama ben sizin

kaç kere terbiyesizlik ettiğinizi gördüm. —Aynı şey değil, gitmezsem bu hanım bana kızar, teyzem de mesele çıkarır. Zaten aramız pek iyi değil. İlle de bir kere gitmemi istiyor. —Peki ama madem her gün misafir kabul ediyor...” Bunun üzerine Albertine kendi kendini yalanladığını fark edip mazeretini değiştiriyordu. “Elbette her gün misafir kabul ediyor. Ama bugün birkaç arkadaşına onun evinde randevu verdim. Birlikte olunca daha az sıkılırız. —Biraz sıkıcı bir ziyaret yapmamak için beni tek başıma, hasta ve üzgün bırakmayı göze aldığınıza göre, demek ki bu hanımı ve arkadaşlarınızı bana tercih ediyorsunuz Albertine. —Ziyaretin sıkıcı olması hiç umurumda olmazdı. Ama arkadaşlarıma ihanet edemem. Dönüşte benim arabamla gelecekler. Başka bir taşıt bulmaları imkânsız.” Infreville’den gece saat ona kadar tren seferleri olduğunu söylüyordum Albertine’e. “Haklısınız, ama akşam yemeğine alıkoynabilirler bizi. Çok misafirperver bir hanımdır. —Siz de kabul etmeyiverirsiniz. —Teyzem kızar. —Ayrıca akşam yemeğine kalsanız da saat ondaki trene binebilirsiniz. —Biraz sıkışık olur. —Demek ki benim herhangi bir akşam dışarıda yemek yiyip trenle dönmem imkânsız. Bakın Albertine, çok basit bir çözüm buldum, açık hava bana iyi gelecek; madem bu ziyaretten vazgeçemiyorsunuz, ben de sizinle Infreville’e gelirim. Korkmayın, sizinle birlikte *Tour Élisabeth*’e (hanımın villası) kadar gitmem, ne hanımı görürüm, ne de arkadaşlarınızı.” Albertine korkunç bir darbe yemiş gibiydi. Konuşmakta güçlük çekiyordu. Denizin kendisine iyi gelmediğini söyledi. “Sizinle gelmemi istemiyorsanız... —Böyle bir şeyi nasıl söyleyebilirsiniz, sizinle çıkmanın benim için en büyük zevk olduğunu biliyorsunuz.” Ansızın yüz seksen derecelik bir dönüş olmuştu. “Madem beraber gezmeye gidiyoruz, dedi, Balbec’in öbür tarafına gitsek ya, birlikte akşam yemeği yeriz. Ne güzel olur! Aslında o taraf çok daha güzel. Infreville’den, bütün o ıspanak yeşili şirin köylerden bıkmaya başladım artık. —Ama teyzenizin arkadaşı ziyaretine gitmediniz diye size kızacak. —Ne yapalım, kızsın. —Olmaz, insanları gücendirmemek lazım. —Yok canım, farkına bile varmaz, her gün misafir ağırlıyor; yarın giderim, öbür gün giderim, bir hafta sonra,

on beş gün sonra giderim, bir şey fark etmez. —Peki ya arkadaşlarınız? —Onlar beni kaç kere ekti! Bu sefer de sıra bende. —Ama gitmek istediğiniz yerden saat dokuzdan sonra tren kalkmıyor. —Ne olmuş yani? Dokuzdaki trene bineriz biz de. Ayrıca dönüş zor olur diye vazgeçmemek lazım hiçbir zaman. Nasıl olsa bir araba, bir bisiklet bulunur daima, hiçbir şey olmazsa bacaklarımız ne güne duruyor? —Bulunur ha, yavaş olun biraz Albertine! Küçük orman köylerinin biri bitmeden diğerinin başladığı Infreville tarafında bulunur, evet. Ama öteki taraf öyle değil. —O tarafta da bulunur. Ben sizi sağ salim geri getireceğime söz veriyorum.” Albertine’in benim için, bana söylemek istemediği, önceden kararlaştırılmış bir şeyden vazgeçtiğini ve birisinin, benim olduğum kadar mutsuz olacağını hissediyordum. Ben kendisine eşlik etmek isteyince yapmayı istediği şeyin mümkün olmadığını gören Albertine, açıkça vazgeçiyordu. Bunun çaresiz bir durum olmadığını biliyordu. Çünkü hayatlarında birçok şey bulunan bütün kadınlar gibi, asla gücünü kaybetmeyen bir dayanağı vardı: Şüphe ve kıskançlık. Bunları kışkırtmaya çalışmıyordu elbette, tam tersine. Ama sevdalılar o kadar şüphesidir ki, yalanın kokusunu hemen alırlar. Bu sayede, diğer kadınlardan üstün olmayan Albertine de, bir gece atlatmış olduğu insanları mutlaka tekrar bulacağını (bunu kıskançlığa borçlu olduğu aklının ucundan bile geçmediği halde), tecrübeyle bilirdi. Benim uğruma yüzüstü bıraktığı meçhul kişi acı çekecek ve bu yüzden onu daha fazla sevecekti (Albertine sebebinin bu olduğunu bilmiyordu), sonra da, daha fazla acı çekmemek için, kendiliğinden ona gidecekti; ben de olsam, aynı şeyi yapardım. Ama ben ne birilerini üzme, ne yorulmak, ne de o korkunç araştırmalar, çokbiçimli, sayısız denetimler çıkmazına saplanmak istiyordum. “Hayır Albertine, keyfinizi bozmak istemiyorum, siz o Infreville’li hanıma veya bu takma ad kimi temsil ediyorsa ona gidin, benim için fark etmez. Sizinle gelmememin asıl sebebi sizin bunu istemeyişiniz, benimle yapacağınız gezintinin yapmak istediğiniz gezinti olmayışı; farkına bile varmadan en az beş kere birbiriyle çelişen şeyler söylemiş olmanız da bunu kanıtıyor.” Zavallı Albertine, sözlerindeki, fark etmediği çeliş-

kilerin olduklarından daha vahim olmalarından korktu. Söylediği yalanları tam olarak hatırlayamadığından, “Sözlerimin çelişkili olması çok mümkündür, dedi. Deniz havası bende akıl, mantık bırakmıyor. İsimleri sürekli birbirleriyle karıştırıyorum.” Belli belirsiz sezdiğim şeyin bu şekilde itiraf edilmesiyle birlikte, içimde bir yaranın sızladığını hissettim yine (bu da, şu anda Albertine’in beni inandırmak için tatlı sözler sarf ederek pek de ısrar etmesine gerek olmadığını kanıtladı bana). “İyi öyleyse, ben gidiyorum” dedi trajik bir tavırla, geceyi benimle geçirmemesini sağlayacak bahaneyi ben sağladığıma göre, ötekiyle randevusuna geç kalmadığından emin olmak için saatine göz atmayı da ihmal etmeyerek. “Çok kötüsünüz. Ben sizinle güzel bir gece geçirebilmek için bütün planlarımı değiştiriyorum, o zaman siz istemiyorsunuz, bir de beni yalancılıkla suçluyorsunuz. Daha önce hiç böyle gaddar görme miştiniz sizi. Deniz bana mezar olacak. Sizi bir daha hiç görmeyeceğim.” (Bu sözler üzerine kalbim çarpmaya başladı, oysa ertesi gün geleceğinden emindim, gerçekten de öyle oldu.) “Denize atlayıp intihar edeceğim. —Sappho gibi. —Bir hakaret daha; sadece söylediklerimden değil, yaptıklarımın da şüpheleniyorsunuz. —Ama güzelim, art niyetle söylemedim, yemin ederim, Sappho kendini denize atmıştı biliyorsunuz. —Hayır, hayır, siz bana hiç güvenmiyorsunuz.” Duvar saatine bakıp yirmi kala olduğunu görünce randevusunu kaçırmaktan korkup en kısa vedalaşma yolunu seçerek (ertesi gün de gelip bu yüzden özür diledi; herhalde öteki şahıs o gün serbest değildi), üzgün bir tavırla, “Ebediyen elveda!” diye haykırdı ve koşar adım sıvıştı. Belki üzgündü gerçekten. Çünkü o anda ne yaptığını benden daha iyi bildiği ve kendine karşı benden hem daha sert, hem de daha hoşgörülü olduğu için, belki her şeye rağmen beni bu şekilde bıraktıktan sonra onunla görüşmek istemeyeceğime dair bir şüphesi vardı. Öte yandan, sanıyorum öbür şahıs benden daha fazla kışkındıracak kadar da çok seviyordu beni.

Birkaç gün sonra, Balbec’te, biz Casino’nun dans salonundayken, Bloch’un her ikisi de çok güzelleşmiş olan kız kardeşiyle kuzini girdiler içeri; ama ben kız arkadaşlarım yü-

zünden artık onlarla selamlaşmıyordum, çünkü yaşça daha küçük olan kuzin, Balbec'teki ilk kalışım sırasında tanıştığı kadın oyuncuyla alenen birlikte yaşamaktaydı. Bu konuya alçak sesle değinildiğinde, Andrée bana, "Bu konuda ben de Albertine'le aynı duyguları paylaşıyorum; ikimizin de en tiksindiği şeydir" dedi. Albertine ise, yan yana oturduğumuz kanepede, utanmaz genç kızlara sırtını dönmüştü. Bununla birlikte, daha önce, Mlle Bloch'la kuzini ilk geldikleri anda, haşarı arkadaşımın yüzüne zaman zaman ciddi, hatta sert bir hava veren, sonra da kendisinde bir hüznün bırakan o ani ve derin dikkatin gözlerinde çıktığını fark etmiştim. Ama Albertine bakışlarını derhal bana çevirmiş, buna rağmen bakışları son derece kıpırtısız ve hulyalı kalmıştı. Mlle Bloch'la kuzini çok yüksek sesle gülüşüp hiç yakışık almayan çığlıklar attıktan sonra, nihayet gittiklerinde, Albertine'e o ufak tefek sarışın kızın (kadın oyuncunun arkadaşı olanın) bir gün önceki çiçek arabaları yarışmasında ödül kazanan kız olup olmadığını sordum. "Bilmem ki" dedi Albertine, "biri sarışın mıydı? Doğrusu pek ilgimi çekmiyorlar, hiç bakmadım kendilerine. Biri sarışın mı?" diye sordu üç arkadaşına, sorgulayan, kayıtsız bir tavırla. Albertine'in her gün mendirekte karşılaştığı insanlar söz konusu olduğunda, bu cehaleti o kadar aşırı göründü ki bana, sahte olmaması imkânsızdı. "Onlar da bize bakmıyorlardı" dedim, belki de, bilinçli bir şekilde düşünmediğim halde, Albertine'in kadınlardan hoşlandığı varsayımından hareket ederek, kızların kendisiyle ilgilenmediğini ve genel olarak en sapık olanlarının bile, tanımadıkları genç kızlarla ilgilenmelerinin âdetten olmadığını gösterip hayıflanmamasını sağlamak için. "Bize bakmadılar mı? diye cevap verdi Albertine düşüncesizce. Bize bakmaktan başka bir şey yapmadılar ki. —Ama sizin bunu bilmenize imkân yok, dedim, sizin sırtınız dönüktü. —Ya, bu ne güne duruyor peki?" dedi, karşıımızdaki duvara yapışık, daha önce fark etmediğim büyük aynayı göstererek; şimdi anlıyordum ki, arkadaşım bir yandan benimle konuşurken, bir yandan da kaygı dolu güzel gözlerini o aynadan ayırmamıştı.

Cottard'la birlikte Incarville'in küçük gazinosuna gittiğimiz günden beri, Cottard'ın dile getirdiği görüşü paylaşmakla birlikte, Albertine bana eskisinden farklı görünüyordu; görüntüsü öfkeliendiriyordu beni. Onun bana farklı görüldüğü kadar ben de değişmiştim. Onun iyiliğini istemiyordum artık; onun yanında da, söylediklerimin kendisine aktarılması ihtimali varsa gıyabında da, çok kırıncı biçimde söz ediyordum kendisinden. Bununla birlikte, ateşkes dönemleri de oluyordu. Günün birinde, Albertine'in de, Andrée'nin de Elstir'in bir davetini kabul ettiklerini öğreniyordum. Dönüşte, utanmaz genç kızları taklit edip yatılı öğrenciler gibi eğlenebileceklerini ve bundan kalbimi sıkıştıran, gizli bir bakire hazzı alabileceklerini düşünerek bu daveti kabul etmiş olduklarından hiçbir kuşku duymadığım için, canlarını sıkamak ve Albertine'i bel bağladığı eğlenceden mahrum etmek amacıyla, haber vermeden, ansızın Elstir'in evinde boy gösteriyordum. Ama orada Andrée'den başkasını bulamıyordum. Albertine Elstir'e ziyaretini teyzesiyle birlikte başka bir güne bırakmayı tercih etmiş oluyordu. Bunun üzerine, Cottard'ın herhalde yanılmış olduğunu düşünüyordum; Andrée'yi tek başına görmenin bende bıraktığı olumlu izlenim devam ediyor, Albertine'e karşı daha yumuşak duygular uyandırıyor bende. Ne var ki bu duygular, en ufak bir şey yüzünden hastalanan, geçici olarak iyileşir gibi olan zayıf bünyeli insanların pamuk ipliğine bağlı sağlık dönemlerinden daha uzun ömürlü olmuyordu. Albertine Andrée'yi, pek ileri gitmeseler de, belki tamamen masum olmayan oyunlar oynamaya teşvik ediyordu; bu şüphe bana acı verdiğinden, sonunda uzaklaştırıyordum onu kafamdan. Tam kendisinden kurtulmuşken, bir başka biçime bürünmüş olarak diriliyordu tekrar. Andrée'nin, o kendine has, zarif hareketlerinden biriyle, sokularak başını Albertine'in omzuna dayayışını, gözleri yarı kapalı, boynunu öpüşünü görüyordum; ya da ikisinin arasında geçen bir bakışı yakalıyordum; ikisini tek başlarına denize girerken görmüş olan biri, ağzından bir laf kaçırıyordu; bu tür ufak tefek ayrıntılar, normal olarak bizi çevreleyen havada sürekli olarak uçuşur, insanların çoğu bunları gün boyu soluduğu halde, ne sağlıkları bozulur, ne de

keyifleri kaçar, ama hastalığa eğilimli bir insan için, yeni acılar yaratabilecek tehlikelerdir her biri. Hatta bazen, Albertine'i görmediğim, kimse bana ondan söz etmediği halde, hafızamdan Albertine'in Gisèle'le birlikte, bana o zamanlar masum görünmüş olan bir pozunu bulup çıkarıyordum; bulabildiğim azıcık huzuru kaçırmak için bu anı yeterli oluyordu, gidip dışarıda tehlikeli mikropları solumam bile gerekmiyordu; Cottard bunu kendi kendini zehirlemek olarak adlandırırdı. O zaman, Swann'ın Odette'e olan aşkından, Swann'ın hayatı boyunca nasıl bir oyuncak olduğundan almış olduğum dersleri düşünüyordum. Aslında düşünüyorum da, Albertine'in kişiliğini baştan sona adım adım bana kurduran, tamamını denetleyemediğim bir hayatın her ânını acı çeke çeke yorumlatan varsayım, bana anlatıldığı şekliyle, Mme Swann'ın kişiliğinin hatırası, sabit fikriydi. Bana anlatılanlar, gelecekte hayal gücümün bir oyun oynamasına da katkıda bulundu: Albertine'in ahlaklı bir genç kız değil, eski bir yosma kadar ahlaksız, onun kadar aldatma yeteneğine sahip bir kadın da olabileceğini varsayıyor ve bu durumda onu sevecek olsam, çekeceğim acıları düşünüyordum tek tek.

Grand-Hôtel'in önünde, mendireğin üzerinde hep bir arada olduğumuz bir gün, Albertine'e söylediğim son derece sert, kırıcı sözlerin üzerine, Rosemonde, "Ah! Albertine'e karşı tavırlarınız ne kadar değişti, diyordu; eskiden varsa yoksa Albertine'di, ondan iyisi yoktu, şimdi beş paralık oldu." Albertine'e karşı tutumumu iyice ortaya koymak maksadıyla, onunla aynı kusuru paylaşırsa da, hasta ve nevrozlu olduğu için bağışlanabilir bulduğum Andrée'ye akla gelebilecek en kibarca sözleri sarf ediyordum ki, köşesinde durduğumuz, mendireğe dik inen sokakta, Mme de Cambremer'in, tırısı kalkmış iki atın çektiği, üstü açık arabası görüldü. O esnada bize doğru ilerlemekte olan mahkeme başkanı arabayı tanıyınca bizim yanımızda görülmemek için bir hamlede uzaklaştı yanımızdan; sonra, markizle göz göze gelebileceğini düşünüp abartılı bir hareketle şapkasını çıkararak eğildi. Ama araba sanıldığı gibi La Mer sokağından yoluna devam edeceğine, otelin girişinin ardında gözden kayboldu. Aradan en az bir on

dakika geçtikten sonra, asansörcü çocuk nefes nefese yanıma gelip haber verdi: “Camembert Markizi beyefendiyi ziyarete geldi. Odaya çıktım, okuma salonuna baktım, beyefendiyi bir türlü bulamadım. Neyse ki sahile bakmak aklıma geldi.” O sözlerini bitirirken, markiz arkasında gelini ve çok resmi tavırlı bir beyefendiyle yanıma geldi; herhalde yakındaki bir öğle sonrası davetinden ya da çaydan dönmekteydi; yaşlılıktan ziyade, ziyaretine gittiği insanlara mümkün olduğunca “şık” görünmek için, mevkisine yakışır şekilde üstünde sergilemeyi bir kibarlık addettiği değerli süs eşyalarının ağırlığıyla iki büklüm olmuştu. Kısacası, bir zamanlar büyükannemin Balbec’e gitme ihtimalimizi Legrandin’den gizlemeyi isteyecek kadar korktuğu, Cambremer’lerin otel “çıkartması”ydı bu. O zamanlar annem imkânsız diye düşündüğü bir olayın yarattığı korkuya gülmüştü. Oysa şimdi bu olay gerçekleşmekteydi, ama bambaşka yollardan ve Legrandin’in hiçbir rolü olmadan. “Sakıncası yoksa sizin yanınızda kalabilir miyim?” diye sordu Albertine (biraz önceki acımasız sözlerimin sebep olduğu, gözlerinde kalan birkaç damla yaşı fark ettiğimde görmemiş gibi yaptıysam da, için için sevindim). “Size söylemek istediğim bir şey var.” Tepesine safir bir iğne tutturulmuş, tüylü bir şapka, Mme de Cambremer’in peruğunun üzerine, sergilenmesi gerekli ama kendi başına yeterli, yeri önemsiz, şıklığı klasik ve sabit olması gereksiz bir madalya gibi, gelişigüzel bir biçimde oturtulmuştu. Kadıncağız, sıcağa rağmen, diyakozların ayin cüppesini andıran, kehribar karası kısa bir manto giymiş, onun üstüne de, kullanımı ısıya değil de, törenin niteliğine bağlı gibi görünen bir ermin etol atmıştı. Göğsünde zincire tutturulmuş barones incileri bir rahibin haçı gibi sallanmaktaydı. Yanlarındaki beyefendi üç günlüğüne Cambremer’lere misafirliğe gelmiş, soylu aileden ünlü bir Parisli avukattı. Üstün mesleki başarıları yüzünden mesleklerini azıcık küçümseyen ve mesela, “İyi savunma yaptığımı biliyorum, bu yüzden de savunma yapmak artık beni heyecanlandırmıyor” ya da “Ameliyat artık pek ilgimi çekmiyor; ameliyatta başarılı olduğumu biliyorum çünkü” diyen insanlardandı. Bu zeki ve sanatçı kişilikli insanlar, başarıyla zenginleşmiş olgunluk dö-

nemlerinin, meslektaşlarının kendilerinde bulduğu “zekâ”yla ve “sanatçı” mizacıyla parladığını görürler ve bu özellikleri onlara iyi kötü bir zevk ve sezgi kazandırır. Büyük bir sanatçı sayılmamakla birlikte, yine de çok seçkin bir sanatçının resmine tutkuyla bağlanır, mesleklerinin kendilerine sağladığı kabarık kazançlarını bu resimleri satın almada kullanırlar. Cambremer’lerin çok hoş bir adam olan bu dostu, ressamlardan Le Sidaner’yi seçmişti. Kitaplarla ilgili güzel konuşmalar yapıyor, ama gerçek ustaların yetkin eserlerinden söz etmiyordu. Bu sanat meraklısının görünürdeki tek kusuru, “büyük ölçüde” gibi birtakım kalıplaşmış ifadeleri sürekli olarak kullanmasıydı; bu da sözünü ettiği şeye bir ehemmiyet, bir eksik kalmışlık katıyordu. Mme de Cambremer, arkadaşlarının o gün Balbec tarafında bir davet vermesini fırsat bilip, Robert de Saint-Loup’ya verdiği sözü tutarak beni ziyarete gelmiş olduğunu söyledi. “Biliyorsunuz M. de Saint-Loup da yakında birkaç günlüğüne buraya gelecek. Charlus Dayısı, yengesi Lüksemburg Düşesi’nin evinde misafir, o da bu fırsattan yararlanıp hem teyzesini ziyaret edecek, hem de çok sevildiği, sayıldığı eski birliğine uğrayacak. Evimizde ağırladığımız birçok subay, kendisinden büyük bir övgüyle söz eder bize. İkiniz birlikte Féterne’e gelseniz bizim için büyük mutluluk olurdu.” Mme de Cambremer’e Albertine’in arkadaşlarını takdim ettim. O da bizi gelinine tanıştırdı. Féterne’deki komşuluk ilişkileri yüzünden mecburen görüştüğü küçük soylulara karşı son derece soğuk ve ihtiyatlı davranan, samimiyetten korkan gelini, bana aksine, ıslıl ıslıl bir tebessümle elini uzattı; çünkü Robert de Saint-Loup’ nun bir arkadaşının karşısında kendini güvende hissediyordu, mutluydu, üstelik de sosyete inceliklerini belli ettiğinden çok daha fazla koruyan Robert, benim Guermantes’larla samimi olduğumu söylemişti kendisine. Yani Mme de Cambremer, kayınvalidesinin tersine, birbirinden fevkalade farklı iki tür nezaketten yararlanırdı. Kendisiyle ağabeyi Legrandin aracılığıyla tanışmış olsam, bana en fazla ilk türdeki soğuk, dayanılmaz nezaketi bahşederdi. Ama Guermantes’ların bir dostuna ne kadar gülücük dağıtsa azdı. Otelde misafir kabul etmeye en uygun yer okuma salonuydu;

bir zamanlar gözümü o kadar korkutan bu salona şimdi günde on kere serbestçe girip çıkıyordum delilikleri aşırı olmayan, uzun süredir aynı akıl hastanesinde kaldıklarından hekimin anahtarını teslim ettiği akıl hastaları gibi. Mme de Cambremer'e de bu salona gitmemizi önerdim. Nesnelerin bize sunduğu çehre de insanlarınki gibi gözümüzde değiştiği için, bu salon bende artık ne çekingenlik, ne de hayranlık uyandırdığından, bu teklifi hiç heyecanlanmadan yaptım. Ama markiz teklifimi geri çevirip dışarıda kalmayı tercih edince, otelin terasında, açık havada oturduk. Terasta, ziyaretçilerim olduğunu öğrenip aceleyle kaçan annemin alıp götürmeye vakit bulamadığı, Mme de Sévigné'nin bir kitabını buldum. Bu yabancı istilalarından büyükannem kadar ödü patlayan annem, yakalanırsa hiç kurtulamayacağından korkarak, öyle bir süratle savuşurdu ki, babamla ben hep gülerdik kendisine. Mme de Cambremer'in elinde, kıvrık saplı bir şemsiye, çeşitli işlemeli çantalar, bir küçük kutu, üzerinden grenalar sallanan, altından bir para kesesi ve bir de dantel mendil vardı. Bütün bunları bir iskemlenin üzerine bıraksa daha rahat edeceğini düşündüm, ama bu kır gezisinin, kutsal sosyete ziyaretleri görevinin ayın aksesuarlarını bir kenara bırakmasını teklif etmenin hem uygunsuz, hem de anlamsız olacağını hissettim. Tek tük martıların beyaz çiçekler gibi üzerinde yüzdüğü sakin denizi seyrediyorduk. Bir "ara yol"dan başka şey olmayan sosyete konuşmalarının bizi düşürdüğü düzey sebebiyle ve ayrıca, kendimizin bile bilmediği meziyetlerimiz sayesinde değil, karşımızdakilerin değer verdiğini düşündüğümüz şeyler sayesinde hoşla gitme isteğimiz yüzünden, içgüdüsel bir davranışla, genç kızlığında Legrandin olan Mme de Cambremer'le ağabeyinin kendisiyle konuşacağı tarzda konuşmaya koyuldum. Martıların ilgili olarak, "Nilüferler kadar kıpırtısız ve beyazlar" dedim. Gerçekten de minik dalgalara cansız bir hedef sunar gibiydiler, dalgalarla öyle yalpa vuruyorlardı ki, martıların kıyaslandığında, sanki dalgalar onları kovalarken belli bir amaçla canlanmış, hareketlenmiş gibi görünüyorlardı. Yaşlı markiz Balbec'in müthiş deniz manzarasını bıkıp usanmadan göklere çıkarıyor, kendisi La Raspelière'den (gerçi

bu yıl orada oturmuyordu) denizi çok uzaktan görebildiği için, bana gıpta ettiğini söylüyordu. Hem sanata (özellikle müziğe) olan coşkulu tutkusundan, hem de dış sorunundan kaynaklanan iki tuhaf alışkanlığı vardı. Ne zaman estetikten söz etse, tükürük bezleri –kimi hayvanların çiftleşme dönemlerindeki gibi– aşırı salgılama safhasına geçiyor ve yaşlı hanımın dişsiz ağzında, hafif bıyıklı dudaklarının kenarında, orada bulunmaması gereken birkaç damla birikiyordu. Bu damlaları derhal, derin nefes alır gibi iç çekerek yutuyordu tekrar. Eğer aşırı boyutlarda bir müzikal güzellik söz konusuysa, heyecanla kollarını havaya kaldırıp iştahla çiğner gibi, icabında burundan telaffuz edilen birkaç üstünkörü yorum yapıyordu. Balbec'in sıradan sahilinin bir "deniz manzarası" oluşturabileceğini hiç düşünmemiştim; Mme de Cambremer'in basit sözleri bu konudaki fikrimi değiştiriyordu. Oysa ben, kendisine de söylediğim gibi, iki şömineli büyük salonunun dizi dizi pencerelerinden, bahçenin ötesinde, yaprakların arasından hem ta Balbec'ten ilerisine kadar denizin, hem de vadinin görüldüğü, bir tepenin doruğundaki La Raspelière' in bir eşi daha olmayan manzarasının göklere çıkarıldığını işitmiştim daima. "Çok nazıksınız, çok da güzel ifade ettiniz: Yaprakların arasında deniz. Büyüleyicidir, adeta bir... yelpaze gibi." Tükürüğünü yutmaya ve bıyığını kurutmaya yönelik, derin bir nefes alışından, markizin iltifatının samimi olduğunu hissettim. Legrandin doğumlu diğer markiz, benim değil, kayınavlidesinin sözlerine beslediği horgörünün ifadesi olarak, en ufak bir tepki göstermedi. Zaten yaşlı markizin sadece zekâsını küçümsemekle kalmaz, kibarlığına da hayıflanır, insanların Cambremer'leri olduklarından daha aşağı düzeyde göreceklelerinden korkardı hep. "İsmi de ne kadar güzel. İnsan bütün bu isimlerin kaynağını öğrenmek istiyor, dedim. —Bu ismin kaynağını söyleyebilirim size, dedi yaşlı markiz tatlılıkla. Ailemizden kalan bir malikâne, Arrachepel'lerden olan büyükanmemden; ünlü bir aile değildir, ama çok köklü, iyi bir taşra sülalesidir. —Nasıl ünlü değil? diye sertçe araya girdi gelini. Armaları Bayeux Katedrali'nin koca bir vitrayını doldurur, mezarları da Avranches'in büyük kilisesindedir. Bu eski isim-

ler ilginizi çekiyorsa, diye ekledi, bir yıl geç kaldınız. Piskoposluk bölgesi değiştirmenin bütün zorluklarına rağmen, Criqueot papazlığına benim şahsıma ait arazilerimin bulunduğu, buradan çok uzaktaki bir kasabanın, Combray'nin başrahibini tayin ettirmiştik; sevgili rahibimiz orada giderek nevrozlu bir adam olduğunu hissediyordu. Ne yazık ki bu ileri yaşında deniz havası iyi gelmedi; nevrozu artınca, o da Combray'ye döndü. Ama bize komşuluk ettiği süre boyunca da, bütün eski haritaları araştırıp yöredeki isimler konusunda oldukça ilginç bir kitapçık hazırladı. Bu çalışması kendisini de heveslendirdi bir yandan; duyduğuma göre son yıllarını Combray ve yöresine ilişkin ayrıntılı bir eser yazmaya hasretmiş. Féterne yöresiyle ilgili kitapçığını size göndereyim. Son derece titiz bir çalışma. Kayınvalidemin aşırı bir tevazuyla sözünü ettiği eski Raspelière'imize ilişkin çok ilginç bilgiler bulacaksınız içinde. —Zaten bu sene La Raspelière bizim değil, bana ait değil” diye cevap verdi yaşlı Mme de Cambremer. “Ama sizin bir ressam mizacına sahip olduğunuz belli; resim yapmalısınız; ayrıca size La Raspelière'den çok daha güzel olan Féterne'i göstermeyi de çok istiyorum.” Cambremer'ler La Raspelière'i Verdurin'lere kiraladıklarından beri şatonun tepedeki konumu Cambremer'lerin gözünde yıllardır ifade ettiği anlamı, yani yörede hem deniz, hem de vadi manzarasına hâkim tek yer olma özelliğini birden yitirmiş, buna karşılık ansızın —neden sonra— şatoya gidip gelmek için sürekli yokuş çıkıp yokuş inme zorunluluğu gibi bir sakınca ortaya çıkmıştı. Kısacası, Mme de Cambremer'in şatoyu gelirini artırmaktan çok atlarını dinlendirmek için kiraya verdiği zannedilebilirdi. Féterne'de nihayet denizi sürekli bu kadar yakından görebildiği için çok mutlu olduğunu söylüyor, orada düzenli olarak geçirdiği iki ayı unutarak, yıllardır denizi hep tepeden, sadece bir panorama halinde görmüş olduğundan dem vuruyordu. “Denizi bu yaşımda ancak keşfediyorum” diyordu, “ve öyle hoşuma gidiyor ki! Öyle iyi geliyor ki bana! La Raspelière'i sırf Féterne'de kalmaya mecbur olmak için kiraya veririm.”

Yaşlı markize “Anne” diyen, ama yıllar geçtikçe kendisine karşı küstahça bir tutum içine girmiş olan Legrandin'in kız

kardeşi, “Daha ilginç bir konuya dönecek olursak” diye devam etti, “nilüferlerden söz ediyordunuz; Claude Monet’nin nilüferlerini biliyorsunuzdur herhalde. Ne büyük bir dâhi! Benim özellikle ilgimi çekiyor, çünkü Combray’de, arazilerimin bulunduğunu söylediğim yörede...” Ama markiz, Combray’den fazla söz etmemeyi tercih etti. “Aa! Herhalde çağdaş ressamların en büyüğü Elstir’in sözünü ettiği resimler bunlar” diye atıldı, o âna kadar hiç konuşmamış olan Albertine. “Ah! Küçük hanım belli ki sanattan hoşlanıyor!” diye haykırdı Mme de Cambremer ve derin bir nefes alarak fışkıran tükürüklerini geri çekip yuttu. “İzninizle ben Le Sidaner’yi tercih ettiğimi belirtiyim küçük hanım” dedi avukat, bir uzman gülümsemesiyle. Bir zamanlar Elstir’in kimi “cüretkârlıklarından” hoşlanmış ya da hoşlanıldığını görmüş olduğu için de ekledi: “Elstir yetenekliydi, hatta neredeyse avangardlardan biriydi, ama nedense devam etmedi, hayatını boşa harcadı.” Mme de Cambremer, Elstir konusunda avukata hak verdi, ama konuğunu kedere boğarak Monet’yi Le Sidaner’yle eşit gördüğünü belirtti. Markizin aptal olduğu söylenemez; benim için hiçbir anlamı olmayan bir zekâyla dolup taşıyordu. Güneş alçaldığından, martılar şimdi gerçekten de Monet’nin aynı diziden bir başka resmindeki nilüferler gibi sarıydılar. Resmi bildiğimi söyledim ve (henüz adını anma cesaretini gösteremediğim ağabeyinin lisanını taklit etmeyi sürdürerek) bir gün önce gelmediğine yazık ettiğini, çünkü bir gün önce aynı saatte gelmiş olsa, bir Poussin ışığı seyredebileceğini belirttim. Guermantes’ların tanımadığı, Normandiyalı bir köy soylusu kendisine bir gün önce gelmesi gerektiğini söyleyecek olsa, Mme de Cambremer-Legrain herhalde bir hakarete uğramışçasına irkilirdi. Ama ben kendisine çok daha teklifsiz davransam da, o yumuşacık, adeta ağızda eriyiveren tatlılığından bir şey kaybetmezdi; bu güneşli akşamüzerinin sıcaklığında, Mme de Cambremer’in nâdiren dönüştüğü, benim ikram etmeyi akıl edemediğim pötifurların yerini tutan bu kocaman ballı pastayı keyfimce talan edebilirdim. Ne var ki Poussin adı, sosyete hanımının sevimliliğini bozmamakla birlikte sanat meraklısından itirazlar yükselmesine yol açtı. Bu adı duyan markiz, altı kere üst üste,

aralıksız olarak dilini şaklattı, yaramazlık yapan bir çocuğa, hem yaptığı hareketi kınadığımızı, hem de devam etmesini yasakladığımızı belirtmek amacıyla yaptığımız gibi. “Tanrı aşkına, gerçek bir dâhi olan Monet gibi bir ressamın ardından, Poussin gibi yetenezsiz, basmakalıp, eski bir ressamın adını anmayın. Size açıkça söyleyeyim, bence dünyanın en sıkıcı adamı. Ne yapabilirim, buna da resim diyemem ki. Monet, Degas, Manet dersiniz, tamam, ressam derim onlara! Çok ilginç” diye ekledi, hayran bakışlarını, boşlukta kendi düşüncesini gördüğü bir noktaya dikkatle incelercesine dikerek, “çok ilginç, bir zamanlar, Manet’yi tercih ederdim. Şimdiyse, Manet’yi hâlâ takdir ediyorum elbette, ama galiba Monet’yi ona da tercih ediyorum. Ah, o katedraller!” Tercihlerinin izlediği evrim konusunda bana bilgi verirken, kibarlık kadar titizlik de sergiliyordu. Tercihlerinin geçirdiği aşamaları bizzat Monet’nin değişik üslupları kadar önemli bulduğu hissediliyordu. Aslında beğenileri konusunda bana itirafta bulunmasından bir övünme payı çıkarmam yersiz olurdu, çünkü markiz en dar görüşlü taşralı kadının karşısında bile, bu itirafları yapma ihtiyacı duymadan beş dakika duramazdı. Mozart’la Wagner’i birbirinden ayırmaktan âciz, Avranches’lı bir soylu hanım, Mme de Cambremer’in yanında, “Paris seyahatimiz sırasında ilginç bir yenilik göremedik, bir kere Opéra-Comique’e gittik, *Pelleas ve Melisande*’ı oynuyorlardı, feci bir şey” dediğinde, Mme de Cambremer küplere binmekle kalmayıp, “Tam tersine, küçük bir şaheser” diye haykırma ve “tartışma” ihtiyacı duyardı. Belki de bu, Combray’de, büyükanneimin buna “dava adına mücadele” adını veren ve her hafta, kendi tanrılarını dar kafalı cahillere karşı savunmak zorunda kalacaklarını bildikleri akşam yemeklerine gitmekten hoşlanan kız kardeşlerinin yanında edindiği bir alışkanlıktı. Bazı insanların siyaset konusunda yaptıkları gibi Mme de Cambremer de sanat konusunda “münakaşaya girmekten” hoşlanır, “diriltici” bulurdu bunu. Debussy’yi, davranışları ayıplanan bir hanım arkadaşının tarafını tutarmış gibi savunurdu. Oysa, “Aksine, küçük bir şaheser” demek suretiyle terslediği kişide, sonucunda tartışmaya gerek duymadan anlaşıacakları bütün bir sanat kültürü sürecini bir

anda yaratamayacağını anlaması gerekirdi. “Le Sidaner’ye Poussin hakkında ne düşündüğünü soracağım” dedi avukat bana. “İçine kapanık, az konuşan bir insandır, ama ben onun ağzından laf almayı bilirim.”

“Zaten, diye devam etti Mme de Cambremer, ben güneş batışlarından nefret ederim, romantiktir, opera gibidir. İşte bu yüzden kayınvalidemin Güney bitkileriyle dolu evini de hiç sevmiyorum. Göreceksiniz, Monte-Carlo’da bir parka benzer. Sizin bu kıyayı bu nedenle daha çok seviyorum. Daha hüzünlü, daha samimi bir yer; denizin görülmediği küçük bir yolu var. Yağmurlu günlerde her taraf çamur içinde kalıyor, bambaşka bir âlem. Venedik’te de aynı şekilde, Büyük Kanal’dan nefret ederim, küçük riolar ise çok duygulandırır beni. Zaten bu bir atmosfer meselesi. —Ama, dedim, Mme de Cambremer’in gözünde Poussin’e itibarını kazandırmanın, eski ressamın yeniden moda olduğunu kendisine bildirmekten başka yolu olmadığını hissederek, M. Degas, Chantilly’deki Poussin’ler kadar güzel bir şey görmediğini söylüyor. —Öyle mi? Chantilly’dekileri bilmiyorum, diye cevap verdi, Degas’yla fikir ayrılığına düşmek istemeyen Mme de Cambremer, ama Louvre’dakilerin feci şeyler olduğunu söyleyebilirim. —Degas onlara da hayran. —Tekrar görmem gerekir. Çok gerilerde kaldılar benim için” diye cevap verdi markiz kısacık bir sessizlikten sonra ve sanki yakında Poussin hakkında mutlaka benimseyeceği olumlu hüküm kendisine verdiği bilgiye değil, fikrini değiştirebilmek için Louvre’daki Poussin’leri tabi tutacağı nihai sınava bağlı olacakmış gibi. Poussin’lere henüz hayran olmamakla birlikte, bunu ikinci bir kez düşünüp taşındıktan sonrasına ertelediğine göre dönüşün başlangıcı sayılabilecek bu aşamayla yetindim ve kendisine daha fazla işkence etmek için, kayınvalidesine Féterne’in eşsiz çiçeklerinin methini çok işittiğimi söyledim. Alçakgönüllülükle evin arkasındaki, çok çeşitli bitkilerin yetiştiği küçük bahçesini, sabahları üstünde sabahlığıyla bir kapıyı itip bahçeye girerek tavuskuşlarını beslediğini, taze yumurtaları topladığını, masa örtüsünün üzerinde kremalı yumurtalara veya kızartmalara çiçeklerden bir çerçeve oluşturarak kendisine bahçesinin ağaçlı yolla-

rını hatırlatan zinyaları veya gülleri kesişini anlattı. “Gerçekten çok gülümüz var, dedi, gül bahçesi de oturduğumuz eve biraz fazla yakın, bazı günler baş ağrısı yapıyor. La Raspelière’in terası daha hoştur, rüzgâr getirir güllerin kokusunu, o kadar ağır, baş döndürücü olmaz.” Bunun üzerine gelinine dönüp, “Tıpkı Pelleas’taki gibi, dedim, modernizm tutkusuna hitap ederek, teraslara kadar tırmanan güllerin kokusu... Müziğin içindeki gül kokusu o kadar kuvvetli ki, bende saman nezlesi olduğundan, o sahneyi her dinlediğimde hapşıırıyordum. —*Pelleas* ne büyük bir şaheser!” diye haykırdı Mme de Cambremer. “Bayılıırım *Pelleas*’a” diyerek, bir vahşinin işvebazlığıyla yanıma geldi, hayali notaları parmaklarıyla çalar gibi yaparken, bir yandan da, tahminimce Pelleas’ın vedalaşması niyetine, bir şeyler mırıldanmaya koyuldu; özellikle o anda bana bu sahneyi hatırlatması, daha doğrusu kendisinin hatırladığını göstermesi şartmış gibi, şevkle, ısrarla sürdürdü mırıldanmayı. “Bence *Parsifal*’den de güzel, diye ekledi, çünkü *Parsifal*’de en büyük güzellikleri melodik, melodik oldukları için de geçerliliği kalmamış bazı cümlelerin halesi kuşatır. —Hanımefendi, yetenekli bir müzisyen olduğunuzu biliyorum, dedim yaşlı markize dönerek. Sizi dinlemeyi çok isterdim.” Mme de Cambremer-Legrandin bu konuşmaya katılmamak için denize bakmaya başladı. Kayınvalidesinin sevdiği şeyi müzik olarak görmediğinden, yaşlı markizin aslında herkes tarafından kabul edilen, gerçekten hayran olunacak nitelikteki, ama ona sorulursa ‘sözde’ yeteneğini de anlamsız bir çalış ustalığı olarak görüyordu. Gerçi Chopin’in hâlâ hayatta olan tek öğrencisi, Büyük Usta’nın çalış tarzının, “ruhunun”, sadece ve sadece kendi aracılığıyla Mme de Cambremer’e geçmiş olduğunu söylüyordu haklı olarak, ama Legrandin’in kız kardeşi için Chopin gibi çalmak, bir referans olmaktan çok uzaktı, çünkü Polonyalı müzisyen en küçümsediği besteciydi. “Aa, uçuyorlar!” diye haykırdı Albertine martıları göstererek; kuşlar bir anda çiçek taklidi yapmaktan vazgeçmiş, hep birlikte güneşe doğru yükseliyorlardı. “Yürüyemezler, çünkü dev kanatları vardır” dedi Mme de Cambremer, martıları albatroslarla karıştırarak. “Çok severim martıları, Amsterdam’da hep

görürdüm, dedi Albertine. Deniz kokarlar, sokak taşlarında bile denizi koklarlar. —Hollanda'ya gittiniz demek, Vermeer'lerle tanıştınız mı?" diye sordu Mme de Cambremer, buyur-
gan, adeta "Guermantes'larla tanıştınız mı?" diye sorarcasına bir tonda; çünkü snobizmin nesnesi değişse de, aksanı değiş-
mez. Albertine hayır diye cevap verdi, yaşayan birilerinden söz edildiğini zannetmişti. Ama belli olmadı. "Size piyano çal-
maktan büyük mutluluk duyacağım, dedi Mme de Cambre-
mer bana. Ama şunu da söyleyeyim, ben sadece sizin kuşağın
artık ilgilenmediği parçalar çalışıyorum. Ben bir Chopin müridi
olarak yetiştim" dedi alçak sesle, çünkü gelininden korkuyor
ve onun gözünde Chopin bir müzisyen sayılmadığından,
Chopin'i iyi veya kötü çalmanın da bir anlamı olmadığını bili-
yordu. Gelini yaşlı markizin bir tekniği olduğunu, süslemeler-
de notaları birer inci gibi dizdiğini kabul ederdi. "Onun mü-
zisyen olduğunu asla söyletemezler bana" diye bağlardı sözü-
nü Mme de Cambremer-Legrandin. Kendisini "ilerici" ve (sa-
dece sanatta) "solun da solunda" zannettiği için, müziğin iler-
lediğini, hem de düz bir çizgide ilerlediğini düşünür, De-
bussy'yi Wagner'den biraz daha ileride, adeta Wagner-üstü bir
müzisyen olarak görürdü. Debussy'nin, kendisinin birkaç yıl
sonra zannedeceği kadar Wagner'den bağımsız olmamakla
birlikte —geçici olarak yenilgiye uğratılan hasımdan tamamen
kurtulabilmek için, yine de ele geçirilmiş silahlardan yararlanılır
çünkü—, her şeyin ifade edildiği, fazlasıyla eksiksiz eser-
lere artık doyulduğu için, bunun tersi bir ihtiyaca cevap ver-
meye çalıştığını anlamıyordu. Tabii ki bu tepkiyi geçici olarak
destekleyen kuramlar vardı, tıpkı siyasette, tarikatlara karşı
çıkarılan yasaları, Doğu'daki savaşları destekleyen kuramlar
gibi (sapkın eğitim, komünizm tehlikesi, vs.). Sürat çağına
hızlı bir sanatın uygun düşeceği söyleniyordu, tıpkı gelecekte
savaşların on beş günden fazla süremeyeceği, demiryollarıyla
birlikte yolcu arabalarının uğrağı olan küçük yerleşimlerin
gözden düşeceği, buna karşılık otomobil sayesinde tekrar mo-
da olacağı söylendiği gibi. Dinleyicinin dikkatini yormamak
gerektiği ileri sürülüyordu, sanki farklı düzeylerde dikkatleri-
miz yokmuş ve en yüksek düzeydeki dikkatimizi uyandırmak

zaten sanatçıya düşmezmiş gibi. Vasat bir makalenin onuncu satırında esnemeye başlayanlar, her yıl *Dörtleme*'yi dinlemek için Bayreuth'a gitmemişler miydi? Zaten Debussy'nin de bir süreliğine Massenet kadar zayıf bir müzisyen damgası yiyeceği, Melisande'nın sıçramalarının Manon'un kilerin seviyesine indirileceği bir gün gelecekti. Çünkü kuramlar ve akımlar, mikroplar ve kan hücreleri gibi birbirlerini yerler ve savaşarak hayatın devamını sağlarlar. Ama o gün henüz gelmemişti.

Nasıl ki borsada bir yükseliş olduğunda bir grup hisse senedi bundan yarar görürse, küçümsenen birtakım sanatçılar da, belki bu horgörüye layık olmadıklarından, belki de —onları övmeyi bir yenilik haline getirecek şekilde— sırf bu horgörüye maruz kalmış olduklarından, tepkiden yarar görüyordu. Hatta daha da ileriye gidiliyor, karanlık bir geçmişte, şöhretleri o anki akımdan etkilenemezmiş gibi görünen, ama yeni ustalardan birinin ismini saygıyla andığı söylenen kimi bağımsız yeteneklerin peşine düşülüyordu. Bunun nedeni çoğunlukla, kendisi kim olursa olsun, temsil ettiği akım ne kadar bağımsız olursa olsun, bir ustanın ilk andaki duygusuna göre bir değerlendirme yapması, yeteneğin, hatta daha da azının, bir zamanlar tatmış olduğu, yeniyetmeliğinin güzel bir ânını çağrıştıran hoş bir ilhamın her gördüğü yerde hakkını vermesiydi. Bazen de sebep, başka bir dönemin kimi sanatçılarından basit bir parçada, ustanın zaman içinde yapmak istediği şeye benzediğini fark ettiği bir şeyi gerçekleştirmiş olmalarıydı. Büyük usta bu durumda, eski sanatçıyı kendi müjdecisi gibi görür; onda bambaşka bir şekle bürünmüş olarak, anlık, kısmi, kardeşçe bir çabayı sever. Poussin'in eserinde Turner'dan parçalar, Montesquieu'de Flaubert'den bir cümle vardır. Bazen de, ustanın tercihleri konusundaki bu söylentiler, nereden çıktığı belirsiz, akımın içine yayılmış bir hatanın sonucu olurdu. Ama anılan ad, bu durumda, tam zamanında koruması altına girdiği kurumdan yararlanırdı, çünkü ustanın seçiminde bir özgürlük, gerçek bir zevk varsa da, akımlar sadece kurama göre yönlendirilir. İşte bu şekilde, genel eğilim her zamanki gibi kâh bir yöne, kâh tam ters yöne saparak dolambaçlı yollardan ilerlemiş, birtakım eserleri tekrar günışığına çıkarmış ve belki adalet veya

yenilenme ihtiyacı, belki Debussy'nin zevki veya kaprisi ya da belki hiç söylemediği bir söz, bunlara Chopin'in eserlerini de eklemişti. Sonsuz güven duyulan yargıçlar tarafından göklerle çıkarılan, *Pelleas*'ın uyandırdığı hayranlıktan yararlanan bu eserler yepyeni bir parlaklığa kavuşmuştu; bunları tekrar dinlememiş olan kişiler bile, sevmeye o kadar hevesliyidiler ki, özgürlük yanılsamasıyla da olsa, istemeye istemeye seviyorlardı. Ne var ki Mme de Cambremer-Legrandin yılın bir bölümünde taşrada yaşıyordu. Paris'te bile, hastalığı nedeniyle vaktinin büyük kısmı odasında geçiyordu. Bu durum, kendini özellikle Mme de Cambremer'in moda zannederek kullandığı, daha çok yazılı dile uygun, ama kendisi bunları duyarak değil, okuyarak öğrendiğinden aradaki ince farkı ayırt edemediği ifadelerin seçiminde hissettiriyordu. Yeni ifade biçimlerini tam olarak öğrenebilmek için şart olan konuşmalar, görüşlerden haberdar olmak için o kadar gerekli değildir. Bununla birlikte, *Noktürnler*'in yeniden moda olduğu henüz eleştirmenler tarafından duyurulmamıştı. Haber sadece "gençlerin" sohbetleriyle yayılmıştı. Mme de Cambremer-Legrandin'e de ulaşmamıştı. Chopin'in, demode olmak şöyle dursun, Debussy'nin en sevdiği besteci olduğunu kendisine kayınvalidesi aracılığıyla, bilyarda bir topa vurmak için banttan gidildiği gibi duyurmak, benim için bir zevkti. "Ya, ne kadar ilginç" dedi Mme de Cambremer-Legrandin, incelikle gülümseyerek, sanki bu, *Pelleas*'ın bestecisinin ortaya attığı bir aykırılıkmışçasına. Bununla birlikte, artık Chopin'i hep saygıyla ve hatta zevkle dinleyeceği de kesindi. Bu yüzden de kayınvalidesinin kurtuluşunu müjdeleyen sözlerim, yaşlı markizin yüzüne bana karşı bir minnet ve bilhassa bir mutluluk ifadesi yerleştirdi. Gözleri *Latude ya da Otuz Beş Yıllık Esaret* adlı oyunda *Latude*'ün gözleri gibi parladı, göğsü Beethoven'ın *Fidelio*'da, tutukluların nihayet "o diriltici havayı" teneffüs ettiği sahnede o kadar güzel anlattığı ferahlamayla deniz havasını içine çekti. Yaşlı markizin bıyıklı dudaklarını yanağıma konduracağını zannettim. "Ya, Chopin'i sever misiniz? Chopin'i seviyormuş, Chopin'i seviyormuş" diye haykırdı, burundan gelen, tutkulu bir sesle, "Ya, Mme de Franquetot'yu siz de mi tanıyorsunuz?"

der gibi; şu farkla ki, Mme de Franquetot'yla ilişkiye tamamen kayıtsız kalacağı halde, Chopin'le ilişkim onu bir çeşit sanatsal taşkınlığa itti. Aşırı tükürük salgısı bu durumda yetersiz kaldı. Chopin'in yeniden keşfinde Debussy'nin oynadığı rolü anlamaya bile çalışmadan, sadece benim hükmümün olumlu olduğunu hissetmişti. Müzik heyecanı markizin benliğini kapladı. Gelinine, "Élodie! Élodie! Chopin'i seviyormuş" derken göğsü şişti, kolları havada çırpındı. "Ah! Sizin bir müzisyen olduğunuzu hissetmiştim, diye haykırdı. Böyle sanatçı bir kişiliğiniz olduğuna göre, Chopin'i sevmeniz de çok anlaşılır. O ne güzellik!" Sesi, sanki Chopin'e olan tutkusunu bana anlatabilmek için Demosthenes misali, ağzına kıyıda ki bütün çakılları doldurmuşçasına takırtılıydı. Nihayet beklenen dalga da gelerek, markizin kurtarmaya vakit bulamadığı tülüne kadar ulaşmıştı, sonunda markiz, Chopin'in hatırasının bıyıklarına bulaştırdığı tükürük köpüğünü işlemeli mendiliyle sildi.

"Aman Tanrım, dedi Mme de Cambremer-Legrandin bana, kayınvalidem biraz fazla oyalanıyor bana kalırsa, akşam yemeğine Ch'nouvelle Amcamın geleceğini unutmuş olmalı. Üstelik Cancan bekletilmekten hoşlanmaz." Cancan'dan bir şey anlayamayıp bir köpek olabileceğini düşündüm. Akrabaları Ch'nouvelle'lere gelince, açıklaması şuydu: Genç markizin isimlerini bu şekilde telaffuz etmekten duyduğu haz, zamanla azalmıştı. Oysa bir zamanlar, bu hazzı tadabilmek uğruna bu evliliği yapmaya karar vermişti. Başka sosyete topluluklarında, Chenouvelle'lerden söz ederken, (en azından *de* ekinden önceki ismin sesli bir harfle bittiği durumlarda, çünkü aksi takdirde, Madam' d'Ch'nonceaux diye telaffuz etmek imkânsız olduğundan, *de* mecburen vurgulanırdı) *de*'deki *e* harfinin atılması âdettendi. "Monsieur d'Chenouvelle" denirdi. Cambremer'lerdeki gelenekse bunun tam tersi, ama aynı derecede zorunluydu. Her durumda Chenouvelle'deki *e* harfi düşürülürdü. İsimden önce gelen kelime ister sessiz harfle bitsin, ister sesliyle, daima *de* "Ch'nouvelle" denir, asla *de* Chenouvelle diye telaffuz edilmezdi. (Bu Chenouvelle'lerin babasından *oncle** diye söz edilirdi, çünkü Féterne'in sakinleri, Guermantes'lar gibi "*onk*" diye telaffuz edecek kadar ekâbir değildiler; Guer-

* Amca, dayı. (Okunuşu: onkl)

mantes'ların sessiz harfleri kesip atan, yabancı isimleri Fransızcılaştıran kasıtlı çetrefil lisanı, eski Fransızca veya çağdaş bir yöre ağzı kadar anlaşılmazdı.) Aileye yeni katılan herkes, Ch'nouvelle'ler konusunda derhal uyarılırdı; Mlle Legrandin-Cambremer ise bu uyarıya ihtiyaç göstermemişti. Bir gün misafirlikte bir genç kızın "Üze Teyzem", "Ruan Amcam" dediğini duyunca Uzès* ve Rohan diye telaffuz etmeye alıştığı ünlü isimleri ilk anda tanıyamamış, bir sofrada önünde duran, yeni icat edilmiş aletin nasıl kullanılacağını bilmediğinden yemeye başlayamayan birinin şaşkınlığını, sıkıntısını ve utançını yaşamıştı. Ama hemen o gece ve ertesi gün, hayranlıkla "Üze Teyzem" diye tekrarlamış, bir gün önce kendisini şaşırtan, sondaki s harfinin düşürülmesini öyle benimsemişti ki, bunu bilmemek ona bir bayağılık gibi görünmüş, bir arkadaşı kendisine Uzès Düşesi'nin bir büstünden söz ettiğinde, Mlle Legrandin kibirli bir tavırla terslemişti kendisini: "Hiç değilse doğru telaffuz edin: Ma'm d'Üze." O andan itibaren de, yoğun maddelerin giderek akışkan elementlere dönüşmesi gereği, babasından kendisine kalan, şerefle kazanılmış, hatırı sayılır servetin, gördüğü mükemmel eğitimin, Sorbonne'da, Caro'nun derslerinde olduğu kadar Brunetière'inkilerde de gösterdiği devamlılığın, Lamoureux konserlerini kaçırmayışının uçup gideceğini, varacağı nihai ve en yüce noktanın günün birinde "Üze Teyzem" diyebilmenin zevki olacağını anlamıştı. En azından evlendikten sonraki ilk dönemlerde, sevdiği ve feda etmeyi mecburen kabulleneceği arkadaşlarıyla değilse de, sevmediği ve (bu nedenle evleneceğine göre), "Sizi Üze Teyzemle tanıştıracam" diyebilmeyi istediği kimi arkadaşlarıyla görüşmeyi sürdüreceğini de düşünüyordu bir yandan; böyle bir evliliğin fazlasıyla zor olacağını anlayınca, "Sizi Ch'nouvelle Teyzemle tanıştıracam" ve "Sizi Üze'lere akşam yemeğine götüreceğim" cümleleriyle yetinmeye razı oldu. M. de Cambremer'le evliliği Mlle Legrandin'e bu cümlelerin birincisini söyleme fırsatı verdiyse de, ikincisini söyleme imkânı yaratmadı, çünkü kocasının ailesi onun zannettiği çevreden değil-di ve hayalini kurmayı sürdürdüğü sosyeteyle görüşmüyordu.

* Okunuşu: Üzes.

Bu yüzden de, Saint-Loup'yla ilgili olarak, başparmağıyla işaretparmağını birleştirip, yakalamayı başardığı müthiş zarif bir görüntüyü seyredencesine gözlerini kısıarak (ve nasıl ben onunla konuşurken Legrandin'in ifadelerini kullanıyorsam, o da tersine bir telkinle, Robert'in Rachel'den öğrendiğini bilmediği bir ifadesini benimseyerek), "Nitelikli bir zekâya sahip" dedikten sonra, Saint-Loup'yu öyle bir hararetle övmeye koyuldu ki, ona âşık olduğu sanılabilirdi (bir zamanlar, Doncières'de bulunduğu sırada, Robert'in Mme de Cambremer'in âşığı olduğu ileri sürülmüştü zaten), oysa aslında tek istediği, söylediklerini arkadaşşıma iletmemdi; sözlerini şöyle bitirdi: "Siz Guermantes Düşesi'nin yakın dostusunuz. Ben hastalığımdan ötürü evimden pek çıkmıyorum, onun da seçme birkaç dosttan oluşan kapalı bir çevrenin dışına çıkmadığını biliyorum, bence çok da iyi ediyor, işte bu yüzden pek az tanıyorum kendisini, ama kesinlikle üstün nitelikli bir kadın olduğunu biliyorum." Mme de Cambremer'in düşesi pek tanımadığını bildiğimden, kendimi onunla aynı düzeye indirmek için, bu konunun üstünde durmayıp markize asıl iyi tanıdığım kişinin, ağabeyi M. Legrandin olduğunu söyledim. Bu ismi duyunca markiz, benim Mme de Guermantes konusunda benimsediğim kaçamak tavrı takındı, ama bunu kendimi değil, onu küçültmek için söylediğimi zannettiğinden, yüzünde bir hoşnutsuzluk belirdi. Legrandin doğumlu olduğu için umutsuzluk içinde kıvranıyor muydu? En azından kocasının kız kardeşlerinin ve yengelerinin iddiası buydu; kimseyi tanımayan, hiçbir şey bilmeyen bu taşralı, soylu hanımlar, Mme de Cambremer'in zekâsını, eğitimini, servetini, hastalanmadan önceki fiziksel cazibesini kıskanırlardı. Bu fesat taşralı hanımlar, Mme de Cambremer'den herhangi birine, ama özellikle de soylu olmayan birine söz ederlerken, karşısındaki kişi kendini beğenmiş bir budalaysa, sözleri aracılığıyla soylu olmamanın utanç verici bir şey olduğunu ve ona gösterdikleri yakınlığı vurgulamak için, tersine çekingen ve zeki bir kişiye ve söylenenleri üzerine alıyorsa, hem kendisine iyi davranıp hem de dolaylı olarak küstahlık etmenin zevkini tatmak için, "Başka bir şey düşündüğü yok, onu hasta eden de bu" der-

lerdi. Ama bu hanımlar görümceleriyle ilgili bir gerçeği dile getirdiklerini zann ediyorlardıysa eğer, yanılıyorlardı. Çünkü markiz, bir Legrandin olarak dünyaya geldiğini unutmuş olduğu için, buna üzülmüyordu da. Ben bunu kendisine hatırlattığımda gücendi ve anlamamış gibi sustu, bir açıklamada bulunma, hatta sözlerime cevap verme gereği duymadı.

“Ziyaretimizi kısa kesmemizin asıl nedeni akrabalarımız değil” dedi yaşlı Mme de Cambremer bana; “Ch’nouvelle” demenin zevkini gelininden daha fazla kanıksamış olsa gerekti. “Ama fazla kalabalık gelip sizi yormamak için, beyefendi, dedi avukatı göstererek, eşini ve oğlunu da buraya kadar getirmeye cesaret edemedi. Onlar sahilde gezinip bizi bekliyorlar, sıkılmaya başlamışlardır herhalde.” Avukatın karısıyla oğlunu iyice tarif ettirdim ve koşup buldum onları. Kadının, düğün-çiçeğigiller familyasından kimi çiçekler gibi yuvarlak bir yüzü ve gözünün kenarında epeyce iri bir etbeni vardı. İnsanlar da bir bitki familyası gibi kuşaktan kuşağa aynı özellikleri aktardığından, annenin pörsümüş yüzündeki benin aynısı, bir türün belirleyici işareti gibi, oğlunun gözünün altında da yer almaktaydı. Karısına ve oğluna gösterdiğim yakınlık avukatı uygulandırdı. Balbec tatilim konusuna ilgi gösterdi. “Kendinizi biraz sürgünde gibi hissediyor olmalısınız, çünkü buraya büyük ölçüde yabancılar geliyor.” Konuşurken gözünü benden ayırmıyordu, çünkü birçoğu müvekkili olmakla birlikte, yabancılardan hoşlanmadığından, yabancı düşmanlığını benim de paylaştığımdan emin olmak istiyordu; aksi takdirde, “Tabii Mme X çok hoş bir hanım olabilir. Prensip meselesi bu” diyerek çark edebilirdi. O sıralarda yabancılara ilişkin herhangi bir görüşüm olmadığından, bir itirazda bulunmadım, o da çekinilecek bir şey olmadığına kanaat getirdi. Hatta Paris’te Le Sidaner koleksiyonunu görmek üzere kendisini ziyaret etmemi, besbelli içli dışlı olduğumu zannettiği Cambremer’leri de getirmemi söyledi. “Sizi Le Sidaner’yle birlikte davet edeceğim” dedi, bundan böyle bu kutlu günün beklentisi içinde yaşayacağımdan kuşku duymadan. “Ne müthiş bir adam olduğuna göreceksiniz. Resimlerine de hayran olacaksınız. Ben büyük koleksiyoncularla rekabet edemem elbette, ama zan-

nediyorum kendisinin en sevdiği tablolarından en fazla sayıdakine sahip olan, benim. Balbec'teki tatiliniz nedeniyle sizin özellikle ilginizi çekecek bir şey de, bu resimlerin, en azından büyük ölçüde, deniz manzaraları olmaları.” Bitkisel bir yapıya sahip olan karısı ve oğlu, kendilerinden geçmişçesine bir saygıyla dinliyorlardı. Paris'teki konaklarının adeta bir Le Sidaner tapınağı olduğu anlaşıyordu. Bu tür tapınakların bir yararı vardır. Tapınağın adandığı tanrı, kendisiyle ilgili olarak kuşkuya düştüğünde, hayatlarını onun eserine adanmış insanların reddedilmesi imkânsız tanıklığı sayesinde düşüncesindeki çatlakları, kolaylıkla tıkar.

Gelininin bir işareti üzerine kalkmaya hazırlanan Mme de Cambremer, “Madem Féterne’e yerleşmek istemiyorsunuz, hiç değilse hafta içinde bir gün, mesela yarın öğle yemeğine gelmez miydiniz?” diyordu bana. Bütün iyi niyetiyle, beni heveslendirmek için, ekledi: “Crisenoy Kontu’yla *tekrar bir araya gelmiş olursunuz.*” Oysa ben konttan ayrılmış sayılmazdım zaten, çünkü kendisini tanıımıyordum. Markiz beni kışkırtmak üzere başka cazip önerilerde bulunmaya başlıyordu ki, ansızın sözünü yarıda kesti. Otele döndüğünde markizin otelde olduğunu haber alan mahkeme başkanı onu sinsice her yerde aramış, sonra biraz beklemiş ve tesadüfen karşılaşmış gibi yaparak saygılarını sunmaya gelmişti. Mme de Cambremer’in biraz önceki öğle yemeği davetine onu da dahil etmek istemediğini anladım. Oysa mahkeme başkanı markizi benden çok daha uzun süredir tanıyordu, Féterne'deki çay davetlerinin Balbec'teki ilk tatilim sırasında öylesine gıpta ettiğim müdavimlerinden biriydi yıllardır. Ne var ki yüksek sosyete mensupları için ilişkilerde eskilik her şey demek değildir. Öğle yemeklerini, meraklarını kamçılayan, yeni tanıdıkları kişilere ayırmayı tercih ederler, hele bu kişi Saint-Loup'nunki gibi saygın ve hararetli bir tavsiyeyle kendilerine tanıştırılmışsa. Mme de Cambremer bana söylediği sözleri mahkeme başkanının duymadığını tahmin etti, ama vicdan azabından kurtulabilmek için de, kendisine son derece gönül okşayıcı sözler söyledi. Ufukta, genellikle görülemeyen, güneşin altın yaldıza boyadığı Rivebelle kıyısında, Féterne yakınlarında akşam du-

asını haber veren, ışıklı maviden zor ayrılan, suların içinden yükselen pembe, pırıltılı, belli belirsiz seçilen küçük çanları fark ettik. “Bu da *Pelleas*’ı hatırlatıyor, dedim Mme de Cambremer-Legrandin’e. Hangi sahneyi kast ettiğimi biliyorsunuz. —Bilmez olur muyum!” dedi, ama hiçbir hatıranın biçimlendirmedeği sesi ve çehresi, havada asılı kalan dayanaksız gülümsemesi, “Hiç bilmiyorum” diyordu. Yaşlı markiz çanların sesinin bize kadar gelmesine bir türlü inanamıyordu, saati düşünerek kalktı. “Aslında, dedim, genel olarak Balbec’ten karşı kıyıyı görmeyiz, işitmeyiz de. Herhalde hava değişip ufku iki misli genişletti. Ama gitmenize sebep olduklarına göre, belki de sizin peşinize düşmüşlerdir; sizin için akşam yemeği çanları bunlar.” Çanlara karşı pek duyarlı olmayan mahkeme başkanı, o akşam bomboş olan mendireğe hüznü, kaçamak bakışlar yöneltmekteydi. “Siz gerçek bir şairsiniz, dedi Mme de Cambremer bana. Ne kadar duyarlı, sanatkar olduğunuz hissediliyor; beni ziyarete gelin de size Chopin çalayım” diye ekledi, kendinden geçmişçesine kollarını havaya kaldırıp kelimeleri çakıl taşlarının birbirine sürtünmesini hatırlatan boğuk bir sesle telaffuz ederek. Ardından tükürüğün yutulması geldi ve yaşlı hanım içgüdüsel bir hareketle, seyrek bir fırçayı andıran bıyığını mendiliyle sildi. Mahkeme başkanı, markizin koluna yapışıp arabasına kadar geçirmekle, istemeden bana büyük bir iyilik yapmış oldu; belli bir ölçüdeki bayağılık, atılganlık ve gösteriş merakı, başkalarının benimsemekte tereddüt edeceği, ama sosyete de oldukça hoş karşılanan bir davranış biçimi doğuruyordu. Zaten mahkeme başkanı yıllardır sosyete ye benden çok daha alışkındı. Kendisine minnettar kalmakla birlikte onu örnek almaya cesaret edemeyip Mme de Cambremer-Legrandin’in yanında yürürken, markiz elimdeki kitabı görmek istedi. Mme de Sévigné adını görünce dudak büktü; kimi “avangard” gazetelerde okumuş olduğu, ama konuşmada, dişileştirilmiş şekliyle ve bir on yedinci yüzyıl yazarına uygulandığında kulağa tuhaf gelen bir ifade kullanılarak, “Gerçekten yetenekli bir edibe mi sizce?” diye sordu. Yaşlı markiz uşağına akşamın tozuyla pembeleşmiş, sıra sıra, şişkin falezlerin morarmakta olduğu yola koyulmadan önce

uğraması gereken pastanenin adresini verdi. Yaşlı arabacısına hep üşüyen atın yeterince ısınıp ısınmadığını, öteki atın toynağının acıyıp acımadığını sordu. Bana dönüp, “Konuştuğumuz şeyi kararlaştırmak üzere size bir not yazarım, dedi alçak sesle. Gelinimle edebiyattan söz ettiğinizi duydum; çok tatlı bir insandır” diye ekledi, aslında öyle düşünmüyordu, ama oğlunun para için evlendiği izlenimini uyandırmamak için, bunu söyleme alışkanlığını edinmişti –ve iyiliğinden, sürdürmekteydi. “Ayrıca, diye ekledi, son bir heyecanlı gevelemeyle, öyle ssanatkârdır ki!” Sonra da başını sallayarak şemsiyesini kaldırıp arabasına bindi ve vaftiz turuna çıkmış yaşlı bir piskopos gibi, ayin aksesuarlarının yükü altında ezilerek, Balbec sokaklarından evine doğru yola koyuldu.

Araba uzaklaştığında, ben kız arkadaşlarımla birlikte geri dönerken, mahkeme başkanı, “Sizi öğle yemeğine davet etti, dedi sertçe. Aramıza soğukluk girdi. Kendisini ihmal ettiğimi düşünüyor. Halbuki ben herkesle iyi geçinirim. Birinin bana ihtiyacı olsun, daima beni hazır bulur. Ama beni avuçlarının içine almak istediler. Ha! Bakın bu durumda” dedi, keskin bir bakışla, bir saptama yapıp kanıtlarmış gibi parmağını havaya kaldırarak, “tavrimi koyarım. Bu benim tatildeki özgürlüğümü engellemeye kalkmaktır. Ben de o noktada, ‘Dur!’ demek zorunda kaldım. Gördüğüm kadarıyla sizin aranız çok iyi kendisiyle. Benim yaşıma geldiğinizde, sosyetenin ne kadar değersiz bir şey olduğunu anlayacaksınız, bu saçmalıklara böylesine önem verdiğinizize pişman olacaksınız. Neyse, ben yemekten önce biraz dolaşacağım. Hoşça kalın çocuklar” diye bağırdı ortaya, sanki elli adım ötemizdeymiş gibi.

Rosemonde ve Gisèle’le vedalaştığımda, Albertine’in yanımdayken kalıp kendilerini izlemediğini görünce şaşırdılar. “Albertine, niye oyalanıyorsun, saatten haberin var mı? —Siz gidin, diye cevap verdi Albertine kesin bir tavırla. Benim onunla konuşacaklarım var” diye ekledi, teslimiyetle beni işaret ederek. Rosemonde’la Gisèle, yepyeni bir saygıyla bana bakıyorlardı. Bir anlığına da olsa, Rosemonde’la Gisèle’in gözünde bile, Albertine için eve dönüş saatinden, arkadaşlarından daha önemli olduğumu, hatta onunla aramızda arkadaşlarıyla

paylaşması imkânsız, ciddi sırlar olabileceğini hissetmek beni mutlu ediyordu. “Bu akşam seni göremeyecek miyiz? —Bilmiyorum, ona bağlı. En kötü ihtimalle yarın görüşürüz.” Arkadaşları uzaklaştığında, “Odama çıkalım” dedim Albertine’e. Asansöre bindik, Albertine asansörcü çocuğun yanında hiç konuşmadı. Efendiler denilen, aralarında sohbet edip kendileriyle konuşmayan o garip insanların gündelik meselelerine vâkıf olmak için kişisel gözleme ve mantık yürütmeye başvurmak zorunda olma alışkanlığı, (asansörcü çocuğun hizmetkârlara verdiği isimle) “işçiler”e “patronlar”dan daha büyük bir kehanet gücü kazandırır. Organlar, kendilerine duyulan ihtiyacın artıp azalmasına bağlı olarak körelir, güçlenir veya hassaslaşır. Demiryolları var olduğundan beri, trenleri kaçırmamak için dakikaları hesaba katmayı öğrendik, oysa hem astronominin daha az gelişmiş olduğu, hem de hayatın bu kadar sürat gerektirmediği eski Romalılar’da, değil dakika, kesin saat kavramı bile pek yoktu. İşte bu yüzden, asansörcü çocuk, Albertine’le beni kaygılandıran bir şey olduğunu anlamıştı ve arkadaşlarına da anlatmaya niyetliydi. Ama incelikten yoksun olduğu için hiç durmadan konuşuyordu. Bu arada, yüzünde her zamanki dostça, beni asansörüyle yukarı çıkarmaktan ötürü duyduğu mutlulukla dolu ifadenin yerini olağandışı bir çöküntünün ve tedirginliğin aldığını fark etmiştim. Sebebini bilmediğimden, kafam Albertine’le meşgul olduğu halde, sıkıntısını dağıtmak için, biraz önce giden hanımın isminin Camembert değil, Cambremer Markizi olduğunu söyledim. O sırada geçmekte olduğumuz katta, elinde uzun bir yastıkla, çok çirkin bir oda hizmetçisi gördüm; ayrılırken benden bir bahşiş koparma umuduyla saygılı bir selam verdi. Onun Balbec’e ilk geldiğim gece şiddetle arzuladığım kadın olup olmadığını merak ettim, ama bundan hiçbir zaman emin olamadım. Asansörcü çocuk, çoğu yalancı şahitte görülen içtenlikle, ama umutsuz tavrını değiştirmeden, markizin kendisine ismini Camembert olarak söylediğine dair yemin etti. Gerçekten de, daha önceden bildiği bir ismi duymuş olması çok doğaldı. Ayrıca, soylulukla ve unvanları oluşturan isimlerin yapısıyla ilgili olarak, asansörcü olmayan birçok ki-

şiyle aynı muğlak kavramları paylaştığından, Camembert ismi iyice muhtemel gelmişti kendisine; dünyaca ünlü bir peynirin şöhretinden bir markilik çıkmasında şaşılacak bir şey yoktu, tabii tam tersine, markiliğin şanı peynire ün kazandırmış da olabilirdi. Bununla birlikte, benim yanıldığımı kabullenmek istemediğimi gördüğü ve efendilerin en anlamsız kaprislerine boyun eğilmesi, en apaçık yalanlarına inanılması konusunda ısrarlı olduklarını bildiği için, iyi bir hizmetkâra yakışır şekilde, bundan böyle Cambremer diyeceğine söz verdi. Şurası bir gerçek ki, asansörcü çocuğun yaptığı hatayı ne kasaba esnafından biri yapardı, ne de Cambremer'lerin hem isminin, hem kendilerinin gayet iyi tanındığı yörenin köylülerinden herhangi biri. Ama "Balbec Grand-Hôtel" personeli kesinlikle yöreden değildi. Bütün malzemeyle birlikte doğrudan Biarritz, Nice ve Monte-Carlo'dan gelir, bir kısmı Deauville'e, bir kısmı Dinard'a, üçüncü kısmı da Balbec'e ayrılırdı.

Ne var ki, asansörcü çocuğun kaygılı ıstırabı daha da artmaktaydı. Bana olan sadakatini her zamanki tebessümleriyle göstermeyi bu şekilde unutması için, başına bir felaket gelmiş olması gerekirdi. Belki de "gönderilmişti". Eğer öyleyse, kalması için bir girişimde bulunmaya karar verdim; otel müdürü, personele ilişkin bütün kararlarımı tasdik edeceğine söz vermişti. "İstedığınız zaman, istediğinizi yapabilirsiniz, ben peşinen tashih ediyorum." Asansörden çıkarken, birdenbire asansörcü çocuğun sıkıntısının, yıkılmış görüntüsünün nedenini anladım. Albertine yanımızda olduğu için, genellikle yukarı çıkarken kendisine verdiğim beş franklık bahşisi vermemiştim. O salak da, başkalarının yanında bahşiş dağıtmak istemediğimi anlamayıp, bundan böyle kendisine asla bahşiş vermeyeceğimi zannederek korkudan titremeye başlamıştı. Benim (Guermantes Dükü'nün deyimiyile) "züğürtlediğimi" zan etmiş ve bu tahmini kendisinde katiyen bana karşı bir acıma değil, bencilce, korkunç bir hayal kırıklığı uyandırmıştı. Bir gün önce verdiğim aşırı, ama heyecanla beklenen meblağdan azını ertesi gün vermeye cesaret edemediğimde, annemin dediği kadar mantıksızlık etmediğimi düşündüm. Ama ayrıca, o güne kadar her zamanki sevinç gösterisinde hiç kuşku duy-

madan bulduğum bağıllık göstergesinin anlamı, bana o kadar kesin gelmemeye başladı. Asansörcü çocuğun bu umutsuzlukla kendini beşinci kattan aşağı atmaya hazır olduğunu görünce, acaba sosyal konumlarımız, mesela bir devrimden ötürü değişse, burjuva olan asansörcü, kibarca benim için asansörü çalıştıracığı yerde aşağı itiverir miydi diye düşündüm; arkamızdan şüphesiz tatsız sözler söylendiği, ama dertli olduğumuzda yüzümüze karşı kırıcı davranılmayan yüksek sosyeteye kıyasla, kimi halk tabakalarında daha mı fazla riyakârlık var sorusu kafama takıldı.

Oysa Balbec Otelindeki en menfaatçi kişi asansörcü çocuk değildi. Personel bu açıdan iki kategoriye ayrılıyordu; bir yanda, müşteriler arasında fark gözetenler, (General de Beautreillis'e kendilerinden bahsederek askerlik hizmetlerini 28 gün kısaltabilecek konumdaki) yaşlı bir soylunun makul ölçüdeki bahşisine sonradan görme bir yabancıнын sadece yüzüne karşı iyilik diye adlandırılan görgüsüzlüğünü kanıtlayan yersiz cömertliğinden daha çok değer verenler vardı; öte yanda da, soyluluk, zekâ, şöhret, mevki, tavır nedir bilmeyen, bunların hepsinin yerinde bir rakam görenler. Bu ikinci kategorideki personelin gözünde bir tek hiyerarşi vardı, o da sahip olunan, daha doğrusu verilen paraydı. Belki Aimé bile, çok sayıda otelde çalışmış olduğundan, çok görgülü geçinmekle birlikte, bu kategoriye dahildi. Olsa olsa, bu tür değerlendirmelerine sosyal bir boyut katmak, soylara ilişkin bilgisini göstermek için, örneğin Lüksemburg Prensesi'nden söz ederken, "Bunlarda para çok mu?" derdi (soru işareti, müşterilerden birine Paris'te hizmetine girecek bir "aşçıbaşı" bulmadan veya Balbec'te sol tarafta, girişe yakın, deniz gören bir masa ayarlamadan önce bilgi almaya ya da aldığı bilgiyi kesinleştirmeye yönelikti). Buna rağmen, menfaat peşinde koşmakla birlikte, asansörcü çocuk gibi sersemce bir umutsuzlukla açık etmezdi bu durumu. Aslında asansörcünün saflığı belki de olayı basitleştiriyordu. Büyük otellerin, bir zamanlar Rachel'in gidip geldiği ev türünden evlerin sunduğu rahatlık, hiçbir aracı olmadan, yüz franklık, hele hele bin franklık bir banknotun görüntüsünün, o seferinde bir başkasına da veriliyor olsa, hiz-

metkârların veya kadınların o âna kadar buz gibi olan yüzlerine tebessümler kondurması, teklifler yapılmasını sağlama-sıdır. Siyasette ve âşık-metres ilişkilerinde ise, aksine, paray-la uysallık arasına fazlasıyla unsur girer. O kadar çok sayıda unsur girer ki, paranın en sonunda bir tebessüm doğurduğu kişiler bile, bu ikisini bağlayan, içlerindeki süreci takip ede-mezler, kendilerini daha hassas zannederler ve öyledirler de. Ayrıca bu, nezaket konuşmalarını, “Ben ne yapacağımı biliyo-rum, yarın beni morgda bulacaklar” tarzı sözlerden de arındırır. Bu yüzden de, kibar çevrelerde romancılara, şairlere hep söylenmemesi gereken şeylerden söz eden o yüce varlıklara nadiren rastlanır.

Koridorda yalnız kaldığımız anda, Albertine, “Bana niye kızıyorsunuz?” dedi. Ona karşı sertliğim beni de üzmüş müydü? Bu sertlik, arkadaşımı sorguya çekmek ve belki de kendi-siyle ilgili çoktandır oluşturduğum iki varsayımdan hangisi-nin doğru olduğunu anlayabilmek amacıyla kendisinde bana karşı ürkek ve yalvaran bir tavır uyandırmak için, bilinçsizce başvurduğum bir kurnazlık mıydı? Ne olursa olsun, sorusu-nu duyduğumda, uzun zamandır varmayı arzuladığı hedefe ulaşan biri gibi, birdenbire sevindim. Cevap vermeden önce, onu odamın kapısına kadar götürdüm. Kapı, açılırken, oda-yı dolduran, akşam karanlığına karşı gerilmiş beyaz muslin perdeleri altın sarısı Çin ipeklisine dönüştüren pembe ışığı dağıttı. Pencereye yaklaştım; martılar yine dalgaların üstüne konmuşlardı, ama şimdi pembeydiler. Albertine’e gösterdim onları. “Konuyu değiştirmeyin, dedi, benim gibi açık konu-şun.” Yalan söyledim. Önce bir itirafımı dinlemesi gerektiğini söyleyerek, bir süredir Andrée’ye büyük bir tutkuyla bağlan-mış olduğumu, tiyatro sahnesine yakışır, ama gerçek hayatta sadece hissedilmeyen aşklar söz konusu olduğunda görülen bir sadelik ve açıksözlülükle açıkladım. Balbec’e ilk gelişim-den önce Gilberte’e söylediğim yalanı yeniden, ama bu sefer değiştirerek kullanıp, şimdi kendisini sevmediğimi söylediğimde bana inanmasını sağlamak için, bir zamanlar ona nere-deyse âşık olduğumu da ağzımdan kaçırdım, ama aradan çok zaman geçtiğini, artık benim için sadece iyi bir arkadaş oldu-

ğunu ve şimdi istesem de, onunla ilgili ateşli duygularım olmayacağını anlattım. Aslında, Albertine'e olan soğukluğumu bu şekilde, ısrarla ona anlatırken yaptığım –özel bir sebepten ötürü ve belirli bir amaçla– bir kadının kendilerini ve kendilerinin de onu gerçekten sevebileceğine asla inanamayacak kadar kendinden şüphe eden kişilerde aşkın benimsediği ikili ritmi daha hassas kılmaktan, vurgulamaktan ibaretti. Bu kişiler kendilerini yeterince tanıdıklarından, en farklı kadınlarla ilgili olarak bile aynı umutları, aynı kaygıları beslediklerini, aynı hikâyeleri uydurduklarını, aynı sözleri söylediklerini bilirler ve böylece, hislerinin, davranışlarının sevilen kadınla sıkı ve zorunlu bir ilişkisi olmadığını, kayalara çarpan dalgalar gibi onun kenarından geçtiğini, üzerine sıçradığını, serseme çevirdiğini fark ederler; kendi istikrarsızlıklarını hissetmek de, kendilerini sevmesini çok istedikleri bu kadın tarafından sevilmedikleri şüphesini iyice artırır. Bu kadın fışkıran arzularımızın önüne yerleştirilmiş bir tesadüften başka bir şey olmadığına göre, kader niçin bizi onun arzularının hedefi olarak seçmiş olsun? Bu yüzden de, herhangi bir kişinin bizde uyandırdığı insani duygulardan çok farklı olan bütün bu özel duyguları, sevdâ duygularını ona boşaltmaya ihtiyaç duyduğumuz halde, ileri doğru bir adım atıp sevdiğimiz kadına ona olan sevgimizi, umutlarımızı itiraf eder etmez bizden hoşlanmamasından korkarız, onunla konuşurken kullandığımız lisanın özel olarak onun için oluşturulmadığını, başka kadınlarla da aynı lisanı kullandığımızı ve ileride de kullanacağımızı, eğer karşımızdaki kadın bizi sevmiyorsa bizi anlayamayacağını ve bu takdirde, cahillere anlayamayacakları incelikli sözler söyleyen bir ukalanın münasebetsizliğini, küstahlığını sergilemiş olduğumuzu hissederiz, mahcup oluruz ve bu korku, bu utanç, karşı-ritmi, geri çekilişi getirir, daha önce itiraf edilmiş yakınlığın hararetle inkâr edilmesiyle de olsa, tekrar saldırıya geçme, saygınlık ve üstünlüğü yeniden ele geçirme ihtiyacı yaratır; kendilerini çözümlemeleri kendini beğenmişliklerinden baskın olan bütün insanlarda, bu ikili ritim, aynı aşkın değişik evrelerinde ve benzer aşkların bunlara denk düşen safhalarında kendini gösterir. Albertine'e çekmekte ol-

duğum nutukta bu ritim her zamankinden biraz daha vurgulanmış idiyse, bunun tek nedeni, sevgimin belirleyeceği karşı ritme daha hızlı ve daha güçlü bir şekilde geçmek istememdi.

Sanki Albertine aradan geçen uzun zaman yüzünden onu yeniden sevemeyeceğim konusunda söylediklerime inanmakta güçlük çekecekmiş gibi, kişiliğimin bir tuhaflığı diye adlandırdığım şeyi örneklerle destekliyor, çeşitli insanları sevmenin zamanını onların hatası ya da kendi hatam sonucu nasıl geçirdiğimi ve sonra, ne kadar istesem de, o anı tekrar yakalayamadığımı anlatıyordum. Böylece, hem, adeta bir kabalığım yüzünden özür dilercesine onu tekrar sevemeyeceğimden ötürü ondan af diler, hem de bu imkânsızlığın psikolojik sebeplerini sanki bana özgüymüşlercesine ona açıklamaya çalışır gibiydim. Ne var ki kendimi bu şekilde açıklamakla, Albertine'e uygulandığında doğruluktan o kadar uzaklaşan, fakat kendisi yüzde yüz doğru olan Gilberte örneğini vermekle, hiç de makul olmadıklarını zanneder gibi yaptığım iddialarımı son derece mantıklı kılmış oluyordum sadece. Albertine'in "açık sözlülük" sandığı konuşmamı takdir ettiğini ve çıkarımlarımda yadsınması imkânsız bir açık seçiklik bulduğunu sezerek, bu açık sözlülüğümden ötürü kendisinden özür diledim, doğruyu söylemenin hiçbir zaman hoşla gitmediğini ve zaten bu gerçeğin de ona herhalde anlaşılmaz görüldüğünü bildiğimi söyledim. Albertine ise, aksine, samimiyetimden ötürü bana teşekkür etti ve üstelik çok yaygın ve çok da doğal olan bu ruh halini gayet iyi anladığını ekledi.

Andrée'ye karşı hayali hislerimi ve kendisine karşı (tamen samimi ve abartısız görünebilmek için, sanki kabalık etmemeye özen gösterirmiş gibi çok da harfi harfine yorumlamaması gerektiğini parantez içinde belirttiğim) ilgisizliğimi Albertine'e itiraf etmem, nihayet onunla kendisi sözlerimde bir aşktan şüphelenmeden, uzun süredir kendime menettiğim, bana büyük zevk veren bir tatlılıkla konuşmama imkân sağladı. Sırdaşımı okşar gibiydim adeta; ona sevdiğim arkadaşından söz ederken gözlerim yaşıyordu. Sonunda sadede gelerek, aşkı, aşk alınganlıklarını ve acılarını kendisinin de bildiğini ve artık eski bir dost olarak belki de, gücenmeyeceğini

umarak tekrarlayacağım gibi, kendisini sevmediğim için doğrudan değil de, Andrée'ye olan aşkımla yaralayarak, dolaylı yoldan bana çektiirdiğı ıstıraba bir son vermeye gönöl indirebileceğini söyledim. Sonra sözümü kesip karşımızda, düzenli kanat vuruşlarıyla tek başına uçmakta olan, aceleci, iri bir kuşu Albertine'e gösterdim; yırtık, küçük kırmızı kâğıt parçalarını andıran yansımalarla yer yer beneklenmiş kumsalı boydan boya, süratle, hızını hiç düşürmeden, dikkatini dağıtmadan, yolunu değıştirmeden, acil ve çok önemli bir haberi çok uzaklara ulaştırmak üzere yola çıkmış bir haberci gibi katetmekteydi. "Hiç değilse o doğrudan hedefine gidiyor! dedi Albertine, sitemkâr bir tavırla. Size söylemek istediğim şeyi bilmediğiniz için böyle konuşuyorsunuz. Ama söylemesi o kadar zor ki, vazgeçsem daha iyi olacak; sizi kızdıracağımdan eminim; o zaman da hem âşık olduğum kişiyle daha mutlu olmayacağım hem de yakın bir dostumu kaybetmiş olacağım, başka bir işe yaramayacak sözlerim. —Ama yemin ediyorum, kızmayacağım." Albertine o kadar tatlı, hüzünlü, uysal ve mutluluğu benden beklermiş gibi görünüyordu ki, artık küçük, pembe ve kalkık burunlu, dik kafalı, yaramaz bir kedinin uyanık, kızaran yüzünü andırmayan, kanadı kırık kederinin ağırlığıyla geniş, yassı ve sarkık çizgiler halinde, iyilikten yoğrulmuş gibi görünen bu yeni çehreyi öpmemek —neredeyse annemi öper gibi bir hazla öpmemek— için kendimi zor tuttum. Aşkımla onunla ilgisi olmayan müzmin bir çılgınlık gibi soyutluyor, kendimi onun yerine koyuyordum; kendisine kibâr ve vefalı davranılmasına alışkın olan, iyi bir arkadaş kabul ettiğı kişinin haftalardır işkence ettiğı ve nihayet zulmünü doruk noktasına vardırırdığı bu iyi yürekli kızcağızın karşısında içim sızlıyordu. Tamamen insancıl, ikimizin dışında, kıskaç aşkımla yok olduğü bir bakış açısını benimsediğim içindir ki, Albertine'e karşı böylesine derin bir merhametle dolup taşmaktaydım; onu sevmesem, merhametim de bu kadar yoğun olmazdı. Aslında, ifşaattan kavgaya giden bu ritmik salınımında (ki birbirini izleyen zıt hareketlerle bizi bir insana sıkıca bağlayan, hiç çözülmeyecek bir düğüm oluşturmaının en güvenilir, en etkin ve tehlikeli yoludur), ritmin iki unsurun-

dan birini oluşturan geri çekiliş hareketinin ortasında, belki bilinçli olmasa da aynı nedenden kaynaklandığı, her durumda aynı sonuçları doğurduğu halde aşka zıt olan insanca merhametin gerilemelerini daha fazla irdelemenin ne anlamı olabilir? Aradan zaman geçtikten sonra, bir kadın için yaptığımız şeylerin hepsini hatırladığımızda, çoğu kez şunu fark ederiz ki, sevdiğimizi gösterme, kendimizi sevdirmeye, lütuflar elde etmeye arzusundan kaynaklanan hareketlerimiz, sevdiğimiz kişiye yaptığımız haksızlıkları sanki onu sevmiyormuşuz gibi, sırf ahlaki bir görev duygusuyla, insanca bir ihtiyaçla telafi etme isteğinden kaynaklanan hareketlerimizden pek de fazla yer tutmaz. “Peki ama, ben ne yaptım ki?” diye sordu Albertine. Kapı çalındı; asansörcü çocuktu gelen; Albertine’in teyzesi arabayla otelin önünden geçerken, acaba Albertine otelde mi diye bakmak, oradaysa alıp götürmek üzere uğramıştı. Albertine o sırada aşağı inemeyeceğini, kendisini akşam yemeğine beklememelerini, saat kaçta döneceğini bilmediğini söyledi cevaben. “Ama teyzeniz kızmaz mı? —Yok canım! Gayet iyi anlayacaktır.” Demek ki —en azından, belki de bir daha tekrarlanmayacak olan şu anda— koşullar gereği, benimle bir görüşme Albertine’in gözünde o kadar önemliydi ki, her şeyin üstünde tutulması gerekiyordu ve arkadaşım herhalde hiç düşünmeden, M. Bontemps’in mesleğinin tehlikede olduğu kimi durumlarda hiç tereddütsüz yola çıkıldığı örneklerin yer aldığı bir aile hukukuna başvurarak, böyle bir nedenle akşam yemeğine gecikilmesini teyzesinin çok doğal karşılayacağından hiç kuşku duymuyordu. Albertine ailesiyle birlikte, bensiz geçirdiği o uzak saati bana yaklaştırmış, bana vermişti; istediğim gibi kullanabilirdim onu. Sonunda cesaretimi toplayıp hayat tarzı hakkında duyduklarımı ve bu kusuru paylaşan kadınlar bende müthiş bir tiksinti uyandırdığı halde, suçortağının kim olduğunu öğreninceye kadar aldırmadığımı, ama o noktada, Andrée’yi ne kadar sevdiğim düşünülecek olursa, ne kadar üzüldüğümü anlamakta zorluk çekmeyeceğini söyledim kendisine. Başka kadınların da isminin sayıldığını, ama benim onlara karşı ilgisiz olduğumu söylemek belki daha akıllıca olurdu. Ne var ki Cottard’ın ani ve korkunç açıklaması, ol-

duđu gibi, ne eksiği, ne de fazlasıyla içime saplanmış ve beni paramparça etmişti. Nasıl ki Cottard ikisi vals yaparlarken duruşlarına dikkatimi çekmemiş olsa, Albertine'in Andrée'yi sevdiğini ya da en azından onunla öpüşüp koklaşabileceğini kendi başıma asla akıl edemezdiysem, bunu öğrendikten sonra da, benim için çok farklı olan bir şey, Albertine'in Andrée'den başka kadınlarla da, bir sevgi bahanesi bile olmadan ilişkide bulunmuş olabileceği aklıma gelmemişti. Albertine daha bunun doğru olmadığına yemin bile etmeden, kendisinden bu şekilde söz edildiğini öğrenen her insan gibi, kızdı, üzüldü, bu meçhul iftiracının kim olduğuna dair öfkeli bir merak sergiledi ve yalanını yüzüne vurmak için kendisiyle yüzleşmek istedi. Ama en azından bana kızmadığını da belirtti. "Böyle bir şey doğru olsaydı, size itiraf ederdim. Ama Andrée de, ben de bu tür şeylerden nefret ederiz. Bu yaşa gelinceye kadar, biz de kısa saçlı, erkeksi tavırlı, sizin dediğiniz türden kadınlar gördük, hayatta en iğrendiğimiz şeydir." Albertine bu konuda sadece şerefi üzerine yemin ediyor, kestirip atıyor, ama bir kanıt da göstermiyordu. Ne var ki beni en fazla yatıştırabilecek olan da buydu, çünkü kıskançlık, bir iddianın gerçeğe uygunluğundan çok şiddetinin ortadan kaldırdığı türden marazi şüpheler arasında yer alır. Zaten bizi aynı anda hem daha şüpheli, hem kandırılması kolay kılmak, sevdiğimiz kişiden başkalarına oranla daha çabuk kuşkulandırmak ve itirazlarına daha kolay inandırmak, aşka mahsustur. Bütün kadınların namuslu olmadığına dertlenmek, yani bunun farkına varmak için âşık olmak gerekir; dünyada namuslu kadınların da olmasını dilemek, yani buna inanmak için de keza, âşık olmak gerekir. İstirabın peşinde koşmak ve hemen ardından da ıstıraptan kurtulmaya çalışmak insani bir davranıştır. Bizi ıstıraptan kurtarabilecek sözlerin doğruluğunu kabul etmeye eğilimliyizdir; etkili bir müsekkin uzun uzadıya tartışılmaz. Ayrıca, sevdiğimiz kişi ne kadar çok yönlü olursa olsun, bize ait gibi mi, yoksa arzuları bizden başkasına yöneliyormuş gibi mi görüldüğüne bağlı olarak, başlıca iki kişilik sunar bize. Birinci kişilik, ikincinin gerçekliğine inanmamızı engelleyen özel bir güce, ikincinin yarattığı ıstırapları gidere-

cek özel bir sırra sahiptir. Sevilen kişi sırasıyla hastalığın kendisi ve acıyı donduran, ağırlaştıran ilacıdır. Şüphesiz Swann örneğinin hayal gücüm ve duyarlılığım üzerindeki güçlü etkisi nedeniyle, uzun süredir istediğim şeyin değil, korktuğum şeyin doğru olduğuna inanmaya hazırlamıştım kendimi. Bu yüzden de, Albertine'in iddialarının getirdiği rahatlama, bir an, Odette'in hikâyesini hatırladığımdan, tehlikeye düşer gibi oldu. Ama kendi kendime düşündüm ki, sadece Swann'ın ıstırabını anlamak için kendimi onun yerine koymaya çalıştığımda değil, şimdi, konu benimle ilgiliyken, sanki başkası söz konusuymuş gibi gerçeği arayarak en kötü ihtimali hesaba katmak gerekirse de, kendime karşı acımasızlığımdan, en çok yararlık gösterebileceği görevi değil, en tehlikeli görevi seçen bir asker gibi, sırf en çok ıstırap veren ihtimal olduğu için bir ihtimali diğerlerinden daha doğru görme hatasına da düşmem gerekirdi. Oldukça iyi bir burjuva ailesinin kızı olan Albertine'le, çocukluğundan itibaren annesi tarafından satılmış bir yosma olan Odette arasında uçurumlar yok muydu? Birinin yeminleri ötekininkilerle kıyaslanamazdı. Ayrıca Albertine'in bana yalan söylemesinin, Odette'in Swann'a yalan söylemesinin sağlayacağı menfaati sağlaması katiyen söz konusu değildi. Üstelik Odette'in Swann'a itiraf ettiği şeyi Albertine biraz önce inkâr etmişti. Yani koşullar arasındaki somut farkları göze almasam, arkadaşımın gerçek hayatını sadece Odette'in hayatına ilişkin öğrendiklerimi temel alarak tasarlasam, sırf diğer varsayımlardan daha az acı vereceği için bir varsayımı doğru kabul etmek kadar ciddi –ama tam tersine– bir mantık hatası yapmış olacaktım. Karşımda yepyeni bir Albertine vardı; aslında Balbec'teki ilk tatilimin sonlarına doğru birçok ke-re şöyle bir görür gibi olduğum, bu açıksözlü, iyi kalpli Albertine, biraz önce bana olan sevgisinden, şüphelerimi affetmiş, dağıtmaya çalışmıştı. Yatağıma oturup beni de yanına çağırdı. Bana söyledikleri için ona teşekkür ettim, artık barıştığımızı, bir daha asla kendisine sert davranmayacağımı söyledim. Yine de akşam yemeğine evine dönmesi gerektiğini belirttim. Halimden memnun değil miyim diye sordu. Başımı kendisine doğru çekip daha önce hiç okşamadığı gibi okşadı, bunu bel-

ki de kavgamıza borçluydum; dilini hafifçe dudaklarımda gezdirip dudaklarımı aralamaya çalıştı. Başlangıçta dudaklarımı açmadım. “Ne kadar huysuzsunuz!” dedi.

Albertine’den o akşam ayrılıp bir daha da kendisiyle hiç görüşmemeliydim. O andan itibaren, karşılıksız aşkta –aşkta desek de olur, çünkü bazı insanlar için karşılıklı aşk yoktur– mutluluğun, sadece benim de yaşadığım o özel anlarda, bir kadının iyiliği veya kaprisi ya da rastlantı sayesinde, arzularımızla sahiden sevilsek söylenecek sözlerin, yapılacak hareketlerin aynılarının bire bir çakıştığı anlarda yaşanan bir taklidinin yaşanabileceğini hissetmeye başlamıştım. Sağduyu bu küçücük mutluluğu, yaşamamış olsam, benimki kadar müşkülpesent olmayan ya da daha talihli kalpler için mutluluğun ne olabileceğini hiç tasavvur edemeden öleceğim bu mutluluk parçasını merakla incelemeyi, zevkle sahiplenmeyi gerektirirdi; onun, benim sadece bu noktada karşıma çıkan sınırsız ve kalıcı bir mutluluğun bir parçası olduğunu farz etmeyi gerektirirdi; ertesi günün, bu aldatmacayı yalanlamaması için, bir anlık bir istisnanın hilesinden kaynaklanan bir lütuftan sonra, başka lütufların peşinde koşmamayı gerektirirdi. Babel’den ayrılmalı, yalnızlığa hapsolmalı ve bir anlığına sevdalı kıldığım, bir daha bana hitap etmemesinden başka şey istemeyeceğim sesin son titreşimleriyle uyum içinde yaşamalıydım; bu sesin bundan böyle farklı olması kaçınılmaz bir sözle, mutluluk tınısının içimde adeta bir pedal sayesinde uzun süre yaşayabileceği o hassas sessizliği uyumsuz bir notayla bozmasından korkmalıydım.

Albertine’le konuşmamızdan sonra sakinleştiğimden, yine vaktimin daha büyük bölümünü annemle geçirmeye başladım. Annem bana büyükannemin daha genç olduğu zamanlardan tatlılıkla söz etmekten hoşlanıyordu. Bu hayatın son dönemlerini çeşitli üzüntülerle kararttığım için vicdan azabı duyarım diye korktuğundan, okuldaki ilk yıllarımda büyükannemi çok mutlu etmiş olan, o güne kadar benden hep gizlenmiş olayları anlatıyordu genellikle. Combray’den dem vuruyorduk. Annem en azından orada kitap okuduğumu, Babel’te de, çalışsam bile kitap okuyabileceğimi söyledi. Ben

de zaten Combray'yi ve o güzel resimli tabakları yad etmek için, *Binbir Gece Masalları*'nı tekrar okumak istediğimi söyledim. Annem bir zamanlar Combray'de, isim günlerimde bana kitap hediye ettiğinde yaptığı gibi, sürpriz olsun diye gizlice hem Galland'ın, hem de Mardrus'un *Binbir Gece Masalları*'nı getirtti benim için. Ama çevirilerin ikisine de göz attıktan sonra, annem benim Galland'ın çevirisinden şaşmamamın daha iyi olacağını düşündü; ne var ki, düşünce özgürlüğüne olan saygısından, benim zihinsel hayatıma beceriksizce müdahale etmekten korktuğundan ve bir kadın olarak, bir yandan gerekli edebi yetkiden yoksun olduğu, öte yandan bir delikanlının okuduklarını kendisini rahatsız eden şeylere göre değerlendirmemesi gerektiği düşüncesiyle, beni etkilemekten de çekiniyordu. Kimi masallarda, konunun ahlaksızlığı ve ifadenin çığlığı karşısında isyan etmişti. Ama hepsinden önemlisi, annesinin yalnız broşunu, şemsiyesini, mantosunu, Mme de Sévigné nüshasını değil, düşünce ve ifade tarzını da kutsal yadigârlar gibi özenle koruyan, her durumda annesi olsa ne düşünürdü diye kafa yoran annem, büyükannemin Mardrus'un kitabına mutlaka olumsuz bir hüküm giydireceğini düşünüyordu. Combray'de, Méséglise tarafında yürüyüşe çıkmadan önce ben Augustin Thierry'yi okurken, büyükannemin okumalarımından, gezintilerimden memnun olmakla birlikte, ismi, "Sonra Mérovée hüküm sürer" dizesiyle bütünleşmiş olan kişiye Merowech denmesine kızdığını, Carlovengin'lere sadık kalıp asla Karolenjler demediğini hatırlıyordu. Ayrıca ben Bloch'un Leconte de Lisle'i örnek alarak Homeros'un tanrılarına verdiği Yunanca adları, en basit şeyler için bile Grek yazımını benimsemeyi kutsal bir görev bilmesini, edebi yeteneği bununla özdeşleştirmesini büyükannemin nasıl değerlendirdiğini de anlatmışım anneme. Bloch, diyelim ki bir mektupta evinde içilen şarabın mükemmel tadından söz ederken, 'gerçek bir nektardı' diye, *k* harfiyle yazar* ve Larmartine'in adı geçtiğinde alaylı alaylı gülerdi. Ulixes ve Minerva adlarının geçmediği bir *Odysséia*'ya *Odysséia* demeyen büyükannem, *Binbir Gece Masalları*'nın daha kapakta isminin

* Fransızca nektar: nectar.

değiştğini görse, içindeyse, ölümsüz Shéhérazade ve Dinarzade isimlerini* öteden beri söylemeye alıştığı yazımlarıyla bulamasa, sevimli Calife ve güçlü Génie'lerin bile adlarının değişip "Halife" ve "Cinler" olduğunu görse, ne derdi? Her şeye rağmen, annem iki çeviriyi de bana verdi, ben de gezintiye çıkamayacak kadar yorgun olduğum günlerde okuyacağımı söyledim.

Aslında böyle günlerin sayısı pek fazla değildi. Albertine, kız arkadaşları ve ben, eskiden yaptığımız gibi, "grup halinde" falezlere veya Marie-Antoinette çiftliğine ikinci kahvaltısına gidiyorduk. Ama bazen Albertine bana büyük bir zevk bağıslıyor, "Bugün sizinle biraz yalnız kalmak istiyorum, ikimiz baş başa görüşsek daha hoş olur" diyordu. Arkadaşlarına işi olduğunu, zaten hesap vermek zorunda da olmadığını söylüyor, arkadaşları, bizsiz de gezmeye ve ikinci kahvaltısına gidecek olurlarsa bizi bulamasınlar diye âşıklar gibi kendi başımıza Bagatelle'e veya La Croix d'Heulan'a gidiyorduk; buralara hiç gitmeyen ve bizi oralarda aramayı akıllarından bile geçirmeyen küçük çete ise, belki çıkıp geliriz umuduyla Marie-Antoinette'te oturup duruyordu. O sıralarda havanın ne kadar sıcak olduğunu hatırlıyorum, güneşin altında çalışan çiftçilerin alnından aşağı ter damlaları dimdik, düzenli aralıklarla, bir rezervuardan damlayan su gibi süzülür, komşu tarlalarda olmuş meyveler ağaçtan kopup düşerdi; bunlar hâlâ bugün bile, gizlenen bir kadının muammasıyla birlikte, karşıma çıkan her aşkın en sağlam unsurları olarak kalmışlardır benim için. Bana sözü edilen, başka zaman olsa bir an bile aklımdan geçirmeyeceğim bir kadınla tanışmak için, eğer böyle bir hava hüküm sürüyorsa ve kendisiyle ücra bir çiftlikte görüşecektim, bir haftalık bütün randevularımı iptal edebilirim. Bu havaların ve bu tür bir randevunun bu kadından bağımsız olduğunu ne kadar bilsem de, çok iyi tanımama rağmen bu tuzağa düşer, bu oltaya yakalanırım. Bu kadını soğuk bir havada, bir şehirde arzulayabileceğimi, ama bu arzuya hayalperest duyguların eşlik etmeyeceğini, ona âşık olmayacağımı bilirim; yine de, aşk belirli koşullar sayesinde beni kısı kacına bir kez aldı

* Şehrazad ve Dünyazad'ın Galland çevirisindeki yazımları.

mi, bütün gücüyle kendini gösterir –yalnız daha hüzünlü bir aşktır bu; zaten hayatta insanlara karşı duygularımız zamanla, bu insanların bu duyguların içinde ne kadar az yer tuttuğunu fark ettikçe, kalıcı olmasını çok istediğimiz yeni aşkın hayatımızla birlikte kısalarak son aşkımız olacağını gördükçe, hüzünlü duygular olurlar.

Balbec henüz kalabalıklaşmamıştı, genç kızlar azdı. Bazen bunlardan birini, oldukça gösterişsiz birini sahilde dururken görüyordum; oysa bu kızın arkadaşlarıyla atıcılık veya jimnastik okulundan çıkarken görüp de yanına yaklaşmadığıma hayıflandığım kız olduğu, çeşitli rastlantılarla doğrulanıyordu. Eğer gerçekten ikisi aynı kızsı (ondan Albertine'e söz etmekten kaçınıyordum), benim büyüleyici zannettiğim genç kız yok demekti. Ama kesin bir sonuca varamıyordum, çünkü bu genç kızların yüzü sahilde belirli bir hacim kaplamıyor, sabit bir şekil arz etmiyordu, benim kendi beklentilerimle, endişeli arzularımınla veya kendi kendine yeten bir huzurla, kızların giydiği değişik kıyafetlerle, yürüyüş hızları veya kıpırtısızlıklarıyla çehreleri de büzülüyor, genişliyor, değişiyordu. Yine de çok yakından bakınca, aralarından ikisi ya da üçü bana çok sevimli görünüyordu. Bunlardan birini her gördüğümde alıp Tamaris Caddesi'ne, kumulların arasına, daha da iyisi, faleze götürmek istiyordum. Ama arzunun kendisi, kayıtsızlığa oranla tek yanlı olsa da gerçekleşme başlangıcı sayılabilecek bir cesaret içerdiği halde, arzumla ondan bir öpücük isteme eylemi arasında, kararsızlığın, çekingenliğin o kocaman, belirsiz boşluğu vardı. Bu durumda pastaneye giriyor, birbiri ardına yedi sekiz kadeh Porto şarabı içiyordum. Alkolün etkisi, hiç vakit geçirmeden, arzumla eylem arasındaki kapatılması imkânsız mesafenin yerine ikisini birleştiren bir çizgi çekiyordu. Tedirginliğe ve korkuya yer kalmıyordu. Genç kızın uçarak bana gelivereceğini zannediyordum adeta. Yanına gidiyordum, kelimeler kendiliğinden dökülüyordu dudaklarımdan: "Sizinle birlikte gezmek isterdim. Faleze gitmek istemez misiniz, şu anda boş olan küçük kulübeyi rüzgârdan koruyan ağaçlığın arkasında kimse rahatsız etmez bizi." Hayatın bütün zorlukları ortadan kalkmıştı, vücutlarımızın birbirine dolan-

masını engelleyen hiçbir şey yoktu artık. En azından benim açımdan yoktu. Çünkü Porto şarabı içmemiş olan genç kız için, engeller uçup gitmemişti. O da şarap içmiş olsa ve dünya onun gözünde de gerçekliğini biraz kaybetmiş olsaydı bile, uzun zamandır beslediği, ona birden gerçekleşebilir gibi görünecek olan hayal, hiç de kendini benim kollarıma atmak olmayabilirdi.

Genç kızlar az sayıda oldukları gibi, “mevsim”in henüz başlamadığı bu mevsimde, az da kalıyorlardı Balbec’te. Kolyoz kıvrımlı tenli, yeşil gözlü, kırmızı yanaklı birini hatırlıyorum; ince ve simetrik yüzü kimi ağaçların kanatlı tohumlarını andırıyordu. Onu Balbec’e hangi rüzgârın getirdiğini ve hangi rüzgârın geri götürdüğünü bilmiyorum. Gidişi o kadar ani oldu ki, günlerce üzüldüm durdum, sonunda, temelli gittiğini anlayınca, Albertine’e itirafta bulunmaya cesaret edebildim.

Şunu da belirtmek gerekir ki, bunların çoğu ya hiç tanımadığım ya da yıllardır görmediğim kızlardı. Genellikle kendileriyle tanışmadan önce mektup yazardım. Aldığım cevapta bir aşk ihtimali bulduğumda, sevinçten uçardım. Bir kadına duyulan dostluğun başında, bu dostluk daha sonra gerçekleşmeyecek olsa da, aldığımız bu ilk mektuplardan ayrılamayız. Az önce gönderilmiş, taptaze, sırf kokularını daha yakından içimize çekebilmek için sürekli seyrettiğimiz güzel çiçekler gibi, hep yanımızda olsunlar isteriz. Ezbere bildiğimiz cümleyi yeniden okumaktan hoşlanır, harfi harfine ezberleyemediğimiz cümlelerde, bir ifadedeki sevgi derecesini kontrol etmek isteriz. “Güzel mektubunuz” mu diyordu? Soluduğumuz mutluluktaki minik hayal kırıklığını ya mektubu fazla hızlı okuduğumuza ya da mektubu yazanın okunaksız yazısına yormamız gerekir; “bu güzel mektubunuz” değil, “bugünkü mektubunuz” diye yazmıştır çünkü. Ama geri kalanı o kadar sevgi doludur ki! Ah, buna benzer çiçekler yarın da gelse! Sonra artık bu kadarı yeterli olmamaya başlar, yazılan sözleri bakışlarla, sesle karşılaştırmak gerekir. Randevulaşılır ve –belki genç kız hiç değişmediği halde– bize yapılan tasvirden veya kendi hatıramızdan yola çıkarak, peri Vivien’le karşılaşmayı beklerken, Çizmeli Kedi’yi buluruz karşımızda. Yine de erte-

si gün için randevulaşırız kendisiyle, çünkü her şeye rağmen bu, o'dur ve bizim arzuladığımız da odur. Hayalini kurduğumuz bir kadına beslediğimiz arzular, belirli bir yüz hattının güzelliğini ille de gerekli kılmaz. Kokular kadar tanımlanmaz olan bu arzular, Prothyraia'nın arzusu olan storaks, temiz arzu olan safran, Hera'nın arzusu olan ıtırli bitkiler, bulutların kokusu olan mürrüsafi, Nike'nin arzusu olan kudrethelvası, denizin kokusu olan buhur gibi sadece şu veya bu kişiye duyulan arzudur. Ama Orpheus İlahileri'nde anlatılan kokular, kutsadıkları tanrılardan sayıca çok daha azdırlar. Mürrüsafi bulutların kokusu olduğu gibi, Protogonos'un, Neptün'ün, Nereus'un, Leto'nun da kokusudur; buhur denizin kokusu olduğu gibi, güzel Dike'nin, Themis'in, Kirke'nin, dokuz Musa'ların, Eos'un, Mnemosyne'nin, Gün Işığı'nın ve Dikaiousne'nin de kokusudur. Storaksa, kudrethelvasına ve ıtırli bitkilere hayat veren tanrılara gelince, sayıları o kadar kabarıktır ki, saymakla bitmez. Amphietes buhur dışında bütün kokulara sahiptir, Gaia ise sadece bakla ve ıtırli bitkileri reddeder. Benim genç kız arzularım da böyleydi. Genç kızlardan sayıca daha azdılar ve birbirlerine oldukça benzeyen hayal kırıklıklarına, hüznünlere dönüşüyorlardı. Mürrüsafiye hiçbir zaman istemedim. Onu Jupien'e ve Guermantes Prensesi'ne ayırdım, çünkü o, "iki cinsiyetli, boğa gibi böğüren, sayısız Dionysia'nın unutulmaz, sözlere sığmaz kahramanı, neşe içinde rahiplerin kurban törenine inen" Protogonos'un arzusudur.

Ama çok geçmeden mevsimin en civcivli dönemi başladı; her gün yeni birileri geliyordu; büyülenerek *Binbir Gece Masalları*'nı okumak yerine sık sık gezilere gider olmuştum anı-sızın; bunun zevkten tamamen yoksun, bütün gezintilerimi zehir eden bir nedeni vardı. Sahil şimdi genç kızlarla dolup taşıyordu; Cottard'ın bana telkin ettiği düşünce ise, bende yeni şüpheler uyandırmamakla birlikte, beni bu yönden daha hassas ve kırılgan hale getirmişti; içimde yeni yeni şüphelerin uyanmaması için tedbirli davranıyordum, Balbec'e bir genç kadın geldiği anda kendimi rahatsız hissediyor, Albertine yeni gelenlerle tanışmasın, hatta mümkünse görmesin diye ona en uzun gezintileri teklif ediyordum. Doğal olarak, garip davra-

nışlarıyla dikkati çeken veya kötü şöhreti duyulmuş olan kızlar beni daha da çok korkutuyordu; belki kendime itiraf etmediğim, henüz bilincine varmadığım bir korkuyla, Albertine bu ahlaksız kızla ilişki kurmaya çalışır veya benim yüzümden ilişki kuramadığına hayıflanır ya da örneklerin çokluğuna bakıp bu kadar yaygın olan bir kusurun ayıp olmadığına hükmeder korkusuyla, arkadaşımı bu kötü şöhretin hiçbir dayanağı olmadığına, iftiradan ibaret olduğuna ikna etmeye çalışıyordum. Suçlanan her kadın konusunda itiraz ettikçe, sonuçta sevicilik diye bir şeyin olmadığını savunmuş oluyordum. Albertine filanca kızda bu kusurun bulunduğu benim gibi inanmıyordu: “Yo, bence sadece öyle bir tavır takınıyor, mahsus yapıyor.” O zaman da, kızı savunmuş olduğuma neredeyse pişman oluyordum, çünkü eskiden bu konuda son derece katı olan Albertine’in, bu “tarz”ı böyle zevkleri olmayan bir kadının varmış gibi yapmasına yol açacak kadar hoş bir şey, bir üstünlük olarak görmesi hoşuma gitmiyordu. Balbec’e artık hiçbir kadın gelmesin istiyordum; Mme Putbus, Verdurin’leri ziyarete aşağı yukarı o sıralarda geleceğinden, baronesin (eğitimlerini Saint-Loup’dan öğrendiğim) oda hizmetçisinin sahilde gezintiye çıkabileceğini ve benim yanında bulunmadığım bir güne tesadüf ederse, Albertine’i baştan çıkarmaya çalışabileceğini düşündükçe korkudan tir tir titriyordum. Hatta, Cottard Verdurin’lerin beni çok önemseydiğini ve kendi deyimiyle peşimden koşuyormuş gibi görünmek istememekle birlikte, evlerine gitmem için çok şey vereceklerini söylemiş olduğundan, acaba Paris’te evlerine dünyanın bütün Guermantes’lerini götüreceğime söz versem, karşılığında Mme Verdurin’in herhangi bir bahaneyle Mme Putbus’e kendisini misafir edemeyeceğini bildirip bir an önce geri göndermesini sağlayabilir miyim diye düşünüyordum.

Bu düşüncelere rağmen, beni asıl endişelendiren Andrée’nin varlığı olduğu için, Albertine’in sözlerinin vermiş olduğu huzur da hâlâ biraz sürüyordu; ayrıca yakında bu kadarına da ihtiyacım kalmayacaktı, çünkü Andrée, aşağı yukarı herkesin geldiği sırada, Rosemonde ve Gisèle’le birlikte Balbec’ten ayrılacaktı, yani Albertine’in yanında sadece birkaç hafta daha

geçirecekti. Zaten Albertine de bu süre boyunca her hareketi-
ni, her sözünü, kalmış olabilecek şüphelerimi yok etmek veya
yeni şüphelerin uyanmasını engellemek amacıyla tasarlar gi-
biydi. Andrée'yle asla yalnız kalmamaya özen gösteriyor, eve
döndüğümüzde kendisini kapının önüne kadar geçirmem, çı-
kacağımızda gidip almam için ısrar ediyordu. Andrée de öte
yandan aynı dikkati gösteriyor, adeta Albertine'le karşılaşma-
maya çalışıyordu. Aralarındaki bu görünür mutabakat, Alber-
tine'in arkadaşını konuşmamızdan haberdar edip saçma kuş-
kularımı yatıştırması için ricada bulunduğu tek göstergesi
değildi.

O sıralarda Balbec Grand-Hôtel'de patlak veren bir rezalet,
kaygılarımın yön değiştirmesine yardımcı olmadı. Bloch'un
kız kardeşinin eskiden oyuncu olan bir kadınla bir süredir
gizli bir ilişkisi vardı; çok geçmeden, bu ilişki ikisine yetmez
oldu. Başkaları tarafından görülmek hazlarına sapıklık da ka-
tıyordu sanki, tehlikeli oyunlarını herkesin bakışlarına sun-
mak istiyorlardı. Önce oyun salonunda, bakara masasının et-
rafında, sonuç olarak arkadaşça bir yakınlığa atfedilebilecek
okşamalarla başladılar işe. Sonra cesaretlendiler. Sonunda bir
gece, büyük dans salonunun karanlık bile olmayan bir köşe-
sinde, bir kanepenin üzerinde, sanki yataklarındaymışçasına
rahat davranmaya başladılar. Eşleriyle birlikte yakınların-
da bulunan iki subay, müdüre şikâyetle bulundu. Bir an, bu
şikâyetin etkili olacağı zannedildi. Ne var ki, Netteholme'da
oturan subayların Balbec'e bir geceliğine gelmiş olmak gibi
bir dezavantajları vardı, otel müdürüne herhangi bir yararları
dokunamazdı. Oysa Mlle Bloch, kendisinin haberi olmasa
da, müdür kendisine ne derse desin, daima M. Nissim Ber-
nard'ın koruması altındaydı. Bunun nedenini açıklamamız
gerekir. M. Nissim Bernard, aile erdemlerini en yüksek düzey-
de temsil ediyordu. Her yıl Balbec'te yeğeni için muhteşem bir
villa kiralar ve akşam yemeklerini yuvasında, daha doğrusu
onların yuvasında yemekten hiçbir davet uğruna vazgeçmez-
di. Ama öğlenleri asla evde yemek yemezdi. Her gün öğlen,
Grand-Hôtel'e gelirdi. Sebebi de, başkalarının operadaki genç
bir dansçıyı metres tutmaları gibi, onun da, sözünü ettiğimiz,

bize Ester ve Atalya'daki genç Yahudiler'i hatırlatan komilere oldukça benzer, restoranda görevli bir komiyi kapatma olarak tutmuş olmasıydı. Doğruyu söylemek gerekirse, M. Nissim Bernard'la genç komi arasındaki kırk yıllık yaş farkının delikanlıyı pek hoş olmayan bir temastan koruması gerekirdi. Ama Racine'in de korolarında bilgece belirttiği gibi:

*Tanrım, böyle bir tehlikenin ortasında
Fazilet, güvenli bir yol bulamaz ki!
Sana gelip arınmak iste yen ruha,
Engeller imkân tanımaz ki!*

Genç komi her ne kadar Balbec Tapınak-Oteli'nde "dünyadan uzakta yetiştirilmiş" olsa da, Yehoyada'nın öğüdünü tutmamıştı:

Servete ve altına asla bel bağlama.

Belki de kendi kendine, "bak, günahkârlar kaplamış yeryüzünü" diyerek duruma boyun eğmişti. Ne olursa olsun, üstelik de M. Nissim Bernard mühletin bu kadar kısa olacağını beklemediği halde, daha ilk günden,

*Ya hâlâ korkan ya da okşamak isteyen
Masum kolların sıkışını göğsünde hissetti.*

Ve ikinci günden itibaren, M. Nissim Bernard komiyi gezdirirken, "bulaşıcı yakınlığı, masumiyetini kirletti." O günden başlayarak, çocuğun hayatı değişmişti. Kısım şefinin emirlerine uyup ekmek ve tuz taşımakla birlikte, yüzünün her hattı şu mısraları söyler gibiydi:

*Dolaş diyelim arzularımıza,
Çiçekten çiçeğe, bir hazdan öbür hazza...
Bugün hayattan kâm almaya bakalım:
Kim ne zaman ölür belli değil fani dünyada...
Bütün bu şeref ve bu görevler*

Mükâfattır, körü körüne itaat edenlere verilir.

Zavallı masumiyet için

Kim sesini yükseltir?

İşte o günden beri, M. Nissim Bernard öğle yemeğinde gelip mutat yerine oturmayı hiç ihmal etmemişti (kadın figüranlardan birini metres olarak tutmuş bir adamın gelip ön koltuklara yerleşeceği gibi; yalnız bu figüranın çok tipik bir tarzı vardı ve hâlâ Degas'sını bekliyordu). Şevkle hizmet eden yeniyetmenin yemek salonundaki, hatta palmyesinin altında, tahtında oturan kasiyerin bulunduğu uzak ufuktaki gidiş gelişlerini izlemek, M. Nissim Bernard için bir zevkti; komi herkesin hizmetindeydi ve M. Nissim Bernard'a kapatması olduğundan beri daha az hizmet ediyordu, belki koronun bu genç üyesi, kendisini yeterince seven birisine aynı kibarlığı göstermeyi gerekli bulmadığı, belki bu aşk sinirine dokunduğu, belki de açığa çıkarsa başka fırsatları kaçıracağından korktuğu için. Ama bu soğukluk bile, gizlediği onca şey yüzünden, M. Nissim Bernard'ın hoşuna gidiyordu; kaynağı ister Yahudi soyaçekimi olsun, ister Hristiyan inancına saygısızlık, bu Racine'vari törenden, Yahudi de olsa, Katolik de olsa, özel bir zevk alıyordu. Bu tören *Ester* veya *Atalya*'nın gerçek bir temsili olsaydı, M. Bernard, aradaki yüzyıllar nedeniyle oyunun yazarı Jean Racine'le tanışıp kapatmasına daha önemli bir rol verilmesini isteyemediğine hayıflanırdı. Ama öğle yemeği töreni bir yazarın eseri olmadığından, "genç Yahudi'nin" arzulanan şef yardımcısı, hatta kısım şefi konumuna terfi etmesi için, otel müdürüyle ve Aimé'yle iyi geçinmekle yetiniyordu. Komiye, içki servisinde çalışması önerilmişti. Ama M. Bernard bu teklifi reddetmeye zorladı komiyi, çünkü o durumda, her gün gelip yeşil yemek salonunda koşuşturuşunu seyredemeyecek, delikanlı bir yabancı gibi kendisine hizmet edemeyecekti. Oysa bu zevk kendisi için o kadar önemliydi ki, M. Bernard her yıl Balbec'e geliyor ve öğle yemeğini dışarıda yiyordu; M. Bloch, bu alışkanlıkların ilkini bütün deniz kıyılarına tercih edilen bu sahilin güzel ışığından, güneş batışlarından alınan şairane bir zevk, ikincisini de yerleşik bir müzmin bekâr saplantısı olarak yorumluyordu.

Aslında, M. Nissim Bernard'ın her yıl Balbec'e gelişinin ve ukala Mme Bloch'un mutfak kaçamağı diye adlandırdığı dışarıda yemeklerin gerçek nedenini akıllarından bile geçirmeyen akrabaların bu yanılgısı, daha derin ve ikinci dereceden bir gerçektir. Çünkü M. Nissim Bernard'ın kendisi bile, henüz birer genç kız olan bu hizmetkârlardan birini, Degas'sı daha ortaya çıkmamış bir dansçı kız misali metres tutma zevkinin içinde, Balbec sahiline, restorandan görünen deniz manzarasına beslenen sevginin ve saplantı halindeki alışkanlıkların ne kadar yer tuttuğunu bilmiyordu. Bu yüzden de M. Nissim Bernard, Balbec Oteli denen bu tiyatronun –bu olayın tamamındaki rolleri pek de açık seçik olmayan– müdürüyle ve yönetmen Aimé'yle çok iyi ilişkiler içinde olmakla yetiniyordu. Günün birinde önemli bir rol, belki bir şef garsonluk elde etmek için gizli planlar yapılacaktı. Bu arada da, M. Nissim Bernard'ın özel zevki, ne kadar şairane ve sükûnet içinde düşüncelere dalmakla sınırlı olsa da, sosyete davetlerine giderlerse metreslerini bulacaklarından daima emin olan kadın düşkünü erkekleri –örneğin eski haliyle Swann'ı– hatırlatıyordu biraz. M. Nissim Bernard, daha sofraya oturur oturmaz, sevdiğinin elinde meyvelerle veya bir puro tepsisiyle sahnede görüneceğini biliyordu. İşte bu nedenle, her sabah, yeğenini öpüp arkadaşım Bloch'a çalışmalarıyla ilgili sorular sorduktan ve atlarına avcundan şeker yedirdikten sonra, öğle yemeğine Grand-Hôtel'e yetişmek için coşkulu bir telaş sergilerdi. Evde yangın çıksa, yeğeni bir kriz geçirse, herhalde yine otele giderdi. Bu yüzden de, yataktan çıkmamasını –hastalık hastasıydı çünkü– ve genç dostunu çay saatinden önce evine göndermesini Aimé'den rica etmesini gerektirecek bir nezleden, vebadan korkar gibi korkardı.

Ayrıca Balbec Oteli'nin koridorlardan, gizli odacıklardan, salonlardan, vestiyerlerden, kilerlerden, galerilerden oluşan labirentini severdi. Bir Doğulu sıfatıyla, Osmanlı saraylarından hoşlanmayı atalarından miras almıştı, geceleri çıktığında, otelin dolambaçlı yollarını gizlice kolaçan ettiği görülürdü.

Bodrum katlarına kadar inmeyi göze alan ve her şeye rağmen görülmemeye çalışan, rezaletten kaçınan M. Nissim Ber-

nard'ın bu genç Levioğulları arayışı, *Yahudi Kadın*'ın şu mısralarını getirirdi akla:

*Ey atalarımızın Tanrısı,
Gel aramıza artık sen,
Gel, sakla sırlarımızı,
Şu kötülerin gözünden.*

Bense bu sırada tam tersine, yukarıya, yaşlı bir yabancı hanımın yanında oda hizmetçileri olarak Balbec'e gelmiş olan iki kız kardeşin odasına çıkıyordum. Bunlar otel lisanıyla söylenecek olursa, iki kurye kız, Françoise'in lisanındaysa, iki "kız kurusu" idiler. Oteller, asil bir biçimde, "O bir diplomatik kurye" şarkısının söylendiği dönemde kalmışlardır.

Bir müşterinin kurye kızların odasına, onların da müşterinin odasına gitmesi çok zor olduğu halde, bu iki genç kadınla, Mlle Marie Gineste ve Mme Céleste Albaret'yle hemen çok yakın ve çok temiz bir arkadaşlık kurulmuştu aramızda. Fransa'nın orta kesimindeki yüksek dağların eteğinde, dere-lerin, çağlayanların kenarında doğmuş olan bu iki kız kardeş (hatta oturdukları evin altından değirmeni döndüren bir dere geçiyordu ve evleri birçok kez sular altında kalmıştı) sanki suyun doğasını bedenlerinde barındırıyorlardı. Marie Gineste genelde daha süratli ve kesintili, Céleste Albaret ise daha yavaş ve durgun, bir göl gibi dingindi, ama zaman zaman korkunç bir öfkeyle fokurdar, şiddeti her şeyi önüne katıp sürükleyen, talan eden tehlikeli selleri, girdapları hatırlatırdı. Çoğu kez sabahları, ben daha yataktayken, ziyaretime gelirlerdi. Onlar kadar isteyerek cahil kalmış, okulda kesinlikle hiçbir şey öğrenmemiş, buna rağmen neredeyse vahşi denebilecek ses tonları olmasa sözleri yapmacık zannedilebilecek kadar edebi konuşan başka hiç kimseyi tanımadım hayatta. Ben sütüme kruvasanlarımı batırırken, Céleste, bu sözlerdeki bana ilişkin övgülere (kendimi değil, Céleste'in garip dehasını övmek için aktarıyorum onları) ve onlar kadar hatalı, ama çok içten eleştirilere rağmen hiç düzeltmediğim bir teklifsizlikle, şöyle diyordu: "Ah! Alakarga gibi kara saçlı küçük şeytan, ah

muzip şey! Anneniz sizi yaparken akli neredeydi bilmem, aynı kuş gibisiniz. Baksana Marie, tüylerini düzeltiyor gibi sanki, boynunu nasıl da yumuşacık çeviriyor! Tüy gibi bir şey, gören uçmayı öğreniyor zanneder. Ah, neyse ki şansınız varmış, sizi bu dünyaya getirenler zenginlerin arasında getirmiş; yoksa bu müsrifliğinizle haliniz ne olurdu? Bak işte, yatağa değdi diye kruvasanı atıverdi. Hadi bakalım, bu sefer de sütü döktü, durun da bir peçete bağlayayım boynunuza, siz beceremezsiniz, hiç sizin kadar aptalını, beceriksizini görmedim.” Bunun üzerine, öfkelenip kız kardeşini azarlayan Marie Gineste’in çağlayanının daha düzenli gürültüsü duyuluyordu: “Sussana artık Céleste! Delirdin mi, ne biçim konuşuyorsun beyefendiyle?” Ama Céleste gülümsüyordu sadece; sonra, ben boynuma peçete bağlanmasından hiç hoşlanmadığım için, “Aa, Marie, şuna bak! diyordu. Hop diye dimdik doğruluverdi, yılan gibi. Tam bir yılan, baksana.” Zaten hayvan benzetmelerinin ardı arkası kesilmezdi; Céleste’e bakılırsa, benim ne zaman uyuduğum belli değildi, bütün gece kelebek gibi pır pır hareket ediyordum, gündüzse sincaplar gibi süratliydim. “Biliyorsun ya Marie, bizim oradaki sincaplar gibi, o kadar çeviktirler ki insan gözleriyle bile takip edemez. —Yapma Céleste, biliyorsun yemek yerken boynuna peçete bağlamayı sevmiyor. —Sevmediğinden değil, dediği dedik olduğunu göstermek için öyle yapıyor. O bir asilzade, asilzade olduğunu da göstermek istiyor. Gerekirse çarşaf on kere değiştirilir, ama o yine de kendi bildiğinden vazgeçmez. Dünkü çarşaf mülhetini doldurmuştu, ama bugünküler daha yeni serildi, tekrar değiştirilecekler mecburen. Ah! Haksız mıydım, yoksulların arasında doğacak çocuk değilmiş derken? Baksana, saçları nasıl diken diken oluyor, öfkeden hindi gibi kabarıyor. Tüyleri yoluk küçük kuşum benim!” Bu noktada yalnız Marie değil, ben de itiraz ediyordum, çünkü kendimi hiç de asilzade gibi görmüyordum. Ama Céleste alçakgönüllülüğümün samimiyetine asla inanmıyor ve sözümü kesiyordu. “Ah, sizi düzenbaz! Ah, o tatlı diller, sizi hain! Kurnazlar, alaycılar kralı! Sizi Molière!” (Céleste, bildiği tek yazar ismini bana yakıştırıyor, bu ifadeyle, hem oyunlar yazabilecek, hem de oynayabilecek bir kişi olduğumu söyle-

mek istiyordu.) “Céleste!” diye bağıırıyordu Marie, buyurgan bir tonda; Molière’in adını bilmediği için, bunun da bir başka hakaret olmasından korkuyordu. Céleste tekrar gülümsüyordu: “Çekmecesindeki küçüklük fotoğrafını görmedin mi? Bize hep kendisini pek sade giydirdiklerini söylüyordu. Halbuki o resimde küçük bastonuyla, kürkler, danteller içinde prensleri bile kıskandırır. Ama bütün bunlar onun bitmez tükenmez ihtişamının, ondan da büyük iyiliğinin yanında solda sıfır kalır. —Ya! diye azarlıyordu Marie çağlayanı. Demek şimdi de çekmecelerini karıştırıyorsun.” Marie’nin korkularını dağıtmak için, M. Nissim Bernard’ın yaptıkları hakkında ne düşündüğünü soruyordum. “Ah, beyefendi! Hayatta böyle şeylerin olabileceği aklımdan bile geçmezdi; buraya geldik de gördük” diyor, sonra da, Céleste’inkileri bile geçecek derinlikte bir yorum yapıyordu: “Ah beyefendi, bir insanın hayatında neler olabileceği asla bilinmez.” Konuyu değiştiriyor, gece gündüz çalışan babamdan söz ediyordum. “Ah beyefendi, bazıları hayatta hiçbir şeyi, tek bir dakikayı, tek bir zevki kendilerine ayırmazlar; her şeyden, ama her şeyden, başkaları uğruna feragat ederler, bunlar *feda edilmiş* hayatlardır... Bak Céleste, elini örtünün üstüne koyup kruvasanı alırken bile ne kadar kibar! En sudan şeyi bile yapsa, sanki her hareketinde Pireneler’e kadar Fransa’nın bütün asilzadeleri hareket ediyor.”

Gerçekten bu kadar uzak olan bu portre karşısında çaresiz kalıp susuyordum; Céleste bunu da bir kurnazlık olarak görüyordu: “Ah, o tertemiz görünüp ardında neler neler gizleyen alın, o badem içi gibi körpe, güzel yanaklar, o kadife gibi yumuşacık, küçücük eller, o pençe gibi tırnaklar... Bak Marie, bak sütünü nasıl kendinden geçerek içiyor, dua edesim geliyor. O ne ciddiyet! Şu anda bir resmi çekilse! Tıpkı çocuklar gibi. Çocuklar gibi süt içtiğiniz için mi teniniz de onlar gibi bembeyaz? Ah, o gençlik, ah, o güzelim cilt! Siz hiç yaşlanmayacaksınız. Şansınız var sizin, kimseye el kaldırmanız gerekmeyecek hayatta, çünkü gözleriniz her istediğinizi yaptırır insana. İşte bu sefer de sinirlendi. Dimdik ayaklandı, direk gibi.”

Françoise, dilbazlar dediği iki kız kardeşin gelip benimle bu şekilde sohbet etmelerinden hiç hoşlanmıyordu. Personel

aracılığıyla otelde olup biten her şeyden haberdar olan müdür, kuryelerle sohbet etmenin bir müşteriye yakışmadığını ciddiyeyle bildirdi bana. Bense, “dilbazları” otelin bütün müşterilerinden daha üstün bulduğumdan, açıklamalarımı anlayamayacağından kuşku duymayarak, müdürün yüzüne karşı, kahkahalarla güldüm. İki kız kardeş ziyaretime gelmeye devam ettiler. “Bak şu incecik yüz hatlarına, Marie. Ah, kusursuz minyatür, camekânların ardında görünen en değerli minyatürlerden de güzel, çünkü bu hareketli konuşmalarını insan günlerce, gecelerce dinleyebilir.”

Yabancı bir hanımın onları Balbec’e getirebilmiş olması bir mucizeydi; çünkü ne tarih, ne de coğrafya bildikleri halde, İngilizler’den, Almanlar’dan, Ruslar’dan, İtalyanlar’dan, yabancı “mikrop”lardan kayıtsız şartsız nefret ediyorlar ve kimi istisnalarla, sadece Fransızlar’ı seviyorlardı. Çehreleri ırmaklarının kolayca biçimlendirilebilen kilinin rutubetini öyle iyi korumuştur ki, otelde bulunan bir yabancından söz edildiği anda, Céleste’le Marie onun sözlerini aktarırken kendi çehrelerine yabancının yüzünü yerleştiriverirler, ağızları onun ağzı, gözleri onun gözleri oluverirdi; insan bu olağanüstü tiyatro maskelerini saklayabilmek isterdi. Hatta Céleste müdürün ya da arkadaşlarımdan birinin sözlerini aynen aktarıyormuş gibi yapıp Bloch’un, mahkeme başkanının ya da bir başkasının bütün kusurlarını hiç farkında değilmişçesine, muzipçe gözler önüne seren, uydurma sözler katardı anlatısına. Mecburen iletmediği basit bir mesajı bana aktarma kisvesi altında, benzersiz bir portre çizerdi. Hiçbir şey okumazlardı, bir gazete bile. Bir gün, yatağımın üzerinde bir kitap buldular. Saint-Léger Léger’nin çok güzel, ama anlaşılması zor bir şiir kitabıydı. Céleste birkaç sayfa okuyup, “Peki ama bunların şiir olduğundan emin misiniz, bilmece olmasın?” dedi. Şüphesiz, çocukluğunda bir tek: *Burada aşağıda leylaklar hepten solar* şiirini öğrenmiş olan birisi için, bir geçiş eksikliği söz konusuydu. Sanırım hiçbir şey öğrenmeme konusundaki inatçılıkları, bir ölçüde, sağlıklı memleketlerinden kaynaklanıyordu. Oysa bir şair kadar yetenekli ve genelde şairlerin olduğundan çok daha alçakgönüllüydüler. Céleste’in söylediği güzel bir şeyi tam ha-

tırlayamayıp tekrar söylemesini rica ettiğimde, hep unuttuğunu ileri sürerdi. Marie'yle Céleste asla kitap okumayacaklar, ama yazmayacaklar da.

Bu basit kadınların ağabeylerinden birinin Tours başpiskoposunun yeğeniyle, diğerinin de Rodez piskoposunun bir akrabasıyla evlenmiş olduğunu öğrendiğinde, Françoise epeyce etkilendi. Aynı olay, müdür için bir şey ifade etmezdi. Céleste ara sıra kocasına kendisini anlamıyor diye sitem ederdi, bense kocasının ona tahammül edebilmesine şaşırıyordum. Çünkü bazı zamanlar, heyecan ve öfkeyle her şeyi mahvediyor, çekilmez oluyordu. Tuzlu bir sıvı olan kanımızın, doğanın ilk güçlerinden olan deniz suyunun içimizdeki bir devamı olduğu ileri sürülür. Ben aynı şekilde Céleste'in yalnız öfkeli anlarında değil, durgunluk anlarında da memleketindeki ırmakların ritmini koruduğunu zannediyorum. Bitkin olduğunda, tıpkı ırmaklar gibi, tam anlamıyla suyu çekilmiş olurdu. Böyle zamanlarda hiçbir şey canlandıramazdı Céleste'i. Sonra birdenbire, o uzun boylu, harika, hafif bedeninde dolaşım tekrar başlardı. Mavimsi teninin opal saydamlığında su akmaya başlardı. Güneşte gülümser, daha da mavileşirdi. Böyle zamanlarda gerçekten *céleste** idi.

Bloch ailesi, amcalarının öğle yemeklerini asla evde yemesinin nedenini hiç hayallerinden geçirmeyip bunu başından beri bir müzmin bekâr saplantısı, belki de bir kadın oyuncuyla ilişkisinin gereği olarak kabul etmiş olsa da, Balbec Oteli'nin müdürü için M. Nissim Bernard'a ilişkin her şey, "tabu"ydü. İşte bu yüzden de, amcaya danışmaya bile yanaşmamış, yeğenini biraz ölçülü davranmasını tavsiye etmekle birlikte suçlamaya cesaret edememişti. Birkaç gün boyunca, Casino'ya ve Grand-Hôtel'e alınmayacaklarını zanneden genç kızla arkadaşı ise, her şeyin yoluna girdiğini görünce, kendilerini dışlayan aile babalarına istediklerini yapıp yine de cezalandırılmayacaklarını göstermekten mutluluk duydular. Şüphesiz, herkesi isyan ettirmiş olan sahneyi tekrarlayacak kadar ileri gitmediler. Ama yavaş yavaş, eski tavırlarını sergilemeye başladılar. Bir gece, ışıkları kapanmakta olan Casino'dan, yanımda Albertine ve ora-

* *céleste*: göksel.

da karşılaştığımız Bloch'la birlikte çıktığımda, ikisi sarmaş dolaş, öpüşmelerine ara vermeden, tam bizim hizamıza geldiklerinde uygunsuz kikirdemelerle kahkahalar, çığlıklar atarak yanımızdan geçtiler. Bloch kız kardeşini tanımamış gibi yapabilmek için başını önüne eğdi, bense bu özel ve korkunç lisanın belki de Albertine'e yönelik olduğunu düşünerek kahroldum.

Bir başka olay, Gomorra'ya ilişkin kaygılarımı daha da artırdı. Sahilde, ince uzun, soluk tenli, güzel bir genç kadın görmüştüm; gözbebeklerini çevreleyen geometrik ışıltılar takımyıldızları hatırlatıyordu. Albertine'e kıyasla ne kadar güzel olduğunu ve sevgilimden vazgeçmenin ne kadar akıllıca olacağını düşünüyordum. Ama bu güzel genç kadının yüzü müthiş aşağılık bir hayat tarzının, en alçakça çareleri sürekli kabul etmiş olmanın görünmez rendesi tarafından törpülenmişti; o kadar ki, yüzünün diğer hatlarından daha asil oldukları halde, gözleri sadece iştah ve arzuları yansıtıyordu. Ertesi gün, Casino'da bizden epeyce uzakta oturan genç kadının aralıklı olarak çakıp sönen bakışlarını Albertine'den ayırmadığını gördüm. Sanki bir deniz feneriyle işaret veriyordu ona. Arkadaşım kendisiyle bu kadar ilgilenildiğini fark eder diye kahroluyor, sürekli çakan bu bakışların ertesi gün için bir aşk randevusu demek olan bildik anlamı taşımasından korkuyordum. Kim bilir, belki de bu ilk randevu değildi. Yıldız gözlü genç kadın belki daha önceki bir yıl da Balbec'e gelmişti. Belki Albertine onun veya bir hanım arkadaşının arzularına daha önce boyun eğmiş olduğu için ona bu parıltılı işaretleri göndermeye cesaret ediyordu. Öyleyse, bu işaretler, hem şu an için bir talepte bulunuyor hem de bunu geçmişte yaşanmış hoş saatlere istinaden yapıyorlardı.

Bu durumda, söz konusu randevu ilk değil de, önceki yıllarda birlikte oynanmış oyunların devamı olmalıydı. Gerçekten de, bu bakışlar, "İster misin?" demiyordu. Genç kadın Albertine'i gördüğü anda başını tamamen ona doğru çevirmiş ve arkadaşımın hatırlamamasından korkarmış, buna şaşırırmış gibi hatıra yüklü, ışıltılı bakışlar göndermişti ona. Genç kadını pekâlâ gören Albertine ise, soğukkanlı kıpırtısızlığını korudu; sonunda genç kadın eski metresini başka bir âşıkla

gören bir adamın inceliğiyle Albertine'e bakmaktan vazgeçti ve sanki varlığından bile habersizmiş gibi, bir daha onunla ilgilenmedi.

Ne var ki birkaç gün sonra, bu genç kadının eğilimlerine ve Albertine'le eskiden tanışmış olabileceğine dair bir kanıt çıktı karşıma. Çoğu kez, Casino'nun salonunda, iki genç kız birbirlerini arzuladıklarında, adeta bir ışık olayı meydana gelir, iki kızın arasında sanki fosforlu bir çizgi oluşurdu. Bu arada şunu da belirtelim ki, dağılmış olan Gomorra, tartılmaları mümkün olmasa da bu tür somutlaşmalarla atmosferin bir bölümünü olduğu gibi tutuşturan yıldız işaretleri aracılığıyla her kentte, her köyde ayrı düşmüş üyelerini tekrar bir araya getirme, Kutsal Kitap'taki kenti yeniden kurma amacını güder; bu arada, geçmişe özlem duyanlar, ikiyüzlüler, bazen de Sodom'un cesur sürgünleri kesintili bir yeniden imar niyetiyle de olsa, her yerde aynı çabayı sürdürürler.

Bir keresinde, Albertine'in tanıımıyormuş gibi yaptığı genç kadını tam Bloch'un kuzini yanından geçerken gördüm. Genç kadının gözleri çakmak çakmak oldu, ama Yahudi genç kızı tanımadığı belliydi. Onu ilk defa görüyor, arzuluyordu, eğilimleri konusunda pek şüphesi yoktu, ama Albertine'den emin olduğu kadar da emin değildi; Albertine'in dostluğuna herhalde o kadar güveniyordu ki, arkadaşımın soğukluğunu görünce, Paris'i iyi bilen, ama orada yaşamayan bir yabancı'nın birkaç haftalığına Paris'e gelip de nice hoş gece geçirdiği küçük tiyatronun yerinde artık bir banka bulunduğunu gördüğü zaman içine düştüğü şaşkınlığı yaşamıştı.

Bloch'un kuzini gidip bir masaya oturdu ve bir dergiyi karıştırmaya başladı. Az sonra genç kadın da dalgın bir tavırla gelip yanına oturdu. Ama masanın altında, çok geçmeden ayaklarının kıpırdadığı, sonra bacaklarının ve ellerinin birbirine dolaştığı görülebilirdi. Ardından konuşmaya başladılar; genç kadının saf kocası karısını her yerde aradıktan sonra, o gece için tanımadığı bir kızla program yapar halde bulunca çok şaşırdı. Karısı Bloch'un kuzinini ona çocukluk arkadaşı olarak tanıştırtıp anlaşılmaz bir isim geveledi, çünkü kızın adını sormayı unutmuştu. Ama kocanın gelmesi, samimiyeti

ilerletmelerine sebep oldu, çünkü yatılı okul arkadaşı olduklarından, birbirlerine sen diye hitap etmeye başladılar; daha sonra hem bu olaya, hem de kandırılan kocaya bol bol güldüler, neşeleri onlar için yeni bir sevgi kaynağı oldu.

Albertine'e gelince, herhangi bir yerde, ne Casino'da, ne de sahilde, genç kızlardan biriyle fazla serbest hareketleri olduğunu söyleyemem. Hatta tavırlarında bana terbiyeyi aşıyor-muş gibi gelen, şüpheleri dağıtmaya yönelik bir kurnazlık olarak gördüğüm aşırı bir soğukluk ve anlamsızlık vardı. Genç kızlardan birine, çabuk çabuk konuşarak, buz gibi bir nezaketle, çok yüksek sesle, "Evet, saat beşe doğru tenise gideceğim. Yarın sabah sekiz sularında gireceğim denize" deyip derhal yanından ayrılıyordu –bu tavır fena halde bir kandırmaca gibi görünüyor ya bir randevu vermek için ya da daha büyük ihtimalle, randevuyu alçak sesle verdikten sonra, aslında önemi olmayan bu sözleri "göze çarpmamak" için yüksek sesle söylemiş olduğu izlenimini uyandırıyor. Ardından, Albertine'in bisikletine atlayıp son sürat uzaklaştığını görünce, iki üç kelime ettiği bu kızla buluşmaya gittiğini düşünmekten kendimi alamıyordum.

Ancak, güzel bir genç kadın sahilin bir köşesinde otomobilden inerken, Albertine dönüp bakmaktan kendini alamıyordu. Hemen ardından bir açıklama yapıyordu: "Kaplıcaların önüne astıkları yeni bayrağa bakıyordum. Biraz daha fazla masraf edebilirlerdi. Eskisi oldukça sefildi. Ama bence bu daha da berbat."

Bir keresinde, Albertine o soğuk tavırla yetinmedi, bense, daha da çok üzüldüm. Teyzesinin, "uygunsuz tavırları" olan ve ara sıra iki üç günlüğüne Mme Bontemps'a misafirliğe gelen bir arkadaşıyla karşılaşmasından hoşlanmadığımı biliyordu. Albertine incelikle bir daha ona selam vermeyeceğini söylemişti bana. Bu kadın Incarville'e geldiğinde, Albertine, adeta onunla gizlice görüşmediğini bana kanıtlamak için, "Biliyor musunuz, gene geldi. Duymuş muydunuz?" diyordu. Aynı şeyi söylediği bir gün, şu sözleri de ekledi: "Evet, plajda karşılaştım kendisiyle, mahsus, kabalık olsun diye de, yanından geçerken neredeyse sürtündüm, çarptım." Bu sözleri duyunca,

Mme Bontemps'ın o güne kadar hiç aklıma gelmemiş olan bir cümlesini hatırladım; Mme Swann'a benim yanımda, bir meziyetmiş gibi yeğeni Albertine'in ne kadar küstah olduğunu, bilmem hangi memurun karısına, babasının aşçı yamağı olduğunu söyleyişini anlatmıştı. Ama sevdiğimiz kişinin söylediği bir söz saflığını uzun süre koruyamaz, bozulur, çürür. Bir iki akşam sonra, Albertine'in söylediklerini tekrar düşündüğümde, bu sözlerden çıkardığım anlam kendisinin gurur duyduğu –benim ancak gülümseyebildiğim– terbiyesizliği değil, başka bir şeydi; Albertine, belki belirli bir amacı bile olmadan, o hanımı kıskırtmak veya belki bir zamanlar kabul etmiş olduğu eski tekliflerini fesatça hatırlatmak için yanından hızla geçerken sürtünmüş, sonra da, herkesin gözü önünde cereyan eden bu olayı benim öğrenmiş olabileceğimi düşünerek, olumsuz bir yorumu önlemek istemişti.

Zaten Albertine'in sevmiş olabileceği kadınlara ilişkin kıskançlığım, aniden son bulacaktı.

*

Albertine'le birlikte, Balbec mahalli tren istasyonunun önünde duruyorduk. Hava yağışlı olduğu için otelin arabasıyla gitmiştik istasyona. Biraz ötemizdeki M. Nissim Bernard'ın tek gözü şişti. Kısa bir süre önce, *Atalya* korosundaki çocuğu yörenin epey işlek çiftliklerinden biri olan "Aux Cerisiers"nin bir garsonuyla aldatmaya başlamıştı. Bu sert hatlı, kırmızı yüzlü çocuğun kafası tam bir domates gibiydi. Bunun tıpatıp aynısı, ikinci bir domates de, ikiz kardeşinin kafasıydı. Tarafsız bir gözlemci için ikizlerin bu tıpatıp benzerliği, doğanın sanki bir an sanayileşmişçesine birbirinin aynısı olan iki ürün yaratmış olması bakımından, oldukça hoş bir şeydir. Ne yazık ki M. Nissim Bernard'ın bakış açısı farklıydı ve bu benzerlik dış görünüşle sınırlıydı. 2 numaralı domates, sadece ve sadece hanımlara düşküncü, 1 numaralı domates ise, kimi beyefendilerin arzularına karşılık vermeye tenezzül etmekte bir sakınca görmezdi. M. Bernard, 1 numaralı domatesle geçirdiği hoş saatlerin hatırasıyla, bir refleksle sarsılır gibi her sarsılı-

şında, “Aux Cerisiers”de boy gösteriyordu; miyop olan (esasen ikizleri karıştırmak için miyop olmaya da gerek yoktu) yaşlı Yahudi, farkında olmadan Amphitryon rolü oynuyor ve ikiz kardeşe, “Bu akşam için bana randevu verecek misin?” diye soruyordu. Sorar sormaz da, sıkı bir “kötek” yiyordu. Hatta aynı yemek boyunca, ikizlerden ilkiyle başladığı konuşmayı ikincisiyle sürdürüp tekrar tekrar dayak yediği bile olmuştu. Sonunda bu dayaklar, çağrışım yoluyla yenilen domateslerden bile o kadar tiksindirdi ki kendisini, Grand-Hôtel’de ne zaman yakınındaki bir müşterinin domates ısmarladığını duysa, fısıltıyla, “Beyefendi, tanışmadığımız halde sizinle konuştuğum için özür dilerim, diyordu. Ama domates ısmarladığınızı duydum. Bugün domatesler çürük. Sizin iyiliğiniz için söylüyorum, benim için fark etmez, ben asla domates yemem.” Yabancı müşteri, bu insancıl, iyiliksever komşuya hararetle teşekkür eder, garsonu çağırır, fikir değiştirmiş gibi yapardı. “Yok, karar verdim, domates istemiyorum, kesinlikle.” Bu sahneyi ezbere bilen Aimé kendi kendine güler ve şöyle düşünürdü: “Şu M. Bernard ne muzip bir ihtiyar, yine siparişi değiştirmenin bir yolunu buldu.” Gecikmiş olan treni beklediğimiz sırada, M. Bernard şiş gözü yüzünden Albertine’le bana selam vermeye yanaşmıyordu. Biz de zaten kendisiyle konuşmaya hevesli değildik. Yine de, o esnada bir bisiklet son sürat üstümüze gelip, asansörcü çocuk nefes nefese aşağı atlamasa, konuşmak zorunda kalacaktık. Biz otelden ayrıldıktan az sonra Mme Verdurin telefon etmiş, iki gün sonra akşam yemeğine davet etmişti beni; sebebini birazdan göreceğiz. Asansörcü çocuk telefon konuşmasının ayrıntılarını aktardıktan sonra yanımızdan ayrıldı ve giderken, burjuvaların karşısında bağım-sızlık taslayan ve yetki ilkesini tekrar kendi aralarında kuran demokrat “işçi”ler gibi, geç kalırsa kapı görevlisiyle arabacının kızılabileceğini söylemek isteyerek, ekledi: “Şeflerim yüzünden hemen fırlıyorum.”

Albertine’in arkadaşları bir süreliğine gitmişlerdi. Ben de arkadaşımı eğlendirmek istiyordum. O öğleden sonralarını sırf benimle birlikte Balbec’te geçirmekten mutluluk duyacak olsa bile, ben mutluluğa asla bütünüyle sahip olunamayacağı-

nı ve henüz bu eksikliğin mutluluğu veren değil, yaşayan kişiden kaynaklandığının keşfedilmediği (bazılarının hiç ötesine geçmediği) yaşta olan Albertine'in hayal kırıklığının nedenini bende arayabileceğini biliyordum. Hayal kırıklığını benim tarafından ayarlanan ve bir yandan ikimizin baş başa birlikte olmamıza fırsat vermeyip bir yandan da onun Casino'da ve mendirekte bensez bulunmasını engelleyecek koşullara yormasını tercih ediyordum. Bu yüzden de, o gün benimle birlikte, Saint-Loup'yu ziyaret etmek için gittiğim Doncières'e gelmesini rica etmiştim. Yine onu meşgul etmek amacıyla, bir zamanlar başlamış olduğu resim çalışmalarına tekrar koyulmasını tavsiye ediyordum. Çalışırken mutlu olup olmadığını düşünmeye fırsat bulamazdı. Ara sıra onu Verdurin'lere ve Cambremer'lere akşam yemeğine de götürmeyi isterdim; şüphesiz her iki aile de, benim tanıştırdığım bir arkadaşı seve seve ağırlarlardı, ama önce, Mme Putbus'un La Raspelière'e henüz gelmediğinden emin olmam gerekiyordu. Bunu ancak oraya giderek öğrenebilirdim; Albertine'in iki gün sonra teyzesiyle birlikte yakınlarda bir yere gitmesi gerektiğini önceden bildiğim için de, bunu fırsat bilip Mme Verdurin'e bir telgraf çekerek çarşamba günü beni kabul edip edemeyeceğini sormuştum. Mme Putbus oradaysa, oda hizmetçisini görmeye çalışacak, Balbec'e gelme ihtimalinin olup olmadığını, varsa gününü öğrenecektim ki, o gün Albertine'i uzakta bir yere götürebileyim. Mahalli demiryolu, büyükannemle yolculuğumuz sırasında olmayan yeni bir kıvrım çiziyordu şimdi ve önemli trenlerin, örneğin benim Paris'ten Saint-Loup'yu görmeye gelirken ve dönerken bindiğim ekspresin kalktığı Doncières-la-Goupil garından geçiyordu. Yağışlı hava yüzünden, Grand-Hôtel'in arabası Albertine'le beni Balbec-Sahil istasyonuna götürmüştü.

Küçük tren henüz gelmemişti, ama geride bıraktığı aylak ve ağır duman sorgucu pek hareketli olmayan bir bulut gibi kendi başına hareket etmek zorunda kalmıştı ve Criquetot falezinin yeşil yamaçlarını yavaş yavaş tırmadığı görülüyordu. Dumandan sorgucun kestirmeden yukarı çıkarak önüne geçtiği tren de nihayet görüldü, ağır ağır gelmekteydi. Trene

binecek olan yolcular yer açmak için kenara çekildiler, ama acele etmiyorlardı, çünkü kalender, neredeyse insani bir araçla karşı karşıya olduklarını biliyorlardı; bir aceminin bisikleti gibi, istasyon şefinin hoşgörülü işaretleriyle, makinistin güçlü himayesi altında idare edilen trenin kimseye çarpma ihtimali yoktu, istendiği yerde dururdu.

Verdurin'lerin telefonunun nedeni, çekmiş olduğum telgraftı; şanslı sayılırdım, çünkü ben bunun farkında olmasam da, çarşamba günleri (iki gün sonrası çarşambaya rastlıyordu), Mme Verdurin'in, Paris'te olduğu gibi La Raspelière'de de kalabalık akşam yemeği günüydü. Mme Verdurin "akşam yemeği daveti" vermezdi, onun "çarşambaları" vardı. Çarşambalar birer sanat eseri idi. Çarşambalarının hiçbir yerde bir eşi daha olmadığını bildiği halde, Mme Verdurin çarşambaları arasında küçük farklar bulurdu. "Bu son çarşamba bir öncekinden sönüktü, derdi. Ama bir daha seferki, zannediyorum bugüne kadar düzenlediğim en başarılı çarşamba olacak." Hatta bazen şöyle bir itirafta bulunacak kadar ileri giderdi: "Bu çarşamba ötekilerin şânına yakışmıyordu. Buna karşılık, bir sonrakinde size kocaman bir sürpriz hazırlıyorum." Paris'te, mevsimin son haftalarında, sayfiyeye gitmeden önce, Patroniçe çarşambaların sona erdiğini duyururdu. Müritleri teşvik etmenin bir yolu bu. "Üç çarşamba kaldı, sadece iki çarşamba kaldı, derdi, dünyanın sonu gelmişçesine. Haftaya çarşamba, kapanışa gelmeyi ihmal etmeyin sakın." Ama bu sahte bir kapanıştı, Mme Verdurin son gün, şöyle bir duyuruda bulunurdu: "Resmi olarak bundan başka çarşamba olmayacak. Bu yılın son çarşambasıydı bu. Ama ben haftaya çarşamba da burada olacağım. Kendi aramızda bir çarşamba yaparız; kim bilir, belki bu samimi çarşambalar daha da hoş olur." La Raspelière'de çarşambalar mecburen sınırlıydı ve kısa bir süreliğine tatile gelmiş olan arkadaşlarına rastladıklarında, hangi gün olursa olsun kendisini davet ettiklerinden, aşağı yukarı her gün çarşambaydı. "Davetlilerin isimlerini pek hatırlamıyorum, ama saygıdeğer Camembert Markizi'nin orada olacağını biliyorum" demişti asansörcü çocuk; Cambremer'lere ilişkin tartışmalarımız hafızasında eski kelimenin yerini kesin ola-

rak alamamıştı, bu zor ismi hatırlamaya çalıştığında, eskiden beri bildiği kelimenin tanıdık, anlam yüklü heceleri genç hizmetkârın imdadına koşuyor ve derhal onun tarafından tercih edilip tekrar benimseniyordu; tembellikten, söküp atılamayan köklü bir alışkanlık olduğu için değil de, mantık ve sarahat ihtiyaçlarını karşıladıkları için.

Albertine'i yol boyunca öpebileceğim boş bir vagon bulabilmek için acele ettik. Bulamayınca, yüzü çok iri, çirkin ve yaşlı, ifadesi erkeksi, son derece şık giyimli, *Revue des Deux Mondes*'u okumakta olan bir hanımın bulunduğu bir kompartımana girdik. Bütün bayağılığına rağmen, iddialı tavırları olan bu kadının hangi sosyal tabakadan olduğunu merak ettim; hiç tereddütsüz, büyük bir randevuevinin işletmecisi, seyahate çıkmış bir çaça olduğuna hükmettim. Yüzüyle, tavırlarıyla bunu ilan eder gibiydi. Yalnız, o güne kadar, bu tür kadınların *Revue des Deux Mondes*'u okuduğunu hiç bilmiyordum. Albertine gülümseyip göz kırparak kadını gösterdi bana. Hanımın çok vakur bir havası vardı; benimse, ertesi gün küçük demiryolunun son durağındaki ünlü Mme Verdurin'e davetli olduğumun, aradaki bir istasyonda Robert de Saint-Loup'nun beni beklediğinin ve biraz ötedeki Féterne'e kalmaya gitsem Mme de Cambremer'in çok memnun olacağını bilinciyle, özenli kıyafeti, şapkasının tüyleri ve *Revue des Deux Mondes*'u sayesinde benden daha önemli bir şahsiyet olduğunu zanneden bu saygıdeğer hanıma baktıkça, gözlerim alayla parlıyordu. Hanımefendinin M. Nissim Bernard'dan çok daha uzun süre trende kalmayacağını, en azından Toutainville'de ineceğini umuyordum, ama öyle olmadı. Tren Égreville'de durduğunda, hanım yerinde oturmaya devam etti. Aynı şekilde Montmartin-sur-Mer'de, Parville-la-Bingard'da, Incarville'de de yerinden kalkmadı; öyle ki, tren Doncières'den önceki son istasyon olan Saint-Frichoux'yu da geçtiğinde, hanıma aldırmadan Albertine'e sarıldım. Doncières'e vardığımızda Saint-Loup garda beni bekliyordu; dediğine göre, gelmesi pek zor olmuştu, çünkü teyzesinde kaldığından telgrafımı son dakikada almıştı ve önceden vaktini ayarlamadığı için de, bana ancak bir saatini ayırabilecekti. Ne var ki bu bir saat bana fazlasıyla uzun geldi, çünkü daha vagondan indiğimiz

andan itibaren, Albertine bir tek Saint-Loup'yla ilgilenir oldu. Benimle konuşmuyor, kendisine bir şey söylediğimde zor cevap veriyordu, ona yaklaştığımda, itti beni. Buna karşılık Robert'e o kışkırtıcı kahkahasıyla gülüyor, hararetle konuşuyor, köpeğiyle oynuyor ve hayvanı kızdırma pahasına da olsa, efendisine mahsus sürtünüyordu. Albertine'in kendisini öpmeme ilk izin verdiği gün, onda böylesine bir değişimi yaratmış ve benim işimi bu derece kolaylaştırmış olan o meçhul baştan çıkarıcıyı düşünüp minnetle gülümsediğimi hatırladım. Şimdi onu düşününce dehşete kapılıyordum. Robert Albertine'e karşı ilgisiz olmadığımı fark etmiş olacak ki, cilvelerine karşılık vermedi, bu da Albertine'in bana kızmasına yol açtı; ardından, Robert benimle sanki ikimiz yalnızmışız gibi konuşunca, bunu fark eden Albertine'in gözünde itibarım arttı. Robert, Doncières'de kaldığımda her gece birlikte yemek yediğimiz arkadaşlarından hâlâ orada olanları aramak isteyip istemediğini sordu. Başkalarında eleştirdiği türden sinir bozucu bir iddiaya kendisi girişip, "Madem onları tekrar görmek istemiyorsun, ne diye öyle ısrarla *gönüllerini fethetmeye* çalıştın?" diyordu; önerisini hem Albertine'den uzaklaşmaya cesaret edemediğim, hem de artık onlardan kopmuş olduğum için kabul etmedim. Onlardan, yani kendimden kopmuştum. Bu hayattaki benliğimize benzer bir benliğe sahip olacağımız sonraki bir hayatın var olmasını hararetle arzularız. Ama sonraki bir hayata uzanmadan, daha şimdiki hayatımızda bile, birkaç yılın sonunda, sonsuza dek korumak istediğimiz eski benliğimize ihanet ettiğimizi düşünmeyiz. Ölümün bizi yaşadığımız süre boyunca meydana gelen değişikliklerden daha fazla değiştirmeyeceğini farz etsek bile, bu sonraki hayatta eski benliğimize rastlasak, ona eskiden ilişkide olduğumuz, ama uzun süredir görmediğimiz birisiymiş gibi –örneğin Saint-Loup'nun her akşam Le Faisan Doré'de buluşmaktan büyük zevk duyduğum, ama konuşmaları şimdi bende ancak bıkkınlık ve sıkıntı yaratabilecek arkadaşları gibi– sırt çevirirdik. Bu açıdan ve daha önce orada hoşlanmış olduğum şeyi tekrar aramak istemediğim için, Doncières'de bir gezinti bana cennete varışın habercisi gibi gelebilirdi. Cennetin, daha doğrusu art arda birçok cennetin haya-

lini çok kurarız, ama bunların hepsi, daha biz ölmeden önce bile kayıp cennetler, içinde kendimizi kaybolmuş hissedeceğimiz cennetler haline gelirler.

Robert bizi gara bıraktı. “Ama yaklaşık bir saat kadar beklemen gerekebilir, dedi. Eğer vaktini burada geçirirsen, birazdan Charlus Dayımı görürsün herhalde, seninkinden on dakika önce kalkacak olan Paris trenine binecek. Ben daha önce veda-laştım kendisiyle, çünkü treninin kalkış saatinden önce dönmüş olmam gerekiyor. O sırada senin telgrafını henüz almamış olduğum için, senden bahsedemedim kendisine.” Saint-Loup bizden ayrıldıktan sonra Albertine’e sitem ettiğimde, tren dururken benim onun üzerine eğilmiş, kolumu da beline dolamış olduğumu Robert görmüşse, bundan çıkarabileceği sonuçları silmek için bana karşı soğuk davrandığını söyledi. Robert gerçekten de duruşumu görmüş (ben fark etmemiştim, fark etsem, Albertine’in yanında daha edepli dururdum), bir fırsat bulup kulağıma şu sözleri fısıldamıştı: “Bana sözünü ettiğin, Mlle de Stermaria’nın tavırlarını beğenmedikleri için onunla görüşmek istemeyen o ukala kızlardan biri mi bu?” Gerçekten de Paris’ten Robert’i ziyarete, Doncières’e gittiğimde, Balbec’ten söz ettiğimiz sırada, Albertine’le ne yapsam faydası olmadığını, faziletin timsali olduğunu söylemiştim ve samimiydim de. Bunun yanlış olduğunu kendi kendime çoktan öğrendiğimden beri de, Robert’in doğru olduğuna inanmasını daha da çok istiyordum. Robert’e Albertine’i sevdiğimi söylemem yeterli olurdu. Robert, arkadaşlarına kendileri acı çekiyormuşçasına hissedecekleri bir ıstırapı yaşatmamak için bir zevkten kendilerini mahrum edebilen insanlardandı. “Evet, çocuk gibidir. Peki onunla ilgili bir şey biliyor musun? diye ekledim endişeyle. —Hayır, yalnız sizi âşıklar gibi bir pozda gördüm, o kadar.”

“Davranışınızın hiçbir şeyi sildiği falan yoktu” dedim Albertine’e, Saint-Loup bizden ayrıldıktan sonra. “Doğru, beceriksizce davrandım, sizi üzdüm, ben sizden de çok üzüldüm bu duruma. Göreceksiniz, bir daha hiç böyle davranmayacağım, özür dilerim” dedi, hüzünlü bir tavırla elini uzatarak. O esnada, oturmakta olduğumuz bekleme salonunun karşı tarafından, biraz gerisinde bavullarını taşıyan bir hizmetkârla M. de Charlus’un ağır adımlarla geçtiğini gördüm.

Baronu sadece gece davetlerinde, üzerinde siyah, daracık bir frakla, kıpırtısız, gururlu duruşu, hoş gitme hevesi ve konuşmasının yaylım ateşiyle dimdik bir doğrultuda gördüğüm Paris'te, ne kadar yaşlanmış olduğunu fark etmiyordum. Oysa şimdi, kendisini daha şişman gösteren, açık renk bir yol kıyafetiyle, irileşen göbeği ve neredeyse sembolik poposuyla iki yana sallanarak yürürken, zalim günışığı, lambaların ışığında henüz genç bir insanın körpe teni gibi görünen her şeyi ayırıştırıyor, dudaklarda ruja, burnun ucunda cilt kremiyle pudraya, kır düşmüş saçlarla tezat teşkil eden abanoz karası bıyıkta siyah boyaya dönüştürüyordu.

Bir yandan trene yetişeceği için sözü uzatmadan baronla konuşurken, bir yandan da gecikmeyeceğimi işaret etmek için Albertine'in bulunduğu vagona bakıyordum. Başımı M. de Charlus'e çevirdiğimde, benden, karşıki peronda, sanki bizim trene binecekmiş gibi, ama ters yönde, Balbec'ten gelen trenin yönünde duran ve akrabası olan bir askeri çağırmamı rica etti. "Alayın bandosunda çalışıyor, dedi M. de Charlus. Siz epeyce genç olma şansına sahipsiniz, bense maalesef yolu geçme zahmetinden beni kurtarmanız söz konusu olacak kadar yaşlıyım..." Gösterdiği askerin yanına gitmeyi görev bildim, gerçekten de yakasında, bandoda olduğunu gösteren lirler işliydi. Ama tam götürdüğüm mesajı iletecekken, karşımdakinin, amcamın uşağının oğlu, bana onca şey hatırlatan Morel olduğunu görünce müthiş şaşırdım ve doğrusu sevindim de. Hatıralar, M. de Charlus'ün mesajını unutturdu bana. "Nasıl olur, siz Doncières'de misiniz? —Evet, bandoya verdiler beni, topçu bataryalarının hizmetine." Ama bu cevabı soğuk ve kibirli bir tavırla verdi. Tam bir "gösteriş budalası" olmuştu ve belli ki beni görmek, kendisine babasının mesleğini hatırlattığından, pek hoş bir şey değildi onun için. Birdenbire M. de Charlus üzerimize atıldı. Gecikmemden ötürü sabırsızlanmıştı anlaşılan. "Bu akşam biraz müzik dinlemek istiyorum, dedi Morel'e, hiçbir giriş yapmadan, gecesine 500 frank veririm, bandoda arkadaşlarınız varsa, ilgilenen olabilir belki aralarında." M. de Charlus'ün küstahlığını ne kadar iyi bilsem de, genç dostuna iyi günler bile dilememesine çok şaşırdım. Zaten baron

bana düşünme fırsatı da bırakmadı. Sevecenlikle elini uzatıp, “Hoşça kalın azizim” dedi, orada durmamın gereği olmadığını belirtmek üzere. Ben de zaten sevgili Albertine’imi fazlasıyla uzun bir süre yalnız bırakmıştım. Vagona bindiğimde, “Biliyor musunuz? dedim. Sayfiye hayatıyla seyahat sayesinde, dünya denen tiyatrodaki dekor sayısının oyuncu sayısından, oyuncu sayısının da ‘durum’ sayısından az olduğunu anlıyorum. —Ne bakımdan öyle söylüyorsunuz? —Çünkü biraz önce M. de Charlus ona bir arkadaşını göndermemi rica etti, ben de o anda, şu peronda bunun kendi arkadaşlarımdan biri olduğunu fark ettim.” Ama bir yandan bunları söylerken, bir yandan da, baronun daha önce aklıma gelmeyen toplumsal uçurumu nasıl aşabildiğini düşünüyordum. İlk aklıma gelen, kızı hatırlanacağı üzere genç kemancıya vurulmuş gibi görünen Jupien aracılığıyla tanışmış olabilecekleriydi. Bu arada beni en çok şaşırtan, beş dakika sonra Paris’e gidecek olan baronun müzik dinlemek istemesiydi. Ama Jupien’in kızının hatırası kafamda tekrar canlandığında, gerçek hayalperestliğe varabilesek “tanışma”ların hayatın önemli bir bölümünü oluşturabileceğini düşünüyordum ki, birdenbire zihnimde bir şimşek çaktı ve ne kadar saf olduğumu anladım. Ne M. de Charlus Morel’i, ne de Morel M. de Charlus’u zerrece tanımyorlardı; gözünü kamaştıran bu askerden omzundaki lirlerden başka şey taşımadığı halde çekinmiş olan baron, heyecana kapılarak benim tanıyabileceğimi aklından bile geçirmediği bu şahsı kendisine getirmemi istemişti. Ne olursa olsun, 500 franklık teklif Morel için önceden herhangi bir tanışıklığın olmamasını telafi etmiş olacak ki, ikisi bizim trenin yanı başında durduklarını fark etmeden sohbete devam etmekteydiler. M. de Charlus’un Morel’le benim yanıma gelişini hatırladığımda, kimi akrabalarının sokakta bir kadını ayartırkenki haline benzediğini fark ettim. Bir tek göz dikilen kişinin cinsiyeti değişmişti. Belli bir yaştan sonra, benliğimizde farklı gelişimler olsa da, kendimize daha çok benzedikçe ailevi özellikler de iyice belirginleşir. Çünkü tabiat, dokuduğu halının deseninde uyumu gözetmekle birlikte, nakşettiği figürlerin farklılığı sayesinde bütünün tekdüzeliğini kırar. Ayrıca, M.

de Charlus'un kemancıyı süzüşünde gözlenen kibir, bakış açımıza göre değişir. Duruma göz yuman sosyete mensuplarının dörtte üçü bu kibri fark eder, birkaç yıl sonra baronu gözetim altında tutan emniyet müdürü ise, fark etmezdi.

"Paris treninin kalkış düdüğü çaldı efendim" dedi, baronun bavullarını taşıyan görevli. "Ben o trene binmiyorum ki, onların hepsini emanete bırakıverin" dedi M. de Charlus, görevliye yirmi frank vererek; adam bu yüz seksen derecelik dönüşten ötürü şaşkın, bahşıştan ötürü de sevinç içindeydi. Baronun cömertliği derhal bir çiçek satıcısını harekete geçirdi. "Karanfil alın, şu güzel gülü alın beyefendiciğim, uğur getirir size." M. de Charlus sabırsızlıkla iki frank uzatınca kadın hayır dualarıyla birlikte tekrar çiçeklerini sundu. "Aman Tanrım, şu kadın bizi rahat bıraksa ya" dedi M. de Charlus, alaylı, sızlanan, sıkkın bir tonda, yardım istemekten haz duyduğu Morel'e hitaben, "birbirimize söyleyeceklerimiz zaten epeyce zor." M. de Charlus belki gar görevlisi henüz uzaklaşmamış olduğu için kalabalık bir seyirci topluluğunun hazır bulunmasını istemiyordu, belki de bu ara cümleler, kibirli çekingenliğine, randevu isteğini dolaylı yoldan belirtmesine bir fırsat sağlıyordu. Müzisyen, belirgin, buyurgan ve kararlı bir tavırla çiçekçiye dönerek elini kaldırdı; bu hareketle hem çiçeklerini istemediklerini, hem de bir an önce çekip gitmesinin iyi olacağını belirtiyordu. M. de Charlus, bu otoriter ve erkeksi hareketin fazlasıyla ağır, fazlasıyla kaba gelmesi beklenebilecek zarif el tarafından, henüz sakalı bile çıkmamış bu yeni-yetmeye Golyat'la çarpışabilecek genç bir Davud havası veren bir kesinlik ve esneklikle gerçekleştirilişini hayranlıkla izledi. Baronun hayranlığına, elinde olmadan, bir çocukta yaşından beklenmeyecek bir ciddiyet ifadesi gördüğümüzde dudaklarımıza yerleşen gülümseme eşlik ediyordu. "İşte seyahatlerimde yanımda olmasını, işlerimde bana yardım etmesini isteyeceğim biri. Hayatımı nasıl da kolaylaştırırdı!" dedi M. de Charlus kendi kendine.

Paris treni (baron binmeden) kalktı. Sonra Albertine'le birlikte, M. de Charlus'le Morel'in akıbetini öğrenmeden, kendi trenimize bindik. "Bundan böyle birbirimize hiç kızmayalım

artık, sizden tekrar özür dilerim, dedi Albertine, Saint-Loup olayına değinerek. Birbirimize karşı hep sevecen olalım, dedi şefkatle. Arkadaşınız Saint-Loup'ya gelince, ona karşı en ufak bir ilgi duyduğumu sanıyorsanız, yanılıyorsunuz. Onda hoşuma giden tek şey, sizi çok seviyormuş gibi görünmesi." "Çok iyi çocuktur" dedim, Albertine'den başka kiminle olsam değineceğim, Robert'e beslediğim dostluktan kaynaklanan birtakım hayali üstünlüklerden söz etmemeye özen göstererek. "Çok hoş, açıksözlü, samimi, vefalı, her konuda güvenilebilecek bir insandır." Bu sözleri söylerken, kıskançlığım beni Saint-Loup konusunda sadece gerçekleri dile getirmeye zorluyordu, ama söylediklerim gerçektir. Bu gerçek, ben henüz Robert'i tanımazken, çok farklı, kibirli biri olarak hayal ederken, "Büyük bir soylu olduğu için beğeniliyor" diye düşündüğüm sırada, Mme de Villeparisis'nin onu bana tarif etmek için kullandığı ifadelerin tıpatıp aynılarıyla dile geliyordu. Aynı şekilde Mme de Villeparisis, yeğeninin benimle tanışmaktan büyük mutluluk duyacağını söylediğinde de, kendisini otelin önünde, elinde dizginlerle gördükten sonra, teyzesinin sözlerinin benim gururumu okşamak için söylenmiş beylik sosyete konuşmaları olduğunu düşünmüştüm. Daha sonra, markizin bu sözleri içtenlikle, benim ilgi alanlarımı, kitaplara düşkünlüğümü düşünerek, Saint-Loup'nun da aynı şeylerden hoşlandığını bilerek söylediğini anlamıştım; ben de ileride, Robert'in atalarından, *Özdeyişler*'in yazarı La Rochefoucauld'yla ilgili, tarihi bir araştırma yapan ve Robert'e danışmak isteyen birisine, içtenlikle arkadaşımın bundan büyük mutluluk duyacağını söyleyecektim. Çünkü Robert'i tanımayı öğrenmiştim. Ama onu ilk gördüğümde, benimkine benzer bir zekânın kıyafet ve davranış bakımından böylesine bir zarafetle sarmalanabileceğine inanamamıştım. Dış görünüşüne bakıp, onun başka türden bir yaratık olduğuna hükmetmiştim. Benim bir zamanlar düşündüklerimi şimdi, belki biraz da Saint-Loup bana iyilik etmek niyetiyle kendisine karşı gayet soğuk davrandığı için, Albertine bana söylüyordu: "Ya! Bu kadar samimi demek! Dikkat ediyorum da, Saint-Germain muhitinden insanlarda akla gelebilecek bütün meziyetler bulunuyor." Oysa Saint-

Loup'nun, mevkisinden sıyrılarak meziyetlerini gözlerimin önüne serdiği bütün bu yıllar boyunca, Saint-Germain muhitine ait olduğunu bir kez olsun düşünmemiştim. İnsanları gözlemlerken, sıradan sosyal ilişkilere oranla dostlukta çok daha çarpıcı olan farklı bir bakış açısı, aşkta iyice belirgindir; arzu, en küçük soğukluk emarelerini öyle muazzam bir ölçekte gösterir, öyle boyutlara getirir ki, Saint-Loup'da ilk bakışta görülen soğukluk belirtilerinden çok daha azı, başlangıçta Albertine'in beni küçümsediğini zannetmeme, kız arkadaşlarını olağanüstü, insanüstü varlıklar olarak hayal etmeme ve Elstir'in, tıpkı Mme de Villeparisis'nin Saint-Loup'dan söz ederkenki duygularıyla, küçük çeteyle ilgili olarak, "İyi kızlardır" demesini, güzelliğe ve zarafete duyulan hoşgörüyü yormama yetmişti. Oysa Albertine, "Her neyse, ister samimi olsun, ister olmasın, bizim aramıza nifak soktuğuna göre, bir daha kendisini görmem umarım. Bundan böyle birbirimize hiç kızmayalım. Hiç hoş bir şey değil" dediğinde, Elstir'in yargısının tıpatıp aynısı, benim de dudaklarımdan rahatlıkla çıkabilirdi. Albertine Saint-Loup'yu arzuluyormuş gibi görüldüğünden, kadınlardan hoşlandığı düşüncesinden bir süreliğine kurtulmuş sayıyordum kendimi; bu ikisi, birbiriyle bağdaşması imkânsız şeylermiş gibi geliyordu bana. Albertine'in, kendisini adeta başka birisine, yağmurlu günlerin yorulmaz gezginine dönüştüren, şu esnada giysilerini yağmurdan korumaktan çok, kendisi tarafından ıslatılıp sanki arkadaşımın kalıbını bir heykeltıraşa sunmak amacıyla bedenine yapışmış gibi görünen, esnek, gri yağmurluğunu görünce, arzulanan göğsü kıskançlıkla saran tuniği sertçe çıkarıp Albertine'i kendime çektim ve

*Sen, kaygısız seyyah, peki sen istemez miydin,
Başını omzuma koymak, dalıp gitmek rüyaya?*

diyerek başını ellerimin arasına alıp, alacakaranlıkta, uzak-taki mavimsi, birbirine paralel dağ sıralarının sınırladığı ufka kadar uzanan, sular altındaki, engin, suskun çayırları gösterdim ona.

İki gün sonra, meşhur çarşamba günü, Balbec'ten bindiğim aynı mahalli trende La Raspelière'e akşam yemeğine giderken, Mme Verdurin'le tekrar telefonlaşmamız sonucu Cottard'la buluşacağımı öğrendiğim Graincourt-Saint-Vast istasyonunda doktoru kaçırma telaşı içindeydim. Cottard da benimle aynı trene binecek ve La Raspelière'den istasyona gönderilen arabalara binmek için nerede inmem gerektiğini gösterecekti bana. Tren, Doncières'den sonraki ilk istasyon olan Graincourt'da sadece bir iki dakika durduğu için de, Cottard'ı göremem veya o beni göremez korkusuyla, önceden kapının önüne dikilmiştim. Korkularım tamamen boşmuş! Küçük kabilenin bütün "müdavim"leri nasıl aynı kalıba göre biçimlendirdiğini fark etmemiştim; bunlar özellikle sık akşam yemeği kıyafetleriyle peronda beklerken, kendilerine has güvenli, zarif ve teklifsiz tavırlarıyla, sıkışık saflar halindeki halktan yolcuların üzerinden dikkati durduran hiçbir şeyin bulunmadığı boş bir alanı tarar gibi aşan bakışlarıyla, trene daha önceki bir istasyonda binmiş bir müdavimi bekleyen ve az sonra girişecekleri sohbetin düşüncesiyle şimdiden ışıldayan gözleriyle derhal kendilerini belli ediyorlardı. Birlikte yenilen akşam yemekleri sayesinde bu küçük topluluğun üyelerine damgasını vuran seçilmişlik belirtisi, kendilerini sadece kalabalık ve toplu halde bulunduklarında, donuk simalarında Verdurin'lere ilişkin herhangi bir kavram veya günün birinde La Raspelière'de akşam yemeğine katılma umudu okunmayan yolcular sürüsünün –Brichot'nun deyimiyle "*pecus*"un*– ortasında göz alıcı bir leke oluşturdukları sırada sivrilmezdi. Aslında, duyduğuma göre ben doğmadan önce, uzaklığını abartmama yol açacak kadar eski ve belirsiz bir tarihten beri yemek davetlerine katılmaya devam etmelerine şaşırdığım bu müritlerin adlarını duysalar, halktan yolcular –kimilerinin kazanmış olduğu üne rağmen– benim kadar ilgilenmezlerdi. Bu müritlerin hem hayatta, hem de gayet sağlıklı olmalarıyla onca dostun ölümü arasındaki çelişkinin bana verdiği his, gazetede "son haberler" bölümünde hiç beklemediğimiz bir haberi, örneğin bilmediğimiz sebeplerin sonucu olduğu için bize beklenmedik gelen,

* Latince sürü.

vakitsiz bir ölüm haberini okuduğumuzda yaşadığımız histi. Ölümün bütün insanları eşit biçimde vurmadığı, kabaran bir dalganın trajik yükselişi sırasında, aynı hizada bulunan hayatlardan sadece birini söndürdüğü, arkadan gelen dalgalarınsa aynı hizadaki öbür hayatları uzun yıllar boyunca esirgeyeceği hissidir bu. Gazetelerdeki ölüm haberlerine has bu şaşırtıcılığın sebebinin görünmez biçimde ortada dolaşan ölümlerin çeşitliliği olduğunu ileride göreceğiz. Ayrıca, zamanın, hem en bayağı sohbetlerle bir arada bulunması mümkün olan gerçek yetenekleri ortaya çıkardığını, kabul ettirdiğini, hem de çocukken hayalimizde birkaç ünlü ihtiyara ayrılmış olan, yıllar sonra, onların çömezlerinin birer usta sıfatıyla, bir zamanlar kendi duydukları saygı ve korkuyu başkalarında uyandırarak işgal edeceklerini hiç düşünmediğimiz yüksek mevkilere vasat kişileri de getirebildiğini görüyordum. Ama müritlerin adları “*pecus*” tarafından bilinmese de, onlar görünümleriyle kendilerini belli ediyorlardı. Trende bile (her biri gün içinde çeşitli şeyler yaptıktan sonra talih onları bir araya getirdiğinde), bir sonraki istasyonda toplayacakları tek bir kişi kalmışken, toplu halde bulundukları, heykeltıraş Ski’nin dirseğiyle ve Cottard’ın bayrak işlevi gören *Le Temps*’ıyla diğerlerinden ayrılan vagon, ta uzaktan, lüks bir kompartıman gibi parıldıyor, gerekli istasyonda, sona kalmış arkadaşlarını da topluyordu. Bu beklenen işaretleri kaçırabilecek tek kişi, yarı kör olduğu için, Brichot’ydu. Bu nedenle de, müdavimlerden biri gözcülük görevini seve seve üstlenir, Brichot’nun hasır şapkası, yeşil şemsiyesi ve mavi gözlüğü görünür görünmez, usulca, vakit kaybetmeden kendisini seçkinlerin kompartımanına götürürdü. Dolayısıyla, müritlerden birinin yolda diğerleriyle buluşmamış olmasının felekten bir gün çaldığına ya da “trenle” gelmemiş olduğuna dair şüpheler uyandırmaması mümkün değildi. Bazen bunun tam tersi olurdu: Öğleden sonra epeyce uzak bir yere gitmesi gerekmiş olan bir mürit, grupla buluşuncaya kadar yolun bir kısmını tek başına katetmek zorunda kalırdı; ama bu şekilde tek başına, türünün tek örneği olarak seyahat ettiği sırada bile, genellikle dikkati çekmeyi başarırdı. Karşısındaki sırada oturan kişi, yöneldiği Ge-

lecek sayesinde onu ayırt eder, “Bir şahsiyet olmalı bu” diye düşünür, Cottard’ın veya heykeltıraş Ski’nin fötr şapkasının etrafında belli belirsiz bir halenin varlığını sezer ve bir sonrakı istasyonda şık bir kalabalık, eğer varış noktasına gelmişlerse kapıda müridi karşılayıp bekleyen arabalardan birine yöneldiğinde, Doville’deki görevli tarafından yerlere kadar eğilerek selamlandığında ya da aradaki bir istasyona gelmişlerse, kompartımana doluştuğunda, pek şaşırmazdı. Benim pencereden yaptığım işaretleri gören Cottard’ın başını çektiği ve birçoğu son dakikada, tam tren kalkmak üzereyken gelmiş olan topluluk da koşar adım gelip benim bulunduğum vagona doluştu. Bu müritlerden biri olan Brichot, kimilerinin devamsızlığa başladığı bu son yıllarda daha da sadık bir müdavim olmuştu. Gözlerinin giderek kötüleşmesi, Paris’te bile gece çalışmalarını azaltmak zorunda bırakmıştı kendisini. Ayrıca, Alman tarzı bilimsel doğruluk fikirlerinin hümanizme ağır basmaya başladığı Yeni Sorbonne’dan da pek hoşlanmıyordu. Şimdilerde çalışmalarını dersiyle ve sınav jürileriyle sınırlandırıyor; bu yüzden de sosyete hayatına, yani Verdurin’lerin gece davetlerine veya ara sıra müritlerden birinin heyecan içinde titreyerek Verdurin’ler onuruna verdiği davetlere çok daha fazla vakit ayırabiliyordu. Şurası bir gerçek ki, çalışmaların artık yapamadığını aşk iki kere neredeyse başarmış, Brichot’nun küçük kabileden ayrılmasına ramak kalmıştı. Ama “tehlikelere karşı tetikte” duran ve salonunun menfaati açısından bu alışkanlığı edinip sonunda bu tür dramlardan ve uygulamalardan çıkar gütmeyen bir haz da almaya başlamış olan Mme Verdurin, kendi deyimiyle “meseleleri hale yola sokmayı” ve “yaraya tuz basmayı” bilerek, Brichot’yla tehlikeli kadının arasını bir daha düzelmeyecek biçimde açmıştı. Tehlikeli kadınlardan birinde bunu başarması iyice kolay olmuştu, çünkü kadın Brichot’nun çamaşırcısıydı ve profesörün beşinci kattaki dairesine istediği gibi girip çıkan, beş kat merdiveni çıkmaya tenezzül ettiğinde profesörün gururdan kıpkırmızı kesilmesine yol açan Mme Verdurin, sözü bile edilmeye değmeyecek bu kadını kapı dışarı edivermişti. “Nasıl olur, demişti Patroniçe Brichot’ya, benim gibi bir kadın evinize gele-

rek sizi şereflendiriyor ve siz böyle bir yarattığı evinize kabul ediyorsunuz, öyle mi?" Brichot, Mme Verdurin'in yaşlılığını sefalete gömülerek geçirmesini engellemekle kendisine yaptığı iyiliği asla unutmamış, ona giderek daha çok bağlanmıştı; buna karşılık Patroniçe, profesörün sevgisindeki canlanmaya rağmen, belki de bu yüzden, fazlasıyla uysal olan, itaatinden peşinen emin olduğu bu müridinden sıkılmaya başlamıştı. Yine de Verdurin'lerle samimiyeti, Brichot'ya Sorbonne'daki bütün meslektaşları arasında sivrilmesini sağlayan bir ihtişam kazandırıyordu. Brichot'nun kendilerinin asla çağrılmayacağı akşam yemeği davetlerini anlatması, Edebiyat Fakültesi'ndeki diğer kürsü sahiplerinin yeteneğini takdir ettikleri, ama dikkatini çekmeleri ihtimal dışı olan bir yazarın bir dergide Brichot'ya değinmesi ya da ünlü bir ressamın yaptığı, Louvre'un yıllık sergisinde yer alan bir portresi, son olarak da, sosyete mensubu felsefecinin şıklığı meslektaşlarının gözünü kamaştırırdı; başlangıçta derbederlik sandıkları, ancak Brichot silindir şapkanın bir ziyaret sırasında rahatlıkla yere bırakılabileceğini, ne kadar şık bir davet olursa olsun, sayfiyedeki akşam yemeklerine silindir şapkayla gidilemeyeceğini, onun yerine, smokinle de pekâlâ kullanılabilen fôtr şapka takılması gerektiğini kendilerine iyi niyetle açıkladıktan sonra kavradıkları bir şıklıktı bu. Küçük topluluğun vagona doluştuğu ilk bir iki dakika boyunca Cottard'la konuşamadım bile, çünkü doktor, treni kaçırmamak için koşmuş olmaktan çok böyle ucu ucuna yakalamış olmanın heyecanıyla soluk soluğaydı. Bu olay ona bir başarının sevincinden de fazlasını, neredeyse neşeli bir güldürünün coşkusunu yaşatmaktaydı. "Müthiş bir şey! dedi kendine geldiğinde. Bir saniye daha gecikseydik, kaçıracaktık! Kıl payıyla yetişmek diye buna derim ben!" diye ekledi göz kırparak; deyimini yerinde olup olmadığını sormak amacıyla değil de, bir tatmin duygusuyla, çünkü artık kendine güveni tamdı. Nihayet beni küçük kabilenin diğer üyelerine takdim edebildi. Hemen hepsinin Paris'te smokin adı verilen kıyafeti giymiş olduğunu görünce canım sıkıldı. Verdurin'lerin, yüksek sosyeteye doğru, Dreyfus Davası'nın yavaşlattığı, "yeni" müziğin hızlandırdığı çekingen bir ilerleyişe geçmekte oldu-

ğunu unutmuştum; kendileri bu gelişimi inkâr ediyorlardı ve tıpkı bir generalin, başaramazsa mağlup duruma düşmemek için askeri hedeflerini ancak onlara ulaştığında açıklaması gibi, bu süreç tamamlanıncaya kadar da inkâr etmeye devam edeceklerdi. Aslında yüksek sosyete Verdurin'lere yaklaşmaya hazır durumdaydı. Şimdilik, Verdurin'leri sosyetedен kimse-nin evlerine gitmediği, ama buna aldırmayan kişiler olarak görüyordu. Verdurin salonu bir Müzik Tapınağı olarak tanını-yordu. Vinteuil'ün bu salonda ilham ve teşvik bulduğu iddia ediliyordu. Vinteuil Sonatı katıyen anlaşılmadığı ve neredeyse hiç tanınmadığı halde, en büyük çağdaş besteci olarak geçen Vinteuil adı olağanüstü bir itibara sahipti. Ayrıca, Saint-Ger-main muhitinden kimi gençler, burjuvalar kadar kültürlü ol-maları gerektiğini öğrenmişler, aralarından üçü de müzik eği-timi görmüştü; işte bu gençlerin nazarında Vinteuil Sonatı çok yüksek bir yer edinmişti. Evlerine döndüklerinde, kültür-lerini artırmaya kendilerini teşvik etmiş olan akıllı annelerine sonattan söz ediyorlardı. Oğullarının eğitimiyle ilgilenen an-neler de, konserlerde, birinci kattaki locasında eseri partis-yondan takip eden Mme Verdurin'e saygıyla bakıyorlardı. Ver-durin'lerin bu gizli sosyetikliğinin şimdilik sadece iki göster-gesi vardı. Bir yandan Mme Verdurin, Caprarola Prensesi'yle ilgili olarak, "Bakın bu, akıllı, hoş bir kadın, diyordu. Benim tahammül edemediğim, aptallar; canımı sıkın insanlar çıldır-tıyor beni." Biraz zeki biri, en yüksek sosyetedен bir kadın olan Caprarola Prensesi'nin Mme Verdurin'e bir ziyarette bu-lunmuş olduğu sonucunu çıkarabilirdi bundan. Hatta prenses kocasının ölümünden sonra Mme Swann'a yaptığı başsağlığı ziyaretinde Mme Verdurin'den söz etmiş ve Verdurin'leri tanı-yıp tanımadığını sormuştu kendisine. "Adı ne demiştiniz?" di-ye cevap vermişti Odette, birden hüznü bir havaya bürüne-rek. "Verdurin." —Öyle mi? Biliyorum, diye devam etmişti, üzgün üzgün, tanımiyorum kendilerini, daha doğrusu tanış-mıyorum ama tanıyorum; çok eskiden bir dostun evinde rast-lamıştım, çok uzun zaman oldu, hoş insanlar." Caprarola Prensesi gittikten sonra, Odette doğruyu açıkça söylemediği-ne pişman olmuştu. Ama ânında söylenen bu yalan, yaptığı

hesapların sonucu değil, korkularının, arzularının dışavurumuydu. İnkâr edilmesi akıllıca olacak bir şeyi değil, muhatabı işin aslını bir saat sonra öğrenecek de olsa, doğru olmamasını istediği bir şeyi inkâr ediyordu. Odette kısa bir süre içinde yeniden güven kazanmış, hatta henüz bir soruyla karşılaşmadan, sorgulanmaktan korkarmış izlenimi uyandırmamak için tramvaya binişini anlatan soylu bir hanımefendinin göstermelik alçakgönüllülüğüyle, “Mme Verdurin mi dediniz? Ben kendisini çok iyi tanırdım” demeye başlamıştı. Mme de Souvré, “Son zamanlarda Verdurin’lerin çok sözü ediliyor” dediğinde, Odette, bir düşesin mütebessim horgörüsüyle, “Evet, gerçekten de çok söz ediliyor. Ara sıra sosyeteye böyle yeni insanların katıldığı oluyor” diye cevap veriyor, kendisinin en yenilerden biri olduğunu hiç düşünmüyordu. “Caprarola Prensesi Verdurin’lere akşam yemeğine gitmiş” diye devam etti Mme de Souvré. “Ya!” diye cevap verdi Odette, biraz daha gülümseyerek. “Şaşırmadım doğrusu. Bu tür olayları başlatan hep Caprarola Prensesi’dir; ardından bir başkası, mesela Kontes Molé gelir.” Odette bu sözleri söylerken, yeni salonların açılışını yapmayı âdet edinmiş bu iki soylu hanımı müthiş küçümsermiş gibiydi. Ses tonundan, tıpkı Mme de Souvré gibi kendisini, yani Odette’i de bu tip maceralara sürüklemenin imkânsız olduğu anlaşıyordu.

Mme Verdurin’in, Caprarola Prensesi’nin zekâsına dair itirafından sonra, Verdurin’lerin gelecekteki kaderlerinin bilincinde olduklarının ikinci işareti, artık evlerine akşam yemeğine gelindiğinde frak giyilmesini istemeleriydi (bunu açıkça belirtmemişlerdi elbette); M. Verdurin’in “çuvallayan” yeğeni artık utanmadan selamlayabilirdi kendisini.

Graincourt’da bulunduğu vagona binenlerin arasında, bir zamanlar kuzeni Forcheville tarafından Verdurin’lerden kovulmuş, ama sonra geri dönmüş olan Saniette de vardı. Eski den sosyete hayatına ilişkin kusurları –üstünlüklerine rağmen– Cottard’ın kusurlarına az çok benzer türden şeylerdi: Utangaçlık, hoşâ gitme arzusu ve bunu başarma yolunda sonuçsuz çabalar. Ne var ki hayat, Cottard’a (bildik bir çevrede eskiden geçirilmiş saatlerin telkiniyle, pek değişmemiş olduğu

Verdurin'lerde olmasa da hastalarının yanında, hastanedeki görevinde, Tıp Akademisi'nde), saygılı öğrencilerinin karşısında kelime oyunları yaparken iyice belirginleşen, soğuk, küçümser ve ciddi bir görünüm kazandırmak suretiyle şimdiki Cottard'la eskisi arasında gerçek bir uçurum yaratmıştı; buna karşılık Saniette'te aynı kusurlar, o bunları düzeltmeye çalıştıkça aksine daha da abartılı hale gelmişti. Sık sık insanların canını sıkıldığını hissederek, kendisini dinlemediklerini fark eder, bunun üzerine, aynı durumda Cottard'ın yapacağı gibi daha yavaş konuşmak, otoriter bir tavır takınıp dikkati zorla toplamak yerine şakacı bir havaya bürünerek konuşmasının fazlasıyla ciddi seyrini affettirmeye çalışır, bununla da kalmayıp daha hızlı konuşmaya başlar, sözü uzatmak istemiyormuş, bahsettiği konuya çok aşınaymış gibi görünmek için kısaltmalar kullanır, ama bu sefer de sözleri iyice anlaşılabilir hale gelir ve hiç bitmeyecekmiş izlenimi uyandırır. Cottard'ın hastalarını dehşet içinde bırakan güvenine sahip değildi; doktorun sosyetedeki cana yakınlığını öven kişilere hastaları şöyle karşılık verirdi: "Sizi muayenehanesinde ağırladığı zaman, siz ışığın altında, o keskin gözleriyle karanlıktayken, bambaşka bir insan oluyor." Saniette'in güveni baskın değildi, ardında çok fazla çekingenlik gizlendiği, en ufak bir şeyin bu güveni kaçırabileceği hissedilirdi. Çok güvensiz olduğunu dostlarından hep duymuş olan ve haklı olarak kendisinden çok daha düşük bulduğu kişilerin gerçekten de kendisinden esirgenen başarıları kolaylıkla elde ettiklerini gören Saniette, bir hikâyeyi anlatmaya başlamadan önce, ciddi bir tavır takınırsa malının değeri düşer korkusuyla mutlaka hikâyenin komikliğine gülümserdi. Ara sıra, söyleyeceği sözlerde bulduğu espiye inanılıp genel bir sessizlik lütfedilirdi. Ama hikâyenin kendisi her zaman bir fiyasko olurdu. Bazen iyi yürekli bir davetli Saniette'e onaylayan bir tebessüm bahşederek şahsi, neredeyse gizli bir destek vermiş olur, küçük bir not ulaştırır gibi dikkati çekmeden, kaçamak bir şekilde iletirdi gülümsemesini. Ama hiç kimse kahrkayla gülmenin sorumluluğunu üstlenerek, genel katılım tehlikesini göze alacak kadar ileri gitmezdi. Hikâye fiyaskoyla sonuçlandıktan sonra, Saniette uzun süre

boyunca, üzgün üzgün, kendi kendine gülümser durur, hikâyenin başkalarının almadığı ve kendisinin yeterli bulduğu tadını kendi başına çıkarmaya devam ederdi sanki. Heykeltıraş Ski'ye gelince, Lehçe olan soyadının telaffuz zorluğu yüzünden ve ayrıca kendisi de belirli bir sosyete muhiti içinde yaşamaya başladığından beri gayet saygın, ama biraz sıkıcı ve sayıları çok kalabalık olan akrabalarıyla karıştırılmak istemiyormuş gibi davrandığı için bu ad verilmişti kendisine; kırk beş yaşında, son derece çirkin bir adamdı; on yaşına kadar dünyanın en büyüleyici harika çocuğu ve bütün hanımların gözdesi olduğundan, hâlâ çocuksu, kaprisli ve hayalci bir yanı vardı. Mme Verdurin onun Elstir'den daha sanatkâr olduğunu ileri sürerdi. Zaten Elstir'le benzerlikleri tamamen yüzeyseldi. Bu da, Ski'yle bir kere karşılaşmış olan Elstir'in ona yoğun bir antipati beslemesi için yeterliydi; bize tamamen zıt olan insanlardan ziyade olumsuz yönleriyle bize benzeyen, olumsuz yönlerimizi, düzeltmiş olduğumuz kusurlarımızı sergileyen, şimdiki halimize gelmeden önceki dönemlerde başkalarının gözüne nasıl görünmüş olabileceğimizi tatsız bir biçimde bize hatırlatan insanların bizde uyandırdığı hoşlanmazlık duygusuydu Elstir'in hissettiği. Ama Mme Verdurin Ski'yi Elstir'den daha kişilikli buluyordu, çünkü Ski'nin eğilimli olmadığı herhangi bir sanat dalı yoktu; bu kadar tembel olmasa, bu eğilimi gerçek bir yeteneğe dönüştürebileceğine kaniydi Patroniçe. Hatta bu tembelliğin kendisi de bir yetenektir onun gözünde, çünkü çalışkanlığın, yani Mme Verdurin'in nazarında deha sahibi olmayan kişilerin kaderinin tersiydi. Ski, istediğiniz şeyin resmini kol düğmelerinin üzerine, kapı üstü kabartmalarına çizerdi. Bir besteci gibi şarkı söyler, ustalığından çok belirli bir noktada kornonun girdiğini belirtmekte parmakların yetersiz kaldığını gösteren falsolu baslarıyla, bir yandan da kornoyu ağızyla taklit ederek, orkestra izlenimi uyandıracak şekilde ezberden piyano çalardı. Tıpkı nefesli bakır çalgıları hissettirmek için bir akoru geciktirip, ardından "Çın!" diyerek basması gibi, bir ilginçlik hissi uyandırmak amacıyla kesik kesik konuşur, müthiş zeki bir adam olarak tanınır, ama aslında fikirleri, son derece kısa iki üç düşünceyle özetlenirdi.

Herkes tarafından bir hayalci olarak tanınmaktan sıkıldığı için pratik, gerçekçi bir insan olduğunu kanıtlamayı kafasına koymuştu ve bu yüzden de muzaffer bir edayla, hafızasının zayıflığı ve bilgilerinin daima hatalı oluşu nedeniyle iyice vahimleşen sahte bir kesinlik merakı, sahte bir sağduyu sergilerdi. Baş, boyun ve bacak hareketleri, hâlâ dokuz yaşında, sarı bukledi, kocaman dantel yakalı, kırmızı deri botlu bir çocuk olsaydı, zarif sayılabilirdi. Cottard ve Brichot'yla birlikte Grincourt istasyonuna erken varmışlar, Brichot'yu bekleme salonunda bırakıp ikisi biraz dolaşmaya çıkmışlardı. Cottard dönmek isteyince, Ski, "Acelelerimiz yok ki, demişti. Bugünkü tren mahalli değil, eyalet treni." Bu ayrıntılı kesinlik merakının Cottard üzerindeki etkisine bayılmış ve kendinden söz ederek eklemişti: "Öyle ya, Ski sanata düşkün diye, kilden kalıplar yapıyor diye, pratik olmadığı sanılıyor. Oysa bu hattı kimse benim kadar iyi bilmez." Buna rağmen istasyona geri dönmek üzere yola koyulmuşlar, Cottard aniden yaklaşan küçük trenin dumanını görüp bir çığlık atmış, "Tabanları yağlamamız gerek!" diye bağırmıştı. Nitekim treni son anda yakalamışlardı; mahalli trenle eyalet treni diye bir ayrım sadece Ski'nin kafasında var olan bir şeydi. "Prenses treninde değil mi?" diye sordu Brichot, heyecanlı bir sesle; boğaz hastalıkları mütehasşislerinin hastaların boğazını aydınlatmak için alınlarına taktıkları reflektörler gibi parlayan kocaman gözlüğüne sanki profesörün gözleri hayat vermiş gibiydi ve belki görüşünü gözlüğe göre ayarlamak için harcadığı çaba yüzünden, en sıradan anlarda bile, gözlüğün kendisi, sürekli bir dikkatle, olağanüstü bir sabitlikle bakarmış hissini uyandırıyor. Aslında Brichot'nun görüşünü yavaş yavaş bozan hastalık, görme duyusunun güzelliklerini göstermişti kendisine; aynı şekilde, çoğu kez bir nesneye bakmamız, onu özlememiz, takdir etmemiz için ondan ayrılmaya karar vermemiz, örneğin hediye etmemiz gerekir. "Hayır, prenses Maineville'e, Mme Verdurin'in Paris trenine binecek olan davetlilerini geçirmeye gitti. Hatta Mme Verdurin de, önceden Saint-Mars'ta yapılacak işleri olduğundan, prensesle birlikte olabilir! Bu durumda bizimle aynı trene biner, hep birlikte yolculuk yaparız, ne hoş olur! Maine-

ville'de gözümüzü dört açalım bari! Neyse canım! Treni kaçırmamıza ramak kaldı dersek yalan olmaz. Treni gördüğüm an kanım dondu. Yel yepelek yetişmek diye buna denir. Düşünebiliyor musunuz, ya treni kaçırsaydık? Mme Verdurin arabalarda bizim olmadığımızı görünce ne yapardı? Ne sahne ama! diye ekledi, hâlâ heyecanını üzerinden atamamış olan doktor. Her gün böyle bir serüven geçmiyor başımızdan. Ne diyorsunuz bizim küçük kaçamağa, Brichot? diye sordu doktor, gururla. —Doğruya doğru, dedi Brichot, treni kaçırsaydınız, rahmetli Villemain'in diyeceği gibi, halimiz dumandı!" Ne var ki, ben, daha ilk andan itibaren tanımadığım bu insanlara kendimi kaptırmış olduğum halde, birdenbire Cottard'ın küçük Casino'nun dans salonunda söylediklerini hatırladım ve sanki görünmez bir zincir, bir organla hafızadaki görüntüleri birbirine bağlayabilirmiş gibi, göğüslerini Andrée'nin göğüslerine yapıştırmış olan Albertine'in görüntüsü kalbimi sıkıştırdı. Bu ısırap çok sürmedi; arkadaşım iki gün önce Saint-Loup'yla flört ettiğinden beri yeni bir kıskançlık bana birinciyi unutturmuş, Albertine'in kadınlarla ilişkisi olması pek muhtemel gelmemeye başlamıştı. Bir eğilimin zorunlu olarak bir başkasını dışladığını zanneden insanların saflığına sahiptim. Arembouville'de, tren tıklım tıklım dolu olduğundan, üçüncü mevki bileti olan, mavi önlüklü bir çiftçi bizim kompartımana bindi. Prensesin bir çiftçiyle birlikte seyahat etmesine izin veremeyeceğimizi düşünen doktor, görevliyi çağırdı, büyük bir demiryolu şirketinin doktoru olduğunu belirten kartını gösterdi ve istasyon şefini çiftçiye indirtmeye zorladı. Bu olay çekingен Saniette'i öyle üzdü ve telaşlandırdı ki, daha olay başladığı anda, peronda çok sayıda köylü bulunması sebebiyle, meselenin bir köylü ayaklanmasına dönüşmesinden korkarak, doktorun şiddetinden kendisine bir sorumluluk payı çıkarılmasını önlemek için, karın ağrısı bahanesini ileri sürüp Cottard'ın deyimiyle "W.C." yi bulmak üzere koridora seğirtti. Aradığını bulamayınca, trenin öteki ucundan manzarayı seyretmeye koyuldu. "Beyefendi, eğer Mme Verdurin'lere ilk ziyaretinizse" dedi Brichot bana, bir "acemi"ye yeteneklerini sergileme isteğiyle, "göreceksiniz ki, amatörliğün, nemela-

zımcılığın ve züppeciklerimiz arasında pek revaçta olan çeşitli akımların mucitlerinden birinin, yani Monsieur Talleyrand Prensi'nin deyimiyle, 'hayatın hoşluğu'nu böylesine belirgin biçimde hissedebileceğiniz bir çevre daha yoktur." Brichot geçmişin büyük soylularından söz ederken unvanlarının başına bir Monsieur koymayı esprili ve "zamanın ruhu"na uygun bulur. Monsieur La Rochefoucauld Dükü, Monsieur Retz Kardinali der, zaman zaman da, "Gondi denen hayat savaşçısı, Marcillac denen 'Boulanger'ci'" tabirlerini kullanırdı. Montesquieu'den bahsederken de, gülümseyerek, "Monsieur Başkan Yardımcısı Secondat de Montesquieu" demeyi asla ihmal etmezdi. Esprili bir yüksek sosyete mensubu duysa, okul kokan bu bilgiçliğe sinirlenirdi. Ne var ki, tipik yüksek sosyete davranışında da, prenslerden söz edilirken, bir başka kastı ele veren bir bilgiçlik vardır: Wilhelm'in başına daima "İmparator" getirilir ve bir Altes'le konuşurken üçüncü şahıs kullanılır. "Bakın, onu, dedi Brichot, Monsieur Talleyrand Prensi"ni kast ederek, saygıyla anmak gerekir. Bir öncüdür kendisi. —Çok hoş bir muhittir" dedi Cottard bana, her türden insan vardır, çünkü Mme Verdurin sabit fikirli değildir: Brichot gibi ünlü âlimler de vardır, yüksek soylular da; mesela Prens Şerbatof büyük bir Rus soylusudur, Grandüşes Eudoxia'nın arkadaşıdır, hatta grandüşes kimseyi kabul etmediği saatlerde onunla baş başa görüşür." Gerçekten de, uzun zamandır kimsenin evine kabul edilmeyen Prens Şerbatof'un, evine başkalarının da olabileceği saatlerde gelmesini istemeyen Grandüşes Eudoxia, prensesin sadece çok erken saatte, kimse yokken gelmesine izin verir, böylece arkadaşlarına prensesle karşılaşmanın tatsızlığını yaşatmaz, prenses de zor durumda kalmazdı. Mme Şerbatof, üç yıldır, bir manikürcü gibi, grandüşesin yanından ayrılır ayrılmaz, yeni uyanmış olan Mme Verdurin'in evine gidip bir daha da oradan ayrılmadığı için, prensesin sadakatinin Brichot'nunkini bile kat kat aştığı söylenebilir; oysa Brichot çarşambalarda müthiş bir devamlılık gösterir, Paris'teyken kendisini Abbaye-aux-Bois'daki bir Chateaubriand yerine koymaktan, sayfiyedeysse, daima (bir aydının muzipliği ve tatminiyle) "M. de Voltaire" diye andığı şahsın, Mme du Châtelet'nin evindeki haline benzetmekten haz duyardı.

Prenses Şerbatof, kimseyle ilişkisi olmaması sayesinde, birkaç yıldır Verdurin'lere öyle bir bağlılık gösteriyordu ki, sıradan bir "mürit" değil, örnek bir mürit olmuştu; Mme Verdurin onca zaman erişilmez sandığı bir ideali yaşlanmaya başlarken, nihayet bu yeni dişi üyede cisimleşmiş olarak bulmaktaydı. Patroniçe'ye kıskançlık nöbetleri geçirtme pahasına da olsa, en devamlı müritleri bile hiç değilse bir kere kendisini "ekmişti". En evcil olanları bir seyahate hayır diyememiş, en namuslu olanları felekten bir gün çalmıştı; en sağlam olanları gribe yakalanmış, en aylaklarının başlarını kaşıyacak vakitleri olmamış, en ilgisiz olanları ölüm döşeğindeki annelerinin yanına gitmişti. Bu durumda, Mme Verdurin'in müritlerine Roma imparatoriçesi gibi, lejyonunun itaat etmesi gereken tek generalin kendisi olduğunu söylemesi, İsa veya Kayser gibi, babasını ve annesini onu sevdikleri kadar sevenlerin, onu izlemek için ailesinden vazgeçemeyenlerin ona layık olmadıklarını söylemesi, hasta yatağında yatacaklarına, bir sokak sürtüğüne kanacaklarına, yegâne ilaç ve yegâne haz olan kendisinin yanında kalmakla çok daha iyi edeceklerini söylemesi boşunaydı. Ama zaman zaman, aşırı uzun bir hayatın sonunu güzelleştirmekten hoşlanan kader, Mme Verdurin'in karşısına Prenses Şerbatof'u çıkarmıştı. Ailesiyle kavgalı, vatanından sürülmüş olan, Barones Putbus'le Grandüşes Eudoxia'dan başka kimseyi tanımayan, kendisi baronesin arkadaşlarıyla karşılaşmayı, grandüşes de arkadaşlarının prensesle karşılaşmasını istemediğinden, ikisinin de evine Mme Verdurin'in henüz uykuda olduğu sabah saatlerinde giden, on iki yaşında kızamık geçirdiğinden beri tek bir gün olsun evde oturduğunu hatırlamayan Prenses Şerbatof, tek başına kaldığından endişelenen Mme Verdurin 31 Aralık'ta, yılbaşı olmasına rağmen, hazırlıksız olduğu halde yatıya kalır mı diye sorduğunda, "Hangi gün olursa olsun, ne manim olabilir ki? Zaten yılbaşı aileyle birlikte geçirilir, benim ailem de sizsiniz" diye cevap vermişti; bir pansiyonda yaşayan ve Verdurin'ler taşındığında pansiyonunu değiştiren, sayfiyeye gittiklerinde peşlerinden giden prenses, Mme Verdurin için Vigny'nin,

Bir tek seni değerli buldum, hep aradığımız o şey kadar

dizesinin o kadar mükemmel bir somutlaşmasıydı ki, küçük kulübün başkanı, ölümde bile bir “müridi” olmasını sağlama arzusuyla, prensese hangisi ötekinden sonra ölürse, kendini diğerinin yanına gömdürmesini teklif etmişti. Prens Şerbatof yabancılar karşı –bunların arasında, bizi küçümsemesine en çok üzüleceğimiz kişi olduğu için en çok yalan söylediğimiz kişiyi, yani kendimizi de mutlaka saymamız gerekir– yegâne üç dostunu –grandüşes, Verdurin’ler ve Barones Putbus– iradesinden bağımsız felaketlerin yol açtığı yıkımların ortasında ayakta kalabilmiş tek dostluklar olarak değil de, hür iradesiyle diğer herkese tercih ettiği, yalnızlık ve sadelik merakıyla bu sayıda sınırlı tuttuğu dostlar olarak sunmaya özen gösterirdi. “Başka hiç kimseyle görüşmüyorum” derdi, boyun eğilen bir zorunluluk değil de, kendi kendine dayattığı bir kuralmışçasına bu değişmezliği vurgulayarak. Sonra da, yazdıkları oyunun dördüncü kez sahnelenme başarısını elde edemeyeceğinden korkup sadece üç gösterimi olacağını açıklayan yazarlar gibi, “Sadece üç eve girip çıkıyorum” diye eklerdi. M. ve Mme Verdurin bu masala inanmış olsalar da, olmasalar da, müritlerin kafasına bunun böylece sokulması konusunda prensese yardımcı olmuşlardı. Böylece müritler, hem prensenin kendisine sunulan binlerce dostluk arasından bir tek Verdurin’leri seçtiğine, hem de yüksek aristokrasinin tamamının boş yere peşinden koştuğu Verdurin’lerin sadece bir istisna yapmaya razı olup prensesi kayırdıklarına inanmışlardı.

Müritlerin gözünde, doğup yetiştiği kendi muhitinden fazlasıyla üstün olduğu için o çevrede sıkılan prenses, ilişkide olabileceği onca insan arasından sadece Verdurin’lerden hoşlanıyordu, buna karşılık, kendilerine yaklaşmak isteyen bütün aristokratların tekliflerine kulaklarını tıkayan Verdurin’ler de tek bir istisna yapmaya gönül indirmişler, benzerlerinden daha zeki bir soylu hanımefendinin, Prens Şerbatof’un hatırını kırmamışlardı.

Prens müthiş zengindi; bütün prömiyerlerde büyük bir zemin kat locası tutar, Mme Verdurin’in izniyle locaya sade-

ce ve sadece müritleri davet ederdi. Herkes birbirine saçları beyazlaşmadan, daha ziyade kimi dayanıklı ve buruşuk çalı meyveleri gibi kızararak yaşlanmış bu gizemli, solgun kadını gösterirdi. Hem nüfuzu, hem de alçakgönüllülüğü hayranlık uyandırır, çünkü yanında daima bir akademisyen: Brichtot, ünlü bir bilgin: Cottard, dönemin en önde gelen piyanisti ve daha sonraları da M. de Charlus bulunan prenses kendini geri çeker, özellikle en karanlık locayı tutar, salonla katiyen ilgilenmez, sadece küçük topluluk için yaşardı; temsil bitmeden biraz önce de, çekingen, büyüleyici ve yıpranmış bir güzellikten yoksun sayılamayacak olan bu garip hükümdarın peşinde bütün grup tiyatroyu terk ederdi. Oysa Mme Şerbatof'un salona bakmamasının, gölgede kalmasının nedeni, tanışmayı hararetle arzuladığı, ama tanışamadığı canlı bir dünyanın var olduğunu unutmak istemesiydi; prenses için bir "zemin kat locası"ndaki "yakın dost çevresi", kimi hayvanlar için tehlike karşısında bir ölü kıpırtısızlığı neyse, oydu. Bununla birlikte, yüksek sosyete mensuplarını yiyip bitiren yenilik düşkünlüğü ve merak, bu esrarengiz yabancıya belki de herkesin ziyaret ettiği birinci kat localarındaki ünlü şahsiyetlerden daha fazla ilgi göstermelerine yol açıyordu. Onun tanıdıkları insanlardan farklı olduğunu, olağanüstü bir zekâyla birleşen ileri görüşlü bir iyiliğin önemli kişilerden oluşan bu küçük topluluğu çevresine topladığını düşünüyorlardı. Prensos sosyeteden nefret ettiği masalını sürdürebilmek için, kendisine birinden söz edildiğinde veya biri tanıştırıldığında buz gibi bir tavır takınmak zorunda kalıyordu. Buna rağmen, Cottard'ın ya da Mme Verdurin'in desteğiyle, bazı kişiler kendisiyle tanışmayı başarıyordu; yeni biriyle tanışmak onu öylesine sarhoş ediyordu ki, kasıtlı inziva masalını unutup ve tanıştırılan kişi uğruna kendini paralıyordu. Bu şahıs sıradan biriyse, herkes hayret ediyordu. "Kimseyle tanışmak istemeyen prensesin hiçbir özelliği olmayan bu insan için bir istisna yapması ne garip!" Ama bu verimli tanışmalar enderdi ve prensos müritlerin ortasında, sımsıkı kapalı bir çevrede yaşamaktaydı.

Cottard, "Kendisini çarşamba günü Verdurin'lerde görecek'im" cümlesini, "Kendisini salı günü Akademi'de görecek'im"

cümlesinden çok daha sık kullanırdı. Çarşambalardan, çalışmaları kadar önemli ve zorunlu bir meşguliyet gibi söz ederdi. Zaten Cottard, pek fazla aranıp sorulmayan, bir çağrışı askeri veya adli bir celpmişçesine emir kabul edip davete icabet etmeyi zorunlu görev bilen kişilerdendi. Verdurin'lerin bir çarşambasını "ekmesi" için, çok önemli bir hasta ziyareti olması gerekirdi; ayrıca bu önem de, hastalığın ciddiyetiyle değil, hastanın mevkisiyle ilişkiliydi. Zira Cottard, iyi bir adam olmakla birlikte, çarşambanın zevklerinden kriz geçiren bir işçi uğruna değil, bir bakanın nezlesi uğruna vazgeçerdi. Bu durumda bile, karısına şöyle derdi: "Mme Verdurin'den benim adıma çok özür dile. Gecikeceğimi önceden söyle. Ekselansları nezle olmak için başka bir gün bulabilirdi doğrusu." Bir çarşamba, yaşlı aşçıların kol damarı kesildiğinde, karısı çekinerek yaraya pansuman yapmasını rica edince, Verdurin'lere gitmek üzere smokinini giymiş olan Cottard omuz silkmiş, "Yapamam Léontine" demişti sızlanarak; "görmüyor musun, beyaz yelegim var üstümde." Mme Cottard, kocasının sabrını taşırmamak için alelacele klinik şefini çağırtmıştı. Şef daha hızlı gelebilmek için bir araba tutmuş, tam arabası avluya girdiği sırada, Cottard'ın arabası da Verdurin'lere gitmek üzere çıkmakta olduğundan, manevralarla beş dakika kaybedilmişti. Mme Cottard, klinik şefinin hocasını smokinli görmesinden çekiniyordu. Cottard, belki de vicdan azabı duyarak, geciktikleri için verip veriştiyordu; yola çıktıklarında öyle feci bir ruh hali içindeydi ki, ancak çarşambanın benzersiz eğlenceleri keyfini yerine getirebilirdi.

Cottard'ın hastalarından biri, kendisine, "Ara sıra Guermentes'larla karşılaşıyor musunuz?" diye sorduğunda, profesör bütün iyi niyetiyle şöyle cevap verirdi: "Tam olarak Guermentes'lar olmayabilir, bilemiyorum. Ama bütün o çevreyi bir arkadaşımın evinde görüyorum. Verdurin'lerin sözünü işitmişsinizdir mutlaka. Herkesi tanırlar. Ayrıca onlar, hiç değilse düşkün seçkinler değiller. Sırtlarını dayayacakları bir servetleri var. Mme Verdurin'in otuz beş milyonluk varlığı olduğu söyleniyor. Bir düşünün, otuz beş milyon, az para değil. Bu yüzden de bir eli yağda, bir eli balda yaşar. Guermentes

Düşesi'nden söz ediyordunuz. Size ikisinin arasındaki farkı söyleyeyim: Mme Verdurin soylu bir hanımefendidir, Guermentes Düşesi ise, muhtemelen çulsuzun teki. Aradaki farkı anlıyorsunuz, değil mi? Ne olursa olsun, Guermentes'lar Mme Verdurin'e gitse de gitmese de, o daha iyisini, Şerbatof'ları, Forcheville'leri ve *tutti quanti**, en yüksek mevkiden insanları, bütün dünyanın kaymak tabakasını ağırlar evinde, beni kendileriyle senli benli konuşurken görebilirsiniz. Aslında bu tür insanlar, ilmin krallarıyla ilişki kurmaya can atarlar" diye eklerdi, kendinden memnun, ağzı kulaklarında gülümseyerek; bu tebessümü dudaklarına yerleştiren gururlu tatmin, bir zamanlar Potain'lere, Charcot'lara mahsus bu deyimim şimdi kendisine uyarlanmasından ziyade, kullanımın geçerlilik kazandırdığı, uzun süre harıl harıl çalıştıktan sonra artık iyice öğrenmiş olduğu bütün bu deyimleri yerli yerinde kullanabilmesinden kaynaklanıyordu. Bu yüzden de, Mme Verdurin'in davetlileri arasında Prens Şerbatof'un ismini de saydıktan sonra, Cottard bana göz kırparak ekledi: "Ne tip bir ev olduğunu, ne demek istediğimi anladınız mı?" Bundan daha seçkin bir çevre düşünölemeyeceğini söylemek istiyordu. Oysa Grandüşes Eudoxia'dan başka kimseyi tanımayan bir Rus hanımı evinde ağırlamak, pek matah bir şey sayılmazdı. Ama Prens Şerbatof, grandüşesle tanışmasaydı bile Cottard'ın gözünde Verdurin salonunun olağanüstü seçkinliği ve bu salona kabul edilmekten duyduğu mutluluk azalmazdı. Görüştüğümüz kişilerin bizim gözümüzde büründükleri ihtişam, tiyatro oyuncularının sahnedeki ihtişamından daha gerçek değildir; oyuncuları giydirmek için bir yönetmenin sahnede hiçbir etki yapmayacak olan gerçek kostümlere, mücevherlere yüz binlerce frank harcamasının hiçbir anlamı yoktur; usta bir dekoratör, üzerine camdan düğmeler serpiştirilmiş, kaba bezden bir ceketin, kâğıttan bir mantonun üzerine yapay bir ışık huzmesi düşürerek bin kat daha gösterişli bir lüks izlenimi yaratabilir. Hayatını dünyanın en soylu kişileri arasında geçirmiş bir adam için, çevresindekiler, sıkıcı akrabalar veya tatsız tanıdıklardır sadece, çünkü ta beşikteyken edindiği alışkanlık,

* "bu türden herkesi".

onlara gözündeki bütün itibarlarını kaybettirmiştir. Buna karşılık, böyle bir itibarın tesadüfen en silik kimselerle bağdaştırılması, sayısız Cottard'ın, salonunu aristokrat şıklığının merkezi sandıkları, soyluluk unvanı taşıyan kadınlar tarafından ömür boyu büyülenmeleri için yeterli olmuştur; oysa bu kadınlar, Mme de Villeparisis ve arkadaşları gibi, içinde yetiştikleri aristokrasinin artık görüşmediği, düşkün soylular bile değildirler; bunların dostluğuyla gurur duyan onca insan, hatıralarını yayımlayıp bu kadınların ve evlerinde ağırladıkları kişilerin adlarını açıklasalar, Mme de Cambremer'den tutun da Mme de Guermantes'a kadar hiç kimse, kim olduklarını çıkartamazdı. Ama ne önemi var! Her Cottard'ın böyle bir baronesi veya markizi vardır ki, onun için "Barones" veya "Markiz"dir; tıpkı Marivaux'nun, adı hiç belirtilmeyen, hatta bir adı olup olmadığı akla gelmeyen baronesi gibi. Unvanlar ne kadar şüpheli olursa, bardakların, gümüş takımların, mektup kâğıtlarının, bavulların üzerinde taçlar o kadar çok yer tuttuğundan, Cottard'lar da bu hanımda –kendisini tanımayan– aristokrasiyi o kadar özetlenmiş bulurlar. Hayatlarını Saint-Germain muhيتينin ortasında geçirdiklerini zanneden birçok Cottard'ın hayali, feodal düşlerle, gerçekten prensler arasında yaşamış kişilerden belki de daha çok dolup taşmıştır; aynı şekilde, bazı pazar günleri "eski zaman" yapılarını görmeye giden küçük esnaf da bazen ortaçağ duygusunu en çok bütün taşları günümüze ait, kubbeleri Viollet-le-Duc'ün öğrencileri tarafından maviye boyanıp altın yaldızlı yıldızlarla bezenmiş yapılarda yaşar. "Prenses Maineville'de olacak. Bizimle birlikte seyahat edecek. Ama sizi hemen takdim etmeyeceğim kendisine. O işi Mme Verdurin'in yapması daha iyi olur. Uygun bir fırsat bulursam, o başka tabii. Üstüne atlayacağımdan emin olabilirsiniz. —Neden söz ediyordunuz? dedi Saniette, hava almaya gitmiş gibi yaparak. —Beyefendiye, sizin iyi bildiğiniz bir vecizeyi aktarıyordum" dedi Brichot; bence 'yüzyıl sonu' (şüphesiz on sekizinci yüzyıldan söz ediyorum) şahsiyetlerinin en önde gelenine ait bir söz, Périgord başrahibi Charles-Maurice'e. Başlangıçta, çok iyi bir gazeteci olarak, parlak bir gelecek vaat ediyordu. Ama sonu kötü oldu,

yani bakan oldu! Hayatta böyle talihsizlikler oluyor işte. Zaten pek titiz bir siyasetçi de değildi, seçkin büyük soylu horgörüsüne rağmen, şunu da belirtmek gerekir ki, canı istediğinde pir aşkına çalışmaktan çekinmezdi ve ölene kadar da merkez solda kaldı.”

Saint-Pierre-des-Ifs'te, maalesef küçük topluluğun üyesi olmayan, çok alımlı bir genç kız bindi trene. Manolya teninden, siyah gözlerinden, büyüleyici endamından, uzun boyundan gözlerimi ayıramıyordum. Bindikten biraz sonra, içerisi biraz sıcak olduğundan, bir cam açmak istedi; herkesten tek tek izin almak istemediği için de, bir tek benim üzerimde manto olmadığını görüp, bana hitaben, “Pencereyi açsam rahatsız olmazsınız, değil mi beyefendi?” dedi, hızlı hızlı konuşarak, pırıl pırıl, gülen bir tonda. Ona, “Bizimle birlikte Verdurin”lere gelsenize” veya “Bana adınızı, adresinizi verin” demeyi istedim. Şöyle cevap verdim: “Hayır, rahatsız olmam hanımefendi.” Sonra da, oturduğu yerden, “Arkadaşlarınız dumandan rahatsız olmaz, değil mi?” diyerek bir sigara yaktı. Üçüncü istasyonda, bir sıçrayışta trenden indi. Ertesi gün, bu kızın kim olabileceğini Albertine’e sordum. Çünkü insanın sadece bir şeyi sevebileceğini zannederek, Albertine’i Robert’den kiskandığım için, kadınlar konusunda aptalca rahatlamıştım. Albertine, sanıyorum tam bir içtenlikle, bilmediğini söyledi. “Onunla tekrar görüşmeyi o kadar isterdim ki! diye haykırdım. —Telaşlanmayın, nasılsa tekrar karşılaşılır” diye cevap verdi Albertine. Bu örnekte yanıliyordu; sigara içen güzel kızla bir daha ne karşılaştım, ne de kim olduğunu öğrenebildim. Uzun süre boyunca onu aramaktan niye vazgeçmek zorunda kaldığımı ileride göreceğiz zaten. Ama onu hiç unutmadım. Onu düşündüğümde, çılgınca bir arzuya kapılırim çoğunlukla. Ama bu tekrarlanan arzular, bu genç kızları yeniden gördüğümüzde aynı hazzı yaşayabilmemiz için, üzerinden genç kızın güzelliğini solduran on yılın geçtiği o eski tarihe de dönmemiz gerektiğini düşündürür bize. Bazen bir insanı tekrar bulduğumuz olur, ama zamanı ortadan kaldıramayız. Bütün bunlar, bir kış gecesi gibi hüznü ve beklenmedik bir güne kadar sürer; o gün geldiğinde, o kızı da, bir başkasını da aramayız

artık, hatta bulsak korkarız. Çünkü artık ne hoş a gidecek kadar cazibe buluruz kendimizde, ne de sevecek güç. Kelimenin gerçek anlamında iktidarsız olduğumuzdan değil katiyen. İş sevmeye gelince, her zamankinden fazla sevebilecek durumdayızdır. Ama bunun, kalan azıcık gücümüz için fazlasıyla büyük bir teşebbüs olacağını hissederiz. Ölüm şimdiden, evden dışarı çıkamadığımız, hatta konuşamadığımız aralıklar getirmiştir hayatımıza. Doğru basamağa adım atmak, tehlikeli bir atlayışı gerçekleştirmek kadar büyük bir başarıdır. Yüzümüz ve sarı saçlarımız delikanlılığımızdakinden farksız olsa bile, sevdiğimiz bir genç kızın bizi bu durumda görmesi ne demektir! Artık gençliğin hareket hızına yetişmenin yorgunluğuna katlanamayız. Ne yazık ki, tensel istek yok olacağına iki kat artar. Onu tatmin etmek için, hoşuna gitmek gibi bir derdimizin olmayacağı, yatağımızı bir tek gece paylaşacak, bir daha da görmeyeceğimiz bir kadını çağırırız.

“Kemancıdan hâlâ bir haber yok herhalde” dedi Cottard. Küçük kabilede günün olayı, Mme Verdurin’in gözde kemancısının ortadan kayboluşuydu. Doncières yakınında askerlik hizmetini yapmakta olan kemancı, gece yarısına kadar izni olduğundan, haftada üç kere La Raspelière’e akşam yemeğine geliyordu. Ama iki gün önce, müritler ilk kez kendisini trende bulamamışlardı. Treni kaçırdığını düşünmüşlerdi. Ama Mme Verdurin’in bir sonraki trene, ardından son trene gönderdiği araba hep boş dönmüştü. “Kodese tıklmış olmalı mutlaka, firarının başka bir açıklaması olamaz. Öyle ya, siz de bilirsiniz, askerde öyle adamlar var ki, biraz huysuz bir başçavuş oldu mu, işiniz tamamdır. —Bu gece yine gelmezse, dedi Brichot, Mme Verdurin için çok onur kırıcı olacak; sevgili ev sahibemiz bu akşam ilk kez La Raspelière’i kiraya veren komşularını, Cambremer Markisi ve Markizi’ni ağırlayacak. —Bu akşam, Cambremer Markisi ve Markizi ha! diye haykırdı Cottard. Hiç haberim yoktu. Tabii hepimiz gibi ben de bir gün geleceklerini biliyordum, ama bu kadar çabuk olacağını bilmiyordum. Vay canına! dedi bana dönerek. Ben size demedim mi: Prenses Şerbatof, Cambremer Markisi ve Markizi.” Ezgisiyle büyülenerek bu isimleri tekrarladıktan sonra,

“Gördüğünüz gibi, işimiz iş, dedi. Doğrusu, daha ilk ziyaretinizde hedefi on ikiden vurdunuz. İstisnai derecede parlak bir topluluk olacak.” Sonra Brichot’ya dönüp ekledi: “Patroniçe küplere biniyordur herhalde. Bir an önce gidip bir omuz versek iyi olur.” Mme Verdurin La Raspelière’e taşındığından beri, müritlerine ev sahiplerini bir kere davet etme mecburiyetinden yakınıp duruyordu. Bu sayede ertesi yıl evi daha iyi koşullarda kiralayabileceğini, daveti sırf çıkarı uğruna yapacağını söylüyordu. Ama küçük topluluğa ait olmayan insanlarla bir akşam yemeği yemekten sözümona öyle korkuyor, dehşete kapılıyordu ki, daveti durmadan erteliyordu. Aslında, bu davet, söylememeyi tercih ettiği, snobizmden kaynaklanan nedenlerden ötürü çok hoşuna gitmekle birlikte, bir yandan da, epeyce abartsa da, açıkladığı nedenlerden ötürü gerçekten biraz korkutuyordu kendisini. Yani yarı yarıya samimi sayılırdı; küçük kabileyi yeryüzünde bir eşi daha bulunmayan, benzerinin oluşması için yüzyıllar geçmesi gerekli bir topluluk olarak gördüğünden, bu gruba Dörtleme’den ve *Usta Şarkıcılar*’dan habersiz, sohbetin genel gidişatına uyum sağlayamayacak, Mme Verdurin’in evine gelmekle falsolu tek bir notanın parçalamaya yettiği Venedik cam işleri gibi kırılgan, benzersiz birer şaheser olan meşhur çarşambalardan birini mahvedebilecek olan bu taşralıların nüfuz etmesi düşüncesi onu müthiş korkutuyordu. “Üstelik mutlaka koyu Dreyfus aleyhtarı ve ordu taraftarıdır, demişti M. Verdurin. Orası beni hiç alakadar etmez doğrusu, ne zamandır bu davadan başka şey konuşulmuyor” diye cevap vermişti Mme Verdurin; aslında samimi bir Dreyfus taraftarı olduğu halde, Dreyfus taraftarlığının ağır bastığı salonunda bir yüksek sosyete unsuru da bulunmasını istiyordu. Oysa Dreyfus taraftarlığı siyasal alanda ağır bassa da, yüksek sosyetedeki durum farklıydı. Sosyete mensuplarının nazarında Labori, Reinach, Picquart ve Zola, onları küçük yuvadan olsa olsa uzaklaştırabilecek hainlerdi hâlâ. Bu yüzden de Mme Verdurin, siyasete yaptığı bu dalışın ardından, tekrar sanata dönmek istiyordu. Ayrıca, d’Indy ve Debussy de dava konusunda “mimli” değil miydiler? “Davayla ilgili olarak, onları Brichot’yla aynı kefeye koyarız, olur biter” dedi Mme Ver-

durin. (Müritler arasında bir tek Brichot Genelkurmay'ın tarafını tutmuş, bu da Mme Verdurin'in nezdinde itibarını çok sarsmıştı.) "Sürekli Dreyfus Davası'ndan söz etmeye mecbur değiliz. Asıl mesele, Cambremer'lerin canımı sıkması." Müritlere gelince, Mme Verdurin'in Cambremer'leri davet etmekten duyduğu sözde sıkıntıya kandıkları kadar, Cambremer'lerle tanışmanın gizli arzusuyla da heyecanlandıklarından, Mme Verdurin'le her sohbetlerinde, bu davetin lehine, Patroniçe'nin kendisinin de ileri sürdüğü sıradan argümanları tekrarlıyor, çok önemli sebepler gibi sunuyorlardı. "Kesin bir karar verirsiniz, diyordu Cottard, kira konusunda ayrıcalıklı olacaksınız, bahçıvan ücretini onlar ödeyecekler, çimenliği kullanım hakkınız olacak. Bütün bunlar için bir gece sıkılmaya değer doğrusu. Ben sizin iyiliğiniz için söylüyorum" diye de ekliyordu, oysa bir keresinde, Mme Verdurin'in arabasındayken, yolda yaşlı Mme de Cambremer'in arabasıyla karşılaşınca yüreği hoplamış, daha da önemlisi, istasyonda markiyle karşılaşmış demiryolu görevlilerinin nezdinde aşağılanmış hissetmişti kendisini. Öte yandan, Cambremer'ler yüksek sosyetedен çok kopuk oldukları için, kimi seçkin hanımların Mme Verdurin'den saygıyla bahsedebileceği hayallerinden bile geçmiyordu ve onu sadece bohemlerle görüşen, belki meşru bir evliliği bile olmayan bir kadın zannediyorlar, görüp görebileceği tek soyluların da kendileri olduğunu düşünüyorlardı. Mme Verdurin'in evine akşam yemeğine gitmeye daha birçok yıl şatoyu kiralayacağını umdukları bir kiracıyla iyi ilişkiler içinde olmak istedikleri için, özellikle de milyonlarca franklık bir mirasa konduğunu bir ay önce öğrendikten sonra razı olmuşlardı. Meşum güne sessizce, zevksiz şakalar yapmadan hazırlanmaktaydılar. Müritlerse bu meşum günün gelmesinden umutlarını kesmişlerdi artık, çünkü Mme Verdurin onların yanında defalarca bir tarih belirlemiş, her defasında da değiştirmişti. Bu sahte kararların amacı sadece bu akşam yemeğinin kendisinde yarattığı sıkıntıyı sergilemek değil, aynı zamanda yakında oturan ve ara sıra devamsızlık eğilimi gösteren müritleri tetikte bulundurmaktı. Patroniçe, "tarihi gün"ü, müritlerin de kendisi kadar heyecanla beklediklerini tahmin

etmiyordu, ama bu davetin kendisi için işkencelerin en büyüğü olduğuna onları ikna ettiğinden, sadakatlerine başvurabileceğini biliyordu. “Beni o alelacayıp insanlarla tek başıma bırakmayacaksınız herhalde! Bu sıkıntıya katlanabilmek için, aksine, kalabalık olmamız gerekir. Doğal olarak, ilgimizi çeken konuların hiçbirini konuşamayacağız. Başarısız bir çarşamba olacak, ne yapalım!”

“Aslında, dedi Brichot bana dönerek, çok zeki bir kadın olan ve çarşambalarını müthiş zevkli bir biçimde düzenleyen Mme Verdurin, bu gayet köklü aileden, ama ruhsuz köy soy-lularını ağırlamayı hiç mi hiç istemiyordu bana sorarsanız. Yaşlı markizi davet edemedi sonunda, ama oğlunu ve gelinini çağırmaya razı oldu. —Ya! Demek Cambremer Markizi’ni göreceğiz, ha!” dedi Cottard, Mme de Cambremer’in güzel olup olmadığını bilmediği halde, çapkın ve yapmacık bir edayla gülümsemesi gerektiğini düşünerek. Markiz unvanı kafasında nüfuz ve çapkınlık hayalleri uyandırıyordu. “Aa, ben kendisini tanıyorum” dedi, bir kere, Mme Verdurin’le gezerken markizle karşılaşmış olan Ski. “Kutsal Kitap’taki anlamda mı tanıyorsunuz yoksa?” dedi doktor, kelebekgözlüğünün altından yan yan bakarak; en sevdiği esprilerden biriydi bu. “Markiz zeki bir kadın” dedi Ski bana. Ben cevap vermeyince, gülümseyerek her kelimenin üstünde dura dura şöyle devam etti: “Tabii bir ölçüde zeki, bir ölçüde değil, eğitimi eksik, havai bir kadın, ama güzel şeyleri ayırt etmesini sağlayan bir sezgisi var. Gerekirse suskun kalır, ama asla saçma sapan bir laf etmez. Ayrıca teninin rengi de çok güzeldir. Portresini yapmak hoş olurdu” diye ekledi, gözleri yarı kapalı, karşısında poz veren markizi seyredermişçesine. Ski’nin böylesine ince ayrıntılarla ifade ettiği şeylerin tam tersini düşündüğümünden, markizin çok değerli bir mühendis, M. Legrandin’in kız kardeşi olduğunu söylemekle yetindim. “Görüyorsunuz ya, güzel bir kadınla tanışacaksınız, dedi Brichot bana, bunun ne gibi sonuçlar doğuracağı hiç belli olmaz. Kleopatra soylu bir hanımefendi bile değildi, bizim Meilhac’ın çılgın ve yaman küçük kadınıydı; buna rağmen, yalnız o safdil Antonius’u değil, antik dünyanın tamamını nasıl etkilediğini görüyoruz. —Mme

de Cambremer'le daha önce tanışmıştım, diye cevap verdim. —Ya! Öyleyse bildik arazide bulacaksınız kendinizi. —Onu göreceğime sevinmemin bir nedeni de, dedim, eski Combray rahibinin bu bölgedeki yer isimleriyle ilgili bir eserini bana vereceğini söylemiş olması; verdiği sözü kendisine hatırlatma fırsatı bulacağım. Hem söz konusu rahip, hem de etimoloji ilgimi çekiyor. —Rahibin etimolojilerine fazla güvenmeyin, dedi Brichot; “sözünü ettiğiniz kitap La Raspelière'de var, ben de bir göz gezdirdim, kayda değer bir şey bulamadım; hatalarla dolu. Size bir örnek vereyim. Bölgemizdeki birçok yer adında, *bricq* kelimesine rastlanır. Bizim rahip, bu kelimenin tepe, müstahkem mevki anlamına gelen *briga*'dan türediği yolunda, oldukça tuhaf bir fikre kapılmış. Ta Kelt kavimlerindeki Latobriges, Nemetobriges gibi örneklere dayandırmış, hatta Briand, Brion gibi isimlerde de sürmüş izini. Şu anda sizinle birlikte içinden geçtiğimiz bölgeye geri dönecek olursak, rahibin iddiasına göre, Bricquebosc tepe ormanı, Bricqueville tepe yerleşimi, Maineville'e varmadan önce, bir dakika sonra uğrayacağımız Bricquebec ise, dere kenarındaki tepe anlamına gelmektedir. Halbuki işin aslı katiyen bu değil, çünkü *bricq*, eski İskandinav dilinde bir kelimedir ve köprü anlamına gelir. Aynı şekilde, Mme de Cambremer'in himayesindeki rahibin bin dereden su getirerek kâh İskandinav dilindeki *floi*, *flo* kelimelerine, kâh İrlanda dilindeki *ae* ve *aer* kelimelerine dayandırdığı *fleur* de, aslında, hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde, Dancada'ki *fiord* kelimesinden türemiştir ve anlamı da limandır. Değerli rahip, La Raspelière'in bitişiğindeki Saint-Martin-le-Vêtu kaplıcasının da, Saint-Martin-le-Vieux (*vetus*) anlamına geldiğini zannediyor. *Vieux* kelimesinin bu bölgenin yer adlarında çok önemli bir yeri olduğuna şüphe yok. *Vieux* genellikle *vadum*'dan türemiştir ve Les Vieux adlı yerleşimde olduğu gibi, ırmak geçidi anlamına gelir. İngilizlerin *ford*'uyla eşanlamlıdır (Oxford, Hereford). Ama bu örnekte *vieux*, *vetus*'tan değil, *vastatus*'tan türemiştir ki, bu da tahrip edilmiş, boş yer demektir. Bu yakınlarda, Sottevast, yani Setold'un çorak arazisi, ve Brillevast, yani Berold'un çorak arazisi vardır. Rahibin yanlışlığının bir başka kanıtı da, Saint-Martin-le-Vieux'nün

eski adının Saint-Martin-du-Gast, hatta Saint-Martin-de-Terregate olması. Bu kelimelerdeki v ve g harfleri aslında aynı harftir. Tahrip etme anlamına gelen *dévaster* kelimesinin yerine *gâcher* kelimesini de koyabiliriz. Yüksek Almanca'daki *was-tinna*'dan türemiş olan *jachères** ve *gâtines***, bu anlamı taşır. Yani *terregate*, *terra vastata* demektir. Saint-Mars'a gelince, bir zamanlar Saint-Merd'ken (kötü düşünen kendi utansın!)* Saint-Medardus, Saint-Médard, Saint-Mard, Saint-Marc, Cinq-Mars, hatta Dammas gibi değişik biçimlere bürünmüştür. Ayrıca şunu da unutmamak gerekir ki, buranın çok yakınındaki bazı yerleşimlerde rastlanan Mars adı, bu bölgede sürüp giden, ama saygıdeğer rahibin kabullenmemekte ısrar ettiği pagan bir kaynağın (tanrı Mars) varlığına tanıklık etmektedir. Bilhassa tanrılara adanan tepeler çok sayıdadır; mesela Jeumont, Jupiter'in dağıdır. Sizin rahip bunu katiyen kabul etmiyor; buna karşılık, Hıristiyanlığın çeşitli yerlerde bıraktığı izler de gözünden kaçıyor. Yolculuğu Loctudy'ye kadar uzanmış; bir barbar adı olduğunu iddia ettiği bu ad, aslında *Locus sancti Tuden*'den türemiştir; aynı şekilde, Sammarcoles'un *Sanctus Martialis*'ten türediğini de fark edememiştir. Saygıdeğer rahip, diye devam etti Brichot, söyledikleriyle ilgilendiğimi görünce, *hon*, *home* ve *holm*'la biten adların, tepe anlamına gelen *holl* (*hullus*) kelimesinden türediğini ileri sürer, oysa gayet iyi bildiğiniz Stockholm'da da olduğu gibi, eski İskandinav dilinde ada anlamına gelen *holm*'dan türemiştir ve bu bölgenin tamamında çok yaygındır: La Houlme, Engohomme, Tahoume, Robehomme, Néhomme, Quettehou, vs." Bu isimler bana, Albertine'in Amfreville-la-Bigot'ya (Brichot'nun dediğine göre, derebeylerinden ikisinin adlarından türemiştir bu ad) gitmek istediği, ardından da Robehomme'da birlikte akşam yemeğine kalmamızı teklif ettiği günü hatırlattı. Montmartin'den ise birkaç dakika sonra geçecektik. "Néhomme, Carquethuit'yle Clitourps'a yakın, değil mi? diye sordum. —Evet, Néhomme, adını Neville'e de vermiş olan meşhur Vikont Nigél'in adası,

* nadasa bırakılmış toprak.

** çorak, bataklık toprak.

*** merde: bok.

daha doğrusu yarımadasıdır. Sözüünü ettiğiniz Carquethuit ve Clitourps da Mme de Cambremer'in himayesindeki rahibimizin hatalı açıklamalarına maruz kalmışlardır. Şüphesiz, *carque*'ın Almancadaki *kirche*, yani bir kilise olduğunu anlamış. Querqueville'le Carquebut'yü siz de bilirsiniz, keza Dunquerque'i de. Ama şu meşhur *dun* kelimesi üzerinde durmamız gerekir; Keltler için anlamı tepeydi. Bu kelimeye Fransa'nın her yerinde rastlayabilirsiniz. Sizin rahip, Duneville'in karşısında büyüleniyor. Oysa l'Eure-et-Lour'da Châteaudun'ü; Cher'de Dun-le-Roi'yı; Sarthe'ta Duneau'yu; Ariège'de Dun'ü; Nièvre'de Dune-les-Places'ı bulabilirdi, örnekler çoğaltılabilir. Trenden inip Mme Verdurin'in konforlu arabalarını bizi bekler halde bulacağımız Douville konusunda, bu *Dun*, rahibi ilginç bir hataya sevk etmiş. Latince *donvilla* olduğunu ileri sürüyor Douville'in. Gerçekten de Douville, yüksek tepelerin etegindedir. Her şeyi bilen rahip, yine de bir hata yaptığını hisseder. Eski kayıtlarda *Domvilla* ismine rastlamıştır nitekim. Bunun üzerine, iddiasını değiştirir: Douville, Mont-Saint-Michel manastırı başrahibinin fiefi, bir *domino abbati*'dir. Rahibin buna sevinmesi, Saint-Claire-sur-Epte fermanından anlaşıldığına göre, Mont-Saint-Michel manastırında yaşanan rezaketler düşünülecek olursa, epeyce tuhaftır; Danimarka kralını İsa'dan çok Odin'e tapınmayı yaygınlaştırdığı bütün bu sahilin senyörü olarak düşünmemek de bir o kadar tuhaftır. Öte yandan, *n* harfinin değişip *m* olması beni şaşırtmıyor, *Dun*'den gelen (*Lugdunum*) bir başka isim olan, doğruluğu tartışılmaz Lyon kadar da bir değişim gerektirmiyor. Ama sonuçta, rahip yanılıyor. Douville hiçbir zaman Donville olmadı; Doville, yani *Eudonis Villa*, Eudes'in köyü idi. Douville'in eski adı, Escaclecliff, yani uçurum merdiveniydi. Yaklaşık 1233 yılında, Escaclecliff senyörü Eudes le Bouteiller, Kutsal Topraklar'a doğru yola çıkarken kiliseyi Blanchelande manastırına devretti. Buna karşılık onun ismi de köye verildi ve günümüze Douville olarak geldi. Ama şunu da eklemek isterim ki, esasen benim karacahil sayılacağım bir konu olan yer adları bilimi, kesin bir bilim değildir; elimizde bu tarihsel kanıt olmasa, Douville pekâlâ kaphca anlamındaki Ouville'den türe-

miş olabilirdi. *Aqua*'nın *ai* kalıbı (Aigues-Mortes), birçok durumda *eu* veya *ou*'ya dönüşür. Douville'in çok yakınında ünlü kaplıcalar vardı. Bu isimde Hristiyanlık'tan bir iz bulmak, rahibi fazlasıyla sevindirmişti doğal olarak, çünkü bu bölgenin Hristiyan'laştırılması epeyce zor olmuştu; sırasıyla Aziz Ursal, Aziz Gofroi, Aziz Barsanore, Aziz Laurent de Brèvedent, sonra da Beaubec keşişleri bu uğurda mücadele vermişlerdi. Ne var ki yazarımız, *tuit* konusunda yanılmış, Criquetot, Ecotot, Yvetot örneklerindeki gibi, bu kelimeyi de yıkıntı anlamındaki *toft*'un bir türevi olarak görmüştür; oysa Braquetuit, Le Thuit, Regnetuit gibi örneklerde rastladığımız, tarıma açılan arazi anlamındaki *thveit* kelimesidir söz konusu olan. Aynı şekilde, Clitourps adında, Normanca'da köy anlamına *thorp* kelimesini saptamış, ama ilk hecenin yamaç anlamındaki *clivus*'tan türediğini ileri sürmüştür, oysa kayalık anlamındaki *cliff*'ten türemiştir. Yine de rahibin en büyük hataları cehaletinden değil, önyargılarından kaynaklanır. İnsan ne kadar Fransız olursa olsun, gerçeği inkâr edip Saint-Laurent-en-Bray'nin, Dublin başpiskoposu Aziz Lawrence O'Toole değil de, ünlü Romalı rahip olduğunu ileri sürmesi affedilir şey midir? Fakat dostunuzun en olmadık yanlışları, yurtseverliğinden de çok, dini konularda taraflı oluşundan kaynaklanıyor. Mesela La Raspelière'deki ev sahiplerimize komşu sayılabilecek iki Montmartin vardır: Montmartin-sur-Mer ve Montmartin en Graignes. Sevgili rahibimiz, Graignes konusunda yanlışla düşmeyip Latince *Grania*, Yunancada *krini* olan Graignes'in göller, bataklık anlamına geldiğini anlamış; Gresmays, Croen, Grenneville, Lengronne gibi örnekler saymakla bitmez. Ne var ki sözde dilbilimcimiz, Montmartin'in Aziz Martin'e adanmış kiliseler anlamına geldiği konusunda inatla ısrar ediyor. Dayanağı da, bu yerleşimlerin koruyucu azizinin Aziz Martin olması, fakat bunun sonradan böyle kabul edildiğini fark edememiş; daha doğrusu paganizme olan nefreti gözünü kör etmiş; bu yerleşimlerin adı Aziz Martin'den gelmiş olsa, Mont-Saint-Michel dendiği gibi, Mont-Saint-Martin deneceğini anlamıyor, oysa Montmartin kelimesi, çok daha pagan bir biçimde, tanrı Mars'a adanmış tapınakları işaret etmekte; gerçi bu

tapınağın adından başka bir kalıntısı yok, ama şüpheye yer bırakmayan Montmartin adı olmasaydı da, çevrede uçsuz bucaksız Roma ordugâhlarının bulunması, böyle bir tapınağın muhtemelen var olduğunu gösteriyor. Gördüğünüz gibi, La Raspelière’de bulacağınız kitapçığın pek başarılı olduğu söylenemez.” Rahibin Combray’de bize birçok ilginç etimolojiyi öğrettiğini söyleyerek itiraz ettim. “Rahip kendi bölgesinde herhalde konuya hâkimdi, Normandiya’ya yabancı kalmış olmalı. —Üstelik hastalığına da iyi gelmedi, diye ekledim, geldiğinde nevrozluydu, döndüğünde romatizmalı. —İşte bu, nevrozun suçu. Sevgili ustamız Poquelin olsa, nevrozdan çıkıp filolojiye düştü derdi. Ne dersiniz Cottard, sizce nevrozun filolojiye zararlı, filolojinin nevrozu sakinleştirici, nevroz tedavisinin de romatizmayı azdırıcı etkileri olabilir mi? —Kesinlikle olur, romatizma ve nevroz, uzun süreli sinirsel hastalıkların iki değişik şeklidir. Birinden diğerine metastazla geçilebilir. —Saygıdeğer profesör, dedi Brichot, tıpkı Molière’in M. Purgon’u kadar Latince ve Yunanca’yla karışık bir dille ifade ediyor kendini. Amcam, yani milli Sarcey’miz...” Ama sözü yarım kaldı. Profesör sıçrayarak haykırmaktaydı: “Lanet olsun!” diye bağırды, ilk narasından sonra anlaşılır kelimeler söyleyebilecek hale gelince. “Maineville’i geçtik (eyvah! eyvah!), hatta Renneville’i de geçtik.” Trenin neredeyse bütün yolcuların indiği Saint-Mars-le-Vieux’de durduğunu fark etmişti. “Bizim durağı atlamış olamazlar. Herhalde Cambremer’lerden bahsederken dalıp farkına varmadık. —Beni dinleyin, Ski, durun, ‘bakın size ne diyeceğim’” dedi, belirli tıp çevrelerinde kullanılan bu ifadeyi çok beğenen Cottard. “Prenses trende olmalı, herhalde bizi göremeyip başka bir kompartımana binmiştir. Haydi gidip arayalım onu. Meselenin sonunda bir kavga çıkmasın da!” Bunları söyleyip hepimizi peşinden sürükleyerek Prenses Şerbatof’u aramaya koyuldu. Prensesi boş bir vagonun bir köşesinde, *Revue des Deux Mondes*’u okurken buldu. Prenses uzun yıllardır terslenmekten korktuğu için, trende olduğu gibi hayatta da haddini bilmeyi, köşesine çekilmeyi ve elini uzatmadan önce karşısındakinin selam vermesini beklemeyi âdet edinmişti. Müritler vagona girdiğinde dergisini

okumaya devam etti. Kendisini hemen tanıdım; mevkisini kaybetmiş olsa da soylu bir aileden gelen, en azından Verdurin'lerinki gibi bir salonda baş tacı edilen bu kadın, iki gün önce aynı trende, bir genelev patronu olabileceğini düşündüğüm hanımdı. Son derece belirsiz olan toplumsal kişiliği, adını öğrendiğim anda gözümde açıklık kazandı; nasıl ki bir bilmece üzerine kafa yorduktan sonra, cevabı öğrenince bizim için anlaşılmasın olan her şey açıklığa kavuşursa, insanlar için de bu cevap, adlarıdır. Aynı trende yan yana yolculuk edip toplumsal mevkisini çıkaramadığımız birinin kim olduğunu iki gün sonra öğrenmek, bir derginin bir sayısında sorulan bilmecenin cevabını bir sonraki sayıda okumaktan çok daha eğlenceli bir sürprizdir. Büyük restoranlar, gazinolar, mahalli trenler, bu toplumsal bilmecelerin aile müzeleridirler. “Prenses, Maineville’de sizi gözden kaçırmış olmalıyız! Kompartımanınıza yerleşmemize izin verir misiniz? —Rica ederim” dedi prenses; Cottard konuşuncaya kadar gözlerini dergisinden ayırmamıştı; bakışları daha yumuşak olmakla birlikte prensesin gözleri de, tıpkı M. de Charlus’ünkiler gibi, varlığını fark etmezden geldikleri kişileri pekâlâ görürlerdi. Cambremer’lerle birlikte davet edilmiş olmamın benim için yeterli bir tavsiye sayılabileceğini düşünen Cottard, kısa bir süre duraksadıktan sonra beni prensese takdim etmeye karar verdi; prenses de büyük bir kibarlıkla eğilerek selam verdi, ama adımı ilk kez duyuyor gibiydi. “Hay kör şeytan! diye haykırdı doktor. Karım beyaz yeğimin düğmelerini değiştirtmeyi unutmuş. Ah, bu kadınlar, hiçbir şeyi düşünmezler! Benden söylemesi, sakın evlenmeyin” dedi bana dönerek. Bu, söyleyecek söz bulamadığı durumlara yakıştırdığı esprilerden biri olduğu için göz ucuyla prenses ve diğer müritlere baktı; onlar da, Cottard profesör ve akademisyen olduğu için, neşesini ve sadeliğini takdir ederek gülümsediler. Prenses genç kemancının bulunduğu haber verdi bize. Bir önceki gece migreni tuttuğu için yataktan çıkamamış, ama o gece, Doncières’de karşılaştığı, babasının eski bir dostuyla birlikte gelecekmış. Prenses bunları birlikte öğle yemeği yediği Mme Verdurin’den öğrendiğini de ekledi; hızlı hızlı konuşuyor, Rus aksanıyla yuvarladığı r harfle-

ri, l harfi gibi boğazdan tatlı bir mırıltıyla çıkıyordu. “Ya! Demek öğle yemeğini Mme Verdurin’le yediniz” dedi Cottard prensese, ama bana bakarak; sözlerinin amacı, prensesin Patroniçe’yle ne kadar samimi olduğunu bana göstermekti. “Siz gerçek bir müritsiniz! —Evet, bu zeki, hoş, fesatlıktan, snopluktan uzak, sade, espli dolu küçük çevleyi seviyolum. —Hay aksi, biletimi kaybetmiş olmalıyım, bulamıyorum” diye haykırdı Cottard, aslında çok da fazla telaşlanmadan. İki landonun bizi bekleyeceği Douville’deki istasyon görevlisinin bilet-siz de olsa geçmesine müsaade edeceğini ve hoşgörüsünü açıklamak, yani Cottard’ın Verdurin’lerin gedikli konuklarından biri olduğunu bildiğini göstermek için de, yerlere kadar eğilerek selam vereceğini biliyordu. “Bu yüzden beni karakola götürecek değiller ya” dedi doktor. Ben Brichot’ya dönüp, “Beyefendi, bu yakında eskiden ünlü kaplıcalar olduğunu söylüyordunuz, bu bilgi günümüze nasıl gelmiş? diye sordum. —Çeşitli kanıtlar var, bunlardan biri de, bir sonraki istasyonun adı: Fervaches. —Ne demek istediğini anlamıyorum” diye homurdandı prenses, sanki kibarlıktan bana, “Canımızı sıkıyor, değil mi?” dermiş gibi bir tonda. “Ama sayın prenses, Fervaches, sıcak sular demektir, *fervidae aquae*’den gelir... Genç kemancıdan aklıma geldi, diye devam etti Brichot, size müthiş haberi aktarmayı unutuyordum neredeyse, sevgili Cottard. Zavallı dostumuz, Mme Verdurin’in eski gözde piyanisti Dechambre’in öldüğünü biliyor muydunuz? Korkunç bir şey. —Henüz gençti, diye cevap verdi Cottard, ama herhalde karaciğerinden derdi vardı, yüzü uzun zamandır berbat görünüyordu. —O kadar da genç değildi canım” dedi Brichot; “daha Elstir’le Swann’ın Mme Verdurin’in salonuna devam ettikleri dönemde, Dechambre Paris çapında ün yapmıştı, üstelik, ilginçtir, şöhretin ilk basamaklarını yurtdışında tırmanmadan ün yapmıştı. Ah! Dechambre, Aziz Barnum öğretisinin yandaşlarından değildi. —Yanılıyorsunuz, Dechambre’in o sıralar Mme Verdurin’e gitmesi imkânsız, o dönemde çocuktu daha.” “Hiç olur mu, yaşlı hafızam beni yanıltmıyorsa, Swann günün birinde milli Odette’imizin burjuvalaşmış kocası sıfatıyla anılacağını henüz aklından bile geçirmeyen, aris-

tokrasiyle arası bozulmuş bir kulüp erkeğiymen, Dechambre ona Vinteuil'ün sonatını çalardı. —Mümkün değil, Vinteuil'ün sonatının Mme Verdurin'in evinde çalınması, Swann'ın ayağı kesildikten çok sonrasına rastlar" dedi doktor; çok çalışmış birçok insan gibi o da yararlı olacağını düşündüğü birçok şeyi hatırladığını zanneder, birçok başka şeyi unuttur ve yapacak işi olmayan kişilerin hafızasına hayran kalırdı. "Bilginize ihanet ediyorsunuz, beyniniz de sulanmış değil oysa" dedi doktor gülümseyerek. Brichot hatasını kabul etti. Tren durdu. La Sogne'a gelmiştik. Bu ad kafamı kurcalıyordu. "Bütün bu adların anlamını öğrenmeyi çok isterdim, dedim Cottard'a. M. Brichot'ya sorsanıza, biliyordur belki." Daha birçok ad konusunda sorguya çekmek için yanıp tutuştuğum Brichot, "La Sogne, La Cicogne, yani *Siconia*'dır" diye cevap verdi.

"Köşesine" düşkünlüğünü unutan Prenses Şerbatof, ilgimi çeken çeşitli etimolojiler konusunda soru sormak istediğim Brichot'yla daha rahat sohbet edebileyim diye kibarca yer değişmeyi teklif etti bana ve kendisi için önde, arkada, ayakta gitmenin hiç fark etmediğini belirtti. Yeni tanıştığı insanların niyetlerini bilmediği sürece savunmaya geçer, ama kibarlıklarından emin olduğu anda, her birinin hoşuna gidecek şeyler yapmaya gayret ederdi. Tren nihayet Douville-Féterne'de durdu; bu istasyon, Féterne ve Douville köylerine aşağı yukarı eşit mesafede olduğu için ikisinin de adını taşıyordu. Biletlerin toplandığı parmaklığın önüne geldiğimizde, Doktor Cottard, sanki o anda fark etmiş gibi, "Kahrolası biletimi bulamıyorum, kaybettim herhalde" diye haykırdı. Ama görevli kasketini çıkararak hiç önemli olmadığını söyledi ve saygıyla gülmüştü. Prenses (Mme Verdurin'in Cambremer'ler nedeniyle istasyona gelememiş olan ve zaten ender olarak gelen özel hizmetçisinin yerine arabacıya talimat verip) beni ve Brichot'yu kendi bindiği arabaya aldı. Öteki arabaya da doktor, Saniette ve Ski bindiler.

Arabacı, çok genç olmakla birlikte Verdurin'lerin baş arabacısı, devamlı tek arabacılarıydı; bütün yolları bildiğinden, Verdurin'ler gündüz gezintilerini hep onunla yaparlardı; akşamları da müritleri istasyondan alır, sonra da geri götürür-

dü. Gerektiğinde (kendi seçtiği) fazladan arabacılar tutulurdu. Kanaatkâr, becerikli, mükemmel bir delikanlıydı, ama hüzünlü bir çehresi ve bir hiç için kaygılandığını, hatta karamsarlığa kapıldığını gösteren, fazlasıyla sabit bakışları vardı. Fakat o sırada çok mutluydu, çünkü kendisi gibi çok iyi huylu bir insan olan ağabeyine de Verdurin'lerin yanında iş bulmuştu. Önce Douville'den geçtik. Çimenlik tepecikler, bol nem ve tuzla bir kalınlık, bir yumuşaklık edinmiş, aşırı tonların canlılığını kazanmış geniş otlaklar halinde denize uzanıyordu. Balbec'e oranla burada çok daha yakından görünen Rivebelle'in adacıkları ve girinti çıkıntıları denizin bu bölümüne benim için yepyeni bir kabartmalı harita görüntüsü kazandıyordu. Hemen hemen hepsi ressamlar tarafından kiralanmış olan villaların önünden geçtik; serbest bırakılmış ineklerin atlarımız kadar ürküp önümüzü keserek on dakika boyunca yol vermedikleri bir patikadan geçip dağ yoluna ulaştık. "Tanrı aşkına, dedi Brichot birden, zavallı Dechambre'a dönecek olursak, sizce Mme Verdurin biliyor mudur? Söylemişler midir kendisine?" Hemen hemen bütün sosyete mensupları gibi Mme Verdurin de başkalarının varlığına ihtiyaç duyduğu için, ölmüş ve dolayısıyla çarşambalara, cumartesilere ve ropdöşambrlı akşam yemeği davetlerine gelemeyecek olan insanları bir gün olsun düşünmezdi. Bu açıdan bütün salonların bir surreti olan küçük kabileyle ilgili olarak, yaşayanlardan çok ölümlerden oluştuğu söylenemezdi, çünkü ölen kişi, adeta hiç var olmamış sayılırdı. Ama ölümlerden söz etmenin, hatta Patroniçe için imkânsız olan bir şeyi, bir matem yüzünden akşam yemeği davetlerini iptal etmenin sıkıntısını önlemek amacıyla, M. Verdurin, müritlerin ölümü karısını fazlasıyla etkilediğinden, sağlığı açısından bu konudan bahsetmemek gerekmiş gibi yapardı. Ayrıca, belki de başkalarının ölümü kendisine son derece kesin ve bayağı bir tesadüf gibi görüldüğünden, kendi ölümünü düşünmek M. Verdurin'i dehşete düşürür ve bu konuya ilişkin her türlü düşünceden kaçardı. Brichot'ya gelince, çok iyi bir insan olduğu ve M. Verdurin'in karısına ilişkin sözlerine yüzde yüz inandığı için, böyle bir kederin arkadaşını sarsmasından korkuyordu. "Evet, bu sabah her şeyi öğrendi,

dedi prenses, gizlemek mümkün olmadı. —Tüh, lanet olsun! diye haykırdı Brichot. Ah, çok ağır bir darbe bu, yirmi beş yıllık bir dost! Tam anlamıyla bizlerden biriydi! —Gayet tabii, gayet tabii, ne yaparsınız, dedi Cottard. Bu tür olaylar daima üzücüdür, ama Mme Verdurin güçlü bir kadındır, beyni duygularına ağır basar. —Ben doktorun görüşüne tam olarak katılmıyorum” dedi prenses; hızlı konuşması ve mırıltıyı andıran aksanı, kendisine hem somurtkan, hem de haşarı bir hava veriyordu. “Mme Verdurin’in soğukkanlı dış görünümünün ardında müthiş bir duyarlılık gizlidir. M. Verdurin karısının cenaze törenine katılmak üzere Paris’e gitmesini engellemek için çok uğraştığını söyledi; her şeyin sayfiyede halledileceğini söylemek zorunda kalmış ona. —Ya! Demek Paris’e gitmek istemiş. Elbette, çok iyi yürekli, hatta fazlasıyla iyi yürekli bir kadın olduğunu biliyorum. Zavallı Dechambre! Mme Verdurin’in de daha iki ay önce dediği gibi, ‘Onun yanında Plan-té’nin, Paderewski’nin, hatta Risler’in bile lafı olmaz.’ Ah! *Qualis artifex pereo!*” demek, Alman bilimini bile kandırmayı beceren o kendini beğenmiş Neron’dan çok onun hakkıydı. Ama Dechambre hiç değilse kutsal görevini tamamlayarak, Beethoven’a inancı sarsılmadan ölmüş olmalı; cesurca öldüğünden de hiç kuşku yok; adalet, Alman müziğinin rahibi sayılabilecek Dechambre’ın bir *Missa Solemnis* ayininde ölmesini gerektirirdi. Ama o zaten Azrail’i bir trille karşılayacak adamdı, çünkü o icra dâhisi, ara sıra, Parisli’leşmiş Champagne’lı atalarından kendisine kalan muhafız eri yiğitliğini ve zarafetini ortaya koyardı.”

O sırada bulunduğumuz yükseklikten bakılınca, deniz artık Balbec’teki gibi dalgalı dağ sıralarına benzemiyor, aksine, bir tepeden veya dağ yolundan görünen, daha aşağıdaki mavimsi bir buzulu veya göz kamaştırıcı bir ovayı andırıyordu. Akıntıların oluşturduğu çizgiler sanki kıpırtısızdı, iç içe halkalarını temelli sabitlemiş gibiydiler; denizin rengi yavaş yavaş değişen minesini, körfezin ucundaki haliçte, hareket etmeyen küçük siyah teknelerin sinekler gibi düşüp kaldığı, ma-

* “Benimle birlikte ne büyük bir sanatçı ölüyor!” Suetonius’a göre (Neron, 44), Neron’un ölmeden önceki son sözleri.

vimsi bir sût beyazlığındaydı. Bana öyle geliyordu ki, bundan daha uçsuz bucaksız bir manzara herhangi bir yerden görülemezdi. Ama her dönemde, manzaranın bir bölümü daha görüntüye ekleniyordu; Douville girişine vardığımızda, o âna kadar körfezin yarısını gizlemiş olan falez çıkıntısı sona erdi ve birdenbire solumda, daha önce karşımda gördüğüm körfez kadar derin, manzaranın boyutlarını değiştirip güzelliğini ikiye katlayan bir körfez daha gördüm. Bu yükseklikte hava o kadar diriltici ve temizdi ki, sarhoş olmuş gibiydim. Verdurin'leri seviyordum; bizler için bir araba göndermiş olmalarını büyük bir iyilik olarak görüyor, uygulaniyordum. Prensese sarılıp öpmek geçiyordu içimden. Ona, hayatımda hiç böyle bir güzellik görmemiş olduğumu söyledim. O da bu yöreyi her yerden çok sevdiğini söyledi gururla. Ama Verdurin'ler gibi onun için de, aslolanın, bu manzarayı turist gibi seyretmek değil de, orada güzel yemekler yemek, hoşlarına giden kişileri ağırlamak, mektup yazmak, kitap okumak, kısacası orada yaşamak, güzelliğini dikkatlerinin nesnesi haline getirmekten çok, edilgen biçimde bu güzellikle sarmalanmak olduğunu hissediyordum.

Douville girişinde araba bir iki dakikalığına durduğunda, denizden o kadar yüksektydik ki, mavimsi uçuşumun görüntüsü, adeta bir dağın zirvesindeymişiz gibi insanın başını döndürüyordu neredeyse; arabanın camını açtım; kırılan bir dalganın açıkça işitilen sesi yumuşaklığıyla, netliğiyle olağanüstü bir şeydi. Tıpkı bir beden ölçümü gibi, alışlagelmiş izlenimlerimizi altüst edip, genelde zihnimizde canlandırdığımızın tersine, dikey mesafelerin yatay mesafelere benzetilebileceğini, bu şekilde gökyüzünü bize yaklaştırarak bu mesafelerin çok uzak olmadığını, mesafeyi kateden bir ses için, örneğin küçük dalgaların sesi için, içinden geçtiği ortam daha duru olduğundan, mesafenin daha da kısa olduğunu göstermiyor muydu? Gerçekten de, sadece iki metre geriye çekildiğinizde, falezin iki yüz metrelik yüksekliğinde o narin, titiz ve yumuşak kesinliğini kaybetmeyen dalga sesi artık duyulmaz oluyordu. Büyükannem bu sesi duyabilse, sadeliklerinde bir yücelik bulunan bütün doğa veya sanat olaylarının kendisinde

uyandırdığı hayranlığı bu sese de besleyeceğini düşünüyordum. Coşkunluğum doruktaydı ve çevremdeki her şeyi yüceltiyordu. Verdurin'lerin bizi istasyondan aldirmalarına duygulanıyordum. Bunu prensese söylediğimde, böylesine basit bir kibarlığı fazlasıyla abarttığımı düşünüyormuş gibi göründü. Daha sonra Cottard'a beni pek coşkulu bulduğunu itiraf ettiğini biliyorum; Cottard da benim aşırı heyecanlı olduğumu, sakinleştirici ilaçların ve örgü örmenin bana iyi geleceğini söylemiş cevaben. Prensese tek tek her ağacı, güllerin altında ezilen her küçük evi gösteriyor, her şeyi hayranlıkla seyrettiriyordum, içimden prensesin kendisini göğsüme bastırmak geçiyordu. Resme istidadım olduğunu fark ettiğini, resim yapmam gerektiğini ve daha önce kimsenin bana bunu söylememiş olmasına şaşırdığını söyledi. Bu yörenin gerçekten de bir tablo kadar güzel olduğunu itiraf etti. Tepeye tünemiş küçük bir köy olan Englesqueville'in içinden geçtik (Brichot, köyün adının *Engleberti Villa*'dan türediğini söyledi). "Saygıdeğer prenses, Dechambre'in ölümü nedeniyle bu geceki yemek davetinin iptal edilmediğinden emin misiniz?" dedi Brichot, içinde bulunduğumuz arabaların istasyona gelmiş olmalarının sorusuna cevap teşkil ettiğini düşünmeden. "Eminim, dedi prenses, M. Veldulin, karısının 'düşünmesini' önlemek için, iptal edilmemesi konusunda özellikle ısrarlı davrandı. Ayrıca, yıllar boyunca istisnasız her çarşamba misafir ağırlamışken, alışkanlıklarında bir değişiklikten çok etkilenebilirdi. Bu aralar sinirleri çok gelgin. M. Verdurin sizin bu gece geleceğinize özellikle seviniyordu, çünkü bu sayede, Mme Verdurin'in sıkıntısının büyük ölçüde dağılacağını biliyordu" diye ekledi, benim adımla daha önce hiç duymamış gibi yaptığını unutarak. "Bence Mme Verdurin'in yanında hiçbir şeyden söz etmemeniz uygun olur" diye devam etti. Brichot safça, "Ya! İyi ki söylediniz. Bu tavsiyenizi Cottard'a da aktaracağım" dedi. Araba bir an durdu. Sonra yine harekete geçti, ama tekerleklerin köyün içindeyken çıkardığı ses kesilmişti. La Raspelière'in bahçe yoluna girmiştik; M. Verdurin bizi merdivenin başında beklemekteydi. "Smokin giydiğime iyi etmişim, dedi, müritlerin de smokin giymiş olduğunu memnuniyetle fark ederek,

misafirlerim bu kadar şık olduğuna göre...” Ben ceket giymiş olduğum için özür dileyince, “Yok canım, hiç önemli değil, dedi. Bizde akşam yemekleri samimi dost toplantılarıdır. Sizde kendi smokinlerimden birini verebilirdim, ama ölçülerimiz uymaz.” Brichot’nun La Raspelière’in holünde, piyanistin ölümü için başsağlığı niyetine Patron’un elini hararetle sıkması ev sahibinde hiçbir tepki uyandırmadı. M. Verdurin’e çevreye hayran olduğumu söyledim. “Ya! Memnun oldum, üstelik daha bir şey görmüş sayılmazsınız, biz her yeri göstereceğiz size. Birkaç hafta burada kalsanıza! Buranın havası mükemmeldir.” Brichot, el sıkışının anlaşılmamış olmasından korkuyordu. “Zavallı Dechambre!” dedi, ama Mme Verdurin yakında olabilir korkusuyla sesini yükseltmedi. “Korkunç bir şey, diye cevap verdi M. Verdurin neşeyle. Çok da gençti” diye devam etti Brichot. Bu manasızlıklarla oyalandığına sinirlenen M. Verdurin, kederden değil, sabırsızlıktan aşırı tizleşmiş, aceleci, sızlanan bir tonda, sertçe karşılık verdi: “Evet, öyleydi, ama ne yapalım, yapabileceğimiz bir şey yok, konuşarak diriltmeyiz ya adamı.” Sonra tekrar neşelenip yumuşadı ve devam etti: “Haydi sevgili Brichot, eşyalarınızı bırakıverin. Balık çorbamız var, bekletmeye gelmez. Aman, sakın Mme Verdurin’e Dechambre lafı etmeyin! Biliyorsunuz hislerini gizler, ama hastalık derecesinde duyarlıdır. Gerçekten, yemin ederim, Dechambre’ın öldüğünü öğrendiğinde neredeyse ağlayacaktır” dedi M. Verdurin, son derece alaylı bir tonda. Duyan da, otuz yıllık bir dostun ölümüne üzölmek için, insanın delirmiş olması gerektiğini zannederdi; öte yandan M. Verdurin’in karısıyla hayat boyu birlikteliğinde Patroniçe’yi daima yargıladığı ve ona sık sık kızdığı da seziliyordu. “Bu konuyu açarsanız yine hastalanacaktır. Feci bir şey, daha üç hafta önce, bronşit oldu. Böyle durumlarda ben hastabakıcılık yapıyorum. Daha yeni kurtuldum yani. Dechambre’ın kaderine içinizden istediğiniz kadar üzölün. Düşünün, ama söylemeyin. Dechambre’ı severdim, ama karımı daha çok sevdiğim için de beni kınamanız gerekir. İşte Cottard burada, ona sorabilirsiniz.” M. Verdurin, bir aile doktorunun, birçok küçük hizmette bulunabileceğini, mesela üzölmemek gerektiğini söyleyeceğini biliyordu.

Cottard Patroniçe'ye tatlılıkla şunları söylemişti: "Böyle galeyana *gelirsek*, yarın *ateşimiz* 39'a çıkar." Tıp, tedavi edemeyince, zamirlerin anlamını değiştirmekle meşgul olur.

M. Verdurin, Saniette'in iki gün önce işittiği azarlara rağmen küçük yuvayı terk etmediğini görünce sevindi. Mme Verdurin'le kocasının aylıklıktan edindikleri zalim güdülere pek ender vuku bulan büyük olaylar yetmez olmuştu. Odette ile Swann'ın, Brichot'yla metresinin aralarını bozmayı başarmışlardı. İleride başkalarını ele alacaklarına kuşku yoktu. Ama böyle fırsatlar her gün çıkmıyordu karşılarına. Oysa Saniette, titrek duyarlılığı, korkak, sapıtmaya hazır utangaçlığı sayesinde, her gün emirlerinde olan bir günah keçisiydi. Bu yüzden de, küçük yuvayı terk eder korkusuyla, tıpkı lisede büyük öğrencilerin, askerde kıdemlilerin bir acemiye gıdıklamak, işkence etmek niyetiyle kısıkvrak ele geçirmek istediklerinde, kendisini pohpohlamak için kullandıkları tatlı, ikna edici sözlerle Saniette'i davet etmeye özen gösteriyorlardı. M. Verdurin'in söylediklerini işitmemiş olan Cottard, "Mme Verdurin'in yanında sakın tek kelime etmeyin, diye hatırlattı Brichot'ya. —Hiç korkmayın ey Cottard, Theokritos'un deyiimiyle, karşınızda bir bilge var. Aslında M. Verdurin haklı, yakınmanın ne yararı var?" diye ekledi Brichot, çünkü sözel kalıpları ve bunların zihninde uyandırdığı düşünceleri özümleyebilmekle birlikte, incelikten yoksun olduğundan, M. Verdurin'in sözlerinde cesaret dolu bir dayanıklılık bulmuş ve bunu takdir etmişti. "Ne olursa olsun, büyük bir yetenek yok oldu. —Ne, hâlâ Dechambre'dan mı söz ediyorsunuz?" dedi, önden giden ve kendisini izlemediğimizi görünce geri dönen M. Verdurin. "Bakın, dedi Brichot'ya, Hiçbir şeyi abartmamak gerekir. Adam öldü diye, öyle olmadığı halde, bir dâhi haline getirmenin anlamı yok. İyi piyano çalardı, tamam, özellikle de aramızda başarılıydı; başka ortamlarda bir hiçti. Karım onu beğenmiş ve bir şöhret kazandırmıştı. Mme Verdurin'in huyunu bilirsiniz. Hatta daha da ileri gidip şunu belirteceğim ki, Dechambre şöhreti açısından doğru zamanda, tam kıvamındayken öldü; minik istakozların da o eşsiz Pampille tarifine göre, aynı şekilde tam kıvamında pişeceklerini umuyorum

(siz bitmez tükenmez yakınmalarınızla her tarafından rüzgâr alan bu kalede oyalanmaya devam etmezseniz tabii). Dechambre öldü diye hepimizi öldürmek istemezsiniz herhalde; üstelik bir yıldır, konsere çıkmadan önce, kısacık bir süre için de olsa, eski ustalığına kavuşabilmek için gam çalmak zorunda kalıyordu. Ayrıca bu gece, Dechambre'dan çok farklı bir sanatçıyı dinleyeceksiniz, en azından kendisiyle tanışacaksınız, çünkü kerata akşam yemeğinden sonra çoğunlukla iskambil uğruna sanattan vazgeçiyor; karımın (Dechambre'ı, Paderewski'yi ve diğerlerini keşfettiği gibi) keşfettiği bir delikanlı: Morel. Serseri, hâlâ gelmedi. Son treni karşılamaya bir araba göndermek zorunda kalacağım. Yanında eski bir aile ahbabını getirecek; adam fazlasıyla canını sıkıyormuş, ama babası kızmamış diye, Doncières'de yanında kalmak yerine, mecburen onu da buraya getiriyor: Charlus Baronu." Müritler içeri geçti. Ben üstümdekileri çıkarırken geride, yanımda kalmış olan M. Verdurin, eşlik etmek üzere yanınıza katacak bir hanım misafiri olmayan ev sahiplerinin alışkanlığıyla, şakalaşarak koluma girdi. "Yolculuğunuz iyi geçti mi? —Evet, M. Brichot bana çok ilginç şeyler anlattı" dedim, yer adlarıyla ilgili etimolojileri düşünerek, ayrıca Verdurin'lerin Brichot'yu çok takdir ettiklerini duymuş olduğum için. "Kendisinden bir şey öğrenmemiş olsaydınız, şaşardım, dedi M. Verdurin, hep gölgede kalmayı tercih eden, bildiklerini pek az dile getiren bir adamdır." Bu iltifat pek isabetli gelmedi bana. "Çok hoş bir insan, dedim. Harikadır, fevkaladedir, katiyen ukala değildir, hayal gücü müthiştir, esnektir, karım da, ben de, çok severiz kendisini!" diye cevap verdi M. Verdurin, abartılı bir tavırla, ezberlenmiş bir dersi tekrarlarcasına. Brichot'ya ilişkin sözlerindeki alayı ancak o zaman anlayabildim. Acaba M. Verdurin, benim sözünü işittiğim eski günlerden beri karısının boyunduruğundan kurtuldu mu diye düşündüm.

Heykeltıraş, Verdurin'lerin M. de Charlus'ü evlerine kabul etmeye razı olmalarına çok şaşırdı. M. de Charlus'ün, herkesçe tanındığı Saint-Germain muhitinde sadece birkaç yakınının bildiği (büyük çoğunluğun habersiz olduğu, bazıları için şüphe konusu olsa da daha ziyade coşkulu, ama platonik

dostluklar, tedbirsizlikler olarak yorumlanan ve kötü niyetli bir Gallardon bir imada bulunmayı göze aldığında omuz silken, her şeyden haberdar birkaç kişi tarafından özenle gizlenen) yaşama biçimi, kendi çevresinin dışında, tam tersine, tıpkı kimi top seslerinin ancak araya sessiz bir bölge girdiğinde duyulması gibi, sürekli olarak eleştirilirdi. Zaten eşcinselliğin canlı timsali olarak tanındığı bu burjuva ve sanatçı çevrelerinde, yüksek sosyetedeki önemli mevkisi, ne kadar asil bir soydan geldiği hiç bilinmezdi; benzer biçimde, Romanya'da Ronsard bir asilzade olarak tanınır, ama şiirleri hiç bilinmez. Üstelik Romanya'da Ronsard'ın asaleti bir yanılgıya dayanır. Aynı şekilde, ressamlar, oyuncular muhitinde M. de Charlus'un bu kadar kötü bir şöhreti olmasının nedeni de, hiçbir akrabalığı olmayan ya da belki çok uzaktan akrabası olan, akıllardan çıkmayan bir polis baskınında belki de yanlışlıkla tutuklanmış, Leblois de Charlus Kontu adında biriyle karıştırılmasıydı. Sonuç olarak, M. de Charlus'le ilgili anlatılan bütün hikâyeler, aslında sahte Charlus'e aitti. M. de Charlus'le ilişkide bulunduklarına yemin eden birçok profesyonel vardı, yalan da söylemiyorlardı, çünkü sahte Charlus'un gerçek Charlus olduğunu sanıyorlardı; sahte Charlus ise, biraz asalet özentisiyle, biraz da ahlaksızlığını gizlemek için bu karışıklığı pekiştiriyor olabilirdi; gerçek Charlus (tanıdığımız baron) için uzun süre boyunca zararlı olan bu durum, daha sonra, çöküşe geçtiğinde, bir kolaylık haline geldi, çünkü ona da, "Ben o değilim" deme fırsatı sağladı. Sözünü ettiğimiz sırada, aslında bahis konusu olan, baron değildi. Son olarak, bir gerçek (baronun eğilimleri) konusundaki yorumların yanlışlığına katkıda bulunan bir şey daha vardı: Baronun tiyatro âleminde, nedendir bilinmez, katiyen hak etmediği halde adı eşcinselle çıkmış bir yazarla samimi ve son derece namuslu bir dostluğu olmuştu. İkisi birlikte bir prömiyerde görüldüklerinde, "Anlarsınız ya" denirdi; aynı şekilde, Guermantes Düşesi'nin de Parma Prensesi'yle ahlakdışı ilişkisi olduğu zannedilirdi; bu efsaneyi yıkmak imkânsızdı, çünkü yıkılması için, bu iki soylu hanımın yakınında olmak gerekirdi, oysa söylentiye yayanlar onları ancak tiyatrodaki dürbünleriyle görür ve yayanların-

daki koltukta oturan kişiye iletirlerdi iftirayı. Heykeltıraş da, M. de Charlus'un yaşama biçiminden yola çıkarak, baronun ailesi, unvanı ve soyadı hakkında hiçbir bilgisi olmadığından, hiç tereddütsüz, sosyete de pek düşük bir mevki sahibi olduğu sonucunu çıkarıyordu. Nasıl ki Cottard tıp doktoru sıfatının hiçbir anlamı olmadığını, hastanede stajyer doktor sıfatının da bir anlamı olduğunu herkesin bildiğini zannediyorsa, sosyete mensupları da kendi soyadlarının sosyal önemi konusunda herkesin kendileri ve kendi muhitlerinin insanlarıyla aynı fikirlere sahip olduğu yanılgısı içinde yaşarlar.

Agrigento Prensi, yirmi beş Louis altını borçlu olduğu bir kulüp komisinin gözünde geçim kaynağı karanlık bir yabancıydı ve ancak üç düşes kız kardeşinin de dahil olduğu Saint-Germain muhitinde önem kazanırdı, çünkü soylu bir beyefendi, kendisine pek önem vermeyen mütevazı insanları değil, kim olduğunu bilen seçkinleri etkiler. M. de Charlus de, o gecedan başlayarak, Patron'un en ünlü dük aileleri hakkında fazlasıyla yüzeysel fikirlere sahip olduğunu görecekti. Verdurin'lerin o "müstesna" salonlarına yoz bir şahsı sokmalarının yanlış bir adım olacağından hiç kuşku duymayan heykeltıraş, Patroniçe'yi bir kenara çekmeyi görev bildi. "Kesinlikle yanıhıyorsunuz, ayrıca ben bu tür şeylere asla inanmam; üstelik doğru olsa bile, şunu bilin ki, benim için tehlikeli bir yanı yok!" diye cevap verdi Mme Verdurin, küplere binerek, çünkü çarşambalarının en önemli unsuru olan Morel'i kırmamak, her şeyden önde geliyordu onun için. Cottard'a gelince, bu konuda görüş bildiremedi, çünkü yukarı çıkıp "inzivaya çekilerek" "ufak bir iş halletmek" için izin istemiş, sonra da bir hastası için çok acil bir mektup yazmaya, M. Verdurin'in odasına gitmişti.

Ziyarete gelmiş olan ve kendisini yemeğe alıkoyacaklarını düşünen, Parisli önemli bir yayıncı, küçük kabile nezdinde yeterince seçkin sayılmadığını anlayıp aceleyle, sert bir tavırla yanımdan ayrıldı. Uzun boylu, yapılı, çok esmer, çalışkan, keskin tavırlı bir adamdı. Abanozdan bir kâğıt açacağına benziyordu.

Eski bir dostuyla oynadığı iskambil oyunundan kalkıp o gün toplanmış başakların, gelinciklerin, kır çiçeklerinin ve aynı motifin iki asır önce, çok ince zevkli bir ressam tarafından yapılmış tek renkli resimlerinin sergilendiği dev salonunda bizi karşılayan Mme Verdurin, bir yandan bizimle sohbet ederken bir yandan da oyununu bitirmek için iki dakika izin istedi. İzlenimlerim konusunda söylediklerim Mme Verdurin'i pek hoşnut etmedi. Mme Verdurin'le kocasının, her öğleden sonra, bu falezden, özellikle de La Raspelière'in terasından görünen, güzelliğiyle ünlü, benim görmek için kilometrelerce yol katedeceğim o güneş batışlarından çok daha erken bir saatte eve döndüklerini öğrenmek beni dehşete düşürmüştü. “Evet, eşi benzeri yoktur, dedi Mme Verdurin, laf olsun diye, dev pencerelerden oluşan camekânlı kapıya şöyle bir göz atarak. Sürekli gördüğümüz halde hiç bıkmıyoruz” diyerek tekrar kâğıtlarına döndü. Oysa ben, heyecandan, iyice talepkâr olmuştum. Elstir'in tam bu saatlerde, onca rengi yansıttıkları sırada müthiş güzel olduğunu söylediği Darnetal kayalıklarını salondan göremediğimden yakınıyordum. “Onları buradan göremezsiniz, bahçenin sonuna, ‘Körfez manzarasına’ gitmeniz gerekir, dedi Mme Verdurin. “Oradaki bankta, bütün panorama önünüze serilir. Ama tek başınıza gidemezsiniz, kaybolursunuz. İsterseniz götüreyim sizi, diye ekledi yarım ağızla. —Olur mu canım? Geçen günkü ağırların yetmedi mi, tekrar mı çekmek istiyorsun? Tekrar gelir, körfez manzarasını başka bir gün görür.” Israr etmedim; salonlarına, yemek odalarına kadar nüfuz eden bu güneş batışının, La Raspelière'i bütün eşyalarıyla tuttuklarında ödedikleri yüksek kirayı haklı çıkaran, ama nadiren dönüp baktıkları harikulade bir resimmiş, değerli bir Japon minesiymiş gibi, varlığını bilmenin Verdurin'lere yettiğini anladım; onlar için asıl mesele burada hoşça vakit geçirmek, gezinmek, güzel yemekler yemek, sohbet etmek, sevimli dostlarını ağırlayıp onlar için eğlenceli bilardo partileri, ziyafetler, neşeli çay davetleri düzenlemektir. Bununla birlikte, daha sonra, yöreyi ne kadar akıllıca öğrenip tanıdıklarını ve misafirleri için, onlara dinlettikleri müzik kadar “duyulmamış” gezintiler düzenlediklerini gördüm. La Raspe-

lière'in çiçeklerinin, sahil yollarının, eski evlerin, bilinmeyen kiliselerin M. Verdurin'in hayatındaki rolü o kadar büyüktü ki, kendisini sadece Paris'te gören ve deniz kenarındaki, kırlardaki sayfiye hayatının yerine şehre ait lüksleri koyan kişiler, M. Verdurin'in kendi hayatı hakkındaki fikrini, bu zevklerin kendi gözünde kendisine kazandırdığı önemi anlayamazlardı. Bu önemi artıran bir başka unsur da, Verdurin'lerin nazarında, satın almayı düşündükleri La Raspelière'in yeryüzünde eşi benzeri bulunmamasıydı. İzzetinesifleri nedeniyle La Raspelière'e atfettikleri bu üstünlük, benim coşkumu da affettiriyordu onların gözünde; aksi takdirde, heyecanımdan kaynaklanan, (bir zamanlar Berma'yı seyretmenin yaşattığına benzeyen) ve samimiyetle kendilerine itiraf ettiğim hayal kırıklığım, canlarını sıkabilirdi.

Patroniçe birdenbire, "Arabanın sesini duyuyorum, geri dönüyor" diye mırıldandı. Kısaca belirtelim ki, Mme Verdurin, yaşın getirdiği kaçınılmaz değişikliklerin haricinde de, evinde Swann'la Odette'e küçük cümlecigi dinlettiği zamanki haline benzemiyordu. Aynı cümlecik çalındığında bile, bir zamanlar takındığı, hayranlıktan bitkin düşmüş tavrı takınmak zorunda kalmıyordu artık, çünkü bu ifade yüzüne temelli yerleşmişti. Bach'ın, Wagner'in, Vinteuil'ün, Debussy'nin yol açtığı sayısız başağrısının etkisiyle, Mme Verdurin'in alnı, romatizmanın çarpıttığı uzuvlar gibi dev boyutlara ulaşmıştı. İki yanında gümüş saçların uzandığı, Armoni'nin ebediyen dönüp durduğu, iki güzel, alev alev, sancılı ve sedefli küreyi andıran şakakları, Patroniçe'nin konuşmasına gerek kalmadan, onun adına, "Bu gece beni neyin beklediğini biliyorum" der gibiydiler. Yüz hatları artık aşırı güçlü estetik izlenimleri art arda belirtme zahmetine girmiyorlardı, çünkü yıpranmış, olağanüstü çehresinde bu hatların kendileri, izlenimlerin daimi ifadesi gibiydiler. Güzelliğin yaşatacağı kaçınılmaz ıstıraplara karşı bu tevekkülün ve son dinlenen sonatın ardından daha yeni kendine gelirken elbiseler giyinmenin gerektirdiği cesaretin sonucunda, Mme Verdurin en acımasız müziği dinlerken bile küçümsercesine soğukkanlı bir yüz ifadesi takınır, iki kaşık aspirinini dahi saklanarak yutar olmuştu.

Açılan kapıdan içeri Morel'in ve arkasından M. de Charlus'un girdiğini görünce, M. Verdurin rahatlayarak, "Hah, işte geldiler" diye haykırdı. Verdurin'lerde akşam yemeğini katiyen bir sosyete daveti olarak değil, bir fuhuş evine gitmek gibi gören M. de Charlus, hayatında ilk kez bir geneleve adım atan ve çaçaya aşırı saygı gösterilerinde bulunan bir okul çocuğu gibi çekiniyordu. Çekingenlik sahte bir tavrı ortadan kaldırdığı ve bilinçdışını imdada çağırdığı anda uyanan geleneksel terbiye kavramı, (açılan kapıda belirdiğinde) M. de Charlus'un her zamanki erkeksi ve soğuk görünme arzusunu bastırdı. Böyle bir içgüdüsel ve irsi terbiye duygusu, yabancılar karşısında harekete geçtiğinde, söz konusu şahıs ister soylu olsun, ister burjuva, bir Charlus'se eğer, yeni bir salona girişini yönlendiren, ev sahibesinin karşısına gelinceye kadarki tutumunu biçimlendiren, bir tanrıça misali yardıma koşan veya bir ikiz gibi cisimleşmiş bir kadın akrabasının ruhudur daima. İyiliksever Protestan bir kuzini tarafından yetiştirilmiş olan genç bir ressam, yeni bir salona başı yana eğik, hafifçe titreyerek, gözleri gökyüzüne çevrili, elleri görünmez bir manşonda kenetlenmiş halde girer; kuzinin canlanan görüntüsü, gerçek ve koruyucu varlığı, çekingen sanatçının sofayla küçük salon arasındaki, uçurumlarla dolu mesafeyi agorafobiye kapılmadan aşmasına yardımcı olur. Hatırası bugün ressamı yönlendiren dindar akraba da, yıllar önce bir odaya bu şekilde girer, öyle acıklı bir tavrı olurdu ki, görenler bir felaket haberi getirdiğini zannederler, sonra, tıpkı bugünkü ressam gibi, onun da ilk sözlerinden, bir teşekkür ziyaretine gelmiş olduğunu anlardı. Hayatın henüz gerçekleşmemiş eylem uğruna geçmişin en saygın, bazen en kutsal, bazen de sadece en masum miraslarını sürekli bir bağıllaştırma içinde kullanmasını, bozmasını gerektiren bu yasa uyarınca, bu örnekte, aynı yasa başka bir görünüm doğursa da, Mme Cottard'ın kadınsı tavrıları ve düşüp kalktığı kişiler nedeniyle ailesini çok üzen bir yeğeni, bir salona daima neşeyle, sanki size bir sürpriz yapmaya veya bir mirasa konduğunu haber vermeye gelmiş gibi, aslında bilinçdışı kalıtıma ve yanlış bedendeki cinsiyetine bağlı olduğundan, nedenini sormanın da anlamsız olacağı bir mutlulukla ıslı ıslı halde girer-

di. Parmak uçlarına basarak yürür, elinde bir kartvizit cüzdanı taşımadığına herhalde kendi de şaşar, elini uzatıp teyzesinden gördüğü gibi kırıtarak konuşur, bakışları, sadece aynaya yöneldiğinde, başı açık olduğu halde, adeta bir gün Mme Cottard'ın Swann'a sorduğu gibi, şapkası düzgün mü diye kontrol etmek istercesine tedirginleşirdi. İçinde yaşadığı muhitin bu kritik anda kendisine farklı örnekler, başka kibarca kıvrılıp bükülmeler ve son olarak da, belirli durumlarda, basit küçük burjuvalar karşısında genellikle saklı tutulan, en nadir incelikleri ortaya çıkarıp kullanmayı bilmek gerektiği şiarını sağladığı M. de Charlus'e gelince, Mme Verdurin'e doğru, sıçrayarak, yapmacık bir edayla, salıntılı yürüyüşü giydiği juponlar tarafından engelleniyormuşçasına ağır, geniş hareketlerle, öylesine pohpohlanmış, şeref duymuş bir tavırla ilerledi ki, gören, Patroniçe'nin evine kabul edilmenin kendisi için yüce bir lütuf olduğunu zannederdi. Memnuniyetin görgüyle yarıştığı, hafif yana eğik çehresi minik nezaket çizgileriyle kırış kırıştı. Doğanın bir hata sonucu M. de Charlus'ün bedenine yerleştirdiği kadın o anda o kadar ortadaydı ki, insan Mme de Marsantes'ı görmüş gibi oluyordu. Hiç şüphesiz, baron bu hatayı gizlemek ve erkeksi bir görünüme bürünmek için çok çabalamıştı. Ama tam bunu başarmışken, bu süre içinde eğilimleri değişmediğinden, kadın hissiyatı alışkanlığı, bu kez kalıttan değil, kişisel yaşayışından kaynaklanan yeni bir kadın görünümü veriyordu kendisine. Üstelik, giderek sosyal konularda bile kadınca düşünmeye başladığı için –yalnız başkalarına değil, kendi kendine de yalan söyledikçe insan yalanını fark etmez olduğundan, bu durumun farkına bile varmadan– bedenine (Verdurin'lerin salonuna girerken) bir büyük soylunun bütün kibarlığını sergilemesini emrettiği halde, M. de Charlus'ün artık anlamaz olduğu şeyi gayet iyi kavrayan bu beden, baronu “hanım hanımcık” sıfatına layık kılacak ölçüde, bir soylu hanımefendinin bütün cazibesini gözler önüne serdi. Ayrıca, M. de Charlus'ün görünümünü, mutlaka babalarına benzemeyen oğulların eşcinsel olmasalar, kadınlara düşkün olsalar bile, annelerinin kutsallığına saygısızlığı çehrelerinde ortaya koydukları gerçeğinden tamamen ayırabilir miyiz? Ama ayrı bir

bölüm gerektirecek bu “annenin kutsallığına saygısızlık” konusunu bir yana bırakalım.

M. de Charlus'teki bu dönüşümü başka nedenler yönlendirdiği ve bedeni tamamen fiziksel birtakım “mayalanmalarla”, zaman içinde kadın bedenleri kategorisine geçtiği halde, burada belirttiğimiz değişikliğin kaynağı maneviydi. İnsan kendini hasta zannede zannede hastalanır, zayıflar, yataktan kalkacak gücü kendinde bulamaz, sinirsel bağırsak iltihabı başgösterir. Erkeklere sevecenlikle yaklaşıp yaklaşıp kadınlashılır, adımlar hayali bir elbiseye takılır. Sabit fikir, (başka durumlarda sağlığı bozması gibi) böyle durumlarda cinsiyeti değiştirebilir. Baronu izleyen Morel gelip bana selam verdi. O andan itibaren Morel'de meydana gelen çifte değişiklik, kendisiyle ilgili, (ne yazık ki vaktinde hesaba katamadığım) kötü bir izlenim uyandırdı bende. Nedenini açıklayayım. Babası gibi uşaklık yapmak zorunda kalmayan Morel'in genelde son derece küçümseyici bir laubalilikten hoşlandığını daha önce belirtmiştim. Bana fotoğrafları getirdiği gün, benimle bir kez olsun beyefendi diye hitap etmeden, yüksek perdeden konuşmuştu. Mme Verdurin'in evinde, Morel'in karşımda, hem de sadece benim karşımda, yerlere kadar eğildiğini görmek, ağzından çıkan ilk sözlerin bana yönelik, müthiş bir saygıyla yüklü –kaleminden veya dudaklarından dökülmesi imkânsız sandığım– sözler olduğunu işitmek benim için ne büyük bir sürprizdi! Benden bir şey isteyeceğini derhal hissettim. Bir iki dakika sonra beni bir kenara çekti, bu sefer benimle üçüncü tekil şahsı kullanarak konuşacak kadar ileri giderek, “Beyefendi babamın amcasının yanında ne tür bir hizmette bulunduğunu Mme Verdurin'le davetlilerinden tamamen gizlerse, bana büyük bir iyilik etmiş olacak, dedi. Babamın ailenizin yanında kâhyalık yaptığını, onu neredeyse ailenizin düzeyine getirecek kadar büyük bir araziyi yönettiğini söylemeniz daha iyi olur.” Morel'in ricası benim için son derece can sıkıcıydı; babasının mevkisini yüceltmek zorunda kalmam umurumda değildi, ama kendi ailemin, en azından görünürdeki servetini bu derece abartmayı abes buluyordum. Yine de, Morel o kadar bedbaht, o kadar ısrarlı görünüyordu ki, isteğini geri çevirme-

dim. “Hatta yemekten önce, beyefendi Mme Verdurin’i bir kenara çekmek için kolaylıkla bir bahane bulabilir” dedi yalvarır bir tonda. Gerçekten de öyle yaptım ve elimden geldiğince Morel’in babasının mevkisini yüceltip kendi ailemin yaşayışını, “dünya malı”nı fazla abartmamaya çalıştım. Büyükbabamı uzaktan tanıyan Mme Verdurin şaşırdığı halde söylediklerim kolayca kabul edildi. Patroniçe incelikten yoksun bir kadın olduğu ve (küçük yuvanın bozguncusu olan) ailelerden nefret ettiği için de, çok eskiden büyükdemi görmüş olduğunu belirtip, kendisinden, küçük topluluktan hiçbir şey anlamayacak, hafif geri zekâlı, kendi deyimiyle, “beş yıldız” olmayan biri gibi söz ettikten sonra, “Zaten aile denilen şey o kadar sıkıcıdır ki, insan ancak ondan kurtulmaya heves edebilir” dedi; hemen ardından da, büyükbabamın babasının, (ben kendisini tanımamıştım, ama evde çok sözü edilirdi) az rastlanır derecedeki cimriliğinden ara sıra kuşkulanmış olduğum halde (oysa pembeli hanımın dostu ve Morel’in babasının patronu olan büyükamcam şatafat düşkünü sayılacak kadar cömertti), kesin olarak bilmediğim bu özelliğini anlattı: “Büyükbabanızın böyle seçkin bir kâhyası olması, bir ailede her çeşit insan bulunabileceğini gösteriyor. Büyükbabanızın babası o kadar cimriydi ki, son dönemlerinde, beyni birazcık sulandığında –laf aramızda, hiçbir zaman fazla akıllı olmamıştır, siz hepsini telafi ediyorsunuz– dolmuşa binmek için on beş santim harcamaya razı olamıyordu. Bu durumda, peşine birini takıp parayı sürücüye gizlice ödetmek ve nekes ihtiyara devlet bankanı olan dostu M. de Persigny’nin ücret ödemedi dolmuşlara binmesini sağladığını söylemek zorunda kalmışlardı. Her neyse, *bizim* Morel’in babasının böyle saygıdeğer biri olmasına çok sevindim. Ben lise öğretmenini diye biliyordum, ama önemli değil, yanlış anlamışım. Aslında pek de önemi yok, şunu belirtmek isterim ki, biz burada sadece kişinin öz değerine, kişisel katkısına, benim katılım dediğim şeye önem veririz. Yeter ki sanatkâr olunsun, tek kelimeyle, yeter ki cemaatten olunsun, gerisi önemli değildir.” Morel’in cemaatten biri olması, –öğrenebildiğim kadarıyla– kadınları da erkekleri de yeterince sevdiğinden, her iki cinsin de diğer cins üzerindeki

deneylerinden yararlanarak hoşuna gitmeyi bilmesinden kaynaklanıyordu; bu konuyu ileride ele alacağız. Ama burada belirtilmesi gereken şu ki, Mme Verdurin'le konuşacağıma söz verdikten, özellikle de geri dönüşü olmayan bu konuşmayı yaptıktan sonra, Morel'in bana gösterdiği "saygı", adeta büyü marifetiyle uçup gitti, hürmetkâr sözler kesildi, hatta Morel bir süre boyunca benden kaçtı, beni küçümsermiş gibi görünmek için elinden geleni yaptı; mesela Mme Verdurin kendisine bir şey söylememi, bir parçayı çalmasını istememi rica ettiğinde, Morel müritlerden biriyle konuşmasına devam ediyor, sonra bir başkasına geçiyor, yanına gittiğimde yerini değiştiriyordu. Birileri mecburen kendisine bir şey söylediğimi üç dört kere tekrarlıyor, neden sonra, zoraki, kısa bir cevap veriyordu. Ama eğer ikimiz yalnızsak, açıkyürekli, dostça bir tavır takınıyordu; kişiliğinin çok hoş bir yanı da vardı. Yine de o ilk gecedен çıkardığım sonuç, Morel'in aşağılık bir mizacı olduğu, gerektiğinde hiçbir bayağılıktan kaçınmadığı ve minnet nedir bilmediğiydi. Bu bakımdan ortalama insandan farksızdı. Ama ben büyükanneme biraz benzediğim ve insanların çeşitliliğinden, onlardan bir şey beklemeden, kendilerine kızmadan hoşlandığım için, Morel'in alçaklığının üzerinde durmadım, neşeli zamanlarında bu neşesi hoşuma gitti, hatta insan doğasıyla ilgili bütün yanlış bilgilerini taradıktan sonra, benim kendisine gösterdiğim sevecenlikte çıkarıcılık olmadığını, hoşgörümün basiret yoksunluğundan değil, onun iyilik dediği şeyden kaynaklandığını fark ettiğinde (bu da zaman zaman ke-sintiye uğruyordu, çünkü ilkel ve kör vahşetine anlaşılmaz geri dönüşleri vardı) bana gösterdiği, sanırım içten dostluk, beni memnun etti; özellikle de, hayranlık uyandıran bir virtü-ozluktan ileri gitmeyen, ama (Morel zihinsel anlamda gerçek bir müzisyen olmasa da) bana çok güzel müzikleri yeniden ya da ilk kez dinleme imkânı sağlayan sanatıyla büyülendim. Sonraları, gerçek üstünlükleri düşünüldüğünde mütevazı sayılabilecek, ama birinci sınıf bir menajer (Mme de Guermantes, onu gençken çok farklı biri olarak tanımış ve kendisi için bir sonat bestelediğini, bir yelpazeyi resimlediğini ileri sürmüş olduğu halde bu yeteneklerini bilmediğim M. de Charlus), bu virtüöz-

luğu, kendisinin kat kat artırdığı, çok yönlü bir sanat anlayışının hizmetine sunmayı başardı. Rus Balesi'nden ustalığı dışında bir özelliği bulunmayan bir sanatçının Diaghilev tarafından yetiştirilişini, eğitilişini, her bakımdan geliştirilişini düşünmek, bu örneği anlamak için yeterli olur.

Morel'in mesajını Mme Verdurin'e iletmiş, M. de Charlus'le Saint-Loup'dan söz ediyordum ki, Cottard, yangın var diye bağırır gibi Cambremer'lerin gelişini haber vererek salona girdi. Mme Verdurin, (Cottard'ın henüz fark etmediği) M. de Charlus ve benim gibi yeni davetlilerin karşısında Cambremer'lerin gelişine o kadar önem veriyormuş gibi görünmek istemediğinden, hiç kıpırdamadı, bu duyuruya bir cevap vermedi ve zarafetle yelpazelenerek, bir Théâtre-Français markizinin sahte tonuyla, doktora, "Baron diyordu ki..." demekle yetindi. Bu kadarı Cottard için çok fazlaydı! Eğitim ve yüksek mevkiler hızını düşürdüğü için, eskiden olsa göstereceği taşkınlıkla değılse de, her şeye rağmen Verdurin'lerin evinde bulduğu heyecanla, "Baron mu! Hangi baron? Nerede o baron?" diye haykırdı, bir yandan kuşkuya yaklaşan bir şaşkınlıkla dolu bakışlarıyla etrafta bir baron arayarak. Mme Verdurin, hizmetkârı misafirlerinin yanında değerli bir kadeh kırmış bir ev sahibesinin yapmacık kayıtsızlığı ve Oğul Dumas'nın bir oyununda rol alan bir konservatuvar birincisinin yapay, aşırı tiz tonlamasıyla, yelpazesıyla Morel'in koruyucusunu göstererek cevap verdi: "İşte, Charlus Baronu, sizi takdim edeyim kendisine... Saygıdeğer Profesör Cottard." Aslında Mme Verdurin de soylu hanımefendiyi oynama fırsatı bulduğuna memnundu. M. de Charlus'ün uzattığı iki parmağı profesör, "ilmin krallarına" yaraşır, iyi niyetli bir tebessümle sıktı. Ama Cambremer'lerin içeri girdiğini görünce donup kaldı; bu arada M. de Charlus de bir şey söylemek üzere beni bir köşeye sürüklüyor, bir yandan da, Almanlar'a özgü bir alışkanlıkla, kaslarını yokluyordu. M. de Cambremer yaşlı markize hiç benzemiyordu. Annesinin şefkatle söylediği gibi, "tamen babasına çekmişti". Kendisinin sadece sözünü işitmiş, hatta canlı ve düzgün bir anlatımı olan mektuplarının bahsini duymuş kişiler için dış görünüşü çok şaşırtıcıydı. Muhteme-

len insan zamanla bu görüntüye alışıyordu. Ama burnu, ağzının üstüne yerleşmek üzere, bu çehreye çizilebilecek onca çizgi arasından, tutup belki de tek eğri çizgiyi seçmişti; elma kırmızısı Norman teni, bu eğriliğin işaret ettiği bayağılığı ve aptallığı iyice belirginleştiriyordu. M. de Cambremer'in gözkapaklarının altında, Cotentin'in, gelip geçenlerin yol kenarında yüzlerce kavağın gölgesini sayabildiği güneşli günlerde öylesine duru ve huzurlu olan göğünün bir bölümü saklıydı belki de, ama bu ağır, çapaklı ve düşük gözkapakları, zekânın bile geçişini engellerdi. Bu yüzden de, insan bu mavi bakışın inceliği karşısında morali bozularak, iri, eğri burna dönüyordu. M. de Cambremer, bir duyu yer değiştirimiyle, karşısındakine burnuyla bakıyordu. Bu burun çirkin değildi, aksine, fazlasıyla güzel, fazlasıyla güçlü, öneminden ötürü fazlasıyla gururluydu. Bu kemerli, cilalanmış, ıslıl ıslıl, gıcır gıcır burun, her haliyle bakışların manevi yetersizliğini telafi etmeye hazırdı; ne yazık ki, göz bazen zekânın sergilendiği organsa, burnun da (organların sıkı dayanışması ve birbirleri üzerindeki akla gelmedik yan etkileri ne olursa olsun), genellikle aptallığın kendini en kolay gösterdiği organdır.

M. de Cambremer'in her zaman, sabahları bile giydiği koyu renk giysilerin yerindeliği, tanımadıkları kişilerin plaj kıyafetlerinin küstah parıltısıyla gözleri kamaşan ve çileden çıkan insanları yatıştırırsa da, mahkeme başkanının karısının önsezili ve otoriter bir edayla, Alençon yüksek sosyetesine ilişkin tecrübesi sizinkinden fazla olan biri sıfatıyla, insanın M. de Cambremer'i görünce, daha kim olduğunu bile bilmeden, son derece seçkin, mükemmel bir terbiye görmüş, Balbec'teki diğer erkeklere benzemeyen, kısacası, yanında rahat nefes alınabilecek bir adam olduğunu derhal hissettiğini belirtmesine bir anlam vermek mümkün değildi. Balbec'in kendi çevresini tanımayan sayısız turisti arasında boğulacak gibi olan mahkeme başkanının karısı için M. de Cambremer, nışadır ruhu gibiydi. Bana aksine, büyükannemin hiç tereddütsüz "çok bayağı" diye nitelendireceği türden bir insan gibi göründü; büyükannem snobizm denen şeyi kavramadığı için, M. de Cambremer'in "o kadar seçkin" bir ağabeyi olan, son derece

müşkülpesent davranması beklenebilecek Mlle Legrandin'le evlenmeyi başarmış olmasına da çok şaşırdı herhalde. M. de Cambremer'in bayağı çirkinliği konusunda söylenebilecek tek olumlu şey, biraz yöresel olduğu ve çok köklü bir yerelliği bulunduğuydu; insanda düzeltme isteği uyandıran hatalı yüz hatları, köylülerin Normanca veya Latince kelimeleri yanlış telaffuz ettikleri veya yanlış anladıkları için, Brichot'nun ifadesiyle sicillerinde zaten bulunan bir aykırı kullanımı bir ters anlamla ve telaffuz bozukluğuyla sabitleştirmelerinden ötürü bizim rahibin etimolojilerinde yanıldığı küçük Normandiya kasabalarını hatırlatıyordu. Aslında bu eski, küçük kasabalarda hoş bir hayat sürülebilir; aynı şekilde, M. de Cambremer'in de birtakım meziyetleri olsa gerekti, çünkü yaşlı markizin oğlunu gelinine tercih etmesi anneliğe yorulabilirse de, çok sayıdaki evlatları arasından en az ikisi çeşitli meziyetlere sahip olan markiz, kendi fikrinde, markinin ailenin diğer üyelerinden üstün olduğunu sık sık belirtirdi. Orduda geçirdiği kısa süre boyunca, arkadaşları Cambremer ismini çok uzun bulduklarından, katiyen hak etmediği Cancan* adını takmışlardı ona. Çağrıldığı yemek davetlerini balık (kokmuş da olsa) veya ilk yemek getirildiğinde, "Oo, çok güzel bir hayvan doğrusu" diyerek canlandırmayı bilirdi. Aileye girdiğinde o çevrenin tarzı diye düşündüğü her şeyi benimsemiş olan karısı da, kocasının erkek arkadaşlarıyla aynı seviyeye iner, belki de bir metres gibi kocasını memnun etmeye çalışarak, sanki bir zamanlar, bekârlık günlerinde sürdüğü hayatı onunla paylaşmışçasına, kocasından subaylara rahat bir tavırla, "Cancan'la görüşebilirsiniz. Cancan Balbec'e gitti, ama akşama dönecek" diye söz ederdi. Markiz o gece Verdurin'lere giderek itibarını lekelediği için küplere biniyordu, gelmeyi kira meselesi yüzünden, kayınvalidesinin ve kocasının ricası üzerine kabul etmişti. Ama onlar kadar terbiyeli olmadığı için asıl sebebi gizlemiyor, on beş gündür hanım arkadaşlarıyla bu akşam yemeğinin dedikodusunu yapıyordu. "Kiracılarımıza akşam yemeğine gideceğimizi duymuşsunuzdur. Sırf bu yüzden zam istememiz gerekirdi. Aslında zavallı emektar La Raspelière'imizi

* *cancan*: dedikodu.

ne hale getirdiklerini merak etmiyor da değilim” diyordu, sanki orada doğmuş, bütün aile hatıralarını orada bulurmuş gibi. “Yaşlı bekçimiz dün yine söylüyordu, her taraf tanınmaz haldeymiş. Orada neler olup bittiğini düşünmeye cesaret edemiyorum. Sanırım tekrar taşınmadan önce her yeri dezenfekte ettirsek iyi olacak.” Davete kurumlu, hırçın bir edayla, şatosu bir savaştan ötürü düşman işgaline uğramış, ama yine de orada kendini evinde hisseden ve işgalcilere davetsiz misafirler olduklarını göstermeye niyetli bir soylu hanımefendi havasında geldi. Mme de Cambremer ilk anda beni göremedi, çünkü M. de Charlus’le birlikte yan pencerelerden birinin girintisindeydik; baron, Morel’den babasının ailemin yanında “kâhyalık” yaptığını öğrendiğini söylüyor, zekâma ve yüce gönüllülüğüme (Swann’la baronun ortak terimiydi bu) güvendiğini, benim yerimde olsalar, bayağı birtakım sersemlerin (beni uyarıyordu) ev sahiplerimize küçültücü gibi gelebilecek ayrıntıları ifşa etmekten duyacakları alçakça, soysuz hazı bana yakıştırmadığını belirtiyordu. Baron sözlerine, “Sırf benim onunla ilgilenmem ve onu koruyucu kanatlarım altına almam bile, geçmişi silen yüce bir davranıştır” diye son verdi. Bir yandan baronu dinler ve karşılığında zeki ve yüce gönüllü olarak tanınma umudu olmadan da, zaten yapacağım gibi ketum davranmaya söz verirken, bir yandan da Mme de Cambremer’i seyre diyordum. Birkaç gün önce çay saatinde, Balbec’te otelin terasında yan yana bulunduğum yumuşak, tatlı nesneyle şimdi gördüğüm, müritlerin boş yere dişlemeye çalışacağı, bir çakıl taşı kadar sert Normandiya peksimetini bağdaştırmakta güçlük çekiyordum. Kocasına annesinden geçmiş olan ve müritler kendisine takdim edildiğinde markinin şereflelendirilmiş gibi bir tavır takınmasına yol açacağını bildiği saflığa peşinen sinirlenerek, öte yandan sosyete kadını görevlerini de yerine getirme arzusuyla, Brichot kendisine takdim edildiğinde, en sık hanım arkadaşlarından gördüğü şekilde onu kocasıyla tanıştırmak istedi, ama ya öfke ya da gurur görgüsünü gösterme isteğine baskın çıktı ve durumun gerektirdiği şekilde, “İzninizle size kocamı takdim edeyim” diyeceği yerde, “Sizi kocama takdim edeyim” diyerek Cambremer’lerin bayrağını tepede dal-

galandırmaya çalıştı; ne var ki marki, Brichot'nun karşısında, karısının tahmin etmiş olduğu gibi yerlere kadar eğildi. Fakat Mme de Cambremer'in bu ruh hali, göz aşinalığı olan M. de Charlus'ü görünce, ansızın değişiverdi. Markiz Swann'la ilişkisi sırasında bile baronla tanışmayı başaramamıştı. Çünkü daima kadınların tarafını tutan, M. de Guermantes'in metreslerine karşı yengesinden yana, Swann'ın yeni sevgililerine karşı ise, henüz karısı değilse de, uzatmalı sevgilisi olan Odette'ten yana ağırlığını koyan M. de Charlus, ahlakın ödün vermez savunucusu ve evliliklerin sadık koruyucusu sıfatıyla, Mme de Cambremer'le tanışmayacağına dair Odette'e söz vermiş ve sözünü tutmuştu. Bu yanına yaklaşılmaz adamla nihayet Verdurin'lerde tanışacağı Mme de Cambremer'in hayalinden bile geçmemişti şüphesiz. Bunun karısı için ne büyük bir mutluluk olduğunu bilen M. de Cambremer'in kendisi de duyulandı ve karısına, "Gelmeye karar verdiğinizde memnunsunuz, değil mi?" der gibi baktı. Zaten üstün nitelikli bir kadınla evlenmiş olduğunun bilinciyle pek az konuşurdu. İkide bir "Bendeniz" der, hem cehaletine uygun düştüğünü, hem de Jockey Kulübü'nden olmayan bilim adamlarına avlanmayı seven bir adamın fabl okumuş da olabileceğini aldırılmaz bir iltifat kisvesi altında göstermesine imkân verdiğini düşündüğü bir La Fontaine ve bir de Florian fablı anlatırdı. İşin acıklı yönü, sadece iki fabl bilmesiydi. Bu yüzden de bu iki fabl sık sık tekrarlanırdı. Mme de Cambremer aptal bir kadın değildi, ama çok sinir bozucu kimi alışkanlıkları vardı. Onun isimleri çarpıtması, katiyen aristokrat horgörüsünden kaynaklanmazdı. O, asla Guermantes Düşesi gibi (ki düşesin, soyluluğu nedeniyle, böyle bir gülünçlüğe düşmekten Mme de Cambremer'e göre daha uzak olması gerekirdi), pek seçkin bir soyadı sayılamayacak Julien de Monchâteau'yu bilmezden gelip (oysa bugün, yanına yaklaşılmaması en zor kadınlardan birinin soyadıdır), "kadıncağızın adı, Madame... Pico della Mirandola" demezdi. Hayır, Mme de Cambremer bir ismi yanlış söylediğinde, iyi niyetinden, bir gerçeği bilmezmiş gibi görünmek için öyle söyler, dürüstlüğünden bu gerçeği itiraf ettiği durumlar da da, değiştirmek suretiyle ismi gizlediğini düşünürdü. Ör-

neğın bir kadını savunuyorsa, karşısında gerçeğı söylesin diye yalvaran kişiye yalan söylemeyi istememekle birlikte, falanca hanımın o sırada M. Sylvain Lévy'nin metresi olduğunu gizlemeye çalışır, "Hayır... onunla ilgili hiçbir şey bilmiyorum, dedi, zannederim adı Cahn mı, Kohn mu, Kuhn mu, tam çıkaramadığım bir beyefendiyi kendine âşık etti diye onu ayıplayanlar olmuştu; zaten yanılmıyorsam söz konusu beyefendi de çok uzun süre önce ölmüş, aralarında bir şey de olmamış." Bu kimi yalancıların yöntemine benzeyen —onlarınkinin tersi— bir yöntemdir; bunlar bir metrese ya da sadece bir erkek arkadaşına yaptıklarını değiştirerek anlatırken, söylenen cümlelerin (aynı şekilde Cahn, Kohn ve Kuhn'un) eklenmiş, konuşmayı oluşturan cümlelerden farklı türden, sahte temele oturan bir cümle olduğunu karşılarındaki kişinin derhal anlamayacağını düşünürler.

Mme Verdurin kocasının kulağına eğildi: "Ben Charlus Baronu'nun koluna gireyim mi? Mme de Cambremer senin yanında oturacağına göre, nezaketi paylaştırmış olurduk. —Olmaz, dedi M. Verdurin, ötekinin unvanı daha yüksek." (M. de Cambremer'in marki olduğunu söylemek istiyordu.) "Sonuç olarak M. de Charlus ondan daha düşük seviyede. —İyi öyleyse, prensesin yanına oturturum onu." Mme Verdurin, Prenses Şerbatof'u M. de Charlus'e takdim etti, ikisi de, birbirleri hakkında çok şey biliyorlarmış ve karşılıklı sır tutacaklarına söz veriyorlarmış gibi, sessizce eğildiler. M. Verdurin beni M. de Cambremer'e takdim etti. Yüksek sesi ve hafifçe tekleyen konuşmasıyla daha tek kelime etmeden, uzun boyunda ve renkli yüzünde fark edilen duraksama insanı rahatlatmaya çalışarak, "Meseleyi bana aktardılar, her şeyi ayarlayacağız; cezanızı kaldıracam; biz yamyam değiliz; her şey yoluna girecek" diyen bir subayın askeri tereddüdünü hatırlatıyordu. Marki elimi sıkarak, "Sanırım annemle tanışıyorsunuz" dedi. "Sanmak" fiili, markinin nazarında bir ilk tanışmanın ölçülülüğüne uygun düşünüyor, ama katıyen bir kuşku ifade etmiyordu, çünkü ardından, "Size ondan bir mektup getirdim" diye ekledi. M. de Cambremer onca zaman yaşadığı yerleri tekrar görmekten safça bir mutluluk duyuyordu. "Yabancılık hissetmiyorum" dedi

Mme Verdurin'e, bakışları kapıların üstündeki çiçek resimlerini, yüksek kaidelerinin üstündeki mermer büstleri tanıyıp hayranlıkla dolarak. Oysa yabancılık hissetmesi beklenirdi, çünkü Mme Verdurin kendine ait çok sayıda güzel antikayı La Raspelière'e getirmişti. Bu açıdan bakıldığında, Mme Verdurin, Cambremer'ler her şeyi altüst ettiğini düşünse de, devrimci değil, onların anlayamadığı bir biçimde, akıllıca muhafazakârdı. Patroniçe'nin eski malikânedeki nefret ettiği ve şatafatlı pelüşlerin yerine basit bezler asarak şatoyu berbat ettiği yollu suçlamaları da, cahil bir rahibin, kendisinin Saint-Sulpice Meydanı'ndan aldığı süslerle ikame etmeyi uygun bulup iskartaya çıkardığı eski ahşap oymaları tekrar yerlerine koydu diye piskoposluk mimarını eleştirmesi gibi haksızlıktı. Son olarak, şatonun önünde yalnız Cambremer'lerin değil, bahçıvanlarının da gurur kaynağı olan tarhların yerini çok çeşitli bitkilerin yetiştirildiği bir bahçe almaktaydı. Cambremer'lerden başka efendi tanımayan ve Verdurin'lerin boyunduruğu altında, sanki arazi geçici olarak bir istilacının, kaba bir asker güruhunun işgaline uğramışçasına ezilen bahçıvan, mülküne el konmuş mal sahibine gizlice gidip şikâyetle bulunuyor, arokaryalarına, begonyalarına, damkoruklarına, katmerli yıldızçiçeklerine gösterilen horgörüye ve böylesine zengin bir malikânede papatya gibi, baldırıkara gibi adi çiçekler yetiştirme cüretinin gösterilmesine kızıyordu. Mme Verdurin bu gizli muhalefeti hissediyordu ve uzun süreli bir kira sözleşmesi yaptığı, hatta La Raspelière'i satın aldığı takdirde, eski ev sahibinin aksine çok bağlı olduğu bahçıvana yol verilmesini şart koşmaya kararlıydı. Bahçıvan zor dönemlerde bedava çalışmıştı Mme de Cambremer'in hizmetinde, ona tapardı; buna rağmen, halktan insanlara özgü, en yoğun ahlaki horgörünün en tutkulu saygıyla iç içe girdiği, bu saygının da unutulmamış eski hınçlarla üst üste bindiği o garip fikir bölünmesiyle, '70 savaşında, Doğu'daki bir şatosunda işgalcilerin baskınına uğrayıp bir ay boyunca Almanlar'la temas halinde bulunmak zorunda kalmış olan Mme de Cambremer hakkında sık sık şöyle derdi: "Saygıdeğer markiz savaş sırasında Prusyalılar'ın tarafını tuttuğu, hatta onları evinde barındırdığı için çok kınandı.

Başka zaman olsa anlaşılabilirdi, ama savaş sırasında yapmamalıydı böyle bir şeyi. Doğru değil.” Kısacası, markize ölünceye kadar sadık kalacaktı, iyiliğine saygısı sonsuzdu ve ihanet suçu işlediği konusunda hiçbir şüphesi yoktu. M. de Cambremer’in La Raspelière’i bıraktığı şekilde bulmuş gibi yapması Mme Verdurin’in canını sıktı. “Oysa birtakım değişiklikler dikkatinizi çekmiş olmalıydı, dedi. Her şeyden önce, Barbedienne’in o iri, bronzdan şeytanlarıyla o feci, küçük pelüş koltukları derhal tavanarasına gönderdim; kaldı ki, orası bile fazla onlara.” M. de Cambremer’i bu şekilde tersledikten sonra, sofraya kadar ona eşlik etmek üzere kolunu uzattı. M. de Cambremer’se, “M. de Charlus’ten önce geçmeme imkân var mı?” diye düşünerek bir an duraksadı. Ama baronun şeref koltuğuna oturtulmadığına göre ev sahiplerinin eski dostu olduğuna hükmedip kendisine sunulan kola girdi ve Mme Verdurin’e koloniye kabul edilmekten büyük gurur duyduğunu söyledi (küçük yuvaya verdiği bu adı bir tatmin duygusuyla, gülerek söylüyordu). M. de Charlus’un yanında oturan Cottard kelebekgözlüğünün ardından barona bakıyor, kendisiyle tanışmak ve buzları eritmek maksadıyla, eskiden olsa katiyen gösteremeyeceği bir ısrarla, çekingenlikle kesintiye uğramayan sevecen bakışlar yöneltiyor, göz kırpyordu. Bir gülümsemeyle aydınlanan sevimli bakışları gözlük camının arkasına sığmıyor, camın dört bir yanından dışarı taşıyordu. Her yerde kendi benzerlerini görmeye hazır olan baron, Cottard’ın da onlardan biri olduğuna ve kendisine göz ettiğine hiç tereddütsüz kanaat getirdi. Profesöre karşı derhal, hoşlarına giden kişilere ne kadar hararetli bir yakınlık gösterirlerse, kendilerinden hoşlananları da o kadar aşağılayan eşcinsellerin katı tavrını takındı. Hiç şüphesiz, kaderin daima bizden esirgediği sevilmenin hoşluğu hakkında herkes yalan söyler, ama biz kendisini sevmediğimiz halde bizi seven kişinin gözümüze çekilmez biri olarak görünmesi, etki alanı katiyen Charlus’lerle sınırlı olmayan, genel bir kuraldır. Bizi seviyor diye değil, bize musallat oluyor diye tanımladığımız bir kişiye, bir kadına, onun cazibesine de, sevimliliğine de, zekâsına da sahip olmayan herhangi birisinin arkadaşlığını tercih ederiz. Söz ko-

nusu kadın, bizim gözümüzde bu özelliklerine ancak bizi sevmekten vazgeçtikten sonra kavuşabilir. Bu açıdan bakıldığında, peşinde koşan, ama kendisinin hoşlanmadığı bir erkeğe eşcinselin duyduğu kızgınlık, bu evrensel kuralın gülünç sayılabilecek bir tezahürüdür. Ama eşcinselde bu kızgınlık çok daha şiddetlidir. Bu yüzden de, sıradan insan, sinirlenmekle birlikte bunu gizlemeye çalıştığı halde, eşcinsel, bir kadına, örneğin M. de Charlus'un tutkusu canını sıkmakla birlikte gururunu da okşayan Guermantes Prensesi'ne asla yapmayacağı şekilde, sinirini bozan erkeğe bunu amansızca hissettirir. Bir delikanlıyı kilometreler boyunca takip etmekten çekinmeyen, tiyatrodan, delikanlının yanında arkadaşları da olsa, gözlerini ondan ayırmayan, hatta delikanlıyla arkadaşlarının arasını bozmayı göze alabilen eşcinselin bir başka erkeğin kendisine özel bir yakınlık gösterdiği durumda, belki bu eğilimin kendisinininkinin eşi olduğunu anlamadığından, belki kendisi söz konusu olduğunda yüceltiği bu eğilimin ahlaksızlık kabul edildiğini tatsız bir biçimde hatırladığından, belki kendisine zararı dokunmayacak koşullarda bir olay çıkararak eski saygınlığına kavuşma isteğiyle, belki arzuları tarafından gözleri kör, bir tedbirsizlikten diğerine yönlendirilmediği bir anda, birden içinde uyanan deşifre olma korkusuyla, belki de karşısındaki kişi hoşuna gitse ona vermekten korkmayacağı zararı bir başkasının şüpheli tutumuyla kendisine vermesinin yarattığı öfkeyle, sırf hoşuna gitmeyen bir erkek kendisine bakıyor diye, ona şu sözlerle çıkıştığına şahit oluruz: "Beyefendi, siz beni ne sanıyorsunuz?" (Aslında neyse o zannedilmektedir.) "Sizi anlamıyorum, boşuna ısrar etmeyin, yanılıyorsunuz" der, icabında işi tokat atmaya vardırır; ihtiyatsızlık etmiş olan erkeği tanıyan biri çıktığında öfkelenir: "Ne, o iğrenç yaratığı tanıyor musunuz? Ne biçim bakıyor insana!.. Hiç böyle kırılır mı!" M. de Charlus bu kadar ileriye gitmedi, ama hafifmeşrep zannedildiklerinde, hafifmeşrep olmayan kadınların, daha da çok olanların takındığı, hakarete uğramış, buz gibi soğuk tavrı takındı. Bir eşcinsel bir başka eşcinselle karşı karşıya geldiğinde gördüğü şey, kendisinin cansız olduğundan sırf izzetinefsini incitebilecek tatsız bir sureti değildir sa-

dece; kendisiyle aynı şekilde yaşayan, davranan, dolayısıyla aşkları konusunda da ıstırap kaynağı olabilecek, onu bir eşini de görür. Bu yüzden de, kendini koruma içgüdüleriyle, muhtemel rakibini gerek bu kişiye zarar verebilecek insanlara (1 numaralı eşcinsel kendi konusunda bilgi sahibi olabilecek kişilerin nazarında 2 numaralı eşcinseli yerden yere çarparken yalancı damgası yiyeceğinden endişelenmez), gerekse “kaptığı” ve belki kendi elinden kapılacak olan, kendisiyle yaptığı takdirde çok faydasını göreceği şeylerin aynısını diğeriyle yapmaya kalkışacak olursa hayatının mahvolacağı konusunda ikna edilmesi icap eden delikanlıya kötöleyecektir. Belki de tebesümünü yanlış yorumladığı bu Cottard’ın varlığının Morel’i düşüreceği (tamamen hayali) tehlikeleri düşünen M. de Charlus için, hoşuna gitmeyen bir eşcinsel yalnız kendisinin karikatürü değil, aynı zamanda muhakkak bir rakipti de. Az bulunan bir malın ticaretini yapan bir tüccar, temelli yerleşmeye geldiği taşra kasabasında, aynı meydanda, tam karşısındaki dükkânda aynı işi yapan bir rakibi bulunduğunu görünce, aşk maceralarını gizlemek için sakın bir yere gidip de oraya vardığı gün gittiği yerin asilzadesinde veya berberinde hiçbir şüpheye yer bırakmayan tavırları ve bir dış görünüşü fark eden bir Charlus kadar bozulur ancak. Tüccar genellikle rakibine düşman kesilir; bu düşmanlık bazen kasvete dönüşür ve kalıtlıla böyle bir eğilimi az da olsa edinmişse, küçük kasabalarda tüccarın delirme emareleri gösterdiğine ve dükkânını satıp başka yere göçmeye ikna edilmedikçe iyileşmediğine şahit olunmuştur. Eşcinselin öfkesi daha da saplantılıdır. Asilzadenin ve berberin genç arkadaşını daha ilk saniyeden itibaren arzuladıklarını anlamıştır. Arkadaşına berberle asilzadenin birer haydut olduklarını, sırf ona yaklaşımlarıyla bile şerefine lekeleyeceklerini günde yüz kere söylese de, Harpagon gibi servetinin başında beklemek, elinden almasınlar diye geceleri kalkıp yoklamak zorundadır. Eşcinselin bir diğer eşcinseli müthiş bir süratle ve yanılmaz bir isabetle saptamasını sağlayan şey de, şüphesiz ortak alışkanlıklar bulma arzusu veya rahathğından çok, neredeyse tek gerçek deneyim olan kendine ilişkin deneyimi kadar, bu rekabet korkusudur. Eşcinsel ben-

zerini saptarken kısacık bir an yanılabılır, ama süratli bir ileri görüşlülük onu gerçeğe yöneltir. M. de Charlus'un yanılışı da kısa sürdü. İlahi sağduyu, birkaç saniye içinde Cottard'ın kendi türünden biri olmadığını, doktorun kendisine yönelip sinirini bozmaktan öteye gitmeyecek veya daha vahimi, Morel'e yönelecek bir yaklaşımda bulunmasından korkmasının yersiz olduğunu gösterdi. Sakinleşen baron hâlâ erdişi Venüs'ün geçişinin etkisi altında olduğundan, ara sıra ağzını açma zahmetine katlanmadan, sadece dudaklarının kenarını gererek Verdurin'lere hafifçe gülümsüyor, o erkeklik düşkünü adam, tıpatıp yengesi Guermantes Düşesi gibi, bir saniye sevecenlikle yanıp sönen bakışlar yöneltiyordu. "Sık sık ava çıkar mısınız beyefendi?" dedi Mme Verdurin M. de Cambremer'e, küçümseyerek. Cottard Patroniçe'ye, "Ski başımıza gelenleri anlattı mı size? diye sordu. —En çok Chantepie* Ormanı'nda avlanıyorum, diye cevap verdi M. de Cambremer. —Hayır, hiçbir şey anlatmadım, dedi Ski. Orman, adına layık mı?" diye sordu Brichot M. de Cambremer'e, göz ucuyla bana bakıp; daha önce, Combray rahibinin etimoloji çalışmasını küçümsediğini Cambremer'lerden gizlememi rica etmiş, ama etimolojilerden bahsedeceğine de söz vermişti. "Herhalde anlayışım kıt, sorunuzu anlayamadım, dedi M. de Cambremer. —Demek istiyorum ki, gerçekten öten saksakanlar var mı?" dedi Brichot. Bu arada Cottard, treni kaçırmalarına ramak kaldığını Mme Verdurin'in bilmemesine kahroluyordu. "Hadi, dedi Mme Cottard, kocasını teşvik ederek, serüvenli yolculuğunuzu anlatsana. —Gerçekten de alışılmışın dışında bir olaydı, diye anlatmaya başladı doktor. Trenin istasyona girmiş olduğunu görünce, donup kaldım. Ski'nin yüzünden oldu. Sizin edindiğiniz bilgiler bir tuhaf azizim! Üstelik Brichot istasyonda bizi bekliyordu!" Brichot, görebildiği kadarıyla çevresine bir bakıp ince dudaklarıyla gülümseyerek, "Ben de Graincourt'da bir yosmaya rastlayıp oyalandığınızı düşünüyordum, dedi. —Susar mısınız lütfen! Karım bir duysa! dedi profesör. Bizim hanım kıskançtır. —İlahi Brichot, hep böyledir zaten" diye haykırdı Ski; Brichot'nun açık saçık şakasına âdetten olan neşeli

* chanter: ötmek, pie: saksakan

karşılığı veriyordu, ama aslında akademisyenin açık saçık şakalara meraklı olup olmadığını bilmiyordu. Bu beylik sözleri alışılmış hareketlerle tamamlamak için de, Brichot'nun bacağına bir çimdik atmaktan kendini alamamış gibi yaptı. "Bu adam hiç değişmeyecek" diye devam etti Ski, sonra da, akademisyenin yarı yarıya kör oluşu yüzünden sözlerinin hem acıklı, hem de gülünç kaçtığını düşünmeden ekledi: "Gözü hep kadınlardadır. —Bir bilginle karşılaşmak böyle bir şey işte, dedi M. de Cambremer. Ben on beş yıldır Chantepie Ormanı'nda avlanırım, ama adının ne anlama geldiğini hiç düşünmemiştim." Mme de Cambremer kocasına ters ters baktı; Brichot'nun karşısında böyle alçalmasını istemezdi. Cancan'ın kullandığı her "basmakalıp" deyimini ardından, bütün bu deyimleri ter dökerek öğrenmiş olduğu için hepsinin girdisini çıktısını bilen Cottard, aptallığını itiraf eden markiye deyimlerin anlamsız olduğunu kanıtladıkça, markizin hoşnutsuzluğu daha da artıyordu. "Niye kuş beyinli? Sizce kuşlar diğer hayvanlardan daha mı aptal? diyordu Cottard. Aynı şeyi kırk kere söylemek, diyorsunuz. Niye özellikle kırk? Niye şekerleme yapmak? Niye kızılca kıyamet? Niye derbeder?" Bunun üzerine Brichot, her deyimini kökenini açıklayarak M. de Cambremer'i savunuyordu. Ama Mme de Cambremer daha ziyade bir kısmını eleştirmek, bir başka kısmını, belki de aynılarını Féterne'de kopya etmek amacıyla Verdurin'lerin La Raspelière'de yaptığı değişiklikleri incelemekle meşguldü. "Şu yamuk avize de neyin nesi, anlayamadım. Emektar Raspelière'imi tanımakta güçlük çekiyorum" dedi teklifsizce aristokrat bir edayla, yaşını belirtmekten çok, eline doğduğunu söylemek istediği bir hizmetkardan bahseder gibi. Kitabı bir anlatımı olduğu için de, "Ne olursa olsun, bana öyle geliyor ki, ben başkalarının evinde otursam, her şeyi böyle değiştirmekten hicap duyardım, diye ekledi alçak sesle. —Onlarla birlikte gelmediğinize yazık ettiniz" dedi Mme Verdurin, M. de Charlus'le Morel'e; M. de Charlus'un tekrar görüşmek isteyeceğini ve herkesle aynı trene binip gelme kuralına uyacağını umuyordu. "Chantepie'nin öten saksıya anlamına geldiğinden emin misiniz Chochotte?" diye ekledi, mükemmel ev sahibesi sıfatıyla aynı anda bütün

konuşmalara katıldığını göstermek için. “Şu kemancıdan bahsetsenize biraz, dedi Mme de Cambremer bana, ilgimi çekti; ben müzik tutkunuyumdur, ondan söz edildiğini de duymuş gibiyim, beni aydınlatın.” Morel’in M. de Charlus’le birlikte geldiğini öğrenmişti ve genç kemancıyı evine davet ederek baronla ilişki kurmayı umuyordu. Ama ben bu mak-sadını tahmin etmeyeyim diye ekledi: “M. Brichot da ilgimi çekti.” Çünkü çok kültürlü olmakla birlikte, tıpkı şişmanlığa eğilimli kimi insanların pek bir şey yemeyip bütün gün yürüdükleri halde göz göre göre şişmanlamaları gibi, Mme de Cambremer de, özellikle Féterne’de, gitgide kapalı bir felsefeye, giderek daha karmaşık bir müziğe istediği kadar derinlemesine dalsın, bu çalışmalarından başını kaldırdığında, gençliğinin burjuva arkadaşlıklarına bir son verebilmek, başlangıçta kocasının ailesinin de dahil olduğu çevreye ait zannettiği, daha sonra çok daha yukarıda ve çok daha uzakta bulunduklarını anladığı kişilerle ilişkiye girebilmek için dolaplar çeviriyordu. Markizin yeterince modern bulmadığı bir filozof olan Leibniz, zekâdan kalbe giden yolun uzun olduğunu söylemiştir. Mme de Cambremer de ağabeyi gibi bu yolu katedecek güçte değildi. Stuart Mill’i okumaktan vazgeçip Lachelier’ye dalan markiz, dış dünyanın gerçekliğine olan inancı azaldıkça, ölmeden önce bu dünyada iyi bir mevki edinmek için daha fazla hırsla gayret etmekteydi. Gerçekçi sanata gönül vermiş, hiçbir nesneyi ressamlara ya da yazarlara konu olabilecek kadar mütevazı bulmaz olmuştu. Yüksek sosyeteyi konu alan bir tablo veya roman midesini bulandırabilirdi ancak; Tolstoy’un bir mujigi, Millet’nin bir köylüsü onun için toplumsal sınırlardı ve bir sanatçının bu sınırın ötesine geçmemesi gerekirdi. Ama kendi ilişkilerinin sınırını aşmak, düşeslerle görüşebilecek kadar yükselmek, bütün çabalarını yönlendiren amaçtı; şaheserleri incelemek suretiyle kendi kendini tabi tuttuğu manevi tedavi, doğuştan sahip olduğu, içinde giderek gelişen marazi snobizme karşı bu kadar etkisiz kalıyordu. Bu snobizm, gençliğindeki cimrilik ve zina eğilimlerini bile sonunda tedavi etmişti; bu bakımdan, diğer hastalıklara karşı adeta muafiyet kazandıran kimi tuhaf, kalıcı hastalıklara benziyor-

du. Markizi dinlerken, ifade inceliklerini bana hiçbir zevk vermedikleri halde takdir etmekten de kendimi alamıyordum. Bunlar, belirli bir dönemde, aynı zihinsel çaptaki bütün insanların kullandığı ifadelerdi; öyle ki, bu ince ifade, dairenin bir yayı gibi bütün çevresini belirleyip sınırlama imkânı verir. Bu yüzden de, bu ifadeleri kullanan insanlardan kendilerini daha önce tanıyormuşum gibi derhal sıkılıyorum, ama bunlar aynı zamanda üstün kişiler olarak tanınırlar ve birçok davette çok hoş, kıymeti bilinmemiş kişiler olarak yanıma oturtulmuşlardır. “Bildiğiniz gibi hanımefendi, birçok ormanlık bölgenin isimleri, buralarda yaşayan hayvanlardan türemiştir. Chantepie Ormanı’nın yanı başında, Chantereine* Korusu vardır. —Hangi kraliçenin söz konusu olduğunu bilmiyorum, ama kendisine iltifat ettiğiniz söylenemez, dedi M. de Cambremer. —Buyrun bakalım Chochotte, dedi Mme Verdurin. Bunun haricinde, yolculuk iyi geçti mi peki? —Treni dolduran basit insancıkların dışında kimseye rastlamadık. Bu arada, M. de Cambremer’in sorusuna cevap vermek istiyorum: Burada *reine*, kralın karısı değil, kurbağadır. Kurbağaya bu bölgede uzun süre boyunca *reine* adı verilmiştir; aslında Reineville diye yazılması gereken Renneville de bunun bir kanıtıdır.” M. de Cambremer, bir balığı işaret ederek, Mme Verdurin’e, “Güzel bir hayvan doğrusu” dedi. Bu, akşam yemeği davetlerinde, zannınca kendi payına düşeni ödediğini ve nezakette kusur etmediğini kanıtlayan iltifatlardan biriydi. (“Onları davet etmemize gerek yok, derdi sık sık karısına, herhangi bir arkadaşlarından söz ederken. Bizi ağırlamak onları çok mutlu etti. Onlar bana teşekkür ediyorlardı.”) “Ayrıca şunu da belirtiyim ki, ben yıllardır hemen her gün Renneville’e giderim, başka yerden daha çok kurbağa görmedim orada. Mme de Cambremer geniş arazilere sahip olduğu bir yörenin rahibini getirtmişti buraya; görünüşe bakılırsa, aynı kafa yapısına sahipsiniz onunla. Bir eseri yayımlandı. —Bilmez miyim, müthiş bir ilgiyle okudum” diye cevap verdi Brichot riyakârlıkla. Bu cevapla dolaylı olarak gururu okşanan M. de Cambremer uzun uzun güldü. “Ya! İşte bu, nasıl desem, coğrafya kitabının, özel

* *reine*: kraliçe.

lüğatin yazarı, bizim bir zamanlar senyörü olduğumuz, Pont-à-Coulevre* adlı küçük kasabanın ismini uzun uzun yorumluyor. Şüphesiz, o ilim deryasının yanında ben cahilin teki sayılırım, yine de, sayın rahip Pont-à-Coulevre'e bir kere git-tiyse ben bin kere gitmişimdir, ama o iğrenç yılanlardan bir tane bile gördüysem, şeytan çarpsın; sevgili La Fontaine bu hayvanı çok metheder, ama ben yine de iğrenç buluyorum.” (Meşhur iki fabldan biri, *İnsan ile Karayılan* idi.) “Hiç karayı-lan görmemişsiniz, işin doğrusunu da görmüşsünüz, diye ce-vap verdi Brichot. Şüphesiz, sözünü ettiğiniz yazar, konusunu derinlemesine biliyor, fevkalade bir kitap yazmış. —Hem ne kitap! diye haykırdı Mme de Cambremer. Yeri gelmişken be-lirtmek isterim ki, o kitap, insanüstü bir sabır ve dikkat ge-rektiren bir çalışmanın ürünüdür. —Hiç şüphesiz, birtakım kilise kayıtlarına başvurmuş; buradan, laik senyörlerin ve ki-lise vakfı kurucularının adlarını bulmuş olabilir. Ama bundan başka kaynaklar da vardır. En bilgili dostlarımdan biri, bu kaynaklara başvurmuş. Aynı kasabanın, Pont-à-Quileuvre di-ye adlandırıldığını öğrenmiş. Bu garip isim daha da gerilere gitmeye sevk etmiş kendisini ve Latince bir metinde, dostunu-zun karayılanlarla dolu olduğunu zannettiği köprüden *Pons cui aperit* diye söz edildiğini görmüş: Ancak belirli bir ücret karşılığında açılabilen kapalı köprü.” Cancan, “Kurbağalardan söz ediyordunuz. Ben, bunca bilgili insanın ortasında, bilgin-ler kurulu karşısındaki kurbağa gibi hissediyorum kendimi” dedi (fablların ikincisi de buydu); sık sık, kahkahalarla güle-rek yaptığı bu espri sayesinde, bir tevazu ve isabet sergileyey-rek hem cehaletini ilan ettiğini, hem de bilgisini ortaya koy-duğunu düşünürdü. Cottard'a gelince, M. de Charlus'un sus-kunluğuyla bir köşeye sıkıştığından, çalım satabilmek için bir başka çıkış arayarak bana döndü ve isabetli olduğu takdirde hastalarını müthiş etkileyen, onlara doktorun adeta bedenle-rinin içine nüfuz ettiğini gösteren, isabetsiz olduğu takdirde de kimi teorilerinde düzeltmeler yapmasına ve eski görüşleri-ni genişletmesine imkân veren sorularından birini sordu. “Şu anda bulunduğumuz şato gibi nispeten yüksek yerlerde soluk

* pont: köprü, coulevre: karayılan.

tıkanmalarınızın arttığını fark ediyor musunuz?” dedi, ya bilgisiyse hayranlık uyandıracığından ya da bilgisini tamamlayacağından emin olarak. M. de Cambremer de soruyu duydu ve gülümsedi. “Soluk tıkanmasından mustarip olduğunuzu öğrendiğime ne kadar sevindiğimi bilemezsiniz” dedi bana, masanın karşı tarafından. Gerçi bu durum kendisini neşelendirmişti, ama söylemek istediği bu değildi. Bu saygıdeğer beyefendi, başkalarının dertlerinden söz edildiğinde mutlaka bir huzur duyar, bir gülme krizine tutulurdu, ama bunlar derhal yerini iyi niyetli bir merhamete bırakırdı. Yine de cümlesinin başka bir anlamı vardı ki, ardından gelen cümleyle açıklığa kavuştu: “Sevindim, çünkü kız kardeşim de aynı dertten mustarip” dedi. Kısacası, kendi evlerine sık sık gidip gelen birinin arkadaşım olduğunu duymuş gibi hoşlanmıştı bu durumdan. Cottard bana soluk tıkanmalarından söz ettiğinde kafasında biçimlenen ve gülümseyen çehresinde okuduğum cümle, “Dünya ne kadar küçük” idi. O akşam yemeğinden itibaren de, bu soluk tıkanmaları, adeta ikimizin ortak bir tanıdığı, sırf kız kardeşine iletmek için de olsa M. de Cambremer’in haber sormayı ihmal etmediği ortak bir dost haline geldi.

Markizin Morel’e ilişkin sorularına cevap verirken, bir yandan da, annemle o gün öğleden sonra aramızda geçen konuşmayı düşünüyordum. Annem, eğer eğleneceksem Verdurin’lere gitmekten vazgeçmemi öğütlememekle birlikte, bu çevrenin büyükbabamın hoşuna gitmeyecek, “Dikkat!” diye bağırmasına sebep olacak bir muhit olduğunu bana hatırlattığı sırada, “Bak canım, diye eklemişti, mahkeme başkanı Toureuil ve eşi, Mme Bontemps’la birlikte bir öğle yemeği yediklerini anlattılar. Bana bir şey sormadılar. Ama anladığım kadarıyla, senin Albertine’le evlenmen, teyzesinin en büyük arzusu. Bence asıl nedeni, hepsinin senden çok hoşlanmaları. Buna rağmen, onların düşüncesine göre senin Albertine’e sağlayabileceğin refah düzeyi, bildikleri kadarıyla bizim ilişkilerimiz gibi değerlendirmeler de ikinci planda olmakla birlikte, bu arzularında rol oynuyor. Ben gönüllü olmadığım için sana da bu konudan söz etmeyecektim, ama nasılsa seninle konuşacaklarını düşün-

nerek önceden söylemeyi tercih ettim. —Peki sen Albertine'i nasıl buluyorsun? diye sormuştum anneme. —Canım, onunla evlenecek olan, ben değilim ki. Hiç şüphesiz, çok daha iyi bir evlilik yapabilirsin. Ama sanırım büyükannen olsa, seni etkilememizi istemezdi. Şu anda Albertine'i nasıl bulduğumu söyleyemem sana, çünkü onu bulmuş değilim. Mme de Sévigné'nin sözlerini tekrarlayabilirim ancak: 'Bazı meziyetleri var, en azından öyle sanıyorum. Ama bu başlangıç aşamasında, onu ancak olumsuzdan yola çıkarak övebilirim. Rennes aksanıyla konuşmuyor, öyle biri değil. Zamanla belki, şöyle biri, diyebilirim.' Eğer Albertine seni mutlu edecekse, onu daima beğenirim." Ama annem, mutluluğum konusunda bir karar vermeyi benim omuzlarıma yükleyen bu sözlerle beni kararsızlığa itmişti; bu ruh halini daha önceden tanıyordum: Babam *Phaidra*'ya gitmeme ve bilhassa edebiyatçı olmama izin verdiğinde, birdenbire fazlasıyla ağır bir sorumluluk, babamı üzme korkusu duymuş, geleceği günü gününe bizden gizleyen emirlere artık itaat etmez olduğumuzda, hayatı, her birimize bahşedilmiş olan tek hayatı nihayet bir yetişkin olarak gerçekten yaşamaya başladığımızı anladığımızda içimizi kaplayan hüzne kapılmıştım.

Belki de en iyisi biraz beklemek, önce Albertine'i gerçekten sevip sevmediğimi anlayabilmek için, onu eskiden gördüğüm gibi görmektir. Onu eğlendirmek için *Verdurin*'lere getirebilirdim; bu da bana, o gece, sırf Mme Putbus'un gelip gelmediğini ya da önümüzdeki günlerde gelip gelmeyeceğini öğrenmek için orada bulunduğumu hatırlattı. Mme Putbus *La Raspelière*'e gelmiş olsa bile, akşam yemeğinde yoktu. "Yeri gelmişken, herkes arkadaşınız *Saint-Loup*'nun *Guermantes* Prensesi'nin yeğeniyle evliliğinden söz ediyor, biliyorsunuz" dedi Mme de Cambremer; kullandığı ifade, düşüncelerinin cümleleri kadar bağlantısız olduğunu göstermiyordu, çünkü bana müzikten söz etse de, içinden *Guermantes*'ları düşünüyordu. "Şunu belirtiyim ki, ben kendi adıma bütün bu sosyete dedikodularıyla katiyen ilgilenmem." Sahte bir özgünlüğe, vasat bir zekâyâ ve hırçın bir mizaca sahip bu genç kızdan Robert'in yanında tatsız bir şekilde söz etmiş olmaktan korktum. Her öğrendiğimiz

şey, söylemiş olduğumuz bir sözden ötürü bir pişmanlık yaşatır bize. Mme de Cambremer'e bu konuda hiçbir şey bilmediğimi söyledim –doğruydu da– ve ayrıca gelin adayını pek genç bulduğumu belirttim. “Belki de bu yüzden resmileştirmemişlerdir; ne olursa olsun, herkes bunu konuşuyor.” Markizin bana Morel'den söz ettiğini duymuş olan ve Saint-Loup'nun nişanını haber verirken sesini alçalttığından, hâlâ Morel hakkında konuştuğunu zanneden Mme Verdurin, sert bir tonla, “Sizi önceden uyarımış olayım, dedi Mme de Cambremer'e, burada sanat değeri olmayan, basit müzik çalınmaz. Benim çarşambalarımın müritleri, bir başka deyişle ‘çocuklarım’, sanat konusunda korkunç derecede ileridirler, diye ekledi, gururlu bir korku ifadesiyle. Kendilerine bazen, ‘Sevgili çocuklarım, siz hocanızdan daha hızlı ilerliyorsunuz, oysa kendisinin de aşırılıktan korktuğu asla söylenmemiştir’ derim. Her yıl işi biraz daha ileriye götürüyorlar; yakında Wagner’le d’Indy’ye de dudak bükceklerini görür gibiyim. —İleri olmak çok iyi bir şey, ne kadar ileri olursa azdır” dedi Mme de Cambremer; bir yandan da yemek salonunun her köşesini inceliyor, kayınvalidesinden kalan eşyaları, Mme Verdurin’in getirdiklerini saptamaya, ev sahibesini zevksizlikten suçüstü yakalamaya çalışıyordu. Bu arada, benimle kendisini en çok ilgilendiren konudan, yani M. de Charlus’ten söz etme gayreti içindeydi. Baronun bir kemançıyı himayesi altına almış olmasını uygulandırıcı buluyordu. “Zeki bir adama benziyor. —Hatta biraz yaşlanmış sayılabilecek bir adam için zekâsı aşırı keskindir, dedim. —Yaşlanmış mı? Ama yaşlı görünmüyor ki, baksanıza, saçı genç kalmış.” (Üç dört yıl önce, edebi modaların yaratıcısı olan, kimliği belirsiz kişilerden biri, “saç” kelimesini tekil olarak kullanmaya başlamıştı ve merkezden Mme de Cambremer’le eşit uzaklıktaki herkes, yapmacık bir tebessümle, “saç” diyordu. Şu anda da “saç” deniyor, ama tekilin aşırı kullanımından, çoğul tekrar dirilecektir.) “M. de Charlus’ta benim bilhassa ilgimi çeken şey, diye ekledi, içindeki yeteneğin hissedilmesi. Şunu belirtiyim ki, ben bilgiye pek önem vermem. Öğrenilmiş şey ilgimi çekmez benim.” Bu sözler, Mme de Cambremer’in kendi taklide dayalı edinilmiş değeriyle çelişkili değildi. Ama o sıralar bilin-

mesi gereken şeylerden biri, bilginin hiçbir değeri olmadığı ve özgünlüğün yanında solda sıfır kaldığıydı. Mme de Cambremer, her şeyi öğrendiği gibi, hiçbir şeyi öğrenmemek gerektiğini de öğrenmişti. “İşte bu yüzden, dedi, ilginç bir yanı olduğunu inkâr etmesem de –çünkü renkli ve derin bir bilgiyi de küçümsemem– Brichot ilgimi çok daha az çekiyor.” Ne var ki Brichot, o esnada bir tek şeyle ilgileniyordu: Müzikten söz edildiğini duymuş, konu Mme Verdurin’e Dechambre’in ölümünü hatırlatır diye korkudan titremekteydi. Bu üzücü anıyı uzaklaştırmak için bir şey söylemek istiyordu. M. de Cambremer’in sorusu ona kolladığı fırsatı sağladı: “Yani ormanlık yerler daima hayvan isimleriyle mi anılırlar? —Hayır efendim, katiyen” diye cevap verdi Brichot; bunca yeni davetlinin arasında, daha önce kendisine belirtmiş olduğum için, en azından bir kişinin ilgisini çekeceğinden emin olabileceği bilgisini sergilemekten mutluluk duyarak. “İnsan isimlerinde bile, madenkömürünün içindeki bir eğreltiotu gibi, bir ağacın nasıl korunduğuna dikkat etmek yeterlidir. Senatörlerimizden birinin adı M. de Saulces de Freycinet’dir, ki bu da, yanılmıyorsam, söğüt ve dişbudak (*salix et fraxinetum*) ekili yer anlamına gelir; yeğeni M. de Selves’in adında, daha da fazla sayıda ağaç bir araya toplanmıştır, çünkü soyadı Selves*, yani *sylva*’dır.” Konuşmanın canlandığını gören Saniette sevinç içindeydi. Brichot sürekli konuştuğuna göre, kendisi suskunluğunu koruyabilir, M. ve Mme Verdurin’in iğneli alaylarına hedef olmaktan kurtulabilirdi. Bu kurtuluşun verdiği mutlulukla iyice hassaslaşmış, M. Verdurin’in uşağa bu görkemli davetin resmîyetine rağmen sudan başka şey içmeyen M. Saniette’in yanına bir sürahi su koymasını söylediğini işitince, duygulanmıştı. (En fazla sayıda askeri ölüme gönderen generaller, askerlerinin iyi beslenmesine önem verirler.) Ayrıca Mme Verdurin de Saniette’e bir kere gülümsemişti. Verdurin’lerin iyi insanlar oldukları su götürmezdi. Artık işkence görmeyecekti. O esnada yemek, daha önce sözünü etmeyi unuttuğum bir davetli tarafından bölündü; ünlü bir Norveçli filozof olan bu davetli Fransızca’yı çok güzel, ama iki nedenden ötürü çok yavaş konuşuyordu: İlk sebep, kı-

* *selve*: selva

sa bir süre önce öğrendiği bu dilde hata yapmak istemediğinden (yine de tek tük yanlışlar yapıyordu), her kelimeden önce adeta içindeki bir lügate başvurmasıydı; ikinci sebepse, bir metafizikçi olarak, konuşurken daima ne demek istediğini düşünmesiydi, ki bu, bir Fransız'ın bile konuşmasını yavaşlatan bir etkindir. Aslında, görünüş itibariyle sıradan olmakla birlikte, çok hoş bir insandı; başkalarından çok farklı olan bir tek yönü vardı. Konuşması son derece yavaş olan bu adam (her kelimesini bir sessizlik izliyordu), veda ettiği andan itibaren kaçıp gitmek için baş döndürücü bir hız sergiliyordu. İlk karşılaşmada bu acelesi, ishal olduğu, hatta daha da âcil bir ihtiyacı bulunduğu kanısını uyandırıyordu.

“Aziz – meslektaşım” dedi Brichot’ya, uygun kelimenin “meslektaş” olup olmadığı konusunda düşünüp taşındıktan sonra, “o güzel Fransız – Latin – Norman dilinizdeki – adlandırmalarda başka ağaçlar olup olmadığını öğrenme – arzusu içindeyim. Hanımefendi, dedi, kendisine bakmaya cesaret edememekle birlikte Mme Verdurin’i kast ederek, sizin her şeyi bildiğinizi söyledi bana. Şimdi tam sırası değil mi? —Hayır, şimdi yemek yemenin sırası” diye araya girdi Mme Verdurin, yemeğin uzadıkça uzadığını görerek. “Ya! Pekâlâ” diye cevap verdi Norveçli filozof, hüzün ve tevekkülle gülümseyip başını tabağına eğerek. “Yine de hanımefendiye şunu belirtmek isterim ki, bu sorgulamaya – pardon, ankete – girişmekte sakınca görmediysem, yarın akşam yemeğini Tour d’Argent’da ya da Hôtel Meurice’te yemek üzere Paris’e dönmek mecburiyetinde olduğum içindir. Fransız – meslektaşım – M. Boutroux, yönettiği bazı ruh çağırma – pardon ruh çağırıştırma seanslarından söz edecek bizlere. —Tour d’Argent söylendiği kadar iyi değil, dedi Mme Verdurin sinirlenerek. Hatta orada berbat yemekler yediğim oldu. —Acaba yanılıyor muyum, hanımefendinin evinde yediğimiz besinler, Fransız mutfağının en seçkin örnekleri değil mi? —Doğrusu pek fena olduğu söylenemez, diye cevap verdi Mme Verdurin yumuşayarak. Haftaya çarşamba gelerseniz, daha da güzel olacak. —Ama ben pazartesi günü Cezayir’e, oradan da Ümit Burnu’na gideceğim. Ümit Burnu’na

gittikten sonra da, bir daha ünlü meslektaşım – pardon değerli meslektaşım – karşılaşamayacağım.” Bu geriye dönük mazeretleri sıraladıktan sonra da, itaatle, baş döndürücü bir süratle yemeye koyuldu. Fakat yeni yeni bitkisel etimoloji örnekleri verebilmek, Brichot’yu fazlasıyla mutlu ediyordu; verdiği cevaplar Norveçli filozofun o kadar ilgisini çekiyordu ki, tekrar yemeye ara verdi, ama dolu tabağının kaldırılıp bir sonraki yemeğe geçilebileceğini işaret etti. “Akademi’nin üyelerinden birinin soyadı, dedi Brichot, Houssaye’dır, çobanpüşkülü ekili yer anlamına gelir; parlak bir diplomat olan d’Ormesson’un adında, *orme*’u, yani Vergilius’un çok sevdiği, Ulm kentine de adını veren *ulmus*’u, karaağacı buluruz; yine meslektaşlarından M. de la Boulaye’in adı *bouveau*’dan, M. d’Aunay’ninki *aulne*’den, M. de Bussière’inki *buis*’den, M. Albarret’ninki *aubier*’den” (Bunu Céleste’e söylemeye karar verdim) “M. de Cholet’ninki *chou*’dan, M. de la Pommeraye’inki de *pommier*’den türemiştir;” M. de la Pommeraye’i, sevgili Porel** dünyanın bir ucuna, Odeonya’ya despot olarak gönderildiği sırada konferansçı olarak dinlemiştik, hatırlıyor musunuz Sanniette?” Brichot Sanniette adını telaffuz ettiğinde, M. Verdurin karısına ve Cottard’a alaylı alaylı bakarak utangaç müridin elini ayağına dolaştırdı. “Cholet’nin *chou*’dan türediğini söylüyordunuz, dedim Brichot’ya. Doncières’den önceki istasyonlardan biri olan Saint-Frichoux da *chou*’dan mı geliyor? —Hayır, Saint-Frichoux, *Sanctus Fructuosus*’tan gelir, Saint-Fargeau’nun da *Sanctus Ferreolus*’tan geldiği gibi, ama Normanca’yla hiç ilgisi yoktur. Prenses, —Çok fazla şey biliyor, canımızı sıkıyor, diye yavaşça kikirdedi. —İlgimi çeken daha o kadar çok ad var ki, ama hepsini bir defada soramam size” dedim, sonra Cottard’a döndüm: “Mme Putbus burada mı? diye sordum. —Tanrı’ya şükür değil, diye cevap verdi, sorumu duymuş olan Mme Verdurin. Tatilini Venedik’te geçirmesi için elimden geleni yaptım, bu sene kurtulduk kendisinden. —Yakında benim de iki ağacım olacak, dedi M. de

* *bouveau*: kayın ağacı; *aulne*: kızılâğaç; *buis*: şimşir; *aubier*: ağaçların kabuk altı tabakası; *chou*: lahana; *pommier*: elma ağacı.

** 1884-1896 arasında Odeon Tiyatrosu müdürü.

Charlus; Saint-Martin du Chêne'le* Saint-Pierre-des-Ifs** arasında küçük bir ev satın almak üzereyim. —Buraya çok yakın olacaksınız, umarım Charlie Morel'le birlikte sık sık gelirsiniz. Tren saatlerini küçük grubumuzla birlikte kararlaştırırsınız, olur biter, Doncières'e iki adım mesafede olacaksınız" dedi, aynı trenle, arabaları gönderdiği saatte gelinmemesinden hiç hoşlanmayan Mme Verdurin. La Raspelière'e tırmanmanın, yolu yarım saat uzatarak Féterne'in arkasından, karışık yollardan dolaşıldığında bile ne kadar zahmetli olduğunu biliyordu; ayrı bir trenle gelenlerin şatoya tırmanacak bir araba bulamamalarından, hatta aslında evlerinden çıkmayıp, Douville-Féterne'de araba bulamadıklarını ve böyle bir yokuşu yaya tırmanmayı göze alamadıklarını mazeret göstermelerinden korkuyordu. M. de Charlus bu davete sessizce eğilerek karşılık vermekle yetindi. "Geçinmesi pek kolay biri olmasa gerek, herkesi küçümseyen bir hali var" diye fısıldadı doktor Ski'ye; yüzeysel bir gurura rağmen sadeliğini korumuş olduğundan, Charlus'un kendisine tepeden baktığını gizlemeye çalışmıyordu. "Bütün kaplıca kentlerinde, hatta Paris'teki kliniklerde, doğal olarak beni 'en büyük amir' olarak gören hekimlerin, orada bulunan ve esasen tanışmaya da can atan soylulara beni takdim etmeyi şeref bildiklerinden haberi yok herhalde. Hatta bu durum deniz kıyısı kasabalarındaki tatillerime bir hoşluk kazandırıyor, diye ekledi, aldirışsız bir tavır takınarak. Doncières'de bile, albayın daimi hekimi olan askeri doktor, generalle akşam yemeği yiyecek mevkide bir adam olduğumu söyleyerek beni albayla birlikte öğle yemeğine davet etti. Üstelik bu general, adında *de* eki olan bir beyefendi. Soyluluk unvanı bu baronunkinden daha mı eskidir, daha mı yenidir, bilemem. —Hiç üzerinde durmaya değmez, onun soyluluğu pek mütevazı düzeyde" dedi Ski alçak sesle, ardından da, bir fiille birlikte anlaşılmaz bir şeyler ekledi; Brichot'nun M. de Charlus'e söylediklerini dinlemekle meşgul olduğum için, sadece son hecelerinin "rıtmak" olduğunu duyabildim. "Hayır, üzülerek söylüyorum ama herhalde bir tek ağacınız olacak,

* *chêne*: meşe.

** *if*: porsuk ağacı.

çünkü Saint-Martin-du-Chêne'in *Sanctus Martinus juxta quercum* olduğu şüphe götürmese de, *if* kelimesi, *ave*, *eve* kökü olabilir, bu durumda Aveyron, Lodève ve Yvette'te olduğu gibi, nemli anlamına gelir ve mutfaklarımızdaki *évier*'ler* de aynı kökten türemiştir. Aynı 'su' kelimesi, Bretonca'da *Ster*'dir: *Stermaria*, *Sterlaer*, *Sterbouest*, *Ster-en-Dreuchen*." Sonunu duyamadım, çünkü Stermaria adını duymak çok hoşuma gittiye de, elimde olmadan, yanımdaki Cottard'ın Ski'ye alçak sesle söylediklerini işitiyordum: "Ya! Hiç bilmiyordum. Öyleyse her koşula uymayı bilen bir beyefendi. Demek onlardan biri! Gözlerinin etrafı kızarık değil halbuki. Masanın altında ayaklarıma dikkat edeyim, bir de bana abayı yakarsa! Aslında çok da fazla şaşırmadım. Duşta çok sayıda soylu görüyorum, sivilken hepsi az çok yoz. Kendileriyle konuşmuyorum, çünkü sonuç olarak ben memurum, zarar görebilirim. Ama kim olduğumu gayet iyi biliyorlar." Brichot kendisine seslendiğinde korkmuş olan Saniette, fırtınadan korkan, ama şimşegin ardından gökgürültüsünün gelmediğini gören biri gibi tekrar nefes almaya başlıyordu ki, M. Verdurin'in kendisine bir soru yönelttiğini işitti; ev sahibi, konuşurken bir yandan da zavallı Saniette'in elini ayağına dolaştıracak, kafasını toparlamasına fırsat vermeyecek şekilde bakışlarını üzerine dikmişti. "Odeon'un matinelere gittiğinizi bize hiç söylememiştiniz Saniette?" Saniette, acımasız bir çavuşun karşısındaki acemi er gibi titreyerek, darbelere maruz kalmasın diye cümlesinin boyutlarını asgariye indirerek cevap verdi: "Bir kere, *Zekā*'ya. —Ne diyor?" diye bağırды M. Verdurin, hem tiksinişmiş, hem de öfkeli bir tavırla, anlaşıl-maz bir şeyi çözebilmek için bütün dikkatini toplarmışçasına kaşlarını çatarak. "Bir kere, söyledikleriniz anlaşılıyor, ağzınızda ne var?" diye sordu, giderek hiddetlenen M. Verdurin, Saniette'in telaffuz bozukluğunu ima ederek. "Zavallı Saniette, onu bedbaht etmenizi istemiyorum" dedi Mme Verdurin, sahte bir merhametle, kocasının küstahça niyeti konusunda en ufak bir şüphe kalmasın diye. "Gittiğim temsil Ze... Ze..." "Ze, ze, anlaşılır bir şekilde konuşmaya çalışın, dedi M. Verdurin, sözlerinizi işitemiyorum bile." Müritlerin hemen hiçbiri kahkaha-

* lavabo.

larını bastırmaya çalışmıyordu; bir beyazın yaralanmasıyla coşan, kana susamış bir yamyamlar çetesine benziyorlardı. Çünkü kalabalıkları olduğu gibi toplumları da taklit içgüdüsü ve cesaret eksikliği yönetir. Başkalarının alay ettiği birine on yıl sonra, takdir gördüğü bir kulüpte saygı gösterecek de olsalar, herkes güler. Halk da kralları aynı şekilde kovar veya alkışlar. “Canım, onun suçu değil ki, dedi Mme Verdurin. —Benim suçum da değil, insan konuşmaktan âcizse yemek davetlerine de katılmaz. —Favart’ın *Zekâ Peşindeki Kadın*’ına gittim. —Ne? *Zekâ* dediğiniz, *Zekâ Peşindeki Kadın* mı? Ah! Bu harika işte, kırk yıl düşünsem aklıma gelmezdi” diye haykırdı M. Verdurin; oysa kimi eserlerin ismini birisi kısaltmadan söyleyecek olsa, derhal o kişinin kültürlü, sanatçı, “beş yıldız” olmadığına hükmederdi. Örneğin *Hasta*, *Budala* demek gerekliydi, *Hastalık Hastası* veya *Kibarlık Budalası* diyen kişiler, “haberdar” olmadıklarını göstermiş olurlardı; aynı şekilde bir salonda da, M. de Montesquiou yerine M. de Montesquiou-Fezensac diyen biri, yüksek sosyeteden olmadığını kanıtlamış olur. “Canım, o kadar garip bir şey değil ki” dedi Saniette, heyecandan nefesi kesilerek, ama istemeye istemeye de olsa gülümseyerek. Mme Verdurin dayanamadı, “Öyle, öyle! diye haykırdı gülerek. Emin olun ki yeryüzünde hiç kimse *Zekâ Peşindeki Kadın*’ı kast ettiğinizi tahmin edemezdi.” M. Verdurin yumuşak bir tonda, hem Saniette’e, hem de Brichot’ya hitap ederek, “Aslında *Zekâ Peşindeki Kadın* güzel bir oyundur” dedi. Ciddi bir tonda söylenen, fesatlıktan iz taşımayan bu basit cümle Saniette’e bir iltifat kadar iyi geldi ve o derecede bir minnet uyandırdı kendisinde. Tek kelime bile söyleyemeyip mutlu bir sessizliğe gömüldü. Brichot daha konuşkan davrandı. “Doğrudur, dedi M. Verdurin’e, Sarmat veya İskandinav bir yazarın eseri olduğu ileri sürülse, *Zekâ Peşindeki Kadın* münhal bulunan şaheser mevkisine aday olabilirdi. Ama zarafet timsali Favart’ın ruhuna saygıda kusur etmeden şunu belirtmek isterim ki, Ibsenvari bir mizaca sahip değildi.” (Brichot bu sözleri söyler söylemez, Norveçli filozofu hatırlayarak kulaklarına kadar kızardı; filozof Brichot’nun az önce Bussière’le ilgili olarak andığı *buis*’nin hangi bitki olduğunu anlamaya çalışıyordu boş yere.) “Aslında

Porel'in diktatörlüğü şu anda taviz vermez bir Tolstoy'cunun idaresinde olduğundan, Odeon çatısının altında *Anna Karenina*'yı veya *Diriliş*'i görebiliriz. —Favart'ın hangi portresini kast ettiğinizi biliyorum, dedi M. de Charlus. Kontes Molé'nin evinde çok güzel bir fotoğrafını gördüm." Kontes Molé ismi Mme Verdurin'i müthiş etkiledi. "Ya! Siz Mme de Molé'nin evine mi gidiyorsunuz?" diye haykırdı. Sırf kısaltma amacıyla, Rohan'lar denmesi gibi, ya da kendisinin Madame La Trémoille demesi gibi, küçümseyerek "Kontes Molé", "Madame Molé" dendiğini zannediyordu. Yunanistan kraliçesiyle, Caprarola Prensesi'yle tanışan Kontes Molé'nin soyluluk ekine herkesten fazla hakkı olduğundan hiç şüphesi yoktu ve bir kez olsun, bu kadar seçkin, kendisine de gayet kibar davranmış birisinden soyluluk ekini esirgememeye kararlıydı. Bu yüzden de, kasten bu şekilde söylediğini, kontese de ekini yarım ağızla bahsetmediğini iyice vurgulamak için, "Madame de Molé'yle tanıştığınızı hiç bilmiyordum!" dedi, sanki hem M. de Charlus'ün bu hanımla tanışması, hem de Mme Verdurin'in bunu bilmemesi, iki ayrı nedenden ötürü şaşırtıcıymış gibi. Oysa yüksek sosyete, en azından M. de Charlus'ün tanımiyla yüksek sosyete, nispeten türdeş ve kapalı bir bütün teşkil eder. Burjuvazinin dağınık, sınırsız yaygınlığı göz önüne alınınca, bir avukatın, kendi okul arkadaşlarından birini tanıyan bir kişiye, "Nereden tanıyorsunuz kendisini Tanrı aşkına?" demesi ne kadar anlaşılırsa, M. de Charlus'le Kontes Molé'yi bir araya getiren tesadüfler de bir Fransız'ın "*temple*" ya da "*forêt*"** kelimesinin anlamını bilmesi kadar olağandır. Üstelik böyle bir tanışma yüksek sosyete kurallarının gayet doğal bir sonucu olmayıp beklenmedik bir tesadüf olsaydı bile, M. de Charlus'ü ilk kez gören, hakkında Mme Molé'yle ilişkileri haricinde daha birçok şeyi bilmeyen, daha doğrusu, barona ilişkin hiçbir şey bilmeyen Mme Verdurin'in bunu bilmemesinde şaşılacak ne vardı? "Şu *Zekâ Peşindeki Kadın*'da kim oynuyordu, Saniette'çiğim?" diye sordu M. Verdurin. Eski arşivci, fırtınanın geçtiğini hissetmekle birlikte, cevap vermekte tereddüt

* tapınak.

** orman.

ediyordu. “Canım, sen de, dedi Mme Verdurin, adamcağızın gözünü korkutuyorsun, her söylediğiyle alay ediyorsun, sonra da cevap vermesini bekliyorsun. Hadi söyleyin, kim oynuyordu? Söylerseniz size etli jöle vereceğim, eve götürürsünüz” dedi Mme Verdurin, Saniette’in, bir dostunun ailesini sefaletten kurtarmak isterken kendi düştüğü sefalete çirkin bir anıştırmada bulunarak. “Sadece Mme Samary’nin Zerbine’i oynadığını hatırlıyorum, dedi Saniette. —Zerbine mi? O da nesi? diye haykırdı M. Verdurin, yangın çıkmış gibi. —Eski repertuvardaki klasik rollerden biri, *Sakar Yüzbaşı*’da da vardır, Palavracı, Ukala gibi. —Ya! Ukala asıl sizsiniz. Zerbine’miş! Kafadan çatlak bu adam!” diye haykırdı M. Verdurin. Mme Verdurin, Saniette adına özür dilemek ister gibi, gülerek davetlilere baktı. “Zerbine’miş, herkesin ne demek istediğini derhal anlayacağını sanıyor. M. de Longepierre gibisiniz, hayatımda gördüğüm en aptal insan; geçen gün, sıradan bir şeymiş gibi, ‘Bananat’ dedi. Kimse ne demek istediğini anlamadı. Sonunda, Sırbistan’ın bir eyaleti olduğunu öğrendik.” Saniette’in maruz kaldığı, bana kendisinden daha fazla ıstırap çektiren işkenceye bir son vermek için, Brichot’ya Balbec’in anlamını bilip bilmediğini sordum. “Balbec, muhtemelen Dalbec’in yozlaşmış şekli” dedi. “Normandiya’nın senyörleri olan İngiltere krallarının beratlarını incelemek gerekir, çünkü Balbec, Dover baronluğuna bağlıydı, bu yüzden de genellikle Balbec d’Outre-Mer*, Balbec-en-Terre** diye anılırdı. Ama Dover baronluğu da Bayeux piskoposluğuna bağlıydı ve Templier şövalyelerinin geçici olarak manastır üzerinde bazı hakları olduysa da, Kudüs patriği ve Bayeux piskoposu Louis d’Harcourt’dan itibaren, Balbec’teki mülklerin tasarruf hakkını dağıtanlar, bu bölgenin piskoposları oldular. Bu açıklamayı bana Doville rahibi yaptı; kel, belagatli, hayalperest bir adam, bir gurme ve Brillat-Savarin âşığı; bana, bir yandan son derece leziz kızarmış patatesler yedirerek, bir yandan da biraz bilmecemsi terimlerle şüpheli bazı eğitim kuramları sundu.” Brichot böylesine uyumsuz şeyleri bir araya getirmenin ve sıradan şeyler için alaylı biçimde

* deniz aşırı.

** karadaki.

seçkin ifadeler kullanmanın esprili yanını ortaya çıkarmak için gülümserken, Saniette de az önce uğradığı yıkımdan sonra toparlanmasını sağlayacak bir espri yapma fırsatı kolluyordu. Espriler, ses benzerliğine dayanan kelime oyunlarıydı, ama biçim değiştirmişlerdi, çünkü tıpkı edebi tarzlar, ortadan kaybolup yerini yenilerine bırakan salgın hastalıklar gibi, kelime oyunları da evrime tabidir. Bir zamanlar kelime oyunlarında kullanılan biçim, “doruk noktası” idi. Ama artık modası geçmişti, kimse kullanmıyordu; bir tek Cottard, hâlâ ara sıra bir piket partisinin ortasında, “Dalgınlığın doruk noktası nedir? Nantes Fermanı’nı* bir İngiliz zannetmek” derdi. Doruk noktalarının yerini lakaplar almıştı. Temelde yine eski ses benzerliğine dayanan kelime oyunlarıydı bunlar, ama lakaplar modaydı ve bu aynılık fark edilmiyordu. Saniette’in talihsizliği, genellikle küçük yuvada bilinmeyen, kendi icadı olmayan kelime oyunları yaptığında, aşırı çekingen bir tonda konuştuğundan, espri yaptığını belirtmek için güldüğü halde kimse- nin esprisini anlamamasıydı. Aksine, kendi icadı olan kelime oyunlarını da, genellikle müritlerden biriyle konuşurken bulduğundan, karşısındaki espriyi kendine mal ederek tekrarlamış olur, herkes espriyi bilir, ama Saniette’in icadı olduğunu bilmezdi. Dolayısıyla, bu esprilerden birini tekrarladığında, önceden bilinen esprinin mucidi Saniette, hırsızlıkla suçlanırdı. Brichot konuşmasına devam etti: “Normanca’da *bec*, dere demektir; *Bec* manastırı vardır; *Mobec*, bataklık” deresidir (*mor* veya *mer*, bataklık anlamına gelirdi, *Morville*’de, *Bricquemar*’da, *Alvimare*’da, *Cambremer*’de olduğu gibi); *Bricquebec*, tepedeki deredir, müstahkem yer anlamındaki *briga*’dan türemiştir, *Bricqueville*, *Bricquebosc*, *Le Bric* ve *Briand* gibi, ya da köprü anlamındaki *brice*’den türemiştir, ki bu da Almanca’daki *bruck* (Innsbruck) ve İngilizce’de, birçok yer isminin sonunda bulunan *bridge*’le (Cambridge, vs.) aynıdır. Yine Normandiya’da, daha birçok *bec* vardır: *Caudebec*, *Bolbec*, *Le Robec*, *Le Bec-Hellouin*, *Becquerel*. *Germence*’deki *bach*’ın Normanca-

* Fransızca *l’édit de Nantes*. İngilizce *lady* ile Fransızca *l’édit*’nin okunuşlarında ses benzerliği vardır.

** Fransızcası *marais*.

sı'dır: Offenbach, Anspach; eski Fransızca'daki *Varaigne*'den türeyen, (ki *garenne*'le eşanlamlıdır) Varaguebec, koruma altındaki ormanlar, göller demektir. *Dal*'a gelince, diye devam etti Brichot, vadi anlamındaki *thal*'ın başka bir söylenişidir: Darnetal, Rosendal ve hatta Louviers yakınındaki Becdal. *Dal*-bec'e adını veren dere son derece şirindir ayrıca. Bir falezden baktığınızda (ki Almancada *Fels*'tir, hatta bu yakınlarda, bir tepenin üzerinde, güzel Falaise kasabası bulunur), bu dere, aslında çok uzakta olduğu halde, kilisenin oklarıyla yan yanaymış gibi görünür ve onları yansıtır adeta. —Tahmin edebiliyorum, dedim, *Elstir*'in çok hoşlandığı bir izlenim bu. Atölyesinde birçok eskizini de gördüm. —*Elstir* mi? *Tiche*'i tanıyor musunuz? diye haykırdı Mme Verdurin. Biliyor musunuz, ben kendisiyle son derece samimiydim. Tanrıya şükür artık görüşmüyoruz. İsterseniz Cottard'a, Brichot'ya sorun, sofrada yeri daima hazırды, her gün gelirdi evime. Küçük yuvamızdan ayrılması hiç iyi sonuçlar vermemiş biridir. Birazdan size benim için yaptığı çiçek resimlerini göstereceğim; şimdiki resimlerinden ne kadar farklı olduğunu göreceksiniz, yeni resimlerini hiç mi hiç sevmiyorum! Düşünsenize, Cottard'ın bir portresini yaptırmıştım ona, benden yaptığı çalışmalar da cabası! —Profesörü eflatun saçlı yapmıştı, dedi Mme Cottard, kocasının o sırada doçent bile olmadığını unutarak. Bilmem kocamın saçları size eflatun gibi görünüyor mu beyefendi? —Önemli değil, dedi Mme Verdurin, Mme Cottard'ı küçümseyen ve söz konusu ressamı takdir eden bir tavırla çenesini öne uzatarak, “o portre, korkusuz bir renkçinin, iyi bir ressamın eseri idi. Oysa, dedi, yine bana dönerek, evime gelmez olduğundan beri sergilediği o acayip, devasa kompozisyonlara, koca koca tablolarla siz resim diyor musunuz, bilmiyorum. Ben buna karalama diyorum, basmakalıp işler, özgünlükten, bireysellikten uzak. Herkes var o resimlerde. —On sekizinci yüzyılın zarafetini canlandırıyor, ama modern, dedi Saniette çabucak; benim kibarlığımın güçlenmiş, toparlanmıştı. Yine de ben Helleu'yü tercih ederim. —Helleu'yle hiç alakası yok, dedi Mme Verdurin. —Var,

ateşli bir on sekizinci yüzyıl. Buharlı Watteau*, diyen Saniette gülmeye başladı. —Biliyoruz, çoktan biliyoruz, aynı espri yıllardır yumurtlanıyor” dedi M. Verdurin; Ski bir zamanlar gerçekten espriyi ona aktarmış, ama sanki kendi icadıymış gibi anlatmıştı. “Hayatta bir kere, oldukça komik bir şeyi anlaşılır şekilde telaffuz ettiniz, ama maalesef o da sizin espriniz değildi. —Ben üzülüyorum, dedi Mme Verdurin, çünkü yetenekli bir adamdı, iyi bir ressam olabileceksen, kendini harcadı. Ah, burada kalsaydı! Zamanımızın en büyük peyzaj ressamı olurdu. Onu böyle aşağılık bir konuma düşüren de, bir kadın oldu! Aslında pek de şaşırtıcı bir durum değil bence, çünkü hoş adamdı, ama bayağıydı. Aslında sıradan bir insandı. Biliyor musunuz, bunu ben derhal hissettim. Gerçekte hiçbir zaman ilgimi çekmedi. Severdim kendisini, ama o kadar. Bir kere müthiş pis bir adamdı! Hiç yıkanmayan insanlardan hoşlanırmısınız? —Bu yediğimiz, harika renkli şey nedir? diye sordu Ski. —Çilekli mus, dedi Mme Verdurin. Şahane bir şey bu. Bunun yanına birkaç şişe Château-Margaux, Château-Lafite, Porto şarabı açmak gerekir.” Mme Verdurin, Ski’nin cömertliğinin uyandırdığı korkuyu hayal gücünde bulduğu hoşlukla gizlemek için, “Ne kadar şakacı bir adam, sudan başka şey içmez aslında, dedi. —İçmek için değil canım, dedi Ski, bütün kadehleri dolduracağız, yanına harikulade şeftaliler, kocaman, tüysüz şeftaliler koyacağız; batan güneşin tam karşısında, güzel bir Veronese’nin bolluğunu sunacak bize. —Maliyeti de aşağı yukarı aynı olur, diye mırıldandı M. Verdurin. —Kuzum, şu çirkin renkli peynirleri kaldırın” dedi Ski, bütün gücüyle gravyerini koruyan Patron’un tabağını çekmeye çalışarak. “Tahmin edebileceğiniz gibi, Elstir’i özlemiyorum, dedi Mme Verdurin bana dönerek, bu gördüğünüz sanatçıda bambaşka bir yetenek var. Elstir işinden başka şey düşünmez, canı istediğinde resmi bırakamaz. Çalışkan öğrencidir, yarış atıdır o. Ski ise, keyfi ne isterse onu yapar. Yemeğin ortasında sigara yaktığına şahit olabilirsiniz. —Aslında karısını evinize niye kabul etmek istemediğinizi anlamıyorum, dedi Cottard, eskisi

* Fransızcası: *Watteau à vapeur*. Ses benzerliğiyle “buharlı gemi” anlamına gelen *bateau à vapeur*’ü çağrıştırır.

gibi Elstir de aramızda olurdu. —Biraz terbiyeli davranır mısınız lütfen? Ben evime fahişeleri kabul etmiyorum, saygıdeğer Profesör” dedi Mme Verdurin; oysa Elstir’in, karısıyla birlikte de olsa, geri dönmesi için elinden geleni ardına koymamıştı. Ama Elstir evlenmeden önce ikisinin arasını bozmaya çalışmış, Elstir’e sevdiği kadının aptal, pis, hafifmeşrep, hırslı olduğunu söylemişti. Arzuladığı kopuşu bu sefer gerçekleştirememişti. Buna karşılık Elstir Verdurin salonundan kopmuştu ve din değiştirenlerin kendilerini inzivaya itmek suretiyle kurtuluşa giden yolu gösteren hastalığa ya da derde şükretmeleri gibi, bu kopuşa şükrediyordu. “Profesör de bir âlem, dedi Mme Verdurin. İsterseniz benim salonuma randevuevi deyin, olsun bitsin. Duyan da Mme Elstir denen şeyi bilmiyorsunuz zanneder. Evimde en aşağılık sokak kızını ağırlamayı tercih ederim! Yo, hayır, o kadar alçalacak değilim! Ayrıca şunu da söyleyeyim, kocası artık ilgimi bile çekmiyorken, kadını affetmek iyice aptallık olurdu, Elstir’in modası geçti, desen bile çizmiyor. —O kadar zeki bir insanın bu duruma düşmesi inanılmaz bir şey, dedi Cottard. —Yo, hayır! dedi Mme Verdurin. Yeteneği varken bile —çünkü serserinin yeteneği vardı, hem de fazlasıyla— sinir bozucu bir adamdı, çünkü kesinlikle zeki değildi.” Mme Verdurin’in Elstir’le ilgili olarak bu hükme varması için aralarının bozulması ve resminden artık hoşlanmaması gerekmemişti. Küçük topluluğun bir üyesi olduğu dönemde bile, Elstir zaman zaman, Mme Verdurin’in haklı veya haksız yere “salak” damgası vurduğu kadınlarla gün boyu beraber olurdu ve bu da, Patroniçe’ye göre, zeki bir adamın yapacağı şey değildi. “Hayır, dedi Mme Verdurin, hakkaniyetli bir tavırla, bence Elstir’le karısı tam birbirlerine göreler. Tanrı şahidimdir, yeryüzünde o kadından daha sıkıcı bir yaratık olduğunu sanmıyorum, kendisiyle iki saatimi geçirmek zorunda kalsam, aklımı oynatırdım. Ama duyduğuma göre kendisi, karısını çok zeki buluyormuş. İtiraf etmek zorundayız, bizim Tiche, her şey bir yana, *müthiş aptaldı!* Onun, aklınıza gelmeyecek şahıslar karşısında, küçük kabilemizde asla görmek istemeyeceğimiz zavallı geri zekâlılar karşısında hayranlıktan ağzının bir karış açıldığını görmüşümdür. Düşünün ki, onlarla

yazışır, tartışır, evet, Elstir! Tabii bütün bunlara rağmen, çok ama çok hoş yanları da vardı, hem hoş hem de olağanüstü saçma tabii.” Mme Verdurin’in nazarında, gerçekten üstün nitelikli olan insanlar bin bir çılgınlık yapardı. Bu yanlış fikir, yine de bir doğruluk barındırır içinde. İnsanların “çılgınlıkları”, tahammül edilmez şeylerdir elbette. Ama ancak uzun vadede keşfedilen bir dengesizlik, bir insan beynine genelde yapısına uygun olmayan hassasiyetlerin girmesinin sonucudur. Dolayısıyla, büyüleyici insanların tuhaflıkları başkalarını çileden çıkarır, ama bir yanıyla tuhaf olmayan büyüleyici bir insan da yoktur. “Hadi, size Elstir’in çiçeklerini göstereyim” dedi Mme Verdurin bana, kocasının sofradan kalkılabileceğini işaret ettiğini görünce. Tekrar M. de Cambremer’in koluna girdi. M. Verdurin, Mme de Cambremer’den ayrılır ayrılmaz, markiyeye öncelik verildiği için M. de Charlus’ten özür dilemek ve bilhassa unvan sahibi birisiyle, o esnada, kendisine layık olduğunu düşündükleri konumu bağışlayan kişilerden daha düşük seviyede bulunan biriyle bu sosyete inceliklerinden söz etme zevkini tatmak için mazeretlerini sıralamak istedi. Ama önce, M. de Charlus’e kendisini entelektüel açıdan, baronun bu türden saçmalıklara dikkat edeceğini düşünmeyecek kadar önemseydiğini göstermeyi uygun buldu: “Size anlamsız şeylerden söz ettiğim için beni bağışlayın, diye başladı söze, sizin bu gibi konulara pek önem vermediğinizi tahmin ediyorum. Burjuva kafasına sahip kişiler üzerinde durur bunların, ama diğerleri, sanatkarlar, gerçekten beş yıldız olan kişiler, umursamaz. Sizin beş yıldız olduğunuzu, daha ilk konuşmamızda anlamıştım!” Bu deyimle son derece farklı bir anlam yükleyen M. de Charlus irkildi. Doktorun kaş göz işaretlerinden sonra, Patron’un hakaretimiz açıksözlülüğü, kanını dondurmuştu. “İtiraz etmeyin beyefendiciğim, siz beş yıldızsınız, açıkça ortada, diye devam etti M. Verdurin. Aslında herhangi bir sanat faaliyetiniz olup olmadığını bilmiyorum, ama şart da değil. Ayrıca bu, her zaman yeterli de olmuyor. Daha yeni kaybettiğimiz Dechambre, müthiş bir ustalıkla, mükemmel piyano çaldı, ama beş yıldız değildi, beş yıldız olmadığı hemen hissedilirdi. Brichot beş yıldız değildir. Morel beş yıldızdır, karım

beş yıldızdır, sizin de beş yıldız olduğunuzu hissediyorum... —Bana söylemek istediğiniz neydi?” diye sözünü kesti M. de Charlus; M. Verdurin’in kast ettiği anlam konusunda içi biraz rahatlamakla birlikte, bu çifte manalı sözleri bu kadar bağır-madan söylemesini tercih ederdi. “Sizi sol tarafa oturttuk da” dedi M. Verdurin. M. de Charlus, anlayışlı, babacan ve küstah bir tebessümle cevap verdi: “Rica ederim! Bunun *burada* hiçbir önemi yok!” Ardından kendine özgü bir kahkaha attı; bu gülüş, barona muhtemelen Bavyeralı veya Lorraine’li bir nineden, ona da, aynen, kendi ninesinden geçmişti; öyle ki, bu küçük kahkaha asırlardır hiç değişmeden Avrupa’nın eski, küçük saraylarında çınlamaktaydı ve zamanımıza ancak tek tük örnekleri gelebilmiş eski müzik aletleri gibi değerli bir tınıya sahipti. Bazen bir kişiyi tam olarak tasvir edebilmek için, sesli taklidin de tasvire eklenmesi gerekir; M. de Charlus’un tasviri de, bu zarif, hafif küçük kahkaha olmadan, tıpkı Bach’ın kimi eserlerinin, besteci bazı bölümleri o özel tınılı “küçük trompetler” için yazdığı halde, bu aletler artık orkestralarda bulunmadığından, tam olarak icra edilememesi gibi, eksik kalır. “Ama, dedi M. Verdurin, gücenerek, kasten öyle yaptık. Ben soyluluk unvanlarını hiç önemsemem” diye ekledi gülümseyerek; büyükannemle annemin haricinde birçok kişinin sahip olmadıkları şeylerden bahsederken, karşılarındaki kişinin kendilerine üstünlük taslamasını engelledikleri zannıyla, aynı tebessümü takındıklarına birçok kez şahit olmuşumdur. “Ama M. de Cambremer de vardı, kendisi marki, sizse sadece baron olduğunuz için... —Müsaadenizle belirtiyim, dedi M. de Charlus, kibirli bir edayla, şaşırp kalan M. Verdurin’e, “ben aynı zamanda Brabant Dükü, Montargis Senyörü, Oléron, Carençy, Viareggio ve Dunes Prensi’yimdir. Ayrıca hiç de önemi yok. Üzülmeyin, diye ekledi, son sözleriyle birlikte o alaycı gülümsemesi dudaklarına yayılarak: Bu konularda tecrübeli olmadığınızı hemen anladım.”

Mme Verdurin Elstir’in çiçeklerini göstermek üzere yanına geldi. Uzun süredir kayıtsız kaldığım bir akşam yemeği davetine gitme eylemi, sahil boyunca yapılan bir yolculuğun ardından, arabayla deniz seviyesinden iki yüz metre yükseğe

tırmanmak gibi bir şekle girince büsbütün yenilenmiş ve bana aksine, adeta bir sarhoşluk yaşatmıştı; bu duygu, La Raspelière’de de varlığını sürdürmekteydi. “İşte, şuna baksanıza” dedi Patroniçe, Elstir’in iri, şahane, ama yağlı lal rengi ve köpüklü beyazlığı durdukları çiçekliğin üzerinde biraz fazla kremamsı bir belirginlikle resmedilmiş güllerini göstererek. “Sizce şunu yakalayabilecek ustalığa hâlâ sahip mi? Çok etkiileyici! Ayrıca, doku olarak da güzel, dokunmak istiyor insan. Bu resmi yaparken kendisini izlemek ne kadar hoş bir şeydi, anlatamam size! Bu etkiyi yaratmak istediği hissediliyordu.” Patroniçe’nin hulyalı bakışları, ressamın yalnızca yeteneğini değil, artık sadece kendisine bıraktığı bu hatıralarda yaşayan uzun dostluğu da özetleyen bu armağanına dikilmişti; bir zamanlar Elstir’in kendisi için topladığı çiçeklerin arkasında, onları bir sabah vakti, henüz taptazeyken resmetmiş olan biçimli eli tekrar görür gibiydi; o gün, Patroniçe’nin öğle yemeğinde henüz canlı olan çiçekler, masanın üzerinde, onlara yarı yarıya benzeyen portre de yemek salonundaki koltuklardan birine dayanmış halde bir arada bulunmuşlardı. Portre yarı yarıya benziyordu çiçeklere, çünkü Elstir bir çiçeğe bakmak için, önce onu daima içinde kalmak zorunda olduğumuz o iç bahçeye taşırdı mutlaka. Bu suluboya resimde, görmüş olduğum, ancak onun sayesinde tanıyabileceğimiz güllerin görünümünü aktarmıştı; yani bunlar bir bakıma, bu ressamın, becerikli bir bahçıvan misali, güller familyasına kattığı yeni bir türdü. “Küçük yuvayı terk ettiği gün, Elstir bitmiş bir adamdı. Benim akşam yemeklerim onun için zaman kaybıymış, ben *dehasının* gelişmesine engel oluyormuşum, dedi Mme Verdurin, alaylı bir tonda. “Sanki benim gibi bir kadınla görüşmek, bir sanatçı için yararlı olmayabilirmiş gibi!” diye haykırdı, bir gurur patlamasıyla. Çok yakınımızda oturmakta olan M. de Cambremer, M. de Charlus’u ayakta görünce, kalkıp kendisine yer vermeye yeltendi. Bu hareket, markinin kafasında belki basit bir nezaket göstermekten başka bir amaca teka-bül etmiyordu. M. de Charlus ise buna basit bir asilzadenin bir prence karşı yerine getirmesi gerektiğini bildiği bir görev anlamını yüklemeyi tercih etti ve bu önceliğe hakkı olduğunu

en iyi belirtecek olan şeyi yaparak, verilen yeri kabul etmedi. “Yok canım! diye haykırdı. Rica ederim! Ne münasebet!” Bu itirazın kurnazca hararetli tonunda zaten kendini epeyce belli eden “Guermantes’lık”, M. de Charlus’un buyurgan, gereksiz ve teklifsiz hareketinde, aslında ayağa kalkmamış olan M. de Cambremer’i yerine zorla oturtmak istercesine iki omzuna elleriyle bastırmasında iyice ortaya çıktı. “Lütfen yapmayın azizim, diye ısrar etti baron, bir bu eksikti! Hiç gerek yok! Artık bir tek kraliyet ailesinden prenslere yer veriyoruz.” Evleri konusundaki heyecanım, Cambremer’leri de Mme Verdurin’den daha fazla etkilemedi. Çünkü onların bana sözünü ettikleri güzellikler karşısında ilgisiz kalıyor, bulanık anılar karşındaysa coşuyordum; hatta bazen bir şeyi isminin bana hayal ettirdiği şeye benzetemeyip, hayal kırıklığına uğradığımı itiraf ediyordum. Evi beklediğim kadar kır havasında bulmadığımı söylemem Mme de Cambremer’i kızdırdı. Buna karşılık, kapıdan içeri giren esintiyi durup kendimden geçerek kokladım. “Hava cereyanlarından hoşlandığınız belli” dediler. Kırık bir camın yerine takılmış parlak yeşil, ipekli kumaş parçasını methetmem de daha fazla takdir edilmedi. “Korkunç bir şey!” diye haykırdı markiz. Bardağı taşıran damla, şu sözlerimdi: “En büyük mutluluğu ilk geldiğim anda yaşadım. Galeride kendi ayak seslerimin yankılandığını duyduğumda, bir köyün duvarda ilçe haritası asılı belediye binasına girdiğim hissine kapıldım.” Bu sefer Mme de Cambremer kararlı bir tavırla sırtını döndü bana. “Pek mi kötü buldunuz dekorasyonu?” diye sordu kocası, karısına üzücü bir töreni nasıl geçirdiğini sorarcasına merhametli bir ilgiyle. “Güzel şeyler var aralarında” diye ekledi. Ama kötü niyet sağlam bir zevkin sabit kuralları tarafından hakkaniyetle sınırlandırılmadığı takdirde, bizim yerimizi almış olan insanların şahsında veya evinde ne görse eleştirdiği için, Mme de Cambremer, “Evet, ama hiçbirisi olması gerektiği yerde değil, dedi. Ayrıca, o kadar güzeller mi gerçekten?” M. de Cambremer, kararlılıkla dengelenen bir hüznü, “Dikkatinizi çekmiştir, dedi, lime lime olmuş Jouy kumaşları var; bu salonda bu kadar yıpranmış eşya! —Sonra şu köylülerin yatak örtülerine benzeyen, iri güllü kumaş parçası” dedi,

tamamen yapıştırma olan kültürü, idealist felsefe, izlenimci resim ve Debussy'nin müziğiyle sınırlı kalan Mme de Cambremer. Sadece lüks adına değil, zevk adına da eleştirmiş olmak için ekledi: “Bir de yarım perde takmışlar! Tarz diye bir şey yok! Ne yapsınlar, bilmiyorlar işte, nereden öğrenebilirlerdi ki? Emekliye ayrılmış zengin tüccarlar olsalar gerek. Bu bile onlar için bir şey. —Ben avizeleri beğendim” dedi marki; avizeleri niçin diğer eşyalardan ayırdığı belli değildi; aynı şekilde, ne zaman bir kiliseden söz edilse, ister Chartres, Reims veya Amiens Katedrali olsun, ister Balbec Kilisesi, şaşmaz bir biçimde, “org bölmesine, vaiz kürsüsüne ve iskemle arkası çıkıntılarına” hayran olduğunu belirtirdi derhal. “Bahçeden hiç söz etmeyelim, dedi Mme de Cambremer. Gerçek bir katliam. Hele o eğri büğrü yollar!”

Mme Verdurin'in kahve servisi yapmasını fırsat bilip M. de Cambremer'in vermiş olduğu mektuba bir göz attım; annesi beni akşam yemeğine davet ediyordu. Bu elyazısı, solgun mürekkebiyle, bundan böyle binlerce yazı arasında görsem tanıyacağım bir özgünlük sergiliyordu; ressamın özgün görüşünü ifade etmek için esrarengiz biçimde imal edilmiş, nadir renklere ihtiyacı olmayışı gibi, bu elyazısının da özel kalemlere ihtiyacı yoktu. Geçirdiği krizin ardından yazı yazma yeteneğini kaybeden, harflere okuyamadan, bir resme bakar gibi bakan bir felçli bile, Mme de Cambremer'in, coşkulu bir edebiyat ve sanat kültürünün aristokrat geleneklerine taze bir soluk kattığı, eski bir aileye mensup olduğunu anlardı. Markizin hem yazmayı hem de Chopin çalmayı aşağı yukarı hangi yıllarda öğrenmiş olduğunu da tahmin edebilirdi. İyi bir terbiye görmüş insanların kibar olma kuralıyla üç sıfat kuralına uydukları dönemdi bu. Mme de Cambremer bu iki kuralı bir arada uygulardı. Övgü dolu tek bir sıfatla yetinmez, (küçük bir tirenin ardından) bir ikincisini, (ikinci bir tireden) sonra da bir üçüncüsünü eklerdi. Markizin kendine has özelliği ise, mektuplarındaki bu üç sıfat sıralamalarının ilerleyen birer dizi değil, sosyal ve edebi amacına ters düşecek şekilde, birer *diminuendo* etkisi yaratmasıydı. Bana yazmış olduğu bu ilk mektupta, Mme de Cambremer, Saint-Loup'yu gördüğünü, onun “eş-

siz – az bulunur – gerçek” meziyetlerini her zamankinden de çok takdir ettiğini, Robert’in (gelinine âşık olan) bir arkadaşıyla tekrar ziyaretine geleceğini, ben de yalnız başıma ya da onlarla birlikte Féterne’e akşam yemeğine gidersem, “bahtiyar – mutlu – memnun” olacağını söylüyordu. Belki de hayal gücünün yaratıcılığı ve kelime hazinesinin zenginliği kibarlık arzusuna ulaşamadığı için, markiz üç ünlemde ısrarlı olmakla birlikte, ikinci ve üçüncü ünlemlerde ancak birincinin zayıflamış bir yankısını duyurabilecek gücü bulabiliyordu. Dördüncü bir ünlem eklense, başlangıçtaki kibarlıktan eser kalmazdı geriye. Son olarak da, Mme de Cambremer, muhtemelen ailede, hatta dost çevresinde hatırı sayılır bir etki yaratmış olan ince bir sadelikle, tekrar tekrar kullanımı yalanmış izlenimi yaratabilecek “içten” kelimesinin yerine “gerçek” kelimesini koymayı âdet edinmişti. Mektupları, “En gerçek sevgilerle...”, “En gerçek başsağlığı dilekleriyle...” diye biterdi. Ne yazık ki bu öyle kalıplaşmıştı ki, bu açıksözlülük özentisi, artık anlamını düşünmediğimiz eski kalıplardan daha fazla bir yalancı nezaket izlenimi uyandırıyor. Bu sırada, mektubu rahatça okumamı engelleyen sohbet uğultusunda M. de Charlus’un yüksek sesi diğer seslerin hepsini bastırıyordu; baron az önceki konuyu hâlâ sürdürmekteydi, M. de Cambremer’e şöyle diyordu: “Bana yerinizi vermek istediğinizde, bu sabah aldığım bir mektubu hatırladım; mektubu yazan beyefendi adres olarak, ‘Altes Charlus Baronu’ diye yazmış, mektuba da ‘Monsenyör’ diye başlamıştı. —Gerçekten de biraz abartmış” diye cevap veren M. de Cambremer ölçülü kahkahalar atmaya koyuldu. M. de Charlus kendi yol açtığı bu kahkahalara katılmadı. “Aslında azizim, dedi, armalar açısından bakıldığında, haklı olan o; meseleyi şahsileştirdiğimi düşünmeyin sakın. Söz konusu olan, başka birisiymiş gibi konuşuyorum. Ama ne yapalım, tarih tarihtir, değiştiremeyiz, yeniden yazamayız. Söylememe gerek var mı bilmem, Kiel’de bana sürekli ‘Monsenyör’ diye hitap eden İmparator Wilhelm, duyduğuma göre bütün Fransız düklerine bu şekilde hitap ediyormuş; aşırı bir kullanım, belki de bizim aracılığımızla Fransa’yı hedef alan incelikli bir ilgiden ibaret. —İncelikli ve yarı yarıya içten, de-

di M. de Cambremer. —Yo, sizinle aynı fikirde değilim. Şunu belirtmek isterim ki, şahsen onun gibi beşinci sınıf bir senyör, bir Hohenzollern'i, kuzenim Hannover kralının tacını elinden almış koyu bir Protestan'ı takdir edecek değilim" diye ekledi, görünüşe bakılırsa Hannover'i Alsace-Lorraine'den daha çok önemseyen M. de Charlus. "Buna rağmen, imparatorun bize gösterdiği yakınlığın son derece içten olduğunu düşünüyorum. Birtakım geri zekâlılar, onun bir kukla olduğunu ileri sürüyorlar. Aksine, müthiş zeki bir adamdır. Resimden anlamaz, M. Tschudi'yi ulusal müzelerden Elstir'leri kaldırmaya mecbur etti. Ama XIV. Louis de Hollandalı ustaları sevmezdi, o da şatafata düşküncü, yine de netice itibariyle büyük bir hükümdardı. Üstelik II. Wilhelm, XIV. Louis'nin aksine, ordu ve donanma açısından ülkesini silahlandırdı; umarım onun hükümdarlık dönemi, beylik deyişle Güneş Kral'ın saltanatının son yıllarını karartan felaketlere asla sahne olmaz. Bence Cumhuriyet hükümeti, imparatorun kibarlıklarını reddetmekle ya da yarım yamalak karşılık vermekle çok büyük hata etti. Kendisi de bunun pekâlâ farkında ve o müthiş ifade yeteneğiyle, 'Benim istediğim el sıkışmak, şapka ile bir selam verilmesi değil' diyor. İnsan olarak beş para etmez; en iyi dostlarını öyle koşullarda terk etti, ele verdi, inkâr etti ki, onların suskunluğu ne kadar asilse, onun suskunluğu da o kadar sefildi" diye devam etti M. de Charlus; her zamanki gibi kendi eğilimine kapılarak Eulenburg davasına geçmiş, en yüksek mevkilerdeki sanıklardan birinin kendisine söylediği sözü hatırlıyordu: "Böyle bir davaya izin verme cüretini gösterebildiğine göre, imparatorun bizim inceliğimize ne kadar güvendiğini düşünün! Esasen ağzımızın sıkılığına güvenmekle yanlışmış da olmadı. İdam sehpasına da çıksak, dilimiz çözülmeyecekti.' Aslında, diye devam etti baron, bütün bunların, söylemek istediğim şeyle ilgisi yok; söylemek istediğim şu: Biz imparatorluk prensleri, Almanya'da Durchlaucht unvanı taşıyız, Fransa'da Altes'liğimiz resmen tanınmıştır. Saint-Simon Altes unvanını haksız yere aldığımızı iddia eder, oysa kesinlikle yanlışlanmaktadır. Sebep olarak, XIV. Louis'nin kendisine Pek Hıristiyan Kral diye hitap etmemizi yasaklayıp kısaca Kral diye

hitap etmemizi emrettiğini gösterir, ki bu, katiyen prens unvanına sahip olmadığımızı değil, sadece krala bağlı olduğumuzu kanıtlar. Aksi takdirde, Lorraine Dükü'nün ve daha nicelelerinin prensliğini de inkâr etmemiz gerekirdi! Zaten bizim unvanlarımızın birçoğu, Commercy Senyörü'nün kızı olan büyükninem Thérèse d'Espinoy aracılığıyla Lorraine hanedanından gelmiştir." Morel'in kendisini dinlediğini fark eden M. de Charlus, iddiasının dayanaklarını daha ayrıntılı biçimde açıklamaya koyuldu. "Ağabeyime, ailemize ilişkin bilginin, Gotha Yıllığı'nın üçüncü bölümünde değil, haydi birinci demeyelim, ikinci bölümünde yer alması gerektiğini söyledim" dedi, Morel'in Gotha Yıllığı'nın ne olduğunu bile bilmediğini hesaba katmayarak. "Ama onu ilgilendirir, aile reisimiz olduğuna göre, duruma itirazı olmadığı, üzerinde durmadığı sürece, benim de göz yummam gerekiyor." Mme Verdurin yanıma gelince, Mme de Cambremer'in mektubunu cebime koyarak, "M. Brichot'yu çok ilginç buldum, dedim. Kültürlü ve iyi bir insandır" diye cevap verdi, soğuk bir tavırla. Şüphesiz özgünlük ve zevkten yoksundur, korkunç bir hafızası vardır. Bu akşamki konuklarımızın 'ataları' olan devrim göçmenlerinin hiçbir şeyi unutmadıkları söylenirdi. Ama onların hiç değilse bir mazereti vardı, dedi, Swann'ın bir esprisini gasp ederek, o da, hiçbir şey öğrenmemiş olmalarıydı. Oysa Brichot her şeyi bilir ve yemek boyunca ciltlerce lügat paralar kafamızda. Sanıyorum artık hiçbir kentin, köyün adının anlamıyla ilgili bilmediğiniz bir şey kalmamıştır." Mme Verdurin konuşurken, ona bir şey sormaya niyetim olduğunu düşünüyor, ama ne soracağımı hatırlamıyordum. "Eminim Brichot'dan bahsediyorsunuz, dedi Ski. Chantepie, Freycinet, hiçbir şeyi esirgemedi sizden. Sizi izledim, sevgili Patroniçe. —Gördüm tabii, az kalsın kendimi tutamayıp kahrkahrı patlatacaktım." Mme Verdurin'in o geceki kıyafetini şu anda hatırlamıyorum. Belki o esnada da farkında değildim, çünkü gözlemci bir insan değilimdir. Buna rağmen, kıyafetinin iddiasız olmadığını hissederek, kendisine kibarca bir şeyler söyledim, hatta hayranlık belirttim. O da, hemen hemen bütün kadınlar gibi, kendisine yapılan iltifatı gerçeğin mutlak ifadesi, sanki iltifatın konusu

bir insandan bağımsız bir sanat eseriymişçesine, tarafsızca, başka türlü mü mümkün değilmiş gibi yürütülen bir yargı zannediyordu. Bu yüzden de, riyakârlığımdan ötürü yüzümü kı-zartan bir ciddiyetle, bu gibi durumlarda hep sorulan şu gu-rur yüklü, safça soruyu sordu: “Hoşunuza gitti mi? —Eminim Chantepie’den bahsediyorsunuz” dedi M. Verdurin, yanımıza gelerek. Yeşil ipekli kumaş parçasını ve orman kokusunu dü-şünmekten, Brichot’nun bu etimolojileri tek tek sayarak alay konusu olduğunu bir tek ben fark etmemiştim. Benim gözüm-de nesnelere değer kazandıran izlenimler, başkalarının yaşa-madığı veya önemsiz diye hiç düşünmeden bir kenara attığı duygular oldukları ve dolayısıyla, bu izlenimleri ifade edebil-sem bile ya anlaşılmayacakları ya da küçümsenecekleri için, onları kullanmam imkânsızdı; ayrıca, tıpkı daha önce, Mme d’Arpajon’un evine gitmekten hoşlandığım için Mme de Guer-mantes’ın beni aptal bulması gibi, Brichot’nun söylediklerini “yuttuğum” için de, Mme Verdurin’e aptal görünmeme yol açan bu duygularımın zararı da dokunuyordu bana. Ama Brichot’yla ilgili olarak, aptal görünmemin bir sebebi daha vardı. Ben küçük kabileye mensup değildim, oysa ister sosye-tik olsun, ister siyasi, isterse edebi, her kabile, konuşmalarda, resmi nutuklarda, haberlerde, sonelerde masum okurun asla bulamayacağı şeyleri bulmak konusunda sapıkça bir alışkan-lık geliştirmiştir. Kim bilir kaç kere, akıcı, biraz eski moda bir üsluba sahip bir Akademi üyesinin ustaca anlatılmış bir hikâ-yesini coşkuyla okumuş, tam Bloch’a veya Mme de Guer-mantes’a “Ne kadar güzel!” diyecekken, ben ağzımı açama-dan, ikisinin farklı üsluptaki şu haykırışlarını duymuşumdur: “Canınız biraz gülmek istiyorsa, filancanın bir hikâyesini okuyun. İnsanoğlunun aptallığı hiç bu düzeye ulaşmamıştır.” Bloch’un horgörüsü, aslında hoş olan birtakım üslup oyunla-rını bayatlamış bulmasından kaynaklanırdı, Mme de Guer-mantes’ınki ise, onun ustalıkla çıkardığı, benim asla düşün-meyeceğim birtakım somut nedenlerden ötürü, hikâyenin ya-zarın söylemek istediği şeyin tam tersini kanıtlamasından. Verdurin’lerin Brichot’ya gösterdikleri nezaketin ardında giz-lenlen alayı görünce ne kadar şaşırdıysam, birkaç gün sonra

Féterne'de ben La Raspelière'i heyecanla methedince, Cambremer'lerin, "Bu sözlerinizde samimi olmanız mümkün değil, şatoyu ne hale getirdiklerini gördünüz" demesine de o kadar şaşırdım. Yine de, sofra takımının güzel olduğunu itiraf ettiler. Bense o feci yarım perdeler gibi sofra takımını da görmemiştim. "Neyse, artık Balbec'e gittiğinizde, Balbec'in anlamını biliyor olacaksınız" dedi M. Verdurin alayla. Benim ilgi mi çeken de zaten Brichot'dan öğrendiğim şeylerdi. Zekâsına gelince, bir zamanlar küçük kabilede pek hoş giden zekânın tıpatıp aynısıydı. Brichot yine aynı sinir bozucu rahatlıkla konuşuyor, ama sözleri artık bir etki bırakmıyor, düşmanca bir sessizlikle veya tatsız yankılarla mücadele etmeleri gerekiyordu; değişmiş olan Brichot'nun söyledikleri değil, salonun akustiği ve dinleyicilerin duygularıydı. "Dikkat!" dedi Mme Verdurin alçak sesle, Brichot'yu göstererek. Kulakları gözlelerinden daha keskin olan Brichot, Patroniçe'ye kaçamak bir miyop ve filozof bakışı yöneltti. Gözleri keskin olmasa da, olaylara zihinsel bakışı kapsamlı ve genişti. İnsanların sevgisinden ne kadar az şey beklenebileceğini görüyordu, buna boyun eğmişti. Bundan ötürü acı çektiği oluyordu tabii. Genellikle hoş gittiği bir çevrede, tek bir gece fazlasıyla havai, fazlasıyla ukala, fazlasıyla sakar ve fazlasıyla kaba saba bulunduğunu tahmin eden birisinin bile evine bedbaht döndüğü olur. Çoğu kez başkalarına gülünç veya demode görünmüş olmasının sebebi bir kavrayış, bir sistem meselesidir. Ve çoğu kez bu başkalarının kendisiyle aynı düzeyde olmadıklarını gayet iyi bilir. Kendisine zımnen hüküm giydirirken dayandıkları saf-sataları çürütmesi işten bile değildir; gidip bir ziyarette bulunmak, mektup yazmak ister, ama ağırbaşlı davranır, hiçbir şey yapmayıp bir hafta sonraki daveti bekler. Bazen de bu gözden düşmeler bir gece değil, aylarca sürer. Hem sosyetedeki hükümlerin dengesiz oluşundan kaynaklanırlar, hem de bu dengesizliği artırırılar. Çünkü Mme X...'in kendisini küçümseydiğini bilen birisi, Mme Y...'nin evinde takdir edildiğini hissederek, onun çok daha üstün nitelikli olduğunu ilan eder ve Mme Y...'nin salonuna göç eder. Ne var ki, sosyete hayatına göre fazla düzeyli, ama sosyete dışında kendilerini geliştirememiş, sa-

lonlara kabul edildikleri için mutlu, değerleri anlaşılamadığı için küskün olan, daha önce göklere çıkardıkları ev sahibesinde her yıl yeni kusurlar bulan, başlangıçta değerini takdir edemedikleri ev sahibesinin dehasını keşfeden, ikinci ev sahibesinin olumsuzluklarına maruz kalıp birincinin kusurlarını da biraz unuttuklarında ilk aşklarına dönen bu adamları tasvir etmenin yeri burası değil. Kalıcı olacağını bildiği gözden düşüşünün Brichot'yu ne kadar üzdüğü, bu kısa süreli gözden düşüşlerden çıkartılabilir. Mme Verdurin'in bazen kendisiyle, hatta sakatlıklarıyla herkesin içinde alay ettiğinin farkındaydı ve insanların sevgisinden çok az şey beklenebileceğini bildiğinden, bunu kabullendiğinden, her şeye rağmen Patroniçe'yi en yakın dostu olarak görüyordu. Ama Mme Verdurin, profesörün yüzüne yayılan kırmızılıktan, sözlerini işitmiş olduğunu anladı ve gece boyunca ona kibar davranmaya karar verdi. Saniette'e hiç de hoş davranmadığını ev sahibemize söylemekten kendimi alamadım. "Hoş davranmıyor muyum! Ama o bize tapar, onun için ne kadar önemli olduğumuzu bilemezsiniz! Kocam ara sıra aptallığına biraz kızıyor, haksız da sayılmaz doğrusu, ama böyle durumlarda, köpek gibi yaltaklanacağına, niye karşı koymuyor? Samimiyetsizlik bu. Hiç hoşlanmadığım bir şey. Buna rağmen her zaman kocamı sakinleştirmeye çalışıyorum, çünkü fazla ileri giderse Saniette de bir daha gelmeyiverir; bunu da hiç istemiyorum, çünkü laf aramızda, meteliğe kurşun atıyor, bu yemeklere muhtaç. En nihayet, kırılıyorsa gelmesin, beni ilgilendirmez, insan başkalarına muhtaçsa, bu kadar salak olmamaya çalışır. —Aumale Düklüğü Fransa hanedanına geçmeden önce, uzun süre bizim ailedeydi" diye açıklıyordu M. de Charlus, M. de Cambremer'e, bu bilimsel söylevin muhatabı değilse de hedefi olan, şaşkına dönmüş Morel'in karşısında. "Bütün yabancı prenslerin yanında öncelik hakkına biz sahiptik; size yüzlerce örnek verebilirim. Orléans Dükü I. Philippe'in cenazesinde, Croy Prensesi ninemin ninesinin ardından diz çökmek istediğinde, ninemin ninesi buna hakkı olmadığını sertçe prensese bildirip cenaze görevlisine minderini kaldırtmış ve meseleyi krala aktarmış; kral da Mme de Croy'ya, Mme de Guermantes'in evine

giderek özür dilemesini emretmiş. Burgonya Dükü bize teşrifatçılarla, değnek havada geldiğinde, kralın değneği indirtmesini sağlamışız. İnsanın ailesinin üstünlüklerinden söz etmesinin yersiz olduğunu biliyorum. Ama ailemizin tehlike ânında daima ön saflarda yer aldığı herkes tarafından bilinir. Brabant düklerinin savaş narasından vazgeçtiğimizde, *Passavant*'i benimsemiştik. Kısacası, asırlar boyunca savaşta üstlendiğimiz bu her yerde ilk olma hakkını daha sonra sarayda elde etmemiz oldukça meşru sayılır. Ayrıca bu hak bize daima tanınmıştır da. Size gösterebileceğim bir başka kanıt da Baden Prensesi'dir. Prenses biraz önce sözünü ettiğim Guermantes Düşesi'nin mevkisini elinden almaya çalışacak kadar kendini kaybedip ninemin ninesinin belki bir anlık (yersiz) bir tereddüdünden yararlanarak kralın huzuruna önce çıkmaya yeltenince, kral hemen, 'Girin, girin sevgili kuzinim, Madame de Baden size karşı görevini gayet iyi bilir' diye bağırarak. Bu mevkiye de Guermantes Düşesi sıfatıyla sahipti, oysa kendisi de oldukça soylu bir ailedendi: Anne tarafından, Polonya kraliçesinin, Macaristan kraliçesinin, Pfalz elektörünün, Savoie-Carignan Prensi'nin ve daha sonra İngiltere kralı olan Hannover Prensi'nin yeğeni idi. —*Maecenas atavis edite regibus!*"" dedi Brichot, M. de Charlus'e; baron da bu iltifata hafifçe başını eğerek karşılık verdi. "Nedir bu söylediğiniz?" diye sordu Mme Verdurin, az önce hakkında söylediği sözleri telafi etmek istediği Brichot'ya. "Tanrı beni affetsin, sosyetenin kaymak tabakasından bir züppeden söz ediyordum." (Mme Verdurin kaşlarını çattı.) "Aşağı yukarı Augustus'un asrında yaşamış" (bu kaymak tabakanın eskiliğiyle teskin olan Mme Verdurin'in yüzü daha sakin bir ifadeye büründü), "dalkavukluğu, aristokrattan da öte, kraliyet ailesinden atalardan geldiğini yüzüne karşı haykıracak kadar ileri götüren Vergilius ve Horatius'un bir dostu; yani Maecenas'tan, Horatius'un, Vergilius'un ve Augustus'un arkadaşı olan bir kitap kurdundan söz ediyordum. Eminim M. de Charlus Maecenas'ın kim olduğu-

* *passer*: geçmek, *avant*: öne, önden.

** Horatius'un birinci Od'unun başı: "Maccenas, hükümdar ataların torunu."

nu her bakımdan gayet iyi biliyordur.” M. de Charlus, Mme Verdurin’in iki gün sonrasına Morel’e randevu verdiğini duyduğu ve davet edilmemekten korktuğu için, ev sahibesine ki-barca, yan gözle bakıp, “Zannederim Maecenas Antikçağ’ın Verdurin’i gibi bir şeydi” dedi. Mme Verdurin tatminle gülümsemekten kendini alamadı. Morel’e yaklaştı. “Aile ahabanız çok hoş bir insan, dedi. Kültürlü, iyi yetişmiş bir adam olduğu belli. Küçük yuvamıza uyum sağlayacağını sanıyorum. Paris’te nerede oturuyor?” Morel kibirli bir suskunluğa büründü ve sadece bir iskambil partisi çevirmeyi teklif etti. Mme Verdurin önce biraz keman çalmasını istedi. Üstün yeteneklerinden asla söz etmeyen M. de Charlus, herkesin şaşkın bakışları altında, Fauré’nin piyano ve keman için sonatının (endişe yüklü, fırtınalı, Schumann’sı, ama yine de Franck’ın sonatından öncesine ait) son bölümüne kusursuz bir icrayla eşlik etti. Baronun tını ve virtüözlük bakımından fevkalade yetenekli olan Morel’in eksikliğini kapatacağını, ona bir kültür ve bir üslup kazandıracağını hissettim. Öte yandan, fiziksel bir kusurla manevi bir yeteneği aynı insanda birleştiren şeyi merakla düşündüm. M. de Charlus ağabeyi Guermantes Dükü’nden çok da farklı değildi. Hatta az önce, (nadiren yaptığı bir şeyi yaparak) ağabeyi kadar kötü bir Fransızca kullanmıştı. Kendisini ziyarete gitmediğim için (şüphesiz, Morel’den Mme Verdurin’e sevgiyle söz edeyim diye) bana sitem ettiğinde ben rahatsız etmekten çekindiğimi söyleyince, şöyle cevap vermişti: “Canım, gelmenizi ben rica ettiğime göre, *alınması da bana düşer.*” Böyle bir cümleyi Guermantes Dükü kurabilirdi. M. de Charlus de sonuç itibariyle bir Guermantes’tı. Ama doğanın, sinir sisteminin dengesini bozması, baronun ağabeyi dük gibi bir kadını tercih edeceği yerde, Vergilius’un bir çobanını ya da Platon’un bir çömezini tercih etmesi için yeterli olmuştu; çoğu kez bu dengesizliğe bağlı olarak ortaya çıkan ve Guermantes Dükü’nün yabancıları olduğu meziyetler M. de Charlus’u harika bir piyanist, zevk sahibi amatör bir ressam, belagatli bir hatip haline getirmişti. M. de Charlus’un, Fauré’nin sonatının Schumann’ı andıran bölümünü çalarkenki süratli, kaygılı ve sevimli üslubunun baronun tamamen fiziksel özelliklerinde, si-

nirsel kusurlarında –sebebi demeye cesaret edemesek de– bir karşılığı bulunduğunu kim fark edebilirdi? Bu “sinirsel kusur” terimini ve Sokrates döneminde bir Yunanlı’nın, Augustus döneminde bir Romalı’nın, hangi nedenlerden ötürü, bildiğimiz türden erkekler oldukları halde, günümüzdeki kadın-erkeklerden biri haline gelmeyip kesinlikle normal erkekler olarak kalabildiklerini ileride açıklayacağız. M. de Charlus tam olarak geliştirilmemiş gerçek sanatsal yeteneklere sahip olduğu gibi, annesiyle karısını da dükten çok daha fazla sevmiştir; yıllar sonra bile, onlardan söz edildiğinde gözleri dolardı, ama gözyaşları, tıpkı alnı sürekli terleyen aşırı şişman bir adamın teri gibi, yüzeyseldi. Aradaki tek fark, çok terleyen şişmanlara, “Ne kadar çok terliyorsunuz!” dememiz, ötekilerin gözyaşlarını ise görmezden gelmemizdir. Biz derken sosyete kast ediyorum, çünkü halk, adeta bir hıçkırık bir kanamadan daha önemliymişçesine gözyaşlarından endişe duyar. Karısı öldüğünde M. de Charlus’un gark olduğu keder, yalan söyleme alışkanlığı sayesinde, bu kedere uygun düşmeyen bir hayatı dışlamıyordu. Hatta cenaze töreni sırasında korodaki bir çocuğa adını ve adresini sormanın bir yolunu bulduğunu daha sonra ima etme alçaklığını bile göstermişti. Doğru da olabilirdi.

Morel’le baronun çaldığı parça bitince, Franck çalmalarını rica ettim, ama Mme de Cambremer o kadar bedbaht bir havaya büründü ki, ısrar etmedim. “Franck’tan hoşlanıyor olamazsınız” dedi bana. Onun yerine, Debussy’nin *Şenlikler*’ini istedi; bu parça daha ilk notada “Ah! Harikulade!” haykırışıyla karşılandı. Ama Morel, ilk birkaç ölçüden sonrasını bilmediğini fark edince, sırf çocukluktan, katiyen aldatmaca niyeti olmadan, Meyerbeer’in bir marşına geçti. Ne yazık ki, pek fazla ara vermediği ve açıklama yapmadığı için, herkes hâlâ Debussy çaldığını zannederek, “Harikulade!” diye bağırmaya devam etti. Çaldığı eserin *Pelleas*’ın değil, *Şeytan Robert*’in bestecisine ait olduğunu söyleyince, soğuk bir hava esti. Mme de Cambremer kendi adına rahatsız olmaya vakit bulamadı, çünkü bir Scarlatti kitabı bulmuş ve isterik bir coşkuyla üstüne atmıştı. “Ah! Bunu çalın, alın, olağanüstü bir şey!” diye bağırıyordu. Oysa uzun zaman küçümsenmiş, kısa bir süre önce

müthiş bir itibara kavuşmuş olan bu besteciden hummalı sabırsızlığıyla seçtiği parça, bitişik dairedaki acımasız öğrencinin durmadan baştan aldığı, hepimizin kim bilir kaç kez uyu-mamızı engellemiş olan o lanetli parçalardan biriydi. Ama Morel çalmaktan sıkılmıştı, iskambil oynamak konusunda kararlıydı; oyuna katılmak isteyen M. de Charlus vist oynamayı teklif etti. “Biraz önce Patron’a prens olduğunu söyledi, dedi Ski Mme Verdurin’e, ama doğru değil, aslında, basit bir burjuva mimar ailesinin evladı. —Maecenas hakkında söylediklerinizi merak ediyorum. İlgimi çekiyor doğrusu!” dedi Mme Verdurin tekrar Brichot’ya; bu kibarlığı Brichot’nun başını döndürdü. Bu yüzden de, Patroniçe’nin, belki de benim gözümü kamaştırmak için, “Doğrusunu isterseniz hanımefendi, dedi, Maecenas’la ilgilenmemin başlıca nedeni, kendisinin günümüzde Fransa’da, Brahma’dan, hatta İsa’dan daha fazla çömezi olan Çinli tanrının, yani kadiri mutlak tanrı Vız-Gelir-Bana’nın ilk dikkate değer havarisi olması.” Mme Verdurin böyle durumlarda yüzünü ellerine gömmekle yetinmiyordu artık. Bir günlük ömrü olan böceklerin ani hareketiyle Prenses Şerbatof’un üzerine çullanıyordu; prenses yakınındaysa, Patroniçe onun omzuna asılıyor, tırnaklarını batırıp saklam-baç oynayan bir çocuk gibi kafasını koltukaltına sokuyordu. Bu koruyucu siperin ardına gizlenmişken, gözlerinden yaş gelinceye kadar güldüğü varsayılıyordu; tıpkı uzun bir dua sırasında yüzlerini elleriyle kapatmak gibi akıllıca bir önlem alan insanların da yapabileceği şekilde, hiçbir şey de düşünmeyerbilirdi bu birkaç saniye boyunca. Mme Verdurin, Beethoven’ın dörtlülerini dinlerken hem bu müziği bir dua kabul ettiğini göstermek, hem de uyuduğunu belli etmemek için, dua eden insanları taklit ederdi. “Çok ciddi söylüyorum hanımefendi” dedi Brichot. “Bana sorarsanız, günümüzde bütün vakitlerini küçük dağları kendilerinin yarattığını düşünmekle geçiren insanların sayısı çok kabarık. Prensip olarak, bizi (tıpkı Münih ve Oxford gibi, Paris’e Asnières’den, Bois-Colombes’den çok daha yakın olan) büyük Bütün’ün içinde eritecek olan bir Nirvana’ya hiç itirazım yok, ama Japonlar belki de bizim Bizans’ımızın kapısına dayanmışken, sosyalistleşmiş ordu

aleyhtarlarının serbest nazımın faziletlerini ciddi ciddi tartışmaları iyi bir Fransız'a, hatta iyi bir Avrupalı'ya yakışmıyor." Mme Verdurin prensesin çürük içindeki omzunu bırakabileceğine hükmederek yüzünü gösterirken gözlerini silermiş gibi yapmayı ve iki üç kere soluklanmayı ihmal etmedi. Ama Brichot benim de bu şöleden payımı almamı istiyordu; benzersiz biçimde yönettiği tez savunmalarından, gençlerin gönlünü okşamanın en iyi yolunun onları azarlamak, önemsemek, onlar tarafından gerici diye damgalanmak olduğunu öğrendiği için de, "Gençlerin Tanrı'larına küfretmek istemem" dedi, bir konuşmacının, dinleyicilerin arasında bulunan birinin adını andığında gizlice ona bakması gibi bana kaçamak bir bakış yönelterek. "Mallarmé tapınağında sapkın ve döneke olarak lanetlenmek istemem; eminim yeni dostumuz da, bütün yaşıtları gibi bu tapınağın kapalı ayinine en azından koroda yer alarak katılmış, ya dekadandan, ya da Gül-Haç Biraderleri'nden olduğunu göstermiştir. Ama doğruyu söylemek gerekirse, büyük harfle Sanat'a tapan, Zola sarhoşluğu yetmediğinde damarlarına Verlaine iğnesi vuran bu entelektüelleri çok gördük. Baudelaire hayranlığıyla uyuşturucu müptelası olmuş durumdadılar, havası pis kokularla ağırlaşmış sıcak, miskin ve sağlıksız bir afyon tekkesi sembolizminin o müthiş edebi nevrozuyla öyle uyuşmuş haldeler ki, vatanın bir gün kendilerinden isteyebileceği cesur çabayı göstermeleri mümkün olmayabilir." Brichot'nun aptalca, karmakarışık nakaratına en ufak bir sahate hayranlık gösterisinde bulunamayacağım için Ski'ye döndüm ve M. de Charlus'un ailesi konusunda kesinlikle yanıldığını söyledim kendisine; iddiası konusunda hiçbir şüphesi bulunmadığı ve hatta, baronun gerçek adının Gandin, Le Gandin olduğunu benim kendisine söylemiş olduğum cevabını verdi. "Ben size Mme de Cambremer'in, M. Legrandin adında bir mühendisin kız kardeşi olduğunu söyledim, dedim. M. de Charlus'ten hiç söz etmedim size. Büyük Condé'yle Racine arasında ne kadar bağlantı varsa, M. de Charlus'le Mme de Cambremer'in aileleri arasında da o kadar bağlantı vardır. —Ya! Ben öyle sanmıştım" dedi Ski aldırışsız bir tavırla, birkaç saat önce neredeyse treni kaçırmamıza sebep olan hata-

sından ötürü nasıl özür dilemediyse, bu hatasından ötürü de özür dilemeyerek. “Bu sahilde uzun zaman kalmayı düşünüyor musunuz?” diye sordu Mme Verdurin M. de Charlus’e; baronun bir mürit olabileceğini seziyor ve Paris’e hemen dönmekten korkuyordu. “Hiç belli olmaz aslında, dedi M. de Charlus, genizden gelen, tekdüze bir sesle. Eylül sonuna kadar kalmak istiyorum. —Haklısınız, dedi Mme Verdurin, eylül en güzel fırtınaların olduğu mevsimdir. —Doğruyu söylemek gerekirse, kararım buna bağlı değil. Koruyucu azizim olan başmelek Mikâil’i bir süredir çok ihmal ettim, yortusu olan 29 Eylül’e kadar Mont-Saint-Michel Manastırı’nda kalıp kendimi affettirmek istiyorum. —Bu mevzularla çok mu ilgilenirsiniz?” diye sordu Mme Verdurin; bu kadar uzun bir gezinin kemançıyla baronun iki gün “devamsızlık” göstermelerine yol açacağından korkmasa, incinen kilise aleyhtarlığını susturabilirdi belki. M. de Charlus, “Sizde galiba aralıklı sağırılık var, diye küstahça bir cevap verdi. Aziz Mikâil’in yüce azizlerimden biri olduğunu söylemiştim.” Sonra, iyi niyetli bir esrimeyle gülümseyerek, gözleri ufka dikili, sesi estetikten de öte, dinsel bir coşkuyla yükselerek konuştu: “Ekmekle şarabın dağıtılması harikuladedir; Mikâil beyaz bir elbise içinde, altarın yanında, ayakta durur, salladığı altın buhurdandan yayılan sayısız güzel koku, Tanrı’ya yükselir! —Hep birlikte gidebiliriz, diye teklif etti Mme Verdurin, papaz takımına duyduğu nefrete rağmen. —Tam o anda, ekmekle şarap dağıtılırken” diye devam etti, farklı nedenlerle de olsa Millet Meclisi’nin iyi hatipleri gibi müdahalelere asla cevap vermeyip duymazlıktan gelen M. de Charlus, “genç dostumuzdan bir beden gösterisi izlemek, hatta Bach’ın bir ariasını dinlemek harika olurdu. Sevgili başrahip de sevinçten çılgına döner; hem böylesi, aziz koruyucuma saygılarımı sunmanın en güzel ifadesi olur. Müritler için müthiş bir aydınlanma! Birazdan, kendisi de Mikâil gibi asker olan genç, müzisyen Angelico’muzla konuşuruz bu konuyu.”

Dördüncü olarak çağrılan Saniette, vist oynamayı bilmediğini belirtti. Bunun üzerine, trenin kalkış saatine pek bir şey

kalmadığını gören Cottard, derhal Morel'le *écarté** partisine oturdu. Küplere binen M. Verdurin haşın bir tavırla Saniette'in üstüne yürüdü; "Siz hiçbir şey oynamayı bilmez misiniz?" diye bağırdı, hem vist oynama fırsatını kaçırdığına öfkelenerek, hem de eski arşivciye hakaret etme fırsatı yakaladığına sevinerek. Dehşete düşen Saniette işi espriye vurmaya çalıştı: "Bilirim, piyanonun tuşlarıyla oynamayı bilirim" dedi. Cottard'la Morel karşılıklı oturmuşlardı. "Önce siz buyrun" dedi Cottard. Kemancıyı Cottard'la birlikte görünce telaşlanan M. de Charlus, "Oyun masasına biraz yaklaşıp ya, dedi M. de Cambremer'e. İskambil oyunları çağımızda artık pek bir anlam ifade etmeyen teşrifat meseleleri kadar ilginçtir aslında. En azından Fransa'da, oyun kâğıtlarındakilerden başka kralımız yok artık; hem bana öyle geliyor ki, hepsi genç virtüözümüzün elinde toplanmaya can atıyor" diye ekledi biraz sonra, hem Morel'e hayranlığı kâğıt oynayıpşına bile uzandığı, hem delikanlının gönlünü okşamak istediği ve hem de genç kemancının omzunun üzerinden eğilmesine bir açıklama getirmek için. "Ben kozlamak" dedi Cottard, bir yabancının konuşmasını taklit ederek; bu taklidine çocukları da, Üstat ağır bir hastanın başucunda bile olsa, bir saralının donuk yüz ifadesiyle her zamanki şaklabanlıklarından birini yaptığında öğrencileri ve klinik şefi de, kahkahalarla gülerlerdi. "Ne oynayacağımı pek bilemiyorum, dedi Morel, M. de Cambremer'e danışarak. —Nasıl isterseniz, her durumda yenileceksiniz, şu veya bu, fark etmez." —Galli-Marié mi?" dedi doktor, M. de Cambremer'e anlamlı anlamlı, iyi niyetle bakarak. "Gerçek bir divaydı, rüya gibiydi, onun gibi bir Carmen daha göremeyiz. Tam rolünün kadınıydı. Engalli-Marié'yi dinlemek de hoştu." Marki ayağa kalkarak, konuklarıyla görüşmesinin uygun olup olmayacağı konusunda gösterdikleri tereddüdün ev sahibine bir hakaret olduğunu anlamayan ve küçümseyici bir ifade kullandıklarında İngiliz âdeti mazeretine sığınan soyluların aşağılayıcı bayağılığıyla sordu: "Şu kâğıt oynayan beyefendi kim. Ne iş yapar? Ne *satar*? Olur olmaz insanlarla ilişki

* iki kişiyle oynanan bir iskambil oyunu.

** Fransızcası: *c'est égal*.

kurmamak için, kimlerle bir arada bulunduğumu bilmek isterim. Beni kendisine takdim etme şerefini bahsettiğinizde ismini duyamamıştım da..." M. Verdurin bu sözlerle dayanarak gerçekten M. de Cambremer'i konuklarına takdim etse, marke epeyce sinirlenirdi. Ama ev sahibinin tam tersini yaptığını bildiği için, kendisine zararı dokunmayacak şekilde kalender ve mütevazı bir tavır takınmanın kibarlık olacağını düşündü. M. Verdurin'in Cottard'la yakınlığından duyduğu gurur, doktor ünlü bir profesör olalı daha da artmıştı. Ama eskisi gibi bir saflıkla ifade bulmuyordu artık. O zamanlar, Cottard henüz pek tanınmazken, M. Verdurin'e karısının yüz nevrallilerinden söz edildiğinde, "Yapılacak bir şey yok" derdi, kendi tanıdıklarının ünlü olduğunu ve kızlarının şan hocasının adını herkesin bildiğini zanneden insanların saf gururuyla. "İkinci sınıf bir doktoru olsaydı, başka bir tedavi deneyebilirdik, ama doktorunun adı Cottard olunca" (bu ismi Bouchard veya Charcot'ymuş gibi telaffuz ederdi), "daha iyisi bulunmuyor." Şimdi, M. de Cambremer'in ünlü Profesör Cottard'ın adını mutlaka duymuş olacağını bildiğinden, M. Verdurin tam tersine bir yöntem kullanarak, saf bir tavır takındı. "Aile doktorumuzdur, çok sevdiğimiz, altın kalpli bir insandır, bizim için canını verir; doktorumuz değil, can dostumuzdur; kendisini tanıdığınızı sanmam, ismi size bir şey ifade etmeyecektir herhalde; yine de bizim için bu isim çok iyi bir insanın, aziz bir dostun ismidir: Cottard." Alçakgönüllü bir mırıltıyla telaffuz edilen bu isim, başkasından söz edildiğini zanneden M. de Cambremer'i yanılttı. "Cottard mı? Profesör Cottard'dan bahsetmiyorsunuz herhalde?" Tam o sırada, elinde kâğıtları, oyunun kritik bir noktasında bulunan profesörün sesi duyuldu: "Atinalılar burada karşılaştılar. —Evet, profesördür kendisi" dedi M. Verdurin. —Ne! Profesör Cottard ha! Yanılıyor olmayasınız? Aynı kişi olduğundan emin misiniz? Bac Sokağı'nda oturan Profesör Cottard! —Evet, Bac Sokağı 43 numarada oturur. Tanıyor musunuz kendisini? —Profesör Cottard'ı tanımayan mı var! O bir efsane! Bouffe de Saint-Blaise'i veya Courtois-Suffit'yi tanıyor muyum diye sormak gibi bir şey bu. Konuşmasını duyunca sıradan bir adam olmadığını anlamış-

tım zaten, bu yüzden sormakta sakınca görmedim. —Ne oynasam acaba? Koz mu?” diyordu Cottard. Sonra birdenbire, kahramanca koşullarda, mesela bir askerin ölümüne beylik bir ifadeyle meydan okumasında bile sinir bozucu olacak, ama hiçbir tehlike arz etmeyen bir iskambil oyununda çok daha aptalca kaçan bir bayağılıkla, koz oynamaya karar verdi ve karamsar, “gözü kara” bir tavır takınarak, canını tehlikeye atan kişiler gibi, “Ne olacaksa olsun, umurumda değil!” diye haykırarak bir kâğıt attı. Yanlış kâğıt oynamıştı, ama bir teselli buldu kendine. Mme Cottard, salonun ortasındaki iri bir koltukta, yemek sonrasında daima üzerine çöken o dayanılmaz, engin ve hafif uykuya karşı nafile mücadele etmiş, sonunda da boyun eğmişti. Ara sıra birkaç saniye uyanıp yerinde doğrulduktan sonra, kâh kendini alaya alarak, kâh kendisine söylenmiş kibarca bir sözü cevapsız bırakma korkusuyla gülümsemekle birlikte, kendini tutamayıp bu acımasız, harika hastalığın kollarına düşüyordu tekrar. Kendisini böyle bir anlığına uyandıran şey, gürültüden çok, profesörün karısının uyuduğunu diğer konuklara göstermek için yönelttiği (Mme Cottard’ın, sevgiden, gözleri kapalıyken bile gördüğü, aynı sahne her gece tekrarlandığından ve uyanılması gereken saat gibi uykusuna musallat olduğundan öngördüğü) bakışlarıydı. Profesör önce karısına bakıp gülümsemekle yetinirdi, çünkü hekim sıfatıyla bu yemek sonrası uykusunu kınasa da (en azından, sonlara doğru kızarken, bu bilimsel nedeni ileri sürüyordu, ama bu konuda o kadar değişik fikirlere sahipti ki, belirleyici nedenin bu olduğu kesin değildi), her şeye kadir ve muzip koca sıfatıyla karısıyla alay etmeye bayılır, karısı tekrar uyusun, kendisi de onu tekrar uyandırma zevkini yaşasın diye, başlangıçta tam uyandırmamaya özen gösterirdi.

Mme Cottard şimdi derin uykundaydı. “Şuraya bakın! Léontine, uyuyorsun! diye bağırdı profesör. Mme Cottard, —Mme Swann’ı dinliyorum hayatım, diye güç bela bir cevap verip tekrar baygınlık uykusuna gömüldü. —İnanılır gibi değil, diye haykırdı Cottard, birazdan uyumadığını iddia edecek. Böyle hastalar vardır, muayeneye gelirler, hiç uyumadıklarını ileri sürerler. —Belki hayal ediyorlardır” dedi M. de Cambremer

gölerek. Ama doktor muziplikten hoşlandığı kadar itirazdan da hoşlanır ve özellikle de cahil birinin kendisine tıptan bahsetme cüretini göstermesine dayanamazdı. “İnsan uyumadığını hayal edemez, diye kestirip attı. —Ya!” dedi marki, saygıyla eğilerek, eskiden olsa Cottard’ın yapacağı gibi. “Sizin benim gibi iki grama varan dozlarda trional verip yine de hastayı uyku haline geçirmeyi başaramadığınız olmamış belli ki, dedi Cottard. —Doğru, doğru” diye cevap verdi marki, kendini beğenmiş bir tavırla gülerek, hayatımda ne trional aldım, ne de kısa süre sonra mideyi harap etmekten başka işe yaramayan diğer uyku ilaçlarını. Benim gibi bütün gece Chantepie Ormanı’nda avlanmışsanız, emin olun uyumak için trionale ihtiyacınız kalmaz. —Bunu ancak bir cahil söyleyebilir, diye cevap verdi profesör. Trional bazen sinir hassasiyetini inanılmaz biçimde artırır. Trionalden söz ediyorsunuz ama ne olduğunu biliyor musunuz acaba? —Şey... uyumak için alınan bir ilaç diye duymuştum. —Soruma cevap vermediniz, dedi, haftada üç kere fakültede sınav heyetinde boy gösteren profesör bilgiççe. Ben size uyutup uyutmadığını sormuyorum, ne olduğunu soruyorum. İçerdiği amil ve etil oranlarını söyleyebilir misiniz bana? —Hayır, dedi, zor durumda kalan M. de Cambremer. Ben bir kadeh konyak ya da Porto 345’i tercih ederim. —Onlar on kat daha zehirlidir, diye araya girdi profesör. —Trional konusunu karımla konuşsanız daha iyi olur, dedi M. de Cambremer, o bu tür şeylerin hepsine müpteladır. —O da herhalde aşağı yukarı sizin kadar bilgi sahibidir. Her neyse, sizin karınız uyumak için trional alıyor olabilir, ama gördüğünüz gibi benim karımın trionale hiç ihtiyacı yok. Hadi Léontine, kıpırda, her tarafın uyuşacak, bak ben yemekten sonra uyuyor muyum? Şimdi ihtiyarlar gibi uyuklarsan altmış yaşında ne yapacaksın? Şişmanlayacaksın, kan dolaşımını durduruyorsun... İşitmiyor bile söylediklerimi. —Bu yemek sonrası şekerlemeleri sağlığa zararlı, değil mi doktor bey? dedi M. de Cambremer, Cottard’ın nezdinde eski itibarına kavuşabilmek için. İyi bir yemek yedikten sonra hareket etmek gerekir. —Hepsi uydurma bunların! diye cevap verdi doktor. Biri kıpırtısız duran, öbürü koşmuş olan iki köpeğin midesinden

eşit miktarda besin örneği alınmış, birinci köpekte sindirimin daha hızlı olduğu görülmüş. —Öyleyse sindirimi engelleyen, uyku mu? —Bu sindirimin yemekborusunda mı, midede mi, bağırsakta mı olduğuna bağlı; açıklama yapmanın bir anlamı yok, tıp eğitimi görmediğinize göre, nasılsa anlamayacaksınız. Hadi Léontine, marş marş! Gitme vakti geldi.” Söylediği doğru değildi, doktor kâğıt oynamaya devam ediyordu, ama hiçbir cevap alamadan en bilimsel şekilde teşvik etmeye çalıştığı sağır-dilsizin uykusuna belki bu sert yöntemle engel olabileceğini düşünüyordu. Belki Mme Cottard’ın içinde uykudayken bile uykuya direnme arzusu hüküm sürdüğünden, belki de koltukta başına bir destek bulamadığından, başı cansız bir varlık gibi boşlukta soldan sağa, aşağıdan yukarıya kurulmuş gibi savruldu; kafası durmadan sallanan Mme Cottard kâh müzik dinlermiş gibi, kâh can çekişirmiş gibi görünüyordu. Kocasının şiddeti giderek artan azarları sonuç vermezken, kendi aptallığını fark etmesi etkili oldu: “Banyo suyunun ısısı iyi, diye mırıldandı, ama lüğatin tüyleri... diye haykırdı yerinde doğrularak. Aman Tanrım, ne kadar aptalım! Ne diyorum ben? Şapkamı düşünüyordum, saçmaladım herhalde, neredeyse içim geçecekti, bu kahrolası şömine yüzünden.” Herkes gülmeye başladı, çünkü şömine yanmıyordu.

“Bana gülüyorsunuz” dedi Mme Cottard kendi de gülerek, bir yandan da bir hipnotizmacının hafif dokunuşuyla, saçını düzelten bir kadının becerikliliğiyle yüzünden uykunun son izlerini sildi. “Sevgili Madame Verdurin’den özür dilemek ve gerçeği ondan öğrenmek istiyorum.” Ama gülümsemesi derhal hüznü bir hal aldı, çünkü karısının kendisine hoş görünmeye çalıştığını ve başarılı olamama korkusuyla tir tir titrediğini bilen profesör, “Aynaya baksana, diye bağıırıyordu, yüzün sivilcelerle kaplanmış gibi kıpkırmızı, yaşlı bir köylü kadına benziyorsun. —Çok hoş bir insandır, dedi Mme Verdurin, çok tatlı, alaycı bir saflığı vardır. Üstelik, bütün fakülte umudu kesmişken kocamı mezardan döndüren de o olmuştı. Kocamın başında üç gece, hiç uyumadan bekledi. Bu yüzden de, Cottard benim için kutsaldır! diye ekledi, ciddi, neredeyse tehdit yüklü bir sesle, ellerini ağarmış, küre biçimindeki mü-

zikal şakaklarına götürerek, sanki doktora dokunmaya kalkmışız gibi. Bizden aklına gelen her şeyi isteyebilir. Zaten ben ona doktor Cottard demiyorum, Doktor Tanrı diyorum! Üstelik böyle söylemekle de ona iftira etmiş oluyorum aslında, çünkü bu Tanrı, mümkün olduğu ölçüde, diğerinin sorumlusu olduğu dertleri gideriyor.” Mutluluk içindeki M. de Charlus, “Koz oynayın, dedi Morel’e. —Koz, hadi bakalım, dedi kemancı. —Önce papazınızı söylemeniz gerekirdi, dedi M. de Charlus, dalgınsınız, yine de çok iyi oynuyorsunuz! —Papa-zım var, dedi Morel. —Yakışıklı bir adam” diye cevap verdi profesör. Mme Verdurin, “Şu kazıklı nesne neyin nesidir? diye sordu M. de Cambremer’e, şöminenin üzerine yontulmuş harika arma levhasını göstererek. Bunlar sizin *armalarınız* mı? diye ekledi, alaylı bir horgörüyle. —Hayır, bunlar bizimkiler değil, diye cevap verdi M. de Cambremer. Bizimki üç tırtıklı yatay altın şeritli, her biri bir altın yoncayla bezenmiş beş kırmızı parçalıdır. Bu, Arrachepel’lerin arması, aynı soydan değiliz, ama ev bize onlardan kaldı, bizim atalarımız da hiçbir şeyi değiştirmek istemediler. Arrachepel’lerin (eskiden Pelvilain’miş adları) arması, beş kırmızı kırık uçlu kazıklı altındı. Féterne sülalesiyle birleştiklerinde kalkanları değişti, ama köşeleri yirmi haçla bezeli, ortası altından saplanmış kazıklı sağında iki gümüş kanatlı olarak kaldı. —Buyrun bakalım, dedi Mme de Cambremer çok alçak sesle. —Benim büyükninem, d’Arrachepel’lerdendi, de Rachepe’lerden de diyebiliriz, çünkü her iki isim de eski beratlarda geçer” diye devam etti M. de Cambremer, kıpkırmızı kesilerek, çünkü karısının takdir ettiği sözlerin ardında yatabilecek imayı ancak anlamış ve Mme Verdurin’in katiyen kendisini hedef almayan bu sözlerden alınamayacağı düşüncesiyle telaşa kapılmıştı. “Tarihin yazdığına bakılacak olursa, ilk Arrachepel olan Macé, nam-ı diğer Pelvilain, on birinci yüzyılda, kuşatmalarda, kazık sökmeye özel bir beceri sergilemiş. Takma adı Arrachepel’, buradan geliyor, soyluluk unvanını da bu isimle almış; armalarındaki kazıklar da yüzyıllar öncesinden günümüze kalmış. Bunlar, surların aşılmasını iyice zorlaştırmak için sur önüne, toprağa çakılıp

* *arracher*: sökmek, *pel* (eski Fr.): kazık.

birbirine bağlanan kazıklardı. Siz de zaten doğru kelimeyi kullanıp kazık demiştiniz; bunların sevgili La Fontaine'in yûzen değnekleriyle hiç ilgisi yoktu. Çünkü bir yerin alınmasını imkânsızlaştırmaktı amaçları. Elbette günümüzün toplarını düşününce komik geliyor. Ama unutmayın ki on birinci yüzyıldan bahsediyoruz. —Güncellikten yoksun bir şey, dedi Mme Verdurin, ama küçük çan kulesinin kendine has bir hoşluğu var. —Sizde bitirim şansı var, dedi Cottard; Molière'in kullandığı kelimeden* kaçınmak için sık sık bu terimi kullandı. Karo papazı neden çürüğe çıkarılmış, biliyor musunuz? —Onun yerinde olmayı isterdim, dedi, askerlikten sıkılan Morel. —Sizi gidi vatan haini! diye haykırdı M. de Charlus, kendini tutamayıp kemancının kulağını çimdikleyerek. —Söylesenize, karo papazının niye çürüğe çıkarıldığını bilmiyor musunuz? diye tekrar etti, esprisini yapmaya kararlı olan Cottard. Tek gözü var da ondan. —İşiniz zor, sayın doktor, dedi M. de Cambremer, Cottard'a, kendisini tanıdığını göstermek için. —Bu delikanlı olağanüstü, diye safça araya girdi M. de Charlus, Morel'i göstererek. İlah gibi oynuyor." Bu yorumdan pek hoşlanmayan doktor, "Göreceğiz bakalım, dedi. El elden üstündür." Şansı açık olan Morel, muzafferane bir tavırla, "Dam, as" dedi. Doktor bu talihi inkâr edemezmiş gibi, başını eğerek, hayranlıkla itiraf etti: "Çok güzel." Mme de Cambremer, "M. de Charlus'le bir arada bulunmak bizi çok memnun etti, dedi Mme Verdurin'e. —Tanışmıyor muydunuz? Oldukça hoş bir insan, kendine özgü biri, *bir devrin adamı*" diye cevap verdi Mme Verdurin, mutlu bir amatör, yargıç ve ev sahibesi tebessümüyle (hangi devir olduğu sorulsa, cevaplamakta güçlük çekerd). Mme de Cambremer beni Saint-Loup'yla birlikte Féterne'e davet etti. Şatonun önündeki meşe ağaçlarının oluşturduğu kubbeye portakal rengi bir fener gibi asılı ayı görünce, hayranlıkla bir çılgılık atmaktan kendimi alamadım. "Bu daha bir şey değil; birazdan, ay biraz daha yükselip vadiyi aydınlattığında, bin kat daha güzel olacak. İşte Féterne'de bu yok!" dedi Patroniçe, küçümser bir tonda Mme de Cambremer'e; özellikle kiracıların yanında malikânesini aşā-

* Fransızca'da çok şanslı anlamında 'boynuzlu şans' kullanılır.

ğılamak istemeyen markiz, ne cevap vereceğini bilemiyordu. “Daha bir müddet buralarda mısınız hanımefendi?” diye sordu M. de Cambremer Mme Cottard’a; sorusu, ileride kendisini davet etmek gibi bir niyeti oluşuna yorulabilirdi, o anda daha kesin bir randevu belirlemekten de kurtarıyordu kendisini. “Elbette beyefendi, bu yıllık göçü çocuklar açısından çok önemli buluyorum. Kim ne derse desin, çocukların açık havaya ihtiyacı var. Fakülteden beni Vichy’ye göndermek istiyorlardı, ama orası çok boğucu; midemle oğlanlar biraz büyüdükten sonra ilgilenirim. Ayrıca profesör sınavlarla çok uğraşıyor, sıcaklar da yoruyor kendisini. Bence onun gibi yıl boyunca aralıksız çalışan insanların iyice dinlenmesi şart. En azından bir ay daha buradayız. —Ya! Öyleyse tekrar görüşeceğiz demektir. —Ayrıca ben kalmak zorundayım, çünkü eşim Savoie’ya gidiyor, ancak on beş gün sonra buraya dönmüş olacak. —Ben vadi tarafını deniz kenarından daha çok seviyorum, dedi Mme Verdurin. Dönüş yolculuğunuzu harika bir havada yapacaksınız. —Arabalar hazır mı diye bakmamız lazım, dedi M. Verdurin, bana dönerek, eğer bu gece Balbec’e dönmek konusunda ısrarlıysanız tabii; bana sorarsanız hiç gerek yok. Yarın arabayla göndeririz sizi. Hava nasılsa güzel olur. Yollar mükemmel durumda.” Kalmamın imkânsız olduğunu söyledim. “Ama zaten daha erken, diye itiraz etti Patroniçe. Rahat bırak çocukları, daha bol bol vakitleri var. İstasyona bir saat önceden gitseler ne faydası olacak? Burada olmaları daha iyi. Ya siz, sevgili Mozart, dedi Morel’e, doğrudan M. de Charlus’le konuşmaya cesaret edemeyerek, kalmak istemez miydiniz? Denize bakan güzel odalarımız var. —Hayır, kalmaz, diye cevap verdi M. de Charlus, dikkatini oyuna verdiğinden söylenenleri iştmemiş olan Morel’in yerine. Gece yarısına kadar izinli sadece. İtaatkâr, uslu bir çocuk gibi geri dönüp yatması lazım” diye ekledi, tatlı, yapmacık, ısrarlı bir sesle, bu masum benzetmede ve Morel’e eliyle dokunamayıp adeta kelimelerle dokunarak ona ilişkin konulara sesiyle temas etmekte sadistçe bir şehvet bulurmuş gibi.

M. de Cambremer, Brichot’nun bana çektiği söylevden Dreyfus taraftarı olduğum sonucunu çıkarmıştı. Kendisi koyu

bir Dreyfus aleyhtarı olduğu için, düşmana karşı nezaket ıca-bı, Chevreigny'lerden bir kuzenine hep çok adilce davranmış ve hak ettiği terfinin gerçekleşmesini sağlamış olan Yahudi bir albayı methetmeye koyuldu bana. "Üstelik kuzenim tamamen zıt fikirlere sahipti" diyen M. de Cambremer bu fikirlerin ne olduğu üzerinde durmadı, ama ben bunların markinin yüzü kadar eski ve kusurlu, kimi kasabalı ailelerin çok uzun zamandır sahip olduğu fikirler olduklarını hissettim. "Doğrusu bence çok güzel bir şey!" diye sözünü bağladı M. de Cambremer. Şunu belirtmek gerekir ki, "güzel" kelimesini annesinin veya karısının dilinde farklı eserleri de olsa, sanat eserlerini tanımlayan estetik anlamında kullanmıyordu katiyen. M. de Cambremer bu sıfatı örneğin biraz kilo almış olan zayıf bir insanı tebrik ederken kullanırdı daha çok. "Demek iki ayda üç kilo aldınız? Çok güzel bir şey bu!" Bir masanın üzerine soğuk içecekler yerleştirilmişti. Mme Verdurin, beyleri istedikleri içeceği kendileri almak üzere masaya davet etti. M. de Charlus gidip bir şeyler içtikten sonra hemen dönüp oyun masasının yakınında bir yere oturdu ve bir daha da yerinden kıpırdamadı. Mme Verdurin, "Portakal şerbetimi tattınız mı?" diye sordu kendisine. Bunun üzerine M. de Charlus, zarif bir tebessümle, nadiren kullandığı billur gibi bir tonda, ağzını büzüp şekilden şekle sokarak, bedeni eğilip bükülerek cevap verdi: "Hayır, onun yanındakini tercih ettim, çilek şerbeti sanırım, harikaydı." Belli türdeki gizli eylemlerin görünür sonucunun bunları açığa çıkaran bir konuşma veya davranış biçimi olması, çok şaşırtıcı bir durumdur. Adamın biri Günahsız Doğum'a, Dreyfus'un masumiyetine veya birden fazla dünyanın varlığına inanıp inanmadığını gizli tutmak istiyorsa, sesinde de, yürüyüşünde de düşüncesini ele verecek bir şey bulmak mümkün değildir. Ama M. de Charlus'un o ince sesi ve tebessümüyle, kollarını oynatarak, "Hayır, yanındakini tercih ettim, çilek şerbetini" deyişini duyunca, insan, bir yargıcın itirafta bulunmamış bir suçluya, bir hekimin hastalığını belki kendi de bilmeyen, ama yaptığı belli telaffuz hatalarından üç yıl içinde öleceği anlaşılan bir felçliye hüküm giydirmesine imkân veren kesinlikle, "Demek erkeklerden hoşlanıyor" diye-

bilirdi. “Hayır, yanındakini tercih ettim, çilek şerbetini” deme şeklini anormal diye tanımlanan bir aşka yoran insanların o kadar fazla bilgiye ihtiyacı olmayabilir. Çünkü burada, gizlenen şeyle onu dışavuran işaret arasında daha doğrudan bir ilişki vardır. Düşüncemizi açıkça formüle etmesek de, cevap veren kişinin tatlı, güler yüzlü bir hanım olduğunu hissederiz; yapmacık görünmesinin sebebi de, erkekmiş gibi geçinmesi ve erkeklerde bunca cilve görmeye alışık olmayışımızdır. Öteden beri birtakım meleksi kadınların yanlışlıkla erkek cinsiyetine dahil edildiklerini ve bu sürgünde, bir yandan fiziksel bir tiksinti uyandırdıkları erkeklere doğru nafile kanat çırparken, bir yandan da salonlar düzenlemeyi, “iç mekânlar” oluşturmayı çok iyi becerdiklerini söylemek daha zarif bir ifade biçimi olabilir. M. de Charlus, Mme Verdurin’in ayakta durmasından rahatsızlık duymuyor, Morel’e daha yakın olabilmek için oturduğu koltuktan kalkmıyordu. “Sizce, dedi Mme Verdurin barona, kemanıyla bizi büyüleyebilecek olan bu yaratığın şu oyun masasında oturması affedilir bir şey mi? Onun gibi keman çalan biri! —Kâğıt oynaması da mükemmel, her şeyi iyi yapıyor, o kadar zeki bir insan ki!” dedi M. de Charlus, bir yandan Morel’e fikir vermek üzere oyunu izleyerek. Aslında Mme Verdurin ayaktayken koltuğundan kalkmamasının tek nedeni bu değildi. Hem büyük bir soylu, hem de sanat meraklısı sıfatıyla meydana getirdiği benzersiz sosyal kavramlar bileşimiyle, kendi muhitinden bir adama yakışacak nezaketi göstermek yerine, Saint-Simon’dan yola çıkarak adeta canlı tablolar oluşturmaktaydı; o esnada, kendisini başka bakımlardan da ilgilendiren ve sarayda en seçkin kişilerin karşısında, tembel tembel oturduğu koltuktan kalkmayacak kadar kendini beğenmiş olduğu söylenen Mareşal D’Huxelles rolünü oynamaktaydı. “Söylesenize Charlus, dedi Mme Verdurin, teklifsizleşmeye başlayarak, sizin muhitte bana kapıcılık edecek düşkün bir asilzade eskisi bulunmaz mı? —Bulunur... bulunmaz mı... dedi M. de Charlus, saf saf gülümseyerek, ama tavsiye etmem. —Neden? —Seçkin ziyaretçilerinizin kapıcı kulübesinden öteye geçmemeleri gibi bir tehlikesi olabilir.” Aralarında geçen ilk tatsız konuşmaydı bu. Ama Mme Verdu-

rin pek farkına varmadı. Maalesef Paris'te devamı gelecekti. M. de Charlus yerinde oturmaya devam ediyordu. Mme Verdurin'e böylesine kolayca boyun eğdirmesinin aristokrasinin itibarı ve burjuvaların korkaklığı hakkındaki en sevdiği özdeyişleri nasıl doğruladığını gördükçe, için için gülmekten kendini alamıyordu. Patroniçe baronun tavrına şaşırılmış gibi görünmüyordu katiyen; yanından ayrılmasının tek sebebi, M. de Cambremer'in benim yakamı bırakmadığını fark edip endişelenmiş olmasıydı. Ama önce, M. de Charlus'un Kontes Molé'yle ilişkisi meselesini açıklığa kavuşturmak istedi. "Mme de Molé'yle tanıştığınızı söylemişsiniz. Evine gidip gelir misiniz?" diye sordu, "evine gidip gelmek" kelimelerine, evine kabul edilmek, kendisini ziyaret etme iznini almış olmak anlamını yükleyerek. M. de Charlus küçümser bir tonlamayla, yapmacık bir kesinlik merakıyla, tekdüze bir sesle cevap verdi: "Eh, ara sıra." Bu "ara sıra"dan şüphelenen Mme Verdurin sordu: "Orada Guermantes Dükü'yle karşılaştınız mı hiç? —Doğrusu hatırlamıyorum. —Ya! dedi Mme Verdurin. Guermantes Dükü'nü tanımıyor musunuz? —Tanımamam mümkün mü?" diye cevap verdi M. de Charlus, dudakları bir tebessümle kıvrılarak. Aslında alaylı bir tebessümdü bu, ama baron, altın dişinin görünmesinden korkarak, dudaklarını büzüp gülümsemesini kısa kesti; sonuçta ortaya çıkan dudak kıvrımı, iyi niyetli bir tebessüm izlenimi uyandırıyor. "Niçin, 'Tanımamam mümkün mü' dediniz?" M. de Charlus, alıdirmaz bir tavırla, "Ağabeyimdir de ondan" diyerek Mme Verdurin'i hayretler içinde bıraktı; Patroniçe misafirinin kendisiyle alay mı ettiğini, gayri meşru bir evlat mı olduğunu, yoksa başka bir evlilikten mi doğduğunu anlayamamıştı. Guermantes Dükü'nün kardeşinin Charlus Baronu olabileceği hiç aklına gelmedi. Sonra benim yanıma geldi: "Az önce M. de Cambremer'in sizi akşam yemeğine davet ettiğini işittim. Tahmin edebileceğiniz gibi, benim için fark etmez. Ama sizin iyiliğiniz açısından, gitmeyeceğinizi umuyorum. Bir kere, sıkıcı insanlarla doludur orası. Ha, eğer kimsenin tanımadığı taşralı kontlar ve markilerle bir yemek davetine katılmaktan hoşlanıyorsanız, o zaman aradığınızı bulursunuz. —Zannederim bir

iki defa gitmek zorunda kalacağım. Aslında pek serbest de sayılmam, genç bir kuzinim var, onu yalnız bırakamıyorum.” (Bu uydurma akrabalığın Albertine’le birlikte çıkışlarımızı kolaylaştırdığını fark etmiştim.) “Ama kendisini Cambremer’lere daha önce tanıştırdığım için... —Nasıl isterseniz öyle yapın. Size bir tek şunu söyleyebilirim: Son derece sağlıklı bir yerdir; bir zatürree ya da güzel bir romatizma kaparsanız çok mu hoş olur? —Ama manzarası çok güzelmiş, öyle değil mi? —Eeeh, evet... öyle denebilir. Ben, açıkça söyleyeyim, buradan görülen vadi manzarasını bin kat tercih ederim. Bir kere, üzerine para verseler, öteki şatoyu tutmazdım, çünkü deniz havası M. Verdurin için son derece zararlı. Eğer kuzininizin sinirleri biraz olsun hassassa... Ama yanılmıyorsam siz kendiniz sinirli yapıda bir insansınız... soluk tıkanmasından şikâyetçisiniz. Eh, görürsünüz o zaman! Bir kere gidin, bir hafta uykusuzluk çekeceksiniz, ama bizi ilgilendirmez.” Söyleyeceği şeyin daha önceki sözleriyle çelişkili olduğunu düşünmeden ekledi: “Eğer evi görmek istiyorsanız —ki fena değildir, güzel demek abartılı olur, ama eski hendeği, çekme köprüsüyle eğlenceli sayılır— benim de mecburen bir kere yemeğe gitmem gerekeceğine göre, bari sizinle aynı gün gidelim; bizim ekibi de getiririm, hoş olur. Yarından sonra, arabayla Arembouville’e gideceğiz. Yol harikadır, elma şarabı da çok lezzetlidir. Siz de gelin. Brichot, siz de geliyorsunuz. Siz de, Ski. Toplu bir eğlence haline getiririz, zaten kocam önceden bir şeyler ayarlamıştır. Kimleri davet ettiğini tam bilemiyorum. Monsieur de Charlus, siz de katılır mısınız beş yıldızlara?” Sadece son cümleyi duymuş olan ve Arembouville’e yapılacak bir geziden söz edildiğini bilmeyen baron irkildi: “Garip bir soru” diye mırıldandı alaycı bir tonda; Mme Verdurin bu ses tonuna gücendi. “Aslında, dedi bana dönerek, Cambremer’lerin yemeğini beklemeye gerek yok, kuzininizi buraya getirsenize. Sohbetten, zeki insanlardan hoşlanır mı? Sevimli bir kız mı? Öyleyse mesele yok, çok iyi. Birlikte gelin. Yeryüzünde bir tek Cambremer’ler yok ya. Kuzininizi davet etmenin onlar için bir mutluluk kaynağı olmasını anlıyorum, kimse evlerine gitmiyor çünkü. Burada temiz hava alır, daima ze-

ki insanlar bulur. Her halü kârda haftaya çarşambaya mutlaka bekliyorum sizi. Duyduğuma göre Rivebelle'e kuzininiz, M. de Charlus ve hatırlamadığım birileriyle daha çaya gidecekmişsiniz. Ayarlayın da hep birlikte buraya gelin, toplu halde gelmeniz hoş olurdu. Oradan buraya gelmek dünyanın en kolay işi, yol fevkalade güzeldir; gerekirse ben aldırırım sizi. Ayrıca Rivebelle'de ne bulduğunuzu da anlamış değilim, kimin nesi oldukları belli olmayan yabancılarla dolup taşar. Belki kurabiyelerinin şöhretine kapılmışsınızdır. Benim aşçımın yaptıkları bir başka lezzetlidir. Ben size hakiki Normandiya kurabiyesi yedireceğim, bir de sable kurabiyesi, bu kadarını söylüyorum. Ha, eğer Rivebelle'de verilen pislği beğeniyorsanız, kusura bakmayın, ben konuklarımı katletmem beyefendi; zaten ben istesem de aşçım o iğrenç şeyleri yapmayı kabul etmez, istifa edip başkasının hizmetine girerdi. Oranın kurabiyelerinin neyle yapıldığı belli değildir. Zavallı bir kızcağız biliyorum, bu yüzden peritonit olup üç günde gidiverdi. Henüz 17 yaşındaydı. Zavallı annesi için ne acı bir şey, diye ekledi Mme Verdurin, tecrübe ve ıstırap yüklü, küresel şakaklarından bir hüzün yayılarak. Her neyse, eğer kazıklanmaktan, paranızı sokağa atmaktan hoşlanıyorsanız, Rivebelle'e çaya gidin. Yalnız çok rica ederim, bakın size yüzde yüz güvenerek bu görevi veriyorum: Saat tam altıda, bütün grubunuzu buraya getirin, herkesin dağılıp evine dönmesine izin vermeyin. Kimi isterseniz getirebilirsiniz. Ben bunu herkese söylemem. Ama sizin arkadaşlarınızın hoş insanlar olduklarından eminim, sizinle anlaşıcağımızı hemen hissettim. Tesadüf bu ya, önümüzdeki çarşamba, küçük yuvanın dışında çok hoş birkaç kişi daha olacak. Madame de Longpont'cuğumuzu tanımaz mısınız? Harika bir kadındır, çok esprilidir ve hiç snop değildir; göreceksiniz, çok hoşunuza gidecek. O da bir grup arkadaşını getirecek yanında, diye ekledi Mme Verdurin, bunun kabul gören bir davranış biçimi olduğunu göstermek ve bu örnekle beni teşvik etmek için. Bakalım hanginizin nüfuzu fazla, hanginiz daha çok arkadaş getirecek, Barbe de Longpont mu, siz mi? Sanıyorum Bergotte'u da getirecekler, diye ekledi dalgın bir tavırla, çünkü o sabah gazetelerde çıkan ve büyük

yazarın sađlık durumunun endiŖe verici olduđunu bildiren haber dűŖűnűlűrse, davate bir űnlűnűn katılımı pek ihtimal dahilinde gűrűnműyordu. Kısacası, gűrecekŖsiniz, en baŖarılı arŖambalarımđan biri olacak; sıkıcı kadınların olmasını istemiyorum. Zaten bu akŖama bakıp karar vermeyin, bu seferki tam bir fiyaskoydu. Hiç itiraz etmeyin, benim kadar sıkılmış olamazsınız, ben kendim bile patladım sıkıntıđan. Her zaman bu geceki gibi olmaz, haberiniz olsun! Aslında, Cambremer'lerden hiç sűz etmeyelim, çekilmez insanlar, ama sevimli diye bilinen sosyete mensupları tanıđım ben; dođrusunu isterseniz benim kűűk yuvamın yanında solda sıfırdılar. Swann'ı zeki bulduđunuzu sűylediđinizi iŖittim. Bir kere, bana sorarsanız, çok abartılı bir tanım, ama adamın kiŖiliđini bir yana bıraksak bile –ki daima aŖırı sevimsiz, sinsi ve ikiyűzlű olduđunu dűŖűnműŖűmdűr– benim arŖambalarımđan birçok kez katılmıştır. İsterseniz diđerlerine de sorabilirsiniz, katiyen bir dâhi diyemeyeceđimiz, benim her Ŗeye rađmen Fransız Enstitűsű'ne sokmayı baŖardığım, iyi bir lise ikinci sınıf hocası olan Brichot'nun yanında bile, Swann solda sıfırdı. Öyle donuktu ki!" Ben aksine bir Ŗey sűylemeye kalkınca Patroniçe devam etti: "Sűylediđim dođru. ArkadaŖınız olduđu için, onun aleyhinde bir Ŗey sűylemek istemiyorum size; ayrıca sizi çok severdi, bana hakkınızda harika Ŗeyler sűylemiŖtir, ama bizimkilere sorun bakalım, bizim yemek davetlerinde hiç ilginç bir laf ettiđi olmuŖ mu? Ne de olsa mihenke taşı budur. Dođrusu nedenini bilmiyorum ama, benim salonumda Swann hiç olmadı, bir Ŗey çıkmadı ondan. Üstelik de bir parça deđerı varsa, onu da burada kazanmıŖtır." Swann'ın çok zeki olduđu konusunda ısrar ettim. "Hayır, siz öyle sanıyordunuz, űnkű benim kadar uzun sűredir tanı mıyordunuz onu. Aslında çok çabuk anlamıŖtık sıđlıđını. Beni bunaltıyordu." (Tercűmesi: "La Trėmoille'lara ve Guermantes'lara gidip geliyor ve benim gitmediđimi biliyordu.") "Ben can sıkıntısı dıŖında her Ŗeye katlanabilirim. Ama can sıkıntısına katiyen!" Mme Verdurin'in can sıkıntısından nefreti, o sıralar, dar çevresinin bileŖimini açıklayan sebepti. Henűz dűŖesleri kabul etmiyordu evine, űnkű sıkıntıya katlanmayı bilmiyordu; deniz tuttuđu için

gemiyle bir geziye çıkamamak gibi bir şeydi yani. Mme Verdurin'in söylediklerinin tamamen yanlış sayılamayacağını düşünüyordum kendi kendime; Guermantes'lar Brichot'yu hayatlarında gördükleri en aptal adam olarak tanımlayabilirlerdi, ama ben Brichot'nun, Swann'dan değilse bile, en azından Guermantes zekâsına sahip, akademisyenin ukalaca esprilerinden kaçınacak kadar zevkli ve ukalalık karşısında yüzleri kızaracak kadar edipli kişilerden aslında daha üstün birisi de olabileceğini düşünüyordum; bu konuyu, sanki bulacağım cevap zekâ denen şeyin doğasını bir ölçüde aydınlatabilirmiş gibi, Port-Royal'den etkilenen ve Tanrı lütfu meselesini düşünen bir Hristiyan'ın ciddiyetiyle düşünüyordum. "Göreceksiniz, diye devam etti Mme Verdurin, sosyete mensuplarını gerçekten zeki insanların, bizim çevremizden insanların yanında değerlendirmek gerekir esasında; körler diyarında yeryüzünün en esprili adamı olan bir sosyete mensubu burada körün teki oluyor. Üstelik onun karşısında diğerleri de donup kalıyorlar, kendilerini rahat hissetmiyorlar. O kadar ki, acaba her şeyi berbat eden kaynaşmalar yapmayı deneyeceğime, sırf sıkıcı tipler için davetler yapsam, ben de kendi küçük yuvamın rahatça tadını çıkarsam daha iyi olmaz mı, diye düşünüyorum. Sonuç olarak, kuzininizle birlikte geliyorsunuz. Anlaştık. Güzel. Hiç değilse burada ikiniz de doyarsınız. Féterne'de hem aç kalırsınız, hem susuz. Ha, eğer sıçandan hoşlanırsanız, hiç durmayın, gidin, istemediğiniz kadar sıçan bulursunuz orada. Üstelik istediğiniz kadar uzun süre misafir ederler sizi. Açlıktan ölürsünüz, o başka. Zaten ben oraya gitmeden önce akşam yemeğimi yiyeceğim. Gelip beni alırsınız, birlikte gideriz, daha eğlenceli olur. Akşamüzeri kuvvetli bir kahvaltı ederiz, dönüşte de bir gece yarısı yemeği yeriz. Elmalı turtaya sever misiniz? İyi öyleyse, bizim aşçının yaptığı elmalı turtayı hiçbir yerde bulamazsınız. Görüyorsunuz, siz burada yaşamak için yaratılmışsınız derken haklıymışım. Gelin burada kalın. Burada görüldüğünden çok daha fazla yer var, biliyor musunuz? Sıkıcı tipler musallat olmasın diye uluorta söylemiyorum. Kuzininizi de sürekli kalmak üzere getirebilirsiniz. Balbec'ten farklı bir hava teneffüs etmiş olur. Ben buranın ha-

vasıyla en umutsuz hastaları tedavi edebileceğim iddiasındayım. Yemin ederim tedavi ettiklerim oldu, sırf bu mevsimden söz etmiyorum üstelik. Çok eskiden de, buraya çok yakın bir yerde oturmuştum, arayıp tarayıp bulduğum, yok pahasına tuttuğum, bunların Raspelière'inden bambaşka bir havası olan bir yerdi. Birlikte gezmeye çıkarsak gösteririm size. Ama kabul etmek gerekir ki, burada bile hava gerçekten diriltici. Çok da fazla bahsetmek istemiyorum, bakarsınız Parisliler benim küçük sığınağıma merak salarlar. Benim kaderim hep böyle olmuştur. Her neyse, teklifimi kuzininize iletin. Size vadiye bakan iki güzel oda veririz; sabahları, sislerin arasından güneşi görürsünüz. Şu sözünü ettiğiniz Robert de Saint-Loup kimin nesi kuzum? dedi endişeyle, çünkü onu ziyarete Doncières'e gideceğimi duymuştu ve onun yüzünden kendisini ihmal ederim diye korkuyordu. Sıkıcı bir tip değilse, siz gideceğinize onu buraya getirebilirsiniz. Morel'den işitmişim sözünü; galiba çok yakın arkadaşı" dedi Mme Verdurin, desteksiz bir yalan atarak; Saint-Loup'yla Morel'in birbirlerinin varlığından bile haberleri yoktu. Ama Patroniçe Saint-Loup'nun M. de Charlus'le tanıştığını duymuş ve kemancı aracılığıyla tanıştıklarını zannederek, her şeyden haberdar görünmek istemişti. "Tıp veya edebiyat mı okuyor yoksa? Aklınızda olsun, sınavlar için tavsiyeye ihtiyacınız olursa, Cottard'ın elinden her şey gelir, ben de kendisine her istediğimi yaptırırım. Akademi'ye gelince –tabii ilerisi için, henüz yaşı küçük sanıyorum– orada çok sayıda oy üzerinde söz sahibiyim. Arkadaşınız burada yabancılık çekmez, hem belki evi görmek de hoşuna gider. Doncières pek neşeli bir yer sayılmaz. Her neyse, nasıl isterseniz öyle yapın, hangisi işinize geliyorsa" diye noktaladı sözlerini; hem "asilzade takımıyla" tanışmak istermiş izlenimi uyandırmamak için, hem de müritleri yaşattığı baskı rejiminin adına özgürlük demektediri için, ısrar etmedi. M. Verdurin'in sabırsızca hareketlerle, küplere binen ve hava almaya ihtiyacı olan bir adamın tavırlarıyla salonun bir kenarı boyunca uzanan, vadiye hâkim ahşap terasa doğru gittiğini görünce, "Neyin var senin böyle? dedi. Yine Saniette'e mi kızdın? Canım, adamın geri zekâlı olduğunu biliyorsun, kabullen

şunu, kendini kaybetme böyle... Bu durumdan hiç hoşlanmıyorum, dedi bana dönerek, çünkü sağlığına zarar veriyor, kan beynine hücum ediyor. Ama şunu da itiraf etmek gerekir ki, bazen Saniette'e tahammül etmek ve bilhassa elinden tutmanın bir hayır işi olduğunu hatırlamak için, insanda melek sabrı olması gerekiyor. Ben kendi adıma, o şahane aptallığını bir neşe kaynağı olarak görüyorum doğrusu. Yemekten sonra yaptığı espriyi duydunuz herhalde: 'Vist oynamayı bilmem ama piyanonun tuşlarıyla oynamayı bilirim.' Müthiş, değil mi? Olağanüstü, ayrıca yalan da, piyanonun tuşlarıyla oynamayı da bilmez o. Ama kocam kaba saba gibi görünmekle birlikte çok duyarlı, çok iyi kalpli bir insandır, Saniette'in bu bencilliği, sürekli nasıl bir izlenim yaratacağıyla ilgilenmesi çileden çıkarıyor onu... Hadi şekerim, sakinleş biraz; biliyor-sun Cottard sinirlenmenin karaciğerin için çok zararlı olduğunu söyledi. Üstelik hepsi benim başıma patlayacak, dedi Mme Verdurin. Yarın Saniette gelip gözyaşları içinde bir sinir krizi geçirecek. Zavallı adam! Çok hasta aslında. Yine de başkalarının canına okuması için mazeret değil tabii. Ayrıca en çok ıstırap çektiği, insanın acıyası geldiği zamanlarda bile, aptallığı, şefkati kesinlikle engelliyor. Aşırı derecede aptal. En iyisi bu kavgaların ikinizi de hasta ettiğini, bir daha gelmemesini tatlılıkla söyle kendisine; en çok korktuğu şey bu olduğu için, sinirlerini yatıştırır" diye fısıldadı Mme Verdurin kocasına.

Sağdaki pencerelerden deniz belli belirsiz seçilebiliyordu. Ama öbür taraftaki pencerelerden, ay ışığının kar gibi bembeyaz kapladığı vadi görülüyordu. Ara sıra Morel'in ve Cottard'ın sesleri duyuluyordu. "Kozunuz var mı? —Yes. —Oo! Espri yapıyorsunuz herhalde" dedi M. de Cambremer, Morel'in sorusuna cevaben; doktorun elinin kozlarla dolu olduğunu görmüştü. "İşte karo damı, dedi doktor. Bu koz, biliyor musunuz? Ben kozlamak, ben almak. Ama artık Sorbonne yok, dedi doktor M. de Cambremer'e; Paris Üniversitesi var sadece." M. de Cambremer, doktorun niye böyle bir şey söylediğini anlamadığını itiraf etti. "Sorbonne'dan bahsettiğinizi sanmıştım, dedi doktor. *Tu nous la sors bonne*" diye duydum dedi-

* Güzel bir espri yaptın.

ğinizi, diye ekledi, espri yaptığını belirtmek için göz kırparak. Bakın, dedi, rakibini göstererek, ona müthiş bir oyun yapacağım.” Oyun doktor için gerçekten müthiş olmalıydı ki, sevincinden iki omzunu da hazla titreterek gülmeye başladı; bu gülüş, Cottard ailesinde, Cottard “familya”sında neredeyse zoolojik bir tatmin işaretiydi. Bir önceki nesilde, bu harekete ellerini sabunlarmış gibi ovuşturmak da eklenirdi. Cottard’ın kendisi de önceleri aynı anda iki hareketi birden kullanmış, sonra, günün birinde, eşinin mi, yoksa bir üstadın mı müdahalesiyle bilinmez, ellerini ovuşturmaktan vazgeçivermişti. Doktor domino oynarken, rakibini yerden taş çekmeye ve 6-6’yı almaya mecbur ettiğinde bile, kendisi için hayattaki en büyük haz olan bu durumu omuz hareketiyle karşılamakla yetinirdi. Elinden geldiğince nadiren de olsa, birkaç günlüğüne memleketine gidip hâlâ ellerini ovuşturan kuzeniyle görüştüğünde ise, dönüşünde Mme Cottard’a, “Zavallı René’yi pek bayağı buldum” derdi. “Hiç ufaklığınız var mı? dedi Morel’e dönerek. Yok mu? Öyleyse ben şu bizim Davud’u oynayayım. —Yani beşliniz var, siz kazandınız! —Si *Signor*. —Çok güzel bir zafer, doktor, dedi marki. —Hekimin fendi sanatçıyı yendi” dedi Cottard markiye dönerek; esprisinin beğenilip beğenilmediğini anlamak için de kelebekgözlüğünün üstünden baktı. “Vaktimiz varsa, dedi Morel’e, size rövanş hakkı tanırım. Kâğıt dağıtma sırası bende... Ah! Maalesef arabalar geldi, cumaya kaldı demek ki; size muhteşem bir numara göstereceğim gelecek sefere.” M. ve Mme Verdurin bizi dışarıya kadar geçirdiler. Patroniçe, ertesi gün gelmesini garantiye almak için Saniette’e özellikle sevecen davrandı. M. Verdurin, “Sizin üstünüz bana kalırsa pek ince yavrucuğum, dedi; yaşı bana bu babaca hitapta bulunmasına izin veriyordu. Hava değişmiş sanki.” Bu sözler içimi bir mutlulukla doldurdu: Sanki bu sözlerin ima ettiği tabiatın gizli hayatı, farklı bileşimlerin ortaya çıkışı, benim hayatımda da birtakım değişimlerin, yeni imkânların habercisiydiler. Çıkmak üzere bahçe kapısını açtığımızda bile, yeni bir “hava”nın etrafa hâkim olduğu hissediliyordu; (bir zamanlar Mme de Cambremer’in Chopin’i hayal ettiği) köknar korusundan gerçek esintiler, bir yaz hazzı hava-

lanıyor ve belli belirsiz, okşarcasına kıvrımlarla, değişken çalkantılarla hafif noktürnlerini seslendirmeye başlıyorlardı. O gece reddettiğim örtüyü daha sonraki gecelerde, Albertine'le birlikteyken, soğuğa karşı korunmaktan çok hazzı gizlemek için kabul edecektim. Norveçli filozofu boş yere aradık. Aniden karın ağrısına mı yakalanmıştı? Treni kaçırmaktan mı korkmuştu? Bir uçak mı gelip kendisini almıştı? Melekler mi alıp götürmüştü? Nasıl olmuşsa olmuş, biz farkına bile varmadan, bir ilah misali ortadan kayboluvermişti. "Hata ediyorsunuz, dedi M. de Cambremer bana, çivi gibi bir hava var. —Neden çivi gibi? diye sordu doktor. —Dikkat edin, solüğünüz tıkanmasın, diye devam etti marki. Kız kardeşim geceleri katiyen evden çıkmaz. Zaten bu aralar epeyce rahatsız. Her neyse, siz böyle başınız açık durmayın, hemen şapkanızı takın. —Bunlar soğuğa bağlı soluk tıkanmaları değil, dedi Cottard ukala bir tavırla. —Ya, öyle mi? dedi M. de Cambremer eğilerek. Mademki sizin kanaatiniz bu... —Eh, kıt kanaat!" dedi doktor, bakışlarını gözlüğünün dışına kaydırıp gülümseyerek. M. de Cambremer güldü, ama haklı olduğuna yüzde yüz inandığı için, ısrar etti. "Yine de, dedi, kız kardeşim ne zaman gece çıksa, bir kriz geçirir. —Boş yere tartışmanın anlamı yok, diye cevap verdi doktor, kabalık ettiğinin farkına bile varmayarak. Zaten ben sayfiyede konsültasyona çağırılmadıkça tıpla ilgilenmiyorum. Tatile geldim buraya." Aslında belki de istediğinden fazla tatil yapıyordu. M. de Cambremer, birlikte arabaya binerlerken, "Çok yakınımızda (körfezin size yakın tarafında değil de, karşı kıyısında, ama o kısmı çok dardır) bir başka ünlü hekim, Doktor Du Boulbon olduğu için çok şanslıyız" dediğinde, genellikle meslek ahlakı icabı meslektaşlarını eleştirmekten kaçınan Cottard, küçük gazinoya gittiğimiz o meşum gün benim karşımda da yaptığı gibi haykırmaktan kendini alamadı: "Canım, o hekim değil ki! O edebi tıpla uğraşıyor, onun alanı hayal tedavisi, şarlatanlık. Aslında aramız iyidir. Bir süreliğine buradan ayrılmak zorunda olmasam, bir gün gemiye binip kendisini ziyarete giderdim." Fakat Cottard'ın M. de Cambremer'e Du Boulbon'dan söz ediş tarzından anladım ki, kendisini ziyaret etmek üzere seve seve

bineceği gemi, bir başka edebi hekimin, Vergilius'un keşfettiği (ve bütün hastalarını ellerinden alan) kaplıcaları yok etmek üzere Salerno'lu hekimlerin tuttuğu, ama yolculuk esnasında onlarla birlikte batan gemiye benziyordu. "Güle güle sevgili Saniette, yarın sakın gelmemezlik etmeyin, bilirsiniz, kocam sizi çok sever. Nüktedanlığınızdan, zekânızdan çok hoşlanır; itiraz etmeyin, siz de biliyorsunuz öyle olduğunu; sert tavırlar takınmaktan hoşlansa da, sizi görmekten vazgeçemez. İlk sorduğu soru hep aynıdır: 'Saniette geliyor mu? Onu görmek öyle hoşuma gidiyor ki!' der. —Asla böyle bir şey demedim" dedi M. Verdurin Saniette'e; takındığı sahte samimiyet havası Patroniçe'nin sözleriyle kendisinin Saniette'e karşı muamelesini gayet güzel bağdaştırıyordu. Sonra, herhalde gecenin rutubetli havasında vedalaşmalar daha fazla uzamasın diye saatine baktı ve arabacılara oyalanmamalarını, ama inişte dikkati elden bırakmamalarını tembihledi, bize de trene rahatlıkla yetişeceğimizi söyledi. Tren Cambremer'lerle başlayıp müritlerin her birini bir başka istasyona bırakacaktı; en son da ben inecektim, Balbec'e kadar gelecek başka kimse yoktu. Cambremer'ler gece vakti atlarını La Raspelière'e kadar tırmandırmamak için bizimle birlikte Douville-Féterne'den trene bindiler. Evlerine en yakın istasyon, zaten köye de biraz uzak olan, şatoya iyice uzak kalan Douville-Féterne değil, La Sogne istasyonuydu. Douville-Féterne'e geldiğimizde, Verdurin'lerin arabacısı, (o hüzünlü hassas arabacı) M. de Cambremer'den, Françoise'ın deyimiyle "bahşişi kopardı"; çünkü M. de Cambremer cömert bir insandı ve bu bakımdan, daha çok "anne tarafına" çekmişti. Ama belki "baba tarafı" o esnada ağır bastığından, bir yandan bahşişi verirken, bir yandan da bir hata olmasın diye tetikteydi —hatayı gözleri iyi görmeyip mesela bir frank yerine beş santim vererek kendisi de yapabiliirdi, verdiği bahşişin önemini fark edemeyerek karşısındaki de. Bu yüzden de, bahşişin miktarına dikkat çekti: "Yanlış görmüyorum, değil mi, bir frank veriyorum?" dedi arabacıya, parayı ışıktaki döndürerek, müritler olayı Mme Verdurin'e de aktarsınlar diye. "Öyle değil mi? Kısa bir yolculuk olduğuna göre, bir frank uygundur." M. ve Mme de Cambremer La Sogne'da bizden ay-

rıldılar. “Sizin de soluk tıkanmalarından mustarip olduğunuzu kız kardeşime söyleyeceğim” dedi marki tekrar; “ilgisini çekeceğinden eminim.” Aslında “hoşuna gideceğinden” demek istediğini anladım. Karısına gelince, benimle vedalaşırken, o sıralar bir mektupta, yazılı halde bile beni rahatsız eden, artık alıştığımız, ama konuşma içinde kullanıldığında hâlâ bana o kasıtlı rahatlıklarıyla, öğrenilmiş teklifsizlikleriyle tahammül edilmez derecede ukalaca gelen kısaltmaları kullanarak, “Tekrar görüşmek umuduyla” dedi; “Saint-Loup’yu görürseniz selamlar.” Mme de Cambremer bunu söylerken, Saint-Loup’yu* Saint-Loupe** diye telaffuz etti. Bu telaffuzu kimden duyduğunu ya da böyle telaffuz edilmesi gerektiği kanaatine nereden vardığını hiç öğrenemedim. Sebebi ne olursa olsun, birkaç hafta boyunca, markiz de, ona hayran olan ve her şeyiyle ona benzemeye çalışan bir adam da Saint-Loupe diye telaffuz ettiler. Başkaları Saint-Lou diyecek olsa, onlar belki dolaylı yoldan diğerlerine bir ders vermek, belki kendilerinin farklı olduğunu ortaya koymak için, üstüne basa basa, ısrarla Saint-Loupe diyorlardı. Ama Mme de Cambremer’den daha seçkin birtakım kadınlar, bu şekilde telaffuz edilmediğini ve onun özgünlük zannettiği şeyin sosyeteden haberdar olmadığı kanısını uyandıracak bir hata olduğunu markize söylemiş veya ima etmiş olacaklar ki, kısa bir süre sonra Mme de Cambremer tekrar Saint-Lou demeye başladı; hayranı da, belki kendisinden azar işittiği için, belki de markizin sondaki p’yi artık telaffuz etmediğini kendisi fark edip böylesine değerli, enerjik ve hırslı bir kadının bilinçsizce boyun eğmeyeceğini düşünerek, aynı şekilde direnmekten vazgeçti. Markizin en feci hayranı da kocasıydı. Mme de Cambremer insanları genellikle oldukça küstah bir biçimde kızdırmaktan hoşlanırdı. Bana veya bir başkasına bu şekilde saldırdığı anda, M. de Cambremer gülerek kurbanı seyretmeye koyulurdu. Marki şaşı olduğu için –şaşılık geri zekâlıların gülüşüne bile bir nüktedanlık havası katar– bu gülüş başka zamanlar bembeyaz olan gözünde, gözbebeğinin kısmen de olsa görünmesine yol açıyordu. Aynı şekilde bir şim-

* Okunuşu: Sen-Lu.

** Okunuşu: Sen-Lup

şek de, bulutlarla kaplı gökyüzünde biraz mavilik çıkarır ortaya. Ayrıca markinin monoklü de bu nazik işlemi değerli bir tablonun üzerindeki cam gibi koruyordu. Gülüşün ardındaki asıl niyetin ise, sevecenlik mi: “Sizi namussuz! Gıpta edilecek durumdasınız doğrusu. Müthiş zeki bir kadının gönlünü kazanmışsınız”, alay mı: “Eh, ağzınızın payını almışsınızdır umarım beyefendi, işitmediğiniz laf kalmadı”, yardımseverlik mi: “Merak etmeyin, ben buradayım, şakadan ibaret olduğu için bu sözleri gülerек dinliyorum, ama size kötü muamele edilmesine izin vermem”, yoksa acımasız bir suçortaklığı mı olduğu pek anlaşılamıyordu: “Benim burnumu sokmama hiç gerek yok, ama gördüğünüz gibi, size yağdırdığı hakaretlere gülmekten kırılıyorum. Kahkahalarla gülüyorum, demek ki ben, kocası sıfatıyla tasvip ediyorum. Dolayısıyla, itiraz etmek gibi bir şey aklınıza eserse, karşınızda kimi bulacağınız belli küçük bey. Önce size okkalı iki tokat patlatırım, sonra da Chantepie Ormanı’nda karşılıklı kılıçlar konuşur.”

Kocasının neşesi konusundaki bu yorumlardan hangisi doğru olursa olsun, markizin kaprisleri uzun sürmüyordu. M. de Cambremer de o zaman gülmeyi kesiyor, geçici gözbebeği ortadan kayboluyordu; birkaç dakika boyunca unutulmuş olduğundan, bembeyaz göz tekrar görüldüğünde, bu kıpkırmızı Normandiyalı’ya hem kansız, hem vecit içindeymiş gibi bir hava veriyordu; marki sanki az önce bir ameliyat geçirmiş veya monoklünün ardından, Tanrı’dan şehitlik mertebesini dilenirmiş gibi görünüyordu.

Üçüncü Bölüm

*M. de Charlus'un üzüntüleri. – Uydurma
düello. – “Transatlantik”in istasyonları. – Albertine’den
bıktığım için kendisinden ayrılmak isteğim.*

Uyku gözümden akıyordu. Asansörle beni odamın bulunduğu kata kadar çıkaran, asansörcü çocuk değil, şaşı komi oldu; sohbete başlayarak bana ablasının hâlâ o çok zengin adamın yanında olduğunu, bir keresinde, ablası akıllı uslu yerinde oturacağına aklına esip evine dönünce, beyefendinin şaşı komiyle daha talihli kardeşlerinin annesini arayıp bulduğunu, onun da deli kızını apar topar dostunun yanına götürdüğünü anlattı. “Biliyor musunuz beyefendi, benim ablam soylu bir hanım. Piyano çalar, İspanyolca konuşur. Size asansörde hizmet eden basit bir kominin ablası diye inanmayacaksınız ama, ablam hiçbir şeyden geri kalmaz; hanımefendinin kendi oda hizmetçisi var, bir gün arabası da olursa hiç şaşmam. Çok güzeldir, bir görseniz, biraz fazla gururludur, ama insaf artık, o kadar olsun! Çok esprilidir. Bir otelden ayrılmadan önce, temizliği yapacak olan oda hizmetçisine küçük bir yadigar niyetine, mutlaka bir dolabın, bir konsolun içine ihtiyacını görür, öyle gider. Hatta bazen aynı şeyi arabada da yapar; parasını ödedikten sonra da bir köşeye gizlenip, arabasını yıkamak zoruunda kalan arabacının bağırıp çağırmasını seyrederek güler. Babamın ağabeyime eskiden tanıdığı o Hintli prensi bulması da büyük şanstı. Onun tarzı bambaşka tabii. Ama iş şaha-

ne. Yolculuklar olmasa, mükemmel olurdu. Hâlâ açıkta kalan bir tek ben varım. Ama hiç belli olmaz. Bizim aile şanslı; kim bilir, belki bir gün cumhurbaşkanı bile olurum. Neyse, sizi çok konuşturdum” (ben tek kelime söylememiştim ve onu dinledikçe de uyuklamaya başlıyordum). “İyi geceler beyefendi. Oo! Teşekkür ederim beyefendi. Herkes sizin kadar iyi kalpli olsaydı, dünyada yoksul kimse kalmazdı. Ama ablamın dediği gibi, ‘Hep birkaç yoksul olmalı ki, ben şimdi zengin olmuşken biraz onların ağzına edebileyim’. Artık deyimin kusuruna bakmayın. İyi geceler beyefendi.”

Her gece, uyurken, sırf bilinçsiz sandığımız bir uykuda hissedilecekleri için hiç yaşanmamış kabul ettiğimiz ıstırapları yaşama tehlikesini göze almış oluruz belki de. La Raspe-lière’den geç saatte döndüğüm geceler gerçekten çok uyku geliyor. Ama soğuklar başladığında, hemen uyuyamaz oldum, çünkü şöminedeki ateş bir lamba kadar aydınlatıyordu odayı. Yine de, anlık, harlı bir ateş olduğundan, –tıpkı bir lamba veya akşam olduğunda gün ışığı gibi– fazlasıyla parlak ışığı çok geçmeden azalıyordu; ben de, kendi evimizden çıkıp yatmaya gittiğimiz ikinci bir eve benzeyen uykuya dalıyordum. Bu ikinci evimizin kendine ait zilleri vardır; bazen, kimse zili çalmadığı halde, kulaklarımızın açık seçik duyduğu bir zil sesiyle aniden uyanırız. Kendine ait hizmetkârları, bizi dışarı çıkarmak üzere gelen özel ziyaretçileri vardır; öyle ki, tam kalkmaya hazırlanırken, öteki eve, uyanıklık evine neredeyse ânında geçişimizle birlikte, odanın boş olduğunu, kimsenin gelmediğini kabul etmek zorunda kalırız. Bu evde oturanlar, ilk insan soyu gibi hünsadır. Bir erkek, bir anda kadının görünümüne bürünür. Bu evdeki eşyalar insan olma, insanlar da dost ve düşman olma eğilimindedir. Bu uykular sırasında uyuyan için geçen zaman, uyanık insanın hayatının geçtiği zamandan tamamen farklıdır. Bazen bu zamanın akışı çok daha hızlıdır; bir çeyrek saat bir bütün gün gibidir; bazen de çok daha yavaştır, hafif bir şekerleme yaptığımızı zannederiz, oysa bütün gün uyumuşuzdur. Bu durumda uyku arabasına biner, hafızanın ulaşamayacağı, zihninin daha yarı yolda geri dönmek zorunda kaldığı derinliklere ineriz. Uykunun atları,

güneşinkiler gibi hiçbir engelin kendilerini durduramayacağı bir ortamda, öyle düzenli adımlarla yol alırlar ki, (aksi takdirde durması için hiçbir sebep olmayan, asırlar boyu aynı hareket içinde sürebilecek) muntazam uykuyu bölmek, ani bir dönüşle onu gerçeğe yöneltmek, ona merhaleleri hızla aşdırtmak, –uyuyan kişinin henüz belirsiz, ama şekil değiştirmiş olmakla birlikte şimdiden algılanabilir seslerini duyacağı– hayata yakın bölgeleri geçirtmek ve birden uyanışa varmak için, (kim bilir hangi Meçhul’ün gökyüzünden fırlattığı), bize yabancı, küçük bir gök çakılı gereklidir. O zaman, bu derin uykulardan bir şafağa uyanırız; kim olduğumuzu bilmeyiz, hiç kimseyizdir, taptaze, her şeye hazırızdır, beynimizin içi o âna kadarki hayat olan geçmişten arınmıştır. Uyanıklığa inişin sertçe gerçekleşmesi, bir unutuş kılıfıyla gizlenen uykudaki düşüncelerimizin uyku sona ermeden, tedricen geri dönecek vakti bulamamaları, belki daha da güzeldir. O zaman, adeta içinden geçtiğimiz (kaldı ki biz diye düşünmeyiz bile) karanlık fırtınadan, kıpırtısız, düşünceden yoksun, içi boş bir “biz” olarak çıkarız. Bu durumdaki insan veya nesne nasıl bir darbe yemiştir ki, koşup gelen hafızanın kendisine bilincini veya kişiliğini geri verdiği âna kadar her şeyden habersiz ve şaşkın, donup kalmıştır? Ancak, bu iki tür uyanışın gerçekleşmesi için, derin bir uyku da olsa, alışkanlığın boyundurduğunda uyumamak gerekir. Çünkü alışkanlık ağına aldığı her şeyi denetler; alışkanlıktan kaçmak, bambaşka bir şey yaptığımızı zannettiğimiz bir anda uykuya geçmek, kısacası, gizli de olsa düşüncenin eşliğindeki ileri görüşlülüğün himayesi altında bulunmayan bir uykuyu yakalamak gerekir. En azından yukarıda tasvir ettiğim, akşam yemeğini La Raspelière’de yediğim gecelerin sabahında çoğunlukla yaşadığım uyanışlarda, her şey bu şekilde cereyan ederdi; buna ben, ölümün kendisini kurtarmasını beklerken kapalı panjurlar ardında yaşayan, dünya hakkında hiçbir bilgisi olmayan, bir baykuş gibi kıpırtısız duran ve yine bir baykuş gibi, ancak karanlıkta biraz görebilen o garip insan olarak tanıklık edebilirim. Her şey bu şekilde cereyan eder, ama belki uyuyan kişinin hatıraların iç konuşmasını ve uykunun ardı arkası kesilmeyen boş

laflarını algılamasını engelleyen, sadece bir üstüpü tabakası olmuştur. Çünkü (aslında aynı şey, yıldızlara ait, dahaengin ve daha esrarengiz ilk sistemde de açıklanabilir pekâlâ) uyuyan kişi, uyanış ânında kendisiyle konuşan bir iç ses duyar: “Bu geceki yemek davetine gelecek misiniz, sevgili dostum? Ne iyi olur!” “Evet, ne iyi olur, giderim” diye düşünür; sonra, uyanış belirginleşince birden hatırlar: “Doktorun dediğine göre, büyükannemin birkaç haftalık ömrü kalmış sadece.” Zili çalar, gelenin eskisi gibi büyükannesi, ölüm döşeğindeki büyükannesi değil, duygusuz bir oda hizmetkârı olacağını düşünüp ağlar. Aslında uyku kendisini hatıra ve düşüncenin bulunduğu dünyadan ta uzaklara, yalnız başına, yalnızdan da öte, insanın kendini algılamasını sağlayacak dostun bile bulunmadığı bir boşluğun içinden geçirip taşıdığı sırada, zamanın ve ölçülerinin dışına çıkmıştır. Oda hizmetkârı gelmiştir bile, ona saati sormaya cesaret edemez, çünkü uyuyup uyumadığını, kaç saat uyuduğunu bilmez (hatta öylesine vücudu yorgun, zihni dinlenmiş ve yüreği özlemle doludur ki, çok uzun sürmüş olması gereken bir yolculuğun sonunda, fazlasıyla uzak bir diyardan dönmüş gibidir ki, günlerce uyumuş olabileceğini düşünür). Şüphesiz, bir bütün gün zannettiğimiz sürenin sadece bir çeyrek saat olduğunu ancak saate bakarak saptayışımız yüzünden, böylesine anlamsız bir nedenle, zamanın tek olduğunu iddia edebiliriz. Ama bu saptamayı yaptığımız anda zaten uyanık bir insanızdır, uyanık insanların zamanı içinde yer almaktayızdır, öteki zamanı terk etmişizdir. Belki başka bir zamandan da öte, öteki hayatı terk etmişizdir. Uyku esnasındaki hazları hayatımızda yaşadığımız hazlar arasında saymayız. Bütün hazzardan en kabaca tensel olanına değinecek olursak, hangimiz uyandığında, aşırı yorgunluktan kaçınmak istenildiği takdirde, uyandıktan sonra gün boyu tekrarlanması mümkün olmayan bir hazzı uykuda tatmış olduğu için hafif bir kızgınlık hissetmemiştir? Mal kaybı gibi bir şeydir bu. Bize ait olmayan, başka bir hayatta haz duymuşuzdur. Rüyadaki (genellikle uyanırken hemen yok olan) acıların ve hazların bir muhasebesini yapsak da, bu hesap gündelik hayat muhasebimizin içinde yer almaz.

İki zamandan söz etmiştim; belki de tek bir zaman vardır, uyanık insanın zamanı, uyuyan için de geçerli olduğundan değil de, belki öteki hayat, yani uyku hayatı, –uykunun derin bölümü– zaman kategorisine bağımlı olmadığından. La Raspelière'deki yemek davetlerinin ardından tam bir uykuya gömüldüğüm zamanlarda böyle düşünüyordum. Nedenini açıklayayım. Uyandığımda, zili on kere çalıp da oda hizmetkârının gelmediğini görünce, umutsuzluğa kapılırdım. Zili on birinci çalışmada gelirdi. Aslında bu ilk çalışma olurdu. İlk on çalışma, hâlâ süren uykumun arasında, arzuladığım zil sesinin taslaklarından öteye geçmezdi. Uyuşmuş ellerim yerlerinden bile kıpırdamamış olurdu. Böyle sabahlarda uyanma çabam, yaşadığım tanımlanmamış, karanlık uyku kütesini zaman çerçevesine sokma gayretiydi daha çok (uykunun zamanın kurallarından habersiz olabileceğini söylememin nedeni de bu). Kolay iş değildir bu; iki saat mi, iki gün mü uyuduğumuzu bilmeyen uyku bize hiçbir ipucu sunmaz. Dışarıda da bir işaret bulamazsak eğer, zamanın içine geri dönemez, bize üç saatlik gibi gelen beş dakikalık bir uykuya dalarız tekrar.

En güçlü uyutucunun uyku olduğunu –tecrübelerime dayanarak– hep söylemişimdir. İki saat süren, sayısız devle çarpıştığımız, sonsuza dek sürecek sayısız dostluk kurduğumuz derin bir uykudan uyanmak, birkaç gram veronal aldıktan sonra uyanmaktan çok daha zordur. Bu yüzden de, buradan yola çıkıp mantık yürüttüğümde, Norveçli filozoftan M. Bergson'un uyutucuların yol açtığı hafıza bozuklukları hakkında “ünlü meslektaşı –pardon değerli meslektaşı” M. Boutroux'ya söylediklerini öğrendiğimde, şaşırdım. Norveçli filozofun dediğine göre, M. Bergson M. Boutroux'ya şunları söylemiş: “Hiç şüphe yok ki, ara sıra, ölçülü dozlarda alınan uyku ilacı, içimize sağlam bir biçimde yerleşmiş olan, dayanıklı gündelik hafızamızı etkilemez. Ama daha yüksek düzeyde yer alan, o kadar dengeli olmayan başka hafızalar da vardır. Bir meslektaşım ilkçağ tarihi dersi veriyor. Bana anlattığına göre, bir önceki gece uyumak için ilaç aldığında, ders sırasında yapacağı Yunanca alıntılarını hatırlamakta güçlük çekiyormuş. Bu ilacı kendisine tavsiye eden doktora, hafızayı etkilemediğini ileri

sürmüş. Tarihçi arkadaşım da doktora, alaylı bir gururla, 'Belki de sizin Yunanca alıntılar yapmanız gerekmiyordur' demiş."

M. Bergson'la M. Boutroux arasında geçen bu konuşmanın doğru olup olmadığını bilmiyorum. Aslında derin ve açık seçik düşünebilen, tutkulu bir dikkat sahibi olan Norveçli filozofun yanlış anlamış olması da mümkün. Benim şahsi tecrübelerim, tam tersine sonuçlar verdi. Kimi uyku ilaçlarının alındığının ertesi günü görülen anlık unutuşlarla doğal ve derin bir gece uykusu boyunca hüküm süren unutuş arasında kısmi ama şaşırtıcı bir benzerlik vardır. Şöyle ki, her iki durumda da unuttuğum, Baudelaire'in, aksine "santur gibi" kafamda çınlayıp duran bir dizesi değildir, adı geçen filozoflardan birinin bir kavramı da değildir, -uykudaysam- çevremde yer alan ve kendilerini algılamayışım yüzünden akılsız sayıldığım, sıradan nesnelerin gerçekliğidir; -yapay bir uykudan uyanıp dışarı çıkmışsam- unuttuğum, herhangi bir gündeki gibi tartışabileceğim Porphyrios'un veya Plotinos'un sistemi değil, bir davete vermeyi vaat ettiğim cevaptır, onun hatırasının yerini kusursuz bir boşluk almıştır. Yüksek düzeydeki düşünce olduğu yerde kalmıştır; uyutucunun kullanım dışı bıraktığı şey, ufak tefek konularda, gündelik hayata ait bir hatırayı tam vaktinde yakalamak için bir faaliyet gerektiren alanlarda hareket etme kabiliyetidir. Beynin yok olmasından sonra hayatın devamı hakkında söylenebilecek her şeye rağmen, beyindeki her bozukluğa bir parça ölümün tekabül ettiğini fark ediyorum. Anlatımı daha da yavaşlatmamak için dilini taklit etmeden aktaracak olursam, Norveçli filozofun dediğine göre, M. Bergson, onları hatırlama yeteneğine sahip olmasak da, hatıralarımızın hepsine sahip olduğumuzu söylemiş. Hatırlama yeteneğine sahip olmasak da. Peki ama, hatırlanmayan bir hatıra nedir ki? Ya da daha ileriye gidelim. Son otuz yılımıza ait anıları hatırlamıyoruz, ama onlarla sarmalanmış durumdayız; öyleyse niye otuz yılla sınırlandırıyoruz kendimizi, bu önceki hayatı niye doğumdan öncesine kadar uzatmıyoruz? Arkamda kalmış hatıraların koskoca bir bölümünü bilmedikten, onlar benim için görünmez olduktan, onları kendime çağırma yeteneğinden yoksun olduktan sonra, benim bilemediğim

bu *k t le* içinde, bir insan olarak hayatımın çok öncesinde yer alan hatıraların da bulunmadığını kim iddia edebilir? İçimde ve etrafımda hatırlayamadığım bunca hatıra varsa, bu unutuş (herhangi bir şeyi görme yetisinden yoksun olduğuma göre, hiç değılse fiili unutuş), bir başka insanın bedeninde, hatta bir başka gezegende yaşadığım bir hayatı da kapsayabilir. Aynı unutuş her şeyi siler. Öyleyse, Norveçli filozofun gerçek olduğunu iddia ettiğı ruhun ölümsüzlüğü nedir? Öldükten sonra olacağı varlığın doğıduğundan beri olduğum kişiyi hatırlaması için bir sebep yoktur, değı mi ki bu kişi de, kendisinden önce benim kim olduğumu hatırlamamaktadır?

Oda hizmetkârı içeri girerdi. Zile defalarca bastığımı söylemezdim kendisine, çünkü daha önce zile bastığımı sadece rüyamda gördüğümü anlardım. Bununla birlikte, bu rüyanın bir bilinç  nı kadar açık seçik olması beni korkuturdu. Bunun tam tersi de geçerli miydi yoksa, bilinç de rüya kadar ger ekdi i miydi?

Buna karşılık, gece boyunca kimin sürekli zili çalıp durduğunu sorardım. Hiç kimse diye cevap verirdi, bunu kanıtlatabilirdi de, çünkü her zil, “pano”da görülürdü. Bense, tekrar tekrar, neredeyse öfkeyle çalınan zilleri hâlâ duyar gibi olurdum, hatta daha günler boyunca titreşimleri kulağımda kalırdı. Oysa uykunun uyanık hayata bu şekilde, kendisiyle birlikte  lmeyen hatıralar fırlattığı enderdir. Bu g kta larını saymak mümkündür. Bu göktaşı, uykunun bi imlendirdiğı bir d   nceyse eğer, çok kısa sürede incecik, ele geçmez parçalara ayrılır. Ama bu sefer, uyku sesler meydana getirmişti. Bunlar daha maddi ve daha basit olduklarından, daha uzun sürüyorlardı. Oda hizmetkârı erken sayılabilecek bir saat söylediğinde  a ırdım. Erken olmasına rağımen dinlenmi tim. Uzun süren uykular, hafif uykulardır; uyanıklıkla uyku arasında bir durum olduklarından ve uyanıklık halinin biraz silik, ama kalıcı bir izini taşıdıklarından, bizi dinlendirebilmek için, kısa da sürebilecek derin bir uykudan çok daha fazla zamana ihtiyaçları vardır. Kendimi iyi hissetmemin bir başka nedeni vardı. Nasıl ki yorulduğumuzu hatırladığımızda, yorgunluğumuzu şiddetle hissederek, “Dinlendim” demek de, dinlen-

mişlik duygusunu yaratmak için yeterlidir. Rüyamda, M. de Charlus'un yüz on yaşında olduğunu ve öz annesi Mme Verdurin'e beş milyara bir demet menekşe aldı diye iki tokat attığını görmüştüm; dolayısıyla, derin bir uyku çektiğimden ve bir gün önceki düşüncelerime de, günlük hayata da aykırı rüyalar gördüğümünden emindim; bu da kendimi çok dinlenmiş hissetmemeye yetiyordu.

M. de Charlus'un Verdurin'lere sık sık gitmesine bir anlam veremeyen anneme baronun (Albertine'in şapkasının sürpriz olsun diye kendisinden habersiz ısmarlandığı gün), Balbec'teki Grand-Hôtel'in bir salonuna, akşam yemeğine kiminle geldiğini anlatsam, çok şaşırırdı. Yemek davetlisi, Cambremer'lerin bir kuzininin genç uşağından başkası değildi. Uşak son derece şık giyinmişti, baronla birlikte lobiden geçerken, turistlerin gözünde, Saint-Loup'nun deyimiyle "tam sosyete erkeği havasında"ydı. Nöbet değiştirme saati olduğu için o esnada toplu halde tapınağın merdiveninden inen genç komiler, "Levioğulları" bile, yeni gelen iki müşteriye dikkat etmediler; iki müşteriden biri, M. de Charlus ise, gözlerini kasten yere eğerek komilerle ilgilenmediğini gösteriyordu. Komilerin arasından kendisine yol açar gibiydi. "Çoğalın, artın, yegâne ümidi bu mukaddes milletin" dedi, Racine'in dizelerini hatırlayıp bambaşka bir bağlamda kullanarak. "Efendim?" diye sordu, klasikleri pek bilmeyen uşak. M. de Charlus cevap vermedi, çünkü sorulara aldırmmamak ve otelde başka müşteri yokmuşçasına, yeryüzünde bir tek kendisi, Charlus Baronu varmış gibi yoluna dümdüz devam etmek, onun için bir gurur meselesiydi. Ama Yehoşeba'nın dizelerine, "Gelin, gelin, kızlarım" diye devam ettikten sonra canı sıkıldı ve onun gibi, "çağırarak gerek onları" diye eklemeydi, çünkü bu çocuklar, cinsiyetin tam olarak biçimlendiği, M. de Charlus'un hoşuna giden yaşa gelmemişlerdi henüz. Aslında, Mme de Chevreigny'nin yumuşak başlılığından kuşku duymayarak mektup yazdığı genç uşağının, daha erkeksi olacağını ummuştu. Görünce, kendi zevkine göre fazlasıyla kadınsı buldu. Uşağa, onu bir başkasıyla karıştırdığını söyledi; gerçekten de, Mme de Chevreigny'nin başka bir genç uşağını arabada görmüştü.

Gayet kaba saba bir köylü olan öteki uşak, bunun tam tersiydi; randevuya gelen uşaksa, kendi yapmacık davranışlarını bir üstünlük zannettiği ve M. de Charlus'ü baştan çıkaran şeyin de bu sosyete erkeği özellikleri olduğundan hiç kuşku duymadığı için, baronun kimi kast ettiğini bile anlamadı. "Ama benden başka bir tek arkadaşım var, gördüğünüz o olamaz; feci bir şeydir, kaba bir köylüye benzer." Baronun gördüğü kişinin belki de bu kaba saba adam olduğunu düşününce, izzetinefsi yaralandı. Baron bunu hissedip sorgu alanını genişletti: "Canım, ben Mme de Chevreghny'nin adamlarından başkasıyla tanışmamaya ant içmedim ki, dedi. Burada veya yakında döneceğinize göre Paris'te, şu veya bu evde çalışan çeşitli arkadaşlarınız yok mu bana tanıştırabileceğiniz? 'Yo, hayır!' diye cevap verdi uşak. Ben kendi sınıfımdan kimseyle görüşmem. Sadece iş konusunda konuşurum onlarla. Ama size tanıştırabileceğim çok seçkin birisi var. —Kim? diye sordu baron. —Guermantes Prensi. M. de Charlus, kendisine o yaşta, üstelik, tanışmak için zaten bir uşağın tavsiyesine ihtiyaç duymayacağı birinin teklif edilmesine kızdı. Bu yüzden de, teklifi sert bir tavırla geri çevirdi ve uşağın sosyete özentisinin cesaretini kırmasına izin vermeyerek, ona tekrar nasıl, ne tür birini istediğini, örneğin bir jokey olabileceğini açıklamaya girişti. O esnada yanlarından geçen noterin sözlerini duymuş olabileceği korkusuyla, bambaşka bir şeyden söz ediyormuş gibi bir kurnazlık yaparak, ısrarla, ortaya seslenerek, ama aynı konuşmayı sürdürüyormuş gibi ekledi: "Evet, yaşıma rağmen, koleksiyonculuğa, güzel biblolarla olan düşkünlüğüm devam ediyor, eski bir bronz parça için, antika bir avize için çılgınca paralar harcadığım oluyor. Güzelliğe tutkunum." Ne var ki M. de Charlus bu süratli konu değişikliğini genç uşak anlasın diye her kelimeyi öyle üstüne basa basa telaffuz ediyor, ayrıca noter de işitsin diye o kadar bağırıyordu ki, sahnelediği bu oyunun kendisi, ardında neler gizlendiğini noterinkinden daha bilgili kulaklara ifşa etmek için yeterli olurdu. Otelin diğer bütün müşterileri gibi noter de hiçbir şeyden kuşkulanmadı ve hepsi, iki dirhem bir çekirdek uşağı seçkin bir yabancı olarak gördü. Sosyete mensupları yanılıp kendisini çok şık bir

Amerikalı zannettilerse de, hizmetkârların karşısına çıkar çıkmaz, onlar, bir forsanın bir diğer forsayı tanınması gibi, hatta daha da süratle, kimi hayvanların uzaktan koku alması gibi, kim olduğunu tahmin ettiler. Kısım şeflerinin kaşları havaya kalktı. Aimé kuşkulu bir bakış yöneltti. İçki sorumlusu omuzlarını silkti ve kibarlık ettiğini zannedip ağzını eliyle örtterek, herkesin duyabileceği şekilde hakaret etti. Hatta bizim yaşlı Françoise bile, o esnada hizmetkârlara ayrılmış yemekhaneye gitmek üzere merdivenin yanından geçmekteydi ve gözleri eskisi kadar keskin olmadığı halde, başını kaldırdığında –yaşlı sütünesi Eurykleia’nın Odysseus’u şölene katılan tahtın taliplerinden çok daha önce tanınması gibi– otel müşterilerinin varlığından kuşkulandığı hizmetkârı fark etti; onun yanında teklifsiz bir tavırla yürüyen M. de Charlus’ü görünce, daha önce duyup da inanmamış olduğu çirkin dedikodular birden gözünde acı bir gerçeklik kazanmışlar gibi, bir yıkılmışlık ifadesi belirdi yüzünde. Bu olaydan ne bana, ne de başkasına asla söz etmedi, ama hadise zihnini epeyce yormuş olmalı ki, daha sonra, Paris’te, eskiden o kadar sevdiği “Julien”i her görüşünde, kendisine karşı yine kibar olmakla birlikte soğuk ve daima epeyce temkinli bir tutum sergiledi. Aynı olay, başka birisinin, aksine bana açılmasına sebep oldu; Aimé’ydi bu. M. de Charlus’le karşılaştığımızda, beni göreceğini tahmin etmeyen baron elini kaldırarak, en azından görünürde her şeyi yapabileceğini düşünen ve gizlenmemeyi daha uygun bulan bir büyük soylu kayıtsızlığıyla, “İyi akşamlar” diye bağırды. O sırada güvensiz bakışlarla kendisini izleyen ve hizmetkâr olduğundan hiç şüphe etmediği birinin arkadaşını benim selamladığımı gören Aimé, aynı akşam selam verdiğim kişinin kim olduğunu sordu bana. Aimé bir süredir benimle sohbet etmekten, daha doğrusu, kendi kullandığı ve muhtemelen bu sohbetlerin kendince felsefi olan niteliğini vurguladığını düşündüğü ifadeyle, “tartışmak”tan hoşlanıyordu. Ben yemek yerken onun yanımda, ayakta durmasından rahatsız olduğumu, oysa oturup yemeğimi paylaşabileceğini kendisine sık sık söylediğim için de, “bu kadar sağlam mantıklı” bir müşteri görmediğini belirtiyordu. O esnada Aimé iki garsonla

sohbet etmekteydi. Neden bilmem, garsonlar bana selam vermişlerdi; yüzleri tanıdık değildi, ama konuşmalarında yabancı olmadığı bir nakarat geliyordu kulağıma. Aimé ikisini de nişanlanmalarını tasvip etmediği için azarlamaktaydı. Sözlerini bana da onaylatmak isteyince, garsonları tanımadığım için fikir sahibi olamayacağımı belirttim. Her ikisi de bana adlarını, Rivebelle'de bana sık sık hizmet etmiş olduklarını hatırlattılar. Ama biri bıyık bırakmış, öteki de bıyığını kesmiş, saçlarını çok kısa tıraş ettirmişti; dolayısıyla, her ikisinin de, omuzlarının üzerinde (Notre-Dame'ın hatalı restorasyonlarındaki gibi başka bir kafa değil) kendi başı bulunduğu halde, çehresi, bir şöminenin üstünde, herkesin gözü önünde durmalarına rağmen fark edilmeyen, aranıp taranıp bulunamayan eşyalar gibi benim için görünmezdi. Adlarını iştirir iştirmez, seslerinin belirsiz ezgisini de kesin olarak tanıdım, çünkü bu ezgiyi belirleyen eski çehrelerini gördüm yeniden. "Daha İngilizce bile bilmedikleri halde evlenmek istiyorlar!" dedi Aimé, otelcilik mesleği hakkında pek bilgim olmadığını ve yabancı dil bilmedikçe yükselinemeyeceğini anlamadığımı düşünmeden. Yemeğe gelen yeni müşterinin M. de Charlus olduğunu Aimé'nin kolaylıkla öğrenebileceğini, hatta Balbec'teki ilk tatilim sırasında Mme de Villeparisis'yi ziyarete gelmiş olan barona yemek salonunda kendisi hizmet etmiş olduğundan, onu hatırlayacağını düşünerek, adını söyledim. Oysa Aimé Charlus Baronu'nu hatırlamadığı gibi, isminden de çok etkilendi. Ertesi gün eşyaları arasında arayıp bulacağı bir mektubu bana getireceğini, mektubu belki benim kendisine açıklayabileceğimi söyledi. M. de Charlus, Balbec'teki ilk yıl, bana Bergotte'un bir kitabını vermek istediğinde özellikle Aimé'yi çağırtmış olduğu ve kendisiyle daha sonra, Paris'te, benim Saint-Loup ve metresiyle öğle yemeği yediğim, M. de Charlus'un de casus gibi bizi izlemek üzere geldiği restoranda karşılaşmış olması gerektiği için iyice şaşırdım. Gerçi Aimé bu görevlerden ikisini de yerine getirememişti; birincisinde uyuyordu, ikincisinde de servis yapmakla meşguldü. Yine de, M. de Charlus'ü tanımadığını iddia ettiğinde, samimiyetinden ciddi şekilde şüphe duydum. Her şeyden önce, Aimé baronun

hoşlanacağı türden bir insandı. Balbec Otel'i'nin bütün kat so-
rumluları ve Guermantes Prensi'nin birçok oda hizmetkârı gi-
bi Aimé de prensten daha eski bir soya mensuptu, dolayısıyla
daha soyluydu. Özel bir salon istediğinizde, önce bu küçük
salonda yalnız kaldığınızı zannederdiniz. Ama az sonra, yan-
daki servis bölmesinde, Aimé'nin tipik bir örnek teşkil ettiği,
kızıl saçlı Etrüskler'i hatırlatan türden, aşırı şampanyadan
azıcık yıpranmış ve kaçınılmaz olarak madensuyuna geçeceği
günün yaklaştığını sezen, heykel gibi bir şef garsonun varlığı-
nı fark ederdiniz. Bu şef garsonlardan, servis yapmanın dışın-
da hizmetler de bekleyen bazı müşteriler vardı. Genç, kurun-
tulu ve telaşlı olan, dışarıda sevgilileri bekleyen komiler huy-
suzluk ederlerdi. Bundan ötürü de Aimé onları ciddiyetsizlik-
le suçlardı. Haklıydı da. Kendisi ciddiydi. Onun bir karısı, ço-
cukları, onlar için beslediği umutları vardı. Bu yüzden de, ka-
dın veya erkek, bir yabancı kendisine kur yaptığında, bütün
gece orada kalması gerekse de, tekliflerini reddetmezdi. Çün-
kü iş her şeyden önemliydi. M. de Charlus'un hoşlanacağı türe
o kadar uyuyordu ki, baronu tanımadığını belirttiğinde, yalan
söylediği gibi bir kuşkuya kapıldım. Yanılmışım. Komi barona
Aimé'nin yatmış (ya da dışarı çıkmış) olduğunu ve ikinci sefe-
rinde de servis yaptığını haber verirken, yüzde yüz doğruyu
söylemişti (ilk seferinde komi ertesi gün Aimé'den azar da
işitmişti). Ne var ki hayal gücü, gerçekliğin ötesinde varsay-
ımlarda bulunur. Kominin kem küm etmesi de, herhalde
mazeretlerinin doğruluğu konusunda M. de Charlus'te birtak-
ım şüpheler uyandırmış ve Aimé'nin aklından bile geçmeyen
bir kırgınlık yaratmıştı. Ayrıca, daha önce de gördüğümüz gi-
bi, Aimé'nin yeni adresini bir şekilde öğrenmiş olan M. de
Charlus'un arabasına gitmesine Saint-Loup engel olmuş ve
böylece baron tekrar hayal kırıklığına uğramıştı. Bunu fark
etmeyen Aimé ise, benim Saint-Loup ve metresiyle öğle yeme-
ği yediğim günün akşamı, Guermantes mührüyle kapatılmış
ve sağduyulu bir aptala hitap eden zeki bir adamın tek taraflı
çılgınlığına örnek olarak burada bazı bölümlerini aktaraca-
ğım bir mektup aldığında, anlaşılır bir şaşkınlık yaşamıştı.
"Beyefendi, evime kabul edilmeye, benimle tanışmaya boş ye-

re uğraşan birçok insanı hayrete düşürecek çabalarım rağmen, sizin benden beklemediğiniz, ama benim, her ikimizin haysiyetinin gerektirdiğini düşündüğüm bazı açıklamalarımı size şifahen sunma imkânını elde edemedim. Bu nedenle de, yüz yüze söylenmesi daha kolay olacak birtakım şeyleri size yazılı olarak bildireceğim. İtiraf etmeliyim ki, sizi Balbec'te ilk gördüğümde, çehrenizi açıkça sevimsiz bulmuştum." Bunun ardından, Aimé'yle M. de Charlus'un çok sevdiği ölü bir arkadaşları arasındaki –baronun ancak ikinci gün fark ettiği– benzerlik üzerine yorumlar geliyordu. "O zaman, mesleğinize hiç halel getirmeden, neşesiyle bana dertlerimi unutturan dostumun yaptığı gibi benimle iskambil oynayabileceğinizi ve bu şekilde bana onun ölü olmadığı yanılgısını yaşatabileceğinizi düşündüm bir an. Muhtemelen aklınızdan geçmiş olan ve yüce bir duygunun anlaşılmasından çok bir hizmetkârın (kaldı ki hizmet etmekten kaçınan birisi bu sığara bile layık değildir) düzeyiyle bağdaşan saçma sapan varsayımların niteliği ne olursa olsun, hiç şüphe yok ki, sizden bir kitap istettiğimde, benim kim ve nasıl biri olduğumu bilmeden, yatmış olduğunuz cevabını göndermekle kendinize önemli bir kişi havası verdiğinizi zannettiniz; oysa çirkin bir davranışın sizin tamamen yoksun olduğunuz cazibeyi hangi koşullarda olursa olsun artırabileceğini zannetmek, büyük bir hatadır. Ertesi sabah, bir tesadüf eseri sizinle konuşma fırsatı bulmamış olsam, konu orada kapanırdı. Ama talihsiz dostumla aranızdaki benzerlik öyle bir belirginlik kazandı ve ileri çıkık çenenizin o dayanılmaz biçimini bile değiştirdi ki, merhumun tekrar gönlümü kazanabilmeniz ve karşısına çıkan tek fırsatı kaçırmazı engellemek için, o anda size kendi iyi yürekli ifadesini ödünç verdiğini anladım. Sonuçta, bütün bunların artık bir anlamı kalmadığına ve sizi bu hayatta bir daha görme fırsatım da olmayacağına göre, bu olaya birtakım bayağı menfaat konuları karıştırmak istemediğim halde, şunu belirteyim ki, merhumun ricasına seve seve boyun eğmeye (çünkü ben, kutlular topluluğuna ve onların, yaşayanların kaderine müdahale etme arzusuna inanırım) ve size de, kendi arabasına, kendi hizmetkârlarına sahip olan, kendisini bir evlat gibi sevdiğim

için gelirimın büyük bölümünü doğal olarak hasrettiğim bu arkadaşımın davrandığım şekilde davranmaya hazırıdım. Ama sizin kararınız başka oldu. Bana bir kitap getirmenizi rica ettiğimi size iletteğimde, dışarı çıkmamız gerektiğini bildiren bir cevap gönderdiniz. Son olarak da bu sabah, arabama gelmenizi rica ettiğimde, bu sözler günah sayılmazsa eğer, beni ‘üçüncü kez inkâr ettiniz.’ Balbec’te size vermeyi düşündüğüm ve bir an her şeyi paylaştığımı zannettiğim birisine bu kadar az şey vermekle yetinmekten ıstırap duyacağım yüklü bahşışleri bu zarfa koymadığım için beni mazur görünüz. Sizin tek yapabileceğiniz, restoranınızda dördüncü kez, boş yere ve bu sefer sabrımı taşıracak olan bir girişimde bulunmamı önlemektir.” (Burada M. de Charlus adresini, evde bulunacağı saatleri vs. bildiriyordu.) “Elveda beyefendi. Kaybetmiş olduğum dostuma bu kadar benzeyip de zekâdan tamamen yoksun olamayacağınızı düşündüğüm için (aksi takdirde fizyonomi geçersiz bir bilim olurdu), bir gün bu olayı tekrar düşünecek olursanız, mutlaka bir esef, bir pişmanlık duyacağınızdan eminim. Bana gelince, bütün samimiyetimle söylüyorum, en ufak bir kırgınlık taşımadığımdan emin olabilirsiniz. Birbirimizden bu üçüncü nfile girişim kadar kötü bir hatırayla ayrılmamış olmayı tercih ederdim. Ancak bu hatıranın da unutulması uzun sürmeyecektir. Bizler de, Balbec’te ara sıra mutlaka görmüş olacağınız, bir an yolları kesişen gemiler gibiyizdir; durmaları her ikisi için de belki daha iyi olacaktır; lakin, birinin değerlendirmesi farklı olur; az sonra, birbirlerini ufukta bile görmeyecekler ve karşılaşma silinip gidecektir; her şeye rağmen, bu kesin ayrılıktan önce, ikisi de birbirlerini selamlarlar; işte beyefendi, ben de burada aynı şeyi yapıp talihinizin açık olmasını diliyorum. Charlus Baronu.”

Yazılanlardan hiçbir şey anlamayan ve kendisiyle alay edildiğinden kuşkulanan Aimé, mektubu sonuna kadar okumamıştı bile. Baronun kim olduğunu kendisine açıkladığımda hayallere dalar gibi oldu ve M. de Charlus’un öngördüğü pişmanlığı yaşadı. Hatta arkadaşlarına arabalar hediye eden bu adama mektup yazıp özür dilemediğini de iddia edemem. Ama M. de Charlus bu arada Morel’le tanışmıştı. Olsa olsa, Morel’le

ilişkileri belki de platonik olduğundan, baron ara sıra, bir geceliğine, lobide kendisiyle karşılaştığımda şahit olduğum türden bir ilişki peşinde koşuyor olabilirdi. Ama baronun birkaç yıl önce serbest olan, Aimé'ye seve seve sabitleyebileceği ve şef garsonun gösterdiği, M. de Charlus adına utanç duyduğum mektubu yazdırmış olan şiddetli duygusunu Morel'den başkasına yönlendirmesi artık imkânsızdı. Bu mektup, M. de Charlus'un aşkının toplum dışı niteliği yüzünden, tutku akıntılarının sevdalıları tıpkı tecrübeli bir yüzücünün farkına varmadan kısa sürede karayı gözden kaybetmesi gibi hızla sürükleyen, görünmez ve şiddetli gücünün çarpıcı bir örneğiydi. Şüphesiz sevdalı, arzularının, özlemlerinin, hayal kırıklıklarının ve tasarılarının birbirini izleyen icatlarıyla, tanımadığı bir kadın hakkında koca bir roman yazdığında, normal bir erkeğin aşkı da, pergelin epeyce açılmasına sebep olabilir. Yine de bu açı, genel olarak paylaşılmayan bir tutkunun niteliği ve M. de Charlus'le Aimé'nin koşullarının farklılığı nedeniyle aşırı genişlemişti.

Albertine'le her gün çıkıyordum. Albertine tekrar resme başlamaya karar vermiş ve çalışmak üzere ilk seçtiği konu, artık kimsenin gitmediği, pek az kişi tarafından bilinen, yerinin öğrenilmesi zor, kendiliğinden keşfedilmesi imkânsız, ücretli olduğu nedeniyle gidilmesi zahmetli, Épreville istasyonundan yarım saatten fazla uzaklıkta, Quetteholme köyünün son evleri de çoktan geride kaldıktan sonra varılan Saint-Jean-de-la-Haise Kilisesi olmuştu. Épreville'in adı konusunda, rahibin kitabıyla Brichot'nun verdiği bilgiler birbirini tutmuyordu. Biri Épreville'in eski *Sprevilla* olduğunu ileri sürüyor, öteki etimolojik olarak *Aprivilla*'yı gösteriyordu. İlk gidişimizde, Féterne'e aksi yönde, yani Grattevast yönünde küçük bir trene bindik. Ama en şiddetli sıcakların olduğu mevsimdi, öğle yemeğinden hemen sonra yola çıkmak zaten çok zor olmuştu. Ben dışarıya bu kadar erken çıkmamayı tercih ederdim; gözü kamaştıran kızgın hava uyuşukluk veriyor, serin yerleri getiriyordu akla. Annemle benim odalarımız, aynı derecede ılık almadıklarından, kaplıcalardaki bölmeler gibi farklı ısılardaydılar. Annemin, Afrika'ya has beyazlıktaki, parlak güneşin çiz-

diği desenlerle dolu tuvalet odası, alçıyla sıvanmış dört duvara baktığı için bir kuyunun dibine gömülmüş gibiydi; tam tepedeki dört köşe boşlukta ise, üst üste binmiş yumuşak dalgaları kayarak geçen gökyüzü, o anın arzularına uygun olarak (bir terasta yer alan ya da pencereye asılı bir aynada tersten görünen), mavi suyla dolu bir ayin havuzunu hatırlatıyordu. Bu kızgın sıcağa rağmen, saat birde kalkan trene yetişmek üzere yola çıkmıştık. Ama Albertine önce vagonda, sonra da uzun yürüyüş sırasında sıcaktan çok rahatsız olmuştu; ardından, güneşin ulaşmadığı o rutubetli çukurda kıpırtısız durunca üşütmesinden korkuyordum. Ayrıca, Albertine'in parasızlık nedeniyle mahrum olduğu bir lüksten, hatta konfordan hoşlanacağını daha Elstir'e yaptığımız ilk ziyaretler sırasında fark etmiş olduğumdan, her gün bir arabanın gelip bizi alması için Balbec'li bir faytoncuyla anlaşmıştım. Gidişte, sıcağa daha az maruz kalmak için Chantepie Ormanı'ndan geçerdik. Görünmeyen, kimileri denizde de yaşayan sayısız kuşun yanı başımızdaki ağaçlarda karşılıklı cıvıldaşmaları, gözlerimizi kapattığımız zaman hissettiğimiz huzuru yaşatırdı bize. Albertine'le yan yana, arabanın içine gömülmüş, onun kollarıyla sarılmış halde, bu Okeanos kızlarını dinlerdim. Tesadüf eseri bu müzisyenlerden birini bir yapraktan diğerinin arkasına geçerken gördüğümde, onunla şarkıları arasında görünürde hiçbir bağ olmadığından, bu mütevazı, şaşkın, bakışsız, sıçrayan, küçücük bedeni şarkıların kaynağı olarak göremezdim. Araba bizi kiliseye kadar götüremezdi. Quetteholme çıkışında arabayı durdurur, Albertine'le vedalaşırdım. Çünkü Albertine, başka yapılar ve kimi tablolar gibi bu kiliseyle ilgili olarak da, "Onu sizinle birlikte görmek ne büyük bir zevk olurdu!" deyip beni korkutmuştu. Ben bu zevki ona verebileceğimi sanmıyordum. Ben ancak güzel şeylerin karşısında yalnızken, ya da yalnızmış gibi yapıp susarsam zevk alabiliyordum. Ne var ki, Albertine benim sayemde sanatsal duyumlar yaşayabileceğini zannettiğinden, ama bu duyumların da bu şekilde iletilmeleri mümkün olmadığından, kendisiyle vedalaşıp günün sonunda onu almaya geleceğimi, bu arada da arabayla dönüp Mme Verdurin'i veya Cambremer'leri ziyaret etmem, hatta annemle

Balbec'te (ama asla daha uzakta değil) bir saat geçirmem gerektiğini söylemeyi daha uygun buluyordum. En azından ilk günlerde öyle yaptım. Daha sonra, Albertine bir gün kapris yapıp, "Doğanın Saint-Jean-de-la-Haise'i bir tarafa, La Raspelière'i öteki tarafa yerleştirmek gibi bir terslik yapmış olması, insanın seçtiği yere bütün gün hapsolması ne kötü" demiş, ben de ısmarladığım şapkayla tül gelir gelmez, Saint-Fargeau'dan (rahibin kitabına göre *Sanctus Ferreolus*) otomobil çağırtmak gibi bir hataya düşmüştüm. Hiçbir şeyden haberi olmayan Albertine beni almaya geldiğinde, otelin önünde motorun gürültüsünü duyunca şaşırdı, otomobilin bizim için geldiğini öğrenince de çok sevindi. Onu odama çıkardım. Sevincinden yerinde duramıyordu. "Verdurin'leri ziyarete mi gideceğiz? —Evet, ama madem otomobille gidiyoruz, bu kıyafetle gitmeseniz daha iyi olur. Bakın, bu daha uygun bence." Saklamış olduğum şapkayla tülü çıkardım. "Benim mi bunlar? Ah! Ne kadar sevimlisiniz!" diye haykırarak boynuma atladı. Bize merdivende rastlayan Aimé, Albertine'in şıklığıyla ve otomobilimizle gurur duyarak (Balbec'te otomobile oldukça ender rastlanırdı) arkamızdan aşağıya indi. Yeni şarkasını göstermek isteyen Albertine, otomobilin üstünü açtırmamı rica edip daha sonra, baş başa daha rahat olalım diye tekrar kapattırabileceğimizi söyledi. "Hadi" dedi Aimé, tanımadığı, yerinden kıpırdamamış olan şoföre, "duymadın mı, arabanın üstünü açmanı söylediler." Otel hayatında gözü açılmış ve ayrıca önemli bir mevki de edinmiş olan Aimé, Françoise'ı bir "hanımefendi" olarak gören faytoncu kadar çekingen değildi; önceden tanışmamış olsa da, hiç görmediği halktan kimselerle senli benli konuşur, bunun Aimé'nin aristokrat horgörüsünden mi, halka özgü bir kardeşlikten mi kaynaklandığı pek anlaşılmazdı. "Boş değilim, diye cevap verdi, beni tanımayan şoför. Mlle Simonet'yi almaya geldim. Beyefendiyi götüremem." Aimé kahkahayı bastı. "İyi ya, koca aptal, dedi, derhal ikna olan şoföre, bu da Mlle Simonet zaten, arabanın üstünü açmanı söyleyen beyefendi de patronun." Aimé, aslında Albertine'e özel bir yakınlık duymadığı halde, arkadaşımın üzerindeki kıyafetle benim adıma gurur duyduğu için, şoföre yavaşça dedi ki: "Böyle

prensesleri her gün otomobilinde gezdirmek istemez miydin, söylesene?" O ilk gün, Albertine'in resim yaptığı diğer günlerdeki gibi La Raspelière'e tek başıma gidemedim; o da benimle birlikte gelmek istedi. Yolda birkaç yerde durabileceğimizi düşünüyor, ama önce bambaşka yöndeki Saint-Jean-de-la-Haise'e gidip, ardından ayrı bir günün hasredilmesini gerektiren bir gezinti yapmanın imkânsız olduğunu sanıyordu. Şoförden aksine, Saint-Jean'a rahatlıkla yirmi dakikada gidebileceğimizi, istersek orada saatlerce kalabileceğimizi ya da çok daha uzağa gidebileceğimizi, çünkü Quetteholme'dan La Raspelière'e en fazla otuz beş dakikada varabileceğimizi öğrendi. Otomobil harekete geçip de en süratli atın yirmi adımda alacağı yolu tek hamlede katedince, biz de bunu anladık. Mesafe denilen şey, uzayın zamana oranından başka bir şey değildir ve zamanla birlikte değişir. Bir yere gitmenin zorluğunu bu zorluk azaldığı anda geçerliliğini kaybeden bir miller, kilometreler sistemiyle ifade ederiz. Sanat da bundan etkilenerek değişir, çünkü iki ayrı dünyaya aitmiş gibi görünen iki köy, boyutları değişen bir manzarada birbirlerine komşu olurlar. Ne olursa olsun, aynı öğle sonrasında hem Saint-Jean'a hem de La Raspelière'e gitmenin çok kolay olduğunu öğrenmek, Albertine'i, 2+2'nin 5 ettiği ve doğrunun iki nokta arasındaki en kısa çizgi olmadığı bir evrenin var olabileceğini öğrenmekten çok daha fazla şaşırttı. Douville ve Quetteholme, Saint-Mars-le-Vieux ve Saint-Mars-le-Vêtu, Gourville ve Balbec-le-Vieux, Tourville ve Féterne o âna kadar, bir zamanlar Méséglise ve Guermantes'in olduğu gibi ayrı günlerin hücrelerine sımsıkı hapsolmüşken, bir tek öğle sonrasında aynı gözler iki yeri birden göremezken, şimdi çizimleri yedi fersah yol alan dev tarafından serbest bırakılmışlardı; artık çay saatimizde, çanlarını, kulelerini, komşu ormanın hızla geri çekilip açığa çıkardığı eski bahçelerini çevremize topluyorlardı.

Altı uçurum olan yolun başına geldiğimizde, otomobil bir bıçağın bilenmesini hatırlatan kesintisiz bir gürültüyle, tek hamlede yukarı tırmandı; altımızda kalan deniz, giderek genişlemekteydi. Montsurvent'in eski köy evleri, asmalarını, gül ağaçlarını sımsıkı göğüslerine bastırıp bize doğru koşuştular;

La Raspelière'in köknarları, akşam rüzgârı çıktığında kapıldıkları telaşı gölgede bırakarak, bizden kaçmak için dört bir yana dağılıverdiler; daha önce hiç görmediğim yeni bir hizmetkâr bize kapıyı açmaya geldi, bu arada bahçıvanın oğlu, küçük yaşından beklenmeyen bir eğilim ve ilgi sergileyerek, motora yiyecekmiş gibi bakıyordu. Günlerden pazartesi olmadığı için Mme Verdurin'i bulup bulamayacağımızı bilmiyorduk; ziyaretçi kabul ettiği pazartesilerin dışında, Patroniçe'nin evine habersiz gitmek pek akıllıca bir iş değildi. Şüphesiz, "prensip olarak" evinde oturuyordu, ama Mme Swann'ın da kendi küçük kabilesini oluşturmaya ve evinden dışarı adım atmayarak (çoğu zaman masrafını çıkartamasa da) müşteri çekmeye çalıştığı dönemlerde, ters bir anlam yükleyerek "prensip icabı" diye kullandığı bu ifade, "genel kural olarak" anlamına geliyordu, yani çok sayıda istisnayı içinde barındırıyordu. Çünkü Mme Verdurin, dışarı çıkmayı sevdiği gibi, ev sahibesi olarak görevlerini de iyice abartırdı; öğle yemeğine misafirleri olduğunda, kahve, likör ve sigaralar içildikten hemen sonra (sıcaklığın ve yemeğin yarattığı gevşemeyle, terasta, mineyi andıran denizin üzerinde Jersey'ye giden geminin geçişini yaprakların arasından seyretmek daha hoş olacağı halde), bir dizi gezintiden oluşan programın uygulanmasına geçilir, zorla arabaya bindirilen misafirler, Douville çevresindeki sayısız manzara seyir yerlerinden birine, istemeye istemeye götürülürlerdi. Aslında davetin bu ikinci bölümü de (yerinden kalkıp arabaya binmek için gerekli çabayı gösterdikten sonra), ilk bölümü kadar hoşuna giderdi konukların; zaten lezzetli yemeklerle, güzel şaraplar veya köpüklü elma şarabıyla ön hazırlık yapılmış olduğundan, o diriltici esintiyle, gidilen yerlerin büyüleyici güzelliğiyle kolayca kendilerinden geçerlerdi. Mme Verdurin, bu yerleri yabancılara adeta malikânesinin (biraz uzaktaki) ekleri gibi gösterirdi; evine öğle yemeğine gelip de buraları gezmemek olmaz, tersine, Patroniçe'ye misafir olmadan bu yerler de görülemezdi. Mme Verdurin'in tıpkı Morel'in ve bir zamanlar Dechambre'ın müzisyenliği üzerinde yaptığı gibi, gezintiler üzerinde de tekелci bir hak iddia etmesi, manzaraları küçük kabilenin bir parçası olmaya zorlaması,

aslında görüldüğü kadar abes bir şey değildi. Patroniçe, kendince Cambremer'lerin La Raspelière'in döşenişinde ve bahçenin düzenlenişinde sergiledikleri zevksizlikle olduğu kadar, çevrede yaptıkları ya da düzenledikleri gezintilerde ortaya koydukları hayal gücü yoksunluğuyla da alay ederdi. Nasıl ki, ona sorulursa, La Raspelière ancak küçük kabilenin barınağı olduğundan beri gerçek benliğine kavuşmuşsa, aynı şekilde sürekli olarak üstü açık arabalarında, demiryolu ve deniz kıyısı boyunca çevredeki tek çirkin yolu izleyen Cambremer'ler, onun iddiasına göre ezelden beri o yörede oturdukları halde bölgeyi tanımıyorlardı. Bu iddiada bir doğruluk payı vardı. Cambremer'ler, alışkanlık yüzünden, hayalgüçlerinin kısıtlı-ğından ve çok yakında olduğu için bıktırıcı gibi gelen bir bölgeye karşı ilgisizlikten, evden çıktıklarında daima aynı yollar-dan, aynı yerlere giderlerdi. Verdurin'lerin kendi topraklarını kendilerine öğretme iddiasına çok gülüyorlardı elbette. Ama mecbur kalsalar, kendileri, hatta arabacıları bile bizi M. Verdurin'in götürdüğü, biraz gizli, harikulade yerlere götüremezlerdi; M. Verdurin kâh özel, ama terk edilmiş, başkalarının girmeyi göze alamayacağı bir mülkün parmaklığında bir geçit açar, kâh arabanın geçemeyeceği bir yolda ilerlemek üzere bizleri arabadan indirir, ama sonunda mutlaka enfes güzellik-teki bir manzarayla mükâfatlandırır. La Raspelière'in bahçe-sinin de, aslında etrafta kilometreler katederek yapılabilecek bütün gezintilerin bir özeti sayılabileceğini söylemek gerekir. Her şeyden önce, bir tarafı vadiye, öteki tarafı denize bakan hâkim konumu buna imkân tanıyordu; ayrıca, tek taraftan, örneğin deniz tarafından bakıldığında bile, ağaçların arasında bırakılan boşluklar sayesinde, bir yerden ufkun bir bölümü, diğerinden bir başkası görülürdü. Bu seyir noktalarının her birinde bir bank vardı; kâh Balbec'i, kâh Parville'i, kâh Douville'i gören banka oturulurdu. Tek bir yönde bile, kimile-ri uçuğunun hemen kenarında, kimileri biraz daha geride ol-mak üzere, çeşitli banklar yerleştirilmişti. Gerideki banklara oturduğunuzda, hemen önünüzdeki yeşilliğin ardında ufuk azami genişlikteymiş gibi görünürdü, ama küçük patikayı iz-leyip bir sonraki banka gittiğinizde, ufuk daha da genişler,

körfezin tamamı ayaklarınızın altında uzanırdı. Burada durulduğunda dalgaların sesi açık seçik duyulur, aksine bahçenin daha içlerinde, dalgalar yine görünmekle birlikte sesleri duyulmazdı. La Raspelière'deki bu dinlenme noktalarına ev sahipleri "manzara" adını verirlerdi. Gerçekten de, çevredeki yerleşimlerin, kumsalların ve ormanların mesafe nedeniyle ufacık görünen en güzel "manzaraları", tıpkı Hadrianus'un çeşitli ülkelerin en ünlü anıtlarının minyatürlerini villasında bir araya getirdiği gibi, şatonun etrafına toplanmıştı. "Manzarası" kelimesinden önce gelen ad, çoğunlukla aynı sahildeki değil, körfezin karşı kıyısındaki bir yerin adıydı ve panoramanın genişliğine rağmen, belirgin bir biçimde görülürdü. M. Verdurin'in kitaplığından bir kitap alınıp bir saatliğine, "Balbec manzarası"na, okumaya gidilir, hava açıksa "Rivebelle manzarası"na, likör içmeye gidilirdi, ancak, fazla rüzgâr olmamasına dikkat edilirdi, çünkü her iki taraftaki ağaçlara rağmen, o noktada hava hep serin olurdu. Mme Verdurin'in düzenlediği öğle sonrası araba gezintilerine dönecek olursak, Patroniçe gezinti sonrasında eve geldiğinde, "Kısa süreliğine civarda" olan bir sosyete mensubunun kartvizitini bulduğu takdirde, bu ziyaretçiyi kaçırdığı için çok memnun olmuş gibi yapar, aslında üzülür ve M. Verdurin'i, (henüz sadece "evi" görmeye veya Paris'teki sanat ağırlıklı, ünlü salonuna gitmeye değmeyecek bir kadınla bir tek gün tanışmaya gelindiği halde) sosyete mensubunu ertesi çarşamba akşam yemeğine davet etmekle görevlendirirdi. Turistler çoğu kez ya daha önce dönmek zorunda oldukları veya yemek dönüşü gecikmekten korktukları için de, Mme Verdurin pazartesileri çay saatinde daima evde bulunmaya karar vermişti. Bu çay davetleri pek kalabalık olmazdı; Paris'te, Guermantes Prensesi'nin, Mme de Galliffet'nin, Mme d'Arpajon'un evlerinde, daha seçkin çaylara katıldığım olmuştu. Ama burası Paris değildi ve ortamın büyüğü benim gözümde sadece toplantının hoşluğunu artırmakla kalmıyor, ziyaretçilerin niteliğini de etkiliyordu. Paris'te karşılaşmaktan hiçbir zevk almadığım bir sosyete mensubuyla Féterne'den veya Chantepie Ormanı'ndan geçerek, uzaklardan geldiği La Raspelière'de karşılaşmanın farklı bir niteliği, bir önemi var-

dı, hoş bir olaydı. Bazen bu kişi gayet iyi tanıdığım ve Swann'larda karşılaşmak için parmağımı bile kıpırdatmayacağı bir olurdu. Ama aynı kişinin adı bu falezde kulağa farklı gelir, bir tiyatrodaki sık sık işittiğimiz bir oyuncunun ismini olağandışı bir gala temsilinin afişinde basılı halde gördüğümüzde, beklenmedik bağlamı nedeniyle birden ününün artması gibi, farklı bir renge bürünürdü. Sayfiyede daha rahat davranıldığı için, sosyete mensubu çoğu kez yanında kaldığı dostlarını da beraberinde getirmekten çekinmez, Mme Verdurin'e alçak sesle, evlerinde kaldığından, mecburen onları da getirdiğini açıklardı; buna karşılık dostlarına da, tekdüze bir sayfiye hayatında bu eğlenceyi, entelektüel bir ortama gidip harika bir malikâneyi ziyaret ederek mükemmel bir ikinci kahvaltısı yapmayı adeta bir nezaket olarak sunardı. Böylece çok sayıda yarı-seçkin insandan müteşekkil bir topluluk oluşuverirdi; nasıl ki sayfiyede acıklı görünecek, iki üç ağaçlı küçücük bir bahçe Gabriel Caddesi'nde veya Monceau Sokağı'nda sadece multimilyonerlerin harcı olup olağanüstü bir büyü kazanırsa, Paris'te bir gece davetinde arka plana itilecek soylular da, pazartesi öğleden sonraları, La Raspelière'de bambaşka bir ihtişam kazanırdı. Kırmızı nakışlı bir örtünün serili olduğu masaya, kapı ve pencere üstlerindeki tek renkli tabloların altına oturur oturmaz, kendilerine Normandiya kurabiyeleri, Normandiya milföyleri, içleri mercan incilerini andıran kirazlarla doldurulmuş, gemi biçiminde turtalar, "diplomat" pastaları ikram edilir ve davetliler, pencerelerin açıldığı, kaçınılmaz biçimde hep bir arada görüldükleri derin maviliğin yakınlığıyla derhal bir değişime uğrar, kendilerini daha değerli bir şeye dönüştüren köklü bir başkalaşım geçirirlerdi. Hatta daha bu davetlileri görmeden bile, pazartesi günleri Mme Verdurin'e gidildiğinde, Paris'te, görkemli bir konağın önündeki şık arabalara alışkanlıkla, isteksizce şöyle bir bakan kişiler, La Raspelière'in önünde, ulu köknarların altında, iki üç kırık dökük yük arabası gördüklerinde, kalp atışlarının hızlandığını hissederlerdi. Şüphesiz bunun nedeni, kır ortamının farklılığı ve sosyete izlenimlerinin bu çerçeve değişikliği sayesinde bir tazelik kazanmasıydı. Ayrıca, Mme Verdurin'i

ziyaret etmek için kiralanmış kırık dökük araba, güzel bir gezintiyi ve günlüğüne “onca” para istemiş olan arabacıyla varılan, pahalıya patlamış bir anlaşmayı akla getirirdi. Ama henüz seçilemeyen davetlilere ilişkin biraz heyecanlı merak, herkesin kendi kendine, “Kimler var acaba?” sorusunu sormasından da kaynaklanırdı; bu, bir haftalığına Cambremer’lere veya bir başkasına kimin misafirlige gelmiş olabileceği bilinmediğinden, cevabı zor bir soru olduğu gibi, uzun zamandır görmediğimiz biriyle karşılaşmanın veya tanışmadığımız birine takdim edilmenin Paris’teki gibi sıkıcı bir durum olmaktan çıkıp, postanın gelişinin bile bir hoşluk arz ettiği bir inzivanın boşluğunu hazla dolduran bir şey haline geldiği, o yalnız kır hayatında, sormaktan daima hoşlandığımız bir soruydu da. Bizim otomobille La Raspelière’e gittiğimiz gün, bir pazartesi olmadığına göre, M. ve Mme Verdurin, hem erkekleri, hem de kadınları kemiren ve sevdiklerinden uzakta bir yere hapsedilmiş, yalnızlık tedavisi gören hastaya kendini pencereden atma isteği veren insan görme ihtiyacına kapılmış olsalar gerekti. Çünkü eskisinden daha ayağına çabuk ve hızla gerekli terimleri öğrenmiş olan yeni hizmetkâr, bize “Hanımefendi dışarı çıkmadıysa ‘Douville manzarasında’dırlar” cevabını vererek, “gidip bakacağını” söyledikten sonra, hemen geri geldi ve Mme Verdurin’in bizi kabul edeceğini haber verdi. Kendisini saçları biraz dağınık bir halde bulduk, çünkü bahçeden dönüyordu, kümese ve bostana da uğramıştı: Tavuskuşlarını, tavuklarını beslemeye, yumurta toplamaya, sofranın üzerinde, bahçe yolunun minyatürü şeklinde düzenleyeceği ve sofrayı yararlı ve lezzetli gıdalar dışında şeylerin de bulunduğu bir yer haline getirecek olan “sofra yolluğu”nu hazırlamak üzere meyve ve çiçek toplamaya gitmişti; çünkü La Raspelière’de, masanın üzerinde, armutlar, çırpılmış yumurtalar gibi bahçe nimetlerinin etrafında, uzun engerekotu, karanfil, gül ve sarı papatya dalları yükselir, çiçekli işaret direklerine benzeyen bu sapların arasından, camekânlı pencerede, açık denizde seyreden gemiler görülürdü. Gelen konukları ağırlamak üzere çiçek yerleştirmeye ara veren M. ve Mme Verdurin’in bu ziyaretçilerin Albertine’le benden başkası olmadığını görünce sergile-

dikleri şaşkınlıktan anladım ki, gayretkeş, ama henüz adımı bilmeyen yeni hizmetkâr ismimi yanlış söylemiş ve Mme Verdurin de, kim olursa olsun, birilerini görmeye ihtiyaç duyduğundan, tanımadığı halde, konukları içeri almasını söylemişti. Yeni hizmetkâr da, evdeki rolümüzü anlayabilmek için kapıdan bu sahneyi seyrediyordu. Sonra iri adımlarla koşarak uzaklaştı, çünkü daha bir gün önce işe alınmıştı. Albertine, şapkasıyla tülünü Verdurin'lere iyice gösterdikten sonra, yapmak istediğimiz şey için pek fazla zamanımız olmadığını hatırlatmak üzere bana göz ucuyla şöyle bir baktı. Mme Verdurin çay saatini beklememizi istiyordu, ama biz teklifini reddettik; birdenbire, Albertine'le yapacağımız gezintinin bana vaat ettiği hazları sıfıra indirecek bir tasarı atıldı ortaya; bizden ayrılmak ya da belki yeni bir eğlenceyi kaçırmak istemeyen Patroniçe, dönüşte bizimle birlikte gelmeyi arzuluyordu. Kendisinden gelen bu tür tekliflerin hoş karşılanmamasına uzun zamandan beri alışık olduğu ve muhtemelen bizim de bu teklifi hoş karşılayacağımızdan emin olmadığı için, çekingenliğini aşırı bir güvenle kapatmaya çalışarak, adeta cevabımızda şüpheyi yer olabileceği aklından bile geçmemişçesine, bize herhangi bir soru yöneltmeyip, kocasına, sanki Albertine'le bana bir lütufta bulunuyormuş gibi, "Onları ben geri götüreceğim" dedi. Aynı anda da, dudaklarına kendine ait olmayan bir tebessüm yerleşti; aynı tebessümü daha önce bazı insanlarda, Bergotte'a bilmiş bir tavırla, "Kitabınızı aldım, biliyor musunuz?" derken görmüştüm; insanların ihtiyaç duyduklarında—trenleri, nakliye araçlarını kullandığımız gibi—kullandıkları, kolektif, evrensel gülümsemelerden biriydi; sadece Swann ve M. de Charlus gibi çok incelikli birkaç kişinin dudaklarında, bu tebessümü asla görmedim. O andan itibaren, ziyaretimiz bana zehir oldu. Anlamamış gibi yaptım. Az sonra, M. Verdurin'in de eğlenceye katılacağı anlaşıldı. "Ama M. Verdurin için çok uzun bir yolculuk olur, dedim. —Yok canım, dedi Mme Verdurin, alçakgönüllü, neşeli bir tavırla, bir zamanlar hep geçtiği yollardan şimdi gençlerle geçmenin kendisini çok memnun edeceğini söyledi; gerekirse şoförün yanına oturur, korkmaz, sonra da ikimiz, örnek bir karı-koca olarak, uslu

uslu trenle döneriz. Bakın, ne kadar mutlu görünüyor.” Gençlerin yanında onlardan da genç olan, torunlarını güldürmek için neşeyle resimler karalayan, saf, yaşlı bir ünlü ressamdan söz eder gibiydi. Albertine’in, görünüşe bakılırsa üzüntümü paylaşmaması, Verdurin’lerle birlikte her yeri dolaşmayı eğlenceli bulması benim kederimi iyice artırıyordu. Oysa benim Albertine’le yaşamaya hazırlandığım zevk o kadar zorunluydu ki, bu zevki Patroniçe’nin berbat etmesine izin vermek istemedim; Mme Verdurin’in sinir bozucu tehditlerinin affedilir kıldığı, ama Albertine’in ne yazık ki tersini söylediği yalanlar uydurdum. “Ama bizim bir ziyarette bulunmamız gerekiyor, dedim. —Ne ziyareti? diye sordu Albertine. —Sonra anlatırım, ama mutlaka gitmemiz lazım. —Canım, biz de bekleriz öyleyse” dedi Mme Verdurin, her şeye boyun eğmeye kararlıydı. Son dakikada, bu kadar arzuladığım bir mutluluğun elimden alınmasının sıkıntısı, terbiyesizlik etme cesaretini verdi bana. Teklifi kesin olarak reddedip, Mme Verdurin’in kulağına mazeret olarak, Albertine’in bir derdi konusunda bana akıl danışmak istediğini, bu yüzden de mutlaka onunla baş başa kalmam gerektiğini fısıldadım. Patroniçe kızgın bir havaya büründü, “Pekâlâ, gelmiyoruz” dedi, öfkeden titreyen bir sesle. O kadar kızgındı ki, aşağıdan almak istedim: “Ama isterse-niz... —Hayır, dedi, daha da öfkelenerek, hayır dedim mi, hayırdır.” Patroniçe’nin bana küstüğünü sanıyordum, ama kapıda bize seslenip ertesi günkü çarşamba toplantısına devamsızlık etmememizi tembihleyerek, gece vakti tehlikeli olan otomobille değil, trenle, küçük grupla birlikte gelmemizi söyledi; otomobil harekete geçtikten sonra da, bizim için paketlettiği turtayla sable kurabiyelerini hizmetkâr bagaja koymayı unuttuğu için, bahçe yokuşunda bizi durdurdu. Dönüş yolunda, çiçekli küçük evler bir süre koşarcasına bize eşlik etti. Her yerin görüntüsü bize çok değişmiş gibi geliyordu, çünkü yerlerle ilgili kafamızda oluşturduğumuz görüntülerde, uzay kavramı en büyük rolü oynamaz katiyen. Zamanın uzaya göre yerleri birbirinden daha fazla ayırdığını söylemiştik. Bu etkiyi yaratan tek unsur zaman değildir. Daima tek başlarına gördüğümüz kimi yerler, hayatımızın farklı bir döneminde, askerde,

çocuklukta tanıştığımız ve hiçbir şeyle bağdaştırmadığımız insanlar gibi, bize diğer yerlerle ortak bir ölçütleri yokmuş, neredeyse dünyanın dışındaymış gibi gelirler. Balbec'teki ilk tatilimde, Mme de Villeparisis'nin deniz ve ormandan başka bir yer görülmediği için bizi götürmekten hoşlandığı bir tepe vardı, adı Beaumont'du. Oraya gitmek için seçtiği, yaşlı ağaçları nedeniyle en güzel bulduğu yol, hep yokuş yukarı tırmandığından, araba mecburen ağır ağır ilerler, varmamız çok uzun sürerdi. Tepeye vardığımızda arabadan inip biraz dolaşır, sonra tekrar binip aynı yoldan geri döner, bütün bu süre boyunca da ne bir köye, ne de bir şatoya rastlardık. Beaumont'un çok garip, çok uzak ve çok yüksek bir yer olduğunu biliyordum, başka bir yere gitmek için Beaumont yolunu hiç kullanmadığımdan, hangi yönde bulunduğu konusunda hiçbir fikrim yoktu; zaten arabayla gidilmesi de çok uzun sürüyordu. Şüphesiz Balbec'le aynı ilin sınırları içindeydi, ama benim gözümde, başka bir düzlemde yer alıyordu, özel bir ayrıcalığa, bir dokunulmazlığa sahipti. Ne var ki otomobil, hiçbir muammaya saygı göstermez: Evleri henüz gözümün önünden gitmemiş olan Incarville'i geçip kestirmeden Parville'e (*Paterni villa*) giden yoldan aşağı inerken, bulunduğumuz platformdan denizin görüldüğünü fark edince, o yerin adını sordum şoföre; daha o cevap vermeden, Beaumont'u tanıdım; demek ki mahalli trene her bindiğimde, farkına varmadan Beaumont'un yanından geçiyordum, çünkü Parville'e iki dakikalık mesafeydi. Sanki birlikte askerlik yaptığım, bana çok özel bir insan gibi gelen, soylu bir aileden olamayacak kadar iyi niyetli ve sade, sadece bir soylu olamayacak kadar da uzak ve esrarengiz olan bir subayın, akşam yemeği davetlerinde karşılaştığım filanca kişilerin kayınbiraderi ya da kuzeni olduğunu öğrenmişim gibi, Beaumont da apayrı olduğunu zannettiğim yerlere birden bağlanıp esrarını kaybetti ve bölgedeki yerini aldı; kendileriyle bir romanın kapalı atmosferinin dışında karşılaştım, Madame Bovary'yle Sanseverina Düşesi'ni de başka insanlara benzer bulabileceğimi düşündüm korkuyla. Büyülü tren yolculuklarına düşkünlüğümün, Albertine'in, bir hastayı bile istediği yere götüren ve –benim o âna kadar algı-

ladığım gibi— bir yerin konumunu, sabit bir güzelliğin kendine has belirtisi, ikame edilmesi imkânsız özü olarak görmeyi engelleyen otomobil karşısındaki hayranlığını paylaşmama mani olması gerektiği düşünülebilir. Hiç şüphe yok ki, otomobil, gidilen yerin konumunu bir zamanlar Paris'ten Balbec'e gelirken trenin yaptığı gibi, gündelik hayatın sıradan işlerinden muaf bir hedef, yola çıkarken neredeyse bir ideal, içinde kimsenin yaşamadığı, sadece kentin adını taşıyan o büyük malikâneye, yani istasyona varışta da, ideallliğini koruyarak, nihayet cisimleşmesinin yanı sıra ulaşılabilirliğini de vaat eden bir amaç haline getirmiyordu. Hayır, otomobil bizi bu şekilde, adeta büyü marifetiyle, başlangıçta isminin özetlediği bir bütün halinde ve tiyatro salonundaki bir seyircinin hayalleriyle gördüğümüz bir kente götürmüyordu. Bizi kulise, sokaklara sokuyor, birilerine yol sormak için duruyordu. Ama bu kadar teklifsiz bir ilerleyişi telafi etmek üzere, otomobil yolculuğunda da, yoldan tam emin olamayan şoförün deneme yanılmaları ve geri dönüşleri; yaklaşmakta olduğumuz, asırlık ağaçlarının yaprakları altına nafile büzüşmeye çalışan şatoya bir tepe, bir kilise ve denizle saklambaç oynatan perspektif oyunları; kaçmak için dört bir yana koşuşan, büyülenmiş bir kentin etrafında otomobilin çizdiği, giderek daralan çemberler ve nihayet, bir vadinin dibinde kıpırtısız yatan kentin üzerine dümdüz, dimdik dalışı vardır; öyle ki otomobil, bu konumu, bu yegâne noktayı, ekspres trenlerin kattığı esrardan yoksun kılınmış gibi görünse de, buna karşılık onu bir pusulayla kendimiz saptıyormuşuz, keşfediyormuşuz izlenimini yaşatır bize, yeryüzünün o güzel ölçülerini, gerçek geometrisini daha sevgi dolu bir kâşif ruhuyla, daha kesin bir biçimde hissetmemize yardımcı olur.

Ne yazık ki, o sırada bilmediğim ve aradan iki yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra öğrendiğim bir şey vardı: Şoförün müşterilerinden biri de M. de Charlus'tu ve şoföre parasını ödemekle yükümlü olup (şoförle anlaşarak kilometre sayısını üçle, beşle çarpmak suretiyle) paranın bir bölümünü cebine indiren Morel (başkalarının yanında tanıımıyormuş gibi yapsa da), kendisiyle sıkı bir dostluk kurmuştu ve uzak yerlere gi-

dip gelmek için onun arabasını kullanıyordu. Bu durumu ve Verdurin'lerin kısa bir süre sonra bu şoföre duymaya başlayacakları güvenin kendileri bilmesede bundan kaynaklandığını bilseydim, ertesi yıl Paris'te yaşayacağım birçok kederin, Albertine'e ilişkin birçok derdin önü alınmış olurdu, ama böyle bir şey hayalimden bile geçmiyordu. M. de Charlus'le Morel'in birlikte yaptığı otomobil gezintileri, kendi başlarına beni doğrudan ilgilendirmiyordu. Zaten bu gezintiler çoğunlukla M. de Charlus'ün yoksul ve yaşlı bir hizmetkâr, hesabı ödemekle görevli Morel'in de fazlasıyla iyi kalpli bir asilzade zannedildiği bir sahil lokantasındaki öğle veya akşam yemekleriyle sınırlıydı. Bu yemeklerden diğerleri hakkında da fikir verebilecek olan birini anlatayım. Saint-Mars-le-Vêtu'de, dar ve uzun bir restorandaydılar. M. de Charlus Morel'e, "Şunu kaldırsalar olmaz mı?" diye sordu, doğrudan garsonlarla konuşmamak için onu aracı gibi kullanarak. "Şu" dediği, iyi niyetli bir şef garsonun sofrayı süslemek amacıyla yerleştirdiği üç solmuş güldü. "Olur... dedi Morel tedirginlikle. Gül sevmez misiniz? —Deminki ricam, aksine, gül sevdiğimi kanıtlardı olsa olsa, çünkü burada gül yok." (Morel şaşırdı.) "Ama aslında gülü pek fazla sevmem. Ben isimlere karşı oldukça duyarlıyım; güzel denebilecek bir gül gördüğünüzde ise, isminin Rothschild Baronesi veya Mareşal Niel olduğunu öğrenir, donup kalırsınız. Siz isimlerden hoşlanır mısınız? Konser parçalarınız için güzel başlıklar buldunuz mu? —Birinin adı *Hüzünlü Şiir* —Korkunç! diye cevap verdi M. de Charlus, tokat gibi şaklayan, tiz bir sesle. Ama ben şampanya istemiştım" dedi, iki müşterinin önüne köpüklü şarapla dolu birer kadeh bırakıp siparişi yerine getirdiğini zanneden şef garsona. "Ama beyefendi... —En kötü şampanyayla bile ilgisi olmayan şu iğrenç şeyi kaldırın. *Cup* denilen kusturucu ilaç bu, genellikle sirke ve madensuyu karışımının içine üç tane çürük çilek atılarak yapılır... Evet" diye devam etti, tekrar Morel'e dönerek, "başlık denen şeyin ne olduğunu bilmiyor gibisiniz. Hatta en iyi çaldığınız parçanın yorumunda bile, meselenin ruhôtesi yanını algılamıyor gibisiniz. —Ne dediniz?" diye sordu, baronun söylediklerinden hiçbir şey anlamayan ve yararlı bir bilgiden, mesela bir

ögle yemeği davetinden mahrum olmaktan korkan Morel. M. de Charlus, bu “Ne dediniz?” cümlesine soru muamelesi yapmayınca, cevap alamayan Morel konuyu değiştirip tenselliğe geçmenin uygun olacağını düşündü. “Bakın, şu sizin sevmediğiniz çiçekleri satan sarışın kız var ya, onun da mutlaka bir kızla ilişkisi vardır. Dipteki masada oturan yaşlı kadın da öyle. —Peki sen bütün bunları nereden biliyorsun?” diye sordu M. de Charlus, Morel’in sezgisine hayran olarak. “Ben onları saniyesinde anlarım. İkimiz bir kalabalığın ortasında dolaşalım, görürsünüz, hiç yanılmam.” O esnada, erkek güzelliğinin içinde bir kız edası taşıyan Morel’e bakan biri, ona kimi kadınları işaret ettiği kadar, kendisini de bu kadınlara işaret eden karanlık sezgiyi anlardı. Morel, Jupien’in yerini almak niyetindeydi, yelekçinin barondan sağladığını zannettiği gelirleri aylığına eklemek gibi belli belirsiz bir isteği vardı. “Jigoloları daha da iyi tanırım, sizin herhangi bir hataya düşmenize izin vermem. Yakında Balbec fuarı başlayacak, orada neler buluruz neler. Hele Paris’te, görürsünüz nasıl eğleneceğinizi.” Ama soyaçekimle edindiği hizmetkâr ihtiyatlılığı, başladığı cümleyi farklı bitirmesine sebep oldu. Dolayısıyla M. de Charlus de, onun hâlâ genç kızlardan söz ettiğini sandı. Morel, baronun şehvet duygularını harekete geçirmek için, (aslında daha ahlaksızca bir yol olduğu halde) kendince başına iş açmayacak bir yöntem kullanarak, “Biliyor musunuz, dedi, benim en büyük hayalim, tertemiz bir genç kız bulup onu kendime âşık etmek, sonra da bekâretini bozmak.” M. de Charlus, Morel’in kulağını sevecenlikle çimdiklemekten kendini alamadı, ama safça ekledi: “Ne işine yarayacak bu senin? Kızın bekâretini bozarsan, evlenmek zorunda kalırsın. —Evlenmek mi?” diye haykırdı Morel, baronun sarhoş olduğunu sezinleyerek ya da aslında sandığından daha erdemli bir adam olan muhatabının nasıl biri olduğunu düşünmeyerek. “Evlenmek mi? Daha neler! Evleneceğime söz veririm tabii, ama işlem tamamlanınca, akşamına bırakıveririm kızı.” M. de Charlus’un, bir varsayım kendisine geçici bir tensel haz sağlıyorsa, desteklemek, birkaç dakika sonra, haz sona erdiğinde de, bütün desteğini geri çekmek gibi bir âdeti vardı. “Gerçekten yapar mısın böy-

le bir şeyi?" dedi Morel'e gülerek ve iyice yaklaşıp sıkıştırarak. "Hem de nasıl!" dedi Morel, baronun hoşlandığını görüp gerçekten arzuladığı bu olayı samimiyetle açıklamaya devam ederek. "Tehlikeli bir şey, dedi M. de Charlus. —Önceden bavullarımı hazırlar, adres filan bırakmadan çeker giderim. —Peki ya ben? diye sordu M. de Charlus. —Sizi de yanımda götürürüm tabii ki, dedi Morel aceleyle; umurunda bile olmayan baronun ne olacağını düşünmemişti. Biliyor musunuz, bu iş için çok uygun bir kızcağız var, sayın dükün konağında dükkânı olan bir terzi kız. —Jupien'in kızı! diye haykırdı baron, içki servisi yapan garson geldiği esnada. Yo, asla!" diye ekledi, belki bir üçüncü kişinin varlığı kendisini tasarısından soğuttuğu için, belki de en kutsal şeyleri kirletmekten hoşlandığı o şeytanca ayinlerde bile, dostluk duyguları beslediği kişileri söz konusu etmeye yanaşmadığı için. "Jupien iyi bir insandır, kız da çok sevimlidir, onları üzme feci bir şey olurdu." Morel fazla ileri gittiğini hissedip sustu, ama boşluğa dikilen gözleri, bir gün yanında kendisine "aziz sanatçı" dememi istediği ve bir yelek siparişi verdiği genç kızı görmeye devam ediyordu. Çok çalışkan olan kız, tatile gitmemişti, ama sonradan öğrendim ki, kemancı Balbec civarında olduğu sıralar, onun, Morel'i benim yanımda görüp bir "beyefendi" zannettiğinden soylulaşmış olan yakışıklı çehresini düşünüyormuş durmadan.

"Chopin'in piyano çalışını hiç duymadım, dedi baron, oysa dinleyebilirdim kendisini, Stamati'den ders alıyordum, ama o benim Chimay Teyze'min evinde *Noktürnler*'in bestecisini dinlememi yasaklamıştı. —Ne büyük aptallık etmiş! diye haykırdı Morel. —Aksine, diye tersledi M. de Charlus, tiz bir sesle. Ne kadar zeki bir insan olduğunu kanıtladı. Benim güçlü bir kişiliğim olduğunu ve Chopin'in etkisi altında kalacağımı anlamıştı. Zaten her şey gibi müziği de çok genç yaşta bıraktığımdan, bir önemi de yok. Ayrıca insan biraz da tahmin edebiliyor, diye ekledi, burundan gelen ağır, gevşek bir tonda, duymuş olan birileri hep çıkıyor, onlar bir fikir veriyor. Her neyse, Chopin, sizin ihmal ettiğiniz ruhötesi meselesine dönmek için bir bahaneydi sadece."

Dikkat edileceği gibi, M. de Charlus'un anlatımı, alışılmadık bayağılıkta kısa bir aradan sonra, her zamanki yapmacıklığına ve tumturaklılığına kavuşmuştu. Sebebi, Morel'in iğfal ettiği bir genç kızı hiç vicdan azabı duymadan yüzüstü bırakabileceği düşüncesinin barona ani ve eksiksiz bir haz yaşatmış olmasıydı. Ardından, nefsi bir süreliğine yatışmış ve birkaç dakikalığına M. de Charlus'un yerine geçmiş olan (ve gerçekten ruhötesi nitelikteki) sadist kaçıp gitmiş, sözü sanatsal incelikle, duyarlılıkla, iyilikle dolup taşan gerçek M. de Charlus'e bırakmıştı. "Geçen gün XV. Dörtlü'nün piyano düzenlemesini çaldınız, kendi içinde abes bir şey zaten, çünkü hiçbir beste piyanoya bu kadar uygunsuz değildir. Yüce Sağır'ın fazla gergin tellerinden kulakları rahatsız olan kişiler için yapılmış bir düzenlemedir. Oysa ilahi olan, tam da bu hırçın denebilecek mistisizmdir. Ne olursa olsun, siz bütün tempoları değiştirerek çok kötü çaldınız. Bu parçayı adeta besteliyormuş gibi çalmak gerekir: Anlık bir sağırlığa ve namevcut bir dehaya maruz kalan genç Morel bir an kıpırtısız durur; sonra kutsal coşkunluğa kapılarak çalar, ilk ölçüleri besteler; ardından, bu girişin gerektirdiği çabadan ötürü bitkin düşüp çöker, Mme Verdurin'e kendini beğendirmek için güzel perçemini öne düşürür, böylece, kehaneti nesnelleştirmek için kullandığı olağanüstü zekâ miktarını tekrar oluşturacak zamanı da kazanmış olur; sonra da, tekrar güç toplamış olarak, yeni ve çok yüce bir ilhamla, Berlinli virtüozun" (M. de Charlus'un Mendelssohn'u kast ettiğini sanıyoruz) "bıkmadan, usanmadan taklit edeceği, ebedi, ulvi cümleye doğru yükselir. İşte size Paris'te, gerçekten yüce ve diriltici tek yorum olan bu yorumla çaldıracağım besteyi." M. de Charlus kendisine bu tür fikirler verdiğinde, Morel, şef garsonun küçümseven gülleriyle "cup" kadehlerini götürüşünde hissettiğinden çok daha büyük bir korkuya kapılıyordu, çünkü "sosyete"nin bunu nasıl karşılayacağını düşünüp telaşlanıyordu. Ama bu düşüncelerle daha fazla oylanmasına M. de Charlus'un buyurgan sesi engel oldu: "Şef garsona sorun bakalım, *Bon Chrétien*'i var mıymış. — *Bon Chrétien* mi? Anlayamadım. — Gördüğünüz gibi, sıra meyveye geldi,

* kelime anlamı: iyi Hristiyan.

bir cins armuttur bu. Mme de Cambremer'in evinde bulunduğundan emin olabilirsiniz, çünkü tıpatıp benzediği Escarbag-nas Kontesi'nin evinde vardı. M. Thibaudier gönderir armutları kendisine, o da, 'İşte çok güzel bir *Bon Chrétien*' der. —Hiç bilmiyordum. —Hiçbir şey bilmediğinizi görüyorum zaten. Molière'i bile okumadığınıza göre... Her neyse, başka şeyler gibi sipariş vermeyi de herhalde bilmediğinize göre, buranın çok yakınında yetiştirilen bir armut isteyin bari: 'Louise-Bonne d'Avranches' armudu. —Neydi? —Durun, madem bu kadar beceriksizsiniz, ben tercih ettiğim bir başka cins ısmarlayayım. Garson, Doyenné des Comices var mı? Charlie, Düşes Émilie de Clermont-Tonnerre' in bu armutla ilgili harika yazısını okumanız lazım. —Hayır beyefendi, yok. —Peki ya Triomphe de Jodoigne? —Yok beyefendi. —Virginie-Baltet? Passe-Colmar? O da mı yok? Pekâlâ, madem hiçbir şey yok, gidelim. Duchesse-d'Angoulême'lerin henüz mevsimi değil; haydi Charlie, gidelim." Ne yazık ki, M. de Charlus'un sağduyudan yoksunluğu ve belki de Morel'le ilişkisinin muhtemelen iffetli oluşu, baronun bu dönemden başlayarak kemancıyı garip lütuflara boğmasına yol açtı; Morel, anlayamadığı bu lütuflara bir anlamda çılgın, ama nankör ve çapsiz mizacı gereği giderek artan bir soğukluk veya şiddetle karşılık veriyor, bu da —bir zamanlar o kadar mağrur, şimdiyse çekingen mi çekingen olan— M. de Charlus'e umutsuzluk nöbetleri yaşıtıyordu. Kendini M. de Charlus'ten bin kat daha önemli bir M. de Charlus zanneden Morel'in en basit konularda bile, baronun aristokrasiye ilişkin gururlu derslerini harfiyen uygulayarak nasıl yanlış anladığını ileride göreceğiz. Şimdilik, Albertine beni Saint-Jean-de-la-Haise'de beklerken, şunu söylemekle yetineyim: Morel'in asaletten daha çok önem verdiği bir şey varsa (ki bu, bilhassa, en büyük zevki şoförle birlikte —"hiç çaktırmadan"— küçük kızların peşinde koşmak olan birisi için oldukça asil bir düşünce sayılırdı), o da, sanatsal şöhreti ve keman dersindekilerin ne düşüneceğiydi. Tıpkı benim babasının büyükcamın evindeki işi konusunda bir şey söylemeyeceğime söz vermemden sonra bana tepeden bakması gibi, M. de Charlus'un tamamen kendisine ait olduğunu hissettiği için onu in-

kâr etmesi onunla alay etmesi, şüphesiz çirkin bir şeydi. Öte yandan, diplomalı sanatçı Morel adı, ona bir "isim"den daha üstün geliyordu. Bu yüzden de, M. de Charlus, platonik aşk hulyalarıyla ailesine ait bir unvanı kendisine vermek istediğinde, Morel şiddetle reddediyordu.

Albertine'in uslu uslu Saint-Jean-de-la-Haise'de kalıp resim yapmayı tercih ettiği günler ben otomobile biniyor, dönüp onu almam gereken saate kadar sadece Gourville ve Féterne'e değil, Saint-Mars-le-Vieux ve Criquetot'ya kadar gidebiliyordum. Ondan başka şeylerle ilgileniyormuş, başka zevkler uğruna onu terk ediyormuş gibi yapsam da, bir tek onu düşünüyordum. Çoğu zaman, Gourville'e hâkim geniş düzlükten öteye gitmezdim; burası Combray'nin üstünden başlayıp Méséglise yönünde uzanan ovaya biraz benzediğinden, Albertine'den epeyce uzak bir mesafede bile olsam, bakışlarım ona ulaşamasa da, yanımdan geçen ve bakışlarımdan öteye ulaşabilen güçlü, tatlı deniz esintisinin hiçbir engel karşısında durmadan Quetteholme'a kadar ineceğini, Saint-Jean-de-la-Haise'i yapraklarının arasında gizleyen ağaçların dallarını kıpırdatıp arkadaşımın yüzünü okşayacağını ve böylece, bu sonsuz büyüklükteki, ama tehlikesiz sığınakta, tıpkı iki çocuğun zaman zaman birbirlerine seslerini duyuramadıkları, birbirlerini göremedikleri, ama uzakta da olsalar bir arada bulundukları oyunlardaki gibi, arkadaşımınla aramda çifte bir bağ kuracağını düşünmenin mutluluğunu yaşıyordum. Denizin görüldüğü yollardan geri dönerdim; Balbec'e ilk gelişimde, deniz dalların arasında ortaya çıkmadan önce gözlerimi kapatıp, toprağın dertli ninesi olan, henüz canlı varlıkların olmadığı zamanlardaki gibi, çılgınca, ezeli çalkantısını sürdüren denizi göreceğimi düşündüğüm yollardı bunlar. Aynı yollar, şimdi Albertine'e kavuşmanın aracıydılar sadece benim için; onları tıpkı eski halleriyle, nereye kadar düz devam edip nerede döneceklerini bilerek tanıyınca, eskiden bu yollardan geçerken Mlle de Stermaria'yı düşündüğümü ve Albertine'le buluşmadan önce yaşadığım sabırsızlığın aynısını Paris'te, Mme de Guermantes'in geçtiği sokaklardan aşağı inerken yaşadığımı hatırlıyordum; bu duygular benim için, kişiliğimin izlediği bir çizginin yoğun tekdüzeliğine

manevi anlamda bürünüyordu. Doğal bir şeydi, bununla birlikte önemsiz de değildi; benim kaderimin sadece hayaletleri, gerçeklikleri büyük ölçüde benim hayalimde yatan insanları izlemek olduğunu hatırlatıyorlardı bana; gerçekten de, öyle insanlar vardır ki –benim durumum da çocukluğumdan beri böyle olmuştu– servet, başarı, yüksek mevkiler gibi başkaları tarafından doğrulanabilir, sabit bir değeri olan şeylerin hiçbirinin gözünde önem taşımaz; onların ihtiyaç duyduğu şey, hayaletlerdir. Bir hayaletle rastlamak uğruna diğer her şeyi feda ederler, her yolu dener, her imkânı kullanırlar. Ama hayalet kısa sürede yok olup gider; bunun üzerine, daha sonra tekrar birinciye dönecek de olsalar, bir başka hayaletin peşinde koşarlar. Albertine’in, ilk tatilimde denizin önünde gördüğüm genç kızın peşinde ilk koşuşum değildi bu. Evet, ilk seferinde sevdiğim Albertine’le şimdi neredeyse yanından ayrılmadığım Albertine’in arasına başka kadınlar, özellikle de Guermantes Düşesi girmişti. Denebilir ki, düşesle arkadaş olduktan sonra onları hiç düşünmeyip sadece Albertine’i düşünecek olduktan sonra, Gilberte için o kadar üzülmemin, Mme de Guermantes için o kadar zahmete katlanmanın ne anlamı vardı? Hayaletlere düşkün olan Swann, ölmeden önce bu soruya cevap verebilirdi. Bu Balbec yolları, ardından koşulan, unutilan, bazen bir tek görüşme uğruna ve derhal kaçıveren, gerçekdışı bir hayata dokunmak üzere tekrar peşine düşülen bu hayaletlerle doluydu. Bu yollardaki ağaçların, armut, elma, ilgin ağaçlarının ben öldükten sonra da var olacağını düşündükçe, bana ebedi uyku saati henüz çalmamışken, artık çalışmaya koyulmamı öğütledikleri hissine kapılıyordum.

Arabadan Quetteholme’da iner, çukur, sarp yolda koşar, bir tahtaya basarak dereyi geçer, bir gül ağacı gibi çiçekler açan, her yanından küçük kuleler yükselen dikenli, kırmızı kilisenin karşısında resim yapmakta olan Albertine’i bulurdum. Düz bir sathı olan tek şey, alınlık tablasıydı; taşın aydınlık yüzeyindeki melekler, bizim oluşturduğumuz yirminci yüzyıl çiftinin karşısında, ellerinde mumlarla on üçüncü yüzyıl törenlerini kutlamaya devam ediyorlardı. Albertine’in, hazırladığı tuvalin üzerine yapmaya çalıştığı resim bu meleklerin portresiydi; Elstir’i taklit ederek iri fırça darbeleriyle, usta-

dın belirttiğine göre bu melekleri diğer hepsinden bu kadar farklı kılan asil ritmi yakalamaya çalışıyordu. Sonra Albertine eşyalarını toplardı. İkimiz birbirimize yaslanarak çukur yoldan yukarı çıkar, bizi hiç görmemişçesine sakın olan küçük kiliseyi derenin aralıksız sürüp giden sesiyle baş başa bırakırdık. Az sonra, otomobil uçarcasına giderek, gelişten farklı bir yoldan geri götürürdü bizi. Marcouville-l'Orgueilleuse'den geçerdik. Alçalan güneş, yarısı yeni, yarısı restore edilmiş olan kilisesinin üzerine yüzyılların cilası kadar güzel bir cila çekerdi. Bu cilanın ardında, kocaman alçak kabartmalar yarı sıvı, yarı ışıklı bir tabakanın ardından görünürlerdi sanki; Mer-yem Ana, Azize Elisabet ve Aziz Yoahim, hafif akıntıda, neredeyse karada yüzer gibi, suyun ya da güneşin hizasında yüzerlerdi. Sıcak bir toz bulutunun içinden çok sayıda modern heykel, batan güneşin yaldızlı tüllerinin yarı yüksekliğine kadar çıkan sütunların üzerinde yükselirdi. Kilisenin önündeki büyük servi sanki kutsal bir alanın içinde dururdu. Serviyi seyretmek için biraz aşağı iner, birkaç adım yürürdük. Albertine, uzuvları kadar, (kendisi için önemli bir huzur kaynağı olan) İtalyan hasır şapkasının ve ipek eşarbının da doğrudan bilincindeydi ve kiliseyi dolaşırken, bu şapkaıyla eşarptan harekete dökülmeyen ama benim zarif bulduğum bir memnuniyette ifadesini bulan, bambaşka bir canlılık geçiyordu kendisine; bu eşarp ve şapka, arkadaşımın yeni ve hariçten gelen bir parçasıydılar, ama benim gönlümde yer etmişlerdi bile, arka-larında bıraktıkları izin servinin etrafını dolanışını akşam serinliğinde izliyordum. Kendisi göremese de, bu şıklığın kendisine yakıştığını tahmin ediyor, başını şapkasıyla uyumlu olacak şekilde tutarak bana gülümsüyordu. "Hoşuma gitmedi, restore edilmiş" dedi kiliseyi göstererek; Elstir'in eski taşların değeri, taklit edilmesi imkânsız güzelliği hakkında söylediklerini hatırlıyordu. Albertine bir yapının restore edilip edilmediğini derhal anlardı. Müzik konusundaki berbat zevkine karşılık, mimarlık konusunda şimdiden ulaştığı yanılmaz zevke insan ancak şaşırabilirdi. Elstir gibi ben de bu kiliseden hoşlanmıyordum; güneşli cephesi ona bakan gözlerime hiçbir haz vermiyordu, kiliseyi seyretmek üzere otomobilden sırf Alber-

tine'in hatırı için inmiştım. Buna rağmen, izlenimci ustanın kendi kendisiyle çelişkiye düştüğünü düşünüyordum; kilisenin günbatımındaki dönüşümünü hesaba katmadan nesnel mimari değerine saplanmak, bu fetişizm yersiz değil miydi? "Kesinlikle beğenmedim" dedi Albertine; "ama adı güzel: D'Orgueilleuse. Unutmayalım da, Saint-Mars'a neden Vêtu dendiğini Brichot'ya soralım. Bir dahaki sefere oraya gideceğiz, değil mi?" diye sordu, üzerine eskiden küçük beresini, şimdi de şapkasını indirdiği kara gözleriyle bana bakarak. Türlü rüzgârda uçuşurdu. Ertesi gün birlikte Saint-Mars'a gideceğimize sevinerek otomobile binerdim; denize girmekten başka şey düşünülmeyen bu kavurucu sıcaklarda Saint-Mars'ın somon pembesi, baklava biçimi kiremitlerle kaplı, hafif eğik ve adeta çırpınan iki antik çan kulesi, saydam, mavi bir sudan adeta kıpırdamadan yükselen, pulları üst üste binmiş, sivri, yosunlu, kızıl, yaşlı balıklara benzerdi. Marcouville'den ayrılırken, yolu kısaltmak için, bir çiftliğin bulunduğu kavşakta yan yola sapardık. Bazen Albertine çiftliğin önünde otomobili durdurur, benden gidip arabada içmek üzere Calvados veya elma şarabı almamı rica ederdi; kesinlikle köpüklü olmadığını iddia edilen elma şarabıyla üstümüz başımız sıırılsıklam olurdu. Birbirimize yapışık halde otururduk. Çiftliktekiler, kapalı arabanın içinde Albertine'i zar zor seçerlerdi, şişeleri geri götürürdüm; sanki ikimize ait bu hayata, onların varsayabileceği şekliyle bu içki molasının herhangi bir ânını teşkil ettiği âşıkların hayatına devam etmek üzere, tekrar yola koyulurduk; Albertine elma şarabını içtikten sonra bizi görseler, bu varsayım gerçeğe iyice yakın görünürdü; çünkü Albertine o andan sonra, aramızda genellikle kendisini rahatsız etmeyen bir mesafe bulunmasına katlanamazdı; ince pamukludan eteğinin altındaki bacaklarını bacaklarıma yapıştırır, sadece elmacık kemikleri kıpkırmızı yanan, sararmış, kenar mahalle kızları gibi hem ateşli, hem solgun yanaklarını yanaklarıma yaklaştırırdı. Böyle anlarda, sesi de, neredeyse kişiliği kadar hızla değişir, kendi sesinin yerini, bambaşka, kısık, küstah, adeta sefiş bir ses alırdı. Akşam olurdu. Eşarbi ve şapkasıyla onu bana yaslanmış hissetmek, birbirini seven kişilerin hep böyle yan

yana görüldüğünü hatırlamak ne büyük zevkti! Albertine'e belki de âşıktım, ama bunu ona belli etmeye cesaretim yoktu; öyle ki, içimde bir aşk var idiyse eğer, tecrübeyle sabitleninceye kadar değeri olmayan bir gerçeklik halinde vardı ancak, oysa bu aşk bana gerçekleştirilmesi imkânsız ve hayatın dışında gibi geliyordu. Kıskançlığımsa, Albertine'den temelli ayrılmadıkça tamamen yok olmayacağını bildiğim halde, yanından mümkün olduğunca az ayrılmaya itiyordu beni. Onun yanındayken bile bir kıskançlık hissettiğim oluyordu, ama o zaman, bu kıskançlığı yaratan koşulların tekrarlanmasını engellemeye çalışıyordum. İşte böyle bir durumda, havanın güzel olduğu bir gün, öğle yemeğine Rivebelle'e gittik. Yemek salonunun ve çaylar için kullanılan koridor biçimindeki lobinin büyük camlı kapıları, güneşin altın gibi parlattığı çimlere doğrudan açılmıştı, büyük, aydınlık restoran da sanki bu çimenliğin bir parçası gibiydi. Pembe yüzlü, siyah saçları bir alev gibi kıvrılan garson, bu geniş alanda eskisi kadar hızlı hareket etmiyordu, çünkü artık komi değil, kısım şefiydi; buna rağmen, doğal hareketliliği nedeniyle, bazen uzakta, yemek salonunda, bazen daha yakında, ama dışarıda, bahçede yemeyi tercih eden müşterilere servis yaparken, tıpkı koşan genç bir tanrının bazıları bir malikânenin aydınlık iç kısmına, bazıları da dışarıda uzanan yeşil çimenlikte yaprakların altına, açık havanın aydınlığına yerleştirilmiş değişik heykelleri gibi, kâh orada, kâh burada göze çarpıyordu. Bir ara yanıma geldi. Albertine benim sözlerime dalgın bir karşılık verdi. Kocaman açılmış gözlerle garsona bakıyordu. Birkaç dakika boyunca, insanın sevdiği kişinin yanında olsa da, onunla birlikte olmayabileceğini hissettim. İkisi, benim varlığımla dilsizleşmiş, belki benim bilmediğim eski buluşmaların bir devamı veya sadece garsonun bir bakışının sonucu olan, benim rahatsız edici, gizlenilen üçüncü kişi konumunda olduğum, esraren-giz bir baş başa beraberlik içinde gibiydiler. Garson patronu tarafından sertçe çağrılıp uzaklaştıktan sonra bile, Albertine yemeğine devam etmekle birlikte, artık restoranı ve bahçeyi siyah saçlı koşan tanrının değişik dekorlarda ve değişik yerlerde belirlediği, aydınlatılmış bir pist gibi görüyordu. Bir an

acaba onun peşine düşerek beni masada tek başıma bırakır mı diye düşündüm. Ama ertesi günden itibaren, bu zalim duyguyu temelli unutmaya başladım, çünkü bir daha asla Rivebelle'e gitmemeye karar vermiş, oraya ilk defa gittiğini iddia eden Albertine'den de, bir daha gitmeyeceğine dair söz almıştım. Ayrıca, benim varlığım yüzünden bir zevkten mahrum kaldığını düşünmesin diye, ayakları kanatlı garsonun ondan başkasını gözü görmediğini de inkâr ettim. Rivebelle'e ara sıra tekrar gittiğim ve eskisi gibi çok içtiğim oldu, ama yalnız başıma gittim. Son bir kadeh içerek beyaz duvarın üzerine çizilmiş gül desenini seyrederek, yaşadığım hazzı ona yöneltirdim. Yeryüzündeki tek varlık olurdu benim gözümde; kayan bakışlarım kâh onu izleyip yakalar, kâh kaybederdi; geleceği umursamaz, konmuş bir kelebeğin etrafında dönen, hayatını son bir şehvet eylemiyle, onunla birlikte bitirmeye hazırlanan bir kelebek misali, gül desenimle yetinirdim. Bende yakın zamanda bir yara açmamış, dolayısıyla da sadece kendisinde bulunan merhemi dilenmek zorunda olmadığım bir kadından vazgeçmek için, bu belki de özellikle uygun bir andı. İçimde yarattığı arzuya rağmen bir gün öncesinden farklı olmayacak bir yarının bekleyişinden başka şey olarak görmediğim bu gezintiler bile, Albertine'in daha önce bensiz bulunduğu yerlerden, teyzesinin, kız arkadaşlarının evlerinden koparılıp alınmış olmanın cazibesini taşıdıklarından, beni sakinleştiriyorlardı. Bu cazibe somut bir mutluluğun değil, sadece bir endişenin yatıştırılmasının mutluluğu olmakla birlikte, epeyce etkiliydi. Çünkü aradan birkaç gün geçtikten sonra, önünde durup elma şarabı içtiğimiz çiftliği veya sadece Saint-Mars-le-Vêtu çevresinde birkaç adım atışımızı tekrar düşündüğümde, Albertine'in şapkasıyla yanımda yürüdüğünü hatırlayınca, onun varlığının bilinci, yeni kilisenin sıradan suretine öyle bir fazilet kazandırıyor ki, güneşli cephe bu şekilde kendiliğinden hatıralarımın arasına yerleştğinde, kalbime kocaman, rahatlatıcı bir kompres yapıştırılmış gibi oluyordu. Albertine'i Parville'e bıraktırdım, ama akşam tekrar buluşur, karanlıkta, kumsalda yan yana uzanırdık. Şüphesiz her gün görmüyordum kendisini, yine de kendi kendime, "Vaktini, hayatını na-

sıl geçirdiğini anlatsa, içinde en fazla yeri ben tutardım” diyebilirdim; birlikte geçirdiğimiz uzun saatler günlerimi öyle tatlı bir sarhoşlukla doldururdu ki, Albertine Parville’de kendisine bir saat sonra tekrar göndereceğim otomobilden aşağı atladığında bile, sanki ayrılmadan önce içeriye çiçekler bırakmışçasına, kendimi arabada yalnız hissetmezdim. Onu her gün görmekten vazgeçebilirdim; kendisinden ayrılmak üzereyken mutluydum, bu mutluluğun yatıştırıcı etkisinin günlerce uzayabileceğini hissederdim. Ama o esnada, Albertine’in benden ayrılırken teyzesine ya da bir kız arkadaşına, “Tamam, yarın sekiz buçukta. Geç kalmamalıyız, onlar sekizi çeyrek geçe hazır olacaklar” dediğini duyardım. Sevdiğimiz bir kadının konuşması, tehlikeli bir yeraltı suyunu örten toprağa benzer; kelimelerin ardında her an görünmez bir tabakanın varlığını, içe işleyen soğukluğunu hissederiz; yer yer sinsi sızıntısını fark ederiz, ama kendisi hep gizli kalır. Albertine’in cümlesini duyduğum anda huzurum kaçardı. Yanımda üstü kapalı sözlerle bahsedilen bu esrarengiz sekiz buçuk randevusuna gitmesini engellemek için, kendisiyle ertesi sabah görüşmek isteğimi söylemek geçerdi içimden. Söylesem, ilk birkaç defasında, planlarından vazgeçeceğine üzülmeyle birlikte, muhtemelen isteğime boyun eğdi; sonra planlarını sürekli altüst etme ihtiyacımı keşfederdi; kendisinden her şey saklanan kişi olurdum gözünde. Ayrıca, büyük ihtimalle, benim dışında tutulduğum bu eğlenceler pek önemsenecek şeyler değildi ve belki de davetlilerden birini bayağı veya sıkıcı bulurum korkusuyla beni çağırıyorlardı. Ne yazık ki, Albertine’in hayatıyla böylesine iç içe girmiş bu hayat sadece beni etkilemiyordu; bana huzur veriyordu; annemi ise endişelere sevk ediyor, bu endişelerin itiraf edilmesi de huzurumu kaçırıyordu. Bitmesinin tamamen benim irademe bağlı olduğunu zannettiğim bir hayata çok yakında son vermeye kararlı bir halde, memnun mesut otele döndüğüm bir gün, gidip Albertine’i alması için şoföre haber gönderdiğimi duyan annem, “Ne kadar çok para harcıyorsun!” dedi. (Françoise, basit ve renkli anlatımıyla, daha da vurgulayarak, “Para uçup gidiyor” derdi.) “Charles de Sévigné gibi olmamaya çalış, diye devam etti annem, anne-

si oğlu için, 'Onun eli, içinde altının eridiği bir pota' derdi. Ayrıca Albertine'le çok fazla çıktığınızı düşünüyorum. Emin ol ki bu kadarı aşırı, onun açısından bile gülünç görünebilir. Senin eğlenmen beni çok mutlu etti, onunla bir daha görüşme demiyorum, ama birinizi diğerinden ayrı görmek de imkânsız olmasın." Albertine'le hayatım, büyük hazlardan –en azından bilincine varılan büyük hazlardan– yoksun, çok yakında değiştirmeyi düşündüğüm, sadece sakın bir ânı kolladığım bu hayat, annemin sözleriyle ansızın tehdit altında kalınca, bir süreliğine gerekli, zorunlu oldu benim için. Anneme sözlerinin gerektirdikleri kararı belki de iki ay geciktireceğini, oysa bu sözler sarf edilmemiş olsa, bu kararın hafta sonundan önce verilmiş olacağını söyledim. Annem, öğütlerinin ânında yaptığı etkiye (beni üzmemek için) gülmeye koyuldu ve iyi niyetimi engellemek için bu konuda tekrar konuşmayacağına söz verdi. Ne var ki, büyükannemin ölümünden beri, annem ne zaman kendini kaybedip gülmeye başlasa, gülüşü ansızın kesiliyor ve belki bir an unutulmuş olmanın vicdan azabıyla, belki de bu kısacık unutuşun acımasız derdini iyice şiddetlendirmesiyle, yerini neredeyse hıçkırıklı bir ıstırap ifadesine bırakıyordu. Ama büyükannemin, annemin içine bir sabit fikir gibi yerleşmiş olan hatırasının yarattığı kaygıya bu sefer benimle ilişkili bir başka kaygının, benim Albertine'le samimiyetimin sonuçlarından korkmasının eklendiğini hissettim; bununla birlikte, biraz önce kendisine söylediklerim yüzünden, bu samimiyeti engellemeye cesaret edemedi. Fakat benim yanılmadığım konusunda ikna olmuş gibi de görünmedi. Hem kendisinin, hem de büyükannemin, sırf onların sürekli teşviklerinin yarattığı telaş yüzünden başlayamadığımı söylediğim çalışmalarımın ve daha sağlıklı bir yaşayış disiplininin yıllar boyunca söz etmediklerini ve onların ita-atkâr suskunluğuna rağmen benim harekete geçmediğimi hatırlamaktaydı.

Akşam yemeğinden sonra, otomobil Albertine'i tekrar getirirdi; ortalık hâlâ tam kararmamış olurdu; hava gündüzki kadar sıcak olmasa da, kızgın bir günden sonra, ikimiz de bilinmedik serinliklerin hayalini kurardık; o zaman, incecik

ay, alev alev yanan gözlerimize, (tıpkı Guermantes Prensesi'nin evine gittiğim, Albertine'in bana telefon ettiği gece olduğu gibi) gökyüzünde görünmez bir bıçağın kabuğunu soy-maya başladığı bir meyvenin önce hafif ve ince kabuğu gibi, sonra da soğuk bir dilimi gibi görünürdü. Bazen de, biraz daha geç bir saatte, ben giderdim arkadaşımı almaya; bu durumda beni Maineville'de, çarşı arkadlarının önünde beklerdi. İlk anda onu göremez, acaba gelmedi mi, yanlış mı anladı diye endişelenirdim hemen. Sonra mavi puanlı beyaz bluzuyla, bir genç kızdan çok genç bir hayvanı hatırlatan sıçrayışıyla otomobilde, yanıma atlarken görürdüm onu. Ve yine bir yavru köpek gibi, hiç durmamacasına beni okşamaya koyulurdu derhal. Hava tamamen karardığında ve gökyüzü otel müdürünün deyimiyle yıldızlarla mışıl mışıl parlarken, elimizde bir şişe şampanyayla ormanda dolaşmayı tercih etmemişsek, hafifçe aydınlatılmış mendirekte hâlâ gezinen, ama kapkara kumlarda iki adım ötesini görmeleri mümkün olmayan insanlara aldırmadan, kumulların aşağısına uzanırdık; ilk kez deniz fonu üzerinde, sahilden geçerken gördüğüm genç kızların dişi, denize ait ve sporcu zarafetini olduğu gibi esnekliğinde barındıran o bedeni titreyen bir ışının ikiye böldüğü kıpırtısız denizin hemen kıyısında, aynı örtünün altında kendi bedenime sımsıkı yapıştırdım; denizin sesini, dalgaların kesildiğini zannettirecek kadar uzun süre soluğunu tutuşunu, sonra, beklenen, gecikmiş mırıltıyı nihayet ayaklarımızın dibinde koyverişini hep aynı zevkle, bıkmadan dinlerdik. Sonunda Albertine'i Parville'e geri götürürdüm. Evinin önüne geldiğimizde, görülme korkusuyla mecburen öpüşmelerimize son verirdik; Albertine'in canı yatmak istemediğinden, benimle birlikte Balbec'e gelirdi; oradan kendisini son bir kez Parville'e götürürdüm; otomobilin ilk zamanlarındaki şoförler, saat kaçta yattıklarına aldırmayan kişilerdi. Gerçekten de Balbec'e ancak sabahın ilk çiyiyle birlikte, bu sefer yalnız, ama hâlâ arkadaşımın varlığıyla dopdolu, tüketmesi uzun sürecek bir öpücük stokuyla dönerdim. Masanın üzerinde bir telgraf ya da kartpostal bulurdum. O da Albertine'den olurdu! Ben tek başıma otomobille gittiğim sırada, Quetteholme'dan be-

ni düşündüğünü belirten bir not yazmış olurdu. Yatağa girip notunu tekrar okurdum. Sonra, perdelerin üzerinde gün ışığının çizgisini görür, bütün geceyi öpüşerek geçirdiğimize göre, her şeye rağmen birbirimizi sevdiğimizi düşünürdüm. Ertesi sabah, mendirekte Albertine'i gördüğümde ya o gün serbest olmayacağını söylerse, birlikte gezme teklifimi kabul etmezse diye öyle korkardım ki, bu teklifi mümkün olduğunca geciktirirdim. Soğuk ve kaygılı hali beni iyice endişelendirirdi; tanıdığı kişiler geçerdi yanımızdan; muhtemelen öğleden sonrası için benim dahil edilmediğim planlar yapmış olduğunu düşünürdüm. Albertine'e, o büyüleyici bedenine, pembe yüzüne bakardım; karşımda onun birer muamma olan niyetlerini, öğleden sonramı mutlulukla veya üzüntüyle dolduracak olan meçhul kararını görürdüm. Gözümün önünde bir genç kızın kaderi andıran, simgesel biçimine dönüşmüş olan şey, bütün bir ruh hali, bütün bir gelecekti. Nihayet karar vererek, elimden geldiğince aldırılmaz bir tavırla, "Bugün öğleden sonra ve akşam, gezmeye gidecek miyiz?" diye sorup da, "Memnuniyetle" cevabını aldığımda, o pembe çehrede uzun süren endişemin yerini birdenbire tatlı bir huzurun alışı, bana daima bir fırtınanın patlamasının ardından duyulan rahatlamayı yaşatan bu hazları benim için daha da değerli kılardı. Kendi kendime, sarhoşluğun yarattığı coşkunluk kadar üretken olmayan, dostluğunkinden daha derin sayılamayacak, ama sosyete hayatınınkinden çok daha üstün bir coşkunlukla, "Ne kadar tatlı, ne sevimli bir yaratık!" diye tekrarlayıp dururdum. Otomobili sadece Verdurin'lerde akşam yemeği daveti verildiği günlerde ve Albertine'in serbest olmadığından benimle çıkamadığı, benim de bu fırsatı beni ziyaret etmek isteyenlere Balbec'te olacağımı bildirerek değerlendirdiğim günlerde kullanmazdık. Saint-Loup'ya böyle günlerde, ama sadece o günlerde gelme izni veriyordum. Çünkü bir keresinde habersiz gelmiş, ben de Albertine'le karşılaşmalarını, bir süredir içinde bulunduğum mutlu sükûneti tehlikeye atmayı ve kıskançlığımın yeniden başgöstermesini göze almak yerine, Albertine'le görüşmemeyi tercih etmişim. Ancak Saint-Loup gittikten sonra rahatlayabilmişim. O da, ben davet etmeden

Balbec'e gelmemeye üzülererek de olsa özen gösteriyordu mec-
buren. Bir zamanlar, Mme de Guermantes'la birlikte geçirdiği
saatlere gıpta eder, onunla görüşmeye ne büyük değer verir-
dim! İnsanlar bize nazaran sürekli yer değiştirirler. Hayatın
belli olmayan ama sonsuz akışı içinde, kendilerini sürükleyen
hareketi algılayamayacak kadar kısa bir süre görürüz onları
ve kıpırtısız olduklarını zannederiz. Oysa hafızamızda aynı
kişinin, kendi içinde, en azından elle tutulur biçimde değiş-
miş olamayacağı kadar birbirine yakın iki farklı zamana ait
suretlerini bulup karşılaştırsak, aralarındaki farka bakıp bize
nazaran ne kadar yer değiştirmiş olduğunu ölçebiliriz. Saint-
Loup, Verdurin'lerden söz edip beni feci biçimde kaygılandırdı;
kendisini evlerine davet ettirmemi ister diye korkuyordum,
böyle bir durumda sürekli bir kıskançlık duyacağımdan, o
evde Albertine'le birlikte bulunmaktan aldığım bütün hazzı
yok etmeye yeterdi bu yolda bir rica. Neyse ki Robert, aksine,
en büyük arzusunun onlarla tanışmamak olduğunu itiraf etti.
"Bu tür sofü çevrelere tahammülüm yok." Verdurin'lere sofü
sıfatının yakıştırılmasına önce bir anlam veremedim, ama Sa-
int-Loup'nun cümlesinin sonu, düşüncesini aydınlattı, çoğu
kez zeki insanların benimsediğini görüp şaşırdığımız ifade
biçimlerine taviz verdiğini ortaya koydu. "Bu tür çevrelerde,
dedi, bir aşiret, bir tarikat, bir cemaat oluşturulur. Bir mez-
hep olmadıklarını iddia edemezsin; mezhebe ait olan insa-
nlar el üstünde tutulur, olmayanlar yerden yere vurulur. Mesele
Hamlet'in meselesi gibi olmak veya olmamak değil, oraya ait
olmak veya ait olmamaktır. Sen oraya aitsin, Charlus Dayım
oraya ait. Ne yapayım? Ben asla böyle şeylerden hoşlanmadım,
benim suçum değil."

Saint-Loup'ya uyguladığım, benden davet almadan beni zi-
yarete gelmeme kuralını zamanla La Raspelière'de, Féterne'de,
Montsurvent'da ve başka yerlerde ilişki kurduğum herkese ay-
nı katılıkta uyguluyordum şüphesiz; saat üç treninin Parville
falezlerinin girinti çıkıntıları arasında bıraktığı, uzun müddet
yeşil yamaçlara asılı kalan, sabit dumandan sorgucunu gör-
düğümde, benimle ikinci kahvaltısı edecek olan, ama şimdi-
lik bir tanrı gibi o küçük bulutun altında gizlenen ziyaretçi-

nin kimliği hakkında hiçbir kuşku olmuyordu. Gelmesine tarafımdan önceden izin verilmiş olan bu ziyaretçinin hemen hemen hiçbir zaman Saniette olmadığını itiraf etmek zorundayım, bu yüzden kendimi çok suçladım. Ama Saniette'in insanların canını sıkıtiğini bilmesi (doğal olarak bu bilinç, birini ziyarete geldiğinde, bir hikâye anlatırken olduğundan da yoğundu), birçok insandan daha tahsilli, daha zeki, daha üstün olmasına rağmen, onun yanındayken, bırakınız zevk almayı, öğleden sonranızı berbat eden, dayanılmaz bir iç daralması dışında bir şey hissetmenizi imkânsız hale getiriyordu. Büyük ihtimalle, Saniette sıkıntı vermekten korktuğunu açıkça itiraf etse, ziyaretleri insanın gözünü bu kadar korkutmazdı. Sıkıntı, insanın başına gelebilecek dertler arasında dayanılması en kolay olanlardan biridir; Saniette'in sıkıcılığı ise, belki sadece başkalarının hayalinde vardı ya da onların telkinleriyle kendisine aşılarmış ve yumuşak başlı alçakgönüllülüğüne tutunabilmişti. Ama aranan birisi olmadığını belli etmemeye o kadar önem veriyordu ki, kendini ileri sürmeye cesaret edemiyordu. Şüphesiz umumi yerlerde sağa sola selam vermekten pek hoşlanan, sizi uzun süredir görmeyip, tanımadıkları seçkin kişilerle bir locada gördüklerinde, cınlayan bir sesle kaçamak bir selam vererek, sizi görmenin, tekrar hayatın zevklerine döndüğünüzü, yüzünüzün iyi göründüğünü fark etmiş olmanın zevkini, heyecanını mazeret gösterip özür dileyen insanlar gibi davranmamakta haklıydı. Ama Saniette de, tam tersine, cesareten fazlasıyla yoksundu. Mme Verdurin'in evinde veya trende, rahatsız etmekten korkmasa, Balbec'e beni ziyarete gelmekten mutluluk duyacağını rahatlıkla söyleyebilirdi. Böyle bir teklif beni korkutamazdı. O ise, aksine, hiçbir teklifte bulunmuyor, işkence çekiyormuş gibi bir yüz ifadesiyle, mine kadar sert, ama hem –daha eğlenceli birini bulamadığı takdirde– sizi görmek için şiddetli, çaresiz bir arzunun, hem de bu arzuyu göstermeme kararlılığının yer aldığı bakışlarla, kayıtsız bir tavırla, “Bugünlerde belirli bir programınız var mı? diyordu bana. Ben büyük ihtimalle Balbec civarına gideceğim de... Ama önemli değil, laf olsun diye sormuştum.” Bu kayıtsız tavrı insanı aldatmıyordu; duygularımızın aksini ifade etmek

için kullandığımız tersine işaretler o kadar açıkça okunur ki, örneğin davetli olmadıklarını gizlemek için, hâlâ “O kadar çok davet alıyorum ki, ne yapacağımı bilemiyorum” diyen insanların bulunmasına şaşarız. Ama bu kayıtsız tavır, ayrıca, muhtemelen o karışık bileşimi yüzünden, sıkılma korkusunun veya sizi görme isteğinin açıkça itirafının asla sebep olmayacağı bir şeye, yani, aşkta, sevilmeyen âşığın kadına aslında çok da istemediğini ileri sürerek yaptığı ertesi gün görüşme teklifinin, hatta gösterdiği sahte soğukluğun basit sosyal ilişkilerdeki karşılığı olan tedirginliğe, antipatiye yol açıyordu. O anda Saniette’in şahsından tanımlayamadığım öyle bir şey yayılıyordu ki etrafa, insan, dünyanın en tatlı ses tonuyla, “Bu hafta maalesef mümkün değil, sebebini anlatayım size...” diye cevap veriyordu. Onun yerine, Saniette’ten çok daha değersiz, ama bakışları Saniette gibi sözünü etmeden şuna buna yapmak istediği ziyaretlerin hüznüyle ağırlaşmamış, dudakları bu acıyla büzüşmemiş insanları çağırıyordum. Ne yazık ki, beni ziyarete gelecek olan davetli, Verdurin’lerde Saniette’e serbest olmayaçağımı söylemiş olduğum günden söz ederek, “Perşembe günü ziyaretinize geliyorum, unutmayın” dememişse de, Saniette’le trende karşılaşmıştı çoğunlukla. Dolayısıyla Saniette hayatı kendisinden habersiz, hatta kendisine karşı düzenlenmiş bir eğlenceler bütünü olarak görüyordu. Öte yandan, insanlar asla tutarlı olmadıklarından, bu aşırı ölçülü adam, aynı zamanda marazi derecede patavatsızdı da. Ben istemediğim halde bana tesadüfen yaptığı tek ziyaret sırasında, kimden geldiğini şimdi hatırlamadığım bir mektup duruyordu masanın üzerinde. Birkaç dakika sonra, söylediklerime pek kulak vermediğini fark ettim. Kimden geldiği hakkında en ufak bir fikir sahibi olmadığı mektup onu büyülemişti; mineli gözbebeklerinin her an yuvalarından fırlayıp merakının mıkırtısı gibi çektiği, aslında sıradan olan bu mektupla birleşivermesini bekliyordum. Öldürmek üzere bir yılanın üstüne atlamaya hazırlanan bir kuşa benziyordu. Sonunda dayanamadı, sanki odama çekidüzen vermek istercesine mektubun yerini değiştirdi. Bu da yetmeyince, mektubu eline alıp adeta bilinçsiz, otomatik bir hareketle evirip çevirdi. Patavatsızlığının bir başka tezahürü de,

karşısındakine yapışıp bir türlü gidememesiydi. O gün rahatsız olduğumdan, yarım saat sonraki ilk trenle gitmesini rica ettim. Hasta olduğumdan hiç kuşku duymadığı halde, “Bir saat on beş dakika oturup sonra kalkacağım” diye cevap verdi. O günden sonra, müsait olduğum her fırsatta kendisini çağırmadığım için rahatsızlık duydum. Kim bilir? Belki çağırmış olsam, üstündeki uğursuzluk kalkar, başkaları onu davet eder, o da derhal bana sırt çevirirdi, böylece davetim hem onu mutlu etmek, hem de beni kendisinden kurtarmak gibi çifte bir yarar sağlardı.

Misafir kabul ettiğim günlerin ertesi günü doğal olarak ziyaretçi beklemediğimden, otomobil Albertine’le beni almaya gelirdi yine. Otele döndüğümüzde, merdivenin en alt basamağında duran Aimé, tutkulu, meraklı ve aç bakışlarla şoföre ne kadar bahşiş verdiğime bakmaktan kendini alamazdı. Madeni veya kâğıt parayı istediğim kadar avucumun içine sıkıştırıyım, Aimé’nin bakışları parmaklarımı aralardı. Hemen bir saniye sonra, ölçülü, terbiyeli bir insan olduğu ve kendisi nispeten küçük kazançlarla yetindiği için, başını çevirirdi. Yine de, bir başkasına verilen para, onda bastırılması imkânsız bir merak uyandırır, ağzını sulandırır. Bu kısa anlarda, Jules Verne’in bir romanını okumakta olan bir çocuğun veya bir restoranda yakınınızda oturan, kendisinin ısmarlayamayacağı ya da ısmarlamak istemediği bir sülünün sizin için kesilişini seyrederken, ciddi düşüncelerini bir an bir yana bırakıp aşk ve gıptayla gülen bakışlarını hayvana diken bir müşterinin dikkatli ve hummalı havasına bürünürdü.

Otomobil gezintileri her gün böyle birbirini izliyordu. Ama bir gün, asansörle yukarı çıkarken, asansörcü çocuk, “Bir beyefendi geldi, size mesaj bıraktı” dedi. Bu sözleri tamamen kısılmış bir sesle, yüzüme öksürüp tıksırarak söylemişti. “Feci nezle oldum!” diye de ekledi, sanki söylemese fark etmeyecekmişim gibi. “Doktor boğmaca dedi” diyerek tekrar üstüme öksürüp tıksırmaya koyuldu. “Konuşup kendinizi yormayın” dedim, sahte bir iyilikseverlikle. Zaten soluk tıkanmalarına meyilli olduğumdan, bana çok ıstırap verebilecek boğmacaya yalanlanmaktan korkuyordum. Ama o, hastalanmak istemeyen

bir virtüöz gibi, sürekli konuşup tükürmeyi bir şeref meselesi yapıyordu. “Yo, önemli değil” dedi. (“Sizin için olmayabilir, ama benim için önemli” diye düşündüm.) “Zaten yakında Paris’e gidiyorum.” (“İsabet olur, yeter ki gitmeden boğmacasını bana bulaştırmasın.”) “Paris çok şahaneymiş, diye devam etti. Herhalde buradan da, Monte Carlo’dan da daha şahanedir, gerçi mevsimi geçirmek üzere Monte Carlo’ya giden komiler, hatta müşteriler, hatta ve hatta şef garsonlar, Paris’in Monte Carlo kadar şahane olmadığını çok söylediler ama... Belki yanlışlıyorlardı, ama insan şef garson olmuşsa, geri zekâlı değil demektir; bütün siparişleri almak, masaları ayırmak için kafa lazım insana! Piyes yazmaktan, kitap yazmaktan daha feci bir şey diyorlar.” İneceğim kata neredeyse gelmiştik ki, asansörcü çocuk düğmenin iyi çalışmadığı bahanesiyle tekrar aşağı indirdi beni, düğmeyi bir çırpıda düzeltiverdi. Yukarı yürüyerek çıkmayı tercih ettiğimi söyledim kendisine, bu, boğmacaya yakalanmamayı tercih ettiğim ve bunu belli etmek istemediğim anlamına geliyordu. Ama asansörcü çocuk, içten ve bulaşıcı bir öksürük nöbetiyle tekrar asansöre itti beni. “Artık hiçbir tehlike yok, düğmeyi düzelttim.” Nasıl olsa durmadan konuştuğunu görüp ziyaretçimin adını ve mesajını öğrenmeyi Balbec, Paris ve Monte Carlo’nun güzellikleri arasındaki karşılaştırmaya tercih ederek, (Benjamin Godard’la başınızı şişiren bir tenora, “Biraz Debussy söyleseniz” dercesine), “Peki, kimmiş beni görmeye gelen beyefendi? dedim. —Dün birlikte çıktığınız beyefendi. Kartviziti kapı görevlisinde, alıp getireyim.” Bir gün önce, Albertine’i almaya gitmeden evvel Robert de Saint-Loup’yu Doncières istasyonuna bırakmış olduğumdan, asansörcü çocuğun Saint-Loup’yu kast ettiğini sandım, meğer şoförden bahsediyormuş. Onu, “birlikte çıktığınız beyefendi” kelimeleriyle tanımlayarak, bir işçinin de bir sosyete erkeği kadar beyefendi olduğunu bana öğretmiş oluyordu. Sadece kelimelerle ilgili bir dersti bu. Çünkü özünde, sınıflar arasında asla fark gözetmezdim. Bir şoförden beyefendi diye söz edildiğini duyduğumda yaşadığım ve ancak bir haftadır kont olduğundan, ben, “Kontes biraz yorgun görünüyorlar” dediğimde kimden söz ettiğimi anlamak için dönüp arkasına bakan Kont

X...'inkine benzeyen şaşkınlık, sadece bu kullanıma alışkın olmayışından kaynaklanıyordu; işçiler, burjuvalar ve büyük soylular arasında asla fark gözetmezdim ve aynı rahatlıkla, hepsiyle arkadaşlık edebilirdim. Yine de ilk tercihim işçiler, ikincisi de büyük soylular olurdu, onları daha çok beğendiğimden değil de, büyük soylular belki burjuvalar gibi işçileri küçümsemediklerinden, belki de güzel kadınların büyük mutlulukla karşılanacağını bildikleri tebessümleri seve seve dağıtmaları gibi, karşılarında kim olursa olsun, rahatlıkla kibar davranabildiklerinden, işçilere karşı burjuvalara oranla daha terbiyeli olabildikleri için. Aslında sosyete mensuplarının gayet iyi karşıladığı halktan insanları bu şekilde onlarla eşit kabul etmemi annemin daima tasvip ettiğini söyleyemem. İnsanlık açısından annem kişiler arasında herhangi bir fark gözetmezdi oysa, Françoise'ın ne zaman bir derdi veya rahatsızlığı olsa, annem kendisine en iyi arkadaşımıymış gibi, aynı dostluk ve bağlılıkla bakar, teselli ederdi. Ama annem, büyükbabama fazlasıyla benzediğinden, kastlar arasında ayırım yapmaması imkânsızdı. Combray'de yaşayan insanlar ne kadar iyi yürekli ve duyarlı olsalar da, insanların eşitliğine ilişkin en güzel teorileri benimseseler de, bir oda hizmetkârının gözü açıldığında, bana bir kere "siz" dedikten sonra yavaş yavaş üçüncü tekil şahıs hitabını rafa kaldırdığında, annemin bu tecavüzden duyduğu hoşnutsuzluk, Saint-Simon'un *Hatırat*'ında, bir asilzadenin, hakkı olmadığı halde, punduna getirip resmi bir belgede "Altes" sıfatını kullanması veya düklere borçlu olduğu saygıyı göstermeyip azar azar bu zorunluluktan sıyrılması karşısında ifade edilen şiddetli memnuniyetsizliği hatırlatırdı. "Combray zihniyeti" o kadar gericiydi ki, etkisiz hale gelebilmesi için asırlar boyu sürecek (annemde sonsuz miktarda bulunan) bir iyi yüreklilik ve eşitlikçi teoriler gerekliydi. Bu zihniyetten bazı parçacıkların annemde etkisini hiç kaybetmeden varlığını sürdürdüğünü inkâr edemem. Annem bir oda hizmetkârına rahatlıkla on frank verir, ama elini uzatmazdı (esasen on frank, hizmetkârın çok daha fazla hoşuna giderdi). Annemin gözünde, kendisi bunu itiraf etse de etmese de, efendiler efendiydi, hizmetkârlar da yemeklerini mutfakta

yiyecek kişiler. Bir otomobil şoförünün benimle birlikte yemek salonunda akşam yemeği yediğini gördüğünde pek memnun olmaz, bir evlilikten söz ederken, “Daha iyi bir kısmet bulabilirirdin” der gibi, “Bana kalırsa, arkadaş olarak bir tamirciden iyisini bulabilirirdin” derdi. Şoför (neyse ki onu davet etmeyi aklımdan hiç geçirmemiştım), kendisini Balbec’e mevsimlik göndermiş olan otomobil şirketinin ertesi gün Paris’e dönmesini istediğini bana bildirmeye gelmişti. Son derece sevimli bir adam olan ve kendini daima doğruluğu tartışma götürmeyecek, İncil kelamı kadar basit kelimelerle ifade eden şoförün ileri sürdüğü bu sebebin gerçeği yansıttığını varsaydık. Aslında yarı yarıya öyleydi. Balbec’te gerçekten de iş yoktu artık. Kutsal tekerleğine dayanmış genç havarinin doğru sözlülüğüne tam anlamıyla güvenmeyen şirket, durum ne olursa olsun, bir an önce Paris’e dönmesini istiyordu. Gerçekten de, genç havari, kilometreleri M. de Charlus için hesaplarken mucizevi biçimde katlıyor, buna karşılık şirkete hesap verirken, kazancını altıya bölüyordu. Sonuçta şirket ya mevsimin de muhtemel kıldığı şekilde Balbec’te artık kimsenin gezintiye çıkmadığını ya da dolandırıldığını düşünerek, her iki durumda da şoförü aslında işlerin pek de yoğun olmadığı Paris’e çağırmanın daha uygun olacağı kanaatine varmıştı. Şoförün arzusu, mümkünse ölü sezonu atlatmaktı. Morel’le (başkalarının yanında daima birbirlerini tanıımıyormuş gibi yapsalar da) yakın bir ilişkisi olduğunu söylemişim –o sırada bunu bilmiyordum, bilseydim, pek çok kederin önü alınmış olurdu. Onun Paris’e çağırıldığı günden itibaren, gitmemesinin bir yolu olduğunu henüz bilmediğimizden, gezintilerimiz için bir araba, bazen de ata binmekten hoşlanan Albertine’e eğlence olsun diye binek atı kiralamakla yetinmek zorunda kaldık. Arabaların durumu kötüydü. “Amma külüstür şey” diyordu Albertine. Aslında bana kalsa, çoğu zaman yalnız olmayı tercih ederdim. Kesin bir tarih saptamak istememekle birlikte, beni çalışmaktan da çok eğlenceden mahrum ettiğini düşündüğüm bu hayatın bitmesini istiyordum artık. Oysa beni tutan alışkanlıkların birdenbire, çoğu zaman da, neşe içinde yaşama isteğiyle dolu eski benliklerimden biri bir an için o anki benliğimin yerini

aldığında, ortadan kalkıverdiği oluyordu. Bu kaçma isteğini en yoğun biçimde Albertine'i teyzesinin evine bırakıp at sırasında Verdurin'leri ziyarete gittiğim bir gün, güzelliğinin met-hini ısıtmış olduğum vahşi bir orman yolunu izlediğimde hissettirdi. Falezin çizgilerini takip eden yol kâh tırmanıyor, kâh sık ağaç kümeleriyle çevrelenerek vahşi koyaklara dalıyordu. Bir an, etrafımdaki çıplak kayalar, çatlakların arasından görünen deniz bir başka evrenin parçaları gibi dalgalandılar karşımda: Elstir'in Guermantes Düşesi'nin evinde görmüş olduğum iki enfes suluboya resminde "Bir Musa'ya Rastlayan Şair" ve "Bir Kentaur'a Rastlayan Delikanlı"da fon olarak kullandığı dağlık deniz manzarasını tanıdım. Bu resimlerin anısı, o anda bulunduğum yerleri içinde yaşadığımız dünyanın o kadar dışına taşımaktaydı ki, Elstir'in resmettiği tarihhöncesi çağın delikanlısı gibi, gezinirken ben de mitolojik bir şahsiyetle karşılaşsam şaşırırmazdım. Ansızın atım şaha kalktı, garip bir ses duymuştu; onu zaptedip yere düşmemek için epey uğraştım, sonra başımı sesin geldiği yöne doğru kaldırıp yaşlı gözlerle baktım: Elli metre kadar yüksek, güneşin ortasında, iki büyük, parlak çelik kanadın taşıdığı, pek seçemediğim yüzünü insana benzettiğim bir yaratık gördüm. İlk kez bir yarı-tanrıyla karşılaşan bir Yunanlı kadar heyecanlandım. Ben de onun gibi ağlıyordum, çünkü sesin yukarıdan geldiğini anladığım andan itibaren –uçaklar o dönemde oldukça enderdi– ilk kez bir uçak göreceğim düşüncesiyle, ağlamaya hazırdım. Tıpkı gazete okurken, dokunaklı bir kelimeyi önceden sezişimiz gibi, gözyaşlarına boğulmak için uçağı görmeyi bekliyordum. Bu arada pilot rotası konusunda tereddüde kapılır gibi oldu; önünde –alışkanlık beni hapsedmemiş olsa, benim de önümde– uzayın, hayatın bütün yollarının açıldığını hissediyordum; biraz daha ilerledi, bir iki dakika denizin üzerinde süzüldü, sonra ansızın karar verip adeta yerçekiminin aksi yönde bir çekim gücüne kapılarak, vatanına döner gibi, altın kanatlarının hafif bir hareketiyle dimdik gökyüzüne yöneldi.

Şöföre geri dönecek olursak, Morel'den Verdurin'lerin brik arabalarını bir otomobille değiştirmelerini istemekle kalmayıp (Verdurin'lerin müritlere karşı cömertliği göz önüne

alındığında bu pek zor bir şey sayılmazdı), daha zahmetli bir şeyi, baş arabacıları olan hassas ve karamsar delikanlının yerine de kendisini, şoförü koymalarını talep etti. Bu isteği birkaç gün içinde, şu şekilde yerine getirildi: Morel, arabacının atları arabaya koşmak için kullandığı malzemenin hepsini birer birer çaldırmakla işe başladı. Arabacı bir gün gemi bulamıyordu, bir başka gün suluk zincirini. Bazen de minderi, hatta kırbacı, battaniyesi, süngeri, güderisi kayboluyordu. Gerçi her defasında eksikliğini komşulardan tamamlıyor, ama gecikiyordu; bu da M. Verdurin'i kızdırdığından, arabacıyı kedere ve karamsar düşüncelere gark ediyordu. Yeni işine başlamak için acele eden şoför, Morel'e Paris'e döneceğini bildirdi. Arabacıya esaslı bir darbe indirmek gerekiyordu. Morel, M. Verdurin'in hizmetkârlarını genç arabacının kendilerini pusuya düşürmeye niyetli olduğuna, altısının birden hakkından geleceğini ileri sürdüğüne ikna etti ve böyle bir şeye izin veremeyeceklerini söyledi. Kendisinin bu işe karışması imkânsızdı, ama arabacıdan önce davransınlar diye onları uyarıyordu. Hizmetkârlar, M. ve Mme Verdurin'le arkadaşları gezintiye çıktıklarında, hep birlikte ahırda delikanlıya saldırmayı kararlaştırdılar. Aslında olup bitecekler için sadece gerekli fırsatı sağlayan, ama mevcut kişiler daha sonra ilgimi çektiği için, o günkü koşullardan da söz etmek istiyorum: Verdurin'lerin bir dostu, tatilini geçirmeye evlerine gelmişti ve o akşam yola çıkacağından, gitmeden önce kendisiyle bir yürüyüş yapmak istemişlerdi.

Yürüyüşe çıkacağımız gün, bizimle birlikte gelip ağaçların arasında keman çalacak olan Morel'in bana, "Biliyor musunuz, kolum ağrıyor, ama Mme Verdurin'e söylemek istemiyorum; kendisinden rica etseniz de hizmetkârlarından biri, mesela Howsler bizimle gelip kemanımı taşısa, demesine çok şaşırmıştım. —Bir başkası gelse daha iyi olur sanırım, diye cevap verdim. "Ona akşam yemeği için ihtiyaçları olacak." Morel'in yüzünde bir kızgınlık ifadesi belirdi. "Hayır olmaz, kemanımı herhangi birine emanet edemem." Bu tercihin sebebini daha sonra anladım. Howsler, genç arabacının çok sevdiği ağabeyiydi, evde kalırsa, ona yardım edebilirdi. Yürüyüş

sırasında, Morel, Howsler kardeşlerin büyüğü duymasın diye sesini alçaltarak, “İyi bir çocuk, dedi. Aslında kardeşi de öyle. Şu uğursuz içki içme alışkanlığı olmasa... —Ne, içki mi? dedi Mme Verdurin; arabacısının içkici olması ihtimali yüzünde renk bırakmamıştı. —Siz farkında değilsiniz. Sizi getirip götürürken hiç kaza yapmamış olmasını bir mucize olarak görüyorum. —Yani başkalarını da mı getirip götürüyor? —Arabayı kaç kere devirdiğini bilseniz; yüzü bugün yara bere içindeydi. Nasıl sağ kaldığına şaşıyorum; arabanın kolu kırılmış. —Bugün onu görmedim, dedi Mme Verdurin, kendi başına neler gelmiş olabileceğini düşünüp korkudan titreyerek, dehşete düşürdünüz beni.” Eve dönmek için gezintiyi kısa kesmek istedi; Morel ise, uzatmak için, çeşitlemeleri bitmek bilmeyen bir Bach ezgisi seçti. Mme Verdurin eve döner dönmez garaja gitti, yeni araba kolunu ve kanlar içindeki arabacıyı gördü. Hiçbir yorumda bulunmadan artık arabacıya ihtiyacı olmadığını söyleyip parasını verecekti ki, Howsler her gün eyerlerin, vs.’nin çalınmasını düşmanlığına atfettiği arkadaşlarını suçlamak istemedi ve gösterdiği bunca sabrın sonucunda, yerde ölüp kalacağını düşünerek, kendiliğinden ayrılmak istediğini söyledi; mesele böylece halloldu. Şoför ertesi gün işe başladı; daha sonra, (şoförünü değiştirmesi gereken) Mme Verdurin kendisinden o kadar memnun kaldı ki, son derece güvenilir bir adam olduğunu belirtip hararetle bana tavsiye etti şoförü. Ben, her şeyden bihaber, onu Paris’te gündelik hizmetime aldım; ama fazlasıyla ileri atlamış oluyorum, bütün bunlar, Albertine’in hikâyesinde ele alınacak. Şu anda, kız arkadaşımınla birlikte, ilk kez akşam yemeğine gittiğim La Raspelière’deyiz; M. de Charlus de, yılda otuz bin frank sabit geliri, kendisine ait bir arabası, emrinde çok sayıda sofracıbaşı, bahçıvan, idareci ve çiftçi bulunan bir “kâhya”nın sözde oğlu Morel’le birlikte, davetliler arasında. Ama bu kadar ileriye atlamışken, okura Morel’in mutlak bir fesatlık sergilediği izlenimini de vermek istemiyorum. Zıtlıklarla dolu bir insandı aslında ve bazı günler gerçekten sevimli ve nazik olabiliyordu.

Arabacının kapı dışarı edildiğini ve bilhassa da, Albertine’le beni gezdiren şoförün onun yerine işe alındığını öğ-

renince, doğal olarak çok şaşırdım. Ne var ki şoför karışık bir açıklama yaparak Paris'e döndüğünü, oradan da Verdun'lerin hizmetine gönderildiğini söyleyince, bir an bile şüphe etmedim. Arabacının kovulması, Morel'in benimle kısa bir sohbete girişip o namuslu delikanlının gidişine ne kadar üzüldüğünü söylemesine sebep oldu. Zaten yalnız olduğumuz ve büyük bir mutlulukla bana açıldığı anların dışında da Morel, La Raspelière'de herkesin beni el üstünde tuttuğunu fark etmiş, bütün köprüleri yakarak kendisine karşı (esasen aklımdan katiyen geçmemiş olan) üstün tavırlar takınmamı önledikten sonra, kendisine zararım dokunamayacağı halde benim yakınlığımı kendi isteğiyle dışladığını anlamış, benden uzak durmaktan vazgeçmişti. Tutumundaki değişikliği M. de Charlus'un Morel üzerindeki etkisine yordum; baronun tesiri bazı konularda gerçekten Morel'in ufkunu genişletiyor, onu daha sanatkâr kılıyor, ama ustasının belagatli, sahte ve aslında anlık formüllerini harfiyen uyguladığı başka bazı konularda, iyice sersemletiyordu. Benim tahminim, M. de Charlus'un kendisine söylemiş olabilecekleriyle sınırlı kaldı. O sırada, daha sonra bana söylenen (daha önce de gördüğümüz gibi Andrée kız arkadaşımı içtenlikle sevmediği ve kıskandığı için, Andrée'nin Albertine'e ilişkin söylediği her söz, özellikle sonraları bana hep şüpheli göründüğünden asla emin olamadığım) bir şeyi, doğru olsa bile, her ikisi tarafından başarıyla benden gizlenen bir gerçeği, yani Albertine'in Morel'i çok iyi tanıdığını nasıl tahmin edebilirdim? Arabacının işten atıldığı sıralarda Morel'in bana karşı takındığı yeni tutum onun hakkındaki fikrimi değiştirmeme yol açtı. Kişiliği hakkında, bana ihtiyacı olduğunda sergilediği alçaklıktan ve ben istediğini yaptıktan hemen sonra takındığı, beni görmezden gelmeye kadar varan küçümseyici tavrından yola çıkarak edindiğim olumsuz izlenimi koruyordum. Buna M. de Charlus'le paraya dayanan ilişkisini ve tatmin edilmediklerinde ya da işleri karıştırdıklarında kendisini kedere boğan tutarsız hayvani içgüdülerini de eklemek gerekiyordu; ne var ki bu kişilik, her bakımdan bu kadar çirkin değildi ve zıtlıklarla doluydu. Hatalarla, gülünç efsanelerle, müstehcenliklerle dolu eski bir ortaçağ kitabına

benziyordu, son derece karmaşıktı. Başlangıçta, gerçekten çok usta olduğu sanatının kendisine bir icracının virtüozluğunu aşan üstünlükler kazandırmış olduğunu zannetmiştim. Bir keresinde, ona çalışmaya koyulma isteğimden söz ettiğimde, “Çalışın, ünlü olun, dedi bana. —Kim söylemiş bu sözü? diye sordum. —Fontanes, Chateaubriand’a söylemiş.” Napoléon’un aşk mektuplarını da biliyordu. Demek kültürlüymüş diye düşündüm. Oysa kim bilir nerede okuduğu bu cümle, eski ve yeni edebiyatın tamamından bildiği tek cümleydi herhalde, çünkü her akşam aynı cümleyi tekrarlıyordu. Kendisi hakkında kimseye bir şey söylemeyeyim diye daha da sık tekrarladığı, aynı derecede edebi zannettiği, oysa anlamı bile olmayan, belki ancak olmadık şeyleri gizlemeye meraklı bir hizmetkâra anlam ifade edebilecek bir başka cümle de şuydu: “Şüphelenenlerden şüphelenelim.” Aslında bu aptalca özdeyişten Fontanes’in Chateaubriand’a yazdığı cümleye geçmekle, Morel’in kişiliğinin çok yönlü, ama görüldüğü kadar çelişkili olmayan koca bir bölümü katedilmiş olurdu. Sırf para uğruna, hiçbir vicdan azabı duymadan —belki aşırı sinirsel heyecana varabilecek, ama katiyen vicdan azabı diye adlandırılmayacak tuhaf bir hoşnutsuzlukla— her şeyi yapabilecek, çıkarı için bütün bir aileyi kedere, hatta mateme sürükleyebilecek olan, parayı her şeyin, iyilik bir yana, en doğal, en basit insanca duyguların üstünde tutan bu delikanlı, konservatuvardan birincilikle diploma almayı ve flüt ya da kontrpuan sınıfında, hakkında tatsız bir şey söylenmesine sebebiyet vermemeyi paradan daha çok önemsiyordu. Bu yüzden de, kendisini en çok sinirlendiren, en karamsar ruh hallerine yol açan, yok yere keyfini kaçırın şey, (muhtemelen kötü niyetle yüz yüze geldiği birkaç özel durumu genelleştirerek) evrensel kalleşlik diye adlandırdığı şeydi. Asla kimse hakkında konuşmayarak, niyetini gizleyerek, herkesten kuşkulanarak bu kalleşliğin ağına düşmemekle övünürdü. (Paris’e dönüşümden sonraki olaylar düşünülecek olursa, muhtemelen kendine benzer bulduğu, yani şiarının aksine, kelimenin olumlu anlamında bir şüpheci, dürüst insanların karşısında inatla susan ve namussuzlarla derhal çıkar ortaklığı kuran bir şüpheci olarak gördüğü için,

Balbec'teki şoföre şüpheyle yaklaşmamış olması benim için bir talihsizlikti.) Bu şüpheciliğin daima her işten ustaca sıyrılmasını, en tehlikeli maceraları kolaylıkla atlatmasını sağlayacağını, Bergère Sokağı'ndaki okulda aleyhinde herhangi bir şeyin, değil kanıtlanmasını, ileri sürülmesini bile engelleyeceğini düşünürdü –bu düşüncesi tamamen yanlış da sayılmazdı. Çalışacak, ünlü olacak, belki bir gün, bu saygın konservatuvarın sınavlarında, itibarına toz kondurulamayacak bir keman jürisi başkanı sıfatıyla yerini alacaktı.

Ne var ki, bu çelişkileri ayıklamaya çalışmak, Morel'in beynine haddinden fazla mantık atfetmek sayılabilir. Onun mizacı aslında her yönde defalarca katlanmış, düzeltilmesi imkânsız bir kâğıt parçası gibiydi. Oldukça yüce ilkeleri vardı görünüşe bakılırsa; o güzel elyazısını inanılmaz imla hatalarıyla çirkinleştirerek saatler boyunca mektup yazar, ağabeyine kız kardeşlerine kötü muamele ettiğini, halbuki onların büyüğü olduğunu, onları desteklemesi gerektiğini, kız kardeşlerine ise, kendisine karşı münasebetsizlik ettiklerini bildirirdi.

Artık yaz mevsiminin sonuna yaklaştığımızdan, Douville'de trenden indiğimizde, sisle parlaklığını kaybeden güneş, baştan başa aynı tondaki bir eflatuna bürünmüş olan gökyüzünde kırmızı bir kütle olarak görünürdü. Bu bereketli ve tuzlu çayırlara akşamla birlikte inen ve çoğu ressam olan birçok Parisli'yi Douville'de tatil yapmaya teşvik eden huzura eklenen rutubet, onları erkenden küçük villalarına kapatırdı. Villaların çoğunda lambalar yakılmış olurdu. Dışarıda sadece birkaç inek kalır, bunların bazıları böğürerek denize bakar, bazıları da insanlarla daha fazla ilgilenip bizim arabaları seyrederdi. Şövalesini ince bir tepenin üzerine kurmuş tek bir ressam, bu sonsuz huzuru, bu yumuşak ışığı yansıtabilmek için çalışırdı. Belki de inekler, farkında olmadan, gönüllü modellik ederlerdi ressama, çünkü dalgın görünüşleri ve insanlar evlerine girdikten sonraki yalnız mevcudiyetleri, akşam vaktinin yarattığı yoğun huzur izlenimine kendince katkıda bulunurdu. Birkaç hafta sonra, ilerleyen sonbaharla birlikte günler iyice kısalıp arabalara karanlıkta binmeye başladığımızda da, yolculuğumuz hoşluğundan bir şey kaybetmedi. Öğleden sonra

gezintiye çıkmışsam, giyinmek üzere en geç beşte otele dönmem gerekiyordu artık; kırmızı ve yuvarlak güneş, o saatte, bir zamanlar nefret ettiğim eğik aynanın ortasına inmiş oluyor, bütün kitaplık camlarında, bir Bizans ateşi gibi denizi kızıla boğuyordu. Smokinimi giyerken, büyümlü bir hareket, Saint-Loup'yla birlikte Rivebelle'e akşam yemeğine gittiğimiz gecelerdeki, Mlle de Stermaria'yı Boulogne Ormanı Adası'na yemeğe götürceğimi sandığım akşamki uyanık, havai benliğini uyandırdığından, farkında olmadan, o zaman mırıldandığım ezgiyi mırıldanıyordum yine; bunu fark edince, aslında bundan başka bir şarkı bilmeyen, bazen kaybolup bazen ortaya çıkan şarkıcıyı da, şarkısından tanıyabildim. Bu şarkıyı ilk söylediğimde, Albertine'i sevmeye başlıyor, ama onunla hiç tanışmayacağımı zannediyordum. Daha sonra, Paris'teki söyleyişim, kendisine ilk kez sahip olduktan birkaç gün sonra, artık onu sevmediğim sıradaydı. Şimdiyse, aynı şarkıyı onu tekrar severek, onunla birlikte akşam yemeğine giderken söylüyordum; bu dışarıdaki yemekler otel müdürünü çok üzüyordu, sonunda La Raspelière'e taşınıp oteli terk edeceğim kanısındaydı ve o yörede, Bec bataklıklarıyla "balıklı" sularından kaynaklanan bir humma salgını olduğunu ileri sürüyordu. Üç ayrı düzleme yayılmış olan hayatımda gördüğüm bu çokluk, beni mutlu ediyordu; ayrıca, bir anlığına eski bir insan olduğumuzda, yani uzun süredir taşıdığımız benlikten farklı bir benliğe büründüğümüzde, artık alışkanlıkla gücünü kaybetmeyen duyarlılığımız, en küçük darbeler karşısında, önceki bütün izlenimleri gölgede bırakan çok canlı izlenimler edinir ve bunlara, yoğunlukları nedeniyle, bir sarhoşun geçici coşkusuyla sarılırız. Daha mahalli trene binmek üzere istasyona gitmek için omnibüse veya arabaya binerken hava kararmış oluyordu. Lobide karşılaştığımız mahkeme başkanı, "Demek La Raspelière'e gidiyorsunuz! diyordu. Mme Verdurin'inki de yüzüzlük doğrusu, sırf bir akşam yemeği için gece vakti bir saatlik tren yolculuğu yaptırıyor size. Sonra da deli gibi bir rüzgârda, gecenin onunda tekrar yollara düşüyorsunuz. Yapılacak hiçbir şeyiniz olmadığı belli" diye ekliyordu, ellerini ovuşturarak. Şüphesiz böyle konuşmasının nedeni hem davet

edilmemiş olmanın yarattığı hoşnutsuzluk, hem de “meşgul” insanların, –en saçma sapan işle meşgul da olsalar– sizin yaptığınız şeyi yapmaya “vakitlerinin olmaması”ndan duydukları tatmindir.

Hiç şüphe yok ki, raporlar yazan, hesaplar tutan, iş mektuplarına cevap veren, borsa hareketlerini takip eden bir adamın bıyık altından gülerek, “Sizin yapacak bir şeyiniz yok tabii” derken, bir üstünlük duygusuna kapılması yerindedir. Ama sizin eğlenmeniz *Hamlet*’i yazmak, hatta sadece okumak bile olsa, aynı üstünlük, aynı, hatta daha da büyük bir horgörüyle (çünkü yemek davetlerine meşgul adam da katılır) kendini gösterir. Meşgul insanlar, bu konuda düşünce eksikliği gösterirler. Çünkü uygulama ânında gördükleri zaman, aylakların gülünç bir eğlencesi diye nitelendirdikleri, çıkardan bağımsız kültürün kendi mesleklerinde, belki kendilerinden üstün yargıçlar ya da yöneticiler olmayan, ama süratli yükselişleri karşısında, “Çok kültürlü bir adammış, son derece seçkin bir kişiymiş” diyerek saygıyla eğildikleri şahıslara apayrı bir üstünlük kazandırdığını düşünmezler. Fakat mahkeme başkanının özellikle anlamadığı şey, La Raspelière’deki akşam yemeklerinin benim hoşlandığım tarafının, kendisinin eleştirmek maksadıyla da olsa çok doğru bir biçimde belirttiği gibi, bu yemeklerin, “gerçek birer seyahat” olmasıydı; bu seyahatlerin kendileri birer amaç olmadığından, kendilerinden katiyen bir haz beklenmediğinden, benim gözümde iyice büyüleyiciydiler; haz, gidilen toplantıdan bekleniyordu, ki bu toplantılar da, kendilerini çevreleyen ortam sayesinde çok değişiyorlardı. Artık otelin –yuvamın– sıcaklığını bırakıp Albertine’le birlikte vagona bindiğimizde, hava tamamen kararmış oluyordu; küçük, tıknafes trenin kimi duruşlarında, bir fenerin camdaki yansıması bize bir istasyona geldiğimizi haber verirdi. İstasyonun haykırılan ismini duyamadığımızdan, Cottard bizi görmemiş olabilir düşüncesiyle vagonun kapısını açardım, ama içeri doluşanlar, müritler değil, rüzgâr, yağmur ve soğuk olurdu. Karanlıkta tarlaları seçer, denizin sesini işitirdim, kırın ortasında olurduk. Albertine, küçük yuvaya katılmamızdan önce, yanında taşıdığı altın makyaj kutusundan çıkardığı

küçük aynada kendini incelerdi. Bu davetlere birlikte ilk katıldığımız birkaç akşam, Mme Verdurin yemekten önce kendine çekidüzen vermesi için Albertine'i yukarıya, giyinme odasına çıkardığında, bir süredir içinde yaşadığım derin huzur Albertine'den merdivenin başında ayrılmak zorunda kalmamın endişesi ve kıskançlığıyla gölgelenmiş, salonda, küçük kabilenin ortasında tek başıma, arkadaşımın yukarıda ne yaptığını merak ederek beklerken, öyle bir kaygıya kapılmıştım ki, hemen ertesi gün, M. de Charlus'ten en şık ve modaya uygun şeyin ne olduğunu öğrenip Cartier'ye telgraf çekerek, Albertine'in de, benim de mutluluk kaynağımız olan makyaj kutusunu ısmarlamıştım. Bu kutu benim için huzurun ve arkadaşımın ilgisinin teminatıydı. Çünkü Albertine, Mme Verdurin'in evinde benden ayrı olmasından hoşlanmadığını şüphesiz tahmin ederek, akşam yemeğinden önce gerekli bütün hazırlıklarını vagonda tamamlamaya özen gösteriyordu.

Birkaç aydan beri, Mme Verdurin'in en sadık müdavimi M. de Charlus'tü. Doncières-Ouest'in bekleme salonlarında veya peronda bekleyen yolcular, haftada üç kere, düzenli olarak, bu şişman, kır saçlı, siyah bıyıklı, dudaklarındaki kırmızı boya güneşte daha çiğ görüldüğü, sıcakla yarı sıvı hale geldiği yaza oranla mevsim sonunda daha az belli olan adamın geçtiğini görürlerdi. Bir yandan küçük trene doğru ilerlerken, bir yandan da hamallara, askerlere, tenis kıyafeti giymiş gençlere (artık kendisini iffetli, en azından çoğunlukla sadık kılan bir sevdası olduğundan, sırf uzman alışkanlığıyla) hem bir engizisyon yargıcına yakışır, hem de korkak, kaçamak bir bakış yöneltmekten kendini alamaz, hemen ardından, tespini çekip duasını okuyan bir din adamının dokunaklılığıyla, tek aşkına kendini adanmış evli bir kadının veya terbiyeli bir genç kızın edipliliğiyle gözkapaklarını indirir, neredeyse gözlerini kapatırdı. Kendisiyle birlikte görülmekten hoşlanılıp hoşlanılmayacağını pek bilemeyen ve canınız istiyorsa gelip kendisini bulmayı size bırakan bir adam gibi, (çoğu kez Prenses Şerbatof'un da yaptığı şekilde) ayrı bir kompartımana bindiğinden, müritler M. de Charlus'ün kendilerini görmediğine kanaat getirirlerdi. İlk günlerde, gidip M. de Charlus'ü bulmayı doktor

istememiş, onu kompartımanında tek başına bırakmamızı tercih etmişti. Tıp çevrelerinde yüksek bir mevki edindiğinden beri kararsız kişiliği yerini güvenli bir duruşa bırakmış olan Cottard, gülümseyip arkasına yaslanarak, kelebekgözlüğünün üzerinden Ski'ye bakarak, fesatlığından veya arkadaşlarının fikrini dolambaçlı yoldan keşfetmek için, "Tek başıma olsam, bekâr olsam neyse... ama bana anlattıklarınızdan sonra, bizimle birlikte oturmasına izin vermem karım açısından doğru olur mu bilmem" diye fısıldadı. "Ne diyorsun?" diye sordu Mme Cottard. Doktor, öğrencileri ve hastaları karşısında sergilediği ince alayla bir zamanlar Verdurin'lerdeki esprilerine eşlik eden endişe arasında bir orta yol denilebilecek, ağırbaşlı bir kendinden memnuniyetle, göz kırparak, "Hiçbir şey, seni ilgilendirmez, kadınların duyacağı bir şey değil" diye cevap verdi ve alçak sesle konuşmaya devam etti. Konuşmasından sadece "cemaatten" ve "ütü" kelimelerini seçebilen Mme Cottard, doktorun lüğatinde bunların birincisi Yahudi ırkını, ikincisi de çenesi düşükleri ifade ettiğinden, M. de Charlus'un geveze bir Yahudi olduğuna kanaat getirdi. Baronun bu sebeple dışlanması bir anlam veremeyip, kabilenin kıdemlisi sıfatıyla onu yalnız bırakmamamızı rica etmeyi görev bildi; biz de, tedirginliği devam eden Cottard başı çekerek, hep birlikte M. de Charlus'un kompartımanına gittik. Bir köşede Balzac'ın bir kitabını okumakta olan M. de Charlus, doktorun tereddüdünü fark etti, oysa gözlerini kitabından kaldırmamıştı. Ama nasıl ki sağır dilsizler başkalarının fark etmeyeceği bir hava akımından, arkalarından birinin geldiğini anlarsa, baronun da kendisine karşı hissedilen soğukluğu anlamasını sağlayan, çok keskin bir duyusu vardı. Bu da, her zaman, her durumda olduğu gibi, M. de Charlus'e hayali ısıraplar yaşatmıştı. Tıpkı hafif bir serinlik hissettiklerinde üst katta açık bir pencere olduğuna kanaat getiren ve öfkelenerek hışırımaya başlayan sinir hastaları gibi, M. de Charlus de, birisi karşısında sıkıntılı bir tavır sergilediğinde, o kişiyle ilgili söylemiş olduğu bir sözün karşısındakinin kulağına gittiği sonucunu çıkarırdı. Hatta karşısındakinin dalgın, karamsar veya alaycı bir tavır sergilemesi de gerekmez, baron bunları kafasından uydururdu. Bu-

na karşılık, sıcak, dostça bir tavır, duymamış olduğu dedikoduları kolaylıkla kendisinden gizlerdi. Cottard'ın duraksadığını daha ilk anda sezip, gözlerini kitabından kaldırmamış olan baronun kendilerini fark etmediğini sanan müritleri şaşırtarak, yeterince yakına geldiklerinde elini uzattıysa da, Cottard'ın uzattığı elini süet eldivenli eliyle sıkmayıp karşısında yerlere kadar eğilerek derhal doğrulmakla yetindi. Mme Cottard, iyi niyetle, "Sizi böyle tek başınıza bir köşede bırakmayıp birlikte seyahat etmek istedik beyefendi. Bizim için büyük bir zevk, dedi barona. —Şeref verirsiniz, dedi baron, soğuk bir tavırla eğilerek. —Çok sevindirici bir şey duydum, kesin karar vermişsiniz, bu yöreye çad..." Mme Cottard, "çadır kuracakmışsınız" diyecekti, ama bu ifadenin bir Yahudi'ye dokundurma gibi gelebileceğini düşünerek, bir başka ifadeyle devam etti sözüne, "yuva kuracakmışsınız" dedi. Biz maalesef, hem okulların açılması, hem de doktorun hastane görevi nedeniyle, hiçbir zaman bir yere uzun süre için yerleşemiyoruz." Sonra M. de Charlus'e bir mukavva kutu göstererek, "Gördüğünüz gibi, biz kadınlar, erkekler kadar talihli değiliz, dostlarımıza, Verdurin'lerin evi kadar yakındaki bir yere gitmek için bile, yanımızda koca bir takım taklavat taşımak zorundayız" dedi. Ben bu arada, baronun okuduğu Balzac'a bakıyordum. İlk tatilimde bana ödünç verdiği Bergotte'un kitabı gibi tesadüfen alınmış, karton ciltli bir nüsha değildi. Kendi kütüphanesinden bir kitaptı ve "Charlus Baronu'na aitim" ibaresini taşıyordu; kütüphanedeki bazı kitaplarda, bunun yerini Guermantes'ların çalışmaya düşkünlüğünü gösteren, "*In proeliis non semper*"* veya "*Non sine labore*"** alırdı. Ne var ki, baron, ileride göreceğimiz gibi, kendini Morel'e beğendirmek için, bunların da yerine yeni ibareler benimseyecekti. Mme Cottard, biraz sonra, baronun şahsını daha çok ilgilendirdiği kanısıyla başka bir konuya geçti. "Benimle aynı fikirde misiniz bilmiyorum beyefendi, dedi; ben çok açık fikirliyimdir, bence, içtenlikle ibadet edildiği sürece, bütün dinler iyidir. Bir... Protestan gördüklerinde paniğe kapılan insanlardan değilimdir.

* Her zaman savaşta değil.

** Çalışmadan hiçbir şey elde edilmez.

—Bana gerçek dinin, kendi dinim olduğu öğretildi” diye cevap verdi M. de Charlus. —Demek ki bir fanatik, diye düşündü Mme Cottard; oysa Swann, son dönemde hariç, daha hoşgörülüydü, gerçi o dinini değiştirmişti.” Aslında baron, bildiği gibi, tam tersine, Hristiyan olmakla kalmayıp ortaçağ tarzında dindar biriydi. Tıpkı on üçüncü yüzyıl heykeltıraşları gibi baronun gözünde de Hristiyan Kilisesi, kelimenin somut anlamında gerçek olduklarına kesinlikle inanılan varlıklarla doluydu: Katedrallerde kabartma halinde hep birlikte giriş sundurmasına veya sahına doluşan peygamberler, havari-ler, melekler, her türden aziz şahsiyetler, bunların ortasında Mesih, annesi ve babası Tanrı, bütün din şehitleri ve Kilise Babaları. M. de Charlus, bütün bu şahsiyetlerin arasından, şeffaatçi olarak Mikâil, Cebrail ve İsrail baş melekleri seçmişti ve dualarını tahtına bekçilik ettikleri Tanrı’ya iletmeleri için, kendileriyle sık sık konuşurdu. Bu yüzden de Mme Cottard’ın yanılışı beni çok güldürdü.

Din konusunu bir yana bırakıp, Paris’e köylü bir annenin tavsiyelerinden oluşan kısıtlı bir bilgi dağarcığıyla gelen, sonra, tıp alanında ilerlemek isteyenlerin senelerini adamak zorunda oldukları, neredeyse tamamen maddi konulardaki eğitime kendini vermiş olan doktorun kültürünü artıramadığını belirtelim; daha fazla yetki sahibi olmuş, ama tecrübe sahibi olmamıştı; “şeref” kelimesini ciddiye alarak, aynı anda hem kendini beğenmiş olduğu için bir tatmin duydu, hem de iyi yürekli olduğu için üzüldü. O gece, karısına, “Zavallı Charlus” dedi, “bizimle seyahat etmekten şeref duyacağını söyleyince üzüldüm. Adamcağızın kimseyle ilişkisi olmadığı ezilip büzülmesinden anlaşıyor.”

Ama müritler, başlangıçta M. de Charlus’le yan yana bulunmaktan az çok duydukları rahatsızlığı, kısa bir süre sonra, merhametli Mme Cottard’ın öncülüğüne gerek kalmadan yenmeyi başardılar. Ski’nin ifşaatı ve yol arkadaşlarının cinsel garabeti kafalarının bir kenarında hep duruyordu elbette. Ama bu garabetin kendisinin onlar için bir cazibesi vardı. Bu garabet, baronun gerçekten büyüleyici olan, ama onların pek takdir edemeyeceği düzeydeki konuşmasına en ilginç kişilerin,

hatta Brichot'nun bile konuşmasını gölgede bırakan bir lezzet katıyordu. Zaten başından beri, zeki bir adam olduğu kabul edilmişti. Doktor, "Dehayla delilik arasında ince bir çizgi vardır" buyuruyor, öğrenme aşkıyla yanan prenses ısrar etse de, bu konuda daha fazla bir şey söylemiyordu; dehaya ilişkin bilgisi bu önermeyle sınırlıydı ve ayrıca tifoya, metabolizma hastalıklarına ilişkin şeyler kadar kanıtlanmış değildi. Artık ki-birli olduğu ve eski terbiyesizliği de devam ettiği için, "Daha fazla soru sormayın sayın prenses, diyordu, ben sayfiyeye dinlenmeye geldim. Zaten anlatsam da anlayamazsınız; tıbbi bilginiz yok." Prensес de, Cottard'ın çok hoş bir adam olduğunu düşünüp ünlülere daima yaklaşılamayacağını anlayarak özür diliyor ve susuyordu. Kısacası, ilk başta M. de Charlus kusununa (ya da çoğunlukla bu şekilde adlandırılan özelliğe) rağmen, zeki bulunmuştu. Şimdiyse, farkına varmadan, bu kusur yüzünden başkalarından daha zeki bulunuyordu. Akademisyenin ya da heykeltıraşın ustaca M. de Charlus'un ağzından aldıkları, aşk, kıskançlık, güzellik hakkındaki en basit özdeyişler bile, baronun bu özdeyişlerinin kaynağı olan benzersiz, gizli, incelikli ve korkunç tecrübe nedeniyle, müritlerin gözünde yerli oyuncuların sahnelediği bir Rus veya Japon oyununda, kendi tiyatro edebiyatımızda hep bulduğumuz bir ruh halinin geçirdiği değişime benzer bir yabancı büyü kazanıyordu. Barona işittirmeden, hâlâ çirkin şakalar yapıldığı oluyordu: M. de Charlus kendini tutamayıp Hintli rakkaseler gibi uzun kirpikli genç bir görevliye uzun uzun baktığında, "Eyvah! diyordu heykeltıraş fısıltıyla. Baron kontrolöre göz kırpmaya kalkışırsa hiç varamayız, tren geri geri gitmeye başlar. Baksanıza nasıl bakıyor, tren kablolu tramvaya döndü." Ama aslında, M. de Charlus gelmese, herkesten farksız insanlar arasında yolculuk yapmaktan egzotik bir ülkeden gelmiş, tatma düşüncesi bile insanın midelerini bulandırmaya yetecek garip meyve kokuları yayan şüpheli bir kutuya benzeyen bu çiğ biçimde boyalı, göbekli ve kapalı şahsiyetin yanlarında olmasından ötürü, neredeyse bir hayal kırıklığı yaşıyorlardı. Bu açıdan bakıldığında, erkek müritler, yolculuğun M. de Charlus'un trene bindiği Saint-Martin-du-Chêne ile Morel'in

bindiği Doncières istasyonu arasındaki kısa bölümünde, daha belirgin tatminler yaşıyorlardı. Çünkü kemancı yanlarında olmadığı (ve hanımlarla Albertine konuşmayı engellemek amacıyla ayrılıp uzakta durdukları) sürece, M. de Charlus belirli konulardan kaçmayıp “ahlaksızlık denen şeyler” hakkında konuşmaktan çekinmiyordu. Albertine’den çekinmesine gerek yoktu, çünkü Albertine, varlığıyla konuşmanın serbestliğini sınırlamak istemeyen bir genç kıza yakışan zarafetle, daima hanımların yanına gidiyordu. Bense, aynı vagonda kalması şartıyla Albertine’in yanımda olmamasına kolaylıkla katlanıyordum. Çünkü artık kendisini kıskanmadığım ve ona âşık da olmadığım, onu görmediğim günlerde ne yaptığını düşünmediğim halde, ben yanındayken, aramızda icabında bir ihaneti gizleyebilecek basit bir bölmenin bulunmasına bile tahammülüm yoktu; Albertine hanımlarla birlikte yandaki vagona gittiğinde, kısa bir süre sonra yerimde duramaz oluyor, o sırada konuşan ve kaçışımın sebebini açıklayamayacağım kişi ister Brichot olsun, ister Cottard veya Charlus, kendisini gücendirmeyi göze alarak yerimden kalkıp onları bırakıyor, olağandışı bir şey olup olmadığına bakmak için yan vagona geçiyordum. M. de Charlus, Doncières’e kadar, karşısındakileri rahatsız etmekten korkmadan, kendisinin iyi veya kötü diye değerlendirmediklerini belirttiği yaşayış biçimlerinden bazen çok çiğ biçimde söz ediyordu. Bunu mahsus, açık fikirliliğini göstermek için yapıyordu, çünkü müritlerin kendi yaşayışı konusunda en ufak bir kuşkuları dahi olmadığından çok emindi. Yeryüzünde, daha sonra benimseyeceği bir ifadeyle, “kendisinden haberdar” olan birkaç kişi olduğunu düşünüyordu. Ama bunların sayısının üç veya dördü geçmediğini ve hiçbirinin de Normandiya kıyılarında bulunmadığını sanıyordu. Bu kadar hassas bir zekâyâ sahip, bu kadar endişeli bir insanın böyle yanılması şaşırtıcı gelebilir. Baron, biraz bir şeyler bildiklerini düşündüğü kişilerin bile bildiklerinin muğlak olmasıyla övünür, kendi söyleyeceği bir sözle kibarlığından söylediklerine itiraz etmeyen muhatabının şüphelerini dağıtabileceğini zannederdi. Benim kendisine ilişkin bilgilerim veya tahminlerim bulunduğundan kuşkulanmakla birlikte, aslında

olduğundan çok daha eski zannettiği bu fikrimin genel bir fikir olduğunu ve kendisine inanmam için şu veya bu ayrıntıyı inkâr etmesinin yeteceğini düşünüyordu; oysa aksine, bütüne ilişkin bilgi ayrıntılara ilişkin bilgiden daima önce gelse de, ayrıntıların araştırılmasını inanılmaz ölçüde kolaylaştırır ve görünmezliği ortadan kaldırdığı için, kendini açık etmemeye çalışan kişinin istediği şeyi gizlemesine imkân tanımaz. Şüphesiz M. de Charlus, müritlerden biri ya da bir arkadaşı tarafından akşam yemeğine davet edildiğinde, saydığı on isme Morel'inkini de katmak için bin dereden su getiriyor, o gece Morel'le birlikte davet edilmesinin sağlayacağı zevk veya kolaylık konusunda ileri sürdüğü, her seferinde farklı olan gerekçelerin yerine, sözlerine yüzde yüz inanır gibi yapan ev sahiplerinin baronun bilmediklerini zannettiği tek ve hiç değişmeyen bir gerekçeyi, yani Morel'i sevdiği gerçeğini koyduklarını aklından bile geçirmiyordu. Aynı şekilde Mme Verdurin de, M. de Charlus'un Morel'e ilgisinin nedenleri olarak sunduğu yarı sanatsal, yarı insani gerekçeleri olduğu gibi kabul eder görünerek, kemancıya yaptığı "göz yaşartıcı iyilikler" için barona durmadan teşekkür ediyordu. M. de Charlus, Morel'le ikisinin gecikip trenle gelmedikleri bir gün, Patroniçe'nin, "Bizim hanımları bekliyoruz!" dediğini duysa, kim bilir ne kadar şaşırırdı. Üstelik baron, La Raspelière'den neredeyse hiç ayrılmıyor, şatonun kadrolu rahibi rolünü oynuyor, bazen (Morel'in iki günlük izinlerinde) iki gece üst üste yatıya kaldığı oluyordu. Bu durumda Mme Verdurin onlara yan yana iki oda veriyor ve kendilerini rahatlatmak için, "Canınız müzik dinlemek isterse, hiç çekinmeyin, duvarlar kale duvarı gibidir, sizin katta kalan kimse yok, ayrıca kocamın uykusu çok ağırdır" diyordu. Şatoda kaldığı günlerde, M. de Charlus prensesten nöbeti devralarak yeni misafirleri karşılamaya istasyona gidiyor, Mme Verdurin'in istasyona gelmeyişiine mazeret olarak öyle bir hastalık tablosu çiziyordu ki, davetliler kapıdan içeri bir cenaze törenine yakışır yüz ifadeleriyle girip Patroniçe'yi zinde, ayakta, dekolte bir elbiseyle karşılarında bulunca, hayretle çığlık atıyorlardı.

M. de Charlus geçici olarak Mme Verdurin için müritlerin en sadığı, ikinci bir Prenses Şerbatof olmuştu. Yalnız Mme Verdurin, baronun sosyetedeki konumunu prensesinkinden daha şüpheli buluyordu, çünkü prensesin küçük yuva dışında hiçbir çevreyle ilişki kurmamasının nedenini başkalarını küçümseyip Mme Verdurin'in salonunu tercih etmesi zannediyordu. Görüşemedikleri herkesi sıkıcı diye damgalayan Verdurin'lerin kendileri bu kandırmacada o kadar ustaydılar ki, Patroniçe'nin prensesi şık sosyeteden nefret eden, kararlı bir insan olarak görmesi inanılmaz bir şeydi. Ama bu konuda hiçbir şüphesi yoktu ve prensesin de sıkıcı insanlarla entelektüelliğe olan düşkünlüğünden ötürü, gerçekten görüşmek istemediğine kaniydi. Öte yandan, Verdurin'lerin gözünde sıkıcı insanların sayısı gitgide azalmaktaydı. Sayfiye hayatındaki tanışmalar, Paris'te olsa beklenebilecek, geleceğe yönelik sonuçları taşımıyordu. Balbec'e yanlarında eşleri olmadan gelmeleri her şeyi kolaylaştıran seçkin erkekler La Raspelière'i ziyaret etmeye hevesli oluyor, sıkıcı insanlar çok sevimli bulunuyordu. Aynı şey Guermantes Prensi için de geçerli oldu; prensesin olmayışı, prensin "bekâr erkek" sıfatıyla Verdurin'lere gitmesi için yeterli bir sebep olmazdı, ama Dreyfus taraftarlığı onu bir mıknaş gibi çektiğinden, maalesef Patroniçe'nin dışarıda olduğu bir gün, La Raspelière'in yokuşlarını tereddütsüz tırmandı. Mme Verdurin, prensle M. de Charlus'un aynı sosyete çevresine mensup olduklarından pek emin değildi. Gerçi baron Guermantes Dükü'yle kardeş olduklarını söylemişti, ama bu bir maceracının yalanından ibaret olabildi. Baron ne kadar seçkin, Verdurin'lere karşı ne kadar hoş ve "sadık" davranmış olursa olsun, Patroniçe onu Guermantes Prensi'yle birlikte davet etmek konusunda tedirgindi. Ski'yle Brichot'ya akıl danıştı: "Baronla Guermantes Prensi bir arada olabilir mi acaba? —Doğrusunu isterseniz hanımefendi, ikisinden birisi için sorsanız cevap verebilirdim... —İkisinden biri beni niye ilgilendirsin canım? dedi Mme Verdurin sinirlenerek. Ben size birlikte olur mu diye soruyorum. —Ah hanımefendi, böyle şeyler hiç belli olmaz ki." Mme Verdurin'in sözlerinde hiçbir art niyet gizli değildi. Baronun yaşayış biç-

mi konusunda şüphesi yoktu, ama bu sözleri söylerken aklından bu hiç geçmiyor, sadece prensle M. de Charlus'un birlikte davet edilmelerinin uygun olup olmayacağını düşünüyordu. Bu beylik, "küçük sanatçı kabileleri"nin benimsediği ifadeleri kullanırken, herhangi bir kötü niyet taşımıyordu. M. de Guermantes'la gösteriş yapabilmek için, öğle yemeği davetinin ertesi günü, prensi yöre denizcilerinin gemilerle manevra gösterisi yapacakları bir hayır derneği şenliğine götürmek istiyordu. Ama her şeyle birden ilgilenmeye vakti olmadığından, görevlerini en sadık müridi olan barona devretti. "Anlıyorsunuz değil mi, adamların kalıp gibi hareketsiz durmamaları, oradan oraya koşuşturmaları lazım, bütün o hazırlıklar görülmeli; ben özel terimlerini bilmiyorum. Ama siz Balbec-Sahil limanına sık sık gidiyorsunuz nasılsa, bir prova yaptırmak sizin için zahmet olmaz. Siz genç denizcileri idare etmeyi benden iyi becerirsiniz M. de Charlus. Aslında M. de Guermantes için aşırı zahmete katlanıyoruz. Belki de geri zekâlı bir Jockey Kulübü üyesidir. Aman Tanrım! Jockey Kulübü hakkında kötü konuşuyorum, oysa yanlış hatırlamıyorsam siz de üyediniz. Ne o baron, cevap vermiyorsunuz, öyle misiniz? Bizimle birlikte gezintiye çıkmak istemez misiniz? Bakın bu kitap yeni geldi, ilginizi çekeceğini sanıyorum. Roujon'un bir kitabı. Adı güzel: *Erkeklerin Arasında*."

Ben kendi adıma, M. de Charlus'un çoğunlukla Prenses Şerbatof'un yerini almasından memnundum, çünkü aynı anda hem önemsiz, hem de can alıcı bir nedenden ötürü, prensesle aram çok kötüydü. Bir gün, mahalli trende her zamanki gibi Prenses Şerbatof'u iltifatlara boğduğum sırada, Mme de Villeparisis'nin trene bindiğini gördüm. Lüksemburg Prensesi'ne birkaç haftalığına misafirliğe gelmişti, ama ben, Albertine'i her gün görmeye duyduğum bağımlılık halindeki ihtiyaç yüzünden, markizle soylu ev sahibesinin çok sayıdaki davetlerine icabet etmemiştim. Büyükanneimin arkadaşını görünce vicdan azabına kapıldım ve sırf görev bildiğimden, (Prenses Şerbatof'un yanından ayrılmadan) markizle uzun uzun sohbet ettim. Ayrıca Mme de Villeparisis'nin yol arkadaşımın kim olduğunu gayet iyi bildiği halde kendisiyle tanışmak isteme-

diğinden de hiç haberim yoktu. Bir sonraki istasyonda, Mme de Villeparisis trenden indi, hatta ben inmesine yardım etmediğime pişman oldum ve sonra tekrar gidip prensesin yanına oturdum. Ama sanki bir anda yüz seksen derecelik –sosyal konumu pek sağlam olmayan, haklarında kötü dedikodular duyulmuş olmasından, küçümsediklerinden şüphelenen insanlarda sık görülen– bir dönüş olmuştu. *Revue des Deux Mondes*'una gömülmüş olan Prenses Şerbatof sorularıma yarım ağızla cevap veriyordu, sonunda benim yüzümden migreni tuttuğunu söyledi. Suçumun ne olduğunu katiyen anlamıyordum. Prensesle veda ettiğimde, yüzü her zamanki gibi bir tebessümle aydınlanmadı, başını hafifçe eğerek sert ve kuru bir selam verdi, elini bile uzatmadı ve o günden sonra da, bir daha benimle konuşmadı. Ama herhalde Verdurin'lerle –ne söylemiş olabileceğini bilemesem de– konuşmuş olması ki, kendilerine Prenses Şerbatof'a bir incelikte bulunmamın iyi olup olmayacağını sorduğumda, ikisi birden, derhal atıldılar: “Hayır! Hayır! Hayır! Kesinlikle hayır! İnceliklerden hiç hoşlanmaz!” Bunu, prensesle aramı açmak için yapmıyorlardı; prenses, iltifatlara karşı duyarsız, dünyevi gösteriştan etkilenmeyen bir insan olduğuna kendilerini inandırmayı başarmıştı. Katı insanların istenmeyen zayıf insanlar olmalarının ve sıradan insanın zayıflık zannettiği yumuşaklığa sadece istenip istenmediklerine aldırmaayan güçlü insanların sahip olmasının –doğal olarak istisnaları bulunan– bir insanlık kuralı olduğunu anlamak için, en dürüst, en taviz vermez, en yanına yaklaşılmaz siyaset adamını iktidara geldikten sonra; aynı siyasetçiyi, gözden düştüğünde, herhangi bir gazeteciden pırıl pırıl bir sevdalı tebessümüyle, çekinerek, horgörölü bir selam dilenirken; (yeni hastalarının taş gibi bir adam olarak gördükleri) Cottard'ın nasıl yükselip ayağa kalktığını görmüş olmak ve Prenses Şerbatof'un görünürdeki kibrinin, herkesçe kabul edilen snobizm düşmanlığının hangi sevda küskünlüklerinden, hangi snobizm başarısızlıklarından kaynaklandığını bilmek gerekir.

Aslında Prenses Şerbatof'u yargılarken katı davranmamam gerekir. Onunki, o kadar sık rastlanan bir durum ki! Bir gün,

bir Guermantes'in cenaze töreninde, yanımdaki seçkin beyefendi, ince uzun, yakışıklı bir adamı gösterdi bana. "Bütün Guermantes'lar arasında en tuhaf olanı budur. Dükün kardeşidir" dedi. İhtiyatsızca konuşup kendisine yanıldığını, Guermantes'larla hiçbir akrabalığı olmayan bu beyefendinin adının Fournier-Sarlovèze olduğunu söyledim. Seçkin beyefendi bana sırtını döndü ve o günden sonra bir daha selam vermedi.

Fransız Enstitüsü üyesi, yüksek bir resmi mevki sahibi, Ski'yle tanışan önemli bir müzisyen yeğeninin bulunduğu Arambouville'e geldiği sırada, Verdurin'lerin bir çarşamba davetine katıldı. M. de Charlus, Morel'in ricası üzerine ve bilhassa Paris'e döndüğünde, Morel'in çaldığı özel konserlere, provalara dinleyici olarak katılabilmek için akademisyenden izin alabilmek amacıyla kendisine son derece nazik davrandı. Gururu okşanan ve zaten çok hoş bir insan olan akademisyen söz verdi ve sözünü de tuttu. Bu önemli (sadece kadınlara düşkün, hem de çok düşkün olan) şahsın barona karşı nezaketi, Morel'i dışarıdan kimsenin giremediği resmi yerlerde görabilmesi için gösterdiği kolaylıklar genç virtüozun kendini geliştirmesi, tanıtması için, büyük yankı uyandıracak tanıtım konserlerinde çalmak üzere eşit yetenekteki sanatçılar arasında onu seçmesi M. de Charlus'ü çok duygulandırdı. Ama M. de Charlus'ün hayalinden bile geçirmediği bir şey vardı, o da, büyük sanatçıya iki misli minnet duyması gerektiği ya da maestronun iki misli suçlu olduğuydu, çünkü büyük müzisyen, genç kemancıyla soylu koruyucusu arasındaki ilişkiyi gayet iyi biliyordu. Bu ilişkiyi kendi müziğinin tamamına ilham kaynağı olan, kadına duyulan aşk dışında bir aşkı anlayamadığından, duygudaşıklıktan ötürü değil, ahlaki kayıtsızlık, mesleki kibarlık ve yardımseverlik, sosyete nezaketi ve snobizm güdülerıyla destekledi. Bu ilişkinin niteliğinden o kadar emin-di ki, daha La Raspelière'deki ilk akşam yemeğinde, Ski'ye M. de Charlus'le Morel'den adeta bir erkekle metresinden söz edercesine söz ederek, "Uzun süredir mi birlikteler?" diye sormuştu. Ama tam bir sosyete mensubuna yakışır şekilde, kendilerine hiçbir şey belli etmemişti; Morel'in arkadaşları arasında bazı dedikodular çıkacak olsa, bunları bastırıp Morel'i

babacan bir tavırla, "Günümüzde herkes hakkında söyleniyor aynı şey" diyerek yatıştırılmaya daima hazır; barona sürekli nezaket gösterilerinde bulunuyordu; M. de Charlus onun bu tutumundan çok hoşlanıyor, ama doğal buluyordu, çünkü ünlü müzisyenin bu kadar ahlaksız veya bu kadar erdemli olabileceğini tahmin etmesi imkânsızdı. Zira kimse M. de Charlus yokken söylenen sözleri, Morel'e ilişkin esprileri barona aktaracak kadar aşağılık değildi. Oysa bu basit durum, herkesin kınadığı, kimsenin savunmayacağı bir şey olan "dedikodu"nun bile, ister nesnesi kendimiz olduğundan bize iyice tatsız gelsin, ister üçüncü bir kişi hakkında bilmediğimiz bir şeyi öğrenmemize yol açsın, bir psikolojik değeri olduğunu göstermeye yeter. Dedikodu, zihnimizin nesnelerin görüntüsünden ibaret olan yanıltıcı algısıyla oyalanmasına, aldatılmasına mani olur. Dış görünüşü idealist bir filozofun sihirli becerisiyle tersyüz edip, bize meselenin hiç tahmin edemeyeceğimiz bir yönünü gösteriverir. M. de Charlus'un sevecen bir akrabasının ağzından şu sözlerin döküldüğünü tahmin etmesine imkân var mıydı: "Mémé'nin bana âşık olduğunu nasıl düşünebilirsin? Benim bir kadın olduğumu unutmuş gibisin!" Oysa bu sözleri söyleyen kadın, M. de Charlus'e gerçek ve derin bir sevgiyle bağlıydı. Şu halde, sevgilerine ve iyiliklerine baronun güvenmesi için bir neden olmayan Verdurin'lerin onun yokluğunda söyledikleri sözlerin (kaldı ki, ileride göreceğimiz gibi sadece sözlerle de sınırlı değildiler), M. de Charlus'un tahminlerinden, yani kendisi varken söylenenlerin basit bir yansımasından son derece farklı olmasında şaşılacak bir şey var mı? M. de Charlus ara sıra hayal gücünü Verdurin'lerin kendisi hakkındaki fikirlerine yönelttiğinde, tek başına hayal kurduğu o küçük, düşünsel bölmeyi kendisinin iştmiş olduğu sevgi dolu sözler süslerdi sadece. Öyle sevecen, dostça, huzurlu bir ortamdı ki bu, M. de Charlus uykuya dalmadan önce bir an kaygılarından kurtulup dinlenmek üzere zihnindeki bu bölmeye girdiğinde, mutlaka dudaklarında bir tebessümle çıkarırdı oradan. Ama hepimiz için bu tür bölmeler, çifte bölmelerdir: Tek sandığımız bölmenin tam karşısında, genellikle görmediğimiz, gerçek bölme bulunur, bizim bildiğimiz bölmeyle

simetrik olmakla birlikte, ondan çok farklıdır ve aralarında görmeyi beklediğimiz hiçbir şeyi bulamayacağımız süslemeleri, hayalimizden geçmeyen bir düşmanlığın iğrenç simgeleriyle oluşturulmuşçasına korkutur bizi. M. de Charlus, bir dedi-kodu sayesinde, adeta hoşnutsuz esnafın veya kovulmuş hizmetkârların daire kapılarına çiziktirdiği müstehcen karalamalarla dolu bir servis merdiveninden geçercesine bu karşı bölmelerden birine girseydi, ne müthiş bir şaşkınlık geçirirdi! Ama bizler kimi kuşların yön bulma duygusundan yoksun olduğumuz kadar, görünürlük kavramından, mesafe duygusundan da yoksunuzdur, aslında bizi hiçbir zaman düşünmeyen insanların menfaatçi ilgilerini çok yakınımızda zanneder, bu sırada başka bazı insanların bir tek bizi düşündüklerini aklımızdan bile geçirmeyiz. İşte M. de Charlus de, içinde yüzdüğü suların üzerinde yansımalarını gördüğü akvaryum camının ötesinde de uzandığını zanneden, yanı başındaki loşluğun içinde kendi hareketlerini gülerek izleyen seyirciyi veya baron için şimdilik uzaktaki, beklenmedik, meşum bir anda, içinde yaşamaktan hoşnut olduğu ortamdan kendisini acımasızca çıkarıp bir başkasına atıverecek olan kadiri mutlak balık yetiştiricisini (ki baron için bu, Paris'te Mme Verdurin olacaktı) göremeyen balık gibi, yanılığında yaşamaktaydı. Halklar da bireylerden oluştukları için, bu derin, inatçı ve şaşırtıcı körlüğün çok daha büyük, ama her kesimlerinde tıpatıp benzer örneklerini sunabilirler. Bu körlük, M. de Charlus'un küçük kabileden anlamsız ustalıkta veya dinleyenleri bıyık altından güldüren cesaretle sözler söylemesine sebep olmakla birlikte, henüz Balbec'te kendisi için ciddi sonuçlar doğurmuş değildi, daha sonra da doğurmayacaktı. Bir miktar albümin veya şeker ya da kalpte ritim bozukluğu, bunun farkına bile varmayan kişinin normal hayatını sürdürmesini engellemez, oysa hekim aynı şeyi felaket habercisi olarak görür. M. de Charlus'un Morel'e olan –platonik olsun olmasın– düşkünlüğü, şimdilik sadece baronun Morel yokken onu çok yakışıklı bulduğunu hiç çekinmeden söylemesine yol açıyordu; sözlerinin tam bir masumiyet içinde algılanacağını düşünüyor, bu açıdan, mahkemede ifade vermesi istendiğinde, görünürde bi-

rer dezavantaj sayılabilecek, ama tam da bu nedenle, sahnede suçluyu canlandıran bir oyuncunun beylik itirazları kadar yapay ve bayağı olmayan ayrıntılara girmekten korkmayan, zeki bir adam gibi davranıyordu. M. de Charlus aynı serbestlikle, yine Doncières-Ouest'le Saint-Martin-du-Chêne arasında –ya da dönüşte ters yönde– çok garip alışkanlıkları olduğu söylenen kişilerden söz etmekte bir sakınca görmüyor, hatta dinleyicileri karşısında ne kadar rahat olduğunu kendine kanıtlamak için, “Aslında niçin garip dediğimi de bilmiyorum, hiç de o kadar garip sayılmaz” diye ekliyordu. İpler kendi elinde olduğu ve dinleyicilerin, saflıklarından ya da terbiyelerinden ötürü elleri kolları bağlanmış, sessizce gülümsediklerini bildiği sürece, karşılarında gerçekten de rahattı.

M. de Charlus, Morel'in yakışıklılığına olan hayranlığından sapıklık denilen şeyle hiç ilgisi yokmuş gibi söz etmediği zamanlarda, sanki kendisiyle hiç ilgisi yokmuş gibi bu sapıklıktan bahsediyordu. Hatta bazen adını koymaktan da çekinmiyordu. Elindeki Balzac'ın güzel cildine baktıktan sonra, kendisine *İnsanlık Komedi*'nin en çok hangi bölümünü beğendiğini sorduğumda, düşüncesi bir sabit fikre yönelerek cevap verdi: “O kadar çok var ki, *Tours Papazı* ve *Terk Edilmiş Kadın* gibi küçük minyatürler, *Sönmüş Hayaller* dizisi gibi büyük freskler. Nasıl olur! *Sönmüş Hayaller*'i bilmiyor musunuz? Carlos Herrera'nın, üstü açık arabasıyla önünden geçtiği şatonun adını sorduğu an, müthiş güzeldir: Rastignac Şatosu'dur bu, bir zamanlar âşık olduğu delikanlının malikânesi. Bunun üzerine rahip de, Swann'ın esprili ifadesiyle, ‘oğlancı yorumuyla *Olympio'nun Hüzünü*’ diye adlandırdığı bir tahayyüle dalar. Sonra, Lucien'in ölümü vardır! Kim olduğunu hatırlamadığım zevk sahibi bir adam, hayatta kendisini en çok hangi olayın üzdüğü sorulduğunda, şöyle cevap vermişti: ‘*Kibar Faşiselerin İhtişamı ve Sefaleti*’nde, Lucien de Rubempré'nin ölümü.” Brichtot, —Geçen yıl karamsarlığın olduğu gibi, bu yıl da Balzac'ın çok moda olduğunu biliyorum, diye araya girdi. Ama Balzac'a saygı hummasıyla yanan yürekleri üzme pahasına da olsa, Tanrı şahidimdir, edebiyat jandarmalığı rolüne soyunmadan, dilbilgisi yanlışları konusunda zabıt tutmadan,

şunu itiraf etmek isterim ki, korkutucu, anlamsız karalamalarını bence aşırı derecede övdüğünüz, bu lafı bol doğaçlama ustası, bana her zaman yeterince titiz olmayan bir kâtip gibi gelmiştir. Sayın baron, sözünü ettiğiniz *Sönmüş Hayaller*'i okurken bir tilmiz şevkine ulaşabilmek için kafa patlattım, ama bütün açık kalpliliğimle itiraf etmeliyim ki, ikili, üçlü saçmalıklar halinde (*Mutlu Esther*, *Kötü Yolların Sonu*, *Aşk İhtiyarlara Kaça Mal Olur*) yayımlanan bu dokunaklı tefrika romanlar, bende daima açıklanması imkânsız bir iltimasla eğreti bir şaheser konumuna getirilen *Rocambole*'un serüvenleriyle aynı izlenimi yaratmıştır. —Hayatı tanımadığınız için böyle söylüyorsunuz” dedi baron, çifte öfkeyle, çünkü Brichot'nun sanatsal argümanlarını da, diğer argümanlarını da anlamayacağını seziyordu. “Anladığım kadarıyla, benim, Üstat François Rabelais'nin ifadelerini kullanacak olursak, pek Sorbonne'ı aşar ve Sorbonne'ı biçimli olduğumu söylemek istiyorsunuz, diye cevap verdi Brichot. Oysa ben de, arkadaşlarım gibi bir kitabın samimi, hayattan alınmış izlenimi yaratmasını isterim... Doktor Cottard, —Rabelais'nin çeyrek saati” diye araya girdiğinde, artık tavrı şüphe dolu değil, esprili ve güvenliydi. Brichot sözüne devam etti: “Ben, Abbaye-aux-Bois kuralına uyarak, yapmacık ustası, saygıdeğer Chateaubriand Vikontu'nun izinde, hümanistlerin katı çerçevesinden çıkmadan edebiyat andı içen çömezlerden değilimdir. Sayın Chateaubriand Vikontu... —Elmalı şatobriyan mı?” diye sözünü kesti Doktor Cottard. —... cemaatin başkanıdır” diye devam etti Brichot, doktorun esprisini karşılıksız bırakarak; Brichot'nun sözleri karşısında telaşlanan doktor ise, endişeyle M. de Charlus'e baktı. Cottard'a Brichot münasebetsizlik etmiş gibi gelmiş, doktorun kelime oyunu ise, Prenses Şerbatof'un dudaklarına anlamlı bir tebessüm kondurmuştu. “Sayın profesör sayesinde, kusursuz şüphelinin keskin ironi hakkı daima korunmuş olur” dedi kibarca, doktorun “espri”sini fark ettiğini göstermek için. “Bilge kişi, şüpheli olmak zorundadır, diye cevap verdi doktor. Bildiğim nedir? *Gnothi seauton*” derdi Sokrates.

* Fransızca'da, 'sıkıntılı dakikalar' anlamında bir deyim.

** Kendini bil.

Çok doğru, her konuda aşırılık, kusurdur. Ama Sokrates'in adının sırf bu sayede günümüze gelebildiğini düşündükçe, şaşırıp kalıyorum. Bu felsefe neler içeriyor? Netice itibariyle, pek az şey. Charcot'nun ve başkalarının çok daha parlak, en azından genel felç sendromu olarak gözbebeği refleksinin ortadan kalkması gibi somut bir temele dayanan incelemeler yaptıkları halde neredeyse unutulduklarını düşünüyorum da! Sonuç olarak, Sokrates'in olağanüstü bir yanı yok. Bunlar, yapacak hiçbir işi olmayan, bütün günlerini gezinip tartışarak geçiren insanlardı. Tıpkı İsa gibi: Birbirinizi sevin, tamam çok güzel. —Hayatım... diye yalvardı Mme Cottard. —Karım doğal olarak itiraz ediyor, kadınların hepsi sinir hastasıdır. —Ama sevgili doktor, ben sinir hastası değilim, diye mırıldandı Mme Cottard. "Sinir hastası olmaz olur mu? Oğlu hastalandığında, uykusuzluk belirtilerinin tamamını gösterir. Her neyse, yine de Sokrates'in ve diğerlerinin üstün bir kültür için, sunum yapma yeteneğini geliştirmek için gerekli olduklarını kabul ediyorum. Ben ilk derste öğrencilerime daima *gnothi seauton*'u söylerim. Üstat Bouchard bunu duyduğunda, beni tebrik etmişti. —Ben üslupçuluktan yana değilim, şiirde zengin kafiye peşine de düşmem, dedi Brichot. Bununla birlikte, —insanlıktan uzak— *İnsanlık Komedi*si, yüce ve acımasız Ovidius'un dediği gibi, sanatın öze ağır bastığı sanat eserlerinin tam tersidir. René'nin, hoşgörüsüz bir papazlığın görevlerini mükemmelen yerine getirdiği Vallée-aux-Loups'yla, mübaşir yardımcılarının soluk aldırmadığı, gayretli zırvalar havarisi Honoré de Balzac'ın Polonyalı bir kadın uğruna, durmadan imla yanlışlarıyla dolu, kötü yazılar yazdığı Jardies'den eşit uzaklıktaki, Meudon kilisesine veya Ferney keşiş kulübesine varan bir orta yolu tercih etmek de mümkündür. —Chateaubriand söylediğinizden çok daha canlıdır ve Balzac da her şeye rağmen büyük bir yazardır" dedi M. de Charlus, Swann'ın zevki fazlasıyla içine işlemiş olduğundan, ister istemez Brichot'ya sinirlenerek; ayrıca Balzac, herkesin habersiz olduğu, veya sırf kınamak için incelediği tutkuları bile yaşamıştır. Ölümsüz *Sönmüş Hayaller* bir yana, *Sarrazine*, *Altın Gözlü Kız*, *Çöldeki Tutku*, hatta epeyce bilmecemsi *Sahte Sevgili*, sözlerimi destekleyen eser-

lerdir. Balzac'ın bu 'doğadışı' yanından Swann'a söz ettiğimde, 'Taine'le aynı fikirdesiniz' demişti bana. Ben M. Taine'le tanışma şerefine nail olmamıştım" diye ekledi M. de Charlus (sosyete mensuplarının, sanki büyük bir yazarı Monsieur diye damgalamakla ona bir şeref bahşetmek, belki de araya bir mesafe koymak ve kendisini tanımadıklarını iyice vurgulamak istemişçesine hiç ihmal etmedikleri, sinir bozucu ve anlamsız Monsieur deme alışkanlığıyla), "kendisini tanınamakla birlikte, onunla aynı fikirde olmayı büyük bir şeref saydım." M. de Charlus, bu gülünç sosyete alışkanlıklarına rağmen, aslında çok zeki bir insandı ve geçmişteki bir evlilik ailesiyle Balzac'ın ailesi arasında bir hısımlık doğurmuş olsa, buna muhtemelen (en az Balzac kadar) memnun olur, ama hayran olunacak bir tevazu örneğiymiş gibi gururlanmaktan da kendini alamazdı.

Bazen, Saint-Martin-du-Chêne'den bir sonraki istasyonda, trene gençler binerdi. M. de Charlus onlara bakmaktan kendini alamazdı, ama kendilerine gösterdiği ilgiyi kısa kestiği ve belli etmemeye çalıştığı için, bu ilginin ardında sanki aslından daha da özel bir sır saklanıyormuş izlenimi uyandırır; adeta bu gençleri tanır, fedakârlık yapmayı kabul edip bize dönmeden önce de, bunu belli eder gibiydi; bu tavır, aileleri kavgalı olduğu için arkadaşlarıyla selamlaşması yasaklanmış olan çocukların, onlarla karşılaştıklarında, tekrar dadılarının sultanı altına girmeden önce, kendilerini tutamayıp başlarını kaldırmalarını hatırlatırdı.

M. de Charlus'un, Balzac'ın *Kibar Fahişelerin İhtişamı ve Sefaleti*'nden söz ederken, *Olympio'nun Hüznü*'yle ilgili anıştırmasında kullandığı kelimenin ardından, Ski, Brichot ve Cottard, dudaklarında belki bir alaydan çok, bir yemek davetinde Dreyfus'ü kendi davası hakkında veya imparatoriçeyi saltanatı hakkında konuşturmayı başarmış kimselerin tatmininin ifadesi olan bir tebessümle bakışmışlardı. Bu konuda kendisini biraz sıkıştırmaya niyetliydiler, ama Morel'in bineceği istasyon olan Doncières'e gelmiştik. M. de Charlus, Morel'in yanında konuşmalarını titizlikle denetliyordu; Ski sözü tekrar Carlos Herrera'nın Lucien de Rubempré'ye olan aşkına getir-

mek isteyince, baron hoşnutsuz, esrarengiz ve nihayet (sözünün dinlenmediğini görüp) kızının yanında uygunsuz laflar edilen bir babanın sert ve yargılayıcı tavrına büründü. Ski'nin konuyu sürdürmekte inat etmesi üzerine, M. de Charlus, gözleri yuvalarından uğrayarak, sesini yükselterek, Mme Cottard ve Prenses Şerbatof'la sohbete dalmış, bizi duyması imkânsız olan Albertine'i işaret ederek, terbiyesiz kimselere ders vermek isteyen biri gibi, imalı ve anlamlı bir tonda, "Artık bu genç kızı ilgilendirebilecek konulara geçmenin zamanı geldi sanırım" dedi. Ama onun gözünde genç kızın Albertine değil, Morel olduğunu anladım; zaten daha sonra kendisi de, Morel'in yanında bu tür konuşmalar yapmamamızı rica ederken kullandığı ifadelerle yorumumun doğruluğunu kanıtladı. Bana genç kemancıdan söz ederken, "Biliyor musunuz, dedi, hiç de zannedebileceğiniz türden biri değil, çok namuslu, ağırbaşlılığından ve ciddiyetinden hiçbir şey kaybetmemiş bir çocuk." Bu sözlerden, M. de Charlus'un nazarında genç erkekler için eşcinselliğin, kadınlar için fahişelik kadar büyük bir tehlike olduğu anlaşıyordu, Morel'in "ciddiyet"inden söz ettiğinde, bu kelimeyi bir işçi kız için kullanıldığında taşıdığı anlamda kullanıyordu. Bunun üzerine Brichot, konuyu değiştirmek için, Incarville'de daha uzun süre kalıp kalmayacağımı sordu bana. Kendisine Incarville'de değil, Balbec'te kaldığımı defalarca söylediğim halde, hep aynı hatayı tekrarlıyordu, çünkü sahilin bu kesimini o, Incarville veya Balbec-Incarville diye adlandırıyordu. Bazı insanlar, bizimle aynı şeyden söz ederken biraz farklı bir isim kullanırlar. Saint-Germain muhitinden bir hanım, Guermantes Düşesi'ni kast ederek, son zamanlarda Zénaïde'i ya da Oriane-Zénaïde'i görüp görmediğimi sorardı bana daima; ilk anda sorusunu anlayamazdım. Muhtemelen bir dönemde, Mme de Guermantes'in Oriane adlı bir akrabası olduğundan, ikisini karıştırmamak için, düşese Oriane-Zénaïde deniyordu. Belki benzer biçimde, eskiden sadece Incarville'de tren istasyonu vardı ve oradan Balbec'e arabayla gidiliyordu. "Neden söz ediyordunuz?" dedi Albertine, M. de Charlus'un birden benimsediği ciddi aile babası tonuna şaşırarak. "Balzac'tan, dedi baron aceleyle, tesadüf bu ya, siz

de bu akşam Cadignan Prensesi'nin tuvaletini giymişsiniz, akşam yemeğindeki ilk tuvaletini değil de, ikincisini.” Bu rastlantıyı Albertine'in tuvaletlerini seçerken, onun Elstir sayesinde edindiği zevkten esinlenmeme borçluyduk; Elstir bir Fransız yumuşaklığıyla, gevşekliğiyle birleşmiş olmasa, İngiliz sadeliği denilebilecek tarzı çok beğenirdi. Tercih ettiği elbiseler çoğunlukla, Diane de Cadignan'ınki gibi gri tonlarının uyumlu bir bileşimini sergilerdi. Albertine'in tuvaletlerinin gerçek değerini takdir edebilecek yegâne insan M. de Charlus'tü; baronun bakışları bu kıyafetlerin farklılığını, değerini hemen keşfederdi; iki kumaşın adını asla karıştırmaz, üstelik imalatçısını da tanırdı. Yalnız –kadınlarda– Elstir'e göre biraz daha fazla görkem ve renkten hoşlanırdı. Albertine de bu nedenle o akşam bana yarı gülümser, yarı endişeli bir bakış yönelterek minik, pembe kedi burnunu kırıştırdı. Gerçekten de, gri krepdöşin eteğinin üzerinde gri Cheviot yünlüsünden kruvaze ceketıyla Albertine tamamen grilere bürünmüş izlenimi veriyordu. Ama ceketini giyip çıkarırken kabarık kollarını düzeltmek gerektiğinden, kendisine yardım etmem için işaret etti ve ceketini çıkardığında görünen pembe, uçuk mavi, yeşil ve güvercin boynu renklerindeki tatlı ekoseli kollarıyla, sanki gri bir gökyüzünde bir gökkuşağı belirmiş gibi oldu. Bunun M. de Charlus'un hoşuna gidip gitmeyeceğini merak ediyordu. “Oo! diye haykırdı baron hayranlıkla. İşte bir renk demeti, bir renk prizması. Sizi candan tebrik ederim. —Tebriklerin hepsi beyefendinin hakkı, dedi Albertine kibarca, çünkü benim hediyelerimi herkese göstermekten hoşlanırdı. —Renkten korkan kadınlar, giyinmeyi bilmeyen kadınlardır” diye devam etti M. de Charlus. “İnsan bayağılaşmadan göz alıcı, sikkileşmeden yumuşak olabilir. Ayrıca siz, Mme de Cadignan gibi hayattan kopuk görünmek isteği içinde değilsiniz; o, gri tuvaletiyle d'Arthez'ye bu fikri aşılama istiyordu.” Elbiselerin sessiz lisaniyla ilgilenen Albertine, M. de Charlus'e Cadignan Prensesi'yle ilgili sorular sordu. “Ah! Harika bir romandır, dedi baron, hulyalı bir tavırla. Diane de Cadignan'la Mme d'Espard'ın gezindikleri o küçük bahçeyi bilirim. Kuzinlerimden birinin bahçesidir. —Bu kuzinin bahçesi meseleleri de, diye

fısıldadı Brichot Cottard'a, soyağacı da, saygıdeğer baron için çok önemli olabilir. Ama o bahçede dolaşma imtiyazına sahip olmayan, söz konusu hanımefendiyi tanımayan ve soyluluk unvanı da olmayan bizler için ilginç bir yanı olabilir mi bütün bunların?" Bir elbiseyle, bir bahçeyle adeta birer sanat eseriymişçesine ilgilenilebileceği ve M. de Charlus'un, Mme de Cadignan'ın yürüdüğü ağaçlı yolları Balzac'ın romanındaki halleriyle kafasında canlandırdığı, Brichot'nun aklından bile geçmiyordu. Baron sözüne devam etti: "Siz de tanıyorsunuz kendisini" dedi bana, kuzinini kast ederek ve benimle küçük kabilede sürgün, M. de Charlus'un muhitinden olmasa da bu muhite girip çıkan biri sıfatıyla konuşarak gönlümü okşamak için. En azından Mme de Villeparisis'nin evinde görmüş olmalısınız. —Baucreux Şatosu'nun sahibi olan Villeparisis Markizi mi? diye sordu Brichot, büyülenmiş bir tavırla. —Evet, tanır mısınız kendisini? dedi M. de Charlus sertçe. —Katiyen, dedi Brichot, ama meslektaşımız Norpois, her yıl tatilinin bir bölümünü Baucreux'de geçirir. Kendisine o adrese mektup yazmıştım." Morel'in ilgileneceğini düşünerek, M. de Norpois'nın babamın arkadaşı olduğunu söyledim. Ama Morel'in yüzünde sözlerimi işittiğini belirten en ufak bir hareket olmadı; çünkü annemle babamı pek önemsiz, babasının oda hizmetkârı olarak yanında çalıştığı büyükamcamla katiyen karşılaştırılamayacak insanlar olarak görüyordu, ayrıca ailenin diğer üyelerinin tersine, şatafattan hoşlanan büyükamcam, hizmetkârlarının hafızasında göz kamaştırıcı anılar bırakmıştı. "Duyduğuma göre, Mme de Villeparisis çok seçkin bir hanımmış, ama diğer meslektaşlarım gibi ben de, kendim değerlendirme fırsatını hiç elde etmedim. Aslında Enstitü'de son derece nazik ve gönül okşayıcı olan Norpois, hiçbirimizi markize takdim etmedi. Bildiğim kadarıyla aramızda markizin evine kabul edilen, bir tek eski bir aile ahabası olan dostumuz Thureau-Dangin var, bir de markizin çok ilgisini çeken bir incelemesi nedeniyle tanışmak istediği Gaston Boissier. Boissier markizin evine akşam yemeğine gitmiş ve büyülenmişti. Fakat Mme Boissier davet edilmemişti." Bu isimleri duyan Morel şefkatle gülümsedi. "Ah! Thureau-Dangin" dedi ba-

na, Norpois Markisi'yle babam karşısında ne kadar kayıtsız kaldıysa, bu sefer o kadar ilgilenerek. "Thureau-Dangin'le amcanızın içtikleri su ayrı gitmezdi. Bir hanım Akademi'nin bir daveti için iyi bir yer isteyecek olsa, amcanız, 'Thureau-Dangin'e yazarım' derdi. Doğal olarak, bilet hemen gönderilirdi, çünkü tahmin edebileceğiniz gibi, M. Thureau-Dangin amcanızın bir ricasını geri çevirmeye cesaret edemezdi, amcanızın ilk fırsatta ödünü alacağını bilirdi. Boissier adını duymak da benim için çok hoş, büyükamcanız yılbaşı öncesinde hanımlar için bütün alışverişini oradan yaptıırdı. Alışverişi yapmakla görevli kişiyi tanıdığım için biliyorum bunu." Bu kişiyi çok iyi tanıyordu üstelik, çünkü babasıydı. Morel'in amcamın hatırasına yaptığı bu sevgi dolu anıştırmaların bazıları, sadece büyükannemin hastalığı nedeniyle taşındığımız Guermantes Konağı'nda sürekli oturmayı düşünmeyişimizle ilgiliydi. Ara sıra taşınma ihtimalinden söz ediliyordu. Charles Morel'in bana bu konudaki tavsiyelerinin anlaşılabilmesi için, büyükamcamın Malesherbes Bulvarı no. 40-A'da oturduğunun bilinmesi gerekiyor. Dolayısıyla, benim pembeli hanım hikâyesini anlatıp annemle babamın Adolphe Amcam'la küsmesine sebep olduğum o meşum güne kadar, amcamın evine sık sık gittiğimizden, ailede "amcanızın evi" yerine "40-A" denirdi. Annemin kuzinleri, ağız alışkanlığıyla, "Aa, pazar günü davet edemeyeceğiz sizi, akşam yemeğini 40-A'da yiyorsunuz" derlerdi. Bir akraba ziyaretine gidecek olsam, amcam ziyaretlere kendisiyle başlamadığıma gücenmesin diye, önce "40-A'ya" gitmem tembih edilirdi. Amcam apartmanın sahibiydi ve doğruyu söylemek gerekirse, kiracı seçiminde kılı kırk yararadı; bütün kiracılar arkadaşıydı ya da sonradan arkadaşı olurlardı. Albay Vatry Baronu, tamirat yaptırmayı kolaylaştırmak için her gün puro içmeye amcama uğrardı. Araba kapısı daima kapalı dururdu. Amcam pencerenin birinde bir çamaşır, bir halı görecekti olsa, öfkeyle içeri girip şimdiki polis memurlarından daha büyük süratle çamaşırı veya halıyı kaldırtırdı. Yine de apartmanın kendine ayırdığı iki katı ve ahırları dışındaki bölümlerini kiraya verirdi. Buna rağmen, apartmanın bakımlılığını methetmenin büyükamcamın hoşuna gittiğini bi-

lererek, herkes, sanki amcamdan başka oturan yokmuş gibi, “küçük konağın” konforunu över, o da sesini çıkarmaz, gerekli düzeltmeyi yapmazdı. “Küçük konağın” konforlu olduğu kuşku götürmezdi (amcam her yeni icadı konakta bulundururdu). Ama olağanüstü bir yanı da yoktu. Ne var ki amcam, evinden, sahte bir tevazuyla, “bizim küçük fakirhane” diye söz etmekle birlikte, Paris’te konfor, lüks ve cazibe bakımından küçük konakla yarışabilecek bir yer olmadığına kaniydi, en azından oda hizmetkârına, onun karısına, arabacıya ve aşçıya bu fikri aşılmişti. Charles Morel bu inanç içinde yetişmişti. İnancı daha sonra da sarsılmamıştı. Bu nedenle, benimle sohbet etmediği günlerde bile, trende birisine taşınma ihtimalimizden söz edecek olsam, derhal gülümser ve bilgiççe bir tavırla göz kırparak, “Ah! Size 40-A tarzında bir yer gerek! derdi. Öyle bir yerde rahat edersiniz! Amcanız bu işlerden anlardı. Koca Paris’te 40-A’ya denk bir yer olmadığından eminim.”

M. de Charlus’un Cadignan Prensesi’nden söz ederken büründüğü hüznünlü tavidan, bu öykünün kendisine sadece herhangi bir kuzininin küçük bahçesini hatırlatmadığını anlamıştım. Baron derin bir tahayyüle daldı ve kendi kendine konuşur gibi, “*Cadignan Prensesi’nin Sırları!*” diye haykırdı. “Ne büyük bir şaheserdir! Sevdiği erkeğin her şeyi öğrenmesinden korkan Diane’in kötü şöhreti ne kadar derin ve acıdır! Hiç öyle görünmediği halde ebedi ve genel bir doğruyu ortaya koyar, o ne ileri görüşlülüktür!” M. de Charlus bu sözleri söylerken hüznünlüydü, ama bu hüznünde bir büyü de bulur gibiydi. Şüphesiz yaşayışının ne ölçüde bilindiğinden emin olamayan M. de Charlus, bir süredir, Paris’e dönüp ortalıkta Morel’le birlikte görülmeye başlayınca, Morel’in ailesinin müdahale edip mutluluğunu bozabileceğinden korkmaya başlamıştı. Bu ihtimal, o âna kadar muhtemelen kendisine son derece tatsız ve üzücü bir şey olarak görünmüştü. Ama baronun sanatçı yönü çok kuvvetliydi. Birkaç dakikadır durumunu Balzac’ın tasvir ettiği durumla karıştırdığından, bir bakıma öyküye sığınıyor ve belki de kendisini tehdit eden, en azından korkutan felaketlere karşı, kendi kaygısında Swann’ın ve

Saint-Loup'nun "son derece Balzacvari" diye tanımlayacağı bir teselli buluyordu. M. de Charlus, alışkanlık haline getirdiği ve daha önce de çeşitli örneklerini sunduğu zihinsel aktarım sayesinde, Cadignan Prensesi'yle kolaylıkla özdeşleşebilmişti. Zaten bu zihinsel işlem sayesinde, sırf sevilen kadının yerine bir delikanlının konması, sıradan bir ilişkinin etrafında örülen toplumsal engeller zincirinin derhal delikanlının çevresinde oluşmasına yetiyordu. Herhangi bir nedenle takvimde veya saatlerde kesin bir değişiklik yapılırsa, yıl birkaç hafta geç başlatılsa veya gece yarısı on beş dakika önceye alınsa, günler yine yirmi dört saat, aylar da otuz gün olacağından, zamanın akışında bir değişiklik olmayacaktır. Her şey değiştirilse de hiçbir karışıklık olmaz, çünkü rakamlar arasındaki ilişki hep aynıdır. "Orta Avrupa saatinin" veya Doğu takvimlerinin benimsendiği hayatlar için de aynı şey söz konusudur. Bir kadın oyuncuyu metres olarak tutmaktan duyulan gururun bile bu ilişkide bir payı var gibiydi. M. de Charlus, daha ilk günden Morel'in kimliğini araştırıp mütevazı bir ailenin evladı olduğunu öğrenmişti elbette, ama âşık olduğumuz bir kıbar fahişe, anne babasının yoksulluğu yüzünden gözümüzdeki itibarını kaybetmez. Buna karşılık, mektupla bilgi aldığı tanınmış müzisyenler, –Swann'ı Odette'e takdim ettiklerinde Odette'i olduğundan daha elde edilmesi zor ve peşinde koşulan bir kadın olarak tasvir eden dostları gibi bir çıkar bile gütmeden– sırf yeni bir müzisyeni göklere çıkaran ünlülerin sıradanlığıyla, barona, "Oo! Büyük bir yetenek, ne kadar genç olduğu düşünülürse, parlak bir şöhreti var, uzmanların takdirini topluyor, istikbal vaat ediyor" diye cevap vermişlerdi. Ayrıca, eşcinsellikten habersiz kimselerin erkek güzelliğinden bahsetmeye olan düşkünlüğüyle eklemişlerdi: "Üstelik, çalarken seyretmesi çok hoş; konserde herkesten çok dikkati çekiyor; güzel saçları var, tavırları soylu; harika bir yüzü var, tam bir kemancı portresi çiziyor." Bu yüzden de, zaten Morel'e karşı aşırı bir heyecan duyan M. de Charlus, ne kadar çok teklif aldığını kendisine bildirmeyi ihmal etmeyen kemancıyı yanında gezdirmekten, ona sık sık gelebileceği bir güvercin yuvası kurmaktan gurur duyuyordu. Geri kalan zamanlarda, Morel'in

serbest olmasını istiyordu; M. de Charlus'ün kendisine ne kadar pahalıya mal olursa olsun Morel'in sürdürmesini istediği mesleği bunu gerektiriyordu; baronun bu arzusunun nedeni, belki Guermantes'lara özgü bir biçimde, her insanın mutlaka bir şeyler yapması gerektiğini, insanın yeteneğiyle değer kazandığını, asaletle paranın sadece bir değeri çoğaltan sınırlar olduğunu düşünmesiydi, belki de aylak ve daima yanında olursa, Morel'in sıkılacağından korkmasıydı. Son olarak da, önemli konserlerde, kendi kendine, “Şu anda herkesin alkışladığı kişi bu gece benim evimde olacak” deme zevkinden kendini mahrum etmek istemiyordu. Seçkinler âşık olduklarında, ne şekilde âşık olurlarsa olsunlar, daha önce gurur duydukları avantajları ortadan kaldıracak şeylerle gururlanırlar.

Morel kendisine karşı bir kötü niyet beslemediğimi, M. de Charlus'e içtenlikle bağlı olduğumu ve öte yandan, ikisine karşı da fiziksel bakımdan tamamen kayıtsız kaldığımı anlayınca, sonunda, tarafınızdan arzulanmadığını, âşığının candan bir dostu olduğunuzu ve âşığıyla kendisi arasına nifak sokmaya kalkışmayacağınızı bilen bir yosmanın sıcak yakınlığını göstermeye başladı bana. Benimle tıpatıp bir zamanlar Saint-Loup' nun metresi Rachel'in konuştuğu gibi konuşmakla kalmıyor, M. de Charlus'ün dediğine göre, benim hakkımda barona, Rachel'in Robert'e söylediklerinin aynısını söylüyordu. M. de Charlus de, tıpkı Robert'in, “Seni çok seviyor” dediği gibi, “Sizi çok seviyor” diyordu bana. Tıpkı yeğeninin metresinin ricasını aktardığı gibi, dayısı da Morel'in ricasını aktararak sık sık akşam yemeğine davet ediyordu beni. Ayrıca baronla Morel arasında kopan kavgalar da, Robert'le Rachel'in kilerden aşağı kalmıyordu. Şüphesiz, Charlie (Morel) gittikten sonra, M. de Charlus onu öve öve bitiremiyor, gurur duyarak, kemancının kendisine çok iyi davrandığını söylüyordu tekrar tekrar. Oysa Charlie'nin baronun arzulanacağı gibi daima mutlu ve itaatkâr değil, çoğu zaman, müritlerin yanında bile, öfkeli olduğu açıkça görülüyordu. Hatta daha sonraları, M. de Charlus'ü Morel'in bu münasebetsizce davranışlarını bağışlamaya sevk eden zaafın sonucunda, Morel bu öfkelerini gizlemeye bile çalışmaz, dahası, mahsus öfkelenmiş gibi yapar oldu.

Asker arkadaşlarıyla birlikte seyahat eden Charlie'nin, bulundukları vagona binen M. de Charlus'ü omuz silkerek, ardından da arkadaşlarına göz kırparak karşıladığını gördüğüm olmuştur. Ya da bu gelişe müthiş canı sıkılmışçasına, uyuyormuş gibi yapardı. Veya öksürmeye koyulur, arkadaşları güler, M. de Charlus'e benzeyen erkeklerin yapmacıklı konuşmasını alaylı alaylı taklit eder, Charlie'yi bir köşeye çekerler, sonunda genç kemancı, sanki zorla hareket ediyormuşçasına, bütün bu iğnelemelerle yüreği parçalanan M. de Charlus'un yanına gelirdi. M. de Charlus'un bu alaylara nasıl tahammül ettiğini anlamak mümkün değildi; ıstırapın bu her seferinde farklı olan şekilleri M. de Charlus'ü yeniden mutluluk sorunuyla karşı karşıya getiriyor, onu yalnızca daha fazlasını değil, başka bir şeyi arzulamaya zorluyordu, çünkü bir önceki çözüm korkunç bir anıyla kirlenmiş oluyordu. Buna rağmen, daha ileride bu olaylar çok üzücü olduysa da, kabul etmek gerekir ki, ilk zamanlar, Fransız halk adamı yanı Morel'e çok hoş bir sadelik, açıkyüreklilik, hatta menfaat gözetmeyişinden kaynaklanmış gibi görünen bağımsız bir vakar kazandırıyordu. Menfaat gözetmediği doğru değildi, ama seven kişi sürekli isteklerini tekrarlamak, sürekli bir adım ileriye gitmek zorunda olduğu halde, sevmeyen kişi için, aksine, düz bir çizgide, yalpalamadan, zarafetle ilerlemek kolay olduğundan, bu davranış Morel için daha da olumlu bir puandı. Bu vakar, kalbi o kadar kapalı olan Morel'in Champagne bazilikalarını süsleyen Neo-Helelik zarafetle yoğrulmuş, açık yüzünde görünen, ırkının sağladığı imtiyaz sayesinde mevcuttu. Sahte vakarına rağmen, çoğu zaman, beklemediği bir anda M. de Charlus'ü gördüğünde küçük kableden çekinir, kızarır, gözlerini yere indirirdi; baron bu tepkide koca bir roman görerek hayran kalırdı. Oysa basit bir öfke ve utanç işaretiydi bu. Öfkesi ara sıra kendini dışa vururdu, çünkü Morel'in tutumu genellikle sakin ve korkusuzca nazik olmakla birlikte, sık sık sabrı taşardı. Hatta bazen baronun söylediği bir söz üzerine, Morel sert bir tonda, öyle küstah bir cevap yapıstırırdı ki, herkes şaşırıp kalırdı. M. de Charlus hüznü başını eğer, hiçbir karşılık vermez ve evlatlarının üstüne titreyen bir babanın çocuğunun soğuk, sert

tavrının başkaları tarafından fark edilmediğine inanabilme yeteneğiyle genç kemancıyı göklere çıkarmaya devam ederdi. M. de Charlus aslında hep bu kadar uysal değildi, ama bilhassa sosyete mensuplarıyla bir arada yaşamının kazandırdığı tecrübeyle doğuracağı tepkileri hesaplarken, doğuştan olmasa da eğitimle edinilmiş bayağılığı göz önünde bulundurduğu için, isyanları genellikle amacına ulaşmazdı. Oysa Morel'de bu bayağılığın yerine halka özgü, anlık bir kayıtsızlık eğilimiyle karşılaşıyordu. M. de Charlus, Morel için, konservatuvanın ve konservatuardaki iyi şöhretinin (ama daha ciddi olan bu sorun şimdilik belirmemişti) söz konusu olduğu durumlarda, başka her şeyin ikinci plana düştüğünü anlayamıyordu ne yazık ki. Örneğin burjuvalar gurur yüzünden, büyük soy-lular da avantaj sağlayacaksa, kolaylıkla soyadlarını değiştirirler. Oysa genç kemancı için, Morel soyadıyla keman birinciliği ayrılmaz bir bütündü, dolayısıyla soyadını değiştirmesi im-kânsızdı. M. de Charlus'un arzusu, Morel'in her şeyini, soya-dını bile kendisinden almasıydı. Morel'in adının Charlus'e benzeyen Charles, görüştükleri yerin adının da Les Charmes olduğunu öğrenince, Morel'i kulağa hoş gelen bir soyadının sanatsal şöhrete büyük katkısı olduğu ve ikisinin randevu mekânına gizli bir anıştırma olan "Charmel" soyadını hiç te-reddütsüz alması gerektiği konusunda ikna etmeye çalıştı. Morel omuz silkti. M. de Charlus, son bir argüman olarak, so-yadı Charmel olan bir oda hizmetkârı olduğunu ekledi maale-sef. Bu da Morel'in öfkeyle parlamasına yol açtı sadece. "Bir zamanlar, benim atalarım, kralın oda hizmetkârı, uşağı sıfatı-nı taşımaktan gurur duyarlardı. —Bir zamanlar da, benim atalarım, sizinkilerin boğazını kesmişti" diye cevap verdi Mo-rel gururla. M. de Charlus "Charmel"i kabul ettiremeyince, Morel'i evlat edinmeye ve sahip olduğu Guermantes ailesi un-vanlarından birini ona vermeye razı olduğu halde, ileride gö-rüleceği gibi koşullar nedeniyle teklif edemediğinde, keman-cının Morel soyadına bağlı olan sanatsal şöhretini ve "sınıfta" yapılacak yorumları düşünerek böyle bir teklifi zaten redde-deceği söylense çok şaşırdı. Morel Bergère Sokağı'nı Saint-Germain'den bu kadar üstün görüyordu işte! M. de Charlus,

şimdilik, Morel için *PLUS ULTRA CAROL'S* yazısı işlenmiş sembolik yüzükler yaptırmakla yetinmek zorunda kaldı. Şüphesiz tanımadığı türden bir rakip karşısında M. de Charlus'un taktik değiştirmesi gerekirdi. Ama bunu kim yapabilir ki? Ayrıca, M. de Charlus beceriksizce davranıyor idiyse, Morel de ondan aşağı kalmıyordu. İlişkilerine son veren olaydan da çok, Morel'i, en azından geçici olarak (kaldı ki daha sonra kalıcı da olacaktı) M. de Charlus'un gözünden düşüren şey, Morel'in kusurlarının sertlik karşısında dalkavukluk etmesine, iyiliğe küstahlıkla karşılık vermesine yol açan bayağılıkla sınırlı olmamasıydı. Doğasındaki bu bayağılığa paralel olarak, görgüsüzlüğünden kaynaklanan karmaşık bir nevrozu vardı ki, hatalı olduğu veya rahatsızlık verdiği her durumda ortaya çıkar, baronu yumuşatmak için bütün sevimliliğine, uysallığına ve neşesine ihtiyacı varken karamsar ve hırçın olmasına, kendisiyle hemfikir olunmadığını bildiği konularda tartışmaya girişmesine, düşmanca bakış açısını geçersiz argümanlarla ve bu geçersizliği artıran keskin bir şiddetle savunmasına yol açardı. Çünkü argümanları süratle tükense de yenilerini uydurur, böylece bütün cehaletini ve aptallığını gözler önüne serdi. Kibar olduğu, hoşla gitmeye çalıştığı zamanlarda cehaleti ve aptallığı pek belli olmazdı. Aksine karanlık bir ruh hali içindeyken, en çok bunlar su yüzüne çıkar, daha önce zarar-sızken, iğrenç hale gelirlerdi. Bunun üzerine M. de Charlus pes eder, bütün umudunu daha aydınlık bir yarına bağlar, baronun kendisini debdebe içinde yaşattığını unutan Morel ise, tepeden bakan bir merhametle dolu, alaylı bir tebessümle, "Hayatta kimseden bir şey kabul etmedim. Bu sayede en ufak bir teşekkür borçlu olduğum tek bir kişi bile yok" derdi.

Bu arada, M. de Charlus, sanki karşısında bir sosyete mensubu varmışçasına, gerçek veya sahte, ama yararı kalmamış öfke gösterilerinde bulunmaya devam ederdi. Bazı durumlarda bu öfkenin yararı oluyordu yine de. Örneğin, (bu ilk dönemden sonrasına rastlayan) bir gün, baron, Charlie ve ben, Verdurin'lerde öğle yemeğinden dönerken, öğle sonrasını ve akşamı genç kemancıyla birlikte, Doncières'de geçireceklerini zanneden M. de Charlus, Morel'in trenden iner inmez,

“Hayır, benim işim var” diyerek vedalaşmasıyla öyle bir hayal kırıklığına uğradı ki, talihine boyun eğmeye çalıştıysa da, şaşkına dönmüş halde trenin önünde dururken, gözyaşlarının kirpiklerindeki boyayı akıttığını gördüm. Öyle kederliydi ki, Albertine’le ben günümüzün geri kalanını Doncières’de geçirmeyi düşündüğümüzden, Albertine’in kulağına M. de Charlus’un bilmem neden, üzgün görüldüğünü, onu yalnız bırakmak istemediğimi söyledim. Albertine’ciğim teklifimi seve seve kabul etti. Ben de M. de Charlus’e, kendisine biraz eşlik etmemi ister mi diye sordum. Baron teklifimi kabul etti, ama kuzinime rahatsızlık vermeye razı olmadı. Bunun üzerine, Albertine’e, sanki karımmış gibi usulca, “Sen tek başına dön, akşama görüşürüz” demekten, onun da, tıpkı karımmış gibi, istediğimi yapmama izin vererek, çok sevdiği M. de Charlus’un bana ihtiyacı varsa, yardımına koşmamı tasvip etmesinden bir haz duydum (muhtemelen son kez duyuyordum bu hazzı, çünkü Albertine’den ayrılmaya kararlıyım). Baronla ikimiz, o, iri vücudu iki yana sallanarak, gözleri keşişler gibi yerde, ben de arkasında, bir kafeye gidip bira ısmarladık. M. de Charlus’un endişe dolu bakışlarının kafasındaki bir plana takılı olduğunu sezdim. Ansızın kâğıt ve mürekkep isteyip inanılmaz bir süratle yazmaya başladı. Art arda sayfalar doldurdukça gözleri öfkeli bir tahayyülle ışıldıyordu. Sekiz sayfayı doldurduktan sonra, “Sizden çok büyük bir ricam olacak, dedi. Bu mektubu kapattığım için kusura bakmayın. Ama buna mecburum. Bir arabaya, hatta daha hızlı gitmek için mümkünse bir otomobile binin. Morel üstünü değiştirmeye gitmişti, onu odasında bulacağınızdan eminim. Zavallı çocuk, bizden ayrılırken atıp tutuyordu, ama emin olun, şu anda o benden daha çok üzülüyordur. Kendisine bu mektubu verin, beni nerede gördüğünüzü sorarsa, Doncières’de biraz vakit geçirdiğinizi (doğru da zaten), doğru olmasa da, Robert’i görmeye yetli olduğunuzu, ama o arada beni tanımadığınız biriyle gördüğünüzü, benim çok sinirli olduğumu, şahitlerin gönderilmesiyle ilgili bir şeyler konuşulduğunu (gerçekten de yarın bir düelloya katılacağım) söyleyin. Sakın onu görmek istediğimi söylemeyin, onu yanınızda getirmeye çalışmayın, ama kendisi

gelmek isterse, engel de olmayın. Hadi yavrucuğum, onun iyiliği için yapıyorum bunu, büyük bir trajediyi önleyebilirsiniz. Siz oraya giderken ben de şahitlerime yazacağım. Sizin kuzininizle gezmenize engel oldum. Umarım bana kızmamıştır, hatta kızmadığına inanıyorum. Çünkü kuzininiz soylu bir ruha sahip; önemli bir olayı değerlendirebilecek bir insan olduğunu da biliyorum. Kendisine tarafımdan teşekkür edin. Ona bizzat minnet borçluyum, böyle olması da hoşuma gidiyor.” M. de Charlus’e çok acımıştım, Charlie bu düelloyu engelleyebilirmiş gibi geliyordu bana; belki sebebi de kendisiydi, eğer öyleyse, koruyucusuna destek olacağı yerde kayıtsızca çekip gitmiş olması öfkelen diriyordu beni. Morel’in kaldığı eve gidip de, etrafa neşe saçma ihtiyacıyla, şevkle, “Cumartesi akşamı, iş çıkışında!” diye şarkı söyleyen sesini tanıyınca, kızgınlığım iyice arttı. Morel’in şu anda üzüldüğüne inanılmasını isteyen ve muhtemelen kendisi inanan zavallı M. de Charlus bunu duysaydı! Charlie beni görünce sevincinden dans etmeye başladı. “Oo, aslanım (size böyle hitap ettiğim için kusura bakmayın, insan bu lanet olası askerlikte pis alışkanlıklar ediniyor) sizi görmek ne güzel! Bu akşam yapacak hiçbir şeyim yok. Ne olur birlikte geçirelim bu akşamı. İsterseniz burada kalırız, isterseniz sandal gezintisine çıkarız, müzik yaparız, benim için hiç fark etmez.” Akşam yemeğini Balbec’te yemek zorunda olduğumu söyledim, onu da davet etmemi çok istediği belliydi, ama benim canım istemiyordu. “Peki ama, madem bu kadar aceleniz var, niye geldiniz? — Size M. de Charlus’ten bir mektup getirdim.” Bu ismi duyunca bütün neşesi kaçtı, yüzü kasıldı. “Ne! Burada bile peşimi bırakmıyor! Demek ben köleyim! Aslanım, bir ricam var. Mektubu açmayacağım. Beni bulamadığınızı söyleyin kendisine. — Açsanız daha iyi olmaz mı? Ciddi bir şey olduğunu sanıyorum. — Hayır, hayır, siz o ihtiyar tilkinin yalanlarını, o iğrenç kurnazlıklarını bilmezsiniz. Gidip kendisini göreyim diye bir numara bu. Ben de gitmeyeceğim işte, bu gece kafamı dinlemek istiyorum. — Ama yarın düellosu yok mu? dedim Morel’e haberdar olduğunu zannederek. — Düello mu? dedi hayretler içinde. Hiç haberim yok. Aslında umurumda da değil, iğrenç

ihtiyar, canı istiyorsa gitsin gebersin. Durun bakayım, merak ettim, şu mektubu açayım yine de. Belki dönerim diye mektubu bıraktığınızı söylersiniz.” Morel konuşurken, M. de Charlus’un hediyesi olan, odanın her yanını dolduran enfes kitaplara bakıyordum şaşkınlık içinde. Morel, “Charlus Baronu’na aitim” ibaresini taşıyan kitapları aidiyet işareti olarak kendisi açısından aşağılayıcı bulup reddettiği için, baron da mutsuz âşıkların hoşlandığı duygusal ustalıkla yine atalarından kalan, ama hüzünlü bir dostluğun gerekleri uyarınca ciltçiye sipariş edilen başka ibareler bulmuştu. Bazıları kısa ve güven doluydu, “*Spes mea*” veya “*Expectata non eludet*” gibi; bazıları sadece tevekkülle doluydu, “Bekleyeceğim” gibi; kimileri çapkındı: “Ustanın zevki”; kimileri, örneğin Simiane’lardan alınan, mavi kulelerle ve krallık simgesi zambaklarla bezeli, yeni bir anlamla yüklü “*Sustentant lilia turres*”,^{***} iffeti tavsiye ediyordu; bazıları da, umutsuzluk içinde, yeryüzünde kendisini istemeyen kişiye gökyüzünde randevu veriyordu: “*Manet ultima caelo*”^{****}; birisinde de, M. de Charlus, erişemediği üzüme koruk diyerek, elde edemediği şeyin zaten peşine de düşmemiş gibi yaparak, “*Non mortale quod opto*”^{*****} diyordu. Ama bütün ibareleri görmeye vaktim olmadı.

Nasıl ki M. de Charlus bu mektubu kaleme alırken, kalemini oynatan ilham şeytanının pençeleri arasındaymış gibi görünüyorduydu, Morel de bir leopar ve iki kırmızı gülle bezeli *Atavis et armis*^{*****} yazısının bulunduğu mührü açar açmaz, M. de Charlus’un yazarkenki heyecanından aşağı kalmayan bir telaşla mektubu okumaya başladı, çalakalem karalanmış bu sayfaların üzerinde gözleri baronun kalemi kadar hızlı koşuyordu. “Aman Tanrım! diye haykırdı. Bir bu eksikti! Peki nasıl bulacağım kendisini? Şimdi kim bilir nerededir?” Acele ederse, toparlanmak için bira içmeye gittiği kafede baronu belki yakalayabileceğimizi söyledim usulca. Evden çıkarken, temiz-

* Umudum.

** Umutları boşa çıkarmayacak.

*** Kuleler zambakları taşır.

**** Nihayet, gökyüzüne aittir.

***** Umduğum, ölümlü değil.

***** Atalar ve silahlarla.

likçi kadına, “Dönüp dönmeyeceğimi bilmiyorum, dedi ve kendi kendine mırıldanarak, Olayların nasıl gelişeceğine bağlı” diye ekledi. Birkaç dakika sonra kafeye varmıştık. Beni gördüğü anda, M. de Charlus’un halini fark ettim. Benim tek başıma dönmediğimi görünce, tekrar nefes almaya başlamış, yeniden canlanmıştı adeta. O gece Morel’siz yapamayacağını hissederek bir hikâye uydurmuş, alaydan iki subayın genç kemancıyla ilişkili olarak kendisi hakkında söyledikleri çirkin sözlerin kulağına geldiğini ve subayları düelloya davet etmek için şahit göndereceğini söylemişti. Morel de bir rezalet kopacağını anlayıp alaydaki durumunun dayanılmaz olacağını düşünerek hemen koşmuştu. Tamamen yanılmış da sayılmazdı. Çünkü M. de Charlus, yalanını daha inanılır kılmak için iki arkadaşına (biri Cottard’dı) mektup yazarak kendisine düello şahitliği yapmalarını rica etmişti. Morel gelmemiş olsa, hiç şüphe yok ki, M. de Charlus, bütün deliliğiyle (üzüntüsünü öfkeye dönüştürmek amacıyla) şahitlerini rastgele bir subaya gönderecek, subayla düello yapmak onu rahatlatacaktı. Bu süre içinde, Fransa Hanedanı’ndan daha arı bir soydan geldiğini hatırlayan M. de Charlus, efendisiyle görüşmeye tenezzül etmeyeceği bir uşağın oğlu için bu kadar üzüldüğüne göre, çok iyi kalpli bir insan olduğunu düşünüyordu. Öte yandan, artık sadece ayaktakımıyla görüşmekten hoşlansa da, bunların mektuplara cevap vermemek, randevulara önceden haber vermeden gelmemek, sonra da bir özür dilememek gibi değişmez alışkanlıkları, çoğunlukla bir aşk ilişkisi söz konusu olduğundan, kendisinde o kadar heyecan uyandırıyor, diğer durumlarda da öyle bir rahatsızlık, sıkıntı ve öfke yaratıyordu ki, ara sıra, ne yazık ki hiç ilgisini çekmedikleri halde, her şeye rağmen kendisine huzur veren büyükelçilerle prenslerin en ufak bir şey için sayısız mektup yazmalarını, dakikliklerini ve titizliklerini özlediği oluyordu. Morel’in tavırlarına alışmış olan, genç kemancının üzerinde ne kadar az etkisi olduğunu bilen ve ayrıca bayağı, ama alışkanlıkla benimsenmiş dostluklar fazlaca yer ve zaman kapladığından, dışlanmış, gururlu, boş yere yalvaran bir büyük soyluya bir saat bile ayrılamayan bir hayatın içine sızamayacağını fark eden M. de Charlus Mo-

rel'in gelmeyeceğinden o kadar emindi, fazla ileri giderek kendisini temelli küstürmüş olmaktan o kadar korkuyordu ki, onu görünce çılgılık atmasına ramak kaldı. Ama galip olduğunu hissederek, barış şartlarını kendisi belirlemeye ve mümkün olan bütün avantajları sağlamaya karar verdi. "Ne işiniz var burada? dedi Morel'e. Sonra bana dönerek, Ya siz? dedi, Onu buraya getirmemenizi özellikle tembih etmiştim. —O beni getirmek istemiyordu" dedi Morel, saf bir cilveyle M. de Charlus'e âdetten, hüzünlü, baygın ve modası geçmiş bakışlar yöneltip herhalde dayanılmaz diye düşündüğü bir edayla, baronu öpmek istermiş, ağlamak üzereymiş gibi bir havaya bürünerek, "o itiraz ettiği halde ben geldim. Dostluğumuz adına, böyle bir çılgınlık yapmamanız için size dizlerimin üstünde yalvarmaya geldim." M. de Charlus mutluluktan deliye dönmüştü. Bu tepki sinirlerini zorlayacak kadar güçlüydü, yine de kendine hâkim oldu. Soğuk bir tonda cevap verdi: "Oldukça yersiz biçimde ileri sürdüğünüz dostluk, aksine, bir sersemin küstahlıklarına müdahale etmem gerektiğini düşündüğümde, beni onaylamanızı gerektirirdi. Ayrıca, daha akıllıca bildiğim bir sevgiden kaynaklanan ricalara boyun eğmek istesem bile, elimden bir şey gelmezdi; şahitlerime yazdığım mektupları gönderdim, kabul edeceklerinden de şüphem yok. Bana karşı daima aptal bir çocuk gibi davrandınız, size bahsettiğim yakınlıkla haklı olarak gururlanacağınıza, askeri yasalar yüzünden aralarında yaşamak zorunda olduğunuz assubaylar veya hizmetkârlar güruhuna benim gibi birinin dostluğunun sizin için ne eşsiz bir gurur vesilesi olduğunu göstereceğinize, mazeret bulmaya çalıştınız, adeta yeterince minnettar olmamayı aptalca bir şeref saydınız. Bunu yaparken" diye ekledi, bazı olayların kendisini ne kadar küçük düşürdüğünü belli etmemek için, "başkalarının kıskançlığının sizi yönetmesine izin vermekten başka suçunuz olmadığını biliyorum. Ama nasıl oldu da, bu yaşınızda, siz çocuk musunuz (hem de oldukça terbiyesiz bir çocuk musunuz) ki benim tarafımdan seçilmiş olmanın ve bunun sonucunda elde edeceğiniz bütün avantajların kıskançlıklara yol açacağını derhal tahmin edemediniz? Bütün arkadaşlarınızın, bir yandan sizi kışkırtıp aramıza ni-

fak sokmaya çalışırken, bir yandan da sizin yerinize geçmek için uğraşacaklarını nasıl düşünemediniz? En çok güvendiğiniz şahısların bana bu konuda yazmış olduğu mektuplardan sizi haberdar etmeyi gerekli görmemiştim. Bu uşak ruhlu adamların yaltaklanmalarını da, anlamsız alaylarını da aynı ilgisizlikle karşılıyorum. Benim tek aldırdığım kişi sizsiniz, çünkü sizi seviyorum, ama sevginin de bir sınırı vardır ve sizin de bunu tahmin etmeniz gerekirdi.” Bu “uşak” kelimesi babası uşak olan Morel’e ne kadar ağır gelse de, yine babasının uşaklığı nedeniyle, bütün toplumsal tersliklerin kolaycı ve saçma bir açıklama olan, ama asla eskimeyen ve belirli bir sınıfın üyeleri arasında, tıpkı tiyatro seyircileri için beylik numaralar veya meclisler için kilise tehlikesi gibi, geçerliliğini daima koruyan “kıskançlık”la açıklanması, Morel’in nazarında neredeyse kıskançlığı insan soyunun bütün dertlerinin tek kaynağı olarak gören Françoise’in ve Mme de Guermantes’in hizmetkârlarının nazarında olduğu kadar inandırıcıydı. Arkadaşlarının kendi konumunu elinden almaya çalıştıkları konusunda şüpheye kapılmadı, bu uğursuz, aslında hayali düello iyice bedbaht etti kendisini. “Ah! Ne kadar korkunç bir şey! diye haykırdı Charlie. Ben buna dayanamam. Peki ama, gidip subayı bulmadan önce sizi görmeyecekler mi? —Bilmiyorum, ama görüşürüz herhalde. Birine haber gönderip bu gece burada kalacağımı bildirdim, talimat vereceğim kendisine. —O gelinceye kadar sizi ikna edebileceğimi umuyorum; siz yanınızda kalmama izin verin, yeter” dedi Morel sevecenlikle. M. de Charlus’un de istediği buydu zaten. Hemen boyun eğmedi. “Bu olaya, ‘Çok sevenin cezası ağır olur’ atasözünü uygularsanız hata edersiniz, çünkü benim çok sevdiğim kişi sizsiniz, aramızdaki kavgadan sonra bile, cezalandırmaya niyetli olduğum kişiler ise, size alçakça haksızlık etmeye çalışanlar. Bugüne kadar onların imalı sorularına benim gibi bir insanın nasıl olup da sizin gibi ayaktakımından bir jigoloyla düşüp kalktığına dair cüretkâr sorularına, kuzenlerim La Rochefoucauld’ların şiarından başka cevap vermedim: ‘Benim için bir zevktir.’ Hatta bu zevkin benim için en büyük zevk olabileceğini ve sizin bu keyfi yüceltilişinizin benim alçalmam sonu-

cunu doğurmayacağını, size birçok kez ifade etmiştim.” M. de Charlus, neredeyse çılgınca bir gururla kollarını havaya kaldırarak haykırdı: “*Tantus ab uno splendor!*” Alçakgönüllülük alçaklık değildir, diye ekledi, o gurur ve sevinç coşkuluğundan sonra biraz sakinleşerek. İki rakibimin benimle eşit mevkide olmamakla birlikte, hiç değilse kanlarını utanmadan akıtabileceğim bir soydan olduklarını umuyorum. Bu konuda ke-tum kişiler arasında yaptığım araştırmalar kaygılarımı yatıştırdı. Bana birazcık minnet duysaydınız, sizin uğrunuza atalarımın savaşçı mizacına büründüğümü, sizin namussuzun teki olduğunuzu öğrendikten sonra, atalarım gibi ölmeyi göze alıp, ‘Ölüm benim için hayattır’ dediğimi görünce, aksine iftihar ederdiniz.” M. de Charlus sadece Morel’e olan aşkından değil, safça atalarından kendisine miras kaldığını zannettiği savaşçı ruhu düelloyu büyük bir sevinçle düşünmesine yol açtığı için de bu sözlerinde samimiydi; o kadar ki, başlangıçta sadece Morel’i getirtmek için bir oyun olarak tasarladığı bu düellodan vazgeçmek şimdi esef veriyordu kendisine. Hayatı boyunca, bu tür her durumda, derhal bir kahramanlık duygusuyla dolup taşmış, kendini ünlü Başkomutan Guermantes’la özdeşleştirmişti, oysa başka herhangi birisinin, aynı şekilde düelloya girişmesini son derece anlamsız bir davranış olarak değerlendirdi. “Bence müthiş güzel bir şey olacak, dedi içtenlikle, tek tek her kelimeyi vurgulayarak. Sarah Bernhardt’ı *Yavru Kartal*’da izlemek nedir ki? Hiçbir halt değildir. Mounet-Sully’yi *Oidipus*’ta izlemek nedir? Hiçbir halt. Olsa olsa, Nîmes Amfitiyatrosu’nda, solgun bir dönüşüm niteliğine bürünebilir. Ama Başkomutan’ın öz torununu düelloda seyretmek gibi benzersiz bir şeyin yanında, bu nedir ki?” Bu düşünceyle kendinden geçen ve sevincinden yerinde duramayan M. de Charlus, tedbirli davranıp biralarımızı korumamıza ve baronun ilk kılıç darbeleriyle rakiplerinin yanı sıra doktoru ve şahitleri de yaralayacağından korkmamıza yol açan, Molièrevari kesme hamleleri yapmaya koyuldu. “Bir ressam için ne cazip bir görüntü! Siz M. Elstir’i tanıyorsunuz, dedi bana, onu da getirmelisiniz yanınızda.” Elstir’in Normandiya’da olmadığını söyledim. M. de Char-

* Bir tek kişiden yayılan böyle bir parıltı.

lus, telgrafla haber verilebileceğini ima etti. “Canım, onun için söylüyorum! dedi, ben suskunluğa gömülünce, Bir usta için –ki Elstir benim nazarımda öyledir– bu tür bir etnik diriliş örneğini tespit etmek, daima ilginçtir. Böylesine belki de asırdan bir ancak rastlanabilir.”

Ne var ki, M. de Charlus başlangıçta tamamen kurmaca diye düşündüğü bir çarpışmanın düşüncesiyle kendinden geçerken, Morel alayın bandosundan düellonun yaratacağı yankı sayesinde Bergère Sokağı’ndaki tapınağa kadar yayılabilecek dedikoduları düşünüyordu dehşet içinde. Şimdiden “sınıf”ın her şeyden haberdar olduğunu görür gibi oluyor, düello düşüncesiyle sarhoş, el kol hareketleri yapmaya devam eden M. de Charlus’e karşı giderek daha ısrarlı davranıyordu. Düellonun yapılacağı güne, yani iki gün sonrasına kadar baronu gözü önünde tutup ikna etmeye çalışmak niyetiyle, yanında kalmasına izin vermesi için M. de Charlus’e yalvardı. Böylesine sevecen bir teklif M. de Charlus’ün son tereddütlerini de ortadan kaldırdı. Bir çıkış yolu bulmaya çalışacağını, kesin kararı iki gün sonrasına erteleteceğini söyledi. M. de Charlus böylece, meseleyi hemen çözüme bağlamayarak, Charlie’yi en az iki gün yanında tutmayı ve kendi başına büyüleyici bulduğunu, üzülerken vazgeçeceğini belirttiği düellodan caymasının karşılığında, Morel’den geleceğe ilişkin sözler almak üzere bu süreden yararlanmayı garantilemiş oluyordu. Düellodan vazgeçmenin kendisi için üzücü olduğu doğrudur gerçekten de; kılıçla olsun, tabancayla olsun, bir hasmıyla düello yapmak, daima zevk aldığı bir şeydi. Cottard nihayet gelebildi, ama düello şahidi olacağına çok sevinmekle birlikte, çok da heyecanlandı. İçin, yoldaki bütün restoranlarda, çiftliklerde durup “yüznumara”nın veya “tuvalet”in yerini sormak zorunda kaldığından, çok gecikmişti. Cottard gelir gelmez baron onu boş bir odaya götürdü, çünkü Charlie’yle benim bu görüşmeye tanık olmamamızı daha kurala uygun buluyordu ve sıradan bir odaya geçici bir Taht ve Arz Odası süsü vermekte de ustaydı. Cottard’la yalnız kaldıklarında, önce kendisine hararetle teşekkür etti, ama kulağına gelen sözlerin aslında söylenmemiş olmasının muhtemel görüldüğünü belirterek, bu şartlarda,

bir aksilik çıkmadığı takdirde, olayın kapanmış kabul edildiğini ikinci şahide haber vermesini rica etti. Tehlike uzaklaşınca Cottard hayal kırıklığına uğradı. Hatta ilk anda kızmak geçti içinden, ama zamanının en parlak tıp kariyerini yapmış olan hocalarından birinin ilk başvurusunda, sadece iki oyla Akademi üyeliğini kaçırdığında, kaderine boyun eğerek gidip seçimi kazanan adayın elini sıktığını hatırladı. Doktor böylece, zaten artık hiçbir şeyi değiştiremeyecek olan bir küskünlük göstermekten kaçındı ve yeryüzünün en korkak insanı olarak, bazı şeylerin karşılıksız bırakılamayacağına dair birkaç söz mırıldandıktan sonra, böylesinin daha iyi olduğunu, bu karara sevindiğini ekledi. Doktora minnetini belirtmek isteyen M. de Charlus, ağabeyi saygıdeğer Guermantes Dükü'nün babamın paltosunun yakasını düzeltereceği, bir düşesin, halktan bir kadını belinden tutacağı şekilde, Cottard'a antipatisini göz ardı ederek iskemlesini doktorun iskemlesine iyice yaklaştırdı. Sonra da, vedalaşmak üzere, fiziksel bir haz duy-mak bir yana, duyduğu fiziksel tiksintinin üstesinden gelerek, bir eşcinsel sıfatıyla değil, bir Guermantes sıfatıyla doktorun elini avcuna aldı ve atının burnunu okşayarak ona bir parça şeker veren bir efendinin iyi yürekliliğiyle okşadı. Ne var ki, barona yaşayışı hakkında en ufak bir dedikodu işitmiş olduğunu asla belli etmemiş olan, ama içten içe baronun "anormaller" sınıfına dahil olduğundan hiç kuşku duymayan (hatta her zamanki yanlış kelime kullanımıyla ve gayet ciddi bir ifadeyle, M. Verdurin'in bir oda hizmetkârı için, "Baronun metresi değil mi o?" diyen) Cottard, bu tür şahıslara ilişkin pek tecrübesi olmadığından, elinin okşanmasının ani bir tecavüz başlangıcı olduğunu ve baronun düelloyu bahane olarak kullanıp kendisini pusuya düşürdüğünü, onu kimsenin olmadığı bu salona zorla sahip olmak amacıyla getirdiğini düşündü. Korkuyla mihlandığı iskemlesinden kalkmaya cesaret edemiyor, insan etiyle beslendiğine ihtimal verdiği bir vahşinin eline düşmüş gibi, gözleri dehşetle, fıldır fıldır dönüyordu. M. de Charlus nihayet doktorun elini bırakıp nezaketi sonuna kadar götürmek istedi: "Gelin birlikte, eskiden *mazagran* veya *gloria* denilen, artık sadece Labiche'in oyunlarıyla Donci-

ères'in kafelerinde, arkeolojik bir içecek olarak bulunabilen konyaklı kahveden birer bardak içelim. Bir *gloria* hem mekâna, hem de koşullara uygun düşer, değil mi, ne dersiniz? —Ben alkolle savaş derneğinin başkanıyım, diye cevap verdi Cottard. Taşralı bir hekim bozuntusu buradan geçecek olsa, kötü örnek oluyorum diye hakkımda laf çıkar. *Os homini sublimē dedit coelumque tueri*” diye ekledi; gerçi konuyla bir alakası yoktu, ama Cottard'ın Latince alıntılar dağarcığı oldukça kıtlı ve öğrencilerini etkilemeye de yetiyordu. M. de Charlus omuz silkti ve suya düşen düellonun sebebi tamamen hayali olduğundan, konunun, keyfi olarak meseleye karıştırılan subayın kulağına gitmesini önlemek gerektiği için üzerinde durarak, olayı bir sır olarak saklamasını rica ettikten sonra, Cottard'ı yanımıza getirdi. Dördümüz içkilerimizi içerken, kocasını kapının önünde bekleyen, M. de Charlus'ün de pekâlâ gördüğü, ama çağırma zahmetine katlanmadığı Mme Cottard içeri girip baronu selamladı; baron iskemlesinden hiç kımıldamadan, kısmen saygı sunumlarını kabul eden bir kral, kısmen seçkin sayılmayan bir kadının kendi masasına oturmasını istemeyen bir snop, kısmen de erkek arkadaşlarıyla yalnız olmaktan haz duyan ve rahatsız edilmek istemeyen bencil bir adam olarak, doktorun eşine bir oda hizmetçisiyle tokalaşırçasına, elini uzattı. Bunun üzerine Mme Cottard ayakta durarak M. de Charlus ve kocasıyla konuşmaya başladı. Ama Cottard, belki kibarlık ve davranış bilgisi Guermantes'ların tekelinde olmayıp ansızın en kararsız zihinleri bile aydınlatarak yönlendirebildiği için, belki de karısını çok sık aldattığından, adeta buna bir karşılık olarak, ara sıra karısına saygıda kusur edenlere karşı onu koruma ihtiyacı duyduğu için, birdenbire daha önce hiç görmediğim bir şeyi yapıp kaşlarını çattı ve M. de Charlus'e hiç danışmadan, hâkim bir tavırla, “Léontine, ayakta durmasana, otur, dedi. Mme Cottard utangaç bir tavırla, —Rahatsız etmiş olmayayım?” dedi M. de Charlus'e; doktorun ses tonuna şaşırın baron hiçbir şey söylememişti. Cottard bu kez baronun bir şey söylemesine fırsat vermeden, otoriter bir tavırla konuştu: “Sana otur dedim.”

* O (Tanrı), insana, gökyüzüne çevrili bir çehre verdi.

Az sonra, dağıldığımız sırada, M. de Charlus Morel'e, "Hak etmediğiniz kadar iyi sonuçlanan bu olaydan çıkardığım sonuç şu, dedi: Siz davranış bilgisinden yoksunsunuz, askerlik hizmetiniz sona erdiğinde, ben Tanrı tarafından genç Tobias'a yollanan Başmelek İsrafil gibi, kendi ellerimle sizi babanıza teslim edeceğim." Baron gururlu bir edayla, neşeyle gülümsüyor, bu şekilde babasına teslim edilme fikrinden hiç hoşlanmayan Morel ise, neşesini paylaşmıyordu. M. de Charlus kendisini Başmelek'le, Morel'i de Tobit'in oğluyla karşılaştırmanın verdiği sarhoşlukla sözlerinin asıl amacını unutmıştu; oysa Morel'in kendisiyle birlikte Paris'e gitmeye razı olup olmayacağını anlamak için nabız yoklamak istemişti. Baron, aşkının ya da izzetinefsinin sarhoşluğuyla Morel'in dudak büküşünü görmemiş ya da görmezden gelmiş olmalı ki, genç kemancıyı kafede tek başına bırakıp birlikte dışarı çıktığımızda, gururlu bir tebessümle, "Dikkat ettiniz mi, dedi bana, onu Tobit'in oğluna benzettiğimde nasıl mutluluktan uçuyordu? Çok zeki olduğu için, bundan böyle muhtemelen bıyıklı, korkunç bir oda hizmetkârı olan maddi babasıyla değil, manevi babasıyla, yani Benimle birlikte yaşayacağını derhal anladığından öyle sevindi. Bu onun için müthiş bir gurur vesilesi! Başını nasıl da kibirle havaya kaldırdı! Söylemek istediğim şeyi anladığı için ne kadar sevindi! Eminim şu sözleri her gün tekrarlayacaktır: 'Kulunuz Tobias'a uzun yolculuğunda *rehberlik* etmesi için Aziz Başmelek İsrafil'i gönderen ey yüce Tanrım, onun himayesini ve yardımını biz kullarınızın üzerinden eksik etmeyin.' Hatta" diye ekledi baron, günün birinde Tanrı'nın tahtının önünde yer alacağından hiç kuşku duymayarak, "benim Tanrı'nın elçisi olduğumu söylememe bile gerek kalmadı, kendiliğinden anladı ve sevincinden dili tutuldu!" Bu sözlerin üzerine, (Morel'in tersine, mutluluktan dili tutulmayan) M. de Charlus, yoldan geçenlerin kendisini deli zannederek dönüp bakmasına hiç aldırmadan, ellerini havaya kaldırıp avazı çıktığı kadar, "Aleluya!" diye bağırды.

Bu barışma M. de Charlus'ün sıkıntılarına ancak bir süre son verebildi; tatbikat için M. de Charlus'ün kendisini ziyaret edemeyeceği, benimle de haber iletemeyeceği kadar uzak yer-

lere giden Morel, barona sık sık umutsuz, sevecen mektuplar yazıyor, korkunç bir olay yüzünden yirmi beş bin franka ihtiyacı olduğundan, hayatına kıymak zorunda kalacağını bildiriyordu. Bu korkunç olayın ne olduğunu belirtmiyordu, belirtse de, muhtemelen yalan olurdu. M. de Charlus Charlie'nin kendisinden vazgeçip başkasının lütuflarını kabul etmesine imkân tanıyacağından korkmasa, parayı seve seve gönderirdi. Ama bu sezgiye dayanarak para göndermeyi reddediyordu, telgrafları da ses tonu kadar soğuk ve kesindi. Telgraflarının yarattığı etkiden emin olduğu zaman, Morel'in kendisine temelli küsmesini diliyordu, çünkü tam tersi olacağından şüphe duymadığı için, bu kaçınılmaz ilişkinin beraberinde getireceği bütün sakıncaları da tahmin ediyordu. Ne var ki, Morel'den hiçbir cevap gelmediğinde gözüne uyku girmiyor, bir an olsun huzur bulamıyordu, çünkü bilmeden yaşadığımız şeyler ve bizden gizli kalan içsel, derin gerçeklikler gerçekten de çok fazladır. O zaman, M. de Charlus, Morel'in yirmi beş bin franka ihtiyacı olmasına yol açan o korkunç olay konusunda akla gelebilecek her türlü tahmini yürütüyor, ona her türlü şekli veriyor, sayısız özel isim yakıştırıyordu. M. de Charlus, böyle zamanlarda (o dönemde baronun halka ilişkin giderek artan merakı, giderek azalan snobizmini geçmediyse bile aynı düzeye geldiği halde), en büyüleyici kadınlarla erkeklerin, hiçbir çıkar gözetmeden, sırf kendilerine yaşattığı haz uğruna peşinden koştukları, kimsenin kendisini "oyuna getirmeyi", derhal yirmi beş bin frank bulamadığı takdirde intiharına sebep olacak "korkunç bir şey" uydurmayı hayalinden bile geçirmedeği sosyete toplantılarının zarif, çok renkli girdaplarını özlemle hatırlıyor olsa gerek. Sanıyorum o sıralarda, belki Combray'li yanını benden daha çok korumuş olduğu ve feodal gururunu Alman kibrine dayandırdığı için, insanın zarar görmeksizin bir hizmetkâra âşık olamayacağını, halkın yüksek sosyeteden epey farklı olduğunu düşünüyor, kısacası halka benim daima güvendiğim gibi güvenmiyordu.

Mahalli trenin bir sonraki istasyonu olan Maineville, bana Morel'le M. de Charlus'e ilişkin bir olayı hatırlatıyor. Olayı anlatmadan önce, şunu belirtmem gerekir ki, trenin Maine-

ville'deki duruşu (rahatsızlık vermemek için La Raspelière'de kalmamayı tercih eden seçkin misafirleri Balbec'e götürdüğümüz sırada), genellikle, az sonra aktaracağım olaydan daha neşeli olaylara sahne olurdu. Birkaç parça eşyasını yanında taşıyan yeni misafir çoğunlukla Grand Hôtel'i biraz uzak bulur, ama Balbec'ten önce sadece konforsuz villaların bulunduğu küçük sahil yerleşimleri olduğundan, lüksüne ve rahatına düşkünlüğü nedeniyle, uzun tren yolculuğuna boyun eğdi; ne var ki, tren Maineville istasyonunda durduğu anda, bir randevuevi olduğunu tahmin etmesi imkânsız lüks otel, aniden karşısına dikilirdi. Bunun üzerine, istisnasız her misafir, pratik zekâsı ve yararlı tavsiyeleriyle tanınan Mme Cottard'a, "Daha ileri gitmeyelim, derdi. Burası tam istediğim gibi bir yer. Balbec'e kadar gitmeye ne gerek var? Buradan daha iyi olamaz. Görünüşünden belli, konforlu bir yer; Mme Verdurin'i de pekâlâ çağırabilirim buraya, nezaketine karşılık, onun şerefine birkaç küçük davet vermeyi düşünüyorum da... Balbec'te kalsam, daha uzun bir yol gelmesi gerekir. Bence burası onun için de, eşiniz için de çok uygun, sevgili profesör. Hanımları ağırlayabileceğimiz salonları vardır mutlaka. Laf aramızda, Mme Verdurin La Raspelière'i kiralayacağına niye buraya yerleşmedi, bilmem. Burası, La Raspelière gibi eski, mecburen rutubetli, üstelik de temiz olmayan şatolardan çok daha sağlıklı; oralarda sıcak su yoktur, insan rahat rahat yıkanamaz. Maineville bana çok daha hoş göründü. Mme Verdurin patroniçe rolünü burada mükemmelen oynardı. Her neyse, herkesin zevki ayrı, ben burada kalacağım. Mme Cottard, benimle birlikte inmek istemez misiniz? Acele edelim, tren bizden kalkar. Bana rehberlik edersiniz, burası sizin de eviniz gibi olur, zaten daha önce sık sık gelip gitmişsinizdir herhalde. Tam size göre bir ortam." Gaflarda çoğu kez görülen inatla ısrar eden, bavullarını eline alan talihsiz yeni misafiri susturmak ve bilhassa trenden inmesini engellemek için her çareyi dener, sonunda Mme Verdurin'le Mme Cottard'ın kendisini orada asla ziyaret etmeyeceklerini söyleyip ancak bu şekilde vazgeçirebilirdik. "Ne olursa olsun, ben burayı mesken tutacağım. Mme Verdurin bana bu adrese mektup yazar, olur biter."

Morel'e ilişkin anım, daha özel türden bir olaydı. Başka olaylar da cereyan etti, ama ben burada, küçük tren durup görevli Doncières, Grattevast, Maineville, vs. diye bağırdıkça o küçük sahil kasabasının veya garnizonun bana çağrıştırdıklarını aktarmakla yetiniyorum. Maineville'den (*media villa*) ve kısa bir süre önce inşa edilen, namuslu annelerden nafile itirazlar yükselten şatafatlı randevuevi nedeniyle öneminin arttığından daha önce söz etmiştim. Ama Maineville'in hafızamda niçin Morel ve M. de Charlus'le bağlantılı olduğunu açıklamadan önce, Morel'in belirli saatlerini serbest tutmaya verdiği önemle bu saatlerini doldurduğunu iddia ettiği faaliyetlerin sıradanlığı arasındaki (ileride daha derinlemesine ele alacağım) tutarsızlığı ve aynı tutarsızlığın M. de Charlus'e yaptığı farklı türden açıklamalarda da mevcut olduğunu belirtmem gerekiyor. Geceyi ders vermek için ya da bu tür bir nedenle yalnız geçirmek istediğinde baronun karşısında çıkar gözetmemiş gibi yapan (hamisinin cömertliği sayesinde, hiçbir tehlikeyi göze almadan bu rolü oynayabilen) Morel, mazeretine, haris bir tebessümle söylediği şu sözleri eklemeyi ihmal etmezdi: "Ayrıca bu bana kırk frank kazandırabilir. Az para değil. İzin verin gideyim, gördüğünüz gibi, benim açımdan yararlı olacak. Ne yapalım, ben sizin gibi rant sahibi değilim, geçimimi sağlamam, para kazanmam gerekiyor." Morel ders vermek istediğini söylerken tamamen samimiyetsiz değildi. Her şeyden önce, paranın rengi olmadığı doğru değildir. Kullanıla kullanıla kararmış paralar, değişik bir yöntemle kazanıldığında gıcır gıcır olurlar. Morel gerçekten ders vermeye gitse, muhtemel bir kız öğrenciden alacağı iki Louis altını, M de Charlus'un vereceği iki Louis altınından farklı bir etki bırakırdı üzerinde. Ayrıca, zengin bir adam bile iki Louis altını için birkaç kilometre katetmeyi göze alacağına göre, bir oda hizmetkârının oğlu, kilometrelerin yerine milleri koyabilir. Ama M. de Charlus keman dersinin gerçekliği konusunda çoğunlukla şüpheye düşüyor, Morel'in genellikle bambaşka türden, maddi hiçbir çıkar gözetmeyen, üstelik de saçma mazeretler ileri sürmesi şüphelerini iyice artırıyordu. Böylece Morel hem isteyerek, hem de istemeyerek hayatına ilişkin öyle

karanlık bir tablo çiziyordu ki, bu hayatın sadece bazı bölümleri seçilebiliyordu. Kendini bir ay boyunca M. de Charlus'un emrine sunduğunda, akşamları serbest olmayı şart koşmuştu, çünkü cebir derslerinde devamsızlık göstermek istemiyordu. Dersten sonra M. de Charlus'ü görmeye gitmek mi? Ah, bu imkânsızdı! Dersler bazen geç saate kadar sürüyordu. "Sabahın ikisine kadar mı? diye soruyordu baron. —Bazen. —Ama cebir kitaptan da rahatça öğrenilebilir. —Belki daha rahat öğrenilir, derslerde pek bir şey anlamıyorum. —Madem öyle... Zaten cebir senin ne işine yarayacak ki? —Hoşuma gidiyor. Nevrozumu yatıştırıyor. —Geceleri izin almasının sebebi cebir olamaz" diyordu M. de Charlus kendi kendine. "Acaba polis örgütüyle bağlantısı mı var?" Ne olursa olsun, Morel hiçbir itiraza aldırıyor, cebir veya keman mazeretiyle bazı geç saatleri kendine ayırıyordu. Bir keresinde mazereti ne cebirdi, ne de keman; yörede birkaç gün geçirip Lüksemburg Düşesi'ni ziyaret etmek üzere gelmiş olan Guermantes Prensi, Morel'le ikisi de karşılıklı kim olduklarını bilmeden tanıştı ve geceyi kendisiyle Maineville'deki randevuevinde geçirmesi için genç müzisyene elli frank teklif etti; Morel için bu, çifte kazanç demekti: Hem M. de Guermantes'tan para alacak, hem de esmer göğüslerini açmış kadınlarla çevrelenmiş olmanın hazzını yaşayacaktı. M. de Charlus, nereden bilmem, olayı ve mekânı öğrendi, ama ırz düşmanının adını bilmiyordu. Kıskaçlıktan deliye dönerek adamın kim olduğunu öğrenmek istedi ve Jupien'e telgraf çekti; Jupien iki gün sonra geldi; bir sonraki haftanın başında Morel yine gelemeyeceğini bildirince, baron Jupien'den, müessesenin patronuna rüşvet vererek, kendisiyle Jupien'in olayı gizlice izlemelerini sağlamasını rica etti. "Tamamdır. Ben ilgilenirim güzelim" diye cevap verdi Jupien barona. Bu endişenin M. de Charlus'un zihnini ne kadar karıştırdığı ve bu nedenle, geçici olarak ne kadar zenginleştirdiği anlaşılır gibi değildi. Aşk bu şekilde, zihinde müthiş jeolojik kabarmalara yol açar. M. de Charlus'un daha birkaç gün öncesine kadar, yerden yükselen tek bir düşüncenin görülmediği, dümdüz bir ovaya benzeyen zihninde, birdenbire taş kadar sert sıradağlar yükselivermişti; üstelik bu dağlar öy-

le yontulmuştu ki, sanki bir heykeltıraş mermeri taşıyacağına olduğu yerde biçimlendirmişti; Öfke, Kıskançlık, Merak, Arzu, Nefret, İstirap, Gurur, Korku ve Aşk dev gruplar halinde dikilmekteydiler.

Bu arada Morel'in baronla görüşemeyeceği gece gelip çatmıştı. Jupien görevini başarıyla yerine getirmişti. O ve baron gecenin on birine doğru randevuevine gidecekler, orada gizleneceklerdi. O muazzam (yöredeki bütün şık çevrelerden gelinen) geneleve gelmeden üç sokak öncesinden itibaren, M. de Charlus parmak uçlarında yürümeye başlamıştı; sesini değiştiriyor, Morel içeriden duyar korkusuyla Jupien'e alçak sesle konuşması için yalvarıyordu. Oysa bu tür yerlere alışık olmayan M. de Charlus sessiz adımlarla hole girdiği anda, kendini borsadan, halkın açık bir satış salonundan daha gürültülü bir yerde bularak dehşete düştü. Etrafında itişip kakışan hizmetçi kızlara daha alçak sesle konuşmalarını söylemesi boşunaydı; zaten açık artırmadaymışçasına bağırıp çağıran yaşlı bir "yönetici" kadının sesi kızların gürültüsünü bastırıyordu; çok koyu renk peruklu, yüzü bir noterin, bir İspanyol rahibinin ciddiyetiyle çizik çizik olmuş bu kadın, dakikada bir gökgürültüsü gibi bir sesle haykırıyor, trafiği düzenlercesine kapıları açtırıp kapattırıyordu: "Beyefendiyi yirmi sekiz numaraya, İspanyol odasına alın." "Yeni müşteri almayın." "Kapıyı açın, beyefendiler Mademoiselle Noémie'yi soruyor. İran salonunda bekliyor kendilerini." M. de Charlus, geniş bulvarlarda karşıdan karşıya geçmesi gereken bir taşralı kadar korkuyordu; Couliville'in eski kilisesinin giriş sundurmasındaki sütun başlıklarında betimlenen konu kadar günah olmayan bir karşılaş-tırma yapacak olursak, genç hizmetçi kızlar, yönetici kadının emrini seslerin yankılandığı bir kır kilisesinde, öğrencilerin tekdüze bir tonda din derslerini tekrarlamaları gibi, daha alçak sesle, usanmadan tekrarlıyorlardı. Sokaktayken, Morel'in pencerenin önünde durduğuna kanaat getirip sesleri duyulacak diye tir tir titreyen M. de Charlus, ne kadar korksa da, odalardan hiçbir şeyi görmenin mümkün olmayacağını anlaşıldığı bu muazzam merdivenlerin uğultusunda, belki de sokaktaki kadar korkmuyordu. Nihayet, bu cehennem azabının

sonunda, Jupien'le kendisini gizleyecek olan Mlle Noémie'yi buldu, ama Mlle Noémie önce baronu hiçbir şeyi göremediği, son derece şatafatlı bir İran salonuna hapsetti. Morel'in portakal şerbeti içmek istediğini, şerbetini içer içmez, iki seyirciyi şeffaf bir salona götüreceklerini söyledi M. de Charlus'e. Bu arada, kendisini başka yerden çağırdıkları için, hoşça vakit geçirsinler diye, tıpkı masallardaki gibi onlara, "zeki bir küçük hanım" göndereceğine söz verdi. Çünkü kendisi çağrılmaktaydı. Zeki küçük hanımın üstünde çıkarmak istediği bir İran sabahlığı vardı. M. de Charlus, katiyen öyle bir şey yapmamasını rica etti, kız da, şişesi 40 franka şampanya getirtti. Aslında Morel, bu süre zarfında Guermantes Prensi'yle birlikteydi; âdet yerini bulsun diye, yanlış odaya girmiş gibi yaparak, iki kadının bulunduğu bir odaya girmiş, kadınlar da hemen iki beyefendiyi yalnız bırakmışlardı. M. de Charlus bütün bunlardan habersizdi, ama şikâyet edip duruyor, kapıları açmak istiyordu, Mlle Noémie'yi çağırttı; Mlle Noémie, zeki küçük hanımın barona Morel hakkında, kendisinin Jupien'e söyledikleriyle çelişen bilgiler verdiğini işitince, bu hanımı derhal göndererek onun yerine, az sonra, "tatlı bir küçük hanım" yolladı; bu kız da baronla Jupien'e hiçbir şey göstermeyip müessesenin çok saygın bir yer olduğunu söyledi ve o da şampanya getirtti. Küplere binen baron tekrar Mlle Noémie'yi çağırttı, o da, "Evet, biraz uzun sürüyor, hanımlar çeşitli pozlar veriyorlar, delikanlının canı bir şey yapmak istemiyormuş gibi görünüyor" dedi. Nihayet baronun vaatlerine ve tehditlerine karşılık, Mlle Noémie, beş dakikadan fazla beklemeyeceklerini söyleyerek sıkkın bir tavırla yanlarından ayrıldı. Bu beş dakika bir saat kadar sürdü, ardından Noémie, öfkeden gözü dönmüş M. de Charlus'le üzüntü içindeki Jupien'i aralık bir kapıya götürdü sessizce ve şöyle dedi: "Buradan her şeyi görebilirsiniz. Aslında şu anda pek ilginç bir şey yok; yanında üç hanım var, onlara kışla hayatını anlatıyor." Nihayet baron kapı aralığından ve aynalardan içeriyi görebildi. Ama ölümcül bir dehşete kapılarak duvara yaslanmak zorunda kaldı. İçerideki Morel'di, ama birkaç metre ötesinde, profilden gördüğü kış, sanki gizli putperest ayinleri, büyüler hâlâ olabilmış gibi

Morel'den çok Morel'in gölgesi, Morel'in mummyası, Lazar gibi dirilmiş bir Morel de değil, Morel'in bir görüntüsü, Morel'in bir hayaleti, Morel'in hortlağı ya da bu (her yanı, duvarları, divanları sihirbazlık amblemleriyle dolu) odaya çağrılmış ruhuydu. Morel'in adeta ölmüş gibi bütün rengi çekilmişti; birlikte neşeyle, çılgınca eğlenmesi beklenen bu kadınların arasında yapay bir kıpırtısızlık içinde, benzi solmuş, oturuyordu; önündeki şampanya kadehine ağır ağır uzanmaya yeltenen kolu yeterli gücü bulamayıp düşüyordu. Bir dinde, ölümsüzlükten söz edilirken, hiçliği dışlamayan bir şeyin kast edilmesindeki anlaşılmazlık hissediliyordu burada da. Kadınlar Morel'i soru yağmuruna tutuyorlardı. "Gördünüz mü? diye fısıldadı Mlle Noémie barona. Kışla hayatını soruyorlar ona, çok eğlenceli, değil mi?" Ardından güldü. "Memnun musunuz? Huzurlu görünüyor, değil mi?" diye ekledi, ölüm döşeğindeki birinden söz eder gibi. Kadınlar art arda sorular soruyorlardı, ama Morel, adeta cansızmış gibi cevap verecek gücü bulamıyordu kendinde. Mırıltıyla söylenen tek bir kelime gibi bir mucize bile olmuyordu. M. de Charlus sadece bir anlık bir tereddüt geçirdi, gerçeği, yani belki Jupien'in anlaşılmaya gittiğinde beceriksizce davranmış olması, belki tutulması istenen sırların asla tutulmamalarına yol açan açığa dökülme eğilimleri, belki de bu kadınların boşboğazlıkları veya polis korkusu nedeniyle, Morel'e iki beyefendinin gelip kendisini seyretmek için yüklü bir meblağ ödediğinin önceden haber verildiğini, Guermantes Prensi'nin dışarı çıkarılıp yerine üç kadının koyulduğunu ve şaşkınlıktan donakalmış, tir tir titreyen zavallı Morel'in baronun kendisini zar zor görmesine karşılık, onun baronu net olarak görebileceği şekilde oturtulduğunu, dehşetten sesinin kısıldığını ve düşürür diye korkusundan kadehini eline alamadığını anladı.

Olay Guermantes Prensi için de daha iyi sonuçlanmadı aslında; M. de Charlus görmesin diye kendisini dışarı çıkardıklarında, hayal kırıklığına uğratılmış olmaktan ötürü küp- lere binerek, sorumlusunun kim olduğunu hiç bilmeden, hâlâ kimliğini açıklamak istemediği Morel'e, ertesi gece, kiralamış olduğu ve çok kısa bir süre kalacağı halde, kendini evin-

de hissedebilmek için, daha önce Mme de Villeparisis'de de görmüş olduğumuz saplantılı alışkanlıkla çeşitli aile yadigarlarıyla süslediği minik villada kendisiyle buluşması için yalvardı. Böylece, Morel ertesi gün, M. de Charlus'un kendisini izleyip gözetleyeceği korkusuyla titreyerek, ikide bir başını çevirip bakarak, yolda şüpheli herhangi birine rastlamadan villaya gitti. Bir uşak kendisini salona alıp beyefendiye haber vereceğini söyledi (efendisi, şüphe uyandırmaktan korkarak, prens kelimesini telaffuz etmemesini tembihlemişti). Ama Morel yalnız kalıp da saçı bozulmuş mu diye aynaya bakmaya yeltendiğinde, adeta bir halüsinasyon yaşadı. Şöminenin üzerinde, M. de Charlus'un evinde görmüş olduğu için tanıdığı Guermantes Prensesi'nin, Lüksemburg Düşesi'nin, Mme de Villeparisis'nin fotoğraflarını görünce, önce korkudan taş kesildi. Aynı anda, M. de Charlus'un biraz daha geride duran fotoğrafını fark etti. Baron sanki garip ve sabit bakışlarını Morel'e dikmiş gibiydi. Morel ilk andaki şaşkınlığından kurtulup, bunun M. de Charlus'un sadakatini sınamak amacıyla kendisine kurduğu bir pusu olduğundan en ufak bir şüphe duymayarak korkudan deliye döndü ve villanın önündeki birkaç basamağı dörder dörder atlayarak, yuvarlanırcasına inip var gücüyle yolda koşmaya başladı; Guermantes Prensi, (geçerken uğramış bir tanıdığını bekletmesi gereken sürenin dolduğuna kanaat getirdikten ve tedbirsizlik edip etmediğini, bekleyen şahsın tehlikeli olup olmadığını aklından geçirdikten sonra) salona girdiğinde, kimseyi bulamadı. Soygun ihtimalinden korkarak, yanında uşağı, elinde tabancasıyla, pek büyük olmayan evin her yanını, küçük bahçenin köşesini bucağını ve bodrum katını didik didik aradı, ama mevcudiyetinden emin olduğu arkadaşı kayıplara karışmıştı. Bu geceyi izleyen hafta boyunca, Morel'le birçok kez karşılaştı. Ama her defasında, Morel, o tehlikeli şahıs, sanki prens kendisinden de tehlikeliymiş gibi kaçıp gitti. Şüphelerinde inat eden Morel, asla bu şüpheden kurtulamadı; Paris'te bile, Guermantes Prensi'ni görür görmez kaçmaya devam etti. M. de Charlus, böylece, kendisini umutsuzluğa düşüren bir ihanetten korunmuş ve asla hayalinden geçirmediği halde, nasıl olduğunu da bilmeden, intikam almış oldu.

Ama bu konuda bana anlatılanların anısı, yerini başka hatıralara bıraktı bile, çünkü G.N.T., “külüstür” haliyle tekrar yola koyularak daha sonraki istasyonlarda yolcu bırakıp almaya devam ediyor.

Grattevast istasyonunda trene bazen öğle sonrasını orada oturan kız kardeşiyle geçirmiş olan Crécy Kontu M. Pierre de Verjus (sadece Crécy Kontu diye anılırdı) binerdi; yoksul olmakla birlikte çok seçkin bir soyluydu; kendisiyle pek de yakın ilişki içinde olmadığı Cambremer’ler aracılığıyla tanışmıştım. Son derece sade, neredeyse sefil bir hayat yaşamak zorunda olan kont için, bir puronun, bir içkinin özel birer zevk olduğunu hissettiğimden, Albertine’le görüşemediğim günlerde onu Balbec’e davet etmeyi alışkanlık haline getirdim. Çok ince, kendini müthiş güzel ifade eden bir adamdı, saçları bembeyazdı, büyüleyici mavi gözlere sahipti, dudaklarını kıpırdatmadan, büyük bir kibarlıkla, şüphesiz tatmış olduğu asilzade hayatının konforlarından ve şecerelerden söz ederdi en çok. Yüzüğündeki işlemenin ne olduğunu sorduğumda, alçakgönüllü bir tebessümle, “Bir asma dalı, dedi. Sonra da bir çeşnici hazzıyla ekledi: Bizim armamız, yeşil renkte, yapraklı bir asma dalıdır –soyadım Verjus* olduğundan semboliktir.” Ama Balbec’te kendisine içmek için sadece koruk suyu ikram etsem, sanırım hayal kırıklığına uğradı. Herhalde mahrumiyetten, mahrum olduğu şeyler konusundaki derin bilgisinden ötürü, eğilimi sebebiyle, belki ayrıca abartılı bir düşkünlükten dolayı, en pahalı şaraplardan hoşlanırdı. Bu yüzden de, onu Balbec’e akşam yemeğine davet ettiğimde, yemeği ısmarlarken incelikli bir uzmanlık sergiler, ama biraz fazla yer ve bilhassa da içerdi; oda ısısında içilmesi gereken şarapları bekletir, soğutulması gerekenleri buza koydurturdu. Yemekten önce ve sonra, istediği Porto şarabının veya konyanın yılını ya da numarasını, genelde bilinmeyen, ama kendisinin içkiler kadar iyi bildiği bir markiliğin kuruluş tarihini söylemiş gibi belirtirdi.

En sevdiği müşterilerden biri olduğum için, Aimé benim böyle yemek davetleri vermeme çok sevinir, garsonlara bağı-

* koruk suyu.

rırdı: “Çabuk, 25 numaralı masayı hazırlayın!” Hatta sanki sofrası kendisi için kuruluyormuş gibi, “hazırlayın” değil, “hazırlayın bana” derdi. Şef garsonların lisanı kısım şeflerininkinden, şef yardımcılarınınkinden, komilerinkinden vs. biraz farklı olduğu için de, hesabı istediğimde, Aimé, gemi azıya almaya hazır bir atı sakinleştirmiş gibi, elini yatıştırırcasına ileri geri hareket ettirerek, bize servis yapmış olan garsona, “Fazla yüklenmeyin (hesaba), yavaş yavaş” derdi. Garson bu talimatı alıp gittikten sonra da, tembihlerine tam olarak uyulmamasından korkan Aimé garsonu tekrar çağırırdı: “Durun, hesabı ben çıkaracağım.” Ben önemli olmadığını söyleyince, şöyle cevap verirdi: “Müşteriyi amiyane tabiriyle kazıklamamak, benim prensibimdir.” Otel müdürüne gelince, misafirimin sade, hep aynı ve oldukça yıpranmış olan kıyafetine bakıp (oysa imkânı olsa, Balzac’ın sık beyefendilerinden biri gibi şatafatlı giyinme sanatını kimse onun kadar iyi icra edemezdi), bana saygısından, her şeyin yolunda olup olmadığını uzaktan kontrol etmekle ve bir bakışıyla eğri duran masanın bir ayağının altına bir takoz koydurmakla yetinirdi. Müdür, mesleğe bulaşıkçı olarak başladığını gizli tutmakla birlikte, elinden herkes kadar onun da iş gelirdi. Ne var ki, bunun için, istisnai koşullar gerekirdi; bir gün, hindileri kendi eliyle kesti. Ben o gün dışarıdaydım, ama bu işi rahiplere yakışır bir ihtişamla, tezgâha saygılı bir mesafede duran, öğrenmekten çok göze girmeyi amaçlayan, hayranlıkla kendinden geçmiş garsonlarla çevrelenmiş olarak yaptığını öğrendim. Fakat ağır bir hareketle kurbanların böğrüne bıçağını saplayan ve yüce görevine olan inancıyla ısıldayan gözlerini bir kehanet okurmuş gibi hindilerden ayırmayan müdür, garsonları katiyen görmemişti. Kurban sunucusu, benim yokluğumu bile fark etmemişti. Öğrenince çok üzüldü. “Nasıl olur, hindileri kendi elimle keşişimi görmediniz mi?” Henüz Roma’yı, Venedik’i, Siena’yı, Prado ve Dresden müzelerini, Hint Adaları’nı, Phaidra rolünde Sarah’yı görememiş bir insan olarak tevekkül nedir bildiğimi ve onun hindi keşişini de listeme ekleyeceğimi söyledim kendisine. Sanıyorum tiyatro sanatıyla (Phaidra rolünde Sarah) yaptığım karşılaştırma, anladığı tek şey oldu,

çünkü önemli temsillerde, Baba Coquelin'in acemi rollerini, hatta sadece tek kelimelik bir rolü olan ya da hiç konuşmayan bir kişiyi oynamayı kabul ettiğini sayemde biliyordu. "Önemli değil, ben sizin adınıza üzuldüm. Bir daha kim bilir ne zaman kesim yaparım? Bir olay olması, savaş çıkması gerekir." (Gerçekten de, mütareke olması gerekti.) O günden itibaren, takvim değişti, günler şöyle sayılıyordu: "Hindileri kendi ellerimle kestiğimin ertesi günü" "Müdür beyin hindileri kendi elleriyle kestiğinden tam bir hafta sonra." Böylece bu teşrih, İsa'nın doğumu gibi, Hicret gibi, diğerlerinden farklı, ama onlar kadar yaygınlaşmayan ve uzun sürmeyen bir takvimin başlangıcı oldu.

M. de Crécý'nin hayatındaki keder, artık atları, ziyafet sofraları olamaması kadar, Cambremer'le Guermantes'i aynı şey zanneden insanlarla komşuluk etme mecburiyetinden de kaynaklanıyordu. O sıralar kendisine Legrand de Méséglise diyen Legrandin'in buna katıyen hakkı olmadığını bildiğini görünce, zaten içtiği şarapla coşmuş olan kont, mutlulukla adeta kendinden geçti. Kız kardeşi bana bilgiç bir tavırla, "Ağabeyimin en mutlu anları sizinle sohbet ettiği anlar" diyordu. Gerçekten de, M. de Crécý, Cambremer'lerin sıradanlığını ve Guermantes'ların soyluluğunu bilen, sosyete dünyasının bilincinde olan birinin varlığını keşfettiğinden beri, sanki yaşadığının farkına varmıştı. Yeryüzündeki bütün kütüphaneler yansa, tamamen cahil bir insan soyunun yetişmesinden sonra, birinin Horatius'tan bir mısraı ezbere okuduğunu duyan yaşlı bir Latince profesörü de aynı şekilde hayata yeniden bağlanır, geleceğe güvenle bakmaya başlardı. Dolayısıyla, M. de Crécý'nin trenden inerken bana, "Ne zaman buluşuyoruz?" diye sormayı ihmal etmemesi, bir asalak açgözlülüğü kadar, bilgi oburluğundan da kaynaklanıyordu; Balbec'teki şöenler, onun için aynı zamanda, hoşlandığı ve kimseyle paylaşamadığı konuları da konuşabilme imkânı demekti ve bu açıdan, Kitapseverler Derneği'nin belirli tarihlerde Union Kulübü'nün özellikle leziz sofralarının etrafında toplandığı akşam yemeklerine benzerdi. Kontun Crécý unvanını taşıyan İngiliz ailesinin Fransa'daki ayrı ve otantik bir kolu olan, çok soylu bir

sülaleden geldiğini, kendi ailesi konusunda büyük bir tevazu sergileyen M. de Crécy'nin kendisinden öğrenmedim. Gerçek bir Crécy olduğunu öğrendiğimde, Mme de Guermantes'ın bir yeğeninin Charles Crécy adlı bir Amerikalı'yla evlendiğini ve kanımca bu beyefendiyle kendisi arasında herhangi bir akrabalık bulunmadığını söyledim ona. "Hiçbir akrabalık yok, dedi. Tıpkı –bizim ailemiz onlar kadar soylu olmasa da– soyadları Montgommery, Berry, Chandos veya Capel olan birçok Amerikalı'nın, Pembroke, Buckingham, Essex aileleriyle veya Berry Dükü'yle akrabalıkları olmadığı gibi." Onu eğlendirmek için, bir zamanlar, yosmalık döneminde Odette de Crécy olarak bilinen Mme Swann'la tanıştığımı söylemeyi birçok kez aklımdan geçirdim; ne var ki, Alençon Dükü'nün kendisine Émilienne d'Alençon'dan söz edilmesine gücenmesi düşünülmesine de, ben M. de Crécy'yle şakalaşmayı bu kadar ileri götürecek kadar yakın olmadığımız kanısına vardım. M. de Montsurvent, bir gün M. de Crécy'yle ilgili olarak bana, "Çok soylu bir ailedendir, dedi. Soyadı, Saylor'dür." Incarville'in üzerindeki, artık neredeyse yaşanmaz hale gelmiş, çok zengin bir ailenin evladı olarak dünyaya gelmiş olmakla birlikte bütün servetini kaybettiği için tamir ettiremediği eski şatosunda, ailenin eski şiarının hâlâ yazılı olduğunu da ekledi. Bu şiar, ister yuvasını oraya kurmuş olan ve bir zamanlar oradan yükselişe geçen yırtıcı bir soyun sabırsızlığına uygulansın, ister bugün bu yüksek ve vahşi sığınakta yaşanan çöküşe, yakında beklenen ölüme, bence çok güzeldi. Saylor soyadıyla çifte bir kelime oyunu teşkil eden şiar şuydu: "Zamanı bilmem."

Hermonville'de ara sıra trene, Brichot'nun verdiği bilgiye göre, ismi Monsenyör De Cabrières'inki gibi "keçilerin toplandığı yer" anlamına gelen M. de Chevreigny binerdi. Cambremer'lerin akrabasıydı ve hem bu yüzden, hem de şıklığın yanlış değerlendirilmesi yüzünden, Féterne'e sık sık, ama sadece gözü kamaştırılmak istenen misafirler olmadığında davet edilirdi. Yıl boyunca Beausoleil'de yaşayan M. de Chevreigny, taşralılığını Cambremer'lere göre daha fazla korumuştur. Bu

* Saylor ile "zamanı bilirim" anlamına gelen "[Je] sais l'heure" arasında ses benzerliği vardır.

yüzden de, birkaç haftalığına Paris'e gittiğinde, "görülecek onca şey" olduğu için, bir tek gününü bile boşa harcamazdı; bu durum öyle bir noktaya varırdı ki, bazen aşırı süratle özüm-senen temsillerin çokluğundan hafifçe sersemler, belirli bir oyunu görüp görmediği sorulduğunda, pek emin olamazdı. Ama bu tereddüt ender görülürdü, çünkü Paris'te olan biten hakkında, Paris'e nadiren gelen insanlara özgü, ayrıntılı bilgiye sahipti. Bana, görülmesi gereken "yenilik"leri tavsiye eder ("Zahmetinize değer"), ama hepsini hoşça vakit geçirme açısından değerlendirir, estetik açıdan, bazen sanat tarihinde de bir "yenilik" olabileceklerini hayalinden bile geçirmezdi. Her şeyden aynı şekilde söz ettiğinden, şöyle derdi bize: "Opéra-Comique'e bir kere gittik, ama pek matah bir temsil değildi. Adı *Pelleas ve Melisande*. Sıradan bir eser. Périer her zamanki gibi iyi oynuyor, ama başka bir temsilde seyretmek daha iyi olur. Buna karşılık, Gymnase'da *Şatonun Sahibesi* oynuyordu. İki kere gittik; sakın kaçırmayın, görülmeye değer; ayrıca oyuncular da harika; Frévalles var, Marie Magnier var, genç Baron var." Hayatımda adını duymadığım oyuncularını bile sayar, "Mademoiselle Yvette Guilbert'in şarkıları"yla "Monsieur Charcot'nun deneyleri"nden aynı küçümser tonda söz eden Guermantes Dükü gibi, isimlerin başına Monsieur, Madame veya Mademoiselle diye eklemeydi. M. de Chevregny, dükün tersine, Voltaire ve Montesquieu der gibi, Cornaglia ve Dehelly derdi. Çünkü M. de Chevregny'de, Paris'e ilişkin her şey gibi oyuncular konusunda da taşralının içli dışlı görünme arzusu, aristokratın küçümser görünme arzusuna baskındı.

Artık hiç de genç sayılamayacakları halde Féterne'de hâlâ "genç çift" diye adlandırılan M. ve Mme de Cambremer'le La Raspelière'de yediğim ilk akşam yemeğinden hemen sonra, yaşlı markiz bana elyazısı binlerce yazı arasında tanınabilecek bir mektup yazmıştı. "O harikulade –sevimli– hoş kuzininizi de getirin. Bizim için bir lütuf, bir zevk olur" diyordu; birbirini izleyen sıfatlar, mektubu okuyanın beklentisine her zamanki gibi, istisnasız her defasında ters düşüyordu; o kadar ki, sonunda bu *diminuendo*'lar hakkındaki fikrimi değiştirip kasıtlı olduklarına kanaat getirdim ve Sainte-Beuve'ü kelimeler ara-

sındaki bütün ilişkileri kırmaya, biraz alışılmış her ifadeyi değiştirmeye iten zevk sapkınlığını –sosyete düzenine uyarlanmış olarak– buldum markizin bu kullanımında. Markizin mektup üslubunda, muhtemelen farklı hocalar tarafından öğretilmiş iki ayrı yöntem çekişiyor, ikinci yöntem, çok sayıda sıfat kullanımının sıradanlığını bitişi beylik akorla yapmayarak, azalan dizilerle telafi ettiriyordu Mme de Cambremer'e. Buna karşılık, yaşlı markizin üslubunda bir incelik olarak değerlendirdiğim bu ters dizilişleri oğlu marki veya kuzinleri kullandığında, beceriksizlik olarak görme eğilimindeydim. Çünkü oldukça uzak akrabalar da dahil, bütün ailede Zélia Teyze hayranlıkla taklit edilirdi ve hem üç sıfat kuralı, hem de konuşurken coşkuyla tükürüğünü yutma alışkanlığı rağbet görürdü. Hatta bu taklit irsi bir özellik haline gelmişti; ailede küçük bir kız, çocukluğundan itibaren konuşmasını yarıda kesip tükürüğünü yutuyorsa, "Zélia Teyze'ye çekmiş" denir, ileride dudaklarının hafif bir bıyıkla gölgeleneceği tahmin edilir ve müziğe olan istidadını geliştirmeye karar verilirdi. Çok geçmeden, Cambremer'lerin Mme Verdurin'le ilişkisi çeşitli nedenlerden ötürü benimle ilişkileri kadar mükemmel olmamaya başladı. Cambremer'ler Mme Verdurin'i evlerine davet etmek istiyorlardı. "Genç" markiz, horgörüyle, "O kadını davet etmemizde bir sakınca göremiyorum, sayfiyede herkesle görüşülür, bir tehlikesi yoktur bunun" diyordu bana. Ama aslında oldukça heyecanlıydılar ve göstermek istedikleri nezaketi nasıl yerine getirmeleri gerektiği konusunda sürekli bana akıl danışıyorlardı. Albertine'le beni Saint-Loup'nun arkadaşları olan ve yörenin şık insanlarından, Normandiya'nın kaymak tabakasından biraz daha üstün bir sınıfı temsil eden Gourville şatosu sahipleriyle birlikte akşam yemeğine davet ettiklerinden, Mme Verdurin de hiç ilgilenmiyormuş gibi görünmekle birlikte, yörenin sosyete çevresine pek meraklı olduğu için, Cambremer'lere Patroniçe'yi bu soylularla birlikte davet etmelerini tavsiye ettim. Ama Féterne'in sahipleri (aşırı çekingenlikleriyle) soylu dostlarını memnun edememekten veya (aşırı saflıklarıyla) M. ve Mme Verdurin'in entelektüel olmayan kişilerin yanında sıkılmalarından ya da (tecrübeyle

zenginleşmemiş, görenekçi zihniyetleriyle) farklı türde kişileri bir araya getirip “çam devirmekten” korktuklarından, bu bileşimin uygun olmayacağına, “yürümeyeceğine” ve Mme Verdurin’i (küçük grubuyla birlikte) başka bir akşam yemeğine davet etmenin daha iyi olacağına hükmettiler. İlk davete –Saint-Loup’nun dostlarının da katılacağı şık davete– küçük yuvadan sadece Morel’i çağırdılar; amaç, hem dolaylı yoldan M. de Charlus’u ne kadar seçkin davetlileri olduğundan haberdar etmekte, hem de kemaniyla gelmesi rica edilen genç müzisyenin davetlileri eğlendirmesi. Morel’e bir de Cottard’ı eklediler, çünkü M. de Cambremer, doktorun neşeli bir adam olduğunu ve bir akşam yemeğinde “iyi durduğunu” düşünüyordu; ayrıca, hastalık ihtimalini göz önünde bulundurarak, bir hekimle iyi ilişkiler içinde olmak yarar sağlayabilirdi. Ama “karısıyla bir şeyler başlatmamak” için, Cottard’ı yalnız davet ettiler. Mme Verdurin, küçük grubun iki üyesinin Féterne’e onsuz, “samimi” bir akşam yemeğine davet edildiğini öğrendiğinde köpürdü. İlk tepkisi daveti kabul etmek yönünde olan doktora gururlu bir cevap yazdırdı: “Aynı gece Mme Verdurin’lerde akşam yemeğine davetliyiz.” Bu çoğul kullanımı Cambremer’lere ders olacak ve doktorun Mme Cottard’la ayrılmaz bir bütün teşkil ettiğini gösterecekti. Morel’e gelince, Mme Verdurin’in onun adına kaba bir davranış biçimi tasarlamasına gerek kalmadan, kendiliğinden öyle davrandı, sebebi de şuydu: Morel’in M. de Charlus’le ilişkisinde, eğlenceleri konusunda baronu üzen bir bağımsızlığı olmakla birlikte, daha önce de gördüğümüz gibi, baronun etkisi başka konularda daha çok hissediliyordu; örneğin kemancının müzik bilgisini genişletmiş, üslubunu sadeleştirmişti. Ama bu da, en azından anlatımızın bu noktasında, bir etkiden ileri gitmiyordu. Buna karşılık, bir alan vardı ki, Morel bu alanda M. de Charlus’un her söylediğine körü körüne inanıyor ve her söylediğini körü körüne uyguluyordu. Hem körü körüne, hem aptalca, çünkü M. de Charlus’un öğretileri yanlış olmakla kalmıyor, büyük bir soylu için geçerli sayılsalar bile, Morel tarafından harfiyen uygulandıklarında gülünç oluyorlardı. Morel’in böylesine kolay inanır ve hocasına karşı itaatkâr olduğu bu alan, sosyeteyle ilişkin ko-

nulardı. M. de Charlus'le tanışmadan önce yüksek sosyete hakkında hiçbir fikri olmayan kemancı, baronun çizdiği mağrur ve kabataslak portreyi olduğu gibi kabul etmişti. "Belli sayıda üstün aile vardır" demişti M. de Charlus; "bunların başında Guermantes'lar gelir, Fransa Hanedanı'yla Guermantes'lar arasında on dört evlilik olmuştur, ki bu da aslında Fransa Hanedanı için gurur kaynağıdır, çünkü Fransa tahtına oturması gereken kişi, babaları bir olmakla birlikte, daha küçük yaştaki Şişman Louis değil, Aldonce de Guermantes'ti; XIV. Louis'nin saltanatı sırasında, Orléans Dükü öldüğünde, kralın büyükannesi bizim de büyükannemiz olduğundan, matem kıyafeti giydik. Guermantes'lardan çok daha geriden gelmekle birlikte, Napoli krallarıyla Poitiers Kontları'nın torunları olan La Trémoille'ları, aile olarak çok köklü olmayan, ama krala bağlı en eski derebeyleri olan Uzès'leri, çok yeni, ama parlak evliliklerin şaşaasını taşıyan Luynes'leri, Choiseul'leri, Harcourt'ları ve La Rochefoucauld'ları sayabiliriz. Bunlara bir de Toulouse Kontu'na rağmen Noailles'ları, Montesquiou'ları ve Castellane'ları eklerseniz, sanıyorum sayı tamamlanır. Bütün o Cambremer ya da Defolgit Markisi gibi isimleri olan beyefendilere gelince, onlarla sizin alayın en sefil eri arasında hiçbir fark yoktur. Kontes Kaka'nın evine çişinizi yapmaya gitmişsiniz, hiç fark etmez, hem itibarınızı lekelemiş olursunuz, hem de tuvalet kâğıdı yerine boklu bir bez kullanmak zorunda kalırsınız. Yani pislik demektir." Morel, biraz üstünkörü sayılabilecek bu tarih dersini Tanrı kelamıymışçasına ezberlemişti; meselelere kendisi de bir Guermantes'miş gibi bakıyor ve küçümseyici bir tokalaşmayla kendilerini ciddiye almadığını hissettirebilmek için, sahte La Tour d'Auvergne'lerle karşılaşmak istiyordu. Cambremer'lere gelince, "onlarla kendi alayının en sefil eri arasında hiçbir fark olmadığını" kendilerine göstermek için bir fırsat çıkmıştı işte karşısına. Çağrılarına cevap vermedi ve davetin olacağı akşam, son dakikada telgrafla gelemeyeceğini bildirdi; tam bir prenze yakışır şekilde davranmışçasına mutluydu. Ayrıca şunu da eklemek gerekir ki, M. de Charlus'un kişiliğinin kusurlu yanları söz konusu olduğu her durumda, genelde ne kadar dayanılmaz, mızımız ve hatta keskin

zekâsına rağmen aptal olabildiğini hayal etmek mümkün değildir. Aslında kişilik kusurları zaman zaman ortaya çıkan zihinsel bir hastalığa benzetilebilir. Müthiş bir zekâyâ sahip, ama sinirli kadınlarda, hatta erkeklerde bu gerçeği gözlemlemiş olan kimse var mıdır? Mutlu, sakın, bulundukları ortamdan memnun olduklarında, o değerli yetenekleriyle hayranlık toplarlar; kelimenin tam anlamıyla gerçeği dile getirirler. Ama bir migren, izzetinefislerine ufak bir dokunuş, her şeyi değiştirmeye yeter. O ıslıl ıslıl zekâ, kaba, ihtilaçlı ve dar görüşlü oluverir ve sadece öfkeli, şüpheci, cilveli, hoş gitmemek için ne lazımsa yapan bir benliği yansıtır. Cambremer'ler çok öfkelenirler; bu arada başka olaylar da küçük kabileyle ilişkilerinde bir gerginliğe yol açtı. Arembouville'deki dostlarına öğle yemeğine gitmiş olan Cambremer'lerle gidiş yolculuğunda karşılaştığımız bir gün, Cottard'lar, Charlus, Brichot, Morel ve ben La Raspelière'de akşam yemeğinden dönerken, M. de Charlus'e, "Siz ki Balzac'ı çok sever, günümüzün dünyasında onu bulmaktan hoşlanırsınız, herhalde Cambremer'lerin *Taşra Hayatından Sahneler*'den fırlamış olduğunu düşünüyorsunuzdur" demiştim. Ama M. de Charlus, sanki onlarla dostmuş ve sözlerime gücünmüş gibi, sertçe sözümü kesti: "Markiz kocasından daha üstün olduğu için böyle söylüyorsunuz, dedi soğuk bir tavırla. —Yo, onun Taşranın İlham Perisi veya Madame de Bargeton olduğunu söylemek istemedim, gerçi..." M. de Charlus yine sözümü kesti: "Mme de Mortsauf deyin bari." O sırada, tren durdu, Brichot indi. "Size o kadar işaret ettik, boşuna, siz adam olmazsınız. —Ama niye?" "Brichot'nun Mme de Cambremer'e deli gibi âşık olduğunun farkında değil misiniz kuzum?" Cottard'ların ve Charlie'nin tavrından, küçük yuvadakilerin bu konuda en ufak bir şüphesi olmadığını anladım. Kötü niyetli olduklarını düşündüm. "Canım, markizden bahsettiğinizde nasıl allak bullak olduğunu görmediniz mi?" diye devam etti, kadınlar konusunda tecrübeli olduğunu göstermekten hoşlanan ve onlara duyulan sevdadan doğallıkla, sanki genel olarak kendisinin de duyduğu sevgi buymuş gibi söz eden M. de Charlus. Ama —Morel'e olan bölünmez aşkına rağmen— bütün genç erkeklerle konuşurken

büründüğü kaypak, babacan eda, dile getirdiği kadınlara düşkün erkek görüşlerini yalanlıyordu: “Ah, bu çocuklar! dedi tiz ve yapmacık bir sesle, şarkı söyler gibi. Her şeyi tek tek öğretmek gerekiyor, yeni doğmuş bebek kadar saf oluyorlar, bir erkeğin bir kadına âşık olduğunu anlayamıyorlar. Ben sizin yaşıңызdayken kaşarlanmışım” diye ekledi, çünkü külhanbeyi deyimlerini kullanmaktan belki beğendiği için, belki de bu deyimlere konuşmasında yer vermekten kaçınırsa, gündelik lisanı bu olan kişilerle düşüp kalktığını itiraf edermiş gibi görüneceğini düşünerek, hoşlanırdı. Birkaç gün sonra, gerçeği kabullenip Brichot’nun markize tutulmuş olduğunu teslim etmek zorunda kaldım. Brichot maalesef markizin öğle yemeği davetlerini birçok kez kabul etti. Mme Verdurin bu gidişata dur deme vaktinin geldiğine hükmetti. Küçük yuvanın siyaseti açısından bir müdahalenin yararlı olacağını düşünmesinin yanı sıra, bu tür münakaşalardan ve yol açtıkları dramlardan aristokrat sosyetedede olduğu kadar burjuva çevrelerinde de görülen, aylaklığın doğurduğu, giderek artan bir haz almaktaydı. Mme Verdurin’in Brichot’yla birlikte bir saat boyunca gözden kaybolduğu gün, La Raspelière’de çok heyecanlı bir gündü; Patroniçe’nin Brichot’ya Mme de Cambremer’in kendisini umursamadığını, salonunun alay konusu olduğunu, yaşlılığında şerefine gölge düşürüp öğretmenlikteki mevkisini tehlikeye atacağını söylediği öğrenildi. Brichot’ya Paris’te birlikte yaşadığı çamaşırcı kadından ve küçük kızından dokunaklı bir tonda söz edecek kadar ileriye gitti. Patroniçe bu konuşmadan muzaffer çıktı; Brichot Féterne’e ziyaretlerine son verdi, ama o kadar üzüldü ki, iki gün boyunca, gözlerinin tamamen kör olmasından korkuldu; korkulan son gerçekleşmediyse de, hastalığında meydana gelen gözle görülür ilerleme kalıcı oldu. Bu arada Morel’e müthiş kızmış olan Cambremer’ler, M. de Charlus’u kasten yalnız davet ettiler. Barondan bir cevap alamayınca, pot kırmış olma korkusuyla, öfkeyle kalkanın zararlı oturduğuna hükmedip, biraz geç olmakla birlikte Morel’e de bir davetiye gönderdiler; bu yaltaklılıkları, M. de Charlus’u nüfuzunu kanıtladığı için gülümsetti. “İkimiz adına daveti kabul ettiğimi bildirin” dedi baron Morel’e. Yemek davetinin

olacağı akşam, misafirler Féterne'in büyük salonunda bekleniyordu. Cambremer'ler bu akşam yemeğini aslında şık sosyetenin kaymak tabakasından M. ve Mme Féré onuruna düzenlemişlerdi. Ama M. de Charlus'ü memnun edememekten o kadar korkuyorlardı ki, Mme de Cambremer Féré'leri M. de Chevreigny aracılığıyla tanıdığı halde, davet günü M. de Chevreigny Féterne'e ziyarete gelince, markiz telaşa kapıldı. M. de Chevreigny'yi bir an önce Beausoleil'e geri göndermek için bin bir mazeret uydurdular, ama avluda Féré'lerle karşılaşmasına engel olamadılar; kendisi kovulduğu için ne kadar utanç duyduysa, Féré'ler de o kadar şaşırdılar. Ama Cambremer'ler, ne pahasına olursa olsun, M. de Charlus'un M. de Chevreigny'yi görmesini önlemek istiyorlardı, çünkü M. de Chevreigny'yi aile içinde göz ardı edilebilen, ama yabancıların karşısında dik kate alınan küçük bazı ayrıntılar –oysa bunları fark etmeyecek yegâne kişiler yabancılarıdır– yüzünden taşralı buluyorlardı. Ne var ki, insanlar, kendilerinin sıyrılmaya çalıştığı özellikleri korumuş olan akrabalarını yabancılara göstermekten hoşlanmazlar. M. ve Mme Féré'ye gelince, kelimenin tam anlamıyla “çok seçkin” denen insanlardandılar. Onları bu şekilde tanımlayan kişilerin nazarında, şüphesiz Guermantes'lar, Rohan'lar ve daha birçokları da çok seçkin insanlardı, ama onların isimleri zaten bunun ayrıca söylenmesini gereksiz kılıyordu. Mme Féré'nin annesinin ne kadar soylu bir aileden geldiğini ve kendisiyle kocasının ne kadar kapalı bir çevrenin mensubu olduklarını herkes bilmediği için, ne zaman adları geçse, açıklama olarak “son derece seçkin” insanlar oldukları mutlaka belirtilirdi. Tanınmamış isimleri kendilerine zorunlu olarak mağrur bir ağırbaşlılık mı kazandırıyordu? Ne olursa olsun, Féré'ler, La Trémouille'ların görüşeceği insanlarla ilişki kuruyorlardı. Yaşlı Cambremer Markizi'nin Manche'taki sahil kraliçesi mevkisi sayesinde ki, Féré'ler her yıl markizin öğleden sonra davetlerinden birine katılırlardı. Féré'ler akşam yemeğine davet edilmişlerdi ve M. de Charlus'un onların üzerinde bırakacağı etkiye çok güveniliyordu. Baronun davetliler arasında olduğu laf arasında belirtildi. Mme Féré tesadüfen baronu tanııyordu. Mme de Cambremer bundan büyük bir

tatmin duydu ve özellikle önemli iki maddeyi ilk kez bir araya getirecek olan bir kimyacının tebessümü gezindi dudaklarında. Kapı açıldı, Mme de Cambremer Morel'in tek başına içeri girdiğini görünce, fenalık geçirmesine ramak kaldı. Morel, bakan adına mazeret bildirmekle görevli bir özel sekreter gibi, prensin rahatsız olduğunu bildiren ve kocası prens kadar soylu olmayan bir eş gibi (Mme de Cinchamp, Aumale Dükü adına aynı şeyi yapardı), aldirışsız bir tavırla, "Baron gelemeyecek" dedi. "Biraz rahatsız, en azından benim bildiğim kadarıyla gelmemesinin sebebi bu... Bu hafta görmedim kendisini" diye ekledi; bu son sözleri bile, Mme de Cambremer için yıkım demekti, çünkü M. ve Mme Féré'ye, Morel'in günün yirmi dört saati M. de Charlus'le birlikte olduğunu söylemişti. Cambremer'ler, baronun yokluğu toplantıya daha bir hoşluk katmış gibi yaptılar; Morel'e duyurmadan, misafirlerine, "O olmasa da olur, değil mi?" diyorlardı. "Hatta daha iyi olur." Ama aslında küplere biniyorlardı, bunun Mme Verdurin tarafından kurulmuş bir komplo olduğundan şüphelendiler ve Patroniçe kendilerini tekrar La Raspelière'e davet ettiğinde, evini tekrar görmenin ve küçük grupla bir araya gelmenin zevkinden mahrum olmak istemeyen M. de Cambremer, kısasa kısas, tek başına gitti; markizin gelemediğine çok üzüldüğünü, ama ne yazık ki doktorunun yataktan çıkmasını yasakladığını bildirdi. Cambremer'ler bu yarı icabetle, hem M. de Charlus'e bir ders verdiklerini, hem de Verdurin'lere tıpkı eskiden kraliyet soyundan prenseslerin düşesleri sadece ikinci salonun yarısına kadar geçirmeleri gibi, onlara karşı sınırlı bir nezaketle yükümlü olduklarını gösterdiklerini düşündüler. Birkaç haftanın sonunda, araları bozulmuş sayılırdı. M. de Cambremer bana şöyle bir açıklamada bulunuyordu: "Şunu söylemem gerekir ki, M. de Charlus'le bir arada bulunmamız çok güçtü. Koyu bir Dreyfus taraftarı çünkü... —Yok canım! —Öyle, öyle... en azından kuzeni Guermantes Prensi öyle, bu yüzden epeyce de kınanıyorlar. Bu konuda çok hassas olan akrabalarım var. Bu tür insanlarla görüşmem mümkün değil, ailemin tamamıyla aram bozulur. —Guermantes Prensi Dreyfus taraftarı olduğuna göre, yeğeniyle evleneceği söylenen Sa-

int-Loup'nun da öyle olması çok uygun düşmüş, dedi Mme de Cambremer. —Hatta belki evliliğin nedeni budur. —Hayatım, çok sevdiğimiz Saint-Loup'nun Dreyfus taraftarı olduğunu söylemeyin lütfen. Bu tür iddiaları gelişigüzel yaymamak lazım, dedi M. de Cambremer. Ordudaki itibarını sarsacaksınız! —Eskiden Dreyfus taraftarıydı, ama artık değil, dedim M. de Cambremer'e. Mlle de Guermantes-Brassac'la evliliğine gelince, doğru mu gerçekten? —Herkes bunu konuşuyor, ama siz herkesten iyi biliyorsunuzdur. —Ama Dreyfus taraftarı olduğunu bana kendisi söyledi diyorum size, dedi Mme de Cambremer. Çok da anlaşılır zaten, Guermantes'lar yarı yarıya Alman sayılırlar. —Varenne Sokağı Guermantes'larının yüzde yüz Alman olduğunu söyleyebilirsiniz, dedi Cancan, ama Saint-Loup başka; istediği kadar Alman akrabaları olsun, babası her şeyden önce Fransız soylusu unvanını üstlenirdi, 1871'de tekrar orduya katıldı ve savaşta kahramanca öldü. Bu konuda ne kadar titiz olsam da, meseleleri şu veya bu yönde abartmamak lazım. *In medio... virtus**, tüh, hatırlayamadım! Doktor Cottard'ın söylediği bir sözdü. Doktor daima söylenecek doğru lafı bulan bir insan. Buralarda bir *Petit Larousse* olmalı.” Mme de Cambremer Latince alıntı konusunda fikir beyan etmek zorunda kalmamak ve hakkındaki sözleri kocası tarafından düşüncesizce bulunan Saint-Loup konusunu değiştirmek amacıyla, tekrar Patroniçe'ye yüklendi; asıl açıklama gerektiği konu, aralarındaki küslüktü. “La Raspelière'i Mme Verdurin'e seve seve kiraladık, dedi markiz. Ne var ki Mme Verdurin, evle ve bir yolunu bulup kendine mal ettiği otağı kullanma hakkı, eski duvar kaplamaları gibi kira sözleşmesinde katiyen bulunmayan her şeyle birlikte, bizimle ilişki hakkını da elde edeceğini varsaymış gibi görünüyor. Bunlar birbirinden tamamen farklı şeyler. Bizim hatamız, bu işi bir aracıya ya da acentaya yaptırmamak oldu. Féterne'de bunun önemi yok, ama Verdurin Teyze darmadağın saçlarıyla kalkıp Paris'te gününe gelecek olsa, Ch'nouville Teyze'min yüzünün ne hale geleceğini tahmin edebiliyorum. M. de Charlus ise, çok seçkin insanlarla tanışıyor kuşkusuz, ama çok bayağı insanlarla da

* *In medio stat virtus*: Fazilet orta noktadadır.

tanışıyor.” Bunların kim olduğunu sordum. Mme de Cambremer sorularla sıkıştırılınca, “Bir delikanlının geçimini sağladığı söyleniyor, adı Monsieur Moreau mu, Morille mi, Morue mü, hatırlayamıyorum” dedi sonunda. “Kemancı Morel’le hiçbir alakası yok elbette” diye ekledi yüzü kızararak. “Mme Verdurin’in Manche’ta kiracımız olduğu için Paris’te ziyaretime gelme hakkını kazanacağını düşündüğünü hissettiğimde, bütün ilişkimi kesmem gerektiğini anladım.”

Patroniçe’yle küslüklerine rağmen, Cambremer’lerin müritlerle arası iyiydi ve aynı trene tesadüf ettiğimizde, bizim vagona binmekte bir sakınca görmüyorlardı. Douville’e yaklaştığımızda, Albertine son bir kez aynasını çıkarır, bazen eldivenlerini değiştirme gereği duyar veya şapkasını çıkarıp saçındaki, benim hediyem olan bağa tarakla perçemlerini düzleştirir, önünü kabartır, gerekirse, düzenli “vadiler” halinde ensesine inen kıvrımların üzerindeki topuzunu yukarı çekerdi. Biz bekleyen arabalara bindikten sonra, nerede bulunduğumuz konusunda hiçbir fikrimiz olmazdı; yollarda hiçbir aydınlatma yoktu; tekerleklerin çıkardığı sesin artmasından bir köyden geçmekte olduğumuzu anlar, La Raspelière’e geldiğimizi zanneder, tekrar kırım ortasında bulurduk kendimizi; uzaktan çan sesleri işitir, smokin giydiğimizi unuttur, uykuya dalacak gibi olur, katedilen mesafe ve her tren yolculuğunda rastlanan olaylar nedeniyle bizi gecenin geç bir saatine ve neredeyse Paris yolunun yarısına kadar götürdüğünü zannettiğimiz bu uzun karanlığın sonunda, birdenbire, arabanın daha ince bir kumun üzerinde kaymasıyla bahçeye girdiğimizi fark ettikten sonra, salonun göz kamaştırıcı ışıkları bizi tekrar sosyete hayatına sokardı; yemek salonunda saatler çok uzun zaman önce geride bıraktığımızı zannettiğimiz sekizi çaldığında, ansızın zamanda geriye gitmiş gibi olurduk; birbiri ardına yemeklerin, kaliteli şarapların fraklı erkeklerle hafif dekolte kıyafetli kadınların etrafında dolaşacağı, tıpkı şehirdeki bir akşam yemeği gibi ısl ışıl aydınlık olan bu daveti farklı kılan tek şey, gidiş ve dönüşün bu sosyete kullanımıyla ilk görkemlerinden saptırılmış, geceye, kıra ve denize ait saatlerinin dokuduğu karanlık, kendine has, çifte eşarpla sarmalanmış olmasıydı. Dönüş, aydınlık

salonun pırıltılı, çabucak unutulacak olan ihtişamını bırakıp arabalara binmeye zorlardı bizi; arabada Albertine bensiz başkalarıyla birlikte olmasın diye, onunla aynı arabaya binmenin bir yolunu bulurdum; çoğu kez bunun bir nedeni daha vardı, o da, karanlık bir arabada çok şey yapma imkânımız olmasıydı, zaten ansızın bir ışık içeriyi aydınlatacak olsa da, yokuşlu yoldaki sarsıntılar, birbirimize sıkı sıkı sarılmış olmamıza bir mazeret teşkil ederdi. M. de Cambremer, henüz Verdurin'lerle arası açılmamışken, bana sorardı: "Bu siste nefesiniz tıkanmaz mı dersiniz? Kız kardeşim bu sabah çok şiddetli bir kriz geçirdi. Ya! Size de oluyor demek" derdi memnuniyetle. "Bu gece söyleyeceğim kendisine bunu. Eminim döner dönmez, sizin son zamanlarda kriz geçirip geçirmediğinizi soracaktır." Zaten benim krizlerimden, kız kardeşininkileri anlatmak için söz ederdi sadece; bana krizlerimi ayrıntılı biçimde tarif ettirmesinin sebebi de, kız kardeşininkilerle aralarındaki farkları iyice belirtmekti. Ama bu farklara rağmen, kız kardeşinin nefes tıkanmaları onun nazarında kural teşkil ettiğinden, onun krizlerine "iyi gelen" şeyin bana tavsiye edilmemiş olmasına inanamaz, benim bunları denemeyeişime kızardı, çünkü bir perhize katlanmaktan daha zor bir şey varsa, o da bu perhizi başkalarına dayatmamaktır. "Aslında ben bu cehaletimle niye konuşuyorum ki? Karşınızda en yetkili merci, başvuru kaynağı duruyor. Profesör Cottard ne düşünüyor?"

Markizle bir kere daha görüştüm, çünkü "kuzinim"ın biraz garip davranışlı olduğunu söylediği kulağıma geldi, ben de bunu neyi kast ederek söylediğini öğrenmek istedim. Böyle bir şey söylemediğini ileri sürdü, ama sonunda, kuzinimin yanında rastladığını sandığı biri hakkında konuştuğunu itiraf etti. Adını bilmiyordu, daha sonra, yanlış hatırlamıyorsa, bir bankacının karısı olduğunu, adının da Lina, Linette, Lisette, Lia gibi bir isim olduğunu söyledi. "Bir bankacının karısı" kısmının yanıltmaca olarak söylendiğini düşünüyordum. Albertine'e, söylentinin doğru olup olmadığını sormak istedim. Ama onu sorguya çekermiş gibi değil, her şeyi bilirmiş gibi görünmeyi tercih ediyordum. Zaten sorsam da, Albertine ya hiç cevap vermez ya da ilk hecesi aşırı mütereddit, ikinci hecesi aşırı gürültülü

bir “hayır” derdi. Albertine asla kendisine zararı dokunacak olayları anlatmaz, ama ancak bu olaylarla açıklanabilecek başka şeyler anlatırdı; gerçek, bize söylenen şeyin kendisinden çok bize söylenenden yola çıkan, görünmez olmasına rağmen yakaladığımız bir akıştır. Albertine’e Vichy’de tanıştığı bir kadının garip davranışları olduğunu söylediğimde, o kadının katiyen benim düşündüğüm gibi biri olmadığına ve kendisine asla kötü bir şey yaptırmaya çalışmadığına dair yemin etti. Ama bir başka gün, ben bu tür insanları çok merak ettiğimi söylediğimde, Vichy’deki hanımın Albertine’in tanımadığı bir başka arkadaşı olduğunu ve bu arkadaşını Albertine’le “tanıştıracığına söz verdiğini” ekledi. Buna söz verdiğine göre, demek ki tanışmayı Albertine istiyordu ya da Albertine’in sevineceğini bilerek söz vermişti. Ama bunu ileri sürerek Albertine’i suçlasam, onun verdiği ipuçlarından başka bir dayanağım yokmuş durumuna düşecek, Albertine’den başka bir ipucu gelmesi ihtimalini ortadan kaldırmış olacak, artık hiçbir şey öğrenemeyecektim ve Albertine de artık benden korkmayacaktı. Ayrıca biz o sırada Balbec’teydik, Vichy’deki hanımla arkadaşısıysa Menton’da oturuyorlardı; aradaki mesafe, tehlike ihtimali olmaması, şüphelerimi kısa sürede dağıttı.

Çoğu kez, M. de Cambremer istasyonda bana seslendiğinden, ben az önce Albertine’le karanlıktan yararlanmış, üstelik, Albertine karanlığın yeterli olmamasından korkup biraz direndiğinden, güçlükle yararlanmış olurdum. Albertine, “Cottard’ın bizi gördüğünden eminim; zaten görmüş olmasa da, tam sizin nefes tıkanmalarınızdan bahsedilirken, başka bir nedenle boğuk çıkan sesinizi duyduğu kesin” derdi, dönüş için mahalli trene binmek üzere Douville istasyonuna geldiğimizde. Ama tıpkı gidiş gibi dönüş yolcuğu da hem bana şairane bir duygu yaşatarak içimde seyahatlere çıkma, yeni bir hayata başlama arzusu uyandırır ve dolayısıyla Albertine’le evlenme planlarından vazgeçme, hatta onunla ilişkimi tamamen koparma isteği verir, hem de ilişkimizin çelişkili yapısı nedeniyle bu kopuşu kolaylaştırırdı. Çünkü gidişte olduğu gibi dönüşte de, her istasyonda vagonumuza tanıdık insanlar biner veya istasyondan el sallarlardı; sosyalliğin sakinleştirici, uyuşturucu,

sürekli hazları hayal gücünün kaçak hazlarını bastırırdı. İstasyonların kendilerinden önce, (ilk işittiğim andan başlayarak, büyükannemle seyahat ettiğim o ilk gece beni onca tahayyüle sürüklemiş olan) isimleri, Brichot'nun Albertine'in ricası üzerine etimolojilerini ayrıntılı biçimde açıkladığı geceden sonra tuhaflıklarını kaybetmiş, normalleşmişlerdi. Fiquefleur, Honfleur, Flers, Barfleur, Harfleur gibi kimi yer adlarının sonunda *fleur*'ü* sevimli bulmuş, Bricqueboeuf'ün sonundaki *boeuf*'e** gülmüştüm. Ama Brichot "*fleur*"ün (*fiord* gibi) "liman" anlamına, Normancası *budh* olan "*boeuf*"ün de "kulübe" anlamına geldiğini söyleyince (üstelik bunu ilk gün trende söylemişti bana), çiçek de, öküz de kayıplara karıştı. Brichot çeşitli örnekler saydıkça, bana değişik bir özellik gibi gelen şeyler genelleşiyordu: Bricqueboeuf'e bir de Elbeuf ekleniyor, hatta ilk bakışta o mekânın kendisi kadar özel olan, mantıkla açıklanması en imkânsız tuhaflıkların Normandiya peyniri gibi biçimsiz, lezzetli ve sert bir kelimedede asırlardır iç içe geçtiğini düşündüğüm Pennedepie gibi bir adda bile, "dağ" anlamına gelen ve Penmarch'ta olduğu gibi Apenninler'de de görülen Galce *pen* kelimesini bulmak beni üzüyordu. Tren her durduğunda, ziyaretçi kabul etmesek de, dostça el sıkışacağımızı hissettiğimden, Albertine'e, "Ne duruyorsunuz, merak ettiğiniz adları Brichot'ya sorsanıza, diyordum. Marcouville l'Orgueilleuse'den*** bahsetmiştiniz, evet, bu gururu çok seviyorum, mağrur bir köy o" dedi Albertine. Brichot cevap verdi: "Fransızca, hatta Bayeux piskoposluk sicilindeki şekliyle, Geç Dönem Latince'sindeki *Marcou-villa superba* söylenişini değil de daha eski, Normanca'ya daha yakın söylenişini, yani Merculph'un köyü, malikânesi anlamındaki *Marculphivilla superba*'yı temel alsanız, daha da mağrur bulurdunuz. *Ville*'le biten adların hepsinde, haşın Norman istilacıların hayaletinin bu kıyılarda hâlâ dikildiğini görebilirsiniz. Hermonville'de, vagonun kapısına dikilen sevgili doktorumuzdan başka şey görmediniz, onun bir İskandinav reisine benzer yanı olmadığı aşikâr. Fakat gözlerinizi

* çiçek.

** öküz.

*** *orgueilleuse*: gururlu.

kapatsanız, ünlü Herimund'u görebilirdiniz (*Herimundivilla*). Neden bilmem, Loigny'yle eski Balbec arasındaki müthiş güzel manzaralı yollar yerine, Loigny'yle Balbec-Sahil arasındaki yollar kullanılıyor, ama Mme Verdurin belki arabayla o yöreyi gezdirmiştir size. O zaman, Wiscar'ın köyü olan Incarville'i ve Mme Verdurin'in evine gelmeden önce, Tuold'un köyü olan Tourville'i görmüşsünüzdür. Aslında tek istilacılar Normanlar değildi. Almanlar da buralara gelmiş gibi görünüyor (*Aumenancourt*, *Alemanicurtis*'ten türemiştir); ama şu genç subaya söylemeyelim bunu, bir daha o köydeki kuzenlerini ziyarete gitmeyebilir bu yüzden. Saksonlar da buralara geldi; İngiltere'deki Middlesex ve Wessex gibi buradaki Sissonne pınarı da, (ki Mme Verdurin'in haklı olarak en sevdiği gezinti yerlerinden biridir) Saksonlar'ın varlığının bir kanıtıdır. İnanılır gibi değil ama, "serseri" diye tanımlanan Gotlar'ın, hatta Mağrip-liler'in buralara gelmiş olması muhtemel, çünkü Mortagne, *Mauretania*'dan* türemiştir. Gotlar izlerini Gourville'de (*Got-horumvilla*) bırakmışlar. Ayrıca Latinler'den de bazı kalıntılar vardır, örneğin Lagny (*Latiniacum*). —Ben Thorpehomme'un açıklamasını merak ediyorum, dedi M. de Charlus. *Homme*'u** anlıyorum" diye eklediğinde, heykeltıraşla Cottard manalı manalı bakıştılar. Peki Thorp ne? —*Homme*, katiyen sizin doğal olarak zannettiğiniz anlama gelmiyor, saygıdeğer baron, diye cevap verdi Brichot, Cottard'la heykeltıraşa hınzır hınzır bakarak. *Homme*'un, burada, annemi borçlu olmadığım cinsiyetle hiç ilgisi yok. *Homme*, 'adacık' anlamındaki *Holm*'dur. *Thorp*'a gelince, 'köy' demektir ve genç dostumuzun daha önce örnekleriyle kafasını şişirdiğim yüzlerce kelimeye geçer. Yani Thorpehomme'da bir Norman reisinin adı olmasa da, Normanca kelimeler vardır. Bu yörenin tamamının nasıl Germanleşmiş olduğunu görüyorsunuz. —Bence abartıyor, dedi M. de Charlus. Ben dün Orgeville'e gittim. —Sayın baron, Thorpehomme'da elinizden aldığım adamı bu sefer size teslim ediyorum. Ukalalık gibi olmasın ama, I. Robert'in bir beratında, Orgeville, *Otgerivilla*, yani Otger'in malikânesi olarak geçer. Bütün bu ad-

* *Maure*: Mağripili.

** erkek, adam.

lar, eski derebeylerinin adlarıdır. Octeville-la-Venelle, Avenel isminden türemiştir. Avenel'ler, ortaçağda ünlü bir aileydiler. Mme Verdurin'in geçen gün bizleri götürdüğü Bourguenolles, 'Bourg de Môles' diye yazılırdı, çünkü on birinci yüzyılda, Chaise-Baudoin de, bu köy de, Baudoin de Môles'a aitti. Bakın, Doncières'e gelmişiz. —Aman Tanrım, şimdi bir yığın teğmen binmeye çalışacak! dedi M. de Charlus, korkmuş gibi yaparak. Sizin için söylüyorum, benim için sakıncası yok, iniyorum çünkü. —Duydunuz mu doktor? dedi Brichot. "Baron subayların kendisini çiğneyip geçmesinden korkuyor. Oysa toplu halde burada bulunmaları çok normal, çünkü Doncières, tam anlamıyla Saint-Cyr'dir", *Dominus Cyriacus*'tur. *Sanctus* ve *santa*'nın yerini *dominus* ve *domina*'nın aldığı birçok yer adı vardır. Aslında sakin ve askeri bir kent olan Doncières, bazen Saint-Cyr, Versailles, hatta Fontainebleau havasına bürünür."

Dönüş yolunda (gidişte de yaptığım gibi), Albertine'e giyinmesini söyledim, çünkü Amnancourt'da, Doncières'de, Épreville'de, Saint-Vast'ta ziyaretçilerimiz olacağını bilirdim. Hermonville'de (Herimund'un malikânesi), misafirlerini karşılamaya gelen ve bu fırsattan yararlanarak beni ertesi gün öğle yemeğine Montsurvent'a davet eden M. de Chevreigny'nin bir ziyareti olsun, Doncières'de Yüzbaşı Borodino'nun Coq Hardi'de toplanacak olan subayların veya Faisan Doré'de toplanacak olan assubayların davetini bana iletmek üzere (kendisi serbest olmayan) Saint-Loup'nun gönderdiği sevimli arkadaşlarından birinin ani baskını olsun, bu ziyaretler bana tatsız gelmezdi. Çoğu kez Saint-Loup istasyona kendi gelirdi ve ben, o gidinceye kadar, fark ettirmeden Albertine'i lüzumsuz bir göz hapsinde tutardım. Bununla birlikte, bir keresinde nezarettime ara verdim. Tren uzun bir süre duracaktı; Bloch bizimle selamlaştıktan sonra hemen koşup babasının yanına gitmek istedi; amcasının mirasına yeni konmuş olan babası, La Commanderie adlı bir şatoyu kiralamıştı ve sadece sürücülerini üniformalı posta arabalarıyla seyahat ederek, büyük soylular gibi davrandığını düşünüyordu. Bloch kendisiyle birlikte arabaya kadar gitmemi rica etti. "Ama acele et, çünkü bu

* Fransız ulusal askeri akademisinin adı.

dört ayaklılar sabırsız oluyorlar; haydi gel, tanrıların gözdesi, babamı sevindirmiş olursun.” Ne var ki, Albertine’i trende Saint-Loup’yla yalnız bırakmak bana çok zor geliyordu; ben sırtımı döndüğümde konuşabilirler, başka bir vagona geçebilirler, birbirlerine gülümseyip dokunabilirlerdi; Albertine’e yapışmış bakışlarım, Saint-Loup orada oldukça, kız arkadaşımından ayrılamıyordu. Oysa gidip babasına selam vermemi benden bir iyilik olarak rica eden Bloch’un, her şeyden önce, hiçbir engel yokken ricasını geri çevirmemi kabalık addettiğini görüyordum görevliler trenin en az on beş dakika daha istasyonda kalacağını haber vermişlerdi, üstelik hemen hemen bütün yolcular da inmişti, tren onları bekleyecekti; ardından Bloch davranışımın –bu seferki davranışım onun için kesin bir cevaptı– snopluktan kaynaklandığına emin oldu. Çünkü yanımdaki kişilerin isimlerini biliyordu. M. de Charlus, bir süre önce, Bloch’a yaklaşabilmek için, eskiden tanışmış olduklarını hatırlamadan, umursamadan, “Arkadaşınızı bana takdim etsenize, bu yaptığınız bana karşı saygısızlık” demişti bana ve Bloch’la sohbet etmiş, hatta görünüşe bakılırsa ondan o kadar hoşlanmıştı ki, bir “tekrar görüşürüz umarım” bahşetmişti. “Kararın kesin mi, babamı son derece mutlu edecek bir selam vermek üzere yüz metre yürümeyi ret mi ediyorsun?” dedi Bloch. Arkadaşlığın gereklerini, üstelik de Bloch’un zannettiği nedenle yerine getirmiyormuş gibi görünmek, Bloch’un yanımda “soylular” olduğunda burjuva arkadaşlarıma farklı davrandığımı düşündüğünü hissetmek beni çok üzüyordu. Bloch o günden sonra bana eskisi kadar dostça davranmadı, benim için daha da üzücü olanı, kişiliğimi de eskisi gibi takdir etmedi. Yine de vagona kalmamın nedeni konusundaki yanlışlığını düzeltmek için bir şey –yani Albertine’i kıskandığımı– söylemem gerekirdi; bu ise beni aptal bir sosyete düşkünü zannetmesine göz yummaktan daha zordu benim için. İşte bu örnekte de olduğu gibi, teorik olarak daima düşüncelerimizi açıkça ortaya koymamız, yanlış anlaşılmalara önlememiz gerektiğini düşünürüz. Ama çoğu kez hayat bu yanlış anlaşılmalara öyle bir şekilde ayarlar ki, mümkün olduğu ender koşullarda bile, ortadan kaldırılma-

ları için ya arkadaşımızı bize atfettiği hayali kusurdan daha çok gücendirecek bir şeyin –bu örnekte durum bu değildi– ya da –az önce olduğu gibi– etrafa yayılması bize yanlış anlaşılmaktan daha kötü gelen bir sırrın ifşa edilmesi gerekir. Ayrıca, niçin onunla gitmediğimi Bloch’a açıklayamadığıma göre, hiçbir açıklama yapmaksızın gücenmemesini rica etseydim de, alındığını fark ettiğimi göstererek iki kat gücendirmiş olacaktım kendisini. Albertine’in varlığının Bloch’a eşlik etmemi engellemesini ve Bloch’un bunu aksine, seçkin kişilerin varlığına yormasını buyuran kadere boyun eğmekten başka çarem yoktu; oysa o kişiler yüz kat daha seçkin olsalar, bunun benim üzerimdeki tek etkisi, sadece Bloch’la ilgilenip bütün nezaketimi ona yöneltmem olurdu. Bu örnekte de olduğu gibi, birbirine yaklaşan iki kaderin yollarının ayrılması, birbirlerinden giderek daha fazla uzaklaşmaları ve bir daha hiç yaklaşmamaları için, bir olayın (bu örnekte Albertine’le Saint-Loup’nun yüz yüze gelmeleri), tesadüfen, anlamlı bir şekilde bu iki kaderin arasına girmesi yeterlidir. Bloch’un benimle arkadaşlığından daha güzel nice dostluklar vardır ki, istemeden soğukluğu yaratan taraf, gücenen tarafa muhtemelen izzetinefsini onaracak ve kaybolan yakınlığını geri getirecek olan açıklamayı bir türlü yapamadan bozulmuşlardır.

Aslında Bloch’unkinden daha güzel bir dostluk terimi, fazla anlamlı sayılmaz. Bloch bana en tatsız gelen kusurların hepsine sahipti. Albertine’e olan sevgim de, tesadüfen bu kusurları iyice tahammül edilmez hale getiriyordu. Örneğin, bir yandan Robert’i göz hapsinde tutarak kendisiyle sohbet ettiğim sırada, Bloch Mme Bontemps’ın evinde öğle yemeği yediğini ve akşama kadar herkesin benden büyük övgüyle söz ettiğini söyledi. “Güzel” diye düşündüm, “Mme Bontemps, Bloch’u dâhi yerine koyduğuna göre, başkalarının söyleyebileceği her şeyden çok, onun hakkımdaki heyecanlı övgüleri etkili olmuştur; Albertine’in de kulağına gelir. Benim ‘üstün’ bir kişi olduğumu yarın öbür gün, mutlaka öğrenecektir, hatta teyzesinin bunu kendisine henüz yetiştirmemiş olması bile şaşırtıcı.” “Evet” diye devam etti Bloch, “herkes seni methetti. Bir tek ben, sanki bize verilen, laf aramızda pek de vasat

yemeğin yerine Thanatos'la Lethe'nin kardeşi, bedeni ve dili yumuşak bağlarla sarmalayan Hypnos tanrının çok sevdiği haşhaşlardan yemişim gibi, derin bir suskunluğa gömüldüm. Seni diğer davetlilerden, o aç köpekler sürüsünden daha az takdir ettiğimi sanma. Ama ben seni anladığım için takdir ediyorum, onlarsa, anlamadan hayranlar sana. Daha doğrusu, ben senin hakkında bu şekilde ortalık yerde konuşmayacak kadar takdir ediyorum seni; kalbimin derinliklerinde taşıdığım bir şeyi yüksek sesle methetmek, bana kutsal bir şeye saygısızlık etmek gibi geldi. Seninle ilgili olarak nafile sorguya çektiler beni, Kronos'un kızı Hestia'nın kutsal edebi, benim dilimi bağladı." Hoşnutsuzluğumu göstermek gibi bir kabalık yapmadım, ama bu edep bana –Kronos'tan çok– sizin hüküm sürdüğünüz gizli tapınak cahil okurlar gürhunun ve gazetecilerin işgaline uğrar diye sizden söz etmekten kaçınan bir eleştirmenin edebini hatırlatıyordu; sizin değerinizde olmayan insanların arasında kaynamamanız için size nişan vermeyen bir devlet adamının edebini hatırlatıyordu; yeteneksiz bir kişi olan X...'le meslektaş olma utancını size yaşatmamak için size oy vermeyen Akademi üyesinin edebini hatırlatıyordu; son olarak da, erdemli babaları öldüğünde, sessizliği ve sükûnu bozmamak, hayatın devam ettirilmesini ve zavallı ölünün etrafında bir şöhret halesi oluşturulmasını önlemek amacıyla isminin insanlar tarafından anılmasını mezarına dindarca taşınan çelenklere tercih edecek olan merhum hakkında bir şey yazmamamızı bizden rica eden evlatların, daha saygın, ama aynı zamanda daha gaddar edebini hatırlatıyordu.

Babasının yanına gidemeyişimi anlayamaması beni üzen, Mme Bontemps'ın evinde gözden düşmeme sebep olduğunu itiraf ederek (Albertine'in bu öğle yemeğine niçin hiç değinmediğini ve ben ona Bloch'un beni ne kadar sevdiğinden dem vurduğumda niçin tek kelime söylemediğini şimdi anlıyordum) beni kızdıran Bloch, M. de Charlus'un üzerinde bambaşka bir izlenim bırakmıştı. Hiç şüphe yok ki, Bloch artık benim şık ve seçkin kimselerin yanından bir saniye olsun ayrılamadığım gibi, onların (örneğin M. de Charlus'un) ken-

disine yakınlık göstermesini de kıskandığıma ve elimden geleni ardıma koymayarak Bloch'un onlarla ilişki kurmasını engellemeye çalıştığıma kaniydim; öte yandan baron, arkadaşımı daha fazla göremediğine hayıflanıyordu. Her zamanki gibi bunu göstermekten kaçındı. Önce bana Bloch hakkında birkaç soru sordu aldırıışsız bir havada; öyle umursamaz bir tavrı vardı, ilgisi o kadar yapmacık görünüyordu ki, cevaplarımı dinlemediği sanılabilir. İlgisiz bir edayla, kayıtsızlıktan da öte, dalgınlık ifade eden, tekdüze bir sesle, adeta sırf bana karşı kibarlığından sorar gibi, "Zeki biri gibi görünüyor; bir şeyler yazdığını söylüyordu, yetenekli mi?" dedi. Bloch'a kendisiyle bir daha görüşmeyi umduğunu söylemekle büyük nezaket gösterdiğini söyledim M. de Charlus'e. Baron cümlemi işittiğini belirten tek bir harekette bulunmadı, aynı şeyi dört kere tekrarlayıp hiçbir cevap alamayınca, sonunda acaba M. de Charlus'un ağzından çıktığını zannettiğim sözler bir hayal miydi diye düşünmeye başladım. "Balbec'te mi kalıyor?" dedi baron, ama tavrı soru sormaktan o kadar uzaktı ki, Fransızca'da, aslında hiç de soru cümlesi olmayan bu tür cümleleri bitirmek için soru işaretinden başka bir noktalama işareti olmamasına hayıflanıyorum. Öte yandan, bu tür bir noktalama işaretinin M. de Charlus'ten başkası için kullanılamayacağı da bir gerçek. "Hayır, yakındaki 'La Commanderie'yi kiraladılar" dedim. İsteddiği bilgiyi almış olan M. de Charlus, Bloch'u küçümser gibi yaptı. "Ne korkunç!" diye haykırdı, çın çın öten sesi eski gücüne kavuşarak. "'La Commanderie'" adını taşıyan bütün yerler, (benim de üyesi olduğum) Malta Şövalyeleri tarafından yapılmış veya onların mülkü olmuştur, aynı şekilde, 'Temple'*** veya 'La Cavalerie'**** adını taşıyan yerler de Templier Şövalyeleri'ne aitti. Benim 'La Commanderie'de oturmamdan daha doğal bir şey olamaz. Ama bir Yahudi'nin orada oturması! Aslında şaşmamak gerekir buna; bu ırkın kutsal şeylere saygısızlık etmeye olan tuhaf düşkünlüğünden kaynaklanıyor. Bir Yahudi, bir şato alacak kadar parası olur ol-

* Kimi askeri tarikatlara bağlılanan şef.

** tapınak.

*** sūvari birliği.

maz, mutlaka Le Prieuré*, L'Abbaye**, La Monastère*** veya La Maison-Dieu**** adında bir şato seçer. Bir iş dolayısıyla tanıdığım Yahudi bir memur vardı, bilin bakalım nerede oturuyordu: Pont-l'Évêque'te*****. Sonra gözden düştü, Bretanya'ya, Pont-l'Abbé'ye***** sürüldü. Kutsal Hafta boyunca sahneleyen ve *pasyon* adı verilen o utanç verici temsillerde, salonun yarısı, İsa'yı, en azından kuklasını ikinci defa çarmıha gerecekleri düşüncesiyle sevinçten kaplarına sığamayan Yahudiler'le dolar. Lamoureux konserlerinde, bir defasında, yanıma zengin bir Yahudi banker düştü. Berlioz'un *İsa'nın Çocukluğu* adlı eseri seslendirildiğinde üzüldü. Ama az sonra, *Kutsal Cuma Harikası*'nı duyunca, her zamanki vecit ifadesi yüzüne yerleşti yine. Demek zavallı arkadaşınız La Commanderie'de kalıyor. Ne büyük acımasızlık!" Sonra tekrar kayıtsız bir havaya bürünerek ekledi: "Yerini tarif edin de bir gün gidip eski mülklerimizin böyle bir sapkınlığa ne ölçüde tahammül ettiğini göreyim. Yazık olmuş, terbiyeli, ince ruhlu bir çocuğa benziyor çünkü. Varsanız baksanız, Paris'te de Temple Sokağı'nda oturuyordur!" M. de Charlus bu sözleriyle sadece kuramını destekleyen bir örnek daha bulmak ister gibiydi, ama aslında bana sorduğu sorunun iki amacı vardı, başlıcası da, Bloch'un adresini öğrenmekti. "Gerçekten de, dedi Brichot, Temple Sokağı'nın eski adı, Chevalerie***** - du- Temple Sokağı'ydı. Bu konuda bir açıklama yapmama izin verir misiniz sayın baron? —Nedir? Ne açıklaması?" dedi M. de Charlus sertçe, bu müdahale yüzünden istediği bilgiyi alamayınca. Brichot çekinecek, "Hiç, önemli değil, dedi. Balbec'in etimolojisi sorulmuştu da, onunla ilgili. Temple Sokağı'nın eski adı Barre-du-Bec'ti, çünkü Normandiya'daki Bec Manastırı'nın Paris'teki yargı merkezi o sokaktaydı." M. de Charlus cevap vermeyip duymazlıktan geldi; baronun küstahlığının bir şekli de buydu.

* manastır kilisesi.

** büyük manastır.

*** manastır.

**** kilise.

***** évêque: piskopos

***** abbé: başrahip

***** şövalyelik

“Arkadaşınız Paris’te nerede oturuyor? Sokakların dörtte üçünün adı bir kiliseden ya da manastırdan alındığına göre, kutsallığa saygısızlığın devam etmesi ihtimali var. Yahudiler’in Madeleine Bulvarı’nda, Saint-Honoré semtinde veya Saint-Augustin Meydanı’nda oturmalarını engellemek mümkün değil. İhaneti iyice ileri götürüp Parvis-Notre-Dame Meydanı’na, Archevêché Rıhtımı’na, Chanoinesse Sokağı’na ya da Ave-Maria Sokağı’na yerleşmedikleri sürece, onların da maruz kaldığı güçlükleri hesaba katmak gerekir.” Bloch’un o sıradaki adresini bilmediğimizden, M. de Charlus’e bilgi veremedik. Ama babasının işyerinin Blancs-Manteaux* Sokağı’nda olduğunu biliyordum. “Ah! Sapkınlığın doruk noktası!” diye haykırdı M. de Charlus, kendi alaylı öfke çılgılığında, derin bir tatmin bulur gibiydi. “Blancs-Manteaux Sokağı, diye tekrarladı, her heceyi vurgulayıp gülerek. Ne büyük günah! Düşünebiliyor musunuz, M. Bloch’un kirlettiği o Beyaz Cüppeler, Aziz Louis’nin o sokağa yerleştirdiği, Meryem Ana’nın serfleri diye anılan dilenci keşişlere aitti. Sokak öteden beri tarikatların sokağı olmuştur. Blancs-Manteaux Sokağı’ndan iki adım ötede, tamamen Yahudiler’e ayrılmış, adını hatırlayamadığım bir sokak olması, kutsallığın kirletilmesine şeytanca bir nitelik katıyor; sözünü ettiğim sokakta, dükkânların üzerinde İbranice yazılar, mayasız ekmek fırınları, Yahudi kasapları vardır, tam anlamıyla Paris’in *Judengasse*’sidir”. M. Bloch o sokakta oturmalıydı. Doğal olarak” diye devam etti, tumturaklı, gururlu bir tonda, kalıtımla edindiği bilinçsiz bir refleksle başını estetikten söz etmeye uygun, yaşlı bir XIII. Louis silahşörü edasıyla arkaya atarak, “bütün bunlarla sadece sanatsal açıdan ilgileniyorum. Siyaset benim yetki alanımın dışında kalır, ayrıca Bloch da onlardan biri olduğuna göre, ünlü evlatları arasında Spinoza’nın da bulunduğu bir ulusu toptan mahkûm edemem. Üstelik, Rembrandt’ı fazlasıyla takdir ettiğimden, sinagoga gidip gelmekten nasıl bir güzellik çıkarılabileceğini de biliyorum. Ama her şeye rağmen bir getto ne kadar homojen ve eksiksiz olursa o kadar güzeldir. Ayrıca şundan da kuşku-

* Beyaz Cüppeliler adlı tarikat mensupları.

** Yahudi sokağı.

nuz olmasın: Bu ulusta pratik olma içgüdüğü ve açgözlülük, sadistlikle öylesine iç içe girmiştir ki, arkadaşınızın Blancs-Manteaux Sokağı'nı seçmesinin sebebi, sözünü ettiğim Yahudi sokağının yakınlığı, Yahudi kasaplarının elinin altında bulunmasının rahatlığıdır. Ne tuhaf! Aslında aynı yerde oturan garip bir Yahudi daha vardı, kutsanmış Komünyon ekmeklerini suda haşlamıştı, bunun üzerine sanıyorum adamın kendisini de haşlamışlardı; bu iyice acayip, çünkü bir Yahudi'nin bedeni, Yüce Tanrı'nın bedeniyle aynı değerdeymiş gibi bir anlam çıkartılabilir bu olaydan. Belki arkadaşınızla sözleşiriz, bizi Blancs-Manteaux Kilisesi'ne götürür. Düşünsenize, Orléans Dükü Louis'nin cesedi oraya bırakılmıştı, ama ne yazık ki kendisini katleden Korkusuz Jean, bizi Orléans'lardan kurtaramadı. Aslında kuzenim Chartres Dükü'yle şahsen aram çok iyidir, ama yine de XVI. Louis'yi katletmiş, X. Charles'ı ve V. Henri'yi tahttan indirmiş olan bir gasp ediciler soyudur Orléans'lar. Kime çektikleri de belli zaten; ataları, herhalde inanılmaz bir yaşlı hanımefendi olduğu için Monsieur lakabıyla anılan I. Philippe, II. Philippe ve diğerleriydi. Ne aile!" Yahudi aleyhtarı veya taraftarı olarak –cümlelerin yüzeysel anlamına mı, ardındaki niyete mi bakıldığına göre– değerlendirilebilecek bu söylev, Morel'in kulağıma fısıldadığı, M. de Charlus'ü öfkeliendiren bir cümleyle benim açımdan komik bir biçimde kesilmişti. Bloch'un yarattığı izlenim gözünden kaçmamış olan Morel, onu "defettiğim" için bana teşekkür etmiş, alaylı bir tonda eklemişti: "Aslında kalmak istiyordu, hep kıskançlık bunlar, benim yerimde olmaya can atıyor. Çıfıt değil mi! —Bu istasyondaki bekleyişimiz uzadığına göre, fırsattan yararlanıp arkadaşınıza ayinlere ilişkin birkaç soru sorabilirdik. Yakalayamaz mısınız kendisini? diye sordu M. de Charlus, sesinde bir kaygıyla. —Hayır, imkânsız, arabayla gitti, ayrıca bana da gücendi. —Teşekkür ederim, çok teşekkür ederim, diye fısıldadı Morel kulağıma. —Çok saçma bir sebep; bir arabaya yetişmek daima mümkündür, otomobile binersiniz, olur biter" diye cevap verdi M. de Charlus, her şeyin kendine tabi olmasına alışkın bir adama yakışır şekilde. Sonra benim suskunluğumu fark edip, "Hayal mi gerçek mi olduğu belirsiz bu araba

nasıl bir şey? dedi küstahça ve son bir umutla. —Üstü açık bir posta arabası, bu süre içinde La Commanderie'ye varmış olması gerekir." M. de Charlus imkânsızlık karşısında boyun eğdi ve işi şakaya vurmaya çalıştı. "Fazladan bir kupa arabasından kaçınmalarını anlıyorum. O kadar para harcamak onların harcı değil." Nihayet trenin hareket edeceği bildirildi, Saint-Loup da yanımızdan ayrıldı. Ama o gün, Saint-Loup'nun vagona binip Bloch'a eşlik etmek için kendisini birkaç dakika Albertine'le yalnız bırakmam gerektiği düşüncesiyle, kendi haberi olmadan bana acı çektiirdiği tek gün oldu. Daha sonraki seferlerde varlığı benim için bir ıstırap olmadı. Zira Albertine, beni her türlü endişeden esirgemek için, kendiliğinden, bir bahane bulup öyle bir konuma yerleşiyordu ki, istemeden de olsa Robert'e değmesi imkânsız oluyor, hatta tokalaşmak için elini uzatması bile gerekmeyecek bir mesafede duruyordu neredeyse; Saint-Loup geldiği andan itibaren, bakışlarını başka bir yöne çeviriyor, diğer yolculardan herhangi biriyle, mahsus, neredeyse yapmacık bir sohbete dalıyor, Saint-Loup gidinceye kadar da bu oyunu sürdürüyordu. Dolaşısıyla, Robert'in Doncières'de bize yaptığı ziyaretler bana hiçbir ıstırap, hatta rahatsızlık vermediğinden, bir bakıma bu toprakların bir sungusu, bir daveti olan ve hepsi de hoşuma giden diğer ziyaretler arasında bir istisna teşkil etmiyordu. Daha yaz sonunda, Balbec'ten Douville'e giderken, Saint-Pierredes-Ifs istasyonunu uzaktan gördüğümde, akşamları falezlerin doruğunun bir an, günbatımında dağ zirvelerindeki karlar gibi pespembe ışıldadığı bu yer (o garip, ani yükselişinin ilk seyahatimde Balbec'e devam etmek yerine Paris'e dönmek için içimde dayanılmaz bir arzu uyandırarak bana yaşattığı hüznün bir yana), Elstir'in anlattığına göre, sabahları gün doğumundan önceki dakikalarda, gökkuşağının bütün renklerinin kayalara yansıdığı ve geçmiş yıllardan birinde, kendisine modellik etmiş olan küçük çocuğu cıvılcıplak kumların üzerinde resmetmek üzere kim bilir kaç kez uyandırdığı o saatte falezden görünen manzarayı hatırlatmıyordu artık bana. Saint-Pierre-des-Ifs ismi bana sadece garip, esprili ve makyajlı, Chateaubriand ve Balzac konusunda sohbet edebile-

ceğim elli yaşlarında bir adamın karşıma çıkacağını haber veriyordu. Bir zamanlar beni nice hayallere gark etmiş olan Incarville falezinin arkasında, sanki asırlık kumtaşı saydamlaşmışçasına, akşam sisinde şimdi gördüğüm şeyse, M. de Cambremer'in bir amcasının La Raspelière'de akşam yemeği yemek veya Balbec'e dönmek istemediğim takdirde, daima memnuniyetle ağırlanacağını bildiğim güzel eviydi. Yani başlangıçtaki esrarengizliklerini kaybetmiş olan, sadece bu bölgedeki yerlerin isimleri değil, yerlerin kendileriydi de. Etimolojinin yerine mantığı koymasıyla esrarlarını zaten yarı yarıya kaybetmiş olan isimler, bir derece daha alçalmışlardı. Dönüş yolculuklarımızda, Hermonville'de, Saint-Vast'ta, Arembouville'de, tren durduğu anda, başta tanıyamadığımız, neredeyse hiç göremeyen Brichot'nunsa karanlıkta Herimund'un, Wiscar'ın ve Herimbald'ın hayaletleri zannedebileceği gölgeler görürdük. Vagonumuza yaklaşırlardı. Bir de bakardık ki, gelen M. de Cambremer'den başkası değilmiş; Verdurin'lere tamamen küsmüş ve davetlilerini geçirmek üzere istasyona gelmiş olan marki, annesiyle karısının adına, beni "kaçırıp" birkaç günlüğüne Féterne'e götürmeyi teklif ederdi; Gluck'un bütün eserlerini dinleyebileceğim harika bir müzisyen, ardından da, körfezde balık avı ve yelken partilerini aratmayacak müthiş maçlar yapabileceğim ünlü bir satranç oyuncusu gelecekti şatoya, ayrıca bu yüzden Verdurin'lerdeki akşam yemeklerini kaçırmam da söz konusu değildi, marki yemek davetleri için beni "ödünç vereceğine" şerefi üzerine söz veriyor, hem daha rahat, hem de daha güvenli olsun diye, beni arabayla gönderip aldıracağını ekliyordu. "Ama o kadar yükseğe çıkmanın size iyi geleceğini sanmıyorum. Kız kardeşim olsa, eminim dayanamazdı. Mahvolurdu! Zaten bu aralar pek iyi durumda değil... Gerçekten bu kadar ağır bir kriz mi geçirdiniz? Yarın ayakta duracak haliniz olmayacak!" Bunları söylerken, gülmekten kırılıyordu; fesatlığından değil de, sokakta ne zaman bir topalın yere düştüğünü göreceksin veya bir sağırın sohbet etmek durumunda kalsa, gülmekten kendini alamadığı için. "Peki ya önceki günlerde? Ne, on beş gündür kriz geçirmediğiniz mi? Ama bu müthiş bir şey, biliyor musunuz? Gerçekten

gelip Féterne'e yerleşmelisiniz, kız kardeşimle nefes tıkanıklığınızdan söz ederdiniz." Incarville'deki ziyaretçi, ava katıldığı için Féterne'e gidemeyip "trene" gelmiş olan Montpeyroux Markisi olurdu; ayağında çizmeleri, şapkasında sülün tüyüyle, yolcuları ve bu arada beni de uğurlar, oğlunun o hafta benim için uygun olan bir günde ziyaretime geleceğini haber verir, misafirperverliğim için peşinen teşekkür eder ve oğlunu biraz okumaya teşvik edersem çok mutlu olacağını bildirirdi; bazen de M. de Crécy, kendi ifadesiyle hazım yürüyüşüne çıkmışken uğrar, piposunu içer, ikram edilen bir veya birçok puroyu kabul eder, bana, "Ne o? derdi. Bir daha seferki Lucullus'a layık ziyafetimiz için gün vermeyecek misiniz bana? Birbirimize söyleyecek şeyimiz yok mu? Çifte Montgommery aileleri meselesini yarım bıraktığımızı izninizle hatırlatmak isterim. O konuyu tamamlamamız gerekir. Size güveniyorum." Bazıları sadece gazete almaya gelmiş olurlardı. Birçokları da gelip bizimle sohbet ederdi; bunların yapacak başka şeyleri olmadığından, küçük şatolarına en yakın istasyona gelip ahablarıyla birkaç dakika görüşmek amacıyla peronda bulunduklarından daima şüphelenmişimdir. Kısacası, mahalli trenin bu molaları, sosyete hayatının çeşitli dekorlarından biriydi. Trenin kendisi de üzerine düşen rolün bilincindeydi, insanca bir nezaket edinmişti sanki: Geç kalanları sabırla, uysallıkla, gerektiği kadar bekler, hatta kalktıktan sonra bile, işaret edenleri toplamak için dururdu; bunun üzerine, binecek olanlar nefes nefese trenin ardından koşar, oflayıp puflamalarıyla treni andırırsalar da, trenin ağırbaşlı yavaşlığına karşılık tabana kuvvet koşmalarıyla farklılıklarını belli ederlerdi. Yani Hermonville, Arembouville ve Incarville, bir zamanlar gecenin rutubetinde kendilerini sarmalayan anlaşılmaz hüzünden tamamen sıyrılma-
makla kalmayıp artık Norman istilasının yırtıcı görkemini de çağrıştırmıyorlardı. Doncières! Burayı tanıyıp rüyalarım-
dan uyandıktan sonra bile, bu isim benim için uzun süre ne hoş, buz gibi soğuk sokaklar, aydınlık vitrinler, leziz kümes hayvanları barındırdı içinde! Doncières! Artık sadece Morel'in trene bindiği istasyondur; Égleville (*Aquilaevilla*) genellikle Prenses Şerbatof'un bizi beklediği yerdi; Maineville ise, hava-

nın güzel olduğu akşamlarda, fazla yorgun değılse, benimle biraz daha uzun süre birlikte olmak istediğinde, Albertine'in indiğı istasyondur; burada inip dik bir patikayı takip ettiğinde, yolu Parville (*Paterni villa*) istasyonunda inse yürüyeceğı yoldan uzun değıldi. İlk gece beni kuşatan o kaygılı tecrit edilmişlik korkusunu artık hissetmediğim gibi, aynı korkunun tekrar canlanmasından veya kendimi bu yerlerde yabancı, yalnız hissetmekten endişe duymama bile gerek kalmamıştı; yalnız kestane ve ilgin ağaçları değıl, dostlukları da bol olan bu verimli topraklarda, yol boyunca arkadaşlar, mavimsi tepeler gibi uzun, kesikli bir silsile oluşturur, zaman zaman girintili çıkıntılı kayaların ya da caddeyi süsleyen ıhlamur ağaçlarının arkasına saklansalar da, her konakta kibar bir asilzade dostça elimi sıkarak yolculuğı böler, seyahatin uzunluğunu hissetmemi önler, icabında yolun devamında bana eşlik etmeyi önerirdi. Bir sonraki garda bir başka dostun bulunacağı kesindi; öyle ki, trenin düdüğü bizi bir dosttan başkalarına kavuşturmak üzere ayırırdı. En ücra şatolarla önlerinden yaklaşık olarak hızlı yürüyen bir insanın hızında geçen tren arasında o kadar kısa bir mesafe vardı ki, şato sahipleri bekleme salonunun önündeki perondan bizlere seslendiğinde, kendi kapılarının eşiğinden, odalarının penceresinden seslendiklerini zannedebildik, sanki demiryolu bir taşra kasabasının sokağı, ücra köşk de kentte bir konaktı; kimseden bir "iyi akşamlar" dileğı iştmediğim nadir istasyonlarda bile, sessizlik besleyici, sakinleştirici bir bütünlüğe sahipti, çünkü bu sessizliğin yakındaki köşkte erkenden yatmış, misafirperverliklerine ihtiyaç duyup bir ricada bulunmak üzere kendilerini uyandırmam gerekse beni sevinçle karşılayacaklarını bildiğim dostların uykusundan oluştuğunu biliyordum. İlk gidişimizde, günün bize on iki boş saat sunduğı bir kasabada, birkaç ayın sonunda, alışkanlığın vaktimizin tamamını doldurup tek bir boş dakika bırakmaması bir yana, bu on iki saatin biri tesadüfen boş kalacak olsa, bu saati bir zamanlar Balbec'e gelmemin başlıca sebebi olan bir kiliseyi gezerek veya Elstir'in resmettiğı bir yeri ziyaret edip atölyesinde görmüş olduğum eskiziyle karşılaştırarak değılendirmek artık aklıma bile gelmez, M.

Féré'nin evine, bir satranç partisi daha yapmaya giderdim. Balbec yöresinin benim için tam anlamıyla bir ahbaplar memleketine dönüşmesi, onun hem büyü, hem de üzerimdeki kötü etkisi olmuştu; arazi dağılımı, kıyı boyunca farklı ürünlerin ekildiği tarlalar çeşitli dostlara yaptığım ziyaretlere ister istemez bir seyahat niteliği kazandırmakla birlikte, aynı zamanda seyahatin hoşluğunu da bir ziyaretler dizisiyle sınırlıyordu. Bir zamanlar, *Şatolar Rehberi*'nin La Manche iline ait sayfalarını çevirirken, tren tarifesine baktığımdaki gibi heyecanlanacak kadar çarpıcı bulduğum yer isimleri artık öylesine bildik olmuşlardı ki, tren tarifesinin Doncières yoluyla Balbec-Douville sayfasını şimdi bir adres defterine bakarcasına mutlu bir sükûnetle inceleyebilirdim. Yamaçlarına görünür olsun olmasın, kalabalık bir arkadaş topluluğunun asılı olduğunu hissettiğim bu fazlasıyla sosyal vadide, akşamın şiirsel çılgılığı artık gecekuşlarının veya kurbağaların sesleri değil, M. de Criquetot'un "Ne haber?" ve Brichot'un da "*Haire!*" haykırışlarıydı. Hava artık yüreği daraltmıyor, sadece insan buğularıyla dolu olduğundan, kolaylıkla solunabiliyordu, hatta aşırı sakinleştiriciydi. Bundan hiç değilse olayları sadece pratik açıdan görmek gibi bir yarar sağlıyordum. Albertine'le evlenmek bana çılgınlık gibi görünüyordu.

Dördüncü Bölüm

Albertine'e doğru ani dönüş. – Gün doğumunda yıkım. – Albertine'le birlikte derhal Paris'e dönüyorum.

Albertine'den kesin olarak ayrılmak için bir fırsat bekliyordum sadece. Annemin ertesi gün teyzelerinden birinin son hastalığında yanında bulunmak üzere Combray'ye gidip, beni büyükanneimin arzulayacağı şekilde, deniz havasından yararlanmam için Balbec'te bırakacağı bir akşam, Albertine'le evlenmemeye kesin karar verdiğimi ve yakında onunla görüşmelerimi de keseceğimi kendisine söylemiştim. Annemi yola çıkışının öncesinde bu sözlerle hoşnut ettiğim için mutluydum. Annem bu habere gerçekten de çok sevindiğini benden gizlememişti. Durumu Albertine'e de açıklamam gerekiyordu. Bir akşam, birlikte La Raspelière'den dönerken, müritlerin kimi Saint-Mars-le-Vêtu'de, kimi Saint-Pierre-des-Ifs'te, kimi de Doncières'de indikten sonra, kendimi özellikle mutlu ve Albertine'den kopuk hissederek, artık vagonda ikimizden başkası da olmadığına göre, nihayet bu konuşmayı yapmaya karar vermiştim. Aslında Balbec'teki genç kızlar arasında benim sevdiğim, o sırada diğerleri gibi Balbec'ten ayrılmış bulunan, ama dönmesi beklenen (bu kızların hepsinden hoşlanıyordum, çünkü her biri benim gözümde, tıpkı ilk günkü gibi, ötekilerin doğasından bir şeyler taşıyordu, adeta farklı bir soydandı) Andrée'ydi. Andrée birkaç gün içinde Balbec'e dönecek ve döner dönmez de, mutlaka beni görmeye gelecekti; bense

serbest olmak, canım istemezse onunla evlenmeyebilmek, Venedik'e gidebilmek, ama yine de bu arada sırf bana ait olmasını sağlamak için, fazla üzerine düşmeyecek, gelir gelmez, ilk sohbetimizde şöyle diyecektim kendisine: "Sizi birkaç hafta önce görememiş olmam ne büyük talihsizlik! O zaman sizi sevebilirdim, oysa şimdi kalbimin başka bir sahibi var. Ama önemli değil, yine de sık sık görüşebiliriz, çünkü öteki aşkım yüzünden dertliyim, siz beni teselli edersiniz." Bu konuşmayı düşünüp için için gülüyordum, çünkü böylelikle Andrée'yi kendisini aslında sevmediğim yanılgısına düşürecektim; o da bu sayede benden bıkmayacak, sevgisinden mutlulukla, şefkatle yararlanacaktım. Ama bütün bunlar, kabalık etmek istemiyorsam, Albertine'le artık ciddi bir konuşma yapmamı iyice zorunlu kılıyordu; kendimi arkadaşına vakfetmeye kararlı olduğuma göre, Albertine'in kendisini sevmediğimi iyice anlaması gerekiyordu. Bunları ona bir an önce söylemem lazımdı, Andrée bugün yarın gelebilirdi. Ama tren Parville'e yaklaşıırken, o gece bu konuşma için vaktimiz olmayacağını ve artık kesin bir karar vermiş olduğuma göre, bu açıklamayı bir sonraki güne ertelemenin daha iyi olacağını düşündüm. Dolayısıyla, Albertine'le Verdurin'lerde yediğimiz akşam yemeğini konuşmayı tercih ettim. Tren Parville'den önceki son istasyon olan Incarville'den ayrıldığında, Albertine bir yandan mantosunu giyerek, "Yarın yine Verdurin'lerdeyiz, unutmayın, beni almaya geleceksiniz" dedi. Oldukça soğuk bir karşılık vermekten kendimi alamadım. "Evet, yarın bir 'kaçamak' yapmazsam gelirim, çünkü bu hayat tarzını pek aptalca bulmaya başladım. Her halü kârda, gidersek, La Raspelière'de geçirdiğim vakit tamamen boşa harcanmış olmasın diye, unutmayıp Mme Verdurin'den beni çok ilgilendirebilecek, inceleme konusu olabilecek ve bana bir eğlence sağlayabilecek bir şeyi rica etmeliyim, çünkü bu yıl Balbec'te gerçekten pek az eğlencem var. —Bu sözleriniz benim açımdan pek yüceltici değil, ama size kızmıyorum, çünkü sinirli olduğunuzu hissediyorum. Neymiş bu eğlence? —Mme Verdurin'in, eserlerini çok iyi tanıdığı bir müzisyenden parçalar çaldırmasını istiyorum. Biri ben de biliyorum, ama başka eserleri de olduğunu duydum,

bunların yayımlanıp yayımlanmadığını, ilk eserinden farklı olup olmadıklarını merak ediyorum. —Kim bu müzisyen?” —Güzelim, adının Vinteuil olduğunu söylesem, bir şey ifade edecek mi sana?” Kafamızda ihtimal dahilindeki bütün fikirleri evirip çevirsek de, gerçeğin kendisi asla bunların arasında yer almaz; gerçek en beklemediğimiz anda, dışarıdan gelerek bize o korkunç iğnesini batırır ve hiç iyileşmeyecek bir yara açar. “Bu sözlerinizin beni ne kadar güldürdüğünü bilemezsiniz, dedi Albertine ayağa kalkarak, tren durmak üzereydi çünkü. Söyledikleriniz bana sandığınızdan çok daha fazla şey ifade ettiği gibi, Mme Verdurin’e başvurmadan da, istediğiniz bütün bilgileri sağlayabilirim size. Hatırlarsanız, benden birkaç yaş büyük olan, bana annelik, ablalık etmiş, en güzel yıllarımı Trieste’de, yanında geçirdiğim bir kız arkadaşımın söz etmiştim size; ayrıca birkaç hafta sonra kendisiyle Cherbourg’da buluşacağım, birlikte seyahate çıkacağız (biraz tuhaf belki, ama denizi ne kadar sevdiğimi bilirsiniz); işte bu arkadaşım, (katiyen zannedebileceğiniz türden bir kadın değildir!) kaderin ne garip bir cilvesidir ki, sizin Vinteuil’ün kızının en yakın arkadaşı; Vinteuil’ün kızını da neredeyse onun kadar iyi tanırım. Onlardan daima ablalarım diye söz ederim. Sevgili Albertine’inizin haklı olarak hiç anlamadığımı söylediğiniz müzikle ilgili konularda da size yararlı olabileceğini göstermek beni memnun etti.” Vinteuil’ün ölümünden bunca zaman sonra, Combray’dan ve Montjouvain’den bu kadar uzaktaki Parville istasyonuna girdiğimiz anda söylenen bu sözlerin üzerine, kalbimde bir görüntü kıpırdadı; bu görüntü o kadar uzun yıllar boyunca bir kenarda durmuştu ki, bir zamanlar onu zihnime yerleştirirken zararlı bir gücü olduğunu tahmin edebilmiş olsaydım da, zamanla bu gücü tamamen kaybettiğini düşünürdüm; bu görüntü, benliğimin derinliklerinde, kim bilir, belki büyükannemin ölmesine izin verişimin cezası, bedeli olarak, —günü geldiğinde memleketine dönüp Agamemnon’un katlinin intikamını alsın diye ölmesi tanrılar tarafından engellenen Orestes gibi— canlı olarak tutulmuştu; içine temelli gömülmüş gibi durduğu karanlıklardan ansızın sıyrılıp İntikam Meleği gibi saldırmasının amacı, belki hayatıma hak

ettiğim korkunç ve yeni bir yön vermek, belki de aynı zamanda kötü hareketlerin yalnızca o hareketi yapanlar için değil, benim ne yazık ki çok eskiden bir akşamüstü Montjouvain'de, bir çalının arkasına gizlenerek (tıpkı Swann'ın aşklarının hikâyesini kibarca dinlediğimdeki gibi), Bilgi'nin uğursuz, ıstıraplı olmaya mahkûm yolunun içimde genişlemesine tehlikeli bir biçimde izin verişim gibi, sadece ilginç ve eğlenceli bir gösteriyi seyredenler, seyrettiklerini zannedenler için de sürekli olarak doğurduğu vahim sonuçları bana açıkça göstermekti. Aynı zamanda, en büyük ıstırabım, benim için neredeyse bir gurur, bir sevinç kaynağı oldu; yediği bir darbe sonucunda sıçrayarak kendi çabasıyla asla yükselemeyeceği bir noktaya ulaşan bir adamın yaşadığı duyguyu yaşadım. Mlle Vinteuil'ün ve profesyonel bir lezbiyen olan kadın arkadaşının arkadaşı konumunda Albertine kavramı, en aşırı şüphelerimde hayal ettiklerimle karşılaştırılınca, 1889 Fuarı'nın ancak bir evden ötekine ulaşması beklenen basit ses iletim düzeninin yanında, sokakları, kentleri, kırları, denizleri kapsayan, ülkeleri birbirine bağlayan telefonlar gibiydi. Korkunç bir bilinmez ülkeye inmiştim; yeni bir akla hayale gelmedik ıstıraplar dönemi başlıyordu. Bununla birlikte, içinde boğulduğumuz gerçeklik seli, bizim çekingen, minicik tahminlerimizin yanında dev boyutlarda olsa da, bu tahminler sayesinde önceden sezinlenmiştir. Albertine'i Andrée'yle birlikte görüp kaygılandığımda, zihnimin icat edemeyeceği ama içimde belirsiz bir korku yaratan şey, muhtemelen az önce öğrendiğim şeye, Albertine'le Mlle Vinteuil'ün arkadaşlığına benzer bir şeydi. Çoğunlukla ıstırabın sonuna kadar gitmeyişimizin nedeni, yaratıcılıktan yoksun oluşumuzdur. En korkunç gerçek bile, ıstırapla birlikte güzel bir keşif hissi de yaşatır bize, çünkü aslında uzun süredir hiç aklımızdan geçirmeden sürekli tekrarladığımız bir şeyi yeni ve açık seçik bir şekle sokar sadece. Tren Parville'de durmuştu; bizden başka yolcu olmadığı için, görevli, işin gereksizliği yüzünden, buna rağmen, görevini yerine getirmesini sağlayan, kendisinde hem titizliğe, hem de uyusukluğa yol açan alışkanlıkla ve en çok da uykusu geldiğinden gevşemiş bir sesle, "Parville!" diye bağırdı. Karşımda

duran ve ineceği istasyona geldiğini gören Albertine, vagonun bulunduğumuz köşesinden ileriye birkaç adım atıp kapıyı açtı. Ama onun inmek için yaptığı bu hareket benim kalbimi parçalıyordu; Albertine'in bedeninin benimkinden bağımsız, iki adım ötesindeki görünür konumuna rağmen, gerçekçi bir ressamın mecburen aramıza koyduğu bu somut mesafe, aslında bir görüntüden ibaretti sanki ve olayı asıl gerçekliğe uygun şekilde baştan resmetmek isteyen birinin Albertine'i benden birkaç adım ötede değil, benim içimde resmetmesi gerekirdi. Onun uzaklaşması bana öyle bir ıstırap veriyordu ki, kolundan tutup çaresizlik içinde kendime çektim. "Bu gece Balbec'te kalmanız imkânsız mı? dedim. —İmkânsız değil, ama uykudan ölüyorum. —Bana büyük bir iyilik etmiş olacaksınız... —Peki, öyle olsun, gerçi sebebini anlamadım ama; neden daha önce söylemediniz? Her neyse, kalıyorum." Albertine'e başka katta bir oda ayarlayıp kendi odama girdiğimde annem uyuyordu. Pencerenin önüne oturdum, odası benimkinden incecik bir bölmeyle ayrılan annem sesimi duymasın diye hıçkırıklarımı bastırıyordum. Panjurları kapatmayı bile akıl edememiştim; bir an başımı kaldırdığımda, karşımda, Elstir'in bir günbatımı çalışmasında Rivebelle restoranında görünen, cılız, soluk kırmızı ışığın aynısını gördüm gökyüzünde. Balbec'e ilk geldiğim gün, gecenin değil, yeni bir günün habercisi olan bu akşam vakti görüntüsünün aynısını trenden gördüğümde yaşadığım coşkunluğu hatırladım. Ama artık hiçbir gün benim için yeni bir gün olmayacak, bende bilinmez bir mutluluğun arzusunu uyandırmayacak, sadece, sonunda dayanacak gücüm kalmayana dek, ıstıraplarımı devam ettirecekti. Cottard'ın Incarville gazinosunda söylediklerinin doğruluğu artık benim için kuşku götürmezdi. Uzun zamandır Albertine'le ilgili olarak korktuğum, belli belirsiz şüphelendiğim şey, içgüdümle bütün varlığında bulduğum ve arzumun yönettiği mantığımın yavaş yavaş bana inkâr ettirdiği şey doğrudur! Albertine'in arkasında artık denizin mavi tepelerini değil, adeta hazzının duyulmamış sesiyle cınlayan o gülüşle Mlle Vinteuil'ün kollarına atıldığı Montjouvain'deki odayı görüyordum. Eğilimleri belli olan Mlle Vinteuil'ün Al-

bertine gibi güzel bir kızdan arzularını tatmin etmesini istememiş olması mümkün müydü? Albertine'in bundan rahatsız olmayıp arzusunu yerine getirmeyi kabul ettiğinin kanıtı da, aralarının bozulmamış, aksine samimiyetlerinin artmış olmasıydı. Albertine çenesini Rosemonde'un omzuna dayayıp gülümseyerek ona baktıktan sonra boynuna bir öpücük kondururkenki o zarif hareketi, bana Mlle Vinteuil'ü hatırlatmış olan, ama yorumlarken, iki hareketin çizgisi aynıysa, zorunlu olarak aynı eğilimden kaynaklandıklarını kabullenmekte tereddüt ettiğim o hareketi belki de Mlle Vinteuil'den öğrenmişti zaten, kim bilir? Karanlık gökyüzü yavaş yavaş aydınlanıyordu. Ben ki o güne kadar her uyanışında en basit şeylere, sütlü kahve fincanına, yağmurun sesine, rüzgârın uğultusuna hep gülümsemiştim, birkaç dakika sonra doğacak günün ve onu takip edecek günlerin hiçbirinin bana meçhul bir mutluluğun umudunu bir daha asla getirmeyeceğini, sadece çektiğim işkenceyi devam ettireceklerini hissettim. Hayata hâlâ bağlıydım, ama hayattan artık acıdan başka şey bekleyemeyeceğimi biliyordum. Saatin uygunsuzluğuna aldırmayıp asansöre koştum, gece bekçisi görevini yapan asansörcü çocuğu çağırdım ve Albertine'in odasına gidip, beni kabul edebilirse, kendisine söyleyecek önemli bir şeyim olduğunu söylemesini istedim. "Küçük hanım kendisi gelmeyi tercih ediyormuş, cevabıyla döndü. Bir iki dakika sonra burada olacakmış." Gerçekten de az sonra Albertine sabahlığıyla içeri girdi. "Albertine" dedim çok alçak sesle, annemi uyandırmamak için sesini yükseltmemesini tembih ederek; bizi annemden ayıran bölmenin o esnada bir rahatsızlık kaynağı olan, bizi fısıltıyla konuşmaya mecbur eden inceliği, bir zamanlar, büyükannemin duygularını kusursuz biçimde yansıtırken, müzikal bir duruluk gibi görünürdü gözüme, "sizi rahatsız ettiğim için mahcubum. Mesele şu: Beni anlamanız için, size bilmediğiniz bir şeyi söylemem gerekiyor. Buraya gelirken, evlenmem gereken, benim için her şeyden vazgeçmeye hazır bir kadını terk ettim. Bu sabah seyahate çıkacaktı; bir haftadır her gün, döneceğimi bildiren bir telgraf çekmeme cesaretini kendimde bulup bulamayacağımı merak ediyordum. Bu cesareti kendimde buldum,

ama o kadar perişan oldum ki, intihar edeceğimi sandım. Dün gece sizden Balbec'te kalmanızı rica etmemin sebebi buydu. Ölmeden önce sizinle vedalaşmak istemiştim.” Uydurduğum hikâyenin doğallık kazandırdığı gözyaşlarının sel gibi akmasına izin verdim. “Zavallı yavrucak, bilseydim geceyi yanınızda geçirirdim” diye haykırdı Albertine; sebebini kendisinden gizlesem de gerçekliğini ve boyutlarını gizleyemediğim bu keder karşısında öylesine içtenlikle duygulanmıştı ki, o kadınla evlenebileceğim, bu durumda kendisinin de “iyi bir evlilik” yapma fırsatını kaçıracağı aklından bile geçmiyordu. “Zaten, dedi, dün, La Raspelière'den itibaren, yol boyunca sizin sinirli ve üzgün olduğunuzu hissetmiştim, bir şeyler olmasından korkmuştum.” Aslında kederlenmeye Parville'de başlamıştım, kederimden çok farklı olan, ama Albertine'in neyse ki onunla karıştırdığı sinirim ise, daha birkaç gün Albertine'le birlikte olma zorunluluğunun yarattığı sıkıntıdan kaynaklanıyordu. Albertine sözlerine şöyle devam etti: “Artık sizden hiç ayrılmayacağım, hep burada kalacağım.” Böylece beni yakıp kavuran zehre karşı –sadece onun verebileceği– yegâne ilacı sunmuş oluyordu bana; zehir ve ilaç türdeştiler zaten, biri tatlı, öteki acıydı, ama ikisi de Albertine'den türemişlerdi. O esnada –ıstırabım olan– Albertine bana acı çektirmekten bir süreliğine vazgeçip –ilacım sıfatıyla– nekahet halindeymişim gibi duygulandırıyor du beni. Ama yakında Balbec'ten ayrılıp Cherbourg'a, oradan da Trieste'ye gideceğini düşünüyordum. Eski alışkanlıkları yeniden canlanacaktı. Benim asıl istediğim, Albertine'in gemiye binmesini engelleyip onu Paris'e götürmeye çalışmaktı. Şüphesiz canı isterse Trieste'ye gitmesi, Paris'te, Balbec'tekinden de kolaydı, ama o sırada önemli olan Paris'e gitmekti, orada duruma tekrar bakılırdı; Mme de Guermantes'tan, dolaylı olarak Mlle Vinteuil'ün arkadaşına Trieste'de kalmasını diye baskı yapmasını, başka bir yerde, belki Mme de Villeparisis'nin ve Mme de Guermantes'in evinde rastladığım *** Prensi'nin hizmetinde yeni bir işe girmesini sağlamasını rica edebilirdim. Mme de Guermantes'in uyarısıyla prens de, Albertine arkadaşını görmeye onun evine gitmek isterse, bir araya gelmelerini engelleyebilirdi. Al-

bertine'in eğer böyle eğilimleri varsa, Paris'te bu zevklerini tatmin edecek başka birçok kişi bulabileceğini düşünebilirdim elbette. Ama her kıskançlık kendine hastır ve kendisini doğuran kişinin –bu örnekte Mlle Vinteuil'ün arkadaşı– damgasını taşır. Benim de başlıca kaygım, Mlle Vinteuil'ün arkadaşıydı. Bir zamanlar, Albertine'in memleketi olduğu için (eniştesi orada büyükelçilik müsteşarıydı), coğrafi özelliklerini, orada yaşayan insanları, tarihi eserlerini, manzaralarını (tıpkı bir atlastaki, bir resim albümündeki gibi) Albertine'in gülümsemesinde, davranışlarında görebildiğim için Avusturya'ya beslediğim esrarengiz tutkuyu hâlâ besliyordum, ama simgelerin yer değiştirmesiyle korku âleminde besliyordum. Evet, Albertine'in memleketi orasıydı. Her evde ya Mlle Vinteuil'ün arkadaşını ya da başkalarını bulacağı kuşku götürmeyen memleket orasıydı. Çocukluk alışkanlıkları yeniden doğacaktı, üç ay sonra Noel, ardından da yılbaşı kutlamaları için bir araya gelinecekti; bu özel günler, bir zamanlar yılbaşı tatili boyunca Gilberte'ten ayrı olduğumda yaşadığım kederin bilinçsiz anısı nedeniyle zaten kendi başlarına hüzünlü günlerdi benim için. Uzun akşam yemeklerinden, gece yarısı yemeklerinden sonra, herkes neşeli ve coşkuluyken, Albertine oradaki arkadaşlarıyla Andrée'yle ikisini birlikte gördüğüm zamanki davranışlarını sergileyecek –oysa Albertine'in Andrée'yle arkadaşlığı tamamen masum da olabilirdi, kim bilir– Montjouvain'de, arkadaşı üstüne düştüğünde Mlle Vinteuil'ün gözlerinin önüne serdiği tavırları takınacaktı. Kadının arkadaşının önce gıdıklayıp sonra da üzerine kapandığı Mlle Vinteuil'ün çehresinin yerine şimdi Albertine'in alev alev yanan yüzünü koyuyor, önce kaçıp sonra teslim olurken attığını işittiğim o garip, derinden gelen kahkahasıyla Albertine'in çehresini hayal ediyordum. Hissettiğim ıstırapın yanında, Saint-Loup'nun Doncières'de, benim yanımda Albertine'le karşılaştığı ve Albertine'in ona cilveler yaptığı gün yaşadığım kıskançlık neydi ki? Paris'te, Mlle de Stermaria'nın mektubunu beklediğim gün, Albertine'in bana verdiği ilk öpücükleri muhtemelen borçlu olduğum meçhul ilk sevgiliyi düşündüğümde yaşadığım kıskançlık neydi ki? Öteki türdeki kıskançlık, Saint-

Loup'dan, herhangi bir delikanlıdan kaynaklanan kıskançlık, bir hiçti. Öyle bir durumda, olsa olsa bir rakipten korkum olur, onu mağlup etmeye çalışırdım. Ama bu durumda rakip, benim benzerim değildi, silahları farklıydı, aynı zeminde mücadele etmem, Albertine'e aynı hazları tattırmam, hatta bu hazları tam olarak kavramam imkânsızdı. Hayatımızın birçok ânında, kendi içinde bir önem taşımayan bir güç uğruna, bütün geleceğimizi seve seve feda edebiliriz. Bir zamanlar, sırf Mme Swann'ın arkadaşı olduğu için Mme Blatin'le tanışabilmek uğruna, hayatın bütün güzelliklerinden vazgeçmeye hazırdım. Şimdi de, Albertine'in Trieste'ye gitmemesi için her türlü ıstıraba katlanır, bu da yetmezse ben ona ıstırap çektirir, onu tek başına bir yere hapseder, elindeki azıcık parayı da alıp seyahate çıkmasını maddeten imkânsız hale getirirdim. Nasıl ki eskiden Balbec'e gitmek istediğimde beni harekete geçiren şey, İran üslubundaki bir kiliseyi, şafak vaktinde bir fırınayı görme arzusu idiyse, şimdi de Albertine'in Trieste'ye gitme ihtimalini düşündüğümde yüreğimi parçalayan şey, orada Noel gecesini Mlle Vinteuil'ün kadın arkadaşıyla geçireceği düşüncesiydi; çünkü hayal gücü nitelik değiştirip duyarlılığa dönüştüğünde, daha fazla sayıda enstantaneden yararlanmaz. Mlle Vinteuil'ün arkadaşının o sırada Cherbourg'da veya Trieste'de olmadığını, Albertine'le görüşemeyeceğini söylediler, huzur ve sevinç gözyaşları dökerdim. Hayatım da, geleceğim de tamamen değişirdi. Oysa kıskançlığımın bu şekilde sınırlanmasının keyfi olduğunu, Albertine'in bu yönde eğilimleri varsa, onları başkalarıyla da tatmin edebileceğini pekâlâ biliyordum. Ayrıca bu başka genç kızlar da Albertine'i başka bir mekânda görseler, kalbim bu kadar parçalanmazdı. Albertine'in hoşlandığını hissettiğim, hatıralarını, dostluklarını, çocukluk aşklarını barındıran o meçhul dünyadan, Trieste'den yayılıyordu o düşmanca, anlaşılmaz hava; aynı hava Combray'de de, çatal bıçak sesleri arasında yabancılarla sohbet ettiğini, güldüğünü işittiğim, bana iyi geceler dilemeye gelmeyecek olan annemin bulunduğu yemek salonundan benim yatak odama çıkardı; Swann için, Odette'in akşamları hayal edilmesi imkânsız hazlar bulmaya gittiği evleri de aynı ha-

va doldurmuştu. Trieste'yi artık insanları düşünceli, gün batımları altın yaldızlı, çan sesleri hüzünlü, harikulade bir diyar olarak değil, hiç vakit geçirmeden ateşe verip gerçek dünyadan silmek isteyeceğim lanetli bir şehir olarak düşünüyordum. Bu şehir kalbimi sürekli deşen bir hançerdi. Yakında Albertine'in Cherbourg'a ve Trieste'ye gitmesine izin vereceğimi, hatta Balbec'te kalmayı düşünmek dehşet veriyordu bana. Çünkü kız arkadaşımın Mlle Vinteuil'le samimiyetinin ifşaatı benim için neredeyse kesinleştiğinden beri, bana öyle geliyordu ki, Albertine benimle birlikte olmadığı her an (teyzesi yüzünden bütün bir gün boyunca onu göremediğim oluyordu), kendini Bloch'un kuzinlerine, belki başka kadınlara teslim ediyordu. Belki o akşam bile Bloch'un kuzinleriyle görüşebileceği düşüncesi çılgına döndürüyordu beni. Bu yüzden, birkaç gün boyunca yanımdan ayrılmayacağını söylediğinde, şöyle cevap verdim: "Ama ben Paris'e gitmek istiyorum. Benimle birlikte gelmez misiniz? Paris'te bir süre bizim evde kalmak istemez misiniz?" Albertine'in yalnız kalmasını hiç değilse birkaç gün boyunca, ne pahasına olursa olsun engellemem, onu yanımda tutmam gerekiyordu; Mlle Vinteuil'ün arkadaşısıyla görüşmeyeceğinden ancak bu şekilde emin olabilirdim. Aslında sadece benimle yaşıyor olacaktı, çünkü annem, babamın yapacağı uzun teftiş seyahatinden yararlanıp birkaç günlüğüne Combray'ye, kız kardeşlerinden birinin yanına gitmesini isteyen büyükannemin arzusunu yerine getirmeyi görev bilmişti. Annem, kız kardeşini o kadar seven büyükanneme layık bir kardeş olamadığı için teyzesinden hazzetmezdi. Aynı şekilde insanlar, çocukluklarında kendilerine kötü davranmış olan kişileri büyüdüklerinde hınçla hatırlarlar. Ama annem artık büyükanneme dönüşmüş olduğundan, hınç duyması imkânsızdı; annesinin hayatı onun için saf ve masum bir çocukluk gibiydi, insanlarla ilişkilerini düzenleyecek olan acı tatlı hatıraları bulacağı bir kaynaktı. Büyükteyzem anneme birtakım çok değerli ayrıntılar konusunda bilgi verebilirdi, ama artık bu bilgileri edinmesi zordu, çünkü teyzesi çok hastaydı (kanseri olduğu söyleniyordu); annem de, babamı yalnız bırakmak istemeyip daha önce teyzesini görmeye gitmediği

için vicdan azabı duyuyor, bu da annesinin yapacağı şeyi yapmak için kendisine fazladan bir dürtü sağlıyordu; büyükannenin —çok kötü bir baba olan— babasının ölüm yıldönümünde, annesinin alışkanlığını sürdürerek dedesinin mezarına çiçek götüreren annem, şimdi de açılacak olan mezarın başına büyükteyzemin büyükannemden esirgemiş olduğu tatlı sözlerle gitmek istiyordu. Combray’de bulunduğu süre boyunca, büyükanneimin mutlaka kızının denetiminde yapılmasını arzuladığı birtakım işlerle ilgilenecekti. Annem, babamın da kayıtsız kalmadığı, ama onu annem kadar üzmesi imkânsız bir matemnin ağırlığını kocasına fazla hissettirmemek için Paris’ten babamdan önce ayrılmak istememiş, dolayısıyla işlere henüz başlanmamıştı. Albertine, “Ne yazık ki şu sıralar imkânsız, diye cevap verdi. Ayrıca, söz konusu hanım gittiğine göre, alelacele Paris’e dönmenize ne gerek var?” —Onunla tanıştığım yerde daha huzurlu olabilirim; onun hiç görmediği Balbec’ten nefret ediyorum.” Albertine böyle bir kadının aslında olmadığını, o gece ölmeyi gerçekten istemiş olmamın sebebinin kendisinin Mlle Vinteuil’ün arkadaşıyla samimiyetini düşüncesizce ifşa etmesi olduğunu daha sonraları anladı mı acaba? Olabilir. Zaman zaman, anlamış olabileceğini düşünüyorum. Ne olursa olsun, o sabah böyle bir kadının varlığına inanmıştı. “Aslında o hanımla evlenmeniz gerekir yavrucuğum, dedi, siz de, eminim o da, mutlu olurdunuz.” O kadını mutlu edebileceğim düşüncesinin gerçekten de bana neredeyse bu yönde bir karar verdirdiğini, kısa bir süre önce, karım olacak kadını lüks ve eğlence içinde yaşatmama imkân sağlayacak yüklü bir mirasa konduğumda, sevdiğim kadının fedakârlığını kabul etme noktasına geldiğimi söyledim. Albertine’in bana yaşattığı ıstırapın hemen ardından gösterdiği bu yakınlığa duyduğum minnetle sarhoş olarak, altıncı konyak kadehinizi dolduran garsona seve seve bir servet vaat edersene, karımın bir otomobili ve bir yata olacağını, bu açıdan, kendisinin otomobile, yata binmeyi çok sevdiği düşünülürse, sevdiğim kadının Albertine olmamasının büyük talihsizlik sayılabileceğini, kendisi için benim aslında ideal koca olacağını, ama kim bilir, belki yine de dostça görüşebileceğimizi

söyledim Albertine'e. Her şeye rağmen, tıpkı sarhoşken bir yumruk yeme korkusuyla yoldan geçen insanlara bulaşmayı-şımız gibi, Gilberte döneminde yapacağım bir tedbirsizliği (buna tedbirsizlik denebilirse eğer) yapmadım ve Albertine'e, sevdiğim kadının kendisi olduğunu söylemedim. "Neredeyse evleniyordum onunla. Ama cesaret edemedim buna; genç bir kadını benim gibi hasta, sıkıcı biriyle yaşamaya mecbur etmek istemedim. —Deli misiniz siz? Sizinle birlikte yaşamayı kim olsa ister, herkesin nasıl sizin peşinizde koştuğunu görmüyor musunuz? Mme Verdurin'lerin evinde sizden başkasının sözü edilmiyor, en yüksek sosyete de öyle olduğunu duydum. Bu hanım, kendinizle ilgili böyle şüphelere kapıldığınıza göre, size iyi davranmadı mı yoksa? Anladım ben, fesat bir kadın bu, nefret ediyorum ondan! Ah, onun yerinde ben olsaydım... —Yo hayır, çok iyi davrandı, fazlasıyla iyi davrandı. Verdurin'lere ve diğerlerine gelince, onlar benim umurumda bile değil. Sevdiğim ve vazgeçtiğim kadının haricinde benim için önemli olan tek insan, biricik Albertine'im; beni birazcık teselli edebilecek tek şey, onunla sık görüşmek, en azından ilk birkaç gün" diye ekledim, Albertine'i korkutmak ve ilk günlerde ondan çok şey isteyebilmek için. İkimizin evliliği gibi bir ihtimale sadece belli belirsiz değindim, kişiliklerimiz uyuşmayacağından, böyle bir şeyin gerçekleşemeyeceğini söyledim. İstemeyerek de olsa, bu kıskançlığı yaşarken, Saint-Loup'nun "Rachel ne zaman ki Tanrın"la ve Swann'ın Odette'le ilişkilerinin anısından kurtulamadığımdan, ben sevdiğim sürece sevilmemin imkânsız olduğuna ve bir kadını bana ancak menfaatin bağlayabileceğine inanma eğilimindeydim. Albertine'i Odette'le Rachel'i temel alarak yargılamak bir çılgınlıktı şüphesiz. Ama ben onu değil, kendimi yargılıyordum; kıskançlığım yüzünden, başkasında uyandırabileceğim duyguları fazlasıyla küçümsüyordum. Başımıza gelecek olan birçok felaket de, belki yanlış olan bu yargının sonucuydu muhtemelen. "Yani Paris teklifimi ret mi ediyorsunuz? —Teyzem şu sıralar gitmeme karşı çıkar. Ayrıca daha sonra gelsem de, sizin eve yerleşmem tuhaf kaçmaz mı? Paris'te kuzininiz olmadığım mutlaka öğrenilir. —Canım, biz de nişanlı sayıla-

bileceğimizi söyleriz! Siz bunun doğru olmadığını bildikten sonra, ne sakıncası var?” Albertine’in geceliğinin tamamen açıkta bıraktığı boynu sağlam, yanık ve pütürlüydü. Onu o sırada kalbimden asla koparıp atamayacağımı sandığım bir çocukluk kederini teskin etmek için annemi öpercesine masumiyetle öptüm. Albertine yanımdan ayrılıp giyinmeye gitti. Bana bağlılığı gevsemeye başlamıştı bile; ilk başta, yanımdan bir saniye olsun ayrılmayacağını söylüyordu. (Balbec’te kalırsak, hemen o akşam, tek başına Bloch’un kuzinleriyle görüşmesinden korktuğuma göre, kararının fazla uzun ömürlü olmayacağını açıkça hissediyordum.) Oysa az önce Maineville’e uğramak istediğini, öğleden sonra tekrar beni görmeye geleceğini söylemişti. Bir önceki akşam eve dönmediğinden, mektup gelmiş, ayrıca teyzesi merak etmiş olabilirmiş. Şöyle cevap vermiştim: “Mesele buysa, asansörcü çocuğu gönderip teyzenize burada olduğunuzu haber verebilir, mektuplarınızı da alabiliriz.” Bana iyi davranmak isteyen, ama bağımlı hale geldiğine de canı sıkılan Albertine alnını kırıştırmış, hemen sonra da, tatlılıkla, “Olur” deyip asansörcü çocuğu göndermişti. Albertine yanımdan ayrılalı daha bir iki dakika olmuştu ki, asansörcü çocuk hafifçe kapıyı tıklattı. Ben Albertine’le konuşurken onun Maineville’e gidip dönecek kadar zamanı olacağını düşünmemiştim. Albertine’in teyzesine bir not yazdığını ve eğer istersem, o gün Paris’e benimle birlikte gelebileceğini haber verdi. Aslında Albertine ileteceği bu haberi ona sözlü olarak bildirmekle hata etmişti, çünkü sabahın çok erken bir saati olmasına rağmen, otel müdürü olaydan haberdardı; çılgına dönmüş bir halde odama gelip beni soru yağmuruna tuttu: Bir şikâyetim mi varmış, gerçekten gidecek miymişim, en azından birkaç gün bekleyemez miymişim, o gün rüzgâr pek ürkekmiş (ürkütücüyümüş). Albertine’in özellikle onu koruyabilecek tek kişi olan Andrée’nin bulunmadığı o sıralarda, Bloch’un kuzinlerinin gezintiye çıktığı saatte Balbec’te olmasını ne pahasına olursa olsun engellemek istediğimi ve Balbec’in artık o mekânda nefes alamayan bir hastanın yolda ölmeyi bile göze alarak, orada bir gece daha geçirmemeye karar verdiği yerlere benzediğini açıklamak istemiyordum otel mü-

dürüne. Bu türden başka yakarılara karşı da mücadele etmek zorunda kalacaktım ayrıca; önce otelde, Marie Gineste ve Céleste Albaret'nin kıpkırmızı gözleriyle karşılaştım. (Marie'nin hıçkırıklarla kesilen gözyaşları sel suları şiddetindeydi; daha yumuşak mizaçlı olan Céleste, ona sakin olmasını söylüyordu; ne var ki Marie, bildiği tek dizeleri: *Burada aşağıda, leylaklar hepten solar*'ı okuyunca, Céleste kendini tutamadı ve leylak rengi yüzü gözyaşlarından bir örtüyle kaplandı; beni daha o akşam unuttuklarını sanıyorum.) Ardından, mahalli trende, kimseye görünmemek için aldığım bütün önlemlere rağmen, M. de Cambremer'le karşılaştım; bavullarımı görünce beti benzi soldu, çünkü iki gün sonraki daveti için bana güveniyordu; soluk tıkanmalarımın hava değişikliğinden kaynaklandığına ve ekim ayının sağlığıma çok iyi geleceğine beni ikna etmeye çalışarak canımı sıktı, en azından gidişimi bir hafta erteleyemez miyim diye sordu; bu teklifin anlamsızlığına belki de teklif bana acı çektiirdiği için öfkelen dim. M. de Cambremer vagonda benimle konuşurken, her istasyonda, Herimbald'dan, Guiscard'dan daha korkunç birisinin, kendini davet ettirmek için yalvaran M. de Crécy'nin veya daha da beteri, beni davet etmekte ayak direyen Mme Verdurin'in karşıma çıkmasından korkuyordum. Ama bunlar ancak birkaç saat sonra gelecekti başıma. Henüz o noktaya gelmemiştim. Şimdilik müdürün umutsuz yakınmalarıyla karşı karşıyaydım. Fısıltıyla konuşmasına rağmen, annemi uyandırır korkusuyla onu başımdan savdım. İlk gelişimde beni perişan eden, sevgiyle dolup taşarak Mlle de Stermaria'yı düşündüğüm, Albertine'le arkadaşlarının sahile yolu düşen göçmen kuşlar misali geçmelerini beklediğim, Albertine'i asansörcü çocukla haber gönderip çağırıttıktan sonra kayıtsızca ona sahip olduğum, büyükannemin iyiliğini anladığım, sonra öldüğünü öğrendiğim o aşırı yüksek tavanlı odada yalnız kaldım; dibine sabah güneşi vurmuş bu panjurları ilk kez, denizin ilk tepelerini görmek üzere açmışım (aynı panjurları Albertine öpüştüğümüzü gören olmasın diye kapattırırdı). Kendi başkalaşım larımı nesnelerin aynılığıyla karşılaştırarak kavırıyordum. Oysa tıpkı insanlara alışmamız gibi nesnelere de alışırız, sonra, ay-

nı nesnelerin daha önce taşıdığı farklı anlamı, ardından, bütün anlamlarını kaybettiklerinde şahit oldukları, bugünkünden çok farklı olayları, aynı tavan altında, aynı camekânlı kitaplıklar arasında oynanan farklı sahneleri ansızın hatırladığımızda, bu farklılığın işaret ettiği gönül ve hayat değişimleri, mekânın tekligiyle pekişen değişmez dekorun sürekliliği tarafından iyice vurgulanır.

İki üç defa, bu odanın ve kitaplıkların bulunduğu, Albertine'in pek küçük bir yer kapladığı dünyanın belki de zihinsel bir dünya olduğu ve tek gerçeklik olduğu, anlık bir düşünce halinde aklımdan geçti; kederimse, bir romanı okurken duyduğumuz keder gibi bir şey olabilirdi, böyle bir kederi ancak bir deli sürekli ve kalıcı hale getirir, bütün hayatına yaya-bilirdi; belki de irademi birazcık kullansam, bu gerçek dünyaya ulaşabilir, kâğıttan bir çemberi yırtarcasına ıstırabımın ötesine geçerek bu dünyaya girebilir, bir romanı bitirdikten sonra, hayali kadın kahramanın ne yaptığını düşünmeyişimiz gibi, Albertine'in yaptıklarını da hiç umursamayabilirdim. Aslında en çok âşık olduğum sevgililerim, onlara beslediğim aşkla asla çakışmamışlardır. Ben onları görebilmek, sadece benim olmalarını sağlamak için her şeyden vazgeçtiğime, bir akşam kendilerini boş yere bekleyecek olsam hıçkırarak ağladığıma göre, bu aşk gerçektir. Ama onlar, bu aşkın sureti olmaktan çok, aşkı doğurup doruğuna ulaştırma özelliğine sahiptiler. Onlara baktığımda, onları dinlediğimde, kendilerinde bu aşka benzeyen, bu aşkı açıklayabilecek hiçbir şey bulamazdım. Buna rağmen, benim için tek mutluluk onları görmek, tek üzüntü onları beklemektir. Sanki kendileriyle hiçbir alakası olmayan bir etki gücü, doğa tarafından onlara ayrıca eklenmişti ve elektriğe benzeyen bu gücün üzerimdeki etkisi, aşkı harekete geçirmek, yani bütün davranışlarımı yönetmek ve bütün ıstıraplarımın kaynağı olmaktı. Ama bu, söz konusu kadınların güzelliğinden, zekâsından veya iyiliğinden tamamen bağımsızdı. İnsanı çarpan bir elektrik akımı gibi aşklarım da beni çarptı; onları yaşadım, hissettim, fakat görmeyi ya da düşünmeyi asla başaramadım. Hatta bu aşklarda (aşka genellikle eşlik eden, ama onu oluşturmaya tek

başına yetmeyen fiziksel hazı bir yana bırakıyorum), kadın görüntüsünün ardında, meçhul tanrılara seslenircesine, kadına eşlik eden bu görünmez güçlere seslendiğimizi düşünme eğilimindeyim. İyi niyetine muhtaç olduğumuz, somut bir haz alamadan temas kurmayı istediğimiz varlıklar, bu güçlerdir. Kadın, kendisiyle buluştuğumuzda, bizi bu tanrıçalarla ilişkiye sokar ve daha fazla bir şey yapmaz. Adak adarcasına mücevherler, seyahatler vaat etmiş, kalıp cümlelerle âşık olduğumuzu, tam tersine kalıp cümlelerle kayıtsız olduğumuzu ifade etmişizdir. Can sıkıntısına yol açmadan bir randevu daha koparabilmek için elimizden geleni yapmışızdır. Gittiğinde, kıyafetini bile hatırlayamayacağımız, kendisine bakmamış olduğumuzu fark ettiğimiz kadın bu gizli güçlerle donanmış olmasa, onun kendisi için bu kadar zahmete katlanır mıydık?

Görme ne kadar yanıltıcı bir duyu! Albertine'in bedeni gibi sevilse bile, bir insan vücudu birkaç metrelik, birkaç santimetrelik mesafede bize uzak görünür. Ona ait olan ruh da öyledir. Ancak bir şey bu ruhun bize kıyasla yerini ansızın değiştirdiğinde, onun bizi değil, başkalarını sevdiğini bize gösterdiğinde, parçalanmış kalbimizin çarpıntılarından o aziz varlığın aslında birkaç adım ötemizde değil, içimizde olduğunu anlarız. Önceleri, içimizde, az çok yüzeye yakın bölgelerde yer almıştır. Ama "Bu kadın arkadaş, Mlle Vinteuil" kelimeleri, benim kendi kendime bulamayacağım sihirli bir "Açıl susam açıl" cümlesi olmuş, Albertine'i parça parça kalbimin derinliklerine sokmuştu. Albertine'in üzerine kapanan kapıyı tekrar açmak için yüz yıl uğraşsam da, açmanın bir yolunu bulamayabilirdim.

Az önce, Albertine yanımdayken, bu kelimeleri bir an duymaz olmuştum. Onu, sıkıntımı hafifletmek için, Combray'de annemi öptüğüm gibi öperken, neredeyse Albertine'in masumiyetine inanıyor, en azından, sürekli olarak ahlaksızlığına ilişkin keşfimi düşünmüyordum. Ama şimdi yalnızken, o kelimeler, bizimle konuşan kişi sustuğu anda duyduğumuz, kulağımızın içindeki sesler gibi yeniden çınılıyordu. Ahlaksızlığı konusunda artık hiçbir şüphem yoktu. Doğmakta olan güneşin ışığı etrafımdaki nesneleri değiştirerek, adeta

ona kıyasla yerimi değiştirircesine, ıstırabımın tekrar, daha acımasız biçimde bilincine varmama yol açtı. Bu kadar güzel, aynı zamanda bu kadar sancılı bir günün doğuşunu hiç görmemiştim daha önce. Güneşin aydınlatacağı, daha bir gün öncesine kadar bende sadece gidip onları görmek için şiddetli bir arzu uyandıracak olan, şimdi kayıtsız kaldığım nice manzarayı düşününce, hıçkırıklarımı bastıramadım; tam o sırada, altından bir yumurtaya benzeyen güneş, otomatik bir şekilde sunulan bir adak misali, adeta hayatımın sonuna kadar her sabah, her türlü hazzı feda edeceğim kanlı kurban törenini her gün şafakta, günlük kederimin, kanayan yaramın tazelenmesinin ciddiyetle kutlanmasını simgelercesine, yoğunlukta meydana gelen bir değişimin pıhtılaşma ânında yol açacağı denge bozulmasıyla harekete geçmişçesine, resimlerdeki gibi iğne iğne alevlerle, bir süredir arkasından kıpır kıpır sahneye çıkıp ileri atılmayı beklediği hissedilen perdeyi tek sıçrayışta yırtarak içeri girdi ve perdenin esrarengiz, donuk bordosunu bir ışık seline boğdu. Kendi ağlayışımı duydum. Ama o anda, kapı hiç beklenmedik şekilde açıldı ve kalbim çarparak, karşımda büyükannemi görür gibi oldum; daha önce de böyle hayaletler görmüştüm, ama sadece uykumda. Yani bütün bunlar bir rüyadan mı ibaretti? Ne yazık ki tamamen uyanıktım. “Zavallı büyükannene benzettin beni” dedi annem –gelen oydu– adeta korkumu yatıştırmak ister gibi tatlılıkla, cilve nedir bilmeyen, mütevazı bir gurur tebessümüyle bu benzerliği itiraf ederek. Dağınık saçları, endişeli gözlerinin, çökmüş yanaklarının çevresine kıvrımlar halinde dökülmüş, saklanmaya çalışılmamış beyaz saç tutamları, üzerindeki büyükannemin sabahlığı bir an annemi tanımadama engel olmuş, uykuda mı olduğumu, yoksa büyükannemin mi dirildiğini anlayamamıştım. Annem zaten uzun süredir benim çocukluğumda tanıdığım genç ve güler yüzlü annemden çok, büyükanneme benziyordu. Ama bu benzerliği ne zamandır düşünmemiştim. Aynı şekilde, uzun bir süre kitap okumaya daldığımızda, vaktin geçtiğini fark etmeyiz ve ansızın, bir gün önce aynı saatte gördüğümüz güneşin aynı renk uyumlarını, aynı dengeleri yaratarak

batmaya hazırlandığını görürüz. Annem bana yanıldığını gülümseyerek söyledi, çünkü annesine bu kadar benzemek, onun için güzel bir duyguuydu. “Uykumda birinin ağladığını duyar gibi oldum, onun için geldim, dedi. Ağlama sesine uyandım. Ama sen niye yatmadın? Gözlerin de yaşlı. Ne oldu?” Annemin başını ellerimin arasına aldım. “Anne, beni pek değişken bulmandan korkuyorum. Ama önce şunu söyleyeyim: Dün Albertine’den pek hoş sözlerle bahsetmedim sana, ona karşı haksızlık ettim. —Canım, ne önemi var?” dedi annem, sonra doğan güneşi görüp annesini düşünerek hüzünlü hüzünlü gülümsedi ve büyükannemin benim hiç seyretmediğime üzüldüğü bu görüntüyü kaçırmayayım diye pencereyi işaret etti. Ama ben, annemin gösterdiği Balbec sahilinin, denizin ve güneş doğuşunun ardında, annemin gözünden kaçmayan bir acı içinde kıvranarak, şişko bir kedi gibi dertop olmuş, pespembe, muzip burunlu Albertine’in Mlle Vinteuil’ün arkadaşının yerini aldığı ve şehvetli kahkahalar atarak, “Aman, görürlerse görsünler, daha iyi olur. Ben mi cesaret edemeyeceğim bu ihtiyar maymuna tükürmeye?” dediği Montjouvain’deki odayı görüyordum. Pencereden görünen ve bir yansıma gibi diğerinin üstüne binmiş, donuk bir perdeden başka bir şey olmayan manzaranın ardında ben, işte bu sahneyi görüyordum. Penceredeki görüntünün kendisi de, resimdeki bir manzara gibi, neredeyse gerçekdişiydı. Karşımızda, Parville falezinin yaptığı çıkıntıda, yüzük oyunu oynadığımız orman bir yamaç halinde denize kadar iniyor, Albertine’le birçok akşamüzeri biraz uzanmaya gittiğimizde batan güneşi görüp kalktığımız saatteki gibi altın yaldıza boyanmış suyun cilasının altında, yapraklarını bir tablo gibi sergiliyordu. Şafaktan kalma sedef artıklarıyla dolu suların üzerinde, pembe ve mavi kırpıntılar halinde hâlâ sürüklenen gece sislerinin karmaşasında, gemiler, yelkenlerini ve cıvadralarının ucunu akşam dönüş saatindeki gibi sarıya boyayan eğik ışıklara gülümseyerek geçiyorlardı; bu hayali, buz gibi ve ıssız sahne, günbatımının çağrışımıydı sadece, ama bu günbatımı, akşamki gibi, öncesinde görmeye alıştığım gündüz saatleri silsilesine dayanmıyordu, kopuktu,

bir ekti, silmeyi, örtmeyi, gizlemeyi başaramadığı o korkunç Montjouvain görüntüsünden de daha dayanıksızdı –hatıranın ve hayalin şiirsel ve boş bir görüntüsüydü. “Canım, dedi annem, sen onun hakkında kötü bir şey söylemedin ki, ondan biraz sıkıldığını, onunla evlenme fikrinden vazgeçtiğine memnun olduğunu söyledin sadece. Böyle ağlamanı gerektirecek bir şey değil ki bu. Annenin bugün yola çıkacağını ve koca kurdunu bu halde bırakırsa çok üzüleceğini düşün. Üstelik seni teselli etmeye de vaktim yok yavrucuğum. Eşyalarım hazır olmasına hazır, ama insan yola çıkacağı gün vakit hep dardır. —Mesele bu değil.” Sonra da, geleceği hesaplayıp, irademi iyice tartıp, Albertine’in Mlle Vinteuil’ün arkasına bu kadar uzun zamandır beslediği böyle bir sevginin masum olamayacağını, Albertine’in bir eğitimden geçtiğini, zaten bütün hareketlerinden de anlaşıldığı gibi, endişelerimle defalarca saptadığım, muhtemelen hiç vazgeçmemiş olduğum (belki benim olmadığım bir andan yararlanarak o esnada bile kendini bıraktığı) ahlaksızlığa eğilimli doğmuş olduğunu anlayarak, konuşmaya başladım; annemi ne kadar üzdüğümü bile bile, bana göstermediği, sadece beni üzmeyle acı vermek arasında bocalarken büründüğü ciddi, kaygılı tavrının ilk kez Combray’de, geceyi yanımda geçirmeye karar verdiğinde şahit olduğum ifadesinin, o esnada, büyükanne-min konyak içmeme izin verdiğindeki tavrına inanılmaz derecede benzeyen havasının ele verdiği üzüntüsünü göre göre, şu sözleri söyledim: “Söyleyeceklerimin seni ne kadar üzeceğini biliyorum. Her şeyden önce, senin isteğini yerine getirip burada kalmak yerine, seninle birlikte ben de döneceğim. Ama bu daha hiçbir şey değil. Burada kendimi iyi hissetmiyorum, dönmeyi tercih ediyorum. Lütfen beni dinle ve fazla üzülme. Mesele şu: Ben yanılmışım, dün seni hiçbir kötü niyetim olmadığı halde aldatmış oldum; bütün gece düşündüm. Derhal karara bağlayalım istiyorum, çünkü şimdi her şeyi anlamış durumdayım, bir daha değişmeyeceğim ve aksi takdirde yaşayamayacağım: Albertine’le mutlaka evlenmem gerekiyor.”

MAHPUS

Sabahları, yüzüm hâlâ duvara çevriliyken, penceredeki ağır perdelerin tepesinden gün ışığının rengini daha görmeden, havanın o gün nasıl olduğunu hemen anlardım. Bana bu konuda sabahın ilk sesleri bilgi verirdi; hava rutubetliyse, sesler bana boğularak, çarpılarak ulaşırdı; ferah, buz gibi ve berrak sabahlardaysa, çınlayan boş havada sesler birer ok gibi titreşirdi; daha ilk tramvay geçerken, tekerlek seslerinden, soğuk bir yağmur mu yağdığını, yoksa sabahın masmavi bir gökyüzüne doğru mu yol aldığını anlardım. Bu seslerden de önce, daha süratli ve keskin bir dalga uykumun arasına sızıp kar habercisi bir hüznü yaymış olabilirdi uykuma; ya da bir görülüp bir kaybolan minik bir şahsiyete peş peşe o kadar çok sayıda güneşe övgü ilahisi söyletirdi ki, sonunda bu şarkılar beni daha uykumda gülümseterek, kapalı gözlerimi kamaşmaya hazırlayarak, sersemletici bir müzikle uyandırırıldı. Zaten o dönemde, dış dünyayı daha çok odamdan algılıyordum. Duyduğuma göre Bloch, akşamları beni ziyarete geldiğinde içeride konuşmalar duyduğunu söylüyormuş; annem o sırada Combray'de olduğu ve odamda da hiçbir defasında kimseyle karşılaşmadığı için, kendi kendime konuştuğum sonucunu çıkarmış. Çok daha sonraları, Albertine'in o sıralar benimle birlikte oturduğunu öğrenince, bunu herkesten gizlediğimi kavrayarak, o dönemde niçin evden çıkmayı hiç istemediğimi nihayet anladığını bildirmişti. Yanılıyordu. Yanılması da doğaldı, çünkü gerçeklik zorunlu olsa da, bir bütün olarak öngörülemez; bir başkasının hayatına ilişkin doğru bir ayrıntıyı öğrenen kişi derhal bundan yanlış sonuçlar çıkarır ve yeni keşfettiği gerçeği aslında onunla hiç ilgisi olmayan meselelerin açıklaması olarak görür.

Kız arkadaşımın Balbec dönüşü Paris'te benimle aynı çatı altında yaşamak üzere evime gelişini, gemi yolculuğundan

vazgeçişini, odasının benim odamdan yirmi adım ötede, koridorun sonunda bulunan, babamın duvar halılarıyla kaplı çalışma odası olduğunu ve her gece çok geç saatte, yanımdan ayrılmadan önce, dilini günlük ekmeğimi verircesine, onun yüzünden çektiğimiz acılar sebebiyle giderek manevi bir hoşluk kazanan her beden gibi neredeyse kutsal nitelikte, besleyici bir gıda misali ağzıma kaydırışını şimdi düşündüğümde, aklıma gelen karşılaştırma, Yüzbaşı Borodino'nun esasen geçici bir rahatsızlığa çare olan özel izni sayesinde karargâhta geçirdiğim gece değil de, babamın annemi benim yatağımın yanındaki küçük yatakta uyumak üzere odama gönderdiği gecedir. Hayat, kaçınılmaz gibi görünen bir ıstıraptan bizi bir kere daha kurtaracaksa eğer, bunu farklı koşullarda, hatta bazen bahşedilen lütuflar arasında özdeşlik kurmanın neredeyse günah sayılabileceği kadar zıt koşullarda gerçekleştirir!

Albertine, perdeleri hâlâ kapalı odam karanlık olduğu halde uyumadığımı Françoise'dan öğrenmişse, kendi banyosunda yıkanırken biraz gürültü etmekten çekinmezdi. Böyle günlerde, çoğunlukla ben de daha geç bir saati bekleyeceğime, onunkine bitişik bir başka banyoya girerdim; burası hoş bir yerdi. Bir zamanlar tiyatro yöneticileri yüz binlerce frank harcayıp imparatoriçe rolü oynayan ünlü yıldızın tahtını gerçek zümrütlerle süslerlerdi. Rus Balesi bize gerektiği şekilde yönlendirilen basit ışık oyunları sayesinde gerçek zümrütler kadar şatafatlı ve daha çeşitli mücevherler elde edilebileceğini öğretti. Ne var ki, önceki kadar maddi olmayan bu süsleme bile, yataktan öğleyin kalkmaya alışkın birinin genellikle gördüğü dekorun yerine saat sekizdeki sabah güneşinin koyduğu dekor kadar zarif değildir. İki banyonun da pencerelerinde, içerisi dışarıdan görülmesin diye düz cam değil, eski moda, yapay bir kırağıyla kaplı, pürtük pürtük camlar vardı. Güneş birdenbire bu incecik camı sarartır, yaldızla kaplar ve alışkanlığın uzun zaman gizlediği, eskiden kalma delikanlıyı benliğimde usul usul açığa çıkarır, beni hatıralarla kendimden geçirirdi; adeta tabiatın ortasında, altın sarısı yaprakların arasındaymışım gibi hissederdim ken-

dimi, hatta bir kuş da eksik olmazdı bu dekordan. Çünkü Albertine'in ıslıkla aralıksız çaldığı şarkıyı işitirdim:

Keder deli,

Onu dinle yen ondan da deli.

Müzik konusundaki zevksizliğine neşeyle gülümsemekten kendimi alamayacak kadar çok seviyordum onu. Bir önceki yaz mevsiminde Mme Bontemps bu şarkıya bayılmıştı; ama kısa bir süre sonra, saçma sapan bir şarkı diye nitelendirildiğini duymuş ve bunun üzerine, misafirleri olduğu zaman Albertine'e onu söyletmekten vazgeçip yerine şunu koymuştu:

Ayrılık şarkılarının kaynağı bulanık sudur.

Zamanı gelince, bu şarkı da, "bizim kızın diline doladığı, Massenot'nin eski bir nakaratı" diye nitelendirildi.

Gökyüzünden iri bir bulut geçer, güneşi karartırdı; edep-
li ve yapraklı cam perde solar, tekdüze bir griliğe bürünürdü.

İki banyoyu (benimkinin eşi olan Albertine'in banyosu, da-
irenin karşı tarafında bir başka banyosu olan annemin ben gü-
rültüden rahatsız olmayayım diye hiç kullanmadığı bir yerd) birbirinden ayıran bölme o kadar inceydi ki, her birimiz kendi banyomuzda yıkanırken birbirimizle konuşabiliyorduk; sohb-
betimizi bir tek suyun sesi bölerdi, otellerde genellikle yerin
darlığı ve odaların birbirine yakınlığı sebebiyle rastlanan, ama
Paris'te çok ender bulunan bir samimiyet içindeydik.

Bazı günler de yatağımdan kalkmaz, canımın istediği ka-
dar hayal kurardım, çünkü ben zili çalmadan odama girilmesi
kesinlikle yasaktı; yatağımanın tepesindeki elektrik düğmesinin
yeri çok ters olduğundan, zili çalmam o kadar uzun sürerdi
ki, çoğunlukla düğmeye erişmek için çabalamaktan sıkılır, yal-
nızlık da hoşuma gittiğinden, birkaç dakika tekrar uykuya da-
lar gibi olurdu. Albertine'in bizim evde kalmasına tamamen
kayıtsız değildim oysa. Onun kız arkadaşlarından ayrı olması
kalbimi yeni acılardan koruyordu. Bu ayrılık, kalbimi, iyileş-
mesine yardımcı olacak bir dinlenme, neredeyse kıpırtısızlık

halinde tutuyordu. Ama sonuçta, kız arkadaşımın bana sağladığı huzur, mutluluktan ziyade ıstırapın yatışmasıydı. Gerçi ıstırapımın fazlasıyla derin olduğu zamanlar bana yasak olan birçok mutluluğu bu huzur sayesinde tadabiliyordum, ama bu mutlulukları Albertine'e borçlu olmak şöyle dursun, onları doğrusu artık pek de güzel bulmadığım, yanında sıkıldığım, açıkça sevmediğim duygusuna kapıldığım Albertine yanımda olmadığı zamanlarda yaşıyordum. Bu yüzden de, güne başlar-ken, özellikle hava güneşliyse, onu derhal odama çağırtmazdım. Birkaç dakika boyunca, beni Albertine'den daha çok mutlu edeceğini bildiğim ve daha önce de sözünü ettiğim, güneşi şarkı söyleyerek selamlayan içimdeki o minik şahsiyetle baş başa kalırdım. Kişiliğimizi oluşturan şahsiyetler arasında en temel olanlar, en çok görünenler değildir. Benim kişiliğimde, hastalık hepsini peş peşe yere yıktıktan sonra, ötekilerden daha dayanıklı iki üç şahsiyet kalacak geriye; bunlardan biri de, ancak iki eser arasında, iki duygu arasında bir özdeşlik bulunduğu zaman mutlu olabilen bir filozof. Yine de, en sona kalacak olan şahsiyet, Combray'deki gözlükçünün vitrininde duran ve güneş açtığında kukuletasını çıkarıp yağmur gelirken takarak hava durumunu bildiren küçük adama çok benzeyen o minik şahsiyet mi acaba diye düşündüğüm olur. O küçük adamın bencilliğini iyi bilirim; ben ancak yağmurun yağmasıyla geçebilecek bir nefes darlığı çekerken, o buna hiç aldırmaz ve onca sabırsızlıkla beklenen ilk damlaların düşmesiyle birlikte keyfi kaçarak, somurta somurta kukuletasını kafasına geçirir. Buna karşılık, eminim ben can çekişirken diğer bütün "benlik"lerim ölmüşken, son nefesimi verdiğim esnada bir güneş ışını parıldarsa, küçük barometrik şahsiyet halinden pek memnun olacak ve kukuletasını çıkarıp, "Oh! Nihayet güneş açtı" diye şarkı söyleyecektir.

Françoise'ı çağırarak üzere zile basardım. *Le Figaro*'yu açardım. Bu gazeteye gönderdiğim makaleyi (ya da makale özetini), yani bir zamanlar Doktor Percepied'nin arabasında, Martinville'in çan kulelerine bakarak yazdığım ve kısa süre önce bulup biraz düzelttiğim bir sayfalık yazıyı arar, yayımlanmamış olduğunu görürdüm. Sonra annemden gelen mektubu

okurdum. Bir genç kızın tek başına benimle oturmasını annem tuhaf buluyor, tasvip etmiyordu. İlk gün, Balbec'ten ayrıldığı-mız sırada, annem beni öylesine bedbaht görüp yalnız bıraktığı için endişelendiğinde, Albertine'in de bizimle geldiğini öğrenince belki de sevinmişti; trende bizim bavulların (Balbec Oteli'nde bütün geceyi yanlarında ağlayarak geçirdiğim bavulların) yanına Albertine'in dar, siyah, tabuta benzettiğim bavullarını koymuşlardı; bu bavulların evimize hayat mı, ölüm mü getireceğini bilmiyordum. Ama bu soruyu kendi kendime sormamıştım bile; o pırıl pırıl güneşli sabah vaktinde, Balbec'te kalma korkusundan sonra, Albertine'i de yanımda götürdüğüm için mutlulukla dolup taşıyordum. Ama annem, başlangıçta bu projeye itiraz etmediyse de (kız arkadaşımın ağır yaralanan oğluna hemşirelik eden genç, vefalı metrese minnet duyan bir anne gibi tatlı tatlı konuşmuştu), proje fazlasıyla gerçekleşip genç kızın evimizde üstelik de annem babam yokken kalışı uzayınca, meseleye olumsuz bakmaya başlamıştı. Bununla birlikte, annemin bu itirazını herhangi bir şekilde dile getirdiğini de söyleyemem. Tıpkı bir zamanlar sinirli mizacım ve tembelliğim konusunda bana sitem etmekten vazgeçtiği gibi, şimdi de aynı titizlikle, —o sırada belki bunu tam olarak görememiş, ya da görmek istememiştım— nişanlanacağımı söylediğim genç kız hakkındaki kuşkularını belirtmekten kaçınıyor, hayatımı karartmak, ileride karıma bağlılığımı azaltmak istemiyor, belki kendisi öldükten sonra da, Albertine'le evlenerek onu üzdüğüme pişman olmamı önlemeye çalışıyordu. Annem beni vazgeçiremeyeceğini hissettiği bu kararımı onaylarmış gibi görünmeyi tercih ediyordu. Ama kendisini o dönemde görmüş olan herkes, annesini kaybetmiş olmanın üzüntüsüne sürekli bir kaygının da eşlik ettiğini söyler. Bu zihinsel çaba, bu iç tartışma, annemin şakaklarını alev alev yakıyordu; serinlemek için sürekli pencereleri açıyordu. Ama beni yanlış yönde etkilemekten ve mutluluğum zannettiği şeyi bozmaktan korkarak, hiçbir karara varamıyordu. Albertine'i geçici olarak evimizde misafir etmeme karşı çıkma kararını bile veremiyordu. Her şeyden önce Mme Bontemps'ı ilgilendiren bu meselede, ondan daha katı bir tutum sergilemek istemiyordu; Mme Bon-

temps'in bu durumda herhangi bir sakınca bulmaması annemi çok şaşırtıyordu. Her şey bir yana, tam o sırada Combray'ye giderek Albertine'le beni yalnız bırakmak zorunda kalışına hayıflanıyordu; orada, gece gündüz, aralıksız büyükteyzemle ilgilenerek, aylarca kalması gerekebilirdi (nitekim öyle oldu). Combray'de, Legrandin'in iyi yürekliliği ve sadakati sayesinde annemin işi kolaylaştı; hiçbir zahmetten kaçınmayan Legrandin, büyükteyzemi yakından tanımadığı halde, önceleri annesinin arkadaşı olduğu için, sonra da bu ölüme mahkûm hastanın onun hemşireliğinden hoşlandığını ve kendisinden vazgeçemeyeceğini hissettiği için Paris'e dönüşünü her hafta ertelemektedir. Snobizm ciddi bir ruh hastalığıdır, ama alanı sınırlıdır ve ruhun tamamına hasar vermez. Bu arada ben, annemin Combray'ye gidişinden aksine çok memnundum; annem Paris'te olsa, Albertine'le Mlle Vinteuil'ün arkadaşlığını öğrenmesinden korkardım (bu arkadaşlığı annemden gizlemesini isteyemezdim Albertine'den). Annemin nazarında böyle bir şey, kız arkadaşıyla henüz kesinleştirmememi zaten rica etmiş olduğu, ayrıca benim de giderek düşüncesine tahammül edemediğim bu evliliğe de, hatta arkadaşımın bir süre evimizde kalmasına da, kesin bir engel teşkil ederdi. Böylesine ciddi ve kendisinin bilmediği bu sebebin haricinde, annem, hem erdemi ruh asaletiyle tanımlayan, George Sand hayranı büyükan-nemi örnek almanın rahatlatıcı etkisiyle, hem de benim yozlaştırıcı tesirimle, bir zamanlar, hatta Paris veya Combray'deki burjuva hanım arkadaşlarından biri söz konusu olsa bugün bile davranışlarını kınayacağı hanımlara karşı, ben bu hanımların ruh asaletini övdüğüm için şimdi hoşgörülüydü ve beni sevdikleri için onları bağışlıyordu. Her şeye rağmen, toplumsal ahlak kurallarına uygunluk meselesini bir yana bıraksak bile, sanıyorum annemin Albertine'e tahammül etmesi zor olurdu, çünkü annemin Combray'den, Léonie Hala'mdan, bütün akrabalarından kendisine kalan düzen alışkanlığı, kız arkadaşımın hiç bilmediği bir şeydi. Hiçbir kapıyı arkasından kapatmaz, buna karşılık, açık bir kapı gördüğünde de, bir köpek ya da ke-di kadar fütursuzca içeriye dalabilirdi. Yani Albertine'in biraz rahatsız edici cazibesi, evde bir genç kızdan çok, evcil bir hay-

van gibi bulunmasıydı; odalara girip çıkar, en olmadık yerlerde dolaşır, –bana müthiş bir dinginlik vererek– yatağıma sıçrayıp yanımda kendisine bir yer açar, oraya iyice yerleşir ve bir insan gibi rahatsızlık vermezdi. Bununla birlikte, Albertine giderek benim uyku saatlerime uymayı, ben zile basmadan önce odama girmemeyi, hatta gürültü etmemeyi öğrendi. Bu kuralları Albertine’e dayatan, Françoise’dı. Françoise, efendilerinin değerini bilen ve layık oldukları saygıyı herkesten eksiksiz görmeleri için ne lazımsa yapmayı görev kabul eden Combray’li hizmetkârlardandı. Yabancı bir misafir bulaşıkçı kızla paylaşılacak üzere Françoise’a bahşiş verdiğinde, daha misafir ne olduğunu anlayamadan, Françoise’ın müthiş bir sürat, gizlilik ve enerjiyle talimat verdiği bulaşıkçı kız, gelip yarım ağızla değil, Françoise’ın öğrettiği gibi açıkça, yüksek sesle teşekkür ederdi. Combray’nin rahibi bir dâhi sayılmazdı ama, o da saygı borcunun ne demek olduğunu bilirdi. Mme Sazerat’nın Protestan akrabalarının kızı rahibin denetiminde mezhep değiştirip Katolik olmuş, aile rahibe büyük yakınlık göstermişti. Sonra, kızın Méséglise’li bir soyluyla evlenmesi ihtimali ortaya çıktı. Delikanlının ailesi kız hakkında bilgi edinmek üzere, oldukça küçümseyici, kızın Protestan kökenini aşağılayan bir mektup yazdı. Combray’nin rahibi bu mektubu öyle bir tonda cevapladı ki, burnu sürtülüp dize gelen Méséglise’li asilzade, birincisinden çok farklı ikinci bir mektup yazarak, genç kızla evlenmeyi lütufların en büyüğü olarak istediğini bildirdi.

Albertine’in uykuma saygı göstermesini sağlamak, Françoise açısından özel bir başarı sayılmazdı. Bu gelenek zaten içine işlemişti. Albertine herhalde bütün masumiyetiyle odama girmek veya bana bir şey sormak istediğini belirtmiş, Françoise’ın suskunluğundan veya kestirip atmasından, hayretler içerisinde kalarak, âdetlerini bilmediği yabancı bir dünyada bulunduğunu ve bu dünyadaki yaşantının ihlal edilmesi asla söz konusu olmayan yasalar tarafından yönetildiğini anlamıştı. Bu durumu daha önce Balbec’te de sezinler gibi olmuştu, ama Paris’te kurallara direnmeye bile çalışmadan, sabırla her sabah zil sesini bekliyor, ben zili çalmadan gürültü etmekten kaçınıyordu.

Aslında Françoise'ın Albertine'e verdiği eğitim, yaşlı hizmetçimizin kendisi açısından da sağlıklı olmuş, Balbec'ten döndüğümüzden beri hiç ara vermediği sızlanmalarını yavaş yavaş azaltmıştı. Françoise Balbec'ten dönerken, tam trene bineceğimiz sırada, otelin "kat sorumlusu"na Françoise'ı pek az tanımakla birlikte ona görece kibar davranmış olan bıyıklı kadına veda etmeyi unuttuğunu hatırlamıştı. İlle de trenden inip otele geri dönmek, kat sorumlusuyla vedalaşıp ertesi günkü trene binmek istiyordu. Sağduyum ve Balbec'e ilişkin, aniden ortaya çıkan dehşetim Françoise'ın ricasını yerine getirmemi engellemiş, ama Françoise'da marazi ve hummalı bir huysuzluk yaratmıştı; hava değişimi keyifsizliğini geçirmeye yetmemişti, aynı huysuzluk Paris'te de devam ediyordu. Çünkü Françoise'ın Saint-André-des-Champs'daki alçak kabartmalarda aynen betimlenmiş olan yasalarına göre, bir düşmanın ölmesini istemek, hatta onu öldürmek yasak değildi, ama adabımuaşerete aykırı davranmak, bir nezakete karşılık vermemek, yola çıkmadan önce adeta bir hödük gibi kat sorumlusuna veda etmemek, korkunç bir şeydi. Tren yolculuğu boyunca, kat sorumlusuna veda etmeyişinin her dakika yenilenen hatırası Françoise'ın yüzünü insanı korkutacak derecede kızartmıştı. Paris'e kadar aç ve susuz gitmekte diretmesinin sebebi, belki bizi cezalandırma arzusundan da çok, bu hatıranın "midesine" gerçek bir "ağırlık" bindirmesiydi (her toplumsal sınıfın kendi patolojisi vardır).

Annemin bana her gün mektup yazmasının ve her mektubunda Mme de Sévigné'den mutlaka bir alıntı yapmasının nedenlerinden biri, büyükannemin hatırasıydı. Annem şöyle yazdı: "Mme Sazerat, sırrını bir tek kendisinin bildiği o samimi öğle yemeği davetlerinden birine çağırdı bizi; zavallı büyükannen olsa, Mme de Sévigné'den alıntı yaparak, bizi yalnızlıktan kurtaran, ama toplumun içine sokmayan davetlerden biri derdi." İlk cevaplarımdan birinde, anneme şöyle bir şey yazma gafletinde bulundum: "Yaptığın alıntıları görünce, annen derhal tanırdı seni." Üç gün sonra, annemden şu cevabı aldım: "Zavallı oğlum, bana *annem*'den söz ederken Mme de Sévigné'ye atıfta bulunman pek yersiz kaçmış. Mme de Sévigné,

sana Mme de Grignan'a verdiği cevabı verirdi: 'O sizin hiçbir şeyiniz olmuyor muydu? Ben sizi akraba sanıyordum.'

Annemin mektubunu okuduğum sırada, odasına girip çıkan kız arkadaşımın ayak seslerini duyardım. Az sonra Andrée, Morel'in arkadaşı olan ve Verdurin'lerin bize ödünç verdiği şoförle birlikte Albertine'i almaya geleceği için zile basardım. Albertine'e evlenmekten uzak bir ihtimal olarak söz etmiştim, ama resmen böyle bir teklifte bulunmamıştım; ben "bilemiyorum, belki olabilir" dediğimde, Albertine incelikle, hüzünlü bir tebessümle, "yo, hayır, asla olamaz" dercesine başını sallamıştı, bu da, "ben çok fakirim" anlamına geliyordu. Ben de bu yüzden, geleceğe ilişkin tasarılar konusunda, "çok zayıf ihtimal" demekle birlikte, o sırada Albertine'i eğlendirmek için, hayatından memnun olsun diye elimden geleni yapıyor, belki farkında olmadan, bu yolla benimle evlenmeye heveslendirmek de istiyordum onu. Albertine bütün bu lükse kendi de gülüyordu. "Andrée'nin annesi benim kendisi gibi zengin bir hanım, onun deyimiyle 'at, araba, tablo sahibi' bir hanım olduğumu görse ne yapardı kim bilir. Sahi mi? Bu lafını hiç söylememiş miydin size? Çok tip kadındır! Benim şaşırdığım, tablolarla da atlarla arabalar kadar yüce bir değer biçmesi."

İleride de göreceğimiz gibi, birtakım aptalca konuşma alışkanlıklarından vazgeçememiş olmakla birlikte, Albertine kendini şaşılacak derecede geliştirmişti; bu benim için pek bir şey ifade etmiyordu, çünkü kadınların zihinsel üstünlüklerine daima ilgisiz kalmışımdır; eğer bir kadına zihinsel meziyetlerinden bahsetmişsem, bunu sırf nezaket icabı yapmışımdır. Bir tek Céleste'in o garip dehasından hoşlanmış olabilirim belki. Örneğin Céleste, Albertine'in evde olmadığını öğrenip bunu fırsat bilerek, "Bir yatağın üzerine kondurulmuş gökyüzü tanrısı!" sözleriyle yanıma geldiğinde, elimde olmadan gülümserdim. "Céleste, 'gökyüzü tanrısı' nereden çıktı kuzum? —Siz bu aşağılık dünyada dolaşan insanlarla en ufak bir ilginiz var sanıyorsanız, çok yanılıyorsunuz! —Peki niçin yatağın üzerine 'kondurulmuş' diyorsunuz? Gördüğünüz gibi, yatıyorum. —Siz hiçbir zaman yatmazsınız. Hiç kimsenin böyle yattığı görülüş müdür? Siz gelip oraya konmuşsunuz. Şu anda o

bembeyaz pijamanızla, o boyun hareketlerinizle güvercinden farkınız yok.”

Albertine, saçma sapan konularda da olsa, daha birkaç yıl öncesinin Balbec'teki kız çocuğundan bambaşka şekilde ifade ediyordu kendini. Kınadığı siyasi bir olay hakkında, “Bence bir *facia*” diyecek kadar ileri gidiyor, sanırım o sıralarda öğrendiği bir ifadeyle, bir kitabın kötü yazılmış olduğunu belirtmek için, “İlginç bir kitap, ama doğrusunu söylemek gerekirse, bir domuzun elinden çıkmış da olabilirdi” diyordu.

Ben zile basmadan odama girmenin yasak olması Albertine'i çok güldürüyordu. Bizim ailenin alıntı yapma alışkanlığını o da benimsemişti ve rahibe okulundayken rol aldığı, benim de sevdiğimi bildiği oyunlardan alıntı yapar, beni hep Asuerus'a benzetirdi:

*Kim ki izinsiz çalar kapısını
Ölümle alır bu cesaretin mükâfatını*

*Kimsenin yok bundan muafiyeti
Azaltmaz suçu ne mevkisi ne cinsiyeti
Benim bile...*

*Diğerleri gibi ben de boyun eğirim
İzinsiz çalabilmek için kapısını
Beklerim bana açık olmasını*

Albertine'in görünüşü de değişmişti. Uzayıp giden mavi, badem gözlerinin şekli değişmişti; renkleri aynıydı ama sanki sıvı haline geçmişlerdi. Öyle ki, gözlerini kapadığında, deniz manzarasının önüne bir perde gerilmiş gibi oluyordu. Her gece yanından ayrıldığımda, onun en çok hatırladığım yanı buydu herhalde. Oysa örneğin saçlarının kıvrıcıklığı, aksine her sabah ilk defa gördüğüm yepyeni bir şeymiş gibi beni şaşırtmaya uzun müddet devam etti. Halbuki bir genç kızın gülümseyen bakışlarını bu lüle lüle siyah menekşe çelenginden daha güzel taçlandırarak bir şey olabilir mi? Gülümseme daha fazla dostluk vaat eder; ama çiçek açmış saçların küçük cilalı kıvrımları,

tenin minik dalgacıklara dönüşmüş hali gibi görünen zülüfler, tenle daha bağlantılı olduklarından, daha fazla arzu uyandırırılar.

Albertine odama girer girmez yatağın üstüne sıçrardı; bazen benim nasıl bir zekâyâ sahip olduğumu anlatır, bir samimiyet seline kapılıp, benden ayrılmaktansa ölmeyi tercih edeceğine dair yeminler ederdi: Bunlar, onu çağırtmadan önce tıraş olduğum günlerdi. Albertine duygularının sebebini çözemeyen kadınlardandı. Bu kadınlar, yumuşak bir tenin verdiği hazzı gelecekte kendilerine mutluluk vaat eden erkeğin manevi değerleriyle açıklarlar; ne var ki bu mutluluk, erkek sakalını uzattıkça gözlerinde küçülebilir ve gereksiz hale gelebilir.

Albertine'e nereye gitmeyi düşündüğünü sorardım. "Andrée beni Buttes-Chaumont'a götürecek galiba, oraya hiç gitmedim." Onca cümlelerin arasında, bu sözlerin ardında bir yalanın gizlenip gizlenmediğini tahmin etmem imkânsızdı elbette. Zaten Andrée'ye güveniyor, Albertine'le nereye gitse, bana söyleyeceğini biliyordum. Balbec'te, Albertine'den usandığım sırada, Andrée'ye şöyle bir yalan söylemeyi düşünmüştüm: "Sevgili Andrée, keşke sizi daha önce görmüş olsaydım! O zaman size âşık olurudum. Ama şimdi kalbimin bir başka sahibi var. Yine de sık sık görüşelim, çünkü şimdiki aşkım yüzünden çok üzüntü çekiyorum, beni teselli edersiniz." İşte bu yalan sözler, üç hafta sonra, gerçek olmuştu. Belki Andrée Paris'te bu sözlerin yalan olduğunu, benim kendisini sevdiğimi düşünmüştü; Balbec'te de olsa, herhalde aynı şeyi düşünecekti. Çünkü her insanın gerçeği o kadar çok değişir ki, başkaları bu gerçeği tanımakta güçlük çeker. Andrée'nin Albertine'le birlikte yaptıkları her şeyi bana anlatacağını bildiğim için, hemen hemen her gün gelip onu almasını rica etmiştim, o da kabul etmişti. Böylece, ben huzur içinde evde kalabilecektim. Andrée'nin küçük çetede ki kızlardan biri olma ayrıcalığı, Albertine'e her istediğimi yaptıracığı konusunda bana güven veriyordu. O sırada Andrée'ye beni sakinleştirebileceğini söylesem, kesinlikle gerçeği dile getirmiş olurudum.

Öte yandan, kız arkadaşıma refakatçi olarak (Balbec'e dönme tasarısından vazgeçip Paris'te kalmış olan) Andrée'yi seç-

memin sebebi, Albertine'in anlattığı bir şeydi: Andrée Balbec'te bir ara benden hoşlanıyormuş, hem de benim, aksine onun canını sıkımdan korktuğum bir sırada; bunu o zaman bilmiş olsaydım, belki Andrée'ye âşık olurdu. "Nasıl olur, haberiniz yok muydu?" dedi Albertine. "Halbuki biz aramızda hep bu konuda şakalaşıyorduk. Peki, tıpkı sizin gibi konuşmaya, mantık yürütmeye başladığını da mı fark etmediniz? Hele sizin yanınızdan yeni ayrılmışsa, benzerlik inanılmaz olurdu. Sizinle görüşüp görüşmediğini söylemesine gerek kalmazdı. Yanımıza geldiğinde, sizi görüp görmediği daha birinci saniyede anlaşılırdı. Birbirimize bakıp gülmeye başladık. Kapkara olduğu halde kömürcü olmadığını iddia eden bir kömürcüye benzerdi. Değirmencinin ne iş yaptığını söylemesi gerekmez, gözümüzle görürüz, üstü başı una bulanmıştır zaten, taşıdığı çuvalların izi vardır hâlâ üstünde. Andrée de aynen öyleydi, kaşlarını sizin gibi oynatır, o uzun boynunu aynı şekilde çevirirdi, inanılmazdı, anlatmakla olmuyor. Sizin odanızda duran bir kitabı aldığımda, açık havada bile okusam, odanızdan çıktığı belli oluyor, sizin o feci tütsülerinizin bir izi kalıyor üstünde. Tarif edemeyeceğim, ufacık bir şey, ama aslında hoş bir şey. Birisi sizden sevecenlikle söz ettiğinde, sizi methettiğinde, Andrée hayranlıkla kendinden geçerdi."

Her şeye rağmen, benden habersiz bir şeyler ayarlanmış olması ihtimaline karşılık, o gün Buttes-Chaumont'a gitmeyip Saint-Cloud'ya veya başka bir yere gitmelerini tavsiye ederdim.

Mesele Albertine'e birazcık bile âşık olmam değildi, bunun farkındaydım. Aşk belki de bir heyecanın ardından ruhu sarsan çalkantıların yayılmasından başka bir şey değildir. Albertine Balbec'te bana Mlle Vinteuil'den söz ettiğinde, birtakım çalkantılar ruhumu altüst etmiş, ama artık yatışmışlardı. Albertine'e âşık değildim artık, çünkü Balbec'te, trende, Albertine'in ergenlik çağını nasıl geçirdiğini ve o sıralar belki Montjouvain'e de gidip geldiğini öğrendiğimde çektiğim acı tamamen dinmişti. Bütün bunları çok uzun süre düşünmüştüm, iyileşmişim artık. Ama zaman zaman Albertine'in bazı ifadeleri, –bilmem neden,– bu kısacık ömründe çok iltifatlar, çok ifşaatlar duymuş olduğunu ve bunları hoşlanarak, hatta haz

duyarak karşılamış olduğunu düşündürüyordu bana. Mesela herhangi bir şey hakkında, “Doğru mu? Sahiden doğru mu?” derdi. Şüphesiz Odette gibi, “Bu kuyruklu yalan sahiden doğru mu?” deseydi, üzerinde durmaz, kaygılanmazdım, çünkü zaten cümlelerin abesliği kadınca bir esprinin aptalca sıradanlığı diye açıklanabilirdi. Ama Albertine’in, “Doğru mu?” derkenki sorgulayan ifadesi, bir yandan, karşınızda hiçbir şeyi kendisi anlayamayan, sanki sizinle aynı melekelerle sahip değilmişçesine sizin sözünüze sığınan bir yaratık varmış gibi tuhaf bir izlenim uyandırıyordu (Albertine’e, “Yola çıkmalı bir saat oldu” veya “Yağmur yağıyor” deseniz, “Doğru mu?” diye sorardı). Ne yazık ki bir yandan da, bu “Doğru mu? Sahiden doğru mu?”nun gerçek sebebi, kendi dışındaki olayları kendi başına anlama yetersizliği olmasa gerekti. Daha büyük ihtimalle, bu sözler, ilk gençliğinden itibaren, “Biliyor musunuz, hayatımda hiç sizin kadar güzel birini görmedim”, “Biliyor musunuz, size sıırıslıkam âşığım, heyecandan ne yapacağımı bilemiyorum” türünden cümlelere verdiği cevaptı; bu cümlelere karşılık, cilveli bir kabullenişle, alçakgönüllülükle söylenen “Doğru mu? Sahiden doğru mu?”lar, artık Albertine’in, benim cümlelerime bir soruyla cevap vermesine yarıyordu sadece; örneğin “Bir saatten fazla uyudunuz” dediğimde, “Doğru mu?” diye karşılık veriyordu.

Albertine’e hiç mi hiç âşık olmadığım halde, birlikte geçirdiğimiz dakikaları zevkli zamanlar olarak nitelendirmedığım halde, onun vaktini nasıl geçirdiği beni kaygılandırmaya devam ediyordu; şüphesiz Balbec’ten Albertine’in bazı kişilerle görüşmesini, onlarla gülerek, hatta belki bana gülerek ahlaksızca şeyler yapmasını engellemek için kaçmıştım; bu ahlaksızlıkları yapmasından o kadar korkuyordum ki, Balbec’ten ayrılarak, Albertine’in bütün zararlı ilişkilerine tek bir darbeyle, ustaca son vermek istemiştım. Albertine öyle bir edilgenliğe, unutma ve boyun eğme yeteneğine sahipti ki, gerçekten de bu ilişkiler sona ermiş, yakamı bırakmayan marazi korkudan kurtulmuştuım. Ne var ki bu korku, kaynağı olan müphem ahlaksızlık kadar çeşitli şekillere bürünebilir. Çektiğim onca acıdan sonra, kıskançlığım yeni şahıslarda tekrar vücut bulma-

dığı sürece, bir sükûnet dönemi yaşamıştım. Fakat kronik bir hastalığın tekrar ortaya çıkması için, en ufak bir mazeret bile yeterlidir; zaten aynı şekilde, bu kıskançlığa sebep olan insanın ahlaksızlığının tekrar canlanması için de, en ufak bir fırsat bile yeterli olabilir, aynı şey, (namuslu bir aradan sonra) farklı insanlarla tekrarlanabilir. Albertine'i suç ortaklarından ayırbilmiş, böylece sanrılarımдан kurtulabilmişim; ama Albertine'e insanları unutturabildiğim, yakınlaşmalarının süresini sınırlayabildiğim halde, onun zevk düşkünlüğü de kronikti ve belki ortaya çıkmak için bir fırsat bekliyordu sadece. Paris'te de fırsatlar Balbec'teki kadar boldu.

Albertine'in hangi şehirde olursa olsun, araması gerekmiyordu, çünkü bu ahlaksızlık Albertine'e özgü değildi, her türlü zevk fırsatını değerlendiren başka kadınlarda da mevcuttu. Bunlardan birinin karşısındaki tarafından derhal anlaşılan bir bakışı, iki aç dişiye birbirine yaklaştırmaya yeter. Becerikli bir kadın için, görmezlikten geldiği, ama işaretini anlayan ve yan sokakta onu bekleyen bir kadının yanına beş dakika sonra gidip iki kelimeyle randevulaşmak, kolay bir şeydir. Kimin haberi olabilir? İlişkinin devam etmesi için de, Albertine'in bana Paris'in hoşuna gitmiş olan bir banliyösünü tekrar görmek istediğini söylemesi yeterliydi. İşte bu yüzden de, Albertine'in eve geç dönmesi, gezintisinin anlaşılmaz derecede uzun sürmesi, tensellikle bağlantı kurulmadan da kolayca açıklanabilse bile, hastalığının tekrar ortaya çıkmasına yetiyordu; bu kez, Balbec'e ait olmayan görüntüler canlanıyordu kafamda ve sanki geçici bir sebebin ortadan kaldırılması doğuştan gelen bir hastalığı da ortadan kaldırabilirmişçesine, bu görüntüleri de, tıpkı öncekiler gibi yok etmek üzere uğraşmam gerekiyordu. Albertine'in değişme yeteneğini ve kısa süre önce aşk yaşadığı kişiyi unutma, neredeyse ondan nefret etme gücünü suç ortağı olarak kullandığım bu yok etme eylemleri sırasında, bazen Albertine'in bu zevki paylaştığı o meçhul şahıslardan birine derin bir acı yaşattığının farkında değildim; üstelik boş yere yaşıtıyordum bu acıyı, çünkü biri terk edilse de yerini başkası alacaktı ve Albertine'in hiç aldırmadan peş peşe dizeceği ayrılıklardan oluşan uzun çizgiye paralel olarak, benim çizgim acımasızca, ancak

tek tük kısıcak bir iki soluklanma arasıyla bölünerek, uzayıp gidecekti; dolayısıyla, oturup düşünmüş olsam, ıstırabımın bitmesi için ya Albertine'in ya da benim ömrümün de sona ermesi gerektiğini anlardım. Daha Paris'e döndüğümüz ilk günlerde bile, Andrée'nin ve şoförün kız arkadaşıyla birlikte çıktıkları gezintiler hakkında verdikleri bilgilerle tatmin olmadığımndan, Paris ve çevresi de Balbec kadar zalim görünmüştü bana; Albertine'le birkaç günlük bir yolculuğa çıkmıştım. Ama nereye gitsek, onun yaptıklarına ilişkin aynı belirsizlik devam ediyordu, bir ahlaksızlık yapma imkânları aynı derecede boldu ve kendisini denetlemek de daha zordu, dolayısıyla birlikte Paris'e dönmek zorunda kaldık. Aslında Balbec'i terk ederken, Gomorra'yı terk ettiğimi, Albertine'i de oradan kopardığımı sanmıştım; heyhat, Gomorra dünyanın dört bir yanına dağılmıştı! Ve kısmen kıskançlığım, kısmen de (çok nadir görülen bir şey olmakla birlikte) bu hazlar konusundaki cehaletim yüzünden, hiç farkında olmadan, Albertine'in her seferinde gizlenmeyi başarabileceği bu saklambaç oyununu başlatmıştım.

Albertine'i hazırlıksız yakalayıp sorguya çekerdim: "Albertine, aklıma ne geldi, ben mi yanlış hatırlıyorum, Gilberte Swann'la tanıştığınızı söylememiş miydiniz? —Evet, daha doğrusu, derste gelip konuştu benimle, Fransız Tarihi notları varmış, hatta çok nazik davrandı, onları ödünç verdi bana, ben de bir dahaki görüşümde iade ettim. —Benim hoşlanmadığım tür kadınlardan mı? —Yok canım, tam tersine."

Ama çoğunlukla, bu tür araştırma sohbetlerine girişmek-tense, Albertine'in gezintisine katılmak için harcamayı göze alamadığım gücün tamamını bu gezintiyi hayal etmeye harcar, arkadaşımın, gerçekleştirilmeyen tasarıların aynen koruduğu bir şevkle konuşurdum. Sainte-Chapelle Kilisesi'nin bir vitrayını tekrar görmek için öyle bir heves ve bunu Albertine'le baş başa yapamayacağımız için öyle bir üzüntü sergilerdim ki, Albertine, şefkatle, "Yavrucuğum derdi, madem bu kadar istiyorsunuz, birazcık gayret edip bizimle gelin. İstedığınız kadar bekleriz sizi, siz hazır olunca gideriz. Ayrıca, benimle yalnız olmayı tercih ederseniz, Andrée'yi evine gönderirim, olur biter, o da başka bir gün gelir." Ama Albertine'in çıkmam için ısrar etmesi beni sakinleştirdiğinden, evde kalabilmemi sağlardı.

Albertine’i denetleme görevini Andrée’ye veya şoföre bırakıp huzursuzluğumu dindirme işini onların üzerine yıkmakla içine düştüğüm uyuşukluğun zekâmın bütün yaratıcılığını, bir insanın ne yapacağını tahmin edip engellemeye yarayan, iradeye bağlı bütün ilhamları durdurduğunu, dondurduğunu düşünmüyordum. Üstelik mizacım gereği daima gündelik gerçeklerden çok ihtimaller dünyasına yakın olmam, durumun ciddiyetini artırıyordu. Benim mizacımdaki insanların ruhu tanınması daha kolaydır, ama tek tek insanlara aldanırız. Acının kaynağı olan kıskançlığım bir ihtimale bağlı olarak değil, bir görüntüyle canlanıyordu. İnsanların ve halkların hayatında öyle bir an gelebilir ki (benim hayatımda da böyle bir an olacaktı), kendi içinde keskin görüşlü bir emniyet müdürü, bir diplomat bulundurma ihtiyacı duyulur; bu zat, ufkun dört bir yanına uzanan ihtimaller hakkında hayal kuracağına doğru bir mantık yürütür ve der ki: “Almanya böyle bir bildirimde bulunuyorsa, demek ki başka bir şey yapmak istiyor; belirsiz, herhangi bir şey değil de, tam olarak şunu ya da bunu yapmak istiyor, hatta yapmaya başlamış da olabilir. –Fılanca kişi kaçtıysa, *a*, *b* veya *d* noktalarına değil, *c* noktasına doğru gitmiştir, dolayısıyla araştırmalarımızı sürdüreceğimiz yer, vs.” Ne yazık ki, ben, denetim görevini benim yerime başkaları üstlendiği anda sakinleşmeye alışmakla, pek gelişmemiş olan bu meleke-min iyice körelmesine, zayıflamasına, yok olmasına izin vermiş oluyordum. Evde kalma isteğimin sebebine gelince, onu Albertine’e söylemek benim için tatsız bir şey olurdu. Ona doktorun yataktan kalkmamı yasakladığını söylüyordum. Doğru değildi bu. Doğru olsaydı da, doktorun talimatı kız arkadaşşıma refakat etmemi engelleyemezdi. Kendisiyle ve Andrée’yle birlikte gezmeye gidemeyeceğimi söyleyip özür diliyordum Albertine’den. Bu davranışımın sebeplerinden yalnızca birini, sağduyuya bağlı bir nedeni belirteceğim. Birlikte dışarı çıktığımız zamanlar, Albertine yanımdan bir saniye de olsa ayrıldığında endişeye kapılıyor, biriyle konuşmuş ya da sadece bakışmış olabileceğini düşünüyordum. Albertine her an keyifli görünmüyorsa, benim yüzümden bir programı kaçırdığını veya ertelediğini düşünüyordum. Gerçeklik, meçhule giden yolda bir

ilk adımdır sadece ve bu yolda pek fazla ilerlememiz mümkün değildir. En iyisi bilmemek, mümkün olduğunca az düşünmek, kıskançlığa en ufak bir somut ayrıntı sunmamaktır. Ne yazık ki, dış dünya olmasa da iç dünyamız bazı olaylar çıkarır karşımıza; Albertine gezintiye çıkmasa da, tek başıma düşüncelere daldığım zaman bulduğum bazı tesadüfler bazen bana gerçekliğin küçük parçalarını sunuyordu; bu küçük ayrıntılar, tıpkı birer mıknaş gibi, meçhulün bir parçasını kendilerine çekerler ve o andan itibaren, meçhul bize acı vermeye başlar. Sımsıkı kapalı bir fanusun içinde yaşasak bile, çağrışımlar, hatıralar bizi etkilemeye devam eder.

Ne var ki bu iç sarsıntılar hemen çıkmazdı ortaya; Albertine gezintisine çıkar çıkmaz, ben yalnızlığın coşku veren faziletleri sayesinde, birkaç dakikalığına da olsa canlanırdım. Başlayan günün hazlarından ben de payımı alırdım; dışarıdaki güzel hava olmasa, günün hazlarını tatmak için duyduğum keyfi arzu –tamamen bana özgü olan o oynak kararsızlık– onlara ulaşabilmem için yeterli olmazdı; dışarıdaki istisnai hava bana geçmişteki görüntüleri hatırlatmakla kalmaz, tesadüfi, dolayısıyla göz ardı edilebilir bir nedenden ötürü evinde oturmak zorunda olmayan herkesin derhal ulaşabileceği, o andaki gerçekliği de doğrulardı. Bazı güneşli günlerde hava o kadar soğuk olurdu, sokakla o kadar iç içe olurduk ki, sanki evin duvarları aralanmış gibi gelirdi bize; tramvayın her geçişinde, zil sesi gümüşten bir bıçakla camdan bir eve vuruluyormuş gibi çın çın öterdi. Ama ben daha çok kendi içimdeki kemandan çıkan yeni, değişik sesi duyar ve kendimden geçerdim. Bu kemanın telleri dışarıdaki ısı ve ışıpta meydana gelen basit değişikliklerle gerilir ya da gevşer. Alışkanlığın tekdüzeliği yüzünden suskunluğa bürünen bir çalgı olan benliğimizdeki şarkılar bütün müziklerin kaynağı olan bu değişimlerden, bu sapmalardan doğar; bazı günler hava bir notadan hemen diğerine geçmemize yol açar. İlk saniyelerde daha tam tanıyamadan söylediğimiz o unutulmuş şarkıyı, matematiksel gerekliliğini tahmin edebileceğimiz ezgiyi hatırlarız. Benim için dış dünyayı yenileyen tek şey, dışarıdan gelmiş olmakla birlikte içimde cereyan eden bu değişimlerdi. Beynimde uzun zamandır kullanılmayan ara

kapılar açılırdı. Kimi kentlerdeki hayat, kimi gezintilerin neşesi, tekrar içimdeki yerlerini alırdı. İçimde titreşen telle birlikte, baştan aşağı titrerdim, bu istisnai an uğruna, alışkanlığın silgiyle silinmiş olan eski donuk hayatımı da, gelecekteki hayatımı da feda edebilirdim.

Uzun gezisinde Albertine'e eşlik etmesem de, zihnim ondan çok daha fazla gezip tozardı; o sabahı duyularım ile yaşamayı reddettiğim için, benzeri geçmişteki ya da ihtimal dahilindeki bütün sabahları hayalimde yaşırdım; daha doğrusu, belirli bir türdeki sabahı tadardım, aynı özelliklere sahip bütün sabahlar bu türün kesintili tezahürleriydi ve onu hemen tanırdım, çünkü duru, diriltici hava gerekli sayfaları kendiliğinden çevirir, ben yattığım yerden izleyebileyim diye, günün kutsal kitabını karşıma getirirdi. Bu ideal sabah benzer bütün sabahlarla özdeş, sürekli bir gerçeklikle zihnimi doldurur, fiziksel zafiyetimin azaltmadığı bir neşe verirdi bana; fiziksel rahatlık sağlıklı oluşumuzdan çok gücümüzün kullanılmamış fazlasından kaynaklandığı için, bu rahatlığa gücümüzü artırarak ulaşabileceğimiz gibi, faaliyetimizi sınırlandırarak da ulaşabiliriz pekâlâ. Benim içimden taşan, yatağıma hapsettiğim enerjim de, tıpkı hareketi engellenen bir makinenin kendi etrafında dönmesi gibi, ruhumu zıp zıp zıplatırdı.

Françoise şömineyi yakmak üzere gelirdi; ateşi tutuşturmak için attığı birkaç çalı çırpının yaz boyunca unuttuğum kokusu şöminenin etrafına sihirli bir daire çizerdi; o dairenin içinde, kendimi kâh Combray'de, kâh Doncières'de kitap okurken görür, Paris'teki odamda kaldığım halde, sanki az sonra Méséglise tarafına yürüyüşe çıkacakmışım veya kırlarda tatbikat yapmakta olan Saint-Loup ve arkadaşlarıyla buluşacakmışım gibi sevinirdim. Hafızanın biriktirdiği hatıraları tekrar seyretmekten herkesin aldığı haz çoğunlukla bazılarında, örneğin hastalarda daha yoğundur, çünkü bir yandan fiziksel acının zorbalığı gidip doğada bu hatıralara benzer görüntüler aramaktan kendilerini meneder, bir yandan da her gün tazelenen iyileşme umudu pek yakında bunu yapabileceklerine dair kendilerine bir güven verir; dolayısıyla, sadece birer hatıra, birer görüntü olarak algılamadıkları bu suretleri tekrar görme arzusu, iştahı

canlı kalır. Ama hatıralar benim için birer resimden ibaret olsa ve onları hatırladığımda zihnimde sadece bir görüntü canlansa bile, aniden, özdeş bir duyu sayesinde içimde bu resimleri görmüş olan çocuk, yeniyetme canlanır, bütün benliğimi kaplardı. Sadece dışarıdaki hava ya da odanın içindeki koku değişmez, benim benliğimde de bir yaş değişimi, şahsiyet değişimi olurdu. Buz gibi havada o çalı çırpının kokusu, adeta geçmişin bir parçasının, eski bir kıştan kopmuş, görünmez bir buz kütesinin odamda ilerlemesi gibi bir şeydi; zaten odam sık sık içinden geçen bir kokuyla, bir ışıkla, sanki çeşitli senelerin istilasına uğradı; kendimi tekrar o yıllarda bulur, daha seneyi tanıyamadan, nicedir unutulmuş beklentilerin neşesiyle sarmalanırdım. Güneş yatağıma kadar uzanır, incelmış bedenimi saydam bir bölmeymişçesine delip geçer, beni ısıtır, alev alev bir kristale dönüştürdü. O zaman, nekahet dönemindeki aç bir insanın yemesine henüz izin verilmeyen bütün yemeklerle peşinen beslenmesi gibi, ben de Albertine'le evlenmekle yoksa hayatımı boşa mı harcamış olacağımı, hem kendimi başka bir insana vakfetmenin benim için fazlasıyla ağır bir yük olduğunu, hem de onun sürekli varlığı yüzünden kendimden kopacağımı ve yalnızlığın hazlarından temelli mahrum kalacağımı düşünürdüm. Üstelik mahrum olacağım başka hazlar da vardı. Bir günden beklediğimiz sadece arzular da olsa, öyle arzular vardır ki –nesnelerin değil, insanların uyandırdığı arzular–, ayırıcı özellikleri bireysel olmalarıdır. Dolayısıyla, yataktan kalktığımda, pencereye gidip perdeyi açtığım zaman, bir müzisyenin piyanonun kapağını kaldırması gibi, sırf balkondaki ve sokaktaki güneş ışığı acaba hafızamdaki ışıkla tıpatıp aynı tınıda mı diye bakmak için açmıyordum; güneşin yanı sıra, kolumunda selesiyle bir çamaşırcı kız, mavi önlüklü bir fırıncı kadın, bir çengele asılı süt güğümleri taşıyan, önlüklü, beyaz kolluklu bir sütçü kız, mürebbiyesini izleyen gururlu, sarışın bir genç kız da görmek istiyordum; bu görüntünün belki nicelik açısından önemsiz olan çizgilerinin farklılığı, tıpkı bir müzik cümlesinde iki ayrı notanın farklılığı gibi, onu diğer bütün görüntülerden değişik kılmaya yetiyordu ve bu görüntü olmasa, o gün yoksullaşır, mutluluk arzularıma sunabileceği hedefler

azalırdı. Ne var ki, peşinen hayal edilmesi imkânsız kadınların görüntüsünden kaynaklanan sevinç fazlalığı benim gözümde sokağı, şehri, dünyayı daha arzulandır ve keşfedilmeye daha layık kılmakla kalmıyor, aynı görüntüden yola çıkarak, iyileşme, dışarı çıkma özlemi, Albertine'siz bir özgürlük özlemi de yaratıyordu içimde. Kim bilir kaç kez, daha sonra hayalini kuracağım meçhul kadın evin önünden yaya veya otomobiliyle son sürat geçtiği anda, bedenimin onu yakalayan bakışımı izleyememesine üzülmüş, penceremden ateşlenen bir tüfekten fırlamışçasına, geçmekte olan kadına isabet edip, odama hap-soldukça asla tadamayacağım bir mutluluk vaadi sunan o kaçak çehreyi durduramayışına hayıflanmışımdır.

Buna karşılık, Albertine'den öğrenebileceğim hiçbir şey yoktu. Güzelliği her geçen gün biraz daha azalıyordu gözümde. Bir tek Albertine'in başkalarında uyandırdığı arzu, öğrendiğimde tekrar acı çekmeme ve Albertine'i onların elinden alma isteği duymama yol açtığından, onu gözümde yüceltebiliyordu. Albertine bana ıstırap çektirebiliyordu, ama katiyen mutlu edemiyordu beni. Bu sıkıcı bağıllığımı ayakta tutan tek şey, ıstıraptı. Korkunç bir eğlence gibi bütün dikkatimi tekeline alan bu ıstırap yok olduğu anda, bu ıstırapı yatıştırma ihtiyacı da yok oluyordu ve Albertine'in benim için bir hiç olduğunu, benim de muhtemelen onun için bir hiç olduğumu hissediyordum. Bu durumun uzayıp gitmesi ihtimali beni bedbaht ediyor, ara sıra, Albertine'in yaptığı korkunç bir şeyi öğrenmek istediğim oluyordu; böylece ben iyileşinceye kadar küs kalabileceğimizi, sonra da barışıp bizi birleştiren bağı değiştirebileceğimizi, esnetebileceğimizi düşünüyordum. Bu arada da, Albertine'e veremediğim gerçek mutluluğun yerine, bin bir ayrıntıyla, bin bir sevinçle yanımda mutlu olduğu yanılgısını yaşatmaya çalışıyordum ona. İyileşir iyileşmez Venedik'e gitmek istiyordum; ama Albertine'le evlenirsem bunu nasıl yapacaktım? Albertine'i o kadar kıskanıyordum ki, Paris'te bile, bir tek onunla dışarı çıkmak için yerimden kıpırdıyordum. Bütün öğleden sonrayı evde geçirdiğim zaman bile, zihnim Albertine'i gezintisinde izliyor, uzak ve mavimsi bir ufuk çiziyor, beni merkez alarak çevremde hareketli bir belirsizlik ve muğlaklık kuşağı

oluşturuyordu. “Albertine bu gezintilerinin birinde ona evlenmekten artık hiç söz etmediğimi düşünüp geri dönmemeye karar verse, onunla vedalaşmam gerekmeden teyzesine gitse, beni ayrılık derdinden ne güzel kurtarmış olurdu!” diyordum kendi kendime. Kalbim, yarası kapandıkça kız arkadaşımın kalbinden kopuyordu; Albertine’i zihnimde hiç acı çekmeden hareket ettirebiliyor, kendimden uzaklaştırabiliyordum. Şüphesiz ben olmasam, bir başkası onun kocası olacak, Albertine de serbest kalınca beni dehşete düşüren türden maceralar yaşayacaktı belki. Ama hava o kadar güzeldi ki ve ben Albertine’in akşama eve döneceğinden o kadar emindim ki, kabahat işlemesi ihtimali aklıma gelse bile, onu özgür irademle beynimin bir köşesine hapsedebiliyordum; orada durduğu müddetçe bu ihtimal, hayali bir kişinin ahlaksızlıkları kadar benim gerçek hayatım açısından önemsiz oluyordu; zihnimin esneklik kazanmış menteşelerini yerinden oynatarak, kafamın içinde hissettiğim, hem bir kas hareketi gibi fiziksel, hem de manevi bir teşebbüs gibi zihinsel olan enerjiyle, o âna dek içine hapsoldüğüm mutlak endişe halini aşmıştım ve şimdi açıkta, serbestçe hareket etmeye başlıyordum; yeni bulunduğum yerden baktığımda, Albertine’in bir başkasıyla evlenmesini ve kadınlara olan düşkünlüğünü engellemek için her şeyi feda etmek, tıpkı onu tanımayan birinin gözüne görüneceği gibi, benim gözüme de tamamen saçma görünüyordu. Aslında kıskançlık, bir görünüp bir kaybolan hastalıklardandır; sebebi gelip geçici, zorlayıcı ve belirli bir hasta için hep aynıdır, bir başka hasta için tamamen farklı olabilir. Bazı astımlılar krizlerini ancak pence-releri ardına kadar açıp rüzgârlı, duru dağ havasını soluyarak geçirebilir, bazılarıysa şehrin merkezine, tütsü dumanına boğulmuş bir odaya sığınarak. Kıskançlığı birtakım aykırılıklara izin vermeyen kıskanç insan, yok denecek kadar azdır. Bazısı kendisine söylenmesi koşuluyla aldatılmaya razı olur, bazısı da kendisinden gizlenmesi koşuluyla; ikisinin de durumu aynı derecede abestir, çünkü ikincisi, gerçek kendisinden gizlendiği için iyice aldatılmış olur, ama birincisi de, gerçekten birlikte acılarının yenilenmesini, artmasını, beslenmesini talep eder.

Üstelik kıskançlığın bu iki zıt takıntısı, itiraflardan yana da olsa, itiraflara itiraz da etse, çoğu kez sözlerle sınırlı kalmaz. Bazıları sadece metreslerinin kendilerinden uzakta ilişkide bulunduğu erkekleri kıskanır ve aynı metresin kendi rızalarıyla, yanibaşlarında, gözlerinin önünde olmasa bile hiç değilse kendi çatılarının altında, bir başka erkekle ilişki kurmasına izin verirler. Genç bir kadına âşık olan yaşlı erkeklerde oldukça sık görülen bir durumdur. Bu erkekler, sevdikleri kadının hoşuna gitmelerinin ne kadar zor olduğunu, bazen onu tatmin etmenin imkânsızlığını hissederler ve aldatılmaktansa, sevgililerine haz verebileceğini, ama kötü tavsiyelerde bulunmayacağını düşündükleri bir erkeğin kendi evlerine, yan odaya gelmesini tercih ederler. Bazıları içinse durum tam tersinedir: Bildikleri bir şehirde metreslerini bir dakika bile dışarıda yalnız bırakmadıkları, bir köle gibi zincirle bağladıkları halde, bir aylığına bilmedikleri bir yere, neler yapacağını hayal edemeyecekleri bir yere gitmesine izin verirler. Bende, Albertine’le ilgili olarak, bu sakinleştirici takıntı türlerinin her ikisi de vardı. Albertine benim yanımda, benim desteğimle, tamamen gözetimim altında tutabileceğim hazlar yaşasa, böylece yalan korkusundan beni esirgese, onu kıskanmazdım; belki benim hiç bilmediğim, yeterince uzak bir ülkeye gitse, oradaki hayatını hayal edemeyeceğim, öğrenme imkânına ve hevesine de sahip olmayacağım için, yine kıskanmazdım onu. Her iki durumda da şüphe, ya tam bir bilgi ya da tam bir cehalet tarafından, ortadan kaldırılmış olurdu.

Güneşin alçalmasıyla birlikte hatıralar beni geçmişe ait serin bir havaya götürdüğünden, tıpkı Elysion Çayırıları’nın yeryüzünde kimsenin bilmediği o harika havasını soluyan Orpheus gibi, büyük bir mutlulukla nefes alırdım. Ama az sonra, gün bitmekte olduğu için, akşamın üzüntüsüne gömülürdüm. Albertine’in dönmesine daha kaç saat var diye, kurulmuş gibi duvar saatine bakar, giyinip kız arkadaşına hediye etmek istediğim güzel kıyafetler konusunda akıl danışmak üzere ev sahibeme, Mme de Guermantes’in dairesine inecek kadar vaktim olduğunu görürdüm. Düşesle bazen avluda, hava yağmurlu bile olsa, basık bir şapka ve kürk mantoyla, yürüyerek

alışverişe çıktığı sırada karşılaştırdım. Mme de Guermentes'in birçok zeki insanın gözünde herhangi bir hanımdan farksız olduğunu, düklük ve prensliklerin ortadan kalktığı günümüzde Guermentes Düşesi isminin bir anlam taşımadığını gayet iyi biliyordum, ama ben, insanlardan ve memleketlerden tat alma konusunda başka bir bakış açısını benimsemiştim. Yağışlı havaya meydan okuyan bu kürklü hanım, düşesi, prensesi, vikontesi olduğu bütün topraklardaki şatoları da yanında taşıyormuş gibi gelirdi bana; bir ana kapının üzerinde, ellerinde inşa ettikleri katedrali veya savundukları kenti tutan heykellere benzetirdim onu. Ama kralın kuzini olan kürklü hanımın eldivenli elinde o şatoları, o ormanları sadece zihnimin gözleriyle görürdüm. Bedenimin gözleriye, havada yağmur tehdidi olduğu günlerde, çekinmeden silahlanan düşesin şemsiyesini görürdü sadece. "Hiç belli olmaz, tedbiri elden bırakmamak lazım, yağmura uzakta yakalanabilirim, arabalar bana fazlasıyla *pahalı* gelecek bir ücret isteyebilir." Düşesin konuşmasında, "fazlasıyla *pahalı*", "imkânlarımı aşan" ifadeleri ve "ben çok yoksulum" cümlesi sık sık tekrarlanırdı; çok zengin olduğu halde yoksul olduğunu söylemeyi bir hoşluk olarak gördüğü için mi, yoksa yüksek bir aristokrat sıfatıyla, yani basit bir köylüymüş edasıyla, sadece zengin olan ve yoksulları küçümseyen insanların aksine, zenginliğe önem vermemeyi daha seçkin bulduğu için mi böyle konuştuğu tam olarak anlaşılamazdı. Belki de hayatının başka bir döneminden, yine zengin olduğu, ama onca mülkün bakım masrafı düşünülürse yeterince zengin de olmadığı ve gizlemek istemediği bir para sıkıntısı çektiği yıllardan kalma bir alışkanlıktı. Hep şaka yollu söz ettiğimiz şeyler, genellikle aksine, canımızı sıkan şeylerdir, ama sıkıntımızı belli etmek istemeyiz ve belki de ayrıca bu konuda şaka yaptığımızı duyan kişi doğru olmadığını düşünür diye gizli bir umut da taşırız.

Ama çoğunlukla, o saatte düşesi evde bulacağımı bilirdim ve buna sevinirdim, çünkü Albertine'in istediği bilgileri etraflıca öğrenebilmem için, onu evinde görmem daha uygundu. Aşağı inerken, çocukluğumun o esrarengiz Mme de Guermentes'ina şimdi basit, pratik bir iş için kendisinden yararlanmak amacıy-

la gitmemin ne kadar olağanüstü bir şey olduğunu neredeyse hiç düşünmezdim; aynı şekilde, bir zamanlar yarattığı mucizelere şaşırıp hayran kaldığımız, doğaüstü bir aygıt olan telefonu da şimdi hiç düşünmeden, terzimizi çağırmak veya dondurma sipariş etmek için kullanıyoruz.

Ufak tefek süs eşyaları Albertine'i müthiş sevindirirdi. Onu her gün küçük bir hediyeyle sevindirmekten kendimi alamazdım. Zarafete ilişkin her şeyi çabucak fark eden gözleriyle, avludan geçerken veya pencereden bakıp Mme de Guermantes'in boynunda gördüğü bir eşarptan, omuzlarında gördüğü bir etolden, elinde gördüğü bir şemsiyeden ne zaman bana hayranlıkla söz etse, doğuştan müşkülpesent olan (ve zarafet dersi yerine geçen Elstir'le sohbetleri sayesinde beğenisi daha da incelmış olan) Albertine'in güzel bir şeyin basit benzerini, çoğu kişinin gözünde onun yerini tutan, ama aslında ondan çok farklı olan bir benzerini beğenmeyeceğini bildiğim için, gizlice düşese gidip Albertine'in hoşuna giden şeyin nerede, nasıl, hangi modelden yapıldığını, onun aynısını alabilmek için ne yapmam gerektiğini, imalatçısının sırrını, tarzının özel cazibesini (Albertine'in deyimiyile "şıklık"ı'nı, "seçkinliği"ni), kullanılması gereken kumaşların tam adını –malzemenin güzelliği de önemliydi– ve niteliklerini sorardım.

Balbec dönüşü, Albertine'e Guermantes Düşesi'nin bizimle aynı apartmanda, avlunun karşı tarafında oturduğunu söylediğinde, bu unvanı ve soylu ismi duyan Albertine, gururlu ve tutkulu mizaçlarda kısır bir arzunun göstergesi olan bir eda, kayıtsızlıktan da öte düşman ve küçümser bir tavır sergilemişti. Albertine takdir edilecek bir mizaca sahip olsa da, meziyetleri ancak beğenilerinin veya –snobizm gibi– vazgeçmek zorunda kaldığı beğenilerinin ardından tuttuğu yasın, yani nefretlerinin oluşturduğu engeller arasında gelişebilirdi. Albertine'in yüksek sosyeteye duyduğu nefret aslında kişiliğinin pek önemsiz bir parçasıydı ve bir açıdan da hoşuma gidiyordu, çünkü Mme de Guermantes'in aristokrat tarzının yer aldığı Fransız karakterinin ters yüzünde okunan devrimci ruhu, (yani talihsiz bir asalet aşkını) ortaya koyuyordu. Albertine, ulaşması imkânsız olduğu için, bu aristokrat tarzla hiç ilgilenmeye-

bilirdi de, ama Elstir'in düşesten Paris'in en iyi giyinen kadını diye söz ettiğini hatırlayınca, arkadaşımın bir düşes karşısında duyduğu cumhuriyetçi küçümseme, yerini şık bir kadına duyduğu yoğun ilgiye bıraktı. Mme de Guermantes hakkında bana çeşitli sorular sorar, kendi kıyafetlerine ilişkin akıl danışmak üzere benim düşesi ziyaret etmem hoşuna giderdi. Şüphesiz Mme Swann'a da akıl danışabilirdim, hatta bir keresinde ona bu amaçla bir mektup da yazdım. Ama Mme de Guermantes giyim sanatında çok daha ilerideymiş gibi gelirdi bana. Mme de Guermantes'ın evde olduğunu öğrenip Albertine eve döndüğünde hemen bana haber verilmesini rica ettikten sonra, evine uğrayıp düşesi gri krepdöşinden bir elbisenin sisiyle sarmalanmış halde bulmuştum, karmaşık sebeplerden kaynaklandığını ve değiştirilmesinin mümkün olmadığını hissettiğim bu görünümü kabul eder, etrafa yaydığı inci grisi, buğulu bir sisle astarlanmış kimi akşamüzzerlerine benzeyen havanın içine gömülürdüm; eğer düşes aksine, sarı kırmızı alevlerle süslü bir Çin sabahlığı giymişse, alev alev bir günbatımını seyreder gibi bakardım ona; bu kıyafetler istenildiği zaman değiştirilebilen, sıradan dekorlar değil, hava koşulları gibi, belirli bir saatteki özel ılık gibi verili ve şiirsel birer gerçekliktiler.

Mme de Guermantes'ın giydiği elbiseler ve sabahlıklar arasında belirli bir amaca en yönelik gibi görünenler, özel bir anlamla yüklü gibi görünenler, Fortuny'nin eski Venedik desenlerinden yola çıkarak yaptığı elbiselerdi. Bu elbiselerin tarihsel niteliğinden midir, yoksa her biri tek olduğundan mıdır bilmem, öyle kendine has bir havası vardır ki, üzerinde bir Fortuny elbiseyle sizi bekleyen, sizinle konuşan kadının duruşu istisnai bir önem kazanır; sanki bu kostümde uzun uzun düşünüp taşınıldıktan sonra karar kılınmıştır ve sanki bu konuşma, günlük hayattan bir roman sahnesi gibi ayrılır. Balzac'ın romanlarında kadın kahramanlar, belirli bir misafiri kabul edecekleri gün, kasten belirli bir kıyafet giyerler. Fortuny'nin elbiseleri hariç, günümüzün kıyafetleri bu kadar kişilikli değildir. Romancının tasvirinde herhangi bir belirsizliğe yer yoktur, çünkü o elbise gerçekte mevcuttur, en kabataslak tasviri bile bir sanat eserindeki kadar doğal ve sabittir. Şu ya da bu elbiseyi

giyme kararını veren kadın, aşağı yukarı birbirine benzer iki elbise arasında değil, her biri son derece bireysel, adlandırılmaları mümkün iki elbise arasında bir seçim yapmıştır.

Ne var ki elbise, onu giyen kadını düşünmeme engel olmazdı. O dönemde Mme de Guermantes'in kendisi de ona âşık olduğum zamanlara kıyasla daha hoş görünüyordu bana. Ondan eskisi kadar beklentim olmadığı için, (artık özellikle onu görmek için gitmiyordum evine), neredeyse tek başımıza, ayaklarımızı uzatmış otururken içine gömüldüğümüz huzurlu kayıtsızlıkla, eski zaman diliyle yazılmış bir kitabı okur gibi dinlerdim kendisini. Düşesin konuşmasını dinlerken, günümüzde konuşma dilinde de, yazı dilinde de rastlanmayan o saf Fransız zarafetinin tadına varabilecek kadar kafam rahattı. Konuşmasını, Fransızca'sının tadına doyum olmayan bir halk şarkısını dinler gibi dinlerdim; tıpkı Mérimée'nin Baudelaire'le, Stendhal'in Balzac'la, Paul-Louis Courier'nin Victor Hugo'yla, Meilhac'ın Mallarmé'yle alay etmesini anladığım gibi, düşesin de Maeterlinck'le alay edişini anlıyordum (aslında etkisi gecikerek yayılan edebi modalara duyarlı kadın zekâsının zaafı yüzünden, Maeterlinck'i takdir ediyordu artık). Alay edenin, alay ettiği kişiye kıyasla çok daha sınırlı bir zekâyâ, ama aynı zamanda daha katışıksız bir kelime dağarcığına sahip olduğunu gayet iyi biliyordum. Mme de Guermantes'in dağarcığı neredeyse Saint-Loup'nun annesininki kadar, hayran olunacak derecede katışıksızdı. Eski dili ve kelimelerin gerçek telaffuzunu, (aslında yerine) *aslen*, (özel olarak yerine) *özelde*, (şaşırmış yerine) *şaşkın* diyen günümüz yazarlarının soğuk taklitlerinde değil, bir Mme de Guermantes'in veya bir Françoise'in konuşmasında buluruz. Daha beş yaşındayken, Françoise'dan, Tarn değil Tar dendiğini, Béarn değil Béar dendiğini öğrenmiştim. Dolayısıyla, yirmi yaşında sosyete çevrelerine girip çıktığımda, Mme Bontemps'in dediği gibi Madame de Béarn dememek gerektiğini ayrıca öğrenmek zorunda kalmadım.

Düşesin bu toprağa bağlı, neredeyse köylü yanının bilincinde olmadığını ve biraz gösteriş için sergilemediğini söylesem yalan olur. Ama düşesinki, kır yaşayışını taklit eden soylu bir hanımefendinin sahte sadeliğinden, tanımadıkları köylüleri

küçümseyen zengin hanımlarla alay eden bir düşesin gurun-
rundan çok, sahip olduğu şeyin cazibesini bilen ve onu üstüne
çağdaş bir siva çekerek mahvetmeye niyeti olmayan bir kadı-
nın neredeyse sanatkârane beğenisiydi. Aynı şekilde, Dive’de-
ki meşhur *Guillaume-le-Conquérant* restoranının Normandiyalı
sahibi de, –ender rastlanan bir tutumla– küçük hanına çağdaş
otellerin lüksünü sokmaktan kaçınmıştı; milyoner olduğu hal-
de, konuşmasıyla, kıyafetiyle tam bir Normandiya köylüsü-
dü; müşterilerin mutfığa girmesine ve en lüks otellerdekinden
hem çok daha mükemmel, hem de daha pahalı olan yemekleri
köy usulüne uygun olarak, kendi elleriyle pişirip seyretnem-
lerine izin verirdi.

Köklü aristokrat ailelerin özünde var olan onca yöresellik
kendi başına yeterli değildir; o ailede, bu özü küçümsemeye-
cek, yüksek sosyete cılasıyla örtmeyecek kadar zeki bir ferdin
olması gerekir. Ne yazık ki, nüktedan bir Parisli olan Mme de
Guermantes, ben kendisini tanıdığımda, memleketinin sadece
şivesini korumuştur, ama hiç değilse, genç kızlığındaki hayatı-
nı tasvir etmek için, (aşırı doğallıkta bir taşralılık veya aksine
yapay bir tahsillilik göstergesi olabilecek konuşma biçimleri
arasında) öyle bir orta yol bulmuştu ki, George Sand’ın *Küçük
Fadette*’inin veya Chateaubriand’ın *Mezar Ötesinden Anılar*’da
aktardığı efsanelerden bazılarının verdiği tada sahipti. Benim
en çok hoşlandığım şey, düşesin kendisiyle köylüler arasında
geçen bir olayı onun ağzından dinlemektir. Eski isimler ve es-
ki âdetler, şatoyla köy arasındaki yakınlaşmaya özel bir cazibe
katardı. Aristokrasinin bir bölümü, senyörü olduğu topraklarla
bağlantısını koparmamış, böylece bölgeselliğini korumuştur;
dolayısıyla en basit sözleri bile, gözümüzün önüne coğrafi ve
tarihi bir Fransa haritası serer.

Kendine has bir dil yaratma niyetinden kaynaklanmadığı
ve yapmacıktan eser taşımadığı takdirde, bu telaffuz şekli ger-
çek bir “konuşma diliyle Fransa tarihi” müzesiydi. “Büyükam-
cam Fit-Jam” telaffuzunda şaşılacak bir şey yoktu, çünkü Fitz-
James ailesinin soylu Fransız senyörleri olduklarını her fırsatta
belirttikleri ve soyadlarının İngilizce telaffuzuyla söylenmesini
istemedikleri herkes tarafından bilinen bir şeydir. Öte yandan,

bazı isimleri dilbilgisi kurallarına göre telaffuz etmek gerektiğini zanneden, ama Guermantes Düşesi'nin farklı telaffuzunu duyduktan sonra, aniden, hiç akıllarına gelmeyecek bu telaffuzu benimseyen insanların o dokunaklı uysallıkları takdire değerdi. Mesela büyükdelerinden biri Chambord Kontu'nun hizmetinde bulunmuş olan düşes, Orleanist oldu diye kocasına takılmak için, "Biz eski Froşdorf'lular" demekten hoşlanırdı. O âna dek doğru telaffuzun "Frozdorf" olduğunu zanneden misafir de, bir anda yüz seksen derecelik bir dönüş yapıp daima "Froşdorf" demeye başladı.

Bir keresinde Mme de Guermantes bana çok zarif bir delikanlıyı yeğeni diye tanıştırmış, ama ben ismini tam anlayamamıştım; düşese kim olduğunu sorduğumda, genzinin derinliklerinden, yüksek sesle, ama heceleri yutarak verdiği cevaptan delikanlının ismini anlamam yine mümkün olmadı: "Küç... Éon, Robert niştesi. Eski Galliler'in kafatası şekline sahip olduğu iddiasındadır." Bunun üzerine, düşesin, "Küçük Léon" dediğini anladım (Léon Prensi, gerçekten de Robert de Saint-Loup'nun eniştesiydi). "Doğrusu kafatasını bilemem, diye devam etti, ama giyim tarzını Galler'den almadığı kesin, o çok şık giyinir. Josselin'de, Rohan'larda misafir olduğum bir gün, bir hac ziyaretine gitmiştik, Bretanya'nın her yöresinden köylüler gelmişti. İzbandut gibi bir Léon köylüsü, şaşkınlıktan ağzı açık, Robert'in eniştesinin bej külot pantolonuna bakıyordu. Léon köylüye, 'Ne bakıyorsun öyle? Sen benim kim olduğumu bilmiyorsun galiba' diye çıktı. Köylü bilmediğini söyleyince de, 'Ben senin prensim' dedi. Bunun üzerine köylü hemen şapkasını çıkarıp özür dileyerek, 'Ya! Ben sizi İngiliz sanmıştım' diye cevap verdi." Bu konudan söz açmasını fırsat bilerek Mme de Guermantes'ı Rohan'lar hakkında konuşturduğumda, (iki aile arasında tarihte birçok evlilik olmuştu), düşesin konuşması Breton dinsel törenlerinin hüzünlü büyüyle ve gerçek bir şair olan Pampille'in diyeceği gibi, "geven ateşinin üzerinde pişmiş, esmer buğday unundan kreplerin kekremsi tadıyla" sarmalanırdı.

Lau Markisi'nin, (hayatının trajik sonunda, kendisi sağır, Mme H*** ise körken, kendini onun evine taşıttığı bilinir) o

kadar trajik olmayan yıllarını anlatırdı düşes; marki, Guermantes'ta, av partisinden sonra, İngiltere Kralı'yla çay içmek üzere terliklerini giyermiş, kraldan daha aşağı seviyede olduğunu düşünmez ve görüldüğü gibi ondan çekinmezmiş. Düşes bunu öyle renkli bir üslupla anlatırdı ki, markiyi Périgord'un biraz kendini beğenmiş asilzadelerinin tüylü şövalye şapkasıyla betimlerdi.

Zaten insanların adını söylerken bile, il ayrımlarını özenle belirtmesi, köklerine sadık kalmış olan Mme de Guermantes'in çok çekici ve doğma büyüme Parisli bir kadında asla rastlanamayacak bir özelliği idi; bu basit Anjou, Poitou, Périgord isimleri düşesin konuşmasını manzaralarla renklendirirdi.

Mme de Guermantes'in telaffuzuna ve kelime dağarcığına dönecek olursak, soyluların tutuculuğu en çok bu konuda kendini gösterir; biraz çocuksu, biraz tehlikeli, gelişmeyi engelleyici olan tutuculuk, sanatçı için aynı zamanda eğlenceli bir özelliktir. Jean adının eskiden nasıl yazıldığı benim için merak konusuydu. Mme de Villeparisis'nin yeğeninden aldığım bir mektup sayesinde öğrendim; adını –vaftiz edildiği ve Gotha Yıllığı'nda yer aldığı şekilde– Jehan de Villeparisis diye yazıyor, dua kitaplarında, vitraylarda kıpkırmızı ya da koyu mavi ışıltısını hayranlıkla seyrettiğimiz o fuzuli, armalara özgü güzel h harfini kullanıyordu.

Ne yazık ki Mme de Guermantes'a yaptığım bu ziyaretleri istediğim kadar uzatacak vaktim olmazdı, çünkü eve mümkünse Albertine'den önce dönmek isterdim. Kıyafetlerine ilişkin bilgileri ise, düşesten ancak kerpetenle sökercesine alabiliyordum; bu bilgiler düşesin kıyafetlerine bir genç kızın giyebileceği ölçüde benzer giysileri Albertine'e yaptırabilmem için gerekliydi.

“Hanımefendi, Mme de Saint-Euverte'in evinde akşam yemeğine, oradan da Guermantes Prensesi'nin davetine gideceğiniz gün, kıpkırmızı bir elbise giymiştiniz, kırmızı ayakkabılarınız vardı; göz kamaştırıcıydınız, koskocaman bir kan çiçeğine, alev almış bir yakuta benziyordunuz, o elbisenin kumaşı neydi? Bir genç kıza uygun bir elbise mi?”

Yorgun çehresi bir anda, eskiden Swann kendisine iltifatlar yağdırırken Laumes Prensesi'nin takındığı ifadenin aynısıyla ısıt ısıt aydınlanan düşes alaycı, sorgulayan bir tavırla, hayranlıkla, kahkahalarla gülerek, o saatlerde daima orada olan M. de Bréauté'ye baktı; M. de Bréauté'nin monoklünün ardında, bu entelektüellik taslayan saçma sapan konuşmayı bir delikanlının fiziksel coşkusu barındırdığı için hoşgörüyü karşılayan ılık bir tebessüm yatıyordu. Düşes, "Nesi var bunun? Deli bu" der gibiydi. Sonra bana dönerek sevimli bir edayla cevap verdi: "Alev almış bir yakuta, bir kan çiçeğine benzediğimi bilmiyordum, ama gerçekten kırmızı bir elbisem vardı, hatırlıyorum; o zamanlar moda olan kırmızı satendendi. Evet, bir genç kız da giyebilir icabında, ama sizinkinin geceleri çıkmadığını söylemiştiniz. O elbise görkemli gece davetlerine uygundur, ev ziyaretine giderken giyilmez."

İşin olağanüstü yanı, aslında üzerinden o kadar da uzun zaman geçmemiş olan o geceki davetten Mme de Guermantes'ın tek hatırladığı şeyin kıyafeti olması ve ileride görüleceği gibi, kendisi için büyük önem taşıyan bir şeyi unutmasıydı. Öyle görünüyor ki, eylem adamlarının bir saat sonra ne olacağına yoğunlaşan dikkatle yorulan zihinleri hafızaya pek az şey kaydedebiliyor; yüksek sosyete mensupları da (minnacık, mikroskobik şahsiyetler olmakla birlikte) birer eylem adamıdır. Mesela M. de Norpois, hiçbir sonuca ulaşamamış bir Fransız-Alman ittifakı konusunda daha önce yapmış olduğu tahminlerden kendisine söz edildiğinde, "Yanılıyorsunuz herhalde, hiç hatırlamıyorum, hiç benim söyleyeceğim şeye benzemiyor; bu tür sohbetlerde daima az ve öz konuşurum, ayrıca çoğu kez bir çılgınlıktan başka bir şey olmayan ve hatta toplu çılgınlığa dönüşen bu tür bir kahramanlık gösterisinin başarılı olacağını öngörmüş olmam mümkün değil. Hiç kuşku yok ki, uzak bir gelecekte, Fransa'yla Almanya arasında her iki ülke için de çok kârlı olacak, sıkıntısını da Fransa'nın çekmeyeceği bir ittifak kurulabilir; bunu düşünüyorum, ama sözünü hiç etmedim, çünkü zamanı gelmedi, demir tavında dövülür; bana sorarsanız, eski düşmanımıza zamansız bir dostluk teklif etmek kendi kuyumuzu kazmak, hıyanete kucak açmak olur"

derken, yanılmış olduğunu reddetmek, karşısındakini yanıltmak için böyle konuşmazdı. M. de Norpois yalan söylemez, unutturdu sadece. Zaten derinlemesine düşünmediğimiz, taklit yoluyla, çevremizdekilerin coşkusundan etkilenerек benimseydiğimiz şeyleri çabuk unuturuz. Çevremizdeki coşkular değiştikçe, hatıralarımız da değişir. Siyasetçiler, belirli bir zamanda benimsedikleri bakış açısını diplomatlardan da çok unuturlar ve görüşlerindeki yüz seksen derecelik dönüşlerin bazıları, aşırı hırstan çok hafıza yoksunluğundan kaynaklanır. Yüksek sosyete mensuplarına gelince, onlar pek az şeyi hatırlar.

Mme de Guermantes, o kırmızı elbiseyi giydiği geceki davette Mme de Chaussepierre'i hiç hatırlamadığını, benim kesinlikle yanıldığımı iddia ediyordu. Oysa Chaussepierre'lerin, o davetten bu yana, dükün ve hatta düşesin zihnini ne kadar meşgul ettiklerini Tanrı biliyordu! Sebebini anlatayım. Jockey Kulübü'nün başkanı öldüğünde, başkan yardımcılarının en kıdemlisi M. de Guermantes'tı. Kulübün pek fazla insanla ilişkisi bulunmayan, tek zevkleri kendilerini davetlerine çağırmayan kişileri veto etmek olan bazı üyeleri, Guermantes Dükü'nün aleyhinde propaganda yaptılar; seçileceğinden emin olan ve zaten sosyetedeki mevkisine kıyasla, pek önemli sayılamayacak bu başkanlığı fazla umursamayan dük, konuyla hiç ilgilenmedi. Düşesin Dreyfus taraftarı olduğu, (oysa Dreyfus Davası uzun zaman önce kapanmıştı, ama yirmi yıl sonra hâlâ konu edilecekti, dava sonuçlanalı henüz iki yıl olmuştu), Rothschild'leri evinde ağırladığı ve yarı Alman olan Guermantes Dükü gibi uluslararası nüfuz sahibi soyluların son zamanlarda fazlasıyla imtiyaz gördüğü öne sürülüyordu. Aleyhte propaganda, gelişmeye çok elverişli bir zemin buldu; fazlasıyla parlak bir konumda bulunan kişiler ve büyük servetler kulüplerde daima kıskançlık ve nefrete yol açarlar. Chaussepierre'in de serveti küçük sayılmazdı, ama kimseyi rahatsız etmezdi, çünkü metelik harcamazdı; karı koca mütevazı bir dairede otururlar, kadın siyah yünlü elbiseyle dolaşırdı. Mme de Chaussepierre, müzik delisi olduğu için, sık sık düzenlediği küçük öğleden sonra davetlerine Guermantes'lardan çok daha fazla şan sanatçısı çağırırdı. Ama kimse bunun sözünü etmezdi; davetlerde

ikram yapılmaz, hatta kocası bile hazır bulunmaz, her şey La Chaise Sokağı'nın karanlığında olup biterdi. Mme de Chaussepierre Opéra'da kimsenin dikkatini çekmezdi; yanında daima isimleri X. Charles'ın aşırı gerici yakın çevresini akla getiren, ama silik, pek sosyetik olmayan kişiler bulunurdu. Seçim günü, şaşırtıcı şekilde, siliklik parlaklığa galip geldi ve ikinci başkan yardımcısı Chaussepierre Jockey Kulübü başkanlığına seçildi; Guermantes Dükü de, olduğu yerde, yani birinci başkan yardımcısı olarak kalakaldı. Şüphesiz Jockey Kulübü'nün başkanı olmak, Guermantes'lar gibi en yüksek mertebede prensler için fazla bir anlam ifade etmez. Ama kendi sırası gelmişken başkan olmamak, iki yıl önce Oriane'ın, karısının selamına karşılık vermek şöyle dursun, adını bile duymadığı bir yarsa tarafından selamlandı diye hakarete uğramış gibi davrandığı bir Chaussepierre'in kendisine tercih edilmesi, düke ağır gelmişti. Yenilgiyi hiç umursamamış gibi yapıyor, ayrıca bu yenilginin Swann'la eski dostluğundan kaynaklandığını ileri sürüyordu. Oysa öfkesi dinmek bilmiyordu aslında. Ne tuhaf tır ki, Guermantes Dükü'nün oldukça beylik "bal gibi" ifadesini kullandığı daha önce hiç duyulmamıştı, ama Jockey Kulübü seçimlerinden beri, ne zaman Dreyfus Davası'ndan söz açılrsa, "bal gibi" lafı çıkıyordu ortaya: "Dreyfus Davası, Dreyfus Davası, yerli yersiz, yalan yanlış kullanılıyor; din davası değil ki, *bal gibi* siyaset davası." Dreyfus Davası'ndan söz edilmediği takdirde, "bal gibi" beş yıl boyunca hiç duyulmayabilirdi, ama beş yıl sonra, Dreyfus ismi söylendiği an, "bal gibi" de derhal, otomatik olarak peşinden gelirdi. Zaten dük kendi ifadesiyle "onca felakete yol açmış olan" bu davadan söz edilmesine tahammül edemiyordu; oysa kendisi bu felaketlerden sadece bir tanesine, Jockey Kulübü başkanı seçilemeyeişine duyarlı olmuştu.

Dolayısıyla, Mme de Guermantes'a kuzininin davet gecesinde giydiği kırmızı elbiseyi hatırlattığım o akşamüstü, M. de Bréauté bir türlü açıklığa kavuşamayan bir çağrışımla, konuşmadan önce dilini büzülmüş dudaklarının arasında gezdirerek, "Dreyfus Davası'ndan aklıma geldi..." diye söze başladığında, epeyce ters bir karşılık gördü. (Dreyfus Davası nereden çıkmıştı? Konu kırmızı bir elbiseydi ve hiç kuşku yok ki, daima

başkalarını memnun etmeye çalışan zavallı Bréauté herhangi bir art niyet gütmüyordu.) Dreyfus ismi Guermantes Dükü'nün buyurgan kaşlarının çatılmasına yetti. "Dostumuz Cartier'nin" dedi Bréauté (bu arada Mme de Villefranche'in kardeşi olan bu Cartier'nin aynı soyadını taşıyan kuyumcuyla uzaktan yakından hiçbir ilgisi bulunmadığı konusunda okurları uyarmamız gerekir!), "çok hoş, gerçekten çok ince bir esprisini anlattılar; şaşırmadım zaten, çok esprili adamdır. —Aman! diye araya girdi Oriane. Esprileri kendine kalsın. Şu Cartier'nizi ne kadar sıkıcı bulduğumu bilemezsiniz; Charles de la Trémoille ve karısının o zevzeği niçin büyüleyici bulduklarını hiç anlayamamışımdır, evlerine ne zaman gitsem oradadır. —Sevgili Düyes dedi, ş'leri telaffuz etmekte güçlük çeken Bréauté, bence Cartier konusunda fazlasıyla katısiniz. Evet, La Trémoille'lara gerçekten de dadandı, ama Cartier, Yarles için, nasıl desem, adeta sadık bir Akhates'tir; bu da günümüzde bulunmaz Hint kumaşı sayılır. Her neyse, bana aktarılan espri şu: Cartier demiş ki, M. Zola mahkemeye düşüp hüküm giymek istediye, bunun tek nedeni, daha önce tatmadığı bir hissi, hapiste olma hissini yaşamaktı. —Bu yüzden de tutuklanmadan kaçtı, diye söze girdi Oriane; iler tutar yanı yok. Zaten doğru olsa bile bence düpedüz aptalca bir laf. Espri diye buna diyorsanız!" Sözlerine karşı çıkılan Bréauté pes etti: "Oriane'cığım, espri bana ait değil, bana söyleneni aktarıyorum sadece, beğenip beğenmemekte serbestsiniz. Ayrıca Cartier bu espri yüzünden kusursuz ev sahibinden adamakıllı bir azar işitmiş; La Tremoille haklı olarak salonunda, nasıl desem, güncel konuların konuşulmasını katiyen istemez; üstelik Mme Alphonse Rothschild de orada bulunduğundan, iyice sinirlenmiş. Cartier çok ağır eleştirilere maruz kalmış." İyice keyfi kaçmış olan dük, "Gayet tabii dedi, Rothschild'ler o korkunç davadan asla söz etmeme inceliğini göstermekle birlikte, aslında bütün Yahudiler gibi Dreyfus taraftarıdır. Hatta bu, Yahudiler'in kötü niyetini kanıtlamak için yeterince değerlendirilmeyen, *ad hominem** bir argüman." (Dük, *ad hominem* ifadesini yerli yersiz kullanırdı.) "Bir Fransız hırsızlık yaptığında, cinayet işlediğinde, ben, o da benim gibi

* Şahsına yönelik.

Fransız olduğu için adamı masum bulma zorunluluğu hissetmiyorum. Oysa Yahudiler kendilerinden birinin hain olduğunu gayet iyi bilseler de, asla kabul etmezler; kendi aralarından birinin işlediği suçun korkunç sonuçlarına da hiç aldırmazlar...” (Dük doğal olarak Chaussepierre’in lanet olası seçimi kazanmasını düşünüyordu.) “Rica ederim Oriane, istisnasız bütün Yahudiler’in bir haini desteklemelerinin doğal olduğunu iddia etmeyeceksiniz herhalde. Yahudi oldukları için desteklemiyorlar demeyeceksiniz umarım. —Öyle diyeceğim doğrusu” dedi Oriane, (biraz sinirliydi, hem bu “gök gürleten” Jüpiter’e kafa tutmak, hem de “zekâ”yı Dreyfus Davası’nın üstüne çıkarmak istiyordu). “Ama belki tam da bu nedenle, Yahudi oldukları ve kendilerini tanıdıkları için, Yahudi olmanın mutlaka hain ve Fransız aleyhtarı olmayı gerektirmediğini biliyorlardır; M. Drumont’un iddiası buymuş sanıyorum. Gayet tabii Dreyfus Hristiyan olsaydı Yahudiler onunla ilgilenmeyecekti, ama Dreyfus Yahudi olmasaydı, hain olduğuna bu kadar kolaylıkla, yeğenim Robert’in deyimiyse ‘*a priori*’ inanılmayacağını hissettikleri için, desteklediler onu. —Kadınlar siyasetten hiçbir şey anlamıyor! diye haykırdı dük, düşese dik dik bakarak. Bu tüyler ürpertici suç basit bir Yahudi meselesi değil, *bal* gibi ulusal bir mesele, Fransa açısından dehşet verici sonuçlar doğurabilir; Yahudiler’in tamamının sınırdışı edilmesi gerekirdi, oysa bugüne kadar verilen bütün cezalar Yahudiler’e değil, Yahudiler’in en değerli rakiplerine verildi, üstün seviyede birtakım insanlar, zavallı ülkemizin de zarar göreceği şekilde dışlandı — değiştirilmesi gereken alçakça kararlar hepsi.”

Havanın iyice tatsızlaşacağını hissedip aceleyle kıyafet konusuna döndüm.

“Hanımefendi, dedim, benimle ilgilenme şerefini bana ilk bahsettiğiniz günü hatırlıyor musunuz?” Düşes gülererek M. de Bréauté’ye bakıp, “Onunla ilgilenme şerefini bahsettiğim gün” diye tekrarladı; M. de Bréauté, Mme de Guermantes’a nezaketten burnunu kırıştırıp şefkatle gülümseyerek, bilenen bir bıçağı hatırlatan anlaşılmaz, paslı sesler çıkardı. “İri siyah çiçekli sarı bir elbiseniz vardı. —Ama yavrucuğum, o da öteki gibi bir gece elbisesi. —Ya o bayıldığım peygamberçiçekleriyle süslü

şapkanız! Her neyse, bunların hepsi geçmişte kalmış şeyler. Sö-zünü ettiğim genç kıza sizin dün sabah giydiğiniz benzer bir kürk manto yaptırmak istiyorum. Sizin mantonuzu görmem imkânsız mı? —Hayır, değil, Hannibal'in birazdan gitmesi gerekiyor. Benim odama çıkarsınız, oda hizmetçim hepsini gösterir size. Yalnız bakın yavrucuğum, istediğiniz her şeyi size ödünç verebilirim, ama Callot'nun, Doucet'nin, Paquin'in elinden çıkma tuvaletleri sıradan bir terziye diktirirseniz, asla aynı şey olmaz. —Sıradan bir terziye gitmeye hiç niyetim yok, aynı şey olmayacağını gayet iyi biliyorum, ama niye aynı şey olmayacağını da öğrenmek isterim. —Ama siz beni tanımıyor musunuz, ben hiçbir şeyi açıklayamam, aptalın tekiyim, köylüler gibi konuşurum. Beceri meselesi, tarz meselesi bu; kürk için en azından kürkçüme bir not yazarım, sizi kazıklamaz bari. Yine de sekiz-dokuz bin franga mal olur size, haberiniz olsun. —Peki o kötü kokulu sabahlığınız, geçen akşam giydiğiniz o koyu renk, hafif tüylü, benekli, kelebek kanadı gibi yaldızlı çizgileri olan elbise? —Aa, bakın o Fortuny'nin bir elbisesi. Sizin küçük hanım onu evinde giyebilir pekâlâ. Onlardan bende çok var, göstereyim size, hatta isterseniz verebilirim de. Ama kuzinim Talleyrand'ın elbisesini görmenizi özellikle isterim. Ona bir mektup yazayım da ödünç isteyeyim. —Çok da güzel ayakkabılarınız vardı, onlar da Fortuny'den mi? —Hayır, hangi ayakkabıyı kastettiğinizi biliyorum; onlar dore oğlak derisi, Consuelo de Manchester'la Londra'da alışveriş yaparken bulmuştuk. İnanılmaz bir şeydi. Nasıl yaptıklarını hiç anlayamadım, sanki altından bir deri. Ortasında minik bir pırlanta vardır, o kadar. Zavallı Manchester Düşesi öldü, ama isterseniz, Mme de Warwick'e veya Mme Marlborough'ya yazıp benzerlerini aramalarını rica edebilirim. Hatta bende, hâlâ o deriden kalmış olabilir. Belki burada da yaptırabiliriz. Bu akşam bakar, haber gönderirim size."

Düşesin evinden mümkünse Albertine'in dönüşünden önce ayrılmaya gayret ettiğimden, o saatlerde çoğu kez avluda M. de Charlus ve Morel'le karşılaştırdım; ikisi çay içmeye... Jupien'e giderlerdi: Baron için lütufların en büyüğü! Ben kendileriyle her gün karşılaşmazdım, ama onlar her gün çaya giderlerdi.

Ne gariptir ki, bir alışkanlığın yerleşikliği, genellikle abesliğiyle doğru orantılıdır. Çarpıcı şeyleri sürekli bir biçimde yapmayız genellikle. Kendi kendini bütün zevklerden mahrum edip kendine en büyük acıları yaşatan takıntılı kişilerin mantıksız hayatları ise, en az değişenlerdir. Merak edip her on yılda bir izlese, her defasında zavallı hastanın, yaşayabileceği saatlerde uyuduğunu, sokaklarda bir cinayete kurban gitmekten başka yapılacak şeyin olmadığı saatlerde sokağa çıktığını, terleyip buzlu su içtiğini, nezlesinin bir türlü geçmediğini görürdük. Bütün bunları temelli değiştirebilmek için, bir tek gün biraz enerji harcamak yeterlidir. Ne var ki bu tür hayatlar, genellikle enerji harcamaktan âciz insanlara özgüdür. Sırf iradeyle düzeltilmesi mümkün olan bu korkunç, tekdüze yaşayışların bir başka yönü de sapıklıktır. M. de Charlus'un her gün Morel'le birlikte Jupien'e çaya gitmesinde her iki unsur da eşit derecede rol oynuyordu. Bu günlük âdet, bir tek gün bir fırtınaya sahne olmuştu. Yelekçinin yeğeni bir gün Morel'e "Tamam, yarın gelin, çayınız benden" demiş, baron da haklı olarak, neredeyse müstakbel gelini olan birinin ağzında bu ifadeyi fazlasıyla bayağı bulmuştu; ama insanları incitmekten hoşlandığı ve kendi öfkesiyle sarhoş olduğu için, Morel'den kıza bu konuda bir nezaket dersi vermesini rica edeceği yerde, dönüş yolu boyunca kıyameti koparmıştı. Müthiş küstah ve kibirli bir tavırla konuşuyordu: "Öyle görünüyor ki sizin dokunma duyunuzun hassasiyeti, koku alma duyunuzun gelişimini engellemiş; aksi takdirde, o tiksiniç, bedeli de herhalde on beş santim olan 'çayınız benden' ifadesinden yayılan lağım kokularının benim asil burnumu rencide etmesine izin vermezsiniz. Siz benim evimde, bir keman solonuzdan sonra bir osurukla ödüllendirildiniz mi hiç? Mükâfatınız daima çılgınca bir alkış veya derin bir sessizlik, nişanlınız sayesinde eksikliğini hissetmediğimiz şeyden değil, içimden yükselen hıçkırığı tutamama korkusundan kaynaklandığı için iyice anlamlı bir sessizlik olmadı mı?"

Bir memur amirinden bu tür bir azar işittiğinde, ertesi gün mutlaka kovulur. Oysa M. de Charlus için, aksine Morel'i kovmak, işkencelerin en büyüğü olurdu; hatta biraz fazla ileri gitmiş olmaktan korkarak, genç kıızı methetmeye koyuldu;

özenli, incelikli övgülerinin arasına gayri ihtiyari densizlikler de karışıyordu. “Çok sevimli bir kız. Siz müzisyensiniz, o tiz notalarda müthiş güzelleşen, adeta sizin si diyezle eşlik etmenizi bekleyen sesiyle baştan çıkarmış olmalı sizi. Pes notalarda, sesinin tınısı o kadar hoşuma gitmiyor, herhalde boynunun o garip inceliğiyle, bitmiş gibiyken uzamaya devam etmesiyle, üç ayrı bitim noktası olmasıyla ilgili bir şey; ben onun vasat denebilecek ayrıntılarından çok silüetini beğeniyorum. Terzi olduğuna göre, makas kullanmayı iyi biliyordur; kendi şeklini kâğıttan güzelce kesip bana hediye etmesini isteyeceğim.”

Nişanlısının methedilen bu özellikleri hiç dikkatini çekmemiş olduğundan, Charlie bu övgüleri pek dinlememişti. Ama M. de Charlus’e şöyle cevap verdi: “Anlaşıldı yavrucuğum, ben ona haddini bildiririm, bir daha öyle laflar etmez!” Yakışıklı kemancının M. de Charlus’e “yavrucuğum” demesi, yaşının baronunkinin üçte biri olduğunu bilmediği anlamına gelmiyordu. Jupien’in kullanacağı şekilde de kullanmıyordu bu ifadeyi; kimi ilişkilerde sevginin yaş farkının zımnen ortadan kaldırılmasına dayandığını ortaya koyan bir sadelikle kullanıyordu. Morel’de sahte olan bu sevgi, bazılarında samimidir. Örneğin, aşağı yukarı aynı dönemde, M. de Charlus şöyle bir mektup aldı: “Sevgili Palamède, seni ne zaman görebileceğim? Seni çok özleyor, sık sık seni düşünüyorum, vs. Daima senin, PIERRE.” M. de Charlus kendisine bu kadar teklifsiz bir dille mektup yazabilen, dolayısıyla çok yakın ilişkide olması gereken, buna rağmen elyazısını tanıyamadığı bu akrabasının kim olduğunu anlayabilmek için kafa patlattı. Birkaç gün boyunca, Gotha Yıllığı’nda birkaç satırlık yer işgal eden bütün prensler M. de Charlus’un zihninde resmigeçit yaptılar. Sonunda, zarfın arkasındaki adres birdenbire her şeyi aydınlattı: Mektubu yazan, M. de Charlus’un ara sıra gittiği bir kumar kulübünün komisiydi. Komi çok saygın bir kişi olarak gördüğü M. de Charlus’e bu tonda bir mektup yazmanın terbiyesizlik olacağını düşünmemişti. Kendisini birçok kez kucaklayıp öpmüş ve bu şekilde onu sevdiğini göstermiş olan –diye düşünüyordu safça– birisine “sen” diye hitap etmemek ayıp olur gibi gelmişti ona. M. de Charlus esasen bu teklifsizliğe bayıldı. Hatta bir çay davetinin

çıkışında, mektubu gösterebilmek için M. de Vaugoubert'i arabasına aldı. Oysa M. de Charlus M. de Vaugoubert'le sokağa çıkmaktan hiç mi hiç hoşlanmazdı. Çünkü M. de Vaugoubert, gözünde monoklüyle, dört bir yanı tarayarak gelip geçen genç erkeklere bakardı. Bununla da yetinmez, M. de Charlus'le birlikteyken açılıp saçılır, baronun nefret ettiği bir dil kullanırdı. Bütün erkek adlarını dişileştirir ve çok aptal olduğu için bu espriyi çok komik bularak her defasında kahkahalarla gülerdi. Öte yandan, diplomatik mevkisine de çok önem verdiği için, sokakta o iğrenç kıkırdamaları yanından yüksek sosyete mensupları ve bilhassa memurlar geçerken duyduğu korkuyla sürekli bölünürdü. “Şu küçük telgraf memuresi var ya” derdi, suratını ekşiten baronun dirseğine dokunarak, “tanıyorum kendisini, ama namussuz, uslandı artık! Ah! Şu *Galleries Lafayette*'in teslimatçısı harika bir şey! Aman Tanrım, Ticari İşler Müdürü geçiyor! Yaptığım hareketi görmemiş olsa bari! Gidip bakana anlatacak adamdır, bakan kızağa çeker beni; duyduğuma göre kendisi de beş yıldızmış.” M. de Charlus öfkesinden kudurmaktaydı. Nihayet kendisini çileden çıkaran bu gezintiyi kısa kesmek için, mektubu çıkarıp büyükelçiye okutmaya karar verdi, ama Charlie'nin kendisini sevdiği izlenimini uyardırmak amacıyla, kıskanç olduğunu ileri sürerek ağzını sıkı tutmasını tembihledi M. de Vaugoubert'e. “İnsan daima başkalarını üzmemekten mümkün mertebe kaçınmalıdır” dedi, melek gibi bir ifadeyle.

Jupien'in dükkânına dönmeden önce, yazar sıfatıyla, bu tür tasvirlerden okur rahatsız olmuşsa çok üzüleceğimi belirtmek isterim. Bir yandan (ikincil bir mesele olarak) bu kitapta aristokrasi diğer toplumsal sınıflara oranla daha yoz olmakla suçlanırmış gibi görünüyor. Saptama doğru olsa bile, buna şaşırmamak gerekir. En köklü aileler kırmızı, kemerli bir burnu, biçimsiz bir çeneyi herkesin “soy”un özelliği gibi görüp takdir ettiği belirli işaretler olarak sahiplenirler. Fakat bu devamlı, giderek keskinleşen özellikler arasında bir de görünmez olanlar vardır ki, onlar da eğilimler ve zevklerdir.

Bütün bunların bize yabancı olduğunu ve şiirselliği yanıbaşımızdaki gerçeklikte bulmamız gerektiğini söylemek

—doğru bir iddia olsaydı— daha önemli bir itiraz olurdu. En aşina gerçeklikten kaynaklanan sanat sahiden de mevcuttur ve belki de en geniş kapsamlı sanattır. Ama şunu da unutmamak gerekir ki, bizim bütün duygu ve düşüncelerimizden apayrı bir düşünce biçiminden kaynaklanan, anlamayı bile başaramadığımız, karşımızda manasız bir gösteri gibi cereyan eden hareketlerden de çok ilginç şeyler, bazen de bir güzellik çıkarılabilir. Darius'un oğlu Kserkses'in gemilerini yutan denizi kamçılattığından daha şiirsel bir şey olabilir mi?

Hiç kuşku yok ki Morel genç kız üzerinde cazibesi sayesinde kurduğu nüfuzu kullanmış ve baronun uyarısını kendisine mal ederek kıza iletmişti, çünkü “çaylar benden” ifadesi yelekçinin dükkânında bir daha asla işitilmedi; aynı şekilde her gün misafir ettiğimiz samimi bir arkadaşımız da, herhangi bir sebepten ötürü kendisiyle küstüğümüz için veya gizli görüşmek isteyip sadece dışarıda bulduğumuz için, bir daha asla salonumuzda görülmez. M. de Charlus “çaylar benden” ifadesinin ortadan yok olmasına sevindi, bunu Morel'in üzerindeki nüfuzunun bir kanıtı olarak gördü ve bu yegâne küçük kusurun düzelmesiyle genç kızın mükemmelliğe ulaştığını düşündü. Kısacası, M. de Charlus de bütün benzerleri gibi hem Morel'in, hem müstakbel nişanlısının içten dostu ve evlenmelerine hararetle taraftar olduğu halde, canı istediğinde zararsız sayılabilecek kırgınlıklar yaratabilme gücüne sahip olmak, vazgeçemediği bir şeydi; bu kırgınlıkların dışında ve fevkinde duruşuyla sergilediği asalet, ağabeyini getirirdi akla.

Morel M. de Charlus'e Jupien'in yeğenini sevdiğini ve onunla evlenmek istediğini söylemişti; genç dostuna yaptığı çeşitli ziyaretlerde eşlik edip oralarda hoşgörölü ve ketum müstakbel kayınpeder rolü oynamak baron için hoş bir şeydi. Bundan büyük bir zevk alıyordu.

Benim şahsi fikrim, “çaylar benden” ifadesinin bizzat Morel'den çıkmış olduğudur; genç kız tapdığı sevgilisinin ifadesini benimsemişti ve kendi güzel konuşmasının ortasında, bu ifade bütün çirkinliğiyle sırtıyordu. Güzel konuşması, ona uygun sevimli tavırları ve M. de Charlus'un himayesi sayesinde genç kızın müşterilerinden birçoğu onu arkadaş olarak evlerine ak-

şam yemeğine davet ediyor, diğer arkadaşlarıyla tanıştırtıyorlardı; zaten o da bu davetleri ancak baronun iznini aldıktan sonra, onun uygun bulduğu gecelerde kabul ediyordu. “Genç bir terzi yüksek sosyete de ha? Pek inanılır gibi değil!” diyenler olabilir. Ama düşünülecek olursa, Albertine’in eskiden gece yarısı beni ziyarete gelmesi ve şimdi benimle birlikte yaşaması da inanılır gibi değildi. Bir başkası için öyle olabilirdi, ama annesi de babası da olmayan Albertine için inanılmaz değildi; Albertine o kadar serbest bir hayat yaşıyordu ki, ilk başta, Balbec’te bir bisiklet yarışçısının metresi zannetmiştim onu; en yakın akrabası Mme Bontemps’dı, o da, kendisini daha Mme Swann’ın evinde gördüğümde, yeğeninin sadece terbiyesizliğini takdir ediyor, şimdiyse Albertine’den kurtulmasını, yani yeğeninin zengin biriyle evlenip teyzesinin de bir miktar para elde etmesini sağlayabilecek her şeye göz yumuyordu (en yüksek sosyete de çok soylu ve çok yoksul anneler, oğullarını zengin bir kızla evlendirmeyi başardıktan sonra geçimlerini genç çiftin sağlamasına izin verir, sevmedikleri ve sosyete ye davet ettirdikleri gelinlerinden hediye olarak kürkler, otomobiller, para kabul ederler).

Terzilerin yüksek sosyete ye girip çıktığı bir gün gelebilir; ben bundan katiyen rahatsızlık duymam. Jupien’in yeğeni bir istisna olduğu için, ondan yola çıkarak böyle bir tahminde bulunamayız henüz; bir çiçekle yaz olmaz. Ne olursa olsun, Jupien’in yeğeninin sosyete deki bu küçücük yükselişi bazı insanları dehşete düşürmüş olsa da, Morel bunlardan biri değildi; çünkü Morel bazı bakımlardan o kadar aptaldı ki, kendisinden bin kat akıllı olan nişanlısını belki sırf kız onu sevdiği için, “pek aptal” bulmakla kalmayıp, nişanlısını evlerine davet eden ve kızın böbürlenme vesilesi olarak kullanmadığı, yüksek mevki sahibi insanları da, hanımefendi rolü oynayan dala-vereciler, kılık değiştirmiş terzi çırakları zannediordu. Doğal olarak, bu sosyete mensupları, Guermantes’lar ya da onları tanıyan kişiler değil, zengin, sık burjuva hanımlardı; evlerinde bir terziyi ağırlamanın şereflerine gölge düşürmeyeceğini düşünecek kadar açık fikirli ve Altes Charlus Baronu’nun, hiçbir art niyet gütmenden her gün ziyaretine gittiği bir genç kıızı himaye etmekten memnuniyet duyacak kadar da dar fikirliyidiler.

Baron bu evlilik tasarısından son derece memnundu, çünkü Morel'i bu sayede elinden kaçırmayacağını düşünüyordu. Jupien'in yeğeninin neredeyse çocuk denecek yaştayken bir "kabahat" işlediğini duymuştu. M. de Charlus, kızı Morel'e met-hetmekle birlikte, çok öfkeleneneğini bildiği bu sırrı arkadaşına söyleyerek araya nifak sokmaktan hiç çekinmezdi aslında. Çünkü M. de Charlus, son derece kötü yürekli olduğu halde, kendi iyiliklerini kanıtlamak için şunu bunu metheden, ama barış ve huzuru sağlayabilecek, nadiren telaffuz edilen hayırlı sözler söylemekten özenle kaçınan birçok iyi yürekli insana benzerdi. Baron, bu konuda, herhangi bir imada bulunmaktan iki sebepten ötürü kaçınıyordu. "Eğer ona nişanlısının tamamen günahsız olmadığını anlatırsam" diyordu kendi kendine, "izzetinefsine dokunacak ve bana kızacak. Ayrıca, kıza âşık olmadığı ne malum? Hiçbir şey söylemezsem, bu saman alevi çabucak sönmüverecek, bu ilişkiyi istediğim gibi yöneteceğim, kızı ancak benim arzuladığım ölçüde sevecek. Sözlüsünün geçmişteki kabahatini kendisine anlattım diyelim, sevgili Charlie'nin henüz kıskançlığa kapılacak kadar âşık olmadığını kim garanti edebilir? O zaman, sırf kendi hatam yüzünden, istenildiği şekilde yönetilebilecek önemsiz bir flörtü idaresi çok güç olan büyük bir aşka dönüştürmüş olurum." M. de Charlus bu iki sebepten ötürü sadece görünürde ketumluk izlenimi yaratan bir suskunluk içindeydi, ama bu suskunluk bir yandan da övgüye değerdi, çünkü susmak, baron türünden insanlar için neredeyse imkânsızdır.

Ayrıca Jupien'in yeğeni çok güzel ve zarif bir kızdı; M. de Charlus, estetik zevkini bir kadına yönelebileceği ölçüde, her bakımdan tatmin eden genç kızın yüzlerce fotoğrafına sahip olmak isterdi. Baron Morel gibi aptal olmadığı için, saygıdeğer hanımların genç kızı evlerine davet ettiklerini öğrendikçe seviniyor, sosyal sezgileri sayesinde, bu hanımların yüksek mevkilerini tahmin edebiliyordu. Ama (nüfuzunu korumak istediğinden), bunu Charlie'ye söylemekten kaçınıyordu; bu konuda tam bir ahmak olan Charlie de, "keman sınıfı" ve Verdurin'lerin haricinde bir tek Guermantes'larla baronun sıraladığı, neredeyse kraliyet soyundan birkaç ailenin var olduğuna, geri

kalan herkesin, “ayaktakımı”, “döküntüler” sınıfına girdiğine inanmaya devam ediyordu. Charlie M. de Charlus’un bu terimlerini harfi harfine kabul ediyordu.

Onca büyükelçinin, onca düşesin yılın 365 günü boş yere beklediği M. de Charlus, prenze öncelik tanınıyor diye Croy Prensi’yle akşam yemeği davetlerine katılmayan M. de Charlus bu soylu hanımlardan, büyük senyörlerden çaldığı vaktin tamamını nasıl oluyor da bir yelekçinin yeğeninin evinde geçiriyordu? En önemli sebep, Morel’in orada olmasıydı. Ama Morel’in olmadığını farz etsek bile, ben bu durumda gerçeğe aykırılık görmüyorum, siz görüyorsanız, Aimé’nin komilerinden biri gibi hüküm veriyorsunuz demektir. Bir tek garsonlar aşırı derecede zengin bir adamın daima yepyeni ve göz kamaştırıcı kıyafetler giydiğini, en seçkin beyefendilerin altmış kişilik akşam yemeği davetleri verdiğini ve her yere otomobille gittiğini zannederler. Yanlış bir kanıdır bu. Çoğunlukla aşırı derecede zengin bir adam hep aynı eski ceketi giyer. Seçkin mi seçkin bir beyefendi restoranda sadece personelle arkadaşlık eder ve evine döndüğünde uşaklarıyla iskambil oynar. Ama bu, Prens Murat’ya öncelik tanımayı reddetmesine engel değildir.

M. de Charlus, iki gencin evleneceğine, Jupien’in yeğeni adeta Morel’in şahsiyetinin ve dolayısıyla baronun Morel üzerindeki nüfuzuyla Morel hakkındaki bilgisinin bir uzantısı haline geleceği için de seviniyordu. Kemancının müstakbel karısını evlilikteki anlamıyla “aldatmak”, M. de Charlus’un hiç tereddütsüz yapabileceği bir şeydi. Ne var ki, bir “genç çift”i yönlendirme durumunda, Morel’in karısının korkulan ve kadiri mutlak koruyucusu konumunda olmak, kızın baronu bir tanrı gibi göreceğini, böylelikle bu fikri kendisine sevgili Morel’in aşıladığını kanıtlayacağını ve dolayısıyla Morel’in bir parçasını kendi içinde barındıracağını düşünmek, M. de Charlus’un hâkimiyet kurma tarzını değiştirdi ve kendi “malı” olan Morel’e fazladan bir kişilik, koca kimliği, yani baronun kişiliğinde seveceği fazladan, yeni, ilginç bir şey kazandırdı. Hatta belki bu hâkimiyet şimdi eskisinden çok daha güçlü olacaktı. Çünkü o güne kadar tek başına, bir bakıma çıplak olan Morel barona sık sık kafa tuttuğu, onu istediği an tekrar ele geçirebileceğine

güvendiği halde, evlendikten sonra, yuvası, dairesi, istikbali açısından daha çabuk korkuya kapılacak, M. de Charlus'un arzularına daha geniş bir etki alanı sunacaktı. Bütün bunlar, hatta gerektiğinde, canının sıkıldığı akşamlar karı kocayı birbirine düşürme fikri, (baronun savaş tablolarına hiçbir zaman itirazı olmamıştı), M. de Charlus'un hoşuna gidiyordu. Ama genç çiftin kendisine ne kadar bağımlı yaşayacağını düşünmek, daha da çok hoşuna gidiyordu. Kendi kendine, "Morel bana o kadar ait ki, karısı da bana ait olacak, beni kızdıracak şeyleri yapmayacaklar, kaprislerime boyun eğecekler ve böylece karısı neredeyse unuttuğum, gönlümde yatan bir şeyi, yani herkesin, onları koruduğumu, barındırdığımı görenlerin nazarında ve hatta benim nazarımda, Morel'in bana ait olduğunu (hayatımda ilk kez) kanıtlayacak" diye düşündüğü zaman, M. de Charlus'un Morel'e aşkı harika bir yenilik kazanıyordu. M. de Charlus'u en çok mutlu eden şey, bu gerçeğin başkalarının ve kendi gözünde kanıtlanmasıydı. Çünkü sevdiğimiz varlığa sahip olmak, aşktan da daha büyük bir mutluluktur. Çoğunlukla bu sahiplenmeyi herkesten gizleyenler, sırf sevdikleri varlık ellerinden alınır korkusuyla gizlerler. Mutlulukları da, gizli tutma önlemi yüzünden, azalır.

Hatırlanacak olursa, Morel bir zamanlar barona en büyük arzusunun bir genç kızı, özellikle söz konusu genç kızı baştan çıkarmak olduğunu, bunu başarmak için kızla evleneceğine söz vereceğini, ama kızın ırzına geçtikten sonra, "ortadan toz olacağını" söylemişti. Fakat Morel gelip Jupien'in yeğenine olan aşkını barona itiraf ettiğinde, M. de Charlus bu konuşmayı unutmuştu. Hatta belki Morel kendi de unutmuştu bu sözleri. Belki de Morel'in, kendisinin de alaylı bir tonda itiraf ettiği –hatta belki ustalıkla abarttığı– mizacıyla bu mizacın hâkimiyeti ele geçireceği an arasında ciddi bir uçurum vardı. Genç kızla ilişkisini ilerlettikçe ondan hoşlanmıştı, seviyordu onu. Morel kendini o kadar az tanıyordu ki, şüphesiz kıza âşık olduğunu, hatta belki ömür boyu seveceğini düşünüyordu. Başlangıçtaki en büyük arzusu, alçakça tasarısı unutulmuş değildi elbette, ama üst üste binen o kadar çok duyguyla üzeri örtülmüştü ki, kemancı davranışının asıl güdüsünün o sapık arzu olmadığını

söylese, samimiyetsiz olduğu iddia edilemezdi. Ayrıca, kısa bir süre boyunca, kendine tam olarak itiraf etmese de, Morel bu evliliğin zorunlu olduğunu düşündü. O sıralar Morel'in elinde oldukça sancılı kramplar baş göstermiş, o da ister istemez, kemani bırakmaya mecbur olma ihtimalini düşünmeye başlamıştı. Sanatı dışında inanılmayacak kadar tembel olduğundan, geçimini bir başkasının sağlaması zorunluluğu doğuyordu; Morel de bu kişinin M. de Charlus olmasındansa, Jupien'in yeğeni olmasını tercih ediyordu; bu çözüm ona daha büyük özgürlük sağlayacak, üstelik birçok değişik kadın arasında seçim yapma imkânı sunacaktı; çünkü hem Jupien'in yeğenini sürekli yeni çıraklar alıp kendi emellerine alet etmekle görevlendirecek, hem de karısını peşkeş çekeceği güzel, zengin hanımlar arasında seçim yapabilecekti. Müstakbel karısının, hatırını kıracak kadar sapık olabileceğini Morel bir an bile hesaba katmıyordu. Zaten kramplar geçince, bu hesaplar geri plana itildi ve onların yerini saf aşk aldı. Kemani, M. de Charlus'un ayrılığı da eklendiğinde, yeterli olurdu; zaten baronun talepleri de Morel genç kızla evlendikten sonra azalacaktı mutlaka. Hem aşk sebebiyle, hem de özgürlüğü açısından, acilen evlenmeliydi. Kızı Jupien'den istetti, Jupien de yeğenine danıştı. Aslında buna hiç gerek yoktu. Genç kızın kemancıya olan tutkusu, salıverdiği saçları gibi, her şeyi anlatan bakışlarındaki mutluluk gibi, dalga dalga etrafa saçılmaktaydı. Morel ise, hoşuna giden veya kendisi için yararlı olan en ufak bir şey karşısında ahlaki duygulara, aynı türden sözlere ve hatta bazen gözyaşlarına boğuluyordu. Dolayısıyla, baştan çıkarmak ve bekâret bozma konusunda M. de Charlus'e açıkladığı kuramlar ne kadar açık seçik bir alçaklık içeriyorsa, Jupien'in yeğenine de aynı derecede duygusal sözleri içtenlikle –böyle bir kelime Morel için kullanılabilirse tabii– söylüyordu (hayatta hiçbir şey yapmak istemeyen onca genç soylunun zengin mi zengin bir burjuva ailesinin harikulade güzellikteki kızına söyledikleri sözler de duygusaldır). Ne var ki, kendisine haz veren bir insana yönelik iffetli coşkusunun ve ona verdiği ciddi bağlılık sözlerinin Morel'de bir karşılığı vardı. Aynı insan kendisine artık haz vermediği anda, hatta örneğin Morel verdiği sözleri yerine getirme

zorunluluğundan rahatsızlık duyduğunda, aniden o insana kendi kendine haklı çıkardığı bir nefret duymaya başladığı; bazı sinirsel rahatsızlıkların ardından, bu nefret, sinir sisteminin de toparlanmasıyla, Morel'in olaylar tamamen namuslu bir bakış açısından değerlendirildiğinde bile, herhangi bir yükümlülük taşımadığını kendi kendine kanıtlamasına imkân tanırırdı.

Morel benzer biçimde, Balbec'teki tatilinin sonunda, bütün parasını bilmediğim bir sebeple harcamıştı; bunu M. de Charlus'e söylemeye cesaret edemediğinden, para isteyebileceği birini arıyordu. Böyle durumlarda, mektup yazılan kişiye kendisiyle "bir iş için görüşmek istediğini", "bir iş görüşmesi için randevu istediğini" yazmanın uygun olduğunu babasından öğrenmişti (oysa babası borç almayı asla bir alışkanlık haline getirmemesini de tembihlemişti Morel'e). Bu sihirli parola Morel'i o kadar büyülüyordu ki, sanırım sırf "iş görüşmek" üzere bir randevu istemenin zevki uğruna, parasız kalmayı isterdi. Hayatta tecrübe kazandıkça, parolanın zannettiği kadar etkili olmadığını gördü. Böyle bir bahanesi olmasa asla mektup yazmayacağı kişilerin, "iş görüşmek istediğini" belirten mektubunu aldıktan beş dakika sonra, bir cevap vermediklerini müşahade etti. Morel bütün öğleden sonra bekleyip cevap alamamışsa, en iyi ihtimalle bile, başvurduğu beyefendinin evine dönmemiş olabileceğini, yazılacak başka mektupları olabileceğini, hatta seyahate çıkmış, hastalanmış olabileceğini hiç aklından geçirmezdi. Büyük bir şans eseri, ertesi sabah için bir randevu aldığı da, görüştüğü kişiye söylediği ilk sözler şunlar olurdu: "Ben de cevap alamadığıma şaşırmıştım, acaba bir şey mi oldu diye düşünüyordum; demek sağlığını her zamanki gibi yerinde, vs." Balbec'te bir gün, daha bir hafta önce trende son derece çirkin muamele ettiği Bloch'a kendisini takdim etmemi benden rica etmiş, onunla "iş" konuşacağını söylememişti. Bloch hiç tereddüt etmeden Morel'e beş bin frank borç verdi – daha doğrusu M. Nissim Bernard'a verdirtti. O günden itibaren, Morel Bloch'a tapar oldu. Gözünde yaşlarla, hayatını kurtaran birine ne gibi bir iyilikte bulunabileceğini soruyordu kendi kendine. Nihayet ben M. de Charlus'ten Morel için ayda bin frank istemeyi üstlendim; Morel bu parayı alır almaz Bloch'a verecek,

böylece borcunu kısa sürede ödemiş olacaktı. Birinci ay, hâlâ Bloch'un iyi yürekliliğinin etkisi altında olan Morel bin frangı derhal gönderdi, ama sonra, geri kalan dört bin frangı başka şekilde harcamanın daha hoş olabileceğini düşünmüş olsa gerek, Bloch hakkında çok kötü şeyler söylemeye başladı. Bloch'un görüntüsü bile ruhunu karartmaya yetiyordu; Bloch Morel'e tam olarak kaç para borç verdiğini kendi de unuttuğundan, dört bin yerine üç bin beş yüz frank isteyince, bu hesaba göre beş yüz frank kâr edecek olan Morel, böyle bir sahtekârlık karşısında, bir tek santim bile ödemeyeceği gibi, aleyhinde dava açmadığı için alacaklısının çok mutlu olması gerektiğini de bildirdi. Bunları söylerken gözlerinde şimşekler çakıyordu. Ayrıca Bloch'la M. Nissim Bernard'ın kendisine kızmaya hakları olmadığını ileri sürmekle yetinmeyip, o kendilerine kızmadı diye sevinmeleri gerektiğini de söylemeye başladı. Nihayet M. Nissim Bernard'ın, "Thibaud, Morel kadar iyi keman çalıyor" dediği kulağına gelince, Morel M. Nissim Bernard'ı mahkemeye vermesi gerektiğini düşündü, çünkü böyle bir laf mesleği açısından zararlıydı; ardından, Fransa'da, hele Yahudiler'le ilgili olarak artık adaletten eser kalmadığı için, (Morel'in Yahudi düşmanlığı, bir Yahudi'nin kendisine beş bin frank borç vermesinin doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştı), yanına dolu bir revolver almadan sokağa çıkmaz oldu. Yelekçinin yeğeniyle ilgili olarak da, Morel yakında yoğun bir sevgiyi izleyen, buna benzer bir sinirsel gerginlik hali yaşayacaktı. Şunu da belirtmek gerekir ki, bu gelişmede belki M. de Charlus de hiç farkında olmadan bir rol oynamıştı, çünkü sık sık sırf laf olsun diye, genç çifte takılmak için, evlendikten sonra onlarla bir daha görüşmeyeceğini, kendi başlarının çaresine bakmaları gerekeceğini söylerdi. Morel'i genç kızdan ayırmak için kendi başına katiyen yeterli olmayan bu fikir Morel'in zihnine takılmıştı; zamanı geldiğinde, benzer fikirlerle birleşip güçlü bir kopuş etkenine dönüşmeye hazır, bekliyordu.

Aslında M. de Charlus'le Morel'e pek sık rastlamazdım. Çoğunlukla ben düşesin evinden çıktığımda, onlar Jupien'in dükkânına girmiş olurlardı; düşesle birlikte olmaktan o kadar zevk alırdım ki, yalnız Albertine'in dönüşünden önceki kaygılı

bekleyişi değil, bu dönüşün saatini bile unutmayı başarırdım. Mme de Guermentes'in evinde oyalandığım bu günlerden birini ayırmak isterim; o günkü küçük olayın korkunç manasını tamamen gözden kaçırmış, bunu çok uzun zaman sonra anlayabilmişim ancak. O akşamüzeri Mme de Guermentes, çok sevdiğimi bildiği Güney'den gelmiş filbahriler vermişti bana. Düşesten ayrılıp eve çıktığımda Albertine dönmüştü; merdivende karşılaştığım Andrée elimdeki çiçeklerin keskin kokusundan rahatsız olmuş gibiydi.

"Aa, siz döndünüz mü? dedim. —Bir iki dakika önce geldik, ama Albertine mektup yazacaktı, beni alıkoymadı. —Gizli bir iş çeviriyor olmasın? —Yo, katiyen, teyzesine yazıyor sanırım. Yalnız Albertine keskin kokulardan hoşlanmaz, filbahrilerinizi sevineceğini sanmam. —Demek hata etmişim! Françoise'a söyleyeyim de servis merdivenindeki sahanlığa koysun bunları. —Albertine'in üstünüzdeki filbahri kokusunu fark etmeyeceğini mi sanıyorsunuz? Sümbülteberden sonra en ağır kokudur herhalde. Ayrıca Françoise alışverişe çıkmış galiba. —Ya, benim de bugün anahtarım yok, nasıl gireceğim içeri? —Canım, zili çalın, Albertine kapıyı açar. Hem belki Françoise da dönmüştür bu arada."

Andrée'yle vedalaştım. Zili ilk çalışmada Albertine kapıyı açmak üzere geldi, ama bu iş biraz zor oldu, çünkü Françoise yoktu ve Albertine ışığı nereden yakacağını bilemiyordu. Nihayet kapıyı açtı, ama filbahrilerin kokusu hemen içeri kaçırdı kendisini. Çiçekleri mutfığa götürüp bıraktım; dolayısıyla Albertine'in (neden bilmem) mektubunu yarıda bırakıp benim odama giderek yatağıma uzanmaya ve bana seslenmeye vakti oldu. Bir kez daha, o anda, bütün bunlar son derece doğal, olsa olsa biraz karışık, ama kesinlikle önemsiz göründü gözüme. Andrée'yle yakalanmasına ramak kalan Albertine vakit kazanmak için bütün ışıkları söndürmüş, dağınık yatağını görmeyeyim diye benim odama gitmiş ve mektup yazıyormuş gibi yapmıştı. Ama doğru olup olmadığını asla öğrenemediğim bütün bu ayrıntıları ileride ele alacağız.

Bu bir tek olay dışında, düşesin evinden döndüğümde olağandışı bir şey olmazdı. Akşam yemeğinden önce birlikte so-

kağa çıkmayı isteyip istemeyeceğimi bilemeyen Albertine'in ne olur ne olmaz diye yerine kaldırmadığı şapkası, paltosu ve şemsiyesi genellikle sofada olurdu. Kapıdan girip onları gördüğüm an, evin havasını solumam kolaylaşırdu. Evin yoğunluğu azalmış bir havayla değil, mutlulukla dolu olduğunu hissedirdim. Kederden kurtulurdum, bu sıradan eşyaların görüntüsü, Albertine'e sahip olduğumu hissettirirdi bana, hemen ona koşardım.

Mme de Guermantes'a ziyarete inmediğim günler, kız arkadaşımın dönüşünden önceki bir saat boyunca, zaman daha çabuk geçsin diye Elstir'in bir albümüne, Bergotte'un bir kitabına göz gezdirirdim.

O zaman –sadece göze ve kulağa hitap edermiş gibi görünen eserlerin bile tadına varabilmemiz için zihnimizin de uyanması ve bu iki duyuyla sıkı bir işbirliği yapması gerektiğinden– hiç farkında olmadan, Albertine'in bir zamanlar, henüz kendisini tanımazken bende uyandırdığı ve sonra gündelik hayatın soldurduğu hayalleri bir bir içimden çıkarırdım. Onları bir potada eritircesine, bestecinin cümlecğine veya ressamın tablosuna atar, okuduğum eseri bu hayallerle beslerdim. Eser gözümde bir canlılık kazanırdı elbette. Ama Albertine'in de kazancı aşağı kalmazdı: İçine girebildiğimiz, aynı nesneyi sırayla her ikisine de yerleştirebildiğimiz iki dünyanın birinden diğerine taşınır, maddenin ezici baskısından kurtulup düşüncenin akışkan mekânlarında dolaşırdı. Birdenbire, kısacık bir an, o sıkıcı genç kıza ilişkin ateşli duygular beslerdim. O anda, Elstir'in veya Bergotte'un bir eserine benzerdi; onu hayal gücünün ve sanatın mesafeli bakış açısından görünce, anlık bir coşku hissedirdim Albertine'e karşı.

Az sonra, Albertine'in döndüğünü haber verirlerdi; eğer yalnız değilsem, Albertine'in adının söylenmemesi yolunda talimat vermiştim, mesela yanımda Bloch varsa, biraz daha kalsın diye ısrar eder, kız arkadaşımın karşılaşmasını engellemeye çalışırdım. Albertine'in bizim evde kaldığını, hatta onunla evde görüştüğümü herkesten saklıyordum, çünkü arkadaşlarımdan biri ona gönlünü kaptırır, dışarıda bekler veya koridorda, sofada karşılaştıklarında Albertine onunla işaretleşir, randevu verebilir

diye korkuyordum. Sonra, Albertine odasına giderken, eteğinin hışırtısı gelirdi kulağıma; Albertine hem kibarlıktan, hem de bir zamanlar onu kıskanmayayım diye çabaladığı La Raspelière'deki akşam yemeklerimizde gösterdiği incelikle, benim yalnız olmadığımı bilerek odama gelmezdi. Ama tek sebebin bu olmadığını birden anlamıştım. Hatırlıyordum, başlangıçta tanıdığım ilk Albertine, ansızın bir başka Albertine'e, şimdiki Albertine'e dönüşmüştü. Bu değişiklikten bir tek kendimi sorumlu tutabilirdim. Albertine'le iki yakın arkadaş olduğumuz sıralar, bana kolaylıkla, hatta seve seve yapacağı bütün itiraflar, ona âşık olduğum kanaatine vardığı veya belki Aşk adını koymadan, meraklı, öğrenince acı çeken, ama daha fazlasını öğrenmeye çalışan baskıcı bir duygu beslediğimi tahmin ettiği andan itibaren kesilmişti. O günden sonra her şeyi benden gizlemişti. Yanımda sık sık olduğu gibi bir kız arkadaşım değil de, erkek arkadaşlarımdan biri bile olsa, odamdan uzak duruyordu, oysa bir zamanlar, ben bir genç kızdan söz ettiğimde gözleri ilgiyle parlardı: "Buraya gelse keşke, onunla tanışmak isterim. —Ama tuhaf dediginiz kızlardan. —İyi ya işte, daha eğlenceli olur." O sıralar her şeyi öğrenebilirdim belki. Hatta küçük gazinoda, Andrée'ye yapışık göğüslerini çektiğinde, benim değil de Cottard yüzünden, herhalde dedikodusunu yapar diye düşündüğü için çekmişti muhtemelen. Bununla birlikte, o sırada içine kapanmaya başlamış, ağzından güven dolu sözler çıkmaz olmuştu, davranışları ölçülüydü. Sonra beni telaşlandırabilecek her şeyi kendinden uzaklaştırmıştı. Hayatının benim bilmediğim bölümlerini cehaletim sayesinde zararsızlığı iyice vurgulanan bir görünümde sunuyordu bana. Şimdi de dönüşüm tamamlanmıştı; benim yanımda birisi varsa, Albertine yalnız rahatsız etme kaygısıyla değil, başkalarına aldırmadığını bana göstermek amacıyla da, doğru kendi odasına gidiyordu. Artık benim için asla yapmayacağı bir tek şey vardı, ancak eskiden, ben umursamayacağım zamanlar yapabileceği ve zaten bu yüzden kolayca yapabileceği bu şey, itiraf etmektir. Bundan böyle daima, tıpkı bir yargıç gibi, belki suçlama yapmadan da açıklanması mümkün, ihtiyatsızca söylenmiş sözlerden belirsiz sonuçlar çıkarmakla yetinmek zorunda kalacaktım. Ve Albertine de onu kıskandığımı ve yargıladığımı hissedecekti daima.

Nişanlılık dönemimiz bir dava görünümüne bürünmekteydi, Albertine bir suçlu kadar çekingendi. Artık yaşlı başlı insanların haricinde herhangi bir erkekten veya kadından söz edildiğinde, konuyu değiştiriyordu. Merak ettiğim şeyleri onu kışkandığını hiç hayalinden geçirmedeği sıralar sormalıymışım ona. Bu dönemden yararlanmak gerekir. Kız arkadaşımız nelerden haz aldığını, hatta bunları başkalarından gizlemek için kullandığı yöntemleri bize bu dönemde söyler. Albertine bana Balbec'te yaptığı itirafı şimdi katiyen yapmazdı; o zaman hem doğru olduğu için, hem de bana olan sevgisini daha fazla göstermeyişi affettirmek için yapmıştı bu itirafı, çünkü daha o sıralarda bile benden sıkılmaya başlamış, sevecenliğimi görüp, başkalarına gösterdiği sevgiden daha azıyla, benden daha fazla şey elde edebileceğini anlamıştı: "Bence insanın kimi sevdiğini belli etmesi aptallık; ben tam tersine, birinden hoşlandığım an hiç ilgilenmiyormuş gibi yaparım. Böylece kimsenin de haberi olmaz." Nasıl olur! Bunu söyleyen, şimdi daima açık-sözlülük iddiasında, kimseyle ilgilenmediği iddiasında olan Albertine miydi? Şimdi böyle bir kuralı katiyen açıklamazdı bana. Artık benimle sohbet ederken bu kuralı uygulamakla yetiniyor, beni endişelendirebilecek şu veya bu kız hakkında, "Ya! Bilmem, pek bakmadım, çok sıradan biri" diyordu. Zaman zaman da, benim öğrenebileceğim şeyler konusunda öne geçerek öyle itiraflarda bulunuyordu ki, itirafın tonlaması, saptırmakla, masumlaştırmakla yükümlü olduğu gerçekliği henüz öğrenmeden, yalan olduğunu ele veriyordu.

Bir yandan Albertine'in ayak seslerini o akşam artık sokağa çıkmayacağını bilmenin huzurlu hazzıyla dinler, bir yandan da eski günlerde asla tanışamayacağımı zannettiğim bu genç kızın şimdi her gün döndüğü evin benim evim olmasına şaşırdım. Balbec'te, Albertine'in otele yatmaya geldiği gece tattığım, muammadan ve tensellikten oluşan o kaçak ve kısmi haz tamamlanmış, sabitleşmişti; eskiden boş olan evimi neredeyse ailevi, evcil bir huzurla dolduruyordu bu haz; koridorlara bile yayılan bu huzurun içinde bütün duyularım kâh fiilen kâh tek başımayken hayalimde, dönüş beklentisiyle, sakın sakın besleniyordu. Albertine'in kapısının kapandığını duyduğum anda

yanımda bir erkek arkadaşım varsa, onu göndermek için acele eder, merdivene kadar ona mutlaka eşlik eder, icabında birkaç basamağı da birlikte inerdim.

Koridorda, beni karşılamaya çıkmış olan Albertine'e rastlardım. "Ben üstümdekileri çıkaracağım, Andrée'yi size gönderiyorum; size bir merhaba demek için beş dakikalığına çıktı yukarı." Kendisine Balbec'te hediye ettiğim uzun, gri tüllü çinçilya şapkasıyla odasına çekilir, benim tarafımdan Albertine'i denetlemekle görevlendirilmiş olan Andrée'nin bin bir ayrıntı vererek, ikisinin rastladığı bir tanıdıktan söz ederek, gün boyunca yapmış oldukları ve benim hayal edemediğim gezintinin yer aldığı belirsiz bölgelere bir belirginlik kazandıracağını tahmin ederdi sanki.

Andrée'nin kusurları zamanla ortaya çıkmıştı, onu ilk tanıdığım zamanki kadar sevimli değildi. Şimdi Andrée hep hırçın bir endişeyle sarmalanmış gibiydi, Albertine'le benim açımdan hoş bir şeyden bahsedecek olsam, bu endişe denizde bir bora gibi aniden patlamaya hazırды. Ne var ki bu, Andrée'nin bana daha sevecen birçok insandan daha iyi davranmasına, beni onlardan çok sevmesine –bunun örnekleri birçok kez karşıma çıktı– engel teşkil etmiyordu. Ama eğer sebebi kendisi değilse, bizim en ufak bir mutluluğumuz, Andrée'de hızla çarpılan bir kapının sesi kadar tatsız, sinirli bir tepki uyandırıyordu. Kendisinin hiç rol oynamadığı acıları kabul edebiliyordu, ama hazları kabul edemiyordu; beni hasta görünce üzüldü, acıyordu, istesem seve seve hemşirelik yapardı bana. Ama en sıradan bir tatmin belirtisi gösterdiğimde, mesela bir kitabı kapatıp mutlulukla gerinerek, "Oh, çok eğlenceli bir kitaptı, harika iki saat geçirdim" dediğimde, annemin, Albertine'in, Saint-Loup'nun sevineceği bu sözler Andrée'de adeta bir kınamaya, belki de sadece sinirsel bir rahatsızlığa yol açıyordu. Benim tatminlerim onda gizleyemediği bir sinir yaratıyordu. Bu kusurlara daha ciddi olanlar da ekleniyordu; bir gün, Balbec'te küçük çeteyle birlikteyken karşılaştığım, yarışlar, kumar, golf gibi konularda son derece bilgili, geri kalan her konuda karacahil olan delikanlıdan bahsettiğimde, Andrée kıkırdamaya başladı: "Biliyor musunuz, onun babası hırsızlık yaptı, hakkında soruşturma

açılıyordu neredeyse. Onların burnu eskisinden de havada, ama ben herkese anlatıyorum, hoşuma gidiyor. Keşke iftira davası açsalar bana. Öyle güzel bir ifade verirdim ki!” Andrée’nin gözlerinde kıvılcımlar çakıyordu. Oysa sonradan öğrendiğime göre, delikanlının babası herhangi bir namussuzluk yapmamıştı ve herkes gibi Andrée de bunu biliyordu. Ama delikanlının kendisini küçümsediği hissine kapılmış, onu zor duruma düşürecek, utandıracak bir şey aramış, baştan aşağı bir roman uydurmuş, hayalinde defalarca ifade vermek üzere çağrılmış ve ifadelerin ayrıntılarını kendi kendine tekrarlaya tekrarlaya, sonunda belki kendisi de doğru olup olmadıklarını unutmuştu.

Kısacası, Andrée’yi bu haliyle (kısa süreli, çılgınca nefret nöbetlerini bir yana bıraksam bile) görmek istemezdim; daha sıcakkanlı ve iyi yürekli olan gerçek mizacını hırçın ve soğuk bir halkayla çevreleyen o kötü niyetli alınganlığı dahi, onu görmem için yeterliydi. Ne var ki, kız arkadaşıma ilişkin, bir tek Andrée’nin bana verebileceği malumat benim için fazlasıyla önemliydi, o bilgileri öğrenmek için böyle zor bulunur bir fırsattan yararlanmadan edemezdim. Andrée odama girer, kapıyı arkasından kapatırdı; Albertine’in bana hiç sözünü etmediği bir kız arkadaşlarına rastladıklarını anlatırdı. “Ne konuştular? —Bilmem, ben Albertine’in yalnız olmamasını fırsat bilip yün almaya gittim. —Yün almaya mı? —Evet, Albertine rica etmişti. —İyi ya, o zaman hiç gitmemeniz gerekirdi, belki sizi uzaklaştırmak istemiştir. —Ama arkadaşına rastlamadan önce rica etmişti. —Ya!” diye cevap verir, rahat bir nefes alırdım. Ama şüphe derhal yakama yapıştırdı tekrar: “Peki ama, önceden kız arkadaşına randevu vermediğini, yalnız kalabilmek için de böyle bir bahane uydurmadığını nereden biliyoruz?” Ayrıca, eski varsayımımın (Andrée’nin bana asla gerçeği söylemediği varsayımımın) doğru olmadığından emin miydim gerçekten? Andrée’yle Albertine anlaşmışlardı belki. Balbec’teyken, daha ziyade hareketleri kıskançlığımıza hedef olan bir insana âşık oluruz, sevdiğimiz kişi bizi bütün hareketlerinden haberdar etse, belki aşkın tedavisi de kolay olur diye düşünürdüm. Kıskançlık, onu çeken kişi tarafından istediği kadar ustalıkla gizlensin, çektiren onu çabucak keşfeder ve bu sefer o gösterir us-

talığını. Bizi bedbaht edebilecek konularda kandırmaya çalışır ve bunu başarır da, çünkü sıradan bir cümle, hiçbir şeyden haberdar olmayan birine gizlediği yalanları ifşa etmez; onu diğer cümlelerden ayırmayız; korka korka söylenir, dikkatsizce dinlenir. Daha sonra, tek başımıza kaldığımızda, o cümleye geri döneriz; gerçeğe tamı tamına uygun değilmiş gibi gelir bize. Peki ama, cümleyi doğru hatırladığımızdan emin olabilir miyiz? Cümleye ve hatıramızın doğruluğuna ilişkin, içimizde kendiliğinden doğan şüphe, kimi sinirsel bozukluk hallerinde, sürgüyü çekip çekmediğimizi elli kere baksak da hatırlamadığımız zaman yaşadığımız şüpheye benzer; sanki hareketi binlerce kere baştan alsak da, hiçbirinde kesin ve kurtarıcı bir anı harekete eşlik etmez. Hiç değilse kapıyı elli birinci kere kapatabiliriz. Oysa kaygılandırıcı cümle, geçmişte, tekrarlanması bizim elimizde olmayan, belirsiz bir işitme sürecinin içindedir. Bu durumda, dikkatimizi hiçbir şeyi gizlemeyen başka cümlelere yöneltiriz; tek çare, daha fazla şey öğrenme arzusu duymamak için, her şeyden habersiz olmaktır, ama onu da istemeyiz. Kıskançlık ortaya çıktığı anda, hedef aldığı kişi tarafından aldatma hakkı doğuran bir güvensizlik olarak görülür. Zaten bir şeyler öğrenebilmek amacıyla yalan söylemeye ve aldatmaya ilk başlayan da bizizdir. Andrée, Aimé, hiçbir şey söylemeyeceklerine dair söz verirler, ama sözlerini tutacaklar mıdır? Bloch, bilmediği için hiçbir söz verememiştir; Albertine her üçümüzle de birazcık konuşsa, Saint-Loup'un deyimiyle “çakışmalar” aracılığıyla onun yaptıklarına karşı ilgisizliğimizin yalan olduğunu, onu denetlemeye ahlaki açıdan karşı çıkışımızın yalan olduğunu anlayacaktır. Böylece, Andrée'nin bana verdiği kısmi cevap –Albertine'in yaptıklarına ilişkin– her zamanki sınırsız şüphemi, fazlasıyla belirsiz olduğu için sancısı zaman zaman dinen ve tıpkı kederin unutmaya başladığımızda boşlukta yatışması gibi, kıskançlığı yatıştıran şüphemi izleyerek, derhal yeni sorular getirirdi akla; etrafımda uzanan geniş alanın bir parçacığını keşfetmem, bir başka insanın gerçek hayatının tam biz onu kafamızda canlandırmaya çalıştığımızda oluşturduğu bilinmezliği daha da ötelere itmeye yarardı sadece. Ben Andrée'yi sorgulamaya devam ederken, Albertine incelikle,

arkadaşını istediğim gibi sorguya çekmeme (bunu tahmin ediyor muydu acaba?) imkân tanır, odasında soyunmayı uzattıkça uzatırdı.

Andrée'ye düşüncesizce, kişiliğini hiç hesaba katmadan, "Albertine'in teyzesiyle eniştesinin beni çok sevdiklerini sanıyorum" derdim. Macunsu çehresi o anda karışır, ekşiyen bir şurup gibi temelli bulanırdı. Ağzına acı bir ifade yerleşirdi. Balbec'teki ilk tatilimde, küçük çetenin bütün üyeleri gibi Andrée'nin de, zayıf bünyesine rağmen etrafa saçtığı ve şimdi (aradan birkaç yıl da geçtikten sonra) hızla yok olan o çocukça neşeden eser kalmazdı. Ama Andrée akşam yemeğine evine dönmek üzere yanımdan ayrılmadan önce, ben zorla tekrar ortaya çıkarırdım o neşeyi. "Bugün biri sizi uzun uzun methetti bana" derdim. O anda bakışları bir mutlulukla ışıldar, beni gerçekten seviyormuş gibi görünürdü. Gözlerime bakmaktan kaçınır, ansızın yusuvarlak olmuş gözlerini boşluğa dikip gülerdi. "Kimmiş o?" diye sorardı, saf ve iştahlı bir ilgiyle, cevabım kim olursa olsun, Andrée mutlu olurdu.

Sonra gitme vakti gelir, Andrée yanımdan ayrılırdı. Albertine odama gelirdi; sokak kıyafetini çıkarmış, Mme de Guermantes'a ayrıntılarıyla anlattırdığım o güzel krepdöşin sabahlıklardan veya Japon elbiselerinden birini giymiş olurdu; bunların birçoğu için Mme Swann bana ek açıklamalarda bulunmuştu, yazdığı mektup şöyle başlıyordu: "O kadar uzun süre ortadan kaybolduktan sonra *tea gown*'larım*' ilişkin mektubunuzu aldığımda, bir hortlaktan mektup almış gibi oldum." Albertine'in ayağında, Françoise'in öfkeyle nalın dediği, pırlantalarla süslü siyah ayakkabılar olurdu; Albertine'in akşam vakti salon penceresinden bakarken Mme de Guermantes'in ayağında gördüğü ev ayakkabılarının benzeriydi bu ayakkabılar; aynı şekilde, bir süre sonra Albertine'in bazıları dore oğlak derisinden, bazıları çinçilya kürkünden terlikleri oldu, bunları görmek (başka ayakkabılardan farklı olarak), Albertine'in benim evimde oturduğunu adeta kanıtladıkları için çok hoşuma giderdi. Benim hediye etmediğim şeylere de sahipti, mesela güzel bir altın yüzüğü vardı. Yüzüğün üzerindeki kartalın açılmış kanatlarına

* Çay kıyafeti.

hayran olmuşum. “Teyzemin hediyesi demişti Albertine. Her şeye rağmen bazen sevecendir. Yaşlandığının işareti bu, yirmi yaş hediyesi çünkü.”

Albertine bütün bu güzel şeylere düşesten daha düşkündü, çünkü bir şeye sahip olmayı zorlaştıran her engel (mesela benim açımdan seyahat etmeyi onca zor ve arzu edilir kılan hastalığım) gibi yoksulluk da zenginlikten daha cömert olduğundan, kadınlara satın alamayacakları kıyafetten çok daha fazlasını, o kıyafete sahip olma arzusunu verir; bu arzu, o kıyafete ilişkin gerçek, ayrıntılı ve derin bir bilgidir. Albertine’le ikimiz, o bu eşyaları kendine alamadığı için, bense onları yaptırırken Albertine’i sevindirmeye çalıştığım için, Dresden’e veya Viyana’ya gidip görmek için yanıp tutuştukları tablolarla ilgili her şeyi önceden öğrenen öğrenciler gibiydik. Oysa zengin kadınlar, sahip oldukları sayısız şapka ve elbisenin arasında, isteyerek gitmedikleri bir müzeyi ziyaret ederken sadece sersemlik, yorgunluk ve can sıkıntısı duyan kişilere benzerler. Belirli bir şapka, samur kürkünden bir manto, Doucet’nin kolları pembe astarlı bir sabahlığı, onları görüp fark etmiş, canı çekmiş olan ve arzuya has tekellilik ve titizlikle onları hem geri kalan her şeyden tecrit edip astarı veya kuşağı bir boşlukta harika biçimde belirginleştirmiş, hem de bütün ayrıntılarını öğrenmiş olan Albertine’in gözünde –ve Mme de Guermentes’in evine gidip o eşyanın özelliğinin, üstünlüğünün, zarafetinin ve onu yapan büyük ustanın benzersiz tarzının sırrını öğrenmeye çalışan benim gözümde– şüphesiz düşesin nazarında sahip olmadıkları bir önem ve cazibe kazanırlardı; düşes, daha onlara iştahlanmadan doymuştu; hatta ben bile, birkaç yıl önce, şu veya bu şık kadına o sıkıcı terzi turlarında eşlik ettiğim sırada bu eşyaları görmüşsem, o kadar önemli ve cazip görünmezlerdi gözüme. Albertine’in giderek şık bir kadın haline geldiği su götürmezdi. Çünkü onun için bu şekilde yaptırdığım, Mme de Guermentes’in veya Mme Swann’ın ekleyebileceği bütün inceliklere sahip kıyafetlerin her biri kendi tarzında en güzeli olduğu gibi, Albertine’in böyle birçok eşyası olmaya da başlamıştı. Ama Albertine onları önceden ve ayrı ayrı beğendiği için sayılarının çokluğu önemli değildi. İnsan önce bir ressa-

ma, sonra bir başkasına vurulduğunda, sonunda bir müzenin tamamına duygusuz olmayan bir hayranlık besleyebilir, çünkü bu hayranlık, birbirini izleyen, her biri kendi süresinde tekeli olan ve sonunda uç uca eklenip uzlaşan ayrı ayrı aşklardan oluşmuştur.

Bununla birlikte Albertine havai sayılmazdı; tek başınayken bol bol okur, benimleyken de yüksek sesle bana kitap okurdu. Çok zeki olmuştu. Aslında yanılmakla birlikte, şöyle diyordu: “Siz olmasanız ne kadar aptal kalacağımı düşündükçe dehşete kapılıyorum. İtiraz etmeyin, hiç hayalimden geçmeyen bir düşünce âlemi açtınız önüme; birazcık bir ilerleme gösterebildimse, bunu tamamen size borçluyum.”

Albertine’in Andrée üzerindeki etkimden de benzer biçimde söz ettiğini görmüştük. Albertine ya da Andrée beni seviyor muydu? Peki, Albertine’le Andrée kendi başlarına neydiler? Ey genç kızlar, bunu bilebilmek için, sizi dondurmak gerekir, hep bir başka görüldüğünüz bu sürekli sizi bekleme halinde yaşamaktan vazgeçmek, sizi sevmekten vazgeçmek gerekir; sizi sabitleştirebilmek için, o hiç bitmeyen, her defasında şaşırtıcı gelişinizi görmemek gerekir; sizi tekrar gördüğümüzde kalbimizin çarptığı, ışığın baş döndürücü hızında sizi zar zor tanıdığımız o girdapta peş peşe çakan pırıltılara benzersiniz. Her biri diğerlerinden farklı ve her biri beklentilerimizi aşan birer altın damlasına benzeyen genç kızlara doğru koşmamıza yol açan cinsel çekim olmasa, belki o hızı fark etmezdik, her şey kıpırtısız görünürdü bize. Bir genç kız her defasında bir önceki görüntüsünden o kadar farklıdır (ve onu gördüğümüz anda hem ona ilişkin hatıramızı, hem de içimizde oluşan arzuyu öylesine paramparça eder) ki, ona mal ettiğimiz sabit nitelikler aslında kurgusaldır ve anlatım kolaylığı sağlarlar sadece. Güzel bir genç kızın sevecen, şefkatli, hassas duygularla dolu olduğu söylenmiştir bize. Hayal gücümüz söylenenlere harfiyen inanır; kıvrır kıvrır sarı saçların çevrelediği pembe, yuvarlak çehresini ilk görüşümüzde, bu fazlasıyla iffetli kız kardeşin iffetiyle bizi kendinden soğutmasından, asla arzuladığımız sevgili olmamasından korkarız neredeyse. En azından, daha ilk saatte, bu ruh asaletine dayanarak ona ne çok sırrımızı açar, birlikte

ne planlar yaparız! Ama birkaç gün sonra ona bu kadar açıldığımıza pişman oluruz, çünkü pembe tenli genç kız, ikinci karşılaşmamızda şehvetli bir Furia gibi konuşur bizimle. Yakalanan pembe ışığın birkaç gün ışımaya devam edip sonra bir-biri ardına bize sunduğu suretlerde, bu genç kızların dışındaki bir etkenin görünümünü değiştirmede bile kesin değildir; benim Balbec'teki genç kızlarım için de aynı şey söz konusu olabilirdi. Bize bir bakirenin tatlılığını, saflığını methederler. Ama sonra, daha baharatlı bir şeyin daha çok hoşumuza gideceğini hisseder ve kıza daha atak olmasını tavsiye ederler. Peki o özünde bunlardan birine ya da diğerine daha mı yakındır? Belki değildir, ama hayatın baş döndürücü akışı içinde, çok çeşitli ihtimalleri karşılama yeteneğine sahiptir. Bir başka genç kızın, mesela Balbec'te havaya zıplayarak dehşet içindeki ihtiyarların kafasını sıyrıp geçen korkunç atletin bütün cazibesi (kendi isteğimiz doğrultusunda yumuşatacağımızı düşündüğümüz) acımasızlığıyken, tam biz onun başkalarına karşı acımasızlığını hatırlayarak coşup kendisine sevgi dolu sözler söylediğimiz sırada, bize sunduğu yeni çehre müthiş bir hayal kırıklığı yaratır içimizde; söze başlar başlamaz, aslında utanç bir insan olduğunu, biriyle ilk tanıştığında korkusundan mantıklı tek laf edemediğini, bizimle ancak on beş gün sonra rahat konuşabileceğini söyler. Çelik pamuğa dönüşmüştür; bizim kırmaya çalışacağımız bir şey kalmamış, o, kendiliğinden yumuşamıştır. Kendiliğinden yumuşamıştır ama, belki bizim yüzümüzden yumuşamıştır; bizim Acımasızlığa hitaben söylediğimiz sevgi dolu sözler, onu bir çıkar hesabı yapmamış olsa da, yumuşak olmaya sevk etmiştir belki. (Bu bizi üzer, ama tam bir beceriksizlik de sayılmaz, çünkü böyle bir yumuşaklık, kırılmış olan acımasızlık karşısında duyacağımız hayranlıktan çok daha fazlasını hissettirebilir bize.) Bir gün gelip de, bu ışıltılı genç kızlara bile son derece belirgin özellikler atfetmeyeceğimizi söylemek istemiyorum, ama o gün ancak biz bu kızlarla artık ilgilenmediğimiz zaman, farklı bir görüntünün beklentisiyle dolu kalbimiz onları her görüşümüzde yepyeni bir bedenle allak bullak olmadığı zaman gelecektir. Onların kıpırtısızlığı, ilgisizliğimizden ve dolayısıyla kendilerini zih-

nin değerlendirmesine teslim etmemizden kaynaklanacaktır. Zaten zihnimiz de çok daha kesin sonuçlar çıkarmayacaktır, çünkü kızlardan birinde baskın olan belirli bir kusurun bir diğerinde neyse ki bulunmadığını saptadıktan sonra, bu kusura karşılık değerli bir meziyetin bulunduğunu görecektir. Yani ancak biz ilgilenmekten vazgeçtiğimiz zaman işin içine giren zihnin yanlış değerlendirmesi sonucu, sabit genç kız kişilikleri çıkacaktır ortaya; bu da bize beklentimizin baş döndürücü hızında kız arkadaşlarımızın her gün, her hafta karşımıza bambaşka şekillerde çıktığı, bu aralıksız koşuda herhangi bir sınıflandırma veya derecelendirme yapmamıza imkân tanımadığı zamanlarda, her gün gördüğümüz şaşırtıcı çehrelerden daha fazla bilgi vermeyecektir. Duygularımıza gelince, tekrarlanmasının gereksiz olacağı kadar sık belirttiğimiz gibi, çoğu kez aşk bir çağrışım, bir genç kızın (aksi takdirde kısa bir süre sonra tahammül edemeyeceğimiz) hayaliyle hiç bitmeyen, nafile bir bekleyişten ve genç kızın bir randevuda bizi atlatmış olmasından ayrı düşünülemez kalp çarpıntıları arasındaki çağrışım ibarettir. Bütün bunlar, değişken genç kızlar karşısındaki hayalci delikanlılar için geçerli değildir sadece. Daha sonra öğrendiğime göre, anlatımımızın gelmiş olduğu noktada, Jupien'in yeğeni Morel'le M. de Charlus konusunda fikir değiştirmeye başlamıştı. Kızın Morel'e aşkını pekiştirmek isteyen şoförüm, ona kemancının sayısız inceliğini methetmişti; kız da zaten bunlara inanmaya çoktan hazır. Öte yandan Morel, M. de Charlus'un kendisine ne kadar zorbalık ettiğini anlatıp duruyordu; kız da bunu, baronun aşkını tahmin edemediğinden, M. de Charlus'un fesatlığına yoruyordu. Zaten Morel'le her buluşmasına M. de Charlus'un zorla katıldığını fark etmemesi imkânsızdı. Buna ek olarak, sosyete hanımlarının baronun korkunç fesatlığını aralarında konuştuklarını işitiyordu. Ne var ki kısa bir süre önce, bu değerlendirmesi tam tersine dönmüştü. Morel'de sık sık ortaya çıkan bir yumuşaklığın ve gerçek bir hassasiyetin telafi ettiği (sevgisini baltalamayan) derin bir fesatlık ve kalleslik, M. de Charlus'te ise, hayatında ilk kez gördüğü bir acımasızlıkla karışık, inkâr edilmesi imkânsız, muazzam bir iyilik keşfetmişti. Dolayısıyla, kemancının ve koruyu-

cusunun kişilikleri hakkında, tıpkı benim her gün gördüğüm Andrée ve benimle aynı evde yaşayan Albertine hakkındaki değerlendirmelerim gibi, daha kesin bir yargıya varamamıştı.

Albertine bana yüksek sesle kitap okumadığı akşamlarda müzik dinletir veya kendisini öpmek için zaman zaman böl-düğüm bir dama oyununa ya da sohbete girişirdi. İlişkimiz, yalınlığı nedeniyle dinlendiriciydi. Albertine'in hayatındaki boşluk, benim tek tük taleplerime özen göstermesine, itaat et-mesine yol açıyordu. Tıpkı Balbec'teki odamda, aşağıda konser tam hız sürerken perdenin altından vuran erguvani ışığın ar-dında olduğu gibi, bu genç kızın ardında da denizin mavimsi dalgaları sedeflenirdi. Aslında o (yani teyzesinden sonra belki kendinden en az ayırabildiği kişi olmama yol açacak kadar bil-dik bir fikir olarak zihninde daima yer aldığım Albertine), ilk kez Balbec'te gördüğüm, yassı bereli, bakışları ısrarlı ve güleç, henüz tanımadığım, deniz fonuna çizilmiş bir silüet kadar in-ce genç kız değil miydi? Hafızada oldukları gibi korunan bu portreleri tekrar bulduğumuzda, tanıdığımız insanla araların-daki benzemezlik bizi şaşırtır; alışkanlığın günbegün nasıl bir biçimlendirme işlemi gerçekleştirdiğini anlarız. Albertine'in Paris'te, benim yuvamın bir köşesindeyken sahip olduğu cazibede, kumsalda ilerleyen küstah ve körpe genç kızlar alayı-nın bende uyandırdığı arzu hâlâ varlığını sürdürüyordu; tıpkı Saint-Loup'nun Rachel'de, onu bu hayattan ayırdıktan sonra bile sahne hayatının büyüsunü bulması gibi, benim alelacele Balbec'ten alıp getirdiğim, uzaklaştırdığım, evime hapsettiğim Albertine de, sayfiye hayatının heyecanını, toplumsal karışıklı-ğını, huzursuz boşluğunu ve serseri arzularını içinde barındır-maya devam ediyordu. Öylesine kafeslenmişti ki, bazı geceler kendi odasından benim odama çağırtmıyordum bile onu; oysa bir zamanlar herkes onu izlerdi, bisikletine atlayıp gider, onu yakalamak ne zahmetli olurdu, asansörcü çocuk bile onu bana geri getiremez, geleceğinden umudum kalmasa da, bütün gece beklerdim onu. Albertine otelin önünde, bu tabiat sahnesin-de kimseyle konuşmadan, otel müşterilerine çarparak, arka-daşları üzerinde hâkimiyet kurmuş ilerlerken, alev alev yanan kumsalın herkeste kıskançlık uyandıran bir başoyuncusuna

benzemiıyor muydu? Herkesin göz diktiğı bu başoyuncu benim tarafımdan sahneden koparılıp evime hapsedilmiş, kâh benim odamda kâh kendi odasında desen ve oyma çalışmalarıyla meşgul olarak, artık onu nafile arayacak kişilerin arzularından uzakta tutulan kadın değil miydi?

Hiç şüphesiz, Balbec'teki ilk günlerde, Albertine adeta benim yaşadığım düzleme paralel bir düzlemdeydi; sonra bu düzlem, (ben Elstir'in evindeyken) benimkine yaklaştı ve onunla ilişkim Balbec'te, Paris'te, sonra tekrar Balbec'te ilerledikçe, iki düzlem birleşmişti. Zaten aynı denizin önündeki aynı villalardan çıkan aynı genç kızların oluşturduğu birinci ve ikinci Balbec tatillerime ait iki Balbec tablosu arasında ne müthiş bir fark vardı! İkinci tatilimde öylesine yakından tanıdığım, meziyetleri ve kusurları çehrelerinde açıkça okunan Albertine'in arkadaşlarında bir zamanlar kumsalda villalarının kapı gıcır-tısını ve geçerken sürtündükleri titrek ilgin ağaçlarının hışırtısını her işittiğimde kalbimin çarpmasına sebep olan o körpe ve esrarengiz yabancıları bulmam mümkün müydü? O iri gözleri zamanla ufalmıştı; bunun bir nedeni çocukluktan çıkmalarıydı şüphesiz, ama bir nedeni de, bu harikulade yabancıların, o romantik ilk tatilin haklarında sürekli bilgi toplamaya çalıştığım oyuncularının artık benim için bir muamma olmamalarıydı. Şimdi benim gözümde, benim kaprislerime boyun eğen, basit birer çiçek açmış genç kızdılar ve aralarındaki en güzel gülü ben koparmış, herkesin elinden kapmış olduğum için de epeyce gurur duyuyordum.

Birbirinden son derece farklı iki Balbec dekoru arasında birkaç yıllık bir Paris boşluğu vardı ve bu uzun güzergâhın üzerinde Albertine'in birçok ziyareti yer alıyordu. Onu hayatımın değişik yıllarında, bana göre farklı konumlarda görüyor, kendisini görmediğim uzun dönemin birbirine girmiş boşluklarının güzelliğini hissediyordum; bunların berrak derinliği üzerinde, karşımdaki pembe kadın esrarengiz gölgeler ve belirgin çizgilerle biçimleniyordu. Bu şeklin oluşumunda üst üste binen yalnız Albertine'in benim gözümdeki farklı suretleri değildi; sanki Albertine benim aklımdan bile geçmeyen, muazzam zihinsel ve manevi meziyetleriyle kişilik kusurlarını kendi

kendine filizlenmek, çoğalmak suretiyle, koyu renkli, dolgun tomurcuklar açarak, bir zamanlar neredeyse boş olan, şimdi derinliğine inilmesi zor kişiliğine eklemişti. Çünkü insanlar, hayalini kura kura bir resme, yeşilimsi fon üzerindeki bir Benozzo Gozzoli figürüne indirgediğimiz, sadece bizim nereden baktığımıza, uzaklığımıza ve ışıklandırmaya bağlı olarak değişebileceğini zannettiğimiz insanlar bile, bize göre değiştikleri sırada, kendi içlerinde de değişirler; bir zamanlar deniz fonu üzerinde basit bir siluet olan bu figür de zenginleşmiş, yoğunlaşmış ve hacim kazanmıştı. Ayrıca Albertine'de benim için hâlâ yaşayan şey, sadece akşamüzeri denizi değil, bazen de mehtaplı gecelerde kumsalda uyuklayan denizdi. Çünkü bazen babamın çalışma odasında bir kitap aramak üzere kalktığımda, bu arada uzanmak için benden izin istemiş olan Albertine, bütün sabah ve öğleden sonra boyunca açık havada yaptığı uzun gezintiden o kadar yorgun düşmüş olurdu ki, odama dönmem bir iki dakika bile sürmüş olsa, içeri girdiğimde kız arkadaşımı uykuda bulur, uyandırmazdım. Yatağımın üzerine boylu boyunca, hayal edilmesi mümkün olmayan bir doğallıkla uzanışına bakınca, oraya bırakılıvermiş, uzun saplı bir çiçeğe benzetirdim onu; gerçekten de öyleydi: Sadece Albertine'in yokluğunda bulabildiğim hayal etme gücüne onun yanımda olduğu böyle anlarda, sanki Albertine uyurken bir bitkiye dönüşmüşçesine kavuşurdum. Bu bakımdan uykusu aşk ihtimalini bir ölçüde gerçekleştirirdi; yalnız olduğumda onu düşünebiliyor, ama eksikliğini hissediyordum, sahip olamıyordum ona. O yanımdayken onunla konuşuyordum, ama düşünebilecek kadar kendimde olmuyordum. Uyuduğu zaman ise konuşmam gerekmiyordu, onun tarafından seyredilmediğimi biliyordum, kendi kendimin yüzeyinde yaşamama gerek kalmıyordu. Albertine gözlerini kapayarak, bilincini kaybederek, onunla ilk tanıştığım günden beri beni hayal kırıklığına uğratan çeşitli insani niteliklerinden tek tek sıyrılmış olurdu. Hayatı bitkilerle ağaçların bilinçdışı hayatına indirgenirdi; bu hayat, daha tuhaf ve benimkinden daha farklı olmakla birlikte, bana daha fazla aitti. Benliği, konuştuğumuz zaman olduğu gibi, durmadan itiraf edilmemiş düşünce ve bakışlardan dışa-

rı sızmazdı. Benliğinin kendi dışına çıkmış bütün parçalarını yine kendinde toplamış, bedenine sığınmış, kapanmış, o bedende özetlenmiş olurdu. Onu bakışlarımla hapsedip ellerimle tuttuğumda, uyanırken yaşayamadığım bir duyguyu yaşar, ona tamamen sahip olduğum izlenimini edinirdim. Hayatı bana tabiydi, hafif soluğunu bana doğru üflerdi. Denizden esen bir meltem kadar tatlı, mehtap kadar büyümlü olan bu esraren-giz ve mırıltılı soluğu, yani Albertine'in uykusunu dinlerdim. Bu uyku devam ettikçe, Albertine'e baka baka onun hayalini kurabilir, uykusu derinleştigi zaman da ona dokunabilir, onu öpebilirdim. O sırada hissettiğim aşk, cansız varlıklar olan doğanın güzellikleri kadar saf, maddedışı ve esraren-giz bir şey karşısında duyulabilecek bir aştı. Gerçekten de Albertine, uykusu biraz derinleştigi an, basit bir bitki olmaktan çıkardı; asla bıkmayacağım, sonsuza dek arzulayacağım taptaze bir şehvetle kıyısında hayal kurduğum uykusu, benim için başlı başına bir manzaraydı. Onun uykusu, Balbec körfezinin bir göle dönüş-tüğü, dalların neredeyse kıpırdamadığı, kumlara uzanarak minik dalgaların kırılıp çekilişini sonsuza dek dinleyebileceğiniz o dolunay gecelerinin huzurunu, adeta tensel hazzını yanıbaşım-a taşırdı.

Odaya girerken eşikte durur, gürültü etmeye cesaret edemez, beklerdim; Albertine'in kesik, düzenli aralıklarla dudaklarından çıkan, sahile vuran dalganın geri çekilişine benzeyen, ama daha sakın ve yumuşak nefesinden başka ses duymazdım. Kulağım bu ilahi sesi işittiği anda, karşımda uzanmış yatan büyüleyici esirin bütün kişiliği, bütün hayatı o sese sıkıştırılmış gibi gelirdi bana. Sokaktan gürültüyle arabalar geçer, onun alnı kıpırtısızlığını, saflığını korurdu; gerekli miktarda havanın dışarı atılmasına indirgenmiş olan hafif nefesi değişmezdi. Sonra, uykusunun bölünmeyeceğini anlayarak dikkatle, usul usul yürür, önce yatağın yanındaki iskemleye, ardından da yatağın üstüne otururdum. Albertine'le sohbet ederek, oyun oynayarak çok hoş geceler geçirdiğim oldu, ama hiçbirini onu uyurken seyrettiğim geceler kadar güzel değildi. Albertine çene çalarken, iskambil oynarken hiçbir oyuncunun taklit edemeyeceği bir doğallığa sahipti, ama yine de uykusu daha derin, ikinci

dereceden bir doğallık sunardı bana. Pembe yanağının kenarından aşağı inen saçları yatağın üzerinde yanibaşında durur, bazen tek başına, dümdüz bir perçem, Elstir'in Raffaello tarzındaki resimlerinde fonda dimdik yükselen incecik, solgun, hayaleti andıran ağaçlarla aynı perspektif etkisini yaratırdı. Albertine'in dudakları kapalı olsa da, buna karşılık benim baktığım açıdan, gözkapakları sanki aralıkmış gibi görünürdü; o kadar ki, gerçekten uyuduğundan şüphe edebilirdim. Buna rağmen inik gözkapakları, çehresinde gözlerin bölmediği mükemmel bir devamlılık sağlardı. Bazı insanlar vardır ki, bakışları ortadan kalktığı anda çehreleri alışılmadık bir güzelliğe ve ihtişama bürünür. Ayaklarımın dibinde uzanmış yatan Albertine'i tepeden tırnağa incelerdim. Zaman zaman bedeni beklenmedik bir esintiyle birkaç saniye sallanan yapraklar gibi anlaşılmaz, hafif bir ürperti geçirirdi. Saçına dokunur, istediği gibi düzeltemeyince tekrar elini saçına götürür, o kadar düzensiz ve iradi hareket ederdi ki, uyanacağından emin olurdum. Katiyen uyanmazdı; hiç terk etmediği uykusunda sakinleşirdi tekrar. Sonra hiç kıpırdamazdı. Bir eli göğsünün üzerinde, kolu öyle saf ve çocuksu bir gevşeklikle kıvrılmış olurdu ki, ona bakarken, küçük çocukların ciddiyeti, masumiyeti ve sevimliliği karşısında gülüşümüz gibi gülmek gelirdi içimden. Bir tek Albertine'de toplanmış birçok Albertine tanıdığım için, yanımda uzanmış daha başka Albertine'ler de varmış gibi gelirdi bana. Kaşları daha önce hiç görmediğim bir kıvrım çizerek, minik birer masal kuşu yuvasına benzeyen gözyuvarlarını çevrelerdi. Çehresinde ırklar, soylar, ahlaksızlıklar yatardı. Başını her kıpırdatışında, çoğunlukla benim tasavvur edemeyeceğim, yeni, farklı bir kadın yaratırdı. Sanki bir değil, sayısız genç kıza sahipmişim gibi bir izlenim yaşıyordum. Nefes alıp veriş giderek derinleşir, göğsü, göğsünde kavuşmuş elleri ve incileri düzenli aralıklarla inip kalkardı; inciler, tıpkı dalgayla salınan kayıklar, palamarlar gibi, aynı harekette farklı yönlerde yer değiştirirdi. O zaman, Albertine'in en derin uykusunda olduğunu anlar, artık bu derin uykunun engin denizleriyle örtülü olan bilinç kayalıklarına çarpmayacağımı hisseder ve hiç tereddütsüz, sessizce yatağa atlayıp boylu boyunca Albertine'in yanı-

na uzanırdım; bir kolumu beline dolar, dudaklarımı yanağına bastırır, serbest kalan elimi de önce kalbinin üzerine koyup sonra vücudunun her yerinde gezdirirdim, elim de inciler gibi Albertine'in nefes alışıyla havalanırdı; hatta onun düzenli hareketiyle ben bile hafifçe kıpırdardım. Albertine'in uykusuna binip yol alırdım.

Uykusu bana bazen bu kadar saf olmayan bir haz yaşatırdı. Bunun için hiçbir harekete ihtiyaç yoktu; bacağımla Albertine'in bacağının üzerinden aşırır, suda sürüklenmeye bıraktığımız, ara sıra, havada uyuyan kuşların tek tük kanat çırpışlarına benzeyen hafif bir salıntı verdiğimiz bir kürek gibi sarkıtırdım. Yüzüne hiçbir zaman görülmeyen ve çok da güzel olan bir açıdan bakmayı tercih ederdim. Birinin bize yazdığı mektupların aşağı yukarı birbirine benzer olmaları ve tanıdığımız insandan ikinci bir kişilik oluşturacak kadar farklı bir portre çizmeleri, icabında anlaşılabilir. Ama bir kadının, tıpkı Rosita ve Doodica* gibi, farklı güzelliği başka bir kişiliğe işaret eden bir başka kadına bitişik olması ve birini görmek için cepheden, diğerini görmek için de profilden bakmamız gerekmesi, gerçekten çok tuhaftır. Albertine'in derinleşen nefesleri, hazdan soluğu kesilmiş izlenimi yaratabilirdi; ben hazzın doruğuna vardıktan sonra da, hiç uykusunu bölmeden öpebilirdim onu. Böyle anlarda, daha eksiksiz biçimde, sanki dilsiz doğanın bilinçsiz, dirençsiz bir parçasıymışçasına ona sahip olduğum hissini yaşırdım. Uykusunda zaman zaman ağzından kaçırdığı kelimeler beni kaygılandırmazdı; onlara bir anlam veremezdim ve zaten hangi yabancı hakkında söylenmiş olurlarsa olsunlar, ara sıra hafif bir ürpertiyle canlanan eli, benim elimi, benim yanağımı sıkardı. Onun uykusunu tıpkı saatlerce dinlediğim dalgaların sesi gibi, çıkar gözetmeyen, huzur veren bir aşkla seviyordum. Belki de bir insanın gevşeme anlarında doğayla aynı huzurlu sükûneti bize verebilmesi için, bize çok acı çektirebilme gücüne sahip olması gerekir. O uyurken, sohbet ettiğimizde olduğu gibi ona cevap vermem gerekmezdi; hatta bazen yaptığım gibi, o konuşurken sussam bile, onun konuşmasını dinlerken yine

* Rosita (doğrusu Radica) ve Doodica, Barnum Sirki'nde 1901-1902 yıllarında sergilenen 12 yaşındaki yapışık ikizlerdi.

de içine o kadar nüfuz edemezdim. Onun saf nefesinin belli belirsiz bir esinti kadar huzur veren mırıltısını anbean işitmeye devam etmek, fiziksel bir hayatın baştan sona karşısında, bana ait olması demekti; bir zamanlar, mehtapta kumların üstünde yattığım kadar uzun süre boyunca, öylece seyredebilir, dinleyebilirdim onu. Bazen adeta deniz dalgaları, fırtına körfezin içinde bile kendini hissettirirdi; ben de körfez gibi, onun hortutulu nefesinin gürlemelerini dinlemeye koyulurdum.

Bazen, hava kendisine çok sıcak geldiğinde, Albertine neredeyse uyuklar halde sabahlığını çıkarıp bir koltuğun üstüne atardı. O uyurken, bütün mektuplarının o sabahlığın iç cebinde olduğunu düşünürdüm; mektuplarını hep oraya koyardı. Bir imza, verilen bir randevu, bir yalanı kanıtlamaya veya bir şüpheyi dağıtmaya yeterdi. Albertine'in çok derin uykuda olduğunu hissettiğimde, uzun süredir hiç kıpırdamadan kendisini seyrettiğim yatağının ayakucundan kalkar, şiddetli bir meraka kapılarak, onun hayatının sırrının o koltukta, gevşek ve savunmasız halde kendini sunduğunu hissederek bir adım atmayı denerdim. Belki bu adımı atmamın bir nedeni de, birini uyurken seyretmenin eninde sonunda sıkıcı hale gelmesindendi. Böylece, sessiz adımlarla, Albertine uyanıyor mu diye sürekli dönüp bakarak koltuğa yaklaştırdım. Orada durur, Albertine'i nasıl seyrettiysem, sabahlığı da uzun uzun seyrederdim. Ama (belki de hata ederek) o sabahlığa asla dokunmadım, elimi o cebe sokmadım, mektuplara bakmadım. Sonunda karar veremeyeceğimi anlayıp yine aynı sessiz adımlarla Albertine'in yatağının yanına döner, onun uyuyuşunu seyretmeye koyulurdum tekrar; o bana hiçbir şey söylemezdi, oysa koltuğun kolunda gördüğüm o sabahlık, belki birçok şey söyleyebilirdi. Nasıl ki insanlar deniz havasını soluyabilmek için Balbec Oteli'nde günde yüz frank karşılığı bir oda kiralarsa, ben de Albertine'in soluğunu yanağımda, dudaklarımla araladığım ağzında, adeta canının dilime çarparak geçmesi gibi hissetmek için bundan fazlasını harcamayı son derece doğal buluyordum.

Ne var ki, Albertine'in yaşadığını hissetmek kadar tatlı bir duygu olan onu uyurken seyretmenin hazzı, bir başka hazla noktalanırdı; o da, Albertine'i uyanırken seyretmenin hazzıy-

di. onun benim evimde yaşamasının verdiği hazzın daha derin ve esrarengiz şekliydi bu. Hiç şüphesiz, Albertine'in akşamüzeri arabadan indiğinde girdiği evin benim dairem olması çok hoşuma gidiyordu. Ama uykusunun derinliklerinden rüya merdiveninin son basamaklarını da tırmanıp tekrar bilinç haline ve hayata dönüşünün benim odamda gerçekleşmesi, bir an kendi kendine "Neredeyim ben?" diye düşündükten sonra etrafındaki eşyaları, gözünü azıcık kamaştıran lambayı görünce benim evimde, yani yuvasında olduğunu anlaması daha da çok hoşuma gidiyordu. O harikulade ilk belirsizlik ânında, sanki ona yine daha fazla sahip oluyormuşum gibi gelirdi bana; çünkü Albertine sokaktan dönüşünde kendini odasında bulacağına tanıdığı andan itibaren onu çevreleyecek, barındıracak olan, benim odamda bulacak ve arkadaşımın gözleri bunu anlayınca bulanmayacak, sanki hiç uyumamışçasına sakın bakacaktı. Sessizliğinin ele verdiği uykudan uyanış tereddüdünü bakışları açığa çıkarmazdı.

Albertine'in dili açılırdı, "Canım" ya da "Canım benim" der ve adımı söylerdi; yani, anlatıcıya bu kitabın yazarının adını verecek olursak, "Canım Marcel'im", "Canım Marcel'im benim" derdi. Aile içinde annemle babamın da bana "canım" demesine, Albertine'in bana söylediği o güzel sözleri başkalarının da paylaşmasına izin vermiyordum artık. Albertine bana bunları söylerken hafifçe dudak büker, sonra bu mimiği kendiliğinden öpücüğe çevirirdi. Az önce uykuya ne kadar hızlı geçtiyse, aynı hızla uyanırdı.

Albertine'e o andaki bakış açımla başlangıçta Balbec'teki bakış açım arasındaki farkın en önemli sebebi, ne benim zaman içinde yer değiştirmiş olmam, ne bir genç kızı yanımda otururken, lambanın ışığında seyretmekle güneş ışığında, deniz kıyısında yürürken seyretmek arasındaki fark, ne de Albertine'in gerçekten gelişmiş, bağımsız bir ilerleme kaydetmiş olmasıydı. İki görüntü arasında çok daha uzun yıllar geçmiş ve böylesine köklü bir değişiklik yaratmamış olabilirdi; bu değişiklik, zorunlu ve ani bir biçimde, arkadaşımın neredeyse Mlle Vinteuil'ün kız arkadaşının elinde büyüdüğünü öğrendiğimde gerçekleşmişti. Bir zamanlar Albertine'in gözlerinde

bir esrar görür gibi olunca coşup kendimden geçerken, şimdi o gözlerden, hatta gözler gibi yansıtıcı olan, az önce yumuşakken bir anda sertleşen o yanaklardan her türlü esrarı silebildiğim anlarda mutlu olabiliyordum ancak. Aradığım görüntü bilinmeyen bir hayatı olan Albertine değildi artık, mümkün olabildiğince tanıdığım bir Albertine'di (işte bu yüzden de, bu aşk, ancak bedbaht bir aşk olarak kalırsa uzun süreli olabilirdi, çünkü tanımı gereği gizem ihtiyacını karşılamıyordu); uzak bir dünyayı temsil etmeyen, aksine benimle birlikte olmaktan, tıpkı benim gibi olmaktan başka şey istemeyen bir Albertine'di –gerçekten öyleymiş gibi görüldüğü anlar vardı–; meçhulün değil, aksine bana aidiyetin sureti olan bir Albertine'di. Bir aşk eğer bu şekilde, bir insana ilişkin bir saatlik bir yürek daralmasından, onu tutmak mümkün olacak mı yoksa elden kaçacak mı belirsizliğinden doğmuşsa, o aşk kendisini yaratan bu köklü değişikliğin damgasını taşır, o güne kadar aynı insanı düşündüğümüzde gördüğümüz surete pek benzemez. Albertine'e ilişkin, deniz kenarındaki ilk izlenimlerim ona olan aşkımda bir ölçüde varlığını sürdürüyor olabilirdi; aslında bu önceki izlenimler bu tür bir aşkta, o aşkın gücünde, ıstırapında, huzur ihtiyacında ve sevdiğimiz kadın hakkında –bilinecek korkunç bir şey olsa da– daha fazla hiçbir şey öğrenmeden, öylece kalmak isteyeceğimiz, sakinleştirici, barışçıl bir hatıraya sığınmasında çok küçük bir yer tutar; hatta sırf bu önceki izlenimlere başvursak bile, bu tür bir aşk bambaşka şeylerden oluşur! Bazen odamın ışığını Albertine içeri girmeden söndürürdüm. O ise karanlıkta, belki bir korun belli belirsiz ısıltısının yardımıyla yolunu bularak gelir, yanıma uzanırdı. Onu değişmiş bulmaktan çoğunlukla korkan gözlerimle görmeden, sırf ellerimle, yanaklarımla tanırdım. Böylece o, bu kör aşk sayesinde, belki kendini her zamankinden daha fazla sevgiye boğulmuş hissedirdi.

Ben soyunup yatağa uzanırdım; Albertine de yatağın bir köşesine oturur, öpücüklerle bölünen oyunumuza veya sohbetimize kaldığımız yerden devam ederdik. Sevdiğimiz farklı insanları sırayla, birer birer terk etsek de, bir insanın hayatını ve kişiliğini ilginç bulmamızın tek nedeni olan arzu konusunda

kendi mizacımıza o kadar sadık kalırız ki, bir keresinde Albertine'e "küçük kızım" diyerek sarılırken kendimi aynada gördüğümde, yüzümün ifadesi, bir zamanlar artık hatırlamadığım Gilberte'in yanında çehremin bürünmüş olabileceği, belki bir gün, eğer Albertine'i unutursam bir başkasının yanında bürünebileceği hüzünlü ve tutkulu ifade (içgüdüsel olarak o andaki sevgiliyi tek gerçek sevgili olarak görmeye eğilimli olduğumuzdan), şahsi değerlendirmelerin ötesinde, kadının gençliğine ve güzelliğine bir bağış gibi sunulan ateşli ve acılı bir tapınmanın görevlerini yerine getirdiğimi düşündürdü bana. Bununla birlikte, Albertine'i her gece bu şekilde yanımda tutma ihtiyacımın içinde, gençliği bir adakla kutsayan bu arzuya ve Balbec hatıralarına bir şey daha karışıyordu; o güne kadar hayatıma, en azından aşk hayatıma, belki de bütün hayatıma yabancı olan bir şeydi bu. Bir zamanlar Combray'de yatağımın üzerine eğilen annemin bir öpücükle beni huzura kavuşturduğu akşamlardan beri benzerini yaşamadığım, yatıştırıcı bir güçtü. Hiç şüphesiz, o zamanlar bana tam anlamıyla iyi bir insan olmadığımı, özellikle de günün birinde birilerini bir zevkten mahrum etmeye çalışacağımı söyleseler, çok şaşırdırdım. Demek ki o dönemde kendimi pek tanıımıyormuşum, çünkü Albertine'in benim evimde yaşamasından aldığım haz, olumlu bir hazdan çok, çiçek açmış bir genç kızı herkesin sırayla gelip onu koklayabileceği toplumdan koparmış olmanın, beni çok mutlu etmese de, başkalarını hiç mutlu edememesinin hazzıydı. Hırs, şan, şeref beni hiç ilgilendirmiyordu. Ayrıca nefret duygusundan da tamamıyla yoksundum. Buna rağmen tensel aşk, onca rakip üzerinde bir üstünlük sağlamış olmanın hazzı demekti benim için. Ne kadar tekrar etsem azdır, her şeyden çok da, bir yatışmaydı.

Albertine eve dönmeden önce, ondan istediğim kadar şüphelenmiş, onu Montjouvain'deki odada hayal etmiş olayım, Albertine sabahlığıyla koltuğumun ya da genellikle olduğu gibi ayakucuna uzandığım yatağımın karşısına geçip oturduğu an, duasını okuyan bir müminin teslimiyetiyle şüphelerimi kendisine aktarır, beni bu yükten kurtarması için ona teslim ederdim. Albertine bütün gece yatağımın üstünde iri, yaramaz bir

kedi gibi dertop olup benimle oynamış olabilirdi; bazı tombul insanların imtiyazlı inceliğini hatırlatan cilveli bir bakışla ucunu iyice ufalttığı küçük, pembe burnu yüzüne isyankâr ve ateşli bir ifade vermiş olabilirdi; uzun siyah saçlarının bir perçemi-ni pembe balmumundan yanağına düşürmüş, gözlerini kısarak kollarını açmış, tavırlarıyla, “Bana istediğini yap” demek istemiş olabilirdi. Ama benden ayrılmadan önce yanıma gelip iyi geceler dilediğinde, o sıralar ne yeterince esmer, ne de yeterince pürüklü bulduğum güçlü boynunu –sanki bu oturaklı özellikler onda sadık bir iyi yürekliliğin göstergesiymişçesine– iki yanından, neredeyse ailevi bir şefkat duygusuyla öperdim.

Albertine benden ayrılmadan önce sorardı: “Yarın bizimle gelecek misiniz, koca tembel? —Nereye gidiyorsunuz? —Hem havaya, hem de size bağlı. Bugün öğleden sonra bir şeyler yazdınız mı bari yavrucuğum? Yazmadınız mı? Bizimle gezmeye gelmediğinize değseydi hiç değilse. Ha, aklıma gelmişken, ben döndüğümde ayak sesimi tanıdınız mı, benim geldiğimi tahmin ettiniz mi? —Gayet tabii. Yanılmak mümkün mü ki? Ben minik ördeğimin ayak sesini binlercesinin arasından tanımaz mıyım? Hadi minik ördek izin versin de, yatmadan önce ayak-kabılarını ben çıkarayım, benim için büyük bir zevk olacak. Bu bembeyaz dantellerin içinde o kadar tatlı, o kadar pembe-siniz ki!”

Ona böyle cevap verirdim; tensel ifadelerin arasında, annemin ve büyükannemin ifadelerine de rastlamak mümkündü. Çünkü zamanla bütün akrabalarım benziyordum yavaş yavaş; dışarıda havanın nasıl olduğuyla –her şey tekrarlansa bile, büyük farklılıklarla tekrarlandığından, elbette benden çok farklı bir biçimde–, daima yakından ilgilenen babama, hatta gittikçe daha çok Léonie Hala’ma benziyordum. Aksi takdirde, Albertine benim için olsa olsa bir dışarı çıkma güdüsü olurdu, onu yalnız bırakmaz, denetimim altında tutardım. Eskiden, kendini ibadete vermiş olan Léonie Hala’mle tek bir ortak noktamız bulunmadığına rahatlıkla yemin edebilirdim; ben bir haz düşkünüydim, hayatı boyunca hiçbir hazzı tatmamış olan, bütün gün tespih çekip dua okuyan o ruh hastasından görünürde büsbütün farklıydım; ben hayatıma edebi bir yön veremediği-

me üzülyordum, halamsa, ailemizde okumanın vakit geçirmekten, “eğlenmek”ten farklı bir şey olduğunu henüz kavrayamamış tek kişiydi, onun gözünde Paskalya’da bile kitap ancak sadece duayla kutsanması gereken, her türlü ciddi faaliyetin yasak olduğu Pazar günlerinde okunabilirdi. Her gün belirli bir rahatsızlığı bahane etsem de, çoğu günü yatakta geçirmemin sebebi bir insandı; Albertine değildi, bir sevgili değildi, ama üzerimde bir sevgiliden daha güçlü hâkimiyet kurmuş biriydi; benim benliğime göç etmiş olan, bazen kıskanç şüphelerimi susturacak kadar, en azından, gidip bu şüphelerimde haklı olup olmadığımı kontrol etmemi engelleyecek kadar zorba biri, yani Léonie Hala’mdı. Abartılı biçimde babama benzemem, onun gibi barometreye bakmakla da yetinmeyip bizzat canlı bir barometreye dönüşmem yetmez miydi? Léonie Hala’ma itaat edip bütün gün havayı seyretmem, ama odamdan, hatta yatağımdan seyretmem yetmez miydi? İşte şimdi de Albertine’le kâh Combray’de çocukken annemle konuştuğum şekilde, kâh büyükannemin benimle konuştuğu şekilde konuşuyordum. Belli bir yaşı geçtikten sonra, çocukluk halimizin ruhu ve soyundan geldiğimiz ölümlerin ruhu varlıklarını da, çirkin büyülerini de bizden esirgemez, yaşadığımız yeni duygulara katılmak isterler ve biz de bu duygulardan onların eski çehrelerini siler, özgün bir yaratı halinde baştan şekillendiririz kendilerini. İşte bu şekilde, ilk yıllarımdan başlayarak bütün geçmişim ve onun da ötesinde akrabalarımın geçmişi, Albertine’e duyduğum yasak aşka aynı anda hem evlat sevgisi, hem de anne sevgisi olan bir şefkat katıyordu. Belli bir yaştan sonra, ta uzaklardan gelip etrafımızda toplanan bütün akrabalarımızı misafir etmek zorundayızdır.

Albertine sözümü dinleyip ayakkabılarını çıkarmadan önce, ben onun gömleğini aralardım. Küçücük, dimdik göğüsleri o kadar yusuvarlaktı ki, vücudun ayrılmaz bir parçasından çok, orada olgunlaşmış iki meyveye benzerdi; karnı ise, (erkek, adeta yerinden sökülmiş bir heykele saplı kalmış bir kanca gibi çirkinleşen bölgeyi gizleyerek), iki bacağın birleştiği yerde, güneş ortadan kaybolduktan sonraki ufuk eğrisi kadar gevşek, dinlendirici ve manastırları çağrıştıran bir eğriye sahip

iki çenetle kapanırdı. Albertine ayakkabılarını çıkarır, yanıma yatardı.

Erkek'le Kadın'ın o muhteşem duruşlarında, ilk günlerin masumiyeti içinde, Yaratılış tarafından ayrılan şeyler, kilin alçakgönüllülüğüyle birleşmeye çalışır; Havva, yanında uyandığı Erkek karşısında, tıpkı tek başına Erkeğin, kendisini yaratan Tanrı karşısında olduğu gibi, şaşkın ve itaatkârdır. Albertine kollarını siyah saçlarının arkasında kavuştururdu, kalçası çıkıklaşır, bacağı uzayıp bükülen bir kuğu boynunun eğimiyle kıvrılırdı. Albertine'in (karşıdan bakıldığında o kadar iyi ve güzel olan) çehresinin, tamamen yana döndüğünde, belli bir açıdan görüntüsüne katıyen tahammül edemezdim; Leonardo'nun kimi karikatürlerindeki gibi çengel burunlu, adeta bir casusun fesatlığını, kazanç düşkünlüğünü, sinsiliğini ortaya koyan bir çehreydi bu; sanki bu profil, kendi evimde bulunmasından dehşet duyacağım casusun maskesini indirirdi. Derhal Albertine'in yüzünü iki elimin arasına alır ve karşıdan görecektir şekilde düzeltirdim.

"Hadi, benim hatırım için söz verin şimdi, yarın bizimle gelmezseniz çalışacaksınız, derdi arkadaşım, gömleğini giyerken. —Tamam, ama sabahlığınızı henüz giymeyin." Bazen Albertine'in yanında uyuyakalırdım. Oda soğur, şömineye odun gerekirdi. Arkamdaki zili el yordamıyla bulmaya çalışırdım; pirinç parmaklıkları yoklar, iki çubuğun arasından sarkan zili bulamazdım bir türlü; Françoise bizi yan yana görmesin diye yataktan aşağı atlamış olan Albertine'e, "Gelin, tekrar çıkın yatağa, zili bulamıyorum" derdim.

Tatlı, neşeli, görünürde masum, oysa aşk hayatını hayatların en çelişkili haline getiren felaket ihtimalinin birikerek büyüdüğü anlardı bunlar; bu hayatta, önceden kestirilemeyen kükürt ve zift yağmuru en neşeli anlardan sonra yağar ve biz hemen ardından, bu beladan bir ders çıkarma cesaretini bulamayarak, felaketten başka şey üretemeyecek olan kraterin eteğinde, hayatımızı baştan kurarız. Mutluluklarını kalıcı zanneden insanların kaygısızlığı içindeydim. İşte bu tatlı huzur, ıstırapı yaratmak için gerekli olduğundan, —ayrıca ara sıra ortaya çıkıp o ıstırapı yatıştıracaktır da— erkekler, bir kadının

kendilerine çok iyi davranmasıyla övündüklerinde, başkalarına, hatta kendilerine karşı samimi olabilirler; halbuki düşünülecek olursa, ilişkilerinin ortasında, başkalarına itiraf edilmeyen veya sorularla, soruşturmalarla, istemeden ifşa edilen, sancılı bir endişe gizlice dolaşmaktadır daima. Ama bu endişe önceki huzur olmadan ortaya çıkamaz; daha sonra bile, ıstırabı dayanılır kılmak ve kopuşları önlemek için, ara sıra aynı huzura ihtiyaç vardır; söz konusu kadınla birlikte yaşanan gizli cehennem hayatının belli edilmemesi, hatta gösteriş için tatlı bir samimiyet sergilenmesi gerçek bir bakış açısını, genel bir sebep-sonuç ilişkisini, ıstırabın üretilme yöntemlerinden birini temsil eder.

Albertine'in evimde olmasına, ertesi gün ancak benimle ya da Andrée'nin himayesi altında sokağa çıkmasına artık şaşırıyordum. Bu birlikte yaşama alışkanlıkları, hayatımın sınırlarını çizen, içine Albertine'den başka kimsenin giremediği ana çizgiler ve ayrıca (sonraki hayatımın benim henüz bilmediğim gelecekteki planında, tıpkı çok daha sonra inşa edilecek anıtlar için bir mimarın yaptığı planlara benzeyen) bu ana çizgilere paralel, daha geniş, uzak birtakım çizgiler, yani benliğimde gelecekteki aşklarımın biraz katı ve tekdüze, ücra bir keşiş kulübesine benzeyen kalıbının ana hatlarını oluşturan çizgiler, aslında Balbec'teki o gece çizilmişti, o gece, Albertine mahalli trende, kimin tarafından yetiştirildiğini itiraf ettikten sonra, onu ne pahasına olursa olsun belirli insanların etkisinden kurtarmak ve birkaç gün boyunca gözümün önünden ayrılmasını engellemek istemiştım. Günler birbirini takip etmiş, bu alışkanlıklar otomatikleşmişti, ama tıpkı tarihin ayınların anlamını çözmeye çalışması gibi, ben de tiyatroya bile gitmeyecek kadar kendimi eve hapsedtiğim bu inzivanın anlamını soracak olsalar, bu hayatın bir gece yaşanan yürek darlığından ve onu izleyen günlerde, tatsız çocukluğunu öğrendiğim kızın canı çekecek olursa aynı kışkırtmalara kapılma imkânını bulamayacağını kendi kendime kanıtlama ihtiyacından kaynaklandığını (istemeyerek de olsa) söyleyebilirdim. Bu imkânları artık nadiren düşünüyordum, ama herhalde bilincimde belirsiz bir şekilde var olmaya devam ediyorlardı yine de. Muhtemelen,

başka birçok yanaktan daha güzel olmayan bu yanakları öpmekten bu kadar hoşlanmamın sebebi günbegün bu imkânları ortadan kaldırmamdı ya da buna gayret etmemdi; biraz derinliği olan her tensel cazibenin ardında, sabit bir tehlike vardır.

*

Albertine'e kendisiyle birlikte dışarı çıkmadığımı takdirde çalışacağıma söz verirdim. Ama ertesi gün, sanki ev bizim uykuda oluşumuzdan yararlanıp mucizevi bir seyahati gerçekleştirmiş gibi, farklı bir mevsimde, başka bir iklimde uyanırdım. İnsan yeni bir memlekete adım attığı anda çalışmaya başlamaz, önce o memleketin koşullarına alışması gerekir. Benim için de her gün, farklı bir memleketti. Sürekli yeni kılıklara bürünen tembelliğimi bile tanımam mümkün müydü? Bazen, havanın yaygın deyişle "umutsuzca" yağışlı olduğu günlerde, sırf aralıksız ve düzenli yağmurun ortasında evde oturmak bile, ilginç bir gemi yolculuğunun kayıp giden rahatlığını, huzur veren sessizliğini yaşatırdı bana; bir başka seferinde, güneşli bir günde, yatağımda kıpırtısız durur, gölgelerin tıpkı bir ağacın etrafında dönercesine etrafımda dönmelerine izin verirdim. Bazen de yakındaki bir manastırın ılık rüzgârın eritip dağıttığı, kararsız kar taneleriyle karanlık gökyüzünü ağartmaya fırsat bulamayan, erkenci sofular gibi seyrek ilk çan seslerinden, o fırtınalı, dağınık ve hoş günlerden birinin, bir esinti veya güneş ışınyla kuruyuveren, kesintili bir sağanağın ıslattığı damlardan tek bir yağmur damlasının dem çekerek damladığı, rüzgâr tekrar dönmeye yüz tutmadan, anlık güneşte, güvercin boynu rengindeki arduvazların sedflenerek parladığı günlerden birinin başladığını anlardım; havadaki sayısız değişiklik, atmosfer olayı ve fırtına sayesinde, tembel insanın nazarında atmosferin, bir bakıma onun yerine hareket ederek sergilediği faaliyetle ilgilendiği için kayıp sayılmayan günlerden biri; derse girmeyen öğrenciye Adalet Sarayı'nın etrafında dolaşırken veya gazeteleri okurken, o gün meydana gelen olaylardan yapmadığı ödevi yerine zihinsel bir yarar çıkardığı yanılgısını yaşatan ve aylaklığına bir bahane sağlayan, dolayısıyla boş görünmeyen,

ayaklanma veya savaş dönemlerine has günlerden biri; son olarak da, hayatımızda istisnai bir buhranın meydana geldiği ve o güne kadar hiçbir şey yapmamış kişinin, buhran mutlu bir sona bağlandığı takdirde, çalışkanlığı âdet edineceğini zannettiği günlere benzetilebilecek günler: Örneğin söz konusu kişi özellikle tehlikeli koşullarda gerçekleşecek bir düelloya katılmak üzere sabah vakti evinden çıkmaktadır; o anda, belki de az sonra kaybedeceği, bir esere başlayarak veya sırf birtakım hazlar tadarak değerlendirebilecekken hiçbir bakımdan tadını çıkaramamış olduğu hayatın değerini birden anlar. "Hayatta kalabilseydim, der kendi kendine, hemen o anda çalışmaya koyulurdum ve ayrıca nasıl eğlenirdim!" Hayat gerçekten de o anda daha değerli görünür gözüne, çünkü hayata normal olarak hayattan aldığı azıcık şeyi değil, hayatın verebilecekmiş gibi görüldüğü her şeyi mal eder. Hayatı deneyimlerinden de bildiği gibi, yaşadığı şekilde, yani bütün vasatlığıyla değil, görmek istediği şekilde görür. Hayatı bir anda yoğun çalışmalarla, yolculuklarla, dağ yürüyüşleriyle, bin bir güzellikle dolmuştur; düellonun meşum sonu yüzünden bunların hiçbirini yaşayamayabileceğini düşünür, ama daha düello söz konusu değilken, düello olmasa da sürececek olan kötü alışkanlıkları yüzünden, zaten hiçbirini yaşamadığı aklından bile geçmez. Bir yara dahi almadan döner evine. Fakat yine aynı engeller, hazların, gezilerin, seyahatlerin, bir an, ölüm yüzünden hepsinden temelli yoksun kalacağı korkusuna kapıldığı her şeyin önüne dikilir; oysa ölüme gerek yoktur, hayat bu görevi üstlenir. Çalışmaya gelince, –istisnai koşullar o insanda önceden var olan şeyleri, yani çalışkan insanda çalışkanlığı, tembel insanda da tembelliği artırdığından– kendini tatilde ilan eder.

Ben de aynen onun yaptığını yapıyordum, zaten artık oturup bir şeyler yazma kararını aldığım o çok eski günden, ama ben peş peşe her günü yok saydığım için bana dün gibi gelen günden beri aynı şeyi yapıyordum. O gün de, aynı şekilde, hiçbir şey yapmadan sağanakları, güneşin açışını seyreder, ertesi gün çalışmaya başlayacağıma dair söz verirdim kendi kendime. Ama bulutsuz bir gökyüzünün altında, bambaşka bir insandım; çanların yaldızlı sesi, yalnız balı andıran bir ışık değil,

ışık hissini de içerirdi (yavan bir reçel tadı da içerirdi, çünkü Combray'de aynı çan sesi, yemek bittikten sonra bir yabanarısı gibi sofrada oyalanırdı sık sık). Bu pırıl pırıl güneşli günde bütün gün gözleri kapalı yatmak, tıpkı sıcağa karşı panjurları kapalı tutmak gibi serbestti, yaygındı, sağlıklı, hoş ve mevsime özgü bir şeydi. Balbec'teki ikinci tatilimin başında, yükselen denizin mavimsi akıntısında orkestradaki kemanların sesini duyduğum günler, havanın böyle olduğu günlerdi. O gün Albertine'e tam anlamıyla sahip olurdum. Bazı günler, saat başını haber veren bir çan sesi titreşim alanında öyle dipdiri, ıslaklık veya ışıkla öylesine parlayan bir levha taşırdı ki, adeta yağmurun veya güneşin büyüünün körler için hazırlanmış bir tercümesine ya da müzikal bir yorumuna benzerdi. O kadar ki, böyle anlarda yatağımda gözlerim kapalı uzanırken her şeyin başka bir düzleme aktarılabilceğini, sadece işitilen bir evrenin de öteki kadar çeşitlilik gösterebileceğini düşünürdüm. Bir kayıkla yol alır gibi tembel tembel geriye doğru günleri geçerek, karşımda, kendim seçmediğim, bir an önce benim için görünmezken hafızamın peş peşe, seçmeme imkân vermeden bana sunduğu, her defasında yeni ve büyülü hatıraları seyrederek, bu bitişik mekânlar üzerinde güneşteki gezintimi sürdürürdüm.

Balbec'teki sabah konserleri çok eski bir tarihe ait değildi. Buna rağmen, kısa denebilecek bir süre önceki günlerde Albertine'e pek aldırımıyordum. Hatta Balbec'e vardığım ilk günler, Albertine'in orada olduğundan haberim yoktu. Kimden öğrenmişim peki? Doğru ya, Aimé'den! Böyle güzel, güneşli bir gündü. Sevgili Aimé! Beni tekrar gördüğüne sevinmişti. Ama Albertine'den hoşlanmıyor. Herkesin Albertine'i sevmesi mümkün değil. Evet, Albertine'in Balbec'te olduğunu o haber vermişti bana. Peki o nereden biliyordu? Öyle ya, Albertine'le karşılaşmış, tuhaf bulmuştu onu. Birdenbire, o âna kadar bu mutluluk denizinde gülümseyerek seyretmiş olan zihnim, Aimé'nin sözlerine söylendikleri andakinden farklı bir açıdan yaklaşarak, sanki hafızamın o noktasına kurnazca yerleştirilmiş, görünmez ve tehlikeli bir mayına çarpmış gibi, ani bir patlamayla sarsıldı. Albertine'le karşılaştığını, onu tuhaf bulduğunu söylemişti. Tuhaf demekle neyi kastetmişti? Ben o zaman

bayağı demek istediğini zannetmiştim, çünkü peşinen itiraz edip Albertine'in kibar olduğunu ileri sürmüştüm. Oysa belki de bayağı değil, lezbiyen demek istemişti. Albertine bir kız arkadaşıyla birlikteydi, belki kollarını birbirlerinin beline dolamışlardı, başka kadınlara bakıyorlardı ve benim Albertine'de hiç şahit olmadığım bir "tuhaflık"ları vardı gerçekten de. Kimdi bu kız arkadaş? Aimé bu iğrenç Albertine'le nerede karşılaşmıştı? Aimé'nin sözlerini tam olarak hatırlamaya çalışıyordum; sadece bayağı tavırları mı kastettiğini, yoksa aklımdan geçen şeyi de mi kastetmiş olabileceğini ancak o zaman anlayabiliyordum. Ama bu soruyu kendi kendime sormak nafileydi; soruyu soranla hatırayı sunabilecek olan, heyhat, aynı kişi, yani bendim ve geçici olarak ikiye bölünsem de, kendime bir şey katamıyordum. Ne kadar sorgulasam nafileydi, cevapları veren de bendim, yeni bir şey göremiyordum. Artık Mlle Vinteuil'ü düşünmüyordum. Tutulduğum kıskançlık nöbeti, yeni bir şüpheden doğduğu için kendi de yeniydi, daha doğrusu, bu şüphenin bir uzantısından, genişlemesinden ibaretti; sahne aynıydı, ama bu sefer Montjouvain'de değil, Aimé'nin Albertine'le karşılaştığı yoldaydı; hedefi de, o gün Albertine'in yanında olabilecek birkaç kız arkadaşıydı. Élisabeth diye bir kız vardı, belki oydu, belki de Albertine'in gazinoda hiç görmüyormuş gibi yapıp aynadan seyrettiği iki genç kızdan biriydi. Albertine'in bu kızlarla, ayrıca Bloch'un kuzini Esther'le de ilişkisi vardı muhtemelen. Bu tür bir ilişki bana bir üçüncü şahıs tarafından ifşa edilmiş olsa, neredeyse öldürebilirdi beni, ama bu ilişkiyi ben kafamda kurduğumdan, acıyı hafifletmek için yeterince belirsizlik katmaya özen gösteriyordum. Aldatıldığımız fikrini şüphe halinde, her gün inanılmaz dozlarda yutabiliriz; oysa aynı fikrin ufacak bir miktarı yürek parçalayıcı bir sözle kanımıza zerk edildiği takdirde ölümcül olabilir. İşte bu yüzdendir ki, aynı kıskanç kişi, korunma içgüdüsünün türevi sayılabilecek bir güdüyle, kendisine sunulan kanıtlar karşısında gerçeği inkâr edebilme şartıyla, masum olaylara ilişkin korkunç şüpheler geliştirmekte hiç tereddüt etmez. Zaten aşk tedavisi olmayan bir hastalıktır; romatizmanın ancak yerini sara nöbetini andıran migren nöbetlerine bırakmak üzere hafiflediği kimi kronik

hastalık eğilimlerine benzer. Kıskanç şüphe yatıştır, bu sefer de sevecen davranmadığı, belki Andrée'yle birlikte benimle alay ettiği için Albertine'e kızardım. Andrée aramızda geçen konuşmaların hepsini kendisine aktardıysa, Albertine kim bilir ne düşünmüştür diye korkuya kapılırdım, gelecek tüyler ürpertici görünürdü gözüme. Bu üzüntüler, ancak yeni bir kıskanç şüphe beni başka araştırmalara zorlarsa ya da aksine, Albertine'in sevgi gösterileri mutluluğumu anlamsızlaştırırsa uzaklaşırdı benden. O genç kız kimdi acaba? Aimé'ye mektup yazıp onunla görüşmeye çalışmalıydım; sonra da, Albertine'le sohbet ederek, ona günah çıkarttırarak, Aimé'nin söylediklerini kontrol ederdim. Bu arada, kızın muhtemelen Bloch'un kuzini olduğuna kanaat getirerek, isteğime hiçbir anlam veremeyen Bloch'tan bana kuzininin sadece fotoğrafını göstermesini, hatta gerekirse beni onunla buluşturmasını rica ettim.

Kıskançlık nice insanla, şehirle, yolla tanışmak için böyle bir açlık uyandırır içimizde! Kıskançlık öyle bir öğrenme hırısıdır ki, onun sayesinde, birbirinden bağımsız tek tek noktalarda, bilmek istediğimiz şeyin dışında mümkün olan her şeyi öğreniriz sonunda. Bir şüphenin doğup doğmayacağı asla bilinemez, çünkü birdenbire pek açık olmayan bir cümleyi, belirli bir niyetle gösterilmiş bir suçsuzluk kanıtını hatırlarız. Oysa söz konusu kişiyi tekrar görmemişizdir, ama o insandan ayrıldıktan sonra ortaya çıkan gecikmeli bir kıskançlık vardır. Belki de bazı arzuları içimde saklama alışkanlığım, peşlerinde mürebbiyeleriyle sokaktan geçerken penceremden seyrettiğim kızlara benzer, sosyetik bir genç kıza, özellikle de Saint-Loup'nun sözünü ettiği, randevu evlerine giden kıza duyduğum arzuyu, güzel oda hizmetçilerine, özellikle Mme Putbus'un oda hizmetçisine duyduğum arzuyu, bahar başında kırılara gidip akdikenleri, çiçeklenmiş elma ağaçlarını, fırtınaları görme arzularımı hiç tatmin etmeden içimde muhafaza etme alışkanlığım ve günün birinde bu arzuları doyurmaya kendi kendime söz vermekle yetinmem, M. de Charlus'un bugünün işini yarına bırakmak diye aşağıladığı, onca yıldır sürdürdüğüm sürekli erteleme huyum içimde o kadar genelleşmişti ki, kıskanç şüphelerimi de ele geçiriyor ve bir yandan Albertine'e

Aim  ona rastladığında yanında bulunan genç kız (belki de genç kızlardı, anlatılanların bu kısmı hafızamda bulanık, silik, kısacası           ) hakkında bir gün hesap soracağımı zihnime kaydederken, bir yandan da bu hesaplaşmayı geciktirme sebep oluyordu. Ne olursa olsun, kız arkadaşıma kıskanç görünüp onu kızdırmak istemediğimden, o gece konuşmama ya karar verdim. Bununla birlikte, Bloch ertesini gün kuzini Esther'in fotoğrafını gönderdiğinde, onu Aim 'ye ulaştırmak için acele ettim. Aynı anda, Albertine'in o sabah, kendisini gerçekten yorabilecek bir hazzı benden esirgediğini hatırladım. Acaba onu başkasına, belki              mı saklamıştı? Kime? Kıskançlık bir türlü bitmez,            kişi, örneğin üç olduğu için artık eylemleriyle kıskançlığı harekete ge iremeye bile, kimi hatıralar, bütün olaylar olup bittikten sonra hafızamızda kendileri de birer olay gibi hareket ederler; o  na kadar aydınlığa kavuşturmamış olduğumuz, bize önemsiz görünmüş hatıralar, sırf onları d ş          , herhangi bir dış unsur olmadan, yepyeni, korkunç bir anlam kazanırlar. İki kişi olmaya gerek yoktur; sevgiliniz   m ş bile olsa, yeni ihanetlerinin ortaya çıkması için odanızda tek başınıza d ş           yeterlidir. Dolayısıyla, aşta, günlük hayattaki gibi yalnızca gelecekte değil, geçmişten bile korkmamız gerekir; bu geçmiş, bizim için çoğunlukla gelecekte sonra gerçekleşir, üstelik sadece sonradan öğrendiğimiz geçmişten değil, uzun süredir içimizde barındırdığımız ve ansızın s kt ğ m ş, okuyabildiğimiz geçmişten de söz ediyorum.

Ama önemli değildi, akşamüzeri yaklaşıkça, ihtiya ım olan huzuru Albertine'in varlığında bulabileceğim saat fazla gecikmeyeceği için mutlu hissediyordum kendimi. Ne yazık ki yaklaşan akşam, bu huzuru bulamadığım akşamlardan biri oldu; tıpkı bir zamanlar, annem kızgın olduğunda onu tekrar çağırmaya cesaret edemediğim, ama uyuyamayacağımı da hissettiğim gecelerde verdiği öpücüğün beni sakinleştirmemesi gibi, Albertine'in benden ayrılırken vereceği, her zamankinden çok farklı öpücük de o gece beni sakinleştiremeyecekti. Artık huzur bulamadığım geceler, Albertine'in ertesini gün için benim bilmemi istemediği bir program yaptığı gecelerdi. Bana

o programı söylemiş olsa, gerçekleşmesi için bende sadece Albertine'in uyandırabileceği bir şevkle uğraşırdım. Ama Albertine bana hiçbir şey söylemezdi ve zaten bir şey söylemesine de gerek yoktu: Daha eve girdiği anda, kapımın eşiğinde, başından henüz şapkasını ya da beresini çıkarmadan dururken, o meçhul, inatçı, çetin, baş eğmeyen arzuyu görürdüm. Üstelik bunlar çoğu kez Albertine'in dönüşünü en sevecen düşünceler içinde beklediğim, sınırsız bir sevgiyle boynuna sarılmaya hazırlandığım akşamlar olurdu. Heyhat, annemle babamı, tam ben sevgiyle dolup taşarak onlara koştuğum anda soğuk veya sinirli bulduğumda sık sık yaşadığım o uyuşmazlıklar, iki sevgili arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların yanında solda sıfır kalırdı. Sevgililerin uyuşmazlığında ıstırap hiç de o kadar yüzeysel değildir, tahammül edilmesi çok daha zordur ve merkezi kalbin daha derin bir katmanıdır. O gece Albertine yine de tasarladığı programdan kısaca söz etmek zorunda kaldı; ertesi gün, Mme Verdurin'i ziyarete gitmek istediğini derhal anladım. Kendi başına bu ziyaretin benim için hiçbir sakıncası olmazdı, ama ziyaretin amacı mutlaka orada birisiyle buluşmak, bir haz için hazırlık yapmaktı. Aksi takdirde Albertine bu ziyareti o kadar önemsemezdi. Yani önemsemediğini tekrar tekrar söylemezdi. Benim hayatta izlediğim yol, fonetik yazıyı ancak harfleri bir simgeler dizisi olarak algıladıktan sonra kullanan ulusların izlediği yolun tersiydi; yıllar boyunca insanların gerçek hayatlarını ve düşüncelerini onların isteyerek yaptıkları doğrudan açıklamalarda aramış olan ben, şimdi onlar yüzünden, aksine gerçeğin akılcı ve çözümleyici bir ifadesi olmayan tanıklıkları önemsiyordum sadece; söylenen sözlerin kendileri, ancak heyecanlanan bir insanın yüzüne hücum eden kan veya ani bir sessizlik gibi yorumlanmaları şartıyla bana bir bilgi sağlıyorlardı. Konuşmanın dile getirmedeği iki düşünce arasında iradedışı, bazen de tehlikeli bir paralellik kurması sonucu kapıldığı telaşla, aniden telaffuz edilen bir ifade (mesela M. de Cambremer'in benimle henüz hiç konuşmamışken, benim "yazar" olduğumu zannederek, Verdurin'lere yaptığı bir ziyaretten söz ettiği sırada bana dönüp, "*Yeri gelmişken*, De Borrelli de oradaydı" demesi), duruma uygun analiz veya elektroliz

yöntemleriyle o iki düşünceyi ayırtırmama imkân verdiğinden, bu konuda bana bir söylevden daha fazla bilgi verirdi. Ara sıra Albertine'in konuşmalarına bu değerli alışimlardan biri sıkıştırdı; onu açık seçik fikirlere dönüştürmek üzere "işlemek" için sabırsızlanırdım.

Zaten âşık bir insan için en feci şeylerden biri –onca ihtimal arasında sadece tecrübe ve casusluk sayesinde öğrenilebilecek– tek tek gerçekleri bulmanın bunca zorluğuna karşılık, gerçeğin tamamının kolaylıkla kavranabilmesi veya yalnızca hissedilebilmesidir. Balbec'te kim bilir kaç kez, Albertine'in önümüzden geçen genç kızları eliyle dokunurcasına, kabaca süzdüğünü görmüştüm; ardından da, eğer ben kızları tanıyorsam, "Buraya çağırsak ya şu kızları! Canım biraz hakaret etmek istiyor" derdi. Fakat bir süredir, herhalde Albertine benim düşüncelerimi anladığından beri, ne birini davet etmeyi öneriyor, ne tek laf ediyordu, hatta gözü bile kaymıyordu; bakışları artık hedefsiz ve suskundu, kendilerine eşlik eden dalgın ve boş yüz ifadeyle birlikte, eskiden mıknaş gibi çekilişleri kadar anlamlıydılar. Albertine'in son derece önemsiz ve anlamsız bulacağı, benim "öküz altında buzağı aramanın" zevki için hatırladığımı iddia edeceği şeyler konusunda ona sitem etmem veya soru sormam mümkün değildi. "Şu geçen kadına niye baktınız?" diye sormak bile zorken, "Niye bakmadınız?" diye sormak iyice zordur. Oysa sebebini gayet iyi biliyordum, en azından bilebilirdim istesem, ama ben Albertine'in sözlerine inanmayı tercih etmiş, bir bakışta toplanan ve o bakış tarafından kanıtlanan sayısız küçük ayrıntıya, sözlerindeki çelişkilere güvenmemiştim; çoğunlukla Albertine'in yanından ayrıldıktan uzun süre sonra farkına vardığım bu çelişkiler bana bütün gece acı çektiyordu, bir daha sözünü etme cesaretini kendimde bulamazdım, ama onlar yine de düzenli ziyaretleriyle hafızamı şerefliendirmekten geri kalmazlardı. Çoğunlukla, Balbec sahilindeki veya Paris sokaklarındaki kaçamak bakışlara, göz kaçırmalara yol açan kişinin, sadece yanımdan geçtiği anda bir arzu nesnesi değil, Albertine'in eski bir tanıdığı olduğunu da düşünebilirdim; ya da ona çok sözü edilmiş bir genç kız olurdu ve ben bunu öğrendiğimde, tanınması muhtemel insanların çevresinin

tamamen dışında olan bu kızıdan ona bahsedilmiş olmasına şaşar kalırdım. Ne var ki, çağımızın Gomorra'sı, parçaları en beklenmedik yerlerden gelen bir yapbozdur. Örneğin bir akşam Rivebelle'de öyle bir yemek davetine şahit oldum ki, tesadüfen tanıdığım, en azından ismen tanıdığım on kadın davetli, birbirlerinden son derece farklı oldukları halde, mükemmel bir bileşim oluşturunuyorlardı; hayatımda gördüğüm en değişik unsurlardan oluşan, ama aynı zamanda en homojen yemek davetiydi bu.

Yanımızdan geçen genç kadınlar konusuna dönecek olursak, Albertine yaşlı bir kadına veya erkeğe asla genç kadınlara baktığı şekilde, gözlerini dikerek veya aksine sakınarak bakmaz, görmezden gelmezdi. Hiçbir şeyi bilmeyen aldatılmış kocalar aslında her şeyi bilirler. Ama bir kıskançlık kavgası çıkarabilmek için, daha somut ve etraflı belgelere dayanan bir bilgi gerekir. Zaten sevdiğimiz kadında yalan söyleme eğilimini keşfetmemize yardımcı olan kıskançlık, kadın bizim kışkırtığımızı keşfettiğinde bu yalan söyleme eğilimini yüz kat artırır. Kadın, belki bize acıdığı, belki korktuğu için, belki de bizim soruşturmalarımıza simetrik, içgüdüsel bir kaçış içinde, (daha önce hiç söylemediği ölçüde) yalan söyler. Şüphesiz hafifmeşrep bir kadının kendisini seven erkeğin karşısında başından beri namuslu kadın rolü oynadığı aşklar da vardır. Ama nice aşk da, birbirine tamamen zıt iki dönemden oluşur. İlk dönemde kadın, hazza düşkünlüğünden, bu nedenle sürdüğü serbest hayattan sadece biraz hafifleterek, neredeyse rahatça bahseder; aynı erkeğin kendisini kışkırttığını ve gözetlediğini hissettikten sonra, bütün bunları hararetle inkâr eder. Erkek, bu ilk baştaki itirafların hatırasıyla kıvrandığı halde, o dönemi özleyecek hale gelir. Kadın hâlâ kendisine bu tür itiraflarda bulunsa, kendisinin her gün boş yere peşine düştüğü kabahatlerin sırrını neredeyse sorulmadan açıklamış olacağını düşünür. Üstelik o itiraflar ne müthiş bir rahatlık, güven ve dostluğun kanıtıdır! Kadının kendisini aldatmadan yaşayamasa da, hiç değilse yaşadığı hazları ona anlatarak, onu da katarak, dostça aldatılabileceğini geçirir aklından. Aşklarının başında bir ihtimal olarak beliren, ama sonra imkânsız hale gelen bu tür bir

hayatın özlemini çeker; aşkı artık korkunç derecede acılı, duruma göre ayrılığı ya kaçınılmaz ya da imkânsız kılacak olan bir şeye dönüşmüştür.

Bazen deşifre edip Albertine'in yalanlarını bulduğum yazı bir ideogram olmayıp sadece tersten okunmayı gerektirirdi; örneğin o akşam, neredeyse fark edilmeden geçmesini istediği şu mesajı, aldırılmaz bir edayla iletmişti: "Belki yarın Verdurin'lere giderim, hiç bilemiyorum aslında, canım pek gitmek istemiyor." Bu çocukça anagram çözüldüğünde, şu itiraf ortaya çıkıyordu: "Yarın Verdurin'lere gideceğim, kesin kararlıyım, çünkü benim için çok önemli." Görünürdeki kararsızlık, kesin bir niyet anlamına geliyordu ve amacı bu ziyareti hem bana haber vermek hem de önemini azaltmaktı. Albertine, değişmez kararlar söz konusu olduğunda daima şüpheli bir tavır sergilerdi. Ben de en az onun kadar kararlıydım: Mme Verdurin'e yapılacak ziyaretin gerçekleşmesini engelleyecektim. Kısırılık çoğu kez endişeli bir zorbalık ihtiyacının aşkı konulara yönelmesinden ibarettir. En sevdiğim insanları aldatıcı olduğunu kanıtlamak istediğim bir güven içinde kendilerini kaptırdıkları beklentileri konusunda aniden, keyfi biçimde tehdit etme arzusu bana babamdan geçmiş olmalıydı; Albertine'in bir yere gitmek için benden habersiz, benden saklı planlar yapmış olduğunu görünce, bana açıkça söylemiş olsa rahat rahat gidip eğlenmesi için elimden geleni yapacağım halde, aldırılmaz bir edayla, onu korkutmak için, o gün dışarı çıkmayı düşündüğümü söyledim.

Albertine'e Verdurin'lere ziyareti imkânsız kılacak başka gezinti yerleri önermeye koyuldum; telaşımı kullandığım kelimelerin sahte kayıtsızlığıyla gizlemeye çalışıyordum. Ama Albertine'in gözünden kaçmamıştı. Telaşımı tersine bir iradenin elektrik kuvvetiyle karşılıyor, onu şiddetle geri itiyordu; Albertine'in gözlerinde kıvılcımlar çıktığını görüyordum. Aslında o anda gözbebeklerinin söylediklerine kulak vermemin ne faydası vardı? Onca zamandır nasıl fark etmemiştim? Albertine'in gözleri, (sıradan bir insana da ait olsalar) adeta ait oldukları kişinin o gün gitmek istediği –ve gitmek istediğini gizlediği– onca yer yüzünden, ayrı ayrı birçok parçadan oluşu-

yormuş izlenimi uyandıran gözlerdendi. Yalandan ötürü daima kıpırtısız ve edilgen olan, ama sahibinin arzuladığı, hem de şiddetle arzuladığı randevuya gitmek için aşması gerekli met-relerle ya da kilometrelerle ölçülen, dinamik gözler; randevuya gitme konusunda bir güçlük çıkabileceği düşüncesinin verdiği hü-zün ve hayal kırıklığını yansıtmadıkları gibi, o kışkırtıcı hazzın düşüncesi karşısında bir tebessümle de aydınlanmayan gözler. Bu insanlar daima kaçaktır, ellerinizin arasından bile kaçıp gidebilirler. Onların bizde uyandırdığı, başka insanların, daha güzel bile olsalar uyandırmadığı duyguları anlayabilmek için, bu insanların sabit değil, hareket halinde olduklarını he-saba katmak ve kişiliklerine fizikteki hız işaretine denk gelen bir işaret eklemek gerekir.

Bu tür birinin o günkü programını bozduğunuz takdirde, sizden gizlediği hazzı itiraf eder: "Çok sevdiğim filanca kişi-ye ikindi kahvaltısına gitmeyi o kadar istiyordum ki!" Ne var ki, bu olaydan altı ay sonra, söz konusu kişiyle tanıştığınızda, programını bozduğunuz genç kızın, düştüğü tuzaktan kurtul-mak için, onu serbest bırakasınız diye, her gün onu görme-diğiniz saatte birlikte ikindi kahvaltısı yaptığını itiraf ettiği o çok sevilen arkadaşın evine hiç gitmediğini, birlikte hiç ikindi kahvaltısı yapmadıklarını, üstelik de genç kızın hiç vakti ol-madığını, sizin yüzünüzden vakti olmadığını bahane ettiğini öğrenirsiniz.

Yani sevgilinizin, evine çaya gideceğini itiraf ettiği, ona çaya gitmesine izin vermeniz için size yalvardığı kişi, zorunluluk nedeniyle itiraf edilmiş bu sebep, o değil, bir başkasıdır, yine başka bir şeydir! Nedir bu başka şey? Kimdir bu başkası? Ne yazık ki, uzaklara ulaşan o hüznü, parçalı gözler mesafeleri ölçmemize belki izin verir ama yön belirtmez. Dört bir yanı-mızda ihtimallerin sonsuz alanı uzanır; gerçek, tesadüfen kar-şımıza çıkacak olsa, ihtimallerin o kadar dışında yer alır ki, ani bir şaşkınlıkla, önümüzde yükselen duvara çarpıp geriye dev-riliriz. Hareketi ve kaçış saptamamız şart değildir, bizim on-ları birer sonuç olarak çıkarmamız yeterlidir. Bize mektup ya-zacağına söz vermiş, biz de sakinleşmişizdir, artık onu sevmi-yoruzdur: Mektup gelmez, bir haberci görünmez, ne olduğunu

merak ederiz, yürek darlığı ve aşk, yeniden doğar. Ne yazık ki, bizde bir aşk uyandıranlar, özellikle bu tür insanlardır. Çünkü onlar yüzünden yaşadığımız her yeni kaygı, gözümüzde onların kişiliğinden bir şeyleri götürür. Aşkımızın kendi dışımızda olduğunu zannederek acı çekmeye razı olmuşuzdur; sonra aşkımızın, kederimizin bir sonucu, belki de ta kendisi olduğunu, aşkımızın nesnesinin de, ancak çok küçük bir ölçüde, siyah saçlı genç kız olduğunu fark ederiz. Ne var ki, özellikle bu tür insanlar aşkı ilham ederler. Çoğunlukla, aşkın nesnesinin bir beden olabilmesi için, o bedenin bir heyecanı, onu kaybetme korkusunu, tekrar bulmanın belirsizliğini içinde barındırması gerekir. Bu tür kaygılar ise, bedenlerle yakın bir ilişki içindedir. Bu kaygı bedene güzelliği de aşan bir nitelik kazandırır; işte bu yüzden, en güzel kadınlara kayıtsız kalan bir erkeğin bize çirkin görünen bir kadını tutkuyla sevdiğine şahit oluruz. Bizim endişemizle birlikte kendi mizaçları bu insanlara, bu kaçak insanlara kanatlar takar. Yanımızda oldukları zaman bile, bakışları uçup gideceklerini söyler adeta. Kanatların eklediği, bu güzelliği aşan güzelliğin kanıtı, çoğunlukla aynı insanın bizim gözümüze kâh kanatlı, kâh kanatsız görünmesidir. Onu kaybetmekten korktuğumuz an, diğer bütün insanları unuttururuz. Onu elimizde tutabileceğimizden eminsek, hiç vakit geçirmeden kendisine tercih ettiğimiz diğerleriyle arasında karşılaştırmalar yaparız. Bu telaş ve güven, bir haftadan diğerine değişebildiğinden, karşımızdaki kişi bir hafta hoşla giden her şeyin kendisi için feda edildiğine, ertesi hafta ise kendisinin feda edildiğine tanık olabilir ve bu böylece uzun müddet devam edebilir. Bu durumu anlaşılabilir kılan şey, her erkeğin hayatında en az bir kere aşkının bitişini yaşayarak, bir kadını unutarak edindiği tecrübe sayesinde, bir insanın, bizim duygularımıza artık veya henüz açık değilken, kendi başına ne kadar değersiz olduğunu bilmemizdir. Gayet tabii kaçak insanlar tanımlaması, asla sahip olamayacağımızı zannettiğimiz hapisteki insanlar, esir kadınlar için de aynı derecede geçerlidir. İşte bu yüzden erkekler kaçışı kolaylaştıran ve kışkırtıcılığı ortaya döken muhabbet tellallarından nefret ederler, ama aksine, bir yere hapsedilmiş bir kadını seviyorlarsa, onu hapishanesinden

çıkartıp kendilerine getirsin diye muhabbet tellallarının peşine düşerler. Kaçırdığımız bir kadınla girilen ilişkinin diğerleri kadar kalıcı olmadığı söylenebilirse, bunun sebebi, aşkımızın söz konusu kadını elde edemeyeceğimiz korkusundan ve elimizden kaçacağı endişesinden ibaret olmasıdır; bu tür bir kadın bir kez kocasından kaçırıldı mı, tiyatro sahnesinden koparıldı mı, bizi terk etme eğiliminden kurtarıldı mı, kısacası, ona ilişkin duygumuz ne olursa olsun, bu duyguyla bağlantısı kesildi mi, sadece kendisi, yani neredeyse bir hiçlik kalır geriye ve onca zaman göz dikilen kadın, çok geçmeden, onun tarafından terk edilmekten öylesine korkan erkek tarafından terk edilir.

“Nasıl tahmin etmemiştim?” dedim. Oysa daha Balbec’te, ilk günden itibaren tahmin etmemiş miydim? Albertine’in tensel kılıfının altında gizlenen, kıpırdayan insan sayısının, değil kutusundan çıkmamış bir iskambil oyununda bulunan, değil kapalı bir katedralde veya biz içine girmeden önce bir tiyatroda bulunan insan sayısından, muazzam, sürekli yenilenen kalabalığı oluşturan insan sayısından daha fazla olduğunu, Albertine’in de o tür kızlardan biri olduğunu tahmin etmemiş miydim? Sadece onca insanı değil, onca insana yönelik arzuyu, tensel hatırayı ve endişeli arayışı da barındırıyordu içinde. Balbec’te bundan rahatsız olmamıştım, çünkü günün birinde birtakım ipuçlarının, hatta yanlış ipuçlarının peşinde olacağımı aklımdan bile geçirmemişim. Yine de, Albertine, üst üste bunca insanla, bunca arzuyla ve bu insanlara ilişkin tensel hatıralarla dolup taşan bir kişinin doluluğuna bürünmüştü benim için. Albertine “Mlle Vinteuil” dediği günden beri de, bedenini görmek için elbisesini yırtmayı değil, bedenini delip onca hatıranın ve yakında gerçekleşecek ateşli randevuların kayıtlı olduğu defteri görmeyi istiyordum.

Muhtemelen en önemsiz olan şeyler, sevdiğimiz (veya tek eksiği olan bu ikiyüzlülük tamamlandığı an seveceğimiz) kişi tarafından gizlendiğinde, ansızın nasıl da olağanüstü bir değer kazanır! Kendi başına ısırap, bize acı çektiren kişiye yönelik bir aşk veya nefret uyandırmayabilir içimizde; canımızı acıtan cerraha karşı ilgisiz kalırız örneğin. Oysa bir süre boyunca bize onun her şeyi olduğumuzu söyleyen bir kadın, o bizim

her şeyimiz olmadığı halde, görmekten, öpmekten, kucağımıza oturtmaktan hoşlandığımız bir kadın, aniden bize dirense, ona tamamen sahip olmadığımıza şaşar kalırız. O anda hissettiğimiz hayal kırıklığı, bazen eski bir yürek daralmasının unutulmuş hatırasını canlandırır içimizde; oysa bu yürek daralmasına o kadının değil, ihanetleri geçmişimizde art arda dizilen başka kadınların sebep olduğunu biliriz. Aşka sadece yalanın yol açtığı ve aşkın bize acı çektiren kişi tarafından ıstırabımızın dindirilmesine duyduğumuz ihtiyaçtan ibaret olduğu bir dünyada, yaşamayı isteme cesaretini nasıl bulabiliriz, ölümden korunmak için gerekli herhangi bir hareketi nasıl yapabiliriz ki? Bu yalanı ve direnmeyi keşfettiğimiz an hissettiğimiz çöküntüden kurtulmanın acıklı bir yolu, bize direnen ve yalan söyleyen kadını, ona rağmen, hayatında bizden fazla yer kapladığını hissettiğimiz insanların yardımıyla etkilemeye, kurnazca davranmaya, onu bizden nefret ettirmeye çalışmaktır. Ne var ki, bu tür bir aşkın acısı, hastayı konumunu değiştirerek bir rahatlık yanılsaması aramaya mutlaka zorlayan acılardandır. Ve maalesef bu tür hareket imkânları bol bol vardır elimizde! Tek başına endişenin yarattığı bu aşkların en dehşet verici yanı da, kafesimizin içinde birtakım anlamsız sözleri durmadan evirip çevirmemizdir; üstelik, böyle bir aşkla bağlı olduğumuz kişiyi fiziksel açıdan pek nadiren tam anlamıyla beğeniriz, çünkü o kişiyi seçen, bizim bilinçli beğenimiz değil, bir dakikalık bir yürek daralmasıdır; o dakika, her gece tekrar tekrar deneyler yapan ve sakinleştiricilere razı olan zayıf kişiliğimiz yüzünden, sonsuza dek uzar. Şüphesiz Albertine'e olan aşkım, irade yoksunluğu yüzünden alçala alçala razı olunabilecek en kısır aşklardan biri sayılmazdı, çünkü tamamen platonik değildi; Albertine bana tensel bazı tatminler sağlıyordu, ayrıca zekiydi de. Ama bütün bunlar fuzuli eklemelerdi. Benim zihnimi meşgul eden şey, onun söylediği zekice bir söz değil, yaptıklarına dair bende şüphe uyandıran bir sözüydü. Tam olarak ne dediğini, hangi tonda, hangi anda, neye cevap olarak söylediğini hatırlamaya, benimle konuşma sahnesini kafamda aynen canlandırmaya, Verdurin'lere gitmeyi hangi anda istediğini, benim hangi sözüm üzerine yüzünün öfkeli bir ifade-

ye büründüğünü bulmaya çalışıyordum. Dünyanın en önemli olayı söz konusu olsa, doğruluğunu saptamak, tam havasını ve tonunu tutturmak için bu kadar zahmete katlanmazdım. Hiç şüphe yok ki, bu endişeler artık tahammül edemeyeceğimiz bir noktaya geldiğinde, onları bir geceliğine tamamen yatıştırma-yı başardığımız olur bazen. Sevdığımız kadının gideceği, gerçek niteliği konusunda günlerdir kafa yordüğümüz bir davete biz de çağırılırız; sevgilimiz o davette bir tek bizimle ilgilenir, bizimle konuşur, birlikte eve döneriz ve o zaman, bütün endişelerimiz dağılmışken, uzun bir yürüyüşün sonrasında daldığımız derin uykuda bazen bulduğumuz o eksiksiz, sağaltıcı huzuru tadarız. Ama çoğunlukla, bir endişe yerini bir başkasına bırakır. Bizi sakinleştirmesi beklenen cümledeki kelimelerden biri, şüphelerimizi bir başka yöne çeker. Sözünü ettiğimiz türden bir huzur, yüksek bir bedele değer elbette. Ama işin başında, daha da yüksek bir bedel ödeyerek, kendi isteğimizle kaygıyı bizzat satın almamak daha basit olmaz mı? Ayrıca, bu geçici dinginlikler ne kadar derin olsa da, endişenin mutlaka daha güçlü olacağını gayet iyi biliriz. Hatta çoğunlukla, amacı bizi huzura kavuşturmak olan cümle endişeyi yeniler. Kıskançlığımızın talepleri ve saflığımızın körlük derecesi, sevdiğimiz kadının tahmin edebileceğinden çok daha fazladır. Filanca erkeğin sadece bir arkadaş olduğuna dair kendiliğinden bize yemin ettiğinde, o erkeğin –hiç aklımıza gelmediği halde– arkadaşı olduğunu öğrenmek bizi allak bullak eder. O, samimiyetini kanıtlamak için, daha o gün öğleden sonra birlikte çay içtiklerini anlatırken, söylediği her sözle, görünmez olan, hayale gelmeyen şey, karşımızda şekillenir. Erkeğin kendisine metresi olmasını önerdiğini itiraf eder, bizse, sevdiğimiz kadın bu teklifleri dinlediği için azap çekeriz. Tekliflerini reddettiğini söyler bize. Ama az sonra, anlattıklarını hatırlayınca, gerçekten reddetmiş olduğundan şüpheye düşeriz, çünkü söylediği çeşitli sözler arasında mantıksal bir bağ yoktur, oysa doğruluğun kanıtı, anlatılan olaylardan ziyade, bu zorunlu ve mantıksal bağdır. Üstelik, toplumun hangi tabakasından olursa olsun, her kadının yalan söylerken kullandığı o korkunç, küçümser edayla, “Kesinlikle hayır dedim” demiştir bize. Her

şeye rağmen teklifi reddettiği için ona teşekkür etmemiz, ona iyi davranıp gelecekte de böyle acımasızca itiraflarda bulunmaya kendisini teşvik etmemiz gerekir. Olsa olsa, şöyle bir yorum yaparız: “Peki ama, madem size bazı tekliflerde bulunmuştu, birlikte çay içmeyi niye kabul ettiniz? —Bana kızıp ona kötü davrandığımı söylemesin diye.” Çay içmeyi reddetse, bize daha iyi davranmış olabileceğini söylemeye cesaret edemeyiz.

Ayrıca, Albertine’in itibarına gölge düşürmemek için âşığı olmadığını söylüyorum diye bana hak vermesi de korkutuyordu beni; “zaten âşığım olmadığınız da doğru” diye ekliyordu çünkü. Belki tam anlamıyla âşığı sayılmazdım gerçekten, ama o zaman, birlikte yaptığımız şeylerin hepsini asla metresi olmadığına yemin ettiği bütün erkeklerle de yaptığını mı düşünmem gerekiyordu? Albertine’in ne düşündüğünü, kiminle görüşüğünü, kimi sevdiğini ne pahasına olursa olsun öğrenme ihtiyacı uğruna her şeyi feda etmem ne garipti! Aynı şekilde Gilberte’le ilgili olarak da, şimdi beni zerrece ilgilendirmeyen özel isimleri, olayları öğrenme ihtiyacını duymamış mıydım? Albertine’in yaptığı şeylerin kendi içlerinde daha ilginç olmadıklarının pekâlâ farkındaydım. Ne tuhaftır ki, ilk aşk, kalbimizde bıraktığı kırılğanlıkla gelecekteki aşkların yolunu açtığı halde, en azından belirti ve acıların özdeşliği aracılığıyla onları tedavi etmenin yolunu öğretmez bize. Aslında belirli bir olayı bilmek gerekli midir? Gizlenecek bir şeyi olan kadınların yalancılığını ve ketumluğunu genel bir doğru olarak bilmez miyiz zaten? Hata yapma ihtimalimiz var mıdır? Biz onları konuşturmayı öylesine isterken, onlar susmayı erdem bilirler. Suçortaklarına, “Ben asla bir şey söylemem. Benden hiçbir şey öğrenilemez, asla bir şey söylemem” dediklerini hissederiz.

Bir insan için servetimizi, hayatımızı feda ederiz; oysa aradan on yıl geçtiğinde, er veya geç, o insandan servetimizi de, hayatımızı da esirgeyeceğimizi gayet iyi biliriz. Çünkü o zaman, o insan bizden kopmuş, tek başına olacaktır, yani bir hiç olacaktır. Bizi insanlara bağlayan şey, bir gece öncesine ait hatıraların, ertesi sabaha ait beklentilerin oluşturduğu sayısız kök ve zincirdir; kopamadığımız alışkanlıkların kesintisiz örgüsüdür. Nasıl ki cömertlikten istifçilik yapan cimriler varsa, biz de

cimrilikten harcayan müsriflerizdir; hayatımızı bir insandan çok, onun kendine bağlamış olduğu saatlerimize, günlerimize feda ederiz, henüz yaşanmamış, görece gelecekteki hayat bize daha uzak, daha ilgisiz görünür, o kadar mahrem, o kadar bize ait değildir sanki. Yapılması gereken, o insandan çok daha önemli olan bütün bu bağlardan kopmaktır; ne var ki bu bağlar, o insana ilişkin geçici görevler yükler bize ve bu görevler yüzünden de, o insanın hakkımızda kötü düşünmesinden korkarak, onu bırakmaya cesaret edemeyiz; oysa bu cesareti daha sonra buluruz, çünkü o insan bizden koptuğunda, artık biz olmaktan çıkar ve aslında yüklendiğimiz görevler, (görünürde çelişkili biçimde intiharla sonuçlansalar bile,) kendimize karşı görevlerimizdir sadece.

Eğer Albertine'i sevmiyor idiysem (bundan emin değildim), benim hayatımda bu kadar yer kaplaması olağan sayılırdı; hayatta daima sevmediklerimizle, bir kadına, bir memlekete veya bir memleketi içinde barındıran bir kadına olan dayanılmaz aşkımızı öldürmek için bizimle birlikte yaşamaya mecbur ettiklerimizle bir arada yaşarız. Hatta tekrar bir ayrılık söz konusu olsa, tekrar seveceğimizden korkarız. Ben Albertine'le ilgili olarak bu noktaya gelmemiştim henüz. Yalanları ve itirafları, gerçeği aydınlatma görevini tamamlamamı gerektiriyordu. Çünkü sayısız yalan söyleyen Albertine, sevildiğini düşünen her insan gibi yalan söylemekle yetinmiyordu, bunun haricinde, yaradılış olarak yalancıydı ve ayrıca o kadar değişkendi ki, örneğin insanlar hakkındaki düşünceleri konusunda bana her defasında gerçeği söylese de, her defasında farklı bir şey söyleyebilirdi; itiraflarına gelince, o kadar nadirdiler ve o kadar kısa kesiliyorlardı ki, geçmişle ilgili olarak, bembeyaz, uzun boşluklar bırakıyorlardı, benim de hayatını bu uzun aralıklarda izlemem, bunun için de önce o hayatı öğrenmem gerekiyordu. Şimdiki zamanla ilgili olarak ise, Françoise'ın bilmecemsi sözlerini yorumlayabildiğim kadarıyla, Albertine bana sadece tek tek ayrıntılarda değil, genel olarak yalan söylüyordu ve Françoise'ın bilirmiş gibi görüldüğü, bana söylemek istemediği, benim de sormaya cesaret edemediğim şeyi "gün gelecek", görecektim. Aslında Françoise, muhtemelen bir zamanlar Eulalie'ye

de beslediği bir kıskançlıkla, en olmayacak şeylerden söz ediyordu, o kadar muğlak şeyler söylüyordu ki, olsa olsa, (kadınlardan hoşlanan) zavallı tutsağın, görünüşe bakılırsa benden başka biriyle evlenmeyi tercih ettiği yolunda, inanılması güç bir imada bulunduğu sonucu çıkarılabilirdi sözlerinden. Öyle olsaydı bile, Françoise, telepati gücüne rağmen, bunu nasıl bilebilirdi? Şüphesiz Albertine'in anlattıkları, bu konuda bana katıyen bilgi veremezdi, çünkü durmak üzere olan bir topacın renkleri kadar zıt şeyler anlatıyordu her gün. Zaten Françoise'ı esas konuşturan şeyin nefret olduğu da kesin gibiydi. İstisnasız her gün, annemin yokluğunda, Françoise'ın şu tür konuşmalarına tahammül ediyordum: "Evet, çok iyi bir insansınız, size ömür boyu minnet duyacağım." (Bu herhalde minnetine hak kazanmak için bir şeyler yapayım diye söyleniyordu.) "Ama bu ev artık kokuştı, çünkü iyi kalplilik yüzünden sinsilik buraya yerleşti, zekâ artık aptallığı koruyor, zarafet, görgü, anlayış, onur, prenslere yaraşır bir eda, artık ahlaksızlığın, bayağılığın ve rezilliğin emir yağdırmasına, dolaplar çevirmesine ve kırk yıldır ailenizin hizmetinde olan beni küçük düşürmesine göz yumuyor."

Françoise, Albertine'e en çok, bizden başka birinden emir almak durumunda kaldığı için ve ev işlerini artırdığı için kızıyordu; (her şeye rağmen, kendisi "bostan korkuluğu" olmadığı için yardımcı kabul etmeyen) yaşlı hizmetçimizin sağlığına dokunan bu ek yorgunluk, sinirini, kin dolu öfke nöbetlerini açıklamaya yeterdi. Françoise, Albertine-Ester'in evden kovulmasını isterdi şüphesiz. En büyük dileği buydu. Böyle bir şey yaşlı hizmetçimizi teselli eder, yorgunluğunu biraz giderirdi. Ama bence mesele bundan ibaret değildi. Böyle bir nefret, ancak aşırı yorgun bir bedende filizlenmiş olabilirdi. Françoise'ın saygıdan da fazla, uykuya ihtiyacı vardı.

Albertine üstündekileri çıkarmaya gittiğinde, bir an önce haber verebilmek için telefonun ahizesine sarıldım, zalim tanrıçalara yakardım, ama kendilerinde sadece, "Meşgul" sözüyle ifade edilen bir öfke uyandırabildim. Andrée biriyile konuşmaktaydı. Konuşmasının bitmesini beklerken, onca ressam ustalıklı dekorları bekleyişin, somurtmanın, ilginin,

tahayyülün ifadesine bahane teşkil eden on sekizinci yüzyıl kadın portrelerini tekrar canlandırmaya çalıştığı halde, günümüz Boucher ve Fragonard'larının, *Mektup*, *Klavsens*, vs. yerine *Telefon Başında* diye adlandırılabilir, dinleyen kadının dudaklarında görülmediğini bildiği için alabildiğine gerçek bir tebessümün kendiliğinden biçimlendiği bir sahneyi nasıl olup da resmetmediklerini düşündüm. Nihayet Andrée'ye sesimi duyurabildim: "Yarın Albertine'i almaya gelecek misiniz?" Albertine ismini telaffuz ederken, Swann'ın Guermantes Prensesi'nin davetinde bana, "Odette'i görmeye gelin" diyerek içimde uyandırdığı hevesi hatırlıyordum; her şeye rağmen, herkesin ve hatta Odette'in bile gözünde, sadece Swann'ın ağzından çıktığında böylesine tam bir sahiplenme ifade eden bir ismin ne kadar etkileyici olduğunu düşünmüştüm. Her âşık oluşumda, bütün bir hayata, –tek kelimeyle özetlenen– böylesine bir el koyuşun kim bilir ne hoş bir duygu olduğunu düşünmüştüm! Ama gerçekte, bir ismi bu şekilde telaffuz edebildiğimizde ya bizim için önemini kaybetmiştir, ya da alışkanlık sevgiyi körleltmemiş, ama hoşluklarını acıya dönüştürmüştür. Yalan pek önemsiz bir şeydir, yalanların ortasında yaşar ve güler geçeriz, kimseye zarar vermediğimizi düşünerek yalan söyleriz, ama kıskançlık yalandan ötürü acı çeker ve yalanın gizlediğinden fazlasını görür (çoğu kez, sevgilimizin geceyi bizimle geçirmeyi reddedip tiyatroya gitmesinin tek sebebi, o gün sağlıklı görünüşünü bize göstermemektir); birçok defa da, gerçeğin ardında gizlenenleri görmez. Ama hiçbir şey elde edemez, çünkü yalan söylemediklerine yemin eden kadınlar, boğazlarına bıçak dayasanız kişiliklerini itiraf etmemekte direnirler. Andrée'ye bir tek benim bu şekilde "Albertine" diyebileceğimi biliyordum. Oysa hem Albertine'in, hem Andrée'nin gözünde, hem de kendi gözümde bir hiç olduğumu hissediyordum. Aşkın karşısına çıkan imkânsızlığı da anlıyordum. Aşkın nesnesini karşımızda yatan bedene hapsolmuş bir varlık zannederiz. Ama ne yazık ki aşkın nesnesi, o varlığın uzayın bütün noktalarındaki, geçmişteki ve gelecekteki uzantısıdır. O varlığın filan yerle, filan saatle bağlantısına sahip değilsek, ona sahip olamayız. Bütün bu noktalara ulaşmamız ise imkânsızdır. Bu

noktalar bize gösterilse, onlara kadar uzanabilirdik belki. Ama el yordamıyla arar, bulamayız onları. Ardından da güvensizlik, kıskançlık, zulüm gelir. Saçma sapan bir iz peşinde değerli zamanlar kaybederiz ve gerçeğin yanından fark etmeden geçeriz.

Ama baş döndürücü bir hızla hareket eden hizmetçileri olan, çabucak parlayan tanrıçalardan biri, şimdi de konuştuğum için değil, konuşmadığım için kızılıyordu. “Konuşsanıza canım! Çok uzun zamandır hattasınız, kesiyorum.” Ama dediğini yapmadı; hem Andrée’yi karşıma çıkardı, hem de daima şairane olan telefon kızlarına yakışır şekilde, onu Albertine’in arkadaşının evine, semtine, hatta hayatına özgü atmosferle sarmaladı. “Siz misiniz?” dedi Andrée; sesleri şimşekten daha süratli kılma kudretine sahip olan tanrıça, sesini bana ânında ulaştırıyordu. “Dinleyin, dedim, yarın Mme Verdurin’in evi hariç, nereye isterseniz gidin. Yarın ne pahasına olursa olsun Albertine’i oradan uzak tutmak gerekiyor. —Halbuki tam da yarın oraya gidecekti. —Ya!”

Konuşmama ara verip tehdit işaretleri yapmam gerekti, çünkü Françoise, telefonu kullanmayı öğrenmemekte —sanki aşî kadar tatsız ve uçak kadar tehlikeli bir şeymiş gibi— ısrar ettiği ve bilmesinde sakınca olmayan, bizim yerimize yapabileceği konuşmalardan bizi kurtaramadığı halde, kendisinden özellikle gizlemek istediğim bir konuşma yaptığım an, derhal odama girmeyi alışkanlık haline getirmişti. Bir gündür oldukları yerde duran ve rahatlıkla bir saat daha durabilecek kimi eşyaları götürmek üzere toplayarak, bu davetsiz misafirin varlığı ve telefon kızı tarafından “kesilme” korkusu yüzünden her yanıma ateş bastığı için son derece gereksiz olan bir odunu şömineye atarak oyalandıktan sonra, nihayet odadan çıktığında, “Affedersiniz, dedim Andrée’ye, rahatsız edildim de... Yarın Verdurin’lere gideceği kesin mi? —Çok kesin, ama sizin istemediğinizi söyleyebilirim kendisine. —Hayır, tam tersine, belki ben de sizinle gelirim.” Andrée sıkkın, adeta cüretimden korkmuş bir sesle, “Ya!” dedi, bu da cesaretimi iyice pekiştirdi. “Neyse, sizi boş yere rahatsız ettiğim için özür dilerim, hoşça kalın. —Yok canım” dedi Andrée ve (artık telefon kullanımı yaygınlaştığı için, bir zamanlar “çay davetleri”nde olduğu gibi

özel ifade kalıpları geliştüğinden) ekledi: “Sesinizi duyduğuma çok memnun oldum.”

Ben de aynı şeyi söyleyebilirdim, üstelik gerçeği daha çok dile getirmiş olurdum, çünkü Andrée’nin daha önce başkalarından bu kadar değişik olduğunu fark etmediğim sesi beni çok etkilemişti. Bunun üzerine, başka sesleri, özellikle kadın seslerini hatırladım, bazıları bir sorunun kesinliğiyle ve zihnin dikkatiyle yavaşlayan, bazıları anlattıkları şeyin coşkulu akışıyla soluk soluğa kalan, hatta tıkanan sesler geçti aklımdan; Balbec’te tanıştığım genç kızların tek tek her birinin, sonra Gilberte’in, büyükannemin, Mme de Guermantes’in seslerini hatırladım, hepsini birbirinden farklı buldum; her biri kendine özgü bir dile göre biçimlenmiş, farklı bir müzik aleti çalmaktaydı; kendi kendime, eski ressamların üç dört müzisyen meleşinin Cennet’te kim bilir ne cılız bir konser verdiklerini düşündüm, oysa ben, bütün Ses’lerden oluşan ahenkli ve çoksesli selamların, onlarla, yüzlerle, binlerle, Tanrı’ya doğru yükselişine şahit olmaktaydım. Telefonun başından ayrılmadan önce, seslerin hızına egemen olan tanrıçaya, kelimeleri gökgürültüsünden yüz kat süratli kılan gücünü benim mütevazı sözlerim uğruna kullanma lütfunu bağışladığı için, birkaç kelimeyle teşekkür ettim. Ne var ki şükranlarıma aldığım tek cevap, sözümün yarıda kesilmesi oldu.

Albertine odama döndüğünde, onu olduğundan daha solgun gösteren, siyah saten bir elbise vardı üzerinde; soluk benizli, fevri, havasızlıktan, kalabalık yerlerin atmosferi yüzünden ve belki de kötü alışkanlıklardan ötürü süzülüp solmuş bir Parisli kadına dönüşmüştü bu elbiseyle; kırmızı yanaklarla şenlenmeyen gözleri her zamankinden daha endişeli görünüyordu. “Bilin bakalım az önce kime telefon ettim: Andrée’ye, dedim. —Andrée’ye mi?” diye haykırdı Albertine, böyle basit bir haberin gerektirmediği, bağırğan, şaşkın, heyecanlı bir sesle. “Geçen gün Mme Verdurin’e rastladığımızı size söylemeyi akıl etmiştir umarım. —Mme Verdurin’e mi? Hatırlamıyorum” diye cevap verdim, hem bu karşılaşmayla ilgilenmiyormuş izlenimini uyandırmak, hem de Albertine’in ertesi gün nereye gideceğini bana söylemiş olan Andrée’yi ele vermemek için,

başka bir şey düşünüyormuşum gibi bir havaya bürünerek. Ama Andrée'nin beni ele vermediği, Verdurin'lere gitmesini ne pahasına olursa olsun engellemesini kendisinden rica ettiğimi ertesi gün gidip Albertine'e anlatmayacağı, daha önce de buna benzer tavsiyelerde bulunduğumu ona ifşa etmediği ne malumdu? Albertine'e asla laf taşımadığını söylemişti bana, ama zihnimin terazisinde Andrée'nin bu iddiası, Albertine'in onca zaman bana beslediği güvenin bir süredir çehresinden yok olduğu izlenimiyle eşit ağırlıktaydı.

Aşkta acı zaman zaman diner, ama hemen ardından, farklı bir biçimde tekrar başlar. Sevdığımız kadının bize ilk zamanlardaki gibi coşkulu bir yakınlık göstermediğini, sevgi dolu sözler söylemediğini görüp üzülrüz, bunları bizden esirgeyip başkalarına bahışetmesi daha da çok acı verir; sonra daha da korkunç bir acı, bize bu ıstırapı unutturur, bir gece öncesi hakkında bize yalan söylediği, bizi mutlaka aldatmış olduğu şüphesine kapılırız; ardından bu şüphe de dağılır, sevgilimizin bize gösterdiği ilgiyle yatıştırız; ne var ki, o zaman da, unuttuğumuz bir söz aklımıza gelir, birisi, onun ateşli bir âşık olduğunu söylemiştir, oysa biz hep sakın görmüşüzdür onu; başkalarıyla yaşadığı taşkınlıkları kafamızda canlandırmaya çalışırız, onun için ne kadar az şey ifade ettiğimizi hissederiz, biz konuşurken büründüğü sıkıntılı, özlem dolu, hüzünlü havayı fark ederiz, bizimle birlikteyken giydiği özensiz elbiseleri kurşuni bir gökyüzüne benzeterek fark eder, başlangıçta gözümüzü kamaştırmak için giydiği kıyafetleri başkalarına sakladığını görürüz. Sevgilimiz aksine şefkatliyse, bir an mutluluktan havaya uçarız, ama davetkâr bir edayla dil çıkardığında, aynı hareketin kadınlara tekrarlına tekrarlına, Albertine'in belki benim yanımda bile o kadınları düşünmeden yaptığı, alışkanlıkla otomatikleşmiş bir işaret olduğunu düşünürüz. Sonra bizden sıkıldığı duygusuna kapılırız yine. Ama aniden, bundan çok daha büyük bir ıstırapla hayatının o fesat bilinmezliğini düşünürüz; eskiden gittiği, öğrenilmesi mümkün olmayan, belki şimdi de birlikte olmadığımız saatlerde gittiği, hatta belki temelli yerleşmeyi tasarladığı yerleri, bizden uzakta olduğu, bize ait olmaktan çıktığı, bizimle birlikte olduğundan daha mut-

lu olduğu yerleri düşünürüz. Kısacası, kıskançlık, döner ışıklı bir fenerdir.

Kıskançlık aynı zamanda kovulamayan bir şeytandır, her defasında yeni bir şekle bürünerek çıkar ortaya. Bütün kıskançlıkların kökünü kazımayı, sevdiğimiz kadını ilelebet elimizde tutmayı başarsak bile, Kötülük Cini öncekinden de acıklı bir başka şekle bürünür, o da, sadakati ancak zor kullanarak elde edebilmiş olmanın azabı, sevilmemenin ıstırabıdır.

Çoğu kez, Albertine'le aramızda, onun muhtemelen çaresi olmadığını düşündüğü için dile getirmediği şikâyetlerden oluşan bir sessizlik duvarı yükselirdi. Bazı gecelerde ne kadar şefkatli olsa da, Balbec'te bana, "Ne kadar sevimlisiniz!" derken gösterdiği içten coşkudan yoksundu; o zamanlar, sanki kalbini sakınmadan bana sunardı, oysa şimdi bazı şikâyetleri vardı, muhtemelen çaresi olmadığını düşündüğü için söylemediği, bu unutulması imkânsız sitemler, itiraf edilmemekle birlikte, ikimizin arasına ya onun sözlerindeki anlamlı temkinliliği ya da aşılmaz bir sessizliğin mesafesini koyuyordu.

"Andrée'ye niçin telefon ettiğinizi sorabilir miyim? —Yarın ben de sizinle gelip Verdurin'lere La Raspelière'den beri söz verdiğim ziyareti yapmak istiyorum, rahatsız olur mu diye sormak için aradım. —Nasıl isterseniz. Yine de sizi uyarmak isterim, bu gece feci bir sis var, yarın da devam eder mutlaka. Rahatsızlanmanızı istemediğim için söylüyorum. Tahmin edebileceğiniz gibi, kendi açımdan, bizimle gelmenizi tercih ederim. Zaten, diye ekledi Albertine kaygılı bir tavırla, ben de Verdurin'lere gidip gitmeyeceğimden emin değilim. Bana o kadar nezaket gösterdiler ki, aslında gitmem gerekir. Sizden sonra bana en çok iyilik eden insanlardır onlar, ama hoşlanmadığım ufak tefek yanları var. Mutlaka *Bon Marché*'ye ya da *Trois Quartiers*'ye gidip beyaz bir bluz almam gerekiyor, bu elbise kapkara."

Onca insanın girip çıktığı, birbirine değdiği, birçok çıkışı bulunduğu için, çıkışta daha ileride bekleyen arabanızı bulamadığınızı rahatça söyleyebileceğiniz büyük mağazalardan birine Albertine'in tek başına gitmesine izin vermemeye kesin kararlıydım, ama her şeyden önemlisi, çok bedbahttım. Buna rağmen, Albertine'le görüşmeyi çoktandır kesmiş olmam ge-

rektiğini fark edemiyordum; Albertine artık benim için yürekler acısı bir döneme girmişti; bu dönemde, karşımızdaki insan zamana ve mekâna yayılır, bizim için artık o bir kadın değil, açıklığa kavuşturamadığımız bir olaylar zinciri, çözümsüz bir sorunlar dizisi, kaybettiklerimiz yüzünden, gemileri batan Kserkses gibi gülünç biçimde dövmeye çalıştığımız bir denizdir. Bu dönem başladı mı, zorunlu olarak yenik düşeriz. Bunu bir an önce anlayıp, bu nafiye, yorucu mücadeleyi fazla uzatmayan insana ne mutlu! Hayal gücünün sınırları içine hapsolan bu mücadelede kıskançlık öyle utanç verici biçimde çırpınır ki, bir zamanlar hep yanında olan kadın sırf bir an başkasına baktı diye gizli bir aşk macerasından şüphelenen, acılar içinde kıvranan bir adam, daha sonra onun tek başına, bazen âşığı olduğunu bildiği bir erkekle sokağa çıkmasına izin vermeye razı olur, hiç değilse bildiği bu işkenceyi, bilinmezliğe tercih eder. Mesele bir ritmi benimsemektir, daha sonra alışkanlıkla bu ritmi izleriz. Hiçbir yemek davetinden vazgeçemeyen sinir hastalarının daha sonra uzun dinlenme kürlerine bir türlü doyamadıklarını görürüz; daha çok kısa bir süre öncesinde hafifmeşrep olan kadınlar, tövbekâr hayatı sürerler. Sevdikleri kadını göz hapsinde tutmak için geçmişte uykularından feragat eden kıskançlar, onun arzularının, zamanın, muazzam ve esrarengiz dünyanın kendilerini aştığını anlayınca, önce sevgililerinin kendi başına sokağa, sonra yolculuğa çıkmasına izin verirler, sonra da ayrılırlar. Kıskançlık böylece besin yetersizliğinden sona erer; zaten bu kadar sürmesinin sebebi de durmadan besin talep etmiş olmasıdır. Ben henüz bu noktanın çok uzağındaydım.

Şüphesiz Albertine'in zamanı, Balbec'tekine oranla çok daha büyük ölçüde bana aitti. Artık onunla birlikte, istediğim sıklıkta gezintiler yapma imkânına sahiptim. Paris çevresinde, kısa bir süre içinde, gemiler için limanlar neyse uçaklar için aynı işlevi gören uçak hangarları inşa edilmişti; ben de, bir gün La Raspelière yakınında atımı şaha kaldıran bir uçakla neredeyse mitolojik bir karşılaşma yaşadığımdan beri uçağı adeta bir özgürlük simgesi olarak gördüğüm için, gezintilerimizi günün sonunda bu havaalanlarından birinde noktalamaktan

hoşlanıyordum – bütün sporlara meraklı olan Albertine'in de hoşlandığı bir programdı zaten. Albertine'le birlikte, denizi sevenler için bir dalgakıranda, hatta kumsalda yapılan gezintiyi, gökyüzünü sevenler için de bir havacılık merkezinin etrafında dolaşmayı onca çekici kılan o aralıksız gidiş gelişlerin cazibesine kapılarak, havaalanlarına giderdik. Sık aralıklarla, kıpırtısız, adeta demir atmış dinlenen araçlardan birinin, tıpkı denizde dolaşmak isteyen bir turistin isteği üzerine kumda sürüklenen bir kayık gibi, çok sayıda teknisyen tarafından, zor çekildiğini görürdük. Sonra motor çalıştırılır, uçak ilerler, hızlanır ve nihayet bir anda, dik açıyla, ansızın muhteşem ve dikey bir yükselişe dönüşen yatay bir hızın gergin, adeta kıpırtısız vecdi içinde, ağır ağır yükselirdi. Albertine sevinçten kabına sığamaz, uçak havalandıktan sonra geri dönen teknisyenlere sorular sorardı. Bu arada, uçtaki yolcu kısacık bir sürede kilometreler katederdi; gözlerimizi ayırmadığımız koca kayık, gökyüzünde minnacık bir nokta oluverirdi; gezinti tamamlanıp limana dönme vakti geldiğinde de, yavaş yavaş somutlaşır, cüsse ve hacim kazanırdı. Akşamın sükûnetini ve berraklığını enginde, bu ıssız ufuklarda tatmaya giden yolcu dönüşte uçaktan yere atladığında, Albertine'le ben ona gıpta ederek bakardık. Sonra, havaalanından ya da ziyarete gittiğimiz bir müzeden, bir kiliseden, akşam yemeği saatinde eve birlikte dönerdik. Bununla birlikte, eve döndüğümüzde, Balbec'teki ender gezintilerimizden, bütün bir öğle sonrasını kapladığı için gurur duyduğum, sonra düşünürken, karşısında hiçbir şey düşünmeden, tatlı tatlı hayallere daldığımız bomboş bir gökyüzüne benzeyen Albertine'in hayatının geri kalan kısmı üzerinde güzel birer çiçek tarlası olarak gördüğüm gezintilerden döndüğüm zamanki gibi dingin olmazdım. O sıralar, Albertine'in zamanının şimdiki kadar büyük bir bölümüne sahip değildim. Buna rağmen, zamanı bana çok daha fazla aitmiş gibi gelirdi, çünkü sadece benimle birlikte geçirdiği –aşkımın bir lütuf kabul edip sevindiği– saatleri hesaba katardım; şimdiyse benden uzakta geçirdiği –kıskançlığımın, içinde endişeyle ihanet ihtimalleri aradığı– saatleri hesaba katıyordum yalnızca. Ertesi gün, böyle birkaç saat geçirmek isteyecekti. Ya acı çekmekten

ya da sevmekten vazgeçmem gerekiyordu. Çünkü başlangıçta arzu tarafından yaratılan aşk, daha sonra da ıstıraplı bir kaygıyla beslenebilir ancak. Albertine'in hayatının bir bölümünün elimden kaçıp gittiğini hissediyordum. Aşk, mutluluk veren bir arzu bağlamında olduğu gibi, ıstıraplı bir kaygı bağlamında da bir bütünün peşinde koşmaktır. Ancak fethedilmemiş bir bölüm kalmışsa doğup varlığını sürdürebilir. Ancak tamamına sahip olmadığımız şeyi sevebiliriz. Nasıl ki ben Verdurin'lere gitmek istediğimi belirtirken yalan söylüyorsam, Albertine de muhtemelen Verdurin'leri ziyarete gitmeyeceğini bildirirken yalan söylüyordu. O sadece kendisiyle birlikte çıkmamı engellemeye çalışıyordu, bense, gerçekleştirmeyi katiyen düşünmediğim bu tasarıdan aniden bahsederek, onun en hassas olduğunu tahmin ettiğim noktasına dokunmaya, gizlediği arzusun izini sürmeye ve ertesi gün bu arzuyu tatmin etmesine benim varlığımın engel olacağını ona zorla itiraf ettirmeye çalışıyordum. Sonuç olarak, Verdurin'lere gitme isteğinden ansızın vazgeçmekle bu itirafı yapmıştı.

"Verdurin'lere gelmek istemiyorsanız, Trocadéro'da bir hayır derneği yararına fevkalade bir temsil var" dedim. Temsile gitmesi önerimi bedbaht bir tavırla dinledi. Balbec'te onu ilk kıskandığım zamanlardaki gibi sert davranmaya başladım Albertine'e. Çehresinde hayal kırıklığı okunuyordu, bense, kız arkadaşımı kınarken, küçüklüğümde annemle babamın sık sık karşıma çıkardığı, anlaşılmamış çocukluğuma aptalca ve acımasız görünen sebeplerin aynılarını ileri sürüyordum. "Hayır, diyordum Albertine'e, bu kederli görünümünüze rağmen, size acımam mümkün değil; hasta olsanız, başınıza bir felaket gelmiş olsa, bir yakınınızı kaybetmiş olsanız, acırdım size; bir hiç için harcadığınız sahte duyarlılık düşünülecek olursa, belki de böyle bir olay sizi üzmeyebilir. Ayrıca bizi çok sevdiklerini iddia eden, ama bizim için en ufak bir zahmete katlanamayan insanların sözümona bize odaklanmış olan zihinleri, kendilerine emanet ettiğimiz, geleceğimizi belirleyecek mektubu postalamayı unutacak kadar dalgın olan insanların duyarlılığı benim hoşuma gitmiyor."

Konuşmalarımızın büyük bir bölümü ezberlenmiş sözlerden ibarettir; ben de söylediğim bu sözlerin hepsini daha önce annemden duymuştum; hatta, (gerçek duyarlılıkla yalancı duyarlılığı karıştırmamak gerektiğini bana her fırsatta açıklayan ve babam Almanlar'dan nefret ettiği halde kendisinin çok takdir ettiği Almanca'da birincisine *Empfindung*, ikincisine de *Empfindelei* dendiğini belirten) annem, bir keresinde, ben ağlarken, Neron'un belki sinirli bir mizaca sahip olduğunu, ama bunun kötülüğünü hafifletmediğini söylemişti bana. Doğruyu söylemek gerekirse, tıpkı büyüdükçe ikiye bölünen bitkiler gibi, ben de başlangıçta sadece duyarlı bir çocukken, şimdi o çocuğun karşısında onun tam zıddı, sağduyu sahibi, başkalarının marazi duyarlılığına karşı sert bir adam, annemle babamın geçmişte benim nazarımdaki görünümlerine benzeyen bir adam yer almaktaydı. Şüphesiz her insan yakınlarının hayatını kendinde devam ettirmek zorunda olduğundan, başlangıçta benliğimde bulunmayan ağırbaşlı ve alaycı adam duyarlı kişiliğe katılmıştı ve benim de şimdi eskiden annemle babamın olduğu gibi olmam doğaldı. Üstelik, bu yeni benlik daha şekillenirken, dilini de küçükken bana hitap edilirken kullanılan alaylı ve azarlayan dilin hatırasında hazır buluyordu; şimdi benim başkalarına hitap ederken kullanmak durumunda olduğum bu dil, belki ben taklitte ve anıların çağrışımıyla onu hatırladığım için, belki ayrıca üreme gücünün incelikli, esrarengiz işlemleri tıpkı bir bitkinin yaprağını işlercesine, ben farkında olmadan, beni dünyaya getirenlerin tonlamalarını, jestlerini, tutumlarını aynen benliğime aktardığı için, ağızımdan doğal olarak dökülmekteydi. Bazen Albertine'le ağırbaşlı adam rolünde konuşurken büyükannemi duyar gibi oluyordum. Zaten annemin de kapıyı aynı babam gibi çaldığım için, babam geldi zannettiği olmuştur (bilinçdışı, karanlık bazı akımlar, parmaklarımın en küçük hareketini bile annemle babamın devrelerine uyduracak şekilde yönlendiriyordu). Öte yandan, zıt öğelerin çiftleşmesi, hayatın kanunu, döllenmenin ana ilkesi ve ileride göreceğimiz gibi, birçok felaketin de sebebidir. Genellikle bize benzeyen şeyden nefret ederiz, kendi kusurlarımız, başkasında gördüğümüzde çileden çıkarır bizi. Hele kusurların safça belli

edildiği yaşı geçmiş ve örneğin en kritik anlarda bile buz gibi bir yüz ifadesi takınmayı alışkanlık haline getirmiş biri, kendinden daha genç veya daha saf, daha salak biri aynı kusurları sergilediğinde, iyice lanetler onu. Bazı duyarlı insanlar, kendilerinin bastırıldığı gözyaşlarını bir başkasında görmeye tahammül edemezler. Ailelerde, sevgiye rağmen, hatta bazen sevgi ne kadar yoğunsa o kadar artan anlaşmazlıkların sürüp gitmesinin sebebi, bu aşırı benzerliktir. Belki bende ve benim gibi daha birçok kişide sonradan gelişen ikinci kişilik, birincinin bir başka yüzüydü sadece; kişiliğin kendine bakan yüzü coşku ve duyarlı, başkalarına bakan yüzüyse bilge bir Mentor'du. Belki annemle babam için de, bana göre mi, kendi içlerinde mi değerlendirildiklerine bağlı olarak, aynı şey söz konusuydu. Büyükanmemle annemin bana karşı sertliklerinin bilinçli olduğu ve hatta zorlarına gittiği açıkça belliydi, ama babamın soğukluğu, duyarlılığının dışadönük yüzü olamaz mıydı? Belki de eskiden insanların babam hakkında söylediği, bana hem şeklen son derece beylik, hem de içerik bakımından yanlış gelen, "Buz gibi görünümünün ardında olağanüstü bir duyarlılık gizlidir; her şeyden çok da, duyarlılıktan utanma vardır onda" sözleriyle ifade edilen şey, bu çifte kişiliğin, iç dünyaya dönük yüzle sosyal ilişkiler yüzünün insani gerçeği idi. Aslında babamın gerektiğinde ciddi, bilgece düşüncelerle, sakil duyarlılık gösterilerine karşı alayla bezenen sükûneti belki de hiç dinmeyen, gizli fırtınalar barındırıyordu içinde ve ben de şimdi aynı sükûneti herkesin karşısında sergiliyor, özellikle de bazı koşullarda Albertine'in karşısında bu sükûneti katiyen elden bırakmıyordum.

Sanıyorum o gün gerçekten Albertine'den ayrılmaya karar vermek ve Venedik'e gitmek üzereydim. Beni tekrar bu ilişkiye mahkûm eden şey, Normandiya oldu; Albertine benim bir zamanlar onu kıskandığım yer olan Normandiya'ya gitmek gibi bir niyet sergilemiş değildi (tasarıları asla hatıralarımın sancılı noktalarına değmezdi, bu konuda şanslıyım); ama ben, "Teyzenizin Infreville'de oturan hanım arkadaşından bahsettiğimi farz edin" dediğimde, o öfkeyle, tartışırken mümkün olduğunca çok delil ileri süren herkes gibi benim yanıldığımı, kendisi-

nin haklı olduğunu kanıtlayabilmenin heyecanıyla cevap verdi: “Teyzemın hiçbir zaman Infreville’de oturan bir arkadaşı olmadı, ben de oraya hayatımda gitmedim.” Bir akşam bana uydurduğu yalanı, çok alıngan bir hanımın çay davetine mutlaka gitmesi gerektiğini, bu yüzden benim dostluğumu ve hatta hayatını kaybedecek olsa vazgeçemeyeceğini söylediğini unutmuştu. Yalanını hatırlatmadım ona. Ama bu yalan beni mahvetti. Ayrılmayı bir kez daha erteledim. Aşkla seilmek için içtenliğe, hatta yalanda ustalığa bile gerek yoktur. Burada aşkla, karşılıklı işkenceyi kastediyorum. O akşam Albertine’le tıpkı kusursuz bir insan olan büyükannemin benimle konuştuğu gibi konuşmaktan, onunla birlikte Verdurin’lere gideceğimi söylerken, bize bir kararını daima kararın kendisiyle son derece orantısız bir telaş yaratacak şekilde bildiren babam gibi sert ve kaba davranmaktan hiçbir rahatsızlık duymuyordum. Babam da aynı gönül rahatlığıyla, ufacık bir şey için, aslında bizde yarattığı sarsıntıyla orantılı şekilde, bu kadar üzülmemizi gülünç bulurdu. Babamın bu keyfi, değişken kararları –ve büyükannemin katı sağduyusu– onca zaman dışında kaldıkları ve çocukluğum boyunca acı çektirdikleri duyarlı mizacıma eklenmiş, onu tamamlamışlardı; buna karşılık, bu duyarlı mizaç onlara tam olarak hangi noktaları hedef alacakları konusunda kesin bir bilgi veriyordu; en iyi muhbir, eski bir hırsız veya düşman ülkenin vatandaşıdır. Bazı yalancı ailelerde, görünürde belirli bir neden olmaksızın ağabeyini ziyarete gelen ve tam kapıdan çıkmak üzereyken, cümlesinin arasına bir soru sıkıştırıp cevabını bile dinlemezmiş gibi görünen kardeş, özellikle bu tavrıyla, bu sorunun cevabını öğrenmek için ziyarete gelmiş olduğunu ele verir, çünkü ağabeyi kendisinin de sık sık takındığı o kayıtsız edayı, son dakikada, adeta parantez içinde söylenen sözleri gayet iyi bilir. Aile içinde konuşmadan anlaşmayı sağlayan o örtük dile alışkın hastalıklı aileler, akraba duyarlılıklar, kardeş mizaçlar da vardır. Sinirli bir mizaca sahip biri kadar sinir bozucu olabilecek kimse var mıdır? Ayrıca, benim bu durumlar da benimsediğim davranışın daha genel, daha derin bir sebebi vardı belki. Sevdığımız birinden nefret ettiğimiz o kısacık, ama kaçınılmaz anlarda –sevmediğimiz kişilerle ilgili olarak bazen

bu anlar ömür boyu sürer— karşımızdaki bize acımasın diye, iyi yürekli görünmek istemeyiz, aksine, mümkün olduğunca fesat ve mutlu görünmek isteriz, mutluluğumuz gerçekten nefret uyandırsın, tesadüfi ya da sürekli düşmanımızın ruhunu yaralasın isteriz. Kim bilir kaç kişinin yanında, sırf “başarılarım” onlara ahlaksızlık gibi görünsün, onları iyice öfkelendirsin diye, kendime iftira etmişimdir! Aslında bu yolun tam tersini izlememiz, iyi duygularımızı titizlikle gizleyeceğimize, onları övünmeden göstermemiz gerekirdi. Hayatta hiç nefret etmeyip hep sevebilsek, bu çok kolay olurdu. Çünkü o zaman, sırf başkalarını mutlu edebilecek, duygulandırabilecek, bizi onlara sevdirebilecek sözler söylemek, bize mutluluk verirdi.

Şüphesiz Albertine’in karşısında bu kadar sinir bozucu olmaktan ötürü biraz vicdan azabı çekiyor, “Ben onu sevmesem, daha çok minnet duyardı bana, çünkü kötü davranmazdım ona; ama öte yandan, şimdiki kadar iyi de davranmayacağıma göre, değişen bir şey olmazdı” diye düşünüyordum. Kendimi haklı çıkarmak için, onu sevdiğimi söyleyebilirdim. Ama bu aşkın itirafı Albertine için yeni bir bilgi olmayacağı gibi, onu benden, tek bahanesi aşk olan haşinliğimin ve sinsiliğimin soğutmadığı kadar soğutacaktı belki. İnsanın sevdiğine karşı haşin ve sinsi olması son derece doğaldır. Başkalarına gösterdiğimiz ilgi, onlara karşı yumuşak ve isteklerine saygılı davranmamızı engellemiyorsa, bu ilgi sahte bir ilgi demektir. Başkalarına karşı ilgisizizdir. İlgisizlik de kötülük etme isteği uyandırmaz.

Gece ilerliyordu; eğer barışacak, tekrar kucaklaşacaksak, Albertine yatıncaya kadar kaybedecek zamanımız yoktu. Henüz ikimiz de ilk adımı atmamıştık.

Albertine’in nasılsa kızgın olduğunu hissettiğimden, bunu fırsat bilip Esther Lévy’den söz ettim. “Bloch, kuzini Esther’i yakından tanıdığınızı söyledi.” (Yalan söylüyordum.) “Görsem tanımam” dedi Albertine dalgın bir tavırla. “Fotoğrafını gördüm” diye öfkeyle ekledim. Bunu söylerken Albertine’e bakmıyordum, dolayısıyla yüzündeki ifadeyi görmedim; hiçbir şey de söylemediği için, sözlerime karşılık alamamış oldum.

Böyle akşamlarda, Albertine’in yanında yaşadığım duygu Combray’de annemin öpücüğünün verdiği huzur değil, aksi-

ne, annemin bana güç bela bir iyi geceler dediği, hatta bana kızdığı ya da evde misafir olduğu için odama bile çıkmadığı gecelerin yürek daralmasıydı. Bu yürek daralması bir süre boyunca aşta uzmanlaşmış, tutkular bölündüğünde aşka tahsis edilmişti; şimdi bu yürek daralmasının aşka aktarımı değil, ta kendisi tıpkı çocukluğumdaki gibi yine bölünmez olmuştu ve bütün tutkulara uzanıyordu; Albertine'i aynı anda hem bir sevgili, hem bir kız kardeş, hem bir kız evlat, hem de iyi geceler öpücüğüne yine çocukça bir ihtiyaç duymaya başladığım bir anne gibi yatağımın yanında tutamama korkusu bütün duygularıma sinmişti, hayatımın bir kış günü kadar kısa görünen bu zamansız akşamında, yine bütün duygularım bir araya toplanmakta, bütünleşmekteydi sanki. Ama çocukluğumdaki yürek daralmasının aynısını yaşamama karşılık, bunu bana yaşatan insanın değişmesi, bende uyandırdığı farklı duygular ve ayrıca kişiliğimdeki değişim, bu yürek daralmasını yatıştırmasını bir zamanlar annemden istediğim gibi Albertine'den istememi engelliyordu. Artık çocukluğumdaki gibi, "Kederliyim" demeyi bilmiyordum. Başarılı bir sonuca ulaşma yolunda bana hiçbir adım attırmayan alakasız şeyler hakkında istemeye istemeye konuşmakla yetiniyordum. Bana acı çektiren sıradanlıkların ortasında, olduğum yerde sayıyordum. Sırf aşkımızla bağlantılı olduğundan ötürü, önemsiz bir gerçeği keşfeden kişiyi yüceltmemize, hatta bize daha sonra gerçekleşen sıradan bir olayı haber veren falcının tesadüfi başarısını göklere çıkarmamıza sebep olan zihinsel bencillikle, Balbec'te bana, "Bu kız size kederden başka bir şey getirmeyecek" dediği için Françoise'i neredeyse Bergotte'tan ve Elstir'den üstün buluyordum.

Her geçen dakika beni iyi geceler dileğine biraz daha yaklaştırıyordu; nihayet iyi geceler diledi. Ama o geceki öpücükte Albertine'in kendisi yoktu; benimle buluşamayan bu öpücük beni öyle bir kaygı içinde bırakmıştı ki, onun kapıya gidişini kalbim çarparak izlerken şunlar geçiyordu aklımdan: "Onu çağırmak, alıkoymak, barışmak için bir bahane bulacaksam acele etmem gerekiyor, birkaç adım daha attı mı, odadan çıkmış olacak; iki adım kaldı, bir adım kaldı, kapının tokmağını çeviriyor, açıyor, çok geç artık, kapı arkasından kapandı!" Belki

de her şeye rağmen çok geç değildi. Tıpkı eskiden Combray'de, annem öpücüğüyle beni sakinleştirmeden yanımdan ayrıldığı zamanlarda olduğu gibi, Albertine'in peşinden fırlamak istiyor, onu tekrar görmezsem huzura kavuşamayacağımı, bu tekrar görüşün daha önce yaşanmamış, muazzam bir şeye dönüşeceğini ve bu kederden tek başıma kurtulamazsam, Albertine'e gidip dilenmek gibi utanç verici bir alışkanlık edineceğimi hissediyordum; Albertine kendi odasına girdikten sonra yataktan fırladım, odasından çıkıp beni çağıracağını umarak koridorda bir ileri, bir geri yürüdüm; hafifçe seslenirse duyamam korkusuyla kapısını önünde hiç kıpırdamadan dikilip durdum; odama dönüp, şansıma, mendilini, çantasını unutmuş mu diye baktım, lazım olabileceğini düşünerek odasına gitmeme bahane olabilecek herhangi bir eşya aradım. Hiçbir şey bulamadım odamda. Tekrar kapısının önüne dikildim. Ama kapının aralığından sızan ışık kaybolmuş, Albertine lambayı söndürüp yatmıştı; orada kıpırdamadan durup bilmem hangi talihin umuduyla, nafile bekledim; çok uzun zaman sonra, soğuktan donmuş halde odama dönüp yorganın altına girdim ve sabaha kadar ağladım.

Bazen de böyle gecelerde, Albertine'den bir öpücük koparmak için hileye başvururdum. Albertine'in yatağa uzandığında uykuya ne kadar hızlı daldığını bildiğimden (bunu kendi de bilir, yatağa uzandığı anda, içgüdüyle, ona hediye etmiş olduğum terliklerle yüzüğünü çıkarıp tıpkı kendi odasında yatmadan önce yaptığı gibi, yanına koyardı), ne kadar derin uyuduğunu ve ne kadar tatlı uyandığını bildiğimden, onu yatağıma yatırıp bir şey alma bahanesiyle odadan çıkardım. Ben döndüğümde Albertine uyumuş olur, tam cepheden baktığında dönüştüğü öteki kadını görürdüm karşımda. Ama hemen ardından kişilik değiştirirdi, çünkü ben de yanına uzanır, yine profilden görürdüm onu. Elimi eline, omzuna, yanına bastırabilirdim, Albertine uyumaya devam ederdi. Başını ellerimin arasına alıp döndürebilir, dudaklarıma değdirebilir, kollarını boynuma dolayabilirdim, Albertine hiç durmayan bir saat gibi, hangi konumda olursa olsun yaşamaya devam eden bir hayvan gibi, nasıl bir destek bulursa bulsun dalları uza-

maya devam eden tırmanıcı bir bitki, bir kahkahaçiçeği gibi uyumaya devam ederdi. Sadece nefesi benim her dokunuşumla değişirdi; benim çaldığım bir müzik aletiydi sanki, çeşitli tellerinden farklı notalar çıkararak modülasyonlar yaptırırdım ona. Kıskançlığım yatışırdı, çünkü Albertine'in sadece nefes alan bir varlık haline geldiğini, bundan ibaret olduğunu hissedirdim, düzenli soluğu da bunu kanıtlardı; tamamen akışkan, ne sözlerin ne de sessizliğin kalınlığına sahip olan, her türlü kötülükten habersiz, bir insandan çok, içi oyulmuş bir kamıştan çıkan nefese benzeyen böyle anlarda, Albertine'in hem maddi hem manevi anlamda her şeyden kopuk olduğunu hissettiğimden, benim nazarımda gerçekten cennete ait olan bu salt fizyolojik işlev, meleklerin şarkısıydı. Buna rağmen, belki de o solukta, hafızayla gelen birçok insan isminin gezindiğini düşünürdüm ansızın.

Bazen bu müziğe insan sesi de eklenirdi. Albertine birkaç kelime söylerdi. Bu kelimelerin anlamını çözebilmeyi o kadar isterdim ki! Daha önce aramızda bahsi geçmiş olan, benim kıskandığım birinin adı dökülürdü bazen dudaklarından, ama ben bedbaht olmazdım, çünkü bu ismi ona söyleten hatıra, bu konuda benimle yaptığı konuşmaların hatırasıymış gibi görünürdü. Ne var ki, bir gece, gözleri hâlâ kapalı, uyanmak üzereyken, bana hitaben, şefkatli bir sesle, "Andrée" dedi. Telaşımı belli etmedim. "Rüya görüyorsun, ben Andrée değilim" dedim gülerek. O da gülümsedi: "Yok canım, öğleden sonra Andrée'yle ne konuştunuz diye soracaktım. —Bana sanki onun yanında da böyle yatmışsın gibi geldi. —Yo, hayır, hiçbir zaman" dedi Albertine. Yalnız, bu cevabı vermeden önce, bir an yüzünü ellerinin arkasına gizlemişti. Demek ki Albertine'in sessizlikleri birer perdeydi, yüzeydeki şefkatinin altında, yüreğini parçalayacak bin bir hatıra yatıyordu – demek ki hayatı, başkaları, alakasız kişiler söz konusu olduğunda, gündelik gevezeliklerimizi oluşturan, alay ederek, gülerek anlattığımız, dedikodusunu yaptığımız, ama bir insan kalbimizin derinliklerinde kaybolmuşsa, onun hayatını aydınlatan çok değerli bir bilgi gibi gördüğümüz, o altta yatan âlemi tanıyabilmek uğruna kendi dünyamızdan seve seve vazgeçeceğimiz olaylarla do-

luydu. O zaman Albertine'in uykusu, yarısaydam maddesinin dibinden zaman zaman bir sırrın anlaşılmasız itirafının yükseldiği, olağanüstü, sihirli bir âlemmiş gibi gelirdi bana. Ama genellikle, Albertine uyurken masumiyetine kavuşmuş gibi görünürdü. Benim yatırdığım, ama uykusunda hemen benim-sediği konumda, bana güvenirmiş gibi görünürdü. Her türlü kurnazlık ve bayağılık ifadesi çehresinden silinir, kolunu bana doğru uzatıp eliyle bana dokunan Albertine'le benim aramda sanki mutlak bir teslimiyet, kopmaz bir bağ olurdu. Zaten uykusu onu benden ayırmaz, aramızdaki sevgi duygusunu, onun içinde devam ettirirdi; uykusunun daha ziyade geri kalan şeyleri ortadan kaldırmak gibi bir etkisi vardı; Albertine'i öper, dışarıda biraz yürüyüp geleceğimi söylerdim; Albertine gözkapaklarını hafifçe aralar, şaşkın bir tavırla –gerçekten de gecenin ortasında olurduk– bana “Nereye böyle canım?” der, adımı da söyler ve derhal uykuya dalar. Uykusu, hayatın geri kalanının silinmesi gibi bir şeydi, üzerinde ara sıra bildik sevgi sözlerinin uçtuğu tekdüze bir sessizlikti. Bu sözleri birbirine yaklaştırarak, saf bir aşkın katışıksız konuşmalarını, gizli yakınlığını oluşturmak mümkündü. Bu sakın uyku, tıpkı çocuğunun iyi uyumasına sevinen, değer veren bir anne gibi mutlu ederdi beni. Albertine'in uykusu da gerçekten bir çocuğun uykusuna benzerdi. Uyanışı da, yine bir çocuk gibi, daha nerede olduğunu bile anlamadan, o kadar doğal, o kadar tatlı olurdu ki, bazen kendi kendime, acaba benimle yaşamaya başlamadan önce de yalnız uyumamaya, gözlerini açtığında yanında birini bulmaya alışık mıydı diye düşünüp korkuya kapılırdım. Ama çocuksu sevimliliği ağır basardı. Yine bir anne gibi, hep böyle keyifli uyanmasına şaşar, hayran olurum. Birkaç saniye içinde bilinci yerine gelir, birbiriyle bağlantısız tatlı sözler söyler, adeta cıvıldardı. Genellikle dikkati çekmeyen, şimdi neredeyse aşırı güzelleşmiş olan ve gözkapakları düştüğünden beri temas kuramadığım kapalı gözlerinin uykuda kaybettiği müthiş önemi boynu devralırdı. Nasıl ki kapalı gözler bakışların fazlasıyla ifade ettiği her şeyi silerek çehreye masum ve ciddi bir güzellik katarsa, Albertine'in uyanırken söylediği, anlamsız olmayan, ama sessizliklerle bölünen sözlerinde de, normal konuşmalar

gibi sürekli birtakım sözel alışkanlıklarla, tekrarlarla, hatalarla kirlenmeyen, saf bir güzellik vardı. Zaten Albertine'i uyandırmaya karar verirken korkmama hiç gerek yoktu, uyanışının geçirdiğimiz geceyle katiyen alakalı olmayacağını, sabahın gecenin içinden doğması gibi, uykusunun içinden doğacağını bilirdim. Gülümseyerek gözkapaklarını araladığı anda dudaklarını bana doğru uzatır, o daha hiçbir şey söylemeden, ben o dudakların sessiz bir bahçenin güneş doğmadan önceki tatlı serinliği gibi huzur veren diriliğini tadardım.

Albertine'in belki Verdurin'lere gideceğini, sonra da gitmeyeceğini söylediği akşamın ertesi günü, sabah erkenden uyandım ve daha yarı uykudayken, içimdeki sevinçten, kış mevsiminin arasına sıkışmış bir bahar gününün başladığını anladım. Dışarıda, porselen tamircisinin boynuzundan iskemle hasırcısının borazanına, güneşli günlerde Sicilyalı bir çobanı andıran keçi çobanının kavalına, çeşitli enstrümanlar için ustalıkla bestelenmiş popüler ezgiler, sabah havasını, "Bir bayram günü uvertürü" halinde orkestraya uyarlamaktaydılar. Harika bir şey olan işitme duyusu sokağı yanibaşımıza getirir, tek tek bütün çizgilerini, gelip geçen bütün şekilleri bize çizer, renklerini gösterir. Ekmek fırınının ve peynircinin bir önceki günün akşamında bütün kadın mutluluğu imkânlarının üzerine kapanan demir kepenkleri, şimdi tıpkı demir alan ve saydam denizde süzölmeye hazırlanan bir geminin hafif makaraları gibi, yukarıya doğru, genç tezgâhtar kızların hayaline açılıyordu. Belki bir başka semtte olsam, bu kaldırılan kepenk sesi yegâne mutluluğum olurdu. Ama bu semtte beni mutlu eden daha onlarca ses vardı ve geç saate kadar uyuyup bunlardan bir tekini bile kaçırmak istemiyordum. Eski aristokrat mahallelerinin büyüğü, aynı zamanda birer halk mahallesi olmalarından kaynaklanır. Tıpkı eskiden bazı katedrallerin ana kapısının önündeki satıcılar gibi, (hatta bazı katedral kapıları onların ismiyle anılır, örneğin Rouen Katedrali'nin kapısı, kitapçılar mallarını kapıya dayayıp sergilediği için, "Kitapçılar" kapısı diye bilinir), çeşitli küçük esnaf, bu kez seyyar olarak, soylu Guermantes Konağı'nın önünden geçer ve ara sıra, geçmişin kiliseye bağlı Fransa'sını getirirdi akla. Çünkü birbirine

bitişik küçük evlere seslenerek yaptıkları çağrı, birkaç istisna dışında, şarkıya hiç benzemezdi. *Boris Godunov*'un ve *Pelleas*'ın –fark edilmesi zor bazı varyasyonlarla azıcık renklendirilmiş– söylevleri gibi, bu çağrılarının da şarkı denecek yanı yoktu; öte yandan, rahiplerin ayin sırasında okudukları ilahileri hatırlatırlardı; bu sokak sahneleri, ayinin kalender, panayırımsı, buna rağmen yarı yarıya dinsel karşılığıdır. Albertine benimle birlikte yaşamadan önce, sokak satıcılarını dinlemekten hiç bu kadar zevk almamıştım; bu sesler, sanki neşeyle Albertine'in uyanışını müjdeliyorlardı bana; dışarıdaki hayatla ilgilenme sebep oldukları için de, aziz bir varlığın, gönlümce, sürekli mevcudiyetinin ne kadar huzur verici bir nimet olduğunu daha çok hissettiriyorlardı. Sokakta satılan, şahsen nefret ettiğim yiyeceklerden bazılarına Albertine bayılırdı; o kadar ki, Françoise genç uşağını gönderip bu yiyeceklerden aldırır, delikanlı halk kalabalığına karıştığı için biraz utanırdı belki. Bu sessiz sakin mahallede, (gürültüler artık Françoise için üzüntü kaynağı olmaktan çıkmış, benim içinse, mutluluk kaynağı haline gelmişti) açık seçik duyulan seslerin her biri, kendi farklı perdesinde, tıpkı *Boris*'in o halka özgü müziğinde, müzikten çok bir lisana benzeyen yığınların müziğinde olduğu gibi, bir notanın bir başka notaya yönelmesiyle başlangıçtaki tonlaması pek değişmeyen ve halktan insanların seslendirdiği resitatifler halinde odama ulaşırdı. “Hadii! Deniz salyangozu, on santime deniz salyangozu” haykırışı duyuldu mu, o korkunç denizkabuklarının satıldığı kûlahlara koşulurdu; Albertine olmasa, aynı saatlerde satıldığını duyduğum salyangozlar kadar, deniz salyangozlarından da iğrenirdim. Salyangoz satıcısı da yine Mussorgski'nin neredeyse şarkı denemeyecek söylevlerini hatırlatırdı, ama sadece onu hatırlatmazdı. Çünkü salyangoz satıcısı, “Salyangozlar taze, salyangozlar güzel” diye, neredeyse “konuştuktan” sonra, adeta Maeterlinck'in Debussy tarafından müziğe uyarlanan hüznü ve muğlaklığıyla, *Pelleas*'ın bestecisini Rameau'ya benzeten (“Mağlup olacaksam, beni mağlup eden sen mi olmalıydın?”) o acıklı finalleri hatırlatan, dokunaklı bir ezgiyle eklerdi: “Düzinesi otuz santime...”

Anlamı son derece açık olan bu kelimelerin niçin bu kadar uygunsuz şekilde, esrareniz ve derin bir tonda, iç çekerek söylendiğini hiçbir zaman anlayamamışımıdır; sanki Melisande'ın mutluluk getiremediği eski sarayda herkesi kedere boğan sırdı söylediği veya yalın sözlerle bilgeliği ve kaderi anlatmaya çalışan yaşlı Arkel'in derin bir düşüncesi idi. Hatta yaşlı Allemonde kralının veya Golaud'nun, "Burada neler olduğunu bilemeyiz. Tuhaf görünebilir. Belki de her olayın bir anlamı vardır" veya, "Korkuya mahal yok... Herkes gibi esrareniz bir insan-cıktı o da" derken giderek yumuşayan sesleri hangi notaların üzerinde yükseliyorsa, salyangoz satıcısı da aynı notalarla, sonu olmayan bir ağıt gibi, "Düzinesi otuz santime..." diye tekrar-lardı. Ne var ki, bu metafizik yakınma, sonsuzluğun sınırında tükenmeye fırsat bulamadan, canlı bir borazan sesiyle bölünürdü. Bu sefer yiyecek satılmıyordu, güfte şöyleydi: "Köpek kırkarım, kedi kırkarım, kuyruk, kulak keserim."

Elbette her satıcının hayal gücü ve zekâsı, yatağımdan dinlediğim bütün bu ezgilerin sözlerine sık sık çeşitlemeler getirirdi. Bununla birlikte, bir kelimeyi özellikle iki defa tekrarlandığında bir sessizlikle ortadan bölen törensel bir es, daima eski kiliseleri çağrıştırırdı. Eskici, bir eşeğin çektiği küçük arabasıyla, elinde bir kırbaç, tek tek her evde durup avluya girer, ilahi okur gibi, "Eskici, eskici geldi eski...ci" diye bağırırdı; eskici kelimesinin son iki hecesi arasında sanki "*Per omnia saecula saeculo...rum*" "Sonsuza dek" ya da "*Requiescat in pa...ce*" "Huzur içinde yatsın." dermiş, Gregorius dinsel ezgileri okurmuş gibi es verirdi, oysa muhtemelen eskilerinin ölümsüz olduğuna inanmıyor ve onları, huzur içindeki nihai uykuda giyilmek üzere, kefen niyetine satmıyordu. Sabahın bu erken saatinde bile ezgiler birbirine karışmaya başladığından, manav kadın da aynı şekilde, el arabasını iterek, duasında Gregorius ezgilerindeki bölünüşten yararlanırdı:

Körpecik bunlar, yemyeşil bunlar
Enginarlar taze güzel
Enginn-nar

Halbuki büyük ihtimalle ne antifonlardan haberi vardı, ne de dördü matematik bilimlerini, üçü de dilbilimlerini simgeleyen yedi perdeden.

Üzerinde önlüğü, başında Bask beresi, elinde değneğiyle bir adam evlerin önünde durur, güneydeki memleketinin güneşli günlere yakışan pırıltılı havalarını kavalıyla, gaydasıyla çalar-
dı. İki köpeği ve önüne kattığı sürüsüyle birlikte geçen keçi çobanıydı bu. Uzaktan geldiği için, bizim mahalleden oldukça geç bir saatte geçerci; kadınlar, ellerinde birer kâseyle, yavrularını güçlendirecek sütü almak üzere koşuşurdu. Ama daha sağlık dağıtan çobanın Pirene havaları bitmeden, “Bıçaklar, makaslar, usturalar” diye bağırarak bileycinin canı karıştırdı araya. Testere bileycisi onunla rekabet edemezdi, çünkü herhangi bir enstrümanı yoktu ve “Bilenecek testereniz var mı, bileyici geldi” diye seslenmekle yetinirdi; bu arada kalaycı, daha neşeli bir sesle, kalayladığı her şeyi, tencere, kazan diye tek tek saydıktan sonra, nakaratına geçerci:

*Kal kal
Kalaycı,
Yeri göğü kalaylarım
Yama yaparım
Delik tıkarım
Kal kal kalaycı*

Ufak tefek İtalyanlar ise, kaydana zırlıtısıyla, ellerinde –kazanan ve kaybeden– numaraların işaretli olduğu, kırmızıya boyalı iri teneke kutularla geçer, “Haydi hanımlar, oyuna gelin, eğlenceye gelin” diye haykırırlardı.

Françoise bana *Le Figaro*’yu getirdi. Gönderdiğim yazının hâlâ yayımlanmamış olduğunu öğrenmem için gazeteye şöyle bir göz gezdirmem yeterli oldu. Françoise Albertine’den haber de getirmişti: Odama gelmek için izin istiyor, ayrıca Verdun’leri ziyarete gitmekten vazgeçtiğini, Andrée’yle birlikte biraz ata bindikten sonra benim tavsiyeme uyup Trocadéro’daki (o kadar şatafatlı olmamakla birlikte şimdiki gala matinelere benzeyen) “özel” matineye gideceğini bildiriyordu. Belki de

ahlaksızca bir arzu olan Mme Verdurin'i ziyaret etme isteğinden vazgeçtiğini öğrendiğimden, gülererek, "Gelsin!" dedim ve Albertine'in istediği yere gidebileceğini, aldırmayacağımı düşündüm. Akşamüzeri günbatımında, muhtemelen başka biri, kederli bir adam olacağımı, Albertine'in attığı her adıma sabahın bu erken saatinde ve bu güzel havada akla gelmeyen bir önem atfedeceğimi biliyordum. Tasasızlığımın nedenini açıkça görüyor, fakat yine tasalanmıyordum. "Françoise uyandığınızı, rahatsız olmayacağınızı söyledi" dedi Albertine içeri girdiğinde. Albertine'in en büyük iki korkusundan biri pencereyi yanlış bir zamanda açıp üşütmeme sebep olmak, diğeri de ben uyuklarken odama girmek olduğu için, ekledi: "Umarım hata etmemişimdir. Bana

Kim bu pervasız ölümlü eceline susamış gelen?

dersiniz diye korktum." Sonra beni çok rahatsız eden o kahkahasıyla güldü. Ben de onun gibi şakacı bir tavırla cevap verdim:

Şahsınız için mi konuldu bu katı kural?

Kurala aykırı davranmasından korktuğum için de ekledim: "Ama beni uyandırsaydınız, küplere binerdim. —Biliyorum, biliyorum, korkmayın" dedi Albertine. Ben havayı yumuşatmak için Ester'i oynamaya devam ederken, sokaktaki bağrışlar da devam ediyor, konuşmamıza karışıyordu:

*Yalnız sizde bulurum o inceliği
O hiç biktirmeden büyüleyen zarafeti*

(Oysa içimden, "Aksine, biktiriyor, hem de pek sık biktiriyor" diye düşünüyordum.) Albertine'in bana bir gün önce söylediklerini hatırlayınca, Verdurin'lere gitmekten vazgeçtiği için ona abartılı biçimde teşekkür ettim, ama bir dahaki sefere de, şu veya bu konuda aynı şekilde bana itaat etsin diye, şöyle dedim: "Albertine, ben sizi sevdiğim halde benden korkuyor, sizi sevmeyen insanlara ise güveniyorsunuz." (Sanki sizi seven ve do-

layısıyla bir şeyleri öğrenmek, bir şeyleri engellemek amacıyla size yalan söylemekten çıkar sağlayabilecek yegâne insanlar olan kişilerden korkmak doğal değildi.) Ardından da şu yalanı ekledim: “Ne tuhaf, siz aslında sizi sevdiğime inanmıyorsunuz. Doğruyu söylemek gerekirse, *tapmıyorum* size.” Albertine de yalan söyleyerek benden başka kimseye güvenmediğini ileri sürdü ve sonra samimiyetle, kendisini sevdiğimi pekâlâ bildiğini söyledi. Ne var ki bu sözleri benim yalancı olduğumu ve onu gözetlediğimi düşünmediği anlamına gelmiyordu. Ama beni affetmiş gibiydi, sanki bu durumu büyük bir aşkın dayanılmaz sonucu gibi görüyor veya kendini o kadar iyi bir insan olarak görmüyordu.

“Albertine’ciğim, yalvarırım size, ata binerken geçen günkü gibi cambazlık yapmayın. Ya başınıza bir şey gelirse!” Doğal olarak, Albertine’in başına kötü bir şey gelmesini istemezdim. Ama Albertine parlak bir fikre kapılıp atını başka bir yere, hoşuna gidecek bir yere sürse, benim evime hiç dönmese, ne güzel olurdu! Başka bir yere gidip mutlu bir hayat sürmesi her şeyi ne kadar kolaylaştırırdı, nerede yaşadığını bilmeme bile gerek yoktu! “Eminim ben ölsem, iki gün bile dayanamaz, öldürürdünüz kendinizi.”

Böyle karşılıklı yalan söylüyorduk. Ama bazen, samimiye-
tin söyleteceği doğrulardan daha derin bir gerçek, samimiye-
tin sesinden başka bir ses tarafından ifade edilebilir, öngörülebilir.

“Dışarıdan gelen bütün bu sesler sizi rahatsız etmiyor mu? Ben bayılıyorum bu seslere. Ama sizin uykunuz zaten hafif...” dedi Albertine. Aksine, uykum bazen çok derin olurdu (daha önce de belirtmiştim, ama anlatacağım olay yüzünden mecburen tekrarlıyorum); özellikle ancak sabaha karşı uykuya dalmışsam, çok derin uyurdum. Böyle bir uyku –ortalama– dört misli dinlendirici olduğundan, uyanan kişiye, aslında dörtte biri uzunluğunda olduğu halde, dört katı uzunluğundaymış gibi gelir. Bu harikulade on altıyla çarpım hatası uyanışa müt-
hiş bir güzellik katar ve hayata tıpkı müzikte *andante* çalınan sekizlik bir notayı *prestissimo* çalınan ikilik bir notayı eşdeğer kılan büyük ritim değişiklikleri gibi gerçek, uyanırken yaşanmayan bir yenilik getirir. Uyanırken hayat hemen her zaman

aynıdır, bu yüzden de seyahatler hayal kırıklığı yaşatır. Oysa rüyalar, bazen hayatın en kaba malzemesinden bile oluşsalar, bu malzeme rüyada özel bir biçimde işlenip yoğrulduğundan, uyanıklık halinin zaman sınırlarıyla engellenmeden alabildiğine çekilip uzatılabildiğinden, aynı malzeme rüyada tanınmaz hale gelir. Böyle talihli sabahlarda, yani uykunun süngeri zihnimin karatahtasından gündelik meşguliyetlerin işaretlerini silmişse, hafızamı diriltmem gerekirdi; uykunun veya bir nöbetin sonucundaki hafıza kaybının unutturdukları, irade gücü sayesinde, yavaş yavaş, gözler açıldıkça veya felç kalktıkça yeni baştan öğrenilebilir. Birkaç dakikanın içine o kadar çok saati sığdırmış olurdum ki, zili çalıp çağırdığım Françoise'la gerçeğe uygun, saate göre ayarlanmış bir konuşma yapabilmek için bütün gücümü kullanıp kendimi tutar, "Evet Françoise, saat akşamın beşi oldu, sizi en son dün öğleden sonra görmüştüm" demez, rüyalarımı bastırırdım. Rüyalarımı aykırı şekilde, kendi kendime yalan söyleyerek, bütün gücümle kendimi susturmaya çalışarak, büyük bir küstahlıkla, tam tersine sözler sarf ederdim: "Françoise, saat on olmuştur!" Sabahın onu bile demez, bu inanılması güç saat daha doğal bir tonda söylenmiş izlenimi uyandırır diye, sadece on derdim. Oysa hâlâ yarı uykudaki biri olarak düşündüklerim yerine bu sözleri söylemek, hareket halindeki bir trenden atlayıp düşmemek için yol boyunca biraz koşmaya benzer bir dengeleme gayreti gerektirirdi. Trenden atladığımızda koşarız, çünkü arkamızda bıraktığımız zemin kıpırtısız topraktan çok farklı, büyük bir hızla hareket eden bir zemindir ve ayaklarımız toprağa alışmakta zorluk çeker. Rüya âleminin uyanıklık âleminden farklı olması, daha gerçek olduğu anlamına gelmez katiyen. Uyku âleminde algılarımızda öyle bir aşırı yüklenme olur, üst üste binen algılar o kadar kalınlaşır, gereksiz yere körelir ki, uyanışın sersemliği içinde olup bitenleri ayırt etmeyi bile beceremeyiz; Françoise mı gelmişti, yoksa ben mi çağırımdan bıkip onun yanına gitmekteydim? Tıpkı bize ilişkin, ama bizim haberdar edilmediğimiz ayrıntılar konusunda bilgisi olan bir yargıç tarafından tutuklandığımızda olduğu gibi, o uyanış ânında da hiçbir şeyi ifşa etmemenin tek yolu susmaktır. Françoise mı gelmişti,

ben mi çağır mıştım onu? hatta uyuyan Françoise değil miydi; az önce onu uyandıran da ben değil miydim? hatta ve hatta, Françoise benim iime hapsolmuş değil miydi? Gerçekliğin bir kirpinin bedenindeki kadar bulanık, algılar ın sa sıfıra yakın ve kimi hayvanların algıları hakkında belki bir fikir verebilecek nitelikte olduğu bu koyu karanlıkta, insanlar ve etkileşimle ri pek ayırt edilmez. Ayrıca, bu ağır uykuların öncesindeki berrak bilinçsizlik hali içinde aydınlık şuur parçaları dolaşsa da, Taine ve George Eliot gibi isimler bilinse de, uyanıklık âlemi her sabah devam edebildiği için, her gece devam etmesi mümkün olmayan rüyadan üstündür yine de. Fakat belki de uyanıklık âleminin daha gerçek başka âlemler vardır. Hatta uyanıklık âleminin bile sanattaki her devrimle dönüştüğünü ve ayrıca aynı zaman diliminde bir sanatçıyı aptal bir cahilden ayıran yetenek veya kültür düzeyinin de uyanıklık âlemini dönüştürdüğünü biliyoruz.

Çoğunlukla, fazladan uyunan bir saatlik uyku felç gibidir; uzuvlarımızı kullanmayı, konuşmayı yeni baştan öğrenmemiz gerekir. İrade başaramaz bunu. Fazla uyumuş, yok olmuşuzdur. Uyanış, bir boruda musluğun kapatılması nasıl hissedilebilirse, bilinçsizce, mekanik olarak hissedilir ancak. Ardından, denizanasının yaşayışından daha durgun bir hayat başlar; herhangi bir şey düşünmemiz mümkün olsa, denizin dibinden yukarı ekildiğimizi de zannedebiliriz, zindandan çıktığımızı da. Ama o sırada, tanrıça Mnemoteknik gökyüzünden eğilir ve “sütlü kahve isteme alışkanlığı” kılığında, dirilme umudunu bize uzatır. Yine de hafızanın bir anda bağışlanması her zaman o kadar basit değildir. Çoğunlukla, uyanışa doğru kaydığımız bu ilk dakikalarda, yanıbaşımızda, iskambil kâğıdı seçer gibi seebileceğimizi zannettiğimiz farklı gerçekliklerden oluşan bir yelpaze bulunur. Günlerden cumadır, sabah gezintisinden dnmşzdr veya deniz kıyısında çay saatindeyizdir. Uyku ihtimali, üstümüzde gecelikte yatmakta olduğumuz ihtimali, genellikle en son aklımıza gelen seçenektir. Diriliş hemen gerçekleşmez; zili aldığımızı zannederiz, oysa almamışızdır, karmakarışık, anlamsız sözler söyleriz. Sadece hareket düşünceyi geri verebilir bize; elektrik düğmesine fiilen bastığımız za-

man, ağır ağır da olsa, açık seçik bir biçimde, “Saat on olmuştur. Françoise, bana sütlü kahvemi verin” diyebiliriz.

Ne mucize! Françoise hâlâ içine gömülü olduğum gerçekdışı âlemi ve garip sorumu o âlemin ötesinden duyurmak için bütün gücümü toplamak zorunda kaldığımı fark etmezdi. Françoise, “Onu on geçiyor” diye cevap verir, bu da bana mantıklı bir insan görünümü kazandırır, (dağ gibi bir hiçliğin hayatıma son vermediği günlerde) kapılıp gittiğim tuhaf konuşmaları gizleme imkânı sağlardı. İrade gücü sayesinde, gerçeklikle tekrar bütünleşirdim. Uykunun kalıntılarının tadını çıkarmaya devam ederdim; anlatım biçiminde yapılabilecek yegâne icat, yegâne yenilik budur, uyanıklık halindeki anlatımların hiçbir, edebiyatla süslenmiş de olsa, güzelliğin türediği bu esrarengiz farklılıkları içermez. Afyonun yarattığı güzellikten bahsetmek kolaydır. Ama hep ilaçla uyumaya alışmış bir insan için, bir saatlik, beklenmedik, doğal bir uyku, afyon kadar esrarengiz, ama ondan daha diri bir sabah manzarasının ihtişamını keşfetmektir. Uykuya yattığımız saati, yeri değiştirmek, uykuya istisnai olarak yapay bir yolla dalmak ya da aksine, uyku ilaçlarıyla uyumaya alışkın kişi için en tuhaf uyku olan doğal uykuya dönmek suretiyle elde edeceğimiz uyku türlerinin sayısı, bir bahçıvanın elde edebileceği karanfil veya gül türünden bin kat fazladır. Bahçıvanların ürettiği çiçeklerden bazıları çok güzel bir rüyaya benzer, bazıları da kâbus gibidir. Belirli bir konumda uyuduğumda, tir tir titreyerek uyanır, kızamık olduğumu, hatta daha beteri, (artık hiç düşünmediğim) büyükanneimin, o gün Balbec’te öleceğini sanıp bana bir fotoğrafını bırakmak istediğinde onunla alay ettim diye acı çekmekte olduğunu zannederdim. Uyanmış olduğum halde, hemen gidip büyükanneime beni yanlış anladığını açıklamak isterdim. Ama bu arada ısınmaya başladım. Kızamık teşhisi bir yana bırakılır, büyükanneim de benden o kadar uzaklaşırdı ki, kalbimi parçalamazdı artık.

Bazen bu farklı uykuların üzerine ani bir karanlık çökerdi. Ara sıra aylak ayak sesleri işittiğim bu zifiri karanlık caddede gezintimi uzatmaya korkardım. Uzaktan bakınca delikanlı bir arabacı zannedilen, sürücülüğü alışkanlık edinmiş kadınlar-

dan biriyle bir polis memuru arasında tartışma çıkardı ansızın. Karanlığa gömülü arabacı koltuğunda oturan kadını göremez, ama konuşmasını duyardım; sesinde çehresinin kusursuzluğu ve vücudunun körpeliği okunurdu. Karanlıkta ona doğru ilerler, harekete geçmeden önce kupa arabasına binmek isterdim. Arada epey mesafe olurdu. Neyse ki polisle tartışması uzardı. Hâlâ durmakta olan arabaya yetiştirdim. Caddenin bu bölümünü sokak lambaları aydınlatırdı. Arabayı süren kadını görürdüm. Gerçekten bir kadın görürdüm karşımda, ama yaşlı, iriyarı, şişman, kasketinin altından beyaz saç tutamları fırlayan, yüzünde kırmızı bir cüzam yarası olan bir kadın. Bir yandan oradan uzaklaşırken, bir yandan da düşünürdüm: “Kadınların gençliği böyle mi biter? Daha önce karşılaştığımız bir kadını aniden görmek istesek, bu arada yaşlanmış mı olur? Arzuladığımız genç kadın, oyuncuların güçten düşmesiyle mecburen yeni yıldızlara devredilen bir role mi benzer? Öyleyse, aynı kadın değildir.”

Ardından, bütün benliğimi bir hüznün kaplardı. Uykumuzda böyle birçok Merhamet vardır. Rönesans “Pietà”larına benzerler, ama onlar gibi mermere işlenmemişlerdir, tam tersine, dayanıksızdırlar. Bununla birlikte bir fayda sağlarlar; uyanıklık halinin duygusuz, bazen düşmanca sağduyusu içindeyken unutma eğiliminde olduğumuz, olaylara daha sevecen, daha insani bir bakışı hatırlatırlar bize. Françoise’a karşı daima merhametli olacağıma dair Balbec’te kendi kendime verdiğim sözü de bu şekilde hatırlamıştım. Hiç değilse bu sabah boyunca, Françoise’la uşağın kavgalarına sinirlenmemeye, diğer insanlardan pek iyilik görmeyen Françoise’a tatlılıkla davranmaya çalışacaktım. Sadece bu sabah; ayrıca kendime daha istikrarlı bir kural koymam da gerekecekti, çünkü tıpkı halkların uzun zaman boyunca, salt duyguyla yönetilemeyeceği gibi, insanların da rüyalarının hatırası yönetmez. Bu rüyamın hatırası uçup gidiyordu, havalanmıştı bile. Ben onu resmetmek üzere yakalamaya kalkıştıkça o daha hızlı kaçıyordu. Gözkapaklarım artık gözlerimin üzerine sımsıkı mühürlenmiş değildi. Rüyamı yeniden kurmaya çalışırsam, iyice açılacaklardı. Bir taraftaki sağlık ve sağduyu ile öbür taraftaki manevi hazlar arasında sürekli bir seçim yapmamız gerekir. Ben daima korkaklık edip ilk tarafı

seçmişimdir. Aslında vazgeçtiğim tehlikeli güç, zannedildiğinden de tehlikeliydi. Merhamet ve rüyalar tek başlarına uçup gitmezler. Uykuya daldığımız koşulları bu şekilde değiştirdikçe yalnız rüyalar değil, günler, bazen yıllar boyunca, rüya görme melekesi, hatta uyuma melekesi de kaybolur gider. Uyku ilahidir, ama dayanıksızdır, en hafif darbeye bile buharlaşabilir. Dost olduğu alışkanlıklar ondan daha sabittir ve her gece onu yerinde tutar, darbelerden korurlar. Ama alışkanlıkları değiştirip uykuyu serbest bırakırsak, buharlaşır gider. Gençliği ve aşklara benzer uyku, gitti mi bir daha bulamayız onu.

Bu farklı uykularda, yine müzikteki gibi, güzelliği yaratan şey aralığın artırılması ya da azaltılmasıydı. Bu güzelliğin tadına varırdım, ama buna karşılık, kısa olmakla birlikte, bu uyku süresince, Paris mesleklerinin, yiyeceklerinin seyyar hayatını bize hissettiren bağrıışların büyük bir bölümünü kaçırmış olurdum. Dolayısıyla, genellikle bu bağrıışların hiçbirini kaçırmanın için, (bu geç uyanmaların, Drakon Yasalarını, Racinevari bir Assuerus'un yasalarını andıran kurallarımın yakında başıma açacağı felaketi maalesef öngöremeden) erken uyanmaya gayret ediyordum. Bu bağrıışlar, Albertine'in de onlardan ne kadar hoşlandığını bilmenin ve yatağımda yattığım halde sokağa çıkmış gibi olmanın hazzı dışında, adeta dışarıdaki havayı simgeliyor, uyguladığım hapsin dışarıdaki bir uzantısı halinde, Albertine'in ancak benim denetimim altında girip çıkmasına izin verdiğim ve istediğim saatte, benim yanıma dönmek üzere kopardığım o kıpır kıpır, tehlikeli hayatı temsil ediyordu.

Bu yüzden de, Albertine'e bütün samimiyetimle, "Aksine, sizin sevdiğinizi bildiğim için hoşlanıyorum bu seslerden. 'Kayıktan yeni çıktı, istiridye, kayıktan bunlar' dedim. "Aa! İstiridye, canım çok çekti!" Neyse ki Albertine biraz kararsızlıktan, biraz da uysallıktan, arzuladığı şeyi çabucak unutturdu; henüz ben Prunier'den daha güzel istiridyeler alabileceğini söylemeye fırsat bulamadan, balıkçı kadın ne satıyorsa hepsini sırayla istedi. "Haydi karides, iyi karides, vatozlarım canlı, canlı canlı vatoz. —Kızartmalık mezgit, kızartmalık. —Uskumru geldi, taze uskumru, yeni çıktı uskumru. Hadi hanım, uskumru, uskumrular güzel. —Taze midye isteyen, midye!"

“Uskumru* geldi” lafını duyunca, elimde olmadan ürperdim. Ama bu tabirin şoförüm için kullanılamayacağı kanısında olduğumdan, sadece nefret ettiğim balığı düşündüm, endişem uzun sürmedi. “Ah! Midye dedi Albertine. Canım midye yemek istiyor. —Sevgilim, Balbec midyesi güzeldi, buradakiler yaramaz; ayrıca Cottard’ın midye konusunda söylediklerini de unutmayın ne olur.” Aksi gibi, benim bu uyarımın arkasından, manav kadın Cottard’ın daha da şiddetle yasakladığı bir şeyi methetmeye başladı:

*Marul, göbekli marul!
Yeme de yanında yat.*

Bununla birlikte, Albertine önümüzdeki günlerde, “Güzel Argenteuil kuşkonmazlarım var, güzel kuşkonmazlarım var” diye bağırان kadından kuşkonmaz aldirmaya söz vermem şartıyla, maruldan feragat etti. Daha garip tekliflerde bulunması beklenen, esrarengiz bir ses, “Fıçıcı, fıçıcı!” diyordu, bir şey ima edercesine. Teklifin fıçıdan ibaret olmasının hayal kırıklığını kabullenmek gerekiyordu, çünkü bir başka ses, onu bastırmaktaydı: “Camcı geldi cam-cı, kırık pencerelere camcı, camcı.” Gregorius ezgilerine özgü bu bölünüş, yine de kilise ayinini hurdacınıninki kadar hatırlatmıyordu; hurdacı, farkında olmadan, ayinlerde sık sık işittiğimiz, dua ortasındaki ani kesintiyi aynen taklit ediyordu; rahip, “*Praeceptis salutaribus moniti et divina institutione formati audemus dicere*”** derken, “dicere”yle, sert bir tonda noktayı koyar. Tıpkı dindar Ortaçağ halkının kilisenin hemen önünde farslar, yergiler sahnelemesi gibi, hurdacı da, saygısızlık etmeyi aklından bile geçirmediği halde, tam bu “dicere”yi hatırlatacak şekilde, bütün kelimeleri uzatıp son heceyi büyük papanın VII. yüzyılda belirlediği vurgulamaya yaraşır bir sertlikle telaffuz ediyordu: “Eskiler, hurdalar satarım, tavşan kür-kü.” (Son heceye kadar olan kısmı ilahi okur gibi

* Fransızca *maquereau*, hem uskumru hem muhabbet tellalı anlamına gelir.

** “Onun kurtarıcı ilkeleriyle eğitilmiş, ilahi öğretisiyle yönlendirilmiş olduğumuzdan, deriz ki...”

uzatıyor, son hece ise, “dicere”den daha sert bitiyordu.) “Valence portakalı, taze portakal, Valence” mütevazı pırasalar: “İyi pırasa var” ve soğanlar: “Soğanlarım kırk santime”, benim kulağıma birbirini izleyen dalgaların yankısı gibi geliyordu; serbest olsa Albertine’i yutabilecek olan bu dalgalar, bu halleriyle bir *Suave mari magno** yumuşaklığına bürünüyordu.

*Havuca bak, havuç seyret,
On santime bir demet.*

“Aa!” diye haykırdı Albertine. “Lahana, havuç, portakal. Hepsi de benim yemek istediğim şeyler. Françoise’a aldırsanıza. Kremalı havuç yapsın bize. Hem hepsini bir arada yeriz, ne güzel olur. Bütün bu duyduğumuz sesler güzel bir yemeğe dönüşsün. Aa! Ne olur, Françoise’dan rica etseniz de onun yerine tereyağlı vatoz yapsa. Çok lezzetli olur. —Anlaştık yavrucuğum. Hadi artık gidin, yoksa manavların sattığı her şeyi isteyeceksiniz. —Tamam, gidiyorum, ama bundan böyle akşam yemeklerinde sokaktan geçerken işittiğimiz şeyler olsun sadece. Çok eğleneli. Düşünsenize, ‘Taze fasulye, körpe fasulye, hadi taze fasulye’yi duymamıza daha iki ay var. Körpe fasulye ne kadar güzel bir laf! Biliyorsunuz ben incecik severim fasulyeyi, bol sirkeli, insanın ağzında eriyiverir, çiy damlası gibi. Ne yazık ki daha çok bekleyeceğiz, krem peynir için de öyle. ‘Güzel krem peynir var, krem peynir, taze peynir!’ Sonra Fontainebleau üzümü: ‘Güzel Chasselas üzümüm var.’” Bense, ta üzüm mevsimine kadar onca zamanı Albertine’le geçirmek zorunda kalacağımı düşünüp korkuya kapılıyordum. “Bakın, sadece sokaktan geçerken duyduğumuz şeyleri yiyelim dedim ama istisnalar olacak elbette. Dolayısıyla, Rebattet’ye uğrayıp ikimiz için dondurma ısmarlamam pekâlâ mümkün olabilir. Daha mevsimi değil diyeceksiniz ama canım o kadar çekti ki!” “Pekâlâ mümkün olabilir” ifadesiyle kesinlik kazanan ve daha fazla şüpheyandıran Rebattet projesi beni telaşa düşürdü. O gün Verdu-

* “Tatlıdır, engin denizin üstünde...” Lucretius’un *Evrenin Yapısı* adlı eserinde büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olan kişilerle birlikte bulunmanın mutluluğunu anlatan bölümün ilk kelimeleri.

rin'lerin kabul günüydü ve Swann kendilerine en iyi pastane-
nin Rebattet olduğunu söylediğinden beri, dondurma ve pöti-
furları oradan alıyorlardı. "Albertine'ciğim, dondurmaya hiçbir
itirazım yok, ama ısmarlamayı bana bırakın, nereye ısmarlaya-
cağımı ben de bilemiyorum, Poiré-Blanche olabilir, Rebattet
olabilir, Ritz olabilir, bakarım. —Demek çıkacaksınız" dedi Al-
bertine kuşkulu bir tavırla. Benim sokağa daha fazla çıkmamın
onu çok mutlu edeceğini ileri sürerdi daima, ama evde kalma-
yacağımı düşündürebilecek en ufak bir sözüm üzerine öyle bir
endişeye kapılırdı ki, sürekli sokağa çıkmamdan duyacağı
mutluluğun belki de pek samimi olmadığı izlenimini uyandı-
rırdı. "Belki çıkarım, belki de çıkmam, biliyorsunuz önceden
plan yapmak âdetim değildir. Hem dondurma sokakta bağrıla-
rak satılan, gezdirilen bir şey değil ki, niye dondurma istedi-
niz?" Bunun üzerine Albertine, zekâsının ve gizli kalmış zevki-
nin Balbec'ten bu yana ne kadar hızlı geliştiğini gösteren keli-
melerle cevap verdi bana; kendisi bu tür sözleri tamamen be-
nim etkime, benimle sürekli birlikte yaşamasına atfediyordu,
oysa ben, sanki konuşmada edebi kalıplar kullanmam meçhul
biri tarafından yasaklanmış gibi, asla böyle sözler söylemez-
dim. Belki de Albertine'le beni aynı gelecek beklemiyordu.
Onun konuşurken bu kadar kitabi, bana henüz bilmediğim,
daha kutsal bir kullanıma saklanması gerekirmiş gibi gelen
imgeler kullanmaya bu kadar hevesli olduğunu görünce, gele-
cekle ilgili böyle bir önseziye kapıldım neredeyse. (Yine de çok
duygulandım, çünkü şöyle düşündüm: "Evet, ben asla onun
gibi konuşmazdım, ama öte yandan, ben olmasam o da böyle
konuşmazdı; derin bir etkim var onun üzerinde, dolayısıyla
beni sevmemesi mümkün değil, o benim eserim.") Albertine'in
dediği şuydu: "Bağırarak satılan yiyecekleri sevmemin nedeni,
tıpkı bir rapsodi gibi kulağa hitap eden bir şeyin sofrada nitelik
değiştirip damağıma hitap etmesidir. Dondurmaya gelince,
(umarım siz de benim için o akla gelebilecek her mimari biçim-
de yapılan demode kalıplardaki dondurmalarından sipariş eder-
siniz), o tapınak, kilise, dikilitaş, kayalık biçimindeki dondur-
maları her defasında önce özgün bir coğrafya gibi seyrederek,
sonra da o ahududu veya vanilya anıtını boğazımda bir serinli-

ğe dönüştürürüm.” Sözlerini biraz fazla edebi bulmuştum, ama Albertine bunu hissetti ve bu başarılı benzetmenin ardından bir an durup şehvetiyle bana azap çektiren o güzel kahrkahasını patlattıktan sonra devam etti: “Aman Tanrım, korkarım Ritz’de çikolatalı veya ahududulu dondurmadan yapılmış Vendôme sütunlarından başka şey bulamayacaksınız; o zaman da, ağaçlı bir yolda, Serinlik’e dikilmiş anıtsütunlar ve anıtkuleler gibi görünmesi için, çok sayıda sütun olması gerekir. Bir de ahudududan dikilitaşlar yapıyorlar; o dikilitaşlar susuzluğumun kızgın çölünde yer yer yükselecek, sonra, boğazımda o pembe graniti erittiğimde, içimi bir vahaya dönüştürecekler.” (Bu noktada Albertine, belki bu kadar güzel konuşmuş olmanın tatminiyle, belki böylesine tutarlı imgelerle konuştuğu için kendi kendisiyle alay ederek, belki de heyhat, içinde böyle güzel, serin bir şeyler hissetmenin adeta hazza özdeş tenselliğiyle, tok bir kahrkaha patlattı.) “Ritz’in dağ biçimindeki dondurmaları bazen Rosa Dağı’nı andırır; hatta dondurma limonluysa, anıt şeklinde olmamasına üzülmem, Elstir’in dağları gibi çarpık, sarp yamaçlı olması hoşuma gider. Ama o zaman bembeyaz değil, sarımtırak olması gerekir, Elstir’in dağlarındaki kirli, donuk karlar gibi. Dondurma büyük olmasa da, yarım bile olsa, o limonlu dondurmalar yine de küçültülmüş birer dağdır; minicik bir ölçekte olmalarına rağmen, hayal gücü doğru orantıyı kurar; aynı şekilde, o cüce Japon ağaçlarının da birer sedir, meşe, *manşinel* olduklarını pekâlâ anlarız; onlardan birkaçını ufak bir fideliğe dikip odama yerleştirsem, içinde küçük çocukların kaybolacağı, nehre doğru eğimli dev bir ormanım olurdu. İşte ben, sarımtırak limonlu yarım dondurmanın eteklerinde de posta arabaları, sürücüler, yolcular görüyorum; dilim onların üzerine dondurucu çığlar yuvarlamaya, hepsini yutuvermeye hazırlanıyor” deyişindeki zalim şehvet, kıskançlığını kamçıladı; “aynı şekilde diye devam etti, dudaklarım da çilek-somakiden yapılmış o Venedik kiliselerinin tek tek bütün sütunlarını devirmeye ve geri kalanını da müritlerin üzerine yıkmaya hazırlanıyor. Evet, bütün bu anıtlar, taş meydanlardan benim içime geçecekler; içimde o eriyen serinliğin kıpırtısını şimdiden hissediyorum. Ama biliyor musunuz, dondurma

olmasa da, madensuyu kaynaklarının ilanları insanı müthiş susatıyor, heyecanlandırıyor. Montjouvain’de, Mlle Vinteuil’ün evinin yakınında iyi bir dondurmacı yoktu, biz yine de her gün bir başka madensuyu içerek, kendi bahçemizde Fransa’yı bir baştan bir başa dolaşırdık; mesela Vichy suyunu döktüğünüz anda, bardağın dibinden beyaz bir bulut yükselir ve hemen içmezseniz, dağılıp yok olur.” Fakat Montjouvain’den söz edilmesi benim içimi parçalıyordu. Albertine’in sözünü kestim. “Hayatım, canınızı sıktım sizin, hoşça kalın” dedi Albertine. Balbec’ten bu yana ne müthiş bir değişim geçirmişti; Albertine’de bu şiir hazinesinin varlığını o sıralar Elstir’in bile tahmin edememiş olduğuna bahse girebilirdim. Onun şiirselliği örneğin Céleste Albaret’ninki kadar tuhaf ve kişisel değildi; Céleste daha bir gün önce ziyaretime gelmiş ve beni yatakta bulunca şöyle demişti: “Bir yatağın üzerine kondurulmuş gökyüzü hükümdarı! —Gökyüzü nereden çıktı Céleste? —Ah! Çünkü siz kimselere benzemiyorsunuz, bu aşağılık dünyada dolaşan insanlarla en ufak bir ilginiz var sanıyorsanız, çok yanılıyorsunuz. —Peki ama, niye ‘kondurulmuş’ diyorsunuz? —Çünkü sizin yatan bir adamla alakanız yok, yatağın içinde değilsiniz, kıpırdamıyorsunuz, sanki melekler getirip buraya kondurmuş sizi.” Albertine bunu asla bulamazdı, ama aşk, bitmek üzereymiş gibi görüldüğü zaman bile taraf tutar. Ben meyveli dondurmaların “özgün coğrafyası”nı tercih ediyordum; bu ifadenin ucuz denebilecek zarafeti hem Albertine’i sevmem için bir sebep, hem de onun üzerindeki nüfuzumun ve Albertine’in beni sevdiğinin kanıtıydı benim nazarımda.

Albertine dışarı çıktığında, bu doymak bilmeyen hareket ve canlılığın, bu sürekli varlığın benim için ne kadar yorucu olduğunu hissettim; hareketleriyle uykumu bölüyor, kapıları açık bırakarak devamlı üşütmeme sebep oluyor —hem fazla hasta görünmeyip, hem de ona eşlik etmeyişiime mazeretler, yanında birini gönderebilmek için bahaneler bulacağım diye—, her gün Şehrazad’dan daha fazla yaratıcılık sergilemeye mecbur ediyordu beni. Ne yazık ki İranlı masalcının, aynı yaratıcılığı kullananarak ölümünü geciktirmesine karşılık, ben kendi ölümümü hızlandırmaktaydım. Hayatta buna benzer bazı durumlar var-

dır ki, hepsi bu örnekteki gibi aşk kıskançlığından, hareketli ve genç bir insanın hayatını paylaşmaya izin vermeyen sağlıklı bir bünyeden kaynaklanmadığı halde, hepsinde ortak hayata devam etmek veya eskisi gibi ayrı hayatlara dönmek meselesi, neredeyse tıbbi bir biçimde çıkar ortaya: İki tür rahatlıktan hangisine adanmalıyız kendimizi: kafa rahatlığına mı, gönül rahatlığına mı (her gün aynı sürmenaja devam mı etmeliyiz, ayrılığın yürek daralmalarına geri mi dönmeliyiz)?

Ne olursa olsun, Andrée'nin de Albertine'le birlikte Trocadéro'ya gideceğine çok memnundum, çünkü şoförümün dürüstlüğüne eskisi kadar güvenmekle birlikte, yakın zamandaki bir takım küçücük olaylar yüzünden şoförün gözetimi, en azından gözetimde gösterdiği basiret eskisi gibi yeterli gelmiyordu bana. Örneğin birkaç gün önce, Albertine'i şoförle tek başına Versailles'a göndermiştim; Albertine öğle yemeğini Réservoirs'da yediğini söylemişti bana. Oysa aynı gün, şoför bana Vatel restoranından söz etmişti; Albertine giyinirken, bu çelişkiyi çözmek üzere şoförle (hep aynı, Balbec'teki şoför) konuşmak için bir mazeret uydurup aşağı indim. "Vatel'de yemek yediğinizi söylemiştiniz bana, Mlle Albertine ise Réservoirs diyor. Ne demek oluyor bu?" Şoför şöyle cevap verdi: "Ama ben kendi hesabıma Vatel'de yediğimi söylemiştim, hanımefendinin nerede yediğini bilemem. Versailles'a vardığımızda benden ayrıldı, faytona bindi, uzun yol yapmayacaksa hep faytona binmeyi tercih eder." Albertine'in tek başına olduğunu düşünüp öfkelenmeye başlamıştım bile, neyse ki sadece yemek süresince yalnız kalmıştı. "Yine de" dedim, yumuşak bir tonda (çünkü Albertine'i açıkça gözetim altında tutuyormuş izlenimini uyandırmak istemiyordum; bu benim açımdan aşağılayıcı olurdu, üstelik Albertine'in yaptıklarını benden gizlediği anlamına geleceği için, daha da utanç verici olurdu), "onunla birlikte demiyorum, ama aynı restoranda yemek yiyebilirdiniz. —Ama Armes Meydanı'na akşam saat altıda gelmemi söylemişti. Öğle yemeğinin çıkışında almayacaktım onu. —Ya!" dedim, yediğim darbenin sarsıntısını belli etmemeye çalışarak. Sonra yukarı çıktım tekrar. Demek ki Albertine yedi saat boyunca yalnız, kendi başına buyruk kalmıştı. Evet, faytonun sadece şoförün gözetiminden

kurtulmak için bir çare olmadığını biliyordum. Albertine şehir içinde faytonla gezinmeyi tercih ederdi, etrafı daha iyi seyredebildiğini, faytonda havanın daha güzel olduğunu söylerdi. Buna rağmen, hakkında asla bir şey öğrenemeyeceğim bir yedi saat geçirmişti. Bu saatleri nasıl geçirdiğini düşünmeye bile cesaret edemiyordum. Şoförün çok beceriksizce davrandığına hükmettim, ama ona olan güvenim iyice pekişti. Çünkü Albertine'le en ufak bir suçortaklığı yapmış olsa, onu sabahın on birinden akşamın altısına kadar yalnız bıraktığını asla itiraf etmezdi. Şoförün bu itirafının bir tek açıklaması daha olabildi, o da saçmaydı. İkisinin arasında bir anlaşmazlık çıkmış, şoför de, bana küçük bir ifşaatta bulunarak, kız arkadaşına isterse konuşabileceğini ve eğer bu ilk zararsız uyarıdan sonra, Albertine onun istediği şekilde yola gelmezse, bülbül gibi öteceğini göstermek istemişti. Ama bu açıklama gülünçtü; her şeyden önce şoförle Albertine arasında olmayan bir anlaşmazlığın bulunduğunu varsaymak, sonra da her zaman kibar ve iyi huylu olan bu yakışıklı şoförü bir şantajcı mizacıyla donatmak gerekiyordu. Zaten iki gün sonra, Albertine üzerinde, benim o şüphe çılgınlığı içinde hiç hayalimden geçmemiş olan, ölçülü ve basiretli bir gözetim uyguladığını da gördüm. Kendisini bir kenara çekip Versailles'la ilgili sözleri hakkında konuştuğum sırada, dostça ve rahat bir tavırla şöyle dedim: "Önceki gün sözünü ettiğiniz Versailles'daki gezintiyle ilgili olarak, her zamanki gibi işinizi kusursuz biçimde yapmışsınız. Ama pek de önemli olmayan küçük bir ricada bulunmak istiyorum; Mme Bontemps yeğenini bana emanet ettiğinden beri büyük bir sorumluluk altındayım, kazalar beni çok korkutuyor, kendisine eşlik edemediğim için vicdan azabı çekiyorum, bu yüzden de Mlle Albertine'i her yere siz götürürseniz daha memnun olurum, siz o kadar güvenilir ve olağanüstü beceriklisiniz ki, sizin başınıza asla bir kaza gelmez. Böylece hiçbir şeyden korkmama gerek kalmaz." Elini kutsal haç biçimindeki direksiyonunun üzerine koymuş olan sevimli havari-şoför incelikle gülümsedi. Sonra da, (kalbimden kaygıları kovup yerine derhal mutluluğu koyarak,) bende boynuna sarılma isteği uyandıran şu sözleri söyledi: "Hiç korkmayın dedi. Başına hiçbir şey gelemez, çün-

kü onu direksiyonumun gezdirmediği zamanlarda, gözlerim her adımını takip ediyor. Versailles'da hiç belli etmeden adeta kenti onunla birlikte gezdim. Réservoirs'dan çıkıp Saray'a, Saray'dan çıkıp Trianon Şatoları'na gitti, ben hiç onu görmüyormuş gibi, hep peşindeydim; en güzeli de, beni hiç görmedi. Görseydi de pek mühim olmazdı zaten. Önümde koca bir boş gün varken, benim de Saray'ı gezmem çok doğaldı. Ayrıca, küçük hanımın da mutlaka fark etmiş olacağı gibi, benim de biraz okumuşluğum vardır, eski eserlerle çok ilgilenirim." (Dediği doğrudu, hatta Morel'in arkadaşı olduğunu bilsem şaşardım, çünkü incelik ve zevk bakımından, kemancıdan kat kat üstündü.) "Neyse, küçük hanım beni görmedi sonuç olarak. —Zaten kız arkadaşlarıyla karşılaşmış olmalı, Versailles'da çok arkadaşı var. —Hayır, hep tek başınaydı. —Gelip geçenler bakıyordur öyleyse, böyle alımlı bir genç kız tek başına olunca! —Bakıyorlar tabii, ama o farkına bile varmıyor, gözü daima ya kılavuz kitabında, ya da resimlerde oluyor." Albertine Versailles'a gittiği gün, bana birinde Saray'ın, ötekinde de Trianon Şatoları'nın resmi olan iki kart göndermiş olduğundan, şoförün anlattıkları iyice makul gelmişti bana. Kibar şoförün dikkatle, adım adım Albertine'i izlemiş olması beni çok duygulandırdı. Bu düzeltmenin —iki gün önce söylediklerine yapılan bu uzun eklemenin—, aradan geçen iki gün içinde, şoför benimle konuştuğu için, paniğe kapılan Albertine'in boyun eğip şoförle barışmış olmasından kaynaklandığını nasıl tahmin edebilirdim? Kafamda böyle bir şüphe dahi uyanmadı.

Kesinlikle diyebilirim ki, şoförün anlattıkları Albertine'in beni aldatmış olabileceği konusundaki korkularımı kökünden silip doğal bir şekilde kız arkadaşımın soğuttu ve Versailles'da geçirdiği gün gözümdeki ilginçliğini kaybetti. Bununla birlikte, sanıyorum şoförün Albertine'i aklayan ve dolayısıyla benim gözümde daha da sıkıcı hale getiren açıklamaları aslında beni bu kadar hızla yatıştırmaya yetmeyebilirdi. Albertine'in alnında birkaç gün boy gösteren iki küçük sivilce kalbimdeki duyguların değişmesinde belki daha etkili olmuştu. Son olarak da, Gilberte'in tesadüfen karşılaştığım oda hizmetçisinin şaşırtıcı ifşaattı duygularımı başka tarafa yönlendirdi, o kadar ki, Alber-

tine'in varlığını bir tek onu gördüğümde hatırlıyordum. Meğer ben her gün Gilberte'in evine gittiğim sıralarda, Gilberte benden çok daha fazla görüştüğü bir delikanlıyı seviyormuş. O dönemde böyle bir şeyden bir ara şüphelenmiş, hatta aynı oda hizmetçisini sorguya çekmiştim. Ama o benim Gilberte'e âşık olduğumu bildiği için, Mlle Swann'ın söz konusu delikanlıyı bir kez olsun görmediğine yemin etmişti. Ama şimdi, aşkımanın çoktan bitmiş olduğunu, yıllardır Gilberte'in bütün mektuplarını cevapsız bıraktığımı bildiğinden –belki ayrıca Gilberte'in hizmetinden de ayrılmış olduğundan– benim bilmediğim aşk macerasını baştan sona, kendiliğinden anlatıyordu. Bu ona çok doğal geliyordu. O günlerde ettiği yeminleri hatırlayıp belki o sıralar onun da olaydan habersiz olduğunu düşündüm. Tam tersine, sevdiğim kız yalnız kaldığı anda, Mme Swann'ın talimatı üzerine delikanlıya bizzat haber götürürmüştü. O sıralar sevdiğim... Ama bir an, acaba bu eski aşk zannettiğim gibi tamamen bitmiş miydi gerçekten diye düşündüm, çünkü duyduklarım beni incitmişti. Kıskançlığın bitmiş bir aşkı canlandırabileceğini düşünmediğim için, duyduğum üzüntünün kısmen de olsa, izzetinefsimin incinmesinden kaynaklandığına hükmettim, çünkü sevmediğim, o dönemde ve hatta bir süre daha –şimdikinden çok farklı olarak– bana karşı küçümser bir tavır sergilemiş olan birçok kişinin, benim Gilberte'e sırlıslıkla âşık olduğum sırada aldatıldığımı gayet iyi bildiğini öğrenmiştim. Hatta geriye dönüp bakınca, Gilberte'e olan aşkımda izzetinefsimin de payı olabileceğini düşündüm, çünkü beni öylesine mutlu eden o sevgi dolu saatlerin aslında kız arkadaşımın bana yutturduğu bir aldatmaca olduğunu benim sevmediğim kişilerin bildiğini şimdi öğrenmek, bana müthiş bir acı veriyordu. Sonuçta, ister aşk olsun, ister izzetinefs, Gilberte benim için neredeyse bitmiş sayılırdı ama tam olarak da bitmemişti; bunun sıkıntısı, kalbimde pek sınırlı bir yer kaplayan Albertine için aşırı kaygılanmamı engelleyen, belirleyici bir unsur oldu. Bununla birlikte, (uzun bir parantezden sonra) Albertine'e ve Versailles'daki gezintisine dönecek olursak, Versailles'dan attığı kartpostallar, (insanın kalbi bu şekilde aynı anda, her biri farklı bir insana yönelik iki çapraz kıskançlı-

ğın kıskacına sıkışabilir mi?) kâğıtlarımı düzeltirken ne zaman gözüme ilişse biraz tatsız bir duygu uyandırıyorlardı içimde. Şoför bu kadar namuslu bir adam olmasa, ikinci açıklamasıyla Albertine'in kartları arasındaki çakışmanın fazla bir anlamı olmayacağını düşünüyordum, çünkü Versailles'dan alacağınız kart, belirli bir heykele hayran meraklı biri ya da manzara olarak atlı tramvay durağını veya antrepoları tercih eden bir geri zekâlı tarafından seçilmemişe, muhtemelen ya Saray'ın, ya da Trianon Şatoları'nın resmi olacaktır.

Aslında geri zekâlı demekle hata ettim, çünkü bu tür kart-postallar 'her zaman' tesadüfen, sırf Versailles'a ait diye geri zekâlılar tarafında alınmamıştır. İki yıl boyunca, zeki insanlar, sanatçılar, Siena'yı, Venedik'i, Granada'yı çok sıkıcı buldular ve bir omnibüs, bir vagon gördüklerinde, "İşte gerçek güzellik" dediler. Sonra bu moda da diğerleri gibi geçti gitti. Hatta "geçmişin soylu kalıntılarını yıkma günahı"na geri dönmüş bile olabilir. Her halü kârda, birinci mevki vagonlarının peşinen Venedik'in San Marco'sundan daha güzel bulunmasından vazgeçildi. Yine de "Hayat bu aslında, geçmişe dönmek sahte bir şey" deniyor, ama kesin bir sonuç çıkarılmıyordu. Şöföre güvenim tam olmakla birlikte, işi sağlama almak ve Albertine'in casus konumuna düşme korkusuyla itiraz edemeyen şoförü bırakıp gitmesi ihtimalini ortadan kaldırmak için, bundan böyle Andrée'nin takviyesi olmadan sokağa çıkmasına izin vermedim, oysa bir süre boyunca şoför tek başına yeterli olmuştu benim için. Hatta o dönemde Albertine'in şoförle tek başına, üç günlüğüne şehirden ayrılıp Balbec civarına gitmesine bile izin vermiştim (daha sonra hiç cesaret edemediğim bir şeydi bu), çünkü Albertine otomobille yolculuğa çıkmayı, sürat yapmayı çok istemişti. Bu üç gün boyunca gayet huzurluydum, oysa onun bana peş peşe gönderdiği sayısız kart, Bretanya'da (yazın iyi çalışan, ama herhalde kışın düzensiz olan) posta hizmetlerinin aksaklığı yüzünden, ancak Albertine'le şoför döndükten bir hafta sonra elime geçmişti; ikisi de o kadar dayanıklıydılar ki, daha Paris'e döndükleri ilk günden itibaren, dünyanın en doğal şeyiymiş gibi, günlük gezintilerine devam etmişlerdi. Ne var ki, Versailles olayından sonra ben değişmiştim. Alber-

tine'in o gün Trocadéro'daki "özel" matineye gideceğine çok seviniyordum, ama her şeyden önemlisi, yanında biriyle, Andrée'yle gideceği için içim rahatı.

Hazır Albertine çıkmışken bu düşünceleri bir tarafa bıraktım ve gidip pencerenin önünde durdum. Önce sessizliğin içinde işkembe satıcısının düdüğü ve tramvayın kornası havayı kör bir piyano akortçusu gibi farklı oktavlarda çınlattı. Sonra yavaş yavaş, birbiriyle iç içe giren farklı ezgiler ve onlara katılan yenileri tek tek seçilir oldu. Bir düdük sesi daha vardı; ne sattığını hiçbir zaman öğrenemediğim bir satıcının düdüğüydü ve aynı tramvay düdüklerine benzediği, ama süratle hareket de etmediği için, sanki hareket kabiliyeti olmayan veya bozulup olduğu yerde kalmış olan tek bir tramvay, can çekişen bir hayvan misali, kısa aralıklarla çığlık atıyormuş gibi bir izlenim uyandırıyordu.

Bana öyle geliyordu ki, bir gün bu aristokrat mahallesinden ayrılacak olursam –tipik bir halk mahallesine taşınmadığım sürece– merkezdeki sokak ve bulvarları (manavlarla balıkçılar yerleşik büyük yiyecek dükkanlarında satış yaptığı ve zaten sesini duyuramayacak olan seyyar satıcıların bağrıışlarına ihtiyaç bırakmadığı için) pek kasvetli bulur, bütün bu küçük zanaat ve gezici gıda dualarından, sabahtan beri büyülenerek dinlediğim bu orkestradan yoksun, yaşanmaz yerler olarak görürdüm. Kaldırımında, pek sık sayılamayacak (veya çirkin bir modaya uymuş) bir kadın, fazlasıyla açık renk keçi postundan çuval biçimli paltosuyla yürümektedir; yok canım, bir kadın değildi, bir şofördü, keçi postuna sarınmış, yürüyerek garajına gitmektedir. Büyük otellerden fırlayan alı al moru mor kanatlı komiler, bisikletlerine yapışmış, sabah treninden inecek yolcuları karşılamak üzere garlara doğru süratle yol alıyorlardı. Duyduğum keman uğultusu ise, bazen bir otomobilden geliyordu, bazen de içine yeterince su koymadığım elektrikli su ısıtıcısından. Senfoninin ortasına, falsolu, demode bir "hava" karışıyordu: Genellikle söylediği şarkıya kaynana zırlıtısıyla eşlik eden şekerci kadının yerini alan oyuncakçı, kavalına bağladığı kuklayı oynatarak, kuklalarıyla geçiyor, Büyük Gregorius'un ayin okuyuşuna, Palestrina'nın düzeltilmiş okuyuşuna ve çağdaş-

ların lirik okuyuşuna aldırmadan, saf ezginin gecikmiş bir ta-
raftarı gibi, avazı çıktığı kadar bağırarak söylüyordu şarkısını:

*Anneler, babalar, gelin,
Yavrunuzu sevindirin;
Bunları yapan da benim, satan da benim,
Parayı cebe indiren de ben.
Tray lay lay lay. Tray lay lay lom.
Tray lay lay lay lay.
Gelin yavrucuklar!*

Başlarında bereleriyle ufak tefek İtalyanlar bu *aria vivace*'yle rekabete kalkışmıyor, heykelciklerini sessizce uzatıyorlardı. Bu arada genç bir fifreci yüzünden olduğu yerden uzaklaşmak zorunda kalan oyuncakçı, *presto*, ama anlaşılmaz biçimde söylüyordu şarkısını: "Anneler, babalar, gelin." Genç fifreci, Doncières'de sabahları işittiğim süvarilerden biri miydi? Değildi, çünkü fifrenin sesini şu sözler izliyordu: "Fayans, porselen tamircisi geldi. Cam tamir ederim, mermer, kristal, kemik, fildişi, antika eşya tamir ederim. Tamirci geldi." Solunda güneşten bir hale, sağında bütün bir sığır asılı bir kasap dükkânında ipince, upuzun, sarışın, açık mavi yakasından uzun boynu görünen genç bir kasap çırağı, baş döndürücü bir hız ve sofuca bir dikkatle bir tarafa en leziz sığır filetoalarını, öteki tarafa en düşük kalite butları ayırıyor, tepesi güzel zincirlerin sarktığı bir haçla süslü, göz kamaştırıcı terazilerde tartıyor ve –sonra da sadece böbrekleri, turnedoları, antrkotları camekâna yerleştirdiği halde– bir kasap çırağından çok, Son Yargı gününde Tanrı'nın değerlendirmesine sunulmak üzere İyi'lerle Kötü'leri meziyetlerine göre ayıracak ve ruhları tartacak olan güzel bir meleği hatırlatıyordu. Fifrenin cılız, tiz sesi yeniden havada yükseliyor, süvari birliğinin her geçişinde Françoise'ın korkarak beklediği yıkımları değil, belki saf, belki de hınzır, ama ne olursa olsun son derece eklektik, uzmanlaşmak şöyle dursun, zanaatını bin bir çeşit malzemeye uygulayan bir "antikacı"nın vaat ettiği "tamirat"ları müjdeliyordu. Küçük ekmekçi kızlar, "büyük öğle yemeği daveti"ne yetişecek baston ekmekleri ace-

leyle sepetlerine yerleştiriyor, sütçü kızlar süt şişelerini çabucak çengellerine bağlıyorlardı. Bu gencecik kızlara özlem dolu bakışımın doğruluğuna güvenebilir miydim? Pencereimin hizasından, ya dükkânın içinde ya da hızla uzaklaşırken gördüğüm bu kızlardan birini birkaç dakika karşımda kıpırtısız tutabilseydim, gördüğüm şey farklı olmayacak mıydı? Eve kapanışım yüzünden yaşadığım kaybı, aynı günün bana sunduğu zenginlikleri ölçebilmek için, bu uzayıp giden canlı frizin içinden çamaşır ya da süt taşıyan bir kızı çekip almam, taşınabilir bir dekor parçasıymışçasına dayanaklarıyla birlikte kendi kapımın çerçevesine oturtup bir müddet seyretmem ve ayrıca, tıpkı kuşbilimcilerle balıkbilimcilerin göçlerini izlemek istedikleri kuşları, balıkları serbest bırakmadan önce karınlarına bağladıkları tanıtıcı fişe benzeyen, onu tekrar aradığımda bulmamı sağlayacak olan birtakım kişisel bilgiler edinmem gerekirdi.

Bu yüzden de Françoise'a sık sık çamaşır, ekmek, süt getirip götürmek üzere gelen ve onun da bazen alışveriş yaptırdığı genç kızlardan biri gelirse bana göndermesini, onu alışverişe göndereceğimi söyledim. Bu bakımdan ben de Elstir'e benziyordum; atölyesine kapanmak mecburiyetinde olan Elstir, kimi bahar günlerinde ormanların menekşelerle kaplı olduğunu düşününce, birden canı menekşe görmek ister, kapıcı kadını gönderip bir demet menekşe aldırırdı; sonra da duygulanarak, sanrılara kapılarak, karşısında küçük çiçek modelini yerleştirdiği masayı değil, bir zamanlar ormanda, mavi alevlerin ağırlığıyla eğilmiş, yılan gibi kıvrımlı saplarıyla binlercesini bir arada gördüğü menekşelerden oluşan, ağaçların altını baştan başa kaplayan halının tamamını görürdü; hafızayı canlandıran çiçeğin belirgin kokusu, sanki atölyesinde hayali bir bölgenin sınırlarını çizirdi.

Pazar günü bir çamaşırcı kızın gelme ihtimali yoktu. Ekmekçi kıza gelince, şanssızlık bu ya, Françoise'ın evde olmadığı sırada gelmiş, baston ekmekleri sahanlıktaki sepete bırakmış ve kaçıp gitmişti. Meyveci kız çok daha geç saatte gelecekti. Peynir siparişi vermek üzere peynirci dükkânına girdiğim bir gün, genç tezgâhtar kızların arasında biri dikkatimi çekmişti; çocuksu olmakla birlikte uzun boylu, oldukça gururlu bir

edayla, diğerlerinin ortasında hayallere dalmış gibi görünen, gösterişli bir sarışındı. Onu uzaktan, süratle geçerken görebilmiştım sadece, görünüşüne ilişkin pek az şey söyleyebilirdim: Boyu aşırı hızlı uzamış olmalıydı ve gür saçları, saçtan ziyade birbirine paralel buzulkar kıvrımlarını temsil eden stilize bir heykele benziyordu. Bir tek bunları, bir de zayıf bir çehrede, yavru akbabaların gagasını hatırlatan, (bir çocukta ender rastlanır derecede) keskin hatlı bir burun seçebilmiştım. Zaten onu iyice görmemi engelleyen tek şey, etrafını sarmış olan arkadaşları değildi; onda ilk bakışta ve daha sonra ne gibi duygular, şiddetli bir gurur mu, alay mı, arkadaşlarına bahsedeceği bir küçümseme mi uyandıracakımı bilmeyişim de engel olmuştu bana. Onunla ilgili olarak bir saniye içinde yürüttüğüm bu çeşitli tahminler, yıldırımdan korkup bir bulutun içine gizlenen bir tanrıça gibi ardına saklandığı, her yanını saran sis perdesini daha da kalınlaştırmıştı. Çünkü manevi güvensizlik, görsel algının doğruluğunu gözdeki maddi bir kusurdan daha fazla engeller. Bu aşırı zayıf, aşırı dikkat çekici genç kızda belki bir başkasının cazibe diye adlandıracağı şeyin fazlalığı, benim tam da hoşuma gitmeyecek şeydi, ama buna rağmen, diğer peynirci kızlarla ilgili herhangi bir şeyi hatırlamak şöyle dursun, fark etmemi bile engellemişti sonuç olarak; onun o kemirli burnu, o düşünceli, şahsi, adeta yargılayan tatsız bakışları, tıpkı çevredeki manzarayı karanlığa boğan sarışın bir şimşek gibi öteki kızları gölgede bırakmıştı. Sonuçta, peynirciye sipariş vermek üzere yaptığım ziyaretten hatırladığım (hayalimizde canlandırırken, boş bir çehreye on farklı burun oturtacak kadar az gördüğümüz bir yüzle ilgili olarak “hatırlamak” fiili kullanılabilirse eğer) tek şey, hoşuma gitmeyen o kız olmuştu. Bir aşkı başlatmak için bu kadarı yeterli olabilir. Buna rağmen, Françoise, kızın daha çocuk denecek yaşta olduğu halde pek uyanık bir şey olduğunu ve süs merakı yüzünden mahalledekilere çok borçlandığı için çalıştığı yerden ayrılacağını söylemeseydi, gösterişli sarışını unuttur, bir daha görmeyi istemezdim. Güzelliğin bir mutluluk vaadi olduğu söylenmiştir. Tersine, haz ihtimali de, güzelliğin başlangıcı olabilir.

Annemin mektubunu okumaya koyuldum. Mme de Sévigné'den yaptığı alıntılardan ("Combray'de zihnimi kurcalayan düşünceler kapkara olmasa bile kurşunu; her an seni düşünüyor, özlüyorum; alacakaranlık çökünce sağlığın, işlerin, uzaklığın nasıl görünüyor dersin?"), Albertine'in bizim evde kalışının uzamasına ve henüz nişanlıya açıklanmamış olmakla birlikte evlenme niyetimin giderek kesinleşmesine annemin canının sıkıldığını anlıyordum. Annem, mektuplarını ortalıkta bırakırım diye korktuğundan, bunu daha açıkça ifade etmiyordu. Ayrıca, ne kadar üstü kapalı olsalar da, her mektubunu aldığımda, hemen haber vermediğim için sitem ediyordu: "Mme de Sévigné'nin sözünü bilirsin: 'İnsan uzaktayken, mektubunu aldım diye başlayan mektuplarla alay etmiyor.'" Kendisini en çok kaygılandıran konudan bahsetmeyip, aşırı harcamalarına kızdığını söylüyordu: "Bütün paran nereye gidiyor? Zaten Charles de Sévigné gibi ne istediğini bilmediğin ve 'aynı anda iki ya da üç kişi birden' olduğun için yeterince üzülüyorum; hiç değilse savurganlık konusunda ona benzememeye çalış ki, senin için, 'Para harcamazmış gibi görünüp harcamanın, kumar oynamadan kaybetmenin ve borcundan kurtulamadan para ödemenin yolunu buldu' diyemeyeyim." Tam ben annemin mektubunu bitirmiştik ki, Françoise gelip sözünü ettiği o aşırı cüretkâr sütçü kızın içeride olduğunu haber verdi. "Hem mektubunuzu götürür, hem de çok uzak değilse alışverişinizi yapar. Göreceksiniz beyefendi, Kırmızı Başlıklı Kız'a benziyor." Françoise kızı getirmeye gitti. Bir yandan ona yolu gösterip bir yandan da konuşuyordu: "Hadi canım, koridor var diye korkulur mu? Aptal şey, bu kadar çekingen olduğunu bilmiyordum. Elinden mi tutup götüreyim?" Françoise, efendisine kendi gösterdiği saygıyı başkalarından da bekleyen iyi ve dürüst hizmetkâr sıfatıyla, eski ustaların tablolarında metresle âşığını gölgede bırakan çaçaları yücelten ihtişama bürünmüştü.

Elstir menekşelere bakarken, menekşelerin ne yaptığıyla ilgilenmesi gerekmiyordu. Sütçü kız kapıdan girdiği anda, benim seyirci sükûnetimden eser kalmadı, götüreceği mektup masalını inandırıcı kılmaktan başka bir şey düşünemez oldum ve onu seyretmek için çağırmış gibi görünmemek için kıza

bakmaya bile cesaret edemeden, hızla yazmaya koyuldum. Benim gözümde, bilinmeyenin büyüüne sahipti; güzel kızların hazır beklediği evlerden birinde bulacağım bir kız bu büyüden yoksun olurdu. Ne çıplaktı, ne de kılık değiştirmişti, gerçek bir sütçü kızdı; yanlarına yaklaşacak vaktimiz olmadığında çok güzel zannettiğimiz kızlardan biriydi; hayatın ebedi arzusunun, ebedi özlemini oluşturan ve çifte akıntısı sonunda yön değiştirip bize yaklaşan şeyin bir parçasıydı. Çifte bir akıntıdır bu, çünkü bir yandan bir bilinmezlik, endamından, boyutlarından, kayıtsız bakışlarından, kibirli sükûnetinden yola çıkarak ilahi olduğuna hükmettiğimiz bir varlık söz konusudur, öte yandan bu kadının mesleğinde uzmanlaşmış olmasını ve özel kıyafeti nedeniyle romantik bir düşünceye kapılarak farklı olduğuna inandığımız bir dünyaya kaçmamıza imkân tanımasını isteriz. Zaten aşk konusundaki meraklarımızın kuralını bir formülle ifade etmek istersek, gördüğümüz kadınla yanına yaklaşıp okşadığımız kadın arasındaki mesafenin büyüklüğüyle orantı kurmamız gerekir. Genelevlerdeki kadınların, yosmaların (yosma olduklarını bilmemiz koşuluyla) bizi pek az cezbetmelerinin sebebi, başka kadınlardan çirkin olmaları değil, hazır bekliyor olmaları, bizim ulaşmaya çalıştığımız şeyi bize baştan sunmaları, tavlanmış kadınlar olmamalarıdır. Bu durumda, gördüğümüz kadınla okşadığımız kadın arasındaki mesafe asgaridir. Bir fahişe, daha bizi sokakta gördüğü anda, tıpkı yanımızda gülümseyeceği gibi gülümser. Hepimiz birer heykeltıraşızdır. Bir kadının bize sunduğu heykelden tamamen farklı bir heykelini elde etmek isteriz. Deniz kenarında kayıtsız, küstah bir genç kız; tezgâhının başında çalışan, ciddi, sırf arkadaşlarının alaylarına maruz kalmamak için de olsa, bize sert cevap veren bir tezgâhtar kız; neredeyse cevap bile vermeyen bir meyveci kız görürüz. Gördüğümüz andan itibaren de, deniz kenarındaki kibirli genç kızın, elâlem ne der takıntılı tezgâhtarın, dalgın meyveci kızın katı tutumlarını ustalıklı oyunlarımız sonucu yumuşatmaya, meyve taşıyan kollarını boynumuza dolamaya, o âna kadar soğuk soğuk ya da dalgın dalgın bakan gözlerini –arkadaşlarının dedikodularına hedef olma korkusuyla iş saatlerinde ciddi ciddi bakan, bizim ısrarlı

bakışlarımızdan kaçan, ama sonra, baş başa kaldığımızda, biz sevişmekten söz edince aydınlık bir tebessümle kısılan o güzel gözlerini– uysal bir tebessümle dudaklarımıza yaklaştırmaya razı olup olmayacaklarını deneyinceye kadar rahat edemeyiz. Tezgâhtar kızla, dikkatini ütüsüne vermiş çamaşırcı kızla, meyveci kızla, sütçü kızla bizim metresimiz olacak aynı kız arasındaki mesafe azami düzeydedir; artık her gece dudaklar öpüşmeye hazırlanırken boynumuza dolanan o uysal kollara çalışma saatlerinde bambaşka kıvrımlar çizdiren, mesleğin alışılmış hareketleri aradaki mesafeyi en uç sınırlarına kadar uzatıp çeşitlendirir. Bu yüzden de bütün ömrümüz, meslekleri sebebiyle bize uzak görünen ciddi kızların peşinde, endişe içinde koşmakla geçer. Kollarımızın arasında oldukları an, artık bir başkasıdır, aşmayı hayal ettiğimiz mesafe aşılmıştır. Ama onun peşinden, bir başka kadınla yeni baştan başlarız, bu uğurda bütün zamanımızı, bütün paramızı, bütün gücümüzü harcarız, ilk randevumuzu kaçırmamıza yol açabilecek, fazlasıyla yavaş ilerleyen arabacıya diş bileriz, heyecandan ateşimiz çıkar. Oysa bu ilk randevunun bir hayali yıkacağını biliriz. Ama önemli değildir, hayal var olduğu sürece, onu gerçeğe dönüştürüp dönüştüremeyeceğimizi görmek isteriz ve soğukluğuyla dikkatimizi çekmiş olan çamaşırcı kızı düşünürüz. Aşkta merak, tıpkı yer isimlerinin bizde uyandırdığı merak gibi, her seferinde hayal kırıklığıyla sonuçlanır, yeniden ortaya çıkar ve asla giderilemez.

Heyhat! Saçları açıkly koyulu tutamlar halindeki sarışın sütçü kız, yakınıma geldiği anda, bende uyanan onca hayal ve arzudan yoksun kalınca, kendisine indirgenmiş oldu. Yürüttüğüm tahminlerin titrek bulutu artık onu baş döndürücü bir sisle sarmalamıyordu. Sanki (hatıramı netleştirmeyi başaramadan, birbiri ardına hatırlar gibi olduğum on, yirmi burun yerine), zannettiğimden daha toparlak, kendisine aptalca bir hava veren, en azından çoğalma yeteneğini kaybetmiş, tek bir burna sahip olduğu için süklüm püklümdü. Havada uçarken yakalanan, etkisiz hale getirilen, o zavallı görüntüsüne herhangi bir şey ekleyemeyen bu kıpırtısız ava artık hayal gücüm yardım etmiyordu. Hareketsiz gerçekliğin içine düşmüştüm,

zıplamaya çalıştım; dükkânda farkına varmadığım yanakları o kadar güzel göründü ki gözüme, telaşa kapıldım ve şaşkınlığımı gizlemek için sütçü kıza, “Bir zahmet şu *Le Figaro* gazetesini verir misiniz? dedim. Sizi göndereceğim yerin adına bakacağım.” Hemen gazeteyi aldı ve bu arada hırkasının kırmızı kolu dirseğine kadar sıyrıldı; tutucu gazeteyi becerikli ve kibar bir hareketle bana uzatışındaki rahatlık ve sürat, o kırmızılık ve yumuşaklık, hoşuma gitti. *Le Figaro*’yu açarken, bir şey söylemiş olmak için, gözlerimi gazeteden ayırmadan sordum: “Şu üzerinizdeki kırmızı triko giysinin adı nedir? Çok güzel bir şey.” Sütçü kız, “Bu mu? Golf gömlek” diye cevap verdi. Çünkü bütün modalarda sıklıkla rastlanan bir gözden düşme yüzünden, birkaç yıl önce Albertine’in görece seçkin arkadaş çevresine özgü olan giysi ve kelimeler, şimdi işçi kızlara kismet olmuştu. *Le Figaro*’da bir şey arıyormuş gibi yaparak, “Sizi biraz uzağa göndersem de zahmet olmayacak mı gerçekten?” dedim. Ben ona yaptıracağım işi zahmetli bulurmuş gibi görününce, o derhal kendisi için zor olacağını düşünmeye başladı. “Öğleden sonra bisikletle gezmeye gideceğim de... Bir tek pazar günümüz var zaten. —Peki böyle başınız açık üşümeyecek misiniz? —Yok canım, başım açık değil, berem var, zaten bu kadar saçla, olmasa da olur.” Gözlerimi gazeteden kaldırıp kıvrıcık, sarı saçlarına baktım ve bu saçların girdabına kapıldığımı, bir güzellik fırtınasının ışığında, kasırgasında, kalbim çarparak sürüklendiğimi hissettim. Gazeteye bakmaya devam ediyordum; sadece soğukkanlı görünmek ve zaman kazanmak için okuyormuş gibi yaptığım halde, yine de gözümün önündeki kelimelerin anlamını kavramaktaydım; birden şu kelimeleri okuyup çarpıldım: “Daha önce de duyurduğumuz, bugün öğleden sonra Trocadéro şenlik salonunda yer alacak matine-nin programına, *Nérine*’in *Dolapları* oyununda rol almayı kabul eden Mlle Léa’nın da adını eklemek isteriz. Mlle Léa *Nérine* rolünde canlılığıyla, büyüleyici neşesiyle bir kez daha göz kamaştıracak.” Sanki Balbec’ten döndükten sonra yaraları kapanmaya başlayan kalbimin üzerindeki sargılar hoyratça sökülüp atılmıştı. Kaygılarım sel gibi dışarı fışkırdı. Léa, Albertine’in bir gün öğleden sonra gazinoda belli etmeden aynadan sey-

rettiği iki genç kızın arkadaşı olan oyuncuydu. Şunu da belirtmem gerekir ki, Albertine Balbec'te Léa'nın adı geçtiğinde, böyle namuslu bir kadından şüphelenilmesi karşısında adeta dehşete düşerek, özellikle ciddi bir tavırla, "Yo, hayır!" demişti. "Katiyen öyle bir kadın değil, çok saygıdeğer bir kadındır." Ne yazık ki, Albertine'in bu tür iddiaları, farklı iddiaların ilk aşaması olurdu daima. Birinci iddianın ardından çabucak ikincisi gelirdi: "Onunla tanışmıyorum." Üçüncü olarak da, bana böyle "şüphelenilmesi imkânsız" ve "tanışmadığı" birinden bahsettikten sonra, onunla tanışmadığı yolundaki iddiasını zamanla unutan Albertine, farkında olmadan kendi kendini yalanlayarak, onu tanıdığını anlatırdı. İlk unutuş gerçekleşip yeni iddia ortaya atıldıktan sonra ikinci bir unutuş başlar, söz konusu şahsın şüphelenilmesi imkânsız olduğu unutulurdu. "Filanca'nın o tür huyları yok mu? diye sorardım. —Tabii canım, olmaz mı, alenen bilinen bir şey!" Hemen ardından, o ciddi tavır takınılır, ilk baştaki iddianın pek zayıf, belli belirsiz bir yankısı niteliğindeki yeni bir iddia ileri sürülürdü: "Şunu söylemem gerekir ki bana karşı hep çok ölçülü davranmıştır. Tabii aksi takdirde ağzının payını fazlasıyla vereceğimi bilirdi. Ama önemli değil. Bana daima gerçek bir saygı gösterdiğini teslim etmek zorundayım. Karşısında kimin olduğunu gayet iyi biliyordu." Gerçek, bir ismi ve eskiye uzanan kökleri olduğu için hatırlanır, ama ânında uydurulmuş bir yalan çabuk unutulur. Albertine bu sonuncu, yani dördüncü yalanı unuttur ve bana itiraf-larda bulunarak güvenimi kazanmak istediği bir gün, kendini bırakıp, başlangıçta son derece saygıdeğer olan, tanışmadığı o kadın hakkında şunları söylerdi. "Bana vurulmuştu. Üç dört kere, evine kadar ona eşlik etmemi, sonra da yukarı çıkmamı rica etti. Gündüz vakti, ortalık yerde, herkesin gözü önünde evine kadar birlikte gitmekte bir sakınca görmüyordum. Ama kapısının önüne geldiğimizde, her seferinde bir bahane buluyordum; evine hiç çıkmadım." Bir süre sonra Albertine aynı hanımın evindeki eşyaların güzelliğinden dem vururdu. Böyle yaklaştırmadan yaklaştırmaya geçerek, sonunda Albertine'e gerçeği söyletmek mümkün olurdu herhalde; bu gerçek benim zannettiğim kadar vahim olmayabilirdi aslında, çünkü kadın-

lar konusunda hafifmeşrep olan Albertine belki de bir âşığı tercih ediyordu ve şimdi ben âşığı olduğuma göre, belki Léa'yı düşünmüyordu bile. İstesem, en azından birçok kadınla ilgili olarak, çelişkili iddialarını bir araya getirip Albertine'in önüne sürebilir, ona, (tıpkı astronomi yasaları gibi, gerçekte gözlemlenip saptanarak değil, mantık yürüterek keşfedilmeleri çok daha kolay olan) kabahatlerini gösterebilirdim. Ama o zaman, Albertine, başından beri anlattıklarının bir uydurma öyküler ağından ibaret olduğunu kabul etmektense, iddialarından birinin yalan olduğunu söylemeyi tercih eder ve bir iddianın geri alınması da, benim bütün sistemimi çökertirdi. *Binbir Gece Masalları*'nda bizi büyüleyen uydurma öyküler vardır. Ama sevdiğimiz insanın uydurduğu öyküler bize acı çektirir ve bu yüzden de, yüzeysel bilgilerle oyalanacağımıza, insan doğasının derinine inmemize imkân verir. Keder içimize işler ve sancılı bir merakla daha derinlere nüfuz etmeye zorlar bizi. Buradan çıkan gerçekleri gizleme hakkını bulamayız kendimizde; bu yüzden de bu gerçekleri keşfetmiş, hiçliğe inanmış bir ateist, can çekişmekteyken, şanı şöhreti umursamadığı halde, son saatlerini bu gerçekleri duyurmaya çalışarak harcar.

Şüphesiz, Léa'yla ilgili olarak henüz birinci iddia aşamasındaydım. Albertine'in onunla tanışıp tanışmadığını bile bilmiyordum. Ama önemi yoktu, sonuç değişmiyordu. Albertine'in Trocadéro'da bu tanıdığıyla karşılaşmasını veya tanımadığı bu kadınla tanışmasını ne pahasına olursa olsun, engellemem gerekiyordu. Albertine'in Léa'yla tanışıp tanışmadığını bilmediğimi söyledim; oysa bunu Balbec'te, Albertine'in kendisinden öğrenmiş olmalıydım. Unutkanlık bana söylediklerinin önemli bir bölümünü Albertine'in kafasından sildiği gibi benim kafamdan da siliyordu. Çünkü hafıza hayatımızdaki çeşitli olayların her an gözümüzün önünde bulunan bir kopyasına değil de, bir hiçliğe benzer daha çok; ara sıra, şimdiki anda yaşanan bir benzerlik, canlandırdığı bazı ölü hatıraları bu hiçlikten çekip çıkarmamızı sağlar; bununla birlikte, hafızanın ihtimalleri arasına katılmamış yüzlerce küçük olay vardır ve bizim açımızdan, doğrulanmaları ebediyen imkânsızdır. Sevdiğimiz kişinin gerçek hayatıyla ilgili olduğunu bilmediğimiz şeylerin

hiçbirine dikkat etmeyiz; bizim bilmediğimiz bir olay ya da insan hakkında ne dediğini ve nasıl bir tavırla söylediğini derhal unuturuz. Bu yüzden de, daha sonra bahsi geçen insan kıskançlığımızı uyandırıp harekete geçirdiğinde, kıskançlığımız yanılmadığından emin olmak ister; sevgilimizin dışarı çıkmak için öylesine sabırsızlanmasını, eve erken dönerek kendisini dışarı çıkmaktan mahrum ettiğimiz zamanki memnuniyetsizliğini gerçekten o insana mı atfetmesi gerektiğinden emin olabilmek amacıyla geçmişe değerek ipuçları aradığında hiçbir şey bulamaz; daima geçmişe dönük olan kıskançlığımız, elinde hiçbir belge olmadan bir tarih yazmak zorunda kalan tarihçi gibidir; daima geç kalır ve tıpkı kızgın bir boğa gibi, kendisini iğneler batırarak kızdıran, ihtişamı ve kurnazlığıyla zalim kalabalığın hayranlığını toplayan kibirli ve göz kamaştırıcı şahsın bulunmadığı bir yere doğru hamle yapar. Kıskançlık boşlukta, kararsızlık içinde çırpınır, aynı şekilde bazı rüyalarda da, hayatta gayet iyi tanıdığımız, ama belki rüyada farklı bir şahsiyet olan, sadece başkasının görünümüne bürünmüş olan bir kişiyi boş evinde arayıp bulamadığımızda böyle bir kararsızlık içinde acı çekeriz; uyandıktan sonra rüyamızın şu veya bu ayrıntısını saptamaya çalıştığımızda ise, daha da büyük bir kararsızlığın içine düşeriz. Sevgilimiz bize o sözleri söylerken nasıl bir tavır içindeydi? Mutlu değil miydi, hatta sadece kafasından aşkla ilgili düşünceler geçtiği ve bizim varlığımızdan rahatsız olup sinirlendiği zamanlarda yaptığı bir şeyi yapmıyor muydu, yani ıslık çalmıyor muydu? Şimdiki iddiasıyla, yani filanca insanla tanıştığı veya tanışmadığı iddiasıyla çelişen bir şey söylememiş miydi? Bu soruların cevabını bilemeyiz, ileride öğrenmemize de imkân yoktur; bir rüyanın elle tutulamayan kalıntılarını aramaya adarız kendimizi; bu arada sevgilimizle birlikte yaşadığımız hayat devam eder; bizim için önemli olduğunu bilmediğimiz şeylere karşı ilgisiz, belki hiç önemi olmayan şeylere karşı ise dikkatli olan hayatımız, bizimle gerçek bir ilişkisi olmayan insanların bir kâbusa dönüştürdüğü hayatımız, unutuşlarla, boşluklarla, anlamsız kaygılarla dolu, rüyayı andıran hayatımız devam eder.

Sütçü kızın hâlâ odada olduğunu fark ettim. Gitmesini istediğim yerin fazlasıyla uzak olduğunu, ona ihtiyacım olmayacağını söyledim. Kız derhal kendisi için zahmet olacağını onayladı: “Öğleden sonra güzel bir maç var, kaçırmak istemiyorum.” Sütçü kızın bu sıralar muhtemelen “spordan hoşlanmak”tan söz ettiğini, birkaç yıl sonra da “hayatını yaşamak”tan söz edeceğini düşündüm. Kendisine kesinlikle ihtiyacım olmayacağını söyleyip beş frank verdim. Bunu hiç beklemiyordu; hiçbir şey yapmadan beş frank kazanıyorsa, istediğim işi yaparsa çok para kazanacağını düşünüp hemen fikir değiştirdi ve maçın önemli olmadığına kanaat getirdi. “İstediğiniz işi yapabilirdim aslında. Her zaman bir hal çaresi vardır.” Ama ben kızı kapıya doğru ittim, yalnız kalmaya ihtiyacım vardı; Albertine’in Trocadéro’da Léa’nın arkadaşlarıyla karşılaşmasını ne pahasına olursa olsun engellemem gerekiyordu. Şarttı, mutlaka engellemeliydim; doğruyu söylemek gerekirse, bunu nasıl başaracağını henüz bilmiyordum; belki zihin aradığını bulamadığında tembelleşip bir mola verdiği için ve –bazen, korkudan donmuş ya da büyülenmiş bir halde hiç hareket etmeden bakan, avlanmış bir hayvanın kıpırtısızlığından daha verimli olmayan– bu mola süresince en ilgisiz şeyler, tıpkı tren kırım ortasında durunca vagon penceresinden gördüğümüz, yamaçta rüzgârla titreşen otların ucu gibi bir netlik kazandığı için, belki de bedeni –ve onunla birlikte, şu veya bu kişiyle mücadele yöntemlerini de içeren aklımı– sadece Albertine’i Léa’dan ve arkadaşlarından ayıracak olan kurşunun çıkacağı bir silah olarak hazır tuttuğum için, ilk birkaç dakika boyunca ellerimi açıp incelemekle, parmaklarımı çıtlatmakla yetindim. Evet, sabah Françoise gelip de Albertine’in Trocadéro’ya gideceğini söylediğinde, “Albertine canı ne istiyorsa onu yapsın” diye düşünmüş, Albertine’in yaptıklarının bu pırıl pırıl güneşli havada, akşama kadar benim için bir önem taşımayacağını zannetmiştim. Ama bu kaygısızlığım, sandığım gibi sadece sabah güneşinden kaynaklanmamıştı; Albertine’i Verdurin’lerde kararlaştırabileceği, hatta gerçekleştirebileceği tasarımlardan vazgeçmek ve benim seçtiğim, onun önceden hazırlık yapmış olamayacağı bir matineye gitmek zorunda bıraktığım için, yapacağı şeyin ister iste-

mez masum olacağını biliyordum. Aynı şekilde, Albertine'in birkaç dakika sonra, "Ölsem de umurumda değil" demesinin sebebi de, ölmeyeceğinden emin olmasıydı. O sabah beni de, Albertine'i de (güneşli havadan çok) kendisini göremesek de yarısaydam, değişken perdesinde benim Albertine'in hareketlerini, onunsa kendi hayatının önemini seyrettiği bir ortam sarmalıyordu; yani algılayamadığımız halde, tıpkı etrafımızdaki hava gibi tam bir boşluk diyemeyeceğimiz kanılarla çevriliydik; etrafımızda bazen mükemmel, çoğu kez de solunması imkânsız, değişken bir atmosfer oluşturan bu kanıların hava sıcaklığı ve basıncı gibi, mevsim gibi özenle saptanması ve kaydedilmesi gerekirdi aslında, çünkü her günümüz, hem maddi, hem manevi bakımdan özgündür. Benim o sabah farkına varmadığım, buna rağmen *Le Figaro*'yu tekrar açtığım âna kadar içine neşeyle gömüldüğüm bir kanı, Albertine'in zararsız şeyler yapacağı kanısı, az önce uçup gitmişti. Artık o güneşli, güzel günü yaşamıyordum; Albertine'in Léa'yla ve muhtemelen Léa'yı Trocadéro'da seyredip alkışlamaya gidecek olan iki kız arkadaşıyla iki perde arasında buluşup yeniden ilişki kurabileceği endişesi günün ortasında bir başka gün yaratmıştı. Artık Mlle Vinteuil'ü hiç düşünmüyordum; Léa ismi kıskanabileceğim bir başka görüntüyü, gazinoda iki genç kızın yanındaki Albertine'in görüntüsünü çıkarmıştı karşıma. Çünkü Albertine hafızamda sadece tamamlanmamış, birbirinden ayrı diziler, profiller, anlık görüntüler halinde yer alıyordu; dolayısıyla kıskançlığım aynı anda hem kaçak, hem de sabit olan kesintili bir ifadenin ve bu ifadeyi Albertine'in çehresine yerleştiren kişilerin sınırları dahilinde kalıyordu. Albertine'i Balbec'te, iki genç kızın veya bu türden başka kadınların ısrarlı bakışları karşısındaki haliyle hatırlıyordum; Albertine'in taslak çıkaran bir ressamın bakışlarına benzer, faal bakışlar tarafından taranan çehresini, bu temasa muhtemelen benim varlığım yüzünden adeta farkında değilmişçesine, belki gizlice şehvetli bir edilgenlikle maruz kalan çehresini gördüğümde hissettiğim ıstırabı hatırlıyordum. Albertine'in kendini toparlayıp benimle konuşmadan önce, hiç kıpırdamadan boşluğa gülümsediği bir saniye vardı ki, fotoğrafı çekiliyormuşçasına yapay bir doğallık

ve belli etmemeye çalıştığı bir haz sergilemişti; hatta objektifin karşısında daha çarpıcı bir poz veriyordu adeta –Doncières’de, Saint-Loup’yla birlikte gezindiğimiz sırada, Albertine’in diliyle dudaklarını ıslatıp gülerek bir köpekle oynarmış gibi yaptığında takındığı poz mesela. Elbette, böyle anlarda, sokaktan geçen bir kızla kendisi ilgilendiği zamanlardakinden çok farklıydı. İlgilenen kendisiyse, tam tersine, ısrarlı, kadifemsi bakışları yanından geçen kıza öylesine takılır, yapışırdı ki, kızın derisini de koparıp alacakmış gibi bir his uyandırırdu. Yine de o andaki bakışı Albertine’e hiç değilse bir ciddiyet, hatta acı çekiyormuş gibi bir hava verdiğinden, iki genç kızın karşısındaki durgun, mutlu bakışlarına kıyasla, bana tatlı bir bakış gibi gelebilirdi; zaman zaman duymuş olabileceği arzusun hazin ifadesini uyandırdığı arzusun sebep olduğu neşeli ifadeye tercih ederdim. Albertine uyandırdığı arzusun bilincinde olduğunu ne kadar gizlemeye çalışsa da, bu arzusun bilinci şehvetli bir buğu gibi kendisini sarıp sarmalar, çehresi pespembe olurdu. Ama Albertine’in böyle anlarda içinde beklettiği her şeyi, çevresine dalga dalga yayılan ve bana onca acı çektiren her şeyi benim yokluğumda da bastıracağı, iki genç kızın flörtlerine hazır ben yokken, gözünü kırpmadan karşılık vermeyeceği ne malumdu? Şüphesiz bu hatıralar bana müthiş bir acı veriyordu. Albertine’in eğilimlerinin, ihanetinin genel bir itirafıydılar adeta ve onun inanmayı istediğim tek tek yeminleri, eksik kalan soruşturmalarının olumsuz sonuçları, Andrée’nin belki de Albertine’le gizlice anlaşarak verdiği teminatlar bu hatıraları bastıramıyordu. Albertine tek tek ihanetlerini inkâr etse de, ağzından kaçıracağı, aksine iddialardan daha güçlü olan sözlerle, sırf o bakışlarıyla, tek tek ayrıntılardan çok daha fazla gizlemek isteyeceği, kabullenmektense ölmeyi tercih edeceği şeyi, yani eğilimini itiraf etmiş oluyordu. Albertine de herkes gibi ruhunu ele vermek istemezdi. Bu hatıraların bana çektiği acıya rağmen, Albertine’e duyduğum ihtiyacın Trocadéro’daki gösteri programından kaynaklandığını inkâr edebilir miydim? O, kabahatleri gerekirse cazibenin yerini tutabilen, kabahatlerini izleyen iyilikleri sayesinde de bir o kadar cazibe kazanan kadınlardandı; bu tür kadınların bize gösterdiği iyiliğin verdi-

ği huzuru, tıpkı sağlığı iki gün üst üste yerinde olmayan bir hasta gibi, her defasında yeniden uğraşıp ele geçirmemiz gerekir. Üstelik, biz kendilerine âşıkken işledikleri kabahatlerin ötesinde, henüz bizimle tanışmazken işledikleri kabahatler, en başta da mizaçları vardır. Bu tür aşklar ıstıraplıdır, çünkü aşkın öncesinde, kadının bir ilk günahı, o kadını sevmemize yol açan bir günah mevcuttur; bu günahı unuttuğumuzda, o kadına eskisi kadar ihtiyaç duymayız ve tekrar sevebilmek için tekrar acı çekmemiz gerekir. O anda kafamı en çok meşgul eden şey, Albertine'in o iki genç kızla buluşmasını engellemek ve Léa'yla tanışıp tanışmadığını öğrenmekti; oysa tek tek ayrıntılarla ancak genel anlamları açısından ilgilenmemiz gerekir; merakımızı parçalara ayırıp, bizim için bilinmezliğini daima koruyacak olan zalim gerçeklerin görünmez seli içinde, rastlantı sonucu zihnimizde belirginlik kazanmış olan ayrıntılara yönelmek, seyahat etmek kadar, çeşitli kadınlarla tanışma arzusu kadar çocukça bir şeydir. Üstelik belirli bir ayrıntıyı ortadan kaldırmayı başarsak bile, yerini derhal bir başkası alacaktır. Bir gün önce Albetine'in Mme Verdurin'e gitmesinden korkuyordum. Şimdiyse, tek derdim Léa'ydı. Gözü kör olan kıskançlık, etrafını saran karanlığın içinde herhangi bir şeyi görmekten âciz olmakla kalmayıp, tıpkı Danaos kızlarının, İksi-on'un çilesi gibi, aynı cezanın durmadan tekrarlandığı bir işkencedir. O iki genç kız Trocadéro'ya gitmese bile, kılık değiştirerek güzelleşen, başarıyla taçlanan Léa Albertine üzerinde kim bilir nasıl bir etki yapacak, onu hangi tahayyüllere, benim yanımda bastırılsalar da, tatmin edilemeyecekleri bir hayattan kendisini tiksindirecek hangi arzulara sürükleyecekti? Ayrıca Léa'yı tanımadığı, gidip kendisini soyunma odasında görmeyeceği ne malumdu; hatta Albertine'i tanımasa bile, onu Balbec'te görmüş olan Léa'nın kendisini görünce tanıyıp sahneden bir işaret yapmayacağını, işaretiyle Albertine'e kulise geçme izni vermeyeceğini nereden bilebilirdim? Önlenmiş olan bir tehlikenin atlatılması gözümüze çok kolay görünür. Bu tehlike henüz önlenmemiştii; önlenememesinden korkuyordum ve bu yüzden, gözümde iyice vahimdi. Bununla birlikte, o anda çektiğim acının şiddeti, gerçekleştirmeye çalıştığım anda neredey-

se uçup gittiğini hissettiğim aşkın bir kanıtıydı adeta. Tek kaygım buydu, tek düşündüğüm, Albertine'in Trocadéro'da kalmasını engellemenin yoluydu; Léa oraya gitmesin diye ona istediği meblağı vermeye hazırdım. İnsanın tercihini kanıtlayan şey, inandığı fikirden çok gerçekleştirdiği eylemse eğer, Albertine'i seviyordum. Ne var ki ıstırabımın canlanması, içimdeki Albertine görüntüsüne bir belirginlik kazandırmıyordu. Albertine, görünmezliğini koruyan bir tanrıça gibi acı çektiriyordu bana. Tahmin üzerine tahmin yürütüp ıstırabıma son vermeye çalışıyor, ama yine aşkımı gerçekleştiremiyordum.

Her şeyden önce, Léa'nın gerçekten Trocadéro'ya gidip gitmeyeceğinden emin olmam gerekiyordu. Sütçü kıza beş frank verip gönderdikten sonra, Léa'yla yakın ilişkisi olan Bloch'a telefon edip sordum. Onun bu konuda hiçbir bilgisi yoktu, benim ilgilenmeme de şaşırdı. Hızlı hareket etmem gerektiğini düşündüm; Françoise giyinikti, ben değildim; annemden Françoise'ı o gün bana bırakmasını rica ettim ve kendim yataktan kalkarken, onu da bir otomobile bindirdim; Trocadéro'ya gidecek, bir bilet alacak, salonda Albertine'i arayacak ve gönderdiğim notu kendisine verecekti. Yazdığım notta, bir gece Balbec'te beni bedbaht etmiş olan hanımdan az önce bir mektup aldığımı ve allak bullak olduğumu belirtiyordum. O gecenin ertesi günü, kendisini çağırtmadığım için sitem ettiğini hatırlatıyordum. Bu yüzden de matinesinden feragat ederek gelip beni almasını rica edecek cesareti kendimde bulduğumu söylüyordum; birlikte çıkıp biraz hava alırsak belki toparlanabilirdim. Ama giyinip hazırlanmam epeyce vakit alacağından, Françoise'ın yanında olmasından yararlanıp *Trois Quartiers*'ye (daha küçük olan bu mağaza, *Bon Marché* kadar endişelendirmiyordu beni) gider ve ihtiyacı olan beyaz tül bluzu alırsa memnun olacağımı da eklemiştım.

Yazdığım not muhtemelen nafile bir çaba değildi. Doğruyu söylemek gerekirse, Albertine'in kendisini tanıdığımdan beri, hatta daha önceleri de, yaptığı herhangi bir şeyden haberim yoktu. Ama konuşmalarında (bundan kendisine söz etsem, Albertine yanlış duyduğumu söyleyebilirdi) yakaladığım kimi çelişkiler, düzeltmeler, benim gözümde birer suçüstü kadar

kesindi; ne var ki bunları Albertine'e karşı kullanmam imkânsızdı, çünkü sık sık bir çocuk gibi yakayı ele veren Albertine, her defasında ani bir stratejik toparlanmayla benim acımasız saldırılarımı savuşturmuş ve durumu düzeltmişti. Bu saldırılar benim gözümde acımasızdı. Albertine bir üslup inceliği olarak değil de ihtiyatsızlıklarını düzeltmek amacıyla, dilbilgisi uzmanlarının tutarsızlık veya buna benzer bir ad verdikleri ani sözdizimi değişikliklerine başvururdu. Kadınlardan söz ederken kendini kaptırıp, "Hatırlıyorum da, geçenlerde ben..." demişken, aniden bir "onaltılık es" verir, "ben", "o" olurdu; sözünü ettiği şey, katiyen kendisinin yaptığı değil, masum masum gezinirken şahit olduğu bir şey haline gelirdi. Eylemin öznesi Albertine olmaktan çıkardı. Albertine'in yarıda bıraktığı cümlelerin başını tam olarak hatırlayıp, sonunun nasıl geleceğini çıkarmak isterdim. Ama dinlerken cümlelerin sonunu beklediğim için, belki de Albertine'in benim ilgiyle dinlediğimi görerek değiştirdiği cümlelerin başını tam hatırlayamaz, onun gerçek düşüncesini, gerçek hatırasını kaygılı bir merakla düşünmeye devam ederdim. Sevgilimizin bir yalanının başlangıcı, ne yazık ki kendi aşkımızın veya bir yönelimin başlangıcına benzer. Bu başlangıçlar biz fark etmeden oluşur, kümelenir ve geçip gider. Bir kadını sevmeye nasıl başladığımızı hatırlamak istediğimizde zaten ona âşığızdır; âşık olmadan önceki tahayyüllerimiz sırasında, "Bu bir aşk başlangıcı, aman dikkat!" diye düşünmeyiz; tahayyüller biz pek de farkına varmadan, birer sürpriz olarak gelişir. Aynı şekilde, tek tük birkaç istisna dışında, Albertine'in ilk iddiasıyla birlikte, (aynı konuda) bu iddiaya zıt bir yalanını da okura aktardığımda, bunu sadece anlatım kolaylığı açısından yaptım. Albertine'in ilk iddiası, çoğunlukla geleceği kestiremediğim ve daha sonra kendisiyle çelişen hangi iddianın geleceğini tahmin etmediğim için fark edilmeden geçip giderdi; kulağım onu işitirdi elbette, ama zihnim Albertine'in sözlerinin devamlılığı içinde onu tecrit etmezdi. Daha sonra, açık seçik bir yalanla karşı karşıya geldiğimde ya da endişeli bir şüpheye kapıldığımda, ilk iddiayı hatırlamak isterdim; boşuna çabalardım; hafızam, zamanında haber verilmediğinden, iddianın bir suretini saklama gereği duymamış olurdu.

Françoise'a Albertine'i tiyatrodan çıkardıktan sonra bana telefonla haber vermesini ve kız arkadaşımı dönmek isteyip istemediğine bakmadan eve getirmesini tembihledim. "Bir bu eksikti, gelip beyefendiyi görmeyi elbette isteyecek diye cevap verdi Françoise. —Beni görmekten o kadar hoşlanıyor mu bilmem. Hoşlanmaması için pek nankör olması gerekir" diye devam etti Françoise; Albertine, Françoise'ın bir zamanlar halamın yanında, Eulalie'den ötürü çektiği kıskançlık azabını yıllar sonra canlandırmıştı. Albertine'in benim karşımdaki konumunun onun tarafından değil, benim tarafımdan istenmiş olduğunu bilmeyen Françoise, (hem izzetinefsim sebebiyle, hem de onu sinirlendirmek için bunu kendisinden saklamayı tercih ediyordum), Albertine'in becerikliliğini hem takdir ediyor, hem lanetliyor, diğer hizmetkârlara ondan "artist" diye, beni parmağında oynatan bir "numaracı" diye bahsediyordu. Henüz Albertine'e savaş ilan edecek cesareti yoktu; ona güler yüz gösteriyor, bana bir şey söylemenin işe yaramayacağını, o şekilde bir yere varamayacağını düşünerek, Albertine'le ilişkim bağlamında bana yaptığı hizmetlerden gurur duyuyordu, ama fırsat kollamaktaydı; Albertine'in konumunda bir çatlak bulunduğu takdirde genişletmeye ve bizi tamamen ayırmaya kararlıydı. "Nankör mü? Yok canım, bence asıl nankör olan benim, Françoise; Albertine'in bana ne kadar iyi davrandığını bilemezsiniz." (Seviliyormuş gibi görünmek benim için öyle hoş bir duyguydu ki!) "Hadi çabuk olun. —Acele tarafından fırlıyorum."

Françoise'ın kelime hazinesi, kızının etkisiyle biraz yozlaşmaya başlamıştı. Bütün diller bu şekilde, yeni terimlerin eklenmesiyle saflıklarını kaybederler. Françoise'ın parlak dönemlerini bildiğim konuşmasında ortaya çıkan yozlaşmadan aslında ben de dolaylı olarak sorumluydum. Françoise'ın kızı annesiyle konuşurken memleketinin şivesini kullanmakla yetinseydi, onun klasik lisanını yozlaştırıp seviyesiz bir argoya indirgememiş olurdu. Kızı memleketinin şivesini kullanmaktan hiçbir zaman kaçınmamıştı; ikisi benim yanımda gizli bir şey konuşmak istediklerinde, gidip mutfığa kapanacaklarına, özel şiveleriyle konuşmak suretiyle, odamın ortasında, sımsıkı

kapalı bir kapıdan daha emniyetli anlaşılmaz bir duvar oluşturdular. Konuşmalarında seçebildiğim tek şey olan “asabatom bozuldu”nun sık sık kullanılmasından yola çıkarak, ana kızın pek iyi geçinmediklerini düşünürdüm sadece (tabii bu asap bozan kişi ben değilsem eğer). Ne yazık ki, hiç bilmediğimiz bir lisanı bile, sürekli iştirsek, sonunda öğreniriz. Benim de sonunda öğrendiğim lisanın Françoise’ın yerel şivesi olmasına hayıflanıyordum; Françoise Farsça konuşmayı âdet edinmiş olsa, onu da öğrenirdim. Françoise kaydettiğim ilerlemenin farkına vardığında, kendisi de, kızı da konuşmalarını hızlandırdılar, ama yararı olmadı. Françoise önce memleketlerinin şivesini anlamama üzüldü; sonra konuşmama ise sevindi. Aslında sevinci alaydan ibaretti, çünkü ben zamanla Françoise’ın şivesini aşağı yukarı onun gibi telaffuz etmeyi başardığım halde, o ikimizin telaffuzları arasında dağlar kadar fark buluyor ve buna bayılıyordu; yıllardır aklına gelmemiş olan hemşerileriyle görüşmediğine hayıflanıyor, benim şivelerini ne kadar kötü konuştuğumu duysalar gülmekten katılacaklarını söylüyordu. Sırf bunu düşünmek bile Françoise’ın içini neşe ve özlemle dolduruyor, gülmekten gözleri yaşaracak olan köylülerin adlarını sıralıyordu bir bir. Ne var ki, telaffuzum kötü de olsa, şiveyi iyi anlamamdan duyduğu üzüntüyü hiçbir sevinç hafifletemezdi. İçeri girmesini engellemek istediğimiz kişinin elinde maymun-cuk varsa, anahtarların işlevi kalmaz. Françoise da, yerel şivesi geçersiz bir savunma haline gelince, kızıyla çok kısa sürede, akla gelebilecek en bayağı dönemlerin Fransızca’sına dönüşen bir dilde konuşmaya başladı.

Hazırdım. Françoise henüz telefon etmemiştii; acaba telefonunu beklemeden çıksa mıydım? Ama kız arkadaşımı bulacağı ne malumdu; Albertine kuliste olamaz mıydı; hatta Françoise onu bulsa da, dönmeye razı olacak mıydı bakalım? Yarım saat sonra telefon çaldığında, kalbim umut ve korkuyla küt küt atmaya başladı. Bir telefon görevlisinin emriyle harekete geçen ve hızlı uçan bir ses bölüğü, Françoise’ın değil de, santral memurunun sözlerini ânında ulaştırıyordu bana; Françoise’ın ırsi utangaçlığı ve hüznü, atalarının bilmediği bir nesne söz konusu olduğu için, bulaşıcı hastalığı olan kişileri ziyaret etme pa-

hasına da olsa, bir telefon ahizesine yaklaşmasını men ederdi. Albertine'i salonun girişinde, tek başına bulmuştu; Albertine gidip Andrée'ye temsilin sonuna kalmayacağını haber vermiş, sonra hemen Françoise'ın yanına dönmüştü. "Kızmadı mı? Ah, affedersiniz! Hanıma sorar mısınız, küçük hanım kızmış mı? –Hanımefendi diyor ki, hayır, hiç kızmamış, aksine memnun olmuş; en azından, memnun olmadıysa da, belli etmemiş. Şimdi birlikte *Trois Quartiers*'ye gidiyorlarmış, saat ikide evde olacaklarmış." İkinci üç demek olduğunu anladım, çünkü saat zaten ikiye geçmişti. Saate asla doğru bakamamak, saati doğru söyleyememek, Françoise'ın kendine has, sabit, düzeltilmesi imkânsız, yani marazi diyebileceğimiz bir kusuruydu. Saatine bakıp da, ikiye, saat bir veya saat üç dediğinde, kafasında ne olup bittiğini, olayın Françoise'ın görüşünde mi, zihninde mi, dilinde mi cereyan ettiğini asla anlayamamışımdır; bildiğim şu ki, bu olay daima cereyan ederdi. İnsanoglu çok yaşlıdır. Soyaçekim ve akraba evlilikleri, kötü alışkanlıklara, hatalı reflekslere bastırılması imkânsız bir güç kazandırır. Bazı insanlar bir gül ağacının yanından geçince aksırıp öksürür; taze boya kokusu, kimilerinin derisinde döküntülere yol açar, birçok kişi, seyahat öncesinde karın ağrısı çeker, ataları hırsız olan cömert milyonerler vardır ki, elli frangımızı çalmaktan kendilerini alamazlar. Françoise'ın saati niçin doğru söyleyemediği meselesine gelince, kendisi bana hiçbir zaman bu konuda bir bilgi vermedi. Françoise, yanlış cevaplarının çoğunlukla bende yol açtığı öfkeye rağmen, hatası yüzünden ne özür diler, ne de hatasına bir açıklama getirirdi. Hiçbir şey söylemez, adeta beni duymazlıktan gelir, bu da iyice tepemi attırırdı. Hiç değilse şiddetle karşı çıkabileceğim, açıklayıcı bir söz duymak isterdim, ama ne gezer, kayıtsız bir sessizlikle karşılaştırdım. Fakat bu sefer kuşkuyla yer yoktu, Albertine Françoise'la birlikte saat üçte eve gelecek, ne Léa'yı görecek, ne de arkadaşlarını. Onlarla ilişkiye geçmesi tehlikesi bu şekilde önlendikten sonra, tehlikenin gözümdeki önemi de ânında azaldı; tehlikeyi önlemenin ne kadar kolay olduğunu görünce, başlangıçta başaramayacağımı düşünmüş olmama şaşırdım. Trocadéro'ya Léa'nın arkadaşlarını görmek için gitmediği anlaşılan Albertine'e yoğun

bir minnet duymaktaydım; benim isteğim üzerine temsili bırakıp dönmekle Albertine bana zannettiğimden daha fazla ait olduğunu, hatta gelecekte de ait olacağını kanıtlamıştı. Bisikletli bir ulak Albertine'den sabretmemi dileyen bir not getirdiğinde minnetim iyice arttı; o bildik, tatlı anlatımını kullanmıştı: “Benim canım Marcel'im, ben maalesef bu notu size götüren bisikletli ulak kadar hızlı gelemeyeceğim yanınıza; bir an önce gelebilmek için onun bisikletini almak geçiyor içimden. Size kızabileceğimi nasıl düşünebilirsiniz; benim için sizinle birlikte olmaktan daha büyük bir zevk olabilir mi? Sizinle baş başa dışarı çıkmak çok güzel olacak, bundan böyle hep baş başa çıksak daha da güzel olur. Neler kuruyorsunuz kafanızda! Ah Marcel! Ah Marcel! Daima senin, Albertine.”

Hatta Albertine'in itaati ona aldığım elbiselerin, sözünü ettiğim yatın, Fortuny sabahlıklarının bir karşılığı değil de, onları tamamlayan bir şey olduğundan, bütün bunlar bana birer ayrıcalık gibi geliyordu; çünkü bir efendinin görev ve yükümlülükleri de, tıpkı hakları gibi iktidarının birer parçasıdır ve bu iktidarı tanımlayıp kanıtlar. İşte Albertine'in bana tanıdığı haklar da yükümlülüklerime gerçek niteliğini kazandırıyordu: Bana ait bir kadını vardı, ona durup dururken bir haber gönderdiğimde, derhal telefonla bağlantı kurup hemen geleceğini bildiriyordu saygıyla. Zannettiğimden daha fazla efendisiydim onun. Daha fazla efendisi, yani daha fazla kölesiydim. Albertine'i görmek için en ufak bir sabırsızlık duymuyordum artık. Onun, o anda, Françoise'la birlikte alışveriş yaptığını, seve seve uzatacağım kısa bir süre sonra da, yine Françoise'la birlikte eve döneceğini bilmek, önümdeki zamanı parıltılı ve huzurlu bir yıldız gibi aydınlatıyordu; şimdi bu zamanı yalnız geçirmek daha zevkli geliyordu bana. Albertine'e olan aşkım beni yataktan kaldırmış, dışarı çıkmak üzere bana hazırlık yaptırmıştı, ama yapacağımız gezintiden zevk almamı engelleyecekti. Böyle bir pazar gününde, gencecik işçi kızların, terzi çıraklarının, yosmaların Boulogne Ormanı'nda gezintiye çıkmış olacağını düşünüyordum. Ve bu terzi çıraqları, genç işçi kızlar sözlerini kullanarak, (tıpkı daha önce özel isimleri, balo haberlerinde okuduğum genç kız isimlerini sık sık kullanışım gibi), beyaz

bir korsajın hayaliyle, kısa bir eteğin hayaliyle, bu hayalin ardına tanımadığım, beni sevebilecek bir kişiyi yerleştirerek, kendi başıma arzulanır kadınlar yaratıyor, “Kim bilir ne hoşturlar!” diyordum içimden. Ama hoş olmaları benim ne işime yarayacaktı, tek başıma çıkmıyordum ki dışarıya?

Halen yalnız olmamdan faydalanmak isteyip, güneş notaları okumamı engellemesin diye perdeyi biraz çektikten sonra, piyanonun başına oturup ortada duran Vinteuil Sonatı’nı rastgele açtım ve çalmaya koyuldum; çünkü Albertine’in gelişine daha biraz vakit vardı, öte yandan geleceği de kesindi; yani hem zamanım vardı, hem de kafam rahattı. Albertine’in Françoise’la döneceğini bilmenin, itaatkârlığının verdiği güvenle dolu bu bekleyiş içinde, dışarıdaki güneş kadar sıcak bir iç aydınlığıyla sarmalanmışçasına mutluydum; zihnimi istediğim gibi kullanabiliyor, bir süreliğine Albertine’den ayırıp sonata yöneltebiliyordum. Hatta sonatta dikkatimi yoğunlaştırdığım şey, tensel ve kaygılı ezgiler bileşiminin Albertine’e olan aşkımla şu anda daha da fazla çakışması değildi; bu aşk o kadar uzun bir süre boyunca kıskançlıktan yoksun olmuştu ki, Swann’a bu duyguyu tanımadığımı, bilmediğimi itiraf etmiştim. Hayır, sonata bir başka açıdan, kendi içinde büyük bir sanatçının eseri olarak bakıyordum; ses dalgaları beni, sanatçı olmayı istediğim o Combray günlerine götürüyordu (Montjoyvain’i veya Méséglise tarafını değil, Guermantes tarafındaki gezintileri kastediyorum). Acaba sanatçı olma hevesinden fiilen vazgeçmekle, gerçek bir şeyden mi vazgeçmiştim? Sanatın kaybını hayat unutturabilir miydi bana; sanat, gerçek kişiliğimize hayattaki eylemlerde bulamadığı bir ifade imkânını sunan, daha derin bir gerçekliği içinde barındırıyor muydu? Büyük sanatçıların her biri, gerçekten de diğerlerinden çok farklıydı ve her biri, günlük hayatta boşuna aradığımız o bireysellik izlenimini fazlasıyla uyandırıyor. Tam bunu düşündüğüm sırada, sonatın bir ölçüsü dikkatimi çekti; aslında gayet iyi bildiğim bir ölçüydü, ama bazen dikkatimiz çoktandır bildiğimiz bir şeyi farklı bir biçimde aydınlatır ve daha önce hiç görmediğimiz bir yanını fark etmemize yol açar. Bu ölçüyü çalarken, Vinteuil aslında o notalarla Wagner’in hiç aşına olmadığı bir hulyayı ifade ettiği

halde, “*Tristan!*” diye mırıldanmaktan kendimi alamadım; bir torunun tonlamasında, hareketinde, onun hiç görmediği dedesini görür gibi olan aile ahbabının tebessümü yayıldı dudaklarıma. Nasıl ki öyle bir durumda benzerliği kanıtlayabilecek fotoğraflara bakılırsa, ben de piyanoya, Vinteuil Sonatı’nın üzerine *Tristan*’ın notalarını yerleştirdim; tesadüf, tam da o gün, öğleden sonra, Lamoureux Konserleri dizisinde bu eserin bazı parçaları çalınıyordu. Ben Bayreuth’un mimarına duyduğum hayranlığı bir vicdan meselesi haline getiren insanlardan değildim; bunlar, örneğin Nietzsche, tıpkı hayatta olduğu gibi sanna da, kendilerine cazip gelen güzelliklerden görev duygusu yüzünden kaçarlardı, *Parsifal*’i inkâr edip kendilerini zorlayarak *Tristan*’dan koparlardı ve manevi bir çilecilikle, sürekli nefis körelterek, en cefalı yolu izleyerek sonunda sadece *Longjumeau*’lu *Posta Sürücüsü*’nü tanıyıp ona tapınma düzeyine ulaşırlardı. Eserin bir perdesinde karşımıza çıkan, bir kaybolup bir görünen, bazen uzak, uykuda, neredeyse kopuk, bazen de belirsizliklerini korumakla birlikte bir motifin değil, adeta bir nevralljinin tekrarı kadar inatçı, yakın, içsel, organik ve derin olan o ısrarlı ve kaçak temaları art arda izledikçe, Wagner’in eserinin ne kadar gerçek olduğunu fark ediyordum.

Bu bağlamda Albertine’in dostluğuna hiç benzemeyen müzik kendi benliğimin derinliklerine inmeme ve orada bir yenilik bulmama yardımcı oluyordu: Güneşli dalgaları yanıbaşım da kırılan bu ses denizi, hayatta, seyahatte nafiye aradığım çeşitliliğin özlemini uyandırıyordu içimde. İki yönlü bir çeşitlilikti bu. Nasıl bir tayf ışığın bileşimini gözlerimizin önüne sererse, bir Wagner’in armonisi, bir Elstir’in renkleri de bir başka insanın aşk sayesinde nüfuz edemediğimiz duygularının özündeki niteliği tanımamızı sağlıyordu. Ayrıca eser kendi içinde de gerçekten bir çeşitlilik sunmanın yegâne yöntemiyle, yani çeşitli kişilikleri bir araya getirerek bir çeşitlilik sunuyordu. Sıradan bir besteci, ikisine aynı şarkıyı söylediği halde, bir seyisi ve şövalyeyi ayrı ayrı tasvir ettiğini sanır, oysa Wagner, aksine her isme farklı bir gerçeklik tahsis eder; onun seyisi her ortaya çıkışında, hem karmaşık hem basit, kendine has bir kişidir ve o muazzam ses âlemine, birbiriyle kesişen, neşeli ve

feodal çizgilerle imzasını atar. Böylece, her biri bir kişi olan onlarca müziğin oluşturduğu, dopdolu bir müzik çıkar ortaya. Aynı ayrı müzikler birer kişi veya doğanın anlık bir görüntüsünün uyandırdığı birer izlenimdir. Doğanın bize yaşattığı duygudan en bağımsız olan şeyler bile, kesin olarak tanımlanmış dışsal gerçekliğini korur; bir kuşun ötüşü, bir avcının borusu, bir çobanın kavalıyla çaldığı ezgi sesli silüetler halinde ufukta belirir. Hiç şüphesiz Wagner onları yaklaştıracak, ele geçirecek, orkestra düzenine sokacak, en yüce müzik kavramlarının hizmetine koşacaktır, ama bunu yaparken, tıpkı şekil verdiği ahşabın dokusunu, türünü dikkate alan bir ahşap ustası gibi, başlangıçtaki bireyselliklerine saygı gösterecektir.

Olayların yanı sıra, birer isimden ibaret olmayan şahsiyetlerin yanı sıra doğanın seyrine de yer verilen bu eserlerin bütün zenginliklerine rağmen –harika bir biçimde de olsa– hep bir eksik kalmışlık izlenimi uyandırdıklarını düşünüyordum; bu özellik, on dokuzuncu yüzyılın bütün büyük eserlerinde görülür, o on dokuzuncu yüzyıl ki, en büyük yazarları başarılı eserler vermemiş, ama kendi çalışmalarına aynı anda hem işçi, hem yargıç gözüyle bakarak, bu kendi kendini gözlemden eserin dışında ve fevkinde, yepyeni bir güzellik çıkarmışlar, eserlerine sahip olmadıkları, geriye dönük bir bütünlük ve yücelik yüklemişlerdir. Geriye dönüp baktığında, romanlarında bir *İnsanlık Komedyası* gören, birbirinden bağımsız şiirleri ve denemeleri *Yüzyılların Efsanesi* ve *İnsanlığın Kitabı Mukaddesi* başlıkları altında birleştiren şair ve yazarların üzerinde durmasak da, bu sonuncu yazarın, yani Michelet’in on dokuzuncu yüzyılı mükemmel biçimde temsil ettiği, dolayısıyla ondaki asıl güzelliklerin eserinden çok eserine karşı takındığı tavırda, *Fransa Tarihi*’nde veya *Fransız Devriminin Tarihi*’nde değil de, bu iki kitabının önsözlerinde aranması gerektiği söylenemez mi? Eserlerin kendilerinden sonra yazılan ve yazarın eserini değerlendirdiği bu önsözlere bir de genellikle bilgece bir ihtiyatlılığın değil, müzisyenlere yakışır bir ahengin gerektirdiği, “Affınıza sığınarak söylüyorum” sözleriyle başlayan tek tük cümleleri de eklemek gerekir. O sırada beni hayranlıkla kendimden geçiren öteki müzisyen, yani Wagner, çekmecesinden

harika bir parçayı çıkarıp, bu motifi bestelerken hiç aklından geçmemiş olan bir eserine sonradan ilave etmeyi gerekli görmüş, ilk mitolojik operasının ardından ikincisini, sonra da diğerlerini bestelemiş ve birdenbire bir dörtleme oluşturduğunu fark edip, muhtemelen Balzac'inkine benzer bir sarhoşluk yaşamıştı; Balzac da eserlerini hem bir yabancının, hem de bir babanın bakış açısıyla incelediğinde, eserlerinin birinde Raffaello'nun saflığını, bir diğerinde İncil'in yalınlığını bulmuş ve bu geriye dönük bakışta birden zihninde bir aydınlanmayla, eserlerinin aynı şahsiyetleri içeren bir dizi halinde bir araya getirilseler, çok daha güzel olacaklarını anlamış, böylece yapısına son ve üstün bir fırça darbesi eklemişti. Sonradan kurulan bu bütünlük sahte değildir. Öyle olsaydı, sayısız başlık ve altbaşlığın yardımıyla tek bir yüce hedefe yöneldiği izlenimini yaratmaya çalışan onlarca sıradan yazarın kurduğu sistemler gibi parçalanıp giderdi. Balzac'ın eserlerindeki bütünlük sahte olmadığı gibi, sonradan kurulduğu için bir araya getirilmeyi bekleyen ayrı ayrı parçalar arasında zaten bu bütünlüğün mevcut olduğu bir heyecan anında keşfedildiği için, belki daha da gerçektir; bu bütünlük, daha önce bilinmediğinden, mantıksal değil, çeşitliliği engellemeyen, yorumu ruhsuzlaştırmayan, temel bir bütünlüktür. Bir ilhamla ayrıca yazılmış, bir tezin yapay gelişiminin gerektirmediği, eserin tamamıyla bütünleşen bir parça gibidir (ama bir parça değil, bir bütündür). Isolde'nin dönüşünden önceki güçlü orkestra ezgisi başlamadan duyulan, bir kavalın seslendirdiği, neredeyse unutulmuş çoban havasını eser kendiliğinden bünyesine katmıştır. Hiç şüphesiz geminin yaklaştığı sırada orkestra nasıl kavalın notalarını yakalıyor, dönüştürüyor, kendi sarhoşluğuyla birleştiriyorsa, bu notaların ritmini bölüyor, tınısını aydınlatıyor, yükselişini hızlandırıyor, çalgıları çoğaltıyorsa, Wagner'in kendisi de, hafızasında çoban havasını keşfederek eserine kattığında, ona anlam kazandırdığında sevinçle dolup taşmıştı. Zaten bu sevinç kendisini hiç terk etmez. Wagner'de şairin hüznü ne kadar derin olursa olsun, zanaatkârın neşesi o hüznü telafi eder, aşar – yani maalesef biraz bozar. Ama o sırada, Vinteuil'ün cümlecisiyle Wagner'inki arasında az önce fark ettiğim özdeşlik kadar, bu

Vulcanus'u hatırlatan ustalık da beni allak bullak etmişti. Aca-
ba büyük sanatçılarda insanüstü bir gerçeğin yansıması gibi
görünen, ama aslında zorlu bir çalışmanın ürünü olan kök-
lü, yıkılmaz bir özgünlük varmış yanılışı bu ustalıktan mı
kaynaklanıyordu? Eğer sanat bundan ibaretse, hayattan daha
gerçek değildi demek ki, dolayısıyla o kadar hayıflanmama ge-
rek yoktu. *Tristan*'ı çalmaya devam ediyordum. Aramızdaki ses
duvarının ardından Wagner'in sevincini, beni de bu sevinci
paylaşmaya davet edişini, Siegfried'in ölümsüz genç kahka-
hasının ve çekiç vuruşlarının giderek yükselişini işitiyordum;
üstelik zanaatkârın teknik ustalığı, muhteşem biçimde dövü-
len bu cümlelerin yerden havalanmasını daha da kolaylaştı-
rıyordu; bu kuşlar Lohengrin'in kuğusuna değil de, Balbec'te
gördüğüm, enerjisini yükselişe dönüştüren, dalgaların üzerin-
de yol alarak gökyüzünde gözden kaybolan uçağa benziyordu.
En yüksekte uçan, en hızlı uçan kuşların kanadı daha güçlü
olduğuna göre, belki de sonsuzluğu keşfedebilmek için, bu ger-
çekten maddi araçlar, bu *Mystère* marka yüz yirmi beygir gücü
gerekiyordu; oysa bu araçlarda ne kadar yüksekte uçarsanız
uçun, motorun güçlü homurtusu uzayın sessizliğinin tadına
varmanızı biraz engeller!

Nedendir bilmem, başından beri müzik anılarını izleyen ta-
hayyüllerim, bir noktadan sonra, çağımızın en iyi icracılarına
yöneldi; bunların arasında, gözümde biraz abarttığım Morel
de yer alıyordu. Birdenbire zihnim sert bir dönüş yaptı ve Mo-
rel'in kişiliğini, bu kişiliğin kimi tuhaf özelliklerini düşünme-
ye başladım. Morel hayatından sık sık bahsederdi aslında, ama
o kadar bulanık bir tablo çizerdi ki, bir şey anlamak mümkün
olmazdı –bu durum, kafasını kemiren nevrozdan ayrı bir şey
olmakla birlikte, onunla birleşebilirdi de. Örneğin Morel her
an M. de Charlus'un emrine âmâde olmayı kabulleniyor, yalnız
geceleri serbest olmayı şart koşuyordu, çünkü akşam yemeğın-
den sonra cebir dersine gitmek istiyordu. M. de Charlus derse
gitmesine izin veriyor, ama kendisiyle dersten sonra görüşme-
yi arzu ediyordu. Morel, "İmkânsız, eski bir İtalyan resmi bu"
diyordu, (espi bu şekilde aktarıldığında bir anlam taşıyor;
M. de Charlus Morel'e, sondan bir önceki bölümünde Frédéric

Moreau'nun bu cümleyi söylediği *Duygusal Eğitim*'i okutmuştu ve Morel de espri olsun diye, ne zaman "imkânsız" dese, mutlaka ardından, "eski bir İtalyan resmi bu" diye ekliyordu); "ders genellikle çok geç saate kadar sürüyor, hoca zaten o kadar zahmete giriyor, ayıp olur..." M. de Charlus, "Aslında derse de gerek yok, cebir yüzme değil ki, hatta İngilizce bile değil, kitaptan da öğrenilir pekâlâ" diye cevap veriyordu; çünkü bu cebir dersinin hiçbir şeyin seçilemediği o bulanık görüntülerden biri olduğunu hemen tahmin etmişti. Morel belki bir kadınla yatıyordu, belki karanlık yollardan para kazanma çabası içinde gizli polis örgütüne girmişti ve emniyet görevlileriyle baskına katılıyordu, hatta kim bilir, belki de, hepsinden kötüsü, genelevlerden jigolo olarak iş bekliyordu. Morel, "hatta kitaptan öğrenmesi çok daha kolay diye karşılık veriyordu M. de Charlus'e, cebir derslerinde hiçbir şey anlaşılmıyor." M. de Charlus, "Madem öyle, cebiri benim evimde çok daha rahat öğrenebilirsin" diyebilirdi, ama bunu söylemekten dikkatle kaçınıyordu, çünkü hayal ürünü cebir dersinin yalnızca esas özelliğini, akşam saatlerini meşgul etme özelliğini koruyarak, derhal mecburi bir dans veya resim dersine dönüşeceğini biliyordu. M. de Charlus, bu konuda kısmen de olsa yanıldığını fark etti, çünkü Morel baronun evinde sık sık denklem çözmekle uğraşıyordu. M. de Charlus, cebirin bir kemancının hiçbir işine yaramayacağı itirazını ileri sürdü sürmesine. Morel de cebirin vakit geçirmesine, nevrozuyla mücadele etmesine yardımcı olduğunu söyleyerek cevap verdi. Hiç şüphesiz M. de Charlus sadece gece yapılabilen bu esrarengiz, kaçınılmaz cebir derslerinin aslında ne olduğunu öğrenmeye, bilgi edinmeye çalışabilirdi. Ama M. de Charlus'un Morel'in meşguliyetlerinin düğümünü çözecek vakti yoktu, kendi sosyete meşguliyetleri bütün vaktini alıyordu. Ziyaretler, kabuller, kulüpte geçirilen zamanlar, dışarıda yemek davetleri ve tiyatro gösterileri hem Morel'in ne yaptığını düşünmesini engelliyordu, hem de Morel hakkındaki dedikoduyu: Morel'in, girip çıktığı çeşitli muhitlerde ve bulunduğu çeşitli kentlerde ara sıra patlak veren, gizlemeye çalıştığı, şiddet dolu ve sinsî kötülüğünden bahsediliyor, onu tanıyanların Morel'den tüyleri ürpererek, seslerini

alçaltarak, bir şey anlatmaya cesaret edemeyerek söz ettikleri söyleniyordu. Ben de o gün piyanonun başından kalkıp bir türlü gelmek bilmeyen Albertine'i karşılamak üzere avluya indiğimde, maalesef bu zehirli öfke patlamalarından birine şahit oldum. Jupien'in dükkânının önünden geçiyordum, Morel ve yakında karısı olacağını zannettiğim kız içeride yalnızdılar; Morel avazı çıktığı kadar bağırıyor, daha önce kendisinden hiç duymadığım, genelde bastırıldığı tuhaf bir köylü şivesi dökülüyordu dudaklarından. Söylediği sözler de bir o kadar tuhaftı, bozuk bir Fransızca kullanıyordu, ama zaten Morel hiçbir şeyi tam bilmezdi. "Defolun buradan, kaldırımcı, ne olacak, kaldırımcı, kaldırımcı" diye tekrarlayıp duruyordu; başlangıçta ne demek istediğini herhalde anlamamış olan zavallı kızcağız da, karşısında korkudan tir tir titreyerek, onurlu bir şekilde, kırırtısız duruyordu. "Defolun dedim size, kaldırımcı, kaldırımcı, gidin amcanızı çağırın da sizin ne mal olduğunuzu söyleyeyim ona, orospu." Tam o anda, bir arkadaşıyla sohbet ederek avluya giren Jupien'in sesi duyuldu; Morel'in ne kadar ödleğ olduğunu bildiğimden, birkaç saniye sonra dükkâna varacak olan Jupien'le arkadaşına takviye kuvveti olarak katılmaya gerek duymadan, Morel'le karşılaşmamak için dönüp yukarı çıktım; Morel az önce (belki dayanağı bile olmayan bir şantajla kızı korkutup sindirmek amacıyla olsa gerek) ısrarla Jupien'in çağrılmasını istediği halde, avluda Jupien'le arkadaşının sesini duyunca alelacele dışarı çıktı. Aktarılan sözlerin hiçbir anlamı yoktur, eve çıkarken kalbimin küt küt atmasını sözler açıklayamaz. Hayatta şahit olduğumuz bu tür sahneler, askerlerin saldırıda baskın avantajı dedikleri müthiş bir güce sahiptirler; Albertine'in Trocadéro'da kalacağına eve, yanıma döneceğini bilmek bana ne kadar tatlı bir huzur verse de, beni allak bullak eden, defalarca tekrarlanan o "kaldırımcı, kaldırımcı" kelimesinin vurgusu kulaklarımdan gitmiyordu.

Yavaş yavaş sakinleştim. Albertine gelecekti. Az sonra kapıyı çaldığını işitecektim. Hayatımın artık eskiden olabileceği gibi bile olmadığını hissediyordum; bir kadına bu şekilde sahip olmak, eve döndüğünde büyük bir doğallıkla, onunla birlikte dışarı çıkacağımı ve varoluşumun bütün gücünün, et-

kinliğinin, giderek o kadının güzelleşmesi hedefine yöneleceğini bilmek, bütün besinini dolgun bir meyveye aktaran ve bu meyveyle çoğalan, ama bir yandan da ağırlaşan bir dala benzetiyordu beni. Albertine'in döneceğini bilmenin bana verdiği huzur daha bir saat önce duyduğum kaygının tam tersiydi ve sabah onun evden çıkışından önce duyduğum huzurdan çok daha muazzamdı. Albertine'in uysallığı sayesinde adeta hâkimiyetim altına giren geleceği müjdeleyen, kız arkadaşımın eli kulağındaki münasebetsiz, kaçınılmaz, hoş varlığıyla sanki bir dolgunluğa, bir dengeye kavuşan ve dayanıklılığı artan bir geleceği müjdeleyen bu huzur, yuva duygusundan, aile mutluluğundan doğan (ve mutluluğu kendi içimizde aramaktan bizi kurtaran) huzurdu. Bu yuva ve aile duygusunu Albertine'i beklediğim o sakın dakikalarda olduğu kadar, onunla birlikte gezindiğimiz dakikalarda da tattım. Albertine bir ara, belki elime dokunmak için, belki de Mme Bontemps'ın hediyesi olan yüzüğün yanına, küçük parmağına takılı, saydam, yakuttan bir yaprağın geniş, sıvımsı bir örtü gibi yayıldığı yeni yüzüğüyle gözümü kamaştırmak için, eldivenini çıkardı. "Albertine, yeni bir yüzük daha! Teyzeniz ne kadar da cömert! —Hayır, dedi Albertine gülerek, bu teyzemden değil. Bunu sizin sayenizde biriktirebildiğim paralarla kendim aldım. Daha önce kime ait olduğunu bile bilmiyorum. Le Mans'da indigim otelin sahibine parasız bir müşteri tarafından bırakılmıştı. Otel sahibi yüzüğü ne yapacağını bilemiyordu, değerinin altında bir fiyata verecekti. Ama benim için yine de fazla pahalıydı. Şimdi sizin sayenizde şık bir hanım oldum ya, yüzük hâlâ elinde mi diye sordum otelciye. Ve işte geldi. —Ne çok yüzüğünüz oldu Albertine. Size hediye edeceğim yüzüğü nereye takacaksınız? Ama bu gerçekten güzel bir yüzükmüş; yakutun etrafındaki işlemeleri pek seçemiyorum, yüzünü buruşturmuş bir adama benziyor. Ama benim gözlerim pek iyi görmez. —İyi görse de bir şey fark etmezdi. Ben de şeklini seçemiyorum."

Bir zamanlar, hatıratlarda veya romanlarda, bir erkeğin hep bir kadınla birlikte çıktığını, onunla ikinci kahvaltısı ettiğini okuduğumda, benim de canım bunu yapabilmeyi isterdi. Birkaç kere, örneğin Saint-Loup'nun sevgiliyle çıkarak, onun-

la akşam yemeğine giderek, bunu başardığımı zannetmiştim. Ama o sırada, gıpta ettiğim roman şahsiyetinin rolünü bizzat oynamakta olduğum fikrinden ne kadar medet umsam da, bu fikir beni Rachel'in yanında olmaktan haz duyduğuma inandırır, fakat o hazzı veremezdi bana. Çünkü gerçek olan bir şeyi taklit etmeye kalkıştığımızda, o şeyin taklit güdüsünden değil, bilinçdışı bir güçten, kendisi gerçek olan bir güçten kaynaklandığını unuturuz. Rachel'le birlikte dolaşmaktan ince-likli bir haz duymayı o kadar istediğim halde yaşayamadığım o özel duyguyu şimdi yaşamaktaydım oysa; bu kez, peşinden hiç koşmadığım bu duyguyu bambaşka, samimi ve derin sebepler yüzünden yaşamaktaydım, –bir örnek verecek olursak– kıskançlığımdan ötürü Albertine'den uzak duramadığım için, dışarı çıkabilecek durumdaysam, onu tek başına gezmeye gönderemediğim için yaşamaktaydım. Bu duyguyla ancak şimdi tanışabiliyordum, çünkü edindiğimiz bilgiler, gözlemlemek istediğimiz dış nesnelere değil, iradedışı duygulara aittir; eskiden, bir kadın benimle aynı arabada olsa bile, *gerçekte* benim yanımda olmuyordu, çünkü Albertine'e duyduğum ihtiyaç türünden bir ihtiyaç, o kadını her an yanıbaşımdayeniden yaratmıyordu; teninin durmadan tazelenmesi gereken tonları onu sürekli okşayan bakışlarımla yenilenmiyordu; yatışmış da olsa hatırlayan tensel istek, bu renklere bir tat ve yoğunluk katmıyordu; şehvet ve onu coşturan hayal gücüyle birlikte kıskançlık, yerçekimi kadar güçlü bir çekimle o kadını yanıbaşımdaye dengede tutmuyordu.

Arabamız bulvarlarda, caddelerde hızla ilerliyordu; sıra sıra konaklar, pembe renkli, dondurulmuş güneş ve soğuk izlenimi uyandırıyor, bana Mme Swann'ın evine yaptığım, lambalar yakılınca kadar kasımpatıların tatlı ışığıyla aydınlanan ziyaretlerimi hatırlatıyordu. Dükkân kapılarının önünde ayakta duran meyveci kızları, sütçü kızları, tıpkı odamın penceresi gibi beni onlardan kesinlikle ayıran otomobil camının ardından, şöyle bir görmeye ancak vakit buluyordum; güneş ışığında birer roman kahramanı gibiydiler; arzum onları harika bir olaylar örgüsünün içine yerleştirmeme yettiği halde, hiç öğrenemeyeceğim bu romanın eşiğinden öteye geçemiyordum.

Çünkü Albertine'den durmamızı rica edemezdim; hatlarını zar zor seçebildiğim, kendilerini sarmalayan sarışın buğuda körpeliklerini belli belirsiz fark edebildiğim genç kadınlar gözden kayboluveriyordu. Bu şarap tüccarının kasada oturan kızını veya sokakta sohbet eden bir çamaşırcı kızı gördüğümde içimi kaplayan heyecan, bir tanrıçayı sokakta görüp tanımanın heyecanıydı. Olympos yok olduğundan beri, Olympos sakinleri yeryüzünde yaşamakta. Mitolojik tablolarında Venüs veya Ceres için model olarak en adi işlerde çalışan, halktan kızlar kullanan ressam, kutsallığa saygısızlık etmek şöyle dursun, o kızlara ellerinden alınmış olan ilahi niteliklerini geri vermişlerdir. "Trocadero'yu nasıl buldunuz, çılgın kız? —Orada kalmayıp sizinle buluştuğumuza feci seviniyorum. Mimarı Davioud galiba. —Benim küçük Albertine'im ne kadar da bilgili olmuş! Doğru, Davioud'nun eseri, unutmuştum. —Siz uyurken ben sizin kitaplarınızı okuyorum, koca tembel. Bina olarak epey çirkin sayılır, öyle değil mi? —İşte yavrucuğum, o kadar hızlı değişiyorsunuz ve o kadar akıllanıyorsunuz ki" (söylediğim doğrudu, ama ayrıca Albertine'in yaşayamadığı tatminlerin yerine, en azından evimde geçirdiği zamanın kendisi açısından tamamen bir kayıp sayılamayacağını bilmenin tatminini yaşaması hoşuma gidiyordu), "size genelde yanlış kabul edilen, ama benim peşinde koştuğum bir gerçeğe tekabül eden şeyler de söylemekte sakınca görmüyorum. İzlenimciliğin ne olduğunu biliyor musunuz? —Gayet iyi biliyorum. —Bakın şimdi, söylemek istediğim şu: Elstir'in yeni olduğu için sevmediği Marcouville-l'Orgueilleuse Kilisesi'ni hatırlıyor musunuz? Elstir bu binaları birer parçası oldukları bütünsel izlenimden bu şekilde kopardığı, kendilerini sarmalayan ışığın dışına çıkardığı ve özlerindeki değeri arkeolog gibi incelediğinde, kendi izlenimciliğiyle çelişkiye düşmüş olmuyor mu biraz? Yaptığı resimlerde bir hastane, bir okul veya duvardaki bir afiş, yanibaşında, bölünmez bir görüntünün içinde yer alan paha biçilmez bir katedralle aynı değeri taşıyor mu? Kilisenin cephesinin güneşte nasıl yandığını, o kabartma Marcouville azizlerinin ışık denizinde nasıl yüzdüğünü hatırlasanıza. Eski gibi görüldüğü sürece, hatta eski görünmese bile, bir binanın yeni

olması ne fark eder? Eski mahallelerin şiirselliği son damlasına kadar sıkılıp çıkarıldı; oysa yeni mahallelerde, zengin burjuvalar için yeni inşa edilmiş, aşırı beyaz taşları daha yeni yontulmuş kimi evler vardır ki, bir temmuz öğleninde, tüccarların öğle yemeğine banliyölerine döndükleri saatte, bıçak dayamak için kullanılan camdan prizmaların Chartres vitrayları kadar güzel, rengârenk ışıltılar saçtığı loş yemek salonunda, sofraya oturulmasını bekleyen kirazların kokusu kadar keskin bir çığlıkla o kavurucu sıcaklığı delerler. —Ne kadar hoşsunuz! Eğer bir gün akıllı olursam, bunu size borçlu olacağım. —Güneşli bir günde, zürafa boynuna benzer kuleleriyle Pavia Manastırını hatırlatan Trocadéro'dan bakışlarımızı niçin çevirelim? —O küçük tepenin üzerindeki hâkim konumuyla, bana sizin Mantegna röprodüksiyonlarınızdan birini de hatırlattı; sanırım Aziz Sebastian, arka planda, amfiteatr biçimindeki kentte görülen yapılardan birinin Trocadéro olduğuna yemin edebilir insan. —Çok doğru bir gözlem! Peki ama Mantegna röprodüksiyonunu nerede gördünüz? İnsanı şaşkına çeviriyorsunuz.”

Zengin semtlerini geride bırakıp halkın oturduğu semtlere gelmiştik; her tezgâhın ardında bir kenar mahalle Venüs'ünün dikilmesi, bu tezgâhları dibinde ömrümü geçirmek isteyeceğim birer banliyö altarı haline getiriyordu. Tıpkı zamansız bir ölümle karşılaşmışçasına, Albertine'in özgürlüğümü noktalaması yüzünden mahrum olduğum hazları sayıyordum tek tek. Passy'de, kalabalık yüzünden kaldırımdan yola inmiş, birbirlerinin bellerine sarılmış genç kızlar, gülümsemeleriyle beni büyülediler. Onları iyice göreceğim zamanım olmadı, ama abarttığımı sanmıyorum; gerçekten de her kalabalıkta, her genç kalabalıkta, soylu bir profile rastlarız sık sık. Bu yüzden de, yapılan bir kazıda antik paraların ortaya çıkarıldığı karmakarışık bir arazi bir arkeolog için ne kadar değerliyse, bayram günlerinin o halk kalabalıkları da zevk düşkünü için o kadar değerlidir. Boulogne Ormanı'na vardık. Albertine benimle birlikte çıkmış olmasa, o anda, Champs-Élysées Arenası'nda Wagner fırtınasının orkestranın bütün tellerini inletişini, az önce çaldığım kaval ezgisini hafif bir köpükmüşçesine kendine doğru çekişini, havalandırışını, yoğuruşunu, biçimini değiştirip par-

çalayışını, giderek büyüyen bir girdabın içine sürükleyişini işitebileceğimi düşünüyordum. Hiç değilse gezintiyi uzatmayıp eve erken dönmek istedim, çünkü Albertine'e hiç sözünü etmemekle birlikte, o gece Verdurin'lere gitmeye karar vermiştim. Kısa bir süre önce Verdurin'lerden bir davetiye almış, onu da diğerleri gibi sepete atmıştım. Ama o geceki davet konusunda fikir değiştirmiştim, çünkü Albertine'in öğleden sonra Verdurin'lerde kimlerle karşılaşmayı ummuş olabileceğini öğrenmek istiyordum. Doğruyu söylemek gerekirse, Albertine konusunda geldiğim nokta, bir kadının bizim için artık (her şey aynen devam ettiği, olaylar normal seyrini izlediği takdirde) sadece başka bir kadına geçiş aracı olduğu noktaydı. Bu noktada, o kadın bizim gözümüzde hâlâ bir önem taşır, ama pek az bir önem taşır; her akşam birtakım yabancı kadınlarla, özellikle de onu tanıyan, bize onun hayatı hakkında bilgi verebilecek kadınlarla buluşmak için sabırsızlanırsınız. O kadının kendisine sahip olmuş, bize kendinin ne kadarını vermeye razı olmuşsa, tamamını tüketmişsinizdir. Hayatı da onun kendisidir, ama bizim bilmediğimiz bir parçasıdır; kendisini nafile sorgulayıp cevap alamadığımız, ancak yeni dudaklardan işitebileceğimiz şeylerden oluşan bir parçasıdır.

Albertine'le birlikte yaşamam Venedik'e gitmemi, seyahat etmemi engelleyecekse, en azından o gün öğleden sonra, tek başıma olsaydım, bu güzel, güneşli pazar gününe serpişmiş, gözümdeki güzellikleri büyük ölçüde kendilerine can veren meçhul hayattan oluşan genç terzi çıraklarıyla tanışabilirdim. Gördüğümüz bütün gözlerde bizim bilmediğimiz görüntüler, hatıralar, beklentiler ve horgörüler içeren, bütün bunlarla ayrılmaz bir bütün teşkil eden bir bakış yok mudur? Yoldan geçerken gördüğümüz birinin kaşlarının çatıklığı, burun deliklerinin açıklığı, o insanın nasıl bir hayat sürdürdüğüne bağlı olarak farklı bir değer kazanmayacak mıdır? Albertine'in varlığı, bu kızlara yaklaşmama ve belki de böylece onları arzulamaktan vazgeçmeme engel oluyordu. Yaşama arzusunu ve sıradan olaylardan daha güzel bir şeye inancını kaybetmek istemeyenler gezinmelidir, çünkü sokaklar ve caddeler, tanrıçalarla doludur. Ama tanrıçalar insanları kendilerine yaklaş-

tırmazlar. Etrafta, ağaçların arasında veya bir kafe girişinde, kutsal bir ormanın kenarında nöbet bekleyen *nympha*'lara benzer hizmetçiler görüyordum; arkada oturan üç genç kız, yanı başlarına dayadıkları bisikletlerinin dev çemberiyle, mitolojik seyahatlerinde üzerine bindikleri buluta veya masal atına dayanmış bakan üç tanrıçayı andırıyordu. Albertine'in her defasında bütün bu kızlara bir an yoğun bir dikkatle baktığını ve sonra derhal bana döndüğünü fark ediyordum. Ama bu bakışların yoğunluğu da, yoğunlukla telafi edilen kısalığı da beni fazla huzursuz etmiyordu; aslında Albertine babama veya Françoise'a bile sık sık aynı yoğunlukla, belki yorgunluktan, belki de dikkatli bir insana özgü alışkanlıktan ötürü, adeta derin düşüncelere dalarcasına bakardı; bakışlarının hızla bana çevrilmesine gelince, bunun sebebi, kapıldığım şüpheleri bilen Albertine'in, yersiz de olsa bir şüpheyi mahal vermek istemesiydi belki. Ayrıca, Albertine'in bakışlarında görünce bana ağır bir suç gibi gelen yoğun dikkat (bakışları genç erkeklerle yönelse de aynı şeyi hissederdim), benim bütün terzi çıraklarına yönelttiğim bakışlarda mevcuttu ve ben bundan en ufak bir suçluluk duymuyordum – hatta arabayı durdurup inmemi varlığıyla engellediği için neredeyse Albertine'i suçluyordum. Kendi arzularımız masum, karşı tarafın arzuları ise korkunçtur. Yalnız arzular konusunda değil, yalan konusunda da, bize ait olanlarla sevdiğimiz kişiye ait olanlar birbirine zıttır. Örneğin sağlıklı görünmek isteyip gündelik rahatsızlıkları belli etmemek amacıyla, kötü bir alışkanlığı gizlemek amacıyla veya başkalarını gücendirmeden tercih ettiğimiz şeye yönelmek amacıyla yalan söylemek, son derece olağan bir şeydir. Yalan hayattaki en gerekli, en çok kullanılan korunma aracıdır. Yine de sevdiğimiz insanın hayatından yalanı çıkarıp atmak isteriz, her yerde yalanı kollar, yalan kokusu alır, yalandan nefret ederiz. Yalan bizi allak bullak eder, ilişkiye son vermek için yeterli bir sebeptir, ardında ne büyük kabahatleri gizlediğini düşünürüz, bazen de o kadar iyi gizler ki bu kabahatleri, içimizde bir şüphe bile uyanmaz. Bu ne tuhaf bir durumdur ki, evrenselliği, yaygınlığı nedeniyle başkaları için zararsız olan bir hastalık mikrobı, bağışıklığını kaybetmiş olduğunu fark eden

zavallı için son derece tehlikelidir! İcraat kolaylığı yüzünden hayal etme gücünü kaybetmemiş herkes gibi ben de –uzun süren eve kapanma dönemlerim sebebiyle– nadiren karşılaştığım bu güzel kızların hayatını seyahatin bize vaat ettiği harikulade kentler kadar arzulanır ve bildiklerimden farklı hayatlar olarak canlandırıyordum zihnimde.

Tanıdığım kadınların, gittiğim kentlerin uyandırdığı hayal kırıklığı, yenilerinin cazibesine kapılmamı, gerçekliğine inanmamı engellemiyordu. İşte bu yüzden, Venedik'i –bahar günlerini hatırlatan hava nedeniyle de özlem duyduğum, Albertine'le evlenirsem görmeyeceğim Venedik'i– Ski'nin şehrin aslından daha güzel tonlara sahip diye yorumlayabileceği bir resimde görmek, benim için Venedik seyahatinin yerini katıyen tutamazdı, benden bağımsız olarak belirlenmiş bir mesafenin katedilmesi zorunluydu benim gözümde; aynı şekilde bir muhabbet tellahının bana ısmarlama bulacağı terzi çırağı, ne kadar güzel olursa olsun, o esnada bir kız arkadaşıyla gülüşerek ağaçların altından geçmekte olan sarsak terzi çırağının yerini katıyen tutamazdı. Bir randevuevinde bulacağım kız, daha güzel bile olsa, aynı şey olmazdı, çünkü tanımadığımız bir kızın gözlerine küçük bir opal ya da akik parçasına bakar gibi bakmayız. Bizim hiç görmediğimiz aile evini, gıpta ettiğimiz aziz dostları içinde barındıran bir düşüncede, bir istekte, bir hatırada görebileceğimiz yegâne şeyin onu sedeflendiren ışıık ya da kıvılcımlandıran pırlantalar olduğunu biliriz. Bir bakışa değer kazandıran şey, salt fiziksel güzelliğinden çok, bütün bu zor ve inatçı şeyleri ele geçirebilmek arzumuzdur (bir kadının Galler Prensi olduğunu işittiği bir gence ilişkin hayalinde baştan başa bir roman kurması, yanıldığını anlayınca da, aynı gençle hiç ilgilenmemesi bu şekilde açıklanabilir belki); terzi çırağını bir randevuevinde bulmak, içine nüfuz etmiş olan, onunla birlikte ele geçirmeyi umduğumuz o meçhul hayattan yoksun halde bulmak demektir; gerçekten de birer değerli taşla dönüşmüş olan gözlere, kırışması bir çiçeğin kıvrımları kadar anlamsız bir burna yaklaşmak demektir. Hayır, nasıl ki Piza'nın, uluslararası fuarda bir gösteriden ibaret olmayan, gözlerimle göreceğim Piza'nın gerçekliğine inanabilmem için

uzun bir tren yolculuğu yapmak zorundaysam, aynı şekilde o aşağıdan geçen, tanımadığım terzi çırağının da gerçekliğine inanmaya devam etmek istiyorsam eğer, hareket noktamı ona göre ayarlayarak direnişine karşı koymak, hakaretlerine göğüs germek, girişimimde ısrarlı davranmak, bir randevu koparmak, atölye çıkışında onu beklemek, bu kızın hayatındaki olayları tek tek öğrenmek zorundaydım; benim onda aradığım hazları sarmalayan kılıfı delmek zorundaydım; ulaşmak, ele geçirmek istediğim ilgi ve lütuftan beni ayıran mesafeyi, yani onun farklı alışkanlıklarının ve kendine has hayatının yarattığı uzaklığı aşmak zorundaydım. Ne var ki, arzuyla seyahat arasındaki bu benzerliklerden yola çıkarak, kentlerle kadınları tanımadığım sürece böylesine yücelten, yanlarına yaklaştığım anda da altlarından kayıverip onları en sıradan gerçekliğin basitliği üzerine yüzüstü düşüren bu görünmez gücün, inançlar kadar, maddi dünyadaki atmosfer basıncı kadar etkili olan bu gücün niteliğini bir gün derinlemesine incelemeye söz verdim kendi kendime. Biraz ötede bir başka genç kız, yanına diz çöktüğü bisikletini düzeltmekteydi. Tamirat bittiğinde yarışçı kız bisikletine atladı, ama bir erkeğin oturacağı şekilde, ata biner gibi oturmadı. Bisiklet bir an sallandı; o genç bedene sanki bir yelken ya da dev bir kanat eklenmişti; az sonra, yoluna devam eden yarı insan-yarı kanatlı genç yaratığın, o melek veya perinin son sürat uzaklaştığını gördük.

Albertine'in varlığı, Albertine'le birlikte yaşamak beni bunlardan mahrum ediyordu işte. Mahrum mu ediyordu? Tam tersine, bana bunları bahşediyordu diye düşünmem gerekmez miydi? Albertine benimle birlikte yaşamasaydı, özgür olsaydı, bütün bu kadınları onun arzu ve hazlarının muhtemel hedefleri diye görecektim haklı olarak. Şeytanca bir balede bir insandaki günah eğilimini temsil eden, oklarını bir başkasının kalbine batıran dansçılar gibi görüneceklerdi gözüme. Terzi çıraklarından, genç kızlardan, kadın oyuncularından nasıl da nefret edecektim! Karşılarında dehşete düşecek, yeryüzü güzelliklerinin dışında tutacaktım onları. Albertine'in köleliği onlar yüzünden acı çekmekten beni kurtardığı için, yeryüzünün güzellikleri arasındaki yerlerini almalarını sağlıyordu. Bu

zararsız halleriyle, kalbe kıskançlığı saplayan iğnelerini kaybetmişken, onları hayranlıkla seyretmem, bakışlarımla okşamam, belki bir başka gün daha samimi olmam mümkündü. Albertine'i hapsederek, gezinti yerlerinde, balolarda, tiyatrolarda hışırdayan bütün o hareli kanatları aynı anda yeryüzüne kazandırmıştım tekrar; artık Albertine'i kışkırtmaları mümkün olmadığından, benim gözümde yine eskisi gibi kışkırtıcı olmuşlardı. Yeryüzünün güzelliğini bu kanatlar oluşturuyordu. Bir zamanlar Albertine'in güzelliğini de onlar oluşturmuştu. Albertine'i önce esrarengiz bir kuş gibi, sonra da sahilin arzulan, belki elde edilen başoyuncusu gibi gördüğüm için o kadar güzel, olağanüstü bulmuştum. Bir akşam, mendireğin üzerinde, nereden geldikleri belirsiz martılara benzeyen diğer genç kızların arasında ölçülü adımlarla yürürken gördüğüm kuşu evime hapsettiğimden beri Albertine'in renkliliğinden eser kalmamış, başkalarının ona sahip olma şansı da tamamen yok olmuştu. Albertine yavaş yavaş bütün güzelliğini kaybetmişti. Kıskançlığımla hayal gücümün hazlarındaki düşüş aynı düzlemde yer almadıkları halde, onu tekrar sahildeki ihtişamı içinde görebilmem için, yanında ben olmadan, bir kadını veya genç erkeği kendisine sokulurken hayal ettiğim bu tür gezintiler gerekiyordu. Ama Albertine'in başkaları tarafından arzulandığı için gözümde eski güzelliğine kavuştuğu bu ani çıkışlar dışında, benimle birlikte yaşadığı süreyi iki döneme ayırbilirdim rahatlıkla: Giderek solmakla birlikte, benim gözümde hâlâ sahilin rengârenk hareli başoyuncusu olduğu ilk dönem ve kendi donuk benliğiyle sınırlı, gri bir mahpusa dönüştüğü, ancak benim geçmişi hatırladığım bu şimşekler sayesinde eski renkliliğine kavuştuğu ikinci dönem.

Bazen, Albertine'e karşı kayıtsızlığımın dorukta olduğu saatlerde, çok eski bir anın hatırası canlanırdı kafamda: Henüz onunla tanışmadığım günlerdeydi, Albertine kumsalda benim hiç anlaşılmadığım, bir ilişki yaşadıklarından şimdi neredeyse emin olduğum bir hanımın yanında, kahkahalarla gülerek küstahça bana bakıyordu. Parlak, mavi denizin uğultusu her yanı sarmıştı. Güneşli kumsalda, Albertine arkadaşlarının arasında en güzel kızdı. O mutak engin deniz çerçevesi için-

de, ona hayran olan hanımın gözünde sonsuz değer taşıyan, muhteşem bir kızdı ve benim onurumu lekelemişti. Hem de sonsuza dek lekelemişti, çünkü o hanım belki tekrar Balbec'e gitmiş, ıslıl ıslıl, uğultulu kumsalda Albertine'in yokluğunu fark etmişti. Ama genç kızın benim evimde yaşadığını, sadece bana ait olduğunu bilmiyordu. O engin, mavi denizle birlikte, hanımın şimdi başkalarına yönelen tercihini eskiden bu genç kıza yönelttiğini unutmuş olması Albertine'in onuruma sürdüğü lekenin üzerini kaplamış, onu göz kamaştırıcı, sağlam bir mücevher kutusuna hapsetmişti sanki. Bunları düşününce, o kadına duyduğum nefret, kalbimi kemirirdi; Albertine'e karşı da bir nefret duyardım, ama bu nefret o enfes saçlı, pohpohlanan, kumsalda patlattığı kahkaha insanın onurunu lekeleyen güzel genç kıza duyulan hayranlıkla karıştı. Utanç, kıskançlık ve ilk arzularla o göz kamaştırıcı fonun yeniden canlanan hatıraları Albertine'e eski güzelliğini ve değerini kazandırırды tekrar. İşte bu şekilde, o odamda, yanımdaysa duyduğum biraz ezici sıkıntı, onu hafızamda tekrar özgürlüğüne kavuşturduğum, mendirekte, rengârenk plaj kıyafetleri içinde, denizin çalgıları eşliğinde hatırladığım zaman, yerini olağanüstü görüntüler ve özlemlerle dolu, heyecanlı bir arzuya bırakırdı; Albertine kâh bu ortamdan çıkıp bana ait olur, pek fazla bir değer taşımaz, kâh aynı ortama geri dönüp asla öğrenemeyeceğim bir geçmişin içinde elimden kaçır, tıpkı patlayan dalgalar ve sersemletici güneş gibi, arkadaşı olan o hanımın yanında, onurumu lekelerdi; Albertine, adeta iki yaşamlı bir aşk içinde bir kumsala gider, bir odama dönerdi.

Bir başka köşede, top oynayan kalabalık bir grup vardı. Bu genç kızların hepsi güneşin tadını çıkarmak istemişti, çünkü şubat ayının bu özel günleri, ne kadar güneşli olsalar da uzun sürmez; güneşin parlaklığı, batışını geciktirmez. Güneşin batmasına daha uzun zaman olduğu halde, biz bir süre alaca karanlıkta kaldık: Seine'e kadar uzanmıştık, Albertine kırmızı yelkenlerin mavi kış nehrindeki yansımalarını, aydınlık ufukta tek başına bir gelincik gibi büzüşmüş tuğla evi, ileride aynı ufkun katılaşmış, parça parça, kırılğan, dilimli bir bölümü gibi görünen Saint-Cloud'yu hayranlıkla seyretti, varlığıyla da be-

nim bu hayranlığı yaşamamı engelledi; arabadan indik ve uzun uzun yürüdük. Hatta bir ara kol kola yürüdük; Albertine'in kolunun benim kolumun etrafında oluşturduğu halka sanki ikimizi tek bir varlık haline getiriyor, kaderlerimizi birleştiriyordu. Ayağımızın dibinde, birbirine paralel uzanan gölgelerimiz giderek yaklaşıyor, sonra birleşiyor, harika bir desen oluşturuyordu. Hiç şüphesiz, Albertine'in benim evimde yaşaması, benim yatağıma uzanması, zaten bana olağanüstü geliyordu. Ama şimdi bu durum bir de dışarıya, tabiatın ortasına taşıyordu; o çok sevdiğim Boulogne Ormanı gölünün kenarında, o ağaçların altında, onun, Albertine'in gölgesi benimkine ekleniyor, güneş, onun bacağıyla göğsünün yalın, basitleştirilmiş gölgesini ağaçlı yolda kumun üzerine, benim gölgemin yanına adeta lavi tekniğiyle çiziyordu. Gölgelerimizin yakınlaşıp birleşmesinde şüphesiz bedenlerimizin birleşmesinden daha soyut, ama onun kadar mahrem bir büyü buluyordum. Sonra arabaya bindik tekrar. Dönüş yolunda arabamız dar, dolambaçlı orman yollarına girdi; kışlık giysileri içinde harabeler gibi sarmaşıklarla, böğürtlenlerle kaplanmış ağaçlar, bir sihirbazın evine giden yolu gösteriyordu sanki. Ağaçların karanlık kubbesinin altından çıkar çıkmaz, Boulogne Ormanı çıkışında tekrar gün ışığıyla karşılaştık, hava o kadar aydınlıktı ki, akşam yemeğinden önce canım ne isterse yapabileceğimi, daha bol bol vaktim olduğunu düşünüyordum, ama birkaç dakika sonra, arabamız Zafer Taki'na yaklaşırken, aniden şaşkınlık ve korkuyla irkilerek, Paris'in üzerinde asılı, vakitsiz dolunayı gördüm; bizde geç kaldığımız zannını uyandıran, durmuş bir saate benziyordu. Arabacıya eve dönmesini söylemiştik. Albertine için bu, benim evime dönmek demekti. Albertine arabanın içinde, yanıbaşımdayken onun varlığında bulduğum huzuru evlerine dönmek için bizden ayrılmak zorunda olan kadınların varlığında, kendilerini ne kadar sevsek de, bulamayız; Albertine'in o andaki varlığı bizi ayrı olacağımız saatlerin boşluğuna değil, daha da yerleşik ve korunaklı bir beraberliğe, aynı zamanda onun da yuvası olan, bana aidiyetinin somut simgesi olan yuvama doğru götürüyordu. Hiç şüphesiz, sahip olmak için arzu etmiş olmak şarttır. Bir çizgiye, bir yüzeye,

bir hacme ancak aşkımız oraya yerleşmişse sahip olabiliriz. Ama gezintimiz boyunca Albertine benim için, bir zamanlar Rachel'in olduğu gibi, et ve kumaştan oluşan boş bir kılıf değildi. Gözlerimin, dudaklarımın ve ellerimin hayal gücü Babel'te Albertine'in bedenini öylesine kuvvetle biçimlendirmiş, şefkatle parlatmıştı ki, şimdi bu arabada o bedene dokunmak, onu sarmalamak için Albertine'i kucaklamama, hatta görmeme gerek yoktu, sesini işitem, sustuğu zaman da yanımda olduğunu bilmem yeterliydi; iç içe geçmiş duyularım onu olduğu gibi sarmalıyordu; evin önüne geldiğimizde, Albertine bütün doğallığıyla arabadan indiğinde, ben şoföre daha sonra gelip beni almasını söylemek üzere hemen inmedim, ama Albertine kapıdan içeri girerken bakışlarımla hâlâ onu sarmalamaktaydım; onun bu ağır, kızıla boyanmış, hantal ve mahpus haliyle doğal bir şekilde benimle birlikte eve döndüğünü, bana ait bir kadın gibi, karım gibi evimizin korunaklı duvarları arasına girip kaybolduğunu görmek, yine o kıpırtısız, evcil huzuru veriyordu bana.

Ne yazık ki, o akşam, odasında baş başa yediğimiz yemek boyunca Albertine'in ne kadar hüzünlü ve bıkkın görüldüğüne bakılacak olursa, sevgilim bu evde kendini hapisteymiş gibi hissediyor, Liancourt gibi güzel bir evde bulunmaktan memnun olup olmadığı sorulduğunda, "Hapishanenin güzeli olmaz" diye cevap veren Mme de La Rochefoucauld'nun hislerini paylaşıyordu. Başlangıçta Albertine'in halini fark etmedim; ben kendi halime hayıflanıyor, Albertine olmasa (kendisiyle birlikte, bütün gün boyunca onca insanla temas edeceği bir otelde kıskançlıktan kıvranırdım çünkü), o esnada akşam yemeğini Venedik'te, Mağrip silmeleriyle çevrelenmiş kubbeli küçük pencerelerinden Büyük Kanal'ın görüldüğü, bir gemi ambarı gibi alçak, küçük restoranların birinde yiyor olabileceğimi düşünüyordum.

Şunu belirtmem gerekir ki, evde Albertine'in çok beğendiği, Bloch'unsa çok haklı olarak son derece çirkin bulduğu, Barbedienne'in iri bir bronz heykeli vardı. Bloch'un bu heykeli evde tutmama şaşırması ise, o kadar anlaşılır değildi. Ben hiçbir zaman onun gibi sanatkârane dekorlar oluşturmaya çalış-

mazdım, hem bu iş için fazlasıyla tembeldim, hem de daima gözümün önünde görmeye alıştığım şeylere karşı fazlasıyla ilgisizdim. Göz zevkim bozulmadığına göre, dekorasyon ayrıntılarıyla ilgilenmeme hakkım vardı. Belki buna rağmen o bronz heykeli kaldırılabildim. Ne var ki, çirkin ve gösterişli şeyler çok faydalıdır, çünkü bizi anlamayan, bizimle aynı zevki paylaşmayan, belki âşık olduğumuz insanların gözünde, güzelliğini açığa vurmayan, asil bir eşyanın sahip olamayacağı bir itibar taşırlar. Zaten biz de böyle bir itibarı kullanmaya ancak bizi anlamayan insanlar karşısında gerek duyabiliriz, çünkü nitelikli kişilerin nezdinde, zekâmız bize gereken itibarı sağlar. Albertine'in zevki her ne kadar gelişmekte olsa da, bronz heykele hâlâ saygı duyuyor ve bu saygı bana da yansıyor; Albertine'in saygısı benim için önemliydi (azıcık utanç verici bir bronz heykeli ortada bulundurmaktan çok daha önemliydi), çünkü Albertine'i seviyordum.

Ama köleliğimi düşünmek bir anda üzerimde bir yük olmaktan çıktı, hatta köleliğimi uzatmak istedim, çünkü Albertine kendi köleliğini yoğun biçimde hissediyormuş gibi göründü bana. Evet, kendisine evimde yaşamaktan hoşnut olup olmadığını her sorduğumda, bundan daha mutlu olabileceği bir yer düşünemediğini söylemişti hep. Ama çoğunlukla yüzündeki özlemli, kızgın ifade bu sözlerini yalanlamıştı. Elbette Albertine benim tahmin ettiğim eğilimlere sahip idiyse, bu eğilimlerini asla doyuramaması beni ne kadar sakinleştiriyorsa, onu da o kadar sinirlendiriyor olmalıydı; ben o kadar sakinleşmiştim ki, Albertine'i haksız yere suçladığıma inanmaktan beni alıkoyan bir tek şey vardı, o da, Albertine'in davranışlarındaki aşırı özendi: Asla dışarıda yalnız veya serbest kalmıyor, eve dönerken kapının önünde bir an olsun oyalanmıyor, ne zaman telefon edecek olsa, konuştuklarını bana aktarabilecek biriyle, Françoise veya Andrée'yle birlikte olmaya göze batacak şekilde dikkat ediyor, Andrée'yle birlikte dışarı her çıkışında, neler yaptıkları konusunda ayrıntılı bir rapor alabilmem için, dönüştürme bir punduna getirip mutlaka beni Andrée'yle yalnız bırakıyordu. Bu harika uysallıkla çelişen, derhal bastırdığı kimi

sabırsızca hareketleri, acaba Albertine zincirlerini kırmayı mı tasarlıyor diye bir şüphe yaratmıştı kafamda.

Bu şüphemi destekleyen ufak tefek bazı olaylar vardı. Örneğin dışarıya tek başıma çıktığım bir gün, Passy yakınında Gisèle'le karşılaşmış, şuradan buradan sohbet etmeye koyulmuştuk. Bir ara, Gisèle'e bu haberi verebilmekten ötürü mutluluk duyarak, Albertine'i sürekli gördüğümü söyledim ona. Gisèle Albertine'i nerede bulabileceğini sordu, onun da *ne tesadüf*, Albertine'le konuşacağı bir şey varmış. "Nedir konuşacağınız? —Albertine'in bazı kız arkadaşlarıyla ilgili. —Hangi kız arkadaşları? Size bilgi verebilirim belki, bu Albertine'le görüşmenize engel olmaz tabii. —Çok eski arkadaşlar, adlarını hatırlamıyorum" diye muğlak bir cevap verdi Gisèle, geri adım atarak. Yanımdan, bende hiçbir kuşku uyandırmayacak kadar ihtiyatlı konuştuğu zannıyla ayrıldı. Fakat yalan ortaya çıkmaya o kadar hazırdır ki, ufacık bir şey kendini göstermesine yeter. Adlarını bile bilmediği eski arkadaşlar söz konusu olsaydı, "*ne tesadüf*, Albertine'le konuşmam gerekiyordu" der miydi? Mme Cottard'ın pek sevdiği "nasıl da denk geldi" deyişine oldukça benzeyen bu ifade, ancak belirli kişilere ilişkin, özel, duruma uygun düşen, belki de acil bir şey için kullanılabilirdi. Zaten, sırf "Bilmem, adlarını hatırlamıyorum" derken, dalgın bir tavırla, esneyecekmiş gibi ağzını açışı (konuşmamızın bu noktasında geri adım atarken, neredeyse vücuduyla da gerileyişi) bile, Gisèle'in yüzünü ve ona uygun olarak sesini bir yalan ifade-sine dönüştürüyordu; oysa "*ne tesadüf*" derkenki aceleci, canlı, atılgan tavrı bir gerçeği ifade ediyordu. Gisèle'i sorguya çekmedim. Ne işime yarayacaktı ki? Şüphesiz Gisèle Albertine gibi yalan söylemiyordu. Ve elbette ki Albertine'in yalanları bana daha çok acı veriyordu. Ama her şeyden önce, aralarında ortak bir nokta, yalanın kendisi vardı, ki bu da bazı durumlarda bir delil sayılır. Yalanın altında gizlenen gerçeğe ilişkin bir delil değildir. Bütün katillerin her şeyi mükemmelen ayarladıklarını ve yakalanmayacaklarını zannettikleri, bilinen bir gerçektir, ama sonuçta hemen hemen bütün katiller yakalanır. Yalancılar ve yalancılar arasında özellikle sevdiğimiz kadınlar ise, aksine, nadiren yakalanırlar. Sevdiğimiz kadının nereye gittiğini,

orada ne yaptığını bilemeyiz, ama daha o konuşurken, ardında söylemediği şeyin gizlendiği başka bir şeyden bahsederken, yalanı derhal fark ederiz. Yalanı hissedip gerçeği öğrenemediğimiz için de, kıskançlığımız artar. Albertine'in yalan söylediği duygusunu uyandıran birçok ayrıntıdan bu anlatı boyunca bahsettik, ama en önemlisi, yalan söylediğinde, anlattıklarının ya yetersiz, eksik, gerçeğe aykırı olmaları veya tam tersine, gerçeğe uygun olsun diye küçük ayrıntılarla aşırı yüklenmiş olmaları sebebiyle dikkati çekmesiydi. Gerçeğe uygun olan şey, yalanı söyleyen bu konuda ne düşünürse düşünsün, gerçeğin kendisi değildir katiyen. Gerçeğin kendisini dinlerken, sadece gerçeğe uygun bir ayrıntıyı duyduğumuz anda, kulağımız birazcık müziğe yatkınsa, belki de gerçeğe gerçeklerden daha uygun, fazlasıyla uygun olan bu ayrıntıda bir hata olduğunu, adeta ölçüsü bozuk bir mısra ya da yüksek sesle okunan yanlış bir kelime gibi aykırı düştüğünü algılarız. Kulağımız bunu algılar ve eğer âşıksak, kalbimiz telaşa düşer. Peki, o zaman bir kadının Berri Sokağı'ndan mı, Washington Sokağı'ndan mı geçtiğini bilmediğimiz için bütün hayatımızı değiştirdiğimiz sırada, sırf birkaç yıl boyunca o kadınla görüşmeme basiretini gösterebilsek, iki sokak arasındaki birkaç metrelik farkın da, kadının kendisinin de yüz milyonda birine (yani algılayamayacağımız bir boyuta) düşeceğini, Gülliver'den çok daha iriyken, mikroskopa bile görülmeyecek –en azından kalbin mikroskobuyla görülmeyecek, çünkü duygusuz hafızanın mikroskobu daha güçlü ve sağlamdır– bir Lilliput'luya dönüşeceğini niye düşünmeyiz ki! Ne olursa olsun, Albertine'le Gisèle'in yalanları arasında ortak bir nokta –yalanın kendisi– bulunmakla birlikte, Gisèle'in yalan söyleme tarzı Albertine'inkinden de, Andrée'ninkinden de farklıydı, ama büyük bir çeşitlilik gösteren bütün bu yalanlar birbirlerine o kadar iyi oturuyordu ki, küçük çete, bazı ticari firmalarda rastlanan, geçit vermez bir kale sağlamlığına sahipti; kadroyu oluşturanların birbirinden çok farklı kişiliklerine rağmen, zavallı yazarın dolandırılıp dolandırılmadığını asla anlayamayacağı bir kitabevine ya da yayınevine benzerdi. Gazete veya derginin yöneticisi, içten ve özellikle ciddi bir tavırla yalan söyler, çünkü diğer gazete

veya tiyatro yöneticilerine, yayıncılara karşı İçtenlik bayrağını açtığında, onlarda lanetlediği tutumu kendisinin de aynen uyguladığını sık sık gizlemek zorunda kalır. Yalan söylemenin korkunç bir şey olduğunu (bir siyasi partinin başkanı sıfatıyla, herhangi bir sıfatla) beyan etmek, çoğu kez başkalarından daha çok yalan söylemeyi ve bu arada içtenliğin ciddi maskesini ve kutsal tacını da atmamayı gerektirir. “İçten kişi”nin ortağı, farklı bir biçimde, daha safça yalan söyler. Yazarını, karısını aldatır gibi, vodvil numaralarıyla aldatır. Namuslu ve kaba saba bir adam olan yazı kurulu başkanı, evinizin daha yapımına bile başlanmayacağı bir tarihte hazır olacağına söz veren bir mimar gibi, düpedüz yalan söyler. Yazı işleri müdürü melek gibi bir adamdır, diğer üç kişinin arasında koşuşturup durur ve konunun ne olduğunu bilmeden, kardeşçe bir titizlik ve sevgi dolu bir dayanışmayla, şeref sözü vererek değerli yardımlarda bulunur. Bu dört kişi, yazarın gelişyle kesilen daimi bir çekişme içindedir. Her biri, gerektiğinde özel kavgaları bir yana bırakmayı bilir, en önemli askeri görevi hatırlayıp tehdit altındaki “birliğin” yardımına koşar. Ben de farkında olmadan, “küçük çete”nin karşısında uzun zamandır bu yazarın rolünü oynamaktaydım. Gisèle “ne tesadüf” derken, düşündüğü şey, Albertine’in şu ya da bu bahaneyle benden ayrıldığı an onunla seyahate çıkmaya hazır bir kız arkadaşı ve o günün geldiğini veya çok yaklaştığını ona haber vermek idiyse eğer, bunu bana itiraf edeceğine ölmeyi göze alırdı. Dolayısıyla Gisèle’e soru sormanın anlamı yoktu.

Şüphelerimi pekiştiren tek şey bu türden karşılaşmalar değildi. Bir örnek vereyim: Albertine’in resimlerini beğeniyordum. Bir mahpusun dokunaklı eğlencesi olan bu resimler beni çok duygulandırdığından, Albertine’i tebrik ettim. “Yo, hayır, resimlerim çok kötü, ama hayatımda tek bir resim dersi almadım ki. —Ama bir akşam Balbec’te bana haber gönderip resim dersine kaldığınızı söylemiştiniz.” O günü kendisine hatırlattım ve o saatte resim dersi alınamayacağını daha o anda düşünmüş olduğumu söyledim. Albertine kızardı. “Doğru, dedi, resim dersi almıyordum; başlangıçta size çok yalan söylemiştim, bunu kabul ediyorum. Ama artık hiç yalan söylemiyorum.”

Başlangıçtaki onca yalanın neler olduğunu öğrenmeyi ne kadar isterdim! Ama Albertine'in her itirafının yeni bir yalan olacağını daha baştan biliyordum. Bu yüzden de onu öpmekle yetindim. Bu yalanlardan sadece birini söylemesini istedim. Şöyle cevap verdi: "Madem istiyorsunuz söyleyeyim: Mesela deniz havasından rahatsız olduğum yalandı." Bu isteksizlik karşısında, ısrar etmekten vazgeçtim.

Sevdiğimiz her insan, hatta bir ölçüde her insan, bizim için Ianus gibidir: Bizden ayrılıyorsa hoşlandığımız yüzünü, sürekli elimizin altında olduğundan eminsek, asık yüzünü gösterir. Albertine'le sürekli birlikteliğin bu anlatıda sözünü edemeyeceğim bir başka zorluğu vardı. Bir başka insanın hayatının katliama yol açmadan elimizden atamayacağımız bir bomba gibi bizim hayatımıza bağlı olması korkunç bir şeydir. Bunu bir deliyle yakın ilişkisi olan herkesin yaşadığı kimi duygularla karşılaştırabiliriz: İleride, biz artık açıklayabilecek durumda değilken, yanlış, ama gerçeğe uygun birtakım şeylere inanılacağını düşünmenin sebep olduğu iniş çıkışlar, tehlikeler, endişe ve korku. Mesela Morel'le yaşadığı için M. de Charlus'e acıyordum (öğleden sonra şahit olduğum sahnenin hatırasıyla göğsümün sol yanında bir ağırlık hissettim); aralarında bir ilişki olup olmadığı bir yana, M. de Charlus başlangıçta Morel'in deli olduğunu bilmiyordu muhtemelen. Morel'in yakışıklılığı, bayağılığı ve gururu baronun o kadar derine inmesini engellemiş olmalıydı, ta ki Morel'in karamsar günleri gelinceye kadar; böyle günlerde Morel bir açıklama getirmemekle birlikte kederinden M. de Charlus'ü sorumlu tutar, yanlış ama son derece incelikli mantık yürütmelerle baronun güvensizliğini ortaya koyar, hakaret eder, bir yandan en çıkarıcı, kurnazca kaygıları gütmeyi sürdürerek, umutsuzca kararlar almakla tehdit ederdi onu. Fakat bütün bunlar bir karşılaştırmadan ibaret. Albertine deli değildi.

Albertine'de zincirlerinin hafif olduğu izlenimini uyandırmanın en iyi yolu, o zinciri benim kendi ellerimle kıracağıma kendisini inandırmakmış gibi geldi bana. Ne var ki, bu uydurma tasarıdan o anda kendisine söz edemezdim, birkaç saat önce Trocadéro'dan geldiğinde fazlasıyla düşünceli ve sevecen

davranmıştı; tek yapabileceğim, onu ayrılmakla tehdit etmek şöyle dursun, olsa olsa, minnettar kalbimde biçimlenen sürekli birliktelik hayallerini gizlemek olabilirdi. Ona bakarken hayallerimi dile getirmemek için kendimi zor tutuyordum, belki o da fark ediyordu bunu. Ne yazık ki hayallerin dışavurumu bulaşıcı değildir. M. de Charlus'un durumu, yani hayalinde gururlu bir delikanlı göre göre kendini de gururlu bir delikanlı zanneden ve iyice yapmacıklaşıp gülünç düşen kırıtkan yaşlı kadın örneği çok yaygındır; metresine tutkun bir âşğın en büyük talihsizliği, o karşısında güzel bir çehre görürken, sevgilisinin gördüğü kendi çehresinin güzelleşmediğini, aksine karşısında gördüğü güzelliğin verdiği hazla çarpıldığını fark etmemesidir. Hatta bu durumun yaygınlığı aşkla sınırlı değildir; her birimiz, başkalarının gördüğü kendi bedenimizi görmez, başkaları için görünmez olan, ama bizim gözümüzün önünde duran nesneyi, kendi düşüncemizi "izleriz". Bazen sanatçılar bu nesneyi eserlerinde gösterir. İşte bu yüzden, sanatçı eserine hayran olan kişileri hayal kırıklığına uğratar, çünkü iç güzelliği çehresine yansıyamamıştır.

Venedik hayallerimden geriye kalanlar, sadece Albertine'le ilgili şeyler, evimde geçirdiği zamanı onun için daha hoş kılmaya ilişkin şeylerdi; önümüzdeki günlerde kendisine bir Fortuny elbise ısmarlayacağımızı söyledim ona. Onu oyalayacak yeni hazlar bulmaya çalışıyordum. Bulabilseydim, bir sürpriz yapıp eski Fransız gümüş sofrta takımları hediye etmek isterdim. Bir yat satın alma planları yaptığımız sırada, Albertine planın uygulanmasına imkânsız gözüyle baktığı halde –Albertine'i iffetli zannettiğim, onunla evliliği ne kadar imkânsız görüyorsam birlikte yaşamayı da mali açıdan o kadar yıkıcı bulduğum zamanlar ben de aynı fikri paylaştığım halde– kız arkadaşım bir yat alacağıma ihtimal vermemekle birlikte, Elstir'e akıl danışmıştık.

Bergotte'un o gün ölmüş olduğunu öğrendim ve çok üzuldüm. Bilindiği gibi, uzun zamandır hastaydı. Elbette bu, ilk baştaki doğal hastalığı değildi. Galiba tabiat ancak oldukça kısa süreli hastalıklara yol açabiliyor. Ama tıp hastalıkları uzatma görevini üstlenmiş durumda. İlaçlar, ilaçların sağladığı

hafifleme, ilaca ara verince tekrar ortaya çıkan rahatsızlık bir hastalık görüntüsü oluşturur ve tıpkı çocukların boğmacayı atlattıktan sonra, uzun müddet, düzenli aralıklarla öksürük nöbetleri geçirmeye devam etmeleri gibi, hastanın alışkanlığı da giderek bu hastalık görüntüsünü sabitleştirir, üsluplaştırır. Zamanla ilaçların etkisi azalır, miktarı artırılır, artık hiçbir yarar sağlamaz olurlar, aksine bu kalıcı rahatsızlık sayesinde zarar vermeye başlarlar. İlaçlar olmasa, tabiat hastalığa bu kadar uzun mühlet tanımaz. Tıbbın neredeyse tabiatın kuvvetine erişerek insanı yatağa çivileyebilmesi, ölüm cezası tehdidiyle bir ilacı kullanmaya insanı mecbur edebilmesi bir mucizedir. Yapay olarak aşılana hastalık artık kök salmış, ikincil, ama gerçek bir hastalık olmuştur, aradaki tek fark, doğal hastalıkların geçmesi, tedavinin sırrını bilmeyen tıbbın yarattığı hastalıklarınsa, asla iyileşmemesidir.

Bergotte yıllardır evinden çıkmıyordu. Zaten sosyete hayatından da hiç hoşlanmamıştı, daha doğrusu kısacık bir süre hoşlanmış, sonra da diğer her şey gibi, her zamanki kendine has tutumuyla, yani elde edemediği için değil, elde eder etmez, küçümsemişti. Öyle sade bir hayat sürüyordu ki, ne kadar zengin olduğu kimsenin hayalinden geçmiyordu; zenginliği bilince, insanlar onu cimri zannedip daha da çok yanılırlardı, çünkü kimse onun kadar cömert olamazdı. Özellikle kadınlara, daha doğrusu genç kızlara karşı cömertti; onlarsa, küçücük bir şey karşılığında böylesine büyük bir mükâfat aldıkları için mahcup olurlardı. Bergotte'un kendi kendine ileri sürdüğü mazet, en verimli çalışmalarını âşık olma duygusuyla gerçekleştirmesiydi. Aşk demek abartılı olur ama, az da olsa tensellikten kaynaklanan haz, edebiyat çalışmalarına yardımcı olur, çünkü başka hazları, örneğin sosyete hazlarını, bütün insanların paylaştığı hazları ortadan kaldırır. Bu aşk hayal kırıklığına yol açsa bile, hiç değilse bu sayede ruhun yüzeyinde de bir kıpırtı yaratır; aksi takdirde, ruhun aşırı durgunlaşması tehlikesi baş gösterir. Dolayısıyla, arzu bir yazar için yararlıdır: Onu önce diğer insanlardan uzaklaştırıp onlara uyum göstermekten kurtarır, sonra da, belirli bir yaşı geçince hareketsizleşme eğilimi gösteren manevi bir çarkı harekete geçirir. Bu durumda mutlu

olamayız, ama mutluluğu engelleyen ve hayal kırıklığının bu ani atılımları olmasa göremeyeceğimiz sebepler üzerine fikir yürütürüz. Hayallerin gerçekleşmesi tabii ki mümkün değildir, bunu biliriz; arzu olmasa, belki hayal kurmazdık, oysa hayal kurmak yararlıdır, hayallerimizin yıkılışını görürüz, bu başarısızlık bize yeni bir şey öğretir. Nitekim Bergotte da şöyle bir mantık yürütüyordu: “Genç kızlar uğruna multimilyonerlerden daha fazla para harcıyorum, ama onların bana yaşattığı hazlar veya hayal kırıklıkları sayesinde de kitap yazıyor, para kazanıyorum.” Bu mantık ekonomik açıdan saçmaydı, ama herhalde Bergotte bu şekilde altını temasa, teması altına dönüştürmekten hoşlanıyordu. Ayrıca, büyükannemin ölümünde de gördüğümüz gibi, yorgundu, yaşlanmıştı, dinlenmek istiyordu. Oysa sosyete hayatı, karşılıklı konuşmadan ibarettir. Sosyete konuşmaları aptalcadır, ama kadınların varlığını ortadan kaldırma gücüne sahiptir; kadınlar sosyetedeki soru-cevaptan ibarettir, oysa sosyetenin dışında yine yorgun ihtiyarı müthiş dindiren bir şeye, seyredilecek bir nesneye dönüşürler.

Her neyse, bütün bunlar artık söz konusu değildi. Dedğim gibi, Bergotte evinden çıkmaz olmuştu; odasının içinde bir saatliğine yataktan kalktığında da, buz gibi bir soğuğa çıkacakmış, trene binecekmiş gibi şallara, battaniyelere bürünüyordu. Odasına girmelerine izin verdiği nadir dostlarından özür diliyor, ekose battaniyelerini, örtülerini gösterip gülerek, “Ne yaparsınız azizim, Anaksagoras’ın dediği doğru, hayat bir yolculuk” diyordu. İşte bu şekilde, küçük bir gezegen gibi gitgide soğuyor, büyük gezegenin son günlerini, önce ısının, ardından da hayatın dünyamızdan yavaş yavaş çekileceği günleri canlandırıyor adeta. Dünyada hayat kalmadığında, dirilme de kalmayacaktır, çünkü insanların bıraktığı eserler ne kadar uzak bir gelecekteki kuşaklara uzansa da, o gelecekte insanların olması gerekir. Dünyada tek bir insan kalmamışken, her yanı saran soğuğa daha uzun süre dayanabilen kimi hayvan türleri olursa, Bergotte’un üzü, o âna kadar sürdüğünü farz edersek, bir anda, temelli sönecektir. Dünyada kalan son hayvanların Bergotte okuması söz konusu değildir, çünkü bu hayvanların, Pentekostes günündeki havariler gibi, çeşitli mil-

liyetten insanların dilini öğrenmeden anlamaları pek zayıf bir ihtimaldir.

Bergotte ölümünden önceki son birkaç ay boyunca uykusuzluktan, daha da beteri, kâbuslardan mustaripti; uykuya daldığı anda kâbus görmeye başlıyor, uyanacak olursa, bu kâbuslar yüzünden tekrar uyumaktan kaçınıyordu. Uzun yıllar boyunca rüyaları sevmiştir, hatta kötü rüyaları bile; çünkü rüyalar uyanıklık halimizde karşımızda gördüğümüz gerçekliğe aykırılıkları sayesinde, uyandığımız anda, hatta bazen daha da önce, uyumuş olduğumuza dair güçlü bir duygu uyandırır. İçimizde. Ne var ki Bergotte'un kâbusları bundan farklı bir şeydi. Bir zamanlar kâbus derken, beyninde olup biten tatsız şeyleri kastedirdi. Oysa şimdi, sanki kendisinin dışındaki fesat bir kadın elindeki ıslak bezle yüzünü silerek onu uyandırmaya çalışıyor; kalçalarında dayanılmaz gıdıklanmalar hissediyor; öfkeden gözü dönmüş bir arabacı –Bergotte uykusunda arabayı kötü kullandığı yolunda bir şeyler mırıldandığı için– yazarın üstüne atılıp parmaklarını ısırtıyor, doğruyordu. Son olarak da, uykusunda yeterli karanlık oluştuğu anda, tabiat adeta onu öldürecek olan beyin kanamasının bir kostümsüz provasını yapıyordu. Bergotte bir arabanın içinde, Swann'ların yeni konağının kapısından içeri giriyor, arabadan inmek istiyordu. Bir baş dönmesiyle, adeta yıldırım çarpmışçasına arabanın koltuğuna çivileniyor, kapıcı inmesine yardımcı olmaya çalışıyor, o yerinden kalkamıyor, doğrulamıyor, bacakları tutmuyordu. Önündeki taş sütuna tutunmaya çalışıyor, ama ayakta durmasına yetecek desteği bulamıyordu. Bergotte'un başvurduğu, kendilerini çağırması olmasından şeref duyan hekimler, rahatsızlıklarını o müthiş çalışkanlığına (yirmi yıldır hiçbir şey yapmamıştı), sürmenaja bağladılar. Korkunç öyküler okumamasını (hiçbir şey okumuyordu), "yaşamamız için zorunlu" olan güneşten daha fazla yararlanmasını (ancak eve kapanması sayesinde, birkaç yıllık görelî bir iyileşme yaşamıştı) ve daha fazla beslenmesini tavsiye ettiler (bu da zayıflamasına yol açtı ve daha ziyade kâbuslarını besledi). Bu hekimlerden biri itiraz etmeye ve muzipliğe meraklıydı; Bergotte kendisiyle tek başına görüştüğünde, başka hekimlerin tavsiyelerini ayıp

olmasın diye kendi fikirleriymiş gibi söylediği zaman, itirazcı hekim Bergotte'un hoşuna gidecek bir şeyi tavsiye ettirmeye çalıştığını zanneder ve derhal yasaklardı; çoğunlukla da, zorunlu olarak o kadar aceleyle birtakım sebepler uydururdu ki, Bergotte'un somut itirazlarının doğruluğu karşısında, itirazcı hekim aynı cümle içinde kendi sözleriyle çelişkiye düşer, yeni birtakım sebepler uydurarak yasağında ısrar ederdi. Bunun üzerine Bergotte, önceki hekimlerden birine dönerdi, özellikle bir yazı ustasının karşısında zekâsını sergilemek için fırsat kollayan bu doktor, Bergotte, "Halbuki yanılmıyorsam Doktor X'in dediğine göre—eski bir tarihten söz ediyorum tabii ki— bu ilaç böbreğimde ve beynimde tıkanıklık yaratabilirmiş..." diye bir imada bulunduğunda hınzır hınzır gülümser, parmağını havaya diker ve kararını bildirirdi: "Ben kullanımdan söz ediyorum, aşırı kullanımdan değil. Gayet tabii hangi ilaç olursa olsun, abartılı kullanıldığında, ucu size de dönebilecek bir silah haline gelir." Nasıl ki kalbimizde ahlaki görevlere dair bir içgüdü barındırırsak, vücudumuzda da bizim için sağlıklı olan şeyin içgüdüsunü barındırırız ve hiçbir din ya da tıp adamının izni, bunların yerini dolduramaz. Soğuk suyla yıkanmaktan hoşlanıyor ve bizim için zararlı olduğunu biliyorsak, bu zararı önleyecek bir hekim değil, bize soğuk suyla yıkanmamızı tavsiye edecek bir hekim buluruz mutlaka. Bergotte her hekimden yıllardır bilgelikle kendine yasaklamış olduğu bir şeyi kopardı. Birkaç hafta sonra, eski rahatsızlıklar tekrar ortaya çıkmış, yenilerse iyice artmıştı. Her an çektiği acılara ek olarak, kısa kısa kâbuslarla bölünen uykusuzlukla deliye dönen Bergotte hekimlere danışmaktan vazgeçti ve başarılı ama aşırı bir uyuşturucu denemesine girişti; denediği çeşitli uyuşturucu ilaçların prospektüslerini güvenerek okuyordu; bu prospektüslerde uykunun gerekliliği belirtiliyor, ama bir yandan da (bu prospektüsün ait olduğu şişenin içinde sunulan, asla zehirlenmeye yol açmayan ilaç hariç) bütün uyku veren karışımların zehirli olduğu ve dolayısıyla ilacın hastalıktan beter olduğu ima ediliyordu. Bergotte bu ilaçların hepsini denedi. Bunların bazıları alışkın olduğumuz ilaçlardan, mesela amil ve etil türevlerinden farklı bir türe aittirler. Bambaşka bir bileşimi olan yeni

ilacı bilinmezliğin o eşsiz beklentisiyle yutarız. Kalbimiz bir ilk randevudaki gibi çarpar. Bu yabancı bizi hangi bilinmedik uykulara, rüyalara götürecektir acaba? Artık içimize nüfuz etmiş, zihnimizi yönetmeye başlamıştır. Uykuya geçişimiz acaba nasıl olacaktır? Ya uyuduktan sonra, bakalım bu kadiri mutlak efendi bizi hangi tuhaf yollardan, ne gibi keşfedilmemiş doruklara, uçurumlara sürükleyecektir? Bu yolculuk sırasında tanışacağımız yeni duyu kümelenmeleri neler olacaktır? Bizi rahatsızlığa doğru mu götürecektir, sonsuz saadete mi, yoksa ölüme mi? Bergotte'un ölümü, bir gün önce, yine bu fazlasıyla güçlü dostlarından (dost mu, düşman mı?) birine kendini teslim etmişken vuku bulmuştu.

Ölümü şu koşullarda olmuştu: Hafif denebilecek bir üremi krizi nedeniyle dinlenmesi söylenmişti. Ama bir eleştiri yazısında, Vermeer'in, çok sevdiği ve çok iyi bildiğini zannettiği (Hollandalı ressamın sergisi için Lahey Müzesi'nden ödünç alınmış olan) *Delft Manzarası* adlı tablosunda, (kendisinin hatırlamadığı) küçük, sarı bir duvar parçasının tek başına incelendiğinde değerli bir Çin sanatı örneği gibi, kendi başına yeterli bir güzelliğe sahip olduğunu okuyunca, Bergotte birkaç patates yedi, sokağa çıktı ve sergiye gitti. Daha çıkması gereken ilk basamaklarda, başı dönmeye başladı. Birçok tablonun önünden geçti ve Venedik'te bir *palazzo*'nun* veya deniz kıyısında basit bir evin esintileri ve güneşiyle boy ölçüşemeyecek olan bu sahte sanatın kuruluşunu, anlamsızlığını hissetti. Nihayet Vermeer tablosunun önüne geldi; resmi daha göz alıcı, bildiği her şeyden çok daha farklı hatırlıyordu, ama eleştirmenin makalesi sayesinde, daha önce fark etmemiş olduğu küçük mavi figürleri, kumun pembeliğini ve son olarak da, minik sarı duvar parçasının müthiş dokusunu gördü. Baş dönmesi artıyor, Bergotte, yakalamak istediği sarı kelebeğe bakan bir çocuk gibi, gözlerini o değerli duvar parçasından ayırmıyordu. "Ben de böyle yazmalıydım, diye düşünüyordu. Son kitaplarım çok kuru; üst üste kat kat renk sürmem, bu küçük sarı duvar parçası gibi, cümlelerime kendi başlarına bir değer kazandırmam gerekirdi." Bu arada baş dönmesinin ciddiyeti dikkatinden kaç-

* saray.

mıyordu. Karşısında ilahi bir terazi görüyordu; bir kefesinde kendi hayatı, öteki kefedeki ustaca sarıya boyanmış küçük duvar parçası durmaktaydı. İlk kefeyi ihtiyatsızca ikincisine feda ettiğini görüyordu. “Akşam gazeteleri için bu serginin haberi haline gelmek istemezdim oysa” diye düşündü. Kendi kendine tekrarlıyordu: “Küçük sarı duvar parçası ve sundurması, küçük sarı duvar parçası.” O sırada, yuvarlak bir kanepenin üzerine yığıldı; birdenbire, hayatının tehlikede olduğunu düşünmekten vazgeçip iyimserliğe kapılarak, “Patatesler iyi pişmemişti, hazımsızlık yaptı, önemli bir şey değil” dedi kendi kendine. Son bir krizle yıkıldı, kanepeden yere yuvarlandı, bütün ziyaretçiler ve görevliler başına üşüştü. Ölmüştü. Sonsuza dek mi? Kim bilir? Şüphesiz dinsel inançlar kadar ispritzma deneyleri de, ruhun ölümden sonra yaşamaya devam ettiğine dair kanıt gösteremiyor. Söyleyebileceğimiz tek şey, hayatımızdaki her şeyin sanki bu hayata önceki bir hayatta yüklenilmiş görevlerle adım atmışız gibi olup bittiği; yeryüzündeki yaşama koşullarımızda, iyilik yapmayı, incelikli, hatta terbiyeli davranmayı görev bilmemiz için hiçbir neden yok; aynı şekilde ateist sanatçının, örneğin ancak adının Vermeer olduğu bilinen, tanınmamaya mahkûm bir sanatçının onca ustalık ve incelikle yaptığı o sarı duvar parçası gibi bir ayrıntıyı, ne kadar hayranlık uyandıracak kurtlar tarafından kemirilmiş bedeni açısından hiçbir önem taşımayacak olan bir ayrıntıyı yirmi kere baştan ele almayı görev sayması için de bir sebep yok. Şimdiki hayatta yaptırımı olmayan bütün bu görevler, iyilik, titizlik, fedakârlık temelleri üzerine kurulmuş, bizim dünyamızdan tamamen farklı, başka bir âleme aitmiş gibi görünmekte; belki de içinden çıkıp dünyamıza ayak bastığımız o âleme geri döneceğiz ve yeniden, kimin eseri olduğunu bilmeden, öyle öğretildiği için itaat ettiğimiz o bilinmez yasaların, her türlü derin zihinsel çalışmanın bizi yaklaştırdığı, sadece aptallar için –o da belki– görünmez olan yasaların hâkimiyeti altında yaşayacağız. Dolayısıyla, Bergotte’un sonsuza dek ölmediği düşüncesi tamamen gerçeğe aykırı olmayabilir.

Bergotte gömüldü, ama cenaze gecesi, ışıklı vitrinlere üçer üçer dizilmiş kitapları kanatlarını açmış melekler gibi nöbet

tuttular; artık aramızda olmayan Bergotte'un dirilişini simge-
liyorlardı sanki.

Dediğim gibi, Bergotte'un o gün öldüğünü öğrenmiştim. Yaza-
rın bir gün önce öldüğünü –hepsi aynı notu düşerek– belirten
gazetelerin hatasına şaşırdım. Çünkü Albertine bir gün önce
Bergotte'la karşılaşmış, aynı akşam bana bu karşılaşmadan söz
etmişti; hatta Bergotte uzun uzun kendisiyle konuştuğu için bi-
raz da gecikmişti. Son konuşmasını Albertine'le yapmıştı muh-
temelen. Albertine Bergotte'la benim aracılığım la tanışmıştı;
kendisini uzun zamandır görmüyordum, ama Albertine onu
merak ettiği, yazara takdim edilmek istediği için, bir yıl önce
yaşlı üstad a mektup yazıp Albertine'i ziyaretine götürmek için
izin istemiştim. Beni kırmamıştı, ama onu sırf başka birinin
isteğini yerine getirmek amacıyla ziyaret etmeme biraz üzül-
müştü sanırım; kendisine karşı ilgisizliğimi doğrulamıştım bu
şekilde. Böyle durumlara oldukça sık rastlanır; bazen kendi-
siyle tekrar sohbet etmenin zevki için değil de, üçüncü bir kişi
uğruna aradığımız şahıs görüşmeyi öyle bir inatla reddeder ki,
bizden ricada bulunan kişi, aslında sahip olmadığımız bir nü-
fuzla böbürlendiğimizi zanneder; daha büyük çoğunlukla, ün-
lü güzel veya dâhi görüşmeye razı olur, ama gururu zedelenip
kalbi kırıldığı için bize olan sevgisi azalır, duygularına üzüntü
ve biraz da küçümseme eklenir. Ancak uzun bir süre sonra, ga-
zeteleri hata yapmakla haksız yere suçladığımı anladım, çünkü
Albertine o gün katiyen Bergotte'la karşılaşmamıştı. Fakat bana
olayı öyle bir doğallıkla anlatmıştı ki, içimde bir an bile bir şüp-
he uyanmamıştı; Albertine'in sadelikle yalan söyleme hünerini
neden sonra öğrendim. Söyledikleri, itirafları, gerçekliğin –ya-
ni gözümüzle gördüğümüz, kuşku götürmez bir kesinlikle öğ-
rendiğimiz şeylerin– kalıplarına öylesine tıpatıp benzer özellikler
taşırdı ki, bu yöntemle hayatın çeşitli aralıklarına o sıralar yalan
olabileceği aklımdan bile geçmeyen bir başka hayatın olaylarını
serpiştirirdi. Zaten bu yalan kelimesi birçok kişiye göre tartışma-
lıdır. Evren hepimiz için gerçek, ama her birimiz için farklıdır.
O anda dışarıda olsam, duyularımın tanıklığıyla Albertine'in bir
hanımla birlikte yürümediğini öğrenebilirdim belki. Ama benim

aksini öğrenmem, duyuların tanıklığıyla değil, (güvendiğimiz kişilerin sözlerinin sağlam halkalar eklediği) bir mantık zinciriyle gerçekleşmişti. Duyuların tanıklığına başvurabilmem için, o sırada dışarıda olmam gerekirdi, değildim oysa. Bununla birlikte, böyle bir varsayımın gerçeğe aykırı olmadığı düşünülebilir. Dışarıda olsam, Albertine'in yalan söylediğini öğrenecektim. Ama bundan da emin olabilir miyiz? Duyuların tanıklığı da, inançtan kesin bir gerçeğin doğduğu, zihinsel bir işlemdir. İştme duyusunun Françoise'da telaffuz edilen kelimeyi değil, onun doğruluğuna inandığı kelimeyi sunduğunu birçok kez gördük; bu da Françoise'in daha düzgün bir telaffuzdaki dolaylı düzeltmeyi iştmemesi için yeterliydi. Uşağımız da Françoise'dan farklı değildi. M. de Charlus, o sıralarda, –giysilerini sık sık değiştirirdi– çok açık renk, binlercesi arasında derhal dikkati çekebilecek pantolonlar giyiyordu. “Pisuar” kelimesini (Guermantes Dükü'nün M. de Rambuteau'yu müthiş kızdırarak Rambuteau barakası diye adlandırdığı şeyi) “pistuvâr” zanneden uşağımız, yanında bu kelime sık sık telaffuz edildiği halde hayatında bir tek kişinin bile “pisuar” dediğini duymamıştı. Ama hata imandan daha inatçıdır ve inançlarını sorgulamaz. Uşağımız hatasında ısrarlıydı: “Sayın Charlus Baronu mutlaka bir hastalık kapmış olmalı, pistuvarlarda o kadar uzun süre kalıyor ki! Hovardalığın sonu budur işte. Pantolonlarından da belli zaten. Hanımefendi bu sabah beni Neuilly'ye göndermişti. Sayın Charlus Baronu'nu Bourgogne Sokağı'ndaki pistuvâr girerken gördüm. Neuilly'den döndüğüm sırada, yani en az bir saat sonra, baronun sarı pantolonunu aynı pistuvârda, her zamanki gibi kimse görmesin diye kullandığı ortadaki bölmede gördüm.” Mme de Guermantes'in yeğenlerinden biri, son derece güzel, soylu, gencecik bir kızdı. Ama ara sıra gittiğim bir restoranda, kapıdaki görevlinin o geçerken şöyle dediğini duydum: “Şu kaknem moruğa bakın, amma da fiyakalı! Rahat seksen yaşında vardır.” Söylediği yaşa inandığına pek ihtimal veremiyorum. Ama etrafını çevreleyen ve genç hanımın yakında oturan iki tatlı büyükteyesini, Mme de Fezensac'la Mme de Balleroy'yı ziyaret ederken otelin önünden her geçişinde kıkırdayan komiler, bu genç dilberin çehresinde kapı görevlisinin belki şakacık-

tan, belki de cidden bu “kaknem moruğa” biçtiği seksen yaşın izlerini gördüler. Biri çıkıp komilere bu hanımın oteldeki iki kasiyerden biri olan, her tarafını kemiren egzamaya ve gülünç derecedeki şişmanlığına rağmen güzel dedikleri kadından daha seçkin olduğunu söylese, gülmekten katılırlardı. Belki bir tek cinsel arzu, sözde kaknem moruk geçerken ortaya çıksa ve komilerin birdenbire bu genç tanrıçaya göz dikmelerine yol açsaydı, böyle bir yanılgının oluşmasını önleyebilirdi. Ne var ki, bilinmeyen, muhtemelen toplumsal nitelikteki nedenlerden ötürü, cinsel arzu kendini göstermemişti.

Her neyse, o akşam (beni görmemiş olan) Albertine’in bir hanımla biraz yürüdüğünü söylediği saatte dışarı çıkmış ve o sokaktan geçmiş olabilirim. Albertine’in sözleri üzerine zihnim koyu bir karanlığa gömülecek, onu tek başına görmüş olduğumdan şüpheye düşecektim; olsa olsa, o hanımı nasıl bir göz yanılmasıyla fark edemediğimi anlamaya çalışacak ve yanılmış olmama başka nedenlerle şaşırmayacaktım, çünkü yıldızlar âlemini anlamak bile insanların gerçek yaşantılarını anlamak kadar zor değildir; özellikle sevdiğimiz insanlar, kendilerini korumaya yönelik masallar sayesinde şüphelerimize karşı zırhlanmış gibidirler. Yıllar boyunca, o duyarsız aşkımızla, sevdiğimiz kadının yurtdışında tamamen uydurma bir kız kardeşi, erkek kardeşi, yengesi bulunduğuna inanırız. Zaten anlatının sırası açısından önemsiz kanıtlarla kendimizi sınırlamak zorunda olmasaydık, çok daha ciddi kanıtlar, bu kitabın başında, dünyanın kâh bir mevsimde, kâh bir başka mevsimde uyanışını dinleyerek yattığım ilk bölümün basitliğinin aldatıcı olduğunu göstermemize imkân verirdi. Evet, meseleyi basitleştirmek, yalancılık yapmak zorunda kaldım, ama her sabah uyanan, bir dünya değil, milyonlarca dünya, kaç insan gözü ve zekâsı varsa, o kadar dünyadır.

Albertine’e dönecek olursak, ömrümde onun kadar hünerle yalan söyleyen, canlı, hayatın renkleriyle bezenmiş yalanlar uydurabilen başka bir kadın tanımadım; yalan konusunda onun kadar yetenekli sayılabilecek tek kadın, Albertine’in bir kız arkadaşıydı; o da benim çiçek açmış genç kızlarımdan biriydi ve Albertine gibi pembeydi, ama düzensiz, girintili çı-

kıntılı profili, adını unuttuğum, böyle uzun ve kıvrımlı girintileri olan pembe çiçek salkımlarına benzerdi tıpatıp. Bu genç kız, masal uydurma bakımından Albertine'den üstündü, çünkü Albertine'de sık sık görülen acılı anları, öfkeli imaları asla masallarına karıştırmazdı. Bununla birlikte, daha önce de belirttiğim gibi, Albertine şüpheyi yer bırakmayan bir hikâye uydurduğunda, büyüleyiciydi; insan onun göz yerine geçen kelimeleriyle, anlattığı şeyi –uydurma olmasına rağmen– karşısında görürdü adeta. Benim gerçek algım buydu.

Yukarıda, Albertine'in söylediklerine "itirafları"nı da eklemiştim, sebebini açıklayayım. Bazen garip benzerlikler yüzünden şüpheyi kapılır, geçmişte veya maalesef gelecekte, Albertine'in yanında bir başkasını görür gibi olup kıskanırdım. Olaydan emin olduğum kanısını yaratmak için, o kişinin ismini söyler, Albertine'den şu cevabı alırdım. "Evet, bir hafta önce o hanımla evin çok yakınında karşılaştım. Terbiye icabı selamına karşılık verdim. Birlikte biraz yürüdük. Ama aramızda asla bir şey olmadı, olmayacak da." Oysa Albertine, söz konusu şahıs on aydır Paris'e uğramadığı için, onunla karşılaşmamış olurdu. Ama Albertine tamamen inkâr etmenin gerçeğe uygun olmayacağını düşünürdü. Bu yüzden de böyle bir karşılaşma uydurur, o kadar sade bir hikâye anlatırdı ki, hanımın duruşunu, selam verişini, onunla biraz yürüyüşünü görür gibi olurum. Albertine'in ilham kaynağı katiyen beni kıskandırma arzusu değil, gerçeğe uygunluk kaygısıydı. Çünkü Albertine menfaatçi sayılmazdı belki, ama kendisine lütuflarda bulunulmasından hoşlanırdı. Bu eser boyunca, çeşitli fırsatlarla değindiğim ve ileride de değineceğim gibi, kıskançlığın aşkı nasıl artırdığını açıklarken, kendimi âşığın yerine koydum. Ama bu âşığın birazcık olsun gururu varsa eğer, ayrılık onu öldürecek bile olsa, tahmini bir ihanete bir lütufla karşılık vermez; ya uzaklaşır, ya da uzaklaşmayıp soğuk davranmaya zorlar kendini. Dolayısıyla metresi ona bunca acı çektirmekle sadece kendisi zarar görmüş olur. Oysa metresi aksine, kayıtsızlık taslayan âşığın içini kemiren şüpheleri tatlı bir sözle, bir okşayışla dağıtırsa, âşık kıskançlığın artırdığı o çaresiz aşk patlamasını yaşamaz şüphesiz, ama acıları birden diner, mutluluk duyar, yumuşar; bir

fırtına sonrasında, yağmurun ardından ulu kestane ağaçlarının altında uzun aralıklarla düşüşünü hâlâ işittiğimiz damlalar hiç vakit geçirmeden yüzünü gösteren güneş tarafından rengârenk boyandığında hissettiğimiz gevşemeyi yaşar ve acılarını dindiren, onu iyileştiren kadına nasıl teşekkür edeceğini bilemez. Albertine lütufları için onu ödüllendirmekten hoşlandığını bildirdi; belki bu yüzden, kendini masum göstermek için, doğal itiraflar, hiç şüphelenmediğim hikâyeler uydururdu; bunlardan biri de, aslında ölmüş olan Bergotte'la karşılaşmasıydı. O zamana kadar Albertine'in yalanlarından bir tek Françoise'in örneğin Balbec'teyken aktardıklarını biliyordum; beni çok üzdüğü halde daha önce belirtmediğim yalanlardı bunlar: "Gelmek istemiyordu, onun için, 'Beyefendiye beni bulamadığınızı, çıkmış olduğumu söylemeniz olmaz mı?' dedi." Ama bizi Françoise'in beni sevdiği gibi seven "ast"larımız, izzetinefsimizi zedelemekten hoşlanırlar.

Akşam yemeğinden sonra, Albertine'e hazır ayağa kalkmışken bu fırsattan yararlanıp dostlarla görüşmek istediğimi, Mme de Villeparisis'yi, Mme de Guermantes'ı ya da Cambremer'leri, tam karar veremediğimi, hangisini evde bulursam ona ziyarete gideceğimi söyledim. Sadece gitmeyi tasarladığım ahbabların, Verdurin'lerin ismini söylemedim. Albertine'e benimle gelmek isteyip istemediğini sordum. Giyecek elbisesi olmadığını ileri sürdü. "Ayrıca saçlarım da berbat durumda. Bu saç modelini kullanmaya devam etmem konusunda ısrarlı mısınız?" Benimle vedalaşırken, bir zamanlar Balbec'te yaptığı, o zamandan beri de hiç rastlamadığım şekilde, kolunu iyice uzatıp omuzlarını geriye atarak, sertçe elini uzattı. Unutmuş olduğum bu hareket, bedenini benimle henüz yeni tanışmış olan Albertine'in bedenine dönüştürdü. Sertlik görüntüsüne bürünmüş resmi Albertine'e başlangıçtaki yeniliğini, bilinmezliğini, hatta çerçevesini kazandırdı. Sayfiyeden döndüğümünden beri benimle böyle tokalaşmamış olan genç kızın arkasında denizi gördüm. "Teyzem beni yaşlı gösterdiğini söylüyor" diye ekledi somurtkan bir tavırla. "Keşke teyzesinin dediği doğru olsaydı! diye düşündüm. Mme Bontemps'ın tek derdi, Albertine'in çocuk gi-

bi görünüp teyzesini de olduğundan genç göstermesi; bir de Albertine'in kendisine herhangi bir masraf çıkarmaması ve benimle evlendiğinde teyzesine kazanç sağlaması." Oysa benim istediğim, aksine, Albertine'in olduğu kadar genç ve güzel görünmemesi, sokakta bu kadar çok başın kendisine çevrilmesine yol açmamasıydı. Çünkü bir genç kıza göz kulak olmakla görevli refakatçi hanımın yaşlılığı, kıskanç bir âşığa, sevdiği kadının çehresinin yaşlılığı kadar güven veremez. Benim üzüldüğüm, Albertine'e önerdiğim saç modelinin kendisine fazladan bir hapsolma duygusu yaşatmasıydı. Albertine'den uzak-tayken bile beni ona bağlayan duygu, bir kez daha o yeni aile duygusu oldu.

Benimle birlikte Guermantes'lara veya Cambremer'lere gelmeye pek hevesli olmadığını belirten Albertine'e nereye gideceğime karar veremediğimi söyledim ve Verdurin'lere gitmek üzere evden çıktım. Verdurin'lere doğru yola çıktığım sırada, orada dinleyeceğim konseri düşünürken, öğleden sonra şahit olduğum kavgayı hatırladım: "Kaldırımcı, kaldırımcı"; aşkta hayal kırıklığından, aşk kıskançlığından kaynaklanan bir kavgaydı belki, ama konuşmayı hariç tutarsak, ancak bir kadına tutulmuş bir orangutanın çıkarabileceği kavga kadar hayvan-caydı; tam sokaktan geçen bir faytona sesleneceğim esnada, taşın üzerine oturmuş bir adamın bastırmaya çalıştığı hıçkırıklarını duydum. Yaklaştım, başını ellerinin arasına gömmüş olan adam genç birine benziyordu; şık kıyafetine, paltosunun altında görünen beyazlığa bakılacak olursa, muhtemelen frak giymiş ve beyaz kravat takmış olmasına şaşırdım. Yaklaştığımı işitince, gözyaşlarıyla kaplı yüzünü kaldırıp baktı, ama beni tanıyınca derhal başını çevirdi. Morel'di bu. Onu tanıdığımı anlayarak gözyaşlarını durdurmaya çalıştı, çok acı çektiği için biraz oturduğunu söyledi. "Çok temiz, yüce duygular beslediğim birine bugün kabaca hakaret ettim. Beni seven birisi, tam bir alçaklıktı yaptığım, dedi. —Belki zamanla unuttur" diye cevap verdim, öğleden sonraki kavgayı duymuşçasına konuştuğumu düşünmeden. Ama Morel kendi kederine öyle gömülmüştü ki, benim bir şeyler biliyor olabileceğim aklından bile geçmedi. "O belki unuttur, dedi. Ama ben unutamam. Utanç

içindeyim, kendimden iğreniyorum! Ama iş işten geçti, söylenmiş bir sözü geri almak imkânsız. Birisi beni kızdırdığı zaman kendimi kaybediyorum. Sağlığım açısından da çok kötü, sinirlerim darmadağın vaziyette.” Bütün nevrozlu hastalar gibi Morel de sağlığına çok düşkündü. Öğleden sonra, kudurmuş bir hayvanın aşk kızgınlığını görmüştüm, oysa akşama kadarki birkaç saat içinde asırlar geçmişti sanki; yeni bir duygu, bir utanç, pişmanlık, keder duygusu, kaderi insana dönüşmek olan hayvanın evriminde önemli bir aşamanın katedildiğini gösteriyordu. Her şeye rağmen “kaldırımcı” hâlâ kulaklarımdaydı; yakın zamanda vahşilik dönemine bir geri dönüş yaşanmasından korkuyordum. Zaten olan bitenlerden pek bir şey anlamamıştım, bu da çok doğaldı, çünkü Morel’in birkaç gündür, özellikle o gün, kendi durumuna doğrudan bağlı olmayan o utanç verici olaydan da önce, yine ağır bir nevroz buhranı geçirmekte olduğundan M. de Charlus’un bile hiç haberi yoktu. Morel aslında bir ay boyunca, nişanlı sıfatıyla serbestçe gezebildiği Jupien’in yeğenini baştan çıkarma yolunda mümkün olduğunca hızlı, ama arzuladığından çok daha yavaş ilerlemişti. Ama ırza geçme girişimlerinde biraz ileri gittiğinde, özellikle de nişanlısına kendisine ilişkiye girebileceği başka kızlar bulmasını söylediğinde, sabrını taşıran bir direnişle karşılaşmıştı. Sonra birdenbire, (belki kız fazlasıyla iffetli olduğundan, belki de aksine, teslim olduğu için) arzusu sönüvermişti. Kızdan ayrılmaya karar vermişti, ama baronun sapık olmakla birlikte kendisinden çok daha ahlaklı olduğunu seziyor ve nişanlısından ayrıldığı an, M. de Charlus’un kendisini kapı dışarı etmesinden korkuyordu. Dolayısıyla on beş gün önce şöyle bir karara varmıştı: Genç kızla görüşmeyi kesecekti, M. de Charlus’le Jupien, mecburen meseleyi kendi aralarında halledeceklerdi (Morel bu kadar kibarca bir ifade kullanmıyordu); kendisi de ayrılma kararını bildirmeden “kirişi kıracak” ve bilinmeyen bir yere gidecekti. Bu aşkın böyle noktalanması onu biraz üzüyordu; Jupien’in yeğenine davranışı, aslında baronla birlikte Saint-Mars-le-Vêtu’de yedikleri akşam yemeğinde ona anlattığı planla en ufak ayrıntılarına varıncaya kadar, tıpatıp örtüşüyordu; bununla birlikte, teori ve pratikteki davranışları muhteme-

len birbirinden çok farklıydı ve teorik olarak öngörmediği, o kadar iğrenç olmayan bazı duygular gerçek davranışını güzelleştirmiş, duygusallaştırmıştı. Gerçek davranışı yalnız bir bakımdan tasarıdan daha kötüydü; o da, teorik olarak böyle bir ihanetten sonra Paris'te kalmayı imkânsız bulmasıydı. Oysa şimdi, bu kadar basit bir şey yüzünden "çekip gitmek" ona aşırı görünüyordu. Büyük ihtimalle çok öfkelenecek olan barondan ayrılmak, durumunu sarsmak anlamına geliyordu. Baronun kendisine verdiği onca paradan mahrum olacaktı. Durumun kaçınılmazlığını düşündükçe sinir krizleri geçiriyordu. Saatlerce ağlayıp sızlıyor, düşünmemek için, ihtiyatı elden bırakmadan morfin alıyordu. Sonra ansızın aklına bir fikir geldi; herhalde bir süredir ağır ağır zihninde filizlenen, biçimlenen bu fikir, kızıdan ayrılma ve M. de Charlus'le temelli küsme seçeneğinin belki de tek seçenek olmadığıydı. Baronun parasından tamamen vazgeçmek çok ciddi bir şeydi. Kararsızlığa düşen Morel, birkaç gün boyunca, tıpkı Bloch'u görünce kapıldığı düşüncelere gömüldü. Sonra Jupien'le yeğeninin kendisini tuzığa düşürmeye çalıştıklarına ve bu kadar ucuz kurtuldukları için şükretmeleri gerektiğine hükmetti. Sonuç olarak, tensellik kendisini elinde tutmayı beceremediği için, genç kızın suçlu olduğunu düşünüyordu. M. de Charlus'ün kendisine sağladığı konumdan feragat etmeyi saçma bulmakla kalmıyor, nişanlandıklarından bu yana genç kıza ısmarladığı masraflı yemeklere bile hayıflanıyordu; bu yemeklerin maliyetini tam olarak söyleyebilirdi, ne de olsa, her ay "kitabını" getirip amcama sunan bir oda hizmetkârının oğluydu. Sıradan insanlar için basılmış eser anlamına gelen kitap, Altesler ve oda hizmetkârları için bu anlamı taşımaz. Oda hizmetkârları için anlamı hesap defteridir, Altesler içinse, ziyaretçilerin kaydedildiği sicil. (Balbec'te bir gün, Lüksemburg Prensesi yanında kitap getirmediğini söylediğinde, neredeyse ona *İzlanda Balıkçısı*'yla *Tarascon*'lu *Tartarin*'i ödünç verecektim; ne demek istediğini sonra anladım: Sıkılacağını değil, ziyaretine gittiğimde adımı yazdırmakta güçlük çekeceğimi ima ediyordu.) Morel'in tutumunun sonuçları konusundaki bakış açısı değişmişti; iki ay önce,

* Fransızca *livre*, hem kitap hem defter anlamına gelir.

Jupien'in yeğenini tutkuyla sevdiği sırada böyle bir tutumu iğrenç bulurdu, oysa on beş gündür, aynı tutumun doğal, hatta gurur duyulacak bir tutum olduğunu kendi kendine tekrarlayıp duruyordu; bununla birlikte, öğleden sonra ayrılma kararını açıkladığı zamanki sinirlilik hali artmaya devam ediyordu. Öfkesini bir başkasından çıkarmaya, aşkından kalan son bir izle, hâlâ azıcık korktuğu genç kıza (anlık bir buhran söz konusu olmadığı sürece) değilse de, barona yöneltmeye hazırdı. Buna rağmen, akşam yemeğinden önce barona hiçbir şey söylememeye özen göstermişti, çünkü kemandaki virtüozluğuna her şeyden çok değer verir, (o gece Verdurin'lerde çalacağı türden) zor parçalar çalacağı zaman, hareketlerinde bir sertliğe, kesikliğe yol açabilecek her şeyden kaçınırdı (tabii mümkün olduğu kadar; öğleden sonraki kavga yeter de artardı bile). Aynı şekilde, otomobil tutkunu bir cerrah da ameliyat öncesinde otomobil kullanmaz. Bir yandan benimle konuşurken bir yandan da parmaklarının esnekliğini ölçmek için her birini tek tek yavaşça oynatmasının sebebi buydu. Kaşlarının hafifçe çatılması, herhalde parmaklarında hâlâ bir sinir gerginliği olduğu anlamına geliyordu. Ama gerginliği artırmamak için yüzünü gevşetiyordu; aynı şekilde, uyuyamadığımız veya bir kadına kolaylıkla sahip olamadığımız zaman da, uykuya geçiş veya haz ânını korku yüzünden iyice geciktirmemek için sinirlenmemeye çalışırız. İşte bu yüzden, Verdurin'lerde çalarken, her zamanki gibi çaldığı şeye kendini tamamen verebilmek için sü-kûnete kavuşmayı arzulayan ve bir yandan benimle görüştüğü sırada çektiği acıyı fark etmemi isteyen Morel kendisi için en kolay çözümü seçti ve derhal gitmem için bana yalvardı. Yalvarmasına gerek yoktu, gitmek benim için bir kurtuluştı. Birkaç dakika arayla aynı eve gideceğimizden, beraberimde onu da götürmemi ister diye korkmuştum; öğleden sonraki kavganın hatırası çok taze olduğu için, yol boyunca Morel'le birlikte olma fikri bana tatsız gelmişti. Morel'in Jupien'in yeğenine duyduğu aşkın da, sonraki kayıtsızlığının veya nefretinin de samimi olması çok mümkündür. Ne yazık ki bu ilk değildi, (son da olmayacaktı), daha önce de aynı şeyi yapmış, ömür boyu seveceğine söz verdiği, hatta dolu bir tabancayı gösterip onu

terk etmek gibi bir alçaklık yapacağına, beynine bir kurşun sıkılmayı tercih ettiğini söylediği genç kızları ansızın bırakıp gittiği olmuştur. Bütün yeminlerine rağmen kızı terk eder, ardından da, pişmanlık yerine bir hınç duyardı. İlk kez yapmıyordu bunu, muhtemelen son kez de yapmıyordu; dolayısıyla, birçok genç kız, –kendilerini unutup giden Morel’i unutamayan genç kızlar– acı çekti, –Morel’i hakir görmekle birlikte sevmeye devam eden Jupien’in yeğeni de uzun süre acı çekti– içlerinde zonklayan sancıyla patlayacak hale gelerek acı çektiler, çünkü her birinin beynine Morel’in çehresinin mermer setliğinde, antika güzelliğinde bir parçası, bir Yunan heykelinin parçası gibi hapsolmuştu; Morel’in çiçek tomurcuklarını hatırlatan saçları, güzel gözleri, düz burnu, bu fazlalığa göre şekillenmemiş, ameliyat edilmesi imkânsız bir kafatasında çıkıntı oluşturmuyordu. Yine de, uzun vadede bu kaskatı parçalar, sonunda fazla acı vermedikleri bir noktaya kayarlar, sonra da oradan hiç kıpırdamazlar, varlıkları hissedilmez olur; işte unutuş veya kayıtsız hatıra budur.

O günden iki kazancım olmuştu. Biri, Albertine’in uysallığı sayesinde yaşadığım huzurun doğurduğu Albertine’den ayrılma ihtimali ve bunun sonucunda, ayrılma kararıydı. İkincisi de, piyanomun başında Albertine’i beklerken daldığım düşüncelerin meyvesiydi: Tekrar elde edeceğim özgürlüğümü hasretmeye çalışacağım Sanat, fedakârlığa değecek bir şey, hayatın dışındaki, hayatın boşluğundan ve hiçliğinden bağımsız bir şey değildi; sanat eserlerinde ulaşılan gerçek bireysellik görünümlü, teknik ustalığın göz aldatmacasından kaynaklanıyordu sadece. O öğle sonrası, içimde başka kalıntılar belki daha derin izler bıraktıysa da, bunlar bilincime çok daha sonraları ulaşacaktı. Açıkça değerlendirebildiğim iki kazancım ise kalıcı değildi; daha o akşam, sanata ilişkin fikirlerim öğleden sonrakı düşüşten toparlanıp yükselecek, buna karşılık huzurum ve dolayısıyla kendimi sanata adamama imkân verecek olan özgürlüğüm bir kez daha elimden alınacaktı.

Rıhtım boyunca ilerleyerek Verdun’ların evine yaklaştığımız sırada arabayı durdurdum. Bonaparte Sokağı’nın köşesinde Brichot’nun tramvaydan indiğini, eski bir gazeteyle ayak-

kabısını temizlediğini ve eline inci grisi eldivenler geçirdiğini görmüştüm. Yanına gittim. Görme bozukluğu bir süredir iyice artmış olan Brichot –bir laboratuvarı aratmayacak zenginlikte– astronomik aletler kadar güçlü ve karmaşık, gözlerine vidalanmış izlenimi uyandıran yeni bir gözlükle donanmıştı. Gözlük camlarının aşırı parıltısını bana yöneltti ve beni tanıdı. Gözlüğü mükemmeldi. Ama camların ardında, bu güçlü aletin altına yerleşmiş minik, solgun, çırpınan can çekişen, uzak bir bakış fark ettim; yapılan çalışmalar için fazlasıyla yüksek sübvansiyon alan laboratuvarlarda, en gelişmiş aygıtların altına, can çekişen, minicik, değersiz bir böcek yerleştirilmesini hatırladım. Yürürken zorluk çekmesin diye yarı kör profesöre kolumu uzattım. “Bu sefer büyük Cherbourg’un yakınında değil, küçük Dunkerque’in yakınında buluşuyoruz” dedi; ne demek istediğini anlamadığım için cümleyi pek can sıkıcı buldum; öte yandan, Brichot’nun beni aşağılamasından çok açıklamalarından korktuğum için, sormaya da cesaret edemedim. Cevap olarak, Swann’ın bir zamanlar her gece Odette’le buluştuğu salonu çok merak ettiğimi söyledim. “Nasıl olur, siz o eski hikâyeleri biliyor musunuz?” dedi Brichot.

O dönemde, Swann’ın ölümü beni altüst etmişti. Swann’ın ölümü! Bu cümlede “Swann’ın” kelimesi, basit bir tamlayandan ibaret değildir. Swann’ın ölümü derken, kişisel bir ölümü, kader tarafından Swann’a gönderilmiş olan ölümü kastediyorum. Ölüm kelimesini kolaylık olsun diye kullanırsınız, oysa ne kadar çok insan varsa, yaklaşık o kadar çok sayıda ölüm vardır. Her yönde son sürat koşuşturan ölümleri, kader tarafından şu veya bu kişiye gönderilen fiili ölümleri görmemize imkân sağlayacak bir duyumuz yoktur. Çoğunlukla ölümler görevlerini ancak iki üç yılda tamamlayabilirler. Alelacele koşup gelir, bir Swann’ın böğrüne bir kanser yerleştirir, sonra başka işlere koşarlar; ancak cerrahların ameliyatından sonra, kanseri tekrar yerleştirmek gerektiği zaman geri gelirler. Ardından, *Le Gaulois*’da, Swann’ın sağlığının endişelere yol açtığını, ama rahatsızlığının kesinlikle iyileşme yolunda olduğunu okuruz. O zaman, son nefes verilmeden birkaç dakika önce, ölüm tıpkı sizi mahvetmek için değil, iyileştirmek için uğraşan bir rahibe

gibi, son anlarınızda hazır bulunmak üzere gelir, kalbi artık çarpmayan, sonsuza dek donup kalmış kişiyi nihai bir haleyle taçlandırır. İşte ölümlerin bu çeşitliliği, izledikleri yolun muamması, taktıkları ölümcül nişanın rengi, gazetede okuduğumuz satırlara müthiş bir dokunaklılık katar: “M. Charles Swann’ın dün Paris’teki konağında, sancılı bir hastalığın sonucunda vefat ettiğini derin bir esefle öğrenmiş bulunuyoruz. Keskin zekâsıyla, özenle seçtiği, vefalı, güvenilir dostluklarıyla hepimizin takdirini toplamış bir Parisli olan Charles Swann’ın yokluğu, hem bilgisi ve ince zevki nedeniyle herkes tarafından beğenilip arandığı sanat ve edebiyat çevrelerinde, hem de en eski ve nüfuzlu üyelerinden biri olduğu Jockey Kulübü’nde yoğun bir biçimde hissedilecek. M. Charles Swann, ayrıca Union Kulübü ve Agricole Kulübü üyesiydi. Royale Sokağı Kulübü üyeliğinden ise kısa bir süre önce istifa etmişti. Esprili çehresi ve çarpıcı şöhretiyle, müzik ve resim alanındaki bütün önemli olaylarda, özellikle de evinden nadiren çıktığı bu son yıllara dek sadık izleyicisi olduğu sergi açılışlarında, halkın ilgi ve merakını daima cezbetmişti. Cenaze töreni, vs.”

Bu açıdan bakıldığında, eğer bir “şahsiyet” değilseniz, bilinen bir unvanınız olmaması, ölümün getirdiği çürümeyi iyice hızlandırır. Şüphesiz Uzès Dükü olarak varlığını sürdürmek, bireysellikten uzak, isimsiz bir biçimde varlığını sürdürmektir. Ama düklük tacı, bu varlığın unsurlarını tıpkı Albertine’in hayran olduğu, ustalıklı biçimlendirilmiş dondurmalar gibi, bir süre bir arada tutar. Oysa en yüksek sosyeteye mensup burjuvaların isimleri öldükleri anda eriyip dağılır, şekillerini kaybederler. Mme de Guermantes’in Cartier’den La Trémolle Dükü’nün en yakın dostu, aristokrat çevrelerde çok aranan biri olarak söz ettiğini görmüştük. Bir sonraki kuşak için, Cartier o kadar biçimsiz bir kavram haline geldi ki, birtakım cahillerin kendisini onunla karıştırdıklarını duysa gülüp geçeceği kuyumcu Cartier’yle arasında akrabalık kurmak, onu neredeyse yüceltmek olurdu! Swann ise, aksine, entelektüelliği ve sanatkârlığıyla parlak bir şahsiyetti; hiçbir şey “üretmediği” halde, varlığını biraz daha uzun sürdürme şansına sahip oldu. Bununla birlikte, sevgili Charles Swann, benim henüz

pek genç olduğum, sizinse acı sona yaklaştığınız sırada pek az tanıyabildiğim Swann: Muhtemelen geri zekâlı bir çocuk gibi gördüğünüz kişi sizi bir romanının kahramanı yaptığı içindir ki tekrar sizden söz edilmeye başlanıyor ve belki bu sayede yaşamaya devam edeceksiniz. Galliffet, Edmond de Polignac ve Saint-Maurice'in arasında durduğunuz, Royale Sokağı Kulübü'nün balkonunu gösteren Tissot tablosunda sizden bu kadar bahsediliyorsa, bunun sebebi Swann karakterinde sizin bazı özelliklerinizin görülmesidir.

Daha genel gerçeklere dönecek olursak, Guermantes Prensesi'nin daveti olduğu gece, kuzini Guermantes Düşesi'nin evinde Swann'ın bu önceden bildirilen, ama beklenmedik ölümü hakkındaki fikirlerini kendi ağzından dinlemiştim. Bir akşam, gazeteye göz gezdirirken, kendine has çarpıcı tuhaflığıyla bir kez daha sarsıldığım bu ölümün ilanı, münasebetsizce araya sokulmuş, esrarengiz satırlardan oluşmuşçasına beni afallatmıştı. Bu satırlar, yaşayan bir insanı artık söylenenlere cevap veremeyen birine, bir isme, birdenbire gerçek dünyadan sessizliğin diyarına geçen yazılı bir isme dönüştürmeye yetmişti. Hatta şimdi bile, Verdurin'lerin eskiden oturduğu ve o sıralar bir gazetede yazılı birkaç harften ibaret olmayan Swann'ın sık sık Odette'le birlikte akşam yemeğine katıldığı evi yakından tanıma arzusunu bana aynı satırlar veriyordu. Şunu da belirtmem gerekir ki, (Swann'ın ölümü, onun ölümünün kişisel tuhaflığıyla ilgili olmayan bu sebepler yüzünden, uzun süre boyunca herhangi bir ölümden daha çok üzmüştü beni), Swann'a Guermantes Prensesi'nin evinde verdiğim sözünü tutup Gilberte'i görmeye gitmemiştim; prensle arasında geçen konuşmayı aktarmak üzere, sırdaş olarak beni seçmesinin o akşam değindiği "öteki neden"ini bana söyleyememişti; ona en ilgisiz konularda sormak istediğim yüzlerce soru (suyun dibinden yüzeyine çıkan su kabarcıkları gibi) aklıma üşüşmekteydi; Vermeer'le, M. de Mouchy'yle, Swann'ın kendisiyle, Boucher'nin bir gobleniyle, Combray'le ilgili bu soruları sormayı sürekli ertelediğime göre, pek acil sorular sayılmazlardı şüphesiz, ama Swann'ın dudakları bir kez mühürlendikten sonra, artık cevabını hiç öğrenemeyeceğimden, bana en temel sorular gibi görünüyordlardı.

Başkalarının ölümü, yaptığımız bir seyahate benzer: Paris'ten yüz kilometre uzaklaşmışken, iki düzine mendili yanımıza almayı, aşçı kadına anahtar bırakmayı, amcamıza veda etmeyi, görmek istediğimiz eski çeşmenin bulunduğu kentin adını sormayı unuttuğumuzu hatırlarız. Laf olsun diye birlikte seyahat ettiğimiz arkadaşımıza yüksek sesle bildirdiğimiz, kafamıza üşüşen bütün bu unutulmuş şeylere aldığımız tek cevap, tren koltuğunun davayı reddi ve görevlinin bağırarak bildirdiği, bizi artık gerçekleştirilmesi mümkün olmayan şeylerden iyice uzaklaştıran istasyon adıdır; sonunda, çaresi olmayan, unutulmuş şeyleri düşünmekten vazgeçip erzak paketini açar, gazete ve dergi değiş tokuşuna başlarız.

“Yo, hayır, diye devam etti Brichot, Swann'ın müstakbel karısıyla buluştuğu ev burası değildi; daha doğrusu, sadece en son zamanlarda, Mme Verdurin'in ilk evini kısmen çökerten yangından sonra burada buluştular.”

Ne yazık ki, Brichot'nun karşısında profesörün paylaşmaması yüzünden bana yersiz görünen bir lüks sergileme korkusuyla, arabadan alelacele inmiştim; Brichot beni görmeden arabadan yeterince uzaklaşabilecek vakti bulayım diye hızlı hızlı söylediğim sözleri arabacı anlamamıştı. Sonuç olarak, arabacı yanımıza sokuldu ve beni almaya gelip gelmeyeceğini sordu; ona aceleyle evet deyip omnibüsle gelmiş olan profesöre iki kat saygılı davranmaya başladım. “Aa! Demek arabayla geldiniz, dedi Brichot ciddi bir edayla. —Olmayacak bir tesadüf eseri, hiç âdetim değildir. Daima omnibüse biner ya da yürürüm. Ama belki bu sayede bu akşam sizi evinize bırakma şerefine nail olurum; benim hatırım için bu külüstür arabaya binmeye razı olursanız tabii, içerisi biraz sıkışık. Ama siz benim hatırıma hiç kırmazsınız” dedim. “Heyhat, Brichot'ya bu teklifi yaparken kendimi hiçbir şeyden mahrum etmiş olmuyorum, diye düşündüm, çünkü Albertine yüzünden nasılsa eve dönmek zorundayım.” Albertine'in kimsenin kendisini ziyarete gelemeyeceği bir saatte benim evimde bulunması, tıpkı öğleden sonra onun Trocadéro'dan dönmesini sabırsızlanmadan beklediğim sırada olduğu gibi, zamanımı canımın istediği gibi geçirme imkânı veriyordu bana. Ama yine öğleden sonra olduğu gibi, bir

karım olduğunu hissediyordum. Eve döndüğümde yalnızlığın o güçlendirici coşkunluğunu yaşamayacaktım. “Memnuniyetle kabul ediyorum, diye cevap verdi Brichot. Sözünü ettiğiniz yıllarda dostlarımız Montalivet Sokağı’nda, şahane bir zemin kat-ta oturlardı, bahçeye bakan bir de asma katları vardı; elbette o kadar şatafatlı olmamakla birlikte, benim Venedik Büyükel-çiliği konağına tercih ettiğim bir evdi.” Brichot, o akşam “Conti Rıhtımı”nda (Verdurin’ler buraya taşındığından beri müritler Verdurin salonunu bu şekilde adlandırıyorlardı) M. de Char-lus’un düzenlediği, “tantanalı” bir müzik programı olduğunu söyledi. Benim sözünü ettiğim eski günlerde, küçük yuvanın da, orada hüküm süren havanın da şimdikinden farklı oldu-ğunu, bunun sadece müritlerin o zaman daha genç olmaların-dan kaynaklanmadığını ekledi. Bana Elstir’in (“düpedüz soy-tarılık” diye nitelendirdiği) şakalarını anlattı; mesela bir gün, Elstir, son dakikada küçük yuvayı eker gibi yapıp o gece için tutulmuş yardımcı uşak kıyafetinde gelmiş; yemek servisi ya-parken, namus timsali Putbus Baronesi’nin kulağına açık saçık sözler fısıldıyormuş, barones korkudan ve öfkeden kıpkırmızı kesilmiş; ardından, yemek bitmeden önce ortadan kaybolmuş, salona içi su dolu bir küvet getirtmiş ve sofradan kalkıldığı sı-rada, küfürler savurarak, çırılçıplak küvetin içinden fırlamış; bir de, Elstir tarafından çizilmiş, kesilmiş ve boyanmış, her biri birer şaheser olan, kâğıttan kostümler giyip gittikleri ge-ce yarısı yemekleri düzenlenirmiş, Brichot bir keresinde VII. Charles’ın maiyetinden büyük bir senyör kıyafeti giymiş, aya-ğında sivri, kıvrık burunlu ayakkabılar varmış, bir defasında da I. Napoléon kıyafeti giymiş, Elstir bu kıyafet için Légion d’Honneur nişanını mühür mumu kullanarak yapmış. Kısaca-sı, büyük pencereleri, öğle güneşiyle aşınan ve değiştirilmek zorunda kalınan alçak kanepeleriyle o günlerin salonunu zih-ninde canlandırıyor ve her şeye rağmen onu bugünkü salona tercih ettiğini söylüyordu. Brichot’nun “salon” derken –tıpkı kilise kelimesinin sadece tapınağı değil, aynı zamanda mürit-ler topluluğunu da tanımlaması gibi– sadece asma katı değil, oraya girip çıkan insanları ve orada yaşadıkları özel hazları da kastettiğini gayet iyi anlıyordum elbette; Brichot’nun hafızasın-

da bu hazları o kanepeler simgeliyordu; öğleden sonra Mme Verdurin'i ziyarete gidenler bu kanepelere oturur, ev sahibesinin hazırlanmasını beklerlerdi; bu sırada, dışarıdaki kestane ağaçlarının pembe çiçekleriyle şöminenin üstünde, vazoların içinde duran karanfiller, adeta pembe renklerinin misafirperver tebessümünde ifade bulan, ziyaretçiye yönelik zarif bir duygudaşlıkla, geciken ev sahibesinin gelişini gözlerdi. Belki de o "salon"un Brichot'ya şimdikinden üstün görünmesinin sebebi, zihnimizin ihtiyar Proteus'a benzemesi, hiçbir şekle bağımlı kalamaması, sosyete hayatında bile, ağır ağır, zorlukla mükemmelliğe ulaşmış bir salondan ansızın kopup, onun kadar parlak olmayan bir başka salonu tercih etmesiydi; aynı şekilde Swann da, Odette'in eteği kabarık gösterişli bir elbiseyle, Lenthéric'te kıvrıtılmış saçlarla Otto'da çektiirdiği "rötuşlu" fotoğraflarından pek hoşlanmaz, Nice'te çekilmiş, çuha etolü ve üstüne menekşeler işlenmiş, siyah kadife kurdeleli hasır şapkasının altından görünen biçimsiz saç modeliyle, (genellikle fotoğraf ne kadar eskiyse kadınlar da o kadar yaşlı görüldüğünden) yirmi yaş genç, sık bir kadın olduğu halde, olduğundan yirmi yaş büyük bir hizmetçi izlenimi uyandırdığı küçük fotoğrafını tercih ederdi. Belki Brichot ayrıca benim göremeyeceğim bir şeyi methetmekten, benim hiç tadamayacağım hazları yaşamış olduğunu bana kanıtlamaktan da zevk alıyordu. Aslında başarılı da oluyordu; sırf artık hayatta olmayan iki üç kişinin adını söyleyerek, cazibelerine bir esrar katarak bende bu cazibeye karşı bir merak uyandırıyordu; Verdurin'ler hakkında anlatılan her şeyin fazlasıyla kaba olduğunu hissediyordum; hatta tanımış olduğum Swann'a bile yeterince dikkat etmediğime, ona yeterince nesnel bir dikkatle yaklaşmadığıma, karısının öğle yemeği için eve dönmesini beklerken beni ağırladığı, bana güzel şeyler gösterdiği zamanlar onu daha iyi dinlemediğime şimdi, onun eski hatipler kadar güzel konuştuğunu bilerek, hayıflanıyordum.

Mme Verdurin'in evine geldiğimiz esnada, devasa vücudu adeta dalgalanarak bize doğru ilerleyen M. de Charlus'u fark ettim, arkasından, istemeden peşinde sürüklediği bir serseri veya dilenci vardı; artık en ücra gibi görünen yerlerden bile ge-

çerken, mutlaka bir köşeden bu tür biri çıkıveriyor ve bu güçlü deve, hiç istemediği halde, biraz uzaktan da olsa, köpekbalığına eşlik eden kılavuz balığı gibi refakat ediyordu daima; kısacası, Balbec'e ilk gidişimde tanıştığım, sert görünümlü, erkeklik taslayan, mağrur yabancıyla öyle bir zıtlık oluştuyordu ki, dönüşünün bambaşka bir evresinde bulunduğu için tamamını görebildiğimiz bir gökcismiyle uydusunu veya daha birkaç yıl önce kolaylıkla gizleyebildiği, ciddiyetinin farkında olunmayan küçük bir sivilceyle başlayan bir hastalık tarafından her yanı sarılmış bir hastayı hatırlatıyordu bana. Brichot bir ameliyat geçirmiş ve temelli kaybettiğini sandığı gözleri, pek az da olsa görmeye başlamıştı gerçi, ama baronun peşine takılmış olan serseriye görüp görmediğini bilemiyorum. Zaten pek önemli de değildi, çünkü profesör, La Raspelière günlerinden beri, kendisine dostluk beslemekle birlikte, M. de Charlus'un varlığından biraz rahatsız oluyordu. Hiç şüphesiz, her insan için diğer herkesin hayatı, aklına bile gelmeyen, karanlık yollar gibidir. Bütün konuşmaların temeli olan yalan, çoğu kez aldatıcı olmakla birlikte, bir düşmanlık veya menfaat duygusunu, bilinmesini istemediğimiz bir ziyareti veya karımızdan gizlemek istediğimiz tek günlük bir kaçamağı gizlemekte o kadar başarılı sayılmaz; oysa iyi bir şöhret, birtakım ahlaksızlıkları katiyen tahmin edilemeyecek şekilde, mükemmelen gizler. Hayat boyu gizli kalabilecek bir ahlaksızlık, akşam vakti bir dalgakırandaki tesadüfi karşılaşmayla açığa çıkar; buna rağmen, çoğu kez yine de anlaşılmaz ve bir bilenin, kimsenin haberdar olmadığı, o bulunmaz kelimayı size fısıldaması gerekir. Ama bu ahlaksızlıkları öğrendiğimiz zaman, ahlakçılıktan çok, çılgınca bir şey olduğunu hissettiğimiz için korkarız. Mme de Surgis le Duc, katiyen gelişmiş bir ahlak anlayışına sahip değildi; oğullarında göreceği, her insan için anlaşılır olan menfaat tarafından açıklanabilecek herhangi bir alçaklığı kabul edebilirdi. Ama M. de Charlus'un her ziyaretinde, şaşmaz bir biçimde, adeta elinde olmayarak oğullarının çenesini çimdiklediğini ve iki kardeşe de birbirlerinin çenelerini çimdiklediğini öğrenince, M. de Charlus'le görüşmelerini yasakladı. İyi ilişkiler içinde olduğumuz komşumuzun yamyam olabileceğinden şüp-

helenmemize yol açan o tedirgin edici fiziksel muamma duygusuna kapıldı; baronun ısrarlı “Delikanlıları bu yakınlarda göremeyecek miyim?” sorularına, şimşekleri üzerine çektiğini bile bile, dersleri çok yoğun, seyahat hazırlıklarıyla meşgul oluyorlar gibilerinden cevaplar verdi her defasında. Kim ne derse desin, sorumsuzluk kusurları, hatta suçları ağırlaştırır. Landru (kadınları gerçekten öldürdüğünü farz edersek), direnilmesi mümkün olan menfaat güdüsüyle cinayet işlemişse, affedilebilir, ama direnilmesi imkânsız bir sadizm yüzünden cinayet işlemişse affedilemez. Brichot’nun baronla dostluğunun başında yaptığı kaba şakalar, beylik laflar etmekten anlamaya geçince, yerini neşenin ardına gizlenen bir rahatsızlık duygusuna bırakmıştı. Ezbere Platon’dan sayfalar, Vergilius’tan mısralar okuyarak kendini rahatlatmaya çalışıyordu; profesörün gözleri gibi zihni de kör olduğundan, (Platon’un kuramlarından çok Sokrates’in şakalarından anlaşıldığı üzere) o zamanlar bir delikanlıya âşık olmanın, günümüzde nişanlanmadan önce dansçı bir kızı metres tutmaya benzetilebilecek bir şey olduğunu kavrayamıyordu. Bunu M. de Charlus’un kendisi de anlayamazdı; baron aralarında hiçbir benzerlik olmamasına rağmen, kendi saplantısıyla dostluğu, Praksiteles’in atletleriyle uysal boksörleri birbirine karıştırırdı. On dokuz yüzyıldan beri, (“Sofu bir prensin saltanatındaki sofu saraylı, ateist bir prensin saltanatında ateist olurdu” der La Bruyère) Platon’un delikanlılarından Vergilius’un çobanlarına her tür geleneksel eşcinselliğin ortadan kalktığını, sadece iradedişi, sinirsel, başkalarından ve kendinden gizlenen eşcinselliğin ayakta kalıp çoğaldığını görmeyi reddediyordu. M. de Charlus’un, çoktanrılı dinlerin soybilimini açıkça inkâr etmemesi hata olurdu. Birazcık plastik güzellik karşılığında, ne müthiş bir ahlaki üstünlük! Theokritos’un bir delikanlı peşinde koşan çobanının daha sonra kavalını Amaryllis için çalan diğer çoban kadar katı yürekli ve anlayışsız olmaması için hiçbir sebep yoktur. Çünkü ilk çoban bir hastalığa yakalanmış değildir, çağının alışkanlıklarına uymaktadır. Bütün engellere rağmen ayakta kalabilen, utanç verici, şaibeli eşcinsellik, tek gerçek eşcinselliktir; aynı kişide gelişmiş ahlaki meziyetlerle çakışabile-

cek tek eşcinsellik budur. Şairlerin ve müzisyenlerin Guermantes Dükü'ne sımsıkı kapalı olan âleminin M. de Charlus için aralanıvermesini açıklayan, tamamen fiziksel bir eğilimdeki küçük yer değişikliğini, bir duyudaki küçük kusuru düşündüğümüzde, fiziksel özelliklerle ahlaki meziyetler arasındaki muhtemel ilişki bizi ürkütür. M. de Charlus'un evinde biblo meraklısı bir ev hanımına yakışır bir zevk sergilemesi şaşırtıcı değildir; oysa Beethoven'a ve Veronese'ye ışık tutan küçük geldik, bambaşka bir şeydir. Buna rağmen, olağanüstü bir şiire imzasını atmış bir deli, bir akıllıya tımarhaneye yanlışlıkla, karısının fesatlığı yüzünden kapatıldığını son derece makul sebepler ileri sürerek açıkladığında, onun adına tımarhane müdürüyle konuşmasını rica ettiğinde, ne tür insanlarla iç içe bulunmaya zorlandığını inleyerek anlattığında, sözlerine, "Mesele avluda gelip benimle konuşan, mecburen temas halinde bulunduğum bir adam kendini İsa zannediyor. Bir tek bu bile, beni zirdelilerin arasına hapsettiklerini kanıtlamaya yeter; o adamın İsa olması imkânsız, çünkü İsa benim!" diye son verince, akıllı korkar. Daha birkaç saniye önce, tımarhane hekimine gidip yapılan hatayı bildirmeye hazırlanmıştır. Delinin bu son sözleri üzerine, aynı adamın her gün üzerinde çalıştığı harika şiiri düşününce bile, ondan uzaklaşır; aynı şekilde Mme de Surgis'nin oğulları da, kendilerine herhangi bir kötülük yapmış olmasından değil, çenelerinin çimdiklenmesiyle biten davetlerin bolluğundan ötürü, M. de Charlus'ten uzaklaşmışlardı. Sodom'un birkaç sakini kurtarabilmek için bir kükürt ve zift cehennemini bir baştan bir başa, üstelik de bir Vergilius'un rehberliği olmadan aşmak, gökyüzünden yağan alevlere dalmak zorunda kalan şaire acımak gerekir. Eserinin hiçbir cazibesi yoktur; rahiplikten ayrılmaları inançlarını kaybetmiş olmalarından başka bir sebebe atfedilmesin diye en iffetli bekârlık kuralına uyan rahip eskileri kadar ağırbaşlı bir hayat sürer. Yine de, bu yazarlar için durum daima böyle değildir. Delilerle düşe kalka, sonunda kendi de bir çılgınlık buhranı geçirmemiş deli doktoru var mıdır? Kendini delilerle uğraşmaya adanmasının sebebi, zaten içinde var olan gizli bir delilik değilse eğer, buna bile şükretmelidir. Psikiyatrların çalışma konusu, çoğun-

lukla kendilerini etkiler. Ama bu etkilenmeden önce, psikiyatrin bu konuyu seçmesinde hangi karanlık eğilim, hangi büyüleyici korku rol oynamıştır?

Baron, peşine takılan karanlık şahsiyeti görmezden gelerek (baron bulvarlarda yürümeyi göze aldığında veya Saint-Lazare Garı'nın bekleme salonundan geçerken, bu adamlardan onlarcası ardına düşer, bir beş franklık koparma umuduyla peşini bırakmazdı), adam cesaret bulup konuşmaya başlar diye korkusundan, pudralı yanaklarıyla çarpıcı bir zıtlık oluşturan ve onu El Greco'nun fırçasından çıkmış bir enkizisyon rahibine benzeten, siyaha boyanmış kirpiklerini sofı bir edayla aşağı indirmişti. Ama bu rahip görenleri korkutuyor, yasaklı bir rahibe benziyordu; eğilimini doyurma ve bir sır olarak saklama gereği yüzünden mecbur kaldığı gizli uzlaşmalar, tam da baronun gizlemek istediğı şeyin, ahlaki çöküşte ifade bulan sefih hayatın yüzüne yansması sonucunu doğurmuştu. Zaten sebebi ne olursa olsun ahlaki çöküş bir yüzde çok kolay okunur, çünkü çok kısa bir süre içinde çehrede somutlaşır, tıpkı karaciğer hastalıklarında görülen toprak sarısı lekeler, cilt hastalıklarındaki itici kırmızılıklar gibi, yanaklara ve göz çevrelerine yayılır. Üstelik M. de Charlus'un bir zamanlar benliğinin en gizli derinliklerinde sakladığı ahlaksızlık, şimdi zeytinyağı gibi yüzeye çıkıp yayılarak o boyalı yüzün sarkık yanaklarında, kendini koyvermiş ve şişmanladıkça şişmanlamış vücudunun dolgun göğüsleriyle iri poposunda boy göstermekle kalmıyor, konuşmalarından da dışarı taşıyordu.

"Demek gece vakti böyle yakışıklı delikanlılarla dolaşıyorsunuz sevgili Brichot!" diyerek yanımıza geldi; hayal kırıklığına uğrayan serseri de uzaklaştı. "Olacak iş değil! Sorbonne'daki genç öğrencilerinize anlatmak lazım bu yaramazlığınızı. Aslında gençlerle birliktelik size yaramış sayın profesör, bir gonca kadar taze görünüyorsunuz. Ya siz, nasılsınız azizim? diye bana döndü, şakacı tonunu bir yana bırakarak. Sizi Conti Rıhtımı'nda pek sık göremiyoruz yakışıklı delikanlı. Kuzininiz nasıl? Sizinle birlikte gelmemiş. Yazık, çok hoş bir kız. Kendisini bu gece görebilecek miyiz? Gerçekten güzel kız! Doğuştan sahip olduğu, o ender görülen iyi giyinme becerisini geliştirir-

se, daha da güzel olur.” Şunu belirtmem gerekir ki, M. de Charlus, bir “tuval” kadar bir tuvaletin de ayrıntılarını titizlikle gözlemleme, fark etme yeteneğine sahipti ve bu bakımdan benim tam tersim, zıt kutbumdu. Elbiseler ve şapkalarla ilgili olarak, birtakım dedikoducular veya fazlasıyla katı kuramcılar, bir erkekte erkek güzelliğine eğilimin kadın giyimine doğuştan bir ilgi ve eğilimle telafi edildiğini söyleyeceklerdir. Gerçekten de bazen böyle örneklere rastlanır; sanki Charlus’lerin bütün fiziksel arzusunu, derin sevgisini erkekler tekeline aldığından, buna karşılık kadınlar da Charlus’lerin bilgili, incelikli, “platonik” (ki son derece uygunsuz bir sıfattır) zevkiyle veya kısaca zevkiyle ödüllendirilirler. M. de Charlus bu bakımdan, ileride kendisine verilen “Terzi Kadın” lakabını hak ediyordu. Ne var ki baronun zevkleri ve gözlem yeteneği daha birçok konuya uzanıyordu. Daha önce gördüğümüz gibi, Guermantes Düşesi’nin bir akşam yemeği davetinden sonra baronu ziyarete gittiğimde, evindeki şaheserleri ancak kendisi onları bana tek tek gösterdikçe fark edebilmiştim. Bir sanat eserinde olduğu kadar, bir davette sunulan yemeklerde de (resimle aşçılık arasındaki bütün konuları da kapsayacak şekilde) hiç kimsenin asla dikkat etmeyeceği şeyleri derhal keşfederdi. M. de Charlus’un, sanat yeteneğini yengesine hediye etmek üzere bir yelpazeyi resimlemekle (Guermantes Düşesi’nin bu yelpazeyi yelpazelenmekten çok gösteriş amacıyla, Palamède’in dostluğuyla böbürlenerek sallayışını daha önce görmüştük) ve Morel’in keman süslemelerine hatasız eşlik edebilmek için piyano tekniğini geliştirmekle sınırlamış ve hiçbir şey yazmamış olmasına daima hayıflanmışımdır, hâlâ da hayıflanırım. Konuşmasındaki, hatta mektuplarındaki ustalık ve akıcılıktan, parlak bir yazar olacağı sonucunu çıkarmam elbette mümkün değil. Bu yetenekler aynı düzlemde yer almazlar. Beylik laflar eden sıkıcı konuşmacıların şaheserler yazdıklarına, en parlak konuşmacıların yazmaya kalkıştıklarında vasattan da düşük bir seviye sergilediklerine şahit olmuşuzdur. Her şeye rağmen, öyle sanıyorum ki, M. de Charlus önce iyi bildiği sanat konularıyla başlayarak düzyazıyı bir deneseydi, kıvılcım tutuşacak, şimşek çakacak ve sosyete adamı usta bir yazar olacaktı. Bunu kendisine çok söyledim;

belki sırf tembellikten, belki parlak davetlerden ve çirkin eğlencelerden zaman bulamadığı için, belki de Guermentes'lara has gevezeliği sonsuza dek uzatma ihtiyacından, yazmaya hiç girişmedi. M. de Charlus'un yazmamasına hayıflanmamın bir sebebi de, en parlak konuşmalarında bile, zekâsının kişiliğinden, buluşlarının küstahlığından hiç ayrılmamasıydı. Kitap yazsaydı, salonlarda, zekâsının parladığı o ilginç anlarda, aynı zamanda zayıfları ezerken, kendisine hakaret etmemiş olan kişilerden intikam alırken, aşağılık bir biçimde dostluklara nifak sokmaya çalışırken olduğu gibi ona bir yandan hayranlık, bir yandan da nefret besleyeceğimize, manevi değerini kötülükten arıtılmış olarak, kendi başına görecektik, hayranlığımızı hiçbir şey kösteklemeyecek, birçok niteliği de dostluğu yeşertecekti.

Her halü kârda, yazıda neler başarabileceği konusunda yanılıyor da olsam, M. de Charlus yazmakla bizlere çok ender rastlanır bir hizmette bulunmuş olacaktı, çünkü her şeyi fark ettiği gibi, fark ettiği her şeyin adını da bilirdi. Hiç kuşku yok ki, onunla sohbetlerim sırasında görmeyi öğrenemediysem de (benim zekâmın ve gönlümün eğilimi başka yöndeydi), en azından o olmasa hiç göremeyeceğim şeyleri gördüm, ama gördüğüm şeylerin biçim ve rengini hatırlamama yardımcı olacak isimlerini hep çabuk unuttum. Kitap yazmış olsaydı, yazdığı kitaplar bütün tahminlerimin aksine kötü kitaplar da olsalar, ne harika bir lûgat, ne tükenmez bir repertuar oluştururdu! Yine de, kim bilir? Belki yazarken bilgisini ve zevkini ortaya koyacağına, çoğunlukla geleceğimizi baltalayan şeytana uyup yavan tefrika romanlar, anlamsız gezi ve macera kitapları yazacaktı.

"Evet, giyinmesini, daha doğrusu giysileri taşımayı biliyor, diye devam etti M. de Charlus, Albertine'den bahisle. Yalnız kendi güzellik türüne uygun bir tarzda giyinip giyinmediğinden şüpheliyim; belki üzerinde pek düşünülmemiş tavsiyelerim yüzünden biraz da ben sorumluyum bundan. La Raspelière'e giderken ona sık sık söylediğim ve –maalesef– belki kuzininizin tipinden çok yörenin özellikleri ve sahile yakınlığımız tarafından belirlenen şeyler, onun fazlasıyla hafif bir tarza meyletmesine yol açtı. Kabul etmek gerekir ki, üzerin-

de çok güzel muslinler, çok hoş tül eşarplar gördüm; küçük, uyumlu bir pembe tüyle süslenmiş pembe bir beresi vardı. Ama bana kalırsa kuzininizin o gerçek, yoğun güzelliği, sevimli aksesuarlardan fazlasını gerektiriyor. Rus kadınları gibi taç biçiminde toplansa güzelliği iyice ortaya çıkacak olan o gür saçlara bere uygun mu acaba? Kostüm havasındaki, tiyatroya eski elbiseler pek az kadına yakışır. Ama şimdiden bir kadın olan genç kızımız bu konuda bir istisna olduğundan, Cenova kadifesinden eski bir elbise uygun düşerdi ona” (aklıma Elstir ve Fortuny elbiseler geldi hemen); “ben böyle bir elbiseyi, zebercet gibi, markazit gibi, eşsiz labradorit gibi harikulade, demode (ki mücevherler için bundan güzel övgü olamaz) taşlardan işlemelerle veya sallantılı küpelerle iyice ağırlaştırmaktan hiç çekinmezdim. Zaten kendisi de, biraz ağır bir güzelliği dengelemek için gereken karşı ağırlığı içgüdüsel olarak seziyor sanırım. Hatırlarsanız, La Raspelière’e akşam yemeğine giderken yanından o güzel kutuları, ağır çantaları eksik etmezdi; evlendiği zaman onların içinde pudra beyazlığının ve allık kırmızılığının ötesinde –fazla çivite kaçmayan laciverttaşından bir kutuda– incilerin beyazlığıyla yakutların kırmızılığını taşıyabilecek, üstelik bunların taklit olacağını da sanmıyorum, zengin biriyle evlenebilir çünkü.”

“Pes doğrusu!” diye araya girdi Brichot; Albertine’le akrabalığının gerçekliği ve ilişkimin saflığı konusunda şüpheleri olduğundan, baronun son sözlerinin beni üzebileceğini düşünmüştü. “Genç kızlarla nasıl ilgilenmek bu!

—Çocuğun yanında öyle konuşulur mu, fesat şey!” diye kırdayan M. de Charlus, Brichot’ya susmasını işaret edercesine kaldırdığı elini sonra benim omzuma koymayı ihmal etmedi.

“Sizleri rahatsız ettim, diye sürdürdü sözlerini; görünüşe bakılırsa çılgınlar gibi eğleniyordunuz, benim gibi neşe kaçırarak yaşlı bir ninenin aranızda hiç yeri yoktu. Ama bunun için gidip günah çıkarmama gerek yok, gelmiş sayılırdınız nasılsa.” Baron öğleden sonraki kavgadan tamamen habersiz olduğu için neşesi iyice yerindeydi; Jupien, yeğenini tekrarlanabilecek bir saldırıya karşı korumanın, gidip M. de Charlus’e haber vermekten daha yararlı olacağını düşünmüştü. Bu yüzden de ba-

ron hâlâ evliliğin gerçekleşeceğini zannediyor ve buna seviniyordu. Bu tür müzmin bekârlar için, trajik yalnızlıklarını kurmaca bir babalıkla yumuşatmak, bir teselli olsa gerektir. “İnanın Brichot, diye ekledi, bize dönüp gülerek, sizi böyle baş başa görmek utandırdı beni. Âşıklar gibiydiniz. Kol kola da girmişsiniz, samimiyetinize diyecek yok, Brichot!” Bu sözlerin sebebi ni, artık reflekslerine eskisi kadar hâkim olamayan ve otomatikleştiği anlarda, kırk yıl boyuca titizlikle saklanan bir sırrı kaçırmayan bir zihnin yaşlanmasında mı aramak gerekirdi? Yoksa, aslında bütün Guermantes’larda mevcut olan, M. de Charlus’un ağabeyi Guermantes Dükü’nde başka bir biçimde ifade bulan ve dükün annemin kendisini görebileceğine hiç aldırmadan, geceliğinin önü açık halde, pencerenin önünde tıraş olmasına yol açan, soyluların dışındaki kişilere yönelik küçümsemede mi? M. de Charlus o sıcak Doncières-Douville yolculukları sırasında tehlikeli bir rahatlama alışkanlığı mı edinmiş, geniş alnını serinletmek üzere hasır şapkasını geriye iterken, fazlasıyla uzun zamandır gerçek yüzüne sımsıkı yapışık tuttuğu maskeyi –ilk zamanlar sadece birkaç saniyelğine gevşetmeye mi başlamıştı? M. de Charlus’un Morel’i artık sevmediğini bilen biri, onunla evliymiş gibi davranmasına haklı olarak şaşırırdı. Ne var ki, M. de Charlus sapıklığının kendisine sunduğu hazların tekdüzelüğünden sıkılmıştı. İçgüdüsel olarak yeni başarıların peşinde koşmuş, karşılaştığı yabancılardan sıkılınca da, yüz seksen derecelik bir dönüş yapıp daima nefret edeceğini sandığı bir rolü benimseyerek, bir “evlilik” veya “babalık” taklidine geçmişti. Hatta bazen bunun da yetmediği oluyordu; bir yenilik ihtiyacı duyuyor ve nasıl ki normal bir erkek hayatında bir tek kere, benzer ve her iki durumda da sağlıklı bir merakla, bir oğlanla yatmayı isteyebilirse, geceyi bir kadınla geçiriyordu. Charlie yüzünden küçük kabileyle iç içe yaşayan baronun “mürit” yaşantısı, uzun zaman boyunca aldattıcı dış görünümü korumak için gösterdiği çabaların sona ermesinde, kimi Avrupalılar’ın, sömürgelere yaptıkları bir keşif yolculuğu veya tatil sırasında, Fransa’dayken kendilerini yöneten ilkeleri bir yana bırakmalarına benzer bir rol oynamıştı. Bununla birlikte, zihninin içinde meydana gelen köklü deği-

şiklik, yani önce içinde taşıdığı aykırılıktan habersizken, sonra onu görüp tanıyınca korkması ve nihayet, iyice alışıp kendi kendine utanmadan itiraf ettiği şeyi başkalarına itiraf etmesinin tehlikeli olacağını bile fark etmemesi, M. de Charlus'ün üzerindeki son toplumsal baskıları kaldırmakta Verdurin'lerde geçirdiği zamandan daha etkili olmuştu. Gerçekten de, Güney Kutbu'ndaki veya Mont Blanc'ın zirvesindeki bir sürgün, içimizdeki bir sapıklığa, yani başka insanlarınkinden farklı bir düşünceye yapılan uzun bir yolculuk kadar bizi başkalarından uzaklaştıramaz. Baron (eskiden sapıklık olarak nitelediği) bu sapıklığını şimdi tıpkı tembellik gibi, dalgınlık veya oburluk gibi çok yaygın, sevimli, neredeyse eğlenceli denebilecek, basit ve zararsız bir kusur olarak görüyordu. Kendine has şahsiyetinin uyandırdığı merakı hisseden M. de Charlus, bu merakı doyurmaktan, kamçılamaktan ve sürdürmekten zevk alıyordu. Nasıl ki Yahudi bir gazete yazarı, muhtemelen ciddiye alınacağını umarak değil de, iyi niyetle gülenleri hayal kırıklığına uğratmamak için her gün Katolikliğin savunuculuğunu yaparsa, M. de Charlus de, küçük kabileye, bir İngiliz'in ya da Mounet-Sully'nin taklidini yaparcasına, hiç yalvartmadan ahlaksızlığı eğlendirici bir biçimde yeriıyor ve iyi niyetle payına düşeni yerine getirip topluluk içinde amatörce bir yetenek sergiliyordu; dolayısıyla M. de Charlus, Brichot'yu delikanlılarla dolaşmaya başladı diye Sorbonne'a ihbar etmekle tehdit ederken, tıpkı sünnetli köşe yazarının her vesileyle "Kilise'nin büyük kızı"ndan*, "İsa'nın kutsal yüreği"nden bahsetmesi gibi, katiyen riyakârlık değil, ama azıcık soytarılık ediyordu. Baronun sözlerinde zamanla ortaya çıkan, eskiden kullandığı kelimelerden çok farklı olan sözlerindeki değişikliğin yanı sıra, tonlamalarında, mimik ve jestlerindeki değişikliğin de sebebini araştırmak ilginç olurdu; şimdi hem tonlamaları, hem de mimik ve jestleri, M. de Charlus'ün bir zamanlar en acımasızca yediği tavırlara şaşırtıcı derecede benziyordu; M. de Charlus birbirine "şekerim" diye seslenen eşcinsellerin bilerek attığı küçük çığlıkları –farkında olmadan, dolayısıyla daha keskin biçimde– atmaya başlamıştı neredeyse; sanki M. de Charlus'ün onca za-

* Fransa'ya verilen bir sıfat.

man karşı çıktığı bu kasıtlı “cilve”ler, aslında Charlus’lerin hastalıklarının belirli bir aşamasına geldiklerinde, tıpkı iki taraflı felç veya ataksi hastalarında eninde sonunda kimi belirtilerin ortaya çıkışı gibi, ister istemez edindikleri davranış biçiminin parlak ve başarılı bir taklidiydi. Aslında –bu içten gelen cilvelerin ortaya koyduğu gibi– benim tanıdığım, baştan aşağı siyah giysiler içindeki, saçları alabros kesilmiş ciddi Charlus’le, makyajlı, takıp takıştırmış gençler arasında sadece görünürde bir fark vardı; aynı şekilde, yerinde duramayan, hızlı konuşan, huzursuz bir insanla ağır ağır konuşan, soğukkanlılığını daima koruyan bir sinir hastası arasında da, sadece görünürde bir fark vardır, her ikisini de aynı kaygıların kemirdiğini, aynı kusurları taşıdıklarını bilen hekimin gözünde, ikisi aynı nevrozdan mustariptir. Zaten M. de Charlus’ün yaşlandığı bambaşka işaretlerden de anlaşılıyordu; örneğin konuşmasında kimi ifadeleri (bunlardan biri “olayların gelişimi”ydi) inanılmaz bir sıklıkta, her fırsatta kullanmaya başlamıştı; sanki baronun konuşması, cümleden cümleye, mecburen bir bastondan güç alırcasına, bu ifadelere tutuna tutuna ilerliyordu. Konağın zilini çalacağımız esnada, Brichot M. de Charlus’e, “Charlie bizden önce mi geldi?” diye sordu. Baron, “Hiç bilmiyorum” diyerek, patavatsızlıkla suçlanmak istemeyen bir insanın edasıyla ellerini havaya kaldırıp gözlerini yarı yarıya kapattı; muhtemelen Morel baronun söylediği (kibirli olduğu kadar ödlele de olan ve M. de Charlus’le böbürlendiği kolaylıkla onu inkâr da eden Morel’in, önemsiz olmalarına rağmen vahim zannettiği) birtakım şeyler yüzünden ona sitem etmişti. “İnanın, ben Morel’in ne yaptığını ne ettiğini hiç bilmiyorum. Beni kiminle aldatıyor bilmem, ama ben kendisiyle neredeyse hiç görüşmüyorum.” Aralarında bir ilişki bulunan iki kişinin konuşmalarında bol bol yalan varsa eğer, bu yalanlar, bir üçüncü kişi iki sevgiliden biriyle, cinsiyeti ne olursa olsun, sevgilisi hakkında konuştuğu zaman da aynı doğallıkla ortaya çıkar.

“Onu uzun zamandır mı görmediniz?” diye sordum M. de Charlus’e; hem kendisiyle Morel hakkında konuşmaktan korkmadığımı, hem de sürekli birlikte yaşadıkları kanısında olmadığımı göstermek için. “Bu sabah, ben daha yarı uykudayken,

tesadüfen, beş dakikalığına uğrayıp ırzıma geçecekmiş gibi yatağımın kenarına oturdu” dedi baron. Bunun üzerine M. de Charlus’un Charlie’yi bir saat önce görmüş olduğu kanısı uyan-
dı içimde, çünkü bir kadına âşığı olduğunu bildiğimiz –onun-
sa, belki tahmin ettiğimizi sandığı– adamı ne zaman gördü-
ğünü sorduğumuzda, eğer birlikte ikindi kahvaltısı etmişlerse,
“Öğle yemeğinden önce ayaküstü görüştük” diye cevap verir.
Bu iki olay arasındaki tek fark, birinin yalan, ötekinin doğ-
ru olmasıdır, ama her ikisi de aynı derecede masum veya ay-
nı derecede suçtur. Bu tür cevaplar, olayın önemsizliğiyle son
derece orantısız, dolayısıyla sözünü etme zahmetine katlan-
madığımız, cevabı veren kişinin farkında olmadığı çok sayı-
da etken tarafından belirlenirler; bunu bilmesek, metresin (bu
olayda M. de Charlus’un) niçin daima iki seçenekten yalan ola-
nını seçtiğini anlayamazdık. Ama bir fizikçi için, minicik bir
mürver tanesinin kapladığı alan bile, çok daha büyük âlemleri
yöneten çekme ve itme güçlerinin etkileşimi, çatışması veya
dengesiyile açıklanır. Burada birkaç etkene değinmemiz yeterli
olacaktır: Doğal ve korkusuz görünme arzusu; gizli bir buluş-
mayı saklama içgüdüğü; utanmayla karışık bir gösteriş hevesi;
çok hoşlanılan bir şeyi itiraf etme ve sevildiğini gösterme ih-
tiyacı; iradedışı ateşle oynama arzusu; her şeyi kaybetmemek
için bazı fedakârlıkların kabullenilmesi; karşımızdakinin bil-
diği veya tahmin ettiği –ve söylemediği– şeyle ilgili kavrayışı-
mız ve bu sezgimizin karşımızdakinin sezgilerinin ilerisine mi
geçtiğine, yoksa gerisinde mi kaldığına bağlı olarak, onu bazen
azımsayıp bazen de abartmamız. Ters yönde etki gösteren, yine
çok sayıda farklı kuvvet de, akşam görüştüğümüz halde sabah
görüştüğümüzü söylediğimiz kişiyle ilişkimizin masumiye-
tine, “platonik”liğine veya aksine tensel gerçekliğine ilişkin,
daha genel cevapları belirler. Bununla birlikte, bir genelleme
yapacak olursak, M. de Charlus’un sürekli tehlikeli birtakım
ayrıntılar ifşa etmesine, ima etmesine, hatta bazen uydurma-
sına sebep olan hastalığı giderek ilerlediği halde, diyebiliriz ki
baron hayatının bu döneminde, Charlie’nin kendisi gibi, yani
Charlus gibi bir erkek olmadığını ve aralarında dostluktan öte
bir ilişki bulunmadığını kanıtlama çabası içindeydi. Ne var ki,

(belki de doğru olan) bu iddiası, baronun ara sıra, (örneğin Morel'i en son saat kaçta gördüğü konusunda) çelişkili sözler söylemesine engel teşkil etmiyordu; böyle zamanlarda belki kendini unutup doğruyu söylüyordu, belki de böbürlenmek için, duygusallığından ötürü veya karşısındakini şaşırtmayı eğlenceli bulduğundan bir yalan uyduruyordu. "Biliyorsunuz, diye devam etti baron, o benim için yakın bir arkadaş, kendisini çok severim ve eminim o da beni çok sever" (emin olduğunu söyleme ihtiyacı duyduğuna göre, bundan şüphesi mi vardı acaba?) "ama aramızda başka bir şey yok, öyle bir şey yok, anlıyorsunuz, değil mi, öyle bir şey yok, dedi baron, bir hanımdan söz edermişçesine doğallıkla. Evet, bu sabah gelip zorla beni yatağımdan kaldırdı. Yataktayken görülmekten nefret ettiğimi bilir halbuki. Siz etmez misiniz? Ah! Feci bir şeydir, çok tatsızdır, karşınızdakini dehşete düşürecek kadar çirkinsinizdir; evet, biliyorum, yirmi beş yaşında değilim, güzel bakire rolü oynamaya kalkışmıyorum, ama insanın yine de kendine göre bir süs merakı oluyor."

Baron belki de Morel'den yakın bir arkadaş olarak söz ederken samimiydi ve belki yalan söylediğini zannederek, "Ne yaptığından haberim yok, özel hayatını bilmem" derken de doğruyu söylüyordu. Şunu da belirtmek gerekir ki (M. de Charlus ve Brichot'yla birlikte Mme Verdurin'in evine yürürken açtığımız bu parantezi kapatınca kaldığımız yerden devam edeceğimiz anlatımızda birkaç hafta ileriye gidersek), şunu da belirtmek gerekir ki, o gecedен kısa bir süre sonra, yanlışlıkla açtığı, Morel'e yazılmış bir mektup baronu hayrete ve ıstıraba boğdu. Dolaylı olarak beni de zalim kederlere gark edecek olan bu mektubu yazan kişi, kadınlara düşkünlüğüyle meşhur oyuncu Léa'ydı. Oysa Léa'nın Morel'e yazdığı mektup, (M. de Charlus tanıştıklarını bile aklından geçirmemişti) son derece tutkulu bir ifadeyle kaleme alınmıştı. Mektubun kabalığı tamamını aktarmamızı engellese de, Léa'nın Morel'e daima dişi kullanımıyla hitap ettiğini, "Seni kaltak!" "Güzelim, sen hiç değilse beş yıldızsın!" dediğini belirtelim. Ayrıca mektupta hem Léa'nın, hem de Morel'in yakın dostu olduğu anlaşılan daha birçok kadının adı geçiyordu. Öte yandan, Morel'in Léa'yla bu özel iliş-

kisinin yanı sıra, mektubun açığa çıkardığı, M. de Charlus'un hiç aklından geçmemiş olan bir başka gerçek de, Morel'in M. de Charlus'e, Léa'nınsa âşığına, "Mektuplarında benden uslu olmamı rica ediyor! Ne demezsin! Benim minik beyaz kedi" diye söz ettiği subaya yönelik alaycılığıydı. Baronu en çok rahatsız eden, "beş yıldız" deyimini olmuştur. Bu deyim önceleri bilmezken, nihayet, epeyce uzun bir süre önce, kendisinin de "beş yıldız" olduğunu öğrenmişti. Oysa öğrendiği bu kavram şimdi yeniden tartışma konusu oluyordu. Kendisinin "beş yıldız" olduğunu keşfettiği zaman, bunun Saint-Simon'un ifadesiyle, eğiliminin kadınlara yönelik olmadığı anlamına geldiğini zannetmişti. Oysa şimdi "beş yıldız" deyimini, Morel bağlamında M. de Charlus'un bilmediği bir anlam daha kazanıyordu; öyle ki, bu mektuba göre Morel, kadınlara yine kadınların duyduğu bir eğilimi paylaşıyor "beş yıldız"lığını kanıtlamış oluyordu. O andan itibaren, M. de Charlus'un kıskançlığı Morel'in tanıdığı erkeklerle sınırlanması için ortada bir sebep kalmadığından, kadınlara da yönelecekti. Demek ki "beş yıldız" olan kişiler sadece M. de Charlus'un zannettikleri değil, gezegenimizin hem erkeklerden hem kadınlardan oluşan, her iki cinse eğilim duyan erkekleri de kapsayan, koskoca bir bölümüydü; baron bu kadar bildik bir kelimenin bu yeni anlamı karşısında, zihninin de, kalbinin de huzursuzlukla kıvrandığını hissediyordu; hem artan bir kıskançlığı, hem de bir tanımın ani yetersizliğini içeren çifte bir muammayla karşı karşıyaydı.

M. de Charlus hayatta daima bir amatör olmuştur sadece. Yani bu tür olaylar ona hiçbir yarar sağlayamazdı. Bu olaylardan duyduğu üzüntüyü belagatini sergileyerek şiddetli kavgalara veya sinsi entrikalara dönüştürürdü. Oysa aynı olaylar, örneğin Bergotte seviyesindeki biri için büyük değer taşıyabilirdi. Hatta belki Bergotte gibi insanların genellikle vasat, sahte ve fesat kişilerle birlikte yaşamasını, (el yordamıyla hareket ettiğimiz, ama hayvanlar gibi kendimize yararlı bitkileri seçtiğimiz için) kısmen bununla açıklayabiliriz. Bu kadınların güzelliği yazarın hayal gücünü doyurur, iyi yürekliliğini harekete geçirir, ama eşinin mizacını katiyen değiştirmez; ara sıra bu eşin yazarından binlerce metre aşağıda yer alan hayati, inanıl-

maz ilişkileri, tahminlerin çok ötesindeki ve bilhassa tahmin edilenden bambaşka yöndeki yalanları bir an görünüp sonra kaybolur. Mükemmel yalanlar, tanıdığımız insanlara ve onlarla geçmişteki ilişkilerimize, şu veya bu hareketimizin bizim tarafımızdan bambaşka bir biçimde ifade edilen amacına ilişkin yalanlar, nasıl bir insan olduğumuza, nelerden hoşlandığımıza dair yalanlar, bizi seven ve bütün gün bizi kucakladığı için bizi de kendisine benzer olarak biçimlendirdiğini zanneden kişiye beslediğimiz duygularla ilgili yalanlar, bize hayatta yeni, bilinmedik ufuklar açabilecek, hiç bilemeyeceğimiz dünyaları seyredebilmemiz için gerekli, içimizde atıl olarak mevcut duyuları uyandırabilecek yegâne şeydir. M. de Charlus'le ilgili olarak şunu belirtmek gerekir ki, Morel'in kendisinden titizlikle gizlediği bazı şeyleri öğrenmek onu ne kadar şaşırtmış olsa da, bundan çıkardığı sonuç yanıltıcı: Halktan insanlarla ilişkiye girmenin hatalı olduğu ve böylesine üzücü keşiflerin* (aralarında en üzücü olanı, Morel'in Léa'yla birlikte yaptığı bir yolculuktu; oysa Morel, o sırada Almanya'da müzik tahsili gördüğünü söylemişti M. de Charlus'e. Yalanını desteklemek üzere yardımsever kişileri kullanmış, onlara, Almanya'ya gönderdiği mektupları onlar da M. de Charlus'e postalamıştı; M. de Charlus ise, Morel'in Almanya'da olduğundan o kadar emindi ki, zarfların üzerindeki pullara bile bakmamıştı). Bu eserin son cildinde göreceğimiz gibi, M. de Charlus'un yaptığı şeyleri akrabaları, dostları bilseydi, kendisinin Léa aracılığıyla keşfettiği hayata şaşırdığından çok daha fazla şaşırmışlardı.

Ama şimdi, Brichot ve benimle birlikte Verdurin'lerin kapısına doğru ilerleyen baronu yakalayalım. M. de Charlus, "Douville'de görüştüğümüz o genç Yahudi dostunuzdan ne haber? dedi bana dönerek. Düşündüm de, eğer isterseniz bir akşam kendisini davet edebiliriz belki." Morel'in her yaptığını, tıpkı bir koca veya âşık gibi bir dedektiflik bürosuna izletmekten hiç çekinmeyen M. de Charlus, başka delikanlılarla ilgilenmekten geri kalmıyordu. Konuyla ilgilenmek üzere görevlendirdiği yaşlı hizmetkârının anlaştığı büronun gözetimi o kadar aşıkardı ki, üniformalı uşaklar izlendiklerini zannediyor, bir oda

* Özgün metinde bu cümle yarım kalmıştır.

hizmetçisi peşinde sürekli bir polis olduğu kuşkusuyla sokağa çıkmaya cesaret edemiyor, adeta yaşamıyordu. Yaşlı hizmetkâr ise, “Hizmetçi ne isterse yapsın! Onu izlemek için paramızı, vaktimizi mi harcayacağız! Sanki onun ne yaptığı bizi ilgilendiriyordu!” diye alaylı bir şekilde haykırıyordu; yaşlı hizmetkâr efendisine öylesine tutkuyla bağlıydı ki, baronun eğilimlerini katiyen paylaşmamakla birlikte, bu eğilimlere şevkle hizmet etmekten sonunda kendi eğilimleri de bunlarmış gibi konuşur olmuştı. M. de Charlus bu yaşlı hizmetkârdan, “Dünyanın en namuslu adamı” diye bahsederdi, çünkü en çok takdir ettiğimiz kişiler, hem fazilet sahibi olan, hem de faziletlerini hiç düşünmeden bizim ahlaksızlığımızın hizmetine sunan kişilerdir. Aslında M. de Charlus, Morel’i, sadece erkeklerden kıskanabiliyordu. Kadınlar baronda kıskançlık uyandırmıyordu. Zaten Charlus’ler için bu neredeyse genel bir kuraldır. Sevdikleri erkeğin bir kadına duyduğu aşk başka bir şeydir, farklı bir hayvan türüne ilişkindir (aslanlar, kaplanlara bulaşmaz) ve kendilerini rahatsız etmez, hatta güven verir onlara. Ama bazen, eşcinselliği misyonerlik haline getirmiş kişiler, bu tür bir aşktan iğrenir. Kendisini bu tür bir aşka teslim etti diye erkek arkadaşlarına kızarlar, ama bir ihanete değil de, bir düşkünlüğe kızar gibi. Baronun yerinde bir başka Charlus olsa, Morel’in bir kadınla ilişkisi olduğunu öğrenince, sanki bir afişte Bach ve Haendel yorumcusu olan Morel’in Puccini çalacağını okumuş gibi sinirlenirdi. Zaten menfaatleri uğruna Charlus’lerin aşkına tenezzül eden gençlerin, tıpkı doktora asla içki içmediklerini, ağızlarına madensuyundan başka şey koymadıklarını söyler gibi, kadınlarla “yapmak”tan iğrendiklerini söylemeleri bu yüzdendir. Ama M. de Charlus bu bakımdan genel kuralın biraz dışında kalıyordu. Morel’in kadınlar arasındaki süksesinin onun her şeye hayran olan baronu rahatsız etmiyor, aksine konserlerdeki, *écarté*’deki* başarısı kadar sevindiriyordu. “Azizim, biliyor musunuz, kadınları baştan çıkarıyor” diyordu, bir ifşaatta bulunurcasına, dehşet, belki imrenme ve en çok da hayranlıkla. “İnanılmaz bir şey diye ekliyordu. Nereye gitse, en gözde fahişelerin gözü ondan başkasını görmüyor. Tiyatrodan

* İki kişiyle oynanan bir iskambil oyunu.

metroya, her yerde dikkat çekiyor. Çok can sıkıcı! Restorana gidiyoruz, garson mutlaka en az üç kadından aşk mektupları getiriyor. Hem de daima en güzel kadınlardan. Aslında bunda şaşılacak bir şey yok. Dün ona bakıyordum da, kadınlar haklı, inanılmaz bir güzelliğe ulaştı, adeta bir Bronzino portresi, gerçekten muhteşem.” Ama M. de Charlus, Morel’i sevdiğini göstermekten ve başkalarını, belki kendisini de Morel tarafından sevildiğine ikna etmekten hoşlanıyordu. Delikanlının baronun yüksek sosyetedeki konumuna verebileceği zarara rağmen, Morel’le sürekli birlikte olmayı bir izzetinefis meselesi haline getirmişti. (Mevki sahibi, snop birçok erkek, kimsenin evine kabul edilmeyen, ama kendilerinin birlikte olmayı şeref saydıkları, kibar bir fahişe veya düşmüş bir hanımefendi olan metresleriyle her yerde beraber görülebilmek uğruna, gururlarından, herkesle bozuşurlar.) Çünkü baronun geldiği noktada, izzetinefis, o âna kadar ulaştığı bütün hedefleri kararlılıkla yıkmaya koyulur; belki bu noktaya gelen ilişki, aşkın etkisinde kalarak, sevdiğiyle gösteriş için birliktelikte sadece kendisinin görebildiği bir cazibe bulur, belki de yüksek sosyete hevesi doyurdukça azaldığından ve platonik olduğu ölçüde kendisini meşgul eden hizmetçi merakı bir dalga gibi kabardığından, bu merak sosyete hevesinin zor tutturduğu düzeye ulaşmakla kalmayıp onu geçer.

Başka delikanlılara gelince, M. de Charlus, Morel’in varlığını onlara eğilimini engelleyen bir şey olarak görmüyor, hatta bazı durumlarda, Morel’in parlak kemancı şöhretinin, yeni yeni kazandığı besteci ve gazeteci şöhretinin bir yem olabileceğini düşünüyordu. Barona hoş görünümlü genç bir besteci takdim edildiğinde, tanıştığı gence nezaket göstermek için Morel’in yeteneklerini kullanıyordu. “Bana birkaç bestenizi getirin ki, diyordu, Morel konserde veya turnede çalsın. Keman için bestelenmiş o kadar az güzel eser var ki! Yeni bir beste, talih kuşu demek. Yabancılar yeni besteleri çok takdir ediyor. Taşrada bile, müziğin müthiş bir tutkuyla akıllıca sevildiği küçük müzik dernekleri var.” M. de Charlus aynı samimiyetsizlikle (bütün bu sözler bir yemden ibaretti aslında, Morel böyle bir teklifi gerçekleştirmeye nadiren razı olurdu) Bloch’a da

yaklaşmıştı; Bloch biraz şairliği olduğunu söylemiş (“keyfim istediğinde” diye de eklemişti, söyleyecek ilginç bir şey bulamadığında kullandığı beylik laflara eşlik eden o alaylı kahkahasıyla), bunun üzerine M. de Charlus de bana, “O Yahudi delikanlıya söylesenize, demişti, madem şiir yazıyormuş, Morel için birkaç şiirini getirsin bana. Bir besteci için, besteleyecek güzel bir şey bulmak daima zor iştir. Hatta bir libretto bile düşünülebilir. İlginç olabilir; şairin itibarı, benim desteğim ve daha birçok yan etken, en başta da Morel’in yeteneği sayesinde değer kazanır. Morel bu aralar çok beste yapıyor, yazmaya da başladı, çok da güzel yazıyor, sonra konuşuruz bunu sizle. İcra yeteneğine gelince (o konuda şimdiden bir usta biliyorsunuz), Vinteuil’ün müziğini ne kadar güzel çaldığını bu gece göreceksiniz. Onun yaşında hem böyle bir kavrayışı olması, hem de bu kadar çocuksu, adeta bir liseli gibi kalabilmesi beni aşıyor! Bu geceki konser küçük bir prova aslında. Asıl olay birkaç gün sonra. Ama bugünkü çok daha seçkin bir konser olacak. Bu yüzden de geldiğinize çok sevindik, dedi baron, muhtemelen krallar “emrediyoruz” dediği için birinci çoğul şahsı kullanarak. Muhteşem bir program olduğu için Mme Verdurin’e iki ayrı davet düzenlemesini tavsiye ettim. Biri birkaç gün sonra, onun bütün tanıdıklarının davetli olacağı konser, öteki de bu gece, Patroniçe’nin hukuki terimle yetkilerinin elinden alındığı gece. Davetiyeleri ben gönderdim, farklı bir çevreden, Charlie’ye faydalı olabilecek, Verdurin’lerin de tanışmaktan hoşlanacağı birkaç hoş insan çağırdım. Kabul edersiniz ki, en güzel eserleri en büyük sanatçılara çaldırmak iyi hoş da, dinleyiciler karşıdaki tuhafiyeciyle köşedeki bakkaldan oluşunca, tezahürat da pamukla tıkanmışçasına boğuluyor. Sosyete mensuplarının entelektüel düzeyiyle ilgili düşüncelerimi bilirsiniz, ama oldukça önemli bazı işlevleri yerine getirdikleri de bir gerçek; bunlardan biri de, sosyal olaylarda basına düşen görev, yani yayma organı işlevi. Ne demek istediğimi anlıyorsunuzdur, yengem Oriane’i davet ettim mesela; geleceği kesin değil, ama gelirse, hiçbir şey anlamayacağı kesin. Zaten biz de ondan anlamasını beklemiyoruz, bu onun imkânlarını aşar; biz onun konuşmasını istiyoruz, bu ise tam ona uygun iştir, konuşmak-

tan asla geri kalmaz. Sonuç: Yarından itibaren, tuhafiyeciyle bakkalın sessizliği yerine, harika şeyler dinlediğini, Morel diye birini, vs. anlatan Oriane sayesinde, Mortemart'larda hararetli konuşmalar; öte yandan, davetli olmayanların tarifsiz öfkesi ve 'Palamède bizi layık bulmamış olmalı; zaten konsere ev sahipliği yapan o insanlar nedir öyle!' yorumları; ki bunlar da Oriane'in övgüleri kadar yararlıdır, çünkü 'Morel' adı sürekli geçer ve sonunda, tıpkı on kere üst üste okunan bir ders gibi hafızaya nakşolunur. Bütün bunlar sonucunda olayların gelişimi, sanatçı ve ev sahibesi için ödüllendirici olabilir, adeta bir megafon işlevi görerek, geniş bir kitleye tezahüratı duyurabilir. Zahmetine değer gerçekten. Morel'in kaydettiği ilerlemeleri göreceksiniz. Ayrıca yeni bir yeteneğini de keşfettik azizim, bir melek gibi yazıyor. Bir melek gibi diyorum size."

"Siz Bergotte'u tanırırsınız; düşündüm de, bizim delikanlının yazıları konusunda Bergotte'un hafızasını tazeleyebilirsiniz belki; yani bana yardım edersiniz, birlikte olayların gelişimini öyle yönlendiririz ki, bu hem müzisyen hem yazar, çifte yetenek, günün birinde Berlioz'un şöhretine ulaşır. Bergotte'la nasıl konuşulacağını biliyorsunuzdur eminim. Malum, meşhurların çoğu zaman aklı başka yerdedir, sürekli pohpohlanırlar, kendilerinden başka bir şeyle pek ilgilenmezler. Ama Bergotte gerçekten sade, yardımsever bir insandır, Morel'in yarı mizahi yarı müzikal yazılarını *Le Gaulois*'da veya başka bir yerde yayımlatabilir; gerçekten çok güzel yazılar, Charlie'nin kemanına Ingres gibi bir de kalem eklemesini gerçekten çok istiyorum. Morel söz konusu olunca, konservatuvardaki bütün o şımarık çocukların yaşlı anneleri gibi abartma eğiliminde olduğumu biliyorum. Nasıl olur, azizim, bilmiyor muydunuz? Demek ki siz benim saf yanımı tanımıyorsunuz. Sınav kapısında saatlerce dikilip bekliyorum. Çılgınca eğleniyorum. Bu arada Bergotte yazıların gerçekten çok iyi olduğunu söyledi bana."

Swann aracılığıyla Bergotte'la uzun zamandır tanışan M. de Charlus, Morel'in bir gazetede müzikle ilgili yarı mizahi yazılar yazmasına aracı olmasını rica etmek üzere Bergotte'un ziyaretine gitmişti gerçekten de. Oraya giderken M. de Charlus biraz vicdan azabı çekiyordu, çünkü hayranı olduğu Bergot-

te'ü hiçbir zaman onu görmek amacıyla ziyarete gitmediğinin farkındaydı; ziyaretlerinin amacı, Bergotte'un nezdindeki yarı entelektüel-yarı sosyal itibarı sayesinde, Morel'e, Mme Molé'ye veya bir başka dostuna büyük bir nezakette bulunabilmektir. Artık yüksek sosyetededen sadece bu amaçla yararlanıyor olmak M. de Charlus'ü rahatsız etmiyordu, ama Bergotte'tan böyle yararlanmak kötü geliyordu ona, çünkü Bergotte'un yüksek sosyete mensupları gibi çıkarıcı olmadığını, onlardan fazlasına layık olduğunu düşünüyordu. Ne var ki hep çok meşguldü ve ancak bir şeyi çok istediğinde, örneğin Morel'le ilgili bir şeyse boş vakit bulabiliyordu. Ayrıca, çok zeki bir insan olan baron, zeki bir adamla sohbeti pek ilginç bulmazdı; özellikle de Bergotte, hem baronun gözünde fazlasıyla edebiydi, hem de onun bakış açısını paylaşmayan, farklı saflarda yer alan biriydi. Bergotte'a gelince, M. de Charlus'ün ziyaretlerindeki çıkarıcılığın farkındaydı, ama bu yüzden ona kızmıyordu; çünkü Bergotte tutarlı bir iyilikseverlikten yoksundu, fakat insanları memnun etmek isterdi, anlayışlıydı ve ders vermekten hoşlanmazdı. M. de Charlus'ün sapıklığını ise, katiben paylaşmamakla birlikte, bir sanatçı için meşru-gayri meşru ayrımı ahlaki örneklerle değil, Platon veya Il Sodoma'nın anılarına bağlı olduğundan, baronun kişiliğine renk katan bir özelliği olarak görüyordu daha çok.

M. de Charlus'ün söylemeyi ihmal ettiği bir şey vardı: Baron bir süredir, tıpkı on yedinci yüzyılın kendi yergilerini imzalamaya, hatta yazmaya tenezzül etmeyen büyük soyluları gibi, Kontes Molé'ye yönelik, aşağılık iftiralarla dolu kısa yazılar yazdırıyordu Morel'e. Okuyanlara bile küstahça gelen bu yazılarda Kontes, kendi mektuplarından bölümlerin aralara kendinden başkasının katiben fark edemeyeceği şekilde, ustalıkla sıkıştırıldığını, harfiyen aktarıldıklarını, ama kendisini korkunç bir intikam kadar çıldırtabilecek bir bağlamda kullanıldığını gördükçe, adeta işkence çekiyordu. Bu yazılar genç kontesi öldürdü. Balzac olsa, Paris'te her gün, basılı gazetelerden daha korkunç bir sözel gazetenin çıktığını söylerdi. Bu sözlü basın modası geçmiş bir Charlus'ün itibarını sifıra indirişini ve eski hamisinin milyonda biri değerinde bile olmayan bir Morel'e

baronun çok üzerinde bir paye verişini ileride göreceğiz. Hiç değilse bu entelektüel moda saftır, dâhi bir Charlus'un değersizliğine, aptal bir Morel'in tartışılmaz otoritesine iyi niyetle inanır. Oysa baronun acımasız intikamları o kadar masum değildi. Şüphesiz bu nedenle, dilindeki o acı zehir, öfkелendiğinde adeta sarılık hastalığı gibi yanaklarına yayılırdı.

"Bergotte'un bu akşam gelip Charlie'nin en iyi seslendirdiği parçaları dinlemesini çok isterdim. Ama evinden dışarı çıkmıyor sanıyorum, rahatsız edilmek istemiyor, çok da haklı. Peki ya siz, yakışıklı delikanlı, Conti Rıhtımı'nda niye göremiyoruz sizi? Pek sık geldiğiniz söylenemez!" Daha çok kuzinimle çıktığımı söyledim. "Şuna bakın! Kuziniyle çıkıyormuş, ne kadar da saf!" dedi M. de Charlus Brichot'ya. Sonra yine bana döndü: "Biz ne yapıyorsunuz diye sizden hesap sormuyoruz ki, yavru-cuğum. Canınızın istediği şeyi yapmakta serbestsiniz. Biz sadece eğlencelerinize katılamadığımıza hayıflanıyoruz. Ayrıca zevk sahibisiniz, kuzininiz çok sevimli; Brichot'ya sorun, Douville'de kuzininizden başka bir şey düşünemiyordu. Bu gece yokluğunu hissedeceğiz. Ama belki de onu getirmemekle iyi ettiniz. Vinteuil'ün müziği harika. Ama bu sabah Charlie'den öğrendiğime göre, bestecinin kızıyla arkadaşı geleceklermiş; ikisi de feci bir şöhrete sahip kızlar. Bir genç kız için tatsız bir durum ne de olsa. Hatta kendi davetlilerim açısından da beni biraz rahatsız ediyor. Ama onların hemen hepsi yaşını başını almış kimseler olduklarından, onlar için bir sakıncası yok. Bir aksilik çıkmadığı takdirde, hanımlar davette hazır bulunacak, ama belli olmaz; bugün öğleden sonra, Mme Verdurin'in sadece sıkıcı tipleri, akrabaları, bu gece davet edilmeyecek kişileri çağırdığı provanın başından sonuna, mutlaka hazır bulunacaklardı; oysa Charlie akşam yemeğinden önce söyledi, Vinteuil'ler dediğimiz iki genç hanım, kesinlikle beklendikleri halde gelmemişler." Albertine'in öğleden sonra Verdurin'lere gelme isteğini ansızın Mlle Vinteuil'le kız arkadaşının beklenen (ama benim bilmediğim) gelişine (yani başlangıçta bilinen tek şey olan sonucu nihayet keşfedilen sebebe) bağlayınca içime saplanan korkunç acıya rağmen, daha birkaç dakika önce bize Charlie'yi sabahtan beri görmediğini söylemiş olan M. de

Charlus'un akşam yemeğinden önce görüştüklerini düşünce-sizce itiraf ettiğini fark edecek kadar da aklım başımdaydı. Ama ıstırabım gözle görünür hale gelmekteydi. "Kuzum, neyi-niz var sizin? dedi baron. Yüzünüz yemyeşil oldu; hadi içeri girelim, üşüteceksiniz, kötü görünüyorsunuz." M. de Char-lus'un sözleriyle içimde uyanan şüphe, Albertine'in iffetiyle il-gili ilk şüphem değildi. Daha önce birçok şüphe kemirmişti içimi; her defasında artık sabrımızın sınırına dayandığımızı, bu kadarına tahammül edemeyeceğimizi zanneder, ama sonra bu yeni şüpheyi de içimizde bir yer açarız; şüphe, hayatımızın ortasına girdiği andan itibaren öyle güçlü bir inanma arzusuyla ve unutmak için onca sebeple rekabet etmek zorunda kalır ki, kısa sürede bu şüpheyi alıştır, sonunda da hiç ilgilenmeyiz. Şüphe, içimizde hafiflemiş bir sızı olarak, sadece bir acı tehdidi olarak barınır; arzuyla aynı niteliktedir, onun ters yüzüdür, tıpkı arzu gibi, düşüncelerimizin merkezinde yer alır ve nasıl ki arzu, sevdiğimiz kadınla ilişkili olabilecek her durumda, zihnimize kaynağı anlaşılamayan hazlar yayarsa, bu şüphe de, düşüncelerimizin en ücra köşelerine, ince bir hüzün sızdırır. Ama içimize yeni, sağlam bir şüphe girdiğinde, acı tekrar can-lanır. Kendi kendimize, neredeyse şüphe içimize girer girmez, "Hallederim, acı çekmemek için bir yöntem bulurum, doğru değildir herhalde" desek de, ilk anda inanmış kadar acı çekmi-şizdir. Vücudumuz sadece bacaklar, kollar gibi uzuvlardan oluşsaydı, hayata tahammül etmek kolay olurdu. Ne yazık ki, içimizde kalp adını verdiğimiz o küçük organı da barındırırız; kalbimiz, yakalandığı bazı hastalıklar sırasında, belirli bir kişi-nin hayatına ilişkin her şeye karşı son derece duyarlıdır; örne-ğin o kişinin bir yalanı –kendimize veya başkalarına ait yalan-ların ortasında neşe içinde yaşadığımız ve hiçbir zararını gör-medığımız halde– ne yazık ki bir ameliyatla aldırımadığımız bu küçücük kalbe dayanılmaz krizler yaşatır. Beyinden hiç söz etmeyelim, çünkü zihnimiz bu krizler sırasında durmaksızın mantık yürütse de, tıpkı bir diş ağrısı karşısında düşüncenin çaresiz kalması gibi, hiçbir şeyi değiştiremez. Evet, sevdiğimiz kadın bize yalan söylediği için kabahatlidir, çünkü bize daima doğruyu söyleyeceğine dair söz vermiştir. Ama bu tür yeminle-

rin ne kadar geçerli olduğunu kendimizden de, başkalarından da biliriz. Buna rağmen, sevdiğimiz kadının ağzından çıktığında bu vaatlere inanmak istemiştiz; oysa onun bize yalan söylemesi için her türlü sebep mevcuttur ve üstelik de biz bu kadını meziyetleri nedeniyle seçmemiştizdir. Gerçi bir süre sonra, –tam kalbimiz yalana kayıtsız kaldığında– bize yalan söylemeye hiç ihtiyaç duymayacaktır neredeyse, çünkü yalan hayatı artık bizi ilgilendirmeyecektir. Bunu biliriz ve bildiğimiz halde, kendi hayatımızı kolaylıkla feda ederiz; ya o insan uğruna intihar ederiz, ya onu öldürüp idama mahkûm oluruz, ya da birkaç yıl içinde onun uğruna bütün servetimizi harcar, sonra da, hayattaki her şeyimizi kaybettiğimiz için mecburen intihar ederiz. Zaten âşıkken ne kadar rahat olduğumuzu zannetsek de, aşk kalbimizde daima kararsız bir dengede durur. Ufacık bir şey aşkımızı mutluluk konumuna geçirir, mutlulukla ışıldarız, sadece sevdiğimizi değil, bizi ona metheden, onu kötü eğilimlerden koruyan kişileri de sevgiye boğarız; kendimizi bütün kaygılardan uzak zannettiğimiz bir anda, “Gilberte gelmeyecek”, “Mlle Vinteuil davetliymiş” gibi tek bir cümle, bizi bekleyen mutluluğu bir anda çökertmeye, güneşi karartmaya, rüzgârı döndürmeye ve bir gün direncimizi aşacak olan iç fırtınayı koparmaya yeter. O gün geldiğinde, kalbimiz dayanamayacak kadar zayıfladığında, bizi takdir eden dostlarımız bu kadar önemsiz şeylerin ve kimi insanların bize ıstırap çektirmesine, bizi öldürmesine üzülrler. Ama onların elinden ne gelir? Bir şair bulaşıcı zatürreeden ölmek üzereyken, dostlarını zatürree mikrobuna onun yetenekli bir şair olduğunu, iyileşmesine izin vermesi gerektiğini açıklarken hayal edebilir misiniz? İçime giren şüphe, Mlle Vinteuil’le ilişkili olması bakımından, tam anlamıyla yeni bir şüphe sayılmazdı. Ama eski de olsa, öğleden sonra Léa’yla arkadaşlarının içimde uyandırdığı kıskançlık bu şüpheyi ortadan kaldırmıştı. Trocadéro tehlikesi atlatıldıktan sonra, kesin bir sükûnete ermiş, temelli huzura kavuştuğumu zannetmiştim. Ama benim için asıl yeni olan, Andrée’nin, “Rastgele dolaştık, kimseye rastlamadık” diye bahsettiği, oysa şimdi anlaşıldığına göre, aksine, Mlle Vinteuil’ün Albertine’e Mme Verdurin’in evinde randevu verdiği bir gezin-

tiydi. Şimdi Mlle Vinteuil'le kız arkadaşını bir yere hapsedsem ve Albertine'in onları göremeyeceğinden emin olsam, Albertine'in tek başına sokağa çıkmasına, istediği yere gitmesine seve seve izin verirdim. Çünkü kıskançlık, belki sevgilimizin sevebileceği şu veya bu insanın yarattığı kaygının sancılı bir devamı olduğundan, belki de sadece canlandırabildiği şeyi kavrayabilen, geri kalan her şeyi nispeten acı vermeyen bir belirsizlik içinde bırakan zihnimizin darlığı yüzünden, genellikle kısmidir, kesintilidir ve alanı sınırlıdır.

Tam konağın avlusuna gireceğimiz esnada, ilk anda bizi tanıyamamış olan Saniette bize yetişti. "Halbuki uzunca bir süredir size bakıyordum, dedi, nefes nefese. Tereddüt etmeliğim tuhaf değil mi?" "Tereddüt etmem" demeyi hatalı bulan Saniette, eski ifade biçimlerini sinir bozucu bir sıklıkta kullanmaya başlamıştı. "Oysa rahatlıkla dostumdur denebilecek kişilersiniz." Solgun yüzü bir fırtınanın kurşunu yansımasıyla aydınlanmış gibiydi. Daha geçtiğimiz yaz, sadece M. Verdurin'den "zılgıt" yerken ortaya çıkan nefes darlığı şimdi sabitleşmişti. "Vinteuil'ün bilinmeyen bir eseri seçkin sanatçılar tarafından seslendirilecekmiş; başta herhalde Morel'i saymak gerekir. —Niye herhalde?" diye sordu baron, bu belirteci bir eleştiri kabul ederek. Tercüman rolünü üstlenen Brichot derhal atılıp açıkladı: "Dostumuz Saniette, kusursuz bir aydın olarak, 'herhalde'nin günümüzdeki 'elbette'yle eşanlamlı olduğu bir dönemin lisanını kullanır genellikle."

Verdurin'lerin sofasına girdiğimiz sırada, M. de Charlus çalışıp çalışmadığını sordu; ben çalışmadığımı, ama şu sıralar eski gümüş ve porselen sofr takımlarıyla çok ilgilendiğimi söyleyince, Verdurin'lerdeki kadar güzel takımları başka hiçbir yerde göremeyeceğimi belirtti; aslında La Raspelière'de görmüş olabilirmişim onları, çünkü Verdurin'ler eşyaların da birer dost olduğunu bahane edip her şeyi yanlarında götürmek gibi bir cılgınlık yapıyorlarmış, özel bir davet gecesinde her şeyi çıkarttırmak pek uygun düşmezmiş, ama yine de istediğim şeyleri göstermelerini rica edebilirmiş. Katiyen böyle bir şey yapmamasını rica ettim. M. de Charlus pardösüsünün düğmelerini çözüp şapkasını çıkardı; başının üst kısmındaki saçların

yer yer ağarmaya başladığını fark ettim. Ama tıpkı sonbaharın renklendirdiği değerli bir ağacın ayrıca, korunmak üzere pamukla sarmalanmış veya alçılanmış kimi yaprakları gibi, baronun başının üstündeki bu tek tük beyaz saçlar da, yüzündeki alacalı renklere renk katıyordu. Buna rağmen M. de Charlus'ün çehresi farklı ifadelerden, boyadan ve riyakârlıktan oluşan o çirkin, kat kat makyajın ardında bile, benim avaz avaz haykırıyormuş gibi gördüğüm sırrı neredeyse herkesten gizleyebiliyordu hâlâ. Sırrını bakışlarında rahatlıkla okurken yakalanmaktan korktuğum o gözlerinden bana akla gelebilecek her tonda, ısrarlı bir utanmazlıkla bu sırrı tekrarlıyormuş gibi gelen o sesinden çekiniyordum adeta. Ne var ki, insanlar sırlarını başarıyla korurlar, çünkü onlara yaklaşan herkes sağır ve ködür. Birinden, mesela Verdurin'lerden gerçeği öğrenen kişiler ise, ancak M. de Charlus'u tanımadıkları takdirde inanıyorlardı duyduklarına. Baronun çehresi, fesat söylentileri pekiştirmek şöyle dursun, susturuyordu. Bazı kavramları kafamızda o kadar büyütürüz ki, o kavramı tanıdığımız bir insanın bildik yüz hatlarıyla bağdaştırmamız mümkün olmaz. Daha bir gece önce birlikte Opéra'ya gittiğimiz birinin dâhi olduğuna inanmamız imkânsız, ahlaksız olduğuna inanmamız da zordur.

M. de Charlus pardösüsünü uzatırken, bir müdavime yakışır şekilde talimat veriyordu. Ama pardösüyü alan üniformalı uşak yeni, gencecik bir çocuktur. M. de Charlus ise artık sık pusulayı şaşıyor, nelerin yapıp nelerin yapılamayacağını kestiremiyordu. Balbec'teki tutumu, yani belirli konuların kendisini ürkütmediğini göstermek istemesi, biriyle ilgili olarak, "Yakışıklı çocuk" demekten korkmaması, kısacası, kendi gibi olmayan birinin söyleyebileceği şeylerin aynısını söylemesi övgüye değer bir tutumdur; oysa şimdi aynı niyetle, kendi gibi olmayan birinin asla söylemeyeceği şeyler söylüyordu bazen; kendi zihni sürekli bu konulara sabitlenmiş olduğu için, herkesin bunlarla meşgul olmadığını unutuyordu. Baron bu sefer de, yeni uşağa bakıp tehditkâr bir tavırla parmağını havaya kaldırdı ve harika bir espri yaptığını zannederek, "Bana öyle göz süzmekten men ederim sizi" dedikten sonra, Brichot'ya döndü: "Ufaklığın suratı çok matrak, komik bir burnu var" de-

di. Ardından, şaklabanlığını noktalamak üzere veya bir arzuya boyun eğerek parmağını ileri uzattı, bir an tereddüt etti, sonra da kendini tutamayıp dümdüz uşağın burnuna yaklaştırdı, “Bip!” diyerek dokundu ve peşinde Brichot, ben ve Prenses Şerbatof’un saat altıda ölmüş olduğunu bize bildiren Saniette’le birlikte, salona girdi. “Bu ne acayip şaka!” diye düşünen üniformalı uşak, arkadaşlarına baronun deli olup olmadığını sordu. “Onun öyle kendisine has davranışları vardır” dedi uşak (baronun biraz “çatlak”, biraz “üşütük” olduğunu düşünürdü), “ama hanımefendinin öteden beri en çok saygı duyduğum dostlarındandır, çok iyi bir insandır.”

O esnada, M. Verdurin bizi karşılamak üzere geldi; bir tek Saniette, dış kapı sürekli açıldığı için üşümekten korkarak, eşyalarının alınmasını tevekkülle beklemekteydi. M. Verdurin, “Orada dayak yemiş köpek gibi ne yapıyorsunuz öyle? diye sordu Saniette’e. —Alâkadarandan biri pardösümü alıp bana bir numara versin diye bekliyorum. —Ne diyorsunuz siz? dedi M. Verdurin sertçe. Bunamaya mı başladınız yoksa? ‘Alâkadar olanlardan biri’ desenize. Size de felç geçirmiş hastalar gibi konuşmayı baştan öğretmemiz gerekecek galiba! —Doğrusu alâkadarandır, diye mırıldandı Saniette, soluğu tıkanarak; Başrahip Le Batteux... —Canımı sıkıyorsunuz ama, diye haykırdı M. Verdurin, ürkütücü bir sesle. Bu ne biçim solumak! Altı kat merdiven mi çıktınız?” M. Verdurin’in kabalığı sonucu, vestiyerdekilere Saniette’ten önce başkalarıyla ilgilendiler ve Saniette eşyalarını vermek istediğinde, “Sırayla beyefendi, lütfen acele etmeyin” dediler. “İşte düzen böyle sağlanır, aferin çocuklar” dedi M. Verdurin sıcak bir tebessümle, uşakların Saniette’i herkesten sonraya bırakma eğilimini destekleyerek. “Haydi gelin, dedi bizlere, bu yaratık o bayıldığı cereyanda bizi soğuktan öldürmeye niyetli. Gelin salonda ısınalım biraz. Alâkadaranmış! diye devam etti salona geçtiğimizde. Geri zekâlı! —Kibarlık budalasıdır, ama aslında fena çocuk değildir, dedi Brichot. —Ben fena çocuk demedim, geri zekâlı dedim” diye hınçla tersledi M. Verdurin.

“Bu yıl yine Incarville’e gidecek misiniz? diye sordu Brichot bana. Zannederim Patroniçe’miz, ev sahipleriyle paylaşı-

cak kozları olduğu halde La Raspelière’i tekrar kiralamış. Ama önemli şeyler değil bunlar, kara bulutlar eninde sonunda dağılır” diye ekledi, “Evet, bazı hatalar yapılmıştır, ama her insan hata yapar” diyen gazeteler gibi iyimser bir tavırla. Bense Balbec’ten nasıl ıstırap içinde ayrıldığımı hatırlıyor ve bir daha Balbec’e gitmeyi katiiyen istemiyordum. “Gayet tabii gelecek, gelmesini istiyoruz, onsuz olmaz” dedi M. de Charlus, nezaketin o dediği dedik, anlayışsız bencilliğiyle.

Prences Şerbatof’la ilgili olarak başsağlığı dilediğimiz M. Verdurin, “Evet, çok hasta olduğunu biliyorum, dedi. —Yok canım, saat altıda öldü diye haykırdı Saniette. —Siz her zaman abartırsınız zaten” dedi M. Verdurin kabaca; o geceki davet iptal edilmediği için, hastalık varsayımını tercih ediyordu. Bu arada Mme Verdurin, Cottard ve Ski’yle hararetli bir konuşmaya dalmıştı. Morel, Mme Verdurin’in bir dostunun davetini M. de Charlus gidemeyeceği için, az önce reddetmişti, oysa Mme Verdurin Morel’in keman çalacağına dair önceden kendilerine söz vermişti. Morel’in Verdurin’lerin dostlarının davetinde keman çalmayı reddetmesinin sebebi, (az sonra buna çok daha ciddi sebeplerin eklendiğini de göreceğiz), genelde aylak çevrelere, ama özellikle de küçük yuvaya has bir alışkanlıktan kaynaklanıyordu. Hiç şüphe yok ki, Mme Verdurin bir üye adayıyla müritlerden biri arasında alçak sesle yapılan, tanıştıklarını veya yakınlaşmak istediklerini düşündürebilecek bir konuşmayı, (“Tamam, cuma günü filancanın evinde” veya “Atölyeye ne gün isterseniz gelin, ben her gün beşe kadar oradayım, gerçekten çok memnun olurum”) yakaladığında telaşlanır, üye adayının küçük kabile için parlak bir kazanç olabilecek bir “mevkisi” bulunduğu sonucunu çıkarır ve hiçbir şey duymamış gibi yapılarak, Debussy alışkanlığının kokain müptelalarında bile rastlanamayacak mor halkalarla çevrelediği güzel gözlerinde yalnızca müzik sarhoşluğundan kaynaklanan yorgun bakışlarla, sayısız dörtlünün ve onları izleyen migrenlerin şişirdiği güzel alnının gerisinde, sadece çoksesliliğe ilişkin olmayan düşünceler üretti; sonra bir an gelir, artık iğnesini beklemeye dayanamayan bir müptela gibi, sohbet etmekte olan iki misafirin üzerine atılıp onları bir köşeye çeker ve müridi işaret ederek,

üye adayına şöyle derdi: “Cumartesi günü veya istediğiniz bir başka gün, *beyefendi*’yle birlikte, hoş insanlarla bir arada akşam yemeğine gelmez miydiniz? Fazla yüksek sesle konuşmayın, çünkü bütün bu güruhu davet etmeyeceğim” (güruh kelimesi, beş dakikalığına, onca umut bağlanan üye adayının hatırına geçici olarak aşağılanan küçük yuvayı tanımlardı).

Ama Mme Verdurin’in yeni insanlara kapılma ve çeşitli insanları bir araya getirme ihtiyacının bir de ters yüzü vardı. Çarşamba toplantılarında gösterilen devamlılık, Verdurin’lerde tersine bir eğilime, ara bozma, uzaklaştırma arzusuna yol açardı. İnsanların sabahtan akşama birlikte oldukları La Raspelière’de geçirilen aylar boyunca bu arzu güçlenmiş, neredeyse şiddetli bir hale gelmişti. M. Verdurin, La Raspelière’de birinin bir kabahatini yakalamak için uğraşmaya, eşi olan örümceğe masum bir sinek sunabilmek için ağlar örmeye başlamıştı. Kızılacak bir şey bulamayınca, alay edilecek bir şey icat ederlerdi. Müritlerden biri yarım saatliğine dışarı çıkacak olsa, diğerlerinin yanında onunla alay eder, dişlerinin daima ne kadar pis olduğunu veya aksine saplantılı bir şekilde günde yirmi kere diş fırçaladığını kimsenin fark etmemiş olmasına şaşırmış gibi yaparlardı. Aralarından biri pencereyi açma cüretini gösterdiğinde, bu terbiye noksanlığı çileden çıkan Patron’la Patroniçe’nin arasında bakışmalara yol açardı. Bir iki dakika sonra, Mme Verdurin bir şal ister, bunu bahane bilen M. Verdurin de, öfkeli bir tavırla, “Yok canım, pencereyi kapatacağım, açma fütursuzluğunu kim gösterdi bilmem” der, suçlunun kulaklarına kadar kıpkırmızı kesilmesine sebep olurdu. İçtiğiniz şarap miktarı yüzünden dolaylı sitemlere maruz kalırdınız. “Rahatsız olmuyor musunuz? Hamallık bu kadarı.” İki müridin önceden Patroniçe’den izin almadan gezintiye çıkmaları, istediği kadar masum bir gezinti olsun, bitmez tükenmez yorumlara yol açardı. M. de Charlus’ün Morel’le yaptığı gezintiler ise, masum değildi. Baronun (Morel’in askerliği yüzünden) sürekli La Raspelière’de kalmaması, doyma noktasına, iğrenme ve kusma noktasına gelinmesini geciktiren tek etkendi. Ama yakında o noktaya gelinecekti.

Mme Verdurin küplere binliyordu, M. de Charlus yüzünden ne kadar gülünç ve tiksiniç bir konuma düştüğü konusunda Morel'i "aydınlatmaya" kararlıydı. "Şunu da söyleyeyim ki" dedi Mme Verdurin, (Patroniçe birine minnet borçlu olduğunu hissettiğinde bile, bu minnet duygusu kendisine yük olacaksa ve iyiliğine karşılık o insanı öldüremiyorsa, minnetini ifade etmekten dürüstçe kurtulmasını sağlayacak ağır bir kabahatini bulmaya çalışırdı), "M. de Charlus'un evimde takındığı havalar hiç mi hiç hoşuma gitmiyor." Aslında Mme Verdurin'in M. de Charlus'e kızmasının bir başka sebebi, Morel'in arkadaşlarının davetini reddetmesinden daha ciddi bir sebebi de vardı. Sırf Mme Verdurin için Conti Rıhtımı'na gelmeleri gerçekten de söz konusu olmayan insanları bu eve getirmekle Patroniçe'ye bir şeref bahsettiğinden emin olan M. de Charlus, Mme Verdurin'in davetli listesi için önerdiği ilk isimleri bile kesinlikle veto etmiş, kaprisli bir senyörün kinci gururuna ek olarak, şölenler konusunda uzman bir sanatçının birtakım tavizler verip bütünlüğü bozmaya tenezzül etmektense, kendi desteğini çekip katkıda bulunmayı reddeden dogmatizmini de içinde barındıran sert bir tavır sergilemişti. M. de Charlus, bir tek Saintine'e, o da çeşitli şartlar koşarak izin vermişti; Mme de Guermantes'in önceleri her gün görüşecek kadar samimiyken, karısına tahammül etmek mecburiyetinde kalmamak için ilişkisini tamamen kestiği Saintine'i baron zeki bulurdu ve onunla görüşmeyi sürdürüyordu. Şurası bir gerçek ki, bir zamanlar Guermantes muhiti- nin gözbebeği olan Saintine'in, daha sonra bahtını aramak ve zannınca bir sığınak bulmak üzere girdiği muhit, küçük soylularla burjuvalardan oluşuyordu; bu çevrede herkes çok zengindi ve yüksek aristokratların tanımadığı birtakım aristokratlarla akrabaydı. Ne var ki, Mme Verdurin Saintine'in karısının ait olduğu çevrenin soyluluk iddialarını biliyor ve Saintine'in mevkisini kavrayamıyordu (çünkü bize yükseklik duygusunu veren, gökyüzünde kaybolup neredeyse görünmez olan şeyler değil, hemen bizim üzerimizde yer alan şeylerdir); işte bu yüzden, Patroniçe Saintine'in davet edilmesine gerekçe olarak, "Mlle *** ile evliliği" sayesinde çok insan tanınmasını gösterdi. Mme Verdurin'in gerçeğin tam tersi olan bu iddiasıyla açığa

çıkan cehaleti, baronun boyalı dudaklarına küçümser, ama hoşgörölü, anlayışlı bir tebessüm yerleştirdi. Doğrudan cevap vermeye tenezzül etmedi, ama yüksek sosyete konusunda verimli zekâsını ve soylu gururunu kaygılarının irsî ciddiyetsizliğiyle buluşturan kuramlar üretmeye meraklı olduğundan, “Saintine evlenmeden önce bana danışmalıydı, dedi; insan soyunu geliştirme bilimi fiziolojiyle sınırlı değildir, toplumsal bir yanı da vardır ve bu alandaki tek uzman, belki de benim. Saintine’in durumu tartışma götürmezdi, bu evliliğin boynuna taş bağlamaktan farksız olduğu belliydi, güneşi balçıkla sıvamaya kalkışmaktı. Sosyal hayatının sonu demekti. Ben bunu kendisine açıklardım, o da anlardı, zeki bir adamdır çünkü. Tam tersine bir örnekle de karşılaştım; yüksek, nüfuzlu, her yerde geçerli bir mevki edinmek için gerekli her şeye sahip olan biriydi bu; yalnız, korkunç bir zincirle toprağa bağlanmış gibiydi. Ben biraz baskıyla, biraz da zorla, bu zinciri kırmasına yardım ettim; şimdi, bana borçlu olduğu özgürlüğü ve sınırsız nüfuzu muzafferane bir sevinçle ele geçirmiş durumda. Bunu yapması için biraz irade gücü gerekti belki, ama mükâfatına değerdi! Kısacası, insanlar beni dinleyince, kendi kaderlerini kendileri belirleyebiliyorlar.” M. de Charlus’un kendi kaderini etkileyemediği fazlasıyla aşikârdı; harekete geçmek, belagatle de olsa konuşmaktan ve zekice de olsa düşünmekten farklı bir şeydir. “Bununla birlikte, kendi hesabıma, öngördüğüm toplumsal tepkileri merakla izleyen, fakat desteklemeyen bir filozofumdur. Dolayısıyla, bana daima gerekli yakınlık ve saygıyı göstermiş olan Saintine’le görüşmeye devam ettim. Hatta bir zamanlar, Saintine geçim sıkıntısı çekerken, ufacak bir çatı katında en seçkin kişileri bir araya topladığında ne kadar eğlenilirse, debdebeli bir lüksün ortasında o kadar sıkılınan yeni evinde akşam yemeği bile yedim. Dolayısıyla kendisini davet edebilirsiniz, izin veriyorum. Ama önerdiğiniz diğer isimlerin hepsini veto ediyorum. Bunun için bana teşekkür edeceksiniz, çünkü evlilikler konusunda ne kadar uzmansam, davetler konusunda da en az o kadar uzmanımdır. Bir daveti hangi etkili şahsiyetlerin kanatlandıracağını, coşturup yücelteceğini bilirim; aksine, kimin tepetakla devireceğini, şapa oturtacağını da bilirim.”

M. de Charlus'ün bütün vetoları deli hırsından veya sanatçı inceliğinden kaynaklanmıyordu, bazıları da oyuncu kurnazlığının sonucuydu. Baron bir insan veya bir şey hakkında parlak bir nakarat bulmuşsa, onu mümkün olduğunca çok sayıda insana duyurmak ister, ama ilk gruptaki davetlilerden nakaratın değişmediğini saptayabilecek herhangi birini ikinci gruba dahil etmezdi. Afişini yenilemediği için seyircilerin tamamını değiştirir, konuşmaları sükse yaptığında, gerekirse turneler düzenleyip taşrada sahne alabilirdi. Bu vetoların çeşitli nedenleri olsa da, M. de Charlus'ün vetoları, Patroniçe olarak yetkisinin zedelendiğini hisseden Mme Verdurin'i gücendirmekle kalmıyor, ona yüksek sosyete açısından da, iki sebepten ötürü büyük zarar veriyordu. Birinci sebep, alınganlıkta Jupien'i de geçen M. de Charlus'ün dostu olmaya en uygun kişilerle görünürde bir sebep bile yokken bozuşmasıydı. Doğal olarak, bu kişilere verebileceği ilk cezalardan biri, Verdurin'lerin evinde düzenlediği davete çağrılmalarını yasaklamaktı. Bu paryaların çoğu, en yüksek mevkilerde yer alan, ama M. de Charlus'ün nazarında, kendileriyle bozuştugu günden itibaren aşağılara düşen kişilerdi. Çünkü baronun hayal gücü, insanlarla bozuşmak için kabahat icat etmekte olduğu kadar, arkadaşı olmaktan çıktıkları anda insanların önemini sifıra indirmekte de ustaydı. Mesela suçlu, Montesquiou'lar gibi son derece köklü, ama ancak on dokuzuncu yüzyılda düklük elde etmiş bir aileye mensupsa, M. de Charlus için birdenbire sadece düklüğün ne kadar eski olduğu önem kazanır, ailenin köklülüğü hiçbir şey ifade etmezdi. "Dük bile sayılmazlar ki! diye haykırırdı. Haksız yere bir akrabalarına geçen unvan, Montesquiou başrahipliğidir, o da seksen yıl öncesine dayanır ancak. Şu andaki dük, eğer dük denebilirse, üçüncüdür. Bakın Uzès'lere, La Tremoille'lara, Luynes'lere, onuncu, on dördüncü düklerdir, mesela ağabeyim, on ikinci Guermantes Dükü ve on yedinci Condom Prensi'dir. Montesquiou'lar köklü bir aileymiş, bu ispat edilse bile, neyi ispat eder ki? O kadar köklü bir aile ki, yerin on dört kat altında." Baron aksine, eski bir düklük unvanına sahip, çok parlak hısımları olan, hükümdar aileleriyle akraba, ama ailesi fazla köklü olmayan, parlak mevkisine kısa sürede kavuşmuş bir

asilzadeyle, örneğin bir Luynes'le bozuşmuşsa, her şey değişir, bir tek aile önemli olurdu. "M. Alberti, çamurun içinden ancak XIII. Louis zamanında çıkmıştır! Birtakım saray lütufları sayesinde, katiyen hakları olmayan düklük unvanlarını biriktirmiş olmalarının bizim için ne anlamı olabilir, sorarım size?" Üstelik M. de Charlus'un gözdesiyken gözünden düşmek, an meselesiydi; çünkü bütün Guermantes'lar gibi baron da, sohbetten ve dostluktan olmayacak şeyler beklerdi ve dedikodulara hedef olmaktan hastalık derecesinde korkardı. Baron ne kadar çok lütuf bahşetmişse, düşüş de o ölçüde vahim olurdu. Baronun lütuflarına en bariz şekilde, en çok mazhar olmuş kişi ise, Kontes Molé'ydi. Günün birinde kontesin bu lütuflara layık olmadığını kanıtlayan kayıtsızlık belirtisi ne olmuştu acaba? Kontes bunu asla keşfedemediğini söylerdi daima. Sebebi ne olursa olsun, kontesin adı anıldığı anda baronun şiddetli öfke buhranları geçirdiği, müthiş bir ustalıkla ifade edilmiş korkunç eleştirilerde bulunduğu bir gerçektir. Mme Verdurin, kendisine son derece nazik davranmış olan Mme Molé'ye ileride de göreceğimiz gibi büyük umutlar bağlamış ve kontesin Conti Rihtımı'nda, Patroniçe'nin deyiimiyle "Fransa ve Navarra'nın" en soylu kişileriyle karşılaşacağını düşünüp peşinen sevinmişti, bu yüzden davetliler listesi için derhal "Mme de Molé"yi önerdi. "Aman tanrım! dedi M. de Charlus. Herkesin zevki başka tabii; hanımefendi siz Mme Pipelet'yle, Mme Gibout'yla ve Mme Joseph Prudhomme'la sohbet etmekten zevk alıyorsanız, benim bir diyeceğim yok, ama hiç değilse benim bulunmayacağım bir akşam çağırın onları. Sizinle aynı dili konuşmadığımız daha baştan anlaşıldı; ben aristokrasiden bahsediyorum, sizse bana asaletle ilgisi olmayan, kurnaz, dedikoducu, fesat, silik hukukçuların, tavuskuşuna özenen alakarga misali, yengem Guermantes Düşesi'nin tavrılarını bir oktav aşağıdan taklit edip kendilerini sanat hamisi zanneden birtakım hanımefendilerin isimlerini sayıyorsunuz. Şunu da eklemem gerekir ki, benim lütfedip Mme Verdurin'in evinde düzenlediğim bir davete bile isteye çevremden uzaklaştırdığım bir şahsı çağırmak, münasebetsizlik sayılır; soysuz, namussuz, beyinsiz bir kaz kafalı; Guermantes Düşesi, Guermantes Prensesi havalalarına girebile-

ceğini zannedecek kadar salak, salaklığını da, birbirlerinin tam zıddı olan Guermantes Düşesi'yle Guermantes Prensesi'ni kafasında birleştirerek ortaya koyan bir kadın. Aynı anda hem Reichenberg, hem de Sarah Bernhardt olmaya çalışmak gibi bir şey. Ayrıca çelişkili olmasa bile, son derece gülünç bir şey. Ben ara sıra bu hanımlardan birinin abartısına gülüp, diğerinin sınırlılığına üzülebilirim, bu benim hakkım. Ama o hoppa burjuvanın, ne olursa olsun, asaletin benzersiz seçkinliğini daima ortaya koyan o iki soylu hanımefendiye özenerek şişinmesi, bir çocuğu bile güldürür. Molé! Bu ismin bir daha asla telaffuz edilmemesi gerekir, aksi takdirde ben derhal çekilirim" diye ekledi gülümseyerek, hastaya rağmen hastasının iyiliğini isteyen bir hekimin homeopatların katkılarını kabullenmemeye kararlı tavrıyla. Öte yandan, M. de Charlus'un önemsiz gördüğü birtakım kişiler, baron için gerçekten önemsiz olsalar da, Mme Verdurin için önemli olabilirlerdi. M. de Charlus'un asaleti sebebiyle vazgeçebileceği seçkin kişiler Conti Rıhtımı'nda bir araya gelse, Mme Verdurin'in salonu Paris'in en önde gelen salonlarından biri olurdu. Mme Verdurin zaten o güne kadar pek çok fırsat kaçırdığını düşünmeye başlamıştı; yüksek sosyetenin Dreyfus Davası'na ilişkin hatası yüzünden maruz kaldığı müthiş gecikme de cabasıydı. Davanın yine de Mme Verdurin'e yararı dokunmuştu. Bir dosta, aramızda geçen onca konuşmadan sonra, belirli bir olayı kendisine haber vermeyi akıl edip etmediğimizi sorar gibi, okurlarıma şu soruyu sorabilirim: "Kendi muhitinden insanların her şeyi Dreyfus Davası'na göre değerlendirdiklerini, davanın yeniden görülmesinin lehinde veya aleyhinde olmaları yüzünden, kimi seçkin hanımlarla görüşmeyi reddedip seçkin olmayan hanımları evlerine kabul ettiklerini gördükçe, Guermantes Düşesi'nin kendilerini nasıl kınadığını ve aynı kişilerin düşesi kayıtsızlıkla, bozgunculukla, milli menfaati sosyete teşrifatına feda etmekle suçladıklarını size söylemiş miydim bilmem." Söylemiş olsam da, olmasam da, Guermantes Düşesi'nin o dönemde benimsediği tutum kolaylıkla tahmin edilebilir ve hatta daha sonraki bir döneme bakıldığında, yüksek sosyete açısından tamamen haklı bulunabilir. Dreyfus Davası, M. de Cambremer'in gözünde

yabancı güçlerin, istihbarat örgütünü yıkmayı, disiplini bozmayı, orduyu çökertmeyi ve Fransız halkını bölmeyi amaçlayan bir kumpası, bir istila hazırlığıydı. Marki La Fontaine'in birkaç fablı dışında edebiyata tamamen yabancı olduğundan, bu konudaki yorumları karısına bırakıyor, Mme de Cambremer de, acımasızca gözlemci bir edebiyatın saygısızlığı körükleyerek aynı amaca hizmet eden bir karışıklığa meydan verdiğini belirtiyordu. "M. Reinach'la M. Hervieu suçortağıdır" diyordu markiz. Dreyfus Davası, yüksek sosyeteyle ilişkin bu kadar karanlık emeller beslemiş olmakla suçlanamaz. Ama davanın sosyetenin kalıplarını kırdığı da kuşku götürmez. Yüksek sosyeteyle siyaset karışmasını istemeyen sosyete mensupları, orduya siyaset karışmasını istemeyen askerler kadar ileri görüşlüler. Yüksek sosyete de tıpkı cinsel eğilimler gibidir; seçimi estetik nedenlerin belirlemesine bir kez izin verildi mi, ne tür sapkınlıkların ortaya çıkacağı kestirilemez. Milliyetçi olmaları sebebiyle, başka bir çevrenin hanımlarının Saint-Germain muhitine kabul edilmeleri alışkanlık haline gelmişti; milliyetçiliğin ortadan kalkmasıyla birlikte sebep de ortadan kalktı, ama alışkanlık yerleşti. Dreyfus taraftarı olan Mme Verdurin, bazı değerli yazarları salonuna cezbetmiş, ama Dreyfus taraftarı oldukları için, kendilerinden sosyetik bir yarar sağlayamamıştı. Ne var ki, siyasal tutkular da tıpkı diğer tutkular gibi kalıcı değildir. Yeni kuşaklar tarafından anlaşılmazlar; hatta bu tutkuları yaşamış olan kuşak da değişir, öncekilerle çakışmayan siyasal tutkulara kapılır ve böylece, dışlanma sebebi değişime uğrayınca, dışlanmışların bir bölümü eski itibarına kavuşur. Dreyfus Davası sırasındaki krallık taraftarları, birinin Yahudi düşmanı ve milliyetçi olması kaydıyla, cumhuriyetçi, hatta radikal, hatta ve hatta kilise aleyhtarı olmasına aldırıyorlardı artık. Günün birinde savaş çıksa, yurtseverlik bir başka şekle bürünür, şoven bir yazarın eskiden Dreyfus taraftarı olup olmadığıyla kimse ilgilenmez bile. İşte Mme Verdurin de her siyasal buhranda, her sanatsal yenilikte, müstakbel salonunun henüz kullanamayacağı parçalarını böyle tek tek, kuşların yuva yapması gibi azar azar toplamıştı. Dreyfus Davası geçip gitmiş, Anatole France Mme Verdurin'e kalmıştı. Mme Verdu-

rin'in gücü, sanatı içtenlikle sevmesinden, müritler için katlandığı zahmetlerden, yüksek sosyeteden kimseyi davet etmeyip sırf müritler için düzenlediği harika akşam yemeklerinden kaynaklanıyordu. Müritlerin her biri, Mme Verdurin'in evinde, Bergotte'un Mme Swann'ın evinde ağırlandığı şekilde ağırlanırdı. Bu türden içli dışlı bir dost günün birinde meşhur olduğunda ve yüksek sosyete mensupları gelip kendisini görmek istediğinde, onun bir Mme Verdurin'in evindeki varlığı, Potel'de, Chabot'da düzenlenen resmi şöenlerin, Saint-Charlemagne kutlamalarının sahte, hileli havasından hiçbir iz taşımaz, aksine, kimsenin olmadığı bir günde de orada aynı mükemmellikte bulacağımız, harika bir gündelik yemek gibidir. Mme Verdurin'in kadrosu mükemmeldi, hazırlıklıydı, repertuar da birinci sınıftı, bir tek izleyiciler eksikti. İzleyici zevkinin, örneğin bir Bergotte'un mantıklı Fransız sanatından uzaklaşmaya ve özellikle egzotik müziklere yönelmeye başlamasıyla, bütün yabancı sanatçıların Paris'teki temsilcisi sayılabilecek Mme Verdurin, çok geçmeden, güzeller güzeli Prens Yurbeletief'in yanbaşında, Rus dansçılarının yaşlı ve kambur, ama kadiri mutlak perisi rolünü üstlenecekti. Cazibesine sadece zevksiz eleştirmenlerin itiraz ettiği bu harika istila, bilindiği gibi Paris'te Dreyfus Davası kadar buruk olmayan, tamamen estetik, ama belki dava kadar hummalı bir merak kasırgası estirdi. Mme Verdurin bu sefer de ön saflarda yer alıyordu, ama bu kez sosyete açısından sonuç çok farklı olacaktı. Nasıl ki ağır ceza mahkemesi celselelerinde Mme Verdurin'i hep ilk sırada, Mme Zola'nın yanbaşında gördüysek, Rus Balesi hayranı yeni toplum egzotik sorguclar takip Opéra'ya koştuğunda da, Mme Verdurin daima birinci kat localarından birinde, Prens Yurbeletief'in yanbaşında yer alıyordu. Ve nasıl ki Adalet Sarayı'nda yaşanan heyecanın ardından, akşam Picquart'ı veya Labori'yi görmek, özellikle de son haberleri almak için, Zurlinden'den, Loubet'den, Albay Jouaust'tan, merci tayininden ne beklenebileceğini öğrenmek üzere Mme Verdurin'in evine gidildiyse, aynı şekilde, *Şehrazad*'ın veya *Prens Igor* danslarının uyandırdığı coşkunun ardından kimse gidip yatmak istemediği için, Mme Verdurin'in evine gidiliyordu; burada Prens Yurbeletief'le Patroniçe tara-

fından düzenlenen leziz gece yarısı yemeklerinde, esnekliklerini korumak için akşam yemeği yememiş olan dansçılar, yönetmen, dekorcular ve iki büyük besteci: Igor Stravinsky'yle Richard Strauss bir araya geliyordu; tıpkı M. ve Mme Helvétius'ün gece yarısı yemeklerindeki gibi, Paris'in en soylu hanımefendileri ve yabancı prensesler, bu değişmeyen küçük çekirdek kadronun etrafında toplanmaktan çekinmiyordu. Zevk sahibi olmakla övünen ve Rus Balesi'nin gösterileri arasında gereksiz ayrımlar yapan, *Hava Perileri*'nin sahneye konuşunda, *Şehrazad*'a kıyasla neredeyse zenci sanatına mal ettikleri bir "incelik" bulan yüksek sosyete mensupları bile, zevklerde, tiyatrodaki müthiş bir yenilik yaratan, belki resimden biraz daha yapay bir sanat dalında izlenimcilik kadar köklü bir devrim gerçekleştiren bu sanatçıları yakından görmekten çok hoşlanıyordu.

M. de Charlus'e dönecek olursak, kara listeye bir tek Mme Bontemps'ı almış olsaydı, Mme Verdurin pek de fazla üzülmezdi; Odette'in evinde, sanat aşkıyla Mme Verdurin'in dikkatini çekmiş olan Mme Bontemps, Dreyfus Davası sırasında birkaç kere kocasıyla birlikte akşam yemeğine gelmişti; Mme Verdurin'in yeniden görülmekte olan davaya değinmediği için sünepe diye nitelendirdiği M. Bontemps son derece zeki bir adamdı ve bütün partilerle gizli ilişkiler kurmak istediği için, Verdurin'lerde Labori'yle akşam yemeği yiyerek bağımsızlığını sergilemekten büyük bir haz alıyordu; Labori'yi tehlikeli tek laf etmeden dinliyor, ama yeri geldiğinde, Jaurès'in bütün partilerce kabul edilen dürüstlüğüne saygı duyduğunu da belirtiyordu. Ne var ki baron, Mme Bontemps'ın yanı sıra, Mme Verdurin'in son zamanlarda müzik olayları, defileler, yardımseverler etkinlikleri sebebiyle ilişki kurduğu bazı aristokrat hanımların davet edilmesini de yasaklamıştı; oysa bu hanımlar, M. de Charlus'ün kendileriyle ilgili fikri ne olursa olsun, Mme Verdurin'in evinde yeni, bu kez aristokrat bir nüvenin oluşmasında barondan çok daha temel unsurlar olabilirlerdi. Mme Verdurin, aristokrat hanımlarla ilgili olarak bu davete bel bağlamış, yeni dostlarını M. de Charlus'ün çağıracağı, aynı muhitten başka hanımlarla bir araya getirebileceğini düşünmüş ve Conti Rıhtımı'nda baronun davetlisi olan arkadaşlarıyla, akrabalarıyla

karşılaşmanın onlar için ne hoş bir sürpriz olacağını hayal edip peşinen sevinmişti. Konulan yasak, Mme Verdurin'de büyük bir hayal kırıklığı ve öfke uyandırdı. Bakalım davet bu şartlar altında kendisi için yararlı mı olacaktı, zararlı mı? Hiç değilse M. de Charlus'un davetlileri Mme Verdurin'e çok sıcak davranıp müstakbel dostlukların ilk adımını atarlarsa, kaybı pek büyük olmazdı. O durumda az bir zarara uğramış sayılır, kısa bir süre sonra, baronun birbirinden ayrı tutmak istediği yüksek sosyetenin bu iki yarısı, o gece barondan vazgeçmek pahasına da olsa, bir araya getirilirdi. Dolayısıyla Mme Verdurin baronun davetlilerini heyecanla bekliyordu. Davetlilerin nasıl bir ruh hali içinde geldiklerini ve onlarla ne gibi bir ilişki kurmayı bekleyebileceğini anlamakta gecikmeyecekti. Bu arada Mme Verdurin müritlerle kafa kafaya vermişti, ama Brichot ve benimle birlikte içeri giren Charlus'ü gördüğü an, konuşmayı yarıda kesti.

Brichot Patroniçe'ye yakın dostu prensesin hastalığına ne kadar üzüldüğünü söyleyince, Mme Verdurin'in verdiği cevap hepimizi şaşkına çevirdi: "Doğrusunu isterseniz ben hiç üzülmediğimi itiraf etmek zorundayım. Hissetmediğimiz duyguları taklit etmenin anlamı yok..." Mme Verdurin muhtemelen enerji eksikliğinden ötürü, davet boyunca kederli bir yüz ifadesi takınmanın yorgunluk olacağını düşündüğü için, gururundan ötürü, daveti iptal etmemiş olmasına mazeret arıyormuş gibi görünmek istemediği için, ama aynı zamanda, insanlar ne der korkusundan ve ustalığından ötürü de böyle konuşuyordu, çünkü üzülmemesi genel bir duyarsızlığa değil de, prensese yönelik, birden ifşa edilen özel bir antipatiye atfedilecek olursa daha şerefli bir davranış olurdu ve ayrıca, şüpheye yer bırakmayan bir samimiyet karşısında herkes ister istemez yumuşardı: Mme Verdurin prensesin ölümüne gerçekten bu kadar kayıtsız kalmasa, daveti iptal etmeyişiine gerekçe olarak çok daha büyük bir ayıbı ileri sürer miydi? Mme Verdurin'in üzüldüğünü söylese, bir zevkten vazgeçmekten âciz olduğunu itiraf etmiş olacağı unutuluyordu; oysa bir dostun duyarsızlığı, bir ev sahibesinin havailiğinden daha kaba, daha ahlaksızca bir şeydi, ama o kadar utanç verici değildi, dolayısıyla itiraf edilmesi

de daha kolaydı. Bir suç söz konusu olduğunda, suçlu için bir tehlike varsa, itirafı belirleyen menfaattir. Yaptırımsız kabahatlerde ise, izzetinesif belirleyicidir. Ayrıca, Mme Verdurin, belki üzüntüleri eğlencelerini bölmese diye yüreklerinde taşıdıkları acıyı bir matem şeklinde dışarıya taşımanın kendilerine anlamsız geldiğini söyleyip duran kişilerin mazeretini muhtemelen pak bayat bularak, kalıplaşmış masumiyet iddialarından nefret eden, suçlandıkları şeyi yapmaktan çekinmeyeceklerini bildirip aslında suçu işlememiş olduklarını da ekleyerek kendilerini savunan –kendileri farkında olmasa da, suçlarını yarı yarıya itiraf eden– daha zeki suçlular gibi davranmayı tercih ettiği için, belki de davranışının açıklaması olarak kayıtsızlık iddiasını bir kez benimsedikten ve çirkin duygusunun açtığı yola girdikten sonra, böyle bir duyguyu yaşamakta bir özgünlük, çözebilmiş olmakta az rastlanır bir basiret, bu şekilde açıkça duyurmakta da bir “pişkinlik” bulunduğu için, üzülmeyeceği konusunda ısrar etti ve bundan, aykırı bir psikolog, cesur bir oyun yazarı gibi gururlu bir tatmin duydu. “Evet, ne tuhaf, dedi, hiçbir şey hissetmedim neredeyse. Yaşamayı tercih ederdim elbette, kötü bir insan değildi.” M. Verdurin karısının sözünü kesti: “Kötüydü! —Kocam prensesi sevmeydi, çünkü onu evimde ağırlamakla kendi kendime kötülük ettiğimi düşünüyordu, bu onda sabit fikir haline geldi. —Bir konuda haklı olduğumu kabul et, dedi M. Verdurin: Ben bu ilişkiyi hiçbir zaman tasvip etmedim. Kötü şöhretli bir kadın olduğunu daima söylemişimdir.” Saniette itiraz etti: “Ben hiç böyle bir şey duymamıştım! —Nasıl olur? diye haykırdı Mme Verdurin. Herkesin bildiği bir şey bu, kötü değil, utanç verici, yüz kızartıcı bir şöhreti vardı. Ama hayır, mesele bu değil. Duygularımı tam olarak ifade edemiyorum; ondan nefret etmiyordum, ama o kadar kayıtsızdım ki ona karşı, çok hasta olduğunu öğrendiğimizde, kocam bile şaşırdı, ‘Hiç etkilenmemiş gibi görünüyorsunuz’ dedi. Mesela bu akşamki konseri iptal etmemizi önerdiğinde, kesinlikle karşı çıktım, çünkü hissetmediğim bir üzüntüyü sergilemek soytarırlık olurdu.” Hem bu sözlerde ilginç bir “Özgür Tiyatro” havası bulunduğu için, hem de işine geldiği için böyle konuşuyordu; çünkü duyarsızlığın ya da ahlaksızlığın

itiraf edilmesi, hayatı mezhebi geniş olmak kadar kolaylaştırır; ayıplanacak davranışlar bu sayede samimiyet açısından birer görev haline gelir ve bu davranışlara mazeret arama gereği de ortadan kalkar. Müritler Mme Verdurin'in sözlerini acımasızca gerçekçi, üzücü gözlemlere dayanan oyunların bir zamanlar uyandırdığı tedirgin hayranlıkla dinliyorlardı; müritlerin çoğu bir yandan sevgili Patroniçe'lerinin dürüstlüğü'nün ve bağımsızlığının bu yeni ifadesini şaşkınlıkla izlerken, bir yandan da her ne kadar iki örneğin karşılaştırılamayacağını düşünseler de, her biri kendi ölümünü düşünüyor ve o gün geldiğinde, Conti Rihtımı'nda gözyaşı mı döküleceğini, yoksa davet mi verileceğini merak ediyordu. "Davetin iptal edilmemesine misafirlerim açısından sevindim" dedi M. de Charlus, bu sözleriyle Mme Verdurin'i gücendirdiğini fark etmeyerek.

Bu arada, o gece Mme Verdurin'e yaklaşan herkes gibi benim de nahoş bir antiseptik kokusu dikkatimi çekti. Sebebini açıklayayım. Bildiğimiz gibi Mme Verdurin sanatsal heyecanlarını daha kaçınılmaz ve derin görünsünler diye manevi değil, fiziksel olarak ifade ederdi daima. Örneğin kendisine en sevdiği besteci Vinteuil'ün müziğinden söz edildiğinde, herhangi bir heyecan duyması beklenemezmiş gibi, kayıtsız kalırdı. Ama sabit, neredeyse dalgın bakışlarla birkaç dakika sustuktan sonra, kesin, pratik, neredeyse kaba bir tonda, adeta "Sigara içmenize itirazım yok aslında, ama halıyı düşünüyorum, çok güzel bir halıdır; esasen buna da itirazım olmazdı, ama çok çabuk tutuşur, ben de yangından çok korkarım; yere düşüreceğiniz iyi söndürülmemiş bir izmarit yüzünden hepinizin yanıp kül olmasını istemem doğrusu" dercesine cevap verirdi. Vinteuil'den bahsedilirken hayranlığını katiyen belirtmez, bir süre sonra da, o gece Vinteuil çalınacağı için duyduğu üzüntüyü soğuk bir tavırla ifade ederdi: "Vinteuil'e bir itirazım yok; bana sorarsanız asrımızın en büyük bestecisi, ne var ki ben o eserleri dinlerken durmadan ağlıyorum." (Mme Verdurin, "ağlıyorum"u katiyen acıklı bir ifadeyle değil, "uyuyorum" dercesine doğallıkla söylerdi; hatta bazı fesat diller, ikinci fiilin daha doğru olduğunu ileri sürerdi, ama kesin bir karara varmak mümkün değildi, çünkü Patroniçe bu müziği başını avuçlarına

gömerek dinlerdi ve duyulan o horultu sesi aslında hıçkırık da olabilirdi.) “İstedğim kadar ağlayayım, umurumda olmaz, yalnız arkasından feci bir nezle geliyor. O zaman da mukozamda kanama oluyor, iki gün sonra yaşlı ayyaşlara dönüyorum, ses tellerimin iyileşmesi için de günlerce buğu yapmam gerekiyor. Neyse ki Cottard’ın bir öğrencisi... —Ah! Yeri gelmişken, başınız sağ olsun, zavallı profesör, pek erken gitti! —Evet, öyle, ne yapalım, herkes gibi o da öldü; yeterince adam öldürmüştü, bu kez darbeyi kendine indirme sırası gelmişti. Neyse, konumuza dönelim, bir öğrencisi hastalığımı tedavi etti. Oldukça özgün bir kuramı var: ‘Önlemek, tedaviden yeğdir.’ Müzik başlamadan önce burnumu yağıyor. Kökten çözüm. Çocuğunun ölümüne ağlayan on kadından fazla gözyaşı döksem bile nezleden eser olmuyor. Ara sıra hafif bir konjunktivit yapıyor, hepsi bu. Yüzde yüz etkili bir yöntem. Başka türlü Vinteuil dinlemeyi sürdürmem imkânsızdı. Bir bronşit bitiyor, yenisi başlıyordu.”

Daha fazla dayanamayıp Mlle Vinteuil’den söz ettim. “Bestecinin kızıyla arkadaşı burada değiller mi? diye sordum Mme Verdurin’e. —Hayır, az önce bir telgraf aldım, diye kaçamak bir cevap verdi; şehir dışında kalmaya mecbur olmuşlar.” Bir an umutlandım: Belki de gelmeleri hiç söz konusu olmamış, Mme Verdurin, besteciyi temsilen bu iki hanımın geleceğini sırf müzisyenler ve izleyiciler üzerinde olumlu bir etki yapar diye düşünmüştü. “Nasıl olur, öğleden sonraki provaya da mı gelmediler yani?” dedi baron sahte bir merakla, Charlie’yle görüşmemiş gibi yaparak. Charlie konuşmak üzere yanıma geldi. Kulağına eğilip Mlle Vinteuil’ün mazereti meselesini sordum. Olaydan pek haberi yokmuş gibiydi. Yüksek sesle konuşmamasını işaret edip sonra konuşacağımızı söyledim. Eğilerek selam verip memnuniyetle emrime amade olacağını bildirdi. Eskisine nazaran çok daha nazik ve saygılı olduğunu fark ettim. M. de Charlus’e —şüphelerimi dağıtmamda bana belki yardımcı doku-nabilecek olan— Charlie’ye ilişkin övgü dolu sözler söyledim; baron şöyle cevap verdi, “Yapması gerekeni yapıyor sadece; görgü kurallarını öğrenemeyecek olduktan sonra, seçkin insanlarla bir arada yaşamasının anlamı olmazdı.” M. de Charlus’e göre görgü, İngiliz katılığından eser taşımayan eski Fransız

görgüsüydü. Dolayısıyla, Charlie taşradaki veya yurtdışındaki bir turneden döndüğünde yol kıyafetiyle baronun evine indiği zaman, eğer çok fazla misafiri yoksa, M. de Charlus onu teklif-sizce iki yanağından öperdi; belki sevgisini böyle açıkça gösterip tamamen masumlaştırmak isterdi, belki hazzından vazgeçmek istemezdi, ama muhtemelen daha çok genel kültür adına, eski Fransız görgüsünü yaşatmak ve sergilemek amacıyla, tıpkı Münih üslubuna veya modern üsluba büyükninesinin eski koltuklarıyla karşı koyarcasına, İngiliz soğukluğuna, on sekizinci yüzyılda yaşayan, evladını görmenin sevincini gizlemeyen duygulu bir babanın şefkatiyle karşı koyardı. Bu baba sevgisine birazcık da olsa ensest karışmış mıydı? Daha büyük ihtimalle, M. de Charlus'un sapıklığını tatmin ediş şekli (ileride bu konuda bazı açıklamalarda bulunacağız), karısının ölümünden beri doyurulamayan sevgi ihtiyacını karşılamıyordu; şurası bir gerçek ki, tekrar evlenmeyi birçok kez aklından geçirdikten sonra, şimdi de evlat edinme arzusu bir saplantı halinde içini kemirmekteydi; etrafındakilerden bir kısmı, bu arzusunu Charlie'ye yöneltmesinden korkuyorlardı. Olağandışı bir durum değildi bu. Tutkusunu zendost erkekler için kaleme alınmış bir edebiyatla beslemek zorunda kalan, Musset'nin *Geceler*'ini okurken erkekleri düşünen bir eşcinsel, eşcinsel olmayan erkeklerin bütün toplumsal işlevlerini aynı şekilde yerine getirmeye, yaşlı Opéra müdavimlerinin dansözleri metres tutması gibi metres tutmaya, ayrıca bir düzen kurmaya, bir erkekle evlenmeye veya birlikte yaşamaya, baba olmaya ihtiyaç duyar.

M. de Charlus hangi eserin çalınacağı konusunda bilgi alma bahanesiyle Morel'le birlikte uzaklaştı; Charlie kendisine notaları gösterirken, aralarındaki gizli yakınlığı bu şekilde herkesin gözü önünde sergilemekten özel bir haz alıyordu. Ben bu sırada büyülenmiş haldeydim. Çünkü küçük kabilede pek fazla genç kız bulunmamasına karşılık, büyük davetlere çok sayıda genç hanım çağrılırdı. Bu davette de tanıdığım birçok güzel kız vardı. Bana uzaktan hoş geldin gülücükleri yolluyorlardı. Düzenli aralıklarla havada uçuşan güzel genç kız tebessümleri daveti süslüyordu. Hem gündüzlerin, hem de gecelerin birbirinden

farklı, dağınık süsleridir bu tebessümler. Bir ortamı o ortamda gülümseyen genç kızların olmasından dolayı hatırlarız.

Öte yandan, M. de Charlus'le gecenin önemli davetlilerinden olan çeşitli erkekler arasında geçen kaçamak konuşmaları işitmiş olsak, çok şaşırdık. Bunlar, iki düğ, değerli bir general, büyük bir yazar, saygıdeğer bir hekim ve meşhur bir avukattı. Şöyle konuşmalar geçmişti aralarında: "Aklıma gelmişken, öğrenebildiniz mi, üniformalı uşak, hayır, arabaya binen ufaklıktan söz ediyorum... Kuzininiz Mme de Guermantes'in evinde bir bildiğiniz yok mu? —Şu anda yok. —Neyse, giriş kapısının önünde arabalara bakan kısa pantolonlu, sarışın bir genç vardı, çok sevimli göründü gözüme. Arabamla pek kibarca ilgilendi, konuşmaya seve seve devam edebilirdim. —Evet, ama zannederim tamamen karşı, ayrıca nazlı da, siz ilk hamlede başarıya ulaşmak isteyen bir insansınız, tahammül edemezsiniz. Zaten hiç faydası olmayacağını da biliyorum, bir arkadaşım denedi. —Yazık, profili çok narin, saçları da enfesti. —Gerçekten o kadar beğendiniz mi? Bence biraz daha uzun süre görseniz, hayal kırıklığına uğrardınız. O değil de, iki ay kadar önce büfeye bakan çocuğu görmeliydiniz, gerçekten harikaydı; iriyarı, iki metre boyunda, kusursuz bir tene sahip ve üstelik bu işten hoşlanan bir delikanlı. Ama Polonya'ya gitti. —Ya! Biraz uzakmış. —Kim bilir, döner belki. Hayatta daima tekrar karşılaşılır." Bütün yüksek sosyete şölenleri, yeterince derin bir kesit alındığında, hekimlerin hastalarını da çağırdığı davetlere benzerler: Hastalar son derece mantıklı konuşur, davranışları gayet yerindedir; ancak önünüzden geçen yaşlı bir beyi gösterip, "Bakın, Jeanne d'Arc" diye kulağınıza fısıldadıkları zaman deli olduklarını anlarsınız.

"Bence onu aydınlatmak bizim görevimiz, dedi Mme Verdurin Brichot'ya. Charlus'e karşı tavır almıyorum, aksine. Hoş bir adam, şöhretine gelince, doğrusu bana zararı olamayacak türden bir şöhret! Ben ki küçük kabilemiz açısından akşam yemeği sohbetlerimiz açısından, flörtleri de, ilginç konulardan bahsedeceğine bir köşede kadının birine saçma sapan sözler söyleyen erkekleri de hiç sevmem, Swann örneğinde, Elstir örneğinde ve daha birçoklarında başıma gelen şeyin Charlus'le

tekrarlanacağından korkum yoktu. Charlus'le rahattım; akşam yemeklerine gelirdi, dünyanın bütün kadınları orada olsa, genel sohbetin flörtlerle, fısıldaşmalarla bozulmayacağından emin olurdum. Charlus başka, insan rahat ediyor, rahip gibi bir şey. Yalnız buraya gelen gençleri keyfince yönetmeye, küçük yuvamıza nifak sokmaya kalkmasın, o zaman zendost erkeklerden beter olur." Mme Verdurin Charlus'çülüğe karşı hoşgörüsünü bu şekilde ilan ederken samimiydi. Bütün kilise iktidarları gibi o da küçük cemaatindeki insani zaafı, otorite ilkesini zayıflatabilecek, gelenekçiliğe zarar verebilecek, köklü amentüyü değiştirebilecek şeyler kadar vahim görmüyordu. "Aksi takdirde, ben dişlerimi gösteririm. Bu beyefendi kendisinin davetli olmadığı bir resitale Charlie'nin gelmesini engelledi. Bu yüzden de ciddi bir biçimde ikaz edilecek; umarım bu kadarı yeterli olur, yoksa kalkıp gitmekten başka çaresi kalmayacak. Resmen oda hapsinde tutuyor çocuğu." Ardından, belirli konular ve belirli koşullar düşüncesini özgürce ifade ettiğini zanneden, fakat aslında otomatik olarak genel doğruları tekrarlayan kişinin aklına neredeyse mecburen, birtakım ender kullanılan ifadeleri getirdiğinden, hemen hemen herkesin bu durumda kullanacağı sözleri ekledi: "Artık Morel'i yanında o bostan korkuluğu, özel koruma görevlisi olmadan görmek mümkün değil." M. Verdurin bir şey sorma bahanesiyle Charlie'yi bir kenara çekip konuşmayı teklif etti. Ama Mme Verdurin Charlie'nin bu konuşmadan etkilenip kemanı kötü çalmasından korktu. "O icraatı bestelerin icrasından sonraya bıraksak daha iyi olur. Hatta belki başka bir güne" dedi. Çünkü Mme Verdurin kocasının yan odada Charlie'yi aydınlatmakta olduğunu bilmenin vereceği eşsiz hazzı yaşamak için ne kadar sabırsızlansa da, sonuç başarısız olursa Charlie'nin gücenip ayın 16'sında kendisini yüzüstü bırakmasından korkuyordu.

M. de Charlus'un o geceki mahvına sebep olan şey, davet ettiği, yavaş yavaş gelmeye başlayan kişilerin –o muhitte çok yaygın olan– görgüsüzlüğüydü. Hem M. de Charlus'un hatırı için, hem de böyle bir çevreye nüfuz etme merakıyla gelen her düşes, sanki ev sahibi baronmuş gibi doğru ona gidiyor, sonra benim yanıma gelip, her şeyi işiten Verdurin'lerin bir adım öte-

sinde, “Şu Verdurin denen kadını göstersenize, diyordu; sizce kendisine takdim edilmem şart mı? Umarım yarın ismimi gazeteye yazdırmaz hiç değilse; bütün yakınlarım benle bozuşur yoksa. Sahi, şu beyaz saçlı kadın mı? O kadar tuhaf değilmiş canım.” Mlle Vinteuil’den söz edildiğinde, aslında orada olmadığı halde, birçok kişi, “Aa! Sonatçının kızı mı? Göstersenize onu bana” diyordu; sonra da, çeşitli dostlarıyla karşılaşp kendi aralarında sohbet ediyor, alaylı bir merakla müritlerin gelişini izliyor, bir hanımın birkaç yıl sonra en yüksek sosyete de moda olacak, biraz garip saç modelinden başka birbirlerine parmakla gösterilecek bir şey bulamıyorlardı; sonuç olarak, bu salonun alışkın oldukları salonlardan umdukları kadar farklı olmamasına hayıflanıyor, Bruant’ın şarkı söylediği gece kulübüne şarkıcıdan azar işitme umuduyla giden ve içeri girdiklerinde beklenen, “Aa! Şunun suratına bakın! O ne surat öyle!” nakaratı yerine kibar bir selamla karşılanan sosyete mensuplarının hayal kırıklığını yaşıyorlardı.

M. de Charlus, müthiş zeki bir kadın olmasına rağmen, bahtı beklenmedik şekilde açılan kocasının çaresizce gözden düşmesine sebep olan Mme de Vaugoubert’i Balbec’te, benim yanımda incelikli biçimde eleştirmişti. M. de Vaugoubert’in bağlı bulunduğu ülkenin hükümdarı Kral Theodosius ve Kraliçe Eudoxia yine Paris’e, bu kez uzunca bir süre kalmak üzere gelmişlerdi; onların onuruna her gün şölenler düzenlenmiş, on yıldır kendi başkentinde görüştüğü Mme de Vaugoubert’le yakın bir ilişkisi olan kraliçe de, ne cumhurbaşkanının ne de bakanların eşlerini tanıdığından, onlardan ayrı, sefireyle vakit geçirmişti. M. de Vaugoubert Kral Theodosius’la Fransa arasındaki ittifakın mimarı olduğu için konumuna fazlasıyla güvenen Mme de Vaugoubert, kraliçenin kendisine gösterdiği yakınlıktan gururlu bir tatmin duymuş, kendisini bekleyen tehlikenin tedirginliğini katiyen yaşamamıştı; aşırı güvenli karı-kocanın hiç ihtimal vermediği felaket birkaç ay sonra gerçekleşti: M. de Vaugoubert’i acımasızca emekliye ayırdılar. Çocukluk arkadaşının gözden düşüşünü mahalli trende yorumlayan M. de Charlus, zeki bir kadının böyle bir durumda kralla kraliçe üzerindeki bütün nüfuzunu kullanmayışına, onları kendisini

hiç önemsemeyip cumhurbaşkanı ve bakan eşlerine yakınlık göstermeye ikna edemeyişine şaşırıyordu; öyle yapmış olsaydı, cumhurbaşkanı ve bakan eşleri bu yakınlığı Vaugoubert'lerin yönlendirdiğini bilmeyip kendiliğinden geliştiğini zannedecekleri için, gururları iyice okşanacak, dolayısıyla, bu memnuniyet içinde Vaugoubert'lere minnet duymaya da daha eğilimli olacaktı. Ne var ki başkalarının hatalarını gören kişi, olaylar azıcık başını döndürdüğünde, çoğunlukla aynı hataya kendi de düşer. M. de Charlus de, davetlileri kendilerine yol açıp, adeta ev sahibi baronmuş gibi tebriklerini, teşekkürlerini sunmak üzere yanına geldiklerinde, Mme Verdurin'le birkaç kelime konuşmalarını rica etmeyi aklından bile geçirmedi. Bir tek kız kardeşleri İmparatoriçe Elisabeth ve Alençon Düşesi ile aynı asil kanı taşıyan Napoli Kraliçesi, sanki müziğin ve M. de Charlus'un hatırından çok Mme Verdurin'i ziyaret etmek için gelmişçesine onunla sohbete koyuldu; Patroniçe'ye sevgi dolu sözler söyledi, ne zamandır kendisiyle tanışmaya can attığını tekrarlayıp durdu, eviyle ilgili iltifatlar etti ve tıpkı ziyarete gelmiş gibi, çeşitli konulardan bahsetti. Yeğeni Elisabeth'i de (kısa bir süre sonra Belçika Prensi Albert'le evlenecekti) getirmeyi ne kadar arzuladığını, onun da gelemediğine ne kadar üzüleceğini anlattı. Müzisyenlerin platformda yerlerini aldıklarını görünce sustu, hangisinin Morel olduğunu sordu. Genç virtüozun böyle şan ve şerefe boğulmasını M. de Charlus'un niçin istediği konusunda boş hayallere kapılmıyor olsa gerekti. Ne var ki kraliçe, damarlarında tarihin neredeyse en asil, tecrübe, şüphecilik ve gurur bakımından en zengin kanı akan bir hükümdar sıfatıyla sahip olduğu köklü bilgelik sayesinde, en sevdiği kişilerin, mesela (kendi gibi bir Bavyera düşesinin evladı olan) kuzeni Charlus'un kaçınılmaz kusurlarını talihsizlik olarak görürdü; bu nedenle, sevdiklerine sağlayabileceği desteğin onlar için daha değerli olduğunu düşünür ve dolayısıyla bu desteği sağlamak kendisine daha da büyük bir zevk verirdi. Böyle bir olay için zahmete katlanmasının M. de Charlus'u iki misli duygunlandıracağını biliyordu. Ama iyiliği bir zamanlar kanıtladığı cesaretinden aşağı kalmayan kraliçe, Gaeta surlarından bizzat ateş açmış olan bu asker-kraliçe, daima yiğitçe

ezilenlerin yanında yer almaya hazır bu kahraman kadın, kraliçenin yanından ayrılmaması gerektiğini bilmeyen Mme Verdurin'i yapayalnız, terk edilmiş görünce, kendisi, yani Napoli Kraliçesi için o davetin odağı, gelmesine sebep olan cazibesi Mme Verdurin'miş gibi davranmıştı. Davetin sonuna kadar kalamayacağı için tekrar tekrar özür diledi; evinden pek ender çıkmakla birlikte, o gece bir başka davete de gitmesi gerekiyordu; kendisi ayrılacağına kimsenin rahatsız olmamasını özellikle rica etti ve böylece, aslında Mme Verdurin'in haberdar olmadığı teşrifattan da kendilerini muaf tuttu.

Her şeye rağmen, M. de Charlus'e bir konuda haksızlık etmemek gerekir: Baron Mme Verdurin'i tamamen unuttuğu ve kendi davetlisi olan, "kendi muhiti"nden insanlara da rezalet ölçüsünde unutturduğu halde, misafirlerinin Patroniçe'ye karşı sergilediği terbiyesizliği "müzik gösterisi"nin kendisine karşı sergilemelerini engellemesi gerektiğini anlamıştı. Morel platforma çıkmış, sanatçılar yerlerini almaktaydı ki, konuşmalar, hatta gülüşmeler, "anlamak için mürit olmak gerekiyormuş" türünden sözler işitiliyordu hâlâ. M. de Charlus bir anda, adeta az önce sallana sallana Verdurin'lerin evine gelirken gördüğüm bedeninden sıyrılıp bir başka bedene girmişçesine, olduğu yerde doğruldu, yüzüne bir peygamber ifadesi yerleştirdi ve gülmenin sırası olmadığını gösteren bir ciddiyetle davetli topluluğuna baktı; birçok hanım, dersin ortasında öğretmen tarafından suçüstü yakalanan öğrenciler gibi kıpkırmızı kesildi. M. de Charlus'ün esasen gayet asil olan tavrının benim için gülünç bir yanı da vardı; baron kâh alev saçan bakışlarını davetlilere diyor, kâh bürünülmesi gereken iman dolu sessizliği, maddi kaygılardan arınmışlığı, bir cep kılavuzunda gösterircesine, beyaz eldivenli ellerini güzel alnına götürüp bizzat uyulması gereken ciddiyeti, hatta şimdiden vecdi temsil eden bir heykele dönüşüyor, şimdi yüce Sanat'ın sırası olduğunu anlamayacak kadar patavatsız davetlilerin gecikmiş selamlarına karşılık vermiyordu. Herkes hipnotize oldu, en ufak bir ses çıkarmaya, bir iskemleyi kımıldatmaya kimse cesaret edemiyordu; seçkin olduğu kadar terbiyesiz bir topluluğa birdenbire –Palamède'in nüfuzu sayesinde– müziğe saygı aşılınıvermişti.

Küçük platformun üzerinde sadece Morel'le bir piyanistin değil, başka müzisyenlerin de bulunduğunu görünce, konsere Vinteuil'den başka bazı bestecilerin eserleriyle başlanacağını zannettim. Çünkü Vinteuil'ün keman ve piyano için sonatından başka eseri bulunmadığını sanıyordum.

Mme Verdurin herkesten ayrı oturdu; iki yarımküre halindeki, hafif pembemsi beyaz alnı harikulade bir yuvarlaklığa sahipti; saçları hem bir on sekizinci asır portresine öykünerek, hem de terbiyesi durumunu bildirmesine izin vermeyen, ateşli bir hastanın serinleme ihtiyacıyla geriye atılmıştı; tek başına, adeta müzik olaylarını yöneten bir ilahe, Wagnerciliğin ve migrenin tanrıçası, bu sıkıcı tiplerin ortasına bir cin tarafından getirilmiş, neredeyse trajik bir Norn'du ve bu insanların arasında, onlardan iyi bildiği bir müziği dinlerken duygularını ifade etmeyi her zamankinden de anlamsız bulacaktı. Konser başladı; çalınmakta olan eseri tanıımıyordum, yabancı bir diyardaydım. Neresiydi acaba? Hangi bestecinin eserindeydim? Bunu çok merak ediyordum, yakınımnda sorabileceğim kimse de yoktu; keşke *Binbir Gece Masalları*'ndaki kahramanlardan biri olsaydım, tekrar tekrar okuduğum bu masallarda, belirsizlik anlarında, ansızın başkaları için görünmez olan bir cin veya baş döndürücü güzellikte bir genç kız zor durumdaki kahramanın karşısına çıkıverir ve öğrenmek istediği şeyi açıklar. Bana da o esnada, aynen böyle sihirli bir görüntü bahşedildi. Nasıl ki hiç bilmediğimizi sandığımız, oysa aslında farklı bir tarafından ulaştığımız bir yerde, bir yolu dönüp ansızın her köşesi aşına bir başka yola çıktığımızda, "Bu, dostlarım ***'lerin küçük bahçe kapısına giden yol; evleri iki dakikalık mesafede" diye düşünür ve gerçekten de selam vermek üzere yaklaşan evin kızıyla karşılaşsak, aynı şekilde ben de, benim için yabancı olan bu müziğin içinde, birdenbire Vinteuil sonatının ortasında buldum kendimi; gümüşlere bürünmüş, tüller gibi pırıl pırıl, hafif ve yumuşak tınılarla sarmalanmış olan, bu yeni süslerin ardından da tanınabilen ve bir genç kızdan da büyüleyici olan cümlecik, bana doğru geldi. Ona kavuşmaktan duyduğum mutluluk, bana seslenirken benimsediği o bildik, dost, inandırıcı ve sade tonla daha da artıyordu; bununla

birlikte, parıl parıl, hareli güzelliğini etrafa saçmaktan da geri kalmıyordu. Zaten bu seferki anlamı bana bir yol göstermekten ibaretti ve bu yol sonata açılmıyordu; çünkü bu Vinteuil'ün daha önce hiç seslendirilmemiş bir eseri idi ve Vinteuil sırf eğlence olsun diye, maalesef o esnada elimizde bulunmayan programdaki notta açıklanan bir anıştırmayla, cümlecigi şöyle bir göstermişti. Cümlecik bu şekilde kendini hatırlatır hatırlatmaz yok oluverdi; kendimi tekrar yabancı bir diyarda buldum, ama artık, bu diyarın, Vinteuil'ün yaratmış olabileceğini hayal bile edemediğim âlemlerden biri olduğunu biliyordum ve her şey de bunu kanıtlıyordu; benim için tükenmiş bir evren haline gelen sonattan bıkip da, onun kadar güzel başka evrenler hayal etmeye çalıştığım zaman yaptığım şey, sözde cennetlerini yeryüzündeki ovaların, çiçeklerin, ırmakların gereksiz tekrarlarıyla dolduran şairlerin yaptığından farksızdı. O sırada karşımda olan şey, sonatı hiç bilmesem, ondan alacağım zevki tattırıyordu bana; dolayısıyla, sonat kadar güzel, ama ondan farklıydı. Sonat, kırlarda zambak gibi bembeyaz bir şafak vaktine açılarak şafağın hafif saflığını bölüyor, ama beyaz sardunyalardan üzerinde, hanımellerinden rustik bir beşiğin hafif fakat ısrarlı dolaşıklığına asılı kalıyordu; oysa bu yeni eser, buruk bir sessizliğin, sonsuz bir boşluğun ortasında, bir fırtına sabahında denizin yüzeyini andıran tek renk, düz yüzeyler üzerinde başlıyor, giderek karşımda biçimlenen bu bilinmedik evren bir şafak pembeliği içinde sessizlikten ve geceden kopuyordu. Tatlı, kırsal ve saf sonatta hiç görülmeyen bu yeni kırmızılık, tıpkı şafak gibi gökyüzünü baştan başa esrareniz bir umudun renkleriyle boyuyordu. Ve işte bir şarkı sessizliği deliyordu; yedi notadan oluşmasına rağmen asla hayal edemeyeceğim kadar değişik, yepyeni bir şarkıydı ve bu kez sonattaki gibi bir güvercinin dem çekmesi değil, tarifi mümkün olmayan, ama aynı zamanda bağırğan, havayı yırtan, başlangıcı kaplayan lal rengi kadar parlak bir ezgi, adeta esrareniz bir horoz ötüşü, ezeli ve ebedi sabahın tarifsiz, ama aşırı tiz çağrısıydı. Yağmur la yıkanmış, soğuk ve elektrikli hava –sonatın bakir, bitkilerle dolu âleminden çok uzaktaki bir âlemin, basıncı tamamen farklı, bambaşka nitelikteki havası– her an değişiyor, şafağın

kızıl vaadini siliyordu. Bununla birlikte, öğle vakti, kısa süreli, yakıcı bir güneşin altında, ağır, neredeyse rustik bir mutlulukla sanki bu vaat gerçekleşiyor, zincirden boşanırcasına çınlayan çanlar, sendeleyerek (tıpkı Combray'nin kilise meydanını alev alev yakan ve onları sık sık işitmiş olması gereken Vinteuil'ün belki o anda, ressamın elinin altında, paletinde bulunan bir renk misali hafızasında bulduğu çanlar gibi), sanki kaba bir sadet damıtıyorlardı. Doğruyu söylemek gerekirse, bu mutluluk motifi estetik bakımdan hoşuma gitmiyordu; adeta çirkin buluyordum onu, ritmi yerde öyle güç bela sürükleniyordu ki, sırf birtakım gürültülerle, masanın üzerine sopayla belirli biçimde vurarak, özünün neredeyse tamamı taklit edilebilirdi. Bana sanki bu bölümde Vinteuil ilham eksikliği çekmiş gibi geldi ve dolayısıyla ben de bu bölümde biraz dikkat eksikliği çektim.

Patroniçe'ye baktım; Saint-Germain muhiti hanımlarının cahil başlarını sallayarak tempo tutuşunu vahşi kıpırtısızlığıyla protesto eder gibiydi. Mme Verdurin, "Bakın, ben bu müziği az biraz biliyorum! Bütün hissettiklerimi ifade etmeye kalksam, hiç kurtulamazdınız!" demiyordu. Bunu Patroniçe söylemiyordu. Ama dimdik, kıpırtısız bedeni, ifadesiz gözleri, asi saçları söylüyordu onun yerine. Ayrıca cesaretini de dile getiriyor, müzisyenlerin istedikleri gibi çalabileceklerini, onun sinirlerini kollamaları gerekmediğini, *andante*'de pes etmeyeceğini, *allegro*'da çılgık atmayacağını da söylüyordu. Müzisyenlere baktım. Viyolonselci dizlerinin arasına sıkıştırdığı enstrümanına başını eğmişti, bayağı yüz hatları yapmacığa kaçtığı anlarda çehresine iradedışı bir tiksinti ifadesi veriyordu; bir diğeri kontrbasının üzerine eğiliyor, lahana soyarmışçasına evcil bir sabırla dokunuyordu enstrümana; onun yanbaşımda oturan, çocuk denecek yaştaki kısa etekli harpçiyi sarmalayan altın dörtgenin yatay ışınları, bir falcı kadının sihirli odasında geleneksel kalıplara göre cennetteki havayı temsil eden ışınları hatırlatıyordu; harpçi belirli noktalardan harika sesler toplar gibiydi; gökkubbenin altın kafesinin önünde durmuş tek tek yıldızları toplayan küçük, temsili bir tanrıçayı andırıyordu. Morel'e gelince, o âna kadar saçlarına karışıp gizlenen tek bir tutam, bir anda kurtulup alnında bir bukle oluşturmıştu.

M. de Charlus'un bu saç tutamı hakkında ne düşündüğünü anlamak için başımı belli belirsiz izleyicilere doğru çevirdim. Ama tek görebildiğim, Mme Verdurin'in çehresi, daha doğrusu elleri oldu, çünkü elleri yüzünü tamamen kapatıyordu. Patroniçe bu içedönük duruşuyla kendini kilisede farz ettiğini ve bu müziği en yüce dualardan farksız bulduğunu mu göstermek istiyordu? Kilisedeki bazı insanlar gibi meraklı gözlerden gizlenmeye mi çalışıyor, çekingenliğinden, varsayılan şevkini veya insanlar ne der korkusundan, suçlu dalgınlığını ya da karşı koyulmaz bir uykuyu saklamak mı istiyordu? Müzikle ilgisi olmayan düzenli bir ses, bir an bu son varsayımın doğru olduğunu düşündürdü bana, ama sonra, bu sesin Mme Verdurin'in değil, köpeğinin horultuları olduğunu anladım.

Fakat hemen ardından, çanların muzafferane motifi başka motifler tarafından kovulup dağıtılınca, tekrar müziğe kendimi kaptırdım; bir şeyin farkına varıyordum: Nasıl ki bu yedili-nin kendi içindeki farklı unsurlar sırayla ortaya çıkıp sonunda birleşiyorlarsa, aynı şekilde Vinteuil'un sonatı ve ileride öğreneceğim gibi diğer eserleri, bu yediliye kıyasla, çekingen denemelerdi sadece; çok güzel eserlerdi, ama o esnada karşımda duran muhteşem ve eksiksiz şaheserin yanında pek zayıf kalırlardı. Bir kıyaslama yaparak, yine aynı şekilde, Vinteuil'un yaratmış olabileceği diğer âlemleri, tıpkı tek tek bütün aşklarım gibi, kapalı birer evren olarak düşündüğümü hatırlamaktan kendimi alamadım; ama aslında kendime itiraf etmem gereken bir şey vardı: Tıpkı son aşkım –Albertine'e olan aşkım– bağlamında ilk kararsız sevgi girişimlerim gibi (Balbec'teki ilk günlerde, sonra yüzük oyununu müteakiben, sonra otelde yattığı gece, sonra Paris'teki o sisli Pazar günü, sonra Guermantes'ların davetinin olduğu gece, sonra yine Balbec'te ve nihayet ikimizin hayatının sıkı sıkıya birbirine bağlandığı Paris'te), şimdi Albertine'e olan aşkıma değil, bütün hayatımı düşünürsem diğer aşklarım da, bu muazzam aşkı, yani Albertine'e olan aşkıma hazırlayan zayıf, çekingen birer deneme, birer çağrı olmuşlardı sadece. Müziği izlemekten vazgeçip, dikkatimiz dağılınca bir an unuttuğumuz bir iç ıstırapı tekrar yoklarcasına, Albertine'in son günlerde Mlle Vinteuil'le görüşüp görüşmediğini düşün-

düm bir kez daha, merakla. Çünkü Albertine'in yapabileceği şeyler, benim içimde olup bitiyordu. Tanıdığımız her insanın bir ikizini içimizde taşıyız. Ama genellikle hayal gücümüzün, hafızamızın ufkunda yer alan bu ikiz, görece dışımızda kalır; onun ne yaptığı, ne yapabileceği, tıpkı biraz uzağımıza yerleştirilmiş, sadece ağrı vermeyen görme duyularımızı harekete geçiren bir nesne gibi, bizim için bir ıstırap kaynağı değildir. Bu insanların üzüntülerini zihinsel olarak algılarız, kederlerini uygun ifadelerle paylaşabilir, iyi kalpliliğimizi sergileriz, ama o üzüntüyü hissetmeyiz. Oysa Balbec'te yaralandığımdan beri, Albertine'in ikizi benim kalbimin derinliklerinde, sökölüp atılması pek zor bir noktada yer almaktaydı. Adeta duyuları korkunç biçimde yer değiştirmiş, renklerin görüntüsünü içsel olarak, bedenindeki birer yara gibi algılayan bir hasta misali, Albertine'e ilişkin gördüğüm her şey beni yaralıyordu. Neyse ki şimdilik Albertine'den ayrılma dürtüsüne boyun eğmemiştim; az sonra eve döndüğümde, onu seven bir kadın gibi evde bulacağımı bilmenin sıkıntısı, ondan şüphelendiğim şu anda, ona karşı kayıtsızlaşmaya vakit bulamadan ayrılmış olsam yaşayacağım yürek daralmasının yanında hiç sayılırdı. Tam Albertine'i beni bu şekilde evde beklerken, zamanı nasıl geçireceğini bilemeyip belki odasında biraz kestirmişken kafamda canlandırdığım esnada yedilinin ailevi, evcimen, tatlı bir cümlecigi beni okşadı geçti. Belki de –içsel hayatımızda her şey kesişip çakıştığı için– bu cümlecigi Vinteuil'e esinleyen, kızının –bugün bütün dertlerimin kaynağı olan kızının– o huzurlu gecelerde müzisyenin çalışmalarını yumuşaklığıyla sarmalamış olan uykusuydu; cümlecigin beni böylesine sakinleştiren o yumuşak sessizlik fonu, Schumann'ın kimi tahayyüllerindeki huzurlu fonun, “şair konuşurken” bile “çocuğun uyuduğunu” tahmin ettiğimiz fonun aynısıydı. Ben de bu gece, canımın istediği saatte eve döndüğümde, Albertine'i, küçük çocuğumu uyur ya da uyanık halde evde bulacaktım. Yine de, diye düşündüm, bu eserin başında, şafağın o ilk çığlıklarında, Albertine'in aşkından daha esrarengiz bir şey vaat ediliyordu sanki. Sadece müzisyeni düşünebilmek için Albertine düşüncesini zihnimden kovmaya çalıştım. Zaten Vinteuil de aramızdaydı adeta. Sanki

bestecinin ruhu başka bir varlıkta cisim bulmuştu ve müziğin de sonsuza dek yaşayacaktı; belirli bir tının rengini nasıl bir mutlulukla seçip diğer renklere uydurduğu hissediliyordu. Çünkü Vinteuil, çok daha derin yeteneklerinin yanı sıra, pek az müzisyende, hatta pek az ressamda bulunan bir yeteneğe sahipti: Bu sanatçıların kullandığı renkler o kadar kalıcı ve aynı zamanda o kadar kişiseldir ki, ne geçen zaman bu renklerin tazeliğini bozabilir, ne de o renklerin mucidini taklit eden öğrenciler, hatta onu aşan ustalar özgünlüğünü soldurabilir. Yattıkları devrimin sonuçları sessiz sedasız sonraki dönemlerle bütünleşmez; sonsuza dek, yenilikçi sanatçının eserleri çalındıkça, hep yeniden fışkırır, parıldar. Her tını, yeryüzünün bütün kurallarını öğrenmiş en bilgili müzisyenlerin taklit edemeyeceği bir renkle vurgulanıyordu; öyle ki, Vinteuil müziğin evrimi içinde, kendi vakti geldiğinde ve kendi sırasında yer aldığı halde, eserlerinden birinin her seslendirilişinde, mutlaka gelip yine ilk sıraya yerleşecek, görünürde çelişkili ve aslında yanıltıcı bir daimi yenilik içeren eserleri, kendinden sonraki bestecilerin eserlerinden daha geç bir tarihte filizlenmiş izlenimi uyandıracaktı. Vinteuil'ün piyano yorumunu tanıdığımız ve o esnada orkestradan dinlediğimiz senfonik bir pasajı, bir yaz gününde, karanlık bir yemek odasına girerken pencerenin prizmasında ayrıışan bir güneş ışını gibi, *Binbir Gece Masalları*'nın bütün mücevherlerini, akla gelmedik, rengârenk bir hazine halinde gözler önüne seriyordu. Ama bu kıpırtısız, göz kamaştırıcı ışık hayatla, sürekli ve mutlu devinimle nasıl kıyaslanabilirdi? Benim tanıdığım o çekingen, hüzünlü Vinteuil, bir tını seçmek, onu bir başka tınıyla birleştirmek gerektiği zaman, eserleri dinlendiğinde hiçbir kuşkuya yer bırakmayan bir cesarete ve her anlamda mutluluğa sahipti. Bu tınların Vinteuil'e yaşattığı mutluluk ve bu mutluluğun yeni tınlar bulmak için kendisine verdiği güç, dinleyiciyi keşiften keşfe götürüyordu; daha doğrusu, dinleyiciyi yönlendiren bestecinin kendisiydi; keşfettiği renklerde çılgınca bir mutluluk buluyor, bu mutluluğun verdiği güçle, keşfettiği renklerin adeta çağırdığı yeni renkleri yakalıyor, bakır nefeslilerin karşılaşmasıyla kendi içinden doğan mucize karşısında kıvılcım çarpmış gibi irkili-

yor, kendinden geçiyor, soluk soluğa kalıyor, sarhoş oluyor, çıldırıyor, başı dönüyor, baş aşağı iskelesine bağlı halde Sistina Şapeli'nin tavanına fırtınalı fırça darbeleri vuran Michelangelo gibi, o muazzam müzikal freski yaratıyordu. Vinteuil yıllar önce ölmüştü, ama hayatının hiç değilse bir bölümünü sevdiği bu enstrümanların ortasında, zaman kısıtlaması olmadan sürdürmek nasip olmuştu kendisine. Sadece insan olarak hayatı mıydı süren? Sanat gerçekten hayatın uzatılmasından başka bir şey değilse eğer, sanat için bir fedakârlıkta bulunmaya değer miydi, sanat o zaman hayat kadar gerçekdışı olmaz mıydı? Yediliyi dinledikçe, buna inanmam güçleşiyordu. Hiç şüphesiz, kızıl yedili beyaz sonattan çok farklıydı; cümlecğin cevapladığı çekingen soru, denizin üzerinde henüz kıpırtısız duran sabah göğünün kızılığını titreştirerek çınlayan o hırçın, doğaüstü, kısacık, garip vadin gerçekleşmesi yolunda bu nefes nefese yakarıştan çok farklıydı. Oysa bu farklı cümlecikler aynı unsurlardan oluşuyordu; çünkü nasıl Elstir'in evreni, onun gördüğü, içinde yaşadığı evren bizim için dağınık, algılanabilir parçalar halinde, kimi evlerde ve müzelerde mevcutsa, aynı şekilde Vinteuil'ün müziği de eserlerinin çeşitli seslendirilişleri arasında kalan boşluklarla parçalanmış, hiç beklenmedik bir evrenin o görülmemiş, paha biçilmez renklerini tek tek notalarla, fırça darbeleriyle boyuyordu; sonatın ve yedilinin birbirinden son derece farklı tempolarını belirleyen bu iki farklı sorudan biri sürekli ve saf bir çizgiyi kısa seslenişlerle bölüyor, diğeryise, dağınık parçaları bölünmez bir çatı halinde birbirine kaynaştırıyordu; biri son derece sakin ve çekingen, neredeyse ilgisiz, adeta felsefiydi, diğeryise ısrarlı, kaygılı, yalvaran bir soru; bununla birlikte, ikisi, bestecinin ruhundaki farklı şafaklarda fışkırmış tek bir yakarıydı aslında, ancak farklı düşüncelerden, bestecinin yeni bir şey yaratmak istediği yıllardaki sanat arayışlarından oluşan farklı ortamlardan geçerken ayrıışmıştı. Özünde aynı olan bu yakarıyı, bu umudu Vinteuil'ün çeşitli eserlerinde, büründüğü değişik kılıklara rağmen tanımak mümkündü; öte yandan bu umudu Vinteuil'den başkasının eserlerinde bulmak da imkânsızdı. Müzik yazarları, bu cümleciklerin kaynağını başka büyük bestecilerin eserlerinde bula-

bilir, aralarında akrabalık kurabilir elbette, ama bunlar tali sebeplere dayanan yüzeysel benzerlikler, doğrudan bir izlenimle hissedilmekten çok, ustaca akıl yürüterek bulunmuş benzerlikler olacaklardır ancak. Vinteuil'ün cümleciklerinin yarattığı izlenim ise, sanki bilimden çıkan sonuçlara rağmen bireysellik diye bir şey varmış gibi, diğer bütün izlenimlerden farklıydı. Bir eserin içinde bulunan derin ve kasıtlı benzerlikler, bilhassa bestecinin adamakıllı farklı ve yeni olmaya çalıştığı anlarda, görünürdeki farklılıkların ardında kendilerini belli ediyorlardı; Vinteuil aynı cümlecigi tekrar tekrar ele alıp çeşitlendirdiğinde, ritmini değiştirdiğinde, ilk şekliyle yeniden ortaya çıkardığında, zihninin eseri ve ister istemez yüzeysel olan bu kasıtlı benzerlikler, asla iki farklı şaheserin farklı renklere bürünmüş, gizlenmiş, iradedışı benzerlikleri kadar çarpıcı olamıyordu; çünkü tamamen farklı ve yeni olmaya çalıştığında, Vinteuil kendi kendini sorguluyor ve yaratıcı çabasının bütün gücüyle, öyle derin bir noktada kendi özüne ulaşıyordu ki, sorulan her soruya aynı tonda, kendi tonunda ifade edilmiş bir cevap alıyordu. Vinteuil'ün bu tonuyla başka bestecilerin tonu arasındaki fark, iki insanın ses tonları arasındaki, hatta farklı türden iki hayvanın böğürtüleri, çığlıkları arasındaki farktan çok daha büyüktü; herhangi bir bestecinin düşüncesiyle Vinteuil'ün sonsuz arayışları, çeşitli şekillerde kendine sorduğu soru, alışılmış soyutlamaları arasında gerçek bir fark vardı, ama melekler âleminde yer almıyışçasına mantığın analitik kalıplarından sıyrılmıştı, öyle ki, derinliğini ölçmek mümkün olmakla birlikte, tıpkı bedenlerinden kurtulmuş ruhların medyumun sorduğu, ölümün sırlarına ilişkin sorulara cevap verememesi gibi, biz insanların lisanıyla ifade edilmesi mümkün değildi; öğleden sonra fark edip etkilendiğim o edinilmiş özgünlüğü ve müzik yazarlarının besteciler arasında bulabileceği akrabalığı hesaba katsak bile, eninde sonunda, büyük birer şarkıcı sayılabilecek özgün bestecilerin ulaştıkları, ister istemez döndükleri nokta kendine has bir tondur ve bu ton da, ruhun yenilmez biçimde bireysel olan mevcudiyetinin bir kanıtıdır. Vinteuil daha tumturaklı, daha muhteşem olmaya çalıştığında da, canlı ve neşeli olmak istediğinde de, dinleyicinin zihnine güzellik ola-

rak yansıyışını algıladığı şeyi aktarmaya çabaladığında da, ister istemez bütün bunları dipten gelen bir dalgayla kaplıyor, bu da şarkısını ebedileştirip hemen tanınmasını sağlıyordu. Başkalarının şarkılarından farklı, kendi şarkılarının hepsine benzer olan bu şarkıyı Vinteuil nereden duyup öğrenmişti? Her sanatçı bilinmeyen, kendinin de unuttuğu ve yeryüzüne inmeye hazırlanan bir başka büyük sanatçının yurdundan farklı bir vatanın yurttaşındır sanki. Vinteuil'ün bu vatana son eserlerinde yaklaşır gibi olduğu söylenebilirdi ancak. Atmosfer sonatın atmosferinden farklıydı, soru cümleleri daha ısrarlı, daha endişeli, cevaplar daha esrarengizdi; sabahın ve gecenin yıkanmış havası enstrümanların tellerini bile etkiliyordu sanki. Morel ne kadar mükemmel çalsa da, kemanından çıkan sesler bana son derece keskin, neredeyse cırtlak geldi. Hoşa giden bir acılıktı bu ve tıpkı kimi insan sesleri gibi, adeta manevi bir meziyeti, zihinsel bir üstünlüğü içerdiği hissediliyordu. Ama rahatsız edici de olabilirdi. Evrenin görüntüsü değişip arındığında, sanatçının içindeki vatanın hatırasına daha uygun hale geldiğinde, bu durumun ressamın renklerinde olduğu gibi bestecinin de tınlarında genel bir değişimle ifade edilmesi çok doğaldır. Zaten akıllı dinleyici zümresi yanılmaz; daha sonra, Vinteuil'ün son eserleri, en derin eserleri kabul edilecekti. Oysa hiçbir programda, zihinsel yargı unsurlarına rastlanmıyordu. Demek ki, derinliğin ses dünyasına aktarılmasının söz konusu olduğu hissediliyordu.

Besteciler bu kayıp vatani hatırlamazlar, ama hepsi, bilinçsiz olarak o vatanla uyum içindedir daima; müzisyen, vatanının şarkısını söylerken mutlulukla kendinden geçer, bazen şan ve şöhret tutkusuyla vatanına ihanet eder; ne var ki, şöhret peşinde koşarken vatanından kaçır, ancak şöhreti küçümsediği zaman, işlediği konu ne olursa olsun, tekdüzeliğiyle –işlenen konu ne olursa olsun, şarkı kendisiyle özdeştir çünkü– müzisyenin ruhunu oluşturan unsurların sabitliğini kanıtlayan o kendine has şarkıyı söylediği zaman vatanına kavuşur. Öyleyse, ruhu oluşturan bu unsurları, kendimize saklamak zorunda olduğumuz, konuşarak dosttan dosta, ustadan çırağa, âşıktan metrese bile aktarılamayan bu gerçek tortuyu her birimizin

hissettiği, ama başkalarına ancak herkese ortak, önemsiz, yüzeysel noktalarla sınırlayarak aktarabildiği, izlenimi nitelik bakımından farklılaştıran, o kelimelere sığmayan şeyi sanatın, bir Elstir'in, bir Vinteuil'ün sanatının ortaya çıkardığını ve her biri birer evren olan, sanat olmasa asla tanıyamayacağımız insanların iç oluşumlarını gökkuşağının renkleriyle dışsallaştırdığını söyleyemez miyiz? Bize uzayda seyahat imkânı sağlayan kanatlarımız ve farklı bir solunum organımız olsaydı bile, başka evrenleri tanıyamazdık. Çünkü sahip olduğumuz duyularla Mars'a, Venüs'e gitsek de, orada göreceğimiz her şeyi bu duyular yeryüzündeki nesnelere benzetirdi. Tek gerçek seyahat, İuventus'un sularına tek gerçek dalış, yeni yerlere gitmek değil, başka gözlerle sahip olmak, dünyayı bir başkasının, yüzlerce başka kişinin gözleriyle görmek, her birinin gördüğü, her birinin içerdği yüzlerce dünyayı görmektir; bunu da bir Elstir, bir Vinteuil ve benzerleri sayesinde yapabilir, gerçek anlamda yıldızdan yıldıza uçabiliriz.

Az önce *andante*'yi noktalayan cümlecikten taşan şefkate kendimi tamamen bırakmıştım; bir sonraki bölümden önce kısacık bir ara verildi, müzisyenler aletlerini bıraktılar, dinleyiciler aralarında tek tük yorumlar yaptılar. Müzikten anladığını göstermek isteyen bir düğ, "Bunu iyi çalmak çok zordur" buyurdu. Daha hoş bazı kişiler benimle biraz sohbet ettiler. Ama onların dışarıdan gelen, insanların lisanındaki bütün konuşmalar gibi ilgisiz kaldığım sözleri, az önce dinlediğim ilahi müzik cümlesinin yanında ne ifade edebilirdi ki? Cennet sarhoşluğundan, en sıradan gerçekliğin içine düşen bir melekten farksızdım gerçekten. Nasıl ki bazı yaratıklar tabiatın üretmekten vazgeçtiği bir canlı türünün son örnekleriyse, acaba –dil, kelimeler, düşüncelerin çözümlenmesi icat edilmemiş olsa– ruhlar arasında mevcut olabilecek iletişimin yegâne örneği de müzik mi diye düşünüyordum. Müzik devamı gelmemiş bir olasılık gibidir; insanlık başka yollara, konuşma ve yazı diline sapmıştır. Ama çözümlenmemiş olana bu dönüş o kadar baş döndürücüydü ki, bu cennetten çıktığımda, zeki sayılabilecek insanlarla kurduğum temas bana inanılmaz derecede sıradan geliyordu. Müziği dinlediğim sırada insanları hatırlayabilmiş, onları müzikle birleştire-

bilmiştim; daha doğrusu, müzikle bir tek insanın, Albertine'in hatırasını birleştirmiştim. *Andante*'yi noktalayan cümle benim gözümde o kadar yüceydi ki, Albertine'in, ikimizi buluşturan ve sanki dokunaklı sesini kendisine ödünç veren böyle muazzam bir şeyle birleştirilmenin kendisi için ne büyük bir şeref olduğunu bilmemesine –bilse de anlamayacağına– hayıflanıyordum. Ama müziğe ara verildiğinde, etraftaki insanlar çok silik görünüyordu. Soğuk içecekler dolaştırılıyordu. M. de Charlus ara sıra bir hizmetkâra sesleniyordu: “Nasılsınız? Telgrafımı aldınız mı? Gelecek misiniz?” Bu seslenişlerinde, karşısındakini pohpohladığını zanneden ve halka burjuvalardan daha yakın olan büyük soylu rahatlığı vardı şüphesiz, ama aynı zamanda, açıkça sergilenen şeyin masumiyeti kanıtladığını zanneden suçlunun kurnazlığı da vardı. Sonra da, Mme de Villeparisis'nin Guermantes'lara özgü tavrıyla ekliyordu: “Tatlı bir çocuk, iyi huylu, hizmetlerinden sık sık yararlanırım.” Ne var ki, becerikliliği baronun aleyhine dönüyordu; üniformalı uşaklara çektiği telgraflar, bu içli dışlılık garip karşılanıyordu. Ayrıca hizmetkârlar da gururlanmaktan çok arkadaşlarının yanında utanıyorlardı.

Bu arada yedili tekrar çalınmaya başlamıştı ve sonuna yaklaşmaktaydı; sonatın kimi cümlecikleri sık sık tekrarlanıyordu, ama tıpkı hayatta tekrarlanan olaylar gibi, her defasında değişmiş olarak, farklı bir ritimle, farklı bir eşlikle tekrarlanıyordu, hem aynıydılar, hem değişik; hangi akrabalık yüzünden sadece belirli bir bestecinin geçmişinde barınmak zorunda olduklarını anlayamamak da, sadece onun eserlerinde bulunan ve onun eserlerinde bildik periler, tanrılar gibi sürekli karşımıza çıkan cümleciklerdendiler. Başlangıçta, yedilide bana sonatı hatırlatan iki üç cümlecik seçmiştim. Az sonra, –Vinteuil'ün özellikle son dönem eserlerinden yayılan ve hatta araya bir dans sıkıştırdığında, onu bir opalin içine hapseden mor sisin içinde– sonatın bir başka cümlecğini fark ettim; henüz çok uzakta olduğu için zar zor tanıyordum onu; duraksayarak yaklaştı, sanki ürküp ortadan kayboldu, sonra geri dönüp başka eserlerden geldiklerini ileride öğreneceğim başka cümleciklere dolandı, başka cümlecikleri çağırırdı yanına; her yeni cümlecik,

yerleştği anda çekici ve ikna edici hale geliyor, dansa katılıyordu, ama bu ilahi dans dinleyicilerin çoğu için görünmezdi; dinleyenler karşılarında, ardında herhangi bir şey seçemedikleri bulanık bir perdeden başka şey görmediklerinden, kesintisiz ve ölümcül sıkıntılarına keyfi hayranlık ünlemleri serpiştiriyorlardı. Sonra cümlecikler uzaklaştı; yalnız aralarından biri beş altı kere geçti, çehresini seçemedim, ama –herhalde Swann’ın nazarında sonatın cümlecigi gibi– herhangi bir kadının uyandırdığı arzulardan o kadar farklıydı, öyle okşayıcıydı ki, elde etmeye gerçekten değecek bir mutluluğu o tatlı sesiyle bana sunan bu cümlecik, –dilini bilmediğim ve gayet iyi anladığım bu görünmez yaratık– belki de hayatta karşılaşma şansına eriştiğim tek Meçhul Kadın’dı. Sonra, tıpkı sonatın cümlecigi gibi bu cümlecik de çözüldü, niteliği değişti ve başlangıçtaki esrarengiz çağrı oldu. Sancılı, başka bir cümlecik ona karşı çıkıyordu, ama o kadar derinden, belirsiz ve içsel, neredeyse organikti ki, her tekrarlanışında, bir ezgiye mi, yoksa bir nevralliğe mi ait olduğunu anlayamıyordum. Az sonra, iki motif boğaz boğaza bir mücadeleye giriştiler; ara sıra biri tamamen ortadan kayboluyor, ardından sadece ötekinin bir parçası seçilebiliyordu. Bu kıyasıya mücadele, aslında enerjiler arasında bir mücadeleydi sadece, çünkü bu iki varlık cisimlerinden, görüntülerinden, isimlerinden sıyrılmış halde, aralarındaki maddeden yoksun, dinamik kavgayla ilgilenecek, cınlayan gelişmelerini tutkuyla izleyecek, benim gibi içeriden –ve onlar gibi isimlere, özelliklere aldırmayan– bir seyirci buldukları için çarpışıyorlardı. Sonunda neşeli motif galip geldi; artık boş bir gökyüzünün ötesinde yankılanan, neredeyse huzursuz bir çağrı değil, adeta cennetten gelen, kelimelere sığmaz bir mutluluktı; bu mutlulukla sonatın mutluluğu arasındaki fark, Bellini’nin torbo çalan, tatlı, ciddi meleşikle Mantegna’nın lal rengi giysiler içinde boynuzunu üfleyen bir başmeleşik arasındaki fark kadar büyüktü. Mutluluğun bu yeni tonunu, bu ahiret mutluluğu çağrısını asla unutmayacağımı biliyordum. Ama bu mutluluğu gerçekleştirebilecek miydim? Bu soru çok önemli görünüyordu bana, çünkü cümlecik, hayatımda uzun aralıklarla yer alan tek tük işaret noktaları olarak, gerçek bir hayatın kurulmasında

başlangıç noktaları olarak gördüğüm izlenimleri, örneği Martinville'in çanları karşısında, Balbec yakınındaki bir sıra ağaç karşısında yaşadığım izlenimleri –adeta hayatımın geri kalanından, görünür dünyadan kesin bir çizgiyle ayırarak– en iyi tanımlayabilecek şeydi. Cümleciğin kendine has vurgusuna dönecek olursak, gündelik hayatın sunduğu mutluluktan en farklı ahiret mutluluğuna en cesurca yaklaşan bir saadetin mayıs ayında Combray'de rastladığımız nezih, hüzünlü bir küçük burjuva tarafından ifade edilmiş olması ne garipti! Bunun da ötesinde, bilinmedik bir türde bir mutluluğun ipucunu bana vermesi, o güne kadar yaşamış olduğum en garip aydınlanmayı bana yaşatması nasıl mümkün olmuştu? Vinteuil öldüğünde ardında bıraktığı tek eser sonatı değil miydi, geri kalan eserleri deşifre edilemeyen taslaklardan ibaret değil miydi? Ama bu deşifre edilemeyen taslaklar sabır, zekâ ve saygı sayesinde, Vinteuil'ün çalışma yöntemini iyice öğrenecek, orkestrasyon işaretlelerini çözebilecek kadar yakınında yaşamış olan tek kişi, yani Mlle Vinteuil'ün kız arkadaşı tarafından deşifre edilmişlerdi sonunda. Büyük besteci henüz hayattayken bile, kızının arkadaşı Mlle Vinteuil'ün babasına olan hayranlığını paylaşmayı öğrenmişti. İşte bu hayranlık yüzündendir ki, insanın gerçekte eğilimlerinin tam tersine yöneldiği anlarda, iki genç kız, daha önce de anlattığımız gibi bestecinin hatırasını kirletmekten delice bir haz alabilmişlerdi. Mlle Vinteuil'ün babasına karşı işlediği günahın önkoşulu babasına hayranlıktı. Bu günahın şehvetinden kendilerini mahrum etmeleri gerekirdi şüphesiz, ama işlenen günahı sadece şehvetle açıklamak mümkün değildi. Zaten o tensel, marazi ilişkiler, o karanlık, dumanlı kor, zamanla yerini yüce ve saf bir dostluğun alevine bırakmış, günah da giderek seyrelip sonunda tamamen bitmişti. Mlle Vinteuil'ün arkadaşı ara sıra Vinteuil'ün ölümünü hızlandırmış olabileceği gibi münasebetsiz bir fikre kapılırdı. Vinteuil'ün bıraktığı karalamaları çözmek için yıllarını harcayarak, o anlaşılmaz hiyeroglifleri açıklığa kavuşturarak, ömrünün son yıllarını kararttığı besteciye bunu telafi edecek ölümsüz bir şöhret kazandırmış olmanın tesellisini yaşamıştı hiç değilse. Yasalar tarafından onaylanmayan ilişkilerden, evlilikten doğan akra-

balıklar kadar çok ve karmaşık, ama daha sağlam akrabalık bağları doğar. Bu kadar özel türden ilişkileri bir yana bıraksak da, gerçek aşktan kaynaklanan gayri meşru ilişkilerin ailevi duyguları, akrabalık görevlerini sarsmayıp aksine pekiştirdiğine sık sık şahit olmaz mıyız? Bu durumda gayri meşru ilişki, evlilikte anlamsız olabilecek birçok şeye ruh katar. İyi bir kız evlat annesinin ikinci kocası öldüğünde sadece gerektiği için matem tutar, ama annesinin onca erkeğin arasından seçtiği âşığının ardından hüngür hüngür ağlar. Ayrıca Mlle Vinteuil sırf sadizmden ötürü öyle davranmıştı; bu mazeret değildi gerçi, ama daha sonra bunu düşününce bir teselli buldum. Kız arkadaşıyla birlikte babasının fotoğrafına karşı günah işlerken, bunun marazi bir şey, bir çılgınlık olduğunu, onun asıl istediği neşeli fesatlığın bu olmadığını pekâlâ fark etmiştir diye düşünüyordum. Sadece bir fesatlık taklidi olduğu fikri yaşadığı hazzı berbat etmişti. Ama aynı şeyi daha sonra düşündüyse, hazzı berbat olduğuna göre, ıstırapı da hafiflemiş olmalıydı. “O ben değildim, diye düşünmüştü muhtemelen; delirmiştım o sırada. Oysa ben hâlâ babam için dua edebilir, onun iyiliğinden umudumu kesmeyebilirim.” Ne var ki, haz ânında mutlaka aklına gelmiş olan fikir ıstırap ânında aklına gelmemiş olabilirdi. Bu fikri onun kafasına sokabilmeyi isterdim. Eminim ona bir iyilik etmiş olur, onunla babasının hatırası arasında sevgi dolu bir iletişim kurabilirdim.

Mlle Vinteuil’ün arkadaşı, dâhi bir kimyacının ölümünün ne kadar yakın olduğunu bilmeden, belki sonsuza dek gizli kalacak keşiflerini not ettiği, okunması imkânsız küçük defterlerini andıran, çiviyazısıyla doldurulmuş papirüslerden daha anlaşılmaz birtakım kâğıtlardan o görülmedik mutluluğun sonsuza dek geçerli ve verimli kalacak olan formülünü, lal rengi sabah meleğinin esrarengiz umudunu çıkarmıştı. Belki Vinteuil kadar olmamakla birlikte, ben de onun yüzünden ne acılar çekmiştim; o gece bile, Albertine’le ilgili kıskançlığım tekrar canlanmıştı; gelecekte daha da büyük acılar çekecektim; buna karşılık, artık hep işiteceğim o garip çağrının bana ulaşabilmesi de yine onun sayesinde olmuştu – bütün hazlarda, hatta aşkta bile bulduğum hiçlikten farklı, muhtemelen sanat

aracılığıyla gerçekleştirilebilecek bir şeyin var olduğu, hayatım bana bomboş görünse de, hiç değilse henüz bütün ihtimallerin tükenmediği umuduydu bu sanki.

Vinteuil'ün onun emekleri sayesinde tanıdığımız eserleri, doğruyu söylemek gerekirse, eserlerinin tamamıydı. On enstrüman için bestelediği eserle kıyaslandığında, sonatın herkesçe bilinen cümlecikleri o kadar sıradandı ki, nasıl olup da bunca hayranlık uyandırdıklarını anlamak zordu. Aynı şekilde, yıllar boyunca “Yıldızın Romansı” ve “Elisabeth'in Duası” gibi önemsiz parçaların konserlerde fanatik hayranların alkışlarıyla, *bis* haykırışıyla salonları inletmiş olması, *Tristan*'ı, *Ren Altını*'nı, *Usta Şarkıcılar*'ı bilen ve önceki eserleri silik ve yoksul bulan bizleri şaşırtır. Demek ki bu sıradan ezgiler, yine de daha sonraki şaheserlerin özgünlüğünü ufacak kırıntılar halinde, belki bu sayede daha da sindirilebilir biçimde içlerinde barındırıyorlardı ve biz geriye baktığımızda sadece şaheserlere önem versek de, önceki parçalar olmasa, bu şaheserleri mükemmelilikleri nedeniyle anlayamayacaktık belki; o ezgiler, gönüllerde şaheserlerin yolunu açmış olabilir. Ne olursa olsun, ilk ezgiler gelecekteki güzellikleri bulanık biçimde sezdirmekle birlikte, bu güzellikleri tam bir bilinmezlik içinde bırakıyorlardı. Vinteuil için de aynı durum geçerliydi; öldüğünde, geriye tamamlanmış bestelerinden başka bir şey kalmamış olsaydı, –sonatın belirli bölümleri dışında– dinleyebildiğimiz eserleri, gerçek değerinin yanında pek sıradan kalırdı; aynı şekilde, örneğin Victor Hugo da, *Yüzyılların Efsanesi*'ne, *Düşünceler*'e hiç başlamadan, “Kral Jean'ın Turnuvası”, “Dümbelekçinin Nişanlısı” ve “Yıkanan Sara”dan sonra ölmüş olsaydı, bizim için asılan eserleri sadece bir potansiyel olarak kalacak, algılarımızın ulaşamadığı, asla bir fikir edinemeyeceğimiz âlemler kadar bilinmez olacaktı.

Zaten deha (ve yetenek, hatta fazilet) ile, Vinteuil örneğinde olduğu gibi, çoğu kez bu dehayı barındıran ahlaksızlık kılıfı arasında görünürde var olan zıtlık ve derinde var olan bağ, müzik bittiğinde etrafımı çeviren davetliler kalabalığında da kaba bir benzetmedeki kadar açıkça okunabiliyordu. Davetliler kalabalığı, bu kez Verdurin salonuyla sınırlı olmakla bir-

likte, halkın hangi unsurlardan oluştuğunu bilmediği, filozof gazetecilerin ise –biraz bilgi sahibiysele eğer– Parisli, Panama vurguncusu veya Dreyfus taraftarı diye nitelendirip aynı topluluğun Petersburg’da, Berlin’de, Madrid’de ve her devirde görülebileceğini aklından bile geçirmediği başka birçok topluluğa benziyordu; gerçekten de, tam bir sanatçı, iyi yetişmiş ve snop bir adam olan Güzel Sanatlar müsteşarı, birkaç düşes ve üç büyükelçiyle hanımları bu gece Mme Verdurin’in evinde bulunuyorlarsa, bunun en belirgin ve somut nedeni, M. de Charlus’le Morel arasındaki ilişkiydi; baron bu ilişki sebebiyle, genç gözbebeğinin sanatsal başarısı mümkün olduğunca yankı uyandırsın istiyor ve ona *Légion d’honneur* nişanını kazandırmayı arzuluyordu; bu topluluğun bir araya gelmesini sağlayan daha dolaylı bir neden de, Mlle Vinteuil’le ilişkisi, Charlie’yle baronun ilişkisine benzeyen bir genç kızın bir dizi dâhiyane eseri gün ışığına çıkarmış olmasıydı; bu eserlerin ortaya çıkması öyle büyük bir keşif olmuştu ki, çok geçmeden, eğitim bakanlığının önderliğinde Vinteuil’ün heykelinin dikilmesi için bir kampanya başlatılacaktı. Ayrıca Mlle Vinteuil’le kız arkadaşının ilişkisi kadar, baronla Charlie’nin ilişkisi de bu eserler açısından yararlı olmuş, kestirme bir yol işlevi görmüştü; dünya bu kestirme sayesinde, uzun süreli bir anlaşmazlığın değilse bile, yıllarca sürebilecek tam bir cehaletin dolambaçlı yolunu izlemek zorunda kalmadan bu eserlere kavuşmuştu. Filozof gazetecilerin zihinsel bayağılığının ulaşabildiği her olayda, yani genellikle her siyasi olayda, filozof gazeteciler Fransa’da bir şeylerin değiştiğine, artık böyle gece davetlerinin görülmeyeceğine, Ibsen’in, Renan’ın, Dostoyevski’nin, D’Annunzio’nun, Tolstoy’un, Wagner’in, Strauss’un artık takdir edilmeyeceğine hükmederler. Çünkü filozof gazeteciler, resmi gösterilerin karanlık gizli yüzünü bahane ederek, yüceltilen ve genellikle son derece sade ve ağırbaşlı olan sanatta bir yozluk bulmaya çalışırlar. Zira filozof gazetecilerin en saygı duyduğu meşhurlar bile, tuhaflikları bu kadar aşikâr olmasa da, daha iyi gizlenmiş olsa da, bu tür tuhaf davetlere ister istemez sebep olmuşlardır. O geceki davette bir araya gelmiş olan uygunsuz kişiler bir başka açıdan da çarpıcıydılar benim gözümde; hiç

kuşkusuz her birini ayrı ayrı tanımayı öğrendiğimden, herhangi biri kadar ben de onları birbirlerinden ayırt edebilecek durumdaydım. Ama bu kişilerin bazıları, Mlle Vinteuil ve kız arkadaşıyla ilintili olanlar, bana Combray'yi düşündürürken Albertine'i, yani Balbec'i de düşündürmüş oluyorlardı, çünkü bir zamanlar Mlle Vinteuil'ü Montjouvain'de görmüş olduğum ve kız arkadaşının Albertine'le yakın arkadaşlığını öğrendiğim içindir ki, az sonra eve döndüğümde yalnızlıkla değil, beni bekleyen Albertine'le karşılaşacaktım. Morel'le M. de Charlus'e gelince, Doncières peronunda aralarındaki ilişkinin kuruluşuna şahit olduğum için bana Balbec'i düşündürmelerinin yanı sıra, Combray'yi ve Combray'nin iki "taraf"ını, yani Guermantes tarafıyla Swann'ların tarafını da düşündürüyorlardı, çünkü M. de Charlus bir Guermantes'ti, bir vitrayda, yeryüzüyle gökyüzünün arasında bir yerde yaşayan kötü Gilbert gibi, Combray'de evi olmadan yaşayan bir Combray Kontu'ydu; Morel ise, pembeli hanımla tanışmamı ve yıllar sonra o pembeli hanımın Mme Swann olduğunu anlamamı sağlayan yaşlı oda hizmetkârının oğluydu.

"Güzel bir yorum, değil mi?" diye sordu M. Verdurin Saniette'e. Saniette kekeleyerek cevap verdi: "Tek kaygım, Morel'in virtüozluğunun, eserin genel duygusunu biraz gölgelemesi. —Gölgelemesi mi? Ne demek istiyorsunuz?" diye bağırdı M. Verdurin; davetlilerden bazıları, zorla susturulan adamı yiyip yutmaya hazır aslanlar gibi yaklaşıyorlardı. "Canım, sadece onu kastetmiyorum... —Bu adam ne dediğini bilmiyor. Neyi kastetmiyorsunuz? —Bir... kere... daha... dinlemeden... kesinlikle yargılayamam. —Kesinlikle mi! Delirmiş bu adam!" dedi M. Verdurin, başını ellerinin arasına alarak. "Götürmek lazım bu adamı. —Kesin bir biçimde demek istiyorum, yani.. kesin.. bir doğrulukla. Kesinlikle yargılayamam diyorum. —Ben de size buradan gidin diyorum" diye haykırdı M. Verdurin; öfkeyle kendinden geçmişti, gözlerinden sanki alevler fışkırıyor, parmağıyla Saniette'e kapıyı gösteriyordu. "Evimde bu şekilde konuşulmasına izin veremem!" Saniette, sarhoş bir adam gibi yalpalayarak gitti. Bazı kişiler, bu şekilde kovulduğuna göre, herhalde davetli olmadığını düşündüler. O güne kadar Sani-

ette'in yakın dostu olan bir hanım, bir gün önce ondan ödünç aldığı değerli bir kitabı ertesi gün, bir not bile yazmadan, bir kâğıda sarıverip üstüne sadece Saniette'in adresini uşağına yazdırarak geri gönderdi; küçük yuvada açıkça gözden düşmüş birine "müdana etmek" durumunda olmak istemiyordu. Ne var ki Saniette'in bu küstahlıktan hiç haberi olmadı: M. Verdurin'in azarının üstünden daha beş dakika geçmemiști ki, üniformalı bir uşak geldi ve M. Saniette'in kriz geçirip konağın avlusunda düştüğünü Patron'a haber verdi. Ama davet henüz sona ermemiști. Patron, "Evine götürsünler, önemli bir şey olmasa gerek" dedi ve böylece, Verdurin'lerin (Balbec Oteli müdürünün "özel" diye niteleyeceği) konağı da, büyük otellerin yanında yerini aldı.* Bu otellerde, ani ölümler müşterileri ürkütmemek için gizlenmeye çalışılır; ölü geçici olarak bir tel dolabın içinde tutulur, sonra da, sağlığında dünyanın en parlak ve en cömert insanı bile olsa, bulaşıkçılara ve yamaklara mahsus kapıdan, gizlice dışarı çıkarılır. Gerçi Saniette ölmemiști. Birkaç hafta daha yaşadı, ama ara sıra, geçici olarak bilincine kavuşuyordu.

Müzik bitip davetliler baronla vedalaşmaya başladığında, M. de Charlus davetlileri karşılarken yaptığı hatayı tekrarladı. Patroniçe'nin yanına gitmelerini, barona gösterilen minneti Mme Verdurin'e ve kocasına da göstermelerini rica etmedi davetlilerden. Resmigeçit uzun sürdü, ama sadece baronun önünden geçti ve hatta o da bunu fark etti, çünkü birkaç dakika sonra bana, "Sanat gösterisi biçimsel olarak da sonradan bir 'kilise çıkışı' havasına büründü, çok hoştu" dedi. Davetliler baronun yanında birkaç dakika daha kalabilmek için teşekkürlerini değişik sözlerle uzatıyorlar, bu arada, verdiği bu başarılı davet için henüz baronu kutlayamamış olanlar bekleyip duruyorlardı. (Gitmek isteyen kocalar vardı, ama düşes olmalarına rağmen snop olan karıları, itiraz ediyordu: "Hayır, hayır, bir saat de bekleyecek olsak, Palamède'e teşekkür etmeden gidemeyiz, onca zahmete girmiş. Böyle bir daveti şu an ondan başka kimse düzenleyemez." Nasıl ki soylu bir hanımefendi bir

* Fransızca *hôtel*, hem otel hem konak anlamına gelir; konak için *hôtel particulier* (özel) de kullanılır.

gece bütün aristokrasiyi tiyatroya davet ettiğinde yer gösteren kadına kendini takdim ettirmek kimsenin aklından geçmezse, Mme Verdurin'e takdim edilmek de kimsenin aklına gelmedi.) Konuşmayı uzatmak isteyen Mme de Mortemart soruyordu: "Sevgili kuzenim, dün Éliane de Montmorency'ye gittiniz mi? —Gitmedim doğrusu; Éliane'ı çok severim, ama davetiyelerinin manasını anlayamıyorum. Biraz kalın kafalıyım galiba" dedi baron, ıslıl ıslıl, geniş bir tebessümle; Mme de Mortemart, tıpkı "Oriane'ın marifetlerine" sık sık şahit olduğu gibi, şimdi de "Palamède'in son marifetini" duyan şanslı kişi olacağını seziyordu. "Sevimli Éliane'dan iki hafta kadar önce bir kart aldım. Tartışmalı Montmorency isminin üzerinde şu nazık davet yer alıyordu: *Sevgili kuzenim, gelecek cuma saat 9:30'da beni düşünme lütfunda bulunursanız şeref duyarım.* Altında, pek o kadar zarif olmayan şu iki kelime yazılıydı: *Çek Dörtlüsü.* Bu kelimelere bir mana veremedim, en azından bir önceki cümleyle bir bağlantısı yoktu; hani bazı mektupların arkasında bir başka mektubun başlangıcındaki *Aziz dostum* kelimelerini görürsünüz, devamı yoktur, mektubu yazan ya dalgınlıktan ya da kâğıttan tasarruf etmek için aynı kâğıdı kullanmıştır; tıpkı onun gibi. Ben Éliane'ı çok severim, onun için kendisine kızmayıp o garip, yersiz *Çek Dörtlüsü* kelimelerini dikkate alnamakla yetindim; düzenli bir insan olduğum için de, cuma günü saat dokuz buçukta Mme de Montmorency'yi düşünme davetiyesini şömine-min üzerine yerleştirdim. Buffon'un deve için dediği gibi, ben de itaatkâr, dakik ve yumuşak mizacımla tanındığım halde" —aksine, dünyanın geçinilmesi en zor adamı olarak tanındığını bilen M. de Charlus'un tebessümü etrafındakilere de yayıldı— "birkaç dakika geciktim (gündüzki kıyafetimi değiştirmeye yetecek kadar), ama dokuz buçuğun zaten on demek olduğunu düşünüp fazla pişmanlık da duymadım. Ve saat tam onu çalar-ken, sabahlığımı güzelce kuşanmış halde, ayaklarımda kalın terliklerimle şöminenin başına oturup Éliane'ın ricasına uygun şekilde, kendisini düşünmeye koyuldum; hem de saat on buçuğa kadar katiyen azalmayan bir yoğunlukla düşündüm. Rica ederim kendisine söyleyin, cüretkârca isteğini harfiyen yerine getirdim. Sevineceğini sanıyorum."

Mme de Mortemart gülmekten katıldı, M. de Charlus de öyle. Mme de Mortemart, kendisine bahsedilebilecek süreyi fazlasıyla aştığını düşünmeden, “Peki yarın kuzenlerimiz La Rochefoucauld’lara gidecek misiniz? diye sordu. —İşte bu imkânsız! Beni, görüyorum ki sizi de, düşünülmesi ve gerçekleştirilmesi en zor şeye davet etmişler; davetiyeye bakılacak olursa, adı: *Danslı çay*. Ben gençken becerikliliğimle, esnekliğimle ünlüydüm, ama o zaman bile, kendimi rezil etmeden dans ederek çay içemezdim sanıyorum. Pis bir şekilde yiyip içmekten katıyen hoşlanmam. Bu yaşta dans etmem gerekmediğini söyleyeceksiniz. Ama rahatça oturup çay içsem bile —ki adı danslı olan bir çayın kalitesinden ayrıca şüphe ederim— benden daha genç ve belki de benim gençliğimde olduğum kadar becerikli olmayan bazı davetliler fincanlarındaki çayı frakımın üzerine döker diye korkarım, bu da benim kendi çayımı zevkle içmeme mani olur.” M. de Charlus bu sohbetlerinde Mme Verdurin’e hiç değinmeyip akla gelebilecek her konuda konuşmakla da yetinmiyordu (görünüşe bakılırsa, bu konuları uzatıp çeşitlendirmekten hoşlanıyor, yorucu bir sabırla sıralarını bekleyen dostlarını ayakta, “kuyrukta” uzun uzun bekletmekten her zamanki gibi zalim bir haz alıyordu). Davetin sorumluluğu Mme Verdurin’e ait olan kısmını baştan aşağı eleştirmekten de geri kalmıyordu: “Fincan deyince aklıma geldi. Benim delikanlılığımda, Poiré-Blanche’tan meyveli dondurma sipariş ettiğimizde gelen o yayvan kâselere benzeyen tuhaf şeyler neydi öyle? Biraz önce biri ‘buzlu kahve’ için olduklarını söyledi. Ama buzlu kahvenin ne kahvesini görebildim ben, ne de buzunu. Kullanım amacı yanlış tanımlanmış, pek tuhaf şeylerdi doğrusu!” M. de Charlus bunları söylerken, sanki ev sahiplerinin kendisini iştimesinden, hatta görmesinden korkuyormuş gibi, beyaz eldivenli ellerini dik olarak ağzının üstünde tutuyor, anlamlı bakışlarını temkinli bir edayla yumuşatıyordu. Ama bütün bunlar pozdu sadece, çünkü birkaç dakika sonra, aynı eleştirileri bizzat Patroniçe’ye de bildirecek, ardından, küstahça emredecekti: “En önemlisi de, buzlu kahve kâseleri kalksın! Evini çirkinleştirmek istediğiniz bir hanım arkadaşınıza verirsiniz onları. Ama

sakın salona koymasın; insan şaşırıp yanlış odaya girdiğini zannedebilir, lazımlıktan hiç farkları yok çünkü.”

“Sevgili kuzenim, diyen misafir hanım da sesini alçaltıp M. de Charlus’e soran gözlerle baktı, ama o, Mme Verdurin’i değil, baronu gücendirmekten çekiniyordu, belki de henüz her şeyi tam olarak bilmiyordur... —Öğretiriz. —Ah! diye güldü davetli. Sizden âlâ hoca bulamazdı! Çok şanslıymış! Sizin hiçbir falsoya izin vermeyeceğinizden emin olunabilir. —En azından müzikte hiç falso yoktu. —Ah! Olağanüstüydü! Bunlar hayat boyu unutulmayan hazlar. Şu dâhi kemancıdan aklıma geldi, diye devam etti, bütün saflığıyla, M. de Charlus’un bizatihi kemanla ilgilendiğini zannederek, geçen gün Fauré’nin bir sonatını harika çalan bir başka kemancıyı dinledim; adı Frank, bilmem tanıyor musunuz... —Evet, feci bir şey, dedi M. de Charlus, kuzininin zevksiz olduğunu ima eden bu itirazın kabalığına hiç aldırmadan. Kemancılar konusunda, benim kemancım-dan şaşmamanızı öneririm.” M. de Charlus’le kuzini arasında, tekrar kısık, kollayan bakışlar gidip gelecekti, çünkü Mme de Mortemart, yüzü kızararak, gafını gayretiyle telafi etmeye çalışarak, Morel’i dinletmek amacıyla bir gece daveti düzenlemeyi teklif edecekti M. de Charlus’e. Oysa Mme de Mortemart için bu davetin amacı, iddia edeceği gibi, bir yeteneği açığa çıkarmak değildi; bu —gerçekten— M. de Charlus’un amacıydı. Mme de Mortemart meseleyi özellikle şık bir davet düzenlemek için bir bahane olarak görüyordu sadece ve şimdiden kimleri davet edip kimleri eleyeceğinin hesabını yapmaya başlamıştı. Davetler düzenleyen kişilerin (sosyete gazetelerinin “kaymak tabaka” diye adlandırma cüretini ya da ahmaklığını gösterdiği kişilerin) başlıca kaygısı olan bu ayıklama, bakışları —ve yazıyı— derhal, hem de bir ipnotizmacının telkininden daha keskin bir biçimde değiştirir. Mme de Mortemart, henüz Morel’in ne çalacağını bile düşünmeden önce (bunu ikincil bir konu olarak görüyordu ve haklıydı da, çünkü herkes, M. de Charlus’ten ötürü, müzik devam ederken susma basiretini gösterse bile, buna karşılık müziği dinlemek kimsenin aklına gelmeyecekti), Mme de Valcourt’un “seçilmişler” arasında olmayacağına karar vermiş ve bu kararlar birlikte, başkalarının ne düşünece-

ğini en kolay umursamayabilecek yüksek sosyete kadınlarını bile alçaltan komplo havasına bürünmüştü. Sesini alçaltarak, “Kemancı dostunuzu dinletmek üzere bir gece daveti düzenleyebilir miyim acaba?” diyen Mme de Mortemart, sadece M. de Charlus’e hitap ettiği halde (elenmiş olan) Mme de Valcourt’un kendisini işitecek kadar yakında bulunmadığından emin olmak için, büyülenmişçesine o tarafa bir göz atmaktan kendini alamadı. İçinden, “Hayır, söylediklerimi anlamış olamaz” sonucuna varan Mme de Mortemart kendi bakışıyla rahatlamıştı, oysa aynı bakış, Mme de Valcourt’un üzerinde, hedeflenenden çok farklı bir etki yaptı ve Mme de Valcourt, bu bakışı görünce, “Şuna bak, diye düşündü, Marie-Thérèse benim çağrılmayacağım bir şey ayarlıyor Palamède’le.” M. de Charlus kuzininin müzik istidadına karşı sergilediği acımasızlığı dilbilgisi konusunda da göstererek, “Himayem altındaki kemancı demek istiyorsunuz herhalde” diye düzeltti. Ardından, gülümseyerek kendini affettirmeye çalışan Mme de Mortemart’ın sessiz dualarını hiç hesaba katmadan devam etti: “Olabilir, dedi, bütün salonda işitilebilecek kadar yüksek sesle, aslında büyüleyici şahsiyetleri bu şekilde, deneyüstü güçlerini ister istemez azaltan ve her halü kârda uyarlanması gereken bir çerçeveye taşımak, daima tehlikelidir.” Mme de Mortemart, cevap bu şekilde “megafonla” bildirildikten sonra, soruyu alçak sesle, *pianissimo* sormakla boşuna zahmet etmiş olduğunu düşündü. Yanılıyordu. Mme de Valcourt hiçbir şey anlamadığı için hiçbir şey de işitmedi. Endişesi hafiflemişti, hatta hızla yok olmak üzereydi; ne var ki, planlarının suya düşmesinden ve Mme de Valcourt’u da çağırmak zorunda kalacağından korkan Mme de Mortemart, “önceden” haber aldığı takdirde dışlayamayacağı kadar samimi olduğu Édith’e bir kez daha, sanki tehditkâr bir tehlikeyi gözden kaybetmek istemezmişçesine baktı ve sonra, bir yükümlülük altına girmek istemeyip hemen gözlerini indirdi. Davetin ertesi günü Mme de Valcourt’a bir mektup yazmayı düşünüyordu; ifşa edici bakışları tamamlayan bu mektupların ustalıklı oldukları zannedilir, oysa aslında hiçbir şeyi atlama-yan, imzalı bir itirafa benzerler. Şöyle diyecikti örneğin: *Sevgili Édith, sizi çok özledim; dün gece sizi pek beklemiyordum* (“Davet

etmediğine göre, nasıl bekleyebilirdi ki?” diye düşünecekti Édith), *çünkü bu tür toplantılardan pek hoşlanmadığınızı, biraz sıkıldığınızı biliyorum. Biz gene de sizi ağırlamaktan şeref duyardık* (Mme de Mortemart bir yalanı doğru gibi göstermeye çalıştığı mektupların haricinde bu “şeref duyma” terimini asla kullanmazdı). *Evimiz sizin de evinizdir, biliyorsunuz. Aslında gelmemekle iyi ettiniz, çünkü bu da iki saat içinde karar verip düzenlenen her davet gibi tam bir fiyaskoydu, vs.* Ne var ki, Mme de Mortemart’ın ikinci kaçamak bakışı, M. de Charlus’ün karmaşık lisanının gizlediği her şeyi Édith’in anlamasına yol açmıştı. Hatta bu bakış o kadar güçlüydü ki, Mme de Valcourt’u sersemlettikten sonra, içerdiği aşıkâr sır ve gizlilik merakı genç bir Perulu’ya da yansdı; Mme de Mortemart aksine bu genci, davet etmeyi düşünüyordu. Ama yaratılan gizlilik havasını açıkça görüp kendine yönelik olmadığına dikkat etmeyen şüpheli genci o anda Mme de Mortemart’a karşı yoğun bir nefret bürüdü ve ona kötü oyunlar oynamaya ant içti; örneğin Mme de Mortemart’ın davet vermediği bir gün evine elli adet buzlu kahve gönderecek, davetin olacağı gün gazetelere davetin ertelendiğini bildiren bir ilan verecek ve daha sonraki davetlerle ilgili yalan haberler yayımlatacaktı; davetliler arasında çeşitli nedenlerle misafir edilmekten, hatta tanışmaktan kaçınılan kişilerin herkesçe bilinen isimleri bulunacaktı.

Mme de Mortemart’ın Mme de Valcourt konusundaki kaygısı yersizdi. M. de Charlus zaten tasarlanan davetin özünü değiştirme görevini üstlenecek, hem de Mme de Valcourt’un varlığından çok daha köklü değişiklikler yapacaktı. Mme de Mortemart geçici duyarlılık hali sayesinde anlamını sezdiği “çerçeve”yle ilgili cümleye cevaben, “Ama sevgili kuzenim, dedi, size hiç zahmet vermeyeceğiz ki. Ben Gilbert’den rica ederim, her şeyle o ilgilenir. —Hayır, katiyen olmaz, üstelik o davet de edilmeyecek. Her şeyi ben yapacağım. Her şeyden önce, kulakları olup da işitmeyen kişileri elemek gerekir.” Onca akrabasının tersine, “Palamède’in de geldiğini” söyleyebileceği bir davet vermek için Morel’in cazibesinden yararlanmayı düşünmüş olan kuzinin zihni, ansızın M. de Charlus’ün itibarından, eğer baron eleme ve davet etme işine karışırsa kim bilir kaç

kişiyle arasının bozulacağına çevrildi. Guermantes Prensi'nin davet edilmeyeceği düşüncesi Mme de Mortemart'ı korkutuyordu (Mme de Valcourt'u çağırarak istememesinin bir sebebi de, prensin onu evine kabul etmemesiydi). Gözlerine endişeli bir ifade yerleşti. "Bu ışık biraz fazla çiğ, rahatsız mı oluyorsunuz?" diye sordu M. de Charlus; görünürdeki ciddiyetinin altında yatan alay fark edilmedi. "Hayır ışık hiç rahatsız etmiyor; Gilbert bir davet verip onu çağırmadığımı öğrenirse zor durumda kalacağımı düşünüyordum, kendi açımdan değil elbette, ailem açısından; Gilbert her zaman, üç dört kafadar bir araya gelecek olsalar... —Zaten mesele de bu, o üç dört kafadarı elemek gerek; onlar kafa kafaya vermekten başka şey yapamazlar nasılsa; zannederim etraftaki konuşmalar ve gürültü yüzünden tam anlayamadınız: Mesele bir gece daveti aracılığıyla birilerine nezaket göstermek değil, gerçek bir kutlamaya özgü usullere başvurmak." Ardından, M. de Charlus, sıradaki davetlinin fazla beklediğini düşündüğünden değil de, Morel'den çok kendi davetli listesiyle ilgilenen birine aşırı lütufta bulunmanın yakışık almayacağına hükmettiğinden, tıpkı yeterli süreyi harcadığına hükmedip vizitesini noktlayan bir hekim gibi, kuzinine çekilmesi gerektiğini bildirdi, ama bunu kendisiyle vedalaşarak değil, hemen arkasından gelen davetliye dönerek yaptı. "İyi akşamlar Madame de Montesquiou; harikaydı, değil mi? Hélène'i göremedim; kendisine söyleyin, en soylu kişilerin, örneğin Hélène'in çekimserlik kuralı bile, bu geceki gibi göz kamaştırıcı bir olay söz konusuysa, istisnalara yer vermelidir. Ortalıkta nadiren görünmek iyidir, ama özünde olumsuz olan nadir görünme yerine, değerli olana öncelik tanımak, daha da iyidir. Kız kardeşinizin kendisine layık olmayan şeylerin ceyhan ettiği yerlerdeki sistematik *yokluğunu* ben herkesten çok takdir ederim, ama aksine, bu geceki gibi istisnai bir gösteride, onun varlığı bir öncelik taşır ve zaten nüfuzlu olan kız kardeşinizin itibarına itibar katardı." M. de Charlus ardından bir üçüncü hanıma geçti.

Onun türünden erkeklere karşı son derece acımasız olan ve bir zamanlar barona gayet katı davranan M. d'Argencourt'un şimdi M. de Charlus'un karşısındaki nezaketini ve dalkavuk-

luğunu, Charlie'yle tanışıp onu evine çağırdığını görmek beni çok şaşırttı. M. d'Argencourt şimdi etrafı Charlus benzerleriyle çevrilmiş halde yaşıyordu. Kendisi de bir Charlus benzeri olmamıştı elbette. Ama bir süre önce, taparcasına sevdiği genç bir yüksek sosyete kadını uğruna karısını terk etmişti neredeyse. M. d'Argencourt zeki bir kadın olan sevgilisinin zeki insanlara merakını mecburen paylaşıyor ve sevgilisi de M. de Charlus'ü evinde ağırlamayı çok istiyordu. Ama bundan da önemlisi, son derece kıskanç ve biraz da iktidarsız olan M. d'Argencourt tavlamış olduğu genç kadını pek tatmin edemediğini seziyor ve genç kadını hem elinde tutmak, hem de eğlendirmek istiyordu; bunu tehlikeye atılmadan yapmanın tek yolu da, sevgilisinin etrafını zararsız erkeklerle kuşatıp onlara haremağası işlevini yüklemektir. Bu şahıslar ise, M. d'Argencourt'un çok kibarlaştığını düşünüyorlar, zannettiklerinden çok daha zeki olduğunu belirtiyorlardı; M. d'Argencourt'la metresi bu durumdan çok hoşnuttular.

M. de Charlus'ün misafirleri davetten oldukça erken ayrıldılar. Birçoğu, "Aslında şapele geçmek istemiyorum" diyordu (baronun yanında Charlie'yle birlikte tebrikleri kabul ettiği küçük salonu kastederek), "ama konserin sonuna kadar kaldığımı bilsin diye Palamède'e görünmem lazım." Hiçbiri Mme Verdurin'le ilgilenmiyordu. Birçoğu Mme Verdurin'i tanımazlıktan gelip sözümona yanlışlıkla Mme Cottard'a iyi geceler diledi; bana doktorun karısını gösterip, "Mme Verdurin bu, değil mi?" diyorlardı. Mme d'Arpajon ev sahibesinin işitebileceği bir mesafede bana şu soruyu yöneltti: "Hayatta M. Verdurin diye biri hiç oldu mu kuzum?" Hâlâ oyalanan düşesler, bildikleri yerlerden çok farklı zannettikleri bu mekânda karşılaşmayı bekledikleri tuhaflıkların hiçbirini bulamadıkları için, Elstir tablolarının karşısında kahkahalara boğulmakla yetiniyorlardı mecburen; kendi alışkanlıklarına zannettiklerinden daha uygun olan diğer her şeyle ilgili olarak, M. de Charlus'ü takdir ediyorlar, "Palamède her şeyi düzenlemeyi ne kadar iyi biliyor! diyorlardı. Palamède bir garajda veya tuvalette görkemli bir oyun da sahnelese, büyüleyici bir şey olur." En asil hanımlar, M. de Charlus'ü davetin başarısından ötürü en fazla hararet-

le tebrik edenlerdi; bunların bazıları davetin gizli nedeninden de haberdardı, ama bundan rahatsız olmuyorlardı; bu çevrenin insanları, –belki ailelerinin tamamen bilinçli, benzer bir tutum sergilediği kimi tarihi dönemleri hatırlayarak– ahlakçılığı küçümseme konusunda neredeyse teşrifatı gözetme konusunda olduğu kadar ileriye giderlerdi. Bu hanımların birçoğu, Vinteuil’ün yedilisini bir gece davetinde seslendirsın diye Charlie’yle hemen oracıkta anlaştılar, ama Mme Verdurin’i de davet etmek hiçbirinin aklına bile gelmedi. Mme Verdurin öfkesinin doruğundayken, adeta bulutların üstünde yüzdüğünden bunu fark edemeyen M. de Charlus, incelik gösterip mutluluğunu Patroniçe’yle paylaşmak istedi. Ve sanat davetleri uzmanı baron, belki bir gurur taşkınlığından ziyade edebiyat düşkünlüğüne teslim olarak, Mme Verdurin’e, “Ee, memnun musunuz bakalım? dedi. Fazlasıyla memnun olmalısınız bence; gördüğünüz gibi, ben bir davetle ilgilendim mi, yarı yarıya bir başarıyla sonuçlanmaz. Gösterinin önemini, sizin için yerinden oynattığım ağırlığı, hacmi tam olarak takdir etmenize yetecek kadar arma bilginiz olup olmadığını bilmiyorum. Napoli Kraliçesi’ni ve Bavyera Kralı’nın kardeşini misafir ettiniz; bu üçü, krala bağlı senyörlerin en eskilerdir. Vinteuil’ün Hz. Muhammed olduğunu varsayarsak, onun uğruna en sabit dağları yerinden oynattığımızı söyleyebiliriz. Düşünsenize, Napoli Kraliçesi davetinize katılmak için Neuilly’den geldi; bu onun için, İki-Sicilya’dan ayrılmaktan daha zor bir şeydir, diye ekledi baron, kraliçeye olan hayranlığına rağmen fesatlık etmek isteyecek. Tarihi bir olay bu. Düşünsenize. Gaeta zapt edildiğinden beri hiç dışarıya çıkmamış olabilir. Gaeta’nın ele geçirilişiyle Verdurin davetinin kitaplara en yüce tarihler olarak geçmesi mümkündür. Kraliçenin Vinteuil’ü daha iyi alkışlayabilmek için bir kenara bıraktığı yelpaze, Wagner ısıklanıyor diye Mme de Metternich’in kırıdığı yelpazeden daha ünlü olmaya layık. –Yelpazesini de burada unuttu” dedi Mme Verdurin, kraliçenin kendisine gösterdiği yakınlığın hatırasıyla bir an yatışarak; bir koltuğun üzerindeki yelpazeyi gösterdi M. de Charlus’e. “Ah! Ne kadar dokunaklı! diye haykırdı M. de Charlus, kutsal yadigâra hayranlıkla yaklaşarak. Çirkinliği de dokunaklılığını

iyice artırıyor; şu küçük menekşe inanılır gibi değil!" M. de Charlus birbiri ardına duygu ve alay dalgalarıyla sarsılıyordu. "Aman Tanrım, bu tür şeylerden benim kadar etkilenir misiniz bilmem. Swann bunu görseydi kıvranırdı. Fiyatı ne kadar yüksek olursa olsun, kraliçenin müzayedesinde bu yelpazeyi satın alacağımdan eminim. Satılacağı kesin nasıl olsa, kraliçe meteliğe kurşun atıyor çünkü" diye ekledi baron; en samimi saygıya bile daima acımasız bir dedikodu karıştırırdı; bu iki mizaç baronun şahsında birleşmişti.

Hatta aynı olay, kâh ilk mizacın, kâh ikincisinin etkisinde kalabilirdi. Çünkü zengin, refah içinde yaşayan bir adam sıfatıyla kraliçenin yoksulluğunu alaya alan M. de Charlus, sık sık bu yoksulluğu yüceltir, İki-Sicilya Kraliçesi Prenses Murat'dan bahsedilirken, "Kimden söz ettiğinizi bilmiyorum, derdi. Napoli Kraliçesi tektir, o da harikulade bir insandır ve arabası yoktur. Ama o bir dolmuşun içindeyken bile en şatafatlı arabaları gölgede bırakır, onun geçişini görünce, insanın tozların içinde diz çökmesi gelir."

"Bu yelpazeyi daha sonra bir müzeye devredeceğim. Bu arada onu kraliçeye göndermeniz gerekir, aldırmaq için bir de fayton parası vermesin. Böyle bir nesnenin tarihi değerini düşünürsek, en akılcıca davranış, bu yelpazeyi çalmak olurdu. Ama kraliçe açısından tatsız olur – çünkü muhtemelen başka yelpazesi yoktur!" dedi baron ve bir kahkaha patlattı. "Her neyse, gördüğünüz gibi, kraliçe benim hatırım için davette geldi. Üstelik başardığım tek mucize de bu değildi. Benim buraya getirttiğim insanları yerinden kımıldatabilecek bir kişi daha yoktur sanıyorum. Ayrıca herkesin de hakkını vermek lazım, Charlie de, öteki müzisyenler de ilahlar gibi çaldılar. Ve sevgili Patroniçe, diye tenezzül edip ekledi baron, sizin de bu davette bir rolünüz oldu. Sizin isminiz de eksik olmayacak. Jeanne d'Arc yola çıkarken ona zırhlarını giydiren silahtarın adı tarihe geçmiştir; sonuç olarak, siz de bir köprü görevi yaptınız, Vinteuil'ün müziğiyle dâhi yorumcusu arasındaki kaynaşmaya imkân sağladınız, önemli bir şahsiyetin (kendim söz konusu olmasam, Tanrı armağanı bir şahsiyet derdim) olanca ağırlığından yorumcuyla yararlandıracak olayların gelişiminin

müthiş önemini kavradınız, akıllı davranıp davetin itibarını garanti altına almam ve Morel'in kemanını en çok sözü geçen kişilerin beğenisine sunmam için bana başvurdunuz; yo hayır, bu az şey değil. Böylesine kusursuz bir icraatta hiçbir şey önemsiz değildir. Her şeyin bir katkısı vardır. Duras harikaydı. Kısacası her şey mükemmeldi; işte bu yüzdendir ki, dedi, karşısındakini azarlamaktan hoşlanan baron, benim size getirdiğim seçkin kişilerin yanında, bir sayıdaki virgöl rolünü oynayıp diğerlerini basit kesirlere dönüştürecek olan o bölücü şahısları çağırmanıza itiraz ettim. Benim bu konulardaki sezgim çok isabetlidir. Anlıyorsunuz, değil mi, Vinteuil'e, dâhi yorumcusuna, size ve –söylemekte sakınca görmüyorum– bana yakışır bir davet veriyorsak, gaf yapmaktan kaçınmamız gerekir. Molé'yi davet etseydiniz, her şey berbat olacaktı, bir iksiri tamamen etkisiz hale getiren, sıfırlayan, aykırı bir damla işlevi görecekti. Elektrik kesilecek, pötifurlar vaktinde gelmeyecek, portakal şerbeti yüzünden herkes ishal olacaktı. Molé bulunmaması gereken kişiydi. Sırf adı bile, bir peri masalındaki gibi, bakır nefeslilerden hiç ses çıkmamasına sebep olacak, flüt ve obuanın aniden sesi kesilecekti. Hatta Morel de, birkaç ses çıkarmayı başarsa bile, tempoyu kaçıracaktı, Vinteuil'ün yedilisi yerine, adeta Beckmesser'in Vinteuil taklidini dinleyecektik ve bu da yuhalamalar arasında bitecekti. Ben insanların çok büyük bir etkisi olduğuna inanırım; bu gece de, bir çiçek gibi alabildiğine açılan o *largo*'yu, *allegro* olmakla kalmayıp eşsiz bir neşe saçan, müthiş bir doyuma ulaşan finali dinlerken, Molé'nin yokluğunun müzisyenlere ilham verdiğini, hatta enstrümanları bile mutlulukla doldurduğunu, ferahlattığını pekâlâ hissettim. Zaten insan bütün hükümdarları ağırladığı bir davete kapıcısını çağırmaz." M. de Charlus, kontesten sadece Molé diye bahsetmekle, (Duras Düşesi'nden de sevgiyle Duras diye söz ediyordu), kontese hakkını vermiş oluyordu. Çünkü bu kadınların hepsi yüksek sosyete oyuncularıydılar ve doğruyu söylemek gerekirse, sırf bu açıdan bakıldığında bile, olağanüstü zeki bir kadın olarak tanınan Kontes Molé şöhretini hak etmiyordu; bu durum, belirli dönemlerde dâhi konumuna gelen vasat oyuncular ya da romancıları getiriyordu akla; bu

sanatçılar ya çağdaşları arasında gerçek yeteneğin ne olduğunu gösterebilecek üstün bir sanatçı bulunmadığından, yani diğer sanatçıların vasatlığından ötürü dâhi konumuna gelirler ya da olağanüstü bir şahsiyet mevcut olsa bile, onu anlaması mümkün olmayan izleyicilerin vasatlığından. Mme Molé örneğinde birinci açıklamayla yetinmek, gerçeği tam olarak ifade etmese de daha doğru olacaktır. Yüksek sosyete hiçliğin âlemi olduğu için, çeşitli sosyete kadınlarının meziyetleri arasında pek küçük farklar bulunur ve farkları ancak M. de Charlus'un hıncı veya hayal gücü böylesine çılgınca artırabilir. Hiç şüphesiz M. de Charlus'un bu şekilde konuşmasının, sanata ve yüksek sosyeteyle dair konuların yapmacıkla karışımı olan bir ifade tarzı kullanmasının sebebi, baronun yaşlı kadınlara has öfkesinin ve yüksek sosyete kültürünün sahip olduğu gerçek belagate sadece sıradan konular sunmasıydı. Yeryüzünde, algımızın tekdüzeleştirdiği bütün memleketler arasında farklılıklar âlemi mevcut olmadığından, yüksek sosyete de bulunması zaten mümkün değildir. Ayrıca herhangi bir yerde mevcut mudur? Vinteuil'in yedilisi sanki bana farklılıklar âleminin mevcut olduğunu söylemişti. Ama nerede?

M. de Charlus insanlar arasında laf taşımaktan, ara bozmaktan, bölüp yönetmekten de hoşlandığı için, ekledi: "Mme Molé'yi davet etmemekle, 'Şu Mme Verdurin'in beni niçin davet ettiğini anlamadım. Bu insanlar kimdir, nedir bilmem, tanımıyorum kendilerini' deme imkânını da elinden almış oldunuz. Geçen yıl yakınlaşma çabalarınızla kendisini bıktırdığınızı söylemişti zaten. Sersemin tekidir, onu bir daha davet etmeyin. Aslında o kadar olağanüstü biri de değildir. Ben sizin evinize geldiğime göre, o da mesele yapmadan gelebilirdi pekâlâ. Sonuç olarak, diye bağladı sözünü baron, sanırım bana teşekkür edebilirsiniz, çünkü her şey mükemmeldi. Guermantes Düşesi gelmedi, ama kim bilir, belki de böylesi daha iyi oldu. Ona kızmayacağız ve bir dahaki sefere yine de onu düşüneceğiz; zaten onu hatırlamamak elde mi, gözleri bile insana 'beni unutmayın' der, çünkü o gözler birer unutmabenedir." (Bense kendi kendime, Guermantes zekâsı –şuraya gidip buraya gitmeme kararı– düşesin Palamède korkusuna bile baskın çıktığı-

na göre, ne kadar güçlüymüş diye düşünüyordum.) “Böylesine eksiksiz bir başarı karşısında, insan Bernardin de Saint-Pierre gibi her yerde Tanrı’nın iradesini görme eğiliminde oluyor. Duras Düşesi hayran olmuş. Hatta size söylememi de tembih etti” diye üstüne basa basa belirtti M. de Charlus; Mme Verdurin’in bunu yeterli bir şeref sayması gerekiyordu sanki. Baron, yeterli ve hatta neredeyse inanılmaz bir şeref sayıyor olsa gerekti ki, sözlerine inanılması için, “Kesinlikle öyle” diye ekleme ihtiyacı hissetti; Jüpiter’in mahvetmek istediği kişiler gibi bir çılgınlığa kapılmıştı. “Düşes aynı programı kendi evinde tekrarlaması için Morel’le anlaştı, hatta ben M. Verdurin için de bir davetiye istemeyi düşünüyorum.” Sadece kocaya gösterilen bu nezaket, M. de Charlus aklından bile geçirmedeği halde, Mme Verdurin’in nazarında en ağır hakaretti; küçük kabilede yürürlükte olan, Moskova kararnamesine* benzer bir kural uyarınca, Morel’in başka bir yerde Patroniçe’nin özel izni olmadan çalmasını yasaklama hakkını kendisinde bulan Mme Verdurin, kemancının Mme de Duras’nın davetine katılmasını yasaklamaya kesin kararlıydı.

M. de Charlus’un sırf bu dilbazlığı bile, küçük kabilede gruplaşmalardan hoşlanmayan Mme Verdurin’i kızdırmaya yetiyordu. Ta La Raspelière’den başlayarak kim bilir kaç ke-re, baronun sürekli Charlie’yle konuştuğunu, küçük kabilenin korosunda yerini almakla yetinmediğini görüp baronu işaret etmiş ve haykırmıştı: “Nasıl da kafa ütülüyor! Tam bir ütü bu adam!” Ama bu sefer durum çok daha kötüydü. Kendi sözleriyle adeta sarhoş olan M. de Charlus, Mme Verdurin’in oynadığı rolü kabul edip sınırlarını daraltmakla, Patroniçe’nin aslında kıskançlığın özel, sosyal bir tezahürü olan nefret duygusunu körüklediğini fark etmiyordu. Mme Verdurin küçük kabiledaki müdavimleri, müritleri gerçekten sever, onların sadece ve sadece Patroniçe’lerine ait olmalarını isterdi. Tıpkı aldatılmaya razı olan, ama kendi çatıları altında, hatta gözleri önünde aldatılmayı, yani aldatılmamayı şart koşan kıskanç âşıklar gibi, mecburen bir fedakârlık yapıp erkeklerin bir metres, bir âşik

* Napoléon tarafından 1812’de imzalanan, Comédie-Française tiyatrosu tüzüğü.

tutmasına razı olur, ama ilişkinin Verdurin'lerin evi dışında sosyal bir sonucu olmamasını, Çarşamba toplantılarında başlayıp orada devam etmesini şart koşardı. Bir zamanlar Odette'in Swann'ın yanındaki bütün kaçamak kahkahaları Mme Verdurin'in içini kemirmişti; bir süredir aynı rahatsızlığı Morel'le baron arasındaki gizli, baş başa konuşmalar yüzünden yaşıyordu; bir tek tesellisi vardı, o da, başkalarının mutluluğunu bozmaktı. Baronun mutluluğuna da uzun müddet katlanması imkânsızdı. İşte şimdi de münasebetsiz baron, Patroniçe'nin kendi küçük kabilesi içindeki yerini sınırlamaya kalkışarak felaketi hızlandırmaktaydı. Mme Verdurin, Morel'i yanında kendisi olmadan, baronun himayesi altında yüksek sosyeteyle düşüp kalkarken görür gibiydi şimdiden. Bir tek çözüm yolu vardı, o da Morel'i, kendisi, yani Mme Verdurin'le baron arasında bir tercih yapmaya zorlamaktı; Patroniçe, çeşitli kişilerden aldığı ısmarlama raporlar ve uydurduğu yalanlar sayesinde, Morel'in zaten inanmaya hazır olduğu ve sonra da, Patroniçe'nin kurduğu tuzaklara düşen saf kişiler sayesinde açıkça göreceği şeyleri bu raporlar ve yalanlarla destekleyerek, genç kemancıya olağanüstü ilerigörürlüğünü kanıtlamıştı; işte Morel'in üzerindeki bu nüfuzundan yararlanıp genç kemancının baronu değil, kendisini tercih etmesini sağlayabileceğini düşünüyordu. Evine gelen ve ev sahibesine kendilerini takdim bile etmemiş olan yüksek sosyete kadınlarına gelince, Mme Verdurin onların tereddüdünü ya da fütursuzluğunu anladığı anda, "Ya! demişti kendi kendine. Şimdi anlıyorum, bunlar bize uygun olmayan yaşlı yosmalar, bu salona bir daha adım atmayacaklar." Çünkü Mme Verdurin, kendisine beklediği kadar nazik davranılmadığını itiraf edeceğine, ölmeyi tercih ederdi.

M. de Charlus ansızın Mme Verdurin'i bırakıp, "Ah! Sevgili general" diye haykırdı, çünkü General Deltour'u görmüştü; Cumhurbaşkanlığı müsteşarı olan general Charlie'ye *Légion d'honneur* nişanı verilmesinde çok önemli bir rol oynayabilirdi ve Cottard'a bir şey danışmış, hızla ortadan kaybolmak üzereydi. "İyi akşamlar, aziz dostum. Demek benimle vedalaşmadan kırıya kırıyorsunuz, öyle mi?" dedi baron, ama içtenlikle ve gururla gülümsemekteydi, çünkü kendisiyle fazladan bir iki da-

kika konuşmanın insanları daima memnun ettiğini biliyordu. İçinde bulunduğu taşkınlık halinde, aşırı tiz bir tonda bütün soruları kendi sorup kendi cevapladığı için de, devam etti: “Ee, memnun kaldınız mı bakalım? Çok güzeldi, değil mi? Bilhassa *andante*, değil mi? Bunun kadar dokunaklı bir şey bugüne kadar bestelenmemiştir. Gözleri yaşarmadan dinleyebilene aşk olsun! Gelmiş olmanız büyük incelik. Biliyor musunuz, bu sabah Froberville’den şahane bir telgraf aldım: Mühürdarlık açısından, deyim yerindeyse, pürüzler giderilmiş.” M. de Charlus’un sesi yükselmeye devam ediyordu; bir avukatın tumturaklı savunması normal konuşmasından ne kadar farklıysa, bu tiz ses de baronun her zamanki sesinden o kadar farklıydı; aşırı heyecan ve sinirsel coşkunun yol açtığı bu ses yükselmesi, Mme de Guermantes’in, verdiği akşam yemeği davetlerinde hem sesini, hem de bakışlarını şaşılacak ölçüde keskinleştirmesine benzetilebilirdi. “Size yarın sabah emirerimle bir mektup gönderip hayranlığımı belirtmeyi düşünüyordum; bu arada yüz yüze de konuşmak istedim, ama etrafınız o kadar kalabalıktı ki! Froberville’in desteğini küçümseyecek değiliz, ama ben kendi adıma, bakandan söz aldım, dedi general. —Ya! Mükemmel! Zaten buna fazlasıyla layık bir yetenek olduğunu kendiniz de gördünüz. Hoyos hayran olmuş, eşini göremedim, beğenmiş mi? Zaten beğenmemek mümkün mü? Kulakları olup da işitemeyenler hariç, onların da konuşacak dilleri olduğu sürece önemli değil.”

Baronun generalle konuşmak üzere uzaklaşmasını fırsat bilen Mme Verdurin, Brichot’ya gelmesi için işaret etti. Mme Verdurin’in kendisine ne söyleyeceğini bilmeyen Brichot Patroniçe’yi eğlendirmek istedi ve beni ne kadar üzdüğünü hiç fark etmeden, “Baron, Mlle Vinteuil’le kız arkadaşının gelmemelerine çok sevindi, dedi. Baronu dehşete düşürüyorlar. İki hanımın korkunç derecede ahlaksız olduğunu söylüyor. Baronun ahlak konusunda ne kadar katı ve tutucu olduğunu hayal bile edemezsiniz.” Mme Verdurin Brichot’nun beklentisinin aksine, neşelenmedi. “Baron iğrenç bir adam” diye cevap verdi. Kendisine birlikte bir sigara içmeyi teklif edin ki, kocam da Charlus fark etmeden cananını bir kenara çekip ona nasıl bir uçurum-

dan aşağı yuvarlanmakta olduğunu anlatsın.” Brichot tereddüt eder gibiydi. Mme Verdurin Brichot’nun son tereddütlerini de gidermek için devam etti: “Size şunu söyleyeyim: Bu adam evimdeyken benim içim rahat değil. Birtakım pis işlere bulaştığını biliyorum, polisin gözü de üstünde.” Kötü niyet kendisine ilham verdiğinde bir doğaçlama yeteneği sergileyen Mme Verdurin, daha da ileri gitti: “Hapse girmişliği de varmış. Evet, evet, çok güvenilir kaynaklardan duydum. Ayrıca onunla aynı sokakta oturan birinden biliyorum, evine getirdiği haydutların haddi hesabı yokmuş.” Baronun evine sık sık giden Brichot itiraz etmeye yeltenince Mme Verdurin iyice coşarak haykırdı: “Canım, ben size teminat veriyorum! Ne dediğimi biliyorum ben.” Mme Verdurin genellikle bu ifadeyi rastgele ortaya atıverdiği bir iddiayı desteklemek için kullanırdı. “Günün birinde bir cinayete kurban gidecek; bütün benzerleri gibi aslında. Belki de o günü bile göremeyecek, çünkü evime gönderme cüretini gösterdiği o Jupien denen adamın pençesinde; adam eski bir kürek mahkûmu, evet, biliyorum, kesinlikle eminim. Charlus’u korkunç birtakım mektuplar sayesinde kısıkvrak bağlamış. Mektupları görmüş olan birinden duydum, ‘Görseniz, fenalık geçirirsiniz’ dedi bana. İşte bu sayede, Jupien barona zorla her istediğini yaptırıyor, istediği kadar da para koparıyor. Ben Charlus gibi korku içinde yaşayacağıma, ölmeyi bin kat tercih ederdim. Ne olursa olsun, Morel’in ailesi barondan şikâyetçi olmaya karar verirse, benim işbirlikçilikle suçlanmaya niyetim yok. Morel böyle devam ederse, sorumluluğu da kendisine aittir, ama ben görevimi yapmış olurum. Ne yapalım? Hayat her zaman toz pembe değil.” Kocasının genç kemancıyla yapacağı konuşmanın bekleyişiyle şimdiden keyiflenmiş ve coşmuş olan Mme Verdurin bana döndü: “Benim cesur bir dost olup olmadığımı, dostları kurtarmak uğruna kendimi feda etmeyi bilip bilmediğimi Brichot’ya sorun isterseniz.” (Mme Verdurin, Brichot’nun önce çamaşırcı sevgilisiyle, sonra da Mme de Cambremer’le arasını tam zamanında bozmuş olmasına atıfta bulunuyordu; bu bozuşmaların ardından Brichot neredeyse tamamen körleşmiş ve söylenenlere bakılırsa, morfinman olmuştu.) Profesör, safça duyulanarak, “Eşi bulunmaz, basiretli ve

yiğit bir dosttur” diye cevap verdi. Mme Verdurin uzaklaştıktan sonra, Brichot, “Mme Verdurin benim büyük bir aptallık yapmama mani olmuştu, dedi bana. Hiç tereddütsüz, en sert önlemleri alır. Dostumuz Cottard’ın deyimiyle, müdahalecidir. Bununla birlikte, şunu da itiraf edeyim ki, zavallı baronun yiyeceği darbeden haberi olmadığını düşündükçe kahroluyorum. Baron bu delikanlıya vurgun. Mme Verdurin başarılı olursa baron çok bedbaht olacak. Aslında başarılı olmayabilir de. Ben bu girişimin baronla Morel’in arasına nifak tohumları serpmesinden ve nihayet ikisinin ayrılmasıyla değil, Mme Verdurin’le bozuşmalarıyla sonuçlanmasından korkuyorum.” Çeşitli müritlerle ilgili olarak, Mme Verdurin’in başına sık sık gelmiş bir durumdu bu. Ama Mme Verdurin’de müritlerin dostluğunu koruma ihtiyacının bir başka ihtiyaç karşısında sürekli gerilemekte olduğu açıkça görülüyordu; bu da, müritlerin birbirleriyle dostluklarının asla Patroniçe’yle dostluklarına ket vurması ihtiyacıydı. Eşcinsellik dogmaya ilişmediği sürece Mme Verdurin’i rahatsız etmezdi, ama Kilise gibi Patroniçe de dogma konusunda bir taviz vermektense, her türlü fedakârlığı yapmayı tercih ederdi. Acaba Mme Verdurin gündüz Albertine’in Verdurin’lere gitmesini engellediğimi öğrendi de onun için mi bana karşı öfkeli diye korkmaya başladım; kocasının Charlus’le Morel’i ayırmak için girişeceği çabanın aynısını Mme Verdurin Albertine’le beni ayırmak için harcayabilir, hatta böyle bir gayrete girişmiş bile olabilir diye düşünüyordum. “Hadi, tam sırasıdır, Charlus’ün yanına gidin, onu oyalamak için bir bahane uydurun, dedi Mme Verdurin; ben size haber gönderinceye kadar da oyalamaya çalışın. Ah! Ne gece ama! diye ekledi Mme Verdurin ve böylece öfkesinin gerçek nedenini açıklamış oldu. Bu şaheserleri bunca sersemin karşısında çaldırdık! Napoli Kraliçesi’ni kastetmiyorum, o zeki bir kadın, tatlı bir kadın.” (Tercümesi: Bana çok nazik davrandı.) “Ama ötekiler! Ah! İnsanı çileden çıkarırlar. Ne yapayım, artık yirmi yaşında değilim ki. Gençliğimde insanın sıkıntıya katlanmayı öğrenmesi gerektiğini söylerlerdi, ben de zorladım kendimi; ama artık yeter! Yo, hayır, elimde değil, canımın istediğini yapacak yaştayım, hayat çok kısa; can sıkıntısı, ahmaklarla görüşmek, onları zeki

buluyormuş gibi rol yapmak, yo, hayır, tahammülüm yok bunlara! Hadi bakalım Brichot, kaybedecek vaktimiz yok. —Gidiyorum hanımefendi, gidiyorum” dedi Brichot sonunda, General Deltour baronun yanından ayrılırken. Ama profesör gitmeden önce beni bir kenara çekti. “Ahlaki görev, dedi, törebiliminin bize öğrettiği kadar açıkça zorlayıcı değildir. Teozofi yanlısı kafelerin ve Kantçı restoranların bu konuda kesin bir tavrı olsa da, aslında İyiliğin niteliği konusunda acınacak bir cehalet içindeyiz. Övünmek için söylemiyorum, adı geçen İmmanuel Kant’ın felsefesini bütün masumiyetimle öğrencilerime yorumlamış olduğum halde, ben bile *Pratik Aklın Eleştirisi*’nde, karşıma konan yüksek sosyete vicdan muhasebesine ilişkin kesin bir bilgi bulamıyorum; Protestanlığın büyük papaz eskisi bu eserinde her derde deva Pomeranya mistisizmini tarihöncesi duygusallığında bir saray Almanya’sı adına, Germen usulü ülküselletirmiştir. Yani aslında *Şölen*’dir. Ama bu sefer Königsberg’de, oranın usulünce verilen, sindirilmesi zor, temizlenmiş, lahana turşulu ve jigolosuz bir şöendir. Bir yandan, değerli ev sahibemizin benden rica ettiği, geleneksel ahlaka dogmatik biçimde uygun olan bu ufacak yardımı geri çeviremeyeceğim açık. Her şeyden önce kaçınılması gereken, kelimelelerin tuzağına düşmemektir, çünkü insanı bu kadar aptalca konuşturan başka bir şey yoktur. Ama şunu da çekinmeden itiraf edelim: Aile kadınlarının, annelerin oy hakkı olsaydı, baronun erdem hocalığı fena halde veto edilirdi. Ne yazık ki baron eğitimci olarak yeteneğini bir düzenbazın mizacıyla yönlendiriyor; dikkatinizi çekerim, baronu kötülemiyorum; fırında pişmiş bir eti herkesten güzel kesen bu tatlı adam, toplumun aforoz ettiği bir kişinin dehasıyla birlikte, içinde bir iyilik pınarı barındırıyor. Bazen olağanüstü yetenekli bir palyaço kadar eğlendirir insanı; oysa ben bir meslektaşım, dikkatinizi çekerim, bir profesörle sıkıntıdan patlıyorum, Ksenophon olsa, bu iş için saatte yüz drahmi almış gibi derdi. Yalnız korkarım baronun Morel için harcadığı para ahlaki açıdan sağlıklı olmayacak kadar fazla; genç tövbekâr, hocasının nefis köreltme konusunda yaptırdığı özel temrinlere ne derece itaat eder veya başkaldırır, bilemeyiz, ama şunu kesinlikle tahmin etmek için

de âlim olmak gerekmiyor: Bize adeta Petronius'tan ve sonra da Saint-Simon'dan geçerek gelen bu Gül-Haç Biraderi'ne şeytan ayinleri düzenleme iznini gözlerimiz kapalı verirsek, aşırı hoş-görü göstermek yanılışına düşeriz. Buna rağmen, çok haklı olarak kaygılanan Mme Verdurin, günahkârın iyiliği için sersem delikanlıyla açık açık, sözü dolandırmadan konuştuğu, baronun sevdiği her şeyi elinden aldığı, belki de ona öldürücü bir darbe indirdiği sırada, ben hiç aldırmadan baronu oyalarım da diyemiyorum; sanki baronu pusuya düşürüyormuş gibi geliyor bana, bir tür alçaklıkmiş gibi irkiliyorum.” Brichot bunları söyledikten sonra, o alçaklığı göstermekte tereddüt etmedi; beni de kolumdan tutup yanında götürerek, “Haydi sayın baron, dedi M. de Charlus'e, gelin bir sigara içelim birlikte, bu delikanlı henüz konağın bütün harikalarını görmemiş.” Ben eve dönmek zorunda olduğumu söyleyip izin istedim. “Biraz bekleyin, dedi Brichot; beni evime bırakacaktınız, sözünüzü unutmadım. —Gümüş sofra takımlarını çıkarttırmamı istemez misiniz sahi? Hiç zahmet olmaz, dedi M. de Charlus bana. Unutmayın, söz verdiniz, nişan konusunda Morel'e tek kelime etmeyeceksiniz. Ona birazdan, kalabalık azıcık dağıldıktan sonra sürpriz yapmak istiyorum. Gerçi o nişanın bir sanatçı için önemli olmadığını söylüyor, ama amcası istiyormuş.” (Ben bu sözün üzerine kızardım, çünkü Verdurin'ler büyükbabam yüzünden Morel'in amcasının kim olduğunu öğrenmişlerdi.) “Ne diyorsunuz, en güzel takımları çıkarttırmamı istemez misiniz? diye sordu M. de Charlus. Ama siz onları biliyorsunuz, La Raspelière'de onlarca kere gördünüz.” Benim için, istediği kadar zengin olsun bir burjuva sofra takımının sıradan gümüşlerini değil, Mme du Barry'nin gümüşlerinin sadece güzel bir gravürde bile olsa bir örneğini görmenin ilginç olabileceğini ona söylemeye cesaret edemedim. Kafam fazlasıyla meşguldü ve —Mlle Vinteuil'ün gelişiyile ilgili ifşaat beni böylesine kaygılandırmış olmasaydı bile— zaten sosyete toplantılarında daima aşırı dalgın ve huzursuz olduğumdan, dikkatimi güzel nesneler üzerinde yoğunlaştıramazdım. Dikkatimi ancak hayal gücüne hitap eden bir gerçekliğin çağrısı sabitleyebilirdi; o akşam, mesela öğleden sonra düşünüp durduğum Venedik'in bir

görüntüsü, bu tür bir çağrı olabilirdi; birçok görüntüde mevcut, görüntülerin kendilerinden daha gerçek, genel bir unsur da aynı işlevi görebilir ve her zaman olduğu gibi, içimde yer alan, genellikle uyuşuk durumdaki zekâyı uyandırabilirdi; bu zekânın bilincimin yüzeyine çıkması bana daima büyük bir mutluluk verirdi. Brichot ve M. de Charlus'le birlikte tiyatro salonu diye adlandırılan salondan çıkıp diğer salonlardan geçtiğimiz sırada, La Raspelière'de görmüş ve hiç dikkat etmemiş olduğum kimi mobilyaları bu salonlarda görünce, konağın ve şatonun düzenlenişindeki ortak aile havasını, kalıcı kimliği fark ettim ve gülümseyerek, "İşte bakın, şu salonun karşı tarafı, Montalivet Sokağı'nın yirmi beş yıl –*grande mortalis aevi spatium**– önceki hali hakkında size bir fikir verebilir en azından" diyen Brichot'nun ne demek istediğini anladım. Hafızasında gördüğü o geçmişteki salonun dudaklarına yerleştirdiği tebesümünden anladım ki, Brichot'nun eski salonda, belki de farkında olmadan tercih ettiği şey, o büyük pencerelerinden, Patron'la Patroniçe'nin ve müritlerin neşeli gençliğinden ziyade, (benim de La Raspelière'le Conti Rıhtımı arasındaki kimi benzerliklerden çıkardığım) o gerçekdışı unsurdur; her şeyde olduğu gibi bir salonda da bu gerçekdışı unsurun görünür, fiili ve herkesin saptayabileceği yanı, sadece yaşlı muhatabım için mevcut olan, bana gösteremediği bir rengin, tamamen manevi hale gelmiş uzantısıydı; Brichot'nun tercih ettiği şey, dış dünyadan kopup ruhumuza sığınan ve bir artı değer kattığı ruhumuzun olağan dokusuyla bütünleşen, şekil değiştirip –hatırladığımız yıkık evler, eski insanlar, gece yarısı yemeklerinde kullanılan meyve kâseleri gibi– hatıralarımızın yarısaydam albatrına dönüşen unsurdur; bizden başka kimsenin görmediği o albatrın rengini başkalarına gösteremediğimiz içindir ki, onlara geçmişteki şeylerle ilgili bir fikirleri olamayacağını, gördükleri şeylere hiç benzemediğini söylerken gerçeği dile getirmiş oluruz ve bu şeyleri kendi kendimize düşünürken bile heyecanlanır, artık sönmüş olan lambalardan yansıyan ışığın ve bir daha açmayacak olan gürgenlerden yayılan kokunun bir müddet daha varlığını sürdürebilmesinin zihnimizin varlığına bağ-

* İnsan hayatının büyük bir bölümü.

lı olduğunu düşünürüz. İşte bu yüzden, Montalivet Sokağı'ndaki salon Brichot'nun gözünde Verdurin'lerin şu andaki evini çirkinleştiriyordu şüphesiz. Öte yandan, profesörün gözünde bu yeni eve bir yabancıнын göremeyeceği bir güzellik de katıyordu. Eski salonun bu evde de yer alan bazı mobilyaları, bazen aynen korunmuş olan, benim de La Raspelière'den hatırladığım bir düzenleniş eski salonun bazı bölümlerini yeni salonla bütünleştiriyor, bazen eski salonu bir sanrı derecesinde hatırlatıyor, sonra da, etraftaki gerçekliğin ortasında, başka yerde görüldüğü sanılan, yıkılmış bir dünyanın parçalarını canlandırdığı için, neredeyse gerçekdışı görünüyordu. Yeni ve hayli gerçek koltukların arasında rüyadan çıkmış bir kanep; pembe ipekiyle kaplanmış küçük iskemleler; oyun masasının bir geçmişi, bir hafızası olduğu için insan mertebesine yükselmiş, Conti Rihtımı'ndaki salonun soğuk loşluğunda, Montalivet Sokağı'ndaki pencerelerden giren (saatini Mme Verdurin kadar iyi bildiği) güneşin ve bir dönem götürüldüğü Douville'de, gün boyunca çiçek bahçesinin ötesindeki derin *** Vadisi'ni seyrederek Cottard'la kemancının iskambil oynayaacağı saati beklediği salonun camlı kapılarından giren güneşin verdiği esmerliği koruyan nakışlı örtüsü; artık hayatta olmayan yakın bir sanatçı dostun armağanı olan, hiç iz bırakmadan sönüp gitmiş bir hayatın yaşayan tek parçası, büyük bir yeteneği ve uzun bir dostluğu özetleyen, onun resim yaparkenki dikkatli, yumuşak bakışını, o tombul, kederli, biçimli elini hatırlatan pastel menekşe demeti; müritlerin armağanlarından oluşan, gittiği her yerde ev sahibesine eşlik eden ve sonunda bir kişilik özelliğinin, bir kader çizgisinin kalıbına, sabitliğine bürünen o güzel düzensiz eşya kalabalığı; eski salonda olduğu gibi, burada da, aynı şekilde çiçeklenip sistemli biçimde gelişen çiçek demetleri ve çikolata kutuları bolluğu; hâlâ hediye edildikleri kutudan yeni çıkıyormuş izlenimi uyandıran ve ömür boyu ilk andaki gibi birer yılbaşı hediyesi olarak kalan tuhaf, gereksiz nesnelerin oluşturduğu o ilginç, kısacası diğerlerinden ayıramayacağımız, ama Verdurin davetlerinin eski müdavimi Brichot'nun nazarında manevi suretiyle birlikte var oldukları için adeta bir derinlik kazanan nesnelerin pasına, kadifemsi yumu-

şaklığına sahip eşyalar; her yere dağılmış olan bütün eşyalar, Brichot'nun kalbinde sevilen benzerlikleri canlandıran sesli tuşlar misali karışık hatıraları seslendiriyor, yer yer kakmalarla işledikleri şu andaki salonu tıpkı güneşli bir günde havayı, mobilyaları ve halıları parçalara ayıran güneş ışınlarından bir çerçeveye gibi bölüp sınırlandırıyorlar, adeta Verdurin salonunu –Verdurin'lerin çeşitli evlerinin özünde var olan– ideal biçimi denebilecek bir şekli bir minderden bir çiçekliğe, bir tabureden bir rayihanın izine, bir aydınlatma tarzından bir renk hâkimiyetine izleyerek o şekle hacim kazandırıyor, onu hatırlatıyor, ruhsallaştırıyor ve yaşıtıyorlardı.

Brichot, kulağıma eğilerek, “Baronu en sevdiği konuda konuşturmaya çalışalım. O konuda olağanüstüdür” dedi. Ben bir yandan, Mlle Vinteuil’le kız arkadaşının Verdurin'lere gelişi konusunda M. de Charlus’ten bilgi almak istiyordum, Albertine’i bu bilgi uğruna evde bırakıp dışarı çıkmıştım. Öte yandan, Albertine’i çok uzun bir süre yalnız bırakmak da istemiyordum; yokluğumu kötüye kullanmasından değil de, (Albertine ne zaman döneceğimi bilmiyordu ve zaten bu saatlerde ziyaretçi kabul etmesi de, dışarı çıkması da aşırı dikkat çekerd), fazla uzun bulmasından korkuyordum. Bu nedenle, Brichot’yla M. de Charlus’e, kendileriyle fazla zaman geçiremeyeceğimi söyledim. Sosyete heyecanı azalmaya başlayan, ama konuşmayı uzatma, sürdürme ihtiyacı duyan baron, “Olsun, yine de gelin” dedi; bu ihtiyacı daha önce baronda da, Guermantes Düşesi’nde de fark etmiştim; Guermantes ailesinin tipik bir özelliği olan bu ihtiyaç, zekâlarına sohbetten başka bir uygulama alanı sunmayan, yani kısıtlı bir alan sunan ve dolayısıyla, birlikte saatler geçirdikten sonra bile hâlâ tatmin olmayan ve bitkin düşmüş muhataplarına giderek artan bir açıklıkla yapışan, ondan sosyal hazların sağlayamayacağı bir tatmin bekleme yanılgısına düşen insanların hepsinde görülür. “Gelin, diye devam etti baron, davetlerin en hoş ânı budur işte, bütün davetlilerin gittiği an, Doña Sol’ün saati; bu davetin sonu o kadar hazin olmaz umarım. Ne yazık ki sizin aceleniz var; muhtemelen yapmasanız daha iyi edeceğiniz bazı şeyleri yapmak için sabırsızlanıyorsunuz. Herkesin her zaman acelesi vardır, gelinmesi

gereken saatte gidilir. Biz Couture'ün filozofları gibiyiz; geceyi özetlemenin, askeri deyimle harekâtı değerlendirmenin tam zamanıdır. Mme Verdurin'e söyleriz, bize bir gece yarısı yemeği hazırlatıverir, kendisini davet etmeye özen gösteririz, sonra da Charlie'den rica ederiz —yine *Hernani*'deki gibi— o muhteşem *adagio*'yu sırf bizim için tekrar çalar. O *adagio*'nun güzelliği! Peki ama genç kemancımız nerede? Onu tebrik etmek istiyordum, şimdi duygulanma, sarılıp kucaklaşma zamanıdır. Kabul edin Brichot, harikulade çaldılar, bilhassa Morel. Perçemin düştüğü ânı fark ettiniz mi? Ya! Öyleyse azizim, hiçbir şey görmemişsiniz demektir. Enesco'yu, Capet'yi, Thibaud'yu kıskançlıktan çatlatacak bir fa diyez vardı; son derece sakın bir insan olmama rağmen, itiraf edeyim ki, o tını karşısında yüreğim sıkıştı, hıçkırıklarımı zor tuttum. Salondaki herkesin soluğu kesilmişti; azizim Brichot" diye haykırdı baron, profesörün kolunu sertçe çekerek, "olağanüstüydü. Bir tek bizim Charlie, taş gibi kıpırtısızdı, nefes alışığı bile fark edilmiyordu; Théodore Rousseau'nun sözünü ettiği, düşündüren ama düşünmeyen, cansızlar âlemine ait varlıklara benziyordu. Ve sonra birden" diye haykırdı M. de Charlus tumturaklı bir edayla, tiyatro sahnesinde ani bir değişimi canlandırırçasına, "birden... Perçem! Ve bu arada, o küçük zarif *allegro vivace* kadril. Biliyor musunuz, o perçem en kalın kafalı dinleyiciler için bile bir ifşaattı. O âna kadar sağır olan Taormina Prensesi —kulağı olup da işitememek, sağırılıkların en kötüsüdür biliyorsunuz —o mucizevi perçem karşısında müzik çalındığını, poker oynanmadığını anladı. Ah! Gerçekten muhteşem bir andı. —Beyefendi, sözünüzü kestiğim için özür dilerim, dedim, M. de Charlus'ü ilgilendiğim konuya çekmeye çalışarak, bestecinin kızının geleceğini söylemişsiniz. Kendisini görmeyi çok istiyordum. Geleceği kesin miydi, emin misiniz? —Bilemiyorum doğrusu" diyen M. de Charlus, belki istemeyerek kıskanan kişiye bilgi vermeme yolundaki genel kurala itaat ediyordu; bu eğilim bazen kıskanılan kadından nefret bile etsek, şeref meselesi yüzünden ona anlamsız bir dostluk sergileme isteğinden kaynaklanır, bazen kıskançlığın aşkı iyice körükleyeceği tahmini üzerine ona kötülük etme isteğinden; bazen de insanlara tatsız

davranma ihtiyacından kaynaklanır, bunun bir yolu da, gerçeği insanların çoğuna söyleyip kıskanan kişiden gizlemektir; bilmemek kıskanan kişinin çektiği ıstırabı artırır, en azından kendisi öyle düşünür; insanları incitmek için de, onların belki yanılarak en acı zannettikleri silahı kullanırız. “Biliyorsunuz, diye devam etti M. de Charlus, burası abartılar evidir aslında; çok şeker insanlar, ama işte, şu veya bu şekilde şöhret yapmış kişilerin geleceğini duyurmaktan hoşlanıyorlar. Ama siz iyi görünmüyorsunuz, burası çok rutubetli, üşüyeceksiniz, dedi, bir iskemleyi bana doğru iterek. Madem rahatsızsınız, dikkatli olmak gerekir, ben gidip paltonuzu getireyim. Hayır, siz gitmeyin, yolu bulamazsınız, üşütürsünüz. Tedbirsizlik diye buna denir işte, halbuki dört yaşında çocuk da değilsiniz; benim gibi yaşlı bir dadı lazım size. —Siz rahatsız olmayın baron, ben giderim” dedi Brichot ve derhal uzaklaştı; M. de Charlus’un bana gerçek bir dostluk beslediğini, çılgınlığa varan büyüklük ve acımasızlık nöbetlerinin yerini yumuşak bir sadelik ve sadakate de bırakabildiğini belki de pek fark edemeyen Brichot, Mme Verdurin’in bir tutuklu gibi gözetimine emanet ettiği M. de Charlus’un benim pardösümü getirme bahanesiyle Morel’in yanına gitmesinden ve Patroniçe’nin planlarını suya düşürmesinden korkmuştu.

Bu arada Ski, kimse kendisinden böyle bir şey rica etmediği halde piyanonun başına geçmiş, muzipçe çatılmış kaşlar, dalgın bakışlar ve hafifçe bükülmüş dudaklarla —yani sanatçı havası zannettiği edayla— Bizet’den bir şey çalması için Morel’e ısrar etmekteydi. “Nasıl olur, Bizet’nin o çocuksu müziğini sevmiyor musunuz? Ama azizim, harikuladedir” dedi, o kendine has konuşmasıyla, r’leri yuvarlayarak. Morel Bizet’den hoşlanmadığını abartılı bir şekilde belirtti; (küçük kabilede, inanılması imkânsız olsa da, esprili bir adam kabul edilen) Ski, Morel’in sert eleştirilerini saçma bulurmuş gibi yapıp gülmeye koyuldu. Gülüşü M. Verdurin’ininki gibi dumana boğulma şeklinde tezahür etmiyordu. Önce alaylı bir ifade takınıyor, sonra, adeta elinde olmadan, tek bir gülme sesi kaçırıyordu ağzından; çanların ilk çağrısına benzeyen bu sesin ardından gelen sessizlikte, Ski’nin o alaycı bakışları sanki söylenen şeyin komikliği-

ni bilinçli olarak inceliyor ve ardından, gülme çanı ikinci kez çalınıyor, az sonra da neşeli akşam duası çanları başlıyordu.

M. Brichot'yu zahmete soktuğum için üzüldüğümü söyledim M. de Charlus'e. "Yok canım, o halinden memnun, sizi çok sever, sizi herkes çok seviyor. Daha geçen gün konuşuyorduk, artık hiç görüşemiyoruz, köşesine çekildi diye! Zaten Brichot çok iyi bir insan" diye devam etti M. de Charlus; kendisiyle sevgi dolu bir tavırla, açıkyüreklilikle konuşan ahlak profesörünün yokluğunda onu fütursuzca çekiştirdiği baronun aklına gelmiyordu muhtemelen. "Çok değerli bir adam, müthiş bilgili; üstelik mürekkep kokan onca profesör gibi bir kitap kurdu olmamış, katılaşmamış. Benzerlerinde ender rastlanan bir açık görüşlülüğe, hoşgörüye sahip. İnsan bazen Brichot'nun hayatı ne kadar iyi anladığını, herkese hak ettiği muameleyi gösterişindeki zarafeti görünce, basit bir Sorbonne profesörünün, eski bir kolej öğretmenin bütünü bunları nereden öğrendiğini merak ediyor. Ben bile şaşıyorum." Bense, Mme de Guermantes'in en incelişiz davetlisinin bile aptalca ve bunaltıcı bulacağı Brichot'nun konuşmasının hepsinden daha müşkülpesent olan M. de Charlus'ün hoşuna gitmesine daha da çok şaşırmıştım. Ama bu durum çeşitli etkenlerin sonucuydu ve bu etkenlerin bazıları, başka bakımlardan farklı olmakla birlikte, Swann'ı da benzer biçimde etkilemişti: Swann Odette'e âşık olduğu sıralar, uzun bir süre boyunca küçük kabileden çok hoşlanmıştı, aynı şekilde evlendikten sonra da, Swann çiftini taparcasına sevmiş gibi görünen, sürekli Mme Swann'ı ziyarete gelip M. Swann'ın hikâyelerine hayran olan ve onlardan aşağılayarak söz eden Mme Bontemps'ı sevimli bulmuştu. Tıpkı bir yazarın en zeki kişiyi değil, bir erkeğin bir kadına tutkusu konusunda cesurca, hoşgörülü bir yorum yapan zevk düşkününü zekâ bakımından üstün bulması ve bu yorumun üzerine, hem yazarın hem de yazarlık taslayan yeteneksiz metresinin aşk konusunda tecrübeli bu yaşlı hovardayı eve gelen en akıllı misafir seçmeleri gibi, M. de Charlus de Brichot'yu diğer dostlarından daha zeki buluyordu; Brichot hem Morel'e yakınlık gösteriyordu, hem de Yunan filozoflarından, Latin şairlerinden, doğu hikâyelerinden yerinde alıntılar yaparak baronun zevkini tuhaf ve

büyüleyici bir seçkiyle okşuyordu. M. de Charlus, bir Victor Hugo'nun etrafını bilhassa Vacquerie'lerle, Meurice'lerle çevrelemekten hoşlandığı yaşı gelmişti. Hayat konusunda kendi bakış açısını kabul eden kişileri herkese tercih ediyordu. "Onunla çok sık görüşüyorum" diye ekledi, cıvılcıvılcı, ahenkli bir sesle, ciddi, beyaz pudralı maskesinde sadece dudakları kıpırdatarak; din adamlarını hatırlatan gözkapakları ise yarı kapalıydı. "Brichot'nun derslerine gidiyorum; Quartier Latin havası değiştiriyor beni; benim farklı bir çevreye mensup gençlik arkadaşlarımdan daha zeki, daha bilgili, çalışkan ve düşünen bir genç burjuva kesim var. Farklı bir ortam, siz herhalde benden daha iyi tanırırsınız, genç *burjuvalar* bunlar" dedi, *b* harfinin üstüne basa basa telaffuz ettiği kelimeyi vurgulayarak, adeta bir belagat alışkanlığıyla altını çizerek; baronun bu konuşma biçimi, düşüncesindeki nüans düşkünlüğüyle çakışırdı, ama belki bana karşı küstahlık etmenin hazzına da karşı koyamamıştı. Bu küstahlığı, (Mme Verdurin tasarısını benim yanımda açıkladığından beri,) M. de Charlus'un içimde uyandırdığı derin ve sevecen merhameti katien azaltmadı; beni güldürdü sadece; barona böylesine bir yakınlık beslemediğim bir durumda bile, gücenmezdim zaten. Ben de büyükannem gibi kolaylıkla haysiyet yoksunluğuna varabilecek derecede izzetinefisten yoksundum. Bunun pek farkında değildim şüphesiz; kolejden beri, en değer verdiğim arkadaşlarımdan hakaretlere katien tahammül etmediklerini, çirkin davranışları asla affetmediklerini gördükçe, sonunda benim de sözlerimde ve davranışlarımda oldukça gururlu, ikinci bir mizaç ortaya çıkmıştı. Hatta bu mizacı aşırı gururlu diye biliniyordu, çünkü hiç korkak olmadığım için, kolaylıkla düellolarda yer alıyordum; ne var ki, bu düelloları kendim alaya alınca, gülünç olduklarına kolaylıkla inanılıyordu, böylece düelloların sağladığı manevi itibarı da azaltıyordum. Ama bizim bastırdığımız mizaç yine de içimizde varlığını sürdürür. İşte bu nedenle, bazen dâhi bir yazarın yeni şaheserini okurken, kendi küçümsemiş olduğumuz fikirlerimizi, bastırmış olduğumuz sevinç ve üzüntüleri, aşağıladığımız koca bir duygu âlemini o şaheserde bulup sevinir ve birden değerli olduklarını anlarız. Hayat tecrübesi, biri benimle alay

ettiğinde ona kızmayıp sevgiyle gülümsemenin iyi bir şey olmadığını bana öğretmişti. Yine de bu izzetinefis ve hınç yoksunluğunu ifade etmemeyi öğrendiğim, hatta içimde mevcut olduğunu neredeyse kendim bile unuttuğum halde, benim içinde yaşadığım ilkel hayati ortam buydu. Öfke ve fesatlık bana bambaşka bir şekilde, sinir krizleriyle gelirdi. Ayrıca adalet duygusu da hiç bilmediğim bir şeydi, o kadar ki, ahlak duygusundan tamamen yoksundum. Bütün kalbimle en zayıf ve bedbaht olanın yanıdaydım. Morel'le M. de Charlus'un ilişkisinde iyilikle kötülüğün ne ölçüde rol oynadığı konusunda hiçbir fikrim yoktu, ama M. de Charlus için hazırlanan ıstırapı düşünmeye bile tahammülüm yoktu. Onu uyarmak istiyor, ama bunu nasıl yapacağımı bilemiyordum. "Benim gibi yaşlı bir konna için, o çalışkan çocukları görmek bir zevk. Tanımıyorum kendilerini" dedi, ölçülü bir tavırla elini kaldırarak, böbürleniyormuş gibi görünmemek, dürüstlüğünü göstermek ve öğrencilerin namusu konusunda şüphe uyandırmamak için, "ama çok terbiyeli çocuklar, çoğu zaman ben çok yaşlı bir beyefendi olduğum için, bana yer bile ayırıyorlar. Evet azizim, hiç itiraz etmeyin, kırk yaşın üstündeyim dedi, altmışın üzerinde olan baron. Brichot'nun ders verdiği amfi biraz sıcak oluyor, ama dersler daima ilginç." Baron genç öğrenci kalabalığına karışmayı, hatta itilip kakılmayı tercih etse de, bazen Brichot fazla beklemesin diye onu kendisiyle birlikte içeri alırdı. Her ne kadar Sorbonne Brichot'nun evi sayılsa da, zincirlerle donanmış odacı önde, gençlerin hayran olduğu hoca arkada ilerledikleri sırada Brichot çekingenliğini yenemez, kendini böylesine önemli hissettiği bu andan yararlanıp Charlus'e nezaket göstermek istediği halde, biraz utanırdı; odacı geçmesine izin versin diye, sahte bir tonda, çok meşgul bir adam edasıyla, "Beni izleyin baron, sizi yerleştirelim" der, sonra da baronun içeri girişiyle hiç ilgilenmeyip koridorda tek başına, fütursuzca ilerlerdi. İki yanında çifte kordon oluşturan genç hocalar Brichot'yu selamlardı; kendisini üniversitenin ağalarından biri olarak gördüklerini bildiği bu gençlere kasılıyormuş gibi görünmemek için Brichot durmadan göz kırpar, sessiz bir mutabakatla başını salları, bu arada kararlılığından ve Fransızlığından ödün ver-

meme kaygısı, gönderdiği selamlara “Tanrı aşkına, gerekiyorsa savaşıcağız” diyen yaşlı bir askerin yüreklendirici çağrısını hatırlatan samimi bir teşvik havası verirdi. Ardından, öğrencilerin alkışları patlardı. Brichot bazen M. de Charlus’un derslerine katılmasından yararlanır, bunu birinin gönlünü alma, neredeyse kendisine gösterilen bir nezakete mukabelede bulunma fırsatı olarak kullanırdı. Bir akrabasına veya burjuva dostlarından birine, “Kızınız veya kızınız ilgilenebilir belki, derdi, haber vermiş olayım, Condé’lerin torunu, Agrigento Prensi Charlus Baronu dersime katılacak. Aristokrasimizin tipik sayılabilecek son temsilcilerinden birini görmüş olmak, bir çocuk için unutulmaz bir hatıradır. Gelecek olursa, benim kürsümün yanında oturacağı için kolaylıkla tanıyabilirler. Zaten bir tek o olacak, iriyarı, beyaz saçlı, siyah bıyıklı, askeri madalyalı bir adam. —Ah! Çok teşekkür ederim” derdi ailenin babası. Ve karısının yapacak başka işleri olsa bile, Brichot’yu kırmamak için zorla derse gönderirdi; bu arada sıcaktan ve kalabalıktan rahatsız olan genç kız, yine de merakla Condé’lerin torununu süzer, kırmalı yakalılık takmamasına, günümüz erkeklerine benzemesine şaşardı. Bu arada, baronun gözleri kızı katiyen görmezdi, ama onun kim olduğunu bilmeyen çeşitli erkek öğrenciler gösterdiği yakınlığa şaşırır, kendilerini önemseyip soğuk bir tavır takınırlardı; baron da hulyalarla ve hüznle dolup taşarak ayrılırdı sınıftan. “Tekrar kendi konuma döndüğüm için başışlayın, dedim M. de Charlus’e aceleyle, Brichot’nun ayak sesini duyunca, acaba Mlle Vinteuil’ün veya kız arkadaşının Paris’e geleceğini öğrenecek olursanız, bu ricamdan kimseye bahsetmeden bana bir telgrafla haber verip ne kadar kalacaklarını da tam olarak belirtebilir misiniz?” Mlle Vinteuil’ün geleceği konusunda duyduğum sözler artık pek inanmıyordum, ama ileri için önlem almak istiyordum. “Tabii, sizin için bunu yaparım. Her şeyden önce, size büyük bir minnet borcum olduğu için. Bir zamanlar size yaptığım teklifi kabul etmeyerek, kendi zararınıza, bana büyük bir iyilik etmiş oldunuz, özgürlüğümü elimden almadınız. Gerçi özgürlüğümden başka bir biçimde vazgeçtim sonra, dedi M. de Charlus, sırlarını anlatma isteğinin sezildiği hüzünlü bir sesle; daima belirleyici olay olarak

gördüğüm bir durumdur bu; belki kader o anda yoluma çıkmamanız konusunda sizi uyardığı için kendi lehinize çevirme çabasını göstermediğiniz bir dizi koşulun bir araya gelmesidir. Hayatta daima, ‘insan devinir, Tanrı onu yönlendirir’. Kim bilir Mme de Villeparisis’nin evinden birlikte çıktığımız gün teklifimi kabul etseydiniz, o zamandan bugüne kadar cereyan eden birçok olay hiç yaşanmayacaktı belki.” Ne diyeceğimi bilemeyip konuyu değiştirmek için Mme de Villeparisis ismine dört elle sarıldım ve ölümüne ne kadar üzüldüğümü söyledim. “Ya! Evet” diye mırıldandı M. de Charlus sertçe, son derece küstah bir tonda, başsağlığı dileğimin samimiyetine bir an için olsun inanmamışçasına. Mme de Villeparisis konusunun kendisine kesinlikle acı vermediğini görüp, bu konuda her bakımdan yetkili sayılabilecek barona, Mme de Villeparisis’nin aristokrat sosyete tarafından niçin öylesine dışlandığını sordum. Baron bu küçük sosyete sorununa bir çözüm getirmedığı gibi, sorunun varlığından bile habersizmiş gibi geldi bana. O zaman anladım ki, Mme de Villeparisis’nin gelecek kuşaklara yüksek bir mevki gibi görünecek olan, markizin sağlığında bile cahil halka yüksek görünmüş olan mevkisi, toplumun öteki ucuna, Mme de Villeparisis’yi ilgilendiren kesime, yani Guermantes’lara da en az o kadar yüksek görünmüştü. Mme de Villeparisis onların teyzesiydi, onlar her şeyden çok ailenin asaletini, yapılan soylu evlilikleri, çeşitli yengeler üzerindeki etkiyle korunan aile nüfuzunu görüyorlardı. Meseleye sosyete açısından değil de, aile açısından bakıyorlardı. Mme de Villeparisis’nin ailesi ise, benim zannettiğimden daha soyluydu. Villeparisis soyadının sahte olduğunu öğrendiğimde çok şaşırmıştım. Ama eşitsiz bir evlilik yaptığı halde üstün mevkisini korumuş olan başka soylu kadınlar da vardır. M. de Charlus önce Mme de Villeparisis’nin meşhur *** Düşesi’nin yeğeni olduğunu söyledi bana; Temmuz monarşisi döneminde yüksek aristokrasinin en ünlü şahsiyeti olan düşes, Yurttaş Kral ve ailesiyle görüşmeyi reddetmişti. O düşesle ilgili hikâyeler dinlemeyi ne kadar istemiştim! Meğer Mme de Villeparisis, yanakları benim gözümde burjuva kadınlarının yanaklarını temsil eden, iyi yürekli Mme de Villeparisis, bana sürekli hediyeler gönderen, istesem her gün görü-

şebileceğim Mme de Villeparisis, düşesin yeğeniymiş, düşesin evinde, *** Konağı'nda büyümüş, onu düşes yetiştirmiş. M. de Charlus'un anlattığına göre, düşes Doudeauville Dükü'ne, "Üç kız kardeşten hangisini en çok beğeniyorsunuz?" diye sordugunda, Doudeauville, "Mme de Villeparisis'yi" deyince, *** Düşesi, "Sizi rezil!" diye cevap vermiş. M. de Charlus, "Düşes çok *esprili* bir kadındı çünkü" diye açıkladı, kelimeyi Guermantes'lara has vurgu ve telaffuzla kullanarak. Düşesin cevabını bu kadar "*esprili*" bulmasına şaşırmadım aslında, çünkü insanların kendi zekâlarına gösterdikleri katılığı başkalarının zekâsına göstermediklerini, kendilerinin yaratmaya değer bulmayacağı bir şeyi dikkatle gözlemleyip kaydettiklerini daha önce birçok kez görmüş, bu merkezkaç, nesnel eğilimi fark etmiştim.

"Nesi var bunun? Benim pardösümü getiriyor, dedi baron, Brichot'nun onca zaman oyalanıp yanlış pardösüyle geldiğini görünce. Ben gitseydim daha iyi olurdu. Her neyse, omzunuza alırsınız. Çok tehlikeli bir şeydir azizim, biliyor musunuz? Aynı bardaktan su içmek gibidir; düşüncelerinizi okuyabileceğim. Durun canım, öyle değil, bırakın ben yerleştireyim." Baron paltosunu üzerime yerleştirirken omuzlarıma iyice yapıştırıyor, boynumu kapatıyor, yakayı kaldırıyor, eli çeneme hafifçe değdiğinde özür diliyordu. "Bu yaşta hâlâ örtünmeyi bilmiyor, bebek gibi üstüne titremek gerek; ben aslında çocuk bakıcısı olmak için doğmuşum Brichot." Artık gitmek istiyordum, ama M. de Charlus gidip Charlie'yi bulmaya niyetli olduğunu belirtince, Brichot ikimizi de alıkoydu. Öte yandan, Albertine'i evde bulacağımdan emindim; tıpkı gündüz, Françoise'ın telefonundan sonra, Albertine'in Trocadéro'dan döneceğinden emin, piyanonun başına oturduğum sırada olduğu gibi, onu görmek için sabırsızlanmıyordum. İşte bu sükûnet sayesinde, konuşma boyunca kalkmaya her yeltenişimde, ben gidersem Mme Verdurin bizi çağırmaya ginceye kadar Charlus'u oyalayamayacağımdan korkan Brichot'nun emrine itaat edebildim. "Canım, dedi Brichot barona, biraz daha durun bizimle; Morel'i sonra taltif edersiniz" diye eklerken, neredeyse ölü denebilecek gözünü üzerime dikti; geçirdiği çeşitli ameliyatlar sonucunda gözü

biraz canlanmıştı, ama muzip bir yan bakışın gerektirdiği hareketlilikten yoksundu. Baron tiz bir sesle, kendinden geçerek haykırdı: “Taltif etmek mi! Saçmalamayın! Azizim, size söylüyorum, kendini hep bir ödül töreninde zannediyor bu adam, genç öğrencilerinin hayalini kuruyor. Onlarla yattığından şüpheleniyorum. –Mlle Vinteuil’ü görmek istiyorsunuz demek, dedi, konuşmamızın sonunu duymuş olan Brichot. Gelecek olursa ben size mutlaka haber veririm, Mme Verdurin’den öğrenirim nasılsa.” Brichot baronun pek yakında küçük kabileden atılacağını öngörmekteydi muhtemelen. “Ne yani, dedi M. de Charlus Mme Verdurin’le sizin kadar samimi olmadığımı mı düşünüyorsunuz; o pek feci şöhretli şahısların gelişini haber alamaz mıyım? Herkes duydu artık, biliyorsunuz. Mme Verdurin gelmelerine izin vermekle hata ediyor, karanlık çevrelerin insanları bunlar. Korkunç bir arkadaş grupları var, o kadınlar iğrenç yerlerde bir araya geliyor herhalde.” Baronun her sözüyle çektiğim ıstıraba bir yenisi ekleniyor, acılarım artıp şekil değiştiriyordu. Birdenbire, Albertine’in hemen bastırdığı birtakım sabırsızca hareketlerini hatırladım ve beni terk etmeyi tasarladığı korkusuna kapıldım. Bu şüphe, ben huzura kavuşuncaya kadar ortak hayatımızı sürdürme ihtiyacımı artırıyordu. Albertine ayrılmak konusunda benden önce harekete geçmeyi düşünüyorsa, bu düşünceyi kafasından uzaklaştırmak için, tasarımı acı çekmeden gerçekleştirebileceğim zamana kadar Albertine’in zincirlerini hafifletmem lazımdı; yapılabilecek en iyi şeyin, (belki de M. de Charlus’ün varlığından, onun yapmaktan hoşlandığı numaraların bilinçdışı hatırasından etkilenerek) ayrılmaya niyetlendiğime Albertine’i inandırmak olacağını düşündüm; eve döner dönmez yalandan vedalaşmalar, bir ayrılık sahneleyecektim. “Kesinlikle hayır, Mme Verdurin’le sizden daha samimi olduğumu düşünmüyorum elbette” dedi Brichot, kelimelerin üstüne basa basa; baronu şüphelendirmiş olmaktan korkuyordu çünkü. Benim gitmek istediğimi görünce, alıkoymak için, vaat edilmiş olan eğlenceyi yem olarak kullanmayı denedi: “Bana öyle geliyor ki baron, bu iki hanımın şöhretinden bahsederken bir şeyi hesaba katmıyor: Bir şöhret aynı anda hem korkunç, hem de haksız olabilir. Bir örnek vere-

cek olursak, paralel diyebileceğim, daha çok bilinen kategoride çok sayıda yargı hatası bulunduğu şüphe götürmez; tamamen masum bazı ünlülerin yüz kızartıcı sodomi suçundan hüküm giydikleri tarihte kayıtlıdır. Michelangelo'nun bir kadına olan büyük aşkının yakın zamandaki keşfi, X. Leo'nun dostuna ölümünden sonra yeniden yargılanma hakkını sağlayabilecek nitelikte bir olaydır. Bana öyle geliyor ki anarşinin kabul görmesini ve bizim saf amatörler arasında moda günah haline gelmesini sağlayan, ama kavga çıkar korkusuyla adını anmaya cesaret edemediğimiz bir başka dava miadını doldurduğunda, Michelangelo Davası snopları coşturmak ve La Villette'i seferber etmek için birebir olacak." Brichot erkeklerin şöhreti hakkında konuşmaya başladığından beri M. de Charlus'un çehresinde cahil sosyete mensupları tedavi veya strateji konusunda saçma sapan konuştuğu zaman bir tıp veya askerlik uzmanının sergilediği türden sabırsızlık işaretleri okunmaktaydı. Sonunda Brichot'ya, "Sözünü ettiğiniz şeyler hakkında en ufak bir bilginiz yok. Haksız bir tek şöhret söyleyin bana. İsim verin" dedi. Brichot çekinerek araya girdiğinde de, "Evet, hepsini biliyorum, diye tersledi; bu işi çok eskiden, meraktan ya da ölmüş olan bir dosta duyulan istisnai sevgiden ötürü yapmış olanlar ve fazla ileri gitmiş olmaktan korkarak, bir erkeğin yakışıklılığından bahsettiğinizde bu konunun tamamen yabancı olduğu, tıpkı mekanikten hiç anlamadığı için iki otomobil motorunu birbirinden ayırt edemeyişi gibi, yakışıklı bir erkekle çirkin bir erkeği de birbirinden ayırt edemeyeceğini söyleyenler. Bunların hepsi boş laf. Yanlış anlaşılmasın, kötü bir şöhretin (ya da böyle adlandırılan şeyin) haksız olması kesinlikle imkânsızdır demek istemiyorum. Ama bu, o kadar istisnai, o kadar nadir bir durumdur ki, gerçek hayatta yok sayılır. Buna rağmen, ben meraklı ve araştırmacı bir kişi olarak, böylelerine rastladım, hem de birer efsane değildiler. Evet, hayatım boyunca, iki adet haksız şöhret saptadım (bilimsel bir saptamadan söz ediyorum, boş konuşmuyorum). Bu haksız şöhretler genellikle isim benzerliğinden ya da kimi yüzeysel belirtilerden kaynaklanır; örneğin çok sayıda yüzük takmak, köylülerin iki

kelimede bir *jarniguié** İngilizler'in de *goddam*** dediklerini zanneden cahillerin nazarında, kesinlikle sözünü ettiğiniz şeyin belirtisidir. Bunlar bulvar tiyatrosu geleneğidir."

M. de Charlus eşcinseller arasında benim Balbec'te gördüğüm dörtlü arkadaş grubunun liderini, "kadın oyuncunun arkadaşını" da sayınca çok şaşırdım. "Peki ya o kadın oyuncu? —O paravan işlevi görüyor; ayrıca adamın onunla ilişkisi var, belki erkeklerden çok; erkeklerle pek ilişkisi yoktur. —Öteki üç erkekle ilişkisi var mı? —Yok canım, katiyen! Onlar bu yüzden arkadaş değil ki! Aralarından ikisi, sadece kadınlarla ilgilenir. Biri beş yıldızdır, ama arkadaşından emin değildir; zaten ikisi de durumlarını birbirlerinden gizlerler. İşin en şaşırtıcı yanı, bu haksız şöhretlerin halkın gözünde en yerleşik şöhretler olmasıdır. Örneğin siz bile Brichot, buraya gelip giden, bilgi sahibi kişilerin hemen notunu verecekleri birinin namusuna gözünüzü kırpmadan şahadet edersiniz ve yığınların nazarında söz konusu eğilimi temsil eden bir başkası hakkında söylenenlere herkes gibi inanırsınız, oysa adamın iki paralık eşcinselliği yoktur. İki paralık diyorum, çünkü yirmi beş Louis altını dersek, azizlerin sayısı sıfıra düşer. Bunun haricinde azizlik oranı, siz bunda bir azizlik görüyorsanız eğer, genel kural olarak, onda üçle dört arasındadır." Brichot kötü şöhret meselesini erkek cinsine aktarmış olsa da, ben M. de Charlus'un sözlerini tam tersine, kadın cinsine uyarlıyor ve Albertine'i düşünüyordum. Baronun sayıları kendi arzusu doğrultusunda şişirdiğini, birtakım dedikoducu, belki yalancı, en azından kendi arzularının yanılgısına düşmüş kişilerin verdiği bilgilere dayandırdığını ve bu kişilerin arzusuyla M. de Charlus'un arzusu birleşince hesapların muhtemelen çarpıtıldığını düşünsem bile, verdiği istatistikler beni ürkütmüştü. "Onda üç mü! diye haykırdı Brichot. Orantıyı tersine çevirsek bile, suçlu sayısını yüzle çarpmak gerekir. Eğer sizin dediğiniz doğruysa baron, kabul etmek gerekir ki, kimsenin aklından geçmeyen bir gerçeği gören ender kişilerden birisiniz. Aynı şekilde Barrès de, parla-

* Molière'de sıkça rastlanan ve kökeni "Tanrıyı inkâr ediyorum" olan bir küfür.

** Allahın belası anlamında İngilizce küfür.

mentodaki yolsuzluklar hakkında, daha sonra doğrulanan keşiflerde bulunmuştu; Leverrier'nin bulduğu gezegenin mevcudiyeti de daha sonra kanıtlanmıştı. Mme Verdurin olsa, benim ismini vermemeyi tercih ettiğim birtakım kişileri sayabilirdi; bunlar istihbarat bürosunda, genel kurmayda sanıyorum çokkulu bir yurtseverlikten kaynaklanan bazı faaliyetleri ortaya çıkarmışlar, benim aklımdan bile geçmezdi. Léon Daudet masonluk hakkında, Alman casusluğu hakkında, morfinmanlık hakkında olağanüstü bir peri masalını günü gününe yazıyor, oysa bu masal gerçeğin ta kendisi. Onda üç hal" dedi Brichot şaşkınlıkla. Doğrusunu söylemek gerekirse, M. de Charlus çağdaşlarının büyük bölümünü eşcinsellikle suçluyor, bununla birlikte, kendisinin ilişki kurduğu ve ilişkiye birazcık olsun romantizm karışmışsa durumunu daha karmaşık bulduğu erkekleri bunun dışında tutuyordu. Aynı şekilde, kadınların iftilliliğine inanmayan zevk düşkünleri de sadece geçmişte metresleri olmuş kadınların iffetini bir ölçüde teslim ederler ve bütün içtenlikleriyle, esrarengiz bir havayla itiraz ederler: "Yok canım, yanılıyorsunuz, fahişe değildir o." Bu beklenmedik saygı, söz konusu lütufların sadece kendilerine sunulmuş olması gururlarını daha çok okşayacağı için, kısmen izzetinefislerinden, kısmen saflıklarından, metreslerinin kendilerine yutturmak istediği her şeye kolayca inanıvermelerinden, kısmen de insanlara, insanların hayatına yaklaştığımız anda önceden yapıstırılan damgaların ve yapılan sınıflandırmaların fazlasıyla basit kalmasına yol açan hayata dair duygudan kaynaklanır. "Onda üç! Ama dikkat edin baron, geleceğin doğrulayacağı tarihçiler kadar talihli değilsiniz, bize sunduğunuz tabloyu gelecek kuşaklara sunmaya kalkarsanız, tablonuz yanlış diye nitelendirilebilir. Gelecek kuşaklar sadece belgelere bakarak hüküm verir, dolayısıyla dosyanızı görmek ister. Oysa bu tür toplu olayları doğrulayacak herhangi bir belge yoktur ve bilgi sahibi olanlar da bu olayların gölgede kalması için ellerinden geleni yaparlar; dolayısıyla iddianız soylu ruhlar cephesinde büyük öfkeye yol açar ve siz de doğrudan iftiracı veya deli damgası yersiniz. Yeryüzünde zarafet yarışında açık farkla birinci gelmişken, öbür dünyada veto edilmenin kederini yaşar-

sınız. Tanrı affetsin, bizim Bossuet'nin deyimiyle, zahmetine değmez. —Ben tarihle uğraşmıyorum, diye cevap verdi M. de Charlus hayat bana yeter, zavallı Swann'ın da dediği gibi, hayat yeterince ilginç. —Nasıl olur? Siz Swann'ı tanır mıydınız baron? Hiç bilmiyordum. Onun da bu tür eğilimleri var mıydı? diye sordu Brichot endişeyle. —Ah, ne kaba adam! Benim sırf o tür insanlarla tanıştığımı mı sanıyorsunuz? Yok canım, zannetmem” dedi Charlus, gözleri yerde, meseleyi tartmaya çalışarak. Tamamen zıt yöndeki eğilimleri öteden beri bilinen Swann söz konusu olduğu için, yarı yarıya bir itirafın hedef aldığı kişiye zarar veremeyeceğini, ağzından geçirerek imada bulunan kişininse lehine olacağını düşündü. “Aslında bir zamanlar, kolejdeyken, bir kere, tesadüfen” dedi baron, sanki elinde olmadan, yüksek sesle düşünürmüşçesine; sonra toparlandı: “Canım, asırlar önceydi, nasıl hatırlayayım? Üstüme varmayın” diye gülererek noktaladı sözlerini. “Ne olursa olsun, yakışıklı bir adam sayılmazdı!” dedi, son derece çirkin olan ve kendini beğenip başkalarını kolayca çirkin diye nitelendiren Brichot. “Susun, dedi baron, ne dediğinizi bilmiyorsunuz; o zamanlar Swann'ın kadife gibi, pembe bir teni vardı ve bir ilah kadar yakışıklıydı” diye ekledi her heceyi başka bir notada telaffuz ederek. Ayrıca cazibesini hiç kaybetmedi. Kadınlar tarafından çilinginca sevidi. —Peki siz karısını tanır mıydınız? —Ne diyorsunuz, Swann karısıyla benim aracılığım la tanıştı. Odette'in Miss Sacripant rolünü oynadığı bir akşam, yarı erkek kılığında çok sevimli bulmuştum onu; kulüpten arkadaşlarla birlikteydik, hepimiz bir kadın getirmiştik eve, benim canım uyumaktan başka bir şey istemediği halde, dedikodu kumkumaları Odette'le yattığımı ileri sürmüşlerdi; insanların fesatlığı korkunç bir şey. Ne var ki Odette bunu fırsat bilip beni rahatsız etmişti, ben de ondan kurtulmak için Swann'la tanıştırmıştım. O günden sonra hiç kurtulamadım kendisinden; Odette imla bilmezdi, mektuplarını ben yazardım. Ardından, Odette'i gezdirmekle görevlendirildim. İşte yavrucuğum, iyi şöhretli olmak nasıl bir şeymiş, görün. Üstelik bu iyi şöhreti tam olarak hak etmiyordum. Odette kendisi için beşli, altılı korkunç partiler düzenlemem için beni zorlardı.” Ve M. de Charlus, Fran-

sa'nın krallarını sayarcasına bir kesinlikle, Odette'in âşıklarını sırasıyla, tek tek saymaya başladı (Odette falancayla, ardından filancayla birlikte olmuştu – kıskançlık ve aşktan gözleri kör olan zavallı Swann bu erkeklerin biri hakkında bile bir şey öğrenememiş, kâh ihtimalleri hesaplamış, kâh yeminlere inanmıştı; oysa suçlu metresin ağzından kaçırdığı çelişkili bir söz, yeminler kadar kesin ve açık seçik olmamakla birlikte, çok daha anlamlıdır; dolayısıyla kıskanç âşık metresini korkutmak için bir şeyler öğrenmiş gibi yapacağına bu çelişkilerden yararlanırsa, daha mantıklı davranmış olur). Kıskanç âşık tıpkı tarihi bir olaya şahit olan, o dönemde yaşayan kişiler gibi fazlasıyla yakındır, hiçbir şey bilmez; ihanet kayıtları sadece yabancıların nazarında tarihsel bir kesinliğe bürünüp listeler halinde uzar; bu duygusuz listeler, benim gibi başka kıskanç âşıkları, ister istemez dinlediği olayla kendi durumunu kıyaslayan ve şüphelendiği kadının da böyle ünlü bir listesi olup olmadığını merak eden kişileri kederlendirir sadece. Ama kıskanç âşık bu konuda hiçbir şey öğrenmez, evrensel bir komlodur bu sanki; herkesin acımasızca katıldığı bu çirkin oyunda, metresi bir erkekten diğerine giderken âşığın gözleri bağlanır; âşık sürekli gözbağını koparmaya çalışır, ama beceremez, çünkü zavallının gözünü açmasına kimse izin vermez: İyi insanlar iyiliklerinden, kötüler kötülüklerinden, kaba insanlar çirkin şakalardan hoşlandıkları için, terbiyeli insanlar kibarlık ve görgü icabı, hepsi de prensip denen bir mutabakat uyarınca oyunu sürdürür. "Peki Swann karısının lütuflarını sizden esirgemediğini hiç öğrendi mi? —Daha neler, ne feci şey! Charles'a böyle bir şey anlatılır mı? İnsanın tüyleri diken diken oluyor. Azizim, oracıkta öldürüverirdi beni, bir kaplan kadar kıskançtı. Zaten Odette'e de bir itirafta bulunmadım, gerçi onun için fark etmezdi, ama... beni saçma sapan konuşturmasanıza. En inanılmaz olay da, Odette'in Swann'a sıkıdığı kurşunların az kalsın bana isabet etmesiydi. Ah! O çift hayatımı çok şenlendirmiştir; doğal olarak, D'Osmond'la düellosunda da mecburen Swann'ın şahidi ben oldum, D'Osmond beni hiç affetmedi. D'Osmond Odette'i kaçırmış, Swann da teselli olarak Odette'in kız kardeşini metres, daha doğrusu sahte metres olarak tutmuştu. Her

neyse, Swann'ın hayatını anlattırmayın bana, bir başlarsam, on sene sürer anlatması, bu konuda benim kadar çok şey bilen yoktur. Odette Charles'la görüşmek istemediği zamanlar onu dışarıya ben çıkarırdım. Bu da çok canımı sıkardı, çünkü soyadı Cr cy olan çok yakın bir akrabam, Cr cy soyadı üzerinde hak iddia edecek konumda olmadığı halde, bu durumdan hoşlanmıyordu.       Odette Cr cy soyadını kullanıyordu ve bu da çok normaldi, zira soyadı Cr cy olan kocasından ayrı yaşıyordu ama hâlâ evliydi; kocası gerçek bir Cr cy'ydi, saygıdeğer bir beyefendi, Odette adamı soyup soğana çevirmişti. Aa, siz beni mahsus konuşturmaya çalışıyorsunuz; sizi mahalli trende M. de Cr cy'yle birlikte g rd ğ     hatırlıyorum, Balbec'te akşam yemeği ismarlardınız ona. İhtiyacı olsa gerek, zavallıcık; Swann'ın kendisine bağladığı pek cüzi bir aylıkla geçiniyordu; korkarım arkadaşımın ölümünden beri o para da  denmiyordur. Benim anlamadığım, dedi M. de Charlus, Charles'ın evine sık sık gitmiş olduğunuz halde, az önce sizi Napoli Kraliçesi'ne takdim etmemi istememiş olmanız. Görüyorum ki insanlarla birer 'merak nesnesi' olarak ilgilenmiyorsunuz; böyle bir ilgisizlik Swann'ı tanımış biri söz konusu olduğunda beni daima  a ırtmı tır; Swann'ın bu konuya ilgisi öyle gelişmişti ki, hangimizin diğerine       ettiğini söylemek mümkün değildir. Sanki Whistler'ı tanımış olan, ama zevkin anlamını bile bilmeyen birini görmüş kadar  a ırıyorum. Napoli Kraliçesi'yle tanışmak asıl Morel için önemliydi. Zaten Morel de tanışmaya can atıyordu,       olağanüstü zeki bir  ocuk. Kraliçenin gitmiş olması talihsizlik. Her neyse, önümüzdeki günlerde bir araya getiririm ikisini. Morel'in kraliçeyle tanışması  art. Tek engel, kraliçenin yarın ölmesi olabilir. Bunun da olmayacağını umuyoruz." M. de Charlus' n açıkladığı "onda   " oranı darbesinin etkisinden kurtulamamış ve bu konuda d     meye devam etmiş olan Brichot, birdenbire, sanıktan itiraf koparmaya çalışan sorgu h kimini hatırlatan, ama aslında profesörün basiretli görünme isteğinden ve böylesine ağır bir suçlamada bulunmanın verdiği heyecandan kaynaklanan bir sertlikle, ürkütücü ve ciddi bir edayla M. de Charlus'e sordu: "Ski de öyle,

değil mi?” Sözümona sahip olduğu güçlü sezgi yeteneğiyle hayranlık uyandırmak isteyen Brichot, on kişiden sadece üçü masum olduğuna göre, biraz tuhaf bulduğu, uykusuzluk çeken, parfüm kullanan, kısacası tamamen normal olmayan Ski üzerine tahmin yürütürse, yanılma ihtimalinin pek düşük olacağını düşünmüş ve Ski’yi seçmişti. “Hayır efendim, *katiyen değildir*, diye haykırdı baron, acı, kesin ve öfkeli bir alayla. İddianız son derece yanlış, saçma, alakasız! Ski, tam da bu konuda hiçbir şey bilmeyen insanların nazarında öyledir. Öyle olsaydı, görünüşüyle bu kadar belli etmezdi; yanlış anlaşılmasın, eleştirme maksadıyla söylemiyorum, Ski sevimli bir insan, hatta insanları kendine bağlayan bir yanı var. —Canım, birkaç isim versenize” dedi Brichot ısrarla. M. de Charlus kibirli bir edayla doğrularak, “Ah, azizim, bilirsiniz ben soyut bir dünyada yaşarım; bütün bunlar sadece deneyüstü bir bakış açısından ilgimi çekiyor benim” diye cevap verdi, benzerlerine has şüpheli alınganlıkla ve her zamanki yapmacı, tumturaklı konuşmasıyla. “Şunu belirtmek isterim ki, beni sadece meselelerin genel yanı ilgilendirir, ben size bu konudan yerçekimi yasasından söz edermiş gibi söz ediyorum.” Ne var ki, baronun gerçek hayatını gizlemeye çalıştığı bu sinirli tepki anları, hayatını sinir bozucu bir yaltaklanmayla sergilediği, sezdirdiği kesintisiz saatlere oranla pek kısa sürerdi, çünkü baronun sırlarını açma ihtiyacı dile düşme korkusundan daha kuvvetliydi. “Demek istediğim suydur, diye devam etti: Haksız her kötü şöhrete karşılık, aynı derecede haksız yüzlerce iyi şöhret mevcuttur. Hiç şüphesiz, şöhretlerini hak etmeyen kişilerin sayısı benzerlerinin dediğine mi, yoksa başkalarının dediğine mi baktığınıza bağlı olarak değişir. Başkalarının kötü niyeti sınırlıdır, çünkü inceliğini, iyiliğini çok iyi bildikleri birinin onların nazarında hırsızlık kadar, cinayet kadar korkunç olan bir ahlaksızlığı yaptığına inanmaları çok zordur; buna karşılık, benzerlerinin kötü niyeti hem hoşlarına giden kişileri nasıl desem, ‘müsait’ görme arzusuyla, hem benzer bir arzunun yanılttığı insanların verdiği bilgilerle, hem de genelde dışlanmalarıyla aşırı biçimde körüklenir. Örneğin bu yöndeki eğilimi nedeniyle epeyce kötü gözle

bakılan bir adam, bir sosyete mensubu hakkında aynı eğilimi paylaştığı tahminini yürütmüştü. Tahmininin tek dayanağı ise, söz konusu sosyete mensubunun kendisine kibar davranmış olmasıydı! Sayı tahmininde iyimser olmak için, dedi baron safça, birçok neden vardır. Ama cahillerin hesapladığı sayıyla sırra vâkıf olanların hesapladığı sayı arasındaki büyük uçurumun asıl nedeni, sırra vâkıf olanların yaptıklarını bir esrar perdesinin ardında başkalarından gizlemeleridir; bilgi edinme vasıtasından yoksun olan bu başkaları, gerçeğin bir çeyreğini bile öğrenseler, şaşkınlıktan donakalırlardı. —Demek ki bizim çağımız da Yunan çağına benziyor, dedi Brichot. —Ne demek, Yunan çağına? Siz o zamandan sonra bu eğilimin devam etmediğini mi sanıyorsunuz! XIV. Louis'nin dönemine bir göz atın: Orléans Dükü, genç Vermandois, Molière, Baden Prensi Ludwig-Wilhelm, Prens Braunschweig Dükü, Charolais, Boufflers, Büyük Condé, Brissac Dükü. —Sözünüzü keseceğim, Orléans Dükü'nü biliyordum, Brissac'ı Saint-Simon'da okumuştum, Vendôme'u da elbette, daha birçok başkalarını da, ama Saint-Simon denen o baş belası, Büyük Condé'den ve prens Ludwig-Wilhelm'den sık sık söz ettiği halde bunu hiç söylemiyor. —Bir Sorbonne profesörüne tarihi benim öğretmek zorunda kalmam, acıklı bir durum aslında. Ama üstadım, siz bir karacahilsiniz. —Acı konuştunuz baron, ama haklısınız. Bakın, sizin hoşunuza gidecek bir şey hatırladım. O dönemden kalma, Büyük Condé'yle dostu La Moussaye Markisi'nin Rhône vadisinden aşağı inerken yakalandıkları fırtınayla ilgili, uydurma Latince bir şarkı. Condé şöyle der:

*Carus Amicus Mussaeus,
Ah! Deus bonus! quod tempus!
Landerirette,
Imbre sumus perituri.**

La Moussaye de şu sözlerle onu teskin eder:

* Sevgili dostum La Maussaye / Ah! Yüce Tanrım! / Bu ne hava! / Tray lay lay! / Ölümümüz yağmurdan olaca.

*Securae sunt nostrae vitae,
Sumus enim Sodomitae,
Igne tantum perituri,
Landeriri.**

—Sözlerimi geri alıyorum, dedi Charlus, tiz ve yapmacık bir sesle; siz bir bilgi deryasıınız; şarkıyı benim için yazarsınız değil mi? Aile arşivinde yer almasını istiyorum, çünkü üçüncü dereceden büyükninem prensin kız kardeşiydi. —Evet ama, sayın baron, Prens Ludwig-Wilhelm’le ilgili bir şey bulamıyorum. Ayrıca sanırım genellikle askerlik sanatı... —Ne saçmalık! O dönemde Vendôme, Villars, Prens Eugène, Conti Prensi vardı; Tonkin ve Fas’taki kahramanlarımızı, üstelik gerçekten yüce, dindar ve ‘yeni nesil’ kahramanlarımızı bir saymaya kalksam, çok şaşırdınız. Ah! M. Bourget’nin ifadesiyle büyüklüklerinin boş dolambaçlarını reddetmiş olan yeni nesil üzerine anket yapan insanlara neler anlatabilirim! Çok değerli işler yapmış olan, çok sözü edilen genç bir dostum var aralarında; her neyse, kötülük etmek istemiyorum, on yedinci yüzyıla dönelim biz yine; biliyorsunuz Saint-Simon sözünü ettiği birçok örnekten biri olan Mareşal D’Huxelles’le ilgili olarak şöyle der: ‘...Yunan sefahat âlemlerine düşküncü ve bunu gizleme zahmetine de katlanmazdı; orduda olsun, Strasbourg’da olsun, yakışıklı genç uşakların yanı sıra, kendi yetiştirdiği genç subaylara da kancayı takardı, hem de alenen.’ Orléans Düşesi’nin mektuplarını okumuşsunuzdur herhalde; adamları mareşalden ‘Putana’^{***} diye bahsedermiş. Düşes yeterince açık ifade ediyor. —Düşesin kimin karısı olduğu düşünülürse, bilgi edinmek için çok uygun konumdaymış. —Orléans Düşesi ne kadar ilginç bir şahsiyettir dedi M. de Charlus. Düşesten yola çıkarak, ‘Bir Nonoş’un Karısı’nın lirik bir sentezi oluşturulabilir. Bir ke-re, erkeksidir; genellikle bir Nonoş’un karısı erkektir ve bu sayede çocuk yapımları kolaylaşır. İkincisi, düşes dükün sapıklığından söz etmez, ama sürekli olarak başkalarında aynı sa-

* Hayatımız güvencede / Çünkü biz sodomistiz / Ölümümüz yanarak olmak zorunda / Tray lay lay lom.

** İspanyolca “orospu”.

pıklıktan söz eder; hem bu konuda bilgi sahibi olduğu için, hem de hepimiz kendi ailemizdeki kusurları başkalarında bulunca sevinmeye ve söz konusu kusurun istisnai ya da yüz kı-zartıcı bir yanı olmadığını kendi kendimize kanıtlayıp rahatla-maya eğilimli olduğumuz için. Demin de belirttiğim gibi, tari-hin her döneminde durum aynıdır. Bununla birlikte içinde yaşadığımız dönem bu bakımdan özellikle dikkat çekicidir. on yedinci yüzyıldan verdiğim onca örneğe rağmen, büyükdedem François de La Rochefoucauld günümüzde yaşasaydı, o ünlü sözü bizim dönemimize daha da çok yakışırdı; hadi Brichot, yardım edin hatırlamama: ‘Ahlaksızlık bütün çağlara özgüdür, ama herkesin tanıdığı bazı kişiler ilk yüzyıllarda ortaya çıkmış olsalardı, şimdi Elagabalus’un fuhuş âlemlerinden bahsedilir miydi?’ *Herkesin tanıdığı* ifadesi çok hoşuma gidiyor. Görüyorum ki, keskin görüşlü atam, tıpkı benim gibi, en ünlü çağdaş-larının ‘palavra’larını iyi biliyormuş. Ama günümüzde bu tür insanların sayısı arttığı gibi, farklı bir özellikleri de var.” M. de Charlus’un bu yaşama biçiminin hangi gelişmelerden geçtiğini bize anlatmaya niyetli olduğunu anladım. Baron konuşurken, Brichot konuşurken, Albertine’in beni beklemekte olduğu yu-vamın az çok bilinçli bir imgesi, Vinteuil’in okşarcasına sami-mi ezgisiyle bağlantılı olarak içimde her an mevcuttu. Dönüp dolaşıp Albertine’e geliyordum; aynı şekilde, bir süre sonra fi-ilen de onun yanına dönmem gerekecekti; sanki Albertine be-nim bir şekilde bağlı olduğum, Paris’ten ayrılmamı engelleyen bir prangaydı ve o esnada, Verdurin’lerin salonunda yuvamı düşünürken, o yuvayı boş, kişilik açısından çöştürücü ve biraz hüznünlü bir mekân olarak değil, –tıpkı bir gece Balbec Ote-li’nin de olduğu gibi– oradan kımıldamayan, benim için orada kalan ve istediğim an bulacağımdan emin olduğum bir varlıkla dolu bir mekân olarak hissetmeme yol açıyordu. M. de Char-lus’un her zaman ısrarla aynı konuya gelmesi –sürekli aynı yönde çalışan zekâsı bu konuda özel bir kavrayış edinmişti– oldukça karmaşık bir biçimde rahatsız ediyordu insanı. Kendi uzmanlığı dışında hiçbir şey göremeyen bir bilgin gibi can sı-kıcı; bildiği ve yaymaya can attığı sırları övünç vesilesi yapan, bilgili biri gibi sinir bozucu; kendi kusurları söz konusu oldu-

ğu anda, hoşla gitmediklerini fark etmeden, açıldıkça açılan kişiler gibi sevimsiz; saplantılı bir ruh hastası gibi bağımlı ve bir suçlu gibi engel olunamaz biçimde tedbirsizdi. Öte yandan, bazı anlarda, bir deliye veya canıye has özellikler kadar çarpıcı olan bu özellikler bana bir sükûnet de veriyordu. Çünkü bu özelliklerden Albertine'e ilişkin sonuçlar çıkarabilmek için onları başka bir bağlama oturttuğumda, Albertine'in Saint-Loup'ya ve bana karşı tutumunu hatırladığımda, bu hatıralardan ilki benim için son derece üzücü, ikincisi de bir o kadar hüznü olduğu halde, kendi kendime düşünüyor ve M. de Charlus'un hem konuşmasından, hem de şahsından fışkıran o belirgin, görünüşe bakılırsa mecburen tekerci türdeki bozukluğun bu hatıralarla bağdaşamayacağı sonucuna varıyordum. Ne yazık ki M. de Charlus, bu umutlarımı, tıpkı yeşerttiği şekilde, yani farkında olmadan söndürmekte gecikmedi. "Evet dedi, yirmi beş yaşında değilim artık ve etrafımda çok şeyin değiştiğini gördüm; artık ne kendi ailemde bile zarafetten, edepten yoksun bir kalabalığın tango yaptığı, engellerin yıkıldığı sosyete tanıyabiliyorum, ne modaları, ne siyaseti, ne sanatı, ne dini, ne de başka bir şeyi. Ama itiraf etmek gerekir ki, her şeyden çok değişen, Almanlar'ın eşcinsellik dediği şey oldu. Tanrım, benim zamanımda kadınlardan nefret eden erkekleri ve sadece kadınları sevip başka şeyi sırf menfaat uğruna yapan erkekleri bir yana bırakırsak, eşcinsellerin hepsi iyi birer aile babasıydı ve sırf paravan niyetine metres tutarlardı. Benim evlendirecek kızım olsa, kızımın bedbaht olmamasını garantilemek için damadımı eşcinseller arasından seçerdim. Heyhat! Her şey değişti. Şimdi en kadın delisi erkekler bile eşcinsel olabiliyor. Ben burnumun iyi koku aldığını, biriyle ilgili olarak, 'kesinlikle değil' demişsem, yanılmadığımdan emin olabileceğimi zannederdim. Doğrusu pes ettim. Bu konuda nam salmış bir dostumun bir arabacısı vardı; arabacıyı ona yengem Oriane bulmuştu; çeşitli işler yapmış, ama bilhassa etek sıyırmada ustalaşmış Combray'li bir delikanlıydı; ben malum meseleye kesinlikle muhalif olduğunu zannederdim. Metresini üzüntüden kahreliyor, onu çeşitli kadınlarla, bilhassa taparcasına sevdiği bir kadın oyuncu ve bir garson kızla aldatıyordu. Her şeye kolayca

inanıveren insanların sinir bozucu düşünce yapısına sahip olan kuzenim Guermantes Prensi bir gün bana dedi ki: 'X niçin arabacısıyla yatmıyor kuzum? Kim bilir, belki de Théodore'un (arabacının ismi) hoşuna gider; hatta belki patronu kendisine kur yapmıyor diye güceniyordur.' Gilbert'i susturmaktan kendimi alamadım; iki şeye birden sinirlenmiştim: Hem gelişigüzel kullanıldığında basiretsizliğe dönüşen o sözde basiret, hem de dostumuz X'in tehlikeyi göze alıp zemini yoklamasını, sağlamsa ardından da kendisi gitmeyi isteyen kuzenimin gün gibi aşikâr olan fesatlığına. —Yani Guermantes Prensi'nde de mi böyle eğilimler var? diye sordu Brichot, yarı şaşkın, yarı terdirgin bir tavırla. —Aman Tanrım, dedi M. de Charlus, mutluluk içinde, o kadar bilinen bir şey ki, evet demekle boşboğazlık etmiş olacağımı sanmıyorum. Her neyse, ertesi yıl Balbec'e gittim ve orada, ara sıra beni balığa çıkaran bir gemiciden öğrendim ki, benim Théodore limana gelip müthiş bir küstahlıkla sandalla dolaşmak 've dahi başka şeyler' yapmak üzere çeşitli gemicileri kaçırmış; bu arada şunu da belirtiyim, Théodore'un kız kardeşi, Mme Verdurin'in bir arkadaşının, Putbus Baronesi'nin oda hizmetçisidir." Arabacının patronunun bütün gün metresiyle birlikte iskambil oynayan beyefendi olduğunu anlamıştım, onun da mı Guermantes Prensi gibi olduğunu bu kez ben sordum. "Canım, bunu herkes bilir, kendisi de gizlemez bile. —Ama yanında metresi vardı. —Ne olmuş yani? Ah, bu çocuklar saf" dedi babacan bir tavırla, sözlerinden Albertine'i düşünerek duyduğum acının farkında bile olmadan. "Metresi sevimli bir kadın. —Peki, öbür üç arkadaşı da onun gibi mi? —Yok canım, katiyen, diye haykırdı baron, sanki bir müzik aletinde yanlış notaya basmışım gibi kulaklarını tıkayarak. Buyrun bakalım, bu sefer de diğer uca kaydı. Canım, insanın arkadaşlık etmeye hakkı yok mu? Ah, bu gençler her şeyi birbirine karıştırıyor! Sizi yeni baştan eğitmek gerek evladım. Ama itiraf etmeliyim ki bu örnek ve bildiğim daha birçok örnek, zihnimi bütün cüretkârlıklara ne kadar açık tutmaya çalışsam da, benim kafamı karıştırıyor. Çağımın gerisinde kalmış olabilirim, ama anlayamıyorum dedi, Ultramontanizmin kimi türlerinden söz eden yaşlı bir Gallikanizm taraftarı, Action Fran-

çaise'den söz eden liberal bir kralcı, kübist bir Claude Monet müridi edasıyla. Bu yenilikçileri kınamıyor, daha çok imreniyorum kendilerine, onları anlamaya çalışıyorum ama beceremiyorum. Kadınları bu kadar çok seviyorlarsa, özellikle de bu eğilime kötü gözle bakan bu proleter dünyada, izzetinefislerini korumak için gizlenmek zorunda kaldıkları bu dünyada niçin oğlan dedikleri şeye ihtiyaç duyuyorlar? Çünkü bu onların gözünde başka bir şeyi temsil ediyor. Neyi?" "Albertine'in gözünde kadın başka neyi ifade edebilir?" diye düşünüyordum ve zaten ıstırabımın kaynağı da buydu. "Şuna hiç şüphe yok ki baron, dedi Brichot, eğer fakülteler kurulu günün birinde Eşcinsellik Kürsüsü kurmaya karar verirse, en başta sizi öneririm. Yo hayır, Özel Psikofizyoloji Enstitüsü size daha uygun olur. Sizi en çok Collège de France'ta bir kürsünün başında hayal ediyorum; kendinizi kişisel araştırmalara vakfetme imkânınız olur, elde ettiğiniz sonuçları tıpkı Tamil veya Sanskrit profesörleri gibi, konuyla ilgili pek az sayıda insana açıklarsınız. İki dinleyiciniz olur, bir de odacı; yanlış anlaşılmasın, odacılarımızı en ufak bir kuşku altında bırakmak istemem, kuşkudan uzak oldukları kanısındayım. —Hiçbir şey bildiğiniz yok" diye sertçe kestirip attı baron. Ayrıca konuyla çok az sayıda insanın ilgileneceğini zannetmeniz de hata. Tam tersine" dedi Brichot'ya ve kendi konuşmasının değişmez biçimde yöneldiği konuyla başkalarına yapacağı suçlama arasındaki çelişkinin farkına varmadan, dehşete düşmüşçesine, çok üzülmüş gibi bir tavırla devam etti: "Aksine, ürkütücü bir durum, artık bir tek bu konu konuşuluyor. Utanç verici bir durum, ama aynen dediğim gibi azizim! Geçen gün Ayen Düşesi'nin evinde iki saat boyunca başka bir şey konuşulmamış. Düşünsenize, kadınlar da bu konuyu konuşmaya başlamışsa tam bir rezalet demektir! İşin en iğrenç tarafı, dedi M. de Charlus, olağanüstü bir şevk ve enerjiyle, kadınlar birtakım mikrop herifler sayesinde bilgi ediniyorlar; bunlardan biri de genç Châtellerault; hakkında en çok şey söylenebilecek kişi o, ama kadınlara başkalarının hikâyelerini anlatıyor. Duyduğuma göre benim hakkımda söylemediğini bırakmamış, ama benim umurumda değil; iskambilde hile yaptığı için Jockey Kulübü'nden atılmasına ramak kalan bir şahsın

sıçrattığı çamur ve pisliğin ancak kendisine bulaşabileceğini düşünüyorum. Şunu iyi biliyorum ki, ben Jane d'Ayen olsaydım, salonuma saygı gösterir, o salonda bu tür konuların konuşulmamasını ve kendi evimde öz akrabalarımın çirkef bulaştırılmamasını sağlardım. Ama artık ne sosyete kaldı, ne kural, ne de görgü; giyim konusunda olduğu gibi konuşmada da geçerli bu. Ah! Dünyanın sonu geldi azizim. İnsanlar öyle fesat oldu ki. Başkalarını en çok kötöleyen kazanıyor. Feci bir şey!”

Ta çocukluğumda, Combray'de büyükbabama konyak sunuluşunu ve büyükannemin içmesin diye nafile yakarışlarını görmemek için kaçtığımda kendini gösteren korkaklığımla, Charlus idam edilmeden önce Verdurin'lerin evinden ayrılmaktan başka bir şey düşünemiyordum. —Benim mutlaka dönmem gerekiyor, dedim Brichot'ya. —Ben de sizinle geleceğim, ama hırsız gibi kaçmak olmaz. Gelin Mme Verdurin'le vedalaşalım” dedi profesör ve oyunda ebe olup odanın dışına gönderilen, bir süre sonra “tamam mı” diye bakmaya giden birinin edasıyla salona yöneldi.

Biz sohbet ettiğimiz sırada, M. Verdurin karısının bir işareti üzerine Morel'i alıp götürmüştü. Zaten Mme Verdurin iyice düşünüp taşındıktan sonra Morel'e yapılacak işaatin ertelenmesinin daha akıllıca olacağına karar vermiş olsaydı bile, bunu başaramazdı. Öyle arzular vardır ki, bazen dille sınırlı oldukları halde, bir kez gelişmelerine izin verildi mi, sonuç ne olursa olsun, tatmin edilmeleri gerekir; fazlasıyla uzun süredir seyrettiğimiz çıplak bir omzu öpmemeye dayanamayız, dudaklarımız hızla yılanın üstüne inen bir kuş gibi omza gömülür; açlıktan başımız dönerken bir pastayı yemekten kendimizi alamayız; beklenmedik sözlerle karşımızdakinin ruhunda uyandıracağımız yoğun şaşkınlıktan, heyecandan, ıstırap veya neşeden kendimizi mahrum edemeyiz. İşte Mme Verdurin de, melodram sarhoşluğu içinde kocasına emir vererek Morel'i alıp götürmesini ve kemancıyla ne pahasına olursa olsun konuşmasını söylemişti. Morel Napoli Kraliçesi'nin erken gitmiş olmasına, kraliçeye takdim edilme fırsatı bulamadığına hayıflanarak söze başlamıştı. M. de Charlus, Napoli Kraliçesi'nin İmparatoriçe Elisabeth'le Alençon Düşesi'nin kız kardeşi ol-

duğunu o kadar çok söylemişti ki, kraliçe sonunda Morel'in gözünde olağanüstü bir önem kazanmıştı. Ama Patron Napoli Kraliçesi'nden söz etmek için bir araya gelmediklerini Morel'e açıklayıp doğrudan konuya girmişti. "Bakın, demişti bir süre konuştuktan sonra, isterseniz gelin karıma akıl danışalım. Yemin ederim, ben kendisine hiçbir şey söylemedim. Bakalım o nasıl yorumlayacak. Benim fikirlerim doğru olmayabilir, ama onun ne kadar yanılmaz bir sağduyusu olduğunu bilirsiniz; ayrıca sizi de çok sever, gelin meseleyi ona açalım." Bu arada Mme Verdurin virtüozla konuşurken yaşayacağı, o gittikten sonra da kocasıyla aralarında geçen konuşmanın eksiksiz raporunu alırken tadacağı duyguları sabırsızlıkla beklemekte, bir yandan da kendi kendine, "Canım, ne yapıyor bunlar? Bari Auguste Morel'i bu kadar uzun alıkoymuşken iyice bir terbiye etmiş olsa" diyordu ki, M. Verdurin aşırı heyecanlı görünen Morel'le birlikte aşağı indi. "Morel sana akıl danışmak istiyor" dedi M. Verdurin karısına, ricasının kabul edilip edilmeyeceğini bilemeyen birinin tavrıyla. Mme Verdurin ise, M. Verdurin'e cevap vereceğine, tutkunun verdiği şevkle doğrudan Morel'e dönerek, "Kocamla tamamen aynı fikirdeyim, bu duruma daha fazla katlanmamalısınız!" diye haykırdı şiddetle, kocasıyla birlikte önceden kararlaştırdıkları anlamsız yalanı, yani kocasının kemancıya söylediklerinden sözümona kendisinin habersiz olduğunu unutarak. "Ne? Hangi duruma?" diye kekeledi M. Verdurin, şaşırmış gibi yapıp telaşının anlaşılır kıldığı bir beceriksizlikle yalanını savunmaya çalışarak. "Ona neler söylediğini tahmin ettim" diye cevap verdi Mme Verdurin, açıklamasının inandırıcı olup olmadığını düşünmemişti ve kemancının bu sahneyi sonradan hatırladığında, Patroniçe'nin doğru sözlülüğü konusunda ne düşüneceği de umurunda değildi. "Hayır, diye devam etti Mme Verdurin, hiç kimsenin evine kabul etmediği yoz bir şahsiyetle bu utanç verici içli dışlılığa daha fazla tahammül etmemelisiniz bence." Patroniçe bunun doğru olmamasına aldırmıyor, baronu hemen her gün evinde ağır-ladığını unutuyordu. "Konservatuvar'da alay konusu oldunuz, diye ekledi, en etkili argümanın bu olacağını sezerek; bu hayata bir ay daha devam ederseniz, bir sanatçı olarak istikbaliniz

baltalanmış olacak; oysa Charlus olmasa, yılda yüz bin frangın üzerinde para kazanabilirsiniz. —Bu konuda kulağıma hiçbir şey gelmemişti, çok şaşırdım, size fazlasıyla minnettarım” diye mırıldandı Morel, gözlerinde yaşlarla. Ama aynı anda hem şaşırmış gibi yapmak, hem de utancını gizlemek zorunda kaldığından, kan ter içinde kalmıştı; Beethoven’ın bütün sonatlarını peş peşe çalsa, bu kadar kızarıp terlemezdi; Bonn’lu üstadın bu gözyaşlarına yol açmayacağı da kesindi. Bu gözyaşlarıyla ilgilenen heykeltıraş gülümsedi ve göz ucuyla bana Charlie’yi işaret etti. “Kulağınıza hiçbir söylenti gelmediyse, bilmeyen bir siz kalmışsınız demektir. Adamın pis bir şöhreti var, çirkin olaylara karışmış. Polisin gözü üstünde, bunu biliyorum, zaten hakkında en hayırlısı da tutuklanmak olur, aksi takdirde o da bütün benzerleri gibi sokak serserilerinin elinde can verecek çünkü” diye ekledi Patroniçe, çünkü Charlus’ü düşününce Mme de Duras’yı hatırlıyor ve öfkeden gözü dönerek zavallı Charlie’yi daha da çok yaralamak, o gece kendisine indirilen darbelerin intikamını almak istiyordu. “Zaten maddi olarak bile size hiçbir fayda sağlayamaz; kendisine şantaj yapan kişilerin kurbanı olduğundan beri varını yoğunu kaybetti; o insanlar yaptıkları şantajın masraflarını dahi ondan koparamayacaklar, siz kendi zararlarınızı hiç karşılayamayacaksınız, çünkü her şeyi ipotek altında: Konak, şato, her şey.” Morel bu yalana kolaylıkla inandı, çünkü M. de Charlus Morel’i sırdaş kabul edip sokak serserileriyle ilişkilerini ona anlatmaktan hoşlanırdı; bu serseri takımının bir oda hizmetkârının oğlunda uyandırdığı duygu ise, kendisi alçağın teki olsa bile, Bonaparte’çı fikirlere bağlılığı kadar yoğun bir tiksintidir.

Morel’in kurnaz zihninde, on sekizinci yüzyılda ittifakların tersine dönmesi denilen şeye benzer bir çare filizlenmeye başlamıştı bile. M. de Charlus’le bir daha asla konuşmamaya kararlıydı; ertesi akşam, her şeyi yoluna koymak üzere Jupien’in yeğenine dönecekti. Ne yazık ki, Morel bu projeyi gerçekleştirmedi; M. de Charlus’ün o akşam Jupien’le randevusu vardı ve eski yelekçi, olaylara rağmen randevuya gitmeme cesaretini gösteremedi. İleride göreceğimiz, Morel’le ilgili başka olaylar da hız kazandığından, Jupien ağlayarak dertlerini barona an-

lattığında, en az Jupien kadar kederli olan baron terk edilen genç kızı evlat edineceğini, ona sahip olduğu unvanlardan birini, muhtemelen Mlle d'Oloron unvanını vereceğini, mükemmel bir ek eğitim sağlayacağını ve varlıklı biriyle evlendireceğini bildirdi. Jupien'e yoğun bir mutluluk veren bu vaatlere yeğeni kayıtsız kaldı, çünkü Morel'i hâlâ seviyordu; Morel ise ya aptallığından ya da edepsizliğinden, Jupien'in yokluğunda şakalaşarak giriyordu dükkâna. "Neyiniz var böyle? diyordu gülerek. Gözlerinizin etrafındaki o halkalar ne? Aşk acısı mı? Canım, yıllar birbirini kovalar, biri öbürüne benzemez. En nihayet insan bir ayakkabıyı dener, bir kadını haydi haydi dener, ayağına uymuyorsa da..." Bir tek kere, kız ağladığında sinirlendi; bunu alçakça, iğrenç bir davranış olarak görüyordu. İnsan bazen yol açtığı gözyaşlarına tahammül edemez.

Ama fazlasıyla ileriye atlamış olduk, çünkü bütün bunlar Verdurin davetinden sonra cereyan etti; şimdi daveti anlatmaya kaldığımız yerden devam edelim. "Hiç aklımdan geçmezdi, diye iç geçirdi Morel, Mme Verdurin'e cevaben. —Doğal olarak yüzünüze kimse bir şey söylemiyor, ama yine de Konservatuar'ın alay konususunuz, diye tekrarladı Mme Verdurin fesatça; Morel'e dedikoduların yalnız M. de Charlus'ü değil, kendisini de hedef aldığını göstermek istiyordu. Bilmediğinize inanıyorum tabii, oysa hiç çekinmeden konuşuluyor. Geçen gün Chevillard konserinde siz benim locama girdiğinizde iki adım öte-mizde ne konuşulduğunu Ski'ye sorun, söylesin size. Kısacası, parmakla gösteriliyorsunuz. Şunu söyleyeyim ki, ben kendi adıma, hiç üzerinde durmuyorum; benim üzerinde durduğum şu: Bu durum insanı inanılmayacak derecede gülünç düşürür ve hayatı boyunca herkesin alay konusu olmasına yol açar. —Siz nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum" dedi Charlie, aynı cümleyi, canımızı müthiş acıtan, ama bunu belli etmek istemediğimiz diş hekimine veya önemsiz bir sözle ilgili olarak, "Bunları sineye çekemezsiniz" deyip bizi zorla düelloya sokan, kana susamış şahidimize söylediğimiz tonda. "Sizin kişilik sahibi bir insan, bir erkek olduğunuzu düşünüyorum, diye cevap verdi Mme Verdurin; baron herkese sizi avucunda tuttuğunu, sesinizi çıkarmaya cesaret edemeyeceğinizi söylese de, ben sizin

açık açık, çekinmeden konuşacağınızdan eminim.” Paramparça olan onurunu gizlemek için kendine bir takma onur arayan Charlie, okumuş ya da duymuş olduğu bir şey buldu hafızasında ve derhal açıkladı: “Bu kadarına tahammül edecek kadar sütü bozuk değilim. Bu akşamdan tezi yok, M. de Charlus’le ilişkimi keseceğim. Napoli Kraliçesi gitti, değil mi? Yoksa, ilişkiyi kesmeden önce rica ederdim... —İlişkinizi tamamen kesmeniz gerekmez, dedi, küçük yuvayı dağıtmak istemeyen Mme Verdurin. Onunla burada, küçük grubumuzun içinde görüşmenizde bir sakınca yok; burada takdir ediliyorsunuz, kimse hakkınızda kötü konuşmaz. Ama özgürlüğünüze sahip çıkın ve sizi sadece yüzünüze karşı kibar olan o aptal, ukala kadınların evlerine sürüklemesine izin vermeyin; arkanızdan neler konuştuklarını duymanızı isterdim. Zaten hayıflanmanıza da gerek yok; hayat boyu taşıyacağınız bir yüzkarasından kurtulmuş olmakla kalmayacaksınız; ayrıca, sanatsal açıdan da, Charlus tarafından tanıtılmanın utancı olmasaydı bile, şunu bilin ki, bu sahte sosyete muhitinde kendinizi alçaltmanız size gayriciddi bir hava verecekti; amatör olarak, sıradan salon müzisyeni olarak şöhet yapacaktınız, ki bu da sizin yaşınızda feci bir şeydir. Arkadaşlarına cevabi nezaket gösterisinde bulunmak üzere, bedavadan sizi getirtmek bütün bu güzel hanımların işine geliyor tabii, anlaşılır bir şey, ama bunun bedelini siz sanatçı olarak geleceğinizle ödeyecektiniz. Bir veya iki hanımın evinde çalmaktan söz etmiyorum. Az önce Napoli Kraliçesi’nden söz ediyordunuz, gitmişti gerçekten de, bir gece daveti vardı; bakın o iyi bir kadın, ayrıca şunu da söyleyeyim, bence Charlus’ü pek önemseyen yok. Bana sorarsanız daha çok benim hatırım için gelmiş. Evet, evet, M. Verdurin’le ve benimle tanışmak istediğini biliyorum. Orada çalabilirsiniz bakın. Üstelik, şunu da söyleyeyim ki, sanatçıların tanıdığı, daima yakınlık gösterdiği, neredeyse kendilerinden biri gibi, Patroniçe’leri olarak gördükleri benim tarafımdan oraya götürülmek tamamen farklı bir durum sizin için. Ama sakın ha, Mme de Duras’nın evine gideyim demeyin! Öyle bir gaf yapmayın sakın! Tanıdığım çeşitli sanatçılar onunla ilgili sırlarını gelip bana açmışlardır. Çünkü bana güvenebileceklerini bilirler, dedi

Mme Verdurin, birdenbire, ustalıklı büründüğü yumuşak ve sade bir tavırla, yüzünde alçakgönüllü bir ifade ve bakışlarında bu ifadeyle uyumlu bir çekicilikle. Gelip bana dertlerini anlatırlar; en sessiz diye bilinenleri bazen benimle saatlerce konuşur ve inanamayacağınız kadar da ilginçtirler. Zavallı Chabrier, 'Onları Mme Verdurin'den başkası konuşturamaz' derdi hep. Her neyse bunların hepsi, bakın istisnasız hepsi diyorum, Mme de Duras'nın evinde çalmış oldukları için ağlamışlardır karşımda. Hanımefendinin hizmetkârları aracılığıyla sanatçıları küçük düşürmekten hoşlanması bir yana, sonra da hiçbir yerde iş bulamıyorlardı. Yöneticiler, 'Aa, tamam, Mme de Duras'nın evinde çalan müzisyen' diyordu. Kapı kapanıyordu. Hiçbir şey insanın geleceğini böyle baltalayamaz. Çünkü yüksek sosyete mensupları gayriciddi bir hava veriyor sanatçıya; istediğiniz kadar yetenekli olun, maalesef bir Mme de Duras, size amatör damgası vurulması için yeterli oluyor. Biliyorsunuz ben sanatçıları kırk yıldır tanıyorum, görüşüyorum onlarla, onları tanıtıyor, onlarla ilgileniyorum, size şunu kesinlikle söyleyebilirim ki, bir sanatçı hakkında 'bir amatör' dendi mi, iş bitmiştir. Esasen, sizin hakkınızda da amatör denmeye başlanıyordu. Kim bilir kaç kez, sizin o gülünç salonlardan birinde çalmayacağınız konusunda diklenmek, üstelemek zorunda kaldım! Ne cevap veriyorlardı, biliyor musunuz: 'Canım, mecburen çalacak, Charlus ona danışmayacak bile; fikrini sormuyor ki.' Birisi Charlus'e kibarlık olsun diye, 'Arkadaşınız Morel'i çok takdir ediyoruz' demiş. Baron o bildiğiniz küstah edasıyla ne cevap verse beğenirsiniz: 'Arkadaşım olmasına imkân var mı? Aynı sınıfın insanları değiliz, ona benim yarattığım, himaye ettiğim müzisyen demek daha doğru olur.'" O esnada, müzik tanrıçasının kavisli alınının gerisinde, bazı insanların kendilerine saklayamadıkları tek şey, yani aktarılması sadece alçaklık değil, tedbirsizlik de olacak bir söz kıpırdanmaktaydı. Ne var ki bu sözü aktarma ihtiyacı, şereften, ihtiyattan daha baskındır. Patroniçe de yuvarlak, kederli alnında art arda meydana gelen birkaç hafif kasılmadan sonra, işte bu ihtiyaca boyun eğdi: "Hatta kocama baronun sizin için 'hizmetkârım' dediğini de söylemişler, ama kesin bir şey söyleyemem" diye ekle-

di. M. de Charlus de aynı ihtiyaca boyun eğmiş ve Morel'e kökeni hakkında kimsenin asla bir şey öğrenmeyeceğine dair yemin ettikten kısa bir süre sonra, Mme Verdurin'e, "Morel bir oda hizmetkârının oğlu" demişti. Bu laf bir kez söylendikten sonra, yine benzer bir ihtiyaç yüzünden bir kişiden diğerine yayılacak, bu kişilerin her biri, tıpkı kendi yaptığı gibi, sır olarak saklayacağına söz veren ama tutmayan bir başka kişiye aktaracaktı. Bu taşınan laflar sonunda, yüzük oyunundaki gibi dönüp dolaşıp Mme Verdurin'e geri gelir ve dedikoduyu nihayet duymuş olan ilgili şahısla arasını açardı. Mme Verdurin bunu bildiği halde, söylemek için yanıp tutuştuğu sözü içinde tutamazdı. "Hizmetkâr" sözünün Morel'i gücendirmemesi imkânsızdı. Bununla birlikte, Mme Verdurin "hizmetkâr" kelimesini telaffuz etti ve kesin bir şey söyleyemeyeceğini eklediyse, bunu, bu ince ayırım sayesinde, hem geri kalanından eminmiş, hem de tarafsızmış gibi görünmek için yaptı. Sergilediği tarafsızlık Mme Verdurin'in kendisini o kadar etkiledi ki, Charlie'yle şefkat dolu bir tavırla konuşmaya başladı: "Bakın, dedi, ben onu kınamıyorum, sizi uçuruma sürüklüyor, ama onun kabahati değil, çünkü kendi de aynı uçurumdan aşağı yuvarlanıyor, aynı uçurumdan aşağı yuvarlanıyor" diye epey yüksek sesle tekrarladı; ağzından dökülüveren bu imgeye hayran kalarak ve bilincinin ancak yakalayabildiği imgeyi vurgulamaya çalışarak. "Hayır, benim onda bulduğum kabahat, dedi, yaptığı sükseyle sarhoş olmuş bir kadının sevecen tonuyla, size karşı inceliksiz davranmış olması. Bazı şeyler vardır ki herkeşe söylenmez. Mesela biraz önce, size vereceği bir haber üzerine sevinçten yüzünüze kan hücum edeceğine dair bahse girdi; *Légion d'honneur* nişanını alacağınızı haber verecekmiş (aslı yok tabii, zaten onun tavsiyesi sizin nişanı almanızı engellemek için yeterli olurdu). Hadi bunu affedelim; gerçi ben insanın dostlarını kandırmasından hiçbir zaman pek hoşlanmamışım, diye devam etti, hassas ve onurlu bir edayla, ama bazı ufacı şeyler vardır ki, insanı yaralar. Mesela gülmekten kırılarak, bizlere sizin bu nişanı almayı amcanız için istediğinizi ve amcanızın da uşak olduğunu anlatması gibi. —Size öyle mi söyledi!" diye haykırdı Charlie, ustaca aktarılan bu sözlerden

Mme Verdurin'in bütün söylediklerinin doğruluğuna hükmederek. Mme Verdurin'in yüzünden fıskıran sevinç, genç âşığı tarafından terk edilmek üzereyken onun evliliğini bozmayı başaran yaşlı bir metresi hatırlatıyordu. Mme Verdurin belki de yalanını ölçüp biçmemiş, hatta bile bile yalan söylememişti. Belki de hayatını şenlendirmek ve mutluluğunu korumak için küçük kabilede "ortalığı karıştırmasına" sebep olan duygusal bir mantık, ya da daha temelde, sinirsel bir refleks, tam anlamıyla doğru olmasalar da şeytanca bir yarar sağlayan bu tür iddiaların kendisi doğruluğunu kontrol etmeye vakit bulamadan, içgüdüyle dudaklarından dökülüvermesine yol açıyordu. "Bunu sadece bize söylemiş olsaydı, bir zararı dokunmazdı, diye devam etti Patroniçe; biz onun söylediklerinin yarısının yalan, yarısının doğru olduğunu biliriz; ayrıca işin iyisi kötüsü olmaz, hem sizin kendi değeriniz var, sizi değeriniz tanımlar; ama gidip Mme de Portefin'i bu laflarla kahrkahayla güldürmesi, işte bizi bedbaht eden bu." (Mme Verdurin Charlie'nin Mme de Portefin'i sevdiğini bildiğinden, mahsus onun adını veriyordu.) "Kocam baronun söylediklerini duyunca bana, 'Tokat yemeyi tercih ederdim' dedi. Çünkü biliyorsunuz Gustave da sizi benim kadar sever." (Böylece M. Verdurin'in adının Gustave olduğunu öğrendik.) "Gustave aslında çok duyarlı bir insandır. —Ben sana onu sevdiğimi hiç söylemedim ki! Onu seven, Charlus, diye mırıldandı M. Verdurin, iyi kalpli hoyrat adam pozu takınarak. —Ah! Hayır, aradaki farkı şimdi anlıyorum, ben şerefsiz bir adamın ihanetine uğradım, sizler ise iyi kalplisiniz, diye samimiyetle haykırdı Charlie. —Hayır, hayır" diye mırıldandı Mme Verdurin, zaferi elde tutmakla birlikte (çarşambaları kurtulmuş sayıyordu), kötüye kullanmak da istemiyordu, "şerefsiz demek biraz abartılı olur; Charlus kötülük ediyor, hem de çok kötülük ediyor, ama farkında olmadan; şu *Légion d'honneur* meselesi pek de uzun sürmedi. Aileniz hakkında bütün söylediklerini size aktarmaksa, benim için tatsız bir şey olur, dedi, aktarması istense pek güç duruma düşecek olan Mme Verdurin. —İsterse bir saniye sürmüş olsun, yine de onun bir hain olduğunu kanıtlar" diye haykırdı Morel.

İşte biz o anda salona girdik. M. de Charlus, Morel'in orada olduğunu görünce, "Ah!" diye bağırdı ve neşe içinde müzisyene doğru ilerledi; bütün gecesini bir kadınla buluşmak üzere ustaca ayarlamış olan ve bu buluşmanın sarhoşluğuyla, kadının kocası tarafından tutulmuş adamların kendisini bizzat kurduğu tuzağa düşürüp meydan dayağı çekeceğini hayalinden bile geçirmeyen bir adama benziyordu. "Eh, nihayet görüşebildik, memnun musunuz bakalım, genç şöhret ve müstakbel *Légion d'honneur* şövalyesi? Pek yakında nişanınızı takabileceksiniz, biliyor musunuz?" dedi M. de Charlus Morel'e; şefkatli ve muzaferane bir edayla konuşmuş, ama nişan hakkındaki sözleriyle, Mme Verdurin'in Morel'e tartışılmaz gerçekler gibi görünen yalanlarını teyit etmişti. "Uzak durun benden, bana yaklaşmayın! diye bağırdı Morel barona. Bu ilk denemeniz değildir herhalde, yoldan çıkarmaya çalıştığınız ilk kişi ben olmasam gerek!" Tek tesellim, M. de Charlus'ün Morel'i ve Verdurin'leri bozguna uğratışını göreceğimi düşünmemdi. Baronun bunun binde biri kadar bir olay yüzünden çılgınca öfkelenişine kaç kez şahit olmuştum; bu öfke buhranları herkese yönelebilirdi, baron bir kraldan bile çekinmezdi. Ne var ki, olağanüstü bir şey oldu. M. de Charlus donakalmış, nutku tutulmuştu, başına gelen felaketi sebebini anlayamadığı halde ölçmeye çalışıyordu; söyleyecek tek kelime bulamıyor, orada bulunan herkese tek tek, gücenmiş, yalvaran bakışlarla, ne olup bittiğinden ziyade ne cevap vermesi gerektiğini sorar gibi bakıyordu. M. de Charlus'ün dilini bağlayan şey, belki (M. ve Mme Verdurin'in gözlerini kaçırdıklarını ve kimsenin ona yardım etmeyeceğini görünce) hissettiği o anki acı ve özellikle de ileride çekeceği acıların korkusuydu; belki önceden kafasında kurarak bir öfke yaratmadığı, kendi kendini kızıştırmadığı için silahsız olduğu bir anda yakalanmış ve şiddetli bir darbe yemişti (çünkü duygusal, sinirli, isterik bir insan olan baron tam anlamıyla fevriydi, ama fedailiği fostu –hatta ben fesatlığının da fos olduğunu düşünürdüm öteden beri ve bu da barona gözümde bir sevimlilik kazandırırdı– dolayısıyla, hakarete uğramış şerefli bir insanın olağan tepkisini göstermezdi); belki de kendi muhiti olmayan bir ortamda, Saint-Germain muhitinde olacağı

kadar rahat ve cesur değildi. Sebebi ne olursa olsun, o büyük asilzade (tıpkı devrim mahkemesi karşısında korkudan yüreği daralan ataları gibi, o da özünde halktan üstün olmadığı için), o küçümsediği salonda, bütün uzuvları ve dili felce uğramışçasına, kendisine uygulanan şiddetin yarattığı korku ve öfkeyle dolu, hem sorgulayan, hem yalvaran bakışlarını çevresinde gezdirmekten başka bir şey yapamadı. Oysa M. de Charlus birine karşı uzun zaman boyunca içinde bir öfke biriktirdiğinde, hem belagat, hem de cesaret açısından sınır tanımaz, bu kadar ileri gidilebileceğini hayallerinden bile geçirmeyen, dehşete düşmüş yüksek sosyete mensuplarının önünde, söz konusu kişiyi en can alıcı sözlerle çaresizlikten felce uğrattırdı. Bu durumlarda M. de Charlus tam bir sinir buhranı içinde adeta alev alır, çırpınır, herkesi korkudan titretirdi. Ne var ki böyle durumlarda, inisiyatif baronda olduğu için istediği gibi saldırır, ağzına geleni söylerdi (aynı şekilde Bloch da Yahudilerle alay etmeyi bilir, ama yanında isimleri anıldığında yüzü kızarırdı). M. de Charlus, nefret ettiği kişilerden kendisini aşağıladıkları kanısına kapıldığı için nefret ederdi. Onlar barona kibar davransalar, öfkeden kendini kaybedeceğine, onları kucaklayıp öperdi. Bu acımasızca umulmadık durumda o büyük hatip, ancak, “Ne demek oluyor bu? Ne oldu?” diye kekeleyebildi. Hatta sesi duyulmadı bile. Panik halindeki korkunun evrensel ifadesi olan jest ve mimikler o kadar az değişmiştir ki, bir Paris salonunda başından tatsız bir olay geçen bu yaşlı beyefendi, farkında olmadan, Eskiçağların Yunan heykellerinde, tanrı Pan tarafından kovalanan *nympha*’ların korkusunu simgeleyen stilize hareketleri tekrarlamaktaydı.

Gözden düşen büyükelçi, zorla emekliye ayrılan büro şefi, soğuk davranılan sosyete mensubu, reddedilen âşık bazen aylar boyunca bütün umutlarını yıkan olayı inceler, bir serse-ri kurşunu neredeyse bir göktaşımıışçasına evirip çevirirler. Kendilerine isabet eden bu tuhaf kurşunu oluşturan unsurları tanımak, hangi kötü niyetleri barındırdığını bilmek isterler. Kimyacıların elinde analiz imkânı vardır en azından; kaynağını bilmedikleri bir hastalıktan mustarip olan hastalar hekime başvurabilirler. Suçlarla ilgili muammalar da sorgu hâkimi ta-

rafından iyi kötü çözülür. Oysa benzerlerimizin şaşırtıcı davranışlarına sebep olan dürtüleri nadiren öğreniriz. Anlatmaya kaldığımız yerden devam edeceğimiz o gece davetini izleyen günler boyunca, M. de Charlus de Charlie'nin davranışında sadece bir tek şeyi açıkça görebildi. Kendisine beslediği tutkuları ifşa edeceğini söyleyerek baronu sık sık tehdit etmiş olan Charlie, artık kendi kanatlarıyla uçabileceğine, "bir yerlere geldiğine" hükmetmiş ve buna dayanarak tehdidini gerçekleştirmiş olsa gerekti. Ve sırf nankörlüğünden, her şeyi Mme Verdurin'e anlatmış olmalıydı. Peki ama Mme Verdurin nasıl kanmıştı anlattıklarına? (İnkâr etmeye kararlı olan baron, sahip olmakla suçlanacağı duyguların hayali olduğuna kendini inandırmıştı bile.) Mme Verdurin'in belki kendisi gibi Charlie'ye tutkun olan bazı dostları zemin hazırlamıştı herhalde. Dolayısıyla M. de Charlus, daveti izleyen günlerde, tamamen masum olan ve baronun delirdiğine hükmeden birçok "mürit"e korkunç mektuplar yazdı; sonra da gidip Mme Verdurin'le uzun ve doku-naklı bir konuşma yaptı, ama bu konuşma baronun istediği etkiyi katiyen uyandırmadı. Çünkü bir yandan Mme Verdurin sürekli, "Artık onunla ilgilenmeyin, olsun bitsin, çocuk o daha" diyordu barona. Oysa baronun tek istediği, barışmaktı. Öte yandan barışabilmek için, Charlie'nin sağlama bağlı zannettiği her şeyi elinden almak istediğinden Mme Verdurin'e Charlie'yi artık evine kabul etmesin diye ricada bulunuyor, bu ricası kesin bir ret cevabıyla karşılaşılıyordu; ret cevabı Patroniçe'nin barondan çeşitli öfkeli ve alaylı mektuplar almasına sebep oldu. Sırayla çeşitli tahminlerde bulunan M. de Charlus doğru tahmini yapamadı, yani olayın katiyen Morel'in başının altından çıkmadığını düşünemedi. Gerçi bunu Morel'den birkaç dakikalık bir görüşme rica ederek öğrenebilirdi. Ama böyle bir istekte bulunmanın hem onuruna aykırı olduğunu, hem de aşkı açısından zararlı olacağını düşünüyordu. Hakarete uğramıştı ve bir açıklama bekliyordu. Zaten hemen her zaman, bir anlaşmazlığı açıklığa kavuşturabilecek bir görüşme fikrine bağlı bir başka fikir, şu veya bu nedenle o görüşmeye razı olmamızı engeller. Yirmi değişik olayda alçakgönüllülük göstermiş, zafarını gizlememiş olan kişi yirmi birinci olayda bir gurur sergi-

ler, oysa kibirli bir tavırda direnmemenin ve yalanlanmadıkça karşı tarafta iyice kök salan bir yanılgıyı ortadan kaldırmanın faydalı olacağı tek olay budur. Olayın sosyal sonuçlarına gelince, M. de Charlus'un genç bir müzisyenin ırzına geçmeye çalıştığı esnada Verdurin'lerin evinden kovulduğu söylentisi yayıldı. Bu söylenti yüzünden, M. de Charlus'un Verdurin'lerin evine artık ayak basmamasına kimse şaşırmadı; şüphelenmiş ve hakaret etmiş olduğu müritlerden biriyle bir yerde tesadüfen karşılaştığında, söz konusu müridin, zaten kendisine selam bile vermeyen barona karşı bir hınç beslemesine insanlar şaşır-mıyor, küçük kabilede kimsenin baronu selamlamak isteme-mesini anlıyorlardı.

Morel'in telaffuz ettiği sözler ve Patroniçe'nin tutumu karşı-sında bir anda çöken M. de Charlus paniğe kapılmış *nympha* pozuna büründüğü sırada, M. ve Mme Verdurin, adeta diplomatik kopuş belirtisi olarak ilk salona çekilip M. de Charlus'u yalnız bırakmışlardı; bu arada Morel, platformun üzerinde, ke-manını kılıfına yerleştiriyordu. Mme Verdurin, açgözlülükle, "Nasıl oldu, anlat, dedi kocasına. —Ona ne dediğinizi bilmiyorum ama çok duygulanmıştı, gözlerinde yaşlar vardı" dedi Ski. Mme Verdurin, anlamamış gibi yaparak, "Bence söylediklerime tamamen kayıtsız kaldı" dedi; aslında kimsenin aldanmadığı bu numaranın amacı, Charlie'nin ağladığını heykeltıraşa zorla tekrarlatmaktı; o gözyaşları Mme Verdurin'e öyle bir gurur sarhoşluğu veriyordu ki, Patroniçe istisnasız bütün müritlerin iyice duyup haberdar olmasını istiyordu. "Yok canım, aksine, ben gözlerinde iri damlaların parladığını gördüm" dedi heykeltıraş, kötü niyetli bir sır paylaşma havasında sesini alçaltıp gülümseyerek; bu arada, Morel'in hâlâ platformda durduğundan ve konuşmayı iştEMEYECEĞİNDEN emin olmak için yana doğru bakı-yordu. Fakat konuşmayı iştENEN biri vardı ve bu kişinin varlığı fark edildiği anda, Morel'in sönen umutlarından biri canlanacaktı. Napoli Kraliçesi'ydi bu; gittiği diğer davetten dönerken, Verdurin'lerde unuttuğu yelpazesini geri almak üzere, bizzat uğramasının kibarlık olacağını düşünmüştü. İçeri usulca, adeta çekinerek girmişti; özür dileyip herkes gitmişken kısa bir ziyarette bulunmaya niyetliydi. Ne var ki, olayın heyecanı için-

de kraliçenin girişi fark edilmemişti; o da olup bitenleri derhal anlamış ve müthiş öfkelenmişti. Mme Verdurin, “Ski gözünde yaşlar gördüğünü söylüyor, sen fark ettin mi? Ben gözyaşı görmedim, dedi. Aa! Doğru, şimdi hatırlıyorum, diye düzeltti sonra, iddiasına inanılır korkusuyla. Charlus’e gelince, durumu iyi görünmüyor, bir iskemleye otursa iyi olur; bacakları titriyor, yere serilmek üzere” dedi acımasızca kıkırdayarak. O esnada koşarak Mme Verdurin’in yanına gelen Morel, Charlus’e doğru ilerleyen kraliçeyi göstererek, “Şu hanım Napoli Kraliçesi değil mi?” diye sordu (o olduğunu gayet iyi bildiği halde). “Az önce olanlardan sonra, barondan beni kraliçeye takdim etmesini isteyemem, ne yazık! —Durun, ben sizi takdim ederim” dedi Mme Verdurin ve alelacele eşyalarımızı alıp gitmek üzere harekete geçen Brichot’yla benim haricimizdeki müritlerden bazılarını peşine takarak, M. de Charlus’le sohbet etmekte olan kraliçeye doğru yürüdü. Morel’in Napoli Kraliçesi’ne takdim edilmesini çok isteyen M. de Charlus, kraliçenin pek uzak bir ihtimal gibi görünen ölümü dışında hiçbir şeyin bu arzusunun gerçekleşmesini engelleyemeyeceğini düşünmüştü. Ne var ki insan geleceği, şimdiki zamanın boşluktaki bir yansıması olarak hayal eder; oysa gelecek, çoğu gözden kaçan sebeplerin pek yakındaki bir sonucudur genellikle. Daha bu arzusunu ifade edeli bir saat bile olmadığı halde, şimdi Morel kraliçeye takdim edilmesin diye M. de Charlus her şeyini verirdi. Mme Verdurin eğilerek kraliçeyi selamladı. Kraliçe kendisini tanımamış gibi görüldüğü için de, kendini tanıttı: “Ben Mme Verdurin. Majesteleri beni tanımadılar. —İyi” dedi kraliçe; öyle büyük bir doğallık içinde M. de Charlus’le konuşmaya devam ediyordu ki, Mme Verdurin olağanüstü dalgın bir edayla söylenmiş bu “iyi” sözünün kendisine söylendiğinden şüphe duydu; M. de Charlus ise, aşk acısına gömülmüş olduğu halde, kraliçenin cevabına bir münasebetsizlik uzmanının, meraklısının minnetiyle gülümsemekten kendini alamadı. Takdim edilme hazırlığını uzaktan izleyen Morel de o esnada yaklaştı. Kraliçe kolunu M. de Charlus’e uzattı. Barona da kızmıştı, ama ona bu aşağılık hakaretlere sertçe karşılık vermediği için kızıyordu. Verdurin’lerin barona bu şekilde muamele etme cüretini göstermesi

baron adına utandırıyordu kraliçeyi. Daha birkaç saat önce Verdurin'lere gösterdiği sade yakınlıkla şimdi karşılarında dikilirken büründüğü küstah gurur, kraliçenin ruhundaki tek bir noktadan kaynaklanıyordu. Kraliçe çok iyi yürekli bir kadındı, ama onun iyilikten anladığı, her şeyden önce sevdiklerine, yakınlarına, M. de Charlus'un de aralarında yer aldığı, kendi ailesinden bütün prenslere, sonra da kraliçenin sevdiklerini sayan, onlara iyi duygular besleyen bütün burjuvalara ve hatta en yoksul kesimden kişilere karşı sarsılmaz bir bağlılıktı. Mme Verdurin'e de böyle iyi duygular taşıdığı varsayımıyla yakınlık göstermişti. Hiç şüphesiz kraliçenin iyilik anlayışı sınırlı, biraz İngiliz muhafazakârlarına özgü ve giderek geçerliliğini kaybeden bir anlayıştı. Ama bu kraliçenin iyiliğinin son derece samimi ve harareti olmasını engellemiyordu. Geleceğin insanları bütün dünyayı kapsayan Birleşik Devletler'i seveceklerse, eskiler de bağlı oldukları insan topluluğunu kentle sınırlı olmasına rağmen, o kadar seviyorlardı; günümüzün insanları da vatanlarını o kadar seviyor. Çok yakınimdaki bir örnek, annemdi; Mme de Cambremer ve Mme de Guermantes annemi herhangi bir "hayır işi"ne, yurtsever gönüllülere katılmaya, hayır dernekleri için bir şey satmaya veya bu dernekler yararına davet düzenlemeye asla ikna edememişti. Annemin sadece kendi kalbinin sesine kulak vererek eyleme geçmekte, sevgi ve cömertliğini sadece ailesine, hizmetkârlarına ve tesadüfen karşısına çıkan bedbahtlara sunmakta haklı olduğunu söylemiyorum katiyen; ama tıpkı büyükannem gibi annemin de sevgisinin ve cömertliğinin sınırsız olduğunu ve Mme de Guermantes'ın ya da Mme de Cambremer'in sevgi ve cömertliğini kat kat aştiğini gayet iyi biliyorum. Napoli Kraliçesi bambaşka bir örnekti, ama şunu kabul etmek gerekir ki, kraliçenin kafasındaki sevimli insan imgesi, Albertine'in kütüphanemde bulup el koyduğu Dostoyevski romanlarındaki sevimli insan imgesinden, yani dalkavuk, hırsız, ayyaş, kâh kişiliksiz, kâh küstah, sefih ve hatta katil asalaklardan çok farklıydı. Ne var ki, aşırı uçlar bir araya gelme eğilimi taşır; kraliçenin de savunmak istediği soylu kişi yakını, hakarete uğrayan akrabası M. de Charlus'tu, yani soylu ailesine ve kraliçeyle akrabalığına rağmen, meziyetlerinin yanı

sıra birçok ahlaksızlık da sergileyen biriydi. Kraliçe, “Sevgili kuzenim, iyi görünmüyorsunuz, dedi M. de Charlus’e. Koluma yaslanın. Bu kolun size daima destek olacağından hiç kuşkunuz olmasın. Bunu başaracak güce sahiptir.” Sonra, başını gururla kaldırıp önüne (Ski’nin anlattığına göre, o anda tam karşısında bulunan Mme Verdurin’le Morel’e) bakarak, ekledi: “Biliyorsunuz bir zamanlar aynı kol, Gaeta’da ayaktakımına boyun eğdirmişti. Size de siper olacaktır.” İmparatoriçe Elisabeth’in şanlı kız kardeşi Verdurin salonundan işte bu şekilde, koluna taktığı baronu da yanında götürerek, Morel’in kendisine takdim edilmesine izin vermeden çıktı.

M. de Charlus’un haşın kişiliği ve kendi akrabalarını bile tabi tuttuğu korkunç işkenceler göz önüne alındığında, bu davetin ardından Verdurin’lere ateş püsküreceği ve misillemeye bulunacağı zannedilebilirdi. Fakat baron katiyen böyle bir şey yapmadı; bunun başlıca nedeni, hiç şüphesiz davetten birkaç gün sonra üşütüp salgın halindeki bulaşıcı zatürreye yakalanan M. de Charlus’un bir süre hem hekimlerin nazarında, hem de kendi nazarında ölümün eşiğinde bulunması ve ardından birkaç ay boyunca ölümle hayat arasında asılı kalmasıydı. Acaba mesele basit bir fiziksel metastazdan mı ibaretti; o güne kadar baronun öfkeden kendini kaybetmesine sebep olan nevrozun yerini başka bir hastalık mı almıştı? Çünkü baronun Verdurin’leri sosyal açıdan hiçbir zaman pek ciddiye almamış olduğu ve dolayısıyla onlarla kendi muhitinden insanlara kızdığı gibi kızamayacağını düşünmek, fazlasıyla basit bir açıklama olur; sürekli hayali ve zararsız düşmanlara kızan sinir hastalarının biri kendilerine karşı saldırıya geçtiği anda zararsız hale geldiklerini ve suçlamalarının anlamsızlığını kanıtlamaya çalışmaktansa, yüzlerine soğuk su serpmenin bu hastaları sakinleştirmekte daha etkili olduğunu hatırlamak da yine fazlasıyla basit bir yaklaşımdır. Ne var ki, M. de Charlus’un hınç beslememesinin açıklamasını bir metastazda değil, hastalığın kendisinde aramak daha doğru olacaktır muhtemelen. Hastalığı baronu öylesine yoruyordu ki, Verdurin’leri düşünmeye fırsat bulamıyordu. Ölmek üzereydi. Saldırıdan söz ediyorduk; etkileri ancak biz öldükten sonra ortaya çıkacak

saldırıları bile gereğince “düzenlemek” için, gücümüzün bir bölümünü feda etmemiz şarttır. M. de Charlus’un bir hazırlık faaliyetine girişecek gücü kalmamıştı. Can düşmanı olan iki kişinin, gözlerini son kez açıp birbirlerinin ölmek üzere olduğunu görünce, huzur içinde hayata gözlerini kapadıkları söylenir sık sık. Ölüm bizi hayatın ortasında, hazırlıksız yakalamamışsa eğer, bu durum oldukça enderdir muhtemelen. Hayat dolu olduğumuz anda kolayca göze alabileceğimiz tehlikeleri, aksine kaybedecek hiçbir şeyimiz kalmadığında göze alamayız. İntikam duygusu hayatın bir parçasıdır; çoğunlukla –ileride göreceğimiz gibi, aynı kişiliğin içinde insani çelişkiler teşkil eden istisnalara rağmen– ölüm kapımıza dayandığında intikam duygusu bizi terk eder. M. de Charlus Verdurin’leri bir an düşündüğünde kendisini fazlasıyla yorgun hissediyor, duvara dönüp kafasından bütün düşünceleri siliyordu. Belagatini kaybettiği söylenemezdi, ama bu belagat kendisinden fazla çaba istemiyordu artık. Belagat pınarı kurumamış, ama değişmişti. Geçmişte sık sık bezenmiş olduğu şiddetten kopmuştu; şefkatli sözlerin, İncil’den mesellerin, ölüme karşı belirgin bir tevekkülün süslediği, neredeyse mistik bir belagatti artık. En çok konuştuğu günler, kurtulduğunu düşündüğü günlerdi. Sağlığında bir gerileme olduğunda susuyordu. Etrafındakiler (tıpkı *Andromakhe*’deki dehanın *Ester*’de bambaşka bir deha ya dönüşmesi gibi) baronun muhteşem şiddetinin Hristiyanca bir yumuşaklığa dönüşmesine hayran kalıyorlardı. Verdurin’ler görse, onlar bile kusurları yüzünden nefret ettikleri bu adamı sevmekten kendilerini alamaz, bu yumuşaklığa hayran kalırlardı. Sadece görünürde Hristiyanca olan bazı düşünceler de varlığını sürdürüyordu şüphesiz. Mesih’in ne zaman geleceğini peygambere haber verdiği gibi kendisine de haber vermesi için Başmelek Cebrail’e yakarıyordu. Sonra da acıklı, tatlı bir tebessümle ekliyordu: “Ama başmelek Daniel gibi ‘yedi hafta ve altmış iki hafta’ sabretmemi istemesin benden, çünkü ben daha önce ölmüş olacağım.” Bu beklediği, Morel’di. Başmelek İsrail’e de, genç Tobias’ı geri getirdiği gibi Morel’i kendisine geri getirsin diye yalvarıyordu. Bu yakarıllara, (bir yandan dua okuturken hekimini çağırmayı da ihmal etmeyen hasta bir papa

gibi) daha insani yöntemler de katıyor, Brichot genç Tobias'ını hemen kendisine geri getirecek olursa, Tobias'ın babasının gözlerini açan Başmelek İsrail'in tıpkı Beytsayda arınma havuzundaki gibi Brichot'nun da gözlerini açmaya razı olabileceğini ziyaretçilerine ima ediyordu. Ama bu insani geri dönüşler M. de Charlus'ün sözlerinin manevi saflığını bozmuyordu. Gurur, dedikoduculuk, çılgınlığa varan fesatlık ve kibir ortadan kaybolmuştu. M. de Charlus ahlaki açıdan, pek kısa süre öncesine kadar bulunduğu düzeyin çok üzerine çıkmıştı. Ne var ki, baronun duygulanmış dinleyicilerini biraz da belagati sayesinde gerçekliğine inandırdığı bu ahlaki gelişme, lehine işlemiş olan hastalıkla birlikte ortadan kayboldu. M. de Charlus, ileride göreceğimiz gibi, giderek artan bir hızla uçurumdan aşağı yuvarlandı. Ama Verdurin'lerin kendisine karşı tutumu biraz uzaktaki bir hatıradan ibaretti artık ve daha taze öfkeler bu hatıranın deşilmesini önlüyordu.

Geriye, Verdurin'lerin davetine dönecek olursak, o gece ev sahipleri kendi başlarına kaldıklarında, M. Verdurin karısına şöyle dedi: "Cottard niçin gelmedi, biliyor musun? Durumunu düzeltmek için giriştiği borsa oyunu fiyaskoyla sonuçlanan Saniette'in yanında çünkü. Bir tek frangı bile kalmadığını ve yaklaşıklık bir milyon frank borcu olduğunu öğrenince, Saniette kriz geçirdi. —Canım, o da niçin oynamış? Aptallığın daniskası, bu işlerin adamı değil ki. Ondan çok daha zeki insanlar borsada batıyor; Saniette herkes tarafından dolandırılmaya mahkûm bir adam. —Pek tabii, Saniette'in geri zekâlı olduğunu çoktandır biliyoruz, dedi M. Verdurin; ama sonuç ortada. Yarın öbür gün ev sahibi onu kapıya koyacak; tam bir sefalet içine düşecek; ailesi onu sevmez, Forcheville de ona yardım edecek son insan. Ben de düşündüm; senin hoşuna gitmeyecek herhangi bir şey yapmak istemem ama, belki kendisine küçük bir aylık bağlayabiliriz diyorum; sefaletini biraz olsun hafifletir, hiç değilse evinde tedavi görür. —Sana tamamen katılıyorum, çok iyi düşünmüşsün. Ama 'evinde' diyorsun; o salak fazlasıyla pahalı bir dairede oturuyor; artık orada oturması imkânsız, iki odalı bir yer kiralamak lazım. Sanıyorum halen altı-yedi bin frank ödüyor o daireye. —Altı bin beş yüz. Ama evine çok bağ-

lı. Sonuç olarak bir kriz geçirdi; iki üç yıldan fazla yaşamaz. Onun için üç yıl boyunca onar bin frank harcadık diyelim. Bence yapabiliriz. Mesela bu yıl tekrar La Raspelière'yi kiralayacağımıza daha mütevazı bir yer tutarız. Bizim gelir düzeyimizde, üç yıllığına on bin frangı gözden çıkarmak mümkün olur sanıyorum. —Peki, öyle olsun; yalnız işin tatsız tarafı, herkes durumu öğrenecek, aynı şeyi başkaları için de yapmaya mecbur kalacağız. —Ben de bunu düşünmedim mi sanıyorsun! Kesinlikle kimsenin bilmemesi şartıyla yapacağım. İnsan soyunun hamisi olmak zorunda kalmaya hiç niyetli değilim doğrusu. İnsanseverliğin lüzumu yok! Şöyle yaparız: Bu parayı kendisine Prens Şerbatof'un bıraktığını söyleriz. —İnanır mı acaba? Prens vasiyetini hazırlarken Cottard'a danışmıştı. —En kötü ihtimalle sırrımıza Cottard'ı da dahil ederiz; meslek sırrı saklamaya alışıktır; çok da para kazanıyor; uğruna para harcamaya mecbur kalacağımız işgüzarlardan olmayacaktır hiçbir zaman. Hatta Cottard prensesin aracılık görevini kendisine verdiğini söylemeye de razı olur belki. Böylece biz hiç ortalıkta görünmeyiz. Teşekkürlerden, minnet gösterilerinden ve konuşmalarından da kurtulmuş oluruz.” M. Verdurin bu tür dokunaklı sahneleri ve duymak istemedikleri konuşmaları anlatan bir kelime ekledi. Ne var ki bu kelime bana tam olarak aktarılamadı, çünkü Fransızca bir kelime değil, aile içinde, muhtemelen ilgili şahısların yanında rahatça konuşabilmek için, özellikle can sıkıcı bir şeyi ifade etmekte kullanılan kelimeler türünden özel bir ifadeydi. Bu tür ifadeler genellikle ailenin daha önceki bir durumundan günümüze kalmıştır. Mesela Yahudi bir ailede anlamı saptırılmış, dini bir terim kullanılabilir; belki de artık Fransızlaşmış olan bu ailede hâlâ bilinen tek İbranice kelime budur. Taşralılığını fazlasıyla koruyan bir ailede yörenin lehçesi artık o ailede konuşulmuyor, hatta anlaşılmıyor bile olsa, o lehçeden bir kelime kullanılabilir. Güney Amerika'dan göçmüş, artık sadece Fransızca konuşulan bir ailede İspanyolca bir kelime kullanılır. Söz konusu kelime bir sonraki kuşağa sadece bir çocukluk anısı olarak aktarılacaktır. Anne babalarının sofrada, belirli bir kelimeyi söyleyerek servis yapan hizmetkârlara belli etmeden değindiklerini çocuklar

sonradan gayet iyi hatırlayacaktır; ne var ki kelimenin tam anlamını, İspanyolca mı, İbranice mi, Almanca mı, belirli bir yörenin lehçesine ait bir kelime mi olduğunu, hatta herhangi bir lisanda anlamı olan bir söz mü yoksa bir özel isim ya da tamamen uydurma bir kelime mi olduğunu bilmeyeceklerdir. Bu durum, hâlâ hayatta ve muhtemelen aynı terimi kullanmış olan yaşlı bir akraba varsa açıklığa kavuşturulabilir ancak. Verdurin'lerin herhangi bir akrabasını tanımadığım için, kullanılan kelimeyi çıkaramadım. Ne olursa olsun, söz konusu terimin Mme Verdurin'i gülümsettiği kesin; çünkü her zaman kullanılan dilden daha özel, daha kişisel ve daha gizli olan bu dilin kullanımı, kullanan kişilere daima tatminle karışık, bencilce bir duygu yaşatır. Karşılıklı gülüştükten sonra, Mme Verdurin itiraz etti: "Peki ya Cottard birilerine söylerse? —Söylemez." Ama Cottard en azından bana söyledi; ben olayı birkaç yıl sonra, Saniette'in cenazesinde, Cottard'dan öğrendim. Daha önceden bilmediğime de hayıflandım. Bilmiş olsam, her şeyden önce, insanlara bir kötülüklerinden dolayı asla kızmamak, onları yargılamamak gerektiğini daha çabuk anlardım; çünkü başka zamanlardaki samimi iyi niyetlerini ve yararlı faaliyetlerini bilemeyiz. Dolayısıyla, sırf tahmin açısından da olsa, yanılırız. Hiç şüphesiz, bir örneğe bakarak genellediğimiz çirkin davranış biçimi tekrarlanacaktır. Ama insan ruhu bu kadar basit değildir; aynı insanın ruhu, bizim çirkin davranışına bakarak reddettiğimiz birçok olumlu davranışı da içinde barındırır. Ama Verdurin'lere ilişkin bu bilgi, beni daha kişisel bir açıdan de etkileyecekti. Cottard bu bilgiyi bana daha önce vermiş olsa, giderek dünyanın en fesat insanı olarak gördüğüm M. Verdurin hakkında fikrimi değiştirecektim ve Verdurin'lerin Albertine'le ilişkimde oynayabileceği rol konusundaki şüphelerim de dağılacaktı. Aslında bu şüphelerin dağılması belki de yanlış olacaktı, çünkü M. Verdurin, birtakım meziyetlere sahip olmakla birlikte, muzipliği acımasızca bir işkenceye vardırabilen ve küçük kabilede hâkimiyet konusunda son derece kıskanç bir adamdı; müritler arasında tek amacı küçük topluluğu güçlendirmek olmayan her türlü ilişkiyi bozmak için en iğrenç yalanları söylemekten, en haksız nefretleri körüklemekten kaçın-

mazdı. Gösterişe kaçmadan, çıkarılıktan uzak, cömertçe davranışlar sergileyebilen bir insandı, ama bu, hassas, cana yakın, titiz, doğru sözlü veya daima iyiliksever bir adam olduğu anlamına gelmiyordu. Muhtemelen, ben kendisinin bu yönünü öğrenmeden önce –belki büyükhalamla ahabap olan ailesinden kalma– kısmi bir iyi yüreklilik vardı M. Verdurin’de; tıpkı Amerika’nın Kolomb’dan, Kuzey Kutbu’nun Peary’den önce de var olması gibi. Bununla birlikte, M. Verdurin’in kişiliği, bu olayı öğrendiğimde hiç beklemediğim bir yönüyle karşıma çıkmış oldu; böylece, tıpkı toplumlar ve tutkular gibi, bir kişiliğin de sabit bir suretini sunmanın çok güç olduğu sonucuna vardım. Çünkü kişilikler de toplumlar ve tutkular kadar değişkendir ve görece değişmez olan yönlerinin klişesini almak istediğimizde, şaşırp kalan objektife sürekli başka bir yönlerini gösterdiklerini fark ederiz (bu da, kıpırtısız kalmadıkları, hep hareket ettikleri anlamına gelir).

Verdurin’lerden çıktığımızda, saate bakıp Albertine’in evde sıkılmasından korkarak, önce benim eve uğramamızı rica ettim Brichot’dan. Araba sonra onu evine bırakacaktı. Evde bir genç kızın beni beklediğini bilmeyen Brichot, doğrudan eve döndüğüm, geceyi erkenden, böyle akıllı uslu bitirdiğim için beni tebrik etti; oysa ben o vakte kadar gecenin asıl başlangıcını geciktirmekten başka bir şey yapmamıştım. Sonra Brichot M. de Charlus’ten söz etmeye koyuldu. Baron, kendisine daima çok kibar davranan, “Ben asla laf taşımam” diyen profesörün M. de Charlus ve özel hayatı hakkında hiç çekinmeden konuştuğunu duysa çok şaşırdı herhalde. Ayrıca, M. de Charlus kendisine, “Beni kötülediğinizi duydum” dese, belki Brichot da aynı içtenlikle şaşırdı ve gücenirdi. Brichot M. de Charlus’ü gerçekten severdi; baronla ilgili herhangi bir konuşmayı aklından geçirecek olsa, baron hakkında herkesin söylediği şeyleri söylediği halde, bu söylenenlerden çok, barona beslediği dostça duyguları hatırlardı. M. de Charlus’ten söz ederken bir yakınlık hissettiği için de, “Oysa ben sizden hep dostça söz ederim” derken, yalan söylediğini düşünmezdi. Profesörün nazarında baron, sosyete hayatında en çok önem verdiği türden cazibeye sahip bir in-

sandı; Brichot'nun uzun zaman boyunca şairlerin uydurması zannettiği şeyin gerçek örneklerini sunma cazibesine sahipti. Vergilius'un ikinci *Eglog*'unu, hikâyenin gerçek bir temeli olup olmadığını pek de bilmeden birçok kez açıklamış olan Brichot'nun bu ileri yaşında M. de Charlus'le sohbet etmekten aldığı zevk, hocalarından M. Mérimée'yle M. Renan'ın ve meslektaşısı M. Maspero'nun İspanya'ya, Filistin'e ve Mısır'a gittiklerinde, kitaplardan öğrendikleri eski olayların dekorunu ve değişmez oyuncularını İspanya, Filistin ve Mısır'ın bugünkü görünümünde ve halkında bulunca yaşadıkları hazza benzerdi. Brichot, dönüş yolunda, "O yiğit asilzadeyi kötölemek için söylemiyorum ama, dedi, şeytanca din derslerini azıcık tımarhane kokan bir belagatle, İspanya Beyazları'na ve devrim göçmenlerine özgü bir inat ve saflıkla yorumlamaya koyulduğu zaman, dâhi kesiliyor. Monsenyör d'Hulst'ün ifadesiyle, emin olun ki, Adonis'i günümüzün zındıkları karşısında savunmak isterken soyunun içgüdülerine uyan ve bütün Sodomist masumiyetiyle Haçlı seferine katılan bu derebeyinin beni ziyarete geldiği günler, hiç canım sıkılmıyor." Brichot'yu dinliyordum ama onunla yalnız değildim. Aslında evden çıktığım andan beri, belli belirsiz de olsa, şu anda odasında bulunan genç kıza bağlı hissediyordum kendimi. Verdurin'lerin evinde çeşitli insanlarla konuşurken bile, bulanık bir biçimde onu yanımda hissediyordum; ona ilişkin duygum, insanın kendi organlarına ilişkin belirsiz duygusuna benziyordu; onu düşündüğümde de, insanın kendi bedenine tam anlamıyla bir köle gibi bağlı olmasının verdiği sıkıntıyla düşünüyordum. "Havarimizin sohbeti öyle bir dedikodu kaynağı ki, diye devam etti Brichot, *Pazartesi Sohbetleri*'nin bütün eklerine malzeme sağlar! Düşünsenize, saygıdeğer meslektaşımız X'in, çağımızın en şatafatlı ahlaki kurgusu olarak görüp daima büyük saygı duyduğum etik incelemesine genç bir telgraf memuru ilham kaynağı olmuş; bunu öğrendim kendisinden. Şunu kabul etmek gerekir ki, değerli dostum, derslerinde yakışıklı delikanlının adını vermekten kaçınmıştır. Bu konuda, sevdiği atletin adını Olympia Zeus'unun yüzüğüne kazıyan Phidias'tan daha fazla elâlem ne der kaygısı veya daha az minnet sergilemiştir. Baron bu sözünü

ettiğim öyküyü bilmiyordu. Öykünün baronun gelenekçiliğine ne kadar hitap ettiğini söylememe gerek yok. Tahmin edebileceğiniz gibi, meslektaşım la ne zaman bir doktora tezini tartışsam, son derece incelikli olan diyalektiğinde fazladan bir tat, Chateaubriand'ın yeterince mahrem olmayan eserine eklenen çarpıcı açıklamaların Sainte-Beuve'e verdiği tadı buluyorum. Telgraf memuru, bilgelik açısından çok zengin, ama para açısından yoksul olan meslektaşımızdan barona geçmiş (baronun, 'hiçbir art niyet gütmenden' derkenki tonunu duymanızı isterdim). Ve Şeytanımız yeryüzünün en yardımsever insanı olduğu için de, gözdesine sömürgelerde bir görev ayarlamış; minnet nedir bilen genç memur da oradan hamisine ara sıra leziz meyveler gönderiyor. Baron nüfuzlu tanıdıklarına ikram ediyor bu meyvelerden; geçenlerde delikanlının gönderdiği ananaslar Conti Rıhtımı'nda sofrada yer alıyordu; Mme Verdurin, bir art niyet gütmenden, 'M. de Charlus, böyle ananasları size gönderen, Amerika'da bir amca ya da bir yeğen olabilir ancak!' diyordu. İtiraf etmeliyim ki, ananasları yerken, Diderot'nun hatırlatmaktan hoşlandığı, Horatius'un bir odunun ilk mısralarını içimden okuyup neşelendim. Sonuç olarak, Palatium'dan Tibur'a dolaşan meslektaşım Boissier gibi ben de, baronun sohbeti sayesinde, Augustus çağı yazarları hakkında daha canlı, daha hoş bir fikir ediniyorum. Dekadanlardan hiç söz etmeyelim, Yunanlılar'a kadar gitmeye de gerek yok; gerçi bir keresinde saygıdeğer M. de Charlus'e onun yanındayken kendimi Aspasia'nın evinde Platon gibi hissettiğimi söylemiştim. Doğruyu söylemem gerekirse, her iki şahsiyetin de ölçeğini hatırı sayılır derecede büyüttüm, La Fontaine'in deyişiyle, örneğim 'daha küçük hayvanlardan' alınmıştı. Her neyse, sanırım tahmin etmişsinizdir; baron katiyen gücenmedi. Aksine, hiç böylesine samimi bir mutluluk sergilediğini görmemiştim. Çocukça bir sarhoşluk aristokrat soğukkanlılığını bozdu. Sevinç içinde, 'Bu Sorbonne'lular insanı nasıl da pohpohluyor!' diye haykırdı. 'Aspasia'ya benzetilmek bu yaşta kısmet olacakmış demek ki! Benim gibi bir yaşlı kokona! Ah, gençliğim!' Bunları söylerken halini görmenizi isterdim; her zamanki gibi aşırı pudralı, o yaşta, bir küçük bey gibi yapmacıktı. Aslında,

şecere saplantısına rağmen, baron dünyanın en iyi kalpli insanı. Bütün bunlardan ötürü, bu geceki kopuş kesin olursa çok üzülürüm. Beni şaşırtan, delikanlının sertçe karşı koyması oldu. Oysa bir süredir baronun karşısında takındığı sadık çömez tavırları, vasal edası, böyle bir isyanın habercisi sayılamazdı. Ne olursa olsun, baron, (*Dii omen avertant**) Conti Rihtımı'na bir daha ayak basmayacak bile olsa, bu kopuşun beni de kapsamayacağını umarım. Benim naçizane bilgime karşılık onun tecrübeleri, her ikimiz için de fazlasıyla kârlı bir değiş tokuş çünkü." (Ne var ki, ileride de görüleceği gibi, M. de Charlus Brichot'ya karşı şiddetli bir hınç sergilememekle birlikte, onu hoşgörüsüzce yargılayacak kadar kendisinden uzaklaştı.) "Sizi temin ederim, bu değiş tokuş o kadar eşitsiz ki, baron hayatın kendisine öğrettiklerini bana aktardığı zaman, hayat denen rüyanın en çok bir kütüphanede anlaşılabileceği konusunda Sylvestre Bonnard'a katılmam mümkün olmuyor."

Benim evin önüne gelmiştik. Arabadan inip arabacıya Brichot'nun adresini verdim. Kaldırımdan baktığımda Albertine'in penceresini görüyordum; eskiden, Albertine bizim evde oturmazken akşamları hep karanlık olan bu pencerede, şimdi içerdeki elektriğin panjurlarla parçalanan ışığı, birbirine paralel, alt alta yaldızlı çizgiler oluşturmaktaydı. Benim için son derece açık seçik olan ve sakın zihnime belirgin, ulaşılabilir, yakında ele geçireceğim hayaller sunan bu sihirli kitap, arabanın içindeki yarı kör Brichot için, aksine, görünmezdi ve zaten görünse de, anlaşılması mümkün olmazdı, çünkü Albertine gezintisinden döndükten sonra, akşam yemeğinden önce ziyaretime gelen arkadaşlarım gibi profesör de her şeyiyle bana ait olan bir genç kızın yan odada beni beklediğini bilmiyordu. Araba yoluna devam etti. Birkaç dakika kaldırımda tek başıma durdum. Elbette aşağıdan gördüğüm, bir başkasına tamamen yüzeysel görünecek o ışıklı çizgilere ben aşırı bir yoğunluk, doluluk ve sağlamlık atfetmekteydim, çünkü o çizgilerin arkasına sakladığımı, başkalarının hayalinden bile geçmeyen, o yatay ışıkların kaynağı olan hazineye muazzam bir anlam yüklüyordum; ne var ki bu hazinenin karşılığında, özgürlüğümden, yalnızlıktan

* Tanrılar bu kehaneti uzakta tutsun.

ve düşünceden vazgeçmiştim. Albertine yukarıda olmasaydı, sadece haz peşinde koşsam bile, bu hazı yabancı kadınlarda, hayatlarına nüfuz etmeye çalışarak, belki Venedik'te, en azından Paris gecesinin gizli bir köşesinde arayacaktım. Oysa şimdi, sevişme saatim geldiğinde yapmak gereken şey, seyahate çıkmak, hatta evden çıkmak bile değil, eve dönmektir. Üstelik eve dönmek, hiç değilse yalnız kalmak, düşüncemizi dışarıdan besleyen insanlardan ayrıldıktan sonra, kendi kendimize beslemek zorunda kalmak anlamına da gelmiyordu; tam tersine, eve dönmek, Verdurin'lerdeki kadar bile yalnız olamamak demektir, çünkü evde beni karşılayacak olan kişi, kendi şahsımı bütünüyle ellerine teslim ettiğim şahıstır; kendimi düşünecek serbest bir anım bile yoktu, hatta o benim yanımda olacağından, onu düşünmek zahmetine de katlanmayacaktım. Öyle ki, az sonra içine gireceğim odanın penceresine dışarıdan, aşağıdan son bir kez baktığımda, üzerine kapanmak üzere olan bükülmez altın parmaklıklarını kendi ellerimle şekillendirdiğim ve ebediyen içine hapsolacağım ışıklı bir kafes görür gibi oldum.

Albertine, kendisini kıskandığımdan, her hareketini kaygıyla izlediğimden şüphelendiğini hiç söylememişti bana. Kıskançlığa ilişkin aramızda geçen tek konuşma da, epeyce eskiden yapılmış olmakla birlikte, tam tersini kanıtlar nitelikteydi. Hatırlıyordum da, ilişkimizin başında, onu evine ilk geçirdiğim gecelerden biri, mehtaplı, güzel bir geceydi; aslında Albertine'i evine bırakmak kadar, ondan ayrılıp başka kızların peşinde koşmak da bana çekici geliyordu. "Bakın, sizi evinize geçirmeyi teklif ediyorsam, kıskandığımdan değil; bir işiniz varsa, ben usulca uzaklaşıyorum" dediğimde, şöyle cevap vermişti: "Yoo, hayır! Kıskanç olmadığınızı, sizin için fark etmeyeceğini gayet iyi biliyorum, ama hiçbir işim yok, sizinle birlikte olmaktan başka." Bir keresinde de, La Raspelière'de, M. de Charlus Morel'e kaçamak bir göz atıp Albertine'e yönelik bir çapkınlık gösterisinde bulunduğu anda, Albertine'e, "Sizi epeyce sıkıştırdı doğrusu" demiş ve yarı alaylı bir tonda eklemiştim: "Kıskançlıktan kıvrandım." Bunun üzerine Albertine belki yettiği bayağı muhite, belki de görüştüğü daha da bayağı

muHITE özgü bir dil kullanarak, “Hadi ordan, yalancı! demişti. Kıskanç olmadığınızı biliyorum. Siz kendiniz söylediniz, zaten halinizden de belli!” Bu konuşmadan sonra da, fikrinin değiştiğine dair herhangi bir şey söylememişti; bununla birlikte, bu konuda benden gizlediği, ama tesadüflerin istemeden de olsa açığa çıkarabileceği birçok yeni fikir üretmiş olsa gerekti, çünkü o gece, eve döndükten, Albertine’i odasından alıp kendi odama götürdükten sonra, “Bilin bakalım nereden geliyorum: Verdurin’lerden” dediğimde, (bu sözleri söylerken niçin biraz utandığımı kendim de anlamıyordum, çünkü o gece çıkacağını Albertine’e önceden haber vermiş, belki Mme de Villeparisis’ye, belki Mme de Guermantes’a, belki de Mme de Cambremer’e gideceğimi, kesin karar vermediğimi söylemiştim, ama şurası da bir gerçek ki, Verdurin’leri saymamıştım); daha bu sözler ağzımdan çıktığı anda, Albertine’in yüzü allak bullak olmuş, sanki sözler bastırılması imkânsız bir güçle, kendiliğinden içinden fışkırmış gibi, şu cevabı vermişti: “Tahmin etmiştim zaten. —Verdurin’lere gidişime canınızın sıkılacağını bilmiyordum” dedim. (Gerçi Albertine canının sıkıldığını söylememişti, ama halinden belliydi. Albertine’in canının sıkılacağını düşünmediğim de doğrudur. Buna rağmen, Albertine’in öfke patlamasıyla karşılaştığımda, tıpkı bazı olaylar karşısında, adeta geriye dönük bir ikinci bakışla o olayı geçmişten bildiğimiz hissine kapılmamız gibi, zaten başka bir tepki bekleyemezmişim gibi geldi bana.) “Canımın sıkılacağını mı? Benim niye umurumda olsun ki? Hiç fark etmez benim için. Mlle Vinteuil orada olacaktı galiba, değil mi?” Bu sözler üzerine çileden çıkıp, “Geçen gün Mme Verdurin’le karşılaştığınızı bana söylememiştiniz” dedim; zannettiğinden daha çok şey bildiğimi göstermek istiyordum. “Mme Verdurin’le mi karşılaşmışım?” diye sordu Albertine, dalgın bir edayla; sorusu hem hatırlamaya çalışırcasına kendine, hem de sanki bunu benden öğrenebilmemişçesine bana yönelikti; amacı hiç şüphesiz bana bildiklerimi söyletmek, belki ayrıca bu zor soruyu cevaplandırmadan önce zaman kazanmaktı. Benim kafamı asıl kurcalayan, Mlle Vinteuil’den ziyade, daha önce belli belirsiz hissettiğim, şimdi de güçlenerek içimi kaplayan bir korkuydu. Eve döndüğümde

bile, Mlle Vinteuil'le kız arkadaşlarının geleceklerini Mme Verdurin'in sırf böbürlenmek için uydurduğunu düşünüyordum; yani eve geldiğinde içim rahattı. Ne var ki Albertine, "Mlle Vinteuil orada olacaktı" diyerek ilk şüphemin yersiz olmadığını kanıtlamıştı; yine de bu konuda geleceğe yönelik bir endişem yoktu, çünkü Albertine Verdurin'lere gitmekten vazgeçmekle, benim uğruma Mlle Vinteuil'den feragat etmişti.

"Zaten, dedim öfkeyle, ne kadar önemsiz de olsa, benden gizlediğiniz birçok şey var; mesela Balbec'e yaptığınız üç günlük seyahat; sırf bir örnek olarak söylüyorum." "Sırf bir örnek olarak söylüyorum" sözlerini, "ne kadar önemsiz de olsa" ifadesini tamamlamak üzere eklemiştim; böylece, Albertine, "Balbec seyahatimin yakışksız bir yanı mı vardı?" derse, "Canım, nereden hatırlayayım? Duyduklarım kafamda birbirine giriyor, önem vermiyorum ki!" diyebilecektim. Gerçekten de Albertine'in şoförle birlikte yaptığı, kartpostallarını epey bir gecikmeyle aldığı o üç günlük Balbec seyahatinden söz etmem tamamen tesadüf idi; bu kadar kötü bir örnek seçtiğime de hayıflanıyordum, çünkü Balbec'e gidip gelmeye ancak vakit buldukları o yolculukta gerçekten herhangi biriyle uzunca bir görüşmenin araya sıkıştırılması imkânsızdı. Ama Albertine benim sözlerimden gerçeği bildiğimi ve bunu ondan gizlediğimi zannetti. Dolayısıyla bir süredir edindiği kanı, yani benim şu veya bu yolla, peşine birini takarak, bir şekilde onun hayatı hakkında bir önceki hafta Andrée'ye belirttiği gibi, "kendisinden daha çok şey bildiğim" kanısı pekişti. Bu yüzden de sözümü keserek gereksiz bir itirafta bulundu; itirafı gereksizdi, çünkü söyledikleri hayalimden bile geçmeyen şeylerdi ve beni tam anlamıyla çökertti; yalancı bir kadının çarpıttığı gerçekle o yalancı kadına âşık erkeğin, yalanlarından yola çıkarak o gerçek hakkında edindiği fikir arasında akıl almaz bir uçurum olabilir. Ben, "Balbec'e yaptığınız üç günlük seyahat, sırf bir örnek olarak söylüyorum" der demez Albertine sözümü kesti ve son derece normal bir şey söylercesine, şu açıklamayı yaptı: "Ashında Balbec'e hiç gitmediğimi mi söylemek istiyorsunuz? Gitmedim tabii! Ben de inanmış gibi yapmanıza hiç anlam vermemiştim zaten. Oysa çok masum bir olaydı. Şoförün o üç

gün özel bir işi vardı. Bunu size söylemeye cesaret edemiyordu. Ben de, ona iyilik olsun diye, bir Balbec seyahati uydurdum (tam benim yapacağım iş! Sonra da suç hep benim üstüme kalır). Şoför beni Auteuil'e bıraktı; o üç günü Assomption Sokağı'nda oturan kız arkadaşımın evinde, sıkıntıdan patlayarak geçirdim. Gördüğünüz gibi önemsiz bir şeydi, sözünü bile etmeye değmezdi. Kartpostallar bir haftalık gecikmeyle geldiğinde siz gülmeye koyulunca, ben de her şeyi biliyor olabileceğinizi düşünmüştüm. Kabul ediyorum, gülünç bir fikirdi, hiç kart göndermesem daha iyi olurdu. Ama kabahat bende değil. Kartları önceden almış, şoför beni Auteuil'e bırakmadan kendisine vermiştim; ama o salak, kartları zarfa koyup size postalanmak üzere Balbec civarında oturan bir arkadaşına göndereceğine, cebinde unutmuş. Ben hâlâ kartların geleceğini zannediyordum. Koca aptal, ancak aradan beş gün geçtikten sonra hatırlamış, o zaman da, bana söyleyeceğine, tutup Balbec'e yollamış. Bunu bana haber verdiğinde, ağzıma geleni söyledim tabii! O bilmem hangi aile meselesini halletsin diye ben üç gün hapis kalayım, karşılığında o geri zekâlı, yok yere sizi kaygılandır-sın! Auteuil'de, biri görür diye korkumdan sokağa bile çıkamı-yordum. Bir kere çıktım, o da erkek kılığında; eğlence olsun diye işte. Tabii şansım her zamanki gibi beni rahat bırakmadı ve dışarı adım attığım anda, sizin o çıfıt arkadaşınız Bloch'la burun buruna geldim. Ama Balbec seyahatimin tamamen benim uydurmam olduğunu ondan öğrendiğinizi sanmıyorum, çünkü görünüşe bakılırsa, o kılıkta beni tanımadı."

Ne diyeceğimi bilemiyordum; şaşkınlığımı belli etmek istemiyordum, oysa bunca yalan karşısında çökmüştüm. Albertine'i kapıya koyma arzusu uyandırmayan bir dehşet duygusuna şiddetli bir ağlama isteği karışıyordu. Ağlama isteği yalanın kendisinden ve kesinlikle doğru zannettiğim her şeyin yıkılıp gitmesinden kaynaklanmıyordu –oysa ayakta tek bir evin bile kalmadığı, yerlerde yıkıntıların yükseldiği, harabeye dönmüş bir kentte gibiydim–; Albertine'in Auteuil'de, arkadaşının evinde sıkılarak geçirdiği o üç gün boyunca, gelip gizlice benim evimde bir gün geçirmeyi ya da telgraf çekip beni Auteuil'e çağırmayı bir kez olsun arzulamamış, hatta belki aklından bile

geçirmemiş olmasına üzülyordum. Ama bu düşüncelere kendimi bırakmanın sırası değildi. Ne olursa olsun, şaşkınlığımı belli etmek istemiyordum. Söylediğinden çok daha fazlasını bilen bir adam edasıyla gülümsedim. “Canım, onca şeyin arasında bu sadece biri, dedim. Mesela daha bu gece Verdurin’lerde duyduğuma göre, bana Mlle Vinteuil’le ilgili söyledikleriniz...” Albertine sıkıttı içinde gözlerini bana dikmiş, neyi bilip neyi bilmediğimi gözlerimden okumaya çalışıyordu. Benim bildiğim ve kendisine söyleyeceğim şey, Mlle Vinteuil’ün ne olduğuydu. Gerçi bunu Verdurin’lerde değil, çok eskiden, Montjouvain’de öğrenmiştim, ama bundan daha önce Albertine’e bilhassa söz etmediğim için, o gece öğrenmiş gibi yapabiliyordum. Montjouvain’e ait –mahalli trende bana onca ıstırap veren– bu hatıra beni neredeyse mutlu etti; zamanını değiştirsem de, bu hatıra Albertine için ezici bir kanıt, beklenmedik bir darbe olacaktı. Bu defa, hiç değilse “biliyormuş havasına bürünmem” ve Albertine’in “ağzından laf almam” gerekmeyecekti; çünkü biliyordum, Montjouvain’deki o ıdıklı pencereden, kendi gözümle görmüştüm. Albertine, Mlle Vinteuil ve kız arkadaşıyla ilişkisinin tamamen masum olduğunu iddia etmişti, ama ben o iki kadının yaşayış biçimini bildiğime dair yemin ettiğimde (üstelik yalan yere yemin etmiş olmayacaktım), onlarla günlerce bir arada, sıkı fıkı yaşadığı, onlara “ablalarım” dediği halde, kendisine kabul etmediği takdirde bozuşmalarını gerektirecek teklifler yapmadıklarını nasıl ileri sürecekti? Ne var ki ben gerçeği dile getirme fırsatını bulamadım. Albertine, tıpkı uydurma Balbec seyahati konusunda olduğu gibi, bu konuda da gerçeği bildiğimi zannederek, Verdurin’lere gitmişse Mlle Vinteuil’den veya doğrudan, Mlle Vinteuil’e kendisinden bahsetmiş olabilecek Mme Verdurin’den işin aslını öğrendiğimi düşünerek, benim konuşmama fırsat bırakmadı ve bir itirafta bulundu; benim tahminimin tam tersi olan bu itiraf, Albertine’in bana sürekli yalan söylediğini kanıtladığı için, (üstelik az önce belirttiğim gibi artık Mlle Vinteuil’ü kıskanmadığımdan) belki aynı derecede üzdü beni. Albertine’in benden önce davranıp verdiği cevap şuydu: “Mlle Vinteuil’ün kız arkadaşı tarafından yetiştirildiğim konusunda size yalan söylediyimi öğrendiniz, bunu

söyleyecektiniz herhalde. Küçük bir yalan söylediğimi kabul ediyorum. Ama o sırada beni çok küçümsediğinizi düşünüyordum; Vinteuil'ün müziği konusundaki coşkunuzu görünce, okul arkadaşlarımdan biri Mlle Vinteuil'ün arkadaşıyla arkadaş olduğu için –bu dediğim doğru, yemin ederim– ben de aptalca bir mantık yürütüp, o genç hanımlarla tanıştığımı söylersem sizin ilginizi çekeceğimi sandım. Benden sıkıldığınızı, beni aptal bulduğunuzu seziyordum; o insanlarla görüştüğümü, Vinteuil'ün eserleri hakkında size ayrıntılı bilgi verebileceğimi söylersem, sizin gözünüzde bir itibar kazanacağımı, bu sayede yakınlaşabileceğimizi düşündüm. Size yalan söylediğimde hep size olan sevgimden söylüyorum. Verdurin'lerin bu geceki uğursuz daveti sayesinde gerçeği üstelik belki de abartılmış bir şekilde öğrendiniz. Bahse girerim Mlle Vinteuil'ün arkadaşı beni tanımadığını söylemiştir size. Oysa arkadaşımın evinde en az iki kere gördü beni. Ama tabii ki ben şimdi meşhur olan o insanların nazarında yeterince seçkin değilim. Beni hayatlarında görmediklerini söylemeyi tercih ederler.” Zavallı Albertine, Mlle Vinteuil'ün arkadaşıyla çok sıkı fıkı olduklarını söylemenin onu terk etmemi geciktireceğini, bizi yakınlaştıracığını düşündüğünde, örneklerine sık sık rastladığımız bir durumu yaşamış, amaçladığından farklı bir yöntemle gerçeğe ulaşmıştı. Müzik konusunda zannettiğimden daha bilgili olduğunu göstermesi o akşam mahalli trende kendisinden ayrılmamı katiyen engellemezdi; bununla birlikte, ondan ayrılmamı kesinlikle imkânsız hale getiren, hatta bunun da ötesinde sonuçlar doğuran şey, gerçekten de bu amaçla söylediği cümle olmuştu. Albertine sadece bir yorumlama hatası yapıyordu; kurduğu cümlelerin yapacağı etki konusunda değil, niçin bu etkiyi yapacağı konusunda yanılıyordu; sebep Albertine'in müzik kültürü hakkında değil de, kötü ilişkileri hakkında edindiğim bilgiydi. Beni ansızın Albertine'e yaklaştıran, hatta onunla kaynaştıran şey bir haz beklentisi değildi –haz demek bile abartılı, hafif bir hoşlanma demek gerekir–; bir ıstırapın baskısıydı.

Bu sefer de şaşkınlığımı gizlemek zorundaydım; şaşkınlığa yorulabilecek kadar uzun bir sessizliğe gömülemezdim. Bu yüzden, Albertine'in alçakgönüllülüğünden ve Verdurin mu-

hitince küçümsendiğini düşünmesinden etkilenip duygulanarak, tatlı sözler söyledim: “Ama sevgilim, düşündüm de, size seve seve birkaç yüz frank veririm, seçkin hanımlar gibi, canınızın istediği yerde, M. ve Mme Verdurin’i güzel bir akşam yemeğine davet edersiniz.” Heyhat! Albertine birçok kişilik barındırıyordu içinde. Tiksinircesine bir tavırla verdiği cevap bunlardan en esrarengiz, en basit, en korkunç olanın ağzından çıktı; doğruyu söylemek gerekirse sözlerini (hatta cümlesini bitirmedikten önce ilk sözlerini bile) tam olarak seçemedim. Ancak birkaç dakika sonra, ne düşündüğünü tahmin ettiğimde anlayabildim. İtirme eylemi bazen geriye dönük olarak, bir şeyi anladığımız zaman gerçekleşir. “Çok merci! O moruklar için metelik harcayacağıma, bir kez olsun beni serbest bırakın da gidip gö...” Bu sözler ağzından çıktığı anda, Albertine’in yüzü kıpkırmızı kesildi, kahroldu, az önce söylediği, benim hiçbir şey anlamadığım kelimeleri sanki geri itebilirmiş gibi ağzını eliyle kapattı. “Ne dediniz Albertine? —Hiç, hiçbir şey, yarı uyuklar haldeydim. —Yok canım, gayet uyanık halde-siniz. —Verdurin’lere yemek daveti verme meselesini düşünüyordum, çok naziksiniz. —Hayır, ben sizin ne dediğinizi soruyorum.” Albertine bana bin bir değişik yorum sundu, ama hiçbirini, yarım bıraktığı muğlak sözleri bir yana, konuşmayı yarıda kesip hemen ardından kıpkırmızı olmasıyla da bağdaşmıyordu. “Sevgilim, yapmayın lütfen, söylemek istediğiniz şey bu değildi herhalde, yoksa aniden yarıda keser miydiniz? —İsteğimin münasebetsizlik olduğunu düşündüğüm için kestim. —Hangi isteğiniz? —Yemek daveti verme isteğim. —Yok canım, o olamaz, aramızda teklif mi var ki? —Hiç olur mu, tam tersine, insan sevdiklerini kullanmamalı. Her neyse, yemin ederim bu yüzden sustum.” Bir yandan her zamanki gibi Albertine’in yeminine inanmazlık edemiyordum, ama öte yandan da, açıklamaları mantığını doyurmuyordu. İsrar etmeyi sürdürdüm. “Canım, hiç değilse cümlelerinizi bitirecek cesareti gösterin; gidip gö... demiştiniz... —Ah! Hayır, ısrar etmeyin! —Peki ama, niçin? —Çünkü korkunç bayağı, size söylemeye utanacağım bir şey. Aklımdan o sırada ne geçiyordu bilemiyorum, anlamını bile bilmediğim, bir gün sokakta, çok edepsiz insanlardan duy-

duğum bir laf aklıma geliverdi, öyle, sebepsiz yere. Ne benimle ilgisi var, ne de başka biriyle, yüksek sesle rüya görüyordum herhalde.” Albertine’in ağzından daha fazla laf alamayacağımı hissettim. Az önce, münasebetsizlik etmiş olma korkusuyla sözünü yarıda kestiğine yemin ederken yalan söylemişti; şimdi o korku, benim yanımda fazlasıyla bayağı bir laf söylemenin utancına dönüşmüştü. Bu da yalandı. Çünkü Albertine’le bizim beraber olduğumuzda, bir yandan birbirimizi okşarken, akla gelebilecek en sapıkça, en kaba sözleri söylemekten çekinmezdik. Ne olursa olsun o esnada ısrar etmenin yararı yoktu. Ama o “gö...” hecesi aklıma saplanıp kalmıştı. Albertine sık sık “gözünü oymak”, “gözünü yıldırım” deyimlerini kullanır, “ne hakaretler ettim!” anlamında, kısaca, “gözünün yaşına bakmadım” derdi. Ama bunu benim yanımda hep söylerdi, söylemek istediği bu idiyse, niçin ansızın susmuş, niçin öyle kıpkırmızı kesilmiş, eliyle ağzını kapatmış, yerine bambaşka bir cümle kurmuş, ben “gö...” hecesini işitmiş olduğumu söyleyince de, yalan bir açıklamada bulunmuştu? Ama cevap alamayacağım bir sorgulamayı sürdürmekten vazgeçtiğime göre, en iyisi, artık bu konuyu düşünmüyormuş gibi görünmekti; ben de zihnimde, Patroniçe’ye gittim diye Albertine’in dile getirdiği siemlere dönüp, aptalca bir mazeret göstererek, patavatsızca, “Ben aslında bu gece Verdurin’lerin davetine çağırmak istemiştiniz sizi” dedim – cümlede çifte pot kırmıştım. Madem istemiştiniz, gitmeden önce Albertine’i gördüğüme göre, niye teklif etmemiştim? Yalanım Albertine’i öfkeliendirdi, çekingenliğim de cesaret verdi. “Yalvarsanız da gitmezdim, dedi. Onlar hep bana karşı oldular, beni üzme için ellerinden geleni yaptılar. Ben Balbec’te Mme Verdurin’e ne kadar nezaket gösterdim, karşılığı bu oldu. Ölüm döşeginde çağırırsa beni, gitmem. Bazı şeyler affedilmez. Size gelince, bu bana karşı ilk kabalığınız. Françoise çıktığınızı söylediğinde (bana bunu söylemek onu çok mutlu etti, haliyle), keşke kafamı ortadan ikiye yarsalardı, daha iyiydi diye düşündüm. Hiçbir şeyi belli etmemeye çalıştım, ama hayatımda ilk kez böyle bir hakarete uğruyorum.”

Albertine konuşurken, sonunu merak ettiğim, yarım kalmış cümlelerin ne anlama geldiği arayışı bilinçdışının o son derece

canlı ve yaratıcı uykusunda sürmekteydi (bu uyku sırasında, bize şöyle bir değip geçmiş olan şeyler zihnimize kazınır, uyuşmuş eller, daha önce nafile aranan anahtarı bulur). Ansızın, daha önce hiç düşünmediğim, korkunç iki kelime, adeta üzerime çöktü: “Göt vermek”. Bu kelimelerin eksik bir hatıraya edilgen biçimde, uzun süre boyun eğdiğimiz zamanlarda, bir yandan usulca, dikkatle tamamlamaya çalıştığımız hatıraya tabi, ona yapışık kaldığımız zamanlarda olduğu gibi tek hamlede ortaya çıktığını söyleyemem. Öyle olmadı, benim olağan hatırlama tarzımın aksine, sanırım arayışım birbirine paralel iki koldan sürdü: Bir tanesinde, yalnız Albertine’in cümlesi değil, ben güzel bir yemek davetinin masraflarını karşılamayı teklif ettiğimde gözlerinde beliren sıkkın bakış da hesaba katılıyordu, “Çok merci, canımı sıkacak bir şey yapmak için para harcayacağıma, hiç para harcamadan eğlenceli bir şeyler yapmayı tercih ederim!” der gibiydi. Belki de yarım kalan cümlenin sonunu bulmak için kullandığım yöntemi değiştirmeme sebep olan şey, bu bakışın hatırasıydı. Daha önce, o son “gö...” hecesine takılıp kalmıştım; neydi söylemek istediği? Gözünü oymak mı? Hayır. Gözünü yıldırma mı? Hayır. Gö..., gö..., gö... Sonra birden, yemek daveti teklifimi duyunca Albertine’in gözlerinde beliren bakışa ve omuz silkişine dönünce, yarım kalan cümlenin içinde de geriye gittim, önceki sözleri hatırladım. Böylece sadece “gö...” değil, “gidip gö...” demiş olduğunu fark ettim. Ne iğrenç! Tercih ettiği şey buydu. İğrençten de öte! Yosmaların en bayağısı, böyle bir şeyi kabul edeni veya isteyen bile, bunu yapan erkeğin yanında o korkunç deyim kullanmaz. Kendini fazlasıyla alçalmış hisseder. Ancak bir kadına, eğer kadınlardan hoşlanıyorsa, az önce bir erkeğe teslim oluşunu mazur göstermek için bu lafı söyleyebilir. Albertine yarı rüyada olduğunu söylerken yalan söylememiştir. Dalgındı, içinden geldiği gibi davranıyordu; benimle birlikte olduğunu düşünmeden omuz silkmiş, adeta o kadınlardan biriyle, belki benim çiçek açmış genç kızlarımdan biriyle konuşurcasına söze başlamıştı. Sonra ansızın gerçeğe dönünce utancından kızarmış, başladığı sözü ağzına geri tıkmış, çaresizliğe kapılmış ve tek kelime daha söylemek istememiştir. Benim içine düştü-

ğüm umutsuzluğu fark etmesini istemiyorsam eğer, bir tek saniye bile kaybetmemem gerekiyordu. Ama ilk öfke parlamasının ardından, gözlerim dolmaya başlamıştı bile. Tıpkı Babel’te, Albertine’in Vinteuil’lerle arkadaşlığını ifşa ettiği gecenin devamındaki gibi, kederime derhal mantıklı bir sebep uydurmam gerekiyordu; üstelik bir karar vermeden önce birkaç gün nefes alabilmek için, Albertine’i derinden etkileyecek bir sebep bulmalıydım. Albertine benim dışarı çıkışımın hayatta uğradığı en büyük hakaret olduğunu, Françoise’den işittiği lafları duyacağına ölmeyi tercih edeceğini söylediğinde, bu gülünç alınganlığına sinirlenmişim ve yaptığım şeyin son derece önemsiz olduğunu, dışarı çıkmamın onun açısından hiç de kırıcı olmadığını söylemek üzereydim – aynı süre içinde, buna paralel olarak, Albertine’in “gö...” hecesini nasıl tamamlayacağına ilişkin bilinçdışı arayışım sona ermişti ve keşfin ardından kapıldığım umutsuzluğu tamamen gizlemem imkânsızdı; ben de bu durumda, kendimi savunacağıma, suçladım: “Sevgili Albertine’ciğim, dedim tatlılıkla, gözyaşlarımı tutamayarak, yarıldığınızı, yaptığım şeyin hiç önemi olmadığını söyleyebilirim size, ama yalan olur; haklısınız, gerçeği anladınız, zavallı yavrucuğum; altı ay önce, hatta üç ay önce, sizi hâlâ çok sevdiğim sırada, böyle bir şeyi katiyen yapmazdım. Ufacık bir şey, bir hiç aslında, ama gönlümdeki müthiş değişikliğe işaret etmesi bakımından, muazzam bir şey. Sizden gizleyebileceğimi sandığım bu değişikliği tahmin ettiğinize göre, size şunu söylemek zorundayım: Albertine’ciğim, dedim, yoğun bir şefkat ve derin bir kederle, kabul edin, burada hayatınız çok sıkıcı, ayrılmamız daha iyi olacak; en güzel ayrılıklar en süratli ayrılıklardır, bu yüzden, sizden rica ediyorum, yaşayacağım derin kederi uzatmamak için, bu gece benimle vedalaşıp yarın sabah sizi görmeden, ben uyurken gidin.” Albertine şaşkına dönmüştü, duyduklarına hâlâ inanamıyormuş, ama şimdiden üzülyormuş gibi görünüyordu: “Ne, yarın mı? Gerçekten öyle mi istiyorsunuz?” Daha şimdiden ayrılığımızdan sanki geçmişteki bir şeymiş gibi söz etmekten duyduğum ıstıraba rağmen –belki de kısmen bu ıstırap yüzünden– Albertine’e evden ayrıldıktan sonra yapması gereken bazı şeyler hakkında kesin talimat ver-

meşe koyuldum. Ricalar peş peşe dizildi, az sonra, en ince ayrıntılara sıra geldi. “Çok rica ederim, dedim, sonsuz bir kederle, teyzenizin evindeki Bergotte’un o kitabını geri gönderin bana. Acelesi yok, üç gün sonra, bir hafta sonra, ne zaman isterseniz gönderin, ama lütfen unutmayın ki, ben istemek zorunda kalmayayım, o acıya katlanamam. Birlikte mutlu olduk, artık mutsuz olacağımızı hissediyoruz. —Mutsuz olacağımızı hissediyoruz demeyin, dedi Albertine, sözümü keserek. ‘Biz’ demeyin, böyle düşünen bir tek sizsiniz! —Peki, fark etmez, siz ya da ben nasıl isterseniz, şu ya da bu sebeple bu gece ayrılmaya karar verdik (bu arada saat feci ilerlemiş, yatmanız gerekir). —Özür dilerim ama, kararı veren siz’siniz, ben, sizi üzmemek için bu karara itaat ediyorum. —Öyle olsun, kararı ben verdim, ama bu, çektiğim ıstırapı azaltmıyor. Uzun süre acı çekeceğimi söylemek istemiyorum; biliyorsunuz uzun süre boyunca hatırlama melekesine sahip değilimdir, ama ilk günler sizi çok özleyeceğim! Dolayısıyla, mektuplaşarak acıları deşmeyi anlamsız buluyorum, her şeyi bir anda bitirmek daha iyi. —Evet, haklısınız dedi Albertine üzgün bir tavırla; saat ilerledikçe yorgun düştüğünden yüz hatları da çökmüştü, iyice üzgün görünüyordu; parmaklarım teker teker kesileceğine, doğrudan kafamın kesilmesini tercih ederim. —Aman Tanrım, sizi saat kaç kadar ayakta tuttum, çılgınlık bu! Neyse, bu son gece! Bundan böyle, hayat boyu uyuyabilirsiniz isterseniz.” Albertine’e vedalaşmamız gerektiğini söyleyerek, bana iyi geceler dileyeceği ânı geciktirmeye çalışıyordum. “İlk günler canınız sıkılmasın diye Bloch’a kuzini Esther’i sizin bulunduğunuz yere göndermesini söyleyebilirim, ister misiniz? Ricamı geri çevirmez. —Böyle bir şeyi niçin teklif ediyorsunuz bilmem” (Albertine’den bir itiraf koparma umuduyla teklif ediyordum) “benim için önemli olan bir tek kişi var, o da sizsiniz” dedi Albertine; bu sözleri içimde bir şefkat uyandırdı. Ama hemen ardından, müthiş canımı yaktı: “Gayet iyi hatırlıyorum, o Esther denen kıza çok ısrar ettiği için, çok memnun olacağını bildiğim için fotoğrafımı vermiştim; ama ondan asla hoşlanmadım, onunla görüşmeyi asla istemedim!” Bununla birlikte, Albertine o kadar hafifmeşrepti ki, şu sözleri ekledi: “O benimle görüş-

mek istiyorsa, itirazım olmaz, tatlı kız, ama ille de görüşmek istemiyorum.” Demek ki, Bloch’un bana Esther’in bir fotoğrafını gönderdiğini Albertine’e söylediğimde (o sırada henüz fotoğraf elime geçmemişti bile), Albertine, kendisinin Esther’e verdiği fotoğrafı Bloch’un bana gösterdiğini düşünmüştü. En kötümser tahminlerimde bile Albertine’le Esther arasında böyle bir samimiyet olabileceğine ihtimal vermemiştim. Fotoğraftan bahsettiğimde, Albertine bana verecek bir cevap bulamamıştı. Şimdi de, büyük bir hataya düşüp benim her şeyden haberdar olduğumu zannederek, itiraf etmenin daha akıllıca olduğunu düşünüyordu. Yıkılmıştım. “Bir şey daha var Albertine, yalvarırım size, beni asla aramayın. Olur da bir yıl sonra, iki yıl, üç yıl sonra aynı kentte bulunursak, benimle karşılaşmaktan kaçının.” Ricama olumlu cevap vermediğini görünce, devam ettim: “Sevgili Albertine, benimle bu hayatta hiç görüşmeyin, ne olur. Sizi tekrar görmenin acısına dayanamam. Çünkü sizi gerçekten sevdim, bunu biliyorsunuz. Geçen gün size Balbec’te sözünü ettiğimiz kız arkadaşla görüşmek istediğimi söyledüğimde, böyle bir görüşmenin ayarlanmış olduğunu zannettiniz, biliyorum. Ama değildi, emin olun, benim için hiçbir önemi yoktu. Siz benim uzun zaman önce ayrılmaya karar verdiğime, sevgimin yalan olduğuna inanıyorsunuz. —Hayır, siz delirdiniz mi, hiç böyle bir şey düşünmedim” dedi Albertine kederle. “Haklısınız, böyle bir şeyi düşünmemeniz gerekir; ben sizi gerçekten sevdim, belki aşkla değil ama, büyük, çok büyük bir dostlukla sevdim, inanamayacağınız kadar çok sevdim. —İnanmaz olur muyum! Ben sizi sevmiyor muyum sanıyorsunuz? —Sizden ayrılmak bana çok acı veriyor. —Bana bin kat daha çok acı veriyor” dedi Albertine. Bir süredir, gözlerime dolan yaşları daha fazla tutamayacağımı hissediyordum. Üstelik bu gözyaşları, bir zamanlar Gilberte’e, “Artık görüşsek daha iyi olur, hayat bizi ayırmakta” derken hissettiğime benzer bir kederden kaynaklanmıyordu kesinlikle. Hiç şüphesiz, Gilberte’e bu sözleri yazarken, bir gün gelip Gilberte’i değil, bir başkasını sevdiğimde, benim aşırı sevgimin karşındakine esinleyebileceğim sevgiyi eksilteceğini düşünüyordum; sanki iki insanın arasında sınırlı bir miktarda sevginin bulun-

ması kaçınılmazdı, iki kişiden birinde sevgi fazlaysa, bu fazlalık mecburen öteki kişiden alınacaktı ve ben, tıpkı Gilberte gibi, seveceğim diğer kişiden de ayrılmaya mahkûm olacaktım. Ama şimdiki durum, birçok sebepten ötürü öncekinden farklıydı; bu sebeplerden birincisi diğerlerinin de kaynağıydı ve iradesizliğimle ilgiliydi, Combray'de annemle büyükannemi istikbalim açısından korkutan, her ikisinin de, hastaların zaafalarını zorla kabul ettirmekteki kararlığı karşısında, mecburen teslim oldukları iradesizliğim, giderek artmıştı. Gilberte'in benim varlığımdan sıkıldığını hissettiğimde, ondan vazgeçecek gücüm vardı hâlâ; oysa şimdi, aynı sıkıntıyı Albertine'de saptadığımda, bu gücü bulamıyor, onu zorla alıkoymaktan başka şey düşünemiyordum. Yani Gilberte'e kendisiyle bir daha hiç görüşmeyeceğimi yazarken, onunla görüşmemeye gerçekten niyetliydim, oysa Albertine'e aynı şeyi yalandan, sırf barışma umuduyla söylüyordum. Birbirimize sunduğumuz görüntüler, gerçeğin kendisinden oldukça farklıydı. İki kişinin karşı karşıya geldiği her durumda aynı şey geçerlidir şüphesiz; çünkü her biri, karşısındakinin içinden geçenlerin bir kısmından habersizdir ve bildiklerini de kısmen anlayabilir ancak; ayrıca her ikisi de kişisel olmayan yanlarını açığa çıkarırlar; bazen daha kişisel yönlerini kendileri de çözmediklerinden önemsemezler, bazen de kendilerine bağlı olmayan, anlamsız bazı üstünlükler onlara daha önemli görünür, gururlarını okşar; öte yandan, küçümsenmemek için gerekli gördükleri bazı şeylere sahip olmadıklarından, sanki bunları önemsemiyormuş gibi yaparlar, hem de görünürde en çok aşağıladıkları, hatta tiksindikleri şeylerdir bunlar. Ama aşkta bu yanlış anlama en üst düzeydedir, çünkü (belki bir tek çocukluğumuz dışında) dış görünüşümüzle tam olarak düşüncemizi yansıtmaya değil, arzuladığımız şeyi ele geçirmemize en uygun tavır olarak gördüğümüz tavır yansıtmaya çalışırız; benim arzuladığım şey ise, eve döndüğüm andan beri, Albertine'i geçmişteki kadar uysallıkla yanımda tutabilmektir; öfkeye kapılıp benden daha fazla özgürlük talep etmesini engellemektir; ileride bu özgürlüğü Albertine'e bağışlamak istiyordum, ama bağımsızlık heveslerinden korktuğum şu günlerde ona özgürlük tanırsam, aşırı kıskanırdım.

Belirli bir yaştan sonra, izzetinefsimizin ve basiretimizin etkisiyle, en çok arzuladığımız şeyi önemseymiş gibi yaparız. Ama aşkta, sırf basiret bile –ki gerçek bilgelik değildir muhtemelen– bizi hemen böyle bir ikiye bölüme zorlar. Çocukken, tahayyüllerimde aşkın en güzel yanı, hatta bence aşkın özünü oluşturan şey, sevdiğimle birlikteyken sevgimi, onun bir iyiliğine duyduğum minneti, sonsuza kadar birlikte yaşama arzumu serbestçe ifade edebilmektir. Ama hem kendi tecrübemden, hem de arkadaşlarımdan tecrübelerinden, bu duygu ifadelerinin katiyen bulaşıcı olmadıklarını gayet iyi öğrenmiştim. Yapmacık yaşlı kadın örneği, mesela hayalinde sürekli yakışıklı bir delikanlı göre göre kendinin de yakışıklı bir delikanlıya dönüştüğünü zanneden ve gülünç erkeklik gösterilerinde giderek daha fazla kadınsılık sergileyen M. de Charlus'un durumu, sadece Charlus'lerle sınırlı olmayan bir kurala tabidir; o kadar genel bir kuraldır ki bu, aşkın bile dışına taşar; biz başkalarının gördüğü bedenimizi görmez, kendi düşüncemizi, başkaları için görünmez olan karşımızdaki nesneyi “izleriz” (bazen sanatçı, karşısındaki nesneyi bir resminde görünür kılar, o zaman da hayranları, sanatçının huzuruna kabul edildiklerinde, onun iç güzelliğini pek yansıtmayan çehresi karşısında, çoğu kez hayal kırıklığına uğrarlar). Bunu bir kere fark ettikten sonra, “artık kendimizi koyvermeyiz”; ben de öğleden sonra, Trocadéro’da kalmadığı için kendisine ne büyük bir minnet duyduğumu Albertine’e söylemekten kaçınmışım. Akşam da, Albertine’in beni terk etmesinden korkup ben onu terk etmek istiyordum gibi rol yapmışım; ileride göreceğimiz gibi, bu numaraya başvurmanın tek sebebi önceki aşklarımdan edindiğimi zannettiğim ve bu aşkta yararlanmaya çalıştığım bilgi değildi. Albertine’in bana, “tek başıma dışarı çıkabileceğim, kendime ait saatlerim olsun, yirmi dört saatliğine evden ayrılabilirim istiyorum” diyebileceği korkusu ya da tanımlamaya çalışmadığım, ama beni korkutan herhangi bir özgürlük talebinde bulunabileceği düşüncesi, Verdurin’lerin gece davetinde bir an aklımdan geçmişti. Ama bu korku hemen dağılmıştı, zaten Albertine’in evde ne kadar mutlu olduğuna dair söylediği onca sözün hatırasıyla da çelişiyordu. Albertine’in beni terk etmek gibi bir ni-

yeti var idiyse de, ancak kapalı bir biçimde, hüzünlü bakışlarla, tahammülsüzlüklerle, katiyen bu anlamı taşımayan cümlelerle ifade buluyordu; ne var ki, düşünülecek olursa (hatta düşünmeye bile gerek yoktu, çünkü tutkunun dilini insan derhal anlar; halktan kişiler dahi, ancak gururla, hınçla, kıskançlıkla açıklanabilecek bu cümleleri anlar; bu duygular, ifade edildikleri halde, cümleyi dinleyen kişi tarafından, tıpkı Descartes'in sözünü ettiği "sağduyu" gibi "dünyada en yaygın şey" olan bir sezgiyle, derhal yakalanır), Albertine'in o tavırları, cümleleri, sadece benden gizlediği bir duygunun varlığıyla açıklanabilirdi ve bu duygu Albertine'i bense, başka bir hayata ilişkin planlar yapmaya yöneltebilirdi. Nasıl ki bu niyet Albertine'in sözlerinde mantıklı bir biçimde ifade edilmiyorsa, benim bu niyete dair, o akşam ortaya çıkan önsezim de içimde aynı derecede muğlaktı. Albertine'in bana her söylediğinin doğru olduğu varsayımıyla yaşamaya devam ediyordum. Ama belki o sırada, düşünmek istemediğim, tam tersine bir varsayımı da sürekli içimde taşıyordum; muhtemelen öyleydi, aksi takdirde, Verdurin'lere gittiğimi Albertine'e söylemekten katiyen çekinmezdim; ayrıca Albertine'in öfkelenmesine pek şaşırmayışım da ancak böyle bir varsayımla açıklanabilirdi. Sonuç olarak, muhtemelen benim içimde taşıdığım Albertine, hem zihnimdeki hem onun kendi sözleriyle tanımlanan Albertine'e tamamen zıt bir Albertine'di; bununla birlikte, tamamen uydurma bir Albertine de sayılamazdı, çünkü onun bazı anlık duygularının, örneğin ben Verdurin'lere gittim diye huysuzlanmasının içimdeki aynasıydı bir anlamda. Ayrıca uzun süredir sık sık yaşadığım yürek daralmaları da, Albertine'e onu sevdiğimi söylemekten korkmam da daha pek çok şeyi açıklayan bir başka varsayıma uygun düşüyordu ve üstelik ilk varsayımı benimsediğimiz takdirde ikinci varsayımın doğru olma ihtimali de artıyordu, çünkü kendimi koyverip Albertine'e sevgi gösterilerinde bulunmam, onu kızdırmaktan başka işe yaramıyordu (ama kendisi bu kızgınlığı başka sebeplere bağlıyordu).

Şunu belirtmem gerekir ki, bana en vahim gelen ve Albertine'in benim yaptığım suçlamaya hazırlıklı olduğunu en çar-

pıcı biçimde gösteren şey, “Bu gece Mlle Vinteuil orada olacaktı galiba” demesi olmuştu; bu cümleye mümkün olan en acımasız cevabı vermiştim: “Mme Verdurin’le karşılaştığınızı bana söylememiştiniz.” Albertine’i sevimli bulmadığım zaman, ona üzgün olduğumu söyleyeceğime, fesatlaşıyordum. Buradan yola çıkarak, hislerimin tam tersini ifade eden o değişmez sert cevaplar sistemine göre bir çözümlemeye giriştiğimde, bir konuda şüpheyi hiç yer kalmıyor: O gece Albertine’e kendisini terk edeceğimi söylememin sebebi, –daha ben farkına bile varmadığım halde– onun bir özgürlük talebinde bulunacağı korkusuydu (beni korkudan tir tir titreten bu özgürlüğü tam olarak tanımlayamazdım, ama Albertine’in beni aldatmasına imkân tanıyacak, en azından beni aldatmadığından emin olmamı engelleyecek bir özgürlüktü) ve ben de, gururumu korumak için kurnazca davranıp beni terk etmesinden katiyen korkmadığımı göstermek istiyordum ona; aynı şeyi daha önce Balbec’te, Albertine’in nezdinde itibarımı artırmak için, daha sonra da benimle birlikte olmaktan sıkılmaya fırsat bulamasın diye yapmıştım.

Sonuçta, formüle edilmemiş ikinci varsayıma itiraz olarak, Albertine’in kendi sözlerini, hep bu varsayımın aksine, benim evimde yaşamayı, dinlenmeyi, kitap okumayı ve yalnızlığı çok sevdiğini, lezbiyen ilişkilerdense nefret ettiğini söylediğini ileri sürmek, pek anlamlı olmaz. Çünkü Albertine benim hislerimi, kendisine söylediğim sözlerle bakarak yorumlayacak olsa, gerçeğin tam tersine bir kanıya varırdı; onu terk etme isteğini sadece onsuz yapamadığım anlarda sergiliyordum; Balbec’te iki kere kıskançlığım Albertine’e olan aşkıma alevlendirmiş, ikisinde de başka bir kadına âşık olduğumu itiraf etmiştim: Birinde Andrée’ye, birinde de esrarengiz bir kadına. Yani sözlerim katiyen hislerimi ifade etmiyordu. Okur bunu pek fark etmemişse, sebebi, anlatıcı sıfatıyla okura sözlerimi aktarırken, hislerimi de açığa vurmamdır. Ama hisleri gizleyip sadece sözlerimi aktarsam, bu sözlerle pek ilişkisi olmayan birçok davranışım okura öyle tuhaf ve tutarsız görünürdü ki, beni yarı deli zannederdi. Aslında böyle bir yöntem, benimsediğim yöntemden çok daha yanlış da olmazdı, çünkü beni harekete geçiren

ve sözlerimin çizdiği manzaranın tam tersi olan görüntüler, o sırada son derece anlaşılmazdı; davranışlarımın kaynağı olan mizacı tam anlamıyla tanıımıyordum; şimdi bu mizacın öznel gerçekliğini açıkça görüyorum. Nesnel gerçekliğine gelince, bu mizacın içgüdüleri Albertine'in gerçek niyetlerini mantığımdan daha mı iyi kavırıyordu, bu mizaca güvenmekle iyi mi etmiştim, yoksa aksine, mizacım Albertine'in niyetlerini çözceğine değiştirmiş miydi, işte bunu bilemiyorum.

Albertine'in beni terk etmesi ihtimalinin, Verdurin'lerin evindeyken içimde yarattığı belirsiz korku öne geçmişti. Eve bir mahpusla buluşacağım düşüncesiyle değil, kendim mahpus olduğum hissiyle dönmüştüm. Ne var ki, Verdurin'lere gittiğimi Albertine'e söylediğim an yüzünde beliren, daha önce de görmüş olduğum o anlaşılmaz öfkeyle birlikte, dağılmış olan korku daha yoğun bir biçimde tekrar kaplamıştı içimi. Bu korku, düşünce ürünü üzüntülerin, düşünüp susan kişinin nazarında açık seçik olan fikirlerin tende somutlaşmasıydı, bunu gayet iyi biliyordum; görünürlük kazanmış, ama mantıklı olmayan bir sentezdi; bu sentezin değerli tortusunu sevdiğimiz kişinin çehresinde bulduğumuzda, sevgilimizin içinde olup bitenleri anlayabilmek için onu ayrıştırmaya, çözümleme yoluyla tekrar zihinsel unsurlarına ulaşmaya çalışırız. Benim nazarımda Albertine'in düşüncesinin oluşturduğu bilinmeyenle kurduğum denklem, yaklaşık olarak şuydu: "Şüphelerinin farkındaydım, bu şüpheleri doğrulamaya çalışacağından emindim, işte, kendisine engel olmayayım diye, araştırmasını gizlice yürütmüş." Ama Albertine bana hiçbir zaman ifade etmediği bu tür düşüncelerle yaşıyor idiyse eğer, hiç değilse arzuları açısından suçlu olmakla birlikte, sırlarının tahmin edildiğini, izlendiğini, eğilimlerine kendini bırakmaktan men edildiğini ve üstelik kıskançlığımın da yatışmadığını hissettiği bu hayattan tiksiniş, dayanma gücünün tükenmesi gerekmez miydi, böyle yaşamaktan vazgeçmeye bir anda karar veremez miydi? Niyetleri ve somut olaylar açısından masum olsa da, Andrée'yle asla yalnız kalmamaya sebatla özen gösterdiği Balbec günlerinden başlayıp Verdurin'lere gitmekten ve Trocadéro'da kalmaktan vazgeçtiği bugüne kadar geçen süre içinde hâlâ benim

güvenimi kazanamadığını görüp, cesareti kırılabilirdi, buna çoktandır hakkı vardı. Üstelik davranışlarına herhangi bir kusur atfetmem imkânsızdı. Balbec'te tuhaf genç kızlardan söz edildiğinde, kız arkadaşlarının yükleyeceği anlamı düşünerek kahrolduğum kahkahalar atmış, jestler, taklitler yapmıştı, ama benim bu konudaki fikrimi öğrendikten sonra, bu konulara en ufak bir imada bulunulduğunda, konuşmaya sözleriyle de, yüz ifadesiyle de katılmaz olmuştu. Böyle durumlarda, Albertine'in o hareketli yüz hatlarında göze çarpan tek şey, bu konuya değinildiği anda, belki şu veya bu kız hakkında söylenen kötü niyetli sözlerle katkıda bulunmuş olmamak için, belki de bambaşka bir sebepten ötürü, bir an önceki yüz ifadesini aynen koruyarak ilgisizliğini kanıtlamasıydı. Donup kalan ifade, hafif bir ifade de olsa, o kıpırtısızlık, bir sessizlik kadar ağır kaçırdı. Albertine'in bu gibi şeyleri kınadığını mı, tasvip mi ettiğini, hatta bilip bilmediğini anlamak mümkün olmazdı. Yüzünün her hattı, sadece diğer yüz hatlarıyla ilişkili olurdu. Burnu, ağzı ve gözleri, geri kalan her şeyden bağımsız, tek başına, mükemmel bir uyum oluştururdu; Albertine bir pastel resme benzer, sanki La Tour'un bir portresiymiş gibi, söylenenleri işitmezdi.

Arabacıya Brichot'nun adresini verirken penceredeki ışığı görüp yine hissettiğim köleliğim, az sonra, Albertine'in kendi köleliğini ne kadar yoğun bir biçimde hissettiğini gördüğümde, üzerimde bir yük olmaktan çıkmıştı. Albertine köleliğini bu kadar ağır bir yük olarak görmesin diye, köleliğine kendi elleriyle son vermeyi akıl etmesin diye, yapılacak en akıllıca şeyin onda bu köleliğin ömür boyu sürmeyeceği ve benim de bitmesini arzuladığım izlenimini uyandırmak olacağını düşünmüştüm. Aldatmacamın başarılı olduğunu gördüğümde mutlu olabilirdim; çünkü her şeyden önce, o kadar korktuğum şey, Albertine'e atfettiğim gitme niyeti, ihtimal olarak ortadan kalkmıştı; ayrıca, hedeflenen sonucu bir yana bıraksak bile, aldatmacanın başarılı olması, kendi başına, benim Albertine'in nazarında küçümsenen bir âşık, bütün oyunları önceden tahmin edilen, alay konusu, kıskanç bir sevgili olmadığımı kanıtlamış ve aşkımıza adeta bir bekâret kazandırmış, benim bir başkasını sevdiğime Albertine'in hâlâ kolaylıkla inanabildiği

Balbec günlerine geri götürmüştü bu aşkı. Şüphesiz böyle bir şeye artık inanmazdı, ama o gece kendisinden temelli ayrılmaya niyetli olduğum yalanına inanmıştı.

Verdurin'lerin evinde olan bir şey yüzünden ayrılmak istediğimden korkuyor gibiydi. Verdurin'lerde karşılaştığım oyun yazarı Bloch'un Léa'nın yakın arkadaşı olduğunu ve Léa'nın kendisine tuhaf şeyler anlattığını söyledim Albertine'e (amacım Bloch'un kuzinleri hakkında söylediğimden fazlasını bildiğim izlenimi uyandırmaktı). Ama ayrılık numaramın içimde yarattığı telaşı yatıştırma ihtiyacı duyarak sordum: "Albertine, bana bugüne kadar hiç yalan söylemediğinize yemin edebilir misiniz?" Albertine sabit bakışlarını boşluğa dikti ve sonra cevap verdi: "Evet, yani hayır. Size Andrée'nin Bloch'tan çok hoşlandığını söylemekle hata ettim, onunla görüşmemiştik. —Peki niye öyle söylediniz? —Andrée hakkında başka şeyler düşünmenizden korktuğum için. —Hepsi bu kadar mı?" Albertine yine bir süre boşluğa baktıktan sonra cevap verdi: "Léa'yla birlikte üç haftalık bir yolculuğa çıktığımı sizden gizlemekle de hata ettim. Ama sizi pek az tanıyordum. —Balbec'ten önce miydi? —İkinci Balbec tatilinden önceydi, evet." Daha o sabah, Léa'yla tanışmadığını söylemişti bana! Milyonlarca dakikamı hasredip yazdığım bir romanın bir anda alev alarak yanıp kül olmasını seyrediyordum. Ne yararı vardı? Ne yararı vardı? Albertine'in bu iki gerçeği bana dolaylı olarak Léa'dan öğrendiğimi zannettiği için açıkladığını ve pekâlâ buna benzer daha onlarca gerçek olabileceğini gayet iyi anlıyordum elbette. Sorguya çekildiği zaman Albertine'in söylediği sözlerde gerçeğin ufacık bir zerreciğinin bile bulunmadığını da anlıyordum; Albertine gerçeği istemeyerek ağzından kaçırırdı sadece, o âna kadar gizlemeye kararlı olduğu gerçeklerle bunların öğrenildiği zannı, sanki içinde ansızın bir karışım oluşturunurdu. "Ama iki yalanın hükmü yok, dedim Albertine'e, şunu dörde çıkaralım da, bende bazı hatıralarınız kalsın. Başka neler ifşa edeceksiniz bana?" Albertine yine boşluğa baktı. Yalanı hangi gelecek hayat beklentilerine uyarlamaktaydı acaba; sandığı kadar hoşgörülü olmayan hangi tanrılarla anlaşmaya çalışıyordu? Anlaşması pek kolay olmuyordu herhalde, çünkü

suskunluğu ve sabit bakışları epey uzun sürdü. “Yok, başka bir şey yok” dedi sonunda. Benim bütün ısrarıma rağmen, “başka bir şey yok”ta inat etti, artık ayak diremekte zorluk çekmiyordu. Bu da yalanın daniskasıydı; Albertine’in mademki böyle eğilimleri vardı, benim evime hapsedilinceye kadar kim bilir kaç evde, kaç gezintide, kim bilir kaç kere, eğilimine boyun eğmişti! Lezbiyen sayısı, hangi kalabalığın içinde olursa olsun, bir lezbiyenin bir diğerinin gözünden asla kaçmamasını sağlayacak kadar az ve bir o kadar da çoktur. Biri diğerini gördükten sonra da, bir araya gelmeleri çok kolaydır. Eskiden yaşadığım, o sırada bana sadece gülünç görünmüş olan bir geceyi dehşetle hatırladım. Bir arkadaşım beni bir restoranda akşam yemeğine davet etmişti; yemekte metresi, bir başka arkadaşı ve onun metresi de vardı. İki kadının karşılıklı anlaşmaları pek uzun sürmedi, ama birbirlerine sahip olabilmek için o kadar sabırsızlanıyorlardı ki, daha çorbalar içilirken ayaklar birbirini arıyor, çoğu kez benim ayağımla karşılaşıyordu. Az sonra bacaklar birbirine dolandı. İki arkadaşım hiçbir şeyin farkında değildi; işkence çekiyordum adeta. Kadınlardan biri daha fazla dayanamadı ve yere bir şey düşürdüğünü bahane ederek masanın altına girdi. Ardından birinin migreni tutunca, üst kattaki tualete gitmek istedi. Öteki, bir hanım arkadaşıyla tiyatrodaki buluşma saatinin yaklaştığını fark etti. Sonunda, ben ve hiçbir şeyden şüphelenmeyen iki arkadaşım yalnız kaldık. Migreni tutan kadın tekrar yanımıza döndü, ama âşığının evine gidip bir antipirin alacağını, kendisini orada bekleyeceğini belirtti. İki kadın dostluğu ilerlettiler, birlikte geziyorlardı; biri erkek kılığında dolaşır, küçük kızları kaçıır, ötekinin evine götürüp eğitirdi. Öteki kadının küçük bir oğlu vardı; oğluna kızmış gibi yapar, çocuğu cezalandırma görevini öteki kadına verirdi; o da gözünün yaşına bakmadan döverdi oğlanı. İki kadının en umumi yerlerde en mahrem şeyleri yaptıkları rahatlıkla söylenebilir.

“Ama Léa yolculuk boyunca bana karşı en ufak bir uygunsuz davranışta bulunmadı, dedi Albertine. Hatta birçok yüksek sosyete mensubu kadından daha ölçülüydü. —Albertine, sosyetedeki herhangi bir kadın size karşı ölçsüz davrandı mı?

—Asla. —Öyleyse ne demek istiyorsunuz? —Canım, ifade biçimi o kadar serbest değildi. —Mesela? —Mesela, sosyeteye girip çıkan birçok kadın gibi ‘karın ağrısı’ veya ‘kimseyi iplememek’ ifadelerini kullanmazdı.” Romanımın henüz yanmamış olan bir parçası da sonunda kül oluyormuş hissine kapıldım. Yılgınlığım uzun sürebilirdi. Ama Albertine’in sözlerini düşündükçe çılgınca bir öfke kaplıyordu içimi. Sonra, öfkenin yerini merhamet aldı. Aslında ben de, eve geldiğimden beri, ayrılmak istediğimi Albertine’e bildirdiğimden beri yalan söylemekteydim. Sebatla sürdürdüğüm sahte ayrılma niyeti, giderek Albertine’i terk etmeyi gerçekten istemiş olsam hissedeceğim kedere benzer bir duygu yaratmıştı içimde.

Zaten Albertine’in benimle tanışmadan önce sürdürdüğü sefih hayatı tekrar tekrar, kesintili olarak, diğer fiziksel acılar için kullanılan ifadeyle söyleyecek olursak, “zonklamalar” halinde düşündükçe bile, tutsağımın uysallığını biraz daha takdir ediyor, ona kızamıyordum. Birlikte yaşadığımız süre içinde, Albertine yaşadığı hayatta bir cazibe bulmaya devam etsin diye, bu hayatın ancak geçici olabileceğini Albertine’e daima ima etmiştim elbette. Ama bu gece daha ileri gitmiştim, çünkü muğlak ayrılma tehditlerinin artık yeterli olmayacağından korkmuştum; Albertine’in kafasında, benim Verdurin’lere gidip soruşturma yapmama sebep olan o kıskanç, müthiş aşkımla bu tür belirsiz tehditler çelişecekti mutlaka. O gece düşündüm ki, bu ayrılık oyununu oynamaya apansız, ilk anda ne yaptığımın tam farkına bile varamadan karar verişimin çeşitli sebepleri arasında en önemlisi şuydu: Babamınkilere benzer duygu patlamalarım esnasında, karşımdakinin güvenliğini tehdit ettiğim zaman, ben babamın aksine, tehdidimi gerçekleştirme cesaretine sahip olmadığım için, boş laflardan ibaret zannedilmesin diye, tehdidi gerçekleştirme oyununda epeyce ileri gidiyor, ancak karşımdaki kişi sözlerimin ciddiyetine kapnıp gerçekten korktuğu zaman geri adım atıyordum.

Esasen, bu yalanlarda bir gerçek payı bulunduğunu pekâlâ hisseder, aşkıma hayat bir değişiklik getirmiyorsa, bu değişikliği kendimiz getirmek isteyeceğimizi veya yalandan ayrılmayı teklif edeceğimizi biliriz; çünkü bütün aşkların, hatta her

şeyin süratle vedalaşmaya doğru ilerlediğini sezeriz. Bu vedalaşmadan kaynaklanacak gözyaşlarını peşinen dökmek isteriz. Bu seferki oyunumu, menfaat sebebiyle de sahnelemiştim şüphesiz. Birden Albertine'i elimde tutmak istemişim, çünkü onun başka insanlara dağıldığını hissediyordum ve Albertine'in o insanlarla birleşmesini engellemem imkânsızdı. Ama Albertine benim uğruma onların hepsinden temelli vazgeçse, belki de ondan asla ayrılmamaya daha da kararlı olurdu, çünkü kıskançlık ayrılığı bir ıstırap haline getirirse de, minnet onu imkânsız kılar. Ne olursa olsun, o esnada bir ölüm kalım savaşı verdiğimi hissediyordum. Bir saatlik bir süre içinde Albertine'e her şeyimi vermeye razı olurdu, çünkü, "Her şey bu savaşın sonucuna bağlı" diye düşünüyordum. Ne var ki bu tür savaşlar, birkaç saat süren eski savaşlardan çok, ertesi gün de, daha ertesi gün de, bir hafta sonra da noktalanmayan günümüz savaşlarına benzerler. İnsan bütün gücünü harcar, çünkü her seferinde, mücadelenin sonuna geldiğini zanneder. Ve "nihai karar" verilinceye kadar aradan bir yıl geçer.

Albertine'in beni terk edeceği korkusu içimi kapladığı esnada yanımda bulunan M. de Charlus'un yalandan çıkardığı olayların bilinçdışı hatırası da beni etkilemiş olabilirdi. Ama daha sonra annemin anlattığı, o sırada bilmediğim bir şey, sahnelediğim oyunun bütün unsurlarını içimde barındırdığımı düşündürüyor bana; gerekli unsurların hepsi, kalıtımın o karanlık ardiyelerinden birinde saklı duruyor ve tıpkı alkol ve kahve benzeri ilaçların depolamış olduğumuz gücü etkilemesine benzer biçimde, bazı duygular tarafından hizmetime sunulmayı bekliyorlardı. Annemin anlattığı şey şuydu: Octave Halam, hanımının artık hiç sokağa çıkmayacağından emin olan Françoise'in onu dışarı çıkarmak için gizlice bir komplo düzenlediğini Eulalie'den öğrendiği zaman, bir gün öncesinden, ertesi gün gezintiye çıkmaya niyetlenmiş gibi yaparmış. İlk anda kullaklarına inanamayan Françoise'a eşyalarını önceden hazırlatmakla, uzun zaman dolapta kalmış olanları havalandırtmakla kalmayıp, arabayı ayarlaması ve ertesi günün bütün ayrıntılarını en fazla çeyrek saatlik bir pay bırakarak planlaması için de talimat verirmiş. Ancak Françoise ikna olup ya da en azından

pes edip kendi kurduğu planları halama itiraf etmek zorunda kaldığı zaman, halam da, kendi ifadesiyle Françoise'ın tasarılarını engellemiş olmamak için, tasarısından vazgeçtiğini bildirirmiş. Aynı şekilde ben de, Albertine abarttığım şüphesine kapılmasın ve ayrılacağımız fikrini mümkün olduğunca ciddiye alsın diye, kendi ortaya attığım fikirden kendim sonuçlar çıkararak, ertesi gün başlayıp sonsuza dek sürecek olan zamanı, ayrı olacağımız zamanı önceden yaşamaya koyulmuş, sanki az sonra barışmayacakmışız gibi, Albertine'e talimat vermiştim. Düşmanı kandırabilmek için bir aldatmacanın sonuna kadar götürülmesi gerektiğine hükmeden generaller gibi, ayrılık oyununa sanki gerçekmişçesine, neredeyse bütün duyarlılığım ile katılmaktaydım. Sonuçta bu kurmaca ayrılık sahnesi, neredeyse gerçekmiş kadar üzüyordu beni; belki de iki oyuncudan biri olan Albertine'in sahneyi gerçek zannetmesi, benim açımdan yanılısamayı pekiştiriyordu. Can sıkıcı da olsa, tahammül edilebilir bir biçimde, günü gününe yaşıyorduk; alışkanlığın ağırlığı ve ertesi günün ıstıraplı da olsa, sevdiğimiz kişinin varlığını içinde barındıracağı garantisi bizi basit, somut gerçeklere bağlıyordu. Ve ben şimdi bu sıkıcı, ağır hayatı çılgınca yerle bir ediyordum. Gerçi kurmacadan ibaret bir yıkımdı, ama yine de beni üzmeye yetiyordu; belki yalandan da olsa söylediğimiz hüznü sözler içlerinde taşıdıkları hüznü kalbimizin derinliklerine sapladıkları için; belki de yalandan vedalaşmanın ileride kaçınılmaz olarak yaşayacağımız bir ânı peşinen canlandırdığını bildiğimiz ve üstelik, bu ânı haber verecek olan işleyişi harekete geçirmediğimizden de emin olamadığımız için. Her blöfte kandırdığımız kişinin ne yapacağına dair, küçük de olsa bir belirsizlik payı vardır. Ya bu ayrılık oyunu bir ayrılıkla sonuçlanırsa! Ne kadar inanılmaz olursa olsun, bu ihtimali düşününce kalbimiz mutlaka sıkışır. İyice kaygılanırız, çünkü bu takdirde ayrılık, ayrılığa dayanamayacağımız bir anda gerçekleşecek, uğruna acı çektiğimiz kadın bizi iyileştirmeden, hatta yatıştırmadan terk edecektir. Son olarak da, kedere gömülmüşken bile bize destek olan, dayanak noktamız alışkanlık dahi kalmamıştır elimizde. Alışkanlıktan bile isteye kendimizi mahrum etmiş, yaşamakta olduğumuz güne istisnai bir önem

yüklemiş, onu benzer günlerden ayırmışsındır; tıpkı yolculuğa çıkacağımız günler gibi, köklerinden kopmuş, sallantıdaki bir gündür o artık; o güne dek alışkanlığın felce uğrattığı hayal gücümüz uyanmıştır; gündelik aşkımıza ansızın eklediğimiz duygusal hayaller bu aşkı akıl almaz ölçüde genişletir, sevgilinin varlığı bizim için vazgeçilmez hale gelir, oysa bu, tam da varlığına kesinkes güvenemediğimiz andır. Büyük ihtimalle zaten bu oyuna, sevgilinin varlığından vazgeçme oyununa kalkışmamızın amacı, onun varlığını gelecek için garantilemektir. Ama kendi tuzağımıza düşer, tekrar acı çekmeye başlarız, çünkü yeni, alışılmadık bir şey yapmışsındır ve bu da, çektiğimiz hastalığı ileride tedavi etmesi beklenen, ama başlangıçta hastalığı ağırlaştıran ilaçlara benzer.

Gözlerim yaşarmıştı; odasında tek başına hayallerinin keyfi dolambaçlarına kapılarak sevdiği bir kişinin ölümünü kafasında canlandıran ve hissedeceği acıyı bütün ayrıntısıyla hayal edip sonunda bu acıyı hisseden birine benziyordum. Albertine'e ayrıldıktan sonra bana karşı takınacağı tutuma ilişkin talimat üzerine talimat verdikçe, sanki az sonra barışmayacakmışız gibi üzülüyordum nerdeyse. Ayrıca, barışabileceğimizden, Albertine'i tekrar birlikte yaşama fikrine döndürebileceğimden emin olabilir miydim; o akşam bunu başarabilsem bile, Albertine'in sahnelediğim oyun sonucu dağılan ruh halinin tekrar ortaya çıkmayacağı ne malumdu? Kendimi geleceğe hâkim hissediyor, ama öyle olduğumu düşünmüyordum, çünkü sırf gelecek henüz var olmadığı için böyle hissettiğimi ve bu yüzden de geleceğin zorunluluğu altında ezilmediğimi biliyordum. Sonuç olarak, yalan söylediğim halde, belki sözlerimde zannettiğimden fazla gerçek payı vardı. Bunun bir örneğini az önce, Albertine'e kendisini çabuk unutacağımı söylediğimde yaşamıştım. Gilberte'le gerçekten de öyle olmuştu; artık Gilberte'i ziyarete gitmeyişimin sebebi, bir ıstıraptan değil, bir angaryadan kaçma isteğiydi. Gilberte'e artık kendisiyle görüşmeyeceğimi yazarken acı çekmiştim elbette. Çünkü Gilberte'in evine ara sıra giderdim sadece. Oysa Albertine'in her saati bana aitti. Aşkta bir duygudan vazgeçmek, bir alışkanlığı kaybetmekten daha kolaydır. Ayrılmamıza ilişkin acı sözleri telaffuz etme gücü-

nü kendimde bulabilmişim, çünkü yalan olduklarını biliyordum; oysa Albertine'in haykırdığı sözler samimiydi: "Pekâlâ, söz veriyorum, sizinle asla görüşmeyeceğim. Sizin böyle ağladığınızı görmektense her şeye katlanırım sevgilim. Sizi üzmem istemem. Madem öyle gerekiyor, bir daha hiç görüşmeyiz." Bu sözler samimiydi, oysa benim ağzımdan çıkmış olsalar, samimi olamazlardı, çünkü Albertine bana sadece dostça bir sevgi beslediğinden, bu sözlerle vaat ettiği fedakârlık onun için daha kolay bir şeydi; öte yandan, benim büyük bir aşıkta lafı bile edilmeyecek gözyaşlarım Albertine'in hissettiği dostluk bağlamında, ona neredeyse olağanüstü bir şey gibi görünüyor, onu allak bullak ediyordu; az önce söylediklerine bakılacak olursa, Albertine'in dostluğu benimkinden daha güçlüydü, çünkü bir ayrılıkta, sevgi dolu sözleri söyleyen taraf, âşık olmayan taraftır, âşk doğrudan ifade edilmez; Albertine'in sözleri belki pek yanlış da sayılmazdı, çünkü aşkın sayısız iyiliği, âşık olmayan ve aşkı esinleyen kişide zamanla bir sevgi, bir minnet uyandırabilir; bu duygular kendilerini doğuran âşk kadar bencilce değildir ve ayrıldıktan yıllar sonra, eski âşıkta âşktan eser kalmamışken, sevilen kadın hâlâ bu duyguları taşıyabilir.

Albertine'e sadece kısacık bir an duyduğum nefret, onu yanımda tutma ihtiyacını depreştirmekten başka işe yaramadı. O gece Albertine'i sadece Mlle Vinteuil'den kıskandığım için, Trocadéro'yu müthiş bir kayıtsızlıkla düşünebiliyordum; Albertine'i Verdurin'lere gitmesin diye oraya göndermiş olmam bir yana, Léa'nın (Albertine'i eve geri getirtmeme sebep olan, tanışmasını istemediğim Léa'nın) da orada olduğunu bilmek bile kayıtsızlığımı azaltmıyordu; bu yüzden, Léa'nın adını hiç düşünmeden andım, ama Albertine benim başka bir şeyler de duymuş olabileceğimi düşünüp kuşkuya kapılarak benden önce davrandı ve yüzünü azıcık gizleyerek, hızlı hızlı anlatmaya koyuldu: "Léa'yı iyi tanırım; geçen yıl kız arkadaşlarımla onun bir oyununa gitmiştik, temsilden sonra soyunma odasına gittik, yanımızda giyindi. Çok ilginçti." Bunun üzerine Mlle Vinteuil'den kopmak zorunda kalan zihnim, olup biteni anlama imkânsızlığının uçurumundan aşağı yuvarlanırken, umutsuzca bir çabayla Léa'ya, Albertine'in onun soyunma oda-

sına gittiği geceye tutundu. Bir yandan Albertine'in son derece samimi bir tavırla ettiği onca yeminden sonra, özgürlüğünden tamamen vazgeçmesinden sonra, bütün bu anlattıklarında bir kötülük olduğuna nasıl inanabilirdim? Bununla birlikte, kuş-kularım gerçeğe çevrili birer anten sayılmaz mıydı; Albertine benim hatırım için Verdurin'lerden feragat edip Trocadéro'ya gitmişti gerçi, ama Mlle Vinteuil'ün Verdurin'lere gitmesi bekleniyordu yine de; ayrıca Trocadéro'da da, benimle gezmek üzere feragat etmiş olsa bile, Léa vardı, Léa sebebiyle eve çağırtmıştım onu; Léa yüzünden endişelenmem yersiz gibi görünüyordu, oysa Albertine, ben sormadan, Léa'yı korktuğumdan da fazla tanıdığını ifşa ediyordu, üstelik pek şüpheli koşullarda tanışmışlardı, Albertine'i o soyunma odasına kim götürmüş olabilirdi? O günün iki işkencecisinden biri olan Léa yüzünden acı çekince, diğeri, yani Mlle Vinteuil yüzünden acı çekmiyordusam, bunun sebebi belki zihnimin aynı anda birçok sahneyi birden canlandırmakta yetersiz kalışıydı, belki de sinirsel heyecanlarımın araya girmesiydi; kıskançlığım da bu heyecanların bir yankısından ibaretti. Buradan, Albertine'in Léa'ya da, Mlle Vinteuil'e de kendini vermediği, ama Léa konusunda hâlâ acı çektiğim için ona kendini verdiğine inandığım sonucunu çıkarabilirdim. Ne var ki, kıskançlıklarımın –bazen peş peşe tekrar uyanmak üzere– yatışması, her birinin sezdiğim bir gerçekle çakışmadığı anlamına gelmiyordu; bu kadınların hiçbirisi değil, hepsi diye düşünmeliydim. Sezdiğim diyorum, çünkü mekân ve zamanın bulunmam gereken her noktasına birden yetişemezdim; ayrıca Albertine'i belli bir yerde Léa'yla, Balbec'teki genç kızlarla, Mme Bontemps'ın yanından sürtüne-rek geçtiği hanım arkadaşıyla, tenis oynarken dirsek temasında bulunduğu genç kızla ya da Mlle Vinteuil'le suçüstü yakalayabilmem için, doğru zamanda doğru yerde olmamı hangi içgüdü sağlayabilirdi?

“Sevgili Albertine’ciğim, dedim, bana bu sözü vermeniz büyük incelik. Zaten ben de hiç değilse birkaç yıl boyunca, sizin gittiğiniz yerlere gitmemeye özen göstereceğim. Bu yaz Balbec’e gitme ihtimaliniz var mı? Gidekseniz ben oraya gitmemek üzere plan yapacağım da...” Bu şekilde ileri gitmemin,

yalanımı sürdürerek zamanı öne almamın amacı, Albertine'i korkutmaktan çok kendimi üzmekti. Tıpkı başlangıçta kızılacak önemli bir şey olmadığı halde sinirlenen bir adamın kendi haykırışlarıyla tamamen kendinden geçmesi, şikâyetlerinden değil de, giderek büyüyen kendi öfkesinden kaynaklanan bir şiddete kendini kaptırması gibi, ben de kederimin yokuşundan aşağı, hızlanarak yuvarlanmaktaydım, giderek daha derin bir umutsuzluğa gömülüyordum, soğuğun pençesine düştüğünü hissedip mücadele etmeye çalışmayan, hatta titremekten neredeyse haz duyan bir adamın donukluğu içindeydim. Az sonra, umut ettiğim gibi kendimi toparlama, tepki gösterme ve geri adım atma gücünü bulabilsem de, Albertine'in bana iyi geceler dilediği sırada vereceği öpücük, eve dönüşümde beni kötü karşılaşmasından duyduğum kederden çok, benim uydurma bir ayrılığın formalitelerini düzenleme bahanesiyle kurduğum hayallerin içimde uyandırdığı kederi teselli etmeye yarayacaktı. Ne olursa olsun, Albertine kendiliğinden iyi geceler dilememeliydi, çünkü o durumda, benim yüz seksen derecelik bir dönüş yapıp ayrılmaktan vazgeçmeyi önermem daha zor olurdu. Dolayısıyla, birbirimize iyi geceler dileme vaktinin çoktan gelmiş olduğunu sürekli Albertine'e hatırlatıyor, böylece inisiyatif elimde tutup ayrılma ânını biraz daha geciktirebiliyordum. Albertine'e soru sormaya devam ediyor, sorularımın arasına, gecenin ne kadar geç bir vakti olduğuna ve yorgunluğumuza dair dokundurmalar serpiştiriyordum. Albertine son soruma kaygılı bir edayla cevap verdi: "Nereye gideceğimi bilmiyorum. Belki Touraine'e, teyzemin evine giderim." Albertine'in bu ilk tasarısı karşısında, sanki kesin bir ayrılığın gerçekleşmesinde ilk adım atılmışçasına donup kaldım. Albertine odaya, otomatik piyanoya, mavi saten koltuklara baktı. "Bütün bunları yarın da, yarından sonra da göremeyeceğim fikrine alışamadım henüz. Zavallı odacık! İmkânsızmış gibi geliyor bana, aklım almıyor böyle bir şeyi. —Öyle gerekiyordu, burada mutsuzdunuz. —Hayır, değildim, asıl bundan sonra mutsuz olacağım. —Yo, hayır, emin olun sizin için böylesi daha iyi. —Sizin için daha iyi olabilir!" Aklıma gelen bir fikirle mücadele edermiş gibi, müthiş bir kararsızlık içindeymişim gibi gözlerimi boşlu-

ğa diktim. Sonra birden konuştum: “Bakınız Albertine, burada daha mutlu olduğunuzu, bundan sonra mutsuz olacağınızı söylüyorsunuz. —Gayet tabii... —Bu beni allak bullak etti; birkaç hafta daha mühlet tanımaya ne dersiniz? Kim bilir, bir hafta, iki hafta derken, epey yol da katedebiliriz; biliyorsunuz öyle geçici durumlar vardır ki, ömür boyu sürerler. —Ah! Ne büyük iyilik etmiş olursunuz! —Ama bu durumda, yok yere saatlerdir acı çekmiş olmamız çılgınlık; seyahate çıkmaya hazırlanıp çıkmamak gibi bir şey. Üzüntüden bitkin düştüm.” Albertine’i dizlerime oturttum, o çok istediği Bergotte kitabını elime aldım ve kapağına şunları yazdım: “Sevgili Albertine’ciğime, bir sözleşmeyi yenileyişimizin anısına.” “Şimdi gidin, yarın akşama kadar uyuyun sevgilim, dedim, yorgunluktan öleceksiniz. —Her şeyden önemlisi, mutluyum. —Beni birazcık olsun seviyor musunuz? —Eskisinden yüz kat daha fazla.”

Oynadığımız bu küçük oyunu ben iyice abartıp tam bir tiyatroya dönüştürmemiş olsaydım bile, sonucundan mutluluk duymam hata olurdu. Sadece ayrılıktan bahsetmek bile yeterince vahim bir şeydi. Bu şekilde yaptığımız konuşmaları hem haklı olarak samimiyetsizce, hem de serbestçe yaptığımızı düşünürüz. Oysa bunlar genellikle hayalimizden geçmeyen bir fırtınanın biz farkında olmadan, bize rağmen fısıldanan ilk uğultularıdır. Aslında bu konuşmalarda ifade ettiğimiz şey, istediğimiz şeyin (sevdiğimiz kişiyle ömür boyu birlikte yaşamının) tam tersidir, ama aynı zamanda, her günkü ıstırabımızın kaynağı, yani birlikte yaşamının imkânsızlığıdır; bu ıstırabı ayrılık acısına tercih etsek de, bize rağmen sonunda bizi sevgilimizden ayıran odur. Yine de, ayrılık çoğunlukla ani olmaz. Genellikle —ileride göreceğimiz gibi Albertine’le benim durumum bir istisnaydı— inanmadan söylediğimiz sözlerden bir süre sonra, kasıtlı, acı vermeyen, geçici ve muğlak bir ayrılık denemesine girişiriz. Bir yandan sevdiğimiz kadının sonradan bizimle daha iyi vakit geçirmesi için, öte yandan da, kesintisiz üzüntü ve yorgunluktan bir süre kurtulabilmek için, sevgilimizden birkaç günlüğüne bizden ayrı bir seyahate çıkmasını veya onsuz bir seyahate çıkmamıza izin vermesini rica ederiz; epey uzun zamandan beri, onsuz geçirdiğimiz ilk

günlerdir bunlar ve daha önce hep imkânsız zannettiğimiz bir şeydir. Sevdığımız kadın çok kısa bir süre sonra dönüp yine yuvamızdaki yerini alır. Ne var ki, kısa da olsa gerçekleşen bu ayrılığa pek de keyfi bir karar sebep olmamıştır ve bu, kafamızda canlandırdığımız kesinlikle tek ayrılık da değildir. Aynı üzüntüler yeniden başlar, aynı birlikte yaşama zorluğu artarak devam eder; yalnız ayrılık eskisi kadar zor bir şey olmaktan çıkar; önce ayrılığın sözü edilmiş, sonra da kibar bir uygulaması yapılmıştır. Ama bunlar bizim tanıyamadığımız belirtilerden başka bir şey değildir. Geçici ve güler yüzlü ayrılıktan kısa bir süre sonra, bilmeden yolunu hazırladığımız korkunç, kesin ayrılığa sıra gelir.

“Yavrucuğum, dedi Albertine, beş dakika sonra odama gelin de sizi biraz göreyim. Gelirseniz size minnettar kalırım. Ama sonra hemen uyuyacağım, çünkü ölü gibiyim.” Gerçekten de Albertine’in odasına girdiğimde gördüğüm bir ölüydü. Yatar yatmaz uyuyakalmıştı; vücudunu bir kefen gibi saran çarşaf, zarif kıvrımlarıyla taşın sertliğine bürünmüştü sanki. Tıpkı Ortaçağa ait kimi Son Yargı tasvirlerindeki gibi, bir tek kafası mezardan dışarı çıkmış, uykusunda Başmeleğin borusunu öttürmesini bekliyordu adeta. Uyku bu kafayı neredeyse devrilmiş halde yakalamış, saçları diken diken olmuştu. Bu uzanmış, anlamdan yoksun vücudu görünce, nasıl bir logaritma tablosu oluşturduğunu merak ettim: Nasıl olup da bir dirsek temasından bir elbisenin sürtünüşüne varıncaya kadar bu vücudun karışmış olabileceği bütün eylemler, mekân ve zamanda kaplamış olduğu sonsuz noktaya yayılan ve ara sıra aniden hafızamda canlanan bunca acıyı, yürek daralmasını yaşatabilmişti bana? Halbuki bu acıların kaynağı olan hareket ve arzular Albertine’den başkasına, hatta beş yıl öncesinin veya sonrasının Albertine’ine ait olsalar, onlara kayıtsız kalacağımı biliyordum. Her şey bir yalandı, ama bu yalana kendi ölümümünden başka bir çözüm aramaya cesaretim yoktu. Verdurin’lerden döndüğümünden beri üstümden çıkarmadığım kürklü paltomla, o çarpılmış bedeninin, o simgesel şeklin karşısında öylece duruyordum; neyi simgeliyordu acaba, ölümümü mü, aşkımı mı? Az sonra, düzenli nefeslerini duymaya başladım. Sakinleştirici

bir esinti ve seyir kürü yapmak üzere gidip yatağın kenarına oturdum. Sonra da onu uyandırmamaya dikkat ederek, usulca kalkıp gittim.

Yattığımızda saat o kadar ilerlemişti ki, sabah ilk ışım, Françoise'a Albertine'in odasının önünden geçerken hiç ses çıkarmamasını tembihlemek oldu. Geceyi kendi deyimiyle âlem yaparak geçirdiğimizden hiç kuşku duymayan Françoise da, diğer hizmetkârlara alaylı bir tavırla "prensesi uyandırmamalarını" tembih etti. Zaten korktuğum şeylerden biri de, Françoise'ın günün birinde dayanamayıp Albertine'e küstahça davranması ve hayatımızı zorlaştırmasıydı. Françoise halamın Eulalie'ye iyi davranmasına üzülerken katlandığı zamanlardaki gibi kıskançlığına kahramanca katlanacak yaşta değildi artık. Kıskançlık yaşlı hizmetçimizin çehresini öylesine allak bullak ediyor, felce uğrattıyordu ki, ben fark etmeden, bir öfke patlamasının ardından hafif bir kriz geçirmiş olabileceğini düşünüyordum ara sıra. Albertine'in uykusuna saygı gösterilmesini tembihledikten sonra, ben uyuyamadım. Albertine'in gerçek düşüncelerini anlamaya çalışıyordum. Sahnelediğim o acıklı oyunla gerçek bir tehlikeyi mi uzaklaştırmıştım; Albertine evimde çok mutlu olduğunu söylemesine rağmen, ara sıra gerçekten özgürlüğüne kavuşmak istemiş miydi, yoksa sözlerine inanmak mı gerekiyordu? İki varsayımdan hangisi doğrudu? Siyasi bir olayı anlamaya çalıştığımda, çoğunlukla kendi hayatımdan bir örneği tarihe yansıttım, ileride bunu daha da belirgin biçimde yapacaktım; buna karşılık, o sabah tam tersine, bir gece önce yaşadıklarımızın getirebileceği sonuçları anlayabilmek için, arada çok büyük fark olduğu halde, kısa süre önce yaşanmış diplomatik bir olayla özdeşlik kurmaktan kendimi alamıyordum.

Bu şekilde mantık yürütmekte haklıydım belki de. Çünkü muhtemelen, ben farkında olmasam da, sahnelediğim oyunda, aynı roldeki ustalığını defalarca izlediğim M. de Charlus örneği beni yönetmişti; öte yandan, M. de Charlus'un durumunda bu oyunlar baronun Alman kanında mevcut olan esas eğilimin, yani kurnazca kışkırtıcı, gerektiğinde mağrur ve savaşçı olan mizacının, özel hayata bilinçdışı bir aktarımından ibaret değil miydi?

Sözünü ettiğim diplomatik olayda, aralarında Monaco Prensi'nin de bulunduğu çeşitli kişiler, M. Delcassé'den vazgeçilmezse, tehditkâr Almanya'nın gerçekten de savaş açabileceğini Fransız hükûmetine çıtlatmış, bunun üzerine, Dışişleri Bakanı'nın istifası istenmişti. Yani Fransız hükûmeti, boyun eğmediğimiz takdirde bize savaş açılacağı varsayımını kabul etmişti. Ama bazı kişiler olayın basit bir "blöf" olduğunu ve Fransa direnmiş olsa, Almanya'nın savaş açmayacağını düşünüyorlardı. Hiç şüphesiz, benim durumumda senaryo bundan farklı olmakla kalmayıp neredeyse zıttı, çünkü Albertine hiçbir zaman benden ayrılma tehdidini savurmamıştı; yine de, nasıl Fransız hükûmeti Almanya'nın savaş açma niyetine inandıysa, ben de bazı izlenimlerden yola çıkarak, Albertine'in ayrılmayı düşündüğüne inanmıştım. Öte yandan, Almanya barıştan yana idiyse eğer, Fransız hükûmetinde savaş istediği zannını uyandırması kuşkululu ve tehlikeli bir numaraydı. Albertine'de ani özgürlük isteklerine yol açan şey, benim asla ondan ayrılma kararını vermeyeceğim düşüncesi idiyse eğer, oldukça ustalıklı davrandığım söylenebilirdi şüphesiz. Albertine'in özgürlük isteğine kapılmadığına inanmak, sapıklığını tatmin etmeye yönelik, gizli bir hayatı olduğunu görmeyi reddetmek ise pek güçtü; sırf benim Verdurin'lere gittiğimi öğrenince kapıldığı öfke, "Bunu bekliyordum" diye haykırması ve "Mlle Vinteuil orada olacaktı" diyerek her şeyi açığa çıkarması bile yeterdi. Andrée'den öğrendiğim Albertine-Mme Verdurin karşılaşması da bütün bunları doğruluyordu. İçgüdülerime aykırı bir mantık izlemeye çalıştığımda ise, bu ani özgürlük isteklerinin –var olduklarını varsayarsak– tam tersine bir fikirden kaynaklanmış olabileceğini ya da eninde sonunda kaynaklanabileceğini düşünüyordum; yani Albertine onunla evlenmeyi hiçbir zaman aklımdan geçirmediğimi, yakında ayrılacağımıza adeta istemeden değindiğim zamanlar doğruyu söylediğimi, onu günün birinde nasıl olsa terk edeceğimi düşünüyor olabilirdi; eğer öyleyse, bu kanısı o geceki oyunumla ancak pekişmiş olabilirdi ve sonunda şöyle bir karar vermesine yol açabilirdi: "Eğer eninde sonunda mutlaka olacaksa, bir an önce bitirmek daha iyi." Son derece yanlış bir atasözünün barışı sağlamak üzere tavsiye

ettiği savaş hazırlığı, tam tersine, önce her iki tarafta da karşı tarafın kopuşu arzuladığı zannını uyandırır; bu kanı kopuşa yol açar ve ardından her iki taraf da kopuşu karşı tarafın istediğine inanır. Tehdit samimi olmasa da, başarısı tekrarlanmasına yol açar. Ama blöfün tam olarak hangi noktaya kadar başarıyla sürdürülebileceğini saptamak zordur; fazla ileri gidilecek olursa, o âna kadar boyun eğen taraf ileri hamle yapar; blöf başlatan taraf, artık yöntem değiştiremediği için, ayrılıktan kaçınmanın en iyi yolunun, ayrılıktan korkmuyormuş gibi görünmek olduğu fikrine alıştığı için (ben de o gece Albertine'le aynı şeyi yapmıştım) ve bir yandan da gururu sebebiyle yenilmeyi boyun eğmeye tercih ettiği için, artık iki tarafın da geri adım atmayacağı âna kadar tehdidinde diretir. Blöf ayrıca samimiyetle karışmış olabilir, münavebeli olabilir ve bir gün oyun olan şey, ertesi gün gerçeğe dönüşebilir. Son olarak, taraflardan biri gerçekten savaşmaya kararlı olabilir; örneğin Albertine benimle birlikte yaşamaya er geç bir son vermeye niyetli de olabilirdi, aksine bu fikir aklına hiç gelmemiş ve her şeyi benim hayal gücüm uydurmuş da olabilirdi. O sabah Albertine uyurken benim düşündüğüm çeşitli varsayımlar işte bunlardı. Bununla birlikte, son varsayımla ilgili olarak şunu söyleyebilirim ki, o geceyi izleyen günlerde Albertine'i ne zaman ayrılmakla tehdit ettimse, bunu her seferinde onun ahlaksızca bir özgürlük özlemine karşılık olarak yaptım; kendisi böyle bir özlemi açıkça ifade etmese de, kimi esrarengiz hoşnutsuzluklarıyla, belirli sözler ve jestlerle ima ediyormuş gibi geliyordu bana; bunları başka türlü açıklamak mümkün olmadığı gibi, Albertine de herhangi bir açıklamada bulunmaya yanaşmıyordu. Yine de birçok kez, bu tür davranışlarını görüp ayrılma ihtimaline hiç değinmiyor, sadece o günkü huysuzluğundan kaynaklanmış olduklarını umuyordum. Ama bazen huysuzluğu haftalarca, aralıksız devam ediyor, Albertine adeta kavga çıkarmaya çalışıyordu; sanki o anda az çok uzak bir yerde, Albertine'in bildiği ve evime kapanmış olduğu için mahrum kaldığı hazlar vardı ve tıpkı bazı atmosfer değişikliklerinin Balear Adaları kadar uzakta bile meydana gelseler, evimizde otururken sinirlerimizi etkilemeleri gibi, bu hazlar da sona erinceye kadar Albertine'i etkilemeye devam ediyorlardı.

O sabah, Albertine'in uyuduğu, benim de onun içinde gizlenenleri tahmin etmeye çalıştığım sırada, annemden bir mektup geldi; annem benim kararlarımdan tamamen habersiz olmaksızın ötürü duyduğu kaygıyı Mme de Sévigné'nin şu cümlesiyle ifade ediyordu: "Ben onun evlenmeyeceğinden eminim; ama öyleyse, asla evlenmeyeceği o kızın kafasını niçin karıştırıyor? Kızın artık ancak aşağılayarak bakabileceği başka talipleri reddetmesine niçin meydan veriyor? Kolaylıkla vazgeçebileceği bir insanın aklını niçin bulandırıyor?" Annemin bu mektubu beni gerçeğe yüz yüze getirdi. "Esrarengiz bir ruhun peşinden koşmayı, bir çehreyi yorumlamayı ve kendimi derinine inmeye cesaret edemediğim önsözlerle çevrelenmiş hissetmeyi niçin sürdürüyorum? diye düşündüm. Rüya görüyordum ben, olay bu kadar basit. Ben kararsız bir delikanlıyım ve bu da, gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması zaman alan evliliklerden biri. Burada Albertine'e özgü bir durum yok." Bu fikir bana derin, ama kısa süreli bir rahatlık verdi. Az sonra şöyle düşündüm: "Aslında sosyal yönü dikkate alındığında her şey en sıradan gazete haberine indirgenebilir; belki dışarıdan bakarsam, olayı böyle göreceğim. Ama ben bütün düşündüklerimin, Albertine'in gözlerinde okuduklarımdan, beni kıvrandıran korkuların, Albertine'le ilgili olarak sürekli kendime sorduğum sorunun gerçek olduğunu, en azından gerçeğin bir parçası olduğunu gayet iyi biliyorum." Nasıl ki sağduyulu bir gazetecinin yazdığı tiyatro eleştirisi Ibsen'in bir oyununun konusunu aktarabilirse, kararsız nişanlı ve bozulan evlilik hikâyesi de bu durumla çakışabilir. Ama anlatılan somut gerçeklerin dışında, farklı bir şey daha vardır. Şurası da bir gerçek ki, belki bu farklı şey, görmeyi becerebilirsek, bütün kararsız nişanlılarda ve sürüncemede kalan bütün evliliklerde mevcuttur, çünkü gündelik hayatta da bir esrar bulunabilir. Başkalarının hayatıyla ilgili olarak bu esrarı göz ardı etmem mümkündü, ama Albertine'in ve benim hayatlarımızı içeriden bakarak yaşıyordum.

Albertine o geceden önce de, sonra da, şöyle bir şeyi hiç söylemedi: "Bana güvenmediğinizi biliyorum, şüphelerinizi dağıtmaya çalışacağım." Ama asla dile getirmediği bu düşünce, en küçük hareketini bile açıklamaya yarayabilirdi. Onun

sözlerine inanmayabileceğim ihtimaline karşı, her yaptığından haberdar olmam için bir dakika bile yalnız kalmamaya özen gösteriyor, bununla da yetinmeyip Andrée'ye, garaja, maneje veya başka bir yere telefon etmesi gerektiğinde santraldaki kızlar bağlantıyı çok geç sağladıkları için tek başına telefon etmenin çok can sıkıcı olduğunu bahane ederek, benim yanımda, ben yoksam Françoise'in yanında telefon ediyordu; esrarengiz randevuların kararlaştırıldığı, ayıplanacak telefon konuşmaları yaptığını düşünmemden korkuyordu adeta. Heyhat! Bütün bunlar beni yatıştırmıyordu. Aimé bana Esther'in fotoğrafını geri göndermiş, bunun Albertine'in yanında gördüğü kız olmadığını bildirmişti. Yani başkaları da mı vardı? Onlar kimdi? Fotoğrafı Bloch'a geri yolladım. Benim asıl görmek istediğim, Albertine'in Esther'e verdiği fotoğraftı. O fotoğrafta nasıl görünüyordu? Belki dekolte giyinmişti; kim bilir, belki de birlikte fotoğraf çektirmişlerdi? Ama bu konudan Albertine'e bahsedemiyordum, çünkü fotoğrafı görmediğim izlenimini uyandıracaktım; Bloch'a da bahsedemiyordum, çünkü Albertine'le ilgilendiğimi Bloch'a belli etmek istemiyordum. Benim şüphelerimi ve Albertine'in esaretini bilen herhangi birinin ikimiz için de dayanılmaz olduğunu kabul edeceği bu hayatımız, dışarıdan bakıldığında, Françoise'in gözünde zevküsefadan ibaretti; o "madrabaz"ın, kadınları daha çok kıskanan Françoise'in erkeklerden çok kadınlar için kullandığı ifadeyle o "şarlatan"ın ustalıkla ele geçirdiği, hak edilmemiş hazlardan ibaretti. Hatta, benimle ilişkisi sayesinde lügatine yeni terimler katan, ama bunları kendine göre düzenlemelere tabi tutan Françoise, Albertine'le ilgili olarak, hayatında onun kadar "hıyanet" birini görmediğini, benden "parayı koparmayı" çok iyi becerdiğini, çok iyi rol yaptığını söylüyordu (geneli özelle, özeli de genelle karıştırmaya yatkın olan ve tiyatro sanatının farklı türleri konusunda pek muğlak bir fikre sahip olan Françoise, buna "pandomim yapmak" diyordu). Belki de Albertine'le benim gerçek hayatımıza ilişkin bu yanlış algılamada benim de biraz payım vardı, çünkü Françoise'la sohbetlerimizde, onu kızdırmak veya seviliyormuş gibi olmasa da mutlu görünmek için, ustalıkla, muğlak bir şekilde bu düşüncesini onayladığım olurdu. Buna

rağmen, Françoise bilmesini hiç istemediğim kıskançlığımı ve Albertine'e uyguladığım denetimi tahmin etmekte gecikmedi; tıpkı gözleri bağlı halde eşyalar bulabilen bir ispritzmacı gibi, içgüdüsünün yönlendirmesiyle beni üzebilecek olan şeyleri buluyor, benim onu şaşırtmak için söylediğim hiçbir yalan onu hedefinden saptırmıyordu; ayrıca Albertine'e olan nefreti de Françoise'ın –düşmanlarını olduklarından daha mutlu, sinsi ve numaracı sanmanın da ötesinde– rakibini mahvedecek ve düşüşünü hızlandıracak olan şeyi keşfetmesini sağlıyordu. Françoise Albertine'le ilgili olarak hiçbir zaman bir olay çıkarmadı elbette. Acaba Albertine denetlendiğini hissedip benim bir tehdit olarak ileri sürdüğüm ayrılığı kendi gerçekleştirir mi diye düşünüyordum, çünkü hayat değiştikçe bizim yalanlarımızı gerçeğe dönüştürür. Her kapı açılışında, tıpkı büyükannemin can çekişirken benim her zili çalışmada irkilmesi gibi, yerimden sıçıyordum. Albertine'in bana haber vermeden dışarı çıkacağını düşünmüyordum, ama bilinçdışım öyle düşünüyordu; aynı şekilde, büyükannem de bilincini kaybettikten sonra zil sesiyle irkilen, onun bilinçdışıydı. Hatta bir sabah, anıszın Albertine'in dışarı çıkmakla kalmayıp evi terk ettiği endişesine kapıldım. Duyduğum kapı sesi onun odasının kapısıydı, neredeyse emindim. Hiç ses çıkarmadan odasına gittim, içeri girip eşikte durdum. Alacakaranlıkta örtü yarım daire şeklinde kabarık duruyordu; başı ve ayakları duvara çevrili, kıvrılmış uyuyan bu beden Albertine'e ait olsa gerekti. Örtüden dışarı taşan tek şey olan gür ve siyah saçlardan, onun gerçekten Albertine olduğunu, kapısını açmamış, yerinden kıpırdamamış olduğunu anladım; bütün bir insan hayatını içinde barındıran ve değer verdiğim yegâne şey olan o kıpırtısız, canlı yarım daireyi hissettim; orada, bana ait ve hâkimiyetim altında olduğunu hissettim.

Ne var ki, Françoise'ın dokundurma becerisini, anlamlı mizansenlerden ne kadar faydalanabileceğini biliyordum; Albertine'e evdeki alçaltıcı konumunu her gün hissettirmekten, maruz bırakıldığı esareti ustaca bir abartıyla betimleyerek kız arkadaşımı çıldırtmaktan kendini alabilmiş olmasına ihtimal vermiyordum. Bir keresinde Françoise'ı kalın camlı bir gözlük

takmış, kâğıtlarımı karıştırırken buldum; Swann'a, Odette'ten vazgeçemeyişine ilişkin yazdığım kısa bir yazıyı yerine yerleştiriyordu. Daha önce dikkatsizlikle o kâğıdı Albertine'in odasında mı bırakmıştı? Ayrıca Françoise'in alttan alta, fısıltı gibi, sinsice devam eden bir orkestra ezgisine benzeyen bütün dokundurmalarının üzerinde, muhtemelen Albertine'in beni istemeyerek, benimse onu isteyerek küçük kabileden uzak tuttuğumuzu görüp sinirlenen Verdurin'lerin suçlayıcı ve iftiracı sesi daha tiz, daha net ve daha ısrarlı biçimde yükselmiş olmalıydı.

Albertine için harcadığım parayı Françoise'dan gizlemem ise neredeyse imkânsızdı, çünkü Françoise'dan herhangi bir masrafı gizlemem mümkün değildi. Françoise'in az sayıda kusuru vardı, ama bu kusurlar, kendilerine destek olacak parlak yetenekler doğurmuşlardı ve çoğunlukla söz konusu yetenekler ancak kusurların hizmetinde ortaya çıkıyordu. Başlıca kusuru, bizim kendinden başkaları için harcadığımız paraya ilişkin merakıydı. Ne zaman bir hesap ödemem, bir bahşış vermem gerekse, ne kadar uzak bir köşeye çekilirim çekileyim, Françoise düzeltilecek bir tabak, toparlanacak bir peçete, yaklaşmasını gerektirecek bir şey bulurdu mutlaka. Ona ne kadar az zaman bıraksam, öfkeyle başımdan savsam da, gözleri artık hiçbir şeyi açıkça seçemeyen, sayı saymayı zar zor beceren Françoise, tıpkı bir terzinin sizi gördüğü anda içgüdüyle üstünüzdeki giysinin kumaşına fiyat biçmesi, hatta kendini almayıp eliyle yoklaması ya da bir ressamın belirli bir renk uyumuna duyarlı olması gibi, kendine has bir sezgiyle verdiğim paranın miktarını gizlice görür, ânında hesaplardı. Françoise rüşvet verip şoförü satın aldığımı Albertine'e söylemesin diye ondan önce davranıp verdiğim bahşışe mazeret olarak, "Şoföre bir iyilik etmek istedim, on frank verdim" diyecek olsam, yarı kör, yaşlı kartal bakışıyla her şeyi görmüş olan Françoise, bütün acımasızlığıyla cevap verirdi: "Yo, hayır, beyefendi kırk üç frank bahşış verdi. Şoför beyefendiye hesabın kırk beş frank olduğunu söyledi, beyefendi yüz frank verdiğinde de, sadece on iki frank iade etti." Benim bile bilmediğim bahşışin miktarını görüp hesaplayacak zamanı Françoise bulurdu.

Albertine'in amacı beni yatıştırmak idiyse eğer, bunu kısmen başardı; zaten mantığımın tek istediği de, Albertine'in sapık içgüdüleri konusunda yanılmış olabileceğim gibi, ah-laksızca tasarıları konusunda da yanılmış olduğumu bana kanıtlamaktı. Mantığımın sunduğu delilleri değerlendirirken bu delilleri geçerli sayma arzumu da hesaba katıyordum şüphesiz. Ama tarafsız olabilmek ve gerçeği görebilme şansını elde edebilmek için, gerçeğin ancak önseziyle, telepatiyle bilinebileceğini varsaymıyorsak eğer, şunu da düşünmem gerekirdi herhalde: Mantığım beni iyileştirme gayretiyle arzusunun peşinden sürüklense de, buna karşılık, Mlle Vinteuil'le, Albertine'in sapıklığıyla, bu sapıklığın doğal sonucu olan başka bir hayat sürme niyeti ve ayrılma planlarıyla ilgili olarak, içgüdüm de beni hasta etmek amacıyla kıskançlığıma kapılmış olabilirdi. Ayrıca Albertine'in kendiliğinden, ustalıkla mutlak hale getirdiği mahpusluğu, ıstırabımı yok etmek suretiyle yavaş yavaş şüphelerimi de yok etmiş ve akşamları endişelerim geri geldiğinde, Albertine'in varlığı yine ilk günlerdeki gibi beni huzura kavuşturmaya başlamıştı. Albertine yatağımın kenarına oturuyor, kendisine hediye ettiğim giysilerden, eşyalardan söz ediyordu; hayatı gözüne daha hoş, hapishanesi daha güzel görünsün diye ona sürekli hediyeler alıyor, bir yandan da, Liancourt kadar güzel bir malikânede yaşamaktan hoşnut olup olmadığı sorulduğunda, hapishanenin güzeli olmaz diye cevap veren Mme de La Rochefoucauld'yla aynı fikirde olmasından korkuyordum bazen.

Eski Fransız gümüş sofrta takımları konusunda M. de Charlus'e sorular sormuştum; aynı şekilde, bir yat alma tasarıları yaptığımız sırada da, Albertine tasarıya gerçekleştirilmesi imkânsız gözüyle baktığı halde –Albertine'in erdemliliğine her inanışında, kıskançlığım Albertine'le ilgisi olmayan ve tatmin edilmeleri para gerektiren başka arzuları artık bastırmadığı için, ben de aynı kanıyı paylaşıyordum– sırf laf olsun diye, Elstir'e danışmıştık. Elstir kadın giyimi konusunda olduğu gibi yat donanımı konusunda da incelikli bir zevke sahipti ve güç beğenirdi. Yatlarda ancak İngiliz mobilyaları ve eski gümüş sofrta takımları bulundurulabileceği kanısındaydı. Albertine

önceleri sadece giysi ve mobilyaya kafa yormuştu. Ama artık gümüş sofra takımlarıyla da ilgileniyor, Balbec'ten döndüğümüzden beri, gümüşçülük hakkında, eski gümüş ustalarının damgaları hakkında eserler okuyordu. Ne var ki, eski gümüş sofra takımları, biri Utrecht antlaşmaları sırasında, hem bizzat kral, hem de büyük senyörler sofra takımlarını verdiği zaman, biri de 1789'da olmak üzere, iki defa eritildiği için, örneklerine pek az rastlanır. Öte yandan, günümüz kuyumcuları bütün bu sofra takımlarını Pont-aux-Choux desenlerine göre yeniden üretmiş oldukları halde, Elstir bu yeni antikaları zevkli bir kadının evine –bu ev suda yüzen bir ev de olsa– girmeye layık bulmuyordu. Roettiers'nin Mme du Barry için yapmış olduğu harika parçaların tasvirini Albertine'in okuduğunu biliyordum. Albertine bunlardan günümüze kalmış olabilecek birkaç örneği görmeye, ben de bunları ona hediye etmeye can atıyordum. Hatta Albertine güzel koleksiyonlar oluşturmaya başlamıştı bile; bunları çok zevkli bir biçimde bir vitrine yerleştiriyor, ben de baktıkça hem duygulanıyor, hem de korkuyordum, çünkü bu düzenlemelerde sergilediği ince zevk, sabırdan, yaratıcılıktan, özleminden ve unutmaya ihtiyacından oluşan, esirlere has sanattı.

Giyim konusunda, o sıra en hoşlandığı şeyler Fortuny'nin yaptıklarıydı. Mme de Guermantes'in üzerinde bir örneğini görmüş olduğum Fortuny'nin bu elbiseleri, Elstir'in bize Carpaccio ve Tiziano döneminin muhteşem giysilerini anlatırken, yakın bir gelecekte görkemli küllerinden tekrar doğup ortaya çıkacaklarını müjdelediği giysilerdi; çünkü San Marco'nun tonozlarında da yazılı olduğu ve Bizans sütun başlıklarında, mermer ve jasp kurnalardan su içen, hem ölümü, hem dirilişi simgeleyen kuşların da ifade ettiği gibi, her şey tekrarlanmak zorundadır. Kadınlar Fortuny elbiseleri giymeye başladıklarında, Albertine derhal Elstir'in kehanetini hatırlamış, bu elbiselerden istemişti, birlikte gidip bir elbise seçecektik. Bu elbiseler günümüz kadınları tarafından giyilince fazlasıyla kostüm izlenimi uyandıran, bir koleksiyon parçası olarak saklanmaları daha uygun, gerçek antikalar değildiler (Albertine için ayrıca bu elbiselerden de arıyordum), ama sahte antikanın taklide öz-

gü soğukluğundan da yoksundular. Daha ziyade, Sert, Bakst ve Benois'nın dekorları tarzındaydılar; bu üç sanatçı o sıralar Rus Balesi'nde sanatın en sevilen dönemlerini canlandırıyorlar, bunu o çağın anlayışını barındıran, ama yine de özgün eserler aracılığıyla yapıyorlardı; aynı şekilde Fortuny'nin eskiye sadık, ama son derece özgün elbiseleri de, bir dekor gibi, bu tür elbiselerin giyildiği, Doğu'yla yüklü Venedik'i çağrıştırıyor, hatta dekor hayal edilmek zorunda olduğu için daha da güçlü bir biçimde canlandırıyor, güneşi ve etraftaki türbanları hatırlattıkları için, Venedik'in parçalı, esrarengiz ve tamamlayıcı rengini San Marco türbesindeki bir yadigârdan daha fazla yansıtıyorlardı. O döneme ait her şey yok olup gitmişti, ama Venedik düşeslerine ait kumaşların parça parça, bugüne gelerek ortaya çıkışıyla hepsi yeniden doğuyor, Venedik manzarasının ihtişamı ve Venedik'in kıpır kıpır hayatı hepsini birbirine bağlıyordu.

Bu konuda bir iki kere Mme de Guermantes'a akıl danışmak istedim. Ne var ki düşes kostüm havasındaki giysilerden hoşlanmazdı. Kendisine de en yakışan kıyafet siyah kadife elbise ve pırlanta takılardı. Fortuny tarzı elbiseler konusundaki tavsiyeleri pek yararlı olmazdı. Ayrıca bu konuda kendisine akıl danıştığım takdirde, sırf ona ihtiyacım olduğu zaman ziyaretine gittiğimi düşünmesinden çekiniyordum; uzun zamandır, düşesten haftada birkaç kez aldığım davetlerin hiçbirine gitmiyordum. Beni bu sıklıkta davet eden tek kişi de düşes değildi. Şüphesiz hem Mme de Guermantes, hem de birçok başka hanım bana daima büyük bir nezaket göstermişlerdi. Ama eve kapanışından sonra bu nezaketin on kat arttığı da bir gerçektir. Öyle görünüyor ki, aşktaki olayların önemsiz bir yansıması olan yüksek sosyete hayatında aranan biri olmanın en iyi yolu, kendini çekmektir. Bir erkek bir kadının hoşuna gidebilmek için, bütün parlak özelliklerini peş peşe dizer, durmadan kıyafet değiştirir, görünüşüne özen gösterir, ama kadın kendisine en ufak bir ilgi göstermez; oysa bir başka kadın, aynı erkek kendisini aldattığı için, karşısına süslenip püslenmeden, pis çıkmasına aldırmadan, ilgisini hiç eksik etmez, temelli bağlanır ona. Aynı şekilde, bir adam sosyetedede yeterince aranmadığına hayıflanıyorsa, ona daha fazla ziyarette bulunmasını,

daha gösterişli bir araba edinmesini değil, hiçbir davete icabet etmemesini, odasına hapsolmasını, kimseyi bu odaya sokmamasını tavsiye ederim, o zaman kapısının önünde kuyruklar oluşur. Esasen bunu da tavsiye etmem. Çünkü bu, tıpkı sevmek gibi, aranılır olmanın da garantili bir yoludur, ama bir şartla: Katiyen bu amaçla benimsenmemesi şartıyla; eğer odanıza ciddi ya da sizin ciddi zannettiğiniz bir hastalık yüzünden veya aynı odaya sosyeteye tercih ettiğiniz bir metresi hapsetmiş olduğunuz için kapanmışsanız (ya da üç sebep birden geçerliyse), söz konusu kadının varlığından habersiz olan sosyete, sırf siz kendinizi geri çektiğiniz için kendini sunan herkese sizi tercih edip size bağlanacaktır.

“Aklıma gelmişken, şu sizin Fortuny sabahlığınızla ilgilensek iyi olur” dedim Albertine’e. Hiç şüphesiz, ne zamandır bir Fortuny sabahlık isteyen, benimle birlikte birini seçmek için uzun uzun düşünecek olan, ona şimdiden hem gardrobunda, hem de hayal gücünde bir yer ayırmış olan ve onca örnek arasında birinde karar kılabilmek için her ayrıntısını sevecek olan Albertine’in gözünde bu sabahlık, istediğinden daha fazla elbiseye sahip olan, hatta onlara bakmayan aşırı zengin bir kadına göre çok daha fazla şey ifade edecekti. Buna rağmen, Albertine, “Fazlasıyla cömertsiniz” deyip gülümseyerek teşekkür ettiği halde, ne kadar yorgun, hatta üzgün görüldüğünü fark ettim. Bazen ısmarladığı elbiselerin bitirilmesini beklerken birkaç elbiseyi, hatta bazen kumaşları ödünç alır, Albertine’i giydirir, kumaşları bedenine sarardım; o da bir Venedik düşesinin, bir mankenin ihtişamıyla odamda gezinirdi. Ne var ki, Venedik’i çağrıştıran bu elbiselerin görüntüsü, Paris’teki esaretimi benim için daha ağır bir yük haline getiriyordu. Şüphesiz Albertine’in mahpusluğu benimkinden daha ağırdı. Ne gariptir ki, insanları değiştiren kader Albertine’in hapishane duvarlarını delip geçmiş, onun özünü değiştirmiş, Balbec’teki genç kızı sıkıcı ve uysal bir esire dönüştürmüştü. Evet, bu tesiri hapishane duvarları dışarıda tutamamıştı; hatta belki de tesiri yaratan, bu duvarlardı. Albertine artık aynı Albertine değildi, çünkü Balbec’teki gibi daima bisikletinin üstünde bir kaçak, sayısız küçük sahil yerleşimine, kız arkadaşlarının evinde kalmaya gittiği için bu-

lunamayan ve ayrıca yalanları yüzünden iyice ulaşılamayan bir varlık değildi; çünkü evime hapsolmuş uysal ve yalnız kız, Balbec'te onu bulabildiğim zamanlarda bile kumsalda gördüğüm kız değildi; kumsaldaki kız kaçak, temkinli ve sinsiydi, varlığı ustalıklı gizlediği, acı çektirdikleri için onu sevdiren o kadar çok randevuyla birleşip yoğunlaşırdı ki, başkalarına karşı takındığı soğuk tavrın, verdiği sıradan cevapların ardında bir önceki günün, ertesi günün randevuları sezilirdi, bana karşı tavrı ise, aşağılayıcı ve kurnazdı. Aynı kız değildi, çünkü deniz rüzgârı artık giysilerini şişirmiyordu, çünkü hepsinden önemlisi, ben onun kanatlarını koparmıştım, artık bir Nike değildi, başımdan atmak isteyeceğim, bunaltıcı bir köleydi.

Kafamı dağıtmak için, Albertine'le iskambil veya dama oynamak yerine, bana biraz müzik çalmasını rica ederdim. Ben yatağımda uzanmaya devam ederdim. Albertine de odanın öbür ucuna gidip otomatik piyanonun başına, iki kitap rafının arasına otururdu. Ya tamamen yeni ya da daha önce sadece bir iki kere çalmış olduğu parçalar seçerdi, çünkü artık beni biraz tanıyor, dikkatimi henüz çözmediğim şeylere yöneltmekten hoşlandığını, Albertine çaldıkça, yapının başlangıçta neredeyse sislere gömülmüş olan, parçalanmış ve kesikli çizgilerini zihnimin keskinleşen, fakat ne yazık ki yozlaştırıcı ve yabancı ışığı sayesinde birleştirmeyi sevdiğimi biliyordu. Henüz şekillenmemiş bir bulutu biçimlendirme işinin ilk seferler bana ne büyük bir zihinsel mutluluk verdiğini biliyor ve sanırım anlıyordu. Albertine çalarken, o gür saçlarından sadece kulağının kenarına yapışık, Velázquez'in bir prensesinin kurdelesini hatırlatan, kalp biçiminde siyah bir bukile görürdüm. Nasıl ki bu müzisyen meleğin hacmi hatırasının benliğimde işgal ettiği, geçmişe ait çeşitli noktalarla görme duyusundan başlayıp onun benliğinin derinliklerine inmemi sağlayan en mahrem duyularıma varan değişik odaklar arasındaki çeşitli mesafelerden oluşuyorsa, çaldığı müziğin de bir hacmi vardı ve başlangıçta bana neredeyse tamamı sislerle kaplanmış gibi görünen bir yapının çizgilerini birleştirmeyi, aydınlatmayı ne kadar başardığıma bağlı olarak, çeşitli cümleciklerin eşitsiz görünürlüğünden oluşuyordu. Albertine zihnime henüz karanlık olan şeyleri

ve bu bulutların biçimlendirilmesini sunarak beni memnun edebileceğini biliyordu. Bir parçayı üçüncü veya dördüncü se-lendirisinde, zihnimin bütün bölümlere ulaşır hepsini aynı uzaklığa yerleştirdiğini ve onlarla ilgili, göstereceği bir etkinlik kalmadığı için, tekdüze bir düzleme yayıp sabitlediğini tahmin ediyordu. Bununla birlikte, derhal yeni bir parçaya geçmiyordu, çünkü belki kafamdaki işleyişi tam olarak anlamamakla birlikte, çoğu kez zihnimin bir eserin esrarını çözmeyi başardığı anda, o uğursuz işleyiş karşılık, yararlı bir fikir yakaladığını biliyordu. Albertine, “Şu ruloyu Françoise’a verelim de yenisiyle değiştirsin” dediğinde, çoğunlukla, benim için yer-yüzündeki beste sayısı bir eksilmiş, ama gerçeklik sayısı bir artmış oluyordu.

Albertine artık Mlle Vinteuil’le hanım arkadaşını tekrar görmek için en ufak bir çaba göstermediği ve planladığımız çeşitli tatillerden Montjouvain’e son derece yakın olan Com-bray’yi kendi isteğiyle elediği için, o iki hanımı kıskanmanın abes olacağını o kadar iyi anlamıştım ki, çoğu kez Albertine’den hiç acı çekmeden Vinteuil çalmasını rica ediyordum. Yalnız bir kez, Vinteuil’ün müziği dolaylı yoldan içimde bir kıskançlık uyandırdı. Mme Verdurin’in evinde Vinteuil’ün müziğini Morel’den dinlediğimi bilen Albertine bir akşam bana ondan bahsetti ve gidip Morel’i dinlemeye, onunla tanışmaya çok hevesli göründü. Tam iki gün önce, Léa’nın Morel’e yazdığı ve M. de Charlus’un tesadüfen ele geçirdiği mektuptan haberim olmuştu. Acaba Léa Albertine’e Morel’den söz etmiş miydi diye merak ettim. Mektuptaki “seni kaltak”, “seni sapık” sözlerini dehşetle hatırladım. Ne var ki, böylelikle Vinteuil’ün müziğiyle –Mlle Vinteuil ve hanım arkadaşı değil de– Léa arasında acı bir bağlantı oluştuğu için, Léa’nın yol açtığı ıstırap yatıştıktan sonra, acı çekmeden bu müziği dinleyebilir hale geldim; bir hastalık, beni başka hastalık ihtimallerinden kurtarmıştı. Mme Verdurin’in evinde dinlediğim müzikte farkına varmadığım cümlecikler, henüz belirginlik kazanmamış, anlaşılmasız çekirdekler göz kamaştırıcı birer mimariye dönüşüyordu; önce neredeyse fark etmediğim, olsa olsa çirkin bulduğum, tıpkı başlangıçta sevimsiz bulduğumuz insanlar gibi, iyice aşına olduktan sonra

hiç umulmadık yönlerini keşfettiğim bazı cümleciklerle dost oluyordum. İki safha arasında tam anlamıyla bir dönüşüm gerçekleşiyordu. Öte yandan, ilk dinleyişte fark ettiğim, ama o anda tanındık gelmeyen kimi cümlecikleri şimdi başka eserlerden cümleciklerle özdeşleştiriyordum; mesela Mme Verdurin'in evinde yediliyi dinlerken dikkatimi çekmemiş olan, org için dinsel çeşitlemeye ait cümlecik, şimdi tapınağın basamaklarından aşağı inip yedilinin içinde bestecinin tanındık perilerinin arasına karışmış bir azizeydi. Bir yandan da, önce bana pek melodik gelmemiş olan, öğle vakti çalan çanların aksak neşesini fazlasıyla mekanik bir ritmle aktardığını düşündüğüm cümlecik, şimdi belki çirkinliğine alıştığımdan, belki de güzelliğini keşfettiğimden, en sevdiğim cümlecikti. Şaheserlerin ilk anda yarattığı hayal kırıklığını izleyen tepkiyi ya ilk izlenimin zayıflamasına ya da gerçeği çekip çıkarabilmek için gerekli çabaya bağlayabiliriz. Bütün önemli sorunlarda, Sanat, Gerçeklik, Ruhun Sonsuzluğu meselelerinde hep bu iki varsayım çıkar karşımıza; ikisi arasında bir seçim yapmak gerekir; Vinteuil'ün müziğiyle ilgili olarak bu seçim her an, çeşitli şekillerde ortaya çıkıyordu. Örneğin bu müzik bilinen bütün kitaplardan daha doğruymuş gibi geliyordu bana. Bazen bunu şöyle açıklıyordum: Hayatta hissettiklerimizi düşünceler biçiminde hissetmediğimiz için, hislerin edebi, yani zihinsel çevirisi bu hisleri anlatır, açıklar, çözümler, ama müzik gibi yeniden oluşturmaz; oysa müzikte sesler sanki benliğimizin yönelişlerini aynen yansıtır, duyuların o içsel uç noktasını yeniden üretir; bu noktada ara sıra yaşadığımız özel bir sarhoşluğun kaynağıdır ve "Ne güzel bir hava! Ne güzel bir güneş!" dediğimizde, aynı güneş ve aynı havadan bambaşka titreşimler alan yanımızdaki kişiye bu sarhoşluğu katıyen aktarmış olmayız. Vinteuil'ün müziğinde söze dökülmesi imkânsız, neredeyse seyredilmesi yasak, bu tür hayaller vardı; uyumak üzere olduğumuz esnada, bu hayallerin gerçekdışı büyüsu bizi okşadığı zaman, mantığın bizi terk etmiş olduğu o anda gözlerimiz kapanır ve yalnız anlatılması değil görülmesi de imkânsız olan şeyi tanımaya vakit bulamadan uyuyakalırız. Sanatın gerçek olduğu varsayımına kendimi kapırdığımda, müzik sanki bana güzel havanın veya afyon içilen

bir gecenin basit sinirsel hazzından da fazlasını, daha gerçek, daha verimli bir sarhoşluk verebilirmiş gibi geliyordu, en azından sezgilerim bu yöneydi. Ne var ki, daha yüce, daha saf, daha gerçek bulduğumuz bir hissi bize yaşatan bir heykelin, bir müziğin belirli bir manevi gerçeklikle çakışmaması imkânsızdır; aksi takdirde hayatın hiçbir anlamı olmazdı. Hayatımın belirli anlarında, mesela Martinville'in çan kulelerinin, Balbec'te bir yol üzerindeki ağaçların karşısında veya daha basit bir biçimde, bu eserin başında görüldüğü gibi, bir fincan çay içerken yaşadığım o özel hazza en çok benzeyen şey, Vinteuil'ün güzel bir cümlecigiydi. Tıpkı o bir fincan çay gibi, Vinteuil'ün bestelerini yaptığı dünyadan bize gönderdiği sayısız ışık izlenimi, o aydınlık uğultular, o gürültülü renkler de hayal gücümün karşısında bir sardunyanın hoş kokulu ipeksiliğine benzetebileceğim bir şeyi, ısrarla, ama yakalayamayacağım kadar süratle gezdiriyordu. Ne var ki, hatıradaki bu belirsizlik, derinliğine inilemese de, belli bir lezzetin bize niçin ışıklı izlenimleri hatırlattığını açıklayan koşulların belirlenmesi sayesinde saptanabilir; oysa Vinteuil'ün aktardığı belirsiz duyular bir hatıradan değil de, (Martinville'in çan kulelerinin yarattığı duyular gibi) bir izlenimden kaynaklandığı için, müziğindeki sardunya kokusuyla ilgili olarak somut bir açıklama yerine derin bir özdeşlik bulmak gerekirdi; Vinteuil'ün evreni "duyma" ve dışavurma biçimini, (her eserinde kopuk bir parçasını, lal rengi parıltılar saçan bir kırığını gördüğümüz) o meçhul, rengârenk şenliği bulmak gerekirdi. Kendine has bir dünyanın o meçhul niteliğini daha önce hiçbir besteci bize gösterememişti; dehanın gerçek kanıtının eserin içeriğinden çok bu meçhul nitelik olabileceğini söylüyordum Albertine'e. "Edebiyatı bile mi? diye soruyordu Albertine. —Edebiyatı bile." Vinteuil'ün eserlerinin tekdüzeliğini tekrar düşünüyor ve büyük edebiyatçıların daima bir tek eser verdiklerini, daha doğrusu, dünyaya getirdikleri, değişmeyen bir güzelliği değişik ortamlar aracılığıyla yansıttıklarını açıklıyordum. "Saat bu kadar geç olmasaydı yavrucuğum, diyordum, ben uyurken okuduğunuz bütün yazarlarda bunu, Vinteuil'deki özdeşliğin aynısını gösterirdim size. Sizin de benim gibi ayıklamaya başladığınız, sonatta da,

yedilide de, diğer eserlerde de aynen karşımıza çıkan o örnek cümleciklerin mesela Barbey d'Aurevilly'deki karşılığı, Büyülenmiş Kadın'ın, Aimée de Spens'in, La Clotte'un yüzlerinin kızarması gibi, Kırmızı Perde'deki el gibi somut bir izin açığa çıkardığı gizli bir gerçektir; ardında Geçmiş'in yattığı eski örf-ler, eski âdetler, eski kelimeler, eski ve tuhaf mesleklerdir; çobanların ayna aracılığıyla ortaya koyduğu sözlü tarihtir; Normandiya'nın İngiltere kokusu taşıyan, İskoç köyleri kadar güzel, asil kentleridir; Vellini gibi, çoban gibi, karşısında çaresiz kalınan bedduacılarıdır; ister *Eski Sevgili*'de kocasını arayan kadın olsun, ister *Büyülenmiş Kadın*'da fundalıkları kateden koca veya ayin çıkışında Büyülenmiş Kadın'ın kendisi olsun, belirli bir manzarada bir kaygı hissidir. Thomas Hardy'nin romanlarındaki taş yontucusu geometrisi de, yine Vinteuil'ün örnek cümleciklerinin karşılığıdır.”

Vinteuil'ün cümlecikleri bana sonatın cümlecliğini düşündürdü ve o cümlecğin Swann'la Odette'in aşkının adeta milli marşı olduğunu söyledim Albertine'e; “Gilberte'i tanıyorsunuz sanırım, onun annesiyle babası. Gilberte'in tuhaf olduğunu söylemişsiniz. Sizinle ilişki kurmaya çalışmadı mı? Bana sizden söz etmişti. –Evet, hava çok yağışlı olduğu günler, ders çıkışında annesiyle babası araba gönderip aldırırlardı onu; bir keresinde beni de arabaya alıp öpmüştü galiba” dedi Albertine biraz durakladıktan sonra, sanki eğlenceli bir itirafta bulunmuş gibi gülüyordu. “Durup dururken, kadınlardan hoşlanıp hoşlanmadığımı sordu bana.” (Peki ama, Albertine Gilberte'in kendisini arabaya aldığını tam olarak hatırlamıyorsa, bu garip soruyu sorduğunu nasıl bu kadar kesin olarak söyleyebiliyordu?) “Hatta bilmem neden, onu işletmek gibi garip bir fikir geldi aklıma ve evet dedim.” (Sanki Albertine Gilberte'in bana bu konuşmayı aktarmış olmasından ve bana yalan söylediğini anlamamdan korkuyordu.) “Ama hiçbir şey yapmadık.” (Birbirlerine bu şekilde açıldıktan sonra hiçbir şey yapmamış olmaları tuhaftı, üstelik Albertine'in dediğine bakılırsa, daha önce arabada öpüşmüşlerdi.) “Dört beş kere beni arabayla evime bıraktı, belki de daha fazladır, ama hepsi bu.” Hiç soru sormamak bana çok zor geldiyse de, bütün bunlara önem vermezmiş

gibi görünebilmek için kendimi tuttum ve Thomas Hardy'nin taş yontucularına döndüm. "Adsız Sansız Bir Jude'da taş yontucularını hatırlıyorsunuzdur; *Sevgili*'de, dikkat ettiyseniz, baba'nın adadan çıkardığı taşlar gemiyle getirilip oğlunun atölyesine yığılır ve burada heykel haline gelir; *Bir Çift Mavi Göz*'de, mezarlar arasındaki paralellige geminin paralel çizgisi ve iki âşıkla kızın cesedinin bulunduğu bitişik vagonlar eklenir; bir erkeğin üç kadını sevdiği *Sevgili*'yle bir kadının üç erkeği sevdiği *Bir Çift Mavi Göz* arasında da bir paralellik vardır; kısacası, bütün bu romanlar, adanın taşlı toprağında diklemesine üst üste yığılan evler gibi üst üste konulabilir. En büyük yazarları böyle iki dakikada özetlemem imkânsız, ama Stendhal'de, bir yükseklik duygusuyla manevi hayat arasında ilişki kurulduğunu görürüz: Julien Sorel'in hapsedildiği yüksek yer, Fabrice'in tepesine kapatıldığı kule, Rahip Blanès'in astrolojiyle uğraştığı, Fabrice'in harika manzaraya baktığı çan kulesi. Vermeer'in bazı resimlerini gördüğünüzü söylemişsiniz; her resminin aynı dünyaya ait birer parça olduğunu fark etmişsinizdir; nasıl bir dehayla yaratılmış olursa olsun, gördüğümüz hep aynı masa, aynı halı, aynı kadın, aynı yeni ve benzersiz güzelliştir; konuların benzerliği açısından başka eserlerle ilişki kurmaya çalışmayıp rengin yarattığı kendine has izlenimi ayıklamaya çalışırsak, o dönemde hiçbir benzeri ve hiçbir açıklaması olmayan bir muammadır. İşte bu yeni güzellik, Dostoyevski'nin bütün eserlerinde de aynen mevcuttur: Dostoyevski'nin kadınları, esrarengiz çehreleri ve aniden değişiveren sevimli güzellikleriyle, (esasen iyi yürekli sayılabilecekleri halde) görünürdeki iyilikleri sanki bir rolden ibaretmişçesine birden korkunç bir küstahlığa dönüşen (ve Rembrandt'ın kadınları kadar kendine has olan) Dostoyevski kadınları hep aynı kadın değil midir? Bu kadın, Aglaya'ya aşk mektupları yazan, sonra ondan nefret ettiğini açıklayan Nastasya Filipovna da olabilir, onun bu ziyaretine –ve ayrıca Ganya'nın anne babasına hakaret ettiği ziyarete– özdeş bir ziyarette, kendisini korkunç bir kadın zanneden Katerina İvanovna'nın evinde bir melek kadar iyi yürekli olan, sonra (aslında iyi kalpli bir insan olduğu halde) ansızın içindeki kötülüğü dışavuran ve Katerina İvanovna'ya hakaret eden

Gruşenka da olabilir. Gruşenka ve Nastasya, Carpaccio'nun kibar fahişeleri kadar, Rembrandt'ın Bat-şeba'sı kadar özgün ve esrarengizdirler. Dikkatinizi çekerim, Dostoyevski'nin bildiği tek kadın çehresi, bu çarpıcı, ikili ve kadını olduğundan farklı gösteren ani gurur patlamalarına maruz çehre değildi şüphesiz (Ganya'nın anne babasına yapılan ziyarette Mışkin Nastasya'ya, 'Sen bu değilsin' der, aynı şeyi Katerina İvanovna'ya yapılan ziyarette Alyoşa da Gruşenka'ya söyleyebilir). Buna karşılık, 'tablo izlenimi' uyandırmak istediğinde çizdiği sahneler hep aptalcadır ve olsa olsa Munkacsy'nin bir idam mahkûmunu belirli bir anda, Meryem Ana'yı belirli bir anda tasvir eden tablolarına benzetilebilir. Dostoyevski'nin dünyaya sunduğu yeni güzelliğe geri dönecek olursak, tıpkı Vermeer'in kumaşlara ve mekânlara özgü belirli bir ruh, belirli bir renk yaratması gibi, Dostoyevski de insanlar yaratmakla kalmayıp onların evlerini de yaratır; *Suç ve Ceza*'da *dvornik*'iyle* birlikte 'Cinayet'in işlendiği ev', *Budala*'daki o 'Cinayet'in işlendiği ev' şaheseri kadar, yani Rogojin'in Nastasya Filipovna'yı öldürdüğü o kapkaranlık, upuzun, yüksek evi kadar harikulade değil midir? Dostoyevski'nin dünyaya sunduğu benzersiz şey, işte bir evin bu yeni ve korkunç güzelliği, bir kadın çehresinin yeni ve iki yönlü güzelliğidir. Edebiyat eleştirmenlerinin Dostoyevski'yle Gogol arasında, Dostoyevski'yle Paul de Kock arasında bulduğu benzerliklerin hiçbir değeri yoktur, çünkü onlar bu gizli güzelliğin dışında kalırlar. Ayrıca, farklı romanlarda aynı sahnenin tekrarlandığını söyledimse de, roman çok uzunsa eğer, aynı romanın içinde de aynı sahneler, aynı kişiler tekrarlanır. Bunu *Savaş ve Barış*'ta rahatlıkla gösterebilirim sana; bir araba sahnesi vardır ki... —Sözünüzü kesmek istemiyordum, ama Dostoyevski'den başka konuya geçtiğiniz için sonra unuturum diye korktum. Yavrucuğum, geçen gün, 'Mme de Sévigné'nin Dostoyevskivari yanı gibi' derken neyi kastetmiştiniz? Anlamadığımı itiraf etmeliyim. İkisi bana o kadar farklı görünüyor ki... —Gelin küçük hanım, söylediklerimi bu kadar iyi hatırladığınız için sizi öpeyim, piyanonun başına sonra dönersiniz tekrar. İtiraf etmeliyim ki,

* Kapıcı.

söylediğim oldukça saçmaydı. Ama iki sebebi vardı. Birincisi özel bir sebep. Mme de Sévigné, Elstir gibi, Dostoyevski gibi olayları mantık sırasına göre, yani sebepten başlayarak sunacağına, önce sonucu, bizi şaşırtan yanılşamayı gösterir. Dostoyevski de kişilerini bu şekilde tanıtır. Kişilerin davranışları, Elstir'in yarattığı, denizi gökyüzündeymiş gibi gösteren izlenimler kadar aldatıcı gelir bize. Sinsi adamın aslında son derece iyi yürekli olduğunu veya tam tersini öğrenince şaşırp kalırız. —Evet, ama Mme de Sévigné'den bir örnek verseniz. —Doğrusu, dedim gülerек, pek zorlama olacak, ama bazı örnekler bulunabilir. Mesela şu tasvir.”

“Peki, Dostoyevski hiç cinayet işlemiş mi? Benim bildiğim romanlarının her birinin adı, Bir Cinayetin Öyküsü olabilir. Onda bu bir saplantı, sürekli bundan bahsetmesi normal değil. —Sanmıyorum Albertine'ciğim, Dostoyevski'nin hayatını pek bilmiyorum. Herkes gibi o da bir şekilde, muhtemelen yasalara aykırı bir şekilde günahı tatmıştır şüphesiz. Bu anlamda herhalde o da kahramanları gibi biraz caniydi; onlar da tam cani değildirler, hafifletici sebeplerle mahkûm edilirler. Hatta cani olmasına da gerek yoktu belki. Ben romancı değilim, ama yazarların bizzat yaşamadıkları kimi hayatlara ilgi duymaları mümkündür. Kararlaştırdığımız gibi Versailles'a birlikte gidersek, size dünyanın en dürüst adamı, en iyi kocası olduğu halde dünyadaki en korkunç, en sapıkça kitabı yazmış olan Choderlos de Laclos'nun portresini gösteririm; tam karşısında da, ahlaki hikâyeler yazan ve Orléans Düşesi'ni aldatmakla da kalmayıp çocuklarını ondan uzaklaştırarak düşese acı çekti-ren Mme de Genlis'in portresi vardır. Yine de Dostoyevski'nin bu cinayet takıntısının olağandışı, bana çok yabancı gelen bir yanı olduğunu kabul ediyorum. Baudelaire'in şu mısraları bile afallatır beni:

Tecavüz, hançer, yangın ve zehir...

Heyhat! Çünkü ruhumuz cesur değildir.

Ama hiç değilse Baudelaire'in samimi olmadığını düşünebilirim. Oysa Dostoyevski... Bütün bunlar bana çok uzak şeyler

gibi geliyor; hiç bilmediğim bazı yönlerim yoksa tabii; insan kendini ancak zaman içinde anlayabiliyor çünkü. Dostoyevski'de müthiş derinlikler buluyorum, ama sadece insan ruhunun tek tek belirli noktalarında. Yine de müthiş yaratıcı bir yazar. Her şeyden önce, tasvir ettiği dünya gerçekten onun için yaratılmış sanki. Tekrar tekrar karşımıza çıkan bütün o soytarılar, Lebedev'ler, Karamazof'lar, İvolgin'ler, Segrev'ler, bütün o inanılmaz resmi geçit, Rembrandt'ın *Gece Nöbeti*'ndeki insanlardan daha olağanüstüdür. Bununla birlikte, belki de olağanüstü görünmeleri Rembrandt'ta olduğu gibi ışık ve kostüm sayesinde, belki de aslında olağandır. Ne olursa olsun hem son derece gerçek, hem de derin ve benzersizdirler, tamamen Dostoyevski'ye özgüdürler. Bu soytarıların tıpkı Yunan komedyalarındaki bazı kişiler gibi, adeta artık geçerli olmayan bir işlevleri vardır, buna rağmen, insan ruhunun ne kadar gerçek yönlerini ortaya koyarlar! Benim canımı sıkan, Dostoyevski'den tumturaklı bir şekilde söz edilmesi. Dostoyevski kahramanlarında izzetinefsin ve gururun oynadığı rol hiç dikkatinizi çekti mi? Sanki Dostoyevski'nin nazarında aşk ve çılgınca bir nefret, iyilik ve kalleşlik, çekingenlik ve küstahlık aynı mizacın iki yönüdür; izzetinefis ve gurur Aglaya'nın, Nastasya'nın, Mitya'nın sakalını çektiği yüzbaşının, Alyoşa'nın düşman-dostu Krasotkin'in aslında oldukları gibi görünmelerini engeller. Ama bunun dışında birçok muhteşem özelliği daha vardır. Kitaplarının çok azını biliyorum. Yine de, zavallı deli kadını hamile bırakan baba Karamazof'un işlediği suç, sonra annenin esrarengiz, hayvani, anlaşılmaz bir güdüyle, bilmeden kaderin intikamına alet olup anlaşılmaz biçimde annelik içgüdülerine ve belki tecavüzcüye karşı hınçla karışık, fiziksel bir minnete de boyun eğerek, doğumu yapmak üzere Karamazof'un evine gidişi; ilkçağ sanatına yakışır, heykelsi sadelikte bir tema, İntikam'la Kefaret'in birbirini izlediği, kesintili ve tekrarlanan bir friz değil midir bu? Bu birinci bölüm, Orvieto'daki bir 'Kadın'ın yaratılışı' heykeli kadar esrarengiz, yüce ve muhteşemdir. Buna cevaben, ikinci bölümde, yirmi yılı aşkın bir süre sonra baba Karamazof'un öldürülüşü, deli kadının oğlu Smerdiakov'un Karamazof ailesine sürdüğü leke ve niha-

yet, baba Karamazof'un bahçesindeki doğum kadar esrarengiz, heykelsi ve anlaşılmaz, onun kadar karanlık ve doğal bir güzelliğe yüklü bir başka eylem: Cinayeti işledikten sonra Smerdiakov'un kendini asması. Az önce Tolstoy'dan söz ederken, Dostoyevski'den zannettiğiniz kadar uzaklaşmıyordum aslında, çünkü Tolstoy onu çok taklit etmiştir. Tolstoy'da açılmış haliyle göreceğimiz birçok şey, Dostoyevski'de henüz gergin ve somurtkan halde mevcuttur. Dostoyevski'de, tilmizlerinin dağıtacağı, primitiflere özgü bir kasvet vardır. –Yavrucuğum, bu kadar tembel olmanız ne korkunç bir şey. Oysa bakın, edebiyatı bize öğretilenden ne kadar daha ilginç bir biçimde ele alıyorsunuz; bize *Ester*'le ilgili verdikleri ödevleri, 'Beyefendi'yi hatırlasanıza" dedi Albertine gülerek; hocalarını ve kendisini alaya almaktan çok hafızasında, ikimizin ortak hafızasında biraz eskimiş bir hatırayı canlandırmak için.

Ama Albertine konuşurken, ben Vinteuil'ü ve bu sefer ikinci varsayımı düşünüyordum; yani maddeci varsayım, hiçlik varsayımı. Tekrar şüphe etmeye başlıyordum: Aslında Vinteuil'ün cümlecikleri, –çaya batırılmış madleni tattığımda yaşadığım ruh haline benzer– belirli ruh hallerini ifade etseler de, bu tür ruh hallerinin belirsizliği derinliklerinin bir işareti olmayabilirdi; belki bu belirsizlik sadece onları henüz çözümlenememiş olduğumuz anlamına geliyordu; dolayısıyla bu ruh halleri de diğerlerinden daha fazla bir gerçeklik içermeyebilirdi. Ne var ki, o bir fincan çayı içerken, Champs-Élysées'de küflü ahşap kokusunu solurken yaşadığım mutluluk ve mutluluğa güvenme hissi bir yanılsama değildi. Ne olursa olsun, diyordu şüpheli yaklaşım, bu ruh halleri hayattaki diğer ruh hallerinden daha derin de olsalar, çözümlenmeleri bu nedenle, farkında olmadığımız çok fazla sayıda etkeni harekete geçirdikleri için imkânsız da olsa, Vinteuil'ün bazı cümleciklerindeki büyü, o ruh halleri gibi çözümlenmesi imkânsız olduğu için onları getirir akla, ama bu aynı derinliğe sahip olduğunu kanıtlamaz. Saf bir müzik cümlecığının güzelliği, daha önce yaşadığımız, zihinsel olmayan bir izlenimin sureti, en azından benzeri gibi görünebilir kolaylıkla, ama bunun tek nedeni, zihinsel olmamasıdır. Öyleyse, Vinteuil'ün kimi dörtlülerinde ve yedili-

sinde sık sık karşımıza çıkan o esrarengiz cümlecikleri niçin özellikle derin cümlecikler zannediyoruz? Aslında Albertine bana sadece Vinteuil besteleri çalmazdı; otomatik piyano zaman zaman bizim için bilimsel (tarihi ve coğrafi) bir sihirli fener yerine geçerci; Combray'deki odamdan daha modern icatlarla donanmış Paris'teki odamın duvarlarında, Albertine'in Rameau mu, Borodin mi çaldığına bağlı olarak, kâh güllerden oluşan bir fon üzerine Amores'ler serpiştirilmiş bir on sekizinci yüzyıl duvar halısını, kâh sınırsız mesafelerde ve kar örtüsünde seslerin boğulduğu Doğu steplerini seyrederdim. Zaten bu kaçak dekorlar odamın yegâne süsleriydi, çünkü Léonie Halamdan miras kaldığında, Swann gibi koleksiyonlar edinmeye, resimler, heykeller satın almaya karar vermiş olsam da, bütün paramı atlara, otomobile ve Albertine'in kıyafetlerine harcıyordum. Ama odamda bunların hepsinden daha değerli bir sanat eseri yok muydu? Albertine'in kendisi vardı. Albertine'e bakardım. Uzun zaman boyunca tanışılması bile imkânsız diye düşündüğüm Albertine'in şimdi evcilleştirilmiş bir vahşi hayvan gibi, yaslanacağı duvarı, hayatının çerçevesini, dayanacağı desteği benim sağladığım bir gül fidanı gibi, her gün bu şekilde yuvasında, benim yanımda piyanonun başında, sırtını kitaplığımaya verip oturduğunu düşünmek, benim için tuhaf bir duyguydu. Golf sopalarını taşıırken çökük ve mahzun gördüğüm omuzları şimdi kitaplarıma yaslanıyordu. Onu ilk gördüğüm gün, haklı olarak, yeniyetmeliği boyunca hep bisiklet pedalı çevirmiş olduğunu düşündüğüm güzel bacakları, şimdi piyano pedallarının üzerinde bir yükselip bir alçalıyordu; pedallara basan sırmalı pabuçları, Albertine'in yeni şıklığının, benim armağanım olduğu için bana ait olduğu duygusunu pekiştiren şıklığının bir parçasıydı. Vaktiyle gidona alışkın olan parmakları, şimdi, adeta Azize Cecilia'ya aitmişler gibi, tuşların üzerinde geziniyordu; yatağımdan bakınca dolgun ve kuvvetli görünen boynu, bu mesafeden bakınca, lambanın ışığında daha pembeydi, ama profilden gördüğüm, eğilmiş çehresi kadar pembe değildi; benliğimin derinliklerinden çıkan, hatıralarla yüklü, arzuyla yanan bakışlarım bu çehreye öyle bir parıltı, öyle yoğun bir canlılık katıyordu ki, tıpkı Balbec otelinde, onu

öpme arzumun şiddetinden görüşümün bulandığı günkü gibi, sanki bu çehrenin girintileri, çıkıntıları neredeyse sihirli bir güçle yerinden oynayıp dönüyordu; çehresinin her yüzeyini görebildiğim kadarının ötesine uzatıyor, kimi hatları benden gizleyen yüzeylerin –gözleri yarı yarıya örten gözkapaklarının, yanakların üst kısmını gizleyen saçların– ardında üst üste binen düzlemlerin girinti ve çıkıntılarını daha yoğun hissediyordum; gözleri, bir maden filizinin parlatılmış yegâne yüzeyleri misali, henüz taşa gömülü iki opal gibi, madenden daha parlak, ışıktan daha dirençliydi ve üzerlerini gölgeleyen donuk maddenin ortasında, camın altına konmuş bir kelebeğin eflatun ipek kanatlarını sergiliyorlardı sanki; kıvrır kıvrır siyah saçları, Albertine ne çalacağını bana sormak üzere döndükçe, farklı biçimler sergiliyor, kâh sivri uçlu, geniş tabanlı, üçgen biçiminde, siyah, tüylü ve görkemli bir kanat oluyor kâh buklelerin üst üste yığılmasıyla, sayısız doruk, vadi ve uçurumdan oluşan, heybetli, değişken sıradağlara dönüşüyor, tabiatın genelde yarattığı çeşitleri aşan zenginlik ve bolluktaki dönüşle riyle, adeta yaratısının esnekliğini, coşkusunu, yumuşaklığını, canlılığını vurgulamak için çeşitli güçlükleri üst üste yığan bir heykeltıraşın arzusuna boyun eğercesine boyalı ahşabın mat cilasını andıran düzgün, pembe çehrenin hareketli kıvrımını, neredeyse dönüşünü, bölüp kapatarak daha da belirginleştiriyordu. Bunca girinti çıkıntıyla zıtlık oluşturan, aynı zamanda da, Albertine duruşunu biçimlerine ve kullanımlarına uyarladığı için onunla uyumlu olan eşyalar, bir orgun ahşap kısmı gibi Albertine’i yarı yarıya gizleyen otomatik piyano ve kitaplık, odanın o köşesinin tamamı, sanki bu müzisyen meleğin, bu sanat eserinin ışılandırılmış tapınağı, yuvasıydı ve kendisi de az sonra, tatlı bir büyü sayesinde nişinden çıkıp o değerli, pembe dokusunu dudaklarıma teslim edecekti. Yo, hayır, Albertine benim için bir sanat eseri değildi katiyen. Bir kadına sanatsal açıdan hayran olmanın anlamını biliyordum, çünkü Swann’ı tanımıştım, öte yandan, ben kendi başıma hiçbir kadına o şekilde hayran olamazdım, çünkü dış gözlem yeteneğinden tamamen yoksundum; gördüğüm şeyin niteliğini hiçbir zaman anlayamazdım ve bana pek sıradan görünmüş olan bir

kadın, Swann sayesinde sonradan gözümde sanatsal bir itibar kazandığında, —Swann o kadını tıpkı kadının kendisine de ki-
barca anlattığı şekilde bana anlatıp Luini'nin bir portresiyle kı-
yaslayınca, kadının kıyafetinde Giorgione'nin bir resmindeki
elbiseyi veya mücevherleri gösterince— kendim de şaşırırdım.
Bende böyle bir yetenek katiyen yoktu. Hatta doğruyu söyle-
mek gerekirse, Albertine'i olağanüstü bir cilayla parlatılmış bir
müzisyen melekmiş gibi seyredip ona sahip olduğum için ken-
di kendimi tebrik ettiğimde, çok geçmeden gözümde hiçbir il-
ginçliği kalmazdı, yanında sıkılmaya başlardım, ama böyle an-
lar uzun sürmezdi. İnsan ancak ulaşılmaz bir şeyleri içinde
barındırmasından ötürü peşinden koştuğu, sahip olmadığı bir
varlığı sevebilir; ben de çok geçmeden Albertine'e sahip olma-
dığımı bir kez daha fark ederdim. Gözlerinden kestiremediğim
hazların kâh umudu, kâh hatırası, belki özlemi geçer, Albertine
bu durumda o hazlardan bana söz etmektense vazgeçmeyi yeğ-
lerdi; ben de tıpkı salona alınmayan, kapının camlı bölgesine
yüzünü yapıştıran, ama sahnede olup biten hiçbir şeyi göreme-
yen bir seyirci gibi, gözbebeklerindeki o haz ışıltısından başka
bir şey göremezdim. (Albertine için de geçerli miydi bilmiyo-
rum, ama tıpkı en inançsız insanlarda iyiliğe inancın var olma-
sı gibi, bizi aldatanların yalan konusunda gösterdiği sebat da
tuhaf bir şeydir. Yalanın bizi itiraftan daha çok üzdüğünü söy-
lesek de, bunu kendileri fark etse de nafiledir, daha önce bize
sundukları kişiliği veya onların nazarında taşıdığımızı ileri
sürdükleri anlamı doğrulamak için, hiç vakit geçirmeden yine
yalan söylerler. Aynı şekilde, hayata bağlı bir ateist de cesareti-
ne şüphe düşürmektense ölmeyi tercih eder.) Böyle zamanlar-
da, bazen Albertine'in üzerinde, bakışlarında, somurtuşunda,
gülümseyişinde içindeki görüntülerin yansıması gezinir, bu gi-
bi gecelerde seyrettiği, benden esirgenen bu iç görüntüler onu
farklılaştırır, benden uzaklaştırırdı. “Ne düşünüyorsunuz ha-
yatım? —Hiç.” Bana hiçbir şeyi anlatmadığı için Albertine'e si-
tem ettiğimde, bazen herkes gibi benim de haberdar olduğumu
bildiği bir şeyi söyler (aynı şekilde devlet adamları da en küçük
bir haberi vermekten kaçınır, buna karşılık, bir gün önceki ga-
zetelerde yer alan bir konuda uzun uzun konuşurlar), bazen de

benimle tanışmadan önceki yıl Balbec'te bisikletle yaptığı gezintileri hiçbir ayrıntıya girmeden, sahte itiraflar halinde anlattı. Bu gezintileri hatırlayınca, ilk günlerde Balbec'teki mendirekte beni baştan çıkaran o esrarengiz tebessüm adeta bir zamanlar bana düşündürdüğü şeyi, yani Albertine'in çok uzun eğlencelere katılan, son derece serbest bir genç kız olduğunu doğrularcasına, yine dudaklarına yerleşirdi. Kız arkadaşlarıyla birlikte Hollanda kırlarında yaptıkları gezintilerden, akşam geç saatte Amsterdam'a dönüşlerinden, sokakları dolduran, neredeyse hepsini tanıdığı insanların oluşturduğu yoğun, neşeli kalabalıktan ve hızla giden bir arabanın camlarında yanıp sönen ışıklar misali Albertine'in pırıltılı gözlerinde yansımalarını görür gibi olduğum kanallardan da söz ederdi. Albertine'in vaktiyle yaşadığı yerlere, belirli bir gece ne yapmış olabileceğine, tebessümlerine, bakışlarına, söylediği sözlere, öpüşmelerine ilişkin bitmez tükenmez, sancılı merakıma kıyasla, o sözde estetik meraka olsa olsa kayıtsızlık denebilirdi. Hayır, Saint-Loup'yla ilgili olarak, bir gün kapıldığım kıskançlık sürmüştü olsaydı bile, bu muazzam endişeyi katiyen doğurmazdı içimde. Kadınlar arasındaki aşk fazlasıyla yabancı bir şeydi, bu aşkın hazları ve niteliği hakkında kesin, doğru bir fikir edinmem imkânsızdı. Albertine hiç ilgilenmediğim ne çok insanı, ne çok mekânı (hatta kendisini doğrudan ilgilendirmeseler de, belirli zevkleri yaşamış olabileceği belirsiz eğlence mekânlarını, insanların birbirine süründüğü kalabalık yerleri) hayal gücümün veya hafızamın eşiğinden almış, –adeta tiyatro girişinde bütün maiyetini, koca bir kalabalığı önden içeri geçirircesine– kalbime sokmuştu! Şimdi bu insanlar ve mekânlarla tanışıklığım, içsel, dolaysız, sancılı bir çırpınıştı. Aşk, kalbin zaman ve mekâna duyarlılık kazanmasıdır.

Bununla birlikte, ben kendim tam anlamıyla sadık olsaydım, hayal bile edemeyeceğim sadakatsizliklerden ötürü acı çekmezdim belki de. Ben yeni kadınlara kendimi beğendirme, yeni serüvenlere atılma yolundaki sürekli arzumun Albertine'de var olduğunu hayal edip acı çekiyordum; daha birkaç gün önce, Boulogne Ormanı'nda Albertine yanımda olduğu halde kendimi tutamayıp masalarda oturan genç bisikletçi kız-

lara yönelttiğim bakışları Albertine'in gözlerinde hayal edip acı çekiyordum. Bilgi olmadığı takdirde, kendine yönelik kıskançlık dışında kıskançlık da olamaz diyebiliriz belki de. Gözlemin pek bir etkisi yoktur. İnsan ancak kendi yaşadığı hazdan bir bilgi ve ıstırap çıkarabilir.

Zaman zaman, Albertine'in gözlerine, yüzünün aniden kızarışına bakıp, benim için gökyüzünden daha ulaşılmaz olan, bilmediğim hatıralarının boy gösterdiği bölgelerde, sanki ta uzaklarda bir şimşegın gizlice çıktığını hissederdım. O zaman, kısa süre önce keşfettiğim, Albertine'i Balbec sahilinde ve Paris'te tanıdığım yıllar boyunca düşünerek kendisinde bulduğum güzellik, kız arkadaşımın onca farklı düzlemde birden var olmasından ve içinde onca geçmiş günü barındırmasından kaynaklanan güzellik, benim için iç parçalayıcı hale gelirdi. Ve Albertine'in pembeleşen çehresinin ardında, kendisini henüz tanımadığım gecelerden oluşan sınırsız alanın dipsiz bir kuyu gibi beklediğini hissederdım. Albertine'i dizlerime oturtabilir, başını ellerimin arasına alabilir, onu okşayabilir, ellerimi bedeninde uzun uzun gezdirebilirdim, ama sanki çok eski denizlerin tuzunu veya bir yıldızın ışığını içinde barındıran bir taşı ellemiş gibi, içi sonsuza uzanan bir varlığın sadece kapalı kabuğuna dokunduğumu hissederdım. Bedenleri ayıran, ama ruhlara nüfuz etme imkânı sağlamayan tabiatın unutkanlığı yüzünden düştüğümüz bu durum bana müthiş acı verirdi. Albertine'in, (bedeni benim bedenime tabi olsa da, zihni benim zihnimin etki alanı dışında kaldığı için), benim nazarımda dahi, zannettiğim gibi evimi zenginleştiren, beni ziyarete gelenlerin bile koridorun sonunda, yandaki odada olduğunu akıllarından geçirmedikleri, herkesten habersiz bir şişenin içinde Çin prensesini gizleyen adam gibi, varlığını başarıyla gizlediğim, olağanüstü bir esir olmadığını anlardım; Albertine daha ziyade beni acımasızca, umutsuzlukla geçmiş i araştırma-ya zorlayan bir Zaman tanrıçasıydı. Albertine uğruna yıllarımı, servetimi harcamış olsam da, onun zararlı çıkmadığını söyleyebildiğim takdirde, (ki maalesef bundan emin değilim,) hiçbir pişmanlık duymamam gerekir. Hiç şüphesiz, yalnızlık benim için daha iyi, daha verimli, daha az ıstıraplı olurdu. Ama Swa-

nn'ın bana tavsiye ettiği, M. de Charlus'ün de espriyle küstahlığı ve zevki birleştirerek, "Eviniz ne kadar çirkin!" derken beni bilmemekle suçladığı koleksiyoncu hayatı, uzun zaman peşinde koşulup nihayet ele geçirilen, en iyi ihtimalle çıkar gütmeden seyredilen heykeller ve resimler, oldukça hızlı kapanan, ama Albertine'in, ilgisiz kişilerin ya da kendi düşüncelerimin bilinçsizce bir patavatsızlığıyla yeniden deşilen küçük bir yara gibi olacaktı; insanın kendi dışındaki çıkışa, özel bir yol olmakla birlikte ancak acı çekerek öğrenebileceğimiz şeylerin geçtiği anayola bağlanan geçide, yani başkalarının hayatına beni ulaştıramayacaktı.

Bazen o kadar güzel bir mehtap olurdu ki, Albertine yatıktan bir saat sonra, pencereden dışarı bakmasını söylemek üzere yatağının başına giderdim. Odasına gerçekten orada olup olmadığını kontrol etmek için değil, mehtabı göstermek için gittiğimden eminim. Kaçmak istese, kaçabilir miydi? Françoise'la karşılaşması gerekirdi, o da ihtimal dahilinde değildi. Karanlık odada, yastığın beyazlığı üzerinde siyah saçlardan ince bir taç dışında hiçbir şey göremezdim. Ama Albertine'in nefes alıp verişini işitirdim. Öyle derin uykuda olurdu ki, yatağa yaklaşıp yaklaşmamakta bir an tereddüt ederdim; sonra yatağın kenarına otururdum; uyku aynı mırıltıyla akmaya devam ederdi. Albertine'in uykudan ne büyük bir neşeyle uyandığını tarif etmek mümkün olamaz. Onu öper, sarsardım. Uykusu bir anda sona erer, bir saniyelik bir ara bile olmaksızın kahkahalarla gülmeye başlar, kollarını boynuma dolayıp, "Ben de gelmeyecek misin diye merak ediyordum" diyerek sevgiyle, daha da çok gülerdi. Sanki uyurken o güzel başı sadece neşe, sevgi ve kahkahayla dolardı. Ben kendisini uyandırmakla, tıpkı bir meyveyi kesmiş gibi, susuzluğu gideren usareyi fışkırtmış olurdu sadece.

Bu arada kışın sonuna gelmiş, ilkbahara kavuşmuştuk; çoğunlukla Albertine bana iyi geceler diledikten hemen sonra, daha odam, perdelerim, perdelerin üstündeki duvar parçası kapkarayken, komşu rahibelerin bahçesinde hiç bilmediğim bir kuşun sessizlikte kilise armonyumu gibi cınlayan nadide şarkısını, Lydia modunda sabah duasına başladığını ve gördü-

ğü güneşin parlak notasıyla karanlığı deldiğini işitiyordum. Çok geçmeden geceler kısaltmaya başladı; artık eski sabah saatlerinden daha erken bir vakitte, her gün biraz daha artan beyaz gün ışığının penceremdeki perdelerin kenarından taştığını görüyordum. Albertine'in, inkâr etmesine rağmen, kendini hapsolmuş hissettiğini sezdiğim bu hayatı sürdürmesine razı olmamın tek sebebi, her gün, ertesi gün hem çalışmaya, hem de yataktan kalkıp dışarı çıkmaya başlayacağımdan ve Albertine'in serbestçe, beni endişelendirmeden, kırdı ya da deniz kenarında, yelken yaparak veya avlanarak, istediği gibi yaşayabileceği bir ev satın alıp oraya gitmek üzere hazırlıklara girişeceğimden emin olmamdı.

Ne var ki, ertesi gün, Albertine'in kâh sevip kâh nefret ettiğim geçmiş hayatına ait saatlerden biri, hatta bazen bildiğimi sandığım saatlerden biri, (şimdiki zamanda herkes kendisiyle bizim aramıza menfaat, kibarlık veya merhamet yüzünden bizim gerçeklik zannettiğimiz bir yalan perdesi ördüğü için) geriye bakınca, ansızın gizlemeye çalışılmayan, daha önce gördüğümünden tamamen farklı bir yönünü sergileyiverirdi. Albertine'in bir bakışının ardında vaktiyle gördüğüm iyi niyetli düşüncenin yerine o âna kadar hayalimden bile geçmemiş bir arzu belirir, Albertine'in benimkiyle birleşmiş olduğunu sandığım kalbinin bir kısmını daha bana yabancılaştırırdı. Mesela Andrée temmuz ayında Balbec'ten ayrıldığında, Albertine kısa bir süre sonra onunla görüşeceğini bana hiçbir zaman söylememişti; hatta ben Andrée'yi umduğundan da önce gördüğünü düşünmüştüm, çünkü 14 Eylül gecesi ben Balbec'te çok kederlenince, Albertine de bir fedakârlık yapıp Balbec'te kalmamış, derhal Paris'e dönmüştü. Ayın 15'inde Paris'e geldiğinde, gidip Andrée'yi görmesini rica etmiş ve sonra da, "Sizi gördüğüne memnun oldu mu?" diye sormuştum. Kısa bir süre önce, Mme Bontemps Albertine'e bir şey getirmek için uğradığında, onunla kısaca görüştük, Albertine'in Andrée'yle birlikte çıktığını söyledim: "Kır gezintisine gittiler birlikte. —Evet, dedi Mme Bontemps, Albertine kır dendi mi zorluk çıkarmaz. Üç yıl önce de her gün mutlaka Buttes-Chaumont'a gidiliyordu." Albertine'in hiç gitmediğini iddia ettiği Buttes-Chaumont adı-

nı duyunca bir an nefesim kesildi. Gerçeklik düşmanların en kurnazıdır. Saldırılarını kalbimizin hiç beklemediğimiz, savunma hazırlığı yapmadığımız noktalarına yöneltir. Albertine o sırada her gün Buttes-Chaumont'a gittiğini bildirerek teyzesine mi yalan söylemişti, yoksa daha sonra oraya hiç gitmediğini iddia ederek bana mı yalan söylemişti? "Neyse ki, diye ekledi Mme Bontemps, zavallı Andrée yakında daha diriltici bir kıra, gerçek kıra gidecek, çok ihtiyacı var, hiç iyi görünmüyor. Bu yaz yeterince temiz hava almadı doğrusu. Düşünsenize, Balbec'ten temmuz sonunda, eylülde dönmek üzere ayrıldı, sonra kardeşinin diz çıkığı yüzünden gelememi." Demek ki o sırada Andrée'nin Balbec'e dönmesini bekleyen Albertine bunu benden gizlemişti! Gerçi bu durumda, benimle birlikte Paris'e dönmeyi teklif etmesi daha da hoştu. Meğerki... "Evet, Albertine bahsetmişti" dedim. (Yalan söylüyordum.) "Ne zaman olmuştu o kaza? Olaylar kafamda biraz karışmış da. —Bir bakıma tam zamanında oldu, çünkü bir gün sonra villanın kirası başlıyordu, Andrée'nin büyükannesi bir ay boş yere kira ödemiş olacaktı. Oğlan bacağını 14 Eylül'de kırdı, Andrée 15'i sabahı Albertine'e telgraf çekip gelebileceğini bildirdi, Albertine de acentaya haber verebildi. Bir gün sonra olsaydı, 15 Ekim'e kadar parayı ödeyeceklerdi." Yani Albertine fikir değiştirip, "Bu gece gidelim" dediğinde gözünün önünde canlanan, benim bilmediğim bir daire, Andrée'nin büyükannesinin daireliydi ve yakında Balbec'te görmeyi umduğunu hiç bilmediğim kız arkadaşını Paris'e döner dönmez o dairede görecekti. Kısa süre önce benimle gelmeyi inatla reddettiği halde, birden tatlı sözlerle kabul etmesini iyi yürekliliğinden ötürü fikir değiştirmesine yormuştum. Oysa o tatlı sözler, benim bilmediğim bir duruma ilişkin yeni bir gelişmenin basit bir yansımasından ibaretmiş; bizi sevmeyen her kadının davranışlarındaki değişikliğin sırrı da bu tür gelişmelerden ibarettir zaten. Söz konusu kadın ertesi gün bizimle randevulaşmayı inatla reddeder, çünkü yorgundur, çünkü büyükbabasının evine akşam yemeğine gitmek zorundadır. "Peki, yemekten sonra gelin" diye ısrar ederiz. "Çok geç saate kadar tutar beni. Hatta eve kadar da geçirebilir" der. Oysa aslında hoşlandığı bir erkekle randevu-

su vardır. Sonra birden söz konusu erkeğin işi çıkar. Kadın da bunun üzerine gelip bizi üzdüğü için ne kadar pişman olduğunu, büyükbabasını atlatıp bizimle kalacağını, bizden başka hiçbir şeyin önemli olmadığını söyler. Balbec'ten ayrılacağım gün Albertine'in ifade biçiminde bu cümleleri tanımam gerekirdi. Ama o ifade biçimini yorumlayabilmek için, bu cümleleri tanımakla kalmayıp, Albertine'in kişiliğine has iki özelliği de hatırlamam gerekirdi belki.

O anda Albertine'in, biri beni teselli eden, öteki üzen iki kişilik özelliği geldi aklıma, çünkü hafızamızda her çeşit şey bulunur; hafızamız, bir tür eczane, bir tür kimya laboratuvarıdır, elimize tesadüfen sakinleştirici bir ilaç da geçebilir, tehlikeli bir zehir de. Birinci, yani beni teselli eden özellik, tek bir davranışıyla birçok kişiyi memnun etme, hareketlerinden birden fazla yarar sağlama alışkanlığıydı ve Albertine'in tipik bir özelliği idi. Paris'e dönme kararı verip (Andrée'nin Balbec'e gelmemesi Balbec'te kalmayı Albertine için sıkıcı hale getirmiş olabilirdi, ama bu, Andrée'siz yapamadığı anlamına gelmezdi), bir tek seyahat sayesinde içtenlikle sevdiği iki kişinin gönlünü almak, Albertine'in kişiliğine çok uygundu; beni yalnız bırakmamak için, ben üzölmeyeyim diye, bana olan bağıllığından ötürü döndüğünü söyleyerek beni, o Balbec'e gelemediğine göre Balbec'te bir saniye daha kalmak istemediğini, zaten kalışını sırf onu görmek için uzattığını ve derhal ona koştüğünü söyleyerek de Andrée'yi duygulandıracaktı. Albertine'in benimle birlikte Paris'e dönüşü gerçekten o kadar ani olmuştu, bir yandan benim kederimle, Paris'e dönme isteğimle, öte yandan da Andrée'nin telgrafıyla o kadar çakışmıştı ki, benim kederimden habersiz olan Andrée'nin de, onun telgrafından habersiz olan benim de, Albertine'in dönüşünü bildiğimiz tek sebebe atfetmemiz çok doğaldı; üstelik hem beklenmedik bir anda, hem de her iki sebebin ortaya çıkışından ancak birkaç saat sonra verilmiş bir karardı. Bu durumda, Albertine'in asıl amacının bana eşlik etmek olduğuna, bununla birlikte, Andrée'nin minnetine hak kazanmak için bu fırsattan yararlanmayı da ihmal etmediğine inanabilirdim hâlâ. Ne yazık ki, hemen ardından, Albertine'in bir başka kişilik özelliğini hatırladım; o

da hazzın karşı koyulmaz cazibesine ne büyük bir şevkle kapıldığıydı. Paris'e dönmeye karar verdikten sonra trene binmek için nasıl sabırsızlandığını, bizi oyalayarak omnibüsü kaçırabilecek olan otel müdürünü nasıl ittiğini, mahalli trende M. de Cambremer gidişimizi bir hafta geciktirmemizi rica ettiğinde, benimle gizli bir mutabakat içinde nasıl omuz silktiğini hatırlıyordum. Evet, o anda Albertine'in gözünde canlanan, gitmeyi öylesine coşkuyla istemesine sebep olan, kavuşmak için öylesine sabırsızlandığı şey, benim de bir kez gittiğim, Andrée'nin büyükannesine ait, içinde yaşanmayan bir daireydi; yaşlı bir oda hizmetkârının bekçilik ettiği, güneye bakan bu lüks daire o kadar boş ve sessizdi ki, Albertine'le Andrée'nin belki saf, belki de suçortağı olan saygılı bekçiden izin alıp dinlenmek üzere çekildikleri odalarda, koltukların, kanepenin üzerine güneş sanki kılıflar örtmüş gibiydi.

Artık hayalimde hep, bir tek yatak veya kanepa dışında bomboş olan, saf veya suçortağı bir hizmetçinin bulunduğu, Albertine'in acelesi varmış gibi ve ciddi görüldüğü zamanlar gittiği ve Albertine'den daha serbest olduğu için muhtemelen oraya daha önce varmış olan kız arkadaşıyla buluştuğu bu daireyi görüyordum. Daha önce hiç düşünmediğim bu daire şimdi gözümde korkunç bir güzellik kazanmıştı. İnsanların hayatındaki bilinmezlik, tabiatın her bilimsel keşifle azalan, ama ortadan kalkmayan bilinmezliğine benzer. Kıskaç bir erkek sevdiği kadını bin bir önemsiz hazdan mahrum ederek çileden çıkarır. Ama kadın hayatının temelini oluşturan hazları erkeğin kendini en basiretli zannettiği ve üçüncü şahısların kendisini en çok bilgilendirdiği anlarda bile aramayı akıl edemeyeceği bir yerde saklar.

Ama en azından, Andrée Paris'ten ayrılacaktı. Ne var ki Albertine'in Andrée'yle ikisine kandiğim için beni küçümsemesini istemiyordum. Önümüzdeki günlerde, bildiklerimi söyleyecektim ona. Böylece, benden gizlediği şeylerden haberdar olduğumu göstererek, belki benimle daha açık konuşmaya mecbur edebilirdim onu. Ama henüz bu konudan bahsetmek istemiyordum; bir kere, teyzesinin ziyaretinden hemen sonra konuşursam, nereden bilgi aldığımı anlayacak, bu kaynağı

kurutacak ve bilmediği başka kaynaklar olabileceğinden şüphelenmeyecekti. Ayrıca, Albertine'i istediğim sürece yanımda tutabileceğimden kesinlikle emin olmadıkça onu fazla kızdırmak ve dolayısıyla beni terk etme arzusunu doğurma tehlikesini göze almak istemiyordum. Gerçi daima bütün tasarılarımı onaylar nitelikteki, bu hayatı ne kadar sevdiğini, eve kapanmasının kendisi için bir mahrumiyet olmadığını ifade eden sözlerine dayanarak mantık yürüttüğüm, bu sözlerden yola çıkarak gerçeğe ulaşmaya ve geleceği tahmin etmeye çalıştığım takdirde Albertine'in ömür boyu yanımda kalacağından şüphe duymuyordum. Hatta bu duruma çok canım sıkılıyordu; hiç tatmadığım hayatı, dünyayı elimden kaçırdığımı, bana artık hiçbir yenilik sunmayan bir kadınla değiş tokuş ettiğim kanısındaydım. Venedik'e bile gidemiyordum, çünkü ben yatağımda uzanırken gondolcunun, oteldeki insanların, Venedikli kadınların Albertine'e kur yapabileceği korkusunun bir işkence haline geleceğini düşünüyordum. Ama aksine, diğer varsayımı temel aldığım, yani Albertine'in sözlerine değil, suskunluklarına, bakışlarına, kızarmalarına, somurtmalarına ve hatta sebepsiz olduklarını kendisine kolayca kanıtlayabileceğim, ama farkına varmamış gibi görünmeyi tercih ettiğim öfkelerine dayanarak mantık yürüttüğümde, bu hayatın Albertine için dayanılmaz olduğu, sürekli olarak sevdiği şeyden mahrum kaldığı ve kaçınılmaz olarak günün birinde beni terk edeceği sonucuna varıyordum. Tek istediğim, beni terk ettiği takdirde, zamanını kendim seçebilmemdi; benim için fazla ıstıraplı olmayacak bir anda, ayrıca Albertine'in sefahat âlemlerini hayal ettiğim yerlerin hiçbirine, Amsterdam'a da, André'nin evine de, Mlle Vinteuil'ün evine de gidemeyeceği bir dönemde beni terk etmesiydi. Evet, birkaç ay sonra hepsiyle görüşebilirdi, ama o zamana kadar ben sakinleşmiş olur, bunlara kayıtsız kalırdım. Her halü kârda, bunu düşünmek için, önce Albertine'in birkaç saat arayla Balbec'te kalmak, sonra da oradan hemen ayrılmak isteşişinin sebeplerini keşfetmenin yarattığı hafif çöküntünün geçmesini beklemem gerekiyordu; artık kaçınılmazlığını kabullendiğim, ama katiyen acil olmayan ve "iltihabi durum geçtikten sonra" yapılması tercih edilecek

bir ayrılık ameliyatını şu anda fazlasıyla sancılı kılacak, zorlaştıracak kadar keskin olan, ama yeni bir şey öğrenmediğim takdirde, mecburen giderek hafifleyecek belirtilerin ortadan kalkmasına zaman tanımak lazımdı. Ayrılık ânını seçmek benim elimdeydi; eğer ben kararımı vermeden Albertine gitmek isterse, bu hayattan bıktığını bildirdiği anda, nasıl olsa tartışıp sebeplerini çürütmeye, ona daha fazla özgürlük tanımaya, yakın bir tarihte, onun da beklemek isteyeceği önemli bir şey vaat etmeye, hatta başka çare kalmazsa kalbine seslenip kederimi itiraf etmeye vakit bulurdum. Dolayısıyla bu açıdan hiçbir endişem yoktu; aslında yürüttüğüm mantık kendi içinde tutarsızdı. Çünkü Albertine'in söylediği, bildirdiği şeyleri dikkate almadığım bir varsayımı temel aldığım halde, ayrılma söz konusu olduğunda önceden bana sebeplerini bildireceğini, onları çürütmeme izin vereceğini farz ediyordum.

Albertine'le hayatımın kıskanmadığım zamanlar sıkıntından, kıskandığım zamanlarsa ıstıraptan ibaret olduğunu hissediyordum. Bu hayatta bir mutluluk olsa bile, devam etmesi mümkün değildi. Balbec'te, Mme de Cambremer'in ziyaretinden sonra Albertine'le mutlu olduğumuz gece beni yönlendiren sağduyuyla düşündüğümde, Albertine'i terk etmek istiyordum, çünkü ayrılığı geciktirmenin bana hiçbir şey kazandırmayacağını biliyordum. Ama şimdi bile, Albertine'in bende kalacak olan hatırasını ayrılık ânının adeta bir pedalla uzatılmış titreşimi olarak hayal ediyordum hâlâ. Dolayısıyla, içimde hoş bir titreşim sürsün diye, hoş bir an seçmek istiyordum. Fazla müşkülpesent olmamak, fazla beklememek, akıllı olmak gerekiyordu. Bununla birlikte, bunca zaman bekledikten sonra, kabul edilebilir bir ânı yakalayınca kadar, birkaç gün daha bekleyememek, Albertine'in gidişini bir zamanlar annem bir kez daha iyi geceler dilemeden yatağımdan uzaklaştığında veya garda vedalaştığımızda yaşadığım isyan duygusuyla seyretmeyi göze almak, delilikti. Her ihtimale karşı, Albertine'e daha da cömertçe davranıyordum. Fortuny elbiseler konusunda nihayet bir karar verebilmiştik; seçtiğimiz pembe astarlı, altın yaldızlı mavi elbise yeni bitmişti. Ben buna rağmen, Albertine'in hayıflanarak vazgeçtiği diğer beş elbiseyi de ısmarlamıştım.

Yine de, bahar başında, teyzesiyle konuştuktan iki ay sonra, bir gece öfkeme hâkim olamadım. Albertine'in yaldızlı mavi Fortuny sabahlığı ilk kez giydiği geceydi; sabahlık bana Venedik'i hatırlattığı için, minnet bilmeyen Albertine uğruna pek çok şey feda ettiğim hissini pekiştiriyordu. Venedik'i henüz hiç görmediğim halde, ta çocukluğumdan, Venedik'te geçirmem planlanan o Paskalya tatilinden beri, hatta daha öncesinden, Swann vaktiyle Combray'de bana Tiziano gravürleriyle Giotto fotoğraflarını armağan ettiğinden beri, sürekli Venedik'i hayal ediyordum. O gece Albertine'in üzerindeki Fortuny elbise, bu görünmez Venedik'in ayartıcı hayaleti gibiydi benim için. Bu elbise de, tıpkı Venedik gibi, sultanlar misali, taştan, ajurlu bir peçenin ardına gizlenmiş Venedik sarayları gibi, Ambrosiana Kütüphanesi'ndeki ciltler gibi Arap süslemeleriyle doluydu; Venedik sütunlarında münavebeli olarak biri ölümü, biri hayatı temsil eden Doğu'nun kuşları kumaşın harelenmelerinde tekrarlanıyor, tıpkı Büyük Kanal'da ilerleyen gondolun önünde gök mavisinin madeni parıltıya dönüşmesi gibi, elbisenin koyu mavisi de, bakışlarım üzerinde gezindikçe, yumuşak altına dönüşüyordu. Kolların astarı, Venedik'e has olduğu için Tiepolo pembesi diye anılan bir kiraz pembesiydi.

Gündüz, Françoise Albertine'in hiçbir şeyden memnun olmadığını, kendisine onunla birlikte çıkacağıma veya çıkmayaacağıma, otomobilin onu almaya geleceğine veya gelmeyeceğine dair haber gönderdiğimde, omuz silkip terbiyeli bile sayılamayacak şekilde cevap verdiğini çıtlatmıştı bana. Albertine'in keyifsiz olduğunu hissettiğim, benim de mevsimin ilk aşırı sıcağı nedeniyle sinirli olduğum o gece, öfkemi dizginleyemeyip nankörlüğünü yüzüne vurdum: "Evet, kime isterseniz sorabilirsiniz diye avazım çıktığı kadar, kendimden geçerek bağırdım, Françoise'a sorun isterseniz, herkes aynı fikirde." Ama hemen ardından, Albertine'in bir keresinde, öfkelendiğim zaman korkunç görüldüğümü söyleyip hislerini Ester'in şu dizeleriyle ifade ettiğini hatırladım:

*Bir düşünün o çatılmış kaşlarınızı
Huzursuz ruhumu nasıl korkutacağınızı*

*Heyhat! Hangi yürekli kişi buna dayanabilir,
Gözlerinizdeki şimşeğe korkmadan bakabilir?*

Şiddetimden utandım. Sözlerimi geri almak istiyor, ama teslim olmak da istemiyordum; elimden silahımı atmadan, korkutmaya devam ederek barışmak için, aynı zamanda, Albertine ayrılmaya kalkışmasını diye ayrılıktan korkmadığımı göstermenin de yararlı olacağını düşünerek, “Affedin beni Albertine’ciğim, dedim, şiddetimden utanıyorum, çok üzüldüm. Eğer artık anlaşılmıyorsak, ayrılmamız gerekiyorsa, bu şekilde ayrılmamalıyız, böylesi bize yakışmaz. Gerekiyorsa ayrılırız, ama her şeyden önce, sizden bütün kalbimle, samimiyetle özür dilemek istiyorum.” Bu olayı telafi etmek ve Albertine’in önümüzdeki günlerde, en azından Andrée gidinceye kadar, yani üç hafta daha kalmasını garantilemek için, hemen ertesi günden itibaren, şimdiye kadarki armağanlarımdan daha çok hoşuna gidecek, uzun vadeli bir armağan aramaya başlamanın iyi olacağını düşündüm; dolayısıyla, yarattığım üzüntüyü nasıl olsa gidereceğime göre, bu andan yararlanıp hayatı hakkında zannettiğimden daha çok şey bildiğimi ona göstermek akıllılık olabilir. Sözlerimin Albertine’de yaratacağı tatsız ruh hali ertesi gün gönlünü aldığımda geçecek, ama uyarı aklında kalacaktı. “Evet, sevgili Albertine, fazla sertleştiysem beni affedin. Yine de, zannettiğiniz gibi yüzde yüz suçlu sayılmam. Bazı fesat insanlar aramızı bozmak istiyor, sizi üzmemek için bundan söz etmeyi hiçbir zaman istemedim, ama bazı suçlamalar sonunda beni çılgına çeviriyor.” Balbec’ten dönüşüne ilişkin her şeyi bildiğimi kanıtlayabilecek durumda oluşumdan yararlanmak istedim: “Mesela Trocadéro’ya gittiğiniz gün öğleden sonra Mlle Vinteuil’ün Mme Verdurin’e gideceğini biliyordunuz.” Albertine kızardı. “Evet, biliyordum. —Onunla tekrar ilişkiye girmeye niyetli olmadığınıza yemin edebilir misiniz? —Gayet tabii edebilirim. Niye ‘tekrar’ diyorsunuz? Onunla hiç ilişkim olmadı ki, yemin ederim.” Albertine’in bana böyle yalan söylemesi, kızarıyla açıkça itiraf ettiği şeyi sözleriyle inkâr etmesi beni üzüyordu. Riyakârlığı beni mahvediyordu. Bununla birlikte, riyakârlığında farkına varmadan inanmaya hazır oldu-

ğum bir masumiyet gösterisi olduğu için, kendisine, “Hiç değilse Mme Verdurin’lerin o gündüz davetine gitme arzunuzda Mlle Vinteuil’le görüşme zevkinin hiç payı olmadığına yemin edebilir misiniz?” diye sorduğumda aldığım samimi cevap, daha da çok acı verdi bana: “Hayır, buna yemin edemem. Mlle Vinteuil’le görüşmekten çok zevk alacaktım.” Daha bir saniye önce, Mlle Vinteuil’le ilişkisini gizlediği için Albertine’e kızıyordum, oysa şimdi onunla görüşmekten zevk alacağını itiraf etmesi, kolumu kanadımı kırıyordu. Hiç şüphesiz, Verdurin’lerden döndüğümde Albertine, “Mlle Vinteuil orada olmayacak mıydı?” sorusuyla gelişinden haberdar olduğunu kanıtlamış ve ıstırabımı olanca yoğunluğuyla canlandırmıştı. Ama o günden bu yana, şöyle bir mantık yürütmüş olmalıydım: “Mlle Vinteuil’ün geleceğini biliyordu ve buna hiç sevinmiyordu, ama Balbec’te beni umutsuzluğa düşüren, hatta aklıma intiharı getiren şeyin Mlle Vinteuil gibi kötü şöhretli biriyle tanıştığını itiraf etmesi olduğunu sonradan anlamış olmalı ki, bu konudan bahsetmek istemedi.” Oysa şimdi, Mlle Vinteuil’ün gelişine sevindiğini itiraf etmek zorunda kalıyordu. Zaten Verdurin’lere gitmek isteyişindeki o esrarengiz hava benim için yeterli bir kanıt olmalıydı. Ama daha sonra bu konuyu yeterince düşünmemiştim. Dolayısıyla, şimdi kendi kendime, “Niçin sadece yarısını itiraf ediyor? Bu hem fesatlık, hem acılı bir durum, her şeyden çok da, aptallık” dediğim halde, öyle yıkılmıştım ki, bu konuda ısrar etme cesaretini bulamadım kendimde; elimde kanıt olarak ortaya koyabileceğim bir belge bulunmadığından, ipler benim elimde değildi; tekrar üstün konuma geçebilmek için vakit kaybetmeden Andrée konusuna girdim; Andrée’nin telgrafı ezici bir ifşaat olacak, bu sayede Albertine’i bozguna uğratacaktım. “Bakın, dedim, şimdi tekrar ilişkilerinizden söz edip hırpalıyorlar beni, işkence ediyorlar, ama bu kez sözünü ettikleri Andrée’yle ilişkiniz. —Andrée’yle mi?” diye haykırdı Albertine. Yüzü öfkeden alev alevdi. Gözleri şaşkınlıkla ya da şaşırmış görünme arzusuyla fal taşı gibi açılmıştı. “Harika! Bu ilginç bilgiyi size kim verdi, söyler misiniz? O şahıslarla görüşmem, iğrenç iftiralarının neye dayandığını öğrenmem mümkün mü acaba? —Albertine’ciğim, bilmiyorum,

imzasız mektuplar aldım, ama siz kim olduklarını kolaylıkla bulabilirsiniz belki, sizi yakından tanıyorlar anlaşılan.” (Araştırmamasından korkmadığımı göstermek için bunları söylüyordum.) “Son aldığım mektup, itiraf etmeliyim ki beni çileden çıkardı (oysa pek önemsiz bir şeyden söz ediyordu ve yazılanları tekrarlamak da beni üzmüyor, zaten ben de bu yüzden bu mektubu aktarıyorum size). Balbec’ten ayrıldığımızda, sizin önce kalmak, sonra da gitmek isteğinizin sebebi, o arada Andrée’den Balbec’e gelmeyeceğini bildiren bir mektup almış olmanızmış. —Evet, gayet iyi biliyorum, Andrée gelmeyeceğini yazdı, hatta telgraf çekti; telgrafı size göstermem mümkün değil, çünkü saklamadım, ama telgrafı o gün çekmemişti; ayrıca, o gün çekmiş bile olsa ne fark eder, Andrée’nin Balbec’e gelip gelmeyeceğinden bana ne?” Bu “bana ne”, Albertine’in öfkelenişini ve konunun kendisini ilgilendirdiğini kanıtlıyordu, ama Albertine’in sadece Andrée’yi görmek istediği için Paris’e döndüğünü kanıtlamıyordu. Albertine, herhangi bir davranışının gerçek veya ileri sürülen sebeplerinden biri kendisinin başka bir sebep gösterdiği bir kişi tarafından keşfedildiğinde, mutlaka sinirlenirdi, o davranışı bu kişi uğruna göstermiş olsa da fark etmezdi. Albertine yaptıklarına ilişkin bu bilgilerin ben istemeden, imzasız mektuplarla bana ulaştığına inanmıyor, benim açgözlülükle bu bilgilerin peşinden koştuğumu düşünüyordu; daha sonra söylediği sözlerden bu sonucu çıkarmak kesinlikle imkânsızdı, benim imzasız mektup iddiamı kabullenmiş gibi konuşuyordu, ama bana karşı öfkesinden bu sonuç çıkıyordu; öfkesi daha önceki huysuzluklarının patlaması gibiydi ve bu varsayıma göre, onun nazarında benim giriştiğim casusluk da onun bütün hareketlerini denetlememin doğal sonucuydu, zaten bu denetim konusunda uzun zamandır hiçbir kuşkusu kalmamış olsa gerekti. Öfkesi Andrée’ye bile uzandı ve herhalde artık Andrée’yle çıktığı zaman bile benim içimin rahat etmeyeceğini düşünerek, şöyle dedi: “Zaten Andrée de beni çileden çıkarıyor. Çok can sıkıcı. Yarın yine gelecek. Artık onunla çıkmak istemiyorum. Paris’e onun için döndüğümü söyleyenlere haber verebilirsiniz. Size bir şey söyleyeyim mi? Andrée’yi yıllardır tanıyorum, ama yüzüne o kadar az bakmı-

şım ki, tarif et deseniz edemem!” Oysa Balbec'teki ilk tatilimde, “Andrée çok güzeldir” demişti. Gerçi bu, Andrée'yle aralarında bir aşk ilişkisi olduğu anlamına gelmiyordu; hatta o sıralar, bu tür bütün ilişkilerden daima kınayarak söz ederdi. Ama kendi de farkına varmadan değişmiş olamaz mıydı; bir kız arkadaşıyla oyunlarının başkalarında ayıpladığı, kafasında pek de net olmayan ahlaksız ilişkilerle aynı şey olduğunu düşünmeden değişmiş olamaz mıydı? Benimle ilişkisinde aynı değişim, aynı şekilde bilinçsizce gerçekleşmemiş miydi? Balbec'te onu öpme öfkeyle itiraz etmiş, sonra kendisi, üstelik her gün beni öpmüştü; daha uzun süre boyunca da öpeceğini, hemen şimdi öpeceğini umuyordum. “Ama hayatım, o şahısların kim olduğunu bilmiyorum ki, nasıl haber vereyim?” dedim. O kadar sağlam bir cevaptı ki bu, Albertine'in gözbebeklerinde gördüğüm itirazları ve şüpheleri silip atması gerekirdi. Ama Albertine'in gözlerinde en ufak bir değişiklik olmadı; ben sustuğum halde Albertine konuşmasını henüz bitirmemiş olan birine yönelttiğimiz ısrarlı ilgiyle bana bakmaya devam ediyordu. Tekrar kendisinden af diledim. Affedilecek bir şey olmadığı cevabını verdi. Yine yumuşayıvermişti. Ama üzgün, yorgun çehresinin ardında bir sır saklıyormuş gibi geldi bana. Önceden haber vermeden beni terk edemeyeceğini biliyordum; zaten bunu istemesi de imkânsızdı (yeni Fortuny elbiselerin provası bir hafta sonraydı), uygunsuz kaçmayacak şekilde gerçekleştirmesi de; çünkü hem benim annem, hem de onun teyzesi hafta sonu Paris'e dönüyorlardı. Peki, gitmesi imkânsız olduğuna göre, ertesi gün kendisine hediye etmek istediğim Venedik cam işlerine bakmaya birlikte gideceğimizi niçin üst üste birkaç kez tekrarladım ve kabul ettiğini söyleyince niçin rahatladım? İyi geceler dilemek üzere yanıma geldiğinde onu öpünce, her zamankinin aksine, başını çevirdi ve –Balbec'te benden esirgediği şeyi her gece lütfetmesinin hoşluğunu düşüneli daha birkaç dakika olmuştu– öpücüğüme karşılık vermedi. Sanki bana darılmıştı ve benim daha sonra dargınlığını yalanlayan bir riyakârlık gibi yorumlayabileceğim sevgi belirtileri göstermekten kaçınıyordu. Sanki davranışlarını bu dargınlığa göre ayarlıyor, ama belki dargınlığı açıkça dile getirmemek için, belki de benimle ten-

sel ilişkisini sona erdirmekle birlikte arkadaş kalmak istediği için, ölçülü davranıyordu. Bunun üzerine Albertine'i bir daha öptüm, Büyük Kanal'ın hareli, yaldızlı gök mavisıyla ölüm ve diriliş simgesi çifte kuşları kalbime bastırdım. Ama Albertine bir kez daha, öpücüğüme karşılık vereceğine, ölümü yakınlarında hisseden hayvanların içgüdüsel, uğursuz inadıyla kendini çekti. Albertine'in davranışında okur gibi olduğum bu önsezi beni de pençesine aldı ve içimi öyle endişeli bir korku kapladı ki, Albertine kapıya vardığında gitmesine razı olmayıp geri çağırdım. "Albertine, dedim, benim hiç uykum yok. Sizin de canınız uyumak istemiyorsa eğer, biraz daha kalabilirsiniz, dilerseniz tabii, ısrar etmiyorum ve her şeyden önemlisi, sizi yormak istemiyorum." Bana öyle geliyordu ki, Albertine soyunsa, kendisini daha pembe, daha sıcak gösteren, beni daha çok tahrik eden beyaz geceliğiyle ona sahip olsam, barışmamız tamamlanacaktı. Ama bir an tereddüt ettim, çünkü sabahlığı çevreleyen mavi şeridin yüzüne kattığı güzellik, aydınlık ve gökyüzü duygusu olmayınca, çehresi bana daha sert görünecekti. Albertine dönüp yavaşça yanıma geldi ve şefkatle, aynı bitkin, üzgün yüz ifadesiyle, "İstediginiz kadar kalırım, uykum yok" dedi. Cevabı beni yatıştırdı, çünkü o yanımda olduğu sürece, geleceği düşünebileceğimi hissediyordum; ayrıca bu cevap, içinde bir dostluk, bir itaat de barındırıyordu, ama belirli türde bir itaatti bu ve kederli bakışlarının ardında, biraz istemeyerek, herhalde biraz da benim bilmediğim bir şeye peşinen uydurmak için değiştirmiş olduğu tavrının ardında gizlendiğini sezdiğim sırıla sınırlıydı. Yine de, bana öyle geldi ki, karşımda beyazlar içinde, boynu çıplak, tıpkı Balbec'te, yatağında gördüğüm haliyle durması, ona boyun eğdirecek cesareti bulmama yeterdi. "Madem bu iyiliği yapıp beni teselli etmek için biraz yanımda kalmaya razı oldunuz, sabahlığınızı çıkarsanıza; fazlasıyla kalın ve sert, bu güzel kumaşı kırıştırırım korkusuyla size yaklaşmıyorum, hem bu kader kuşları da aramıza giriyor. Soyunsanıza hayatım. —Olmaz, bu sabahlığı burada rahatça çıkaramam. Daha sonra odamda soyunurum. —Peki, yatağa oturmak da mı istemiyorsunuz? —Yok canım, otururum." Ama biraz uzağa, ayaklarıma yakın oturdu. Sohbet etme-

ye koyulduk. Birdenbire, şikâyetçi bir çağrının düzenli ahengi-
ni işittik. Güvercinler dem çekmeye başlamıştı. “Demek ki sa-
bah olmuş” dedi Albertine ve neredeyse kaşlarını çatarak,
evimde yaşadığı için baharın tadına varamıyormuşçasına, ek-
ledi: “Güvercinler döndüğüne göre, bahar gelmiş olmalı.” Gü-
vercinlerin dem çekişinin horoz ötüşüne benzerliği, Vinte-
uil’ün yedilisinde, *adagio* bölümünün motifiyle birinci ve üçün-
cü bölümler arasındaki benzerlik kadar derin ve anlaşılmazdı;
yedilide aynı ana motif üzerine kurulmuş olan bu üç bölüm,
tonalite, ölçü, vs. bakımından birbirinden o kadar farklıdır ki,
sıradan bir dinleyici, Vinteuil üzerine bir eserde, üç bölümün
de aynı dört nota üzerine kurulu olduğunu okuyunca şaşırıp
kalır; piyanoda tek parmağıyla çalabileceği bu dört nota, üç
bölümden birini bile hatırlatmaz kendisine. Aynı şekilde, gü-
vercinlerin icra ettiği bu hüzünlü parça da, adeta minör tonda
bir horoz ötüşüydü; gökyüzüne doğru dik olarak yükselmiyor,
eşek anırması gibi düzenli, tatlı bir yumuşaklıkla sarmalanmış
halde, bir güvercinden diğerine, aynı yatay çizgi üzerinde gidip
geliyor, asla dikelmiyor, o yanal sızlanması, giriş ve final bö-
lümlemlerindeki *allegro*’da onca kez yükselen neşeli çağrıya dö-
nüşmüyordu. O sırada sanki Albertine ölecekmiş gibi “ölü” ke-
limesini telaffuz ettiğimi biliyorum. Bu da bana olayların mey-
dana geldikleri anla sınırlı olmadığını, o âna sığamayacak ka-
dar muazzam olduklarını düşündürüyor. Her olay, bizde bı-
raktığı hatırayla geleceğe taşar şüphesiz, ama bununla kalma-
yıp, öncesinde de bir zaman işgal eder. Olayları önceden gördü-
ğümüzde, meydana geldikleri şekilde görmediğimiz söylenecek-
tir elbette, ama aynı dönüşüm hatıramızda da gerçekleşmez mi?

Albertine’in beni kendiliğinden öpmediğini görünce bu du-
rumun zaman kaybından başka bir şey olmadığını anladım ve
sakinleştirici, gerçek dakikaların ancak öpüşmeden sonra baş-
layacağını düşünerek, “İyi geceler, saat çok geç oldu” dedim;
bunun üzerine Albertine beni öpecek, sonra da öpüşmeye de-
vam edecektim. Ama Albertine tıpkı ilk iki sefer yaptığı gibi,
“İyi geceler, iyi uyumaya çalışın” dedikten sonra, yanağına bir
öpücük kondurmama izin vermekle yetindi. Bu kez onu geri
çağırmaya cesaret edemedim. Ama kalbim öyle çarpıyordu ki,

yatamadım. Tıpkı kendini kafesinin bir ucundan ötekine atan bir kuş gibi, Albertine'in çekip gidebileceği endişesiyle görece bir sükûnet arasında gidip geliyordum durmadan. Bu sükûnet dakikada birkaç kez tekrarladığım şu düşüncenin sonucuydu: "Ne olursa olsun, bana haber vermeden gidemez; gideceğinden de hiç bahsetmedi." Bu düşünce neredeyse yatıştırıyordu beni. Ama hemen ardından, tekrar şöyle düşünüyordum: "Her şeye rağmen, yarın sabah uyandığımda ya gitmiş olursa! Endişemin bir dayanağı olmalı; beni niçin öpmedi?" Bunun üzerine kalbim sıkışıyordu. Sonra tekrar mantık yürütüp biraz yatışıyordum, ama sonunda, zihnimdeki bu bitmez tükenmez, tekdüze hareket yüzünden, başım ağrıyordu. Bu tür bazı ruh halleri, özellikle de endişe bize sadece iki seçenek sunduğu için, basit bir fiziksel acı kadar korkunç bir sınırlılık arz eder. Endişemi haklı çıkaran mantıkla onu yersiz bulup içimi rahatlatan mantık arasında mekik dokuyordum; ağrıyan organını içgüdüsel bir hareketle sürekli eliyle yoklayan, bir an ağrıyan bölgeden uzaklaşıp sonra hemen aynı noktaya dönen bir hasta kadar daracık bir alanda hareket etmekteydim. Birdenbire, gecenin sessizliğinde, görünürde sıradan, ama beni dehşete düşüren bir sesle irkildim: Albertine'in penceresi sertçe açılmıştı. Ses kesilince, bu sesin niye beni böylesine korkuttuğunu düşündüm. Sesin kendi başına olağanüstü bir yanı yoktu; ama ben bu sese, benim için eşit derecede ürkütücü iki anlam yüklüyordum muhtemelen. Bir kere, ben hava cereyanından korktuğum için, geceleri asla pencere açılmaması ortak hayatımızdaki kurallardan biriydi. Albertine bizim evde kalmaya başladığında bu kural kendisine açıklanmış, o da bunu kesinlikle benim bir takıntı olarak yorumladığı ve sağlıksız bulduğu halde, yasağı asla delmeyeceğine söz vermişti. Kendisi tasvip etmese de, benim her isteğim konusunda o kadar titizdi ki, nasıl en önemli olay için bile sabah beni uyandırmıyorsa, pencereyi açmaktansa şömine kokusuyla uyumayı tercih edeceğini biliyordum. Hayatımızın küçük kurallarından biriydi sadece, ama bana hiçbir şey söylemeden bu kuralı ihlal etmesi, artık hiçbir şeyi gözetmeyeceği, bütün kuralları ihlal edebileceği anlamına gelmiyor muydu? Ayrıca, pencereyi oldukça gürültülü biçimde, neredey-

se kabaca, adeta öfkeden kıpkırmızı kesilerek, “Bu hayat beni boğuyor, bana ne, benim hava almam lazım!” dercesine açmıştı. Tam olarak bütün bunları geçirmiyordum aklımdan, ama Albertine’in pencereyi gürültüyle açmasını bir baykuş çığlığından daha esrarengiz ve daha kasvetli bir kehanet gibi düşünmeye devam ediyordum. Belki de Swann’ın bize akşam yemeğine geldiği Combray’daki o geceden beri yaşamadığım bir huzursuzluk içinde, bütün gece koridoru arşınladım; çıkardığım ses Albertine’in dikkatini çeker, Albertine halime acıyıp beni odasına çağırır diye umdum, ama odasından hiç ses gelmiyordu. Combray’de annemden odama gelmesini rica etmiştim. Ama annemin sadece öfkesinden korkuyordum, ona sevgimi göstermekle onun sevgisini azaltmayacağımı biliyordum. Bu korku yüzünden, Albertine’i çağırmakta gecikiyordum. Vakit ilerledikçe, artık çok geç olduğunu anladım. Albertine çoktan uyumuş olmalıydı. Odama dönüp yattım. Ertesi sabah uyanır uyanmaz, ben zili çalmadan önce odama ne olursa olsun, asla girilmediği için, hemen zili çalıp Françoise’ı çağırdım. Aynı anda, “Albertine’e kendisine bir yat yaptırmak istediğimi söyleyeyim” diye düşündüm. Mektuplarımı alırken, Françoise’ın yüzüne bakmadan konuştum: “Birazdan Mlle Albertine’le bir şey konuşmam gerekecek, uyandı mı? —Evet, erken kalktı.” Bir anda, göğsümde asılı beklediklerini fark etmemiş olduğum yüzlerce endişe, sanki bir rüzgârla havalanıverdi. Göğsümde öyle bir kargaşa vardı ki, sanki bir fırtınanın ortasındaymışım gibi nefesim kesilmişti. “Öyle mi? Peki şu anda nerede? —Odasında olmalı. —Ya! Pekâlâ, öyleyse az sonra görürüm kendisini.” Nefes aldım, evdeydi, telaşım yatıştı, Albertine evdeydi, evde olmasıyla neredeyse ilgilenmiyordum bile. Zaten evde olmayabileceğini düşünmem de abes değil miydi? Tekrar uyudum, ama Albertine’in beni terk etmeyeceğinden emin olma- ma rağmen, uykum hafif bir uykuydu ve bu sadece Albertine’e ilişkin bir hafiflikti. Çünkü avludaki tamirattan başka bir şeye ait olamayacak sesleri uykumda belli belirsiz işittiğim halde, huzurum bozulmuyordu; buna karşılık Albertine’in odasından gelen, dışarı sessizce girip çıkarken, usulca zile basarken çıkardığı en ufak çıtırtı beni yerimden sıçratıyor, bütün vücudumu

sarsıyor, kalbim çarpıyordu, oysa bu sesi derin uykudayken duymuş oluyordum; aynı şekilde büyükanнем de, hekimlerin koma diye adlandırdığı, hiçbir şeyin bozmadığı bir kıpırtısızlığa gömüldüğü son günlerinde, ben Françoise'ı çağırmak için her zamanki gibi üç kez üst üste zili çaldığım an, bir yaprak gibi titriyormuş, o son hafta boyunca, ölü odasının sessizliğini bozmamak için zili hep hafifçe çaldığım halde, Françoise'ın dediğine göre, zile benim de bilmediğim, öyle bir basış şeklim varmış ki, kimse benim çalışımı başkasınıninkiyle karıştıramamış. Yani ben de can mı çekişiyordum, ölüm yakında mıydı?

O gün de, ertesi gün de Albertine'le birlikte çıktık, çünkü Albertine artık Andrée'yle çıkmak istemiyordu. Ona yatın sözünü bile etmedim; bu gezintiler beni tamamen sakinleştirmişti. Ama Albertine geceleri yeni öpüşme şeklini değiştirmişti, bu yüzden çok öfkeliydim. Bu davranışını bana surat asmanın bir yolu olarak yorumlayabiliyordum, ancak bu da, benim bitmez tükenmez cömertliğime karşılık, fazlasıyla gülünç geliyordu bana. Artık Albertine'de benim için önemli olan tensel tatmini bile bulamıyordum, bu huysuz haliyle çirkin görünüyordu gözüme; dolayısıyla baharın ilk günleriyle birlikte arzulamaya başladığım bütün kadınlardan ve yolculuklardan mahrum olduğumu şiddetle hissediyordum. Ta kolej yıllarımdan kalma dağınık hatıralar, bazı kadınlarla yeni yapraklanmış ağaçların altındaki buluşmalarımın silik anıları sayesinde olsa gerek, göçebe dünyamızın, mevsimler arasındaki yolculuğunda üç gün önce vardı bu ılık ilkbahar bölgesi, bütün yolların kırdaki yenilen öğle yemeklerine, kayık sefalarına, eğlencelere açıldığı ilkbahar bölgesi, benim gözümde ağaçlar ülkesi olduğu kadar kadınlar ülkesiydi de ve toparlanan gücüm sayesinde bu ülkenin her yanında sunulan zevkleri tatmaya iznim olacaktı bundan böyle. Tembelliğe, iffetliliğe razı olmak, hazzı yalnızca sevmediğim bir kadınla yaşamaya hep odamda kalmaya, seyahat etmemeye razı olmak, bunların hepsi, daha bir gün önce içinde bulunduğumuz eski dünyada, boş kış dünyasında mümkündü, ama sabah adeta varoluş ve mutluluk meselesiyle ilk kez karşılaşan, önceki olumsuz çözümlerin birikmiş ağırlığını taşımayan, genç bir Âdem gibi uyandığım bu yeni,

yapraklı dünyada, bunlara razı olmam artık mümkün değildi. Albertine'in varlığı üzerimde bir yükü, onun bu yumuşak, somurtkan haline bakıyor, ayrılmamış olmamızı bir talihsizlik olarak görüyordum. Venedik'e gitmek istiyordum; Venedik'ten önce de, Louvre'a gidip Venedik resimlerine, Luxembourg'a gidip, duyduğuma göre çok kısa bir süre önce Guermantes Prensesi'nin bu müzeye sattığı iki Elstir resmine, Guermantes Düşesi'nin evinde görüp hayran olduğum *Dans Eğlenceleri* ve *X Ailesinin Portresi* adlı resimlere bakmak istiyordum. Ama ilk resimdeki bazı şehvetli pozların Albertine'de bir halk şöleni arzusu, özlemi uyandırmasından, onu hiç yaşamamış olduğu bu tarz bir hayata, havai fişekler, kır meyhaneleri hayatına özendirmesinden korkuyordum. Albertine 14 Temmuz'da bir halk balosuna gitmek ister diye şimdiden korkuya kapılıyor, şöleni iptal ettirecek imkânsız bir olayın hayalini kuruyordum. Ayrıca o Elstir resimlerinde, güneyn yemyeşil manzaralarındaki kadınların çıplaklığı Elstir'in gözünde sadece heykelsi bir güzellik, daha doğrusu, çimenlerin üstünde oturan kadın bedeninin beyaz anıtları andıran güzelliği olsa da, Albertine'e kimi hazları düşündürebilirdi – ama o zaman da Albertine eseri aşılamış olmaz mıydı?

Bu yüzden, Luxembourg'dan vazgeçmeye razı oldum ve Versailles'a gitmek istedim. Andrée'yle çıkmak istemeyen Albertine odasında kalmıştı; üzerinde Fortuny bir sabahlıkla kitap okuyordu. Versailles'a gelmek ister mi diye sordum. Albertine'in çok hoş bir huyu vardı; belki eskiden hayatının yarısını başkalarının evinde geçirmenin verdiği alışkanlıkla, bizimle birlikte Paris'e dönmeye karar verşi gibi, iki dakikada her şeye hazır olurdu daima. "Arabadan inmezsek bu kıyafetle gelebilirim" dedi. Sabahlığını örtmek üzere iki Fortuny manto arasında –iki erkek arkadaşından hangisiyle gideceğine karar vermişçesine– bir anlık bir tereddüt geçirdi, sonra enfes bir lacivert manto, bir şapka ve bir de şapka iğnesi seçti. Bir dakika içinde, daha ben paltomu alamadan hazırlandı ve Versailles'a gittik. Bu sürat, bu mutlak uysallık beni rahatlattı, sanki endişelenmem için belirgin bir sebep olmadığı halde rahatlama ihtiyacı duymuştum. Versailles'a giderken, "Aslında korkmam

için bir sebep yok, geçen geceki pencere sesine rağmen, ne istesem yapıyor. Ben çıkma lafı ettiğim anda sabahlığının üstüne şu lacivert mantoyu atıp geldi; isyan halindeki bir kadının, benimle arası bozulmuş olan bir kadının davranışı değil bu” diye geçiriyordum içimden. Versailles’da uzun süre kaldık; gökyüzü baştan başa parlak, hafif soluk bir maviye boyanmış gibiydi; bazen kırlarda gezerken yere yattığımız zaman tepemizde bu renk bir gök görürüz; soluk da olsa o kadar dümdüz, o kadar yoğun bir renktir ki, kullanılan mavinin tamamen katışıksız ve kıvamlı olduğunu hissederiz; öyle ki, dokusunun içine ne kadar dalsak da, bu mavi dışında herhangi bir maddenin tek atomuna dahi rastlamayacağımızı biliriz. Sanatta da, tabiatda da yüceliği seven ve Saint-Hilaire’in çan kulesinin aynı mavi renk içinde yükselişini seyretmekten hoşlanan büyükannemi düşünüyordum. Ansızın, ilk anda tanıyamadığım bir ses, büyükannemin çok seveceği bir ses duydum ve bir kez daha kaybettığım özgürlüğümü özledim. Yabanası vızıltısına benzer bir sestti. “Bak, dedi Albertine, bir uçak, yüksekte, çok yüksekte.” Her yanıma dönüp bakıyor, ama tıpkı kırdan yatarmış gibi, bir tek siyah lekenin olmadığı, katışıksız mavinin bakir solukluğunu görüyordum sadece. Buna rağmen vızıltısını işitmeye devam ettiğim kanatlar, ansızın görüş alanıma girdi. Ta tepede, minnacık, parlak kahverengi kanatlar, sabit göğün dümdüz mavisini kırıstırıyordu. Nihayet vızıltıyla kaynağı, ta tepede, en az iki bin metre yükseklikte çırpınan o küçük sinek arasında bir bağ kurabildim; uğuldayışını görmekteydim. Belki de karadaki mesafeler, şimdiki gibi sürat sayesinde kısalmadan önce, şimdi iki bin metre yüksekteki bir uçağın homurtusunda bizi heyecanlandıran, daha bir süre de heyecanlandıracak olan güzelliğin aynısını iki kilometre öteden geçen bir trenin düdüğünde bulmak mümkündü; düşünülecek olursa, uçağın diklemesine yolculuğunda katettiği mesafe, karadaki mesafenin aynısıdır, eskiden ulaşılması imkânsız zannettiğimiz için ölçüleri bize farklı görünen bu farklı yönde, iki bin metre mesafedeki bir uçak, iki kilometre mesafedeki bir trenden daha uzak değildir, hatta daha yakındadır, çünkü nasıl sakin bir havada, denizde, ta uzaktaki bir teknenin çalkantısı suyun yüzeyini

veya ovada, anlık bir esintinin soluğu buğdayları dalgalandırır, uçağın yukarı doğru yolculuğunda da, karadakinine eşit bir mesafe daha duru bir ortamda gerçekleşir, yolcuyu çıkış noktasından ayıran bir şey yoktur.

Canım ikindi kahvaltısı etmek istiyordu. Neredeyse kent dışında bulunan ve o sıralar rağbet gören büyük bir pastanede durduk. Tam o esnada dışarı çıkan bir hanım pastacı kadından eşyalarını istedi. O hanım gittikten sonra, Albertine, saat epeyce ilerlediği için fincanları, tabakları, pötifurları yerlerine kaldırmakta olan pastacı kadının dikkatini çekmek ister gibi ona birkaç kez baktı. Kadın sadece bir şey istediğim zaman yanımıza geliyordu. O zaman da, zaten uzun boylu olan pastacı kadın bize ayakta hizmet ettiği, Albertine de oturduğu için, onun dikkatini çekebilmek için aydınlık bakışlarını dimdik yukarı çevirmek zorunda kalıyor, kadın çok yakınımızda olduğundan, yana doğru daha tatlı bir eğimle bakabilme imkânını bulamıyordu. Kafasını fazla kaldırmadan, pastacı kadının gözlerinin bulunduğu o aşırı yüksekliğe bakışlarını ulaştırmak zorundaydı. Albertine bana karşı nezaketinden, hemen gözlelerini önüne eğiyor ve pastacı kadının dikkatini çekememiş olduğu için, tekrar baştan deniyordu. Ulaşılmaz bir tanrıçaya nafie uzanarak yakarıp durur gibiydi. Sonunda pastacı kadının yandaki büyük bir masayı toparlamaktan başka işi kalmadı. Bu durumda Albertine yan bakışlarla yetinebilirdi. Ne var ki, pastacı kadın Albertine'e bir kez olsun bakmadı. Bu durum beni şaşırtmıyordu, çünkü pastacı kadını azıcık tanıyordum ve evli olduğu halde âşıkları olduğunu, ama maceralarını başarıyla gizlediğini biliyordum; inanılmaz derecede aptal olduğu için de, buna çok şaşıırıyordum. Kahvaltımızı bitirirken kadını seyrettim. Etrafı düzeltmeye dalmıştı, Albertine'in onca bakışına bir kez olsun karşılık vermemesi neredeyse kabalık sayılabilir, ayrıca Albertine'in bakışlarında herhangi bir münasebetsizlik yoktu. Pastacı kadın ortalığı toparlıyordu, hiç durmadan, ara vermeden toparlıyordu. Küçük kaşıkları, meyve bıçaklarını yerleştirme işi bu uzun boylu, güzel kadına değil, insan emeğinden tasarruf etmek amacıyla basit bir makineye verilmiş olsa, Albertine'in dikkatinden bu kadar soyutlanamazdı; oysa

pastacı kadın gözlerini önüne eğmiyor, dalıp gitmiyor, sadece işine yönelen bir dikkatle gözleri parlıyor, cazibesini sergiliyordu. Gerçek şu ki, pastacı kadın özellikle aptal biri olmasa (aptal olduğunu sadece duyduklarımdan değil, kendi tecrübemden de biliyordum), bu ilgisizliği kurnazlığın doruğu sayılabilirdi. Ayrıca en aptal insanın bile, arzuları veya menfaati tehlikeye girdiği zaman, sadece böyle bir durumda, o aptalca hayatının boşluğunun ortasında, en karmaşık çarkın işleyişine derhal uyum sağlayabileceğini gayet iyi biliyorum; her şeye rağmen, pastacı kadın kadar budala birisi söz konusu olduğunda, bu varsayım aşırı incelikli kalıyordu. Hatta budalalığı inanılmaz bir kabalık görünüşüne bürünmekteydi! Albertine'e bir kez olsun bakmadı, halbuki onu görmemesi imkânsızdı. Albertine açısından pek hoş bir durum değildi, ama aslında Albertine'in küçük bir ders almış ve birçok durumda kadınların kendisiyle ilgilenmediğini görmüş olması beni çok memnun etti. Pastaneden çıkıp tekrar arabaya bindik ve eve dönmek üzere yola çıktık; yolda birdenbire, pastacı kadını bir kenara çekerek biz geldiğimizde oradan çıkmakta olan hanıma adımları ve adresimi söylememesini her ihtimale karşı rica etmeyi unuttuğuma hayıflandım; oraya sık sık sipariş verdiğim için, pastacı kadın adımları da, adresimi de gayet iyi biliyor olsa gerekti. O hanımın bu dolaylı yoldan Albertine'in adresini öğrenmesine gerçekten de hiç gerek yoktu. Ne var ki, bu kadarcık bir şey için aynı yolu geri dönmeyi anlamsız buluyor, o salak ve yalancı pastacı kadının konuyu aşırı önemsedğim izlenimini edinmesini de istemiyordum. Buna rağmen, bir hafta sonra tekrar akşamüstü kahvaltısına o pastaneye gidip tembihte bulunmak gerekeceğini ve söyleyeceklerimizin yarısını daima unuttuğumuz için, en basit şeyleri bile birkaç aşamada yapmanın ne kadar sıkıcı olduğunu düşündüm.

Şehre çok geç saatte döndük; yol kenarında, ara sıra, gecenin içinde kırmızı bir pantolonla yan yana duran bir jüpon, âşık çiftleri ele veriyordu. Arabamız şehre girmek için Maillot Kapısı'ndan geçti. Önemli Paris binalarının yerini adeta yıkık bir kentin suretini çizercesine, tek çizgi üzerine sıralanmış, kalınlığı olmayan, saf bir Paris binaları deseni almıştı; ama bu

resmin kenarı öyle tatlı, uçuk mavi bir çerçeveye süslenmişti ki, gözler her yanda cimrice sunulan bu enfes tonu arıyordu: Mehtap vardı. Albertine mehtabı hayranlıkla seyretti. Tek başıma ya da yabancı bir kadının peşinde olsam mehtabın tadına daha çok varacağımı Albertine'e söylemeye cesaret edemedim. Ona ezberden mehtapla ilgili şiirler, nesir cümleleri okudum ve eskiden gümüşü olan mehtabın Chateaubriand'da, Victor Hugo'nun "Eviradnus"unda ve "Thérèse'in Evinde Şölen"inde nasıl mavileştiğine, Baudelaire ve Leconte de Lisle'de ise, madeni sarıya büründüğüne dikkatini çektim. Ardından, "Uyuyan Boaz"ın sonunda hilali anlatan imgeyi hatırlatıp şiirin tamamından söz ettim.

Geriye bakıp düşünüyorum da, Albertine'in hayatının birbirini takip eden, kaçak, çoğunlukla çelişkili arzularla nasıl dopdolu olduğunu tarif etmek imkânsız. Şüphesiz yalan işleri iyice karıştırıyordu, çünkü Albertine artık aramızda geçen konuşmaları tam olarak hatırlayamıyordu. Mesela, "Aa, çok güzel bir kız, çok iyi de golf oynardı" diye bahsettiği bir genç kızın ismini sorduğumda, bu tür yalancıların bir soruya cevap vermek istemedikleri zaman bir anda bürünüverdikleri edayla, her yalancı istediği an elinin altında bulabildiğine göre hiçbir zaman eksikliği çekilmeyen o kayıtsız, evrensel, üstün havaya bürünerek (ve bana bu konuda bilgi veremediğine üzülerek), "Ah! Bilemiyorum, adını hiçbir zaman öğrenmedim; golfte görürdüm onu, ama adını bilmezdim" der, bir ay sonra, "Albertine, bana bahsettiğin güzel bir kız vardı, hani o çok iyi golf oynayan dediğimde ise, —Aa, evet, diye cevap verirdi, hiç düşünmeden, Émilie Daltier, şimdi nerelerde, ne yapıyor, hiç bilmiyorum." Ve yalan, tıpkı sahra tahkimatı gibi, ele geçirilmiş olan ismin savunmasından kızla buluşma ihtimallerine devredilirdi. "Ah! Bilemiyorum, nerede oturduğunu hiçbir zaman öğrenmedim. Kimden öğrenebileceğimizi de bilmiyorum. Yok canım, Andrée onu tanımaz. Şimdi paramparça dağılmış olan küçük çetemizden biri değildi." Bazen de yalan, çirkin bir itiraf kılığına girerdi: "Ah! Üç yüz bin franklık gelirim olsaydı..." Dudaklarını ısırırdı sonra. "Eee, ne yapardın? —Burada kalmak için senden izin isterdim, derdi beni öperek. Bundan

daha mutlu olabileceğim bir yer var mı?” Ama yalanlar hesaba katıldığında bile, Albertine’in hayatı inanılmaz ölçüde inişli çıkışlı, en büyük arzuları inanılmayacak kadar geçiciydi. Bir insanı delicesine sever, üç gün sonra ziyarete gelse kabul etmek istemezdi. Tekrar resim yapmaya heveslenir, tuval ve boya aldırılmamı bir saat bekleyemezdi. İki gün boyunca sabırsızlanır, memeden yeni kesilmiş bebek gibi, çabucak kuruyan gözyaşları dökerdi neredeyse. İnsanlara, nesnelere, faaliyetlere, sanat ve ülkelere ilişkin duygularındaki bu istikrarsızlık o kadar genel bir şeydi ki, hiç sanmadığım halde, parayı sevdiyse de, başka şeylerden daha uzun süre sevmemiştir. “Ah! Üç yüz bin franklık gelirim olsaydı!” derken, fesat ama anlık bir düşünceyi dile getirmiş olsa bile, bu düşünceye resmini büyükannemin okuduğu Mme de Sévigné baskısından gördüğü Rochers’ye gitme isteğinden, bir golf arkadaşıyla buluşma, uçağa binme, Noel’i teyzesiyle geçirme veya tekrar resme başlama arzusundan daha uzun süre tutunmuş olamazdı.

“Aslında ikimiz de aç değiliz, Verdurin’lere uğrayabilirdik, bugün onların kabul günü, saat de uygun, dedi Albertine. —Ama siz onlara dargın değil misiniz? —Canım, haklarında çok dedikodu ediliyor, ama aslında o kadar kötü insanlar değiller. Mme Verdurin bana hep çok kibar davranmıştır. Hem insan sürekli herkesle bozuşamaz ki. Kusurları var elbette, kusuru olmayan insan var mı? —Kıyafetiniz uygun değil, eve dönüp giyinmeniz gerekir, geç kalırız. —Evet, haklısınız, eve dönelim, daha iyi olur” diye cevap verdi Albertine, beni daima şaşkına çeviren o inanılmaz uysallığıyla.

O gece, tıpkı bir termometrenin ısıyla yükselmesi gibi, mevsimde bir sıçrama oldu. O erkenci ilkbahar sabahları uyandığımda, yattığım yerden, kokuların arasında ilerleyen tramvayın sesini duyardım; içine giderek daha fazla ısı karışan hava nihayet öğle vaktinin yoğunluğuna ve katılığına ulaşırdı. Dışarıdan daha serin olan odamda, yağlı ve kaygan hava, lavabonun, dolabın, kanepenin kokusunu olabildiğince parlatıp keskinleştirdiğinde, sırf bu kokuların, mavi saten koltuklarla perdelerin yansımalarına daha yumuşak bir parlaklık katan sedefli loşlukta,

yan yana, belirgin dilimler halinde dimdik ayakta duruşları sayesinde, kendimi (hayal kurduğum için değil, somut biçimde mümkün olduğu için) Bloch'un Balbec'te oturduğu semte benzer yeni bir banliyö semtinde, ışığa boğulmuş sokaklarda yürürken görürdüm; karşımda çirkin kasap dükkânlarıyla beyaz kesme taşlar yerine az sonra varabileceğim kır lokantasını, oraya vardığımda karşılaşacağım kokuları: Kesme camdan bıçaklıkların gökkuşaklarıyla harelendirdiği, muşamba üzerine tavuskuşu benekleri serpiştirdiği salonda, bir akiğin içindeki incecik damarlar gibi gölgelerin ışıklı donukluğunda asılı duran kiraz ve kayısı kâsesinin kokusunu, elma şarabı kokusunu, gravyer peyniri kokusunu bulurdum.

Pencerenin altında rüzgârın düzenli bir tempoyla artmasını hatırlatan bir otomobil sesi duyup sevindim. Otomobilin benzin kokusunu duydum. Benzin kokusu, (tabiatı kirlettiğini düşünen ve hepsi maddiyatçı olan) aşırı duyarlıların ve kimi düşünürlerin nazarında, tatsız bir şey olabilir; bu düşünürler de kendilerine has bir tarzda maddiyatçıdırlar ve somut gerçeğin önemine inandıklarından, insanoğlunun gözleri daha fazla renk görebilse, burnu daha fazla koku alabilse daha mutlu olacağını, daha yüce bir şiirselliğe ulaşabileceğini zannederler; oysa bu, siyah elbise yerine şatafatlı kıyafetlerin giyildiği eski zamanlarda hayatın daha güzel olduğunu zanneden kişilerin safça düşüncesinin felsefeye dönüşmüş bir şeklidir. Ama benim nazarımda, (tıpkı kendi başına nahoş olan bir naftalin ve vetiver kokusunun Balbec'e vardığım günkü denizin mavisini çağrıştırarak beni coşturması gibi,) otomobilden çıkan egzoz dumanıyla birlikte bu benzin kokusu, Saint-Jean-de-la-Haise'den Gourville'e gittiğim, sıcaktan kavrulduğumuz günlerde kim bilir kaç kez göğün solgun mavisine karışıp yok olduğu için, Albertine'in resim yaptığı o yaz öğle sonralarında, gezintilerimde bana eşlik ettiği için, şimdi de karanlık odamda olduğum halde, dört bir yanıma peygamberçiçekleriyle, gelincikler ve pembe tıfıllarla süslüyor, adeta bir kır kokusu gibi beni sarhoş ediyordu; ne var ki bu, akdikenlerin kokusu gibi kıvamlı ve yoğun parçacıklarıyla tutunarak çalının önünde, belli bir dengede salınan, yapışkan, sınırlı ve sabit bir koku değil, önünde

yolların akıp gittiği, manzaranın değiştiği, şatoların koşarak karşılamaya geldiği, gökyüzünün solduğu, güçlerin çoğaldığı bir kokuydu; adeta sıçramanın ve kuvvetin simgesi olan bir kokuydu, Balbec'teki gibi o cam ve çelikten kafese binme arzusunu içimde tekrar uyandıran, ama bu sefer fazlasıyla tanıdığım bir kadınla birlikte, tanıdık evlerde ziyaretlere gitmek için değil, yeni yerlerde yabancı bir kadınla aşk yapmak için yola çıkmak arzusu doğuran bir kokuydu. Yoldan geçen otomobillerin kornaları durmadan bu kokuya eşlik ediyor, ben de, tıpkı askeri boru seslerine söz uydururcasına, kornaların çağrısına söz uyduruyordum: "Kalk ey Parisli, kalk, gel kırlarda yemek ye, ırmakta kürek çek, ağaçların gölgesinde, güzel bir kızla birlikte, haydi kalk, haydi kalk." Bütün bu tahayyüllerden o kadar hoşlanıyordum ki, ben çağırmadıkça, Françoise olsun, Albertine olsun, hiçbir "mahcup ölümlü"nün, "o korkunç saltanatla kullarımın gözünde görünmez olduğum sarayımın içinde" gelip beni rahatsız etmeyi aklından bile geçirmemesini sağlayan o "katı yasa"yı düşünüp kendimi tebrik ediyordum.

Ama birdenbire dekor değişti; bu kez eski izlenimlerin değil, çok yakın zamanda mavili-yaldızlı Fortuny elbisenin içimde tekrar uyandırdığı eski bir arzunun hatırası, başka bir ilkbahar serdi gözlerimin önüne; yapraklı değil, aksine, "Venedik" ismini içimden geçirdiğim anda birden ağaçsız, çiçeksiz kalan bir bahardı bu; süzölmüş, özüne indirgenmiş, günlerin tedrici uzayışını, ısınışını ve açılışını kirlenmiş bir toprağın değil, el değmemiş, mavi bir suyun yavaş yavaş mayalanmasıyla ifade eden bir bahardı; çiçeklerden bir taç takmadığı halde bahara ait olan bu su, mayıs ayına koyu safirinin parıltılı, sabit çıplaklığı tıpatıp mayısla çakışan, mayısın şekillendirdiği yansımalarla karşılık verebilirdi ancak. Mevsimler çiçeksiz kıyılarını nasıl etkilemiyorsa, modern çağlar da Gotik kenti değiştirmez; bunu biliyor, ama hayal edemiyordum, daha doğrusu, hayal ederken, ta çocukluğumda, seyahate çıkma coşkusu içindeyken yola çıkma gücümü tüketen o eski arzuyu duyuyor, şunu istiyordum: Venedik hayallerimle yüz yüze gelmek; o parçalanmış denizin, Okeanos ırmağının kıvrımları gibi menderes-

leriyle çevrelediği incelikli şehir uygarlığını, o mendereslerin gök mavisi kuşağıyla tecrit edildiğinden ayrı gelişen, kendi resim ve mimari ekolleri bulunan o şehri görmek, renkli taşlardan meyveleri ve kuşlarıyla o masal bahçesini, kendisini serinleten sütun gövdelerini dalgalarıyla dövüp sütun başlıklarının görkemli kabartmalarına karanlıkta nöbet tutan koyu mavi bir göz gibi kıpır kıpır ışık lekeleri konduran denizin ortasında çiçek açmış bahçeyi seyretmek. Evet, Venedik'e gitmem gerekiyordu, tam zamanıydı. Albertine'in dargınlığı geçtiğinden beri ona sahip olmak, karşılığında her şeyimi vermeye razı olacağım bir şey gibi gelmiyordu bana. Belki sırf bir kederden, bir endişeden kurtulmak için her şeyi feda edebileceksen, o keder, o endişe yatıştır. Bir an içinden asla geçemeyeceğimizi sandığımız çemberin öte tarafına atlamayı başarırız. Fırtınayı dağıtır, aydınlık bir huzura kavuşuruz. Bilinen bir sebebi, belki sonu da olmayan bir nefretin yürek daraltan esrarı dağılır. O andan itibaren, geçici olarak bir yana bıraktığımız, imkânsızlığını bildiğimiz mutluluk meselesiyle tekrar karşı karşıya kalırız. Şimdi Albertine'le birlikte yaşamam yine mümkün olduğu için, o beni sevmediğine göre, bunun bana mutsuzluktan başka bir şey getirmeyeceğini düşünüyordum; onu, kalmaya razı olmuşken, bu huzur içinde terk etmem daha iyi olurdu, aynı huzuru hatıralarımda da sürdürebilirdim. Evet, tam zamanıydı; Andrée'nin Paris'ten ne zaman ayrılacağını tam olarak öğrenmeli, Mme Bontemps üzerindeki bütün ikna edici gücümü kullanıp Albertine'in o sırada Hollanda'ya da, Montjouvain'e de gitmesini engellemeliydim. Aşkılarımızı çözümlemeyi becerebilseydik, çoğunlukla kadınlardan sırf rekabet etmek zorunda olduğumuz erkeklerin karşı ağırlığı yüzünden hoşlandığımızı görürdük; bu karşı ağırlık ortadan kalktığında, kadının cazibesi azalır. Bunun sancılı ve ibret alınacak bir örneği, erkeklerin kendileriyle tanışmadan önceki hayatlarında hatalar yapmış olan kadınları tercih etmeleridir, tehlikeye gömülmüş olarak gördükleri bu kadınların gönlünü âşık oldukları süre boyunca hep yeniden fethetmek zorundadırlar; aksine, sonradan görülen ve hiç de dramatik olmayan bir başka örnek, sevdiği kadına

düşkünlüğünün azaldığını gören erkeğin gevşetmiş olduğu kuralları kendiliğinden uygulaması ve kadına olan sevgisi bitmesin diye onu sürekli korumasını gerektiren, tehlikeli bir ortama sokmasıdır. (Tiyatrocu olduğu için sevdiği kadının tiyatrodan vazgeçmesini talep eden erkek örneğinin tersi.)

Albertine'in evden ayrılmasının olası bütün sakıncaları ortadan kalktıktan sonra da, tıpkı bugünkü gibi güneşli bir gün –güneşli çok günler olacaktı–, benimse Albertine'e karşı kayıtsız olduğum, bin bir arzuya kapıldığım bir gün seçmeliydim; Albertine ben görmeden evden çıkmalı, ben de o gittikten sonra kalkıp çabucak hazırlanmalı ve ona bir not bırakmalıydım; Albertine'in o dönemde beni telaşa düşürebilecek herhangi bir yere gitmeyeceğini bildiğim için, yolculuğum boyunca Albertine'in yapabileceği, aslında o anda beni pek de ilgilendirmeyen kötü şeyleri kafamda kurmayacağım bu dönemden yararlanmalı ve onu bir daha görmeden Venedik'e gitmeliydim. Zili çalıp Françoise'ı çağırdım; tıpkı çocukluğumda, Venedik seyahatine hazırlanmak, şu andaki kadar şiddetli bir arzuyu gerçekleştirmek istediğim zaman yaptığım gibi, bir kılavuz, bir de tarife aldıracaktım ona; aradan geçen zamanda, başka bir arzum, Balbec arzum hiçbir haz almadan gerçekleştirmiş olduğumu ve Balbec gibi görünür bir olgu olan Venedik'in de, yine Balbec gibi, sözlerle anlatılamayacak bir hayali, ara sıra büyülü, ele geçmez, esrarengiz ve flu bir resimle zihnimi okşayıp geçen bir hayali, yani ilkbahar deniziyle bugüne aktarılmış Gotik çağ hayalini muhtemelen gerçekleştiremeyeceğini unuttuyordum. Zil sesini duyan Françoise odama girdi; sözlerini ve davranışını nasıl karşılayacağım konusunda epeyce endişeliydi. Şunları söyledi: "Beyefendinin bugün zili çalmakta bu kadar gecikmesi çok canımı sıktı. Ne yapacağımı bilemedim. Mlle Albertine sabah saat sekizde bavullarını istedi benden; isteğini geri çevirmeye cesaret edemiyordum, beyefendiyi uyandırsam, beni azarlayacağından korkuyordum. Ne diller döktüm, bir saat daha beklesin diye, beyefendinin zili çalacağını düşünüyordum hep, ama hiçbir faydası olmadı. Israr etti, beyefendiye bu mektubu bıraktı ve saat dokuzda gitti." Bunun üzerine –insan

kendi içinde olup bitenlerden öyle habersiz olabiliyor ki, Albertine'e karşı tamamen ilgisiz olduğumdan eminken— nefesim kesildi, ellerimi kalbime bastırdım; ellerim, Albertine'in Mlle Vinteuil'ün kız arkadaşına ilişkin mahalli trendeki ifşaatından beri ilk kez, bir anda ter içinde kalmıştı, ağzımdan bir tek şu sözler çıkabildi: “Ya! Çok iyi Françoise, teşekkür ederim, beni uyandırmamakla iyi etmişsiniz tabii; şimdi beni biraz yalnız bırakın, daha sonra tekrar zili çalarım.”

ALBERTINE KAYIP

BİRİNCİ BÖLÜM

“Mademoiselle Albertine gitti!” İstirap insan psikolojisine psikoloji biliminden çok daha derinlemesine nüfuz eder. Daha bir dakika önce, hislerimi tahlil ederken, Albertine’le son bir kez görüşmeden, bu şekilde ayrılmanın en çok istediğim şey olduğuna kanaat getirmiş, Albertine’in bana verdiği hazların vasatlığıyla beni mahrum ettiği hazların bolluğunu karşılaştırıp kendimi çok zeki bulmuş, onu artık görmek istemediğim, sevmediğim sonucuna varmıştım. Oysa, “Mademoiselle Albertine gitti” sözleri kalbime öyle bir acı saplamıştı ki, bu acıya pek uzun süre dayanamayacağımı hissediyordum. Benim nazarımda bir hiç olduğunu zannettiğim şey, demek ki aslında bütün hayatım, her şeyimdi. İnsan kendini ne kadar az tanıyor! Bu acıya derhal bir son vermem lazımdı; annemin ölüm döşeğindeki büyükanneme gösterdiği şefkati ben de şimdi kendime gösteriyor, sevdiklerimizin acı çekmesini önlemekte gösterdiğimiz kararlılıkla, “Azıcık sabret, bir çaresini bulacağız, merak etme, böyle acı çekmene izin vermeyeceğiz” diyordum kendi kendime. Korunma içgüdüm, bu tür düşüncelerin arasında, açık yarama sürülebilecek ilk merhemleri arıyordu: “Bütün bunların hiç önemi yok, çünkü onu derhal geri getireceğim. Çözüm yollarını araştıracağım, ama her halü kârda bu akşam dönmüş olacak. Dolayısıyla, kaygılanmama gerek yok.” Kendi kendime, “Bütün bunların hiç önemi yok” demekle yetinmemiş, çektiğim acıyı belli etmeyerek Françoise’da da bu izlenimi uyandırmaya çalışmıştım; çünkü böylesine şiddetli bir acı çekerken bile, aşkım özellikle Albertine’i sevmeyen ve samimiyetinden daima şüphe etmiş olan Françoise’ın nazarında mutlu bir aşk gibi, karşılıklı bir aşk gibi görünmenin önemini unutmuyordu. Evet, az önce Françoise gelmeden önce, Albertine’i artık sevmediğime hükmetmiş, kusursuz bir

tahlil yaptığımı, her şeyi hesaba kattığımı düşünmüştüm; kalbimin derinliklerini gayet iyi bildiğimi zannetmiştim. Ama zekâmız ne kadar keskin olursa olsun, kalbimizde yer alan tek tek duyguları algılayamaz; çoğu zaman uçucu halde var olan duygularımız, onları ayrıştırabilecek bir olgu tarafından katılaştırılmadıkları sürece kendilerini belli etmezler. Kendi kalbimin içini açıkça görebildiğimi zannederken yanılmıştım. Ne var ki, zihninin en keskin algılarının bana sağlayamadığı bilgi, şimdi acının ani tepkisiyle, billurlaşmış bir tuz gibi sert, parlak ve tuhaf bir görünümde, karşımda belirmişti. Albertine'in yanımdaki varlığından hiç kuşku duymazken, ansızın Alışkanlığın yeni bir çehresini görmekteydim. O güne kadar, Alışkanlığı her şeyden çok, algılamanın özgünlüğünü, hatta algılama bilincini ortadan kaldıran, yok edici bir güç gibi görmüştüm hep; şimdiyse korkunç bir tanrıça gibi görüyordum onu; bu tanrıça bize sınıksız bağlıdır, anlamsız çehresi kalbimize öylesine gömülüdür ki, neredeyse farkına bile varmadığımız bu tanrıça bizden kopmaya, uzaklaşmaya kalktığında, akla gelebilecek en dayanılmaz acıları yaşatır bize, ölüm kadar acımasız olur.

Albertine'i geri getirmenin bir yolunu bulmak istediğime göre, her şeyden önce yazdığı mektubu okumam gerekiyordu. Onu geri getirebileceğimi düşünüyordum, çünkü gelecek henüz sadece bizim düşüncemizde var olan bir şeydir ve dolayısıyla, irademizin son andaki bir müdahalesiyle onu değiştirebileceğimizi düşünürüz. Ama aynı zamanda, geleceği benim dışımdaki güçlerin de etkilediğini hatırlıyordum; daha fazla vaktim olsaydı bile, bu güçlerin karşısında etkisiz kalırdım. Olacakları değiştiremeyeceksek eğer, vaktinin henüz gelmemiş olması ne işe yarar? Albertine evdeyken, ayrılık inisiyatifi elimde tutmaya çok kararlıydım. Sonra Albertine gidivermişti. Mektubunu açtım. Şunları yazmıştı:

Sevgili arkadaşım, bu yazdıklarımı size yüz yüze söylemeye cesaret edemediğim için beni affedin, ama korkaklığım yüzünden, sizin karşınızda hep korkuya kapıldığım için, kendimi zorladığım halde, bunu yapacak cesareti toplayamadım. Size söyleyeceğim şey

şuydu: Birlikte yaşamamıza artık imkân kalmadı; zaten geçen akşamki münakaşa sırasında da, ilişkimizde bir şeylerin değiştiğini fark etmiş olmalısınız. O gece düzelttiğimiz şeyler, birkaç gün sonra düzeltilmez hale gelecekti. Barışma şansını elde ettiğimize göre, dostça ayrılmamız daha iyi olacak; işte bu yüzden, sevgilim, size bu mektubu yazıyor ve sizi birazcık üzdüysem, benim muazzam kederimi düşünerek, beni affetmenizi rica ediyorum. Canım sevgilim, sizin düşmanınız olmak istemiyorum, zamanla, hatta pek yakında, bana karşı kayıtsız olacağınızı bilmek bile benim için yeterince üzücü; yani kararım kesin, bu mektubu size verilmek üzere Françoise'a teslim etmeden önce bavullarımı hazırlamış olacağım. Elveda, varlığımın en olumlu kısmını size bırakıyorum. Albertine.

“Bütün bu sözlerin hiçbir anlamı yok, diye düşündüm; hatta durum zannettiğimden daha iyi; Albertine bu sözlerin hiçbirine inanmadığına göre, sırf beni korkutmak amacıyla, ağır bir darbe indirmek için yazmış olmalı. Onun akşama dönmesi için acilen bir yol bulmalıyım. Bontemps'ların benden para koparmak uğruna yeğenlerini kullanan namussuz insanlar olması çok acı. Ama ne fark eder? Albertine bu akşam dönsün diye servetimin yarısını Mme Bontemps'a vermem gerekse bile, ikimize rahatça yaşamaya yetecek kadar para kalır geriye.” Aynı zamanda, sabah gidip Albertine'in istediği yatla Rolls Royce'u sipariş etmeye vaktim olup olmadığını hesaplıyor, bütün tereddütlerim silindiğinden, ona bir yatla bir otomobil hediyeye etmeyi pek akıllıca bulmadığımı da hatırlamıyordum. “Mme Bontemps'ın onayı yeterli olmasa bile, Albertine teyzesine itaat etmese ve dönüş şartı olarak bundan böyle tam bağımsızlık talep etse bile, ne yapalım, benim için ne kadar üzücü olsa da, ona bağımsızlık tanırım; keyfince, tek başına dışarı çıkar; insan en çok istediği şey uğruna, acı da verse, fedakârlığa razı olmalı; benim en çok istediğim şey ise, sabahki ayrıntılı ve saçma çözümlemelerimden çıkan sonuca rağmen, Albertine'in burada yaşaması.” Zaten ona özgürlük tanımanın bana gerçekten acı vereceğini söyleyebilir miydim? Yalan olurdu. Yapacağını benden uzakta yapması için Albertine'i serbest bırakmanın vereceği acının benim yanımda, benim evimde sı-

kıldığını hissettiğim zamanlar içimi kaplayan kedere kıyasla, belki de daha az olacağını birçok kere sezmiştim. Hiç şüphesiz, Albertine bir yere gitmek için benden izin istediği esnada, orada mutlaka sefahat âlemleri düzenlendiğini düşünceğime göre, istediği izni vermek işkence olurdu. Ama ona, “Yatı alın veya trene binin ve benim bilmediğim, yaptıklarınızdan haberdar olmayacağım filanca yere gidip bir ay geçirin” demenin hoş olacağını sık sık düşünmüştüm, çünkü benden uzaktayken, kıyaslamalar sonucu beni tercih edecek ve dönüşte mutlu olacaktı. “Ayrıca, onun istediği de muhtemelen bu; kendisi böyle bir özgürlük talep etmiyor katiyen; üstelik ona her gün yeni zevkler sunarak, bu özgürlüğü azar azar sınırlamam da mümkün. Hayır, onun istediği, ona artık kötü davranmamam ve daha da önemlisi, –bir zamanlar Odette’in Swann’dan istediği şey– onunla evlenmeye karar vermem. Bir kez evlendik mi, bağımsızlığını bu kadar önemsemeyecek, ikimiz burada oturup mutlu olacağız.” Hiç kuşkusuz, bu Venedik’ten vazgeçmek demektir. Fakat bir başkasına ondan kopamayacak kadar bağlıysak, kalplerimiz arasında böyle sancılı bir bağ varsa eğer Venedik gibi en çok arzuladığımız kentler –ve gayet tabii, en hoş ev sahibeleriyle eğlenceler, yani Venedik’ten de çok, Guermentes Düşesi ve tiyatro– solgun, anlamsız, ölü kentlere dönüşürler. “Ayrıca Albertine evlilik konusunda kesinlikle haklı. Annem bile bu kadar ertelenmesini gülünç buluyordu. Onunla çoktan evlenmem gerekirdi, şimdi yapmam gereken de bu, tek kelimesi bile doğru olmayan o mektubu yazmasının sebebi de bu; sırf bunu başarabilmek için, birkaç saatliğine, onun da benim kadar istediği şeyden, yani buraya dönmekten vazgeçti. Evet, istediği buydu, davranışının ardındaki güdü buydu” diyordu merhametli aklım; ama bunu söylerken, aklımın başından beri benimsediği varsayıma göre konuştuğunu hissediyordum. Oysa ben, sürekli öteki varsayımın doğrulandığının farkındaydım. Şüphesiz bu ikinci varsayım, Albertine’in Mlle Vinteuil’le ve hanım arkadaşıyla ilişkisi olduğunu açıkça ifade edecek kadar cüretkâr olamazdı asla. Bununla birlikte, Incarville garına girdiğimiz esnada, bu korkunç bilgi beni yere yıktığında, ikinci varsayım doğrulanmıştı. Bu varsayım,

Albertine'in böyle kendiliğinden, önceden haber vermeden, onu engellememe zaman tanımadan beni bırakabileceğini hiçbir zaman ifade etmemişti. Her şeye rağmen, hayatın bana attığı dev adımla karşıma çıkan gerçek, bir cinayetin veya devrimin içyüzü konusunda, sorgu yargıcının veya tarihçinin araştırmaları sonucu ya da bir fizikçinin keşfi sonucu ortaya çıkan gerçek kadar yeniydi; öte yandan, bu gerçek, ikinci varsayımımın cılız tahminlerini aşmakla birlikte, onları doğruluyordu da. İkinci varsayım aklın varsayımı değildi; Albertine'in beni öpmediği akşam, pencere sesini duyduğum gece kapıldığım panik halindeki korkular da akla dayalı değildi. Ne var ki, –sonraki bölümlerde açıkça göreceğimiz ve çeşitli olayların daha önce işaret ettiği gibi– aklın gerçeği kavramak için en uygun, en güçlü, en keskin araç olmaması, işe bilinçdışı bir sezgicilikle, önsezilere körü körüne bir inançla değil de, akılla başlamak için fazladan bir sebep teşkil eder. Kalbimiz veya zihnimiz için en önemli şeyin ne olduğunu bize mantığın değil, başka güçlerin gösterdiğini yaşadıkça, adım adım, tecrübeyle öğreniriz. Böylece, başka güçlerin üstünlüğünü kendiliğinden fark eden akıl, mantık yürüterek bu güçler karşısında pes eder ve onlarla işbirliği yapmayı, onlara hizmet etmeyi kabul eder. Deneysel inanç. Başıma gelen bu beklenmedik felaket de (tıpkı Albertine'in iki lezbiyenle ilişkisi gibi) bana tanıdık geliyordu, çünkü (onun söylediklerine istinaden aklımın aksine iddialarına rağmen), Albertine'in bu esareten duyduğu bıkınlığın, dehşetin pek çok işaretini görmüştüm; bu işaretler adeta görünmez bir mürekkeple onun hüznü, itaatkâr gözbebeklerine, açıklaması olmayan bir kızartıyla aniden alevlenen yanaklarına ve sertçe açılan pencere sesine çizilmişti sanki. Şüphesiz bu işaretleri sonuna kadar yorumlamaya, onun aniden gideceğini açıkça düşünmeye cesaret edememişim. Albertine'in varlığıyla dengelenen bir ruh hali içinde, belirsiz bir tarihte, yani var olmayan bir zamanda, benim tarafımdan ayarlanacak bir ayrılık düşünmüştüm sadece; dolayısıyla, ayrılığı düşündüğüm yanılsamasını yaşamıştım; aynı şekilde, sağlıklıları yerindeyken ölümü düşünen kişiler de ölümden korkmadıklarını zannederler, aslında yaptıkları, ölü-

mün yaklaşmasıyla değişecek olan bir sağlık halinin ortasına tamamen olumsuz bir düşünceyi sokmaktır. Ayrıca, Albertine'in kendi isteyeceği bir ayrılık fikri, son derece açık seçik bir biçimde, yüzlerce kez aklımdan geçmiş olsaydı bile, bu ayrılığın benim açımdan, yani gerçekte nasıl bir şey olacağını, ne kadar bambaşka, korkunç, bilinmedik, yepyeni bir acı olacağını yine tahayyül edemezdim. Bu ayrılığı öngörmüş ve yıllar boyunca aralıksız düşünmüş olsaydım bile, bütün bu düşünceler birbirine eklendiğinde, Françoise'ın, "Mademoiselle Albertine gitti" sözleriyle gözlerimin önüne serdiği akıl almaz cehennemle, yalnız yoğunluk açısından değil, nitelik açısından da en ufak bir benzerlik sergilemezdi. Hayal gücü bilinmedik bir durumu canlandırmak için bildik unsurlardan yararlanır ve bu yüzden de, bilinmedik durumu canlandıramaz. Ama duyarlılık, en fiziksel şekliyle bile, yeni olayın uzun süre silinmeyen, özgün imzasını çatalı bir yıldırım çizgisi misali taşır. Bu ayrılığı öngörmüş olsam dahi, bütün dehşetiyle kafamda belki canlandıramayacağımı, hatta Albertine bu ayrılığı bana bildirmiş olsa, tehditlerle, yalvarmalarla belki engelleyemeyeceğimi düşünmeye bile cesaret edemiyordum neredeyse! Venedik'e gitme arzusu nasıl da uzağımda kalmıştı! Tıpkı bir zamanlar Combray'de bir tek şeyin, annemin odama gelmesinin önem taşıdığı anlarda, Mme de Guermantes'i tanıma arzumun uzağımda kalışı gibi. Zaten bu yeni yürek daralmasının çağrısıyla, çocukluğumdan beri yaşadığım bütün kaygılar hemen koşup gelmiş, onu pekiştirmiş, onunla bütünleşip beni boğan bir kütle oluşturmuştu.

Hiç şüphesiz, böyle bir ayrılığın yüreğimize indirdiği ve vücudun o müthiş kaydetme yeteneği sayesinde acıyı hayatımızın bütün ıstıraplı dönemleriyle eşzamanlı kılan fiziksel darbeden kaçınmaya ant içmişizdir; –başkalarının acılarına pek aldırmadığımız için– yaratacağı pişmanlığı azami düzeye çıkarmak isteyen kadının sırf daha iyi şartlar talep etmek amacıyla, sahte bir ayrılık sahneliyor da olsa, bizi yaralamak amacıyla veya intikam almak, sevmeye devam etmek ya da (bırakacağı hatıranın niteliğini düşünerek) etrafında örüldüğünü hissettiği o bıkkınlık ve kayıtsızlık ağını şiddetle parça-

lamak istediği için, temelli –temelli!– ayrılıyor da olsa, belki biraz güvendiği bu darbeden kaçınmaya kendi kendimize söz vermiş, dostça ayrılacağımızı düşünmüştüzdür. Ne var ki, gerçekte insanlar nadiren dostça ayrılır, çünkü arada dostluk varsa, zaten ayrılmazlar! Ayrıca, en kayıtsız davrandığımız kadın bile, ondan bıkmamıza sebep olan alışkanlığın bir yandan da giderek bizi kendisine bağladığını belli belirsiz de olsa, hisseder ve gideceğini haber vermeyi, dostça ayrılığın temel koşullarından biri olarak görür. Ama önceden haber vermenin engellemeye yol açmasından korkar. Her kadın, bir erkeğin üzerindeki gücü ne kadar fazlaysa, gitmenin tek yolunun da kaçmak olduğunu hisseder. Kraliçe olduğu için kaçak olmak zorundadır. Daha bir dakika önce verdiği bıkkınlıkla gidişinin yarattığı o şiddetli yeniden ele geçirme ihtiyacı arasında muazzam bir uçurum olduğu doğrudur. Ama bunun bu eser boyunca gördüğümüz ve ileride göreceğimiz nedenlerin dışında da bazı nedenleri vardır. Her şeyden önce, ayrılık çoğunlukla –gerçek ya da tahmini– kayıtsızlığın en fazla olduğu anda, yani sarkacın salınımının en uç noktasında gerçekleşir. Kadının, “Hayır, bu böyle devam edemez” diye düşünmesinin sebebi, erkeğin sürekli onu terk etmekten bahsetmesi veya bunu düşünmesidir; sonunda terk eden kadın olur. Bu durumda sarkaç salınımının öteki uç noktasına ulaşır, aradaki mesafe azamidir. Bir dakika sonra, sarkaç eski konumuna geri döner; bir kez daha, sayılan bütün nedenler bir yana, durum son derece doğaldır! Kalp çarpmaya devam eder; ayrıca giden kadın, yanımızdaki kadın değildir artık. Yanımızdayken fazlasıyla bildik olan hayatına birden kaçınılmaz olarak içine karışacağı başka hayatlar eklenir; belki de bizi o hayatlara karışmak için terk etmiştir. Giden kadının hayatındaki bu yeni zenginlik, geriye dönük olarak yanımızdaki, belki de gidişini tasarlamakta olan kadını etkiler. Bizim yanımızdaki hayatına, ona yönelik, fazlasıyla aşikâr bıkkınlığımıza, kıskançlığımıza ilişkin (birçok kadın tarafından terk edilmiş olan erkeklerin kişilikleri ve daima aynı olan, hesaplanabilir tepkileri nedeniyle hemen her defasında aynı şekilde terk edilmelerine yol açan –herkesin kendine has bir üşütme şekli olması gibi, kendine

has bir aldatılma şekli olmasına yol açan), çıkarsama yoluyla bulabildiğimiz ve bizim için fazla esrarengiz olmayan psikolojik gerçekler dizisiyle çakışan, bizim bilmediğimiz bir dizi gerçek daha vardır muhtemelen. Bir süredir filanca erkekle veya kadınla yazışarak ya da sözlü olarak, bir aracı kullanarak haberleşiyor, bir işaret bekliyor olsa gerektir; belki de, M. X'le buluşacağı günün öncesinde, M. X'in beni ziyarete geleceğini aralarında kararlaştırmışlarsa, bu işareti, "M. X dün beni ziyarete geldi" diyerek, bilmeden biz kendimiz vermişizdir. Ne çok muhtemel varsayım mevcuttur! Ama sadece muhtemeldirler. Gerçeği sadece ihtimal olarak kafamda o kadar iyi kuruyordum ki, bir gün yanlışlıkla metreslerimden birine gelen şifreli bir mektubu açıp, *Saint-Loup Markisi'ne gitmek için hâlâ bir işaret bekliyorum, yarın telefonla haber verin* sözlerini okuduğumda, bir kaçış planı kurdum kafamda; Saint-Loup Markisi ismi, aslında başka bir şeyi temsil ediyordu, çünkü metresim Saint-Loup'yu tanımıyordu, ama ismini benden duymuştu, ayrıca imza da bir tür lakaptı, okunması imkânsızdı. Gerçekte ise, bu mektup metresime değil, aynı binada oturan başka birine gelmiş, zarfın üstündeki isim yanlış okunmuştu. Mektup şifreli değil, bozuk bir Fransızca'yla yazılmıştı, çünkü mektubu yazan Amerikalı bir kadındı ve Saint-Loup'dan öğrendiğime göre, gerçekten de onun arkadaşıydı. Bu Amerikalı kadın bazı harfleri tuhaf bir şekilde yazdığı için de, gerçek ama yabancı olan ismini lakap zannetmiştim. Kısacası, o gün şüphelerimde tamamen yanılmıştım. Ama bütün bu yanlış ve rileri birleştiren zihinsel çatı gerçeğin o kadar sarsılmaz ve doğru bir kalıbıydı ki, üç ay sonra (o sıralar bütün hayatını benimle birlikte geçirmeye niyetli olan) metresim beni terk ettiğinde, olay tıpatıp ilk defasında benim hayal ettiğim şekilde gerçekleşmişti. Benim ilk mektuba yanlışlıkla atfettiğim özelliklerin aynılarını içeren bir mektup geldi, ama bu kez gerçekten bir işaret anlamı taşıyordu ve bu olay hayatta başıma gelen en büyük felaketti. Her şeye rağmen, bu felaketin sebeplerini öğrenme isteğim, merakım, belki kederimden de fazlaydı: Albertine kimi arzulamış, kiminle buluşmuştu? Ne var ki, böyle büyük olayların kaynağı nehirlerin kaynağına benzer; yeryü-

zünü baştan başa dolaşsak da, o kaynağı bulamayız. Demek ki Albertine uzun zamandır bu kaçıışı planlamıştı; Albertine'in beni öpmeyi reddettiği günden itibaren, canından bezmiş gibi kaskatı, donuk bir halde dolaştığını, en basit şeyleri kederli bir sesle söylediğini, hareketlerinin ağırlaştığını ve hiç gülümsemediğini söylememiştim (çünkü o sırada bu hali bana sadece şımarıklık, huysuzluk gibi gelmişti; Françoise aynı şeyi yaptığında, "surat asmak" derdik). Dışarıdan biriyle gizli bir anlaşma içinde olduğunu kanıtlayan en ufak bir ipucu bulduğumu söyleyemem. Françoise'in daha sonra anlattığına göre, gidişinden iki gün önce, odasına girdiğinde, içeride kimse yokmuş, perdeler kapalıymış, ama Françoise havadaki koku-
dan ve gürültüden, pencerenin açık olduğunu anlamış. Gerçekten de, Albertine'i balkonda bulmuş. Ama balkondan biriyle haberleşmiş olmasına ihtimal vermiyorum; ayrıca pencere açıkken perdelerin kapalı olması, benim hava cereyanlarından korkmamla açıklanabilir; perdeler beni cereyandan pek koruyamasa da, panjurların o kadar erken bir saatte açık olduğunu Françoise'in koridordan görmesini engellerdi. Hayır, bir gün önce gitmeye kararlı olduğunu gösteren küçücük bir işaret dışında hiçbir şey bulamıyorum. Albertine gitmeden bir gün önce, ben fark etmeden odamdan bol miktarda ambalaj kâğıdı ve bezi almış, evi sabah terk edebilmek amacıyla gece boyunca bütün sabahlıklarını tek tek paketlemişti. Tek ipucu bu. O akşam bana olan bin frank borcunu neredeyse zorla ödemiş olmasına özel bir önem atfetmiyorum, olağan bir davranıştı, çünkü para konusunda çok titizdi.

Evet, ambalaj kâğıtlarını gidişinden bir önceki gece almıştı, ama bu, gideceğini daha önce bilmediği anlamına gelmiyordu! Çünkü Albertine üzüldüğü için gitmemişti; gitme kararı yüzünden, hayalini kurduğu hayattan vazgeçtiği için üzgün bir havaya bürünmüştü. Üzgündü, bana karşı neredeyse resmi denecek kadar soğuktu; yalnız, odamda istediğinden daha uzun süre kaldığı –Albertine geceyi hep uzatmak istediği için, odasına gitmek istemesi beni şaşırtmıştı– o son gece, kapıda durup, "Hoşça kal yavrucuğum, hoşça kal yavrucuğum" dedi. O sırada bu sözlerin üzerinde durmadım. Fran-

çoise'in anlattığına göre, ertesi sabah, Albertine gideceğini ona bildirirken hâlâ o kadar kederliymiş, önceki günlerden bile katı ve donukmuş ki, "Hoşça kalın Françoise" derken, Françoise yere yığılacağını zannetmiş (ne var ki bu, yorgunlukla da açıklanabilirdi, Albertine üstündeki kıyafeti dahi çıkarmamış, bütün gece, odasında ya da banyosunda bulunmayan, Françoise'dan istemek zorunda olduğu eşyaların dışındaki eşyaları paketlemişti). Bu tür şeyleri öğrendiğimiz zaman, artık en basit bir gezintide kolaylıkla rastlanan bütün kadınlardan çok daha az hoşlandığımız, uğruna bütün o kadınlardan feragat ettiğimiz için kızdığımız kadını aksine, hepsine bin kat tercih ettiğimizi anlarız. Çünkü artık mesele –alışkanlık nedeniyle ve belki nesnesinin vasatlığı yüzünden sıfıra yaklaşmış– belirli bir hazla kışkırtıcı, göz kamaştırıcı başka hazlar arasındaki bir tercih değil, bu hazlarla çok daha güçlü bir duygu, acının uyandırdığı merhamet arasındaki tercihtir.

Albertine'i o gece mutlaka geri getirtmeye karar verirken, en acil meseleye hızla eğilmiş ve o âna kadar taşıdığım inancın parçalanmasıyla oluşan yarayı yeni bir inançla tedavi etmiştim. Ama kendimi koruma içgüdüm son derece süratli hareket ettiği halde, Françoise'in sözleri üzerine birkaç saniyelik bir çaresizlik yaşamıştım; şimdi Albertine'in akşama eve dönmüş olacağını bilsem de, döneceği düşüncesiyle kendimi yatıştırmadan önceki ("Mademoiselle Albertine bavullarını istedi, Mademoiselle Albertine gitti" sözlerini izleyen) birkaç saniye içinde hissettiğim acı kendiliğinden içimde canlanıyor ve tıpkı ilk andaki gibi, yani Albertine'in yakında döneceğini sanki hâlâ bilmiyormuşum gibi kalbime saplanıyordu. Öte yandan, Albertine'in dönmesi şarttı, ama kendiliğinden dönmesi gerekiyordu. Hangi varsayımı temel alırsam alayım, bir girişimde bulunuyormuş, dönmesi için yalvarıyormuş izlenimi uyandırmam, amacıma ters düşerdi. Hiç şüphesiz, Gilberte'ten vazgeçtiğim gibi Albertine'den vazgeçecek gücüm yoktu artık. Benim istediğim, Albertine'i tekrar görmekten de çok, eskisinden daha zayıf olan kalbimin artık tahammül edemediği fiziksel acıya bir son vermektir. Ayrıca, çalışma konusunda olsun, başka konularda olsun, irademi kullanmamayı

alışkanlık haline getirdiğimden, iyice korkak olmuştum. Ama hepsinden önemlisi, bu acı, çeşitli nedenlerden ötürü diğerleriyle kıyaslanamayacak kadar büyüktü; belki de en önemli neden, Mme de Guermantes'la ve Gilberte'le tensel bir haz yaşamamış olmam değil, onları her gün, günün her saatinde görmediğim için, böyle bir imkânım ve dolayısıyla ihtiyacım olmadığı için, onlara duyduğum aşkta Alışkanlığın muazzam gücünün eksik olmasıydı. Şimdi iradesiz kalan, acıya kendi rızasıyla katlanamayan kalbim, Albertine'in ne pahasına olursa olsun geri dönmesi dışında bir çözüme ihtimal vermediği için, bunun tam tersi bir çözüm (isteyerek vazgeçiş, tedrici tevekkül), Gilberte örneğinde o çözümü bizzat seçmiş olmasam, bana ancak romanlarda yer alabilecek, hayata geçirilemeyecek bir şey gibi görünürdü belki. Ama tecrübeyle öteki çözümün de, üstelik aynı kişi tarafından kabul edilebileceğini biliyordum, çünkü pek de fazla değişmemiştim. Yalnız zaman üzerine düşeni yapmış, beni yaşlandırmış, Albertine'i de ortak hayatımız süresince devamlı yanımda tutmuştu. Ama Albertine'den vazgeçmem de, en azından Gilberte'e karşı hislerimden bir şey kalmıştı geriye: Dönmesi için yalvararak Albertine'in gözünde iğrenç bir oyuncak olmayı istemeyecek kadar gururluydum; ben dönmesini önemsiyormuş gibi görünmeden geri gelmesini istiyordum. Vakit kaybetmemek için yataktan kalktım, ama acı beni olduğum yere çiviledi: O gittiğinden beri ilk kez yataktan kalkıyordum. Her şeye rağmen, hemen giyinip Albertine'in kapıcısına giderek bilgi almalıydım.

Dışarıdan dayatılan manevi bir darbenin uzantısı olan acı şekil değiştirmek ister; planlar yapıp bilgi toplamaya çalışarak onu buharlaştıracığımızı umut ederiz; sayısız başkalaşım evresinden geçmesini dileriz, çünkü bu, acıyı olduğu gibi korumak kadar cesaret gerektirmez; acımızla birlikte uzandığımız yatak bize daracık, sert, soğuk gelir. Bir gayretle tekrar ayağa kalktım; odanın içinde müthiş bir temkinle ilerliyor, Albertine'in iskemlesini, yıldızlı terlikleriyle pedallarına bastığı otomatik piyanoyu, onun kullandığı eşyaların hiçbirini görmeyecek şekilde hareket ediyordum; bu eşyaların hepsi, hatıralarımın öğrettiği özel lisanla bana Albertine'in gidişini ikinci defa haber ver-

mek, tercüme etmek, farklı bir yorumunu sunmak istiyorlardı. Ama ben bakmasam da görüyordum onları; bütün gücümü kaybettim ve mavi saten koltuklardan birine çöktüm; daha bir saat önce, odanın tek bir gün ışığı huzmesiyle uyuşturulmuş loşluğunda, bu mavi satenin parlaklığı sayesinde gördüğüm, tutkuyla okşadığım rüyalar şimdi çok uzağımdaydı. Heyhat! Bu koltuklarda bir önceki oturuşum, Albertine de yanımdayken olmuştu. Bu yüzden oturmaya daha fazla devam edemeyip kalktım; işte bu şekilde, beni oluşturan sayısız mütevazı benlikten, Albertine'in gidişinden hâlâ haberi olmayan biri ortaya çıkıyor ve bilgilendirilmesi gerekiyordu; meydana gelen felaketi henüz haberdar olmayan bütün bu varlıklara, bu "benlik"lere bildirmek gerekiyordu –bunlar birer yabancı olsa, benim acıya karşı duyarlılığımı paylaşırsa, bu iş bu kadar büyük bir işkence olmazdı–; bu benliklerin her birinin de, "Albertine bavullarını –Balbec'te anneminkilerin yanına yerleştirilirken seyrettiğim tabut biçimindeki bavullarını– istedi, Albertine gitti" sözlerini ilk kez duyması gerekiyordu. Her birine kederimi söylemem gerekiyordu; bu keder bir üzücü koşullar bütününden özgürce çıkarılan kötümser bir sonuç değildi katiyen, dışarıdan gelen, benim seçmediğim belirli bir izlenimin kesintili ve istemsiz tekrarıydı. Bu benliklerden bazılarını epey zamandır görmemiştim. Mesela (o günün berber günü olduğu aklıma gelmemiştir) saçlarım kesilirken ortaya çıkan benliğim. O benliğimi unutmuştum, ortaya çıkışı, tıpkı bir cenazede, merhumeyi tanıyan emekli, yaşlı bir hizmetkârın gelişi gibi, hıçkırıklara boğdu beni. Sonra birdenbire, bir haftadır, kendime itiraf etmediğim korku nöbetleri geçirdiğimi hatırladım. Oysa o panik anlarında, kendi kendime şöyle bir mantık yürütüyordum: "Ansızın gidebileceği varsayımını düşünmek kesinlikle anlamsız. Çok saçma. Bu ihtimalden aklı başında, zeki bir adama söz etsem" (kıskançlık itiraflarında bulunmamı engellemese, rahatlamak için bunu yapardım da) "bana mutlaka, 'Siz delirmişsiniz. Böyle bir şey imkânsız' der." Gerçekten de Albertine'le aramda tek bir kavga bile olmamıştı. "İnsan bir sebep varsa gider. Gideceğini söyler. Karşısındakine cevap hakkı tanır. Öyle çekip gidilmez. Yo, hayır, çocuk-

ça bir şey. Saçma olan tek varsayım bu.” Bununla birlikte, her gün, sabah zili çaldığımda Albertine’i evde bulunca müthiş rahatlamıştım. Françoise Albertine’in mektubunu verdiğinde de, o imkânsız olayın, korkmamak için mevcut mantıklı sebeplere rağmen, bir bakıma günler öncesinden sezdiğim o gidişin gerçekleştiğini hemen anlamış, hiç kuşku duymamıştım. Bunu, o çaresizlik içinde neredeyse basiretimden tatmin duyarak, yakalanmasının imkânsız olduğunu bildiği halde korkan ve kendisini çağırılan sorgu yargıcının önündeki dosyanın üzerinde kurbanının adını gören katil gibi anlamıştım. Tek umudum, Albertine’in Touraine’e, teyzesinin evine gitmiş olmasıydı; orada yine de denetim altında sayılırdı, onu geri getirtinceye kadar pek fazla bir şey yapması mümkün olmazdı. En büyük korkum, Paris’te kalmış veya Amsterdam’a ya da Montjouvain’e gitmiş olması, yani hazırlık safhası gözümünden kaçmış bir entrika çevirmek üzere kaçıp gitmiş olmasıydı. Ama Paris’i, Amsterdam’ı, Montjouvain’i, yani çeşitli yerleri düşünürken, sadece birer ihtimal olarak düşünmüştüm; dolaısıyla, Albertine’in kapıcısı Touraine’e gittiğini söylediği zaman, gitmesini istediğimi sandığım bu kent bana her yerden daha korkunç göründü, çünkü gerçektir, çünkü o anın kesinliği ve geleceğin belirsizliği içinde kıvrınarak, Albertine’in belki uzun bir süre, belki de temelli benden ayrı yaşamak istediği bir hayata başlayışını ilk kez gözümde canlandırıyordum; bu hayatta, eskiden sık sık kafamı kurcalamış olan o bilinmezliği gerçekleştirecekti, halbuki o zamanlar bu bilinmezliğin dış kabuğunu, o anlaşılmaz, tutsak ve sevimli çehreyi elimde tutma, okşama mutluluğuna sahiptim. Aşkımın özünü oluşturan şey, bu bilinmezlikti.

Albertine’in evinin önünde, iri gözleriyle beni seyreden yoksul bir kız çocuğu buldum; o kadar iyi huylu görünüyordu ki, sadık bir köpekmiş gibi evime çağırdım onu. Teklifime sevinmiş göründü. Evde bir süre onu kucağımda salladım, ama az sonra, Albertine’in yokluğunu bana fazlasıyla hissettirdiği için, varlığına tahammül edemez oldum. Eline beş yüz frank sıkıştırıp gitmesini söyledim. Bununla birlikte, kısa bir süre sonra, evde bir başka kız çocuğu bulundurma fikri, yani asla

yalnız, masum bir varlığın desteğinden yoksun kalınama fikri, Albertine'in uzunca bir müddet dönmeyebileceği düşünce-sine katlanabilmemi sağlayan tek hayal oldu.

Albertine'in kendisine gelince, içimde sadece bir isim olarak yer alıyordu neredeyse; bu isim bazı ender uyanış anları dışında gelip beynime kazınıyor ve hiç silinmiyordu. Yüksek sesle düşünsem, sürekli bu ismi tekrarlardım, ağzımdan dökülen sözler bir kuşunki kadar tekdüze ve sınırlı olurdu; eskiden insanken kuşa dönüşen ve ötüşü bir zamanlar sevdiği kadının isminin aralıksız tekrarından ibaret olan masal kuşuna benzerdim. O ismi kendi kendimize söyler ve yüksek sesle telaffuz etmediğimizden, adeta içimize yazarız; isim beynimizde bir iz bırakır sanki, sonunda beynimiz, üzerine yazılar çiziktirilmiş bir duvar gibi, sevdiğimiz kişinin binlerce kere yazılmış adıyla tamamen kaplanır. Mutluyken bu ismi zihnimize sürekli yazar, bedbahtken daha da çok yazarız. Zaten bildiğimiz şeyden fazlasını bize vermeyen bu ismi tekrarladıkça, sürekli yenilenen bir tekrar ihtiyacı duyarız, ama sonunda bir bıkkınlık çöker üzerimize. O sırada tensel haz aklımdan bile geçmiyor, benliğimi altüst eden Albertine'in sureti gözümün önünde canlanmıyordu, bedenini algılamıyordum; acımla bağlantılı olan düşünceyi –böyle bir düşünce daima vardır– ayıklamak istesem, münavebeli olarak, dönme niyeti olsun ya da olmasın, niçin gittiğine dair şüphelerim ve onu geri getirtmenin çareleri çıkardı ortaya. Kaygılarımızda bu kaygılara sebep olan kişinin minnacık bir yer kaplaması içinde bir gerçeklik, bir simge barındırır belki de. Gerçekte o kişinin şahsı pek önemli değildir; asıl önemli olan, bir zamanlar tesadüfen onunla ilgili olarak yaşadığımız ve alışkanlığın ona bağladığı duygu ve yürek daralmaları sürecidir. Söz konusu kişiyi görmek ya da görmemek, onun bize değer verip vermemesi, emrimize amade olup olmaması, meseleyi o kişiden bağımsız olarak düşünmek zorunda kalmayacağımız zaman (mesele aklımıza gelmeyecek kadar anlamsızlaştığında) ilkimizi bile çekmeyecektir; bu da, o kişinin kendisinin önemli olmadığını açıkça (mutluyken yaşadığımız sıkıntıdan da çok) kanıtlar, çünkü duygu ve yürek daralmaları süreci unutulmuştur,

en azından o kişiyle bağlantılı değildir, aynı süreç tekrar gelişebilir, ama bir başkasına devredilmiştir. Daha önce, süreç henüz ilk kadına bağlıyken, mutluluğumuzun da onun şahsına bağlı olduğunu zannederiz; oysa mutluluğumuz sadece kaygımızın bitişine bağlıdır. Demek ki o sırada bilinçdışımız, bekleyişe bir son vermek için sevdiğimiz kadını bulmanın bir ölüm kalım meselesi haline gelebildiği korkunç dramın içinde sevilen kadını minicik bir figür, hatta belki unuttuğumuz, yanlış tanıdığımız, vasat sandığımız bir figür haline getiren bilinçdışımız, bizim kendimizden daha basiretlidir. Kadın figürünün minik boyutları, aşkın gelişiminin mantıklı ve zorunlu sonucu, o aşkın öznel niteliğinin açık bir simgesidir.

Albertine'in gitmeye karar veriş, bir milletin diplomatik eylemlerine hazırlık olarak ordusuna gösteri yaptırmasına benziyordu herhalde. Sırf benden daha iyi koşullar, daha fazla özgürlük ve konfor koparabilmek için gitmiş olmalıydı. Bu durumda, bekleyecek gücü kendimde bulabilsem, Albertine'in hiçbir şey elde edemediğini görüp kendiliğinden döneceği âna kadar sabredebilsem, kazanan ben olurum. Ama sadece kazanmanın önemli olduğu iskambil oyunlarında ve savaşta blöfe karşı durabilsek de, aşkın ve kıskançlığın, hele hele acının yarattığı koşullar çok farklıdır. Beklemeye, "dayanmaya" karar verip Albertine'in günler, belki haftalar boyu uzağımda kalmasını kabullendiğim takdirde, bir yılı aşkın bir süredir güttüğüm amaca, yani onu bir saat bile serbest bırakmama hedefine aykırı davranmış olacaktım. Beni istediği gibi aldatacak zamanı ve imkânı ona sağlayacak olursam, bütün önlemlerim boşa gidecekti; Albertine sonunda teslim olsa da, yalnız kaldığı zamanı ben unutamayacaktım; sonunda galip gelsem de, geçmişte, yani geri dönüşsüz biçimde yenilmiş olacaktım.

Albertine'i geri getirtme çarelerine gelince, daha iyi koşullarla geri çağırılma umuduyla gittiği varsayımı ne kadar akla yakınsa, bu çarelerin sonuç verme ihtimali de o kadar yüksekti. Albertine'in samimiyetine inanmayan kişilerin, mesela Françoise'in gözünde, bu varsayım kesinlikle akla yakındı tabii. Ama mantığım, daha ben hiçbir şey bilmezken kimi huy-

suzlukları, kimi davranışları sadece Albertine'in kesin bir ayrılığı planlamasıyla açıklayan mantığım, plan gerçekleştiğinde bu ayrılığın bir numaradan ibaret olduğuna inanmakta zorlanıyordu. Benden değil, mantığımdan söz ediyorum. Numara varsayımı benim için şüpheli olduğu ölçüde gerekli hale gelmekte, gerçeğe uygunluğu azaldıkça güçlenmekteydi. İnsan kendini uçurumun kenarında bulduğunda, Tanrı kendisini terk etmiş gibi görüldüğü anda, Tanrı'dan bir mucize beklemek konusunda tereddüde düşmez. Bu olayda dedektiflerin en dertlisi, ama aynı zamanda en uyuşuğu olduğumu kabul ediyorum. Ne var ki, Albertine'i sürekli başkalarına izletme alışkanlığı yüzünden kaybettiğim melekeleri kaçışı bana tekrar kazandırmamıştı. Aklıma gelen tek çare, onu aramakla bir başkasını görevlendirmekti. Bu başkası Saint-Loup oldu, görevi üstlendi. Onca gündür süren kaygıyı başka birine aktarmak beni sevindirdi, başarıdan emin, kıpır kıpırdım; ellerim aniden eskisi gibi kupkuru oldu, Françoise'ın "Mademoiselle Albertine gitti" sözleri üzerine ellerime musallat olan terden kurtuldum. Hatırlanacağı gibi, Albertine'le birlikte yaşamaya, hatta evlenmeye karar verişimin sebebi, onu gözetme, ne yaptığını bilme, Mlle Vinteuil'le eski alışkanlıklarını sürdürmesini engelleme isteğiydi. Balbec'teki ifşaatının yarattığı o korkunç ıstırap ânında, en kötümser tahminlerimde bile hayal etme cesaretini gösteremeyeceğim şeyi Albertine, son derece olağan bir şeymiş gibi söylediği ve ben de hayatta yaşadığım en büyük keder olduğu halde olağan karşılarımış gibi görünmeyi başardığım esnada vermiştim bu kararı. (Bütün vaktini yanlış birtakım küçük tahminlerde bulunmakla geçiren kiskançlığın gerçeği keşfetmeye gelince ne yoksul bir hayal gücü sergilediği şaşılacak şeydir.) Her şeyden önce, Albertine'in kötü bir şeyler yapmasını engelleme ihtiyacından doğan bu aşk, daha sonra kaynağının izini hep korumuştur. Albertine'le birlikte olmak pek de umurumda değildi, önemli olan, o "kaçak varlığın" şuraya ya da buraya gitmesini engellemekti. Bunu engellemek için de, gittiği yerlerde ona refakat edenlerin gözlerine ve varlığına güvenmiştim; akşama bana teskin edici bir rapor sundukları sürece, endişelerim dağılıp iyimserliğe dönüşüyordu.

Albertine'in ne pahasına olursa olsun, o akşam mutlaka dönmüş olacağı konusunda kendi kendime teminat verdikten sonra, Françoise'ın Albertine'in gittiğini söyleyerek kalbime sapladığı acı (çünkü o anda gafil avlanan benliğim bu ayrılığı kesin zannetmişti) askıya alınmıştı. Ama başlangıçtaki acı bir kesintinin ardından, bağımsız varlığının bir hamlesiyle içimde kendiliğinden canlandığında, hep eskisi kadar korkunç bir acıydı, çünkü Albertine'i o gece geri getirteceğime dair kendi kendime verdiğim teskin edici sözden daha eskiydi. Acım kendisini yatıştırabilecek bu vaatten habersizdi. Albertine'i geri getirtme çarelerini harekete geçirebilmek için, bir kez daha, bu tutum daha önce başarılı olduğu için değil de, Albertine'e aşık olduğumdan beri hep aynı tutumu benimsediğim için, sanki onu sevmiyormuş, gidişinden ötürü acı çekmiyormuş gibi yapmaya, ona yalan söylemeyi sürdürmeye mahkûmdum. Şahsen ondan vazgeçmiş gibi görüldükçe, onu geri getirtme çabalarımnda daha ısrarlı olabilirdim. Albertine'e, gidişini kesin bir ayrılık gibi gördüğümü belirten bir veda mektubu yazmayı, öte yandan da, Saint-Loup'yu sanki benden habersiz gitmiş gibi, Albertine'in bir an önce dönmesi için elinden geldikince baskı yapmak üzere Mme Bontemps'a göndermeyi düşünüyordum. Hiç şüphesiz, başlangıçta sahteyken sonunda gerçeğe dönüşen bir kayıtsızlıkla dolu mektuplar yazmanın tehlikesini Gilberte'le yaşamıştım. Bu tecrübenin Gilberte'e yazdığım türden mektupları Albertine'e yazmamı engellemesi gerekirdi. Ama tecrübe dediğimiz şey, kişiliğimizin bir özelliğinin kendi nazarımızda açıklık kazanmasından ibarettir; bu kişilik özelliği doğal olarak tekrar ortaya çıkar, üstelik bir kez sergilemiş olduğumuz için, daha da güçlü biçimde ortaya çıkar, ilk defasında bizi yönlendirmiş olan güdü, hatıranın çeşitli telkinleriyle pekişir. Bireyler açısından (hatta yanılğlarında ısrar eden, giderek daha ağır hatalara düşen uluslar açısından) kaçınılması en zor hırsızlık, kendinden çalmaktır.

Paris'te olduğunu bildiğim Saint-Loup'yu derhal çağırttım; tıpkı eskiden Doncières'de sergilediği sürat ve pratiklikle hemen koşup geldi ve vakit geçirmeden Touraine'e gitmeyi ka-

bul etti. Ona şöyle bir plan önerdim: Trenle Châtellerault'ya gidecek, Mme Bontemps'ın evini bulacak ve Albertine'in evden çıkmasını bekleyecekti, çünkü Albertine onu tanıyabilirdi. "Yani bahsettiğin kız beni tanıyor mu?" diye sordu. Muhtemelen tanımadığını söyledim. Bu plan içimi sonsuz bir sevinçle doldurdu. Oysa başlangıçta kendime verdiğim sözle taban tabana zıttı: Albertine'in peşinde koşuyormuş izlenimi uyandırmayacak şekilde hareket etme sözü vermiştim kendime; halbuki bu plan kaçınılmaz olarak böyle bir izlenim uyandıracaktı; ne var ki, "yapılması gereken"e göre müthiş bir avantajı vardı, o da, kendi kendime, benim gönderdiğim birinin Albertine'i göreceğini ve muhtemelen geri getireceğini söylememe imkân tanınmasıydı. Başlangıçta gönlümde yatan şeyi açıkça görebilseydim, gölgelerin arasına gizlenmiş, kınadığım bu çözümün irade eksikliği yüzünden, benimsemeye karar verdiğim, sabretmeye dayalı çözümlere baskın çıkacağını öngörebilirdim. Saint-Loup, bu konuda ona hiçbir şey söylemediğim halde, bütün kış boyunca bir genç kızın evimde yaşadığını öğrenince biraz şaşırmıştı zaten, ayrıca Balbec'teki genç kızdan da bana sık sık söz ettiği halde, ben hiçbir defasında, "O şimdi burada yaşıyor" demediğim için, kendisine güvenmeyişiime kırılmış olabilirdi. Mme Bontemps'ın ona Balbec'ten söz etme ihtimali de vardı elbette. Ama Saint-Loup bir an önce gidip dönsün diye o kadar sabırsızlanıyordum ki, bu seyahatin muhtemel sonuçlarını düşünecek durumda değildim. Albertine'i tanınması ihtimaline gelince (Doncières'de onunla karşılaştığında bakmaktan ısrarla kaçınmış olması bir yana), herkesin de söylediği gibi, Albertine o kadar değişmiş ve şişmanlamıştı ki, Saint-Loup'nun onu tanınması pek zayıf bir ihtimaldi. Saint-Loup, Albertine'in bir resmi olup olmadığını sordu. Önce hayır dedim, çünkü Albertine'i sadece trende şöyle bir görmüş olmasına rağmen, aşağı yukarı Balbec döneminde çekilmiş olan bendeki fotoğrafa bakıp tanınmasından korktum. Ama sonra, fotoğraftaki Albertine'in Balbec'tekinden muhtemelen şimdiki Albertine kadar farklı olduğunu ve Saint-Loup'nun onu yüz yüze de, fotoğrafta da tanıyamayacağını düşündüm. Ben fotoğrafı ararken, o da beni tes-

kin etmek için usulca alnımı sıvazlıyordu. İstirap çektiğimi tahmin edip üzülmesi beni duygulandırdı. Her şeyden önce, Saint-Loup, Rachel'den ayrılmış olsa da, o sıralar yaşadığı duygular henüz taze sayılırdı, tıpkı bizimle aynı hastalıktan mustarip kişilere kendimizi yakın hissetmemiz gibi, bu tür acılara özel bir merhamet, bir yakınlık duyması doğaldı. Ayrıca Saint-Loup beni o kadar severdi ki, benim acı çekmem katlanamazdı. Bu yüzden de, benim bu acıları çekmeme sebep olan kadına hayranlıkla karışık bir hınç besliyordu. Onun gözünde ben o kadar üstün bir yaratıktım ki, bir başka insana tabi olmam için, o insanın tam anlamıyla olağanüstü biri olması gerekirdi. Fotoğrafa bakınca Albertine'i güzel bulacağını düşünüyordum, ama yine de, Troyalı ihtiyarların Helena'dan etkilendikleri şekilde etkilenmesini beklemediğimden, bir yandan fotoğrafı ararken, bir yandan da alçakgönüllülikle, "Hayal kırıklığına uğrama sakın, bir kere fotoğraf pek başarılı sayılmaz, ayrıca kendisi de öyle göz kamaştırıcı güzellikte bir kız değil, çok sevimli, o kadar" diyordum. Saint-Loup, beni böyle bir umutsuzluğa ve telaşa düşüren kızı hayalinde canlandırmaya çalışarak, saf ve samimi bir heyecanla, "Yo, hayır, harikulade bir yaratık olduğundan eminim, dedi. Sana acı çektiği için kızıyorum ona, ama senin gibi tepeden tırnağa sanatkar, güzelliğin her türüne hayran ve böyle-sine sevgi dolu birinin güzelliği bir kadında bulduğu zaman herkesten çok acı çekmesi de kaçınılmazdı." Fotoğrafı nihayet bulmuştum. Robert ona resmi uzattığımı fark etmeyip, "Harika bir yaratık olduğundan eminim" diye devam etti. Sonra birden fotoğrafı gördü, bir süre elinde tuttu. Çehresinde aptallığa varan bir şaşkınlık okunuyordu. "Sevdiğin kız bu mu?" dedi sonunda; beni gücendirme korkusu sesindeki şaşkınlığı dizginliyordu. Hiçbir yorum yapmadı; bir hastanın, –eskiden üstün nitelikli bir adam ve dostunuz da olsa– şimdi tamamen çıldırmış olan, ilahi bir varlığın kendisine görüldüğünü anlatan ve sizin akli başında biri olarak bir yorgan gördüğünüz yerde hâlâ o ilahi varlığı görmeye devam eden bir delinin karşısında takınacağınız mantıklı, temkinli ve mecburen biraz küçümser havaya bürünmüştü. Robert'in şaşkınlığını derhal

anladım, ben de onun metresini gördüğümde aynı şaşkınlığı yaşamıştım; arada tek fark vardı: Ben daha önceden tanıdığım bir kadın bulmuştum karşımda, Robert ise Albertine’i hiç görmediğini zannediyordu. Ama muhtemelen aynı insana bakarken ikimizin gördüğü şey arasındaki fark, iki örnekte de aynı derecede büyüktü. Balbec’te Albertine’e bakarken görme duyusuna ufak ufak tat, koku ve dokunma duyularını eklemeye başladığım zamanlar geride kalmıştı. O zamandan bu yana, daha derin, daha tatlı, daha tanımlanamaz duyular, sonra da acılı duyular öncekilere eklenmişti. Kısacası, Albertine, etrafı karla kaplanmış bir taş gibi, kalbimin düzleminden geçen muazzam bir yapının yaratıcı çekirdeğinden başka bir şey değildi. Bütün bu duyu katmanları Robert için görünmez olduğundan, o sadece bir tortu görüyor, bense, aksine, katmanlar engellediği için o tortuyu göremiyordum. Albertine’in fotoğrafını gördüğünde Robert’i sarsan şey, Helena’nın geçişini görüp

Bir bakış bakar, kaybolur bütün acılar

diyen Troyalı ihtiyarların heyecanı değil, onun tam zıddı, “Nasıl olur, onca kaygı, onca keder, onca çılgınlık bunun için miydi?” dedirten bir şaşkınlıktı. İtiraf etmek gerekir ki, sevdiğimiz birine ıstırap çektirmiş, hayatını altüst etmiş, bazen de ölümüne sebep olmuş kişiyi görünce, bu tür bir tepki göstermek Troyalı ihtiyarların tepkisinden çok daha yaygındır; dahası, olağan tepki budur. Bunun sebebi, ne aşkın kişisel olması, ne de kendimiz âşık değilken, doğal olarak aşktan kaçınılabileceğini düşünmemiz ve başkalarının çılgınlığı üzerine felsefe yapmamızdır. Hayır, sebebi şudur: Aşk bunca ıstıraba yol açtığı bir noktaya geldiğinde, kadının çehresiyle âşığın gözleri arasında duran duyulardan oluşan yapı –bir çeşmeyi gizleyen kar tabakası gibi kadının çehresini saran ve gizleyen devâsâ acı kozası– o kadar yükselmiştir ki, âşığın bakışlarının ulaştığı, haz ve acıyla karşılaştığı noktayla başkalarının gördüğü nokta arasındaki mesafe, gerçek güneşle bizim gökyüzünde, yoğunlaşan ışığı yüzünden onu gördüğümüz yer arasındaki mesafe kadar büyüktür. Üstelik bu süre bo-

yunca, sevilen kadının en feci başkalaşımlarını âşığın nazarında görünmez kılan acı ve sevgi kozasının ardındaki çehre yaşlanacak ve değişecek vakti bulmuştur. Öyle ki, âşığın ilk gördüğü çehre sevmeye ve acı çekmeye başladıktan sonra gördüğü çehreden ne kadar uzaksa, ters yönde, kayıtsız seyircinin şimdi göreceği çehreden de bir o kadar uzaktır. (Robert genç bir kızın fotoğrafı yerine yaşlı bir metresin fotoğrafını görse ne olurdu?) Hatta bu kadar şaşırmak için, onca felakete yol açan kadını ilk kez görüyor olmamız da gerekmez. Çoğu kez, büyükamcamın Odette’i tanınması gibi, onu zaten tanırız. O zaman görüş farklılığı yalnız dış görünüşte değil, kişilik ve şahsi önemde de ortaya çıkar. Büyük ihtimalle kendisine âşık olan erkeğe acı çektiren kadın, ona aldırmayan bir başka erkeğin karşısında daima iyi huylu olmuştur, örneğin Swann’a karşı son derece zalim olan Odette, büyükamcamın kibar, tatlı “pembeli hanım”ıydı; yine büyük ihtimalle, kendisine âşık olan erkek tarafından her kararı sanki kılık değiştirmiş bir tanrıymışçasına, korkuyla tahmin edilmeye çalışılan kadın, ona âşık olmayan birinin nazarında, üzerinde durmaya bile değmeyecek, karşındakinin her istediğini yapmaya dünden razı bir kadındır, örneğin Saint-Loup’nun metresi, benim gözümde onca kez bana teklif edilmiş olan “Rachel ne zaman ki Tanrı’nın”dı sadece. Onu Saint-Loup’nun yanında ilk gördüğümde, böyle bir kadının belirli bir gecede ne yaptığını, birine alçak sesle ne dediğini veya niçin ayrılmak istediğini bilmemenin bir işkenceye dönüşebilmesine ne kadar şaşırdığımı hatırlıyordum. Öte yandan, kalbimin ve hayatımın her telinin titrek ve beceriksiz bir acıyla yöneldiği Albertine’e ait geçmişin Saint-Loup’nun gözünde aynı derecede anlamsız olduğunu, belki bir gün benim gözümde de öyle olacağını hissediyordum; zaman içinde Albertine’in geçmiş hayatının önemsizliği ya da ciddiyeti konusunda, o andaki bakış açımdan Saint-Loup’nun bakış açısına geçebilirdim; çünkü Saint-Loup’nun veya âşık erkek dışındaki herhangi birinin aklından geçenler konusunda hayallere kapılmıyordum. Bu da beni pek üzmüyordu. Güzel kadınlar hayal gücünden yoksun erkeklerin olsun. Elstir’in Odette portresi gibi gerçeğine

benzemeyen, bir metresten çok çarpıtıcı aşkın resmi olan dâhiyane bir portrenin nice hayatın trajik açıklaması olduğunu hatırladım. O portrenin tek eksiği –birçok portrede var olan bir özellik– hem büyük bir ressamın, hem de bir âşığın elinden çıkmış olma özelliği idi (üstelik Elstir’in, Odette’in âşığı olduğu söylenirdi). Çılgınlıklarını kimsenin anlayamadığı bir âşığın bütün hayatı, bir Swann’ın bütün hayatı bu benzemezliği kanıtlar. Ama âşik aynı zamanda Elstir gibi ressamsa, muamma çözülür, nihayet karşımızda sıradan birinin o kadında hiç fark etmediği o dudakları, kimsenin dikkatini çekmeyen o burnu, aklımızdan geçmeyen o duruşu buluruz. Portre, “Benim sevdiğim, bana acı çektiren, sürekli karşımda gördüğüm, işte buydu” der. Bense vaktiyle Rachel’e Saint-Loup’un kendiliğinden eklediği şeyleri düşünce yoluyla eklemeye çalışmışken, şimdi tersine bir işleyişle, Albertine bileşiminden kendi kalbimin ve zihnimin katkısını çıkarmaya, Rachel bana nasıl göründüyse Albertine’in de Saint-Loup’ya nasıl görüldüğünü anlamaya çalışıyordum. Peki ama, bunun ne önemi vardır? Bu farkı kendimiz görebilsek bile, ne kadar önemserdik? Eski Balbec günlerinde, Albertine Incarville’in kemerleri altında beni bekleyip otomobile atladığı sıralarda, henüz “kalınlaşmamış”, aksine, aşırı hareketten fazlasıyla süzölmüştü; o sıka haliyle, sadece çirkin burnunun ucunu ve yandan bakınca beyaz kurtlara benzeyen solgun yanaklarını gösteren çirkin bir şapka ile bildiğim Albertine’e pek benzemiyordu, yine de otomobile atladığında onun Albertine olduğunu, randevuya sadık kaldığını ve başka bir yere gitmediğini anlıyordum; bu da yeterlidir; sevdiğimiz şey fazlasıyla geçmişte, birlikte harcadığımız zamanda kaldığı için, kadının tamamına ihtiyaç duymayız; sadece yanımızdaki kadının o olduğundan emin olmak, seven kişi için güzellikten apayrı bir önem taşıyan kimliği konusunda yanılmamak isteriz; yanaklar çökse de, beden zayıflasa da, başlangıçta başkalarının gözünde bir güzeli hâkimiyeti altına almış olmaktan en çok gurur duyan erkeklerin nazarında bile, çehrenin ufacık bir parçası, bir kadının sabit kişiliğinin özetlendiği işaret, o cebir formülü, o sabit değer en yüksek sosyete de aranan, eskiden sosyete ha-

yatından hoşlanan bir erkeğin artık bir tek gecesini bile sosyeteye ayıramaması için yeterlidir, çünkü bütün vaktini uyku saati gelinceye kadar, sevdiği kadının saçını taramakla geçirir ya da onunla birlikte olabilmek için, kadının kendisiyle olması veya sırf başkalarıyla olmaması için, hiçbir şey yapmadan yanında durur.

“Emin misin? diye sordu Robert. O kadına damdan düşer gibi, kocasının seçim komitesi için otuz bin frank teklif edebilir miyim? O kadar namussuz mudur? Eğer yanılmıyorsan, üç bin frank yeterli olur. —Hayır, rica ederim, benim için bu kadar önemli olan bir konuda tasarruf yapma. Şöyle diyeceksin, zaten söyleyeceklerinde bir gerçek payı da var: ‘Arkadaşım bu otuz bin frangı nişanlısının eniştesinin komitesi için bir akrabasından istemişti. Bu parayı ona nişan sebebiyle verdiler. O da Albertine’in hiçbir şeyden haberi olmasın diye parayı size getirmemi benden rica etmişti. Sonra Albertine onu terk etti. Arkadaşım ne yapacağını bilemiyor. Albertine’le evlenmezse, otuz bin frangı iade etmek zorunda. Evleneceklerse, en azından görünüşü kurtarmak için Albertine’in derhal dönmesi gerekir, çünkü bu kaçamağın uzaması çirkin bir izlenim uyandırır.’ Bütün bunların uydurma olduğunu mu düşünüyorsun? —Yok canım” dedi Saint-Loup, iyiliğinden, kibarlığından ve koşulların çoğu kez zannettiğimizden daha tuhaf olduğunu bildiği için. Aslında bu otuz bin frank meselesinde ona söylediğim gibi epey bir gerçek payı olmaması için hiçbir neden yoktu. Doğru olabilirdi, ama değildi ve gerçek payı olduğu da yalandı. Ama Robert’le ben, bir dostun aşk derdine düşmüş arkadaşına yardım etmeyi içtenlikle istediği her konuşmada olduğu gibi, birbirimize yalan söylüyorduk. Öğüt veren, destek olan, teselli eden arkadaş ötekinin derdine merhamet duyabilir, ama acısını hissedemez ve dostuna ne kadar iyi davranırsa, o kadar yalan söyler. Dostu ise, yardım etmesi için gerekli itirafları yapar, ama belki tam da bu nedenle, yardım etsin diye, birçok şeyi de ondan gizler. Sonuçta iki dosttan mutlu olanı, zahmete katlanan, bir yolculuğa çıkan, bir görevi yerine getiren, ama içinde acı taşımayandır. Ben o anda, Doncières’de Rachel tarafından terk edildiğini zanneden

Robert'dim. "Tamam, sen nasıl istersen; hakarete uğrasam da, senin uğruna peşinen kabul ediyorum. Pek üstü kapalı bile olmayan bu pazarlık bana biraz tuhaf geliyor gerçi, ama bu dünyada otuz bin frank uğruna yeğenlerine Touraine'de kalmamasını söylemekten çok daha zor şeyler yapabilecek düşesler, hem de pek sofu geçinen düşesler olduğunu biliyorum. Sonuçta, senin bir isteğini yerine getirmek benim için çifte zevk, aksi takdirde benimle görüşmeye razı olmuyorsun. Evlenecek olursam, diye ekledi, daha fazla görüşmez miyiz, benim evimi kendi evin saymaz mısın?..." Sözüünü birden kesti, çünkü (diye düşünmüştüm o sırada) ben de evlenirsem, Albertine'in karısının yakın arkadaşı olamayacağını düşündü. Robert'in Guermantes Prensi'nin kızıyla evlenme ihtimalinden Cambremer'lerin söz etmiş olduğunu hatırladım.

Robert tren tarifesine göz atınca, ancak akşama yola çıkabileceğini gördü. Françoise, "Çalışma odasından Mlle Albertine'in yatağını çıkarayım mı? diye sordu. —Aksine, yatağı hazırlamak gerekir" dedim. Albertine'in bugün yarın geleceğini umuyordum ve Françoise'in bu konuda şüpheye yer olduğunu düşünmesini bile istemiyordum. Albertine'in gidişi katiyen beni daha az sevdiği anlamına gelmeyen, ikimizin kararlaştırdığı bir şey gibi görünmeliydi. Ama Françoise bana inanmayarak değilse bile, şüpheyle baktı. O da iki varsayım üzerinde duruyordu. Burun delikleri açılmıştı, küskünlük kokusu alıyordu, bunu uzun zamandır seziyor olmalıydı. Tam emin olamıyorsa eğer, belki de bunun tek nedeni, tıpkı benim gibi fazlasıyla zevk alacağı bir şeye yüzde yüz inanmaktan kaçınmasıydı. Artık meselenin ağırlığı benim bitkin zihnimden kalkıp Saint-Loup'ya yüklenmişti. Sevinçliydim, hafiflemiştim, çünkü bir karar vermiştim, kendi kendime, "Lafı gediğine oturttum" diyordum.

Saint-Loup trene ancak binmiş olmalıydı ki, sofada Bloch'la karşılaştım; zili çaldığını duymamıştım, onu bir müddet misafir etmek zorunda kaldım. Kısa bir süre önce, (Balbec'ten tanıdığı) Albertine'in keyifsiz olduğu bir gün, ikimize rastlamıştı. "M. Bontemps'la bir akşam yemeği yedim, dedi, kendisine epeyce sözüm geçtiği için, yeğeninin sana pek

iyi davranmamasına üzüldüğümü, kızı uyarmasının iyi olacağını söyledim.” Öfkeden köpürüyordum; bu ricalar, şikâyetler Saint-Loup’nun girişimini baltalayacaktı; Albertine’in nazarında ben doğrudan işin içine girmiş, ona yalvarır konuma düşmüştüm. Bu yetmezmiş gibi Françoise da sofadaydı ve her şeyi işitmekteydi. Bloch’a sitem üstüne sitem ettim, kendisini bu işle katiyen görevlendirmemiş olduğumu ve ayrıca tamamen yanıldığını söyledim. Bloch o andan itibaren gülümseyip durdu; gülüşünün sebebi sanırım sevinçten ziyade, beni kızdırmış olmaktan duyduğu rahatsızlıktı. Böyle öfkelenmeme şaşırdığını söylüyordu gülerek. Bu sözleri belki patavatsızlığını hafifletmek için söylüyordu, belki korkak bir kişiliğe sahip olduğu ve suyun üstündeki denizanaları gibi yalanların arasında neşeyle, tembel tembel yaşadığı için, belki de bambaşka yapıda biri olsaydı bile, başkaları asla bizim bakış açımızı paylaşamayacaklarından, rastgele söylenen sözlerin vereceği zararın önemini de kavramadıkları için. Bloch’un yol açtığı soruna bir çözüm bulamayıp onu göndermiştim ki, kapı tekrar çalındı ve Françoise karakola çağrıldığını bildiren bir kağıt getirdi. Bir saatliğine eve getirdiğim küçük kızın ailesi şikâyetçi olmuştu, çocuk kaçırmayla suçlanıyordum. Hayatta öyle anlar vardır ki, başımıza gelen, Wagner’in laytmotifleri gibi iç içe geçen dertlerin çokluğundan ve o sırada ortaya çıkan bir fikirden, yani olayların aklımız tarafından gelecek diye adlandırılan zavallı aynacıkta görünen yansımalar bütününde yer almadığı, dışarıda bir yerde bulunduğu ve suçüstü yaparcasına ansızın ortaya çıkıverdikleri fikrinden bir güzellik doğar. Bir olay, kendi haline bırakıldığında bile, başarısızlık yüzünden gözümüzde büyüdüğü veya memnuniyet yüzünden küçüldüğü için, değişir. Ama olaylar nadiren tek başlarınadırlar. Olayların uyandırdığı duygular birbiriyle çatışır; korku, karakola giderken de hissettiğim gibi, gönül acıları üzerinde bir ölçüde, anlık da olsa etkili bir vantuz işlevi görür. Karakolda çocuğun annesiyle babası bana hakaret etti, “Biz sizin bildiğiniz alçaklardan değiliz” diyerek, bütün itirazlarıma rağmen beş yüz frangı geri verdiler; başkomiser ise, ağır ceza mahkemesi başkanlarının taşı gedğine koymadaki

ustalığının eşsiz bir örneğini sunarak, söylediğim her cümleden bir kelimeyi seçip hem esprili, hem altından kalkılması imkânsız bir cevap yapıstırıyordu. Benim masum olabileceğim ihtimali üzerinde durulmadı bile, çünkü kimsenin bir an için olsun kabul etmeye yanaşmadığı tek varsayımdı. Buna rağmen, yaptıkları suçlamayı kanıtlamanın zorluğu yüzünden, çocuğun ailesi yanımızdayken işittiğim şiddetli azarla kurtuldum. Gelgelelim, anneyle baba gider gitmez, küçük kızlardan hoşlanan başkomiser ağız değiştirdi ve bana suçortayımı gibi çıktı: “Bir dahaki sefere daha dikkatli olun. Böyle aniden kaçırmaya kalkarsanız olmaz tabii. Ayrıca her yerde o kız çocuğundan iyisini bulabilirsiniz, hem de çok daha ucuza. Meblağ fazlasıyla yüksekti.” Gerçeği açıklamaya kalkışsam anlamayacağını hissettiğim için hiçbir şey söylemedim ve gitmeme izin vermesinden yararlanıp oradan ayrıldım. Eve dönerken, yolda rastladığım herkes benim her hareketimi izlemekle görevli birer müfettiş gibi göründü gözüme. Ama bu ana tema da Bloch’a karşı öfke teması gibi silindi ve yerini Albertine’in gidişi temasına bıraktı. Bu laytmotif tekrar yükselmekteydi, ama Saint-Loup yola çıktığı için, şimdi neredeyse neşeli bir tonda tekrarlanıyordu. Arkadaşım Mme Bon Temps’la görüşmeyi üstlendiğinden beri acılarım hafiflemişti. Duygularımın sebebini eyleme geçmiş olmama bağlıyor ve buna içtenlikle inanıyordum, çünkü ruhumuzda nelerin gizlendiğini asla bilmeyiz. Aslında mutluluğumun sebebi zannettiğim gibi, kararsızlığımı Saint-Loup’ya devretmiş olmam değildi. Öte yandan tamamen yanılıyor da sayılmazdım; talihsiz bir olayın (olayların dörtte üçü talihsizdir) birebir çaresi karar vermektir; çünkü verilen karar düşüncelerimizde ani bir yön değişikliği yaratır, geçmiş olaydan kaynaklanan ve o olayın titreşimini uzatan düşüncelerin akışını durdurur ve dışarıdan, gelecekte gelen zıt düşüncelerin tersine akışıyla böler. Ama bu yeni düşünceler, bilhassa geleceğin derinliklerinden bir umut getirdikleri zaman bize iyi gelirler (o esnada zihnimi kuşatan düşünceler bu türdendi). Aslında beni öylesine mutlu eden şey, Saint-Loup’nun görevini başaracağından ve dolayısıyla Albertine’in mutlaka döneceğinden gizlice emin olmam-

dı. İlk gün Saint-Loup'dan haber alamayıp tekrar acı çekmeye başlayınca bunu anladım. Demek ki mutluluğumun sebebi, bir karar vermiş, Saint-Loup'yu tam yetkiyle donatmış olmam değildi, öyle olsa, mutluluğum sürerdi; asıl sebep, "Sonu nereye varırsa varsın" derken, "Sonuç kesinlikle başarılı olacak" diye düşünmemdi. Haberin gecikmesiyle ortaya çıkan düşünce, yani sonucun başarıdan başka bir şey de olabileceği fikri benim için o kadar korkunçtu ki, bütün neşemi kaybetmiştim. Başka sebeplere atfettiğimiz ve aslında mutlu olayların meydana geleceği yolundaki öngörümüzden, umudumuzdan kaynaklanan neşe, istediğimiz şeyin gerçekleşeceğinden şüphe duyduğumuz anda sona erer ve tekrar kedere boğuluruz. Duygu dünyamızın çatısını ayakta tutan şey, daima görünmez bir inançtır, bu inanç yok olduğu anda çatı sallanmaya başlar. Bizim gözümüzde insanların değerinin veya değersizliğinin, onlarla görüşmenin verdiği heyecanın veya sıkıntının bu inançtan kaynaklandığını görmüştük. Benzer biçimde, inanç sırf biteceğinden emin olduğumuz için bir kederi azımsayıp ona tahammül etmemizi sağlayabilir veya aynı keder aniden gözümüzde o kadar büyür ki, bir insanın varlığı bizim için kendi hayatımız kadar, bazen daha bile değerli olur. Nihayet son bir şey, yüreğimdeki acıyı ilk andaki kadar keskin hale getirdi (daha önce keskinliğini kaybettiğini itiraf etmem gerekir): Albertine'in mektubundaki bir cümleyi tekrar okumuştum. Birini istediğimiz kadar sevelim, onu kaybetmenin acısı ıstırabımızla baş başayken, zihnimiz bu ıstırapın şeklini bir ölçüde belirlediğinde, tahammül edilebilir bir şeydir; oysa bundan daha farklı, o kadar insani ve bize ait olmayan, manevi âlemdeki, yürek nahiyesindeki bir kaza kadar beklenmedik ve garip bir ıstırap vardır ki, doğrudan insanın kendisinden ziyade onu bir daha göremeyeceğimizi ne şekilde öğrendiğimizden kaynaklanır. Albertine'i usulca ağlayarak düşünebilir, onu tıpkı bir gece önceki gibi o gece de görmemeyi kabullenebilirdim, ama "kararım kesin" sözlerini tekrar okumak farklı bir şeydi, tehlikeli bir ilacı yutup belki de ölümcül olacak bir kalp krizi geçirmek gibi bir şeydi. Nesneler, olaylar, ayrılık mektupları bizzat insanların bizde yaratabileceği ıstırapı artı-

ran ve niteliğini değiştiren özel bir tehlike içerirler. Ne var ki, bu acı kısa sürdü. Her şeye rağmen, Saint-Loup'nun becerisine o kadar güveniyordum, başaracağından o kadar emindim ve Albertine'in döneceğine o kadar kesin gözyle bakıyordum ki, dönmesini istemekte haklı olup olmadığımı düşündüm. Yine de döneceğine seviniyordum. Maalesef, karakol meselesinin kapandığını zannettiğim halde, Françoise bir müfettişin tahkikata geldiğini, eve sık sık genç kızlar getirmek gibi bir alışkanlığım var mı diye sorduğunu, kapıcının da Albertine'den söz edildiğini sanıp evet dediğini ve görünüşe bakılırsa, evin o andan itibaren gözetlenmekte olduğunu haber verdi. Bundan böyle, kederli anlarımda teselli bulmak için eve bir kız çocuğu getirmem imkânsızdı; aniden bir müfettiş ortaya çıkabilir ve kız beni namussuzun teki zannedebilirdi, bu utancı göze alamazdım. Aynı anda, hiç farkında olmadan, bazı hayaller uğruna yaşadığımızı da anladım, çünkü bir kız çocuğunu asla kucağıma alamayacağımı öğrenince, hayat gözümdeki bütün değerini kaybetti; bunun da ötesinde, dünyayı çıkarın ve ölüm korkusunun yönettiğini sandığımız halde, insanların zenginliğe sırt çevirip ölümü göze almalarının ne kadar anlaşılır olduğunu da kavradım. Tanımadığım bir kız çocuğunun bile, polisin gelişiyle hakkımda utanç verici bir fikre kapılabileceğini düşünmektense, ölmeyi tercih ederdim! İki ıstırapı kıyaslamak dahi mümkün değildi. Oysa insanlar hayatta, para teklif ettikleri veya ölümle tehdit ettikleri kişilerin özsaygılarına önem vermeseler de, bir sevgilinin ya da sadece bir dostun gözündeki saygınlıklarını önemseyebileceğini düşünmezler. Ama birdenbire, farkında olmadan yanılarak (Albertine'in reşit olduğunu, dolayısıyla evimde yaşayabileceğini, hatta metresim olabileceğini hiç aklımdan geçirmeden), kaçırma suçlamasının Albertine'e de uygulanabileceğini düşündüm. O zaman hayatım çepeçevre engellerle kuşatılmış gibi geldi bana. Albertine'le iffetli bir hayat yaşamadığımı ve dolayısıyla, tanımadığım bir kız çocuğunu dizlerime oturttuğum için bana verilen cezanın insanlar tarafından verilen hemen her cezada var olan bir ilişkiyi içerdiğini düşündüm: Birkaç istisna dışında hiçbir hüküm âdil değildir, hiçbir yargı da ha-

talı değildir; yargıcın masum bir eylem hakkında edindiği yanlış fikirle göz ardı ettiği suçlu davranışlar arasında bir uyum vardır. Ama bunun üzerine, Albertine'in eve dönmesinin beni onun nazarında küçültecek yüz kızartıcı bir hüküm giymeme sebep olabileceğini ve bu hükmün ona da zarar verebileceğini, bu yüzden beni asla affetmeyebileceğini düşündüm ve Albertine'in dönmesini istemek şöyle dursun, dönmesinden korkmaya başladım. Dönmesin diye ona bir telgraf çekmek geçti içimden. Hemen ardından, geri dönmesi için şiddetli bir arzu kapladı içimi, diğer her şeyi silip attı. Çünkü ona dönmemesini söyleyip onsuz yaşama ihtimalini bir saniye düşününce, ansızın, tam tersine, Albertine'in dönmesi uğruna bütün seyahatlerden, hazlardan, çalışmalarından feragat etmeye hazır hissettim kendimi! Ah! Albertine'e olan aşkı, Gilberte'e aşkımdan yola çıkarak istikbalini öngörebileceğimi zannettiğim bu aşk, diğerine tam ters yönde gelişmişti! Onu görmeden yaşamam imkânsızdı. Ne kadar sıradan olursa olsun, yaptığım her harekette, (daha önce aynı hareket, Albertine'in varlığının yarattığı mutluluk havasıyla sarmalanmış olduğundan) ayrılığı yeni baştan, her seferinde aynı acıyla, yeni bir gayretle yaşamak zorunda kalıyordum. Sonra hayatın başka görünüşleri bu yeni acıyla rekabete giriyor, onu gölgede bırakıyordu; hatta baharın ilk günlerine denk düşen o günlerde, Saint-Loup'nun Mme Bontemps'la görüşmesini beklerken, Venedik'i ve tanımadığım güzel kadınları hayal ederek, tatlı huzur anları yaşadığım bile oldu. Bunu fark ettiğim anda, içimi bir korku, bir panik kapladı. Az önce tattığım huzur, içimde acıyla ve aşkla mücadele edecek ve sonunda galip gelecek olan o kesintili, müthiş gücün ilk görünüşüydü. Bir an bir önsezi, bir önbelirti olarak yaşadığım şey, ileride benim için sabit bir durum, Albertine yüzünden artık acı çekmeyeceğim, onu artık sevmeyeceğim bir hayat olacaktı. Kendisini yenebilecek tek düşmanın unutuş olduğunu bir anda kavrayan aşkı, hapsedildiği kafesin içinde, ansızın kendisini yutmaya hazırlanan pitonu gören bir aslan gibi korkudan titredi.

Her an Albertine'i düşünüyordum; Françoise odama girdiğinde, yürek daralmamı noktalayacak "Mektup yok" cümlesi-

ni söylemekte hep gecikiyordu. Yine de, zaman zaman kedrimin arasına şu veya bu düşüncüyü sokarak, kalbimi sarmalayan boğucu havayı biraz hafifletmeyi, tazelemeyi başarıyordum. Ama akşamları, uyumayı başarabilmişsem eğer, beni bir ilaç gibi uyutan şey Albertine'in hatırası oluyordu sanki ve bu ilacın etkisi geçince uyanıyordum. Uyurken her an Albertine'i düşünüyordum. Bu uyku, Albertine'in bana verdiği, ona ait, özel bir uykuydu ve ayrıca bu uyku sırasında, gündüzki gibi başka bir şey düşünme özgürlüğüne sahip değildim. Uykuyla Albertine'in hatırası, uyumak için karıştırılarak alınan iki maddeydi. Öte yandan, uyanık olduğum saatlerde, ıstırabım gün geçtikçe azalacağına, giderek artıyordu. Unutuş, görevini yerine getirmiyor değildi, ama aynı zamanda özlenen görüntünün ölküsellştirilmesine ve dolayısıyla, ilk andaki acının onu pekiştiren benzer acılarla bütünleştirilmesine katkıda bulunuyordu. Yine de bu, tahammül edilebilir bir görüntüydü. Ama birden Albertine'in odasını, boş kalan yatağını, piyanosunu, otomobilini düşündüğümde bütün gücümü kaybediyor, gözlerimi kapıyor, bayılmak üzereymişim gibi başımı sol omzuma yatırıyordum. Kapı sesleri de, o kapıları Albertine açmadığı için, neredeyse aynı acıyı yaşıtıyordu bana.

Saint-Loup'dan telgraf gelme ihtimali belirlediğinde, "Telgraf geldi mi?" diye sormaya cesaret edemedim. Sonunda bir telgraf geldi, ama her şeyi erteleyen bir telgraftı sadece: HANIMLAR ÜÇ GÜNLÜK SEYAHATE ÇIKMIŞ. Hiç şüphe yok ki, Albertine gittiğinden bu yana geçen dört günü kendi kendime, "Biraz zamana ihtiyaç var sadece, hafta sonuna kalmadan dönmüş olacak" diyerek geçirebilmişim. Ama bunu düşünmeme rağmen, kalbimin, vücudumun yapması gerekenler değişmiyordu: Onsuz yaşamak, eve dönüp onu bulamamak, onun içerde olmadığını bilerek odasının önünden geçmek –kapıyı açmaya henüz cesaretim yoktu– ona iyi geceler dilemeden yatmak; kalbim bunların hepsini o korkunç bütünlükleriyle, sanki Albertine'i bir daha görmeyecekmişim gibi gerçekleştirmek zorundaydı. Her bir eylemi dörder kere gerçekleştirmiş olması, bundan böyle de gerçekleştirmeye devam edebileceğini kanıtlıyordu. Ve belki de yakında, bu şekilde yaşamayı sürdür-

mece yardımcı olan düşünceye –Albertine’in yakında döneceği beklentisine– yürüme alışkanlığını tekrar kazanan ve koltuk değneklerinden vazgeçen bir yaralı misali ihtiyaç duymayacaktım artık. Akşam eve döndüğümde, Albertine’in beni evde beklediği onca akşamın bitmez tükenmez bir dizi halinde birbirine eklenen hatıraları hâlâ soluğumu kesiyor, beni boğucu bir yalnızlığa gömüyordu elbette; ama aynı zamanda önceki gecenin ve ondan da önceki üç gecenin, yani Albertine’in gidişinden bu yana geçen dört gecenin hatırası da vardı; bu dört geceyi onsuz, tek başıma geçirmiş ve buna rağmen hayatta kalmıştım, dört gece geçmişti bile, diğeriyle kıyaslandığında kısacık bir hatıralar şeridiydi, ama geçen her günle birlikte uzayacaktı belki. Mme de Guermantes’in Paris’in en güzel kızı sayılan bir yeğeninden o sırada aldığım aşk mektubundan da, kızlarının mutluluğu uğruna böylesine eşitsiz bir evliliğe razı olan annesiyle babasının adına Guermantes Dükü’nün benimle konuşmasından da söz etmeyeceğim. İzzetinefsimizi okşayabilecek bu tür olaylar, âşıkken bize fazlasıyla acı verir. Hak-kımızda bu kadar olumlu bir yargısı olmayan kişiye bu olayları aktarma arzusu duyabilir, ama o kadar kaba olamayız; zaten hakkımızda bambaşka bir yargıya varılabileceğini bilmek de, onun fikrini değiştirmeyecektir. Dükün yeğeninin bana yazdıkları Albertine’i sinirlendirirdi ancak. Uyanır uyanmaz, kederim uykuya dalmadan önce bir ara kapattığım, ama akşama kadar önümde açık duracak bir kitap gibi, kaldığım yerden devam ediyordu; ister içeriden gelsin, ister dışarıdan, her duyu mutlaka Albertine’e ilişkin bir düşünceyle bağdaşıyordu. Kapı çalınıyordu: Albertine’den bir mektup, belki de kendisi gelmişti! Kendimi iyi hissediyorsam, fazla bedbaht değilsem, kıskançlığım, kırgınlığım geçiveriyordu; onu bir an önce görmek, öpmek, ömrümü neşe içinde, onunla birlikte geçirmek istiyordum. Ona, “ACELE GELİN” diye bir telgraf çekmek o anda çok basit geliyordu bana; sanki yeni ruh halim sadece benim eğilimlerimi değiştirmekle kalmıyor, benim dışımdaki şeyleri de değiştirip kolaylaştırıyordu. Karamsar bir ruh hali içindeysem, Albertine’e öfkem bütün gücüyle canlanıyor, içimde onu öpme isteği kalmıyordu, beni asla mutlu edemeye-

ceğini hissediyor, ona kötülük etmekten ve başkalarına ait olmasını engellemekten başka bir şey istemiyordum. Ama bu iki zıt ruh halinin sonucu tıpatıp aynıydı. Albertine'in bir an önce dönmesi gerekiyordu. Bununla birlikte, dönüşü beni o an ne kadar mutlu etse de, kısa süre içinde aynı sorunların baş göstereceğini ve mutluluğu manevi arzunun tatmininde aramanın dümdüz yürüyerek ufka varmaya çalışmak kadar nafil bir uğraş olduğunu da seziyordum. Arzu ilerledikçe, gerçek sahiplenme de giderek uzaklaşır. Dolayısıyla, mutluluğa ya da en azından ıstırap çekmeme haline ulaşılabilse dahi, peşine düşülmesi gereken şey arzunun tatmini değil, giderek azaltılıp nihayet yok edilmesidir. Sevdığımız varlığı görmeye çalışırız, oysa görmemeye çalışmamız gerekir, çünkü sadece unutmak arzuyu yok edebilir. Sanırım bir yazar, bu tür gerçekleri kitap halinde yayımlayacak olsa, kitabını yakınlaşmak istediği bir kadına, "Bu kitap senindir" diyerek ithaf ederdi. Böylece, kitabında gerçekleri dile getirmiş, ama ithafında yalan söylemiş olurdu; çünkü kitabın kadına ait olmasına verdiği önem, kadının kendisine hediye ettiği ve yazarın sadece kadını sevdiği sürece değer vereceği taşın önemine eşit olacaktır. Bir insanla aramızdaki bağlar sadece zihnimizde mevcuttur. Hafıza zayıfladıkça bu bağları gevşetir; kanmak istediğimiz ve başkalarını aşk, dostluk, kibarlık adına, herkes ne der korkusuyla veya görev duygusuyla inandırdığımız hayale rağmen, tek başımıza var oluruz. İnsanoğlu kendi dışına çıkamayan, başkalarını ancak kendi içinde tanıyabilen ve aksini iddia ettiğinde yalan söyleyen bir yaratıktır. Benim o sırada Albertine'e duyduğum ihtiyacın, aşkın elimden alınması, mümkün olsa, beni o kadar korkuturdu ki, bu ihtiyacın ve bu aşkın hayatım açısından değerli olduğuna kanaat getirmiştım. Touraine'e giden trenin uğradığı istasyonların adını duyup büyülenmemek, ıstırap çekmemek, (aslında sırf Albertine'e karşı kayıtsızlaştığımı kanıtladığı için) kendi benliğimin yoksullaşması demekti benim gözümde. Her an Albertine'in ne yaptığını, ne düşündüğünü, ne istediğini, dönmeye niyeti olup olmadığını, dönüp dönmeyeceğini merak ederek aşkın içimde açtığı irtibat kapısını açık tutmakla, tekrar durgunlaşmaması gereken gölete

açık kapaklardan bir başkasının hayatının doluşunu hissetmekle iyi ettiğimi düşünüyordum. Kısa bir süre sonra, Saint-Loup'nun suskunluğunun uzamasıyla, ikinci bir kaygı –Saint-Loup'dan bir telgraf, bir telefon bekleyişi– sonuca ilişkin ilk kaygıyı, yani Albertine'in dönüp dönmeyeceğine dair endişemi gölgede bıraktı. Telgrafı beklerken her sese kulak kabartmak benim için o kadar dayanılmaz olmuştu ki, o sırada tek düşüncem olan bu telgrafın gelişi, içeriği ne olursa olsun, çektiğim acılara bir son verecekmiş gibi geliyordu bana. Ama Robert'den nihayet bir telgraf alıp, Mme Bontemps'la görüştüğünü, fakat onca tedbire rağmen, Albertine tarafından görüldüğünü ve bu yüzden bütün planların suya düştüğünü okuyunca, öfke ve umutsuzluktan gözüm döndü; çünkü bu, en çok kaçınmak istediğim şeydi. Saint-Loup'nun seyahatini Albertine'in öğrenmesi ona öylesine muhtaç olduğum izlenimini uyandıracaktı ki, olsa olsa dönmekten vazgeçirebilirdi Albertine'i; ayrıca aşkımın Gilberte döneminde sahip olduğu, sonra kaybettiği gururundan geriye kalan tek şey, böyle bir izlenim uyandırmaktan duyduğum korkuydu. Robert'e lanetler okuyordum; sonra madem bu plan yürümedi, başka bir yol bulurum diye düşündüm. Mademki insan dış dünyayı etkileyebiliyordu, kurnazlığı, zekâyı, çıkarı, sevgiyi devreye sokacak, o korkunç şeyi, Albertine'in yokluğunu ortadan kaldıracaktım mutlaka. Etrafımızda olup bitenleri arzumuza bağlı olarak değiştirebileceğimizi zannederiz; buna inanırız, çünkü bundan başka olumlu hiçbir çözüm görmeyiz. En yaygın, üstelik olumlu çözümü düşünmeyiz: Olayları arzumuza bağlı olarak değiştiremeyiz, ama zamanla arzumuz değişir. Tahammül edemediğimiz için değiştirmeyi umduğumuz duruma karşı kayıtsızlaşırız. Aşmaya kesin kararlı olduğumuz engeli aşamayız, ama hayata kapılıp o engelin etrafından dolaşır, önüne geçeriz; o zaman dönüp uzaktaki geçmişe baktığımızda, engel o kadar görünmez olmuştur ki, zorlukla seçeriz onu. Üst katındaki komşu hanının *Manon*'dan ezgiler çaldığını işittim. Ezbere bildiğim sözlerini Albertine'le bana uyarlayınca öyle duyulandım ki, ağlamaya başladım. Güfte şöyleydi:

*Ne yazık! Bilhassa geceleri,
Kendini esir saydığı odadan kaçan kuş,
Dönerek çarpar cama, biter ümitsiz uçuş.*

ve Manon'un ölümü:

*Manon, cevap ver! – Ruhumun tek aşkı
Kalbinin sağlığını daha yeni anladım ben.*

Manon sonunda Des Grieux'ye döndüğüne göre, ben de Albertine'in hayattaki tek aşkı olmalıydım. Ne yazık ki, Albertine o anda aynı ezgiyi duymuş olsa, Des Grieux adını verdiği sevgili herhalde ben olmazdım; böyle bir şey aklından geçse bile, benim hatıram, bu müziği dinleyince duygulanmasına engel olurdu, oysa bu müzik, daha ince ve başarılı bir beste olmakla birlikte, Albertine'in sevdiği türden bir müzikti. Bana gelince, Albertine'in bana "ruhumun tek aşkı" demesini ve "kendini esir saydığı" yer konusunda yanıldığını kabul etmesini düşünmenin hoşluğuna kendimi bırakacak cesaretim yoktu. Bir romanı okurken, kadın kahramana sevdiğimiz kadının yüz hatlarını yakıştırmamanın imkânsız olduğunu biliyordum. Ama kitap mutlu bir sona bağlansa da, bizim aşkımız olduğu yerde saymıştır ve kitabı kapattığımızda, sevdiğimiz, romanda nihayet bize gelmiş olan kadın, hayatta bizi daha fazla sevmemektedir. Öfkeden küplere binerek, Saint-Loup'ya en kısa zamanda Paris'e dönmesi için telgraf çektim; ne pahasına olursa olsun gizli tutmak istediğim bu planda bir de ısrar edermiş gibi görünüp, durumu iyice ağırlaştırmaktan kaçınmalıydım en azından. Ama daha Robert talimatıma uygun şekilde Paris'e dönmeden, Albertine'den şöyle bir telgraf aldım:

SEVGİLİ DOSTUM, ARKADAŞINIZ SAINT-LOUP'YU TEYZEME GÖNDERMENİZ ÇOK SAÇMAYDI. CANIM ARKADAŞIM, BANA İHTİYAÇ DUYDUYSANIZ, NİÇİN DOĞRUDAN BANA YAZMADINIZ? SEVE SEVE DÖNERDİM SİZE; BİR DAHA BÖYLE ANLAMSIZ YOLLARA BAŞVURMAYIN. "Seve seve dönerdim size!" Böyle söylediğine göre, demek gittiğine pişmandı, dönmek için ba-

hane arıyordu. Demek ki onun dediğini yapmam yeterliydi; ona ihtiyacım olduğunu yazarsam dönecekti. Demek ki onu, Albertine'i, Balbec'teki Albertine'i tekrar görecektim (çünkü gittiğinden beri, gözümde yine Balbec'teki Albertine olmuştu. Tıpkı hep konsolun üstünde durduğu için hiç dikkat etmediğimiz, ama başkasına verip ya da kaybedip ondan ayrıldığı-mızda, uzun zaman sonra ilk kez düşündüğümüz bir deniz-kabuğu gibi, Albertine de bana denizin mavi tepelerinin neşeli güzelliğini hatırlatıyordu). Sadece Albertine hayali, yani arzulanır bir varlığa dönüşmekle kalmamış, Albertine'le hayat da hayalî, yani bütün zorluklardan arınmış bir hayata dönüş-müştü; öyle ki, "Birlikte ne kadar mutlu olacağız!" diyordum kendi kendime. Ama mademki döneceğinden emindim artık, acele ediyormuş gibi görünmemeli, aksine, Saint-Loup'nun girişiminin olumsuz etkisini silmeye çalışmalıydım; daha sonra, planın bana ait olduğunu inkâr edip Saint-Loup'nun evlenmemize öteden beri taraftar olduğu için, kendi başına hareket ettiğini söyleyebilirdim pekâlâ.

Bu arada Albertine'in mektubunu tekrar okudum; bir mektupta onu yazan insana ait pek az şey bulunması beni hayal kırıklığına uğrattı. Kâğıdın üzerinde yazılı harfler, tıpkı yüz hatlarımız gibi, düşüncelerimizi ifade eder şüphesiz; her iki durumda da, karşımızda bir düşünce vardır. Buna rağmen, kişide düşünceyi bir nilüfer gibi açılan çehreye yayıldıktan sonra görürüz. Bu da düşünceyi oldukça farklılaştırır. Aşkta sürekli hayal kırıklığına uğramamızın bir nedeni de bu sürekli sapmalardır belki; sapmalar yüzünden, sevdiğimiz ideal varlığı beklerken, her randevu hayalimizden pek az iz taşıyan, etten kemikten bir insan çıkarır karşımıza. Sonra, ondan bir şey talep ettiğimizde, o insanın kendisinden bile pek az iz taşıyan bir mektup alırız; tıpkı cebirde kullanılan harflerde toplanan meyve ya da çiçeklerin niteliğini zaten içermeyen rakamlardaki kesinliğin bulunmaması gibi. Oysa aşk, sevgili, sevgilinin mektupları, yine de –birinden ötekine geçiş ne kadar az tatmin sağlasa da– aynı gerçekliğin birer tercümesidir belki; çünkü mektup ancak onu okuduğumuzda bize yetersiz gelir, ama mektup gelinceye kadar ölüp ölüp diriliriz; gelen

mektup, o küçük karalanmış işaretlerinde bir sözün, tebesümün veya öpücüğün kendisinin değil, sadece ifadesinin bulunduğunu sezen arzumuzu tatmin edemese de, yüreğimizdeki sıkışmayı giderir.

Albertine'e cevap yazdım:

Sevgili dostum, tam size mektup yazmak üzereyken, telgrafınızı aldım; size ihtiyacım olduğu takdirde, hemen geleceğinizi söylediğiniz için teşekkür ederim; eski bir dosta gösterdiğiniz bu yüce sadakat, büyük bir incelik, bu sözleriniz size olan hayranlığımı olsa olsa artırabilir. Ama hayır, sizden dönmenizi rica etmedim, etmeyeceğim de; tekrar görüşmek, epeyce uzak bir tarihten önce görüşmek, sizin gibi kalpsiz bir genç kıza acı vermeyebilir belki. Zaman zaman kayıtsızlıkla suçladığınız benim içinse, büyük bir ıstırap olur. Hayat bizi ayırdı. Çok akıllıca bulduğum bir karar verdiniz ve bu kararı tam zamanında, olağanüstü bir önseziyle verdiniz: Bir gün önce annemden size evlenme teklif etmemi onayladığını bildiren bir mektup almıştım. Bunu size sabah uyandığımda, annemin mektubunu alınca (sizinkiyle aynı anda geldi!) haber verecektim. Belki bu haber üzerine gitmeye çekinecek, beni üzmemekten korkacaktınız. Belki hayatlarımızı birleştirecek ve kim bilir, bedbaht olacaktık. Eğer böyle olacak idiyse, akıllılığınız için bin yaşayın. Tekrar görüşecek olsak, basiretinizin meyvesini alamayız. Tekrar görüşme fikrinin beni cezbetmediğini iddia ediyor değilim. Ama bu cazibeye direnmemden gurur payı da çıkarmıyorum. Ne kadar tutarsız bir insan olduğumu ve ne kadar çabuk unuttuğumu biliyorsunuz. Kısacası, pek de acınacak durumda değilim. Sizin de sık sık söylediğiniz gibi, ben alışkanlıkların insanıyım. Sizsiz edinmeye başladığım alışkanlıklar henüz pek güçlü degiller. Sizinle birlikte edindiğim, gidişinizle bozulan alışkanlıklar şu anda daha güçlü elbette. Ama bu durum pek de uzun sürmeyecek. Hatta bu yüzden, tekrar görüşmemiz henüz benim nazarımda, iki hafta, belki de daha kısa süre sonra olacağı gibi bir rahatsızlığa dönüşmemişken, (açıksözlülüğümü affedin), şu son birkaç günden yararlanmayı düşünmüştüm – nihai unutuştan önce, bu günlerden yararlanıp sizinle ufak tefek maddi bazı konuları halletmek istiyordum; o iyi yürekli, şefkatli dostluğunuzla, beş dakikalığına kendisini nişanlıınız zanneden zavallıya yar-

dımcı olabilirdiniz. Annemin onayını alacağımdan şüphem yoktu, öte yandan, ikimizin de özgür olmasını istiyordum; siz müthiş bir cömertlikle, aşırılıkla, özgürlüğünüzden feragat etmiştiniz, birkaç haftalığına birlikte yaşarken kabullenilebilse de, ömrümüzü birlikte geçirme durumunda (bu satırları yazarken, o durumun gerçekleşmesine ramak kaldığını, birkaç saniye yüzünden değiştiğini düşünmek neredeyse ıstırap veriyor bana), böyle bir fedakârlık ikimiz için de dayanılmaz olacaktı; işte bu yüzden, mümkün mertebe bağımsız bir ortak hayatımız olsun diye planlar yapmaya başladım, her şeyden önce, ben hastalığımдан ötürü sizi limanda beklerken, sizin gezebileceğiniz bir yatınız olsun istedim ve Elstir'in zevkini takdir ettiğiniz için, ona mektup yazıp akıl danıştım. Karada da, istediğiniz gibi çıkıp gezebilmeniz, seyahat edebilmeniz için, sadece size ait bir otomobiliniz olsun istiyordum. Yat neredeyse hazırda, adı, Balbec'te dile getirdiğiniz isteğinize uygun şekilde, Kuğu. Otomobillerden en çok Rolls'ları sevdiğinizi hatırlayarak bir Rolls-Royce ısmarlamıştım. Artık birbirimizi görmeyeceğimize göre, size tekneyi de, otomobili de kabul ettirme umudum olmadığı (ve benim hiçbir işime yaramayacakları) için, bu siparişleri iptal ederseniz, (onları bir aracıya, ama sizin adınıza sipariş etmiştim,) beni bu gereksiz yat ve otomobilden kurtarabileceğinizi düşündüm. Ama bunun için ve daha birçok şey için, karşılıklı konuşmamız gerekirdi. Ne var ki, benim sizi tekrar sevme ihtimalim olduğu sürece (fazla uzun bir süre olmayacak bu), bir yelkenli ve bir Rolls-Royce uğruna görüşüp sizin mutluluğunuzu tehlikeye atmamız çılgınlık olur; çünkü siz, mutluluğun benden uzakta yaşamak olduğuna karar verdiniz. Hayır, Rolls'u ve hatta yatı da geri vermemeyi tercih ediyorum. İkisini de kullanmayacağıma ve muhtemelen biri sürekli karaya çekilmiş halde limanda, öbürü de garajda duracağına göre, yatın... kısmına (yanlış bir terim kullanıp günah işleyerek sizi dehşete düşürmeye cesaret edemedim), Mallarmé'nin çok sevdiğiniz şu dizelerini yazdıracağım:

Geçmişten bir kuğu hatırlar kendini
Muhteşemdi ama kurtuluşu yoktu
Söyleyemeyecekti hayatın şarkısını
Kısır kışın kara kasveti ısıdığında.

Hatırlarsınız: Bakir, canlı ve güzel bugün dizesiyle başlayan şiir. Heyhat! Bugün ne bakir, ne de güzel artık. Ne var ki, benim gibi pek yakında bugünü, tahammül edilebilir bir “yarın”a dönüştüreceklerini bilenlere tahammül etmek, zordur. Rolls’a gelince, ona ay-nı şairin anlayamadığınızı söylediğiniz şu dizeleri daha çok yakışır:

Dingilde gök gürler ve yakutlar
Bana bakan sevincimi anlar
Görmekten bu ateşin deldiği havada

Sanki erguvani ölümünü
Akşam arabamın tekerleğinin
Dağılmış krallıklarla beraber.

Ebediyen elveda, sevgili Albertine’ciğim, ayrılmadan bir gün önce birlikte yaptığımız o güzel gezinti için tekrar teşekkür ederim. Ben-de çok güzel bir hatıra bıraktı.

Not: Saint-Loup’nun teyzenize sözümona tekliflerde bulunmuş olması konusunda bir şey söylemiyorum (ayrıca Saint-Loup’nun Touraine’de olduğunu da hiç sanmıyorum). Sherlock Holmes hikâyesi gibi. Siz beni ne sanıyorsunuz?

Hiç şüphesiz, nasıl ki geçmişte Albertine’e beni sevsin diye, “Sizi sevmiyorum” dediysem, benimle çok sık görüşün diye, “Ben insanları görmeyince unuturum” dediysem, ayrılık fikrinin önüne geçmek için, “Sizden ayrılmaya karar verdim” dediysem, şimdi de, bir hafta içinde mutlaka dönmesini istediğim için, “Ebediyen elveda” onu tekrar görmek istediğim için, “Sizinle görüşmem tehlikeli olurdu” ondan ayrı yaşamak bana ölümden beter geldiği için, “Haklıymışsınız, birlikte bedbaht olacaktık” diyordum. Heyhat! Albertine’e kendisine ihtiyacım yokmuş gibi görünmek için (Gilberte’e olan eski aşkımdan Albertine’e olan aşkıma geçen tek gurur kalıntısı) ve onu değil, sadece beni duygulandırabilecek bazı şeyleri söylemenin zevki uğruna yazdığım bu sahte mektubun olumsuz, yani benim sözlerimi onaylayan bir cevaba yol açabileceğini önceden düşünmem gerekirdi; hatta böyle olması muhtemeldi, çünkü

Albertine bu kadar akıllı olmasa bile, söylediklerimin yalan olduğundan bir an bile şüpheye düşmezdi. Mektubumda ifa-de ettiğim istekler bir yana, sırf mektup yazmış olmam bile, (hatta mektup Saint-Loup'nun girişiminden önce de yazılmış olsa,) onun dönmesini istediğimi kanıtlamaya ve kendi kurduğum tuzağa düşüp iyice gömülmemi uzaktan seyretmek konusunda onu ikna etmeye yeterdi. Olumsuz bir cevap gelmesi ihtimalini öngördükten sonra da, bu cevabın aniden, Albertine'e olan aşkıma had safhada alevlendireceğini öngörmem gerekirdi. Yazdığım mektubu göndermeden önce, bir de şu soruyu sormam gerekiyordu kendi kendime: Eğer Albertine aynı tonda cevap yazıp, dönmek istemezse ıstırabıma hâkim olabilecek miydim, suskun kalabilecek miydim, GERİ DÖNÜN diye bir telgraf çekmeden, bir başka aracı göndermeden durabilecek miydim? Çünkü bir daha görüşmeyeceğimizi yazdıktan sonra bir haber ulaştırmak, ondan vazgeçemediğimi açıkça ortaya dökmek demektir ve onun daha da şiddetle reddetmesi, benimse, ıstırabıma daha fazla dayanamayıp evine gitmem ve kim bilir, belki de kapıdan geri çevrilmem sonucunu doğururdu. Bu da, üç büyük gaftan sonra, en beteri olurdu; ondan sonra kapısının önünde intihar etmekten başka seçeneğim kalmazdı. Ne var ki, psikopatoloji âleminin korkunç yasalarına göre, önemle kaçınılması gereken eylem, gaf olan eylem, aynı zamanda sakinleştirici eylemdir, sonucunu öğreninceye kadar bize yeni umut kapıları açarak, reddedilmenin verdiği dayanılmaz acıyı geçici olarak dindiren eylemdir. Öyle ki, acı fazlasıyla güçlü olduğunda, gafa gözümüz kapalı dalarız; mektup yazar, birini ricacı gönderir, görüşmeye gider, sevdiğimiz kadından vazgeçemediğimizi kanıtlarız.

Ama ben bunların hiçbirini öngöremedim. Aksine, bu mektubun sonucunda Albertine'in hiç vakit geçirmeden döneceğini zannediyordum. İşte bu yüzden, bu sonucu düşünerek, mektubu büyük bir zevkle yazmıştım. Öte yandan yazarken durmadan ağlamıştım; bunun en belirgin nedeni, sahte ayrılık oyununu oynadığım günküne benzer şekilde, zıt bir amaç gütmelerine rağmen ifade ettikleri fikri gözümde canlandıran bu sözlerin (gururum yüzünden, aşkıma itiraf etmemek için

söylediğim yalanların) içlerinde hüzün barındırmasıydı; ama bir başka nedeni de, bu fikirde doğruluk payı bulunduğunu hissetmemdi. Mektubun sonucundan emin olduğum için, gönderdikten sonra pişmanlık duydum. Çünkü Albertine'in meğer ne kolay olan dönüşünü gözümde canlandırınca, ansızın evliliğimizin aleyhindeki bütün sebepler var güçleriyle ortaya çıktılar. Albertine'in dönmeyi reddedeceğini umuyordum. Özgürlüğümün, bütün istikbalimin onun ret cevabına bağlı olduğunu, yazmakla çılgınlık ettiğimi, maalesef postaya verilmiş olan mektubu geri almam gerektiğini düşünüyordum ki, Françoise aşağıdan aldığı gazeteyle birlikte mektubu da geri getirdi. Kaç pul yapıştırması gerektiğini bilememişti. Ama derhal fikir değiştirdim; umduğum Albertine'in geri dönmemesiydi, fakat bu kararı onun vermesini ve kaygılarımı noktalamasını istiyordum, mektubu tekrar Françoise'a vermeye niyetlendim. Gazeteyi açtım. Berma'nın ölüm haberi vardı. Bunun üzerine, *Phaidra*'yı iki farklı izleyişimi hatırladım ve ifşaat sahnesini ikisinden de farklı bir şekilde düşündüm. Bana öyle geliyordu ki, kendi kendime defalarca ezberden okuduğum ve tiyatroda duyduğum dizeler, kendi hayatımda yüz yüze geleceğim yasaların ifadesiydi. Ruhumuzda ne kadar önem verdiğimizizi bilmediğimiz şeyler vardır. Ya da bunlar olmadan yaşıyorsak, onlara sahip olmayı başaramama veya acı çekme korkusuyla her gün ertelediğimiz içindir. Ben Gilberte'ten vazgeçtiğimi zannettiğimde olan, buydu. Söz konusu şeylerden henüz tamamen kopmamışken –kopuş bizim zannettiğimizden çok daha sonra gerçekleşir– örneğin sevdiğimiz kız nişanlanacak olsa, çılgına döneriz, daha önce hüzünlü bir sükûnet hali diye değerlendirdiğimiz hayata tahammül edemeyiz. Ya da eğer söz konusu şeye sahipsek, onun bize yük olduğunu, ondan kurtulmaya can attığımızı zannederiz; Albertine örneğinde öyle olmuştu. Ama kayıtsız olduğumuz kişi bizi terk etse, artık ona sahip olmasak, yaşamamız imkânsız hale gelir. *Phaidra*'daki tartışmanın işte bu iki durumu birleştirdiğini söyleyemez miyiz? Hippolytos gitmek üzeredir. O âna kadar ısrarla Hippolytos'un hincını körüklemiş olan Phaidra, kendi sözlerine, daha doğrusu şairin kendisine söylediği sözlere bakılacak

olursa, vicdanı yüzünden, ama aslında işin nereye varacağını göremediği ve sevilmediğini hissettiği için, daha fazla dayanamaz. Hippolytos'a gidip aşkını itiraf eder; benim sık sık ezberden okuduğum sahne de buydu:

Müstakbel bir ayrılık sizi bizden çabucak ayıracakmış.

Hiç şüphesiz, Theseus'un ölümüyle kıyaslanınca, Hippolytos'un gidişinin ikincil bir neden olduğu düşünülebilir. Aynı şekilde, birkaç dize sonra, Phaidra'nın sözleri yanlış anlaşılmış gibi yapmasını:

...Hiç mi umursamaz oldum ben gururumu?

ifşaatının Hippolytos tarafından geri çevrilmesine bağlayabiliriz:

Hanımefendi, hatırlamaz mısınız?

Babam benim Theseus, sizin de kocanız.

Ama Hippolytos olumsuz cevap vermese, mutluluğa kavuşan Phaidra aynı duyguyu, mutluluğunun pek de bir şey ifade etmediği duygusunu yaşayabilirdi. Fakat mutluluğu elinden kacırdığını, Hippolytos'un yanlış anladığını zannedip özür dilemediğini görünce, benim Françoise'a mektubu geri vermem gibi, ret cevabının Hippolytos'tan gelmesini, şansını sonuna kadar denemeyi ister:

Ah zalim seni, pekâlâ anladın sen beni!

Hatta bana anlatılanlara göre, Swann'ın Odette'e veya benim Albertine'e karşı katılığı, eski aşkın yerine merhamet, şefkat ve içini dökme ihtiyacından oluşan, ilk aşkın bir çeşitlemesinden ibaret olan yeni bir aşk koyan katılık bile mevcuttur bu sahnede:

Nefretin artıyordu, benimse sevgim.

Bu dertler, bu bela sana yakışıyordu.

Phaidra'nın her şeyden çok gururunu önemsemediğini kanıtlayan şey, o anda Hippolytos'un Arikia'yı sevdiğini öğrenmese, Hippolytos'u affedip Oenone'nin öğütlerini kulak ardı etmeye hazır olmasıdır. Çünkü aşta her türlü mutluluğun kaybı demek olan kıskançlık, şöhretin lekelenmesinden daha önemlidir. Bunun üzerine Oenone'nin (yani kendi benliğinin en kötü yönünün) Hippolytos'a iftira etmesine izin verir, onu savunmayı üstlenmez ve böylece, kendisini istemeyen erkeği felaketlerle dolu bir kadere teslim eder; ne var ki bu felaketler Phaidra için teselli olmaz, Hippolytos'un ölümünden kısa bir süre sonra Phaidra intihar eder. En azından ben bu sahneyi böyle görüyor, Racine'in Phaidra'nın suçunu hafifletmek için ona attığı –Bergotte'un deyimiyile– “sert” tereddütleri fazla hesaba katmayarak, kendi hayatımdaki aşk olaylarının adeta bir kehaneti olarak yorumluyordum. Ama bütün bu düşünceler kararımı katiyen etkilemedi, mektubu postalasın diye Françoise'a uzattım; Albertine'le temas kurma girişimi, gerçekleşmediğini öğrendiğim andan itibaren, bana kaçınılmaz gelmeye başlamıştı. Arzularımızın tatmin edilmesini pek önemsememek hatalı bir düşünce olsa gerektir; çünkü bir arzumuzun gerçekleşmeyeceğini düşündüğümüz anda onu tekrar önemseriz; ancak gerçekleşeceğinden kesinlikle emin olduğumuz zaman, peşinden koşulmaya pek de değmediğine hükmederiz. Her şeye rağmen, haklı olduğumuz bir taraf da vardır. Çünkü arzuların gerçekleşmesi ve mutluluk, sadece kesin olduklarında küçük görünseler de, bir dengesizlik halidirler ve ancak keder doğurabilirler. Arzu ne kadar eksiksiz biçimde gerçekleşmişse, keder de o kadar derin olur; mutluluk doğa yasasına aykırı biçimde biraz uzamış, alışkanlıkla pekişmişse, keder iyice dayanılmaz olur. Bu iki eğilim, benim örneğimde mektubun mutlaka gitmesini istemem ve gittiğini zannettiğimde de pişman olmam, bir başka açıdan da birer gerçeklik payı içerirler. Birinci eğilimi ele alacak olursak, hem mutluluk –ya da mutsuzluk– peşinde koşup hem de yakında sonuçlarını sergilemeye başlayacak olan bu yeni eylemin bizi mutlak umutsuzluğa düşürmeyecek bir beklenti hali yaratmasını istememiz, kısacası mustarip olduğumuz hasta-

lığı bize daha az acı vereceğini zannettiğimiz başka kılıklara sokmak istememiz, son derece anlaşılırdır. Ama ikinci eğilim de bir o kadar önemlidir, çünkü girişimimizin başarılı olacağı inancından kaynaklanır ve yakında, arzumuzun tatmini karşısında yaşayacağımız hayal kırıklığının önceden sezilmiş bir başlangıcından başka şey değildir; başka ihtimalleri dışlama pahasına, kendimizi mutluluğun bu biçimine mahkûm etmiş olmanın pişmanlığıdır. Mektubu Françoise'a geri verdim ve hemen gidip postalamasını söyledim. Mektup yola çıkar çıkmaz, Albertine'in dönüşünü çok yakında gerçekleştirecek bir şey gibi görmeye başladım yine. Albertine'in döneceğini düşünmek zihnimde hoş hayaller de canlandırıyor, böylece dönüşünden beklediğim tehlikeleri bir ölçüde yumuşatıyordu. Ne zamandır tatmadığım bu zevki, Albertine'le yan yana olmanın hoşluğunu düşünmek sarhoş ediyordu beni.

Zaman geçer ve yalandan söylediğimiz her şey yavaş yavaş gerçeğe dönüşür; bunu Gilberte tecrübesinden gayet iyi öğrenmiştim; hıçkırıklara boğulmuşken sergilediğim sahte kayıtsızlık sonunda gerçek olmuştu; Gilberte'e yalandan söylediğim sözler sonradan gerçek olmuş, hayat yavaş yavaş bizi ayırmıştı. Bunu hatırlıyor ve şöyle diyordum kendi kendime: "Albertine birkaç ay oyalanırsa, yalanlarım gerçek olacak. En zor anlar geride kaldığına göre, bu ayı geçirse daha iyi olmaz mı? Geri dönerse, gerçek hayattan feragat edeceğim; evet, henüz o hayatın tadına varacak durumda değilim, ama zaman içinde, Albertine'in hatırası zayıfladıkça, gerçek hayat bana cazip görünmeye başlayabilir."

Unutuşun etkisini göstermeye başlamadığını iddia etmiyorum. Ama unutmanın bir sonucu da, Albertine'in birçok hoş özelliğinin, onunla birlikteyken geçirdiğim sıkıcı saatlerin artık hatırıma gelmemesiydi; yani Albertine yanımdayken, olmamasını istememin nedenleri şimdi ortadan kalkmıştı, artık yanımda olmasını istiyordum; unutmak bana özet halinde, başkalarına duyduğum aşklarla süslenmiş bir Albertine görüntüsü sunuyordu. Aslında beni ayrılığa alıştıрма işlevini yerine getiren unutuş, bir yandan da Albertine'i bana oldu-

ğundan daha sevimli göstererek dönmesini daha çok arzulamama sebep oluyordu.

Albertine gittiğinden beri sık sık, ağladığım anlaşılmaz diye düşündüğüm zamanlar zili çalıp Françoise'ı çağırıyor, "Mademoiselle Albertine'in unuttuğu bir şey var mı diye bakmak gerek. Döndüğünde odası hazır olsun, temizlemeyi ihmal etmeyin" diyordum. Ya da doğrudan şöyle konuşuyordum: "Mademoiselle Albertine daha geçen gün söylüyordu, durun bakayım, gitmeden bir gün önceydi..." Françoise'ın Albertine'in gidişinden duyduğu iğrenç zevki yokluğunun kısa süreceğini ima ederek azaltmak istiyordum; ayrıca bu gidişin sözünü etmekten korkmadığımı da göstermek istiyordum ona; bu gidişi –zorunlu bir gerilemeyi önceden hazırlanmış bir plana uygun, stratejik bir çekilme diye nitelendiren kimi generaller gibi– kasti bir gidiş olarak sunmak, katiyen Albertine'le dostluğumun sonu değil, şimdilik gerçek anlamını söylemediğim bir olay gibi göstermek istiyordum. Sürekli Albertine'in adını anmak suretiyle, onun gidişiyle boşalmış, nefes alınmaz hale gelmiş o odaya adeta biraz hava girsin, ondan bir şeyler girsin istiyordum. Ayrıca hepimiz, acımızın boyutlarını küçültmek için, o acıyı konuşma diline, bir elbise siparişiyle akşam yemeği talimatının arasına sıkıştırırız.

Françoise, Albertine'in odasını temizlerken meraka kapılıp arkadaşımın gece uyumadan önce çıkardığı özel eşyalarını koyduğu, gülağacından küçük komodinin çekmecesini açtı. "Ah, beyefendi. Mademoiselle Albertine yüzüklerini unutmuş, çekmecedeki kalmışlar!" İçimden ilk geçen, "Onları kendisine göndermemiz gerekir" demekti. Ama bu, Albertine'in döneceğinden emin olmadığım izlenimini uyandıracaktı. Bir an susup, "Neyse, dedim, dönüşüne pek az kaldı, bu kadarlık zaman için göndermeye değmez. Verin bana, icabına bakarım." Françoise kuşkulu bir tavırla yüzükleri verdi. Albertine'den nefret ediyordu, ama beni kendinden yola çıkararak değerlendirdiği için de, kız arkadaşımın yazdığı bir mektubu bana verseler, açacağımı düşünüyordu. Yüzükleri aldım. "Beyefendi, dikkatli olun, kaybetmeyin yüzükleri, dedi, pek de güzeller! Küçük hanıma bunları beyefendi mi, başkası mı

hediye etti bilmiyorum, ama hem zengin, hem de zevk sahibi biri olduğu belli! —Ben hediye etmedim, dedim, zaten ikisi aynı kişinin hediyesi değil, birini teyzesi hediye etti, öbürünü de kendi aldı. Aynı kişinin hediyesi değil mi! diye haykırdı Françoise. Beyefendi şaka ediyor herhalde, ikisi birbirinin eşi, birine yakut kakılmış, ama ikisinin üstünde de aynı kartal, içinde aynı başharfler var.” Françoise beni ne kadar üzdüğünü hissediyor muydu bilmem, ama o anda dudaklarında beliren tebessüm, sonra iyice yerleşti. “Ne, aynı kartal mı? Çıldırmışsınız siz. Yakutsuz olanın üstünde bir kartal var, ama ötekine bir insan başı işlenmiş. —İnsan başı mı? Nereden çıkardınız bunu beyefendi? Gözlükle bakmam yetti, kartalın kanatlarından biri olduğunu gördüm hemen; büyütecinizi alıp bakın beyefendi, öteki tarafta diğer kanadı, ortada da kafasıyla gagasını göreceksiniz. Tek tek her tüy belli oluyor. Çok güzel bir işçilik doğrusu!” Albertine’in bana yalan söyleyip söylemediğini acilen öğrenme ihtiyacı, Françoise’in karşısında haysiyetimi korumam ve bana işkence etmekten olmasa bile, kız arkadaşımı aşağılamaktan aldığı fesatça hazzı ona tattırmam gerektiğini unutturdu bana. Françoise’in büyüteci getirmesini beklerken nefes nefeseydim; büyüteci alıp Françoise’a yakutlu yüzükteki kartalı göstermesini söyledim; diğer yüzükle aynı stilizasyona sahip kanatları, tek tek tüyleri, kartal başını tanımam zor olmadı. Françoise iki yüzükteki benzer yazılara da dikkatimi çekti; yalnız yakutlu yüzüğe başka yazılar da eklenmişti. Her ikisinin de içinde, Albertine’in isminin başharfleri yazılıydı. “Beyefendi, yüzüklerin aynı olduğunu anlamak için bütün bunlara ihtiyaç duymanıza şaşırdım, dedi Françoise. Yakından bakmasanız da, iki yüzükte aynı tarz, aynı biçim, altının aynı şekilde işlenmiş olduğu hissediliyor. Ben ilk bakışta iki yüzüğün tek elden çıktığına yemin edebilirdim. İyi bir aşçının yemeği gibi kendini belli ediyor.” Gerçekten de Françoise’in nefretle körüklenen, ayrıntıları ür-kütücü bir kesinlikle gözlemeye alışkın hizmetkâr merakına doğuştan sahip olduğu zevk de eklenince, bu uzman değerlendirmesi çıkmıştı ortaya; Françoise’in mutfakta da sergilediği bu zevki Balbec’e giderken giyiminde dikkatimi çekmiş

olan bir şey, gençliğinde güzel olan, başkalarının mücevherlerine, kıyafetlerine dikkat eden kadınların süs merakı da pekiştiriyordu belki. Çayı fazla kaçırdığımı hissettiğim bir gün, ilaçları karıştırıp birkaç veronal yerine kafein hapları almış olsam, kalbim ancak bu kadar çarpabilirdi. Françoise'a odayı terk etmesini söyledim. Albertine'i derhal görebilmeyi istedim. Yalanlarının uyandırdığı dehşete, meçhul birine yönelik kıskançlığıma bir de Albertine'in böyle hediyeler kabul etmesinin verdiği acı ekleniyordu. Evet, ben ona bundan fazlasını hediye etmiştim, ne var ki, metres tuttuğumuz bir kadına başkalarının da metresi olduğunu bilmediğimiz sürece metres gözülle bakmayız. Bununla birlikte, onun için bol bol para harcamayı hep sürdürdüğüme göre, demek ki onu düşük ahlakına rağmen kabul etmiştim; onda bu ahlaksızlığı desteklemiş, belki artırmış, belki de yaratmıştım. Sonra, hepimiz acımızı yatıştırarak masallar uydurma yeteneğine sahip olduğumuz için, nasıl ki açıklıktan ölmek üzereyken tanımadığımız birinin bize yüz milyonluk bir servet bırakacağına kendimizi inandırırsak, ben de Albertine'i kollarımda kesin bir açıklama yaparken, öteki yüzüğü imalat benzerliği nedeniyle satın aldığını ve isminin başharflerini bizzat yazdığını söylerken hayal ettim. Ama bu açıklama henüz pek zayıftı, sağaltıcı kökleri zihnime nüfuz edecek vakti henüz bulamamıştı, ıstırabımın bu kadar hızlı dinmesi mümkün değildi. Metreslerinin çok şefkatli olduğunu söyleyen nice erkeğin benzer işkenceler çektiğini düşünüyordum. Başkalarına ve kendilerine bu şekilde yalan söylerler. Tamamen yalan sayılmaz söyledikleri; söz konusu kadınla gerçekten güzel, şefkat dolu saatler geçirirler; ama metresin aşığına arkadaşlarının yanında gösterdiği, erkeğin böbürlenmesini sağlayan ilginin ve aşığıyla baş başayken gösterdiği, erkeğin ona minnet duymasını sağlayan şefkatin ardında, aşığın şüphe içinde kıvranarak, gerçeği öğrenmek için nafile çabaladığı kim bilir kaç saat gizlendiğini düşünün bir de! Bu acılar, sevmenin hazzıyla, bir kadının, ne kadar anlamsız olduklarını bildiğimiz halde onun kokusuyla sarmalandığımız saçma sapan sözlerinden büyülenmemizle ayrılmaz bir bütün teşkil eder. Ben o anda, Albertine'in kokusunu ha-

tıra yoluyla içime çekmekten zevk alamıyordum artık. Yıkılmıştım, yüzüklerin ikisi de elimdeydi; gagası kalbimi kerpeten gibi sıkıştıran, kabartma tüylü kanatları kız arkadaşşıma olan güvenimi alıp götüren, örselenmiş zihnimi pençelerinin arasına hapseden o zalim kartala bakıyordum; okuyamadığım ismi, muhtemelen bu kartalla simgelenen meçhul erkekle ilgili, birbiri ardına sorular hücum ediyordu aklıma; Albertine'in eskiden sevdiği biriydi herhalde ve yakın zamanda da tekrar görüşmüş olmalılardı, çünkü ikinci yüzüğü, kartalın sanki gagasını yakutun şeffaf kan gölüne batırmış gibi görüldüğü yüzüğü Bois de Boulogne'da, birlikte o güzel, samimi gezintiyi yaptığımız gün görmüştüm ilk kez.

Ne var ki, Albertine'in yokluğundan ötürü sabahtan akşama kadar durmadan acı çeksem de, bu sadece Albertine'i düşündüğüm anlamına gelmiyordu. Bir yandan, Albertine'in büyüğü çoktandır birçok şeye yavaş yavaş yayılmış olduğundan, sonunda ondan çok uzaklaşsalar da, bunların her biri Albertine'in bana verdiği hisle elektrikleniyordu; herhangi bir şey bana Incarville'i, Verdurin'leri, Léa'nın oynadığı yeni bir rolü düşündürdüğünde, yeni bir ıstırap dalgasında boğuluyordum. Öte yandan, benim Albertine'i düşünmek dediğim şey, geri dönmelerini sağlamanın, onunla buluşmanın, ne yaptığını öğrenmenin yollarını, ihtimallerini düşünmektir. Dolayısıyla, bu aralıksız işkence saatleri boyunca ıstırabıma eşlik eden görüntüler resimlenebilse, katiyen Albertine'in değil, Orsay Garı'nın, Mme Bontemps'a verilen banknotların, telgraf bürosunun eğimli masalarından birine eğilmiş bana çekeceği telgrafı yazan Saint-Loup'nun görüntüleri çıkardı ortaya. Nasıl ki bencilliğimiz hayatımız boyunca benliğimiz için değerli olan hedefleri önünde görür, ama bu hedefleri sürekli gözleyen *ben'i* hiç algılamazsa, aynı şekilde eylemlerimizi yöneten arzu da eylemlere eğilir, ama kendisine yönelmez; bunun nedeni belki aşırı faydacı olup eyleme dalması ve bilgiyi küçümsemesi, belki bugünün hayal kırıklıklarını telafi etmek için geleceğe yönelmesi, belki de zihinsel tembellik yüzünden, içe bakışın dik yokuşundan yukarı çıkmaktansa hayal gücünün yumuşak eğiminden aşağı kayıvermesidir. Gerçekte bütün ha-

yatımızı gözden çıkarmaya hazır olduğumuz o buhranlı saatlerde, hayatımızın bağımlı olduğu kadın bizim nazarımızda işgal ettiği yerin büyüklüğünü giderek ortaya serdikçe, dünyada altüst edilmemiş bir şey bırakmadıkça, kadının görüntüsü tersine bir orantıyla giderek küçülür ve sonunda görünmez olur. İçimizdeki duygular aracılığıyla her şeyde onun varlığının izlerini, yani sonucu bulur, onun kendisini, yani sebebi hiçbir yerde bulamayız. O günlerde Albertine'i gözümde canlandırmam o kadar imkânsızdı ki, onu sevmediğime inanabilirdim neredeyse; aynı şekilde annem de büyükannemi asla gözünün önünde canlandıramadığı o umutsuzluk anlarında, (yalnızca bir keresinde, bir rüyada tesadüfen onunla karşılaşmış ve uykuda olduğu halde rüyanın ne kadar değerli olduğunu hissedip o uyku halinde toparlayabildiği bütün güçle rüyasını sürdürmeye çalışmıştı), ölümüne kahrolduğu, ama yüz hatları hafızasından gizlenen annesini özlememekle kendini suçlayabilirdi ve suçladığı da olmuştu gerçekten.

Niçin Albertine'in kadınlardan hoşlanmadığını düşünmüştüm? Çünkü özellikle son zamanlarda, kadınlardan hoşlanmadığını kendi söylemişti; peki ama, hayatımızın temeli daimi bir yalan değil miydi? Albertine bana asla, bir kez olsun, "Niçin serbestçe dışarı çıkamıyorum? Ne yaptığımı niçin başkalarına soruyorsunuz?" dememişti. Oysa hayatımız fazlasıyla tuhaftı; sebebini anlamamış olsa, bu soruları bana mutlaka sorması gerekirdi. Onun hapsedilişinin sebepleri konusunda benim suskunluğuma karşılık Albertine'in kendi bitmeyen arzuları, sayısız hatırası ve umudu konusunda aynı değişmez suskunluğu sergilemesi anlaşılır değil miydi? Albertine'in yakında döneceği yolunda imalarda bulunduğu, yalan söylediğini Françoise anlıyormuş gibi görünüyordu. Françoise'in bu kanısının temelinde genelde yaşlı hizmetçimizi yönlendiren kuralın, yani efendilerin hizmetkârları nezdinde küçük düşmekten hoşlanmaması ve onlara gerçeğin sadece bir bölümünü, saygınlıklarına gölge düşürmeyecek, gurur okşayıcı bir masala uygun düşebilecek kadarını açıklamaları kuralının ötesinde bir şeyler varmış gibiydi. Bu sefer Françoise'in kanısı başka bir şeye dayanır gibiydi; sanki Fran-

çoise Albertine'in zihninde şüpheyi kendisi uyandırıp beslemiş, öfkesini bilemiş, kısacası, gidişini kaçınılmaz olarak öngörebileceği bir noktaya getirmişti. Bu doğru idiyse, benim haberdar olduğum, onayladığım geçici bir ayrılık yorumuma Françoise'in inanması imkânsızdı. Ama Albertine'in çıkarıcılığı konusundaki düşünceleri, Albertine'in benden sözümona sağladığı "yarar"ı kafasında nefretle abartması onu bir ölçüde şüpheyi düşürüyor olabilirdi. İşte bu yüzden, Françoise'in yanında bütün doğallığımla Albertine'in yakında döneceğini ima ettiğimde, Françoise (tıpkı uşağımız onu kızdırmak için inanmakta tereddüt edeceği siyasi bir haberi değiştirerek okuduğunda, mesela kiliselerin kapatılıp rahiplerin sürgüne gönderileceğini söylediğinde, mutfağın öbür ucunda bile olsa, okuması imkânsız da olsa, gerçekten yazılı olup olmadığını görebilirmişçesine, içgüdüyle gazeteye gözlerini dikmesi gibi), sözlerimin uydurma olup olmadığını anlamak için yüzüme bakıyordu.

Ama benim uzun bir mektup yazdıktan sonra Mme Bon-temps'in posta adresini aradığımı görünce, Albertine'in döneceğine ilişkin o âna kadar müphem kalan korkusu belirginleşti. Ertesi sabah Françoise başka mektuplarla birlikte üzerinde Albertine'in elyazısını görüp tanıdığı bir zarfı da verdiğinde, bu korku gerçek bir kaygıya dönüştü. Albertine'in gidişi acaba bir numaradan mı ibaretti, diye düşünüyor, bu ihtimal onu iki bakımdan üzüyordu: Bir, Albertine'in ileride evimizde yaşayacağını kesinleştirdiği için, bir de Albertine'in oyununa gelmiş olmak benim açımdan, dolayısıyla, Françoise'in efendisi sıfatını taşıdığımdan, kendisi açısından aşağılayıcı olduğu için. Albertine'in mektubunu okumak için sabırsızlandığım halde, Françoise'in hiçbir umut barındırmayan bakışlarını seyredip bunu Albertine'in pek yakında döneceğine dair bir kehanet olarak yorumlamaktan kendimi alamadım; kırlangıçların göç edip gittiğini görünce sevinçle yakında havanın soğuyacağını düşünen bir kış sporları meraklısı gibiydim. Françoise nihayet odadan çıktı; kapıyı kapamasını da bekledim ve sonra, kaygılanıyormuş izlenimi uyandırmamak için, mektubu sessizce açıp okudum: *Sevgili dostum, bana yazdığınız bütün güzel*

sözler için teşekkür ederim; bir yardımım olabileceğine inanıyorsanız, ki ben inanıyorum, Rolls siparişinin iptal edilmesi konusunda emrinize amadeyim. Bana acentanın adını vermeniz yeterli. Satış yapmaktan başka şey düşünmeyen bu adamlar sizi oyuna getirir; sizin gibi evden çıkmayan birinin otomobil ne işine yarayacak? Birlikte yaptığımız son gezintinin sizin için güzel bir hatıra olması beni çok duygulandırdı. Bana gelince, emin olun, iki bakımdan günbatımı gezintisi olan o gezintiyi (hem akşam oluyordu, hem de ayrılmak üzereydik) hiç unutmayacağım, nihai karanlık çökünceye kadar aklımdan çıkmayacak.

Albertine'in bu son cümlede edebiyat yaptığını, benden ayrılmak için sabırsızlandığına göre zevk almış olamayacağı o gezintiyi ölünceye kadar tatlı bir hatıra olarak saklayamayacağını hissettim elbette. Ama Balbec'teki bisikletçi, golfçü kızın, benimle tanışmadan önce Ester'den başka şey okumamış olan Albertine'in yeteneğini de takdir ettim; benim evimde yaşarken yeni meziyetler edindiğini, değişip geliştiğini düşünmekte haklı olduğuma hükmettim. Böylece ona Balbec'te söylediğim cümle: "Dostluğumun sizin için değer taşıyacağına, ihtiyacınız olan şeyi size verebileceğime inanıyorum" cümlesi, (ona verdiğim bir fotoğrafın üzerine ithaf yazısı olarak: *Tanrı'nın lütfu olmanın güvencesiyle sözlerini yazmıştım*), benim inanmadan, sırf benimle görüşmeyi faydalı bulsun, görüşmemizden duyabileceği sıkıntının üstünde durmasın diye söylediğim bu cümle de sonunda gerçek olmuştu, tıpkı âşık oluktan korktuğum için onu görmek istemediğimi söylemem gibi. Albertine'e aksine, sürekli görüşünce aşkımın söndüğünü, ayrılınca da alevlendiğini bildiğim için böyle söylemiştim; ama gerçekte sürekli görüşmek bende Albertine'e bir ihtiyaç, o ilk Balbec günlerindeki aşktan çok daha güçlü bir ihtiyaç doğurmuştu; dolayısıyla bu cümle de gerçek olmuştu.

Ne var ki, Albertine'in mektubu aslında hiçbir şeyi halletmiyordu. Acentaya mektup yazmaktan bahsediyordu sadece. Bu durumdan çıkmak, olayları hızlandırmak gerekiyordu; aklıma şöyle bir fikir geldi: Derhal Andrée'ye bir mektup gönderdim; Albertine'in teyzesinin evinde olduğunu, kendimi

çok yalnız hissettiğimi, birkaç günlüğüne gelip evimizde kalırsa bana büyük bir iyilik etmiş olacağını ve gizli bir şey yapmak istemediğimden, Albertine'e de haber vermesini yazdım. Ayrıca Albertine'e de, henüz onun mektubunu almamış gibi, şu satırları yazdım:

Sevgili dostum, sizden özür dilerim, çok iyi anlayacağınızı sanıyorum, gizli kapaklı işlerden nefret ettiğim için, her ikimiz tarafından haberdar edilmenizi istedim. Evimdeki o tatlı varlığınız, bende yalnız kalamamak gibi kötü bir alışkanlık yarattı. Sizin artık dönmeyeceğinizi kararlaştırdığımız için, yerinizi en iyi doldurabilecek, hayatımı en az değiştirecek, sizi en çok hatırlatacak kişinin Andrée olacağını düşündüm ve gelmesini rica ettim. Fazlasıyla ani bir karar gibi görünmesin diye ona birkaç günlüğüne dedim, ama doğrusunu isterseniz, bana bu sefer kalıcı olacakmış gibi geliyor. Haklı değil miyim sizce? Biliyorsunuz, sizin Balbec'teki genç kızlar grubunuz beni en çok etkileyen, kabul edilmekten en büyük mutluluğu duyduğum sosyal topluluk olmuştur. Muhtemelen şimdi de öne çıkan, bu etki. Kişiliklerimizin uyumsuzluğu ve hayattaki talihsizlikler sevgili Albertine'ciğimin karım olmasına izin vermediğine göre, sanırım –onun kadar sevimli olmasa da mizaç benzerliği nedeniyle belki benimle daha mutlu olabilecek– Andrée'de bir hayat arkadaşı bulacağım.

Ne var ki, bu mektubu gönderdikten sonra, ansızın içime bir şüphe düştü: Albertine, "Doğrudan bana yazsaydınız, seve seve dönerdim size" derken, sırf doğrudan yazmadığım için böyle söylüyor olabilirdi, belki yazsam da dönmeyecek, Andrée'nin evimde yaşaması, sonra da karım olması, kendisi serbest kalacağı için memnun edecekti onu; çünkü Albertine bir haftadır, benim altı ay boyunca Paris'te tek tek her saat için aldığım önlemleri ortadan kaldırarak, sapıklığını istediği gibi yaşama, benim dakika dakika engellediğim her şeyi yapma özgürlüğüne sahipti. Orada özgürlüğünü kötüye kullandığını düşünüyordum; şüphesiz kafamda oluşan bu fikir bana üzücü geliyor, ama genel bir fikirden öteye gitmiyor, özel bir ayrıntı göstermiyordu; sonsuz sayıda kadınla ilişki ih-

timalini düşündürüyor, hiçbirinin üzerinde uzun boylu durmama izin vermiyor ve böylece zihnimi acıdan muaf olmayan, ama somut görüntülerden yoksun olduğu için dayanılır bir acıyla yüklü, devamlı bir hareketin içinde sürüklüyordu. Ne var ki, Saint-Loup'nun dönüşüyle birlikte, bu acı dayanılmaz, korkunç bir acı oldu. Ama Saint-Loup'nun söylediklerinin beni niçin bu kadar bedbaht ettiğini anlatmadan evvel, onun ziyaretinden hemen önce cereyan eden bir olayı aktarmam gerekiyor; bu olayın hatırası daha sonra beni o kadar rahatsız etti ki, Saint-Loup'yla konuşmamızın yarattığı üzüntüyü değilse bile, en azından bu konuşmanın somut sonuçlarını hafifletti. Olay şuydu: Saint-Loup'yu görmek için müthiş sabırsızlandığımdan, onu merdivende beklemekteyken (annem evde olsaydı, böyle bir şeyi yapamazdım, çünkü "pencere sohbeti"ni saymazsak, hayatta en nefret ettiği şey buydu), kulağıma şu sözler çalındı: "Ne demek! Hoşunuza gitmeyen birini kovdurmaya beceremiyor musunuz? Zor bir iş değil. Onun götürmesi gereken şeyleri saklıyorsunuz mesela; patronları aceleyle kendisini çağırdığında aradığını bulamaz, deliye döner; yengem küplere biner, size dönüp, 'Ne yapıyor bu adam?' der. Epey bir gecikmeyle, üstelik eli boş geldiğinde, herkes öfkelenir. Bu olay dört beş kere tekrarlandığında, kovulacağından şüphemiz olmasın; hele bir de temiz getirmesi gereken şeyi gizlice kirletirseniz, tamamdır, bunun gibi yüzlerce numara yapılabilir." Şaşkınlıktan dilim tutulmuştu, çünkü bu haince, kurnaz, acımasız sözler Saint-Loup'nun sesiyle söylenmişti. Ben Saint-Loup'yu öteden beri o kadar iyi kalpli, merhametli bir insan olarak tanırdım ki, o anda bir oyunda Şeytan rolünü oynuyormuş gibi geldi bana, kendi adına konuşuyor olamazdı. "Ama o da herkes gibi hayatını kazanmak zorunda" diyen muhatabını o sırada gördüm, Guermantes Düşesi'nin üniformalı uşaklarından biriydi. "Siz rahat edecek olduktan sonra, size ne? diye fesatça cevap verdi Saint-Loup. Üstelik bir günah keçiniz de olacak. Tam önemli bir yemek davetinde servise başlayacakken, üniformasına mürekkep dökebilirsiniz pekâlâ; kısacası, bir dakika olsun rahat vermezsiniz, sonunda o da işten ayrılmayı tercih eder. Ayrıca ben de destek olurum, yengeme böyle

beceriksiz, hırpani biriyle çalışabilmenize, sabrınıza hayran olduğumu söylerim.” Ortaya çıkıp kendimi gösterince Saint-Loup yanıma geldi; ne var ki, tanıdığımdan bambaşka bir kişilik sergilediği bu konuşmasını duyduktan sonra ona olan güvenim sarsılmıştı. Bir zavallıya karşı bu kadar acımasız olabilen biri, Mme Bontemps’ın nezdinde bana ihanet etmiş olmaz mı diye düşünüyordum. Bu düşüncemin en önemli sonucu şuydu: Saint-Loup gittikten sonra, onun başarısızlığını bu işi başaramayacağımın kanıtı olarak görmedim. Ama yanımda olduğu sürece, kafamdaki hâlâ eski Saint-Loup ve bilhassa da Mme Bontemps’ın yanından dönmüş olan dosttu. Saint-Loup söze şöyle başladı: “Benden memnun değilsin, telgraflarından anladım, ama haksızlık ediyorsun, elimden gelen her şeyi yaptım. Sana daha sık telefon etmem gerekirdi diye düşünüyorsun, ama ne zaman arasam meşgul olduğunu söylüyorlardı.” İstirabımı dayanılmaz hale getiren ise, şu sözleri oldu: “Son telgrafımda kaldığım yerden devam edeyim: Garaj gibi bir yerden geçip eve girdim, uzun bir koridorun sonundaki salona aldılar beni.” Bu garaj, koridor, salon kelimeleri, daha telaffuz edildikleri anda, elektrik akımından daha büyük bir süratle kalbimi sarstı; çünkü bir saniyede dünyanın çevresinde en fazla sayıda dönüşü tamamlayan şey elektrik değil, acıdır. Saint-Loup gittikten sonra, bu garaj, koridor, salon kelimelerini tekrarlayıp şoku kasten yeniledim. İnsan bir garajda kız arkadaşıyla saklanabilir. Albertine teyzesi yokken o salonu kim bilir neler yapıyordu? Ne yani? Albertine’in oturduğu evi mutlaka garajsız, salonsuz bir yer olarak mı canlandırmıştım kafamda? Hayır, hiç canlandırmamıştım ya da belirsiz bir yer olarak canlandırmıştım. Albertine’in bulunduğu yer, coğrafi olarak belirginleştğinde, onun muhtemel iki veya üç yerde değil, Touraine’de bulunduğunu öğrendiğimde, ilk ıstırapı yaşamıştım; kapıcısının sözleri, kalbimde acı çekmem gereken yeri harita üzerinde işaretlercesine belirlemişti. Ama onun Touraine’de bir evde olduğu fikrine alıştıktan sonra, evi görmemişim; o korkunç salon, garaj, koridor fikri, katiyen hayalimden geçmemişti; şimdi karşımda, onları görmüş olan Saint-Loup’nun gözbebeklerinde bu yerler, Albertine’in gidip

geldiği, yaşadığı mekânlardılar, birbirini yok etmiş olan sayısız muhtemel mekân değil, özellikle bu mekânlardılar. Garaj, koridor, salon kelimeleriyle birlikte, (sadece ihtimali değil) varlığı açıklığa kavuşan o uğursuz yerde Albertine'i bir hafta bırakmakla ne büyük bir çılgınlık ettiğimi anladım. Heyhat! Saint-Loup bir de o salonda, yan odada avaz avaz şarkı söyleyen Albertine'in sesini duyduğunu söyleyince, nihayet benden kurtulmuş olan Albertine'in mutlu olduğunu anlayıp iyice umutsuzluğa gömüldüm. Albertine özgürlüğüne kavuşmuştu. Bense, onun gelip Andrée'nin yerini alacağını düşünüyordum! İstirabım Saint-Loup'ya karşı öfkeye dönüştü. "Tam da bundan, senin gidişini öğrenmesinden kaçınmanı rica etmiştim. —Kolay iş mi sanıyorsun? Albertine'in kesinlikle evde olmadığını söylemişlerdi bana. Benden memnun olmadığını gayet iyi biliyorum, telgraflarından pekâlâ anlamıştım. Ama haksızlık ediyorsun, ben elimden geleni yaptım." Günler boyunca onu odama bile çağırmadığım evimden, kafesinden kurtulup yeniden serbest kalan Albertine bir kez daha gözümde eski değerine kavuşmuş, herkesin peşinden koştuğu, o ilk günlerin harika kuşu olmuştu yine. "Her neyse, özetleyecek olursak: Para konusunda ne diyeceğimi bilemiyorum; karşımdaki kadın o kadar hassas görünüyordu ki, onu gücendirmekten korkuyordum. Ama paradan söz ettiğimde, kılı kıpırdamadı. Hatta az sonra, bu kadar iyi anlaşmamızdan etkilendiğini söyledi. Bununla birlikte, ardından söylediği bütün sözler o kadar incelikli ve düzeyliydi ki, teklif ettiğim para konusunda, 'Ne kadar iyi anlaşıyoruz' demiş olması imkânsız geldi bana, çünkü aslında büyük bir kabalıktı yaptığım. —Ama belki de anlamamıştır, duyamamıştır belki, tekrarlayan gerekiydi, o zaman mesele kesin hallolurdu. —Canım, nasıl duymasın? Seninle şimdi konuştuğum gibi söyledim, kadın sağır değil, deli de değil. —Peki, hiçbir yorumda bulunmadı mı? —Katiyen. —Bir kere daha söylemeliydin. —Nasıl söyleyebilirdim ki? Daha içeri girip kadını gördüğüm an senin yanıldığını, senin yüzünden müthiş bir gaf yapmak üzere olduğumu düşündüm; durup dururken o parayı teklif etmek çok zordu. Buna rağmen senin sözünden çıkmadım, beni kapıya koyacağından

emin olduğum halde teklifi yaptım. —Ama öyle bir şey yapmadı. Demek ya duymadı, ki o zaman tekrar söylemen gerekirdi, ya da bu konuda konuşmayı sürdürmende sakınca yoktu. —Sen burada olduğun için ‘Duymadı’ diyebiliyorsun, ama emin ol, konuşmamızı duysaydın, hak verecektin, en ufak bir ses yoktu, açık açık söyledim, anlamamış olması imkânsız. —Her neyse, yeğeniyle başından beri evlenmek istediğimden bir şüphesi yok, değil mi? —Hayır, bana sorarsan evlenmeye katiyen niyetli olmadığın kanısında. Ayrılmak istediğini, yeğenine bizzat söylediğini anlattı bana. Şu anda bile, senin evlenmek istediğinden emin olduğunu sanmıyorum.” Bu sözler o kadar aşağılanmadığımı, dolayısıyla hâlâ sevebileceğimi, kesin bir girişimde bulunma özgürlüğüm olduğunu kanıtladığından, beni biraz rahatlattı. Buna rağmen acı çekiyordum. “Memnun olmadığının farkındayım, bu da beni üzüyor. —Yok canım, yaptıkların için sana minnettarım, beni duygulandırdın, ama yine de, bana öyle geliyor ki.. —Elimden geleni yaptım. Bir başkası daha fazlasını, hatta bu kadarını bile yapamazdı. Başka birini dene istersen. —Mümkün değil, mesele de bu zaten, bilsem seni göndermezdim, ama senin girişimin başarısızlıkla sonuçlanınca, bir ikinci girişimde bulunmama imkân kalmadı.” Saint-Loup’ya sitem ediyordum; bana yardım etmeye çalışmış, başarılı olamamıştı. Saint-Loup Mme Bontemps’ın evinden ayrılırken, o esnada içeri giren genç kızlarla karşılaşmıştı. Albertine’in muhtemelen civardaki bazı genç kızlarla tanıştığını ihtimal olarak daha önce birçok kez düşünmüştüm, ama bir acı olarak ilk defa hissediyordum. Görünüşe bakılırsa, zihnimiz doğal bir panzehir salgılama yetisine sahip ve bu panzehir, yaptığımız tahminleri aralıksız olarak, bize zarar vermeden imha ediyor; ne var ki, Saint-Loup’nun karşılaştığı kızlara karşı herhangi bir bağışıklığım yoktu. Peki ama, Albertine’le ilgili olarak herkesten öğrenmeye çalıştığım şey, tam da bu ayrıntılar değil miydi? Bu ayrıntıları kesin olarak öğrenebilmek için, albayı tarafından Paris’e çağırılmış olan Saint-Loup’dan ne pahasına olursa olsun, mutlaka bana uğramasını rica eden ben değil miydim? Dolayısıyla, bu ayrıntıları isteyen de ben değil miydim, daha

doğrusu, açlıktan kıvranan, onlarla beslenip semirmeyi hırsla arzulayan ıstırabım değil miydi? Saint-Loup son olarak da, evin çok yakınında güzel bir sürprizle karşılaştığını söylemişti: Civarda bir tek tanıdığına, güzel bir kadın oyuncuya rastlamış; orada tatil yapmakta olan, Rachel'in bu eski arkadaşı ona geçmişî hatırlatmış. Kadın oyuncunun adı, "Albertine belki de onunla birliktedir" diye düşünmeme yetti; onu tanımadığım bir kadının kollarında, hazdan yüzü kızarmış, gülümserken görmeme yetti. Aslında neden olmasındı? Ben Albertine'le tanıştığımdan beri, başka kadınları düşünmekten geri kalmış mıydım? Guermantes Prensesi'nin evine ilk gittiğim gece, eve dönerken, prenesten çok Saint-Loup'nun söz ettiğı, randevu evlerine giden kızı ve Mme Putbus'ün oda hizmetçisini düşünmüyor muydum? Balbec'e tekrar gitmeme aynı oda hizmetçisi sebep olmamış mıydı? Daha yakın bir tarihte, ben Venedik'e gitmeyi istemiştım pekâlâ; Albertine Touraine'e gitmeyi isteyemez miydi? Ne var ki, aslında onu bırakıp Venedik'e gitmeyecektim, bunu şimdi anlıyordum. Hatta, "Yakında ondan ayrılacağım" derken bile, aslında ondan hiç ayrılmayacağımı biliyordum; aynı şekilde, çalışmaya asla başlamayacağımı, sağlıklı bir hayat sürmeyeceğimi, kısacası, ertesi gün için sürekli kendi kendime söz verdiğim şeylerin hiçbirini yapmayacağımı da biliyordum. Fakat en samimi düşüncelerim ne olursa olsun, Albertine'i sürekli bir ayrılık tehdidinin gölgesi altında yaşatmayı daha akıllıca bulmuştım. Ve şüphesiz iğrenç kurnazlığım sayesinde, onu fazlasıyla ikna etmişim. Ne olursa olsun, durumun böyle devam etmesi imkânsızdı, Albertine'in Touraine'de o kızlarla, o oyuncuyla kalmasına izin veremezdim; ulaşamadığım o hayatı düşünmeye tahammül edemiyordum. Mektubuma vereceğı cevabı bekleyecektim; orada kötü bir şey yapıyorsa, bir gün fazla veya eksik olması maalesef hiçbir şeyi değiştirmeyecekti nasılsa (belki böyle düşünmemin sebebi, eskiden serbest kaldığı bir tek dakika aklımlı oynatmam için yeterliyken, onun her dakikasıyla ilgili rapor alma alışkanlığını kaybettiğim için, şimdi kıskançlığımın zaman dilimlerinin farklı olmasıydı). Ama cevabını alır almaz, eğer dönmüyorsa, onu almaya gidecektim; güzellikle gelmez-

se, kız arkadaşlarından zorla koparacaktım. Zaten Saint-Loup'un o güne kadar hayalimden bile geçmemiş olan fesatlığını keşfettiğime göre, kendim gitmem daha iyi olmaz mıydı? Saint-Loup'un beni Albertine'den ayırmak için baştan sona bir komplo kurmadığı ne malumdu? Değiştiğim için miydi, doğal nedenlerin bir gün beni bu istisnai duruma getireceğini o sırada tahmin edemediğim için miydi bilmem, ama Paris'te ona söylediğim sözleri, yani başına bir kaza gelmemesini dilediğimi yazsam, yalan olurdu. Ah! Albertine'in başına bir kaza gelse, hayatım bu aralıksız kıskançlıkla sonsuza dek zehirleneceğine, bir anda mutluluğa değilse bile, acının dinmesiyle huzura kavuşurdu en azından.

Acının dinmesi mi? Ölümün var olan şeyi silip geri kalan her şeyi olduğu gibi bıraktığına, diğerinin varlığını sadece bir ıstırap kaynağı olarak algılayan kişinin kalbinden ıstırapı çekip çıkardığına, ıstırapı çıkarıp, yerine başka bir şey koymadığına gerçekten inanmış olabilir miydim? İstırapın dinmesi! Gazetelerdeki haberleri tararken, Swann'la aynı şeyi dileme cesaretini bulamayışına üzüliyordum. Albertine bir kaza geçirse, yaşadığı takdirde hemen koşup yanına gitmek için bir bahanem olur, öldüğü takdirde de, Swann'ın deyişiyle, yaşama özgürlüğüne kavuşurdum. Ben buna inanıyor muydum? Swann, o zeki, kendini iyi tanıdığını zanneden adam inanmıştı. İnsan gönlünde yatanların ne kadar azını biliyor! Kısa bir süre sonra, Swann hayatta olsaydı, dileğinin canice olduğu kadar saçma olduğunu, sevdiği kadının ölmesinin onu hiçbir şeyden kurtarmayacağını ona açıkça kanıtlayabilirdim.

Albertine'le ilgili olarak bütün gururumu bir yana bıraktım; umutsuzluk içinde bir telgraf çekip hangi şartlarla olursa olsun geri dönmesini rica ettim; canı ne isterse yapabileceğini, haftada üç kere, yatmadan önce ona sarılmaktan başka şey istemediğimi yazdım. "Sadece bir kere" diye cevap verse, bir ke-reye de razı olurdum. Albertine asla geri dönmedi. Telgrafım yola yeni çıkmıştı ki, bir telgraf aldım. Mme Bontemps'dan geliyordu. Dünya her birimiz için bir hamlede baştan sona yaratılmamıştır. Yaşadıkça, hiç aklımızdan geçmeyen şeyler eklenir dünyamıza. Heyhat! Telgrafın ilk iki satırının üzerim-

deki etkisi, acıyı dindirmek olmadı: ZAVALLI DOSTUM, ALBERTİNE'CİĞİMİZ ARTIK ARAMIZDA DEĞİL. BU KORKUNÇ HABERİ SİZE VERDİĞİM İÇİN BENİ AFFEDİN, ONU NE KADAR SEVDİĞİNİZİ BİLİYORUM. ATLA GEZERKEN DÜŞÜP BİR AĞACA ÇARPTI. ONU HAYATA DÖNDÜRME ÇABALARIMIZ SONUÇSUZ KALDI. KEŞKE ONUN YERİNE BEN ÖLSEYDİM! Hayır, acıyı dindirmedim, bilinmedik bir acı yarattı: Onun geri dönmeyeceğini anlamamın acısı. Peki ama, geri dönmeyebileceğini kendi kendime defalarca söylememiş miydim? Söylemiştim, evet, ama buna bir an olsun inanmadığımı şimdi fark ediyordum. Şüphelerimin verdiği acıya dayanabilmek için Albertine'in varlığına, öpücüklerine ihtiyacım olduğundan, Balbec'ten beri, sürekli onunla birlikte olma alışkanlığını edinmiştim. Albertine dışarı çıkıp da ben evde yalnız kaldığımda bile, onu öpmeye devam ediyordum. Touraine'e gittiğinden beri de bu alışkanlığı sürdürüyordum. Onun sadakatinden çok dönmesine ihtiyacım vardı. Mantığım zarar görmeksizin ara sıra döneceğinden şüphe etse de, hayal gücüm her an bu dönüşü gözümde canlandırıyordu. İçgüdüyle elimi boynuma, o gittiğinden beri onun dudaklarının temasını hisseden ve bir daha asla hissetmeyecek olan dudaklarıma götürdüm, parmaklarımı dudaklarımda gezdirdim; annem de büyükannem öldüğünde, "Zavallı yavrucak, seni o kadar seven büyükannen bir daha seni öpemeyecek" diyerek beni böyle okşamıştı. Gelecekteki hayatımın tamamı kalbimden sökülüp atılmıştı. Gelecekteki hayatım mı? Peki ama hayatımı Albertine'siz yaşamayı düşündüğüm olmamış mıydı? Kesinlikle hayır! Uzun zamandan beri, hayatımın ölünceye kadarki her dakikasını ona mı adamıştım yani? Gayet tabii! Onunla iç içe geçmiş bu geleceği algılayamamıştım, ama şimdi, kalbimden sökülüp alındıktan sonra, bomboş kalan kalbimde kapladığı yeri hissediyordum. Henüz hiçbir şeyden haberi olmayan Françoise odama girdi; öfkeyle bağırdım: "Ne var?" Françoise şöyle cevap verdi (bazı sözler, yanı başımızdaki gerçekliğin yerine bir başkasını koyup bir baş dönmesi gibi sersemletir bizi): "Beyefendi, kızgın olmanız için hiçbir sebep yok. Aksine, çok memnun olacaksınız. Mademoiselle Albertine'den iki mektup getirdim." O esnada

bakışlarımın muhtemelen akli dengesini kaybeden birinin bakışlarına benzediğini sonradan düşündüm. Sevinmedim, hatta şaşırmadım bile. Odasının aynı köşesinde bir kanep, bir de mağara gören birine benziyordum. Bu kişiye artık hiçbir şey gerçek görünmediğinden, yere yığılır. Albertine'in iki mektubu, ölümüyle sonuçlanan gezintiden az önce yazılmış olsa gerekti. Birinci mektupta şunlar yazılıydı: *Sevgili dostum, Andrée'yi evinize çağırma niyetinizden söz ederek bana olan güveninizi kanıtlamışsınız, size müteşekkirim. Andrée'nin teklifinizi seve seve kabul edeceğinden eminim; bence evinizde çok mutlu olacak. Yetenekleri sayesinde, sizin gibi bir erkekle birliktelikten ve insanlar üzerindeki fevkalade etkinizden yararlanmayı bilecektir. Teklifinizin hem sizin için, hem de onun için çok olumlu sonuçlar vereceği kanısındayım. Dolayısıyla, Andrée en ufak bir zorluk çıkaracak olursa, (ki sanmıyorum) bana telgraf çekin, onu ikna etmeyi görev bilirim. İkinci mektup ertesi günün tarihini taşıyordu. Aslında iki mektubu birkaç dakika arayla, belki de aynı anda yazıp ilkinde önceki günün tarihini atmış olmalıydı. Ben bütün bu süre boyunca, Albertine'in aslında bana dönmekten ibaret olan niyetleri konusunda saçma sapan fikirler üretmiştim; olayla ilgisi olmayan biri, hayal gücünden yoksun bir adam, bir barış anlaşmasına aracılık eden bir kişi veya bir sözleşmeyi inceleyen bir tüccar, benden daha doğru bir yorum yapardı. Mektupta sadece şu sözler yazılıydı: *Size dönmem için artık çok mu geç? Andrée'ye henüz yazmadıysanız, beni kabul eder miydiniz? Kararınıza boyun eğeceğim, yalvarırım bir an önce bana haber verin, ne büyük bir sabırsızlıkla beklediğimi tahmin edersiniz. Dönmememe karar verecek olursanız, ilk trenle gelirim. Bütün kalbimle sizin, Albertine.**

Albertine'in ölümünün acımı dindirebilmesi için, kazanın onu sadece Touraine'de değil, benim içimde de öldürmesi gerekirdi. Oysa Albertine içimde hiç bu kadar canlı olmamıştı. Bir insan, içimize nüfuz edebilmek için, zamanın şekline bürünmek, çerçevesine kendini uyarlamak zorundadır; bizim gözümüze peş peşe dakikalar halinde görüldüğünden, her defasında sadece bir yönünü gösterebilir, bir tek fotoğrafını

sunabilir. Sadece anlık görüntülerden oluşan bir dizi halinde var olmak, bir insan için müthiş bir zaafır şüphesiz; ama aynı zamanda müthiş bir güçtür de; bu kişi hafızanın ürünüdür ve belirli bir anın hatırası, daha sonra olup biten her şeyden haberdar değildir; hafızanın kaydettiği an ve onunla birlikte, o hatıradaki şekillenmiş kişi varlığını sürdürür, yaşamaya devam eder. Üstelik bu parçalanma, ölüyü yaşatmakla kalmayıp çoğaltır da. Benim teselli bulabilmem için bir değil, sayısız Albertine'i unutmam gerekirdi. Aralarından birini kaybetmiş olmanın üzüntüsüne tahammül edebilir hale geldiğimde, bir başkasıyla, onlarcasıyla aynı üzüntüyü baştan yaşamak durumundaydım.

Hayatım tamamen değişmişti. Hayatımdaki güzelliği Albertine sebebiyle değil, ona paralel olarak, tek başımayken oluşturan şey, geçmişe ait anların, benzer anların çağrısıyla, sürekli su yüzüne çıkmasıydı. Yağmur sesi bana Combray'deki leylakların kokusunu getirirdi; balkonda oynayan güneş Champs-Élysées'nin güvercinlerini; sabah sıcaklığında seslerin boğuluşu kirazların serinliğini; rüzgârın sesi ve Paskalya'nın gelişi de Bretanya veya Venedik özlemini taşırdı bana. Yaz mevsimi yaklaşıyordu, günler uzamıştı, hava sıcaktı. Öğrencilerle hocaların sabah erkenden parklara gidip, son sınavlara ağaçların altında hazırlandıkları, öğle sıcaklığındaki kadar kızgın olmasa da, aynı kısır duruluğa sahip, bulutsuz gökyüzünden gelecek bir damla serinliği kaçırmamaya çalıştıkları günlerdi. Karanlık odamdan eskisi kadar güçlü, ama bana artık sadece acı veren bir çağrışımla, dışarıda, ağırlaşmış havada, batan güneşin evlerin ve kiliselerin cephelerini pas rengine boyadığını hissediyordum. Françoise içeri girdiğinde, yanlışlıkla ağır perdelerin kıvrımlarını bozacak olsa, Bricqueville l'Orgueilleuse Kilisesi'nin, Albertine'in "restore edilmiş" dediği yeni cephesini gözümde güzelleştiren geçmişteki güneşin bir ışını kalbimi deliyor, içimden yükselen çığlığı zor bastırıyordum. İç çekişimi Françoise'a nasıl açıklayacağımı bilemeyip, "Ah, nasıl susadım!" dedim. Françoise dışarı çıktı, sonra tekrar geldi; çevremdeki gölgelerin arasında her an patlayan yüzlerce görünmez hatıradan birinin yayılım ateşi altında ka-

lup acıyla başımı çevirdim hemen: Françoise elma şarabıyla kiraz getirmişti; aynı elma şarabıyla kirazları Balbec'te de bir çiftlik garsonu arabamıza getirmişti; bir zamanlar bunlar, aşırı sıcak günlerde, karanlık yemek odalarının gökkuşağı pırıltıları arasında, ideal komünyon malzemeleriydi. Bunun üzerine, Les Ecorres çiftliğini ilk kez düşündüm ve Albertine'in Balbec'te, serbest olmadığını, teyzesiyle çıkması gerektiğini söylediği bazı günler belki de bir kız arkadaşıyla benim genellikle gitmediğimi bildiği bir çiftliğe gittiğini ve ben Marie-Antoinette'te, "Bugün kendisini görmedik" dedikleri halde, ne olur ne olmaz diye oyalanırken, ikimiz gezmeye çıktığımız zaman bana söylediği sözlerin aynısını: "Bizi burada aramak aklına gelmez, burada rahatsız edilmeyiz" cümlesini o kıza söylediğini geçirdim aklımdan. O güneş ışınını görmemek için, Françoise'a perdeleri kapamasını söyledim. Ama güneş ışını bütün yakıcılığıyla hafızama sızmaya devam ediyordu. "Hoşuma gitmiyor, restore edilmiş, yarın Saint-Martin-le-Vêtu'ye gideriz, yarından sonra da..." Yarın, yarından sonra, belki temelli sürececek ortak bir hayatın başlangıcıydı; kalbim bu geleceğe doğru bir hamle yaptı, ama bu gelecek artık yoktu, Albertine ölmüştü.

Françoise'a saati sordum. Altıydı. Tanrı'ya şükür, bir zamanlar Albertine'e şikâyet ettiğim, o çok sevdiğimiz bunalıcı sıcak, sonunda hafifleyecekti. Gün sona ermek üzereydi. Ama bunun bana ne yararı vardı? Akşam serinliği çıkmaktaydı, güneş batıyordu; hafızamda, eve dönüş yolunda Albertine'le ilerlerken, en sondaki köyün de ötesinde, uzaktaki bir istasyonu andıran günbatımını görüyordum; o akşam oraya ulaşmamız imkânsızdı, çünkü ben, yine Albertine'le birlikte Balbec'te kalacaktım. O sırada birlikteydik; şimdi aynı uçurumun kenarında durmak zorundaydım, Albertine ölmüştü. Perdeleri kapamak da yetmiyordu artık, hafızamın gözlerini kapatıp kulaklarını tıkamaya çalışıyordum, çünkü günbatımının o turuncu çizgisini tekrar görmek, artık ölmüş olan Albertine tarafından o zamanlar sevgiyle öpülürken, şimdi her yanımda ağaçlardan birbirine seslenen o görünmez kuşları duymak istemiyordum. Akşamları yapraklardaki nemin, engebeli yol-

lardaki iniş çıkışın uyandırdığı hislerden kaçınmaya çalışıyordum. Ama bu hisler beni tekrar yakalamış, şimdiki zamandan yeterince uzaklaştırmıştı bile; Albertine'in öldüğü fikri bana tekrar saldırmak için gerekli mesafeyi almış, hız kazanmıştı. Ah! Bir daha asla bir ormana adım atmayacak, ağaçların arasında gezinmeyecektim. Peki ama, geniş ovalar daha mı merhametli olacaktı sanki? Albertine'i almaya giderken, onunla birlikte geri dönerken, geniş Cricqueville Ovası'ndan kim bilir kaç kez geçmiştim; bazen her yeri kaplayan sis bizde dev bir gölle çevriliymişiz izlenimini uyandırır; bazen de, havanın dupduru olduğu gecelerde, mehtap yeryüzüne gerçekdışı bir görünüm kazandırır: İki adım ötemizde, yeryüzü gündüzün ancak çok uzaktan bakılınca görüldüğü şekilde gökselleşir, tarlalar ve korular gökyüzüyle kaynaşır tek bir mavilikte, ağaçlanmış bir akikte toplanır.

Albertine'in ölümü Françoise'ı memnun etmiş olmalıydı; hakkını vermek gerekir, bir incelik, bir görgü sergiliyor ve üzülmüş gibi yapmıyordu. Ne var ki, Françoise'ın riayet ettiği, yazılı olmayan eski yasalar ve destanlardaki gibi ağlayan ortaçağ köylüsü geleneği, Albertine'e ve hatta Eulalie'ye nefretinden daha köklüydü. O güzel akşamüzerlerinden birinde, kederimi yeterince hızlı gizleyemedim ve Françoise da, bir zamanlar hayvanları yakalayıp işkence etmesine, tavukları boğazlarken, ıstakozları canlı canlı kaynatırken neşelenmesine, ben hastayken, bir baykuşta kendi açtığı yaraları seyredencesine yüzümdeki hastalık belirtilerini inceleyip sonra da, kasvetli bir tonda, felaket belirtisi olarak yorumlamasına yol açan köylü kızı içgüdüleriyle gözyaşlarımı fark etti. Fakat tabi olduğu Combray "gelenek hukuku", Françoise'ın gözyaşı ve kederi hafife almasına izin vermezdi; bunlar Françoise'ın nazarında fanilasını çıkarmak veya yemeği iştahsız yemek kadar ölümcül şeylerdi. "Ah! Yapmayın beyefendi, ağlamayın böyle, hastalanacaksınız!" Gözyaşlarımı durdurmaya çalışırken, sanki gözlerimden sel gibi kan akıyormuşçasına endişeliydi. Ne yazık ki, ben soğuk bir tavır takınınca, umduğu, belki de samimiyetle girişeceği duygu taşkınlıklarını kesmek zorunda kaldı. Françoise, belki Eulalie gibi Albertine'den de arkadaşım

bundan böyle benden yararlanamayacağı için artık nefret etmiyordu. Her şeye rağmen, ağladığımı ve sırf ailemin kötü huyunu örnek aldığımdan, “belli etmemeye” çalıştığımı pekâlâ fark ettiğini göstermek istedi. “Ağlamayın beyefendi” dedi, bu defa daha sakın bir sesle ve bana merhamet göstermekten çok basiretini kanıtlamak amacıyla. Sonra da ekledi: “Olaçağı varmış, zavalılık, fazlasıyla mutluydu, mutluluğunu bilemedi.”

O uzun mu uzun yaz akşamlarında ortalık nasıl da yavaş kararır! Karşıdaki evin solgun hayali gökyüzünü inatçı beyazlığıyla boyamaya devam ediyordu. Evin içi nihayet kararmıştı, sofada eşyalara çarpıyordum, ama merdivene açılan kapının camlı bölmesi, benim zifiri zannettiğim karanlığın ortasında yarısaydam ve maviydi; bir çiçek maviliğinde, bir böcek kanadı maviliğinde, günün bütün insafsızlığıyla indirdiği, çelik kadar keskin son bir darbe olduğunu hissetmesem, bana güzel görünecek bir mavilikteydi. Zifiri karanlık sonunda çöküyordu, ama o zaman da, avludaki ağacın üzerinde gördüğüm bir yıldız, bana akşam yemeğinden sonra arabaya binip ay ışığıyla kaplanmış Chantepie Ormanı’na gidişimizi hatırlatmaya yetiyordu. Hatta sokaklarda bile, Paris’in yapay ışıklarının ortasında, bir bankın arkalığına vurmuş tek bir ay ışığı huzmesi gördüğüm, mehtabın o doğal saflığını algıladığım oluyordu; o bir tek huzme, bir an hayalimde şehri doğayla birleştiriyor, çağrıştırdığı kırların sonsuz sessizliği ve orada Albertine’le birlikte yaptığım gezintilerin acı hatırası, Paris’in üzerinde saltanat sürmeye başlıyordu. Ah! Gece ne zaman bitecekti? Ama şafağın ilk serinliğiyle ürperiyordum, çünkü bu serinlik, Balbec’ten Incarville’e, Incarville’den Balbec’e, şafak vaktine kadar birbirimizi defalarca geçirdiğimiz o yaz mevsiminin hoşluğunu hatırlatıyordu bana. Gelecek için bir tek umudum vardı artık –ve bir korkudan daha yürek parçalayıcıydı–; o da, Albertine’i unutmaktı. Bir gün unutacağımı biliyordum; Gilberte’i, Mme de Guermantes’ı unutmuştum pekâlâ, büyükan-nemi unutmuştum. Artık sevmediğimiz kişilerden bizi koparan, mezarlıklardaki unutuş kadar mutlak ve huzurlu olan bu unutuşun son derece haklı ve acımasız cezası, hâlâ sevdiğimiz kişiler için de kaçınılmaz olduğunu sezmemizdir. Aslında,

bunun acısız bir ruh hali, bir kayıtsızlık hali olduğunu biliriz. Ama aynı anda hem ne olduğumu, hem de ne olacağımı düşünemediğim için, yakında temelli dökmem gerekecek olan bu ikinci deriyi, okşamalardan, öpücüklerden, dost uykulardan oluşan deriyi umutsuzluk içinde düşünüyordum. Bu tatlı hatıralar seli gelip Albertine'in ölmüş olduğu fikrine çarpıyor, bu zıt dalgaların karşılaşması beni boğuyordu, hareketsiz duramıyordum; ayağa kalkıyor, ama ansızın, iflahım kesilerek olduğum yerde kalıyordum; Albertine'in yanından ayrıldığım esnada, öpücüklerinin verdiği sevinç ve sıcaklığı henüz üzerimden atmamışken gördüğüm şafak şimdi perdelerin üstünden korkunç kılıcını çekiyor, o soğuk, amansız ve yoğun beyazlığı beni hançerlercesine içeri giriyordu.

Az sonra sokaktan sesler yükselmeye başlayacaktı; tınılarının niteliğine, kademelerine göre sürekli artan ısıнын de-recesini anlayacaktım. Ne var ki, birkaç saat sonra kiraz kokusuyla dolacak olan bu ısıda benim bulduğum, (bir ilacı oluşturan maddelerden birinin yerine başkası konulduğunda, uyarıcı ilacın uyuşturucuya dönüşmesi gibi,) artık kadınlara yönelik bir arzu değil, Albertine'in gidişinden kaynaklanan yürek daralmasıydı. Zaten bütün arzularımın hatırası, haz-larımın hatırası kadar Albertine'le ve ıstırapla yüklüydü. Venedik'te Albertine'in varlığından sıkılacağımı (herhalde ona ihtiyacım olacağını bulanık bir biçimde sezdiğim için) düşünmüşken, şimdi Albertine'in yokluğunda, Venedik'e gitmemeyi tercih ediyordum. Albertine, benimle her şeyin arasına giren bir engel gibi görünmüştü bana, çünkü benim gözümde, bir kap gibi her şeyi içinde topluyordu ve ben onları bu kaptan almak zorundaydım. Şimdi, bu kap kırılmışken, içindekileri toplamaya cesaretim yoktu; her birine yılgınlıkla sırt çeviriyor, tatmamayı tercih ediyordum. Dolayısıyla, Albertine'in varlığı yüzünden bana kapalı zannettiğim haz ihtimalleri kapısı ondan ayrılmamla katiyen açılmıyordu. Ayrıca, Albertine'in varlığı, seyahat etmemi, hayatın tadına varmamı gerçekten engellemiş olabilirdi, ama bu engel, her zamanki gibi başka engelleri gizlemişti sadece; şimdi Albertine engeli ortadan kalkmışken, diğerleri bütün güçleriyle boy gösteriyorlar-

dı. Aynı şekilde, eskiden dostça bir ziyaret çalışmamı engellediğinde, ertesi gün yalnız kalsam da yine çalışmazdım. Bir hastalık, bir düello ya da kontrolden çıkan bir at bizi ölümle burun buruna getirecek olsa, ebediyen mahrum olacağımız hayatın, tenselliğin, yabancı ülkelerin tadını çıkaramadığımıza hayıflanırız. Ama tehlike geçtikten sonra, bu hazların hiçbirinin yer almadığı durgun hayatımıza geri döneriz.

Şüphesiz bu kısacık geceler pek uzun sürmeyecekti. Sonunda yine kış gelecek, Albertine'le erkenden söken şafağa kadar süren gezintilerimizin hatırasından korkmama gerek kalmayacaktı. Ama ilk donla birlikte, gece yarısı Albertine'i çağırttığım, şimdi sonsuza dek nafile bekleyeceğim zil sesini beklerken, zamanın bir türlü geçmediği o gecelerde uyanan ilk arzularımın tohumları da, buzun içinde korunmuş halde ortaya çıkmayacak mıydı? İki ayrı gece, Albertine'in gelmeyeceğini zannedip yaşadığım ilk endişelerin tohumları, donla birlikte ortaya çıkmayacak mıydı? O dönemde Albertine'le nadiren görüşürdüm; ama haftalar sonra, sahiplenmeye çalışmadığım meçhul bir hayatın ortasından çıkıp gelen Albertine'in ziyaretleri arasındaki süreler bile, kıskançlığımın sürekli bölünen kararsızlıklarının kümelenmesini, kalbimde bir kütle oluşturmalarını engeller ve huzurlu olmamı sağlardı. O dönemde bu aralıklar benim için yatıştırıcıydı, ama o aralıklarda Albertine'in yaptıklarına karşı kayıtsız kalamadığım andan itibaren, hele şimdi, Albertine bir daha asla ziyaretime gelmeyecekken, geriye dönüp bakıldığında, bu aralıklar ıstırapla da yüklüydü; dolayısıyla, Albertine geldiği için çok hoşlandığım o ocak geceleri, şimdi acı karayelleriyle o sıralar tanımadığım bir endişeyi bana taşıyacaklar, aşkımın buzlarının arasında korudukları, şimdi zararlı hale gelmiş ilk tohumunu getireceklerdi. Gilberte döneminden, Champs-Élysées'deki oyun günlerimizden beri bana hep çok hüzünlü gelen o soğuk havaların tekrar başlayacağını düşündüğümde, saatler boyunca Albertine'i boşuna beklediğim o karlı geceye benzer gecelerin tekrarlanacağını düşündüğümde, tıpkı bir hasta misali, ama onun gibi bedenim, ciğerlerim için değil, kederim, kalbim için endişelenerek, soğuk havadan ölesiye korkuyor, kış mevsimi-

nin belki de en zor atlatılacak dönem olacağını geçiriyordum aklımdan. Albertine'in hatırası bütün mevsimlerle ilintili olduğundan, onu unutabilmek için, felç geçiren bir ihtiyarın okumayı yeniden öğrenmesi gibi, benim de, hepsini baştan öğrenme pahasına da olsa, bütün mevsimleri unutmam gerekirdi; evrenin tamamından vazgeçmem gerekirdi. Albertine'in ölümünü bana unutturabilecek tek şeyin benliğimin ölümü olduğunu düşünüyordum (ama bu imkânsızdı). Benliğimizin ölmesinin imkânsız olmadığı, hatta olağandışı bile olmadığı hayalimden geçmiyordu; benliğimiz, her gün bizden habersiz, hatta bazen bize rağmen ölür; ben de, yalnızca doğanın değil, suni koşulların, itibari bir düzenin mevsimlere dahil ettiği her tür günün tekrarında acı çekecektim. Yakında, önceki yaz Balbec'e gittiğim gün gelecekti; henüz kıskançlıkla iç içe geçmemiş olan ve Albertine'in gün boyunca yaptıkları yüzünden endişelenmeyen aşkım o yaz çeşitli değişimler geçirecek ve son zamanların o çok farklı aşkına dönüşecekti; bu aşk o kadar kendine hastı ki, Albertine'in kaderinin değişmeye başladığı ve nihayet noktalandığı son sene, dopdolu, değişken, bir asır kadar uzundu benim nazarımda. Ardından, daha ilerlemiş bir mevsimdeki, ama önceki yıllara ait günler gelecekti; hava yağışlı olduğu halde herkesin dışarı çıktığı pazar günleri, rüzgâr ve yağmur sesinin bir zamanlar beni evde oturup "tavan arasındaki filozof" olmaya davet ettiği öğle sonrasının boşluğunda, hiç beklemediğim Albertine'in beni ziyarete geldiği saat yaklaşırken, kim bilir nasıl kaygılanacaktım; o ziyaretinde Albertine beni ilk kez okşamış, Françoise lambayı getirdiğinde okşamalarına ara vermişti; Albertine'in bana merak duyduğu, ona olan sevgimin umut beslemeye hakkı olduğu o zamanlar, bir değil, iki kere geçmişe gömülmüştü şimdi. Hatta daha ileriki bir mevsimde, o parıltılı akşamlarda, kiliseler gibi kapıları aralık, altın tozuna bulanmış ofislerden ve yatılı okullardan çıkan, iki adım ötemizde akranlarıyla sohbet edip içimizde onların mitolojik yaşantısına nüfuz etme şevki uyandıran yarı-tanrıçalar sokağı taçlandırdığında, artık tek hatırladığım, yanımdayken o yarı-tanrıçalara yaklaşmamı engelleyen Albertine'in sevecenliğiydi.

Zaten tamamen doğal olan saatlerin hatırasına bile her saat kendine has, başkalarından farklı kılan manevi manzara eklenecekti mecburen. Daha sonra, neredeyse İtalya'ya özgü ilk güneşli günlerden birinde, keçi çobanı borusunu öttürdüğünde, aynı günün ışığına, kâh Albertine'in Trocadéro'da, belki Léa ve iki genç kızla birlikte olduğunu bilmenin yarattığı kaygı, kâh Françoise'in alıp eve getireceği, o sıralar bana bir eş gibi can sıkıcı gelen kız arkadaşımın verdiği tanıdık ve ailevi, yumuşak duygu karışacaktı. Françoise'in telefon edip birlikte eve döndüklerini bildirdiği gün, Albertine'in itaatkâr saygısı bana bir gurur vesilesi gibi görünmüştü. Yanılıyordum. O sırada gururla kendimden geçmemin nedeni, sevdiğim kızın gerçekten bana ait olduğunu, sadece benim için yaşadığını, uzaktan, ben onunla meşgul olmasam bile, beni kocası ve efendisi kabul edip benim bir işaretim üzerine yanıma döndüğünü hissetmemdi. O telefon konuşması bana uzaktan gelen bir parça huzurdu; mutluluk kaynağı Trocadéro'dan bana gönderilen huzur molekülleri ve rahatlatıcı merhemler sayesinde, nihayet öyle hoş bir zihinsel özgürlüğe kavuşmuştum ki, –tek bir kaygının sınırlaması olmadan, Wagner'in müziğine kendimi vererek– Albertine'in kesin olan dönüşünü hiç heyecanlanmadan, en ufak bir sabırsızlık duymadan beklemiş ve bu bekleyişteki mutluluğu görememiştim. Albertine'in eve dönmesinin, bana itaat etmesinin, bana ait olmasının verdiği mutluluğun kaynağı gurur değil, aşktı. Şimdi benim bir işaretim üzerine Trocadéro'dan değil, Hint Adaları'ndan gelecek elli kadın emrimde olsa, umursamazdım. Ama o gün, ben odamda tek başıma piyano çalarken, Albertine'in bütün uysallığıyla bana dönmekte olduğunu düşününce, tıpkı kimi maddelerin bedeni sağaltması gibi ruhu sağaltan, güneş ışınlarına karışmış tozlar gibi havaya yayılmış bir maddeyi solumuştum. Yarım saat sonra da Albertine gelmiş, ardından gezmeye çıkmıştık; Albertine'in gelişi ve birlikte gezintimiz, kesinlikleri yüzünden can sıkıcı gelmişti bana, ama aslında bu kesinlik, Françoise'in telefon edip Albertine'i getirdiğini haber verdiği andan itibaren, sonraki saatleri altından bir huzurla kaplamış, o saatleri adeta birincisinden çok farklı, ikin-

ci bir güne dönüştürmüştü; çünkü bu ikinci günün bambaşka bir manevi temeli vardı ve bu sayede özgün bir gün olmuştu; daha önceden bildiğim çeşitli günlere eklenen –yaşadığımız günler dizisi arasında yer almasa, bir yaz gününün dinginliğini tahayyül edemeyeceğimiz gibi– asla tahayyül edemeyeceğimiz bir gündü; o günü tam olarak hatırladığımı söyleyemedim, çünkü şimdi o huzura o sırada hissetmediğim bir ıstırap eklenmekteydi. Ama çok daha sonraları, Albertine’i öylesine sevmeden önceki zamanları ters yönde, ağır ağır yaşadığımda, yaraları kabuk bağlayan kalbim ölmüş olan Albertine’den acı çekmeden kopmayı başardığında, Albertine’in Trocadéro’da kalmak yerine Françoise’la alışverişe gittiği günü nihayet acı çekmeden hatırlayabildiğimde, o zamana kadar hiç yaşamadığım bir manevi mevsime ait olan o günü zevkle hatırladım; o günü nihayet bir ıstırap eklemekten, aksine, yaşarken aşırı sıcak bulduğumuz ve ancak sonradan düşündüğümüzde, saf altın ve sabit maviden oluşan özünü kavrayabildiğimiz kimi yaz günlerini hatırladığımız şekilde, tam olarak hatırladım.

Öyle ki, Albertine’in hatırasıyla ıstıraplı hale gelen bu birkaç yıl, o hatıraya yalnız haziran akşamüzerlerinden kış akşamlarına, denizde mehtaptan eve dönüşte şafağa, Paris’in karlarından Saint-Cloud’nun sonbahar yapraklarına çeşitli mevsim ve saatlerin değil, ayrıca Albertine hakkında oluşturduğum çeşitli fikirlerin, o anların her birinde ona atfettiğim fiziksel görünümün, duruma göre yaygın veya yoğun görünen o mevsimde kendisini görme sıklığının, Albertine’in beni bekleterek yaratmış olabileceği kaygıların, belirli bir anda onun gözündeki cazibemin, beslenen, sonra da yerle bir olan umutların da birbirini izleyen renklerini, farklı özelliklerini, külünü ekliyorlardı; bütün bunlar, geçmişe dönük kederimin niteliğini bu kederle bağlantılı ışık veya koku izlenimleri kadar değiştiriyor, Albertine’in hatırasıyla ayrılmaz bir bütün oluşturdukları için, sırf ilk ve sonbaharları, kışlarıyla zaten yeterince hazin olan yaşadığım her güneş yılını saatlerin, güneşin konumuna göre değil, bir randevunun bekleyişine göre tanımlandığı bir duygu yılıyla tamamlıyordu; duygu yıllarında günlerin uzunluğu ve ısı değişimleri benim umutlarımın

yükselişle, samimiyetimizin ilerleyişiyle, onun çehresindeki kademeli değişimle, yaptığı seyahatlerle, yokluğunda bana yazdığı mektupların sıklığı ve üslubuyla, dönüşte beni görmek için ne kadar acele ettiğiyle ölçülüyordu. Son olarak da, bu mevsim değişiklikleri ve farklı günlerin her birinin bana başka bir Albertine'i geri getirmesi sadece benzer anların çağrışımı sayesinde olmuyordu. Hatırlanacağı gibi, her farklı gün, henüz âşık olmadığım dönemde bile, beni farklı bir insana dönüştürürdü; farklı algıları olduğu için farklı arzulara sahip bu insan, daha bir gece önce sadece fırtına ve falez rüyaları görmüşken, zamansız bir ilkbahar sabahı hafifçe aralık uykusunun iyi kapanmayan kapısından içeri bir gül kokusu kaydırılmışsa, uyandığında İtalya'ya doğru yola çıkmış olurdu. Aşkım da manevi atmosferimin değişken hali, inançlarımın farklı basıncı kendi aşkının görünürlüğünü bazen azaltmış, bazen sonsuza dek uzatmış, kâh güzelleştirip bir tebessümle, kâh yoğunlaştırıp bir fırtınayla sonuçlandırmıştı. Ancak sahip olduklarımız ölçüsünde var olur, ancak gerçekten yüz yüze geldiğimiz şeylere sahip oluruz; birçok hatıramız, ruh halimiz, düşüncemiz bizden uzaklara yolculuğa çıkar, onları gözden kaybederiz. O zaman da, benliğimiz diye tanımladığımız toplamın içinde onları hesaba katamayız. Ama onların içimize nüfuz etmek için gizli yolları mevcuttur. Bazı geceler, artık Albertine'i neredeyse hiç özlemeden uyumuşken, –insan ancak hatırladığı şeyi özleyebilir– uyandığımda, açıkça seçebildiğim bir hatıralar filosunu bilincimin en belirgin sularında seyrederek halde buluyordum. O zaman, bir gece önce benim için bir hiçlikten ibaret olan, şimdi açıkça görebildiğim şeyin ardından ağlıyordum. Albertine ismi, Albertine'in ölümü farklı bir anlama bürünüyor, ihanetleri birden eski önemlerine kavuşuyordu.

Nasıl olmuştu da Albertine benim nazarımda ölebilmisti? Oysa şimdi onu düşünmek için kullanabileceğim görüntüler, hayatta olduğu zaman gördüklerimin aynılarıydı: Bisikletin mitolojik tekerleği üzerine eğilmiş, yağmurlu günlerde, göğüslerini şişiren muşambadan savaştı tuniğini kuşanmış, başında türbanı, saçında yılanlarla, Balbec sokaklarında son

sûrat dehşet salarken; yanımızda şampanyayla Chantepie Ormanı'na gittiğimiz geceler, sesi değişmiş, kışkırtıcı, çehresi sadede elmacık kemiklerini kızartan solgun bir alevle yanarken; o gecelerde, arabanın karanlığında seçemediğim, daha iyi görebilmek için mehtaba doğru çevirdiğim yüzünü şimdi hatırlamak için, hiç bitmeyecek olan karanlıkta görebilmek için, nafile çabalıyordum. Adaya yaptığımız gezide küçük bir heykelcik, otomatik piyanonun başında pürtüklü, tombul, sakın bir çehre, duruma göre yağmurlu ve sұratlı, kışkırtıcı ve berak, kıpırtısız ve güler yüzlüydü, bir mūzik meleğiydi. Çehrelerinden her biri belirli bir âna baēlıydı ve ben hangi Albertine'i görüyorsam, o âna dönüyordum. Geçmişe ait bu anlar hareketsiz değildir; kendilerini geleceēe –şimdi geçmişe mal olmuş bir geleceēe– doğru sürükleyen hareketi hafızamızda saklarlar ve bizi de beraberlerinde sürüklerler. Yağmurlu günlerin muşambalı Albertine'ini hiç okşamamıştım; o zırhı çıkarmasını rica etmek, onunla kamp aşkını, seyahatin kardeşliğini tatmak istiyordum. Ama bu mümkün değildi artık, Albertine ölmüştü. Albertine'in belki bende balsa başkalarında aramayacağı hazları bana sunarmış gibi göründüēü gecelerde, ahlakını bozmamak için hep anlamazlıktan gelmişim; şimdi bu hazlar bende çılgınca bir arzu uyandırıyordu. O hazları bir başkasıyla aynı şekilde tadamazdım, ama bana o hazları yaşatmaya hazır olan kişiyi yeryüzünü bir baştan bir başa dolaşsam da bulamazdım, çünkü Albertine ölmüştü. İki gerçek arasında bir seçim yapmam, hangisinin doğru olduēuna karar vermem gerekiyordu sanki; Albertine'in ölümüne ilişkin –benim bilmediğim bir gerçeklikten, onun Touraine'deki hayatından kaynaklanan– gerçek ona ilişkin bütün düşüncelerimle, arzularımla, özlemlerimle, şefkatimle, öfkemle, kıskançlığımla çelişiyordu. Onun hayat daēarcıēından alınmış, inanılmaz zenginlikte hatıralar, hayatını çağrıştıran, içeren duyguların bolluēu Albertine'in öldüēüne inanmayı imkânsızlaştırıyordu adeta. Duyguların bolluēu dedim, çünkü hafızam sevgimi bütün çeşitliliēiyle koruyordu. Peş peşe dizilmiş anlardan oluşan tek kişi Albertine değildi, bizzat ben de öyleydim. Albertine'e olan aşkım basit sayılmazdı: Meçhule duyulan meraka

tensel arzu, neredeyse ailevi denebilecek şefkat duygusuna da kâh kayıtsızlık kâh gözü dönmüş bir kıskançlık eklenmişti. Ben bir tek erkek değil, duruma göre tutkulu, kayıtsız, kıskanç –her biri başka bir kadını kıskanan– erkeklerden oluşan karmaşık bir ordunun resmigeçidiydim. Ve muhtemelen bu sayede, günün birinde, istemediğim halde iyileşecektim. Bir kalabalığı oluşturan unsurlar birer birer, biz farkına varmadan başkaları tarafından ikame edilebilir ve bunlar da yine başkaları tarafından yok edilir veya desteklenir; sonuçta, tek kişi olsak düşünemeyeceğimiz bir değişim gerçekleşir. Aşkımın, şahsiyetimin karmaşıklığı acılarımı çoğaltıp çeşitlendiriyordu. Bununla birlikte, bütün acılarım kâh güvenle, kâh kıskanç şüpheyle dolu aşkıma baştan sona tanımlayan iki gruptan birine dahil edilebilirdi.

İçimde öylesine canlı olan Albertine'in (o da benim gibi şimdiki zamanla geçmişin çifte boyunduruğunu taşıyordu) ölmüş olduğunu kabullenmem ne kadar zorsa, şimdi haz alacak tenden de, arzulayacak ruhtan da yoksun olan Albertine'in artık ne işleyebileceği, ne de sorumlu tutulabileceği kabahatlerin şüphesiyle böylesine ıstırap çekmem de belki o kadar çelişkiliydi; bu ıstırapı Albertine'in bir zamanlar bende uyandırdığı izlenimlerin sönmeye mahkûm yansıması olarak değil de, maddeten mevcut olmayan birinin manevi gerçekliğinin teminatı olarak görebilseydim, onu ancak kutsayabilirdim. Başkalarıyla bir haz yaşamasına imkân kalmamış olan bir kadının sevgim gün ışığına çıkabildiği sürece, bende kıskançlık uyandırmaması gerekirdi. Ama zaten imkânsız olan da, sevgimin ortaya çıkmasıydı, çünkü sevgimin nesnesi, yani Albertine, sadece onun canlı olduğu hatıralarda mevcuttu. Sırf Albertine'i düşünmekle onu dirilttiğim için de, ihanetleri asla bir ölüye ait olmuyordu, çünkü bu ihanetin gerçekleştiği an yalnızca Albertine için değil, ansızın çağrılan, onu düşünen benliğim için de şimdiki an haline geliyordu. Öyle ki, her yeni suçlu kadının derhal acınası ve daima eşzamanlı, kıskanç bir erkekle eşleşmesiyle oluşan ve kopmaz bir bütün teşkil eden çifti herhangi bir tarihsel uyuşmazlığın ayırması mümkün değildi. Albertine'i son birkaç ay boyunca evime hapsedmiştim.

Ama şimdi hayalimde Albertine özgürdü ve bu özgürlüğünü kötüye kullanıyor, şununla bununla düşüp kalkıyordu. Bir zamanlar hiç durmadan önümüzde uzanan belirsiz geleceği düşünür, işaretlerini çözmeye çalışırdım. Şimdi ise, geleceğin bir kopyası gibi önümde uzanan –gelecek kadar belirsiz, çözmesi zor ve esrarengiz olduğu için bir o kadar endişe uyandıran, üstelik geleceğin aksine, onu etkileme imkânına ya da yanılığınasına sahip olmadığım için ve verdiği acıları dindirecek sevgilimin yokluğunda hayatım boyunca süreceği için, gelecekte de zalim olan– şey, Albertine’in Geleceği değil, Geçmişi’ydi. Geçmişi mi? Bu da pek doğru sayılmaz, çünkü kıskançlık için geçmiş de yoktur, gelecek de; onun hayal ettiği şey daima Şimdiki Zaman’dır.

Havadaki değişiklikler içimizde de değişikliğe yol açar, unutulmuş benlikleri uyandırır, alışkanlığın uyusukluğunu bozar, kimi hatıraları ve acıları güçlendirir; üstelik benim durumumda havadaki yenilik Albertine’in Balbec’te, kim bilir neden, o tehditkâr yağmurun altında, üzerine yapışan muşambasıyla uzun gezintilere çıktığı havayı hatırlatıyordu. Hayatta olsaydı, bu benzer havada şüphesiz şimdi de Touraine’de benzer bir gezintiye çıkardı. Artık gezintiye çıkamayacağına göre, bu düşüncenin beni üzmemesi gerekirdi; ne var ki, havadaki en ufak değişiklik, tıpkı bir uzvunu kaybetmiş insanlar gibi, benim de eksik olan uzvumdaki sancıları tazeliyordu.

Ansızın, hafızamın akışkan ve görünmez sathında erimiş olduğu için uzun zamandır görmediğim bir hatıra karşımda biçimleniveriyordu. Örneğin yıllar önce bir gün, bornozundan bahsedilirken Albertine’in yüzü kızarmıştı. O sıralar Albertine’i kıskanmıyordum. Ama daha sonra, o konuşmayı kendisine hatırlatıp niçin kızardığını sormak istemiştim. Bu olayın kafamı kurcalamasının bir nedeni de, Léa’nın arkadaşı olan iki genç kızın otelin kaphıcalarına başka amaçlarla gittiklerini duymuş olmamdı. Ama Albertine’i kızdırmaktan korkmuş veya daha uygun bir an beklemiş ve soruyu hep ertelemiş, sonra da unutmuştum. Albertine öldükten bir süre sonra da, bu hatıra bir gün ansızın canlanmıştı; cevabı bilen tek kişinin ölümüyle sonsuza dek çözümsüz kalan bütün muamma-

lar gibi hem sinir bozucu, hem de vahim bir niteliğe bürünmüştü. En azından, Albertine'in o kaplıcada kötü bir şey yapıp yapmadığını, hatta sadece şüpheli bir davranışta bulunup bulunmadığını öğrenmeye çalışamaz mıydım? Balbec'e birini göndererek bunu başarabilirdim belki. Albertine hayatta olsa, muhtemelen hiçbir şey öğrenemezdim. Ama suçlunun hıncından korkmaya gerek kalmadığında, diller garip bir şekilde çözülp bir kabahati kolaylıkla anlatırlar. Hayal gücünün yapısı (barometre, balon, telefon gibi icatların ilkel modellerinin geliştirilip mükemmelleştirilerek neredeyse tanınmaz hale gelmesini sağlayan sayısız değişimden geçmediği için) ilkel ve basit kalmış olduğundan, bize aynı anda pek az şeyi gösterebilir; işte bu yüzden, o kaplıca benim iç görüş alanımın tamamını kaplıyordu.

Bazen uykunun karanlık sokaklarında, iki sebepten ötürü pek de vahim olmayan kötü rüyalarından birine çarpardım; birinci sebep bu tür rüyaların yarattığı üzüntünün, tıpkı yapay uykuların yol açtığı rahatsızlık gibi, uyandıktan sonra en fazla bir saat sürmesidir; ikinci sebep de bu rüyalara pek nadiren, ancak iki üç yılda bir rastlamamızdır. Hatta onlarla daha önce karşılaşmış olduğumuz bile kesin değildir – belki de bir yanlışlığın, bir bölünmenin (yinelenme terimi yetersiz kalır) yansıması sonucu, ilk kez görülmüyormuş izlenimi uyandırırılar.

Albertine'in hayatı ve ölümü konusunda şüphelerim olduğuna göre, çoktandır birtakım araştırmalara girişmem gerekirdi şüphesiz. Ama Albertine yanımdayken ona boyun eğme yol açan bitkinlik ve korkaklık, o yokken de bir girişimde bulunmamı engelliyordu. Buna rağmen, bazen yıllarca süren bir zaafıtan bir enerji fışkırır. Kısmi de olsa, böyle bir araştırmaya başlama kararını verdim hiç değilse. Sanki Albertine'in bütün hayatında bu bornoz olayından başka şey olmamıştı. Yerinde bir araştırma yapmak üzere Balbec'e kimi gönderebileceğimi düşündüm. Aimé'yi uygun buldum. Olay yerini gayet iyi tanıması bir yana, Aimé çıkarlarını gözetken, hizmet ettikleri kişilere sadık, her tür ahlaki değere kayıtsız ve –yüksek bir bedel ödediğimiz takdirde bizim irademize itaat ettikleri, isteklerimizi engelleyebilecek her şeyi şu veya bu şekil-

de ortadan kaldırdıkları ve hem bütün kaygılardan, hem de patavatsızlık, tembellik ve namussuzluktan yoksun oldukları için– “namuslu insanlar” dediğimiz, halktan insanlar sınıfına mensuptu. Bu tür insanlara yüzde yüz güvenebiliriz. Aimé yola çıktıktan sonra, onun orada öğrenmeye çalışacağı şeyi şimdi Albertine’in kendisine sorabilseydim ne kadar iyi olurdu diye düşündüm. Sormak istediğim, soracağımı zannettiğim soru, bir diriltme gayretiyle değil de, –tıpkı “poz” verilmeden çekilmiş enstantane fotoğraflardaki gibi– söz konusu kişiyi daha canlı gösteren tesadüfi bir karşılaşmayla derhal Albertine’i yanıma getirdiğinden, bir yandan aramızdaki konuşmayı hayal ederken, bir yandan da bu konuşmanın imkânsızlığını hissediyordum; onun ölmüş olduğu fikrine bir başka açıdan yaklaşmaktaydım; Albertine, karşımıza çıkıp hayalimizde güzelleşmiş olan görüntüyü düzeltmeyen, uzaktaki kişilerin uyandırdığı sevgiyi uyandırıyordu içimde, yokluğunun ebedi, zavallı kızcağızın da sonsuza dek hayatın güzelliklerinden mahrum olduğu düşüncesiyle kederleniyordum. Birdenbire, ani bir yer değişikliğiyle, kıskançlığın çırpınmalarından ayrılığın umutsuzluğuna geçmiştim.

Artık kalbim kin ve şüpheyle değil, bir kız kardeşle geçirilen, onun ölümüyle gerçekten kaybetmiş olduğum sırdaş bir sevginin paylaşıldığı saatlerin şefkatli hatırasıyla doluydu; çünkü kederim Albertine’in geçmişte benim için taşıdığı anlamla değil, aşkın en genel duygularına katılmak isteyen kalbimin zamanla taşıdığına beni ikna ettiği anlamla ilişkiliydi; o zaman anladım ki, yaşarken beni öylesine sıkın –en azından öyle zannettiğim– hayat, aksine çok hoş bir hayatmış; onunla en sıradan konuları konuşarak geçirdiğim anların bile bir tensellikle sarmalanmış olduğunu şimdi anlıyordum; gerçi o zamanlar bunu açıkça fark etmemiştim, ama diğer her şeyi dışlama pahasına, hep bu anların peşinden koşmuştum sebatla; o anlara ilişkin hatırladığım küçücük şeyler, Albertine’in arabada yanı başımdayken veya odasında sofraya, karşıma otururken yaptığı bir hareket ruhuma bir şefkat ve hüznün dalgası yayıyor ve bu dalga giderek bütün ruhumu kaplıyordu.

Birlikte akşam yemeği yediğimiz o oda, bana hiçbir zaman güzel görünmemişti; sırf Albertine orada yaşamaktan memnun olsun diye, ona güzel olduğunu söylüyordum. Oysa artık odadaki perdeler, koltuklara, kitaplara kayıtsız kalamıyordum. En sıradan nesnelere bile bir büyü ve esrar kazandıran tek şey sanat değildir; nesnelerle aramızda mahrem bir ilişki yaratma gücüne ıstırap da sahiptir. Boulogne Ormanı'ndan döndüğümüzde, ben Verdurin'lere gitmeden önce, birlikte yediğimiz akşam yemeğine o esnada hiç önem vermemiştim, oysa şimdi, o yemeğin güzelliğini, ağırbaşlı cazibesini gözümde yaşlarla hatırlıyordum. Aşka ait bir izlenim, hayatın diğer izlenimleriyle orantısızdır, ama diğer izlenimlerin arasında kaybolmuşken, onu fark edemeyiz. Bir katedralin kendine has, ısrarlı ve saf yüksekliği, aşağıdan, sokağın gürültüsü, komşu evlerin karmaşası içinde değil, uzaktan, bir tepenin yamaçlarından, kentin gözden kaybolduğu veya sadece toprak hizasında karışık bir kütle halinde görüldüğü bir mesafeden, yalnızlığın ve akşamın getirdiği içe dönüşle değerlendirilebilir ancak. Albertine'in o gece söylediği bütün ciddi ve doğru sözleri düşünerek, gözyaşlarımın ardındaki hayalini kucaklamaya çalışıyordum. Bir sabah, Albertine'in beni ziyarete geldiği, onu ilk kez öptüğüm öğle sonrasının hatırasıyla kalbim sıkışmışken, sisler arasında uzanan geniş bir tepenin şeklini görür, bir fincan kakaonun sıcaklığını hisseder gibi oldum: Yeni yakılan su ısıtıcısının hıçkırığını duymuştum. Françoise'in verdiği, Mme Verdurin'den gelmiş olan bir davetiyeyi öfkeyle fırlatıp attım. La Raspelière'e akşam yemeğine ilk gidişimde aklımdan geçen, ölümün bütün insanları aynı yaşta yakalamadığı düşüncesi şimdi daha da güçlü bir biçimde yükselmekteydi içimde; Albertine bu genç yaşında ölmüştü, oysa Brichot hâlâ akşam yemeğine Verdurin'lere gidiyor, Mme Verdurin misafir ağırlamaya devam ediyordu ve belki daha yıllar boyunca da edecekti! Brichot ismi derhal aynı gecenin sonunu hatırlattı bana; aynı arabayla dönmüştük ve ben aşağıdan Albertine'in ışığını görmüştüm. O geceyi daha önce birçok kere düşünmüş, ama bu hatıraya hiç bu açıdan yaklaşmamıştım. Hatıralarımız bize aittir elbette, ama küçük, giz-

li kapıları bulunan kimi mülklere benzerler; çoğu kez bu kapılardan bizim bile haberimiz yoktur, bir komşumuz bize bu kapılardan birini açtığında, daha önce hiç görmediğimiz bir köşesinden kendi evimize girmiş oluruz. Bunun üzerine, artık evime döndüğümde bulacağım boşluğu, ışığı temelli sönmüş olan Albertine'in odasını bir daha aşağıdan hiç göremeyeceğimi düşündüm ve o gece, Brichot'dan ayrılırken, gezmeye gidemediğim, başka yerde bir aşk yaşayamadığım için canımın sıkıldığını zannetmenin ne büyük bir yanılgı olduğunu anladım; yansımaları yukarıdan bana ulaşan hazinenin mutlak sahibi olduğumu zannetmiş, değerini takdir edememiştim; bu yüzden de, ufacak hazları bile hayal etmeye çalışırken gözümde büyüterek, o hazineden değerli sanmıştım. Bana bir hapis-haneden yansıyormuş gibi gelen o ışığın benim için dopdolu bir hayat ve sevgi içerdiğini, beni bir an sarhoş etmiş, sonra da, Albertine'in Balbec'te benimle aynı çatı altında uyuduğu gece imkânsız görünmüş olan şeyin gerçekleşmesi olduğunu anladım; Paris'te, aynı zamanda onun da yuvası olan yuvamda sürdürdüğüm hayatın benimle aynı çatı altında, Balbec Grand Hôtel'de kaldığı gece hayalini kurup imkânsız zannettiğim derin huzurun gerçekleşmesi olduğunu anlıyordum.

Verdurin'lerin o son gece daveti öncesinde, Boulogne Ormanı'ndaki gezintiden dönerken Albertine'le aramızda geçen konuşmayı hiç yapmamış olsak, teselli bulmam mümkün olmazdı; o konuşma Albertine'i biraz da olsa benim zihinsel hayatıma katmış, bazı bakımlardan ikimizi özdeşleştirmişti. Hiç şüphesiz, Albertine'in zekâsını ve bana yönelik nezaketini duygulanarak hatırlamamın sebebi tanıdığım başka insanlardan daha zeki, daha nazik olması değildi; Mme de Cambremer bana Balbec'te, "Nasıl olur! Günlerinizi bir dâhi olan Elstir'le geçirebilecekken, kuzininizle mi geçiriyorsunuz?" dememiş miydi? Albertine'in zekâsı hoşuma gidiyordu, çünkü çağrışım yoluyla, onun tatlılığı diye adlandırdığım, bir meyvenin sadece damağımızda bıraktığı duyu olan tatlılığını andıran izlenimi uyandırıyordu içimde. Nitekim Albertine'in zekâsını düşündüğüm zaman dudaklarım içgüdüyle ileriye uzanıyor ve gerçekliğinin benim dışımda olmasını, bir insa-

nın nesnel üstünlüğünde bulunmasını tercih ettiğim bir hatırayı tadıyordu. Albertine'den daha zeki insanlar tanımıştım elbette. Ne var ki, aşkın bencillik bakımından sınırsızlığı sebebiyle, sevdiğimiz insanlar zihinsel ve manevi niteliklerinin bizim için tanımı nesnellikten en uzak olan kişilerdir; arzu ve korkularımıza bağlı olarak, sevdiklerimiz üzerinde sürekli düzeltmeler yapar, onları kendimizden ayırmayız; sevgimizi dışavurabileceğimiz muazzam ve belirsiz bir alandan ibaret tirler. Onca rahatsızlık ve hazzın durmadan nüfuz ettiği kendi bedenimizin bir ağaç, bir ev ya da yoldan geçen biri kadar net bir silueti yoktur kafamızda. Albertine'i kendi içinde tanı maya daha fazla çaba göstermemek de benim hatam olmuştu belki. Nasıl ki Albertine'in cazibesi konusunda, uzun bir süre, sadece farklı yıllarda hafızamdaki farklı konumlarını göz önüne alarak, onun salt bakış açısına bağlı olmayan değişimlerle, kendiliğinden gelişmiş olmasına şaşırdıysam, aynı şekilde Albertine'in kişiliğini de herhangi biriymiş gibi anlamaya çalışmam gerekirdi; belki o zaman, sırrını benden gizlemek konusunda niçin inat ettiğini kendi kendime açıklayabilir ve böylece, o garip hırsla benim değişmeyen önsezim arasındaki, Albertine'in ölümüne sebep olan çelişkinin uzayıp gitmesini engellerdim. Bunu düşününce içim Albertine'e karşı merhametle doluyor, onun ölümünden sonra hayatta olduğum için utanıyordum. Hatta en az acı çektiğim anlarda, sanki Albertine'in ölümünden bir biçimde yararlanıyormuşum gibi geliyordu bana, çünkü bir kadın, hayatımızda bir mutluluk unsuru değil de, keder vesilesi olduğunda bizim için daha faydalıdır ve sahip olabileceğimiz hiçbir kadın, o kadının acı çektiirmek suretiyle gözlerimizin önüne serdiği gerçekler kadar değerli değildir. Böyle anlarda, büyükannemin ölümüyle Albertine'in ölümü arasında paralellik kuruyordum; hayatım bir çifte cinayetle lekelenmiş ve sadece bu dünyanın alçaklığı beni affedebilirmiş gibi geliyordu bana. Albertine tarafından anlaşılmamanın, yanlış tanınmamanın hayalini kurmuş ve bunu anlaşılmamanın, yanlış tanınmamanın mutluluğu adına istediğimi sanmıştım, oysa başkaları bu konuda çok daha başarılı olabilirdi. Sevilme istediğimiz için anlaşılmak isteriz ve sev-

diğimiz için de, sevmek isteriz. Başkalarının anlayışı ilgimizi çekmez, başkalarının aşkı münasebetsizlik gibi gelir bize. Albertine'in zekâsının ve kalbinin birazına sahip olmaktan duyduğum mutluluk, zekâsının ve kalbinin özünde değerli olmalarından kaynaklanmıyordu; onlara sahip olmak, Albertine'e bütünüyle sahip olma yolunda atılmış bir adımdı ve Albertine'e sahip olmak, onu ilk gördüğüm günden itibaren tek amacım, tek hayalim olmuştu. Bir kadının "tatlılığından" bahsettiğimizde, belki de tek yaptığımız, çocukların, "Benim canım yatağım, canım yastığım, canım akdikenlerim" demesi gibi, o kadını görmekten aldığımız hazı kendi dışımıza yansıtmaktır. Bu da erkeklerin kendilerini aldatmayan kadınlar hakkında, asla, "O kadar tatlı ki" demeyip, aldatan kadınlarla ilgili olarak bu cümleyi sık sık tekrarlamalarını açıklar. Mme de Cambremer haklı olarak Elstir'in zihinsel cazibesinin daha fazla olduğunu düşünüyordu. Ne var ki, diğer herkes gibi, bizim dışımızda olan, düşüncemizin ufkunda yer alan bir kişinin cazibesıyla tesadüfi fakat inatçı bir yerleşim hatası sonucunda kendi vücudumuza yerleşmiş olan bir kişinin, geriye dönüp filanca gün bir sahil treninin koridorunda onun bir kadına bakıp bakmadığını düşününce bir cerrah kalbimizde kurşun arıyormuşçasına acı çektiğimiz bir kişinin cazibesini aynı şekilde değerlendiremeyiz. Basit bir çörek, onu biz yiyorsak eğer, XV. Louis'nin önüne konmuş bütün çintelerden, adatavşanlarından ve kınalı kekliklerden daha fazla haz verir bize; bir dağın tepesinde uzanmış yatarken, birkaç santim ötemizde titreşen bir ot, kilometrelerce uzağıımızdaki bir tepenin baş döndürücü yükseklikteki zirvesini görmemize engel olabilir. Zaten bizim hatamız, sevdiğimiz kadının ne kadar sıradan da olsa, zekâsına, tatlılığına değer vermemiz değildir. Hata, başkalarının tatlılığına, zekâsına kayıtsız kalmamızdır. Yalan bizde daima uyandırması gereken öfkeyi, iyilik de minneti, ancak sevdiğimiz bir kadında gördüğümüz zaman uyandırır; tensel arzu zekâyâ hak ettiği değeri vermek ve manevi hayata sağlam temeller kazandırmak gibi olağanüstü bir güce sahiptir. O ilahi şeyi, yani her konuda sohbet edebileceğim, güvenip içimi dökebileceğim birini bir daha asla bulamaya-

caktım. Güvenmek mi? Peki ama başka insanlar bana Albertine'den daha fazla güven vermiyor muydu? Başkalarıyla daha derin sohbetlerim olmuyor muydu? Ama güven ve sohbet vasat şeylerdir, mükemmel olup olmamaları önemli değildir; önemli olan, ilahi denebilecek yegâne şeyin, yani aşkın güvene ve sohbele karışmasıdır. Albertine'i siyah saçların çevrelediği pembe yüzüyle, otomatik piyanonun başına otururken görüyordum; aralamaya çalıştığı dudaklarımın üstünde dilini hissediyordum; Albertine'in o anaç, yenilemeyen, besleyici ve kutsal dilinin gizli alevi ve çiyi sayesinde, Albertine dilini sadece boynumun, karnımın üstünde gezdirirken bile, aslında yüzeysel olan, ama bir şekilde, astarı görünen bir kumaş gibi dışsallaşarak, teninin içi tarafından gerçekleştirilen bu okşamalar, en hafif dokunuşlarda bile içeriye nüfuz edişin esrarengiz hoşluğuna bürünürdü.

Bundan böyle hiçbir şeyin bana geri veremeyeceği o güzel anları temelli kaybetmenin beni umutsuzluğa düşürdüğünü söyleyemem. Umutsuzluğa kapılmak için, artık ancak bedbaht olabilecek bu hayata bağlı olmamız gerekir. Balbec'te güneşin doğduğunu görüp de artık hiçbir günümün mutlu olmayacağını anladığımda umutsuzluğa kapılmışımdı. O zamandan beri bencilliğim azalmamıştı, ama şimdi bağlı olduğum benliğim hayatta kalma içgüdüsünü harekete geçiren o canlı kaynakları oluşturan benliğim, artık hayatta değildi; kendi gücümü, hayati gücümü, en iyi yanıma düşündüğümde, bir zamanlar sahip olduğum (bana esinlediği, içimde saklanan duyguyu başkaları tam olarak bilemeyeceği için de bir tek benim sahip olduğum) ve artık ona sahip olmadığım için kimsenin elimden alamayacağı bir hazineyi düşünüyordum. Doğruyu söylemek gerekirse, o hazineye eskiden de sahip olmamın tek sebebi, ona sahip olduğumu düşünmek isteyişimdi. Yaptığım tek tedbirsizlik, Albertine'i dudaklarımla seyrederek, kalbime yerleştirirken, onu içimde yaşatmam ya da tensel hazlara ailevi bir sevgiyi karıştırmam değildi. Ayrıca Albertine benim öpücüklerime uysallıkla karşılık verdiği için, aramızdaki ilişkinin aşk olduğuna, karşılıklı aşk denen ilişkiyi yaşadığımızı da inandırmak istemiştik kendimi. Ve buna inanmayı

alışkanlık haline getirdiğim için de, yalnızca sevdiğim bir kadını değil, beni seven bir kadını, bir kız kardeşi, çocuğumu, tatlı sevgilimi kaybetmiştim. Sonuçta, Swann'ın yaşamadığı bir saadeti ve bedbahtlığı yaşamıştım, çünkü Swann Odette'e âşık olduğu ve onu delice kıskandığı onca zaman boyunca onu pek az görebilmiş, bazı günler, son dakikada randevuları iptal edildiğinden, evine güçlkle gidebilmişti. Ama sonra, ölünceye kadar, karısı sıfatıyla sahip olmuştu Odette'e. Bense aksine Albertine'i delice kıskanırken, Swann'dan daha talihliydim, Albertine'i evimde tutmuştum. Swann'ın sık sık hayalini kurduğu ve ancak konuya ilgisini kaybettiğinde somut olarak gerçekleştirebildiği şeyi ben gerçekleştirmiştim. Ama ben Albertine'i onun Odette'i yanında tuttuğu gibi yanımda tutamamıştım. Albertine kaçmış, ölmüştü. Çünkü hiçbir şey aynen tekrarlanmaz; birbirine en çok benzeyen, niteliklerinin yakınlığı ve koşulların benzerliği nedeniyle birbirine simetrik diye adlandırdığımız hayatlar bile birçok bakımdan birbirine zıttır. Ve şüphesiz en temel zıtlık (sanat), henüz kendini göstermemiştir. Ben hayatımı kaybetmekle fazla bir şey kaybetmiş olmazdım; sadece boş bir şekli, bir sanat eserinin boş çerçevesini kaybetmiş olurum. O çerçeveye ileride neleri dahil edebileceğime karşı kayıtsız, ama daha önce içerdiklerinden ötürü mutlu ve gururlu bir halde, o tatlı saatlerin hatırasına, yaklaşan ölümün bile bozamayacağı bir huzurun bana verdiği manevi desteğe tutunmaktaydım.

Balbec'te onu çağırttığım zamanlar, nasıl koşarak beni görmeye gelir, kendini beğendirmek için saçlarına güzel kokular sürmek üzere oyalanırdı sadece! Tekrar tekrar seyretmekten hoşlandığım bu Balbec ve Paris görüntüleri, kısacık hayatının henüz yeni, çabucak çevrilen sayfalarıydı. Benim için hatıradan ibaret olan bu anlar onun için eylem, tıpkı bir trajedideki gibi ölümle sonuçlanan süratli bir eylem olmuştu. İnsanlar hem bizim içimizde, hem de dışımızda gelişirler (bunu Albertine'de sadece benim hafızama bağlı olmayan yeni meziyetler fark ettiğim akşamlarda pekâlâ hissetmiştim) ve bu iki gelişim, birbirini etkiler. Albertine'i tanımaya, sonra da bütünüyle ona sahip olmaya çalışırken, hayal gücümüzün bize farklı

gösterdiği her insanın, her memleketin muammasını tecrübe yoluyla kendi benliğimizin unsurlarına sıradan bir benzerlik gösteren unsurlara indirgeme ve bütün derin hazlarımızı yıkma kadar zorlama ihtiyacına itaat etmiş olsam da, bu süreçte ister istemez Albertine'in hayatını etkilemiştim. Belki servetim ve parlak bir evlilik umudu onu cezbetmişti; kıskançlığım onu durdurmuştu; onun kendi iyiliği, zekâsı, suçluluk duygusu veya kurnazlığı, sırf benim zihinsel faaliyetimin içsel gelişmeleri tarafından kurulmuş bir esareti onun kabullenmesine, benim de giderek katılaştırmama yol açmıştı; benim zihnimin ürünü olmakla birlikte, bu esaretin, Albertine'in hayatı üzerindeki etkileri geri tepiyor ve benim ruhsal durumuma ilişkin, yeni ve giderek daha sancılı sorunlar doğuruyordu; çünkü Albertine benim hapishanemden kaçıp, benim yüzümden sahip olduğu bir atın üzerinde ölmüştü ve öldükten sonra bile, geriye, bana öyle şüpheler bırakmıştı ki, bu şüphelerin doğrulanması Balbec'te Albertine'in Mlle Vinteuil'le tanıştığını keşfetmemden daha çok ıstırap çektirebilirdi bana, çünkü artık beni teselli edecek bir Albertine yoktu. Kendi içine kapanarak varlığını sürdürdüğünü zanneden ruhun o uzun iniltisi sadece görünüşte bir monologdur, çünkü gerçeğin yankıları onu yolundan saptırır; bir hayat, kendiliğinden sürdürülen öznel bir psikoloji denemesine benzer, ama uzaktan, bir başka gerçekliğin, bir başka hayatın tamamen gerçekçi romanına bir "olaylar örgüsü" sunar ve bu olaylar örgüsünün içindeki düğümler de psikoloji denemesinin çizgisini belirler, yönünü değiştirir. Aşkımızın çarkı ne kadar hızlı dönmüş, gelişimi ne kadar süratli olmuş ve Balzac'ın kimi öyküleriyle Schumann'ın baladlarındaki gibi, başlangıçtaki birkaç gecikme, bölünme ve tereddüde rağmen, nasıl birden çözülmüştü! Balbec'ten başlayıp Paris'ten ayrılışına kadar geçen süre içinde, Albertine'in benim zihnimdeki konumu ve benden bağımsız, çoğu kez de habersiz olarak kendisi çok fazla değiştiği için bana bir asır kadar uzun görünen şu son yıl, kısacık, ama benim nazarımda hem temelli imkânsız, hem de zorunlu bir bütünlük, neredeyse bir sınırsızlık arz eden o sevgi dolu, güzel hayatın tamamını içeriyordu. Zorunlu olmakla birlikte,

kendi içinde ve en başında bir gereklilik olmamıştı, çünkü bir arkeoloji kitabında Balbec Kilisesi'nin tasvirini okumamış olsam, Swann o kilisenin neredeyse İran üslubunda olduğunu söyleyerek bende Bizans-Norman tarzını tanıma arzusu uyardırmamış olsa, bir oteller zinciri Balbec'te sağlıklı ve konforlu bir otel kurarak annemle babamı isteğimi yerine getirip beni Balbec'e göndermeye ikna etmemiş olsa, Albertine'le tanışmayacaktım. Hiç şüphesiz, onca zamandır görmeyi arzuladığım Balbec'te, hayalini kurduğum İran üslubundaki kiliseyi de, sonsuz sisleri de bulamamıştım. O güzelim 1:35 treni bile hayalimle çakışmamıştı. Ama hayal gücümüzün yarattığı ve keşfetmek için nafile çabaladığımız beklentilere karşılık, hayat ne kadar uğraşsak tahayyül edemeyeceğimiz bir şey verir bize. Combray'de, kedere gömülmüş halde annemin bana iyi geceler dilemesini beklerken, bu sıkıntıların geçeceğini, sonra bir gün, annemle değil, bir genç kızla ilgili olarak tekrar ortaya çıkacağını, başlangıçta deniz fonu üzerindeki bir çiçekten, gözlerimi, her gün kendisini seyretmeye çağıran, düşünen bir çiçekten ibaret olacak bu genç kızın zihninde önemli bir yer tutmak için çocukça çırpınacağımı ve Mme de Villeparisis'yle tanıştığımı bilmiyor diye üzüleceğimi kim tahmin edebilirdi? Evet, küçükken annem yanıma gelmediği zamanlar çektiğim acıyı birkaç yıl sonra, böyle bir yabancının iyi geceler dileği, öpücüğü uğruna çekecektim. Oysa böylesine gerekli olan, aşkı şimdi bütün ruhumu kaplayan bu Albertine'i Swann bana Balbec'ten söz etmese hiç tanımayacaktım. Onun hayatı belki daha uzun, benim hayatımsa işkenceden yoksun olacaktı. Bana öyle geliyordu ki, nasıl daha önce büyükannemi katlettiysen, tamamen bencil olan sevgim yüzünden Albertine'in ölmesine de izin vermiştim. Daha sonra, Balbec'te onunla tanıştıktan sonra bile, onu sevmeyebilirdim. Çünkü Gilberte'ten vazgeçerken, günün birinde bir başka kadını sevebileceğimi biliyor, ama en azından geçmişle ilgili olarak, Gilberte'ten başkasını sevmiş olabileceğime dair bir şüphe geçmiyordu aklımdan. Oysa Albertine'le ilgili olarak, şüphelenmekten de öte, ondan başkasını da sevmiş olabileceğimi kesinlikle biliyordum. Bunun için, Mlle de Stermaria'nın Boulogne Orma-

nı'ndaki adada yiyeceğimiz akşam yemeği randevusunu iptal etmemesi yeterli olurdu. O sıralar henüz vakit vardı ve o zaman hayal gücüm, bir kadından, gözümüze benzersiz, kaderimizde yazılı ve zorunlu görünmesini sağlayan bir kişiselilik çıkarmamıza yol açan işlemi Mlle de Stermaria'ya uygulayacaktı. Olsa olsa, neredeyse fizyolojik bir bakış açısını benimseyerek, aynı tekkelci aşkı herhangi bir kadına değil, başka bir kadına duyabileceğimi söyleyebilirdim. Çünkü tombul ve esmer Albertine, ince uzun, kızıl saçlı Gilberte'ten farklıydı, ama her ikisi de aynı sağlıklı yapıya, şehvetli yanaklara ve anlamı zor çözülen bakışlara sahiptiler. Bana "katiyen hitap etmeyen" başka kadınlar uğruna çeşitli çılgınlıklar yapabilecek erkeklerin dönüp bakmayacağı türden kızlardı. Gilberte'in şehvetli, inatçı kişiliğinin, Albertine'in biraz farklı, ama geriye bakıp düşününce derin benzerlikler gösteren vücuduna yerleştiğine inanacaktım neredeyse. Bir insan, hemen her zaman aynı şekilde üşütüp hastalanır, yani hastalanması için, belirli koşulların bir araya gelmesi gerekir; âşık olduğu zaman da, belirli türde bir kadına âşık olması çok doğaldır, zaten bu, yaygın bir türdür. Albertine'in beni hayallere sürükleyen ilk bakışları, Gilberte'in ilk bakışlarından tamamen farklı değildi. Gilberte'in karanlık kişiliğinin, şehvetinin, inatçı ve kurnaz yapısının bu kez Albertine'in çok farklı, ama benzerlikler de gösteren bedeninde vücut bulup beni kışkırttığını düşüncektim neredeyse. Albertine örneğinde, birlikte yaşadığımız bambaşka hayat sayesinde, acı bir endişenin sürekli bir arada tuttuğu düşünceler bütününde herhangi bir çatlak açılmamış, dalgınlık veya unutuş araya girmemişti ve Albertine'in canlı bedeni, Gilberte'in kinin aksine, günün birinde, geriye bakınca benim için (başka erkekler için değil) dişiliği simgeleyen özellikleri bulduğum beden olmaktan çıkmamıştı. Ama Albertine ölmüştü. Onu unutacaktım. O zaman, aynı kanlı canlılık ve endişeli tahayyül özelliklerinin günün birinde gelip beni huzursuz etmeyeceği ne malumdu? Aynı özelliklerin bu sefer hangi kadın şeklinde vücut bulacağını ise kestiremiyordum. Gilberte'ten yola çıkarak Albertine'i ve onu seveceğimi tahmin etmem, Vinteuil sonatının hatırasından yola çıkarak konçertosunu

hayal etmem kadar imkânsızdı. Hatta Albertine'i ilk birkaç görüşümde, başka kadınları seveceğimi düşünebilmişim. Ayrıca Albertine'le bir yıl önce tanışsaydım, bana şafak sökmeden önceki gri gökyüzü kadar donuk görünebilirdi. Onunla ilişkili olarak ben değişmişim, ama o kendi de değişmişti; Mlle de Stermaria'ya mektup yazdığım gün yatağıma gelmiş olan Albertine, belki sadece ergenlikteki kadınlık patlamasından ötürü, belki de hiçbir zaman öğrenemediğim koşullar sonucu, Balbec'te tanıdığım genç kız değildi. Ne olursa olsun, günün birinde seveceğim kadın bir ölçüde ona benzemek zorunda idiye de, yani tamamen özgür bir seçim yapmam sözü konusu olmasa da, belki zorunlu bir yönelmeyle bir bireyden daha kapsamlı bir şeye, bir kadın türüne odaklanmıştı ve bu da, Albertine'e olan aşkıma zorunluluktan kurtardığı için, arzum açısından yeterliydi. Gözlerimiz kapalıyken bile güzel gözlerine, güzel burnuna her an hayran olduğumuz, onları tekrar görmek uğruna elimizden geleni yaptığımız için ışıktan bile daha çok gördüğümüz çehrenin sahibi olan benzersiz kadının onunla tanıştığımız kentte değil, başka bir kentte bulunsak, başka mahallelerde gezinsek, başka bir salona girip çıksak, o değil, başka bir kadın olacağını pekâlâ biliriz. Yeryüzünde tek zannettiğimiz kadın, sayılamayacak kadar çoktur. Bununla birlikte, onu sevdiğimiz için, bizim nazarımızda yoğun ve sağlam bir bütündür, çok uzun zaman boyunca, yerine bir başkasının konulması imkânsızdır. Aslında o kadın, bizim içimizde parçalar halinde bulunan yüzlerce sevgi unsuru adeta büyüyle uyandırmış, bir araya getirip birleştirmiş, aralarındaki boşlukları doldurmuştur sadece; sevilen kadının malzemesini ise, hatlarını belirleyerek biz sağlamışızdır. Dolayısıyla, biz onun nazarında yüzlerce kişiden sadece biri, hatta sonuncusu olsak bile, o bizim nazarımızda tektir ve bütün hayatımız ona yönelir. Hatta bu aşkın zorunlu olmadığını açıkça hissetmemin tek sebebi, Mlle de Stermaria'yla da başlamış olabileceğini düşünmem değildi; ayrıca aşkın kendisini de tanımış, başka kadınlara duyduğum aşka fazlasıyla benzediğini fark etmiş ve bu aşkın Albertine'den daha muazzam bir şey olduğunu, küçük bir taşı kaplayan bir dalga gibi, tanıma-

dığı Albertine'i sarmaladığını hissetmiştim. Ne var ki, Albertine'le yaşadıkça, kendi kendime taktığım zincirlerden kurtulamaz olmuştum; Albertine'in şahsını onun uyandırmadığı duyguyla bağdaştırma alışkanlığının sonucunda, bu duygunun Albertine'e has olduğuna inanmaya başlamıştım, çünkü belirli bir felsefe akımına göre alışkanlık, iki olgu arasındaki basit çağrışıma nedenselliğin yanıltıcı gücünü ve zorunluluğunu kazandırır. İlişkilerimin ve servetimin beni acıdan muaf tutacağını zannetmiş, üstelik bunu biraz da aşırı bulmuştum, çünkü hissetmekten, sevmekten ve hayal kurmaktan da muaf tutulacağımı zannediyordum; yapay yollardan yatıştırılamayacağı bir kederin ardından, ilişkileri olmadığı, hatta telgraf çekme imkânı bile bulunmadığı için aylarca hayal kuran zavallı köylü kızlarına gıpta ederdim. Oysa şimdi farkına varıyordum ki, aramızda sonsuz büyüklükte bir mesafe bulunması için gerekli her şeye fazlasıyla sahip olan Mme de Guermantes örneğinde, sosyal avantajları cansız, esnek bir malzeme gibi algılayan düşünce sayesinde, bu mesafenin ansızın ortadan kalktığını görmüştüm; şimdi de, tersine olmakla beraber benzer biçimde, ilişkilerim, servetim, hem konumum, hem de çağımın medeniyeti sayesinde yararlanabildiğim bütün maddi imkânlar Albertine'in zıt ve bükülmez iradesine karşı girişeceğim boğaz boğaza mücadeleyi geciktirmekten başka işe yaramamıştı; tıpkı günümüz savaşlarında topçuların yaptığı hazırlıkların, mermilerin inanılmaz menzillerinin insanın insanla boğaz boğaza geleceği ve cesareti fazla olanın kazanacağı ânı geciktirmekten başka işe yaramayışı gibi, benim de Albertine'e herhangi bir baskı uygulamam mümkün olmamıştı. Şüphesiz Saint-Loup'yla birbirimize telgraf çekip telefon edebilmiştik, Tours'daki postaneyle sürekli bağlantı halindeydim, ama bütün o bekleyişler boşa çıkmamış mıydı, sonuç bir hiç olmamış mıydı? Erişilmez olduğunu daima bildiğimiz ve bu yüzden adeta gerçekdışı gibi görünen şeyleri daha az arzuladığımıza, daha az özlediğimize göre, sosyal avantajları, ilişkileri olmayan köylü kızları, medeniyetin getirdiği gelişmelerden önce yaşamış insanlar daha az acı çekmiyorlar mıydı? Kendini vermeye hazır olan kişiyi daha çok arzularız; umut sahiplen-

meden önce gelir ve özlem de arzuyu artırır. Mlle de Stermaria'nın Boulogne Ormanı Adası'ndaki akşam yemeği randevusunu iptal etmesi, sevdiğim kadının o olmasını engellemiştir. Onu daha sonra, vaktinde görmüş olsam, aynı şey onu sevmem için de yeterli olabilirdi. Mlle de Stermaria'nın gelmeyeceğini öğrendiğim andan itibaren, gerçeğe en uzak gibi görünen –ve gerçeğe dönüşen– varsayımı benimsemiş, belki de bir erkeğin onu kıskandığını, başkalarından uzaklaştırdığını ve kendisini bir daha hiç görmeyeceğimi düşünmüş, bunun üzerine öyle acı çekmiştim ki, onu görebilmek için her şeyimi verebilirdim; hayatta yaşadığım bu en yoğun yürek daralmasını Saint-Loup'un gelişi yatıştırmıştı. Ne var ki, belirli bir yaştan sonra, aşklarımız ve sevgililerimiz yürek daralmalarımızın ürünüdür; geçmişimiz ve geçmişimizin damgası olan fiziksel yaralar geleceğimizi belirler. Albertine örneğinde, bu paralel aşklar olmasa bile, sevdiğim kadının o olmasının zorunlu olmaması, ona olan aşkımın yani ona ve kız arkadaşlarına aşkımın tarihçesinde kayıtlıydı. Çünkü Albertine'e olan aşkım, Gilberte'e aşkımdan da farklıydı, birkaç genç kıza bölünen bir aşktan kaynaklanmıştı. Arkadaşlarından, Albertine yüzünden, Albertine'e benzediklerini düşündüğüm için hoşlanmış olmam mümkündür. Ama şurası bir gerçek ki, uzun bir süre boyunca aralarında tereddüt ettim, kâh birini, kâh diğerini tercih ettim, tam bir tercih yaptığımı zannettiğim anda, bir başkasının beni bekletmesi, benimle görüşmeyi reddetmesi aşkın ilk filizlerinin ona yönelmesine yetti. Balbec'te Andrée'nin ziyaretini beklerken, onu önemsemiyormuş gibi görünmek için, "Keşke birkaç gün önce gelseydiniz, şimdi başkasını seviyorum, ama önemli değil, siz beni teselli edersiniz" yalanını söylemeye hazırlanmışken, Andrée'nin ziyaretinden az önce Albertine verdiği bir sözü tutmayınca, kalbim durmacasına çarpar, onu bir daha görmeyeceğimi zannederdim; sevdiğim kişi Albertine olurdu. Andrée geldiğinde de, onun kasıtlı bir yalan olarak algılayabileceği, benimse, bir gün önce Albertine'le mutlu olsam, gerçekten de aynı ifadelerle ve yalandan söyleyeceğim sözleri, "Ah, keşke daha önce gelseydiniz, şimdi bir başkasını seviyorum" cümlesini (tıpkı Paris'te,

Albertine'in Mlle Vinteuil'le tanıştığını öğrendikten sonra söylediğim şekilde), bütün samimiyetimle söylerdim. Yine de, Albertine'in Mlle Vinteuil'le tanıştığını öğrendiğim zaman, Andrée'nin yerini Albertine aldığı anda, aşkım ikisi arasında gidip gelmiş, sonuçta aynı anda iki kişiyi birden sevmemiştim. Ama daha önce, ikisiyle birden bozuştüğüm durumlar olmuştu. Barışmak üzere ilk adımı atan beni sakinleştirdi, öteki küskünlüğünü sürdürmüşse onu severdim; bu kesin bir ilişkiye birincisiyle girmeyeceğim anlamına gelmezdi, çünkü ikincinin katı tutumundan duyduğum üzüntüyü birinci kız başarılı olamasa da, unutturmaya çalışabilirdi, ikinci kız hiç dönmeyecek olursa, sonunda onu unutturdum. Bazen ikisinden birinin bana döneceğinden emin olduğum halde, bir süre boyunca ikisinden de bir haber çıkmazdı. O zaman kaygılarım da, aşkım da ikiye katlanırdı, dönecek olanı sevmeme ihtimalini saklı tutmakla birlikte, biri dönünceye kadar ikisi yüzünden de acı çekerdim. Hayatımızın çok erken de gelebilecek bir döneminde, bir insandan çok bir terk ediliş yüzünden âşık olmak, kaderimizde yazılıdır; bu durumda, âşık olduğumuz kişinin yüzü hafızamızda silikleşir, ruhu tamamen kaybolur, kendi tercihimiz pek yeni ve açıklamasız görünür, bildiğimiz tek şey, ıstırabımızın dinmesi için, ondan, "Sizi görmeye gelebilir miyim?" mesajını almamız gerektiğidir. Françoise'ın gelip, "Mademoiselle Albertine gitti" dediği gün Albertine'den ayrılışım, birçok ayrılığın silik bir benzetmesi gibiydi. Çünkü çoğu kez, âşık olduğumuzu anlamamız, hatta belki âşık olmamız için, ayrılık gününün gelip çatması gerekir.

Tercihimizi nafile bir bekleyişin, bir ret mektubunun belirlediği durumlarda, ıstırabın kamçılacağı hayal gücü öyle bir hızla işe koyulur ve daha tam başlayamamış, aylardır şekillenememiş, taslak halinde kalmaya mahkûm bir aşkı öyle delicesine bir süratle oluşturur ki, kalbe yetişemeyen zihin, ara sıra hayretle haykırır: "Delirdin mi, hangi yeni fikirler seni böyle acılara gark ediyor? Bütün bunlar gerçek hayat değil ki!" Gerçekten de, o anda vefasız sevgili bizi tekrar harekete geçirmese, fiziksel olarak kalbimizi yatıştıracak sağlıklı eğlenceler, aşkın filizlerini kurutmaya yetebilir. Ne olursa olsun, Alber-

tine'le birlikte yaşamam, özünde zorunlu olmasa bile, benim için kaçınılmaz hale gelmişti. Mme de Guermantes'a aşık olduğumda, onun yalnızca güzelliğinden değil, konumundan ve zenginliğinden de kaynaklanan aşırı cazibesi sayesinde, çok fazla insana ait olma özgürlüğünü elinde tuttuğunu, üzerinde hâkimiyet kuramayacağımı düşünüp korkmuştum. Yoksul ve silik olan Albertine'in ise, benimle evlenmeye istekli olması beklenirdi. Buna rağmen, Albertine'e tek başıma sahip olamamıştım. Sosyal şartlar ve bilgeliğin öngörülleri ne olursa olsun, aslında bir başka insanın hayatı üzerinde hâkimiyet kuramayız. Albertine niçin bana, "Benim bu tür eğilimlerim var" dememişti? Deseydi, boyun eğer, ihtiyaçlarını karşılamasına izin verirdim. Okuduğum bir romanda, kendisini seven erkeğin bütün yakarlarına rağmen konuşmayan bir kadın vardı. Kitabı okurken bu durumu abes bulmuştum; ben olsam, önce kadını zorla konuştururdum, sonra da anlaşırdık, diye düşünmüştüm. Bütün bu anlamsız üzüntülere ne gerek vardı? Ama şimdi, kendi kendimize üzüntü yaratmama özgürlüğüne sahip olmadığımızı ve biz kendi isteğimizi ne kadar iyi bilsek de, başkalarının irademize itaat etmeyeceğini anlıyordum. Oysa bize hükmeden, bizim göremediğimiz o acı, önüne geçilemez gerçekleri, duygularımıza ilişkin gerçekleri, kaderimize ilişkin gerçekleri kim bilir kaç kez, bilmeyerek, istemeyerek, şüphesiz bizim yalan zannettiğimiz, ama sonraki olaylarla kehanet niteliği kazanan sözlerle dile getirmiştik. İkimizin de içerdikleri gerçeği bilmeden telaffuz ettiği nice sözler hatırlıyordum; hatta rol yaptığımızı zannederek söylediğimiz bu sözlerin bizden habersiz gizledikleri gerçeğin yanında sahtelikleri pek önemsiz, pek sıradandı, acınası samimi-yetsizliğimizin içine hapsolmuşlardı. Göremediğimiz derin gerçeğin berisindeki yalanlar, yanılgılar, ötesindeki doğrular; temel yasalarını kavrayamadığımız, açığa çıkmaları için Zaman'a ihtiyaç duyulan, kişiliklerimize ilişkin doğrular ve ayrıca kaderimize ilişkin doğrular. Ona yalan zannettiğim nice sözler söylemiştim: Balbec'te, "Sizi gördükçe daha çok seveceğim" demiştim (oysa beni Albertine'e sımsıkı bağlayan şey, doğurduğu kıskançlık sebebiyle bu her dakika beraberlikti

gerçekten de); “Zihinsel açıdan size yararım dokunabileceğini düşünüyorum” demiştim; Paris’te, “Dikkatli olun. Başınıza bir kaza gelse, kederimden ölürüm” demiştim, (“Ama başıma bir kaza gelebilir” diye cevap vermişti); yine Paris’te, onu terk etmek istiyormuş gibi yaptığım gece, “İzin verin biraz daha seyredeyim sizi, çünkü sizi artık görmeyeceğim, hem de hiçbir zaman” demiştim; o da aynı gece, etrafına bakıp, “Bu odayı, kitapları, piyanoyu, bütün bu evi bir daha göremeyeceğimi düşünüyorum da, inanamıyorum, oysa doğru” demiş, muhtemelen, “numara yapıyorum” düşüncesiyle kaleme aldığı son mektuplarında, *Varlığımın en olumlu kısmını size bırakıyorum* (gerçekten de zekâsı, iyiliği ve güzelliği şimdi benim hafızamın sadakatine ve ne yazık ki yetersiz gücüne emanet edilmemiş miydi?), *Hem güneş batmak üzere, hem de biz ayrılmak üzere olduğumuz için iki bakımdan günbatımı ânı olan o ânı hiç unutmayacağım, nihai karanlık çokönceye kadar aklımdan çıkmayacak* diye yazmıştı; bu cümle zihnine nihai karanlığın gerçekten çökmesinden bir gün önce yazılmıştı; şimşek kadar hızlı olan, ama o ânın kaygısıyla sonsuza dek bölünen o son aydınlanmalarda, belki gerçekten de birlikte yaptığımız son gezinti gözlerinin önünden geçmiş ve her şeyin bizi terk ettiği, ateistlerin savaş meydanında Hristiyan oluşu gibi, kendimize bir inanç yarattığımız o anda, belki de sık sık lanetlediği, ama çok da saygı duyduğu erkek arkadaşını imdada çağırmıştı; o erkek arkadaş ise, –bütün dinler aynı olduğundan– sevgilisinin ölümünden önceki son dakikada kendini olduğu gibi görmeye, son düşüncesini ona hasretmeye, nihayet ona günah çıkarmaya ve onun içinde ölmeye vakit bulmuş olmasını dileyecek kadar zalimdi. Ama kendini olduğu gibi görmeye vakit bulmuş olsa bile, ne anlamı vardı? Belki bir şey mümkün olduğu müddetçe onu ertelediğimiz için, belki de ancak hayal gücünün ideal boşluğuna yansıtılıp somut varlığın ağırlığından, çirkinliğinden kurtulunca cazibe kazanıp gerçekleşmesi kolay görüldüğü için, mutluluğu nerede bulacağımızı, ne yapmamız gerektiğini, ikimiz de ancak artık o gereklilikleri yerine getirmek imkânsız olduğunda ve mutluluk artık imkânsız olduğu için anlayabilirdik. Öleceğimiz düşüncesi öl-

mekten daha korkunçtur, ama en korkuncu, bir başkasının öldüğü düşüncesidir; gerçekliğin bir insanı yuttuktan sonra, en ufak bir iz taşımadan, dümdüz uzandığını, o insanın dışlandığı gerçekliğin içinde hiçbir irade, hiçbir bilgi kalmadığını düşünmek, en korkuncudur; bu gerçeklikten yola çıkarak o insanın yaşamış olduğu sonucuna ulaşmak, o insanın hayatına ilişkin, henüz taze olan hatıradan yola çıkarak, onun okuduğumuz bir romandaki kişilerden kalan hatıralara, uçucu görüntülere benzetilebileceğini düşünmek kadar zordur.

Albertine hiç değilse ölmeden önce bana o mektubu yazdığı ve özellikle de, yaşasa bana döneceğini kanıtlayan o son telgrafı çektiği için mutluydum. Bana böylesi hem daha sevecen, hem daha güzel geliyordu; o telgraf olmasa olay eksik kalacaktı, sanatın ve kaderin damgasını taşımayacaktı sanki. Aslında farklı olsaydı da, aynı şekilde sanat ve kaderin damgasını taşıyacaktı; çünkü her olay, belirli bir şeklin kalıbı gibidir ve olay ne olursa olsun, yarıda kestiği süreci bizim yerine konabilecek bir başkasını bulamadığımız için tek zannettiğimiz bir şekle sokar, tamamlar.

Niçin bana, “Benim bu tür eğilimlerim var” dememişti? Deseydi boyun eğer, ihtiyaçlarını karşılamasına izin verirdim; şu anda onu öpüyor olurum. Beni terk etmeden üç gün önce yalan söylediğini, Mlle Vinteuil’ün hanım arkadaşıyla ilişkisi olmadığına yemin ettiğini, onun yeminlerle inkâr ettiği şeyi yüzündeki kızarıklığın itiraf ettiğini hatırlamak çok üzücüydü. Zavallı kız, en azından, o gün Verdurin’lere gitme isteğinde Mlle Vinteuil’le arkadaşını görme arzusunun rol oynamadığına yemin etmeyecek kadar dürüst davranmıştı. İtirafını niçin sonuna kadar götürmemişti? Benim bütün yalvarmalarıma rağmen inkâr etmeyi sürdürerek, asla “Benim bu tür eğilimlerim var” dememesi belki biraz da benim kabahatimdi. Çünkü Balbec’te, Mme de Cambremer’in ziyaretinden sonra, Albertine’le ilk kez tartıştığımız gün, Andrée’yle fazlasıyla tutkulu bir arkadaşlıktan öte bir ilişkisi olabileceğini hayalimden bile geçirmezken, bu tür eğilimlere karşı nefretimi aşırı bir şiddetle ifade etmiş, bu tür davranışları kesin bir tavırla lanetlemiştim. Nefretimi safça açıkladığımda Albertine’in kı-

zarıp kızarmadığını hatırlayamıyordum; hatırlayamıyordum, çünkü çoğu kez, bir insanın bizim hiç dikkat etmediğimiz bir andaki tepkisini, konuşmamızı tekrar düşündüğümüzde can alıcı bir noktayı aydınlatacak olan tavrını ancak aradan çok uzun zaman geçtikten sonra merak ederiz. Ama hafızamızda bir boşlukla karşılaşır, herhangi bir iz bulamayız. Çoğunlukla, o anda bile bize önemli görünebilecek şeylere dikkat etmeyiz, bir cümleyi tam işitmeyiz, bir hareketi görmeyiz ya da sonradan unuturuz. Ardından, bir gerçeği ortaya çıkarma hırsıyla mantık yürütürken, hafızamızı yazılı tanıklıkların bulunduğu bir dosyanın sayfalarını çevirircesine tararken, o cümleye, o harekete geldiğimizde, bir türlü hatırlayamayız, aynı yolu defalarca baştan kateder, yolun sonuna varamayız. Albertine kızarmış mıydı? Kızarıp kızarmadığını bilmiyorum, ama sözlerimi duymamış olamazdı; belki daha sonra, tam bana her şeyi itiraf edecekken, bu sözlerin hatırası onu durdurmuştu. Ve şimdi Albertine yoktu artık, bir kutuptan diğerine yeryüzünün tamamını dolaşsam da, onu bulamazdım; üzerine kapanan gerçeklik dümdüz olmuş, dibe çöken varlığın en ufak bir izi bile kalmamıştı. Artık o bir isimden ibaretti; tıpkı tanıyanların kayıtsızlıkla, “Mükemmel bir insandı” dedikleri Mme de Charlus gibiydi. Ne var ki, Albertine’in bilincinde olmadığı bu gerçekliğin varlığını bir saniyeden daha uzun bir süre düşünemiyordum, çünkü Albertine’in içimdeki varlığı çok güçlüydü, içimdeki bütün duygular, bütün düşünceler onun hayatıyla ilişkiliydi. Belki bunu bilse, kendi hayatı sona ermişken, arkadaşının onu unutmadığını görüp, duygulanırdı, geçmişte kayıtsızlıkla karşıladığı bazı şeylere duyarlılık kazanırdı. Fakat nasıl ki biz gizli de olsa sadakatsizlikten kaçınmak isterken, sevdiğimiz kadının kaçınmamasından korkarsak, eğer ölümler başka bir yerde yaşıyorsa, Albertine’in onu hatırladığını bilmesine karşılık, büyükannemin de kendisini unuttuğumu bildiğini düşünüp korkuya kapılıyordum. Ayrıca bir tek ölüyü ele alsak bile, onun bazı şeyleri bilmesinden duyacağımız mutluluğun, her şeyi bilmesinden duyacağımız korkuyu dengeleyeceğinden emin olabilir miyiz? Yapacağımız fedakârlık ne kadar zor olsa da, dostlarımızın öldükten son-

ra bizi yargılamaları korkusuyla dostluklarından vazgeçmez miydik?

Albertine'in neler yapmış olabileceğine dair kıskançlıkla dolu meraklarımın sonu yoktu. Sayısız kadından para karşılığı bilgi edinmeye çalıştıysam da, hiçbir şey öğrenemedim. Meraklarımın bu kadar inatçı olmasının sebebi, bir insanın bizim için bir anda ölmemesidir; ölen kişi, gerçek ölümsüzlükle ilgisi olmayan bir hayat halesiyle sarmalanmıştır sanki; tıpkı hayattayken olduğu gibi zihnimizi meşgul etmeyi sürdürür. Seyahate çıkmıştır adeta. Bu, ölümden sonraki hayatın tamamen çoktanrılı dinlere özgü bir türüdür. Tam tersine, aşk bittiğinde ise, o insanın uyandırdığı merak o ölmediği halde biter. Örneğin Gilberte'in belirli bir akşam Champs-Élysées'de kiminle gezindiğini öğrenmek için kılımı bile kıpırdatmazdım. Oysa bu merakların birbirinin tıpatıp aynısı olduğunu, kendi içlerinde bir değer taşımadıklarını ve devam edemeyeceklerini pekâlâ hissediyordum. Ama Albertine'den ölümü nedeniyle zorunlu ayrılışımın da Gilberte'ten isteyerek ayrılışımı izleyen kayıtsızlıkla sonuçlanacağını önceden bildiğim halde, bu geçici merakların zalim tatmini uğruna her şeyi feda etmeyi sürdürüyordum. Aynı nedenle Aimé'yi Balbec'e gönderdim, çünkü yerinde etraflı bilgi edinebileceğini düşünüyordum. Albertine neler olacağını kestirebilse, yanımda kalırdı. Ama bu, öldüğünü görse, benim yanımda, hayatta kalmayı tercih ederdi, demeye benziyordu. Böyle bir varsayım, içerdği çelişki nedeniyle abesti. Ama zararsız değildi, çünkü Albertine'in bilebilse, geriye dönüp anlayabilse yanıma nasıl seve seve döneceğini hayal ettiğim zaman onu yanı başımda görüyor, kucaklamak istiyordum, fakat maalesef bu imkânsızdı, bir daha hiç gelmeyecekti, Albertine ölmüştü. Hayal gücüm onu henüz birlikteyken gökyüzünü seyrettiğimiz akşam vakitlerinde, yine gökyüzünde arıyordu; sevgimi onun çok sevdiği mehtabın ötesinden ona ulaştırmaya, artık yaşamadığı için onu teselli etmeye çalışıyordum; böylesine uzaklardaki bir insana duyulan aşk bir dindi adeta, düşüncelerim dua gibi ona doğru yükseliyordu. Arzu inancı doğuracak kadar güçlüdür; ben öyle arzuladığım için Albertine'in gitmeyeceğine inanmıştım; şimdi

de, ben öyle arzuladığım için, ölmediğine inanıyordum; ruh çağırma ile ilgili kitaplar okumaya koyuldum, ruhun ölümsüz olabileceğine inanmaya başladım. Ama bu bana yetmiyordu. Ben öldükten sonra, Albertine'e bedeniyle birlikte kavuşmak istiyordum, sanki ebediyet hayata benzermiş gibi. "Hayat" ne kelime! Daha da fazlasını istiyordum. Ölümün sonsuza dek beni çeşitli hazzardan mahrum etmesine karşı çıkıyordum; oysa bu hazzardan bizi mahrum eden tek şey ölüm değildir. Çünkü ölüm olmadan da hazlar sonunda körelir, zaten alışkanlığın eskimesiyle, yeni meraklar yüzünden körelmeye başlamışlardı bile. Ayrıca Albertine yaşasa, fiziksel olarak bile yavaş yavaş değişecekti; ben de günden güne bu değişikliğe alışacaktım. Ama onun belirli anlarını canlandıran hafızam, yaşasa da arz etmeyeceği bir görünümünü ele geçirmek istiyordu; onun istediği, geçmişten kurtulamayan hafızanın doğal ve keyfi sınırlamalarına uyacak bir mucizeydi. Buna rağmen, o canlı varlığı eski dinbilimcilerin saflığıyla, açıklaması mümkün olmakla kalmayıp, son bir çelişkiyle, hayattayken açıklamayı daima reddettiği şeyleri bana açıklarken hayal ediyordum; böylece, ölümü bir rüyaya dönüşünce, aşkımı beklenmedik bir mutluluk gibi algılayacaktı; ölümde her şeyi basitleştiren, halleden bir çözümün rahatlığını ve iyimserliğini buluyordum.

Bazen kavuşmamızı o kadar uzakta, bir başka âlemde hayal etmiyordum. Nasıl ki bir zamanlar, Gilberte'le arkadaşlığım birlikte Champs-Élysées'de oyun oynamaktan ibaretken, akşamları evde ondan aşkını itiraf eden bir mektup alacağımı, odama girivereceğini hayal ettiysem, aynı güçlü arzu kendisini engelleyecek tabiat kanunlarına tıpkı Gilberte örneğindeki gibi aldırmandan (aslında Gilberte örneğinde yanılmamıştı, çünkü son sözü o söylemişti), şimdi de Albertine'den bir mektup alacağımı düşündürüyordu bana; bu mektupta, gerçekten kaza sonucu attan düştüğünü, ama romanlara özgü bazı nedenlerden ötürü (aslında gerçek hayatta da uzun zaman boyunca ölü zannedilen kişiler olmuştu), kurtulup iyileştiğini daha önce bilmemi istemediğini açıklayacak, pişman olduğunu, ömür boyu birlikte yaşamak üzere bana dönmek istediğini

bildirecekti. İçimde Albertine'in öldüğüne dair kesin bir bilgiyle odama girivereceği umudunun bir arada bulunduğunu hissediyor, başka bakımlardan akli başında görünen kişilerin belirli bir konudaki tatlı kaçıklığını gayet iyi anlıyordum.

Aimé'den henüz bir haber almamıştım, oysa Balbec'e varmış olmalıydı. Hiç şüphesiz araştırmamın konusu ikincildi ve oldukça keyfi biçimde seçilmişti. Albertine'in hayatında gerçekten bazı suçlar var idiyse, çok daha önemli başka olaylar olsa gerekti; ne var ki tesadüfler, bornozla ilgili konuşma ve Albertine'in kızarması aracılığıyla bu konuyu ortaya çıkarmış, beni öteki olaylardan haberdar etmemişti. Ama ben o olayları görmediğime göre, onlar benim için yoktu. O güne rastlamam ve yıllar sonra o gün yaşananları öğrenmeye çalışmam tamamen keyfiydi. Albertine kadınlardan hoşlanmış idiyse, ne yaptığını bilmediğim ve benim açımdan ilginç olabilecek daha binlerce gün olmalıydı hayatında; Aimé'yi Balbec'te daha birçok yere, Balbec dışında birçok başka kente gönderebilirdim. Ama o günlerde olup bitenleri bilmediğim için, o günler hayalimde canlanmıyordu, hayal gücümde mevcut değildiler. Olaylar ve insanlar, ancak hayal gücümde bireysel bir mevcudiyet kazandıkları zaman benim için var olmaya başlıyordu. Buna benzer daha binlerce gün var idiyse, benim için geri kalan günleri temsil ediyorlardı. Nasıl ki Albertine'e ilişkin şüphelerim konusunda, uzun zamandır, kaplıcada neler olduğunu öğrenmeye çalışıyorsam, aynı şekilde, kadınlara yönelik arzularım konusunda da, arzulayabileceğim, tesadüfen bahsini duymuş olabileceğim çok sayıda genç kız ve oda hizmetçisi bulunduğunu bilmeme rağmen, randevu evlerine giden genç kızla ve Mme Putbus'ün oda hizmetçisiyle tanışmak istiyordum; çünkü Saint-Loup bana onlardan söz etmişti, benim açımdan bireysel anlamda var olanlar, onlardı. Sağlığımın, kararsızlığımın, Saint-Loup'nun deyişiyle "bugünün işini yarına bırakma" huyumun herhangi bir şeyi gerçekleştirme konusunda önüme çıkardığı engeller hem bazı arzuları tatmin etmeyi, hem de bazı şüpheleri açıklığa kavuşturmayı günden güne, aydan aya, yıldan yıla ertelememe yol açmıştı. Yine de onları hafızamda saklı tutuyor, onlara ilişkin

gerçeği öğrenmeyi ihmal etmeyeceğime dair söz veriyordum kendi kendime, çünkü bir tek onlar zihnimi kurcalıyordu (diğerlerinin benim gözümde bir şekli, varlığı yoktu) ve gerçekliğin ortasından onları seçen tesadüf, onlar sayesinde gerçeğin bir bölümüyle, gıpta edilen gerçek hayatın bir bölümüyle ilişkiye geçeceğimi garanti ediyordu. Ayrıca iyi seçildiği takdirde bir tek küçük olay deney yapan kişinin genel bir kurala ulaşmasına ve binlerce benzer olayı açıklamasına yetmez mi? Hafızamdaki Albertine tıpkı hayattaki gibi bir dizi zaman diliminden oluştuğu halde, zihnim ona bir bütünlük kazandırıyor, tek bir insana dönüştürüyordu; ben işte bu insan üzerinde genel bir yargıya varmak, bana yalan söyleyip söylemediğini, kadınlardan hoşlanıp hoşlanmadığını, kadınlarla serbestçe ilişki kurabilmek için mi beni terk ettiğini öğrenmek istiyordum. Kaplıcadaki kadının söyledikleri, Albertine'in yaşayış biçimi konusundaki şüphelerimi temelli kesip atabilirdi.

Şüphelerim! Heyhat, Albertine'i bir daha görmemenin benim için önemli olmayacağını, hatta hoş olacağını düşünmüştüm, ta ki gidişi hatamı ortaya çıkarıncaya kadar. Aynı şekilde ölümü de ara sıra Albertine'in ölmesini istediğimi, bu ölümün benim için kurtuluş anlamına geleceğini zannetmekle ne kadar yanıldığımı göstermişti. Aimé'nin mektubunu aldığımda da aynı şey oldu; o âna kadar Albertine'in iffetliliği konusundaki şüphelerim yüzünden pek şiddetli acılar çekmeyişiimin aslında bunların katien birer şüphe olmamasından kaynaklandığını anladım. Albertine'in iffetli olması, mutluluğum ve hayatım açısından gerekliydi; onlar da öyle olduğuna kayıtsız şartsız inanmışlardı. Bu koruyucu inanç sayesinde, zihnimin şekillendirmekle birlikte inanmadığı birtakım varsayımlarla hüznün içinde oyalanması, benim için bir tehlike oluşturmuyordu. Kendi kendime, "Kadınlardan hoşlanıyor olabilir" derken, "Bu gece ölebilirim" der gibiydim; insan bunu düşünür, ama inanmaz, ertesi gün için planlar yapmaya devam eder. İşte bu yüzden, Albertine'in kadınlardan hoşlanıp hoşlanmadığı konusunda şüphelerim olduğunu ve dolayısıyla Albertine'in suçlu olduğuna dair bir kanıtın bana sık sık öngördüğüm şeyden farklı bir bilgi vermeyeceğini zannettiğim halde, Ai-

mé'den gelen mektubun benim gözümde canlandığı, başkaları için bir anlam taşımayacak görüntüler beklenmedik bir acıya yol açtı; o güne dek yaşadığım en şiddetli acıydı ve bu görüntülerle, heyhat, Albertine'in de görüntüsüyle birlikte bölünmez bir bütün, kimyadaki terimle söyleyecek olursak, bir çökelti oluşturunuyordu adeta; tamamen itibari biçimde tecrit edip aktardığım mektubun metni bu çökelti konusunda katıyen fikir veremez, çünkü her bir kelime, uyandırdığı ıstırap tarafından ânında dönüştürülüyor, temelli damgalanıyordu.

Beyefendi,

Daha önce yazmadığım için beni affedeceğinizi umuyorum. Görüşmemi istediğiniz şahıs iki günlüğüne kentten ayrılmıştı; bana olan güveninizi haklı çıkarma arzusuyla, sonuç almadan dönmek istemedim. (Mlle A.)'yı gayet iyi hatırlayan bu kişiyle niha yet görüşebildim.

Cahil sayılamayacak olan Aimé, Mlle A.'nın altını çizmek veya tırnak içine almak istemişti. Ne var ki, tırnak işareti yerine parantez, parantez yerine de tırnak işareti kullanıyordu. Benzer biçimde Françoise da, benimle aynı sokakta oturan birinden bahsederken orada kaldığını söyler, iki dakika daha kalamam anlamında, oturalım derdi; çoğu kez halktan insanların hataları –tıpkı dilimizde de olduğu gibi– birkaç yüzyıl aradan sonra birbirlerinin yerini almış olan iki terimin yerlerini değiştirmekten ibarettir.

Kendisi, beyefendinin tahmininin kesinlikle doğru olduğunu söylüyor. (Mlle A.) kaplıcaya her geldiğinde, onunla bu hanım ilgilenirmiş. (Mlle A.) kaplıcaya sık sık kendinden daha yaşlı, hep griler giyen, uzun boylu bir hanımla gelirmiş; kaplıca görevlisi hanım, adını bilmemekle birlikte, onu birçok kere genç kızların peşinde koşarken gördüğü için tanıyormuş. Ne var ki, (Mlle A.) ile tanıştıktan sonra diğer kızlarla hiç ilgilenmez olmuş. O ve (Mlle A.) daima kabine kapanıp içeride çok uzun süre kalırlarmış, grili hanım, konuştuğum görevliye en az on frank bahşiş verirmiş. Görevlinin deyişiyle, içeri-

de inci dizmek için on frank bahşış verecek değildi herhalde. (Mlle A.) bazen de çok esmer tenli, saplı gözlük kullanan bir hanımla birlikte gelirmiş. Ama (Mlle A.) en çok kendinden daha genç kızlarla, bilhassa kıpkızıl saçlı bir kızla gelirmiş. Grili hanım dışında (Mlle A.)nın getirdiği kişiler Balbec dışından, çoğunlukla muhtemelen çok uzaktan gelen kişilermiş. İçeri asla birlikte girmezlermiş, (Mlle A.) girer, görevliye kabinin kapısını açık bırakmasını, bir arkadaşını beklediğini söylermiş, görevli de bunun ne anlama geldiğini bilir-miş. Pek hatırlayamadığı için, daha ayrıntılı bilgi veremedi, “ara-dan bunca zaman geçmişken, hatırlayamaması çok normal”. Zaten bu görevli hanım çok ketum olduğundan, daha fazla bir şey öğren-meye de çalışmamış, ayrıca (Mlle A.) sayesinde epey para kazan-dığından, menfaati de bunu gerektiriyormuş. Öldüğünü öğrenince gerçekten çok üzüldü. Sahiden de, bu genç yaşta, hem kendisi, hem yakınları için çok acı bir olay. Daha fazla bilgi edinebileceğimi san-madığım Balbec’ten ayrılıp ayrılamayacağımı öğrenmek için Be-yefendi’den talimat bekliyorum. Bana sağladığınız bu kısa seyahat imkânı için size tekrar teşekkür ederim; havalar da mükemmel git-tiğinden, çok hoş bir tatil oldu. Bu yıl mevsim iyi geçeceğe benziyor. Beyefendinin bu yaz bizi kısa süreliğine de olsa şerefliendireceğini umuyoruz.

Beyefendiye verebileceğim ilginç başka bir haber yok, vs.

Bu sözlerin içimde ne kadar derinlere nüfuz ettiğini anlaya-bilmek için, Albertine’e ilişkin, kendi kendime sorduğum so-ruların ikincil, önemsiz, ayrıntıya dair meseleler olmadığını hatırlamak gerekir; bunlar, aslında kendimiz dışındaki herke-se ilişkin sorduğumuz yegâne sorulardır ve bu da, geçirimsiz zihnimizle kuşanıp, ıstırabın, yalanların, ahlaksızlığın ve ölü-mün ortasında yol alabilmemizi sağlar. Hayır, Albertine konu-sundaki sorularım öze ilişkin meselelerdi: Albertine özünde neydi, ne düşünürdü, neyi severdi, bana yalan söylüyor muy-du, ortak hayatımız Swann’la Odette’in hayatı kadar içler acısı mıydı? Dolayısıyla, Aimé’nin cevabı genel değil, özel bir cevap olmasına rağmen –daha doğrusu bu yüzden– Albertine’in ve benim derinliklerimize nüfuz ediyordu.

Nihayet karşımda Albertine'in grili hanımla birlikte o dar sokaktan kaplıcaya girişiyle geçmişin bir parçasını görüyordum; gördüğüm şey Albertine'in bakışlarına, hafızasına hap solmuş halde hayal ettiğim geçmiş kadar esrarengiz, bir o kadar ürkütücüydü. Benden başka herkese muhtemelen önemsiz görünecek bu ayrıntıları şimdi, Albertine öldükten sonra kendisine yalanlatmamın imkânsız olması onlara bir olasılık kazandırıyordu. Albertine'in kabahatleri, doğru olduklarını ve kendisi tarafından itiraf edildiklerini varsaysak bile, –bilincinde ister masum ister suç, hissiyatında ister haz dolu ister yavan olsunlar– kendi nazarında, benim için bu ayrıntılara damgasını vurmuş olan o kelimelere sığmaz dehşetten yoksundu muhtemelen. Ben bile, Albertine için anlamı aynı olmasa da, kadınlara duyduğum aşktan yola çıkarak, onun hissettiklerini biraz hayal edebiliyordum. Benim defalarca duyduğum arzuyu onun da duyduğunu, defalarca söylediğim yalanları onun da söylediğini, zihnini herhangi bir genç kızın kurcaladığını, benim Mlle de Stermaria için, daha birçokları için, kırdı rastladığım köylü kızları için girdiğim zahmetlere onun da girdiğini hayal etmek bile bir ıstıraptı. Evet, bütün arzularım, onunkileri bir ölçüde anlamama yardımcı oluyordu; arzular ne kadar yoğunsa, o kadar şiddetli birer işkenceye dönüşüyor, ıstırabım yoğunlaşıyordu; sanki bu duygu cebirinde katsayı değişmiyor, ama artı işareti eksi oluyordu. Fakat kendimden yola çıkarak değerlendirebildiğim kadarıyla, Albertine kabahatlerini benden gizlemeyi ne kadar istemiş de olsa –bu da kendini suçlu gördüğünü veya beni üzmetten korktuğunu düşündürüyordu bana– onun nazarında kendi kabahatleri, arzusunun hareket alanı olan hayal gücünün belirgin aydınlığında, kendi isteğine uygun şekilde planlamış olduğu için, hayatın geri kalanıyla aynı nitelikte şeylerdi; Albertine'in gözünde bu kabahatler, onun açısından feragat etmeye razı olamadığı hazlar, benim açımdansa benden gizleyerek engellemeye çalıştığı kederlerdi, ama hayatın diğer hazlarıyla kederleri arasında yer alabilecek haz ve kederlerdi. Oysa Albertine'in kaplıcaya girip bahşişini hazırlarkenki görüntüleri,

bana dışarıdan, önceden haber verilmeden, kendim hayalimde canlandıramadan, Aimé'nin mektubuyla gelen görüntülerdi.

Şüphesiz Albertine'in grili hanımla birlikte, sessizce, kasıtlı biçimde gelişinde kararlaştırılmış olan randevuyu, bir kaplıca kabinine gidip sevişme alışkanlığını, bunların işaret ettiği yozluk tecrübesini, ikili bir yaşantının başarıyla gizlenen örgütlenişini gördüğüm ve bu görüntüler bana Albertine'in suçluluğuna dair korkunç bir bilgi verdiği için, derhal fiziksel bir acıya yol açmış ve bu acıyla ayrılmaz bir bütün oluşturmuşlardı. Ne var ki, aynı anda, acı da görüntüleri etkilemişti; nesnel bir gerçek, bir görüntü, ona yaklaşırkenki ruh halimize göre değişir. Acı, gerçekliği sarhoşluk kadar çok değiştiren, güçlü bir etkidir. Görüntülerle birleşen acı onları derhal dönüştürmüş, grili bir hanımın, bir bahşişin, bir kaplıcanın ve Albertine'in grili hanımla buluşup geldikleri sokağın herhangi birinin gözünde bürünebileceği görüntülerden bambaşka bir hale sokmuştu; ıstırabım bu görüntüleri –asla hayal edemeyeceğim yalanlarla kabahatlerden oluşan bir hayatın anlık kesitini– bir anda dokularına, özlerine varıncaya kadar değiştirmişti; onları yeryüzündeki görüntüleri aydınlatan ışıktaki görmüyordum, bir başka âlemin, meçhul ve lanetli bir gezegenin parçası, bir Cehennem manzarasıydı gördüğüm. Cehennem Balbec'in tamamıydı, Aimé'nin mektubuna bakılacak olursa, Albertine'in kaplıcaya sık sık götürdüğü, kendinden genç kızların çıkıp geldiği bütün civardaki yerleşimlerdi. Bir zamanlar Balbec yöresinde var olduğunu hayal ettiğim, sonra Balbec'te kaldığım zaman dağılıp yok olan o gizem, daha sonra, Albertine'in sahilden geçişini görüp iffetli olmadığını umacak kadar çılgın olduğum sıralar, içinde barındırdığını düşündüğüm ve dolaşısıyla Albertine'le tanışarak ele geçirmeyi umduğum gizem, şimdi Balbec'e ilişkin her şeye korkunç biçimde damgasını vuruyordu! Bütün o istasyon adları, Apollonville..., gece vakti Verdurin'lerden dönerken duyduğumda kulağıma son derece tanıdık gelen, huzur veren o isimler, şimdi Albertine'in bunlardan birinde oturduğunu, bir diğerine gezmeye gittiğini, bir üçüncüsüne sık sık bisikletle gitmiş olabileceğini düşündükçe, onları mahalli trende büyükannemle birlikte, henüz tanı-

madığım Balbec'e varmadan önce ilk kez görüşümde yaşadığım kaygıdan daha şiddetli bir kaygı yaratıyorlardı içimde.

Kıskançlığın yeteneklerinden biri de, dış gerçeklerin ve duyguların yüzlerce tahmine açık, bilinmez şeyler olduğunu bize göstermesidir. Sırf aldırmadığımız için, olayları ve insanların ne düşündüğünü tam olarak bildiğimizi zannederiz. Ama kıskanan bir insanın öğrenme arzusuna kapıldığımız andan itibaren, hiçbir şeyin açıkça seçilemediği, baş döndürücü bir kaleydoskopun ortasında buluruz kendimizi. Albertine beni aldatmış mıydı, kiminle, hangi evde, hangi gün, bana şunu ya da bunu söylediği gün mü, benim gündüz şunu ya da bunu dediğimi hatırladığım gün mü? Hiçbir fikrim yoktu. Bana ilişkin duyguları hakkında, menfaatten mi, sevgiden mi kaynaklandıkları konusunda da hiçbir şey bilmiyordum. Birdenbire sıradan bir olayı, mesela Albertine'in ismini ilginç bulduğunu söyleyerek, belki sırf orada bir köylü kıızıyla tanıştığı için, Saint-Martin-le-Vêtu'ye gitmek istediğini hatırlıyordum. Ama kaplıca görevlisinin anlattıklarını Aimé'den öğrenmiş olmamın hiçbir yararı yoktu, çünkü Albertine benim öğrendiğimden asla haberdar olmayacaktı; oysa Albertine'e olan aşkımda öğrenme ihtiyacı, bildiğimi ona gösterme ihtiyacının gerisinde kalmıştı daima, çünkü bu, farklı yanılsamaların aramıza ördüğü duvarı yıkıyordu; bununla birlikte, beni daha çok değil, aksine daha az sevmesine sebep olmuştu hep. Artık, Albertine öldüğünden beri, ikinci ihtiyaç birincinin sonuçlarıyla iç içe girmişti: Öğrendiklerimi Albertine'e aktaracağım konuşmayı bilmediklerimi ona soracağım konuşma kadar ayrıntılı biçimde hayalimde canlandırma ihtiyacı duyuyordum; yani onu yanı başımda görmek, iyi yüreklilikle cevap verişini işitmek, yanaklarının yine tombullaştığına, gözlerindeki fesatlığın yerini hüzne bıraktığına şahit olmak, kısacası onu hâlâ sevmek ve umutsuz yalnızlığımın ortasındaki kıskançlığın öfkesini unutmak istiyordum. Öğrendiklerimi ona bildirmemin ve ilişkimizi yeni keşfettiğim (belki de sadece öldüğü için keşfedebildiğim) gerçeğe dayandırmanın imkânsız oluşunun acı gizemi ve hüznü, davranışının daha da çok acı veren gizeminin yerini alıyordu. Ne? Artık bir hiç olan Alber-

tine'in kaplıca olayını öğrendiğimi bilmesini öylesine arzulamış olmak mı! Ölümü düşünmek zorunda kaldığımız zaman, hayattan başka bir şeyi hayalimizde canlandıramayışımızın sonuçlarından biriydi bu da. Albertine artık bir hiçti, ama benim nazarımda, Balbec'te kadınlarla randevulaştığını benden gizleyen, bu konudaki cehaletimi korumayı başardığını zanneden kişiydi. Kendi ölümümüzden sonra neler olacağını düşündüğümüzde, yanlışlıkla kendimizi yine canlı halimizle o âna aktarmaz mıyız? Sonuç olarak, artık bir hiç olan bir kadının altı yıl önce yaptıklarını öğrendiğimizi bilmemesine hayıflanmak, biz öldükten bir asır sonra insanların bizden hâlâ övgüyle söz etmesini istemekten çok mu daha abestir? İkincisi birinciye göre daha gerçek bir temele dayansa bile, geriye dönük kıskançlığımın hayıflanmaları, diğer insanların ölümden sonra şöhret isteğiyle aynı bakış hatasından kaynaklanıyordu. Bununla birlikte, Albertine'den ayrı oluşumun ciddi kesinliğine ilişkin bu izlenim bir anlığına kabahatlerine ilişkin düşüncelerimin yerini almış olsa da, bu kabahatlere bir geri dönüşmezlik kattığından, onları daha da vahimleştiriyordu. Kendimi hayatta yolunu kaybetmiş biri olarak görüyordum; sanki uçsuz bucaksız bir sahilde tek başımaydım ve hangi yöne gidersem gideyim, ona asla rastlayamayacaktım. Neyse ki hafızamda, –hatıraların teker teker aydınlandığı, kimileri tehlikeli, kimileri sağlıklı her tür şeyin bulunduğu o dağınık kalabalığın içinde– işine yarayacak aleti bulan bir tamirci gibi, büyükannemin tam bu duruma denk düşen bir sözünü buldum. Kaplıca görevlisinin Mme de Villeparisis'ye anlattığı, hiç inandırıcı olmayan bir hikâyeye ilgili olarak, büyükannem, “Kadında yalan söyleme hastalığı olsa gerek” demişti. Bu hatıra bana müthiş bir teselli verdi. Kaplıca görevlisinin Aimé'ye söylediklerinin ne önemi olabilirdi? Üstelik kadın aslında hiçbir şey görmemişti. Kızların bir arada kaplıcaya gitmesi, art niyetleri olduğu anlamına gelmezdi. Görevli kadın böbürlenmek için bahşişin miktarını abartmış olabilirdi. Bir keresinde, Françoise'ın, “aylık harcamalar için bir milyon frangı” olduğunu Léonie Hala'mın ağzından işittiğini iddia edişine şahit olmuştum, olacak şey değildi; bir keresinde de, Léonie Hala'mın

Eulalie'ye dört adet binlik banknot verişini gözleriyle gördüğünü söylemişti, oysa dörde katlanmış ellilik bir banknot bile bana pek inandırıcı gelmiyordu. Böylece, hâlâ öğrenme arzusuyla acı çekme korkusu arasında bocalayarak, onca zahmete katlanıp öğrendiğim kesin ve acı bilgidен kurtulmaya çalıştım ve yavaş yavaş başardım da. Bunun üzerine, sevgim canlanabildi, ama sevgiyle birlikte, Albertine'den ayrı olmanın üzüntüsü de çıktı ortaya; önceki saatlerde, kıskançlıktan kıvranıırken olduğumdan daha bedbahttım belki de. Ama kıskançlığım Balbec'i düşününce birden hortlayıverdi; sebebi ansızın aklıma gelen (o âna kadar bana hiç acı çektirmemiş olan, hatta hafızamdaki en zararsız görüntülerden biri zannettiğim) bir görüntü, akşamları Balbec otelindeki yemek salonunun görüntüsüydü; geniş pencerelerin arkasında büyük bir kalabalık, bir akvaryumun ışıklı camının önünde dururcasına, karanlığın içinde sıkışarak, aydınlığın içinde hareket eden garip insanları seyrederd; bu yığılma içinde (daha önce bunu hiç düşünmemiştim), balıkçı kızlar, halktan kızlar, Balbec'te yeni olan bu lükse imrenen küçük burjuvalarla bir araya geliyordu; mali imkânları nedeniyle değilse bile, cimrilik ve gelenekler yüzünden kendi ailelerine yasak olan bu lüksü seyreden küçük burjuva kızları arasında, benim henüz tanımadığım Albertine de hemen her akşam yer alıyordu mutlaka; şüphesiz orada tavladığı bir kızla, birkaç dakika sonra, gecenin karanlığında, kumların üzerinde veya falezin dibinde, terk edilmiş bir kulübede buluşuyordu. Sonra, bizim katta durmayıp yukarıya devam eden asansörün sesi, bir sürgün hükmü gibi, tekrar üzüntüye boğuyordu beni. Oysa gelmesini isteyebileceğim tek kişi bir daha asla gelmeyecekti, ölmüştü. Buna rağmen, asansör bizim katta durduğu zaman kalbim çarpıyor, bir an kendi kendime, "Bütün bunlar bir rüyadan mı ibaretti yoksa! diyordum. Belki de odur, zili çalacak, geri döndü, Françoise içeri girecek ve batıl inançları kindarlığına ağır bastığından, Albertine'in kendisinden çok hayaletinden korkacağı için, öfkeden çok korkuyla, 'Beyefendi, kimin geldiğini imkânı yok tahmin edemezsiniz' diyecek." Hiçbir şey düşünmemeye, gazete okumaya çalışıyordum. Ama gerçek bir acı çekmeyen in-

sanlar tarafından yazılmış makaleleri okumaya tahammülüm yoktu. Bir makalede, sıradan bir şarkıyla ilgili olarak, “İnsanı ağlatan bir şarkı” deniyordu, oysa ben, Albertine hayatta olsa, sevinç içinde dinlerdim o şarkıyı. Bir başka makalenin yazarı, büyük bir yazar olmasına rağmen, bir trenden indiğinde alkışlarla karşılandığı için, orada *unutulmaz* bir ilgiyle karşılaştığını yazıyordu, oysa aynı ilgi o esnada bana gösterilse, bir an bile üzerinde durmazdım. Üçüncü bir makalede ise, can sıkıcı siyaset olmasa, Paris’te hayatın “harikulade” olacağı iddia ediliyordu; oysa ben gayet iyi biliyordum ki, siyaset olmasa bile, bu hayat benim için ancak korkunç olabilirdi ve Albertine’e kavuşabilsem, siyasetle bile, harikulade olurdu. Av muhabiri, (aylardan mayıstı,) “Gerçek avcılar için gerçekten acı bir dönem, hatta bir felaket, çünkü avlanacak hiçbir şey yok” diyor, Louvre’daki sergiyle ilgili olarak, “Bu şekilde düzenlenmiş bir sergi karşısında insan sınırsız bir umutsuzluğa, sonsuz bir kederde kapılıyor” deniyordu. Gerçek mutluluğu ve kederi yaşamayanların ifadeleri bana yalan ve anlamsız geliyor, buna karşılık ne kadar dolaylı da olsa, Normandiya’yla, Nice’le, kaplıcalarla, Berma’yla, Guermantes Prensesi’yle, aşkla, ayrılıkla, vefasızlıkla ilgili olabilecek en sıradan cümleler, ansızın, kafamı çevirmeme fırsat vermeden karşıma Albertine’in suretini çıkarıyordu; tekrar ağlamaya başlıyordum. Zaten genellikle gazete bile okuyamıyordum, çünkü sırf gazeteyi açma hareketi bile, bana aynı anda hem Albertine hayattayken aynı hareketi yaptığımı, hem de onun artık hayatta olmadığını hatırlatıyordu; gazeteyi açma gücünü kendimde bulamayarak elimden bırakıveriyordum. Her izlenim, kendine özdeş, ama içinden Albertine’in varlığı kesilip alındığı için yaralı bir izlenimi çağırıyordu, öyle ki, kalbimde çarpınan bu sakat dakikaları sonuna kadar yaşayacak cesareti asla bulamıyordum. Albertine yavaş yavaş aklımdan çıkıp kalbimin üzerindeki mutlak hâkimiyetini kaybettikten sonra bile, birlikte yaşadığımız zamanki gibi odasına girmem, ışığı aramam, otomatik piyanonun başına oturmam gerektiğinde, ani bir ıstırap yaşıyordum. Çeşitli küçük, teklifsiz tanrılara bölünmüş olan Albertine, uzun süre boyunca mumun alevinde, kapı tokmağında, bir is-

kemlenin arkasında ve uykusuz bir gece gibi, hoşlandığım bir kadının ilk ziyaretinde yaşadığım heyecan gibi maddi olmayan çeşitli alanlarda yaşadı. Buna rağmen, gün içinde gözlerimin okuduğu veya zihnimin hatırladığı tek tük cümleler çoğunlukla içimde acımasız bir kıskançlık uyandırıyor. Bu kıskançlığın ortaya çıkması için, cümlelerin kadınların ahlak-sızlığına dair geçerli bir kanıt sunması gerekmiyor, Albertine'in hayatına ilişkin eski bir izlenimi çağrıştırmaları yetiyordu. O zaman, düşünüle düşünüle gücünü kaybetmemiş bir âna, Albertine'in hayatta olduğu, unuttuğum bir âna taşınan kaba-hatleri, daha yakın, daha yürek daraltıcı, daha korkunç bir nitelik kazanıyordu. Bunun üzerine, kaplıca görevlisinin anlat-tıklarının doğru olabileceği kuşkusu tekrar doğuyordu içim-de. Gerçeği öğrenmenin bir yolu, Aimé'yi Mme Bontemps'ın villasının civarında birkaç gün geçirmek üzere Touraine'e göndermekti. Albertine kadın kadına yaşanan hazlara düşkün idiyse ve bu hazzardan daha fazla mahrum kalmamak için be-ni terk ettiyse, serbest kalır kalmaz, onların peşinde koşmuş olmalıydı; bildiği bir muhitte benim evime oranla daha fazla imkân bulacağını düşünmese zaten gitmeyeceği bir yerde, aradığını bulmuş olsa gerekti. Hiç şüphesiz, Albertine'in ölü-müyle kaygılarımın değişmemiş olması normaldi. Sevgilimiz hayattayken, aşkımız dediğimiz şeyi oluşturan düşüncelerin büyük bölümü, onun yanımda olmadığı saatlerde şekillenir. Böylece, yanımda bulunmayan bir kişinin tahayyüllerimize konu olmasına alışırız; kendisinden sadece birkaç saat ayrı kalsak bile, bu saatlerde o bir hatıradan ibarettir. Dolayısıyla, ölüm pek fazla bir şeyi değiştirmez. Aimé döndüğünde, Nice'e gitmesini rica ettim; böylece, sadece düşüncelerim, üzüntüle-rim ve ne kadar dolaylı da olsa bir insanla ilişkili bir ismin içimde uyandırdığı heyecanlarla değil, aynı zamanda bütün yaptıklarımla, giriştiğim soruşturmalarla, paramı harcamışım-la, bütün bunların sadece ve sadece Albertine'in yaptıklarını öğrenmeye yönelik olmasıyla, o sene boyunca hayatımı bir aş-kın, gerçek bir ilişkinin doldurduğunu söyleyebilirim. Bu aş-kın muhatabı ise, bir ölüydü. Bir insan öldükten sonra, eğer sanatçıysa ve eserine kendinden bir şeyler katmışsa, o insanın

bir parçasının yaşamaya devam edebileceği söylenir bazen. Belki aynı şekilde, bir insandan alınıp başka bir insanın kalbine aşılan sürgün de, alındığı insan yok olduktan sonra bile yaşamaya devam eder.

Aimé, Mme Bontemps'ın villasının yakınında kalacak bir yer bulmuştu, orada bir oda hizmetçisiyle ve Albertine'in sık sık araba kiraladığı bir acenta sahibiyile tanıştı. Bu insanlar hiçbir şey fark etmemişlerdi. Aimé ikinci mektubunda, kentteki genç bir çamaşırcı kızdan öğrendiklerini yazıyordu; çamaşırlarını götürdüğünde, Albertine kızın kolunu tuhaf bir biçimde sıkarmış. *Ama küçük hanım asla başka bir şey yapmadı*, demiş kız. Aimé'ye yolculuk masraflarını karşılayacak parayı, mektubuyla bana verdiği acının bedelini gönderdim; bu arada, kendi kendime, Albertine'in bu teklifsizliğinin, ahlaksızca bir arzuyu işaret etmediğini söyleyip teselli bulmaya çalışıyordum ki, Aimé'den bir telgraf aldım: ÇOK İLGİNÇ ŞEYLER ÖĞRENDİM. BEYEFENDİYE YENİ HABERLERİM VAR. MEKTUP YAZDIM. Ertesi gün, zarfı bile beni ürperten bir mektup aldım; mektubun Aimé'den geldiğini anlamıştım, çünkü herkesin, en mütevazı insanın bile, hem canlı olan, hem de bir uyuşukluk içinde kâğıdın üzerine uzanmış yatan bu küçük, tanıdık varlıklar üzerinde bir hâkimiyeti vardır; herkesin elyazısının harfleri sadece kendine aittir.

Çamaşırcı kız başlangıçta hiçbir şey söylemek istemedi, Mlle Albertine'in sadece kolunu çimdiklediğinde ısrar etti. Ama ben onu konuşturmak için yemeğe götürüp içki içirdim. Bunun üzerine, denize girmek üzere plaja gittiğinde, Mlle Albertine'in sık sık kendisiyle buluştuğunu anlattı; Mlle Albertine denize girmek üzere sabah erkenden kalkar, deniz kıyısında, ağaçlar çok sık olduğu için kimse'nin kendilerini göremeyeceği bir yerde çamaşırcı kızla buluşmuş, zaten o saatte, etrafta kimsecikler olmazmış. Çamaşırcı kız arkadaşlarını da getirmiş; denize girdikten sonra, hava o saatte bile sıcak, güneş ağaçların altında bile yakıcı olduğu için, kurumak üzere çimenlere uzanır, birbirlerini okşar, gıdıklar, oynasarlarmış. Çamaşırcı kız arkadaşlarıyla oynamaktan çok hoşlandığını bana itiraf etti; Mlle Albertine bornozuyla hep gelip kendisine sürtüldüğü için

ona bornozunu çıkarttırır, boynunu, kollarını, hatta Mlle Albertine'in kendisine uzattığı ayaklarının altını yalarmış. Çamaşırcı kız da soyunurmuş, birbirlerini suya iterlermiş. Kız o akşam daha fazla bir şey anlatmadı. Ama ben daima sizin hizmetinizde olduğum ve sizi memnun etmek için her şeyi yapmaya hazır olduğum için, kızı yatağıma aldım. Mlle Albertine mayosunu çıkardığı zaman ona yaptıklarını bana da yapmayı teklif etti. (Küçük hanımın nasıl kıvrandığını bir görseydiniz, (Ah! Mutluluktan uçuruyorsun beni) derdi, heyecandan kendini tutamaz, beni ısıırırdı) diye anlattı. Kızın kolunda ısırık izi hâlâ duruyordu gerçekten de. Mlle Albertine'in niçin o kadar zevk aldığını da anlıyorum, kız gerçekten çok becerikli.

Albertine Balbec'te Mlle Vinteuil'le arkadaş olduğunu söylediğinde, çok ısırap çekmiştim. Ama Albertine beni teselli etmek üzere yanımdaydı. Daha sonra, onun neler yaptığını fazlaca araştırıp evimden kaçırdığımda, Françoise Albertine'in gittiğini bildirdiğinde, yalnız kaldığımda, daha da çok ısırap çekmiştim. Ama hiç değilse benim sevdiğim Albertine, hâlâ kalbimdeydi. Şimdi –zannettiğimin tersine, ölümün sona erdirmediği bir merakı fazla ileriye götürmemin cezası olarak– onun yerinde başka bir genç kız vardı; yalanları, aldatmacaları saymakla bitmiyor, ötekinin tatlılıkla beni yatıştırarak, hiç tatmadığına yemin ettiği hazları özgürlüğüne kavuşmuş olmanın sarhoşluğuyla, kendinden geçinceye dek, şafak vakti Loire kıyısında buluştuğu ve “Beni mutluluktan uçuruyorsun” dediği çamaşırcı kız ısıracak kadar yaşamak üzere, çekip gidiyordu. Bu farklı Albertine, yalnızca başkalarıyla ilgili olarak kullandığımız anlamda farklı değildi. Başkaları zannettiğimizden farklı olduğunda, bu farklılık bizi derinden etkilemediği ve sezgi sarkacının dışarıya doğru yapacağı salınım, içe doğru yaptığı salınıma mecburen eşit olacağı için, bu farklılıkları onların yüzeysel noktalarına kondururuz. Eskiden bir kadının kadınlardan hoşlandığını öğrendiğim zaman, onu bu yüzden farklı bir kadın, özünde başka bir varlık olarak görmezdim. Ama sevdiğimiz bir kadın söz konusu olduğunda, böyle bir ihtimalin yarattığı acıdan kurtulmak için, sevdiği-

miz kadının sadece yaptıklarını değil, yaparken neler hissettiğini, yaptığı şeyle ilgili neler düşündüğünü de öğrenmeye çalışırız; böylece, acının derinliklerinde ilerleyerek, sonunda gizeme, öze varırız. Zihnimin ve bilinçdışımın bütün güçleriyle işbirliği yaptıkları bu meraktan ötürü, benliğimin her zerresiyle, bedenimle, kalbimle acı çekiyordum, ölüm korkusunun yaşatacağı acıdan çok daha büyük bir acı çekiyordum; böylece, Albertine’le ilgili öğrendiğim her şeyi şimdi onun en derin noktalarına yansıtıyordum. Albertine’in sapıklığına ilişkin gerçeğin benliğimin en derin noktalarına kadar saptığı acının çok daha sonra, bana bir yardımı daha dokundu. Tıpkı benim büyükanne verdiğim acı gibi, Albertine’in bana verdiği acı da ikimizin arasında son bir bağ oluşturdu ve hatıradan daha kalıcı oldu, çünkü fiziksel olan her şeyde bulunan enerji tasarrufu sayesinde, ıstırap hafızanın derslerine ihtiyaç göstermez: Mesela mehtaplı gecelerde, ormanda geçirdiği güzel saatleri unutmuş olan bir adam, o gecelerde kaptığı romatizmanın ağrısını çekmeye devam eder.

Albertine’de var olan, kendisinin hep reddettiği bu eğilimler, benim mantığın soğukluğu içinde değil, “Mutluluktan uçuruyorsun beni” kelimelerini okuyunca hissettiğim ve bu kelimelere nitel bir farklılık kazandıran acının kızgınlığı içinde keşfettiğim eğilimler Albertine’in suretine peşinden sürüklediği yeni kabuğun pavuryaya eklenmesi gibi eklenmiyor, bir tuzun başka bir tuzla birleşmesinde olduğu gibi, bu suretin rengini, hatta bir tür çökelti oluşturarak yapısını değiştiriyordu. Çamaşırcı kız, muhtemelen arkadaşlarına, “Hiç aklınıza gelir miydi, ben inanmadım, küçük hanım da öyleymiş” dediğinde, benim gözümde Albertine’in şahsına başlangıçta hiç akıllarından geçmeyen bir sapıklığı eklemekle kalmıyorlar, onun başka bir kişi, onlarla aynı dili konuşan, kendileri gibi biri olduğu keşfini de ekliyorlardı; onu başkalarının hemşerisi haline getiren bu keşif bana iyice yabancılaştırıyor, benim sahip olduğum, kalbimde taşıdığım Albertine’in asıl Albertine’in küçücük bir parçası olduğunu kanıtlıyordu; geri kalanını, bireysel bir arzunun esrarengiz önemini taşımanın yanı sıra başkalarıyla paylaşıldığı için iyice kapsamlı olan yanını benden hep

gizlemiş, beni uzağında tutmuştu; düşman ülkenin vatandaşı ve casusu olduğunu gizleyen bir kadından daha haince davranmıştı, çünkü casuslar sadece milliyetleri konusunda bizi aldatırlar, oysa Albertine beni insanlığının özü konusunda, sıradan insanlar sınıfına değil, onların arasına karışıp gizlenen ve asla erimeyen garip bir ırka ait oluşu konusunda aldatmıştı. Elstir'in sık ağaçların arasında çıplak kadınların bulunduğu iki resmini görmüştüm. Resimlerin birinde, bir genç kız, muhtemelen Albertine'in çamaşırcı kıza ayağını uzatışı gibi, bir ayağını havaya kaldırmıştı. Öteki ayağıyla suya ittiği bir başka kız, bir bacağı havada, ayağının ucu mavi suya değerek, neşeyle karşı koyuyordu. Şimdi hatırlıyordum da, kızın kuğu boynunu hatırlatan diz kıvrımı, Albertine yatağında yatarken, bacağının kıvrılışıyla aynıydı ve bana o resimleri hatırlattığını kendisine söylemeyi isterdim hep. Ama hayalinde çıplak kadın bedenleri görüntüsünü canlandırmamak için, hiç söylememiştim. Şimdi hayalimde Albertine, o çamaşırcı kız ve arkadaşlarıyla birlikte, Balbec'te, kız arkadaşlarının arasında otururken, öylesine sevdiğim topluluğu oluşturuyordu yine. Sadece estetiğe duyarlı bir amatör olsaydım, şimdi oluşturduğu topluluğun çok daha güzel olduğunu teslim ederdim; bu topluluğun unsurları, büyük heykeltıraşların, Versailles'da ağaçların altına serpiştirdiği veya suların okşayışıyla yıkanıp parlasınlar diye havuzlara yerleştirdiği heykeller gibi, çıplak tanrıça heykelleriydi. Şimdi, çamaşırcı kızın yanında Albertine Balbec'te olduğundan da belirgin biçimde, "deniz kıyısındaki genç kız"dı; ikisi ağaçların, bitkilerin ortasında, sualtı alçak kabartmaları gibi suyla iç içe, mermerden iki çıplak kadın heykeliydiler. Onun yatağıma uzanmış halini hatırlıyor, kıvrık bacağının görür gibi oluyordum; öteki genç kızın dudaklarını arayan bir kuğu boynu görüyordum. Sonra bir bacak bile değil, doğrudan, cüretkâr bir kuğu boynu görüyor, etkileyici bir resmi hatırlıyordum: Kuğunun boynu Leda'nın dudaklarına uzanmıştır ve Leda dişi hazzına özgü bir kıpırtı içindedir, çünkü yanında sadece kuğu vardır, iyice yalnız görünür; aynı şekilde, bir sesin telefonda keşfettiğimiz tonlamalarını da ses, ifadesinin somutlaştığı çehreden kopmadıkça al-

gılayamayız. Bu resimde haz, o hazzı esinleyen, resimde göremediğimiz, yerini kıpırtısız bir kuğuya bırakmış olan kadına uzanmayıp, hazzı yaşayan kadında yoğunlaşmıştır. Ara sıra, kalbimle hafızam arasındaki iletişim kopuyordu. Albertine'in çamaşırcı kızla yaptıkları, artık benim için hiçbir anlam taşımayan, neredeyse cebirsel kısaltmalarla ifade ediliyordu; ne var ki, kesilen iletişim saatte yüz kere yeniden kuruluyor, kıskançlığım tarafından diriltilen Albertine'i capacanlı, "Mutluluktan uçuruyorsun beni" dediği çamaşırcı kızın okşayışlarıyla kasılmış gördükçe, kalbim acımasız bir cehennem ateşiyle alev alev yanıyordu. Albertine bu suçu işlediği anda, yani benim şu anda içinde bulunduğum anda canlı olduğu için, suçunu öğrenmiş olmak bana yetmiyor, öğrendiğimi onun da bilmesini istiyordum. Dolayısıyla, o anlarda, Albertine'i bir daha görmeyeceğimi düşünüp üzüldüğümde, bu üzüntü, bu özlem kıskançlığın damgasını taşıyordu ve onu sevdiğim anlardaki yürek parçalayıcı özleminden çok farklıydı; ona, "Benden ayrıldıktan sonra neler yaptığını asla öğrenemeyeceğimi sanıyordun, ama bak, her şeyi biliyorum: Loire kıyısındaki çamaşırcı kıza, 'Mutluluktan uçuruyorsun beni' diyordun, ısıklık izini gözümle gördüm" diyememenin üzüntüsünden ibaretti. "Kendime niçin işkence ediyorum? Çamaşırcı kızla o hazzı yaşayan kişi artık bir hiç, demek ki eylemleri önemini koruyan bir insan değilmiş. Benim bildiğimi düşünmüyor. Ama bilmediğimi de düşünmüyor, çünkü hiçbir şey düşünmüyor" diye akıl yürütüyordum şüphesiz. Ama bu mantık, beni o hazzı yaşadığı âna götüren haz görüntüsü kadar ikna edici olamıyordu. Bizim gözümüzde var olan tek şey, hissettiğimiz şeydir; onu geçmişe, geleceğe yansıtır, ölümün kurmaca engellerini tanımayız. Albertine'in ölmüş olmasından duyduğum üzüntü, kıskançlığın etkisinde kalıp böyle kendine has bir şekle bürünürken, aynı etki, isteğimi gerçekleştirme çabasından başka bir şey olmayan, gizlilik ve ölümsüzlüğe ilişkin tahayyüllerimde de kendini gösterdi doğal olarak. Dolayısıyla, böyle anlarda, Bergotte'un inancına uygun şekilde, bir seansa Albertine'in ruhunu çağırabilseydim veya Başrahip X***'in inancına uygun şekilde, ahirette onunla buluşabilsey-

dim, bunu sırf kendisine, “Çamaşırcı kızdan haberim var. ‘Mutluluktan uçuruyorsun beni’ diyordun ona; ısırık izini gözümle gördüm” diyebilmek için isterdim. Bu çamaşırcı kız suretine karşı imdadıma koşan, şüphesiz aradan zaman geçtikten sonra, yine aynı suret oldu; çünkü ancak yeni olan, duyarlılığımızda aniden bizi sarsan bir ton değişikliği yaratan, alışkanlığın solgun kopyalarıyla henüz yer değiştirmemiş olan şeyleri gerçekten öğrenebiliriz. Ama en önemlisi, Albertine’in bendeki tek varoluş biçimi olan parçalanışı, birçok Albertine’e bölünüşüydü. Albertine’in sadece iyi kalpli, akıllı veya ciddi olduğu, hatta sporu her şeyden çok sevdiği anların geri geldiği oluyordu. Ve bu parçalanışın beni yatıştırması da aslında doğru değil miydi? Çünkü bu parçalanma kendi başına gerçek bir şey olmasa da, sihirli fenerimden yansıyan şekillerin kıvrımlarının renkli camların kıvrımlarına bağlı olması gibi, Albertine’i gördüğüm çeşitli saatlerin peş peşe dizilen ve hafızamda kalmış olan şekillerine bağlı olsa da, son derece nesnel bir gerçeği temsil ediyordu: Hiçbirimiz tek bir insan değildir, hepimiz ahlaki değerleri farklı çok sayıda insan barındırırız içimizde; ahlaksız bir Albertine’in varlığı, başka Albertine’lerin de var olmadığı anlamına gelmiyordu; odasında benimle Saint-Simon’u konuşmaktan hoşlanan Albertine vardı; ayrılmamız gerektiğini söylediğim gece hüznle, “Bu piyanoyu, bu odayı, bütün bunları bir daha hiç göremeyeceğimi düşünüyorum da!” diyen ve yalanımın sonunda beni ne kadar sarstığını görünce, içten bir merhametle, “Yo, hayır! Sizi üzmemek için her şeye katlanırım, merak etmeyin, sizi görmeye çalışmayacağım!” diye haykıran Albertine vardı. Artık yalnız değildim. İyi kalpli Albertine döndüğüne göre, Albertine yüzünden çektiğim acıların ilacını bana verebilecek tek kişiye kavuşmuş sayılırdım. Onunla çamaşırcı kız meselesini konuşmayı hâlâ istiyordum elbette, ama artık acımasızca bir zafer kazanmak için, olayı bildiğimi fesatça göstermek için konuşmak istemiyordum. Albertine hayatta olsa konuşacağım şekilde, çamaşırcı kız hikâyesinin doğru olup olmadığını sordum tatlılıkla. Doğru olmadığına dair yemin etti, Aimé’nin pek dürüst olduğunu, ona verdiğim parayı hak etmiş olmak için, eli boş dön-

mek istemediğini ve çamaşırcı kıza istediğini söylediğini anlattı. Albertine'in bana hep yalan söylediği, bir gerçektir. Buna rağmen, çelişkili sözlerinin gelgitinde, benden kaynaklanan bir gelişim olduğunu da hissediyordum. Hatta başlangıçta bana (istmeden de söylenmiş olsalar, ağızdan kaçan bir cümleyle sınırlı da kalsalar) bazı itiraflarda bulunmadığına yemin edemezdim; hatırlamıyordum artık. Ayrıca Albertine bazı şeyleri o kadar tuhaf adlandırırdı ki, bir şey, çeşitli anlamlara çekilebilirdi. Ama benim kıskançlığımı hissettikten sonra, başta uysallıkla itiraf ettiği şeyi dehşetle reddetmişti. Aslında Albertine'in bana bunu söylemesine bile gerek yoktu. Masumiyetine inanmam için onu öpmem yeterliydi; bizi birbirimizden ayıran, bir kavganın ardından iki sevgilinin arasına gerilen, öpücükleri geçirmeyen o görünmez ve dayanıklı perde ortadan kalktığına göre, şimdi onu öpebilirdim. Hayır, hiçbir şey söylemesine gerek yoktu. Zavallı kızcağız, ne isterse yapmış olsun, bizi ayıran şeylerin üstünde, birleşebileceğimiz duygular vardı. Olay doğruysa ve Albertine benden eğilimlerini gizlediyse, bunu beni üzmemek için yapmıştı. Bunu Albertine'den duymanın hoşluğunu yaşadım. Zaten ben başka bir Albertine tanımış mıydım hiç? Bir başka insanla ilişkilerimizde en önemli hata kaynakları, iyi kalpli olmak veya o insanı sevmektir. Bir tebessüm, bir bakış, bir omuz yüzünden âşık oluruz. Bu kadarı yeterlidir; sonra, umut veya hüznün dolu uzun saatler boyunca bir insan imal eder, bir kişilik yaratırız. Ve ardından, âşık olduğumuz kişiyle görüştüğümüzde, karşımıza ne kadar acımasız gerçekler çıkarsa çıksın, o bakışın, o omzun sahibinden bu iyi yürekli mizacı, bizi seven kadın kişiliğini bir türlü ayıramayız; gençliğinden beri tanıdığımız bir insan yaşlandığında, gençliğini ondan ayıramayışımız gibi. Bu Albertine'in iyi yürekli, merhametli, güzel bakışlarını, tombul yanaklarını, pütürlü boynunu hatırladım. Bir ölünün suretiydi bu, ama o ölü yaşadığı için, hayattaki haliyle yanımda olsa, mutlaka yapacağım şeyi (onu bir gün ahirette bulacak olursam yapacağım şeyi) yaptım derhal, hiç zorluk çekmeden: Onu affettim.

Bu Albertine'in yanında yaşadığım dakikalar benim için o kadar değerliydi ki, hiçbirini kaçırmamış olmayı isterdim.

Oysa bazen, dağılan bir servetin kırıntılarını toplarcasına, kaybolmuş gibi görünen bazı anlara rastlıyordum: Bir fuları önden değil, arkadan bağlarken, daha önce hiç düşünmediğim bir gezintiyi ve Albertine'in beni öptükten sonra, boğazım soğuk havaya maruz kalmasın diye fularımı bu şekilde bağlayışını hatırladım. Hafızamda böylesine mütevazı bir hareketle ortaya çıkan o basit gezinti, ölmüş olan bir sevdiğimize ait, yaşlı oda hizmetçisinin bize getirdiği, bizim için son derece değerli, kişisel eşyalar kadar hoşuma gitti; kederim, o fular hiç aklıma gelmemiş olduğu için, iyice artan bir değer kazandı.

Yine serbest kalan Albertine tekrar havalanmıştı; çeşitli erkekler ve kadınlar onu izliyordu. Albertine benim içimde yaşıyordu. Bu uzatmalı, derin aşkın ona hayattayken beslediğim sevginin adeta bir gölgesi olduğunu fark ediyordum; ölümün ötesine yansıttığı duygusal gerçekliğin çeşitli bölümlerini aynen tekrarlıyordu ve aynı yasalara tabiydi. Çünkü gayet iyi biliyordum ki, Albertine'le ilgili düşüncelerime ara verebilsem, fazlaca ara versem, onu artık sevmezdim; bu kopuşun ardından, şimdi büyükanneme karşı nasıl ilgisizsem, Albertine'e karşı da ilgisiz kalırdım. Onu düşünmeden, aşırı uzun bir süre geçirmek, hafızamda hayatın temel ilkesi olan devamlılığı bozardı; buna rağmen, belirli bir aradan sonra devamlılık tekrar başlayabilir. Albertine hayattayken, ona olan aşkı, uzun süre onu düşünmediği bir aradan sonra, tekrar devam etmemiş miydi? Hafızam da aşkımla aynı yasalara tabi olmalıydı, daha uzun aralara tahammülü olmasa gerekti, çünkü hafızam, tıpkı kutup ışığı gibi, Albertine'e olan sevgimin ölümünden sonraki yansımından ibaretti, aşkımla gölgesiydi adeta. Şu andaki benliğim Albertine'i sevmiyordu artık; onu sevmiş olan benliğim ölmüştü. Ama Équemauiville kelimesi benliğime yerleşmişti, artık genel olarak üzülmeyen şeylerin ardından ağlamaya koyulan benliğimin bir parçasıydı; yok olmuş bir kitabı tanımamızı sağlayan, Milli Kütüphane'ye verilmiş nüshalar gibiydi; büyük bir sanatçının sesinin kaydedildiği, Opéra bodrumuna gömülen ve virtüöz öldükten sonra, temelli susmuş olduğunu zannettiğimiz sesle şarkıyı

tekrarlayan plaklar gibiydi. Tıpkı gelecek gibi geçmiş de bir hamlede değil, yudum yudum içeriz.

Aslında kederim o kadar çok şekil değiştiriyordu ki, bazen onu tanıyamıyordum bile; büyük bir aşk yaşamak, benimle birlikte yaşayacak birini bulmak istiyordum; bu da bana Albertine'i artık sevmediğimin işareti gibi görünüyordu, oysa onu hâlâ sevdiğimin kanıtıydı; çünkü büyük bir aşk yaşama ihtiyacım, tıpkı Albertine'in tombul yanaklarını öpme arzusu gibi, özlemimin bir parçasıydı sadece. Ancak Albertine'i unuttuğum zaman aşksız yaşamayı daha akıllıca bulabilir, daha mutlu bir hayat gibi görebilirdim. Dolayısıyla, Albertine'e duyduğum özlem içimdeki kız kardeş ihtiyacının da kaynağı olduğu için, ihtiyacın karşılanmasını imkânsızlaştırıyordu. Albertine'e duyduğum özlem azaldıkça, aslında bu özlemin bilinçdışı bir şeklinden başka şey olmayan kız kardeş ihtiyacı da zayıflayacaktı. Ne var ki, aşkımın bu iki kalıntısı aynı hızla zayıflamadı. Bazı anlarda aşk ihtiyacı silinip gidiyor, kız kardeş ihtiyacı aksine bütün gücüyle devam ediyor, evlenmeye kesin karar veriyordum. Buna karşılık, daha sonra, kıskançlıkla dolu hatıralar sönmüşken, bazen kalbim ansızın Albertine'e karşı yoğun bir sevgiyle doluyordu; o zaman başka kadınlara duyduğum aşkları hatırlıyor, Albertine'in onları anlayabileceğini, paylaşabileceğini düşünüyordum; sapıklığı ona âşık olmam için bir sebep haline geliyordu adeta. Bazen kıskançlığım, Albertine'i artık hatırlamadığım anlarda canlanıyor, oysa aslında ona yönelik oluyordu. O sıralarda bir aşk macerası yaşamakta olduğunu öğrendiğim Andrée'yi kıskandığımı sanıyordum. Ama Andrée benim için bir vekilden, bir ara yoldan, beni dolaylı olarak Albertine'le birleştiren bir bağlantıdan başka bir şey değildi. Aynı şekilde rüyalarda, asıl kimliği konusunda yanılmadığımız bir kişiye başka bir çehre, başka bir isim veririz. Sonuç olarak, genel kuralla bu özel durumlarda çelişen gelgitlere rağmen, Albertine'den bana kalan duyguların silinip gitmesi, bu duyguların ilk kaynağına ilişkin hatıranın silinmesinden daha uzun sürdü. Yalnız duygular değil, izlenimler için de öyle oldu. Bu bakımdan Swann'dan farklıydım; Swann'ın Odette'e olan aşkı söndüğünde, içinde aşkın

izlenimini bile canlandıramamıştı, bense, artık bir başkasının hikâyesi olan geçmişimi hâlâ yaşamakta olduğumu hissediyordum; benliğim sanki ortadan ikiye bölünmüştü, üst kısmı katılaşmış ve soğumuştü, ama alt kısmı, zihnim çoktandır Albertine’i algılamaz olmuşken bile, ne zaman bir kıvılcım o eski akımı içinden geçirse, alev alev yanıyordu. Albertine’in yerini alan acımasız çarpıntılara, Balbec’te pespembe çiçek açmış elma ağaçlarının üstünden esen rüzgâr gibi soğuk bir rüzgârın sebep olduğu gözyaşlarına asla Albertine’in sureti eşlik etmediği için, acılarımın canlanması acaba bir hastalıktan mı kaynaklanıyor, benim bir hatıranın canlanması, bir aşkın son dönemi zannettiğim şey yoksa bir kalp hastalığının başlangıcı mı, diye düşündüğüm oluyordu.

Bazı rahatsızlıklarda, hastanın genellikle hastalığın kendisiyle karıştırma eğiliminde olduğu ikincil belirtiler görülür. Bu belirtiler ortadan kalktığında, hasta iyileşme yolunda olduğunu görüp şaşırır. Aimé’nin kaplıca ve çamaşırcı kız konusundaki mektubunun yarattığı acı –yol açtığı “komplikasyon”– buna bir örnekti. Ama o sırada beni bir gönül hekimi muayene etseydi, bunun haricinde, temeldeki kederimin iyileşme yolunda olduğunu söylerdi. Muhtemelen, insan olduğum için, yani aynı anda hem geçmişe, hem de şimdiki anın gerçekliğine gömülmüş, iki yaşamlı bir varlık olduğum için, Albertine’in canlı hatırasıyla öldüğüne ilişkin bilincim arasındaki bir çelişkiyi, daima içimde taşıyordum. Ama bu çelişki bir bakıma daha önceki halinin tersiydi. Albertine’in öldüğü düşüncesi ilk zamanlar içimde onun canlı olduğu düşüncesine öyle bir öfkeyle saldırırdı ki, dalgalardan kaçan çocuklar gibi kaçmak zorunda kalırdım ondan; sonunda, bu aralıksız saldırılar sayesinde içimde, yakın zamana kadar Albertine’in canlı olduğu düşüncesinin işgal ettiği yeri fethetmişti. Ben farkında olmasam da, şimdi bilinçdışı tahayyüllerimin temelinde, büyük ölçüde –artık Albertine’in hayatının şimdiki hatırası değil– onun öldüğü düşüncesi vardı; öyle ki, ansızın tahayyüllerimi yarıda kesip kendimi düşündüğümde, ilk günlerdeki gibi, içimde capacanlı olan Albertine’in artık aramızda olmamasına, ölmüş olmasına değil, artık aramızda olmayan,

ölmüş olan Albertine'in içimde böyle capacanlı kalmış olabilmesine şaşıırıyordum. Birbirini izleyen hatıraların sıklığıyla örülmüş olan, zihnimin ne zamandır altında hayallere daldığı, artık dikkatini bile çekmeyen o kapkara tüneli birden güneş yarıyor, uzakta, Albertine'in artık kayıtsız kalabildiğim, büyüleyici bir hatıradan ibaret olduğu, gülümseyen mavi bir evren görünüyordu. Gerçek Albertine bu mu, yoksa onca zamandır içinde yuvarlandığım karanlıkta bana tek gerçeklik gibi gelen insan mı, diye soruyordum kendi kendime. Daha kısa bir süre öncesine kadarki benliğim, Albertine'in iyi geceler dileyip öpmek üzere kendisine geleceği ânın sürekli bekleyişi içinde yaşayan şahsiyet, benliğimin adeta çoğalması sonucu, benim yarıya yolunmuş, silik bir parçam gibi görünmeye başlamıştı; açmaya başlayan bir tomurcuk gibi, yaprak dökümünün diriltici tazeliğini hissediyordum. Aslında bu kısa aydınlanmalar, fazlasıyla sabit olan, onaylanmaları için bir itiraza gerek duyulan bütün fikirler gibi Albertine'e olan aşkımın bilincine daha fazla varmamı sağlıyordu belki de. Örneğin 1870 savaşını yaşamış olanlar, savaş fikrinin sonunda savaşı yeterince düşünmedikleri için değil, hep onu düşündükleri için kendilerine doğal gelmeye başladığını söylerler. Savaşın ne kadar acayip ve muazzam bir olay olduğunu anlamaları için, bir şeyin sürekli saplantılarından onları koparması, savaşın hüküm sürdüğünü bir an için unutmaları, barış zamanındaki hallerine dönmeleri gerekiyordu; ancak o zaman, o bir anlık beyaz boşluğun üzerinde, birdenbire, bütün netliğiyle, ne zamandır ondan başka şey görmedikleri için artık görmez oldukları korkunç gerçeklik belirebilirdi.

Hiç değilse içimde Albertine'e ait çeşitli hatıraların gerileyişi adım adım değil de, aynı anda, cepheden ve eşit olarak, hafızamın bütün çizgisi üzerinde gerçekleşseydi, ihanetlerinin hatırası hoşluğunun hatırasıyla aynı anda uzaklaşacağından, unutmak benim için bir teselli olurdu. Ama öyle oluyordu. Gelgitin düzensiz ilerlediği sahillerdeki gibi, Albertine'in tatlı varlığının sureti imdadıma koşamayacak kadar benden uzaklaşmışken, şüphelerimden biri beni kemirmeye başlıyordu. İhanetleri yüzünden acı çekmişim, çünkü uzak

bir geçmişte yer alsalar bile, benim için eski değillerdi; ama eskidiklerinde, yani ben onları gözümde artık o kadar net canlandıramadığım zaman, daha az acı çekmeye başladım, çünkü bir şeyin geçmişteki uzaklığı, aradan geçmiş olan günlerin gerçek mesafesinden çok, o şeye bakan hafızanın görsel gücüyle orantılıdır; örneğin bir gece önce gördüğümüz bir rüyanın hatırası, belirsizliği ve silikliği yüzünden, yıllar önceki bir olaydan daha uzak bir geçmişteymiş gibi gelebilir bize. Ama Albertine'in öldüğü düşüncesi içimde geliştiği halde, canlı olduğu izleniminin hareketi bu gelişmeleri durdurmasa da engelliyor, düzenli bir gelişmeye fırsat vermiyordu. Şimdi farkına varıyorum ki, o dönemde (şüphesiz Albertine'in benim evime hapsediği saatleri, işlemediğini bildiğim için neredeyse ilgimi bile çekmeyen suçların içimdeki acısını yatıştırdıkça masumiyet kanıtı gibi görmeye başladığım saatleri unuttuğum için) Albertine'in öldüğü düşüncesi kadar yepyeni bir düşünceyle sürekli birlikte yaşama işkencesini çekiyormuşum (daha önceleri, hep onun canlı olduğu düşüncesinden yola çıkardım); Albertine'in öldüğü düşüncesi kadar tahammül edilmesi imkânsız sandığım bu düşünce, ben farkına varmadan, yavaş yavaş bilincimin temelini oluşturmuş, onun masum olduğu düşüncesinin yerini almıştı; Albertine'in suçlu olduğu düşüncesi idi bu. Ondan şüphelendiğimi zannettiğim zaman, aksine, ona inanıyordum; aynı şekilde, hâlâ şüphelendiğimi zannederek, onun suçlu olduğu düşüncesini başlangıç noktası kabul ettim (tıpkı masum olduğu iddiası gibi, suçlu olduğu iddiası da birçok kez çürütülmüştü). O dönemde çok acı çekmiş olmalıyım, ama öyle olması gerektiğini anlıyorum. Bir acı sonuna kadar yaşanmadıkça geçmez. Albertine'i her türlü temastan korumakla, onun masum olduğu yanlışlığını yaratmakla, tıpkı daha sonra, onun canlı olduğu düşüncesini temel almam gibi, iyileşmemi geciktirmekten başka bir şey yapmıyordum, çünkü yaşanması zorunlu önkoşul olan, acılarla dolu uzun saatleri geciktiriyordum. Alışkanlık Albertine'in suçluluğuna ilişkin bu düşünceleri bir gün etkisi altına aldığı anda, geçmişte şahit olduğum, tecrübeyle bildiğim kurallara uygun şekilde davranacaktı. Nasıl ki geçmişte Guermantes ismi nilü-

ferli bir yolun ve Kötü Gilbert vitrayının anlamını ve büyü-sünü kaybettiye, Albertine'in varlığı denizin mavi kıvrımlarının anlam ve büyü-sünü, Swann, asansörcü çocuk, Guermantes Prensesi ve daha nice isim gözümdeki bütün anlamlarını yitirdilerse, o büyü ve anlam, tıpkı bir hizmetkârı işe koşarken önce talimat verip birkaç hafta sonra kenara çekilircesine, içime tek başına ayakta durabileceğine hükmettikleri basit bir kelime bırakıp gittilerse, alışkanlık aynı şekilde, Albertine'in suçluluğunun acımasız gücünü de uzaklaştıracaktı benden. Zaten arada geçecek süre içinde, alışkanlığın bu harekâtında, iki müttetik, aynı anda iki taraftan saldırırcasına işbirliği yapacaklardı. Albertine'in suçluluğu bana daha muhtemel, daha alışıldık bir düşünce gibi geleceği için, o kadar acı vermeyecekti. Öte yandan, o kadar acı vermeyeceği için de, bu suçluluğun kesinliğine dair zihnime sadece fazla acı çekmeme arzusunun aşıladığı itirazlar da sırayla düşecekti; saldırılar birbirini kovaladıkça, Albertine'in kesinlikle masum olduğu düşüncesinden kesinlikle suçlu olduğu düşüncesine hızla geçecektim. Onun öldüğü düşüncesinin, suçlu olduğu düşüncesinin bana daha alışıldık gelmesi için, yani bu düşünceleri ve nihayet Albertine'in kendisini unutabilmem için, bu düşüncelerle birlikte yaşamam lazımdı.

Henüz o noktaya gelmemiştim. Bazen zihinsel bir tahrikle, örneğin kitap okurken aydınlanan hafızam, kederimi yeniliyordu; bazen de aksine, mesela fırtınalı bir havanın verdiği yürek daralmasıyla kabaran kederim, aşkıma ait bir hatırayı yükseltip ışığa yaklaşıtıyordu.

Aslında ölmüş olan Albertine'e aşkım, tıpkı Balbec'te esirgenen öpücüğün başlattığı ve Mme de Guermantes'in, Andrée'nin, Mlle de Stermaria'nın kafamı çok daha fazla kurcaladığı uzun aradan sonra, Albertine'i sık sık görünce aşkımın tekrar canlanması gibi, başka meraklarla dolu bir kayıtsızlık döneminden sonra da canlanabilirdi. Şimdi bile farklı kaygılar bir ayrılığı –bu sefer bir ölüden ayrılmayı– gerçekleştirebiliyor, Albertine'e daha kayıtsız kalabiliyordum. Sebep hep aynıydı: Albertine benim gözümde canlıydı. Hatta daha sonra, ona olan aşkım azaldığında, bu benim için çabuk bi-

kılan, ama bir süre dinlendirildikten sonra tekrar canlanan arzulardan biri olmaya devam etti. Canlı bir kadının, sonra bir diğ erinin peşinden koşuyor, sonra ölü kadınıma dönüyordum. Çoğunlukla Albertine'le ilgili artık kafamda net bir fikir oluşturamadığım zaman, bir isim, tesadüfen gelip benliğimin en karanlık noktalarında artık mümkün olmadıklarını zannettiğim acılı tepkiler uyandırıyor du; beyni artık düşünmeyen, kaslarını harekete geçirmek için uzuvlarına iğ ne batırılan, ölüm döş eğindeki insanlar gibiydim. Uzun dönemler boyunca bu türden uyarılmalar o kadar nadir oluyordu ki, geçmişle tekrar bağlantı kurabilmek, Albertine'i daha iyi hatırlayabilmek için kendiliğimden kedere, kıskançlık buhranlarına yol açabilecek fırsatları kollamaya başlıyordum. Bir kadına duyulan özlem bir aşkın canlanmasından ibaret oldu ğ u ve aynı kurallara itaat ettiğ i için, Albertine hayattayken ona olan aşkımı güçlendirebilecek olan şeyler, en başta kıskançlık ve ıstırap, şimdi özlemimi de güçlendiriyordu. Ama çoğunlukla bu fırsatlar –hastalıklar ve savaşlar en bilgece öngörülere dayanan tahminlerden çok daha uzun sürebildiğ i için– benden habersiz ortaya çıkıyor ve öyle şiddetli darbeler indiriyorlardı ki, zihnim bu fırsatlardan bir hatıra istemekten çok, acıdan korunmakla meşgul oluyordu.

Ayrıca bir kelimenin bir ş üpheyi uyandırmak için, Chaulmont gibi o ş üpheyle bağlantılı olması bile gerekmiyordu (hatta Albertine'le kalbim arasında bağlantı kurmak için, iki ayrı isimdeki ortak bir hece bile hafızama yetiyordu – iletken olan her maddeyle yetinen bir elektrikçi gibiydi); görmekten bıktığım için gerçek anlamda artık sahip olmadığım ve bu yüzden de hesaba katmadığım bir geçmiş bu sihirli parolayla açılıyordu; o geçmiş benden çıkarılıp alınmış tı, bu işlemle, bir açısını kaybedince bir kenarını da kaybeden geometrik bir şek il gibi, kendi kişiliğimin de şek il değ iştirdiğ ini zannetmiştim; mesela içinde Albertine'in gitmiş olabileceğ i bir sokağın, bir caddenin ismi geçen kimi cümleler, bir beden, bir ev, somut bir yerleşim, belirli bir uygulama alanı arayan, mevcut olmayan, potansiyel bir kıskançlığı cisimleştirmeye yetiyordu. Çoğ u zaman da, ben uyurken, rüyalaradaki “tekrar”lar, “baş a

dönüş”ler bir hamlede hafızanın birçok sayfasını, takvimin birçok yaprağını çeviriyor ve beni sancılı ama eski, ne zamandır yerini başkalarına bırakmışken tekrar mevcudiyet kazanan bir izlenime götürüyor, geriletiyordu. Genellikle izlenime baştan sona sahnelenmiş bir oyun eşlik ederdi; beceriksizce olmakla birlikte çarpıcı da olan bu sahneleniş, yanılsama aracılığıyla artık o geceye tarihlenecek olan şeyleri seyrettirir, dinletirdi bana. Zaten bir aşkın ve unutuşa karşı mücadelesinin tarihinde rüya uyanıklık halinden bile fazla yer kaplamaz mı? Zamanın küçücük bölünmelerini dikkate almayan, bağlantıları ortadan kaldıran, keskin çelişkilere karşı koyan, gündüz ağır ağır örülmüş teselli örgüsünü bir anda çözöveren rüya, gece, bir daha görmemek şartıyla da olsa, sonunda unutacağımız kadınla bize bir buluşma ayarlamaz mı? Ne derlerse desinler, rüya görürken, olup biten her şeyin gerçek olduğu izlenimini pekâlâ yaşayabiliriz. Rüyadaki olaylar, sadece uyanıklık halindeki tecrübemizden bildiğimiz nedenlerden ötürü imkânsızdır ve bu tecrübe de o esnada bizden gizlenir. Dolayısıyla, bu gerçeğe aykırı hayat bize gerçek görünür. Bazen bir iç ışıktandırma hatası yüzünden berbat olan bir oyunda, iyi sahnelenmiş olan hatıralarım bana yanılsamayla hayat gibi görüldüğünden, gerçekten Albertine’le randevulaştığımı, onunla buluştuğumu zannederdim; ne var ki, ona doğru bir adım atmayı, söylemek istediğim sözleri telaffuz etmeyi, onu görebilmek için sönmüş olan meşaleyi tekrar yakmayı başaramazdım; rüyamdaki bu imkânsızlıklar, aslında uyuyan kişinin hareketsizliğinden, dilsizliğinden, körlüğünden ibaretti; tıpkı sihirli fenerde, gizlenmesi gereken iri bir gölgenin, fenerin kendisinin veya oynatanın gölgesinin kahramanların yansımalarını örtmesi gibi. Bazen de Albertine rüyamda tekrar beni terk etmek ister, ama bu kararı beni etkilemezdi. Bunun sebebi, uykumun karanlığına hafızamdan uyarıcı bir ışın sızmış olmasıydı; Albertine’in gelecekteki eylemlerini, bildirdiği ayrılık kararını tamamen önemsizleştiren şey ise, onun öldüğü düşüncesiydi. Ama çoğu kez de Albertine’in ölmüş olduğunun daha da belirgin olan hatırası canlı olduğu izlenimiyle birleşir, fakat onu yok etmezdi. Albertine’le sohbet ederdim;

ben konuşurken, odanın arka tarafında büyükannem gidip gelirdi. Çenesinin bir kısmının aşınmış mermer gibi ufalanmış olmasını tamamen olağan bulurdum. Albertine'e Balbec'teki kaplıcayla ve Touraine'li bir çamaşırcı kızla ilgili bazı sorular sormak istediğimi söyler, ama bol bol zamanımız olduğu ve artık hiçbir şey acil olmadığı için soruları sormayı daha sonraya bırakırdım. Albertine kötü bir şey yapmadığına, sadece bir gün önce Mlle Vinteuil'ü dudağından öptüğüne yemin ederdi. "Nasıl olur, o burada mı? —Evet, hatta size veda etme vaktim geldi, birazdan gidip onunla buluşmam gerekiyor." Albertine öldüğünden beri, hayatının son günlerindeki gibi evimde mahpus olmadığı için, Mlle Vinteuil'e ziyareti beni kaygılandırırdı. Endişemi belli etmek istemezdim. Albertine onu sadece öptüğünü söylese de, her şeyi inkâr ettiği dönemdeki gibi yine yalan söylemeye başlamış olsa gerekti. Birazdan Mlle Vinteuil'ü öpmekle yetinmeyecekti muhtemelen. Şüphesiz böyle endişelenmem bir bakıma yersizdi, çünkü dediklerine göre, ölümler hiçbir şey hissedemez, hiçbir şey yapamazdı. Öyle diyorlardı, oysa ölmüş olan büyükannem yıllardır yaşamaya devam etmişti ve o esnada da, odada gidip gelmekteydi. Hiç şüphe yok ki, uyandıktan sonra, bir ölünün yaşamaya devam etmesini açıklanması ne kadar imkânsızsa, anlaşılması da o kadar imkânsız bir fikir olarak görmem gerekirdi. Ama rüya dediğimiz o geçici delilik dönemlerinde bunu o kadar çok düşünmüştüm ki, sonunda alışmıştım bu fikre; rüyalar yeterince sık tekrarlandığı takdirde, rüyaların hatırası kalıcı olabilir. Hatta sanıyorum, akıl hastanesine gelen ziyaretçilere hekimlerin iddiasına rağmen, kendisinin deli olmadığını açıklayan, tek tek her hastanın çılgınca kuruntularını kendi sağlam aklıyla karşılaştıran ve sözlerini, "Bakın, şu adam herhangi bir insandan farksız görünüyor, deli demezsiniz, ama deli, kendisini İsa zannediyor, oysa bu imkânsız, çünkü İsa benim!" diye noktlayan adam bugün iyileşmiş, tekrar akıllanmışsa, zihinsel hayatının geride bıraktığı o dönemde ne demek istediğini başkalarından biraz daha iyi anlıyordur. Rüyam bittikten sonra, uzun müddet boyunca Albertine'in bahsettiği öpücük beni huzursuz ederdi, sözlerini hâlâ

duyar gibi olurdum. Bu sözler gerçekten de kulağımın çok yakınından geçmiş olmalıydılar, çünkü onları telaffuz eden, bendim. Gün boyunca Albertine'le konuşmayı sürdürür, onu sorguya çeker, affeder, hayattayken hep söylemek isteyip unuttuğum şeyleri söylerdim. Sonra birden hafızanın canlandığı, bütün bu sözlerin söylendiği kişinin gerçek bir karşılığı olmadığını, o âna kadar sadece yaşama arzusunun baskısıyla bir kişinin bütünlüğünü korumuş olan çehrenin çeşitli bölümlerinin yok olduğunu düşünüp korkardım. Bazen de rüya görmediğim halde, uyanır uyanmaz içimde rüzgârın döndüğünü hissederdim; farklı bir yönden, geçmişin derinliklerinden esen soğuk ve kesintisiz rüzgâr, uzakta çalan saatlerin sesini, genellikle duymadığım kalkış düdüklerini getirirdi kulağıma. Elime bir kitap almaya çalışırdım. Bir keresinde Bergotte'un özellikle sevdiğim bir romanını açtım. Canayakın kahramanlar çok hoşuma gidiyordu, kısa sürede kitabın bütününe tekrar kapıldım ve kötü kadının cezalandırılmasını kişisel bir haz alacakmışçasına istemeye başladım; nişanlıların mutluluğu garantilendiğinde gözlerim yaşardı. "Ama öyleyse diye düşündüm umutsuzlukla, sadece Bergotte'un hayatında var olmuş, hiç görmediğim, çehresini istediğim gibi hayal etmekte serbest olduğum bir kişinin başarısını böylesine arzuluyor, sabırsızlıkla bekliyor, gözyaşlarıyla karşılıyorsam, Albertine'in yaptıklarına bu kadar önem vermemden yola çıkarak, kişiliğinin ortadan kaldırılamayacak, gerçek bir şey olduğu sonucuna, bir gün onu cennette hiç değişmemiş bir halde bulacağım sonucuna varamam!" Ayrıca romanda çekici genç kızlar, aşk mektupları, sevgililerin buluştuğu, ağaçlı, boş sokaklar vardı; bunlar bana gizli aşklar yaşanabileceğini hatırlatıyordu, sanki Albertine hâlâ boş sokaklarda dolaşabilirmiş gibi kıskançlığımı uyandırıyordu. Bir de gençliğinde sevdiği kadını elli yıl sonra görüp tanımayan, yanında sıkılan bir adam vardı. Bu da bana aşkın sonsuza dek sürmediğini hatırlatıyor, sanki Albertine'den ayrılmaya ve yaşlılığımda karşılaşıp kayıtsız kalmaya mahkûmmuşum gibi allak bullak ediyordu beni. Karşıma bir Fransa haritası çıktığında, gözlerim kıskanmayayım diye La Touraine'i, bedbaht olmayayım diye de,

en azından birlikte kim bilir kaç kez katettiğimiz yolların başı ve sonu kabul ettiğim Balbec'le Doncières'in işaretli olacağı Normandiya'yı görmemeye çalışıyordu. Fransa'nın başka kent ve köylerinin sadece görülen ya da işitilen isimlerinin arasında örneğin Tours adı sanki farklı bir oluşuma sahipti; elle tutulamayan birtakım imgelerden değil, kalbimi ânında etkileyen, atışını hızlandıran, sancılı hale getiren zehirli maddelerden oluşuyordu. Bu güç kimi isimlere bile ulaşabildiğine, o isimleri diğerlerinden tamamen farklı kılabilmesine göre, ben kendimden uzaklaşmadığım, bizzat Albertine'le kendimi sınırladığım zaman, muhtemelen başkalarından farksız bir genç kızdan kaynaklanan, herhangi bir başka kadının da üretebileceği bu karşı konulmaz gücün bir karışıklığın, rüyalarla, arzularla, alışkanlıklarla ve sevgilerle temasa geçişin sonucu olmasına, birbirini izleyen acı ve hazların müdahalesini gerektirmesine şaşırabilir miydim? Bu da, Albertine'in ölümünü devam ettiriyor, hafıza gerçek, yani zihinsel hayatı sürdürmeye yetiyordu. Albertine'i trenden inerken, Saint-Martin-le-Vêtu'ye gitmek istediğini söylerken hatırlıyordum; daha önceki, beresini iyice aşağı, yanaklarına indirmiş haliyle de görüyordum onu; tekrar bazı mutluluk ihtimalleri buluyor, "Birlikte Quimperlé'ye kadar, Pont-Aven'a kadar gidebilirdik" diyerek bu ihtimallere doğru atılıyordum. Balbec yakınında Albertine'i hayalimde görmediğim tek bir istasyon yoktu; öyle ki, o yöre tıpkı korunmuş bir mitolojik ülke gibi aşkımin en eski, en sevimli, daha sonra olanlar yüzünden en çok silinmiş efsanelerini, bütün canlılığı ve acımasızlığıyla bana geri getiriyordu. Ah! Balbec'teki yatağında bir daha yatmam gerekse, ne müthiş bir ıstırap çekerdim! Hayatım o yatağın sabit bir eksele benzeyen pirinçten çerçevesinin etrafında dönmüş, yer değiştirmişti; sırasıyla büyükannemle neşeli konuşmalara, onun ölümünden sonraki dehşete, Albertine'in tatlı okşayışlarına, sapıklığının keşfine merkez teşkil etmişti; şimdi de denizi yansıtan camlı kitaplıklara bakıp Albertine'in bir daha asla içine giremeyeceğini düşündüğüm yeni bir hayatın merkeziydi. Geçmişimde epeyce gerilere uzanan Balbec Oteli, yıllardır birbirinden son derece farklı oyunların sahnelendiği bir taşra

tiyatrosunun önce bir komedide, sonra bir trajedide, bir ikinci trajedide, ardından tamamen şiirsel bir oyunda kullanılan yeğâne dekoruna benziyordu; hayatımın her yeni döneminde bir tek bunun, duvarların, kitaplıkların aynanın aynı kalmış olması, bütünün içinde değişen şeyin geri kalan unsurlar olduğunu, bizzat ben olduğumu daha çok hissettiriyordu bana; çocukların o kötümser iyimserlikleriyle katılmadıklarını zannettikleri hayat, aşk ve ölüme dair muammaların ayrı alanlar olmadıkları izlenimini yaşıtıyordu; bu muammaların yıllar boyunca kendi hayatımla bir bütün oluşturduğunu acı bir gururla fark ediyordum.

İşte bu yüzden gazete okumaktan nefret ediyor, gazeteleri zararlı buluyordum. Gerçekten de içimizde her fikir, ormandaki bir kavşak gibi o kadar çok değişik yola başlangıç teşkil eder ki, hiç beklemediğim bir anda karşımda yeni bir hatıra buluyordum. Fauré'nin bir ezgisinin adı, Sır, beni Broglie Dükü'nün eseri *Kralın Sırrı*'na, Broglie ismi de Chaumont'a götürüyordu. Ya da Kutsal Cuma Golgota'yı Golgota da, etimolojisi yoluyla eşanlamli olan *Calvus mons*'u, yani Chaumont'u çağırıstırıyordu. Ama Chaumont'a hangi yoldan gidersem gideyim, vardığım anda öyle acımasız bir darbe yiyordum ki, o andan itibaren, acıdan hatıralar istemektense, ondan korunmayı düşünüyordum daha çok. Darbeden birkaç saniye sonra, gökgürültüsü gibi pek hızlı hareket edemeyen zihin, sebebini sunuyordu bana. Chaumont bana Buttes-Chaumont'u hatırlatıyordu; Albertine orayı hiç görmediğini söylediği halde, Mme Bontemps Andrée'yle Albertine'in sık sık Buttes-Chaumont'a gittiklerini söylemişti. Belli bir yaştan sonra hatıralarımız o kadar iç içe girer ki, düşündüğümüz şeyin, okuduğumuz kitabın hiçbir önemi kalmaz neredeyse. Her yere kendimizden bir şey bırakmışızdır, her şey verimli, her şey tehlikelidir; bir sabun reklamında, Pascal'in *Düşünceler*'indeki kadar değerli keşifler yapabiliriz.

Şüphesiz o dönemde bana önemsiz gelen Buttes-Chaumont türünden bir gerçek, kendi başına Albertine'in aleyhinde kaplıca görevlisi veya çamaşırcı kız olayları kadar ciddi, o kadar kesin bir kanıt değildi. Ama her şeyden önce, karşımıza rast-

lantıyla çıkmış olan bir hatıra bizde el değmemiş bir hayal etme, yani bu durumda acı çekme gücü bulur; aynı gücü kasten zihnimizi harekete geçirip bir hatırayı yeniden canlandırmaya çalışırken, kısmen kullanmışızdır. Ama tıpkı loş bir galeride tam olarak seçmeden çarpmamaya özen gösterdiğimiz mobilyalar gibi, hafızamda karanlıkta da kalsalar daima mevcut olan kaplıca görevlisine ve çamaşırcı kıza alışmıştım. Aksine Buttes-Chaumont'u ya da örneğin Albertine'in Balbec gazinosunun aynasında yansıyan bakışını, Guermantes'lardaki davetin ardından uzun süre beklediğim Albertine'in açıklığa kavuşmamış gecikmesini ne zamandır düşünmemiştim; hayatının bütün bu bölümleri kalbimin dışında yer alıyordu, onları da kalbimle bütünleştirebilmek, kalbime ekleyebilmek, gerçekten sahip olunan, içsel bir Albertine'in oluşturduğu tatlı hatıralarla birleştirebilmek için hepsini öğrenmek istiyordum. Bu tür hatıralar alışkanlığın (hayatımız boyunca bizden neredeyse bütün evreni gizleyen ve koyu bir karanlığın içinde, hayatın en tehlikeli ve en esritici zehirlerinin yerine etiketlerini değiştirmeden haz uyandırmayan, zararsız bir madde koyan sersemleştirici alışkanlığın) ağır perdesinin bir köşesini kaldırıp ilk günlük tazelikleriyle bana ulaşıyorlar, baharın ilk güneşli gününde bir arabaya bindiğimizde, şafak vakti evimizden çıktığımızda en sıradan hareketlerimizi aydınlık bir coşkuyla fark etmemizi sağlayan ve bu yoğun dakikanın önceki günlerin toplamına baskın çıkmasına yol açan bir mevsim başlangıcının, günlük rutinimizdeki bir değişikliğin diri ve keskin yeniliğini sunuyorlardı. Eski günler yavaş yavaş daha önceki günlerin üzerini örter, sonra da onları izleyen günlerin altına gömülürler. Ama nasıl ki dev bir kütüphanede en eski kitapların bile muhtemelen kimsenin arayıp sormayacağı birer nüshası bulunursa, her eski gün de içimizde yerini almıştır. Bununla birlikte, bu eski günlerden biri sonraki dönemlerin yarısaydam katmanını delip yüzeye çıkarak benliğimize yayılacak, onu tamamen kaplayacak olursa, bir an için isimler eski anlamlarına, insanlar eski çehrelerine kavuşur, biz de o zamanki ruhumuza kavuşuruz ve nicedir çözümsüzleşmiş, o zamanlar yüreğimizi daraltan sorunları dayanılır hale gelmiş,

kısa sürececek, belirsiz bir acıyla hissederiz. Benliğimiz birbirini izleyen hallerimizin üst üste binmesinden oluşur. Ama bu üst üste biniş bir dağın katmanlaşması gibi sabit değildir: Bitmek bilmeyen kabarmalar eski katmanları yüzeye çıkarır. Kendimi birden Guermantes Prensesi'nin evindeki davetten sonra evde, Albertine'in gelmesini beklerken bulurdum. O gece ne yapmıştı? Beni aldatmış mıydı? Kiminle aldatmıştı? Aimé'nin ifşaatı, doğruluğuna inansam bile, bu beklenmedik sorunun kaygı ve keder yüklü ilginçliğini katiyen azaltmıyordu gözümde; sanki her farklı Albertine, her yeni hatıra ayrı bir kıskançlık meselesi oluşturunuyordu ve diğerlerinin çözümleri bu özel meseleye uygulanamıyordu.

Ama tek öğrenmek istediğim, o geceyi hangi kadınla geçirdiği değildi; bunun Albertine için hangi özel hazzı temsil ettiğini, o esnada içinde neler olup bittiğini de bilmek istiyordum. Bazen Balbec'te Françoise Albertine'i almaya gider, onu, birini beklermiş gibi kaygılı bir tavırla, arayan bakışlarla pencereden dışarı eğilmiş bulduğunu söylerdi. Beklenen genç kızın Andrée olduğunu öğrendiğimi farz edelim; Albertine onu nasıl bir ruh hali içinde bekliyordu, kaygılı ve arayan bakışların ardında gizlenen ruh hali neydi? Bu eğilimi Albertine için ne kadar önemliydi, aklını ne kadar kurcalıyordu? Heyhat, ne zaman hoşuma giden bir genç kız görsem, bazen kendisini hiç görmeden, bahsini işittiğimde nasıl telaşlandığımı, yakışıklı görünmeye, üstünlük sağlamaya çalıştığımı, soğuk soğuk terlediğimi hatırladıkça, işkence çekmem için aynı tensel heyecanı Albertine'de hayal etmem yetiyordu; Léonie Halam, bir pratisyen hekim kendisini muayene edip gerçekten hasta olduğu konusunda şüpheye kapılınca, hastanın çektiği acıları anlasın diye, hekime aynı rahatsızlıkları yaşatacak bir aygıtın icat edilmesini istemişti, sanki ben de böyle bir aygıt kullanıyordum. Bu kadarı, bana işkence çekirtmeye yetiyordu; Albertine'in kalbi başkalarına yöneldiğine, benimkinden koptuğuna, başka yere yerleştiğine göre, benimle Stendhal ve Victor Hugo üzerine yaptığı ciddi konuşmaların onun için pek bir ağırlık taşımadığını düşünüyordum. Ama bu arzunun onun için taşıdığı önem ve bu konudaki ihtiyatlılığı arzunun

niteliği hakkında, daha da önemlisi, Albertine'in kendi kafasında bu arzuyu nasıl tanımladığı hakkında bir bilgi vermiyordu. Fiziksel acılarda, hiç değilse acımızı kendimiz seçmek zorunda kalmayız. Hastalık acıyı belirler ve bize dayatır. Ama kıskançlıkta adeta her türden, her yoğunlukta, çeşitli acıları dener ve uygun olanda karar kılarız. Bu örnekteki gibi bir acı, yani sevdiğimiz kadının bizden farklı insanlarla çeşitli hazlar yaşadığını, ona bizim yaşatamayacağımız hisleri onların yaşattığını, en azından dış görünüşleriyle, suretleriyle, tavırlarıyla bizden çok farklı bir şeyi temsil ettiklerini hissettiğimiz zaman çektiğimiz ıstırap söz konusu olduğunda, işimiz iyice zorlaşır. Ah! Albertine Saint-Loup'yu sevmiş olsaydı keşke! Çok daha az acı çekermişim gibi geliyordu bana.

Hiç şüphesiz, her insanın kendine has duyarlılığı hakkın-da bilgimiz yoktur, ama genellikle, bilgimiz olmadığını da fark etmeyiz, çünkü başkalarının duyarlılığı bizi ilgilendirmez. Albertine'le ilgili olarak, benim bedbaht veya mutlu olmam bu duyarlılığın niteliğine bağlıydı; bunu bilmediğimin pekâlâ farkındaydım ve bilmemek zaten bana acı veriyordu. Onun bilinmedik arzularını, hazlarını bir keresinde görür gibi, bir keresinde de ısıtır gibi olduğum yanılgısını yaşadım. Albertine öldükten bir süre sonra, Andrée ziyaretime geldiğinde, onları görür gibi oldum. Andrée ilk kez güzel görünmüştü gözüme; Albertine'in öylesine sevdiği şeyin herhalde bu kıvrık saçlar, bu koyu renk, etrafı halkalı gözler olduğunu düşündüm; Albertine'in aşk hayallerini süsleyen, Balbec'ten alelacele dönmek istediği gün arzusunun geleceğe yönelik bakışlarıyla gördüğü şey, gözümde somutlaşmıştı. Andrée karşımda, Jüpiter'in arzusu olan Venüs gibi, Albertine'in vücut bulmuş Arzu'suydu sanki; bana mezarın ötesindeki birinden gelen, o insanın benliğinde keşfedememiş olduğum, bilinmedik, karanlık bir çiçektir, paha biçilmez bir yadigârın beklenmedik biçimde gün ışığına çıkarılmasıydı. Andrée Albertine'in ölümüne üzülmüyordu, ama arkadaşını özlemediğini derhal hissettim. Ölüm yüzünden mecburen uzaklaştığı arkadaşından kesin biçimde ayrılmış olmayı kolaylıkla kabullenmiş gibi görünüyordu; oysa Albertine hayattayken böyle bir şeyi Andrée'den

katiyen isteyemez, razı olmayacağından korkardım. Halbuki aksine, zorluk çekmeden arkadaşından vazgeçmiş gibiydi, ne var ki, bunun bana bir faydası dokunamazdı artık. Andrée Albertine'i bana bırakmıştı, ama ölü bir Albertine'i bırakmıştı; Albertine gözümde yalnız hayatını değil, geriye bakınca, gerçekliğini de azıcık kaybetmişti, çünkü onun yerine başkasını koyabilmiş olan Andrée için vazgeçilmez ve tek olmadığını görüyordum.

Albertine hayattayken, Andrée'ye aralarındaki dostluğun ve Mlle Vinteuil'ün hanım arkadaşıyla ilişkilerinin niteliği hakkında özel sorular soramazdım, çünkü son zamanlarda, Andrée'nin konuştuğumuz her şeyi Albertine'e anlatmadığından emin değildim. Şimdi böyle bir sorgulama, sonuçsuz kalsa bile tehlikeli olmazdı hiç değilse. Andrée'yle soru sorarcasına değil de, sanki öteden beri her şeyi biliyormuşum, Albertine'den öğrenmişim gibi konuşup Andrée'nin kadınlara olan eğiliminden ve Mlle Vinteuil'le ilişkisinden bahsettim. Hepsini zorluk çıkarmadan, gülümseyerek itiraf etti. Bu itiraf-tan acımasız sonuçlar çıkarabilirdim; çünkü her şeyden önce, Balbec'te birçok delikanlıya karşı sevecen ve cilveli olan Andrée'nin katiyen inkâr etmediği bu tür alışkanlıkları olduğuna kimse ihtimal vermezdi; dolayısıyla, bu yeni keşfettiğim Andrée'yle paralellik kurarak, Albertine'in de aynı alışkanlıkları kıskançlığımı hissettiği için bana değil, ama başka herkese aynı kolaylıkla itiraf edebileceğini düşünebilirdim. Öte yandan, Andrée Albertine'in en yakın arkadaşıydı, Albertine muhtemelen Balbec'ten onun uğruna dönmüştü; Andrée şimdi bu eğilimleri bana itiraf ettiğine göre, buradan mecburen çıkarılacak sonuç, ikisi arasında öteden beri bir ilişki olduğuydu. Nasıl ki yabancı bir insanın bize getirdiği bir hediyeyi onun yanında incelemeye her zaman cesaret edemeyip paketi o gittikten sonra açmayı tercih edersek, ben de Andrée yanımdayken kendi içime kapanıp bana sunduğu acıyı incelemedim; bu acının bedensel hizmetkârlarım olan sinirlerimi ve kalbimi şimdiden altüst ettiğini pekâlâ hissettiğim halde, nezaket icabı hiç fark etmemiş gibi yapıyor, misafirrim olan genç kızla kibarca sohbet ediyorum ve içimdeki olaylara

dönüp bakmıyordum. Andrée'nin Albertine'den söz ederken, "Ah, evet, Chevreuse Vadisi'nde gezinmekten çok hoşlanırdı" demesi özellikle üzücü oldu benim için. Sanki Andrée şeytani bir sonradan yaratma eylemiyle Tanrı'nın eserine, Albertine'le gezintilerinin yer aldığı belirsiz ve var olmayan evrene lanetli bir vadi eklemişti. Andrée'nin Albertine'le yaptıkları her şeyi anlatacağını seziyordum; kibarlıktan, kurnazlıktan, izzetinefsim yüzünden, belki de minnetle, iyice sevecen davranmaya çalıştıkça, bir yandan Albertine'in masumiyetine hâlâ tanıdığım alan giderek daralıyordu, bir yandan da, bütün çabalarıma rağmen, yırtıcı bir kuşun, etrafında giderek daralan daireler çizdiği, ama avının artık kaçamayacağını bildiği için üstüne atılmakta acele de etmediği, felce uğramış bir hayvana benzetiyordum kendimi. Bununla birlikte, Andrée'ye bakmaya devam ediyordum; gözlerinin içine ısrarla bakıldığında hipnotize olmaktan korkmuyormuş gibi yapan insanların sınırlı neşesi, doğallığı ve güveniyle, kayıtsızlık taslayarak, "Daha önce sizi kızdırmaktan korkup hiç söylememiştim" dedim, "ama artık Albertine'den söz etmek ikimizin de hoşuna gittiği için söyleyebilirim: Albertine'le bu tür bir ilişkiniz olduğunu çoktandır biliyordum; ayrıca, zaten biliyorsunuz, ama duy-mak hoşunuza gidecektir: Albertine size tapardı." Andrée'ye, Albertine'in aynı eğilimlere sahip arkadaşlarından biriyle (benim yanımda pek utanmayacağı okşamalarla sınırlı kalsa da) sevişmesini seyretmeme izin verse, benim için çok ilginç olacağını söyledim ve bilgi edinmek için, Rosemonde'u, Berthe'i, Albertine'in bütün kız arkadaşlarını saydım. "Böyle bir şeyi sizin karşınızda katiyen yapmayacağım gibi, saydığınız kızlardan herhangi birinin bu tür eğilimleri olduğunu da sanmıyorum" diye cevap verdi. Beni mıkna-tıs gibi çeken canavara yaklaşımdan kendimi alamayarak cevap verdim: "Nasıl olur! Sizin çeteden bir tek Albertine'le böyle şeyler yaptığınızı iddia etmeyeceksiniz herhalde! —Ama Albertine'le asla böyle bir şey yapmadım ki! —Andrée'ciğim, en az üç yıldır bildiğim bir şeyi inkâr etmenin ne anlamı var? Ben bunda bir kötülük görmüyorum, aksine. Yeri gelmişken, Albertine'in sizinle birlikte Verdurin'lere gitmek istediği günden bir önceki gece, belki

hatırlarsınız...” Ben daha cümlemi bitirmeden, Andrée’nin gözlerinden gözbebeklerini kuyumcuların kullanmakta zorluk çektiği taşlar gibi sivrilten, kaygılı bir bakış geçti; temsil başlamadan önce perdenin köşesini hafifçe aralayıp kimse görmeden hemen geri çekilen imtiyazlı kişilerin ifadesini hatırlatıyordu. Sonra bu kaygılı bakış yok oldu, her şey normale döndü, ama bundan böyle göreceğim her şeyin yapay olarak, benim için düzenlenmiş olacağını hissediyordum. O anda aynada kendimi gördüm; kendimle Andrée arasındaki benzerlik beni şaşırttı. Uzun zamandır bıyık bırakmış olmasam, dudaklığımın üstünde sadece hafif bir gölge olsa, neredeyse tıpatıp benzer olacaktık. Belki de Albertine Balbec’te belli belirsiz uzamaya başlayan bıyığımı görünce, ansızın Paris’e dönmek için sabırsız ve şiddetli bir arzuya kapılmıştı. “Ama sırf siz bunda bir kötülük görmüyorsunuz diye doğru olmayan bir şeyi söyleyemem ki. Size yemin ederim, Albertine’le hiçbir zaman bu tür bir şey yapmadım, ayrıca onun bu tür şeylerden nefret ettiğinden eminim. Size bunu söyleyenler yalan söylemiş, belki bir çıkarları vardı” dedi Andrée, sorgulayan, şüpheli bir tavırla. “Pekâlâ, madem anlatmak istemiyorsunuz, öyle olsun” diye cevap verdim; aslında elimde bulunmayan bir kanıtı öne sürmek istemiyormuş gibi görünmeyi tercih ettim. Bununla birlikte, her ihtimale karşı, Buttes-Chaumont kelimesini belli belirsiz telaffuz ettim. “Albertine’le Buttes-Chaumont’a gitmiş olabilirim, ama orası özellikle kötü şöhreti olan bir yer mi?” Bir aralar Albertine’le özellikle samimi olan Gisèle’e bu konuyu açabilir mi, diye sordum. Ama Andrée, Gisèle’in yakın zamanda kendisine yaptığı bir kalleslikten ötürü, ondan bir ricada bulunmanın benim için asla yapmayacağı tek şey olduğunu söyledi. “Onu görecektir olursanız diye ekledi, size söylediklerimi aktarmayın, bir düşman kazanmanın anlamı yok. Onunla ilgili düşüncelerimi kendisi de bilir, ama Gisèle’le sonra tekrar barışmayı gerektirecek şiddetli kavgalardan daima kaçınmışımdır. Ayrıca Gisèle tehlikelidir. Ama takdir edersiniz ki, bir hafta önce elime geçen bir mektupta kallesçe sıraladığı yalanları okuduktan sonra, hiçbir şey, dünyanın en soylu davranışları bile, yaptıklarını unutturamaz.”

Sonuç olarak, Andrée bu eğilimlere katiyen saklamayacak kadar sahip olduğu ve Albertine, Andrée'yi hiç kuşkusuz çok sevdiği halde, aralarında asla tensel bir ilişki olmadıysa ve Andrée, Albertine'in bu tür eğilimleri olduğundan habersizse, demek ki Albertine'in böyle eğilimleri yoktu ve herkesten önce Andrée'yle yaşaması beklenecek türden bir ilişkiyi, hiç kimseyle yaşamamıştı. Dolayısıyla, Andrée gittiğinde, kesin iddiasının beni huzura kavuşturduğunu fark ettim. Ama belki de bu iddiası, hatırası hâlâ taze olan bir ölüye karşı taşıdığı görev duygusundan kaynaklanıyordu; Albertine'in, hayattayken, muhtemelen inkâr etmesini istediği bir şeyi açığa çıkarmak istemiyordu.

Albertine'in defalarca hayalimde canlandırmaya çalıştığım ve Andrée'yi seyrederken bir an görür gibi olduğum hazlarına, bir kez de görerek değil, işiterek şahit olduğum izlenimine kapıldım. Albertine'in sık sık gittiği bir semtten iki çamaşırcı kızı, bir randevuevine getirtmiştim. Kızlardan biri ötekini okşarken, okşanan kız, aniden, başlangıçta ne olduğunu anlayamadığım sesler çıkarmaya başladı; bizzat yaşamadığımız bir izlenimin ifadesi olan, özgün bir sesin anlamını, asla tam olarak kavrayamayız. Yan odadan bir ses duyup, hiçbir şey görmesek, uyutulmadan ameliyat edilen bir hastanın, acıyla attığı çığlıkları, bir gülme krizi zannedebiliriz; evladının öldüğünü öğrenen bir annenin çıkardığı seslere, ne olduğunu bilmiyorsak, insani bir anlam yüklemek, bir hayvandan veya harptan çıkan sesleri yorumlamak kadar zor gelebilir bize. Bu iki sesin, çok farklı da olsa, kendi yaşadıklarımızla benzerlik kurarak, ıstırap dediğimiz şeyi ifade ettiğini anlamamız biraz zaman alır; benim de, o sesin, çok farklı olmakla birlikte, kendi yaşadıklarımla benzerlik kurarak, haz dediğim şeyi ifade ettiğini anlamam biraz zaman aldı; bu haz, çamaşırcı kızı böylesine altüst edebildiğine göre, genç kadının yaşamakta olduğu ve her insanın esrarengiz mahremiyetinde olup bitenleri başka herkesten gizleyen perdeyle benden gizlenen harika dramın bütün aşamalarını tanımlayıp yorumlayan bu duyulmadık lisanı doğurduğuna göre, epeyce güçlü bir haz olmalıydı. Ne var ki, kızlar bana hiçbir bilgi veremedi, Albertine'in kim olduğunu bilmiyorlardı.

Romancılar bazen kitaplarının önsözünde, yabancı bir ülkede seyahat ederken tanıştıkları bir kişiden başka birinin hayatını dinlediklerini ileri sürerler. Sonra sözü bu tesadüfi arkadaşına bırakırlar; onun anlattıkları da romanın kendisidir. Örneğin Fabrice del Dongo'nun hayatını Stendhal'e Padova'da bir piskopos anlatmıştır. Âşık olduğumuz zaman, yani bir başka insanın hayatı bize esrarengiz görüldüğünde, böyle bilgili bir anlatıcı bulmayı ne kadar çok isteriz! Üstelik, böyle biri mutlaka vardır. Hatta biz kendimiz de, şu veya bu kadının hayatını o kadının aşklarından hiç haberi olmayan, merakla bizi dinleyen bir dostumuza veya bir yabancıya, tutkusuzca anlatmaz mıyız bazen? Benim Bloch'a Guermantes Prensesi'ni, Mme Swann'ı anlattığım gibi, bana Albertine'i anlatacak biri vardı; böyle biri her zaman vardır... ama ona hiçbir zaman rastlamayız. Albertine'i tanımış olan kadınlar bulsam, bilmediğim her şeyi öğrenirmişim gibi geliyordu bana. Oysa bir yabancı, Albertine'in hayatını kimsenin benim kadar iyi bilemeyeceğini zannederdi herhalde. En yakın arkadaşını, Andrée'yi tanımıyor muydum? Aynı şekilde, bir bakanın arkadaşının da, belirli siyasi meselelerin gerçek yüzünü bildiğini veya adının asla bir davaya karışamayacağını zannederiz. Ama söz konusu arkadaş bakanla ne zaman siyaset konuşacak olsa, bakanın yuvarlak sözler ettiğini, olsa olsa, gazetelerde yer alan bilgileri aktardığını tecrübeyle görmüştür; başı derde girmişse, bakana yaptığı çeşitli başvuruların hepsi, "Benim yapabileceğim bir şey yok" cevabıyla karşılaşmıştır ve arkadaşın da bu konuda yapabileceği bir şey yoktur. Kendi kendime, "Şu veya bu şahitlerle tanışabilseydim!" diyordum; oysa onlarla tanışsam, Andrée'den öğrendiğimden fazla bir şey öğrenemeyecektim; Andrée de sakladığı sırrı ifşa etmiyordu. Kıskançlığı geçtikten sonra, Odette'in Forcheville'le neler yaptığını merak etmekten de vazgeçen Swann'dan bu konuda da ayrılıyordum; benim kıskançlığım geçtikten sonra bile, Albertine'in çamaşırcı kızıyla, mahallesinde oturan insanlarla tanışmak, oradaki hayatını, entrikalarını adım adım takip etmek, benim gözümde büyü olan yegâne şeylerdi. Gilberte örneğinde, Guermantes Düşesi örneğinde olduğu gibi, cazibe

hep arzunun önkoşulu olduğu için, Albertine'in bir zamanlar yaşadığı mahallede oturan, onun muhitinden kadınların peşine düştüm, bir tek onların varlığını arzulayabilirdim. Bu kadınlardan hiçbir şey öğrenemesem de, beni cezbeden yegâne kadınlar, Albertine'in tanıdığı ya da tanımış olabileceği, onun muhitinden ya da hoşlandığı muhitlerden kadınlar, özetle, benim gözümde ona benzeme cazibesine ya da onun hoşlanabileceği türden biri olma cazibesine sahip kadınlardı. Bana bu şekilde ya Albertine'in kendisini ya da onun muhtemelen tercih ettiği tipi hatırlatan bu kadınların içimde uyandırdığı acımasız duygu, kıskançlık ya da özlem, daha sonra, kederim yatıştığında, büyüden yoksun olmayan bir meraka dönüştü. En çok merak ettiklerimse, benim bildiğim hayattan çok farklı olan hayatları sebebiyle, halktan kızlardı. Hiç şüphesiz, bir şeye ancak zihnimizle sahip olabiliriz; anlayamadığımız bir resmin yemek odamızda asılı olması o resme sahip olduğumuz, hiç bakmadığımız bir manzaranın ortasında yaşamamız o manzaraya sahip olduğumuz anlamına gelmez. Buna rağmen, eskiden, Albertine Paris'te ziyaretime geldiğinde, onu kucakladığım zaman, Balbec'i tekrar ele geçirdiğim yanılgısını yaşadım; aynı şekilde bir işçi kızı öptüğümde de, Albertine'in hayatıyla, atölyelerin atmosferiyle, bir tezgâh başı sohbetiyle, fakirhanelerin ruhuyla, sınırlı ve anlık da olsa, bir temas kuruyordum. Albertine'e kıyasla Andrée ve diğer kadınlar, –geçmişte Balbec'e kıyasla Albertine gibi–, derece derece azalarak birbirini ikame eden hazlardı; Balbec seyahati veya Albertine'le aşk gibi, artık ulaşmamız mümkün olmayan hazdan vazgeçmemize imkân tanıyan, (Venedik'e gidemeyişin tesellisi olarak Louvre'a gidip eskiden Venedik'te bulunan bir Tiziano resmini görmek gibi) birbirlerinden belli belirsiz bir farkla ayrılan, hayatımızı bir merkezden, hâkim tonu belirlemiş ve kendisiyle uyuşmayan her şeyi ayıklamış olan bir ilk arzudan (örneğin Guermantes Düşesi ve Gilberte) yayılan, iç içe, bitişik, uyumlu, giderek zayıflayan bir halkalar dizisi haline getiren hazlardandı. Artık hiç gerçekleştiremeyeceğimi bildiğim Albertine'le birlikte olma arzusuna kıyasla Andrée ve diğer kadınlar, Albertine'i görüp de tanışmadığım dönemde, onunla birlikte olma arzusunu hiç gerçekleştiremeyeceğimi zanneder-

ken, bir akşam bir üzüm salkımının kıvrım kıvrım, güneşli tazeliğinin ifade etmiş olduğu şeye benziyordu. Bir zamanlar bu özelliklerine rağmen sevdiğim Albertine'in şimdi aşkımı çağrıştıran fiziksel ve sosyal özellikleri, arzularımı eskiden doğal olarak yapacağım tercihten en uzak olan tipe, esmer küçük burjuvalara yöneltiyordu. Hiç şüphesiz, içimde kısmen yeniden doğmaya başlayan şey, Albertine'e olan aşkımın tatmin edemediği o muazzam arzuydu, bir zamanlar Balbec yollarında, Paris sokaklarında hissettiğim hayatı tanıma arzusuydu, Albertine'in kalbinde de var olduğunu düşünerek benden başkalarıyla tatmin etmesine engel olmaya çalıştığımda, bana nice acılar çektiren arzuydu. Artık onun arzusunu düşünmeye tahammül edebiliyordum, kendi arzum derhal bu düşünceyi doğurduğu için, iki muazzam iştah çakişiyordu, bu arzuyu onunla birlikte giderebilmeyi isterdim; kendi kendime, "Şu kız Albertine'in hoşuna giderdi" dediğimde, ani bir dönüşle Albertine'i ve ölümünü düşünüyor, fazlasıyla kederleniyor ve arzumun peşinden daha fazla koşamıyordum. Nasıl ki bir zamanlar Méséglise ve Guermantes tarafları kırlara beslediğim sevginin temellerini oluşturdularsa ve eski bir kilisesi, peygamberçiçekleri, düğünçiçekleri olmayan bir manzarada, derin bir büyü bulmamı engelledilerse, aynı şekilde Albertine'e olan aşkım da içimde onları büyüleyici bir geçmişle bağdaştırarak, sadece belirli türden kadınların peşinde koşmama sebep oluyordu; yine onu sevmeden önceki zamanlarda olduğu gibi, eskisi kadar tekelci olmayan hatıramla yer değiştirebilecek türevlerine ihtiyaç duymaya başlıyordum. Artık sarışın ve gururlu bir düşesten hoşlanmam mümkün değildi, çünkü içimde, çıkış noktası Albertine olan, Albertine'e yönelik arzum, aşklarının yarattığı kıskançlık ve ölümünden duyduğum ıstırap olan duyguların hiçbirini uyandırmazdı. İzlenimlerimizin güçlü olması için, içimizde kendilerinden farklı bir şeyi, hazla tatmin edilemeyecek, ama arzuya eklenen, onu kabartan, çaresizce hazza tutunmasına sebep olan bir duyguyu harekete geçirmeleri gerekir. Albertine'in kimi kadınlara duymuş olabileceği aşkın bana verdiği acı azaldıkça, aynı aşk bu kadınları geçmişimle bağdaştırmaya, tıpkı Combray hatırasının düğünçiçeklerine ve akdikenlere yeni çiçeklerden daha

fazla gerçeklik kazandırması gibi, onları daha gerçek kılmaya başlamıştı. Andr  e'yle ilgili olarak bile, artık kendi kendime, öfkeyle, "Albertine ona   şıktı" demiyor, aksine, kendi arzumu kendime   ıklayabilmek için, şefkatle, "Albertine onu çok se-verdi" diyordum. Karısı öldükten sonra baldızıyla evlenen, teselli bulduğunu zannettiğimiz, oysa aksine, teselli bulmasının imkânsız olduğunu kanıtlayan erkekleri şimdi anlıyordum.

Böylece, bitmekte olan   şkım sanki yeni   şklara imkân ta-nıyor, Albertine ise, uzun süre bizzat sevilen, daha sonra,   şı-ışının sevgisinin azaldığını hissedince muhabbet tellallığı ro-l  yle yetinerek iktidarını koruyan kadınlar gibi, XV. Louis'ye yeni kızlar sunan Pompadour Markizi gibi bana yeni kızlar sunuyordu. Eskiden zamanım şu veya bu kadını arzuladığım dönemlere bölünürdü. Bir kadının sunduğu şiddetli hazlar ya-tı  tı  ında, bana neredeyse saf bir sevgi sunan bir başka kadını arzulardım, sonra daha ustalıkla ok  amalara duyulan ihtiyaç ilk kadını arzulatırdı yine. Şimdi bu m  navebeler sona ermiş-ti, ya da en azından, dönemlerden biri sürüp gitmekteydi. Be-nim istediğim, yeni gelecek kızın benim evimde yaşaması ve geceleri yanımdan ayrılmadan önce bana karde  e bir öpücük vermesiydi.   yle ki –bir başka kızın tahammül edilmez varlı-  ını tecrübe etmiş olmasam– belirli bir çift dudaktan çok bir öpücüğün, bir   şkandan çok bir hazzın, bir kişiden çok bir alı  -kanlı  ın özlemini çektiğimi zannedebilirdim. Yeni gelecek kı-zın bana Albertine gibi Vinteuil   alabilmesini, Elstir'den söz etmesini de istiyordum. Bütün bunlar imkânsızdı. Yeni gele-cek kızın   şkının Albertine'in   şkının yerini tutamayacağını düşünüyordum; belki müze ziyaretleri, gece konserleri gibi çeşitli olayların mektupla  malara, konuşmalara, en başta bir fl  rte, sonra da ciddi bir arkadaşlığa fırsat tanıyan karmaşık bir hayatın eklendiği bir   şk, tıpkı bir orkestranın bir piyano-dan daha fazla imk  na sahip olması gibi, sadece kendini ve-rebilen bir kadına duyulan   şkandan daha fazla imk  na sahip olduğu için; belki de, daha derinde, Albertine'in bana sundu-  u sevgi türünden bir sevgiye, yani oldukça kültürlü ve aynı zamanda kız karde   yerini de tutabilecek bir kızın sevgisine duyduğum ihtiyaç –tıpkı Albertine'le aynı muhitten kadınlara duyduğum ihtiyaç gibi– Albertine'in hatırasının, ona olan

aşkımanın hatırasının canlanmasından ibaret olduğu için. Ve bir kez daha, önce hatıranın yaratıcı olmadığını, sahip olduğumuz şeyden başkasını, hatta daha iyisini bile arzulayamadığını; sonra, hatıranın manevi olduğunu, yani gerçekliğin aradığı durumu kendisine sağlayamayacağını; son olarak da, bir ölüden türeyen hatıranın zannedilebileceğinin aksine, sevmeye ihtiyacından çok var olmayan kişiye duyulan ihtiyacı yeniden canlandırdığını görüyordum. Öyle ki, seçtiğim kadının Albertine'e benzerliği, elde edebildiğim takdirde sevgisinin Albertine'in sevgisine benzerliği bile, bilmeden peşinde koştuğum ve mutluluğumun canlanabilmesi için vazgeçilmez olan şeyin yokluğunu daha fazla hissettirmekten başka işe yaramıyordu; peşinde koştuğum şey ise Albertine'di, birlikte yaşadığımız zamandı, bilmeden izini sürdüğüm geçmişti. Elbette güneşli günlerde Paris, benim arzuladığım kızlarla değil, kökleri Albertine'in arzusuyla meçhul gecelerinin karanlığına uzanan sayısız genç kızla çiçeklenmiş gibi görünüyordu. Ta başlarda, henüz benden şüphelenmezken, "Şu kız harika bir şey, ne kadar güzel saçları var!" dediği kız da onlardan biriydi. Albertine'i görüp de tanışmadığım dönemden kalma, hayatına ilişkin çeşitli meraklarım ve bir yandan da hayattaki bütün arzularım tek bir merak haline dönüşmüştü: Albertine'in hazzı ne şekilde yaşadığını merak ediyor, onu başka kadınlarla birlikteyken görmek istiyordum; belki bu sayede, o kadınlar gittikten sonra, en sona, efendi sıfatıyla ben kalırdım yanında. Şu veya bu kadınla geceyi geçirmeye değer mi diye tereddüt edişini, bir diğeri gittikten sonraki doyunluğunu, belki hayal kırıklığını görsem, Albertine'in içimde uyandırdığı kıskançlığı açıklığa kavuşturur, gerçekçi boyutlara oturturdum, çünkü onu bu hazları yaşarken görünce, hazlarını ölçüp sınırlarını keşfedebilirdim.

Albertine'in eğilimlerini inatla, şiddetle inkâr ederek bizi ne hazzardan, ne kadar tatlı bir hayattan yoksun bıraktığını düşünüyordum! Bu inadın sebebinin ne olabileceğini bir kez daha düşünürken, ansızın Balbec'te, Albertine'in bana kalemini verdiği gün ona söylemiş olduğum bir cümle geldi aklıma. Onu öpmeme izin vermediği için kendisine sitem ederken, bir kadının başka bir kadınla ilişki kurmasını ne kadar

iğrenç buluyorsam, öpüşmeyi de o kadar doğal bulduğumu söylemiştim. Heyhat, belki Albertine bunu unutmamıştı.

En hoşlanmayacağım kızları alıp eve getiriyor, dümdüz saç perçemlerini okşuyor, biçimli, küçük bir burna, bir İspanyol solgunluğuna hayran oluyordum. Hiç şüphesiz, eskiden, sadece Balbec yollarında, Paris sokaklarında gördüğüm kadınlara yönelik arzularımın bile bireyselliğini hissetmiş, o arzuyu başkasıyla tatmin etmeye çalışmanın onu saptırmak anlamına geleceğini sezmiştim. Ama hayat ihtiyaçlarımızın kalıcı olduğunu zaman içinde göstermiş ve belirli bir insan bulunmuyorsa, başkasıyla yetinmek zorunda olduğumuzu öğretmişti bana; Albertine’de aradığım şeyi bana bir başkasının, Mlle de Stermaria’nın da vermiş olabileceğini düşünüyordum. Ama aradığımı, bana Albertine vermişti; sevgi ihtiyacımın tatminiyle Albertine’in bedensel özellikleri arasında o kadar girift hatıralar örülmüştü ki, sevgi ihtiyacını, Albertine’in bedenine ait hatıraların karmaşık nakşından ayıklayamıyordum. Bana bu mutluluğu bir tek o verebilirdi. Onun tek olduğu düşüncesi, eskiden yolda gördüğüm kadınlarla ilgili düşüncem gibi Albertine’e has özelliklerden kaynaklanan metafizik bir varsayım değil, hatıralarımın olağan ve kalıcı biçimde üst üste binmesinden oluşan bir tecrübe sonucuydu. Artık ona ihtiyaç duymadan, onun yokluğu yüzünden acı çekmeden bir sevgi arzusu duyamazdım. Dolayısıyla seçilen kadının, istenen sevginin geçmişte yaşadığım mutluluğa benzerliği bile o mutluluğun canlanması için eksik olan her şeyi bana daha fazla hissettirmekten başka bir işe yaramıyordu. Albertine gittiğinden beri odamda varlığını hissettiğim ve kadınlara sarılarak doldurabileceğimi zannettiğim boşluğu bu kez de kadınlarda buluyordum. Onlar bana hiç Vinteuil’ün müziğinden, Saint-Simon’un *Hatıralar*’ından söz etmemiş, beni ziyarete gelirken aşırı keskin bir parfüm sürmemişler, kirpiklerini kirpiklerime karıştırma oyunu oynamamışlardı; bütün bunlar, görünüşe bakılırsa cinsel ilişkinin kendisine dair hayaller kurup aşk yanılgısını yaşamaya fırsat verdikleri için, ama aslında Albertine’in hatırasının bir parçası oldukları ve ben esasen Albertine’i istediğim için önemliydi. Bu kadınların Albertine’le benzerlikleri, Albertine’de olup da onlarda eksik olan şeyleri bana

daha fazla hissettiriyordu; bu da her şey demekti ve Albertine öldüğüne göre de, artık hiç var olmayacaktı. Böylece beni bu kadınlara yöneltmiş olan Albertine'e aşkım, şimdi onlara kayıtsız kalmama yol açıyordu; süreleri en kötümser tahminlerimi bile aşmış olan Albertine'e özlemim ve ısrarlı kıskançlığım da, hayatımın geri kalanından tecrit edilmiş halde, sadece hatıralarımın etkisine, durağan hallere uygulanabilecek bir psikolojinin etki ve tepkilerine maruz kalmış olsalardı, muhtemelen pek değişmeyeceklerdi; oysa bedenlerin mekânda hareket etmesi gibi ruhların zamanda hareket ettiği daha büyük bir sistemin içine sürüklenmişlerdi. Uzayda bir geometri olduğu gibi, zamanda da bir psikoloji vardır ve düzlem psikoloji hesapları bu psikolojide geçerli olmaz, çünkü düzlem psikolojide Zaman ve büründüğü şekillerden biri, yani unutuş göz önüne alınmamıştır; gücünü hissetmeye başladığım unutuş gerçeğe adaptasyonda çok güçlü bir etkindir, çünkü içimizde sürekli gerçeğe çatışarak yaşayan geçmişi yavaş yavaş yok eder. Günün birinde Albertine'i artık sevmeyeceğimi daha önce pekâlâ tahmin edebilirdim aslında. Albertine'in şahsının ve eylemlerinin benim için taşıdıkları önemle, başkalarının gözündeki önemi arasındaki farktan yola çıkarak, aşkının ona yönelik olmaktan ziyade, benim içimde olduğunu anladığımda, aşkımın bu öznelliğinden çeşitli sonuçlar çıkarabilirdim; özellikle de, zihinsel bir durum olduğuna göre, şahıstan epey daha uzun ömürlü olabileceğini, ama bir yandan da, o şahısla gerçek hiçbir bağlantısı ve kendi dışında hiçbir dayanağı bulunmadığı için, en kalıcı olanlar dahil, bütün zihinsel durumlar gibi günün birinde mecburen kullanım dışı kalacağını, "ikame" edileceğini ve o gün beni Albertine'in hatırasına sevgiyle, hiç kopmamacasına bağlayan şeylerin hepsinin yok olacağını düşünebilirdim. Ne yazık ki insanlar bizim açımızdan, kendi zihnimizin çok çabuk bozulan koleksiyonlarının sergilendiği levhalardan başka bir şey değildir. Zaten bu yüzden insanlarla ilgili düşüncenin bütün şiddetine sahip planlar yaparız, ama zihin yorulur, hatıra da yok olur; nasıl Albertine'e akik bilyeyi veya Gilberte'in başka armağanlarını hiçbir üzüntü duymadan verdiysem, ilk karşıma çıkan kadına Albertine'in odasını rahatlıkla vereceğim bir gün gelecekti.

İKİNCİ BÖLÜM

Albertine'i hâlâ seviyordum gerçi, ama son dönemdeki gibi sevmiyordum artık; hayır, onunla bağlantılı yerlerin, insanların, her şeyin bende acıdan çok büyü içeren bir merak uyandırdığı daha eski dönemlerdeki gibi seviyordum. Hatta onu tam olarak unutmak için, gittiği yoldan başlangıç noktasına geri dönen bir yolcu misali, baştaki kayıtsızlığa varmak için aşkımın doruk noktasına ulaşınca kadar yaşadığım bütün duygulardan ters yönde tekrar geçmem gerekeceğini gayet iyi hissediyordum. Ama geçmişin bu aşamaları, bu anları sabit değildir; şimdi geçmişte kalmış olan bir zamana, ileriye doğru uzanan umudun korkunç gücünü, mutlu cehaletini korurlar ve biz anlık bir sanrıya kapılarak gerideki o zamanı, gelecek olarak algılarız. Albertine'in akşama ziyaretime geleceğini bildiren bir mektubunu okurken, kısacık bir an, mutlu bir beklentiyle doluyordum. Bir daha hiç gitmeyeceğimiz bir ülkeden gittiğimiz güzergâhı izleyerek geri dönerken, gidişte geçtiğimiz bütün istasyonların adını ve görünüşünü tanıdığımız dönüş yolculuklarında, bazen tren bu istasyonlardan birinde durmuşken, kısacık bir an, ilk yolculuğumuzdaki gibi, geride bıraktığımız yere doğru hareket etmek üzere olduğumuz yanılgısını yaşarız. Yanılgı derhal kaybolur, ama tekrar oraya gittiğimizi bir an hissetmiş oluruz; hatıra böyle acımasızdır işte.

Bununla birlikte, başlangıç noktasındaki kayıtsızlığa dönebilmek için, aşka varıncaya kadar katedilen mesafeyi ters yönde katetmek zorunda olsak da, izlediğimiz rota aynı olmayaabilir. Gidiş ve dönüş rotalarının ortak bir özelliği, düz bir hat olmamalarıdır, çünkü aşk gibi unutuş da düzenli ilerlemez. Yine de ikisi aynı yolu izlemeyebilir. Ben dönüş yolunda, varış noktasına epeyce yaklaşmışken, özellikle hatırladığım dört aşamadan geçtim; muhtemelen bunları özellikle hatırlamamın

nedeni bu aşamalarda Albertine'e aşkımin bir parçası olmayan şeyleri fark etmemdi; Albertine'e aşkımla bir bağlantı varsa bile, büyük bir aşkın öncesinde ruhumuzda var olan şeylerin bu aşkla onu besleyerek, onunla savaşıarak veya zihnimiz tarafından incelenmek üzere onunla zıtlık ya da benzerlik oluşturarak bağlantı kurdukları şekilde ilişkiliydiler.

Bu aşamalardan ilki, kış başında, evden çıktığım güneşli bir pazar günü başladı. Azizler Yortusu'ydu, Boulogne Ormanı'na yaklaşıırken, Albertine'in Trocadéro'dan dönüp beni almaya gelişini kederle hatırladım, çünkü o güne tıpatıp benzer bir gündü, ama Albertine yoktu. Kederime rağmen bir haz da duyuyordum, çünkü geçmişteki o günümü dolduran ezginin minör akortta, hüznü tondaki tekrarı, Françoise'in telefon etmeyişi, Albertine'in gelmeyişi olumsuz şeyler değil, hatırladıklarımın gerçeklikten silinişi olduğu için o güne bir hüznün katıyorlar, tekdüze, yalın bir günden daha güzel bir şeye dönüştürüyorlardı, çünkü artık var olmayan, o günden koparılıp alınmış olan şeyin damgası bu yeni güne oyulmuştu adeta. Vinteuil sonatından cümlecikler mırıldanıyordum. Albertine'in bu sonatı bana defalarca çalmış olduğunu düşünmek beni fazla üzmüyordu artık, çünkü ona ilişkin neredeyse bütün hatıralarım ikinci kimyasal duruma geçmişti, artık kalbi kaygıyla sıkıştırmayıp yumuşatıyorlardı. Ara sıra, onun en çok çaldığı bölümlerde, o sıralar bana çok sevimli gelen bir yorum yapmayı, bir çağrışım önermeyi alışkanlık haline getirdiği bölümlerde, kendi kendime, "Zavallı kız" diyordum, ama kederlenmiyordum, sadece müzikteki o bölüm fazladan bir değer kazanıyordu; Van Dyck'ın zaten kendi başına çok güzel olan I. Charles portresinin ulusal koleksiyona, Mme du Barry'nin kralı etkileme arzusu sayesinde girdiği için fazladan bir değer kazanması gibi, müziğin o bölümü de, adeta tarihi bir değer, ilginç bir özellik kazanıyordu. Cümlecik tamamen ortadan kaybolmadan önce, çeşitli unsurları çözülüp havaya dağılarak bir an dalgalandığında, Swann'ın aksine benim nazarımda, Albertine'den gelen bir haberci değildi kaybolan. Cümlecik Swann'a çağrıştırdığından başka düşünceler çağrıştırıyordu bana. Ben bilhassa hayatım boyunca gelişen aşkımin

gibi, sonat boyunca gelişen bir cümlecğin oluşumuna, dene-melerine, tekrarlarına, “evrim”ine duyarlı olmuştum. Şimdi de her gün aşkımın bir unsurunun, önce kıskançlık yönünün, sonra bir başkasının yok olduğunun bilinciyle, yavaş yavaş, belli belirsiz hatırlayarak başlangıçtaki ilk adımlara dönerken, cümlecğin dağılışında aşkımın parçalanışını görür gibi oluyordum.

Orman yollarında, yapraktan tülleri günden güne incelen ağaçların arasından geçerken, Albertine’in arabada yanımda olduğu, sonra benimle birlikte eve döndüğü, hayatımı sarmaladığını hissettiğim bir gezintinin hatırası etrafımda uçuyordu sanki; çevremde, buğulu bir sisin içinde kararan dalların arasından batan güneş, boşluğa asılıymış gibi görünen, seyrek, enine şeritler halindeki altın yaprakları parıltıyordu (bir yandan da, ağaçlı bir yolun kenarında duran her kadına düşündüğü kişiyle bir benzerlik, hatta o olması ihtimalini kazandıran bir sabit fikirle hareket eden herkes gibi, ara sıra olduğum yerde sıçıyordum: “Belki de odur!” Dönüp bakarsınız, araba yoluna devam eder, geriye dönmezsiniz); yaprakları hafızanın gözleriyle görmekle yetinmiyordum; sanatçının bütünsellik kazandırmak üzere aralarına bir hikâye, başlı başına bir roman soktuğu, salt tasvirden oluşan sayfalar gibi bu yapraklar da beni ilgilendiriyor, duygulandırıyor; böylece bu doğa parçası, hüznün kalbime ulaşabilecek yegâne büyüsünü kazanıyordu. Bu büyü'nün Albertine'i hâlâ eskisi kadar sevmemden kaynaklandığını zannediyordum, oysa aksine, unutuşun içimde güçlenmeye devam etmesinden, Albertine'in hatırasının artık bana acı vermemesinden, yani değişmiş olmasından kaynaklanıyordu; ama benim o sırada hüznümün sebebini açıkça görebildiğimi zannetmem gibi, duygularımızı ne kadar bilsek de, daha derindeki anlamlarına inemeyiz; nasıl ki hekim hastasının anlattığı rahatsızlıkların yardımıyla daha derinde, hastanın bilmediği bir nedene ulaşırsa, aynı şekilde duygularımız, düşüncelerimiz de bir belirti değeri taşır sadece. Hissettiğim büyü ve tatlı hüznün kıskançlığımı uzakta tuttuğu için, duyularım tekrar uyanıyordu. Yine Gilberte'le görüşmemeye başladığım dönemdeki gibi kadın aşkı içimden

havalanıyor, daha önce sevilmiş bir kadına ilişkin bütün tekelci çağrışımlardan sıyrılıyor, önceki yıkımların serbest bıraktığı kokular gibi bahar havasında asılı duruyor, yeni bir yaratıkla birleşmeyi bekliyordu sadece. Hiçbir yerde, adları “unutmabeni” olsa bile, bir mezarlıktaki kadar çok çiçek açmaz. O güneşli günde çiçek açmış olan sayısız genç kıızı bir zamanlar Mme de Villeparisis’nin arabasından, yine bir pazar günü ormana gelirken Albertine’le bindiğimiz arabadan seyredeceğim şekilde seyrediyordum. Bakışlarım bu kızlardan birine konduğunda, Albertine’in gizlice yönelteceği meraklı, kaçamak, girişken, bilinmez düşünceler yansıtan bakış da derhal gelip onun yanına konuyor, esrarengiz, süratli, mavimsi kanadını bakışıma ekleyerek, o âna kadar tamamen doğal olan bu ağaçlı yollarda, bir meçhulün ürpertisini dolaştırıyor, bu yolları bana katiyen yabancı olmadığı için kendi arzusunun tek başına sunamayacağı bir bilinmezlikle yeniliyordu. Bazen de, biraz hüzünlü bir roman okuyorsam, ani geri dönüşler yaşıyordum, çünkü bazı romanlar koyu, ama anlık bir matem gibi alışkanlığı bozup bizi hayatın gerçekliğiyle tekrar temasa geçirir, ama sadece birkaç saat süren bir kâbus gibidirler, çünkü alışkanlığın gücü, yarattığı unutuş ve zihnin bu güçle mücadeleye edip gerçeği yeniden yaratmaktaki yetersizliğinin verdiği neşe, güzel bir kitabın, bütün telkinler gibi etkisi pek kısa süren, neredeyse hipnotize edici telkininden çok daha baskındır. Zaten Balbec’te Albertine’le tanışmayı ilk istediğimde, görüntüleri beni sokaklarda, yollarda defalarca durdurmuş olan o genç kızları temsil ettiğini ve benim nazarımda onların hayatını özetleyebileceğini düşündüğüm için istememiş miydim? Şimdi de hepsini özet halinde barındıran aşkımın yıldızının, sönmek üzereyken tekrar dağınık bir bulutsu tozuna dönüşmesi doğal değil miydi? Albertine’in içimde taşıdığım sureti her yerde karşıma onu çıkardığı için, kızların hepsi bana birer Albertine gibi görünüyordu; hatta ağaçlı bir yolun kıvrımında otomobile binmekte olan bir kız bana Albertine’i o kadar hatırlattı, vücut yapısı o kadar aynıydı ki, bir an, acaba gördüğüm kız Albertine mi, acaba beni kandırmak için mi öldüğünü söylemişlerdi, diye düşündüm. Albertine’i hayata

karşı güveni tamken, böyle ağaçlı bir yolun kıvrımında, belki Balbec'te, arabaya aynı şekilde binerken karşımda görmekteydim tekrar. Genç kızın otomobile binişini bir gezinti sırasında hızla uzaklaşan yüzeysel görüntüler gibi sadece gözlerimle algılamıyordum; sanki kalıcı bir eylem haline gelmişti ve geçmişe doğru da uzanıyordu, sonradan eklenen bu kısım, şehvetle, kederle kalbime yaslanıyordu.

Ama genç kız gözden kayboluverdi. Biraz ileride gördüğüm, yaşça daha büyük üç genç kızın, belki de genç kadının şık giyimleri ve enerjik tavırları, Albertine'le arkadaşlarını ilk gördüğüm gün beni cezbeden şeyle o kadar örtüşüyordu ki, hızlanıp bu üç yeni genç kıza yetiştim; arabaya bindiklerinde ben de deli gibi her yerde bir araba aradım, ama bulduğumda iş işten geçmişti. Kızları bulamadım. Ne var ki, birkaç gün sonra, eve dönerken, apartmanımızın kubbeli kapısından Boulogne Ormanı'nda takip ettiğim üç genç kızın çıkmakta olduğunu gördüm. Kızlar, özellikle iki esmer kız, penceremden kim bilir kaç kez gördüğüm veya sokakta karşılaştığım, bana yüzlerce plan yaptıran, hayatı sevdiren, tanışamadığım sosyete kızlarına tıpatıp benziyorlardı, yalnız yaşça biraz daha büyüktüler. Sarışın kızın o kadar hoşuma gitmeyen, daha kırılgan, adeta hastalıklı bir havası vardı. Bununla birlikte, kısa bir bakışla yetinmeyişi sarışın kız yüzündendi; olduğum yere çakılmışım, gözlerimdeki bakışlar, başka yöne çevrilmesi imkânsız sabitlikleriyle, bir soruna eğilir gibi yoğunlaşmalarıyla, görünenin çok daha ötesine ulaşmak gerektiğinin bilincindeydiler sanki. Nice kız gibi bu kızların da ortadan kaybolmasına izin verecektim muhtemelen, ama tam önümden geçerlerken, sarışın kız –onlara dikkatle baktığım için mi bilmem– önce bana kaçamak bir bakış yöneltti, geçtikten sonra da dönüp başını çevirdi ve bu ikinci bakışı beni coşturdu. Ne var ki, benimle daha fazla ilgilenmeyip arkadaşlarıyla konuşmaya koyuldu; bu durumda, heyecanım herhalde azalacakken, anlatacağım keşifle kat kat arttı. Kapıcıya dışarı çıkan kızların kim olduğunu sorduğumda, “Düşesi sordular, dedi. Sanırım sadece biri tanıyor düşesi, ötekiler ona kapıya kadar eşlik etmişler. İşte adı, doğru yazdım mı bilmem.”

Okuduğum *Mlle Déporcheville* isminin, d'Éporcheville olduğunu hemen anladım; hatırladığım kadarıyla, Robert'in randevuevinde karşılaşp ilişkiye girdiği, son derece soylu bir aileye mensup, uzaktan Guermantes'larla akraba olan genç kızın ismi de buna benzer bir şeydi. Bakışının anlamını, niçin arkadaşlarına belli etmeden dönüp baktığını şimdi anlıyordum. Onu kim bilir kaç kez düşünmüş, Robert'in söylediği isimden yola çıkarak hayalimde canlandırmıştım! İşte az önce görmüştüm kendisini, arkadaşlarından hiç farkı yoktu, bir tek o gizli bakış onu diğerlerinden ayırıyor, ikimizin arasında, hayatının bir bölümüne açılan bir geçit oluştuyordu; görünüşe bakılırsa arkadaşlarından gizli tuttuğu bu hayatı onu benim gözümde çoğu aristokrat genç kızdan daha ulaşılır –hatta yarı yarıya bana ait– ve daha sevimli kılıyordu. Bu kızın zihninde, serbest olup bana bir randevu verebilse, birlikte geçirebileceğimiz saatler aramızda peşinen bir ortak nokta oluştuyordu. Bakışları sadece benim için açık seçik olan bir belagatle bunu ifade etmiyor muydu? Kalbim bütün gücüyle çarpıyordu, *Mlle d'Éporcheville*'in görünüşünü tam olarak tarif edemedim; belirsiz, sarışın bir profil canlanıyordu gözümde, ama ona delicesine âşıktım. Birdenbire, sanki üç kızdan iki kere dönüp bakmış olan sarışının *Mlle d'Éporcheville* olması gerekirmiş gibi mantık yürüttüğümü fark ettim. Oysa kapıcı öyle bir şey dememişti. Tekrar kapıcı kulübesine dönüp onu tekrar sorguya çektim; bu konuda bilgi veremeyeceğini, o gün ilk gelişlerinde kendisinin orada olmadığını söyledi. Ama onları daha önce gören karısına soracaktı. Karısı servis merdiveni- ni temizlemekteydi. Buna az çok benzer, harika belirsizlikleri hayatı boyunca yaşamamış kimse var mıdır? Baloda gördüğünüz bir genç kıızı yardımsever bir dostunuza tarif ederseniz, o da kıızı tanıdığı sonucuna varıp ikinizi birden davet eder. Ama onca kızın arasında, sadece sözlü bir portreden yola çıkılarak, hata yapılmış olamaz mı? Az sonra göreceğiniz kız acaba arzuladığınız kıızdan başka biri mi olacaktır? Yoksa aksine, sizin istediğiniz kıızın ta kendisi mi gülümseyerek elini uzatacaktır? Oldukça sık gerçekleşen bu son ihtimal, her zaman *Mlle d'Éporcheville* örneğindeki kadar inandırıcı kanıtlar olma-

dan, bir önsezinin sonucu olarak, ara sıra bizden yana esen talih rüzgârının yardımıyla ortaya çıkar. Onu görür ve, “Evet, oydu” diye düşünürüz. Deniz kıyısında yürüyen genç kızlar çetesinde de, hangisinin Albertine Simonet olduğunu doğru tahmin ettiğimi hatırladım. Bu hatıra keskin ama kısa süreli bir acı doğurdu içimde; karısını aramaya giden kapıcıyı beklerken kafamı asıl kurcalayan şey, Mlle d’Éporcheville’in kimliği idi, –bekleyerek geçirilen bu dakikalarda, bazen nedenini bilmeden bir çehreye yakıştırdığımız bir isim veya malumat bir an serbest kalıp çeşitli çehrelerin arasında uçtuğu için, bu kez yeni bir çehreyle eşleşecek olursa, ilk eşleştiği çehreyi gözümüzde yabancı, masum ve ele geçmez kılmaya hazır olduğu için– kapıcı belki de tahminlerimin aksine, Mlle d’Éporcheville’in iki esmerden biri olduğunu söyleyecekti. Bu durumda, varlığına inandığım, hatta âşık olduğum, ona sahip olmaktan başka şey düşünemediğim insan yok olacaktı; meşum cevap, sarışın ve sinsî Mlle d’Éporcheville’i iki ayrı unsura bölecekti; ben onları, keyfi olarak, tıpkı hayali bir kişi yaratmak için çeşitli gerçek unsurları bir araya getiren bir romancı gibi birleştirmiştim ve iki unsur, ayrı ayrı ele alındığında –isim bakıştaki niyeti doğrulamadığı için– bütün anlamını kaybediyordu. Bu durumda iddialarım boşa çıkacaktı, ama kapıcı dönüp de Mlle d’Éporcheville’in gerçekten de sarışın kız olduğunu haber verince, aksine, iddialarım iyice güçlendi! O andan itibaren, isim benzerliği ihtimali sifıra indi. Hem üç kızdan birinin Mlle d’Éporcheville olması, hem onun varsayımımı doğrulayarak, bana bakan, neredeyse gülümseyen kız olması, hem de randevuevlerine giden kız olmaması, inanılamayacak kadar büyük bir tesadüf olurdu.

Bunun üzerine çılgınca bir telaş başladı. Kapıcı Mlle d’Éporcheville’in iki gün sonra tekrar Mme de Guermantes’i ziyaret edeceğini söylemişti; iki gün sonra kolay bir genç kızla karşılaşmak ve onunla randevulaşmak üzere düşesin evine gittiğimde (onunla bir ara salonun bir köşesinde konuşma fırsatı bulurdum mutlaka) iyi bir izlenim uyandırabilmek için gerekli gördüğüm kıyafet alışverişine başlamadan önce, Robert’e telgraf çekmeye gittim; iyice emin olmak için, kızın tam

adını ve tarifini istedim, cevabın vaktinde yetiyeceğini umuyordum; bu iki gün içinde ne olursa olsun, hastaysam sedyeyle aşağı taşınmak pahasına da olsa, aynı saatte düşesi ziyarete mutlaka gidecektim (bu arada bir saniye olsun başka bir şey düşünmedim, hatta Albertine'i bile). Saint-Loup'ya telgraf çekmemin sebebi, söz konusu şahsın kimliği konusunda herhangi bir şüphem olması değildi; benim gördüğüm kızla Saint-Loup'nun bahsetmiş olduğu kız iki ayrı kişi değildi benim gözümde. Aynı kişi olduklarından emindim. Ama bu iki günlük sabırsız bekleyiş sırasında, ona ilişkin ayrıntılarla dolu bir telgraf almak hoşuma gidecek, adeta onun üzerinde gizli bir güç edinecektim. Telgraf bürosunda bir yandan umutla coşmuş bir erkeğin canlılığıyla telgrafı yazarken, bir yandan da çocukluğumdan bu yana, Gilberte'ten Mlle d'Éporcheville'e, çaresizliğimin ne kadar azaldığını düşünüyordum. Ben bir tek telgrafı yazma zahmetine katlanıyordum; sonra görevli onu alacak, en süratli, elektrikli iletişim ağı yerine ulaştıracak ve baştan başa Fransa ve Akdeniz'in tamamı, Robert'in bütün sefihi geçmişi karşılaştığım kızın kimliğini saptayacak, kafamda kurduğum romanın hizmetinde olacaktı; benim artık düşünmememe bile gerek yoktu, onlar aradan yirmi dört saat geçmeden romanı şu ya da bu şekilde tamamlamayı üstleneceklerdi. Oysa bir zamanlar, Françoise beni Champs-Élysées'den eve getirdiğinde, evde çaresiz arzularıyla baş başa kalır, medeniyetin kolaylıklarından yararlanamayıp aşkımı bir vahşi gibi, hatta hareket etme imkânına da sahip olmadığım için bir çiçek gibi yaşardım. O andan itibaren, hummalı bir bekleyiş başladı; babam kendisiyle iki günlük bir yolculuğa çıkmamı istediğinde, gidersem düşesin evindeki ziyarete katılamayacağım için, öyle sinirlendim, umutsuzluğa kapıldım ki, annem araya girdi ve babamı beni Paris'te bırakmaya ikna etti. Ama öfkem saatler boyunca yatışmadı; bu arada, Mlle d'Éporcheville'e duyduğum arzu aramıza konan engel yüzünden, kimse'nin elimden alamayacağı, kesinlikle bana ait bir şeymiş gibi gördüğüm ve önceden gülümseyerek düşündüğüm bu ziyaretin gerçekleşmeyeceği korkusuyla, yüz kat artmıştı. Bazı filozoflara göre dış dünya yoktur, hayatımızı kendi içimizde

geliştiririz. Bu doğru olsa da, olmasa da, aşk en mütevazı başlangıcıyla bile gerçekliğin bizim için ne kadar önemsiz olduğunun çarpıcı bir örneğidir. Mlle d'Éporcheville'in ezberden portresini çizmem, tasvir etmem, eşkâlini belirtmem gerekse, imkânı yok beceremez, hatta sokakta görsem, tanıyamazdım. Onu profilden, hareket halindeyken görmüştüm; güzel, sade, uzun boylu ve sarışın görünmüştü bana, daha fazla bir şey söyleyemezdim. Ama arzunun, kaygının ve babam beni yanında götürdüğü takdirde onu görememe korkusunun indirdiği ölümcül darbenin yarattığı tepkilerin hepsi, aslında tanımadığım ve sevimli olduğunu bilmekle yetindiğim bir hayalle birleşince, bir aşk teşkil ediyordu. Nihayet ertesi sabah, mutlu bir uykusuzlukla geçen bir gecenin ardından, Saint-Loup'nun telgrafını aldım: DE L'ORGEVILLE, DE EK, ORGE TAHİL TÜRÜ: ARPA, ÇAVDAR GİBİ, VILLE ŞEHİR – UFAK TEFEK, ESMER, TOP-LU, ŞU ANDA İSVİÇRE'DE. O kız değildi!

Birkaç gün sonra, annem elinde mektuplarla odama girip akli başka yerdeymiş gibi mektupları kayıtsızca yatağımın üstüne bıraktı. Sonra da beni yalnız bırakmak için hemen çekildi; giderken gülümsüyordu. Ben de, sevgili annemin kurnazlıklarını bilerek, başkalarını memnun etme arzusunu ipucu kabul edince, çehresinden katiyen yanılmadan her şeyin okunabileceğini bilerek gülümsedim ve şöyle düşündüm: “Postada beni ilgilendiren bir şey var; annem de benim için tam bir sürpriz olsun diye, sürprizi haber verip tadını kaçırmak istemediğinden, kayıtsız, dalgın bir tavır takındı. Onun yanında utanıp sevincimi saklamaya çalışırım, tadını tam çıkaramam korkusuyla da odada kalmadı.” Annem tam çıkacakken, kapıda odama girmekte olan Françoise'la karşılaşmıştı. Zorla geri çevrilip dışarı sürüklenen Françoise ürkmüş, gücenmiş ve şaşmıştı. Çünkü hangi saatte olursa olsun, odama girme imtiyazını görevinin bir parçası sayardı. Ama çehresindeki şaşkınlık ve öfke, yerini derhal yüce bir acımayla filozofça bir alayın karanlık ve yapışkan tebessümüne bıraktı; yaralanan izzet-nefsi yarasını iyileştirmek için bu yapışkan sıvıyı salgıladı. Kendini aşağılanmış hissetmemek için bizi aşağılırdı. Ayrıca biz efendilerin, kaprisli yaratıklar olduğumuzu, pek parlak

bir zekâyâ sahip olmayıp efendiliğimizi kanıtlamak için zeki insanlara, yani hizmetkârlara korkutarak, olmadık işler yaptırmaktan zevk aldığımızı bilirdi; mesela salgın hastalık dönemlerinde suyu kaynatmak, benim odamı ıslak bezle silmek ve aynı odadan tam girmeye niyetliyken çıkmak gibi. Annem aceleden, odamdaki mumu da yanında götürmüştü; postacının getirdiklerini gözümünden kaçmasın diye hemen yanı başıma bırakmış olduğunu fark ettim. Ama gazetelerden başka şey yokmuş gibi geldi bana. Herhalde sevdiğim bir yazarın nadiren yazdığı için bana hoş bir sürpriz olacak makalesi vardı. Pencereye gidip kalın perdeleri açtım. Solgun, puslu gün ışığının üstünde, o saatte mutfaklarda yakılan fırınlar gibi pespembe parlayan gökyüzü içimi umutla, geceyi trende geçirip sabah pembe yanaklı sütçü kızı gördüğüm küçük dağ istasyonunda uyanma arzusuyla doldurdu. *Le Figaro*'yu açtım. Ne aksilik! Başyazı benim gönderdiğim, yayımlanmayan yazıyla aynı başlığı taşıyordu. Üstelik sadece başlığı aynı değildi, tıpatıp aynı kelimeler de görüyordum. Bu kadarı da fazlaydı. Gazeteye bir şikâyet mektubu yazmalıydım. O sırada Françoise'ın sesini duydum; istediği zaman girip çıkabileceğini düşündüğü odamdan kovulduğuna kızmış, homurdanıyordu: "Yazıklar olsun! Bu çocuk benim elime doğdu. Annesinin karnındayken görmedim elbette. Ama ben onu gördüğümde, daha beş yaşında yoktu!" Fakat sadece birkaç kelime değil, yazının tamamı aynıydı, benim adım vardı... Yazım nihayet yayımlanmıştı! Ama belki o dönemde bile biraz yaşlanmaya, yorulmaya başlamış olan zihnim, yazının benim yazım olduğunu anlamamış gibi çalışmaya bir süre daha devam etti; başladıkları hareketi, gerek kalmamış da olsa, derhal geri çekilmeyi gerektiren beklenmedik bir engel yüzünden tehlike bile arz etse sonuna kadar götürmek zorunda olan ihtiyarlar gibiydi. Sonra, gazete denen şeyin ruhun ekmeği olduğunu düşündüm; baskının ve sabah sisinin sıcaklığı ve nemi henüz üstündeyken, şafak vakti dağıtılmaya başlanan, hizmetçilerin efendilerine sütlü kahvenin yanında göturdükleri bu mucizevi, çoğalan ekmek hem tektir, hem on bindir, aynı anda sayısız eve girdiği halde herkes için aynıdır.

Elimde tuttuğum, gazetenin belli bir nüshası değil, on bin nüshadan herhangi biriydi; sadece benim yazdığım bir şey değil, benim yazdığım ve herkesin okuduğu bir şeydi. O esnada başka evlerde yaşanan süreci tam olarak değerlendirebilmek için yazıyı yazar sıfatıyla değil, herhangi bir gazete okuru gibi okumalıyım, bu sadece benim yazdığım şey değil, yazımın birçok zihinde cisimleşmesinin de simgesi idi. Bu yüzden de, onu okurken yazarı olmamalı, herhangi bir gazete okuru olmalıyım. Ama bir ilk endişe uyanmıştı içimde. Haberi olmayan bir okur bu yazıyı görecekti miydi bakalım? Kendimi habersiz okurun yerine koyup, dalgın bir edayla gazeteyi açtım; hatta yüzümde bu sabah gazetede ne bulacağımı bilmezmiş, sosyete haberlerine, siyaset haberlerine bakmak için sabırsızlanmış gibi bir ifade vardı. Ama yazım o kadar uzundu ki, onu atlamaya çalışan bakışlarım (beklerken saniyeleri kasten yavaş sayan biri gibi tarafsız kalıp kendimi kayırmamaya çalışarak) geçerken, yazının bir bölümüne takıldı mecburen. Fakat başyazıyı gören, hatta okuyan kişilerin birçoğu imzaya bakmaz. Bana da bir gün önceki başyazının yazarını sorsalar, söyleyemezdim. Ama bundan böyle başyazıları da, yazarın adını da daima okumaya karar verdim; yine de, metresinin sadakatine inanabilmek için onu aldatmayan kıskanç bir âşık gibi, gelecekteki dikkatimin başkalarını dikkat etmeye zorlamayacağını, zorlamadığını düşündüm kederle. Ayrıca ava gitmiş olanlar, evlerinden çok erken çıkmış olanlar vardı. Neyse, yine de bazı okuyanlar olacaktı. Kendimi onların yerine koyup okumaya başladım. Yazıyı okuyan birçok kişinin berbat bulacağını ne kadar bilsem de, okuduğum anda, benim her kelimedede gördüğüm şey kâğıdın üstünde mevcutmuş gibi geliyordu bana, gözlerini açan herkesin doğrudan benim gördüğüm bu imgeleri görmeyeceğine inanamıyordum; telaffuz edilen kelimenin kendisinin telefon tellerinden geçtiğini zanneden kişilerin saflığıyla, yazarın düşüncesini okurun doğrudan algıladığını sanıyordum, oysa okurun zihninde başka bir düşünce oluşuyordu; benim okurlardan herhangi biri olmaya çalıştığım anda, zihnim yazımı okuyanları tek tek sıradan geçiriyordu. Mesela Bloch'un seveceği şu cümleyi M. de Guer-

mantes anlamasa da, Bloch'un küçümseyeceği şu yorumdan hoşlanabilirdi. Böylece, bir önceki okurun burun kıvrıcağı her bölümün başka bir meraklısı çıkıyor, yazının bütünü bir kalabalık tarafından göklere çıkarılıyor ve artık onu desteklemesine gerek olmayan yazarın, yani benim, kendime olan güvensizliğimi bastırıyordu. Aslında, ne kadar parlak olursa olsun, bir yazının değeri, meclis tutanaklarındaki kimi cümlelerin değeri gibi ölçülür; bakanın telaffuz ettiği, "Bakalım ne olacak" sözleri, şu şekilde okunması gereken cümlelerin sadece bir parçası, belki en önemsiz parçasıdır: "BAŞBAKAN, İÇİŞLERİ VE DİYANET İŞLERİ BAKANI: Bakalım ne olacak. (Solda coşkulu haykırışlar. Solda ve ortadaki bazı sıralardan, 'Bravo! Bravo!' nidaları)" (cümlelerin sonu, ortasından daha güzel, başlangıcına yakışır bir sondur); yani güzelliği, biraz da okurlarda uyandırdığı izlenimden kaynaklanır – ünlü Pazartesi'lerin de dahil olduğu bu tür edebiyatın temel kusuru da budur. Kolektif bir Venüs gibidir; yazarın düşüncesiyle kendimizi sınırlarsak, sadece kopmuş bir kol kalır elimizde, çünkü eksiksiz hali ancak okurların zihninde oluşur. Orada tamamlanır. Bir kalabalık, ne kadar seçkin olursa olsun, sanatçı olamayacağı için de, yazıya vurduğu son damgada biraz bayağılık daima bulunur. Aynı şekilde Sainte-Beuve de pazartesi sabahı Mme de Boigne'ı yüksek kolonlu yatağında, *Le Constitutionnel*'deki yazısını okurken, kendisinin yazarken çok zevk aldığı, makalesi daha etkili olsun diye içine sıkıştırmayı uygun görmüş olmasa, kaleminden belki hiç çıkmayacak güzel bir cümleyi takdir ederken canlandırabilirdi gözünde. Öte yandan, makaleyi okuyan adalet bakanı da, az sonra eski dostu ve metresine yapacağı ziyarette yazıya değinecekti muhtemelen. Akşama da, gri pantolonuyla Noailles Dükü onu arabasıyla evine götürürken, yazının yüksek sosyete de nasıl karşılandığını anlatacaktı, tabii daha önce Mme d'Arbouville bir mektupla bildirmemişse. Ben de yazımı destekleyen on bin onayın karşısına kendime güvensizliğimi koyuyor, yazdıklarım sadece bana hitap ederken ne kadar güvensizlik duyduysam, şimdi okumaktan o kadar güç alıyor, yeteneğim konusunda umutlanıyordum. Aynı dakikalarda, onca insanın üzerinde benim dü-

şüncemin, hatta düşüncemi anlayamayanların üzerinde isminin tekrarının ve adeta şahsımın güzelleşmiş bir çağrışımının parladığını görüyordum; onların zihnini renklendiren bu şafak, o esnada bütün pencereleri pembeye boyamakta olan şafağın ışığından daha büyük bir güçle ve muzafferane bir sevinçle dolduruyordu içimi. Bloch, Guermantes'lar, Legrandin, Andrée, Maria ve çeşitli dostlar, her cümleden içinde barındırdığı imgeleri çıkarırken canlanıyorlardı gözümde; herhangi bir okur olmaya çalıştığım anda, yazar olarak okuyordum, üstelik de sadece yazar olarak değil. Benim açımdan en olumlu sayılabilecek zıtlıkların hepsini, yaratmaya çalıştığım bu imkânsız konumda birleştirebilmek için, yazar sıfatıyla okusam da okur sıfatıyla kendimi yargılıyor, yazdıklarını ifade etmek istediği idealle karşılaştıran kişinin yazıya ilişkin beklentilerini taşımıyordum. Yazıyı yazdığım sırada, bu satırlar düşüncelerime kıyasla o kadar güçsüz, benim uyumlu ve berrak görüşüme kıyasla o kadar karmaşık, donuk ve dolduramadığım boşluklarla dolu idiler ki, bu satırları o zaman okumak benim için ıstırap olmuş, yetersizliğimi, çaresi olmayan yeteneksizliğimi bana daha fazla hissettirmekten başka işe yaramamıştı. Ama şimdi, okur olmaya gayret ederken, kendimi yargılamak gibi ıstıraplı bir görevi başkalarının omuzlarına yüklemem de, hiç değilse, yazdığımı okurken, ne yazmak istediğimi tamamen silip atabiliyordum. Yazıyı, başkasının yazısı olduğuna kendimi ikna etmeye çalışarak okuyordum. O zaman, kendi başlarına ele alınan ve hedeflerim açısından temsil ettikleri başarısızlık hatırlanmayan bütün imgelerim, bütün yorumlarım, bütün sıfatlarım parlaklıkları, beklenmedik oluşları ve derinlikleriyle beni büyülüyordu. Fazlasıyla belirgin bir kusur karşısında ise, hayranlıkla kendinden geçmiş, sıradan bir okurun ruhuna sığınıp, "Hadi canım! Bir okur bunu nasıl fark edebilir? diyordum kendi kendime. Burada bir şey eksik olabilir, tamam, ama o kadarı da olur artık! Geri kalanı yeterince güzel, bu kadarına bile alışık değiller."

Dolayısıyla, bu rahatlatıcı okuma sona erdiği anda, kendi müsveddemi tekrar okumaya cesaret edememiş olan ben, yazıyı derhal baştan okumak istedim; "bir kez okununca bir da-

ha okunur” tanımlaması en çok kendi yazdığımız eski yazılar için geçerlidir. Françoise’ı gönderip aynı gazeteden birkaç tane daha aldirmaya karar verdim; ona arkadaşlarıma vermek üzere diyecektim, ama aslında, düşüncemin çoğalması mucizesine elimle dokunabilmek, *Le Figaro*’yu yeni açan başka bir beyefendiymişim gibi bir başka nüshada aynı cümleleri okumak için aldırıyordum gazeteleri. Guermentes’ları ne zamandır görmemiştim, onları ziyarete gider, yazımın nasıl karşılandığını onlardan öğrenirdim. Odasına nüfuz etmeyi çok isteyeceğim, gazetenin anlayamayacağı düşüncemi değilse de, adımlı bir övgü gibi ulaştıracağı bir kadın okur düşündüm. Ama nasıl ki nüfuz edemediğimiz bir zihnin düşünceleri zihnimize ulaşamazsa, sevmediğimiz kişiye yapılan övgüler de kalbimizi fethetmez. Fakat başka arkadaşlarımla ilgili olarak, sağlığım bozulmaya devam eder de kendileriyle görüşmezsem yazmayı sürdürmenin hoş olacağını, onlara bu sayede ulaşabileceğimi, satır aralarında kendilerine seslenip düşüncemi kabul ettirebileceğimi, hoşlarına gidip kalplerini kazanacağımı düşünüyordum. Bunu düşünmemin sebebi, sosyal ilişkilerin o güne kadar günlük hayatımda bir yeri olduğundan, bu ilişkilerden yoksun bir geleceğin beni korkutmasıydı; dostlarımla tekrar görüşebilecek kadar iyileşeceğim güne dek dikkatlerini üzerimde tutmamı, belki de dostlarımla hayranlığını toplamamı sağlayacak olan bu çare benim için bir teselli idi; böyle düşünüyor, ama doğru olmadığını pekâlâ hissediyordum: Duyacağım hazzı, onların dikkatiyle açıklasam da, bu haz onların bana veremeyeceği, benim onlarla konuşarak değil, onlardan uzakta, yazarak alabileceğim, içsel, manevi ve tek kişilik bir hazdı; ayrıca, onlarla dolaylı olarak görüşebilmek için, hakkımda daha olumlu bir fikir edinsinler diye, sosyete de daha iyi bir konuma gelebilmek için yazmaya başlarsam, belki yazdıkça onlarla görüşme hevesim kalmayacak, edebiyatın, belki de sosyete de bana sağlayacağı itibarın tadını çıkarmak gelmeyecekti içimden, çünkü hazzı sosyete de değil, edebiyatta bulacaktım artık.

Dolayısıyla, öğle yemeğinden sonra Mme de Guermentes’a gidişimin sebebi, Saint-Loup’nun telgrafından sonra kişiliği-

nin en çekici yanını kaybetmiş olan Mlle d'Éporcheville'den çok, *Le Figaro*'ya abone olan veya satın alan kitlenin izlenimlери konusunda bana fikir verebilecek bir okur sıfatıyla, bizzat düşesti. Mme de Guermantes'ın evine gitmekten de memnundum zaten. Her ne kadar bu salonu hayal gücümü uzun süre meşgul etmiş olduğu için diğerlerinden farklı bulduğumu düşünsem de, nedenlerini bilmem, farkı ortadan kaldırıyordu. Ayrıca, benim gözümde birçok farklı Guermantes ismi vardı. Hafızamın bir adres defterine kaydedercesine kaydettiği Guermantes ismi, şiirsellikten yoksun olsa da, daha eski, Mme de Guermantes'la henüz tanışmadığım zamanlara ait olanlar, bilhassa düşesi uzun süre görmediğim dönemlerde, insan çehresine sahip kişinin çığ aydınlığı ismin esrarengiz ışınlarını gölgede bırakmadığı zaman içimde tekrar biçimlenirdi. O zaman Mme de Guermantes'ın evini yine gerçek ötesi bir şey gibi düşünmeye başladım; aynı şekilde, ilk hayallerimin sisli Balbec'ini de, sanki o yolculuğu hiç yapmamışçasına, 13:50 trenini hiç binmemişçesine, tekrar düşünürdüm. Nasıl bazen bir sevdiğimizi öldüğünü bir an unutarak düşünürsek, bütün bunların var olmadığını bildiğimi bir an unuturdum. Düşesin sofasına adımımı atınca, gerçeklik duygusu geri geldi. Ama yine de, düşesin her şeye rağmen, benim açımdan gerçekten hayalin asıl kesişme noktası olduğunu düşünerek teselli buldum. Salona girdiğimde, bir gün boyunca Saint-Loup'nun bahsettiği kız sandığım sarışın genç kızı gördüm. Düşesten beni kendisine "tekrar takdim etmesini" rica etti. Gerçekten ben de içeri girdiğim anda onu çok iyi tanıdığım hissine kapılmıştım, ama düşesin sözleri bu izlenimi yalanladı: "Ya! Mlle de Forcheville'le daha önce tanıştınız demek." Oysa ben aksine, bu isimde bir genç kıza hiç takdim edilmediğimden emindim; Odette'in eski aşkları ve Swann'ın kıskançlığı bana uzun uzun anlatıldığından beri hafızamda çok tanıdık olan bu isim, duymuş olsam, dikkatimi mutlaka çekerdi. İsim konusundaki çifte hatam, De L'Orgeville'i d'Éporcheville diye hatırlamam ve Forcheville'i Éporcheville'e dönüştürmem kendi başına olağandışı sayılmazdı. Asıl hata, olayları oldukları gibi, isimleri yazıldıkları gibi, insanları da fotoğrafla psikolo-

jinin yarattığı izlenime uygun olarak, kıpırtısızmışlar gibi tanıtmaktır. Ama aslında, genellikle algıladığımız, bu değildir katiyen. Dünyayı tamamen tersine görür, iştir, algılarız. Bir ismi işittiğimiz şekilde tekrarlarız, hatamızı ancak tecrübe düzeltebilir, o da her zaman olmaz. Combray'de herkes yirmi beş yıl boyunca Françoise'a Mme Sazerat'dan söz etmiş, Françoise, Mme Sazerin demekten vazgeçmemişti; bunun sebebi, kendisinde yerleşik hale gelen, bizim itirazlarımızla pekişen ve şahsındaki Saint-André-des-Champs Fransa'sına 1789'un eşitlikçi ilkelerinden eklenen yegâne şey olan huyu, (Françoise tek bir yurttaşlık hakkı talep ediyordu, o da kelimeleri bizim gibi telaffuz etmemek ve otel, yaz ve hava kelimelerinin dişil olduğunu iddia etmekte,) yani hatalarında bilerek, gururla ısrar etmesi değil, aslında ismi hep Sazerin olarak iştirtilmesiydi. "Hayat" denen sürekli hata, sayısız kılığa girip sadece görülen ve iştirilen âlemdedir değil, toplumsal, duygusal, tarihsel vs. âlemlerde de boy gösterir. Lüksemburg Prensesi sadece mahkeme başkanının eşinin nazarında yosma konumuna sahiptir ve bu da pek önemli değildir; biraz daha önemli bir hata, Swann'ın nazarında Odette'in zor elde edilir bir kadın olmasıdır, Swann'ın buradan yola çıkarak kafasında yazdığı roman, hatasını anladığında daha da ıstıraplı olur; çok daha önemli bir hata, Almanlar'ın nazarında, Fransızlar'ın, intikam almaktan başka şey düşünmemesidir. Evrene ilişkin görüntülerimiz şekilsiz ve parça parçadır, bu görüntüleri tehlikeli yanlışlıklara meydan veren itibari çağrışımlarla tamamlarız. Dolayısıyla, Forcheville ismini duyduğumda pek de şaşırmamam gerekirdi (genç kızın bahsini çok duyduğum Forcheville'in bir akrabası olabileceğini düşünmeye başlamıştım bile); ne var ki, sarışın genç kız, muhtemelen tatsız soruları kibarca önlemek isteğiyle hemen atıldı: "Hatırlamıyor musunuz? Beni bir zamanlar yakından tanırdınız, bizim eve gelirdiniz, arkadaşınız Gilberte'im ben. Beni tanımadığınızı anlamıştım. Ben sizi hemen tanıdım." (Bunu beni salonda görünce hemen tanımış gibi söylüyordu, ama aslında sokakta görüp tanımış ve selam vermişti; daha sonra Mme de Guermantes'tan duyduğuma göre, Gilberte onu yosma sanıp takip ettiğimi, geçerken hafifçe

dokunduğumu çok komik, inanılmaz bir şey gibi anlatmış düşese.) Adının neden Mlle de Forcheville olduğunu ancak o gittikten sonra öğrenebildim. Swann öldükten sonra derin, uzun süren ve içten bir acıya boğularak herkesi şaşırtan Odette, çok zengin bir dul konumunda bulmuştu kendini. Forcheville uzun bir şatolar turuna çıkıp ailesinin karısını kabul edeceğinden emin olduktan sonra, Odette'le evlenmişti. (Aile fertleri biraz zorluk çıkarmış, ama yarı-sefalet halinde yaşayan yoksul akrabaları refaha kavuşunca masraflarını karşılamak-tan kurtulacaklarını düşünmüş ve menfaat gereği razı olmuş-lardı.) Kısa bir süre sonra, Swann'ın art arda birçok akrabasını kaybettiğinden miras yoluyla muazzam bir servet sahibi olan bir amcası ölmüş ve bütün o serveti Gilberte'e bırakmıştı; böylece Gilberte Fransa'nın en zengin mirasçılarından biri olmuştu. Ne var ki, o dönemde Dreyfus Davası'nın sonuçları bir Yahudi düşmanlığı akımına, buna paralel olarak da daha çok sayıda Yahudi'nin yüksek sosyeteye nüfuz etmesine yol açmış-tı. Siyasetçiler, yargı hatasının açığa çıkmasının Yahudi düş-manlığını baltalayacağı tahmininde yanılmamışlardı. Fakat geçici de olsa, yüksek sosyete de Yahudi düşmanlığı aksine keskinleşmiş, şiddetlenmişti. Küçük büyük bütün soylular gi-bi kendi soyadının La Rochefoucauld'dan daha eski olduğunu aile sohbetlerinde öğrenmiş olan Forcheville, bir Yahudi'nin dul karısıyla evlenmekle, sokaktan topladığı bir fahişeyi sefa-letten, çirkeften kurtaran bir milyoner gibi hayır işlediğini dü-şünüyordu. Bu iyiliğini, Gilberte'e de yansıtmaya hazırdı; Gil-berte'in milyonları, evlilik için yararlı olmakla birlikte, o abes Swann soyadı bir engeldi. Forcheville Gilberte'i evlat edinece-ğini açıkladı. Mme de Guermantes'ın Swann evlendiğinde ka-rısını da, kızını da evinde ağırlamayı reddederek –âdeti oldu-ğu üzere– çevresini şaşırttığını görmüştük. Düşesin bu acı-masız tavrı Swann'a iyice ağır gelmişti, çünkü Swann uzun müddet boyunca Odette'le evlenme ihtimaline kızını Mme de Guermantes'a takdim etme imkânı olarak bakmıştı. Hayalini kurduğumuz bu tür sahnelerin çeşitli nedenlerle asla gerçek-leşmediğini onca hayat tecrübesi olan Swann'ın bilmesi gere-kirdi şüphesiz; ne var ki, bu nedenlerden biri, Swann'ın bu

takdimi gerçekleştiremediğine hayıflanmasını engelledi. Çünkü insanı harekete geçiren imge ister evinden çıkmayan bir adamın trene binmesini sağlayan, güneşin batışını seyrederek alabalık yeme imgesi olsun, ister ahlaki kaygılardan yoksun bir adamın cesursa ve düşüncelerini sonuna kadar götürüyorsa cinayet işlemesine, tembelse ve ilk adımda takılıp kalıyorsa, ailesinin mirasına konmak için yakınlarının ölmesini istemesine yol açan, bir akşam vakti, gururlu bir kasiyer kızın karşısına şatafatlı bir arabayla çıkma arzusu, hangi imge olursa olsun, o imgeye ulaşmamızı sağlayacak olan eylem (seyahat, evlilik, cinayet, vs.) bizde öyle köklü bir değişikliğe sebep olur ki, henüz seyyah, koca, canı veya (şöhret uğruna çalışmaya koyulan ve birden şöhret arzusu sönen) münzevi değilken hayal ettiğimiz imge önemini kaybeder, hatta aklımıza bile gelmeyebilir. Ayrıca eyleme geçme isteğimizin boşuna olmadığını kanıtlamakta inat etsek bile, güneş batışı manzarasının gerçekleşmemesi veya o anda üşüdüğümüz için açık havada alabalık yemeyi değil, şömine başında çorba içmeyi tercih etmemiz ihtimali büyüktür; bizi belki de bambaşka nedenlerden ötürü takdir eden kasiyer kız arabamızdan etkilenmeyebilir, bu ani zenginlik, onda kuşku uyandırabilir. Kısacası, Swann'ın evlendikten sonra karısıyla kızının Mme Bontemps gibi kişilerle ilişkisini her şeyden çok önemseydiğini daha önce görmüştük.

Düşesin Mme ve Mlle Swann'ın kendisine takdim edilmelerine asla izin vermeme kararını belirleyen ve Guermantes'ların sosyete hayatına bakış açısından kaynaklanan çeşitli sebeplere âşık olmayan insanların sevenlerde kınadıkları, aşkla açıklanan şeyden kendilerini mutlu bir güvenle uzak tutmalarını da ekleyebiliriz. "Yo! Ben bu işe karışmam; zavallı Swann sersemlik edip hayatını mahvetmek istiyorsa, kendi bileceği iş, ama beni kandıramazlar, bu iş çok kötü bitebilir, ne halleri varsa görsünler." Swann da, Odette'e aşkı çoktan bitmiş, küçük kabilenin bir önemi kalmamışken, Verdurin'lerle ilişkili olarak, bana aynı tavrı, seyirci kalmayı tavsiye etmişti. Üçüncü şahısların bizzat yaşamadıkları tutkularla ve bu tutkuların yol açtığı davranış sorunlarıyla ilgili yargıları, bu yüzden bil-

gelikle yüklüdür. Hatta Mme de Guermantes'in Mme ve Mlle Swann'ı dışlamak konusunda gösterdiği sebat herkesi şaşırtmıştı. Mme Molé ve Mme de Marsantes Mme Swann'la dostluk kurmaya başladıklarında, yüksek sosyeteden çok sayıda hanımı Mme Swann'ın evine götürdüklerinde, Mme de Guermantes uzlaşmaya yanaşmamakla kalmamış, aradaki köprüleri yakmayı ve kuzini Guermantes Prensesi'ne örnek olmayı da başarmıştı. Rouvier'nin başbakanlığı döneminde, Fransa'yla Almanya arasında savaş çıkacağına sanıldığı krizin en ağır günlerinden biriydi; Mme de Guermantes'in evinde M. de Bréauté'yle akşam yemeğindeydik, o akşam düşesi kaygılı bulmuştum. Siyasete burnunu sokmaktan hoşlanan düşesin savaştan korktuğunu bu şekilde gösterdiğini düşünmüştüm; bir keresinde sofraya son derece kaygılı bir edayla oturduğunu, sorulara zar zor, tek kelimeyle cevap verdiğini, davetlilerden biri çekinerek niçin kaygılandığını sorunca da, ciddiyetle, "Çin beni endişelendiriyor" dediğini biliyordum. Ne var ki, aradan birkaç dakika geçtikten sonra, benim savaş çıkacak korkusuna atfettiğim kaygılı tavrı Mme de Guermantes, M. de Bréauté'ye söylediği şu sözlerle kendisi açıklamıştı: "Marie-Aynard'ın Swann'lara yüksek sosyete de bir mevki sağlamak istediğini duydum. Yarın sabah mutlaka gidip Marie-Gilbert'le görüşmeliyim, bunu engellemem için bana yardım etmesini isteyeceğim. Aksi takdirde, yüksek sosyete diye bir şey kalmayacak. Dreyfus Davası iyi güzel ama, köşedeki bakkalın karısı da ben milliyetçiyim deyip evimize davet edilmek isteyebilir." Benim tahminime kıyasla ciddiyetten son derece uzak olan bu sözleri duyunca yaşadığım şaşkınlık, bir aristokrat düğününün önemi karadaki ve denizdeki savaşları gazetenin son sayfasına ittiği için *Le Figaro*'da genellikle Rus-Japon savaşına ilişkin son haberlerin verildiği sayfada Mme de Mortemart'a düğün hediyesi gönderenlerin listesiyle karşılaşan okurun düştüğü hayrete benziyordu. Düşes ayrıca sınır tanımayan sebatından, her fırsatta ifade ettiği gururlu bir tatmin de duyuyordu. "Babal bizim Paris'in en seçkin iki şahsiyeti olduğumuzu iddia ediyor, Mme ve Mlle Swann'la selamlaşmayı reddeden sadece ikimiz varız çünkü. Babal'e göre seçkinlik,

Mme Swann'la tanışmamak demek" diyordu düşes ve kahkahalarla gülüyordu.

Ne var ki, Swann öldüğünde, Mlle Swann'ı evinde ağırlamama kararı Mme de Guermantes'in gururunu, bağımsızlığını, egemenliğini, zalimliğini tatmin etmez olmuştu, çünkü düşese karşı koyma hazzını yaşatan, onu kararlarından bir türlü döndüremeyen kişi artık yoktu. Bunun üzerine düşes canı ne isterse onu yapmaya muktedir olduğunu kendisine hissettirebilecek, yaşayan insanlara ilişkin başka kararlara geçmişti. Swann'ın kızını düşünmüyordu, ama bahsi geçtiğinde, bilmediği bir yeri merak eder gibi bir merak uyanıyordu içinde; Swann'ın talebine karşı koyma arzusu artık bu merakı bastırmıyordu. Ayrıca bir duygu o kadar çok duygunun bir araya gelmesiyle oluşabilir ki, düşesin bu ilgisinde Swann'a eskiden beslediği yakınlığın, sevginin bir payı bulunmadığını söyleyemeyiz. Hiç şüphe yok ki, düşes –toplumun her katmanında sosyetik ve havai bir yaşama biçimi duyarlılığı körelttiği ve ölüleri diriltme gücünden kişiyi yoksun bıraktığı için– birini gerçekten sevebilmek için onun varlığına –tam bir Guermantes olarak, başarıyla uzattığı somut yakınlığına– ihtiyaç duyan kişilerdendi, ama pek yaygın olmayan bir özelliği daha vardı: Birinden biraz nefret edebilmek için de onun varlığına ihtiyaç duyardı. Dolayısıyla, çoğu kez insanlara beslediği olumlu hisler o insan yaşarken, şu veya bu hareketine sinirlendiği için askıya alınır, öldükten sonra canlanırdı. O zaman, neredeyse bir özür dileme arzusu duyardı; çünkü öldükten sonra bir insanı hayalinde –belli belirsiz de olsa– canlandırıldığında, sadece meziyetleriyle, yaşarken kendisini sinirlendirmiş olan küçük tatminlerden, küçük iddialardan arınmış halde hatırlardı. Bu da, Mme de Guermantes'in bütün havailiğine rağmen, bazen tavrına bir asalet –epeyce alçaklıkla karışmış bir asalet– katardı. Çünkü insanların dörtte üçü yaşayanları pohpohlar ve ölüleri hiç dikkate almazken, düşes çoğunlukla yaşarken hırpaladığı kişiler öldükten sonra, onların isteği doğrultusunda hareket ederdi.

Gilberte'e gelince, onu seven ve onuruna birazcık saygı besleyen herkes, düşesin bu konudaki tutumunun değişmesi-

ne ancak Gilberte'in yirmi beş yıl hiçe sayıldıktan sonra yapılan bu yaklaşma girişimini küçümseyip reddetmek suretiyle, nihayet bunca yılın intikamını alabileceğini düşünerek sevinebilirdi. Ne yazık ki, manevi refleksler her zaman sağduyunun tahminine uymaz. Yersiz bir hareket yüzünden önem verdiği bir kişiye ilişkin bütün umutlarının suya düştüğünü zanneden kişinin umutları, aksine, bu hakaret sayesinde karşılık görür. Kendisine kibar davranan kişilere karşı oldukça kayıtsız kalan Gilberte, küstah Mme de Guermantes'i hayranlıkla düşünmekten kendini alamıyor, nobranlığının sebebini merak ediyordu; hatta bir defasında düşese mektup yazıp kendisine hiçbir şey yapmamış olan bir genç kıza niçin gazez beslediğini sormayı düşünmüştü (böyle bir şey yapsa, onu birazcık seven herkes onun adına utançtan ölürdü). Guermantes'lar Gilberte'in gözünde asaletin asla kazandıramayacağı bir boyuta ulaşmışlardı. Guermantes'ları yalnız bütün soyluların değil, kraliyet ailelerinin de üstünde bir mevkide görüyordu.

Swann'ın eski hanım arkadaşlarından bazıları Gilberte'le yakından ilgileniyorlardı. Aristokrat çevrede Gilberte'e kalan son miras öğrenildiğinde, onun ne kadar iyi yetişmiş bir kız olduğu, harika bir eş olacağı fark edilmeye başlandı. Mme de Guermantes'ın bir akrabasının, Nièvre Prensesi'nin, oğlunu onunla evlendirmeyi düşündüğü söyleniyordu. Mme de Guermantes Mme de Nièvre'den nefret ederdi. Böyle bir evliliğin skandal olacağını her yerde söyledi. Mme de Nièvre korkuya kapılıp hiç böyle bir şey düşünmediğini iddia etti. Mme de Guermantes havanın güneşli olduğu bir gün, öğle yemeğinden sonra M. de Guermantes'la birlikte gezmeye çıkmadan önce, aynanın karşısında şapkasını takmaktaydı, aynadaki mavi gözlerine ve hâlâ sarı olan saçlarına bakıyordu; oda hizmetçisinin elindeki çeşitli şemsiyelerden birini seçecekti. Güneş pencereden içeri dolmuştu; güzel havadan yararlanıp Saint-Cloud'ya gitmeye karar vermişlerdi. İnci grisi eldivenleri ve başında silindir şapkasıyla çıkmaya hazır olan M. de Guermantes, "Oriane hâlâ çok çarpıcı. Büyüleyici bir kadın" diye düşünüyordu. Karısının keyifli görüldüğünü fark edip, "Aklıma gelmişken, dedi, Mme de Vierelef size bir mesaj ilet-

memi rica etti. Sizi pazartesi günü Opéra'ya davet etmek istiyormuş. Ama Swann'ın kızı da onunla birlikte olacağı için cesaret edememiş, benden bir zemin yoklaması yapmamı rica etti. Ben bir fikir beyan etmiyorum, sadece iletiyorum. Aslında bana sorarsanız..." diye ekledi kaçamak bir tavırla; ikisinin insanlara ilişkin duyguları ortaktı ve her ikisinde tıpatıp aynı duygular uyanırdı, dolayısıyla, karısının Mlle Swann'a karşı düşmanlığının kalmadığını ve onu merak ettiğini kendinden biliyordu. Mme de Guermantes, tülünü düzelterip bir şemsiye seçti. "Nasıl isterseniz, dedi, benim için fark etmez. Ben kızla tanışmamızda bir sakınca görmüyorum. Ona hiçbir zaman karşı olmadığımı biliyorsunuz zaten. Ben sadece dostlarımın gayri meşru eşlerini ağırlama durumuna düşmek istemiyordum. Hepsi bu. —Çok da haklıdınız, diye cevap verdi düğ. Bilgelğin canlı timsalisiniz hanımefendi ve bu şapkayla harika görünüyorsunuz. —Çok nazıksınız" dedi Mme de Guermantes kocasına gülümseyerek ve kapıya doğru yürüdü. Ama arabaya binmeden önce, birkaç açıklama daha yapmak istedi; "Artık birçok kişi annesiyle görüşüyor, zaten o da akıllılık edip yılın dokuz ayını hasta yatağında geçiriyor. Kız çok sevimliymiş. Swann'ı ne kadar sevdiğimizi herkes bilir. Kızıyla tanışmamızı doğal bulacaklardır" dedi ve Saint-Cloud'ya doğru yola koyuldular.

Bir ay sonra, Swann'ın henüz Forcheville soyadını almamış olan kızı Guermantes'larda öğle yemeğindeydi. Çok çeşitli konular konuşuldu; yemeğin sonunda, Gilberte çekinerek, "Sanıyorum babamı yakından tanıyordunuz dedi. Tanımaz olur muyuz" dedi Mme de Guermantes; sesindeki hüzün, kızın kederini anladığını gösteriyor, aşırı vurgusu ise, babayı tam olarak hatırlayamadığını gizlemek istiyormuş izlenimi uyandırıyordu. "Yakından tanırdık kendisini, gayet iyi hatırlıyorum onu." (Gerçekten de, hatırlaması doğaldı, Swann yirmi beş yıl boyunca, hemen her gün ziyaretine gelmişti.) "Kim olduğunu gayet iyi biliyorum, anlatayım" diye ekledi, sanki kızı babasının kim olduğunu açıklamak, onun hakkında bilgi vermek istermiş gibi; "kayınvalidemin eski dostuydu, kayınbiraderim Palamède'le de yakın arkadaşlıklar. —Buraya da gelirdi, hatta

ögle yemeğine gelirdi” diye ekledi M. de Guermantes, sahte bir tevazu ve ayrıntı merakıyla. “Hatırlarsınız Oriane. Babanız çok iyi bir insandı! Dürüst bir ailenin evladı olduğu belliydi. Ben çok eskiden, annesiyle babasını da görmüştüm. Hepsi çok iyi insanlardı!” Swann da, annesiyle babası da hayatta olsalar, Guermantes Dükü’nün kendilerini hiç tereddütsüz bir bahçıvanlık işi için tavsiye edebileceği anlaşılıyordu. İşte Saint-Germain muhitinde, bütün burjuvalara diğer burjuvalardan bu şekilde bahsedilir; belki muhatabın lehine –sohbet süresince– yapılan istisnaya dikkat çekip, onu pohpohlamak için ve daha çok ya da aynı anda aşağılamak için. Aynı şekilde bir Yahudi düşmanı da, bir yandan karşısındaki Yahudi’nin gönlünü okşarken, bir yandan da kabalaşmadan kırıcı olma imkânı tanıyan genellemelerle Yahudiler’i kötüler.

Fakat görüştüğü kişiyi hoşnut etmeyi gerçekten bilen, gitmesine bir türlü izin veremeyen, Şimdiki An’ın kraliçesi Mme de Guermantes, aynı zamanda onun kölesiydi de. Swann bazen, düşeste konuşma sarhoşluğu içinde, Swann’ı sevdiği yanlışlığını uyandırır, ama artık bunu yapmasına imkân yoktu. “Çok hoş bir insandı” dedi düşes, hüzünlü bir tebessümle; Gilberte’e yönelttiği tatlı bakış, genç kız yeterince duyarlıysa eğer, anlaşıldığını ve Mme de Guermantes’in onunla baş başa, uygun koşullarda bulunsa, duyarlılığını ona bütün derinliğiyle, seve seve açacağını göstermeyi amaçlıyordu. Ne var ki, M. de Guermantes, belki koşulların bu tür sevgi gösterileri için hiç uygun olmadığını düşündüğünden, belki de bütün abartılı duyguların kadınların alanına girdiğini ve düşesten daha bilgili olduğu yemek ve şarap konuları bir yana, kadınların alanına giren diğer konular gibi bunun da erkekleri ilgilendirmediğini düşündüğünden, görünür bir sabırsızlıkla dinlediği bu konuşmaya katılıp uzatmayı gereksiz buldu. Zaten Mme de Guermantes da, duyarlılık nöbeti geçince, yüksek sosyete havailiğine bürünüp ekledi: “Ayrıca şunu da söyleyeyim, kayınbiraderim Charlus’un çok samimi arkadaşı olmakla kalmayıp, Voisenon’la (Guermantes Prensi’nin şatosu) da dosttu.” Düşes bu sözleriyle sanki Swann’ın M. de Charlus’le ve prensle tanışması bir tesadüfmüş, düşesin kayınbiraderi ve kuzeniyle

özel koşullarda ilişki kurmuş gibi bir hava yaratıyordu; oysa Swann o muhitte herkesle dosttu; bununla da kalmayıp, Mme de Guermantes sanki Gilberte'e babasının aşağı yukarı nasıl biri olduğunu anlatmak istiyor, tanışmamız için bir sebep olmayan biriyle nasıl tanıştığımızı açıklamak veya anlatımımızı ilginç kılmak istediğimizde, belirli bir kişinin desteğinden bahsederken değindiğimiz tipik özelliklerin yardımıyla, babasını bir yere "oturtmaya" çalışıyordu. Gilberte'e gelince, zaten değiştirmek istediği konu kapanınca sevindi, çünkü Swann'ın inceliği ve büyüleyici zekâsı kızına da aynen geçmişti; dük ve düşes de bunu fark edip hoşlanmışlardı, Gilberte'e tekrar gelmesini, arayı uzatmamasını söylediler. Guermantes'lar amaçsız yaşayan insanların ayrıntı merakıyla ilişki kurdukları kişilerde en basit meziyetleri bulup çıkarır, bu meziyetler karşısında kırdı bir ot bulan şehirlinin saf hayranlığını heyecanla sergilerler veya tersine, en ufak kusurlarını adeta mikroskopla büyütür, bitmez tükenmez yorumlarda bulunur, sinir olurlardı; çoğu kez de, aynı insanın kâh meziyetlerini, kâh kusurlarını ortaya çıkarırlardı. Gilberte örneğinde, M. ve Mme de Guermantes'ın aylak basireti önce olumlu özelliklerine yöneldi; Gilberte gittikten sonra düşes kocasına, "Bazı kelimeleri nasıl telaffuz ettiği dikkatinizi çekti mi? dedi. "Aynı Swann, onu dinler gibi oldum. —Ben de aynı şeyi söyleyecektim Oriane. —Espirili bir kız, aynı babasının espri anlayışı. —Bence babasından çok üstün. O sayfiye hikâyesini ne kadar güzel anlattığını hatırlasana; Swann'da olmayan bir parıltısı var. —Yo! Swann, çok espirili adamdı doğrusu. —Canım, ben espirili değildi demiyorum, parıltısı yoktu diyorum" dedi M. de Guermantes sızlanarak; gut hastalığı yüzünden sinirliydi ve sinirini çıkaracak başka birini bulamadığı zaman düşesi hedef alırdı. Ama niye sinirli olduğunu tam olarak kavrayamadığından, yanlış anlaşılmış gibi bir havaya bürünmeyi tercih ediyordu.

Dükle düşesin bu dostça tutumu benimsemeleri, Gilberte'e icabında, "zavallı babanız" diyebilecekleri anlamına geliyordu, ama Forcheville tam o sıralarda genç kızı evlat edindiğinden, bu da mümkün değildi. Gilberte Forcheville'e "Baba" diye hitap ediyor, terbiyesi ve seçkinliğiyle yüksek sosyetenin

dul hanımlarını büyölüyordu; Forcheville'in genç kıza büyük bir iyilik yapmış olmasına karşılık, kızın da çok onurlu olduğunu, gördüğü iyiliğin karşılığını fazlasıyla verdiğini herkes teslim ediyordu. Şüphesiz ara sıra son derece rahat davranabildiği ve bunu da istediği için, kendini bana hatırlatmış ve benim yanımda gerçek babasından bahsetmişti. Ama bu bir istisnaydı, artık kimse onun yanında Swann'ın adını anmaya cesaret edemiyordu. Guermantes'ların salonuna girdiğimde, Elstir'in eskiden üst kattaki küçük bir odada, sürgünde bulunan, benim tesadüfen görmüş olduğum iki desenini fark etmiştim. Elstir şimdi modaydı. Mme de Guermantes Elstir'in onca tablosunu kuzinine vermiş olduğuna çok pişmandı, ama moda olduğu için değil, şimdi o tablolar hoşuna gittiği için pişmandı. Aslında moda, Guermantes'ların tipik bir örnek teşkil ettiği bir grup insanın hayranlığından oluşur. Ama düşes Elstir'in başka tablolarını satın almayı hayalinden bile geçiremiyordu, çünkü bir süredir Elstir'lerin fiyatı çılgınca artmıştı. Hiç değilse, salonunda Elstir'den bir şey olsun diye, bu iki deseni aşağı indirmişti ve bunları "resimlerine tercih ettiğini" söylüyordu. Gilberte ressamın üslubunu tanıdı. "Elstir'i hatırlatıyorlar" dedi. Düşes düşünmeden atıldı: "Evet, onun desenleri, bunları bize aldırın da sizin ba... bazı arkadaşlarımızdı. Harika şeyler. Bence resimlerinden daha değerli." Ben bu konuşmayı duymadım, desenlere bakmaya gittim. "Aa, bu Elstir'i..." Mme de Guermantes'ın telaşlı el kol işaretlerini fark ettim. "Öyle ya, yukarıda görüp hayran olduğum Elstir bu. Burada o koridordan çok daha iyi durmuş. Elstir'den söz açılmışken, dün *Le Figaro*'da ondan bahsetmiştim. Okudunuz mu? —Siz *Le Figaro*'ya yazı mı yazdınız?" diye haykırdı M. de Guermantes; "Ama o benim kuzinimdir" diye haykırırcasına, şiddetle. "Evet, dünkü gazetede. —*Le Figaro* olduğundan emin misiniz? Hayret doğrusu. Her ikimizin ayrı *Le Figaro*'ları vardır, birimizin gözünden kaçsa, öbürümüz fark ederdi. Değil mi Oriane? Öyle bir şey yoktu." Dük *Le Figaro*'yu getirtti ve ancak gözleriyle görünce inandı; sanki o âna kadar, yazımın yayımlandığı gazete konusunda benim yanılmış olmam ihtimali daha fazlaydı. "Ne? Anlayamadım, *Le Figaro*'da yazınız

mı yayımlandı yani?” dedi düşes, ilgilenmediği bir konuda konuşmak için kendini zorlayarak. “Canım Basın, sonra okursunuz.” Gilberte araya girdi: “Yo, bence düğ, gazeteyi kaplayan koca sakalıyla çok hoş görünüyor. Ben de eve döner dönmez okuyacağım. —Evet dedi düşes, şimdi herkes sakalını kesti ya, o, sakal uzatıyor, her zaman başkalarından farklıdır. Evlendiğimizde ne sakalı vardı, ne de bıyığı. Onu tanımayan köylüler Fransız olduğuna inanmazdı. O sıralar Laumes Prensi’ydi. —Bir Laumes Prensi hâlâ var mı?” diye sordu Gilberte; yıllar boyunca kendisiyle selamlaşmayı reddetmiş bu kişilere ilişkin her şey ilgisini çekiyordu. “Yok canım dedi düşes, hüzünlü, okşayan bakışlarla. —Ne kadar güzel bir unvan. En güzel Fransız unvanlarından biri!” dedi Gilberte; bir an gelir, kimi zeki insanlar da kaçınılmaz biçimde beylik sözler söylerler. “Evet öyle, ben de üzülüyorum. Basın Laumes Prensi unvanını ablasının oğlu alsın istiyor, ama aynı şey değil tabii; aslında olabilir, en büyük erkek evlada geçmesi şart değil, büyükten küçüğe de geçebilir. Neyse, dediğim gibi, o günlerde Basın’ın ne bıyığı vardı, ne sakalı; bir gün, bir hac ziyareti sırasında, hatırlıyor musunuz hayatım?” dedi düşes kocasına, “Paray-le-Monial’e gittiğimizde, köylülerle sohbetten hoşlanan kayınbiraderim Charlus, çeşitli köylülere, ‘Sen nerelisin?’ diye soruyor, çok cömert olduğu için adamlara bir şeyler veriyor, içmeye götürüyordu. Hiç kimse Mémé gibi hem mağrur hem de sade olamaz. Düşesliğini yeterli bulmadığı bir düşese selam bile vermez, bir köpek bakıcısını iltifata boğar. Ben de Basın’e, ‘Basın, siz de adamlarla konuşsanıza biraz’ dedim. Kocam, her zaman pek yaratıcı olamadığından... —Teşekkürler Oriane, dedi düğ, gömülmüş olduğu yazımdan başını kaldırmadan, —...köylülerden birine yanaşıp kardeşinin sorusunu aynen tekrarladı: ‘Sen nerelisin? —Laumes’luyum. —Laumes’lusun demek. Ben senin prensinim.’ Bunun üzerine köylü, Basın’ın tüysüz yüzüne bakıp cevap verdi: ‘Değilsiniz. Siz *English*’siniz.’” Nasıl ki bazı dua kitaplarında, o dönemin kalabalığının ortasında Bourges Katedral kulesinin kühahını bulursak, düşesin bu hikâyelerinde de en seçkin soyluluk unvanları, örneğin Laumes Prensi unvanı, asıl bağ-

lamlarında, eski halleri, yerel renkleriyle ortaya çıkardı. Bir üniformalı uşağın bıraktığı kartvizitler düşese getirildi. “Bu kadını tanımıyorum, derdi nedir bilmem. Bunu size borçluyum Basın. Oysa bu tür ilişkiler sizin için pek de hayırlı olmamıştı, zavallı dostum” dedi düşes; sonra Gilberte’e döndü: “Size kim olduğunu bile açıklayamayacağım; tanımıyorsunuzdur herhalde, adı Lady Rufus İsrâel.” Gilberte’in yüzü kıpkırmızı oldu: “Tanımıyorum” dedi (oysa Lady İsrâel, Swann’ın ölümünden iki yıl önce onunla barışmıştı ve Gilberte’e adıyla hitap ederdi), “ama başkalarından duydum, kimi kastettiğinizi gayet iyi biliyorum.” Duyduğuma göre, bir genç kız, belki fesatlık olsun diye, belki de patavatsızlık ederek Gilberte’e asıl babasının adını sorduğunda Gilberte bocalamış, söyleyeceği ismi biraz yozlaştırarak, “Suan” yerine “Svan” diye telaffuz etmiş, aslında İngilizce kökenli soyadını bir Alman soyadı haline getirdiğini ve bunun aşağılayıcı bir şey olduğunu söyledikten sonra fark edebilmişti. Hatta kendini yüceltmek için, “Doğumumla ilgili çok farklı şeyler anlatıldı, benim hepsinden habersiz olmam gerekiyor aslında” diye de ekleyerek, iyice alçaltmıştı.

Gilberte kimi zaman annesiyle babasını düşünüp bu hayat görüşünden çok utanıyor olsa gerekti (çünkü Mme Swann bile onun gözünde iyi bir anneydi ve gerçekten öyleydi de); ne yazık ki, hayat görüşünü oluşturan unsurları annesiyle babasından aldığını da hesaba katmak gerekir, çünkü kişiliğimizi kendi kendimize, hiç yoktan yaratmayız. Annede var olan bencillğe babanın ailesine özgü, farklı bir bencillik eklenir; bu, her durumda bencilliğin artması, hatta katlanması anlamına gelmez, yeni, çok daha güçlü ve korkunç bir bencillik yaratır. Dünya kurulduğundan beri, bir kusurun belirli bir türüne sahip aileler, aynı kusurun başka bir türüne sahip ailelerle birleştikçe, bu evliliklerden doğan çocuklarda kusur eksiksiz ve iyice korkunç bir hal aldığından, üst üste biriken bencilliklerin (şimdilik bu kusurla kendimizi sınırlayalım), bütün insanlığı yok edecek bir boyuta, güce ulaşması gerekirdi; ne var ki, yine aynı kusurun doğurduğu bazı doğal kısıtlamalar, kusurun makul ölçülerde kalmasını sağlar; tıpkı

tekhücrelilerin, sonsuz çoğalarak gezegenimizi yok etmesini, bitkilerde tekeşeyli döllenmenin bitkiler âlemini yok etmesini engelleyen kısıtlamalar gibi. Ara sıra bir meziyet bu bencillikle birleşerek farklı, çıkar gütmeyen bir güç oluşturur. Manevi kimyanın nesiller boyunca aşırı korkunç hale gelen unsurları bu şekilde sabitleyip zararsız kılmasını sağlayan sonsuz bileşim vardır ve ailelerin tarihine çok ilginç bir çeşitlilik katabilir. Ayrıca, Gilberte’te de bulunması gereken bu birikmiş bencilliklerin yanı sıra, anne-babanın büyüleyici bir meziyeti de bulunur; bir an gelir, bu meziyet tek başına sahnede kalır ve etkileyici rolünü kusursuz bir samimiyetle oynar. Gilberte her zaman önemli bir şahsiyetin gayri meşru kızı olduğunu ima edecek kadar ileriye gitmiyordu elbette, ama çoğunlukla, soyunu gizliyordu. Belki sadece itiraf etmeyi tatsız buluyor, başkalarından öğrenilmesini tercih ediyordu. Belki de gerçekten gizlediğini zannediordu ve kesin olmayan bu inancı, şüphe değil, Musset’nin Tanrı Umudu örneğindeki gibi, istediğimiz şeye ihtimal tanıyan bir inançtı.

“Şahsen tanımıyorum” diye devam etti Gilberte. Mlle de Forcheville ismini kullanarak, her şeye rağmen Swann’ın kızı olduğunu gizleyebileceğini mi umuyordu? Belki bazı insanlardan, zamanla da herkesten gizleyebileceği beklentisi içindeydi. Bilmeyenlerin o andaki sayısı konusunda hayallere kapılıyor olamazdı; birçok insanın, “Swann’ın kızı bu” diye fısıldaştığını biliyordu şüphesiz. Ama biz baloya giderken bazı insanların sefalet yüzünden intihar ettiğini bilmek gibi, uzak ve bulanık bir bilgiydi bu; doğrudan bir izlenime dayalı, daha kesin bir bilgiye dönüştürülmek istenmeyen bir bilgiydi. Bir şeyden uzaklaşmak onu gözümüzde küçülttüğü, belirsizleştirdiği, tehlikesini azalttığı için, Gilberte asıl soyadının Swann olduğunun onun yanında öğrenilmesini gereksiz buluyordu. Gilberte insan kılığındaki devekuşlarının en yaygın türüne aitti (en azından o dönemde); bunlar görülmemek için değil, görüldüklerini görmemek için kafalarını kuma gömerler; görülmemeleri zaten imkânsızdır, görüldüğünü görmemek ise, hiç yoktan iyidir, gerisini de şansa bırakırlar. İnsanlar asıl soyadının Swann olduğunu öğrendikleri esnada Gilberte

yanlarında bulunmamayı tercih ediyordu. Kafamızda canlandırdığımız insanların yakınında bulunduğumuz ve insanları gazete okurken kafamızda canlandırabildiğimiz için, Gilberte gazetelerin kendisinden Mlle de Forcheville diye söz etmesini tercih ediyordu. Şunu da belirtmek gerekir ki, kendi imzasını taşıyan yazılarda, mektuplarında, geçiş dönemini G. S. Forcheville imzasıyla idare etmişti. Bu imzadaki asıl riyakârlık, Swann soyadının değil, Gilberte adının diğer harflerinin atılmış olmasıydı. Mlle de Forcheville, masum adını basit bir G'ye indirgemek suretiyle, Swann soyadına aynen uygulanan ameliyatın da aynı şekilde sadece kısaltma amacı taşıdığını dostlarına ima eder gibiydi. Hatta S'ye özel bir önem veriyor, G'yi bölen uzun bir kuyruk halinde yazıyordu, ama bu kuyruğun geçici olduğu ve tıpkı insanda artık bulunmayan uzun maymun kuyruğu gibi kaybolmaya mahkûm olduğu hissediliyordu.

Buna rağmen Gilberte'in snobizmi, Swann'ın zekice merakından da yoksun değildi. O öğleden sonra, Mme de Guermantes'a M. du Lau'yla tanışma imkânı bulur mu diye sordüğünü hatırlıyorum; düşes markinin hasta olduğunu ve evden çıkmadığını söyleyince Gilberte nasıl biri olduğunu sordu ve hafifçe kızarak, bahsini çok işittiğini ekledi. (Lau Markisi Swann'ın bekârlık dönemindeki en yakın arkadaşlarındandı; hatta Gilberte de, henüz bu muhitle ilgilenmediği dönemde markiyi görmüş olabilirdi.) "Acaba M. de Bréauté'ye veya AgriENTO Prensi'ne benzetebilir miyiz? diye sordu. —Yo! Katiyen!" diye haykırdı Mme de Guermantes; yöresel farklılıklar konusunda uzman olan düşes, ağırbaşlı olmakla birlikte, yaldızlı ve boğuk sesiyle renklenmiş, menekşe rengi gözleriyle çiçeklenen portreler çizdi. "Hayır, hiç benzemez. Du Lau terbiyesiyle, teklifsizliğiyle, sevimliliğiyle tam bir Périgord asilzadesiydi. Du Lau'nun yakın dostu olan İngiliz kralı Guermantes'a geldiğinde, av partisinden sonra ikinci kahvaltısı edilirdi; Du Lau genellikle bu saatte çizimlerini çıkarıp kalın, yünlü terlikler giyerdi. Kral Edward'ın ve çeşitli grandüklerin varlığı onu katiyen etkilemez, Guermantes şatosunun büyük salonuna hiç çekinmeden yün terlikleriyle inerdi. Lau d'Al-

lemans Markisi sıfatıyla, İngiliz Kralı'nın karşısında kendini kısıtlaması için hiçbir neden olmadığını düşünürdü. Benim en çok sevdiklerim, o ve sevimli Quasimodo de Breteuil'dü. Aslında, onlarla yakın dost olan..." (düşes tam "babanız" diyecekken, yarıda kesti). "Hayır, Gri-Gri'yle de, Bréauté'yle de hiç alakası yoktur. Gerçek bir Périgord büyük soylusudur. Zaten Mémé'nin Saint-Simon'dan aktardığı bir pasajdaki Allemans Markisi, tıpatıp ona benzer." Söz konusu portrenin başlangıcını ezberden okudum: "M. d'Allemans, Périgord soyluları arasında hem asaletiyle, hem de meziyetleriyle sivrilmişti, bölgede yaşayan herkes onu her konuda hakem kabul eder, dürüstlüğü, yeteneği ve ılımlı tavırları nedeniyle herkes ona başvururdu ve tıpkı köyün horozu gibi... —Evet, bu da doğru dedi Mme de Guermantes, Du Lau daima horoz gibi kıpkırmızıdır. —Evet, bu tasviri duyduğumu hatırlıyorum" dedi Gilberte, ama koyu bir Saint-Simon hayranı olan babasından duymuş olduğunu belirtmedi.

Gilberte, Agrigento Prensi'nden ve M. de Bréauté'den bahsetmekten başka bir nedenle de hoşlanıyordu. Agrigento Prensi'ne bu unvan Aragon hanedanından miras kalmıştı, ama derebeylik toprakları Poitou'daydı. Şatosu, en azından ikamet ettiği şato ise, kendi ailesine değil, annesinin ilk kocasının ailesine aitti ve Martinville'le Guermantes arasında, ikisine aşağı yukarı eşit mesafedeydi. Dolayısıyla Gilberte Agrigento Prensi'nden ve M. de Bréauté'den kendisine memleketini hatırlatan kır evi komşuları olarak bahsediyordu. Sözlerinde bir yalan payı vardı aslında, çünkü babasının eski dostu olmakla birlikte, M. de Bréauté'yle Gilberte, ancak Paris'te, Kontes Molé aracılığıyla tanışmıştı. Öte yandan, Tansonville yöresinden söz etmekten gerçekten zevk alıyor olabilirdi. Bazı kişiler için snobizm, içine faydalı maddeler de katılan lezzetli içecekler gibidir. Gilberte, şık ve seçkin bir hanımla evinde harika kitaplar ve Nattier'ler bulunduğu için ilgilenir, ama aynı eserleri görmeye Ulusal Kütüphane'ye veya Louvre'a gitmezdi muhtemelen; Tansonville'in cazibesi de, çok daha yakın mesafede olmalarına rağmen, Mme Sazerat'yla Mme Goupil'den çok Agrigento Prensi için geçerliydi sanırım. "Ah! Zavallı Babal,

zavallı Gri-Gri, dedi Mme de Guermantes, onlar Du Lau'dan çok daha hasta; ikisinin de pek fazla ömrü kalmadı korkarım."

M. de Guermantes yazımı okuyup bitirdiğinde, pek hararetili olmayan iltifatlarda bulundu. "Chateaubriand'ın modası geçmiş düzyazıları gibi tumturaklı ifadeler, istiareler" içeren, biraz basmakalıp üslubumu eleştirdi; buna karşılık, "boş durmadığım" için, beni samimiyetle tebrik etti: "Ben çalışkan insanlardan hoşlanırım. Kendini önemseyen veya yerinde duramayan, kimseye faydası olmayan kişilerden hoşlanmam. Sersemler güruhu!" Yüksek sosyete tavırlarını aşırı bir süratle benimseyen Gilberte, bir yazarla arkadaş olduğunu müthiş bir gururla belirteceğini söyledi. "Sizinle tanışma zevkine, şerefine nail olduğumu herkese söyleyeceğimi tahmin edersiniz" dedi. Düşes bana, "Yarın bizimle birlikte Opéra-Comique'e gelmez miydiniz?" dedi; bunun muhtemelen düşesi ilk kez gördüğüm, bana o sırada Nereid'lerin deniz altı âlemi kadar ulaşılmaz görünmüş olan zemin kat locası olduğunu düşündüm. Ama kederli bir sesle, "Gelemem, tiyatroya gitmiyorum, çok sevdiğim bir kız arkadaşımı kaybettim" diye cevap verdim. Bunu söylerken neredeyse gözlerim yaşardı, ama yine de bu konudan bahsetmek, ilk kez bir zevk de verdi bana. O günden itibaren herkese mektup yazıp derin bir acı yaşadığımı bildirmeye ve kederimi artık hissetmemeye başladım.

Gilberte gittikten sonra, Mme de Guermantes bana döndü: "Yaptığım işaretleri anlamadınız, Swann'dan bahsetmeyin demek istiyordum." Ben özür dileyince, "Sizi gayet iyi anlıyorum elbette, dedi; ben bile ağzımdan kaçırıyordum neredeyse, neyse ki son anda lafımı yuttum, feci bir durumdu. Kabul edersiniz ki, çok tatsız bir durum" dedi kocasına; herkesin paylaştığı, karşı koyulması zor bir eğilime boyun eğmişim gibi bir hava yaratarak, suçumu biraz hafifletmek için. "Ben ne yapabilirim ki? dedi düğ. Madem size Swann'ı hatırlatıyorlar, söyleyin, şu desenleri yukarıya götürsünler tekrar. Swann'ı düşünmezseniz, sözünü de etmezsiniz."

Ertesi gün, beni fazlasıyla şaşırtan iki tebrik mektubu aldım; biri Mme Goupil'dendi, bu Combray'li hanımı yıllardır

görmemiş, Combray'de de ancak bir iki kere konuşmuştum. *Le Figaro*'yu kütüphaneden alıp okumuştı. Hayatımızda bir-razcık yankı uyandıran bir olay olduğunda, kendi muhitimizin tamamen dışında bulunan, hatırası geçmişe gömülmüş, dolayısıyla bize çok uzakta ve bilhassa çok derinde kalmış gibi gelen kişilerden haber alırız. Okul günlerinden, unutmuş olduğumuz, bize kendini hatırlatmak için onca fırsatı olmuş bir dost, karşılığında bir bedel ödesek de, tekrar ortaya çıkar. Örneğin, yazım hakkındaki fikirlerini çok merak ettiğim Bloch'tan hiçbir haber almadım. Yazımı okumuştı ve daha sonra bunu itiraf da etti, ama bir geri tepme hareketiyle. Birkaç yıl sonra, kendisi de *Le Figaro*'ya bir yazı yazdı ve bu olayı bana derhal bildirmek istedi. İmtiyaz saydığı bir olay onun da başına gelince, benim yazımdan habersizmiş gibi yapmasına sebep olan kıskançlık bir kompresör gevşetilmişçesine dağıldı ve yazımla ilgili, kendi yazısıyla ilgili benden duymak isteyeceği sözlerden çok farklı şeyler söyledi: "Senin de bir yazın yayımlandı, biliyorum, dedi. Ama canını sıkmamak için bu konudan hiç bahsetmemeyi uygun görmüştüm, çünkü dostlara başlarına gelen utanç verici olaylardan söz etmemek gerekir. Orduyla kilisenin, çay davetlerinin ve sofuların gazetesine yazı yazmak da, şüphesiz utanç verici bir olay." Bloch'un kişiliği değişmemişti, ama üslubu, sembolist şiirlerden vazgeçip tefrika roman yazmaya başlayınca özenticilikten vazgeçen yazarlar- rinki gibi, yapmacıklığından arınmıştı.

Bloch'un suskunluğu karşısında, teselli bulmak için Mme Goupil'in mektubunu tekrar okudum, ama soğuk bir mektuptu; aristokratlar peş peşe eklenip bir duvar oluşturan belirli kalıplar kullansalar da, baştaki *Beyefendi*'yle sondaki *içten dilekler* arasında, sevinç ve hayranlık ünlemleri, çiçek gibi açabilir, çiçek demetlerinin rayıhası duvarı aşabilir. Oysa burjuva kuralcılığı, mektupların içeriğini de *hak ettiğiniz başarı*, ya da en fazla *parlak başarınız* ağına hapseder; aldıkları eğitime sadık, korselerinin içinde ölçülülüklerini koruyan yengeler *en iyi dileklerim* diye yazmışlarsa, aşırı bir heyecana kapıldıklarını, felakete sürüklendiklerini düşünürler. *Annem de bana katılıyor* gibi aşırı bir ifadeyle nadiren şımartılırız. Mme

Goupil'inkine ek olarak bir mektup daha aldım, ama Sanilon imzası bana yabancıydı. Halktan birinin elyazısıydı, üslubu çok hoştu. Bana bu mektubu yazanın kim olduğunu öğrenemediğime üzüldüm.

İki gün sonra, sabah, Bergotte'un yazımı hayranlıkla, gıptayla okumuş olmasına seviniyordum. Ama az sonra sevincim yarıda kesildi. Aslında Bergotte bana tek satır bile yazmamıştı. Ben yazıyı beğenir mi diye merak etmiş, beğenmeyeceğinden korkmuştum. Bu merakımı Mme de Forcheville dindirmiş, Bergotte'un yazıma hayran olduğunu, beni büyük bir yazar olarak gördüğünü söylemişti. Ama bunları uykuymda söylemişti, rüyaydı. Neredeyse bütün rüyalarımız kendi kendimize sorduğumuz sorulara karmaşık, kalabalık bir oyuncu kadrosuyla sahnelenen, ama istikbali olmayan olumlu cevaplar verirler.

Mlle de Forcheville'e gelince, onu düşünmek elimde olmadan beni üzüyordu. Nasıl olurdu? Swann'ın kızını, Swann'ın Guermantes'ların evinde görmeyi o kadar istediği, Guermantes'ların ise, en yakın dostlarının isteğini geri çevirerek evlerine kabul etmedikleri kızını şimdi dükle düşes kendi arzularıyla arıyorlardı, çünkü aradan zaman geçmişti; uzun süredir görmediğimiz insanlar, haklarında söylenenlere bağlı olarak, zaman sayesinde gözümüzde yenilenir, başka bir kişiliğe bürünürler, öte yandan, biz de deri değiştirir, farklı zevkler ediniriz. Ama Swann ara sıra kızını kucaklayıp öperek, "Senin gibi bir kızım olduğu için çok mutluyum canım; ben aranızdan ayrıldıktan sonra, günün birinde zavallı babandan bahsedilirse, sadece sana ve sadece senin sayende bahsedilecek" derken, ölümünden sonrası için, kendisini yaşatacağına dair kızına böyle ürkek ve endişeli bir umut bağlarken yanıliyordu; metres tuttuğu genç ve ağırbaşlı dansçı kız için kendisinin sadece yakın bir dost olduğunu, ama hatırasına sadık kalacağını düşünerek mirasını ona bırakmaya karar veren yaşlı bir banker kadar yanıliyordu. Çünkü dansçı kız görünürde son derece ağırbaşlıdır, ama ne zaman yaşlı bankerin bir arkadaşından hoşlandıysa, masanın altında ayakları boş durmamış, her şeyi ustalıklı gizlemiş, saygıdeğer görüntüsünü korumuştur. Değerli dostu-

nun arkasından matem tutar, ondan kurtulduğu için rahatlar, sadece bıraktığı nakitten değil, mülklerinden, otomobillerinden de yararlanır, her şeyin üzerinden kendisini azıcık utandıran eski sahibinin armasını siler ve mirasın verdiği zevki asla mirası bırakana özlemle bağdaştırmaz. Baba sevgisinin yanılğıları da aşk yanılğılarından aşağı kalmayabilir; birçok kız babasını servetini kendisine bırakan ihtiyar olarak görür. Gilberte'in bir salondaki varlığı, ara sıra babasından bahsedilmesi için bir fırsat olacağına, giderek seyrekleşen bu fırsatlardan yararlanılmasına engel teşkil ediyordu. Swann'ın söylediği sözlerle, vermiş olduğu armağanlarla ilgili olarak bile adını anmamak bir alışkanlık haline geldi ve Swann'ın hatırasını ölümsüzleştiremese de tazelemesi gereken kızı, ölümün ve unutuşun işini hızlandırıp tamamladı.

Gilberte sadece Swann açısından değil, Albertine açısından da bende unutuş sürecini hızlandırmıştı. Onu başkası zannettiğim o birkaç saat içinde Gilberte'in bende uyandırdığı arzunun ve mutluluk isteğinin etkisiyle, yakın zamana kadar zihnime hükmetmeyi sürdürmüş olan çeşitli acılar, üzücü kaygılar uçup gitmiş, Albertine'e ilişkin, herhalde uzun zamandır dağılmakta olan, eğreti bir hatıralar yığınına da beraberinde sürüklemişti. Çünkü ona ilişkin birçok hatıra, önce ölümünden duyduğum kederi pekiştirmiş, ama buna karşılık, keder de hatıraları sabitleştirmişti. Dolayısıyla, muhtemelen unutuşun sürekli aşındırmalarıyla azar azar, gizlice hazırladığı, ama bir bütün olarak tek hamlede gerçekleşen ruh halimdeki değişiklik, o gün ilk kez yaşadığım bir boşluk duygusu yarattı; uzun zamandır yıpranmış bir beyin damarı çatlayan ve hafızasının bütün bir bölümü yok olan veya felce uğrayan bir adam gibi, çağrışımlarımın koca bir bölümünün tamamen yok olduğunu hissettim. Albertine'e âşık değildim artık. Olsa olsa, bazı günler, havanın duyarlılığımı değiştirerek, uyandırarak beni gerçeklikle tekrar ilişkiye geçirdiği günler onu düşünüp acı bir kedere gömülüyordum. Artık var olmayan bir aşkın acısını çekiyordum. Bir bacağı kesilmiş olan kişiler de kimi hava değişikliklerinde kesilmiş olan bacaklarında bir ağrı hissederler.

İstirabımın ve beraberinde sürüklediği her şeyin ortadan kaybolması, çoğu kez hayatımızda önemli bir yer tutan bir hastalığın geçmesi gibi, bir eksiklik duygusu yaratıyordu. Muhtemelen aşkın ebedi olmamasının sebebi, hatıraların doğruluğunu daima korumaması ve hayatın hücrelerin sürekli yenilenişinden oluşmasıdır. Ama hatıralarla ilgili olarak bu yenilenme, değişmesi gereken şeyi durduran ve geçici olarak sabitleyen dikkat tarafından geciktirilir. Keder de kadınlara duyulan arzu gibi düşündükçe arttığına göre, yapılacak çok işi olmak hem iffetli kalmayı, hem unutmayı kolaylaştırır muhtemelen.

Benim için unutuşu birden somut bir gerçekliğe dönüştüren şey, dikkatimin dağılması –Mlle d'Éporcheville'e duyduğum arzu– olmuştu; buna rağmen, unutuşu azar azar gerçekleştiren şey zamandır; öte yandan, bir başka etkileşim sonucu, unutuş da zaman kavramında derin bir değişime yol açar. Mekânda olduğu gibi zamanda da göz yanılmaları vardır. Eski çalışma hevesimin, kaybettiğim zamanı telafi etme, hayatımı değiştirme, daha doğrusu yaşamaya başlama isteğimin içimde varlığını sürdürmesi, hâlâ eskisi kadar genç olduğum yanılgısını yaratıyordu; buna rağmen, Albertine'in son aylarında hayatımda –ve çok değiştiğimiz zaman daha uzun süre yaşadığımızı zannettiğimiz için kalbimde– meydana gelen bütün olayların hatırası, bu birkaç ayı gözümde bir seneden çok daha uzun bir süre haline getirmişti; şimdi onca şeyi unutmuş olmam, unutacak “zaman”ım olduğu için bana eski görünen, aslında çok yeni olaylarla arama bir boşluk, bir mesafe koyuyordu; unutuşun –okyanus üzerinde işaret noktalarını yok eden, kalın bir sis tabakası gibi– hafızama parçalı, düzensiz bir biçimde müdahale etmesi, zaman içindeki mesafe duygumu bozup parçalıyor, mesafelerin kimini kısaltıp kimini uzatıyor, olaylara gerçekte olduğumdan kâh çok daha uzakta, kâh çok daha yakındaymışım zannını uyandırıyor. Nasıl ki geride bıraktığım kayıp zamanlar büyükanne olan sevgimin izini taşımıyorsa, önümde uzanan, henüz aşılmamış mesafeler de Albertine'e olan aşkımın izini taşımayacağı için, belirli bir aradan sonra bir önceki dönemi ayakta tutan hiçbir şeyin bir

sonrakine kalmadığı bir dizi dönemden oluşan hayatım, tek ve kalıcı, bireysel bir benliğin desteğinden yoksun, geçmiş çok uzun, geleceği çok anlamsız, ölümün katiyen sonuçlandırmadan, şu veya bu noktada bitirebileceği bir şey gibi göründü gözüme; ders programının veya hocaların keyfine göre, bazen 1830 Devrimi'yle, bazen 1848 Devrimi'yle, bazen de İkinci İmparatorluğun bitişiyle noktalanın, lise üçüncü sınıftaki Fransa Tarihi derslerine benziyordu.

Belki de hissettiğim yorgunluk ve keder, şimdiden unutmakta olduğum bir varlığı boşuna sevmiş olmaktan çok, yaşayan yeni insanlarla, kendi içlerinde hiçbir ilginç yanları olmayan sosyete mensuplarıyla, Guermantes'ların dostlarıyla birliktelikten hoşlanmaya başlamamdan kaynaklanıyordu. Sevdığım varlığın belirli bir sürenin sonunda solgun bir anıdan ibaret olduğunu kabullenmem, hayatımızı canlı fakat asalak bir insan örtüsüyle, öldüğünde hiçliğe dönüşmeye mahkûm, şimdiden bildiğimiz her şeye yabancı olan, buna rağmen gevez, hüzünlü ve cilveli ihtiyarlığımızın kendini beğendirmeye çalıştığı bir insan örtüsüyle kaplayarak vakit kaybetmemize yol açan o nafile hareketliliğin içimde tekrar canlandığını kabullenmemden daha kolaydı belki de. Mme de Guermantes'ın evinde Albertine'den acıklı sözlerle, derin bir ıstıraba gömülmeden bahsedebildiğime göre, Albertine'siz yaşamaya kolaylıkla tahammül edebilecek olan yeni şahıs içimde kendini göstermişti demek ki. Her birine farklı bir isim verilmesi gereken bu yeni benliklerin ortaya çıkma ihtimali, sevdiğim varlığa karşı kayıtsızlıkları nedeniyle beni daima ürkütürdü: Bir zamanlar, Gilberte'le ilgili olarak, babası bana Okyanusya'ya gitsem bir daha geri dönmek istemeyeceğimi söylediğinde korkardım; çok yakında, vasat bir yazarın hatıratında, delikanlıyken taptığı kadından hayatın onu ayırdığını, yaşlılığında aynı kadınla karşılaşp hiç zevk almadığını, onu bir daha görmek bile istemediğini okuyunca kalbim sıkışmıştı. Oysa böylesine korktuğum bu sağlıklı benlik, unutuşla birlikte, ıstırabı neredeyse tamamen ortadan kaldıran bir huzur imkânı sunuyordu bana; kaderin bizim için hazırda bulundurduğu, basiretli ve otoriter bir hekim gibi, yakarılarımıza aldırmadan, itirazlarımıza

rağmen, yerinde bir müdahaleyle gerçekten de fazlasıyla yara almış olan benliğimizin yerine koyduğu yedek benliklerden biriydi sadece. Aslında bu değişim süreci, tıpkı dokuların yıpranması ve onarılması gibi ara sıra tekrarlanır, ama biz sadece eski benliğimizde büyük bir ıstırap mevcut olduğunda bu süreci fark ederiz; o ıstırabın, o yabancı ve yaralayıcı cismin artık mevcut olmadığını görüp şaşırır, başka birine dönüşmemize hayret ederiz; bu yeni şahıs için sefinin ıstırapı başkalarının ıstırabından farksızdır, hissedilmediği için merhametle bahsedilebilen bir ıstıraptır. Hatta onca ıstırapı çekmiş olmamıza da aldırmayız, çünkü o acıları çekişimizi sadece bula-nık biçimde hatırlarız. Aynı şekilde, gece gördüğümüz kâbus-lar da korkunç olabilir. Ama uyandığımız anda başka bir kişi oluruz ve yerini aldığımız şahsın uyurken katillerden kaçmak zorunda kalmış olması bizi ilgilendirmez.

Tıpkı bir mateme karşı kayıtsız olduğu halde, oradaki insanlarla duruma uygun, kederli bir tonda konuşan ve ara sıra kendisini misafirleri ağırlamakla görevlendirmiş olan dul arkadaşının hâlâ hıçkırarak ağladığı odaya gidip onu yoklayan bir dost gibi bu benliğim de eskisiyle temas halindeydi şüphesiz. Bir an için yine Albertine'in eski arkadaşı olunca, ben de hâlâ ağlıyordum. Ama baştan aşağı yepyeni bir şahsiyete bürünme eğilimindeydim. İnsanlara duyduğumuz sevgi onlar öldüğü için değil, biz öldüğümüz için azalır. Albertine'in arkadaşına sitem etmesi için hiçbir sebep yoktu. Onun adını gasp etmiş olan şahıs mirasçısıydı sadece. İnsan ancak hatırladığı şeye sadık kalabilir ve ancak bildiği şeyi hatırlar. Benim yeni benliğim eskisinin gölgesinde büyürken Albertine'in bahsini sık sık işitmişti; eski benliğim aracılığıyla, onun anlattığı hikâyeler aracılığıyla Albertine'i tanıdığını sanıyor, ondan hoşlanıyor, onu seviyordu, ama bu ikinci elden bir sevgiydi sadece.

Albertine'le ilgili olarak, o dönemde unutuş sürecini daha hızlı tamamlayan bir başka kişi de Andrée'ydı ve kısa bir süre sonra, bu sürecin bende yeni gelişmesini fark etmemi kolaylı olarak sağlamıştı (kesin unutuştan önceki ikinci aşamanın hatırasıdır bu). Andrée'nin aktarmış olduğum ilk konuş-

mamızdan yaklaşık altı ay sonra benimle yaptığı ve ilkinden bambaşka şeyler söylediği konuşmanın yegâne, hatta başlıca değilse de, en azından belirleyici ve zorunlu nedeni olarak Albertine'in unutulmasını göstermemem imkânsız. Aramızdaki konuşmanın benim odamda geçtiğini hatırlıyorum, çünkü o sıralar Andrée'yle yarı tensel bir ilişki içinde olmak hoşuma gidiyordu; küçük çetenin genç kızlarına duyduğum aşkın başlangıçta ortaklaşa bir yanı vardı ve şimdi tekrar ortaya çıkmıştı; bu aşk uzun zaman boyunca aralarında bölüştürülmemiş, yalnız ölümünden hemen önceki ve sonraki birkaç ay boyunca, sadece Albertine'in şahsıyla bağdaşmıştı.

Benim odamda olmamızın bir sebebi daha vardı; buna dayanarak, konuşmamızın tarihini tam olarak saptayabiliyorum. O gün annemin kabul günü olduğu için odama sürülmüştüm. Annem o gün öğle yemeğine Mme Sazerat'ya gitmişti. Kabul günü olduğu için gidip gitmemekte tereddüt etmişti. Ama Mme Sazerat Combray'de bile daima can sıkıcı kişileri de davet etmeyi becerdiğinden, annem nasılsa eğlenmeyeceğini bilerek, erken dönerse bir şey kaçırmış olmayacağını düşünmüştü. Gerçekten de eve vaktinde, hiç hayıflanmadan dönmüştü; davetlilerin hepsi sıkıcıydı ve zaten Mme Sazerat'nın misafirlerin yanında kullandığı, annemin çarşamba sesi dediği ses tonu hepsini dondurmuştu. Annem aslında Mme Sazerat'ı sever, talihsizliğine acırdı; -X*** Düşesi'nin iflas ettirdiği babasının çılgınlıkları yüzünden- yılın büyük bölümünü Combray'de geçirmek zorundaydı, sadece birkaç hafta Paris'teki bir kuzininde kalır, her on yılda bir de, "zevk için" uzun bir seyahate çıkardı. Annemin bir gün önce, benim aylardır süren yalvarmalarım sonucu Parma Prensesi'ni ziyarete gittiğini hatırlıyorum; prensesin kendisi ziyaretlere gitmezdi, evine gidildiği zaman da, genellikle isim yazdırmakla yetinilirdi; ama prenses protokol kuralları uyarınca evimize gelemediğinden, annemin kendisini ziyarete gitmesi için ısrar etmişti. Annem döndüğünde canı çok sıkındı. "Beni rezil ettin dedi, Parma Prensesi bana zar zor bir selam verdi, benimle hiç ilgilenmeyip sohbet ettiği hanımlara döndü, aradan on dakika geçip de bana tek kelime söylemeyince, ben de el bile sıkışma-

dan ayrıldım. Çok canım sıkıldı; buna karşılık, giderken kapıda Guermentes Düşesi'yle karşılaştım, çok nazik davrandı, uzun uzun senden bahsetti. Kalkıp ona Albertine'den söz etmişsin! Ölümünün seni çok üzdüğünü söylemişsin." (Düşese gerçekten öyle söylemiştim, ama unutmuştum bile, ayrıca pek de uzatmamıştım. Ne var ki, en dalgın insanlar, bazen bize çok doğal gelen, onlarınsa merakını cezbeden, ağzımızdan çıkıveren sözlere özel bir dikkat gösterirler.) "Ama bir daha Parma Prensesi'nin evine ayak basmam. Çok saçma bir iş yaptır-dın bana."

Ertesi gün, yani annemin kabul gününde de, Andrée beni görmeye geldi. Çok fazla vakti yoktu, Gisèle'i almaya gidecekti, onunla akşam yemeğine gitmeyi çok istiyordu. "Kusurlarının farkındayım, ama yine de en yakın arkadaşım, en çok sevdiğim insan o" dedi. Hatta ben de onlarla yemeğe gitmeyi teklif ederim diye korkar gibiydi. Andrée insanlara açtı ve onu fazlasıyla iyi tanıyan benim gibi biri, kendini tamamen bırakmasını engelleyeceğinden, o insandan istediği gibi zevk almasını da önlerdi.

Aslında Andrée geldiğinde ben evde değildim; Andrée beni bekliyordu, tam küçük salonumdan geçip onun yanına gidecekken bir ses duydum ve bir ziyaretçim daha olduğunu anladım. Benim odamda bekleyen Andrée'yi görmek için sabırsızlanıyordum, başka bir odaya alındığına göre, belli ki Andrée'yi tanımayan diğer misafirin kim olduğunu anlamak için bir an küçük salonun kapısında durup dinledim; misafirim erkekti ve yalnız değildi, bir kadınla konuşuyordu. Armand Silvestre'in dizelerini okuyor, *Ah, sevgilim, kalbimde!* diye mırıldanıyordu. "Evet, bana yaptıklarına rağmen daima sevgilim olarak kalacaksın:

*Ölüler toprağın bağrında huzur içinde yatar
Onlar gibi uyusun öyle bu kaybolan duygular.
Kendine has bir toz kaplar kalbin alametlerini
Elleyip bozmayın mukaddes emanetlerini.*

Biraz eski moda, ama ne kadar güzel! Ayrıca sana ilk günden itibaren, şunu diyebilirdim:

Ağlatacaksın onları güzel çocuğum...

Nasıl olur, bunu bilmiyor musun?

*...Bu yavrular büyükleri geleceğin
Masum hayalleri takılmış görüyorum
Müşfik kirpiklerine duru gözlerinin.*

Ah! Bir an kendime şu dizeleri uyarlayabileceğimi düşünmüştüm:

*Geldiği daha ilk gece
Gururuma yenilmeyince
Dedim ki: 'Sev beni
Sevebildiğin sürece.'
Uyudum yanında öyle gönlümce."*

Andrée'yle acil görüşmemi birkaç dakika geciktirme pahasına da olsa, bu şiir şelalesinin hangi kadına ithaf edildiğini merak ederek kapıyı açtım. Şiirler M. de Charlus tarafından bir aske-re okunuyordu; Morel'i hemen tanıdım, on üç günlük süresini doldurmaya gidiyordu. M. de Charlus'le arası bozulmuştu, ama ara sıra, bir iyilik istemek için, onunla görüşüyordu. Genellikle aşkını daha erkeksi tarzda ifade eden M. de Charlus'un de gevşediği anlar vardı. Zaten çocukluğunda, şairlerin mısralarını anlayıp hissedebilmek için, şiirleri vefasız bir dilbere değil, bir delikanlıya yazılmış gibi okurdu mecburen. Morel'le birlikte misafirlige gitmenin M. de Charlus için müt-hiş bir tatmin olduğunu, ona kısa bir süre yeniden evlenmiş olduğu yanılgısını yaşattığını hissetmekle birlikte, yanlarından mümkün olduğunca çabuk ayrıldım. M. de Charlus kraliçelerin snobizmiyle hizmetçilerin snobizmini şahsında birleştiriyordu.

Albertine'in hatırası içimde o kadar parçalanmıştı ki, artık beni üzmüyor, sadece farklı bir armoniye geçişi sağlayan bir akor gibi, yeni arzulara köprü işlevi görüyordu. Hatta tensel ve geçici heves fikri tamamen bir kenara atıldığından, Al-

bertine'in hatırasına sadık kaldığım sürece Andrée'yle birlikte olmanın mutluluğu, mucize eseri Albertine'e kavuşmanın ve-
 receği mutluluktan daha fazlaydı. Çünkü Andrée bana Alber-
 tine hakkında, bizzat Albertine'in anlattıklarından çok daha
 fazlasını anlatabilirdi. Albertine'le ilgili sorunlar hâlâ zihnimi
 kurcalıyordu, oysa hem fiziksel hem de manevi sevgim bit-
 mişti. Hayatı hakkında bilgi edinme isteğim pek azalmadığı
 için, bu istek şimdi görelî olarak onun varlığına duyduğum
 ihtiyaçtan fazlaydı. Öte yandan bir kadının Albertine'le ilişki
 kurmuş olması ihtimali, bende artık sadece o kadınla bizzat
 ilişki kurma arzusu uyandırıyordu. Andrée'yi bir yandan ok-
 şarken, bir yandan da bunu söyledim. Bunun üzerine, Andrée,
 birkaç ay önce söylediklerine ters düşme kaygısı gütmeden,
 hafifçe gülümseyerek, "Ah, evet ama, siz bir erkeksiniz. Dola-
 yısıyla, benim Albertine'le yaptığım şeyleri aynen yapamayız"
 dedi. Sonra da, belki arzumu kamçılarlamak için (bir ara, itiraf
 koparma umuduyla, Albertine'le ilişkisi olmuş bir kadınla
 birlikte olmaktan hoşlanacağımı söylemiştim), belki beni üz-
 mek için, belki de benim Albertine'le ilişki kurmuş tek kişi
 olmaktan ötürü kapılmış olabileceğim üstünlük duygusunu
 yıkmak için, devam etti: "Ah, ikimiz birlikte çok güzel saat-
 ler geçirdik, Albertine o kadar sevecen, o kadar tutkuluydu ki.
 Zaten böyle hazlar yaşamaktan hoşlandığı tek kişi ben değil-
 dim. Mme Verdurin'in evinde, Morel adında yakışıklı bir oğ-
 lanla tanışmıştı. Derhal anlaşılmışlardı. Bir oğlana hemen aşık
 oluveren, ama bir genç kızın tekliflerini kabul etmeyecek kız-
 ları, uzak bir sahildeki balıkçı kızları, çamaşırcı kızları baş-
 tan çıkarmak Morel'in göreviydi; ama kızlarla kendi de birlik-
 te olma şartı koşardı, çünkü acemi kızlardan hoşlanır, onları
 baştan çıkarıp sonra da terk etmeyi severdi. Kızı tamamen hâ-
 kimiyeti altına aldıktan sonra onunla emin bir yerde buluşur
 ve Albertine'e teslim ederdi. Kızcağız Morel'i kaybetme kor-
 kusuyla mutlaka itaat eder, Morel de onlara katılırdı, ama kız
 yine de Morel'i kaybederdi, çünkü olayın doğurabileceği so-
 nuçlardan korkan ve zaten bir iki kereyle yetinen Morel, yan-
 lış bir adres bırakıp sıvıştırdı. Bir keresinde bu kızlardan birini
 Albertine'le birlikte, Couliville'de, kadınlara hizmet veren bir

eve götürecektik kadar ileri gitti; orada, dört beş kadın bir arada veya sırayla, kızla birlikte oldular. Morel'in de, Albertine'in de tutkusu buydu. Ama Albertine sonradan çok vicdan azabı çekti. Sanırım sizinle yaşarken bu tutkusunu bastırıyor, ihtiraslarını tatmin etmeyi hep erteliyordu. Ayrıca size olan sevgisi, dostluğu yüzünden de tereddütleri vardı. Ama sizden ayrıldığı takdirde, tekrar başlayacağı belliydi. Yine de, bana kalırsa, sizden ayrıldığında, bu şiddetli arzuya teslim olduysa, sonrasında çok daha fazla vicdan azabı çekmiştir. Albertine sizin onu kurtaracağınızı, onunla evleneceğinizi umuyordu. İçten içe, bunun sapıkça bir delilik olduğunu düşünüyordu; acaba ailesinde daha önce bir intihara yol açmış olan bu tür bir olayın ardından, Albertine de kendini mi öldürdü diye çok düşündüm. İtiraf etmem gerekir ki, sizinle yaşamaya başladığı ilk günlerde, benimle oynaşmaktan tam olarak vazgeçmemiştir. Bazı günler buna ihtiyaç duymış gibi görünüyordu; o kadar ki, bir keresinde, dışarıda o kadar çok imkân olduğu halde, sizin evde beni yatağa almadan vedalaşmadı. Şansımız yokmuş, neredeyse yakalanıyorduk. Françoise'in alışverişe çıkmış, sizin de henüz eve dönmemiş olmanızdan yararlanmak istemiştir. Siz anahtarla içeri girdiğinizde elektrik düğmesini arayıp biraz oyalanın diye bütün ışıkları söndürmüş, odasının kapısını da kapatmamıştı. Siz yukarı çıkarken sesinizi işittik, ben toparlanıp aşağı incek vakti zor buldum. Aslında aceleye gerek yokmuş; inanılmaz bir tesadüf sonucu siz anahtarınızı unutmuşsunuz ve zili çalmak zorunda kaldınız. Ama bizim elimiz ayağımıza dolaşmıştı, telaşımızı belli etmemek için ikimiz de birbirimizden habersiz, aynı çareye başvurduk: Aslında çok sevdiğimiz filbahri kokusuna tahammül edememiştir gibi yaptık. Sizin elinizde upuzun bir filbahri dalı vardı, bundan yararlanıp başımı çevirdim ve şaşkınlığımı gizledim. Buna rağmen, saçma sapan bir patavatsızlık da yaptım. Françoise'in dönmüş olabileceğini, size kapıyı açacağını söyledim, oysa iki saniye önce, bir başka yalan uydurup gezintiden yeni döndüğümüzü, biz geldiğimizde Françoise'in henüz evde olduğunu söylemiştim (bu kısmı doğrudur). Ama en büyük hata –anahtarınız var zannederek– ışıkları söndürmemiz-

di, çünkü tekrar yakarsak, yukarı çıkarken fark etmenizden korktuk, en azından uzun bir kararsızlık geçirdik. Albertine sonraki üç gece boyunca uyku uyuyamadı; sizin şüpheye kapılıp Françoise'a evden çıkmadan önce ışıkları niçin yakmadığını sormanızdan korkuyordu sürekli. Albertine sizden çok korkardı ve bazen de sizin sinsi ve fesat olduğunuzu, aslında ondan nefret ettiğinizi söylerdi. Aradan üç gün geçip sizde bir huzursuzluk görmeyince, Françoise'a bir şey sormayı aklınızdan geçirmediğinizi anladı ve nihayet uyuyabildi. Ama bir daha da benimle bir şey yapmadı, belki korktu, belki de pişman oldu, çünkü sizi çok sevdiğini iddia ederdi, belki başkasını seviyordu. Ne olursa olsun, o olaydan sonra, filbahri lafını duyduğu anda kıpkırmızı kesilir, belli etmemek için yüzünü eliyle örterdi."

Tıpkı bazı mutluluklar gibi bazı felaketler de fazlasıyla gecikirler ve bir süre önce gelseler içimizde ulaşacakları boyuta ulaşamazlar. Andrée'nin korkunç ifşaatı da benim açımdan böyle bir felaketti. Hiç şüphesiz, kötü haberlere üzüldüğümüz zaman bile, bazen bir konuşmanın dengeli ilerleyişi, dağılışı içinde, kötü haberler önümüzden duraklamadan geçer, biz de, vereceğimiz cevapla ilgili onca şeyi düşünürken, etrafımızdakilerin hoşuna gitme isteğiyle başka birine dönüşmüşken, bu haberleri sindirmeye zaman bulamayız; başka birinin dünyasına girerken aramızda bıraktığımız, büyü bozulduğunda tekrar bulacağımız duygulara ve acılara karşı bu yeni dünya, birkaç saniye boyunca bizi korur. Bununla birlikte, bu duygular, bu acılar fazlasıyla baskınsa, yeni ve geçici dünyaya dalgın gireriz, acıya fazlasıyla sadık olduğumuz için, bir başka kişiye dönüşemeyiz; bu durumda kelimeler olayın dışına çıkmamış olan kalbimize ânında ulaşır. Ama bir süredir Albertine'e ilişkin sözler buharlaşmış bir zehir gibi etkisini kaybetmişti. Aradaki mesafe çok fazlaydı; öğleden sonra gezinirken gökyüzünde buğulu bir hilal görüp, "Muazzam ay, işte bu" diye düşünen biri gibi, ben de, "Nasıl olur! diyordum kendi kendime. Onca zaman peşine düştüğüm, öylesine korktuğum gerçek bir konuşmanın içinde geçen, yalnız olmadığım için tam olarak düşünmeye bile fırsat bulamadığım bu birkaç kelimeden mi

ibaret!” Ayrıca, bu gerçek, beni gafil avlamıştı, Andrée’yle birlikte olmak yormuştu beni. Doğrusu, böyle bir gerçeğe verecek daha fazla gücüm olmasını isterdim; benim dışımdaydı, çünkü henüz ona kalbimde bir yer bulamamıştım. Gerçeğin bize bir cümleyle, kim bilir kaç kez kendi kendimize tekrarladığımız cümlelere benzer bir cümleyle değil, yeni işaretlerle ifşa edilmesini isteriz. Düşünme alışkanlığı bazen gerçeği algılamamızı engeller, bizi gerçeğe bağışık kılar, gerçeği de bir düşünce zannetmemize yol açar.

Her düşünce, her kelime, karşısını içinde barındırır. Zaten öğrendiklerim, doğru da olsa, artık hayatta olmayan bir metrese ilişkin, bize bir yararı dokunması mümkün değilken derinliklerden çıkıp gelen anlamsız gerçeklerden birine dönüşmüştü. Bu durumda, muhtemelen o sırada sevdiğimiz başka bir kadını, aynı şeyin onunla ilgili olarak da cereyan edebileceğini düşünerek üzülmüz (çünkü unuttuğumuz kadına aldırmayız). “Keşke şu anda hayatta olsaydı!” diye düşünürüz. “Şimdi hayatta olan sevgilim bütün bunları anlayabilse, benden gizlediği her şeyi o öldüğü zaman öğreneceğimi bilse!” diye düşünürüz. Ama bu bir kısır döngüdür. Albertine’i hayata döndürebilseydim, Andrée’nin bana herhangi bir şeyi ifşa etmesini de engellemiş olurum. Bu durum, ebedi “Size olan aşkım bitince görürsünüz” cümlesine benzer bir bakıma; çok doğru olmakla birlikte, son derece de saçmadır, çünkü aşk bitince gerçekten çok şey öğrenilir, ama öğrenilenlerin bir önemi kalmaz. Hatta tıpatıp aynı şeydir. Çünkü aşkımız bittikten sonra gördüğümüz kadın bize her şeyi söylüyorsa, artık o başka bir kadın veya biz başka bir erkek olduğumuz içindir; âşık olan kişi artık yoktur. O durumda da ölüm kendini göstermiş, her şeyi kolaylaştırmış, anlamsızlaştırmıştır. Bütün bunları düşünürken, Andrée’nin bana doğruyu söylediği –bu mümkündü– ve o esnada benimle ilişkisi olduğu için içtenliği benimsediği varsayımından yola çıkıyordum; Albertine de başlangıçta mizacının bu Saint-André-des-Champs yönünü ortaya çıkarmıştı. Andrée’nin işini kolaylaştıran şey, artık Albertine’den korkmamasıydı, çünkü insanların bizim gözümüzdeki gerçekliği, öldükten sonra ancak kısa bir süre varlığını

sürdürür; birkaç yılın sonunda, varlığına artık inanmadığımız için korkmadan hakaret edebildiğimiz, rafa kalkmış dinlerin tanrılarına benzerler. Ne var ki, Andrée'nin Albertine'in gerçekliğine artık inanmaması, ifşa etmemeye söz verdiği bir gerçeği açığa vurmaktan korkmaması sonucunu doğurabileceği gibi, sözde suçortağını karalayan bir yalan uydurmaktan korkmaması sonucunu da doğurabilirdi. Artık korkmaması, nihayet bana gerçeği söyleyebilmesine mi, yoksa herhangi bir nedenden ötürü, benim çok mutlu ve gururlu olduğumu zannedip beni üzme için yalan söylemesine mi imkân tanımıştı? Belki de Andrée, benim Albertine'le ilişkim olduğu ve beni kıskandığı için –bu yüzden kendimi ona göre imtiyazlı gördüğümü zannederek– kendisinin belki elde edemediği, hatta belki arzulamadığı bu üstünlük nedeniyle bana kızgındı (ve beni mutsuz, acılı gördüğü sürece bu kızgınlığı askıya almıştı). Andrée'nin sağlıklı görünüşlerine ve bilhassa bunun bilincinde oluşlarına kızarak, insanlara çok hasta göründüklerini söylediğine birçok kez şahit olmuştum; onları kızdırmak amacıyla, kendi sağlığının yerinde olduğunu bildirirdi; bu alışkanlığını çok hastayken de sürdürdü, ta ki ölümün getirdiği kayıtsızlık içinde, başkalarının iyi, kendisininse ölmekte olduğunu bilmenin artık bir önem taşımadığı güne kadar. Ama o gün henüz çok uzaktaydı. Belki de bilmediğim bir nedenden ötürü bana kızgındı; bir zamanlar Balbec'te rastladığımız, spor konusunda çok bilgili, diğer her konuda çok cahil olan, bir süredir Rachel'le birlikte yaşayan delikanlıya böyle öfkelenmiş, onu lekeleyecek sözler sarf etmiş, delikanlının babasıyla ilgili, yanlışlığı kanıtlanamayacak aşağılayıcı suçlamalarda bulunabilmek için, hakkında iftira davası açılmasını dilemişti. Bana karşı kızgınlığı da, beni kederli gördüğü zaman muhtemelen dinmişti ve şimdi canlanıyordu belki. Andrée gözlerinde öfke kıvılcımları çakarak, iftira yoluyla bile olsa şerefini lekelemek, öldürtmek, hapse attırmak istediği kişileri kederli, kırgın gördüğü anda, başlarına bir kötülük gelsin istemez, onları iyiliğe boğmaya hazır olurdu. Çünkü özünde kötü bir insan değildi; ilk bakışta incelikli, dikkatli tavırlarında görülen sevimliliğin ardında, biraz daha derinde yatan

mizacına kıskançlık ve gurur hâkim olmakla birlikte, daha da derindeki, üçüncü mizacı, tam anlamıyla gerçekleşmemiş olan özündeki kişiliği, iyiliğe ve yakınlarını sevmeye yatkındı. Ne var ki, belli bir durumdayken daha iyi bir durumda olmak isteyen, ama bunu sadece arzulayan ve bulundukları durumdan kopmanın önkoşul olduğunu anlamayan bütün insanlar gibi –iyileşmek isteyen, ama takıntılarından veya morfinden mahrum olmak istemeyen nevrozlu hastalar veya morfinmanlar gibi, dünyevi hayata bağlı, yalnızlığı isteyen, ama eski hayatlarından kesinlikle vazgeçmek istemeyen dindar ya da sanatkâr kişiler gibi– Andrée de bütün insanları sevmeye hazırdı, ama bunun için önce onları muzaffer bir konumda görmemesi, yani peşinen aşağılaması gerekiyordu. Gururlu insanları bile sevmek gerektiğini, gururlarını daha baskın bir gururla değil, sevgiyle yenmek gerektiğini anlamıyordu. Hastalığı besleyen koşulları sürdürerek tedavi olmak isteyen, hoşlandıkları, oysa vazgeçtikleri anda hoşlanmayacakları bu hastalık sebebinden kopamayan hastalar gibiydi. Yüzmeyi öğrenmek isteyenler de bir yandan ayaklarının yere basmasını isterler.

Verdurin'lerin yeğeni olan, Balbec'e her iki gidişimde de karşılaştığım spor meraklısı delikanlıya gelince, biraz ileri atlayarak, şunu belirtmek gerekir: Andrée'nin birazdan kaldığım yerden devam edeceğim ziyaretinden bir süre sonra, epeyce yankı uyandıran bazı şeyler oldu. Delikanlı önce Rachel'i ne kadar üzdüğüne hiç aldırmadan Andrée'yle nişanlanıp evlendi (Albertine'in hatırası bu kararında rol oynamış olabilirdi; delikanlının bir zamanlar Albertine'e âşık olduğunu ben o sıralar bilmiyordum). Andrée o zaman (yani sözünü ettiğim ziyaretten birkaç ay sonra), delikanlının alçağın teki olduğunu söylemekten vazgeçti; daha sonra anladım ki, onu çılgınca sevdiği ve delikanlının kendisiyle ilgilenmediğini zannettiği için ona alçak demişti. Ama bir başka olay daha da büyük yankı uyandırdı. Delikanlı kostüm ve dekorları kendi tasarımı olan küçük skeçler sahneledi ve bu skeçler çağdaş sanatta en az Rus Balesi kadar büyük bir devrim yarattı. En yetkili eleştirmenler, eserlerini çok önemli, neredeyse dâhiyane eserler olarak değerlendirdiler; aslında ben de bu görüşü paylaşı-

yorum ve bütün beklentilerimin aksine, Rachel'in eski görüşünü onaylıyorum. Delikanlıyı Balbec'te tanımış olan, görüşeceği kişilerin giysilerinin şık kesimli olup olmadığından başka bir şeyle ilgilenmediğini, bütün vaktini bakarayla, yarışlarla, golf ve poloyla geçirdiğini, okulda hep çok tembel olduğunu, hatta liseden kovulduğunu (ailesini kızdırmak için iki ay boyunca, M. de Charlus'un Morel'i basmaya gittiği şaşıaali genelevde yaşamıştı) bilen kişiler, eserlerinin aslında Andrée'ye ait olabileceğini ve Andrée'nin aşkından ötürü bu şerefi delikanlıya bıraktığını veya daha büyük ihtimalle, çılgınlıklarıyla sadece küçük bir bölümünü tüketebildiği muazzam serveti sayesinde, dâhi ve yoksul bir profesyoneli kullandığını düşünüyordlardı (bu gibi zengin sosyete mensupları, aristokrasiyle temas edip yontulma fırsatı bulamamıştır, sanatçının ne demek olduğu konusunda bir fikirleri yoktur, onların gözünde sanatçı, kızlarının nişanında ezberden monologlar okuması için getirtip ücretini hemen yandaki salonda ödedikleri bir oyuncu veya kızları evlendiğinde, çocuk doğurmadan önce, henüz formunu korurken portresini yaptırdıkları bir ressamdır; kitap yazan, beste veya resim yapan bütün yüksek sosyete mensuplarının, tıpkı parlamentoda bir koltuk sahibi olmak için para ödeyenler gibi, eserlerini başkalarına yaptıırıp, para karşılığı sanatçı şöhretini satın aldıklarına kolaylıkla inanırlar). Ama bütün bunlar yanlıştı; o harika eserler gerçekten delikanlıya aitti. Bunu öğrendiğimde, ister istemez değişik varsayımlar arasında kararsız kaldım. Belki gerçekten de uzun yıllar boyunca görüldüğü kadar kalın kafalıydı ve fiziksel bir darbe içinde yatan dehayı Uyuyan Güzel misali ortaya çıkarmıştı; belki o çalkantılı okul günlerinde, bitirme sınavını veremediği, Balbec'te kumar oynayıp büyük paralar kaybettiği, çirkin kıyafetleri yüzünden Verdurin Teyze'sinin müritleriyle mahalli trene binmekten korktuğu dönemde de bir dâhiydi, ama dikkati dağılmış, gençlik tutkularının taşkınlığı içinde dehasını askıya almıştı; belki de o dönemde bile dehasının bilincindeydi ve sınıfının sonuncusu olmasının nedeni, öğretmen Cicero'ya ilişkin beylik sözler söylerken, kendisinin Rimbaud veya Goethe okumasıydı. Hiç şüphesiz, kendisiyle Bal-

bec'te karşılaştığım sırada, bu varsayımı destekleyecek herhangi bir ipucu ortada görünmüyordu; oradaki tek kaygısı, at arabalarının şıklığı ve kokteyllerin hazırlanması gibi görünmüştü bana. Ama bunun çürütülmesi imkânsız bir itiraz olduğunu söyleyemem. Belki de bazı dâhiler gibi çok kibirliydi ve içinde bulunduğu muhite uygun bir biçimde sivrilmek istiyordu; söz konusu çevrede hayranlık uyandırmak için, *Gönül Yakınlıkları*'nı derinlemesine bilmek değil, dört atlı bir arabayı kullanabilmek gerekir. Ayrıca o son derece özgün, güzel eserleri yarattıktan sonra da, tanındığı tiyatroların haricinde, müritlerin ilk dönemlerindeki gibi smokin giymemiş birine selam vermekten pek hoşlandığını sanmıyorum; böyle bir eğilim, aptal değil, kibirli olduğunu, hatta pratik, basiretli bir insan olduğunu kanıtlar, gururunu, hayranlığını kazanmak istediği aptalların zihniyetine göre yönlendirdiğini gösterir, çünkü o insanların gözünde bir smokin, bir düşünürün bakışlarından daha ışıltılıdır belki de. Dışarıdan bakıldığında yetenekli bir sanatçının, hatta yeteneksiz, ama düşünceye meraklı bir kişinin, örneğin benim, Rivebelle'de, Balbec Otelinde, Balbec'te mendirekte, herhangi birine özentili bir aptal gibi görünmeyeceğini kim söyleyebilir? Üstelik Octave'ın nazarında sanata ilişkin her şey muhtemelen o kadar mahremdi, benliğinin o kadar gizli ve derin köşelerinde barınıyordu ki, onun arabalara verdiği değeri sanata veren Saint-Loup gibi sanattan söz etmek, aklından bile geçmiyordu. Ayrıca kumara özel bir tutkusu da vardı belki; bu tutkunun sonra da devam ettiğini söylerler. Buna rağmen, Vinteuil'ün bilinmeyen eserlerini gün ışığına çıkaran sevgi ve saygının Montjouvain'in o bulanık ortamından çıkmasına karşılık, çağımızın belki de en olağanüstü şaheserlerinin okul birincilerinden, Broglie tarzı, örnek ve akademik bir eğitimden değil, atyarışlarının ve gözde barların müdavimlerinden çıkması da bir o kadar çarpıcıydı benim için. Ne olursa olsun, Balbec döneminde benim Octave'la tanışmak istememin sebepleriyle Albertine ve arkadaşlarının onunla tanışmamı istemeyişlerinin sebepleri, Octave'ın gerçek değerine aynı derecede yabancıydı ve ancak bir "entelektüel" in (bu örnekte benim) ve sosyete mensuplarının

(küçük çetenin) bir sosyete mensubuna (golfçu delikanlıya) ilişkin ebedi yanlış algılayışının kanıtı olabilirdi. Ben Octave'ın yeteneğini katiyen sezmemiştim, benim gözümdeki değeri – bir zamanlar Mme Blatin'e verdiğim değer gibi– onlar ne derse desin, kız arkadaşlarımla arkadaş olmasından, onların çetesine benden daha fazla ait olmasından kaynaklanıyordu. Öte yandan, sosyete mensuplarının düşünsel konularda geçerli bir değerlendirme yapmaktan âciz ve görünüşe aldanmaya eğilimli oluşlarını simgeleyen Albertine'le Andrée, böylesine salla birine ilgi duyduğum için beni aptal buldukları gibi, golfçular arasında en sıradan oyuncuyu seçmiş olmama da şaşıyorlardı. Genç Gilbert de Bellœuvre'le arkadaşlık etmek istemiş olsam, o kadar şaşırmazlardı, çünkü golf oynamasının yanı sıra, hoşsohbet bir delikanlıydı, lisede ikincilik ödülü almıştı ve hoş şiirleri vardı (oysa aralarında en aptalı oydu). Ya da amacım, “kitap yazmak için bir inceleme yapmak” idiyse, zırdeli denebilecek, iki genç kızı kaçırmış olan Guy Saumoy, hiç değilse “ilginç” bulabileceğim, değişik bir tipti. Bu ikisine “izin” verilebilirdi, ama ötekinde nasıl bir cazibe bulabilirdim ki? O, tam anlamıyla bir “hödük”, “kalın kafalının teki”ydi.

Andrée'nin ziyaretine dönecek olursak, Andrée Albertine'le ilişkileri hakkında itiraflarda bulunduktan sonra, Albertine'in beni terk etmesinin başlıca sebebinin evlenmeden bir delikanlıyla birlikte yaşaması konusunda küçük çetede arkadaşlarının ve başkalarının ne düşüneceği olduğunu söyledi: “Evet, aslında annenizin evinde yaşıyordu. Ama hiç fark etmez. Genç kızlardan oluşan bu tür bir çevrenin ne demek olduğunu, birbirlerinden neleri gizlediklerini, başkalarının ne düşüneceğinden nasıl korktuklarını tahmin edemezsiniz. Öyle kızlar tanırım ki, sırf kendi kız arkadaşlarıyla tanıştığı için, dedikodu yapar diye korktuklarından, bir delikanlıya karşı son derece sert ve ciddi davranırlar, ama aynı kızları tesadüfen, hiç istemedikleri halde, bambaşka durumlarda görmüşümdür.” Birkaç ay önce olsa, küçük çetede genç kızların davranış güdülleri konusunda Andrée'nin sergilediği bu bilgi bana müthiş değerli gelirdi. Andrée'nin söyledikleri, daha sonra Paris'te bana teslim olan Albertine'in kız arkadaşlarıyla

sürekli görüştüğüm Balbec'te teslim olmayışını açıklayabilirdi; oysa ben bunu aksine onunla ilişkim açısından bir avantaj zannetmiştim aptal gibi. Hatta belki Albertine kendisiyle bazı hazlar yaşamama dünyanın en doğal şeyiymişçesine izin vermeye hazırken, sırf benimle Andrée arasında bir samimiyet gördüğü için, veya ben Andrée'ye Albertine'in Grand Hôtel'de kalacağını söylemek gibi bir tedbirsizlikte bulunduğum için, bir saat içinde fikrini değiştirmiş, zili çalmakla tehdit etmişti beni. Ama bu durumda, başka birçok kişiye rahatlıkla izin vermiş olmalıydı. Bu fikir kıskançlığımı uyandırdı; Andrée'ye kendisine bir şey sormak istediğimi söyledim. "Albertine'le büyükannenizin boş evinde mi birlikte oluyordunuz? —Yok canım, asla! Orada rahat edemezdik. —Ya, oysa ben sanıyordum ki... —Zaten Albertine en çok kırlarda birlikte olmaktan hoşlanırdı. —Nerede mesela? —Eskiden, pek uzağa gidecek vakti olmadığında, Buttes-Chaumont'a giderdik, orada bildiği bir ev vardı, ağaçların altında da kimse olmazdı; Petit-Trianon'daki mağaraya da giderdik. —Gördünüz mü, size nasıl inanayım? Buttes-Chaumont'da hiçbir şey yapmadığınıza dair bana yemin etmişsiniz, aradan bir yıl bile geçmedi. —Sizi üzmeden korkmuştum." Daha önce de belirttiğim gibi, çok daha ileriki bir tarihte, Andrée'nin itiraflarda bulunduğu o ikinci konuşmada, aksine beni üzmeye çalıştığını düşünecektim. Albertine'i hâlâ eskisi kadar sevseydim, bunu hemen o anda, Andrée konuşurken düşünürdüm, çünkü öyle düşünmeye ihtiyaç duyardım. Ama Andrée'nin sözleri derhal yalan damgası vurmamı gerektirecek kadar ıstırap vermiyordu bana. Sonuç olarak, Andrée'nin söyledikleri doğruysa (o sırada bundan şüphem yoktu), Albertine'in onca farklı görüntüsünün ardından, şimdi keşfettiğim gerçek Albertine, Balbec'te, mendirekte ilk gün karşıma çıkan, her haliyle zevk düşkünü genç kızıdan daha sonra sunduğu onca değişik görüntüye rağmen pek de farklı değildi; aynı şekilde, bir şehre uzaktan baktığımızda sadece en büyük binasını görürüz, şehre yaklaştıkça, binaların yerleşimi o kadar değişir ki, o büyük bina silinir, ezilir, ama en son aşamada, şehri yakından tanıyıp doğru değerlendirdiğimizde, gerçek orantıların ilk bakışta gördüğümüz perspek-

tife uygun olduğunu fark ederiz; aradaki aşamalar, her varlığın karşımıza çıkardığı, özüne varabilmek için nice acılar çekerek, tek tek aşmak zorunda olduğumuz savunma hatlarından başka bir şey değildir. Öte yandan, ıstırabım azaldığı için, Albertine'in masumiyetine yüzde yüz inanmam gerekmemesine karşılık, bu ifşaat karşısında fazla ıstırap çekmeyişiimin nedeni de, Albertine'in masumiyeti konusunda kendi kendime uydurduğum inancın, bir süredir içimde hep var olan bir başka inanca, Albertine'in suçlu olduğu inancına yavaş yavaş, ben fark etmeden yerini bırakmış olmasıydı. Albertine'in masumiyetine artık inanmıyordum, çünkü artık masum olduğuna inanma ihtiyacı duymuyor, bunu şiddetle arzulamıyordum. İnanç arzudan kaynaklanır; bunu genellikle fark etmeyiz, çünkü inançları doğuran arzuların çoğu –beni Albertine'in masum olduğuna ikna eden arzunun tersine– ancak hayatımızla birlikte sona erer. İlk görüşümü doğrulayan onca kanıt varken, ben aptal gibi Albertine'in iddialarını tercih etmiştim. Ona niçin inanmıştım? Yalan insanın özünde vardır. İnsan hayatında belki zevk arayışı kadar önemli bir rol oynar ve zaten bu arayışın yönetimi altındadır. Zevklerimizi korumak için veya zevkin ifşa edilmesi şerefimize aykırı düşünüyorsa, şerefimizi korumak için yalan söyleriz. Hayatımız boyunca yalan söyleriz, hatta özellikle, belki de sadece, bizi sevenlere yalan söyleriz. Sadece bizi seven kişiler yüzünden zevklerimizin üzerine titrer, onların bize saygı duymasını isteriz. Başlangıçta Albertine'in suçlu olduğunu düşünmüş, sırf arzum yüzünden, zihnimin bütün gücünü şüphede yoğunlaştırarak, yanlış yola girmiştim. Belki de etrafımız birtakım elektrikli ve sis-mik işaretlerle çevrilidir ve insanların kişiliğine ilişkin gerçeğe ulaşabilmek için bu işaretleri iyi niyetle yorumlamamız gerekir. Doğruyu söylemek gerekirse, Andrée'nin söyledikleri beni her şeye rağmen, ne kadar üzmüş olsa da, gerçeğin nihayet sonradan korkakça boyun eğdiğim sefil iyimserlikle değil, içgüdülerimin baştaki sezgisiyle çakışmasını daha estetik buluyordum. Hayatın sezgilerimizin düzeyinde olmasını tercih ediyordum. Zaten ilk gün kumsalda, o genç kızları hazzın taşkınlığının ve ahlaksızlığın canlı timsali olarak algıladığım,

daha sonra bir akşam Albertine'in mürebbiyesini tıpkı görünüşe rağmen hiçbir şeyin evcilleştiremeyeceği vahşi bir hayvanı kafesine sokarcasına, o tutkulu genç kızı küçük villaya sokarken gördüğüm zamanki sezgilerim, Bloch'un dünyayı gözümde güzelleştiren, her gezintimde her karşılaşmada ürperme yol açan, bana arzunun evrenselliğini gösteren sözleriyle uyuşmuyor muydu? Belki de her şeye rağmen, o ilk sezgilerimin daha önce değil de, şimdi yeniden karşıma çıkması, doğrulanması daha iyiydi. Albertine'e olan aşkım bütün şiddetiyle devam ederken bu sezgiler bana fazlasıyla acı çektirirdi; onlardan geriye bir tek izin, yani benim görmediğim, oysa yanı başımda sürekli cereyan eden olaylara ilişkin hiç dinmeyen şüphemin, bir de belki daha önceden, daha kapsamlı bir izin, yani *aşkımın kendisinin* kalması daha iyiydi. Mantığımın bütün itirazlarına rağmen, Albertine'i seçmek ve sevmek, onu bütün iğrençliğiyle tanımak anlamına gelmiyor muydu? Güvensizliğin yatıştığı anlarda bile, aşk bu güvensizliğin ısrarı, dönüşmesi değil midir? Daima kendimize zıt olana yönelen arzu, bize acı çektirecek olan kişiyi sevmeye bizi zorladığına göre, aşk basiretin bir kanıtı (âşık olan kişi için anlaşılmasa bir kanıt) değil midir? Hiç şüphesiz, bizi en fazla bedbaht edebilecek, bizim bilmediğimiz unsurlar, bir insanın cazibesinde, gözlerinde, dudaklarında, endamında mevcuttur; öyle ki, o insanın bizi cezbetmesi, onu sevmeye başlamamız, biz olayı ne kadar masum zannetsek de, onun bütün ihanetlerini ve kabahatlerini farklı bir yorumla şimdiden okumak demektir.

Beni cezbetmek için, bir insanın acemi, tehlikeli, ölümcül yönlerini cisimleştiren bu cazibeyle o gizli zehir arasındaki sebep-sonuç ilişkisi, kimi zehirli çiçeklerin baştan çıkarıcı gürlüğüyle zehirli özsuyu arasındaki ilişkiden daha mı dolaysızdı? Belki de, diyordum kendi kendime, M. de Charlus'un sapıklığının ona kadınca bir hassasiyet, bir zihinsel incelik kazandırması gibi, Albertine'in de iyi yürekli, samimi tavırları, onunla bir erkek arkadaşıyla kurulan vefalı ve kısıtlamasız dostluğu yaşıyormuşum yanılgısını yaratan davranışları, gelecekteki acılarımın sebebi olan sapıklığından kaynaklanıyordu. Basiret, tam bir körlüğün ortasında bile, tercih ve sevgi

görünümünde varlığını sürdürür; öyle ki, aşkta kötü seçimden bahsetmek hatadır, çünkü seçim söz konusuysa, kötü olmak zorundadır. Andrée'ye sordum: "Buttes-Chaumont'a bu eve uğrayıp Albertine'i aldığınız dönemde mi gidiyordunuz? —Yok canım! Albertine sizinle Balbec'ten döndükten sonra, o anlattığım olay haricinde, aramızda hiçbir şey geçmedi. Hatta bu konulardan söz etmeme bile izin vermiyordu. —Andrée'ciğim, niye hâlâ yalan söylüyorsunuz? Ben hayatta hiçbir şeyi öğrenmek için çaba göstermem, ama büyük bir tesadüf eseri, Albertine'in bu tür bir ilişkisini en ince ayrıntılarına kadar öğrendim; ölümünden birkaç gün önce, nehir kenarında bir çamaşırcı kızla birlikte olmuş. —Ya! Belki sizden ayrıldıktan sonra olmuştur, bilemiyorum. Sizin güveninizi tekrar kazanamadığını, asla kazanamayacağını hissediyordu." Bu son sözleri beni mahvetti. Sonra filbahri akşamını düşündüm tekrar; o akşamdan yaklaşık iki hafta sonraki bir konuşmayı hatırladım; kıskançlığımın hedefi sürekli değişiyordu, Albertine'e Andrée'yle hiç ilişkisi olup olmadığını sorduğumda, şöyle cevap vermişti: "Yo! Asla! Andrée'yi çok severim elbette, ona derin duygularla bağlıyım, ama o benim kardeşim gibidir; ayrıca, sizin zannettiğiniz türden eğilimlerim olsaydı bile, aklıma son gelen insan Andrée olurdu. İstedığınız yemini edebilirim, teyzemin başı üstüne, zavallı annemin mezarı üstüne." İnanmıştım ona. Halbuki Albertine'in eskiden yaptığı yarım itiraflarla, daha sonra, o konuya karşı kayıtsız olmadığımı görünce, aynı şeyi inkâr etmesi arasındaki çelişkiden ötürü kuşkuya kapılmasam bile, yelekçiyle M. de Charlus'u avluda gördüğüm günün akşamı, baronun dostluklarının platonik olduğu konusunda Swann'ın nasıl ısrar ettiğini hatırlamam gerekirdi; biri en iyi, en samimi insanların sözlerinden, diğeri de aynı insanların eylemlerinden oluşan, art arda iki dünya bulunduğunu düşünmem gerekirdi; öyle ki, evli bir kadın, bir delikanlı hakkında, "Onu çok sevdiğim doğru, ama bu son derece masum, saf bir sevgi, annemle babamın hatırası üzerine yemin edebilirim" dediği zaman, tereddüde kapılmamız yersizdir, kadının delikanlıyla her randevusunun ardından, hamile kalmamak için aceleyle girdiği tuvaletten az önce

çıktığına emin olabiliriz. Filbahriler müthiş kederlendirmişti beni, Albertine'in, benim sinsi olduğumu, ondan nefret ettiğimi düşünmesine, söylemesine de üzülmüştüm; belki en çok da kavramakta güçlük çektiğim, beklenmedik yalanları üzmüştü beni. Bir gün, bir havaalanına gittiğini anlatmıştı bana; pilot arkadaşımı (benim erkekleri fazla kıskanmadığımı düşünerek kadınlar konusundaki şüphemi dağıtmak istemiş olmalıydı); Andrée'nin pilota hayranlığını seyretmek çok eğlenceliymiş, pilotun Albertine'e yaptığı iltifatlardan o kadar etkilenmiş ki, onunla uçağa binmek istemiş. Oysa bütün hikâye uydurmaydı, Andrée o havaalanına hiç gitmemişti.

Andrée gittiğinde akşam yemeği saati gelmişti. Annem, "Bil bakalım kim geldi ziyarete, hem de en az üç saat oturdu, dedi. Üç saat diyorum ama, daha fazla da olabilir; ilk ziyaretçiyle, yani Mme Cottard'la aşağı yukarı aynı anda geldi, hiç kıpırdamadan oturup çeşitli misafirlerin —otuz kişiden fazlaydı— gelip gidişini izledi ve on beş dakika önce gitti. Arkadaşın Andrée olmasaydı, seni çağıracaktım. —Kimdi peki? —Hiçbir zaman misafirlige gitmeyen biri. —Parma Prensesi mi? —Oğlum zannettiğimden daha zekiymiş meğer. Sana isim tahmin ettirmek de pek zevksiz, hemen buluveriyorsun. —Dünkü soğuk tavrı için özür dilemedi mi? —Hayır, öylesi budalalık olurdu, ziyaretin kendisi zaten bir özür dilemeydi; zavallı büyükannen olsa, çok beğenirdi davranışını. Saat ikiye doğru, bir üniformalı uşak gönderip bir kabul günüm var mı diye sordurmuş. Bugün olduğunu söylemişler, bunun üzerine gelmiş." Aklıma ilk gelen, anneme söylemeye cesaret edemediğim şey, şu oldu: Bir gün önce, çok yakın dostu olan, sohbet etmekten hoşlandığı seçkin kimselerle çevrelenmiş olan Parma Prensesi, annemin içeri girdiğini görünce sinirlenmiş ve bunu gizlemeye de çalışmamıştı. Bu kibirli tavır, Guermentes'ların da benimsediği Alman soylularının tarzına çok uygundu; daha sonra, aşırı bir kibarlık sergileyerek bu tavırlarını telafi ettiklerini düşünürlerdi. Ama annem, daha sonra benim de katılacağım şu mantığı yürütmüştü: Parma Prensesi annemi tanımamış, bu yüzden de onunla ilgilenme gereği duymamıştı; annem gittikten sonra da, ya aşağıda karşılaştığı

Guermantes Düşesi'nden, ya da teşrifatçıların gelenlere isimlerini sorup kaydettikleri ziyaretçi listesinden, kim olduğunu öğrenmişti. Anneme, "Sizi tanımadım" demenin veya dedirtmenin kabalık olacağına hükmetmiş, ama Alman saray terbiyesine ve Guermantes tutumuna benim ilk senaryom kadar uygun düşecek şekilde, Altes Hazretleri için çok istisnai bir ziyarette, hem de üç saatlik bir ziyarette bulunursa, anneme dolaylı, fakat ikna edici bir açıklama yapmış olacağını düşünmüş ve gerçekten de öyle olmuştu. Fakat ben sohbeti uzatıp anneme prensesin ziyaretini anlatırmadım, çünkü Andrée'ye sormak istediğim, Albertine'le ilgili birçok soruyu sormayı unuttuğumu hatırlamıştım. Zaten Albertine'in hikâyesi hakkında o kadar az şey biliyordum ve hep o kadar az şey bilecektim ki! Üstelik beni özellikle ilgilendirebilecek, en azından ara sıra tekrar ilgilendirmeye başlamış olan tek hikâyeydi. İnsan, sabit bir yaşı olmayan bir yaratıktır; birkaç saniye içinde birkaç yaş gençleşebilme yeteneğine sahiptir, sanki yaşadığı zamanın duvarlarıyla çevrili bir havuzun içinde yüzer ve bu havuzun sürekli değişen seviyesi onu kâh bir döneme, kâh bir diğerine götürür. Andrée'ye mektup yazıp tekrar gelmesini rica ettim. Ancak bir hafta sonra gelebildi. Neredeyse gelir gelmez, sordum: "Bakın, Albertine'in burada yaşarken o tür ilişkilere girmediğini iddia ettiğinize göre, demek ki bu ilişkileri daha serbestçe yaşayabilmek için beni terk etti; peki hangi kız uğruna terk etti? —Kesinlikle öyle değil, bu yüzden terk etmedi. —Öyleyse beni çok tatsız bulduğu için mi gitti? —Hayır, sanmıyorum. Zannederim onu sizden ayrılmaya teyzesi zorladı, teyzesinin o aşağılık adamda gözü vardı, hatırlarsınız, sizin 'çuvalladım' lakabını taktığınız delikanlı Albertine'e âşıkta, onu ailesinden istemişti. Onlar da, sizin Albertine'le evlenmediğinizi görünce, sizde bu kadar uzun süre kalmasının hoş karşılanmamasından ve delikanlının Albertine'le evlenmekten vazgeçmesinden korktular. Zaten adam sürekli Mme Bontemps'a baskı yapıyordu, o da, Albertine'e dönmesini söyledi. Sonuçta Albertine teyzesiyle eniştesine muhtaçtı, kendisini köşeye sıkıştırdıklarını görünce, sizi terk etti." Ben kıskançlık içinde kıvranırken bu açıklama hiç

aklıma gelmemiş, sadece Albertine'in kadınlara yönelik arzusuyla kendi denetimimi düşünmüştüm; annemi başından beri rahatsız eden bir durumu bir süre sonra Mme Bontemps'ın da garip bulabileceğini hatırıma getirmemiştim. En azından Mme Bontemps, benim Albertine'le evlenmemem ihtimaline karşı yedekte bulundurduğu nişanlı adayının bu durumu garip karşılamasından korkmuştu. Çünkü Andrée'nin annesinin bir zamanlar yürüttüğü tahminin aksine, sonuçta Albertine'in karşısına iyi bir kısmet çıkmıştı. Mme Verdurin'le görüşmek istediği, onunla gizlice konuştuğu sırada, benim ona haber vermeden Verdurin'lerin davetine gitmeme kızdığında, Mme Verdurin'le giriştiği entrikanın amacı Albertine'i Mlle Vinteuil'le değil, Patroniçe'nin Albertine'e aşık olan yeğeniyle karşılaştırmaktı; Mme Verdurin, zihniyetini tam olarak kavrayamadığımız ailelerde bizi şaşırtan türden bir evliliğe önyak olmaktan haz duyuyor, yeğenin zengin bir kızla evlenmesini istemiyordu. Oysa ben belki de Albertine'in ilk öpücüğünü borçlu olduğum, onun gözünü açan bu yeğene hiç kafa yormamıştım. Albertine'in endişelerine ilişkin kurduğum çatıyı olduğu gibi bir yenisiyle değiştirmem, ya da kadınlara eğilimi olması evlenmesine engel teşkil etmediğine göre, yenisiyle birleştirmem gerekiyordu. Albertine'in gidişinin gerçek nedeni bu evlilik miydi; Albertine izzetinefsi yüzünden, teyzesine bağımlıymış gibi veya beni evliliğe zorluyormuş gibi görünmek için mi bana bir şey söylememişti? Tek tek her arkadaşına onun uğruna geldiğini hissettiren Albertine'in ilişkilerinde ustalıkla kullandığı tek eylem – birçok sebep sisteminin, bir eylemin nereden baktığımıza bağlı olarak büründüğü çeşitli görünümünün adeta suni, kasıtlı bir simgesi olduğunu anlamaya başlıyordum. Albertine'in benim evimdeki konumunun teyzesini rahatsız edebilecek, çirkin bir durum olduğunu bir an bile düşünmemiş olmaktan ötürü şaşkınlık ve utanç duyuyordum; bu şaşkınlığı ne ilk defa yaşıyordum, ne de son. Kim bilir kaç kez, iki insanın arasındaki ilişkiyi ve yaşanan buhranları anlamaya çalışmış, sonra birden, o iki insandan biriyle daha da yakın ilişkisi olan üçüncü bir kişinin bakış açısından, belki de buhranın sebebi olan bakış açısından dinlemişimdir

olayı. Eylemler böylesine belirsizken, bizzat insanların belirsiz olmaması beklenebilir mi? Albertine'in çeşitli erkekleri evliliğe razı etmek için dolaplar çeviren bir açığöz olduğunu iddia eden insanları duyunca, benim evimde kalışını nasıl tanımlayabileceklerini kolaylıkla hayal edebiliyordum. Oysa bence Albertine bir kurbandı, belki tam anlamıyla masum değildi, ama bu durumda, hiç sözü edilmeyen başka kusurlardan ötürü suçluydu.

Ama özellikle şunun üzerinde durmak gerekiyor: Bir yandan, yalan çoğunlukla bir kişilik özelliğidir; öte yandan, başka koşullarda yalan söylemeyecek olan kadınlarda, hayatlarını mahvedebilecek olan ani tehlikeye, yani aşka karşı bir doğaçlama olarak ortaya çıkan, giderek daha örgütlü hale gelen doğal bir savunma aracıdır. Ayrıca entelektüel ve duyarlı erkeklerin, daima duyarsız ve düzeysiz kadınlara teslim olmaları, onlara bağlanmaları, sevilmedikleri kanıtlandığı halde tedavi olmayıp bu tür kadınları ellerinde tutabilmek uğruna her şeyi feda etmeyi sürdürmeleri tesadüften ibaret değildir. Bu tür erkeklerin acı çekmeye ihtiyaç duyduklarını söylerken, –bir anlamda iradedışı olan– bu acı çekme ihtiyacını son derece anlaşılır bir sonuç haline getiren birtakım gerçekleri atlayıp bir doğruyu dile getiriyorum. Üstelik kusursuz bir kişiliğe nadiren rastlandığından, çok entelektüel ve duyarlı kişiler genellikle iradesizdir, alışkanlığın kölesidir, o anda acı çekmekten korktukları için, sürekli acı çekmeye mahkûm olurlar ve bu koşullarda, kendilerini sevmeyen kadından asla vazgeçemezler. Böyle birinin bu kadar az aşkla yetinmesi insana şaşırtıcı gelebilir, ama asıl onun hissettiği aşkın sebep olabileceği ıstırapı düşünmek gerekir. Ne var ki, bu ıstırapı çektiği için ona çok da fazla acımamak gerekir, çünkü mutsuz aşkın, sevgilinin gidişinin veya ölümünün içimizde yarattığı sarsıntı, ilk anda bizi yere yıkan, fakat daha sonra, kasların yavaş yavaş eski esnekliğini, hayati gücünü kazandığı felç vakalarına benzer. Ayrıca bu ıstırapın bir karşılığı da vardır. Entelektüel ve duyarlı kişiler genellikle yalana pek eğilimli değildirler. Yalan bu tür insanları gafil avlar, çünkü çok zeki olsalar bile, ihtimaller dünyasında yaşarlar, olaylara fazla tepki göstermezler,

bir kadının ne istediğini, ne yaptığını, kimi sevdiğini açıkça algılamayıp o kadının kendilerine çektiği ıstıraba gömülürler; böyle bir algı, daha ziyade iradesi güçlü kişilere özgüdür, geçmişe yanmak yerine, geleceğe hazırlanmak için bu algıya ihtiyaçları vardır. Dolayısıyla bu insanlar, nasıl olduğunu tam anlayamamakla birlikte, kendilerini aldatılmış hissederler. Bu açıdan bakıldığında, âşık olmalarına şaşırdığımız vasat kadın, bu kişilerin dünyasını zeki bir kadından çok daha fazla zenginleştirir. Kadının her kelimesinin ardında bir yalan, gittiğini söylediği her evin ardında bir başka ev, her eylemin, her kişinin ardında bir başka eylem, bir başka kişi bulunduğunu sezerler. Şüphesiz bunların hangileri olduğunu bilmezler, öğrenecek enerjileri, belki de imkânları yoktur. Yalancı bir kadın, son derece basit bir numarayla, yöntemini değiştirme zahmetine katlanmadan, birçok kişiyi, hatta numarayı fark etmesi gereken kişinin kendisini aldatabilir. Bütün bunlar duyarlı entelektüelin karşısına kıskançlığının araştırmak isteyeceği, zekâsının da kayıtsız kalmadığı derinliklerle dolu bir dünya çıkarır.

Ben tam anlamıyla bu kişilerden biri olmamakla birlikte, Albertine ölmüş olduğuna göre, hayatının sırrını şimdi öğrenecektim belki de. Ama bir insanın bu dünya üzerindeki hayatı bittikten sonra sırların ifşa edilmesi aslında hiç kimsenin ölümden sonraki hayata inanmadığını kanıtlamaz mı? Açıklanan sırlar doğruysa, eylemlerini açığa çıkardığımız kişi hayattayken, sırrını saklamaya kendimizi mecbur hissettiğimizde bize hınç beslemesinden nasıl korkuyorsak, günün birinde öbür dünyada karşılaştığımızda da bize hınç beslemesinden korkmamız gerekirdi. Açığa vurduğumuz olaylar aksine, yalansa, o artık bizi yalanlayamayacağı için uydurulmuş şeylerse, öbür dünyaya inansak, ölen kişinin öfkesinden daha da çok korkmamız gerekirdi. Ama öbür dünyaya kimse inanmaz. Kısacası, Albertine uzun müddet benim yanımda kalmakla beni terk etmek arasında kararsızlıktan kıvranmış, beni terk etmesinin sebebi ise, belki aklına bile gelmeyen kadınlar değil, teyzesi veya o delikanlı olmuş olabilir. Bana en ağır gelen şey, Albertine'in yaşayışıyla ilgili hiçbir şeyi artık benden

gizlemesi gerekmeyen Andr  e'nin Albertine'le Mlle Vinteuil ve hanım arkadaşı arasında bu türden hiçbir Ő ey geçmediğine yemin etmesi oldu (Albertine onlarla tanıştığında kendi eğilimlerinden habersizdi; Mlle Vinteuil ve arkadaşı da, arzunun kendisi kadar çok hataya yol açan, arzunun yönünde yanılmış olma korkusuyla Albertine'in bu tür ilişkilere kesinlikle karşı olduğunu düşünmüşlerdi. Belki çok daha sonraları aynı zevkleri paylaştıklarını keşfetmişlerdi; ama artık onlar Albertine'i, Albertine de onları fazlasıyla iyi tanıdığı için, böyle bir ilişki hayallerinden bile geçmemişti). Sonuç olarak, Albertine'in beni niçin terk ettiğini hâlâ tam olarak anlamış değildim. Bir kadının çehresini kavramak, o hareketli yüzeyin tamamına hâkim olamayan gözler için, dudaklar için ve bilhassa hafıza için o kadar zorsa, kadının sosyal konumuna ve bizim bulunduğumuz düzeye bağlı olarak, bulutlar o çehreyi değiştiriyorsa, aynı kadının bizim gördüğümüz eylemleriyle onu harekete geçiren güdüler kim bilir ne kalın bir perdeyle birbirlerinden ayrılır! Güdüler bizim göremediğimiz, daha derin bir düzlemde yer alır ve zaten bizim gördüklerimizden başka, çoğu kez de onlara tamamen zıt eylemlere yol açarlar. Dostlarının gözünde bir aziz olan, daha sonra sahtek  arlık yaptığı, devleti dolandırdığı, vatanına ihanet ettiğı ortaya çıkan devlet adamlarının bulunmadığı bir dönem olmuş mudur? Her yıl sayısız asilzade, kendi yetiştirdiği, namuslu olduğuna yemin edebileceği, hatta belki gerçekten namuslu olan bir kâhya tarafından dolandırılır. Başkalarının güdüleri üzerine çekilen bu perde, o insana aşıksak eğer, iyice kalınlaşır. Çünkü hem bizim sa  duyumuzu köreltir, hem de sevildiğini hissedince farklı koşullarda değer vereceği Ő eylere,   rne  in zenginliğe birden önem vermez olan kadının eylemlerini bulandırır. Ayrıca kadını, acı çektirerek daha fazla Ő ey elde etme umuduyla, zenginliği k    ms  yormuş gibi yapmaya da itebilir. Bütün bunlara pazarlık, hatta kadının hayatına ilişkin somut ayrıntılar da karışabilir; örneğin kulağımıza gelir korkusuyla kimseye sözünü etmediği gizli bir ilişkiyi, bizimki kadar tutkulu bir meraka sahip olsalar zihinleri daha serbest olacağı, karşı tarafta daha az şüphe uyandıracakları için birçok kişinin     renebilece-

ği bir ilişkiyi bilenler de olabilir, ama bunlar, bizim tanımadığımız ve bulamayacağımız kişilerdir. Bize karşı anlaşılmasın bir tutum içinde olmasının bütün bu sebeplerine bir insanı menfaatini gözetmediği için, nefret yüzünden, özgürlük aşkı yüzünden, ani öfke buhranlarına kapıldığı için veya birtakım insanların ne düşüneceği korkusuyla bizim düşündüğümüz şeyin tersini yapmaya iten kişilik özelliklerini de katmak gerekir. Bir de muhit ve eğitim farklılıkları vardır; iki kişi baş başa konuşurken, bu farklılıkların üstünü kelimelerle örter, görmezden geliriz, ama yalnız kalıp da her birimiz kendi eylemlerimizi kesişmesi imkânsız, birbirine zıt bakış açılarından yönettiğimizde, farklılıklar su yüzüne çıkar.

“Ama sevgili Andrée’ciğim, yine yalan söylüyorsunuz. Hatırlasanıza –bunu kendiniz, bir önceki gece size telefon ettiğimde itiraf etmiştiniz– Albertine, Mlle Vinteuil’ün de gideceği, Verdurin’lerdeki öğleden sonra davetine gitmeyi ne kadar istemiş, benim bilmemem gereken bir şeymiş gibi de, benden gizlemişti. —Evet, ama Mlle Vinteuil’ün oraya gideceğini Albertine kesinlikle bilmiyordu. —Nasıl olur? Birkaç gün önce Mme Verdurin’e rastladığını siz kendiniz söylediniz. Zaten birbirimize yalan söylemenin anlamı yok Andrée. Bir sabah Albertine’in odasında bir kâğıt parçası buldum, Mme Verdurin’in yazdığı bir nottu, davete gitmesi için ısrar ediyordu Albertine’e.” Andrée’ye gösterdiğim notu benim görmemi sağlayan Françoise olmuştu aslında; Albertine’in gidişinden birkaç gün önce, Françoise notu onun eşyalarının en üstüne yerleştirmiş ve korkarım Albertine’de eşyalarını karıştırdığım izlenimi uyandırmak, en azından, kâğıdı gördüğümünden onu haberdar etmek için de, orada bırakmıştı. Françoise’in bu kurnazlığının Albertine’in gidişinde önemli bir rol oynamış olabileceğini birçok kez düşünmüştüm; Albertine artık benden hiçbir şeyi gizleyemeyeceğini görmüş, cesareti kırılmış, mağlup hissetmişti kendini. Notu Andrée’ye gösterdim: *Aradaki ailevi yakınlık nedeniyle, vicdan azabı duymuyorum.* “Andrée’ciğim, gayet iyi bildiğiniz gibi, Albertine Mlle Vinteuil’ün arkadaşının kendisi için bir anne, bir abla olduğunu hep söylerdi. —Ama siz bu notu yanlış anlamışsınız. Mme Verdurin’in

Albertine'le evinde buluşturmak istediği kişi katiyen Mlle Vinteuil'ün arkadaşı değil, nişanlı adayı 'çuvalladım'dı; bahsettiği ailevi yakınlık da, yeğeni olan o namussuzla Mme Verdurin'in yakınlığıydı. Buna rağmen, Mlle Vinteuil'ün geleceğini Albertine'in daha sonra öğrendiğini sanıyorum; Mme Verdurin ek bir bilgi olarak kendisine haber vermişti belki de. Arkadaşıyla tekrar görüşeceğine sevinmişti elbette, çünkü ona güzel bir geçmiş hatırlatıyordu, ama tıpkı sizin gideceğiniz bir yerde Elstir'in de olacağını öğrenince sevinmeniz gibi, daha fazla değil, hatta o kadar bile değil. Hayır, Albertine'in Mme Verdurin'in evine niçin gitmek istediğini size söylememesinin sebebi, çok az kişinin davetli olduğu provaya Mme Verdurin'in sizin Balbec'te tanıştığınızı, Mme Bontemps'ın Albertine'le evlendirmek istediği yeğeninin de çağrılmış olmasıydı; Albertine onunla konuşmak istiyordu. Alçağın tekiydi. Aslında, bütün bu açıklamalara da gerek yok" diye ekledi Andrée. "Albertine'i ne kadar sevdiğimi Tanrı bilir, harika bir insandı, ama bilhassa tifoya yakalandıktan sonra (siz hepimizle tanışmadan bir yıl önce) macera düşkünü bir deliye dönüşmüştü. Ansızın yaptığı şeyden sıkılıveriyor, hemen o anda yer değiştirmek istiyordu; sebebini kendi de bilmiyordu muhtemelen. Balbec'e ilk geldiğiniz, hepimizle tanıştığınız yılı hatırlıyor musunuz? Günün birinde Paris'ten kendisini çağıran bir telgraf çekti; bavullarını hazırlayacak vakti ancak bulduk. Oysa gitmesi için hiçbir sebep yoktu. İleri sürdüğü bütün mazeretler yalandı. Paris o sırada son derece sıkıcıydı. Hepimiz hâlâ Balbec'teydik. Golf kulübü kapanmamıştı, hatta yarışmalar bitmemişti, Albertine birincilik kupasını kazanmayı çok istiyordu. Kazanacağı da kesindi. Bir hafta kalmıştı. Ama o, alelacele gitti. Daha sonra bu konuyu birçok kez konuştum kendisiyle. Niye gittiğini kendi de bilmediğini, sıra hasreti çektiğini (sıra dediği de Paris'ti, düşünebiliyor musunuz?), Balbec'te canının sıkıldığını, insanların kendisiyle alay ettiği izlenimine kapıldığını söylüyordu." Andrée'nin söylediklerinde bir doğruluk payı olduğunu düşünüyordum: Aynı olayın farklı insanlarda farklı izlenimler uyandırması zihinlerin arasındaki farkla, bizi sevmeyen birini ikna etmenin im-

kânsızlığı da duyguların farklılığıyla açıklanabilir; buna karşılık, kişilikler arasındaki farklar, bir kişiliğin kendine has özellikleri de eyleme geçmek için bir sebeptir. Sonra bu açıklamayı bir yana bırakıp, hayatta gerçeği öğrenmenin ne kadar zor olduğunu düşündüm. Albertine'in Mme Verdurin'in davetine gitme arzusunu ve bunu gizlediğini pekâlâ fark etmiş ve yanılmamıştım. Ne var ki, bir gerçeği bu şekilde ele geçirdiğimizde, sadece görüntüsünü yakalayabildiğimiz diğer gerçekler –madalyonun öbür yüzü, eylemin, gizli ilişkinin, sezgilerin iç yüzü– gizli kalır, sadece önümüzden geçip giden silueller görürüz ve kendi kendimize, işte bunun yüzünden, şunun yüzünden deriz. Mlle Vinteuil'ün davete gideceğini öğrendiğimde, olayın açıklaması bu gibi gelmişti bana; üstelik Albertine benden önce davranıp sözünü etmişti. Hem sonra da, Mlle Vinteuil'ü görmenin onun için bir zevk olmayacağına yemin etmeyi reddetmemiş miydi? Ayrıca, delikanlıyla ilgili olarak, unutmuş olduğum bir şeyi hatırladım. Kısa bir süre önce, Albertine bende kalırken rastlamıştım ona ve Balbec'teki tutumunun aksine, bana aşırı kibar davranmış, yakınlık göstermiş, ziyaretime gelmesine izin vermemi rica etmişti; çeşitli nedenlerden ötürü ricasını geri çevirmiştim. Şimdi anlıyordum ki, Albertine'in bende kaldığını bildiğinden, benimle samimiyet kurmak istemiş, bu sayede rahatça eve gelip Albertine'i görebileceğini ve onu elimden alabileceğini düşünmüştü; onun alçağın teki olduğuna hükmettim. Fakat delikanlının eserlerini izledikten bir süre sonra, evime gelmeyi Albertine'den ötürü istediği fikrinden vazgeçmedim elbette, ama bunu bir kaba hat olarak görmekle birlikte, bir zamanlar Doncières'e, Saint-Loup'yu ziyarete gitmemin asıl sebebinin Mme de Guermantes'a aşkım olduğunu hatırladım. Evet, koşullar farklıydı: Saint-Loup Mme de Guermantes'a âşık olmadığına göre, benim dostluğumda biraz riyakârlık bulunmakla birlikte, ihanet yoktu katiiyen. Ama sonra düşündüm ki, arzuladığımız bir şeyi elinde tutan kişiye beslediğimiz sevgiyi o kişi elinde tuttuğu şeyi sevse de besleriz. Şüphesiz bu durumda, doğrudan ihanete varacak olan bir dostluğa karşı direnmek gerekir. Sanırım ben hep bunu yaptım. Ama bu direnişe girişecek gücü

olmayanların arzuladıkları şeyi elinde tutan kişiye gösterdikleri yakınlığın kurnazlıktan ibaret olduğu söylenemez; bu kişilerin yakınlığı samimidir ve bu yüzden de, sevgilerini öyle bir hararetle sergilerler ki, ihanete uğrayan koca veya âşık, öfke dolu bir şaşkınlıkla, “O alçağın sevgi gösterilerini, itirazlarını görseydiniz! Birinin gelip insanın servetini çalmasını anlayabilirim. Ama önce onu dostu olduğuna ikna etmesi, hayal edilemeyecek bir namussuzluk, bir sapıklık” der. Oysa bunda ne sapıkça bir zevk vardır, ne de açık seçik bir yalan. Albertine’in nişanlı adayının o gün bana gösterdiği sevginin bir mazereti daha vardı ve Albertine’e olan aşkının basit bir türevinden daha karmaşıktı. Ancak çok kısa bir süredir kendini bir entelektüel olarak görüyor, bunu kendine itiraf ediyor ve başkaları tarafından da öyle görülmeği istiyordu. Spor ve eğlence dışındaki değerler, hayatında ilk kez yer alıyordu. Elstir’in, Bergotte’un takdirini kazanmış olmam, belki Albertine’in benim yazarları değerlendirmemi, buradan yola çıkarak, kendim de bir yazar olabileceğimi kendisine anlatmış olması, birden beni onun (nihayet keşfettiği yeni kişiliğinin) nazarında ilginç biri haline getirmiş, benimle arkadaşlık etmekten hoşlanacağını, projelerini bana anlatabileceğini, belki benim aracılığımla Bergotte’la tanışabileceğini düşünmüştü. Bu yüzden de, ziyaretime gelmek istediğini söylerken samimiydi; gösterdiği yakınlıkta Albertine’in silüetinin yanı sıra, entelektüel nedenlerin de yarattığı bir samimiyet vardı. Şüphesiz evime gelmeyi o kadar coşkuyla istemesinin tek sebebi bu değildi, bu uğurda her şeyden vazgeçmezdi. Ama gelmek isteğinin ilk iki sebebini tutkulu bir doruğa ulaştıran sonuncu sebebi belki kendi de bilmiyordu ve öteki iki sebep gerçekten doğrudu; aynı şekilde, Albertine’in o öğleden sonra, Mme Verdurin’in evindeki provaya gitmek isteğinde gerçekten çocukluk arkadaşlarını görmek gibi tamamen masum bir arzu rol oynamış olabilirdi; onlar Albertine’i nasıl görüyorsa, Albertine de onları öyle görüyor, ahlaksız olduklarını düşünmüyordu; belki gerçekten de onlarla sohbet etmek, eskiden tanıdıkları zavallı kızcağızın şimdi revaçtaki bir salona davet edildiğini kendilerine göstermek ve ayrıca Vinteuil’ün müziğini dinlemek istemişti. Bütün bunlar

doğruysa eğer, ben Mlle Vinteuil'den bahsettiğimde Albertine'in yüzünün kızarmasının sebebi, benim öğrenmemem gereken evlenme teklifi yüzünden, o öğle sonrası davetini gizlemek istemiş olmasıydı. Albertine'in o davette Mlle Vinteuil'le görüşmekten hoşlanmayacağına dair yemin etmeyi reddetmesi o anda benim ıstırabımı keskinleştirmiş, şüphelerimi pekiştirmişti, ama şimdi geriye dönüp baktığımda, masum bir konuda bile olsa, belki masum bir konu olduğu için, dürüst davranmak istediğini kanıtlıyordu. Bununla birlikte, Andrée'nin Albertine'le ilişkileri konusunda söyledikleri vardı bir de. Andrée'nin Albertine'le birlikte yaptıklarını sırf beni mutsuz etmek için, kendimi ondan üstün görmeyeyim diye tamamen uydurduğunu düşünecek kadar ileri gitmesem bile, biraz abarttığını varsayabilirdim; öte yandan Albertine de, benim bu konuda aptalca yaptığım tanımlardan ikiyüzlülükle yararlanıp, Andrée'yle ilişkisinin itiraf etmesi gereken ilişkiler sınıfına girmediğini ve inkâr etmekle yalan söylemiş sayılmayacağını düşünerek, zihinsel kısıtlama yoluyla, yaptıklarını azımsamış olabilirdi. Peki yalan söyleyenin niçin Andrée değil de Albertine olduğunu düşünüyordum? Gerçek de, hayat da çok çetindi ve ikisini de öğrenememişken, bende bıraktıkları izlenim, belki de yorgunluğun ağır bastığı bir kederdi. Hatırladığım kadarıyla, Albertine konusunda mutlak bir kayıtsızlığa yaklaştığımı (bu kez tam olarak başardığımı) üçüncü kez hissedişim, Andrée'nin son ziyaretinden epeyce uzun bir süre sonra, Venedik'te oldu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Annem beni birkaç haftalığına Venedik'e götürmüştü; –güzelik en mütevazı şeylerde bulunabileceği gibi, en değerli şeylerde de bulunabileceğinden– bir zamanlar Combray'de sık sık yaşadığım izlenimleri andıran, ama tamamen farklı ve çok daha zengin bir üslupta izlenimler tatmaktaydım. Sabahın onunda, panjurlarım açıldığında, Saint-Hilaire'in siyah mermer parlaklığındaki arduvazlarının yerine, San Marco çan kulesinin alev alev ışıldayan altın meleğini görüyordum. Parlak güneşte, neredeyse bakılamayacak kadar göz kamaştıran melek, iki yana açılmış kollarıyla, yarım saat sonra ineceğim Küçük Meydan'da, bir zamanlar iyi niyetli insanlara müjdelediği mutluluktan daha kesin bir mutluluk vaat ediyordu bana. Yatağımda yatarken melekten başka bir şey göremiyordum, ama dünya tek bir güneşli bölümüne bakıp saati söyleyebildiğimiz dev bir güneş saatine benzediği için, Venedik'teki ilk sabahımda, Combray'nin Kilise Meydanı'nda, pazar günleri ben ayine giderken, iyice ısınmış olan güneşin altında pazar yerindeki samanların kokusu keskinleşmişken, kapanmak üzere olan dükkânlar geldi aklıma. Ama ikinci günden itibaren, uyandığım anda gördüğüm, beni yataktan kaldıran şey, (hafızamda ve arzularımda Combray hatıralarının yerini almış olan) Venedik'teki ilk sabah gezintime ait izlenimler oldu; Venedik'te de gündelik hayat en az Combray'deki kadar gerçektir, Combray'deki gibi pazar sabahı şenlikli bir sokağa inmek bir zevkti, ama Venedik'te bu sokak, ılık esintilerin serinlettiği, baştan başa gökyakuttan bir suydu, rengi öyle dayanıklıydı ki, yorgun gözlerim, bakışlarını korkmadan bu renge yaslayıp dinlenebiliyordu. Combray'deki L'Oiseau Sokağı'nın iyi yürekli sakinleri gibi bu yeni kentin sakinleri de, cadde üzerinde yan yana sıralanmış evlerden çıkıyorlardı; ama Ve-

nedik'liler sokağa çıktıklarında, ayaklarının dibine gölgesi düşen evler, somaki ve jasptan saraylardı; kemerli kapıların üzerindeki (Combray'deki kapı tokmakları gibi hizayı bozan) sakallı tanrı başlarının gölgesi toprağın kahverengisini değil, suyun harika mavisini koyultuyordu. Combray'de moda mağazasının tentesiyle berber tabelasının yapacağı gölge, San Marco Meydanı'nda Rönesans cephe kabartmalarının güneşli taşların boşluğuna serptiği küçük mavi çiçeklerdi. Gerçi güneş tepeye çıktığında, Venedik'te de, tıpkı Combray'deki gibi, kanal kenarında storlar indiriliyordu mecburen, ama Venedik'te storlar, Gotik pencerelerin dört yapraklı yoncalarıyla kıvrık dalları arasına geriliydi. Bu pencerelerden biri de otel odamızın penceresiydi; annem, pencere sütunlarının önünde kanalı seyrederek beni beklerken gösterdiği sabrı bir zamanlar Combray'de, benden –halen gerçekleşmemiş– beklentileri olduğu için beni ne kadar sevdiğini göstermek istemediği dönemde, gösteremezdi belki. Şimdi görünürdeki soğukluğunun hiçbir şeyi değiştiremeyeceğini hissediyordu; artık sakınmadan gösterdiği sevgi, iyileşemeyeceği kesinleşmiş hastalardan esirgenmeyen yasak besinler gibiydi. Hiç şüphesiz, Léonie Hala'mın L'Oiseau Sokağı'na bakan penceresini diğer bütün pencerelerden farklı kılan mütevazı özelliklerin, iki yanındaki pencerelerden farklı mesafede oluşundan kaynaklanan asimetrisinin, ahşap pervazın aşırı yüksekliğinin, panjurları açmaya yarayan kıvrık çubuğun, kordonla iki yana tutturulmuş parlak mavi satenden perdelerin, hepsinin Venedik'teki otelde bir karşılığı vardı; Venedik'te de, öğle yemeğini yemek üzere döndüğümüz evimizi uzaktan tanımamızı sağlayan, o evin bir süre boyunca bizim evimiz olduğunu gösteren kanıtlar gibi hafızamıza yerleşen o özel, anlamlı sözleri işitiyordum, ama Venedik'te bu sözleri söylemek, Combray'deki ve aşağı yukarı her yerdeki gibi en basit, hatta en çirkin şeylere değil, bütün müzelerde, resimli sanat kitaplarında ortaçağ konut mimarisinin şaheserlerinden biri olarak kopyalarını gördüğümüz bir cephenin yarı-Arap sivri kemerine düşüyordu; çok uzaktan, daha San Giorgio Maggiore'yi geçer geçmez, beni görmüş olan bu sivri kemerli pencereyi fark ediyordum, coşkuyla yükselen

eğrisi, hoşgeldin tebessümüne daha yüce, neredeyse anlaşıl-mamış bir bakışın seçkinliğini katıyordu. Annem o rengârenk mermer sütunların ardında kitap okuyarak, beyaz tülülle, (oteldeki insanların karşısına “iyi giyimli” çıkma kaygısından çok bana matemde değilmiş, o kadar üzülmüyormuş, büyü-kannemin ölümünü neredeyse atlatmış gibi görünmek için, hasır şapkasına gözyaşlarını gizleyerek taktığını sezdiğimden, saçlarının beyazı kadar yürek parçalayıcı bulduğum beyaz tülülle) beni beklediği için; beni ilk anda tanıyamayıp, ben gondoldan seslenince, kalbinin derinliklerinden bana doğru gönderdiği sevgi ancak kendisini taşıyabilecek madde sona er-diğinde, yani tutkulu bakışlarında durduğu için; bana müm-kün olduğunca yaklaştırmaya çalıştığı sevgisi ögle güneşinin aydınlattığı sivri kemerli pencerenin ağırbaşlı tebessümünün çerçevesinde, sayvanı altında, annemin dudaklarındaki te-bessümle bir öpücük gibi bana uzandığı için, o pencere hafı-zamda özel bir yer edindi; bizimle aynı anda, yanı başımızda, belirli bir zamanı bizimle paylaşmış olan şeylerin hoşluğunu kazandı; bölmeli çerçeveleri harikulade biçimlerle bezenmiş de olsa, o ünlü pencere, benim nazarımda hâlâ bir ay boyunca aynı sayfide bulunduğumuz, bize dostluk göstermiş olan bir dâhinin samimi görüntüsüne sahiptir; o zamandan bu yana, bu pencerenin kalıbını ne zaman bir müzede görsem, gözyaş-larımı tutmak zorunda kalışımın tek sebebi de, bana en çok dokunabilecek sözler olan şu sözleri söylemesidir: “Annenizi çok iyi hatırlıyorum.”

Pencereden ayrılmış olan annemle buluşmak üzere dışarı-nın sıcaklığını arkamda bıraktığımda da bir zamanlar Comb-ray'de odama çıkınca hissettiğim serinlik duygusunu yaşıyor-dum; ama Venedik'te bu serinliği yaratan, bir deniz esintisiydi, dar basamaklı küçük bir ahşap merdivende değil, güneşin tirşe yeşili alevleriyle yaladığı, Chardin'den vaktiyle aldıkları yararlı bilgilerle Veronese'nin öğrettiklerini birleştiren mermer basamakların soylu yüzeylerinde gezinen bir esintiydi. Venedik'te, bize gündelik hayata ait izlenimleri yaşatmak sanat eserlerinin, harika güzelliklerin görevi olduğuna göre, bazı ressamların en ünlü Venedik manzaralarının soğuk bir

estetiğe sahip olduğu bahanesiyle, (Maxime Dethomas'nın olağanüstü eskizlerini istisna kabul edelim,) Venedik'i sadece ihtişamının ortadan kaybolduğu yoksul görüntüsüyle resmetmek, Venedik'i daha samimi ve gerçek kılmak için Auber-villiers'ye benzetmek, şehrin kişiliğini görmezden gelmektir. Bazı büyük sanatçılar, kötü ressamların sahte Venedik'ine doğal bir tepki olarak, Venedik'in sadece daha gerçek buldukları mütevazı meydancıklarına, ıssız küçük kanallarına eğilme hatasına düşmüşlerdir. Öğleden sonraları, annemle çıkmamışsam, çoğu kez ben de bu Venedik'i keşfediyordum. Orada halktan kadınlara rastlamam daha kolay oluyordu; kibritçi kızları, inci dizenleri, cam veya dantel işinde çalışan kızları, püsküllü, iri siyah şallarıyla genç işçi kızları sevmemi engelleyen hiçbir şey yoktu, çünkü Albertine'i epeyce unutmuştum, ama bazılarını diğerlerinden daha çekici bulacak kadar da hatırlıyordum. Zaten Venedikli kadınların arasındaki bu tutkulu arayışta, bizzat bu kadınların veya Albertine'in ya da Venedik'e gitmek için çok eskiden beri duyduğum arzunun tam olarak ne kadar yer kapladığını kim saptayabilirdi ki? En ufak arzularımız bile, bir akor kadar kendine has olmakla birlikte, bütün hayatımızın temeli olan notaları içinde barındırır. Ara sıra bu notalardan hiç duymadığımız, bilincinde olmadığımız birini, peşinde koştuğumuz nesneyle hiç bağlantısı olmayan birini atacak olsak, o nesneye duyduğumuz arzunun tamamen silinip gittiğini görürdük. Venedikli kadınların peşinde koşma heyecanımın içinde ayıklamaya çalışmadığım birçok unsur vardı. Gondolum küçük kanallarda ilerliyordu; küçük kanallar bu Doğu şehrinin dolambaçlarında bana yol gösteren bir cinin esrarengiz eli gibi, ilerledikçe Magrip tarzı küçük pencere, çok katlı evleri incecik itibari bir çizgiyle belli belirsiz ayırarak böldükleri bir semtin ortasında, bana yol açıyorlardı adeta; sihirli rehberim sanki elindeki mumla yolu aydınlatırmış gibi, sular önümüzü aydınlatan güneş ışınlarına yol açıyordu. Küçük kanal az önce aralamış olmasa, tek bir kütle halinde duracak olan yoksul konutların arasında hiçbir boşluk bırakılmadığı seziliyordu. Bu yüzden kilisenin çan kulesi, sular altında kalmış kentlerdeki gibi, kanalın hemen

kenarından dimdik yükseliyor, bahçelerin asma çardakları suyun üstüne sarkıyordu. Ama tıpkı Büyük Kanal'daki gibi, deniz ulaşım işlevini o kadar iyi yürütüyordu ki, bu kalabalık ve yoksul eski mahallede, küçük kanalın her iki kenarında, mütevazı, çok kullanılan, gerekliliklerinin ve çok sayıda yoksul insanın giriş çıkışının damgasını taşıyan kiliseler yükseliyordu; kanalın yardığı bahçelerde şaşkın yapraklar, meyveler suda sürükleniyor, yeni doğranmışçasına pürtüklü, kabaca yontulmuş kumtaşından bir evin duvarında oturan çocuklar gondolun geçişine şaşırıp dengelerini korumaya çalışıyor, iki kanadı ayrılıp suyun geçmesine izin veren hareketli bir köprü'nün üzerine oturmuş tayfalar misali, bacaklarını dimdik aşağı uzatıyorlardı. Bazen bir kutuyu açıp içinde bir sürpriz bulmuşuz gibi, aniden daha güzel bir yapı çıkıyordu karşımıza; Korent sütunları ve alınlığındaki alegorik heykeliyle fildeşinden küçük bir tapınak, bu sıradan ortamda, yolunu şaşırmış gibi bir garip duruyordu, çünkü biz her ne kadar ona yer açsak da, kanalın ona ayırdığı sütunlu giriş, pazarcıların kullandığı bir yük iskelesine benziyordu. Sanki dışarıda değilmişim, gizli bir şeyin derinliklerine nüfuz etmekteymişim gibi, arzuyla pekişen bir izlenim yaşıyordum; çünkü her defasında ya sağımda ya solumda yeni bir şey buluyordum; küçük anıtlar, beklenmedik meydancıklar ilk kez gördüğümüz, amacını, kullanımını anlayamadığımız güzel şeylerin şaşkın görüntüsünü sergiliyordu. Dönüşte daracık sokaklarda yürüyor, halktan kızların yolunu kesiyordum; Albertine'in de aynı şeyi yapmış olabileceğini düşünüp yanımda olmamasına hayıflanıyordum. Ama bunlar aynı kızlar olamazdı; Albertine'in Venedik'e geldiğı zamanlar henüz çocuktular muhtemelen. Ne var ki, eskiden kendine has tek bir arzu olarak gördüğüm bütün arzularıma korkaklığım yüzünden, temelde ihanet etmiş, bulmaktan umudu kestiğim nesnenin aynısını değil, benzerini aramışken, şimdi hem bir zamanlar arzuladığım kadınların peşine artık düşmüyor, hem de düzenli olarak, Albertine'in bizzat tanımadığı kadınları arıyordum. Méséglise'li veya Parisli bir genç kıızı, Balbec'e ilk yolculuğumda, sabah vakti bir dağın eteğinde gördüğüm sütçü kıızı görölmedik şiddette bir

arzuyla hatırladığım oluyordu elbette. Ama ne yazık ki, o zaman ki halleriyle hatırlıyordum, şimdi öyle olmadıkları kesindi. Nasıl bir zamanlar arzuların teklifi konusundaki izlenimlerimi yumuşatarak, gözden kaybettiğim bir rahibe okulu öğrencisinin yerine ona benzer bir başkasını aradıysam, şimdi de benim veya Albertine'in yeniyetmeliğini altüst etmiş kızları bulabilmek için, arzunun teklifi ilkesine bir aykırılığı daha kabullenmem gerekiyordu: Aramam gereken kızlar o zaman on altı yaşında olan kızlar değil, bugün on altı yaşında olanlardı, çünkü şimdi o insana has, yakalayamadığım özellikler olmayınca, sevdiğim şey gençlikti. Tanımış olduğum kızların gençliğinin artık sadece benim ateşli hafızamda var olduğunu ve gerçekten gençliği, taze çiçekleri toplamak istiyorsam, hafızam tanıdığım kızların suretini karşıma çıkardığında, onlara ulaşmayı ne kadar arzulasam da, onları toplamamam gerektiğini biliyordum.

Annemle Küçük Meydan'da buluştuğumuzda, güneş hâlâ tepede oluyordu. Bir gondol çağırıyorduk. Annem, "Zavallı büyükannen olsa, bu yalın ihtişamı ne kadar beğenirdi!" diyerek, mimarının armağanı olan ve ortadan kaybolan düklere sessizce beklerken sadakatle koruduğu düşünceli ifadeyle denizi seyreden düklük sarayını gösteriyordu. "Yapmacık olmadığı için bu tatlı pembe tonlarını bile severdi. Büyükannen Venedik'i görse, hayran olurdu, hiçbir düzenlemeye ihtiyaç göstermeden, oldukları gibi duran eserlerle dolu bütün bu güzelliklerde, Düklük Sarayı'nın kübik biçiminde, Küçük Meydan'ın ortasındaki, Herodes'in sarayına ait olduğunu söylediğin sütunlarda, daha da tesadüfi, sanki yer bulunamadığı için oraya bırakılmış gibi görünen Akkâ Kalesi direklerinde ve San Marco'nun galerisindeki o atlarda tabiatla yarışabilecek bir teklifsizlik bulurdu. Düklük Sarayı'nın üzerinde batan güneşi seyretmekten, bir dağın ardındaki güneş batışını seyredermişçesine zevk alırdı." Gerçekten de annemin söylediklerinde bir doğruluk payı vardı; dönüş yolunda, gondolumuz Büyük Kanal'dan geçerken, iki yanımızda sıralanan sarayların ışığı ve saati pembe cephelerinde yansıttığını, güneş ışınlarının açısı değiştikçe değişen görünümlerini seyrediyorduk;

özel konutlarla ünlü anıtlardan çok, akşamüzeri güneş batışını seyretmek üzere sandalla gezintiye çıkınca önünden geçilen mermer falezleri andırıyorlardı. Kanalin iki yanına sıralanmış binalar bu halleriyle bir doğa manzarasını, ama doğanın insana özgü bir hayal gücüyle oluşturduğu bir manzarayı getiriyorlardı akla. Ama aynı zamanda (Venedik'in neredeyse denizin ortasında, gelgitin günde iki kez hissedildiği, sarayların görkemli dış basamaklarını kabarcınca örtüp alçalınca açığa çıkaran surlarda, daima kentsel izlenimler uyandırması yüzünden) tıpkı Paris'in bulvarlarında, Champs-Élysées'de, Boulogne Ormanı'nda, moda olan her geniş caddedeki gibi akşamın altın tozuna bulanmış ışığında seçkin ve şık kadınlarla karşılaşmıştık; hemen hepsi yabancı olan bu hanımlar, yüzen arabalarının minderlerine rahatça yaslanarak peş peşe diziliyor, ziyaret edecekleri hanım arkadaşın oturduğu sarayın önünde duruyor, evde olup olmadığını sordurup, her ihtimale karşı, sanki Guermantes Konağı'nın önündeymişler gibi, kapıya bırakılmak üzere kartvizitlerini hazırlıyorlar, cevabı beklerken, bir yandan da kılavuz kitaplarını karıştırıp sarayın hangi döneme ve üsluba ait olduğuna bakıyorlar, mavi bir dalganın tepesindeymişçesine, dans eden gondolla çınlayan mermer arasına sıkışıp ürken pırıltılı suyun şahlanmasıyla sarsılıyorlardı. Böylece, sırf bir ziyarete veya alışverişe çıkmak bile, Venedik'te üçlü ve eşsiz bir gezintiye dönüşüyordu; basit bir sosyal ziyaret aynı zamanda bir müze ziyaretinin ve deniz yolculuğunun şekline ve büyüüne bürünüyordu.

Büyük Kanal'ın kenarındaki sarayların birçoğu otele dönüştürülmüştü; bir akşam, değişiklik olsun diye veya orada karşılaştığımız, annemin de yemeğe davet ettiği Mme Sazerat'ya nezaketen –her yolculukta karşımıza beklenmedik, münasebetsiz bir ahbap çıkar– kendi otelimizde değil, restoranı daha iyi olduğu iddia edilen başka bir otelde yemek yemeye karar verdik. Annem gondolcuya parasını verip Mme Sazerat'yla birlikte ayırtmış olduğu küçük salona geçerken, ben restoranın güzel mermer sütunlu, bir zamanlar boydan boya fresklerle kaplı olan, ama kötü restore edilmiş büyük salonuna bir göz atmak istedim. İki garson aralarında İtalyanca konuşuyorlardı.

“İhtiyarlar odalarında mı yiyecekler? Önceden haber vermiyorlar ki. Çok can sıkıcı, masalarını ayırmam gerekip gerekmediğini bilemiyorum (*non so se é bisogna conservar loro la tavola*). Aşağı inip masalarını dolu bulsunlar da görsünler! Bu kadar şık bir otele bu *forestiere*’leri* nasıl kabul ediyorlar, anlamıyorum. Buraya ait insanlar değiller.”

Garson, bu küçümseyici tavrına rağmen, masayla ilgili olarak ne yapacağına karar vermek istiyordu, tam asansörcü çocuğu odaya gönderip sorduracakken, cevabını aldı: Yaşlı hanımın salona girdiğini gördü. Yılların ağırlığının verdiği hüzünlü ve yorgun havaya, çehresini kaplayan kırmızı egzema lekelerine rağmen, mutat bonesi ve W*** yapımı, ama cahillerin gözünde yaşlı bir kapıcının ceketinden farksız olan siyah ceketıyla Villeparisis Markizi’ni tanımakta güçlük çekmedim. Tesadüf eseri, benim ayakta, bir freskin kalıntılarını incelemek üzere yanında durduğum güzel mermer sütunlar, Mme de Villeparisis’nin oturduğu masanın tam arkasına düşüyordu.

“M. de Villeparisis de çok geçmeden inecek demek ki. Bir aydır buradalar, sadece bir kere ayrı yediler” dedi garson.

Markizin birlikte seyahat ettiği, M. de Villeparisis dedikleri akrabasının kim olabileceğini kestirmeye çalışırken, Mme de Villeparisis’nin eski âşığı M. de Norpois’nın masaya doğru ilerleyip markizin yanına oturduğunu gördüm.

M. de Norpois’nın ilerlemiş yaşı sesinin tınısını zayıflatmış, buna karşılık, eskiden o kadar ölçülü olan lisanı gerçek bir aşırılık kazanmıştı. Bunun nedenini belki gerçekleştir-meye pek zamanı olmadığını hissettiği için iyice şiddetlenen, alevlenen hırslarında, belki de dönmeye can attığı siyasetin dışında bırakıldığından, arzusun verdiği saflıkla, yerine geç-me iddiasında olduğu kişileri acımasız eleştirileri sayesinde mevkilerinden uzaklaştırabileceğine inanmasında aramak gerekiyordu. Aynı şekilde, kimi siyasetçilerin, kendilerinin yer almadığı bir hükümetin üç günlük ömrü olduğuna inandığını görmüşüzdür. Öte yandan, M. de Norpois’nın diplomasi lisanının geleneklerini tamamen unuttuğunu zannetmek de

* Yabancı.

abartılı olur. İleride göreceğimiz gibi, “önemli meseleler” söz konusu olduğunda, M. de Norpois bizim tanıdığımız adam oluveriyordu, ama diğer zamanlarda, kimi seksenlik ihtiyarlarda görülen ve artık fazla zarar veremeyecekleri kadınlara saldırmalarına yol açan bunak şiddetiyle, önüne gelene içeri boşaltıyordu.

Mme de Villeparisis, birkaç dakika boyunca, yaşının verdiği yorgunlukla geçmişin hatıralarından şimdiki zamana geçmekte zorluk çeken yaşlı bir kadının suskunluğunu korudu. Sonra, süregelen karşılıklı bir aşkın damgasını taşıyan pratik konulara girdi:

“Salviati’ye uğradınız mı?

—Evet.

—Yarın gönderecekler mi?

—Kâseyi ben alıp getirdim. Yemekten sonra gösteririm. Şu mönüye bir bakalım.

—Benim Süveyş Kanalı hisselerimle ilgili talimat verdiniz mi?

—Hayır, Borsa şu sıralar petrol hisselerine kilitlenmiş durumda. En önde giden sektör. Royal Dutch üç bin franklık yeni bir fırlama kaydetmedi. Rayicin kırk bin franga yükselmesi bekleniyor. Bana sorarsanız, o kadar beklememek lazım. Ama piyasadaki olumlu durum göz önüne alınırsa, acele etmenin anlamı da yok. İşte mönü. Antre olarak barbunya var, alalım mı, ister misiniz?

—Ben isterim, ama size yasak. Onun yerine *risotto* isteyin. Ama yapmayı beceremiyorlar.

—Önemli değil. Garson, hanımefendiye barbunya, bana da bir *risotto* getirin önce.”

Bu konuşmanın ardından, tekrar uzun bir sessizlik oldu.

“Bakın, size gazeteleri getirdim, *Corriere della Sera*, *Gazzetta del Popolo*, hepsi var. Biliyor musunuz, diplomaside büyük hareketlilik bekleniyor, ilk günah keçisi de Paléologue olacak, Sırbistan’daki yetersizliği apaçık ortada. Onun yerine Lozé atanabilir, o zaman Konstantinopolis’te boşluk olur. Ne var ki, diye hemen ekledi M. de Norpois acı bir ifadeyle, İngiltere’nin ne olursa olsun, daima son sözü söyleyeceği kuşku gö-

türmeyen, bu çaptaki bir büyükelçilik söz konusu olduğunda gözü kapalı faka basacak genç nesil diplomatlara değil, mütefikimiz İngiltere'nin düşmanlarıyla başa çıkabilecek, tuzağa düşmeyecek, tecrübeli kişilere başvurmak daha akıllıca olurdu." Bu son sözleri tumturaklı bir öfkeyle telaffuz etmesinin başlıca sebebi, gazetelerin M. de Norpois'nın tavsiyesine uyup onun ismini geçirmek yerine, "favori isim" olarak, genç Dışişleri Bakanı'nı göstermeleriydi. "Tanrı biliyor, yaşını almış kişiler, bin bir türlü dolambaçlı manevra yapıp eninde sonunda beceriksiz sayılacak birtakım acemilerin yerlerini kapma heveslisi değiller! Ben bu deneyci yönteme bağlı, sözde diplomatları çok iyi bilirim, örneklerini çok gördüm, hepsinin de bir nabız yoklamasına bağladıkları bütün umutlarını çabucak suya düşürmüştümdür. Hiç şüphe yok ki, hükümet dizginleri delidolu ellere teslim edecek kadar sağduyudan mahrumsa eğer, görev başına çağrısına koşacak bir acemi mutlaka bulunur. Ama kim bilir dedi M. de Norpois, kimden bahsettiğini çok iyi bilirmiş gibi bir edayla, günün birinde, bilgili, cesur ve tecrübeli birini aradıklarında da aynı şey olabilir. Herkesin görüşü ayrı olabilir, bana sorulursa, Konstantinopolis'teki görevi kabul etmeden önce, Almanya'yla aramızdaki, çözüme bağlanmamış meselelerin halledilmesi gerekir. Bizim kimseye bir borcumuz yok, altı ayda bir, entrikayla, dalavereyle, itiraz etmemize rağmen, şu veya bu konuda kendilerini aklamamızı istemeleri, her seferinde satın alınmış basın organları tarafından desteklenmeleri kabul edilecek şey değil. Bu gidişe bir son vermek gerekiyor; doğal olarak, kendini ve değerini kanıtlamış, deyim yerindeyse imparatora sözü geçen biri, anlaşmazlığı sona erdirmeye konusunda daha yetkili olacaktır."

Yemeğini bitirmek üzere olan bir beyefendi, M. de Norpois'ı selamladı.

"Aa, Prens Foggi, dedi marki.

—Ya! Kimden bahsettiğinizi tam çıkaramadım" dedi Mme de Villeparisis, içini çekerek.

—Gayet iyi tanıyorsunuz. Prens Odon. Kuzininiz Doudeauville'in eniştesi. Onunla birlikte, Bonnétable'da ava çıktığımı hatırlıyorsunuz, değil mi?

—Ya! Odon, resim yapan değil miydi?

—Yok canım, o değil, Grandük N***'nin kız kardeşiyle evlenen.”

M. de Norpois bütün bunları öğrencisinden hoşnut olmayan bir hocanın aksi tavrıyla söylüyor, mavi gözlerini Mme de Villeparisis'den ayırmıyordu.

Prens kahvesini içip sofradan kalktığında, M. de Norpois da ayağa kalkıp hızlı adımlarla yanına gitti, gösterişli bir jestle kenara çekilip arka plana geçerek, prensi Mme de Villeparisis'ye takdim etti. Prens onlarla birlikte oturduğu birkaç dakika boyunca, M. de Norpois eski bir aşığın tatlı-sertliğiyle, ama daha ziyade, markizin hem hoşlandığı, hem de korktuğu aykırı konuşmalardan birine girişmesinden endişe duyarak, mavi gözlerini bir an bile Mme de Villeparisis'den ayırmadı. Mme de Villeparisis prence yanlış bir şey söylediğinde hemen hatasını düzeltiyor, bitkin ve itaatkâr markizi bir manyetizmacı gibi sürekli göz hapsinde tutuyordu.

Bir garson yanıma gelip annemin beni beklediğini haber verdi; annemlerin yanına döndüm ve Mme de Villeparisis'yi görünce oyalandığımı söyleyerek Mme Sazerat'dan özür diledim. Mme Sazerat markizin adını duyunca benzi soldu; bayılacakmış gibiydi. Kendini toparlamaya çalışarak sordu:

“Mme de Villeparisis, yani Mlle de Bouillon mu?

—Evet.

—Onu bir saniyecik de olsa görmem mümkün mü acaba? Hayattaki en büyük hayalim bu.

—Öyleyse hiç vakit kaybetmeyin hanımefendi, çünkü yemeğini bitirmek üzere. Peki ama, niçin bu kadar ilginizi çekiyor?

—Mme de Villeparisis ilk evliliği sırasında Havré Düşesi'ydi, bir melek kadar güzel, şeytan kadar fesattı, babamı çıldırttı, iflas ettirdi ve sonra da terk ediverdi. Evet, babama aşağılık bir fahişe gibi muamele etmiş, onun yüzünden ben ve ailem yoksulluk içinde Combray'de yaşamış olabiliriz, ama babam öldükten sonra, zamanının en güzel kadınına sevmiş olması benim için bir teselli oldu; kendisini hiç görmedim, her şeye rağmen görmek isterdim...”

Heyecandan tir tir titreyen Mme Sazerat'yı restorana götürüp Mme de Villeparisis'yi gösterdim.

Ne var ki, bakışlarını yanlış noktaya yönelten körler gibi Mme Sazerat'nın bakışları da Mme de Villeparisis'nin masasında durmayıp salonda geziniyordu.

“Gitmiş olmalı, dediğiniz yerde yok, göremiyorum.”

Mme Sazerat bunca zamandır hayalinde yaşattığı, hem nefret edip hem taptığı görüntüyü aramaya devam ediyordu.

“Orada işte, ikinci masada.

—Aynı yerden saymaya başlamıyoruz demek ki. Benim ikinci diye saydığım masada yaşlı bir beyefendiyle kısa boylu, kambur, pancar suratlı, çirkin bir kadın var sadece.

—O işte.”

Bu arada, Mme de Villeparisis'nin ricası üzerine M. de Norpois Prens Foggi'yi masaya davet ettikten sonra, üçü arasında dostça bir konuşma başlamıştı; siyasetten bahsedildi, prens hükümetin kaderiyle ilgilenmediğini ve Venedik'te en az bir hafta daha kalacağını belirtti. Bu zaman zarfında, hükümet bunalımı tehlikesinin tamamen atlatılmış olacağını umuyordu. Prens Foggi ilk anda M. de Norpois'nın bu siyasi meselelerle ilgilenmediğini zannetti, çünkü o ana kadar fikirlerini hararetle dile getirmiş olan M. de Norpois, ansızın meliksi bir sessizliğe gömülmüştü adeta; bu sessizlik, Mendelssohn'un veya César Franck'ın masum, melodik bir şarkısıyla bozulabilirdi ancak. Prens ayrıca bu sessizliğin, bir İtalyan'la İtalya'ya ait meseleleri konuşmak istemeyen Fransız ölçülülüğünden de kaynaklandığını düşündü. Oysa prens tamamen yanılıyordu. Suskunluk ve kayıtsız bir eda, M. de Norpois'da, öteden beri, ölçülülük işareti değil, önemli meselelere müdahale edeceğinin mutlak belirtisi olmuştu. Markinin gözü yüksekte, Almanya'yla sorunların çözülmesi önkoşuluyla, Konstantinopolis'teydi; bunun için de, Roma hükümetini zorlamaya niyetliydi. Marki uluslararası düzeyde bir başarının meslek hayatının doruk noktası olabileceğini, hatta belki yeni mevkilerin, henüz vazgeçmediği zor görevlerin başlangıcı da olabileceğini düşünüyordu. Çünkü yaşlılık ilk başta bizi bir şeyi yapmaktan âciz kılar, ama arzulamaktan âciz kılmaz. Çok

uzun yaşayan insanlar ancak üçüncü aşamada, nasıl eylemden vazgeçmek zorunda kaldılsa, arzudan da vazgeçerler. Onca kez kazanma umuduyla girdikleri anlamsız seçimlere, mesela cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmazlar bile. Sokağa çıkmak, yemek yemek ve gazeteleri okumakla yetinir, tükendikten sonra da yaşamaya devam ederler.

Prens, markiyi rahatlatmak ve onu bir yabancı gibi görmediğini göstermek için, halihazırdaki başbakanın yerini kimlerin alabileceğinden bahsetmeye koyuldu. Yeni başbakanın işi zor olacaktı. Prens Foggi başbakanlık yapabileceğini düşündüğü yirmiden fazla siyasetçinin ismini saydıktan sonra, bütün bu isimleri mavi gözleri yarı kapalı, hiç kıpırdamadan dinlemiş olan eski büyükelçi nihayet sessizliğini bozdu; söylediği sözler, yirmi yıl boyunca konsolosluk sohbetlerine malzeme edilecek, sonra da, herkes tarafından unutuldukları sanılırken, bir gazetede bu unutuş sayesinde yeniden sansasyon yaratarak, yazısını “Bir Bilen” veya “Bir Şahit” ya da “Machiavelli” diye imzalayan bir şahıs tarafından tekrar gün ışığına çıkarılacaktı. Dediğimiz gibi Prens Foggi sağır bir adam kadar kıpırtısız ve suskun duran diplomatın karşısında yirmiden fazla isim saydıktan sonra, M. de Norpois başını hafifçe kaldırdı ve en önemli sonuçlara gebe diplomatik müdahalelerinde kullanmış olduğu kalıpla, ama bu kez daha büyük bir cesaretle ve biraz daha uzatarak, zekice bir soru sordu: “Peki, M. Giolitti’nin ismi hiç anılmadı mı?” Bu sözlerin üzerine, Prens Foggi’nin gözünün önündeki perde kalktı, ilahi bir mırıltı geldi kulağına. Hemen ardından, M. de Norpois, başka konularda konuşmaya başladı; nasıl Bach’ın harika bir aryanın son notası da çalındıktan sonra yüksek sesle konuşmaktan, vestiyere gidip eşyalarımızı almaktan çekinmezsek, o da artık ses çıkarmaktan çekinmiyordu. Hatta prensten kral ve kraliçeyi görme fırsatını bulduğunda majestelerine derin saygılarını sunmasını rica ederek farkı iyice vurguladı; bu kapanış cümlesi, bir konserin sonunda, “Belloy Sokağı’ndan arabacı Auguste” diye seslenmek gibi bir şeydi. Prens Foggi’nin izlenimlerini tam olarak bilemiyoruz. “Peki, M. Giolitti’nin ismi hiç anılmadı mı?” gibi bir inciyi duymuş olmaktan ötürü

havalarda uçuyordu muhtemelen. Çünkü M. de Norpois, tıpkı bazı yaşlı müzisyenlerin, diğer alanlarda geriledikleri halde oda müziğinde o güne kadar sahip olmadıkları bir ustalığa ulaşmış son nefeslerine kadar da sürdürmeleri gibi, yaşlanınca en üstün meziyetlerini kaybetmiş olmasına karşılık, bu kısa süreli “cesaret gösterileri”ni mükemmelleştirmişti.

Bildiğimiz şu ki, Venedik’te iki hafta daha kalmayı planlayan Prens Foggi derhal o gün Roma’ya döndü ve birkaç gün sonra, daha önce de bahsetmiş olabileceğimiz, Sicilya’daki toprakları konusunu görüşmek üzere kralın huzuruna kabul edildi. Hükümet, beklenenden daha uzun bir süre sonra düşüğünde, kral yeni hükümetin başına kimin geçmesinin uygun olacağını çeşitli devlet adamlarına danıştı. Sonra M. Giolitti’yi çağırttı ve o da görevi kabul etti. Üç ay sonra, Prens Foggi’yle M. de Norpois arasındaki görüşme bir gazetede yayımlandı. Konuşma aynı bizim aktardığımız şekilde anlatılıyor, yalnız, “M. de Norpois zekice bir soru sordu” yerine, “o kendine has zeki ve büyüleyici tebessümüyle şu sözleri söyledi” deniliyordu. M. de Norpois, “zekice”nin bir diplomat için yeterli bir patlayıcı güce sahip olduğunu düşünüyor, yapılan eklemeyi en azından yersiz buluyordu. Dışişleri Bakanlığı’ndan resmi bir tezkip istemişti, ama Dışişleri ne yapacağını bilemiyordu. Görüşme gazetede yayımlandığından beri, M. Barrère Paris’e saat başı telgraf çekip bu gayriresmi İtalya büyükelçisinden yakınıyor, bu durumun bütün Avrupa’da hoşnutsuzlukla karşılandığını belirtiyordu. Böyle bir hoşnutsuzluk mevcut değildi, ama çeşitli büyükelçiler, kibarlıklarından ötürü, herkesin isyan ettiğini söyleyen M. Barrère’i yalanlamıyorlardı. Sadece kendi düşüncelerine kulak veren M. Barrère, bu nezaket sessizliğini onay zannedip derhal Paris’e bir telgraf çekiyordu: **MAR-Kİ VISCONTI-VENOSTA’YLA BİR SAAT SÜREN BİR GÖRÜŞME YAPTIM**, vs. Sekreterleri bitkin düşmüştü.

Bununla birlikte, M. de Norpois’ı sonuna kadar destekleyen, daha 1870 yılında, bir Alman başkentinde ortaelçiyken M. de Norpois’ya yararı dokunmuş olan çok eski bir Fransız gazetesi vardı. Bu gazete (özellikle de imzasız başyazıları), ustalıklı üslubuyla ünlüydü. Ama (o eski günlerde başmaka-

le diye adlandırılan) başyazı aksine kötü yazılmışsa, bitmek bilmeyen kelime tekrarlarıyla doluysa, gazete daha çok ilgi çekerti. O zaman herkes, makalenin “ilham”la yazıldığını hissedip heyecanlanırdı. İlhamı veren M. de Norpois da olabilirdi, dönemin bir başka önemli şahsiyeti de. İtalya olayına ilişkin, önceden bir fikir vermek amacıyla, M. de Norpois’nın aynı gazeteden 1870’te nasıl yararlandığını anlatalım; savaş her şeye rağmen patlak verdiğine göre, yararlanamadığı düşünülebilir, ama her şeyden önce kamuoyu oluşturmak gerektiği varsayımıyla yola çıkan M. de Norpois, etkin bir biçimde yararlandığı kanısındaydı. Her kelimesi tartılmış olan makaleleri, bir hastanın ölümünden hemen önce yazılmış iyimser raporlar gibiydi. Örneğin 1870’te, savaşın ilan edilmesinden önce, seferberlik hemen hemen tamamlanmışken, M. de Norpois (elbette geri planda durarak), bu ünlü gazeteye aşağıdaki başyazıyı göndermeye kendini mecbur hissetmişti:

“Yetkili çevrelerde, dün öğle sonrası saatlerinden itibaren, durumun, elbette tehlikeli değilse de ciddi, hatta bazı açılardan kritik denebilecek bir boyut kazandığı kanısı hüküm sürmekte. Norpois Markisi’nin, deyim yerindeyse mevcut sürüşmenin çeşitli nedenlerini kararlı ve uzlaşmacı bir anlayış içinde ve tamamen somut biçimde incelemek amacıyla, Prusya ortaelçisiyle birçok kez görüştüğü biliniyor. Ne yazık ki, iki ortaelçinin diplomatik bir vasıtaya temel olabilecek bir formül üzerinde anlaştıkları yolunda bir haber, gazetenin basıma girdiği saate kadar elimize ulaşmadı.”

“Son dakika haberi: İyi haber alan kaynaklar, Fransa-Prusya ilişkilerinde sevindirici bir gelişme görüldüğünü, gerginliğin biraz azaldığını bildirmekte. M. de Norpois’nın, İngiltere ortaelçisiyle *unter den Linden** buluşmuş ve yirmi dakika süren bir görüşme yapmış olmasının üzerinde duruluyor. Gelişmenin tatminkâr (*befriedigend*) olduğu bildiriliyor.” Ertesi günkü başyazıda şu sözler yer alıyordu: “Fransa’nın tartışılmaz haklarını savunmadaki becerisine ve kararlılığına herkesin saygı duyduğu M. de Norpois’nın bütün esnekliğine rağmen, ilişki-

* Almanca: İhlamurların altında. (Berlin’de ihlamur ağaçlarının bol olduğu geniş gezinti caddesi.)

lerde bir kopuşun önüne geçme ihtimali kalmadığı sanılmaktadır.”

Gazete, bu tür bir başyazının ardından (elbette M. de Norpois tarafından gönderilmiş) birkaç yorum yayımlamak zorundaydı. Başyazıyı izleyen yorumlar şunlardı:

“Kamuoyu bugüne kadar görülmemiş bir sükûnet sergiledi.” (M. de Norpois bunun doğru olmasını çok isterdi, ama tam tersi olduğundan endişe ediyordu.) “Kamuoyu kısır telaştan bıktı, Majestelerinin başkanlığındaki hükûmetin, meydana gelebilecek gelişmeler doğrultusunda sorumluluklarını üstleneceğini memnuniyetle öğrendi ve bundan başka bir şey de beklemiyor. Kendi başına bir başarı göstergesi olan bu asil soğukkanlılığa, kamuoyunu, ihtiyaç göstermiş olsa, yatıştırarak nitelikte bir haberi eklemek istiyoruz. Sağlık nedenleriyle uzun zamandır kısa bir tedavi için Paris’e gelmesi gereken M. de Norpois’nın, Berlin’deki varlığını artık yararlı görmediği gerekçesiyle Alman başkentinden ayrıldığı bildiriliyor. Son dakika haberi: Majesteleri bu sabah Norpois Markisi, Savunma Bakanı ve kamuoyunun özellikle güvendiği Mareşal Bazaine’le görüşmek üzere Compiègne’den Paris’e doğru yola çıktı. Majesteleri, yengesi Alba Düşesi onuruna vereceği akşam yemeği davetini iptal etti. Bu hareketi, öğrenildiği her yerde son derece olumlu karşılandı. İmparator, heyecanı kelimelerle tarif edilemeyecek birlikleri teftiş etti. Hükûmdarın Paris’e gelişiyle birlikte verilen seferberlik emrine uygun olarak, bazı birlikler, her ihtimale karşı Ren Nehri’ne doğru yola çıktılar.”

Bazen, günbatımında otele dönerken, eski Albertine’in benim için görünmez olduğu halde, benliğimin derinliklerine, adeta içsel bir Venedik’in duvarları kurşunla kaplı zindanlarına hapsedilmiş olduğunu hissediyordum; bazen bir olay bu hapishanenin katı duvarlarını kaydırıyor ve geçmişi ince bir aralıktan görmemi sağlıyordu.

Örneğin bir akşam, sarrafımdan aldığım bir mektup, içimde yaşamaya devam eden, ama çok uzakta ve derinde olduğu için ulaşamadığım Albertine’in bulunduğu hapishanenin kapısını bir an için açtı. Albertine öldüğünden beri, ona sarf

edecek daha fazla param olsun diye yaptığım spekülasyonlarla ilgilenmemiştim. Oysa aradan zaman geçmişti; önceki dönemin en akıllıca değerlendirmeleri, tıpkı M. Thiers'in, demiryollarının asla başarılı olamayacağı yolundaki tahmini gibi, yeni dönemde geçerliliğini yitiriyordu; M. de Norpois'nın bize, "Geliri pek yüksek sayılmaz kuşkusuz, ama en azından sermaye asla düşmeyecektir" diye tavsiye ettiği tahvillerin çoğu, değeri en çok düşenlerdi. Sırf İngiliz devlet tahvilleri ve Raffineries Say hisseleri için sarraflara o kadar büyük farklar, ayrıca faiz ve uzatma bedeli ödemek zorunda kaldım ki, bir anda her şeyi satmaya karar verdim ve birden, büyükannemden kalan, Albertine hayattayken sahip olduğum mirasın ancak beşte birine sahip olduğumu gördüm. Bu haber Combray'de, hâlâ yaşayan tek tük akraba ve ahbablarımız arasında da duyuldu ve benim Saint-Loup Markisi'yle, Guermantes'larla görüştüğümü bildiklerinden, "İşte büyüklük hevesinin sonu buraya varır" dediler. Combray'dekiler bu spekülasyonları Albertine kadar mütevazı konumdaki, büyükannemin eski piyano hocası Vinteuil'ün himayesinde büyümüş sayılabilecek bir genç kız uğruna yaptığımı bilseler, çok şaşırırlardı. Zaten herkesin bilinen gelirine göre, Hindistan'daki kastlar kadar katı sınıflara temelli hapsedildiği Combray'de, servete hiç önem verilmeyen, yoksulluğun tıpkı bir mide hastalığı gibi tatsız, ama küçültücü olmayan, sosyal konumu etkilemeyen bir şey olarak algılandığı Guermantes sosyetesine hâkim olan müthiş özgürlüğün tahayyül edilmesi imkânsızdı. Aksine Combray'de, muhtemelen Saint-Loup'yla M. de Guermantes'in iflas etmiş şatoları ipotekli soylular oldukları, benim de onlara borç para verdiğim sanılıyordu; oysa ben iflas etsem, yardım teklif edenler, kabul etmeyecek de olsam, onlar olurdu. Göreli iflasıma gelince, Venedik'e ilişkin meraklarım son günlerde cam işleri satan, çiçek tenli genç bir kızda yoğunlaştığından, bu durum iyice canımı sıkıyordu; hayran bakışlara turuncunun bin bir tonunu sunan bu ten onu her gün görmek için öyle güçlü bir arzu uyandırıyor ki içimde, annemle birlikte yakında Venedik'ten ayrılacağımızı düşünerek, kızdan ayrılmamak için ona Paris'te bir hayat kurmaya karar vermiştim. On

yedi yaşının güzelliğinde öyle bir asalet, öyle bir parıltı vardı ki, gitmeden önce gerçek bir Tiziano almak gibi bir şeydi. Pe-ki, servetimden geriye kalan kırıntı, onu memleketinden ayrılıp sırf benim uğruma Paris'e gelmeye ikna etmem için yeterli olacak mıydı? Ama sarrafın mektubunun sonuna geldiğimde, *Uzatma bedellerinizle ilgileneceğim* ifadesi bana neredeyse aynı derecede riyakâr bir başka profesyonel ifadeyi, Balbec'teki kaplıca görevlisinin Aimé'ye Albertine'den bahsederken kullandığı, "Onunla ben ilgilenirdim" ifadesini hatırlattı. Daha önce hatırıma hiç gelmemiş olan bu sözlerle birlikte, zindanın kapısı, "Açıl susam açıl!" demişim gibi açılıverdi. Ama bir saniye sonra, yine mahpusun üzerine kapandı; artık Albertine'i göremediğim, hatırlayamadığım ve insanlar bizim gözümüzde sadece kendileri hakkındaki fikirlerimiz sayesinde var olduğu için, onun yanına dönmek istemeyişimden ötürü suçlanamazdım; yine de, o bir saniye boyunca, kendisinin farkında olmadığı bu terk edilmişliği içimi sızlatmıştı; o bir saniyede, gece gündüz onun hatırasıyla birlikte yaşamaktan ötürü ıstırap çektiğim geçmiş günlere özlem duydum. Bir başka seferinde, San Giorgio dei Schiavoni'de, havarilerden birinin yanındaki, aynı şekilde stilize edilmiş kartal, Françoise'ın benzerliklerini gösterdiği, kimin hediyesi olduklarını hiçbir zaman öğrenemediğim iki kartallı yüzüğün hatırasını ve neredeyse o zaman çektiydikleri ıstırapı canlandırdı. Fakat bir akşam, öyle bir olay cereyan etti ki, aşkımın dirileceğini zannettim. Gondolumuz otelin basamaklarına yanaşıp durduğunda, kapı görevlisi bir telgraf verdi; telgraf memuru üç kere gelmişti, çünkü alıcının ismi doğru yazılmamıştı (İtalyan görevlilerin hatalarına rağmen, kendi soyadımı tanıdım), bu yüzden de, telgrafın gerçekten bana gönderildiğini doğrulayan bir makbuz imzalamam gerekiyordu. Odama girer girmez telgrafı açtım, yanlış yazılmış kelimelerle dolu olmasına rağmen, aşağıdaki mesajı okuyabildim: SEVGİLİ DOSTUM, ÖLDÜĞÜMÜ SANIYORSUNUZ, BENİ AFFEDİN, CAPCANLIYIM, SİZİNLE GÖRÜŞMEK, EVLİLİK KONUSUNU KONUŞMAK İSTİYORUM, NE ZAMAN DÖNÜYORSUNUZ? SEVGİLER. ALBERTINE. Bu sözleri okuduğumda, bü-yükannemin ölümünde yaşadığım sürecin tersini yaşadım:

Büyükanneimin öldüğünü öğrendiğimde, önce hiçbir üzüntü duymamıştım. Ölümünden ötürü, ancak iradedışı hatıralar büyükanneimi içimde canlandırdığı zaman ıstırap çekmiştim. Şimdi de, Albertine artık zihnimde yaşamadığı için, hayatta olduğu haberi, bekleyebileceğim sevinci doğurmuyordu içimde. Albertine benim için düşüncelerden oluşan bir demetti ve bu düşünceler içimde yaşadığı sürece, o da bedeni öldükten sonra yaşamaya devam etmişti; buna karşılık, şimdi bu düşünceler ölmüş olduğu için, bedeni dirilse de Albertine'in kendisi dirilmiyordu. Albertine'in hayatta olmasına sevinmediğimi, onu artık sevmediğimi fark ettiğimde allak bullak olmam gerekirdi; aylar süren bir yolculuktan veya hastalıktan sonra aynaya bakıp karşısında ağarmış saçlar ve yeni bir yüz, olgun veya yaşlı bir adam yüzü gören birinden daha çok şaşırمام beklenirdi. Bu durumda sarsılırız, çünkü aynadaki görüntünün anlamı şudur: Eski ben, sarışın delikanlı artık yok, ben başka biriyim. Ben de eski yüzümün yerinde kırışık bir çehre ve beyaz bir peruk görmüş kadar derin bir değişim geçirmiştım, eski benliğim kesinlikle ölmüş, yeni benliğim onun yerini tamamen almıştı. Ne var ki, yıllar zamanın doğal akışı içinde geçtikçe, başka birine dönüşmüş olmak bizi üzmez; aynı şekilde, belirli bir dönemde birbirine zıt onca ayrı kişiye dönüşebilmemize, bir gün içinde sırasıyla fesat, duyarlı, müşkülpesent, kaba, kayıtsız, haris oluşumuza da üzülmeyiz. Üzülmeyişimizin nedeni aynıdır: Silinmiş olan benlik –ikinci durumda ve kişilik söz konusu olduğunda geçici olarak, ilk durumda ve tutkular söz konusu olduğunda temelli ortadan kaybolan benlik– o anda var olmadığı için, diğerine, o esnada veya temelli dönüşmüş olduğumuz kişiliğe üzülemez; kaba adam kabalığına güler, çünkü kabadır, unutkan adam hatırlamamışlığına üzülmeyiz, çünkü zaten unutmuştur.

Albertine'i diriltemezdim, çünkü kendimi, o zamanki benliğimi diriltmem mümkün değildi. Hiç durmadan, görülme-yecek kadar küçük hamlelerle dünyanın yüzünü değiştirmeyi alışkanlık edinmiş olan hayat, Albertine'in öldüğünün ertesi günü bana, "Başka biri ol" dememiş, ama farkına varamayacağım kadar küçük değişikliklerle her şeyimi neredeyse baştan

aşağı yenilemişti; dolayısıyla zihnim efendisinin değiştiğini fark ettiğinde, zaten yeni efendisine –yeni benliğime– alışmıştı, ona bağlıydı. Daha önce de gördüğümüz gibi, Albertine’e olan sevgim ve kıskançlığım, kimi acı veya tatlı duygu çekirdeklerinin çağrışım yoluyla yayılmasından kaynaklanıyordu, Mlle Vinteuil’ün Montjouvain’deki hatırasıyla, Albertine’in boynuma kondurduğu o tatlı iyi geceler öpücükleriyle bağlantılıydı. Ama bu duygular zayıfladıkça, kasvetli veya tatlı bir renge boyadıkları, muazzam boyutlardaki alan tekrar nötr tonlara bürünmüştü. Unutuş en önemli acı ve haz noktalarından bir kaçını ele geçirdikten sonra, aşkımın direnişi kırılmıştı, artık Albertine’e âşık değildim. Onu hatırlamaya çalışıyordum. Albertine’in gidişinden iki gün sonra, kırk sekiz saat onsuz yaşayabildiğimi görmek beni korkuttuğunda, sevgilerim doğruydı. Bir zamanlar, Gilberte’e mektup yazıp, kendi kendime, “Böyle devam ederse, iki yıl sonra onu sevmiyor olacağım” dediğimde de aynı şey olmuştu. Swann Gilberte’le görüşmemi rica ettiğinde, bir ölüyle karşılaşacakmışım gibi rahatsız olmuşum; Gilberte örneğinde uzun süren ayrılığın oynadığı rolü Albertine örneğinde ölüm –ya da benim ölüm zannettiğim şey– üstlenmişti. Ölümün etkisi ayrılığinkinden farksızdır. Aşkımın karşısında ilk gördüğünde korkudan titrediği canavar, yani unutuş, tıpkı tahmin ettiğim gibi sonunda aşkımı yiyip yutmuştu. Albertine’in hayatta olduğu haberi aşkımı canlandırmadığı gibi, kayıtsızlığa ne kadar yaklaşmış olduğumu fark etmemi sağlamakla kalmayıp ani bir hamleyle süreci öyle hızlandırdı ki, geçmişe dönüp acaba o zamanlar da bunun tersi olan haber, yani Albertine’in öldüğü haberi, ters yönde bir hamleyle, ayrılığın etkisini tamamlayarak aşkımı coşturmuş, gerileyişini geciktirmiş miydi, diye düşündüm. Evet, şimdi, onun hayatta olduğunu ve tekrar bir araya gelebileceğimizi bilmek aniden değerini azaltmışken, acaba Françoise’in imalı sözleri, ayrılığın kendisi ve hatta (hayali, ama gerçek sanılan) ölüm aşkımı uzatmış mıydı, diye düşünüyordum; çünkü üçüncü kişilerin, hatta kaderin bizi bir kadından ayırmak için gösterdiği çaba, bizi o kadına daha sıkı bağlamaktan başka işe yaramaz. Şimdi de bunun tersi oluyordu. Zaten onu hatırla-

maya çalıştığım da, belki ona sahip olmak için bir işaretim yeterli olacağından, gözümde canlanan hatıra, solmuş yüzünde Mme Bontemps'ın profilinin şimdiden filizlendiği, epeyce şişmanlamış, erkeksi bir kız oldu. Onun Andrée'yle veya başkalarıyla yapmış olabileceği şeyler artık beni ilgilendirmiyordu. Onca zaman boyunca tedavisinin mümkün olmadığını zannettiğim hastalıktan mustarip değildim artık; aslında böyle olacağını tahmin etmem gerekirdi. Hiç şüphesiz, bir sevgiliye duyulan özlem, o öldükten sonra yaşamaya devam eden kıskançlık, tıpkı verem ve lösemi gibi fiziksel hastalıklardır. Bununla birlikte, fiziksel hastalıkları tamamen fiziksel nedenlerden kaynaklananlar ve ancak zihnin aracılığıyla bedeni etkileyenler diye ikiye ayırmak gerekir. Bilhassa zihnin iletim aracı işlevini yerine getiren bölümü hafıza olduğu zaman –yani sebep ortadan kalkmış veya uzaklaşmışsa–, acı ne kadar keskin olursa olsun, organizmada yarattığı rahatsızlık ne kadar derin görünürse görünsün, zihin dokuların sahip olmadığı bir yenilenme gücüne sahip olduğu için, daha doğrusu kendini olduğu gibi korumaktan âciz olduğu için, teşhis nadir istisnalar dışında olumludur. Kanserli bir hastanın ölümüne kadar geçen süre içinde, dul kalmış bir adamın, evladını kaybetmenin acısıyla kıvranan bir babanın iyileşmediği durumlar pek nadirdir. Ben iyileşmiştim. Şu anda şişmanlamış, tıpkı sevdiği kızlar gibi yaşlanmış halde gördüğüm kız uğruna mı, dünkü hatıramdan, yarınki umudumdan, o göz kamaştırıcı kızdan vazgeçecek, (Albertine'le evlenirsem, ne ona, ne de başkasına verecek şeyim kalmayacağı için hiçbir şey veremeyeceğim) bu “yeni Albertine”i, “Yeraltı Dünyası'nın gördüğü halini değil”, “aksine, sadık, gururlu ve hatta biraz da yabani” Albertine'i feda edecektim? Albertine bir zamanlar neyse, bu kız da şimdi oydu; benim Albertine'e olan aşkım, gençliğe hayranlığımın geçici olarak büründüğü bir görünümünden ibaretti. Bir genç kızı sevdiğimizi sanırız, oysa sevdiğimiz şey, kırmızılığı geçici olarak onun çehresinde yansıyan şafaktır. O gece geçti. Ertesi sabah, elime yanlışlıkla geçtiğini, bana gönderilmediğini söyleyerek telgrafı otelin kapı görevlisine iade ettim. Açılmış olmasının sorun çıkaracağını, bende kalsa

daha iyi olacağını söyledi; telgrafı tekrar cebime soktum, ama hiç almamış gibi davranmaya karar verdim. Albertine'e aşkım kesinlikle son bulmuştu. Yani Gilberte'e aşkımdan yola çıkarak yaptığım tahminlere o kadar aykırı düşen, bana o kadar uzun ve sancılı dolambaçlar çizdiren bu aşk da, önce istisna teşkil ettiği genel unutuş kuralına tıpkı Gilberte'e aşkım gibi dahil olmaktadır nihayet.

Ama sonra şöyle düşündüm: Eskiden Albertine'i kendimden çok önemsiyordum; artık benim için önemli değil, çünkü onu bir süre görmedim. Ölüm sebebiyle kendi benliğimden ayrılmama isteğim, ölümden sonra dirilme isteğim devam ediyordu, Albertine'den hiç ayrılmama isteğime benzemiyordu. Peki bunun sebebi, kendime Albertine'den daha fazla değer vermem, onu sevdiğim sırada kendimi daha fazla sevmem miydi? Hayır, sebep, onu görmeyince sevgimin bitmesi, ama kendimle gündelik ilişkim, Albertine'le ilişkimin aksine kopmadığı için, kendime olan sevgimin bitmeyişiydi. Ya kendi bedenimle, benliğimle ilişkim de kopsaydı? Şüphesiz sonuç aynı olurdu. Hayata bağlılığımız, başımızdan nasıl atacağımızı bilemediğimiz eski bir ilişkiden başka bir şey değildir. Gücünü sürekliliğinden alır. Ama bu ilişkiyi koparan ölüm, bizi ölümsüzlük arzusundan kurtarır.

Öğle yemeğinden sonra, Venedik'te tek başıma dolaşmayacaksam, odama gidip annemle çıkmak üzere hazırlanıyor, Ruskin hakkındaki incelememle ilgili notlarımı yazacağım defteri yanıma alıyordum. Duvarların sivri köşeleriyle dar açılar, denizin getirdiği kısıtlamaları ve toprağın cimriliğini hissettiriyordu. Beni bekleyen annemin yanına, aşağı indiğimde, Combray'de kapalı panjurlarla korunan loşluğun içinde güneşi yanı başında hissetmenin hoşluğunu yaşadığımız saatte, burada tıpkı Rönesans resimlerindeki gibi bir sarayda mı, yoksa kadırgada mı yer aldığını anlayamadığımız mermer merdivenin en üsttekenden en alttakine bütün basamaklarında, dışarının serinliği ve parlaklığı geziniyordu; önünde tentelerin kıpır kıpır oynadığı, hep açık tutulan pencerelerden içeriye dolan sürekli esintiyle birlikte, ılık bir gölge ve yeşilimsi bir güneş de sızıyor ve adeta sıvı bir yüzeyin üzerinden

geçercesine, denizin hareketli yakınlığını, ısıltısını, hareli dengesizliğini çağırıyordu. En sık gittiğimiz yer, özellikle hoşlandığım San Marco'ydu; oraya gitmek için önce gondola binmek gerektiğinden, kiliseyi sadece bir anıt gibi değil, San Marco'yla bölünmez ve canlı bir bütün teşkil eden ilkbahar denizinde yapılan bir yolculuğun varış noktası gibi de görüyordum. Annemle birlikte vaftiz bölmesine girip, mermer ve cam mozaiklerle kaplı döşemenin üzerinde yürüyorduk; tam karşımızdaki geniş arkadların çan biçimli pembe yüzeyleri zamanın etkisiyle hafifçe çukurlaştığı için, kilisenin zamanla rağmen bu rengin tazeliğini koruduğu bölümleri, dev peteklerden çıkmış balmumuna benzer, yumuşak ve esnek bir maddeden yapılmış gibiydi; zamanın malzemeyi aksine kurutup sertleştirdiği ve sanatçıların altın işlemlerle süslediği bölümler ise, dev Venedik İncili'nin Cordoba derisinden yapılmış değerli cildiymiş sanki. İsa'nın vaftiz edilişini anlatan mozaiklerin karşısında uzun süre kalacağımı gören ve vaftiz bölümündeki rutubetin soğukluğunu hisseden annem, omuzlarıma bir şal sarıyordu. Balbec'te, Albertine'le birlikte olduğumuz sıralar, Albertine bana bir resmi benimle görmenin ne büyük bir zevk olacağını –bana sorulursa hiçbir temeli olmayan bir zevkti– söylediğinde, düşünceleri açıklıktan yoksun onca insanın zihnini dolduran tutarsız hayallerden birini dile getirdiğini sanıyordum. Oysa bugün, güzel bir şeyi belirli bir kişiyle görmenin değilse bile, en azından görmüş olmanın bir zevk olduğunu kesinlikle biliyorum. Hayatımda öyle bir an geldi ki, o vaftiz bölmesini, Aziz Yuhanna'nın İsa'yı daldırdığı Şeria Nehri'nin sularını seyredişimi, bu sırada gondolumuzun Küçük Meydan'ın orada bizi beklediğini hatırladığım zaman, o loş serinliğin içinde, yanı başımda, Venedik'te, Carpaccio'nun *Azize Ursula*'sında görülen yaşlı kadının saygılı ve coşkulu tutkusuyla matemine sarınmış bir kadının bulunması ve bu kırmızı yanaklı, melül bakışlı, siyah tüller içindeki kadının artık San Marco'nun bu yumuşak loşluğundan koparılması imkânsız, tıpkı bir mozaik gibi orada belirli ve değişmez bir yere sahip olduğu için her zaman orada bulabileceğimi bildiğim bu kadının annem olması, benim için önemli oldu. Yuka-

rida sözünü ettiğim, San Marco'daki çalışmalarımın dışında en sık ziyaret ettiğimiz ressam olan Carpaccio, bir gün neredeyse Albertine'e olan aşkımı canlandırıyordu. *Grado Patriği'nin Şeytan Kovuşu* resmini ilk kez görüyordum. O nar pembesi ve mor, harikulade gökyüzüne bakıyordum; yüksek, kakmalı bacaların gökyüzündeki çan biçimli, laleler gibi kıpkırmızı açılan silüetleri Whistler'ın Venedik'lerini getiriyordu akla. Sonra bakışlarım eski, ahşap Rialto'dan yaldızlı sütun başlıklarının süslediği mermer saraylarıyla on beşinci yüzyılın Ponte Vecchio'suna kayıyor, sonra tekrar Kanal'a dönüyordu; pembe ceketleri, sorguçu başlıklarıyla yeniyetme kayıkçılar, Sert, Strauss ve Kessler'in eseri olan o göz kamaştırıcı *Yusuf Efsanesi*'nde gerçekten Carpaccio'yu çağrıştıran yeniyetmenin tıpatıp aynısıydı. Bakışlarım tablodan ayrılmadan önce, son olarak, dönemin Venedik'inde gündelik hayattan sahnelerle dolu olan kıyıya çevrildi tekrar. Usturasını silen berberi, fıçısını taşıyan zenciyi, sohbet eden Müslümanlar'ı, brokardan, damaskodan bol giysileri ve kiraz kırmızısı takkeleriyle Venedikli asilzadeleri seyrederken, ansızın kalbimde hafif bir tırılmalanma hissettim sanki. Kol veya yakalarındaki sırmalı, incili amblemlerinden tanınan neşeli Calza şövalyelerinden birinin sırtındaki mantoyu tanımıştım: Albertine'in beni terk etmesine on beş saatten az bir zaman kaldığını hayalimden bile geçirmediğim, üstü açık arabayla Versailles'a gittiğimiz akşam giydiği mantoydu. Her an her şeye hazır olan Albertine, son mektubunda, *iki bakımdan günbatımı (hem akşam oluyordu hem de ayrılmak üzereydik)* diye bahsedeceği o hüzünlü akşamüstü, kendisine birlikte çıkmayı teklif ettiğimde, sırtına o Fortuny mantoyu almış, ertesi gün giderken de yanında götürmüştü; o günden sonra, hatıralarımda bu mantoyu hiç görmemiştim. Demek ki, Venedik'in dâhi çocuğu, mantoyu Carpaccio'nun bu tablosundan, şu Calza şövalyesinin omuzlarından almış, modelinin Venedik Akademisi'nin bir salonunda, *Grado Patriği* resminin ön planındaki soyluların arasında bulunduğu muhtemelen benim gibi haberi olmayan Parisli kadınların omuzlarına atmıştı. Her ayrıntıyı tanımıştım; unutmuş olduğum mantoya bakarken, bir an, o akşamüstü, Albertine'le

Versailles'a gitmek üzere yola çıkan şahsın gözlerine ve kalbine sahip oldum tekrar; arzu ve hüznün karışımı, anlaşılmaz bir duygu kapladı içimi ve bir iki dakika sonra dağıldı.

Bazı günler de, annemle ben, Venedik'in müzeleri ve kiliseleriyle yetinmiyorduk; bu günlerden birinde, havanın özellikle güzel olduğu bir gün, M. Swann'ın hediyesi olan röprodüksiyonları muhtemelen hâlâ Combray'deki çalışma odasının duvarlarında asılı duran Kötülükleri ve Erdemleri görmek için Padova'ya kadar uzandık; Arena'nın güneşli bahçesini geçip Giotto'ların bulunduğu şapele girdim; boydan boya masmavi olan tavan ve fresklerin mavi fonu, sanki güneşli hava da bulutsuz göğünü biraz gölgede, serinde dinlendirmek üzere ziyaretçiyle birlikte kapıdan içeri girmiş izlenimi uyandırıyor; tıpkı en güzel havalarda bile, tek bir bulut görülmediği halde, güneş bakışlarını başka yöne çevirince göğün mavisinin bir an yumuşayıp gölgelenmesi gibi, dışarının bulutsuz göğü de içeriye girip ışığın yaldızından kurtulunca belli belirsiz koyulaşmıştı. Mavi taşa nakledilmiş olan gökyüzünde uçan melekleri ilk kez görüyordum, çünkü M. Swann bana Meryem'le İsa'nın hayatını anlatan fresklerin değil, sadece Erdemler ve Kötülüklerin röprodüksiyonlarını hediye etmişti. Meleklerin uçuşunda da Merhametin, Kıskançlığın jestlerinde bulduğum gerçek hareket izlenimi mevcuttu. Minik elleri ilahi bir coşkuyla, en azından çocuksu bir uysallık ve şevkle birleşse de, Arena'da resmedilen melekler sanki gerçekten var olmuş, Tevrat ve İncil dönemlerinde yaşamış özel bir kanatlı türüne aittiler. Bu küçük yaratıklar, azizler yürürken önlerinde uçuşmayı asla ihmal etmezler; azizlerin üstüne daima birkaç salınan bu melekler sahiden uçan, gerçek yaratıklar oldukları için, onları havada yükselirken, kıvrımlar çizerken, hiç zorlanmadan cambazlıklar yaparken, yerçekimi yasasına aykırı pozisyonlarda durmalarını sağlayan kanatlarının yardımıyla, baş aşağı dalışlarla alçalırken görürüz; Rönesans'a ve sonraki dönemlere ait, kanatları birer ambleme dönüşmüş, davranışları ise kanatsız ilahi şahsiyetlerden farksız olan meleklerden çok tükenmiş bir kuş türünü veya Fonck'un planör inişi temrini yapan genç öğrencilerini hatırlatırlar.

Otele döndüğümde, Venedik'e bu çiçeksiz baharın ilk güneşli günlerini geçirmeye gelmiş, çoğu Avusturyalı genç kadınlarla karşılaşılıyordum. Aralarından birini yüz hatları Albertine'e benzememekle birlikte aynı onun körpe tenine, gülen, tasasız bakışlarına sahip olduğu için beğeniyordum. Kısa bir süre sonra, Albertine'e başlangıçta söylediğim sözlerin aynılarını bu kadına da söylediğimi, ertesi gün Verona'ya gideceği için görüşemeyeceğimizi bildirdiğinde hissettiğim acıyı ve hemen ardından, Verona'ya gitme arzumu aynı şekilde belli etmemeye çalıştığımı fark ettim. Uzun sürmedi, Avusturya'ya dönmesi gerekiyordu, bir daha görmeyecektim onu, ama aşkın başlamasıyla birlikte ortaya çıkan o belli belirsiz kıskançlığı da hissediyordum; o alımlı, esrarengiz çehresine bakarken, acaba o da kadınlardan mı hoşlanıyor, diye geçiriyordum aklımdan; Albertine'le ortak özellikleri olan bu duru ten ve bakışlar, herkesi cezbeden bu açıkyürekli, dostça tavır, başkalarının yaptıklarıyla hiç ilgilenmeyip öğrenmeye de çalışmamaları, kendi yaptıklarını itiraf etmeyip aksine en çocukça yalanlarla gizlemeleri, kadınlardan hoşlanan kadın tipinin yapısal özellikleri miydi acaba? Acaba sebebini mantıklı olarak çözemediğim halde onda beni cezbeden, kaygılara sürükleyen şey, (belki de kaygılarım, cazibesinin daha derindeki nedeni, bize acı çektirecek olan şeye yönelmemizin sonucu-
cuydu,) bu muydu; bazı yörelerde, havada bulunan, göremediğimiz, ama bizi çok rahatsız eden manyetik maddeler gibi, onu gördüğümde bana hem bu kadar zevk, hem de hüzün veren şey bu muydu? Heyhat, bunu hiçbir zaman bilemeyeceğim. Çehresini okumaya çalıştığımda, ona, "Bana bunu söylemelisiniz, insan doğabiliminde bir kurala örnek teşkil etmesi bakımından ilgimi çekiyor" diyebilmeyi isterdim, ama asla söylemezdi; bu tür bir sapkınlığa benzeyen her şeye karşı özel bir tiksinti besliyordu ve kadın arkadaşlarına karşı çok soğuktu. Hatta belki de bu tavrı, bir şeyleri gizlediğinin kanıtıydı; belki bu konuda şakalara maruz kalmış, ayıplanmıştı ve tıpkı hayvanların dayak yedikleri insanlardan uzak durmaları gibi, kendisi hakkında bu tür bir şey düşünülmesin diye böyle bir tavır takınıyordu. Hayatı hakkında bilgi edinmem ise imkân-

sızdı; Albertine'le ilgili olarak bile, bir şey öğrenebilmek için ne kadar uzun bir süre uğraşmıştım! Dillerin çözülmesi için, ölmesi gerekmişti, çünkü Albertine'in tavırları, tıpkı bu genç kadınlıklar gibi, son derece temkinli ve ölçülüydü. Üstelik Albertine hakkında bile, bir şeyler bildiğimden emin miydim? Ayrıca, nasıl ki en çok istediğimiz, farkında olmadan, sevdiğimiz kadının yakınında yaşamamıza, onu mümkün olduğunca memnun edebilmemize imkân tanıdığı için arzuladığımız yaşama koşulları, aşkımız bittiği takdirde gözümüzdeki bütün cazibesini kaybederse, aynı şey, kimi zihinsel meraklar için de geçerlidir. Bu yanakların soluk pembe taçyapraklarının ardında, bu soluk gözlerin şafak vaktini hatırlatan güneşsiz aydınlığında, o hiç anlatılmayan günlerde saklanan arzusun türünü öğrenmenin benim için taşıdığı bilimsel önem, Albertine'i artık hiç sevmeyeceğim gün muhtemelen yok olup gidecekti.

Akşamları yalnız çıkıyor, bu büyülü kentin ortasında, *Birbir Gece Masalları*'ndan çıkmış bir kahraman gibi değişik mahallelerin içinde buluyordum kendimi. Tesadüfi gezintilerim sırasında, hiçbir kılavuz kitabın, hiçbir yolcunun bahsetmediği, bilinmedik, ferah bir meydana rastlamadığım enderdi. Birbirini kesen daracık sokakların arasına dalmıştım. Akşam güneşiyle en canlı pembe ve en açık kırmızı tonlarına bürünen yüksek, çan biçimli bacalar, evlerin üzerinde çiçek açmış koca bir bahçeyi hatırlatır; öylesine çeşitli renk tonlarına rastlarsınız ki, Delft'li veya Haarlem'li bir lale meraklısına ait bahçenin kentin üzerine konduğunu zannedersiniz. Ayrıca evler birbirine çok yakın olduğu için, her pencere bir çerçeve gibiydi; birinde bir aşçı kadın dışarı bakarak hayallere dalmıştı ötekinde bir genç kız oturmuş, yüzü karanlıkta büyüücü gibi görünen yaşlı bir kadın da kızın saçlarını taramaktaydı; sokakların darlığı yüzünden birbirine sokulmuş, sessiz ve yoksul evlerin her biri, yan yana dizilmiş yüz Hollanda resminden oluşan bir sergiydi sanki. Bu dip dibe sıkışmış, dar sokaklar, Venedik'in bir kanalla lagün arasındaki dilimini her yönde çiziyordu; sanki bu dilim bütün o incecik, ayrıntılı şekillere uygun olarak billurlaşmıştı. Birdenbire, dar sokaklardan birinin sonunda, billurlaşmış maddede bir gerilme oldu

adeta. Bu dar sokaklar ağında, görkemi ve iriliğiyle beni şaşırtan, büyüleyici saraylarla çevrili, mehtapta solgun, geniş ve şatafatlı bir meydan uzanıyordu karşımda. Başka şehirlerde bu tür mimari düzenlemeler, sokakların açıldığı, işaret ettiği, bizi yönlendirdiği yerlerdir. Oysa burada, mahsus dar sokakların arasına saklanmış gibiydi; Doğu masallarında, kahramanın gece götürüldüğü ve gün doğmadan tekrar evine bırakıldığı için bir daha asla bulamadığı, sonunda sadece rüyasında gittiğine hükmettiği büyülü sarayları hatırlatıyordu. Ertesi gün, o güzel gece meydanını aramak üzere yola düşüyor, hepsi birbirine benzeyen, bana en ufak bir bilgi vermeyip aksine yolumu daha çok şaşırtan dar sokaklardan geçiyordum. Bazen tanır gibi olduğum belli belirsiz bir işaret yüzünden, sürgündeki güzel meydanın bütün hapsolmuşluğu, yalnızlığı ve sessizliğiyle karşıma çıkıvereceğini zannediyordum. Tam o esnada, fesat bir cin, başka bir dar sokak kılığına girerek beni kandırıp ters yönde yürütüyor, birden kendimi Büyük Kanal'da buluyordum. Rüyaların hatırasıyla gerçeklerin hatırası arasında pek fazla fark bulunmadığı için de, acaba Venedik billurlaşmasının karanlık bir parçasında oluşan, mehtabın hulyalı bakışlarına romantik saraylarla çevrelenmiş dev bir meydan sunan o garip dalgalanma ben uyurken mi meydana gelmişti diye düşünmeye başlıyordum sonunda.

Ne var ki, birtakım yerlerden çok birtakım kadınları temelli kaybetmeme isteğim, Venedik'te içimde sürekli bir huzursuzluk doğurmuştu; annemin dönüşümüz için belirlediği günün sonunda, bavullarımız gondolla gara doğru yola çıkmışken, otelin beklenen müşteriler listesinde *Barones Putbus ve beraberindekiler* kelimelerini okuyunca, huzursuzluğum bir hummaya dönüştü. Bir anda, dönüşümüz yüzünden kaçıracağım, tensel hazlarla dolu saatleri düşündüm ve içimde kronik halde bulunan o istek, bir duygu seviyesine yükselerek hüzne ve belirsizliğe boğuldu; annemden dönüşümüzü birkaç gün ertelemesini rica ettim; ricamı bir an bile tartmaması, hatta ciddiye almaması, Venedik baharıyla uyarılan sinirlerimde eski bir arzuyu, annemle babamın (itaat etmek zorunda kalacağımı düşünerek) bana karşı kurdukları hayali bir komploya

direnme arzusunu uyandırdı; bu mücadele arzusu, bir zamanlar, boyun eğdirdikten sonra onların isteğine uyacak da olsam, en sevdiğim insanlara kendi isteğimi sertçe dayatmaya iterdi beni. Anneme dönmeyeceğimi söyledim, ama o, sözlerimi ciddiye almıyormuş gibi görünmeyi tercih ederek, cevap bile vermedi. Sözüme devam ederek, ciddi olup olmadığımı yakında göreceğini ekledim. Kapı görevlisi, ikisi anneme, biri bana yazılmış üç mektup getirdi; kendi mektubumu zarfın üstünü bile okumadan cüzdanıma, başka mektupların arasına koydum. Annem benim bütün eşyalarımınla birlikte gara gitmek üzere yola çıktıktan sonra, kanalın karşısındaki terasa oturup bir içki söyledim; ben günbatımını seyrederken, otelin tam karşısında duran kayıkta bir müzisyen *Sole mio* şarkısını söylüyordu. Güneş alçalmaya devam ediyordu. Annem gara yaklaşmış olmalıydı. Az sonra annem gidecek, ben Venedik'te tek başıma, onu incittiğimi bilmenin üzüntüsüyle baş başa, beni teselli edecek varlığından yoksun kalacaktım. Trenin kalkış saati yaklaşıyordu. Geri dönüşü olmayan yalnızlığım o kadar yakındaydı ki, benim gözümde başlamıştı ve mutlaktı. Çünkü kendimi yalnız hissediyordum. Her şey bana yabancı olmuştu, kendi çırpınan kalbimden kopup etrafımdaki şeyleri bir dengeye oturtacak sükûneti bulamıyordum içimde. Karşımdaki şehir Venedik olmaktan çıkmıştı. Kişiliği de, adı da uydurulmuş bir yalandı ve benim artık bu yalanı taşlara uygulayacak gücüm kalmamıştı. Saraylar basit unsurlarına indirgenmişti, birbirinden farksız mermer yığınlarıydılar artık gözümde; su ise, bir hidrojen ve azot bileşimiydi, ebediydi, kördü, Venedik'ten eski ve onun dışındaydı, düklerden ve Turner'dan habersizdi. Bununla birlikte, bu sıradan mekân, ilk kez ayak bastığımız, henüz bizi tanımayan bir yer gibi, terk ettiğimiz, bizi unutmuş olan bir yer gibi garipti. Artık ona kendimle ilgili hiçbir şey söyleyemiyor, kendime ait bir şeyi onun üzerine koyamıyordum; karşısında kasılıp kalmıştım, çarpan bir kalpten ve *Sole mio*'nun akışını kaygıyla izleyen bir dikkatten ibarettim. Zihnim çaresizlik içinde Rialto'nun o kendine has, güzel kıvrımına asılmaya çalışsa da, gözle görünen gerçeklerin vasatlığına bürünmüş olan köprü, tıpkı sarı

peruğuna ve siyah giysilerine rağmen, özünde Hamlet olmadığımı bildiğim bir oyuncu gibi, kafamdaki karşılığından hem daha değersizdi, hem de ona yabancıydı. Saraylar, Kanal, Rialto, bireyselliklerinin özü olan fikirden yoksun kalmış, sıradan, maddi unsurlarına dönüşmüşlerdi. Ama aynı zamanda bu vasat mekân, bana uzak da geliyordu. Tersanenin havuzunda, bilimsel bir unsur olan enlemden ötürü, nesnelerin kendine has bir yanı vardı; kendi memleketimizdekilere görünürde benzeseler de, bu başka iklimde yabancıydılar, sürgündeydiler; bir saatte ulaşabileceğim kadar yakınımıdaki ufkun Fransa'nın denizlerinden çok farklı bir yeryüzü kıvrımı, yolculuk hilesiyle yakınımaya demir atmış bulunan, çok uzak bir kıvrım olduğunu hissediyordum; öyle ki, aynı anda hem önemsiz, hem de uzakta olan tersane havuzu, çocukken annemle birlikte Deligny havuzlarına ilk gidişimde hissettiğim tiksintiyle karışık korkuyu uyandırıyordu içimde; o zamanlar ne göğün, ne güneşin görüldüğü, kabinlerle sınırlanmış olmakla birlikte, mayolu insan bedenleriyle kaplı, görünmez derinliklerle bağlantılı olduğu sezilen karanlık bir sudan oluşan o gerçekdışı mekânda, acaba sokaktan bakınca hayale bile gelmeyecek şekilde, barakalarla ölümlü gözlerden gizlenen bu derinlikler soğuk buz denizlerinin başlangıç noktası mı, kutuplar da ona dahil mi, bu daracık şerit yoksa kutbu çevreleyen açık deniz mi diye düşünmüştüm; tek başıma kalacağım, benimle bir duygudaşlığı olmayan bu Venedik de en az o kadar ıssız ve gerçekdışıydı; tanışmış olduğum Venedik'e bir ağıt gibi yükselen *Sole mio* şarkısı, içinde bulunduğum felakete tanıklık ediyordu sanki. Şüphesiz annemle buluşup onunla birlikte trene binmek istiyorsam şarkıyı dinlemekten vazgeçmem, bir saniye bile geciktirmeden gitmeye karar vermem gerekiyordu, ama benim yapamadığım şey de buydu zaten; hiç kıpırdamadan duruyor, yerimden kalkamıyor, hatta kalkmaya karar bile veremiyordum. Zihnim, verilecek kararı düşünmek için olsa gerek, *Sole mio*'nun birbirini izleyen cümlelerini takip etmekle, sessizce şarkıya eşlik etmekle, ezgideki yükselişe hazırlanmakla, beni de beraberinde sürükleyip sonra düşmekle meşguldü. Hiç şüphesiz, yüz kere işittiğim bu sıradan

şarkı hiç ilgimi çekmiyordu. Şarkıyı sonuna kadar, böyle kendimden geçercesine dinlemekle ne kendimi memnun edebildim, ne de başkasını. Nihayet, bu bayağı romansın önceden bildiğim ezgilerinin hiçbiri, ihtiyacım olan kararı bana sunamazdı; ayrıca, sırayla gelip geçen her cümle gerçekten karar vermemi engelliyor, daha doğrusu, zamanı geçirttiği için beni aksine karar vermeye, gitmemeye zorluyordu. Bu yüzden de, kendi içinde zevksiz bir uğraş olan *Sole mio*'yu dinleme eylemi, derin bir kederle, neredeyse çaresizlikle sarmalanıyordu. Orada kıpırtısız durmakla, aslında gitmemeye karar verdiğimi hissediyordum pekâlâ; ne var ki, doğrudan söyleyemediğim "Gitmeyeceğim" cümlesini dolaylı yoldan, "*Sole mio*'dan bir cümle daha dinleyeceğim" şeklinde söyleyebiliyordum; fakat bu mecazi ifadenin pratikteki anlamı da gözümünden kaçmıyordu, "Sonuçta bir cümle daha dinlemekten başka şey yaptığım yok" desem de, bunun, "Venedik'te yalnız kalacağım" anlamına geldiğini biliyordum. Belki de bu şarkının umutsuz ama büyüleyici cazibesi, uyuşturucu bir soğuğu andıran kederden kaynaklanıyordu; şarkıcının neredeyse kas gücü ve gösterisiyle çıkardığı her nota kalbimin ortasına saplanıyordu; cümle pes tonda tamamlanıp parçanın sonuna geldiğimizi zannederken, şarkıcı yetinmiyor, sanki yalnızlığımı ve çaresizliğimi bir defa daha haykırması gerekirmiş gibi, cümleyi tiz tonda baştan alıyordu. Annem gara varmış olmalıydı. Az sonra gitmiş olacaktı. Venedik'in ruhu kaçıp gittikten sonra minnacık kalmış olan kanalın, Rialto olmaktan çıkmış bu adi Rialto'nun görüntüsüyle bir çaresizlik şarkısına dönüşmüş olan ve bu şekilde, dayanıksız sarayların karşısında söylendiğinde onları iyice ufalayıp Venedik'in çöküşünü tamamlayan *Sole mio*'nun yarattığı yürek daralması beni kısıkvrak bağlamıştı; şarkıcının acele etmeden, notaları birer birer yerleştirerek, bir sanatkar gibi inşa ettiği mutsuzluğumun ağır ağır şekillenişine şahit olmaktaydım; San Giorgio Maggiore'nin arkasında asılı kalmış güneş şarkıcıyı öyle bir hayretle seyrediyordu ki, o alacakaranlık, hafızamda sonsuza dek ürpertili duygusallığımla ve şarkıcının tunçtan sesiyle birleşip bulanık, sabit ve dokunaklı bir alaşım oluşturacaktı.

Bu şekilde, kıpırdamadan, iradem çözülmüş, görünürde bir karar vermeden duruyordum; şüphesiz böyle anlarda, karar zaten verilmiştir, çoğu kez arkadaşlarımız bunu öngörebilir. Ama biz öngöremeyiz; aksi takdirde, nice acıyı çekmemize de gerek kalmazdı.

Ama nihayet –yerleşik alışkanlığın tartışılmaz savunma gücü ve ani bir hamleyle, son dakikada savaşa dahil ettiği gizli yedek kuvvetler sayesinde– önceden bilinebilen kuyruklu yıldızın çıkıp geldiği karanlıklardan daha koyu bir karanlıktan bir eylem fışkırdı: Tozu dumana katarak koşmaya başladım ve kapılar kapanmışken trene yetiştim; annem heyecandan kıpkırmızı kesilmiş, gözyaşlarını tutmaya çalışıyordu, geleceğimden umudunu kesmişti. Tren hareket etti; önce Padova, sonra Verona trenimizi karşılamaya geldi, neredeyse gara kadar geçirdi ve –biz uzaklaştıktan sonra– bir yere gitmeyip kendi hayatlarına devam edecekleri için, biri ovasına, öbürü de tepesine döndü.

Saatler geçiyordu. Annem açmakla yetindiği iki mektubunu okumak için acele etmiyordu, benim de otel kapıcısının verdiği mektubu hemen cüzdanımdan çekip çıkarmamam için elinden geleni yaptı. Annem yolculukların bana fazlasıyla uzun, fazlasıyla yorucu gelmesinden hep korkar, beni son saatlerde oyalayabilmek için haşlanmış yumurtaları çıkaracağı, gazeteleri vereceği, bana haber vermeden aldığı kitapların ambalajını çözeceği ânı mümkün mertebe geciktirirdi. Önce annemi seyrettim; kendi mektubunu şaşkınlıkla okuyordu, sonra başını kaldırdı, bakışları, sanki belirgin, birbiriyle bağdaşmayan, bir araya getiremediği hatıraların üstünde duruyordu sırayla. Bu arada, bana gelen zarfın üzerinde, Gilberte'in yazısını tanımıştım. Mektubu açtım. Gilberte Robert de Saint-Loup'yla evleneceğini haber veriyordu. Bu konuyla ilgili Venedik'e telgraf çektiğini, ama benden cevap alamadığını yazıyordu. Venedik'te telgraf sisteminin iyi çalışmadığını işitmiş olduğumu hatırladım. Telgrafını almamıştım. Gilberte belki de buna inanmayacaktı. Birdenbire, beynimde hatıra sıfatıyla yer alan bir olayın yerini bir başka olaya bıraktığını hissettim. Birkaç gün önce aldığım ve Albertine'den

sandığım telgraf Gilberte'tendi. Gilberte'in elyazısının en tipik ve epeyce zorlama bir özelliği, t harflerinin çizgileriyle i harflerinin noktalarını bir üst satıra kaydırmasıydı, üstteki satırda kimi kelimelerin altı çizilmiş, bazı cümleler noktalarla bölünmüş gibi görünürdü; buna karşılık, kimi harflerin kuyrukları da bir alt satıra karışırdı; dolayısıyla, telgraf görevlisinin üst satırdaki s veya y harflerinin kıvrımlarını Gilberte kelimesinin sonuna eklenmiş "ine" olarak okumuş olması çok doğaldı. Gilberte'in i'sinin noktası üst satıra çıkıp cümleyi iki noktayla bitirmişti. G harfine gelince, Gotik bir A'ya benziyordu. Bunun dışında, iki üç kelimenin yanlış okunmuş, birbirine karıştırılmış olması (zaten bazı kelimeler bana anlaşılmaz gelmişti), yaptığım hatanın ayrıntılarını açıklamak için yeterliydi, hatta gerekli bile değildi. Dalgın ve önceden belirli bir beklentisi olan, mektubun belirli birinden geldiği düşüncesinden yola çıkan kişi, kim bilir her kelimede olmayan kaç harf, her cümlede olmayan kaç kelime okur? Okurken tahmin eder, uydururuz; her şey başlangıçtaki bir hatadan kaynaklanır; sonraki hatalar, (üstelik bu sadece mektup ve telgrafların okunmasıyla, sadece okumayla sınırlı değildir) aynı başlangıç noktasından yola çıkmamış birine ne kadar olağandışı görünseler de, aslında çok doğaldırlar. Eşit derecede inat ve iyi niyetle inandığımız şeylerin, hatta nihai sonuçların büyük bölümü, önermedeki ilk yanılgıdan kaynaklanır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

“Yo, inanılır gibi değil! dedi annem. Biliyor musun, insan benim yaşımda hiçbir şeye şaşırılmaz oluyor, ama hiçbir şey, şu mektupta okuduğum haber kadar beklenmedik olamaz, emin ol. —Senin okuduğun haberin ne olduğunu bilmiyorum dedim, ama ne kadar olsa, benim mektubumdaki haber kadar şaşırtıcı olamaz. Bir evlilik haberi. Robert de Saint-Loup, Gilberte Swann’la evleniyor. —Ya! dedi annem. Demek bu açmadığım ikinci mektup da, onu haber veriyor, arkadaşının yazısını tanıdım.” Annemin tebessümündeki hafif duygusallık, annesini kaybettiğinden beri, ne kadar önemsiz olursa olsun, acı çekme, hatırlama yeteneğine sahip, kendi ölümlerinin matemini tutan insanları ilgilendiren her olayda kendini gösteriyordu. İşte bu yüzden, annem gülümseyerek, yumuşak bir sesle konuşuyordu; bu evliliği hafife alırsa, Swann’ın kızında, dul karısında ve oğlundan ayrılmaya hazırlanan Robert’in annesinde uyandırabileceği hüznü duyuları da hafife almış olmaktan korkuyordu sanki ve iyi yürekliliğinden, onların bana gösterdiği iyiliğe minnetinden, bir evlat, eş ve anne sıfatıyla, kendi duyarlılığını onlara atfediyordu. “Benimki kadar şaşırtıcı bir haber bulamazsın demekte haklı mıymışım?” diye sordum. Annem tatlı bir sesle cevap verdi: “Yanıldın! En şaşırtıcı haber bende; ‘en büyük, en küçük’ demeyeceğim, çünkü Sévigné’nin başka hiçbir şeyini bilmeyen insanların yaptığı bu alıntı, büyükannenin midasını, ‘biçilmiş otları çevirerek kurutmanın güzelliği’ kadar bulandırır. Biz bu harcıâlem Sévigné’leri toplamaya tenezzül etmeyiz. Elimdeki mektup, Cambremer’lerin oğlunun evlilik haberini veriyor. —Öyle mi! dedim kayıtsız bir edayla. Kiminle? Ama zaten damat adayının kişiliği, bu evliliğin sansasyonel olmasına ihtimal tanımıyor. —Gelin adayının kişiliği sansasyonel değilse tabii.

— Kimmiş bu gelin adayı? —Aa, hemen söylersem kıymeti kalmaz ki, biraz düşün bakalım” dedi annem; daha Torino’ya bile varmamış olduğumuz için, ayağını yorganına göre uzatıp beni oyalayacak malzemeyi idareli kullanmak isteyerek. “Nereden bileyim canım? Parlak bir şahsiyet mi? Legrandin’le kız kardeşi memnunlarsa, parlak bir evlilik olduğundan emin olabiliriz. —Legrandin’i bilemem, ama haberi veren kişi, Mme de Cambremer’in pek memnun olduğunu söylüyor. Sen parlak diye nitelendirir misin bilmem. Bana kralların çoban kızlarıyla evlendiği zamanların evlilikleri gibi geldi; üstelik çoban kızı çoban bile değil, ama çok sevimli bir kız. Büyükkannen olsa çok şaşırdı, ama hoşuna da giderdi. —Canım, söylesene, kim bu kız? —Mlle d’Oloron. —Bence çok etkileyici, hiç de çoban kızına benzemiyor, ama kim olduğunu çıkaramadım. Unvan Guermantes’lara aitti ama. —Aynen öyle, M. de Charlus o unvanı Jupien’in evlat edindiği yeğenine verdi. Cambremer’lerin oğluyla evlenen de o. —Jupien’in yeğeni mi! İnanılır gibi değil! —Erdemin mükâfatı. Mme Sand’ın bir romanının sonuna yakışır bir evlilik” dedi annem. “Ahlaksızlığın bedeli, Balzac’ın bir romanının sonuna yakışır bir evlilik” diye düşündüm. “Aslına bakılırsa dedim anneme, oldukça doğal sayılır. Cambremer’ler böylece yavaşmayı asla ummadıkları Guermantes kabilesine demir atmış oldular; ayrıca M. de Charlus kendisini evlat edindiğine göre, kızın çok parası olacak, bu da Cambremer’ler servetlerini yitirdiklerinden beri zorunlu bir koşuldu; sonuç olarak, Cambremer’lerin hükümdar soyundan prens saydıkları birinin evlat edindiği bir kız, muhtemelen onların gözünde gerçek –gayri meşru– kızı. Hükümdarlık hanedanı denebilecek bir ailenin gayri meşru evladıyla evlenmek, hem Fransız, hem de yabancı soyluların nazarında, daima makbul sayılmıştır. Lucinge’ler örneği kadar gerilere gitmeye gerek yok, hatırlarsan daha altı ay önce, Robert’in bir arkadaşı evlenmişti; kızın sosyetedeki konumunun tek dayanağı, halen hükümdar olan bir prensin gayri meşru kızı olduğu yolundaki belki doğru, belki de yanlış kanıydı.” Annem bir yandan büyükkannenin bu evliliği bir skandal olarak görmesini gerektiren Combray kast anlayışına sadık kal-

makla birlikte, her şeyden önce annesinin sağduyusunu vurgulamak istediğinden, ekledi: “Her şey bir yana, kız mükemmel bir kız; sevgili büyükannen genç Cambremer’in seçimini onaylamak için o sonsuz hoşgörüsüne, iyi yürekliliğine başvurma gereği bile duymazdı. Çok uzun zaman önce bir gün dükkâna girip eteğini diktirmiş, kızı çok kibar, çok seçkin bulmuştu, hatırlar mısın? O sıralar daha çocuk denecek yaşıydı. Şimdi tohuma kaçtığı halde, bambaşka, çok daha mükemmel bir kadın oldu. Ama büyükannen bütün bunları bir bakışta anlamıştı. Bir yelekçinin ufacık yeğenini Guermantes Dükü’nden daha ‘soylu’ bulmuştu.” Ama annemin, büyükanneni övmekten çok bu günleri görmemesinin onun için “daha iyi” olduğuna kanaat getirmesi gerekiyordu. Bu, sevgisinin doruk noktasıydı, annesini son bir üzüntüden esirgemek gibi bir şeydi. “Yine de, dedi annem, sence Swann’ın babası –gerçi sen kendisini görmedin ama– günün birinde, damarlarında hem ‘Yunaydin’ diye konuşan Moser Ana’nın, hem de Guise Dükü’nün kanı akan bir torunu olacağını hiç düşünebilir miydi? —Aslında olay bundan çok daha şaşırtıcı, anne. Swann’lar çok saygın insanlardı; oğulları o kadar iyi bir mevkie sahipti ki, iyi bir evlilik yapmış olsa, kızı çok çok iyi bir evlilik yapabilirdi. Ama o bir yosmayla evlendiği için, sıfır noktasına geri dönmüştü. —Canım, yosma diyorsun ama, belki de insanlar fesatlık ediyordu, ben bütün söylenenlere asla inanmadım. —Evet, kesinlikle yosmaydı, hatta bir başka gün, sana bazı aile sırlarını açıklayacağım.” Annem hayallerinin arasından konuştu: “Babanın selam vermeme katiyen izin vermediği bir kadının kızı, babanın başlangıçta bize göre fazlasıyla sosyetik bir çevreye ait diye ziyaretine gitmeme izin vermediği Mme de Villeparisis’nin yeğeniyle evleniyor!” Sonra devam etti: “Legrandin’in bizi yeterince seçkin bulmadığı için tavsiye mektubu vermeye korktuğu Mme de Cambremer’in oğlu, evimize ancak servis kapısından girmeye cesaret edebilecek bir adamın yeğeniyle evleniyor!... Büyükannen her şeye rağmen haklıymış; hatırlarsın, yüksek aristokrasinin küçük burjuvaları dehşete düşürecek şeyler yaptığını, Kraliçe Marie-Amélie’nin Condé Prensi vasiyetnamesinde Aumale Dükü’nü kayırsın di-

ye prensin metresine yaltaklanması yüzünden gözünden düşüğünü söylerdi. Gramont hanedanının hepsi birer azize olan kızlarının büyükninelerinden birinin IV. Henri'yle ilişkisi anısına, yüzyıllardır Corisande soyadını taşımaları onu dehşete düşürürdü. Belki burjuvazinin içinde de böyle olaylar dönüyor, ama daha gizli yapılıyor: Zavallı büyükannen bu olayı ne kadar eğlenceli bulurdu kim bilir!" Annemin sesi hüzünlüydü, çünkü büyükannemin mahrum olduğuna hayıflandığımız zevkler, hayatın en basit zevkleri, eğlenceli bulacağı bir haber, bir temsil, hatta bir "taklit"ti. "Ne kadar şaşırdı kim bilir! Ama yine de, eminim bu evlilikler büyükannene aykırı düşer, üzerdi onu, bence bu günleri görmemiş olması daha iyi" diye devam etti annem, çünkü her olay karşısında, büyükannem olsa, kendine has mükemmel kişiliğinden kaynaklanan ve olağanüstü önem taşıyan, çok özel bir izlenim edineceğini düşünmekten hoşlanıyordu. Önceden kestirilmesi imkânsız her üzücü olay, eski bir ahabamızın itibarını veya servetini kaybetmesi, toplumsal felaketler, salgın hastalık, savaş, devrim karşısında, annem belki de büyükannemin bunları görmemesinin daha iyi olduğunu, görse çok üzüleceğini, belki de dayanamayacağını düşünüyordu. Bu evlilikler gibi aykırı olaylar söz konusu olduğunda ise, annem, büyükanneme sevgisi yüzünden –sevmedikleri kişilerin sanıldığından daha çok acı çektiğini düşünmekten hoşlanan kötü kalplilerin tersine bir içgüdüyle– onu üzücü veya küçültücü olaylardan uzak tutmak istiyordu. Büyükannemi beklenmedik felaketlerin bile ulaşamayacağı bir konuma yerleştiriyor, annesinin ölümünün belki de şükredilecek bir şey olduğunu, o asil ruhun kabullenemeyeceği günümüzün çirkin manzarasını görmekten kurtulduğunu düşünüyordu. Çünkü iyimserlik geçmişin felsefesidir. Cereyan eden olay, mümkün olan bütün olaylar arasında bizim bildiğimiz tek olay olduğundan, yol açtığı zarar bize kaçınılmazmış gibi görünür, zararın yanı sıra sağladığı asgari yarar ise bizde minnet uyandırır; bu olay olmasa, yararlı sonuçların da olmayacağını düşünürüz. Annem aynı anda hem büyükannemin bu haberleri duysa neler hissedeceğini tam olarak kestirmeye çalışıyor, hem de onunki kadar yüce olma-

yan zihinlerimizin bunu tasavvur edemeyeceğine inanmak istiyordu. Annemin bana ilk söylediği, “Zavallı büyükannen kim bilir ne kadar şaşırırdı!” olmuştu. Annemin bu haberi ona veremediği için üzüldüğünü, büyükannemin öğrenemesine hayıflandığını hissediyordum; annemin nazarında, büyükannemin inanamayacağı gerçeklerin ortaya çıkarılması haksızlıktı, geriye dönüp bakıldığında, büyükannemin insanlar ve toplum hakkında mezara götürdüğü fikirleri yanlış ve eksik kılan bir şeydi; çünkü Jupien’in yeğeninin Legrandin’in yeğeniyle evlenmesi, büyükannemin genel kavramlarını altüst edecek, çözümlenemeyeceğine inandığı hava yolculuğu ve telsiz telgraf meselelerine çözüm bulunduğu haberini annem kendisine iletebilse, o kadar değiştirecek nitelikte bir olaydı. Ama ileride göreceğimiz gibi, bilimin başarılarını büyükannenle paylaşma arzusu da çok geçmeden anneme aşırı bir bencillik gibi görünecekti. Sonradan öğrendiğime göre –bütün bunları Venedik’te takip edememiştim– hem Châtellerauld Dükü hem de Silistre Prensi, Mlle de Forcheville’i istemişlerdi, bu arada Saint-Loup, Lüksemburg Dükü’nün kızı Mlle d’Enragues ile evlenmek istiyordu. Olay şöyle gelişmişti: Mme de Marsantes, oğlunun yüz milyonluk bir servete sahip olan Mlle de Forcheville’le mükemmel bir evlilik yapabileceğini düşünmüştü. Bir hata yapıp genç kızı büyüleyici bulduğunu, zengin mi, fakir mi olduğunu katiyen bilmediğini, bilmek de istemediğini, ama drahoması olmasa bile, böyle bir eşin en müşkülpesent delikanlı için dahi şans sayılacağını söylemişti. Geri kalan her şeye göz yummasına sebep olan yüz milyonluk servetten başka şeyle ilgilenmediği düşünülecek olursa, fazla ileri gitmişti. Oğlunu düşünerek konuştuğu hemen anlaşıldı. Silistre Prensesi ortalığı ayağa kaldırdı, Saint-Loup’nun unvanlarını saya saya bitiremedi ve Saint-Loup, annesi Odette, babası da Yahudi olan kızla evlendiği takdirde, Saint-Germain muhiti diye bir şey kalmayacağını ilan etti. Mme de Marsantes, kendinden çok emin olduğu halde, daha fazla ısrar etme cesaretini gösteremeyip Silistre Prensesi’nin itirazları karşısında geri çekildi, prenses de bunun üzerine derhal kızı kendi oğluna istedi. Kopardığı yaygaranın tek nedeni, Gilberte’i kendine sakla-

ma isteğiydi. Bu arada, başarısızlığa boyun eğmek istemeyen Mme de Marsantes, derhal Lüksemburg Dükü'nün kızı Mlle d'Enragues'a yönelmişti. Sadece yirmi milyonluk serveti olan bu gelin adayı daha az işine geliyordu, ama Mme de Marsantes herkese bir Saint-Loup'nun bir Mlle Swann'la (Forcheville bile değildi artık) evlenemeyeceğini söyledi. Bir süre sonra, biri patavatsızlık edip Châtellerauld Dükü'nün Mlle d'Enragues'la evlenmeyi düşündüğünü söyleyince, dünyanın en titiz insanı olan Mme de Marsantes'in gururu devreye girdi, taktik değiştirip tekrar Gilberte'e dönerek Saint-Loup adına istetti ve derhal nişan töreni yapıldı.

Saint-Loup'yla Gilberte'in nişanlanması birbirinden çok farklı çevrelerde hararetli yorumlara sebep oldu. Anne-min Saint-Loup'yu bizim evde görmüş olan birçok arkadaşı, "gün"üne gelip nişanlanan gencin gerçekten benim arkadaşım mı olduğunu sordular. Diğer evlilikle ilgili olarak, bazı kişiler, söz konusu ailenin Cambremer-Legrandin'ler olmadığını iddia edecek kadar ileri gittiler. İddialarının temeli sağlamdı, çünkü genç kızlığında Legrandin olan markiz, nişanın duyurulduğu günden bir gün önce olayı yalanlamıştı. Ben kendi adıma, kısa süre önce bana mektup yazma fırsatı bulmuş olan M. de Charlus'le Saint-Loup'nun niçin nişan töreniyle bağdaşması imkânsız birtakım seyahatlerden dostça bahsedip bu konuya hiç değinmemiş olduklarını merak ediyordum. Bu konuların son dakikaya kadar gizlilik içinde yürütüldüğünü hiç düşünmeden, beni zannettiğim kadar yakın bir dost olarak görmedikleri sonucunu çıkarıyordum; Saint-Loup'nun bu yaklaşımı beni üzüyordu. Aristokrasinin kibarlığının, teklifsiz, dostça ilişkilerinin aldatmacadan ibaret olduğunu çoktan fark etmişken, dışlanmış olmama niçin şaşırıyordum ki? M. de Charlus'ün Morel'i gözetlediği –giderek daha fazla erkeğin pazarlandığı– randevuevinde, sadık bir *Le Gaulois* okuru olan ve sosyete haberleri hakkında yorumlar yapan "yönetici" kadın, şişman bir müşterisiyle, her geldiğinde genç delikanlılarla bol bol şampanya içen ve zaten çok şişman olduğu halde, savaş çıkarsa "yakalanmamak" için daha da şişmanlamak istediğini söyleyen bir beyefendiyle sohbet ederken, "Saint-Loup

'o biçim'miş diye duydum, genç Cambremer de öyleymiş dedi. Zavallı gelinler! Neyse, siz bu nişanlı delikanlıları tanıyorsanız bize gönderin, burada her istediklerini bulurlar, çok para kazandırırılar bize." Bunun üzerine şişman beyefendi, kendisi de "o biçim" olduğu halde, biraz snop olduğu için, öfkeyle itiraz etti; Cambremer'e de, Saint-Loup'ya da akrabalarının, d'Ardonvillers'lerin evinde sık sık rastladığını, ikisinin de kadınlara çok meraklı ve "o biçim"ın tam tersi olduklarını söyledi. Yönetici kadın şüpheli bir tonda "Ya!" diyerek konuyu kapattı, ama iddia kanıtlanmamıştı, çağımızda sapıklığın fesat dedikoduların saçmalığıyla yarışabilecek boyutlara ulaştığına hükmetti. Görüşmediğim birtakım kişiler bana mektup yazıp, kadın tiyatro seyircilerinin şapkalarının yüksekliğiyle veya psikolojik romanla ilgili anket yaparcasına, bu iki evlilik hakkında "ne düşündüğümü" sordular. Bu mektuplara cevap verecek gücü bulamadım kendimde. Bu iki evlilik hakkında hiçbir şey düşünmüyordum, ama derin bir üzüntü duyuyordum; geçmişteki hayatımıza ait, yanı başımızda demirlemiş olan ve belki de kendimize itiraf etmeden, günler geçtikçe tembelce bir umut bağladığımız iki dönem, gemiler gibi, flamaları neşeye şaklayarak yabancı diyarlara doğru temelli uzaklaştığında hissettiğimiz kederi yaşıyordum. Nişanlanan delikanlılar ise, kendi evliliklerini çok doğal buluyorlardı, çünkü söz konusu olan başkaları değil, kendileriydi. O güne kadar, gizli bir kusur üzerine kurulan bu tür "parlak evlilikler" onlar için hep alay konusu olmuştu. Son derece köklü bir aile olan ve son derece mütevazı iddialara sahip Cambremer'ler bile, Jupien'i unutup sadece Oloron sülalesinin benzersiz soyluluğunu hatırlamaya çoktan hazırıldılar, ama bu evlilikle en çok övünmesi gereken kişi, Cambremer-Legrandin Markizi, aykırı bir tutum benimsemişti. Çünkü fesat mizaçlıydı ve yakınlarını aşağılamanın hazzı, bôbürlenmenin hazzından daha önemliydi onun için. Dolayısıyla, oğlunu sevmeyen ve müstakbel gelinden de daha baştan hiç hoşlanmamış olan markiz, bir Cambremer'in, esasen kimin nesi olduğu bilinmeyen ve bu kadar çarpık dışli biriyle evlenmesinin talihsizlik olduğunu söyledi. Genç Cambremer'in Bergotte gibi, hatta Bloch gibi edebiyatçılarla

arkadaşlık etme alışkanlığına gelince, bu parlak evlilik yüzünden eskisinden daha snop olmadığını, ama şimdi kendini Oloron Düklerinin, gazetelerin deyimiyle “hükümdar prensler”in mirasçısı olarak gördüğü için, soyluluğuna güvenip canı kiminle isterse onunla görüşme hakkını kendinde bulduğunu düşünebiliriz. Prensler hasretmediği günlerde, küçük soyluları ihmal edip zeki burjuvalarla görüşüyordu. Gazetelerdeki bu haberler, özellikle Saint-Loup’yla ilgili haberler, kraliyet ailesine mensup atalarının ismi tek tek sayılan arkadaşım bir asalet daha katıyor, ama beni sadece üzüyordu; Robert sanki başka birisine dönüşmüş, kısa bir süre önce, ben arkadaş da daha rahat edeyim diye arabanın açılıp kapanır koltuğuna oturan arkadaşımken, şimdi Güçlü Robert’in torunu olmuştu; Gilberte’le evleneceğinin daha önce hayalimden bile geçmemiş olması, mektupta okuduğum zaman, bu evliliğin bana birdenbire, her ikisiyle ilgili bir gün önce bekleyebileceğim şeylerden son derece farklı, kimyasal bir çökelti kadar beklenmedik görünmesi, beni çok üzüyordu; oysa Saint-Loup’nun o sıralarda mutlaka çok meşgul olduğunu, ayrıca yüksek sosyete de evliliklerin genellikle böyle birdenbire gerçekleştiğini, çoğu kez, başarısızlıkla sonuçlanan başka bir girişimin yerine yapıldığını düşünmem gerekirdi. Bu iki evliliğin ani sarsıntısı bende öylesine derin bir üzüntü, bir taşınma kadar kasvetli, kıskançlık kadar acı bir keder yarattı ki, daha sonra insanlar bana bu duygularımı hatırlatıp saçma bir şekilde basiretimi kutladılar, o esnadaki duygumun tam tersine, çifte, hatta üçlü, dörtlü bir önsezi olarak yorumladılar.

Gilberte’e hiç dikkat etmemiş olan yüksek sosyete mensupları bana son derece ciddi bir ilgiyle, “Ya! Saint-Loup Markisi’yle evlenen kız, demek bu” diyor, Paris sosyete dedikodularına meraklı olmakla kalmayıp kendi gözlemlerinin keskinliğine de güvenen ve gözleyerek de bilgi edinmeye çalışan insanlara özgü, dikkatli bakışlarla Gilberte’i süzüyorlardı. Sadece Gilberte’i tanıyanlar ise, aşırı bir dikkatle Saint-Loup’yu inceliyor, (çoğunu pek az tanıdığım halde) kendilerini Saint-Loup’ya takdim etmemi rica ediyor ve damat adayıyla tanışma eğlencesinden neşe içinde dönerek, “Yakışıklı bir genç” diyor-

lardı. Gilberte, Saint-Loup Markisi unvanının Orléans Dükü unvanından çok daha üstün olduğuna kaniydi, ama her şeyden önce, esprili bir nesle mensup olduğu için, *mater semita* terimini benimsedi, daha da esprili görünmek için, “Ama benim durumumda *pater*” diye de ekliyordu.

Annem, “Genç Cambremer’in evliliğine Parma Prensesi aracı olmuş” dedi. Gerçekten öyle olmuştu. Parma Prensesi hem hayır işleri nedeniyle karşılaşp seçkin bulunduğu Legrandin’i, hem de Legrandin’in kız kardeşi olup olmadığını sorduğu zaman konuyu değiştiren Mme de Cambremer’i uzun zamandır tanıyordu. Prenses, Mme de Cambremer’in kapısından içeri giremediği yüksek aristokrat evlerinin hiçbirine kabul edilmeyişine ne kadar üzüldüğünü biliyordu. Mlle d’Oloron’a iyi bir kısmet bulma görevini üstlenen Parma Prensesi M. de Charlus’e, Legrandin de Méséglise adında (Legrandin artık bu ismi kullanıyordu), kibar, kültürlü bir adamı tanıyıp tanımadığını sorunca, baron önce tanımadığını söyledi, sonra ansızın, bir gece yolculuğunda, trende tanışıp kartını aldığı bir yolcuyu hatırladı. Belli belirsiz gülümsedi. “Belki aynı adamdır” diye düşündü. Damat adayının Legrandin’in yeğeni olduğunu öğrenince, “İşte bu harika olurdu!” dedi. Dayısına çekmişse, korkulacak bir şey yok bence, en iyi kocaların onlardan çıktığını daima söylemişimdir. —Onlar kim? diye sordu prenses. —Ah, hanımefendi, daha sık görüşseydik, açıklardım size. Sizinle rahatça konuşulabilir. Altes hazretleri o kadar akıllı ki” dedi Charlus, sır paylaşma ihtiyacına kapılarak, ama daha ileri gitmedi. Damat adayının annesiyle babasından hoşlanmadığı halde, Cambremer soyadı hoşuna gitti; Bretanya’daki dört baronluktan biri olduğunu ve evlat edindiği kız için bundan âlâsını bulamayacağını biliyordu; köklü, saygıdeğer, kendi yöresinde sağlam akrabalıkları olan bir soyadıydı. Bir prens bulunması imkânsızdı, zaten iyi de olmazdı. Bu tam aradığı şeydi. Prenses bunun üzerine Legrandin’i çağırttı. Legrandin’in dış görünüşü bir süredir olumlu yönde epeyce değişmişti. Tıpkı ince bir beden uğruna kararlı bir şekilde çehrelerini feda edip Marienbad’dan ayrılamayan kadınlar gibi, Legrandin de bir süvari subayının rahat havasına

bürünmüştü. M. de Charlus ağırlaşıp yavaşladıkça, Legrandin incelip hızlanmıştı: Aynı sebebin iki zıt sonucu. Aslında bu süratin psikolojik nedenleri de vardı. Legrandin ne girerken, ne çıkarken görülmek istediği bazı kötü şöhretli yerlere gitmeyi alışkanlık edinmişti, buralara dalar gibi girip çıkıyordu. Parma Prensesi ona Guermantes'lerden, Saint-Loup'dan bahsettiğinde, Legrandin Guermantes senyörlerini öteden beri *ismen* tanınmasıyla müstakbel Mme de Saint-Loup'nun babası Swann'la halamın evinde, *şahsen* karşılaşmış olmasını birleştirerek, onları öteden beri tanıdığını söyledi; oysa Legrandin Combray'de, Swann'ın karısıyla da, kızıyla da görüşmeyi hep reddetmişti. "Hatta geçenlerde Guermantes Dükü'nün kardeşi M. de Charlus'le birlikte bir yolculuk yaptım. Konuşmaya o başladı, kendiliğinden; bu da her zaman olumlu bir işarettir, karşınızdaki şahsın burnu havada bir aptal, kendini beğenmiş biri olmadığını gösterir. Evet, hakkında söylenenleri biliyorum. Ama ben bu tür söylentilere hiçbir zaman inanmam. Zaten başkalarının özel hayatı da beni ilgilendirmez. Bende duyarlı, kültürlü bir insan izlenimi bıraktı." Bunun üzerine Parma Prensesi Mlle d'Oloron'dan bahsetti. Guermantes muhitinde, her zamanki iyi kalpliliğiyle yoksul ve sevimli bir genç kızı mutluluğa kavuşturan M. de Charlus'un ruh asaleti herkesi duygulandırıyordu. Kardeşinin şöhreti yüzünden zarar gören Guermantes Dükü, ne kadar güzel bir davranış olsa da, aslında son derece doğal olduğunu ima ediyordu. "Bilmem anlatabiliyor muyum, bu mesele baştan sona doğal" diyordu hesaplı bir patavatsızlıkla. Amacı genç kızın kardeşinin öz kızı olduğunu ve kardeşinin durumu meşrulaştırdığını bildirmekti. Bu durum aynı zamanda Jupien'in konumunu da açıklıyordu. Parma Prensesi bu yoruma değinerek, Legrandin'e, genç Cambremer'in, aslında tıpkı Mlle de Nantes gibi, yani Orléans Dükü'nün de, Conti Prensi'nin de küçümsemediği, XIV. Louis'nin gayri meşru kızı gibi biriyle evlenmiş olacağını göstermek istedi.

Annemle Paris'e dönüş treninde konuştuğumuz bu iki evlilik, bu anlatıda şu âna kadar boy göstermiş olan kişilerden bazılarını epeyce etkiledi. Bunlardan birincisi Legrandin'di;

söylemeye bile gerek yok, Legrandin M. de Charlus'un konağına tıpkı görülmek istemediği, kötü şöhretli bir eve girercesine, fırtına gibi daldı; aynı zamanda cesaretini sergilemek ve yaşını gizlemek de istiyordu, çünkü alışkanlıklarımız hiçbir işimize yaramayacakları yerlerde bile peşimizi bırakmaz; M. de Charlus'un Legrandin'i algılanması güç, açıklanması daha da güç bir tebessümle selamladığını pek kimse fark etmedi; bu tebessüm, birbirlerini saygın çevrelerde görmeye alışık iki erkeğin kötü şöhretli bir yerde tesadüfen karşılaştıkları zaman dudaklarında beliren tebessümün (örneğin General de Froberville'in bir zamanlar Swann'la Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda karşılaştığı zaman gözlerinde beliren, Laumes Prensesi salonunun müdavimleri olan ve M. Grévy'nin misafiri olmakla şereflerini tehlikeye atan iki erkeğin alaylı ve esrarengiz suç ortaklığını ifade eden bakışın) görünürde aynısı, ama aslında tam tersiydi. Fakat asıl dikkate değer olan, Legrandin'in kişiliğindeki gerçek iyileşmeydi. Legrandin çok uzun zamandır –ta küçüklüğümden, tatillerimi Combray'de geçirdiğim zamanlardan beri– gizlice bazı aristokratlarla ilişki kurmaktaydı; ara sıra sayfiye evlerindeki kısır davetlere çağrılmak dışında, bu ilişkilerin bir yararını görmemişti. Yeğeninin evliliği ansızın bu birbirinden uzak parçaları birleştirdi, Legrandin sosyete de bir yer edindi; daha önce onunla sınırlı ama samimi bir ilişki kurmuş olan kişilerle eskiye dayanan ilişkileri de bu yeni konumunu sağlamlaştırıyordu. Legrandin'in takdim edilmek istendiği soylu hanımlar, onu yirmi yıldır her yaz on beş gün sayfiye evlerinde misafir ettiklerini, küçük salondaki o güzel antika barometrenin onun hediyesi olduğunu söylüyorlardı. Tesadüfen bazı "grup fotoğraflarında", şimdi akraba olduğu duklerin arasında yer almıştı. Fakat Legrandin yüksek sosyete de bu konumu edinir edinmez, ondan yararlanmaz oldu. Artık bütün salonlarda ağırlandığını herkes bildiği için, davet edilmekten zevk almaması bir yana, Legrandin'in içinde uzun süre çekişmiş olan iki kusurdan daha yapay olanı, yani snobizm, yerini daha doğal olan diğerine bırakmaktaydı; bu kusur, dolambaçlı bir yoldan da olsa, bir tür tabiata dönüş sayılabilirdi hiç değilse. Bu iki kusurun bir arada bulunması im-

kânsız değildir şüphesiz; bir düşesin davetinden çıktıktan sonra, mahalle keşfedilebilir. Ne var ki, yaşın getirdiği soğukluk, Legrandin'i çeşitli hazları bir araya getirmekten alıkoyuyordu; dışarı çıkarken bir seçicilik sergiliyordu ve ayrıca, artık doğal hazları da oldukça platonikti, daha ziyade dostluktan, vakit alan sohbetlerden ibaretti, bu da Legrandin'in neredeyse bütün vaktini halktan insanlarla geçirmesine sebep oluyor, sosyete hayatına pek vakti kalmıyordu. Mme de Cambremer bile, Guermantes Düşesi'nin nezaketine kayıtsız kalabiliyordu. Markizle görüşmek zorunda kalan düşes, insanlarla daha çok vakit geçirdiğimiz zaman mutlaka bazı meziyetlerini keşfedip kusurlarına da giderek alıştığımız için, Mme de Cambremer'in zeki ve kültürlü bir kadın olduğunu fark etmişti; benim kendi adıma pek hoşlanmadığım türdeki zekâsı ve kültürü, düşeste hayranlık uyandırmıştı. Bu yüzden, akşamüzzerleri sık sık Mme de Cambremer'i ziyarete gidiyor, uzun uzun oturuyordu. Ne var ki Guermantes Düşesi'nin Mme de Cambremer'in gözündeki büyüleyici cazibesi, düşes markize yakınlık gösterince yok olup gitti. Düşesi ağırlamak Mme de Cambremer için bir zevkten çok nezaketen yerine getirdiği bir görevdi. Gilberte'teki değişiklik ise daha çarpıcıydı ve Swann'ın evlendiğinde geçirdiği değişime hem paralel, hem de ondan farklıydı. Kuşkusuz ilk birkaç ay boyunca, Gilberte sosyetenin en seçkin üyelerini evinde ağırlamaktan mutluluk duymuştu. Annesinin yakın arkadaşları muhtemelen sırf miras yüzünden davet ediliyor, ama sadece belirli günlerde, başka kimse yokken çağrılıyorlar, seçkin kişilerden uzakta tutuluyorlardı; sanki Mme Bontemps'ın veya Mme Cottard'ın Guermantes Prensesi'yle veya Parma Prensesi'yle temas etmesi, tepkimeye hazır iki kimyasal maddenin teması gibi felaketler, tamiri mümkün olmayan zararlar doğurabilecek bir şeydi. Buna rağmen, Bontemps'lar, Cottard'lar ve diğerleri, akşam yemeğinde başka davetliler olmadığı için hayal kırıklığına uğramakla birlikte, "Saint-Loup Markizi'nde akşam yemeğine davetliydik" diyebilmekten gurur duyuyorlardı; üstelik ara sıra sınırlar zorlanıp onlarla birlikte, yine miras uğruna, tüylü bağa yelpazeysiyle tam bir soylu hanımefendi tavrı sergileyen

Mme de Marsantes da davet ediliyordu. Mme de Marsantes yalnızca ara sıra ölçülü insanları, sadece davet edildiklerinde yüzlerini gösteren kişileri övmeye özen gösteriyor, arif olanın anlayacağı bu uyarının ardından, Cottard, Bontemps ve diğerlerine, en zarif ve kibirli selamını bahşediyordu. Ben belki “Balbec’li kız arkadaşım” yüzünden, teyzesinin beni bu muhitte görmesinden hoşlandığım için, onlarla aynı kategoride yer almayı tercih ederdim. Ama beni artık daha ziyade kocasının ve Guermantes’ların dostu olarak gören (ve –belki anemle babamın annesiyle görüşmeyi reddettiği Combray günlerinden beri– çevremizdeki şeylere çeşitli üstünlükler atfetmekle kalmayıp türlerine göre de ayırdığımız yaşlarda bana asla kaybedilmeyen türden bir değer biçmiş olan) Gilberte bu tür geceleri bana layık görmüyor, vedalaşırken, “Sizi gördüğüm çok memnunum, ama asıl yarından sonra gelmelisiniz, di-yordu bana, Guermantes Yengemi, Mme de Poix’ı görürsünüz; bugün annemin hatırı için, onun arkadaşlarına ayrılmıştı.” Ama bu durum sadece birkaç ay sürdü ve kısa sürede her şey baştan aşağı değişti. Gilberte’in sosyal hayatında da, Swann’ın yaşadığı zıtlıkların yer alması mı gerekiyordu? Sebebi ne olursa olsun, Gilberte, Saint-Loup Markizi (ve çok geçmeden de, göreceğimiz gibi, Guermantes Düşesi) unvanını aldıktan, ulaşılması en zor, en parlak konuma geldikten kısa bir süre sonra, Guermantes soyadının artık altın parıltılı esmer bir mine misali şahsıyla bir bütün oluşturduğunu ve kiminle görüşürse görüşsün, herkesin gözünde Guermantes Düşesi olarak kalacağını düşünmeye başladı. (Yanıliyordu, çünkü soyluluk unvanlarının değeri, tıpkı borsada hisse senetlerinin değeri gibi, talep artınca yükselir, arz artınca düşer. Bize ölümsüz görünen her şey yok olma eğilimindedir; her şey gibi yüksek sosyete de bir mevki de bir anda oluşmaz, tıpkı bir imparatorluğun gücü gibi aralıksız devam eden bir oluşumdur, her an yeniden oluşturulur; yarım asırlık bir zaman diliminde, yüksek sosyete veya siyaset tarihinin görünürdeki aykırılıkları bu şekilde açıklanabilir. Dünyanın yaratılması başlangıçta olup bitmiş bir şey değil, her gün olan bir şeydir. Saint-Loup Markizi kendi kendine, “Ben Saint-Loup Markizi’yim”

diyor ve bir gün önce üç düşesin akşam yemeği davetini reddettiğini biliyordu. Ne var ki, unvanı aristokraziyle hiç alakası olmayan misafirlerini bir ölçüde yüceltse de, markizin görüş-tüğü çevre, tersine etki yaparak, taşıdığı unvanın değerini düşürüyordu. Bu tür etkilere hiçbir şey dayanamaz, en parlak isimler, sonunda yenik düşer. Swann'ın tanıdığı, Fransız hanedanından bir prensesin salonu, olur olmaz herkes misafir edildiği için gözden düşmemiş miydi? Laumes Prensesi bir gün görev icabı söz konusu prensese uğradığında, prensesin evinde sözü bile edilmeyecek insanlarla karşılaşmış ve oradan Mme Leroi'ya gidip Swann'a ve Modena Markisi'ne, "Nihayet dostların arasındayım yine. X Kontesi'nin evinden geliyorum, tanıdık üç kişi bile yoktu" demişti). Kısacası, "İsmim daha fazla bir şey söylememi fuzuli kılıyor sanırım" diyen operet kahramanı gibi, Gilberte de, o kadar arzuladığı şeyi sağda solda aşağılamaya, bütün Saint-Germain muhiti mensuplarının geri zekâlı, görüşülemeyecek kişiler olduğunu söylemeye koyuldu ve sonra da, sözden eyleme geçerek, onlarla görüşmeye başladı. Gilberte'i bu dönemden sonra tanıyan, ilk görüşmelerinde Guermantes Düşesi olan bu kadının rahatlıkla görüşebileceği sosyete mensuplarıyla alay edip eğlendiğine, o çevreden bir tek kişiyi bile evine kabul etmediğine, aralarından biri, hatta en parlak olanı evine gelmeyi göze aldığında, açık açık karşısında esnediğine şahit olan kişilerin şimdi geriye bakınca, yüksek sosyeteye değer vermiş olmaktan ötürü utançtan yüzleri kızarır; eski zaaflarıyla ilgili bu küçültücü sırrı düşese itiraf etmeye asla cesaret edemezler, çünkü onu, özünde yüce bir mizaca sahip olduğu için, bu tür bir zaafı anlaması öteden beri imkânsız bir kadın olarak görürler. Onun düklerle nasıl hararetle alay ettiğini, daha da önemlisi, tutumunun da alaylı sözleriyle tıpatıp uyuştuğunu görürler. Mlle Swann'ı Mlle de Forcheville'e, Mlle de Forcheville'i de, önce Saint-Loup Markizi'ne, sonra Guermantes Düşesi'ne dönüştüren sürecin nedenlerini araştırmak akıllarından geçmez şüphesiz. Belki bu sürecin nedenleri kadar etkilerinin de Gilberte'in sonraki tutumunu açıklamakta yararlı olacağını da düşünmezler. Oysa herkesin "saygıdeğer düşes" diye, canını sıkan

düşeslerin de, “kuzinim” diye hitap ettiği soylu bir hanımefendinin soylu olmayan kişilerle görüşmeyi algılayışı, Mlle Swann’ın algılayışından farklıdır. İnsan ulaşamadığı veya kesin olarak ulaştığı hedefleri kolaylıkla küçümser. Bu küçümseyici tavrı henüz tanımadığımız kişilerin bir parçası olarak görürüz. Belki de yıllar öncesine dönebilsek, bu kişileri, tamamen gizlemeyi veya yenmeyi başardıkları için, kendi içlerinde barındırmaları bir yana, başkalarında hayal etmelerini, dolayısıyla affetmelerini de hep imkânsız olarak gördüğümüz zaafılar yüzünden, herkesten daha şiddetli acılar çekerken görürdük. Ne olursa olsun, yeni Saint-Loup Markizi’nin salonu çok geçmeden kesin halini aldı (en azından sosyete açısından, diğer yandan ise ne gibi felaketlerin oluştuğunu ileride göreceğiz). Salonun kesin hali bir açıdan şaşırtıcıydı. Paris’in en muhteşem, en kibar, Guermantes Prensesi’ninkiler kadar parlak davetlerini Saint-Loup’nun annesi Mme de Marsantes’in düzenlediği hâlâ hatırlanıyordu. Öte yandan, Odette’in salonu da son zamanlarda, çok daha aşağı düzeyde yer almakla birlikte, lüks ve şıklık açısından bir o kadar göz kamaştırıcıydı. Karısının serveti sayesinde istediği her konfora sahip olan Saint-Loup ise, hoş bir akşam yemeğinden sonra, değerli müzisyenlerin icra ettiği güzel müziği huzur içinde dinlemekten başka bir şey istemiyordu. Bir zamanlar öylesine gururlu ve hırslı görünen bu genç adam, evindeki lüksü paylaşmak üzere annesinin asla ağırlamayacağı arkadaşlarını çağırıyordu. Gilberte, kendi adına, Swann’ın düsturunu uygulamaktaydı: “Nitelik pek önemli değil, ben nicelikten korkarım.” Karısının karşısında boynu kıldan ince olan Saint-Loup da, onu sevdiği ve bu aşırı lüksü ona borçlu olduğu için, zaten paylaştığı bu zevklere karşı çıkacak durumda değildi. Dolayısıyla, Mme de Marsantes’in ve Mme de Forcheville’in yıllardır, bilhassa çocuklarının parlak birer evlilik yapmaları için düzenledikleri büyük davetler, M. ve Mme de Saint-Loup’nun bir tek davet bile düzenlemelerine yol açmadı. Birlikte ata binebilmek için atların en güzellerine, deniz yolculukları için yatların en güzeline sahiptiler – ama gezilere en fazla iki kişiyi davet ederlerdi. Paris’te her akşam üç veya dört arkadaşları yemeğe gelir,

ama asla daha kalabalık olunmazdı; yani beklenmedik, oysa doğal bir gerilemeyle, annelerin dev kuşhanelerinin yerini sessiz bir yuva almıştı.

Bu iki evlilikten en az yarar gören kişi genç Mlle d'Oloron oldu; dini düğün töreninden önce tifoya yakalanmıştı zaten, kiliseye acılar içinde kıvranarak, sürüklenerek gitti ve birkaç hafta sonra da öldü. Ölümünden bir süre sonra gönderilen mektupta, Jupien'in adı Montmorency Vikont ve Vikontesi, veliaht prenses Bourbon-Soissons Kontesi, Modena-Este Prensi, Edumea Vikontesi, Lady Essex gibi Avrupa'nın en parlak unvanlarıyla bir arada anılıyordu. Hiç şüphesiz merhumenin Jupien'in yeğeni olduğunu bilen biri bile, bunca parlak akrabasının varlığına şaşırılmazdı. Sonuçta önemli olan, soylu bir evlilik yapmaktır. Bu durumda *casus fæderis** etkili olur ve halktan birinin ölümü, Avrupa'nın bütün kraliyet ailelerini mateme sürükler. Ama gerçek durumdan haberdar olmayan, yeni nesilden birçok genç, Cambremer Markizi Marie-Antoinette d'Oloron'u son derece soylu bir hanımefendi zannedebilecekleri gibi, bu ölüm haberini okuduklarında, daha pek çok yanılgıya da düşebilirlerdi. Örneğin Fransa'daki seyahatleri sırasında Combray yöresini birazcık olsun tanımışlarsa, Mme L. de Méséglise ve Méséglise Kontu'nun en başlarda, Guermantes Dükü'yle peş peşe sıralandığını görünce hiç şaşırma- mış olabilirlerdi: Méséglise tarafıyla Guermantes tarafı bitişiktir. "Aynı yörenin köklü asil aileleri, belki de nesillerdir hısımdırlar. Kim bilir, belki de Guermantes'ların Méséglise Kontu unvanını taşıyan bir koludur" diye düşünmüş olabilirler. Oysa Méséglise Kontu'nun Guermantes'larla hiç alakası yoktu ve hatta ismi, Guermantes'ların tarafında değil, Cambremer'lerin tarafında geçiyordu, çünkü Méséglise Kontu, hızlı bir ilerleme kaydeden ve sadece iki yıl boyunca Legrandin de Méséglise olarak kalan eski ahabamız Legrandin'di. Hiç şüphesiz, onca sahte unvan arasında Guermantes'ların bu kadar tatsız bulacağı pek az unvan vardı. Guermantes'lar eskiden gerçek Méséglise kontlarıyla hısımdılar, o soydan geriye bir tek kadın

* Uluslararası hukuk ve diplomaside savaş nedeni oluşturan ve bir ittifak anlaşmasında öngörülen durumlar.

kalmıştı; silik, saygınlığını yitirmiş bir ailenin kızıydı ve halamın kiracısı olan yeni zengin bir çiftçiyle evliydi; kocası Mirougrain'i halamdan satın almıştı, soyadı da Ménager olduğu için, Ménager de Mirougrain adını kullanıyordu; dolayısıyla, karısının genç kızlık soyadının De Méséglise olduğunu işitenler, kocasının Mirougrain'li oluşu gibi, kadının da sadece Méséglise doğumlu olduğunu zannediyorlardı.

Bunun dışında herhangi bir sahte soyadı, Guermantes'ların başını daha az ağrıttı. Ama aristokrasi, ne bakımdan olursa olsun yararlı olacağı düşünülen bir evlilik söz konusuysa, bu tür tatsızlıklarla ve daha birçoklarıyla başa çıkmayı becerir. Guermantes Dükü tarafından korunan Legrandin, o neslin bir bölümünün nazarında gerçek Méséglise Kontu'ydü, gelecek neslin tamamının gözünde de öyle olacaktır.

Olaylardan haberdar olmayan her genç okurun düşmesi muhtemel olan bir yanılgı da, Forcheville Baronu ve Baronesi'nin listede Saint-Loup Markisi'nin akrabaları, kayınvalidesi ve kayınpederi sıfatıyla, yani Guermantes'lar tarafında yer aldıklarıydı. Halbuki Guermantes'larla akraba olan, Gilberte değil, Robert'di, o tarafta yer almamaları gerekirdi. Bu aldatıcı görünüşe rağmen, Forcheville Baronu ve Baronesi, Cambremer'lerin tarafında değil, gerçekten de gelinin tarafında, Guermantes'lar nedeniyle değil, Jupien nedeniyle yer alıyordu; daha fazla bilgi sahibi olan okurlarımızın bildiği gibi, Jupien Odette'in kuzeniydi.

Evlat edindiği kız evlendikten sonra, baronun ilgi odağı genç Cambremer Markisi oldu; baronla aynı eğilimleri paylaşan damat dul kaldığında, Mlle d'Oloron'a koca olarak markiyi seçmiş olan M. de Charlus, doğal olarak onunla daha da çok ilgilendi. Gerçi marki, M. de Charlus'ün gözünde sevimli bir dost olmasını sağlayan başka meziyetlere sahipti. Ama çok değerli bir kişi söz konusu olduğunda bile, bu şahsın aynı zamanda vist oynamayı da bilmesi, onunla samimi ilişki kuran birinin küçümsemeyeceği, aksine yararlı bulacağı bir özelliktir. Genç marki parlak bir zekâya sahipti ve daha çocukken, Féterne'de, tıpatıp "büyükannesine çektiği" söylenirdi, onun kadar heyecanlı, onun kadar müziğe düşküncü. Büyükanne-

sinin kendine has birtakım başka özelliklerini de sergilerdi, ama bunun sebebi, kalıttan çok, diğer aile fertleri gibi büyükannesini taklit etmesiydi. Örneğin karısı öldükten bir süre sonra, Léonor imzalı bir mektup aldım, markinin adının Léonor olduğunu hatırlamıyordum, mektubu yazanın kim olduğunu, ancak son cümleyi okuduğumda anladım: “En gerçek sevgilerle.” Bu *gerçek* sıfatı, Léonor adına Cambremer soyadını eklemiş oluyordu.

Tren Paris garına girerken, biz hâlâ bu iki haberi konuşuyorduk; annem, yolu gözümde kısaltmak için haberini yolculuğun ikinci yarısına saklamış, Milano’yu geçince açıklamıştı. Annem esasen kendi nazarındaki tek bakış açısını, yani büyükanneimin bakış açısını çabucak benimsemişti. Önce büyükanneimin şaşıracağını düşünmüş, sonra da üzüleceğine hükmetmişti; bir başka deyişle, büyükanneim böylesine şaşırtıcı bir olaya sevinirdi, ama onun bir zevkten mahrum kalmasına razı olamayacağı için, bu habere üzüleceğini, dolayısıyla bu günleri görmemesinin daha iyi olduğunu düşünmeyi tercih etmişti. Ama daha eve yeni varmıştık ki, annem, hayatın getirdiği bütün sürprizleri büyükanneimle paylaşamadığına hayıflanmanın aşırı bir bencillik olduğuna karar verdi. Bu haberlerin büyükanneim için sürpriz olmayacağını, çünkü zaten onun tahminlerini doğruladığını düşünmeyi tercih etti. Bunu büyükanneimin kehanet gücünün ve bizim sandığımızdan daha derin, daha basiretli, daha doğru bir düşünce yapısına sahip olduğunun kanıtı olarak görmek istedi. Dolayısıyla, yüzde yüz hayranlığa ulaşmak isteyen annem, ekledi: “Her şeye rağmen, kim bilir, belki de büyükanneim tasvip ederdi. O kadar hoşgörülüydü ki! Ayrıca biliyorsun, onun gözünde sosyal konumun hiç önemi yoktu, doğal seçkinliğe önem verirdi. Ve hatırlarsan, ne gariptir ki, kızların ikisini de beğenirdi. Mme de Villeparisis’ye yaptığı ilk ziyareti hatırlıyorsundur; döndüğünde M. de Guermantes’ı çok bayağı bulduğunu söylemiş, buna karşılık Jupien’leri nasıl da methetmişti! Zavallı anneciğim, Jupien’le ilgili ne dediğini hatırlıyor musun? ‘Bir kızım daha olsaydı, ona verirdim; kızı daha da çok hoşuma gitti.’ Ya Swann’ın kızı için söyledikleri! ‘Bence çok sevimli bir kız, gö-

receksiniz, çok iyi bir kısmet bulacak,' derdi. Zavallı annem, tahminlerinin ne kadar doğru çıktığını görebilseydi keşke! Artık aramızda olmadığı halde, ömrümüz boyunca ondan basiret, iyilik, olayları doğru değerlendirme dersi alacağız." Büyükkannemin mahrum olmasına üzüldüğümüz şeyler hep hayatın basit zevkleri, bir oyuncunun onun hoşuna gidecek bir tonlaması, sevdiği bir yemek, en sevdiği yazarlardan birinin yeni bir romanı gibi zevkler olduğu için, annem, "Kim bilir ne kadar şaşırır, ne kadar hoşuna giderdi! Cevaben ne güzel bir mektup yazardı!" diyordu. Ve devam ediyordu: "Zavallı Swann, Gilberte'in, Guermantes'ların evine kabul edilmesi en büyük arzusuydu; kızının bir Guermantes olduğunu görse, ne kadar mutlu olurdu, düşünsene! —Kilisede rahibin karşısına kendi soyadıyla değil de, Mlle de Forcheville olarak çıkmasına o kadar sevinir miydi sence? —Doğru ya, bunu düşünmemiştim. —Ben o 'sıpa' namına bu yüzden sevinemiyorum; mü-kemmel babasının soyadından vazgeçmeyi yüreği kaldırdığı için. —Evet, haklısın, iyice düşününce, belki de büyükkannenin bu günleri görmemesi daha iyi." Tıpkı yaşayan insanlar gibi ölülerin de bir şeye sevineceğini mi üzüleceğini mi kestirmek imkânsızdır. "Saint-Loup'lar Tansonville'de oturacaklarmış. Zavallı büyükbabana küçük gölünü göstermeye can atan Swann'ın babası, Guermantes Dükü'nün o gölü sık sık göreceğini hiç tahmin edebilir miydi? Hele oğlunun o yüzkarası evliliğini bilseydi! Her neyse, sen hep Saint-Loup'ya Tansonville'in pembe akdikenlerini, leylaklarını, süsenlerini anlatırdın, şimdi seni daha iyi anlayacaktır. Çünkü artık hepsi ona ait olacak." İşte yemek odamızda, bu tür konuşmalara alışık olan lambanın ışığında, ulusların değil, ailelerin bilgeliğinin sergilendiği sohbetlerden birine girişmiştik; öyle bir bilgeliktir ki bu, ölüm, nişan, miras, iflas gibi bir olaya hafızanın büyü-teciyle bakar ve o olayı yaşamamış kişilere aynı düzlemde iç içe girmiş gibi görünen ölmüş kişilerin isimlerini, çeşitli ad-reslerini, servetin kaynağını ve geçirdiği değişimleri, mülklerin el değiştirmesini öne çıkarır, birbirinden ayırır, geriye iter, mekânın ve zamanın ayrı noktalarında doğru bir perspektif içine yerleştirir. İzlenimlerimizin tazeliğini ve yaratıcı gücü-

müzü korumak istiyorsak, bu bilgeliğin kaynağı olan periyle, Musa'yla mümkün olduğunca uzun bir süre tanışmamamız gerekir; ne var ki, ondan habersiz yaşamış kişiler bile, hayatlarının sonbaharında, eski bir taşra kilisesinin nefinde, ansızın, altar heykellerinde ifade bulan ebedi güzellikten ziyade, önce ünlü bir özel koleksiyona, sonra bir şapele, ardından bir müzeye, sonra tekrar kiliseye geçmiş olan heykellerin kaderine veya Arnauld'nun ya da Pascal'in küllerinden oluşan, neredeyse düşünen bir döşeme taşına basıyor olmaya veya belki ahşap dua iskemlesinin bakır levhasında, taşralı bir genç kızın çehresini hayal ederek, bir köy soylusunun, taşra ileri geleninin kızlarının adlarını okumaya duyarlılık kazandıklarını hissettikleri zaman, bu Musa'yla karşılaşır; felsefeyle, sanatla ilgilenen daha soylu Musalar'ın reddettiği, gerçeğe dayanmayan, olağan, ama aynı zamanda başka yasaları da ortaya koyan her şeyi toplamış olan bu Musa, Tarih'tir!

Annemin Combray'li sayılabilecek eski arkadaşları ziyaretine gelip Gilberte'in evliliğini konuşuyorlardı; bu evlilik katiyen gözlerini kamaştırmıyordu. "Biliyorsunuz Mlle de Forcheville denilen şahıs, Mlle Swann'dan başkası değil. Kendini Charlus 'Baronu' diye tanıtan düğün şahidi de, bir zamanlar kızın annesini metres tutan ihtiyar; her şey Swann'ın gözü önünde olur biter, o da, işine geldiği için, ses çıkarmazdı." Annem itiraz ediyordu: "Siz ne diyorsunuz? Bir kere Swann son derece zengindi. —Başkalarının parasına ihtiyaç duyduğuna göre, o kadar da zengin değilmiş demek ki. Kuzum, bu kadında ne var da, eski âşıklerini böyle avcunda tutabiliyor? Bir yolunu bulup ilk âşığıyla, sonra üçüncüsüyle evlendi; ikinciyi ise, şahitlik yapması için, neredeyse mezardan çıkardı; hem de kime, ilk âşığından veya bir başkasından olma kızına; o kadar adam arasında emin olunabilir mi? Kendi de bilmiyor zaten! Üçüncü diyorum ama, üç yüzüncü demek gerekir. Aslında birbirlerine yakışıyorlar; kız sizden, benden daha fazla Forcheville değil ama, kocası da soylu değil elbette. O kızla ancak bir maceraperestin evleneceğini tahmin edersiniz. Aslında M. Dupont muymuş, Durand mıymış, neymiş. Combray'nin yeni belediye başkanı rahibe selam bile vermeyen bir sosyalist

olmasaydı, işin aslını öğrenirdim. Malum, evlilik askıya çıkarıldığında, gerçek isimlerin açıklanmış olması gerekir. Gazetelere, düşün davetiyelerini basacak matbaaya ismini Saint-Loup Markisi diye yazdırmak kolay tabii. Kimseye bir zararı yok, bu insanların da hoşuna gidiyorsa, ben mi itiraz edeceğim, bana ne? Onca dedikoduya meydan vermiş bir kadının kızıyla asla görüşmeyeceğime göre, hizmetkârlarının gözünde markiz olabilir, dizi dizi unvanları olabilir. Ama hukuki olarak aynı şey değil. Ah! Kuzenim Sazerat hâlâ belediye başkan yardımcısı olsaydı, mektup yazar sorardım, askıda hangi ismin yer aldığını bana mutlaka bildirirdi.”

Bense, o dönemde Gilberte’le epey sık görüşüyordum, tekrar arkadaş olmuştuk; hayatımızın süresi, dostluklarımızın süresine göre hesaplanmamıştır. Aradan belirli bir süre geçtikten sonra, (tıpkı siyasette eski bakanların boy göstermesi, tiyatrodaki unutulmuş oyunların tekrar sahnelenmesi gibi) aynı insanlar arasında eski dostlukların tekrar canlandığına, yıllar süren aralardan sonra, ilişkilerin zevkle yeniden kurulduğuna şahit oluruz. Aradan on yıl geçtikten sonra, iki dosttan birinin aşırı sevgisine, ötekinin de fazlasıyla talepkâr bir zorbalığa tahammül edememesine yol açan sebepler ortadan kalkar, sadece aradaki yakınlık devam eder. Gilberte eskiden benden esirgeyeceği her şeyi, muhtemelen artık arzulamadığım için, şimdi kolaylıkla bahşediyordu bana. Eskiden böyle bir şeyi tahammül edilmez ve imkânsız bulduğu halde, değişikliğin nedenini aramızda hiç konuşmamış olmamıza rağmen, artık her an ziyaretime gelmeye hazırdı, benden ayrılmak için asla acele etmiyordu; çünkü aradaki engel, yani aşkım, ortadan kalkmıştı.

Hatta bir süre sonra, birkaç günlüğüne Tansonville’e gittim. Bu yolculuk bir bakıma can sıkıcıydı, çünkü Paris’te bir garsoniyer kiralamıştım ve bir kızla birlikte oturuyordum. Nasıl ki bazı insanlar orman kokusuna, bir gölün şıpırtısına ihtiyaç duyarsa, ben de geceleri yanımda uyuyacak, gündüzleri arabada hep yanımda oturacak birine ihtiyaç duyuyordum. Çünkü bir aşk tamamen unutulsa bile, onu izleyecek olan aşkın

şeklini belirleyebilir. Zaten bir önceki aşkın içinde de, kaynağını bizim bile hatırlamadığımız gündelik alışkanlıklar bulunmaktadır; ilk günlerden birinde yaşadığımız bir yürek daralması yüzünden içimizde önce tutkulu bir arzu uyanmış, sonra, anlamı unutulan âdetler gibi, arzu, sabit bir alışkanlığa dönüşmüştür: Sevgilimizi her defasında arabayla evinin kapısına kadar geçirmiş veya bizim evimizde yaşamasını şart koşmuşuzdur veya her çıkışında ya kendimiz ya da güvendiğimiz biri, ona eşlik etmiştir; bütün bu alışkanlıklar, aşkımızın her gün içinden geçtiği, geniş, düz yollara benzer ve çok eskiden, şiddetli bir duygunun volkanik ateşinde şekillenmiştir. Ama alışkanlıklar, sevgiliden, hatta sevgilinin hatırasından sonra var olmaya devam eder. Bütün aşklarımızın değilse bile, kimi münavebeli aşklarımızın şeklini oluştururlar. İşte bu yüzden, evim, unutulmuş olan Albertine'in hatırasına dayanarak, şimdiki sevgilimin varlığını talep etmişti; tıpkı eskiden Albertine gibi, şimdiki sevgilim de hayatımı dolduruyordu, onu ziyaretçilerden gizliyordum. Tansonville'e gideceğim zaman, birkaç gün boyunca, kadınlardan hoşlanmayan bir erkek arkadaşımın ona bekçilik etmesi için, sevgilimin rızasını almam gerekti. Gidişimin sebebi, Gilberte'in mutsuz olmasıydı; Robert onu aldatıyordu, ama herkesin zannettiği, belki Gilberte'in de hâlâ zannettiği, en azından söylediği şekilde aldatmıyordu. Gilberte'in tutumu, izzetinefsiyle, başkalarını ve kendini kandırma arzusuyla, aldatılan herkesin kaderi olan, ihanetler konusundaki eksik bilgilerle açıklanabilirdi; üstelik Robert, M. de Charlus'un yeğenine yakışır şekilde ortalıkta kadınlarla görünüyor, onların namusuna gölge düşürüyor, herkes ve sonuçta Gilberte de bu kadınları Robert'in metresi sanıyordu. Yüksek sosyete de bile, Robert'in aşırı rahat davrandığı düşünülmüyordu; gece davetlerinde şu veya bu kadının yanından bir an bile ayrılmıyor, sonra da onu evine bırakıyor, Mme de Saint-Loup eve tek başına dönmek zorunda kalıyordu. Namusuna bu şekilde gölge düşürdüğü diğer kadınların aslında metresi olmadığını ileri sürmek saflık olur, gerçeğe gözlerini kapamak sayılırdı. Maalesef ben Jupien'in ağzından kaçırıldığı birkaç söz sayesinde gerçeği öğrenmiş ve müthiş üzölmüş-

tüm. Tansonville'e gitmeden birkaç ay önce, bir kalp rahatsızlığı geçirip hepimizi endişelendiren M. de Charlus'ten haber almaya gitmiş, Jupien'i tek başına bulmuştum; Jupien'le, Bobette imzasıyla Robert'e yazılmış ve Mme de Saint-Loup'nun eline geçmiş olan birtakım aşk mektuplarından bahsederken, baronun eski kâhyasından, Bobette imzasının, daha önce sözüünü ettiğimiz, M. de Charlus'un hayatında oldukça önemli bir rol oynamış olan kemancı-köşe yazarına ait olduğunu öğrenmiş ve şaşkınlıktan donakalmıştım. Jupien, olaydan öfkeyle bahsediyordu: "Bobette özgürdü, keyfi ne isterse onu yapabiliirdi. Ama bir tek kişiye bulaşmaması gerekiyordu, o da baronun yeğeniydi. Üstelik baron yeğenini evladıymış gibi seviyordu; yuva yıkmaya kalktı, çok ayıp. Hem de şeytanca kurnazlıklara başvurması gerekti, çünkü esasen Saint-Loup Markisi bu tür şeylere kesinlikle karşıydı. Metresleri uğruna az mı çılgınlık yaptı! O sefil kemancının, açıkça söylemek gerekirse, baronu iğrenç bir biçimde yüzüstü bırakması, kendi bileceği işti. Ama sonra yeğenine bulaşması! Bazı şeyler vardır ki, yapılmaz." Jupien'in kızgınlığı samimiydi; ahlaksız diye nitelen-dirilen kişilerde ahlaki öfke, diğer insanlardaki kadar güçlüdür, sadece hedefi biraz farklıdır. Üstelik kendi duyguları söz konusu olmadığında, insanlar kaçınılması gereken ilişkileri, kötü evlilikleri yargılarken, sanki kimi seveceğimizi seçmekte özgürmüşüz gibi, aşkın oluşturduğu harika serapları hesaba katmazlar; oysa bu seraplar âşık olunan kişiyi öylesine benzersiz ve eksiksiz biçimde sarmalar ki, bir aşçıyla veya en yakın arkadaşının sevgiliyle evlenen erkeğin yaptığı "delilik", genellikle, hayatı boyunca gerçekleştirdiği yegâne şairane eylemdir. Anladığım kadarıyla Robert'le karısı (Gilberte olup bitenleri henüz tam olarak kavramasa da) ayrılmak üzerelerken, sevgi dolu, hırslı ve filozof anne Mme de Marsantes, genç çifti zorla barıştırmıştı. Mme de Marsantes, sürekli birleşen soyların karışımı ve mirasların azalması yüzünden, hem tutkular da, hem de çıkarlarda, kalıtımla geçen kusurların ve gizli uzlaşmaların hep canlandığı bir çevreye aitti. Aynı enerjiyle, eskiden Mme Swann'ı korumuş, sonra Jupien'in kızının evliliğini desteklemiş, kendi oğlunu Gilberte'le evlendirmiş, Saint-

Germain muhitinin tamamı yararına kullandığı, kalıtımla edinilmiş bilgeliği kendi ailesi için de acı bir teslimiyetle kullanmıştı. Belki de Robert'le Gilberte arasında, alelacele, oğlunu Rachel'den ayırmaktan daha az zahmete ve gözyaşına mal olan bir evlilik ayarlamasının tek sebebi, Robert'in bir başka yosmayla –hatta aynı yosma da olabilirdi, çünkü Robert'in Rachel'i unutması uzun sürmüştü– ilişkiye girmesinden duyduğu korkuydu; oysa böyle bir ilişki, Robert için kurtuluş olabilirdi. Robert'in bana Guermantes Prensesi'nin evinde söylediği şu sözlerin anlamını şimdi kavırıyordum: “Senin Balbec’li kız arkadaşının annemin şart koştuğu servete sahip olmaması çok yazık, onunla çok iyi anlaşırdık gibime geliyor.” Robert onun Gomorra’lı, kendisinin de Sodom’lu olduğunu, belki de henüz Sodom’lu olmasa bile, ancak belirli bir şekilde, başka kadınlarla birlikte sevebileceği kadınlardan hoşlandığını söylemeye çalışıyordu. Yani nadir geriye dönüş anlarının haricinde, Albertine’e ilişkin merakım sönmüş olmasaydı, onunla ilgili olarak sadece Gilberte’i değil, kocasını da sorguya çekebilirdim. Aslında Robert’le benim, Albertine’le evlenmek isteyişimizin kaynağı aynıydı (yani kadınlardan hoşlanmasıydı). Ama bu arzunun sebepleri de, amaçları da birbirine zıttı. Benim evlenme arzumun sebebi, Albertine’le ilgili gerçeği öğrendiğimde içine düştüğüm çaresizlik, Robert’inki ise, aynı gerçeği öğrenince duyduğu memnuniyetti; benim amacım Albertine’i sürekli denetim altında tutarak kendini eğilimlerine bırakmasını engellemekti, Robert’inki ise bu eğilimi desteklemek ve onu serbest bırakarak kendisine kız arkadaşlarını getirmesini sağlamaktı. Robert’in tensel eğilimlerinin baştakin-den çok farklı olan bu yeni yönelimini Jupien çok yakın bir geçmişe tarihlese de, Aimé’yle aramızda geçen, beni çok bedbaht eden bir konuşma, Balbec Oteli’nin eski şef garsonunun, bu sapmayı bu sapkınlığı çok daha eskiye dayandırdığını gösterdi bana. Bu konuşma Balbec’e yaptığım birkaç günlük seyahatte gerçekleşmişti; uzun bir izin almış olan Saint-Loup da karısıyla birlikte Balbec’e gelmişti, o ilk günlerde, karısının yanından bir an bile ayrılmıyordu. Rachel’in Robert üzerindeki etkisinin hâlâ hissedildiğini takdirle fark etmiştim. Yeni ev-

li bir erkek, ancak uzun süre bir metresle birlikte yaşamışsa, bir restorana girerken karısının paltosunu nasıl çıkaracağını, onunla nasıl ilgilenmesi gerektiğini bilebilir. Metresiyle ilişkisi boyunca, iyi bir kocanın ihtiyacı olan eğitimi almıştır. Robert'lerin masasına uzak olmayan, benimkinin yanındaki bir masada, Bloch, kasıtlı genç üniversite hocalarıyla oturmaktaydı; sahte bir rahatlık havasına bürünmüştü, arkadaşlarından birine mönüyü gösterişli bir tavırla uzatırken, su dolu iki sürahiyi devirdi ve avazı çıktığı kadar bağırarak, "Hayır, hayır, azizim, siparişi siz verin! dedi. Ben hayatım boyunca bu işi beceremedim. Yemek ısmarlamayı asla öğrenemedim!" diye tekrarladı, hiç de samimi olmayan bir gururla; sonra da edebiyatla oburluğu karıştırarak, sofrada sohbeti "tamamen sembolik açıdan" süsleyen bir şişe şampanya görmekten hoşlandığını belirtti. Saint-Loup ise, sipariş vermeyi bilirdi. Vakit geçirmeden hamile kalmış olan (sonra da peş peşe çocuklar doğuracak olan) Gilberte'le oteldeki yataklarında nasıl yan yana yatıyorsa, sofrada da yan yana oturmaktaydı. Sadece karısıyla konuşuyor, oteldeki başka hiç kimseyi gözü görmüyordu, ama garsonlardan biri sipariş almaya gelip yanı başında durduğunda, Robert derhal açık renk gözleriyle garsona bakıyor, iki saniyeden fazla sürmeyen bu bakışın berrak keskinliği, herhangi bir müşterinin, arkadaşlarına aktarmak üzere, esprili ya da ciddi gözlemler yapmak amacıyla, bir komiye uzun uzun bile baksa sergileyeceğinden tamamen farklı türden bir merak ve incelemeyi ortaya koyuyordu sanki. Bizzat garsonla ilgilendiğini belli eden bu kısa ve nesnel bakış, onu izleyenlere bu mükemmel kocanın, bir zamanlar Rachel'e tutkuyla bağlı olan aşığın hayatında bir başka düzlem olduğunu ve onu görev icabı bulunduğu düzlemde çok daha ilginç bulunduğunu gösteriyordu. Ama Robert'i sadece görev icabı bulunduğu düzlemde görmek mümkündü. Bakışları hiçbir şeyi görmemiş olan Gilberte'e dönüyordu derhal; arada sırada Gilberte'e bir dostunu takdim ediyor, sonra da karısıyla birlikte gezintiye çıkıyordu. İşte Aimé bu sırada, bana çok daha eski bir dönemden, yine Balbec'te, Mme de Villeparisis aracılığıyla Saint-Loup'yla tanıştığım dönemden bahsetti.

“Evet beyefendi, dedi, herkesin bildiği bir şey, ben çok uzun zamandır biliyorum. Sizin Balbec’e ilk geldiğiniz yıl, sayının marki büyükannenizin fotoğraflarını basma bahanesiyle, bizim asansörcü çocukla odaya kapanmıştı. Oğlan şikâyetçi olmak istiyordu, meseleyi örtbas etmek için canımız çıktı. Ayrıca, beyefendi mutlaka hatırlayacaktır, bir gün sayın Saint-Loup Markisi ve markinin paravan olarak kullandığı metre-siyle birlikte, restorana öğle yemeğine gelmişsiniz. Hatırlarsanız, sayın marki bir öfke buhranına kapıldığı bahanesiyle çekip gitmişti. Hanımefendinin haklı olduğunu söylemek istemiyorum elbette. O da sayın markiye neler çektiyordu. Ama sayın markinin o günkü öfkesinin sahte olmadığına ve beyefendiyle hanımefendiden özel bir nedenle ayrılması gerekmediğine kimse beni inandıramaz.” En azından o günle ilgili olarak, Aimé’nin kasten yalan söylemiyorsa da, fena halde yanıldığından eminim. Robert’in ne halde olduğunu, gazeteciye aşk ettiği tokadı gayet iyi hatırlıyordum. Balbec’teki olay için de aynı şey söz konusuydu, ya asansörcü çocuk yalan söylemişti, ya da Aimé yalan söylüyordu. En azından öyle düşünüyordum, emin olmam imkânsızdı; hayatta olayların bir tek yönünü görürüz sadece; eğer olay beni üzmeseydi, asansörcü çocuğu Saint-Loup’ya gönderme eyleminin, benim açımdan Robert’e bir mektubu ulaştırıp cevabını almanın kolay bir yolu olmasına karşılık, onun açısından hoşlandığı biriyle tanışma fırsatı teşkil etmesinde bir güzellik bulabilirdim. Aslında her olayın en az iki yüzü vardır. Bizim en önemsiz hareketimizi bir başkası, tamamen farklı bir dizi hareketle birleştirir. Hiç kuşkusuz, tıpkı Wagner’in sadece *Lohengrin* düetini bilen birinin *Tristan*’ın prelüdünü öngöremeyeceği gibi, bana sorulursa, benim sıradan mektup gönderme hareketim de Saint-Loup’yla asansörcü çocuk arasındaki macerayı –gerçekten ol-duysa eğer– katiyen içermiyordu. İnsanlar duyularının yeter-sizliği nedeniyle nesnelerin sayısız niteliğinden ancak sınırlı bir bölümünü algılayabilirler. Biz görme duyusuna sahip olduğumuz için nesneler renklidir; yüzlerce duyuya sahip olsaydık, kim bilir başka ne sıfatlara layık olacaklardı? Ne var ki, bizim ufak bir kısmını bilip tamamını bildiğimizi zannettiği-

miz küçücük bir olaya bile bir başkası adeta bir evin karşı tarafındaki pencereden, farklı bir manzarayı seyredencesine baktığı için, nesnelerin sunabileceği farklı görüntüyü anlamamız kolaylaşır. Eğer Aimé'nin anlattıkları doğruysa, Bloch Saint-Loup'ya asansörcü çocuktan bahsettiğinde Saint-Loup'nun kızarmasının tek sebebi, Bloch'un *lift** kelimesini yanlış telaffuz edip "*layft*" demesi değildi belki de. Ama ben Saint-Loup'daki fizyolojik değişimin o dönemde başlamamış olduğundan, o sıralar sadece kadınlardan hoşlandığından emindim. Bunun en güçlü kanıtını, geriye dönüp bakınca, Saint-Loup'nun bana Balbec'te gösterdiği dostlukta buluyordum. Ancak kadınlardan hoşlandığı sürece böylesine gerçek bir dostluk besleyebilirdi. Daha sonra, en azından bir süre boyunca, kendisini doğrudan ilgilendirmeyen erkeklere karşı kayıtsız bir tavır sergilemişti; bu tavrının kısmen de olsa samimi olduğunu düşünüyorum, çünkü Robert çok duygusuzlaşmıştı; ayrıca sadece kadınlarla ilgileniyormuş izlenimi uyandırmak için kayıtsızlığını abartıyordu. Yine de bir gün, Doncières'de, ben Verdurin'lere akşam yemeğine giderken, Robert'in Charlie'ye uzun uzun bakıp sonra da bana, "Ne tuhaf, bu çocuğun Rachel'e benzer bir yanı var. Senin dikkatini çekmedi mi? Bana sorarsan, bazı yönlerden tıpatıp benziyorlar. Her neyse, beni ilgilendirmez" dediğini hatırlıyorum. Buna rağmen, bakışları, tıpkı bir iskambil oyununa kaldığımız yerden devam etmeden veya yemeğe çıkmadan önce, bir daha asla çıkmayacağımızı düşündüğümüz ve bir an özlemini çektiğimiz uzun bir yolculuğu düşünürcesine, ufka takılmıştı. Robert'in Charlie'yi Rachel'e benzetmesine karşılık, Gilberte kendini kocasına beğendirmek için Rachel'e benzemeye çalışıyor, onun gibi saçına gelincik kırmızısı, pembe veya sarı ipek kurdeleler takıyor, onun saç modellerini taklit ediyordu; çünkü kocasının hâlâ Rachel'i sevdiğini sanıyor ve onu kıskanıyordu. Robert'in aşkı belki de zaman zaman bir erkeğin bir kadına olan aşkıyla bir erkeğe olan aşkı arasındaki sınırdan geziniyordu. Ne olursa olsun, Rachel'in hatırası artık bu açıdan sadece estetik bir rol oynuyordu. Başka bir rol oynaması ihtimali bile yoktu. Robert bir

* Asansörcü.

gün Rachel'den erkek kıyafeti giymesini, saçını toplayıp uzun bir tutamını sarkıtmasını rica etmiş, sonra da, tatmin olmayıp onu seyretmekle yetinmişti. Yine de Rachel'e bağlılığı sürüyordu; ona vaat ettiği hatırı sayılır geliri, hoşlanmadan da olsa, aksatmadan ödüyordu, ama bu, Rachel'in daha sonra Robert'e çeşitli kötülükler yapmasını engellemedi. Gilberte kocasının Rachel'e gösterdiği bu cömertliğin artık aşktan iz taşımayan bir vaadin tevekkülle yerine getirilmesinden ibaret olduğunu bilseydi, ıstırap çekmezdi. Ne var ki, Robert aksine Rachel'e âşıkmiş gibi yapıyordu. Eşcinseller kadınlardan hoşlanıyormuş numarası yapmasalar, dünyanın en iyi kocaları olurlardı. Esasen Gilberte durumundan şikâyet etmiyordu. Robert'i arzulamış, onun uğruna daha iyi kısmetlerden vazgeçmiş olmasının sebebi, Rachel'in Robert'i onca zaman boyunca sevdiğini zannetmesiydi; Robert Gilberte'le evlenmekle, ona taviz vermiş oluyordu adeta. Gerçekten de Saint-Loup başlangıçta, (cazibe ve güzellik bakımından çok farklı olan) iki kadın arasında karşılaştırmalar yapmış ve bu kıyaslamalarda güzel eşi Gilberte ağır basmamıştı. Ama zamanla Gilberte kocasının takdirini kazanmış, Rachel'in itibarı ise hızla azalmıştı. Zamanla fikir değiştiren bir başka kişi de, Mme Swann'dı. Gilberte'in nazarında Robert, evlenmelerinden önce iki bakımdan saygınlıkla çevriliydi: Bir yanda Mme de Marsantes'in sürekli sızlanarak ifşa ettiği Rachel'le hayatı vardı, öte yanda da, Guermantes'ların babasının gözünde daima sahip olduğu ve Gilberte'e miras kalmış olan itibarı; buna karşılık, Mme de Forcheville, kızının daha parlak bir şahsiyetle, belki bir prensle evlenmesini (yoksul kraliyet aileleri mevcuttu ve bunlardan biri Gilberte'in Forcheville soyadıyla aklanmış parasını –vaat edilen seksen milyondan çok daha az olduğu sonradan anlaşılmıştı– kabul edebilirdi) ve damadının yüksek sosyetenin dışında yaşayarak gözden düşmemiş olmasını tercih ederdi. Ne var ki, Gilberte'in iradesine baskın çıkamamış, herkese acı acı yakınıp damadını kötülemişti. Günün birinde her şey değişivermiş, damat melege dönüşmüştü; artık Saint-Loup'yla ancak gizlice alay ediliyordu. Çünkü Mme Swann (şimdiki adıyla Mme de Forcheville) yaşlanınca, bir er-

keğın kendisi için para harcamasından öteden beri aldığı haz azalmamış, ama hayranları ortadan çekilince, imkânlarından yoksun kalmıştı. Canı her gün yeni bir kolye, pırlantalarla süslü yeni bir elbise, daha lüks bir otomobil çekiyordu, ama Forcheville servetinin neredeyse tamamını silip süpürdüğü için, fazla parası yoktu ve sevimli kızı da –kim bilir hangi Yahudi atanın etkisiyle– korkunç derecede cimriydi; kocasına, hele hele annesine, sakınarak para veriyordu. Annesi, birdenbire, aradığı hamiyi Robert’de bulmuştu. Artık pek genç olmaması, kadınlardan hoşlanmayan damadının gözünde önemli değildi. Kayınvalidesinden tek istediği, Gilberte’le arasındaki pürüzleri gidermesi, Morel’le birlikte seyahate çıkması için, kızını razı etmesiydi. Odette istenileni yaptığı anda, harika bir yakutla ödüllendiriliyordu. Bunun için de, Gilberte’in kocasına karşı daha cömert olması gerekiyordu. Bu cömertlikten kendisi yararlanacağı için, Odette kızına bu yönde hararetli öğütler veriyordu. Böylece, ellisine (bazılarına göre altmışına) merdiven dayamışken, artık para koparamayacağı, hatta cezbedemeyeceği bir “dost” a eskisi gibi ihtiyaç duymaksızın, Robert sayesinde gittiği her akşam yemeğinde, her davette görülmedik bir ihtişamla göz kamaştırabiliyordu. Bu şekilde, görünüşe bakılırsa kalıcı bir iffetlilik dönemine girmişti ve hayatında hiç bu kadar zarif olmamıştı.

Charlie’nin barona daha fazla acı çektirmek amacıyla Saint-Loup’ya yönelmesinin tek nedeni, eski fakir delikanlının kendisini bir yandan zengin eden, diğer yandan (M. de Charlus’un kişiliğine ve lisanına uygun şekilde) mevkileri arasındaki farkı hissettiren efendisine beslediği hınç ve fesatlık değildi. Menfaat de rol oynamış olabilirdi. Robert’in ona çok para verdiği izlenimi uyanmıştı bende. Combray’ye gitmeden önce katıldığım bir gece davetinde Robert’e rastlamıştım; metresi diye bilinen şık kadının yanında sergilediği tavırlar, onunla yekvücut olması, herkesin gözü önünde adeta eteğine yapışması, bana M. de Charlus’u hatırlatmıştı; baronun, Mme Molé’nin (veya başka bir kadının) süslerine adeta sarınırcasına sergilediği tavrın biraz daha sinirli, gergin bir kopyası, kalıtımla edinilmiş, iradedışı bir tekrarı, kendi davası olmadığı

halde, bir korunma aracı olarak gördüğü veya estetik bulduğu için, hakkı olmayarak taşımaktan hoşlandığı zendost bir davanın bayrağıydı sanki; dönüşte, bu kadar zengin değilken son derece cömert olan Robert'in şimdi aşırı tutumlu olmasına şaşırımtım. İnsanın sadece sahip olduğu şeye bağlanması, eline nadiren para geçtiği zamanlar o parayı etrafa saçan birinin bol parası olduğunda istifçilik etmesi, oldukça yaygın bir durumdur kuşkusuz, ama bu örnek, bir özellik arz ediyormuş gibi geldi bana. Saint-Loup fayton tutmayı reddetti, aktarmalı tramvay biletini saklamıştı. Saint-Loup muhtemelen Rachel'le ilişkisi boyunca edindiği yetenekleri farklı bir amaçla kullanmaktaydı. Bir kadınla uzun müddet birlikte yaşamış olan bir erkek, evlendiği kadından önce ilişkisi olmamış bakir bir erkek kadar tecrübesiz değildir. Robert'in karısını öğle yemeğine bir restorana götürdüğü ender durumlarda, karısının eşyalarını nasıl becerikli ve saygılı bir tavırla aldığını, yemeği ismarlarken, garsonlara talimat verirken sergilediği mahareti, Gilberte ceketini giymeden önce, elbisesinin kollarını nasıl dikkatle düzelttiğini görmek, onun kocası olmadan önce, uzun süre, bir kadının âşığı olduğunu anlamak için yeterliydi. Aynı şekilde, hem Rachel bu işlerden anlamadığı için hem de daha sonra kıskançlığı yüzünden, hizmetkârlarını denetleyebilmek amacıyla, Rachel'in ev işleriyle en ufak ayrıntısına kadar ilgilenmek zorunda kaldığından, karısının mülklerinin yönetiminde ve evin çekip çevrilmesinde de, Gilberte'in belki kendi başına yürütemeyeceği ve seve seve kocasına bıraktığı becerikli, bilgili efendi rolünü devam ettirmişti. Ama bunu yapmasının şüphesiz en önemli nedeni, ufak tefek tasarruflarından Charlie'yi yararlandırmak istemesiydi ve sonuçta, Gilberte acı çekmeden, hatta fark etmeden, Charlie'yi bolluk içinde yaşıtıyordu. Hatta belki kemancının, "bütün sanatçılar gibi" müsrif olduğunu düşünüyordu (Charlie, mektuplara cevap veremeyişine, sanatçıların tartışılmaz psikolojisinin bir parçası olduğuna inandığı çeşitli kusurlarına mazeret olarak, sanatçı unvanını benimsemişti, ama buna ne inanıyor, ne de gururlanıyordu). Herhangi bir insanın erkeklere veya kadınlara eğilim duyması, benim nazarımda ahlaki açıdan hiç fark

etmiyordu, herkesin eğilimi doğrultusunda hareket etmesini de fazlasıyla doğal ve insani buluyordum. Dolayısıyla, Robert evli olmasaydı, Charlie'yle ilişkisinin beni katiyen üzmemesi gerekirdi. Oysa Robert bekâr da olsa, aynı derecede üzüleceğimi hissediyordum. Başka kim olsa, ne yaptığı umurunda bile olmazdı. Ama bir zamanlar farklı bir Saint-Loup'yu ne kadar sevdiğimi düşündükçe, içimden ağlamak geliyordu; şimdiki soğuk ve kaçamak tavırlarından, bu sevgimin artık karşılık görmediğini hissediyordum; Saint-Loup erkekleri arzulamaya başladığından beri, onlara dostluk besleyemez olmuştu. "Rachel ne zaman ki Tanrı'nın" tarafından terk edilmesi ihtimali karşısında umutsuzluğa gömülecek kadar, hatta intihar etmesinden korkacağım kadar kadınlara düşkün bir delikanlının eğilimi nasıl böyle değişebilmişti? Robert'in babasının eğilimlerinden dayısınınkilere geçerek, dayısında bile oldukça geç gerçekleşmiş olan fizyolojik evrimi tamamlamasına imkân tanıyan şey, Charlie'yle Rachel arasındaki –benim için görünmez olan– benzerlik mi olmuştu? Yine de, Aimé'nin söyledikleri ara sıra aklıma gelip beni huzursuz ediyordu; Robert'in o yıl Balbec'teki halini hatırlıyordum; asansörcü çocukla konuşurken onunla hiç ilgilenmeyişi, M. de Charlus'un birtakım erkeklerle konuşurkenki halini çok hatırlatıyordu. Ama Robert, Guermantes'lara özgü bu kibirli duruşunu M. de Charlus'ten almış olmakla birlikte, baronun özel zevklerini katiyen paylaşmıyor da olabilirdi pekâlâ. Örneğin asla bu tür bir eğilimi olmayan Guermantes Dükü'nde, tıpkı M. de Charlus'teki gibi, adeta dantelden bir manşeti düzeltircesine, sinirli bir tavırla bileğini döndürme huyu vardı, sesinde aynı keskin ve yapmacık tonlamaya rastlamak mümkündü; insan bu özellikleri M. de Charlus'te gördüğünde, düşünmeden onlara farklı bir anlam yüklüyordu; kendisi de farklı bir anlam yüklemişti onlara, çünkü herkes, kendine has özelliklerini, belki de tavırlarına ve sesine önceden sabitlenmiş olan, genel ve kalımla geçmiş nitelikler aracılığıyla ifade eder. Doğabilimine yaklaşan bu son varsayımı kabul edersek, M. de Charlus kusurlu ve bu kusurunu kısmen Guermantes soyunun özellikleri aracılığıyla ifade eden bir Guermantes olmaktan çıkar; buna karşılık

Guermantes Dükü sapık bir ailedeki istisnai birey, soyunun hastalığına özgü fiziksel belirtilerin anlamını kaybettiği kişi olur. Saint-Loup'yu Balbec'te o sapsarı saçlarıyla, değerli, ender bulunan bir maddeye benzeyen teniyle, yapmacık duruşuyla, monoklü önünde uçuşarak yürürken ilk gördüğümde, onda kadınsı bir hava bulmuş olduğumu hatırladım; bu havası elbette hakkında şimdi öğrendiğim şeyin sonucu değil, Guermantes'lara özgü zarafetin, düşeste de görülen o Saksonya porseleni inceliğinin sonucuydu. Bana olan sevgisini, bu sevgiyi ifade edişindeki şefkati ve duygusallığı da hatırlıyor, başka herhangi birini yanıltabilecek olan bu sevgisinin de o sıralar bambaşka, hatta şimdi öğrendiğim şeyin tam tersi bir anlamı olduğunu düşünüyordum. Peki bu değişim ne zaman gerçekleşmişti? Balbec'e ikinci gittiğim yıl olduysa, niçin bir kez olsun asansörcü çocuğu görmeye gelmemiş, bana ondan hiç söz etmemişti? İlk yıl olduysa, Rachel'e öylesine tutkuyla âşıkken asansörcü çocuk nasıl olmuş da dikkatini çekmişti? O ilk yaz Saint-Loup'yu bütün gerçek Guermantes'lar gibi değişik bulmuştum. Aslında zannettiğimden de değişik biriydi. Ama doğrudan kendi sezgilerimizle algılamayıp başkalarından öğrendiğimiz şeyi ruhumuza iletmemiz imkânsızdır, geç kalmışızdır; ruhun gerçeklikle iletişimi kopmuştur; bu yüzden de keşfimizin tadına varmayız, vakti geçmiştir artık. Zaten bu keşfin manevi olarak tadına varmam imkânsızdı, çünkü çok üzülmüştüm. Şüphesiz M. de Charlus'un Paris'te, Verdun'lerin evinde bana söylediklerine istinaden, Robert'in bazıları son derece zeki ve başarılı, sayısız dürüst insanla aynı durumda olduğundan kuşku duymuyordum. Herhangi biriyle, Robert dışında herhangi biriyle ilgili olarak, bu bilgi beni ilgilendirmezdi. Aimé'nin sözlerinin içimde yarattığı şüphe, Robert'le Balbec'teki, Doncières'deki dostluğumuzu lekeliyordu; dostluğa da, Robert'e gerçek bir dostluk beslediğime de inanmadığım halde, asansörcü çocukla ilgili, Robert ve Rachel'le birlikte restoranda yediğimiz öğle yemeğiyle ilgili anlatılanları düşündükçe, ağlamamak için kendimi zor tutuyordum.

Combray tarafına yaptığım yolculuk üzerinde hiç durmayabilirdim; ne var ki, hayatım boyunca Combray'yi belki de

en az düşündüğüm o günlerde, Guermantes tarafıyla ilgili eski düşüncelerim ve Méséglise tarafıyla ilgili başka bazı düşüncelerim, bu sayede, en azından geçici olarak doğrulandı. Eski-den Combray'de, öğleden sonraları Méséglise tarafına yaptığımız gezintileri bu kez akşamları, ters yönde yapıyordum. Tansonville'de akşam yemeği, bir zamanlar Combray'de çoktandır uykuya yatmış olduğumuz bir saatte yeniyordu. Hava çok sıcak olduğu ve öğleden sonraları Gilberte şatonun küçük kilisesinde resim yaptığı için, ancak akşam yemeğinden iki saat önce gezmeye çıkıyorduk. Eski günlerde, gezintiden dönerken Calvaire Ormanı'nı sarmalayan veya Vivonne Nehri'ne yansıyan koyu kırmızı gökyüzünü görmenin zevki şimdi yerini bir başka zevke, akşam vakti köyde ağıla dönen koyunların oluşturduğu mavimsi, düzensiz ve hareketli üçgenden başka bir şeye rastlamadan gezintiye çıkmanın zevkine bırakmıştı. Kır-ların yarısı güneşin batışıyla birlikte kararırken, diğer yarısı ve sonra tamamı mehtapla aydınlanıyordu. Bazen Gilberte beni gezmeye tek başıma gönderiyordu; büyülü enginde yol alan bir kayık misali, peşimde gölgeyle ilerliyordum; ama çoğu kez, Gilberte de bana eşlik ediyordu. Bu gezintilerin çoğu, çocukken yaptığım gezintilerden farksızdı; Guermantes tarafında, asla yazmayı başaramayacağım duygusunu eskisinden de şiddetle hissetmemem mümkün müydü? Buna şimdi, Combray'ye ilişkin merakımın ne kadar az olduğunu gördükçe, hayal gücümün yoksullaştığı, duyarlılığımın azaldığı duygusu da ekleniyordu. Geçmiş yılların içimde ne kadar az canlandığını fark edip kederleniyordum. Gemilerin çekildiği yolun kenarında akan Vivonne Nehri'ni cılız ve çirkin buluyordum. Hatırladıklarımda pek de büyük somut hatalar bulduğumu söyleyemem. Ama yeniden gördüğüm mekânlardan şimdi beni bambaşka bir hayat ayırdığı için, biz farkına bile varmadan patlayan o anlık, harika ve eksiksiz hatıraları doğuran yakınlık yoktu aramızda. Muhtemelen bu hatıra patlamasının niteliğini kavrayamadığım için, bu gezintilerden artık haz almadığıma göre, hissetme, hayal etme melekelerimin zayıfladığını düşünüp üzülyordum. Benim duygularımı benden de az anlayan Gilberte, şaşkınlığımı paylaşarak kederimi artırıyordu.

“Nasıl olur, eskiden tırmandığınız bu patikadan geçerken hiçbir şey hissetmiyor musunuz?” diyordu. Gilberte’in kendisi de o kadar değişmişti ki, artık onu güzel bulmuyordum, hiç güzel değildi. Yürürken, yer şekillerindeki değişiklikleri izliyordum; tepelere tırmanmak, sonra yamaçtan aşağı inmek gerekiyordu. Gilberte’le sohbet etmek çok hoşuma gidiyordu. Ama sohbetlerimiz zahmetsiz de sayılmazdı. Birçok insanda, birbirinden farklı katmanlar, babanın, annenin kişilikleri bulunur; önce bir katmanı, sonra diğerini aşmamız gerekir. Ama ertesi gün, katmanların sıralaması değişiktir. Sonuçta hangisinin hakemlik edeceğini, verilecek hüküm için kime güvenilebileceğimizi bilemeyiz. Gilberte, yönetim çok sık değiştiği için ittifak kurmaya cesaret edilemeyen ülkeler gibiydi. Ama aslında bu bir hatadır. Hafıza en değişken insanda bile bir bütünlük oluşturur ve altına imzasını atmamış da olsa hatırladığı vaatleri yerine getirme isteğini uyandırır. Gilberte’in zekâsına gelince, annesinin bazı saçmalıklarını içermekle birlikte, son derece keskindi. Ama Gilberte’in kendi değerinden bağımsız olarak, gezintilerimiz sırasında yaptığımız sohbetlerde birçok kez beni çok şaşırttığını hatırlıyorum. İlkinde, beni şu sözleriyle şaşırtmıştı: “Çok aç olmasaydınız, saat de bu kadar geç olmasaydı, şu soldaki yola sapıp sonra da sağa döner, on beş dakikaya varmadan, Guermantes’ta olurduk.” Sanki bana şöyle demişti: “Önce sola, sonra sağa dönün, dokunulmaz olana varacak, bu dünyada sadece yönü, ‘taraf’ı bilinen erişilmez uzaklığa ulaşacaksınız.” (Bir zamanlar Guermantes’in sadece “taraf”ını tanıyabileceğimi zannetmekte belki de haklıydım bir bakıma.) Bir başka şaşkınlığı da, “Vivonne Nehri’nin kaynağı”nı görünce yaşadım; Cehennem’in girişi kadar dünyadışı bir şey olarak hayal ettiğim bu kaynak, dipten kabarcıkların yükseldiği kare bir yalak gibi bir şeydi. Üçüncü şaşkınlığı Gilberte’in şu sözleri üzerine yaşadım: “İsterseniz, yine de bir gün öğleden sonra çıkıp Guermantes’a gidebiliriz; Méséglise’den geçip gideriz, en güzel yol odur.” Bu cümle, çocukluğumdaki bütün kavramları altüst etti; iki tarafın, zannettiğim gibi bağdaşmaz olmadığını öğrendim. Ama bu seyahatim sırasında, beni en çok sarsan şey, o eski yılların, içimde pek az

canlanması, Combray'yi tekrar görme isteğini neredeyse duy-
mayışım, Vivonne Nehri'ni cılız ve çirkin bulmam oldu. Fakat
Gilberte, Méséglise tarafındaki eski tahayyüllerimi de, akşam
yemeğinden önce yapıldığı halde –akşam yemeği o kadar geç
yeniyordu ki!– aslında gece gezintisi olan bu gezintilerden bi-
rinde doğruladı. Mehtabın aydınlattığı, mükemmel, derin bir
vadinin esrarına inmek üzereyken, mavimsi bir kadehin içine
dalmaya hazırlanan iki böcek gibi, bir an durduk. Gilberte, o
anda, belki sırf yakında gideceğinize hayıflanana, beğendiğiniz
anlaşılan yörede sizi daha iyi ağırlamış olmayı isteyen bir ev
sahibesinin iyi niyetiyle konuşarak, duygularını ifade eder-
ken, sessizlikten, sadelikten, ılımlılıktan yararlanmayı bilen
ve hayatında, hiç kimsenin tutamayacağı bir yeriniz olduğunu
size hissettiren yüksek sosyete hanımlarına özgü, ustalıkla
sözler söyledi. Soluduğumuz temiz havanın, tatlı esintinin içi-
me doldurduğu sevecenliği birden Gilberte'e yönelterek, "Ge-
çen gün, o patikadan söz ediyordunuz. O sıralar size öylesine
âşıktım ki!" dedim. Şöyle cevap verdi: "Niçin bana hiç söyle-
mediniz? Hiç aklıma gelmemişti. Ben sizi seviyordum. Hatta
bir keresinde size kur yaptım. —Ne zaman? —Tansonville'de-
ki ilk karşılaşmamızda; siz ailenizle birlikte dolaşıyordunuz,
ben eve dönüyordum; hayatımda hiç sizin kadar yakışıklı bir
çocuk görmemiştim. O sıralar" diye devam etti, dalgın ve
utangaç bir tavırla, "oğlanlarla Roussainville kalesi harabeleri-
ne, oyun oynamaya giderdim. Pek terbiyesiz olduğumu söyle-
yeceksiniz ama, orada karanlıktan faydalanan çeşitli kızlar ve
oğlanlar vardı. Combray Kilisesi'nin korosundaki Théodore o
zamanlar çok tatlıydı doğrusu (Tanrım, ne kadar hoştu!) şim-
di çok çirkinleşti (Méséglise'de eczacılık yapıyor); harabede
yörenin bütün köylü kızlarıyla oynayırdı. Benim tek başıma
çıkma izni verdikleri için, her fırsatta, hemen oraya koşar-
dım. Sizin de oraya gelmenizi ne kadar istediğimi bilemezsi-
niz; gayet iyi hatırlıyorum, ne istediğimi size anlatabilmek
için sadece bir dakikam vardı, ben de, hem sizin anne babanız
tarafından, hem de benimkiler tarafından görülme tehlikesini
göze alarak, isteğimi size o kadar kaba bir biçimde işaret ettim
ki, şimdi düşününce utanıyorum. Ama siz bana öyle kötü kö-

tü baktınız ki, istemediğinizi anladım.” Birdenbire, gerçek Gilberte’in, gerçek Albertine’in, belki de ilk anda, bakışlarıyla kendilerini ele verdiklerini düşündüm; biri pembe akdiken çalısının orada, öbürü de sahilde. Bense bunu anlayamamış, konuşmalarımın onları çelişkili duygulara itip ilk andaki kadar samimi davranmaktan korkmalarına sebep olduğum bir aradan sonra, hafızamda tekrar gözden geçirmiş ve beceriksizliğim yüzünden her şeyi berbat etmişim. Saint-Loup Rachel’i hangi sebeplerle elinden kaçırdıysa, ben de aynı sebeplerle, Gilberte’i ve Albertine’i, hem de tamamen elimden kaçırmıştım; ama doğruyu söylemek gerekirse, benim başarısızlığım Robert’inki kadar saçma değildi. “İkinci kez de diye devam etti Gilberte, yıllar sonra, sizin apartmanın kapısında, Oriane Yengemde karşılaşmamızdan bir gün önceydi; ilk anda sizi tanıyamamıştım; daha doğrusu farkında olmadan tanımışım, çünkü Tansonville’deki arzusun aynısı uyanmıştı içimde. —Oysa iki karşılaşmanın arasında Champs-Élysées dönemi vardı. —Evet, ama o sırada bana aşırı düşkündünüz, her yaptığımı sorguladığınız hissine kapılıyordum.” Onu tekrar görmeye gittiğim gün, henüz çok geç olmamışken barışabileceğimiz gün, alacakaranlıkta yan yana ilerleyen o iki gölgeyle karşılaşsam, belki de bütün hayatımı değiştirecek olan gün, Champs-Élysées Caddesi’nden aşağı birlikte yürüdüğünü delikanlının kim olduğunu sormak aklıma gelmedi. Sorsaydım, tıpkı dirilebilse, Albertine’in yapacağı gibi, bana doğruyu söylerdi belki. Artık sevmediğimiz ve yıllar sonra karşılaştığımız kadınlarla aramızda ölüm yok mudur gerçekten de? Artık bu dünyaya ait değildirler sanki, çünkü aşkımızın artık var olmaması onların eski benliğini, bizim de eski benliğimizi birer ölüye dönüştürür. Belki de hatırlamayacak veya yalan söyleyecekti. Ne olursa olsun, o delikanlının kim olduğunu öğrenmenin benim için bir anlamı yoktu artık, çünkü benim kalbim Gilberte’in çehresinden daha da fazla değişmişti. Gilberte’in çehresi artık hoşuma gitmiyordu, ama daha da önemlisi, artık bedbaht değildim; düşünecek olsam, Gilberte’i bir delikanlıyla yan yana, ağır ağır yürürken gördüm diye, kendi kendime, “Her şey bitti, hayatım boyunca asla gö-

rüşmeyeceğim onunla” diyecek kadar bedbaht olabileceğimi tasavvur edemezdin. O çok uzaktaki günlerde, benim için uzun bir işkence haline gelen ruh halinden geriye hiçbir şey kalmamıştı. Çünkü her şeyin yıprandığı, her şeyin sönüp git-tiği bu âlemden, güzellikten daha çok solan, paramparça olan, daha az iz bırakan bir şey varsa, o da kederdir.

Zaman'ın getirdiği meraksızlığın birçok örneğini görmüş olduğumdan, Champs-Élysées Caddesi'nden aşağı kiminle yürüdüğünü Gilberte'e sormadığıma şaşırıyorum; buna karşı-lık, o gün kendisiyle karşılaşmadan önce, ona çiçek almak için Çin porseleninden antika bir vazoyu sattığımı anlatmadı-ğıma biraz şaşırıyorum. Oysa o günü izleyen hazin dönemde tek tesellim, günün birinde bu dokunaklı niyetimi rahatlıkla ona anlatabileceğim düşüncesi-ydi. Aradan bir yıl geçtikten sonra, karşıdan gelen bir arabanın bize çarpacağı hissine ka-pıldığımda, bir tek nedenle ölmek istemiyordum; o da, bunu Gilberte'e anlatabilmektir. Kendi kendime, “Aceleye gerek yok, önümde koca bir hayat var” diyerek avunuyordum. Ve bu yüz-den de hayata bağlanıyordum. Şimdi ise bu olayı anlatmak bana biraz tatsız, neredeyse gülünç, “eğlenceli” geliyordu. “As-lında, diye devam etti Gilberte, sizinle evinizin önünde karşı-laştığım gün bile, Combray'deki halinize o kadar benziyordun-uz ki! Neredeyse hiç değişmemiştiniz.” Eski Gilberte canlan-dı hafızamda. Akdiklenlerin altına vuran güneşin oluşturduğu ışıklı dörtgeni, küçük kızın elindeki bahçe belini, bana uzun uzun bakışını ezberden çizebilirdim. Ne var ki, yaptığı o kaba işaret yüzünden, o bakışla beni aşağıladığını zannetmiş-tim; çünkü benim arzuladığım şeyi küçük kızların bilmediğini ve sadece benim hayalimde, tek başıma yaşadığım arzu anları-nda yaptıklarını sanıyordum. Küçük bir kızın o şeyi böyle ra-hatça, süratle, neredeyse büyükbabamın gözü önünde, işaretle anlatmaya cüret edebileceğini tasavvur bile edemezdin.

Dolayısıyla, onca yılın ardından, gayet iyi hatırladığım bir resme rötuş yapmam gerekti; o zamanlar benimle altın saçlı küçük kızlar arasında var olduğuna inandığım, aşılması im-kânsız uçurumun Pascal'in uçurumu kadar hayali olduğunu gösteren bu işlem beni çok mutlu etti ve yıllar öncesine döne-

rek yapılması gerektiği için de, çok şiirsel geldi bana. Rous-sainville harabelerini düşününce, içimde ansızın bir arzu ve özlem uyandı. Yine de, o zamanlar bütün varlığımın yöneldiği, artık hiçbir şeyin bana geri veremeyeceği mutluluğun zihnimden başka bir yerde, esasen çok yakınımda, sürekli sözünü ettiğim, süsen kokulu odadan gördüğüm Roussainville’de bulunduğunu düşünmek beni memnun etti. O mutluluk mevcuttu ve benim bundan hiç haberim olmamıştı! Sonuçta, eve bir türlü dönemediğim, ağaçların aralandığını, canlandığını görür gibi olduğum gezintilerim boyunca arzuladığım her şey, Gilberte’te özetleniyordu. O zamanlar öylesine coşkuyla istediğim şeyi eğer ben anlayabilmiş, bulabilmiş olsaydım, Gilberte yeniyetmeliğimde bana tattıracaktı. Gilberte o dönemde gerçekten de, zannettiğimden çok daha fazla Méséglise tarafına aitmiş meğer.

Hatta onu evimizin önünde gördüğüm gün bile, Mlle de L’Orgeville, yani Robert’in randevu evinde tanıştığı kız olmadığı halde (bu konuyu açıklığa kavuşturmak için Gilberte’in müstakbel kocasına başvurmuş olmam ne garipti!) bakışlarının anlamı ve ne tür bir kadın olduğu konusunda tamamen yanılmamıştım; nasıl bir kadın olduğunu şimdi kendi itiraf ediyordu. “Bütün bunlar artık geçmişte kaldı, dedi Gilberte, nişanlandığımız günden beri Robert’den başkasını düşünmedim. Biliyor musunuz, kendime bu çocukça kaprisler yüzünden kızmıyorum.”

YAKALANAN ZAMAN

İki gezinti arasında veya sağanağın dinmesini beklerken şekerleme yapılacak bir yere benzeyen, bu biraz fazla kırsal, salonları birer kameriye andıran evde, odaların birinde duvar kaplamalarındaki bahçe güllerinin, diğerinde ağaçlardaki kuşların insanı yalnız bırakmadığı ve eski kaplamalar oldukları için günümüzün şaşaalı dekorasyonuna, gümüş bir fon üzerinde Normandiya'nın bütün elma ağaçlarının Japon üslubunda dizilip yatakta geçirdiğiniz saatleri sanrılarla doldurduğu duvar kaplamalarına hiç mi hiç benzemeyip her gülün canlı olsa koparılabilceği, her kuşun bir kafese konup beslenebileceği kadar diğerlerinden ayrı olduğu bu evde, bütün günümü bahçenin güzelim çimenleriyle girişteki leylaklara, su kenarındaki ulu ağaçların güneşte parıldayan yeşil yapraklarına ve Méséglise Ormanı'na bakan odamda geçiriyordum. Aslında bütün bunlara zevk alarak bakmamın tek sebebi, "Odamın penceresinden bu kadar çok yeşillik görünmesi güzel bir şey" diye düşünmemdi; ta ki o uçsuz bucaksız yeşil tablonun içinde, Combray Kilisesi'nin sırf daha uzakta olduğu için laciverde boyanmış olan çan kulesini farkedinceye kadar. Çan kulesinin bir tasviri değil, ta kendisiydi; kilometrelerle ve yıllarla ölçülen mesafeleri karşıma çıkarmış, parıltılı yeşilliğin ortasında, bambaşka bir tonda, neredeyse karakalemle çizilmiş gibi görünecek kadar koyu renkte, gelip penceremin camına kazınmıştı. Odamdan bir iki dakikalığına çıktığımda ise, koridorun sonundaki, farklı bir yöne bakan küçük salonu adeta lal rengi bir şerit halinde görüyordum, çünkü bu salonun duvar kaplaması bir güneş ışınıyla alevleniverecek düz kırmızı muslindendi.

Gilberte gezintilerimiz sırasında bana Robert'in kendisinden uzaklaştığını, başka kadınların peşinden koştuğunu söylüyordu. Robert'in hayatında gerçekten de birçok kadın vardı,

ama bunlar, kadınlardan hoşlanan erkeklerin erkek arkadaşları gibiydi, çoğu evde hiçbir işe yaramayacak eşyaların anlamsız direncine ve gereksiz yer kaplama özelliğine sahiptiler. Robert ben oradayken birçok kez Tansonville'e geldi. Benim tanıdığım halinden çok farklıydı. Sürdüğü hayat onu M. de Charlus gibi kalınlaştırıp yavaşlatmamış, aksine, tam zıt yönde bir değişim yaratarak, eskisine oranla çok daha rahat ve esnek bir görünüm kazandırmış, –evlendiğinde ordudan istifa ettiği halde– bir süvari subayına benzetmişti. M. de Charlus ağırlaştıkça, Robert aynı kusurun zıt etkisi sonucu iyice inceliş hızlanmıştı (evet, barondan çok daha gençti şüphesiz, ama onun tıpkı gençliğin birçok özelliğini birden koruyamayacaklarını ve endamın gençliği en iyi temsil edecek özellik olduğunu düşünüp bedenleri uğruna kararlı bir şekilde çehrelerini feda eden ve belli bir yaştan sonra Marienbad'dan ayrılamayan kadınlar gibi, yaşlandıkça idealindeki görünüme daha da çok yaklaşacağı seziliyordu). Bu çeviklik ayrıca çeşitli psikolojik nedenlerden de kaynaklanıyordu: Görülme korkusu, korkuyormuş gibi görünmeme arzusu, kendinden memnuniyetsizliğin ve sıkıntının yol açtığı hummalı telaş. Girip çıkarken görülmek istemediği bazı kötü şöhretli yerlere gitmeyi alışkanlık edindiğinden, buralara o sırada yoldan geçebilecek kişilerin düşmanca bakışlarına asgari derecede hedef olacak şekilde, saldırıya geçercesine, hızla daldı. Rüzgâr gibi hareket etmek onda alışkanlık haline gelmişti. Ayrıca korkmadığını göstermeye çalışan ve kendine düşünecek zaman tanımak istemeyen kişinin yüzeysel gözüpekliliğini de simgeliyordu belki. Çözümlememizi tamamlamak için, yaşlandıkça genç görünme arzusunu ve hatta yeteneklerini geliştirmeden yaşadıkları görece aylak hayata göre fazla zeki olan, daima sıkkın, bıkkın insanların sabırsızlığını da hesaba katmamız gerekir. Hiç şüphesiz bu tür insanlarda bile aylaklık, gevşeklikte ifade bulabilir. Ne var ki, jimnastik bunca rağbet görmeye başladığından beri, aylaklık spor yapılan saatlerin dışında bile sportif bir biçime büründü; artık aylaklık gevşeklikte değil, can sıkıntısının gelişmesine zaman ve yer tanımamayı amaçlayan telaşlı bir hareketlilikte ifade buluyor.

Hafızamda, hatta gayri iradi hafızamda bile, Albertine'e aşkımdan eser kalmamıştı. Ama görünüşe bakılırsa, uzuvların da bir gayri iradi hafızası mevcut ve diğerinin silik, kısır bir taklidi olan bu hafıza, insandan daha uzun ömürlü, zekâdan yoksun kimi hayvan ve bitkiler gibi daha uzun süre yaşıyor. Bacaklarımız ve kollarımız uyuşuk hatıralarla dolu. Bir keresinde, Gilberte'in yanından oldukça erken saatte ayrılmıştım; gece yarısı Tansonville'deki odamda uyandım ve yarı uykulu halde, "Albertine" diye seslendim. Albertine'i düşünmemiş, rüyamda görmemiş, Gilberte'le karıştırmamıştım; kolumda tomurcuklanan bir hatıra, tıpkı Paris'teki odamda olduğu gibi, arkamdaki zili aratmıştı bana. Zili bulamayınca, eskiden birçok akşam birlikte uyuduğum merhum sevgilimin yine yanımda yattığını zannetmiş, Françoise gelinceye kadar yeterince vakit geçeceği için benim bulamadığım zili Albertine'in çalmasında bir sakınca olmayacağını düşünmüş ve "Albertine" diye seslenmişim.

Robert –en azından o tatsız dönem boyunca– çok daha katı olmuştu; arkadaşlarına, örneğin bana karşı neredeyse hiç duyarlılık göstermiyordu. Buna karşılık, Gilberte'e yönelik sahte, hatta gülünç denebilecek bir duyarlılık sergilemesi hiç hoş değildi. Aslında Gilberte'e karşı kayıtsız sayılmazdı. Hayır, Robert karısını seviyordu. Ama ona sürekli yalan söylüyordu; yalanlarının özü olmasa da, yalancılığı sürekli ortaya çıkıyordu. O da bu durumu telafi edebilmek için, Gilberte'i üzmekten duyduğu gerçek kederi gülünç ölçüde abartıyordu. Tansonville'e geliyor, ertesi sabah, o yöreden bir beyefendi Paris'te bir iş görüşmesi için sözde kendisini beklediğinden dönmek zorunda olduğunu söylüyordu; ne var ki Robert'in bu konuda uyarmayı ihmal ettiği beyefendi, aynı gece Combray yakınlarında karşılaştıklarında, bir ay dinlenmek üzere memleketine döndüğünü ve Paris'e ancak ondan sonra gideceğini söyleyerek, istemeden yalanı ortaya çıkarmış oluyordu. Bu gafın üzerine Robert kızarıp bozariyor, Gilberte'in hüzünlü, gururlu tebessümünü görüyor, adama hakaret edip başından savıyor, karısından önce eve dönüyor, ona acıklı bir not yazıp kendisini üzmemek için, açıklamayacağı bir nedenden ötürü gittiğinde onu sevmediğini zannetmesin diye yalan söylediğini bildiriyor (yazdıkları Ro-

bert'in gözünde yalan olmakla birlikte, özünde doğrudu), sonra karısının odasına girmek için izin istiyor ve hem gerçekten üzülerken, hem bu yaşayışına sinirlenerek, hem de her defasında daha cüretkâr numaralar yaparak hıçkırıklara boğuluyor, soğuk sulara dalıyor, yakında öleceğinden dem vuruyor, bazen fenalaşmış gibi yere kapaklanıyordu. Gilberte ona ne kadar inanması gerektiğini bilemiyor, tek tek her olayda yalan söylediğini, ama genelde sevildiğini düşünüyor, kocasının belki bilmediği bir hastalığı olduğu için yakında öleceği yolundaki sezgisinden ötürü endişeleniyor ve bu yüzden de onunla zıtllaşıp seyahatlerinden vazgeçmesini istemeye cesaret edemiyordu.

Morel'in Bergotte'un yanı sıra, ister Paris'te olsunlar ister Tansonville'de, Saint-Loup'ların evinde daima evin oğlu gibi ağırlanmasına ise hiç anlam veremiyordum. Morel'in Bergotte taklidi olağanüstüydü. Hatta bir süre sonra, taklit yapmasını rica etmeye bile gerek kalmamıştı. Şu veya bu kişiliğe bürünmeleri için uyutulmaları zorunlu olmayan isterikler gibi ansızın, kendiliğinden Bergotte şahsiyetine bürünüyordu .

Geçmişte M. de Charlus'un Jupien için, şimdi de Robert de Saint-Loup'nun Morel için yaptıklarına şahit olan Françoise, bunun Guermantes'larda bazı nesillerde ortaya çıkan bir özellik olduğuna hükmetmemiş, bütün ahlakçılığına ve önyargılarına rağmen, –Legrandin'in Théodore'a yardımlarını da göz önünde bulundurarak– evrenselliği nedeniyle saygı gösterilmesi gereken bir âdet olduğu sonucuna varmıştı. Delikanlılardan söz ederken, ister Morel olsun, ister Théodore, “Kendisine hep ilgi gösteren ve çok yardım eden bir beyefendi buldu” derdi daima. Bu durumlarda hami konumundaki kişi, seven, acı çeken, affeden kişi olduğu için de, Françoise hamiyle baştan çıkardığı genci karşılaştırdınca, hiç tereddütsüz hamiyi bir kahraman, “iyi kalpli” bir insan olarak görürdü. Yine hiç tereddüt etmeden, Legrandin'e nice dolaplar çevirmiş olan Théodore'u kınardı, ama ilişkilerinin niteliği konusunda en ufak bir şüphe beslemediğinden olsa gerek, hemen ardından eklerdi: “Sonra delikanlı kendisinin de biraz fedakârlık yapması gerektiğini anladı, ‘Beni yanınıza alın, sizi sevip şımartırım’ dedi; deli dolu

Théodore'un onun yanında belki hak ettiğinden fazlasını bula-
cağı kesin, o kadar iyi kalpli bir beyefendi ki, Jeannette'e (Thé-
odore'un nişanlısı) kaç kere söyledim: 'Bak yavrum, başınız
sıkışırsa doğru bu beyefendiye gidin. Kendi yerde yatar da ya-
tağını size verir. Çocuğu (Théodore'u) çok sevdi, asla kapıya
koymaz. Hayat boyu terk etmez onu' dedim."

Güneye yerleşmiş olan Théodore'un soyadını nezaketen
kız kardeşine sordum. Sautton olduğunu öğrenince, "Demek
Le Figaro'daki makalemle ilgili mektubu yazan oydu!" diye
haykırdım.

Françoise aynı şekilde Saint-Loup'ya da Morel'den çok değer
veriyor ve küçüğün (Morel'in) bütün yaptıklarına rağmen, mar-
kinin onu asla darda bırakmayacağını düşünüyordu, çünkü faz-
lasıyla iyi yürekliydi, böyle bir şey olması için, Saint-Loup'nun
başına büyük aksilikler gelmesi gerekirdi.

Robert, Tansonville'de daha uzun kalmam için ısrar ediyor-
du; artık beni memnun etmek için açıkça hiçbir gayret göster-
mediği halde, bir keresinde, benim Tansonville'e gelişimin ka-
rısı için büyük bir mutluluk olduğunu, habersiz karşısına çık-
tığım akşam onu umutsuzluğa düşmekten mucize eseri kurtar-
dığımı Gilberte'in kendisine anlattığını ağzından kaçır-
dı ve "belki daha da beterinden kurtardınız" diye ekledi. Benden
karısını sevdiği konusunda Gilberte'i ikna etmemi istiyor, met-
resini karısı kadar sevmediğini ve yakında ondan ayrılacağını
söylüyordu. "Oysa" diye, öyle bir gururla ve sırlarını paylaşma
ihtiyacıyla ekliyordu ki, Charlie adının Robert'in bütün gayret-
lerine rağmen, piyangodaki bir numara gibi "çıkacağını" sanı-
yordum bir an, "benim için büyük bir gurur kaynağıydı. Bana
olan aşkını defalarca kanıtlayan, Gilberte'e feda edeceğim bu
kadın daha önce hiçbir erkeğin yüzüne bakmamıştı, asla âşık
olamayacağını sanıyordu. Ben onun ilk aşkıyım. Herkesin tek-
liflerini reddettiğini bildiğim için, mutluluğu ancak benimle
birlikte tadabileceğini belirttiği o harika mektubunu aldığım-
da, bir türlü kendime gelemedim. Zavallı Gilberte'çiği gözyaş-
ları içinde görmeye tahammül edebilsem, kendimden geçerdim
elbette. Gilberte Rachel'e benzemiyor mu sence?" diyordu. Ger-
çekten de, ikisi arasında belli belirsiz bir benzerlik benim de

gözüme çarpmıştı. Bu benzerlik belki bazı yüz hatları arasındaki (Gilberte’te görünür bir belirtisi olmamakla birlikte, belki ikisinin de Yahudi kökenli oluşundan kaynaklanan) gerçek bir benzerlikti ve Robert, ailesi evlenmesini istediğinde, bu yüzden aynı servete sahip başka kızlara değil, Gilberte’e yönelmiş olabilirdi. Aralarındaki benzerliğin bir nedeni de, Gilberte’in adını bile bilmediği Rachel’in fotoğraflarını tesadüfen bulmuş olması ve Robert’in hoşuna gitmek için, eski metresinin tipik alışkanlıklarını taklit etmesiydi; saçına hep kırmızı kurdeleler, koluna siyah kadifeden bir şerit takıyor ve esmer görünmek için saçını boyuyordu. Sonra, kederin yüzünü çokerttiğine hükmedip bu konuda bir şeyler yapmaya çalışıyordu. Bazen ölçüyü kaçıırıyordu. Robert’in yirmi dört saatliğine Tansonville’e geleceği bir akşam, Gilberte sofraya o kadar tuhaf, hem eskisinden, hem de her günkünden o kadar farklı bir görünümle oturdu ki, karşımda bir oyuncu, bir Théodora varmış gibi şaşırdım kaldım. Ondaki değişikliği anlayabilme gayreti içinde, istemediğim halde gözlerimi kendisinden ayıramadığımı farkındaydım. Merakım az sonra, Gilberte burnunu sildiğinde, onca özen göstermesine rağmen tatmin oldu. Mendilini zengin bir paletle dönüştüren çeşitli renkler sayesinde, baştan aşağı boyanmış olduğunu anladım. Gülen bir ağza dönüştürmeye çalıştığı, kendisine yakıştığını zannettiği o kanayan ağzın sırrı anlaşılmıştı; trenin varış saati giderek yaklaşmaktaydı; kocası gelecek miydi, yoksa M. de Guermantes’in esprili formülüyle, “GELEMİYORUM, YALANI YAKINDA GÖNDERECEĞİM” şeklinde ifade ettiği telgraflardan birini mi gönderecekti, bunu bilemeyen Gilberte’in yanakları kızıl allığın altında terleyip solmakta, gözlerinin altı morarmaktaydı.

Robert eski içten yakınlığıyla taban tabana zıt, kasıtlı bir şefkatle, bir alkoliğin sesi ve bir oyuncunun tonlamasıyla, “Ah! Biliyor musun, diyordu bana, Gilberte’i mutlu görmek için her şeyimi feda ederdim! Benim için o kadar çok şey yaptı ki! Tahmin edemezsin.” İşin en tatsız tarafı da, Robert’in kendini beğenmişliği idi, çünkü Gilberte’in sevgisi gururunu okşuyor, asıl sevdiğinin Charlie olduğunu söylemeye cesaret edemese de, kendisinden her gün biraz daha fazla para iste-

yen kemancının aşkı hakkında, baştan aşağı uydurma değilse de epeyce abartılmış olduğunu gayet iyi bildiği ayrıntılar anlatıyordu. Sonra da Gilberte’i bana emanet edip Paris’e dönüyordu.

Hâlâ Tansonville’de olduğuma göre, biraz ileri atlayacak olursak, Saint-Loup’yu bir keresinde sosyete de, uzaktan görme fırsatını elde ettim; her şeye rağmen canlı ve çekici olan konuşması bana geçmiş hatırlattığı halde, ne kadar değiştiğini görüp şaşırdım. Giderek annesine benzemekteydi; annesinin yetkin bir eğitim sayesinde mükemmelleştirdiği ve kalıtımla oğluna geçen kibirli ve zarif duruşu Robert’de abartılıp sabitleşmişti; Guermantes’lara özgü delici bakışlar, ona, geçtiği her yeri farkında olmadan, adeta alışkanlıkla, hayvansı bir içgüdüyle incelermiş gibi bir hava verirdi. Hareketsizken bile bütün Guermantes’lardan daha belirgin olan sarışınlığı, güneşli bir günün yaldızlı aydınlığının cisimleşmesiymiş izlenimini uyandıran rengi, tuhaf, ender rastlanan, değerli bir kuşun tüylerini getirirdi akla, o kadar ki, onu bir kuş koleksiyonuna katmak gelirdi insanın içinden; bir de üstelik bu kuşa dönüşmüş ışık harekete geçtiğinde, örneğin bulunduğum bir gece davetinde Robert de Saint-Loup’nun salona girişini gördüğümde, altından bir sorguca benzeyen hafif dağınık saçlarıyla, başını öyle ipeksi, vakur bir dalgalanmayla arkaya atar, boynu insanlarda görülmeyen bir esneklikle, gururla, cilveyle hareket ederdi ki, uyandırdığı yarı sosyetik, yarı zoolojik merak ve hayranlık karşısında insan Saint-Germain muhitinde mi, hayvanat bahçesinde mi bulunduğunu, bir salonda yürüyen bir asilzadeyi mi, kafesinde dolaşan bir kuşu mu seyrettiğini anlayamazdı. Aslında sivri gagalı, keskin bakışlı Guermantes’ların uçucu zarafetine bu dönüş, şimdi tamamen yeni sapıklığının emrindeydi ve soğukkanlılığını korumasına yarıyordu. Bu özelliklerden yararlandıkça, Balzac’ın “teyze” diye adlandırdığı tipe daha çok benziyordu. Hayal gücünüzü biraz kullanacak olursanız, ötüşü de bu yorumu tüyleri kadar pekiştiriyordu. On yedinci yüzyıla has olduğunu düşündüğü cümleler kullanıyor, bu yolla Guermantes tavırlarını taklit ediyordu. Oysa tanımlanması zor, küçücük bir ayrıntı, bu tavırları aynı zamanda M. de Charlus’ünkilere

dönüştürüyordu. Sözünü ettiğim davette, Mme de Marsantes biraz uzağımızdayken, “Bir saniye iznini rica edeceğim, dedi Robert bana. Anneme bir nebze hürmet sunmaya gidiyorum.”

Bana hiç durmadan sözünü ettiği aşka gelince, kendi gözünde önem taşıyan tek aşkı olmakla birlikte, Charlie’ye aşkıyla sınırlı değildi. Bir erkeğin aşkları hangi türden olursa olsun, ilişkide bulunduğu insanların sayısı konusunda daima hata yapılır, çünkü bir yandan, dostluklar yanlışlıkla ilişki olarak yorumlanır, bir yandan da, başka bir hataya düşülerek, kanıtlanmış bir ilişkinin bir diğerini dışladığı sanılır. İki kişi, “Filanca’nın metresini tanıyorum” deyip iki ayrı isim söylerken, ikisi de yanılmıyor olabilir. Sevdiğimiz kadın genellikle bütün ihtiyaçlarımızı karşılamaz, biz de onu sevmediğimiz bir kadınla aldattırız. M. de Charlus’ten kalıtımla Saint-Loup’ya geçen türden aşklara gelince, bunlara eğilimli bir koca, çoğunlukla karısını mutlu eder. Guermantes’lar bu genel kurala istisna teşkil ederdi, çünkü bu eğilimde olanları, aksine, kadınlara düşkünmüş gibi yapardı. Her yerde şu veya bu kadınla görünüp kendi karılarını çileden çıkarırlardı. Courvoisier’ler daha akıllıca davranırdı. Genç Courvoisier Vikontu, yeryüzünde ve tarihte kendi cinsiyetinden birine ilgi duyan yegâne kişi olduğu kanısındaydı. Bu eğilimini şeytandan aldığını zannederek ona direnmiş, harika güzellikte bir kadınla evlenip çocuk sahibi olmuştu. Daha sonra bir akrabası bu eğilimin epeyce yaygın olduğunu kendisine söyleyip iyiliğini daha da ilerleterek onu ihtiyaçlarını tatmin edebileceği yerlere götürdü. M. de Courvoisier bunun üzerine karısını daha da çok sevdi, üreme şevki iyice arttı; karı-koca Paris’te örnek çift olarak gösterilirdi. Saint-Loup çifti için aynı şeyi söylemek mümkün değildi, çünkü Robert eşcinsellikle yetinmek yerine, hiç zevk almadığı halde metresler tutup karısını kıskançlıktan öldürüyordu.

Belki de Morel, aşırı esmer olduğu için, güneş ışınıyla gölge gibi Saint-Loup için zorunlu bir gereklilikti. O köklü ailede, zeki, her türlü cazibeye sahip, sarışın olup da zencilere kimse-nin bilmediği gizli bir eğilim besleyen bir asilzadenin olabileceğini hayal etmek zor değildir.

Robert kendisinin de tercihi olan bu tür aşklar hakkında konuşmaktan daima kaçınırdı. Ben bu konuda bir şey söyleyecek olsam, “Ya! Hiç bilmiyorum” diye, öyle bir kayıtsızlıkla cevap verirdi ki, monoklünü düşürürdü; “en ufak bir fikrim bile yok. Bu konuda bilgi edinmek istiyorsan başkasına başvurmanı tavsiye ederim *azizim*. Ben askerim, işte o kadar. Bu tür konulara karşı ne kadar kayıtsızsam, Balkan Savaşı’nı da o kadar tutkuyla izliyorum. Bir zamanlar sen de savaşların etimolojisiyle ilgilenirdin. O zaman sana söyledim, kimi tipik savaşlar, mesela kanattan kuşatmanın en güzel örneği olan Ulm Savaşı, çok farklı koşullarda bile olsa, mutlaka tekrarlanacaktır. İşte, Balkan Savaşları çok özel savaşlar olmakla birlikte, Lüleburgaz özünde Ulm’dur, kanattan kuşatmadır. Benimle konuşabileceğin konular bunlar. Ama ima ettiğin konular bana Sanskritçe kadar yabancı.”

Robert’in böyle aşağıladığı bu konularda, Gilberte, aksine, kocası olmadığı zamanlarda benimle rahatça konuşuyordu. Kocasıyla ilgili olarak değil tabii, çünkü kocasının eğilimi konusunda hiçbir şey bilmiyor ya da bilmezlikten geliyordu. Ama başkalarıyla ilgili olarak, belki bunu Robert için dolaylı bir mazeret kabul ettiği, belki de kocası dayısı gibi kâh bu konularda katı bir suskunluk sergileyip kâh açılma ve çekiştirme ihtiyacı duyduğundan onu epeyce eğittiği için, rahatça ayrıntıya giriyordu. Başkalarıyla birlikte M. de Charlus’un de adı geçiyordu; Robert muhtemelen Gilberte’e Charlie’nin sözünü etmemekle birlikte, kemancıdan öğrendiklerini karısına şu veya bu şekilde anlatmadan edememişti. Charlie eski hamisine nefretle saldıırıyordu. Gilberte’in hoşlandığı bu sohbetler, adını çok eskiden ilk kez kendisinden duyduğum Albertine’in de, sınıf arkadaşları oldukları sıralar, bu tür eğilimleri olup olmadığını sorma imkânı tanıdı bana. Gilberte bu konuda bana bilgi veremedi. Zaten bu konu uzun süredir ilgimi çekmiyordu. Ama tıpkı hafızasını kaybettiği halde, ara sıra ölmüş olan oğlunu soran bir ihtiyar gibi, ben de düşünmeden bu konuda soru sormaya devam ediyordum.

Ayrıntıya girmeden değinmek istediğim garip bir durum da, o dönemde, Albertine’in bütün sevdiklerinin, ona istedik-

lerini yaptırabilecek kişilerin benimle dost olmak ya da hiç olmazsa ilişki kurmak için ricada bulunmaları, hatta yalvarmalarıydı. Artık bana Albertine'i geri göndermesi için Mme Bontemps'a para teklif etmem gerekmezdi. Bu değişimin artık hiçbir işe yaramayacağı bir zamanda gerçekleşmesi beni çok üzüyordu; üzüntümün sebebi şimdi Touraine'den değil, öbür dünyadan kalkıp gelecek olsa sevinmeyeceğim Albertine değil, âşık olduğum ve göremediğim başka bir genç kadındı. Sevdığım kadın ölse veya aşkım sona erse, bizi bir araya getirebilecek olan herkesin emrime amade olacağını düşünüyordum. Bu arada, onları etkilemek için nafile uğraşıyordum; oysa sevmenin tıpkı masallardaki büyüler gibi bir büyü olduğunu ve büyü kaldırılınca kadar hiçbir şey yapılamayacağını tecrübeyle öğrenmiş olmam gerekirdi – tecrübeyle öğrenmek mümkünse eğer.

“Ne tesadüf, şu sıralar okuduğum kitapta da bu konulara değiniliyor” dedi Gilberte. (Robert'e o esrarengiz, “İkimiz çok iyi anlaşırdık” cümlesinden söz ettim. Hatırlamadığını ve zaten özel bir anlamı olmadığını söyledi.)

“Akrabalarımın seviyesine ulaşmak amacıyla gömüldüğüm eski bir Balzac: *Altın Gözlü Kız*. Ama abes, inanılmaz, kâbus gibi bir şey. Üstelik bir kadın belki başka bir kadın tarafından bu şekilde denetlenebilir, ama bir erkek tarafından, asla. —Yanıyorsunuz, tanıdığım bir kadın sevdiği erkek tarafından resmen hapsedilmişti; hiç kimseyle görüşemiyor, sokağa ancak vefalı hizmetkârlar eşliğinde çıkabiliyordu. —Sizin gibi iyi yürekli bir insan böyle bir olay karşısında dehşete kapılmış olmalı. Biliyor musunuz, Robert'le sizin evlenmeniz gerektiğini konuşuyorduk. Karınız sizin hastalığınızı iyileştirir, siz de onu mutlu ederdiniz. —İmkânsız, ben çok huysuzumdur. —Nereden çıkardınız bunu! —Ciddiyim. Ayrıca bir aralar nişanlıydım, ama evlenmeye karar veremedim bir türlü (sonunda nişanlım benim kararsız ve sorunlu kişiliğim yüzünden evlenmekten kendisi vazgeçti).” Artık sadece dışarıdan baktığım Albertine'le maceramı gerçekten de bu aşırı basit görünüşüyle algılıyordum.

Odama çıktığımda mosmor bir pencerenin içindeki yeşilliklerin ortasında beni beklemiş gibi görünen Combray Kilisesi'ni tekrar bir kez bile ziyaret etmediğimi düşünüp üzüldüm. “Ne yapalım, o zamana kadar ölmezsem, başka sefere giderim” diyordum kendi kendime; tek engel olarak kendi ölümümü görüyor, ben doğmadan önce uzun süre var olmuş, ben öldükten sonra da uzun süre var olacağını zannettiğim kilisenin yok olabileceğini hayalimden geçirmiyordum.

Bir gün, her şeye rağmen Gilberte'e Albertine'den söz açıp, onun kadınlardan hoşlanıp hoşlanmadığını sordum. “Yo! Katiyen. —Ama bir zamanlar onun tuhaf bir kız olduğunu söylerdiniz. —Ben öyle mi demişim? Yanılıyor olmalısınız. Hiç sanmıyorum ama, söylemişsem de, aksine delikanlılarla flörtlerini kastetmişimdir. Zaten o yaşı flörtleri de pek ileri gitmiyordu herhalde.” Acaba Gilberte, Albertine'in anlattıklarına inanılacak olursa, kendisinin kadınlardan hoşlandığını ve Albertine'e kur yaptığını gizlemek için mi böyle söylüyordu? Yoksa Albertine'i sevip kıskanmış olduğumu biliyordu da (başkaları çoğunlukla hayatımız hakkında tahminlerimizden çok daha fazla bilgi sahibidir çünkü), onu hâlâ sevdiğimi, kıskandığımı zannederek (başkaları hakkımızda zannettiğimizden çok daha fazla şey bilmenin yanı sıra, varsayımlarında aşırıya kaçabilir ve biz onların hiçbir tahminde bulunmadıkları için yanıldıklarını zannederken abartılı tahminlerde bulunmalarından ötürü yanılabilirler), iyi yürekliliğinden ötürü, kıskanan kişilere hep yapıldığı gibi gözümün önüne bir perde mi çekmeye çalışıyordu? Sebebi ne olursa olsun, Gilberte'in, eski “tuhaf bir kız” yorumuyla başlayıp bugünkü ahlaklı yaşayış iddiasıyla sonuçlanan sözlerinin izlediği yol, Albertine'in sonunda neredeyse Gilberte'le bir macera yaşadıklarını itiraf etmesiyle noktalanmış iddialarının izlediği yolun tam tersiydi. Albertine'in bu itirafı beni Andrée'nin söyledikleri kadar şaşırtmıştı, çünkü küçük çetenin bütün üyeleriyle ilgili olarak, daha onları tanımadan, ahlaksız olduklarını düşünmüştüm; ardından, son derece yoz sandığımız bir çevrede namuslu, aşkın gerçeklerinden neredeyse habersiz bir kız bulduğumuzda çoğunlukla olduğu gibi, tahminlerimde yanıldığımı fark etmiştim. Sonra aynı yolu ters

yönde katedip başlangıçtaki tahminlerimin doğruluğuna hükmetmiştim. Ama belki de Albertine, nasıl Balbec'te erdemliliğiyle beni etkilemek istediye, Paris'te de ahlaksızlığıyla etkilemek istediği için, olduğundan daha tecrübeli görünmek amacıyla öyle söylemişti. Ya da kendisine kadınlardan hoşlanan kadınlardan söz ettiğimde, nasıl bir sohbet sırasında Fourier veya Tobolsk adları geçtiğinde, daha önce hiç duymamış olsak da, bilgiç bir havaya bürünürsek, bu konudaki cehaletini açığa vurmak istememişti belki. Onun “beş yıldız” olmadığını düşünen Mlle Vinteuil'ün arkadaşıyla ve Andrée'yle yan yana, ama aralarında aşılmaz bir duvarla yaşamış ve gerçeği daha sonraları öğrenip –bir edebiyatçıyla evlenip kültürünü geliştirmeye çalışan bir kadın misali– sırf sorularıma cevap vererek beni memnun edebilmek amacıyla bilgi edinmiş ve sorularımın kiskançlıktan kaynaklandığını anlayınca da yüz seksen derecelik bir dönüş yapmış olabilirdi. Ya da bana yalan söyleyen Gilberte'ti. Hatta Robert'in, Gilberte'le asıl ilgi alanını hedefleyerek flört ederken, onun kadınlardan nefret etmediğini öğrenip şimdi başka yerlerde aradığı hazzı bulmayı umarak onunla evlenmiş olabileceği bile geçti aklımdan. Bu varsayımlardan hiçbiri abes değildi, çünkü Odette'in kızı ya da küçük çetenin üyeleri gibi kadınlarda öyle çeşitli eğilimler, aynı anda olmasa bile dönüşümlü olarak bulunur ki, bir kadınla ilişkideyken kolaylıkla bir erkeğe sıırıslıkam aşık olabilirler; gerçek ve belirleyici eğilimi tanımlamak zordur.

Gilberte'ten hâlâ okumakta olduğu için, *Altın Gözlü Kız*'ı ödünç almak istemedim. Fakat evinde geçirdiğim son akşam, uykuya dalmadan önce okumam için verdiği bir kitap, üzerimde kalıcı olmamakla birlikte epeyce güçlü ve karışık bir etki yarattı. Goncourt kardeşlerin günlüğünün yeni bir cildi.

Mumu söndürmeden önce, aşağıda aktaracağım bölümü okuduğumda, bir zamanlar Guermantes tarafında sezdiğim, son akşamına –yola çıkış öncesinde, noktalanacak olan alışkanlıkların verdiği uyuşukluktan sıyrılıp kendimizi yargılamaya çalıştığımız akşamlardan biri– geldiğim bu ziyaret sırasında pekişen bir gerçek, yani edebi yetenekten yoksun oluşum, bana pek de hayıflanacak bir şey değilmiş, edebiyat derin

gerçekleri ortaya koymuyormuş gibi göründü; aynı zamanda edebiyatın zannettiğimden farklı olmasına da üzüliyordum. Öte yandan, kitaplarda anlatılan güzel şeyler benim gördüklerimden daha güzel değilse, beni bir kliniğe hapsedecek olan hastalığımın da o kadar hayıflanacak bir şey olmadığını düşünüyordum. Ama garip bir çelişkiyle, elimdeki kitapta sözü edilen şeyleri görmek istiyordum. Yorgunluktan gözlerim kapanmadan önce okuduğum sayfalar şunlardı:

“Geçen gün, beni evine akşam yemeğine götürmek üzere Verdurin damlıyor; Verdurin: *La Revue*’nün eski eleştirmeni, Whistler kitabının yazarı, eksantrik Amerikalı’nın üslubunu, sanatkârane renklendirmesini gerçekten de büyük hassasiyetle aktaran, resim denen şeyin bütün inceliklerinin, bütün güzelliklerinin âşığı. Ben onunla yola çıkmak üzere giyinirken, ara sıra ürkek bir itirafa dönüşen uzun bir anlatıya giriyor: Fromentin’in ‘Madeleine’iyle evlendikten hemen sonra, morfin bağımlılığı yüzünden yazarlıktan vazgeçmiş ve anlattığına göre karısının salonunun müdavimlerinin büyük çoğunluğu, Verdurin’in yazarlığından tamamen habersizmiş; ona Charles Blanc’dan, Saint-Victor’dan, Sainte-Beuve’dan, Burty’dan, kendisinden çok daha üstün kişilermiş gibi bahsediyorlarmış. ‘Oysa siz Goncourt’lar benim *Salonlar*’ımın karımın ailesinin bir şaheser zannettiği o zavallı *Eski Zaman Ustaları*’ndan ne kadar farklı olduğunu bilirsiniz, Gautier de bilirdi.’ Sonra, sohbetimize arabada devam ederek, batan güneşin son parıltılarıyla tıpatıp eski pastanelerdeki frenküzümü jölesi kulelerine benzeyen Trocadéro kulelerinden geçiyoruz ve Verdurin konağının bulunduğu Conti Rıhtımı’na yöneliyoruz; Verdurin’in dediğine bakılırsa, konak eskiden Venedik büyükelçilerine aitmiş ve şimdi sigara salonu olarak kullanılan salon, adını unuttuğum ünlü bir *palazzo*’dan *Binbir Gece Masalları*’ndaki gibi aynen kaldırılıp Conti Rıhtımı’na getirilmiş; bu *palazzo*’daki kuyunun Meryem Ana’nın taç giyişini tasvir eden bilezik taşı, Verdurin’e göre Sansovino’nun en güzel işlerindenmiş ve şu anda misafirler bu şahesere puolarının küllerini silkiyorlarmış. Gerçekten de klasik resimlerde Venedik’i sarmalayan mehtaba tıpatıp

benzeyen ve Enstitü'nün silüet halindeki kubbesini Guardi'nin tablolarındaki Salute'ye benzeten mehtabın tırşe yeşili ısıltılarla aydınlattığı konağa vardığımızda, Büyük Kanal'ın kenarında olduğum izlenimine kapılıyorum hafiften. Birinci katından rıhtımın görünmediği konağın şekli ve ev sahibinin anlamlı açıklaması da bu izlenimi pekiştiriyor: Meğer Bac Sokağı'nın adı –daha önce aklıma geldiyse şeytan çarpsın– bir zamanlar Miramion rahibelerini Notre-Dame'daki ayinlere taşıyan araba vapurundan geliyormuş. Çocukluğumda, Courmont Teyze'min oturduğu, aylak aylak dolaştığım bu semti yeni baştan sevmeye başlıyorum; Verdurin'lerin konağına neredeyse bitişik olan *Petit Dunkerque*'in tabelası çıkıyor karşıma; Gabriel de Saint-Aubin'in karakalem ve kuru boya bezemelerindeki tasvirler dışında günümüze kalabilmiş nadir dükkânlardan biri olan ve on sekizinci yüzyılda, meraklıların boş vakitlerinde yerli yabancı süs eşyaları ve dükkâna ait bir faturada belirtildiği gibi 'sanat alanında en yeni ürünler' üzerine pazarlık yaptığı *Petit-Dunkerque*'in faturalarından sanıyorum şu anda sadece Verdurin'de ve bende birer örnek var; XV. Louis döneminde, üzerinde hesapların tutulduğu bu tek yapraklı şaheserin antetinde görülen gemilerle dolu dalgalı deniz, 'İstiridyeler ile Davacılar'ın Fermiers Généraux baskısındaki bir illüstrasyonunu andırır. Sofrada beni yanına oturtan ev sahibesi, bütün zarafetiyle, sofrayı sadece Japon krizantemleriyle süslediğini açıklıyor bana, ama bu krizantemlerin yerleştirildiği vazolar çok nadide şaheserlermiş, örneğin tunç bir vazonun üzerindeki kızılımsı bakırdan taç yaprakları, canlı çiçeklerden dökülmüş yaprakları andırıyor-muş. Davetliler arasında Doktor Cottard ve eşi, Polonyalı heykeltıraş Viradobetski, koleksiyoncu Swann ve soylu bir Rus hanım var (of'la biten ismini hatırlayamadığım bir prenses); Cottard, Arşidük Rudolf'a burnunun dibinden ateş eden kişinin prenses olduğunu fısıldıyor kulağıma; prensesin dediğine göre, Galiçya'da ve Kuzey Polonya'nın tamamında, itibarım çok yüksekmış; bir genç kız, talibi *Faustin*'in hayranı değilse, asla evlenme teklifini kabul etmezmiş. Bende doğrusu üstün zekâlı bir kadın izlenimi uyandıran prenses, 'Siz Batılı'lar bunu anlayamazsınız' diye nokt alıyor konuyu, 'bir kadının en mahrem

duygularına bir yazarın nüfuz etmesini anlayamazsınız.' Sakalsız, bıyiksız, uşak favorili, Saint-Charlemagne kutlamalarında sınıf birincileriyle şakalaşan lise ikinci sınıf hocasının tepeden bakan havasıyla espriler yumurtlayan adam, öğretim üyesi Bric-hot'ymuş. Verdurin benim adımla telaffuz ettiğinde, kitaplarımıza aşına olduğunu belirten tek laf etmeyince, Sorbonne'un bizlere karşı örgütlediği, içtenlikle ağırlandığım bir eve bile kasıtlı bir suskunlukla uyuşmazlığı, düşmanlığı taşıyan bu komplo bende öfkeli bir yılgınlık uyandırıyor. Sofraya geçtiğimizde, olağanüstü bir tabak resmigeçidiyle, sanatkârane gevezelikleri bir ziyafette meraklıların kulağını her tür sohbetten daha fazla okşayan porselen sanatı şaheserleriyle karşılanıyoruz –kenarları narçiçeği renginde şeritlerle çevrili, yapraksız, şiş, mavimsi bataklık süsenleriyle, her gün uyandığımda Montmorency Bulvarı'ndan gördüğüm şafağın sabah renkleriyle aynı tonlardaki bir şafağı delip geçen o dekoratif yalıçapkınları ve turnalarıyla Yongzheng tabakları– daha zarif ve cicili bicili üsluptaki, mora çalan mahmur, kansız gülleriyle, parçalı, vişneçürüğü laleleriyle, rokoko karanfilleri veya unutmabenileriyle Saksonya porseleninden tabaklar –incecik menevişli beyaz olukları kafes kafes, yaldızlı çerçeveleri veya kaymaksı düz hamurun üzerinde zarif bir kabartma halindeki yaldızlı kurdeleleriyle Sèvres porseleninden tabaklar– son olarak da, Mme du Barry'nin yabancısı olmadığı Luciennes mersinleriyle bezenmiş gümüşler. Bu tabakların içlerinde sunulan, gerçekten dikkate değer yiyecekler de belki tabakların kendileri kadar nadide: Hafif ateşte özenle pişirilmiş, rahatlıkla diyebilirim ki, Parisliler'in en görkemli ziyafetlerde bulamayacakları, bana Jean d'Heurs'ün usta aşçılarını hatırlatan yemekler. Kaz ciğeri ezmesi bile, genellikle bu adla sunulan yavan kremadan bambaşka bir şey; basit bir patates salatasının Japon fildişi düğmeleri kadar diri, Çinli kadınların yeni tuttukları balıkların üzerine su serpmek için kullandıkları küçük fildişi kaşıklar gibi cilalı patateslerden yapıldığı pek fazla mutfak olduğunu sanmıyorum. Önümdeki Venedik kadehine M. de Montalivet'den alınmış olağanüstü bir Léoville şarabı kırmızı mücevherler gibi dökülüyor; en lüks sofralarda sunulan, tazeliğini yitirmiş, uzun yolculuklarda kılçıkla-

rının şekli sırtlarına kazınmış kalkan balıklarıyla hiç ilgisi olmayan kalkan, gözlerimizin ve çekinmeden söylüyorum, amiyane tabiriyle işkembelerimizin hayal gücüne hitap eder nitelikte ve nice ünlü restoranda beyaz sos adıyla anılan bulamaçla değil, kilosu on frank olan tereyağıyla yapılmış gerçek beyaz sosla hazırlanmış olarak, harikulade bir Jingdezhen tabak içinde geliyor sofraya: Günbatımının koyu kırmızı şeritler halinde yansıdığı bir denizde ilerleyen tuhaf ıstakoz sürüsünün nokta nokta pürtükleri öylesine maharetle resmedilmiş ki, canlı kabuklardan kalıp alınarak yapılmış sanki; tabağın kenarında ise, küçük bir Çinli, oltaıyla karnı gümüşü gök mavisi, büyüleyici renkte, sedefli bir balığı tutmakta. Verdurin'e günümüzde hiçbir prensin vitrininde bulunamayacak bu koleksiyon içerisinde böyle nadide yemekler yemekten büyük haz duyması gerektiğini söylediğimde, ev sahibesi hüzünlü bir tonda, 'Kocamı tanımadığınız belli' diyor. Sonra da kocasının bütün bu güzelliklere kayıtsız bir eksantrik, çatlağın teki olduğunu söylüyor, 'evet, çatlak, kesinlikle çatlak' diye tekrarlıyor; Normandiya'da bir çiftliğin bayağı serinliğinde bir şişe elma şarabı içmeyi bütün bunlara tercih eden bir çatlak. Yöresel renklere düşkünlüğü konuşmasından anlaşılan sevimli ev sahibemiz, eskiden oturdukları Normandiya'yı bize büyük bir coşkuyla anlatıyor; onların Normandiya'sı, Lawrence'in resimlerini hatırlatan mis kokulu ulu ağaçlarıyla, porselene benzeyen pembe ortancalarla çevrili, Japon çamı rengindeki kadifemsi doğal çimleriyle dev bir İngiliz bahçesiymiş; bir köy evinin tamamen dekoratif bir tabelayı andıran, dalları birbirine girmiş iki armut ağacının altındaki kapısının üstüne dökülen uçuk sarı, kırış kırış güller, Gouthière'in elinden çıkma tunçtan bir duvar lambasının çiçekli dalındaki kıvrımları getirirmiş akla; onların Normandiya'sı, tatildeki Parisliler'in hayalinden bile geçmeyen, özel arazilerin kapıları sürgülü çitleriyle korunan bir yermiş; Verdurin'ler o sürgülü kapıların hepsini açmaktan geri kalmadıklarını itiraf ediyorlar. Günün sonunda, bütün renkler mahmur mahmur solarken, tek ışık kaynağı neredeyse pıhtılaşmış, mavimsi bir ayran rengindeki denizken (Flaubert'in kardeşimle beni Trouville'e götürdüğünü söylediğimde, ev sahibemiz, 'Ha-

yır, hayır' diye, kendinden geçercesine itiraz ediyor, 'sizin bildiğiniz denizle hiç alakası yok; katiyen alakası yok, benim sizi götürmem gerekir, aksi takdirde hiç göremezsiniz') gerçekten birer orman oluşturan ormangüllerinin pembe tülleri arasından geçerek, kocasında korkunç astım krizlerine yol açan –'evet' diye ısrar ediyor ev sahibemiz, 'resmen astım krizleri' – sardalya konservesi fabrikalarının kokusuyla sarhoş olarak eve dönerlermiş. Bunun üzerine, ertesi yaz yine aynı yere gidip yok pahasına kiraladıkları eski bir manastırı muhteşem bir ortaçağ evine dönüştürerek, burada kalabalık bir sanatçı kolonisini misafir etmişler. Doğrusu onca seçkin muhitte bulunmasına rağmen, konuşmasında halktan bir kadının açık saçıklığını korumayı bilmiş, nesneleri hayalinizde canlandırabildiğiniz renklerle aktaran bu kadını dinledikçe, orada yaşadığını itiraf ettiği hayat ağzımı sulandırıyor; herkesin kendi hücrelerinde çalışıp öğle yemeğinden önce iki şömineli dev salonda toplaşarak üst düzeyde sohbetlere girişmeleri, sosyete oyunları oynamaları, Diderot'nun *Mademoiselle Volland'a Mektuplar* adlı şaheserinde anlattığı hayatı düşündürüyor bana. Öğle yemeğinden sonra, sağanak, fırtına dinlemez, güneş yüzünü gösterdiğinde veya ışıltılı bir yağmurda, hep birlikte dışarı çıkarlarmış; on sekizinci yüzyılda öylesine sevilen bitkisel güzelliği kapının önüne kadar getiren ve asırlık gürgenlerden oluşan muhteşem yolun, dallarında çiçek tomurcukları yerine yağmur damlacıkları taşıyan çalıların boğumları, yağmurda süzülen ışıktaki iyice belirginleşirmiş. Beyaz bir gülün Nymphenburg porseleninden minicik, şirin bir küveti andıran tacında yıkanan, serinlik âşığı bir şakrakuşunun şırıltılarını dinlemek için dururlarmış. Elstir'in o yöreye ait manzara ve çiçekleri ne kadar zarif pastel-lerle resmettiğini Mme Verdurin'e söylediğimde, başını öfkeyle arkaya atıp, 'Bütün bunları ona tanıtan bendim' diyor; 'hepsini, anlıyor musunuz, hepsini, köşede bucakta kalmış ilginç yerleri, bütün konularını; bizi terk ettiğinde yüzüne vurdum bunu, değil mi Auguste? Resmettiği bütün konuları. Nesneleri öteden beri tanırdı, haksızlık etmeyelim, bunu kabul ederim. Ama hayatında çiçek görmemişti; hatmiyle gülhatmiyi birbirinden ayıramazdı. İnanmayacaksınız ama, ona yasemini tanımayı ben

öğrettim.' İtiraf etmek gerekir ki, sanat eleştirmenlerinin en önemli çiçek ressamı kabul ettiği, hatta Fantin-Latour'dan üstün gördüğü Elstir'in karşısında duran kadın olmasa, belki hayatta bir yasemin resmi yapamayacağını düşünmek, çok ilginç. 'Evet, yasemin, yemin ederim; bütün o gül resimlerini bizim evde ya da benim kendisine götürdüğüm güllere bakarak yapmıştır. Bizim evde adı hep Monsieur Tiche olmuştur; burada asla büyük adam muamelesi görmedi, Cottard'a sorun, Brichtot'ya sorun, kime isterseniz sorun. Böyle bir şeye kendi bile gülerdi. Ona çiçeklerini düzenlemeyi ben öğretirdim, başlangıçta bir türlü beceremezdi. Hiçbir zaman bir buket oluşturmayı bilemedi. Seçim yapamazdı, bu konuda doğuştan zevk sahibi değildi; benim, "Hayır, onun resmini yapmayın, zahmetine değmez, şunu çizin" demem gerekirdi. Ah! Keşke çiçek düzenleme konusunda olduğu gibi hayatını düzenleme konusunda da bizim sözümüzü dinleyip o rezil evliliği yapmasaydı!' Ve ansızın ev sahibemiz geçmişe dönük bir tahayyülün alevlendirdiği bakışlarıyla, bluzunun tüylü kollarını sinirli sinirli çekiştiren gergin parmaklarıyla, acılı duruşuyla, sanırım hiç resmedilmemiş, olağanüstü bir tabloya, bir kadının bütün inceliği ve iffe-tiyle isyan eden bir dostun öfkeli hassasiyetini, zaptedilmiş itirazlarını anlatan bir resme dönüşüyor. Sonra bize Elstir'in kendisi için yaptığı harika Cottard ailesi portresinden bahsediyor; ressamla bozuştığında resmi de Luxembourg Müzesi'ne hibe ettiğini söylüyor ve kumaşın o güzelim harelenişini ortaya çıkarmak için erkeği frakla, kadını da halıların, çiçeklerin, meyvelerin ve küçük kızların balerin tütülerini andıran tül elbiselerinin kıpır kıpır pastel tonlarının ortasında bir dayanak oluşturan kadife elbisesiyle resmetme fikrini Elstir'e kendisinin verdiğini itiraf ediyor. Ressamın övgülere boğulmasına yol açan saç tarama fikri de ev sahibemize aitmiş; kadını kendini sunarken değil, gündelik hayatın mahremiyetinde yakalanmış gibi resmetme amacı taşıyormuş. 'Ona hep söyledim; kadının kimse tarafından görülmediğini zannettiği bir anda, taranırken, yüzünü silerken, ayaklarını ısıtırkenki hareketleri çok ilginçtir, tam anlamıyla Leonardovari bir zarafet içerir!'"

“Ne var ki, Verdurin’in aslında son derece sinirli bir yapıya sahip olan karısının sağlığı açısından, bu geçmiş kızgınlıkların uyanmasının zararlı olduğunu hatırlatan bir işareti üzerine, Swann dikkatimi ev sahibemizin boynundaki siyah inci kolyeye çekiyor; Henriette-Anne’in Mme de La Fayette’e hediyesi olan bu inci kolyeyi Mme Verdurin bir müzayedede, bembeyazken satın almış, ama Verdurin’lerin adını hatırlamadığım bir sokaktaki evinde çıkan ve evin bir bölümünün yok eden yangından sonra, inciler bir kutunun içinden simsiyah halde çıkmış. Swann, ‘Bu incileri Mme de La Fayette’in bir portresinden tanıyorum, diyor ve davetlilerin şaşkınlık nidaları arasında, evet, aynı kolye onun boynunda resmedilmiştir, kesinlikle, diye ısrar ediyor, Guermantes Dükü’nün koleksiyonunda bulunan otantik bir portre.’ Swann bu koleksiyonun dünyada bir eşi daha bulunmadığını belirterek benim de onu mutlaka görmem gerektiğini söylüyor; bu koleksiyon ünlü düke teyzesi Mme de Beausergent’dan miras kalmış, çünkü daha sonra Mme d’Hatzfeldt adını alan ve Villeparisis Markizi’yle Hannover Prensesi’nin kız kardeşi olan teyzesinin en sevdiği yeğeniymiş; zaten kardeşimle ben de, dükü bir zamanlar prensesin evinde Basin adlı sevimli bir yumurcak olarak tanıyıp çok sevmiştik. Bunun üzerine Doktor Cottard, seçkinliğini ortaya koyan keskin zekâsını sergileyerek inci kolye hikâyesine dönüyor ve bu tür felaketlerin insan beyninde de, cansız varlıklardaki değişimlere tıpatıp benzer değişimlere yol açtığını açıklıyor; birçok hekimde rastlanamayacak bir felsefi yaklaşımla, Mme Verdurin’in oda hizmetkârını örnek gösterip, söz konusu yangında ölümden dönen hizmetkârın yaşadığı korku sonucunda bambaşka bir adama dönüştüğünü, hatta elyazısının bile tamamen değiştiğini, o sırada Normandiya’da bulunan efendilerine mektup yazıp yangını haber verdiğinde, Verdurin’lerin yazısını tanıyamayıp biri kendilerine şaka yapıyor zannettiklerini anlatıyor. Cottard’ın dediğine göre, değişen sadece elyazısı değilmiş; o güne kadar gayet mazbut bir adamken, ayyaşın teki olup çıkmış ve Mme Verdurin işine son vermek zorunda kalmış. Ev sahibemizin zarif bir işareti üzerine, yemek salonundan Ve-

nedik kökenli sigara salonuna taşınan etkileyici konferansına devam eden Cottard, bize şahit olduğu kişilik bölünmelerini anlatıyor; evime getirmeyi teklif etme nezaketini gösterdiği bir hastası varmış ki, içindeki ikinci kişiliği uyandırmak için, doktorun şakaklarına dokunması yeterliymiş; bu ikinci hayata geçtiğinde, hasta ilk hayatıyla ilgili hiçbir şeyi hatırlamıyormuş ve ilk hayatında son derece namuslu bir adam olduğu halde, serserinin teki olduğu ikinci hayatında hırsızlık nedeniyle defalarca tutuklanmış. Bu konuda Mme Verdurin parlak bir fikir ortaya atıp, tıbbın tiyatroya şimdikinden daha gerçek konular sunabileceğini, olay örgüsündeki mizahın patolojik yanılırlara dayandırılabilirliğini söylüyor; laf lafı açıyor, Mme Cottard da, çocuklarının en büyük gece eğlencesi olan hikâyelerin yazarı İskoçyalı Stevenson'ın buna çok benzer bir fikri bir eserinde kullandığından bahsediyor; ardından Swann kesin bir iddia atıyor ortaya: 'Stevenson muthiş bir yazardır, sizi temin ederim Monsieur de Goncourt, en büyük yazarlarla boy ölçüşebilecek niteliktedir.' Sonra sigara içtiğimiz salonun eski Barberini sarayından getirilmiş armalı tavanına hayranlığımı belirtip, bir taş kâsenin 'londres'lerimizle külüyle giderek kararmasına hayıflandığımı belli ettiğimde, Swann, Bonaparte aleyhtarı görüşlerine rağmen Guermantes Dükü'nün mülkiyetinde bulunan, Napoléon'a ait kimi kitaplarda görülen benzer lekelerin imparatorun tütün çiğnediğinin bir kanıt olduğunu söyleyince, her konuda gerçekten keskin bir merak sergileyen Cottard, o lekelerin katiyen tütün lekesi olmayıp –'kesinlikle değil' diye kendinden emin bir tavırla ısrar ediyor– Napoléon'un karaciğer ağrılarını bastırmak için daima, savaşta bile, elinde meyankökü pastilleriyle dolaşmasından kaynaklandığını belirtiyor. 'Çünkü Napoléon karaciğer hastalığından mustarıptı ve bu yüzden öldü' diye sözlerini nokt alıyor doktor."

Bu noktada okumayı kestim, çünkü ertesi gün yola çıkıyordum; zaten her gün vaktimizin yarısında emrinde olduğumuz diğer efendimin beni çağırdığı saattti. Bu efendinin bize yüklediği görevi gözlerimiz kapalı yerine getiririz. Her sabah bizi

öbür efendimize teslim eder, çünkü aksi takdirde, ona gereği gibi hizmet edemeyeceğimizi bilir. Zihnimiz uyandığında, kölelerini son sürat işe koşmadan önce yatıran efendinin hizmetinde neler yapmış olabileceğimizi merak ederiz; en açık gözlü olanlarımız, görevleri biter bitmez gizlice bakmaya yeltenirler. Ama hemen harekete geçen uyku, görmek istedikleri şeyin izlerini silmek için onlarla mücadele eder. Bunca yüzyıldan sonra, bu konuda bildiklerimiz pek azdır.

Goncourt'ların günlüğünü kapadım. Edebiyatın gücü! Cottard'larla tekrar görüşüp onlara Elstir hakkında ayrıntılı sorular sormak, hâlâ ayaktaysa, *Petit Dunkerque* adlı dükkânı görmek, Verdurin'lerin bir akşam yemeğe gittiği konağını ziyaret etmek için izin almak isterdim. Ama belli belirsiz bir sıkıntı vardı içimde. Dinlemeyi ve yalnız değilsem bakmayı asla öğrenemediğimi kendimden hiç gizlememiştim elbette. Benim gözlerim yaşlı bir kadının inci kolyesini görmez, o kolye hakkında söylenenler kulağımdan içeri girmezdi. Yine de o insanların hepsini gündelik hayatlarında tanımış, onlarla birçok kez akşam yemeği yemiştım; bunlar Verdurin'lerdi, Guermantes Dükü'ydü, Cottard'lardı, hepsi de bana gayet sıradan görünmüş, Basin'in Mme de Beausergent'in sevgili yeğeni, harikulade genç kahramanı olduğunu aklından bile geçirmemiş büyükanem gibi ben de onların hepsini yavan bulmuştım; her birinin tek tek bütün bayağılıklarını hatırlıyordum...

Ve bunlar, hepsi bir yıldız mı olacaktı geceleri?

Tansonville'den ayrılmadan önceki gece okuduğum Goncourt'dan birkaç sayfanın edebiyat aleyhinde zihnimde uyanıdırabileceği itirazları bir süreliğine bir kenara bırakmaya karar verdim. Söz konusu hatıra yazarının saflığını bir yana bıraksam da, çeşitli açılardan içim rahat edebilirdi. Her şeyden önce, bizzat benim açımdan, günlüğün acımasızca ortaya koyduğu bakma ve dinleme yetersizliğim, her şeye rağmen mutlak değildi. İçimde bakmayı az çok bilen bir şahsiyet vardı, ama bu şahsiyet sürekli değildi, ancak beslenip sevineceği, birçok şey tarafından paylaşılan, ortak, genel bir öz ortaya çıktığı zaman can-

lanırdı. Bu durumda içimdeki şahsiyet bakıp dinlerdi, ama bunu belirli bir derinlikte yaptığından, gözlem açısından bir yararı olmazdı. Nasıl ki bir geometri bilgini nesneleri algılabılır niteliklerinden arındırıp sadece doğrusal altkatmanı görürse, ben de insanların anlattıklarını duymazdım, çünkü beni ilgilendiren, ne demek istedikleri değil, bunu nasıl söyledikleri, söyleyiş biçimlerinin ortaya koyduğu kişilikleri veya gülünçlükleriydi; daha doğrusu, beni asıl ilgilendiren şey, özel bir haz aldığım için daima araştırmalarımın özel hedefi olan, birden fazla kişiye özgü ortak özelliklerdi. Ancak böyle bir özelliği fark ettiğimde –görünürde heyecanla konuşup mutlak manevi uyusukluğumu başkalarından gizlesem de o âna kadar uykuda olan– zihnim bir anda neşeyle ava çıkardı, ama o zaman da takip ettiği şey –örneğin farklı mekân ve zamanlarda Verdurin salonunun kimliği– yarı derin bir konumda, görüntünün ötesinde, biraz daha gerideki bir bölgede olurdu. Bu yüzden de, insanların görünürdeki, resmedilebilir cazibesini yakalayamazdım, çünkü tıpkı bir kadının dümdüz karnının altında onu kemiren iç organ hastalığını gören bir cerrah gibi, yüzeyde durma yetisinden yoksundum. Akşam yemeği davetlerine gitmemin bir yararı yoktu, davetlileri görmezdim, çünkü onlara baktığımı zannederken, röntgenlerini çekerdim.

Sonuç olarak, bir akşam yemeğinde, davetlilere ilişkin bütün gözlemlerimi birleştirerek çizdiğim desenin oluşturduğu psikolojik yasalar bütününde, davetlinin sözlerinin taşıdığı değer neredeyse hiç yer almazdı. Peki ama, portre oluşturmak niyetiyle çizmediğim portreler bu yüzden tamamen geçersiz mi sayılmalıydı? Resim alanında, bir portre hacme, ışığa, harekete ilişkin çeşitli doğruları ortaya koyuyorsa, aynı kişinin ilk portrede yer almayan binlerce ayrıntıyı titizlikle aktaran, bambaşka bir portresinden daha mı değersiz olmak zorundadır? İlk portrede çirkin zannettiğimiz modelin büyüleyici bir güzelliği olduğunu ikinci portrede fark etmemiz, belgesel, hatta tarihsel bir önem taşıyabilir, ama katiyen sanatsal bir doğru değildir.

Ayrıca tek başıma olmadığım zamanlar, daha önce zihni mi meşgul eden, sanata dair bir meseleyi veya kıskanç bir

şüpheyi aydınlığa kavuşturmak üzere soruşturma yapmak amacıyla insan içine çıkmamışsam eğer, havailiğim yüzünden, dinleyerek öğrenmek yerine gevezelik ederek eğlendirmeyi tercih ediyordum. Okuyarak arzulamadığım, önceden kafamda tasarlayıp sonra gerçeğiyle karşılaştırmak istemediğim şeyi görmekten âcizdim. Goncourt'un yazdıkları ortaya koymuş olmasaydı da zaten biliyordum ki, nesnelere veya insanlara dikkatimi yoğunlaştıramamış, ama sonra, aynı nesne veya insanın sureti, tek başımayken, bir sanatçı tarafından bana sunulduğunda, onunla tekrar karşılaşabilmek için kilometrelerce yol katetmeyi, hatta ölümü göze alabileceğimi kim bilir kaç kez düşünmüştüm! İşte o zaman, hayal gücüm harekete geçmiş, resmetmeye başlamıştı. Bir yıl önce karşısında esnediğim şeyin arzusuyla yanarak onu hayalimde canlandırmış, yüreğim sıkışarak, "Onu gerçekten hiç göremeyecek miyim? Görmek için neler vermezdim!" demiştim.

"Artık tek bir şahidi kalmamış bir toplumun son temsilcileri" diye tanımlanan insanlar hakkında, bunlar sadece yüksek sosyete mensupları olsalar bile, bir yazı okuduğunuzda, "Bu kadar önemsiz bir insan hakkında ne çok söz söyleniyor, ne övgüler düzülüyor! Sırf gazete ve dergileri okuyup adamın kendisini görmüş olmasam, onu tanımadığıma hayıflanacaktım!" diye haykırabilirsiniz elbette. Ama ben gazetelerde bu tür yazılar okuduğumda, daha ziyade, "Gilberte veya Albertine'le buluşmaktan başka bir şey düşünemezken bu beyefendiye daha fazla dikkat etmemiş olmam ne büyük talihsizlik! Ben onu can sıkıcı bir sosyete mensubu, basit bir figüran zannetmiştim, meğer bir şahsiyetmiş!" diye düşünme eğilimindeydim.

Goncourt'dan okuduğum birkaç sayfa, bu eğilimime hayıflanmama sebep oldu. Çünkü bu sayfalardan, hayatın bize okumanın değerini azımsamayı öğrettiği ve yazarın methettiği şeyin pek de değerli olmadığı sonucunu çıkarabilirdim; ama tam tersine, okumanın bize hayatın değerini gözümüzde yükseltmeyi öğrettiği, daha önce takdir edemediğimiz bu değerın boyutlarını kitap sayesinde kavrayabildiğimiz sonucunu da çıkarabilirdim pekâlâ. Bir Vinteuil'le, bir Bergotte'la beraberlikten

pek de fazla zevk almamış olmamızın üzüntüsünü atlatabiliriz icabında. Birinin utangaç tutuculuğu, diğerinin tahammül edilmez kusurları, hatta bir Elstir'in ilk başlardaki özentili bayağılığı (Goncourt'ların *Günlük*'ü sayesinde, Elstir'in bir zamanlar Verdurin'lerde nutuklarıyla Swann'ı bunaltan "Monsieur Tiche"nin ta kendisi olduğunu öğrenmiştim) onların aleyhinde bir kanıt sayılamaz, çünkü dehalari eserleri tarafından kanıtlanmıştır. Onlar açısından, bizim hoşlanmadığımız dostluklarının cazibesini ortaya koyan hatıratların mı, yoksa bizim mi yanıldığımız pek önemi olmayan bir meseledir, çünkü yanılan hatıratın yazarı olsa bile, bu, böyle dehalari üreten hayatın değerini düşürmez. (Nadir rastlanan Elstir örneğinde olduğu gibi, üstün seviyede bir zevke ulaşmadan önce kendi çevresindeki sanatçıların sinir bozucu konuşma biçimini benimsememiş bir dâhi var mıdır? Mesela Balzac'ın mektupları, Swann'ın öldürseler kullanmayacağı türden bayağı ifadelerle dolu değil midir? Buna rağmen, son derece incelikli, her tür aşağılanabilir gülünçlükten arınmış olan Swann, *Kuzin Bette*'i ve *Tours Papa-zı*'nı yazamazdı muhtemelen.)

Deneyimin zıt kutbunda, Goncourt *Günlük*'ünün bitmez tükenmez malzemesini oluşturan ve okuru yalnız geçirdiği geceler boyunca oyalayan en ilginç anekdotların yazara okudukça tanışmasına gıpta ettiğimiz davetliler tarafından anlatılmış olması ve buna karşılık, aynı şahısların bende ilginç bir anı olarak hiçbir iz bırakmamış olması da pek açıklanamaz bir şey değildi. Anekdotların ilginçliğinden yola çıkarak, anlatanın da muhtemelen seçkin biri olduğu sonucuna varan Goncourt'un saflığına rağmen, vasat insanların kendi adlarına hayatları boyunca ilginç şeyler görmüş veya işitmiş olmaları ve aktarmaları pekâlâ mümkündü. Goncourt görmeyi de, dinlemeyi de biliyordu; ben bilmiyordum.

Esasen bütün bu ayrıntıları tek tek değerlendirmek gerekirdi. Hiç kuşku yok ki, M. de Guermantes, Mme de Beauségent'in hatıralarından yola çıkarak büyükannemin tanışmayı çok istediği ve bana taklit edilmesi imkânsız bir örnek olarak sunduğu çocukluk zarafetinin timsali izlenimi uyandırmamıştı bende. Ama Basin'in o sırada yedi yaşında olduğunu, yazarın yeğeni ol-

duğunu ve birkaç ay sonra boşanacak da olsa, bir kocanın karısını mutlaka methettiğini unutmamak gerekir. Sainte-Beuve en güzel şiirlerinden birini akla gelebilecek her türlü yeteneğe ve inceliğe sahip bir çocuğun, o sıralar muhtemelen on yaşında bile olmayan Mlle de Champlâtreux'nün bir çeşme başındaki görüntüsüne hasretmiştir. Bir şiir dehası olan Noailles Kontesi, kayınvalidesine beslediği bütün sevgiye ve saygıya rağmen, genç kızlık soyadı Champlâtreux olan Noailles Düşesi'nin portresini kaleme alsaydı, mümkündür ki bu portre, Sainte-Beuve'ün elli yıl önce çizdiği portreye taban tabana zıt olurdu.

Belki en şaşırtıcı olan, iki zıt kutbun arasında kalan kişilerdi; onlar hakkında anlatılanlar, ilginç bir anekdotu korumuş olan bir hafızadan daha fazla şeye sahip olduklarını ima etse de, bu kişiler, Vinteuil'ler ve Bergotte'lar gibi eserleriyle değerlendirilme imkânı sunmazlar, çünkü kendileri bir eser yaratmamışlar, sadece –kendilerini gayet vasat bulan bizleri hayrete düşürecek şekilde– başkalarının eserlerine ilham kaynağı olmuşlardır. Bir müzede, muhteşem Rönesans tablolarından bu yana görülmüş en etkileyici zarafet ve seçkinlik örneği olarak algılanabilecek olan salonun gülünç bir küçük burjuvanın salonu olmasını anlayabilirdim; o salonun sahibesini, eteğinin dantellerle bezenmiş, kadifeden şatafatlı kuyruğu Tiziano'nun en güzel eserleriyle boy ölçülebilecek bir ayrıntı olan küçük burjuvayı tanımış olmasam, tablonun karşısında dururken, ona gerçek hayatta yaklaşılabilmeyi hayal edeceğimi, ressamın sanatına ilişkin, tablonun bana ifşa etmediği en değerli sırları ondan öğrenmeyi umacağımı düşünebilirdim. Bir zamanlar en esprili, en tahsilli, en nüfuzlu kişilerin değil, (çağdaşları Swann'ı ondan daha esprili, Bréauté'yi ondan daha bilgili bulsalar bile) bir aynaya dönüşüp, vasat bir hayat da olsa, hayatını yansıtmayı becerebilen kişinin bir Bergotte olabildiğini anladığıma göre, aynı şey ressamın modeli için daha da geçerli olmalıydı. Her şeyin resmini yapabilecek olan ressamın içinde güzellik aşkı uyandığı zaman, güzel kollar çıkarabileceği zarafetin, seçkinliğin modelini kendisinden biraz daha zengin insanlar sağlayacaktır ona; tablolarını elli franga satan, dehası anlaşılamamış bir sanatçı olarak ken-

di atölyesinde genellikle bulunmayan şeyleri onların evinde bulacaktır: Eski ipek kaplamalı mobilyalarla, çok sayıda lambayla, güzel çiçeklerle, güzel meyvelerle ve güzel elbiselerle dolu bir salon – görece mütevazı veya (kendilerinin varlığından bile habersiz) gerçekten parlak konumdaki kişilere mütevazı görünecek, ama bu yüzden de tanınmamış bir sanatçıyla ilişki kurmaya, onu takdir edip evlerinde ağırlamaya, tablolarını satın almaya daha yatkın, portrelerini papa ve devlet başkanları gibi akademisyen ressamalara yaptıran aristokratlardan daha ulaşılır insanlar. Günümüze ait seçkin bir evin ve güzel gece elbiselerinin şiirselliğini gelecek nesillere taşıyacak olan, Cot ya da Chaplin imzalı Sagan Prensesi veya La Rochefoucauld portresinden ziyade Renoir imzalı yayıncı Charpentier'nin salonu tablosu değil midir? Bizlere en muhteşem zarafet ve şıklık görüntülerini sunmuş olan sanatçılar, çoğu kez bu görüntüleri oluşturan unsurları, çağının seçkinlik timsali olan kişilerden toplamamışlardır, çünkü bu parlak şahsiyetler genellikle portrelerini tablolarında farkedemedikleri bir güzelliğin öncüsü olan, bilinmedik bir ressama yaptırmazlar; onun yarattığı güzellik, kitlelerin gözünün önünde, bir hastanın gerçekten karşısında bulunduğu inandığı sanrılar gibi uçuşan, bayat bir güzellik klişesi tarafından gizlenir. Ama ayrıca, tanıdığım bu vasat modellerin, hayran olduğum kimi düzenlemeleri esinlemiş, tavsiye etmiş olmaları, aralarından birinin tablolarındaki varlığının model olmanın da ötesinde, resimlere dahil edilmek istenen bir dost olduğuna işaret etmesi beni şüpheyne düşürüyordu; Balzac kitaplarında kendilerini tasvir etmiş veya kitaplarını hürmetinin ifadesi olarak onlara ithaf etmiş olduğu için, Sainte-Beuve ve Baudelaire en güzel dizelerini onlara hasrettiği için tanışmamış olduğumuza hayıflandığımız bütün insanlar, hele hele bütün Récamier'ler ve Pompadour'lar acaba bana sıradan insanlar gibi mi görünürdü, diye düşünüyordum; bunun sebebi bende doğuştan gelen bir bozukluk olabilirdi, ki öyleyse, hasta oluşuma ve yanlış tanıdığım onca insanı tekrar göremeyeceğime öfkeleniyordum; ya da bu kişiler bütün cazibelerini edebiyatın yanıltıcı büyüüne borçluydular; eğer öy-

leyse, zaten yanlış yolu tutmuşum demekti ve ilerleyen hastalığım yüzünden bugün yarın ilişkilerimden, seyahatten, müzelerden vazgeçip bir kliniğe yatmak zorunda kalacağım için üzölmeme gerek yoktu. Fakat belki de hatıratlar sadece çok yeniyken, hem entelektöel, hem de sosyetik şöhetler süratle yok olduğunda bu yanıltıcı özelliğē, sahte parlaklığa sahip oluyorlar (daha sonra bu gömölüşle mücadele eden bilgi, üst üste yığılan unutulşlardan binde birini bile canlandırmayı başarabilir mi?)

*

Kimileri edebi yetenekten yoksun oluşumdan ötürü duyduğum üzüntüyü azaltan, kimileri de artıran bu düşünceler uzun yıllar boyunca hiç aklımdan geçmedi; yazma projesinden tamamen vazgeçtiğim bu yılları Paris'ten uzakta bir klinikte tedavi görerek geçirdim, ta ki 1916 yılının başında, kliniğın tıbbi personel bulma imkânı kalmayınca kadar.

Paris'e döndüğümde, ileride de göreğēimiz gibi Ağustos 1914'te tıbbi kontrol için uğradığım Paris'ten –ki sonra yeniden kliniğime dönmüştüüm– çok farklı bir şehir buldum karşımda. 1916'daki dönüşümün ilk akşamlarından birinde, o sıralar ilgi duyduğum tek şey olan savaş hakkında insanların neler konuştuğunu merak ederek, yemekten sonra Mme Verdurin'i ziyarete gittim; ne de olsa o ve Mme Bontemps, Direktuar'ı hatırlatan savaş dönemi Paris'inin kraliçeleriydiler. Sanki az miktarda mayanın filizlenmesi sonucu, görünürde kendiliğinden bir üremeyle, genç kadınlar bütün gün Mme Tallien'in dönemindeki gibi silindir biçimli yüksek türbanlarla dolaşılıyor, yurtseverlik icabı, kısacık eteklerinin üzerine dümdüz, koyu renk, pek "savaşçı" Mısır tunikleri geçiriyorlardı; Talma'nın Yunan trajedilerinde giydiğē kalın tabanlı, yüksek ayakkabıları hatırlatan kayışlı ayakkabılar veya sevgili askerlerimizimizin tozluklarını hatırlatan uzun tozluklar giyiyorlardı; dediklerine bakılırsa, askerlerin göz zevkine hitap etsin diye, "dökümlü" gece elbiselerinden vazgeçemedikleri gibi, hammaddesi ordudan gelmesede, orduda işlenmiş olmasa da, motifleriyle orduyu hatırlatan mücevherler takıyorlardı; Mısır seferini hatırlatan Mısır takıların yerine obüs veya 75 milimetrelik mermi kovanı parçaların-

dan yapılma yüzük ve bilezikler, bir askerin barınağında cila-
layarak üzerlerindeki Kraliçe Victoria profilini Pisanello'nun
elinden çıkma profillere benzettiği iki İngiliz parasından olu-
şan çakmaklar kullanılıyordu. Yine sürekli cephedeki askerleri
düşündükleri için, kendi yakınlarından biri can verdiğinde
matem kıyafeti giymiyor, kederlerinin “gururla iç içe” olduğu
bahanesiyle, beyaz İngiliz krepinden (çok zarif görünümlü,
“bütün umutları canlandıran”, kesin zafere olan yenilmez
inançlarını gösteren) bir bone takıyor, eskiden giyilen kaşmirin
yerine saten ve ipek muslin giyiyor, hatta “Fransız kadınlarına
hatırlatılması gerekmeyen incelik ve usule uygunluktan ayrıl-
madan” incilerini de takmaya devam ediyorlardı.

Başta Louvre olmak üzere bütün müzeler kapalıydı; bir ga-
zetedede “olağanüstü bir sergi” başlığını görüp de bir resim sergi-
sinden değil, kıyafet sergisinden bahsedildiğinden kuşku duy-
mak mümkün değildi; zaten bu kıyafetlerin amacı da, “Parisli
kadınların fazlasıyla uzun zamandır mahrum olduğu sanatın
yüce hazları”nı canlandırmaktı. Şıklık ve hazza işte bu şekilde
geri dönmüştü; sanatın yokluğunda onun yerini alan şıklık,
kendini mazur göstermeye çalışıyordu; tıpkı 1793'te, Devrim
Salonu'nda sergi açan sanatçıların, “ittifak halindeki Avrupa
özgürlüğün topraklarını kuşatırken bizim sanatla uğraşmamız
ağırbaşlı cumhuriyetçilere garip görünse de” bunun yanlış ol-
duğunu ifade etmesi gibi. 1916 yılında da terziler aynı şeyi ya-
pıyor, gururlu bir sanatçı bilinciyle, “Zihinlerinden hiç çıkmay-
an idealin, peşinde koştukları hayalin yeniliği aramak, baya-
ğılıktan sıyrılmak, kişiliği vurgulamak, zaferin yolunu açmak,
savaş sonrası nesiller için yeni bir güzellik formülü geliştirmek
olduğunu, ... Sokağı'ndaki nadide salonlarını ziyaret edenlerin
de göreceği gibi, dönemin ağır kederini aydınlık ve neşeli bir
notayla hafifletmeyi şiar edindiklerini, bununla birlikte, koşul-
ların zorunlu kıldığı ölçülülüğü daima koruduklarını” ifade
ediyorlardı.

“Dönemin kederi” gerçekten de “hanımların gücünü aşabi-
lirdi; ne var ki, düşünceğimiz sayısız cesaret ve dayanıklılık
örneği mevcut. İşte bu yüzden, siperlerinde, geride bıraktıkları
sevgili eşleri için daha fazla konfor ve şıklığın hayalini kuran

askerlerimizi düşünerek, günün gereklerine uygun kıyafetlerin tasarımı da daima daha özenli olmayı sürdüreceğiz. En çok rağbet gören modaevleri” tahmin edilebileceği gibi, “müttefikimiz İngilizler’in modaevleri; bu yıl en revaçta olan model ise, gözü okşayan rahatlığıyla hepimize hoş ve özgün, nadide bir seçkinlik kazandıran fıçı-elbiseler. Bu hazin savaşın en mutlu sonuçlarından biri” diye ekliyordu şirin muhabir, (“kaybettiğimiz illerin geri alınması, milli duyguların canlanması” diye devam etmesi beklenirken, şöyle diyordu:) “kıyafet alanında düşüncesizce, niteliksiz lükse kaçmadan, pek basit bir malzemeye güzel sonuçlar elde etmemiz, hiç yoktan bir şıklık yaratmamız olacaktır. Şu sıralar ünlü modacıların çok sayıda üretilen elbiseleri yerine, herkesin şahsi anlayışını, zevkini ve eğilimlerini vurgulayan, evde dikilmiş elbiseler tercih ediliyor.”

Hayır işlerine gelince, işgalin yol açtığı sefalet ve çok sayıda yaralı düşünülecek olursa, doğal olarak, “her zamankinden daha yaratıcı” olunması gerekiyordu; bu da, yüksek türbanlı hanımefendileri otomobillerinin şoför koltuğundaki yakışıklı asker komiyle gevezelik ederek kapıda kendilerini beklerken, öğle sonrasını “çay salonlarında”, bir briç masasının etrafında “cephe”den gelen haberleri konuşarak geçirmeye mecbur ediyordu. Yenilik, çehrelerin üzerinde yükselen garip silindirlerle sınırlı değildi. Çehreler de yeniydi. Bu yeni şapkalı hanımlar, nereden geldikleri pek belli olmayan genç kadınlardı ve bazıları altı aydır, bazıları iki yıldır, bazıları da dört yıldır şıklığın timsaliydiler. Onlar için bu zaman farkı, ben sosyeteye girdiğim sıralar Guermentes’lar ve La Rochefoucauld’lar türünden iki aile arasındaki üç ya da dört asırlık kanıtlanmış kıdem farkı kadar önem taşıyordu. Guermentes’ları 1914’ten beri tanıyan hanım, sosyeteye yine Guermentes’larda, 1916’da takdim edilen hanıma sonradan görme damgası yapııştırıyor, onu asil bir dul edasıyla selamlayıp saplı gözlüğüyle süzüyor ve burun kıvrarak, söz konusu hanımın evli olup olmadığının bile şüphe götürdüğünü bildiriyordu. “Bu kadarı da mide bulandırıcı” diye noktalıyordu sözlerini, yeni katılımlar devrinin kendisiyle birlikte kapanmasını isteyen 1914’lü hanım. Delikanlıların pek eski bulduğu, ilişkilerini yüksek sosyeteyle sınırlı tutma-

mış kimi ihtiyarların da o kadar yeni olmadıklarını hatırladığı bu yeni kişiler, sosyeteye hoşlandığı siyasi sohbet ve samimi ortamda müzik eğlencelerini sunmakla kalmıyorlardı; bunları bizzat onların sunması gerekiyordu, çünkü sanatta da, tıpta da, sosyete de, bir şeyin yeni görünebilmesi için, aslında eski de olsa, hatta yeni de olsa, yeni isimler şarttır. (Bazı konularda gerçekten de isimler yeniydi. Mesela Mme Verdurin savaş sırasında Venedik'e gitmişti, ama kederden ve duygusallıktan bahsetmek istemeyen insanlar gibi, harikulade olduğunu söylerken, Venedik'e, San Marco'ya, saraylara hayranlığından söz etmiyor, benim hoşuma giden her şeyi bir kalemde silip atıyordu; onun hayran olduğu, gökyüzünde projektörlerin yansımalarıydı, bu projektörler hakkında, rakamlarla desteklediği ayrıntılı bilgiler veriyordu. İşte bu şekilde, belirli dönemlerde, o güne kadar hayranlık duyulan sanata tepki olarak, bir tür gerçekçilik ortaya çıkar.)

Saint-Euverte salonu artık solmuş bir sancaktı ve en büyük sanatçıların, en nüfuzlu bakanların varlığı bile bu salona kimseyi cezbedemezdi. Buna karşılık, aynı sanatçıların asistanlarının veya aynı bakanların özel kalem müdür yardımcılarının söyleyeceklerini dinlemek için, kanatlı, geveze istilaları Paris'i saran türbanlı yeni hanımların evlerine herkes koşa koşa gidiyordu. Birinci Direktuar dönemi hanımlarının genç ve güzel bir kraliçesi vardı, adı Madame Tallien'di. İkinci Direktuar dönemi hanımlarının yaşlı ve çirkin iki kraliçesi vardı, adları Mme Verdurin ve Mme Bontemps'di. Kocasını Dreyfus Davasında, *L'Écho de Paris* tarafından kıyasıya eleştirilen bir rol oynadı diye kim Mme Bontemps'a kızabilirdi? Belirli bir dönemde Millet Meclisi'nin tamamı davanın yeniden görülmesinden yana olmuştu; dolayısıyla toplumsal düzeni, dini hoşgörü ve askeri hazırlığı temsil eden partinin üyeleri mecburen eskiden davanın yeniden görülmesinden yana olanların ve eski sosyalistlerin arasından çıkmıştı. Bir zamanlar M. Bontemps'dan nefret edilirdi, çünkü o sırada yurtsever olmayanların sıfatı Dreyfus taraftarıydı. Ama kısa bir süre sonra bu sıfat unutulmuş, yerini üç yıllık askerlik yasası aleyhtarı sıfatı almıştı. M. Bontemps ise aksine, bu yasanın altına imza atanlardan biriydi, dolayısıyla yurtseverdi.

Yüksek sosyete de yenilikler, kınanacak bir yanları olsun olmasın, ancak güven telkin eden unsurlar tarafından benimse-nip çevrenlenmedikleri sürece dehşet uyandırırılar (ve bu toplumsal olgu çok daha genel bir psikoloji kuralının uzantısıdır). Dreyfus taraftarlığı da Saint-Loup'nun Odette'in kızıyla evliliği gibiydi; bu evlilik başlangıçta itirazlarla karşılanmıştı. Şimdi Saint-Loup'ların evinde bütün "tanıdıklar" a rastlandığından, Gilberte Odette'in yaşayış biçimini benimsemiş olsaydı bile, evine "gidilir", Gilberte'in dul bir hanımefendi edasıyla benim-senmemiş ahlaki yenilikleri kınaması tasvip edilirdi. Artık Dreyfus taraftarlığı saygın ve olağan şeyler sınıfına girmişti. Kendi başına değerlendirilmesi söz konusu değildi; nasıl ki eskiden düşünmeden lanetleniyorduydu, şimdi de düşünmeden kabulleniliyordu. Artık *shocking* değildi. Önemli olan da buydu. Bir zamanlar öyle olduğu hatırlanmıyordu bile neredeyse; aynı şekilde, bir genç kızın babasının hırsız olup olmadığı da bir süre sonra unutulur. "Yo hayır, sizin sözünü ettiğiniz adam eniştesi veya isim benzerliği olan biri. Babası hakkında en ufak bir suçlama yapılmadı" denebilir icabında. Aynı şekilde, her Dreyfus taraftarı da bir değildi elbette; Montmorency Düşesi'nin evine girip çıkan ve üç yıllık askerlik yasasını meclisten geçiren Dreyfus taraftarı, kötülerinden olamazdı. Her halü kârda affetmek, büyüklüğün şânındandı. Dreyfus taraftarlığına bahşedilen bu unutuş, Dreyfus taraftarlarına haydi haydi bahşediliyordu. Zaten siyasetin içinde Dreyfus taraftarı kalmamıştı, çünkü belirli bir dönemde, hükümette yer almak isteyen her siyasetçi, Dreyfus taraftarlığının başlangıçta (Saint-Loup kötü yola düştüğü sıralar) dehşet uyandıran ayrıksılığıyla temsil ettiği her şeyin, yani vatan hainliğinin, din düşmanlığının, anarşinin vs. zıddını temsil etse bile, Dreyfus taraftarı olmuştu. Dolayısıyla M. Bontemps'ın bütün siyasetçilerinki gibi görünmez ve yapısal olan Dreyfus taraftarlığı, tıpkı derinin altındaki kemikler gibi gözden uzaktaydı. Eskiden Dreyfus taraftarı olduğunu kimse hatırlayamazdı, çünkü yüksek sosyete mensupları dalgın ve unutkandır; ayrıca aradan çok zaman geçmişti ve bu zaman olduğundan da uzunmuş gibi davranılıyordu, zira savaş öncesiyle savaş arasında jeolojik bir çağ kadar derin ve

uzun bir uçurum olduğu düşüncesi çok modaydı; milliyetçi Brichot bile, Dreyfus Davası'na değindiğinde, "O tarihhöncesi dönemde" diyordu.

(Doğruyu söylemek gerekirse, savaşın getirdiği köklü değişim, hiç değilse belirli bir düzeyin üstünde, etkilediği zihinlerin değeriyle ters orantılıydı. En alt düzeyde, en sersem, en zevk düşkününü kişiler savaşı umursamıyordu. Ama en üst düzeyde, kendilerini çevreleyen bir iç dünya yaratmış olanlar da, önemli olaylara aldırmazlar. Onların düşünce sistemini kökten değiştiren şeyler, görünürde kendi başına hiç önemli olmayan, ama onları hayatlarının başka bir dönemine taşıyarak zamanın düzenini altüst eden şeylerdir. Bunun kanıtını böyle bir olayın esinlediği güzel sayfalarda bulabiliriz: Montboissier Parkı'nda bir kuşun ötüşü, muhabbetçiçeği rayihası taşıyan bir esinti hiç kuşkusuz Devrim ve İmparatorluk dönemlerinin başlıca olayları kadar önemli şeyler değildir. Buna rağmen Chateaubriand'a *Mezar Ötesinden Anılar*'da çok daha değerli sayfalar esinlemişlerdir.) Dreyfus taraftarı ve Dreyfus aleyhtarı kelimelerinin artık bir anlamı olmadığını söyleyen kişiler, muhtemelen birkaç asır sonra, belki daha da yakın zamanda, *boche** kelimesinin tıpkı *sans-culotte***, Chouan veya *bleu**** gibi sadece meraklısı için bir değer taşıyacağını duysalar, hayretler içinde kalır, isyan ederlerdi.

M. Bontemps, Almanya tıpkı ortaçağdaki gibi parçalanmadan, Hohenzollern Hanedanı'nın çöküşü ilan edilmeden ve II. Wilhelm'e on iki kurşun sıkılmadan önce barış lafını duymak bile istemiyordu. Kısacası, Brichot'nun deyişiyle tam bir "aşırı"ydı ve bu da kendisine verilebilecek en uygun yurtseverlik nişanıydı. Hiç şüphesiz, Mme Bontemps ilk üç gün boyunca, kendisiyle tanıştırmayı Mme Verdurin'den rica etmiş olan insanların arasında biraz yabancılık çekmişti; belki tamamen cahil olduğu ve Haussonville soyadıyla herhangi bir unvan arasında bağlantı kuramadığı için, belki de aksine aşırı bilgisi yüzünden, Académie'de "Dükler Partisi" üyesi olduğunu duy-

* *Boche*: Alman anlamında aşağılayıcı kelime.

** *Sans-culotte*: Fransız Devrimi döneminde militan cumhuriyetçilere verilen ad.

*** *Bleu*: Mavi (eskiden acemi erlere verilen ad).

duğu M. d'Haussonville zihninde çeşitli çağrışımlara yol açtığı için, "Az önce tanıştırdığınız beyefendi Haussonville Dükü'ydü, değil mi?" diye sorduğunda, Mme Verdurin biraz hırçın bir tavırla, "Kontu, şekerim" diye cevap vermişti.

Mme Bontemps dördüncü günden itibaren, Saint-Germain muhitine sağlam bir şekilde yerleşmeye başlamıştı. Ara sıra etrafında yabancı bir dünyanın bilinmedik kalıntılarını görmek mümkündü hâlâ, ama Mme Bontemps'ın hangi yumurtadan çıktığını bilenler, bunu civcivin üstündeki kabuk parçaları kadar doğal karşılıyordu. Ne var ki, on beşinci günde kalıntıların hepsini silkelemişti; daha bir ay dolmadan, Mme Bontemps, "Lévy'lere gidiyorum" dediğinde, bir açıklama yapması gerekmiyor, herkes Lévis-Mirepoix'lardan söz ettiğini anlıyordu; geceleri o akşamki bültende hangi haberlerin yer alıp hangilerinden bahsedilmediğini, Yunanistan'la ilgili son gelişmeleri, hangi saldırının planlandığını, kısacası, halkın ertesi gün veya daha sonra öğreneceği her şeyi, telefonla da olsa Mme Bontemps'dan veya Mme Verdurin'den öğrenmeden, yani adeta oyunun son provasını izlemeden yatağa girmek, hiçbir düşesin aklından geçmiyordu. Mme Verdurin, konuşmalarında, haberleri iletirken, Fransa'dan, "biz" diye söz ediyordu. "Durum şu: Yunanistan Kralı'ndan, Mora'dan çekilmesini talep ediyoruz vs., ona gönderdiğimiz vs." Ve bütün bu konuşmalarda, B. G. K.* hiç eksik olmuyordu ("B. G. K.'ye telefon ettim"); Mme Verdurin'in bu kısaltmayı telaffuz etmekten aldığı zevk, pek kısa bir süre önce, Agrigento Prensi'ni tanımayan kadınların prensten bahsedilirken, cahil olmadıklarını göstermek için, gülümseyerek, "Grigri mi?" diye sormaktan aldıkları zevkin aynısıydı; huzur dönemlerinde sadece sosyete mensuplarının tattığı bu zevk, buhran dönemlerinde kitleler tarafından da paylaşılır. Mesela uşağımız, Yunanistan Kralı'ndan bahsedilirken, gazeteler sayesinde, tıpkı II. Wilhelm gibi, "Tino mu?" diyebiliyordu; oysa eskiden krallarla samimiyeti kendi uydurması olup daha amiya-neydi; örneğin bir zamanlar İspanya Kralı'ndan "Fonfonse" diye söz ederdi. Öte yandan, Mme Verdurin'e yakınlık gösteren seçkinlerin sayısı arttıkça, "sıkıcı tipler" diye nitelediği kişilerin

* B. G. K.: Başkomutanlık Genel Karargâhı.

sayısı azalıyordu. Sihirli bir dönüşüm sonucu, kendisine ziyarete gelen ve salonuna davet edilmek isteyen her “sıkıcı tip”, bir anda sevimli ve zeki biri oluveriyordu. Kısacası, sıkıcı tiplerin sayısı bir yılda öylesine azalmıştı ki, Mme Verdurin’in konuşmalarında çok fazla yer tutan ve hayatında çok önemli bir rol oynayan “can sıkıntısı korkusu ve tahammülsüzlüğü” neredeyse yok olmuştu. Görünüşe bakılırsa, tıpkı yaşlandıkça yoğunluğu azalan migrenler ve sinirsel astımlar gibi, Mme Verdurin de ileri yaşında, (gençliğinde hiç tatmadığını eskiden de söylediği) can sıkıntısına tahammülsüzlükten ötürü daha az acı çekiyordu. Can sıkıntısı korkusu ise, sıkıcı tipler ortadan kalkınca, bir ölçüde onların yerini dolduran kimi eski müritler olmasa, Mme Verdurin’in yakasını tamamen bırakacaktı şüphesiz.

Mme Verdurin’in evine girip çıkmaya başlayan düşesler konusunda son olarak da şunu belirtelim ki, bunlar, kendileri hiç farkında olmadan, bir zamanlar Dreyfus taraftarlarının aradığı şeyin peşindeydiler; yani siyasi merakları giderecek ve gazetelerde okunan olayları dostlar arasında yorumlama ihtiyacını karşılayacak şekilde düzenlenmiş bir sosyete hazzı arıyorlardı. Mme Verdurin, tıpkı bir zamanlar, “Dava’yı konuşmaya”, daha sonra, “Morel’i dinlemeye gelin” dediği gibi, şimdi de, “Saat beşte savaşı konuşmaya gelin” diyordu.

Aslında Morel’in orada olmaması gerekirdi, çünkü çürüğe çıkarılmamıştı. Fakat birliğine katılmamıştı, asker kaçağıydı, ama kimsenin bundan haberi yoktu.

Her şey o kadar aynıydı ki, eski terimler ister istemez karşınıza çıkıyordu: “Kabul görenler, kabul görmeyenler”. Olaylar farklı görüldüğü, eski Komüncüler davanın yeniden görülmesine itiraz ettiği için de, en ateşli Dreyfus taraftarları herkesi kurşuna dizmek istiyordu ve generaller de onları destekliyordu; aynı generaller Dreyfus Davası döneminde Galliffet’ye karşıydılar. Mme Verdurin’in bu toplantılara davet ettiği, hayır işlerinden tanıdığı, sosyetedeki yeni sayılabilecek bazı hanımlar, başlangıçta şaşırtıcı kıyafetlerle, iri inci kolyelerle toplantıya geliyorlardı; kendi de onlarınki kadar güzel inci kolyesini zamanında bol bol sergilemiş olan Odette, şimdi Saint-Germain muhiti hanımlarının hepsi gibi “savaş kıyafeti”ne bürünmüş oldu-

ğundan, bu kolyelere kaşlarını çatarak bakıyordu. Ama kadınlar uyum sağlamayı bilir. Bu hanımlar da, Verdurin salonuna üç dört kere gittikten sonra, sık zannettikleri kıyafetlerin aksine sık hanımlar tarafından yasaklanmış olduğunu fark ediyor, yaldızlı elbiselerini rafa kaldırıp sadeliğe razı oluyorlardı.

Verdurin salonunun en gözde simalarından biri, spor düşkünlüğüne rağmen çürüğe çıkmış olan “Çuvalladım”dı. Benim nazarımda artık aklımdan hiç çıkmayan harikulade eserlerin yaratıcısıydı; o kadar ki, Albertine’in evimi terk etmesine yol açan kişi olduğunu ancak tesadüfen, iki ayrı hatıra dizisi arasında yatay bir bağ kurduğum zaman fark ediyordum. Üstelik bu yatay bağ, Albertine’den kalan aziz hatıralar bağlamında, yıllar öncesine uzanan boş bir yola açılıyordu. Çünkü artık Albertine’i hiç düşünmüyordum. Artık hiç girmediğim bir yol, bir hatıra çizgisiydi. Oysa Çuvalladım’ın eserleri yeniydi ve bu hatıra çizgisi, zihnimin sürekli kullandığı bir yoldu.

İtiraf etmem gerekir ki, Andrée’nin kocasıyla tanışmak ne kolay, ne de hoş bir işti; ona dostluk göstermek, nice hayal kırıklığına gebeydi. Zaten daha o sıralarda bile, hastalığı ciddi boyutlara ulaşmıştı ve bu yüzden, haz alabileceğini düşünmediği yorgunluklardan kaçınıyordu. Haz umudu beslediği faaliyetler de, henüz tanışmadığı, coşkulu hayal gücünün muhtemelen başkalarından farklı olarak canlandığı kişilerle görüşmekten ibaretti. Oysa tanıdığı kişilerin ne olduğunu, ne olacağını gayet iyi biliyordu, kendisi için tehlikeli, belki de ölümcül olabilecek bir yorgunluğa değmeyecekleri kanısındaydı. Sonuç olarak, çok kötü bir dosttu. Yeni insanlara bu düşkünlüğü, bir zamanlar Balbec’te spor, kumar, yemek ve içki konularında sergilediği çılgınca aşırılıktan izler taşıyordu belki de.

Mme Verdurin’e gelince, Andrée’yi tanıdığımı bir türlü kabullenemeyip her defasında beni onunla tanıştırmak istiyordu. Andrée, Verdurin’lere nadiren kocasıyla birlikte geliyordu. Benim nazarımda değerli ve samimi bir arkadaştı; Rus balesine tepki duyan kocasının estetik anlayışına sadık kalarak, Polignac Markisi hakkında, “Evini Bakst’a dekore ettirmiş. İnsan o evde

nasıl uyur! Ben olsam Dubufe'ü tercih ederdim" diyordu. Zaten Verdurin'ler de estetizmin kaçınılmaz kısır döngüsüne kapılarak, artık modern üsluba tahammülleri kalmadığını (üstelik de Münih kökenliydi), beyaz mobilya ve duvarlara dayanamadıklarını, sadece koyu renk bir dekor içinde eski Fransız mobilyalarını sevdiklerini söylüyorlardı.

O dönemde Andrée'yle çok sık görüşüyordum. Birbirimize söyleyecek söz bulamıyorduk; bir keresinde, Albertine'in hatırasının derinliklerinden esrarengiz bir çiçek gibi yükselen Juliette adı geldi aklıma. O sıralar esrarengizdi, ama artık hiçbir heyecan uyandırmıyordu içimde; onca ilgisiz konuda konuştuğum halde, bu konuda hiçbir şey söylemedim; başka konulardan daha ilgisiz değildi, ama çok fazla düşündüğümüz şeyler, sonunda aşırı doygunluk noktasına ulaşır. Belki de gerçek olan, o isimde nice muammalar gördüğüm dönemdi. Ama böyle dönemler sonsuza dek devam etmeyeceğine göre, günün birinde ilginçliğini kaybedecek olan muammaları çözmek için sağlığımızı ve servetimizi feda etmememiz gerekir.

Mme Verdurin'in evinde her istediği kişiyi ağırlayabileceği o dönemde, tamamen gözden kaybettiği birine, Odette'e dolaylı yaklaşımlarda bulunması herkesi şaşırttı. Küçük topluluğun yerini alan seçkin çevreye Odette'in katabileceği bir şey olmadığı düşünülüyordu. Ama uzun süren bir ayrılık, bir yandan kırgınlıkları unuttururken, bir yandan da bazı zamanlar dostluğu canlandırabilir. Ayrıca ölüm döşeğindekiilerin sadece eski tanıdıkların isimlerini anmalarına, yaşlıların çocukluk anılarından tat almalarına yol açan olgunun sosyal bir karşılığı vardır. Odette'in tekrar evine gelmesini sağlamak için Mme Verdurin elbette ki "partizan"lara değil, her iki salona da devam eden daha vefasız müdavimlere başvurdu. "Artık niye hiç buralara uğramadığını anlamıyorum. Belki de bana küstür, ben ona küsmedim; sonuçta, ben ona ne yaptım ki? Her iki kocasıyla da benim evimde tanıştı. Dönmek istediği takdirde, kapımın kendisine açık olduğunu bilsin" diyordu onlara. Hayal gücü tarafından dikte edilmiş olmasalar, Patroniçe'nin gururu nedeniyle telaffuz etmekte zorlanacağı bu sözler, yerine ulaştı, ama bir sonuç vermedi. Mme Verdurin Odette'i nafile bekledi; ta ki,

ileride göreceğimiz birtakım olaylar devamsızların gayretkeş elçiliğinin başaramadığı şeyi bambaşka nedenlerden ötürü gerçekleştirenceye kadar. İşte kolay başarılar da, kesin yenilgiler de bu kadar enderdir.

Mme Verdurin, “Ne kadar üzücü, Bontemps’a telefon edeceğim, yarın için gerekeni yapsın; Norpois’nın makalesinin sonunu olduğu gibi *makaslamışlar* yine; hem de sırf Percin’in *künyesinin silindiğini* ima etti diye” diyordu. Çünkü o sıralar moda olan saçmalık, herkesin moda deyimleri kullanmaktan gurur duyması ve böylelikle çağa ayak uydurduğunu kanıtladığını zannetmesiydi; tıpkı M. de Bréauté’den, M. d’Agrigento’dan veya M. de Charlus’ten bahsedildiğinde, “Kim? Babal de Bréauté mi, Grigri mi, Mémé de Charlus mü?” diyen burjuva hanımlar gibi. Aslında düşesler de aynı şeyi yapar; onlar da “künyesi silindi” demekten aynı zevki alıyorlardı, çünkü düşeslerde farklı olan –soylu olmayan, biraz şairane kişilerin nazarında– soyadıdır, ama onlar da sahip oldukları entelektüel düzeye uygun şekilde konuşurlar ve aynı düzeye sahip çok sayıda burjuva da vardır. Entelektüel düzey soyluluktan bağımsızdır.

Öte yandan, Mme Verdurin’in bütün bu telefon konuşmalarının mahzurları da yok değildi. Belirtmeyi ihmal etmiş olsak da, manen ve maddeten varlığını sürdüren Verdurin “salon”u, geçici olarak Paris’in en büyük otellerinden birine taşınmıştı, çünkü kömür ve elektrik kıtlığı, Verdurin’lerin eski Venedik büyükelçiliği konağının aşırı rutubetli ortamında davetler vermelerini güçleştirmişti. Aslında yeni salonun da kendine özgü bir cazibesi vardı. Nasıl ki Venedik’te su yüzünden sınırlı olan alan sarayların şeklini belirlerse, Paris’te minik bir bahçe, taşrada koca bir parktan daha çok hayranlık uyandırırsa, Mme Verdurin’in oteldeki dar yemek salonunun göz alıcı beyazlıktaki duvarlarının oluşturduğu eşkenar dörtgen de, her çarşamba, hatta neredeyse her gün, Paris’in en ilginç, en değişik simalarının, en şık kadınlarının boy gösterdiği bir ekran gibiydi; en zengin kişilerin gelirlerinin dondurulmuş olması nedeniyle giderlerini kısıtlıkları bir dönemde, servetleri büyüyen Verdurin’lerin sağladığı, günden güne artan lüksten yararlanmaktan herkes hoşnuttu. Davetlerin yeni düzenlenişine de hayran olan

Brichot, Verdurin'lerin çevresi genişledikçe, bu davetlerde, tıpkı Noel'de bir çorabın içine doldurulan sürpriz armağanlar gibi, küçük bir mekâna sıkışmış yeni hazlar bulmaktaydı. Bazı geceler o kadar çok yemek davetlisi oluyordu ki, özel süitin yemek salonu dar geliyor, akşam yemeği aşağıdaki dev salonda veriliyordu; müritler, tıpkı bir zamanlar Mme Verdurin'in Cambremer'leri davet etmesi gerektiğinde, çok sıkışacaklarını söylemesi gibi, üst kattaki samimi havayı bulamayacaklarına üzülürmüş gibi yaptıkları halde, aslında –eskiden mahalli trende olduğu gibi kafa kafaya vererek– yan masalarca gıptayla seyredilmeye bayılıyorlardı. Hiç şüphesiz, barış zamanında olsa, *Le Figaro*'ya veya *Le Gaulois*'ya gizlice gönderilen bir sosyete haberi, Brichot'nun Duras Düşesi'yle birlikte akşam yemeğine katıldığını, Majestic Oteli'nin yemek salonuna sığamayacak kadar kalabalık bir kitleye bildirirdi. Ne var ki, savaş çıktığından beri sosyete sütunlarının yazarları bu tür haberlere yer vermediği için (cenazeler, ödül törenleri ve Fransız-Amerikan şöenleriyle bu eksikliği gideriyorlardı gerçi), reklam ancak ilk-çağlara yakışır, Gutenberg'in icadından eski, çocuksu ve sınırlı bir yöntemle yapılabilirdi: Mme Verdurin'in masasında görünmek. Yemekten sonra Patroniçe'nin salonuna çıkılıyor ve telefon görüşmeleri başlıyordu. Ne var ki, o dönemde birçok büyük otelde mevzilenmiş olan muhbirler, Bontemps'ın telefonda bildirdiği haberleri patavatsızca not ediyorlardı; neyse ki Bontemps'ın verdiği bilgiler güvenilir değildi ve her defasında olaylar tarafından yalanlanıyordu.

Çay davetleri henüz sona ermemişken, günbatımında, gökyüzü kararmadan önce uzakta görünen küçük kahverengi lekeler, mavi akşamın içindeki sinekler veya kuşlar gibi algılanabilirdi. Aynı şekilde, bir dağ çok uzaktan gördüğümüzde, bulut zannedebiliriz. Ama bunun devasa, katı ve dayanıklı bir bulut olduğunu bildiğimiz için etkileniriz. Ben de yaz akşamları gökyüzünde görülen kahverengi lekenin sinek veya kuş değil, Paris'in üzerinde nöbet tutan insanların kullandığı bir uçak olmasından etkileniyordum. (Albertine'le birlikte son gezintimizde, Versailles yakınlarında gördüğümüz uçakların hatırası-

nın bu duygularımda payı yoktu, çünkü o gezintinin hatırasına karşı kayıtsızdım artık.)

Akşam yemeği saatinde restoranlar dolu oluyordu; sokaktan geçerken, izne çıktığı için sürekli ölüm tehlikesinden altı günlüğüne kurtulmuş, siperlere dönmek üzere olan zavallı bir askerın bir an durup aydınlık camekânlara baktığını görürsem, Balbec Oteli'nde balıkçıların bizi akşam yemeğinde seyrettiği zamanki gibi ısırap çekiyordum; ama ısırabım daha büyüktü, çünkü askerın sefaletinin yoksulunkinden fazla olduğunu, sefaletin her türlüşünü içinde barındırdığını biliyordum; askerın sefaletinde ayrıca daha fazla tevekkül, daha fazla asalet vardı, savaşa dönmek üzere olan asker, itişip kakışarak bir masa kapmaya çalışan uyanıkları görünce, nefret duymadan, filozofça başını sallayarak, "Savaş buraya hiç uğramamış sanki" dediği için, daha da dokunaklıydı. Sonra, saat dokuz buçukta, henüz kimse yemeğini bitirmeye vakit bulamamışken, polis emriyle bütün ışıklar bir anda söndürölüyordu; Saint-Loup'yla izinli olduğu bir gece akşam yemeği yediğimiz restoranda, komilerden pardösülerini kapam uyanıkların ikinci itiş kakışı, saat 9:35'te, sihirli fener gösterisi yapılan salonları, restorandan çıkan beylerle hanımların aceleyle yöneleceği sinemalarda filmlerin gösterildiği salonları hatırlatan esrarengiz bir loşlukta gerçekleşiyordu. Ama o saatten sonra, sözünü ettiğim gece benim yaptığım gibi akşam yemeğini evinde yiyip dostlarıyla görüşmek üzere sokağa çıkmış kişiler için, Paris, en azından belli semtler, çocukluğumun Combray'sinden de karanlıktı; ziyaretler kır evi komşularına yapılan ziyaretlerin havasına bürünüyordu.

Ah! Albertine hayatta olsaydı, akşam yemeğini dışarıda yediğim geceler onunla sokakta, arkadların altında buluşmak ne hoş olurdu! Önce hiçbir şey göremeyip randevuya gelmediğini zannederek heyecanlanır, sonra ansızın siyah duvarın üstünde o güzelim gri elbiselerinden birinin silüetini, beni görünce gülümseyen gözlerini seçerdim; sonra kimse bizi görmeden, rahatsız etmeden, sarmaş dolaş gezinir, ardından eve dönerdik. Ne yazık ki yalnızdım ve kırdam komşularımı ziyarete gidiyormuşum gibi bir his vardı içimde; Swann ak-

şam yemeğinden sonra evimize gelirken, Tansonville'in karanlığında, teknelerin çekildiği dar yoldan geçip Saint-Esprit Sokağı'na ulaşıncaya kadar nasıl hiç kimseye rastlamıyordusaysa, ben de Sainte-Clotilde'den Bonaparte Sokağı'na kadar, dolambaçlı kır yollarına dönüşmüş sokaklarda kimseye rastlamıyordum. Üstelik hava durumuna bağlı olarak seyahat eden manzara parçaları artık görünmez olmuş çevrenin zıtlığına maruz kalmadığı için, rüzgârın buz gibi yağmuru kovaladığı gecelerde, bir zamanlar sürekli hayalini kurduğum o azgın denizi Balbec'tekinden çok daha yakınımda hissediyordum; hatta daha önce Paris'te bulunmayan birtakım tabiat unsurları, az önce trenden inip tatile, kırım ortasına gelmişim izlenimi uyandırıyordu içimde: Örneğin mehtaplı gecelerde ayaklarınızın dibindeki ışık-gölge karşıtlığı. Mehtap, kışın ortasında bile, şehirlerde bilinmeyen görüntüler yaratıyordu; Haussmann Bulvarı'nda, işçilerin artık temizlemediği karların üzerine vuran ay ışığı, Alp'lerdeki buzulları hatırlatıyordu. Ağaçların silüetleri, bu mavimsi yaldızlı karın üzerine kimi Japon resimlerindeki, Raffaello'nun kimi fonlarındaki incelikleriyle, net ve yalın bir şekilde yansıyor; her ağacın silüeti, doğada, batan güneşin ağaçların düzenli aralıklarla yükseldiği çayırları yansıyan bir yüzey haline getirdiği zaman sık sık gördüğümüz şekilde, yerde, ağacın dibinde uzanıyordu. Ama bu ağaç gölgelerinin ruh hafifliğiyle uzandığı çayır, harika incelikteki bir arınma sonucu, bir cennet çayırıydı, yeşil değil, yeşimtaşından kara vuran ay ışığı yüzünden öyle parlak bir beyazlıktaydı ki, sanki bu çayır, çiçek açmış armut ağaçlarının taç yapraklarından dokunmuştu. Meydanlardaki çeşmelerin ellerinde birer buz demeti tutan tanrıları iki ayrı malzemedен yapılmış heykeller gibiydiler; sanki heykeltıraş bu heykellerde sadece tunçla billuru birleştirmek istemişti. Bu istisnai günlerde bütün evler kapkaranlıktı. Ama baharda, aksine, ara sıra polis emrini çiğneyip panjurları kapmamış bir konak veya bir konağın tek katı, hatta tek bir odası, elle tutulamayan, koyu bir karanlıkta kendi başına havada dururcasına, salt ışıktan oluşan bir yansıma, yoğunluğu olmayan bir hayalet gibi görünürdü. Başınızı iyice yukarı kal-

dırıp baktığınızda, o altın yaldızlı loşluğun ortasında gördüğünüz kadın, içinde kaybolduğunuz, onun da adeta hapsoldüğü gecenin karanlığında, bir Doğu görüntüsünün esraren-giz, donuk büyüyle sarmalanırdı. Sonra geçip giderdiniz; karanlığın içindeki sağlıklı, tekdüze kır yürüyüşünü başka hiçbir şey bölmezdi.

Ne zamandır, bu eserde adı geçen insanlardan hiçbirini görmediğimi düşünüyordum. Sadece 1914 yılında, Paris'te geçirdiğim iki ay süresince, M. de Charlus'ü uzaktan görmüş, Bloch'la ve iki kere de Saint-Loup'yla görüşmüştüm. İkinci görüşmemizde Saint-Loup eski halini çok daha fazla hatırlatıyordu; yukarıda aktardığım Tansonville ziyaretimde bende bıraktığı tatsız samimiyetsizlik izlenimini tamamen silmeyi başardı, onda eskiden bulduğum bütün meziyetler tekrar ortaya çıktı. Savaşın ilanından sonraki haftanın başında, ilk kez görüştüğümüzde, Bloch son derece şoven duygular sergilemiş, orduya dönmeyecek olan Saint-Loup ise, Bloch yanımızdan ayrıldıktan sonra, bu konuda çok alaylı konuşmuştu; tavrındaki şiddet karşısında neredeyse dehşete düşmüştüm.

Saint-Loup Balbec'ten yeni dönmüştü. Daha sonra, dolaylı yoldan öğrendiğime göre, restoranın yöneticisine kur yapmış, ama bir sonuç alamamıştı. Yönetici, mevkisini M. Nissim Bernard'dan kendisine kalmış olan mirasa borçluydu. Bloch'un amcasının "himaye"sindeki eski genç hizmetkârın ta kendisiydi. Ama servetle birlikte, fazilet de edinmişti. Dolayısıyla, Saint-Loup'nun onu baştan çıkarma çabaları sonuç vermemişti. İşte bu şekilde, bir tür denkleştirmeyle, namuslu delikanlılar belirli bir yaştan sonra nihayet bilincine vardıkları tutkulara kendini bırakırken, kolay elde edilen gençler prensip sahibi adamlara dönüşürler ve eskiden anlatılanlara dayanarak girişimde bulunan, ama geç kalmış olan Charlus'ler tatsız bir engelle çarparlar. Her şey bir zamanlama meselesidir.

"Hayır, diye haykırdı Saint-Loup neşeyle, üstüne basa basa, savaşa katılmayanların hepsi, ne sebep gösterirlerse gösterebilirler, aslında ölmek istemedikleri için, *korkudan* katılmıyorlar." Başkalarının korkusunu vurgularken kullandığından da abar-

tılı bir jestle ekledi: “Ben de birliğime katılmıyorsam, tek sebebi, *korkudur, işte o kadar!*” Çirkin duyguları gizlemenin tek yolunun övgüye değer sahte duygular sergilemek olmadığını, hiç değilse gizlemeye çalışıyormuş gibi görünmemek için, çirkin duyguları açıkça göstermek şeklinde yeni bir yöntemin kullanıldığını çeşitli kişilerde fark etmiştim. Saint-Loup’da bu eğilimi güçlendiren bir başka etken de, bir münasebetsizlik yaptığında, pot kırdığında, sitemlerle karşılaşma ihtimali belirince, kasten yaptığını söyleme alışkanlığıydı. Bu alışkanlığı sanıyorum askeri okulda çok yakın olduğu, derin bir hayranlık beslediği bir hocasından almıştı. Dolayısıyla bu şaka yollu sözleri Saint-Loup’nun tutumunu ve başlamakta olan savaşa katılmayışını belirlediği için açıkça bildirmeyi tercih ettiği bir duygunun sözlü onayı olarak yorumlamakta tereddüt etmedim.

Benden ayrılmadan önce, “Oriane Yengem’in boşanacağı haberini duymuş muydun? diye sordu. Şahsen hiçbir şey bilmiyorum. Ara sıra böyle bir laf çıkıyor, aynı haberi o kadar sık duyuyorum ki, gözümle görmeden inanmam. Ayrıca çok da anlaşılır bulduğumu itiraf etmeliyim; dayım yalnız sosyete de değil, dostlarının ve ailesinin nazarında da harika bir insandır. Hatta bir bakıma, bir azize olan, ama bunu dayıma fazlasıyla hissettiren yengemden daha iyi yüreklidir. Ne var ki feci bir kocadır; karısını daima aldatmış, aşağılamış, ona karşı kabalık etmiş ve parasını esirgemiştir. Yengemin onu terk etmesi o kadar doğal ki, rivayet doğru olabilir, ama aynı nedenle yalan da olabilir, çünkü böyle bir şeyin akla gelip söylenmesi çok doğal. Üstelik bunca zaman kocasına katlandı. Aslında biliyorum, birçok şey yanlış olduğu halde duyurulur, yalanlanır, ama daha sonra da gerçekleşir.” Bu sözleri üzerine, kendisinin Mlle de Guermantes’la evlenmesi hiç söz konusu oldu mu diye sormak geldi aklıma. İrkilerek katiyen söz konusu olmadığını, yüksek sosyeteye özgü, ara sıra nedendir bilinmez ortaya çıkan, aynı şekilde silinip giden, yanlışlığı inanmış olanları daha tedbirli kılmayan ve yeni bir nişan, boşanma veya siyaset dedikodusu çıktığında ona da hemen inanıp yaymalarını engellemeyen dedikodulardan biri olduğunu söyledi.

Aradan kırk sekiz saat geçmemişti ki, öğrendiğim bazı bilgiler Robert'in, "Cepheye gitmeyen herkes korkuyor demektir" cümlesini tamamen yanlış yorumlamış olduğumu kanıtladı. Saint-Loup bu sözleri ilginç bir konuşma yapmış olmak için, psikolojik bir özgünlük sergilemek için söylemişti; kendi gönüllü başvurusunun kabul edilip edilmeyeceğinden emin değildi çünkü. Ama bu arada, kabul edilmek için elinden geleni yapıyordu; bu açıdan, kendince kelimeye kattığı anlamıyla pek "özgün" değil, tam anlamıyla Saint-André-des-Champs tarzında Fransız'dı; o dönemde ister soylu olsunlar, ister burjuva, isterse serf, bütün Saint-André-des-Champs tarzı Fransızlar'ın sahip olduğu en yüce meziyetleri Robert içinde barındırıyordu; aynı ailenin aynı derecede Fransız iki kolu olan soylulara saygılı serflerle soylulara başkaldıran serfler, yani Françoise koluyla Morel kolu, yeniden aynı doğrultuda birleşmişti, o da cepheydi. Bloch, (aslında hiç de milliyetçi olmayan) bir "milliyetçi"nin korkaklığını itiraf etmesine bayılmıştı; Saint-Loup cepheye gidip gitmeyeceğini kendisine sorduğunda ise, Bloch, bir başrahip ifadesi takınarak, "Miyop" demişti.

Ne var ki, Bloch birkaç gün sonra çıldırmış bir halde ziyaretime geldiğinde, savaş hakkındaki fikirleri tamamen değişmişti. "Miyop" olduğu halde, askere alınabileceğine karar verilmişti. Kendisini evine geçirdiğim sırada Saint-Loup'yla karşılaştık; Milli Savunma Bakanlığı'nda bir albaya takdim edilmek üzere eski bir subayla buluşacaktı; "M. de Cambremer" dedi. "Doğru ya! Senin eski ahababındır. Cancan'ı sen de benim kadar tanır-sın." Kendisini de, karısını da tanıdığımı ve pek takdir ettiğim kişiler olmadıklarını söyledim. Ama kendilerini ilk görüşüm-den beri, Schopenhauer'ı derinlemesine bilen Mme de Cambremer'i her şeye rağmen dikkate değer, en azından kaba saba kocasına kapalı olan aydın bir çevreye dahil bir kadın olarak görmeye o kadar alışmışım ki, Saint-Loup'nun cevabı ilk anda beni şaşırttı: "Kadın salağın tekidir, ne desen haklısın. Ama adam harika bir insandır, eskiden çok yetenekliydi, hâlâ da çok hoştur." Saint-Loup'nun Mme de Cambremer'i "salak" diye nitelendirmesinin sebebi, muhtemelen markizin yüksek sosyete-ye girme konusundaki çılgınca arzusuydu. Yüksek sosyetenin

en acımasızca yargıladığı özellik. M. de Cambremer'in meziyetlerinden bahsederken de, muhtemelen markinin annesinin ailenin en iyi ferdi diye değerlendirdiği oğlunda bulduğu meziyetleri kastediyordu. M. de Cambremer düşesleri umursamıyordu hiç değilse; ne var ki, bu tür bir "zekâ", düşünörlere özgü zekâdan halkın zengin bir adama "servet yaptığı" için atfettiği "zekâ" kadar farklıdır. Her şeye rağmen, Saint-Loup'nun sözleri, özentiyile aptallığın benzeştiğini ve sadeliğin de biraz gizli olmakla birlikte hoş bir yanı olduğunu hatırlattığı için hoşuma gitmemiş de değildi. Gerçi M. de Cambremer'in bu hoş yanını değerlendirme fırsatım olmamıştı. Ama zaten bu da, bir insanın değer yargıları bir yana da bırakılsa kendisini yargılayan kişilere bağılı olarak, birçok farklı insan olduğunu gösteriyordu. Ben M. de Cambremer'in sadece dış kabuğunu tanımıştım. İçindeki hoşluğu başkaları teyit ettiği halde, ben bilmiyordum.

Bloch evinin önünde bizden ayrılırken Saint-Loup'ya karşı hınçla dolup taşıyordu; onun gibi apoletleri sırmalı züppelerin genelkurmayda caka satıp kendilerini tehlikeye atmadığını, ama kendisinin, ikinci sınıf rütbesiz er sıfatıyla, "Wilhelm yüzünden postu deldirmeyi" istemediğini söyledi. Saint-Loup, "İmparator Wilhelm'in ağır hasta olduğu söyleniyor" diye cevap verdi. Borsayı yakından takip eden herkes gibi Bloch da sansasyonel haberlere kolayca inanırdı; "Hatta öldüğü iddia ediliyor" diye ekledi. Borsada, ister VII. Edward olsun, ister II. Wilhelm, hastalanan her hükümdar ölmüş, kuşatılmak üzere olan her kent zaptedilmiştir. "Sırf Almanlar'ın morali bozulmasın diye gizliyorlar diye devam etti Bloch. Aslında önceki gece ölmüş. Babam çok sağlam bir kaynaktan öğrendi." Baba Bloch, sadece çok sağlam kaynaklardan duyduğu haberleri dikkate alırdı; "nüfuzlu tanıdıkları" sayesinde bu kaynaklara ulaşabilme ayrıcalığı bulunduğundan, İspanyol hisse senetlerinin yükseleceğini veya De Beers hisselerinin düşeceğini haber henüz gizliyken öğrenirdi. Öte yandan, tam o esnada De Beers yükselir veya İspanyol hisseleri "satışa sunulursa", De Beers'in piyasası "tutarlı ve hareketli"yken, İspanyol'ların piyasası "sallantılı ve durgun" ise, "ihtiyatlı" davranmak gerekiyorsa, sağlam kaynak sağlamlığından bir şey kaybetmezdi. Dolayısıyla Bloch

Kayser'in ölümünü bize esrarengiz ve bilmiş bir edayla, ama aynı zamanda öfkeyle bildirdi. Robert'in "İmparator Wilhelm" demesi onu özellikle kızdırmıştı. Sanıyorum Saint-Loup da, M. de Guermantes da, idam sehpasında olsalar bile, başka türlü konuşamazlardı. İki yüksek sosyete mensubu, ıssız bir adanın tek sakinleri de olsalar, kimseye terbiyelerini kanıtlamak durumunda olmayacakları halde, bu görgü işaretlerinden birbirlerini tanırlardı; aynı koşullardaki iki Latince uzmanı da, Vergilius'tan doğru alıntılar yapmaya devam ederdi. Saint-Loup, Almanlar kendisine işkence de etse, mutlaka "İmparator Wilhelm" demek durumundaydı. Bu görgü kuralları, her şeye rağmen, zihin açısından müthiş bir engeldir. Bu kurallardan kurtulmayı beceremeyen kişi, bir yüksek sosyete mensubu olarak kalmaya mecburdur. Ne var ki, bu zarif vasatlık –bilhassa barındırdığı gizli cömertlik ve dışa vurulmayan kahramanlıkla birlikte– Bloch'un hem korkaklık hem de sahte bir kabadayılık içeren bayağılığıyla kıyaslandığında, çok hoş bir özelliktir; Bloch, Saint-Loup'nun karşısında haykırıyordu: "Sırf Wilhelm desen olmaz mı? Tabii ya, ödün kopuyor, daha buradayken bile, önünde iki büklüm çöküyorsun! Ah! Cephede müthiş askerlerimiz olacak, Almanlar'ın postallarını yalayacaklar. Siz resmi geçitte caka satmaktan başka şey bilmeyen apoletleri sırmalılarsınız. İşte o kadar."

Arkadaşımızdan ayrıldıktan sonra, Saint-Loup, gülümseyerek, "Zavallı Bloch, benim ille caka satmaktan başka bir şey yapmamamı istiyor" dedi. Robert'in arzusunun hiç de caka satmak olmadığını anlıyordum pekâlâ, ama o sırada, niyetinin ne olduğunu tam olarak kavrayamamıştım; niyeti daha sonra, süvariler cepheye gönderilmeyince piyade subayı olarak, ardından avcı bölüğünde görev yaptığında ve ileride okuyacağımız gelişmeler sırasında açığa çıkacaktı. Ama Bloch, Robert'in yurtseverliğinin farkında değildi, çünkü Robert bunu katiyen dile getirmiyordu. "Sağlam" olduğuna karar verildikten sonra, kötü niyetli, ordu aleyhtarı fikirlerini itiraf eden Bloch, daha önce, miyopluğu nedeniyle çürüğe ayrılacağını zannettiği sırada, aşırı milliyetçi bir nutuk çekmişti bize. Oysa Saint-Loup bu tür fikirlerini açıkça dile getiremezdi; her şeyden önce, manevi

inceliği, fazlasıyla derin ve kendisinin son derece doğal bulduğu duygularını ifade etmesini engellerdi. Annem bir zamanlar, büyükannem için hiç tereddütsüz canını feda eder, üstelik bunu yapmasına engel olursa, müthiş acı çekerdi. Buna rağmen, annemin, “Annem için canımı veririm” türünden bir cümle söyleyebileceğini tahayyül bile edemiyorum. İşte o anda bir Guermentes’tan ziyade (babasını hayalimde canlandırabildiğim ölçüde) bir Saint-Loup olarak gördüğüm Robert’in Fransa sevgisi de aynı derecede örtüktü. Ayrıca zekâsının bir bakıma ahlaki oluşu nedeniyle de bu tür duyguları ifade etmesi mümkün değildi. Zeki ve gerçekten ciddi, çalışkan kişiler, yaptıkları işin edebiyatını yapan, yücelten insanlardan hazzetmezler. Robert’le ne lisede, ne de Sorbonne’da beraber okumuş, ama ayrı sınıflarda, aynı hocaların derslerine girmiştik (Saint-Loup’nun tebessümünü hiç unutmam); bu hocalar, diğerlerinden bazıları gibi dikkate değer konferanslar verdiklerinde, dâhi geçinmeye kalkışır ve kuramlarına iddialı isimler takarlardı. Bu hocalardan söz etmeye başladığımız anda, Robert kahkahalarla gülmeye koyulurdu. Doğal olarak, içgüdüsel tercihimiz Cottard ve Brichot gibilere yönelik değildi, ama eski Yunanca’yı veya tıbbi derinlemesine bilen ve bunu şarlatanlığa mazeret olarak kullanmayan kişilere saygı duyardık. Dediğim gibi, bir zamanlar annemin her hareketi annesi için canını feda edebileceği duygusundan kaynaklandığı halde, bu duyguyu kendi kendine asla itiraf etmemişti, hele başkalarına itiraf etmeyi anlamsız ve gülünç bulmanın ötesinde, kaba ve ayıp bir şey olarak görürdü; aynı şekilde, bana teçhizatından, yapması gereken alışverişlerden, savaşı kazanma ihtimalimizden, Rus ordusunun zayıflığından, İngiltere’nin ne yapacağından bahseden Saint-Loup’nun, en sevilen bakanın bile, kendisini heyecanla, ayakta alkışlayan milletvekillerine söylediği en güzel cümleyi dahi telaffuz edebileceğini düşünemiyorum. Ne var ki, taşıdığı yüce duyguları ifade etmesini engelleyen bu olumsuz yanının Swann’da çeşitli örneklerini gördüğümüz “Guermentes zekâsı”nın etkisi olmadığını iddia edemem. Onu daha ziyade bir Saint-Loup olarak görsem de, aynı zamanda bir Guermentes olmayı sürdürüyordu; dolayısıyla cesaretini artıran

çeşitli nedenlerden bazıları, Doncières'deki arkadaşlarında, birlikte her akşam birlikte yemek yediğimiz, mesleklerine tutkun, birçoğu emrindeki askerlere önderlik ederken Marne Çarpışması'nda veya başka bir çarpışmada can veren gençlerde mevcut değildi.

Benim Doncières ziyaretim sırasında orada bulunan, ama Saint-Loup'nun muhitiyle görüşmedikleri için tanışmadığım genç sosyalistler, o muhite dahil subayların katiyen "aristokrat" olmadıklarını, yani alaylı, mason, "halktan" subayların burun kıvrarak, gururla, alçakça bir alayla "ekâbir" adını taktıkları aristokratlardan olmadıklarını görme fırsatı bulmuşlardı. Aynı şekilde soylu subaylar da, ben Doncières'deyken, yani Dreyfus Davası'nın en hararetli döneminde "vatansız" olmakla suçladıkları sosyalistlerde aynı yurtseverliğe şahit olmuşlardı. Askerlerin başkalarınıninki kadar samimi ve derin olan yurtseverliği, onların dokunulmaz kabul ettiği, tanımlanmış bir şekle bürünmüştü ve buna leke sürülmesine tahammülleri yoktu; oysa bir ölçüde bilinçsiz, bağımsız yurtseverler olan, tanımlanmış bir yurtseverlik dinleri bulunmayan radikal-sosyalistler, temelsiz, kindar formüller olarak gördükleri tanımların ne kadar derin bir gerçeklik içerdiğini anlayamamışlardı.

Hiç şüphesiz Saint-Loup da diğer arkadaşları gibi daha büyük stratejik ve taktik başarılar sağlamak amacıyla en iyi tatbikatları araştırıp geliştirmeyi benliğinin en gerçek yanı olarak, alışkanlık haline getirmişti; öyle ki, arkadaşları gibi Robert için de, bedeni görece önemsizdi, içsel varlığı uğruna kolaylıkla feda edilebilirdi ve hepsi için, bireysel varlık, sadece bu hayatı, gerçek çekirdeği koruyan bir kabuk olarak değer taşıyordu. Saint-Loup'nun cesaretinde daha kendine has özellikler de mevcuttu; bunlardan başlıcaları, başlangıçta dostluğumuzun en hoş yanını oluşturan cömertliği ve kendisinde daha sonra ortaya çıkan ırsi sapıklığıydı; bu kusuru, aşamadığı zihinsel düzeyiyle birleşip, cesarete hayranlıktan da öte, kadınsılıktan duyduğu dehşeti iyice abartıyor, erkeksilikle her temasında, onda bir sarhoşluğa yol açıyordu. Her an hayatlarını feda etmeye hazır Senegalliler'le açık havada yatıp kalkmaktan şüphesiz iffetli, zihinsel bir haz duyuyor, "mis kokulu küçük beyefendi-

ler”i küçümsüyordu; bu haz ona her ne kadar çelişkili görünse de, Tansonville’de aşırı miktarda kullandığı ve alışkanlığından –bir ilacın yerini tutan bir başka ilaç misali– kahramanlık sayesinde kurtulduğu kokainin verdiği zevkten pek de farklı değildi. Onun cesaretinde her şeyden önce çifte bir nezaket vardı: Bir yandan başkalarını över, kendine gelince, işini yapıp hiç sözünü etmezdi, yani görüştüğümüzde kendisine, “Sizin tabanları yağlamanız beklenirdi zaten” diyen ve kendi hiçbir şey yapmayan Bloch’un tam tersiydi; öte yandan, kendine ait her şeyi, servetini, mevkisini, hatta hayatını hiçe sayar, feda ederdi. Kısacası, doğasında gerçek bir asalet mevcuttu. Ama kahramanlık birbirine karışan o kadar çok kaynaktan beslenir ki, Robert’de su yüzüne çıkan yeni eğilimin ve aşamadığı zihinsel vasatlığın da kahramanlığında payı vardı. Robert, M. de Charlus’un alışkanlıklarını benimsemekle, bambaşka bir şekle bürünmüş olmasına rağmen erkeksilik idealini de benimsemiş oluyordu.

“Uzun sürecek mi?” diye sordum Saint-Loup’ya. “Hayır, çok kısa bir savaş olacağını sanıyorum” dedi. Ama gerekçeleri her zamanki gibi kitabiydi. “Moltke’nin kehanetlerini göz ardı etmeksizin, büyük birliklerin güdümüne ilişkin 28 Ekim 1913 tarihli kararnameyi tekrar oku” dedi, sanki daha önce okumuşum gibi; “göreceksin ki, barış zamanı yedek birliklerinin ika-me edilmesi örgütlenmemiş, hatta öngörülmemiştir; oysa uzun bir savaş öncesinde bu mutlaka yapılırdı.” Bana öyle geliyordu ki, söz konusu kararname, savaşın kısa süreceğinin kanıtı olarak değil de, bu kararnameyi kaleme alanların savaşın uzun olacağı ve nitelikleri konusundaki basiretsizliğinin kanıtı olarak yorumlanabilirdi; sabit cephe savaşında her tür malzemenin korkunç biçimde harcanacağını ve çeşitli harekât alanları arasındaki dayanışmayı akıllarından bile geçirmemişlerdi.

Eşcinselliğin dışında, yapı olarak eşcinselliğe en aykırı kişilerde klasik bir erkeksilik ideali vardır ki, eşcinsel, eğer üstün bir insan değilse, istediği gibi kullanabileceği bu ideali yozlaştırır. Bu ideal –özellikle kimi asker ve diplomatlarda– son derece sinir bozucu olabilir. En bayağı şekli, duygulandığını göstermek istemeyen altın kalpli adamın kabalığıdır; bel-

ki de ölüme gitmekte olan dostundan ayrılırken, aslında ağlamak gelir içinden, ama bunu kimse bilmez, çünkü duygularını giderek şiddetlenen bir öfke perdesinin ardına gizler ve ayrılık ânı gelip çatığında, “Hadi yahu! Sersem herif, gel kucaklaşalım, şu cüzdanı da al, bana ağır geliyor, aptallığın lüzumu yok” diyerek patlar. Sadece memleket yararına büyük bir iş başarmanın önemli olduğunu düşünen, ama her şeye rağmen, elçiliğinde veya taburunda görev yaparken humma veya bir kurşun yüzünden ölen “delikanlı”ya bağlanmış olan diplomat veya subay da aynı erkeksilik düşkünlüğünü daha ustalıklı, daha bilgili, ama aslında aynı derecede iğrenç bir biçimde ortaya koyar. “Delikanlı”nın ardından ağlamak istemez, çok geçmeden, kimsenin onu düşünmeyeceğini bilir; tıpkı iyi yürekli bir cerrahın salgın hastalıktan ölen bir kızcağızın ardından, kimseye fark ettirmeden üzülmeye gibi. Diplomat aynı zamanda yazar olup bu ölümü anlatsa da, üzüldüğünü belirtmeyecektir; hayır, her şeyden önce “erkekçe bir edep”, ayrıca duyguları gizleyerek duygulandıran sanatçı mahareti ona engel olacaktır. Bir meslektaşıyla birlikte, ölüm döşөгindeki gencin başını bekleyecektir. Bir an olsun üzüntülerini dile getirmeyeceklerdir. Her zamankinden de ayrıntılı biçimde, elçiliğin veya taburun meselelerini konuşacaklardır:

“B***, ‘Unutmayın, yarın general teftişe geliyor, adamlarınızın temizliğine dikkat edin’ dedi bana. Her zaman o kadar yumuşak olduğu halde sert bir tonda konuşması dikkatimi çekti, ayrıca benimle göz göze de gelmemeye çalışıyordu. Zaten ben de huzursuzdum.”

Okurun da anlayacağı gibi, bu sert ton, üzüldüğünü belli etmek istemeyen kişinin kederidir ve gülünç olmakla kalmayıp, aynı zamanda çaresiz ve çirkindir, çünkü kederin önemli olmadığını, hayatın ayrılıklardan daha ciddi bir şey olduğunu düşünen insanların üzülmeye şeklidir; bu kişiler, ölümlerde, tıpkı yılbaşında elinde bir kutu kestane şekerleriyle gelip, sırtarak, “Yeni yılınız kutlu ve mutlu olsun” diyen, ama bunu yine de sırf söylemiş olmak için söyleyen beyefendinin uyandırdığı sahtelik ve hiçlik izlenimini uyandırırılar. Ölüm döşөгünün başında bekleyen subay veya diplomatın anlatısını noktalayalım:

Yaralıyı veya can çekişen hastayı açık havaya çıkardıkları için, şapkası başındadır; nihayet kaçınılmaz son gerçekleşir:

“Dönüp malzeme temizliği için hazırlık yapmak gerek diye düşünüyordum; bilmem neden, doktor çocuğun nabzını bıraktığı anda, B*** ve ben, aramızda hiçbir mutabakat olmadan, güneş tepedeydi, belki sıcak geldiği için, yatağın başında, ayakta dururken, keplerimizi çıkardık.”

Okur, sevgi veya keder kelimelerini asla ağızlarına almayan iki erkeksi adamın güneş fazla ısıttığı için değil, ölümün yüceliği karşısında keplerini çıkardıklarını hisseder elbette.

Saint-Loup tarzı eşcinsellerde erkeksilik ideali, bundan farklı, ama aynı derecede klasik ve sahtedir. Onların durumunda sahtelik, başka bir kaynağa atfettikleri duyguların temelinde fiziksel arzunun yattığını kabullenmeyişlerinden ileri gelir. M. de Charlus kadınsılıktan nefret ederdi. Saint-Loup ise, genç erkeklerin cesaretine, süvari saldırılarının sarhoşluğuna, karşılıklı hayatların feda edildiği, tamamen saf ve temiz, erkek erkeğe dostlukların zihinsel ve manevi asaletine hayrandı. Sadece kadınların bulunduğu başkentleri eşcinsellerin nazarında kâbusa dönüştüren savaş, hayal kurabilecek kadar zeki olan, ama bu hayalleri deşip kaynaklarını keşfedecek, kendilerini yargılayacak kadar zeki olmayan eşcinsellerin nazarında, aksine, tutku dolu bir romandır. Dolayısıyla kimi gençlerin sırf sportif bir taklit anlayışıyla, tıpkı bir yıl boyunca herkesin *diabolo** oynaması gibi, savaşa katıldıkları bir dönemde, Saint-Loup için savaş aslında çok daha somut olan, ama ideolojinin bulandırdığı arzuları çerçevesinde, peşinden koştuğunu zannettiği idealin ta kendisiydi; bu ideal uğruna, herkese tercih ettiği kişilerle bir arada, salt erkeklerden kurulu bir şövalyelik tarikatı bünyesinde kadınlardan uzakta çarpışacak, emirlerini kurtarmak için kendi hayatını tehlikeye atıp adamlarında fanatik bir aşk uyandırarak ölebilecekti. Yani cesaretinde daha birçok unsur bulunmakla birlikte, asilzade oluşunun da payı vardı; ayrıca, ülküselleştirilmiş ve tanınmaz bir şekle bürünmüş olmakla birlikte, M. de Charlus'un herhangi bir kadınsılık taşımamanın erkeğin özü olduğu düşüncesi de bir etkendi. Öte

* *Diabolo*: Bir ipe bağlı iki koni ve iki sopadan oluşan oyuncak.

yandan, tıpkı felsefe ve sanatta iki benzer fikrin nasıl geliştirildiklerine bağlı olarak değer kazanması gibi, Ksenophon tarafından mı, Platon tarafından mı açıklandıklarına bağlı olarak, büyük farklılıklar göstermesi gibi, ben de ikisinin davranışlarının ortak bir noktadan kaynaklandığını kabullenmekle birlikte, en tehlikeli cepheye gönüllü giden Saint-Loup'yu açık renk kravat takmayı reddeden M. de Charlus'ten çok daha fazla takdir ediyorum.

Saint-Loup'ya ahababım olan Balbec Grand Hôtel'in müdüründen söz ettim; duyduğuma göre, savaşın başında, kimi Fransız birliklerinde kendisinin "kopukluk" dediği kopuşlar olduğunu ve sorumlusunun da, onun deyişiyle, "Prusya ordusu taraftarları" olduğunu ileri sürmüştü; hatta bir ara, Japonlar'ın, Almanlar'ın ve Kazaklar'ın aynı anda Rivebelle'e çıkartma yaparak Balbec'i tehdit ettiklerini zannetmiş ve artık "tası tarağı toplayıp" gitmekten başka çare kalmadığını söylemişti. Kamu görevlileri ve yetkililerinin Bordeaux'ya taşınmasını biraz acele bulmuş ve "tası tarağı" bu kadar çabuk toplayıp gitmelerini tavsiye etmemişti. Alman düşmanı olan otel müdürü, kardeşiyle ilgili olarak, "Şu anda siperde, Almanlar'dan yirmi beş metre uzakta!" diyordu gülerek; ancak kendisinin de Alman olduğu öğrenilmiş ve toplama kampına gönderilmişti.

"Balbec dedin de, oteldeki asansörcü çocuğu hatırlıyor musun?" dedi Saint-Loup ayrılacağımız sırada; kim olduğunu tam çıkaramıyormuş da, kendisini aydınlatmam için bana güveniyormuş gibi bir edayla sormuştu bunu. "Savaşa katılıyor, bana mektup yazıp kendisini hava kuvvetlerine sokmamı rica etti." Asansörcü çocuk muhtemelen asansör kafesine hapsolarak yukarı çıkmaktan bıkmıştı, Grand Hôtel'in merdivenlerinin yüksekliği artık ona yetmiyor olmalıydı. "Şerit takacaktı", ama kapıcı sıfatıyla değil; kaderimiz bazen beklediğimizden farklı olabilir. "Başvurusunu kesinlikle destekleyeceğim" dedi Saint-Loup. "Daha bu sabah Gilberte'e söylüyordum: Ne kadar çok uçağımız olursa o kadar iyi. Düşmanın yaptığı hazırlığı bu sayede görebileceğiz. Bir saldırının en büyük avantajı olan şaşırtma etkenini bu sayede ortadan kaldıracacağız; en iyi ordu, en keskin gözlere sahip ordu olacak belki de."

Havacı asansörcü çocukla birkaç gün önce karşılaşmıştım. Bana Balbec'ten söz etmişti, ben de Saint-Loup hakkında neler söyleyeceğini merak ederek, konuyu açmak için, rivayete göre M. de Charlus'un gençlere meraklı olduğunu vs. söylemiş, doğru olup olmadığını sormuştum. Asansörcü çocuk çok şaşırdı, bu konuda kesinlikle hiçbir şey bilmiyordu. Buna karşılık, metresi ve üç arkadaşıyla birlikte yaşayan zengin delikanlıyı suçladı. Hepsini aynı kefeye koyuyordu, oysa ben, hatırlanacağı gibi, M. de Charlus'un Brichot'yla bana yaptığı açıklamadan, delikanlının katiyen o tür eğilimleri olmadığını bildiğimden, asansörcü çocuğa yanıldığını söyledim. Benim itirazlarıma son derece kesin iddialarla karşı çıktı. Gençleri ayarlamak zengin delikanlının kız arkadaşının göreviymiş, sonra hep birlikte âlem yapıyorlarmış. Demek ki bu konularda en uzman kişi olan M. de Charlus, gerçeğin parçalılığı, gizliliği ve öngörülemezliği yüzünden, tamamen yanılmıştı. Bir burjuva gibi fikir yürütmekten, Charlus'çülüğü olmadığı yerde görmekten korktuğu için, her şeyi kadının ayarladığı gerçeğini görememişti. "Kaç kere gelip beni kandırmaya çalıştı, dedi asansörcü çocuk. Ama karşısında nasıl biri olduğunu hemen anladı, kesin bir şekilde reddettim, ben bu tür pisliğe bulaşmam; bu işlerden kesinlikle hoşlanmadığımı söyledim ona. Bir kişi boşboğazlık edecek olsa, herkesin diline düşersin, sonra hiçbir yerde iş bulamazsın." Bu son sebep, başlangıçtaki iffetli iddiaları zayıflatıyordu; herkesin ketumluğundan emin olabilse, teklifleri geri çevirmeyeceğini ima eder gibiydi. Herhalde Saint-Loup örneğinde öyle olmuştu. Hatta zengin delikanlıyla metresinden ve dostlarından da aynı lütufların esirgenmemiş olması ihtimali vardı, çünkü asansörcü çocuk, kendileriyle çok çeşitli dönemlerde yaptığı sohbetlerden bahsediyordu, oysa tekliflerini dediği kadar kesinlikle reddetmiş olsa, bu pek mümkün olmazdı. Mesela zengin delikanlının metresinin bir gün asansörcü çocuğun yakın arkadaşı olan bir komiyle tanışmak amacıyla kendisine geldiğini anlatıyordu. "Onu tanıdığınızı sanmıyorum, siz o sırada otelde değildiniz. Adı Victor'du. Haliyle" diye ekliyordu, çiğnenmesi mümkün olmayan, biraz gizli yasalara değinircesine, "insan zengin olmayan bir arkadaşını böyle bir imkân-

dan mahrum bırakmaz". Zengin delikanlının soylu arkadaşı-
nın Balbec'ten ayrılmamdan birkaç gün önce beni davet edişini
hatırladım. Ama bu muhtemelen tamamen ilgisiz bir olaydı ve
salt kibarlıktan kaynaklanmıştı.

"Peki ya zavallı Françoise, yeğenini çürüğe çıkarttırmayı ba-
şardı mı?" Ne var ki, yeğeninin çürüğe çıkması için uzun zaman-
dır elinden geleni yapmış olan Françoise, Guermentes'lar aracılı-
lığıyla General Saint-Joseph'e başvurması teklif edildiğinde,
umutsuzca şu cevabı vermişti: "Yo hayır! Hiçbir faydası olmaz,
o ihtiyara laf anlatmanın imkânı yok, ondan beteri yoktur,
yurtsever o." Françoise, savaş söz konusu olduğu andan itiba-
ren, bu yüzden ne kadar ıstırap çekse de, "zavallı Ruslar"ı yü-
züstü bırakmamamız gerektiği kanısındaydı, değil mi ki "itti-
faklı"ydık. Zaten savaşın on gün süreceğinden ve Fransa'nın
parlak zaferiyle sonuçlanacağından emin olan uşağımız, olay-
lar kendisini yalancı çıkarır korkusuyla, uzun ve belirsiz bir
savaş öngöremezdi, hatta bunu öngörecektir hayal gücünden de
yoksundu. Ama hiç değilse, bu kesin ve hızlı zaferin öncesin-
de, Françoise'a mümkün olduğunca çok ıstırap çekirtmeye ça-
lışıyordu. "İşler kötüye gidebilir, duyduğuma göre saflara katıl-
mayı reddedenler çokmuş, on altı yaşında oğlanlar ağlıyor-
muş." Françoise'ı "kızdırmak" için böyle tatsız şeyler söyleme-
ye uşak, "bir balon uçurmak, bir olta atmak, makaraya almak"
adını veriyordu. "On altı yaşında mı, yüce Meryem!" diyordu
Françoise, sonra bir an şüpheye kapılıyordu: "Oysa yirmi ya-
şından büyüklerin alınacağı söyleniyordu, bunlar daha çocuk.
—Tabii, gazetelere bu konuda bir şey yazmasınlar diye emir
verildi. Zaten bütün gençler en önde olacak, çoğu geri dönmez.
Bir bakıma iyi olacak, ara sıra kan akacak ki ticaret canlansın.
Eh! Öyle tereddüt eden, nazlı oğlanlar olursa, derhal kurşuna
dizerler, on iki kurşun, işi tamamdır! Bir bakıma şart tabii. Ay-
rıca subayların umurunda mı? Onlar paralarını alıyorlar ya,
gerisi vız gelir." Bu türden her konuşma sırasında Françoise'ın
yüzü öyle sararıyordu ki, uşağın onu kalp sektesine uğratıp öl-
dürmesinden korkuyorduk.

Bütün bunlar, Françoise'ın eski kusurlarının düzeldiği anla-
mina gelmiyordu. Bir genç kız ziyaretime geldiğinde, yaşlı hiz-

metçimizin bacakları ne kadar ağrısı da, odamdan bir an çıkacak olsam, onu giysi odasında bir merdivenin tepesinde, kendi dediğine bakılacak olursa, güveller yemiş mi diye bakmak için benim bir paltomu ararken, aslında bizi dinlerken buluyordum. Benim bütün eleştirilerime rağmen, kurnazca, dolaylı yoldan soru sorma huyunu sürdürüyordu ve uzun zamandır, “Hayır, belli ki” kalıbını kullanmaktaydı. “Hanımefendinin bir konağı mı var?” diye sormaya cesaret edemediğinden, uysal bir köpek gibi, gözlerini utangaç bir tavırla havaya dikip, “Hayır, belli ki hanımefendinin bir konağı var...” diyor, nazik davranmaktan çok meraklı görünmemek için, açık açık sorgulamaktan kaçınıyordu.

Son olarak da, en sevdiğimiz hizmetkârlar –bilhassa görevlerinin gerektirdiği hizmeti vermekten, saygıyı göstermekten neredeyse vazgeçmişlerse– ne yazık ki hizmetkâr olarak kaldıkları ve bizim kastımıza kendilerince nüfuz ettikçe, kendi kastlarının (bizim ortadan kaldırmak istediğimiz) sınırlarını daha belirgin biçimde ortaya koydukları için, Françoise sık sık bana (uşağın deyiimiyle “kuyruğuma basmak” amacıyla) bir yüksek sosyete mensubunun söylemeyeceği garip sözler söylüyordu: Mesela hava sıcak olduğu için alnımda –benim fark etmediğim– ter damlaları birikmişse, belli etmediği, ama sanki ağır hastaymışım gibi yoğun bir sevinçle, “Ter içinde kalmışsınız” diyor, tuhaf bir olayla karşılaşmışçasına şaşırıyor, dudakları uygunsuz bir durum karşısında takındığımız küçümseyici tebesümle (“dışarı çıkıyorsunuz ama kravatınızı takmayı unutmuşsunuz”) aralanıyor, ama bir yandan da, karşısındakini sağlığı konusunda endişelendirmeyi amaçlayan kaygılı ses tonuyla konuşuyordu. Duyan, yeryüzünde ilk terleyen insan olduğumu zannederdi. Ayrıca eski güzel lisanını da kullanmıyordu artık. Çünkü kendisinden çok daha düşük seviyedeki insanlara duyduğu sevgi dolu hayranlık ve alçakgönüllülüğü yüzünden, onların çirkin konuşma tarzını benimsemişti. Kızı bana Françoise’dan yakınmış, (kimden öğrendiğini bilmediğim bir ifade kullanarak) “Hep laf edecek bir kabahat bulur, yok kapıları doğru düzgün kapatmıyormuşum, yok falanmış, yok fişmekânmış” demiş, Françoise da herhalde yeterli eğitim görmediği için bu enfes deyimden mahrum kaldığını düşünmüştü. Bir zamanlar

katışıksız bir Fransızca'nın döküldüğü dudaklardan, artık günde birkaç kere, "Yok falanmış, yok fişmekânmış" sözlerini işitiyordum. İlginçtir, insanların yalnız kullandıkları deyimler değil, fikirleri de pek az değişir. Uşağımız, M. Poincaré'nin paragöz olduğundan değil, ille savaş istediği için kötü niyetli biri olduğunu söylemeyi alışkanlık haline getirmişti; bunu günde yedi, sekiz kere, kendisini hep aynı ilgiyle dinleyen aynı dinleyici topluluğuna bildiriyordu. Bir tek kelime, bir tek jest, bir tek tonlama bile değişmiyordu. Sadece iki dakika sürdüğü halde, bir gösteri gibi her defasında aynıydı. Uşağın dil yanlışları da, Françoise'ın konuşmasını kızının hataları kadar yozlaştırıyordu. Örneğin M. de Guermantes'in M. de Rambuteau'yu çok kızdıran "Rambuteau barakaları" takma adıyla andığı şeye pis-tuvar dendiğini zannediyordu. Muhtemelen çocukluğunda fazladan bir *t* iştmiş, kelime aklında hep böyle kalmıştı. Dolayısıyla sürekli kullandığı bu kelimeyi her defasında yanlış telaffuz ediyordu. Başlangıçta biraz utanan Françoise da sonunda kelimeyi kullanmaya ve kadınlar için de bu tür bir şeyin olmasından yakınmaya başladı. Ne var ki alçakgönüllülüğü ve uşağa hayranlığı yüzünden asla pisuvar demiyor –âdete uymak için kısmi bir özveride bulunarak –pisduvar diyordu.

Françoise artık uyku uyumaz olmuş, yemeden içmeden kesilmişti; uşağa tek kelimesini anlamadığı haber bültenlerini okutuyordu; aslında Françoise'dan pek de fazla bir şey anlamayan uşak, yurtseverlik coşkusu çoğu kez Françoise'ı kızdırma isteğine ağır bastığından, Almanlar'dan söz ederken, candan bir kahkahayla, "İşler kızışacak, bizim yaşlı Joffre bulanık suda balık avlıyor" diyordu. Françoise hangi balıktan söz edildiğini pek anlamıyor, ama bu deyişin terbiyeli bir insanın nezaket gereği iyi niyetle karşılık vermesi gereken samimi ve özgün acayıplıklarından biri olduğunu seziyor ve "O hep böyle yapar zaten" demek istermiş gibi, neşeyle omuz silkerek, gözyaşlarının arasından gülümsüyordu. En azından, mesleğine rağmen (üstelik mesleğe mezbahada başladığı halde) oldukça korkak olan yeni kasap çırağının savaşa gidecek yaşta olmayışına seviniyordu. Aksi takdirde, çocuğu çürüğe çıkarsınlar diye kalkıp Milli Savunma Bakanı'na gidebilirdi.

Uşak haberlerin mükemmel olmadığını, Berlin'e yaklaşmakta olmadığımızı hayalinden bile geçiremezdi, çünkü "Düşmana ağır kayıplar verdirdiğimiz püskürtme harekâtında vs..." diye okuyor, bunları yeni birer zafer olarak algılayıp seviniyordu. Oysa ben bu zaferlerin kazanıldığı meydanların ne müthiş bir süratle Paris'e yaklaştığına bakıp korkuyordum; hatta uşağın bir bültenden Lens yakınında çarpışma olduğunu öğrenip ertesi günkü gazetede, bu çarpışmanın devamında durumun lehimize döndüğünü ve Jouy-le-Vicomte dolaylarını elimizde tuttuğumuzu okuyunca kaygılanmamasına şaşırdım. Oysa uşağımız, Combray'ye pek de uzak olmayan Jouy-le-Vicomte'un adını gayet iyi biliyordu. Ama hepimiz gazeteleri âşık kadar kör, gözlerimiz kapalı okuruz. Olayları anlamaya çalışmayız. Başyazarın tatlı sözlerini metresimizi dinler gibi dinleriz. Mağlup ve mutlu-yuzdur, çünkü kendimizi mağlup değil, galip zannederiz.

Zaten Paris'te uzun süre kalmayıp çok geçmeden kliniğime dönmüştüm. Hekimin tedavisi prensip olarak inzivaya dayalı olmakla birlikte, ayrı zamanlarda, iki mektubum bana verilmişti; biri Gilberte'tendi, öbürü de Robert'den. Gilberte (mektubu yaklaşık olarak 1914 Eylül'ünde yazılmıştı), Robert'den daha kolay haber alabilmek için Paris'te kalmayı çok istediği halde, sürekli Paris'e bomba yağdıran *taube*'lerden* bilhassa küçük kızı adına çok korkup Combray'ye kalkan son trene binerek kaçtığını, trenin Combray'ye kadar bile gidemediğini ve Tansonville'e ancak bir köylünün kağnisında, on saat süren korkunç bir yolculuk yaparak varabildiğini yazıyordu. "Orada eski arkadaşınız bilin bakalım neyle karşılaştı?" diyordu mektubun sonunda. "Paris'ten Alman uçaklarından kaçmak için, Tansonville'de her bakımdan güvende olacağımı düşünerek ayrılmıştım. Daha varalı iki gün olmamıştı ki, hayatta tahmin edemeyeceğiniz bir şey oldu: Almanlar birliklerimizi La Fère yakınında mağlup ettikten sonra bölgeyi istila etmekteydi; bir Alman kurmayı, peşinde alayıyla Tansonville'in kapısına dayandı, kendilerini ağırlamak zorundaydım, üstelik kaçmanın yolu yoktu, ne bir tren ne başka bir şey." Alman kurmayı gerçekten terbiyeli mi davranmıştı,

* *Taube*: Almanca güvercin (Paris'lilerin Alman uçaklarına verdiği ad).

yoksa Gilberte'in mektubunda, Bavyera kökenli, en yüksek Alman aristokratlarıyla akraba Guermantes'ların zihniyetinin kendisine bulaşmış olmasının bir etkisini mi görmek gerekirdi bilmem, ama Gilberte, kurmayın, hatta kendisinden sadece "göl kenarında yetişen unutmabenilerden bir tanesini koparma izni" isteyen askerlerin mükemmel terbiyesini anlata anlata bitiremiyor ve Alman generallerinin gelişinden önce, kaçarken Tansonville'den geçip her şeyi talan eden Fransız birliklerinin düzensiz şiddetiyle kıyaslıyordu. Öte yandan, Gilberte'in mektubu yer yer Guermantes zihniyetinden izler taşısa da –buna Yahudi enternasyonalizmi adını verenler olabilir, ama ileride göreceğimiz gibi, bu doğru değildi– birkaç ay sonra Robert'den aldığım mektup, bir Guermantes'tan çok bir Saint-Loup'nun kaleminden çıkmaydı; ayrıca, edindiği liberal kültürü de yansıtıyordu ve bütünüyle harika bir mektuptu. Ne yazık ki, Doncières sohbetlerimizdeki strateji konularına mektubunda değinmiyor ve savaşın o zamanlar bana açıkladığı ilkeleri hangi ölçüde doğruladığı veya çürüttüğü konusunda fikir beyan etmiyordu.

Tek söylediği, 1914'ten beri aslında birçok savaşın birbirine eklendiği ve her birinden alınan derslerin bir sonrakinin nasıl yürütüleceğini etkilediğiydi. Örneğin "yarma harekâtı" kuramı, yarma harekâtından önce düşmanın elindeki arazinin tamamının topçu kuvvetleri tarafından altüst edilmesi gerektiği savıyla tamamlanmıştı. Ama daha sonra, aksine, binlerce obüs çukurunun oluşturduğu engeller yüzünden, bu şekilde delik deşik edilmiş bir arazide piyade ve topçu birliklerinin ilerlemesinin imkânsız olduğu görülmüştü. "Savaş da, diyordu Robert, eski dostumuz Hegel'in yasalarına tabi. Sürekli oluşum halinde."

Bundan çok daha fazlasını öğrenmek isterdim. Ama Robert'in bana general ismi vermesinin yasak olması, daha da çok canımı sıkıyordu. Zaten gazetedeki sınırlı bilgilerden anladığım kadarıyla, bu savaşı yönetenler, Doncières'deyken acaba bir savaşta hangileri en fazla cesareti sergiler diye merak ettiğim generaller değildi. Geslin de Bourgogne, Galliffet ve Négrier ölmüştü. Pau, neredeyse savaşın başında, fiili hiz-

metten ayrılmıştı. Joffre, Foch, Castelnau ve Pétain'den ise hiç söz etmemiştik. Yavrucuğum, diyordu Robert, "geçit vermeyeceğiz" ve "onları mahvedeceğiz" gibi ifadelerin hoş olmadığını kabul ediyorum; bu ifadeler uzun süre boyunca, "poilu" ve diğerleri kadar midemi bulandırdılar; hiç şüphesiz, bir dilbilgisi hatasından veya zevksizlik örneğinden de beter olan, öylesine nefret ettiğimiz, bayağı bir gösteriş ve özentiyi sergileyen çelişkili ve korkunç terimlere, "kokain" yerine "koko" demeyi espri zanneden kişilere özgü terimlere dayanan bir destan oluşturmak tatsız bir şey. Ama sen de içlerinde barındırdıkları kahramanlıktan habersiz, normal koşullarda böyle bir şeyi akıllarından bile geçirmeden yataklarında ölecek olan bütün bu insanların, bilhassa halktan insanların, işçilerin, küçük esnafın, bir arkadaşlarını kurtarmak, yaralı bir komutanı taşımak için mermilerin arasında nasıl koştuklarını, vurulduklarında, ölmeden bir saniye önce, hekim siperin Almanlar'dan geri alındığını söyleyince nasıl gülümsediklerini görseydin, emin ol bana hak verirdin; bütün bunlar, Fransızlar'ı insanın gözünde yüceltiyor, derslerde bize biraz hayal ürünü gibi gelen tarihi dönemleri anlamamızı sağlıyor.

Bu o kadar güzel bir destan ki, sen de benim gibi, kelimelerin artık önemli olmadığı sonucuna varırdın. Rodin veya Maillol, herbat bir malzemeyi tanınmaz hale getirerek ondan bir şaheser çıkarabiliyor. Böyle bir ruh yüceliğiyle yüz yüze gelince, "poilu" benim gözümde, örneğin "Chouan" kelimesini okuduğumuz zamanki gibi, başlangıçta bir ima veya şaka içerip içermediğini hiç düşünmediğim bir şey haline geldi. Ama "poilu" kelimesinin, tıpkı Hugo, Vigny ve diğerlerince kullanılmadan önce de asaletle yoğrulmuş olan tufan, İsa ve barbar gibi, büyük şairlerin kullanımına artık hazır olduğunu hissediyorum.

Dediğim gibi, halk, işçiler en iyileri, ama herkes iyi. Zavallı genç Vaugoubert, büyükelçinin oğlu, ölünceye kadar yedi ayrı kez yaralandı; ne zaman bir seferden sağ salım dönse, özür dilerdi, kendi kabahati olmadığını söylemek istemiş gibi bir havaya bürünürdü. Harika bir insandı. Çok yakın arkadaş olmuştuk, zavallı annesiyle babasına matem kıyafeti giymemeleri ve bombardıman yüzünden

* Poilu: Birinci Dünya Savaşı'nda Fransız askerlerine verilen ad (kelime anlamı: kıllı).

sadece beş dakika kalmaları şartıyla cenazeye katılma izni verildi. İri bir kırsağa benzeyen annesi, belki tanıyorsa, herhalde çok üzgündü, ama hiç belli etmiyordu. Oysa zavallı babası perişandı; ben bile, arkadaşlarımla benimle konuşurken ansızın kafalarının bir torpille yarıldığını, hatta koptuğunu göre göre, sonunda tamamen duyarsızlaştığım halde, enkaza dönüşmüş olan zavallı Vaugoubert'in nasıl yıkıldığını görünce kendimi tutamadım. General oğlunun Fransa uğruna can verdiğini, bir kahraman gibi savaştığını söyledi ama boş yere; adamcağız her cümlede büsbütün hıçkırıklara boğuluyor, oğlunun bedeninden ayrılamıyordu. Sonuç olarak, bütün bu insanlar, mesela zavallı oda hizmetkârım, mesela Vaugoubert, Almanlar'a geçit vermediler; işte bu yüzden de, "geçit vermeyeceğiz" lafına alışmamız lazım. Belki fazla ilerlemediğimizi düşünüyorsunuz, ama bunun mantıkla ilgisi yok; tıpkı ölüm döşeğindeki adamın işinin bittiğini hissetmesi gibi, bir ordu da galibiyetini içinde hisseder. Biz de zaferi kazanacağımızı biliyoruz ve adil bir barış sağlayabilmek için kazanmaya kararlıyız; adil derken sadece bizim için değil, gerçekten adil, hem Fransızlar hem Almanlar için adil bir barışı kastediyorum.

Bu "felaket", Saint-Loup'nun zekâ düzeyini yükseltmemiştii elbette. Nasıl ki vasat, sıradan bir zekâyâ sahip savaş kahramanları nekahet döneminde şiir yazdıklarında, savaşı kendi başına bir anlam ifade etmeyen olayların seviyesinden değil, o güne kadar kurallarına uydukları sıradan estetiğin seviyesinden bakarak tasvir ediyorlar ve tıpkı on yıl önceki gibi, "kana bulanmış şafak"tan, "zaferin titreyen kanatları"ndan vs. söz ediyorlarsa, onlardan çok daha zeki ve sanatçı ruhlu olan Saint-Loup da, zeki ve sanatçı ruhlu olmayı sürdürüyor, bataklık bir ormanın sınırında durmak zorunda kaldığında, adeta ördek avındaymışçasına, zevkli bir anlatımla, benim için manzaraya ilişkin notlar alıyordu. "Sabahını büyüleyen" kimi gölge-ışık karşıtlıklarını bana anlatabilmek için, ikimizin de hoşlandığı bazı resimlere değiniyor, Romain Rolland'ın, hatta Nietzsche'nin sayfalarına atıfta bulunmaktan çekinmiyor, sivil-ler gibi bir Alman ismini ağzına almaktan korkmayan cephe-deki insanların bağımsızlığını sergiliyor, hatta Zola davasında, şahitlerin bekleme salonunda, aşırı koyu Dreyfus taraftarı şair

Pierre Quillard'ın önünden geçerken, kendisiyle tanışmadığı şairin *Elleri Kesik Kız* adlı simbolist oyunundan dizeler okuyan Albay Paty de Clam gibi, hafif bir cilveyle, bir düşmandan alıntı yapıyordu. Bana Schumann'ın bir ezgisinden söz edecek olsa, adını mutlaka Almanca yazıyor, ormanın sınırında beklerken, şafak vakti ilk kuş cıvıltısını duyduğunda, adeta o "harikulade *Siegfried*"deki kuş kendisiyle konuşmuş gibi kendinden geçtiğini ve savaştan sonra bu eseri dinlemek için sabırsızlandığını hiçbir dolambaçlı anlatım kullanmadan belirtiyordu.

Paris'e bu ikinci dönüşümde, vardığımın hemen ertesi günü, Gilberte'ten bir mektup daha almıştım; Gilberte bana yazdığı, aktarmış olduğum ilk mektubu, en azından neler yazdığını unutmış olmalıydı, çünkü 1914 sonlarında Paris'ten ayrılışını bu sefer oldukça farklı anlatıyordu. *Belki de haberiniz yoktur, sevgili dostum, diyordu, yaklaşık iki yıldır Tansonville'deyim. Buraya Almanlar'la aynı tarihte geldim; herkes bana engel olmaya çalışmıştı. Bana deli muamelesi yapıyorlardı. "Nasıl olur" diyorlardı, "Paris'te emniyetteyken, işgal altındaki bir bölgeye gidiyorsunuz, tam da herkesin oradan kaçmaya çalıştığı günlerde."* Bu itirazların yerinde olduğunu bilmiyor değildim. Ama ne yapalım, benim bir tek meziyetim vardır: Korkak değilimdir, daha doğrusu, vefalıyım; sevgili Tansonville'imin tehlikede olduğunu öğrenince, savunmasını tek başına yaşlı kâhyamıza bırakmaya gönlüm razı olmadı. Benim de onun yanında olmam gerektiğini düşündüm. Ve bu karar sayesinde, şatoyu iyi kötü kurtarabildim; çığına dönen sahipleri tarafından terk edilmiş olan civardaki diğer şatoların hemen hepsi baştan aşağı yıkıldı; yalnız şatoyu değil, sevgili babamın o kadar üstüne titredikleri değerli koleksiyonları da kurtardık. Kısacası, Gilberte, 1914'te yazdığı gibi Tansonville'e Almanlar'dan kaçmak, emniyette olmak için değil, aksine, onlarla yüzleşip şatosunu savunmak için gittiğine inanıyordu şimdi. Aslında Almanlar Tansonville'de kalmamıştı, ama Gilberte'in o günden bu yana, evinde durmaksızın ağırladığı askerlerin sayısı, bir zamanlar Combray sokaklarında Françoise'ı gözyaşlarına boğarak resmi geçit yapan askerlerin sayısını çoktan geçmişti; sürekli cephe deymiş gibi bir hayat sürdüğünü söylerken, Gilberte bu kez gerçeği dile getiriyor-

du. Gazetelerde bu dikkate değer tutumu göklere çıkarılıyordu, kendisine madalya verilmesi söz konusuydu. Mektubun son bölümü kesinlikle doğruydur. Aziz dostum, bu savaşın nasıl bir şey olduğunu, bir yolun, bir köprü'nün, bir tepenin ne kadar önemli olabildiğini hayal etmeniz mümkün değil. Sizi, sayenizde unutulmaz anlar yaşadığımız gezintilerimizi o kadar çok düşündüm ki! Birlikte dolaştığımız yerlerin hepsi şimdi harap olmuş durumda, o çok sevdiğiniz, birlikte kim bilir kaç kez geçtiğimiz dar yolları, bayırları almak için muazzam savaşlar yapıldı. Herhalde siz de benim gibi silik Roussainville'in, mektuplarımızın geldiği, siz hastalandığınızda doktoru çağırmak üzere gittiğimiz sıkıcı Méséglise'in bir gün meşhur yerler olacağını hayalinizden geçirmemişsinizdir. İşte sevgili dostum, ikisi de Austerlitz kadar, Valmy kadar şöret kazanarak tarihe geçtiler. Méséglise Çarpışması sekiz aydan fazla sürdü, Almanlar altı yüz binden fazla öldü verdiler; Méséglise'i yerle bir ettiler, ama ele geçiremediler. Sizin çok sevdiğiniz, akdikenli patika adını verdiğimiz, çocukken bana âşık olduğunuzu iddia etseniz de aslında benim size âşık olduğum yolun ne büyük bir önem taşıdığını bilemezsiniz. O yolun sonundaki büyük buğday tarlası, bültenlerde mutlaka sık sık rastladığınız, meşhur 307 numaralı teppe. Fransızlar, Vivonne Nehri'nin üzerindeki, size çocukluğunuzu yeterince hatırlatmadığını söylediğiniz küçük köprüyü havaya uçurdular; Almanlar da bazı köprüleri yıkıp nehre attılar; bir buçuk yıl boyunca, Combray'nin bir yarısı Almanlar'ın, diğer yarısı Fransızlar'ın elindeydi.

Bu mektubu aldığımın ertesi günü, yani karanlık sokaklarda kendi ayak seslerimi dinleyerek yürüyüp bütün bu hatıraları tekrar tekrar aklımdan geçirdiğim gecedan iki gün önce, Saint-Loup cepheden çok kısa bir süreliğine dönmüş ve bir iki dakikalığına beni görmeye gelmişti; geldiğini haber almak bile beni çok heyecanlandırmıştı. Françoise, bir yıl sonra askere alınacak olan utangaç kasap çırağını çürüğe çıkartabileceği umuduyla Saint-Loup'nun üstüne atılıyordu az kalsın. Ama anlamsız bir girişim olacağını düşünerek, kendi kendine vazgeçti, çünkü utangaç hayvan katili, uzun zaman önce başka bir kasap dükkânına geçmişti. Bizim kasap da, belki bizi müşteri olarak kaybetmek istemediğinden, belki de gerçekten bilmediğinden, Françoise'a zaten asla iyi bir kasap olamayacağını düşündüğü çırağın nerede

çalıştığını bilmediğini söylemişti. Bunun üzerine Françoise her yeri aramıştı. Ama Paris büyüktür ve çok sayıda kasap dükkânı vardır; Françoise birçok dükkâna gittiyse de, utangaç, kana bulanmış çırağı bulamadı.

Saint-Loup odama girdiğinde, aslında bütün izinli askerlerin bizde uyandırdığı, ölümcül bir hastalıktan mustarip olduğu halde hâlâ yatağından kalkıp giyinen, gezinen bir insanın yanında hissettiğimiz çekingenlikle, tabiatüstü izlenimle yaklaştım ona. Cepheadeki askerlere verilen bu izinlerin acımasız bir yanı vardı adeta (bilhassa başlangıçta öyle görünmüştü, çünkü benim gibi Paris'ten uzakta yaşamayanlar üzerinde, birçok kez gördüğümüz şeyleri onlara gerçek anlamlarını veren derin izlenim ve düşünce temelinden koparan alışkanlık, etkisini göstermişti). Askerler ilk izne geldiğinde, "Dönmek istemeyecekler, firar edecekler" diye düşünmüştük. Gerçekten de, geldikleri yerler bize adını sadece gazetede okuduğumuz için, o muazzam savaşlara katılıp sadece omuzda bir çürükle dönülebileceğini tahayyül edemediğimiz için gerçekdışı görünen yerler olmakla kalmıyordu; geldikleri yer ölümün kıyısıydı ve tekrar oraya döneceklerdi; bir an aramıza katılan bu anlaşılmasız varlıklar, içimizi şefkatle, korkuyla ve bir muamma hissiyle dolduruyorlardı; ruhunu çağırdığımız, bir an karşımızda gördüğümüz ve soru sormaya cesaret edemediğimiz ölümler gibi, bize verebilecekleri tek cevap, "Hayal etmeniz mümkün değil" idi. Çünkü izinli, yani savaştan sağ kurtulmuş askerlerde, bir medyum tarafından hipnotize edilen kişilerde ve ruhu çağrılan ölümlerde muammayla temasın tek sonucu, insanların söylediği sözlerin anlamsızlığını inanılmaz ölçüde artırmaktır (böyle bir şey mümkünse tabii). İşte ben de, alnında hâlâ taşıdığı yara izi bana bir devin yeryüzündeki ayak izinden daha muhteşem, daha esrarengiz gelen Robert'e bu duygularla yaklaştım. Ona soru sormaya cesaret edemedim, o da bana basit sözler söyledi. Hatta söyledikleri, savaştan önceki konuşmalarından bile pek farklı değildi, sanki insanlar, savaşa rağmen, eskiden ne idiyse, şimdi de oydu; konuşmaların tonu aynıydı, sadece içeriği değişiyordu, o da pek az!

Anladığım kadarıyla, Robert orduda, Morel'in kendisine de dayısına davrandığı kadar kötü davranmış olduğunu yavaş ya-

vaş unutmama imkânı bulmuştu. Buna rağmen, ona hâlâ dostça duygular besliyor, ara sıra onunla tekrar görüşmek için şiddetli bir arzu duyuyor, ama bunu sürekli erteliyordu. Morel'i bulmak için Mme Verdurin'in evine gitmesinin yeterli olacağını Robert'e söylememeyi Gilberte açısından daha uygun buldum.

Robert'e, alçakgönüllülükle, Paris'te savaşın pek az hissedildiğini söyledim. Paris'te bile durumun bazen "epeyce olağanüstü" olduğunu belirtti. Bir gece önceki zeplin akınından söz ediyordu; eskiden çok güzel bir gösteriden bahsederken kullanacağı ses tonuyla, zeplinleri görüp görmediğimi sordu. Cephede, her an ölme tehlikesiyle burun burunayken, "Harika bir şey, ne müthiş bir pembe! Ya şu pastel yeşil!" demenin cilvesini anlayabiliyordum, ama böyle bir şey, Paris'teki önemsiz bir baskında, Saint-Loup için söz konusu olamazdı; akın gerçekten de bizim balkondan bir şenlik gibi görünmüş, gecenin sessizliğinde, ansızın yararlı, koruyucu fişekler patlamış, sırf geçit töreni vs. için çalınmayan borazan sesleri duyulmuştu. Gecenin içine yükselen uçakların güzelliğinden dem vurdum. "İnen uçaklar belki daha da güzel, diye cevap verdi. Yükseldikleri an çok güzel, kabul ediyorum; *takımyıldız* formasyonuna geçerken, *takımyıldızların* tabi olduğu yasalar kadar kesin kurallara uyarlar, çünkü sana bir gösteri gibi görünen şey, aslında filotillaların toplanması, emir alması, keşfe çıkışları vs.'dir. Ama sence yıldızlarla bütünleşmişken, saldırıya geçmek veya tehlikenin geçtiği sinyalinin ardından yere inmek için tekrar ayrıldıkları *kıyamet* ânı, yıldızlar bile yörüngelerinden çıkmışken daha da güzel değil mi? Ya Wagner'i aratmayan sirenler? Almanlar'ın gelişini selamlamak için daha iyisi düşünülemezdi, tıpkı bir milli marş gibiydi, imparatorluk locasında veliaht ve prensesler, *Wacht am Rhein*"; insan bunlar gerçekten pilot mu, yoksa göğe yükselen Valkyrie'ler mi diye şüpheye düşüyordu." Bu pilot-Valkyrie benzetmesinden hoşlanmış gibiydi; zaten ardından da, benzetmeyi tamamen müzik açısından açıkladı. "Sirenler resmen *At Sırtındaki Valkyrieler*'di! Demek Paris'te Wagner dinleyebilmek için, Almanlar'ın gelmesi gerekiyormuş."

Aslında benzetmesi, bazı bakımlardan yanlış sayılmazdı. Bizim balkondan şehir devingen, şekilsiz ve siyah bir kütle gibi görünüyordu; bir anda derinlerden ve geceden çıkıp ışığa ve gökyüzüne yükseliyor, pilotlar birer birer sirenlerin yürek parçalayıcı çağrısına uyarak havalanıyor, bir yandan projektörler daha ağır, ama henüz görünmez ve belki de çok yakında olan hedefi düşündürdükleri için daha kurnaz, daha kaygılandırıcı bir hareketle durmadan gezinerek düşmanın kokusunu alıyor, onu bir ışık çemberiyle kuşatıyorlardı; ve böylece yönleri belirlenen uçaklar, pike yaparak düşmanın peşine düşüp onu yakalıyordu. Bu şekilde, filotillaların birer Valkyrie'ye benzeyen pilotları, gökyüzüne taşınmış olan şehirden birbiri ardına yükseliyorlardı. Bununla birlikte, yerde bazı bölgeler de, evler hizasında aydınlanıyordu; Saint-Loup'ya, bir gece önce evde olsa, bir yandan gökyüzündeki kıyameti seyrederken, bir yandan da yerde (tıpkı El Greco'nun bu iki düzlemin paralel olduğu *Orgaz Kontu'nun Gömülmesi* tablosundaki gibi), gecelikli karakterlerin oynadığı bir vodvil izleyebileceğini söyledim; bu karakterlerin meşhur isimleri, eskiden Saint-Loup'yla sosyete haberlerini okuyup güldüğümüz (hatta eğlence olsun diye kendimiz de bunlara benzer haberler uydururduk) Ferrari'nin yerine geçen sosyete muhabirine gönderilmeye değerdi. O gün de, sanki savaş yokmuş gibi eski oyunumuzu oynadık, oysa seçtiğimiz konu tam da savaşla ilgiliydi: Zeplin korkusu. "Gözümüzden kaçmayanlar: Geceliğiyle muhteşem bir görüntü sergileyen Guermantes Düşesi, pembe pijaması ve bornozuyla tasvir edilmesi imkânsız Guermantes Dükü vs."

"Eminim, dedi Saint-Loup, bütün büyük otellerde, Amerikalı Yahudi kadınları gecelikleriyle bütün servetini kumarda kaybetmiş bir dükle evlenmelerini sağlayacak inci kolyelerini yıpranmış göğüslerine bastırırken görmek mümkün olmuştur. Bu tür gecelerde Ritz Oteli, Serbest Mübadele Oteli'ne benziyordur herhalde."

Şunu belirtmek gerekir ki, savaş Saint-Loup'nun zekâ düzeyini yükseltmemiş olsa da, zekâsı kalıtımın önemli rol oynadığı bir evrimleşme sonucu, kendisinde daha önce rastlamadığım bir parlaklık edinmişti. Bir zamanlar şık veya şık olmaya

çalışan kadınların kur yaptığı sarışın delikanlıyla şimdiki kuramcı, kelimelerle durmadan oynayan hatip arasında ne büyük bir uçurum vardı! Sanki M. de Charlus'un farklı bir nesilden, başka bir soydan yetişmiş halefiydi —M. de Charlus yarı yarıya simsiyah ve bembeyaz, Saint-Loup ise pembe, sarışın ve yaldızlıydı—; bir zamanlar Bressant veya Delaunay tarafından oynanmış bir rolü yeniden yorumlayan bir oyuncuya benziyordu. Fransa'yı her şeyin üzerinde tutan aristokratların safında yer aldığı için, özünde bozguncu olan dayısıyla savaş konusunda anlaşmasa da, "rolün yaratıcısı"nı seyretmemiş birine ahkâm kesici rolünün mükemmel bir yorumunu sunabilirdi. "Hindenburg'un bir ihtira olduğunu söylüyorlar, dedim. —Eski bir ihtira, diye cevabı yapıştırdı, ya da müstakbel bir ihtilal. Düşmanı idare etmek yerine Mangin'e tam yetki vermek gerekirdi; o zaman Fransa'yı Karadağlı'laştırmak yerine, Avusturya ve Almanya'yı sindirip Türkiye'yi Avrupalı'laştırabilirdik. —Ama Birleşik Devletler'den yardım alacağız. —Şimdilik ben dağınık devletler manzarasından başka bir şey göremiyorum. Fransa'yı Hıristiyanlık'tan uzaklaştırmak korkusuyla İtalya'ya daha fazla ödün verilmemesi anlamsız. —Charlus Day'ın seni duysa ne derdi! Aslında Papa'yı biraz daha gücendirsek, senin daha çok hoşuna giderdi, dayınsa Franz Joseph'in tahtına halel gelecek diye endişeleniyor. Ayrıca bu konuda Talleyrand ve Viyana Kongresi'yle hemfikir olduğunu söylüyor. —Viyana Kongresi devri kapandı; gizli diplomasinin yerine somut diplomasiyi koymak gerekiyor. Dayım özünde iflah olmaz bir monarşisttir ve Chambord usulü olduğu sürece Mme Molé gibi kazları da, Arthur Meyer gibi madrabazları da yutmaya hazırdır. Sırf üç renkli bayrağa nefreti yüzünden, samimiyetle monarşistlerin beyaz bayrağı olarak algılayacağı devrimcilerin kırmızı paçavrasının altında yer alabilir." Şüphesiz, söyledikleri boş laflardı; Saint-Loup dayısının bazen çok derin olan özgünlüğünden iz taşımaktan uzaktı. Ama dayısı ne kadar şüpheli ve kıskançsa, Saint-Loup da o kadar nazik ve sevimliydi. Ayrıca, altın sarısı saçlarıyla Balbec'teki kadar pembe ve büyüleyiciydi. Dayısıyla boy ölçüşebileceği tek özelliği, muhitlerinden tamamen bağımsız olduklarını zanneden Saint-Germain muhiti mensuplarının

zihniyetiydi: Hem soylu olmayan zeki insanlara saygı duyar (bu saygı sadece soylularda ortaya çıkar ve devrimleri haksız kılar), hem de kendine aptalca güvenirdi. M. de Charlus ve Saint-Loup, bu tevazu ve kibir, edinilmiş zihinsel merak ve doğuştan üstünlük karışımı sayesinde, farklı yollar izleyerek, karşıt fikirlerle, bir nesil arayla, her yeni düşünceye ilgi duyan entelektüeller ve kimsenin susturamadığı hatipler olmuşlardı. Dolayısıyla, biraz vasat bir kişi, o andaki ruh haline bağlı olarak, her ikisini de göz kamaştırıcı veya can sıkıcı bulabilirdi.

“Doncières’deki sohbetlerimizi hatırlıyor musun? diye sordum Saint-Loup’ya. —Ah, ne güzel günlerdi! Şimdi o günler çok uzağımızda. O güzel günler bir daha doğacak mı?

*derinliğini ölçemediğimiz kör kuyudan,
Yıkıp derin denizlerin sularında
Güneşlerin yeniden doğduğu gibi?”*

“O sohbetleri sadece ne kadar güzel olduklarını hatırlamak için düşünelim, dedim. Ben o sohbetlerden yola çıkarak bir tür gerçeğe ulaşmaya çalışıyordum. Her şeyi, senin dediğin gibi bilhassa savaş fikrini altüst eden bu savaş, o zamanlar bana bu çarpışmalarla, örneğin ileride taklit edilecek olan Napoléon savaşlarıyla ilgili söylediklerini geçersiz mi kılıyor? —Katiyen! Napoléon savaşları hâlâ geçerli, hele bu savaşta; Napoléon zihniyeti Hindenburg’un içine işlemiş. Birliklerin yerini hızla değiştirmesi, aldatmacaları, örneğin düşmanlarından birinin karşısında bir kıta perdesi bırakıp bütün gücüyle diğer düşmana saldırması (Napoléon 1814) veya bir şaşırtma hareketini iyice ileri götürüp birliklerini tali bir cephede tutmaya düşmanı zorlaması (mesela Hindenburg’un Varşova önlerindeki şaşırtma hareketi sayesinde Ruslar aldanıp bütün savunmalarını orada yoğunlaştırdılar ve Mazur Gölle Bölgesi’nde yenildiler), Austerlitz, Arcole ve Eckmühl’ün başlangıcına benzeyen geri çekilişleri, hepsi Napoléon taktiğidir; üstelik bu kadarla da kalmayacak. Şunu da ekleyeyim: Eğer benden uzaktayken bu savaşın aşamalarını yorumlamaya çalışırsan, Hindenburg’un ne yaptığını, ne yapacağını anlamak için, bir tek bu özelliği-

ne bel bağlama. Generaller de yazarlar gibidir; yazar bir kitap veya oyun yazarken, kitabın kendisi, açığa çıkardığı beklenmedik imkânlarla, girdiği çıkmazlarla, yazarın başlangıçtaki planından önemli ölçüde sapmasına sebep olur. Örneğin şaşırtma hareketleri, kendi başına önem taşıyan noktalarda yapılır; farz edelim bir şaşırtma hareketi umulandan çok daha başarılı oldu ve bu arada ana harekât başarısızlıkla sonuçlandı; bu durumda şaşırtma hareketi ana harekâta dönüşebilir. Ben Hindenburg'dan bir başka Napoléon savaş taktiği bekliyorum: Düşmanlarından ikisini birbirinden ayırma, yani bu durumda İngilizler'i ve bizi."

Saint-Loup'nun ziyaretini bu şekilde aklımdan geçirirken bir yandan da yürümüş, yolumdan sapıp iyice uzaklaşmıştım; Invalides Köprüsü'ne gelmek üzereydim. Az sayıdaki sokak lambası (Gotha baskınları nedeniyle), henüz erken olmasına rağmen yanıyordu, çünkü saatler, karanlığın hâlâ oldukça hızlı çıktığı, biraz erken bir mevsimde, yazın ilk ayları geçerli olmak üzere ileri alınmıştı (tıpkı kaloriferlerin belirli tarihlerde yakılıp söndürülmesi gibi); gece ışıklarına bürünmüş olan şehrin üzerinde –yaz saatinden, kış saatinden habersiz, sekiz buçuğun artık dokuz buçuk olduğunu öğrenmeye tenezzül etmeyen– mavimsi gökyüzünün büyük bir bölümü hâlâ biraz aydınlıktı. Şehrin Trocadéro'nun kulelerinden görünen kısmının tamamının üzerinde gökyüzü, camgöbeği renginde bir deniz gibiydi ve deniz çekildikçe bir çizgi halinde ortaya çıkan küçük siyah kayalar, belki de peş peşe dizilmiş balıkçı ağları, aslında küçük bulutlardı. O anda camgöbeği olan bu deniz, dünyanın dönüşüyle birlikte sürüklenirken anlamsız savaşlarına, örneğin o anda Fransa'yı kana bulamakta olan savaşa devam edecek kadar çılgın olan insanları da kendilerinden habersiz, beraberinde alıp götürüyordu. Ama saatini değiştirmeye tenezzül etmeyen, ışıkları yanan şehrin üzerine oyalanan gün ışığının mavi tonlarını tembel tembel yaymaya devam eden bu gevşek, fazlasıyla güzel gökyüzüne baktıkça, insanın başı dönüyordu; gökyüzü düz bir denizken, basamak basamak yükselen mavi buzullara dönüşüyordu. Camgöbeği basamakların yanı başında gibi görünen Trocadéro kuleleri ise, tıpkı İsviçre'nin

bazı kentlerinde, uzaktan, yüksek dağların yamaçlarıyla yan yanaymış gibi görünen çifte kuleler gibi, aslında çok uzakta olsalar gerekti. Geri dönmek üzere ters yönde yürümeye başladım, ama Invalides Köprüsü'nü geçtiğimde, gökyüzü artık kararmıştı, şehirdeki ışıklar yok denecek kadar azdı; ara sıra çöp bidonlarına çarparak, yanlış yollara saparak, karanlık sokaklardan oluşan bir labirentte düşünmeden ilerleyerek, nasıl olduğunu anlayamadan, kendimi bulvarlarda buldum. Orada, daha önceki Doğu izlenimini tekrar yaşadım; öte yandan, Direktuvar dönemi Paris'inden sonra, bu kez de 1815 yılındaki Paris canlandı kafamda. Tıpkı 1815'teki gibi, müttefik birliklerin çok çeşitli üniformaları resmigeçit yapıyordu; bunların arasında kırmızı pantolon-etekli Afrikalılar ve beyaz türbanlı Hintliler, sokaklarında gezindiğim Paris'i egzotik, hayali bir kente dönüştürmeye yetiyordu; tıpkı Carpaccio'nun harikulade çeşitliliği benim karşımdakine kıyasla daha renkli olmayan bir kalabalığı içine yerleştirmek suretiyle, kendi yaşadığı kenti bir Kudüs'e, bir Konstantinopolis'e dönüştürmesi gibi, benim kentim de, kostümler ve insanların ten renkleri açısından en ince ayrıntısına kadar gerçeğe sadık, dekor açısından ise, keyfi ve hayali bir Doğu'da yer alıyordu. Kendisine hiç aldırımıyormuş gibi görünen iki Cezayirli piyadenin arkasında yürüyen, iriyarı, yumuşak fötr şapkalı, uzun, kalın paltolu bir adam gördüm; morarmış çehresine bakınca, ikisi de sayısız sodomist skandalı konu olmuş bir oyuncuyla bir ressamdan hangisi olduğuna karar veremedim. En azından tanışmadığımızdan emindim; dolayısıyla, göz göze geldiğimizde biraz utanmış gibi kasten durup yanıma gelmesi beni çok şaşırttı; gizli kalmasını tercih edeceği bir meşguliyet sırasında yakalanmadığını kanıtlamak ister gibiydi. Bir an, beni selamlayan adamı tanıyamadım: M. de Charlus'tu. Diyebiliriz ki, onun örneğinde, hastalığın seyri veya sapıklığının dönüşümü uç noktasına ulaşmıştı; bu noktada, kişinin temel kişilik çekirdeği, atalarından miras kalan meziyetleri, bunların beraberlerinde getirdikleri genel kusur veya hastalığın tam önlerine geçmesi nedeniyle görünmez olurlar. M. de Charlus, kendi benliğinden mümkün olduğunca uzaklaşmıştı; daha doğrusu, sadece kendisine ait olmayıp birçok

eşcinsel tarafından paylaşılan yeni benliğinin arkasında o kadar kaybolmuştu ki, onu bulvarın ortasında, Cezayirli piyadelerin arkasında ilk gördüğüm an, o eşcinsellerden bir başkası zannetmiş, M. de Charlus olmayan, büyük bir soylu olmayan, hayal gücü zengin, zeki bir adam olmayan, en azından iyice incelemeden önce diğer her şeyi örten bu ortak havadan başka hiçbir şeyi barona benzemeyen bir eşcinsel sanmıştım.

Mme Verdurin'i ziyarete gitmeye niyetliyken, işte bu şekilde M. de Charlus'le karşılaşmıştım. Baronu eskisi gibi Verdurin'lerde bulmam imkânsızdı elbette; aralarındaki küslük zamanla iyice derinleşmişti, Mme Verdurin, baronu daha da gözden düşürmek için yeni olaylardan bile yararlanıyordu. Onu bayat, işi bitmiş ve iddialı cüretiyle en yavan gösteriş budallalarından daha demode bulduğunu ne zamandır söylüyordu zaten; şimdi de bu suçlamaları, herkesi ondan soğutacak şekilde, "savaş öncesi" olduğunu söyleyerek özetliyordu. Küçük kabilenin nazarında savaş, M. de Charlus'ü günümüzden öylesine koparmıştı ki, artık o ölü bir geçmişe aitti.

Mme Verdurin, ayrıca baronun zihinsel açıdan olduğu kadar sosyetik açıdan da "tapon" ve "tali" biri olduğunu söylüyordu – bu sözleri, daha ziyade, bu konuda pek bilgisi olmayan siyasi çevrelere yönelikti. İkna etmekte zorluk çekmediği M. Bontemps'a, "Kimseyle görüşmüyor, kimse onu davet etmiyor" diyordu. Aslında bu sözlerde bir gerçek payı da vardı. M. de Charlus'un konumu değişmişti. Yüksek sosyeteyi giderek daha az umursuyordu, kaymak tabakayı oluşturan kişilerin çoğuyla huysuzluğu yüzünden kavga etmiş, kendi toplumsal değerine verdiği önem yüzünden küstükleriyle barışmaya tenezzül etmemişti; şimdi içinde yaşadığı göreceli yalnızlık, Mme de Villeparisis'nin içinde öldüğü yalnızlık gibi aristokrasi tarafından dışlanmış olmaktan kaynaklanmasa da, iki nedenden ötürü herkesin nazarında daha beterdi. Fazla malumat sahibi olmayan insanlar, M. de Charlus'un kendi isteğiyle görüşmeyi reddettiği kişilerin baronun artık yayılmış olan kötü şöhreti yüzünden onunla pek görüşmediklerini zannediyorlardı. Dolayısıyla, kendi fevri kişiliğinin sonucu, öfkesinin yöneldiği kişilerin küçümsemesinin sonucuymuş gibi görünüyordu. Öte

yandan, Mme de Villeparisis'nin çok önemli bir savunma aracı vardı, o da ailesiydi. Oysa M. de Charlus, ailesiyle dargınlıkları artırdıkça artırmıştı. Zaten ailesi –bilhassa eski Saint-Germain muhiti mensupları, Courvoisier tarafı– kendisine hiç ilginç gelmemişti. Sırf Courvoisier'lere inat olsun diye, sanat yönünde gayet cüretkâr adımlar atmış biri olarak, örneğin bir Bergotte'un en çok ilgisini çekecek olan yönünün bütün bu eski Saint-Germain muhitiyle akrabalığı olduğunu, kuzinlerinin La Chaise Sokağı'yla Palais-Bourbon Meydanı ve Garancière Sokağı arasında sürdükleri yarı taşra hayatını ona tasvir edebilecek konumda bulunması olduğunu hayalinden bile geçirmiyordu.

Mme Verdurin ayrıca meseleyi o kadar yüce olmayan, daha pratik bir açıdan da ele alarak, M. de Charlus'un Fransız olmadığına inanıyormuş gibi yapıyordu. M. Verdurin, "Milliyeti tam olarak nedir, Avusturyalı, değil mi?" diye soruyordu masum bir tavırla. İlk tepkisi hınçtan çok sağduyudan kaynaklanan Kontes Molé, "Hayır, katiyen, diye cevap veriyordu. —Yok canım, Prusyalı, diyordu Patroniçe. Evet, gayet iyi biliyorum, kendisi de kaç kere söyledi, doğuştan Prusya Senyörler Meclisi üyesi ve *Durchlaucht** imiş. —Oysa Napoli Kraliçesi demişti ki... —Onun korkunç bir casus olduğunu biliyorsunuz herhalde" diye haykırıyordu Mme Verdurin; devrik kraliçenin bir akşam evinde sergilediği tutumu unutmamıştı. "Kesin olarak biliyorum, tek geçim kaynağı buydu. Biraz daha güçlü bir hükümetimiz olsaydı, bunların hepsi toplama kampını boylardı. Hem de nasıl! Her halü kârda, o tipleri evinizde ağırlamasanız iyi edersiniz, çünkü İçişleri Bakanı'nın gözü üzerlerinde, biliyorum, konağınız izlenir. Charlus'un iki yıl boyunca sürekli evimde casusluk yaptığını adım gibi biliyorum." Muhtemelen küçük kabilenin örgütlenişine ilişkin ayrıntılı raporların Alman hükümetini ne kadar ilgilendireceği konusunda bir şüphe uyanabileceğini düşünen Mme Verdurin, yumuşak ve anlayışlı bir tavırla, sesini yükseltmeden konuşursa sözlerinin daha fazla değer kazanacağını bilen birinin edasıyla devam etti: "Size şunu söyleyeyim, daha ilk günden kocama şöyle dedim: 'Bu adamın evime bu şekilde sızması hiç hoşuma gitmedi. Bu işte

* *Durchlaucht*: Hükümdar soyundan prens.

bir bit yeniği var.' Bir körfezin içinde, çok yüksekte bir arazimiz vardı. Belli ki oraya bir denizaltı üssü kurması için, Almanlar tarafından gönderilmişti. O sıralar beni şaşırtan bazı şeyleri şimdi anlıyorum. Mesela başlangıçta, diğer müdavimlerle birlikte trenle gelmek istemiyordu. Ben kibarlık edip kendisine şatonun bir odasını vermeyi teklif etmiştim. Hayır efendim, o, asker kaynayan Doncières'de kalmayı tercih etmişti. Bütün bunlar buram buram casusluk kokuyordu."

Charlus Baronu'na yöneltilen ilk suçlama, yani demode oluşu konusunda, yüksek sosyete mensupları Mme Verdurin'e hak vermeye çoktan hazırды. Aslında nankörlük ediyorlardı, çünkü M. de Charlus bir bakıma onların şairi sayılırdı; yüksek sosyete ortamından tarih, güzellik, özgünlük, espri ve havai bir zarafet içeren bir şiir çıkarmıştı. Ama bu şiiri anlamaktan âciz olan yüksek sosyete mensupları, kendi hayatlarında bulamadıkları şiirselliği başka yerde arıyor, M. de Charlus'ten çok daha düşük seviyede olan, ama sosyeteyi küçümsüyormuş gibi yapıp sosyoloji ve ekonomi politik kuramları hakkında bilgiçlik taslayan kişileri barondan kat kat üstün sayıyorlardı. M. de Charlus, Montmorency Düşesi'nin bilinçsizce söylediği tipik sözleri anlatmaya, bilinçli bir zarafet sergileyen kıyafetlerini tasvir etmeye bayılır, onu harikulade bir kadın olarak görürdü; bu da Montmorency Düşesi'ni ilginç yanı olmayan bir sersem olarak gören, kıyafetlerin hiç önem vermemiş gibi bir havayla taşınması gerektiğini düşünen ve kendileri daha akıllı oldukları için koşa koşa Sorbonne'a veya Deschanel konuşacaksa Mecelis'e giden yüksek sosyete kadınlarının nazarında, baronu bir geri zekâlı konumuna düşürüyordu.

Kısacası, yüksek sosyete mensupları az bulunur değerdeki zekâsına fazlasıyla nüfuz ettikleri için değil, asla nüfuz edemedikleri için, M. de Charlus'ten soğumuşlardı. Onu "savaş-öncesi" ve demode buluyorlardı, çünkü insanların değerini ölçmekten âciz olan kişiler, onları sınıflandırmak için modanın belirlediği ilkeleri benimserler. Bir nesildeki değerli insanları tüketmek şöyle dursun, yanlarına yaklaşılamamışken, hepsini toptan silerler, çünkü yeni nesil de önceki nesle kıyasla daha da anlaşılamayacak yeni bir yaftayla ortaya çıkmıştır.

İkinci suçlamaya, yani Alman'lığına gelince, yüksek sosyete mensupları suya sabuna dokunmama alışkanlığıyla bu iddiayı reddediyorlardı, ancak iddianın bıkmak usanmak bilmeyen, özellikle acımasız bir savunucusu vardı, o da Morel'di; M. de Charlus'un büyük zahmetlere girerek gazetelerde ve hatta yüksek sosyete de kendisine sağladığı, ama daha sonra, aynı derecede uğraştığı halde, geri alamadığı mevkisini korumuş olan Morel barona nefretle saldırıyordu; nefretinin affedilecek yanı yoktu, çünkü ikisi, tam olarak nasıl bir ilişki yaşamış olurlarsa olsunlar, Morel, baronun çoğu kişiden gizlediği bir yanına, gönülden iyiliğine şahit olmuştu. M. de Charlus kemancıya o kadar cömert davranmış, o kadar incelik göstermiş, sözünü tutma konusunda öyle bir titizlik sergilemişti ki, ondan ayrılırken Charlie'de kalan hatıra, katiyen ahlaksız bir adamın değil (baronun ahlaksızlığını olsa olsa bir hastalık gibi algılıyordu), o güne kadar tanıdığı en yüce fikirli, olağanüstü hassas bir adamın, bir tür azizin suretiydi. Bunu inkâr etmeye de yanaşmıyor, araları bozulduktan sonra bile, bir anne babaya samimi yetle, "Oğlunuzu onun ellerine teslim edebilirsiniz, üzerinde son derece olumlu etkisi olacaktır" diyebiliyordu. Dolayısıyla, yazılarıyla baronu incitmek istediğinde, kendi kafasında onun ahlaksızlığını değil, faziletini aşağılıyordu.

Savaşın kısa bir süre önce, M. de Charlus'ü ağır töhmet altında bırakan, konuya vâkıf olanların anlamakta güçlük çekmediği kısa yazılar yayımlanmaya başlamıştı. Mme Verdurin, "Soyadı -us'le biten kibar bir dulun başına gelenler; baronesin son günleri" başlıklı bir yazıdan elli nüsha alıp tanıdıklarına dağıtmıştı; yazarın Voltaire'le boy ölçüşebileceğini söyleyen M. Verdurin de, yazıyı yüksek sesle herkese okuyordu. Savaş başladıktan sonra yazıların tonu değişmişti. Artık baronun sadece eşcinselliği değil, sözde Alman'lığı da ifşa ediliyordu. M. de Charlus, genellikle Frau Bosch veya Frau van den Bosch takma adlarıyla anılıyordu. Şiirsel bir yazının başlığında, Beethoven'ın kimi danslarından esinlenilmişti: "Bir Alman dansı". Son olarak da, provaları küçük kabileden okunan iki öykü: "Amerikalı Amca ve Frankfurtlu Teyze" ile "Kıç Kasarası" Brichot'nun bile çok hoşuna gitmiş, "Kadiri mutlak Sansür Tanrısı makaslamasın da!" diye haykırmasına sebep olmuştu.

Yazıların kendileri, bu gülünç başlıklardan daha incelikliydi. Üslup Bergotte'un türeviydi, ama belki de bunu fark eden tek kişi, aşağıda belirteceğim nedenden ötürü, bendim. Bergotte'un yazıları Morel'i katiyen etkilememişti. İkisi arasındaki etki öylesine özel ve ender bir biçimde filizlenmişti ki, sırf bunun için anlatacağım. Bergotte'un konuşurken kelimeleri ne kadar kendine has biçimde seçtiğini ve telaffuz ettiğini daha önce anlatmıştım. Uzun zaman boyunca onunla Saint-Loup'ların evinde sık sık karşılaşan Morel, o sıralar Bergotte'un taklidini yapar, onun seçeceği kelimeleri kullanarak sesini aynen taklit ederdi. Morel şimdi de Bergotte tarzı konuşmaları yazıya aktarıyor, ama bir Bergotte metni oluşturacak şekle dönüştürmüyordu. Bergotte'la pek az kişi yüz yüze konuşmuş olduğundan, üslubundan farklı olan tonu tanınmıyordu. Ne var ki, çok ender rastlandığı için burada aktarmak istediğim bu sözlü tohumlanma, kısır çiçeklerden başka bir şey üretmez.

Basın bürosunda görev yapan Morel, damarlarındaki Fransız kanı Combray'deki üzümlerin suyu gibi kaynadığından, savaş sırasında bir büroda bulunmanın kayda değer bir yanı olmadığını düşünüyordu; sonunda, Mme Verdurin onu Paris'te kalmaya ikna etmek için elinden geleni yaptığı halde, savaşa katıldı. Evet, M. de Cambremer'in yaşına rağmen genel kurmayda olmasına kızıyor, davetlerine katılmayan bütün erkeklerle ilgili olarak, "Yine nerelere saklandı bu adam?" diyordu; söz konusu adamın savaşın ilk gününden beri cephenin ön saflarında olduğu söylenirse, fütursuzca yalan söyleyerek veya hata yapma alışkanlığıyla, "Yok canım, Paris'ten dışarı adım atmadı; aşağı yukarı bir bakanı gezdirmek kadar tehlikeli bir görevde; ne dediğimi biliyorum, sizi temin ederim, onu bizzat görmüş olan birinden duydum" diye cevap veriyordu; ne var ki, müritler için aynı şey söz konusu değildi, onların cepheye gitmesini istemiyor, savaşı müritleri devamsızlık göstermeye iten feci "sıkıcı" bir şey olarak görüyordu. Bu yüzden de, Paris'te kalmaları için her yola başvuruyordu; böylece hem akşam yemeği davetlerinde onları ağırlayabilir, hem de onlar gelmeden önce veya gittikten sonra, uyuşuk olduklarını söyleyip çekişti-

rebilirdi. Ama söz konusu müridin geri hizmete razı olması gerekiyordu; Morel'in huysuzluk etmesi Mme Verdurin'i üzüyordu; ona kaç kere, boş yere, "Ama büroda da hizmet ediyorsunuz, üstelik cepheadekinden daha fazla. Önemli olan faydalı bir şey yapmak, gerçekten savaşın bir parçası olmak, katılmak. Bir katılanlar var, bir de beleşçiler. Siz katılanlardansınız, merak etmeyin, herkes bunu biliyor, kimse sizi ayıplamıyor" demişti. Eskiden de, koşullar farklıyken, üstelik erkeklerin sayısı bu kadar az olduğu ve kadın davetliler şimdiki gibi mecburen çoğunlukta olmadığı halde, müritlerden birinin annesi öldüğünde, Mme Verdurin davetlere gelmesinde bir sakınca olmadığı konusunda onu ikna etmeye çalışırdı. "Keder kalpte taşınır. Baloya gitmek isterseniz" (Mme Verdurin balo düzenlemezdi), "herkesten önce ben vazgeçirmeye çalışırdım sizi, ama buraya, benim samimi çarşambalarımıza gelmeniz veya tiyatroda bir locada bulunmanız kimseyi şaşırtmaz. Kederli olduğunuzu herkes gayet iyi biliyor." Şimdi erkek sayısı daha az, matemler daha çoktu, ama davetlere katılmayı engellemede etkili olmuyorlardı, çünkü zaten savaş vardı. Mme Verdurin geride kalanlara sıkı sıkı yapışıyordu. Tıpkı eskiden merhumun kendilerini biraz eğlenirken görse daha memnun olacağını iddia etmesi gibi, şimdi de Paris'te kalarak Fransa'ya daha yararlı olacaklarına ikna etmeye çalışıyordu onları. Her şeye rağmen, erkek sayısı azdı; belki de arada bir, M. de Charlus'le ilişkisini geri dönüşsüz biçimde kopardığına pişman oluyordu.

Ne var ki, M. de Charlus'le Mme Verdurin birbirleriyle görüşmeler de, sanki hiçbir şey olmamış gibi Mme Verdurin misafir ağırlamaya, M. de Charlus de zevk peşinde koşmaya devam ediyordu – eskiye göre bazı farklılıklar vardı, ama ufak tefek, önemsiz şeylerdi: Örneğin Cottard artık Mme Verdurin'in evindeki davetlere geniş açık mavi şeridi Meryem'in Çocukları'nı hatırlatan, Haitili bir amiral üniformasına oldukça benzer, *Rüya Adası*'ndan bir albayın üniformasıyla katılıyordu; öteden beri yetişkin erkeklerden hoşlanan M. de Charlus ise, savaş yüzünden erkeksiz kalmış bir kentte bulunduğu için, Fransa'dayken kadınlara düşkün olan, sömürgelerde yaşayan kimi Fransızlar'ın yolunu izlemişti: Önce zorunluluk yüzün-

den küçük oğlanlarla birlikte olma alışkanlığını, sonra da zevkini edinmişti.

Fakat bu kişisel özelliklerden ilki fazla uzun ömürlü olmadı: Cottard kısa süre sonra, Paris'ten hiç ayrılmadığı halde, gazetele-
rin deyişiyle “düşmanla çarpışırken” öldü, ama yaşına göre ken-
dini fazla yorduğu doğrudur; onu kısa bir arayla takip eden M.
Verdurin'in ölümü ise, gariptir ama, bir tek kişiyi, Elstir'i üzdü.
Elstir'in eserlerini nesnel denebilecek bir açıdan inceleme fırsatı
olmuştu. Oysa kendisi, bilhassa yaşlandıkça, batıl inançları
olan biri gibi, eserleriyle sosyete arasında bağlantı kuruyordu;
kendisine önce modellerini sağlamış olan sosyete, izlenimler
simyasıyla onun benliğinde sanat eserine dönüştükten sonra,
seyircilerini de sağlamıştı. Materyalist bir anlayışla, güzelliğin
büyük ölçüde nesnenin kendisinde var olduğuna inanma eğilimi
giderek artıyordu; başlangıçta, Mme Elstir'in biraz hantal güzel-
liğine hayran olup resimlerinde, duvar halılarında onun peşine
düşmüş, onu yüceltmmişti; şimdi de M. Verdurin'in ölümünü bir
sanatın temelini oluşturan, gerçekliğini doğrulayan toplumsal
çerçevenin –çerçevenin bir parçasını oluşturan kıyafetler kadar
çabuk demode olan– ölümlü çerçevenin son kalıntılarından bi-
rinin yok oluşu gibi algılıyor, on sekizinci yüzyıl şıklığını, zara-
fetini ortadan kaldıran Devrim'e üzülen bir kır şenlikleri ressamı
veya Montmartre'in, Le Moulin de la Galette'in ortadan kaybo-
luşuna yanan Renoir gibi üzülüyordu; ama M. Verdurin'in ölü-
münü en çok resmine en doğru bakmış olan gözlerin ve eserle-
rini aziz bir hatıra sıfatıyla barındıran beynin yok oluşu olarak
görüyordu. Hiç şüphesiz, resmi seven başka insanlar, gençler
çıkmişti ortaya, ama onların sevdiği başka tür bir resimdi ve
Swann gibi, M. Verdurin gibi, Elstir'i gereğince değerlendirme-
lerine imkân tanıyacak şekilde, zevki Whistler'dan, doğruluğu
Monet'den öğrenmemişlerdi. Dolayısıyla Elstir, yıllardır küs ol-
dukları halde, M. Verdurin'in ölümünden sonra kendini daha
yalnız hissediyordu; onun nazarında, eserlerindeki güzelliğin
bir kısmı, bu güzelliğin yeryüzündeki bilincinin bir kısmıyla
birlikte yok olmuştu.

M. de Charlus'un zevkini etkileyen değişim ise kesintiliydi,
çünkü cephede bulunan birçok kişiyle mektuplaşıyor ve izne
çıkan, epeyce olgun erkeklerden mahrum kalmıyordu.

Söylenenlere inandığım zamanlarda olsa, Almanya'nın, ardından Bulgaristan'ın ve Yunanistan'ın barış istediklerine dair iddialarına inanırdım. Ama Albertine ve Françoise'la birlikte yaşaya yaşaya, ifade etmedikleri düşünceleri ve planları bulunduğundan şüphelenmeye alışmış olduğumdan, II. Wilhelm'in, Bulgar Çarı Ferdinand'ın ve Yunanistan Kralı Konstantinos'un görünürde doğru olan hiçbir sözü, her birinin çevirdiği dolapları tahmin eden sezgilerimi yanıltamıyordu. Şüphesiz Françoise'la ve Albertine'le kavgalarım, sadece insan denen küçük manevi hücrenin hayatını ilgilendiren kişisel kavgalardı. Ama nasıl ki hücrelerin bir araya gelmesiyle oluşan hayvan ve insan vücudu, tek hücreye kıyasla Mont Blanc kadar büyükse, ulus adını verdiğimiz, bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan, dev, örgütlü kitleler mevcuttur; ulusların hayatı, kendilerini oluşturan hücrelerin büyük ölçekte tekrarından ibarettir; bireylerin hayatına ilişkin muammayı, tepkileri ve yasaları anlayamayan kişi, uluslar arasındaki mücadelelerden bahsettiğinde boş sözler söylemeye mahkumdur. Oysa bireylerin psikolojisine hâkimse, bireylerin kümelenmesiyle oluşan devasa kütlelerin birbiriyle çarpışması, onun gözünde sadece iki kişiliğin çatışmasından kaynaklanan kavgadan çok daha etkileyici bir güzellik kazanacaktır; onları on bin tanesi bir araya geldiğinde bir milimetre küpü dolduramayan tekhücrelilerin uzun boylu bir adamı gördüğü ölçekte görecektir. İşte bir süredir, değişik şekillerde milyonlarca küçük çokgenle tıka basa dolu büyük bir geometrik şekil olan Fransa'yla daha da fazla çokgenle dolu geometrik şekil Almanya böyle bir kavganın içindeydiler. Dolayısıyla, bu açıdan bakıldığında, Almanya kütlesiyle Fransa kütlesi, müttefik ve düşman kütleleri, bir ölçüde bireyler gibi davranmaktaydılar. Ama birbirlerine indirdikleri darbeler, Saint-Loup'nun bana ilkelerini açıkladığı boksun sayısız kuralına uygundu; bireyler açısından bakıldığında bile dev kütleler oluşturdıkları için de, kavga, muazzam, muhteşem şekillere bürünüyor, okyanusun milyonlarca dalgayla kabarıp asırlık falezleri yıkmaya çalışmasını, dev buzulların ağır, yıkıcı salı-

nımlarıyla kendilerini sınırlayan dağ çemberini kırmaya çalışmasını hatırlatıyordu.

Buna rağmen, bu anlatıda adı geçen birçok insan için, bilhassa M. de Charlus ve Verdurin'ler için, hayat neredeyse aynen devam ediyordu; geçici olarak önlenmiş olsa da sürekli bir tehdit olmayı sürdüren bir tehlike, onu zihnimizde canlandırmadığımız sürece bizi katiyen etkilemediğinden, sanki Almanlar yanı başlarında değilmiş gibi davranıyorlardı. İnsanlar genellikle zevk peşinde koşarken, birtakım zayıflatıcı ve yatıştırıcı etkenler ortadan kalksa, tekhücrelilerin azami ölçüde çoğalacağını, yani bir milimetre kübü doldururken, birkaç gün içinde milyonlarca fersah yol alarak güneşin bir milyon katı büyüklüğünde bir kütle oluşturacaklarını ve bu arada, yaşamamız için gerekli olan bütün oksijeni ve diğer maddeleri tüketeceklerini, geriye ne insan, ne hayvan, ne de yeryüzü kalacağını hiç düşünmezler; güneşin görünürdeki değişmezliğinin ardında gizlenen aralıksız ve çılgınca faaliyetin havada tamiri mümkün olmayan bir felaket yaratma ihtimalinin ne kadar yüksek olduğunu akıllarından geçirmezler; insanlar kendi işleriyle meşgul olup bu iki âlemi düşünmez, biri fazlasıyla küçük, öteki de fazlasıyla büyük olduğundan, etrafımızı saran evrensel tehdidi algılayamazlar.

İşte Verdurin'ler de bu şekilde yemek davetleri veriyor (kısaca süre sonra M. Verdurin ölünce Mme Verdurin davetleri tek başına vermeye başladı), M. de Charlus zevk peşinde koşuyor ve Almanlar'ın –sürekli yenilenen kanlı bir duvar sayesinde ilerlemeleri durdurulmuş da olsa– Paris'ten otomobille bir saatlik mesafede olduklarını hiç düşünmüyorlardı. Yine de Verdurin'lerin siyasi bir salonu olduğu ve her akşam bu salonda yalnız orduların değil, donanmaların da durumu tartışıldığı için, onların bu gerçeğe kafa yordukları düşünülebilir. Gerçekten de alayların yok olduğu, yolcuların sulara gömüldüğü katliamları düşünmüyorlardı; fakat kendi huzurumuzu etkileyen şeyleri katlayıp etkilemeyenleri küçülten öyle bir ters orantı mevcuttur ki, tanımadığımız milyonlarca insanın ölümü, bizi neredeyse bir hava cereyanından daha az rahatsız eder. Mme Verdurin'in migrenleri sütlü kahvesine batıracak kruvasan bulamayınca iyice arttığın-

dan, sonunda Cottard'dan bir reçete almış ve daha önce sözünü ettiğimiz bir restorana özel olarak kruvasan yaptırmaya başlamıştı. Gerekli resmi izni alması, bir generalin atanması kadar zor olmuştu. İlk kruvasanına kavuştuğu sabah, bütün gazetelerde *Lusitania*'nın battığı haberi vardı. Mme Verdurin bir yandan kruvasanını sütlü kahvesine batırıp bir elini fincanından ayırmak zorunda kalmadan açık durması için gazetesine fiskeler vuruyor, bir yandan da, "Ne korkunç! En feci trajedilerden daha dehşet verici bir olay" diyordu. Ama boğulan onca yolcunun ölümü, onun zihninde milyara bölünmüş olarak canlanıyordu muhtemelen, çünkü ağzı dolu, bu kederli yorumları yaptığı anda yüzündeki ifade, herhalde migrene karşı son derece etkili olan kruvasanın tadından kaynaklanan, tatlı bir tatmin ifadesiydi.

M. de Charlus'e gelince, onun durumu biraz farklı, ama daha beterdi, çünkü Fransa'nın galibiyetini tutkuyla arzulamakla kalmıyor, kendi kendine itiraf etmemekle birlikte, Almanya'nın, galip gelmesini değilse bile, en azından herkesin arzusu doğrultusunda ezilmemesini istiyordu. Bunun sebebi, bu kavgalarda ulus adı verilen büyük toplulukların bir ölçüde bireyler gibi davranmalarıydı. Ulusları yöneten mantık, tıpkı bir aşk veya aile kavgasında karşı karşıya gelen iki kişinin, bir baba-oğulun, karı-kocanın, aşçıyla hanımının kavgasındaki gibi, tamamen içsel bir mantıktır ve tutku tarafından sürekli yenilenir. Haksız olan taraf, haklı olduğunu zanneder –Almanya örneğinde olduğu gibi–; haklı olan tarafsız, bazen haklılığını sırf tutkusuyla çakıştığı için kendisine çürütülmez gibi gelen iddialarla savunmaya çalışır. Birey kavgalarında, taraflardan herhangi birinin haklılığına kani olmak için en emin yol, taraflardan biri olmaktır, bir seyirci kendisini asla yüzde yüz onaylayamaz. Uluslarda ise birey, gerçekten ulusun bir parçasıysa da, ulus-bireyin bir hücresidir sadece. Beyin yıkama anlamsız bir terimdir. Fransızlar'a yenilecekleri söylense, hiçbir Fransız umutsuzluğa kapılmaz, "Büyük Bertha" obüsünün kendisini öldüreceği söylenmişçesine, etkilenmezdi. Gerçek beyin yıkamayı kendi kendimize, umut ederek yaparız; umut, gerçekten bir ulusun yaşayan bir parçasıysak, o ulusun korunma içgüdüünün büründüğü şekillerden biridir. Almanya adlı bireyin

davasının haksız yönünü göz ardı etmek ve Fransa adlı bireyin davasının haklı yönünü sürekli akılda tutmak için en emin yol, bir Alman'ın sağduyudan yoksun, bir Fransız'ınsa sağduyulu olması değil, her ikisinin de yurtsever olmasıydı. Ender bulunur ahlaki değerlere sahip, merhametli, cömert, sevgi dolu ve vefalı bir insan olan M. de Charlus, çeşitli nedenlerden ötürü –annesinin bir Bavyera Düşesi olması da bir etken olabilirdi– yurtsever değildi. Dolayısıyla, Almanya bütününe ne kadar aitse, Fransa bütününe de o kadar aitti. Ben bile, yurtseverlikten yoksun olsaydım, Fransa bütünü'nün hücrelerinden biri olduğumu hissetmez, kavgayı eskiye göre farklı biçimde değerlendirdim muhtemelen. Bana söylenenlere harfiyen inandığım yeniyetmelik günlerimde olsa, Almanya'nın iyi niyetliliğine dair iddialarını herhalde şüpheyile karşılamazdım; ama düşüncelerimizin her zaman sözlerimizle uyuşmadığını çoktandır biliyordum; bir gün merdiven sahanlığındaki pencereden, hiç aklımdan geçmeyen bir Charlus görüp keşfetmekle kalmamış, daha da önemlisi, Françoise'da ve sonra maalesef Albertine'de, sözleriyle o kadar çelişen yargılara, planlara şahit olmuşum ki, basit bir seyirci konumunda bile olsam, Alman İmparatoru'nun, Bulgar Çarı'nın, görünürde doğru olan tek bir sözünün sezgilerimi yanıltmasına izin vermez, tıpkı Albertine örneğindeki gibi, gizli tasarılarını sezerdim. Ama nihayet, taraf olmasam, taraf-Fransa'nın bir parçası olmasam ne yapacağımı ancak tahmin edebilirim; tıpkı Albertine'le kavgalarımda kederli bakışlarımın ve düğümlenen boğazımın davama tutkuyla bağlı benliğimin birer parçası olması gibi, savaşta da kayıtsız kalmam mümkün değildi. M. de Charlus ise yüzde yüz kayıtsızdı. Sadece bir seyirci olduğuna ve gerçek bir Fransız olmamakla birlikte Fransa'da yaşadığına göre, Alman taraftarı olması için her türlü sebep mevcuttu. M. de Charlus çok zeki bir adamdı, aptallar ise bütün ülkelerde çoğunluktadır; hiç kuşkusuz, Almanya'da yaşıyor olsa, haksız bir davayı aptalca ve tutkuyla savunan aptal Almanlar'a sinirlenirdi; ama Fransa'da yaşıyor ve haklı bir davayı aptalca ve tutkuyla savunan Fransızlar'a da bir o kadar sinirleniyordu. Tutkunun mantığı, en haklı davanın hizmetinde bile olsa, tutkulu olmayan kişinin nazarında asla

çürütülmez değildir. M. de Charlus, yurtseverlerin her mantık hatasını zekice ortaya çıkarıyordu. Bir ahmağın haklılığından ve başarıdan emin olmasından duyduğu tatmin insanı özellikle sinirlendirir. M. de Charlus de, Almanya'yı ve gücünü kendisi kadar tanımayan, her ay Almanya'nın gelecek ay ezileceğine inanan, bir yılın sonunda, sanki daha önce sonsuz bir güvenle yanlış tahminlerde bulunmamışçasına, aynı güvenle yeni bir tahminde bulunan ve unuttukları yanlış tahminleri kendilerine hatırlatıldığında aynı şey olmadığını söyleyen insanların muzafferane iyimserliğine özellikle sinirleniyordu. Oysa M. de Charlus, keskin zekâsına rağmen, sanatta "aynı şey değil" itirazının Manet aleyhtarlarınca, "aynı şey Delacroix için söylenmişti" diyenlere yöneltildiğini anlamayabilirdi belki.

Ayrıca M. de Charlus merhametli bir insandı, birinin mağlubiyeti onu üzerdi, daima zayıf olandan yanaydı; mahkûmun acısını kendi bedeninde hissetmeye tahammül edemeyeceği için yargıcı, celladı ve "adaletin yerini bulduğunu" görüp sevinen kalabalığı katletme imkânsızlığının ıstırabına katlanmamak için, mahkeme kararlarını okumazdı. Ne olursa olsun, Fransa'nın artık yenilmeyeceğinden emindi ve buna karşılık, Almanlar'ın açlık çektiğini, er veya geç aman dilemek zorunda kalacaklarını biliyordu. Fransa'da yaşıyor olması, bu fikri de onun için daha tatsız hale getiriyordu. Almanya'ya ilişkin hatıraları her şeye rağmen uzak bir geçmişte kalmıştı, oysa Almanya'nın mağlubiyetinden hoşuna gitmeyen bir sevinçle söz eden Fransızlar, kusurlarını bildiği, sevimsiz bulduğu insanlardı. Böyle bir durumda, günlük hayatın bayağılığı içinde yanı başımızda olan kişilerle tıpatıp aynı değilsek, yekvücut değilsek, onlardan ziyade tanımadığımız, hayalimizde canlandırdığımız kişilere acırız; yekvücut olma mucizesini ise yurtseverlik gerçekleştirir, bir aşk kavgasında nasıl kendi tarafımızı tutarsak, savaşta da ülkemizin tarafını tutarız.

Dolayısıyla savaş, M. de Charlus açısından, içinde bir anda alevlenen, çok kısa süreli, ama var olduğu sürece her türlü şiddete başvurabileceği nefret duygularının yeşermesine son derece elverişli bir topraktı. Gazeteleri okuduğunda, tam tersi doğru olduğu halde, her gün Almanya'yı yıkılmış gibi göste-

ren –“Canavar köşeye kısıtıldı, âciz durumda”– habercilerin muzafferane edası, neşeli ve yırtıcı ahmaklığı onu öfkeden kurdurtuyordu. O sıralarda makalelerin bir bölümü, Brichot gibi, Norpois gibi, hatta Morel ve Legrandin gibi, bunu “vatana yeni bir hizmet” olarak gören ünlüler tarafından yazılıyordu. M. de Charlus onlarla karşılaşp en acı alaylara boğmaya can atıyordu. Cinsel kusurlar, öteden beri özellikle haberdar olduğu bir konuydu; bu kusurlara sahip olduğunu bildiği bazı kişiler, kusurlarının başkaları tarafından bilinmediğini zannederek, aynı sapıklıkların “yırtıcı imparatorluklar”ın hükümdarlarında, Wagner’de vs. bulunduğunu ifşa etmekten hoşlanıyorlardı. M. de Charlus bu şahıslarla yüz yüze gelmek, herkesin önünde kusurlarını zorla kabul ettirip yenilgiye uğramış düşmana hakaret eden bu kişileri aşağılanmış, çırpınır halde görmek için yanıp tutuşuyordu.

Son olarak da, M. de Charlus’ün Alman taraftarlığının daha özel birtakım sebepleri vardı. Bunlardan biri, bir yüksek sosyete mensubu olmasından kaynaklanıyordu; uzun müddet, sosyete mensuplarının, şerefli insanların, şeref mevkisindeki insanların, namussuz biriyle asla el sıkışmayan kişilerin arasında yaşamıştı, onların inceliğini ve katılığını bilirdi; bir kulüpten kovdurdukları veya düello yapmayı reddettikleri bir adamın gözyaşlarına tamamen duyarsız olduklarını, “ahlak temizliği” ilkesine dayanan bu davranışları dışladıkları adamın annesinin ölümüne yol açacak da olsa taviz vermediklerini bilirdi. Dolayısıyla, İngiltere’yi, savaşa hayranlık uyandıracak şekilde katılışını ne kadar takdir etse de, bu kusursuz, yalana tahammülsüz, Almanya’ya buğday ve süt girişini engelleyen İngiltere, onun nazarında ister istemez gedikli düello şahidi, şeref meselelerinde hakem olan, şeref mevkisindeki ulustu aynı zamanda; oysa M. de Charlus, kusurlu insanların, Dostoyevski’nin kimi kahramanlarına benzeyen namussuzların daha iyi insanlar olabileceğini biliyordu; ancak, bunları niçin Almanlar’la özdeşleştirdiğini hiçbir zaman anlayamadım, zira yalan ve kurnazlık, kendi başlarına iyi kalpliliğin göstergesi olamazlar, Almanlar’ın ise bir iyi kalplilik sergilediklerini sanmıyorum.

Son bir özelliğinden bahsederek, M. de Charlus'un Alman taraftarlığını noktalayalım: Çok garip bir tepki sonucu, "Charlus'lüğü", böyle bir tutumu benimsemesine yol açmıştı. Almanlar'ı, belki kendi soyuna biraz fazla yakın oldukları için, son derece çirkin buluyordu; Faslılar'a hayrandı, ama birinci tercihi, adeta canlı Phidias heykelleri gibi gördüğü Anglosaksonlardı. Öte yandan, M. de Charlus'te haz, o sıralar henüz ne kadar güçlü olduğunu bilmediğim bir acımasızlık fikrinden bağımsız değildi: Sevdiği erkek, ona harikulade bir cellat gibi görünürdü. Almanlar'a karşı tavır alsa, sadece şehvet anlarında davranıldığı şekilde, yani merhametli kişiliğine aykırı biçimde, baştan çıkarıcı kötülük tutkusuyla coşarak, iffetli çirkinliği çiğnemek üzere davrandığı hissine kapılacaktı. Rasputin öldürüldüğünde de aynı öyle olmuştu; Dostoyevski tarzı bir akşam yemeğinde vuku bulan cinayetin tipik bir Rus havası taşıması genel bir şaşkınlık yaratmıştı (olayın M. de Charlus tarafından gayet iyi bilinen yönleri herkes tarafından bilinseydi, bu izlenim çok daha güçlü olurdu); çünkü hayat bizi o kadar hayal kırıklığına uğrattır ki, sonunda edebiyatın hayatla hiç alakası olmadığına hükmederiz ve kitapların bize sunduğu değerli fikirlerin yıpranma korkusu taşımadan, karşılık beklemeden, doğallıkla kendilerini gündelik hayatın ortasında sergilediklerini, örneğin Rusya'da bir akşam yemeğinin, bir cinayetin Rus özellikleri taşıdığını görünce şaşırıp kalırız.

Savaş uzadıkça uzuyordu; yıllar önce barış görüşmelerinin başlamış olduğunu güvenilir kaynaklardan öğrendiklerini iddia etmiş, hatta antlaşmanın maddelerini saymış olan kişiler, bu asılsız haberleri yüzünden özür dileme zahmetine bile katlanmıyorlardı. Verdikleri haberleri unutmuşlardı ve aynı süratle unutacakları başka haberleri samimiyetle yaymaya hazırdılar. Aralıksız *Gotha* baskınlarının olduğu dönemdi; Fransız uçaklarının dikkatli, uğultulu titreşimi havada sürekli bir cızırtı yaratıyordu. Ama ara sıra yürek parçalayıcı bir Valkyrie çığlığını andıran siren sesi –savaş başladığından beri duyduğumuz tek Alman müziği– işitiliyor, sonra itfaiyeciler alarmin sona erdiğini duyuruyordu; bu arada "tehlike geçti" sinyali, görünmez bir yumurcak misali, düzenli aralıklarla müjdeyi haykırıyor, sevinç çığlıkları havaya yükseliyordu.

M. de Charlus, Brichot gibi savaştan önce ordu taraftarı olan, Fransa'yı orduya yeterince ağırlık vermemekle suçlayan kişilerin bile, Almanya'nın sadece aşırı ordu taraftarlığını değil, orduya hayranlığını da kınadıklarını görüp şaşırıyordu. Bu kişiler, Almanya'ya karşı savaşın yavaşlatılması söz konusu olduğu anda fikir değiştiriyor ve haklı olarak barış taraftarlarını kınıyorlardı şüphesiz. Ama örneğin göz hastalığına rağmen, tarafsız ülkelerde yayımlanmış kimi eserleri konferanslarda değerlendirmeyi kabul etmiş olan Brichot, İsviçreli bir yazarın, bir dragon süvarisini görünce sembolik bir hayranlıkla kendilerinden geçen iki çocuğun ordu taraftarlığının çekirdeği olarak alaya alındığı romanını göklere çıkarmıştı. Bu alaylı yaklaşım, bir dragon süvarisinin muhteşem güzellikte bir görüntü olabileceğini düşünen M. de Charlus'un nazarında başka nedenler dolayısıyla da hoş değildi. Ama her şeyden önemlisi, Brichot'nun kitaba hayranlığını değilse bile –baron kitabı okumamıştı– kitabın özüne hayranlığını anlayamıyordu; savaştan önce Brichot'yu coşturan anlayış çok farklıydı. O zamanlar, General de Boisdeffre'in yolsuzlukları, Albay du Paty de Clam'ın çarpıtmaları ve dalavereleri, Albay Henry'nin sahtekârlığı da dahil, bir askerin yaptığı her şeyi doğru bulurdu. Brichot hangi olağanüstü dönüş sayesinde (aslında aynı asil tutkunun, yurtseverlik tutkusunun iki ayrı cephesi söz konusuydu; ordu aleyhtarı eğilimli Dreyfus taraftarlığıyla mücadele ederken ordu taraftarı olan bu tutku, şimdi aşırı ordu taraftarı Almanya'yla mücadele ederken, neredeyse ordu aleyhtarı olmak zorunda kalmıştı), şöyle haykırıyordu: "Ey harikulade manzara, hoyrat bir çağın salt kaba kuvvete tapan gençliğini cezbetmeye layık görüntü: Bir dragon süvarisi! Kaba kuvvet gösterilerine tapınarak yetişen bir nesilden ne gibi bayağı, başıbozuk askerler çıkacağını tahmin etmek zor değil. İşte bu yüzden, Spiteller, bu korkunç 'her şeyden önce kılıç' kavramına karşı, Çılgın Öğrenci adını verdiği, barış dönemlerinin ne yazık ki modası geçmiş ve savaş taraftarlarının eski tanrısının canavarca saltanatına bir son verilmezse, yakında unutulacak olan o tatlı huzurunu temsil eden, alay konusu, iftiraya uğramış, yapayalnız, hayalperest kahramanını, sembolik olarak ormanın derinliklerine sürgün etmiştir."

“Söyleyin bakalım, dedi M. de Charlus bana, siz Cottard’ı da Cambremer’i de tanırırsınız. Kendilerini her gördüğümde, Almanlar’ın insan ruhuna ne kadar uzak olduğunu söylüyorlar. Kuzum, sizce bugüne kadar insan ruhuna pek mi düşkündüler, hatta şimdi bile insan ruhundan anladıkları mı var? İnanın abartmıyorum. En kalburüstü Almanlar’dan, Nietzsche’den, Goethe’den söz ederken bile, Cottard mutlaka, ‘Töton ırkına özgü insan ruhundan anlamazlığıyla’ der. Elbette savaşta bana bundan daha çok acı veren şeyler oluyor, ama sinir bozucu olduğunu kabul edersiniz. Norpois, başından beri tespitlerinde sürekli yanıldığı halde o kadar aptal değil, hakkını veriyorum. Ama herkesi coşturan bu makalelere ne demeli? Azizim, Brichot’nun değerini siz de benim kadar iyi bilirsiniz, kendisini çok severim; onun küçük tapınağından ayrılmama sebep olan kopuştan sonra kendisini eskisi kadar çok görmesem de duygularım değişmedi. Bu cerbezeli ve gayet bilgili okutmana saygı duyarım; bu yaşta ve sağlığı birkaç yıldır gözle görülür derecede bozulduğu halde, kendi deyişiyle ‘vatana hizmet’ etmeyi görev bilmesi son derece duygulandırıcı bir tutum doğrusu. Ama sonuçta iyi niyet başka, yetenek başka şeydir ve Brichot hiçbir zaman yetenekli olmamıştır. Süregelen savaşın kimi muhteşem yönlerine duyduğu hayranlığı paylaştığını inkâr edemem. Ne var ki, Brichot gibi antikçağa körü körüne hayran olan, bir işçi evinde veya madende tarihi bir saraydakinden daha çok şiirsellik bulan Zola’yla, Diderot’yu Homeros’tan, Watteau’yu Raffaello’dan üstün bulan Goncourt’la sürekli alay eden birinin, Thermopylai Savaşları’nın, hatta Austerlitz’in Vauquois Çarpışması’na kıyasla solda sıfır olduğunu söyleyip durması garip bence. Üstelik bu sefer, edebiyatta ve sanatta modernistlere direnen kitleler, savaşta modernistleri kabulleniyor, çünkü bu düşünce tarzı benimsenmiş bir moda ve ayrıca küçük beyinler, eylemin güzelliği değil, dev boyutları altında eziliyor. Alman kültürünün etkileri her yerde karşımıza çıksa da, aslında karşısında diz çökülen şey, ihtişam sadece. Brichot’dan söz açılmışken, Morel’i gördünüz mü bu aralar? Benimle tekrar görüşmek istediğini duydum. İlk adımı atсын, yeter, ben ondan yaşlıyım, bir girişimde bulunmak bana düşmez.”

Biraz ileri atlayarak belirtelim ki, maalesef ertesi sabah, M. de Charlus sokakta Morel'le karşılaştı; baronun kıskançlığını körüklemek isteyen Morel, onun koluna girip az çok doğru sayılabilecek çeşitli olaylar anlattı; M. de Charlus çılgına döndü, Morel'in o gece başka bir yere gitmeyip yanında kalmasını istiyordu, buna ihtiyacı vardı; tam o esnada Morel bir arkadaşını görüp vedalaşınca, M. de Charlus, elbette asla gerçekleştiremeyeceği bir tehdit savurup Morel'in gitmesini engelleyebileceği umuduyla, "Dikkat et, intikamım acı olacak" dedi ve Morel bunun üzerine gülererek, şaşkına dönen arkadaşının boynunu okşayıp beline sarılarak uzaklaştı.

Hiç şüphesiz, M. de Charlus'un Morel hakkında bana söylediği sözler, aşkın –baronun aşkı epeyce ısrarlı olsa gerekti– insanı ne kadar saf ve gururdan yoksun (aynı zamanda daha hayalperest ve alıngan) kıldığını kanıtlıyordu. Ama M. de Charlus, "Kadınlarla aklını bozmuş, başka şey düşünmeyen bir çocuk" diye eklediğinde, zannettiğinden çok daha doğru bir şey söylüyordu. İzzetinefsini korumak için, aşkından ötürü, Morel'in kendisiyle ilişkisini aynı türden başka ilişkilerin izlediği zannedilmesin diye böyle konuşuyordu. Ben elbette bu sözlere inanmıyordum, çünkü M. de Charlus'un hiçbir zaman öğrenmediği bir şeyi, Morel'in elli frank karşılığında bir gecesini Guermantes Prensi'ne verdiğini gözlerimle görmüştüm. Morel M. de Charlus'u yoldan geçerken gördüğünde, (günah çıkarma ihtiyacıyla kasten barona çarpıp, kederli bir tonda, "Ah! Affedin beni, size karşı iğrenç davrandığımı kabul ediyorum" dediği günlerin haricinde) arkadaşlarıyla kaldırımında bir kafe masasında oturmuşken, onlarla birlikte çıgıllıklar atıp baronu parmakla göstererek yaşlı eşcinsellerle alay edenlerin yaptığı gibi kikirdeşe de, bunu kendi yaşayışını gizlemek için yaptığından ve herkesin içinde eşcinselleri ayıplayan arkadaşlarından her birinin baronla baş başa kalsa, kendisinden istenen her şeyi yapacağından eminim. Yanılıyordum. Saint-Loup gibi eşcinsellikten en uzak –üstelik her toplumsal sınıftan– kişiler, garip bir sürecin sonunda eşcinselliğe yönelmiş, buna karşılık, bu tür bir yaşayışa en alışkın olan kişiler, tam tersine bir sürecin sonunda, eşcinsellikten uzaklaşmıştı. Bu değişimin nedeni, kimilerinde geç ortaya çı-

kan dini kaygılar, bazı skandalların patlak vermesiyle yaşanan telaş, çoğu kapıcı veya oda hizmetkârı olan akrabaların bütün samimiyetleriyle ya da bir delikanlıyı tekellerine almak amacıyla hareket eden, ama delikanlının hem kendilerinden hem de başkalarından uzaklaşmasına sebep olan kıskanç âşıkların bütün samimiyetsizlikleriyle iddia ettiği, var olmayan birtakım hastalıklardan duyulan korkuydu. Bunlardan biri olan Balbec Oteli'nin eski asansörcüsü, artık kendisine düşmanın teklifleri kadar vahim görünen teklifleri karşılığında dünyayı verseler kabul etmezdi. Ama Morel'in istisna gözetmeksizin herkesi reddetmesinin, M. de Charlus'un bilmeden dile getirdiği ve hem kuruntularını doğrulayan, hem de umutlarını yıkan gerçeğin nedeni, barondan ayrıldıktan iki yıl sonra bir kadına tutulmuş olmasıydı; birlikte yaşıyorlardı ve iradesi Morel'den daha güçlü olan kadın onu mutlak sadakate razı etmeyi başarmıştı. Dolayısıyla, M. de Charlus'un kendisine onca para döktüğü dönemde elli frank için bir gecesini Guermantes Prensi'ne vermiş olan Morel, şimdi elli bin frank teklif edilse, prensin de, başka herhangi birinin de hiçbir arzusunu yerine getirmezdi. "Karısı", şereften ve çıkar gözetmeme meziyetinden yoksun olan Morel'e elâlem ne der kaygısını aşılamıştı; Morel bu kaygıyı belirli şartlar karşılığında teklif edildiğinde, hayal edilebilecek en yüksek meblağları bile geri çevireceğini meydan okuyarak haykırmaya kadar vardıyordu. Farklı psikolojik yasaların etkileşimi, insan türünün gelişiminde, şu veya bu yönde, aşırı artış veya aşırı azalma sonucu türün tükenmesine yol açabilecek eğilimleri dengeler. Aynı şekilde bitki âleminde de, Darwin'in aydınlığa kavuşturduğu aynı bilgelik, çeşitli üreme biçimlerini sırasıyla birbiriyle çatıştırmak suretiyle düzenler.

"Çok garip bir durum aslında" diye ekledi M. de Charlus, ara sıra kullandığı o tiz ses tonuyla. "Gün boyunca gayet mutlu görünen, nefis kokteyller içen insanlar, savaşın sonuna kadar dayanamayacaklarını, kalplerinin iflas edeceğini, başka bir şey düşünemediklerini, aniden ölüvereceklerini söylüyorlar. İşin en tuhaf yanı da, gerçekten böyle şeylerin olması. İnanılır gibi değil! Acaba bir beslenme sorunu mu, hep kötü hazırlanmış gıdalar yedikleri için mi, yoksa şevklerini kanıtlamak amacıyla

boş ama kendilerini ayakta tutan yaşayış biçimini bozan işlere kendilerini hasrettikleri için mi? Ne olursa olsun, bu vakitsiz, en azından ölenin bakış açısından vakitsiz, garip ölümlerin şaşırtıcı bir sayıya ulaştığını saptadım. Norpois'nın bu savaşa hayranlığı konusunda az önce ne konuştuğumuzu unuttum. Ama ne kadar benzersiz bir üslup kullanıyor! Bir kere, mantar gibi biten yeni ifadeler dikkatinizi çekti mi, bilmem; bir ifade sürekli kullanılmaktan ötürü yıprandığında –Norpois gerçekten yorulmak nedir bilmiyor, sanırım Villeparisis Teyzem'in ölümünden sonra ikinci baharını yaşamaya başladı– onun yerini derhal bir başka beylik ifade alıyor. Sizin bir zamanlar, birden ortaya çıkan, tutunan, sonra da kaybolan moda ifadeleri not etmekten hoşlandığınızı hatırlıyorum: 'Rüzgâr eken fırtına biçer'; 'it ürür, kervan yürür'; 'Baron Louis'nin dediği gibi, bana iyi politika verin, size iyi maliye vereyim'; 'bu belirtileri trajik diye algılamak abartılı olsa da, ciddiye almak doğru olur'; 'pir aşkına çalışmak' (aslında bu sonuncusu hortladı, öyle olması da kaçınılmazdı.) O zamandan beri daha niceleri geldi geçti! Mesela, 'rafa kaldırmak', 'yırtıcı imparatorluklar', 'savunmasız kadınları ve çocukları öldürmekten ibaret meşhur *Kultur*', 'Japonlar'ın dediği gibi, zafer, iki rakipten acıya ötekenden on beş dakika fazla katlanmayı bilenindir', 'Almancı-Turancılar', 'bilimsel barbarlık', 'Sayın Lloyd George'un etkili deyişiyle, savaşı kazanmak istiyorsak', saymakla bitmiyor, 'birliklerin metaneti', 'birliklerin yiğitliği'. Saygıdeğer Norpois'nın sözdizimi bile, savaş yüzünden, ekmek imalatı veya ulaşımın sürati kadar köklü bir değişime uğradı. Fark ettiniz mi bilmem, arzularını gerçekleştirmek üzere olan gerçekler gibi ifade etmekten vazgeçemeyen sayın diplomat, yine de olaylar tarafından yalanlanır korkusuyla gelecek zamanı doğrudan kullanmaya cesaret edemeyip onun yerine 'becermek' fiilini kullanıyor." Ne demek istediğini pek anlayamadığımı M. de Charlus'e itiraf ettim.

Guermantes Dükü'nün, kardeşinin kötümserliğini katiben paylaşmadığını belirtmem gerekir burada. Üstelik, M. de Charlus ne kadar İngiliz düşmanıysa, ağabeyi de o kadar İngiliz âşığıydı. M. Caillaux ise, dükün nazarında çoktan kurşuna dizilmesi gereken bir vatan hainiydi. Kardeşi bu ihane-

tin kanıtlarını göstermesini istediğinde, M. de Guermantes, sadece “Ben vatan hainiyim” diye bir açıklamayı imzalamış olan kişiler hüküm giyse, vatana ihanet suçundan kimsenin cezalandırılmayacağını söylerdi. Ancak, bir daha bu konuya değinme fırsatım olmazsa diye, şimdiden şunu belirteyim ki, iki yıl sonra, amansız bir Caillaux aleyhtarı olan Guermantes Dükü, bir İngiliz askeri ataşesi ve eşile tanıştı; tıpkı Dreyfus Davası sırasında tanıştığı üç sevimli hanım gibi, bu son derece kültürlü çiftle de samimiyet kurdu; daha tanıştıkları ilk gün, hüküm giyeceğine kesin gözüyle baktığı, alenen suçlu olarak gördüğü Caillaux’dan söz açıldığında, kültürlü ve sevimli çiftin, “Beraat eder herhalde, aleyhinde en ufak bir kanıt yok” demesi, dükü afallattı. M. de Guermantes, M. de Norpois’nın, ifade verirken, yıkılmış haldeki Caillaux’ya bakıp, “Siz Fransa’nın Giolitti’sisiniz, evet Monsieur Caillaux, siz Fransa’nın Giolitti’sisiniz” demiş olduğunu ileri sürmeye kalkıştı. Ama kültürlü ve sevimli çift gülümseyerek M. de Norpois’yla alay etti, bunamış olduğuna dair kanıtlar gösterdi ve *Le Figaro*’nun yorumuyla, “yıkılmış halde olan” M. Caillaux’nun aslında muhtemelen bıyık altından güldüğünü söyledi. Çok geçmeden, Guermantes Dükü’nün bu konudaki fikirleri değişti. Bu değişimi bir İngiliz kadının etkisine atfetmek, İngilizler’in Almanlar’dan Hunlar diye bahsettiği, suçluların şiddetle cezalandırılmasını talep ettikleri, 1919’da bile devam eden dönemde uyandıracağı tepkiyi şimdi uyandırmaz. Onların da fikirleri değişmişti ve Fransa’yı üzebilecek, Almanya’ya yardımı dokunacak her kararı onaylıyorlardı.

M. de Charlus’e dönecek olursak, sözlerini anlamadığımı söylediğimde, “Evet, dediğim doğru, diye cevap verdi; Norpois’nın makalelerinde ‘becermek’ fiili, gelecek zaman işaretidir, yani Norpois’nın arzularının, esasen hepimizin arzularının işaretidir” diye ekledi, belki biraz samimiyetsizce. “Bana hak vereceğinizden eminim, ‘becermek’ gelecek zaman işaretine dönüşmüş olmasa, bu fiilin öznesinin bir ülke olması anlaşılabilir icabında. Mesela Norpois ne zaman, ‘Amerika, sürekli tekrarlanan hukuk ihlallerine kayıtsız kalmayı beceremeyecektir’, ‘çift başlı imparatorluk doğru yola gelmeyi becerecektir’

türünden bir cümle kursa, bu cümlelerin Norpois'nın arzularını (sizin, benim arzularımı) ifade ettiği açıktır; ama bu cümlelerde, fiil her şeye rağmen eski anlamını da koruyabilir, çünkü bir şeyi yapmayı bir ülke 'becerebilir'; Amerika 'becerebilir', 'çift başlı' imparatorluğuk da, (insan ruhundan anlamamasına rağmen) 'becerebilir'. Ama Norpois, 'bu sistematik yıkımlar, tarafsız devletleri ikna etmeyi beceremeyecektir', 'Göller Bölgesi, çok geçmeden İtilaf Devletleri'ne teslim olmamayı beceremeyecektir', 'bu tarafsızlık yanlısı seçim sonuçları, ülkenin büyük çoğunluğunun görüşünü yansıtmayı beceremeyecektir', diye yazdığında, kuşkuya yer kalmıyor. Çünkü bu yıkımların, bölgelerin ve seçim sonuçlarının 'becermeleri' mümkün olmayan cansız varlıklar oldukları kesin. Norpois, bu kalıbı kullanarak, sadece tarafsız devletlere (maalesef boyun eğmedikleri) tarafsızlıktan vazgeçmeleri emrini, Göller Bölgesi'ne de 'Boche'lara ait olmama emrini veriyor." (M. de Charlus "Boche" kelimesini bir zamanlar Balbec mahalli treninde, kadınlardan hoşlanmayan erkeklerden söz ederken sergilediği cesaretle telaffuz ediyordu.)

"Ayrıca, bilmem dikkatinizi çekti mi, Norpois'nın tarafsız devletlere hitap eden makaleleri, ta 1914'ten beri, müthiş bir kurnazlıkla başlar. Önce, İtalya'nın (veya Romanya'nın, Bulgaristan'ın vs.) siyasetine karışmanın Fransa'ya düşmediğini belirtir. Bu devletler tarafsızlıktan vazgeçip vazgeçmeyeceklerine, tamamen bağımsız olarak ve yalnızca ulusun çıkarları doğrultusunda, kendileri karar vermelidirler. Ama makalenin bu ilk saptamaları (bir zamanlar mukaddime diye adlandırılan bölümü) son derece nesnel olmakla birlikte, devamı hiç de öyle değildir. Norpois aşağı yukarı şöyle devam eder: 'Bununla birlikte, savaştan sadece hukuk ve adaletin saflarında yer alan ulusların maddi bir kazanç sağlayacakları da açıktır. İtilaf devletlerinin, asgari çaba politikası güderek fiilen itilaf kuvvetlerine katılmamış ulusları asırlardır ezilen kardeşlerinin çığlıklarıyla inleyen bölgeleri kendilerine bahşederek ödüllendirmeleri beklenemez.' Müdahale etmeleri yönündeki bu nasihati için ilk adımı attıktan sonra hiçbir şey Norpois'yı durduramaz, o noktadan itibaren müdahalenin yalnız ilkesi değil, zamanı konu-

sunda da giderek daha açık seçik nasihatler verir. Kendi deyişle ‘kuzu postuna bürünerek’, ‘Elbette, der, ne zaman ve ne şekilde müdahale etmelerinin uygun olacağına karar vermek, sadece ve sadece İtalya’ya, Romanya’ya düşer. Bununla birlikte, fazla tereddüt ederlerse, treni kaçırma tehlikesiyle karşı karşıya olduklarını da bilmeleri gerekir. Rus süvarilerinin nal sesleri, köşeye sıkışmış durumdaki Almanya’yı tarifsiz bir korkuyla titretmeye başladı bile. Hiç şüphe yok ki, göz kamaştırıcı bir şafak gibi doğduğunu şimdiden gördüğümüz zaferin yardımına uçarcasına koştuktan başka şey yapmamış olan uluslar, acele ederlerse hâlâ hak edebilecekleri ödül elde edemeyecektir vs.’ Tıpkı tiyatro ilanlarındaki gibi: ‘Son kalan biletler de bitmek üzere. Daha fazla gecikmeyin!’ Üstelik Norpois her altı ayda bir aynı iddiayı ileri sürdüğü için, aptalca bir iddia; belirli aralıklarla Romanya’ya, ‘Romanya’nın ulusal hedeflerini gerçekleştirmek isteyip istemediğine karar verme zamanı geldi. Biraz daha beklerse, çok geç olabilir’ diyor. Bunu üç yıldır tekrarlıyor, hâlâ ‘çok geç’ olmadığı gibi, Romanya’ya giderek daha cazip teklifler yapıyor. Aynı şekilde, Yunanistan’ı Sırbistan’a bağlayan antlaşma hükümlerine uyulmadı diye Fransa’yı ve diğer devletleri koruyucu güç sıfatıyla Yunanistan’a müdahale etmeye çağırıyor. Samimi olalım, Fransa savaşta olmasa, Yunanistan’ın desteğine veya dostça tarafsızlığına ihtiyaç duymasa, koruyucu güç sıfatıyla müdahale etmek aklına gelir miydi? Yunanistan Sırbistan’a karşı yükümlülüklerini yerine getirmedi diye isyan etmesine sebep olan ahlak duygusu, Almanya’nın müttefikleri sıfatıyla, söylendiği kadar zorunlu ve kapsamlı olmasa da yüklenmiş oldukları görevleri –bence haklı olarak– yerine getirmeyen Romanya’nın, İtalya’nın, hatta Yunanistan’ın aynı derecede aşikâr bir ihlali söz konusu olduğunda ortada görünüyor mu? Gerçek şu ki, insanlar her şeyi gazetelerin bakış açısından görüyor; söz konusu kişileri de, olayları da bizzat tanımadıklarına, bilmediklerine göre, başka ne yapabilirler ki zaten? Sizin garip bir tutkuyla takip ettiğiniz Dreyfus Davası döneminde, savaş filozofları geçmişle her türlü bağın kopmuş olduğunu doğruladığına göre asırlarca geride kalmış diyebileceğimiz bir dönemde, ailemin bazı fertlerinin gazetelerin Drey-

fus aleyhtarı diye tanıttığı, eski Komüncü kilise aleyhtarlarını baş tacı etmeleri, buna karşılık soylu ve Katolik, ama davanın yeniden görülmesinden yana olan bir generali lanetlemeleri, beni dehşete düşürmüştü. Şimdi de bütün Fransızlar'ın onca saygı duydukları (kendisini yakından tanıyan biri, kuzenim diye hitap etme inceliğini gösterdiği biri sıfatıyla sizi temin ederim, haklı olarak saygı duydukları) İmparator Franz Joseph'i lanetlediğini görünce bir o kadar dehşete düşüyorum. Ah! Kendisine savaş başladığından beri hiç mektup yazmadım" diye ekledi, kimsenin kendisini suçlamayacağını gayet iyi bildiği bir kabahati cesurca itiraf edercesine. "Hayır, ilk yıl, tek bir mektup yazdım. Ama ne yapabilirim? Benim ona duyduğum saygıda en ufak bir değişiklik olmadığı halde, cephede savaşılan birçok genç akrabam var ve onların bizimle savaş halindeki bir ülkenin başkanıyla düzenli biçimde mektuplaşmamı kınayacaklarını biliyorum. Ne yapalım, beni kim isterse eleştirsin" dedi, sitemlerime cesurca meydan okurcasına, "ama şu sıralar, Charlus imzalı bir mektubun Viyana'ya gitmesini istemedim. Yaşlı hükümdara yöneltebileceğim en ağır eleştiri, onun mevkisindeki bir senyörün, Avrupa'nın en köklü, en parlak hanedanlarından birinin başının, son derece akıllı olmakla birlikte bir köy soylusu, sonradan görme bir Hohenzollern olan Wilhelm'in kendisini yönetmesine izin vermesidir. Bu savaşın en çarpıcı aykırılıklarından biri." Onun nazarında her şeyden önde gelen soyluluk açısından baktığı zaman inanılmaz bir çocuksuluğa kapılabilen M. de Charlus, Marne'dan veya Verdun'den söz edermiş gibi bir tonda, bu savaşın tarihini yazacak kişinin atlamaması gereken çok ilginç ve önemli şeyler olduğunu söyledi. "Mesela dedi, herkes o kadar cahil ki, çok çarpıcı bir gerçeğe kimse dikkat çekmedi: Malta Şövalyeleri Tarikatı Birinci Şövalyesi, safkan bir *Boche* olmasına rağmen Roma'da yaşamaya devam ediyor ve tarikatımızın birinci şövalyesi sıfatıyla, diplomatik dokunulmazlık ayrıcalığından yararlanıyor. Son derece ilginç" diye ekledi, "Gördüğünüz gibi, bana rastlamakla gecenizi boşa geçirmemiş oldunuz" dermiş gibi bir edayla. Kendisine teşekkür ettim; ücret talep etmeyen bir adamın alçakgönüllülüğüne büründü. "Ne diyordum? Evet, insanların

şimdi gazeteleri yüzünden Franz Joseph'ten nefret ettiğini söylüyordum. Yunanistan Kralı Konstantinos'la Bulgar Çarı konusunda halk nefretle sevgi arasında birkaç kere gidip geldi, çünkü kâh İtilaf Devletleri'ne, kâh Brichot'nun deyişiyle Merkez İmparatorluklar'ın saflarına katılacakları söylendi. Bu arada Brichot sürekli olarak, 'Venizélos'un gününün geleceğini' söylüyor. Sayın Venizélos'un çok yetenekli bir devlet adamı olduğundan şüphem yok, ama Yunanlılar'ın Venizélos'u bu kadar istediği ne malum? Yunanistan'ın Sırbistan'a karşı yükümlülüklerini yerine getirmesini istediği söyleniyor. Bu yükümlülüklerin niteliği ve İtalya'yla Romanya'nın çiğneyebileceklerine hükmettikleri yükümlülüklerden daha mı kapsamlı olduğu önemli. Yunanistan'ın antlaşmalara, anayasasına ne kadar uyduğu konusunda, bir çıkarımız olmasa kesinlikle göstermeyeceğimiz bir duyarlılık gösteriyoruz. Savaş olmasaydı, 'garantör' devletler, meclisin feshedilmesiyle bile ilgilenirler miydi sanıyorsunuz? Benim gördüğüm kadarıyla, Yunanistan Kralı'nın destekleri birer birer altından çekiliyor; kendisini koruyacak bir ordu kalmadığında, ya ülkesinden kovulacak ya da hapsedilecek. Size halkın, Yunanistan Kralı'nı ve Bulgar Çarı'nı sadece gazetelere göre değerlendirdiğini söylüyordum. Onları tanımadıklarına göre, başka nasıl değerlendirebilirler ki? Ben iki siyle de çok görüştüm; Yunanistan Kralı Konstantin'i veliahtken yakından tanıdım, harika bir insandı. Onun Çar Nikolay'ın kalbinde çok özel bir yeri olduğunu düşünmüşümdür hep. Artniyetsiz bir sevgiden söz ediyorum elbette. Prenses Christian açıkça konuşurdu bu konuyu, ama o fesat bir kadındır. Bulgar Çarı'na gelince, fütursuz yosmanın tekidir, ama çok zeki, parlak bir adamdır. Beni çok sever."

Son derece hoş da olabilen M. de Charlus, bu konulara girdiğinde korkunç olurdu. Sürekli ne kadar sağlıklı olduğundan söz eden bir hastada bile sinirimizi bozan bir tatmin duygusuyla konuşurdu. Balbec mahalli treninde, M. de Charlus'un yapmaktan kaçındığı itirafları duymaya can atan müritlerin aslında bir düşkünlüğün teşhirine dayanamayacaklarını düşünürüm sık sık; bence öyle bir durumda, bir hasta odasındaymış veya gözleri önünde iğnesini yapan bir morfin-

manın karşısındaymış gibi nefesleri tıkanır, duymak istediklerini zannettikleri itirafları kendileri sustururlardı. Ayrıca, kendini dahil olduğu bilinen özel kategorinin dışında tutan, ama başkalarını o kategoriye kolaylıkla sokan birinin herkesi muhtemelen çoğunlukla hiçbir kanıt olmaksızın suçlaması çok sinir bozucuydu. Son derece zeki olduğu halde, bu konuda çok dar bir görüşe sahipti (anlayışının temelinde, Swann'ın "hayat"a dair merakından küçük bir iz bulunabilirdi belki); her şeyi bu özel nedenlerle açıklar, kusuruna teslim olan her insan gibi hem seviyesini düşürür, hem de kendinden aşırı memnun bir tavır sergilerdi. İşte bu yüzden, o ağırbaşlı, asil adam, aptalca bir tebessümle şu yorumu yaptı: "Coburg senyörü Ferdinand'la İmparator Wilhelm'e ilişkin bu türden güçlü iddialar mevcut olduğuna göre, Çar Ferdinand'ın, 'yırtıcı imparatorluklar'ın saflarında yer alması bu şekilde açıklanabilir. Esasen çok da anlaşılır bir durum; insan *kız kardeşi*'ne hoşgörüle yaklaşır, hiçbir isteğini reddetmez. Bence, Bulgaristan'ın Almanya'yla ittifakı konusunda çok güzel bir açıklama bu." M. de Charlus bu aptalca açıklamaya, onu gerçekten çok zekice bulmuş gibi uzun uzun güldü; açıklaması gerçeklere dayanmış olsa bile, feodal bir senyör, bir Kudüs Saint-Jean Şövalyesi sıfatıyla savaş hakkında yaptığı yorumlar kadar çocukçaydı. Sözlerini daha doğru bir değerlendirmeye noktaladı: "Şaşırtıcı olan şey, savaşa ilişkin şahıs ve olayları bu şekilde, sadece gazetelere dayanarak değerlendiren halkın bağımsız bir değerlendirme yaptığını zannetmesi."

M. de Charlus bu konuda haklıydı. Bana anlatıldığına göre, Mme de Forcheville'in kişisel bir kanının yalnız telaffuz edilmesi için değil, oluşturulması için de gerekli sessizliklere bence bir sessizlik ve tereddüt anı geçirdikten sonra, samimi bir tonla fikir beyan edişi, görülmeye değermiş: "Hayır, Varşova'yı alacaklarını sanmıyorum"; "ikinci bir kış geçireceğimiz kanısında değilim"; "benim en istemediğim şey, temelsiz bir barış"; "en korktuğum şey ne, biliyor musunuz? Meclis"; "hayır, her şeye rağmen, yarma harekâtında başarılı olacağımızı düşünüyorum." Odette'in bu sözleri söylerken takındığı yapmacık tavır, şu cümlede iyice aşırılık kazanıyordu: "Alman ordularının

iyi savaşmadığını söylemiyorum, ama yiğitlik denen şeyden yoksunlar.” Odette, “yiğitlik” kelimesini (hatta sadece “metanet” kelimesini) telaffuz ederken, eliyle yoğurma hareketi yapıyor, bir atölye terimini kullanan resim öğrencisi edasıyla göz kırpmıyordu. Oysa kendi konuşması, İngiliz hayranlığını eskisinden de çok yansıtıyordu; İngilizler’den eskisi gibi “Manş-ötesi komşularımız” veya “dost İngilizler” diye söz etmekle yetinmek zorunda değildi artık, “sadık müttefiklerimiz” diyordu. Söylemeye gerek yok, İngilizler’in Almanlar’ı dürüst bulmadıklarını belirtip *fair play** deyişini kullanmak ve “önemli olan, cesur müttefiklerimizin dediği gibi, savaşı kazanmak” vecizesini tekrarlamak için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Bir de, damadının adını İngiliz askerlerine ilişkin her şeyle bağdaştırmak ve Avustralyalılar’la, İskoçlar’la, Yeni Zelandalı ve Kanadalılar’la iç içe yaşamaktan duyduğu hazdan bahsetmek gibi münasebetsizce bir alışkanlık edinmişti. “Damadım Saint-Loup artık bütün cesur *Tommy*’lerin** argosunu biliyor; en uzak *dominion*’lardan*** gelenlerle bile anlaşıyor; hem üs komutanı generalle, hem de en mütevazı *private*’la**** samimiyet kuruyor.”

M. de Charlus’le yan yana bulvarlarda yürürken açtığım, Mme de Forcheville’e ilişkin bu parantezden yararlanıp daha da uzun, ama dönemi tasvir etmek açısından yararlı olan, Mme Verdurin’in Brichot’yla ilişkilerine dair bir başka parantez açacağım. M. de Charlus’un (hem çok zeki hem de az çok bilinçsizce Alman taraftarı olduğu için) böylesine hoşgörüsüzce yargıladığı zavallı Brichot’nun Verdurin’lerden gördüğü muamele daha da beterd. Hiç şüphesiz Verdurin’ler aşırı milliyetçiydiler ve bu yüzden de, Brichot’nun makalelerini beğenmeleri gerekirdi; üstelik bu makalelerin Mme Verdurin’in bayıldığı birçok yazıdan aşağı kalır yanı yoktu. Ama bir kere, hatırlanacak olursa, daha La Raspelière döneminde bile, Verdurin’lerin nazarında bir zamanlar büyük bir şahsiyet olan Brichot, Saniette gibi bir şamar oğlanı değilse de,

* *Fair play*: Adalet, hakkaniyet.

** *Tommy*: İngiliz askeri.

*** *Dominion*: Dominyon.

**** *Private*: Er.

belli etmeme zahmetine dahi katlanmadıkları alayların hedefi olmuştu. Ama hiç değilse o dönemde hâlâ müritlerden biriydi ve bu sayede, küçük topluluğun kurucu ve asil üyelerine tüzüklerle zımnen tanınmış avantajların bir kısmından yararlanabiliyordu. Ama zamanla, belki savaş sayesinde, belki de çok gecikmiş, ama gerekli bütün unsurları görünmez halde uzun zamandır doygunluk noktasında bulunan bir seçkinliğin süratle billurlaşması sonucu, Verdurin salonu yeni bir çevreye açılmış, başlangıçta bu yeni çevre için bir yem olan müritler giderek daha az davet edilir olmuştu; Brichot için de buna paralel bir süreç işliyordu. Sorbonne'a ve Enstitü'ye rağmen, savaştan önceki dönemde, ünü Verdurin salonunun sınırlarını aşamamıştı. Ama müritlere cömertçe sunduğuna onca kez şahit olduğumuz o sahte parıltıyla süslenmiş, öte yandan, ne kadar hoş bir kılığa soksa da tam bir Sorbonne'lu sıfatıyla gizlemeye çalışmadığı, gerçekten derin bir bilgiyle dolu makaleleri neredeyse her gün gazetelerde yayımlanmaya başladığında, "yüksek sosyete"nin resmen gözleri kamaştı. Sosyete bir kez olsun, karacahil olmayan birine, verimli zekâsı ve zengin hafızası sayesinde ilgiyi ayakta tutabilecek birine lütufkâr davranıyordu. Üç düşes geceyi Mme Verdurin'in salonunda geçirirken, üç başka düşes de ünlü şahsiyeti akşam yemeğinde ağırlama şerefini elde etmek için yarışlıyordu; Brichot davetlerden birini kabul etme konusunda kendisini serbest hissediyordu, çünkü makalelerinin Saint-Germain muhitinde yarattığı sükseyi çekemeyen Mme Verdurin, Brichot'yla henüz tanışmamış olan ve tanışsa derhal tekeline almaya çalışacak parlak bir şahsiyeti davet etmişse, Brichot'nun bulunmamasına özen gösteriyordu. Yani gazetecilik (Brichot'nun yaptığı, aslında hayatı boyunca Verdurin salonunda sivrilmeden, bedava dağıttıklarını yıllar sonra, itibar ve dolgun bir ücret karşılığı sunmaktan ibaretti; belagati ve derin bilgisi sayesinde, konuşmuş gibi, kolaylıkla yazıyordu) Brichot'ya tartışmasız bir şöretin yolunu açabilirdi, hatta bir ara, açmış gibi görünüyordu, ama Mme Verdurin buna izin vermemişti. Brichot'nun makaleleri yüksek sosyete mensuplarının zannettiği kadar parlak değildi elbette. Kültürlü adam ukalalığının altından bayağılığı sürekli kendini gösteriyordu. Hiçbir anlamı olmayan imgelerin ("Alman-

lar artık Beethoven'ın heykeline gözlerini kaçırmadan bakamayacaklar"; "Schiller mezarında ürpermiş olmalı"; "Belçika'nın taraf-sızlığını temin eden imzanın mürekkebi henüz kurumamışken"; "Lenin konuşuyor, ama sözleri steplerin rüzgârıyla savruluyor") yanı sıra, şu tür beylik ifadelere de rastlamak mümkündür: "Yirmi bin tutsak, az değil; komutanlarımız gözlerini dört açmayı ihmal etmeyecek; kazanmak istiyoruz, işte o kadar." Ama bütün bunla-rın yanında, müthiş bir bilgi, müthiş bir zekâ ve son derece doğru değerlendirmeler vardı. Mme Verdurin ise, Brichot'nun makale-lerini daima gülünç bir şeyler bulacağı düşüncesiyle peşinen tatmin duyarak, bunların bir tekini bile kaçırmamak için de, büyük bir dikkatle okurdu. Her makalede gülünç bir şeyler bu-lunduğu da maalesef inkâr edilemezdi. Ama bunları arama zahmetine katlanmaya bile gerek yoktu. Gerçekten az tanınan, en azından Brichot'nun değindiği eseri az tanınan bir yazardan yaptığı en isabetli alıntı, dayanılmaz bir ukalalık kanıtı olarak kınanır, Mme Verdurin davetlilerini kahkahaya boğmak için ak-şam yemeği saatini sabırsızlıkla beklerdi. "Brichot'nun bu akşam-ki yazısını nasıl buldunuz? Cuvier alıntısını okuduğumda sizi andım. Bana sorarsanız, adam resmen delirdi. —Henüz okuma-dım, derdi Cottard. —Ne, henüz okumadınız mı? Neler kaçırdı-ğinizi bilemezsiniz! Gülmekten öleceksiniz." Gülünçlüğüne biz-zat ortaya koyma fırsatı bulduğundan, Brichot'nun makalesini henüz okumamış biri olduğuna için için sevinen Mme Verdurin, uşağa *Le Temps*'ı getirmesini söyler ve en basit cümleleri bile abartıyla vurgulayarak, yazıyı yüksek sesle okurdu. Brichot aleyhtarı kampanya, yemekten sonra bütün gece boyunca, sahte bir ihti-yatlılıkla devam ederdi. "Fazla yüksek sesle söylemiyorum, çün-kü korkarım şu tarafta" derdi Mme Verdurin, Kontes Molé'yi işa-ret ederek, "epeyce beğeniliyor. Yüksek sosyete mensupları sa-nıldığından daha saf oluyor." Kendisinden bahsedildiğini fark etsin diye oldukça yüksek sesle sözü edilen, ama söylenenleri işitmesinin istenmediğini anlasın diye de ara sıra hakkında kısık sesle konuşulan Mme Molé, aslında Michelet ayarında gör-düğü Brichot'ya alçakça ihanet ederdi. Mme Verdurin'e hak ve-rir, bununla birlikte, sözlerini tartışılmaz gibi gördüğü bir değer-lendirmeye noktalamak isterdi: "Ama hakkını vermek lazım,

güzel yazmış. —Sizce bu güzel mi? derdi Mme Verdurin. Bence iğrenç yazılmış.” İğrenç kelimesini, kendi de ürkermişçesine, ağzını eliyle kapatarak fısıldayan Mme Verdurin’in cüreti, yüksek sosyete mensuplarını güldürürdü. Brichot’nun makaleleri sansür tarafından “makaslandığında” (aşırı kitabı olmadığını kanıtlamak için yeni deyişleri kullanmayı âdet edinmişti) huy-suzlanmakla birlikte, kazandığı başarıdan duyduğu hazzı safça sergilemesi, Mme Verdurin’in öfkesini iyice bilemekteydi. Mme Verdurin, “Chochotte”un yazılarına ne kadar az değer verdiğini Brichot’nun kendisine pek belli etmiyor, yalnız daha basiretli birinin dikkatini çekecek şekilde somurtuyordu. Sadece bir kere, ona yazılarında birinci tekil şahsı bu kadar sık kullanmasının doğru olmadığını söyledi. Brichot gerçekten de sürekli birinci tekil şahıs kullanırdı; her şeyden önce, öğretmenlikten gelen alışkanlıkla, “kabul ediyorum”, “bir diyeceğim yok” gibi ifadeleri sürekli kullanırdı (“Cephelerdeki muazzam gelişmenin yol açtığı gerekliliklere bir diyeceğim yok”); ama daha da önemlisi, Almanlar’ın yaptığı hazırlıkların kokusunu savaştan çok önce almış eski Dreyfus aleyhtarı militan sıfatıyla, sık sık “daha 1897’de ifşa etmiştim”; “1901’de dikkat çekmiştim”; “bugün bulunması neredeyse imkânsız olan (*habent sua fata libelli*)* kitapçığымda ikaz etmiştim” türünden cümleler yazma fırsatı bulmuş ve sonra da bunu alışkanlık haline getirmişti. Mme Verdurin’in acı bir dille yaptığı eleştiri, Brichot’nun kıpkırmızı kesilmesine yol açtı. “Haklısınız hanımefendi. Cizvitlerden M. Combes kadar az hoşlanan (ama şüphecilğin sevgili pirinin, yani yanılmıyorsa tufandan önce rakibim olan Anatole France’ın bir önsöz bahsetmediği) bir yazar, ben’in daima tatsız olduğunu söylemişti.” Brichot o günden itibaren birinci tekil şahıs yerine edilgen fiil kullanımını benimsedi, ama bu edilgen fiiller, yazarın kendisinden bahsettiğini okurun anlamasını engellemiyor ve yazarın artık sürekli kendinden bahsetmesine, hep edilgen fiillerin ardına sığınarak en sıradan cümlelerini uzun uzun yorumlamasına, bir tek olumsuz cümleyi koca bir makale haline getirmesine imkân tanıyordu. Mesela Brichot bir başka makalesinde, Alman ordularının eski gücünü kaybettiğini söylemişse, söze şöyle giriyordu:

* *Habent sua fata libelli*: Kitapların kendi kaderi vardır.

“Burada gerçek örtbas edilmiyor. Alman ordularının eski gücünü kaybettiği söylenmişti. Güçlü olmadıkları söylenmemiştir. Büsbütün güçsüz kaldıkları katiyen söylenemez. Kazanılan toprağın da... söylenemez.” Kısacası, Brichot sırf neleri söyleyemeyeceğini sıralasa ve birkaç yıldır kendi söylediği şeylerle Clausewitz, Jomini, Ovidius, Tyana’lı Apollonios ve başkalarının asırlardır söylediği şeyleri hatırlatsa, kalın bir kitabın oluşmasına yetecek malzemeyi rahatlıkla toplayabilirdi. Hiç kitap yayımlamamış olmasına hayıflanmak gerekir, çünkü bu bilgi yüklü makaleleri bugün bulmak oldukça zor. Mme Verdurin tarafından hizaya getirilen Saint-Germain muhiti mensupları, önceleri, Verdurin’lerin evindeyken Brichot’yla alay ediyor, küçük kabileden ayrıyken de ona hayranlık besliyorlardı. Daha sonra, Brichot’yu alaya almak, başlangıçtaki hayranlık gibi moda oldu; makalesini okudukları esnada ona gizlice hayranlık beslemeyi sürdüren hanımlar bile, topluluk içinde başkalarından aptal görünmemek için hayranlıklarını dizginleyip alay ediyorlardı. Küçük kabilede Brichot hakkında en çok konuşulan dönemdi, ama alay konusu olarak konuşuluyordu. Yeni tanışılan herkesin zekâ düzeyi Brichot’nun makaleleri hakkında ne düşündüğüyle ölçülüyordu; ilk seferinde yanlış cevap verenlere zekânın kendini nasıl belli ettiği mutlaka öğretiliyordu.

“Sonuç olarak, zavallı dostum, bunlar korkunç şeyler; üstelik sıkıcı makaleler dışında birçok derdimiz daha var. Vandalca eylemlerden, parçalanan heykellerden söz ediliyor. Peki ama, eşsiz birer renkli heykel olan onca harikulade gencin yok edilmesi de bir vandallık değil mi? Tek bir yakışıklı erkeği kalmamış bir kentin bütün heykelleri kırılmış bir kentten farkı var mıdır? Peder Didon’a benzeyen, küf kokulu yaşlı soytarılar veya Duval Çorbacısı’na girdiğim hissini uyandıran, rahibe başlıklı kadınlar servis yapacak olduktan sonra, bir restoranda yemek yemekten nasıl zevk alabilirim? Hiç abartmıyorum azizim, bu şekilde konuşmaya da hakkım var sanırım; ne de olsa, güzellik, ancak canlı bir maddede var olduğunda güzelliiktir. Askerlikten neden muaf tutulduğu suratından okunan, kelebekgözlüklü, raşitik yaratıkların servis yaptığı bir akşam yemeği, ne müthiş bir zevk! Eski günlerdekinin tam tersine, bir restoranda hoş birini

seyretmek istiyorsanız, servis yapan garsonlara değil, yiyip içen müşterilere bakmanız gerekiyor. Eskiden, sık sık değişseler de, garsonları tekrar görmek mümkündü; ama şimdi hadi, o restorana belki de ilk defa gelen İngiliz teğmenin kim olduğunu, tekrar ne zaman geleceğini, hatta ertesi gün ölüp ölmeyeceğini bilin bakalım! *Clarisse*'in değerli yazarı sevgili *Morand*'ın anlattığına göre, Polonya Kralı August, alaylarından birini bir Çin porselenleri koleksiyonuyla takas etmiş; bana sorarsanız, kârlı bir alış-veriş yapmamış. Düşünsenize, en güzel hanım arkadaşlarımızın görkemli merdivenlerini süsleyen, dalyan boylu üniformalı uşakların hepsi öldü; çoğu da cepheye savaşın iki ay süreceği söylendiği için gitmişti. Ah! Almanya'nın gücünü, Prusya soyunun asaletini benim gibi bilmiyorlardı" dedi M. de Charlus kendini kaybederek.

Sonra, bakış açısını fazla açık ettiğini fark edip ekledi: "Ben Fransa adına, Almanya'dan çok savaşın kendisinden korkuyorum. Cephe gerisindekiler savaşı kendilerinin gazeteler sayesinde uzaktan izledikleri dev bir boks maçı sanıyorlar. Aslında hiç ilgisi yok. Savaş öyle bir hastalık ki, bir noktada yenilmiş gibi görünürken, başka yerde tekrar ortaya çıkıyor. Bugün *Notre-Dame* düşmandan kurtarılır, yarın ne ekmek bulunur, ne çikolata, daha sonraki gün, kaygılanmaya gerek olmadığını zanneden ve ihtimal vermedikleri için, mermilere hedef olmaya hazır kişiler, gazetelerde kendi dönemlerinin tekrar cepheye çağrıldığını okuyunca çılgına dönerler. Anıtlara gelince, beni asıl korkutan, yıkımlardaki nitelikten çok nicelik; *Reims* gibi eşsiz bir şaheserin yok olmasından ziyade, Fransa'nın en küçük köylerini bile eğitici ve büyüleyici kılan nice anıtlar bütünü'nün yok olması."

Aklıma *Combray* geldi derhal; ama bir zamanlar, ailemin *Combray*'deki mütevazı mevkisini *Mme de Guermantes*'a itiraf edersem, beni aşağılayacağını düşünmüştüm. Acaba *Guermantes*'lar ve M. de Charlus, konumumuzu *Legrandin*, *Swann*, *Saint-Loup* ya da *Morel* aracılığıyla öğrenmişler midir diye düşündüm. Ama geriye dönük açıklamalardansa, susmak bile daha kolaydı benim için. Tek isteğim, M. de Charlus'ün *Combray*'den bahsetmemesiydi.

“Amerikalılar’ı kötölemek değil niyetim, efendim diye devam etti; bitmez tükenmez bir cömertlik sergiledikleri söyleniyor; biliyorsunuz bu savaşta bir orkestra şefi yoktu, dansa her yeni katılan, bir öncekinden çok sonra katıldı; Amerikalılar girdiğinde biz neredeyse tükenmek üzereydik, bizim dört yıl süren savaşla yatışmış olan coşkumuz onlarda taze olabilir. Daha savaştan önce ülkemizi, sanatımızı seviyor, şaheserlerimize çok yüksek meblağlar ödüyorlardı. Bu şaheserlerin birçoğu şimdi onların ülkesinde. Ama bu, M. Barrès’in deyimiyle köksüz sanat, eskiden Fransa’nın o eşsiz cazibesini oluşturan şeyin tam tersi. Eski Fransa’da şato kilisenin, kilise de, bir hac merkezi olması sıfatıyla, *chanson de geste*’in açıklamasıydı. Soyumun asaletini ve şanını uzun uzadıya anlatmama gerek yok, zaten mesele de bu değil. Ama geçenlerde, aramızda bir soğukluk olmasına rağmen, bir hesap işini halletmek üzere, Combray’de oturan yeğenim Mme de Saint-Loup’yu ziyaret etmem gerekti. Combray eskiden birçok örneğine rastlayabileceğiniz, sıradan, küçücük bir kasabaydı. Ama bizim ailenin ataları, kilisenin kimi vitraylarında, yaptıkları bağışlar sebebiyle resmedilmişti; kimi vitraylarda da armalarımız yer almaktaydı. Kendi şapelimiz, mezarlarımız vardı orada. Combray Kilisesi Almanlar’ın gözetleme noktası olduğu için, Fransızlar ve İngilizler tarafından yıkıldı. Fransa’yı Fransa yapan bu canlı tarih ve sanat bileşimi yok olmakta; üstelik daha sonuna gelmedik. Elbette ailevi nedenlerden ötürü Combray Kilisesi’nin yıkılmasını Reims Katedrali’nin yıkılmasıyla kıyaslamak gibi abes bir iş yapacak değilim; Reims Katedrali antik heykellerdeki, Amiens Katedrali’ndeki yalınlığın doğallıkla yeniden keşfedildiği bir Gotik katedral, bir mucizeydi adeta. Aziz Firmin’in havaya kalkık kolu şimdi kırılmış mıdır bilmem. Kırılmışsa, inanç ve gücün yeryüzündeki en yüce örneği kaybolmuş demektir. —Simgesi, beyefendi, diye cevap verdim. Bazı simgeleri ben de sizin gibi taparcasına severim. Ama bir simgeye simgelediği gerçeği kurban etmek abes olur. Katedrallere tapınma, öğrettikleri doğruları o katedralleri korumak için inkâr etmek gerektiği gün sona ermelidir. Aziz Firmin’in, neredeyse askeri bir emir verircesine havaya kalkmış kolunun anlamı şuydu: Şeref icap

ettiriyorsa, kırılırız. Belirli bir dönemde insani doğruları temsil ettikleri için güzel olan taşlara insanları kurban etmeyiniz. —Ne demek istediğinizi anlıyorum, diye cevap verdi M. de Charlus; bizi Strasbourg heykeliyle M. Déroulède'in mezarını ziyarete maalesef bir çok kez gönderen M. Barrès'in bizim nazarımızda Reims Katedrali'nin piyade erlerimizin hayatı kadar değerli olmadığını yazması hem dokunaklıydı, hem de incelikli. Reims Katedrali'nin kendi nazarında bir Alman askerinin hayatı kadar değer taşımadığını söyleyen bölgedeki Alman generaline ateş püsküren gazetelerimizin öfkesini oldukça gülünçleştiren bir değerlendirme. Zaten sinir bozucu ve acı olan da, her ülkenin aynı şeyi söylemesi. Alman sanayi kuruluşları, Belfort'un ele geçirilmesini niçin ülkelerinin bizim intikam girişimlerimize karşı savunulmasında elzem görüyorlarsa, Barrès de, *Boche*'ların işgal hevesine karşı kendimizi korumak için, aynı nedenlerle Mainz'ın Fransa'ya verilmesini talep ediyordu. Alsace-Lorraine'in iadesi Fransa nazarında savaşa girmek için yeterli bir sebep değilken, savaşa devam etmek için, her yıl tekrar savaş ilan etmek için neden yeterli bir sebep sayıldı? Bana öyle geliyor ki, Fransa'nın zaferi kazanacağından şüphe duymuyorsunuz; ben de öyle olmasını bütün kalbimle diliyorum, bundan hiç şüphemiz olmasın. Ne var ki, İtilaf Devletleri haklı veya haksız olarak galibiyete kesin gözüyle bakmaya (elbette bu çözüm bizzat beni de çok mutlu ederdi, ama ben daha ziyade kâğıt üzerinde zaferler, maliyeti bize açıklanmayan, korkarım ki çok pahalıya mal olacak zaferler görüyorum) ve *Boche*'lar da galibiyetten kuşku duymaya başlayalı beri, Almanya'nın barışı hızlandırmaya, Fransa'nın ise savaşı uzatmaya çalıştığını müşahade ediyoruz; evet, Fransa âdildir ve adaletten söz etmeye hakkı vardır, ama aynı zamanda merhametlidir ve sırf kendi evlatları adına, her ilkbaharda yeniden tomurcuklanacak olan çiçeklerin yalnızca mezarları süslememesi uğruna bile olsa, merhametli sözler de etmesi gerekirdi. Dürüst olalım aziz dostum; vaktiyle ancak sürekli yenilenen bir yaratı sayesinde varolan şeylerle ilgili bir kuramınızı kendiniz anlatmıştınız bana. Dünya bir tek hamlede yaratılmadı, her gün yeniden yaratılmak zorunda, diyordunuz. Eğer düşüncelerinizde sami-

miyseniz, savaşı bu kuramın dışında tutamazsınız. Saygıdeğer Norpois'mız istediği kadar, 'Almanya bir kez savaşmaya karar verdi, ok yaydan çıkmıştır artık' diye yazsın ('zaferin şafağı' ve 'General Kış' kadar sevdiği bir kalıptır), gerçek şu ki, savaş her sabah yeniden ilan ediliyor. Dolayısıyla, savaşı sürdürmek isteyen taraf da başlatan kadar, belki ondan daha suçlu, çünkü başlatan tarafın bunca dehşeti öngörmemiş olması mümkündür."

"Bu kadar uzun bir savaşın zaferle sonuçlanacak olsa bile tehlikeli olmadığını kim söyleyebilir? Geçmişte hiçbir örneği bulunmayan olaylar ve ilk kez denenen bir ameliyatın organizmada yaratacağı tepkiler hakkında konuşmak zordur. Telaşa kapılmamıza yol açan yeniliklerin genellikle gayet iyi sonuçlandığı bir gerçek. En akıllı uslu cumhuriyetçiler, Kilise'yi Devlet'ten ayırmanın çılgınlık olduğunu düşünüyorlardı. Tereyağından kıl çekmek kadar kolay oldu. Dreyfus eski rütbesine kavuştu, Picquart Milli Savunma Bakanı oldu, kimsenin gıkı çıkmadı. Buna rağmen, yıllar boyunca kesintisiz devam eden bir savaşın yol açtığı bitkinlikten neler çıkacağı belli olmaz! Cepheden dönen askerler ne yapacaklar? Yorgunluktan harap mı düşmüş, çıldırmış mı olacaklar? Bu işin sonu, Fransa için değilse bile hükümet için, hatta belki rejim için kötü olabilir. Bir zamanlar bana Maurras'nın dikkate değer eseri *Aimée de Coigny*'yi okutmuştunuz. *Aimée de Coigny*'nin, 1812'de, İmparatorluğun giriştiği savaştan beklediği şeyi şimdi Cumhuriyet'in giriştiği savaştan bekleyen bir *Aimée de Coigny* bulunmaması beni şaşırtır. Böyle bir *Aimée* varsa, umutları gerçekleşecek mi? Umarım gerçekleşmez.

"Savaşın kendisine dönecek olursak, savaşı ilk başlatan İmparator Wilhelm miydi? Hiç sanmıyorum. Öyle olsa bile, örneğin Napoléon'un yaptığından farklı bir şey mi yaptı? Bence korkunç bir şey, ama Napoléon hayranlarının savaşı ilan edildiği gün, General Pau gibi, 'Kırk yıldır bugünü bekliyordum. Hayatımın en güzel günü' diye haykıran insanların nasıl dehşete kapıldığını görünce şaşıyorum. Milliyetçilerle askerler toplumda orantısız bir mevki edindiklerinde, bütün sanatseverler vatana zararlı işlerle uğraşmakla suçlandığında, savaşçı olmayan bü-

tün uygarlıklar bozguncu kabul edildiğinde, buna benden daha şiddetle itiraz eden kimse olmadığını Tanrı biliyor! Gerçek bir yüksek sosyete mensubunun bir generalin yanında sözü bile edilmiyordu. Çılgın kadının biri, az kalsın beni M. Syveton'a takdim ediyordu. Benim sadece sosyete kurallarını ayakta tutmaya çalıştığımı söyleyeceksiniz. Ama bu kurallar, görünürdeki anlamsızlıklarına rağmen, birçok aşırılığı önleyebilirdi belki. Dilbilgisini, mantığı savunan kişilere daima saygı duymuşumdur. Aradan elli yıl geçtikten sonra, ne büyük tehlikeleri önledikleri anlaşılır. Milliyetçilerimizse, dünyanın en koyu Alman düşmanları, ne pahasına olursa olsun sonuna kadar direnmekte inat eden kişiler. Ama on beş yılda, felsefeleri baştan aşağı değişti. Savaşın sürdürülmesi konusunda baskı yapmasına yapıyorlar. Ama bunu sadece barış aşkıyla, savaşçı bir ırkın kökünü kurutmak için yapıyorlar. Çünkü on beş yıl önce hayranlık duydukları, savaşçı bir uygarlık, şimdi onlarda dehşet uyandırıyor. Prusya'yı askerlere üstünlük tanıdığı için kınamakla kalmıyor, askeri uygarlıkların tarih boyunca şimdi pek değer verdikleri şeyleri, sanatı, hatta kadınlara karşı kibarlığı baltaladığını düşünüyorlar. Onları eleştiren biri saf değiştirip milliyetçiliği benimsediği an, barış taraftarı oluveriyor. Bütün savaşçı uygarlıklarda kadının aşağılandığından, ezildiğinden kuşkusu kalmıyor. İnsan itiraz edip ortaçağda şövalyelerin 'dam'larının, Dante'nin Beatrice'sinin belki de M. Becque'in kadın kahramanları kadar yüceltildiğini söylemeye cesaret edemiyor. Önümüzdeki günlerde, bir davette sofraya bir Rus devrimcisinden veya daha on beş yıl önce kendilerinin tek doğru saydıkları bir ideali besleyen bir ulusu cezalandırmak için, savaştan duyduğu dehşet nedeniyle savaşan kendi generallerimizden birinden sonra oturulursam, hiç şaşmam. Zavallı çar, daha birkaç ay önce, Lahey Konferansı'nı topladığı için hâlâ itibar görüyordu. Ama şimdi Özgür Rusya karşısında selama durulduğundan, çarın ne sıfatla şereflelendirildiği unutuldu. Dünyanın çarkı dönüyor."

"Bu arada Almanya, Fransa'yla tıpatıp aynı ifadeleri kullanıyor, o kadar ki, alıntı yapıyor adeta; bıkıp usanmadan, 'yaşama mücadelesi verdiğini' söylüyor. 'Bizi gelecekteki bütün saldırılardan koruyacak ve cesur askerlerimizin boş yere kan dökme-

diklerini kanıtlayacak bir barış sağlanıncaya kadar, amansız, zalim düşmanımıza karşı mücadeleye devam edeceğiz' veya 'Bizden yana olmayan, bize karşıdır' cümlesini okuduğumda, İmparator Wilhelm'e mi, yoksa M. Poincaré'ye mi ait olduğunu bilemiyorum, çünkü her ikisi de bu cümleleri aşağı yukarı aynı kelimelerle, en az yirmi kere tekrarladı; yine de bu örnekte, imparatorun cumhurbaşkanını taklit ettiğini itiraf etmem gerekir. Fransa baştaki gibi zayıf kalsaydı, belki savaşı uzatmaya bu kadar istekli olmayacak, daha da önemlisi, Almanya baştaki kadar güçlü olsaydı, belki savaşın bitmesi için bu kadar acele etmeyecekti. Baştaki kadar diyorum, çünkü hâlâ güçlü, göreceksiniz."

M. de Charlus hem sinirli yapısından ötürü, hem de –hiçbir sanat dalına yönelmemiş olduğundan– bir şekilde dışarı atması gereken izlenimlerine çıkış yolu aradığı için, çok yüksek sesle, bağırarak konuşma alışkanlığını edinmişti; tıpkı bombalarını boş araziye de olsa atan bir pilot gibi, izlenimlerini bazen sözlerinin kimseye ulaşmadığı bir boşluğa, ama daha çok yüksek sosyete de rastgele savuruyor ve sosyete mensupları sözlerini snobizm gereği, gözü kapalı, hatta baronun baskısından ötürü zorla, korkudan dinliyorlardı. Bulvarda yürürken bağıra çağıra konuşması, kendilerine ne yol verme ne de sesini alçaltma nezaketini gösterdiği gelip geçen insanları ne kadar küçümsediğini de gösteriyordu. Ama kulak tırmalıyor, şaşkınlık yaratıyor ve en kötüsü, bozguncu sanılmamıza yol açabilecek sözleri herkesin işitmesine ve dönüp bakmasına sebep oluyordu. Bunu M. de Charlus'e belirttiysem de, bu onu kahkahalarla güldürmekten başka işe yaramadı. "İtiraf edin, çok komik olurdu dedi ve ekledi: Aslında hiç belli olmaz, her birimiz ertesi günkü gazetelere haber olma tehlikesiyle sürekli karşı karşıyayız. Sonuçta, benim Vincennes hendeklerinde kurşuna dizilmemem için hiçbir sebep yok. Aynı şey büyükamcam Enghien Dükü'nün başına gelmişti. Asil kanın kokusu avam tabakanın bir kesimini çılgına döndürür; burunları aslanlardan daha iyi koku alır. Biliyorsunuz aslanlar, burnunda bir sıyrık olsa, Mme Verdurin'in bile üstüne atarlar. Benim gençliğimde, lüpetirler derdik!" Sonra da, sanki bir salonda tek başımızaymışız gibi katıla katıla güldü.

Ara sıra M. de Charlus'ü görünce gölgelerin arasından çıkıp iki adım ötesinde toplaşan oldukça şüpheli şahıslara bakıp, acaba onu yalnız bırakmamı mı, yoksa yanında durmamı mı tercih eder diye düşünüyordum. Aynı şekilde, sık sık sara krizleri geçiren bir ihtiyaçla karşılaştığımızda, yürüyüşündeki aksaklıktan, yakında muhtemelen bir kriz geçireceğini anlamırsak, ona destek olmak için yanında kalmamızın mı, belki gizlemek istediği krize şahit olmamak için yanından ayrılmamızın mı doğru olacağını bilemez, mutlak bir sükûnetin uzaklaştırabileceği krizi sırf bir şahidin varlığının hızlandırabileceğini düşünürüz. Ne var ki, hastalık örneğinde uzaklaşmamız gerekip gerekmediğini bilemediğimiz muhtemel olay, hastanın sarhoş bir adam gibi yalpalamasından belli olur. Oysa M. de Charlus örneğinde, benim varlığımla engellenmesini umduğunu mu, yoksa bundan korktuğunu mu bilemediğim muhtemel olayın göstergesi olan çeşitli yalpalamalar, adeta muhteşem bir sahne düzeniyle, dümdüz yürüyen baron tarafından değil, bir figüran güruhu tarafından gerçekleştiriliyordu. Her şeye rağmen, galiba böyle bir karşılaşmadan kaçınmayı tercih ediyordu, çünkü bir süre sonra beni bulvardan daha karanlık olan bir ara sokağa sürükledi; ne var ki, bulvardan sokağa, sokaktan bulvara, her sınıftan, her ulustan, akın akın askerler dökülüyordu; seferberliğin ilk günlerinde bütün erkeklerin Paris'i boşaltarak gelgitte çekilen sular gibi cepheye akışını telafi eden bu gençlik akımı, M. de Charlus için bir teselliydi. Önümüzden geçen ve Paris'i bir liman kadar kozmopolit, sırf hepsi birbirinden değişik, birbirinden göz alıcı kostümleri bir araya getirebilmek için araya birkaç bina koymuş olan bir ressamın yaptığı dekor kadar gerçekdışı bir kente dönüştüren parlak üniformaları M. de Charlus hayranlıkla seyrediyordu.

Eskiden Dreyfus taraftarlığıyla suçlanan hanımlardan esirgemediği saygı ve sevgiyi şimdi de bozgunculukla suçlanan soylu hanımlardan katıyen esirgemiyordu. Sadece siyasete karışmaya tenezzül edip "gazetecilerin polemiklerine" mahal vermelerine üzülüyordu. Bu hanımlarla ilgili olarak, onun nazarında hiçbir şey değişmemişti. M. de Charlus'ün ciddiyetsizliği o kadar sistematikti ki, onun gözünde kalıcı olan, güzellik ve

başka imtiyazlarla bir arada bulunan asaletti; savaş ve Dreyfus Davası ise, bayağı ve geçici birer modaydı. Guermantes Düşesi Avusturya'yla ayrı bir barışa teşebbüsten kurşuna dizilse, M. de Charlus'un gözünde asaletinden ve –Marie-Antoinette idama mahkûm edildi diye nasıl günümüzde aşağılanmıyorsa– değerinden bir şey kaybetmezdi. Konuşmasının bu noktasında, M. de Charlus bir Saint-Vallier kadar, bir Saint-Mégrin kadar asil, dimdik, sert ve ağırbaşlıydı, büyük bir ciddiyetle konuşuyordu; o esnada duruşu, kendi türünden kişileri ele veren yapmacık tavırlardan tamamen arınmıştı. Yine de, sesi asla çatlamayan tek bir örneğin bile bulunmadığı bir türe aitti. M. de Charlus'un sesi en kalınlaştığı anda bile çatlıktı ve akort edilmesi gerekiyordu.

M. de Charlus kelimenin tam anlamıyla ne yana döneceğini şaşırılmıştı; etrafına baktıkça, yanında bir dürbün bulunmamasına hayıflanılıyordu; aslında dürbün de pek işine yaramazdı, çünkü önceki günkü zeplin akınından sonra önlemler artırıldığından, havada bile her zamankinden çok asker vardı. Birkaç saat önce, akşamın maviliğinde, böceği andıran kahverengi lekeler halinde gördüğüm uçaklar, şimdi sokak lambalarının bir kısmı sönük olduğundan iyice koyulaşan karanlığın içinden, ıslıl ıslıl ateş gemileri gibi geçiyorlardı. Bu canlı akanyıldızların bize yaşattığı en güzel izlenim, genellikle pek başımızı kaldırıp bakmadığımız gökyüzünü bize fark ettirmesiydi belki de. 1914'te, Paris'in neredeyse savunmasız güzelliğini yaklaşımakta olan düşman tehlikesini bekler halde görmüştüm; elbette o zamanki gibi şimdi de, henüz yıkılmamış olan anıtları ışığının faydasız güzelliğiyle sarmalayan, acımasız ve esrarengiz bir sükûnetle parlayan bir ayın asırlardır değişmeyen ihtişamı mevcuttu; ama yine 1914'teki gibi, hatta o zamandan bile çok sayıda, farklı ışıklar da vardı, uçakların ve Eiffel Kulesi projektörlerinin bu yanıp sönen ışıklarının akıllı bir irade, dost bir denetim tarafından yönetildiğini bilmek, bir zamanlar Saint-Loup'nun odasında, onca ateşli, disiplinli yüreğin genç yaşta, hiç tereddütsüz nihai fedakârlığa hazırlandığı askeri manastırdaki hücrede yaşadığım duyguları, minnet ve huzuru uyandırıyor.

Havanın karadan daha hareketli olduğu önceki günkü akından sonra, gökyüzü fırtına sonrası yatışan deniz gibi sa-

kinleşmişti. Ama tıpkı fırtına sonrasındaki deniz gibi, henüz tam yatışmamıştı. Uçaklar hâlâ füze gibi yıldızlara doğru yükseliyor, projektörler ağır ağır gezinerek gökyüzünü parçalara ayırıyor, solgun yıldız tozuna benzeyen, seyyar samanyolları çiziyorlardı. Bu arada uçaklar da takımyıldızların ortasına yerleşiyordu; insan bu “yeni yıldızlar”a bakınca, kendini farklı bir yarımkürede zannedebilirdi.

M. de Charlus pilotlara hayranlığından söz etti ve tıpkı diğer eğilimleri gibi inkâr ettiği Alman taraftarlığını da dizginleyemediğinden, ekledi: “Aslında şunu da söyleyeyim: *Gotha*’larda uçan Alman pilotlarına da aynı derecede hayranım. Hele zeplinleri kullanmak için nasıl bir cesaret gerekiyor, düşünsenize! Bunların hepsi birer kahraman aslında. Sivil-leri bombalamaları ne fark eder, kendileri ateş altında değil mi? Siz *Gotha*’lardan, bombardımandan korkuyor musunuz?” Korkmadığımı itiraf ettim, belki de yanılıyordum. Herhalde tembelliğim yüzünden çalışmayı hep ertesi güne erteleme alışkanlığını edinmiş olduğumdan, ölüm konusunda da aynı şeyi yapabileceğimi sanıyordum. Size o gün isabet etmeyeceğinden emin olduğunuz bir bombardımandan nasıl korkabilirsiniz ki? Zaten tek başına düşünülduğünde, bombalar atılıyor olması ve ölüm ihtimali, Alman havagemilerine ilişkin kafamda oluşan imgeyi hiç trajikleştirmemişti; ta ki bir gece, katil olduğunu bildiğim halde, hayalimde bir yıldız, bir gökcismi olan ve fırtınalı gökyüzünde sislerin arasında savrulan, parça parça beliren bir uçağın üzerimize bir bombayı bırakışını gözümün önüne getirdiğim âna kadar. Çünkü bir tehlikenin kendine has gerçekliği ancak izlenim adını verdiğimiz, daha önce bildiklerimize indirgenemeyen bir yenilik sayesinde algılanabilir ve çoğu kez bu izlenim, bu örnekte de olduğu gibi, bir çizgiyle özetlenir; o çizgi bir amacı tanımlıyor, şeklini bozan bir eylemin gizli gücünü taşıyordu; bu arada Concorde Köprüsü’nün üstünde, kovalanmakta olan tehditkâr uçağın etrafında projektörlerin ışıktan fısıkiyeleri, sanki Champs-Élysées’nin, Concorde Meydanı’nın ve Tuileries’nin çeşmeleri bulutlara yansımışçasına gökyüzünde yükseliyordu; bu çizgilerin de amacı vardı, ileri görüşlü, koruyucu amaçları vardı ve tıpkı bir gece Doncières

Karargâhı'ndaki gibi şimdi de, bizi böylesine göz kamaştıran bir titizlikle kollama zahmetine katlanan güçlü ve bilge insanlara minnet duyuyordum.

1914'teki kadar güzel bir geceydi ve Paris de 1914'teki kadar tehdit altındaydı. Mehtap Vendôme Meydanı gibi, Concorde Meydanı gibi güzel mimari düzenlemelerin fotoğrafını gece çekmeye son bir fırsat tanıyan, yumuşak, kesintisiz bir magnezyum ışığıydı adeta; obüslere hedef olup yıkılabileceklerinden duyduğum korku, oluşturduğu tezatla binaların henüz dokunulmamış olan güzelliğine bir bütünlük katıyordu; sanki öne doğru eğilmiş, savunmasız mimarilerini mermilere sunuyorlardı. "Korkmuyor musunuz? diye tekrar sordu M. de Charlus. Parisliler durumun farkında değil. Mme Verdurin'in her gün davetler düzenlediğini duydum. Sırf dedikodulardan biliyorum, benim kendilerinden hiç haberim yok, onlarla bütün ilişkiyi kestim" diye ekledi, hem yoldan bir telgrafçı delikanlı geçmiş gibi gözlerini yere indirip hem de başını ve omuzlarını eğerek; havaya kaldırdığı kolu ise, "Beni hiç bulaştırmayın" değilse bile, en azından, "Hiç sormayın" demek ister gibiydi (aslında ben hiçbir şey sormamıştım). "Morel'in hâlâ oraya çok sık gittiğini biliyorum" dedi (Morel konusunu burada ilk kez açıyordu). "Çok pişman olduğunu, benimle barışmak istediğini söylüyorlar" diye ekledi, hem "Fransa'yla Almanya arasındaki görüşmelerin çok sıklaştığını söylüyorlar, hatta müzakereler başlamış bile" diyen bir Saint-Germain muhiti mensubunun, hem de ne kadar terslenirse terslensin ikna edilemeyen bir âşığın saflığını sergileyerek. "Her halü kârda, eğer istiyorsa, açıkça söylesin, ben ondan yaşlıyım, ilk adımı atmak bana düşmez." Bunu belirtmesine gerek yoktu zaten, çünkü fazlasıyla aşıkardı. Ama ayrıca samimi bile değildi ve insan bu yüzden M. de Charlus adına utanıyordu, çünkü ilk adımı atmanın ona düşmediğini söylemekle, ilk adımı atmış olduğu, benim arabuluculuğu üstlenmemi beklediği seziliyordu.

Birini seven veya sadece birinin evine davet edilmeyen ve o kişiye bıkırtıcı ısrarlara rağmen belirtmemiş olduğu bir isteği atfeden insanların bu doğal ya da yapmacık saflığını biliyordum elbette. Ama M. de Charlus'un bu sözleri söylerken

ansızın ağırlaşan, titrekleşen sesinden, gözlerinden geçen gölgeden, alelade bir ısrarın ötesinde bir şeyler olduğu izlenimini edindim. Yanılmıyordum; ileriki bir tarihte yanılmadığımı kanıtlayan iki olayı derhal aktaracağım (M. de Charlus'un ölümünden sonra meydana gelen ikinci olayı anlatmak için yıllarca ileriye atlayacağım. M. de Charlus daha uzun süre yaşadı; kendisi, tanıdığımızdan çok farklı görünümelerde, bilhassa Morel'i tamamen unutmuş olduğu bir dönemde, bambaşka bir görünümde tekrar karşımıza çıkacak.) İlk olay, M. de Charlus'le bulvarlarda yürüdüğümüz geceden yalnızca iki-üç yıl sonra meydana geldi. O geceden yaklaşık iki yıl sonra, Morel'e rastladım. Hemen M. de Charlus geldi aklıma; Morel'le tekrar görüşse ne büyük bir mutluluk duyacağını düşündüm ve bir kez olsun, baronun ziyaretine gitmesi için ona ısrar ettim. "Size çok iyiliği dokundu, dedim Morel'e; yaşlandı artık, ölebilir, eski defterleri kapatmak, küskünlükleri tamamen unutmak gerekir." Morel barışmak gerektiği konusunda benimle tamamen hemfikir gibiydi, ama M. de Charlus'e tek bir ziyarette bile bulunmayı da kesinlikle reddediyordu. "Hata ediyorsunuz, dedim. Sebebi inat mı, tembellik mi, kötülük mü, yersiz bir gurur mu, namus mu (namusunuzun tehdit altında kalmayacağından emin olabilirsiniz), yoksa naz mı?" Bunun üzerine Morel, şüphesiz çok zorlanarak yaptığı itirafın etkisiyle yüzü kasılarak, ürpererek cevap verdi: "Hayır, hiçbirisi değil; namus umurumda bile değil, kötülük hiç değil, aksine ona acımaya başladım, naz zaten gereksiz olurdu, tembellik de değil, çünkü günler boyunca hiçbir şey yapmadığım oluyor. Hayır, bunların hiçbirisi değil; neden, biliyor musunuz? Bunu sakın kimseye söylemeyin, size söylemem de bir çılgınlık zaten, çünkü, çünkü... korkuyorum!" Tir tir titremeye başladı. Ne demek istediğini anlayamadığımı itiraf ettim. "Hayır, başka bir şey sormayın, bu konuyu kapatalım; siz onu benim kadar tanımiyorsunuz, hatta hiç tanımiyorsunuz diyebilirim. —Ama size ne gibi bir zararı dokunabilir ki? Zaten aranızda hınç kalmadıktan sonra, o da size zarar vermeye çalışmayacaktır. Ayrıca biliyorsunuz, aslında çok iyi bir insandır. —Elbette biliyorum iyi olduğunu! İnceliğini, dürüstlüğü de biliyorum. Ama daha fazla ısrar etmeyin, yalvarırım, söylemeye utanıyorum, korkuyorum!"

İkinci olay, M. de Charlus'un ölümünden sonrasına rastlıyor. Baronun bana bırakmış olduğu birkaç yadigarla birlikte, ölmeden en az on yıl önce yazdığı, üç zarflı bir mektup geçti elime. O dönemde ağır hastalanmış ve gerekli hazırlıkları yapmıştı, ama kendisini daha sonra Guermantes Prensesi'nin bir çay davetinde göreceğimiz hale düşmeden önce iyileşip toparlanmıştı – eşe dosta bıraktığı birkaç eşyayla birlikte mektup da yedi yıl boyunca bir kasada durmuştu; bu yedi yıl, baronun Morel'i tamamen unuttuğu bir dönemdi. Zarif ve kararlı bir el yazısıyla kaleme aldığı mektupta şunlar yazılıydı:

Aziz dostum, Tanrı'nın işlerine akıl sır ermez. Bazen, bir salihin üstünlüğünün sarsılmasını engellemek için, sıradan bir insanın kusurunu kullanır. Morel'i tanıyor, kökenini ve benim onu nasıl bir doruğa, açıkçası, kendi düzeyime yükseltmek istediğimi biliyorsunuz. Bildiğiniz gibi o, her insanın, yani gerçek Anka kuşunun yeniden doğabileceği toz ve küle değil, içinde yılanın süründüğü çamura dönme yi tercih etti. Onun düşüşü, beni düşmekten kurtardı. Biliyorsunuz, ailemin armasında İsa Peygamber'in şiarı yer alır: *Inculcabis super leonem et aspidem**; destek kıvrımları olarak bir ayağının altında aslan, diğerinin altında yılan bulunan bir insan figürü vardır. İşte ben de, kendim gibi bir aslanı çiğneyebildiysem, bunu yılan ve yılanın temkinliliği sayesinde başardım; az önce düşüncesizce kusur diye tanımladığım bu temkinlilik, İsa'nın öğretisinde bir erdem, en azından başkaları açısından bir erdem haline gelir. Bizim bir zamanlar ahenkle tıslayan yılanımız, oynatıcısı varken –oynatıcısı da oyuna gelmişti aslında– müzikal ve sürüngen olmasının yanı sıra, şimdi ilahi bir erdem olarak gördüğüm temkinliliğe korkaklık derecesinde sahipti. Tekrar gelip beni görsün diye kendisine haber yolladığımda, işte bu ilahi temkin sayesinde ricalarıma direndi; size gerçeği itiraf etmedikçe, bu dünyada huzurum, öbür dünyada da bağışlanma umudum olması mümkün değil. Bu olayda ilahi sağduyunun vasıtası o oldu, çünkü kararım kesindi, evimden sağ çıkmayacaktı. İkimizden birinin yok olması gerekiyordu. Onu öldürmeye kararlıydım. Tanrı, beni suçtan korumak için, ona temkinli olmayı öğütledi. Koruyucu azizim Baş-

* *Inculcabis super leonem et aspidem*: "Aslan ve engerek üzerinden basıp geçecek-sin." (Mezmurlar, 91,13)

melek Mikâil'in şefaatinin çok etkili olduğundan hiç kuşku yok; yıllar boyunca onu ihmal ettiğim ve bilhassa kötülüğe karşı mücadelemde bana yaptığı iyiliklere karşılık veremeyi bilemediğim için beni başışlamasını dilerim. Eksiksiz bir inançla ve aklım tamamen yerinde olarak belirtmek isterim ki, Göklerdeki Babamızın, Morel'e ziyaretime gelmemeyi ilham etmesini, bu Tanrı hizmetkârına borçluyum. Bu yüzden de, şimdi ölen, benim. Sadık dostunuz, Semper idem*,

P. G. CHARLUS

Mektubu okuyunca, Morel'in korkusunu anladım; elbette bu mektupta epeyce gurur ve edebiyat vardı. Ama itiraf doğruydı. Ve Morel, Mme de Guermantes'in kayınbiraderinde bulduğu "yarı-deliliğin" benim o güne kadar zannettiğim gibi yüzeysel ve sonuçsuz, anlık öfke buhranlarıyla sınırlı olmadığını benden iyi biliyordu.

Ama kaldığımız yere dönmemiz gerekiyor. M. de Charlus'le bulvarlarda yürüyorduk; Morel'le barışma girişiminde aracılık etmemi istediğini dolaylı olarak belirtmişti. Ben cevap verince, sözüne devam etti: "Ayrıca niçin keman çalmadığını da anlamıyorum, savaşta olduğumuz bahanesiyle artık konser verilmiyor, ama dans ediliyor, akşam yemeklerine çıkılıyor, kadınlar ciltleri için Ambrine'i** icat ediyorlar. Almanlar ilerlemeye devam ettiği takdirde Pompei'mizin son günleri olmaya aday günler, davetlerle geçiyor. Şehri havailikten kurtaracak olan da, böyle bir felaket. Alman Vezûv'ünün lavları (donanma silahları bir volkan kadar korkunç), hanımlarımızı tuvalet masalarında yakalayıp hareketlerini dondurarak ebedileştirecek olursa, ileride okul çocukları resimli ders kitaplarında, yengesine akşam yemeğine gitmeye hazırlanan Mme Molé'nin yüzüne son bir kat allık sürüşünü, kaşlarını boyayan Sosthène de Guermantes'ı görecekler. Geleceğin Brichot'ları için bu bir ders konusu olacak; bir dönemin havailiği, üzerinden on asır geçtikten sonra, en ciddi bilimsel konudur, bilhassa volkanik bir patlamayla veya bombardımanlarda fırlatılan lav benzeri maddeler tarafından, olduğu gibi korunmuşsa. Vezûv'den yayılan

* *Semper idem*: Daima aynı.

** *Ambrine*: Kehribar renkli bir parafin ve reçine bileşimi.

gazlara benzer boğucu gazlar ve Pompei'nin üstüne çöken felakete benzer bir facia, tablolarını ve heykellerini henüz Bayonne'a kaçırmamış olan tedbirsiz evlerin hepsini olduğu gibi sakladığında, geleceğe ne müthiş bir tarihi belge kalacak! Zaten bir yıldır her gece Pompei'den bölümler izlemiyor muyuz? İnsanlar mahzenlerine eski bir şişe Mouton-Rothschild veya Saint-Émilion şarabı almak için değil, kutsal kâseleri taşıdıkları esnada ölüme yakalanan Herculaneum rahipleri gibi, en değerli varlıklarını yanlarında saklamak için sığınmıyorlar mı? Bir mala bağlılık, malın sahibine daima ölüm getirir. Paris, Herculaneum gibi Hercules tarafından kurulmadı. Ama aralarında o kadar çok çarpıcı benzerlik var ki! Sahip olduğumuz bilinç çağımıza has değil, her çağda mevcuttu. Ben yakın bir gelecekte Vezüv kentlerinin kaderini paylaşılabileceğimizi düşünüyorsam, o kentlerin sakinleri de Kitabı Mukaddes'teki lanetli kentlerin kaderini paylaşmaktan korkuyorlardı. Pompei'deki evlerden birinin duvarında, şöyle bir açıklayıcı yazı bulunmuştu: *Sodoma, Gomora*." Sodom adının ve çağrıştırdığı düşüncelerin etkisiyle mi, yoksa bombardıman fikrinin etkisiyle mi bilemiyorum, M. de Charlus başını kaldırıp bir süre gökyüzüne baktı, ama sonra bakışlarını yine yere çevirdi. "Bu savaşın bütün kahramanlarına bayılıyorum, dedi. Düşünsenize, azizim, savaşın başında biraz hafife aldığım, profesyonellerle –hem de ne profesyonellerle!– boy ölçüşmeye kalkışacak kadar kendini beğenmiş, basit futbolcular olarak gördüğüm İngiliz askerleri, sırf estetik açıdan bile birer Yunan atleti, anlıyorsunuz, değil mi azizim? Yunan atletleri, Platon'un delikanlıları, daha doğrusu Spartalı gençler. Bazı arkadaşlarım İngiliz ordugâhının bulunduğu Rouen'a gitti, hayalimizden bile geçmeyen, harika şeyler görmüşler. Rouen, Rouen değil, başka bir kent olmuş. Eski Rouen da katedralin sıska azizleriyle birlikte mevcut elbette. O da güzel tabii, ama farklı bir güzellik. Ya bizim kendi askerlerimiz! Bizim askerleri, Parisli gençleri ne kadar beğendiğimi anlatamam, şu geçenin pişkin havasına, uyanık, komik yüzüne baksanıza mesela. Onları sık sık durdurup iki çift laf ediyorum kendileriyle, o ne incelik, o ne sağduyu! Ya taşralı gençler, r'leri yuvarlayışları, taşra ağzıyla konuşmaları ne ka-

dar hoş! Ben köylerde çok bulundum, çiftliklerde kaldım, konuşma biçimlerini iyi bilirim; ama Fransızlar'a beslediğimiz hayranlık yüzünden düşmanlarımızı küçümsememeliyiz; öylesi kendimizi küçültmek olur. Alman askerinin nasıl bir asker olduğunu bilmiyorsunuz, çünkü siz onların *unter den Linden*, resmi geçitte, kaz adımlarıyla yürüyüşünü görmediniz." Bana anahatlarıyla Balbec'te anlattığı, zamanla daha felsefi bir hale gelmiş olan erkeksilik idealine döndü ve abes bir mantık yürüterek, bazen, en parlak anlarında bile, zeki de olsa basit bir yüksek sosyete mensubunun zihinsel sığığını açığa çıkararak, sözüne devam etti: "Alman askeri güçlü, sağlıklı, ülkesinin ihtişamından başka şey düşünmeyen bir yiğittir. *Deutschland über alles** o kadar aptalca bir şiar değil; oysa biz –onlar erkekçe hazırlanırken– amatörlüğe saplanıp kaldık." Amatörlük kelimesinin M. de Charlus için anlamı muhtemelen edebiyata benzer bir şeydi, çünkü hemen ardından, herhalde benim edebiyat merakımı ve bir ara kendimi edebiyata hasretmeye niyetli olduğumu hatırlayarak omzuma vurdu (fırsattan istifade, öyle ağır yüklendi ki, bir zamanlar, askerliğimi yaparken, "76'lığın" her geri tepişinde kürek kemiğimde duyduğum acıyı hissettim) ve sitemini yumuşatmak istercesine ekledi: "Evet, hatırlarsanız, siz de dahil hepimiz amatörlüğe saplandık; benim gibi siz de suçunuzu kabul edebilirsiniz, fazlasıyla amatördük." Beklemediğim bir sitemle karşı karşıya kalmanın şaşkınlığı, hazırcevap olmayışım, muhatabıma beslediğim saygı ve dostça iyi yürekliliğinin beni duygulandırması yüzünden, onun önerdiği şekilde, benim de dövünmem gerekirmiş gibi karşılık verdim; oysa çok saçma bir şeydi yaptığım, çünkü pişmanlık duymamı gerektirecek bir nebze amatörlük yoktu bende. "Haydi bakalım; artık vedalaşmam gerekiyor" dedi (barona uzaktan eşlik eden topluluk nihayet dağılmıştı), "ben çok yaşlı bir beyefendi misali yatmaya gidiyorum; zaten savaşın bütün alışkanlıklarımızı değiştirdiği söyleniyor, Norpois'nın bayıldığı aptalca vecizelerden biri." Aslında M. de Charlus'un evine döndüğünde de askerlerin ortasında olmaya devam edeceğini biliyordum, çünkü konağını askeri hastane haline

* *Deutschland über alles*: "Her şeyden önce Almanya" (Alman milli marşı).

getirmişti, ama sanırım bu kararında hayal gücünden çok iyi yörekliliği rol oynamıştı.

Berrak bir geceydi, en ufak bir esinti bile yoktu; yükseklikleriyle akislerinin dairesel bir görünüm verdiği köprülerin arasından akan Seine Nehri'ni hayalimdeki Boğaziçi'ne benzetiyordum. Belki M. de Charlus'un karamsarlığının öngördüğü işgalin, belki de Müslüman kardeşlerimizin Fransız ordularıyla işbirliğinin simgesi olan ince, bir sikke gibi kıvrık ay, sanki Paris göğünü Doğu'nun hilaliyle damgalıyordu.

M. de Charlus biraz oyalanarak vedalaşırken, elimi kemiklerimi kırarcasına, baronun fikirlerini paylaşan kimselerde rastlanan, Almanlar'a özgü bir alışkanlıkla, kuvvetle sıkı ve eklemelerime aslında kaybetmiş olmadıkları esnekliği kazandırmak istermiş gibi, (Cottard'ın deyimiyle) uzun uzun yoğurdu. Bazı körlerde dokunma duyusu, bir ölçüde görme duyusunun yerini tutar. Burada hangi duyunun yerine geçtiğini pek bilemiyorum. Belki de elimi normal bir şekilde sıkıdığını düşünüyordu; gölgelerin arasından geçen ve hayranlık uyandırdığını fark etmeye tenezzül etmeyen Senegalli'ye de normal bir bakış yönelttiğini düşünüyordu herhalde. Ama baron her iki durumda da yanılıyordu; birinde teması, öbüründe bakışları aşırıydı. Senegalli'nin geçişiyle hâlâ olduğu yere çakılmış halde, "Şu görüntü, Decamps, Fromentin, Ingres ve Delacroix'nın Doğu'sunu baştan başa içermiyor mu?" dedi. "Biliyorsunuz ben her şeyle ve herkesle sadece bir ressam, bir felsefeci sıfatıyla ilgilenirim. Zaten çok da yaşlıyım. İkimizden birinin resmi tamamlayacak şekilde bir cariye olmaması ne büyük talihsizlik!"

Barondan ayrıldıktan sonra hayalimi dolduran Doğu Decamps'ın, hatta Delacroix'nın Doğu'su değil, bir zamanlar çok sevdiğim *Binbir Gece Masalları*'ndaki eski Doğu'ydu; dolambaçlı, karanlık sokaklarda giderek yolumu kaybederken, Bağdat'ın ücra mahallelerinde macera arayan Halife Harun Reşid'i düşünüyordum. Öte yandan, sıcakta yürüye yürüye susamıştım, ama bütün barlar çoktan kapanmıştı; benzin kıtlığı nedeniyle seyrek geçen taksilerin Levanten veya zenci sürücülerini ise, işa-

retlerime karşılık verme zahmetine bile katlanmıyorlardı. Bir şeyler içip eve yürüyerek dönmek üzere biraz dinlenebileceğim tek yer, bir oteldi.

Ama bulunduğum, merkezden hayli uzaktaki sokakta bütün oteller, bilhassa *Gotha*'lar Paris üstüne bomba yağdırmaya başladığından beri kapanmıştı. Aynı şekilde dükkânların da hemen hepsi kapalıydı; esnaf çalıştıracak kimseyi bulamadığından veya korkuya kapıldığından şehir dışına kaçmış, kapıya dükkânın ileriki bir tarihte, belki açılacağını bildiren, elle yazılmış bir not bırakmıştı. Hâlâ açık kalmayı başarabilmiş birkaç dükkânın kapısında, haftanın sadece iki günü açık olduklarını bildiren, benzer notlar asılıydı. Mahallenin tamamına yoksulluk, bırakılmışlık ve korkunun hâkim olduğu hissediliyordu. Bu yüzden, terk edilmiş onca bina arasında, hayat sanki tam tersine korkuyu ve iflası yenerek hareketliliği ve zenginliği körüklemiş izlenimi uyandıran bir yer görünce, iyice şaşırdım. Bütün pencerelerin kapalı panjurlardan sızan, polis emriyle kısılmış ışıkları, her şeye rağmen en ufak bir tasarruf kaygısı güdülmediğini gösteriyordu. Kapı sürekli açılıyor, yeni müşteriler girip çıkıyordu. Otel bütün komşu dükkânlarda (sahiplerinin kazandığı para yüzünden) kıskançlık uyandırıyor olmalıydı; bende ise, kapıdan hızla çıkan, on beş metre kadar uzağımda olduğu için koyu karanlıkta tam seçemediğim subayı görünce, merak uyandırdı.

Bir şey dikkatimi çekmişti; yüzü değildi, yüzünü görememiştim, üniforması da geniş bir paltonun altına gizlenmişti; dikkatimi çeken, bedeninin peş peşe işgal ettiği noktaların sayısıyla, kuşatma altındaki birinin kaçma teşebbüsü gibi görünen bu çıkışın süresini oluşturan birkaç saniye arasındaki olağanüstü tezattı. Dolayısıyla, açıkça adını koymadıysam da, aklıma Saint-Loup'nun –endamı da, narinliği de, duruşu da, sürati de değil– sadece kendine has olan, aynı anda birçok yerde bulunma melekesi geldi. Bu kadar kısa sürede, uzayda bunca farklı konumu işgal eden asker, beni görmeden bir yan sokağa dalıp gözden kaybolmuştu; bense, mütevazı görünümüyle çıkanın Saint-Loup olması ihtimalini oldukça zayıflatan otele girmekle girmemek arasında bocalıyordum.

Gayri ihtiyari, Saint-Loup'nun bir Alman subayın üstünde ele geçen mektuplarda adı geçtiği için, bir casusluk davasında haksız yere suçlandığını hatırladım. Askeri merciler tarafından aklanmıştı gerçi. Ama ben istemeyerek, bu hatırladığım olayla gördüğüm şeyi bağdaştırmıştım. Bu otel casusların buluşma yeri miydi? Subay gözden kaybolduktan epeyce sonra, çeşitli sınıflardan erlerin içeri girdiğini görünce tahminim pekişti. Bu arada iyice susamıştım. Otelde içecek bir şeyler bulabilirdim muhtemelen; fırsattan yararlanıp, endişe duymama rağmen merakımı gidermeye de çalışabilirdim.

Kararımı vermemde, az önceki karşılaşmanın uyandırdığı merakın belirleyici olduğunu sanmıyorum; birkaç basamak çıkıp holün herhalde hava sıcak olduğu için açık duran kapısına geldim. Önce, merakımı gideremeyeceğime hükmettim, çünkü loş merdivende, durduğum yerden birçok kişinin oda istediğini ve hiç boş oda kalmadığı cevabını aldığını gördüm. Ama bu kişiler sırf casus örgütünden olmadıkları için beğenilmemiş olsalar gerek ki, bir dakika sonra basit bir denizci geldiğinde, derhal kendisine 28 numaralı oda verildi. Karanlıkta kaldığım için görölmeden içeriyi seyredebiliyordum: Resimli dergilerden kesilmiş renkli kadın portreleriyle, özentiyle süslenmiş, boğucu, küçük bir odada birkaç askerle iki işçi sohbet ediyordu. Tatlı tatlı sohbet eden bu insanlar, yurtsever düşünceler sergiliyorlardı: “Ne yapalım, arkadaşların yaptığını yapacağız” dedi biri. Duyamadığım bir temenniye cevaben, anladığım kadarıyla ertesi gün tehlikeli bir göreve gidecek olan bir başkası, “Doğrusu benim ölmeye hiç niyetim yok” diye cevap verdi. “Düşünsene, yirmi iki yaşında, daha altı aylık askerken, biraz ağır olur” diye haykırırken, sesinde uzun süre yaşama arzusundan da çok, doğru düşündüğünün bilinci seziliyordu; sanki yirmi iki yaşında oluşu, ölmemesi için bir sebep teşkil ediyordu, sanki ölmesi imkânsızdı. Bir diğeri, “Paris müthiş, dedi; savaş yokmuş gibi. Ya sen Julot, hâlâ gitmeye niyetli misin? —Tabii niyetliyim, gidip o pis *Boche*’lara güzelce girişmek istiyorum. —Ama Joffre bakanların karılarıyla yatan bir adam, bir şey yaptığı yok. —Bu tür sözler işitmek çok üzücü” dedi yaşça biraz daha büyük bir havacı; sonra, yorumu yapan işçiye döndü: “Cephede böyle konuş-

mamanızı tavsiye ederim, Fransız askeri işinizi çabucak bitiriverir.” Konuşmaların bayağılığı, daha fazlasını duyma isteği uyandırmıyordu içimde; içeri girecek veya dönüp aşağı inecek-tim ki, duyduğum sözlerle ürpererek kayıtsızlıktan sıyrıldım: “İşe bak, patron bir türlü dönmedi yahu, bu saatte zinciri nereden bulacak ki? —Ama adam bağlı zaten. —Bağlı tabii, hem bağlı, hem değil; beni öyle bağlasalar, kurtulurum. —Ama kilit var. —Var tabii, ama icabında açılır. Mesele şu: Zincirler yeterince uzun değil. Bana mı anlatacaksın? Dün bütün gece dövdüm, ellerim kan içinde kaldı. —Bu akşam sen mi dövüyorsun? —Hayır, ben değil. Maurice. Ama pazar günü sıra bende, patron söz verdi.” Denizcinin sağlam kollarına niçin ihtiyaç duyulduğunu şimdi anlıyordum. Kendi halinde burjuvalar geri çevrildiğine göre, bu otel yalnız bir casus yuvası değildi. Zamanında yetişilip suçlular yakalanmadığı takdirde orada korkunç bir cinayet işlenecekti. Yine de bütün bunlar, o huzurlu, tehdit altındaki gecede, bir rüya, bir masal gibi görünüyordu; dolayısıyla otele hem bir adalet adamı gururuyla hem de bir şair coşku-suyla, kararlı bir şekilde girdim.

Hafifçe şapkama dokunduğumda, içeridekiler oturdukları yerden, az çok kibarca karşılık verdiler. “Kiminle görüşmem gerekiyor acaba? Bir oda ve içecek bir şeyler istiyorum. —Biraz bekleyin, patron dışarıda. —Ama şef yukarıda” dedi, sohbet edenlerden biri. “Onu rahatsız edemeyiz, sen de biliyorsun. —Sizce bana bir oda verirler mi? —Herhalde. —43 numara boş olmalı” dedi, yirmi iki yaşında olduğu için ölmeyeceğine inanan delikanlı. Sonra da, kanepede bana yer açmak için yana doğru hafifçe kaydı. “Pencereyi biraz açsak, içerisi çok duman oldu” dedi havacı; gerçekten de herkes ya sigara ya pipo içiyordu. “Tamam, ama önce panjurları kapatın, biliyorsunuz, zeplinler yüzünden ışık yasak. —Zeplinler bitti artık. Gazeteler bile yazdı, hepsini düşürmüşler. —Zeplinler bitmişmiş! Sen nereden bileceksin? Önce sen de benim gibi cephede on beş ayını tamamla, beş *Boche* uçağı düşür, ondan sonra konuşursun. Gazetelere inanılmaz. Dün Compiègne’e dayanmışlar, bir anneyle iki çocuğunu öldürmüşler. —Bir anneyle iki çocuğunu mu!” dedi, ölmeyeceğini uman delikanlı, canlı, aydınlık, pek

sempatik yüzünde derin bir merhamet ifadesiyle, gözlerinde şimşekler çakarak. “Büyük Julot’dan haber yok. Manevi annesi bir haftadır ondan mektup almamış; mektubu ilk kez bu kadar gecikiyormuş. —Manevi annesi kim? —Olympia’nın biraz aşağısındaki tuvaletlere bakan kadın. —Yatıyorlar mıymış? —Ne alakası var? Kadın evli barklı, ciddi bir kadın. İyi kalpliliğinden, her hafta ona para gönderiyor. Çok kıyak kadın! —Yani sen Büyük Julot’yu tanıyor musun? —Tanımaz mıyım!” diye atıldı yirmi iki yaşındaki delikanlı. “En samimi arkadaşlarımdan biridir. Onun kadar takdir ettiğim çok az kişi vardır; çok iyi dosttur, her zaman yardım etmeye hazırdır; başına bir şey gelse hakikaten çok üzülürüm.” Biri zar atmayı teklif etti; yirmi iki yaşındaki delikanlının zarları heyecanla, hızlı hızlı sallayışından, sonuçları gözleri yuvalarından dışarı uğrayarak bağıra bağıra söyleyişinden, kumarbaz ruhlu olduğu kolayca anlaşılyordu. Bir başkası ona duymadığım bir şeyler söylediğinde, derin bir acımayla haykırdı: “Julot pezevenk ha! Kendisi pezevenk olduğunu söylüyor demek istiyorsun. O pezevenkliği beceremez ki. Karısına para ödediğini ben gözümle gördüm. Cezayirli Jeanne’ın ona bir şeyler vermediğini söylemiyorum, ama en fazla bir beş frank verirdi; üstelik randevu evinde çalışıyordu, günde elli franktan fazla kazanıyordu. Beş franga razı olmak için bayağı aptal olmak lazım. Şimdi kadın cephede, tamam, hayatı zor, kabul ediyorum, ama istediği kadar para kazanıyor; ona zırnık gönderdiği de yok. Hah! Julot pezevenkmiş! Bu hesapla kendine pezevenk diyebilecek çok adam çıkar. Pezevenklik şöyle dursun, bana sorarsan geri zekâlı.” Patronun muhtemelen yaşı nedeniyle belli bir ciddiyeti korumakla görevlendirdiği, grubun en büyük üyesi tuvalete gitmiş olduğundan, konuşmanın sonunu duydu sadece. Ama dönüp bana bakmaktan kendini alamadı ve bu sözlerin bende uyandırdığı, yüzümden belli olan izlenimden, gözle görülür şekilde rahatsız oldu. Satılık aşkla ilgili kuramı açıklayan o olduğu halde, özel olarak yirmi iki yaşındaki delikanlıya değil de, herkese hitap ederek, “Hem çok konuşuyorsunuz, hem de çok bağırarak konuşuyorsunuz dedi, pencere açık, bu saatte uyuyan insanlar var. Patron dönüp bu şekilde konuştuğunuzu işitirse, hiç hoşuna gitmez, biliyorsunuz.”

Tam o anda kapının açıldığı işitildi, patronun geldiğini düşünerek herkes sustu, ama gelen, yabancı bir şofördü sadece ve herkes tarafından dostça selamlarla karşılandı. Yirmi iki yaşındaki delikanlı, şoförün ceketini süsleyen enfes saat kordonunu görünce, ona sorgulayan, hınzır bir bakış yönelttikten sonra kaşlarını çatarak beni işaret edip ciddi bir ifadeyle göz kırptı. İlk bakışın: “Bu ne böyle, çaldın mı? Tebrik ederim” ikincininse: “Sakin bir şey söyleme, şu adam neyin nesi, bilmiyoruz” manasına geldiğini anladım. Ansızın patron, çok sayıda kürek mahkûmunu bağlamaya yetecek kadar, metrelerce uzunlukta kalın demir zincir taşıyarak, terleyerek içeri girdi, “Öldüm taşımaktan, hepiniz bu kadar tembel olmasaydınız, kendim gitmek zorunda kalmazdım” dedi. Bir oda istediğimi söyledim ona. “Sadece birkaç saatliğine; araba bulamadım, biraz rahatsızım. Odaya içecek bir şeyler de isteyeceğim. —Pierrot, mahzene git, frenküzümü likörü al gel, bir de söyle, 43 numarayı hazırlasınlar. Bak 7 numaranın zili çalıyor yine. Hastaymışlar. Külahıma anlatsınlar! Kokocu tiplere benziyorlar, kafayı üşütmüşler azıcık, kapıya koymak lazım bunları. Yirmi iki numaraya çarşaf serildi mi? Güzel! Gene 7 numaranın zili, koş bak. Hadi Maurice, ne oturuyorsun? Seni bekliyorlar, biliyorsun, 14A’ya çıkacaksın. Kıpırda biraz.” Maurice, zincirlerini görmüş olmama biraz canı sıkılan ve zincirlerle birlikte gözden kaybolan patronun arkasından hızla çıktı. Yirmi iki yaşındaki delikanlı, “Niye bu kadar geciktin?” diye sordu şoföre. “Nasıl geciktim? Bir saat erken geldim. Ama hava çok sıcak, yürünmüyor. Randevum on ikide. —Kime geldin? —Cilveli Pamela’ya” dedi Doğulu şoför ve güzel beyaz dişlerini göstererek güldü. “Ya!” dedi yirmi iki yaşındaki delikanlı. Az sonra, beni 43 numaralı odaya çıkardılar, ama odanın boğucu havasına dayanamadığım ve merakımı yenemediğim için, “frenküzümü likörümü” içer içmez aşağı indim, fakat sonra, aklıma başka bir fikir geldi; tekrar merdivene yönelip 43 numaranın bulunduğu katı geçerek en üst kata çıktım. Ansızın, bir koridorun sonunda, diğerlerinden ayrı duran bir odadan boğuk iniltiler işitir gibi oldum. Hızlı adımlarla oraya yürüyüp kulağımı kapıya dayadım. “Yalvarıyorum, insaf, acıyın, merhamet edin, çözün beni, o kadar hızlı

vurmayın, diyordu biri. Ayaklarınızı öpeyim, bakın diz çöküyorum, bir daha yapmayacağım. Acıyın bana. —Hayır, aşağılık herif, dedi bir başkası. Üstelik bağırdığın ve dizlerinin üstünde süründüğün için yatağa bağlayacağım, acımayacağım sana.” Sonra şaklayan bir kırbaç sesi duydum; herhalde üzerine çiviler eklenmişti, çünkü ardından, acı çığlıklar işitildi. O esnada odanın yan tarafındaki göz pencereyi fark ettim, perdesini kapamayı ihmal etmişlerdi; karanlıkta sessizce ilerleyerek pencereye yaklaştım ve karşımda, kayanın üzerindeki Prometheus misali bir yatağa zincirlenmiş, gerçekten de çivili bir kırbaçla Maurice’ten dayak yiyen, kanlar içinde kalmış ve bedeni bu işkencenin ilk olmadığını kanıtlayan yaralarla kaplanmış olan M. de Charlus’ü gördüm.

Ansızın odanın kapısı açıldı ve beni görmediğine sevindiğim biri, Jupien girdi içeri. Saygılı bir tavırla, aralarında gizli bir anlaşma varmış gibi gülümseyerek barona yaklaştı, “Bana ihtiyacınız var mı?” diye sordu. Baron, Maurice’i birkaç dakikalığına göndermesini rica etti Jupien’den. Jupien son derece fütursuz bir tavırla Maurice’i dışarı çıkardı. “Bizi kimse duyamaz, değil mi?” dedi baron Jupien’e, o da kendisini temin etti. Baron, bir edebiyatçının zekâsına sahip olan Jupien’in pratik zekâdan kesinlikle yoksun olduğunu, ilgili şahısların yanında daima kimseyi kandırmayan imalı sözlerle ve herkesin aşına olduğu takma isimlerle ileri geri konuştuğunu bilirdi.

3 numaralı odanın zilini işiten Jupien, “Bir saniye” diyerek baronu susturdu. Liberal Eylem Partisi’nden bir milletvekili dışarı çıkmaktaydı. Jupien’in panoyu görmesi gerekmiyordu, çünkü her gün öğle yemeğinden sonra gelen milletvekilini zili çalışından tanıyordu. O öğlen Saint-Pierre-de-Chaillot’da kızını evlendirdiği için, farklı bir saatte gelmişti mecburen. Akşam gelmişti, ama erken dönmeye kararlıydı, çünkü karısı, bilhassa bombaların yağdığı şu günlerde, eve geç geldiğinde endişeleniyordu. Jupien milletvekilliği mevkisine duyduğu hürmeti göstermek için, gerçekten şahsi bir çıkar gütmeyen, milletvekilini mutlaka ağırlamak istiyordu. *L’Action française*’in abartılı iddialarını reddeden (zaten Charles Maurras veya Léon Daudet’nin tek cümlesini bile anlamaktan âciz olan) söz konusu milletve-

kili, ava davet ederek pohpohladığı bakanlarla sıkı fıkı olduğu halde, Jupien polisle bir sorunu olduğunda ondan en ufak bir yardım istemeye cesaret edemezdi. Varlıklı ve ödlele milletvekiline bundan söz etmeye kalkışsa, en zararsız “baskın”ı dahi engellemeyeceği gibi, en cömert müşterisini o anda kaybedeceğini biliyordu. Şapkasını gözlerine kadar indirip yakasını kaldırarak ve seçim kampanyalarındaki tarzına uygun şekilde, hızla, kayarcasına yürüyerek yüzünü gizlemeye çalışan milletvekilini kapıya kadar geçirdikten sonra, tekrar M. de Charlus’un yanına çıktı ve “Monsieur Eugène’di” dedi. Tıpkı akıl ve sinir hastanelerindeki gibi Jupien’in otelinde de, insanlar sadece adlarıyla anılıyor, ama soyadları da, müdavimlerin merakını gidermek veya otelin itibarını artırmak için, kulağa fısıldanıyordu mutlaka. Bununla birlikte, Jupien bazı müşterilerin gerçek kimliğini bilmiyor, kafasından bir tahmin yürütüp filanca borsacı, soylu veya sanatçı olduğunu söylüyor, yanlış isim yakıştırılan kişiyi bu geçici hatalarla eğlendiriyor, sonunda Monsieur Victor’un kim olduğunu hâlâ bilmediğini kabullenmek zorunda kalıyordu. Jupien, baronu memnun etmek için, kimi toplantılarda rastlanabilecek bir alışkanlığı, (“Size M. Lebrun’u takdim edeyim” deyip kulağına, “M. Lebrun adını kullanıyor, ama aslında Rusya Grandükü’dür” diye ekleme âdetini) tersine uygulardı. Bunun aksine M. de Charlus’e bir sütçü çırağı takdim etmenin yeterli olmadığını hissederdi. Bir yandan göz kırparak, fısıldardı: “Sütçü çırağı, ama aslında Belleville’in en tehlikeli kabadayılardan biri.” (Jupien’in “kabadayı” kelimesini nasıl cıvık bir ifadeyle söylediği görölmeye değerdı.) Sonra da, bu referanslar yetmezmiş gibi, birkaç “methiye” eklemek isterdi. “Hırsızlıktan ve villa soymaktan birçok kez hüküm giydi, yoldan geçen birileriyle dövüşüp (aynı cıvık ifade) neredeyse sakatladığı için Fresnes’de yattı ve Afrika ceza taburunda bulundu. Çavuşunu öldürdü.”

Baron Jupien’e biraz kızırıyordu, çünkü bu oteli satın alıp bir başkasına işlettirmekle görevlendirdiği kâhyasının, yani Mlle d’Oloron’un amcasının patavatsızlığı yüzünden, kimliğinin ve adının bu otelde herkes tarafından aşağı yukarı bilindiğinden haberdardı (ne var ki, birçokları bunu takma ad zannediyordu

ve yanlış söyleye söyleye değiştirmişlerdi; yani baronu Jupien'in ketumluğu değil, diğerlerinin aptallığı korumuştur). Yine de Jupien'in teminatlarıyla rahatlamak daha kolayına gidiyordu; kimsenin kendilerini iştEMEYECEĞİNİ öğrenince huzura kavuşan baron, "Çocuğun yanında konuşmak istemedim, dedi; çok iyi çocuk, elinden geleni yapıyor. Ama yeterince hoyrat değil. Yüzü hoşuma gidiyor, ama 'aşağılık herif' deyişi, sanki ezberletilmiş gibi. —Yo, hayır! Kimse ona bir şey söylemedi" diye cevap verdi Jupien, iddiasının inandırıcılıktan ne kadar uzak olduğunu fark etmeden. "Ayrıca, La Villette'te bir kapıcının öldürülmesine adı karıştı. —Ya! Bu çok ilginç" dedi baron gülümseyerek. "Ama bu çocuğa benzeyen sığır katili, o mezbaha işçisi şu anda burada; geçerken uğramış. Denemek ister misiniz? —Evet, çok isterim." Mezbaha işçisi geldiğinde, gerçekten de Maurice'e biraz benzediğini gördüm, ama daha da tuhaf olan şey, ikisinin de Morel'de mevcut, daha önce şahsen gözlemlemediğim, ama şimdi açıkça fark ettiğim bir tipe benzemesiydi; benim algıladığım haliyle Morel'e değilse bile, Morel'i benden başka türlü gören gözlerin onun yüz hatlarıyla oluşturabileceği bir çehreyi hatırlatıyorlardı. Morel'in bir başkasına nasıl görünebileceğine ilişkin, ona ait hatıralarımdan çekip çıkardığım yüz hatlarıyla kafamda bir taslak oluşturduğum an, biri kuyumcu çırağı, öbürü otel görevlisi olan bu iki delikanlının iyi kötü Morel'in yerini tuttuklarını anladım. Bundan, M. de Charlus'un hiç değilse belirli türdeki aşklarında hep aynı tipe sadık kaldığı ve bu iki delikanlıyı peş peşe seçmesine sebep olan arzuyla Morel'i Doncières Garı'nın peronunda durdurmasına yol açan arzusunun özdeş olduğu, üçünün de sureti M. de Charlus'un safir gözlerine işlenmiş olan ve bakışlarına Balbec'te onu ilk gördüğüm gün beni korkutan o kendine has özelliği kazandıran yakışıklı delikanlıya biraz benzedikleri sonucunu mu çıkarmak gerekiyordu? Yoksa Morel'e aşkı hayalindeki tipi değiştirdiğinden, onun yokluğunda, teselli bulmak için ona benzer erkekler aradığına mı hükmetmeliydim? Aklıma gelen bir başka ihtimal de, Morel'le arasındaki ilişkinin, dış görünüşün aksine, aslında arkadaşlıktan öteye gitmemiş olması ve M. de Charlus'un Jupien'in oteline Morel'e az çok benzer

gençler getirtip onlar aracılığıyla, Morel'le haz yaşıyormuş yanılgısını yaşadığıydı. Gerçi M. de Charlus'un Morel için yaptıkları düşünüldüğünde, bu sonuncusu pek zayıf bir ihtimal gibi görünebilirdi, ama şunu da unutmamak gerekir ki, aşk yüzünden, sevdiğimiz insan uğruna akla gelebilecek en büyük fedakârlıkları yapmakla kalmaz, bazen arzumuzu bile feda ederiz; zaten sevdiğimiz kişi bizim kendisinden daha âşık olduğumuzu biliyorsa, arzumuzu tatmin etmek iyice zordur.

İlk bakışta gerçeğe tamamen aykırı gibi görünen bu ihtimali (muhtemelen gerçekle çakışmadığı halde) güçlendiren bir başka etken de, M. de Charlus'un sinirli mizacı, aşırı tutkulu kişiliği; Saint-Loup'yla paylaştıkları bu kişilik özelliği, Robert'le Rachel'in ilişkisinin başında oynadığı rolü, daha namuslu ve olumsuz şekilde, M. de Charlus'le Morel'in ilişkisinin başında da oynamış olabilirdi. Sevdiğimiz bir kadınla (aynı şey bir delikanlıya duyulan aşka da uygulanabilir) ilişkimiz, kadının erdemliliğinden veya bizde tensellik içermeyen bir aşk uyardırmasından başka bir nedenden ötürü de platonik olabilir. Bunun nedeni âşık olan kişinin aşkının şiddetinden ötürü fazlasıyla sabırsızlık gösterip, arzuladığı şeyi elde edeceği ânı yeterince kayıtsızlık taslayarak beklemeyi becerememesi olabilir. Peş peşe hamleler yapar, sevdiği kadına mektup üzerine mektup yazar, ısrarla görüşmek ister, kadın reddeder, âşık umutsuzluğa kapılır. Kadın o noktadan itibaren şunu anlamıştır: Âşıktan kendisiyle görüşmeyi, dostluğunu esirgemediği takdirde, bu lütuflardan hep mahrum kalacağını zanneden âşık, öyle büyük bir şeyi ele geçirdiğini düşünecektir ki, kadının daha fazlasını vermesine gerek kalmayacaktır; âşığın kendisini görmemeye artık katlanamadığı, ne pahasına olursa olsun, savaşı sona erdirmek istediği bir andan yararlanıp, ilk şartı platonik ilişki olan bir barış anlaşmasını âşığa dayatabilir. Zaten antlaşmadan önceki uzun süre boyunca, sürekli kaygılı olan, hep bir mektup, bir bakış bekleyen âşık, başlangıçta kendisini kıvrandıran, ama bekleyişin yıpratıp eskittiği tensel arzuyu düşünmez olmuş, onun yerini karşılanmadıkları takdirde daha fazla acı veren başka türden ihtiyaçlar almıştır. Bu durumda, ilk gün okşayışlardan beklediğimiz hazzı daha sonra bam-

başka bir nitelik ve kılıkta, dostça sözlerde, görüşme vaatlerinde buluruz; belirsizliğin azaplarından, hatta bazen umursamazlığın sisleriyle bulutlanan, sevdiğimiz kadını bir daha asla göremeyeceğimizi zannettirecek kadar bizden uzaklaştıran tek bir bakıştan sonra, bu tatlı sözler ve vaatler hoş bir dinginlik getirir. Kadınlar bütün bunları tahmin eder, ilk günlerde gerginlikten gizleyememişse, kendilerine dindirilemeyecek bir arzu duyduğunu hissettikleri bir erkeğe asla teslim olmama lüksünü tadabileceklerini bilirler. Kadın, ancak hiçbir şey vermeden, teslim olduğu zamankinden çok daha fazlasını almaktan aşırı bir mutluluk duyar. Böylece, sinirli yapıdaki erkekler, tapıkları kadının erdemli olduğunu zannederler. Yani kadının başına yerleştirdikleri hale, kendi aşırı sevgilerinin, gördüğümüz gibi dolaylı bir üründür. Bu durumda kadın uyku ilaçları, morfin gibi bilinçsizce kurnaz olan ilaçların özelliğine sahiptir. İlaçlara asıl ihtiyacı olanlar, ateş pahasına satın almaya, karşılığında her şeylerini vermeye hazır olanlar, ilaçlarla uyuma zevkini tadan veya gerçekten kendilerini iyi hisseden hastalar değil, ilaçla uyuyamayan, hiçbir haz yaşamayan, ama mahrum kaldıklarında, mutlaka, sonunda ölüm de olsa, dindirmek istedikleri bir kaygı ve sıkıntıya kapılan hastalardır (aslında bunlar aynı kişiler de olabilir, ama birkaç yıl içinde, başka birine dönüşmüşlerdir).

Cinsiyet benzerliğinden kaynaklanan hafif farklılığa rağmen, sonuçta aşkın genel kurallarına tabi olan M. de Charlus örneğinde ise, baron, Capet'lerden daha köklü bir aileden geldiği, zengin olduğu, seçkin sosyete boş yere peşinden koştuğu, oysa Morel bir hiç olduğu halde, Morel'e bana söylediği sözlerin aynısını söyleyip, "Ben prensim, size iyilik etmek istiyorum" dese de faydası yoktu; Morel teslim olmak istemiyorsa, kozlar Morel'in elindeydi. Sevildiğini hissetmesi de, Morel'in teslim olmak istememesi için yeterliydi belki. Soyluların kendileriyle ne pahasına olursa olsun ilişki kurmak isteyen snoplardan duyduğu dehşeti erkeksi adamlarda eşcinseller, kadınlarda da aşırı âşık erkekler uyandırır. M. de Charlus muazzam imtiyazlara sahipti ve bunların bir kısmını Morel'e sunmaya hazırdı. Ama bütün bunların kararlı bir iradeye çarpıp bozgu-

na uğramış olması mümkündür. Bu takdirde, M. de Charlus'un durumu, soyundan geldiği Almanlar'ın durumuna benzetilebilirdi; o esnada sürmekte olan savaşta Almanlar, baronun biraz fazla sıklıkla belirttiği gibi, bütün cephelerde galiptiler. Ama her galibiyetin ardından, İtilaf Devletleri'ni karşılarında, Almanlar'ın tek isteği olan barışı reddetmeye daha da kararlı bulduktan sonra, bu galibiyetler ne işlerine yarıyordu? Aynı şekilde Napoléon da Rusya'ya girmiş ve yüce gönüllülükle, yetkilileri görüşmeye çağırmıştı. Ama çağrısına cevap veren olmamıştı.

Aşağı inip küçük sofaya girdim; tekrar çağrılıp çağrılmayacağını kestiremeyen, Jupien'in her ihtimale karşı beklettiği Maurice, bir arkadaşıyla iskambil oynamaktaydı. Yerde buldukları bir savaş madalyası heyecan yaratmıştı; madalyayı kimin düşürdüğünü, kaybeden askerin cezalandırılmaması için kime göndereceklerini bilemiyorlardı. Sonra, emirlerini kurtarmaya çalışırken can veren bir subayın iyi yürekliğinden söz edildi. "Her şeye rağmen zenginlerin arasında da iyi insanlar var. Ben böyle bir adam için ölmeyi seve seve göze alırım" dedi Maurice; barona uyguladığı korkunç kırbaç işkencesini, mekanikleşmiş bir alışkanlıkla, eğitimsizlikten, paraya ihtiyacı olduğu ve çalışmaktan daha kolay zannedilen, ama belki daha zor bir yoldan para kazanmaya eğilimli olduğu için yerine getirdiği aşıkardı. Ama M. de Charlus'un korktuğu gibi, belki çok iyi kalpli ve görünüşe bakılırsa müthiş cesur bir çocuktü. Subayın ölümünden bahsederken gözleri neredeyse yaşarmış, yirmi iki yaşındaki delikanlı da onun kadar duygulanmıştı. "Hakikaten kıyak adamlar! Bizim gibi zavallıların kaybedecek pek bir şeyi yok zaten, ama bir yığın uşağı, hizmetçisi olan, her akşam saat altıda aperitifini içmeye gidebilen bir beyefendiye helal olsun derim! İstedğin kadar dalga geç, ama böyle adamların öldüğünü görünce insan gerçekten bir tuhaf oluyor. Ulu Tanrı bu tip zenginlerin ölmesine izin vermemeliydi; bir kere, işçilere çok faydaları dokunuyor. Sırf böyle bir ölüme karşılık, tek tek bütün *Boche*'ları öldürmek gerekir; ya Louvain'de yaptıklarına, küçük çocukların ellerini kesmelerine ne demeli! Doğrusu bilemiyorum, ben de melek değilim, ama bu vahşilere boyun eğmektense, kurşuna dizilmeyi tercih ederdim; bunlar

insan değil, vahşi, kim ne derse desin.” Sonuçta, gençlerin hepsi yurtseverdi. Sadece kolundan hafif yaralı bir genç, ötekilerin düzeyine erişememişti; yakında tekrar cepheye gideceği için, “Ne yapalım, iyi yaralanamadık” dedi (çürüğe çıkmamıştı); bir zamanlar Mme Swann’ın, “Baş belası gribe yakalanmayı başardım” deyişini hatırlatıyordu.

Kapı açıldı ve biraz hava almaya çıkmış olan şoför tekrar içeri girdi. Maurice’i görünce, “Nasıl olur, bitti mi? Pek uzun sürmemiş” dedi; onun o dönemde çıkan bir gazeteye atıfla *Zincire Vurulmuş İnsan* lakabıyla anılan şahsı kırbaçlamakta olduğunu sanıyordu. “Sen hava almaya çıktığın için sana uzun gelmemiş” diye cevap verdi Maurice; yukarıda beğenilmeyişinin anlaşıldığına bozulmuştu. “Bu sıcakta benim gibi bütün gücünle kırbaç sallamak zorunda kalsaydın görürdün! Karşılığında elli frank vermeseydi... —Üstelik adamın sohbeti güzel, tahsilli olduğu belli. Ne diyor, savaş yakında bitecek miymiş? —Onları alt edemeyeceğimizi söylüyor, kimse galip gelemeden bitecekmiş. —Vay anasını! Adam *Boche* o zaman... —Tekrar söylüyorum, çok bağıırıyorsunuz” dedi en büyükleri beni fark edince. “Odayla işiniz bitti mi? —Kapa çeneni, senin lafın geçmez burada. —Evet, bitti, hesabı ödemeye geldim. —Patrona ödeseniz daha iyi olur. Maurice, patronu çağırırsana. —Size zahmet olacak. —Ne zahmeti!” Maurice yukarı çıktı, indiğinde, “Patron geliyor” dedi. Zahmetine karşılık iki frank verdim. Memnuniyetten yüzü kızardı. “Çok teşekkür ederim! Ağabeyim savaş esiri, ona göndereceğim. Hayır, çok kötü durumda değil. Hangi kampa düştüğünüze çok bağlı.”

Bu sırada, beyaz kravatlı, frak ve pardösü giymiş, çok şık iki müşteri —belli belirsiz aksanları Rus olduklarını düşündürdü bana— eşikte durmuş, girsinler mi girmesinler mi diye tartışıyorlardı. Belli ki oraya ilk gelişleriydi; biri onlara oteli tavsiye etmiş olmalıydı; görünüşe bakılırsa arzu, imrenme ve aşırı bir korku arasında gidip geliyorlardı. Biri —yakışıklı bir genç— ikide bir öbürüne yarı sorgular, yarı ikna edici bir tebessümle, “Ne yani? Aslında vız gelir!” diyordu. Ama doğacak sonuçların aslında vız geleceğini ısrarla söylese de, muhtemelen vız gelmeyecekti, çünkü sözlerini içeri girmek üzere bir hamle değil,

ötekine yönelen bir bakış, aynı tebessüm ve aynı *aslında* vız gelir takip ediyordu. Bu *aslında* vız gelir, bizim her zamanki konuşmamızdan çok farklı, muhteşem bir lisanın yüzlerce örneğinden biriydi; bu lisanda heyecan, söylemek istediğimiz şeyi saptırır, onun yerine, düşüncelerimizle hiç ilişkisi olmayan ve bu yüzden de düşüncemizi ifşa eden ifadelerin yaşadığı meçhul gölden çıkma, bambaşka bir cümleyi ortaya çıkarır. Hatırlıyorum da, bir keresinde Albertine’le, o bana sarılmış halde, çırlıçılak yattığımız sırada, gelişini duymadığımız Françoise odaya girdiği an, kız arkadaşım beni uyarmak isteyip düşünmeden, “Aa, bak, güzel Françoise gelmiş” demişti. Gözleri artık pek iyi görmeyen ve uzağımızdan geçip giden Françoise, muhtemelen hiçbir şeyin farkına varmayacaktı. Ama Albertine’in ağzından hayatta çıkmayacak olan o tuhaf “güzel Françoise” ifadesi, kendiliğinden kaynağını açığa çıkardı; Françoise bu ifadenin heyecandan, rastgele seçilmiş olduğunu hissetti, her şeyi anlaması için hiçbir şeye bakmasına lüzum kalmadı ve kendi yerel şivesiyle “orospu” diye mırıldanarak gitti. Bir başka seferinde, çok daha ileri bir tarihte, aile babası olan Bloch, kızlarından birini bir Katolik’le evlendirdiğinde, terbiyesiz bir beyefendi kıza babasının Yahudi olduğunu işittiğini söyledi ve soyadını sordu. Doğduğu günden beri Mlle Bloch olan genç kadın, Bloch’u, Guermantes Dükü gibi Almanca (*Blok* değil de, *Bloh* diye) telaffuz etti.

Oteldeki olaya dönecek olursak, (Ruslar girmeye karar vermişlerdi: “Aslında vız gelir”) patron henüz gelmemişken, çok bağırarak konuşulduğunu, komşuların şikâyet edeceğini söylemek üzere Jupien geldi. Ama beni görünce, şaşkınlıktan donakaldı. “Hepiniz sahanlığa çıkın.” Herkes ayağa kalkarken, “Gençler burada kalsın, ikimiz dışarı çıkalım biraz” dedim Jupien’e. Telaş içinde beni izledi. Niçin geldiğimi açıkladım. Patrondan kendilerini bir üniformalı uşakla, kilise korosundan bir çocukla, zenci bir şoförle tanıştırmasını rica eden müşterilerin sesleri işitiliyordu. Bu yaşlı deliler, her meslekle, ordunun her sınıfıyla, itilaf kuvvetlerinde yer alan her ulusla ilgileniyorlardı. Bazıları, belki farkında olmadan, eski Fransa’ya mı, İngiltere’ye mi ait olduğu kestirilemeyen hafif aksanın cazibesine

boyun eğerek, özellikle bir Kanadalı istiyorlardı. İskoçlar da, kiltlerinden ötürü ve göl manzaralı hayaller birçok kez bu tür arzularla bağdaştırıldığından, revaçtaydılar. Her tür delilik koşullara bağlı olarak özel nitelikler kazandığı, hatta bazen şiddetlendiği için de, muhtemelen bütün meraklarını gidermiş olan bir ihtiyaç, kendisine bir malul gazinin tanıştırılmasını istiyordu ısrarla. Merdiveni ağır ağır inen ayak sesleri işitildi. Jupien doğasında var olan patavatsızlıkla ayak seslerinin barona ait olduğunu, beni kesinlikle görmemesi gerektiğini, ama istersem gençlerin oturduğu hole bitişik odaya geçebileceğimi, benim için vasistası açacağını, baronun görülmeden görüp işitebilmesi için akıl ettiği bu numarayı ona karşı benim lehime çevireceğini söyledi. "Ama sakın kıpırdamayın." Beni karanlığa itti ve bırakıp gitti. Zaten bana verebileceği başka bir oda da yoktu; otel savaşa rağmen doluydu. Benim az önce boşalttığım oda Courvoisier Vikontu'na verilmişti; X'teki Kızılhaç'tan iki günlüğüne ayrılabilmiş olan vikont, dinlenmek için bir saatliğine Paris'e uğramıştı, sonra Courvoisier Şatosu'na gidip vikontese önceki trene yetişemediğini söyleyecekti. Birkaç metre ötesinde M. de Charlus'un bulunduğu hayalinden bile geçmiyordu; baron da kuzeniyle Jupien'in otelinde hiç karşılaşmadığı ve vikont kimliğini Jupien'den titizlikle gizlediği için, vikonttan aynı derecede habersizdi.

Gerçekten de az sonra baron hole girdi; yaraları yüzünden zorlukla yürüyordu, oysa bu yaralara alışık olsa gerekti. Gerçi tatmin olmuştu, zaten içeriye de sırf Maurice'e parasını vermek için girmişti, ama yine de, bir araya toplanmış bütün o gençlere tek tek, sevgi ve merakla bakıyordu; her biriyle tamamen platonik, ama tutkuyla uzatılan bir selamlaşmanın hazzını yaşamaya niyetliydi. Neredeyse gözünü korkutan bu haremın karşısında sergilediği şen şakrak, havai tavrı önceden tanıyordum; La Raspelière'e ilk ziyaretinde beni şaşırtan bu gövde ve baş hareketleri, bu göz süzmeler ona benim tanımadığım bir büyü-kanneden miras kalmıştı ve gündelik hayatta daha erkeksi yüz ifadelerinin arkasına gizlenseler de, belirli koşullarda, düşük seviyedeki insanlara kendini beğendirmek istediğinde, soylu bir hanımefendi gibi görünme arzusuyla, işveyle ortaya çıkarlardı.

Jupien delikanlıları barona tavsiye ederken, hepsinin Belleville’li “pezo”lar olduğuna ve kendi kız kardeşlerini bir Louis altını karşılığında pazarlayabileceklerine yemin etmişti. Aslında Jupien aynı anda hem yalan, hem de doğru söylüyordu. Delikanlılar Jupien’in söylediğinden daha iyi yürekli, daha duyarlıydılar, birer vahşi değildiler. Ama öyle olduklarını zanneden müşteriler onlarla her şeye rağmen içtenlikle, sanki bu korkunç adamlar da aynı samimiyete sahipmiş gibi konuşurlardı. Bir sadist, karşısında bir katil bulunduğunu zannetse de, kalbi yine temizdir; aslında katil olmayan, sadece kolay yoldan bir “beşlik” kazanmak isteyen ve memnun etmek istedikleri müşteriyle konuşurken bir dediği bir dediğini tutmayan, annesi, babası veya kız kardeşi ölüp ölüp dirilen bu adamların yalancılığı karşısında şaşırıp kalır. Müşteri, saflığı yüzünden, jigolo kavramının keyfiliği yüzünden şaşırır; karşısındakinin işlediğine inandığı çeşitli cinayetler onda hayranlık uyandırır, ama sözlerinde yalaladığı bir çelişki, bir yalan onu ürkütür.

Görünüşe bakılırsa, delikanlıların hepsi M. de Charlus’u tanıyor, o da her birinin önünde uzun uzun duruyor, hem yerel renk özentisiyle, hem de sefih bir hayata karışmaktan sadistçe bir zevk alarak, onlarla bu çevrenin lisanı zannettiği bir tarzda konuşuyordu. “Sen iğrenç bir tipsin, seni Olympia’nın önünde iki tavukla gördüm. Mangır kesmeye çalışıyordun herhalde. Beni aldatıyorsun.” Neyse ki bunları söylediği delikanlı, bir kadından asla “mangır” kabul etmeyeceğini söylemeye fırsat bulamadı, yoksa M. de Charlus’ün heyecanı sönerdi; delikanlı sadece son cümleye itiraz ederek, “Hayır, aldatmıyorum!” dedi. Bu sözü M. de Charlus’ün çok hoşuna gitti; baronun kendine has zekâsı, özendiği kişiliğin ardından ister istemez kendini gösterdiği için de, Jupien’e dönerek, “Böyle söylemesi ne hoş! dedi. Ne kadar da güzel söylüyor! Sanki doğruyu söylermiş gibi. Sonuçta, beni inandırdığına göre, doğru olup olmaması ne fark eder? O küçük gözleri ne sevimli! Gel bakalım yavrucuğum, zahmetine karşılık iki öpücük vereyim sana. Siperlerde beni hatırlarsın. Çok zorlanıyor musun cephede? —Eh tabii, bazı günler oluyor, bir el bombası sıyrıp geçiyor...” Delikanlı bombaların, uçakların sesini taklit etmeye koyuldu. “Ama öte-

kiler ne yaparsa siz de onu yapmak zorundasınız; sonuna kadar gideceğiz, bundan emin olabilirsiniz. —Sonuna mı! O sonun nasıl bir son olduğunu bilsek!” dedi “karamsar” olan baron hüznü. “Gazetede okumadınız mı? Sarah Bernhardt, ‘Fransa sonuna kadar gidecek. Gerekirse Fransız ulusunun tamamı bu uğurda can verir’ dedi. —Fransız ulusunun tamamının gözünü kırpmadan can vereceğinden hiç şüphem yok” dedi M. de Charlus, bundan daha basit bir şey olamazmış gibi ve kendinin hiçbir şey yapmaya niyeti olmadığı halde. Ama sözlerine dikkat etmediği zaman uyandırdığı barışçı izlenimi telafi etmek istiyordu. “Hiç şüphem yok, ama *Madame* Sarah Bernhardt’ın Fransa adına konuşmaya ne kadar hakkı olduğunu bilemiyorum. Durun bakayım, ben bu sevimli, harikulade delikanlıyı tanımıyorum galiba” diye ekledi, tanıyamadığı, belki de hiç görmediği bir delikanlıya bakarak. Versailles’da bir prensi selamlarcasına delikanlıyı selamladı ve —tıpkı çocukluğumda, annem Boissier veya Gouache’tan alışveriş yaparken, birer kraliçe edasıyla tezgâhın arkasında duran hanımların ikramı üzerine cam kâselerin birinden bir şeker alışım gibi— fazladan, karşılıksız bir haz fırsatından yararlanmak isteyip, sevimli delikanlının elini tuttu ve uzun uzun, Prusyalılar gibi sıktı, eskiden fotoğrafçıların kötü ışıktaki poz verdirdiği kadar uzun bir süre, gülümseyerek gözlerinin içine bakıp, “Beyefendi, sizinle tanışmak büyük bir zevk, büyük bir mutluluk” dedi ve Jupien’e dönüp ekledi: “Saçları çok güzel.” Sonra, elli frangını vermek üzere Maurice’e yaklaştı, ama önce beline sarıldı, “Belleville’de bir kapıcı kadını bıçakladığını bana hiç söylememiştin” dedi. M. de Charlus zevkten hırlıyor ve yüzünü Maurice’in yüzüne yaklaştırıyordu. Bu konuda ikaz edilmemiş olan jigolo, “Sayın Baron, böyle bir şeye nasıl inanırsınız?” dedi. Belki olay uydurmaydı, belki de doğrudu, ama Maurice korkunç bir şey olduğunu düşünerek inkâr etmesinin uygun olacağına hükmetmişti. “Ben kimsenin kılına dokunabilir miyim? Bir *Boche* olsa, tamam, savaştayız, ama bir kadına, üstelik de yaşlı bir kadına!” Erdemli ilkelerin bu şekilde açıkça ifade edilmesi baronun üzerinde soğuk duş etkisi yaptı; Maurice’e parasını ödemekle birlikte, dolandırılmış olan, ama olay çıkarmak istemediği

için memnun olmasa da parayı ödeyen birinin öfkeli tavrıyla Maurice'in yanından ayrıldı. Maurice'in teşekkürü baronda bıraktığı olumsuz izlenimi iyice pekiştirdi: "Bunu annemle babama göndereceğim, bir kısmını da cepheadeki ağabeyime ayıracam." Bu dokunaklı duygular, M. de Charlus'u ifade edilişlerindeki köylülük kadar kızdırdı neredeyse. Jupien daha sapık görünmeleri gerektiği konusunda delikanlıları ara sıra uyarırdı. Bunun üzerine, aralarından biri, şeytanca bir itirafta bulunmuş gibi, şansını denerdi: "Biliyor musunuz, Baron, bana inanmayacaksınız ama, ben küçükken anahtar deliğinden annemle babamın öpüşmesini seyredirdim. Sapıklık, değil mi? Kafadan attığımı düşünürmüş gibi bir haliniz var, ama yemin ederim, uydurmuyorum." M. de Charlus, müthiş bir aptallığı ve masumiyeti açığa çıkarmaktan başka işe yaramayan bu sahte sapıklık çabası karşısında hem umutsuzluğa, hem öfkeye kapılırdı. Aslında en büyük hırsızlar, katiller bile, suçlarından bahsetmedikleri için, onu memnun edemezdi; zaten sadistlerde var olan –ne kadar iyi yürekli olursa olsun bulunan, daha doğrusu iyi yürekliliği oranında artan– kötülük açlığı, başka amaçlarla hareket eden kötüler tarafından giderilemez.

Hatasını fazlasıyla geç anlayan delikanlı aynasızları hiç kaldıramadığını söylese de, barona, "Bir randevuya ne dersin?" diyecek kadar cüretkâr davransa da, büyü dağılmış olurdu. Tıpkı kitaplarda yazarın zorlama bir argo kullanması gibi, delikanlının konuşmasında da yapmacıklık belli oluyordu. Delikanlının karısıyla yaptıkları "edepsizlik"leri sayıp dökmesi de nafileydi. M. de Charlus bu edepsizliklerin ne kadar sınırlı olduğuna şaşırabilirdi ancak. Bunun nedeni de sadece samimi-yetsizlik değildi. Yeryüzünde haz ve ahlaksızlık kadar sınırlı bir şey yoktur. Gerçekten de bu bağlamda, deyimini anlamını biraz saptırarak, hep aynı kısır döngü içinde dolanıp durduğumuzu söyleyebiliriz.

M. de Charlus'un prens zannedilmesine karşılık, jigoloların, "Adını bilmiyorum, baronmuş galiba" diye söz ettikleri Foix Prensi'nin (Saint-Loup'nun arkadaşının babası) ta kendisi olan şahsın ölümüne oteldekilerin hepsi çok üzülmüştü. Karısının nazarında bütün vaktini kulüpte geçiren prens, aslında

Jupien'in otelinde saatlerce gevezelik eder, serserilere yüksek sosyete hikâyeleri anlatırdı. Oğlu gibi uzun boylu, yakışıklı bir adamdı. M. de Charlus'un eğilimlerini paylaştığını bilmemesi çok şaşırtıcıydı, çünkü onunla hep yüksek sosyete de karşılaşılıyordu. Bir zamanlar, henüz okul çağındaki öz oğlunu (Saint-Loup'nun arkadaşını) bile sapıklığına âlet ettiği söylenirdi, ama bu söylentinin aslı yoktu muhtemelen. Aksine, birçok kişinin habersiz olduğu yaşayış biçimleri konusunda etraflı bilgiye sahip olduğundan, oğlunun kimlerle görüştüğüne çok dikkat ederdi. Bir gün, düşük tabakadan bir adam genç Foix Prensi'ni babasının konağına kadar takip edip pencereden içeri bir not attığında, notu babası toplamıştı yerden. Ama adam, aristokratik bakımdan M. de Foix'yla aynı muhitten olmasa da, başka bir açıdan, aynı muhitin adamıydı. Fazla zorlanmadan bulduğu, ikisinin de tanıdığı bir suçortağı aracılık yapmayı kabul etti ve yaşlı bir adamın bu cüretkârlığı bizzat delikanlının kışkırtmasıyla gösterdiğini kanıtlayarak M. de Foix'ı susturdu. Gerçekten öyle olması da mümkündü. Çünkü Foix Prensi oğlunu dışarıdaki zararlı temaslardan korumayı başarmış olsa da, kalıttan koruyamazdı. Genç Foix Prensi de, tıpkı babası gibi, yüksek sosyete de hiç şüphe uyandırmadı, oysa başka çevrelerde herkesten daha gözüpekti.

M. de Charlus yanlarından ayrıldığında, müdavimlerden bazıları, "Ne sade adam! Baron olduğuna bin şahit ister" dediler; baron ise, kendisini alt kapıya kadar geçiren Jupien'e delikanlının erdemliliğinden şikâyet ediyordu. Delikanlıya muhtemelen önceden yol yordam öğretmiş olan Jupien'in memnuniyetsiz ifadesinden, sahte katilin az sonra Jupien'den sıkı bir papara yiyeceği anlaşılıyordu. "Senin anlattıklarının tam tersi" diye ekledi baron, Jupien'in bir dahaki sefere olaydan ders alması için. "İyi kalpli birine benziyor, ailesinden saygıyla söz ediyor. —Halbuki babasıyla arası hiç iyi değil, diye itiraz etti Jupien, aynı evde oturuyorlar, ama ayrı barlarda çalışıyorlar." Katillğin yanında bu suç pek hafifti gerçi, ama Jupien hazırlıksız yakalanmıştı. Baron daha fazla bir şey söylemedi, çünkü hazırlarının hazırlanmasını istemekle beraber, önceden hazırlanmış olmadıkları yanılığını da yaşamak istiyordu. "Aslında

tam bir hayduttur, sizi kandırmak için öyle söyledi, çok safsınız” diye ekledi Jupien kendini temize çıkarmak için, ama M. de Charlus’un izzetinefsini yaralamaktan başka bir sonuç alamadı.

Yirmi iki yaşındaki delikanlı, “Günlük masrafı bir milyon frankmış” dedi; bu iddiası kendi nazarında gerçeğe aykırı değildi. Az sonra, M. de Charlus’u almaya gelen arabanın sesi duyuldu. O esnada, yandaki bir odadan birlikte çıktıkları anlaşılan bir askerle ağır ağır yürüyen, siyah etekli, bana oldukça yaşlı bir hanım gibi görünen bir şahıs hole girdi. Çok geçmeden yanıldığımı anladım, bu bir rahipti. Yani çok ender rastlanan, Fransa’da kesinlikle istisnai bir şey, kötü bir rahipti. Belli ki asker davranışıyla cüppesi arasındaki uyumsuzluk konusunda yanındaki kişiyi alaya alıyordu, çünkü rahip ciddiyetle, bir dinbilimi profesörü edasıyla parmağını çirkin yüzüne yaklaştırıp, “Ne yapalım, ben de melek değilim” dedi kasılarak (“aziz” demesini beklerdim). Zaten gitmek üzereydi; baronu geçirip dönmüş olan Jupien’le vedalaştı, ama kötü rahip dalgınlıkla parasını ödemeyi unutmuştu. Daima hazırcevap olan Jupien, müşterilerin ödemelerini içine attığı sadaka kutusunu sallayarak, “Kilise masrafları için bir bağış, muhterem peder!” dedi. Aşağılık şahıs özür dileyip parasını ödedi ve çıktı.

Jupien kıpırdamaya cesaret edemeden durduğum karanlık mağaraya, beni almaya geldi. “Ben yukarı çıkıp odayı kilitlerken siz de hole geçip bizim köşe minderleri delikanlılarla oturun biraz; müşteri olduğunuza göre, şüphe uyandırmaz.” Patron oradaydı, borcumu ödedim. O sırada smokinli bir genç içeri girip otoriter bir tavırla patrona sordu: “Yarın sabah Léon’u on bir yerine on bire çeyrek kala alabilir miyim? Öğle yemeği randevum var. —Başrahibin Léon’la işinin kaçta biteceğine bağlı” dedi patron. Bu cevap smokinli genci tatmin etmemişti belli ki; başrahibe küfrü basmaya hazırlanır gibiydi, ama beni fark edince öfkesi başka tarafa yöneldi; patronun üstüne yürüyerek, “Bu kim? Ne demek oluyor bu?” dedi fısıltıyla, ama öfkeyle. Canı çok sıkılan patron, varlığının hiçbir önem taşımadığını, sıradan bir otel müşterisi olduğumu açıkladı. Bu açıklama smokinli genci katiyen yatıştırmamıştı. “Son derece tatsız bir du-

rum, böyle şeylere tahammülüm yok; hiç hoşlanmadığımı biliyorsunuz, dikkatli olun, yoksa bir daha buraya adımımı atmam” diye tekrarlıyordu durmadan. Ama tehdidini hemen gerçekleştirmeyi düşünmüyor olsa gerek, dışarı öfkeyle çıktığı halde, Léon’un on bire çeyrek kala, mümkünse on buçukta serbest olmaya çalışmasını tembihlemeyi unutmadı. Jupien dönüp beni aldı ve sokağa kadar geçirdi.

“Hakkımda kötü düşünmenizi istemem, dedi; bu otel zannettiğiniz kadar para bırakmıyor; namuslu müşterilere de oda vermek zorundayım, ama sırf onlara kalsa, batardık. Burada, Karmelit öğretinin tersine, erdem ahlaksızlık sayesinde var oluyor. Benim burayı almamın, daha doğrusu, gördüğünüz müdüre aldırmamın tek sebebi barona hizmet etmek, onu yaşlılığında eğlendirmektir.” Jupien, sadece benim şahit olduklarıma benzer sadizm sahnelerinden ve baronun kendisinin sapkınlığıyla ilgili faaliyetlerinden bahsetmek istemiyordu. M. de Charlus artık sohbet etmek, arkadaşlık etmek, iskambil oynamak için bile, sadece kendisini sömüren, halktan insanlar arıyor, onlardan hoşlanıyordu. Ayaktakımı snobizmi de, snobizmin diğer türü kadar anlaşılırdır şüphesiz. Zaten M. de Charlus, uzun süre boyunca snobizmin her iki türünü şahsında birleştirmişti; sosyete ilişkilerinde kimseyi yeterince seçkin, diğer ilişkilerinde de yeterince serseri bulmazdı. “Ortalama tarzdan nefret ederim, derdi; burjuva komedisi yapmacıktır, bana ya klasik trajedi prensesleri ya da kaba güldürü lazım. Orta yol istemem, ya *Phaidra* olsun ya da *Soytarılar*.” Ama snobizmin bu iki türü arasındaki denge sonunda bozulmuştu. Baron, belki yaşlılığın getirdiği yorgunlukla, belki de tenselliği en sıradan ilişkilere bile kattığı için, artık sadece “düşük mevki-den” kişilerin arasında yaşıyor, böylece, istemeden, La Rochefoucauld Dükü, Harcourt Prensi ve Berry Dükü gibi atalarının izinden gidiyordu; Saint-Simon, yazılarında bu soylu beyefendileri kendilerinden muazzam meblağlar koparan ve eğlencelerini paylaşan uşakların arasında gösterir, hayatlarını onlarla geçirirler; o kadar ki, ziyaretlerine gidenler, bu büyük soyluları hizmetkârlarıyla teklifsizce iskambil oynarken veya içki içerken görüp onlar adına utanırlar. “En önemlisi de, diye ekledi

Jupien, başının derde girmesini önlemek; çünkü baron özünde bir çocuktur. Burada isteyebileceği her şeyi bulduğu halde, hâlâ serserilik peşinde, macera peşinde koşuyor. Bu devirde baronun aşırı cömertliği tatsız sonuçlar doğurabilir. Daha geçen gün, bir otel komisi, baronun evine gelsin diye verdiği paranın miktarını görünce korkudan ölecekti. (Hem de evine, ne tedbirsizlik!) Delikanlı aslında sadece kadınlardan hoşlandığı halde, kendisinden ne istendiğini anlayınca rahatladı. Onca para teklif edilince, baronu casus sanmış. Kendisinden vatanını değil, bedenini satması istendiğini öğrenince gevşedi; belki daha ahlaklı bir davranış değil, ama daha az tehlikeli ve çok daha kolay.” Jupien’i dinlerken kafamdan şunlar geçiyordu: “M. de Charlus’un romancı veya şair olmaması ne büyük kayıp! Görüklerini tarif etmesi açısından değil de, bir Charlus’un arzu bağlamında konumu etrafında skandallar kopmasına yol açtığı, onu hayatı ciddiye almaya, hazzı duyguyla beslemeye zorladığı için, olaylara alayla ve dışarıdan bakmakla yetinmesine izin vermediği ve içinde daima bir ıstırapı canlı tuttuğu için. Neredeyse her ilanı aşk onun için bir hakarete maruz kalmak, hatta bazen hapse düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmak anlamına geliyor.” Yalnız çocuklar değil, şairler de dayakla eğitilir. M. de Charlus romancı olsaydı, Jupien’in baron için işlettiği otel, karşılaşabileceği tehlikeleri, en azından yolda rastladığı, eğilimlerinden emin olamayacağı şahıslar açısından tehlikeyi azalttığından (polis baskınları tehlikesi daima mevcuttu), baron açısından bir felaket olurdu. Ama M. de Charlus’un sanatçılığı amatör düzeydeydi, yazmayı düşünmüyordu ve böyle bir yeteneği de yoktu.

“Aslında itiraf etmem gerekir ki, bu şekilde para kazanmak benim vicdanımı pek rahatsız etmiyor, diye devam etti Jupien. Burada yapılan şeyin kendisinden hoşlandığımı, benim de yaşamdan aldığım hazzın bu yönde olduğunu artık sizden gizlemem mümkün değil. Suç olarak görmediğiniz bir şey için maaş almak yasak mıdır peki? Siz benden daha tahsillisiniz, muhtemelen, Sokrates’in verdiği dersler karşılığında para almayı doğru bulmadığını söyleyeceksiniz bana. Ama günümüzde felsefe profesörleri bu görüşü paylaşmıyor; hekimler de, ressam-

lar da, oyun yazarları da, tiyatro yöneticileri de öyle. Bu meslekte sadece ayaktakımıyla düşüp kalktığımızı zannetmeyin. Bu tür bir işletmenin yöneticisi, tıpkı seçkin bir yosma gibi, sadece erkekleri ağırlar şüphesiz, ama çeşitli alanlarda sivrilmiş, genellikle kendi mesleklerindeki en zeki, en hassas, en kibar kişiler olan erkekleri ağırlar. Sizi temin ederim, bu işletme kısa zamanda bir kültür tezgâhına, bir haber ajansına dönüşecektir.” Ama ben hâlâ M. de Charlus’un yediği, gözlerimle gördüğüm dayağın etkisi altındaydım.

Doğruyu söylemek gerekirse, insan M. de Charlus’u yakından tanıyınca, gururunu, sosyete zevkleri konusundaki doymuşluğunu, kolaylıkla en düşük seviyeden, en berbat erkeklerle yönelen bir tutkuya dönüşüveren geçici heveslerini bilince, bir sonradan görmeyi kızını bir dükle evlendirip av partilerine altesleri davet etmesine imkân tanıyacağı için büyüleyecek olan muazzam servete sahip olmanın, M. de Charlus’u hoşlandığı delikanlılarla dolu bir veya birçok işletmede sözünün geçmesine imkân tanıdığı için memnun ettiğini pekâlâ anlayabilirdi. Memnuniyeti belki de sapıklığından bağımsızdı. Saint-Simon’un ifadesiyle, sadece “adı sanı belli olmayan” kişilerle görüşen ve bütün vaktini muazzam meblağlar kaptırdıkları uşaklarla iskambil oynamakla geçiren o kadar çok büyük soylunun, hükümdar soyundan prens ve dükün mirasçısıydı ki!

“Şimdilik, dedim Jupien’e, bu işletme bambaşka bir şey, bir tımarhaneden de öte, çünkü buradaki akıl hastalarının deliliği sahneleniyor, oynanıyor, sergileniyor, tam bir batakhane. Ben *Binbir Gece Masalları*’ndaki halife gibi, dayak yiyen bir adamı kurtarmak üzere tam zamanında geldiğimi zannederken, bir başka *Binbir Gece* masalını buldum karşımda; köpeğe dönüşen bir kadının eski haline dönebilmek için kendi arzusuyla dayak yediği masalla karşılaştım.” Baronun dayak yiyişini gördüğümü anladığından, sözlerim Jupien’i dehşete düşürmüştü. Ben yoldan geçen bir faytonu durdurduğum sırada bir an için sustu; sonra ansızın, evimizin avlusunda Françoise’ı veya beni selamlarken kullandığı nazik ifadelerle beni hep şaşırtmış, kendi kendini yetiştirmiş bir insan olan bu adam, yine o çarpıcı zekâsıyla konuştu: “*Binbir Gece Masalları*’ndan söz ettiniz, araların-

da benim bildiğim biri var ki, sanırım baronun evinde gördüğüm bir kitabın adıyla alakalı.” (M. de Charlus’e gönderdiğim bir Ruskin çevirisine, *Susam ve Zambaklar*’a atıfta bulunuyordu.) “Bir akşam merak edip, kırk demiyorum ama on, on beş harami görmek isterseniz, buraya gelmeniz yeter; benim burada olup olmadığımı öğrenmek için de, şu yukarıdaki pencereye bakmanız yeterli olur; hafifçe aralıksa ve içeride ışık yanıyorsa, içerideyim, girebilirsiniz demektir; yani benim *Susam*’ım. Sadece *Susam* diyorum. Eğer *Zambaklar*ın peşindeyseniz, onları başka yerde aramanızı tavsiye ederim.” Jupien, aristokrat müşterilerin ve korsan gibi yönettiği delikanlılar grubunun etkisi sonucu tavırlarına yerleşen teklifsizlikle, oldukça sert bir selam verip yanımdan ayrılmak üzereyken, sirenlerin haber vermediği bir bombanın patlaması, bana biraz beklememi öğütlemesine sebep oldu. Az sonra başlayan uçak-savar atışları öyle şiddetliydi ki, Alman uçağının hemen tepemizde olduğu anlaşılıyordu.

Bir anda sokaklar zifiri karanlığa gömüldü. Ara sıra, alçaktan uçan bir düşman uçağı, bombalamak istediği noktayı aydınlatıyordu. Yolumu bulamıyordum. La Raspelière’e giderken, bir tanrı gibi atımı şaha kaldırmış olan uçağa rastladığım günü hatırlıyordum. Bu sefer karşılaşmanın farklı olacağını, kötülük tanrısının beni öldüreceğini düşünüyordum. Kabaran denizin dalgalarından kaçmaya çalışan bir yolcu gibi, ondan kaçmak için hızlandım; karanlık meydanlarda dönüp duruyor, bir çıkış yolu bulamıyordum. Nihayet bir yangının alevleri etrafı aydınlattı ve top atışları aralıksız sürerken yolumu bulabildim. Ama düşüncelerim başka tarafa yönelmişti. Jupien’in otelini düşünüyordum; belki şu anda yerle bir olmuştu, çünkü ben çıktuktan hemen sonra, çok yakınım bir bomba düşmüştü; Pompei’nin meçhul sakininin, belki kehanet sonucu, belki de yanardağın patlamasından ve felaketin başlamasından sonra yazdığı “Sodoma” kelimesini M. de Charlus de kehanette bulup otelin duvarına yazmış olabilirdi. Ama haz peşinde oraya gelmiş insanlar için, sirenlerin, *Gotha*’ların ne önemi olabilirdi? Aşklarımızı çevreleyen sosyal ve doğal ortamı neredeyse hiç düşünmeyiz. Denizde fırtına ortalığı kasıp kavurur, gemi be-

şik gibi sallanır, gökyüzünden, rüzgârın savurduğu çığlar yağar ve biz, yaklaşmaya çalıştığımız bedenle birlikte minnacık bir yer kapladığımız bu muazzam dekora sırf yarattığı rahatsızlığa bir çare bulmak için, en fazla bir saniye dikkatimizi yönel-tiriz. Bombardımanı haber veren sirenler, Jupien'in müdavimlerini bir buzdağından fazla telaşlandırmıyordu. Hatta tehdit-kâr somut tehlike, uzun süredir marazi bir takıntı halinde yaşadıkları korkudan kurtarıyordu kendilerini. Korkunun boyutunun korkuyu yaratan tehlikenin boyutuyla orantılı olduğunu zannetmek yanlıştır. İnsan uyuyamamaktan korkup düellodan hiç korkmayabilir, sıçandan korkup aslandan korkmayabilir. Jupien'in müdavimleri, polislerin birkaç saat boyunca sadece pek önemsiz bir konuyla, vatandaşların can güvenliğiyle ilgile-neceğini ve onların şerefini tehlikeye düşürmeyeceğini düşü-nüyorlardı. Birçoğu, ahlak özgürlüğünden çok sokaklara ansızın çöken karanlığın cazibesine kapıldı. Üzerlerine gökten ateş yağan bu Pompei'lilerin bazıları ise, metronun yeraltı mezarla-rı gibi karanlık olan koridorlarına indiler. Orada yalnız olma-yacaklarını biliyorlardı. Yeni bir tabiat olayı gibi her şeyi sarmalayan karanlık, bazı kişilerin dayanılmaz derecede cazip bulduğu bir etki yaratır: Hazzın ilk aşamasını ortadan kaldırır ve genelde ancak bir süre sonra ulaştığımız okşamalar âlemine doğrudan dalmamıza imkân tanır. Arzunun nesnesi kadın da olsa, erkek de, ona kolayca yaklaşabildiğimizi ve bir salonda (en azından gündüz vakti) uzadıkça uzayacak yapmacık iltifat-lara gerek olmadığını farz etsek bile, gece vakti (pek az aydınlatılmış bir sokakta dahi), sırf gözlerimizle karşımızdakini yiyip bitirdiğimiz bir giriş aşaması vardır hiç değilse; gelen ge-çenden, arzuladığımız insanın kendisinden korktuğumuz için, bakmaktan ve konuşmaktan başka bir şey yapamayız. Karanlıkta bu geleneksel oyun geçersizleşir; eller, dudaklar, bedenler doğrudan, ilk anda harekete geçebilir. İyi karşılanmadığımız takdirde, mazeret olarak karanlığa ve karanlığın yol açtığı yanlışlıklara başvurabiliriz. İyi karşılandığımız takdirde ise, geri çekilmeyen, daha da yaklaşan bedenin ânında verdiği karşılık, sessizce yaklaştığımız kadının (veya erkeğin) önyargılardan arınmış, ahlaksızlığa yatkın olduğu kanısını uyandırır bizde

ve bu kanı, meyveyi gözlerimizle arzulamadan, izin istemeden ısırabilmiş olmanın mutluluğunu iyice artırır. Bu arada karanlık devam ediyordu; bu yeni tabiat olayının içine gömülmüş olan Jupien'in müdavimleri, bir gelgit dalgasını veya güneş tutulmasını izlemek üzere seyahate çıkıp başka bir ülkeye gelmiş gibi bir duyguyla, önceden hazırlanmış, yerleşik bir haz yerine, meçhulde tesadüfi bir karşılaşmanın hazzını yaşadıkları duygusuyla, yeraltı mezarlarının karanlığında, bombaların yanardağ homurtularının eşliğinde, bir Pompei batakhanesinin dibinde gizli ayinlerini kutluyorlardı.

Kaçmamayı tercih etmiş olan birçok erkek, aynı salonda toplanmıştı. Birbirlerini tanımıyorlardı, ama aşağı yukarı aynı zengin ve aristokrat çevrenin insanları oldukları belliydi. Her birinin dış görünüşünde, muhtemelen küçültücü hazlara direnmemelerinden kaynaklanan bir iğrençlik vardı. Çok iriyarı olan bir adamın yüzü, ayyaşlar gibi kırmızı lekelerle kaplıydı. Dediklerine göre, eskiden içmezmiş, sadece delikanlılara içki içirmekten hoşlanırmış. Ama cepheye çağrılma korkusuyla (oysa ellisini geçmiş gibi görünüyordu), çok şişman olduğundan, yüz kılının üzerine çıkıp çürüğe çıkmak için, hiç durmadan içmeye başlamış. Artık bu hesabı tutkuya dönüşmüş ve nerede olursa olsun, yalnız kaldığı anda, soluğu bir şarapçıda alıyormuş. Ne var ki, konuşmaya başladığında, ortalama bir zekâsı olmakla birlikte, çok bilgili, tahsilli ve kültürlü bir adam olduğunu fark ettim. Yine yüksek sosyeteden, çok genç ve son derece düzgün fiziğe sahip biri de girmişti salona. Doğrusunu söylemek gerekirse, sapıklığı dış görünüşünde bir iz bırakmamıştı henüz, ama çok daha rahatsız edici manevi izler mevcuttu. Çok uzun boyluydu ve çok sevimli bir yüze sahipti; konuşması, yanında oturan alkoliğinkinden çok farklı, gerçekten dikkate değer bir zekâyı ortaya koyuyordu. Ama her söylediğine başka bir cümleye uygun düşecek bir yüz ifadesi eşlik ediyordu. Sanki insan yüzü ifadeleri hazinesinin tamamına sahipmiş, ama başka bir dünyada yaşıyormuş gibi, çeşitli ifadeleri yanlış bir sıralamayla sergiliyor, kendisine söylenen sözlerle ilgisiz tebessüm ve bakışları rastgele dağıtıyordu. Eğer hâlâ hayattaysa, ki bundan eminim, o sırada kalıcı bir hastalığa değil,

geçici bir sarhoşluğa yakalanmış olmasını dilerim. Kartvizitlerini istemiş olsak, muhtemelen bu adamların hepsinin yüksek toplumsal mevkiye sahip kişiler olduğunu görüp şaşırırdık. Ama bir kusur, üstelik kusurların en büyüğü, yani herhangi bir ahlaksızlığa direnmeyi engelleyen irade yoksunluğu, onları bu otelde, ayrı ayrı odalarda da olsa, her akşam bir araya getiriyordu; öyle ki, bana söylendiğine göre yüksek sosyete mensubu hanımlar onları ismen tanımakla birlikte, zamanla yüzlerini görmez olmuşlardı ve artık kendilerini evlerinde ağırlama imkânı bulamıyorlardı. Bu beyefendiler hâlâ çeşitli davetlere çağrılıyorlardı, ama alışkanlık onları yine değişik unsurlardan oluşan bu batakhaneye getiriyordu. Zaten kendilerine burada hizmet eden komilerin, işçilerin vs. tersine, gizlenmeye pek gerek de duymuyorlardı. Tahmin edilebilecek çeşitli nedenlerin dışında, bunun şöyle bir açıklaması da vardı: Bir işçi veya hizmetkâr için oraya gitmek, namuslu zannedilen bir kadının randevuevine gitmesi gibi bir şeydi. Oraya gitmiş olduklarını itiraf edenler, bir daha ayak basmadıklarını söylerek kendilerini savunuyorlardı; bizzat Jupien de, onların itibarını korumak veya rekabeti önlemek için yalan söyleyip, “Yok canım! Benim otele gelmez, *oraya* gelmek istemez” diyordu. Yüksek sosyete mensupları için durum bu kadar vahim değildir; *oraya* gitmeyen sosyete mensupları nasıl bir yer olduğunu bilmez ve başkalarının özel hayatıyla ilgilenmezler. Oysa bir uçak fabrikasında çalışan bir iki tesviyeci *oraya* gitmişse, kendilerini ispiyonlayan arkadaşları, duyulur korkusuyla *oraya* gitmek istemezler.

Evime doğru yol alırken, bilincimizin alışkanlıklarımıza katkıda bulunmaktan nasıl hızla vazgeçtiğini, onlarla ilgisini tamamen kesip kendi başarılarına gelişmelerine izin verdiğini ve bu durumda, ahlaki ya da zihinsel değerleri belki de bağımsız olarak, bambaşka bir yönde gelişen kişilerin eylemlerini tamamen dışarıdan, benliklerinin tamamını kapsadıkları varsayımıyla gözlediğimiz takdirde, ne kadar şaşırabileceğimizi düşünüyordum. Bu “gençler”i, bir bakıma bütün masumiyetleriyle, vasat bir ücret karşılığında, hiç zevk almadıkları, başlangıçta muhtemelen tiksindikleri şeyler yapmaya iten neden, belli ki kusurlu bir eğitim veya eğitimsizlikle birlikte, en kolay değilse

bile en zahmetsiz yoldan para kazanma eğilimiydi. (Çünkü sonuçta, daha zevkli olabilecek birçok iş mevcuttu, ama örneğin bir hasta da, saplantılarıyla, mahrumiyet ve ilaçlarıyla, zannınca mücadele ettiği, çoğu kez pek de ağır olmayan hastalıktan daha zor ve sıkıntılı bir hayat kurmaz mı kendine?) Bu davranışlarına bakarak, özünde kötü oldukları zannedilebilirdi, ama aynı gençler, savaşta benzersiz bir cesaret sergileyen harika askerler olmakla kalmayıp, sivil hayatta da, tam anlamıyla namuslu değilse bile, çoğunlukla iyi yürekli insanlardı. Uzun zamandır, sürdürdükleri hayatın ahlaklılığını veya ahlaksızlığını farketmiyorlardı, çünkü çevrelerindeki herkesin hayatı buydu. Aynı şekilde, uzak tarihin bazı dönemlerini incelerken, iyi birer birey olan kişilerin, fütursuzca kitlesel katliamlara, insan kurban etme törenlerine katıldıklarını görüp şaşırırız; oysa bunlar, onların gözünde muhtemelen doğal olaylardır.

Jupien'in otelindeki Pompei resimleri, Fransız Devrimi'nin sonunu hatırlatmaları bakımından, yakında başlayacak olan Direktuvar benzeri döneme çok uygun düşüyordu. Daha şimdiden, barış beklentisiyle, polis emrini fazlasıyla açık bir biçimde ihlal etmemek için karanlığa saklanarak her yerde yeni dans partileri düzenleniyor ve gece boyunca, çılgınca devam ediyordu. Bunun yanı sıra, savaşın ilk yıllarındaki kadar Alman aleyhtarı olmayan bazı sanatsal görüşler gelişip, boğulmuş zihinlere tekrar soluk aldırıyordu, ama bu görüşleri ortaya koyma cesaretini bulabilmek için, önce yurtseverliğin kanıtlanması gerekiyordu. Bir profesör, Schiller hakkında dikkate değer bir kitap yazıyor ve gazeteler kitaptan söz ediyordu. Ama kitabın yazarı hakkında bir yorumda bulunmadan önce, bir yayımlama izni gibi, Marne veya Verdun çarpışmalarına katıldığı, beş madalya aldığı, iki oğlunu savaşta kaybettiği belirtiliyordu. Daha sonra, eserinin sarahati, derinliği övülüyor, kitabın konusu olan Schiller'den ise, "büyük Alman yazar" değil de, "büyük Boche yazar" demek kaydıyla, büyük yazar olarak söz edilebiliyordu. Bu parola, makalenin hemen yayımlanmasını sağlıyordu.

Şüphesiz iki bin yıl sonra tarihini okuyacak olan kişilere de bizim çağımız, kimi şefkatli ve saf yüreklerin içinde barınabil-

diği canavarca, şeytani bir ortam olarak görünecektir. Öte yandan, zekâ ve duyarlılık bakımından Jupien kadar yetenekli pek az insan tanıyordum, hatta onun kadar yetenekli kimseyi tanı-mıyordum diyebilirim; çünkü Jupien'in nükteli anlatımına temel teşkil eden o harika "görgü", bir kolej eğitiminden, üniversite kültüründen kaynaklanmıyordu; Jupien'i çok parlak bir adam haline getirebilecek olan kolej ve üniversite eğitimi, nice yüksek sosyete delikanlısına hiçbir yarar sağlamıyordu. Jupien, doğuştan sahip olduğu sağduyu ve ince zevk sayesinde, rastgele, bir yol gösteren olmadan, boş vakitlerinde okuduğu tek tük kitaplardan, dilin bütün simetrisinin ortaya dökülüp güzelliğini sergilediği kusursuz anlatımı edinmişti. Oysa icra ettiği meslek, en kazançlılarından biri olmakla birlikte, en aşağılık meslek sayılabilirdi. M. de Charlus'e gelince, aristokrat gururu başkalarının ne diyeceğini küçümsemesine yol açmış olsa da, haysiyeti ve kendine saygısı, nasıl olup da tam bir çılgınlıktan başka mazereti olamayacak tensel tatminlerden vazgeçmeye zorlamamıştı kendisini? Ama muhtemelen Jupien gibi baron da, o kadar uzun zamandır ahlakla belirli türde eylemleri birbirinden ayırmayı alışkanlık haline getirmişti ki (aynı şey yargıç, devlet adamı gibi birçok kamu görevlisinin de ara sıra başına gelir herhalde), alışkanlık (ahlak duygusunu hiç dikkate almadan) günden güne pekişmiş ve sonunda, bu boyun eğen Prometheus, Güç tarafından, mutlak maddiyat kayasına çivilenmişti.

Hiç şüphesiz, M. de Charlus'un hastalığının yeni bir evreye ulaştığını ve bu hastalığın, ben farkına vardığımdan beri, gözlerimle gördüğüm çeşitli aşamalarına bakılırsa, giderek artan bir süratle geliştiğini seziyordum. Zavallı baron, Mme Verdurin'in kehaneti ve dileği doğrultusunda, zaten bu yaşta ölümü hızlandırmaktan başka işe yaramayacak olan hapis sürecini yaşamadığı halde, bugün artık hastalığın son evresinden, yani ölümden pek uzak olmasa gerekti. Belki de mutlak maddiyat kayası demekle hata ettim. Bu mutlak maddiyatın içinde biraz zihinsellik kalmış olabilirdi. Bu deli, her şeye rağmen bir deliliğin kurbanı olduğunu ve delilik anlarında aslında oyun oynadığını gayet iyi biliyordu; çünkü kendisini döven kişinin, savaş

oyununda kura sonucu “Prusyalı” olan ve diğer çocukların gerçek bir yurtseverlik ve sahte bir nefretle üstüne çullandıkları çocuktan daha kötü kalpli olmadığıнын farkındaydı. Yine de kurban olduğu bu delilikte, M. de Charlus’un kişiliğinin az da olsa bir payı vardı. İnsan doğası, bu sapkınlıklarda bile (tıpkı aşkta ve seyahatte olduğu gibi), gerçeği talep ederek, inanç ihtiyacını ele verir. Françoise, kendisine –muhtemelen hiç ayak basmayacağı– Milano’daki bir kiliseden veya Reims Katedrali’nden –hatta Arras Katedrali’nden!– söz ettiğimde, kısmen ya da tamamen yıkılmış oldukları için göremeyeceği bu hazineleri görme imkânı bulabilen zenginlere gıpta eder, özlemle haykırırdı: “Ah! Kim bilir ne kadar güzeldi!” Oysa yıllardır Paris’te yaşamaktaydı ve bir kez olsun merak edip Notre-Dame’i görmeye gitmemişti. Çünkü Notre-Dame, Paris’in, yani Françoise’in gündelik hayatının geçtiği şehrin bir parçasıydı ve bu yüzden de yaşlı hizmetçimizin, –mimarlık hakkındaki incelemelerim bazı bakımlardan Combray içgüdülerimi düzeltmiş olmasa, muhtemelen benim de– hayallerini süsleyen unsurları bu şehirde bulması zordu. Sevdığımız insanlar, her zaman açıkça seçemesek de peşinde koştuğumuz bir hayali özlerinde barındırırlar. Bana Gilberte’i sevdiren Bergotte’a ve Swann’a inancım, Mme de Guermantes’i sevdiren de Kötü Gilbert’e inancım olmuştu. En sancılı, en kıskanç, görünürde en kişisel aşkım olan Albertine’e aşkım da ne muazzam bir denizi barındırmıştı içinde! Zaten bütün varlığımızla sarıldığımız bu kişisellik yüzünden, insanlara beslenen aşk, bir bakıma sapkınlıktır. (Hatta bedensel hastalıklar, en azından sinir sistemiyle biraz olsun ilgili olanlar da, organlarımızın, eklemlerimizin kendine has eğilimleri veya korkuları sayılmaz mı? Bedenimizin belirli bir iklimde kapıldığı dehşet, kimi erkeklerin, örneğin gözlüklü kadınlara veya ata binen kadınlara duyduğu eğilim kadar anlaşılmaz ve inatçı değil midir? Ata binen kadın görüntüsünün her defasında uyandırdığı arzusun veya hayatı boyunca astım krizleri geçirmiş birinin ilk kez rahat nefes almasını sağlayan, görünürde diğer kentlerden farksız, belirli bir kentin yarattığı etkinin hangi kalıcı, bilinçdışı ve esrarengiz hayale bağlı olduğunu kim bilebilir?)

Sapkınlıklar, marazi kusurun her yere yayıldığı, her şeye hâkim olduğu aşklara benzer. En çılgınca olanında bile, aşkı görmek mümkündür. M. de Charlus'un ellerine ve ayaklarına sağlamlığı sınanmış halkalar geçirilmesi, prangaya vurulması ve Jupien'in söylediğine göre, gemicilere başvurdukları halde –disiplinin en katı olduğu gemilerde bile artık uygulanmayan işkencelerde kullanılan âletler oldukları için– bulmakta büyük zorluk çektikleri korkunç aksesuarlar sağlanması konusundaki ısrarının altında, icabında hoyratlıkla kanıtlanan erkeklik ideali ve baronun ortaçağa özgü hayal gücünü süsleyen, bizim göremediğimiz, ama çarmıhlarla, feodal işkencelerle yansıttığı, ruhunda barındırdığı minyatürler yatıyordu. Her gelişinde Jupien'e, "En azından bu gece alarm olmasın; kendimi şimdiden bir Sodom sakini gibi gökten yağan alevlerle kavrulmuş halde görüyorum" demesine yol açan, işte bu duyguydu. *Gotha*'lardan korkuyormuş gibi yapıyordu; aslında korktuğu falan yoktu, ama böylece, sirenler çalmaya başladığı anda, metrodaki sığınaklara koşmak için bir mazereti oluyor, belirsiz ortaçağ zindanları ve yeraltı geçitleri hayalleriyle beslenen karanlıktaki sürtünmelerden bir haz bekliyordu. Kısacası M. de Charlus'un zincire vurulma, kırbaçlanma arzusu, bütün çirkinliğiyle, bir hulyayı, başkalarının Venedik'e gitme veya dansözlerle metres hayatı yaşama arzusu kadar şiirsel bir hayali ele veriyordu. Baron bu hayalin kendisine gerçeklik yanılsaması yaşatmasına o kadar önem veriyordu ki, Jupien 43 numaralı odadaki ahşap yatağı satıp yerine zincirlere daha çok yakışan demirden bir yatak koymak zorunda kalmıştı.

Tam eve yaklaştığım sırada, "tehlike geçti" sinyali nihayet duyuldu. Bir çocuk, itfaiyecilerin gürültüsünü anlatıyordu. Uşakla birlikte mahzenden çıkan Françoise'a rastladım. Benim öldüğümü sanıyordu. Saint-Loup'nun uğradığını söyledi; özür dileyip sabahki ziyareti sırasında savaş madalyasını bizim evde düşürüp düşürmediğini sormuş. Madalyasını kaybettiğini fark etmiş, ertesi gün de birliğine katılması gerektiğinden, acaba bizim evde mi düştü diye bakmaya gelmiş. Françoise'la birlikte her yeri aramışlar, ama bulamamışlar. Françoise, madalyayı bana gelmeden önce kaybettiğini düşünüyor, Saint-Loup'yu

gördüğünde göğsünde madalya olmadığına yemin edebileceğini söylüyordu. Yanılıyordu oysa. Tanıklık ve hafızanın değeri bu kadardır işte! Zaten olay pek önemli de değildi. Saint-Loup, astlarının sevgisi kadar üstlerinin saygısını da kazanmıştı, mesele kolayca hallolurdu.

Öte yandan, konuşmalarındaki isteksizlikten, Saint-Loup' nun hem Françoise'da, hem de uşakta olumsuz bir izlenim bıraktığını hemen hissettim. Şüphesiz uşağın oğluyla Françoise'in yeğeni, cephe gerisinde bir göreve atanmak için ne kadar çaba gösterdilerse, Saint-Loup da ters yönde, tehlikenin göbeğinde olabilmek için o kadar çaba göstermiş ve başarılı da olmuştu. Ama Françoise'la uşağın kendilerinden yola çıkarak değerlendirildikleri için, buna inanmaları mümkün değildi. Zenginlerin daima korunduğundan emindiler. Zaten Robert'in kahramanca cesareti hakkındaki gerçeği bilseler de etkilenmezlerdi. Robert *Boche* kelimesini kullanmıyordu, Almanlar'ın cesaretinden kendilerine övgüyle söz etmişti ve ilk günden itibaren savaşın galipleri olmayışımızı ihanete bağlamıyordu. Halbuki onların duymak istediği, cesaretin simgesi saydıkları şey, buydu. Dolayısıyla, madalyasını aramaya devam ettikleri halde, Robert konusunda soğuk buldum onları. Bense, madalyanın nerede unutulduğu konusunda şüphelerim olduğu için, Françoise'la uşağa gidip yatmalarını tavsiye ettim. (Bu arada, Saint-Loup o gece şüphelendiğim şekilde gönül eğlendirmiş idiyse, bunu sadece oyalanmak için yapmıştı, çünkü Morel'le tekrar görüşmek isteyip Morel'in hangi birlikte bulunduğunu öğrenmek, gidip onu görebilmek için bütün askeri ilişkilerini seferber etmiş, ama şimdilik, yüzlerce çelişkili cevap almıştı.) Fakat uşak bir süredir Françoise'ın yanından zor ayrılıyordu, çünkü savaş sayesinde, Françoise'a işkence etmek için, rahibelerin kovulmasından ve Dreyfus Davası'ndan daha etkili bir yol bulmuştu. O akşam da, bir başka kliniğe doğru yola çıkmadan önce Paris'te geçirdiğim birkaç gün boyunca yanlarına her gidişimde olduğu gibi, uşağın korku içindeki Françoise'a şöyle dediğini duydum: "Acele etmiyorlar tabii, uygun zamanı kolluyorlar, ama o gün gelince Paris'i alacaklar ve gözümüzün yaşına bakmayacaklar! —Yüce Tanrım! Yüce Meryem! diye haykı-

rıyordu Françoise. Zavallı Belçika'yı fethettikleri yetmedi mi! İşgaliyet sırasında neler çekti! —Françoise, ne Belçika'sı! Belçika'da yaptıkları solda sıfır kalacak!" Savaş, halktan insanların konuşmalarına sadece görerek, gazetelerde okuyarak tanıştıkları, dolayısıyla nasıl telaffuz edileceğini bilmedikleri çok sayıda terimi sokmuş olduğundan, uşak ekledi: "İnsanlar nasıl bu kadar delirebiliyor, anlamıyorum... Göreceksiniz Françoise, şimdiye kadarkilerden çok daha geniş kapsamlı bir harekâta hazırlanıyorlar." Françoise'a merhamet ve stratejik sağduyu adına olmasa da, dilbilgisi adına isyan edip doğru telaffuzun "harekât" olduğunu belirttim, ama mutfığa her girişimde, aynı korkunç cümlelerin Françoise'a söylenmesinden başka şey elde edemedim, çünkü uşak, eskiden Combray'de bahçıvan, şimdi de basit bir uşak olmakla birlikte, Saint-André-des-Champs kuralına göre iyi bir Fransız olduğunu, İnsan Hakları Bildirisi uyarınca, tam bağımsızlıkla "harekât" diye telaffuz etme ve işinin haricindeki bir konuda emir almama hakkına sahip olduğunu ve bu konuda, Devrim'den bu yana benimle eşit olduğundan, kimsenin ona söyleyecek lafı olamayacağını efendisine göstermekten, neredeyse Françoise'ı korkutmaktan hoşlandığı kadar zevk alıyordu.

Sonuç olarak, Françoise'a geniş kapsamlı "harekât"tan, bu telaffuzun cehaletten değil, düşünüp taşınarak varılmış bir karardan kaynaklandığını kanıtlamayı amaçlayan bir ısrarla söz edişini dinlemenin sıkıntısını yaşadım. Hükümet ve gazeteleri aynı kefeye koyup güvensizlikle "onlar" diye söz ediyor, "Boche"ların verdiği kayıpları söylüyorlar, bizim kayıplarımızdan söz etmiyorlar, aslında bizim kaybımız Boche'lardan on kat fazlamış. Artık nefeslerinin tükendiğini, hiç yiyecekleri kalmadığını söylüyorlar, bence bizden yüz kat fazla yiyecekleri var. Palavra sıkıp duruyorlar. Yiyecek hiçbir şeyleri olmasaydı, geçen günkü gibi savaşamazlardı; yirmi yaşından küçük yüz bin genci öldürdüler" diyordu. Nasıl bir zamanlar Radikaller'in zaferlerini abarttıysa, şimdi de sürekli Almanlar'ın zaferlerini abartıyordu; aynı zamanda, bu zaferler Françoise'ı iyice üzsün diye, Almanlar'ın hunharlığını da anlatıyor, Françoise hiç durmadan "Ah! Meleklerin Kutsal Anası! Ah! Yüce Meryem!" diyor

bazen de, canını bir başka yoldan sıkmak için, uşak, “Esasen biz de onlardan hırlı sayılmayız; bizim Yunanistan’da yaptığımız, onların Belçika’da yaptığından aşağı kalmaz. Göreceksiniz, sonunda herkes bize cephe alacak, bütün uluslarla savaşmak zorunda kalacağız” diyordu; oysa durum bunun tam tersiydi. Haberlerin iyi olduğu günlerde, Françoise’a savaşın otuz beş yıl süreceğini, barış ihtimalinden söz ediliyorsa, barışın en fazla birkaç ay süreceğini ve ondan sonraki çarpışmaların yanında şimdikilerin çocuk oyunu gibi kalacağını ve sonunda Fransa’dan geriye hiçbir şey kalmayacağını söyleyip intikam alıyordu.

İtilaf devletlerinin zaferi, yakın değilse bile, en azından oldukça kesin görünmekteydi ve maalesef uşak buna çok üzülüyordu. Çünkü her şeyi olduğu gibi “Dünya” Savaşı’nı da Françoise’a karşı gizlice yürüttüğü savaşa indirgemişti (buna rağmen, Françoise’ı severdi, aynı şekilde, insan her gün dominoda yenip öfkelenlendirmekten zevk aldığı kişiyi sevebilir); hayalinde zaferi, yapacakları ilk konuşmada Françoise’dan, “Nihayet bitti, bizim onlara 1870’te verdiklerimizden daha fazlasını vermek zorunda kalacaklar” sözlerini iştmenin acısı olarak canlandırıyor. Aslında kaçınılmaz sonun yaklaşmakta olduğunu düşünüyordu hep, çünkü bilinçdışı bir yurtseverlik, sanrının kurbanı bütün Fransızlar gibi, zaferin bugünden yarına gerçekleşeceğine inandırmıştı onu (ben de hastalandığımdan beri, aynı sanrıdan dolayı, yakında iyileşeceğime inanıyordum hep). Önce davranıp Françoise’a zaferin belki kazanılacağını, ama içinin kan ağladığını, çünkü bunu devrimin, ardından da istilanın izleyeceğini söylüyordu. “Ah! Bu lanet olası savaşın ardından çabucak toparlananlar sadece *Boche*’lar olacak Françoise, şimdiden yüz milyarlar kazandılar. Ama bize metelik verecekleri yok, ne güldürü ama!” Tedbirli davranıp, her ihtimale karşı ekliyordu: “Halkı sakinleştirmek için gazetelerde tersini yazarlar belki; üç yıldır savaşın yarın biteceğini de yazmıyorlar mı?” Françoise bu sözleri duyunca korkuya kapılıyordu, çünkü başlangıçta uşağa değil, iyimserlere inanmıştı, ama “zavallı Belçika’nın işgaliyeti”ne rağmen on beş günde tamamlanacağını zannettiği savaşın hâlâ sürmekte olduğunu, anlamını kavrayamadığı sabit

cephe stratejisi sonucu ilerlemediğimizi ve evimizde kazandığı paranın tamamını verdiği sayısız “manevi evlat”larından birinin anlattığına göre, çeşitli gerçeklerin bizden gizlendiğini görüyordu. Uşak, “Kabak işçinin başına patlayacak, diye bağlıyordu sözü. Sizin tarlayı da elinizden alacaklar Françoise. —Ah! Yüce Tanrım!” Ama uşak bu uzun vadeli felaketlere yakındakileri tercih ettiğinden, Françoise’a bir yenilgi haberi verebilme umuduyla gazeteleri didik didik arıyordu. Kötü haberleri Pas-kalya yumurtası bekler gibi bekliyor, durumun Françoise’ı korkutacak kadar kötü olmasını, ama kendisine maddi bir zarar verecek kadar da kötü olmamasını diliyordu. Dolayısıyla, bir zeplin saldırısı onu en mutlu edecek şeydi; hem Françoise’ın mahzene saklanışını görebilirdi, hem de Paris kadar büyük bir şehirde bombaların gelip bizim evin tepesine düşmeyeceğinden emindi.

Bu arada, Françoise zaman zaman Combray’daki barışçı anlayışını sergilemeye başlamıştı yine. “Alman hunharlığı”ndan neredeyse kuşku duyuyordu. “Savaşın başında, bu Almanlar’ın katil olduğunu, eşkıya olduğunu, haydut olduğunu, *Bbboche* olduğunu söylüyorlardı...” (*Boche* kelimesini *b’yi* böyle vurgulayarak telaffuz etmesinin sebebi, Almanlar’ın katil olduğu suçlamasına esasen aklının yatmakla birlikte, *Boche* suçlamasının gerçek olamayacak kadar ağır bir suçlama oluşuydu. Ne var ki, savaşın başı söz konusu olduğuna göre ve Françoise’ın bu kelimayı söylerken takındığı kuşkulu ifadeye bakılınca, *Boche* kelimesine hangi esrarengiz ve korkunç anlamı yüklediğini anlamak zordu. Çünkü Almanlar’ın canı olduklarından şüphe duymak temelsiz olabilirdi, ama mantık açısından bir çelişki içermiyordu. Oysa *Boche* kelimesi halk dilinde Alman’la eşanlamlı olduğuna göre, *Boche* olduklarından nasıl şüphe duyulabilirdi? Belki de Françoise o sıralar duyduğu, *Boche* kelimesinin özellikle vurgulandığı birtakım şiddet dolu sözleri dolaylı yoldan tekrarlamaktaydı sadece.) “Ben bütün bunlara inanmıştım, diyordu, ama şimdi, acaba biz de onlar kadar düzenbaz değil miyiz diye merak ediyorum.” Bu sapkın düşüncayı Françoise’ın zihnine kurnazca yerleştiren, uşaktı; Françoise’ın Yunanistan Kralı Konstantinos’a düşkünlüğünü fark edip, bizim kendisini tes-

lim olmaya zorlamak için aç bıraktığımızı söyleyip durmuştu. Dolayısıyla, kralın tahttan indirilmesi Françoise'ı, "Biz de onlardan aşağı kalmayız. Almanya'da olsak, aynı şeyleri biz de yapardık" diyecek kadar derinden etkilemişti.

Paris'te kaldığım birkaç gün boyunca Françoise'ı pek fazla görmedim aslında, çünkü annemin bir keresinde, "Haberin yok mu, onlar senden daha varlıklı" dediği akrabalarına gidiyordu sık sık. Bu akrabaları, o dönemde ülke çapında çok yaygın olan ve hatırlanmasını sağlayacak bir tarihçi bulunsa, Fransa'nın büyüklüğünü, Saint-André-des-Champs tarzı asaletini kanıtlayacak, Marne'da can veren askerler kadar hayatta kalabilen sivillerin de sergilediği güzel davranışların bir örneğini vermişlerdi. Françoise'ın Berry-au-Bac'ta şehit düşmüş olan bir yeğeni, eskiden büyük bir kafenin sahibiyken servet yaptıktan sonra emekliye ayrılmış olan bu milyoner akrabalarının da yeğeni oluyordu. Küçük bir kafenin yoksul sahibi olan yirmi beş yaşındaki yeğen, birkaç ay sonra dönüp tekrar başına geçeceğini zannettiği küçük barı karısına bırakıp cepheye gitmiş, ama şehit düşmüştü. İşte o zaman, şöyle bir olaya şahit olmuştuk: Françoise'ın milyoner akrabaları, yeğenlerinin dul karısıyla aralarında hiçbir kan bağı bulunmadığı halde, on yıldır emekli hayatı sürdürdükleri kır evinden taşınıp kafenin başına geçmiş ve kazancın tek kuruşuna bile dokunmak istememişlerdi; gerçek bir hanımefendi olan milyoner hanım, "küçük hanım"ıyla birlikte her sabah altıda kalkıp giyiniyor, hısımları olan genç dula yardım etmek üzere hazırlanıyordu. Yaklaşık üç yıldır bu şekilde, haftanın bir günü olsun dinlenmeden, sabah-tan akşamın dokuz buçuğuna kadar bardak yıkıyor, servis yapıyorlardı. Ülkem adına gurur duyarak şunu belirtmem gerekir ki, tek bir gerçek olayın, tek bir gerçek kişinin yer almadığı, her şeyin anlatımın gereği tarafımdan uydurulduğu bu kitapta, gerçek olan, var olan tek kişiler, Françoise'ın emekli hayatından vazgeçip tek başına kalmış olan hısımlarına yardıma koşan milyoner akrabalarıdır. Bu kitabı asla okumayacakları için, alçakgönüllülüklerine gölge düşürmeyeceğimden emin olarak, aynı şekilde hareket eden ve Fransa'nın ayakta kalmasını sağlayan onca insanın ismini veremediğimden, Françoise'ın bu

akrabalarının gerçek ismini, çocukça bir mutlulukla ve derinden duygulanarak açıklıyorum: Tipik bir Fransız soyadı: Larivière. Jupien'in otelinde gördüğüm, tek derdi, "ögle yemeğine davetli olduğu için" Léon'la randevusunu saat on buçuğa almak olan smokinli buyurgan genç gibi savaştan kaçan tek tük alçaklar olduysa da, Saint-André-des-Champs ilkelerine bağlı sayısız Fransız, bütün o soylu askerler ve o askerlerle eşdeğer tuttuğum Larivière'ler tarafından telafi edilmişlerdir.

Uşak, Françoise'in endişelerini körüklemek için, bir yerden bulup çıkardığı, kapağında "Alman imparatorluk ailesi"nin resimleri bulunan (savaştan önceki sayılardı bunlar) eski *Lectures pour tous* dergilerini gösteriyordu ona. "Wilhelm" i gösterip, "İşte müstakbel hükümdarımız" diyordu. Françoise'in gözleri fal taşı gibi açılıyor, imparatorun yanındaki kadına bakıp, "Bu da Wilhelmiçe!" diyordu. Françoise'in Almanlar'a duyduğu yoğun nefreti ancak bakanlarımıza duyduğu nefret biraz yatıştırabiliyordu. Hindenburg'un mu, yoksa Clemenceau'nun mu ölmesini daha şiddetle arzuladığını bilemiyorum.

Paris'ten ayrılışım, aldığım bir haberle ertelendi; bu haberin bende uyandırdığı keder yüzünden, bir süre boyunca yola çıkamadım. Robert de Saint-Loup'nun cepheye döndükten iki gün sonra, geri çekilen askerlerini korurken öldüğünü öğrendim. Bir ulusa yönelik nefret beslemeyen tek insandı (imparatora gelince, özel nedenlerden ötürü, belki de hatalı olarak, II. Wilhelm'in savaşı başlatmaya değil, engellemeye çalıştığı kanısındaydı). Alman taraftarlığından da nefret etmezdi; ağzından altı gün önce duyduğum son sözler, Schumann'ın bir *Lied*'inin ilk sözleriydi; bizim merdivende bu Almanca sözleri mırıldanırken, komşular yüzünden susturmuştum onu. Son derece iyi bir eğitim sonucu, davranışlarını her tür savunmadan, sövgüden ve şatafattan arındırdığından, tıpkı seferberliğin başlangıcındaki gibi, düşmanın karşısında da hayatta kalmasını sağlayacak eylemlerden kaçınmış, evinden her çıkışında beni başı açık uğurlayarak arabamın kapısını kapayışı dahil bütün hareketlerinin simgelediği şekilde, kendini geri çekip başkalarını önemsemişti. Günler boyunca odama kapanıp onu düşündüm. Balbec'e ilk geldiği günü hatırlıyordum; kırık beyaz yünlü ku-

maştan bir takımla, deniz gibi dalgalı, yeşile çalan gözleriyle pencereleri denize bakan büyük yemek salonuna bitişik holü bir baştan bir başa geçmişti. O zaman bana ne kadar seçkin biri gibi görüldüğünü, onunla arkadaş olmayı ne kadar çok istediğimi hatırlıyordum. Dileğim, o sıralar bana neredeyse hiç zevk vermemekle birlikte, hayal edebileceğimin de ötesinde gerçekleşmiş, bu şık ve zarif görüntünün ardında yatan bütün meziyetleri ve başka bir şeyi, daha sonra anlamıştım. Her şeyi-ni iyi kötü ayırmadan, hesapsızca her gün vermiş, tıpkı bir gece beni rahatsız etmemek için restoranda kanepelerin üstünden atlayışı gibi, sahip olduğu her şeyi cömertçe başkalarının hizmetine sunmuş, aynı şeyi son olarak da bir sipere saldırıya geçerken yapmıştı. Aslında onu pek az, ama çok farklı yerlerde, farklı koşullarda ve uzun aralıklarla görmüş olmam –Balbec Oteli holünde, Rivebelle'deki kafede, Doncières'deki süvari kargâhında ve askeri akşam yemeklerinde, bir gazeteciye tokatladığı tiyatroda, Guermantes Prensesi'nin evinde– sadece hayatına ilişkin daha çarpıcı, daha açık seçik sahneler sunuyor ve ölümünden de bilinçli bir keder duymama sebep oluyordu; oysa daha fazla sevdiğimiz, ama sürekli görüştüğümüz kişilerin bizde kalan sureti, aralarında hissedilmeyen farklılıklar bulunan sonsuz sayıdaki suretin belirsiz bir ortalamasına benzer ve doymuş olan sevgimiz, sınırlı sürelerde, karşılıklı arzumuza rağmen eksik kalmış buluşmalarda görüşebildiğimiz kişilerle olduğu gibi, aramızda sadece koşulların engellediği, daha sıkı bir sevgi bağı oluşabileceği yanılgısını yaşatmaz bize. Onu Balbec Oteli holünde monoklünün peşinden koşarken gördüğüm ve çok kibirli biri zannettiğim günden birkaç gün sonra, ilk kez Balbec sahilinde gördüğüm ve şimdi Robert gibi bir hatıradan ibaret olan bir başka canlı figür vardı: O ilk akşam herkese kayıtsız, kumların üzerinde yürüyen ve bir martı gibi denize ait olan Albertine. Albertine'i o kadar hızla sevmiştim ki, onunla her gün görüşebilmek için Balbec'ten ayrılıp Saint-Loup'yu ziyarete gitmemiştim. Oysa Robert'le ilişkimin tarihçesi, bir dönemde Albertine'e aşkımın bittiğine dair kanıtlar da içeriyordu, çünkü Doncières'e, Robert'i ziyarete gidişim, Mme de Guermantes'a beslediğim duyguların karşılıksız kalmasının

kederi yüzündendi. Robert'in ve Albertine'in, benim çok geç, Balbec'te dahil olduğum ve pek kısa süren hayatları neredeyse hiç çakışmamıştı; yılların çalışkan mekiklerinin başta birbirinden en bağımsız gibi görünen hatıralarımızın arasında bir ağ dokuduğunu görüp, Albertine beni terk ettiğinde Mme Bon-temps'ın evine Robert'i göndermiş olduğumu hatırlıyordum. Ayrıca ikisinin de hayatında, benim tahmin edemediğim, paralel bir sır vardı. Şimdi Saint-Loup'nun sırrı, hayatı bana öylesine yabancılaşan Albertine'in sırrından belki de daha çok üzü-yordu beni. Ama ikisinin de hayatlarının bu kadar kısa sürmüş olması, teselli edilmesi mümkün olmayan bir keder veriyordu bana. İkisi de bana bakmış, "Siz rahatsızsınız" demişlerdi sık sık. Oysa ölen, onlar olmuşlardı; ikisinin de ilk suretlerini, as-lında çok kısa bir aralıkla ayrıldıkları son suretleriyle, birinin siperdeki, diğerinin nehirdeki suretiyle karşılaştırabiliyordum ve ilk surete, Albertine'inkine bile, sadece denizde günbatımı-nı çağrıştırdığı için değer veriyordum.

Robert'in ölümü, Françoise'da Albertine'in ölümünden da-ha fazla merhamet uyandırdı. Derhal ağlayıcı rolünü benimse-di ve umutsuz ağıtlarla, mersiyelerle ölüyü andı. Kederini ser-giliyor ve ancak ben kendimi tutamayıp üzüntümü göster-diğim zaman, sert bir ifadeyle başını çevirip görmezlikten geli-yordu. Çünkü birçok sinirli insan gibi Françoise'ın da başkala-rının kuşkusuz kendisinininkine fazlasıyla benzer olan sinirli yapısı karşısında sabrı taşıyordu. En ufak bir boyun tutulması-nı, baş dönmesini, beresini bile haber vermekten hoşlanır ol-muştu. Ama ben bir rahatsızlığımdan bahsetsem, ânında duy-gusuzlaşıp ciddileşiyor, duymazlıktan geliyordu.

Robert'in cepheye gitmemek ve gittikten sonra da tehlike-den kaçmak için akla gelebilecek her şeyi yaptığını düşünmek-ten kendini alamadığı halde, "Zavallı markı" diyordu. Mme de Marsantes'ı düşünüyor, "Zavallı hanımefendi, diyordu, oğlu-nun öldüğünü öğrendiğinde kim bilir nasıl ağlamıştır! Bari onu son bir defa görebilseydi; ama belki de göremediği daha iyi ol-muştur; çocuğun burnu ikiye bölündü, yüzü paramparça ol-du." Françoise'ın gözlerine dolan yaşların ardından, zalim köy-lü merakı yine de kendini gösteriyordu. Françoise, Mme de

Marsantes'in acısına yürekten katılıyordu kuşkusuz, ama bu acının nasıl bir görünümde ortaya çıktığına şahit olup üzüntüsünü tadamadığına hayıflanıyordu. Ağlamaktan ve benim kendisini ağlarken görmemden hoşlandığı için de, kendi kendini galeyana getirip, "Bir tuhaf oldum!" diyordu. Bende de keder belirtilerini öyle bir açıklıkla kolluyordu ki, Robert'den bahsederken sahte bir duygusuzluk sergilemeye başlamıştım. Muhtemelen taklit içgüdüleriyle, kapalı salonlarda olduğu kadar mutfaklarda da klişelere rastlandığından, sözlerine bir yoksulun tatmin duygusunu da katarak, daha önce duyduğu sözleri tekrarlıyordu: "Onca servet, herhangi biri gibi ölmesine mani olamadı ve artık hiçbir işine yaramıyor." Uşak fırsattan yararlanıp elbette üzücü bir olay olduğunu, ama hükümet ne kadar gizlemeye çalışırsa çalışsın, her gün şehit düşen milyonlarca askerin yanında pek sözü edilemeyeceğini söyledi Françoise'a. Ama bu sefer, umduğunun aksine, Françoise'ın kederini artırmayı başaramadı. Çünkü Françoise şöyle cevap verdi: "Evet, onlar da Fransa uğruna ölüyor, ama onları tanımıyoruz; tanıdığımız biri olunca daha ilginç." Ağlamayı zevk edindiği için de, ekledi: "Gazeteler markinin ölümünden bahsederse bana haber vermeyi unutmayın."

Robert savaştan çok önce, hüznüyle, "Ah! Hayatımdan hiç söz etmeyelim, ben baştan mahkûm olmuş bir insanım" demişti sık sık. Acaba o güne kadar herkesten gizlemeyi başardığı ama kendinin bilincinde olduğu ve belki ilk kez sevişen, hatta daha da önce, tek başına doyuma ulaşan ve polenini saçtıktan hemen sonra ölen bitkilere benzediklerini zanneden çocuklar gibi, vahametini abarttığı sapıklığını mı kastediyordu? Belki de çocuklar gibi Saint-Loup'nun da bu abartısının nedeni, kısmen henüz alışılmamış olan günah fikri, kısmen de yepyeni bir duygunun giderek sönükleşecek olan, neredeyse korkunç bir güce sahip olmasıydı. Yoksa oldukça genç yaşta kaybettiği babasının ölümünden de etkilenerek, kendi zamansız ölümünü önceden sezmiş miydi? Şüphesiz bu tür bir sezgi imkânsız gibi görünür. Bununla birlikte, ölüm birtakım yasalara tabidir adeta. Genellikle, örneğin anne babaları çok uzun yaşayan veya çok genç ölen kişilerin kendilerinin de sanki mecburen aynı

yaşta öldükleri söylenir; kimileri tedavisi mümkün olmayan hastalıklarla, kederlerle yüz yaşına kadar yaşar, kimileri ise, mutlu ve sağlıklı bir hayat sürmelerine rağmen, o kadar duruma uygun ve (mizaçlarında derin kökleri bulunsa da) o kadar tesadüfi bir hastalıkla aynı kaçınılmaz tarihte, genç yaşta can verirler ki, hastalıkları ölümün gerçekleşmesi için zorunlu bir formalite gibi görünür. Acaba kaza sonucu ölümler bile –Saint-Loup’nun belki de anlatmayı gerekli bulmadığım birçok bakımdan kişiliğiyle bağlantılı olan ölümü de buna bir örnektir– önceden belirlenmiş, sadece tanrılar tarafından bilinen, insanların göremediği, ama yarı bilinçsiz, yarı bilinçli bir hüznle açığa çıkan (ve hatta bilinçli olduğu ölçüde, başkalarına tam bir samimiyetle, içten içe kurtulacağımıza inandığımız, ama gerçekleşecek olan bir felaketi haber verircesine ifade edilen), onu içinde bir nişan gibi daima taşıyıp hisseden kişiye özgü mukadder tarihler olamaz mı?

Saint-Loup o son saatlerde muhteşem bir görüntü sunmuş olmalıydı. Hayatı boyunca, otururken, bir salonda yürürken bile, üçgen biçimli kafasının içindeki bükülmez iradeyi bir tebessümle gizleyerek, bir saldırı güdüsünü bastırırmış gibi görünmüştü hep; işte nihayet saldırmıştı. Feodal kule, kitaplarından kurtulunca tekrar askeri olmuştu. O Guermantes, ölümünde, hiç olmadığı kadar kendisi, daha doğrusu soyundan biriydi; soyunda eriyişi, sadece bir Guermantes’a dönüşmesi, cenazesinde de simgesel olarak açığa çıkıyordu: Combray Saint-Hilaire Kilisesi’ni boydan boya kaplayan siyah örtülerin üzerinde, ne isminin başharfleri, ne de unvanları yer alıyordu; sadece kapalı bir çelengin altında ölümüyle kavuşmuş olduğu Guermantes soyunu simgeleyen kırmızı bir G harfi vardı.

Gilberte’e hiç vakit geçirmeden, derhal yapılmayan cenaze törenine gitmeden önce mektup yazdım. Guermantes Düşesi’ne de yazmam gerekirdi belki, ama Robert’in ölümünü de hayatında önemli bir yer tutan onca kişinin ölümünde şahit olduğum kayıtsızlıkla karşılayacağını, hatta belki o ünlü Guermantes zekâsıyla, kan bağı konusunda batıl inançları olmadığını kanıtlamaya çalışacağını düşünüyordum. Herkese mektup yazamayacak kadar da rahatsızdım. Bir zamanlar, düşesle Ro-

bert'in birbirlerini kelimenin yüksek sosyetedeki anlamıyla epeyce sevdiklerini zannetmiştim; yani birlikteyken, o anda hissettikleri şefkati karşılıklı dile getirirlerdi. Ama düşes yokken, Robert onun bir geri zekâlı olduğunu söylemekten çekinmez, Mme de Guermentes ise, ara sıra onunla görüşmekten bencilce bir haz almakla birlikte, ona yardım etmek, hatta tatsız bir durumla karşılaşmasını önlemek için en ufak bir zahmete katlanmaz, nüfuzunu katiyen kullanmazdı. Robert'in Fas'a döneceği sırada onu General Saint-Joseph'e tavsiye etmeyi reddederek sergilediği fesatlık, evliliği sırasında gösterdiği bağlılığın hiçbir çaba gerektirmeyen, telafi edici bir davranış olduğunu kanıtlıyordu. Dolayısıyla, Robert öldürüldüğünde rahatsız olan düşesin sarsılmaması için, haberi öğrenebileceği gazetelerin günler boyunca en sudan bahanelerle kendisinden saklandığını duyunca çok şaşırdım. Ama nihayet gerçeği söylemek zorunda kaldıklarında düşesin bütün bir gün ağladığını, hastalandığını ve uzun süre –bir haftadan fazla, onun için uzun bir süreydi– toparlanamadığını öğrenince, şaşkınlığım iyice arttı. Düşesin kederini öğrendiğimde, bu beni duygulandırdı. Aralarında çok sıkı bir dostluk bulunduğunu herkesin söylemesini, benim de doğrulamamı sağladı. Ama bu dostluğun ne kadar çok dedikodu ve yardımlaşmaya isteksizlik barındırdığını hatırlayınca, yüksek sosyete de sıkı bir dostluğun epeyce anlamsız olduğuna hükmediyorum.

Ne var ki, bir süre sonra, benim yüreğime o kadar dokunmasa da tarihi açıdan daha önemli koşullarda, Mme de Guermentes daha da olumlu bir tavır sergiledi. Hatırlanacağı gibi, genç kızlığında Rus imparatorluk ailesine karşı küstahça bir cüret sergilemiş, evlendikten sonra da kendileriyle hep münasebetsizlikle suçlanacak kadar serbestlikle konuşmuş olan düşes, Rus Devrimi'nden sonra grandük ve grandüşeslere sınırsız bağlılık gösteren belki de tek kişi oldu. Daha savaştan bir yıl önce, Grandük Pavel'in kendisinden daha düşük seviyedeki eşi Hohenfelsen Kontesi'ne daima "Grandüşes Pavel" diyerek Grandüşes Vladimir'i epeyce kızdırmıştı. Buna rağmen, Rus Devrimi'nin patlak vermesiyle birlikte, Petersburg'daki büyükelçimiz M. Paléologue (sosyetenin her kesimindeki gibi sözü-

mona esprili kısaltmaların eksik olmadığı diplomatlar çevresindeki adıyla “Paléo”), Grandüşes Maria Pavlovna’dan haber almak isteyen Guermantes Düşesi’nden peş peşe telgraflar almaya başladı. Uzun müddet boyunca da, prenses sadece Mme de Guermantes’tan yakınlık ve saygı gördü.

Saint-Loup, ölümüyle değilse bile, ölümünden önceki haftalarda yaptıklarıyla, düşese yaşattığı kederden çok daha derin üzüntülere sebep olmuştu. Kendisini gördüğüm akşamın ertesi günü, Charlus, Morel’e “İntikamım acı olacak” dedikten iki gün sonra, Saint-Loup’nun Morel’i bulma girişimleri sonuç vermişti. Şöyle ki, Morel’in birliğine komuta eden general, Morel’in firari olduğunu fark edip onu aratmış, tutuklatmış ve ilgilendiği şahsa verilecek ceza için Saint-Loup’dan özür dilemek amacıyla ona mektup yazıp durumu bildirmişti. Morel tutuklanışına M. de Charlus’ün hıncının sebep olduğundan bir an bile kuşku duymadı. “İntikamım acı olacak” sözlerini hatırladı, bu intikamla tutuklanışını bağdaştırdı ve açıklamada bulunmak istediğini bildirdi. “Fırar ettiğim doğru, dedi. Ama kötü yola sürüklendiysem, bu sadece benim suçum mu?” M. de Charlus’e ve yine kavgalı olduğu M. d’Argencourt’a ilişkin, aslında kendisini doğrudan ilgilendirmeyen, ama her ikisinin de aşık ve eşcinsel sıfatıyla iyice açılarak kendisine anlatmış oldukları şeyleri aktardı ve M. de Charlus de, M. de Argencourt da tutuklandılar. İkisi de, belki tutuklanmış olmaktan çok rakip olduklarını öğrendiklerine üzüldüler; ayrıca her gün sokakta buldukları çok sayıda tanınmamış rakipleri olduğu da soruşturmada ortaya çıktı. Tutuklulukları pek uzun sürmedi. Morel de serbest bırakıldı, çünkü generalin Saint-Loup’ya yazmış olduğu mektup, üstünde “Savaşta şehit düştü” ibaresiyle iade edildi. General, merhuma olan saygısından, Morel’i tekrar cepheye göndermekle yetindi; Morel cepheye cesurca çırpıştı, bütün tehlikeleri atlattı ve savaş bittiğinde, M. de Charlus’ün bir zamanlar onun için nafile almaya uğraştığı nişanı dolaylı yoldan, Saint-Loup’nun ölümü sayesinde kazanarak geri döndü.

Jupien’in otelinde düşürülmüş olan madalyayı hatırlayıp, Saint-Loup’nun, hayatta kalmış olsa, savaşın arkasında bıraktı-

ğı budalalık tortusu ve şan şeref merakı sayesinde, ilk seçimlerde rahatlıkla milletvekili seçilmiş olabileceğini sık sık düşünmüşümdür; bir parmağını kaybetmiş olmanın asırlık önyargıların bir kenara itilmesine ve parlak bir evlilik yapıp aristokrat bir aileye nüfuz edebilmeye imkân tanıdığı o dönemde, bir savaş madalyası, geri hizmette bir büroda kazanılmış bile olsa, Temsilciler Meclisi'ne, hatta neredeyse Académie Française'e kolaylıkla seçilmek için yeterliydi. Saint-Loup milletvekili seçilse, M. Arthur Meyer, "kutsal" ailesi nedeniyle, sel gibi gözyaşı ve mürekkep dökerdi. Ama belki de Robert halkın oyunu almak için halka fazlasıyla samimi bir sevgiyle bağlıydı; yine de nesiller öncesine dayanan asaleti, kesinlikle halkın gözünde demokratik fikirlerini affettirirdi. Saint-Loup bu fikirlerini eski havacılardan oluşan bir mecliste başarıyla savunurdu şüphesiz. Elbette bu kahramanlarla birlikte çok az sayıda üstün zekâlı kişi, onu anlardı. Ama Ulusal Blok'un göz boyaması sayesinde, sürekli yeniden seçilen eski aşağılık siyasetçiler de tekrar piyasaya çıkmıştı. Havacılardan oluşan meclise girmeyi başaramayanlar, hiç değilse Académie Française'e girebilmek için, mareşallerin, cumhurbaşkanının, meclis başkanının vs. oylarını dilenmişlerdi. Bunlar Saint-Loup'yu desteklemezlerdi, ama Jupien'in bir başka müdavimini, rakipsiz seçilen Liberal Eylem adayını destekliyorlardı. Kendisi, savaş çoktan bittiği halde, yedek subay üniformasını üstünden çıkarmıyordu. Milletvekili seçilmesi, onun isminde "birleşmiş" olan bütün gazeteler tarafından, artık görgü gereği ve vergi korkusuyla sadece paçavralar giyen asil ve zengin hanımlar tarafından sevinçle karşılandı; bu arada borsadaki beyefendiler durmadan pırlanta satın alıyorlardı; karıları için değil de, herhangi bir ulusun kredisine güvenleri kalmadığından, elle tutulur bir değere sığınmak amacıyla aldıkları bu pırlantalar, De Beers hisselerinin fiyatında bin franklık artış yaratıyordu. Bütün bu saçmalıklar biraz sinir bozuyordu, ama Bolşevizm'in kurbanları aniden ortaya çıkınca, Ulusal Blok eskisi kadar suçlanmaz oldu; paçavralar içindeki grandüşeslerin kocaları el arabalarında katledilmiş, oğulları aç bırakılmış, yuhalanarak çalıştırılmış, sonra da veba mikrobu taşıdıkları ve hastalığı bulaştırabilecekleri ge-

rekçesiyle kuyulara atılıp üzerleri taşlarla örtülmüştü. Kaçmayı başarabilmiş olanlar, ansızın ortaya çıktılar...

*

Yattığım yeni klinik beni tedavi etmekte birincisinden daha başarılı olamadı; oradan ancak uzun yıllar sonra çıkabildim. Nihayet Paris'e dönmek üzere bindiğim trende, bir zamanlar Guermantes tarafında keşfeder gibi olduğum, sonra Tansonville'de, her gün gece geç vakitte yenen akşam yemeğinden önce Gilberte'le yaptığımız gezintilerde daha da üzülmüş fark ettiğim ve Tansonville'den ayrılmadan bir gün önce, Goncourt günlüğünden birkaç sayfa okurken edebiyatın boşluğu ve yalancılığıyla aşağı yukarı özdeşleştirdiğim, edebi yetenekten yoksun olduğum düşüncesi, bana özgü bir kusur olarak değil de, inanmış olduğum idealin yokluğu olarak bakıldığında belki daha az acı veren, ama daha kasvetli olan ve çok uzun zamandır aklıma gelmemiş olan bu fikir, her zamankinden daha şiddetli bir acıyla benliğimi sarstı. Hatırlıyorum, tren kırın ortasında durmuştu. Güneş demiryolunu izleyen bir dizi ağacın gövdelerini yarıya kadar aydınlatıyordu. "Ağaçlar, diye düşündüm, bana söyleyeceğiniz bir şey kalmadı, soğumuş kalbim sizi ısıtmıyor artık. Oysa tabiatın ortasındayım, ama gözlerim ışıklı alnınızı gölgeli gövdenizden ayıran çizgiyi kayıtsızca, sıkıntıyla kaydediyor. Kendimi şair zannettiğim olduysa da, şimdi şair olmadığımı biliyorum. Belki hayatımın yeni başlayan bu kupkuru döneminde, tabiatın artık bana vermediği ilhamı insanlarda bulabilirim. Ama tabiatı şarkılarımla övme ihtimalimin olduğu yıllar asla geri gelmeyecek." Ne var ki, imkânsız bir ilhamın yerini tutacak bir insanlık gözlemi ihtimaliyle kendimi teselli ederken, aslında sadece bir teselli aradığımı ve bulduğum tesellinin hiçbir değeri olmadığını kendim de biliyordum. Gerçekten bir sanatçı ruhuna sahip olsaydım, batan güneşle aydınlanan bu ağaçtan perde karşısında, neredeyse vagonun basamağına kadar yükselen bayırdaki küçük çiçeklerin karşısında kim bilir ne büyük bir haz duyar, taçyapraklarını sayabildiğim çiçeklerin rengini birçok değerli edebiyatçı gibi tarif etmekten kaçınırdım; insan hissetmediği bir hazzı okura aktarmayı umabilir mi?

Az sonra, bir evin güneşin altın ve turuncu pullarla kapladığı penceresini aynı kayıtsızlıkla seyrettim; son olarak da, saat iyice ilerlemişken, oldukça garip tondaki pembe bir maddeden yapılmış gibi görünen başka bir ev dikkatimi çekti. Ama bütün bu gözlemleri mutlak bir ilgisizlik içinde yapmıştım; sanki bir bahçede yanımda bir hanımla yürürken bir cam levha, biraz ötede de kaymaktaşına benzer bir maddeden bir nesne görmüş, alışılmışın dışındaki rengi beni içinde bulunduğum durgunluktan, can sıkıntısından katiyen çıkarmadığı halde, hanıma nezaketen, bir şey söylemiş olmak ve o ilginç rengi fark ettiğimi göstermek için, geçerken renkli cama ve yalancı mermer parçasına dikkatini çekmiştim. Aynı şekilde, camlardaki alev alev yansımaları ve evin pembe saydamlığını da vicdanımı rahatlatmak için, yanımda yürüyen ve bunlardan benden daha fazla zevk alabilecek birine gösterircesine, kendi kendime gösteriyordum. Ama bu ilginç yansımaları gösterdiğim arkadaş, böyle bir görüntüye bayılacak birçok olumlu insan kadar coşkulu bir yapıya sahip olmasa gerek ki, gösterdiğim renkler onda en ufak bir sevinç uyandırmadı.

Paris'ten uzun süre ayrı kalmış olmama rağmen adımlı listelerinden silmemiş olan eski dostlar bana sadakatle davetiyeler göndermeye devam etmişlerdi; eve döndüğümde, Berma'nın kızı ve damadı onuruna düzenlediği çay davetine ve ertesi gün Guermantes Prensi'nin evinde verilecek öğle sonrası toplantısına birer davetiye bulunca, trende aklımdan geçen kasvetli düşüncelerin de yabana atılmayacak etkisiyle, gitmeye karar verdim. Ne zamandır hep ertesi gün başına oturmayı umduğum meşhur "çalışma"ya uygun biri olmadığımı veya artık uygun olmadığımı ve bu çalışmanın belki de herhangi bir gerçek karşılığı bile bulunmadığına göre, sosyete adamı hayatından kendimi mahrum etmenin bir anlamı olmadığını düşündüm. Aslında bu, tamamen olumsuz bir nedendi ve o sosyete konserine gitmekten beni vazgeçirebilecek nedenleri zayıflatıyordu sadece. Ama gitmeme sebep olan şey, Guermantes ismi oldu; zihnimden yeterince uzun süre uzak kalmış olduğundan, davetiyede bu ismi okuyunca uyanan dikkatim, hafızamın derinliklerinden Guermantes'ların geçmişinin bir kesitini ve o dö-

nemde bu isme eşlik eden beylik orman, uzun saplı çiçek imgelelerini çekip çıkardı ve Guermantes ismi, Combray'de, eve dönüş yolunda L'Oiseau Sokağı'ndan geçerken Guermantes Senyörü Kötü Gilbert'in vitrayını dışarıdan koyu bir cila gibi gördüğüm zamanlar benim için taşıdığı büyüye ve anlama bir kez daha kavuştu. Guermantes'lar, bir an için yine yüksek sosyete mensuplarından farklı, onlarla veya herhangi bir yaşayan insanla, hatta hükümdarla kıyaslanamayacak varlıklar, çocukluğumun geçtiği o kasvetli Combray kasabasının sert ve rüzgârlı havasıyla, o dar sokakta, vitrayın hizasında görülen geçmişin birleşmesinden doğmuş varlıklar olmuşlardı. Guermantes'lara gitmeyi sanki bu sayede çocukluğuma ve çocukluğumun gömülü olduğu hafızamın derinliklerine yaklaşabilirmişim duygusuna kapıldığım için istemiştim. Davetiyeyi tekrar tekrar okudum; sonunda, tıpkı Combray gibi hem çok tanıdık, hem çok esrarengiz olan bu ismi oluşturan harfler isyan edip bağışsızlıklarına kavuştular ve yorgun gözlerime adeta hiç bilmediğim bir isim sundular. Annem de çok sıkılacağını önceden bilerek Mme Sazerat'nın evindeki küçük bir çay davetine gideceği için, Guermantes Prensesi'nin davetine rahatça gidebilirdim.

Artık eski konağında değil, Bois Caddesi'nde, yeni yaptırdığı muhteşem bir konakta oturan Guermantes Prensi'nin evine taksiyle gittim. Sosyete mensuplarının düştüğü hatalardan biri, kendilerine inanmamızı istiyorlarsa, önce kendi kendilerine inanmaları ya da en azından inancımızın temel unsurlarına saygı göstermeleri gerektiğini anlamamalarıdır. Doğru olmadığını bildiğim halde Guermantes'ların kalıtımsal bir hak sayesinde şu veya bu malikânede yaşadıklarına inandığım zamanlar, o sihirbazın veya perinin sarayına nüfuz etmek, sihirli parolayı söylemedikçe geçit vermeyen kapıları açtırmak, bana sihirbazın veya perinin kendisiyle görüşme izni almak kadar zor görünürdü. Bir gün önce tutulmuş olan veya Potel ve Chabot'nun gönderdiği yaşlı hizmetkârın Devrim'den çok önce ailenin hizmetindeki kişilerin oğlu veya torunu olduğuna kendi kendimi inandırmak benim için işten bile değildi; bir ay önce genç Bernheim'dan satın alınmış bir portreyi atalardan

kalma bir portre olarak görme konusunda sonsuz bir iyi niyete sahiptim. Ama büyüler bir kaptan diğerine aktarılamaz, hatıralar da bölünemez; Bois Caddesi'ne taşınarak inancıma temel teşkil eden hayalleri yıkan Guermantes Prensi'nden geriye pek fazla bir şey kalmamıştı. Bir zamanlar ismim söylendiğinde yıkılacağından korktuğum, benim için altında eski büyü ve korkuların hâlâ dolaştığı tavanlar, şimdi benim hiç ilgimi çekmeyen Amerikalı bir ev sahibesinin davetlerine dekor teşkil ediyordu. Elbette nesnelerin kendi başlarına gücü yoktur, onlara biz güç veririz; dolayısıyla, şu anda da, Bois Caddesi'ndeki konağın önünde genç bir burjuva öğrenci, benim bir zamanlar Guermantes Prensi'nin eski konağının önünde yaşadığım duyguların aynılarını yaşıyor olmalıydı. Mesele, onun hâlâ inanç çağında olması, benimse o yaşı geçmiş, inanabilme ayrıcalığını kaybetmiş olmamdı; tıpkı bebeklerin, içtikleri sütü sindirilebilir miktarlara ayırma yeteneğini büyüyünce kaybetmeleri gibi. Bu yüzden, yetişkinler tedbirli davranıp sütü azar azar içmek zorundadırlar, oysa bebekler, soluk bile almadan, durmadan süt emebilir. Guermantes Prensi'nin taşınmasının benim açımdan hiç değilse bir yararı oldu: Davate gitmek üzere bindiğim taksi, ben bir yandan bunları düşünürken, Champs-Élysées'ye giden sokaklardan geçmek zorunda kaldı. O dönemde bu sokaklar çok kötü asfaltlanmıştı, ama oraya girdiğim anda, düşüncelerimden sıyrıldım; bir bahçenin parmaklıklı kapıları açılıp da ansızın arabamız ince bir kumla veya kuru yapraklarla kaplı bir yolda, kayarcasına, kolayca, usulca, sessizce ilerlediğinde benliğimizi sarmalayan huzura gömülmüştüm. Somut olarak tarif ettiğim türden bir şey olmamıştı, ama yeni bir şeyle karşılaştığımız zaman, fark etmeden de olsa, uyum sağlamak için harcadığımız çaba veya dikkate gerek kalmadığından, birdenbire dış engellerin ortadan kalktığını hissettim: O anda geçtiğim sokaklar, bir zamanlar Françoise'la Champs-Élysées'ye giderken geçtiğimiz, ne zamandır unutmuş olduğum sokaklardı. Zemin, nereye gitmesi gerektiğini kendiliğinden biliyordu; direnci kırılmıştı. O âna kadar zahmetle karada ilerlemiş olan bir pilot gibi ansızın "havalanarak", hafızanın sessiz tepelerine doğru yavaşça yükseliyordum. Paris'te bu sokaklar, sanki diğerlerinden

değişik bir maddeden yapılmış gibi, benim için daima farklı olacaktır. Royale Sokağı'nın bir zamanlar Françoise'in o çok sevdiği fotoğrafların satıldığı açık hava tezgâhının bulunduğu köşesine vardığımızda, sanki otomobil geçmişteki yüzlerce dönüşün çekimine kapılarak kendiliğinden mecburen dönecekmiş gibi geldi bana. O gün sokakta gezinen insanlarla aynı sokaklardan değil, kaygan, hüznü ve huzurlu bir geçmişten geçiyordum. Aslında onca farklı geçmişten oluşuyordu ki, hüznümün sebebinin Gilberte'le karşılaşmayı umduğum, ama gelmemesinden korktuğum yürüyüşlerle mi, Albertine'le Andrée'nin birlikte gittiklerini öğrendiğim bir evin yakınlığıyla mı, yoksa öğle yemeğinden sonra aceleyle, heyecanla, henüz zamkı kurumamış *Phaidra* ve *Siyah Domino* afişlerine bakmaya giderken geçtiğim yol gibi yüzlerce kez, artık var olmayan ve meyve vermemiş bir tutkuyla geçtiğimiz bir yolun taşıdığı felsefi hiçlik anlamıyla mı bağlantılı olduğunu kestiremiyordum. Champs-Élysées'ye vardığımızda, Guermantes'larda verilen konserin tamamını dinlemeyi pek istemediğimden, taksiyi durdurdum; tam inip biraz yürümeye hazırlanıyordum ki, durmakta olan bir başka otomobilin görüntüsü beni olduğum yere çiviledi. Sabit bakışlı, beli bükülmüş bir adam, arka koltuğa oturmamış da, yerleştirilmişti sanki; uslu durması tembihlenmiş bir çocuğun gayretini andıran bir çabayla dik durmaya çalışıyordu. Ama hasır şapkasının altından, bir orman gibi bembeyaz asi saçları fışkırıyordu; çenesinden aşağı, parklardaki nehir tanrısı heykellerinin karla kaplı halini hatırlatan beyaz bir sakal uzanıyordu. Onun için her yere koşuşturan Jupien'in eşliğindeki M. de Charlus'tu bu; benim haberim yokken beyin kanaması geçirmişti, şimdi nekahet dönemindeydi (bana sadece gözlerinin artık görmediği söylenmişti, oysa bu geçici bir rahatsızlık olsa gerekti, çünkü şimdi gayet iyi görüyordu); ya önceleri saçını boyuyordu ve şimdi bunun için kendini yorması yasaklanmıştı ya da daha büyük olasılıkla geçirdiği beyin kanaması, tıpkı kimyasal bir çökelti gibi, saçının ve sakalının şimdi saf gümüş olan tellerini gayzerler gibi fışkırtan madeni görünür kılmış, parlatmış, tahttan indirilmiş yaşlı prense bir Kral Lear'ın Shakespearevari ihtişamını kazandırmıştı. Gözleri

de bu toplu sarsıntının, başında oluşan madeni değişimin dışında kalmamış, ama tersine bir süreç izleyip parıltısını tamamen kaybetmişti. Ama asıl dokunaklı olan, bu kaybolan parıltının manevi gurur olduğunun ve M. de Charlus'un fiziksel, hatta zihinsel hayatının eskiden bunlarla bir bütün oluşturan aristokrat kibrinden daha uzun ömürlü olduğunun hissedilmesi idi. Tam o esnada, muhtemelen bizler gibi Guermantes Prensi'nin evine gitmekte olan, baronun prens için yeterince seçkin bulmadığı Mme de Saint-Euverte, bir faytonun içinde önümüzden geçti. Barona bir çocuk gibi bakan Jupien, geçen bir tanıdık, Mme de Saint-Euverte olduğunu fısıldadı kulağına. M. de Charlus derhal, müthiş bir gayret sarfederek, ama zorlandığı bütün hareketleri yapabildiğini kanıtlamak isteyen bir hastanın azmiyle şapkasını çıkardı, eğildi ve Fransa Kraliçesi'ni selamlarmış gibi saygıyla selamladı Mme de Saint-Euverte'i. Belki de böyle bir selamı vermenin zorluğu, M. de Charlus'un nazarında o selamı vermek için bir nedendi; hastaya acı veren bir hareket, yapan açısından iki kat övgüye değer, yöneldiği kişi açısından da iki kat gurur okşayıcı olduğundan, bunun iyice etkili olacağını biliyordu; hastalar da krallar gibi nezaketi abartırlar. Belki ayrıca baronun hareketlerinde, omurilik ve beyin hastalıklarının ardından ortaya çıkan koordinasyon bozukluğu hâlâ mevcuttu ve hareketleri amaçladığı ölçüyü aşıyordu. Ama benim bu hareketlerde daha çok gördüğüm şey, ölümün gölgesine girmiş insanlarda görülen son derece çarpıcı bir şey, neredeyse fiziksel bir yumuşama ve hayatın gerçeklerinden sıyrılmaydı. Saçlarında gümüş damarlarının açığa çıkması, bütün sosyal ilişkileri altüst eden, en gururlu görünen snobizmi Mme de Saint-Euverte'in karşısında küçük düşüren, en bayağı bir Amerikalı kadın karşısında küçük düşürebilecek (baronun o âna kadar ulaşılmaz olan nezaketini nihayet kendisine sunabilecek) olan bu bilinçdışı sosyal tevazu kadar derin bir değişimin göstergesi değildi. Çünkü baron hâlâ hayattaydı ve hâlâ düşünüyordu; zekâsı zarar görmemişti. Baronun Mme de Saint-Euverte'e verdiği saygılı, mütevazı selam, dünyevi ihtişama düşkünlüğün ve insanların gururunun ne kadar kırılan ve geçici olduğunu, Oidipus'un çiğnenen gururunu anla-

tan Sophokles korosundan, ölümün kendisinden ve ölüme ilişkin herhangi bir cenaze nutkundan daha iyi anlatıyordu. O güne kadar Mme de Saint-Euverte'le aynı sofraya oturmayı asla kabul etmeyen M. de Charlus, şimdi onu yerlere kadar eğilerek selamlıyordu. Belki selamladığı kişinin mevkisini bilemediğinden (beyin kanaması, hafızanın diğer bölümleri gibi sosyal ilişkileri düzenleyen kuralları da alıp götürebilir), belki de geçmekte olan hanımın kim olduğunu tam çıkartamadığı için başka koşullarda tepeden bakacağı birine görünürde tevazuyla yaklaşmasına sebep olan hareketlerindeki koordinasyon eksikliğiyle selam veriyordu. Selamı annesinin talimatı üzerine yetişkinlere selam vermeye gelen bir çocuğun çekingen nezaketini hatırlatıyordu. Zaten M. de Charlus de bir çocuğa dönüşmüştü, ama çocukların gururundan yoksundu.

Nasıl ki Mme de Saint-Euverte'e selam vermeyi reddetmek eskiden baronun snobizminin doruk noktası idiyse, Mme de Saint-Euverte için de snobizmin doruk noktası, M. de Charlus'un selamını kabul etmektir. M. de Charlus, bir Mme de Saint-Euverte'in nazarında kişiliğinin özü olan ulaşılmazlığı ve yapmacıklığı tek bir hareketle sildi; özenli bir çekingenlikle, ürkek bir şevkle çıkardığı şapkasının altından fırlayan gümüşü saçlar, başını saygıyla açık tuttuğu süre boyunca bir Bossuet belagatiyle dalgalandı. Baron Jupien'in yardımıyla otomobilden indiğinde kendisini selamladım; benimle hızlı hızlı, ama o kadar alçak sesle konuşuyordu ki, söylediklerini anlayamıyordum; sonunda, sözünü üçüncü kez tekrarlattığımda, sabrının taşıdığını belirten bir hareket yaptı; bu hareketin çehresinde öncelikle görünen, muhtemelen geçirdiği felcin kalıntısı olan soğukkanlılıkla zıtlığı beni şaşırttı. Fısıltı halindeki konuşmasına nihayet alışınca, hastanın zekâsında en ufak bir değişiklik olmadığını anladım.

Aslında, en az iki M. de Charlus vardı. Bunlardan biri, entelektüel olanı, sürekli afaziye yaklaştığından, hep kelimeleri, harfleri şaşırdığından şikâyet ediyordu. Ama gerçekten bir hafta yaptığı zaman, bilinçaltısındaki diğer M. de Charlus, birincisi merhamete ne kadar muhtaçsa, karşısındakini kıskandırmayı o kadar isteyen ve birincinin küçümseyeceği cilveler yapan

ikinci M. de Charlus, başlamış olduğu cümleyi derhal, müzisyenlerin bocaladığını fark eden bir orkestra şefi gibi durduruyor, müthiş bir maharetle, cümlenin devamını aslında yanlışlıkla söylenmiş olan, ama bilhassa seçmiş gibi yaptığı kelimeye bağlıyordu. Hafızası bile mükemmeldi; ayrıca zihin açıklığını aynen koruduğunu veya yeniden kazandığını kanıtlamak için, yorucu bir çaba gösterip bana ilişkin önemsiz eski hatıralar bulup çıkarıyordu. Mesela başını, gözlerini hiç oynatmadan, hat-ta tonlamasında en ufak bir değişiklik yapmadan, “Bakın, şu direğe asılı afiş sizi Avranches’ta, pardon yanıldım, Balbec’te ilk gördüğümde önünde durduğum afişe benziyor” diyordu. Gerçekten de aynı ürünün reklamıydı.

Nasıl ki bütün perdeleri kapalı bir odada ilk anda hiçbir şey göremezsek, M. de Charlus’un söylediklerini de ilk anda anlamakta zorluk çekmiştim. Ama gözlerin karanlığa alışması gibi, kulaklarım da çok geçmeden o alçak sese alışmıştı. Ayrıca sanırım baron konuştuğu sesi de biraz yükselmişti; belki sesinin güçsüzlüğü kısmen sinirsel bir endişeden kaynaklanıyor ve başkasıyla konuşurken dikkati dağılınca artık bu konuyu düşünmediği için endişesi de kalmıyordu; belki de aksine, sesinin zayıflığı gerçek durumunun göstergesiydi ve konuşma sırasında sahte, geçici ve esasen zararlı bir heyecanla güçleniyor, yabancıların, “Sağlığı çok daha iyi, hastalığını düşünmemesi gerek” demesine sebep oluyor, ama aksine, çok geçmeden yeniden kendini gösteren hastalığını ilerletiyordu. Sebebi ne olursa olsun, baron o anda (benim uyum gösterdiğim göz önüne alındığında bile) havanın kötü olduğu günlerde gelgitle yükselen denizin küçük, çarpık dalgalarını savuruşu gibi, kelimeleri daha büyük bir güçle savuruyordu. Geçirdiği hastalığın etkisiyle, sözlerin gerisinde, birbirine sürtünen çakılların sesine benzer bir ses işitiliyordu. Herhalde hafızasını kaybetmediğini iyice kanıtlamak için, geçmişten söz etmeyi sürdürüyor, geçmiş günleri karamsarlıkla, ama hüzünlenmeden anıyordu. Ailesinin veya arkadaş çevresinin ölmüş olan üyelerini bir bir sayıyor, görünüşe bakılırsa, artık hayatta olmamalarına üzülmekten çok, onlardan daha uzun yaşamış olmaktan tatmin duyuyordu. Onların ölümünü andıkça, sağlığına kavuş-

makta olduğunun daha fazla bilincine varıyordu sanki. Neredeyse muzafferane bir katılıkla, tekdüze bir tonda, hafifçe kekeleyerek, mezardan çıkar gibi boğuk bir sesle, “Hannibal de Bréauté: Öldü! Antoine de Mouchy: Öldü! Charles Swann: Öldü! Adalbert de Montmorency: Öldü! Boson de Talleyrand: Öldü! Sosthène de Doudeauville: Öldü!” diyordu. Ve her defasında, bu “öldü” kelimesi, adeta onları mezarlarında iyice derine mıhlamaya kararlı bir mezar kazıcısının attığı, giderek ağırlaşan bir kürek dolusu toprak gibi, bu ölümlerin üstüne yığılıyordu.

Uzun süren bir hastalıktan yeni kalktığı için Guermantes Prensesi’nin davetine gitmeyen Létourville Düşesi o esnada yürüyerek yanımızdan geçiyordu; beyin kanaması geçirdiğini bilmediği baronu görünce, selam vermek üzere durdu. Ne var ki, kendi geçirdiği hastalık, başkalarının hastalıklarına karşı daha fazla anlayış değil, bir sabırsızlık, belki epeyce bir merhamet de içeren sinirli bir huysuzluk ve tahammülsüzlük yaratmıştı düşeste. Baronun bazı kelimeleri güçlkle ve yanlış telaffuz ettiğini, kolunu zor hareket ettirdiğini görünce, böylesine dehşet verici bir olayı açıklamamızı beklercesine, bir Jupien’e, bir bana bakmaya başladı. Biz bir şey söylemeyince, M. de Charlus’un kendisine hüzünlü, ama aynı zamanda sitemkâr gözlerle, uzun uzun baktı. Sokakta karşısına kravatsız veya ayakkabısız çıkmışçasına tuhaf bir durumda bulunduğu için baronu kınar gibiydi adeta. M. de Charlus tekrar bir telaffuz hatası yapınca, düşesin hem ıstırabı, hem de öfkesi arttı, “Palamède!” derken sesindeki soru işareti ve hiddet, bir dakika bile beklemeye tahammülü olmayan, kendilerini içeri alıp özür dileyerek derhal giyinip geleceğinizi söylediğinizde, özür dileyerek değil, suçlayarak, sanki rahatsız edilen kişi suçluymuş gibi, acı acı, “Ya, rahatsız ediyorum demek!” diyen aşırı sinirli insanları hatırlatıyordu. Sonunda, iyice incinmiş bir edayla, barona, “Evinize dönseniz daha iyi olur” diyerek yanımızdan ayrıldı.

M. de Charlus, biz Jupien’le biraz yürürken bir koltuğa oturup dinlenmek istediğini söyledi ve zorlanarak cebinden dua kitabı gibi görünen bir kitabı çıkardı. Baronun sağlığı konu-

sunda Jupien'den ayrıntılı bilgi alma fırsatı bulduğuma memnundum. “Sizinle sohbet etmek benim için büyük mutluluk, beyefendi, dedi Jupien, ama ancak meydana kadar gidebileceğiz. Tanrı'ya şükür, baron artık iyi, ama uzun süre yalnız bırakmaya korkuyorum, her zamanki gibi aşırı merhametli, varını yoğunu başkalarına verir; hem ayrıca bir delikanlı kadar çapkın, gözlerimi dört açmak zorundayım. —Hele kendisi gözlerine kavuştuktan sonra, dedim, kör olduğunu duyup çok üzölmüştü. —Felç gözlerini etkiledi gerçekten de, hiç görmüyordu. Düşünebiliyor musunuz, tedavisi sırasında (ki çok yararını gördü) aylar boyunca doğuştan kör bir adam gibiydi —Hiç değilse bir açıdan kendisini gözlemek zorunda kalmamışsınızdır o sıralar. —Yok canım, bir otele vardığımız anda, şu veya bu görevlinin nasıl biri olduğunu soruyordu. Hepsinin çok feci tipler olduğunu söylüyordum. Ama herkesin çirkin olamayacağını, ara sıra ona yalan söylediğimi pekâlâ seziyordu. Eski hovarda! Ayrıca sezgileri de çok güçlüydü, belki sesinden anlıyordu, bilemiyorum. Beni yollamak için hemen acil bir iş ayarlardı. Bir gün —bunu anlattığım için kusura bakmayın, ama bir keresinde Utanmazlık Tapınağı'na tesadüfen gelmiştiniz, sizden saklamamın anlamı yok—” (bildiği sırları ifşa etmekten öteden beri hoşlanması, Jupien'in oldukça sevimsiz bir özelliğiydi) “dediğim gibi, bir gün, bu sözümona acil işlerden birini halletmiş dönüyordum, üstelik bilhassa ayarlandığını tahmin ettiğim için acele etmiştim; baronun odasına yaklaştığımda, içeriden ‘Ne?’ diyen bir ses duydum. Baron, ‘Nasıl yani, ilk defa mıydı bu?’ diye karşılık verdi. Kapıyı çalmadan içeri girdiğimde ne görsem beğenirsiniz! Baron (o dönemde gözleri hiç görmüyordu), daha on yaşında olmayan bir çocukla beraberdi; eskiden daha ziyade olgun erkeklerden hoşlanırdı, ama çocuğun yaşına göre aşırı kalın olan sesi onu yanıltmıştı.”

Duyduğuma göre M. de Charlus o dönemde hemen her gün zihinsel çöküntü nöbetleri geçiriyormuş; nöbetler sayıklama şeklinde değil de, varlığını veya katı görüşlerini unuttuğu kişilerin yanında normal olarak gizlediği fikirlerini, örneğin Alman taraftarlığını yüksek sesle bildirme şeklinde kendini gösteriyormuş. Savaşın üzerinden onca zaman geçtiği halde, kendi

ulusu olarak gördüğü Almanlar'ın yenilgisine hayıflanıyor, gururla, "Ne var ki, bunun intikamını kesinlikle alacağız; direniş ve örgütlenme konusundaki üstünlüğümüzü kanıtladık zaten" diyormuş. Bazen de itirafları farklı bir yöne sapıyor, öfkeyle haykırıyormuş: "Lord X veya *** Prensi yine gelip dünkü sözlerini tekrarlamasın, çünkü, onlara 'Kendinizin de en az benim kadar işin içinde olduğunuzu biliyorsunuz' dememek için kendimi zor tuttum". Söylemeye gerek yok, M. de Charlus, "gidip geldiği" bu anlarda, Alman taraftarlığına veya başka konulara ilişkin itiraflarda bulunduğu, Jupien veya Guermantes Düşesi gibi orada bulunan bir yakını ihtiyatsızca konuşmasını yarıda kesip, o kadar samimi ve ketum olmayan diğer kişilere zorlama ama şerefli bir yorum sunuyormuş.

"Aman Tanrım! diye haykırdı Jupien. Uzaklaşmayalım demekte haklıymışım, genç bir bahçıvanla sohbete girişmenin bir yolunu bulmuş bile! Hoşça kalın beyefendi, sizinle vedalaşıp artık koca bir bebek olan hastamı bir an bile yalnız bırakmasam daha iyi olacak."

Guermantes Prensesi'nin evine varmadan az önce yine tak-siden indim ve bir gün önce, Fransa'nın en güzel manzaralarından biri kabul edilen kırlarda, ağaç gövdelerinde gölgeyle ışığı ayıran çizgiyi nasıl bir bıkkınlık ve sıkıntıyla izlediğimi düşünmeye koyuldum tekrar. Elbette bu durumdan çıkarmış olduğum mantıki sonuçlar şimdi bana aynı derecede acı vermiyordu. Sonuçlar değişmemiştir. Ama alışkanlıklarımdan farklı bir şey yaptığım, farklı bir saatte dışarı çıktığım, yeni bir yere gittiğim her sefer olduğu gibi, belirgin bir haz duyuyordum. O anda bu haz, Mme de Guermantes'in evindeki bir öğle sonrası davetine gitmek, son derece havai bir zevk gibi geliyordu bana. Ama havai zevkler dışında bir şey başaramayacağımı artık bildiğime göre, kendimi onlardan mahrum etmemin ne anlamı vardı? Dünkü tasviri yapmaya çalışırken, yeteneğin tek değilse bile başlıca ölçütü olan coşkuyu katiyen hissetmediğimi hatırlatıyordum kendi kendime. Hafızamda başka "enstantane"ler, bilhassa Venedik enstantaneleri bulmaya çalışıyordum, ama bu kelimenin kendisi bile, Venedik'i bir fotoğraf sergisi kadar sıkıcı hale getirmeye yetiyordu; nasıl bir gün önce titiz ve karamsar

bakışlarla gözlediğim şeyi o anda tasvir edemediysem, şimdi de eskiden gördüklerimi tasvir edecek hevesi, yeteneği içimde bulamıyordum. Bir iki dakika sonra, ne zamandır görmediğim birçok dost, artık böyle inzivaya çekilmememi, onlara zaman ayırmamı rica edecekti muhtemelen. Ricalarını geri çevirmem için hiçbir neden yoktu, çünkü artık hiçbir işe yaramadığım, edebiyatın belki yeteneksiz olduğum için benim yüzümden, belki de eğer gerçekten zannettiğim kadar gerçeklik içermiyorsa, edebiyatın kendisi yüzünden bana mutluluk getirmeyeceği kanıtlanmıştı.

Bergotte bana, “Hastasınız diye size acımak yanlış olur, çünkü zihinsel mutluluğa sahipsiniz” dediğinde benim hakkımda ne kadar yanlışmıştı! Bu kısır bilinç mutluluktan ne kadar yoksundu! Hatta şunu da ekleyebilirim ki, ara sıra –zihinsel olmayan– bazı hazlar duysam da, bunları her defasında başka bir kadına harcıyordum; dolayısıyla, kader şimdiden sonra bana yüz yıllık, üstelik sağlıklı bir ömür bağışlasa bile, bu zaten anlamsızca uzayıp giden bir hayatı uzatmaktan başka işe yaramayacaktı, oysa bu hayatın devam etmesi bile anlamsızken, uzun süre devam etmesinin ne yararı olabilirdi? “Zihinsel mutluluklar”a gelince, keskin görüşlü gözlerimin, doğru mantığının hiçbir zevk almadan yaptığı bu verimsiz, kuru saptamalara zihinsel mutluluk adı verilebilir miydi?

Ne var ki, bazen her şeyin bitmiş gibi görüldüğü bir anda, bizi kurtarabilecek bir uyarı gelir; hiçbir yere açılmayan bütün kapıları çalmışken, yüz yıl boyunca nafile aradığımız, istediğimiz yere açılan yegâne kapıya bilmeden çarparız ve kapı açılır.

Sözünü ettiğim karamsar düşünceleri kafamda evirip çevirirken Guermentes Konağı’nın avlusuna gelmiş, o dalgınlıkla, ilerlemekte olan bir otomobili görmemiştim; sürücü haykırınca, son anda hızla kenara çekildim ve o telaşla, garajın önündeki çarpık döşeme taşlarına takılıp tökezledim. Ama tam dengemi bulup ayağımı öncekine göre biraz alçaktaki bir taşın üzerine bastığım anda, hayal kırıklığım tamamen dağılarak yerini hayatımın çeşitli dönemlerinde, Balbec civarında yaptığımız bir araba gezintisinde bana tanıdık gelen ağaçları görünce, Martinville çan kulelerini gördüğümde, çaya batırılan bir mad-

lenin tadında, daha önce sözünü ettiğim ve Vinteuil'ün son eserlerinde adeta sentezini bulduğum çok çeşitli duyumlar sayesinde yaşamış olduğum mutluluğa bıraktı. Tıpkı madlenin tadını aldığım andaki gibi, geleceğe ilişkin bütün endişelerim, bütün zihinsel kuşkularım dağılmıştı. Edebi yeteneğimin gerçekliğine ve hatta edebiyatın gerçekliğine ilişkin az önce içimi kemiren şüpheler, sanki büyü marifetiyle yok olmuştu.

Yeni bir mantık yürütmediğim, inandırıcı bir kanıt bulmadığım halde, az önce çözümsüz olan sorunların hiçbir önemi kalmamıştı. Ama bu sefer, çaya batırılmış madleni yediğim günkü gibi sebebini bilmemeye razı olmayacaktım kesinlikle. Tattığım mutluluk, madleni yerken yaşadığım ve o zaman derindeki nedenlerini araştırmayı ertelediğim mutluluğun tıpatıp aynısıydı. Aradaki fark, uyanan imgelerdeki tamamen maddi farktı; derin bir mavilik gözlerimi sarhoş ediyor, etrafımda serinlik, göz kamaştırıcı ışık izlenimleri dönüp duruyordu; tıpkı madleni yerkenki gibi kıpırdamaya cesaret edemedim bu izlenimleri yakalamaya, hatırlattığı şeyi yaklaştırmaya çalışırken, etraftaki sayısız sürücüyü güldürme pahasına da olsa, bir ayağım yüksekteki taşın, öteki ayağım alçaktaki taşın üzerinde, az önceki gibi sendeleyerek durmaya devam ediyordum. Bu adımı sadece somut olarak attığımda çabam boşa çıkıyordu; ama Guermentes davetini unutup bu duruşun bana hangi hissi hatırlattığını bulmayı başarinca, o göz kamaştırıcı, belirsiz izlenim, “Gücün varsa beni geçerken yakala, sana sunduğum mutluluk bilmecesini çözmeye çalış” dercesine tekrar yanımdan geçip gidiyordu. Bu izlenimi bir anda tanıdım: Venedik'ti; Venedik'i tasvir etme çabalarım, hafızamdaki sözde enstantaneler hiçbir anlam ifade etmemiş, buna karşılık bir zamanlar San Marco Bazilikası'nın vaftiz bölmesinde, biri alçak, biri yüksek iki döşeme taşına bastığımda yaşadığım his, o günkü bütün izlenimlerle birlikte şimdi geri gelmişti; unutulmuş günler dizisinin içinde, ait oldukları yerde durup bekleyen bütün o duygular, ani bir tesadüf tarafından zorla ortaya çıkarılmıştı. Aynı şekilde, madlenin tadı da bana Combray'yi hatırlatmıştı. Peki ama, bu Combray ve Venedik imgeleri, niçin bana kesinliği andıran bir mutluluk vermiş, başka kanıtlara gerek kalmadan ölüme kayıtsız kalmama yetmişti?

Bir yandan bu soruyu kendime sorup bu kez cevabını bulmaya karar verirken, bir yandan da Guermantes Konağı'na girdim, çünkü öncelik manevi görevlerimizde değil, görünürde oynadığımız roldedir daima ve benim o günkü rolüm de, misafir rolüydü. Ne var ki, birinci kata geldiğimde, bir uşak çalınmakta olan parça bitinceye kadar büfeye bitişik küçük çalışma-oturma odasında beklememi rica etti; prenses parça icra edilirken kapıların açılmasını yasaklamıştı. O anda, farklı yükseklikteki iki döşeme taşının uyarısını pekiştiren ve beni görevimde sebat etmeye teşvik eden ikinci bir uyarı geldi. Bir hizmetkâr, gürültü etmemeye çalıştığı halde, elindeki kaşığı bir tabağa çarpmıştı. Farklı yükseklikteki döşeme taşlarının yaşattığı mutlulukla bir kez daha sarmalandım; yine sıcak havayla ilişkili, ama çok farklı bir duyguydu bu; duman kokusuyla karıştı ve yakındaki bir ormanın serin kokusuyla hafifleyen bir ısıydı; bana bu kadar hoş gelen şeyin bir gün önce gözlemekten ve tasvir etmekten sıkıntı duyduğum ağaç dizisi olduğunu anladım; sersemlemiş bir halde, tren vagonunda bir bira şişesini açmakta olduğum duygusuna kapılmıştım, çünkü tabağa çarpan kaşık sesi, kendimi toparlamama fırsat vermeden, küçük bir korunun yakınında trenimiz durduğunda görevlinin çekiçle vurarak tekerleği düzeltirken çıkardığı sesi yeniden işittiğim yanılığını yaşatmıştı bana. Ardından, sanki beni yılgınlığımdan kurtarıp edebiyata olan inancımı tazelemeyi görev bilen işaretler çoğaldıkça çoğalmaya kararlıymışlar gibi, uzun süredir Guermantes Prensi'nin hizmetinde olan bir uşak beni tanıdı ve ben büfeye gitme zahmetine katlanmayayım diye, bulunduğum çalışma odasına bir tabak kuru pastayla portakal suyu getirdi; uşağın verdiği peçeteyle ağzımı sildiğim an, tıpkı kendisini uzaklara taşıyacak uysal bir cini yalnız kendisinin göreceği şekilde ortaya çıkaracak olan hareketi bilmeden yapan *Binbir Gece Masalları* kahramanı gibi, benim de gözlerimin önünden yeni bir gök mavisi imge geçti; ama bu, kubbeler halinde kabaran, katışıksız ve tuzlu bir mavilikti; o kadar güçlü bir izlenimdi ki, o anda yaşadığım ânın gerçek zamana ait olduğunu düşündüm; gerçekten Guermantes Prensesi tarafından ağır lanacağını mı, yoksa her şeyin başıma mı yıkılacağını bi-

lemediğim günkünden daha şaşkın bir haldeydim, hizmetkârın sahile bakan pencereyi a tığını ve her şeyin beni aşağı inip yükselmiş denizde mendirek boyunca gezinmeye davet ettiğini sanıyordum; ağızımı silmek için aldığım peçete, Balbec'e vardığım ilk gün, pencerenin önünde zar zor kurulandığım havluy-la tıpatıp aynı sertlikte, aynı şekilde kolalanmış bir pe eteydi ve  imdi, Guermentes Konağı'nın çalışma odasında, yüzeyinin kıvrımlarının arasına yayılmış, tavuskuşu kuyruğunu andıran mavili ye illi bir denizi karşımda a arak sergiliyordu. Bana mutluluk veren şey sadece bu renkler değıl, hayatımın onları taşıyan, muhtemelen onlara yönelik bir  zlem içeren bir  anıydı; Balbec'te belki yorgunluk veya h z n duygusu yüzünden tadını çıkaramadığım o an, şimdi dış algıdaki bütün kusurlardan arınmış, saf ve soyut halde beni mutlulukla dolduruyordu.

 alınan parça her an bitebilir, salona girmek zorunda kalabilirdim. Bu yüzden, birkaç dakika içinde  c kere yaşadığım birbirine eş hazların doğıasını mümkün olduğı kadar hızlı   z-meye ve bunlardan çıkarmam gereken dersi anlamaya  alı ı-yordum. Bir şeyden edindiğimiz gerçek izlenimle onu kasten kafamızda canlandırmaya çalışırken yarattığımız sahte izle-nim arasındaki müthiş farkın üzerinde durmuyordum; Swann'ın bir zamanlar, sevildiğı günlerden sözlerinin gerisin-de o günlerden başka bir şey g rd ğı için, nasıl görece bir ka-yıtsızlıkla söz edebildiğini, buna karşılık, Vinteuil' n c mlec-iğinin, o günleri kendisine aynen, tıpkı bir zamanlar yaşadığı şekilde hissettirerek yarattığı ani ıstırabı hatırlıyor ve farklı yükseklikteki döşeme taşlarının, peçetenin sertliğinin ve mad-lenin tadının bende uyandırdığı duygunun tekdüze bir hafıza-nın yardımıyla Venedik'e, Balbec'e ve Combray'ye ilişkin, ha-tırlamaya defalarca çalıştığım şeyle hiç ilgisi olmadığını gayet iyi anlıyordum; hayatın bazı anlarda çok güzel g r nd ğı hal-de, başka zamanlar hayatın kendisinden çok farklı, ondan hiç-bir iz taşımayan şeylere dayanarak yargıladığımız ve k   mse-diğimiz için vasat olarak algılanabileceğini anlıyordum. En fazla, bir yan fikir olarak, gerçek izlenimlerin birbirinden fark-lılığının –hayatın tekdüze bir tasvirinin gerçeğe niçin uygun olamayacağını açıklayan farklılıkların– neden kaynaklandığı-

nı anlayabiliyordum: Hayatımızın bir döneminde söylemiş olduğumuz sıradan bir söz, yapmış olduğumuz en önemsiz hareket, mantiken o söze veya harekete bağlı olmayan şeylerle çevrelenmiştir, onların yansımaları üzerinde taşır; akıl yürütmek için kendilerine ihtiyaç duymayan zihnimiz tarafından ayıklanmış olan bu şeyler –burada bir kır lokantasının çiçekli duvarında batan güneşin pembe parıltısı, açlık duygusu, kadınlara yönelik arzu, lüks zevki; şurada sabah denizinin mavi kıvrımlarının sarmaladığı, su perilerinin omuzları gibi kısmen görünen müzik cümleleri– en basit davranış ve hareketlerin bile içinde saklandığı ve her biri farklı renkte, farklı kokuda, farklı ısıdaki nesnelerle dolu yüzlerce kapalı şişe gibidir; üstelik bu şişeler, sadece rüyalarımız ve düşüncelerimiz açısından da olsa, sürekli değiştiğimiz yılların geniş yelpazesinde, farklı yüksekliklerde bulunduklarından, birbirinden son derece değişik atmosferler içerdikleri duygusunu yaşatırlar bize. Gerçi bu değişiklikler biz hissetmeden gerçekleşmiştir, ama aniden karşımıza çıkan hatırayla şimdiki halimiz arasındaki mesafe, tıpkı farklı yılların, yerlerin ve saatlerin hatıraları arasındaki mesafe gibi o kadar büyüktür ki, belirgin özellikleri olmasa bile, birbiriyle kıyaslanamazlar. Evet, hatıra eğer unutuş sayesinde, kendisiyle şimdiki an arasında herhangi bir bağ, bir köprü kuramadan, kendi yerinde ve tarihinde kalmış, bir vadinin dibinde veya bir tepenin doruğunda uzaklığını korumuş, tecrit edilmişse, bize ansızın taze bir soluk getirir, çünkü bu eskiden soluduğumuz bir havadır; şairlerin cennette nafile aradığı bu temiz hava, ancak daha önce solunmuşsa bu derin yenilenme duygusunu yaşatabilir, çünkü gerçek cennetler kayıp cennetlerdir.

Bu arada, girişmeye bilinçli olarak karar vermesem de, kendimi o zamandan hazır hissettiğim sanatsal çalışmada bu farklılıkların büyük zorluklar yaratacağını düşünüyordum. Çünkü eserin çeşitli bölümleri için farklı malzemeler kullanmam gerekecekti; bahçeye açılan restoranda sıcaklığın çözülmeye, düşmeye, yere inmeye başladığı, güneşin son ışınları hâlâ duvardaki gülleri aydınlatırken gökyüzünde son suluboya renklerinin hâlâ görülebildiği o Rivebelle akşamlarını tasvir edeceksem, de-

niz kıyısındaki sabahların veya Venedik'teki öğle sonralarının hatıraları için kullanacağım malzemedен epeyce farklı, yeni, kendine has bir saydamlığa, bir tınıya sahip, yoğun, serinletici, pembe bir malzeme bulmalıydım.

Bütün bunların üzerinden süratle düşünüp geçiyordum, çünkü öncelikle yaşadığım mutluluğun ve kendini kabul ettirishindeki kesinliğin sebebini araştırmam gerekiyordu; geçmişte bu araştırmayı ertelemiştim. Bu sefer bana mutluluk veren çeşitli izlenimleri birbiriyle karşılaştırarak bu mutluluğun sebebini tahmin etmeye başlamıştım; hepsinin ortak özelliği, tabağa çarpan kaşık sesini, döşeme taşları arasındaki yükseklik farkını, madlenin tadını hem şimdiki anda hem de uzak bir geçmişte hissetmemdi; o kadar ki, geçmiş şimdiki zamana el koyuyor, hangisini yaşamakta olduğum konusunda beni tereddüde düşürüyordu; aslında, bu izlenimlerden haz duyan benliğim izlenimin hem geçmişteki bir günde, hem de şimdi sahip olduğu ortak özellikten, zamandışı oluşundan haz duyuyordu; bu benlik sadece şimdiki zamanla geçmiş arasındaki bu özdeşlikler sayesinde, yaşayabileceği yegâne ortamda bulunabileceği ve nesnelerin özünü tadabileceği zaman, yani zamanın dışında ortaya çıkıyordu. Bilinçsiz olarak küçük madlenin tadını tanıdığım anda ölüm konusundaki endişelerimin dağılması bu şekilde açıklanabilirdi, çünkü o andaki benliğim zamandışı bir benlikti, dolayısıyla gelecekteki değişimlere kayıtsızdı. Bu benlik sadece nesnelerin özülle besleniyordu ve hayal gücü için içine girmedeği için duyuların bu özü kendisine sunamadığı şimdiki zamanda besinini sağlayamıyordu; eylemin yöneldiği gelecek, bize bu özü bağışlar. Bu benlik, sadece ve sadece eylemin, anlık hazzın dışında, bir benzerlik mucizesi sayesinde şimdiki zamandan kurtulabildiğimde belirmiş, kendini göstermişti bana. Hafızamın ve zihnimin asla başaramadığı şeyi, eski günleri, kayıp zamanı yakalamamı bir tek bu benlik sağlayabilirdi.

Belki de az önce, Bergotte'un zihinsel hayatın mutlulukları konusunda söylediklerini yanlış bulmamın nedeni, o esnada "zihinsel hayat" diye adlandırdığım şeyin zihinsel hayatla, şu anda içimde var olan şeyle ilgisiz mantıksal çözümler olmasıy-

dı – aynı şekilde, gerçeklikten yoksun bazı hatıralara dayanarak değerlendirdiğimde, dünyayı ve hayatı sıkıcı bulmuştum, oysa şimdi, geçmişe ilişkin gerçek anlar üç kez içimde canlandıktan sonra, müthiş bir yaşama arzusu duyuyordum.

Geçmişe ilişkin gerçek anlardan mı ibarettiler? Belki çok daha fazla bir şey, hem geçmişe, hem şimdiki âna ilişkin, ikisinden de daha temel şeylerdiler. Hayatım boyunca kim bilir kaç kez, gerçeklik beni hayal kırıklığına uğratmıştı, çünkü onu algıladığım anda, güzelliğin tadına varabilecek tek organ olan hayal gücüm, sadece karşımızda bulunmayan şeyi hayal edebilmemizi öngören zorunlu kural gereği, ona yoğunlaşmamıştı. İşte şimdi bu katı kural ansızın geçersizleşmiş, askıya alınmıştı, çünkü tabiat, harika bir yöntemle bir izlenimi –örneğin çatal ve çekiç sesini, hatta bir kitap adını vs.– hem geçmişe yansıtıp hayal gücümün hizmetine sunmuş hem şimdiki zamana yansıtıp duyularımın sesle, kumaşın temasıyla vs. gerçekten sarsılmasını sağlamış, böylece hayal gücümün rüyaları genellikle yoksun oldukları varoluş fikriyle birleşmiş ve bu hile sayesinde benliğim asla kavrayamadığı şeyi, işlenmemiş, saf haldeki küçük bir zaman dilimini –kısacık bir an– yakalayabilmiş, ayırabilmiş, durdurabilmişti. Tabağa çarpan kaşıkla tekerleğe vuran çekiçten çıkan ortak sesi duyduğumda, Guermantes Konağı'nın avlusuyla San Marco Bazilikası'nın vaftiz bölmesindeki döşeme taşlarının yükseklik farkını ayaklarımın altında hissettiğimde vs. bir mutluluk ürpertisiyle içimde yeniden doğan benlik sadece nesnelerin özüyle beslenir, onunla var olur, ondan zevk alır. Şimdiki zamanı gözlerken, duyuları ona nesnelerin özünü sunamadığından, geçmişi düşünürken zihni bu geçmişi kuruttuğundan, geleceği beklerken de, şimdiki zamanın ve geçmişin kırıntılarıyla o geleceği oluşturan irade onlara yüklediği tam da insana özgü, faydacı amaca uygun olmayan her şeyi dışlayarak geçmişin ve şimdiki zamanın gerçekliğini yok ettiğinden, bu benlik durgunlaşır. Ama eskiden işitilmiş bir ses veya eskiden solunmuş bir koku, bir kez daha, hem şimdiki anda hem de geçmişte işitildiği veya koklandığı an, fiili olmadığı halde gerçek, soyut olmadığı halde zihinsel olan bu algılar sayesinde nesnelerin kalıcı ve genelde gizli olan özü der-

hal açığa çıkar ve bazen çok uzun müddet boyunca ölmüş gibi görünen, ama aslında yaşayan gerçek benliğimiz, kendisine sunulan bu ilahi besinle uyanır, canlanır. Zamanın kurallarından sıyrılmış olan bir dakika, kendisini hissetsin diye, zamanın kurallarından sıyrılmış insanı içimizde tekrar yaratır. Bu insanın, bir madlenin basit tadı mantiken o mutluluk için bir sebep teşkil etmese de, güvenli bir mutluluk duyması ve “ölüm” kelimesinin onun için bir anlam ifade etmemesi anlaşılırdır; zamanın dışında yer alan bu insanın gelecekte nasıl bir korkusu olabilir ki?

Ne var ki, karşıma şimdiki zamanla bağdaşmayan, geçmişteki bir ânı çıkaran bu göz aldanması uzun sürmüyordu. Hiç şüphesiz, bize bir resim kitabının sayfalarını çevirmekten daha fazla zahmete mal olmayan iradi hafızanın görüntülerini uzatabiliriz. Mesela bir zamanlar, Guermantes Prensesi'nin evine ilk kez gideceğim gün, Paris'teki evimizin güneşli avlusundan tembel tembel kâh Combray Kilise Meydanı'nı, kâh Balbec kumsalını seyretmiş, sanki gittiğim çeşitli yerleri gösteren bir suluboya resim albümünden o günkü havayı tasvir edebilecek resimler seçmiş, hafızamın resimlerini bu şekilde kataloglar-ken, bencilce bir koleksiyoncu hazzıyla, “Doğrusu hayatta güzel şeyler görmüşüm” demiştim kendi kendime. O sırada hafızam bu izlenimlerin birbirinden farklılığını saptıyordu elbette, ama aslında tekdüze unsurları değişik bileşimler halinde düzenliyordu sadece. Az önce aklıma gelen üç hatıra ise, bundan farklıydı; benliğimi kafamda yüceltmek yerine, aksine, o benliğin fiili gerçekliğinden kuşkuya düşmüştüm neredeyse. Tıpkı madleni sıcak çaya batırdığım günkü gibi, o esnada bulunduğum yer ister o günkü gibi Paris'teki odam olsun, ister bugünkü, şu andaki gibi Guermantes Prensi'nin çalışma odası veya az önceki gibi konağın avlusu olsun, içimde, bulunduğum mekâna ve bir başka mekâna da (Octave Hala'mın odası, tren vagonu, San Marco Bazilikası'nın vaftiz bölmesi) ortak, etrafımda küçük bir alan yaratan bir izlenim (çaya batırılan madlenin tadı, madeni ses, adım atma hissi) uyanmıştı. Tam ben bunları düşünürken, bir su borusundan çıkan ve bazı yaz akşamları Balbec'te yatların açık denizde çaldığı uzun düdüklere tıpatıp

benzer, tiz bir ses, Balbec'te akşamüstü yaşadığım duyguya benzer olmanın çok ötesinde bir duygu yaşattı bana (aynı hissi bir kez de Paris'te, büyük bir restoranda, yarı boş, sıcak, yazlık, lüks bir yemek salonunun görüntüsü uyandırmıştı içimde); Balbec'te akşamüzeri bütün sofraların örtüleri serilmiş, gümüş sofr takımları hazırlanmışken, mendireğe bakan büyük pencereler hâlâ baştan başa, kesintisiz, ne camdan ne de taştan bir "dolulukla" bölünmeden açık dururken ve güneş gemi düdüklülerinin duyulmaya başladığı denize doğru ağır ağır alçalırken, mendirekte dolaşan Albertine'le arkadaşlarının yanına gitmek için, oteli havalandırmak amacıyla tek parça camın olduğu gibi kaydırıldığı, ayak bileğimin yüksekliğindeki ahşap çerçeveden dışarı çıkmam yeterliydi. Ama Albertine'i sevmiş olmanın acı hatırası bu duyguya karışmıyordu. Acı hatıralar hep ölümlerle ilgilidir. Oysa ölümler kısa sürede yok olur ve mezarlarının çevresinde bile, tabiatın güzelliği, sessizlik, temiz hava kalır sadece. Hatta su borusunun sesiyle yaşadığım his, sadece geçmişteki bir izlenimin yankısı, bir eşi değil, o izlenimin ta kendisiydi. Önceki örneklerde olduğu gibi bu sefer de ortak izlenim etrafında eski mekânı yeniden yaratmaya çalışmış, bu arada onun yerini tutan şimdiki mekân, Normandiya'daki bir kumsalın veya demiryolu boyunca uzanan bir bayırın Paris'teki bir konağa göç etmesine kütlesinin bütün direnciyle karşı koymuştu. Balbec'in denizle bütünleşmiş yemek salonu, günbatımını karşılamak üzere altar örtüleri gibi hazırlanmış damasko masa örtüleriyle Guermantes Konağı'nın sağlamlığını sarsmaya çalışmış, kapılarını zorlamış ve tıpkı bir başka gün Paris'te restoran masalarını salladığı gibi, etrafımdaki kanepeleri yerinden oynatmıştı bir an. Her seferinde, bu dirilişlerde, ortak izlenimin etrafında canlanan uzaktaki mekân, tıpkı bir güreşçi gibi içinde bulunduğum mekânla bir an kapışmıştı. Her seferinde içinde bulunduğum mekân galip gelmiş ve her seferinde mağlup olan mekân bana daha güzel görünmüştü; o kadar ki, çay fincanının karşısında, yükseklikleri farklı döşeme taşlarının üzerinde hayranlıkla kendimden geçmiş, bütün varlığımı istila edip sonra geri püskürtülen, yükseldikten bir an sonra beni bu yeni, ama geçmişin nüfuz edebildiği yerlere terk eden o Combray'yi,

o Venedik'i, o Balbec'i gördükleri anlarda elimde tutmaya, kaçır kaçmaz tekrar yakalamaya çalışmıştım. İçinde bulunduğum mekân derhal galip gelmese, sanırım bilincimi kaybederdim; çünkü geçmişin bu dirilişleri, var oldukları o bir saniye boyunca o kadar mutlaktırlar ki, gözlerimizi karşımızdaki odayı görmeyip ağaçlıklı yolu veya yükselen denizi görmeye zorlamakla kalmazlar. Burnumuzu uzak diyarların havasını solumaya mecbur eder, irademizi bize sundukları çeşitli projeler arasında bir seçim yapmaya, bütün benliğimizi onlarla çevrili olduğumuza inanmaya ya da en azından onlarla içinde bulunduğumuz mekân arasında gidip gelmeye zorlar, bazen tam uykuya dalarken, tarif edilmesi imkânsız bir görüntü karşısında yaşadığımız belirsizliğin sersemliğini yaşatırlar.

İçimde üç dört kere dirilmiş olan benliğin tattığı şey, belki gerçekten de zamandan kopuk varoluş dilimleriydi, ama bu seyrir, sonsuzluğun seyri olmakla birlikte, bir anda geçip gidivermişti. Yine de, hayatımda çok nadir olarak yaşadığım bu hazın tek verimli ve gerçek haz olduğunu seziyordum. Diğer hazların gerçek olmadığı yeterince açık değil midir? Bazılarının bizi tatmin etmesi imkânsızdır, örneğin sosyal hayatın verdiği hazlar, olsa olsa bozuk bir yiyeceğin sebep olduğu hazımsızlığa benzer bir rahatsızlık yaratırlar, arkadaşlık ise bir yalandan ibarettir, çünkü hangi ahlaki sebeplerle olursa olsun, arkadaşıyla bir saat sohbet etmek için bir saatlik çalışmadan vazgeçen sanatçı, bir gerçekliği var olmayan bir şey uğruna feda ettiğini bilir (arkadaşlarımız, hayatımız boyunca süregelen zararsız bir delilik gereği arkadaştırlar sadece; bu deliliğe katlanırız, ama aslında, eşyaları birer canlı olarak görüp onlarla konuşan bir delinin yanılsamasından farksız olduğunu biliriz); bazı hazların gerçek olmadığı da, verdikleri tatminin ardından gelen kederle açığa çıkar, örneğin Albertine'le tanıştırıldığım gün, sırf sonunda elde ettiğim için bana değersiz görünen bir şeyi elde etmek –o genç kızla tanışmak– uğruna katlandığım zahmet (üstelik pek büyük bir zahmete de katlanmamıştım) beni kederlendirmişti. Daha derin bir haz bile, örneğin Albertine'e âşıkken yaşayabileceğim türden bir haz bile, aslında sadece tersten, onun yokluğunda hissettiğim yürek daralması aracılı-

ğıyla yaşıanıyordu, çünkü geleceğinden emin olduğum zaman, örneğin Trocadéro'dan döndüğü gün, belirsiz bir sıkıntı hissetmiştim sadece; oysa Léonie Hala'mın odasını, ardından Combray'nin tamamını ve iki tarafını odama getiren bıçak sesini veya çay tadını derinlemesine irdeledikçe, giderek artan bir mutlulukla kendimden geçiyordum. Dolayısıyla, artık kendimi nesnelerin özüne ilişkin düşüncelere adamaya, bunu sabitleştirmeye kararlıyım, ama nasıl, ne şekilde yapacaktım? Hiç şüphesiz, peçetenin sertliği bana bir an Balbec'i geri getirdiğinde, hayal gücümü yalnız denizin o sabahki görüntüsüyle değil, aynı zamanda odanın kokusuyla, rüzgârın hızıyla, öğle yemeğine iştahla, gezintiye nereye gidileceği konusundaki kararsızlıkla okşadığında (bütün bunlar dakikada bin kez çırpılan bin melek kanadı gibi peçetenin temasına bağlıydı); hiç şüphesiz, farklı yükseklikteki iki döşeme taşı Venedik'in ve San Marco'nun, orada yaşadığım bütün duyguların kafamdaki solgun ve cılız suretlerini her yönüyle, her boyutuyla genişlettiğinde, meydana kiliseyle, iskeleyi meydanla, kanalı iskeleyle ve gözle görülen her şeyi sadece zihinle görülen arzular alemiyle birleştirdiğinde, mevsim nedeniyle benim nazarımda daha ziyade bahara ait olan Venedik kanallarında dolaşmayı değilse bile, en azından, Balbec'e tekrar gitmeyi istemiştim bir an. Ama bu düşünceyle bir an bile oyalanmadım. Memleketlerin isimlerinden yola çıkarak kurduğum hayallere benzemediğini ve bu kurduğum hayallerdeki memleketlerin gördüğümüz, dokunduğumuz sıradan nesnelerden tamamen farklı, saf maddesinden oluşan bir yeri artık ancak uykumda, rüyalarda görebileceğimi zaten biliyordum. Ayrıca, farklı bir türdeki suretlerle, hafızanın suretleriyle ilgili olarak da aynı şeyin geçerli olduğunu, Balbec'e gittiğimde hayal ettiğim güzelliği bulamayışım bir yana, Balbec'in hafızamda kalan güzelliğini dahi ikinci gidişimde bulamadığımı da biliyordum. Benliğimin derinliklerinde yatan şeye gerçekte ulaşmanın imkânsızlığını tecrübeyle çoktan öğrenmiştim; Kayıp Zaman'ı, nasıl Balbec'e ikinci gidişimde veya Gilberte'i görmek için Tansonville'e dönüşümde yakalayamadıysam, San Marco Meydanı'nda da yakalayamayacağımı, bu eski izlenimlerin benim dışımda, belirli bir meydanın köşesin-

de var oldukları yanılığını bana bir kez daha sunmaktan başka işe yaramayan seyahatin aradığım yol olamayacağını gayet iyi biliyordum. Kendimi bir kez daha aldatmak istemiyordum, çünkü mekânlar ve insanlarla karşı karşıyayken daima yaşadığım hayal kırıklığından ötürü (bir keresinde Vinteuil'ün konçertosu aksini düşündürdüğü halde) gerçekleştirilmesinin imkânsız olduğuna hükmettiğim şeyi başarmanın gerçekten mümkün olup olmadığını artık öğrenmem gerekiyordu. Dolayısıyla, hiçbir yere varmadığını uzun zamandır bildiğim bir yolda bir tecrübeye daha girişmeye niyetim yoktu. Sabitleştirmeye çalıştığım türden izlenimler, ancak onları yaratmaktan âciz, dolaysız bir hazla temas ettiklerinde uçup gidebilirdi. Bu izlenimleri daha fazla tadabilmenin tek yolu, onları bulundukları yerde, yani kendi benliğimde daha iyi tanımaya, derinlemesine keşfetmeye çalışmaktı. Hazı Albertine'le yaşarken nasıl tadamadıysam, Balbec'te de tadamamış, ancak sonradan algılayabilmişim. Yaşadığım kadarıyla hayatta uğradığım hayal kırıklıklarını özetlerken, bana hayatın gerçekliğini eylemden başka şeyde aramam gerektiğini düşündüren çeşitli hayal kırıklıklarını sadece tesadüfi biçimde, yaşantımdaki olayları izleyerek birleştirmiyordum. Seyahatin yarattığı hayal kırıklığıyla aşkta yaşadığım hayal kırıklığının birbirinden farklı şeyler olmadığını, kendimizi somut hazlarla, eylemle gerçekleştirme acimizin hangi olayda ortaya çıktığına bağlı olarak büründüğü farklı görünüşleri olduğunu hissediyordum. Kaşığın sesiyle veya madlenin tadyıyla ortaya çıkan zamandışı hazı tekrar düşündüğümde, "Sonatın cümlecığinin Swann'a sunduğu, ama onun yanılarak aşkın hazıyla özdeşleştirdiği, sanatsal yaratıda aramayı akıl edemediği mutluluk bu muydu? Swann'ın birçok insan gibi, kendisini hedefleyerek yaratılmış olan gerçek ortaya çıkmadan önce öldüğü için tanışmadığı yedilinin kızıl, esrareniz çağrısıyla sezer gibi olduğum, bana sonatın cümlecığıyle müjdelenen mutluluktan daha da olağanüstü, başka bir âleme aitmiş gibi gelen mutluluk bu muydu? Aslında Swann yediliyle tanışmış olsa da yararı olmazdı, çünkü bu cümlecik bir çağrıyı pekâlâ simgelese de, olmayan bir gücü yaratamaz, Swann'ın içinde bulunmayan yazarlığı ona kazandıramazdı" diyordum kendi kendime.

Hafızanın dirilişlerini bir süre düşündükten sonra, ara sıra, daha Combray'de, Guermantes tarafında gezinirken, başka bir şekilde anlaşılmaz birtakım izlenimlerin tıpkı bu hatırlamalar gibi aklıma çelmiş olduğunu fark ettim bir anda, ama bunlar içlerinde geçmişe ait bir izlenimi değil, yeni bir gerçeği, değerli bir imgeyi barındırıyorlardı ve ben o imgeyi keşfetmek için, sanki en güzel fikirlerimiz hiç iştitemiş olduğumuz halde duymaya, notaya dökmeye çalıştığımız ezgilere benzermiş gibi, bir şeyi hatırlamaya çalışırcasına çabalıyordum. Ta Combray günlerinde, bütün dikkatimi bir buluta, bir üçgene, bir çan kulesine, bir çiçeğe, bir çakıla, beni kendisine bakmaya zorlayan bir görüntüye yoğunlaştırdığımı, bu işaretlerin keşfetmeye çalışmam gereken bir şeyi gizliyor olabileceğini, sadece somut nesneleri temsil ettikleri sanılan hiyeroglifler gibi, bir düşünceyi de simgeleyebileceğini düşündüğümü hatırladım; bu anı, hem daha o zamanlar bile şimdikiyle aynı kişi olduğumu ve bunun mizacıma temel unsurlarından biri olduğunu kanıtladığı için beni sevindirdi, hem de o günden bu yana hiçbir ilerleme kaydetmediğimi düşündürdüğü için üzdü. Söz konusu simgeleri deşifre etmek zor bir işti elbette, ama keşfedilecek gerçeği okumanın tek yolu buydu. Çünkü zihnin tam aydınlıkta, doğrudan kavradığı gerçekler, hayatın biz istemeden, bir izlenim aracılığıyla ilettiği, duyularımız aracılığıyla içimize nüfuz ettiği için somut olan, ama zihinsel anlamını da çıkarabileceğimiz gerçekler kadar derin ve zorunlu değildir. Sonuç olarak, ister Martinville çan kulelerinin görüntüsü türünden izlenimler, ister farklı yükseklikteki döşeme taşlarının ve madlen tadının hatırlattığı türden izlenimler söz konusu olsun, her iki durumda da, duyguları çeşitli kural ve düşüncelerin işaretleri olarak yorumlamaya, hissettiğim şeyi düşünmeye, yani görmülmüş olduğu karanlıktan çıkarmaya, zihinsel karşılığını bulmaya çalışmak gerekiyordu. Bu durumda, yegâne çare olarak gördüğüm şey, bir sanat eseri yaratmaktan başka ne olabilirdi? Sakıncalar hemen birbiri ardına kafamda sıralanıyordu; çatal sesi veya madlenin tadı gibi hatırlanan izlenimler olsun, kafamda anlaşılmaz, karmaşık, dallı budaklı bir metin oluşturan çan kuleleri ve yabani otlar gibi anlamını çözmeye çalıştı-

ğım işaretlerle yazılmış gerçekler olsun, hepsinin başlıca özelliği, onları seçme özgürlüğüne sahip olmayışımı, bana oldukları gibi sunulmalarıydı. Bu özelliğin onların gerçekliğinin damgası olduğunu seziyordum. Avluda takılıp tökezlediğim farklı yükseklikteki döşeme taşlarını ben arayıp bulmamıştım. Ama zaten o izlenimle tesadüfen, kaçınılmaz biçimde karşılaşmış olmam, dirilttiği geçmişin, ortaya çıkardığı imgelerin gerçekliğini kanıtlıyordu, çünkü izlenimin gün ışığına çıkmak için gösterdiği çabayı, gerçeğe kavuşmanın mutluluğunu hissediyordum. Aynı izlenim ayrıca beraberinde getirdiği, kendisiyle eşzamanlı birçok başka izlenimden oluşan koca bir tablonun gerçekliğini de kanıtlıyordu, çünkü bu tablodaki ışık-gölge, vurgu-dışlama, hatırlama-unutuş oranının şaşmazlığı, hafızanın ve bilinçli gözlemin asla ulaşamayacağı bir şeydi.

İçimizdeki bilinmeyen işaretler kitabına gelince (bilinçdışı-mı keşfetmeye çalışan dikkatimin denizin dibini araştıran bir dalgıç gibi aradığı, çarptığı, etrafını dolandığı kabartma işaretlerdi sanki bunlar), o işaretleri nasıl çözeceğim konusunda kimse bana kurallar öğretemezdi; bu kitabın okunması, bizim yerimize kimsenin yapamayacağı, hatta bizimle birlikte bile çalışamayacağı bir yaratma eylemiydi. İşte bu yüzden, onca kişi bu kitabı yazmaktan vazgeçer. Onu yazmamak için ne görevler üstlenilir! İster Dreyfus Davası olsun, ister savaş, her olay, bu kitabı çözmemek için yazarlara çeşitli bahaneler sunar; adaletin zaferi uğruna, ulusun manevi birliği uğruna çalışırlar, edebiyatı düşünmeye vakit bulamazlar. Ama bunların hepsi bahanedir, asıl neden, dehalarının, yani içgüdülerinin olmayışı ya da tükenmiş olmasıdır. Çünkü içgüdü görevimizi belirler, zihin ise, bu görevden kaçmak için mazeretler sunar. Ne var ki, sanatta mazerete yer yoktur, niyet hesaba katılmaz, sanatçı her an içgüdüüne kulak vermek zorundadır; bu yüzden de sanat, hayattaki en gerçek şey, en sıkı okul ve esas Son Yargı'dır. Çözülmesi en zor olan bu kitap, aynı zamanda gerçekliğin bize yazdırdığı, içimizdeki basımı bizzat gerçeklik tarafından yapılmış tek kitaptır. Hayatın bizde bıraktığı her düşüncenin somut biçimi, yani bizde bıraktığı izlenimin işareti, o düşüncenin zorunlu gerçekliğinin damgasıdır. Zihnin oluşturduğu düşünce-

lerin sadece mantıksal, mümkün bir gerçekliği vardır, keyfi olarak seçilirler. Bizim tarafımızdan çizilmemiş işaretlerle, simgelerle yazılmış olan kitap, bize ait tek kitaptır. Kendi oluşturduğumuz bu düşünceler mantık açısından doğru olabilirler, ama gerçek olup olmadıklarını bilemeyiz. Gerçekliğin tek ölçütü, malzemesi ne kadar cılız, bıraktığı iz ne kadar silik görünse de izlenimdir ve bu yüzden de, zihin tarafından kavranmaya layık tek şeydir, çünkü sadece izlenim, zihin içindeki gerçekliği ayıklamayı başardığı takdirde, zihne bir mükemmellik kazandırabilir ve saf bir mutluluk verebilir. Bilgin için deney neyse, yazar için de izlenim odur; aradaki tek fark, bilimde zihinsel çalışmanın önce, yazarlıkta ise sonra gelmesidir. Kendi kişisel çabamızla çözmek, aydınlatmak zorunda kalmadığımız, bizden önce zaten aşikâr olan şey bize ait değildir. Sadece içimizdeki karanlıktan çekip çıkardığımız, başkalarının bilmediği şey bizim eserimizdir.

Batan güneşin eğik bir ışını, bir anda, daha önce hiç hatırlama gelmeyen bir dönemi hatırlattı bana; çok küçükken, Léonie Halam ateşlendiği ve Doktor Percepied tifodan şüphelendiği için, bir hafta boyunca Eulalie'nin Kilise Meydanı'na bakan küçük odasında kalmıştım; yerde sadece hasır bir yaygı, pencerede alışık olmadığım bir güneşin daima oynadığı pamuklu bir perde vardı. Eski bir hizmetçinin küçük odasına ilişkin bu hatıranın ansızın geçmiş hayatıma nasıl diğerlerinden çok farklı, çok hoş, uzun bir dönem eklediğini görünce, aksine en şatafatlı konaklardaki en şaşılahtan davetlerin hayatımda nasıl bir izlenim boşluğu oluşturduğunu düşündüm. Eulalie'nin odasının tek hüznü yanı, akşamları, demiryolu köprüsü yakında olduğu için işitilen tren düdüklerydi. Ama bu acı çığlıklar, kontrol altındaki makinelerden çıktığını bildiğim için, tarih öncesi dönemlerde, yakınlarda dolaşan serbest, kontrolsüz bir mamutun çığlıklarının insanları muhtemelen korkuttuğu şekilde korkutmuyordu beni.

Böylelikle, sanat eseri karşısında katiyen özgür olmadığımız, bir eseri keyfimize göre yaratamayacağımız, bizden önce var olan bu hem zorunlu, hem gizli eseri tıpkı bir tabiat kanununun keşfedercesine keşfetmemiz gerektiği sonucuna varmış-

tım bile. Peki ama, sanat sayesinde yapabileceğimiz bu keşif aslında bizim için en değerli olması gereken, genellikle hiç öğrenemediğimiz şeyin, yani gerçek hayatımızın keşfi, zannettiğimizden çok farklı olan ve bir tesadüf sonucu gerçek hatırasına kavuştuğumuzda içimizi benzersiz bir mutlulukla dolduran, hissettiğimiz gerçekliğin keşfi değil miydi? Sözde gerçekçi sanatın sahteliği de bu fikrimi doğruluyordu; hayatta hissettiklerimizi gerçekten çok farklı biçimde ifade etmeye ve kısa süre sonra bunu gerçeğin kendisi zannetmeye alışmış olmasak, gerçekçi sanat bu kadar sahte olmazdı. Bir ara kafamı kurcalamış olan çeşitli edebiyat kuramlarıyla uğraşmam gerekmeyeceğini hissediyordum – bilhassa eleştirmenlerin Dreyfus Davası döneminde geliştirip savaş sırasında tekrar ele aldıkları, “sanatçının fildişi kulesinden dışarı çıkması”, havai ve duygusal konuları değil, büyük işçi hareketlerini, yığınları değilse bile, en azından sıradan aylaklar yerine (“bu fuzuli tiplerin portreleri itiraf etmeliyim ki pek ilgimi çekmiyor” derdi Bloch) asil ruhlu aydınları veya kahramanları işlemesi gerektiğini ileri süren kuramlara kafa yormayacaktım.

Zaten bu kuramlar, mantıksal içerikleri bir yana, onları savunan kişilerin düşük seviyesinin bir işareti gibi gelirdi bana; benim tepkim, gerçekten iyi eğitilmiş bir çocuğun öğle yemeğine gittiği bir evde, “Biz her şeyi açıkça söyleriz, gizlimiz saklımız yoktur” dendiğini duyunca, bunun hiçbir şey söylememek gibi sade ve doğru bir tutumdan daha düşük bir ahlaki seviyenin işareti olduğunu sezmesine benziyordu. Gerçek sanatın bunca beyanata ihtiyacı yoktur, sessizce icra edilir. Ayrıca bu kuramları savunanlar, kınadıkları budalaların ifadelerine şaşırtıcı derecede benzeyen beylik kalıplar kullanırlardı daima. Bir eserin zihinsel ve manevi düzeyini değerlendirirken, dilin niteliği estetiğin türünden daha önemli bir ölçüt olabilir. (Hatta kişiliğin yasalarını incelemek için bile, nasıl ki bir anatomici anatomi yasalarını ister bir aptalın, ister bir dâhinin vücudunda inceleyebilirse, ciddi veya havai bir konuyla da aynı iş görülebilir; temel ahlaki yasalar da, tıpkı kan dolaşımı veya böbrek boşaltım yasaları gibi bireylerin zihinsel değerinden bağımsızdır.) Ne var ki, kuramcıların kendileri için zorunlu bulmadık-

ları nitelikli dil, kuramcıları takdir edenlerin nazarında da büyük bir zihinsel değerin göstergesi değildir; bu kişiler bir imgenin güzelliğinden çıkaramadıkları zihinsel değeri seçebilmek için, onun doğrudan ifade edilmesine ihtiyaç duyarlar. Bu da yazarı entelektüel eserler yazmak gibi bir münasebetsizliğe, kabalığa yöneltir. İçinde kuramlar bulunan bir sanat eseri, fiyat etiketi üstünde bırakılmış bir eşyaya benzer. Üstelik etiket sadece bir değer belirtisiyken, edebiyatta aksine, mantıksal akıl yürütme değeri düşürür. Bir izlenimin sabitleştirilmesiyle, ifade edilmesiyle sonuçlanacak bütün aşamaları sırasıyla katedecek güç bulunmadığında mantık yürütülür, yani oyalanılır.

Şimdi anlıyordum ki, ifade edilecek olan gerçeklik konunun dış görünüşünde değil, dış görünüşün pek önemli olmadığı bir derinlikte yatıyordu; tabağa çarpan kaşık sesinin, kolalı peçetenin sertliğinin manevi yenilenişime onca hümanist, yurtsever, enternasyonalist ve metafizik konuşmadan daha çok katkıda bulunması da bunu simgeliyordu. “Üsluba son, edebiyata son, hayat istiyoruz” deniyordu o dönemde. M. de Norpois’nın “kavalcı”ları kınayan basit kuramlarının bile savaştan beri nasıl tekrar rağbet gördüğü tahmin edilebilir. Çünkü sanat duygusundan yoksun olan, yani içsel gerçekliğe boyun eğmekten âciz kişiler sanat konusunda uzun uzadıya tartışma yeteneğine sahip olabilirler. Hele bir de diplomat veya maliyeci iseler, şimdiki zamanın “gerçek”lerine bulaşmışlarsa, edebiyatın gelecekte zamanla ortadan kalkmaya mahkûm bir zekâ oyunu olduğuna kolaylıkla inanırlar. Bazıları romanın sinema perdesinde art arda dizilmiş olaylar gibi olmasını istiyorlardı. Abes bir görüştü bu. Sinema perdesindeki görüntü, gerçekte algıladıklarımıza en benzemeyen şeydir.

Guermentes Prensi’nin çalışma odasına girerken, Goncourt’ların, bu kütüphanede bulunan harika ilk baskılar hakkında söylediklerini hatırlamış ve o odaya kapanmışken, bu kitaplara bakmaya karar vermiştim. Bir yandan bu şekilde akıl yürütürken, bir yandan da değerli ciltleri tek tek, fazla dikkat etmeden çekip bakıyordum; dalgın bir tavırla birini, George Sand’ın *Tarla Çocuğu François*’sını açtığımda, o andaki düşüncelerime fazlasıyla aykırı gibi gelen bir izlenimle tatsız biçimde sarsıl-

dım, ama ardından, gözlerimi yaşartan bir duygu seliyle o izlenimin düşüncelerimle ne kadar uyumlu olduğunu fark ettim. Vatana büyük hizmetlerde bulunmuş bir adamın öldüğü oda da, cenaze görevlileri tabutu aşağı indirmeye hazırlanmakta, merhumun oğlu sıraya girmiş son dostların elini sıkmaktadır; ansızın pencerenin altından bir bandonun sesi yükselince, kederiyle alay edildiğini düşünerek isyan eder. Ama hemen ardından, o âna kadar kendine hâkim olmayı başardığı halde gözyaşlarına boğulur, çünkü duyduğu müziğin matemini paylaşan, babasının naaşını selamlayan askeri bando tarafından çalındığını anlamıştır. Ben de aynı şekilde, Guermantes Prensi'nin kütüphanesindeki bir kitabın adını okuduğumda içimde uyanan acı izlenimin düşüncelerimle ne kadar çakıştığını anlamıştım; kitabın adı, edebiyatın artık onda bulamadığım esrarengiz âlemi bize gerçekten sunduğunu düşündürmüştü bana. Öyle olağanüstü bir kitap da değildi halbuki, *Tarla Çocuğu François*'ydı. Ama Guermantes soyadı gibi bu ad da benim için daha sonra duyduğum adlardan farklıydı; bu ad, annem bana George Sand'ın romanını okuduğu sırada *Tarla Çocuğu François*'nın konusunda anlaşılmaz bulduğum şeylerin hatırasını uyandırmıştı içimde (*Tarla Çocuğu François* adının, içinde romanın özünü barındırması gibi, Guermantes'ları uzun süre görmemişsem, Guermantes soyadı da benim için bütün bir feodaliteyi barındırırdı içinde) ve bu hatıra bir an George Sand'ın Berry romanlarına ilişkin sıradan düşüncenin yerini almıştı. Düşüncenin hep yüzeyde kaldığı bir akşam yemeği davetinde, hem *Tarla Çocuğu François*'dan, hem de Guermantes'lardan, her ikisinin de Combray'de benim için taşıdıkları anlamdan tamamen bağımsız şekilde söz edebildim kuşkusuz. Ama şimdiki gibi yalnız olduğumda, daha derinlere dalıyordum. Böyle anlarda, yüksek sosyete muhitinde tanışmış olduğum bir hanımın Mme de Guermantes'ın, yani bir sihirli fener şahsiyetinin kuzini olması, okuduğum en güzel kitapların olağanüstü *Tarla Çocuğu François*'yla –üstünlüklerini bir yana bırakıyorum– eşit düzeyde olması benim için anlaşılmazdı. Tatlı çocukluk ve aile hatıralarımın karıştığı çok eski bir izlenimdi ve onu ilk anda tanıyamamıştım. İlk anda, bana kötülük etmeye niyetli bu ya-

bancının kim olduğunu öfkeyle merak etmiştim. O yabancı bizzat bendim; kitap içimde o zamanki çocuğu diriltmişti, çünkü beni sadece o çocuk olarak tanıyordu; sadece onun gözüyle görülmek, onun kalbiyle sevmek, sadece onunla konuşmak istediği için, kitap derhal o çocuğu çağırmişti. Annemin Combray’de neredeyse sabaha kadar bana yüksek sesle okuduğu bu kitap, benim için o geceki büyüsünü aynen korumuştur. Elbette bir kitabın “cevval bir kalemle” yazıldığını söylemekten hoşlanan Bergotte’un ifadesiyle George Sand’ın “kalemi”, zamanla benim edebi zevkimi benimseyen annemin daha önce, uzun zaman düşündüğü gibi sihirli bir kalem değildi benim gözümde. Ama istemeden de olsa, okul çocukları gibi elektriklelediğim bir kalemli ve işte şimdi, Combray’ye ilişkin ne zamandır unuttuğum yüzlerce önemsiz ayrıntı kendi kendilerine, sıçraya sıçraya gelip birbirinin peşine takılarak kalemin mıknaatıslı ucuna asılıyor, uzayıp giden, kıpır kıpır bir hatıralar zinciri oluşturuyorlardı.

Muammadan hoşlanan bazı kişiler, nesnelerin içlerinde kendilerine bakan gözlerden bir şeyleri koruduğuna, anıtların, tabloların bize asırlar boyunca, sayısız hayranın bakışlarıyla, sevgisiyle dokunmuş, algılanabilen bir tülün ardından görüldüğüne inanma eğilimindedirler. Bu kuruntu herkesin kendi gerçekliğine, kendi duyarlığına uygulandığında gerçek olur. Evet, bu bağlamda, sadece bu bağlamda (ki diğerinden çok daha önemlidir), eskiden bakmış olduğumuz bir şeyi tekrar görürsek, eski bakışımızla birlikte o zamanlar bu bakışı dolduran bütün imgeler bize geri gelir. Çünkü nesneler –diğerlerinden farksız kırmızı kaplı bir kitap–, biz onları algıladığımız anda maddedışı şeylere, o dönemdeki bütün kaygılarımız ve duyularımızla aynı cinsten şeylere dönüşür ve onlarla birleşerek ayrılmaz bir bütün oluştururlar. Eskiden bir kitapta okumuş olduğumuz bir ismin hecelerinin arasında, biz onu okurken esen süratli rüzgâr ve parlayan güneş gizlidir. Dolayısıyla, “nesneleri tarif etmekle”, onları zavallı birtakım çizgi ve yüzeylere indirgemekle yetinen edebiyat kendini gerçekçi diye adlandırırsa da, gerçeklikten en uzak, bizi en çok yoksullaştıran ve hüznölendiren edebiyattır; çünkü şimdiki zamana ait benliğimizle

özü nesnelerde saklı geçmiş ve bu özü nesneler sayesinde tekrar tadabileceğimiz gelecek arasındaki iletişimi tamamen koparır. Oysa sanat adına layık her çaba, bu özü ifade etmeye çalışmalıdır; başarılı olamasa bile, yetersizliğinden bir ders çıkarabilir (oysa gerçekçiliğin başarılarından çıkarabileceğimiz bir ders yoktur), bu özün kısmen öznel ve aktarılması imkânsız olduğunu anlayabiliriz.

Üstelik belirli bir dönemde gördüğümüz şeyler, okuduğumuz kitaplar sadece o sırada etrafımızda bulunan şeylere sonsuza dek bağlı kalmazlar; o dönemde olduğumuz kişiye de sadakatle bağlıdır, ancak o dönem olduğumuz kişinin duyarlılığıyla, zihniyle hissedilip düşünülebilirler; kitaplıktan *Tarla Çocuğu François*'yı çekip tekrar elime aldığım an, içimde derhal bir çocuk uyanıp benim yerime geçer; *Tarla Çocuğu François* başlığını okuma hakkına bir tek o sahiptir ve tıpkı o zamanlar okuduğu şekilde, bahçedeki havaya ilişkin aynı izlenimlerle, memleket ve hayata ilişkin o zamanlar kurduğu hayallerle, aynı yarın kaygısıyla okur. Bir başka zamana ait bir başka nesneyi görecektim, içimde bir delikanlı uyanır. Bugünkü benliğim, içerdiği her şeyin birbirine benzer ve tekdüze olduğunu zanneden, terk edilmiş bir taşocağı gibidir, ama her hatıra, tıpkı dâhi bir heykeltıraş gibi, o taşocağından sayısız heykel çıkarır. Tekrar gördüğümüz her nesne diyorum, çünkü kitaplar da bu açıdan diğer nesnelerden farksızdır; kitabın sırtının açılışı, kâğıdın dokusu, o zamanlar Venedik'i ne şekilde hayal ettiğime ve Venedik'e gitme arzuma ilişkin, kitabın cümleleri kadar canlı bir hatıra barındırabilir içinde. Hatta daha canlı bir hatırayı barındırır, çünkü cümleler bazen engelleyicidir, bir insanı sadece düşündüğümüz zamanki kadar net hatırlamamızı engelleyen fotoğraflar gibidirler. Elbette çocukluğumda okuduğum birçok kitabı, hatta ne yazık ki Bergotte'un bile bazı kitaplarını yorgun olduğum akşamlarda, sırf farklı şeyler görüp eski bir havayı soluyarak dinlenme umuduyla bir trene binermiş gibi alırım elime. Ama bu kasıtlı hatırlama çabası bazen kitabın uzunca bir süre okunmasıyla, aksine tıkanır. Örneğin çok eskiden, Gilberte'le görüşemediğim bir kış günü okuduğum Bergotte'un bir kitabında (prens kitabındaki nüshasında son

derece dalkavukça ve bayağı bir ithaf yazısı vardı) o çok sevdiğim cümleleri şimdi bir türlü bulamam. Bazı kelimeler aradığım cümleyi bulduğumu düşündürür, ama o cümlede eskiden bulduğum güzelliği imkânı yok bulamam. Oysa kitabı ilk okuduğum gün Champs-Élysées'yi örten kar hâlâ kitabın cildinde saklıdır, o karı daima görürüm.

İşte bu yüzden, ben de Guermantes Prensi gibi bir kitapsever olmaya heveslenseydim, farklı türde bir kitapsever olurum; bir kitabın gerçek değerinden bağımsız olan güzelliği kitap meraklılarının nazarında hangi kütüphaneleri dolaştığını, hangi münasebetle hangi hükümdar tarafından hangi ünlü kişiye verildiğini bilmekten, kitabın hayatını satıştan satışa izlemiş olmaktan gelen güzelliği, yani bir anlamda tarihi güzelliği benim için de bir anlam taşırdı gerçi. Ama benim nazarımda kitabın asıl güzelliğini kendi hayatımın tarihçesi oluştururdu, yani sıradan bir kitap meraklısı olmazdım; çoğunlukla bu güzellik belirli bir nüshayla değil, eserin kendisiyle bağlantılı olurdu; örneğin *Tarla Çocuğu François*'ya ilk olarak Combray'deki küçük odamda, hayatımın belki de en hoş ve en hüzünlü gecesinde (esrarengiz Guermantes'ları ulaşılmaz varlıklar olarak gördüğüm zamanlarda) hayran olmuştum; heyhat, o gece anemle babamdan ilk kez bir taviz koparmıştım ve bu taviz sağlığımdaki, irademdeki gerilemenin, zor bir işten günden güne vahimleşen vazgeçişimin başlangıç tarihini oluşturmuştu – işte bugün, tam da hayatımın bu en güzel gününde, yalnız düşe kalka ilerleyen eski düşüncelerimin değil, hayatımın ve hatta belki sanatın anlamının da ansızın aydınlanıverdiği günde, aynı kitabı, üstelik Guermantes'ların kitaplığında tekrar bulmuştum. Ayrıca kitapların belirli nüshalarıyla da kendi hayatımla bağlantılı olarak ilgilenebilirdim. Bir eserin ilk baskısı benim için diğerlerinden daha değerli olurdu, ama benim ilk okuduğum baskıyı ilk baskı kabul ederdim. Orijinal baskıların, yani o kitaba ilişkin özgün bir izlenim edindiğim baskıların peşine düşerdim. Çünkü sonraki izlenimler özgün değildir. Romanların eski ciltlerini, ilk romanlarımı okuduğum döneme ait, babamın, “Dik otur!” deyişini kim bilir kaç kez işitmiş olan bir zamanların ciltlerini toplardım. Tıpkı bir kadını ilk kez gördü-

ğümüzde giydiği elbise gibi bu nüshalar da o zamanki aşkı, üzerine giderek daha az sevilen, çok fazla sayıda suretini bindirdiğim o ilk suretin güzelliğini bulmama yardımcı olurlardı; o ilk sureti gören benliğim şimdiki benliğim olmadığı ve o zamanki benliğimin gördüğü şeyi tanımadığı için, o ilk sureti çağırarak olan o zamanki benliğime yer açmam gerekirdi. Ama benim anlayabileceğim tek tarz olan bu tarzda bile bir kitapsever olmaya heveslenemem artık. Çünkü nesnelerin ne kadar gözenekli olduğunu ve zihnin bu gözeneklerden içeri ne kadar kolaylıkla sızabildiğini fazlasıyla biliyorum.

Bu şekilde oluşturacağım kitaplık daha da değerli olurdu, çünkü bir zamanlar Combray'de, Venedik'te okumuş olduğum kitaplar şimdi hafızam sayesinde Saint-Hilaire Kilisesi'ni temsil eden tezhipli dev resimlerle, pırıltılı safirler kakılmış Büyük Kanal'da San Giorgio Maggiore'nin önüne bağlanmış gondolla zenginleştikten, meraklıların asla okumak için değil, Fouquet'nin bir rakibi tarafından eklenmiş olan ve esere değerini kazandıran renkleri bir kez daha hayranlıkla seyretmek için açtığı o "resimli kitaplar"la, resimlerle süslenmiş İnciller ve dua kitaplarıyla aynı ayarda sayılırdı. Buna rağmen, çok eskiden okuduğum kitapları sırf o zamanlar kendilerini süslemeyen bu resimlere bakmak için açmak bile bana o kadar tehlikeli gelirdi ki, benim nazarımda anlamlı olan bu yegâne tarzda dahi kitapsever olmaya heveslenmezdim. Zihnin bıraktığı bu suretlerin yine zihin tarafından ne kadar kolaylıkla silinebildiğini gayet iyi biliyorum. Zihin sildiği eski suretlerin yerine aynı diriltme gücüne sahip olmayan yenilerini koyar. Annemin büyükanne-min isim günüm için aldığı hediye paketinden çıkardığı *Tarla Çocuğu François* nüshası hâlâ elimde olsaydı, onu asla tekrar açıp bakmazdım; ona yavaş yavaş şimdiki izlenimlerimi yedirmekten ve bunların sonunda eski izlenimlerimi tamamen örtmesinden korkardım; tamamen şimdiki zamana ait bir şeye dönüşmesinden ve ondan Combray'deki küçük odada adını heceleyerek okuyan çocuğu bir kez daha uyandırmasını istediğimde, sesini tanımayan çocuğun çağrısına kulak vermeyip ebediyen unutulmasından korkardım.

Yurtsever sanat gibi halk sanatı fikri de, tehlikesi bir yana, bana gülünç geliyordu. Mesele “aylakların harcı” olan üslup inceliklerini feda ederek sanatı halkın ulaşabileceği bir seviyeye getirmek idiyse, asıl cahillerin elektrik işçileri değil, sosyete mensupları olduğunu bilecek kadar yüksek sosyeteye girip çıkmıştım. Üslup açısından halka yönelik bir sanat, Genel İş Konfederasyonu üyelerinden çok, Jockey Kulübü üyelerine yönelik olurdu; işlenen konulara gelince, çocuk kitapları çocuklar için ne kadar sıkıcıysa, halka yönelik romanlar da halktan insanlar için o kadar sıkıcıdır. İnsan okurken başka bir diyara gitmek ister; prensler işçileri ne kadar merak ederse, işçiler de prensleri o kadar merak eder. M. Barrès savaşın başından itibaren sanatçının (Tiziano’dan söz ediyordu) her şeyden önce vatanına hizmet etmesi gerektiğini söylemişti. Ne var ki sanatçı vatanına ancak sanatçı sıfatıyla hizmet edebilir, yani sanatın biliminkiler kadar hassas olan yasalarını inceler, deneylerini hazırlar ve keşiflerini yaparken, karşısındaki gerçekten başka –vatan dahil– hiçbir şeyi düşünmemesi lazımdır. Fransa için Devrim’in bütün ressamlarından daha büyük bir övünç kaynağı olan Watteau ve La Tour’un eserlerini “yurtseverlik” adına yok etmeseler de küçümseyen devrimcileri taklit etmeyelim. Seçme hakkı olsa, yufka yürekli bir insanın seçtiği alan anatomi olmazdı belki. Son derece iyi yürekli bir insan olan Choderlos de Laclos’ya *Tehlikeli İlişkiler*’i yazdıran da erdemliliği ve iyi yürekliliği değildi; aynı şekilde Flaubert de, *Madame Bovary*’nin ve *Bir Gönül Eğitimi*’nin konularını küçük veya büyük burjuvaziye çok beğendiğinden seçmemiştir. Nasıl ki bazı kişiler savaş başlamadan önce savaşın kısa süreceği kehanetinde bulundularsa, bazıları da aceleci bir dönemin sanatının da kısa ömürlü olacağını ileri sürüyorlardı. Bu anlayışa göre trenler uzun uzun seyre dalma zevkini ortadan kaldıracaktı ve yolcu arabaları dönemini özlemenin anlamı yoktu, ama onların işlevini şimdi otomobiller yerine getiriyor ve yine turistleri terk edilmiş kiliselere götürüyorlar.

Hayatın sunduğu bir imge, bize o anda birbirinden farklı çok sayıda izlenim getirir aslında. Örneğin daha önce okunmuş bir kitabın kapağının görüntüsü, başlığındaki harflere eski bir yaz akşamının mehtabını işlemiştir. Sabah içilen sütlü

kahvenin tadı, eskiden kim bilir kaç kez, sertleşmiş süte benzen, kaymak gibi kıvrımlı beyaz porselen bir kâseden sütlü kahve içerken, önümüzdeki gün hiç dokunulmamış ve dopdolu uzanırken sabahın ilk saatlerinin aydınlık belirsizliğinde ansızın bize gülümseyen o güneşli hava umudunu getirir yeniden. Bir saat sadece bir saat değildir, kokularla, seslerle, projelerle ve iklimlerle dolu bir kaptır. Gerçeklik dediğimiz şey, bizi aynı anda sarmalayan bu izlenimlerle hatıralar arasındaki bağlantıdır –bu bağlantıyı ortadan kaldıran basit bir sinematografik görüntü, kendini gerçekle sınırladığını iddia ettiği ölçüde gerçekten uzaklaşır– ve yazar cümlesinde iki farklı olguyu ebediyen birleştirebilmek için bir benzeri daha olmayan o bağlantıyı tekrar bulmak zorundadır. Bir tasvirde, tasvir edilen mekânda bulunan nesneler sonu gelmeyen bir liste halinde peş peşe dizilebilir, ama gerçek, ancak yazarın iki farklı nesneyi alıp aralarındaki ilişkiyi, bilimde nedensellik yasasının sağladığı benzersiz ilişkinin sanat alemindeki karşılığını saptadığı ve onları güzel bir üslubun zorunlu halkaları içine hapsedtiği an ortaya çıkacaktır. Yazar da tıpkı hayat gibi iki izlenimde ortak olan bir niteliği bulup ortak özü çıkaracak ve onları zamanın sıradanlığından kurtarıp bir istiarene içinde birleştirecektir. Bu açıdan bakıldığında, beni sanata yönelten tabiatın ta kendisi olmamış mıydı; sanatın kendisinin başlangıcı tabiat değil miydi; bir şeyin güzelliğini çoğu kez uzun zaman sonra, bir başka şeyin içinde bulmamı, Combray’de öğle saatinin güzelliğini çan seslerinde, Doncières sabahlarının güzelliğini kaloriferin hıçkırıklarında keşfetmemi sağlayan tabiat değil miydi? Aradaki bağlantı pek ilginç olmayabilir, nesneler sıradan, üslup kötü olabilir, ama bu süreç yoksa, hiçbir şey yok demektir.

Bu kadarla da kalmıyordu. Yağışlı hava, savaş, taksi durağı, aydınlık bir restoran, çiçekli bir bahçe dediğimizde ne demek istediğimizi herkes anladığına göre, gerçeklik herkes için aşağı yukarı özdeş olan bir tecrübe kalıntısı olsaydı, şüphesiz bu nesnelerin adeta bir sinema filmi halinde yansıtılması yeterli olur, nesnelere ilişkin basit verilerden uzaklaşan “üslup”, “edebiyat”, fuzuli ve sahte kaçardı. Ama gerçeklik sahiden bu muydu? Bir şey üzerimizde belirli bir izlenim bıraktığı esnada fiilen

neler olduğunu anlamaya çalıştığım da, örneğin bir gün Vivonne Köprüsü'nden geçerken bir bulutun sudaki aksine bakıp sevinçten yerimde sıçrayarak, "Vay bel!" diye bağırdığımda ya da Bergotte'un bir cümlesini işittiğimde bendeki izleniminden pek de uygun düşmeyen, "Harika doğrusu" yorumu dışında bir şey ayıklayamadığımda veya çirkin bir tavırla karşılaşan Bloch, öylesine bayağı bir davranışa hiç uygun düşmeyen, "Böyle bir davranış bence her şeye rağmen harrika" sözlerini söylediğinde ya da Guermantes'lar tarafından iyi karşılanmak koltuklarımı kabarttığı ve içtiğim şarap da beni hafifçe sarhoş ettiği için, onlardan ayrılınca kendi kendime, alçak sesle, "Her şeye rağmen eşsiz insanlar, hayatımı onlarla geçirmek hoş olurdu" dediğimde olanları çözmeye çalıştığım da, büyük bir yazarın o temel kitabı, tek gerçek kitabı kelimenin yaygın kullanımıyla icat etmesi gerekmediğini, bu kitap zaten her birimizin içinde var olduğundan, onu tercüme etmesi gerektiğini fark ediyordum. Bir yazarın görevi ve işlevi, tercümanlıktır.

Bazı durumlarda, örneğin izzetinefsin kesin olmayan lisansı söz konusuysa, (ilk ve merkezi izlenimden giderek uzaklaşan) dolambaçlı iç konuşmayı izlenim çizgisinde devam eden bir doğruyla çakışacak şekilde doğrultmak tembelliğimiz yüzünden yapmak istemediğimiz zahmetli bir işse, başka bazı durumlarda, örneğin aşk söz konusu olduğunda, aynı doğrultma işlemi ıstıraplı bir iş haline gelir. Bütün ilgisizlik numaralarımızı, aslında son derece doğal olan ve kendi yalanlarımıza benzeyen yalanlara duyduğumuz bütün öfkeyi, kısacası her bedbaht oluşumuzda veya ihanete uğrayışımızda yalnız sevdiğimiz kişiye söylemekle kalmayıp onunla görüşmeden önce de kendi kendimize sürekli tekrarladığımız, bazen odamızın sessizliğini, "Yo hayır, bu tür davranışlar tahammül sınırını aşıyor" veya "Seninle son bir kez görüşmek istedim, acı çektiğimi inkâr etmeyeceğim" gibi cümlelerle bölerek yüksek sesle dile getirdiğimiz her şeyi çok uzakta kalmış olan hissedilmiş gerçeklikle tekrar çakıştırmak, en çok değer verdiğimiz şeyi, kendimizle baş başayken, hararetle mektup yazma, girişimde bulunma projelerinde kendi kendimizle coşkulu söyleşilerimizi oluşturan her şeyi silip atmak demektir.

Sanatsal hazlar söz konusu olduğunda bile, uyandırdıkları izlenim uğruna bu hazların peşine düştüğümüz halde, bu izlenimin kendisini tarif edilmesi imkânsız olduğu gerekçesiyle hemen bir yana bırakır, derinlemesine tanımadan haz almamıza imkân tanıyan şeye sarılır ve bunu kendi izlenimimizin kişisel kökünü ayıkladığımız için hepimizin nazarında aynı olan bir şeyden bahsederek konuşma imkânı bulabileceğimiz başka sanat meraklılarına iletme yanılışına düşeriz. Tabiatın, toplumun, aşkın, hatta sanatın en tarafsız seyircileri olduğumuz anlarda bile, her izlenimin ikili bir yapısı bulunduğu için ve yarısı nesnenin içine gömülüyken, sadece bizim bilebileceğimiz diğer yarısı da izlenimin benliğimizdeki uzantısı olduğu için, aslında sadece ona sarılmamız gerekirken ikinci yarıyı derhal göz ardı eder, dışımızda olduğundan derinine inilmesi imkânsız, dolayısıyla bize zahmet vermeyecek birinci yarıya yoğunlaşırız; bir akdiken veya kilise görüntüsünün içimizde açtığı ince çizgiyi algılamaya çalışmak bize fazlasıyla zor gelir. Ama senfoniye tekrar tekrar çalar, kiliseyi tekrar tekrar gidip görür –bakma cesaretini bulamadığımız kendi hayatımızdan uzaklaşarak, bilgilenme adı verilen kaçışa başvurarak– sonunda onları en bilgili müzik veya arkeoloji meraklısı kadar iyi ve aynı şekilde tanırız.

Bu yüzden de, nice sanat meraklısı bu noktada kalır, kendi izlenimlerinden hiçbir şey çıkarmaz ve sanat bekârları gibi hiçbir işe yaramadan, tatminsizlik içinde yaşlanır! Üretkenlikle veya çalışmayla tedavi edilebilecek, bakirelere ve tembellere has kederlerle yaşarlar. Sanat eserleri onları gerçek sanatçılardan daha çok coşturur, çünkü coşkuları onlar için çetin, derinlemesine bir çalışmanın hedefi değildir ve dışarı taşar, konuşmalarını kızıştırır, yüzlerine ateş bastırır. Sevdikleri bir eseri dinledikten sonra, sesleri kısılınca kadar, “Bravo! Bravo!” diye bağırarak, onlar için bir eylemde bulunmaktır. Ama bu tezahüratlar, tutkularının özünü açıklığa kavuşturmaya zorlamaz kendilerini, onu tanımazlar. Bu arada bu atıl tutku en sakın konuşmalarına bile bulaşır, onlara sanattan bahsederken abartılı el, kol, kafa hareketleri, mimikler yaptırır. “Bir konsere gittim. İtiraf edeyim ki önce pek sarmadı beni. Sonra dördünyü

çalmaya başladılar. Dinine yandığım! Bambaşka bir şey” (O anda sanat meraklısının yüzü telaşlı bir endişe ifadesine bürünür, sanki, “Kıvılcımlar görüyorum, yanık kokusu geliyor, yangın çıktı” diye geçiyordur aklından.) “Kör şeytan, hayatta duyduğum en sinir bozucu şey, kötü bir beste, ama çarpıcı, öyle sıradan bir eser değil.” Yine endişeli bir ses tonu, baş oynatmalar, el kol hareketleri ve telaşlı bakışlar: Kanat sorununu hallede-memiş, ama yine de uçma isteğiyle kıvranan kaz yavrusunun güdük kanatlarının gülünçlüğü. Bu kısır meraklı bütün hayatını konserlerde geçirir, saçlarına ak düştüğünde kırılgan ve tatminsiz, ihtiyarlığında verimsiz bir sanat bekâridir. Ama paçalarından yetenek akan, hiçbir tatmin bulamamış bu iğrenç insan soyu, zihinsel hazzın değişken nesnesini kalıcı bir organa aktarma ihtiyacıyla girişilen ilk biçimsiz deneme olduğu için dokunaklıdır.

Bu tür insanlar ne kadar gülünç olsalar da aşağılanmamalıdır. Onlar sanatçıyı yaratmak isteyen tabiatın ilk deneyleri ve şimdiki hayvanlardan önce gelen, kalıcı olacak şekilde yaratılmamış ilk hayvan türleri kadar biçimsiz, kısa ömürlü yaratıklardır. Bu kararsız ve kısır meraklıların, içlerinde uçma arzusunun barındıran, ama bunun henüz keşfedilmemiş esrarengiz yöntemini barındırmayan, yerden havalanmayı başaramamış o ilk aygıtlar gibi bizi duygulandırmaları gerekir. Meraklı sonra kolunuza girerek ekler: “Azizim, ben sekizinci kere dinledim, daha da dinleyeceğime yemin edebilirim.” Gerçekten de, sanatta asıl besleyici olan şeyi özümseyemedikleri için, daima sanatsal hazlara ihtiyaç duyarlar, asla doyuramadıkları, hastalık halindeki bir oburluğun kurbanıdır. Bu yüzden de aynı eseri uzun müddet, defalarca alkışlamak isterler ve ayrıca orada boy göstermekle, bir yönetim kurulunda, cenazede bulunurcasına, bir görevi yerine getirdiklerine, bir eylem gerçekleştirdiklerine inanırlar. Ardından başka, hatta zıt eserler gelir; bu edebiyatta da, resimde de, müzikte de böyledir. Çünkü birtakım fikirler, sistemler ortaya atma ve bilhassa bunları benimseme yeteneği, öteden beri, üreten kişilerde bile, gerçek zevkten çok daha yaygın olmuştur; ama bu, edebi dergi ve gazetelerin sayısı (ve onlarla birlikte sahte yazar ve sanatçılar) arttıkça daha da yaygın-

laştı. Bu yüzden, en zeki, en tarafsız gençlerin büyük çoğunluğu edebiyatta sadece yüce bir ahlaki ve sosyolojik değer, hatta dinsel değer taşıyan eserleri seviyorlardı. Bir eserin değer ölçütünün bu olduğunu zannediyorlar ve bu şekilde David'lerin, Chenavard'ların, Brunetière'lerin vs. düştüğü hataya düşüyorlardı. En güzel cümleleri aslında çok daha derin bir iç bakışı gerektirmiş olan Bergotte'a sırf o kadar iyi yazmadıkları için daha derin gibi görünen yazarları tercih ediyorlardı. Demokratlar Bergotte'un karmaşık üslubunun sadece yüksek sosyeteye hitap ettiğini ileri sürüyor, böylece sosyete mensuplarına hak etmedikleri bir değer atfediyorlardı. Ama sanat eserlerini mantıkla yargılamaya kalkıştığımız zaman hiçbir şey sabit değildir, belirli değildir, her istediğimizi kanıtlayabiliriz. Yeteneğin gerçekliği evrensel bir varlık, bir edinimdir, onu her şeyden önce görünürdeki düşünce ve üslup kalıplarının altında aramak gerekir; oysa eleştirmenler yazarları bu kalıplara göre değerlendirirler. Yeni bir şey söylemese de, sırf kendinden önceki akımı açıkça, kestirip atarak küçümsediği için, bir yazarı peygamber ilan ederler. Eleştirmenler bu yanılgıya o kadar çok düşer ki, yazar yığınlar tarafından yargılanmayı tercih etse yeridir (ne var ki, yığınlar haberleri bile olmayan bir araştırma alanında bir sanatçının neyi denediğini fark edemez). Çünkü yığınların içgüdüleriyle büyük bir yazarın her şey susturularak, tapınırcasına dinlenen, mükemmelleştirilmiş ve anlaşılmış içgüdülerinden başka bir şey olmayan yeteneği arasındaki benzerlik, bu yetenekle yetkili yargıçların yüzeysel, boş lafları ve değişken ölçütleri arasındaki benzerlikten çok daha büyüktür. Eleştirmenlerin boş tartışmaları her on yılda bir yenilenir (çünkü yalnız sosyete grupları değil, toplumsal, siyasi ve dinsel fikirler de bir kaleydoskop oluşturur ve geniş kitlelere yansyarak anlık bir büyüme sağlarlar, ama buna rağmen, yeniliği ancak kanıtlar konusunda pek talepkâr olmayan zihinleri çelebilen fikirlerin kısa ömrüyle sınırlı kalırlar). Partiler ve akımlar bu şekilde birbirini takip etmiş, her defasında aynı zihinlere, kısıtlı bir zekâyâ sahip kişilere, daha titiz ve kanıtlar konusunda daha müşkülpesent beyinlerin düşmediği hayranlık tuzağına düşebilen zihinlere hitap etmişlerdi. Ne yazık ki bunlar ya-

rım-zekâlar oldukları için, eylemle kendilerini tamamlamak zorundadırlar; dolayısıyla, üstün zekâlardan daha çok harekete geçer, kalabalığı cezbeder ve abartılı şöhretlerle haksız küçümsemelere sebep olmakla kalmayıp, bir miktar Jansenci özeleştiriyile önlenebilecek savaş ve iç savaşlara da yol açarlar.

Sapasağlam bir zihne ve gerçekten yaşayan bir yüreğe bir üstadın güzel fikirlerinin verdiği hazza gelince, bu şüphesiz son derece sağlıklı bir hazdır, ama onu gerçekten tadabilen kişiler ne kadar değerli olsalar da (yirmi yılda böyle kaç kişi çıkar?) bu haz onları bir başkasının bilincinin sınırları içine hapseder. Örneğin bu tür bir adam, kendisini ancak bedbaht edebilecek bir kadının sevgisini kazanmak için elinden geleni yapmış, ama yıllar boyunca süren çabaları sonunda söz konusu kadından bir randevu bile koparamamışsa, çektiği acıları ve kurtulduğu tehlikeyi ifade etmeye çalışacağına, satırların arasına “milyonlarca kelime” ve kendi hayatının en dokunaklı hatıralarını sığdırarak, tekrar tekrar La Bruyère’in şu cümlesini okur: “İnsanlar çoğunlukla sevmek ister, ama bunu nasıl yapacaklarını bilmezler; yenilgi peşinde koşar, ama bulamazlar; deyim yerindeyse, özgürlüğe mecbur olurlar.” Yazarı için taşıdığı anlam bu olsun olmasın (bu anlamı taşıyorsa, “sevmek” yerine “sevilmek” ifadesi daha uygun düşerdi), duyarlı okurun cümleyi bu anlamla canlandırıp patlama noktasına kadar şişirdiği kesindir; cümle onun nazarında o kadar doğru ve güzeldir ki, her tekrarlayışında hazla dolup taşar, ama her şeye rağmen, kendisi bu düşünceye hiçbir şey katmamıştır, cümle La Bruyère’in düşüncesi olarak kalır.

Kaydetmekten ibaret olan edebiyatın bir değeri olamaz, çünkü gerçeklik, kaydedilen küçük şeylerin altında gizlidir (uzaktan duyulan uçak sesindeki, Saint-Hilaire çan kulesinin çizgisindeki yücelik, bir madlenin tadındaki geçmiş vs.) ve bu gerçeklik çekilip çıkarılmadığı sürece, bu küçük şeylerin kendi başlarına bir anlamı yoktur.

Gerçekten hissettiklerimizden hiçbir iz taşımayan, doğruluktan uzak ifadeler zinciri hafızamızda korundukça, düşüncemiz, hayatımız, gerçeğimiz de yavaş yavaş bu ifadelerden oluşur; sözümona “yaşanmış” bir sanat da, hayat gibi basit, gü-

zellikten yoksun bu yalanı üretmekten başka bir şey değildir; gözlerimizle görüp zihnimizle saptadığımız şeylerin bu gereksiz tekrarı o kadar sıkıcı ve anlamsızdır ki, kendini buna adan sanatçının kendisine çalışma hevesi ve sebatı veren haz dolu, devindirici kıvılcımı nereden bulduğunu anlayamayız. Oysa gerçek sanatın, M. de Norpois'nın sanat heveslisinin oyununu diyeceği sanatın yüceliği, uzağında yaşadığımız gerçekliğin, yerine koyduğumuz geleneksel bilgi kalınlaşıp katılaştıkça iyice uzaklaştığımız gerçekliğin, öğrenemeden ölme ihtimaliyle karşı karşıya bulunduğumuz gerçekliğin, yani hayatımızın yeniden bulunması, yakalanması ve bize tanıtılmasıydı.

Gerçek hayat, nihayet keşfedilip açıklığa kavuşturulan hayat, dolayısıyla dolu dolu yaşanan tek hayat, edebiyattır. Bu hayat, bir anlamda, sanatçıda olduğu kadar her insanın içinde de her an mevcuttur. Ama çoğu insan onu açıklığa kavuşturmaya uğraşmadığı için görmez. Bu yüzden de, geçmişleri zihinleri tarafından "banyo edilmediği" için işe yaramayan sayısız klişeyle dolup taşar. Sanatın açıklığa kavuşturduğu şey yalnız kendi hayatımız değil, başkalarının da hayatıdır, çünkü tıpkı ressam için renk gibi, yazar için de üslup teknik değil, görüş meselesidir. Her birimizin dünyayı görüşündeki nitel farklılığın doğrudan ve bilinçli yöntemlerle mümkün olamayacak şekilde ortaya koyulmasıdır; sanat olmasa, bu farklılıklar ebediyen her birimize ait birer sır olarak kalırdı. Ancak sanat aracılığıyla dışarıya açılabilir, bir başkasının bizimkiyle aynı olmayan bu âlemde neler gördüğünü öğrenebiliriz; aksi takdirde bu âlemin manzaraları, aydaki görüntüler kadar bilinmez olurdu bizim için. Sanat sayesinde, bir tek dünya, kendi dünyamızı göreceğimize, çeşitli dünyalar görürüz; özgün sanatçı sayısı ne kadar çoksa, bize açık olan dünyaların sayısı da o kadar çoktur ve aralarındaki fark, sonsuzlukta dönüp duran dünyalar arasındaki farktan büyüktür; bu dünyalar, adı ister Rembrandt olsun, ister Vermeer, ışıklarının yayıldığı ocak söndükten asırlar sonra, hâlâ kendilerine has ışınlarını bize yansıtmaya devam ederler .

Sanatçının bu çalışması, maddenin, tecrübenin, kelimelerin ardında farklı bir şey bulma çabası, bakışlarımızı kendi içi-

mize çevirmeden yaşarken izzetinefsimizin, tutku, zihin ve alışkanlığın bizde her an gerçekleştirdiği işlemin, yani gerçek izlenimlerimizin üstüne yanılarak hayat adını verdiğimiz adlandırmaları ve pratik amaçları yığıp sonunda izlenimleri tamamen bizden gizleme çabasının tam tersidir. Kısacası, bu karmaşık sanat, yaşayan tek sanattır. Sadece bu tür bir sanat, kendi hayatımızı, “gözlemlenme”si imkânsız olan, gözlenebilen yüzeysel unsurlarının tercüme edilmesi, çoğu kez geriye doğru okunup güçlkle çözülmesi gerekli olan hayatı hem başkalarına hem de kendimize ifade eder. İzzetinefsimizin, tutkumuzun, taklitçiliğimizin, soyut zekâmızın, alışkanlıklarımızın yaptığı o çalışmayı sanat bozacak, bizi ters yönde ilerletecek, gerçekten var olmuş şeylerin yattığı, bizim habersiz olduğumuz derinliklere geri götürecektir.

Hiç şüphesiz, gerçek hayatı yeniden yaratmak, izlenimleri eski tazeliğine kavuşturmak çok cazip bir işti. Ama duygusal cesaret de dahil, her türden cesaret gerektiriyordu. Çünkü her şeyden önce, en değer verdiğimiz hayallerden, kendi oluşturduğumuz kuramların nesnellğine inanmaktan vazgeçmek, yüzüncü kere, “Çok tatlı bir kızdı” sözleriyle avunmak yerine, bu cümleyi tersten, “Onu öpmekten hoşlanıyordum” diye okumak anlamına geliyordu. Benim bu aşk dolu saatlerde hissettiklerim, bütün erkeklerin hissettiği şeydi elbette. Hissederiz, ama hissettiğimiz şey, ışığa yaklaştırmadıkça kapkara görünen, ışıktaki da tersten bakılması gereken klişeler gibidir. Onu zihnimize yaklaştırmadıkça ne olduğunu bilemeyiz. Ancak zihin onu aydınlattığında, zihinselleştirdiğinde, hissettiğimiz şeyin şeklini zorlanarak seçeriz. Ama aynı zamanda, ilk önce Gilberte’le keşfettiğim ıstırapın, yani aşkımızın bu aşkı esinleyen kişiye ait olmadığını anlamının verdiği ıstırapın sağlıklı bir şey olduğunu da fark ediyordum. İkincil bir şey ve bir yöntem olarak sağlıklıdır (çünkü ömrümüz ne kadar kısa olursa olsun, ancak ıstırap çektiğimiz müddetçe, sürekli ve değişken bir hareket içindeki fikirlerimiz yasalarla düzenlenen bu muazzam hayatı tıpkı bir fırtınadaki gibi, bizim görebileceğimiz bir yüksekliğe ulaştırır, aksi takdirde, mutluluğun sükûneti hayatı fazlasıyla alçak bir seviyede, tekdüze sürdürdüğünden, yeri iyi

ayarlanamamış penceremizden onu göremeyiz; belki sadece bazı dâhiler için, ıstırapın hareketliliğine gerek kalmadan, bu devinim sürekli olarak mevcuttur; yine de, bu dâhilerin neşeli eserlerinin kapsamlı ve düzenli gelişimini izlerken, eserdeki neşeden yola çıkarak, belki aksine bütünüyle ıstırapla geçmiş hayatlarının da neşeli olduğu sonucunu çıkarma eğiliminde olabiliriz); söz konusu ıstırapın sağlıklı olmasının temel nedeni ise şudur: Aşkımızın sadece bir Gilberte'e ait olmaması (bize acı çektiren de budur), aynı zamanda bir Albertine'e de ait olmasından değil, ruhumuzun bir parçası olmasından kaynaklanır; içimizde birbiri ardına ölen benlikler, ruhun kendilerinden daha kalıcı olan bu parçasına bencilce sahip çıkmak isterler, ama –bize çektirdiği, esasen yararlı olan ıstırapla rağmen– onu insanlardan koparıp genelleştirmemiz ve bu aşkı, bu aşkın kavranışını çeşitli benliklerimizin birleşmek istediği çeşitli kadınlara değil, herkese, evrensel düşünceye yöneltmemiz gerekir.

Etrafımdaki en önemsiz işaretlere bile (Guermites, Albertine, Gilberte, Saint-Loup, Balbec vs.) alışkanlığın kaybettirdiği anlamlarını tekrar kazandırmam gerekiyordu. Gerçekliğe ulaştığım zaman da, onu ifade etmek, korumak için, ondan farklı olan, alışkanlığın kazanılmış süratiyle getirdiği şeyleri uzaklaştırmalıyım. Bilhassa zihinden çok dudakların seçtiği kelimeleri, konuşma sırasında söylenen, başkalarıyla yapılan uzun bir sohbetin ardından sahte bir şekilde kendi kendimize de söylemeye devam ettiğimiz, zihnimizi yalanlarla dolduran o nükteli sözleri, onları kâğıda dökecek kadar alçalan yazarlarda hep rastlanan, örneğin bir Sainte-Beuve'ün konuşma cümlelerini sürekli bozan tebessümün, mimiğin eşlik ettiği, tamamen somut kelimeleri uzaklaştırmalıyım, çünkü gerçek kitaplar aydınlığın ve sohbetin değil, karanlığın ve sessizliğin ürünü olmalıdır. Sanat hayatı tıpatıp yeniden oluşturduğu için de, kendi içimizde ulaştığımız gerçekleri daima şiirsel bir hava, bir esrarın hoşluğu sarmalayacaktır; bu da, aşmak zorunda kaldığımız gölgelerin kalıntısı, bir eserin derinliğinin altimetreye ölçülmüşçesine kesin olan işarettir. (Çünkü bu derinlik, ruh-sallığa maddecilikle yaklaşan romancıların zannettiği gibi, be-

lirli konuların özünde bulunan bir şey değildir; dış görünüşün ötesine geçemeyen bu tür yazarların en küçük bir iyilik yapmaktan âciz kimselerden sık sık işittiğimiz erdemli nutuklara benzeyen yüce amaçları, taklit yoluyla edinilmiş beylik biçimsel kalıplardan kurtulacak zihinsel gücü bile kendilerinde bulamamış olduklarını fark etmemizi engellememelidir.)

Zihnin –en üstün beyinler de dahil– önünde apaçık bulup saptadığı gerçeklere gelince, çok değerli olabilirler, ama daha katı çizgilerle sınırlı ve düzdürler; onlara ulaşmak için bir derinliği katetmek gerekmediğinden, baştan yaratılmadıklarından, derinlikleri yoktur. Çoğu kez, belirli bir yaşa gelmiş yazarlar, o esrarengiz gerçekler artık benliklerinin derinliklerinden su yüzüne çıkmadığından, sadece zihinleriyle yazarlar; zihinleri giderek güçlendiğinden, olgunluk dönemi eserleri gençlik dönemi eserlerinden daha güçlüdür, ama aynı yumuşaklığa sahip değildir.

Bununla birlikte, zihnin doğrudan gerçeklikten çekip çıkardığı doğruların tamamen küçümsenmemesi gerektiğini de seziyordum, çünkü geçmişe ve şimdiki zamana ait hislerin ortak özünün bize zamanın dışından taşıdığı izlenimler daha değerli olsa da, fazlasıyla ender bulunduklarından, bir sanat eseri sadece bu tür izlenimlerden oluşamayacağı için, onlar kadar saf olmayan, ama zihnin damgasını taşıyan bir maddeyle beslenebilirdi. Bu iş için kullanılabilecek, tutkulara, kişiliklere, yaşayış biçimlerine ilişkin sayısız gerçeğin içimde kaynaştığını hissediyordum. Onları algılamak beni sevindiriyordu, oysa hatırladığım kadarıyla, birçoğunu ıstırap çekerken, bazılarını da oldukça vasat hazlar tadarken keşfetmiştim.

Bize acı çektiren her insan, bizim kendisine atfettiğimiz tanrısal bir varlığın kısmi bir yansıması ve en alt basamağıdır; ikisini bağdaştırdığımızda, bu tanrısal varlığı (Fikri) seyrederken, daha önceki ıstırap yerini bir anda mutluluğa bırakır. Yaşama sanatı, bize acı çektiren insanları tanrısal biçimlerine ulaşmamızı sağlayacak bir basamak gibi kullanmak ve böylece hayatımızı mutluluk içinde, tanrısal varlıklarla donatmaktır.

Bunun üzerine, kuşkusuz Kayıp Zaman'ı yakalamanın tek yolunun sanat eseri olduğunu algılamamı sağlayan ışık kadar parlak olmayan bir başka ışık parladı içimde. Edebi eserin bütün bu malzemelerinin geçmiş hayatım olduğunu anladım; bana havai zevklerin, tembelliğin, sevginin, ıstırabın içinden geldiklerini ve benim tıpkı bir bitkiyi besleyecek olan bütün besinleri biriktiren tohum gibi ne işe yarayacaklarını, hatta yaşamaya devam edeceklerini bilmeden, hepsini bir kenara yığdığımı anladım. Ben de tohum gibi, bitki geliştiğinde ölebilirdim; bilmeden o bitki uğruna yaşamıştım, hayatımın yazmak istediğim, ama bir zamanlar masa başına oturduğumda konu bulamadığım kitaplarla günün birinde temas edeceği hiç aklıma gelmemişti. Dolayısıyla, o güne kadarki hayatım şu başlık altında hem özetlenebilirdi, hem özetlenemezdi: Bir Temayül. Özetlenemezdi, çünkü edebiyat hayatımda hiçbir rol oynamamıştı. Özetlenebilirdi, çünkü bu hayat, bu hayatın acı ve tatlı hatıraları, bitkilerin yumurta hücrelerinde depolanan ve bir bitki embriyonunun gelişmekte olduğu henüz belli değilken, gizli ama çok faal kimyasal dönüşümlerin, solunum işlemlerinin merkezi olan yumurta hücresinin tohuma dönüşmesini sağlayacak besini aldığı besidokuya benzer bir birikim oluşturuyordu. Yani hayatım olgunluğunun meyvesiyle bağlantılıydı. İleride onunla beslenecek olan kişiler, kendilerini besleyen zengin maddelerin, tıpkı besin değeri taşıyan tohumları yiyen kişiler gibi, önce tohumu besleyip olgunlaşmasını sağladıklarını bilemeyeceklerdi.

Bu bağlamda, çıkış noktası kabul edildiğinde yanlış olan karşılaştırmalar, varış noktası kabul edildiğinde doğru olabilir. Edebiyatçı ressama gıpta eder, o da taslaklar çizmek, notlar almak ister, ama böyle bir şey edebiyatçının mahvına sebep olur. Ne var ki, edebiyatçı yazmaya başladığında, kahramanlarının istisnasız her hareketi, tiki ve aksanı, hafızası tarafından kendisine esinlenir; uydurduğu her isimle bağlantılı olarak, görmüş olduğu altmış şahsiyetin ismini sayabilir; bunlardan biri kahramanın bir mimiğini, öteki monoklünü, bir başkası öfkesini, bir diğeri de kol hareketini vs. sunmuştur kendisine. Bunun üzerine yazar, ressam olma hayalinin bilinçli ve iradi bi-

çimde gerçekleştirilmesi imkânsız da olsa, hayalin yine de gerçekleştiğini ve yazarın da bilmeden kendi taslak defterini oluşturduğunu fark eder.

Çünkü yazar, bir gün yazar olacağını daha düşünmezken, içgüdüyle hareket ederek, başkalarının fark ettiği birçok şeyi bakmayı sürekli ihmal etmiş, bu da başkaları tarafından dalgınlıkla, kendi kendisi tarafından da işitmeyi ve görmeyi bilmemekle suçlanmasına yol açmıştır; kendisi bu süre zarfında başkalarına çocuksu ayrıntılar gibi gelen şeyleri, bir cümlelin hangi aksanla söylendiğini, hakkında belki hiçbir şey bilmediği birinin yıllar önceki anlık bir yüz ifadesini ve omuz hareketini sonsuza dek hatırlamaları için gözlerine ve kulaklarına emir vermiştir, çünkü o aksanı ya daha önce duymuştur, ya da tekrar duyabileceğini, yenilenebilecek, kalıcı bir şey olduğunu hissetmiştir; geleceğin yazarında genel olan şeyi, sanat eserine dahil edilebilecek şeyi kendiliğinden seçen bir genellik duygusu mevcuttur. Çünkü başkalarını ne kadar aptal veya deli olurlarsa olsunlar, benzer kişilikteki insanların söylediklerini papağanlar gibi tekrarlayarak bir psikoloji yasasının kâhinliğini, sözcülüğünü yaptıkları zaman dinlemiştir sadece. O sadece genel olan şeyi hatırlar. Küçük bir çocukken görmüş ve işitmiş bile olsa, bu aksanlar, bu mimikler, onun için başkalarının hayatını temsil eder ve ileride yazmaya koyulduğu zaman, birçok kişide görülen bir omuz hareketi, adeta bir anatomi bilgisinin defterine not edilmişçesine gerçeğe uygun şekilde, ama burada psikolojik bir gerçeği ifade etmek amacıyla, bir başkasının boyun hareketine eklenecek, çeşitli kişilerden toplanan anlık unsurlar, bir bütün oluşturacaktır.

Bir edebi eserin oluşturulmasında hayal gücüyle duyarlılığın birbirinin yerini tutamayacağı ve duyarlılığın pek büyük bir sakınca yaratmadan hayal gücü yerine kullanılamayacağı kesin olarak ileri sürülemez; midesi sindirim işlevini yerine getiremeyen kişilerde de, bağırsaklar bu görevi üstlenir. Doğuştan duyarlı, ama hayal gücünden yoksun biri, buna rağmen dikkate değer romanlar yazabilir. Başkalarının sebep olacağı ıstırap, bunu önlemek için göstereceği çabalar, ıstırapın ve karşısındaki acımasız şahsın yaratacağı çelişkiler bir araya gelip

zihin tarafından yorumlandığında, hayal edilmiş, uydurulmuş bir kitap kadar güzel olmakla kalmayıp, sanki yazar kendi başına bırakılmış ve mutluymuş gibi onun tahayyüllerine yabancı, kendisi için hayal gücünün beklenmedik bir fantezisi kadar şaşırtıcı ve tesadüfi bir kitabın malzemesini oluşturabilir.

En aptal insanlar bile, hareketleriyle, sözleriyle, istemeden ifade ettikleri duygularıyla, kendilerinin algılamadığı, ama sanatçının onlarda yakaladığı yasaları açığa vururlar. Sıradan insanlar bu tür gözlemler yüzünden yazarların fesat olduğunu düşünürler, ama bu hatalı bir düşüncedir, çünkü sanatçı gülünç bir davranışta genel olanın güzelliğini görür ve nasıl ki bir cerrah oldukça yaygın bir dolaşım bozukluğu yüzünden hastayı küçük görmezse, yazar da gözlediği kişiyi bu davranışı yüzünden kınamaz; dolayısıyla, gülünçlüklerle herkesten daha az alay eder. Ne yazık ki, fesat olmaktan çok bedbahttır; kendi tutkuları söz konusu olduğunda, genelliğinin farkında olduğu halde, yol açtığı kişisel ıstıraptan kurtulması zordur. Elbette münasebetsizin biri bize hakaret ettiğinde, ondan hakaret yerine övgüler duymayı tercih ederiz; hele taptığımız bir kadın bize ihanet ettiğinde, sadık kalması için nelerden vazgeçeriz! Ama bunlar olmasa, hakaretin uyandırdığı hınç, terk edilmemenin acısı, asla tatmadığımız duygular olurdu; bu duyguların keşfi ne kadar ıstıraplı olsa da, sanatçı için değerlidir. Dolayısıyla, fesat kişiler, nankör kişiler, kendileri ve yazar istemese de, eserde boy gösterirler. Hiciv yazarının şöhreti, ister istemez hicvettiği alçaklarla bağlantılıdır. Her sanat eserinde, sanatçının en çok nefret ettiği ve heyhat, en çok sevdiği kişiler karşımıza çıkabilir. Sevdikleri, yazar istemediği halde ona en çok acı çektiirdikleri anlarda modellik etmişlerdir kendisine. Albertine'e âşık olduğum sıralar, onun bana âşık olmadığını pekâlâ fark etmiş, onun aracılığıyla sadece acı çekme, sevme duygularını ve bir de başlangıçta mutluluğu tanımaya razı olmuştum mecburen.

Kederimizdeki genelliği çekip çıkarmaya ve yazmaya çalıştığımızda, belki saydıklarım dışında bir nedenden ötürü de tesselli buluruz biraz: Genel bir açıdan düşünmek ve yazmak, yazar için sağlıklı ve zorunlu bir işlemdir, başarıya ulaşması mut-

lu eder; fiziksel etkinliklere düşkün insanlar için sporun, terlemenin, banyonun gördüğü işlevi yerine getirir. Doğruyu söylemek gerekirse, buna biraz isyan ediyordum. Hayatın en yüce gerçeğinin sanatta bulunabileceğine ne kadar inansam da, öte yandan, büyükannemin ölümüne hâlâ üzülmek ve Albertine'i hâlâ sevmek için gereken hatırlama çabasını göstermekten âciz olsam da, kendilerinin haberdar olmayacağı bir sanat eserinin bu zavallı ölümler açısından, onların kaderi açısından bir başarı sayılabileceğinden kuşkuluydum. Büyükannemin yanı başımda can çekişmesini ve ölmesini ne büyük bir kayıtsızlıkla izlemiştim! Keşke bunun kefareti olarak, eserim tamamlandığında, çaresiz acılar içinde saatler boyunca kıvranarak, herkes tarafından terk edilmiş halde ölebilseydim! Öte yandan, o kadar sevmediğim kişilere, alakasız insanlara, zihnimin anlamaya çalışırken sonuçta acılarını veya sadece gülünçlüklerini kullandığı onca insanın kaderine sonsuz bir merhametle yaklaşıyordum. Bana çeşitli gerçekleri göstermiş olan, artık yaşamayan bütün o insanlar, sanki sadece benim açımdan faydalı bir hayat sürmüş, benim uğruma ölmüş gibi geliyordu bana.

Öylesine değer verdiğim aşkımanın kitabımda bir insandan tamamen bağımsız olacağını ve bu yüzden de çeşitli okurların başka kadınlara duydukları hislerle bu aşkı bire bir özdeşleştireceklerini düşünmek beni üzüyordu. Ama daha ben hayattayken, hatta yazmaya başlamadan önce bir ihanet, aşkın birçok kişiye bölünmesi söz konusu olmuşken, ölümümünden sonraki ihanet, başkalarının benim duygularımı tanımadığım kadınlara yakıştırması niçin beni dehşete düşürüyordu? Sırasıyla Gilberte uğruna, Mme de Guermantes uğruna, Albertine uğruna acı çekmiştim. Yine sırasıyla hepsini unutmuştum; sadece farklı insanlara yönelen aşkıım kalıcı olmuştu. Tanımadığım okurların kirleteceği hatıraları ben zaten onlardan önce kirletmiştim. Kendi kendimden dehşet duyuyordum neredeyse; belki milliyetçi bir parti de, onun uğruna sürdürülen, sadece kendisine yararı dokunan, nice asil ruhlu insanın acı çekip sonunu bile öğrenemeden (mücadelenin sonucunu öğrenmek hiç değilse büyükannem için büyük bir teselli olurdu) can verdiği bir savaşın ardından, aynı dehşeti duyabilirdi. Büyükannemin ni-

hayet çalışmaya koyulduğumu bilememesine karşılık (ölülerin kaderi budur) tek tesellim, başarıma sevinemese bile, hiç değilse o kadar üzüldüğü ataletimden ve hayatımı boşa harcamışım-
dan da uzun süredir habersiz olmasıydı. Elbette kitabımda büyükanmemden ve Albertine'den başkaları da olacaktı, tek tek bireyler olarak hatırlamadığım, ama bir sözünü, bir bakışını özümsemediğim birçok kişi olacaktı; bir kitap, çoğu mezar taşının üstündeki isimlerin artık okunamadığı büyük bir mezarlıktır. Bazen de aksine, ismi gayet iyi hatırlar, ama ismin sahibinden kitabın sayfalarında bir iz kalıp kalmadığını bilemeyiz. O çukur gözlü, tekdüze sesli kız burada mıdır? Gerçekten bu mezarlıkta yatıyorsa, kim bilir ne taraftadır, çiçeklerin altında nasıl bulunabilir?

Ama tek tek bireylerden uzakta yaşadığımıza göre, büyükanmeme sevgim, Albertine'e aşkım gibi en güçlü duygularımızı bile birkaç yıl sonra unuttuğumuza, hepsi bizim için anlaşıl-
maz kelimelere dönüştüklerine, sevdiğimiz bütün varlıklar ölmüşken hâlâ görüşmekten hoşlandığımız sosyete mensuplarıyla bu ölümlerden söz edebildiğimize göre, bu unutulmuş kelimeleri tekrar anlayabilmemizi sağlayacak bir yöntem mevcutsa, bu yöntemden yararlanmamız gerekmez mi; bunun için önce bu kelimeleri evrensel, ama hiç değilse kalıcı bir lisana, artık aramızda olmayanları ve gerçek özlerini bütün ruhlar için kalıcı bir edinime dönüştürecek bir dile aktarmamız gerekse bile, bu çareyi kullanmamız gerekmez mi? O kelimeleri bizim için anlaşılmasız kılan değişim yasası bile, açıklamayı başardığımız takdirde, bizim için bir kusur olmaktan çıkıp yeni bir güç haline gelmez mi?

Öte yandan, kederlerimizin katkısıyla yazılmış olan eser, geleceğimiz açısından hem kötü bir ıstırap işareti, hem de iyi bir teselli işareti olarak yorumlanabilir. Aşkların ve kederlerin şairin eserini yaratmasına yardımcı olduğunu, ismi bilinmeyen nice kadının hiç farkında olmadan, biri fesatlığıyla, öteki alaylarıyla hiç görmeyecekleri yapıya birer taş koyduklarını söyle-
riz, ama yazarın hayatının bu eserle sona ermediğini düşünmeyiz pek; eserine nüfuz eden acıları çekmesine sebep olan mizacı eser bittikten sonra da varlığını sürdürecektir, zamanın

koşullarda, yazarın kendisinde, aşk hevesinde ve acıya direncinde yaptığı küçük değişiklikler olmasa, tıpatıp benzer olacak koşullarda başka kadınları sevmesine yol açacaktır. Bu açıdan bakıldığında, eser, kaçınılmaz olarak başka aşkları haber veren bedbaht bir aşk olarak değerlendirilmelidir sadece; hayatı da eserine benzeyecek olan şair, ileride yazma ihtiyacı duymayacaktır neredeyse, çünkü yazdığı eserde, daha sonra olacakların tahmini taslağını bulacaktır. Buna uygun olarak, benim Albertine'e aşkım da, çok farklı olmakla birlikte, Gilberte'e aşkımın içine nakşolmuş halde mevcuttu; Gilberte'i sevdiğim mutlu günlerde, Albertine'in adını ve tasvirini ilk kez teyzesinden duymuş, bu küçücük tohumun gelişeceğini, gün gelip bütün hayatımı kaplayacağını hayalimden geçirmemiştim.

Ama bir başka açıdan bakıldığında, eser mutluluk işaretidir, çünkü onun sayesinde, özelle genelin yan yana bulunduğu ve kederin kaynağını göz ardı edip özünü irdeleyerek kedere karşı dayanıklılık kazandıran bir jimnastikle özelden genele geçmeyi öğreniriz. Gerçekten de, ileride tecrübeyle de göreceğim gibi, sevdiğimiz ve acı çektiğimiz anda bile, çalıştığımız saatlerde temayülümüz nihayet gerçekleşmişse, sevdiğimiz kişinin daha büyük bir gerçekliğin içinde eridiğini o kadar kuvvetle hissederek ki, ara sıra onu unutmayı başarır, çalışırken, bu aşk yüzünden tamamen fiziksel bir rahatsızlığa benzeyen, sevilen kişinin hiçbir rol oynamadığı, adeta bir kalp hastalığından kaynaklanan bir acı çekeriz sadece. Ne var ki, bu bir an meselesidir ve çalışma biraz gecikmişse, yarattığı etki bunun tam tersi gibi görünür. Çünkü fesatlıklarıyla, değersizlikleriyle bize rağmen hayallerimizi yıkan, kendilerini de bir hiçe indirgeyen ve kurduğumuz aşk düşünden kopan kişiler, o sırada çalışmaya koyulduğumuz takdirde, kendimize ilişkin çözümlerimizin gereksinimlerini karşılayabilmek için, ruhumuz tarafından tekrar yüceltilip bizi seven kişilerle özdeşleştirilir ve bu durumda, edebiyat aşk yanılgısının boşa çıkan çabalarını yineleyerek, artık mevcut olmayan duyguları bir anlamda tekrar yaşatır.

Hiç şüphesiz, kendi kişisel ıstırabımızı, tehlikeli bir iğneyi kendi üzerinde tekrar tekrar deneyen bir hekimin cesaretiyle

baştan yaşamak zorundayızdır. Ama aynı zamanda bu ıstırabı genel bir kavram olarak düşünmemiz gerekir; bu da, baskısından bir ölçüde kurtulmamızı, bütün insanları acıda kader ortağı olarak görmemizi ve hatta bu acıda bir mutluluk bulmamızı sağlar. Hayatın bizi köşeye sıkıştırdığı o noktada zihin bir çıkış yolu açar, çünkü karşılıksız aşkın çaresi yoksa da, bir ıstırabın saptanması durumundan, yol açtığı sonuçları belirleyerek de olsa, çıkabiliriz. Zihin, hayatın hiçbir çıkışı olmayan kapalı durumlarını tanımaz.

Hiçbir şey genelleşmediği sürece kalıcı olamayacağına ve zihin kendinden temelli vazgeçebildiğine göre, yazarın en değer verdiği kişilerin bile, sonuçta birer ressam modelinden başka şey olmadığı fikrini kabullenmem gerekiyordu.

Aşkta mutlu rakibimiz, bir başka ifadeyle düşmanımız, velinimetimizdir. Bizde sadece sıradan bir fiziksel arzu uyandıran kişiye bir anda muazzam, bilinmedik, ama bizim o kişiyle karıştırdığımız bir değer katar. Rakibimiz olmasa, haz aşka dönüşmez. Olmasa veya biz olmadığını zannetsek. Çünkü rakiplerin gerçekten var olması şart değildir. Bizim iyiliğimiz açısından, şüphemizin ve kıskançlığımızın olmayan rakiplere hayali bir hayat vermesi yeterlidir.

Bazen, acıklı bir bölüm taslak halinde kaldığında, yeni bir sevgi, yeni bir ıstırap o bölümü tamamlamamıza, boşluklarını doldurmamıza imkân verir. Bu yararlı, büyük kederler konusunda şikâyetle pek de mahal yoktur, çünkü hem yeterince çokturlar, hem de bizi fazla bekletmezler. Yine de onlardan faydalanmak için acele etmemiz gerekir, çünkü çok uzun sürmezler; ya teselli buluruz ya da fazlasıyla ağırsalar ve kalbimiz artık pek dayanıklı değilse, ölürüz. Beden için sağlıklı olan tek şey mutluluktur, ama zihni güçlendirip geliştiren, kederdir. Keder her defasında bize bir yasayı keşfettirmese bile, yine de her defasında bizi gerçeğe yaklaştırması, olayları ciddiye almaya zorlaması, alışkanlık, şüphecilik, hafiflik, kayıtsızlık gibi zararlı otları ayıklaması açısından, aynı derecede vazgeçilmez olurdu. Gerçi mutluluk ve sağlıklı bağdaşmayan bu gerçek hayatla da her zaman bağdaşmaz. Keder sonunda insanı öldürür. Aşırı yoğun olan her üzüntüyle birlikte, şakaklarımızda, gözlerimizin

altında, ölümcül kıvrımlarıyla bir damarın daha fırladığını hissediyoruz. Ve böylece yavaş yavaş, herkesin alay ettiği yaşlı Rembrandt'ın, yaşlı Beethoven'ın o korkunç, çökmüş çehreleri çıkar ortaya. Kalp ağrısı olmasa, gözlerin altındaki torbalar ve alındaki kırışıklıklar pek önemli olmazdı. Ama her güç başka güçlere, biriken ısı ışığa dönüşebildiğine ve yıldırımın elektriğiyle fotoğraf çekilebildiğine göre, kalbimizdeki gizli ağrı her yeni kederde bir imgenin görünür sabitliğini bir bayrak gibi dalgalandırabildiğine göre, kederin sağladığı manevi bilgi uğruna, verdiği fiziksel acıya razı olalım; bedenimizden kopan her parça ışıklı ve okunabilir bir şekle bürünerek eserimize eklendiğine, daha yetenekli kişilerin ihtiyaç duymadığı acılar pahasına eserimizi tamamladığına, duygular hayatımızı ufaladıkça eserimizi sağlamlaştırdığına göre, bırakalım bedenimiz parçalansın. Fikirler kederlerin yerini tutar; keder fikre dönüşürken, kalbimize zarar verme gücünü bir ölçüde kaybeder ve hatta ilk anda, dönüşümün kendisi ani bir sevinç yaratır. Ne var ki, fikirler sadece zaman açısından kederin yerini tutar, çünkü görünüşe bakılırsa, temel unsur fikirdir ve keder bazı fikirlerin içimize nüfuz etmek üzere büründüğü şekildir sadece. Ama fikirler âleminde çeşitli familyalar mevcuttur ve bunların bazıları, ilk andan itibaren birer mutluluktur.

Bu düşünceler, öteden beri, bilhassa Mme de Cambremer Albertine uğruna Elstir gibi parlak bir şahsiyetten nasıl vazgeçebildiğime şaşırdığında sezdiğim gerçeğe daha güçlü ve kesin bir anlam katıyordu. Zihinsel açıdan baktığımda bile, Mme de Cambremer'in yanıldığını hissetmiş, ama neyi yanlış anladığını bilememiştim: Bu, çiraklık döneminde edebiyatçının neleri nasıl öğrenmesi gerektiği idi. Bu bağlamda, sanatın nesnel değerinin pek önemi yoktur; açıklığa, aydınlığa kavuşturulması gereken şey, duygularımız ve tutkularımız, yani bütün insanların tutku ve duygularıdır. İhtiyaç duyduğumuz, bize acı çektiren bir kadın, ilgimizi çeken üstün bir adamdan farklı derinlikte, farklı hayatıyette duygular uyandırır içimizde. Yaşadığımız düzleme bağlı olarak, bir kadının bize ihanet ederek çektiği ıstıraba kıyasla, bu ihanet sayesinde keşfettiğimiz ve acı çektiği için mutlu olan kadının hiç anlayamayacağı gerçek-

lerin ne kadar önemli olduğuna karar vermek bize düşer. Her halü kârda, ihanet kıtlığı çekmeyiz. Yazar hiç korkmadan uzun sürecek bir çalışmaya girişebilir. Zihin eserine bir kez başladı mı, çalışma sırasında eserini tamamlama görevini üstlenecek yeterince kederle karşılaşacaktır. Mutluluğa gelince, neredeyse tek yararı vardır, o da bedbahtlığa imkân tanımasıdır. Mutluyken son derece güçlü ve şefkatli güven ve sevgi bağları oluşturmamız gerekir ki, bu bağlar koptuğunda, bedbahtlık adı verilen o değerli parçalanmayı yaşayabilelim. Sadece umut ederek de olsa, mutluluğu tatmamış olsak, mutsuzluklar zalim olmaz, dolayısıyla meyve vermezdi.

Nasıl ki ressamın bir tek kiliseyi resmedebilmek için birçok kilise görmesi gerekirse, yazarın da hacim ve yoğunluk kazanmak, genelliğe ve edebi gerçekliğe ulaşmak amacıyla bir tek duyguyu tasvir edebilmek için birçok insana ihtiyacı vardır. Sanat uzun, hayat kısadır; buna karşılık ilham kısaysa, tasvir etmesi gereken duyguların da pek daha uzun olmadığını söyleyebiliriz. Kitaplarımızın taslağını çizen tutkularımız, kaleme alan ise aradaki dinlenme süreleridir. İlham yeniden doğduğunda, tekrar çalışmaya koyulabileceğimiz zaman, bir duygu için bize modellik etmiş olan kadın artık bizde o duyguyu uyandırmaz. Aynı duyguyu başka bir kadına bakarak tasvire devam etmemiz gerekir; insan açısından bu bir ihanet olsa da, edebiyat açısından, bir eserin hem geçmiş aşklarımızın hatırası, hem de yeni aşklarımızın kehaneti olmasını sağlayan duygularımız arasındaki benzerlik sayesinde, bir insanın yerini başkasıyla doldurmamızda pek bir sakınca yoktur. Bir yazarın kimden bahsettiğini tahmin etmeye çalışan incelemeler bu yüzden anlamsızdır. Çünkü doğrudan itiraflara dayalı bir eser bile, en azından yazarın hayatındaki çeşitli olayları birbirine ekler; önceki olaylar esere ilham vermiştir, sonraki aşklar, onların özellikleri öncekilerin kopyası olduğu için de, sonraki olaylar aynı çizgiyi izler. Çünkü en çok sevdiğimiz insana bile, kendimize olduğumuz kadar sadık değilizdir ve tekrar sevebilmek için –kendi benliğimizin bir özelliğidir bu– er geç o insanı unuturuz. Olsa olsa, o çok sevdiğimiz kadın bu aşka kendine has bir şekil vermiştir ve bu sebeple, sadakatsizliğimiz de ken-

di içinde bir sadakat barındırır. Bir sonraki kadınla da aynı sabah gezintilerine, onu da aynı şekilde geceleri evine bırakmaya veya ona da aşırı derecede fazla para vermeye ihtiyaç duyarız. (Kadınlara verdiğimiz, onların bizi bedbaht etmesine, dolayısıyla bizim de kitaplar yazmamıza sebep olan bu paranın dolaşımı ilginçtir; diyebiliriz ki, artezyen kuyularındaki gibi, ıstırap kalbi ne kadar derin oymuşsa, eser de o kadar yükseğe çıkar.) İnsanların birbirinin yerini alması esere bir tarafsızlık, bir genellik kazandırır; bu aynı zamanda, bağlanmamız gereken şeyin, gerçekten var olan, dolayısıyla ifade edilmeye müsait şeyin insanlar değil, fikirler olduğu konusunda ciddi bir derstir. Her şeye rağmen acele etmek, bu modeller karşımızdayken vakit kaybetmemek gerekir; çünkü mutluluk için poz verenler de, ne yazık ki çok çabuk geçen ıstırap için poz verenler de bize çok fazla seans ayıramazlar.

İstırap, eserimizin malzemesini bize keşfettirerek sunmadığı zaman bile, bizi kıskırttığı için yararlıdır. Hayal gücü ve düşünme yetisi kendi başlarına harika işleyişler olsalar da, atıl kalabilirler. Bu durumda, ıstırap onları harekete geçirir. Ve bize ıstırap için modellik yapan kişiler, sadece o dönemlerde gittiğimiz, kendi içimizde bulunan atölyede bize sık sık poz verirler. Bu dönemler, hayatımızın çeşitli acılarını gösteren bir sureti gibidir. Çünkü bu dönemlerin içinde de değişik acılar mevcuttur, tam ortalığın sakinleştiğini zannettiğimiz anda, yeni bir ıstırap çıkar karşımıza. Kelimenin her anlamıyla yenidir; belki bu beklenmedik durumlar bizi kendimizle daha derin bir ilişki kurmaya zorladığı için, aşkın bizi her an karşı karşıya bıraktığı sancılı ikilemler bizi eğitir, yapımızı ortaya çıkarır. Dolayısıyla, Françoise Albertine'in evimde bir köpek gibi her gördüğü açık kapıdan içeri girip her yeri dağıttığını, beni mahvettiğini, üzdüğünü gördükçe (o sırada birkaç makale yazmış, birkaç çeviri yapmışım), "Ah! Beyefendi bütün vaktini bu kızla boşa harcayacağına şu karalamaları düzenleyecek terbiyeli bir sekreter kız tutsaydı keşke!" dediğinde, onun akıllıca konuştuğunu düşünmekle hata ediyordum belki de. Albertine vaktimi boşa harcatarak, beni üzerek, belki edebi açıdan bile, karalamalarımı düzenleyecek bir sekreterden daha yararlı olmuştu benim

için. Ama her şeye rağmen, bir varlık, ıstırap çekmeden seve-meyecek, gerçekleri öğrenemeyecek kadar kusurlu bir yapıya sahipse (tabiatta bu varlık insandır belki), bu varlığın hayatı sonunda bezdirici hale gelir. Mutlu yıllar kayıp yıllardır; çalış-mak için bir ıstırap bekleriz. Çalışma kavramı, önkoşul olarak ıstırap kavramıyla bağdaşır; yeni bir eseri hayal etmek için ön-celikle çekilmesi gereken acıları düşünüp her yeni eserden korkarız. Hayatta karşımıza çıkabilecek en iyi şeyin ıstırap ol-duğunu anladığımız zaman da, hiç korkmadan, adeta bir kur-tuluşu hayal eder gibi ölümü düşünürüz.

Bütün bunlar bende bir isyan duygusu uyandırır da, çoğu kez kitaplar uğruna hayatla oyun oynamadığımızı, insanlar-dan yararlanmadığımızı, tam tersinin geçerli olduğunu da dü-şünmem gerekiyordu. Benim durumum, asil ruhlu Werther'in-kindenden farklıydı maalesef. Albertine'in beni sevdiğine bir an olsun inanmamış, onun uğruna yirmi kere intihara niyetlen-miş, iflasa sürüklenmiş, sağlığını mahvetmişim. Yazarken ti-tiz davranır, en ufak ayrıntıları inceler, doğru olmayan her şeyi ayıklarız. Ama yaşarken, yalanlar uğruna mahvolur, hastala-nır, ölürüz. Öte yandan, ancak bu yalan hammaddesinden (şiir yazma yaşını geçmişsek) bir miktar gerçeği çekip çıkarabiliriz. Kederler, mücadele ettiğimiz, giderek daha fazla buyruğu altı-na girdiğimiz, karanlık, nefret edilesi, korkunç hizmetkârlar-dır; yerlerinin doldurulması imkânsızdır ve bizi yeraltı dehliz-lerinden geçirerek gerçeğe ve ölüme ulaştırırlar. Gerçeğe ölüm-den önce ulaşanlar, ikisi birbirine ne kadar yakın da olsa, ger-çekleri öğrenme ânı ölüm ânından önce gelenler, kendilerini talihli saymalıdır!

Geçmiş hayatıma bakıp anladığım bir başka şey, şimdi ya-rarlanacağım idealizm dersine en ufak olayların bile katkıda bulunmuş olmasıydı. Örneğin M. de Charlus'le karşılaşma-larım, Alman taraftarlığı aynı şeyi kanıtlamadan da önce, mad-denin ne kadar önemsiz olduğunu ve her şeyin düşünceyle mad-deye işlenebileceğini, Mme de Guermantes'a ya da Albertine'e aşkımdan, Saint-Loup'nun Rachel'e aşkımdan çok daha kesin biçimde göstermişti; bu gerçeğin kapsamı, zaten gayet öğretici olan aşk olgusundan da çok, yanlış anlaşılan, gereksiz yere kı-

nanan eşcinsellik olgusuyla genişliyordu. Aşkta güzelliğin artık sevmediğimiz kadından kaçıp başkalarının daha çirkin bulacağı, hatta belki bizim de önceleri beğenmediğimiz veya ileride beğenmeyeceğimiz bir çehreye yerleşmesini izleriz; ama bir asilzadenin bütün saygısını toplamış olan güzelliğin ansızın güzel bir prensesi terk edip bir omnibüs kontrolörünün kasketinin altına yerleştiğini görmek, daha da çarpıcıdır. Champs-Élysées’de Gilberte’in, sokakta Mme de Guermantes’in, kumsalda Albertine’in çehresini her görüşümde yaşadığım şaşkınlık ise, hatıranın başlangıçta çakıştığı, sonra giderek uzaklaştığı izlenimden apayrı bir yönde ilerlediğini kanıtlamıyor muydu?

Yazar, kitabındaki kadın kahramanlara eşcinselin bir erkek çehresi yakıştırmasına gücenmemelidir. Eşcinsel ancak bu biraz aykırı özellik sayesinde okuduklarında bir genellik bulabilir. Racine, antikçağın Phaidra’sına evrensel bir değer kazandırabilmek için, onu mecburen bir Jansenci olarak tasvir etmişti; aynı şekilde M. de Charlus de, Musset’nin *Ekim Gecesi*’nde veya *Hatıra*’da uğruna gözyaşı döktüğü “vefasız kadın”a Morel’in yüzünü yakıştırmasa, ne ağlayabilir ne de anlayabilirdi, çünkü aşkın gerçeklerine ancak bu dar ve dolambaçlı yoldan ulaşması mümkündü. Yazar sadece önsöz ve ithafların samimiyetsiz lisanından gelen alışkanlıkla “okurlarım” der. Aslında her okur, okuduğu esnada kendi kendinin okurudur. Yazarın eseri, okura sunduğu bir görme aygıtına benzer; okurun o kitap olmasa kendinde belki fark edemeyeceği şeyleri görmesini sağlar. Kitapta söylenenleri okurun kendinde tanıması, kitabın gerçekliğinin kanıtıdır; bunun tersi de bir ölçüde doğrudur, iki metin arasındaki fark, çoğu kez yazara değil, okura atfedilebilir. Ayrıca kitap saf okur için fazlasıyla yüksek düzeyde ve anlaşılmaz olabilir; bu durumda okurun kendisine sunulan buzlu camla okuması imkânsızdır. Ama başka özellikler (örneğin eşcinsellik), okurun doğru okuması için belirli bir şekilde okumasını gerektirebilir; yazarın buna gücenmemesi, aksine okura azami özgürlük tanıyıp, “Kendiniz deneyin bakalım, bu camla mı, şununla mı, yoksa ötekiyle mi daha iyi göreceksiniz” demesi gerekir.

Uykuda görülen düşlerle öteden beri yakından ilgilenmemin nedeni, sürelerinin kısalığı yoğunluklarıyla telafi edilen rüyaların, örneğin sırf –olağanüstü bir süratle– bir kadına kanımızın kaynamasını sağlayarak aşkın öznel yanını anlamamızı kolaylaştırmaları, gerçek hayatta yıllar süren bir alışkanlık, bir beraberlik gerektireceği halde, birkaç dakikalık bir uykuda çirkin bir kadını tutkuyla sevmemizi mümkün kılmaları, adeta mucizeler yaratan bir hekimin icadı olan damariçi aşk veya ısırtıp iğnelerine benzemeleri değil miydi? Rüyaların aşk telkinleri aynı süratle etkisini kaybeder ve bazen gecenin aşk ilahesi bir anda yok olup yerine gayet iyi bildiğimiz eski çirkin kadın geldiği gibi, ayrıca daha değerli bir şey de yok olur; sevgi ve şehvet duygularından, biraz bulanık özlemlerden oluşan hari-kulade bir tablonun, tutku Kythera'sına doğru yola çıkışın olağanüstü gerçeklikteki ayrıntılarını, tonlarını uyanırken de görebilmek isteriz, ama hepsi onarılamayacak kadar solmuş bir tuval gibi silinir gider. Bütün bunların ötesinde, Rüya'nın beni büyülemesinin bir başka nedeni de, Zaman'la oynadığı müthiş oyundu. Kaç kez, bir gecede, bir gecenin bir dakikasında, çok uzaklarda kalmış, o dönemde yaşadığımız duyguların hiçbirini seçemeyeceğimiz mesafelere sürülmüş zamanların süratle gelip üzerimize çöktüğünü, zannettiğimiz aksine, solgun yıldızlar değil de, dev uçaklarmış gibi ışıklarıyla gözlerimizi kamaştırdığını, eskiden barındırdıkları her şeyi tekrar görmemizi sağladığını, yanı başımızda oldukları duygusunu, şaşkınlığını ve netliğini yaşattığını ve sonra, uyandığımda, beni Kayıp Zaman'ı yakalamanın bir yolunu bulduğum yanılgısına düşürecek şekilde, mucize eseri katettikleri mesafeyi ters yönde aşarak tekrar uzaklaştığını görmemiş miydim?

Sadece kaba ve yanlış algılamamın her şeyi nesneye yüklediğini, aslında her şeyin zihinde olduğunu kavramıştım; büyü-kannemi gerçekten kaybedişim fiilen kaybetmemden aylar sonra olmuştu; insanların benim ya da başkalarının onlar hakkındaki fikirlerine bağlı olarak değiştiklerini, bir tek kişinin onu görenlere bağlı olarak birçok kişi olduğunu (örneğin ilk zamanlardaki çeşitli Swann'lar, mahkeme başkanının gözünde Lüksemburg Prensesi), hatta tek kişinin gözünde, yıllar geçtik-

çe farklı görünümlere büründüğünü (benim nazarımda Guer-
mantes ismi, çeşitli Swann'lar) fark etmiştim. Aşkın sevilen
insana aslında sadece seven kişide var olan şeyler kattığını gör-
müştüm. Nesnel gerçeklikle aşk arasındaki mesafeyi azamiye
çıkarak bunu iyice anlamıştım (Saint-Loup'nun ve benim gö-
zümde Rachel, benim ve Saint-Loup'nun gözünde Albertine,
Charlus'ün ve başkalarının gözünde Morel ya da omnibüs şöfö-
rü ve buna rağmen Charlus'ün sevgi gösterileri, Musset'den
mısralar vs.). Son olarak da, Saint-Loup'nun Albertine'in fotoğ-
rafına bakışı gibi, M. de Charlus'ün Alman taraftarlığı da, Al-
man aleyhtarlığımdan değilse bile bu eğilimin salt nesnellğine
inancımdan bir an sıyrılmama ve belki nefretin de aşka benze-
diğini, o esnada Fransa'nın insanlıkdışı diye değerlendirdiği
Almanya'yı sertçe yargılamasında, Rachel'i Saint-Loup'ya, Al-
bertine'i bana paha biçilmez varlıklar olarak gösteren duygula-
rın nesnelleştirilmesinin önemli bir rol oynadığını düşünme-
me bir ölçüde yardımcı olmuştu. Aslında bu sapkınlığın Al-
manya'nın özünde bulunmamasını mümkün kılan şey, nasıl ki
kendi hayatımda birbirini izleyen çeşitli aşklarım sona erdiğin-
de her birinin nesnesi bana değersiz göründüyse, daha önce
ülkemde de birbirini izleyen çeşitli nefretler görmüş olmamdı;
örneğin belirli bir dönemde hain kabul edilen –ve Fransa'yı el-
lerine teslim ettikleri Almanlar'dan bin kat beter oldukları söy-
lenen– Dreyfus taraftarlarından Reinach bugün yurtseverlerle
işbirliği içindeydi ve bu yurtseverlerin savaştıkları ulusun her
üyesi mutlaka yalancı, vahşi bir yaratık, bir geri zekâlıydı; yal-
nız Romanya Kralı, Belçika Kralı ve Rusya İmparatoriçesi gibi
Fransa'nın davasını benimsemiş olan Almanlar bu kuralın dı-
şında tutuluyordu. Gerçi Dreyfus aleyhtarlarına sorulsa, "Aynı
şey değil" diye cevap verirlerdi. Ama aslında hiçbir zaman aynı
kişi olmadığı gibi, aynı şey de değildir; aksi takdirde, aynı du-
ruma düşen kişi sadece kendi öznel durumunu suçlayabilir,
meziyetlerin veya kusurların nesnede bulunduğu inanamaz-
dı. Bu durumda zihin farklılığı temel alarak bir kuram oluşturma-
makta zorluk çekmez (radikallere göre, tarikat eğitiminin do-
ğaya aykırılığı, Yahudi ırkının uluslaşmasının imkânsızlığı,
sarı ırk geçici olarak saygınlığına kavuştuğundan, Alman ırkı-

nın Latin ırkına yönelik ebedi nefreti). Öte yandan, bu öznel yan savaşın dışında kalanlarla yapılan konuşmalarda iyice çarpıcı biçimde açığa çıkıyor, örneğin Belçika'daki Alman vahşetinden söz edildiğinde Alman taraftarları bir anda anlama, hatta işitme melekelerini kaybediyorlardı. (Oysa Alman vahşeti gerçektir; bakıştaki gibi nefrette de fark ettiğim öznellik nesnenin gerçek meziyetlere veya kusurlara sahip olamayacağı anlamına gelmiyor ve gerçekliği salt bir görecilik içinde eritmiyordu katiyen.) Aradan yıllar geçtikten ve onca zaman kaybolduktan sonra, içsel eylemin uluslararası ilişkilerde bile önemli bir etken olduğunu hissetmiştim; daha hayatımın ilk yıllarında, Combray'deki bahçede Bergotte'un romanlarını okurken bile bundan şüphelenmemiş miydim? Şimdi bile, o romanların unutulmuş sayfalarını karıştırdığımda, fesat bir şahsiyetin kurnazlıklarına denk gelmişsem, yüz sayfa atlayıp sonlara doğru aynı fesat şahsiyetin hak ettiği şekilde aşağılandığını, karanlık emellerinin suya düştüğünü görecektim kadar yaşadığını okuyup rahatlama ihtiyacı duyuyordum. Çünkü bu kahramanların başına gelenleri pek hatırlayamıyordum artık; o öğleden sonra Mme de Guermantes'in evinde bulunan kişilerden farksızdılar bu açıdan; davetlilerin birçoğunun geçmiş hayatı benim için yarı unutulmuş bir romandaki hayatlar kadar silikti. Agrigento Prensi sonunda Mlle X...'le evlenmiş miydi? Yoksa Mlle X...'in erkek kardeşiyle Agrigento Prensi'nin kız kardeşi mi evlenecekti? Yoksa eskiden okuduğum bir şeyle veya yakında gördüğüm bir rüyayla mı karıştırıyordum? Rüya hayatta beni en çok etkileyen, gerçekliğin tamamen zihinsel olduğu konusunda beni en çok ikna eden olgulardan biri olmuştu daima ve eserimin oluşmasında ondan yararlanmaya kesinlikle niyetliydim. Çok da tarafsız olmadığım bir dönemde, bir aşk uğruna yaşarken, bir rüya kayıp zamanının uzun mesafelerinden büyükannemi ve uykumda çamaşırıcı kız olayının sulandırılmış bir yorumunu sunduğu için tekrar sevmeye başladığım Albertine'i yanı başıma getirirdi. Rüyaların bazen aynı şekilde, benim tek başıma çabalayarak, hatta tabiattaki karşılaşmalarda bulamadığım gerçekleri ve izlenimleri de yanı başıma getireceğini, içimde çalışmanın, alışkanlıktan soyutlanmanın, somut şeylerden sıyrılmanın önkoşulu olan arzuyu,

var olmayan birtakım şeylerin özlemini uyandıracaklarını düşündüm. Bu ikinci ilham perisini, ara sıra birincinin yerini tutacak gece perisini küçümsemeyecektim.

Bazı soyluların, zihinleri örneğin Guermantes Dükü gibi bayağı olduğunda, bayağılaştığını görmüştüm Dük, (Cottard'ın kullanabileceği bir ifadeyle, "Hoş gelmişsiniz" derdi.) Dreyfus Davası'nda, savaş sırasında, tıpta, insanların gerçeği herhangi bir olgu olarak kabul ettiklerine şahit olmuştum; bakanların, hekimin, yorum gerektirmeyen evet veya hayır'larla donatılmış olduğuna, bir radyografinin hastanın sorununu yorumuna gerek bırakmadan gösterdiğine, iktidardakilerin Dreyfus'un suçlu olup olmadığını *bildiklerine*, Sarraill'in Ruslar'la aynı anda harekete geçecek durumda olup olmadığını (Roques'u yerinde inceleme yapmaya gönderme gereği duymadan) *bildiklerine* inanıyorlardı. Hayatımın tek bir saati yoktur ki, bana sadece kaba ve yanlış algılamamın her şeyi nesneye yüklediğini, aslında her şeyin aksine, zihinde olduğunu öğretmiş olmasın.

Sonuçta, düşünecek olursam, hayat tecrübemin malzemesini (ki kitabımın da malzemesi olacaktı) büyük bölümünün kendisini ve Gilbert'i ilgilendirmesi bir yana, bana Swann sağlamıştı. Ta Combray günlerinde, Balbec'e gitme arzusunu bana o aşlamıştı; o olmasa, beni Balbec'e göndermek annemle babamın aklından bile geçmeyecek, ben Albertine'le, hatta Guermantes'larla tanışmayacaktım, çünkü büyükannem Mme de Villeparisis'yle tekrar görüşmeyecek, ben Saint-Loup ve M. de Charlus'le karşılaşmayacaktım; dolayısıyla Guermantes Düşesi'yle ve onun aracılığıyla kuziniyle de tanışmayacaktım; yani ansızın eserimle ilgili fikirlere daldığım Guermantes Prensi'nin evinde şu andaki varlığını da Swann'a borçluydum (demek oluyor ki, eserimin malzemesi kadar çalışmaya koyulma kararını da Swann'a borçluydum). Bütün hayatımı taşımak için belki biraz narin bir saptı (bu bağlamda, "Guermantes tarafı" da "Swann'ların tarafı"ndan kaynaklanmıştı). Ama çoğu kez, hayatımızın çeşitli alanlarına imzasını atmış olan kişi, Swann'dan çok daha düşük seviyede, son derece vasat biridir. Herhangi bir arkadaşımın orada sahip olabileceğim hoş bir genç kızın varlığından söz etmesi, (muhtemelen kendisiyle

karşılaşmayacak olduğum halde) Balbec'e gitmem için yeterli olmaz mıydı? Çoğu zaman, pek de hoşlanmadığımız eski bir arkadaşla rastlar, tokalaşma zahmetine zor katlanırız, oysa düşünenecek olsak, onun vaktiyle laf olsun diye söylediği, "Balbec'e gelsenize" türünden bir sözün bütün hayatımızı ve eserimizi belirlediğini görürüz. Kendisine minnet duymayız, ama bu, nankör olduğumuzu göstermez. Çünkü kendisi de o sözü söylerken, bizim açımızdan muazzam sonuçlar doğuracağını katiben düşünmemiştir. Bizim kendi duyarlılığımız ve zihnimiz koşullardan yararlanmış, arkadaşımız ilk atılımı yaptıktan sonra, koşullar birbirini doğurmuştur; onun Albertine'le birlikte yaşayacağımı da, Guermantes'lardaki maskeli baloyu da öngörmüş olması imkânsızdır. Hiç şüphesiz, bir ilk atılım gereklidir ve bu açıdan, hayatımızın görünürde büründüğü biçim ve hatta eserimizin malzemesi o kişiye bağlıdır. Swann olmasa, beni Balbec'e göndermek annemle babamın asla aklına gelmezdi. Öte yandan Swann, dolaylı olarak yol açtığı ıstıraplardan sorumlu değildi. Onlar benim zaafımdan kaynaklanmıştı. Onun kendi zaafı da Odette yüzünden ıstırap çekmesine sebep olmuştu. Ama hayatımızı bu şekilde belirlemiş olan kişi, sürmüş olabileceğimiz diğer hayatları da böylece ihtimal dışı bırakmış olur. Swann bana Balbec'ten söz etmiş olmasa, Albertine'i de, otelin restoranını da, Guermantes'ları da tanımayacak, bilmeyecektim. Ama başka bir yere gidecek, başka insanlarla tanışacaktım; hafızam ve kitaplarım, hayal bile edemediğim bambaşka tablolarla dolu olacaktı; bu tabloların bilinmezliği ve farklılığı şimdi bana o kadar cazip geliyor ki, o hayata yönelmediğim için, Albertine, Balbec sahili, Rivebelle ve Guermantes'lar benim için sonsuza dek meçhul kalmadığı için hayıflanıyorum.

Hiç şüphesiz, kitabıma muhtemelen dahil edeceğim bazı şeyleri Albertine'in çehresine, o çehrenin deniz kenarında ilk gördüğüm andaki haline bağlıyordum. Bir bakıma, kurduğum bağlantı doğruydu, çünkü o gün mendireğe gitmiş olmasam, onu tanımış olmasam, bütün bu düşünceler oluşmayacaktı zihnimde (başka bir kıza bağlı olarak oluşmadıkları takdirde). Bir bakıma da yanlıştı, çünkü sonradan düşününce güzel bir

kadın çehresiyle bağdaştırdığımız yaratıcı haz, kendi duyularımızdan kaynaklanır; gerçekten de, yazacağım satırları Albertine'in, bilhassa o dönemdeki Albertine'in anlamayacağı kesindi. Ama zaten bu sayede, benden bu kadar farklı olduğu için beni üzüntü aracılığıyla, hatta başlangıçta sırf kendimden farklı bir şeyi tahayyül edebilme çabası aracılığıyla verimli kılmıştı (bu da, aşırı entelektüel bir ortamda yaşamamamız gerektiğini gösterir). Eğer Albertine bu satırları anlayabilseydi, zaten onları esinlemesi mümkün olmazdı.

Kıskançlık, tablomuzda bir boşluk olduğunda, sokağa çıkıp gerekli güzel kıızı arayan başarılı bir personel şefidir. Gözümüzde güzelliğini yitirmiş olan kıız, onu kıskandığımız için tekrar o güzelliğe kavuşur ve o boşluğu doldurur.

Biz öldükten sonra, tablonun bu şekilde tamamlanmış olması bize mutluluk vermeyecektir. Ama bu düşünce bizi katiyen yıldırmaz. Çünkü hayatın, hatta koşulların söylendiğinden biraz daha karmaşık olduğunu hissederiz. Bu karmaşıklığı göstermek için de dayanılmaz bir ihtiyaç duyarız. Bu kadar yararlı olan kıskançlık mutlaka bir bakıştan, bir anlatıdan ya da bir geriye bükülmeden kaynaklanmaz. Onu bizi yaralamaya hazır halde, bir yıllığın –*Paris Rehberi*'nin veya *Şatolar Rehberi*'nin– sayfaları arasında da bulabiliriz. Artık ilgilenmediğimiz güzel bir kıız birkaç günlüğüne Dunkerque yakınındaki Pas-de-Calais'ye, ablasını ziyarete gitmesi gerektiğini söylediğinde, onu dalgın bir tavırla dinlemişizdir; bir zamanlar, yine dalgın bir tavırla, eskiden görüştükleri bara artık gitmediği için uzun zamandır hiç karşılaşmadığı M. E***'nin güzel kıza kur yapmış olabileceğini de düşünmüştüzdür. Ablası acaba ne işle meşguldür? Oda hizmetçisi midir? Bu soruyu nezaketen hiç sormamışızdır kendisine. İşte şimdi, *Şatolar Rehberi*'ni tesadüfen açtığımızda, M. E***'nin şatosunun Dunkerque yakınındaki Pas-de-Calais'de olduğunu görürüz. Artık eminizdir, M. E*** güzel kıza yaranmak için, ablasını oda hizmetçisi olarak işe almıştır; güzel kızın artık onunla barda görüşmemesinin nedeni, M. E***'nin onu evine getirtmesidir; yılın büyük bölümünde Paris'te yaşadığı halde, Pas-de-Calais'deyken bile onsuz yapmamaktadır. Fırçalar öfke ve aşktan kendilerinden geçmiş

bir şekilde, resmi boyadıkça boyarlar. Peki ama, ya durum böyle değilse? Ya M. E*** güzel kızla gerçekten artık görüşmüyorsa, ablasını sırf yardımseverliğinden, yıl boyu Pas-de-Calais'de yaşayan bir kardeşine tavsiye etmişse? Bu durumda, tamamen tesadüf eseri, M. E*** orada yokken ablasını ziyarette gidiyor olabilir, çünkü artık birbirlerine karşı kayıtsızdırlar. Ayrıca ablası o şatoda veya başka bir yerde oda hizmetçisi olmayıp Pas-de-Calais'de akrabaları olabilir. Kıskançlığımızı tamamen yatıştıran bu son ihtimaller karşısında, ilk andaki ıstırabımız hafifler. Ama ne önemi vardır? *Şatolar Rehberi*'nin sayfaları arasında gizlenen kıskançlık tam zamanında ortaya çıkmış, resimdeki boşluğu doldurmuştur. Artık yine kıskanmadığımız ve sevmediğimiz güzel kızın kıskançlık tarafından diriltilebilirliği sayesinde, kurgu şekillenmiştir.

*

O esnada uşak gelip ilk parçanın bittiğini, çalışma odasından salona geçebileceğimi haber verdi. Bunun üzerine, nerede olduğumu hatırladım. Ama bir yüksek sosyete davetinin, sosyeteye dönüşün yeni bir hayata başlamak için yalnızlıkta bulamadığım çıkış noktasını bana sunmuş olması, içine daldığım düşünceler bakımından beni hiç rahatsız etmedi. Bunda olağanüstü bir taraf yoktu; içimdeki ebedi insanı diriltebilecek olan izlenimin sosyeteye değil de yalnızlığa bağımlı olması gerekmezdi (bir zamanlar öyle olduğuna inanmışım, belki benim için eskiden öyleydi ve hatta ancak sona eriyormuş gibi görünen bu uzun ara olmasaydı, uyumlu bir gelişme sürecinden geçmiş olsaydım, belki hâlâ öyle olacaktı). Mademki bu güzelik duygusunu bir tek durumda, istediği kadar anlamsız olsun, fiili bir izlenimin ardından içimde kendiliğinden uyanan benzer bir izlenim birinciye aynı anda birçok döneme yaydığında ve belirli izlenimlerin büyük boşluklar bıraktığı ruhumu genel bir özle doldurduğunda yaşıyordum, bu tür izlenimleri doğada olduğu kadar sosyetenin içinde de yaşamamam için bir sebep yoktu, çünkü onları bana tesadüfler sunuyor ve muhtemelen, gündelik hayatın olağan akışının dışına çıktığımız günlerde, en basit şeylerin bile, alışkanlığın sinir sistemimizi dinlendir-

mek için esirgediği izlenimleri bize tekrar yaşatmasına sebep olan kendine has heyecanın da katkısı oluyordu. Sanat eserine insanı yönlendiren şeyin özellikle ve sadece bu tür izlenimler olmasının nesnel sebebini ise, çalışma odasında peş peşe zincirlenen düşüncelerimi sürdürerek bulmaya çalışacaktım; çünkü o esnada, içimde manevi hayat dürtüsünün yeterince güçlü olduğunu, tek başıma çalışma odasında olduğu kadar, salonda davetliler arasında da düşünmeye devam edebileceğimi hissediyordum; bu açıdan baktığımda, bu kalabalığın ortasında bile yalnızlığımı koruyabilecekmişim gibi geliyordu bana. Çünkü nasıl ki dışımızdaki büyük olaylar zihinsel gücümüzü etkilemezse, vasat bir yazar tarihin önemli bir döneminde yaşasa bile yine vasat bir yazar olarak kalırsa, sosyete hayatının tehlikeli olması da bizim bu hayata yaklaşımımızdaki sosyetik eğilimden kaynaklanıyordu. Ama kahramanca bir savaşın kötü bir şairi yüceltemeyeceği gibi, kendi başına yüksek sosyete de bir yazarı vasat kılamazdı.

Her halü kârda, sanat eserinin bu şekilde oluşturulması kuramsal olarak yararlı olsa da, olmasa da, bu konuyu inceleyinceye kadar, benim örneğimde gerçek estetik duyguları her defasında bu tür izlenimlerin ardından yaşadığımı inkâr edemedim. Gerçi bu izlenimleri hayatımda çok ender olarak yaşamıştım, ama hayatıma egemendiler; sonra gözden kaybetme hatasına düştüğüm (aynı hatayı artık tekrarlamamaya niyetliydim) bazı zirveleri geçmiş içerisinde tekrar keşfedebilirdim. Bu özellik, diğer her şeyi dışlayacak kadar önemli oluşuyla bana özgü olsa da, kimi yazarların bu kadar belirleyici olmamakla birlikte fark edilebilen ve temelde benimkine benzer özellikleriyle bağdaştığını keşfetmek beni rahatlatıyordu. *Mezar Ötesinden Anılar*'ın en güzel bölümü, madlenin bende uyandırdığı izlenim türünden bir izlenimden kaynaklanmaz mı: "Dün akşam tek başıma dolaşıyordum... bir kayın ağacının en yüksek dalına tünemiş bir ardıc kuşunun cıvıltısı beni daldığım düşüncelerden kopardı. Bir anda, o mucizevi ses, gözlerimin önünde babamın malikânesini canlandırdı; az önce şahit olduğum felaketleri unuttum ve kendimi birdenbire geçmişte, ardıc kuşunun ıslığını kim bilir kaç kez duyduğum kırlarda buldum." Bu

anıların en güzel cümlelerinden bazıları şunlar değil midir: “Çiçek açmış küçük bir bakla tarlasından ince, tatlı bir siğilotu kokusu yayılıyordu; bu kokuyu bize vatanımızın bir esintisi değil, sürgündeki bitkiyle alakasız, hatırlama ve hazzın duygu-daşlığından yoksun, vahşi bir Newfoundland rüzgârı getir-mekteydi. Güzelliğin koklamadığı, göğsünde arıtmadığı, ayak izlerine dağıtmadığı bu rayihada, başka bir şafağa, başka bir tarıma, başka bir dünyaya ait bu rayihada özlemlerin, ayrılığın ve gençliğin bütün hüzünleri mevcuttu.” Fransız edebiyatının şa-heserlerinden biri olan Gérard de Nerval’in *Sylvie*’sinde, tıpkı Combourg’u anlatan *Mezar Ötesinden Anılar*’daki gibi, madle-nin tadı ve “ardıç kuşunun cıvıltısı” türünden bir izlenim var-dır. Son olarak da, Baudelaire’de çok daha fazla sayıda bulunan bu hatıralar, hiç kuşku yok ki, diğerleri kadar beklenmedik de-ğildir ve dolayısıyla, bence belirleyicidir. Bizzat şair daha seçici ve gevşek davranıp, bilinçli bir şekilde, örneğin bir kadının saçlarının, göğsünün kokusunda, kendisine “muazzam gök-kubbenin maviliği”ni ve “flamalarla, direklerle dolu bir liman”ı hatırlatacak, ilham yüklü benzerlikler arar. Baudelaire’in buna benzer, temelinde başka bir bağlama oturtulmuş bir izlenimin bulunduğu bölümlerini hatırlamaya çalışıp, böylesine asil bir soy zincirinde yerimi alarak, artık girişmeye kesin kararlı ol-duğum eserin harcayacağım çabaya değeceği konusunda ken-dimi ikna etmeye niyetlenmişim ki, çalışma odasından aşağı-ya inen merdivenin alt basamağına geldim ve kendimi ansızın büyük salonda, bana eskiden katılmış olduğum davetlerden çok farklı gelecek, benim için özel bir görünüme bürünüp yeni bir anlam kazanacak olan bir davetin ortasında buldum. Ger-çekten de, büyük salona girdiğim anda, az önce kafamda şekil-lenmiş olan proje konusunda kararlılığımı koruduğum halde, girişime akla gelebilecek en ciddi itirazı oluşturacak, bek-lenmedik bir olay gerçekleşti. Şüphesiz sonunda üstesinden ge-leceğim bir itirazdı, ama ben kendi kendime sanat eserinin ge-rektirdiği koşullar konusunda düşünmeye devam ederken, beni en fazla tereddüde düşürebilecek engelin sayısız örneğini karşıma çıkararak, düşüncelerimi tekrar tekrar bölecekti.

İlk anda, ev sahibini ve davetlileri tanımakta niçin güçlük çektiğimi, çoğu pudralı peruklarla tamamen farklı bir görünümüne bürünmüş olan misafirlerin niçin maskeli baloya gelirmiş gibi giyindiklerini anlayamadım. Prens yine kendisini ilk gördüğüm zamanki gibi, davetlilerini masallardaki kralların babacan havasıyla ağırlamaktaydı, ama bu sefer sanki kendisi de misafirlerine uyguladığı kılık değiştirme kuralına uymuşçasına beyaz bir sakal takmıştı ve kurşun tabanlı ayakkabılar giymiş gibi ayaklarını sürüyerek, adeta “yaş dönemleri”nden birini canlandırmaktaydı. Bıyıkları da Parmak Çocuk’taki ormanın buzları hâlâ üstündeymiş gibi bembeyazdı. Herkes kıyafetini gördükten sonra, kasılmış dudaklarının hareketine engel olan bu bıyıkları çıkarsa, daha iyi olurdu. Doğrusu onu ancak mantık yürüterek, kimliğini belli eden bazı yüz hatlarının benzerliğinden yola çıkıp tanıyabildim. Genç Fezensac yüzüne ne sürmüştü bilemiyorum, ama diğerleri sakallarının yarısını veya sadece bıyıklarını beyaza boyamış olduğu halde, o bu boyalarla uğraşmayıp yüzünü kırıksıklıklarla, kaşlarını diken diken kıllarla kaplamayı başarmıştı; ne var ki bütün bunlar kendisine hiç yakışmamıştı, çehresi sanki sertleşmiş, bronzlaşmış, ciddileşmişti, bu görünüm kendisini o kadar yaşlandırmıştı ki, delikanlı demeye bin şahit isterdi. Aynı anda, gümüşü büyükelçi bıyıklı, ufak tefek bir ihtiyara “Châtellerault” diye seslenilince daha da çok şaşırdım; bir keresinde Mme de Villeparisis’in evinde karşılaştığım delikanlıyı ancak değişmemiş bir bakışından tanıyabildim. Kılık değişikliğinden soyutlayıp hafızamı zorlayarak aynı kalmış olan yüz hatlarını tamamlamak suretiyle tanımayı başardığım ilk kişiyi harikulade makyajından ötürü tebrik etmek geçmeliydi aklımdan ve belki kısacık bir an, böyle bir düşünce gelip geçmişti; alıştığımız görüntülerinden farklı bir rolde sahneye ilk çıktıklarında, programı okudukları için kimi görececeklerini bilen seyircilerin bile alkışlamaya başlamadan önce bir an şaşkınlıkla bakakaldıkları büyük oyuncuların yarattığı tereddüdü yaşamıştım karşısında.

Bu açıdan bakıldığında en çok dikkati çeken, davetin yıldızı, kişisel düşmanım M. d’Argencourt’du. Belli belirsiz kır düşmüş sakalının yerine inanılmayacak beyazlıkta bir sakal tak-

makla kalmamış, (küçük somut farklılıklar bir insanı ufaltıp büyütebildiği, hatta görünürdeki kişiliğini, şahsiyetini değiştirebildiği için) ihtişamı, kaskatı duruşu hâlâ hafızamda canlı olan marki, katiyen saygı uyandırmayan, yaşlı bir dilenciye dönüşmüştü; canlandırdığı bunak ihtiyar şahsiyeti o kadar gerçeğe uygundu ki, kolları, bacakları titriyor, genellikle kibirli olan yüz hatları gevşemiş halde, aptalca bir mutlulukla sürekli gülümsüyordu. Kılık değiştirme sanatı bu kadar ileri gittiğinde, başka bir şey, tam bir kişilik dönüşümü haline gelir. Ufak tefek ayrıntılar bu tuhaf ve özgün görüntüyü sunan kişinin gerçekten Argencourt olduğunu ne kadar kanıtlasa da, benim eskiden tanıdığım Argencourt'un çehresine ulaşabilmek için, sayısız çehreden geçmem gerekiyordu; üstelik bu bambaşka görünümü yaratmak için kullanabileceği, kendi bedeninden başka bir şeyi yoktu! Belli ki bu bedenin parçalanmadan varabileceği en uç noktaydı bu; dünyanın en gururlu çehresi, en kasılmış gövdesi şimdi lime lime, titrek bir paçavra yığınıydı. Eskiden kibirli edasını ara sıra yumuşatan kimi tebessümlerini hatırlayıp, sık sık gördüğüm o eski Argencourt'u karşımda zorlukla buluyor, bu bunak eskici tebessümünün bir zamanların kusursuz centilmeninde taslak halinde var olduğunu anlayabiliyordum. Ama Argencourt'un aynı niyetle gülümsediğini farz etsem de, niyetini belirten gözlerin maddesi bile, çehresindeki olağanüstü değişim yüzünden şimdi o kadar farklıydı ki, yüz ifadesi bambaşka, hatta bir başkasının ifadesiydi. Kendi kendinin iyi niyetli karikatürü, sersemlemiş ve kibar M. de Charlus'un trajik tarzdaki karikatürü kadar başarılı bir gevşeme ve yumuşama sergileyen bu harika bunak karşısında kahkahalarımı zaptedemedim. Regnard'ın Labiche tarafından abartılmış bir komedisindeki can çekişen ihtiyar rolünde M. d'Argencourt, kendisine selam veren en sıradan insana bile özenle şapkasını çıkararak karşılık veren, Kral Lear rolündeki M. de Charlus kadar nazik ve ulaşılması kolay biriydi. Bununla birlikte, sergilediği olağanüstü görüntüye hayran olduğumu kendisine belirtmek aklımdan geçmedi. Beni engelleyen eski sevgisizliğim değişti, çünkü kendinden o kadar farklı görünmeyi başarmıştı ki, karşımda başka biri varmış gibiydi; bildiğim Argencourt ne

kadar kendini beğenmiş, düşmanca ve tehlikeliyse, bu adam da o kadar iyi niyetli, yumuşak ve zararsızdı. O kadar ki, inanılmaz tebessümüyle bu komik ve beyaz şahsa, çocukluğa geri dönmüş bir General Dourakine taklidi olan bu kardan adama baktıkça, insanoğlunun da kimi böcekler kadar kapsamlı başkalaşımalar geçirebileceğini düşünüyordum. Sanki bir tabiat bilimleri müzesinde, camekânın ardındaki eğitici bir örneği, en hızlı, en şaşmaz hareketlere sahip böceğin neye dönüşebileceğini seyretmekteydim; hareket etmekten ziyade titreyen bu pörsük pupa karşısında, M. d'Argencourt'un bende hep uyardığı duyguları hissetmem mümkün değildi. Yine de sustum ve adeta insan bedeninin geçirebileceği değişimlerin sınırlarını genişleten bir görüntü sergilediği için M. d'Argencourt'u tebrik etmedim.

Hiç şüphesiz, tiyatro kulislerinde veya maskeli balolarda, kılık değiştirmiş kişileri tanımanın zorluğunu, adeta imkânsızlığını nezaketen abartma eğilimi gösteririz. Burada ise, aksine, içgüdülerim çektiğim güçlüğü mümkün mertebe belli etmemem gerektiği konusunda beni uyarmıştı; değişim kasıtlı olmadığı için tanımakta güçlük çekmenin hoşla gidecek bir şey olmadığını hissediyor ve salona girdiğimde düşünmediğim bir şeyi nihayet kavırıyordum: Ne kadar basit olursa olsun, her davet, eğer sosyete hayatından uzun süre ayrı kalmışsak, eskiden tanıdığımız birkaç kişiyi bir araya topladığı takdirde, son derece başarılı bir maskeli balo etkisi yaratır; rastladığımız kişiler gerçekten kafamızı karıştırır; ne var ki, uzun zamandır istemeden gerçekleşen bu değişim, davet bittiğinde makyajın silinmesiyle ortadan kaldırılamaz. Rastladığımız kişiler kafamızı karıştırır dedim, ama maalesef biz de onların kafasını karıştırırız. Görünüşe bakılırsa, ben çehrelere doğru ismi yakıştırmakta ne kadar zorlanıyorsam, onlar da benim yüzümü gördüklerinde aynı zorluğu paylaşıyor, ya hiç görmedikleri bir çehreymiş gibi dikkat bile etmiyor ya da karşılarındaki görünümde farklı bir hatıra bulmaya çalışıyorlardı.

M. d'Argencourt oynadığı kaba güldürüde şüphesiz kendisiyle ilgili aklımda kalacak en çarpıcı görüntü olan bu olağanüstü "numarası"yla, perde kahkahalar arasında kapanmadan önce

son defa sahnede boy gösteren bir oyuncuyu andırıyordu. Artık ona kızmıyordum, çünkü çocukluğun masumiyetine geri dönmüş olan bu adamda, benimle ilgili olası aşağılayıcı düşüncelerin hatırası, M. de Charlus'un kolumu sertçe bırakışını görmüş olmanın hatırası yoktu artık; belki bu duygular içinde mevcut değildi, belki de mevcuttu, ama bize ulaşabilmek için aşmak zorunda oldukları fiziksel engeller şekillerini tamamen değiştirdiğinden, bu arada anlamları da değişiyor, M. d'Argencourt hâlâ kötü kalpli olduğunu ifade edecek fiziksel imkânlardan yoksun olduğu ve bulaşıcı, daimi gülüşünü bastıramadığı için, iyi kalpli görünüyordu. Aslında bilinçli bir ruhtan yoksun olduğu için, beyaz yünden takma sakalıyla bir oyuncudan ziyade hareketli bir kuklayı andırıyordu; titrek hareketlerle gezindiği bu salon sanki hem bilimsel, hem de felsefi bir kukla gösterisiydi ve M. d'Argencourt'un bu gösterideki işlevi hem bir cenaze konuşmasının metni gibi her şeyin boşluğunu hatırlatmak, hem de Sorbonne'da verilen bir ders gibi tabiat bilimine örnek teşkil etmekte.

Herkes birer kuklaydı, ama onları tanımış olduğum kişilerle özdeşleştirebilmek için, arkalarında yer alan ve kendilerine derinlik kazandıran birçok düzlemde yazılı olanları aynı anda okumak, karşımızda bu yaşlı kuklalar varken zihinsel bir çalışma yapmak gerekiyordu, çünkü hem gözle, hem de hafızayla bakmak şarttı; yılların maddedışı renklerine bulanmış bu kuklalar Zaman'ı dile getiriyordu; genelde görünmez olan Zaman, görünürlük kazanmak için bedenlerin peşine düşer ve rastladığı her bedeni ele geçirip üzerinde sihirli fenerini oynattır. Bir zamanlar Combray'deki odamın kapı kulpunda boy gösteren Golo kadar maddedışı olan yeni ve tanınmaz Argencourt, kısmen görünür kıldığı Zaman'ın ifşaatı gibiydi. M. d'Argencourt'un çehresini ve kişiliğini oluşturan yeni unsurlarda yılları belirten bir rakam okunuyor, hayatın bize görüldüğü kalıcı şekliyle değil, gerçek niteliğiyle hayatın, yani gururlu asilzadeyi akşam olunca eskici karikatürüne dönüştürecek kadar değişken bir ortam olan hayatın simgesi seçiliyordu.

Başka insanlarda ise, bu değişimler, bu bozulmalar, tabiat bilimi örneği olmaktan çıkıyordu; bir ismi duyduğunuzda, tek bir kişinin, M. d'Argencourt gibi farklı bir türün özelliklerini

değil, başka bir kişiliğin dış görünümünü sergileyebilmesine şaşıryordunuz. Zaman, örneğin bir genç kızdan, M. d'Argencourt örneğindeki gibi hiç akla gelmeyecek ihtimaller çıkarmış oluyordu, ama hepsi çehreye veya bedene ilişkin olan bu ihtimallerde sanki manevi bir yan da vardı. Yüz hatları değiştiğinde, farklı şekilde gruplaştığında, her zaman olduğu gibi ama daha yavaş dengelendiğinde, farklı bir görünümün yanı sıra farklı bir anlam da kazanırlar. Dolayısıyla, örneğin dar kafalı, duygusuz biri olarak tanınan bir kadının genişleyerek tanınmaz hale gelmiş yanakları, beklenmedik biçimde kemerleşmiş burnu insanda aynı şaşkınlığı, ondan asla beklenmeyecek duyarlı ve derin bir söz veya cesurca, soylu bir davranış kadar hoş bir şaşkınlık uyandırıyor. Bu burnun, bu yeni burnun etrafında, daha önce ummaya cesaret edemeyeceğiniz ufukların açıldığını görüyordunuz. Eskiden imkânsız olan iyi yüreklilik ve şefkat, bu yanaklarla mümkün oluyordu. Bu çenenin karşısında insan önceki çene karşısında söylemeyi hayalinden geçiremeyeceği şeyleri dile getirebilirdi. Çehrenin bütün bu yeni hatları, yeni kişilik özelliklerine de işaret ediyordu; duygusuz, zayıf genç kız, geniş ve hoşgörölü bir kibar dul olmuştu. M. d'Argencourt gibi zoolojik açıdan değil, sosyal ve manevi açıdan başka bir insan olduğu söylenebilirdi.

Bulunduğum davet, bütün bu nedenlerden ötürü, geçmişin bir suretinden çok daha değerliydi; geçmiş i şimdiki zamandan ayıran, benim hiç görmediğim bütün suretleri sırasıyla karşıma getiriyor, dahası, şimdiki zamanla geçmiş arasındaki ilişkiyi de sunuyordu; eskiden optik görüntü denen şeyi andırıyordu, ama bu, bir anın değil, yılların optik görüntüsü, Zaman'ın çarpıtıcı perspektifi içindeki bir insanın görüntüsüydü.

M. d'Argencourt'un metresi olan kadına gelince, *aradan geçen süre* göz önüne alınırsa, fazla değişmemişti; yani fırlatıldığı uçurumdan aşağı düşerken yol boyu çarpılan bir varlık olduğu düşünülürse, çehresi tamamen parçalanmamıştı; bu uçurumun yönünü her biri aynı derecede yetersiz karşılaştırmalar yaparak ifade edebiliriz ancak, ama mecburen mekâna ilişkin kavramları temel aldığımız için, ister yükseklik, ister uzunluk, ister derinlik olarak yönlendirelim, karşılaştırmaların tek yara-

rı, bu tahayyül edilemeyen, ama algılanabilen boyutun mevcut olduğunu bize hissettirmesidir. Yüzlere birer isim yakıştırmak için geçen yılları geriye doğru katetmek zorunda kalmış ve bunun sonucunda, düşünmediğim bu yılları tazelemeye, onları gerçek yerlerine oturtmaya mecbur olmuştum. Bu açıdan baktığımda, örneğin M. d'Argencourt'un tamamen yeni olan görünümü beni mekânın görünürdeki aynılığının yarattığı yanılgıdan kurtarıyor, tıpkı birtakım cüce ağaçlar veya dev baobaplar görüp farklı bir meridyende olduğumuzu anlamamız gibi, genelde soyut olan zaman gerçeğini çarpıcı bir biçimde ortaya çıkarıyordu.

Böyle durumlarda, hayat, küçük bebeğin önce yeniyetmeye, sonra olgun bir erkeğe dönüşmesini ve son sahnede iki büküm mezara ilerleyişini izlediğimiz peri oyunları gibi görünür gözümüze. Epeyce aralıklı olarak karşımıza çıkan bu insanların sürekli bir değişimin sonucunda bu kadar farklılaştığını hissettiğimiz için, bizim de eskiden tanıdığımız kişilere hiç benzemeyecek kadar değişmiş olan, ama bu arada var olmayı sürdüren, daha doğrusu var oldukları için değişen bu varlıklarla aynı yasaya tabi olduğumuzu sezeriz.

Bir zamanlar, gençliğinde tanıdığım, şimdi bembeyaz saçlı, ufak tefek, uğursuz bir kocakarıya dönüşmüş olan bir kadın, bir komedinin son sahnesinde, karakterlerin tanınmayacak kadar değişmiş olmaları gerektiğinin işaretiydi sanki. Ama erkek kardeşi hâlâ o kadar dimdikti, eski haline o kadar benziyordu ki, genç çehresindeki gür bıyıklarını beyaza boyamış olması insanı şaşırtıyordu. Tıpkı önümüzde hâlâ uzun bir yaz uzandığını zannederken, daha mevsimin tadını çıkarmaya başlamadan sonbaharın geldiğini haber veren ilk sarı yapraklar gibi, eskiden simsiyah olan sakallara düşen kırlar da, bu davetin insan manzarasına bir hüznün katıyordu. Bunun üzerine, çocukluğumdan beri hep günü gününe yaşamış, kendime ve başkalarına ilişkin hep kesin izlenimler edinmiş biri olarak, bütün bu insanların uğradığı başkalaşıma bakıp, hayatımda ilk kez, onlar açısından geçen zamanı fark ettim; benim açımdan da zamanın geçmiş olduğunu gösteren bu sahne beni allak bullak etti. Kendi başına beni etkilemeyen yaşlılıkları, benim yaşlılı-

ğımın da yaklaşmakta olduğu konusunda beni uyardığından, beni üzüyordu. Zaten aynı uyarı, Son Yargı'nın borazanları gibi, birkaç dakikalık aralıklarla, tekrar tekrar açıkça dile getirildi. İlk uyarı Guermantes Düşesi'nden geldi; onu gördüğümde, çift taraflı dizilmiş meraklıların arasından geçmekteydi; kendilerini etkileyen harika kıyafet ve estetik hilelerini fark edemedi, o kızıl kafayı, siyah dantelden yüzgeçlerle neredeyse tamamen kaplanmış, mücevherlere boğulmuş o somon rengi bedeni hayranlıkla seyrediyor, bedeninin kalıtımla geçmiş kıvrımlarına, Guermantes ailesinin Koruyucu Cin'inin cisimleşmiş hali olan, değerli taşlarla yüklü, eski ve kutsal bir balığa bakar gibi bakıyorlardı. Düşes bana, "Ah! Benim en eski dostum, sizi görmek ne büyük zevk!" dedi. Kendimi bir an olsun Guermantes'ların sürdüğü esrarengiz hayata gerçek anlamda katılan dostlardan biri, M. de Bréauté gibi, M. de Forestelle gibi, Swann gibi, hepsi ölmüş olan diğerleri gibi düşesin bir dostu olarak görmediğimden, eski Combray'li delikanlı sıfatıyla gurur duyabilirdim, ama bedbaht oldum. "En eski dost mu! dedim kendi kendime. Abartıyor; en eskilerden biri belki, yani ben gerçekten..." O esnada prensin bir yeğeni yanıma yaklaştı: "Siz ki eski bir Parisli'siniz" dedi. Birkaç saniye sonra, elime bir not tutuşturuldu. Gelirken Létourville isminde bir gençle karşılaşmıştım; düşesle akrabalığını tam olarak hatırlamıyordum, ama o beni uzaktan tanıyordu. Saint-Cyr'den yeni mezun olmuştu; benim için Saint-Loup gibi hoş bir arkadaş olabileceğini, bana ordu konusunda, ordunun geçirdiği değişimler konusunda bilgi verebileceğini düşünmüş ve kendisine daha sonra buluşup akşam yemeği için randevulaşabileceğimizi söylemişti; hararetle teşekkür etmişti. Ama ben çalışma odasında hayallere dalarak fazlasıyla uzun vakit geçirmiştim; bıraktığı notta beni bekleyemediğini söylemiş, adresini yazmıştı. Hayali arkadaşının notu şöyle bitiyordu: "Derin saygılarımla, genç dostunuz Létourville." "Genç dostunuz!" Ben de eskiden kendimden otuz yaş büyük kişilere, örneğin Legrandin'e yazdığım mektupları böyle imzalıydım. Nasıl olur! Benim Saint-Loup gibi bir arkadaş olarak gördüğüm bu teğmen, kendisini genç dostum olarak görüyordu. Demek ki o zamandan bu yana değişen tek şey askeri yön-

temler değildi, yani ben M. de Létourville için bir arkadaş değil, yaşlı bir beydim; benim kendimi yanında kendimi algıladığım şekilde, yani iyi bir arkadaş olarak gördüğüm M. de Létourville'den hayal etmediğim, görünmez bir pergelin çizdiği bir eğriyle ayrılıyor ve genç teğmenin o kadar uzağına düşüyordum ki, bu "genç dost"un gözünde yaşlı bir beydim demek.

Hemen ardından, biri Bloch'tan söz edince, genç Bloch'umu, babasını mı kastettiklerini sordum (babasının savaş sırasında, söylentiye göre Fransa'nın işgal edilmesine dayanamayıp öldüğünü bilmiyordum). "Çocukları olduğunu bilmiyordum, hatta evli olduğunu bile bilmiyordum, dedi prens. Ama kastettiğim kişi baba belli ki, çünkü gençlikle hiç ilgisi yok diye ekledi gülerek. Yetişkin evlatları olacak yaşta." Arkadaşım Bloch'tan söz edildiğini anladım. Zaten biraz sonra salona girdi. Gerçekten de Bloch'un çehresine eklenmiş olan dermansız ve onaylayıcı ifadeyi, çabucak sona eren hafif baş sallamaları, sevimli ihtiyarlara özgü bilgiç yorgunluk olarak yorumlayabildim, ama öte yandan, karşımda eski dostumu görüyordum ve hafızam görünüşe bakılırsa kaybettiği çocuksu, kesintisiz coşkuyla canlandırıyordu yüzünü. Onu hayatın eşiğindeyken tanıdığım ve hep gördüğüm için, benim nazarımda yaşıtımdı, bir yeniyetmeydi; onun yaşını da kendime fark etmeden yakıştırdığım, o zamandan beri devam ettiğini sandığım gençlikle ölçüyordum. Birilerinin tam yaşını gösterdiği yorumunda bulunduğunu işittim; yüzünde daha çok yaşlılara has özellikler olarak bilinen bazı işaretler görüp şaşırdım. Gerçekten yaşlı olduğu için bu işaretleri taşıdığını ve hayatın ihtiyarları yeterince yaşayan yeniyetmelerden imal ettiğini anladım.

Rahatsız olduğumu duyan biri o sırada salgın halinde olan gribe yakalanmaktan korkmuyor muyum diye sorunca, bir başka iyi niyetli davetli, "Yok canım, gribe daha çok gençler yakalanıyor. Sizin yaşıntıdakiler için pek tehlike arz etmiyor" diyerek beni yatıştırdı. Hizmetkârların beni tanıdığını söylediler. Bir hanım, ismimi fısıldadıklarını ve "kendine has lisanlarıyla", "İşte... baba" dediklerini aktardı. Çocuğum olmadığına göre, bu deyim belli ki yaşıma atfen kullanılmıştı.

“Mareşali tanımış mıydım da ne demek! dedi düşes. Ben o dönemin çok daha tipik şahsiyetlerini de tanıdım: Galliera Düşesi, Pauline de Périgord, Monsenyör Dupanloup.” Onu dinlerken, eski rejim kalıntıları diye adlandırdığı kişileri tanımadığıma safça hayıflanıyordum. Oysa eski rejim denen şeyin sadece sonunu görebildiğimiz dönem olduğunu düşünmeliydim; ufukta gördüklerimiz esrarengiz bir boyut kazanır ve bir daha hiç görmeyeceğimiz bir dünyanın üzerine kapanıyormuş gibi gelir bize; bu arada biz yolumuza devam ederiz ve çok geçmeden arkamızdan gelen nesiller için ufukta yer alan, biz oluruz; ufuk ise geriler ve bitmiş gibi görünen dünya yeniden başlar. “Genç kızlığımda, Dino Düşesi’ni bile görmüştüm, diye ekledi Mme de Guermantes. Eh, biliyorsunuz yirmi beş yaşında değilim artık.” Bu son sözleri beni rahatsız etti. “Böyle konuşmama-lı, bunlar yaşlı bir kadının söyleyeceği sözler” diye geçirdim aklımdan. Hemen ardından, zaten yaşlı bir kadın olduğunu düşündüm. Düşes sözüne devam etti: “Size gelince, siz hep aynısınız. Evet, inanılır gibi değil, hep gençsiniz.” Görünürde değilse de gerçekte yaşlanmasak bir anlam taşımayacak olan bu sözleri derin bir hüznün verdi bana. Ardından, son darbeyi indirdi: “Evlenmemiş olmanıza hep üzülmüşümdür. Aslında böylesi belki de daha iyi, kim bilir. Evlenseydiniz savaşa gidecek yaşta oğullarınız olacaktı; zavallı Robert gibi (onu hâlâ sık sık düşünürüm) savaşta ölseler, hassas kalbiniz kaldırmaz, siz de hayatta kalamazdınız.” Bunun üzerine, kendimi adeta hayatta karşılaştığım ilk gerçek aynada görürcesine, tıpkı benim gibi genç kaldıklarını düşünen yaşlıların gözünde gördüm; onlara itiraz etsinler diye kendimden yaşlı bir adam olarak bahsettiğimde, beni kendilerini gördükleri gibi değil, benim onları gördüğüm gibi gören bakışlarında en ufak bir itiraz okunmuyordu. Çünkü hiçbirimiz kendi görüntümüzü, kendi yaşımızı görmeyip, hepimiz karşımızda bir ayna varmışçasına, karşımızdakini görüyorduk. Hiç şüphe yok ki, birçok insan yaşlandığını keşfettiğinde benim kadar üzülüyordu. Ama her şeyden önce, yaşlılık da ölüm gibidir. Bazıları ikisine de kayıtsız kalır; diğerlerinden daha cesur oldukları için değil, hayalgüçleri daha zayıf olduğu için. Ayrıca çocukluğundan beri tek bir

düşüncenin peşinden koşmuş, tembelliği ve sağlık sorunları yüzünden amacını gerçekleştirmeyi hep ertelemiş ve her akşam boşa geçen günü yok saymış, dolayısıyla bedeninin yaşlanmasını hızlandıran hastalık zihninin yaşlanmasını geciktirmiş bir adam, bütün bu süre boyunca Zaman'ın içinde yaşamaya devam etmiş olduğunu görünce, kendi içine pek dönmeyen, hayatını takvime göre düzenleyen ve üst üste birikmesini gün be gün takip ettiği yılların toplamını bir anda keşfetmeyen adamdan daha çok şaşırır, allak bullak olur. Ancak sıkıntımın daha vahim bir nedeni vardı: Zaman'ın bu yıkıcı etkisini tam zamandışı gerçekleri bir sanat eserinde açıklığa kavuşturmaya, zihinselleştirmeye niyetlendiğim anda keşfetmekteydim.

Bazı kişilerde, benim yokluğumda her hücrenin peş peşe başka hücrelere yerini bırakması o kadar eksiksiz bir değişime, bir başkalaşıma yol açmıştı ki, kendileriyle bir restoranda karşılıklı yüz kere akşam yemeği yesem, nasıl ki kılık değiştirmiş bir hükümdarın hükümdar olduğunu veya tanımadığım birinin sapıklığını tahmin edemezsem, bu kişileri de eskiden tanıdığım hayalimden bile geçmezdi. Hatta isimlerini duyduğum kişiler için, bu karşılaştırma bile yetersiz oluyor; çünkü karşımızda oturan bir yabancıyı katil veya kral olmasını kabullebiliriz, oysa ben bu kişileri eskiden tanımıştım, daha doğrusu aynı isimde, ama çok farklı başka insanlar tanımıştım ve karşımdakinin tanıdığım kişi olduğuna inanamıyordum. Bununla birlikte, tıpkı karşımdaki yabancıyla krallık veya sapıklık fikrini bağdaştırmaya çalışsam, çok geçmeden onda yeni bir çehre göreceğim ve her şeyden habersizken kolaylıkla gaf yapıp münasebetsizce veya sevecenlikle davranabileceğim kişinin yüz hatlarında bir asalet veya şüpheli bir şeyler bulacağım gibi, karşımdaki yabancı, hiç tanımadığım kadının çehresiyle de bunun Mme Sazerat olduğu fikrini bağdaştırmaya çalışıyor ve sonunda, o çehrenin eskiden bildiğim anlamını bu yeni yüze oturtmayı başarıyordum; ne var ki, bu çetin sorunun çözümü konusunda, duyduğum isim ve kimliğinin onaylanması bana yol göstermemiş olsa, o çehre maymunluğa geri dönmüş bir insan kadar benim bildiğim insan özelliklerini kaybetmiş, tamamen yabancı, başka bir insanın yüzü olarak kalırdı. Yine de

bazen o çehrenin eski sureti o kadar kesin hatlarla gözümde canlanıyordu ki, ikisini yüzleştirmeyi göze alıyor ve sanıkla yüzleştirilen şahit misali, aradaki büyük farktan ötürü, “Hayır... onu tanımıyorum” demek zorunda kalıyordum.

Gilberte de Saint-Loup, “İkimiz baş başa bir restoranda akşam yemeği yiyelim mi?” diye sordu. Tam, “Sizce genç bir erkekle baş başa yemek yemenin sakıncası yoksa” diye cevap verirken, etrafımdaki herkesin güldüğünü fark ettim ve hemen düzelttim: “Daha doğrusu yaşlı bir erkekle.” Herkesi güldüren bu cümlemin beni hâlâ çocuk gibi gören annemin benden bahsederken kurabileceği cümlelere benzediğini düşündüm. Oysa ben de kendimi yargımlarken onunla aynı bakış açısını paylaşıyordum. Daha çocukluğumda gerçekleşen kimi değişiklikleri annem gibi ben de fark etmiştim, ama bunlar artık çok eskide kalmıştı. İnsanlara neredeyse vaktinden önce, “Artık neredeyse delikanlı sayılır” dedirten değişiklikte kalmıştım. Ben kendimi hâlâ öyle görüyordum, ama bu kez müthiş bir gecikmeyle kuruyordum aynı cümleyi. Ne kadar değiştiğimin farkında değildim. Peki ama, aslında az önce kahkahayla gülenler, bu değişikliği nereden anlıyordu? Tek bir beyaz saçım yoktu, bıyıklarım da siyahtı. Bu korkunç gerçeğin kanıtını nerede gördüklerini kendilerine sorabilmek isterdim.

Şimdi yaşlılığın ne demek olduğunu anlıyordum – bütün gerçekler arasında, tamamen soyut bir kavram olmayı en fazla sürdüren yaşlılıktır belki de; takvimlere bakar, mektuplarımıza tarih atar, arkadaşlarımızın evliliğine, arkadaşlarımızın çocuklarının evliliğine şahit olur ve belki korkudan, belki tembellikten, bunun anlamını kavramayız, ta ki bir gün, M. d’Argencourt gibi yabancı bir siluet görüp de yeni bir dünyada yaşadığımızı anlayıncaya kadar; ta ki bir gün, bir kız arkadaşımızın torunu, içgüdüyle akranımızmış gibi davrandığımız bir delikanlı, bizi bir dede olarak gördüğü için, onunla alay ediyormuş gibi bize gülümseyinceye kadar; ölümün, aşkın, zihinsel hazların, ıstırapın faydasını, temayülün anlamını vs. kavriyordum. Çünkü isimler benim için bireyselliklerini kaybetmiş olsa da, kelimeler anlamlarını olduğu gibi sunuyorlardı bana. İmgelelerin güzelliği nesnelerin ardında, fikirlerin güzelliğiye önünde

bulunur. Dolayısıyla, imgenin güzelliği nesneye ulaştığımızda artık bizde hayranlık uyandırmaz, oysa fikrin güzelliğini ancak nesneyi aştığımızda anlarız.

Hiç şüphesiz, az önceki acı keşfimin kitabımın konusu açısından bana ancak yararı dokunabilirdi. Kitabımın sadece zamanın dışındaki, gerçekten yoğun izlenimlerden oluşamayacağına karar verdiğime göre, bu izlenimleri aralarına serpeceğim gerçeklerin arasında zamana, insanları, toplumları, ulusları sarmalayan ve değiştiren zamana ilişkin gerçekler önemli bir yer tutacaktı. İnsanların dış görünüşündeki değişimlere yer vermeye özen gösterecektim; zaten bunun yeni örnekleri her an karşıma çıkmaktaydı, çünkü bir yandan geçici dalgalılıklar yüzünden durdurulamayacak kadar kesinlikle şekillenmeye başlayan eserimi düşünürken, bir yandan da tanıdıkları selamlayıp onlarla sohbet etmeyi sürdürüyordum. Öte yandan yaşlılık hepsinde aynı şekilde göstermiyordu kendini.

Benim ismimi sormakta olan birini gördüm; M. de Cambremer olduğunu söylediler. Sonra, beni tanıdığını kanıtlamak için, “Hâlâ nefes tıkanmalarından mustarip misiniz?” diye sordu; olumlu yanıtlım üzerine, “Gördüğünüz gibi, uzun yaşamaya engel teşkil etmiyor” dedi, sanki yüz yaşındaymışım gibi. Onunla konuşurken, M. de Cambremer adını verdiğim senteze düşünce yoluyla dahil edebileceğim bir iki yüz çizgisinden gözlerimi ayırmıyordum; geri kalanı hatıralarımdan çok farklıydı. Ama bir an, başını yana çevirdi. O zaman gördüm ki, onu tanınmaz hale getiren şey, ağzını ve gözlerini tamamen açmasını engelleyen, yanaklarındaki iri kırmızı keselerdi; ağzım açık kalmıştı, konuyu onun açmasının daha uygun olacağını düşünerek, şarbon hastalığından ileri geldiğini sandığım bu şişliklere bakmaya bile cesaret edemiyordum. Ama o, cesur bir hasta gibi hiç bu konuya değinmiyor, gülüyordu; hastalığının ne olduğunu sormazsam duygusuz görünmekten, sorarsam patavatsızlık etmiş olmaktan korkuyordum. “Peki yaşlandıkça krizleriniz seyrelmedi mi?” diye sordu, nefes tıkanıklığından bahsetmeyi sürdürerek. Seyrelmediğini söyledim. “Ya! Oysa kız kardeşiminkiler eskisine göre fark edilir ölçüde azaldı” dedi, sanki benim durumum kız kardeşininkinden farklı olamaz-

miş ve yaşlanmak, Mme de Gaucourt'a yararı dokunmuşken bana iyi gelmemesi imkânsız bir ilaçmış gibi terslenerek. Mme de Cambremer-Legrandin de yanımıza gelmişti; kocasının yüzünde gördüğüm şişliklerle ilgili, üzüldüğümü belirten hiçbir şey söylemeyip duygusuz görünme korkum giderek artıyor, yine de konuyu açmaya cesaret edemiyordum. "Onu gördüğünüze sevindiniz mi? dedi markiz. Sağlığı iyi mi? diye sordum şüpheli bir ses tonuyla. —Gördüğünüz gibi, hiç fena değil" diye cevap verdi. Benim bakmaya cesaret edemediğim hastalığı karısı fark etmemişti, çünkü o şişlikler, Zaman'ın markinin yüzüne taktığı bir maskeydi sadece, ama bunu yavaş yavaş gerçekleştirdiği, kocasının yüzünü ağır ağır kalınlaştırdığı için, markiz hiç farkına varmamıştı. M. de Cambremer'in nefes tıkanıklığıma ilişkin soruları bitince, bu kez ben, alçak sesle bir davetliye markinin annesinin hayatta olup olmadığını sordum. Aslında geçen zamanın algılanmasında zor olan, ilk adımı atmaktır. Önce bunca zaman geçtiğini kavramak müthiş zor gelir insana, sonra da daha fazla zaman geçmediğine şaşırırız. on üçüncü yüzyılın bu kadar geride kalmış olmasına önce inanamaz, sonra, Fransa'da çok sayıda örneğine rastlanan on üçüncü yüzyıl kiliselerinin hâlâ ayakta kalabilmesine şaşırırız. Gençken tanıdığı bir şahsın altmış yaşında olduğunu öğrenince bunu kavramakta güçlük çeken, on beş yıl sonra ise, o şahsın hâlâ yaşadığını ve sadece yetmiş beş yaşında olduğunu öğrenince çok daha fazla şaşırın birinin daha uzun süre içinde yaşadığı duyguları ben birkaç saniye içinde yaşamıştım. M. de Cambremer'e annesinin nasıl olduğunu sordum. "Her zamanki gibi olağanüstü" diye cevap verdi; kullandığı sıfat, yaşlı akrabalarından acımasızca söz edilen ailelerin tersine, ihtiyarlarda işitmek, ayine yürüyerek gitmek, ölümleri soğukkanlılıkla kaldırabilmek gibi en maddi melekelerin kaybolmamasına çocuklarının gözünde üstün bir manevi güzellik atfeden ailelere özgüydü.

Yüzü hiç değişmemiş olan bazı eski tanıdıklar ise, sadece yürümek zorunda kaldıkları zaman zorluk çekermiş gibi görünüyorlardı; insan önce bacaklarının ağrıdığını zannediyor, sonra yaşlılığın ayaklarına kurşun tabanlar taktığını anlıyor-

du. Yaşlılık bazılarını da güzelleştirmişti; bunlardan biri Agri-gento Prensi'ydi. O uzun boylu, zayıf, donuk bakışlı, saçları hep kızılımsı rengini koruyacakmış hissi veren adamın yerini, böceklerinkine benzer bir başkalaşım sonucu, görmekten bıktığımız kızıl saçların fazlasıyla uzun süre kullanılmış bir masa örtüsü misali beyaz saçlarla yenilendiği bir ihtiyar almıştı. Gövdesi, herhalde benim tanıdığım narin pupanın tam anlamıyla patlamasını gerektirmiş olan, gürbüz, neredeyse savaşçı, görülmedik bir hacim kazanmıştı; gözlerinde hem bilinçli bir ciddiyet, hem de eskiden olmayan, herkese yönelen bir iyi niyet okunuyordu. Her şeye rağmen, şimdiki güçlü prensle benim hafızamdaki portre arasında bir benzerlik bulunduğu için de, kişinin bütünlüğünü ve hayatın yasalarını gözetererek bu şekilde dekoru değiştirmeyi ve aynı şahsın iki görünümü arasında cüretkâr tezatlar yaratmayı başaran Zaman'ın kendine has yenileme gücü bende hayranlık uyandırıyor. Çünkü bu insanların birçoğunu ilk bakışta tanımak mümkündü, ama salon, sanki gerçeğe bağlı kalmayan kötü niyetli bir ressamın bazı kişilerin yüz hatlarını sertleştirerek, bazılarının tenini pörsütüp endamını hantallaştırarak, bazılarının bakışlarını karartarak yaptığı kötü portrelerden oluşan bir sergi gibiydi. Bu suretleri hafızamdaki suretlerle karşılaştırdığımda, hafızamdakileri tercih ediyordum. Nasıl ki bir arkadaşımız birkaç fotoğraftan birini seçmemizi rica ettiğinde, aralarından birini ötekiler kadar beğenmeyip reddedersek, ben de her insana, bana gösterdiği suretle ilgili olarak, "Hayır, bu olmasın, iyi görünmüyorsunuz, size benzemiyor" diyebilmek isterdim. "Sizin o güzel, düz burnunuzun yerine, babanızın size tamamen yabancı, kemerli burnunu çizmişler" diye eklemeye cesaret edemezdim. Gerçekten de gördüğüm burun, yeni, ama ailede var olan bir burundu. Kısacası ressam, yani Zaman, modellerin hepsini tanıyabileceğimiz şekilde resmetmiş, ama daha güzel göstererek değil, yaşlandırarak, kendilerine benzemeyen portreler çıkarmıştı ortaya. Ayrıca çok yavaş çalışan bir ressamdı. Örneğin Bergotte'u ilk gördüğüm gün Gilberte'in yüzünde ilk taslağını belli belirsiz seçtiğim Odette'in çehresinin kopyasını Zaman, bir eser üzerinde uzun müddet çalışan ve her yıl bir şeyler ekleye-

rek tamamlayan ressamı gibi, sonunda tıpatıp benzerliğe ulaştırmıştı.

Kimi kadınların makyaj yaparak yaşlandıklarını itiraf etmelerine karşılık, bazı erkeklerin yaşlılığı makyaj yapmamalarıyla ortaya çıkmıştı; geçmişte yüzlerinin makyajlı olduğunu hiç fark etmediğim halde, hoşla gitme umutları kalmadığından makyaj yapmaktan vazgeçtikleri için, bana çehreleri çok değişmiş gibi görünüyordu. Bunlardan biri de Legrandin'di. Yapay olduğundan hiçbir zaman şüphe duymadığım pembelik dudaklarından ve yanaklarından eksik olunca, çehresi grimsi bir görünüme ve taşın heykelsi keskinliğine bürünmüş, uzun ve kasvetli yüz hatlarını eski Mısır tanrılarına benzetmişti. Tanrıdan çok hortlağa benziyordu aslında. Yılgınlığı sebebiyle yalnız makyaj yapacak değil, gülümseyecek, bakışlarına canlılık katacak, ustalıkla konuşmalar yapacak gücü de yitirmişti. Onu böylesine solgun, bitkin görmek, binde bir ağzını açtığında çağrılan ruhlar kadar anlamsız sözler söylediğini duymak, insanı şaşırtıyordu. Hayattayken parlak bir zekâyâ sahip olan bir adamın bir medyumun harika cevaplar verilebilecek sorular yönelttiği silik "ruh"u karşısında olduğu gibi, canlı, belagatli ve büyüleyici olmasını neyin engellediğini merak ediyordu insan. Sonunda, renkli ve süratli Legrandin'in yerine Legrandin'in solgun, hulyalı, küçük bir hayaletini koyan şeyin yaşlılık olduğuna hükmediyordu.

Birçok kişinin kendilerini tanımakla kalmayıp, eski hallerini de buluyordum karşımda; örneğin Ski, kurutulmuş bir çiçek veya meyve kadar değişmişti ancak. Sanata ilişkin kuramlarımı doğrulayan şekilsiz bir denemeydi. Yüksek sosyete mensubu oldukları için katiyen sanat meraklısı olmayan, değişmemiş başka kişiler de vardı. Ama yaşlılık onları da olgunlaştırmamıştı; yüzleri ince bir kırışık çemberiyle ve beyaz saçlardan bir takla çevrili de olsa, on sekiz yaşının neşesini koruyan bebeksi yüzlerdi. Bunlar birer ihtiyar değil, aşırı derecede yıpranmış on sekizlik gençlerdi. Hayatın bu izleri kolaylıkla giderilebilirdi; ölümün bu çehreleri gençliklerine kavuşturması, sadece biraz kirlendiği için eskisi gibi parlamayan bir portreyi temizlemekten daha zahmetli olmayacaktı. Ünlü bir ihtiyardan söz

edildiğinde, iyi yürekli, adil ve yumuşak biri olduğuna peşinen inanmamızın da bir yanığı olduğunu düşündüm; çünkü bu insanların kırk yıl önce korkunç gençler olduğunu ve şimdi de o zamanki kadar kibirli, riyakâr, kasıntılı ve kurnaz olmaları için hiçbir sebep bulunmadığını seziyordum.

Bununla birlikte, bu kişilere tam bir tezat teşkil eden kimse-lerle de konuştuğum zaman şaşkına dönmüştüm; eskiden dayanılmaz olan bazı kadın ve erkekler, belki hayat arzularını boşa çıkararak veya tatmin ederek onları kendini beğenmişlik-ten veya hınçtan kurtardığı için, aşağı yukarı bütün kusurlarından arınmışlardı. Zengin biriyle evlenip mücadeleye veya gösterişe artık gerek duymamaları, evlendikleri kadının etkisi, havai gençliğin her şeyi dışlayarak bağlandığı değerlerden zaman içinde koparak başka değerler edinmeleri bunların kişiliklerinin yumuşamasına ve meziyetlerini ortaya çıkarmalarına imkân tanımıştı. Bu kişiler yaşlanınca, sonbaharda renkleri değiştiğinde özlery de değişmiş gibi görünen ağaçlar misali, sanki farklı bir kişilik edinmişlerdi. Yaşlılığın özü bu kişilerde gerçekten kendini gösteriyor, ama manevi bir niteliğe bürünü-yordu. Bazılarında ise daha ziyade fizikseldi ve o kadar değişik bir etki yaratıyordu ki, bu kişiler (örneğin Mme d'Arpajon) bende hem tanıdık, hem yabancı izlenimi uyandırıyor. Yabancı gibiydi, çünkü onun Mme d'Arpajon olduğunu tahmin etmem imkânsızdı; selamına karşılık verirken, üç dört kişi arasında tereddüt eden (aralarında Mme d'Arpajon yoktu) zihnimin kimi selamladığımı anlayabilmek için gösterdiği çabayı istemeden belli ettim; hararetli selamım kendisini şaşırtmış olmalı, çünkü bu şüpheli durumda, eğer yakın bir dostsa soğuk davranmış olmaktan korkarak, bakışlarımdaki belirsizliği kuvvetle tokalaşıp gülümseyerek telafi etmiştim. Öte yandan, bu yeni görünümü bana yabancı da sayılmazdı. Hayatta çeşitli yaşlı ve iri yapılı kadınlarda bu görünüme rastlamış, ama onların yıllarca önce Mme d'Arpajon'a benzemiş olabileceklerini hayal bile etmemiştim. Bu görüntü benim tanıdığım markizin görünümünden o kadar farklıydı ki, sanki Mme d'Arpajon bir peri oyunu kahramanı gibi önce genç kız, sonra şişman bir hatun, pek yakında da muhtemelen iki büküm, titrek bir ihtiyar

olarak görünmeye mahkûmdu. Kıyıcı artık ancak çok uzaktan görebilen ve kendisini yutmaya çalışan zaman dalgalarına güçlülükle karşı koyan hantal bir yüzücüye benziyordu. Bununla birlikte, geçmişe ait şekilleri artık koruyamayan yanıltıcı bir hafıza kadar belirsiz ve mütereddit çehresine baktıkça, yaşın yanaklarına eklediği kareleri ve altıgenleri atma hilesine başvurarak, yavaş yavaş tanıdığım çehreden bir şeyler bulmayı başardım. Diğer taraftan, yaş, her kadının yanaklarına bu örnekteki gibi geometrik şekiller eklememişti. Guermentes Düşesi'nin yanakları eski haline çok benzemekle birlikte, şimdi nuga gibi karmaşık bir yapı sergiliyordu; yer yer bir bakırpası izi, küçük, pembe bir denizkabuğu parçası, ökseotu meyvesinden daha küçük, bir cam boncuk kadar saydam olmayan, tanımlanması zor bir şişlik seçiyordum.

Bazı erkeklerin topallamasının bir trafik kazasının değil, bir ilk krizin sonucu, yaygın deyişle, bir ayaklarının çukurda olusunun sonucu olduğu seziliyordu. Mezarları aralanmış kendilerini bekleyen, yarı felçli kimi kadınlarsa, mezartaşına takılmış elbiselerini kurtaramıyormuş gibi tam doğrulamıyor, başlarını kaldıramıyor, bedenleriye, adeta son düşüş öncesi, hayatla ölüm arasındaki konumlarını tanımlayan bir eğri çiziyordu. Kendilerini sürükleyen bu parabolün hareketine karşı koymaları imkânsızdı; doğrulmak istedikleri an titremeye başlıyorlardı, parmakları hiçbir şeyi kavrayamıyordu.

Bazılarının, saçları bile beyazlaşmamıştı. Efendisine bir not iletmek üzere gelen M. de Guermentes'in eski oda hizmetkârını bu sayede tanıdım. Kafası gibi yanaklarını da örten, pembeye çalan kızıl renkteki diken diken sert kıllar hiç değişmemişti; üstelik onun Mme de Guermentes gibi saçlarını boyadığı iddia edilemezdi. Ama bu, yaşlı görünmesini engellemiyordu. Sadece bitkiler alemindeki yosunlar, likenler ve daha birçok tür gibi insanlarda da kışın yaklaşmasıyla birlikte değişmeyen türler olduğunu kanıtlıyordu.

Değişimler genellikle soyaçekimle belirleniyordu ve –hatta bazen– aile, bilhassa Yahudiler'de –ırk– zamanın geçerken alıp götürmediği özellikleri köreltiyordu. Zaten kişisel özelliklerin öleceğini düşünmek yersiz değil miydi? Belirli bir zaman

dilimde bireyin bir polip kolonisine benzediğini öteden beri düşünürdüm; hem bağlantılı, hem bağımsız bir organizma olan göz, önünden bir toz geçtiğinde, zihnin emri olmadan kapanıp açılır, bedenine içine gömülmüş bir parazite benzetilebilecek bağırsak da zihnin hiç haberi olmadan iltihaplanır; aynı şey, hayatın bütün süresine yayılmış olarak, ruh için de geçerlidir. Birey sırayla ölen, üst üste binmiş bir dizi farklı benlikten oluşur, hatta bu benlikler, Combray'de akşam olunca içimde birbirinin yerini alan benlikler gibi, münavebeli olarak da ortaya çıkabilir. Öte yandan, bir insanı oluşturan manevi hücrelerin insanın kendisinden daha uzun ömürlü olduklarını da gözlemiştim. Guermantes'ların kusurlarının ve cesaretinin Saint-Loup'da tekrarlandığını, Saint-Loup'nun kendi tuhaf ve kısa süreli kişilik kusurlarının, Swann'ın Yahudi'liğinin zaman zaman su yüzüne çıktığını görmüştüm. Aynı şeyi şimdi Bloch'ta da görüyordum. Babasını birkaç yıl önce kaybetmişti; kendisine o sırada mektup yazmıştım, ama bir süre cevap verememişti, çünkü Yahudi ailelerde sıkça rastlanan güçlü aile duygusunun yanı sıra, babasının herkesten kat kat üstün bir şahıs olduğu fikri Bloch'un baba sevgisini bir tapınmaya dönüştürmüştü. Onu kaybetmenin acısına dayanamamış ve yaklaşık bir yıl boyunca, bir kliniğe kapanmak zorunda kalmıştı. Başsağlığı dileklerime hem son derece içten, hem adeta tepeden bakan bir tonda cevap vermişti, çünkü iki atlı arabasını bir tarih müzesine seve seve bağışlayacağı bu üstün varlıkla tanışmış olmamı, gıpta edilecek bir imtiyaz olarak görüyordu. Ve şimdi, M. Bloch'un aile sofrasında M. Nissim Bernard'a yönelttiği öfkeyi Bloch kendi kayınpederine yöneltiyordu. Sofrada aynı çıkışlara şahit olunuyordu. Nasıl ki Cottard'ın, Brichot'nun ve daha birçoklarının konuşmalarını dinlerken, kültür ve moda aracılığıyla, aynı konuşma ve düşünme kalıplarının dalga dalga her yere yayıldığını hissettiysem, şimdi de, zaman içinde dipten yükselen iri dalgaların çağların derinliğinden aynı öfkeleri, aynı kederleri, aynı yüreklilik ve saplantıları üst üste binmiş nesiller boyunca su yüzüne çıkardığını görüyordum; aynı dizideki çeşitli katmanlardan alınan kesitler, tıpkı art arda dizili ekranlara yansıyan gölgeler gibi, Bloch'la kayınpederinin, baba

Bloch'la M. Nissim Bernard'ın ve benim tanımadığım diğerlerinin aynı şekilde kavga edişi kadar benzer ama çoğu kez daha anlamlı olan bir tablonun kopyalarını sunuyordu.

Beyaz saçlardan oluşan kukuletelerin altındaki bazı çehrelerde, şimdiden, can çekişen kişilere özgü katılığı ve mühürlenmiş gözkapaklarını görmek mümkündü; sürekli titreyen dudakları ölüm döşğinde edilen duaları mırıldanır gibiydi. Çizgileri aynı olan bir çehrenin farklı görünmesi için, siyah veya sarı yerine beyaz saçlarla çevrili olması yetiyordu. Tiyatro kostümcüleri birini tamamen değiştirip tanınmaz hale getirmek için pudralı bir peruğun yeterli olduğunu bilirler. Mme de Guermentes'in kuzininin zemin kat locasında boy gösterdiği gün Mme de Cambremer'in locasında gördüğüm, o sıralar teğmen olan genç *** Kontu'nun yüz çizgileri hâlâ o günkü kadar, hatta daha da düzgündü; damar sertliği *dandy* yüzünün soğukkanlı düzlüğünü abartmış, yüz hatlarına Mantegna'nın veya Michelangelo'nun bir deseninde rastlanabilecek, kıpırtısızlıktan kaynaklanan, neredeyse acıyla gerilmiş, yoğun bir netlik kazandırmıştı. Eskiden utanmazca kırmızı olan teni şimdi ciddi bir solgunluğa bürünmüştü; gümüşü saçlar, hafif bir göbek, bir Venedik Dükü asaleti, uyuklamaya varan bir bitkinlik kendisine lanetli ihtişamın yepyeni, kehaneti andıran görünümünü veriyordu. Dikdörtgen biçimli sarı sakalının yerini almış olan, aynı ölçülerdeki beyaz dikdörtgen sakalı kontu o kadar değiştirmişti ki, ben kendisini teğmen olarak tanıdığım halde, kolunda beş şerit bulunduğunu görünce, ilk aklımdan geçen, onu albaylığa terfi ettiği için değil, albay rolünü bu kadar iyi oynadığı için tebrik etmek oldu; bu rolü oynamak için yüksek rütbeli bir subay olan babasının hem üniformasını, hem ciddi ve kederli edasını ödünç almış gibiydi. Bir başkasında, sarı sakalın yerini almış olan beyaz sakal yüz canlılığını, güleçliğini ve gençliğini koruduğu için, onu sadece daha kırmızı ve mücadeleci gösteriyor, gözlerinin pırıltısını artırıyor ve genç kalmış yüksek sosyete mensubuna, bir peygamberin ilhamlı havasını veriyordu.

Beyaz saçların ve başka özelliklerin bilhassa kadınlarda yol açtığı değişim göze çok hoş gelebilecek bir renk değişikliğin-

den ibaret olsaydı, dikkatimi bu kadar meşgul etmezdi; asıl etkileyici olan, zihni allak bullak eden kişilik değişikliği idi. Birini “tanımak”, hele tanıyamayıp kim olduğunu saptamak, aynı isimle ilgili olarak iki zıt şeyi düşünmektir; eskiden var olan, hatırladığımız kişinin artık var olmadığını, şimdi var olan kişinin de bizim tanımadığımız biri olduğunu kabullenmektir; neredeyse ölüm kadar anlaşılmaz bir muammaya kafa yormak demektir ve zaten bu ölümün bir önsözü, habercisi gibidir. Çünkü bu değişimlerin ne anlama geldiğini, neyin belirtisi olduklarını biliyordum. Dolayısıyla, kadınların beyaz saçları, başka birçok değişikliğe eklenince beni derinden etkiliyordu. Bir ismi duyduğumda, bu ismin hem bir zamanlar tanıdığım sarışın valsçiye, hem de yanımdan geçen beyaz saçlı, hantal hanımefendiye ait olduğunu düşünüp sersemliyordum. Birbirlerinden bir tiyatro oyunundaki saf genç kızla zengin duldan daha farklı olan bu iki kadının –hafızamdaki kadınla Guermentes davetindeki kadının– belki de tek ortak yanları, isimleri ve tenlerinin pembeliği idi. Hayat, o valsçi kıza bu devasa bedeni yükleyebilmek, harekelerini adeta bir metronomla yavaşlatıp hantallaştırabilmek, o hafif sarışın kızın yerine, onunla, kuşkusuz şimdi daha dolgun, ama gençliğinden beri kızarıklık olan yanaklardan başka ortak noktası bulunmayan bu yaşlı, göbekli mareşali koyabilmek için, bir kulenin yerine bir kubbe koymak için gerekli yıkım ve yapım çalışmalarından daha fazla iş yapmak zorunda kalmıştı; üstelik bu çalışmaların cansız madde üzerinde değil, azar azar değişebilen et üzerinde gerçekleştirildiği düşünülürse, karşımdaki görüntüyle benim hatırladığım kız arasındaki muazzam tezat hafızamdaki görüntüyü uzaktan da öte, neredeyse gerçekdışı bir geçmişe itiyordu. İki görüntüyü bir araya getirmekte, iki kişiyi aynı isimle düşünmekte zorlanıyordum; nasıl ki bir ölünün eskiden canlı olduğunu veya eskiden yaşayan birinin şimdi öldüğünü kavramakta zorlanırsak, bir kişinin gençlikteki görüntüsüyle şimdiki yaşlı görüntüsü yan yana konulduğunda birbirlerini tamamen dışlıyorlarsa, kâh biri, kâh öteki bize bir rüya gibi geliyorsa, şimdi gördüğümüz insanın eskiden bildiğimiz insan olduğuna, aynı malzemenin başka bir yere sığınmadan, zamanın

maharetli işlemleri sayesinde buna dönüştüğüne, aynı bedende yer aldığına inanamıyorsak, bunun tek kanıtı ismin aynı oluşu, dostların o yöndeki şahitliği ve bir zamanlar altın başaklar altında incecik uzanan, şimdiyse karların altına yayılmış bir pembelikse, eskiden genç olan birinin şimdi yaşlı olduğunu kavramak da neredeyse aynı derecede ve aynı nedenden ötürü zordur (çünkü gençliğin yok olması, güçlü, çevik bir insanın çöküşü bir tür yok oluşturma).

Nasıl ki karlı tepeler aynı dağ sırasındaki başka tepelerle aynı yükseklikteymiş gibi görünseler bile, beyazlık dereceleri yüksekliklerini ele verirse, saçların beyazlık derecesi de, çoğu örnekte, yaşanmış sürenin derinliğini belirtirmiş gibi görünüyordu. Oysa bilhassa kadınlar için, bu kuralın geçerli olmadığı durumlar vardı. Örneğin Guermentes Prensesi'nin bukleleri tamamen beyazlaşmamışken ipek gibi parıltılıydı ve çıkık alınının etrafına gümüş teller serpilmiş izlenimi uyandırır, ama beyazlaştıkça yapağı gibi donuklaşmıştı ve bu yüzden de, kirlenip parıltısını kaybetmiş karlar gibi gri görünüyordu.

O sarışın dansçıların çoğu, sadece beyaz bir perukla eskiden tanımadıkları düşeslerin dostluğunu kazanmakla kalmamışlardı. Ayrıca, eskiden dans etmekten başka bir şey yapmayan bu hanımlar, Tanrı'nın lütfuna uğrar gibi sanatla kutsanmışlardı. On yedinci yüzyılda kendilerini dine adanmış soylu hanımlar gibi, bunlar da kübist resimlerle dolu evlerde oturuyorlar, kübist bir ressam sadece kendileri için çalışıyor, onlar da sadece bu ressam için yaşıyorlardı. Yüz hatları değişmiş olan bazı yaşlı erkekler de, fotoğraf için poz verirken, çekici bir özelliği vurgulamak veya bir kusuru örtmek için takınılan anlamlı bir yüz ifadesini çehrelerinde sabitleştirmeye çalışmışlar ve tam anlamıyla kendilerinin değişmez birer fotoğrafı haline gelmişlerdi.

Bütün bu insanların kılık değiştirmesi o kadar uzun zaman almıştı ki, onları sürekli görenler değişikliğin farkına bile varmıyordu. Hatta birçoğu, kendilerine genellikle ek süre tanındığından, oldukça geç bir vakte kadar kendi görünümünde kalabilmişti. Ama ertelenmiş olan kılık değişiklikleri daha hızlı yapılmak zorundaydı, çünkü kaçınılmazdı. Mme X... ile yaşlı-

lığında tanıdığım, büzüşmüş, ufak tefek bir Türk'e benzeyen annesi arasında herhangi bir benzerlik bulamamıştım asla. Gerçekten de Mme X...'i her zaman büyüleyici, dimdik bir hanım olarak tanımıştım ve gerçekten de çok uzun müddet bu görünümünü korumuştı; hatta fazlasıyla uzun süre korumuş ve hava kararmadan Türk kıyafetini giymek zorunda olan biri gibi, gecikerek, alelacele, adeta bir anda büzüşüp eskiden annesinin sergilediği yaşlı Türk görünümünü o da aynen sergilemişti.

Birbirleriyle akraba olduklarını bildiğim, ama aralarında herhangi bir ortak nokta bulunduğunu hiç düşünmediğim bazı erkekler vardı; Legrandin'in şimdiki hali olan beyaz saçlı, yaşlı münzeviyi hayranlıkla seyrederken, ansızın yanaklarının yüzeyinde genç yeğeninin yanak yapısını gördüm, daha doğrusu bir zoolog tatminiyle keşfettim. Oysa Léonor de Cambremer ilk bakışta dayısına hiç benzemiyordu; bu ilk benzerliğe, yeğende daha önce fark etmediğim bir başka ortak özellik, sonra da yenileri eklendi; bunların hiçbirisi genelde Léonor de Cambremer'in gençlik sentezinde dikkatimi çekmezdi; öyle ki, çok geçmeden, kendisine gerçek anlamda benzemediği için daha doğru, daha derin olan bir karikatürünü buldum karşımda; dayısı şimdi benim nazarımda, eğlence olsun diye ileride bürüneceği yaşlı görünümü taklit eden genç Cambremer'di; yani artık sadece eskiden genç olan kişilerin şimdiki hali değil, şimdiki gençlerin gelecekteki hali de içimdeki zaman duygusunu güçlendiriyordu.

Kadınlar, gençliğin değilse bile güzelliğin yerleştiği yüz hatlarına artık sahip olmadıklarından, kendilerine kalan çehreyle yeni bir yüz oluşturmaya çalışmışlardı. Çehrelerinin ağırlık merkezlerini değiştiremeseler de perspektif merkezini değiştirerek, bu merkezin etrafında yüz hatlarını farklı biçimde gruplandırarak, ileri yaşıta yeni bir mesleğe atılırcasına, artık bağ olarak kullanılamayan bir arazide pancar yetiştirircesine, elli yaşında farklı türde bir güzellik sergiliyorlardı. Bu yeni yüz hatlarında yeni bir gençlik filizlendiriliyordu. Bu değişimlerden yararlanamayanlar, fazlasıyla güzel kadınlarla fazlasıyla çirkin olanlardı. Hiçbir değişikliğe imkân tanımayan kesin çiz-

gilerle yontulmuş mermerden heykellere benzeyen güzel kadınlar birer heykel gibi ufalanıyordu. Çok çirkinler, yüzlerinde bir biçimsizlik olanlar, aslında güzellere göre daha avantajlıydılar. Bir kere, ilk anda tanınanlar sadece onlardı. Paris'te aynı kusurlu ağızdan iki tane bulunamayacağı kesindi; kimseyi tanıyamadığım bu davette, kusurları sayesinde bu kadınları tanıyabiliyordum. Ayrıca bu kadınlar yaşlanmamışlardı adeta. Yaşlılık insani bir durumdur, oysa bunlar birer hilkat garibesiydi ve balinalar kadar “değişmez”diler.

Bazı kadınlar ve erkekler yaşlanmamış gibi görünüyorlardı; vücutları eskisi gibi ince ve dimdik, yüzleri eskisi kadar gençti. Ama konuşmak üzere o gergin tenli, narin siluetli yüzlere iyice yaklaştığınızda, mikroskop altına konulan bitkisel bir doku, bir damla su veya kan gibi, bambaşka görünüyorlardı. Uzaktan pürüzsüz zannettiğim ciltlerin yakından görünen yağlı lekeleri son derece iticiydi. Yüz hatları da büyütülmeye karşı dayanıksızdı. Burun çizgisi yakından bakınca kırılıyor, bütün çehreyi kaplayan yağlı lekelerle dolu olduğundan, yuvarlaklaşıyordu; gözlerse, uzaktan bakıp aynen bulduğumu sandığım geçmişteki çehreyle şimdiki çehre arasındaki benzerliği ortadan kaldıran torbaların içine gömülüyordu. Yani bu kişiler uzaktan bakılınca gençtiler, ama çehre büyüdükçe ve değişik açılardan görüldükçe, yaşları artıyordu; yaşları, bakan kişiye bağlıydı, bu çehrelere bakmak için doğru mesafeyi bulmak ve sadece uzak bakışlarla, göz doktorunun presbiyopiden mustarip kişilere verdiği mercekler gibi bakılan nesneyi ufaltan bakışlarla seyretmek gerekiyordu; bu kişiler için yaşlılık, bir damla sudaki tekhücreliler gibi, yılların ilerlemesiyle değil, bakan kişinin görüş keskinliğiyle ortaya çıkıyordu.

On yıl boyunca hemen her gün görüştüğüm eski bir arkadaşım da davetteydi. Biri bizi tanıştırmak istedi. Yanına gittiğimde, gayet iyi hatırladığım bir sesle, “Yıllar sonra görüşmek benim için büyük bir zevk!” dedi. Benim içinse müthiş bir şaşkınlıktı. Ses çok gelişmiş bir gramofondan çıkar gibiydi, çünkü arkadaşımın sesi olmasına rağmen, tanımadığım, saçlarına kır düşmüş, şişman bir adamdan çıkmaktaydı; arkadaşımın sesini bu ilgisiz, şişman ihtiyarın içine yapay olarak, mekanik bir hi-

leyle yerleştirdiklerinden emindim. Oysa arkadaşım olduğunu biliyordum; bizi yıllar sonra tanıştıran şahıs bu tür şakalar yapacak bir tip değildi. Arkadaşım bana hiç değişmediğimi söyleyince, kendisinin de değişmediği kanısında olduğunu anladım. Bunun üzerine daha dikkatlice baktım. Aslında, çok şişmanlamış olması bir yana, eski özelliklerinin birçoğunu korumuştur. Buna rağmen, o olduğunu bir türlü kavrayamıyordum. Onu iyice hatırlamaya çalıştım. Gençliğinde hep gülen, fıldır fıldır mavi gözleri vardı; muhtemelen ne olduğunu hiç düşünmediğim ve menfaatle hiç ilgisi olmayan bir şeyi arıyordu bu gözler; şüphesiz gerçeğin peşindeydiler ve sürekli bir belirsizlik içindeki çocuksu bakışları, kaçamak bir saygıyla bütün aile ahbablarına yönelirdi. Ne var ki, nüfuzlu, becerikli ve zorba bir siyasetçi olduktan sonra, esasen aradıklarını bulamamış olan bu mavi gözler sabitleşmiş ve bakışları sanki kaşları hep çatık-mış gibi sivrilmişti. Dolayısıyla, o neşe, kendini koyverme ve masumiyet ifadesi kurnazlık ve sinsilik ifadesine dönüşmüştü. Onu kesinlikle başka biri olarak görüyordum, ama birden, söylediğim bir şeye eskiden bakışlarının neşeli hareketliliğine eşlik eden o çılgınca kahkahasıyla güldü. Bir müzikseverin nazarında, X... tarafından orkestraya uyarlandığında Z...'nin müziği tamamen değişir. Bunlar sıradan dinleyicinin algılamadığı incelikte farklılıklardır. Ama bir çocuğun bastırılamayan çılgınca kahkahasına biraz eğri de olsa, iyice sivriltilmiş mavi kelimelere benzeyen keskin bakışlar eşlik ettiğinde, farklılık bu kadar basit olmaktan çıkar. Gülüşü kesildiğinde eski arkadaşımı tanımayı çok isterdim, ama tıpkı *Odyseia*'da ölü annesinin üstüne atılan Odysseus gibi, bir hayaletten kimliğini saptayacak bir cevap almak için nafiye çabalayan bir medyum gibi, bir elektrik sergisinde gramofondan aynen duyulan sesin o anda bir insandan çıkmadığına inanamayan ziyaretçi gibi, ben de arkadaşımı tanıyamadım.

Her şeye rağmen, zamanın ölçüsünün insanlara göre hızlanabileceğini veya yavaşlayabileceğini de belirtmek gerekir. Dört beş yıl önce sokakta tesadüfen Saint-Fiacre Vikontesi'yle (Guermantes'ların hanım arkadaşının geliniyle) karşılaşmıştım. Heykelsi yüz hatları ona ebedi bir gençlik garanti ediyordu

adeta. Zaten henüz gençti. Oysa şimdi, tebessümlerine, selamlarına rağmen onu tanıyamıyordum; paramparça yüz hatlarından eski çehresini çıkarmak imkânsızdı. Çünkü üç yıldır kokain ve başka uyuşturucular kullanmaktaydı. Simsiyah halkalarla çevrelenmiş gözleri adeta panik ifadesiyle bakıyordu. Ağzı garip bir sırtışıla çarpılmıştı. Duyduğuma göre, aylarca yatakta ve şezlongda uzandıktan sonra, özel olarak bu davet için kalkmıştı. Zaman'ın insanı erken yaşlılığa götüren bu tür özel ekspres trenleri vardır. Ama paralel bir hatta, dönüş trenleri neredeyse aynı süratle yol alır. M. de Courgivaux'yu oğlu zannettim, çünkü oğlundan daha genç görünüyordu (ellisini geçmiş olmalıydı ve otuz yaşındaki halinden daha genç gibiydi). Zeki bir hekim bulmuş, alkolü ve tuzu bırakmış, böylece otuz yaşına geri dönmüştü; hatta o gün, otuzuna varmamış gibi görünüyordu. Çünkü o sabah saçlarını kestirmişti. Öte yandan, ismini söylediklerinde bile tanıyamadığım biri de vardı; eskiden tanımakla kalmayıp birkaç yıl önce tekrar görüştüğüm kişiyle hiç ilgisi olmadığından, isim benzerliği olan bir başkası zannettim onu. Oysa aynı kişiydi, ama saçları beyazlaşmış, şişmanlamış ve bıyıklarını kesmişti; bu da kişiliğini kaybetmesine yetmişti.

Gariptir, yaşlanma olgusunun değişik tarzları, kimi sosyal alışkanlıkları dikkate alır gibiydi. Hayatları boyunca basit alpaka dokumadan kıyafetler giymiş, küçük burjuvaların tenezül etmeyeceği eski hasır şapkalar takmış bazı büyük soylular, hep aralarında yaşadıkları bahçıvanlar, köylüler gibi yaşlanmışlardı. Yanakları kahverengi lekelerle kaplanmış, yüzleri bir kitap gibi sararıp koyulaşmıştı.

Bir de artık güçleri kalmadığı için davete gelemeyen, sekreterlerinin hâlâ hayatta oldukları izlenimini vermek üzere kaleme aldığı, özür dileyen telgrafları ara sıra prensese ulaştırılan kişileri düşünüyordum; yıllardır ölüm döşeginde olan bu hastalar artık yataklarından hiç kalkmıyor, hiç kıpırdamıyor, turist merakıyla veya hacı inancıyla kendilerini görmeye gelen ahbablarının havai ziyaretleri esnasında bile, gözleri kapalı, ellerinde tespihleri, daha şimdiden kefene dönüşmüş örtülerini itmeye çalışarak, hastalık tarafından iskelete dönüştürülmüş,

mermeri andıran katı, beyaz bedenleriyle mezarlarında yatan ölümlere benziyorlardı.

Kadınlar cazibelerinin en kendilerine has özelliklerini korumaya çalışıyor, ama çoğu kez çehrelerinin yeni dokusu artık buna imkân tanımıyordu. Bir çehrenin jeolojisinde böyle bir evrimin gerçekleşmesi için geçirilen dönemleri düşünmek, burun sathında meydana gelen erozyonu, yanakların kenarında biriken muazzam alüvyonların donuk ve sert kütleleriyle tüm çehreyi sardığını görmek insanı korkutuyordu.

Elbette bazı kadınlar hâlâ tanınır haldeydiler; çehreleri ne-redeyse hiç değişmemişti, sadece mevsime göre bir kıyafet seçercesine, sonbahara uygun kır saçlarla donanmışlardı. Ama bazı kadınlar ve erkekler o kadar tepeden tırnağa değişmiş, tanınmalarına imkân kalmamıştı ki, –örneğin dillere destan bir zevk düşkünü olarak hatırladığım, şimdi karşımda yaşlı bir keşiş olarak gördüğüm bir tanıdık– bu olağanüstü dönüşümleri, oyunculuk sanatından da öte, en tipik örneği Fregoli olan dâhi pandomimcilerin ustalığını hatırlatıyordu. Yaşlanan kadın, cazibesinin temeli olan o tanımlanması imkânsız, hüzünlü te-bessümün artık yaşlılık tarafından çehresine takılan alçıdan maskenin yüzeyine kadar ışıyamadığını anladığında, içinden ağlamak gelmişti. Sonra ansızın hoşla gitmekten umudunu kesmiş, durumu kabullenmeyi daha akıllıca bulmuştu ve şimdi çehresini insanları güldürmek için, bir tiyatro maskesi gibi kullanıyordu! Ama kadınların hemen hepsi yaşlılığa karşı aralıksız bir mücadele içindeydiler ve çehrelerin aynasını batan güneş misali uzaklaşan, son ışınlarını ne pahasına olursa olsun zaptetmek istedikleri güzelliğe tutuyorlardı. Bunu başarmak için, bazıları yüzle-rini düzleştirmeye, tehdit altındaki gamzelerin cazibesinden, yok olmaya mahkûm, şimdiden yarı yarıya süngüsü düşmüş bir te-bessümün isyankârlığından vazgeçip beyaz yüzeyi genişletmeye çalışıyordu; bazıları ise güzelliğin geri dönmek üzere kaybolduğunu görüp ifadeye sığınmak zorunda kalıyor, sesini kaybeden bir oyuncunun durumu söylemiş ustalığıyla telafi etmesi gibi, bir dudak büküşüne, göz kenarındaki bir çizgiye, hulyalı bir bakışa, bazen artık emirlere itaat etmeyen kasların koordinasyon eksikliği yüzünden ağlamaklı görünen bir tebessüme sarılıyorlardı.

Öte yandan, küçük bir değişikliğe uğramış, örneğin sadece bıyıkları kırlaşmış vs. erkeklerde bile, bu değişimin salt maddi olmadığı seziliyordu. Sanki onları renkli bir buharın, boyalı bir camın ardından görüyorduk ve bu, çehrelerinin görünümünü değiştiriyor, ama daha da önemlisi, görüntüye bir bulanıklık katarak, bizim “bire bir ölçekte” gördüğümüz şeyin aslında bizden çok uzakta olduğu izlenimi uyandırıyor; gerçi bu uzaklık mekâna ilişkin bir mesafe değildi, ama bu mesafenin ötesinden, sanki karşı kıyıdan bakarmış gibi, onların da bizi tanımakta bizim onları tanımakta zorlandığımız kadar zorlandıklarını seziyorduk. Belki bir tek Mme de Forcheville, adeta içine deriyi şişiren, ama değişmesini önleyen bir sıvı, bir tür parafin şırınga edilmiş gibi, sonsuza dek “doldurulmuş” bir eski zaman yosmasını andırıyordu.

Gilberte bana, “Beni annem sandınız” demişti. Doğruydı. Ayrıca bu onun için iltifat da sayılabilirdi: İnsanların değişmediği fikrinden yola çıkınca, onları yaşlanmış buluruz. Oysa yaşlandıkları fikrinden yola çıktığımızda, kendileriyle karşılaşınca pek de kötü durumda olmadıklarını düşünürüz. Odette’in durumu bununla sınırlı değildi; onun görünüşü, yaşını biliyor ve yaşlı bir kadın görmeyi bekliyorsanız, radyumun korunumunun doğa yasalarına aykırılığından daha mucizevi bir aykırılık, zamanın yasalarına bir meydan okumaydı. Onu ilk anda tanıyamayışımın sebebi, değişmiş değil, değişmemiş olmasıydı. Bir saattir zamanın insanlara neler eklediğini gözlemliyor, onları tekrar tanıdığım halleriyle görebilmek için neleri çıkarmam gerektiğini anlıyordum; şimdi bu hesabı çabucak yapıp eski Odette’e aradan geçen yılları ekleyince bulduğum kişinin karşımdaki kadın olması imkânsızdı, çünkü bu kadın eski Odette’e çok benziyordu. Bunda makyajın, saç boyasının payı ne kadardı? Dümdüz, altın sarısı saçlarıyla –kocaman, mekanik bir taşbebeğin şaşkın ve sabit yüzünü çevreleyen kabarık topuzuna benziyordu biraz–, saçlarının üzerindeki dümdüz hasır şapkasıyla da 1878 Fuar’ından kalma bir havası vardı (o fuarda, hele şimdiki yaşında hiç şüphesiz harikalar harikası olurdu); yıl sonu gösterisinde sahneye çıkıp iki mısra okuyan

bir oyuncuya, ama 1878 Fuar'ını temsil etmekle birlikte henüz genç olan bir kadına benziyordu.

Boulanger'ci dönemden önce bakanlık yapmış, şimdi yine hükümette yer alan bir siyasetçi yanımızdan geçti; hanımlara titrek, dalgın tebessümler dağıtıyordu, ama geçmişin yüzlerce zinciriyle bağlanmış gibiydi; görünmez bir elin salonda dolaştığı küçük bir hayalete, kendinin boyu ufalmış, özü değişmiş, sünger taşından bir maskotuna benziyordu. Saint-Germain muhitinde itibar gören bu eski hükümet başkanı bir zamanlar kovuşturmaya uğramış, hem sosyete, hem de halk tarafından lanetlenmişti. Ama hem sosyete, hem de halkı oluşturan bireylerin yenilenmesi, varlığını sürdüren bireylerdeyse tutkuların ve hatta hatıraların yenilenmesi sayesinde, bunu artık kimse bilmiyor, herkesten saygı görüyordu. Dahası, kaygısızca kabullenilemeyecek kadar büyük bir utanç yoktur; aradan birkaç yıl geçtiğinde, derinliklere gömülmüş kusurlarımızın doğanın güler yüzlü, çiçekli huzurunun altında görünmez bir tozdan ibaret olacağını biliriz. Geçici olarak lekelenmiş olan kişi, zamanın dengeleri sonucu, kendisine saygı ve hayranlık besleyen iki yeni toplumsal tabaka arasında yer alacak ve bu iki tabakanın üzerine rahatça yayılabilecektir. Ne var ki, bunu gerçekleştirecek olan şey zamandır; gözden düştüğünde, polis arabasına bindirilirken kalabalığın yumrukları sıkılı, "Satılmış!" diye haykırışını karşıdaki sütçü kızın işitmiş olması onun için unutulması mümkün olmayan bir utançtır; genç sütçü kız olaylara zaman perspektifinden bakmaz, o sabahki gazetelerde göklere çıkarılan kişilerin bir zamanlar gözden düşmüş olduğunu bilmez, o esnada hapis haneye düşme tehlikesiyle karşı karşıya bulunan ve belki de o sütçü kızı düşündüğünde onda yakınlık uyandırabilecek mütevazı sözleri akıl edemeyen adamın bir gün gelip basın tarafından yüceltileceğini, düşeslerin onun peşine düşeceğini tahmin edemez. Zaman aynı şekilde aile kavgalarını da unutturur. Guermantes Prensesi'nin davetinde bulunan bir karı-kocanın şimdi ölmüş olan iki amcası hayattayken birbirlerini tokatlamakla yetinmemiş, biri ötekini iyice aşağılamak için, düello şahidi olarak kapıcısıyla uşağını göndererek yüksek sosyete mensuplarının kendisine fazla geleceğini

bildirmişti. Ama bu olaylar otuz yıl öncesinin gazetelerine gömülmüştü ve artık kimsenin olaydan haberi yoktu. Dolayısıyla, Guermentes Prensesi'nin salonu huzurlu bir mezarlık gibi ıslıl ıslıl, unutkan ve çiçekliydi. Zaman bu salonda eski zaman yaratıklarını çürütmekle kalmayıp yeni ilişkiler kurulmasını mümkün kılmış, yeni ilişkiler yaratmıştı.

Sözünü ettiğimiz siyasetçiye dönecek olursak, şimdi kamuoyunun kendisiyle bağdaştırdığı ahlaki kavramlardaki değişim kadar derin olan fiziksel başkalaşımına rağmen, kısacası, hükümet başkanlığından bu yana geçen onca yıla rağmen, yeni kabinede yer almaktaydı; başbakanın ona bu bakanlık görevini verışı, bir tiyatro yöneticisinin eski dostu olan bir kadın oyuncuya uzun süre önce sahnelerden çekilmiş olmasına rağmen, hâlâ genç oyuncuların daha büyük incelikle oynayacağını düşünerek, ayrıca mali sıkıntı içinde olduğunu da bilerek, oyununda rol vermesine benzetilebilirdi; seksenine merdiven dayamış olan bu oyuncu sahneye çıktığında yeteneğinden neredeyse hiçbir şey kaybetmemiş olduğunu kanıtlar ve biz seyirciler, ölümünden birkaç gün öncesine kadar sergilediği hayatiyeti gözlemlemiş olmamıza sonradan, geriye dönüp baktığımızda şaşırırız.

Mme de Forcheville'in durumu ise, o kadar mucizeviydi ki, gençleşmiş olduğunu söylemek bile yetersiz kalırdı; bütün o kırmızılarla, kızılılarla yeniden çiçek açmıştı sanki. 1878 Uluslararası Fuarı'nın timsalinden de çok, günümüze ait bir bitki sergisinin en nadide, en ilginç örneğine benzetilebilirdi. Zaten benim nazarımda, "Ben 1878 Fuarı'yım"dan ziyade, "Ben 1892'de Akasyalar Yolu'yum" der gibiydi. Hâlâ orada olabiliyor gibi görünüyordu. Değişmediği için de, sanki yaşamıyor gibiydi. Sterilize edilmiş bir güle benziyordu. Kendisini selamladığımda, aklında arasa daha kolay bulacağı bir cevabı öğretmeninin yüzünde arayan bir öğrenci gibi, bir süre yüzümde ismimi bulmaya çalıştı. Adımı söylediğim anda, sanki bu sihirli isim sayesinde, herhalde yaşın verdiği kocayemiş ağacı veya kanguru görünümünü kaybetmişim gibi beni tanıdı ve o kendine has sesiyle, küçük tiyatro sahnelerinde onu alkışlamış olan seyircilerin onunla bir öğle yemeği davetinde buluştukla-

rında, sohbet boyunca her kelimesinde aynı tonlamayı bulup hayran kaldıkları ve doya doya dinledikleri sesiyle konuşmaya başladı. Aşırı hararetili, sarmalayıcı, belli belirsiz bir İngiliz aksanının sezildiği sesi tıpatıp aynıydı. Bununla birlikte, bana uzak bir kıydan bakıyormuş izlenimi uyandıran gözleri gibi sesi de *Odyseia*'daki ölülerin seslerini hatırlatırcasına hüzünlü, neredeyse yalvaran bir sestti. Odette hâlâ sahneye çıkabiliyordu. Gençliği konusunda ona iltifat ettim. "Çok naziksiniz *my dear*, mersi" dedi ve en içten duyguları bile, seçkinlik kaygısı taşımayan, yapmacıksız bir ifadeyle dile getirmekte zorlandığından, "Binlerce teşekkür, binlerce teşekkür" diye birkaç kere tekrarladı. Bense, bir zamanlar Bois de Boulogne'da görebilmek için onca yol katettiğim, evine ilk gittiğimde dudaklarından dökülen kelimeleri birer hazineymiş gibi dinlediğim bu kadına şimdi ne diyeceğimi bilemiyordum, onun yanında dakikalar geçmek bilmiyordu, çünkü yanından ayrılırken, Gilberte'in, "Beni annem sandınız" sözlerinin doğru olmakla kalmayıp, Gilberte için bir iltifat sayılabileceğini düşünüyordum.

Zaten o güne kadar, bir tohumun içine katlanmış, günün birinde dışarı doğru ne şekilde uzayacağı kestirilemeyen bölümleri gibi gizli kalmış olan ailevi özellikler bir tek Gilberte'in çehresinde ortaya çıkmamıştı. Çeşitli kadınların o güne kadar dümdüz, pürüzsüz olan burunları, elli yaşlarında annelerinin iri kemerli burunlarına dönüşmüştü. Babası bankacı olan bir kadının eskiden çiçek körpeliğindeki teni kızışmış, bakır rengine dönüşmüş, babasının hayatı boyunca elinden geçen altınların parıltısına bürünmüştü adeta. Hatta bazıları, yaşadıkları semte benzemişlerdi sonunda; üzerlerinde L'Arcade Sokağı'nın, Bois Caddesi'nin, L'Élysée Sokağı'nın yansımalarını taşıyorlardı sanki. Ama en çok anne babalarının yüz hatlarını sergiliyorlardı.

Ne yazık ki Mme de Forcheville hep böyle kalmayacaktı. Aradan üç yıl geçmeden, onu Gilberte'in verdiği bir davette, çocukluğa dönmüş halde değilse de, biraz bunamış halde gördüm; artık düşündüklerini –aslında düşündüğünü söylemek abartılı olur– ve hissettiklerini kıpırtısız bir maskenin ardına gizlemekten âcizdi; sarhoşlar veya çocuklar gibi, çevrelerini

dikkate almayan ve ilham geldiğinde topluluk içinde ezberden dizeler oluşturan, şaşkına dönmüş bir hanımın kolunda sofraya doğru ilerlerken kaşlarını çatıp dudak büken şairler gibi yaşadığı her duyguyu başını sallayarak, ağzını büzerek, omuz silkerek ifade ediyordu. Mme de Forcheville'in duyguları –o davete katılmasının sebebi olan duygu, yani biricik kızına beslediği sevgi ve kendisinin artık bir hiç olmasından ileri gelen hüznü telafi etmese de kızının böyle parlak bir davet vermesinden duyduğu gurur hariç– neşeli duygular değildi ve maruz kaldığı hakaretlere karşı sürekli bir savunma gerektiriyordu sadece; savunması bir çocuğunki kadar ürkekti. Her yandan şu tür yorumlar işitiliyordu: “Mme de Forcheville beni tanıdı mı bilmem; belki de ona yeniden takdim edilesem iyi olur. —Yok canım, hiç zahmet etmeyin.” Bu konuşmalar bağıra çağıra, Gilberte'in annesinin her şeyi duyduğu düşünülmeden (düşünülmeden veya umursanmadan) yapılıyordu. “Hiç gerek yok. Tanışsa ne olacak! Onu bir köşede bırakmak en iyisi. Zaten biraz bunadı.” Mme de Forcheville, güzelliğini hâlâ koruyan gözleriyle kendisini aşağılayanlara kaçamak bir bakış yöneltiyor, sonra terbiyesizlik etmiş olmaktan korkarak hemen bakışlarını çeviriyor, ama yine de, hakaretin yarattığı huzursuzlukla, öfkesini içine atarak başını sallıyor, göğsünü şişiriyor, bir önceki kadar kaba bir başka yorum duyup bu kez o tarafa bakıyor, ama çok da şaşırmıyordu, çünkü birkaç gündür kendini pek kötü hissettiğinden, daveti ertelemesini dolaylı sözlerle kızına önermiş, ancak kızı reddetmişti. Mme de Forcheville'in kızına olan sevgisi bu yüzden azalmış değildi; onca düşesin salondan içeri girmesi, yeni konağa herkesin hayran olması kalbini mutlulukla dolduruyordu; o sıralar, ancak sosyetenin bin bir güçlülükle tırmanılan en üst basamaklarında ulaşılabilen hanım olan Sabran Markizi içeri girdiğinde, Mme de Forcheville başarılı ve ileri görüşlü bir anne olduğunu ve annelik görevini tamamlamış sayılabileceğini hissetti. Yeni davetliler gelip kendisiyle alay edince, yine onlara bakıp kendi kendine konuştu – sadece mimik ve hareketlerle ifade edilen sessiz bir lisana konuşma denebilirse tabii. Hâlâ çok güzeldi ve hayatında ilk kez şefkat uyandırıyor, çünkü Swann'ı da, diğer herkesi de ha-

yatı boyunca aldattıktan sonra, şimdi bütün dünya onu aldatıyordu; o kadar âcizdi ki, roller değiştiğinde, kendini erkeklerle karşı korumaya cesareti bile yoktu. Yakında ölüme karşı da kendini koruyamayacaktı. Fakat biz yine üç yıl öncesine, Guermantes Prensesi'nin öğle sonrası davetine dönelim.

Arkadaşım Bloch'u tanımakta güçlük çektim; zaten adını da değiştirmişti, sadece takma ad olarak değil, resmi adı olarak da Jacques du Rozier'yi kullanıyordu; bu ismin ardında, "sevimli Hebron Vadisi"ni ve arkadaşımın ebediyen koparmış gibi görüldüğü "Yahudiler'in zincirleri"ni bulabilmek için, büyükbabamın güçlü sezgilerine sahip olmak gerekirdi. Gerçekten de bir İngiliz şıklığı çehresini tamamen değiştirmiş ve silinebilecek her şeyin üzerine bir sünger çekmişti. Eskiden kıvrıkcık olan saçları ortadan ayrılıp briyantınle parlatılarak dümdüz taranmıştı. Burnu hâlâ iri ve kırmızıydı, ama şişkinliği tembel bir ritimle peş peşe sıraladığı cümlelerin burundan telaffuzunu da açıklayabilecek kronik bir nezleden ileri geliyormuş izlenimi uyandırıyor; çünkü nasıl cildine uygun bir saç modeli bulduysa, telaffuzuna uygun bir ses de bulmuştu ve eski genizden telaffuzu burnunun kızarık kanatlarına yakışan, tane tane konuşmaya tenezzül etmezmiş gibi bir edaya dönüşmüştü. Böylece, saç modeli, bıyığın kesilmesi, şıklık, üslup ve irade sayesinde o Yahudi burnu, tıpkı ustalıklı giyinen kambur bir kadının neredeyse dik görünmesi gibi, dikkati çekmiyordu. Ama en önemlisi, Bloch'u gördüğünüz ilk anda çehresinin anlamını tamamen değiştiren ürkütücü bir monokldü. Bu monokl Bloch'un yüzüne mekanik bir unsur katarak, bir insan çehresinin yerine getirmekle yükümlü olduğu çetin görevlerden, güzel görünmekten, zekâyı, iyi niyeti ve gayreti ifade etmekten kurtarıyordu onu. Nasıl ki bir dükkânda, tezgâhtarın "şıklığın zirvesi" diye tanımladığı İngiliz mallarının hoşunuza gidip gitmediğini sorgulamaya cesaret edemezseniz, monokl de, sırf Bloch'un çehresindeki varlığıyla, her şeyden önce, bu çehreye bakan kişiyi karşısındaki yüzün güzel olup olmadığını sorgulamaktan kurtarıyordu. Öte yandan, Bloch o monoklün camının ardında, sanki sekiz yaylı bir arabanın camının arkasındaymış gibi mağrur, mesa-

feli ve rahat bir konuma yerleşiyor, yüz hatlarıysa, düz saçlarına ve monoklüne uyum sağlayarak, herhangi bir şey ifade etmiyordu.

Bloch kendisini Guermantes Prensi'ne takdim etmemi istedi benden; prensin evinde katıldığım ilk gece davetinde karşılaştığım ve o sırada bana doğal gelen güçlüklerin zerresini hissetmiyordum şimdi; davetlilerinden birini prense takdim etmek şimdi çok basit görünüyordu, hatta davet etmediği birini haber vermeden yanımda getirip ona tanıştırmak bile basit gelirdi. Acaba bunun sebebi, o çok gerilerde kalmış dönemde yeni yeni adım attığım yüksek sosyete muhitinde, bir süredir “unutulanlar” arasında yer alsam da artık bir “gedikli” olmam mıydı; ya da aksine, gerçek bir yüksek sosyete mensubu olmadığım için, ilk çekingenliği bir kez üzerimden attıktan sonra, onlar için güçlük teşkil eden şeylerin benim nazarımda artık mevcut olmaması mıydı; yoksa insanların sahte olan ilk (çoğu kez ikinci ve üçüncü) görünüşleri zamanla yerini gerçek görünüşlerine bıraktığından, prensin aşağılayıcı, kibirli edasının ardında müthiş bir insan tanıma açlığının, küçümser gibi göründüğü kişilerle bile tanışma arzusunun mevcut olduğunu hissediyor olmam mıydı? Bir başka sebep de, prensin değişmiş olması mıydı? Gençlik ve olgunluk çağlarında küstahlıklarıyla tanınan birçok kişi yaşlanınca yumuşar (önceleri karşı koydukları yeni insanlarla ve fikirlerle uzun süredir göz aşinalıklarının bulunması ve bunların kendi muhitlerinde kabul gördüklerini bilmeleri de buna katkıda bulunur); bilhassa yaşlılık, ilişkileri çeşitlendiren bir meziyet veya kusurla ya da prensin Dreyfus taraftarlığı türünden bir siyaset değişikliğinin yarattığı devrimle desteklenirse, yumuşama iyice belirgin olur.

Bloch beni çeşitli insanlarla ilgili soru yağmuruna tuttu; aynı şeyi ben de bir zamanlar yapardım, hâlâ da yaptığım oluyordu; yüksek sosyeteye ilk adım attığımda, o çevrede tanıştığım kişilere, tam olarak “konumlandırmak” istediğim Combray sakinleri kadar her şeyden uzak ve farklı görünen kişilere ilişkin bilgi edinmeye çalışırdım. Ama Combray benim nazarımda o kadar bambaşka, başkalarıyla karıştırılması imkânsız bir şekle sahipti ki, Fransa haritasına asla yerleştiremediğim bir yapboz

parçası gibiydi. “Yani Guermantes Prensi’ne bakıp ne Swann, ne de M. de Charlus hakkında bir fikir edinmem mümkün değil mi?” diye sordu Bloch; eskiden, uzun süre ben onun konuşma biçimini taklit etmişken, şimdi sık sık o benim konuşmamı taklit ediyordu. “Katiyen. —Peki ama neydi bu kadar farklı olan? —Anlayabilmek için onlarla sohbet etmeniz gerekirdi; oysa bu imkânsız, Swann öldü, M. de Charlus de yarı ölü sayılır. Arada muazzam farklar vardı.” Bloch bu harikulade şahsiyetleri gözleri parlayarak hayal etmeye çalışırken, ben onlarla olmanın hazzını abarttığımı düşünüyordum; o hazzı sadece yalnız kaldığımda yaşamıştım, ayrıca gerçek farklılık izlenimi sadece hayal gücümüzde var olan bir şeydi. Bloch bunu fark etmiş miydi? “Gerçeği biraz süslüyor olmayasın? dedi. Mesela ev sahibemiz Guermantes Prensesi artık genç sayılmaz, biliyorum, ama sonuçta sen onun eşsiz cazibesinden, harika güzelliğinden bahsedeli pek de fazla zaman geçmedi. Bir ihtişamı var elbette, gözleri de anlattığın gibi olağanüstü, kabul ediyorum, ama senin söylediğin kadar görülmedik bir güzellik de bulamıyorum doğrusu. Şüphesiz son derece seçkin, ama yine de...” Bloch’a aynı kişiden söz etmediğimizi söylemek zorunda kaldım. Gerçekten de Guermantes Prensesi ölmüş ve Almanya’nın yenilgisinden sonra iflas eden prens, Madame Verdurin’le evlenmişti. “Yanılıyorsun, buraya gelmeden önce *Gotha* Yıllığı’nın bu seneki sayısına baktım, diye safça itiraf etti Bloch; Guermantes Prensi’ni buldum, şu anda içinde bulunduğumuz noktada oturduğu ve son derece soylu biriyle evli olduğu yazılıydı; dur hatırlayayım; karısının adı Sidonie, Duras Düşesi, genç kızlık soyadı da Des Baux.” Gerçekten de, Mme Verdurin kocasının ölümünden kısa bir süre sonra, iflas etmiş olan yaşlı Duras Dükü’yle evlenip Guermantes Prensi’yle hısım olmuş, ama evliliğinden iki yıl sonra da, kocası ölmüştü. Dük, kendisi için çok yararlı bir köprü olmuştu; Mme Verdurin şimdi üçüncü evliliği sayesinde Guermantes Prensesi’ydi ve Saint-Germain muhitindeki yüksek mevkisi Combray’de büyük şaşkınlık yaratacak nitelikteydi; bu son yıllarda, Mme Verdurin Guermantes Prensesi olmadan önce, L’Oiseau Sokağı’ndaki hanımlar, Mme Goupil’in kızı ve Mme Sazerat’nın gelini ondan kıkırdad-

arak, sanki tiyatroda oynadığı bir rolmuş gibi “Duras Düşesi” diye söz ediyorlardı. Hatta kast ilkesi onun Mme Verdurin olarak ölmesini gerektirdiğinden, ona sosyete de fazladan bir nüfuz kazandırdığını düşünmedikleri bu unvan, daha ziyade olumsuz bir etki yaratıyordu. Metres hayatı yaşayan bir kadın için her çevrede kullanılan “dile düşmek” deyimini, ayrıca Saint-Germain muhitinde kitap çıkaran kadınlar için, Combray burjuvazisi tarafından ise, kendinden daha yüksek veya daha alçak mevkide biriyle evlenen, yani “uygunsuz” evlilikler yapan kadınlar için kullanılırdı. Mme Verdurin Guermantes Prensi’yle evlendiğinde, prensin sahte bir Guermantes, bir dolandırıcı olduğu düşünöldü muhtemelen. Benim içinse, unvanın, ismin içerdığı bu kimlik, halen bir Guermantes Prensesi’nin mevcut olması ve bu şahsın son derece büyüleyici bulduğum, artık aramızdan ayrılmış, adeta savunmasızlığından yararlanılarak unvanı gasp edilmiş bir ölü olan prensesle hiçbir alakası olmaması, eskiden Prenses Hedwige’in mülkiyetindeki, şimdi bir başkasının keyfini sürdüğü şatoyu, bütün eşyaları görmek kadar acıklı bir şeydi. Bir ismin el değıştirmesi, herhangi bir varlığın el değıştirmesi kadar, herhangi bir mülkün gasp edilmesi kadar acıdır; oysa yeni Guermantes Prensesleri sonsuza dek, kesintisiz bir akış halinde birbirini izleyecekti; daha doğrusu, asırlardır var olan tek bir Guermantes Prensesi, çağlar boyunca farklı kadınların birbiri ardına üstlendiğı bir rol gibi, ölümden habersiz, değışen ve kalbimizi yaralayan her şeye karşı kayıtsız, varlığını sürdürecektir, isim vakti geldikçe yok olan her bir kadının üzerini, hiç değışmeyen ezeli sükûnetiyle örtecekti.

Hiç şüphesiz, tanıdık çehrelerdeki bu fiziksel değışiklik gün be gün gerçekleşen içsel bir değışimin simgesiydi sadece; bu insanlar belki hep aynı şeyleri yapmaya devam etmişler, ama yaptıklarına ve görüştükleri kişilere ilişkin düşünceleri günden güne biraz değıştiğinden, birkaç yılın sonunda, isimleri aynı kalsa da, başka insanları, başka şeyleri sever olmuşlar, kendileri de başka kişilere dönüşmüşlerdi; dolayısıyla, yeni çehrelere sahip olmaları beklenirdi zaten.

Orada bulunan davetliler arasında, kısa süre önce ünlü bir davada şahitlik yapmış olan, son derece saygıdeğer bir adam

vardı; yegâne değeri yüksek ahlaki niteliği olan ifadesi karşısında bütün yargıç ve avukatlar saygıyla eğilmiş, davanın sonucunda iki kişi hüküm giymişti. Dolayısıyla, içeri girdiğinde salonda bir merak ve saygı kıpırtısı oldu. Bu adam Morel'di. Morel'in bir dönem Saint-Loup'nun ve aynı zamanda Saint-Loup'nun bir arkadaşının kapatması olarak yaşadığını bilen tek kişi bendim belki. Bu hatıralara rağmen beni temkinli olsa da sevecen bir tavırla selamladı. Balbec'te görüştüğümüz zamanları hatırlıyordu ve bu hatıralar onun nazarında gençliğin şiirselliğini, hüznünü taşıyordu.

Bir de hiç tanışmadığım için tanıyamadığım insanlar vardı davette; zamanın kimyası bu salondaki insanların kendilerini etkilediği kadar toplumu da etkilemişti. Avrupa'nın en soylu isimlerini cezbeden yakınlıklarla ve aristokrat olmayan bütün unsurları iten ters yönde bir kuvvetle tanımlanan kendine has yapısıyla Guermantes ismi için adeta somut bir sığınak olarak gördüğüm, Guermantes ismine nihai gerçekliğini kazandıran bu muhitin kendisi, benim sabit zannettiğim çekirdek oluşumu da kökünden değişmişti. Bambaşka topluluklar içinde görmüş olduğum, bu çevreye asla nüfuz edemeyeceklerini düşündüğüm kişilerin bu salondaki varlığından çok, adlarıyla hitap edilerek, samimi bir teklifsizlikle ağırlanmaları beni şaşırtmıştı. Bir zamanlar Guermantes ismiyle uyuşmayan her unsuru kendiliğinden uzaklaştıran aristokrat ve züppe önyargılar artık işlemez olmuştu.

Benim yüksek sosyeteyle ilk tanıştığım dönemde sadece Guermantes Prensesi, Guermantes Düşesi ve Parma Prensesi'nin çağrıldığı şaşaalı akşam yemeği davetleri düzenleyen ve bu soylu hanımefendilerin evlerinde şeref köşesine oturtulan bazı kişiler (Tossiza, Kleinmichel) o dönem sosyetesinin en sağlam mevkilerine sahip kişiler olarak görülürlerdi, belki gerçekten öyleydiler; bunlar arkalarında hiçbir iz bırakmadan kaybolup gitmişlerdi. Acaba görevli diplomatlardı da ülkelerine mi dönmüşlerdi? Belki bir skandal, bir intihar veya bir kaçırma olayı yüksek sosyete de görünmelerine mani olmuştu, belki de Alman'dılar. Ama isimlerinin parıltısı sadece o dönemdeki mevkilerinden kaynaklanıyordu ve şimdi aynı soya-

dını taşıyan kimse yoktu; kendilerinden söz ettiğimde kimi kastettiğim bile anlaşılmıyor, isimlerini hecelediğimde, birtakım maceraperest yabancılar olduklarına hükmediliyordu. Eski sosyal kurallara göre orada bulunmaması gereken kişilerin en yakın dostlarının son derece soylu kişiler olduğunu ve bu soyluların sırf yeni arkadaşları uğruna Guermantes Prensesi'nin davetine gelme sıkıntısına katlandıklarını büyük bir şaşkınlıkla gözlemliyordum. Bu topluluğun en belirgin özelliği, olağanüstü bir seviyesini düşürme kabiliyetiydi.

İstenmeyen unsurları geri püskürtme mekanizması yayları gevşediği veya kırıldığı için artık işlemiyor, yüzlerce yabancı unsur içeri sızıp bütünselliği, şekil ve renk birliğini tamamen bozuyordu. Saint-Germain muhiti, bunak bir zengin dul misali, salonlarını istila eden, portakal şerbetini içip metreslerini takdim eden küstah hizmetkârlara çekingen tebessümlerle karşılık vermekle yetiniyordu. Bana zamanın geçişini ve geçmişimin küçük bir parçasının yok olduğunu bütün keskinliğiyle hissettiren şey, tutarlı bütünün (yani Guermantes salonunun) bozulmuş olmasından çok, halen o salonda bulunan birtakım kişilerin orada bulunması son derece doğal ve yerindeyken, onlarla dirsek teması halindeki birtakım başka kişilerin bu salondaki varlığının şüphe uyandıran bir yenilik olarak nitelendirilmesine yol açan yüzlerce sebebe, yüzlerce ayrıntıya dair bilginin bile ortadan kalkmış olmasıydı. Bu cehalet, sadece yüksek sosyeteye ilişkin değildi, siyasete ve diğer her şeye ilişkin bir cehaletti. Çünkü insanların hafızası hayatlarından daha kısa süreliydi ve ayrıca, yüksek sosyetenin bir bölümünü oluşturan ve orada bulunmaları soyluluk açısından dahi son derece doğal olan çok genç kişiler, eski mensupların unutulmuş hatıralarına zaten sahip olmadıkları ve sosyete de karşılaş-tıkları kişilerin geçmişleri unutulduğu veya bilinmediği için, onları o esnada bulundukları yükseliş veya düşüş noktasında kabul ediyor, öteden beri o noktada bulunduklarını, Mme Swann'ın, Guermantes Prensesi'nin ve Bloch'un eskiden de yüksek mevkilerde olduklarını, Clemenceau'yla Viviani'nin eskiden de tutucu olduklarını zannediyorlardı. Bazı olaylar diğerlerine göre daha uzun ömürlü olduğundan, Dreyfus Dava-

sı'nın lanetli hatırası babalarının anlattıkları sayesinde bulanık bir şekilde bu gençlerin hafızasında mevcuttu ve biri kendilerine Clemenceau'nun eskiden Dreyfus taraftarı olduğunu söylese, "İmkânı yok, karıştırıyorsunuz, o karşı safta yer alıyor" diyorlardı. Zamanında şöhreti lekelenmiş bakanlar, eski fahişeler fazilet timsali kabul ediliyordu. Çok soylu bir ailenin evladına Gilberte'in annesinin geçmişte bir skandala adı karışmamış mıydı diye sorulduğunda, soylu delikanlı, Odette'in gerçekten de gençliğinde Swann adında bir maceraperestle evlenmiş olduğunu, ama daha sonra, yüksek sosyetenin en gözde şahsiyetlerinden biri olan Forcheville Kontu'yla evlendiğini söyledi. Hiç şüphesiz, salonda bu yorumu (bir zamanlar Combray'de, ben de büyükhalam gibi, Swann'ın 'prensesler"le tanışmasının mümkün olmadığını zannettiğim halde, şimdi Swann'ın seçkinliğini inkâr eden bu yorumu korkunç buluyordum) gülümseyerek karşılayacak bazı kişiler vardı hâlâ, örneğin Guermantes Düşesi bunlardan biriydi; ayrıca, o günkü davette bulunabilecek, ama artık pek dışarı çıkmayan hanımlar da vardı: Montmorency, Mouchy ve Sagan Düşesleri Swann'ın yakın dostuydular ve onların sosyete de boy gösterdiği dönemde henüz o muhite kabul edilmeyen Forcheville'i hiç görmemişlerdi. Ama zaten o zamanın sosyetes, tıpkı artık değişmiş olan eski yüzler ve yerini ak saçlara bırakmış olan sarı saçlar gibi, sayıları giderek azalan birkaç kişinin hafızasında mevcuttu sadece.

Bloch savaş döneminde davetlere katılmaz olmuş, bir zamanlar hiç de hoş bir izlenim uyandırmadığı eski çevresinden kopmuştu. Buna karşılık, peş peşe eserler yayımlamayı sürdürmüştü; benim şimdi önümde bir engel oluşturmasını diye yapmacıklı safsatalarını çürütmeye çalıştığım bu eserler özgünlükten yoksundu, ama gençlerde ve yüksek sosyete mensubu birçok hanımda, az bulunur düzeyde bir entelektüellik, bir tür deha içeriyormuş izlenimi uyandırıyorlardı. Yani Bloch eski sosyal konumuyla yenisi arasına kesin bir çizgi çektikten sonra, yeniden yapılanan sosyete ye hayatının ş an ve şeref dolu bu yeni aşamasına uygun şekilde, ş aşı alı bir giriş yapmıştı. Gençler doğ al olarak onun bu yaş ta sosyete ye yeni girmiş olduğ undan habersizdiler; üstelik Bloch Saint-Loup'yla arkadaşlığın-

dan hatırında tuttuğu birkaç isimden yararlanıp, yeni kazandığı itibarı belirsiz biçimde geriye doğru uzatıyordu. Sonuçta, yüksek sosyete içinde her dönemde rastlanan yetenekli kişilerden biri gibi görünüyordu, onun başka bir muhitte yaşamış olabileceği düşünülüyordu.

Eskiler yüksek sosyete de her şeyin değişmiş olduğunu, onların zamanında asla bu muhite kabul edilmeyecek kişilerin artık benimsendiğini söylüyorlardı; bu hem doğrudu, hem de değildi. Doğru değildi, çünkü bunu söyleyenler, şimdiki sosyetenin bu yeni şahısları varış noktasında görmelerine, eskilerinse onları çıkış noktasında hatırlamalarına sebep olan zaman eğrisini hesaba katmıyorlardı. Onlar da, yani eskiler de sosyete ye ilk girdiklerinde varış noktasında gördükleri, ama başkalarının çıkış noktasını hatırladığı kişiler mevcuttu. Bir Colbert soyadının bir burjuva isminden soylu bir isme dönüşmesi için eskiden asırlar gerekiyken, şimdi aynı değişim için bir nesil yeterliydi. Öte yandan, söyledikleri doğru da olabilirdi, çünkü insanların mevkisi nasıl değişebiliyorsa, en köklü fikirler ve gelenekler de (tıpkı servetler, ülkeler arasındaki ittifak ve düşmanlıklar gibi) değişir; sadece seçkin kişileri evine kabul etme geleneği de bunlardan biridir. Snobizm şekil değiştirmekle kalmayıp, –tıpkı savaş gibi– ortadan da kalkabilir, radikaller ve Yahudiler Jockey Kulübü'ne kabul edilebilir.

Yeni nesiller tiyatro oyuncularını vs. türünden kadınlarla tanıştığı için Guermantes Düşesi'ne pek değer vermeseler de, artık yaşlı hanımlar olan akrabaları hem düşesin soyluluğunun derecesini, üstünlüğünü ve Mme de Forcheville'in *royalties* diye tanımlayacağı hükümdarlarla yakınlığını iyice bildiklerinden, hem de düşes aile toplantılarına katılmaya tenezzül etmediği, katıldığında sıkıldığı ve ona asla güvenilemeyeceğini herkes bildiği için, onu hâlâ olağanüstü bir şahsiyet olarak görüyorlardı. Onların gözünde, düşesin zaten pek iyi bilmedikleri tiyatrocularla ve siyasetçilerle ilişkileri, benzersizliğini ve dolayısıyla itibarını iyice artırıyor. Öyle ki, siyaset ve sanat çevrelerinde, düşes tanımlanması güç bir yaratık, bakanlık müsteşarlarıyla, starlarla görüşen, Saint-Germain muhitinden adeta aforoz edilmiş biri olarak görülüyor, oysa o Saint-Germain mu-

hiti mensupları, önemli bir davet düzenlediklerinde, “Oriane’ı davet etme zahmetine değer mi? Gelmez ki. Neyse, laf olsun diye davet edelim, ama boş umutlara da kapılmayalım” diyorlardı. Oriane saat on buçuğa doğru, göz alıcı bir kıyafetle, gözlerinde bütün hanım akrabalarını küçümsercesine sert bakışlarla, mağrur bir ihtişamla eşikte durduktan sonra içeri girip bir saat kalacak olsa, daveti düzenleyen yaşlı, asil hanımefendi, mutluluktan kabına sığamazdı; bir zamanlar, programa katılacağına dair muğlak bir söz vermiş olan, ama sözüne hiç güvenilmeyen Sarah Bernhardt, gelip sonsuz bir incelik ve sadelikle, vaat ettiği parça yerine yirmi ayrı eserden parçalar sunsa, tiyatro yöneticisi bu kadar sevinemezdi. Özel kalem müdürlerinin tepeden bakarak konuştuğu, buna rağmen yeni özel kalem müdürleriyle tanışmak için çaba gösteren (dünyayı zekâ yönetir) Oriane’ın varlığı, en seçkin hanımların katıldığı ve zengin dulun düzenlediği bu daveti (yine Mme de Forcheville’in deyimiyle) o *season*’da* başka zengin, ve dul hanımlar tarafından düzenlenmiş, ama Oriane’ın katılma zahmetine katlanmadığı diğer davetlerden ayrı ve daha yüksek bir konuma yerleştirirdi.

Guermantes Prensi’yle konuşmam bittiği anda Bloch koluma yapıştı ve beni Guermentes Düşesi’nden çok dinlemiş olan, dönemin en seçkin kadınları arasında yer alan genç bir hanıma takdim etti. Oysa ismi bana tamamen yabancıydı; Guermentes soyundan çeşitli kişilerin ismi de ona yabancı olsa gerek ki, Amerikalı bir hanıma Mme de Saint-Loup’nun hangi sıfatla orada bulunan parlak şahsiyetlerle bu kadar samimi olduğunu sordu. Bu Amerikalı hanım ise, Farcy Kontu’yla evliydi; Forcheville’lerin silik bir akrabası olan kocasının gözünde Forcheville, dünyanın en soylu ismiydi. Bu yüzden, Mme de Farcy, bütün doğallığıyla, “Kızlık soyadı Forcheville de ondan. Bundan daha asil bir soyadı düşünülemez” diye cevap verdi. Hiç değilse Mme de Farcy, Forcheville soyadını Saint-Loup’dan üstün zannetme saflığını göstermekle birlikte, Saint-Loup ailesi hakkında bir şeyler biliyordu. Ama Bloch’la Guermentes Düşesi’nin arkadaşı olan sevimli hanım bu konuda koyu bir cehalet

* Season: Mevsim

içindeydi ve epeyce şaşkın da olduğu için, Mme de Saint-Loup'yla ev sahibi Guermantes Prensi arasında nasıl bir akrabalık olduğunu soran bir genç kıza, bütün iyi niyetiyle, "Forcheville'ler aracılığıyla" diye cevap verdi; genç kız bunu öteden beri bilirmişçesine bir arkadaşına ilettili; huysuz ve sinirli arkadaş, bir beyefendiden Gilberte'in Guermantes'larla Forcheville'ler nedeniyle akraba olmadığını ilk duyduğunda pancar gibi kızarcınca beyefendi yanıldığını düşündü ve hatalı bilgiyi benimseyerek etrafa yaymakta gecikmedi. Amerikalı hanım için akşam yemeği davetleri, sosyete toplantıları, bir tür Berlitz okuluydu. İsimleri duyuyor ve değerlerini, taşıdıkları önemi bilmeden tekrarlıyordu. Biri Tansonville'in Gilberte'e babası M. de Forcheville'den mi kaldığını sorduğunda, açıklama olarak, katiyen öyle olmadığı, kocasının ailesinden kalan bir arazi olan Tansonville'in Guermantes arazisine komşu olduğu, aslında Mme de Marsantes'a ait olup, üzerinde çok fazla ipotek bulunduğu ve Gilberte'in çeyizi olarak ipotekten kurtarıldığı söylendi. Nihayet, eskilerden bir beyefendi benimle Sagan ve Mouchy'lerin dostu Swann hakkında sohbet ettikten sonra, Bloch'un arkadaşı olan Amerikalı hanım benim Swann'ı nereden tanıdığımı sorunca, yaşlı beyefendi, Swann'ın eskiden kır komşumuz, büyükbabamın genç dostu olduğunu hiç bilmediğinden, onunla Mme de Guermantes'in evinde tanıştığımı söyledi. Bu tür hatalar, en ünlü kişiler tarafından bile yapılmıştır ve bütün tutucu topluluklarda özellikle ciddiye alınırlar. Saint-Simon, XIV. Louis'nin, "bazen topluluk içinde inanılmayacak kadar abes durumlara düşmesine yol açan" cehaletini kanıtlamak amacıyla, sadece iki örnek verir: Renel'in Clermont-Gallerande ailesine, Saint-Herem'in de Montmorin ailesine mensup olduğunu bilmeyen kralın onlara sıradan insan muamelesi yaptığını belirtir. En azından Saint-Herem konusunda kralın bu hatayı mezara götürmediğini, M. de La Rochefoucauld tarafından "çok geç" de olsa, uyarıldığını öğrenip teselli buluyoruz. "Yine de, diye ekliyor Saint-Simon, hafif acıyan bir tonda, isimleri kendisine bir şey ifade etmediği için, bu soyların niteliğini krala açıklamak gerekmişti."

En yakın geçmişin üstünü hızla örten bu unutuş, her şeyi kaplayan bu cehalet, fazla yaygın olmadığı için iyice değer kazanan, alanı sınırlı bir bilgi yaratır; insanların şecerelerine, gerçek toplumsal konumlarına, filanca aileyle aşk sebebiyle mi, parasal veya başka bir sebepten ötürü mü iyi veya kötü bir evlilik yaptıklarına ilişkin bu bilgi, tutucu bir zihniyetin hâkim olduğu bütün topluluklarda değer taşır; Combray ve Paris burjuvazisiyle ilgili olarak büyükbabamın uzman sayılabileceği bu bilgi sahasına Saint-Simon o kadar değer verirdi ki, Conti Prensi'nin olağanüstü zekâsını överken, bilimden bahsetmeden önce, daha doğrusu, en önemli bilim dalı buymuş gibi, şöyle der: "Pırıl pırıl, kesin, doğru ve geniş kapsamlı bir zekâyâ ve sınırsız bir kültüre sahipti; hiçbir şeyi unutmaz, bütün şecereleri, bu şecerelere ilişkin kuruntuları ve gerçekleri bilir, herkese mevki ve itibarına uygun, ince bir nezaket gösterir, hükümdar soyundan prenslerin göstermesi gereken, ama artık göstermedikleri bütün kibarlıkları sergilerdi; hatta kendi davranışlarını ve diğer prenslerin haklarını ne şekilde aştıklarını açıklardı. Kitaplardan ve konuşmalardan edindiği tarihi bilgi sayesinde soylarla, görevlerle ilgili, son derece gönül okşayıcı yorumlar yapardı. vs." Büyükbabamın bu kadar parlak olmayan bir çevreye, Combray ve Paris burjuvazisine ilişkin bilgisi de en az bu kadar derindi ve kendisine aynı hazzı verirdi. Gilberte'in Forcheville, Mme de Cambremer'in Méséglise, genç Mme de Cambremer'in de Valentinois ailesinden gelmediğini bilen bu meraklıların, bu çeşnicilerin sayısı artık oldukça azalmıştı. Hem sayıları azdı, hem de belki aristokrasinin üst tabakalarındaki kişiler değildiler (Altın Efsane veya on üçüncü yüzyıl vitrayları konusunda en bilgili kişilerin sofu, hatta Katolik bile olması gerekmez); çoğu ikinci sınıf aristokratlardı ve pek ulaşamadıkları en üst tabakaya meraklı oluşlarının yanı sıra, nadiren görüştükleri birinci sınıf aristokratları incelemeye vakit ayırabiliyorlardı; buna rağmen, kendi aralarında buluşmaktan, birbirleriyle tanışmaktan hoşlanıyor, Kitapseverler Derneği, Reims Dostları Derneği üyeleri gibi toplu şölenler düzenliyor, şecerelerin lezzetine varıyorlardı. Bu yemek davetlerine hanımlar katılmıyordu, ama kocaları, eve döndüklerinde,

“İlginç bir yemekti. M. de La Raspelière adında biri, güzel bir kızı olan Mme de Saint-Loup’nun katiyen Forcheville ailesinden gelmediğini açıklayarak bizi büyüledi. Başlı başına bir roman diyebilirim” diyordu.

Bloch’un ve Guermantes Düşesi’nin arkadaşı olan hanım şık ve büyüleyici olmakla kalmayıp aynı zamanda zeki bir hanımdı; sohbeti hoştu ama beni zorladı, çünkü hem muhababımın, hem de bana sözünü ettiği, o sıralar yüksek sosyetenin temelini oluşturan kişilerin büyük çoğunluğunun ismi bana yabancıydı. Öte yandan, benim de kendisine bir şeyler anlatmamı istediği için ona çeşitli yüksek sosyete mensuplarından söz ettiğim zaman, o da benim saydığım isimlerin çoğuna yabancı kaldı, çünkü hepsi olmasa bile, bireysel parıltılarıyla isim yapmış olanlar, ünlü bir aristokrat ailenin değişmeyen soyadını ve unvanını taşımayanlar unutulup gitmişti (genç hanım ünlü aristokratların bile unvanlarını karıştırıyor, bir gün önce akşam yemeği davetinde yarım yamalak duyduğu bir isme dair kafasında yanlış akrabalık ilişkileri kuruyordu); yüksek sosyete (hem genç olduğu için, hem de Fransa’da kısa bir süredir bulunduğu ve gelir gelmez de sosyeteye kabul edilmediği için) ben sosyeteden elimi ayağımı çektikten birkaç sene sonra katıldığından, bahsettiğim isimlerin çoğunu hiç duymamıştı. Bilmem hangi vesileyle Mme Leroi’dan söz ettim; muhababım Mme de Guermantes’in da dostu olan yaşlı bir hayranından Mme Leroi’nın bahsini tesadüfen işitmişti. Ama yarım yamalak işitmiş olmalı ki, bu snop genç hanım, küçümser bir tavırla, “Evet, Mme Leroi’nın kim olduğunu biliyorum, Bergotte’un eski bir arkadaşı” diye cevap verdi, adeta, “evime asla kabul etmek istemeyeceğim bir şahıs” dercesine. Mme de Guermantes’in yaşlı dostunun Guermantes zekâsının etkilerini taşıyan kusursuz bir yüksek sosyete mensubuna yakışır şekilde, aristokratlarla ilişkilere önem vermezmiş gibi yapma kuralına uyarak, “Mme Leroi bütün prenseslerle ve düşeslerle dosttu” açıklamasının fazlasıyla aptalca ve Guermantes anlayışına aykırı olacağını düşünüp, “Çok eğlenceli bir insandı. Bir keresinde, Bergotte’a şöyle bir cevap vermişti” demeyi tercih ettiğini hemen anladım. Ne var ki, işin iç yüzünü bilmeyen kişiler için,

konuşmalardan edinilen bilgiler basının kitlelere sunduğu bilgilere benzer; önceden bilgi sahibi olmayan okur, hangi gazeteyi okuduğuna bağlı olarak, M. Loubet'yle M. Reinach'ın birer hırsız olduğuna veya değerli yutseverler olduğuna inanır. Muhatabımın nazarında Mme Leroi, küçük kabilesi Bergotte'tan ibaret olan, silikçe bir ilk dönem Mme Verdurin'iydi. Zaten bu genç kadın Mme Leroi'nın ismini tamamen bir tesadüf eseri duymuş olan son kişilerden biriydi. Artık Mme Leroi'nın kim olduğunu hiç kimse bilmiyor ve zaten bilinmesi için de hiç bir sebep yok. Vaktiyle kafasını çok meşgul etmiş olduğu Mme de Villeparisis'nin ölümünden sonra yayımlanan hatıratının dizininde bile Mme Leroi ismi geçmiyor. Villeparisis Markizi'nin ondan bahsetmeyişinin sebebi, Mme Leroi'nın sağlığında ona kaba davranmasından çok, öldükten sonra kimsenin onunla ilgilenmeyeceğini bilmesiydi; yani bu konudaki suskunluğu, bir kadının sosyete hıncından çok, bir yazarın edebi inceliğinden kaynaklanıyordu. Kısacası, Bloch'un şık hanım arkadaşıyla sohbetim genç kadın zeki olduğu için büyüleyici, ama kelime hazinelerimiz çok farklı olduğu için de rahatsız, bir taraftan da eğiticiydi. Yılların geçtiğini, gençliğin yerini yaşlılığa bıraktığını, en sağlam servet ve tahtların yıkıldığını, şöhretin geçici olduğunu ne kadar bilsek de, Zaman'ın sürüklediği bu hareketli evreni tanıma şeklimiz, bir bakıma fotoğrafını çekmemiz, aksine bu evreni sabitleştirir. Dolayısıyla, gençliklerinde tanıdığımız insanları daima genç görür, yaşlılıklarında tanıdıklarımızı geriye dönük olarak yaşlılığın meziyetleriyle donatır, bir milyarderin gücüne, bir hükümdarın nüfuzuna gözümüz kapalı güvenir, yarın öbür gün ikisinin de gücünü tamamen kaybetmiş firariler olabileceğini mantığımızla bilir, ama fiilen buna inanmayız. Nasıl ki basit bir problem aynı türden daha karmaşık problemlerin ilk adımı sayılabilirse, genç hanımla sohbetimizin belirli bir topluluk içinde yirmi beş yıl arayla yaşamış olmamızdan kaynaklanan anlaşılmazlığı da sınırlı, sırf sosyeteyle ilişkin bir alanda bende bir Tarih izlenimi uyandırıyordu ve Tarih kavramımı güçlendirebilirdi.

Ayrıca şurası da bir gerçek ki, insanların her on yılda bir, sanki geçmiş hiç var olmamışçasına, şimdiki görünümleriyle

ortaya çıkmasına sebep olan ve Bloch'un bir hiç olduğu bir dönemde M. de Charlus'un Paris'te en yüksek mevkiye sahip kişi olduğunu, M. Bontemps'a yaranmak için onca zahmete giren Swann'ın prenslerden yakın dost muamelesi gördüğünü Paris'e yeni gelen bir Amerikalı'nın anlamasını engelleyen, gerçek mevkilere ilişkin cehalet sadece yeni gelenlerde değil, öteden beri birbirine bitişik, ayrı topluluklarda yaşamış kişilerde de bulunur ve her iki kesimde de bu cehalet Zaman'ın etkisiyle (ama bu kez sosyal tabaka üzerinde değil, birey üzerindeki etkisiyle) ortaya çıkar. Hiç şüphesiz, biz istediğimiz kadar çevremizi, hayat tarzımızı değiştirelim, hafızamız birbirini izleyen çeşitli dönemlerde, sabit kişiliğimizin izini sürerek, içinde yaşadığımız muhitlerin hatırasını kırk yıl öncesine de ait olsa korur. Guermantes Prensi'nin evindeki Bloch, on sekiz yaşındayken içinde yaşadığı mütevazı Yahudi muhitini gayet iyi biliyordu; Swann, Mme Swann'a aşkı sönmüşken, Mme Swann'ın bir zamanlar, tıpkı Royale Sokağı'nda beş çayına gitmek gibi, ara sıra boy göstermeyi seçkinlik belirtisi saydığı Colombin'de çay servisi yapan bir kadına âşıkken, yüksek sosyetedeki mevkiisini gayet iyi biliyor, Twickenham'ı hatırlıyordu; Broglie Düşesi'nin evindense Colombin'e gitmeyi niçin tercih ettiği konusunda kafasında en ufak bir şüphe yoktu ve bu kadar seçkin biri olmasa, parasını vererek herkesin gidebileceği Colombin'e veya Ritz Oteli'ne gitmenin kendisine hiçbir "seçkinlik" kazandırmayacağını pekâlâ farkındaydı. Ayrıca Bloch'un arkadaşları da küçük Yahudi muhitini, Swann'ın kiler de Twickenham'daki davetleri hatırlıyordu şüphesiz; dolayısıyla, Swann'ın ve Bloch'un pek belirgin olmayan "benlik"lerine benzetebileceğimiz bu arkadaşlar, hafızalarında şimdiki sık Bloch'la geçmişteki sefil Bloch'u, hayatının son döneminde Colombin'e devam eden Swann'la Buckingham Sarayı'ndaki Swann'ı birbirlerinden ayırmıyorlardı. Ne var ki, bu arkadaşlar bir bakıma hayatları açısından Swann'ın komşularıydılar; kendi hayatları Swann'ın kine yakın bir çizgide geliştiğinden, Swann hafızalarında önemli bir yer tutmuştu; oysa Swann'dan sosyal mevki açısından değil de, samimiyet açısından daha uzakta bulunan bazı kişiler, bu mesafe onu daha muğlak biçimde tanımlarına ve

kendisiyle nadiren karşılaşmalarına yol açtığından, Swann'la ilgili daha az sayıda hatıraya ve dolayısıyla daha belirsiz kavramlara sahiptiler. Bu tür yabancılar, aradan otuz yıl geçtiğinde, karşılarındaki kişinin varlığını geçmişe taşıyabilecek, değerini değiştirebilecek somut hiçbir özelliğini hatırlamazlar. Swann'ın son yıllarında, bazı kişilerin yüksek sosyete mensubu oldukları halde Swann'dan bahsedildiğinde, adeta bu şekilde şöhret yapmış gibi, "Colombin'e giden Swann'dan mı söz ediyorsunuz?" diye sorduğunu duymuştum. Şimdi de, Bloch'un geçmişini bilmeleri beklenen kişilerin, "Guermantes'ların Bloch'u mu? Guermantes'ların yakın dostu Bloch mu?" dediklerini duyuyordum. Bir hayatı bölen ve şimdiki zamanı geçmişten tecrit ederek sözü edilen kişiyi başka biri, farklı biri, dünyanın yaratısı, (kendisi benliğinde onu geçmişe bağlayan hayatının devamlılığını barındırdığı halde) o andaki alışkanlıklarının özeti haline getiren bu hatalar da Zaman'dan kaynaklanmakla birlikte, toplumsal bir olgu değil, hafızaya ilişkin bir olgudur. Tam bunları düşündüğüm anda, insanların görünümünü bizim nazarımızda değiştiren unutuşların farklı türde, ama bir o kadar da çarpıcı bir başka örneği çıktı karşıma. Mme de Guermantes'ın genç bir yeğeni, Villemandois Markisi bir zamanlar bana inatçı bir küstahlıkla yaklaşmış, ben de misilleme olarak ona öylesine aşağılayıcı davranmıştım ki, zımnın, adeta birbirimize düşman olmuştuk. Guermantes Prensesi'nin davetinde ben Zaman'a ilişkin düşüncelere dalmışken, marki yanılmıyorsa bazı akrabalarıyla tanıştığımı, benim bazı makalelerimi okuduğunu ve benimle tanışmak veya tekrar tanışmak istediğini söyleyerek kendini bana takdim ettirdi. Doğruyu söylemek gerekirse, birçok kişi gibi o da yaşlandıkça münasebetsizliği yerini ciddiyete bırakmıştı, eskisi gibi kibirli değildi ve öte yandan, ait olduğu çevrede, pek basit birtakım makalelerim dolayısıyla da olsa, benden söz ediliyordu. Ama bunlar gösterdiği dostluğun ve yakınlaşma isteğinin ikincil nedenleriydi. Asıl sebep, en azından diğer nedenleri harekete geçiren sebep, belki hafızası benimkinden daha zayıf olduğu için, belki de o zamanlar o beni benim onu önemsedığım kadar önemsemeyip saldırılarına verdiğim karşılıklara o kadar aldırmadığı için, aramızdaki

düşmanlığı tamamen unutmuş olmasıydı. İsmim kendisine olsa olsa, beni veya bir akrabamı teyzelerinden birinin evinde görmüş olduğunu hatırlatıyordu. Bana ilk kez mi takdim edildiğini yoksa eskiden mi tanıştığımızı tam çıkaramadığı için de, mutlaka teyzesinin evinde karşılaşmış olduğumuzu düşünerek, o evde benden söz edildiğini hatırlayıp kavgalarımızı unutarak, derhal teyzesinden söz etmeye koyuldu. Çoğu zaman bir insandan bize kalan tek şey, üstelik ölümünden de önce, henüz hayattayken, bir isimdir sadece. O kişi hakkındaki fikrimiz o kadar muğlak veya gariptir ve geçmişte onun hakkında edindiğimiz fikirlerle öyle bağlantısızdır ki, kendisiyle düello yapmamıza ramak kaldığını tamamen unuttur, ama çocukken Champs-Élysées'de tuhaf sarı tozluklar giydiğini hatırlarız; buna karşılık, o, bizim ısrarla hatırlatmamıza rağmen, Champs-Élysées'de birlikte oyun oynadığımızı katiyen hatırlamaz.

Bloch içeriye bir sırtlan gibi sıçrayarak girmişti. “Yirmi yıl önce kapısından içeri giremeyeceği salonların müdavimi olmuş” diye geçiriyordum aklımdan. Ama o da yirmi yıl yaşlanmıştı. Ölümüne daha yaklaşmıştı. Bunun kendisine ne yararı olmuştu? Cılız bir ışıktaki, uzaktan bakınca (belki hâlâ öyle olduğu, belki ben öyle hatırladığım için) sadece neşeli gençliğini gördüğüm yarısaydam çehresi, yakından bakınca makyajı yapılmış, kuliste sahneye çıkacağı anı bekleyen, ilk repliğini alçak sesle ezberinden geçiren yaşlı bir Shylock’un endişeli, neredeyse ürkütücü yüzüydü. Bundan on yıl sonra, kendi ölgünlükleri yüzünden onun saltanatını kabullenen bu salonlara “üstat” sıfatıyla, koltuk değnekleriyle girecek, La Trémouille'lara ziyarete gitmek onun nazarında angaryaya dönüşecekti. Bunun kendisine ne yararı olacaktı?

Sosyetede gerçekleşen değişimler ilk anda zannedebileceğimin aksine, katiyen çağımıza özgü olmadıklarından, bu değişimler aracılığıyla, eserimin bir bölümünü pekiştirecek önemli gerçeklere ulaşabilirdim. Ben de sosyeteye ilk adım attığım sıralar, Guermantes muhitinde Bloch'un şimdi olduğundan daha yeniyken, o çevreye kısa süre katılmış olan, son derece farklı unsurları bu muhitin ayrılmaz bir parçası olarak görmüştüm

muhtemelen; oysa benim onlardan ayırt edemediğim eski üyelerin gözünde son derece yabancı ve yeniydiler ve dönemin düklerinin nazarında ezelden beri Saint-Germain muhiti üyesi olan bu eski üyelerin kendileri de, babaları veya dedeleri de bir zamanlar sosyetenin yeni unsurları olmuşlardı. Yani bu muhitin parlaklığı, yüksek sosyete mensuplarının özündeki bir nitelikten değil, elli yılın sonunda hepsi birbirine benzeyen farklı insanları yüksek sosyete mensubu haline getiren bu muhitin içinde onların neredeyse tamamen erimiş olmalarından kaynaklanıyordu. Guermantes ismini bütün ihtişamıyla algılayabilmek için izini sürdüğüm geçmişte de –geçmişe dönmekte haklıydım, çünkü XIV. Louis döneminde neredeyse hükümdar soyu olan Guermantes’lar, şimdikinden daha önemli şahsiyetlerdi– şu anda izlediğim olguya aynen rastlanıyordu. Örneğin Guermantes’lar o dönemde Colbert ailesiyle evlilik bağı kurmuşlardı; gerçi günümüzde bir La Rochefoucauld için Colbert ailesinden kız almak kaçırılmayacak bir fırsat sayıldığına göre, Colbert’ler bize çok soylu bir aile gibi görünür, ama Guermantes’lar, o dönemde basit bir burjuva ailesi olan Colbert’lerle soylu oldukları için hısım olmamışlar, Colbert’ler Guermantes’larla aralarında hısımlık kurulduğu için soylu olmuşlardı. D’Haussonville soyadı bu sülalenin şu andaki temsilcisiyle son bulduğu takdirde, belki ününü Mme de Staël’in soyundan gelmesine borçlu olacaktır; oysa Devrim öncesinde krallığın en önde gelen soylularından biri olan M. d’Haussonville, Mme de Staël’in babasını tanımadığını, dolayısıyla Broglie Dükü onu nasıl takdim edemezse, kendisinin de söz konusu şahsı takdim edemeyeceğini düke bildirmekten şeref duymuş, günün birinde oğullarından birinin *Corinne*’in yazarı Mme de Staël’in kızıyla, diğerinin de aynı yazarın torunuyla evleneceklerini hayalinden bile geçirmemişti. Guermantes Düşesi’nin söylediklerinden, istesem bu muhitte unvanı olmayan, ama öteden beri aristokrasıyla bağları olduğuna kolaylıkla inanılan seçkin sosyete mensubu rolü oynayabileceğimi anlıyordum, eskiden Swann da, ondan önce M. Lebrun, M. Ampère ve kendisi de başlangıçta yüksek sosyeteye katiyen ait olmayan Broglie Düşesi’nin diğer dostları da aynı rolü oynamışlardı. Mme de Guermantes’in

evinde ilk katıldığım akşam yemeği davetlerinde, varlığımla değilse bile, onların geçmişini oluşturan ve sosyete hakkındaki izlenimlerini şekillendiren hatıralar konusundaki cehaletimi gösteren konuşmalarım, M. de Beauséjour gibi kişileri kim bilir nasıl dehşete düşürmüştüm! Bloch da günün birinde, çok yaşlandığında, Guermantes salonunun şu anda gördüğü hali onun için çok eski bir hatıra olduğunda, salona katılmalarını yersiz bulduğu kimi yeni gelenlerin ve sergiledikleri cehaletin karşısında aynı şaşkınlığı, aynı rahatsızlığı yaşayacaktı. Öte yandan, eskiden M. de Norpois gibi kişilere özgü bir ayrıcalık sandığım, ama en ihtimal vermediğimiz kişilerde bile yeniden şekillenip cisimleşen incelik ve ölçülülük meziyetlerini de edinmiş olacak ve etrafına dağıtacaktı muhtemelen.

Aslında Guermantes muhitine kabul edilmiş olmam bana istisnai bir olay gibi görünmüştü. Ama kendimi ve yakın çevremi bir kenara bıraktığımda, bu toplumsal olgunun başlangıçta zannettiğim kadar aykırı ve istisnai olmadığını, benim de doğduğum Combray havzasından birçok kaynağın simetrik olarak fışkırıp kendilerini besleyen ortak sıvı kütlesinin üzerinde yükseldiğini görüyordum. Hiç şüphesiz, koşulların daima özel, kişilerin de bireysel bir yanı olduğundan, Legrandin'in (yeğenin garip evliliği dolayısıyla), bu muhite nüfuz etmesi, Odette'in kızının orada akrabalık bağları kurması, bizzat Swann'ın ve nihayet benim aynı muhite girişimiz bambaşka biçimlerde gerçekleşmişti. Ben kendi hayatıma kapanıp hayatımı içeriden gördüğüm için, Legrandin'in hayatı benimkiyle tamamen ilgisiz ve zıt bir yönde ilerlemiş gibi geliyordu bana; aynı şekilde derin vadisinde akan bir ırmak da farklı yöne sapan, ama çizdiği dolambaçlara rağmen gelip aynı nehre dökülen diğer bir ırmağı göremez. Ne var ki, belirli bir kişinin ölmesine sebep olan duygusal nedenleri veya önlenebilir tedbirsizlikleri göz ardı edip sadece bir yılda kaç kişinin öldüğünü sayan istatistikçiler gibi kuşbakışı baktığımızda, bu anlatının başında tasvir edilmiş olan tek bir muhitten çıkmış olan birçok kişinin bambaşka bir muhite ulaştığı görülüyordu; muhtemelen, nasıl ki Paris'te her yıl yapılan evliliklerin bir ortalama sayısı varsa, diğer kültürlü ve zengin burjuva muhitleri de,

Swann, Legrandin ve benim gibi, Bloch gibi, “yüksek sosyete” okyanusuna dökülen, aşağı yukarı eşit oranda ırmağa kaynaklık etmişti. Zaten bu kişiler de bu ortamda birbirlerini tanıyorlardı, örneğin kibarlığıyla, inceliğiyle, ölçülü sıklığıyla herkesi büyüleyen genç Cambremer Kontu’nun bu özelliklerinde –ayrıca güzel gözlerinde ve ateşli yükselme tutkusunda– ben dayısı Legrandin’i, yani annemle babamın aristokrat edasına rağmen sıradan bir burjuva olan eski dostunu buluyordum.

Başlangıçta Bloch’unkinden de keskin olan mizaçları yumuşatmayı başaran basit bir olgunlaşma süreci olan iyi kalplilik, eğer davamız haklıysa dost bir hâkimden nasıl korkmazsak, önyargılı bir hâkimden de korkmamamızı gerektiren adalet duygusu kadar yaygındır. Bloch’un torunları neredeyse doğuştan iyi kalpli ve ölçülü olacaklardı. Bloch henüz bu aşamaya gelmemişti belki. Ama bir zamanlar, kendisini davet bile etmemiş olan birini ziyaret etmek için iki saatlik bir tren yolculuğu yapma mecburiyetini hisseden eski arkadaşımın şimdi yalnız öğle ve akşam yemekleri için değil, çeşitli yerlerde on beş gün geçirmek için çok sayıda davet aldığı şu günlerde, bu davetlerin birçoğunu reddettiğini, üstelik bu konuda konuşmadığını, aldığı ve reddettiği davetlerle övünmediğini fark ettim. Hem hareketlerinde, hem konuşmasında görülen ölçülülüğü, sosyal konum ve yaş sayesinde, deyim yerindeyse sosyal yaş sayesinde edinmişti. Hiç şüphesiz, Bloch eskiden iyi niyet ve sağduyudan yoksun olduğu kadar patavatsızdı da. Ne var ki, bazı kusurlar ve meziyetler belirli bir insandan çok o insanın hayatının sosyal açıdan belirli bir dönemine özgüdürler. İnsanların neredeyse dışındadırlar; insanlar onların ışığının içinden, birbirinden farklı, önceden var olan, evrensel ve kaçınılmaz gündönümlerinden geçercesine geçip giderler. Belirli bir ilacın mide asidini artırdığını mı, yoksa azalttığını mı, salgılamayı harekete mi geçirdiğini, yavaşlattığını mı anlamaya çalışan bir hekim, salgısından bir miktar mide sıvısı aldığı mideye bağlı olarak değil, ilacın özümsemesinin hangi aşamasında örneği aldığına bağlı olarak farklı sonuçlara ulaşır.

Guermantes soyadı içinde ve çevresinde barındırdığı bütün isimlerin bileşimi olarak ele alındığında, var olduğu müddetçe

her an bazı kayıplar veriyor ve aynı zamanda yeni unsurlar kazanıyordu; solmakta olan çiçeklerin sürekli yeni tomurcuklarla yenilendiği, yenileri görmeyen ve hafızalarında yok olup giden eskilerin kesin suretini saklayan kişiler dışındaki herkese hep aynı görünen karışık bahçeler gibiydi.

Nasıl ki kâh sağda, kâh solda görünen bir arazi şekli, bir tepe veya şato önce bir ormanın üzerinde, sonra bir vadinin dibindeymiş gibi görünür ve yolcuya izlediği yolun yön ve yüksekliğindeki değişiklikleri fark ettirirse, bu öğle sonrası davetinin bir araya topladığı veya hatırasını canlandırdığı birçok kişi de, birbirinden farklı, zıt koşullarda karşıma çıktıklarında sergiledikleri farklı görünüşleriyle kendi hayatımın çeşitli görünüşlerini, farklı perspektiflerini görmemi sağlıyordu. Hafızamda iyice gerilere giderek bulduğum, aynı kişiye ait suretler birbirlerinden o kadar uzun zaman aralıklarıyla ayrılıyor, hafızamda o kadar farklı benlikler tarafından korunuyor ve o kadar farklı anlamlar içeriyorlardı ki, genelde o kişiyle ilişkilerimi baştan sona gözden geçirdiğimi zannederken, bu suretleri göz ardı ediyordum; hatta bir zamanlar tanıdığım insanla karşımdakinin aynı kişi olduğunu bile düşünmüyordum; bir insanı etimolojisine dönercesine, benim için başlangıçta ifade ettiği anlamla bağdaştırabilmek için, tesadüfi bir dikkat kıvılcımına ihtiyacım vardı. Mlle Swann, pembe akdiken çalısının öte yanından, anlamını sonradan düzeltmek zorunda kaldığım arzu-lu bakışlarla beni seyrediyordu. Combray dedikodularına bakılacak olursa Mme Swann'ın âşığı olan adam, aynı çalının ardından, sert bir tavırla bana bakıyordu; bu bakışın anlamı da o zaman zannettiğimden farklıydı ve daha sonra o kadar değişmişti ki, Balbec'te, gazinonun yakınındaki afişi inceleyen beyefendide aynı bakışı katıyen tanıyamamıştım; o ilk bakışı her on yılda bir hatırlar, "Ne tuhaf, o adam M. de Charlus'tu!" derdim kendi kendime. Dr. Percepied'nin düğünündeki Mme de Guermantes, büyükamcamın evinde, pembeler içindeki Mme Swann, Legrandin'in çok seçkin olduğu için tavsiye mektubu istememizden korktuğu kız kardeşi Mme de Cambremer, Swann'a, Saint-Loup'ya vs. ait daha birçok suret, bulduğum zaman bu farklı insanlarla ilişkilerimin en başına bir kitap kapa-

ğı gibi yerleştirmekten hoşlandığım, ama benim için bir suretten, o insanın kendisi tarafından benliğime yerleştirilmiş olmayan, onunla hiçbir bağlantısı kalmamış bir suretten ibaret olan resimlerdi adeta. Bazı insanların hafızasının güçlü, bazılarıninkinin zayıf olması bir yana (Türk sefiresi ve benzerlerinin içinde yaşadığı, –her duydukları haber bir hafta içinde yok olup gittiği veya her yeni haber öncekini kovduğu için– her durumda zıt haberlere zihinlerinde yer bulmalarına imkân veren daimi unutuş halini hesaba katmasak da), eşit güçte hafızaya sahip iki kişi bile aynı şeyleri hatırlamaz. Birinin dikkatini bile çekmeyen bir olayı ikincisi hep derin bir pişmanlıkla hatırlayabilir; buna karşılık, ikinci kişinin neredeyse düşünmeden söylediği rastgele bir sözü birinci kişi adeta havada yakalayıp sevimli bir kişilik özelliği olarak kabul eder. Yanlış bir tahminde bulunduğumuzda, yanlışlığımızın kanıtlanmamasını tercih etmemiz, bu tahmine ait hatıramızın süresini kısaltır ve çok kısa bir süre sonra, böyle bir tahmin yürütmediğimizi iddia etmemize imkân tanır. Son olarak da, daha derin ve menfaatten uzak bir tercih hafızaları çeşitlendirir, örneğin kendisine hatırlatılan somut olayların neredeyse tamamını unutmuş olan bir şair, kaçak bir izlenimi hatırlar. Bütün bunlardan ötürü, yirmi yıllık bir ayrılıktan sonra, hınç bulmayı beklediğimiz yerde iradedişi, bilinçdişi bir bağışlayıcılık bulur, buna karşılık, (geçmişte bıraktığımız kötü izlenimi unuttuğumuz için) sebebini anlayamadığımız nefretlerle karşılaşırız. En yakından tanıdığımız insanların geçmişindeki olayların tarihini bile unutturuz. Mme de Guermantes da, Bloch’u ilk gördüğü günün üzerinden en az yirmi yıl geçmiş olduğu için, onun kendi muhitinde doğduğuna ve iki yaşındayken Chartres Düşesi’nin Bloch’u dizlerinde salladığına yemin edebilirdi.

Farklı koşullarda hep aynı şahsı, ama farklı görünümlerde ve farklı nedenlerle ortaya koyan hayatları boyunca bu insanlar kim bilir kaç kez, tekrar tekrar karşıma çıkmıştı; her birinin yaşantısı benimkiyle o kadar çeşitli noktalarda birleşmişti ki, birbirinden en uzak görünen kişilerin yaşantıları bile, sanki çok farklı desenleri oluşturabilmek için hayatın elinde sınırlı miktarda iplik varmış gibi, sonunda birbirine karışmıştı. Ör-

neğın geçmişimin çeşitli noktalarında, Adolphe Amca'ma ziyaretlerim, mareşalin kuzini olan Mme de Villeparisis'nin yeğeni, Legrandin'le kız kardeşi ve Françoise'ın arkadaşı olan, avludaki eski yelekçi birbirlerinden ne kadar uzaktılar! Oysa bugün bu ayrı ayrı ipliklerin hepsi bir araya gelmiş, Saint-Loup ailesinin, genç Cambremer çiftinin, elbette Morel'in ve daha birçoklarının örgüsünü dokumuştu; öyle ki, bu kişilerin birleşmesinin katkısıyla oluşan koşullar bana asıl bütünlük, şahıslar ise sadece bu bütünlüğü oluşturan parçalar gibi görünüyordu. Hafızamın apayrı bölgelerini araştırdığımda, hayatın bana sunduğu kişilerden birçoğunu bir başka kişiyle tamamlayabilecek kadar uzun süre yaşamıştım. şöhretinin bir işareti olan bu salonda Elstir'in resimlerine bile Verdurin'lerin en eski hatıralarını, Cottard'ları, Rivebelle restoranındaki sohbeti, Albertine'le tanıştığım ögle sonrası ziyaretini ve daha birçoklarını ekleyebildim. Aynı şekilde bir sanat meraklısı da, bir altar panosunun tek bir kanadını gördüğünde, diğer kanatların hangi kilise, müze ve özel koleksiyonlara dağılmış olduğunu hatırlar (benzer biçimde, açık artırma kataloglarını takip ederek veya antikacıları dolaşarak, sonunda elindeki eşyanın eşini bulmayı, takımı tamamlamayı başarır); bu sayede, panonun altarın tamamını kafasında canlandırabilir. Nasıl ki ıkrıkla çekilen bir kova ipe çeşitli noktalarda, zıt taraflarda değerse, hayatımda yer alan her kişi, neredeyse her nesne de, değerik zamanlarda farklı roller oynamışlardı. Sadece sosyete de karşılaştığım sıradan bir tanıdığı, hatta bir eşyayı birkaç yıl sonra hafızamda bulduğumda, hayatın onun etrafını değerik ipliklerle örmeye devam ettiğini ve sonunda, eski bahçelerde basit bir su borusunu kaplayan zümürten kılıfı andıran, yılların o benzersiz, enfes kadifesiy le örttüğünü görürdüm.

Bu insanları rüya kahramanlarına benzeten tek şey görünümüleri değildi. Onların kendileri için de, daha gençliklerinde, açıkken bile mahmur olan hayat, giderek bir rüyaya dönüşmüştü. Hınlarını, nefretlerini bile unutmuşlardı; karşılarındaki kişiyle on yıl önce selamı kestiklerinden emin olabilmek için bir sicile başvurmaları gerekirdi, ama bu, kim olduğunu tam çıkaramadığımız biri tarafından hakarete uğradığımız bir

rüya kadar silik bir sicildi. Birbirini cinayetle, ihanetle suçlamış olan kişileri aradan zaman geçtikten sonra aynı bakanlıkta yan yana bulabildiğimiz siyasi hayatın zıt görünüşleri, bu rüyaların bir araya gelmesiyle oluşuyordu. Ve bu rüya hali, kimi ihtiyaçlarda, aşk yaptıklarının ertesi günü, ölüm gibi ağırlaşıyordu. Böyle günlerde, cumhurbaşkanına herhangi bir soru yöneltmek imkânsızdı, her şeyi unutuyordu. Birkaç gün dinlendikten sonra, devlet işlerini bir rüyayı beklemediği bir anda hatırlarcasına, tesadüfen hatırlıyordu.

Bazen, sonraki yıllarda tanıdığım kişiden tamamen farklı olan bu kişi, tek bir suretiyle çıkmıyordu karşıma. Bergotte yıllar boyunca bana harikulade, sevimli bir ihtiyar gibi görünmüş, Swann'ın gri şapkası, karısının mor paltosu, Guermantes Düşesi'ni bir salonun ortasında bile, soyadından ötürü sarmalayan esrar karşısında, yıllar boyunca, hayalet görmüşçesine felce uğramıştım; zamanla sıradanlaşan ilişkilerimin bu neredeyse efsanevi başlangıcı, büyüleyici mitolojisi bu ilişkileri geçmişe doğru uzatıyor, bir kuyrukluyıldızın kıvılcımlı parıltısı gibi gökyüzünün ortasına yerleştiriyordu sanki. Mme de Souvré'yle ilişkim gibi, başlangıçları esrarengiz olmayan ve bugün tamamen sosyetik, kuru ilişkilere dönüşmüş olan ilişkilerim bile, başlangıçtaki o sakin, tatlı gülümsemeyi, deniz kıyısında bir öğle sonrasının doluluğunda veya Paris'te araba gürültüleri, havalanan toz ve su gibi kıpırtılı güneş ışınları arasında geçen bir bahar gününün akşamında beliren gevşek tebensümü barındırıyorlardı içlerinde. Belki de Mme de Souvré bu çerçeveden çıkarılsa, tek başlarına bir güzelliği olmayan, ama belirli bir yerleşim içinde hayranlık uyandıran kimi anıtlar—örneğin Sta. Maria della Salute—gibi, kendi başına fazla bir değer taşımayacaktı; ne var ki, benim “toptan” bir değer biçtiğim, tek başına Mme de Souvré'nin bu değerdeki payını hesaplamadığım bir hatıralar bütününün parçasıydı.

Bütün bu insanlarda, geçirdikleri fiziksel ve sosyal değişimlerden de çarpıcı bulduğum bir şey daha vardı, o da, birbirleri hakkındaki fikirlerinde görülen farklılıktı. Legrandin Bloch'u küçümser ve ona selam bile vermezdi. Oysa şimdi Bloch'a karşı gayet nazikti. Bunun sebebi Bloch'un şimdi daha yüksek bir

mevkide bulunması değildi katiyen; öyle olsa, sözü edilmeye değmezdi, çünkü sosyal değişimler, zorunlu olarak bu değişimleri geçiren kişilerin karşılıklı konumlarını değiştirir. Hayır, Legrandin'in farklı tutumu, insanların –yani bizim nazarı-mızda insanların– hafızamızda bir resim gibi sabit olmamalarından kaynaklanıyordu. İnsanlar bizim unutuşumuza bağlı olarak gelişirler. Hatta bazen onları başka kişilerle karıştırırız; “Bloch, hani eskiden Combray’ye gelip giderdi” derken, Bloch adıyla kastedilen, bendim. Buna karşılık, Mme Sazerat da (aslında Bloch’a ait olan) II. Philippe’e ilişkin tarih tezinin bana ait olduğuna kaniydi. Bu aşırı örnekleri bir yana bıraksak da, bir insanın bize yaptığı kötülükleri, kusurlarını, el sıkışmadan ayırdığımız son görüşmemizi unuttur, buna karşılık, gayet iyi anlaştığımız daha eski bir görüşmemizi hatırlarız. Legrandin'in Bloch’a karşı nezaketi de, belki geçmişin belirli bir dönemini unuttuğu için, belki de yine Zaman’ın bir etkisi olan, bağışlayıcılık, unutuş ve ilgisizliğin birbirine karıştığı bir duyguyla geçmişin zamanaşımına uğradığına hükmettiği için, o daha eski görüşmeye tekabül ediyordu. Ayrıca, aşkta bile, iki kişinin birbirlerine ilişkin hatıraları ortak değildir. İlk buluşmalarımızdan birinde söylediğim, sonra tamamen unuttuğum bir sözü Albertine’in net bir biçimde hatırladığı olurdu. Öte yandan, benim kafama bir taş gibi çakılmış olan başka bir olayı ise hiç hatırlamazdı. İkimizin ortak hayatı, çiçek dolu vazoların belirli aralıklarla, simetrik olarak, ama karşı karşıya gelmeyecek şekilde yerleştirildiği bahçe yollarına benziyordu. Aşkta bile durum böyleyken, az tanıdığımız bir insanın kim olduğunu bile zor hatırlamamız veya onunla ilgili düşüncemizi yanlış hatırlamamız, belki daha eski bir izlenimi hatırlamamız, onu tekrar gördüğümüzde çevresinde bulunan, kendisini kısa bir süredir, eskiden sahip olmadığı mevki ve meziyetlerin sahibi olarak tanıyan kişilerin düşüncesini hemen kabullenmemiz, daha da anlaşılırdır.

Hiç şüphesiz, bu insanları birçok kez yoluma çıkaran hayat onları bana belirli koşullarda sunmuş, bu koşullar da kendilerini çepçevre sardığından, onlara ilişkin görüş alanımı daraltıp bu insanların özünü tanımamı engellemiştir. Benim için

muhteşem bir hayalin kahramanları olan Guermantes'lar bile, kendilerine ilk yaklaştığımda, biri büyükannemin eski bir arkadaşısı, öteki de gazinonun bahçesinde bir öğle vakti bana kötü kötü bakan bir beyefendi kılığında çıkmışlardı karşıma. (Çünkü insanlarla aramızda gündelik olaylardan oluşan bir sınır çizgisi bulunur; aynı sınırın algılamada da bulunduğunu ve gerçeklikle zihnin mutlak temasını engellediğini Combray'de kitap okurken kavramıştım.) Öyle ki, her defasında ancak geriye dönerek, karşımdaki kişiyi bir isimle bağdaştırmak suretiyle onları birer Guermantes olarak tanıyabilmişim. Ama belki bu durumun kendisi, benim nazarımda hayatı şiirselleştiriyordu; o delici bakışlı, kuş gagalı, pembe, altın yaldızlı, ulaşılmaz ve esrarengiz ırkı defalarca, doğal bir biçimde, çeşitli tesadüfi koşulların sonucu olarak seyretme, onunla ilişki, hatta samimiyet kurma fırsatı elde etmişim; o kadar ki, Mlle de Stermaria'yla tanışmak veya Albertine'e elbise yaptırmak istediğimde, en yardımsever dostlarım sıfatıyla Guermantes'lara başvurmuş-tum. Guermantes'ların evine gitmek, daha sonra tanıştığım yüksek sosyete mensuplarının evine gitmek kadar sıkıcı bir şeydi elbette. Guermantes Düşesi'nin büyüğü bile, Bergotte'un bazı sayfaları gibi, ancak uzaktan algılayabildiğim, onun yanındayken yok olup giden bir büyüydü, çünkü benim hafızamda ve hayal gücümde barınıyordu. Ama sonuçta her şeye rağmen, Gilberte gibi Guermantes'lar da diğer yüksek sosyete mensuplarından farklıydılar, çünkü hayatımdaki kökleri daha gerilere, geçmişimin daha fazla hayal kurduğum ve insanlara daha çok inandığım bir dönemine uzanıyordu. Şu anda Guermantes Düşesi'yle de, Gilberte'le de konuşmaktan sıkılısam bile, en azından çocukluğumun en güzel, zannımca en ulaşılmaz olan hayalleri içimde saklıydı ve tıpkı hesaplarını karıştıran bir dükkân sahibi gibi, hayallerimin gerçek değerini arzumun onlara yüklediği değerle karıştırmak benim için bir teselliydi.

Oysa başka insanlarla geçmiş ilişkilerim daha ateşli, umutsuz ve tamamen onlara adadığım o zamanki hayatımın dolu dolu aktığı hayallerle şişirilmişti; eski esrarının, coşkusunun ve şefkatinin zerresini bulamadığım o hayallerin gerçekleşince nasıl olup da kayıtsız, küçümsenen bir samimiyetin bu dar,

ince ve solgun şeridine dönüştüğünü anlamakta güçlük çekiyordum. Eski tanıdıkların hepsi “başarılı”, hepsi madalya sahibi değildi, bazılarının sıfatı daha önemli olmamakla birlikte, farklıydı; kısa bir süredir ölüydüler.

Mme de Cambremer, “Arpajon Markizi nerelerde? diye sordu Bloch’a. —Öldü. —Arpajon Kontesi’yle karıştırıyorsunuz, o geçen yıl ölmüştü.” Agrigento Prensesi sohbete katıldı; soylu bir unvana sahip, çok zengin ve yaşlı kocası ölmüş olan genç bir dul sıfatıyla talipleri çoktu ve bu yüzden kendisine çok güveniyordu. “Arpajon Markizi de yaklaşık bir yıl önce öldü. —Yo, hayır! dedi Mme de Cambremer, Bir yıl olamaz, evindeki konsere gideli henüz bir yıl olmadı.” Bloch da tıpkı yüksek sosyete “jigolo”ları gibi bu konuşmaya yararlı bir katkıda bulunamıyordu, çünkü bu yaşlıların ölümleri, jigololardan gerek, aradaki müthiş yaş farkı nedeniyle, gerekse farklı bir topluluğa yeni girdikleri için (Bloch örneğinde olduğu gibi) çok uzaktaydı; Bloch bu muhite dolambaçlı yoldan, parıltısının sönmekte olduğu bir dönemde yaklaşmıştı ve aşına olmadığı bir geçmişin hatırası alacakaranlığı aydınlatamıyordu. Aynı yaşta ve aynı muhite ait insanlar içinse, ölüm o tuhaf anlamını kaybetmişti. Ayrıca her gün ölümün eşiğindeki o kadar çok sayıda kişinin son durumu hakkında haber alınıyordu ki, bazıları iyileşen, diğerleri “yenilen” bu insanlardan ortalıkta hiç görülmeyen birinin ciğerlerindeki kan toplanmasından kurtulduğu mu, yoksa vefat mı ettiği tam olarak hatırlanamıyordu. Bu yaşlı kuşaklarda ölüm çoğalıp belirsizleşiyordu. Çeşitli nedenlerden ötürü ölümü algılayabilecek konumda olmayan iki neslin ve iki muhitin bu kesişme noktasında, ölümle hayat neredeyse birbirine karıştırılıyordu; ölüm sosyal bir olguya, bir insanı az çok tanımlayan bir olaya dönüşmüştü ve ölümden bahsedenlerin tavrında bu olayın her şeyin sonu olduğunu hatırlatan herhangi bir ipucuna rastlanmıyordu. “Unuttunuz mu, filanca öldü” derken kullanılan ses tonu, “Madalya aldı”, “Académie üyesidir” veya –davetlere katılmayı engelleme açısından aralarında fark gözetilmeyen– “Kış mevsimini geçirmek üzere Güney’e gitti”, “Hekim dağ havasını

tavsiye etmiş” derken kullanılan ses tonundan farksızdı. Hiç değilse ünlü kişilerden geriye kalanlar, hayatlarının sona erdiğinin hatırlanmasına yardımcı oluyordu. Oysa çok yaşlı, sıradan sosyete mensuplarının ölüp ölmediği sadece geçmişleri iyice bilinmediği veya unutulduğu için değil, gelecekle herhangi bir bağları olmadığı için de karıştırılıyordu. Yaşlı sosyete mensupları konusunda çeşitli hastalıklar, inziva, kır evine çekilme ve ölüm arasında bir seçim yaparken herkesin karşılaştığı zorluk, mütereddit kişinin ilgisizliği kadar ölenlerin önemsizliğini de kanıtlıyordu.

“Peki ama, ölmediyse niçin kendisini de, kocasını da artık hiç göremiyoruz?” diye sordu, espri yapmaktan hoşlanan, evde kalmış geçkin bir kız. Ellisine geldiği halde hiçbir daveti kaçırmayan annesi atıldı: “Çünkü onlar yaşlı insanlar; insan o yaşta artık davetlere katılmaz.” Görünüşe bakılırsa, mezarlığa varmadan önce sisin içinde lambaların hep yandığı, kapalı bir yaşlılar kenti vardı. Mme de Saint-Euverte, Arpajon Kontesi’nin bir yıl önce, uzun süren bir hastalığın ardından öldüğünü, Arpajon Markizi’nin de, daha sonra, “üzerinde durulmaya değmeyecek bir şekilde” ansızın öldüğünü söyleyerek tartışmayı noktaladı. Markizin ölümü bu özelliğinden dolayı bütün bu insanların hayatına benziyordu; fark edilmeden olup bitmesi, insanların emin olamaması da bu özellikle açıklanabilirdi. Mme d’Arpajon’un gerçekten öldüğünü duyunca, evde kalmış geçkin kız telaşla annesine baktı; “yaşıtlarından” birinin öldüğünü öğrenince annesinin “sarsılmasından” korkuyordu; kendi annesinin ölümüne ilişkin, “Mme d’Arpajon’un ölümü onu çok sarsmıştı” yorumunun yapıldığını hayal etmekteydi şimdiden. Ne var ki annesi, aksine, ne zaman bir yaşıtı “yitip gitse”, bir yarışta önemli rakipleri geride bıraktığı duygusuna kapılıyordu. Kendi hayatının tadına ancak onların ölümüyle varabiliyordu artık. Evde kalmış geçkin kız, Mme d’Arpajon’un, diğer yorgun ihtiyarlar gibi evine kapanıp pek dışarı çıkmadığını üzülmekten belirten annesinin markizin bir sonraki kente, bir daha hiç çıkılamayan kente girdiğini öğrenince de üzülmeyi fark etti. Annesinin ilgisizliğini fark etmek, alaycı zihnini eğlendirdi. Daha sonra, annesinin ellerini ovuşturarak, neşeyle, “Aman

Tanrım, zavallı Mme d'Arpajon gerçekten ölmüş" dediğini anlatarak arkadaşlarını güldürdü. Markizin ölümü, yaşadıklarına sevinmek için bu ölüme ihtiyacı olmayanları bile mutlu etti. Çünkü her ölüm başkaları için hayatı basitleştiren, onları minnet göstermekten, ziyaretlerde bulunma mecburiyetinden kurtaran bir olaydır. Ne var ki Elstir, M. Verdurin'in ölümünü bu şekilde karşılamamıştı.

Katılması gereken başka davetler bulunan ve iki kraliçeyle beş çayında buluşmaya hazırlanan bir hanım aramızdan ayrıldı. Eskiden tanıdığım ünlü bir yüksek sosyete yosması olan bu hanım Nassau Prensesi'ydi. Boyu kısaldığı ve başı eskisine göre çok daha alçakta olduğu için *bir ayağı mezardaymış* gibi görünmese, yaşlandığı bile söylenemezdi neredeyse. Avusturyalılar'a özgü burnu ve çehresine eflatun bir ton veren, çok hoş biçimde birleştirilmiş çeşitli boyalarla koruduğu, adeta mumyaladığı büyüleyici bakışlarıyla, hâlâ eskisi gibi bir Marie-Antoinette'ti. Yüzündeki şaşkın ve sevecen ifade, beklendiği sayısız seçkin davete bir gönderme, gitmek zorunda olduğunu gösteren, tekrar geleceğini tatlılıkla vaat eden, usulca, belli etmeden aramızdan ayrılacağını sezdirenen bir imaydı. Neredeyse bir tahtın basamaklarında doğmuş, üç kere evlenmiş, uzun süre boyunca ünlü ve zengin bankerlerin metresi olmuş ve sayısız fantezisini gerçekleştirmiş olan prenses, o harikulade, yuvarlak gözleriyle ve boyalı yüzüyle uyumlu menekşe rengi elbisesinin altında, uzun geçmişinin birbirine karışmış hatıralarını zarafetle taşıyordu. Kimseye görünmeden gitmek niyetiyle önümden geçerken, kendisine selam verdim. Beni tanıdı, elimi sıktı ve menekşe rengi yuvarlak gözlerini, "Ne zamandır görüşmüyorduk! Bunu bir başka karşılaşmamızda konuşalım" dercesine gözlerime dikti. Elimi kuvvetle sıkıyor, Guermentes Düşesi'nin evindeki davetten çıktığımız bir gece, arabasıyla beni evime bırakırken aramızda bir şeyler geçip geçmediğini tam hatırlayamıyordu. Her ihtimale karşı, aslında yaşanmamış bir maceraya anıştırmada bulunur gibiydi; bu onun için zor bir şey değildi, çünkü prenses bir çilekli turtanın karşısında sevdalı bir tavır takınmaya, bir konserin ortasında gitmek zorundaysa, kesin olmayan bir ayrılığın öncesindeki umutsuz edaya bürün-

meye alıştı. Aramızda bir macera geçtiğinden emin olamadığı için, kaçamak el sıkışını da fazla uzatmadı ve tek kelime konuşmadı. Dediğim gibi, sadece, “Ne kadar uzun zaman geçti!” dercesine bana baktı; bakışlarında eski kocalarını, âşıklerini, iki savaşı görmek mümkündü; yıldızlara benzeyen gözleri, opalden yapılmış astronomik bir saat misali, aynı zamanda bir özür dileme olan her selamında hatırladığı o uzak geçmişin tek tek her saatini gösteriyordu. Yanımdan ayrıldıktan sonra, hem kimseyi rahatsız etmemek için, hem benimle acelesi olduğundan konuşmadığını göstermek için, hem de el sıkışmamız sırasında kaybettiği bir iki dakikayı telafi edip İspanya Kraliçesiyle baş başa çay içmek üzere randevusuna tam vaktinde yetişebilmek için kapıya koşar adım gitti. Hatta kapıya vardığında, koşmaya başlayacağı izlenimine kapıldım. Aslında mezarına doğru koşmaktaydı.

Şişman bir hanım yanıma gelip beni selamladığında, birkaç saniye içinde birbiriyle ilgisi olmayan sayısız düşünce geçti kafamdan. Önce, benim gibi onun da insanları tanıyamayıp beni bir başkasıyla karıştırdığını zannederek selamına cevap vermekte tereddüt ettim, ama onun kendinden emin halini görünce, aksine, çok yakın bir eski dost olabileceği endişesiyle, aşırı bir nezaketle gülümsedim; bir yandan da gözlerimi çehresine dikmiş, çıkaramadığım ismini yüz hatlarında arıyordum. Bakalorya sınavında sorulan sorunun cevabını kendi hafızasında arayacağına gözlerini ayırmadığı hocasının yüzünde bulmayı nafile uman bir öğrenci gibi, ben de bir yandan gülümseyerek, gözlerimi şişman hanımın çehresinden ayırmıyordum. Çehresi bana Mme Swann’a aitmiş gibi geldi; o zaman kararsızlığım kaybolmaya yüz tuttuğunda, gülüşüm saygılı bir ifadeye büründü. Az sonra, şişman hanım, “Beni annem zannettiniz, gerçekten de anneme giderek daha çok benziyorum” dedi. O zaman Gilberte’i tanıdım.

Uzun uzun Robert’den söz ettik; Gilberte, Robert’den çok takdir etmiş ve anlamış olduğunu bana mutlaka aktarmak istediği üstün bir varlıkmış gibi, saygıyla bahsediyordu. Robert’in bir zamanlar savunduğu, savaş sanatına ilişkin fikirlerinin (bana Doncières’de ve daha sonra sık sık açıkladığı bu fikirleri

Gilberte'e de Tansonville'de birçok kez anlatmıştı) son savaşta birçok açıdan nasıl doğrulandığını birbirimize hatırlattık.

“Robert'in bana Doncières'de ve daha sonra savaş sırasında anlattıklarının en ufak ayrıntısının bile şimdi beni ne kadar etkilediğini bilemezsiniz. Birbirimizi bir daha görmemek üzere ayrıldığımız zaman, ondan duyduğum son sözler, Napoléon tarzı bir general olan Hindenburg'la ilgiliydi; ondan Napoléon tarzı çarpışmalardan birini, iki düşman orduyu birbirinden ayırmayı amaçlayan bir savaş bekliyordu; bu iki düşman İngilizler ve biz olabiliriz diye de eklemişti. Robert'in ölümünün üzerinden daha bir yıl geçmemişti ki, büyük hayranlık duyduğuş, görünüşe bakılırsa askeri görüşlerini derinden etkilemiş olan bir eleştirmen, M. Henry Bidou, Hindenburg'un 1918 Mart'ındaki saldırısının, 'İmparator'un 1796'da Apennin'lerde başarıyla, 1815'te Belçika'da ise yenilgiyle sonuçlanan tatbikatının, tek bir ordunun aynı hat üzerindeki iki düşmana karşı çarpıştığı ayırma savaşının aynısı' olduğunu söylüyordu. Robert aynı konuşmamızda savaşları, yazarın amacının kolaylıkla anlaşılamadığı ya da yarı yolda planını değiştirdiği oyunlara benzetmişti. 1918'deki Alman saldırısını bu şekilde yorumladığı takdirde, Robert M. Bidou'yla aynı kanıyı paylaşmayacaktı şüphesiz. Ama başka bazı eleştirmenlere göre, Hindenburg'un Amiens yönündeki başarısı ve sonra durdurulması, ardından da Flandres'daki başarısıyla yine durdurulması, Amiens'i, sonra da Boulogne'u aslında peşinen saptamadığı, tesadüfi hedefler haline getirmiştir. Bir oyunu herkes kendince yorumlayabileceği için de, bazıları bu saldırıyı Paris üzerine yapılacak bir yıldırım harekâtının habercisi, bazılarıysa, İngiliz ordusunu parçalama amacı güden düzensiz darbeler olarak görür. Komutanın verdiği emirler bu tezlerden birine ya da ötekine uymasa bile, yorumcular daima, Coquelin, Mounet-Sully'ye *İnsandan Kaçan*'ın onun zannettiği gibi kederli, dramatik bir oyun olmadığını söylediğinde (çağdaşlarının ifadesine bakılacak olursa Molière bu oyunu komik bir biçimde yorumlamış ve seyircileri güldürmüştü) Mounet-Sully'nin dediği gibi, 'Öyleyse Molière yanılmış' deme özgürlüğüne sahip olacaklardır.”

“Uçaklarla ilgili sözlerini hatırlar mısınız? (Ne hoş ifadeler kullanırdı!) ‘Her ordunun yüz gözlü bir Argos olması lazım’ derdi. Heyhât! Kehanetinin gerçekleştiğini göremedi” dedi Gilberte. “Yanıyorsunuz, gördü, diye cevap verdim, Somme Çarpışması’nda, ilk etapta düşmanın gözleri oyularak, uçak ve tutsak balonları yok edilerek kör edildiğini gördü. —Doğru, haklısınız.” Sadece zekâ uğruna yaşamaya başladığından beri biraz ukalalaşan Gilberte devam etti: “Ayrıca daima eski yöntemlere döndüğünü iddia ederdi. Bu savaşta Mezopotamya seferlerinin her ânının tıpatıp Ksenophon’un geri çekilişini hatırlattığını biliyor muydunuz?” (Bu benzetmeyi Brichot’nun o sıralar yazdığı makalelerde okumuş olmalıydı.) “İngilizler Dicle’den Fırat’a geçmek için tarihin en eski dönemlerinde Kaldeliler’in kullandığı, bu yöreye özgü bir gondol olan uzun, dar teknelerden, *balam*’lardan yararlandılar.” Bu sözler, o belirli mekânlarda adeta özel bir yerçekimiyle sonsuza dek sabitleşen, aynen korunan geçmişin durgunluğunu hissettiriyordu bana.

“Sanırım Robert savaşın bir başka yönünü de görmeye başlamıştı, dedim; savaş bir açıdan insanidir, bir aşk veya nefret gibi yaşanır, bir roman gibi anlatılabilir ve dolayısıyla, stratejinin bir bilim olduğunu sürekli tekrarlayan kişi savaşı anlayamaz, çünkü savaş stratejik değildir. Nasıl sevdiğimiz kadının amacını bilemezsek, düşman da bizim planımızı bilmez, hatta kendimiz de planımızın ne olduğunu bilemeyebiliriz. Almanlar 1918 Mart’ındaki saldırıda Amiens’i ele geçirmeyi hedeflemişler miydi? Bilemeyiz. Belki kendileri de bilmiyorlardı ve hedefi belirleyen, olayları batıya, Amiens’e doğru ilerlemeleliydi. Savaşın bilimsel olduğunu varsaysak bile, onu Elstir’in denizi resmettiği şekilde tersinden, yanılğılardan, inançlardan yola çıkıp, Dostoyevski’nin bir hayatı anlattığı gibi yavaş yavaş düzelterek tasvir etmemiz gerekir. Öte yandan, savaşın katien stratejik olmayıp daha ziyade tıbbi olduğu, Rus Devrimi gibi hekimin önlemeyi umabileceği beklenmedik aksaklıklar içerdiği de bir gerçek.”

İtiraf etmeliyim ki, Balbec’te, Robert’den pek uzak sayılamayacak bir mesafede okuduğum kitaplar yüzünden beni daha çok etkileyen şey, Fransa seferinde Mme de Sévigné’nin siperi-

ni bulmak, Doğu'da, Kutû'l-Amare (Combray'nin rahibi etimoloji düşkünlüğünü Doğu dillerini de içine alacak kadar ilerletmiş olsa, "Vaux-le-Vicomte ve Bailleau-l'Évêque dediğimiz gibi, Kout-l'emir de diyebiliriz" derdi) kuşatmasında da, *Binbir Gece Masalları*'nda sürekli adı geçen, General Townshend ve General Gorringe'den asırlar önce, Halifelik döneminde Gemici Sindbad'ın Bağdat'tan ayrılırken veya Bağdat'a dönerken her seferinde ya gemiye bindiği ya da gemiden indiği Basra kentiyle Bağdat'ı bir arada görmek olmuştu.

Konuşmamız boyunca Gilberte'in Robert'den bahsederken kullandığı saygılı ton, kendi merhum kocasından ziyade benim eski dostuma yönelikti adeta. Sanki bana, "Ona ne büyük bir hayranlık beslediğinizi biliyorum. İnanın, ne kadar üstün bir insan olduğunu ben de anlamıştım" demek istiyordu. Bununla birlikte, Robert'in hatırasına artık kesinlikle duymadığı aşk, şimdiki hayatının belirli ayrıntılarının dolaylı nedeniydi belki de. Örneğin şu sıralar Gilberte'in en yakın arkadaşı Andrée'ydi. Gerçi Andrée bilhassa kocasının yeteneği ve kendi zekâsı sayesinde, elbette Guermantes muhitine değilse de, bir zamanlar girip çıktığı çevreden çok daha seçkin bir yüksek sosyete muhitine nüfuz etmeye başlamıştı, ama yine de Saint-Loup Markizi'nin onun en yakın arkadaşı olmaya tenezzül etmesi herkesi şaşırtmıştı. Bu dostluk, Gilberte'in sanatçı yaşayışı olarak gördüğü hayata ve ciddi bir sosyal alçalmaya eğiliminin göstergesi olarak yorumlandı. Doğru açıklama buydu belki. Ama benim aklıma gelen bir başka açıklama vardı; bir yerde bir araya toplanmış halde gördüğümüz suretlerin genellikle farklı suretlerden oluşan, ikinciye son derece uzak, ama ona simetrik bir ilk gruplaşmanın yansıması veya dolaylı bir etkisi olduğuna daima inanmışımdır. Andrée, kocası ve Gilberte'in her akşam birlikte görülmesinin belki de yıllar evvel Andrée'nin müstakbel kocasının önce Rachel'le, ardından onu terk edip Andrée'yle birlikte yaşamış olmasından kaynaklandığını düşünüyordum. O dönemde fazlasıyla uzak ve yüksek bir sosyete muhitinde yaşayan Gilberte'in muhtemelen bunlardan hiç haberi olmamıştı. Ama daha sonra, Andrée'nin yükselmesi ve

kendisinin alçılması sonucu buluştuklarında, öğrenmiş olmaydı. O zaman, Rachel'in Robert'e tercih ettiği, kuşkusuz cazip bir erkek olan adamın uğruna Rachel'i terk ettiği kadın Gilberte'i çok etkilemiş olsa gerekti. (Guermites Prensesi coşkuyla, takma dişlerinden ötürü demir gıcirtısını hatırlatan bir sesle tekrarlıyordu: "Evet, kesinlikle bir kabile oluşturacağız! Bir kabile oluşturacağız! Bu zeki, katılımcı gençliğe bayılıyorum! Ah! Ne müthiş bir müjişyensiniz!" Sonra da iri monoklünü yuvarlak gözüne yerleştirdi; bakışlarında hem gülen, hem de neşesini uzun süre devam ettiremediği için özür dileyen bir ifade okunuyordu, ama "katılım", "kabile" ruhunu sonuna kadar sürdürmeye kararlıydı.)

Dolayısıyla, Gilberte belki de Andrée'yi gördüğünde, Robert'e gençliğinde duyduğu, romanlara yakışır aşkı hatırlıyor, ayrıca Andrée'ye büyük bir saygı besliyordu, çünkü Gilberte'in karnısına Saint-Loup'nun kendisinden daha fazla sevdiği Rachel'in sırılsıklam âşık olduğu erkek, Andrée'ye hâlâ âşıktı. Belki de aksine, Gilberte'in bu sanatçı çifte sevgisinde bu hatıraların hiçbir payı yoktu ve çoğu kişinin düşündüğü gibi, yüksek sosyete kadınlarında genellikle bir arada görülen kültür ve bayağılık merakının bir sonucuydu. Belki Gilberte de benim Albertine'i unuttuğum gibi Robert'i unutmuştu ve sanatçı kocasının Andrée uğruna Rachel'i terk ettiğini bildiği halde, onları gördüğünde, kendilerinden hoşlanmasında hiçbir rol oynamamış olan bu olay aklına bile gelmiyordu. Benim ileri sürdüğüm ilk açıklamanın yalnızca muhtemel değil, doğru da olup olmadığını anlayabilmek için, böyle bir durumda başvurulacak tek çareye, ilgili kişilerin ifadesine başvurmak gerekiyordu ve onların da itiraflarında hem basiretli, hem de samimi olmaları gerekirdi. Oysa bu tür itiraflarda basirete rastlamak zor, samimiyete rastlamaksa imkânsızdır. Ne olursa olsun, artık ünlü bir oyuncu olan Rachel'i görmek, Gilberte için tatsız bir şeydi mutlaka. Dolayısıyla, bu öğle sonrası davetinde Rachel'in Musset'den *Hatıra* şiirini ve La Fontaine'den birkaç fabl okuyacağını öğrenince canım sıkıldı.

"Peki ama, nasıl oldu da böyle kalabalık bir davete katıldınız?" diye sordu Gilberte. "Sizinle böyle bir katliamda karşıla-

şacağım aklıma bile gelmezdi, sizi hiç bu şekilde canlandırmıyordum kafamda. Gerçekten de, sizinle karşılaşmayı beklediğim en son yer, yengemin tantanalı davetlerinden biriydi; öyle ya, prenses benim yengem” diye ekledi alaycı bir tavırla; çünkü Mme Verdurin’in aileye girişinden biraz daha uzun süredir Mme de Saint-Loup olan Gilberte kendini yüzde yüz bir Guermantes olarak görüyor ve Guermantes Prensi’nin Mme Verdurin’le yaptığı uygunsuz evliliğin kendi şerefini lekelediğini düşünüyordu; aile üyeleri Gilberte’in yanında kim bilir kaç kez bu konuda alaycı yorumlar yapmışlardı, ama doğal olarak, Saint-Loup’nun kendisiyle yaptığı uygunsuz evlilik sadece kendisinin yokluğunda konuşuluyordu. Guermantes Prensesi’nin zeki insanları alışılmış nezaket kurallarını çiğnemeye iten sapıklık yüzünden, yaşlılarda görülen hatıralarını anma ihtiyacıyla ve ayrıca yeni seçkinliğine bir geçmiş kazandırmak amacıyla, Gilberte’ten bahsederken, “Yeni tanıştığım biri değil elbette, bu küçüğün annesini çok yakından tanırım; kuzinim Mme de Marsantes’in da yakın arkadaşıydı. Gilberte’in babasıyla benim evimde tanışmıştı. Zavallı Saint-Loup’ya gelince, onun bütün ailesini daha önceden tanıyordum; hatta dayısı La Raspelière günlerinde yakın dostumdu” demesi, Gilberte’in bu sahte yengeye karşı sergilediği küçümser tavrı iyice pekiştiriyordu. Guermantes Prensesi’nin bu sözlerini duyanlar, “Gördüğünüz gibi Verdurin’ler katiyen bohem değillermiş, Mme de Saint-Loup’nun ailesiyle öteden beri dostmuşlar” diyorlardı bana. Verdurin’lerin gerçekten de bohem olmadıklarını büyükbabamdan dolayı bilen tek kişi bendim belki de. Ama bunun sebebi Odette’le dostlukları değildi. Ne var ki, artık kimsenin bilmediği bir geçmişe dair hikâyeler anlatmak, kimsenin gitmediği ülkelere yapılan yolculuklara dair hikâyeler anlatmak kadar kolaydır. “Her neyse, dedi Gilberte, madem ara sıra fildişi kulenizden çıkıyorsunuz, canayakın, zeki kişileri davet edeceğim samimi toplantılar size daha uygun olmaz mı? Bunun gibi büyük ve şaşılahtı davetler size göre değil. Az önce, Oriane Yenge’mle konuşurken gördüm sizi; evet, sayılamayacak kadar çok meziyeti vardır, ama düşünen azınlığa dahil olmadığını söylesek, kendisine haksızlık etmiş olmayız, öyle değil mi?”

Bir saattir aklımdan geçen düşünceleri Gilberte'e anlata-mazdım, ama bana öyle geldi ki, sırf oyalanmak için, ne Mme de Saint-Loup'yla, ne de Guermantes Düşesi'yle edebiyat ko-nuşmaları yapmak olmasa gerek diye düşündüğüm bir haz al-mak için, Gilberte uygun biriydi. Elbette ertesi günden itibaren tekrar yalnızlığa gömülmek niyetindeydim, ama bu kez bir he-defim vardı. Kendi evimde bile, insanların beni çalışma saatle-rimde ziyaret etmelerine izin vermeyecektim, çünkü kitabımı yazma görevi nezakete, hatta iyi kalpliliğe ağır basıyordu. Muhtemelen beni onca zamandır görmeyen, şimdi tekrar kar-şılaştığım ve iyileştigiime hükmeden dostlar ısrarlı davranacak-tı; benim bir zamanlar Saint-Loup'ya ihtiyaç duyduğum gibi onlar da bana ihtiyaç duyarak, o günkü veya hayattaki işlerini bitirdiklerinde ya da ara verdiklerinde ziyaretime geleceklerdi; çünkü ta Combray'de, ben annemle babamdan habersiz, en öv-güye değer kararları vermişken onlar bana sitem ettiğinde fark ettiğim gibi, insanlara verilmiş olan iç saatlerin ayarı birbirini tutmaz. Biri dinlenme saatini gösterirken, öteki çalışma saatini gösterir; yargıcınki ceza saatini haber verdiğinde, suçlunun pişmanlık ve kefaret saati çoktan çalmıştır. Ama beni ziyarete gelenlere veya kendi evlerine çağıranlara gecikmeden ilgilen-mem gereken zorunlu işler için kendi kendimle âcil ve çok önemli bir randevum olduğunu söyleyecek cesareti bulacak-tım. Her şeye rağmen, gerçek benliğimizle diğeri arasında pek bir bağlantı olmadığı halde, aynı ismi ve aynı bedeni paylaştık-ları için, daha kolay görevlerden, hatta hazlardan feragat etme-mizi gerektiren fedakârlık, başkalarına bencillik gibi gelir.

Aslında beni göremediklerinden yakınacak olan kişilerden, onlarla kendileriyle birlikteyken ilgilenemeyeceğim kadar de-rinden ilgilenmek için, onları kendilerine açıklamak için, onla-ra gerçeklik kazandırmak için uzaklaşmayacak mıydım? Daha yıllar boyunca, derine nüfuz etmeye imkân tanımayan sosyete ilişkilerinin kısır hazzı uğruna, onların henüz yankısı süren sözlerine kendi sözlerimin aynı derecede boş sesini ekleyerek gecelerimi ziyan etmemin ne yararı olabilirdi? Yaptıkları hare-ketlerin, söyledikleri sözlerin, hayatlarının, mizaçlarının eğri-sini çizmeye, kurallarını saptamaya çalışsam daha iyi olmaz

mıydı? Ne yazık ki, bir eserin tasarlanmasını kolaylaştırırsa da gerçekleştirilmesini geciktiren bir alışkanlığa, kendini başkalarının yerine koyma alışkanlığına karşı mücadele etmem gerekecekti. Çünkü bu alışkanlık, üst düzeyde bir nezaket gereği, başkaları uğruna yalnız hazdan değil, görevden de feragat etmeye iter bizi; kendimizi başkalarının yerine koyduğumuzda, bu görev ne olursa olsun, cephede yararlı olamayacak birinin yararlı olabileceği geri hizmette bulunması dahi olsa, başkalarına gerçekte öyle olmadığı halde haz gibi görünür.

En üstün kişilerin bile zaman zaman zannettiği gibi, bu dostsuz, sohbetsiz hayatta bedbaht olacağımı düşünmek şöyle dursun, dostluğa harcanan coşkuyu hiçbir yere varmayan belirli bir dostluğa yönelen ve bizi gerçeğe ulaştırabilecekken yolumdan sapıp gerçekten uzaklaştıran bir kararsızlık hali olarak görüyordum. Bununla birlikte, bir ara verip dinlenme ve insanlarla görüşme ihtiyacı duyduğumda da, yüksek sosyete mensuplarının yazarlar için yararlı zannettiği entelektüel sohbetlerden ziyade, sırf güllerle beslenen meşhur at misali, çiçek açmış genç kızlarla kuracağım geçici aşk ilişkilerinin gerektiğinde hayal gücüne uygun bir besin olacağını düşünüyordum. Balbec'te, deniz kıyısından geçerlerken Albertine, Andrée ve diğer arkadaşlarını gördüğümde, henüz onlarla tanışmazken hayalini kurduğum şeyi şimdi ansızın tekrar arzuluyordum. Fakat heyhat, şu anda böylesine şiddetle arzuladığım o kızları bulmam imkânsızdı! Gilberte dahil, o gün gördüğüm herkesi bir başkalaşıma uğratmış olan yıllar, o kızlardan hayatta kalmış olanları da, tıpkı ölmemiş olsa Albertine'i dönüştüreceği şekilde, benim hatırladığımdan çok farklı kadınlara dönüştürmüş olmalıydı mutlaka. Ne yazık ki onları kendi içimde aramak zorundaydım, çünkü insanları değiştiren zaman, onların içimizde sakladığımız suretlerini değiştirmez. Hafızamızda taptaze kalan şeyin hayatta o tazeliğe bir daha asla sahip olamayacağını anladığımızda, bize içimizde son derece güzel görünen, onu tekrar görmek için kendine has, şiddetli bir arzu uyandıran şeye kendi dışımızda ulaşmak için, onu aynı yaşta bir insanda, yani bir başka kişide aramak zorunda olduğumuzu kavradığımızda, insanların başkalaşımıyla hatıranın sabit-

liğı arasındaki zıtlık bize müthiş bir ısırap verir. Arzuladığımız bir insana has gibi görünen şeyin aslında ona ait olmadığını daha önce de birçok kere sezmiştim. Ama geçen zaman, bu gerçeğe ilişkin bana daha kesin bir kanıt sunmuştu, çünkü aradan yirmi yıl geçtikten sonra, kendiliğimden, eskiden tanıdığım kızların değil, onların o zamanki gençliğine şimdi sahip olan kızların peşine düşmek istiyordum. (Öte yandan, kayıp zamanı hesaba katmadığı için hiçbir gerçekle çakışmayan tek şey tensel arzularımızın uyanışı değildir. Ara sıra, büyükannenim ya da Albertine'in bir mucize sonucu, zannettiğimin aksine hayatta olmalarını ve yanıma gelmelerini dilediğim oluyordu. Onları karşımda gördüğüm yanılgısına kapılıyordum; kalbim onlara doğru bir hamle yapıyordu. Ne var ki, bir şeyi unuttuyordum: Gerçekten yaşıyor olsalar, Albertine şu anda aşağı yukarı Mme Cottard'ın Balbec'teki görüntüsüne sahip olacak, büyükannem ise, doksan beş yaşını geçmiş olacağından, sırf hayal gücümün keyfi öyle istediği için, tıpkı Tanrı Babamıza bir sakal yakıştırırcasına, on yedinci yüzyılda yapıldığı gibi, Homeros'un kahramanlarını yaşadıkları dönemi göz önüne almadan, asilzade kıyafetleri içinde canlandırırcasına, hâlâ onu düşünürken gözümde canlanan o sakın, gülümseyen güzel çehreden yoksun olacaktı.)

Gilberte'e bakarken, "Onu tekrar görmek isterim" diye düşünmedim, ama beni çok genç kızların da bulunacağı toplantılara davet ederse memnun olacağımı söyledim; mümkünse yoksul kızlar olmalıydılar ki, onları küçük armağanlarla sevindebileyim; zaten onlardan içimde eski günlerin hayallerini, hüznelerini uyandırmalarından ve pek ihtimal vermesem de, günün birinde masum bir öpücükten başka bir talebim olmayacaktı. Gilberte gülümsedi ve yüzünde konuyu ciddi ciddi düşünürmüş gibi bir ifade belirdi.

Nasıl ki Elstir eserlerinde sık sık resmettiği o Venedik'e has güzelliği karşısında cisimleşmiş halde karısında görmekten hoşlanıyorsa, ben de bana acı çektirebilecek güzel kadınlara eğilim duymamın mazeretini bir tür estetik bencillikte buluyordum; mermerden güzel antik heykellerin arasında dolaşan bir heykeltıraş misali gezinirken karşıma çıkabileceğini ve ba-

na ilham verebileceğini düşündüğüm müstakbel Gilberte'lere, Guermantes Düşesleri'ne ve Albertine'lere adeta bir tapınma duygusu besliyordum. Oysa onları sarmalayan esrar duygusunun içimde onlardan önce var olduğunu düşünmem gerekirdi; dolayısıyla, Gilberte'ten bana genç kızlar tanıştırtmasını rica edeceğime, genç kızlarla aramızda hiçbir bağın bulunmadığı, onlarla aramızda aşılması mümkün olmayan bir engelin varlığını hissettiğimiz yerlere, örneğin iki adım ötemizde yüzmeye hazırlanırken bir imkânsızlığın bizi onlardan ayırdığını hissettiğimiz bir plaja gitsem daha iyi ederdim. Esrar duygumun sırasıyla Gilberte'le, Guermantes Düşesi'yle, Albertine'le ve daha niceleriyle özdeşleşmesi bu şekilde olmuştu. Hiç şüphesiz, meçhul ve hatta neredeyse bilinmesi imkânsız olan şey, sonradan bildik, tanıdık, ilgisiz veya ıstırap verir hale gelmiş, ama eski büyüsunü de bir ölçüde korumuştur.

Doğruyu söylemek gerekirse, ömrümün istisnasız her yılı, tıpkı postacının yılbaşı armağanı alma umuduyla getirdiği takvimler gibi, o dönemde arzuladığım bir kadının suretini ya başında ya da günlerinin arasına serpiştirilmiş olarak barındırıyordu; çoğu zaman, örneğin bu kadın Mme Putbus'un oda hizmetçisi, Mlle d'Orgeville veya adını bir gazetenin sosyete sütununda, "büyüleyici valsci topluluğu" içinde gördüğüm bir genç kız gibi bazen hiç görmediğim bir kadın olduğundan, bu suret tamamen keyfiydi. Söz konusu kadının güzel olduğuna hükmediyor, ona âşık oluyor ve hayalimde, ailesinin *Şatolar Rehberi*'nden arayıp bulduğum malikânesinin yer aldığı bölgenin manzarasına tepeden bakan, kusursuz bir vücut canlandırıyordum. Tanışmış olduğum bir kadın söz konusuysa, fonda en azından iki manzara oluyordu. Her kadın hayatımın farklı bir noktasında, koruyucu ve yerel bir tanrıça gibi dimdik yükseliyordu; onu önce o birbirine bitişik, hayatımı karelere ayıran hayali manzaralardan biriyle çevrelenmiş halde canlandırıyordum gözümde; ardından, hatıraların bakış açısından, kendisini gördüğüm, bana hatırlattığı, hiç kopmadığı yerlerin ortasında görüyordum, çünkü hayatımız göçebe olduğu halde hafızamız yerleşiktir; biz hiç durmadan hamleler yapsak da, hatıralarımız bizim arkamızda bıraktığımız yerlere sımsıkı bağlı kalır-

lar ve orada evcil bir hayat sürmeye devam ederler; hatıralar bu bakımdan, bir yolcunun herhangi bir kentte edindiği geçici arkadaşlara benzer: Yolcu o kentten ayrıldığında o arkadaşları da terk etmek zorundadır, çünkü onlar oradadırlar, bu kentten ayrılmayacak, sanki yolcu da aralarındaymış gibi, günlerini ve hayatlarını kilisenin önünde, limanın karşısında, bulvardaki ağaçların altında noktalayacaklardır. Örneğin Gilberte'in silueti, yalnız hayalimde onu gördüğüm Ile-de-France'ta, bir kilisenin önünde değil, Méséglise tarafında bir bahçenin ağaçlı yolunda da yer alıyor, Mme de Guermantes'in siluetiyse, kâh mor ve kırmızımsı çiçek salkımlarının piramit gibi yükseldiği ıslak bir yolda kâh sabah vakti, yaldıza bulanmış bir Paris kaldırımında beliriyordu. Ayrıca bu kadınların her birinin ikinci şahsiyeti, yani arzudan değil, hatıradan doğan şahsiyeti, çoğuldu. Çünkü her birini farklı zamanlarda, çeşitli durumlarda tanımıştım; benim farklı renkteki hulyalarla çevrili, başka bir kişi olduğum her durumda, o kadın da başka bir kadın olarak çıkmıştı karşıma. Hayatımın her yılına ait hulyaları yönetmiş olan kural, o yıl tanıdığım bir kadına ait hatıraları bu hulyaların etrafına toplamıştı; örneğin çocukluğumdaki Guermantes Düşesi'ne ilişkin her şey, bir çekim kuvveti sayesinde, Combray'nin etrafına, az sonra beni öğle yemeğine davet edecek olan Guermantes Düşesi'ne ilişkin şeyler ise, bambaşka bir duyarlı kişiliğin etrafına toplanmıştı; pembeli hanımdan sonra nasıl birçok Mme Swann olduysa, birçok Guermantes Düşesi vardı; bunlar birbirlerinden yılların renksiz atmosferiyle ayrılıyordu ve tıpkı bir gezegeni terk edip atmosferden geçerek bir başka gezegene ulaşamayacağım gibi, onların da birinden diğerine atlamam imkânsızdı. Birbirlerinden yalnız ayrı değil, farklıydılar da, değişik zamanlarıma ait, başka bir gezegende bulunamayacak özel bir bitki örtüsü kadar kendine has hulyalarla süslenmişlerdi; o kadar ki, öğle yemeğine ne Mme de Forcheville'e, ne de Mme de Guermantes'a gideceğime karar verdikten sonra, bambaşka bir âleme geçip bu hanımlardan birinin Geneviève de Brabant'ın soyundan gelen Guermantes Düşesi'nin, ötekininse pembeli hanının ta kendisi olduğunu düşünebilmem, ancak içimdeki bilgili bir adam nebülözlerden oluşan bir samanyolu-

nun tek bir yıldızın bölünmesinden kaynaklandığını söyleyen bir bilginin kesin tavrıyla bu özdeşliği onayladığı takdirde mümkün olurdu. Farkına varmadan kendisinin yıllar önceki haline benzer genç kızlarla beni tanıştırmasını rica ettiğim Gilberte de, aynı şekilde, benim için Mme de Saint-Loup'dan ibaretti artık. Artık Gilberte'i gördüğümde, aşkımı unuttuğu gibi unuttuğu Bergotte'a hayranlığımın bir zamanlar ona olan aşkımda oynadığı rolü düşünmüyordum; Bergotte benim nazarımda sadece kitaplarının yazarı olmuştu yine; beyaz kürklerle, menekşelerle dolu, çok sayıda lambanın erkenden getirilip çeşitli konsolların üstüne yerleştirilerek yakıldığı o salonda Bergotte'a takdim edilirkenki heyecanımı, konuşmasının bende uyandırdığı hayal kırıklığını ve şaşkınlığı (çok nadir ve tamamen bağlantısız anılar dışında) hatırlamıyordum artık. İlk Mlle Swann'ı oluşturan hatıraların hepsi şimdiki Gilberte'ten kesilip ayrılmış, çok uzaklarda, bir başka evrenin çekim gücüne kapılarak, Bergotte'un bir cümlesiyle yekvücut olmuş ve akdiken kokusuyla sarmalanmış haldeydiler.

Şimdiki parçalı Gilberte, ricamı gülümseyerek dinledi. Sonra, konuyu düşünmeye koyulduğunda, ciddi bir havaya büründü. Buna memnun oldum, çünkü böylece dikkati, görmekten muhtemelen hoşlanmayacağı bir topluluğa yönelmiyordu. Guermantes Düşesi, kim olduğunu katiyen tahmin edemediğim korkunç, yaşlı bir kadınla hararetli bir konuşmaya dalmıştı; kadının kimliği konusunda en ufak bir fikrim yoktu. Oysa Gilberte'in yengesi Mme de Guermantes'in konuştuğu kadın, şimdi ünlü bir oyuncu olan Rachel'di; o günkü davette Victor Hugo'dan ve La Fontaine'den dizeler okuyacaktı. Paris sosyetesindeki en yüksek mevkiye sahip olduğunun fazlasıyla uzun zamandır bilincinde olan düşes, (böyle bir mevkinin ancak buna inananların zihninde var olduğunu ve birçok yeni sosyete mensubunun, kendisini hiçbir yerde görmeseler, adını seçkin davetlere ilişkin yazılarda okumasalar, sosyete de küçücük bir yeri bile olmadığını zannedeceklerini düşünmeden), içinde sızıntıdan patladığını söylediği Saint-Germain muhitiyle artık mümkün olduğunca seyrek ve uzun aralıklarla, esneye esneye görüşüyor, buna karşılık, büyüleyici bulduğu çeşitli kadın

oyuncularla öğle yemeği yemekten büyük zevk alıyordu. Eski kişiliğini zannettiğinden daha fazla korumuş olan düşes, girip çıktığı yeni çevrelerde kolayca sıkılıvermeyi entelektüel bir üstünlük olarak görmeye devam ediyor, ama bunu şiddetle, boğuk bir sesle dile getiriyordu. Ona Brichot'dan söz ettiğimde, "Yirmi yıl boyunca yeterince canımı sıktı" diye cevap verdi; Mme de Cambremer, "Schopenhauer'in müzik hakkında söylediklerini tekrar okuyun" dediğinde, bu cümleye dikkatimizi çekip, "*Tekrar okuyun* bir şaheserdi! Pes doğrusu! Kimi kandırıldığını sanıyor?" diye kestirip attı. Guermentes'ların espri anlayışını bilen yaşlı M. d'Albon gülümsedi. Daha modern olan Gilberte hiçbir tepki göstermedi. Swann'ın kızı olduğu halde, bir tavuğun kuluçka yatağındaki yumurtalardan çıkmış bir ördek yavrusu gibi, daha romantikti; "Bence çok dokunaklı; büyüleyici bir duyarlığa sahip" türünden ifadeler kullanırdı.

Mme de Guermentes'a M. de Charlus'le karşılaştığımı söyledim. Düşes baronu olduğundan da "düşkün" buluyordu; yüksek sosyete mensupları, zekâ konusunda yalnız aşağı yukarı aynı seviyedeki çeşitli sosyete mensupları arasında değil, bir kişinin hayatının çeşitli dönemleri arasında da fark gözetirler. Sonra ekledi: "Öteden beri kayıinvalideme benzerdi, ama şimdi iyice benziyor." Sözüünü ettiği benzerliğin olağandışı bir yanı yoktu. Bazı kadınların kendilerini tıpatıp benzer biçimde, sadece cinsiyette hata yaparak başka bir kişiye adeta yansıttıkları bilinen bir gerçektir. Bu hatanın *felix culpa** olduğunu söyleyemeyiz, çünkü cinsiyet kişiliği etkiler ve dişilik bir erkekte özentiye, ölçülülükse alınganlığa dönüşür vs. Her şeye rağmen, sakallı da olsa çehrede, favorilerle örtülmüş de olsalar kırmızı yanaklarda bir anne portresiyle çakışan hatlar mevcuttur. Neredeyse her yaşlı Charlus bir harabedir; kat kat boyaların, yağ ve pudra tabakalarının altında ebedi gençliğini koruyan güzel bir kadın bulur, hayret ederiz. O esnada Morel içeriye girdi; düşesin ona gösterdiği yakınlık beni biraz şaşırttı. "Ben aile kavgalarında taraf tutmam, dedi. Aile kavgaları can sıkıcıdır, öyle düşünmüyor musunuz?"

* *Felix culpa*: Talihli hata (Kutsal Cumartesi günü Missa ayininde söylenen söz).

Bu yirmi yıllık dönemlerde, nasıl ki sosyal kümelenmeler vakitleri dolduğunda solup sonra tekrar parlayacak olan yeni yıldızların çekim gücüne bağlı olarak dağılıp yeniden toplandıysa, insanların ruhunda da birtakım billurlaşmalar, dağılmalar, ardından yeni billurlaşmalar oluyordu. Nasıl ki benim nazarımda Mme de Guermantes birçok farklı kişi idiyse, Mme de Guermantes, Mme Swann ve daha birçoklarının nazarında da belirli bir şahıs, Dreyfus Davası'ndan önceki bir dönemin en sevilen kişisiyken, insanların değerini değiştiren, o günden bu yana dağılmış ve tekrar kurulmuş olan partileri farklı biçimde sınıflandıran Dreyfus Davası'ndan sonra, bir fanatik veya bir geri zekâlı olmuştu. Eski ilişkileri kuvvetle pekiştiren, salt zihinsel yakınlıkları etkileyen şey, bize hoşnutsuzluklarımızı, horgörülerimizi, hatta hoşnutsuzluklarımızın ve horgörülerimizin sebeplerini unutturan zamanın geçişidir. Genç Mme de Cambremer'in zarafeti incelense, onun, evimizin avlusunda dükkânı olan Jupien'in kızı olduğu ve babası M. de Charlus'e erkekler bulduğu için sosyete de parladığı ortaya çıkardı. Ne var ki, bütün bu etkenler bir araya geldiğinde göz kamaştırıcı bir sonuç yaratmıştı; geçmişte kalmış olan sebepler ise sosyete ye yeni katılan kişilerce bilinmediği gibi, bilenler ve geçmiş ayıplardan çok şimdiki parıltıyı önemseyenler tarafından da unutulmuştu, çünkü insanlar bir ismi daima şimdiki değeriyle kabul ederler. Salonların bu değişimlerini ilginç kılan şey, hem kayıp zamanın sonucu, hem de hafızanın ürünü olmalarıydı.

Düşes, M. de Guermantes olay çıkarır korkusuyla, çok sevimli bulduğu Balthy ve Mistinguett ile yakınlık kurmakta tereddüt ediyordu, ama Rachel'le dost olduğu kesindi. Yeni nesillerin bundan çıkardığı sonuç, Guermantes Düşesi'nin unvanına rağmen, hiçbir zaman kaymak tabakada yer almamış hafifmeşrep bir kadın olduğuydu. Gerçi Mme de Guermantes samimiyette sadece iki soylu hanımla yarıştığı kimi hükümdarları öğle yemeğine davet etme zahmetine hâlâ katlanıyordu. Ama diğer taraftan hükümdarlar nadiren ziyarete giderler ve önemsiz kişilerle de tanışırılar; ayrıca düşes (terbiyeli kişiler kendisini bunalttığı halde terbiyeye çok önem verdiğinden) Guermantes'ların eski teşrifat kurallarına aşırı bağlılığıyla, davetiyelerinde

“Majesteleri’nin Guermantes Düşesi’ne emri uyarınca”, “tenezzül edip” gibi ifadelere yer verirdi. Bu kalıplardan haberi olmayan yeni sosyete mensupları da, düşesin sosyetedeki iyice düşük bir mevkie sahip olduğu sonucuna varıyordu. Mme de Guermantes’in açısından Rachel’le samimiyeti belki düşesin sosyete kibarlığını lanetleyişini riyakârlık ve yalancılık zannetmemizin, Mme de Saint-Euverte’in evine gitmeyi reddettiğinde zekâ adına değil, snobizm adına hareket ettiğini ve henüz hedefine ulaşamamış olan markizi sadece snopluğunu belli ettiği için aptal bulduğunu zannetmemizin hatalı olduğu anlamına geliyordu. Belki de Rachel’le samimiyeti düşesin aslında vasat bir zekâyâ sahip olduğunu kanıtlıyordu; entelektüel gerçekliklerden tamamen habersiz olan düşes belki tatmin olmamış bu vasat zekâsını gecikmeli olarak, yüksek sosyetedeki sıkılmışken tatmin etmek istiyor ve biraz da saygıdeğer bir hanımın, “Ne kadar eğlenceli olur” diye düşünerek, gecesini son derece sıkıcı bir şakayla bitirmesine, gidip bir dostunu uyandırdıktan sonra, kendisine söyleyecek bir şey bulamadan gece kıyafetiyle yatağının başında birkaç dakika oturup saatin ne kadar geç olduğunu fark etmesine ve kalkıp yatmaya gitmesine sebep olan çılgınlık etme arzusuyla hareket ediyordu.

Değişken düşesin kısa bir süredir Gilberte’e duyduğu sevgisizliğin de Rachel’i evinde ağırlamaktan haz duymasında bir etken olabileceğini ayrıca belirtmemiz gerekir; Rachel’le arkadaşlığı düşesin Guermantes’lara has bir ilkeyi telaffuz etmesine, yani birbirlerinin kavgalarına katılamayacak (neredeyse matemlerini paylaşamayacak) kadar kalabalık olduklarını belirtmesine ve tuttuğu yolu takip edecek olsalar herkesle bozuşmalarına yol açacak M. de Charlus konusunda mecburen benimsenen siyasetin pekiştirdiği “hiçbir mecburiyetim yok” bağımsızlığını sergilemesine de fırsat tanıyordu.

Rachel’e gelince, Guermantes Düşesi’yle arkadaşlık kurmak için gerçekten büyük bir çaba göstermiş olması (düşes sahte küçümsemelerin, kasıtlı kabalıkların ardında gizlenen bu çabayı görememiş, elinden gelen gayreti göstermiş ve snoplukla ilgisi olmayan bu oyuncuya hayran olmuştu), yüksek sosyete mensuplarının bir noktada en katı bohemleri bile etkileyen ca-

zibesiyle bir şekilde bağlantılıydı şüphesiz; buna paralel olarak, o bohemlerin de sosyete mensuplarını etkileyen bir cazibesi vardır ve bu çifte çekim, siyasette, birbiriyle savaşmış ulusların karşılıklı merakına ve ittifak kurma arzusuna benzetilebilir. Ama Rachel'in arzusunun daha özel bir nedeni de olabildi. Rachel hayatının en büyük hakaretine bir zamanlar Mme de Guermantes'in evinde, bizzat Mme de Guermantes'tan ötürü uğramıştı. Rachel o olayı zamanla unutmaya da affetmişti, ama düşesin bu olaydan ötürü onun nazarında kazandığı eşsiz itibar asla sarsılmayacaktı. Gilberte'in dikkatini başka yöne çekerek işitmesini engellemeye çalıştığım konuşma bu arada yarıda kesildi, çünkü ev sahibesi, şiir okuma vakti gelen kadın oyuncuyu arıyordu; Rachel düşesin yanından ayrıldıktan az sonra platformun üzerinde yerini aldı.

Aynı dakikalarda, Paris'in öbür ucunda çok farklı bir gösteri sergilenmekteydi. Berma, daha önce de belirttiğim gibi, oğluyla gelininin şerefine birkaç kişiyi çaya davet etmişti. Ne var ki, davetliler Berma'nın evine gitmekte acele etmiyordu. Berma Rachel'in Guermantes Prensesi'nin davetinde şiir okuyacağını öğrenmiş (Rachel'i hâlâ kendisinin başrol oynadığı temsillerde sırf sahne kıyafetlerinin masrafını Saint-Loup karşıladığı için figüranlık yapmasına izin verilen bir sokak fahişesi olarak gören ünlü yıldız Berma için bu bir skandaldı – üstelik davetiyelerin Guermantes Prensesi'nin imzasını taşıdığı, ama aslında daveti Rachel'in prensesin evinde verdiği söylentisi bütün Paris'e yayıldığından, iyice büyük bir skandaldı) ve Mme Verdurin olduğu dönemde tanıdıkları Guermantes Prensesi'yle de arkadaş olduklarını bildiği kimi sadık dostlarına tekrar mektup yazıp davete mutlaka gelmeleri için ısrar etmişti. Ama saatler geçiyor, Berma'nın kapısını kimse çalmıyordu. Gelmeye niyetli olup olmadığı sorulduğunda, Bloch safça, "Hayır, Guermantes Prensesi'nin davetine gitmeyi tercih ediyorum" diye cevap vermişti. Heyhât! Aslında herkes kendi içinde aynı karara varmıştı. Yakalandığı ölümcül hastalık yüzünden pek az kişiyle görüşebilen Berma, kızının talep ettiği ve hem hasta, hem tembel olan damadının sağla-

yamadığı lüks hayatın masraflarını karşılayabilmek için tekrar sahneye dönünce, durumu daha da kötüye gitmişti. Ömrünü kısaltmakta olduğunu biliyor, ama kızını memnun etmek istediği için, aldığı dolgun ücretleri ona teslim ediyor, nefret ettiği damadını kızının çok sevdiğini bildiğinden, onu kızdırırsa kötülük olsun diye kızını görmesini engeller korkusuyla damadını da hoş tutmaya çalışıyordu. Berma'nın kızı, *Phaidra* temsillerinin annesi için tehlikeli olmadığı konusunda kocasını tedavi eden ve kendisine gizliden gizliye aşık olan hekimden teminat almıştı. Bir bakıma, hekimi bunu söylemeye mecbur etmiş, verdiği cevaptan sadece bunu hatırlayıp, saydığı sakıncaları dikkate almamıştı; hekim gerçekten de Berma'nın sahneye çıkmasında çok büyük bir sakınca görmediğini söylemişti. Bunu söylemesinin nedeni, sevdiği genç kadını bu şekilde memnun edeceğini hissetmesi ve belki aynı zamanda cehaleti ve hastalığın nasılsa tedavi edilemeyeceğini bilmesiydi, çünkü bir hastanın acılarını noktalayacak olan eylem bizim için yararlı olacaksa, bu acılara son vermeyi kabullenmemiz kolaylaşır; ayrıca sahneye çıkmanın Berma'yı mutlu ettiği, dolayısıyla ona iyi geleceği gibi aptalca bir fikir de burada rol oynamış olabilir; Berma'nın evlatları kendisine bir loca ayırdığında, hekim bütün hastalarını ihmal ederek temsile gitmiş, sahne dışında can çekişirmiş gibi görünen Berma'yı sahnede olağanüstü canlı görünce, bu aptalca fikir hekimin nazarında doğrulanmıştı. Gerçekten de alışkanlıklarımız, ilk bakışta imkânsız görünen bir hayat tarzına ayak uydurmak konusunda bize, hatta organlarımıza büyük ölçüde imkân tanır. Kalp hastası yaşlı bir usta biniciyi, kalbinin bir dakika bile dayanamayacağını zannettiğimiz cambazlıkları peş peşe yaparken görmeyenimiz var mıdır? Aynı şekilde Berma da bir sahne gedikli idi; organları sahnenin gereklerine mükemmelen uyarlanmış olduğundan, gücünü seyircilerin fark edemeyeceği bir temkinlilikle harcıyor ve kuruntudan ibaret sinirsel bir rahatsızlık dışında tamamen sağlıklıymış izlenimi uyandırıyordu. *Phaidra*'nın *Hippolytos*'a ifşaatı sahnesinden sonra, Berma kendisini korkunç bir gecenin beklediğini pekâlâ hissettiği halde, hayranları var güçleriyle

alkışlıyor, onun her zamankinden de muhteşem olduğunu söylüyorlardı. Berma evine korkunç acılar çekerek, ama kızına mavi banknotlar getirdiği için mutlu dönüyordu; sahnelerde büyümüş bir oyuncunun çocukça oyunbazlığıyla çoraplarına sıkıştırdığı banknotları bir tebessüm, bir öpücük bekleyerek, gururla çıkarırdı ortaya. Ne yazık ki bu paralar kızıyla damadının Berma'nınkine bitişik evlerinde yeni düzenlemeler yapmaları için harcanıyor ve bu yüzden de, hiç kesilmeyen çekiç sesleri trajedi yıldızının çok ihtiyaç duyduğu uykusunu sürekli bölüyordu. Berma'nın kızıyla damadı, moda değiştiği ve evlerinde ağırlamayı umdukları M. de X...'in veya M. de Y...'nin zevkine göre, her odayı yeniden düzenliyorlardı. Acılarını dindirecek yegâne şey olan uykunun kaçıp gittiğini hissedenden Berma ise, uyumamaya razı oluyor, bir yandan da ölümünü hızlandıran, son günlerini bir kâbusa dönüştüren bu şıklık merakını gizliden gizliye küçümsüyordu. Şıklığı küçümsemesinde bu çabaların kendi üzerindeki etkisinin de küçük bir payı vardı şüphesiz; bize zararı dokunan, engellemeye gücümüzün yetmediği şeylere karşı doğal olarak kin besleriz. Ama bir nedeni de, kendi dehasının bilincinde, daha çocukluğundan beri modanın bütün kurallarının anlamsızlığını kavramış biri olarak, kendi adına daima saygı duyduğu geleneğe bağlı kalması, adeta geleneğin canlı timsali olmasıydı; bu yüzden de olayları ve insanları otuz yıl öncesindeki gibi değerlendirirdi, örneğin Rachel'i şimdiki haliyle, revaçta bir oyuncu olarak değil, ilk tanıdığı haliyle, küçük bir yosma olarak algıladı. Öte yandan, Berma kızından daha faziletli bir insan değildi; kızı bencilliğini, keskin alaycılığını ve bilinçsiz acımasızlığını kalıtım yoluyla annesinden almış, son derece doğal bir hayranlık beslediği örneğe baka baka da pekiştirmişti. Ne var ki, Berma bütün bu özelliklerini kızına feda etmiş ve böylelikle onlardan kurtulmuştu. Zaten Berma'nın kızı evinde sürekli onarım çalışmaları yaptırmasa da annesini aynı derecede yoracaktı, çünkü gençliğin cazibesi, vahşi ve havai gücü ona yetişmek için çabalayan yaşlılığı ve hastalığı yorar, bitkin düşürür. Her gün bir öğle yemeği daveti veriliyordu; Berma bu davetlerden kızını mahrum etse, hat-

ta yeni tanışılan nazlı şahsiyetleri katılmaya güç bela ikna edebilmek için ünlü annenin varlığına güvenilen davetlerde boy göstermese, bencillikle suçlanacaktı. Dışarıda bir davete gidildiğinde de, aynı şahsiyetlere nezaketen, Berma “vaat” ediliyordu. Bedenine yerleşmiş olan ölümle kafası ciddi şekilde meşgul olan zavallı anne, erkenden kalkıp dışarı çıkmak zorunda kalıyordu. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, aynı dönemde yeteneğinin zirvesinde olan Réjane yurtdışında temsiller verip müthiş bir sükse yapınca, damat onun da gölgede kalmaması gerektiğine kanaat getirdi ve ailesinin bu şan şöhetten payına düşeni alması için, Berma’yı turneye çıkmaya zorladı; turnede mecburen yapılan morfin iğneleri böbreklerinin durumu göz önüne alındığında ölümcül olabilirdi. Aynı şıklık merakı, sosyal itibar ve hayat hırsı Berma’nın en sadık müritlerini bile pompalı bir makinenin emiş gücüyle Guermentes Prensesi’nin davetine çekmiş, buna karşılık Berma’nın evini mutlak ve ölümcül bir boşlukla doldurmuştu. Berma’nın evindeki davetin de aynı derecede şaşıla olabileceğini zanneden tek bir delikanlı gelmişti. Berma dakikaların geçtiğini görüp herkesin kendisini yüzüstü bıraktığını anlayınca çay servisini yaptırdı; sofraya bir cenaze yemeğine oturmuşçasına oturuldu. Berma’nın yüzünde, eskiden bir yılbaşı akşamı beni altüst etmiş olan fotoğrafı hatırlatan hiçbir şey yoktu. Yaygın deyişle, ölüm yüzünden okunuyordu. Şimdi gerçekten de eskiden andırdığı Erehteion’daki mermer heykellerden farksızdı. Damarları sertleşmiş, adeta taşlaşmıştı; yanakları mineral katılığındaki heykelsi şeritlerle boydan boya çizilmişti. Ölümün eşiğindeki gözleri, bu kemikleşmiş, korkunç maskeye kıyasla canlı sayılırdı ve taşların arasında uyuyan bir yılan gibi belli belirsiz parlıyordu. Bu arada, nezaketen sofraya oturmuş olan delikanlı sürekli saate bakıyor, Guermentes’lardaki muhteşem davete gitmeye can atıyordu.

Berma kendisini yüzüstü bırakan ve Guermentes davetine gittiklerini öğrenmeyeceğini umacak kadar saf olan dostlarına yönelik tek bir sitemkâr söz söylemedi. Sadece, “Guermentes Prensesi’nin evinde davet veren bir Rachel. Böyle bir şey ancak Paris’te olur” diye mırıldandı. Yemesi yasak olan pastaları ses-

sizce, ağır ağır, ciddiyetle, bir cenaze töreninin gereklerini yerine getirircesine yiyordu. Damadının ailece yakından tanıdıkları Rachel'in kendilerini davet etmemiş olmasına öfke-lenmesi çay davetine ayrıca bir keder katıyordu. Davetli delikanlı Rachel'i çok iyi tanıdığını ve derhal Guermantes'lara giderse, son dakikada da olsa havai çifti davet ettirebileceğini söyleyerek damadın yarasını iyice deşti. Ama Berma'nın kızı annesinin Rachel'i ne kadar düşük bir seviyede gördüğünü ve eski yosmadan bir davetiye isterse, Berma'nın kederinden öleceğini gayet iyi biliyordu. Bu yüzden de, delikanlıya ve kocasına böyle bir şeyin imkânsız olduğunu söylemişti. Buna karşılık, çay daveti sırasında eğlence hevesini ve münasebetsiz annesi yüzünden eğlenceden mahrum kalışına ne kadar sıkıldığını belli eden mimiklerle intikam alıyordu. Berma kızının surat astığını görmüyormuş gibi yapıyor, ara sıra, ölgün bir sesle, çaya gelen yegâne davetli olan delikanlıya kibarca bir söz söylüyordu. Ama çok geçmeden, ben dahil herkesi Guermantes'lara sürüklemiş olan hava akımına delikanlı da kapıldı, Phaidra'yı ya da ölümü –hangisi olduğuna karar vermek zordu– kızı ve damadıyla birlikte cenaze pastalarının başında bırakıp gitti.

Konuşmamız kadın oyuncunun yükselen sesiyle bölündü. Tazı çok akıllıcadı, çünkü okumakta olduğu şiiri bizim sadece bir kısmını işittiğimiz, önceden olan bir bütün gibi sunuyordu; sanki sanatçı yoldan geçerken, birkaç dakika boyunca söylediklerini işitmekteydik.

Hemen herkesin bildiği şiirlerin okunacağı bildirildiğinde, davetliler memnun olmuştu. Ama oyuncu gösterisine başlamadan önce, dalgın bakışlarla çevresini tarayarak ellerini yakarır-casına havaya kaldırdığında, sonra da her kelimeyi inildercesine telaffuz etmeye başladığında, duyguların böylesine teşhir edilmesi herkesi tedirginliğe, neredeyse dehşete düşürdü. Şiir okumanın böyle bir şey olabileceği hiç kimsenin aklından geçmemişti. Seyrettiğimiz şeye yavaş yavaş alışır, yani baştaki rahatsızlığımızı unuturuz; hoşumuza giden yönlerini ayıklar, çeşitli şiir okuma tarzlarını zihnimizde kıyaslar ve kendi kendimize “bu daha iyi, şu o kadar iyi değil” deriz. Ama ilk anda,

tıpkı basit bir duruşmada bir avukatın öne çıkıp cüppeli kolunu havaya kaldırarak tehditkâr bir tonda söze başlayışını gördüğümüzde hissettiğimiz tedirginlikle, yanımızdakilere bakmaya cesaret edemeyiz. Çünkü gördüğümüz şeyin gülünç olduğunu düşünsek de, muhteşem bir gösteriye dönüşebileceği ihtimalini hesaba katar ve hemen karar vermekten kaçınılırız.

Her şeye rağmen, daha ağzından tek bir ses çıkmadan dizlerini büküp ileriye uzattığı kollarında görünmez bir varlığı sallayan, paytak adımlar atmaya başlayan, sonra ansızın, yakarır bir tonda, herkesin ezbere bildiği mısralar okuyan bu kadını görünce seyircilerin şaşkınlıktan ağzı açık kaldı. Herkes birbirine bakıyor, nasıl bir tepki göstereceğini kimse bilemiyordu; bazı densiz gençler kıkırdamaktan kendilerini alamadılar; nasıl ki şaşaalı bir şölende, önümüzde ne işe yaradığını ve nasıl kullanılacağını bilmediğimiz değişik bir araç, örneğin bir ıstakoz çatalı, bir şeker rendesi vs. gördüğümüzde, nasıl kullandığını izleyip taklit edebilmek amacıyla, belli etmeden bizden daha tecrübeli bir davetliye bakarsak, Guermantes Prensesi'nin davetlileri de kaçamak bakışlarla yanlarındaki kişilerden medet umuyorlardı. Bilmediğimiz, ama biliyor gibi görünmek istediğimiz bir şiirden alıntı yapıldığında da aynı yola başvurur, kapıdan önce geçme şerefini başkasına bırakırcasına, hangi şairden alıntı yapıldığını söyleme şerefini daha bilgili birine bırakırız. Aynı şekilde, oyuncuyu dinleyen herkes de başını öne eğip bakışlarıyla etrafı inceleyerek, gülmeyi veya eleştirmeyi, ağlamayı veya alkışlamayı başkalarının başlatmasını bekliyordu.

Düşesin neredeyse sürüldüğü Guermantes'tan özel olarak bu davet için gelmiş olan Mme de Forcheville'in yüzünde dikkatli, gergin, adeta düpedüz somurtkan bir ifade vardı; amacı belki sanattan anladığını ve davete bir sosyete mensubu sıfatıyla katılmadığını göstermekti, belki edebiyata kendisi kadar meraklı olmayıp başka konulardan söz edebilecek insanları düşmanca tutumuyla susturmaktı, belki gösteriden "hoşlanıp hoşlanmadığını" anlayabilmek için bütün varlığıyla çabalamaktı, belki de gösteriyi "ilginç" bulmakla birlikte, en azından kimi mısraların okunuş tarzından "hoşlanmadığını" göster-

mekti. Bu tutumun Guermantes Prensesi'ne daha uygun düşeceği düşünülebilir. Ama zenginliği ölçüsünde cimrileşmiş olan prenses, davet kendi evinde düzenlendiği ve Rachel'e beş gülden başka bir şey vermemeye kararlı olduğu için, şakşakçılık görevini üstlenmişti. Aralıksız hayranlık nidalarıyla etrafındakileri zorla coşturmaya çalışıyordu. Eski Mme Verdurin sadece bu durumda ortaya çıkıyordu, çünkü dizeleri sırf kendi zevki için dinlermiş gibi, şiirlerin aslında sırf kendisine okunmasını istemiş de, adeta gelip gizlice kendisine ait eğlenceyi seyretmelerine izin verdiği beş yüz kişı, dostları tesadüfen oradalmış gibi bir havadaydı.

Bu arada, tiyatro oyuncusunun temkinli bir tavırla bana kaş göz işaretleri yaptığını fark ettim, ama yaşlı ve çirkin olduğundan, gururlanmadım. Şiir okuduğu süre boyunca gözlerinde ışıldayan bastırılmış ve delici tebessüm, benden gelmesini arzulanığı bir muvafakatin çağrısıydı sanki. Bu sırada, şiir okumalarına pek alışık olmayan kimi yaşlı hanımlar, oyuncunun nasıl yorumlayacaklarını bilemedikleri tumturaklı, trajik mimiklerine dikkat çekip, yanlarında bulunanlara, "Gördünüz mü?" diyorlardı. Guermantes Düşesi bu belli belirsiz tereddüdü hissetti ve belki de bittiğini zannedip, şiirin tam ortasında "Fevkalade!" diye haykırarak zaferi ilan etti. Bunun üzerine davetlilerin birçoğu, bu haykırışı onaylayan bakışlarla, başlarını sallayarak vurgulama gereği duydu; amaçları belki şiirlerin okunuşunu takdir ettiklerini göstermekten çok, düşesle ilişkilerini sergilemekti. Şiir bittiğinde, oyuncunun yanı başında olduğumuz için, Mme de Guermantes'a teşekkür edişine kulak misafiri oldum; hemen ardından, düşesin yanında oluşumu fırsat bilerek bana döndü ve zarif bir selam verdi. O zaman, onun tanımam gereken biri olduğunu ve bana yanlışıklıkla selam verdiğini zannettiğim M. de Vaugoubert'in oğlunun tutkulu bakışlarının aksine, bu kadın oyuncunun arzuyla dolu sandığım bakışlarının kendisini tanıyıp selam vermem için gösterilen ölçülü bir çaba olduğunu anladım. Selamına gülümseyerek karşılık verdim. "Eminim beni tanımadı, dedi oyuncu düşese. —Yok canım, dedim kendimden emin bir tavırla, gayet iyi tanıdım sizi. —Peki öyleyse, kimim?" Hiçbir fikrim yoktu; du-

rum giderek nazikleşiyordu. Neyse ki, La Fontaine'in en güzel mısralarını müthiş bir kendine güvenle okuduğu sırada bu kadının belki iyiliğinden, belki sersemliğinden veya rahatsızlığından ötürü sırf bana selam vermenin zorluğunu düşünmüş olmasına karşılık, aynı güzel mısraların okunuşu sırasında Bloch da, şiir biter bitmez, kuşatmayı yarmaya çalışan bir asker misali fırlayıp yanındakilerin bedenlerine değilse de ayaklarına basa basa ilerleyerek, belki yersiz bir görev duyusuyla, belki de gösteriş merakıyla gelip oyuncuyu tebrik etmek üzere hazırlık yapmaktan başka şey düşünmemişti. "Rachel'i burada görmek ne tuhaf!" dedi kulağıma. Bu sihirli isim, Saint-Loup'nun metresine o iğrenç ihtiyarın meçhul şeklini vermiş olan büyüü bir anda bozuverdi. Kim olduğunu öğrenir öğrenmez, onu gayet iyi hatırladım. Bloch, Rachel'e, "Gerçekten çok güzeldi" dedi ve bu basit sözleri söyledikten sonra, arzusunu tatmin etmiş olduğundan, yanımızdan ayrıldı; yerine dönerken o kadar zorluk çekti ve gürültü çıkardı ki, Rachel ikinci şiire başlayabilmek için beş dakika beklemek zorunda kaldı. İkinci şiir olan "İki Güvercin" bittiğinde, Mme de Morienva babasının ince ve alaylı zekâsına sahip olduğunu hesaba katmadan, çok kültürlü olduğunu bildiği Mme de Saint-Loup'nun yanına yaklaştı ve "La Fontaine'in fablydı, değil mi?" diye sordu; fabl kulağına tanıdık gelmişti, ama tam emin olamıyordu, çünkü zaten pek iyi bilmediği La Fontaine'in fabllarının sosyete de okunamayacak çocuk şiirleri olduğu kanısındaydı. Bu kadar sükse yaptığına göre, sanatçının muhtemelen La Fontaine'in fabllarını taklit ettiğini düşünüyordu kadıncağız. Rachel'i hiç sevmeyen ve bu şekilde okununca fablların özünün kayb olduğunu söylemek isteyen Gilberte ise, istemeyeerek Mme de Morienva'nın kanısını pekiştirdi, çünkü fikrini babasına özgü aşırı incelikli üslupla, saf bir insanı niyeti konusunda şüphey e düşürecek şekilde belirtti: "Dörtte biri yorumcunun icadı, dörtte biri çılgınlık ürünü, dörtte biri anlamsız, geri kalanı da La Fontaine'e ait." Bu da Mme de Morienva'nın dinledikleri şiirin La Fontaine'in "İki Güvercin"i değil, azami dörtte bir oranında La Fontaine'den alınmış bir uyarlama olduğunu iddia etmesine yol açtı; dinleyicilerin inanılmaz cehaleti sayesinde, iddiası kimseyi şaşırtmadı.

Ne var ki Bloch, davete geç gelmiş olan bir arkadaşına Rachel'i daha önce dinleyip dinlemediğini sordu heyecanla ve şiir okuma tarzının abartılı, olağanüstü bir tasvirini yaptı; bu yenilikçi tarzı başkalarına açıklamaktan, ansızın, dinlerken katıyen yaşamadığı garip bir haz duydu. Ardından, Bloch abartılı bir heyecanla, aşırı tiz bir sesle Rachel'i tebrik edip arkadaşını takdim etti; o da en beğendiği sanatçı olduğunu söyledi Rachel'e; artık yüksek sosyete hanımlarını tanıyan ve farkında olmadan onları taklit eden Rachel, "Ah! Takdiriniz beni çok gururlandırdı, şeref duydum" diye cevap verdi. Bloch'un arkadaşı, Berma'yla ilgili düşüncelerini sordu Rachel'e. "Zavallı kadın, sefalet içinde yaşıyormuş. Zamanında yeteneksiz değildi diyemeyeceğim, çünkü onunki gerçek bir yetenek değildi aslında, korkunç bir zevki vardı, yine de bir yararı dokundu kesinlikle; diğer oyunculara kıyasla daha canlı bir tarza sahipti, ayrıca namuslu, cömert bir insandı, başkaları uğruna kendini feda etti; işte yıllardır metelik kazanamıyor, çünkü seyirci uzun zamandır onun oyunculüğundan hiç mi hiç hoşlanmıyor... Zaten, diye ekledi gülerek, şunu da belirtmek isterim ki, ben yaşım icabı kendisini ancak son zamanlarında izleyebildim ve o zaman da bir değerlendirme yapamayacak kadar küçüktüm." Bloch'un arkadaşı, Rachel'i pohpohlamak amacıyla, "Şiir okumayı pek beceremiyor muydu?" diye sordu. "Şiir mi? dedi Rachel. Tek bir mısrayı bile okumayı bilmezdi; onunki düzyazıydı, Çince'ydi, Volapük'tü, şiirden başka her şeydi."

Ne var ki ben, geçen zamanın ille de sanatta ilerlemelere yol açtığını düşünmüyordum. Nasıl ki Fransız Devrimi'ni, bilimsel keşifleri ve savaşı görmemiş olan bir on yedinci yüzyıl yazarı günümüzün bir yazarından üstün olabiliyorsa, hatta belki Fagon (dehanın üstünlüğü bilgi eksikliğini telafi ettiğinden), Du Boulbon kadar önemli bir hekimse, aynı şekilde Berma da yaygın deyişle Rachel'den fersah fersah ilerideydi ve Rachel'le Elstir'i aynı dönemde ortaya çıkaran zaman bir yandan vasatlığı göklere çıkarıp bir yandan dehayı kutsamıştı.

Saint-Loup'nun eski metresinin Berma'nın aleyhinde konuşmasına şaşırmmamak gerekir. Gençliğinde böyle bir şeyi yapardı. O zaman yapmasa bile, şimdi yapardı. Yüksek sosyete-

den son derece zeki ve iyi kalpli bir kadın oyuncu olup yeni mesleğinde parlak bir yetenek sergilese ve başarıdan başarıya koşsa, kendisiyle uzun bir aradan sonra karşılaştığımızda, artık kendi lisanını değil, tiyatrocuların lisanını konuştuğunu, meslektaşlarından tiyatroculara has içneli sözlerle bahsettiğini duyup şaşırırız; bunlar, “tiyatroda otuz yıl”geçirdikten sonra, insan denen varlığa eklenen şeylerdir. Rachel hem bu özelliklere sahipti, hem de hayata yüksek sosyeteden başlamamıştı.

“Kim ne derse desin, fevkalade bir yorum; bir çizgisi, bir kişiliği var, akıllı bir oyuncu, bugüne kadar kimse böyle şiir okumadı” dedi düşes, Gilberte’in aleyhte konuşmasından çekinerek. Gilberte yengesiyle tartışmaya girmemek için başka bir gruba katılmak üzere uzaklaştığında, düşes bana Rachel’le ilgili son derece sıradan şeyler söyledi. Mme de Guermantes hayatının sonbaharında, içinde yeni merakların uyandığını fark etmişti. Sosyeteden öğrenebileceği hiçbir şey kalmamıştı. Sosyetedeki en yüksek mevkiye sahip olduğu fikri, onun nazarında yeryüzünü çevreleyen mavi göğün yüksekliği kadar tartışılmaz bir gerçektir. Sarsılması imkânsız diye düşündüğü bir konumu güçlendirme gereği duymuyordu. Buna karşılık, kitap okuduğunda, tiyatroya gittiğinde, okuduklarının ve seyrettiklerinin bir uzantısı olmasını arzuluyordu; nasıl ki bir zamanlar portakal şerbeti içilen dar ve küçük bahçede yüksek sosyetenin en incelikli hazları teklifsizce, akşamın mis kokulu esintileri ve polen bulutlarıyla gelip içindeki yüksek sosyete merakını beslediyse, aynı şekilde şimdi de başka bir merak, edebi polemiklerin sebeplerini öğrenme, yazarları tanıma, oyuncularını görme isteği yaratıyordu içinde. Yorgun zihni yeni bir besin talep ediyordu. Tiyatrocularla ve yazarlarla tanışabilmek için, eskiden kartvizit alışverişinde bile bulunmak istemeyeceği, düşes davetlerine gelsin diye filanca derginin yazı işleri müdürüyle samimiyetlerini ileri süren kadınlarla ilişki kurdu. Düşesin evine davet edilen ilk kadın oyuncu, olağanüstü bir muhitte tek olduğunu düşündü; aynı muhit, kendinden önce başkasının nüfuz etmiş olduğunu gören ikinci oyuncuya daha vasat göründü. Bazı geceler evinde hükümdarları ağırladığından, düşes, mevkisinde hiçbir değişiklik olmadığı kanısındaydı. Aslında da-

marlarında gerçekten katışıksız bir kan akan tek kişi olan, genç kızlık soyadı da Guermantes olduğundan, “Guermantes Düşesi” imzasını kullanmadığı zamanlar “Guermantes-Guermantes” imzasını kullanabilecek, görüşmelerinin bile daha değerli bir varlık, adeta nehirde kurtarılmış bir Musa, Mısır’a kaçmış bir İsa, Le Temple’dan firar etmiş bir XVII. Louis olarak gördükleri, kaymak tabakanın kaymağı, şimdi Mme de Villeparisis’nin toplumsal düşüşüne yol açmış olan ırsi manevi besin ihtiyacı uğruna kendini feda eden Mme de Guermantes, bizzat bir Mme de Villeparisis’ye dönüşmüştü; snop hanımlar onun evinde filanca kadına ya da erkeğe rastlamaktan korkuyor, şimdiki halini görüp evveliyatını bilmeyen gençlerse, onu pek makbul sayılmayan kategoriden bir Guermantes, düşkün bir Guermantes sanıyorlardı.

Ama en iyi yazarların bile, çoğu kez, yaşlandıklarında veya çok fazla sayıda eser yazdıktan sonra yetenekleri tükendiğine göre, yüksek sosyete hanımlarının belli bir yaştan sonra esprili olmamaları pekâlâ affedilebilir bir durumdur. Swann, Guermantes Düşesi’nin katı nüktedanlığında genç Laumes Prensesi’nin “esnek” nüanslarını bulamaz olmuştur. Şimdi, hayatının sonuna yaklaşmışken, Mme de Guermantes, belki yorgunluktan, belki de tembellikten sık sık saçmalıyordu. Elbette her an, örneğin bu davette de birçok kez olduğu gibi, benim bir zamanlar tanıdığım kadına dönüşebiliyor ve yüksek sosyeteyle ilişkin konularda esprili bir dille konuşuyordu. Ama bunun yanı sıra, yıllar boyunca Paris’in en gözde erkeklerini esprili hâkimiyeti altında tutmuş olan, o güzel gözlerinin eşlik ettiği parıltılı sözler, şimdi aynı sıklıkla, ama adeta boşuna parlıyordu. Bir espri yapma fırsatı ortaya çıktığında, tıpkı eskiden olduğu gibi konuşmasına belirli bir süre ara veriyor, tereddüt ediyormuş, bir şeyler kuruyormuş edasına bürünüyor, fakat ardından yaptığı espri bir şeye benzemiyordu. Ama bunu o kadar az kişi fark ediyordu ki! Yöntemin aynen devam etmesi, esprinin de varlığını sürdürdüğü yanılgısını uyandırıyor; aynı şekilde belirli bir pastaneye körü körüne bağlanan bazı kişiler, artık neredeyse yenilmesi imkânsız hale geldiklerini fark etmeden, kuru pastalarını hep aynı pastaneye ısmarlamaya devam eder-

ler. Düşes bu gerilemenin işaretlerini daha savaş döneminde vermeye başlamıştı. Birisi kültürden söz edecek olsa, sözünü keser, gülümser, güzel gözleri parlayarak, “KKKKkultur” derdi; dostları, yine Guermantes zekâsının bir örneğiyle karşı karşıya olduklarını düşünerek gülerdi. Şüphesiz zamanında aynı kalıp, aynı tonlama, aynı tebessüm Bergotte’u büyülemişti; ilginçtir, Bergotte da cümlelerinde kendine has duraklamalardan, ünlemlerinden, üç noktalarından, sıfatlarından vazgeçmemişti, ama artık söyleyecek bir şeyi yoktu. Ne var ki, yeni sosyete mensupları şaşıyor ve bazen düşesin esprili bir gününe, “formda” olduğu bir güne denk gelmemişlerse, “Ne aptal kadın!” diyorlardı.

Aslında düşes seviyesiz kişilerle ilişkilerini yönlendirme konusunda titiz davranıyor ve onları aristokrat gururunu tatmin eden akrabalarıyla bir araya getirmiyordu. Örneğin sanat hamisi görevini yerine getirmek amacıyla tiyatroya bir bakanı veya bir ressamı davet etmişse, davetlisi safça kocasının veya görümcesinin temsile gelip gelmediğini sorduğu takdirde, korkusunu muhteşem bir cesaret gösterisiyle gizleyen düşes, küstahça cevap verirdi: “Hiçbir fikrim yok. Evimden çıktığım anda ailemin ne yaptığı beni ilgilendirmez. Ben bütün siyasetçilerin, bütün sanatçıların nezdinde dul bir kadınıym.” Böylece, aşırı hevesli sonradan görmenin, Mme de Marsantes’in ve Basin’in şimşeklerini üzerine çekmesini –kendisinin de site mlere maruz kalmasını– önlerdi.

“Sizi gördüğüme ne kadar memnun olduğumu bilemezsiniz. En son ne zaman görüşmüştük kuzum? —Agrigento Prensesi’nin evine ziyarete gittiğimde; sizinle orada sık sık karşılaştık. —Elbette yavrucuğum, Basin o sıralar prensese âşık olduğundan, oraya sık sık giderdim. Beni daima Basin’in o dönemdeki sevgilisinin evinde bulmak mümkündü, çünkü, ‘Ziyaretine gitmeyi sakın ihmal etmeyin’ derdi. Aslında kendi işi bittikten sonra bana yüklediği bu ‘sindirim ziyaretleri’ni ben biraz uygunsuz bulurdum. Kısa sürede alışmıştım gerçi, ama en sıkıcı tarafı, kendisi ilişkilerini bitirdikten sonra benim o ilişkileri sürdürmek zorunda oluşumdu. Bana Victor Hugo’nun dizesini hatırlatırdı daima:”

Mutluluğu sen götür, sıkıntı bana kalsın

“Yine aynı şiirdeki gibi, ben her şeye rağmen bir tebessümle giriyordum içeri, ama haksızlık ediyordu gerçekten, metresleri konusunda uçarı olma hakkını bana tanıması gerekirdi, çünkü onun ‘iade’lerini toplaya toplaya, sonunda kendime ayıracak tek bir öğle sonrası bulamaz olmuştum. Aslında şimdiyle karşılaştırdınca o zamanlar hoş geliyor bana. Beni tekrar aldatmaya başlamış olmasına bir diyeceğim yok elbette, olsa olsa, beni de gençleştirdiği için gurur duyarım. Ama eski tarzını tercih ederim doğrusu. Beni o kadar uzun süredir aldatmıyordu ki, nasıl yapacağını unutmuştu! Ah! Her şeye rağmen, aramız bozuk değil, birbirimizle konuşuyoruz, hatta birbirimizi epeyce seviyoruz da” dedi düşes, söylediklerinden tamamen ayrıldıkları sonucunu çıkarmamdan korkarak; aynı şekilde, çok hasta olan bir kişiden de, “Ama hâlâ gayet iyi konuşabiliyor, bu sabah bir saat boyunca kendisine kitap okudum” diye söz edilir. Düşes ekledi: “Burada olduğunuzu haber vereyim ona, sizi görmek isteyecektir.” Bir kanepede bir hanımla yan yana oturmuş sohbet etmekte olan dükün yanına gitti. İyice beyazlaşmış saçları dışında dükün neredeyse hiç değişmemiş olması bende hayranlık uyandırdı, hâlâ eskisi kadar yakışıklı ve heybetliydi. Ama karısının konuşmak üzere yanına geldiğini görünce o kadar öfkelenmişti ki, düşes çekilmek zorunda kaldı. “Şu anda meşgul, ne yaptığını bilmiyorum, siz birazdan bakarsınız” dedi Mme de Guermantes, kendi başının çaresine bakmamın daha iyi olacağını düşünerek.

Bloch yanımıza gelip Amerikalı hanım arkadaşı adına, davette bulunan genç bir düşesin kim olduğunu sordu; M. de Bréauté’nin yeğeni olduğunu söylediğimde, bu isim kendisine bir şey ifade etmediğinden, açıklamamı istedi. “Ah! Bréauté!” diye haykırdı Mme de Guermantes, bana dönerek. “O günleri siz de hatırlıyorsunuz, ne kadar eskide, uzakta kaldı! Bréauté züppe-nin tekiydi. Kayınvalidemin komşularıydılar. Sizin için ilginç bir yanı yok Monsieur Bloch, ama bu delikanlıyı eğlendirebilir, o bütün bu insanları çok eskiden, benimle birlikte tanımıştı” diye ekledi Mme de Guermantes, beni işaret ederek; bu sözleri

aradan ne kadar uzun zaman geçtiğini çeşitli açılardan gösteriyordu. O zamandan bu yana, Mme de Guermantes'in dostlukları ve fikirleri o kadar yenilenmişti ki, geriye bakınca sevgili Babal'ini bir züppe olarak görüyordu. Öte yandan, Bréauté geçmişe gömülmekle kalmamış, taşra kökenli kişilerden biri olarak damgalanmıştı; Laumes Prensesi onunla yaşlı düşesin kır evi komşusu sıfatıyla ilişki kurmuştu; oysa ben sosyeteye ilk adım attığım dönemde bunu fark etmemiş, Bréauté'yi Paris'in en önde gelen şahsiyetlerinden biri zannederek, Colbert'le XIV. Louis'nin saltanatının ayrılmaz bir bütün oluşturması gibi, onu sonsuza dek Paris sosyetesinin tarihçesiyle birleştirmiştim. Bununla birlikte, nüktedanlığından sıyrılmış, modası geçmiş sayılacak kadar eski yıllara itilmiş (o dönemden bu yana düşes tarafından tamamen unutulduğunu kanıtlıyordu bu) ve Guermantes dolaylarına sürülmüş olan bu Bréauté, Opéra-Comique'te, bana deniz altı mağarasında yaşayan bir deniz tanrısı gibi görüldüğü o ilk gece hiç tahmin edemeyeceğim şekilde, düşesle benim aramda bir bağ teşkil ediyordu; çünkü düşes benim Bréauté'yi tanıdığımı ve dolayısıyla kendi dostu olduğumu hatırlıyordu; kendisiyle aynı muhitte doğmuş olmasam da, bu davetteki birçok kişiden daha uzun zamandır aynı muhitte yaşıyorduk; bunları hatırlıyordu ama yalan yanlış hatırlıyordu, çünkü bana o sıralar çok önemli gelen kimi ayrıntıları unutmuştu: Ben Guermantes'a hiç gitmezdim ve onun kiliseye, Mlle Percepied'nin düğün törenine geldiği sıralar, Combray'li bir küçük burjuvaydım sadece; Opéra-Comique'teki o ilk geceyi izleyen yıl boyunca, Saint-Loup'nun bütün ricalarına rağmen düşes beni evine davet etmemişti. Bu bana meselenin özü gibi görünüyordu, çünkü tam da o dönemde, Guermantes Düşesi'nin hayatı, benim nazarımda içine asla giremeyeceğim bir cennetti. Oysa kendi nazarında her zamanki sıradan hayatıydı ve daha sonra sık sık evinde akşam yemeği yediğim için, zaten ondan önce de teyzesinin ve yeğeninin dostu olduğum için, samimiyetimizin tam olarak hangi dönemde başladığını artık hatırlamıyor, bu dostluğun başlangıcını sadece birkaç yıl önce sine tarihlemekle ne müthiş bir hata yaptığını fark etmiyordu. Çünkü bu durumda ben, bilinmesi imkânsız Guermantes is-

mini taşıyan Mme de Guermantes'ı tanımış, Saint-Germain muhitine, o heceleri altın yaldızlı isme kabul edilmiş oluyordum; oysa artık benim nazarımda diğerlerinden farkı olmayan bir hanımın evine akşam yemeğine gitmiştim sadece; bu hanım beni Nereid'lerin deniz altı krallığına değil, kuzininin zemin kat locasına davet etmişti ara sıra. Düşes Bloch'a hitaben ekledi: "Gerçi bu zahmete değmezdi ama, Bréauté hakkında daha ayrıntılı bilgi istiyorsanız, ondan çok daha değerli olan bu delikanlıya sorabilirsiniz; benim evimde kim bilir kaç kere Bréauté'yle akşam yemeğinde bulunmuştur. Onunla benim evimde tanışmıştınız, değil mi? Her halü kârda, Swann'la benim evimde tanıştınız." Düşesin M. de Bréauté'yle onun evinden başka bir yerde tanışmış olabileceğimi, yani kendisiyle tanışmadan önce de o muhite girip çıktığımı zannetmesine de, Swann'la onun evinde tanıştığımdan emin olmasına da aynı derecede şaşırdım. Bir zamanlar Tansonville'de Swann'larla görüşmeyen Bréauté hakkında, "Eski bir kır evi komşumuzdur, onunla Tansonville'den söz etmeyi severim" diyen Gilberte gibi yalana başvurmadan, Swann'la ilgili olarak, "Akşamları sık sık ziyaretimize gelen bir kır evi komşumuzdu" diyebilirdim ve Swann gerçekten de bana Guermantes'lardan çok başka şeyleri hatırlatıyordu.

"Onu size tarif etmem zor. Tek sohbet konusu asalet unvanları olan bir adamdı. Guermantes'taki insanlara, kayınvalide-me, Mme de Varambon'un Parma Prensesi'nin nedimesi olmadan önceki dönemlerine ilişkin oldukça komik hikâyeleri vardı. Ama bugün Mme de Varambon'un kim olduğunu bilen mi kaldı? Bu delikanlı hepsini tanımıştı gerçi, ama o günler geçti gitti artık; bunlar artık isimleri bile tarihe karışmış, zaten günümüze kalmayı da hak etmemiş kişilerdi." Yüksek sosyete dediğimiz şey tek bir bütünmüş gibi görüldüğü halde, gerçekten de toplumsal ilişkiler sosyete de azami yoğunluğa ulaştığı ve her şey birbiriyle bağlantılı olduğu halde, bu bütünün içinde farklı bölgeler bulunduğunu, en azından Zaman'ın farklı bölgeler yarattığını ve isimleri değişen bu bölgelerin sosyete ye değişimden sonra katılanlar tarafından anlaşılmasının mümkün olmadığını fark ediyordum. "Mme de Varambon inanılmaz

saçmalıkta sözler söyleyen bir kadıncağızdı” diye devam etti düşes; zamanın sonucu olan anlaşılmağın şiirselliğine duyarsız olduğundan, her şeyin komik yanını, Meilhac tarzı edebiyata, Guermantes espri anlayışına uygun yanını bulup çıkarırdı. “Bir ara kendine has bir takıntısı vardı; o dönemde öksürüğe karşı kullanılan Géraudel pastilleri çiğnerdi durmadan.” (Bir zamanlarlar herkesin bildiği, şimdi konuştuğu insanların ise hiç duymadığı bu özel ismi gülerek telaffuz ediyordu.) “Kayınvalidem, ‘Madame de Varambon, derdi, sürekli Géraudel pastili çiğnemeye devam ederseniz midenizi mahvedeceksiniz.’ Madame de Varambon da, ‘Ama saygıdeğer düşes, diye cevap verirdi, pastiller bronşlara gidiyor, mideye niye dokunsun ki?’ Meşhur bir lafı daha vardı, ‘Düşesin bir ineği var, o kadar güzel, o kadar güzel ki, herkes boğa sanıyor’ derdi.” Mme de Guermantes yüzlercesini bildiğimiz Mme de Varambon anekdotlarını anlatmaya seve seve devam ederdi, ama Mme de Varambon, M. de Bréauté, Agrigento Prensi isimleri telaffuz edildiği anda bizim gözümüzde canlanan imgelerin hiçbirinin Bloch’un cahil hafızasında yer almadığını pekâlâ hissediyorduk; belki sırf bu yüzden de, bu isimler Bloch’un nazarında bir itibar kazanıyordu; ben bu itibarın abartılı olduğunu bilmekle beraber, bunu anlaşılır buluyordum, ama sebebi benim de bir zamanlar aynı etki altında kalmış olmam değildi, çünkü kendi hatalarımız ve gülünçlüklerimiz, farkına vardktan sonra bile, bizi başkalarının hata ve gülünçlüklerine karşı daha hoşgörölü kılmaz genellikle.

O eski zamanların zaten anlamsız olan gerçekliğı öylesine kaybolup gitmişti ki, yakınımnda duran biri, Tansonville arazisinin Gilberte’e babası M. de Forcheville’den mi miras kaldığını sorduğunda, şu cevabı aldı: “Yok canım! O arazi kocasının ailesinden kalmadır. Hepsi Guermantes tarafının topraklarıdır. Tansonville Guermantes’a çok yakındır. Eskiden Saint-Loup Markisi’nin annesi Mme de Marsantes’a aitti. Ama üzerinde çok ipotek vardı. Bu yüzden de çeyiz yerine markinin nişanlısına verdiler, Mlle de Forcheville de serveti sayesinde ipotekleri kaldırttı.” Bir keresinde de, o zamanların zeki adamlarına örnek olarak Swann’dan bahsettiğim biri, “Aa, evet! Guermantes Düşes-

si bana onun esprilerini anlatmıştı; düşesin evinde tanıştığınız yaşlı bir beyefendiymi, değil mi?" demişti.

Düşesin zihninde geçmiş o kadar değişmişti ki (ya da benim zihnimdeki sınır çizgileri onun zihninde hiçbir zaman var olmadığından, benim için mihenktaşı olan olayları o hiç fark etmemişti), benim Swann'la kendi evinde, M. de Bréauté'yle de başka yerde tanışmış olabileceğimi sanıyor, bana fazlasıyla eskilere dayandırdığı bir sosyete mensubu geçmişi atfediyordu. Çünkü benim yeni edindiğim geçen zaman kavramına düşes de sahipti; hatta o, benimkinin aksine bir yanılsamayla, geçen zamanı olduğundan daha kısa değil, abartarak daha uzun sanıyor, benim için önce bir isim, ardından aşkımın nesnesi olduğu dönemle herhangi bir yüksek sosyete hanımından farksız olduğu dönem arasındaki belirgin sınır çizgisini hesaba katmıyordu. Oysa ben düşesin evine benim nazarımda başka bir insan olduğu bu ikinci dönemde gitmiştim sadece. Ama bu ayrımlar onun gözünden kaçıyor; evine iki yıl önce gitmiş olmamda bir tuhaflık bulması imkânsızdı, çünkü iki yıl önce kendisinin başka bir insan, kapısındaki paspasın başka bir paspas olduğunu bilmiyordu ve kendi kişiliği, onun nazarında benim nazarımdaki gibi kesintiye uğramıyordu.

Guermantes Düşesi'ne, "Guermantes Prensesi'nin evine ilk gittiğim geceyi hatırladım, dedim; davetli olmadığımı, kapı dışarı edileceğimi zannetmiştim; sizin üzerinizde kıpkırmızı bir elbise, ayağınızda da kırmızı ayakkabılar vardı. —Aman Tanrım, bütün bunlar ne kadar eskilerde kaldı" dedi Guermantes Düşesi, geçen zamanı bana iyice vurgulayarak. Geçmişe hüzünle bakıyordu, ama kırmızı elbisenin üzerinde ısrarla durdu. Bana o elbiseyi tarif etmesini istediğimde, seve seve ricamı yerine getirdi. "Şimdi öyle bir elbise katıyen giyilmez. O zamanlar giyilirdi o tür şeyler. —Ama güzeldi, değil mi?" dedim. Düşes aleyhine kullanılabilecek bir söz etmekten, kendisini başkalarının gözünde küçültebilecek bir şey söylemekten daima korkardı. "Elbette, bence çok güzeldi. Şu anda moda olmadığı için giyilmiyor. Ama tekrar giyileceği gün gelecek; eski modalar daima canlanır, giyimde de, müzikte de, resimde de" diye ekledi heyecanla; bu felsefesinde bir özgünlük buluyordu. Bu-

nunla birlikte, yaşlandığını düşünerek tekrar önceki bitkin edasına büründü, ama tebessümü tavrıyla çelişiyordu: “Ayakkabılarımın kırmızı olduğundan emin misiniz? Ben o gece ayağımda dore ayakkabılar olduğunu sanıyordum.” Ayakkabılarını net bir biçimde hatırladığımı söyledim, ama bu kadar emin olmamı sağlayan ayrıntıyı aktarmadım. “Bunları hatırlamanız ne büyük incelik!” dedi düşes tatlılıkla, çünkü sanatçılar eserlerinin takdir edilmesini, kadınlar da güzelliklerinin hatırlanmasını incelik olarak adlandırırlar. Öte yandan, geçmiş ne kadar uzaklarda kalmış olsa da, düşes gibi akıllı kadınlar tarafından unutulmayabilir. Elbisesini ve ayakkabılarını hatırlamama minnet duyduğunu belirtmek için, “Hatırlar mısınız, o gece sizi evinize Basın’le ben bırakmıştık?” dedi. “Bir genç kız, gece yarısından sonra ziyaretinize gelecekti. Basın o saatte ziyaretinize gelinmesine kahkahalarla gülüyordu.” Gerçekten de o gece, Guermantes Prensesi’nin davetinden sonra Albertine beni görmeye gelmişti. Evlerine gitmemi engelleyen kızın Albertine olduğunu bilse, Mme de Guermantes ona ne kadar kayıtsız kalırsa, ben de şimdi Albertine’e karşı o kadar kayıtsızdım; buna rağmen ben de bu gece yarısı ziyaretini düşes kadar iyi hatırlıyordum. Çünkü zavallı ölümler kalbimizi terk ettikten çok sonra, tozları geçmişteki olaylara karışmaya, onları birbirine bağlamaya devam eder. Onları artık sevmediğimiz halde, belirli bir zamanda bulundukları bir odayı, ağaçlı bir yolu, bir sokağı hatırladığımızda, kapladıkları yeri doldurabilmek için, özlemenden, adlarını anmadan, kim olduklarının belirtilmesine fırsat vermeden de olsa, onlara değinmek zorunda kalırız. (Mme de Guermantes, o gece gelecek olan genç kızın kim olduğunu bilmiyordu, hiçbir zaman da bilmemişti; sırf saatin ve durumun garipliği yüzünden ondan söz ediyordu.) İşte öldükten sonra yaşamaya devam etmenin son ve pek arzulanmayan biçimi, budur.

Düşesin Rachel’e ilişkin değerlendirmeleri kendi başlarına sıradan yorumlar olmakla birlikte, benim ilgimi çekiyordu, çünkü bu yorumlar da yeni bir zamanın habercisiydi. Rachel gibi düşes de, Rachel’in düşesin evinde geçirdiği geceyi unutmamıştı, ama bu hatıra her ikisinin de hafızasında ciddi deği-

şimlere uğramıştı. “Onu şimdi izlemek, bilhassa alkışlarla karşılanışını izlemek benim için özellikle ilginç bir durum, dedi düşes, çünkü kimsenin kendisini tanımadığı, herkesin onunla alay ettiği bir dönemde onu keşfeden, takdir eden, öven ve kabul ettiren ben olmuştum. Evet yavrucuğum, şaşıracaksınız ama, seyirci karşısına ilk kez benim evimde çıkmıştı! Evet, yeni eltim gibi” dedi, hâlâ Mme Verdurin olarak gördüğü Guermantes Prensesi’ni alaylı bir tavırla işaret ederek, “avangardlık taslayan kişilerin onu izlemeye tenezzül etmeden açlıktan ölmesine göz yumacağı bir dönemde, ben kendisini ilginç bulmuş ve evimde, bir araya getirilebilecek en seçkin seyirci topluluğunun karşısında oynasın diye ona bir ücret vermiştim. Aslında yetenek kimseye ihtiyaç göstermediği için söyleyeceğim şey biraz aptalca ve iddialı olabilir, ama onu ben lanse ettim diyebilirim. Elbette bana ihtiyacı yoktu.” İtiraz edecek gibi olduğumda, Mme de Guermantes’in karşı tezi benimsemeye hazır olduğunu gördüm: “Var mıydı? Sizce yeteneğin bir desteğe, kendisini gün ışığına çıkaracak birine ihtiyacı var mıdır? Aslında haklı olabilirsiniz. İlginçtir, siz de tam olarak bir zamanlar Dumas’nın bana söylediği şeyi savunuyorsunuz. Eğer öyleyse, böyle bir sanatçının elbette yeteneğine değil, ama şöhretine az da olsa katkıda bulunmuş olmaktan müthiş şeref duyarım.” Mme de Guermantes yeteneğin bir çıban gibi tek başına patlayabileceği fikrinden vazgeçmeyi tercih ediyordu, çünkü böylesi onun kendi değerini yükseltiyordu, ama ayrıca bir süredir hem sosyeteye yeni katılan kişileri ağırladığı, hem de zaten yorgun olduğu için pek alçakgönüllü olmuş, bir kaniya varabilmek için başkalarının fikrini sormaya başlamıştı. “Söylememe gerek yok, yüksek sosyete denen zeki seyirci topluluğu Rachel’in oyunculuğundan hiçbir şey anlamıyordu, diye devam etti. Herkes protesto ediyor, gülüyordu. Onlara, ‘Çok değişik, çok ilginç bir şey, daha önce hiç denenmemiş bir şey’ diyordum ama nafile; her zamanki gibi, her şeyde olduğu gibi bana inanmadılar. Sahnelediği eser de aynı şekilde yeniydi; Maeterlinck’in bir eseriydi, şimdi çok meşhur, ama o zamanlar herkes alay ediyordu, oysa ben hayran olmuştum. Düşündüğüm zaman, benim gibi bir köylü kızının, taşra kızlarına özgü eğitim görmüş biri-

nin bu tür yenilikleri derhal benimsemesine şaşırıyorum aslında. Elbette niye hoşuma gittiğini açıklayamazdım, ama beğeniyordum, etkileniyordum; hatta katiben duyarlı bir insan olmayan Basın bile ne kadar etkilendiğimi görüp şaşırmıştı. ‘Artık bu saçmalıkları dinlemenizi istemiyorum, hasta ediyor bunlar sizi’ demişti. Doğruydum da; herkes beni duygusuz bir kadın zanneder, ama aslında bir sinir yumağıyım.”

O esnada, beklenmedik bir olay meydana geldi. Üniformalı bir uşak gelip Rachel’e Berma’nın kızıyla damadının kendisiyle konuşmak istediğini söyledi. Berma’nın kızının kocasının arzusuna, Rachel’den davetiye isteme fikrine karşı koyduğunu görmüştük. Ama davetli delikanlı gittikten sonra genç çift Berma’nın yanında iyice sıkılmıştı, başkalarının eğlenmekte olduğu düşüncesi onları kahrediyordu; sonunda, Berma’nın kan tükürmek üzere odasına çekilmiş olduğu bir aradan yararlanarak alelacele daha şık kıyafetler giyip bir araba çağırtmışlar ve davetli olmadıkları Guermentes Prensesi’nin evine gelmişlerdi. Olanları tahmin eden ve içten içe gururlanan Rachel, kibirli bir edayla uşağa rahatsız edilmek istemediğini, ziyaretçilerin bu garip davranışlarını bir not yazarak açıklamaları gerektiğini bildirdi. Uşak gitti ve Berma’nın kızının çiziktirdiği notla döndü; kendisiyle kocasının Rachel’in gösterisini izleme arzusuna karşı koyamadıklarını yazıyor ve içeri girmelerine izin vermesini rica ediyordu. Rachel bu bahanenin saçmalığına ve kendi zaferine gülümsedi. Gösterisinin maalesef bitmiş olduğu cevabını ilettili. Genç çiftin uzunca bir süredir beklemekte olduğu sofada, üniformalı uşaklar reddedilen ricacılarla alay etmeye başlamışlardı. Hakarete uğramış olmanın utancı ve Rachel’in annesine kıyasla bir hiç olduğu düşüncesi, Berma’nın kızını başta basit bir eğlence ihtiyacından kaynaklanmış olan girişimini sonuna kadar götürmeye itti. Uşak aracılığıyla Rachel’den gösterisini izleyemese de, elini sıkmasına izin vermesini bir lütf olarak rica etti. İtalyan bir prensle sohbet etmekte olan Rachel’in yüksek sosyete ilişkileri sayesinde kaynağı gizlenen hatırı sayılır servetinin prensi baştan çıkardığı söyleniyordu; Rachel meşhur Berma’nın kızıyla damadını şimdi önünde diz çöktü-

ren konumlardaki tersine dönüşün tadını çıkardı. Olayı eğlen-
celi bir üslupla herkese anlattıktan sonra genç çifte haber gön-
derip içeri girebileceklerini bildirdi; onlar da yalvartmadan
gelerek, sıhhatini mahvettikleri Berma'nın sosyal konumunu
da bir anda mahvettiler. Rachel durumu kavramış, reddetmek-
tense küçümseyici bir nezaket göstermenin yüksek sosyete
mensupları nezdinde kendisine iyi kalpli bir insan şöhreti ka-
zandıracağını, genç çifti de iyice aşağılayacağını anlamıştı. Bu
yüzden onları yapmacık bir tavırla kollarını açarak karşıladı,
büyüklüğü bir yana bırakmayı bilen, gıpta edilen bir hami eda-
sıyla, "Sizi görmek ne büyük mutluluk! Prenses de çok mem-
nun olacak" dedi. Tiyatro çevresinde daveti kendisinin verdiği
kanısının yaygın olduğunu bilmediğinden, Berma'nın kızıyla
damadının içeri girmelerine izin vermediği takdirde, genç çif-
tin iyi niyetinden değil (bu umurunda olmazdı), nüfuzundan
şüpheye düşebileceklerini düşünmüştü belki de. Guermantes
Düşesi içgüdüsel bir davranışla yanlarından uzaklaştı, çünkü
insanlar yüksek sosyeteye girme konusunda ne kadar hevesliy-
se, düşesin gözünde o kadar değer kaybederdi. Düşes o esnada
sadece Rachel'in iyi kalpliliğine değer veriyordu; birisi Ber-
ma'nın kızıyla damadını kendisine takdim edecek olsa, sırtını
dönüp giderdi. Bu arada Rachel ertesi gün Berma'yı kuliste gö-
rünce, onu etkileyici bir cümleyle nasıl ezeceğini kafasında
planlamaktaydı: "Kızınızın sofada beklemesine çok üzüldüm,
kahroldum. Bilseydim. Bana not üzerine not gönderdi." Ber-
ma'ya indireceği darbeyi düşündükçe seviniyordu. Ölümçül
bir darbe olacağını bilse, vazgeçerdi belki. Başkalarına acı çek-
tirmekten hoşlanırsınız, ama suç işlemek de istemeyiz, kurbanı-
mızın yaşamasını tercih ederiz. Zaten Rachel ne gibi bir suç
işlemişti ki? Birkaç gün sonra, büyük ihtimalle, gülerek, "Bu
kadarı da fazla doğrusu, ben Berma'nın kızıyla damadına onun
bana asla göstermediği nezaketi göstermek istedim sadece, ama
neredeyse onu öldürmekle suçlanıyorum. Düşes şahidimdir"
diyecekti. Öyle görünüyor ki, bütün kötü duygularını ve sahne
hayatının sahtekârlığını çocuklarına devreden, ama bunların
sonucu olan sebatla çalışmayı onlara aşılayamayan büyük tra-
jedi oyuncularını, çoğu kez çevresinde kurulan ailevi bir komp-

loya kurban giderek defalarca canlandırdıkları kahramanların kaderini paylaşıyorlar.

Öte yandan, düşesin hayatı her şeye rağmen mutsuzlukla doluydu; mutsuzluğunun sebebi, buna paralel olarak M. de Guermantes'in girip çıktığı muhitin değerini düşürmek gibi bir sonuç da yaratıyordu. Uzun zamandır ilerlemiş yaşından ötürü durulmuş olan ve hâlâ zindeliğini korumasına rağmen artık Mme de Guermantes'i aldatmayan düğ, aniden Mme de Forcheville'e âşık olmuştu; bu ilişkinin nasıl başladığı tam olarak bilinmiyordu. (Mme de Forcheville'in muhtemel yaşı düşünüldüğünde, olay inanılmaz görünüyordu. Ama belki de Odette hoppalığa fazlasıyla küçük yaşta başlamıştı. Ayrıca bazı kadınlar her on yılda bir adeta yeniden doğar, yeni aşklar yaşar, bazen öldükleri zannedilirken, kocasını elinden kaptıkları genç bir kadını umutsuzluğa düşürürler.)

Ama bu ilişki öyle boyutlara ulaşmıştı ki, bu son aşkında da eski aşklarındaki üslubunu kullanan yaşlı düğ, metresine adeta mahpus hayatı yaşatıyordu; öyle ki, benim Albertine'e aşkı mı hatırı sayılır çeşitlemelerle Swann'ın Odette'e aşkının bir tekrarı kabul edersek, M. de Guermantes'in aşkı da benim Albertine'e aşkı mı hatırlatıyordu. Metresinin öğle yemeklerini de, akşam yemeklerini de hep onunla birlikte yemesi gerekiyordu, düğ sürekli onun evindeydi; nasıl ki bir yosmaya âşığı olan bir hükümdarı görmek için gidilirse, Odette de Guermantes Düğüyle ilişkiye girmeleri düşünülemez, sırf onunla tanışmak için ziyaretine gelen dostlarının yanında düğü gösteriş yapmak için kullanıyordu. Hiç şüphesiz, Mme de Forcheville uzun zamandır bir yüksek sosyete kadınıydı. Ama bu ileri yaşında tekrar metres hayatı yaşamaya başlayınca, üstelik âşığı her şeye rağmen kendi evindeki önemli şahsiyet olacak kadar gururlu bir ihtiyar olduğundan, kendini alçaltıp sadece onun beğendiği sabahlıkları giyiyor, onun sevdiği yemekleri yaptırıyor, bir zamanlar büyükamcama kendisine sigara gönderen grandüke onun sözünü ettiğini söylediği gibi, şimdi de dostlarını düke kendilerinden söz ettiğini söyleyerek pohpohluyordu; kısacası, yeni toplumsal mevkisinde edindiği bütün görgü-

ye rağmen, yeni koşullar gereği bir kez daha çocukluğumdaki pembeli hanım olma yolundaydı. Şüphesiz Adolphe Amcam uzun yıllar önce ölmüştü. Ama çevremizdeki eski insanların yerini başkalarının alması, aynı hayata tekrar başlamamıza engel teşkil eder mi? Bu yeni koşullara muhtemelen açgözlülükten boyun eğmişti; ayrıca evlendirecek bir kızı olduğu dönemde yüksek sosyete de epeyce aranan biriyken, Gilberte Saint-Loup'yla evlenir evlenmez bir kenara itildiğinden, kendisi için her şeyi yapmaya hazır olan Guermantes Dükü sayesinde, arkadaşları Oriane'a kötülük etme fırsatını kaçırmayacak çeşitli düşesleri cezbedebileceğini de sezmişti; belki son bir sebep de, düşesin hoşnutsuzluğundan güç alması ve düşese üstün gelmenin kadınca rekabet duygularını körükleyerek kendisini mutlu etmesiydi.

Nasıl ki M. de Charlus'un sürdüğü hayat ve Jupien'le herkes tarafından bilinen ilişkisi Union Kulübü'nün ve Amis du Vieux Paris Derneği'nin başkanlığına getirilmesini engellediyse, Guermantes Dükü'nün eski ilişkilerinin bir kopyası olan Mme de Forcheville'le ilişkisi de Jockey Kulübü'nün başkanlığına getirilmesini ikinci kez engellemiş, ayrıca Güzel Sanatlar Akademisi üyeliğini de kaçırmaya sebep olmuştu. Böylece iki kardeş, eğilimleri çok farklı olduğu halde, aynı tembellik ve irade eksikliği yüzünden gözden düşmüşlerdi; büyükbabaları, Académie Française üyesi Guermantes Dükü'nde de görülen, ama rahatsız edici boyutlara ulaşmamış olan bu özellikler, iki torununun birinde doğal bir eğilimin, diğesinde doğaya aykırı kabul edilen bir eğilimin kendilerini toplum dışına itmelerine yol açmıştı.

Saint-Loup ölünceye kadar karısıyla birlikte Mme de Forcheville'i sadakatle ziyaret etmeyi sürdürmüştü. İkisi de hem Guermantes Dükü'nün hem Odette'in mirasçılarıydılar; zaten Odette muhtemelen dükün başlıca mirasçısı olacaktı. Ayrıca son derece müşkülpesent olan Courvoisier yeğenler, Mme de Marsantes ve Trania Prensesi bile, Odette'in hakaretleri yüzünden kin beslediği ve hakkında ileri geri konuştuğu Mme de Guermantes'ın ne kadar üzüleceğine aldırış etmeden, mirastan pay alma umuduyla Mme de Forcheville'i ziyaret ediyorlardı.

Yaşlı Guermantes Dükü bütün gün ve gecelerini metresiyle geçirdiğinden, artık dışarı çıkmıyordu. Ama o gün, karısıyla karşılaşmanın vereceği sıkıntıya rağmen, metresini görmek için Guermantes Prensesi'nin davetine uğramıştı. Onu fark etmemiştim; biri göstermese, muhtemelen görsem de tanıyamazdım. Bir harabeye dönüşmüştü, ama muhteşemdi; hatta bir harabe bile değil, fırtınada bir kaya kadar romantik ve güzel bir varlıktı. İstirap dalgaları, acı çekmenin yarattığı öfke ve gide-rek yaklaşan kurnaz ölüm tarafından kamçılanan, bir kaya gibi ufalanan çehresi, öteden beri hayran olduğum üslubunu ve eğrilerini korumuştü; fazlasıyla aşınmış olduğu halde çalışma odamızı süslemesinden mutluluk duyduğumuz güzel antik büstler gibi haraptı. Ne var ki, geçmiştekinden daha eski bir döneme aitmiş gibi görünüyordu; çünkü bir zamanlar daha parlak olan yüzeyi matlaşıp pürüzlenmekle kalmamış, eski incelik ve neşe ifadesinin yerini hastalığın yol açtığı, iradedişi, bilinçdışı bir ölümle mücadele, direnme ve yaşama zorluğu ifadesi almıştı. Bütün esnekliğini kaybetmiş olan damarlar dükün eskiden ıslıl ıslıl olan çehresine heykelsi bir sertlik kazandırmıştı. Dük hiç farkında olmadığı halde, ensesinin, yanaklarının, alnının bazı açılardan görünümü, içindeki varlığın her dakikaya dört elle sarılmak zorundaymışçasına, trajik bir fırtınada sarsıldığı izlenimini uyandırıyor; bu arada, biraz seyrilmiş olan o muhteşem beyaz saçları, çehresinin kuşatılmış çıkıntısını köpükleriyle dövüyordu. Tıpkı o âna kadar başka bir renkte olan kayalarda sadece her şeyi silip süpürecek olan fırtına yaklaşırken görülen o garip, kendine has yansımalar gibi, dükün sert, yıpranmış yanaklarının kurşuni grisinin, kabarık saçlarının beyaza yakın, köpüklü grisinin, zar zor görebilen gözlerden hâlâ sızan cılız ışığın gerçekdışı değil, aksine fazlasıyla gerçek, ama olağanüstü tonlar olduklarını, yaşlılığın, yaklaşan ölümün ürkütücü ve kâhince gölgeleri içinde, taklit edilemez aydınlığın paletinden alınmış olduklarını anladım.

Dük davette sadece birkaç dakika kaldığı halde, bu süre daha genç âşıklara teslim olan Odette'in onu umursamadığını anlamama yetti. Ama gariptir ki, bir zamanlar kral rolü oynamaya kalktığında gülünç olan dük şimdi gerçekten heybetli bir görü-

nüm kazanmış, yaşlılık onu bütün süslerinden sıyrarak kardeşine benzetmişti. Bir zamanlar tarzı farklı olmakla birlikte kardeşi gibi kibirliyen, şimdi yine kardeşi gibi, ama yine farklı bir tarzda, neredeyse hürmetkâr bir edaya bürünmüştü. Dük kardeşi gibi düşkünleşmemiş, bir zamanlar aşağıladığı kişileri bunak bir hasta nezaketiyle selamlayacak kadar alçalmamıştı. Ama çok yaşlıydı; dolayısıyla, dışarı çıkmak üzere kapıdan geçip merdivenden aşağı inmek istediğinde, insanlar için hayattaki en sefil durum olan ve onları Yunan trajedilerindeki kralar misali doruklarından deviren yaşlılık, dükü tehdit altındaki iktidarsızların çarmıha giden yola benzeyen hayatında durmaya, ter içinde kalmış alnını silmeye, dengesiz adımlarının, bulutlanmış gözlerinin ihtiyaç duyduğu destekten yoksun kalınca kendisinden gizlenen basamakları el yordamıyla aramaya zorlayan ve kendisi farkında olmasa da düke usulca, utanarak başkalarından yardım dileniyormuş görünümü veren yaşlılık, onu ulu bir adamdan çok, yalvaran bir adama dönüştürmüştü.

Odette'siz yapamayan, onun evinde hep aynı koltukta oturup yaşlılık ve gut hastalığı yüzünden zorlukla yerinden kalkabilen M. de Guermantes, Odette'in çeşitli dostlarını ağırlamasına izin veriyor, onlar da düke takdim edilmekten, sözü ona bırakmaktan, onun eski sosyete, Villeparisis Markizi'ne, Chartres Dükü'ne ilişkin hikâyelerini dinlemekten büyük mutluluk duyuyorlardı.

Böylece, Saint-Germain muhitinde, Guermantes Dükü'yle Düşesi'nin ve Charlus Baronu'nun görünürde sarsılmaz olan mevkileri, bu dünyadaki her şeyin değiştiği şekilde, gözden kaçan, özdeki bir ilkenin etkisiyle dokunulmazlıklarını kaybetmişlerdi: M. de Charlus kendisini Verdurin'lerin kölesi haline getiren Charlie'ye aşkı ve ardından bunaklık yüzünden; Mme de Guermantes yenilik ve sanat merakı yüzünden; M. de Guermantes da tekeli bir aşk yüzünden mevkilerinden olmuşlardı; gerçi dük hayatı boyunca buna benzer aşklar yaşamıştı, ama yaşın getirdiği zaaf bu son aşkı öncekilerden daha baskıcı kılıyor, ayrıca dükün artık boy göstermediği, zaten pek bir işlevi de kalmamış olan düşesin salonu eskisi gibi saygınlığıyla dükün zaaflarını telafi etmiyordu. Bu dünyadaki her şe-

yin çehresi işte bu şekilde değişir; imparatorlukların merkezi, servetlerin dağılımı, mevkilerin ayrıcalık belgeleri, kesin görünen her şey sürekli olarak yeniden düzenlenir ve yaşamış olan bir insanın gözleri, tam da değişimin en imkânsız gibi göründüğü yerde, en köklü değişimi izleyebilir.

Ara sıra, bu tipik “Restorasyon” dükünü ve onun sevdiği sahibliklerden birine bürünmüş, her şeyiyle “İkinci İmparatorluk üslubu” yosmayı çevreleyen demode, eski dekoru tamamlayan, Swann’ın tam bir “koleksiyoncu” düzenlemesiyle bir araya getirdiği eski tablolar, pembeli hanımın boş gevezelikleriyle dükün sözünü kesişine şahit olurdu; bu durumda dük aniden susar ve metresine yırtıcı bir bakış yöneltirdi. Belki onun da düşes gibi ara sıra saçmaladığının farkına varıyordu; belki de yaşlılığın etkisiyle hayal görerek, sözünü Mme de Guermantes’in yersiz bir esprisinin böldüğünü zannediyor, bir an için kendilerini Afrika çöllerinde hâlâ özgür zanneden, zincire vurulmuş vahşi hayvanlar gibi, Guermantes Konağı’nda bulunduğu zannına kapılıyordu. Ansızın kafasını kaldırır ve eskiden, Mme de Guermantes fazla konuştuğunda beni korkudan titretmiş olan bir ifadeyle, vahşi hayvan gözü gibi parlayan küçük, yuvarlak sarı gözlerini metresine dikerdi. Dük, cüretkâr pembeli hanıma bu şekilde bir an bakardı. Ama o kafa tutar, gözlerini dükün gözlerinden ayırmaz ve seyredenlere çok uzun gelen birkaç saniyenin sonunda, evcilleştirilmiş yaşlı vahşi yaratık, girişi bir paspasla belirlenmiş bu Sahra’da, yani düşesin evinde özgür değil, hayvanat bahçesindeki kafesinde, yani Mme de Forcheville’in evinde olduğunu hatırlar ve sarı mı, beyaz mı olduğu kestirilemeyen kalın bir yelenin hâlâ süslediği başını omuzlarına gömerek sözüne devam ederdi. Mme de Forcheville’in zaten genellikle fazla anlamlı olmayan sözlerinin ne manaya geldiğini anlamamış gibi görünürdü. Metresinin dostlarını kendisiyle birlikte akşam yemeğine davet etmesine izin verirdi; eski aşklarından kalma, aynısına Swann’dan alışık olduğu için Odette’i şaşırtmayan, beni ise, Albertine’le hayatımı hatırlattığı için duygulandıran bir takıntıyla, Odette’le tek başına vedalaşabilmek için, herkesin erkenden gitmesini şart koşardı. Söylemeye gerek yok, dük kapıdan çıktığı anda, metresi başkalarıyla

buluşurdu. Ama dük böyle bir şeyden şüphelenmiyor ya da şüphelenmiyormuş gibi görünmeyi tercih ediyordu; yaşlıların gözleri pek iyi görmez, kulakları ağır işitir, basiretleri azalır ve yorgunluk denetimi hafifletmelerine yol açar. Ve belirli bir yaşta, Jüpiter, kaçınılmaz olarak bir Molière kahramanına –üstelik Alkmene'nin Olympos'lu aşığına değil, gülünç bir Géronte'a– dönüşür. Aslında Odette, M. de Guermantes'ı ona baktığı gibi, yani zarafetten ve asaletten yoksun bir biçimde aldatıyordu. Diğer her rolde olduğu gibi, bu rolde de vasattı. Hayat kendisine çeşitli zamanlarda güzel roller sunmuştu gerçi, ama o, bu rolleri oynamayı beceremiyordu.

Sonradan Odette'i tekrar görmek istediysem de başaramadım, çünkü hem sıhhatinin, hem de kıskançlığın gereklerini yerine getirmek isteyen M. de Guermantes, metresinin sadece gündüz davetlerine –üstelik danslı davetler olmamaları koşuluyla– katılmasına izin veriyordu. Odette eve adeta hapsedildiğini çeşitli nedenlerden ötürü bana açıkça itiraf etti. Başlıca sebep, benim o dönemde sadece birkaç makale ve incelemem yayımlandığı halde, meşhur bir yazar olduğuma hükmetmiş olmasıydı; hatta onu görmek için Akasyalar Yolu'na, daha sonraları evine gittiğim zamanları hatırlayıp, safça, “Ah! Günün birinde o delikanlının büyük bir yazar olacağını bilseydim!” diyordu. Yazarların malzeme toplamak, aşk maceralarını dinlemek amacıyla kadınlarla görüşüklerini duyduğundan, ilgimi çekmek için karşımda tekrar basit bir yosmaya dönüşüyor ve anlatıyordu: “Bir aralar adamın biri bana vurulmuştu, ben de onu çılgınca seviyordum. Harikulade bir hayatımız vardı. Onun Amerika'ya gitmesi gerekiyordu, ben de onunla gidecektim. Yola çıkacağımız günden bir gün önce, hep böyle süremeyecek olan bir aşkın azalmasına izin vermemenin daha güzel olacağını düşündüm. Birlikte son bir gece geçirdik; o, benim de kendisiyle gideceğimi sanıyordu; çılgın bir geceydi, onun yanında hem ilahi bir mutluluk duyuyordum, hem de onu bir daha göremeyeceğim için kahroluyordum. O sabah, biletimi tanımadığım bir yolcuya vermiştim. Hiç değilse satın almak için ısrar ediyordu. ‘Hayır, bu bileti almakla bana çok büyük bir iyilik etmiş oluyorsunuz, para istemiyorum’ dedim ona.”

Ardından, başka bir hikâyeye geçiyordu: “Bir gün, Champs-Élysées’de, daha önce sadece bir kez gördüğüm M. de Bréauté bana o kadar ısrarla bakmaya başladı ki, durup ne cesaretle bana öyle baktığını sordum. ‘Şapkanız çok gülünç, onun için bakıyorum’ diye cevap verdi. Deddiği doğrudu. Hercai menekşelerle süslenmiş küçük bir şapkaydı; o zamanların modası feci bir şeydi. Ama ben öfkeden küplere biniyordum, ‘Benimle böyle konuşamazsınız’ dedim. Sonra yağmur yağmaya başladı. ‘Sizi ancak arabanız olsaydı affedebilirdim, dedim. —Arabam var, sizi bırakayım, dedi. —Hayır, arabanızı istiyorum, ama sizi istemiyorum’ dedim. Ben arabaya bindim, o da yağmurun altında uzaklaştı. Ama akşamına, evime geldi. İki yıl boyunca çılgınca bir aşk yaşadık. Bir gün bana çaya gelin, size M. de Forcheville’le nasıl tanıştığımı anlatayım. Aslında, dedi hüznünlü bir havayla, hayatım boyunca eve hapsoldum, çünkü âşık olduğum bütün erkekler beni delicesine kıskanırdı. M. de Forcheville bunlara dahil değil, çünkü o, özünde sıradan bir insandı, oysa ben sadece zeki insanları gerçekten sevebilirdim. Biliyor musunuz, M. Swann da bu zavallı dük kadar kıskançtı; dükün uğruna her şeyden vazgeçtim, çünkü kendi evinde mutlu olmadığını biliyorum. Oysa M. Swann’ı delice sevdiğim için her şeyden vazgeçmiştim; bence insan kendisini seven bir erkeği mutlu etmek için, hatta sırf kaygılanmaması için danstan, sosyeteden ve diğer her şeyden pekâlâ feragat edebilir. Zavallı Charles, ne kadar zeki, ne kadar cazip bir erkekti; tam benim hoşlandığım tipte bir adamdı.” Deddiği belki de doğrudu. Swann’dan hoşlandığı bir dönem olmuştu; kendisinin Swann’ın “tipi” olmadığı dönemdi bu. Aslında, daha sonra da, asla onun “tipi” olmamıştı. Buna rağmen Swann onu çılgınca, üstelik acı çekerek sevmişti. Bu çelişki daha sonra Swann’ı şaşırtmıştı. Oysa erkeklerin hayatta çektiği acıların ne kadar büyük bir bölümünün “tipleri olmayan” kadınlardan kaynaklandığı düşünülecek olursa, ortada bir çelişki olmaması gerekir. Bunun çeşitli nedenleri olabilir; her şeyden önce, “tipimiz olmayan” bir kadını başlangıçta sevmeden onun tarafından sevilir, böylelikle, hayatımızda, “tipimiz” olan bir kadın söz konusu olduğunda asla gerçekleşmeyecek bir alışkanlığın şekillenmesine izin

veririz, çünkü o tür bir kadın arzulandığını sezer ve kolay kolay teslim olmaz, bize nadiren bir randevu bahşeder, hayatımızın her saatini işgal etmez; oysa hayatımıza yerleşen kadına ileride aşık olduğumuz takdirde, bir kavga veya bizi habersiz bıraktığı bir seyahat nedeniyle onu özleyecek olsak, sadece bir değil, yüzlerce bağın koptuğunu fark ederiz. Ayrıca, temelinde şiddetli bir fiziksel arzu olmadığı için, bu alışkanlık duygusaldır ve aşk doğduğu takdirde, beyin daha çok çalışır; bu bir ihtiyaç değil, bir romandır. “Tipimiz olmayan” kadınlardan sakınmaz, bizi sevmelerine izin veririz; daha sonra biz de onları seversek, yanlarında arzumuzu doyurmanın tatminini bile yaşamadan, diğerlerinden bin kat fazla severiz bu kadınları. Bu ve başka birçok nedenden ötürü, en büyük kederlerimizin “tipimiz olmayan” kadınlardan kaynaklanması, mutluluğumuzu bize en hoşlanmadığımız şekle sokarak yaşatan kaderin alaycılığının bir sonucu değildir sadece. “Tipimiz” olan bir kadın genellikle tehlikeli değildir, çünkü bizi istemez, tatmin edip hemen terkeder, hayatımıza yerleşmez; oysa aşkta tehlikeli olan, ıstırap kaynağı olan şey kadının kendisi değil, her günkü varlığı, her an ne yaptığına ilişkin merakımızdır, yani kadın değil, alışkanlıktır.

Mme de Forcheville’e çok iyi kalpli ve yüce gönüllü olduğunu söyleme alçaklığını gösterdim, ama söylediklerimin hiç de doğru olmadığını, onun açıksözlülüğüne bol bol yalan karıştığını biliyordum. Bana maceralarını anlattıkça, Swann’ın ne kadar çok şeyden habersiz olduğunu düşünüyordum dehşetle; bütün duyarlılığı bu kişiye odaklandığından, bunları bilse müthiş ıstırap çekerdi, oysa birçoğunu sırf Odette’in tanımadığı, hoşuna giden bir erkek veya bir kadın gördüğünde gözlerine yerleşen bakıştan bile, kesinlikle tahmin etmiş olmalıydı. Aslında Odette’in bunları anlatmasının tek nedeni, kendince bana roman konuları sağlamaktı. Yanılıyordu; gerçi öteden beri hayal gücüme bol bol malzeme sunmuştu, ama bunu çok daha iradedışı bir yoldan yapmıştı; Odette’in hayatını düzenleyen yasaları ben onun haberi olmadan, kendi çabamla bulup çıkarmıştım.

M. de Guermantes’in gazabı sadece karısına yöneliyordu artık; Mme de Forcheville de, dükün sinirli dikkatini düşesin ay-

rım gözetmeden kurduğu ilişkilere çekmeyi ihmal etmiyordu. Düşes bu yüzden çok mutsuzdu. Gerçi bu konuda bir kere konuştuğum M. de Charlus, ilk suçu ağabeyinin işlemediğini, düşesin efsane haline gelmiş olan iffetinin aslında ustalıklı gizlenen sayısız maceradan oluştuğunu iddia etmişti. Ama ben bu konuda hiçbir dedikodu duymamıştım. Mme de Guermantes, hemen herkesin gözünde bambaşka bir insandı. Daima kusursuz bir hayat sürdüğü kanısı hâkimdi. Bu iki iddiadan hangisinin gerçekte, genellikle insanların dörtte üçünün bilmediği gerçekte örtüştüğüne karar veremiyordum. Guermantes Düşesi'nin, Combray Kilisesi sahnesindeki mavi ve aylak bakışlarını gayet iyi hatırlıyordum. Ama bu bakışlar iki iddianın hiçbirini çürütmüyordu; her iki iddia da bu bakışlara aynı derecede kabul edilebilir, farklı anlamlar yükleyebilirdi. Ben çocukça salaklığımınla, bir an onları kendime yönelen sevdalı bakışlar olarak yorumlamıştım. Daha sonra, bir süzerenin vasallarına yönelik, kilise vitraylarındakine benzer iyi niyetli bakışları olduklarını anlamıştım. Şimdi ilk izleniminin doğru olduğunu ve düşesin Combray'nin Saint-Hilaire Kilisesi'nde tesadüfen karşılaştığı, tanımadığı bir çocukla değilse de, teyzesinin ve yeğeninin arkadaşı olan biriyle itibarını lekelemekten korktuğu için mi daha sonra aşktan hiç söz etmediğini düşünmem gerekiyordu?

Düşes geçmişinin benimle paylaşılmış olmasından ötürü daha tutarlı olduğunu hissedip bir anlık bir mutluluk duymuştu belki, ama ben vaktiyle M. de Sagan'dan veya M. de Guermantes'tan pek ayırt edemediğim M. de Bréauté'nin taşralılığına ilişkin birkaç soru sorunca, tekrar yüksek sosyete hanımlarının bakış açısını, yani sosyeteyi küçümseyen bakış açısını benimsedi. Bir yandan konuşuyor, bir yandan da bana konağı gezdiriyordu. Küçük salonlarda, müzik dinlemek üzere kalabalıktan uzaklaşmayı tercih etmiş yakın dostlara rastladık. Ampir üslubunda döşenmiş küçük bir salonda, siyah frak giymiş birkaç beyefendi bir kanepede oturmuş müzik dinliyorlardı; bir Minerva'nın taşıdığı boy aynasının yanında, duvara dik yerleştirilmiş bir şezlong vardı; iç kısmı beşik gibi çukur olan şezlonga genç bir kadın uzanmıştı. Düşes içeri girdiğinde en ufak bir değişik-

lik yapma gereği duymadığı gevşek pozu, Ampir modasına uygun elbisesinin muhteşem parıltısıyla çelişiyordu; ipek elbisenin parlak kırmızısının yanında, en kırmızı küpeçiçekleri bile solgun kalırdı; çiçek desenleri ve amblemler, sedefli kumaşa gömülmüş olduklarından çok uzun zaman önce işlenmiş izlenimi uyandırıyorlardı. Genç hanım güzel esmer başını hafifçe eğerek düşesi selamladı. Dışarısı apaydınlık olduğu halde, müziğe yoğunlaşabilmek için ağır perdelerin çekilmesini rica etmiş olduğundan, mobilyalara çarpılmasın diye üç ayaklı bir yükseltinin üzerine yerleştirilmiş çanağın içinde yanan mum haleli ve solgun bir ışık saçıyordu. Genç hanımın kim olduğunu sorduğumda, Guermantes Düşesi, Mme de Saint-Euverte olduğunu söyledi. Bunun üzerine, benim tanıdığım Mme de Saint-Euverte'in nesi olduğunu sordum. Mme de Guermantes, yaşlı Mme de Saint-Euverte'in bir yeğenin gelini olduğunu ve genç kırlık soyadının da, galiba La Rochefoucauld olduğunu, kendisinin Saint-Euverte'lerle tanışmadığını söyledi. Düşese Laumes Prensesi olduğu sıralar, Swann'la karşılaştığı (benim bulunmadığım, ama başkalarından dinlemiş olduğum) gece davetini hatırlattım, ama Mme de Guermantes o davete kesinlikle gitmediğini ileri sürdü. Öteden beri biraz yalancı olan düşes, şimdi iyice yalancı olmuştu. Mme de Saint-Euverte'in —zamanla seviyesi epeyce düşmüş olan— salonu, düşesin inkâr etmekten hoşlandığı bir salondur. Israr etmedim. “Hayır, siz ancak sözünü ettiğiniz kadının kocasına benim evimde rastlamış olabilirsiniz, esprili bir adamdı çünkü, ama karısıyla hiçbir ilişkim yoktu. —Ama onun kocası yoktu. —Ayrı yaşadıkları için siz öyle sanıyordunuz belki, ama kocası kendisinden çok daha hoş bir insandı.” Sonunda anladım ki, çeşitli yerlerde karşılaştığım, ismini hiçbir zaman bilmediğim, çok uzun boylu, inanılmaz derecede iriyarı, bembeyaz saçlı bir adam, Mme de Saint-Euverte'in kocasıymış meğer. Bir yıl önce ölmüş. Yeğenin gelinine gelince, bir mide veya sinir hastalığından ya da flebitten ötürü mü, bebek beklediği, yeni doğum veya düşük yaptığı için mi bilmem, uzanmış halde müzik dinliyor, kimse için yerinden kıpırdamıyordu. Büyük ihtimalle, güzel kırmızı ipeklileriyle gurur duyuyor ve şezlongda uzanmış haliyle Mme

Récamier'ye benzediğini düşünüyordu. Bunca uzun bir süreden sonra Zaman'ın katettiği mesafeyi ve devamlılığını gösteren Saint-Euverte soyadına benim nazarımda yeni bir açılım kazandırdığının farkında değildi. Saint-Euverte soyadının ve Ampir üslubunun küpeçiçeği kırmızısı ipeklerin arasında çiçek açtığı bu sandalın içinde, Zaman'ı sallamaktaydı kucagında. Mme de Guermantes bu Ampir üslubundan öteden beri nefret ettiğini söylüyordu; bu, şimdi nefret ettiği anlamına geliyordu ve doğruyduda, çünkü biraz gecikerek de olsa, düşes modayı takip ederdi. Pek tanımadığı David'den söz edip meseleyi uzatmadan şunu belirtelim ki, gençliğinde M. Ingres'i gelmiş geçmiş en sıkıcı ve basmakalıp ressam olarak görmüşken, aniden Art Nouveau'nun en büyük ustası olduğu kanısına varmış, hatta Delacroix'dan nefret edecek kadar ileri gitmişti. Hangi aşamalardan geçerek bu aşırı hayranlıktan küçümseyişine geri döndüğü önemli değil, çünkü bunlar, sanat eleştirmenlerinin seçkin hanımlardan on yıl önce ifade ettikleri zevk değişimleridir. Düşes, Ampir üslubunu eleştirdikten sonra, Saint-Euverte'ler gibi silik insanlardan ve Bréauté'nin taşralılığı gibi saçmalıklardan bahsettiği için benden özür diledi, çünkü bunların beni niçin ilgilendirdiğini anlaması mümkün değildi; aynı şekilde, midesini rahatlatmaya veya Ingresvari bir görüntü oluşturmaya çalışan Mme de Saint-Euverte-La Rochefoucauld da, soyadına, kendi ailesinin parlak soyadına değil, kocasının kine hayran olduğumu ve simgelerle dolu bu odada, kendisine Zaman'ı kucagında sallama işlevini yüklediğimi tahmin edemezdi.

"Size bu saçmalıklardan niye söz ettim ki, bunlar sizi niçin ilgilendirsin?" dedi düşes. Bu cümleyi alçak sesle söylemişti, kimsenin duymuş olmasına imkân yoktu. Buna rağmen, genç bir beyefendi (daha sonra, bir zamanlar benim için Saint-Euverte'ten çok daha bildik olan soyadından ötürü ilgimi çekecekti), öfkeyle yerinden kalkarak müziği daha iyi duyabilmek için biraz öteye gitti. O sırada çalınmakta olan parça *Kreutzer Sonatı*'ydi, ama delikanlı programa yanlış bakmıştı ve Ravel'in, kendisine Palestrina kadar güzel, ama anlaşılması zor olduğu söylenen bir parçasının çalındığını sanıyordu. Aceleyle yer de-

giştirirken, yarı karanlıkta bir yazı masasına çarptı; bunun üzerine birçok kişi dönüp kendisine baktı, çünkü arkaya bakmak gibi basit bir hareket, bir anlığına da olsa, *Kreutzer Sonatı*'nı "ibadet edercesine" dinleme işkencesinden kendilerini kurtarıyordu. Bu küçük skandala meydan vermiş olan Mme de Guermantes'la ben, aceleyle başka bir odaya geçtik. "Gerçekten, bu saçmalıklar sizin gibi değerli bir insanın ilgisini nasıl çekebiliyor? Az önce de Gilberte de Saint-Loup'yla sohbet ettiğinizi gördüm. Size yakışmıyor. O kadın benim için bir hiç, hatta bir kadın bile değil, yeryüzünde tanıdığım en sahte, en burjuva yaratık." (Düşes entelektüelliği savunurken bile işin içine aristokrat önyargılarını karıştırmadan edemezdi.) "Ayrıca sizin bu tür evlere gelmeniz doğru mu? Bugün gelmenizi yine de anlayabilirim, çünkü Rachel şiir okuyacaktı, ilginizi çekmiş olabilir. Ama ne kadar muhteşem olsa da, bu tür bir seyirci topluluğu karşısında kendisini tam anlamıyla sanatına veremiyor. Sizi onunla baş başa öğle yemeğine çağıracağım. Ne kadar fevkalade olduğunu o zaman göreceksiniz. O, burada gördüğünüz herkesten kat kat üstündür. Yemekten sonra size Verlaine okuyacak. Bana hak vereceksiniz. Ama bu gibi şaşılaştıran davetlere gelmenizi gerçekten anlayamıyorum. İnceleme yapmak üzere geldiyse, o başka..." diye ekledi, şüpheli, güvensiz bir tavırla; daha ileri gitmeye cesaret edemedi, çünkü değindiği kuşku-lu işlemlerin ne olduğunu tam olarak bilemiyordu.

Her gün X... ile Y...'nin katıldığı öğle sonrası toplantılarını özellikle methetti. Çünkü düşes de (şimdi inkâr etmekle birlikte) bir zamanlar aşağıladığı "salon sahibi" hanımlarla aynı görüşleri paylaşıyordu; onun nazarında bir hanımın üstünlüğünün, seçkinliğinin ölçüsü, "bütün erkekleri" evine toplamasıydı. Filanca "salon sahibi" hanımın sağlığında Mme Howland hakkında kötü şeyler söylediğini belirttiğimde, düşes saflığıma kahkahalarla gülüyordu: "Elbette, çünkü bütün erkekler onun evine gidiyor, Mme Howland da onları elinden almaya çalışıyordu."

"Sizce biraz önce olduğu gibi kocasının eski metresini seyretmek Mme de Saint-Loup'ya ıstırap vermiyor mudur?" diye sordum düşese. Mme de Guermantes'in çehresinde, işittiği şey-

le tatsız düşünceler arasında çağrışımlar yoluyla bağlantı kuran eğri çizginin oluştuğunu gördüm. Gerçi bu çağrışımlar söze dökülmüyordu, ama söylediğimiz ciddi sözlere hiçbir zaman sözlü veya yazılı bir cevap alamayız. Sadece aptallar, hata edip yazdıkları, bir gaftan ibaret olan bir mektuba boş yere defalarca cevap yazılmasını talep ederler; çünkü bu tür mektuplara sadece davranışla cevap verilir ve yazışmalarında özensiz zannedilen hanım, mektubu yazan şahsı gördüğünde, kendisine adıyla hitap etmek yerine, “Beyefendi” diye hitap eder. Saint-Loup’nun Rachel’le ilişkisine değinmem o kadar ciddi bir şey değildi; olsa olsa, benim Robert’in arkadaşı olduğumu ve düşesin evindeki gece davetinde Rachel’in yaşadığı hayal kırıklığını bana anlatmış olabileceğini hatırlatmak suretiyle, düşese bir anlık bir rahatsızlık yaşatmış olabilirdi. Ama düşes düşüncelerini derinleştirmede; fırtına çizgisi silindi ve Mme de Guermantes, Mme de Saint-Loup’ya ilişkin sorumu cevapladı: “Bana kalırsa, Gilberte kocasını hiçbir zaman sevmemiş olduğu için, aldırış etmiyordur. Feci bir kadın. Onun hoşlandığı şey, mevki, soyadı, benim yeğenim olmak ve çirkefin içinden kurtulmaktı, ama sonra, tekrar aynı çirkefe dönmekten başka şey düşünmedi. Doğrusunu isterseniz, ben Robert adına çok üzülüyordum; zavallı çocuk, dâhi sayılmasa da birçok şeyi pekâlâ görüyordu. Her şeye rağmen yeğenimin karısı olduğu ve ihanetine dair kesin kanıtlarım bulunmadığı için bunu söylemem doğru değil, ama o kadar çok olay oldu ki! İtiraz etmeyin, eminim diyorum size; Méséglise’li bir subay vardı örneğin, Robert düelloya niyetlenmişti. Zaten bütün bu olaylar yüzünden cepheye gitti; savaşı ailevi sorunlardan kurtulmanın bir yolu olarak gördü; şahsi fikrimi soracak olursanız, Robert ölmedi, intihar etti. Karısı bir nebze olsun üzülmedi, hatta kayıtsızlığını şaşılacak bir küstahlıkla sergiledi; bütün bunlar benim için çok üzücüydü, zavallı Robert’i çok severdim. Belki şaşıracaksınız, herkes beni yanlış tanır çünkü; ama onu hâlâ düşündüğüm olur, ben kimseyi unutmam. Robert bana asla tek kelime söylemedi, ama her şeyi tahmin ettiğimi gayet iyi anlamıştı. Canım, kocasını azıcık bile sevmiş olsaydı, Robert’in yıllar boyunca ateşli bir ilişki yaşadığı kadınla aynı salonda bulunmaya bu soğukkanlılıkla ta-

hammül edebilir miydi? Hatta o ilişkinin hep sürdüğünü söyleyebilirim, savaş sırasında bile devam ediyordu. Kocasını sevmiş olsa, kadının boğazına sarılırdı!” diye haykırdı düşes; kendisinin Rachel’i davet ettirmekle, Gilberte Robert’i sevmiş olsa kaçınılmaz olacağına hükmettiği bir skandala fırsat yaratmakla acımasızca davrandığını unuttuyordu. “Hayır, inanın bana, o bir kaltak.” Mme de Guermantes’in böyle bir kelimeyi kullanabilmesinin sebebi, nazik Guermantes muhitinden tiyatrocü çevresine düşüşü ve bu tür kelimeleri açık saçık olduğunu düşündüğü on sekizinci yüzyıl konuşma tarzına yakıştırmasıydı; ayrıca düşes her şeye hakkı olduğunu düşünen bir insandı. Ama kelimeyi ona söyleten şey Gilberte’e beslediği nefretti, ona fiili olmasa da manevi bir darbe indirme ihtiyacıydı. Düşes aynı zamanda Gilberte’e ilişkin, daha doğrusu ona karşı sosyete-deki, aile içindeki ve hatta Robert’in mirası gibi mali konulardaki tutumunu bu kelimeyi kullanarak akladığını düşünüyordu.

Ne var ki, bazen yaptığımız değerlendirmeler bilmediğimiz ve tahmin edemeyeceğimiz olaylar tarafından görünürde doğrulanır; hiç şüphesiz bazı huylarını annesinden almış olan Gilberte de, (kendisinden bana çok genç kızlar tanıştırmasını rica ettiğimde, farkına varmadan bu rahatlığına güvenmiş olmalıydım) biraz düşündükten sonra, ricamdan herhalde sağlanacak fayda aile içinde kalsın diye, tahmin edebileceğimden çok daha cüretkâr bir sonuç çıkararak, “İzin verirseniz, kızımı getirip size takdim etmek istiyorum, dedi. Şurada genç Mortemart’la ve başka işe yaramaz çocuklarla konuşuyor. Sizin için hoş bir arkadaş olacağından eminim.”

Robert kız evladı olduğuna sevinmiş miydi diye sordum ona. “Ah! Kızıyla çok gurur duyuyordu. Ama doğal olarak, kendi eğilimlerini düşünecek olursak, bir oğlu olmasını tercih ederdi” dedi Gilberte safça. Annesinin soyadı ve serveti sayesinde bir veliahtla evlenmesini ve Swann’la karısının sosyal yükselişini taçlandırmasını bekleyebileceği bu kız, daha sonra kendine koca olarak silik bir edebiyatçıyı seçti, çünkü katiyen snop değildi; böylece, aileyi başlangıç noktasından daha düşük bir seviyeye indirmiş oldu. Bu silik çiftin parlak mevkîe sahip bir aileden geldiğine yeni nesilleri inandırmak son derece zor

oldu. Swann ve Odette de Cr cy isimleri, mucize eseri dirilerek, insanların yanıldığınız konusunda sizi uyarmalarına, o kadar da matah bir aile olmadığını iddia etmelerine imkân tanıdı; genel kanı, Mlle de Saint-Loup'nun aslında mümkün olan en iyi kocayı bulduğu, (bir hiç olan) dedesinin Odette de Cr cy'yle sonuç vermeyen bir sınıf atlama çabası içinde evlendiğiydi; oysa aksine, Swann'ın evliliği, en azından aşkı açısından, on sekizinci yüzyılda Rousseau'nun müritleri olan büyük soyluları ya da devrim öncülerini imtiyazlarından vazgeçip doğayla i  içe yaşamaya iten ideolojilere benzer bir ideolojinin ürünüydü.

Mme de Saint-Loup bir başka salona doğru uzaklaşırken, sözlerinin bende uyandırdığı hayret ve mutluluk yerini hızla Mlle de Saint-Loup'nun henüz kendisini görmeden, bir başka açıdan zihnimde uyandırdığı geçen Zaman fikrine bıraktı. Zaten o da çoğu insan gibi, ormanlarda birbirinden oldukça farklı noktalardan çıkan yolların buluşup keşiştiği kavşakların hayattaki karşılığı değil miydi? Benim için, Mlle de Saint-Loup'da birleşen ve etrafına yayılan çok sayıda yol vardı. Her şeyden önce, onca gezintimin ve hayalimin yer aldığı iki ana-yol, iki "taraf", onda birleşiyordu – babası Robert de Saint-Loup'nun bulunduğu Guermantes tarafı ve annesi Gilberte'in bulunduğu M s glise tarafı, yani "Swann'ların tarafı". Bu yollardan biri, genç kızın annesi ve Champs- lys es aracılığıyla beni Swann'a, Combray ak amlarıma, M s glise tarafına götürüyordu; ötekiyse, babası aracılığıyla, babasını güneşli deniz kıyısında hafızamda canlandırdığım Balbec'teki öğleden sonralarıma. Bu iki yolu enine kesen bağlantılar hemen kuruluyordu. Çünkü Saint-Loup'yla tanıştığım gerçek Balbec'e gitmeyi o kadar istememin başlıca nedeni Swann'ın kiliseler, özellikle İran üslubundaki kilise hakkında s yledikleriydi; öte yandan, Guermantes Düşesi'nin yeğeni olan Robert de Saint-Loup aracılığıyla yine Combray'ye, Guermantes tarafına ula ıyordum. Ancak Mlle de Saint-Loup, hayatımın başka birçok noktasına da ulaştırıyordu beni; örneğin büyükannesi olan, benim büyükamcamın evinde gördüğüm pembeli hanıma. Bu da bir başka ara yoldu, çünkü büyükamcamın o gün beni i e-

riye alan ve daha sonra bir fotoğraf sayesinde Pembeli Hanım'ın kimliğini saptamamı sağlayan uşağı, hem M. de Charlus'un hem de Mlle de Saint- Loup'nun babasının âşık olduğu, annesini bedbaht etmesine yol açan delikanlının babasıydı. Ayrıca Vinteuil'ün müziğinden bana ilk bahseden Mlle de Saint-Loup'nun dedesi Swann, Albertine'den ilk bahseden de Gilberte olmamış mıydı? Albertine'in yakın arkadaşının kim olduğunu keşfedişim de, ölümle sonuçlanan ve bana sonsuz kederler yaşatan ortak hayatımıza başlayışım da, Albertine'le Vinteuil'ün müziğinden bahsederken gerçekleşmişti. Ayrıca Albertine'i geri getirmek için görevlendirdiğim kişi de, Mlle de Saint-Loup'nun babasıydı. Hatta bütün sosyete hayatım, hem Paris'te Swann'ların ve Guermantes'ların salonundaki, hem de zıt kutuptaki Verdurin'lerdeki hayatım aynı noktada birleşiyor, Combray'nin iki tarafını, Champs-Élysées'yi La Raspelière'in o güzel terasıyla yan yana getiriyordu. Zaten hayatta tanıştığımız herkesi onlarla arkadaşlığımızı anlatmak istediğimizde, hayatımızın birbirinden son derece farklı noktalarına yerleştirmek zorunda kalmaz mıyız? Ben Saint-Loup'nun hayatını anlatmaya kalksam, hayatımın bütün dekorları, büyükkannem veya Albertine gibi en uzak olduğu noktalara varıncaya kadar hayatımın tamamı işin içine girerdi. Öte yandan, zıt kutupta oldukları halde Verdurin'ler, Odette'e geçmiş i nede niyle, Robert de Saint-Loup'ya da Charlie nedeniyle bağlıydılar; Vinteuil'ün müziği onların evinde az mı etkili olmuştu! Son olarak da Swann Legrandin'in kız kardeşini sevmiş, Legrandin M. de Charlus'le tanışmış ve genç Cambremer, M. de Charlus'un evlat edindiği kızla evlenmişti. Hiç şüphesiz, sadece kalplerimizi kastediyorduy sa, şair, hayatın kopardığı "esraren g iz bağ lar"dan söz etmekte haklıydı. Ama daha da gerçek olan şudur ki, hayat hiç durmadan insanlar arasında, olaylar arasında yeni bağ lar kurar, bu bağ ları birbiriyle kesiştirir, ikiye katlayıp örgüyü sağlamlaştırır ve sonuçta, geçmişimizin en uzak noktasıyla diğer bütün noktalar arasında zengin bir hatıralar örgüsü örerek sonsuz bağlantı imkânları sunar.

Diye bilirim ki, bilinçsiz olarak yararlanınayıp eskiden ne olduğunu hatırlamaya çalıştığım da, o esnada yararlandığım

şeylerin istisnasız hepsi önceleri canlıyken, benim gözümde kendilerine has bir hayatı varken, sonra düşünmeden kullandığım basit birer malzemeye dönüşmüştü. Mlle de Saint-Loup'ya Mme Verdurin'in evinde takdim edilecektim: Mlle de Saint-Loup'dan halefi olmasını rica edeceğim Albertine'le seyahatlerimizi şimdi ne hoş duygularla anıyordum –mahalli trenle Doville'e, Mme Verdurin'in evine gidişimiz örneğin; aynı Mme Verdurin, benim Albertine'le aşkımdan önce, Mlle de Saint-Loup'nun dedesiyle büyükannesi arasındaki aşkı da başta desteklemiş, sonra kösteklemişti'-. Dört bir yanımızda, beni Albertine'le tanıştırmış olan Elstir'in tabloları asılıydı. Son olarak da, Mme Verdurin, bütün geçmişimi bir potada eritecek şekilde, tıpkı Gilberte gibi bir Guermantes'la evlenmişti.

Pek az tanıdığımız bir insanla ilişkimizi bile, hayatımızın değişik noktalarına değinmeden anlatmamız imkânsızdır. Böylece her birey –ben de bu bireylerden biri idim– benim için hem kendi etrafında, hem de başkalarının etrafında dönüşüyle ve bilhassa benimle ilişkili olarak art arda işgal ettiği konularla bir zaman ölçüsüydü. Hiç şüphesiz, bu davette ele geçirmiş olduğum Zaman'ın hayatımı yerleştirdiği bu farklı düzlemlerin hepsi– bir hayatı anlatmak üzere yazılan bir kitapta genellikle kullandığımız düzlem psikoloji yerine adeta bir uzay psikoloji kullanmak gerekeceğini düşündürüyor bana– tek başıma çalışma odasında düşünürken hafızamın gerçekleştirdiği diriltme işlemlerine yeni bir güzellik katıyordu, çünkü geçmişini hiç değiştirmeden, yaşandığı andaki haliyle bugüne aktaran hafıza, hayatın akışını belirleyen muazzam Zaman boyutunu yok sayar.

Gilberte'in bana doğru geldiğini gördüm. Saint-Loup'nun evliliğini, o sıralar kafamı meşgul eden ve bu sabah aklımdan geçenlerle aynı olan düşünceleri dünmüş gibi algıladığımdan, Gilberte'in yanında on altı yaşlarında bir genç kız görünce şaşırıp kaldım; kızın uzun boyu benim görmek istemediğim zamanın ölçüsüydü. Renksiz, elle tutulamayan zaman, adeta ben görebileyim, dokunabileyim diye bu genç kızda cisimleşmişti; onu bir şaheser gibi şekillendirmiş, ne yazık ki buna paralel olarak, benim üzerimde sadece olağan etkisini

göstermişti. Bu arada Mlle de Saint-Loup karşıma gelmişti. Gözleri çukur, bakışları keskindi; belki Swann'ı değil de Saint-Loup'yu hatırlatan, bir gaga gibi kemerli, hafif ileri çıkık, sevimli bir burnu vardı. O Guermantes'ın ruhu uçup gitmişti, ama uçan kuşun keskin bakışlı sevimli başı gelip Mlle de Saint-Loup'nun omuzlarına konmuştu ve babasını tanımış olanları uzun tahayyüllere sürüklüyordu.

Annesinin ve büyükannesinin burunlarıyla adeta aynı kaptan çıkmış olan burnunun, altındaki o harikulade, ama o kadar kısa olmayan yatay çizgiyle sona ermesi beni çok şaşırttı. O kadar kendine has bir özellikti ki, sırf bu çizgiyi görüp bir heykeli binlercesi arasında tanımak mümkündü; doğanın tam vaktinde gelip annesi ve büyükannesi gibi torunun çehresine de usta, özgün bir heykeltıraşa yakışır şekilde bu güçlü ve belirleyici çizgiyi yontmuş olmasına hayran kaldım. Bence çok güzel bir kızdı; hâlâ umut dolu ve güler yüzlüydü, benim kaybettığım yıllarla şekillenmişti, kendi gençliğime benziyordu.

Zaman kavramı benim için bir başka değer de taşıyordu, bir dürtüydü; hayatım boyunca ara sıra kısa aydınlanmalar halinde, Guermantes tarafında, Mme de Villeparisis'yle yaptığımız araba gezintilerinde hissettiğim ve hayatı gözümde yaşanmaya değer kılan şeyi başarmak istiyorsam, işe koyulmam gerektiğini bildiriyordu bana. Şimdi hayat daha da yaşanmaya değer görünüyordu, çünkü karanlıkta yaşadığımız hayatın aydınlatılabileceğini, sürekli çarpıttığımız hayatın doğrultulabileceğini, kısacası, bir kitapta gerçekleştirilebileceğini düşünüyordum. Böyle bir kitabı yazmayı başaran kişi ne kadar mutlu olurdu! O kitabı yazmak ne büyük emek gerektirirdi! Bir fikir verebilmek için, en yüce, birbirinden en farklı sanatlarla karşılaştırma yapmak yerinde olur; çünkü böyle bir kitaptaki karakterlere hacim kazandırabilmek için her birinin farklı yönlerini göstermek zorunda olan yazarın kitabını titizlikle, birliklerini sürekli yenden gruplandırarak, tıpkı bir saldırı gibi hazırlaması, bir yorgunluk gibi ona tahammül etmesi, bir kural gibi kabullenmesi, bir kilise gibi inşa etmesi, bir perhiz gibi ona uyması, bir engel gibi aşması, bir dostluk gibi fethetmesi, bir çocuk gibi aşırı beslemesi, bir âlem gibi yaratması ve üstelik, açıklaması muhteme-

len ancak başka âlemlerde bulunabilecek, önsezisi bizi hayatta ve sanatta en çok duyguandıran şey olan o muammaları da göz ardı etmemesi gerekir. Bu tür büyük kitaplarda öyle bölümler vardır ki, zamansızlıktan, taslak halinde kalmışlardır ve mimarın planı fazlasıyla kapsamlı olduğundan, muhtemelen hiçbir zaman tamamlanamayacaklardır. Tamamlanmamış nice büyük katedral mevcuttur. Yazar kitabını besler, zayıf bölümlerini güçlendirir, korur, ama sonra kitap kendi büyür, yazarın mezarını belirler ve onu söylentilerden, bir süre de unutuluştan korur. Ama kendime dönecek olursam, ben kitabımı daha alçakgönüllü bir şekilde düşünüyordum; hatta onu okuyacak olanları okurlarım olarak görmüyordum. Çünkü kanımca onlar benim değil, kendi kendilerinin okuru olacaklardı; kitabım Combray'deki gözlükçünün müşterilere sunduğu büyütücü mercekler gibi bir şey olacaktı; okurlara kitabım sayesinde kendilerini okuma imkânı sağlayacaktım. Dolayısıyla onlardan beni övmelerini veya yermelerini değil, gerçekten yazdığım gibi mi olduğunu, kendilerinde okudukları kelimelerin benim yazdığım kelimeler mi olduğunu söylemelerini bekleyecektim (bu konuda ortaya çıkabilecek sapmalar mutlaka benim yazdığım anlamına gelmezdi, bazı durumlarda, benim kitabım okurun kendini okumasına yardımcı olamayabilir, onun gözüne uygun düşmeyebilirdi). Girişeceğim çalışmayı giderek daha net ve somut olarak kafamda canlandırdığım için, yaptığım karşılaştırmalar sürekli değişiyordu; büyük, beyaz ahşap masamda, yakınımızda yaşayan bütün iddiasız insanlar görevlerimize ilişkin bir içgüdüye sahip olduklarından, Françoise'ın bakışları altında (Albertine'i Françoise'ın ona yaptıklarını affedecek kadar unutmuştum), onun yanı başında, neredeyse onun çalıştığı gibi (daha doğrusu, onun eskiden çalıştığı gibi, çünkü artık çok yaşlanmıştı ve gözleri pek az görüyordu) çalışacağımı düşünüyordum; gerekli yerlere ek sayfalar iğneleyerek, kitabımı bir katedral inşa eder gibi iddiayla demeye cesaret edemeyeceğim ama, basitçe, bir elbise dikercesine oluşturunca. Françoise'ın deyimiyle bütün "karalamalarım" elimin altında olmadığı, tam da o sırada ihtiyacım olan kâğıdı bulamadığım zaman, daima belirli bir numara ipliği ve tam istediği düğmeler

yoksa dikiş dikemeyeceğini söyleyen Françoise sinir bozukluğunu anlayışla karşılayacaktı. Ayrıca, bunca zamandır benimle aynı hayatı paylaşmasının sonucunda, Françoise edebi çalışmaya ilişkin, aptallar bir yana birçok akıllı insana bile kıyasla daha yerinde, içgüdüsel bir kavrayış gücü geliştirmişti. Yıllar önce, *Le Figaro*'da yayımlanan makalemi yazdığım sırada bile, yaşlı uşağımız şahsen yapmadığımız, hatta kavramadığımız bir işin zorluğunu gözümüzde büyüttüğümüzden, hatta bizde bulunmayan bir alışkanlık konusunda bile, karşımızdakine, "Böyle hapşirmek sizi çok yoruyor olmalı" dediğimizden, abartılı bir merhametle, yazarlara içtenlikle acıyarak, "Ne belalı iş" derken, Françoise aksine, benim yaşadığım mutluluğu tahmin ediyor, çalışmama saygı duyuyordu. Sadece yazımı yayımlanmadan önce Bloch'a anlatmama kızıyor, onun benden önce davranmasından korkup, "Bütün bu insanlara fazla güveniyorsunuz, bunların hepsi kopyacı" diyordu. Gerçekten de Bloch, bir yazımı kendisine özetlediğimde, hoşuna gitmişse, mutlaka, ileride bir savunması olsun diye, "Ne tuhaf, ben de buna çok benzer bir yazı yazdım, bir ara okuyayım sana" derdi. (O sırada okumasının imkânsız olduğu, ama hemen o akşam oturup yazacağı anlaşıldı.)

Françoise'in karalama dediği sayfaları birbirine yapıştırırken bazıları yırtılıyordu. Françoise elbiselerinin aşınmış yerlerini yamarcasına, mutfakta bir pencerenin camı kırıldığında, benim matbaacıyı beklediğim gibi camcıyı beklerken, geçici olarak cam yerine bir gazete parçası yapıştırırcasına, bana onları onarmada yardımcı olamaz mıydı? Kurtlar tarafından kemirilmiş tahta gibi delik deşik olmuş defterlerimi gösterip, "Güveler yemiş, yazık, şu sayfaya bakın, dantele dönmüş" diyecek, bir terzi gibi yakından inceleyip görüşünü bildirecekti: "Bunu onarabileceğimi sanmıyorum, mahvolmuş. Yazık, belki de en güzel fikirleriniz bu sayfadaydı. Combray'de dedikleri gibi, kürkten güveler kadar anlayan kürkçü yoktur. Hep en güzel kumaşları bulurlar."

Öte yandan bir kitaptaki bireyler (insanlar ve nesneler) çok sayıda izlenimden oluştuğu, birçok genç kızdan, kiliseden, sonattan çıkarılan izlenimler tek bir sonat, tek bir kilise, tek bir genç kız yaratmada kullanıldığı için, ben de kitabımı

Françoise'ın M. de Norpois'yı hayran bırakan, jölesi tek tek seçilmiş birçok et parçasıyla zenginleştirilmiş danayı pişirdiği gibi oluşturunca. Ve sonunda, nasıl küçüklüğümde annemi öpmekten yatma fikrine alışmamın imkânsız olduğunu düşündüysem veya daha sonra Albertine'in kadınlardan hoşlandığı fikrine alışamayacağımı sanıp sonra varlığını bile fark etmeden o fikirle yaşamayı öğrendiysem, Guermentes tarafında yaptığım gezintilerde öylesine arzuladığım ve imkânsız sandığım şeyi de gerçekleştirecektim; çünkü en büyük korkularımız da, en büyük umutlarımız da, gücümüzü aşan şeyler değildirler; zamanla korkularımızı yenebilir, umutlarımızı gerçekleştirebiliriz.

Evet, kafamda yeni oluşan Zaman fikri artık bu esere kendimi vermem gerektiğini söylüyordu bana. Zamanı çoktan gelmişti; ama salona girdiğim anda, buruşmuş çehreleri görüp kayıp zaman kavramını edindiğimde beni pençesine alan endişeyi haklı çıkaran bir sorunla karşı karşıyaydım: Hâlâ vakit var mıydı ve hatta, ben hâlâ bu işe girişebilecek durumda mıydım? Zihnin ancak bir süre seyretmesine izin verilen, kendine ait manzaraları vardır. Benim yaşantım, aşağıdaki gölün kayalar ve ağaçlardan oluşan bir perdeyle gözden gizlendiği bir yolda, yokuş yukarı tırmanan bir ressamı hatırlatıyordu. Ressam bir aralıktan gölü görür, manzara gözlerinin önünde uzanmaktadır, fırçalarını çıkarır. Ama akşam olmak üzeredir, karanlık çöktüğünde resmine devam edemeyecek, şafak bir daha sökmeyecektir. Az önce çalışma odasında tasarladığım çalışmanın bir koşulu, önce hafıza yoluyla canlandırılacak izlenimlerin derinleştirilmesiydi. Oysa benim hafızam yıpranmıştı.

Her şeyden önce, henüz işe başlamadığıma göre, yaşıma göre önüne alındığında daha önümde birkaç yıl olduğunu düşünsem bile, endişelenmekte haklıydım, çünkü ömrüm birkaç dakika sonra da tükenebilirdi. Bir bedenim olduğunu, yani her an, hem içten, hem dıştan, çifte bir tehlike altında bulunduğumu unutmamak gerekiyordu. Üstelik sadece anlatım kolaylığı açısından böyle ifade ediyordum. Çünkü iç tehlike, örneğin beyin kanaması, bedensel olduğu için aynı zamanda bir dış tehlikedir. Bir vücut sahibi olmak zihin için en büyük tehdittir. İnsanoğlunun zihinsel hayatı, hayvansal ve fiziksel hayatın

mucizevi şekilde mükemmelleşmiş bir aşamasından ziyade, manevi hayatın düzenlenişinde bir kusur, tekhücreli hayvanlarla poliplerin ortak hayatı kadar, balinaların bedeni vs. kadar ilkel bir aşamadır şüphesiz. Beden zihni bir kalenin içine hapseder; çok geçmeden, kale dört bir yandan kuşatılır ve sonunda zihin teslim olmak zorunda kalır.

Yine de, zihni tehdit eden iki tür tehlikeyi birbirinden ayırmakla yetinecek ve dış tehlikeyle işe başlayacak olursam, hayatım boyunca birçok kez, koşullar nedeniyle fiziksel faaliyetimin tamamen durduğu zihinsel uyarı anlarında, örneğin Rivebelle'deki restorandan çıkıp çakırkeyif bir halde arabayla yakındaki bir gazineye giderken, düşüncemin o andaki nesnesini açıkça hissettiğimi ve hem o nesnenin zihnime o anda girmiş olmasının, hem de bedenimle birlikte yok olmasının tamamen tesadüfe bağlı olduğunu anladığımı hatırlıyordum. O sıralar buna pek aldırımıyordum. Neşeli ruh halim tedbir ve tedirginlik nedir bilmiyordu. Mutluluğumun bir saniye sonra sona erip hiçliğe gömülmesi umurumda değildi. Ama artık durum farklıydı; çünkü yaşadığım mutluluk, bizi geçmişten tecrit eden, tamamen öznel bir sinirsel gerginlikten değil, aksine o geçmişten yeniden biçimlendiren, güncelleştiren ve bana ne yazık ki anlık bir ebedi değer kazandıran zihinsel bir genişlemekten kaynaklanıyordu. Bu değeri servetimle zenginleştirebileceğim kişilere devredebilmeyi isterdim. Hiç şüphesiz, çalışma odasında hissettiğim ve korumaya çalıştığım şey yine hazdı, ama bencilce bir haz değildi, en azından başkalarınca kullanılabılır türden bir bencillik içeriyordu (çünkü doğadaki her tür verimli özgecilik, bencilce bir şekilde gelişir; bencillik içermeyen insan özgeciliği kısırdır, çalışmasını bir yana bırakıp bedbaht bir dostunu ağırlayan, bir kamu görevini kabul eden veya propaganda yazıları yazan bir yazarın özgeciliğidir). Artık Rivebelle dönüşlerindeki gibi kayıtsız değildim; içimde taşıdığım eserle ağırlaştığımı hissediyordum (değerli ve kırılgan bir emaneti içimde taşıyordum sanki; hiçbir zarara uğramadan ait olduğu kişilere teslim etmek istiyordum). Şimdi, içimde bir eser taşıdığımı hissettiğim için, ölümümle sonuçlanacak bir kaza fikri beni daha çok korkutuyor, hatta (bu eseri gerekli ve

kalıcı gördüğüm ölçüde) arzumla ve zihnimdeki coşkuyla geliştiği için, böyle bir kaza saçma geliyordu bana; ama bu, mümkün olmadığı anlamına gelmiyordu, çünkü (hayatın en basit gündelik olaylarında olduğu gibi, örneğin uyumakta olan bir dostumuzu uyandırmamak için gürültü etmemeyi gönülden istediğimiz bir anda, masanın kenarında dengesiz duran bir sürahinin devrilip dostumuzu uyandırışı gibi) maddi nedenlerle meydana gelen kazalar, hiç farkında olmadan yok ettikleri son derece farklı istekler yüzünden en zararlı olabilecekleri anda vuku bulabilir pekâlâ. Beynimin çok çeşitli değerli maden damarlarıyla dolu, muazzam, zengin bir maden yatağı olduğunu gayet iyi biliyordum. Ama bunları işletecek zamanı bulabilecek miydim? İki nedenden ötürü, bu işi yapabilecek tek kişi bendim. Ben öldüğümde hem bu maden filizlerini çıkarabilecek yegâne maden işçisi, hem de maden damarının kendisi yok olacaktı; oysa az sonra eve dönerken, bineceğim otomobilin başka bir otomobille çarpışması bedenimin parçalanması için yeterli olurdu; bu durumda yaşamaya devam etmesi imkânsız olan zihnimin bir kitaba yerleştirerek emniyete almaya vakit bulamadığından, titrek, koruyucu, ama kırılğan maddesiyle kaygıyla sarmaladığı yeni fikirlerden ebediyen vazgeçmesi gerekirdi. Ne garip bir tesadüftür ki, bu mantıklı tehlike korkusu, ölüm fikrine aldırmamaya başladığım bir anda uyanmıştı içimde. Bir zamanlar kendim olamama fikri beni dehşete düşürürdü, çünkü her yeni aşkla birlikte (Gilberte'e, Albertine'e aşık olduğumda), o kişileri seven varlığın bir gün var olmayacağı, bir anlamda öleceği düşüncesine tahammül edemezdim. Ama o korku, defalarca tekrarlına tekrarlına, doğal olarak güvenli bir sükûnete dönüşmüştü sonunda.

Beyin kanamasına bile gerek yoktu aslında. Bu tür bir hastalığın şimdiden hissettiğim belirtileri, örneğin kafamda bir boşluk hissi, eşyalarımızı yerleştirirken, aramamız gerektiğini bile unutmuş olduğumuz bir eşyayı bulduğumuz zamanlar olduğu gibi, her şeyi tamamen tesadüf eseri bulduğum bir unutkanlık hali beni kasası delinmiş, serveti yavaş yavaş yok olup giden bir varyemeze benzetiyordu. Bir süre boyunca, bu servetin kaybolmasına üzülen ve hafızamla mücadele eden bir ben-

liğim vardı, ama sonra fark ettim ki, hafızam çekilip gittikçe, bu benliği de yanında götürüyordu.

Eskiden, görmüş olduğumuz gibi, ölüm fikrinin benim için aşkı karartmış olmasına karşılık, uzunca bir süredir de aşkın hatırası ölüm korkusunu yenmeme yardımcı oluyordu. Çünkü ölümün yeni bir şey olmadığını, aksine, çocukluğumdan bu yana defalarca ölmüş olduğumu anlıyordum. En yakın dönemi ele alacak olursak, Albertine'e kendi canımdan çok değer vermemiş miydim? O zamanlar, Albertine'e aşkımı içermeyen bir benlik düşünebilir miydim? Oysa şimdi onu sevmiyordum, artık onu seven insan değil, onu sevmeyen bir başkasıydım; başka birine dönüştüğümde, ona olan aşkım da bitmişti. Öte yandan başka birine dönüşmüş olmak, Albertine'i artık sevmemek bana ıstırap vermiyordu; günün birinde bedenime sahip olma-yacağımı düşünmek, günün birinde artık Albertine'i sevmeme düşüncesinin geçmişte bana yaşattığı kederi katiyen uyandırmazdı içimde. Buna rağmen, şimdi onu sevmiyor olmak umurunda bile değildi! Yok edecekleri benliğimde müthiş bir korku uyandıran, ama bir kez gerçekleştikten sonra, onlardan korkan benlik ortadan kalkınca algılanmadıklarından önemini kaybedip bir hoşluğa bürünen bu peş peşe ölümler, bir süredir, ölümden korkmanın hiç de akıllıca olmayacağını anlamamı sağlamıştı. Ne var ki, kısa bir süredir kayıtsız kaldığım ölümden şimdi tekrar korkmaya başlamıştım, ama bu farklı bir korkuydu, kendim adına değil, kitabım adına korkuyordum, çünkü bunca tehlikenin tehdit ettiği hayat, en azından bir süre için, kitabımın gün ışığına çıkması açısından vazgeçilmezdi. Victor Hugo, şöyle der:

Çimenler uzamalı, çocuklar ölmeli mutlaka.

Ben diyorum ki, sanatın acımasız yasası uyarınca, insanların, kendimizin, ıstırapın her türünü tattıktan sonra ölmesi gerekir ki, unutuşun değil, ebedi hayatın çimleri, verimli eserlerin gür otları uzasın, gelecek nesiller neşe içinde, altında uyuyanlara aldırmadan gelip "kırdı yemek"lerini yiyebilsinler.

Dış tehlikelerden söz ettim, iç tehlikelerden de söz etmek gerekir. Dışarıdan gelecek bir kazaya maruz kalmasam da, bu kitabı yazmam için gereken aylar boyunca, içimde meydana gelecek bir kazanın, bir iç felaketin bu nimetten yararlanmamı önlemeyeceği ne malumdu?

Az sonra Champs-Élysées'den geçerek eve dönerken, büyü-kannemi birlikte çıktığımız bir öğle sonrası gezintisinde aynı yerde yakalayan hastalığın benim de işimi bitirmeyeceğini kim garanti edebilirdi? Büyükanmem o gezintinin son gezintisi olacağından tamamen habersizdi; tıpkı bizim gibi, saat kadranında belirli bir noktaya geldiğinde harekete geçen zembereğin saat başını çalacağından haberi olmayan bir yelkovanın cehaleti içindeydi. Çalmaya hazırlanan saat başından hemen önceki dakikanın neredeyse tamamını doldurmuş olma korkusu, beynimde harekete geçmiş olabilecek darbenin korkusu, olacakların belli belirsiz bir sezgisiydi belki, damarları çatlamak üzere olan beynin eğreti durumunun bilinçteki bir yansımasıydı; bilinçleri yerinde olduğu halde hekimin ve kendi yaşama arzularının kandırmaya çalıştığı yaralılar nasıl olacakları tahmin edip aniden ölümü kabullenir ve "Ölüyorum, hazırım" diyerek eşlerine bir veda mektubu yazarlarsa, bu da imkânsız değildi.

Gerçekten de, kitabıma başlamadan önce hiç tahmin edemeyeceğim bir şekilde başıma gelen garip olay, buna benzer bir şeydi. Dışarı çıktığım bir gece, herkes beni eskisine göre daha sağlıklı buldu, saçlarımın hâlâ simsiyah olmasına şaşırdı. Ama merdivenden aşağı inerken üç kere tökezledim, düşecek gibi oldum. Dışarıda sadece iki saat geçirmiştim, ama eve döndüğümde ne hafızam, ne düşünme yetim, ne gücüm, ne de bir varlığım kalmıştı. Beni ziyarete, tahta çıkarmaya, yakalamaya, tutuklamaya gelseler, tek kelime etmeden, gözümü bile açmadan, tıpkı gemiyle Hazar Denizi'ni aşarken denize atılacakları söylense, deniz fena halde tuttuğu için en ufak bir direniş gösteremeyen insanlar gibi, kaderime razı olurdum. Somut bir hastalığım yoktu, ama artık hiçbir şeye gücüm olmadığını hissediyordum; bir gün önce hiçbir şeyleri yokken, kalçalarını kırdıkları veya hazımsızlık çektikleri için bir süre yataktan kalkamayan, artık kaçınılmaz olan ölüme kısa veya uzun bir

hazırlıktan ibaret bir hayat süren ihtiyarlara benziyordum. Benliklerimden biri, eskiden yemek daveti denilen, fraklı erkeklerle yarı çıplak, tüylü süsler takmış kadınların katıldığı, bütün değerlerin altüst olduğu ve birinin daveti kabul ettiği halde gelmemesinin veya ancak et servisi yapılırken gelmesinin yemek boyunca son ölümlerin yanı sıra fütursuzca sözü edilen gayri ahlaki eylemlerden daha ciddi bir suç kabul edildiği, gelmemek için tek geçerli mazeretin ölüm veya ağır hastalık olduğu, ölüm döşeginde olduğunuzu bir başka on dördüncünün davet edilebilmesine yetecek kadar zaman önceden haber vermediğiniz takdirde bu mazeretin bile geçerli sayılmadığı barbar şöenlerine katılan benliğim hâlâ eski kaygılarını taşıyordu ve hafızasını kaybetmişti. Buna karşılık, diğer benliğim, girişeceği çalışmayı kavramış olan benliğim hatırlıyordu. Mme Molé'den bir davetiye almış, ayrıca Mme Sazerat'nın oğlunun öldüğünü öğrenmiştim. Ölüm döşegindeki büyükannem gibi dilim bağlanarak tek bir kelime dahi telaffuz edemeyeceğim, bir bardak süt bile içemeyeceğim saatten önceki son saatlerden birinde, Mme Molé'ye mazeretimi bildirmeye, Mme Sazerat'ya da başsağlığı dilemeye karar vermiştim. Ama birkaç saniye sonra, yapacaklarımı unutmuştum bile. İyi ki unutmuştum, çünkü çalışmama ilişkin hafızam uyanıktı ve bana bağışlanmış olan bu fazladan saati eserimin çatısını oluşturmak için kullanmaya niyetliydi. Ne yazık ki, yazmak üzere bir defter alırken, Mme Molé'nin davetiyesi kayıp önüme düştü. Unutkan, ama diğerinin üzerinde hâkimiyeti olan benliğim, sosyete alışkanlığı olan bütün titiz barbarlar gibi, derhal defteri kenara itip Mme Molé'ye mektup yazmaya koyuldu (davetiyesine cevap yazmayı mimari çalışmalarımın önceye aldığımı bilse, herhalde beni çok takdir ederdi). Ansızın, yazdığım bir kelime Mme Sazerat'nın oğlunu kaybetmiş olduğunu hatırlatınca, ona da mektup yazdım; böylece, gerçek bir görevi terbiyeli ve duyarlı görünmek gibi sahte bir mecburiyete feda ettikten sonra gücüm tükendi, gözlerim kapandı; bir hafta boyunca, bir bitki gibi yaşadım. Oysa gerçek olanı feda etmeye hazır olduğum bütün anlamsız görevlerim birkaç dakika sonra kafamdan silindiğinde, inşa edeceğim yapının düşüncesi bir an bile zih-

nimden gitmiyordu. Bunun müritlerin yavaş yavaş gerçekleri öğreneceği, ahenkleri, hatta genel planı keşfedeceği bir kilise mi, yoksa –bir adanın en yüksek tepesindeki bir Kelt tapınağı misali– ebediyen ziyaret edilmeyen bir yapı mı olacağını bilmiyordum. Ama çepeçevre bütün duvarları örüp “cenaze kapısı”nı kapatmam için bana vakit tanımaya çalışırcasına, adeta istemeye istemeye çekilen gücümü son damlasına kadar bu çalışmaya hasretmeye kararlıydım. Kısa sürede birkaç taslak hazırlayabildim. Kimse bir şey anlamadı. İleride tapınağıma kazıyacağım gerçeklere ilişkin algılarımı olumlu karşılayanlar bile, bu gerçekleri “mikroskop” la keşfettiğim için beni tebrik ettiler, oysa ben aksine, gerçekten de çok küçük olan, ama çok uzakta bulunan ve her biri bir başka âlem olan şeyleri inceleyebilmek için, bir teleskoptan yararlanmıştım. Ben genel kuralların peşindeyken, ayrıntı meraklısı olarak adlandırılıyordum. Zaten bunu niçin yapıyordum ki? Gençken bir yazma kolaylığım vardı ve Bergotte okul sıralarında yazdıklarını “mükemmel” bulmuştu. Ama ben çalışacağıma tembelliğe, sefahate, hastalığa, titizliğe ve takıntılara kendimi kaptırarak yaşamıştım ve şimdi ölmek üzereyken, mesleğim hakkında hiçbir şey bilmeden bu kapsamlı işe girişiyordum. Ne insanlara karşı, ne de zihnime ve eserime karşı görevlerimi yerine getirecek gücü kendimde bulamazken, her ikisiyle birden başa çıkmam mümkün müydü? İnsanlarla ilişkili olarak, yazmam gereken mektupları ve diğer zorunlulukları unutmam işimi biraz kolaylaştırıyordu. Ama aradan bir ay geçtikten sonra, pişmanlıklarımın hatırası çeşitli çağrışımlarla geri gelince, yetersizlik duygusu altında ezildim. Bu duruma aldırış etmediğimi fark edip şaşırdım, ama merdiveni inerken bacaklarımın tir tir titrediği günden beri her şeye karşı kayıtsızlaşmıştım, artık dinlenmekten başka bir şey istemiyor, sonunda gelecek olan nihai uykuyu bekliyordum. Zamanımızın en üstün beyinlerinin değerlendirmesine kayıtsız kalmamın sebebi, eserimin bence uyandırması gereken hayranlığı ölümünden sonraki yıllarda beklemem değildi. Ben öldükten sonra insanlar ne isterse düşünebilirdi, buna da aldırımıyordum. Aslında, eserime kafayorup cevaplamam gereken mektupları düşünmeyişim, bu iki görev arasında, tembel-

lik dönemimle merdivenin tırabzanına tutunmam gerektiği güne kadar süren çalışma dönemimde olduğu gibi, önem bakımından fazla bir fark gözetmemden de kaynaklanmıyordu. Belki aldığım mektupları bir saniye sonra unuttuğum halde, eserimle ilgili düşüncem hep kafamda aynı şekilde, sürekli bir evrim içinde var olduğundan, hafızamın, kaygılarımın düzenlenişi eserimle bağlantılıydı. Ama eserim bile artık bir baş belası olmuştu. Onunla ilgili olarak, içgösterilerle hacamat şişeleri arasında durmadan oğluna bakmanın yorgunluğuna katlanmak zorunda olan, ölüm döşegindeki bir anneye benziyordum. O anne belki hâlâ oğlunu sever, ama bunu ancak onunla ilgilenmenin yorucu mecburiyeti aracılığıyla algılar. Benim yazarlık gücüm, eserin bencil taleplerini karşılayacak düzeyde değildi artık. Merdiven olayından beri, dünyadaki her şey, ister insanların dostluğundan, ister eserimde kaydettiğim ilerlemelerden, ister şan şöhrat umudundan kaynaklansın her mutluluk, bana ancak bulutların örtmediği, ama son derece solgun bir güneşin ışınları gibi ulaşabiliyordu; o güneş artık beni ısıtamıyor, yaşatamıyor, herhangi bir arzu doğurmuyordu içimde; buna rağmen, ne kadar solgun olsa da, kapanmayı tercih eden gözlerim için fazlasıyla parlaktı; yüzümü duvara dönüyordum. Bir hanım, mektubunda, "Mektubuma cevap alamamak beni çok şaşırttı" diye yazdığında, dudaklarımın hareketini hissedebildiğim kadarıyla, sanıyorum ağzımın bir köşesinde minik bir tebessüm belirliyordu. Yine de bu bana mektubunu hatırlatıyordu ve ben ona cevap yazıyordum. Nankörlükle suçlanmak için, insanların bana göstermiş olabileceği nezaketin altında kalmamaya, her zamanki nezaketimle karşılık vermeye çalışıyordum. Can çekişen varlığıma hayatın insanüstü yorgunluklarını dayatmak beni tüketiyordu. Hafıza kaybı, mecburiyetlerimde boşluklar yaratmak suretiyle bana biraz yardımcı oluyordu; bu boşlukları eserim dolduruyordu.

Ölüm fikri benliğime tıpkı bir aşk gibi temelli yerleşti. Ölümü sevdiğimden değil, aksine ondan nefret ediyordum. Ama başlangıçta, tıpkı henüz âşık olmadığımız bir kadını düşünür gibi, muhtemelen ara sıra aklımdan geçen ölüm fikri şimdi beynimin en derindeki tabakasına tamamen yapışmış

olduğundan, herhangi bir konuyla ilgilendiğimde, o konu önce ölüm fikrini aşır geçmek zorundaydı; hatta hiçbir şeyle ilgilenmeyip mutlak bir dinlenme halinde olsam bile, ölüm fikri benliğimin bilinci kadar kesintisiz biçimde varlığını hissettiriyordu. Bir yarı ölü haline geldiğim gün, bilinçdışı da olsa, mantık yürüterek ölüm fikrine, neredeyse ölü olduğum fikrine varmama bu halin belirtileri olan rahatsızlıkların, yani merdivenden inemeyişimin, bir ismi hatırlayamayışımın, ayağa kalkamayışımın yol açtığını sanmıyorum; bence ölüm fikri belirtilerle aynı anda ortaya çıkmış, zihnin dev aynası yeni bir gerçekliği kaçınılmaz biçimde yansıtmıştı. Yine de hissettiğim rahatsızlıklardan mutlak ölüme bir uyarı almadan nasıl geçilebileceğini anlayamıyordum. Ama sonra başkalarını, her gün ölen, hastalıklarıyla ölümleri arasındaki boşluğu olağanüstü bulmadığımız onca insanı düşünüyordum. Hatta öleceğime inandığım halde, tek tek ele alındıklarında bazı rahatsızlıkları ölümcül olarak algılamayışımı, (umudun yanıltıcılığından çok) sadece onları içeriden görme bağlıyordum; aynı şekilde, artık sonlarının geldiğine en çok kani olmuş insanlar bile, bazı kelimeleri telaffuz edemeyişlerinin katıyen bir inmeyle, afaziyle vs. ilgili olmayıp dil yorgunluğundan, kekemeliğe benzer sinirsel bir durumdan, hazımsızlığı izleyen bitkinlikten kaynaklandığına kolaylıkla inanırlar.

Benim yazmam gereken şey, başka bir şeydi, daha uzun, birden fazla kişiye hitap edecek bir şeydi. Yazması uzun sürecekti. Gündüzleri, ancak uyumaya çalışabilirdim. Çalışmak geceleri mümkün olabilirdi sadece. Ama çok fazla geceye ihtiyacım vardı, belki yüz, belki bin. Kaderimi belirleyecek, Sultan Şehriyar kadar hoşgörülü olmayan Efendimin, sabahları anlatıma ara verdiğimde ölümümü erteleyip devamını ertesi akşam getirmeme müsaade edip etmeyeceğini bilememenin endişesi içinde yaşayacaktım. Geceleri yazılmış olan *Binbir Gece Masalları*'nı da, Saint-Simon'un *Hatırat*'ını da yeniden yazmak gibi bir iddiam yoktu katıyen; çocukluğumda bütün saflığımla sevdiğim, aşklarıma bağlandığım gibi körü körüne bağlandığım ve onlardan farklı bir kitap tasavvur etmeye ça-

lıştığımda dehşete kapıldığım kitapların herhangi birini taklit etmeye de hiç niyetim yoktu. İnsan sevdiği şeyi yeniden yaratmak için, Elstir'in Chardin'i reddettiği gibi, önce onu reddetmek zorundadır. Hiç şüphesiz kitaplarım da bedensel varlığım gibi günün birinde mutlaka ölecekti. Ama ölüme razı olmak gerekir. Kendimizin on yıl sonra, kitaplarımızın da yüz yıl sonra var olmayacağını kabulleniriz. Ebedi hayat insanlara da, eserlere de bahşedilmemiştir.

Belki *Binbir Gece Masalları* kadar uzun, ama bambaşka bir kitap olacaktı. Hiç şüphesiz, bir esere âşık olduğumuzda, ona tıpatıp benzer bir şey yaratmak isteriz; ama o anki aşkımızı feda etmemiz ve beğendiğimiz şeye değil, bize tercihlerimizi sormayan, onları düşünmemizi yasaklayan bir gerçeğe kafa yormamız gerekir. Ancak bu gerçeği izlediğimiz takdirde, bazen terk ettiğimiz şey karşımıza çıkar, unutmuş olduğumuz "Arap Masalları"nın veya "Saint-Simon *Hatıratı*"nın bir başka döneme ait yorumunu yazdığımızı fark ederiz. Ama benim hâlâ vaktim var mıydı? Çok geç kalmamış mıydım?

Kendi kendime sadece, "Hâlâ vaktim var mı?" diye değil, "Hâlâ yazacak durumda mıyım?" diye de soruyordum. Günah çıkaran sert bir rahip misali, beni dünyevi hayattan temelli vazgeçmeye zorlayan hastalığın bana yardımı dokunmuştu, çünkü "buğday tanesi yere düşüp ölmezse, o yalnız kalır; fakat ölürse, çok mahsul verir"; tembelliğin kolayca kaçmamı önlemesinin ardından belki beni tembelliğe karşı koruyacak olan hastalık gücümü tüketmiş, uzun zamandır, bilhassa Albertine'e aşkım sona erdiğinde fark ettiğim gibi, hafızamı bitkin düşürmüştü. Oysa az önce çalışma odasında tasarladığım şekliyle sanat eserinin temel koşullarından biri, hatta neredeyse özü izlenimlerin hafıza tarafından yeniden yaratılıp sonra derinleştirilmesi, aydınlatılması, zihinsel karşılığının bulunması değil miydi? Ah! *Tarla Çocuğu François*'yı görünce hatırladığım gece hâlâ yerinde olan gücüme şimdi sahip olsaydım keşke! Büyükanneimin ağır ölümüyle birlikte irademini gerileyişi ve sağlığımın kötüye gidişi de annemin pes ettiği o gece başlamıştı. Her şey annemi öpmek için ertesi günü beklemeye tahammül edemeyerek karar verdiğim, yataktan

fırlayıp geceliğimle pencereye giderek mehtapta M. Swann'ın gidişini beklediğim zaman belirlenmişti. Annemle babam misafirimizi uğurlamışlardı; bahçe kapısının açıldığını, çın-gırağın çaldığını, kapının tekrar kapandığını işitmiştim...

Birdenbire düşündüm ki, eserimi gerçekleştirecek gücüm olsaydı, bana aynı zamanda hem eserime ilişkin bir fikir ver-miş, hem de bu eseri gerçekleştirememeye korkusunu aşılarmış olan bu ögle sonrası daveti, –bir zamanlar Combray'de beni etkilemiş olan kimi günler gibi– eserime her şeyden önce, ço-cukluğumda Combray Kilisesi'nde sezmiş olduğum şekli, ge-nellikle görünmez olan Zaman'ın şeklini kazıyacaktı mutlaka.

Hiç şüphesiz, duyularımızdan kaynaklanan ve dünyanın gerçek görünümünü bulandıran birçok başka hata vardır; bu anlatıdaki çeşitli olayların bunu kanıtladığını daha önce gör-müştük. Ama gerekirse, izlenimlerimi en doğru biçimde ak-tarmaya çalışırken seslerin yerini değiştirmeyebilir, zihninin daha sonra bu seslerin yanına yerleştirdiği sebeplerinden on-ları ayırmayabilirdim; öte yandan, yağmura odanın içinde usulca şarkı söyletmek, kaynayan çayın fokurtusunu avluya sel gibi yağın yağmura dönüştürmek, aslında ressamların sık sık başvurduğu bir yöntemden, mantığımızın daha sonra ina-nılmaz mesafeler aşarak farklı bir noktaya yerleştireceği bir yelkeni veya bir tepeyi perspektif yasalarına, renklerin yo-ğunluğuna ve gözlerin ilk algılayışına bağlı olarak çok yakı-nımızda veya çok uzağımızda çizmesinden daha yanıltıcı ol-masa gerektir. Daha ciddi bir hata olmasına rağmen, yoldan geçen bir kadının çehresine aslında burun, yanaklar ve çene-nin yerinde olsa olsa arzumuzun bir yansımasının görülebile-ceği bir boşluk bulunması gerekirken, her zamanki alışkanlı-ğımızla, bazı yüz hatları yerleştirebilirdim. Daha da önemlisi, tek bir çehre için, onu gören farklı gözlerle ve o yüz hatlarında okudukları anlamlara bağlı olarak, aynı gözlerle bakıldığında bile umut veya korkuya ya da aksine, yaşın getirdiği değişik-likleri otuz yıl boyunca gizleyebilen aşka ve alışkanlığa bağlı olarak yüzlerce farklı maske hazırlama fırsatı bulamasam da, sırf Albertine'le ilişkimden yola çıkarak, başka türlü-sünün sahte ve yalan olacağını bildiğim halde, bazı kişileri dışımız-

da değil, en ufak eylemlerinin ölümcül hastalıklara yol açabileceği şekilde, içimizde yer alıyormuş gibi tasvir etmeye kalkışsam da, kendimize güvendiğimizde ufacık görünen bir nesnenin huzurumuzu bozan sıradan bir tehlike bulutuyla bir anda büyüüvermesine yol açan duyarlılığımızın basınç farklılıklarına bağlı olarak, manevi göğün ışığını değiştirmesem de, baştan aşağı yeniden çizilmesi gereken bir evrenin aktarılmasında (gerçekliği tasvir etmek istiyorsak, gerekliliği bu anlatı boyunca gösterilmiş olan) bu ve daha birçok değişikliği iletemesem de, en azından bu evrende yer alan insanı, yer değiştirdiğinde bedeninin değil, yaşadığı yılların uzunluğunu taşımak zorunda olan ve giderek ağırlaşan bu yükün altında nihayet ezilen bir varlık olarak tasvir edecektim mutlaka.

Zaten Zaman içinde sürekli artan bir yer kapladığımızı herkes hisseder; bu evrensellik beni ancak sevindirebilirdi, çünkü benim açıklığa kavuşturmaya çalışmam gereken şey gerçeklikti, herkesin sezdiği gerçeklikti. Zaman içinde bir yer kapladığımızı herkes hissetmekle kalmaz, en basit insan bile bu yeri mekânda kapladığımız yer gibi, yaklaşık olarak ölçer; özellikle basiretli sayılamayacak bir insan bile, ikisi de simsiyah bıyıklı ya da ikisi de tıraşlı, tanımadığı iki kişi gördüğünde, birinin yirmi, ötekini kırk yaşlarında olduğunu söyler. Yaş değerlendirmesinde birçok kez yanılırız elbette, ama bir yaş tahmininde bulunmuş olmamız, yaşı ölçülebilir bir şey olarak gördüğümüz anlamına gelir. Kara bıyıklı ikinci adama gerçekten de yirmi yıl eklenmiştir.

Bütünleşmiş zaman kavramını, kendimizden ayıramayacağımız geçmiş yıllar kavramını iyice vurgulamaya niyetli olmamın sebebi, tam o esnada, Guermantes Prensi'nin konağında, M. Swann'ı uğurlayan annemle babamın ayak seslerini, M. Swann'ın nihayet gittiğini ve annemin yukarı çıkacağını haber veren küçük çingırağın kesintili, madeni, susmak bilmeyen, yaygaracı ve ürpertici çınlamasını hâlâ duymam, uzak bir geçmişte yer aldıkları halde, o seslerin kendilerini işitmemdi. Bunun üzerine, o sesleri duyduğum anla Guermantes daveti arasında mecburen yer alan onca olayı aklımdan geçirince, içimde gerçekten hâlâ aynı çingırağın çaldığı-

nı, yaygarasını ne yapsam da değiştiremeyeceğimi düşünüp korkuya kapıldım; çingırağın nasıl sustuğunu pek hatırlayamadığım için, tekrar öğrenebilmek, iyice işitebilmek amacıyla, etrafımdaki maskelerin konuşmalarına kulaklarımı tıkamam gerekti. Çingırağın sesini daha yakından işitebilmek için, tekrar kendi benliğimin derinliklerine inmem gerekiyordu. Demek ki çingırağın sesi içimde hep mevcuttu; ayrıca, o sesle şimdiki zaman arasında yer alan kesintisiz geçmişi de bilmeden içimde taşıyordum. Çingırak çaldığında ben vardım ve o zamandan bu yana, o çınlamayı hâlâ işitebilmem için, arada kesintiye uğramamış olması gerekiyordu; geçmişe ait o an hâlâ bana bağlı olduğuna, sırf benliğimin derinliklerine inerek onu hâlâ bulabildiğime, ona dönebildiğime göre, var olmaya, düşünmeye, kendi benliğimin bilincinde olmaya bir an bile ara vermemiş, dinlenmemiştim demek ki. İnsan bedenleri işte bu yüzden, geçmişin her saatini içlerinde barındırdıkları için kendilerini sevenlere bunca zarar verme gücüne sahiptirler; çünkü kendileri için çoktan silinip gitmiş olan, oysa kıskandığı, yok olmasını dileyecek kadar kıskandığı aziz bedeni zaman içinde seyreden ve uzatan kişi için acımasızlığını koruyan nice mutluluğun ve arzusunun hatırasını taşırlar. Ölümden sonra, Zaman bedenden çekilir ve kayıtsız, soluk hatıralar, artık var olmayan kadından silinir; hâlâ işkence çektirdikleri erkekten de, canlı bir bedene duyulan arzuyla beslenemeyince, bir süre sonra mecburen uzaklaşıp giderler. Uyurken gördüğüm, ölmüş olan derin Albertine.

Bu uzun zamanın hiç kesintisiz benim tarafımdan yaşanmış, düşünülmüş, yaratılmış olmakla, hayatımın, benliğimin ta kendisi olmakla kalmayıp, ayrıca onu her dakika yanımda tutmak zorunda olduğumu, baş döndürücü yükseklikteki zirvesine tünemişken bana onun destek olduğunu, onu yerinden oynatmadan hareket edemeyeceğimi hissedince üzerime bir bitkinlik çöktü, korkuya kapıldım. Combray'deki bahçenin çingırağını işittiğim o uzak, bununla birlikte içimde yer alan tarih, sahip olduğumu bilmediğim muazzam boyutu ölçmeme yarayacak bir çıkış noktasıydı. Hem altımda uzanan, hem de kilometrelerce uzunlukta bir boyum varmışçasına içimde yer alan onca yılı görünce başım döndü.

Bir iskemlede otururken gördüğümde, altında benden çok daha fazla yıl olmasına rağmen ne kadar az yaşlandığını düşünüp hayran olduğum Guermantes Dükü'nün yerinden kalkıp ayakta durmaya çalıştığında niçin dengesini bulamadığını, madeni haçlarından başka sağlam bir yanı olmayan ve genç, zinde rahip adaylarının koşup yardım ettiği yaşlı başpiskoposlar gibi niçin titreyen bacaklarının üzerinde sallandığını, seksen üç yılın aşılması zor yüksekliğinde, niçin bir yaprak gibi titreyerek ilerlediğini şimdi anlıyordum; sanki insanlar durmadan uzayan, bazen çan kulelerini bile geçen canlı sırtıkların üzerine tünemişlerdi ve sonunda yürüyüşleri iyice güçleşip tehlikeli oluyor, ansızın düşüyorlardı. (Belirli bir yaşa ulaşmış erkeklerin çehresi bu nedenden ötürü mü en cahil kişinin gözünde bile genç bir erkeğin yüzünden kesinlikle farklıydı ve adeta bir ciddiyet bulutunun ardına gizlenmişti?) Kendi ayaklarımın altındaki sırtıkların da o yüksekliğe ulaşmış olmasından korkuyordum; fazlasıyla derinlere inen geçmişi uzun bir müddet daha kendime bağlı tutacak gücü bulamayacağım kanısındaydım. İşte bu yüzden, eserimi tamamlayacak vakti bulabilirsem, her şeyden önce insanları birer hilkat garibesine benzetme pahasına da olsa, mekânda kapladıkları kısıtlı yere karşılık, Zaman içinde çok büyük, ölçüsüzce uzatılmış bir yer kaplayan varlıklar olarak tasvir edecektim kesinlikle, çünkü insanlar, yıllara dalmış devler misali, yaşamış oldukları, sayısız günden oluşan, birbirinden uzak dönemlerin hepsine aynı anda değerler.

S O N

Seçilmiş Dizin

Adolphe Amca 75, 76, 78, 79, 83,
320, 321, 506, 1215, 1216,
2010, 3057, 3101

Agrigento Prensesi 3061, 3090

Agrigento Prensi 533, 609, 610,
614, 988, 1386, 1439, 1440,
1441, 1464, 1465, 1488, 1493,
1494, 1543, 1623, 1699, 1856,
2373, 2669, 2670, 2815, 2998,
3018, 3094

Aimé 686, 697, 699, 700, 704,
705, 774, 776, 813, 814, 1104,
1116, 1117, 1119, 1120, 1121,
1725, 1726, 1741, 1779, 1796,
1797, 1807, 1942, 1943, 1944,
1945, 1946, 1947, 1949, 1978,
2036, 2037, 2130, 2141, 2163,
2164, 2165, 2166, 2446, 2573,
2574, 2592, 2594, 2595, 2596,
2597, 2599, 2600, 2601, 2604,
2605, 2610, 2614, 2625, 2724,
2766, 2767, 2768, 2769, 2773,
2774

Albaret (Céleste) 1798, 1799,
1800, 1801, 1802, 1884, 2080,
2097, 2210

Albertine Simonet 849, 850, 1746,
2647

Ambresac'lar 889, 1358, 1651

Amoncourt Markizi 1428

Amoncourt (Mme Timoléon d')
1619

Andrée 882, 885, 886, 887, 889,
890, 891, 894, 896, 897, 898,

899, 903, 905, 910, 911, 912,
913, 914, 915, 916, 917, 920,
921, 923, 924, 925, 926, 927,
928, 929, 930, 931, 932, 935,
936, 937, 938, 941, 943, 944,
945, 946, 1274, 1307, 1324,
1748, 1750, 1751, 1755, 1756,
1757, 1780, 1782, 1783, 1784,
1785, 1793, 1794, 1827, 1985,
2067, 2068, 2070, 2074, 2079,
2097, 2099, 2100, 2103, 2104,
2135, 2137, 2139, 2140, 2141,
2142, 2144, 2147, 2160, 2165,
2178, 2179, 2180, 2181, 2182,
2183, 2193, 2198, 2211, 2215,
2216, 2229, 2235, 2256, 2258,
2305, 2415, 2428, 2429, 2431,
2443, 2446, 2469, 2470, 2471,
2472, 2473, 2476, 2477, 2478,
2479, 2484, 2485, 2489, 2493,
2550, 2551, 2554, 2559, 2586,
2587, 2590, 2613, 2617, 2623,
2625, 2626, 2627, 2628, 2629,
2630, 2631, 2632, 2634, 2653,
2677, 2678, 2679, 2680, 2681,
2683, 2684, 2685, 2686, 2687,
2689, 2690, 2691, 2693, 2694,
2695, 2696, 2699, 2700, 2701,
2704, 2727, 2793, 2794, 2817,
2818, 2944, 3067, 3068, 3071

Anne(m) [Kahramanın Annesi]
10, 14, 15, 17, 18, 27, 28, 31,
32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40,
41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49,

56, 57, 58, 64, 68, 75, 76, 77,
 79, 80, 82, 83, 90, 96, 97, 98,
 101, 102, 103, 113, 115, 116,
 118, 121, 122, 126, 129, 132,
 133, 137, 139, 147, 148, 150,
 153, 156, 157, 159, 162, 163,
 164, 170, 172, 177, 179, 182,
 183, 186, 188, 318, 368, 398,
 400, 405, 407, 418, 420, 423,
 424, 425, 426, 427, 432, 443,
 444, 445, 449, 450, 454, 455,
 456, 457, 467, 470, 471, 476,
 480, 483, 484, 493, 494, 495,
 496, 497, 502, 504, 506, 509,
 510, 511, 512, 513, 516, 518,
 519, 526, 527, 575, 579, 582,
 583, 584, 585, 588, 589, 590,
 622, 631, 642, 644, 645, 656,
 658, 659, 660, 661, 680, 726,
 734, 735, 746, 754, 779, 794,
 861, 886, 911, 923, 936, 967,
 970, 972, 975, 976, 981, 984,
 1016, 1017, 1023, 1024, 1039,
 1041, 1055, 1071, 1075, 1093,
 1095, 1096, 1101, 1102, 1103,
 1205, 1206, 1214, 1215, 1216,
 1220, 1230, 1232, 1240, 1252,
 1254, 1255, 1258, 1259, 1272,
 1273, 1274, 1277, 1283, 1284,
 1287, 1289, 1290, 1291, 1292,
 1293, 1295, 1296, 1297, 1298,
 1301, 1304, 1311, 1312, 1313,
 1323, 1325, 1326, 1329, 1345,
 1347, 1348, 1377, 1378, 1395,
 1399, 1405, 1511, 1517, 1535,
 1573, 1575, 1582, 1591, 1615,
 1669, 1682, 1685, 1689, 1721,
 1722, 1723, 1724, 1725, 1728,
 1729, 1732, 1733, 1739, 1758,
 1760, 1778, 1787, 1788, 1789,
 1869, 1879, 1880, 1895, 1930,
 1947, 1948, 1971, 1972, 1980,
 2009, 2010, 2012, 2067, 2071,

2075, 2076, 2077, 2083, 2084,
 2085, 2089, 2091, 2093, 2094,
 2096, 2097, 2139, 2154, 2156,
 2157, 2158, 2166, 2167, 2178,
 2186, 2187, 2188, 2190, 2191,
 2192, 2194, 2220, 2291, 2403,
 2425, 2434, 2445, 2458, 2459,
 2474, 2479, 2483, 2501, 2504,
 2506, 2536, 2537, 2548, 2552,
 2558, 2582, 2648, 2649, 2650,
 2668, 2672, 2678, 2679, 2693,
 2694, 2695, 2700, 2707, 2708,
 2709, 2710, 2712, 2713, 2717,
 2723, 2728, 2729, 2731, 2734,
 2735, 2736, 2737, 2738, 2743,
 2744, 2745, 2746, 2747, 2748,
 2751, 2752, 2755, 2760, 2761,
 2762, 2765, 2766, 2777, 2790,
 2828, 2854, 2912, 2913, 2931,
 2935, 2942, 2968, 2969, 2971,
 2972, 2999, 3000, 3015, 3031,
 3034, 3035, 3054, 3064, 3070,
 3076, 3082, 3127, 3129, 3130,
 3131
 Argencourt Kontu 1162, 1178,
 1243, 2352, 2353, 2938, 3005,
 3006
 Arpajon Kontesi 1439, 1440,
 3061, 3062
 Baba(m) [Kahramanın Babası]
 15, 16, 18, 19, 27, 28, 31, 32,
 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 66,
 76, 77, 78, 79, 81, 83, 90, 95,
 96, 101, 103, 114, 115, 116,
 118, 122, 123, 125, 128, 129,
 130, 132, 133, 134, 135, 136,
 138, 139, 140, 141, 144, 147,
 148, 149, 153, 156, 157, 162,
 165, 169, 172, 176, 177, 182,
 183, 398, 400, 401, 403, 404,
 405, 420, 424, 425, 426, 427,
 432, 443, 444, 445, 448, 449,

450, 451, 455, 456, 462, 465,
 466, 467, 468, 471, 475, 476,
 483, 489, 491, 493, 494, 496,
 497, 506, 509, 510, 513, 517,
 522, 526, 557, 582, 583, 584,
 585, 588, 589, 590, 631, 632,
 635, 643, 644, 656, 657, 659,
 680, 692, 710, 719, 722, 726,
 730, 731, 742, 746, 756, 776,
 777, 778, 781, 782, 783, 784,
 906, 911, 941, 967, 970, 973,
 975, 980, 982, 983, 986, 987,
 989, 990, 1016, 1041, 1075,
 1095, 1096, 1100, 1101, 1102,
 1103, 1104, 1134, 1142, 1143,
 1169, 1175, 1215, 1216, 1217,
 1222, 1267, 1291, 1292, 1294,
 1295, 1296, 1297, 1298, 1301,
 1304, 1310, 1312, 1313, 1345,
 1347, 1348, 1378, 1395, 1405,
 1433, 1480, 1535, 1569, 1578,
 1591, 1682, 1713, 1714, 1715,
 1722, 1732, 1760, 1800, 1861,
 1880, 1930, 1933, 2009, 2010,
 2025, 2076, 2077, 2090, 2093,
 2149, 2154, 2170, 2186, 2187,
 2188, 2189, 2323, 2342, 2433,
 2461, 2462, 2526, 2541, 2648,
 2649, 2693, 2717, 2734, 2755,
 2826, 2842, 2860, 2913, 2971,
 2999, 3000, 3003, 3012, 3022,
 3054, 3070, 3130, 3131

Beausserfeuil (General de) 1658

Beaussergent Markisi 1008

Beaussergent (Mme de) 706, 1723,
 1724, 2801, 2803, 2806

Bergotte 93, 97, 98, 99, 100, 101,
 102, 103, 104, 140, 367, 405,
 414, 421, 422, 455, 484, 485,
 486, 487, 556, 557, 558, 559,
 560, 561, 562, 563, 564, 565,
 566, 567, 568, 569, 570, 571,
 572, 577, 578, 579, 580, 581,

582, 583, 584, 585, 589, 590,
 591, 609, 643, 672, 680, 723,
 773, 774, 775, 778, 779, 780,
 781, 782, 783, 803, 815, 1047,
 1071, 1105, 1160, 1161, 1162,
 1172, 1202, 1251, 1252, 1255,
 1257, 1279, 1280, 1281, 1282,
 1283, 1337, 1506, 1562, 1628,
 1655, 1682, 1696, 1697, 1698,
 1699, 1923, 1943, 1956, 1992,
 2136, 2191, 2261, 2262, 2263,
 2264, 2265, 2266, 2267, 2268,
 2272, 2296, 2301, 2302, 2303,
 2317, 2423, 2440, 2542, 2609,
 2621, 2673, 2703, 2749, 2786,
 2805, 2807, 2852, 2855, 2925,
 2951, 2956, 2969, 2970, 2975,
 2978, 2998, 3018, 3047, 3048,
 3058, 3060, 3075, 3090, 3126

Berma 78, 101, 102, 405, 414, 431,
 450, 451, 452, 453, 454, 456,
 457, 458, 459, 460, 461, 462,
 467, 468, 469, 491, 492, 498,
 499, 500, 570, 571, 577, 657,
 949, 990, 992, 997, 998, 999,
 1000, 1001, 1002, 1003, 1004,
 1005, 1007, 1009, 1118, 1369,
 1370, 1687, 1858, 2540, 2603,
 2941, 3079, 3080, 3081, 3082,
 3083, 3087, 3098, 3099

Berma'nın kızı 2941, 3080, 3081,
 3083

Bernard (Nissim) 781, 782, 783,
 1227, 1241, 1735, 1794, 1795,
 1796, 1797, 1800, 1802, 1806,
 1810, 2133, 2134, 2823, 3022,
 3023

Blandais (Mme) 711, 714, 1055,
 1322

Blatin (Mme) 425, 519, 545, 546,
 2075, 2689

Bloch (M. de) 93, 94, 95, 96, 97,
 101, 150, 177, 513, 514, 554,

- 585, 586, 720, 735, 746, 747,
748, 749, 752, 753, 754, 755,
756, 757, 776, 777, 778, 779,
780, 781, 782, 783, 784, 785,
786, 787, 794, 870, 871, 883,
884, 905, 906, 935, 1058,
1059, 1140, 1141, 1142, 1143,
1144, 1148, 1149, 1151, 1165,
1166, 1167, 1168, 1169, 1170,
1171, 1172, 1173, 1174, 1175,
1178, 1179, 1183, 1184, 1185,
1187, 1190, 1191, 1192, 1193,
1194, 1195, 1196, 1197, 1198,
1199, 1206, 1220, 1224, 1226,
1227, 1238, 1239, 1240, 1241,
1243, 1247, 1248, 1282, 1292,
1334, 1336, 1337, 1353, 1354,
1362, 1378, 1456, 1457, 1502,
1646, 1664, 1665, 1754, 1755,
1788, 1794, 1796, 1797, 1801,
1802, 1803, 1804, 1902, 2054,
2055, 2056, 2057, 2058, 2059,
2060, 2061, 2062, 2076, 2079,
2089, 2133, 2134, 2136, 2141,
2164, 2165, 2166, 2190, 2231,
2255, 2275, 2299, 2300, 2399,
2416, 2423, 2424, 2431, 2446,
2491, 2524, 2525, 2526, 2631,
2651, 2652, 2653, 2672, 2692,
2749, 2767, 2769, 2823, 2825,
2826, 2827, 2830, 2909, 2966,
2975, 3012, 3022, 3023,
3036, 3037, 3038, 3041, 3042,
3044, 3045, 3047, 3048, 3049,
3050, 3051, 3053, 3054, 3056,
3058, 3059, 3061, 3079, 3086,
3087, 3091, 3093, 3094, 3119
- Bontemps (M.) 533, 936, 937,
1784, 2318, 2524, 2812, 2813,
2814, 2851, 3049
- Bontemps (Mme) 519, 522, 523,
524, 525, 526, 532, 533, 553,
554, 606, 607, 611, 612, 613,
614, 615, 616, 876, 929, 930,
933, 1309, 1311, 1323, 1533,
1689, 1734, 1743, 1805, 1806,
1879, 2056, 2057, 2091, 2093,
2114, 2128, 2212, 2244, 2272,
2318, 2370, 2438, 2469, 2470,
2493, 2503, 2517, 2518, 2526,
2529, 2533, 2547, 2549, 2553,
2555, 2557, 2604, 2605, 2623,
2658, 2695, 2696, 2701, 2727,
2754, 2792, 2809, 2812, 2814,
2815, 2934
- Borodino Prensi 1031, 1080, 1081,
1082, 1168
- Boulbon (doktor du) 98, 102, 229,
581, 1251, 1252, 1253, 1254,
1255, 1258, 1259, 1411, 1749,
1750, 1929, 3087
- Bréauté-Consalvi (Hannibal, Mar-
ki de) 1161, 1382, 1384
- Brichot 258, 260, 261, 268, 269,
272, 273, 294, 562, 1413,
1533, 1818, 1819, 1820, 1821,
1826, 1827, 1828, 1831, 1834,
1836, 1837, 1838, 1839, 1840,
1841, 1844, 1846, 1847, 1848,
1849, 1851, 1852, 1853, 1854,
1866, 1867, 1868, 1874, 1875,
1876, 1877, 1878, 1882, 1883,
1884, 1885, 1886, 1887, 1889,
1890, 1891, 1894, 1901, 1902,
1903, 1904, 1905, 1908, 1909,
1918, 1922, 1924, 1925, 1947,
1968, 1994, 1995, 1997, 2003,
2004, 2005, 2006, 2007, 2009,
2039, 2044, 2045, 2052, 2053,
2054, 2059, 2063, 2066, 2277,
2278, 2281, 2282, 2283, 2284,
2285, 2287, 2290, 2291, 2292,
2293, 2295, 2297, 2303, 2306,
2307, 2308, 2319, 2324, 2360,
2361, 2362, 2363, 2364, 2365,
2366, 2367, 2368, 2369, 2370,

2371, 2372, 2373, 2375, 2376,
2377, 2378, 2379, 2380, 2382,
2383, 2384, 2386, 2388, 2389,
2390, 2402, 2406, 2409, 2410,
2412, 2430, 2575, 2576, 2797,
2800, 2814, 2820, 2828, 2834,
2854, 2863, 2865, 2866, 2874,
2876, 2877, 2878, 2879, 2880,
2893, 3022, 3066, 3076

Büyükanne(m) [Kahramanın büyükannesi] 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 37, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 67, 68, 71, 78, 87, 89, 95, 96, 99, 100, 105, 107, 116, 117, 130, 133, 136, 150, 164, 169, 199, 200, 411, 424, 427, 451, 456, 461, 497, 507, 508, 589, 590, 653, 657, 658, 660, 662, 663, 664, 665, 671, 672, 673, 674, 675, 677, 678, 679, 680, 684, 685, 686, 694, 695, 696, 698, 701, 702, 703, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 713, 717, 718, 723, 724, 727, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 740, 742, 743, 744, 745, 754, 760, 761, 762, 764, 766, 767, 768, 769, 770, 772, 773, 775, 794, 795, 796, 801, 806, 807, 815, 816, 822, 828, 834, 836, 838, 839, 848, 850, 851, 857, 860, 863, 864, 869, 870, 872, 887, 892, 906, 908, 932, 952, 953, 964, 972, 973, 987, 990, 1023, 1041, 1045, 1084, 1085, 1086, 1087, 1088, 1089, 1091, 1092, 1093, 1101, 1102, 1103, 1117, 1124, 1207, 1210, 1211, 1243, 1249, 1250, 1251, 1252, 1253, 1254, 1255, 1256, 1257, 1258, 1259, 1260, 1262, 1263, 1267, 1268, 1269, 1270, 1271, 1272,

1273, 1274, 1275, 1276, 1277, 1278, 1279, 1283, 1284, 1285, 1286, 1287, 1288, 1289, 1290, 1291, 1293, 1294, 1295, 1297, 1298, 1299, 1301, 1302, 1364, 1369, 1378, 1379, 1443, 1592, 1593, 1594, 1634, 1696, 1709, 1710, 1711, 1712, 1713, 1714, 1715, 1716, 1722, 1723, 1724, 1725, 1728, 1729, 1731, 1732, 1733, 1734, 1735, 1738, 1758, 1760, 1761, 1764, 1787, 1788, 1808, 1850, 1863, 1865, 1895, 1936, 1972, 1998, 2010, 2052, 2067, 2069, 2072, 2076, 2077, 2080, 2083, 2084, 2085, 2094, 2096, 2157, 2158, 2181, 2187, 2188, 2189, 2203, 2263, 2371, 2390, 2403, 2425, 2447, 2484, 2486, 2490, 2501, 2548, 2558, 2563, 2577, 2582, 2591, 2599, 2601, 2607, 2612, 2620, 2622, 2675, 2709, 2723, 2724, 2725, 2744, 2745, 2746, 2747, 2760, 2761, 2803, 2806, 2828, 2972, 2987, 2988, 2996, 2998, 2999, 3060, 3072, 3115, 3124, 3125, 3129

Büyükbaba(m) [Kahramanın anne tarafından büyükbabası] 10, 16, 18, 19, 20, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 39, 53, 61, 75, 76, 78, 79, 83, 94, 95, 139, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 154, 162, 172, 182, 199, 200, 205, 318, 367, 388, 390, 427, 583, 782, 1037, 1103, 1104, 1124, 1142, 1267, 1294, 1295, 1297, 1524, 1564, 1738, 1862, 1879, 1980, 2364, 2390, 2779, 3036, 3045, 3046, 3069

Büyükhala(m) [Kahramanın büyükhalesi] 13, 14, 16, 18, 20,

- 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 38,
45, 53, 56, 67, 96, 97, 103,
104, 115, 122, 318, 581, 582,
660, 672, 906, 1294, 1322,
2409, 3042
- Cambremer-Legrandin 1763, 1766,
1767, 1769, 1770, 1775, 2748,
2749, 3017
- Cambremer'ler 350, 697, 714, 747,
767, 1422, 1706, 1738, 1739,
1758, 1759, 1761, 1762, 1770,
1773, 1778, 1808, 1809, 1838,
1844, 1845, 1847, 1864, 1867,
1870, 1874, 1897, 1903, 1922,
1924, 1930, 1940, 1948, 1952,
1955, 2036, 2038, 2039, 2041,
2042, 2043, 2044, 2045,
2046, 2047, 2049, 2272, 2273
- Cambremer Markisi 697, 1183,
1739, 1836, 2759
- Cambremer Markizi 337, 1718,
1739, 1777, 1839, 2046, 2758
- Camus 60, 61, 86, 87, 143, 154, 175
- Caprarola Prensesi 1696, 1822,
1823, 1888
- Charlus (Palamède, baron de
Charlus; M. de Charlus) 103,
320, 324, 329, 331, 351, 363,
365, 366, 368, 764, 765, 766,
767, 768, 769, 770, 771, 772,
773, 774, 775, 776, 785, 990,
1010, 1120, 1141, 1198, 1217,
1218, 1219, 1220, 1221, 1228,
1229, 1234, 1235, 1236, 1237,
1238, 1239, 1240, 1241, 1243,
1244, 1246, 1247, 1333, 1334,
1335, 1336, 1337, 1364, 1369,
1376, 1379, 1399, 1437, 1458,
1461, 1470, 1493, 1498, 1499,
1503, 1504, 1505, 1506, 1507,
1508, 1509, 1510, 1511, 1512,
1514, 1516, 1518, 1519, 1529,
1553, 1554, 1555, 1556, 1557,
1558, 1559, 1561, 1562, 1563,
1564, 1565, 1566, 1575, 1579,
1580, 1581, 1582, 1583, 1585,
1591, 1592, 1594, 1595, 1596,
1600, 1601, 1604, 1605, 1606,
1610, 1615, 1616, 1617, 1618,
1623, 1625, 1626, 1627, 1641,
1644, 1645, 1646, 1647, 1648,
1649, 1650, 1651, 1652, 1653,
1654, 1655, 1656, 1657, 1658,
1659, 1660, 1666, 1667, 1668,
1669, 1670, 1671, 1727, 1812,
1813, 1814, 1815, 1831, 1845,
1854, 1855, 1856, 1859, 1860,
1861, 1863, 1864, 1867, 1868,
1869, 1871, 1872, 1873, 1874,
1875, 1876, 1878, 1881, 1884,
1885, 1888, 1894, 1895, 1896,
1897, 1899, 1900, 1901, 1904,
1905, 1906, 1907, 1908, 1909,
1910, 1911, 1916, 1917, 1918,
1919, 1920, 1921, 1923, 1926,
1933, 1940, 1941, 1942, 1943,
1944, 1945, 1946, 1947, 1956,
1959, 1960, 1961, 1962, 1963,
1964, 1965, 1981, 1984, 1985,
1990, 1991, 1992, 1993, 1994,
1995, 1996, 1997, 1998, 2000,
2001, 2002, 2003, 2004, 2005,
2006, 2007, 2008, 2009, 2011,
2012, 2013, 2014, 2015, 2016,
2017, 2018, 2019, 2020, 2021,
2022, 2023, 2024, 2025, 2026,
2027, 2028, 2030, 2031, 2032,
2033, 2034, 2035, 2042, 2043,
2044, 2045, 2046, 2047, 2048,
2053, 2054, 2055, 2057, 2058,
2059, 2060, 2061, 2062, 2123,
2124, 2125, 2126, 2127, 2129,
2130, 2131, 2132, 2133, 2134,
2146, 2165, 2241, 2242, 2260,
2261, 2269, 2274, 2275, 2282,

- 2283, 2284, 2285, 2286, 2287,
 2288, 2289, 2290, 2291, 2292,
 2293, 2294, 2295, 2296, 2297,
 2298, 2299, 2300, 2301, 2302,
 2303, 2304, 2306, 2307, 2309,
 2310, 2311, 2312, 2313, 2314,
 2315, 2318, 2319, 2321, 2322,
 2323, 2324, 2325, 2326, 2327,
 2328, 2332, 2339, 2344, 2345,
 2346, 2347, 2348, 2349, 2350,
 2351, 2352, 2353, 2354, 2355,
 2356, 2357, 2358, 2359, 2360,
 2364, 2365, 2367, 2368, 2369,
 2370, 2371, 2372, 2373, 2374,
 2375, 2376, 2377, 2378, 2379,
 2380, 2382, 2383, 2385, 2386,
 2387, 2388, 2389, 2390, 2392,
 2393, 2394, 2396, 2398, 2399,
 2400, 2401, 2402, 2403, 2404,
 2405, 2406, 2409, 2410, 2411,
 2412, 2413, 2426, 2434, 2442,
 2449, 2454, 2468, 2663, 2680,
 2687, 2692, 2693, 2744, 2748,
 2751, 2752, 2753, 2759, 2764,
 2765, 2771, 2773, 2774, 2784,
 2786, 2789, 2790, 2791, 2819,
 2823, 2830, 2832, 2833, 2834,
 2847, 2848, 2850, 2851, 2852,
 2853, 2854, 2856, 2857, 2859,
 2860, 2861, 2862, 2863, 2864,
 2865, 2866, 2867, 2868, 2869,
 2870, 2871, 2873, 2874, 2875,
 2876, 2881, 2883, 2886, 2887,
 2888, 2889, 2890, 2891, 2892,
 2893, 2894, 2895, 2896, 2902,
 2903, 2904, 2905, 2906, 2907,
 2910, 2911, 2912, 2913, 2914,
 2915, 2916, 2917, 2918, 2919,
 2924, 2925, 2926, 2938, 2944,
 2945, 2946, 2947, 2948, 2949,
 2950, 2994, 2995, 2997, 2999,
 3006, 3008, 3038, 3049,
 3055, 3076, 3077, 3078, 3101,
 3103, 3108, 3115
 Charmel 1510, 2015
 Châtelleraut (Dükü ve Düşesi)
 1162, 1164, 1198, 1384, 1489,
 1564, 1586, 1588, 1589, 2747,
 2748
 Chaussepierre 352, 1625, 1626,
 2119, 2120, 2122
 Chevreigny'ler 1919, 1940, 1941,
 2039, 2040, 2046, 2054
 Citri Markizi 1639
 Cottard (Doktor) 193, 194, 195,
 205, 206, 207, 208, 209, 219,
 221, 222, 233, 271, 296, 383,
 388, 545, 1208, 1209, 1747,
 1847, 2004, 2048, 2796, 2801
 Cottard (Mme Léontine) 209, 219,
 250, 263, 264, 265, 270, 271,
 383, 384, 385, 386, 445, 519,
 522, 526, 527, 606, 607, 608,
 611, 612, 613, 614, 616, 617,
 624, 626, 1283, 1832, 1859,
 1860, 1874, 1891, 1913, 1915,
 1918, 1928, 1991, 1992, 1993,
 2005, 2007, 2026, 2029, 2042,
 2257, 2353, 2694, 2754, 2802,
 3072
 Courvoisier'ler 1394, 1395, 1396,
 1397, 1399, 1400, 1401, 1402,
 1403, 1404, 1413, 1419, 1420,
 1421, 1428, 2790
 Crécy (Pierre Verjus, Kont de) 2036
 Dechambre (Eski Piyanist) 1846,
 1847, 1848, 1849, 1851, 1852,
 1853, 1854, 1882, 1894, 1951
 Delage (Suzanne) 1322, 1323, 1324
 Dieulafoy (Profesör Georges) 782,
 1290, 1291, 1295, 1296, 1297
 Duras Dükü 3038
 Duras Düşesi 2356, 2358, 2820,
 3038, 3039
 Duroc (Komutan) 1058, 1060

- Elstir 664, 831, 832, 833, 834, 836, 839, 840, 841, 843, 844, 845, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 869, 873, 874, 875, 876, 878, 879, 880, 887, 888, 889, 895, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 911, 920, 926, 929, 948, 981, 990, 999, 1004, 1057, 1076, 1077, 1078, 1093, 1173, 1202, 1217, 1227, 1309, 1372, 1373, 1374, 1375, 1376, 1386, 1413, 1434, 1451, 1452, 1453, 1455, 1467, 1474, 1477, 1518, 1523, 1528, 1736, 1756, 1763, 1817, 1825, 1846, 1857, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1896, 1900, 1948, 1966, 1967, 1982, 2008, 2023, 2024, 2062, 2065, 2071, 2112, 2113, 2136, 2148, 2151, 2191, 2209, 2210, 2218, 2220, 2238, 2246, 2261, 2282, 2290, 2324, 2335, 2338, 2353, 2449, 2450, 2460, 2485, 2521, 2522, 2537, 2576, 2578, 2608, 2634, 2665, 2701, 2703, 2799, 2800, 2803, 2806, 2857, 2991, 3057, 3063, 3066, 3072, 3087, 3116, 3129
- Elstir (Mme) 854, 855, 856, 888, 1893, 2857
- Épinay (Victurnienne. - Prensisi) 1414, 1415, 1417, 1418
- Éporcheville (Mlle d') 2646, 2647, 2648, 2649, 2655, 2675
- E*** (Tıp Profesörü) 1267, 1268, 1271, 1592, 1593, 1594
- Eulalie 72, 73, 74, 104, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 120, 121, 122, 899, 979, 1703, 1743, 2177, 2233, 2434, 2442, 2562, 2602, 2965
- Faffenheim-Munsterburg-Weinigen Prensi 1206
- Féré (M. ve Mme) 2046, 2047
- Foggi (Prens Odon) 2716, 2718, 2719, 2720
- Foix Prensi 1357, 1359, 1360, 1361, 1364, 1385, 1460, 1461, 2913, 2914
- Forcheville Kontu 258, 273, 3042
- Forcheville (Mlle de) [Gilberte Swann] 2655, 2657, 2668, 2669, 2673, 2747, 2756, 2761, 2762, 3094
- Forcheville (Mme de) [Odette Swann] 2673, 2757, 2770, 2875, 2876, 3031, 3033, 3034, 3035, 3043, 3044, 3074, 3084, 3100, 3101, 3104, 3107
- Forestelle Markisi 301, 336
- Françoise 22, 42, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 72, 73, 86, 92, 104, 105, 111, 112, 115, 121, 125, 127, 156, 157, 168, 407, 420, 469, 495, 496, 660, 702, 705, 787, 898, 899, 964, 970, 971, 972, 973, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 988, 1018, 1099, 1157, 1274, 1284, 1285, 1287, 1294, 1297, 1298, 1313, 1315, 1322, 1326, 1327, 1348, 1582, 1678, 1687, 1688, 1729, 1730, 1740, 1800, 1971, 2095, 2177, 2178, 2180, 2201, 2203, 2219, 2220, 2233, 2235, 2446, 2448, 2495, 2524, 2544, 2562, 2656, 2786, 2835, 2843, 2909, 2925, 2926, 2928, 2929, 2934, 3118, 3119, 3120
- Françoise'in kızı 1099, 1285, 1680, 2233
- Franquetot (Mme, - Vikontesi) 337, 338, 340, 341, 345, 1622, 1769, 1770

Froberville (Albay de) 1626, 1628,
1633, 1635, 1636
Froberville (General de) 335, 345,
352, 390, 2753

Gallardon Markizi 337, 341, 342,
343, 344

Galopin 60, 62

Gilberte (Swann) 145, 146, 147,
406, 407, 408, 409, 410, 411,
412, 413, 414, 415, 416, 417,
418, 419, 420, 421, 422, 423,
424, 425, 426, 427, 428, 430,
432, 444, 450, 451, 452, 455,
482, 488, 490, 491, 497, 498,
499, 500, 501, 502, 503, 504,
505, 507, 510, 511, 512, 513,
514, 515, 516, 517, 518, 519,
520, 522, 536, 537, 538, 539,
540, 547, 548, 549, 550, 551,
552, 555, 556, 570, 571, 573,
574, 575, 576, 577, 579, 582,
585, 588, 589, 591, 592, 593,
594, 595, 596, 597, 598, 599,
600, 601, 602, 605, 607, 617,
618, 619, 620, 621, 622, 623,
624, 628, 629, 630, 631, 632,
633, 634, 635, 636, 638, 639,
640, 641, 642, 643, 644, 649,
653, 654, 655, 680, 764, 803,
833, 851, 897, 906, 923, 932,
1002, 1003, 1005, 1013, 1071,
1133, 1222, 1223, 1321, 1344,
1665, 1666, 1681, 1682, 1690,
1691, 1692, 1694, 1699, 1780,
1782, 1966, 2074, 2078, 2103,
2156, 2176, 2181, 2213, 2214,
2280, 2305, 2424, 2425, 2436,
2457, 2510, 2511, 2517, 2529,
2533, 2538, 2540, 2543, 2563,
2565, 2582, 2583, 2586, 2592,
2593, 2631, 2632, 2637, 2643,
2648, 2656, 2657, 2660, 2661,

2662, 2663, 2664, 2665, 2666,
2667, 2668, 2669, 2670, 2671,
2674, 2676, 2726, 2728, 2738,
2739, 2743, 2747, 2748, 2750,
2751, 2754, 2755, 2756, 2757,
2759, 2761, 2762, 2763, 2764,
2765, 2766, 2767, 2769, 2770,
2771, 2772, 2775, 2776, 2777,
2778, 2779, 2780, 2783, 2785,
2786, 2787, 2788, 2789, 2791,
2792, 2793, 2794, 2805, 2813,
2833, 2838, 2839, 2842, 2845,
2925, 2936, 2940, 2944, 2961,
2970, 2981, 2982, 2987, 2989,
2995, 3015, 3018, 3031, 3034,
3035, 3042, 3045, 3046, 3060,
3064, 3065, 3066, 3067, 3068,
3069, 3070, 3071, 3072, 3073,
3074, 3075, 3076, 3078, 3079,
3086, 3088, 3093, 3094, 3101,
3111, 3112, 3113, 3114, 3115,
3116, 3122

Gisèle 891, 892, 893, 897, 898,
913, 914, 915, 944, 1013,
1166, 1307, 1309, 1318, 1757,
1776, 1793, 2257, 2258, 2259,
2629, 2679

Goupil (Mme) 58, 60, 72, 104,
105, 111, 112, 128, 2670, 2671,
2672, 3038

Grouchy 1387, 1434, 1435

Guermantes (Basin, - Dükü) 107,
174, 175, 763, 988, 1006, 1157,
1186, 1200, 1201, 1221, 1228,
1290, 1292, 1296, 1325, 1363,
1369, 1376, 1379, 1403, 1406,
1427, 1459, 1488, 1491, 1492,
1504, 1506, 1522, 1532, 1587,
1604, 1607, 1609, 1611, 1615,
1619, 1633, 1635, 1638, 1643,
1661, 1692, 1722, 1778, 1906,
1921, 1997, 2025, 2040, 2119,
2120, 2121, 2269, 2286, 2291,

- 2313, 2531, 2663, 2745, 2752,
2758, 2759, 2761, 2773, 2774,
2801, 2802, 2803, 2846, 2869,
2870, 2909, 2999, 3100, 3101,
3102, 3103, 3133
- Guermantes (Gilbert, - Prensi) 1185,
1387, 1394, 1399, 1402, 1472,
1481, 1482, 1531, 1585, 1591,
1600, 1607, 1652, 1657, 1660,
1664, 1665, 1673, 1941, 1944,
1997, 2031, 2033, 2034, 2035,
2047, 2352, 2388, 2524, 2663,
2867, 2868, 2941, 2942, 2943,
2945, 2953, 2958, 2967, 2968,
2971, 2999, 3037, 3038, 3039,
3044, 3045, 3049, 3069, 3131
- Guermantes'lar 175, 524, 970, 975,
976, 1245, 1370, 1388, 1390,
1391, 1393, 1394, 1395, 1397,
1399, 1401, 1413, 1414, 1428,
1429, 1430, 1493, 1527, 1605,
1614, 1621, 1651, 1770, 1832,
1833, 1925, 2000, 2043, 2046,
2048, 2120, 2128, 2314, 2790,
2811, 2835, 2881, 2942, 2975,
3000, 3052, 3060
- Guermantes (Orianne, - Düşesi)
107, 177, 178, 179, 180, 185,
194, 482, 530, 579, 991, 1006,
1007, 1008, 1010, 1032, 1096,
1145, 1146, 1150, 1155, 1160,
1164, 1166, 1173, 1188, 1203,
1223, 1241, 1243, 1244, 1332,
1333, 1364, 1366, 1379, 1383,
1390, 1391, 1393, 1399, 1403,
1404, 1405, 1408, 1411, 1412,
1415, 1420, 1421, 1428, 1430,
1441, 1448, 1455, 1462, 1479,
1483, 1486, 1515, 1516, 1519,
1520, 1530, 1544, 1582, 1601,
1612, 1613, 1618, 1620, 1624,
1628, 1635, 1639, 1640, 1659,
1673, 1674, 1694, 1698, 1772,
- 1832, 1833, 1855, 1868, 1874,
1905, 1966, 1982, 2007, 2111,
2112, 2116, 2280, 2288, 2314,
2315, 2357, 2367, 2485, 2504,
2552, 2631, 2632, 2679, 2695,
2754, 2755, 2756, 2846, 2888,
2936, 2938, 2950, 2999, 3011,
3021, 3040, 3042, 3043, 3044,
3047, 3052, 3058, 3060, 3063,
3070, 3073, 3074, 3075, 3077,
3078, 3085, 3089, 3092, 3094,
3095, 3099, 3108, 3109, 3114
- Guermantes Prensesi 530, 988,
989, 994, 995, 997, 1007, 1009,
1010, 1222, 1430, 1464, 1486,
1515, 1516, 1518, 1519, 1521,
1522, 1525, 1553, 1586, 1587,
1592, 1594, 1611, 1612, 1635,
1662, 1663, 1666, 1667, 1669,
1689, 1691, 1699, 1727, 1792,
1872, 1880, 1953, 1973, 2035,
2117, 2179, 2280, 2314, 2315,
2485, 2556, 2603, 2617, 2625,
2631, 2659, 2754, 2757, 2766,
2892, 2933, 2942, 2948, 2950,
2953, 2958, 3025, 3032, 3033,
3036, 3038, 3039, 3040, 3041,
3050, 3068, 3069, 3079, 3082,
3084, 3085, 3095, 3096, 3097,
3098, 3102
- Israels (Lady Rufus) 529, 1334,
2667
- Israels (Sir Rufus) 528, 777, 781,
784, 1168
- Jupien 972, 973, 974, 975, 985,
986, 1019, 1020, 1093, 1094,
1216, 1217, 1259, 1284, 1294,
1321, 1326, 1327, 1554, 1556,
1557, 1558, 1559, 1561, 1562,
1563, 1564, 1565, 1580, 1582,
1583, 1584, 1591, 1616, 1792,

- 1814, 1961, 1962, 2031, 2032, 2033, 2034, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2134, 2146, 2243, 2274, 2275, 2276, 2277, 2290, 2313, 2361, 2392, 2393, 2744, 2747, 2749, 2752, 2758, 2759, 2760, 2764, 2765, 2766, 2786, 2902, 2903, 2904, 2907, 2909, 2910, 2911, 2912, 2913, 2914, 2915, 2916, 2917, 2918, 2919, 2920, 2921, 2922, 2923, 2924, 2926, 2932, 2938, 2939, 2944, 2945, 2946, 2948, 2949, 2950, 3077, 3101
- Larivière'ler 2932
- Léa, 902, 905, 906, 942, 2223, 2224, 2225, 2227, 2228, 2230, 2231, 2233, 2295, 2296, 2297, 2305, 2431, 2432, 2437, 2438, 2454, 2547, 2567, 2572
- Legrandin 71, 100, 111, 122, 123, 125, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 350, 390, 396, 496, 657, 658, 692, 694, 753, 826, 828, 848, 1064, 1105, 1106, 1121, 1151, 1152, 1153, 1154, 1164, 1182, 1186, 1225, 1269, 1270, 1295, 1535, 1706, 1720, 1758, 1759, 1760, 1761, 1762, 1763, 1766, 1767, 1769, 1770, 1771, 1772, 1773, 1775, 1839, 1866, 1909, 2038, 2094, 2653, 2744, 2747, 2748, 2749, 2751, 2752, 2753, 2754, 2758, 2759, 2786, 2863, 2881, 3011, 3017, 3019, 3026, 3053, 3054, 3055, 3057, 3058, 3059, 3115
- Léonie Hala 51, 68, 112, 136, 137, 172, 405, 465, 587, 588, 631, 906, 1099, 2094, 2157, 2158, 2601, 2708, 2961
- Leroi (Mme Blanche) 1136, 1138, 1139, 1144, 1145, 1160, 1214, 1224, 2756, 3047, 3048
- Létourville Düşesi 2948
- Lévy, Esther 2190, 2423, 2424
- lift 675, 748, 749, 2769
- Lüksemburg Dükü 319, 2747, 2748
- Lüksemburg Düşesi 995, 1701, 1702, 1740, 1759, 2031, 2035
- Lüksemburg Grandükü 1283, 1364, 1485, 1489, 1490
- Marcel 2154, 2236
- Marsantes (Aynard de Saint-Loup, - Kontu) 741
- Marsantes (Marie-Aynard, -Kon-tesi) 529, 1416
- Maurice 2899, 2901, 2902, 2904, 2907, 2908, 2910, 2912, 2913
- Molé (Kontes) 1626, 1698, 1823, 1888, 1921, 2302, 2314, 2356, 2670, 2852, 2878
- Monserfeuil (General de) 1463, 1466, 1467
- Montmorency Düşesi 1140, 1149, 1172, 1615, 2813, 2853
- Moreau (A.J.) 989
- Morel (Charles, Charlie denir) 1735, 1813, 1814, 1815, 1854, 1856, 1859, 1861, 1862, 1863, 1864, 1867, 1873, 1874, 1875, 1876, 1879, 1881, 1885, 1894, 1901, 1904, 1906, 1907, 1908, 1911, 1916, 1917, 1918, 1920, 1926, 1927, 1928, 1946, 1947, 1951, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1992, 1994, 1996, 2000, 2001, 2002, 2003, 2006, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019,

- 2020, 2021, 2022, 2023, 2024,
 2027, 2028, 2030, 2031, 2032,
 2033, 2034, 2035, 2042, 2043,
 2044, 2045, 2047, 2049, 2061,
 2064, 2097, 2123, 2124, 2125,
 2127, 2128, 2129, 2130, 2131,
 2132, 2133, 2134, 2146, 2213,
 2241, 2242, 2243, 2260, 2273,
 2274, 2275, 2276, 2277, 2288,
 2291, 2293, 2295, 2296, 2297,
 2298, 2299, 2300, 2301, 2302,
 2303, 2306, 2309, 2310, 2311,
 2323, 2325, 2327, 2328, 2329,
 2331, 2337, 2344, 2345, 2349,
 2351, 2352, 2356, 2358, 2359,
 2361, 2362, 2363, 2364, 2368,
 2369, 2370, 2372, 2375, 2382,
 2390, 2391, 2392, 2393, 2395,
 2396, 2397, 2398, 2400, 2401,
 2402, 2404, 2405, 2413, 2454,
 2680, 2681, 2682, 2487, 2748,
 2771, 2786, 2787, 2790, 2816,
 2825, 2844, 2845, 2854, 2855,
 2856, 2863, 2866, 2867, 2868,
 2881, 2891, 2892, 2893, 2904,
 2905, 2906, 2927, 2938, 2995,
 2997, 3040, 3057, 3076
- Mortemart (Marie- Thérèse) 2347,
 2348, 2349, 2350, 2351, 2352,
 2659
- Muhterem Peder 59, 106, 107, 108,
 980
- Napoli Kraliçesi 780, 1462, 1470,
 2327, 2328, 2354, 2355, 2362,
 2382, 2390, 2391, 2394, 2401,
 2402, 2403, 2852
- Nassau Prensesi [Orvillers Prense-
 si] 3063
- Noémie (Mlle) 2032, 2033, 2034
- Norpois Markisi 443, 446, 1171,
 1679, 2010, 2721, 2722
- Norveçli filozof 1882, 1883
- Octave 53, 57, 59, 60, 62, 73, 83,
 106, 108, 110, 112, 113, 121,
 881, 882, 886, 887, 930, 931,
 979, 2434, 2688, 2689, 2958
- Odette de Crècy (Mme Swann)
 193, 196, 201, 202, 203, 204,
 205, 208, 209, 213, 218, 221,
 224, 225, 226, 227, 228, 229,
 230, 231, 232, 233, 234, 235,
 236, 237, 238, 239, 240, 241,
 242, 243, 244, 245, 246, 247,
 248, 249, 250, 251, 252, 253,
 254, 255, 256, 257, 258, 261,
 263, 266, 268, 269, 271, 272,
 273, 274, 275, 276, 277, 278,
 279, 280, 281, 282, 283, 284,
 285, 286, 287, 288, 289, 290,
 291, 292, 293, 294, 295, 296,
 297, 298, 299, 300, 301, 302,
 303, 304, 305, 306, 307, 308,
 309, 310, 311, 312, 313, 314,
 315, 316, 317, 318, 319, 320,
 321, 322, 323, 324, 325, 326,
 327, 328, 329, 330, 331, 333,
 335, 349, 351, 352, 353, 354,
 355, 356, 357, 362, 363, 364,
 365, 367, 368, 369, 370, 371,
 372, 373, 374, 375, 376, 377,
 378, 379, 380, 381, 382, 383,
 385, 386, 387, 388, 389, 390,
 391, 421, 432, 443, 444, 479,
 480, 481, 482, 483, 491, 514,
 516, 524, 529, 530, 531, 533,
 534, 535, 536, 544, 546, 549,
 550, 551, 557, 573, 574, 575,
 592, 603, 604, 605, 606, 609,
 610, 611, 612, 613, 614, 615,
 616, 624, 625, 626, 627, 645,
 648, 649, 805, 865, 866, 867,
 1217, 1532, 1607, 1694, 1697,
 1698, 1699, 1700, 1701, 1757,
 1786, 1822, 1823, 1846, 1853,
 1858, 1868, 2012, 2039, 2075,

- 2078, 2101, 2179, 2278, 2280,
2283, 2318, 2359, 2370, 2380,
2381, 2382, 2448, 2457, 2504,
2521, 2522, 2541, 2580, 2597,
2613, 2631, 2655, 2656, 2657,
2658, 2747, 2757, 2759, 2771,
2794, 2813, 2816, 2818, 2875,
2876, 3000, 3018, 3031, 3034,
3042, 3053, 3069, 3100, 3101,
3102, 3103, 3104, 3105, 3107,
3114, 3115
Orgeville (Mlle de l') 2780
Orsan (M. d') 365, 366
Orvillers (Prences Paulette d')
1673, 1674, 1676
Osmond (Amanien, - Markisi)
1526, 1528, 1537, 1538
Palancy Markisi 996
Parma Prencesi 277, 318, 351,
525, 987, 988, 989, 992, 1008,
1157, 1331, 1366, 1379, 1380,
1381, 1382, 1387, 1390, 1395,
1405, 1406, 1408, 1409, 1410,
1418, 1421, 1424, 1427, 1430,
1434, 1435, 1436, 1437, 1439,
1442, 1443, 1447, 1448, 1449,
1450, 1453, 1455, 1457, 1459,
1462, 1463, 1466, 1467, 1469,
1470, 1472, 1474, 1481, 1493,
1495, 1496, 1497, 1498, 1515,
1618, 1633, 1677, 1739, 1740,
1741, 1855, 2678, 2679, 2694,
2751, 2752, 2754, 3040, 3093
Percepied (Doktor) 108, 151, 158,
175, 177, 183, 1352, 1499,
2092, 2965
Périgot (Joseph) 1518
Pierre (M.) 1143, 1163, 2036
piyanist 193, 194, 195, 205, 212,
213, 214, 218, 220, 224, 271,
292, 295, 300, 360, 383.
Poncin (M.) 711
Poullein 1435
Poussin (Mme) 1724, 1725
Rachel 586, 587, 1109, 1110, 1111,
1112, 1113, 1114, 1115, 1116,
1117, 1118, 1119, 1120, 1121,
1123, 1124, 1125, 1126, 1127,
1129, 1130, 1131, 1132, 1229,
1231, 1233, 1234, 1302, 1303,
1304, 1403, 1460, 1461, 1646,
1648, 1772, 1779, 2013, 2078,
2147, 2245, 2255, 2519, 2521,
2522, 2523, 2556, 2685,
2686, 2687, 2766, 2767, 2769,
2770, 2772, 2773, 2774, 2778,
2787, 2788, 2905, 2994, 2997,
3067, 3068, 3075, 3077, 3078,
3079, 3081, 3082, 3083,
3085, 3086, 3087, 3088,
3096, 3097, 3098, 3099, 3111,
3112, 3113
Rampillon (Mme) 1637
Rémi 224, 229, 236, 237, 238,
330, 367
Rosemonde 892, 894, 899, 911,
912, 913, 915, 916, 917, 923,
927, 936, 944, 946, 1734,
1738, 1757, 1776, 1793, 2072,
2628
Rothschild (Mme Alphonse de)
1457, 1620
Saint-Euverte Markizi 330, 331,
336, 339, 343, 344, 345, 348,
349, 350, 351, 372, 381, 390,
391, 995, 1537, 1546, 1585,
1621, 1622, 1623, 1624, 1629,
1632, 1636, 1637, 1638, 1652,
1653, 1654, 1660, 1700, 1701,
2117, 2818, 2945, 2946, 3062,
3078, 3109, 3110
Saint-Fiacre Vikontesi 3028
Saintine (M.) 150, 2311, 2312

- Saint-Loup-en-Bray (Robert, - Markisi) 737, 756
- Saint-Loup (Mlle de) 739, 1222, 1466, 1759
- Saniette 209, 210, 258, 268, 269, 284, 285, 308, 1533, 1823, 1824, 1827, 1834, 1847, 1853, 1882, 1884, 1886, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1904, 1910, 1911, 1926, 1927, 1928, 1930, 1976, 1977, 2306, 2308, 2309, 2320, 2345, 2346, 2406, 2408, 2876
- Sazerat (Mme) 60, 62, 63, 70, 73, 103, 111, 176, 178, 180, 1018, 1102, 1103, 1104, 1240, 1241, 1279, 2095, 2096, 2656, 2670, 2678, 2713, 2717, 2718, 2942, 3014, 3038, 3059, 3125
- Sidonia Dükü 1591
- Silistre Prensesi 1332, 1523, 1525, 2747
- Souvré Markizi 1406
- Stermaria (M. de) 689, 693, 694, 695, 697, 699
- Stermaria (Mlle Alix de) 689, 693, 694, 695, 698, 699, 1302, 1812, 1965, 1988, 2074, 2080, 2582, 2583, 2584, 2586, 2598, 2617, 2636, 3060
- Surgis-le-Duc Düşesi 1604
- Surgis-le-Duc Markizi 1444, 1658, 1659
- Swann (Charles; M. Swann) 18, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 33, 38, 41, 47, 52, 74, 84, 85, 102, 111, 138, 139, 140, 196, 208, 212, 213, 223, 233, 256, 266, 271, 297, 318, 319, 344, 386, 396, 414, 417, 418, 419, 428, 501, 502, 516, 520, 522, 536, 538, 547, 551, 555, 557, 574, 575, 681, 1108, 1217, 1528, 1538, 1539, 1545, 1651, 2279, 2370, 2731, 2948, 3106, 3130, 3131
- Swann (Mme) [Odette de Crécy, sonradan Mme Swann] 103, 418, 424, 425, 426, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 436, 437, 438, 443, 444, 477, 478, 483, 487, 488, 490, 491, 495, 502, 513, 514, 515, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 526, 527, 528, 533, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 543, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 559, 562, 567, 571, 572, 573, 574, 575, 577, 580, 585, 588, 590, 592, 593, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 611, 612, 613, 615, 616, 617, 623, 624, 625, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 638, 640, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 694, 709, 764, 786, 865, 1138, 1173, 1203, 1214, 1217, 1218, 1220, 1221, 1222, 1223, 1224, 1237, 1279, 1376, 1464, 1696, 1697, 1698, 1699, 1700, 1701, 1702, 1757, 1806, 1822, 1913, 1951, 2039, 2075, 2113, 2128, 2142, 2143, 2214, 2245, 2317, 2345, 2370, 2631, 2659, 2660, 2667, 2765, 2770, 2908, 3041, 3049, 3055, 3064, 3074, 3077
- Şerbatof (Prenses) 1828, 1829, 1830, 1833, 1836, 1844, 1847, 1869, 1908, 1990, 1997, 1998, 1999, 2004, 2007, 2064, 2308, 2309, 2407
- Théodore 60, 62, 65, 68, 72, 109, 139, 154, 155, 2388, 2777, 2786, 2787

Theodosius (Kral) 420, 426, 448,
471, 472, 474, 475, 523, 527,
1526, 1537, 1594, 1596, 1618,
2326

Thirion (M.) 1245

Türk sefresi 1485, 1489, 1491,
1611, 1612, 1613, 3056

Vallenères (M.) 1165, 1181

Varambon (Mme de) 1449, 1450,
3093, 3094

Vaugoubert Markisi (M. de
Vaugoubert) 472, 1594, 1595,
1596, 1597, 1599, 1615, 1616,
1617, 1626, 1627, 1628, 2126,
2326, 3085

Vaugoubert Markizi (Mme de Vau-
goubert) 1596, 1597, 1598,
1599, 2326

Verdurin'ler 193, 194, 195, 209,
210, 256, 257, 258, 278, 284,
292, 296, 297, 300, 303, 383,
524, 1820, 1829, 1830, 1847,
1850, 2282, 2283, 2306,
2364, 2405, 2798, 2818, 2859,
2876, 3069, 3115

Verdurin (M.) 194, 196, 205, 207,
210, 211, 212, 214, 221, 224,
232, 233, 234, 257, 260, 266,
267, 270, 271, 273, 274, 300,
383, 385, 527, 886, 1823,
1837, 1848, 1849, 1851, 1852,
1853, 1854, 1856, 1858, 1859,
1869, 1882, 1884, 1886, 1887,
1888, 1889, 1892, 1894, 1895,
1902, 1903, 1911, 1912, 1918,
1922, 1926, 1928, 1930, 1952,
1953, 1956, 1983, 2025, 2306,
2308, 2309, 2310, 2320, 2325,
2345, 2346, 2353, 2358, 2369,
2390, 2391, 2394, 2397, 2406,
2407, 2408, 2409, 2852, 2854,
2857, 2859, 3063

Verdurin (Mme) 193, 194, 195,
205, 207, 208, 209, 210, 211,
212, 213, 214, 218, 219, 220,
221, 222, 223, 224, 234, 235,
246, 255, 256, 257, 258, 259,
260, 261, 262, 263, 265, 266,
267, 268, 269, 270, 271, 272,
273, 284, 288, 292, 293, 294,
295, 297, 300, 360, 369, 370,
371, 380, 383, 385, 386, 388,
389, 519, 533, 604, 609, 610,
611, 612, 614, 617, 722, 1203,
1411, 1533, 1695, 1696, 1699,
1706, 1737, 1742, 1747, 1793,
1807, 1808, 1809, 1810, 1818,
1820, 1821, 1822, 1823, 1825,
1826, 1827, 1828, 1829, 1830,
1831, 1832, 1833, 1834, 1836,
1837, 1838, 1839, 1842, 1845,
1846, 1847, 1848, 1849, 1851,
1852, 1853, 1856, 1857, 1858,
1860, 1861, 1862, 1863, 1864,
1869, 1870, 1871, 1874, 1875,
1877, 1881, 1882, 1883, 1884,
1885, 1886, 1887, 1888, 1889,
1891, 1892, 1893, 1894, 1895,
1896, 1897, 1898, 1901, 1902,
1903, 1904, 1905, 1906, 1908,
1909, 1910, 1915, 1916, 1917,
1918, 1919, 1920, 1921, 1922,
1923, 1924, 1925, 1926, 1927,
1928, 1930, 1940, 1948, 1951,
1953, 1954, 1955, 1956, 1957,
1963, 1976, 1983, 1984, 1988,
1990, 1996, 1997, 2002, 2029,
2041, 2042, 2045, 2047, 2048,
2049, 2053, 2054, 2068, 2069,
2078, 2080, 2167, 2170, 2180,
2181, 2199, 2230, 2281, 2283,
2295, 2300, 2303, 2305, 2309,
2310, 2311, 2313, 2314, 2315,
2316, 2317, 2318, 2319, 2320,
2321, 2322, 2324, 2325, 2327,

2328, 2329, 2331, 2332, 2344,
2346, 2347, 2348, 2349, 2353,
2354, 2357, 2358, 2359, 2360,
2361, 2362, 2364, 2366, 2368,
2369, 2371, 2375, 2376, 2379,
2388, 2390, 2391, 2393, 2394,
2395, 2396, 2397, 2398, 2400,
2401, 2402, 2403, 2404, 2408,
2411, 2414, 2415, 2417, 2419,
2420, 2428, 2443, 2454, 2455,
2476, 2477, 2490, 2575, 2681,
2696, 2700, 2701, 2702, 2703,
2799, 2801, 2802, 2809, 2812,
2814, 2815, 2816, 2817, 2818,
2819, 2820, 2845, 2851, 2852,
2853, 2854, 2855, 2856, 2859,
2860, 2876, 2877, 2878, 2879,
2880, 2886, 2890, 2924, 3038,
3039, 3048, 3069, 3079, 3085,
3097, 3116

Victor 976, 1275

Villemandois Markisi 3050

Villeparisis Markizi (Mme de Ville-
parisis) 24, 25, 107, 695, 696,
699, 703, 704, 705, 706, 707,
708, 709, 710, 711, 712, 713,
714, 715, 716, 717, 718, 719,
721, 723, 724, 725, 726, 727,
728, 729, 730, 732, 733, 734,
735, 736, 737, 738, 739, 740,
757, 761, 762, 763, 767, 768,
769, 770, 771, 772, 773, 804,
887, 895, 903, 908, 912, 931,
969, 972, 973, 987, 1100,
1101, 1104, 1118, 1134, 1135,
1136, 1137, 1138, 1139, 1140,
1142, 1143, 1144, 1145, 1146,
1148, 1149, 1150, 1151, 1152,
1153, 1154, 1155, 1156, 1159,
1160, 1161, 1162, 1163, 1164,

1165, 1166, 1167, 1168, 1169,
1170, 1171, 1172, 1174, 1177,
1179, 1181, 1182, 1183, 1185,
1190, 1194, 1195, 1198, 1199,
1203, 1204, 1206, 1208, 1213,
1214, 1218, 1219, 1220, 1224,
1225, 1228, 1232, 1234, 1235,
1238, 1243, 1244, 1245, 1246,
1301, 1305, 1325, 1329, 1331,
1336, 1337, 1368, 1369, 1378,
1384, 1394, 1402, 1403, 1455,
1457, 1474, 1481, 1499, 1506,
1554, 1555, 1556, 1559, 1566,
1582, 1633, 1634, 1689, 1734,
1736, 1816, 1817, 1834, 1943,
1958, 1998, 1999, 2009, 2035,
2073, 2117, 2272, 2339, 2374,
2375, 2414, 2582, 2601, 2644,
2714, 2715, 2716, 2717, 2718,
2745, 2760, 2767, 2851, 2852,
2999, 3005, 3048, 3057, 3089,
3117

Vinteuil (M.) 29, 115, 116, 117,
150, 151, 152, 153, 158, 162,
163, 164, 165, 166, 167, 1535

Vinteuil (Mlle) 117, 151, 163, 164,
165, 166, 167, 168, 180, 547,
1560, 2070, 2071, 2072, 2073,
2074, 2075, 2076, 2077, 2082,
2084, 2085, 2094, 2100, 2154,
2164, 2173, 2210, 2228, 2303,
2305, 2306, 2322, 2326, 2332,
2341, 2342, 2344, 2345, 2360,
2364, 2367, 2373, 2376, 2414,
2415, 2417, 2418, 2428, 2437,
2438, 2443, 2449, 2454, 2473,
2476, 2477, 2495, 2504, 2516,
2581, 2587, 2590, 2606, 2620,
2627, 2696, 2699, 2700, 2701,
2702, 2704, 2726, 2794

ISBN 978-975-08-1814-1

9 789750 818141